DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

SOSYALİST KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ

MAY YAYINLARI

AÇIKLAMA

Sosyalist Kültür Ansiklopedisi'nin hazırlanışı, yirmi yıllık sürekli ve sistematik yoğun bir emeğin verilmesiyle olanak kazandı. Ansiklopedi'yi meydana getirirken tamamıyle evrensel sosyalist birikime özgü değerlerin yanısıra tarih boyunca bütün insanlığın ortak ürünü olagelmiş değerler de unutulmadı. Böylece yaklaşık on beş bin kişi, dört bin yapıt, üç bin kavram, iki bin olgu ve bin kurumdan oluşan bir bütün meydana geldi. Kavramların Osmanlıca (Osm.) Fransızca (Fr.) ve İngilizce (İng.) karşılıklarının yanısıra yapıtların orijinal adları da alındı Ansiklopedi'ye.

Yapıtın bir başka özelliği de, ele alınan şahıslardan aktarılan geniş parçalarla donatılmasıydı. Ayrıca alabildiğine bol tutulan resimlerin altyazılarında da sadece kişilerin adlarıyle yetinilmeyip ya kendilerinden yapılan seçme alıntılarla yada haklarında söylenmiş olan sözlerle zenginleştirme yoluna gidildi. Böylelikle yapıta, ansiklopedi niteliğinin yanısıra, bir de «evrensel sosyalizmin antolojisi» niteliği kazandırıldı.

Bir noktayı daha belirtelim : Ansiklopedi'nin Türkiye'ye ilişkin maddeleri, Türkiye-dışı maddelerin verilişi bittikten sonra ve gene alfabetik sıra içinde, ayrı ciltler halinde okurlara sunulacaktır.

En son olarak da şu önemli noktayı açıklayalım: Hiç bir ansiklopedinin kusursuz olamayacağı, ama bir ansiklopedinin en büyük kusurunun da nesnellikten ayrılmak olduğu bilinerek yürüdü.

Mehmet ALİ YALÇIN - Attila TOKATLI

Not : Alıntılarda çevirici imzası verilmeyen parçaların tümü Attila Tokatlı tarafından çevrilmiştir.

Yayımlayan Mehmet Ali Yalçın - Hazırlayan Attila Tokatlı

Tomurcuk Matbaasında dizilip basılmıştır.
Yayın hakkı : (Copyright) Mehmet Ali Yalçın, May Yayınları, Babıâli caddesi 19, Cağaloğlu, İstanbul.
Tel. 27 71 61
Yıl 1979

SOSYALİST KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ

Birinci cilt

MAY YAYINLARI

A

AFJES Bertus (Amsterdam 1914) Hollandalı şair İlerici ve yurtseverlik taşan şiirleriyle tanınmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında, Hollanda Alman işgali altındayken yazdığı coşkun şiirler gerek kendi yurdunda, gerekse işgal altındaki bütün öbür ülkelerde büyük yankı uyandırmış ve dilden dile dolaşmıştır Aafjes, 1946 yılında yayınladığı *Roma'ya Hac Ziyareti* adlı yapıtı ile uluslararası üne erişmiştir. Sade bir lirizm içinde doğal güzellikleri de yücelten şairin bu yanı özellikle, 1947 yılında Kahire'de kaleme almış olduğu, *Bir Kral Mezarı* adını taşıyan ve yüz soneden oluşan

«Yurdum biricik sevgilim benim
.meler altında açan çiçeğim
Namluların ucuna konup
Katillerine gülümseyen kelebeğim..»
AAFJES

yapıtında belirginlik kazanmaktadır. Yurtseverlik şiirlerini *Ölümün Kum Saati* (1941) adı altında toplamış bulunan Aafjes, ayrıca, çeşitli denemeler kaleme almış; *Canavar Düdükleri* adlı bir hikâye kitabı yayınlamış (1946); *Yarın Kayısılar Çiçek Açmış Olarak* (1954) başlıklı kitabında da, gezi izlenimlerini bir araya getirmiştir.

AAKJAER Jeppe (Skive 1866 / Jenle 1930) Danimarkalı şair, romancı ve gazeteci. Yapıtlarında, içinden yetişmiş olduğu köy hayatının toplumsal sorunlarına eğilmiş; özellikle de, doğa ile uyum halinde bir hayat tarzının doğruluğunu ve değerini savunmuştur. Yazarın bu görüşü, *Rugens Sange* (Çavdar Türküsü, 1906) ve *Muld od Malm* (Toprak ve maden, 1909) adlı şiir kitaplarında erkekçe bir eda ile dile gelmektedir Aakjaer, ayrıca, 1905 yılında yazmış olduğu *Vredens Born* (Gazap Çocukları) adlı tanınmış romanında, Danimarkalı tarım işçilerinin zorlu hayat koşullarını bütün açıklığı ile ortaya koymuştur

AALTO Alvar (Kuortane 1898) Finlandiyalı mimar Helsinki'de mimarlık öğrenimi gördü. İlk yapısı, 1921 yılında Alajärin' de anababası için yaptığı evdir Bunu bir dizi önemli yapı izlemiştir Jiväskylä tiyatrosu (1923-1925), Turku Tarım Derneği tiyatrosu ve merkez binası (1927-1928), Paimio sanatoryumu (1929-1933), Oulu'da Toppila şirketi için fabrika (1930-1931), Uluslararası Paris Sergisi'nde Finlandiya pavyonu (1937), vb. Aalto, 1938 yılında New York Modern Sanat Müzesi'nde bir sergi açmak üzere Birleşik Amerika'ya gidecek ve bir süre Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde mimarlık dersleri verecektir. Unlü mimar, 1943 yılından itibaren, ülkesindeki bütün büyük yapıları gerçekleştirmekle gö-

Paimio sanatoryumunun doğu cephesi
AALTO «Doğanın yaratımı ile insanın yaratımı, kusursuz bir birlik meydana getirmelidir. Mimara düşen, doğadaki görünümleri bozmak değil, daha yetkin kılarak değişikliğe uğratmaktır.»

Viipuri'de Şehir Kitaplığı

revlendirilmiştir.

Bu arada Aalto, büyük çapta bir tahta mobilya yapımına da girişmişti. Ayrıca, son yapıtlarında, daha çok insanın genel tutum ve ihtiyaçlarını hesaba katan bir üslûba yöneldi. Gerçekten de, planların doğal

Sunila'da kâğıt fabrikası

çevreye ve yapının kullanım amacına uygun bir özgür kavrayış içinde tasarlanması; iç mekânın daima büyük hacimler halinde gerçekleştirilmesi; tahta, tuğla, bakır, mermer gibi sıcak ve geleneksel malzemenin tercih edilmesi; ve, büyük teknik ustalığın eşsiz bir estetik duyarlıkla birleşip tam bir uyum haline girmesi, Aalto'yu çağımızın en bilinçli ve büyük kurucularından biri yapmıştır.

Aalto, kendine özgü mimarlık anlayışını, 1925 yılında evlendiği karısı Aino Aalto'nun desteğiyle oluşturmuştu. İlk karısının 1949 yılında ölümünden sonra 1952'de evlendiği ikinci karısı Elissa Aalto da mimarı aynı fedakârlık ve şefkatle desteklemiştir.

Mimarlığının yanı sıra üstün bir dizayn sanatçısı da olan Aalto, gerek modern mobilya yapımının, gerekse iç mimarlığın öncülerinden biridir. Kökenin, geleneklerin, ailenin ve insanlık sevgisinin çok büyük bir yeri vardır Aalto'nun hayatında. Ve, tabii, yapıtında.. Örneğin Le Corbusier, çıplak betonun güzelliğine vurgundur; Aalto ise, odun ve tuğla gibi doğal gereçlerle iş görür hep. Son yapılarından birinde, Enso-Gutzeit yönetim evinde bol bol mermer kullandığını; Seinäjoki belediye binasının ön cephesini de

Säynätsalo'da şehir hali

boydan boya mavi seramiklerle kapladığını belirtelim.

«Ben inşa ederim, o kadar!» Aalto'nun sık sık tekrarladığı ünlü sözüdür bu. Bu sözle mimar, kendisinin hiç bir okulun, hiç bir kategorinin katı çerçevesine sokulamayacağını belirtmek ister.

Savaş sonrası döneminde gerek İskandinav ülkelerinde yaşanan sosyal deneylerin getirdiği edinçler, gerekse endüstri Amerikasının koşulları, Aalto'yu ve mimarlık anlayışını derinden etkileyecekti. Ve Aalto, modern çağın teknik ve ekonomik avantajlarını kesenkes reddeden bir hayalciliğe sığınmaksızın, ama tekniğin getirdiği tehlike-

Helsinki'de yatılı okul

lerin de tam bilincinde olarak, «tekniğin insana değil, insanın tekniğe egemen olması» gerektiğini ispatlamağa girişti. Yapılarıyle..

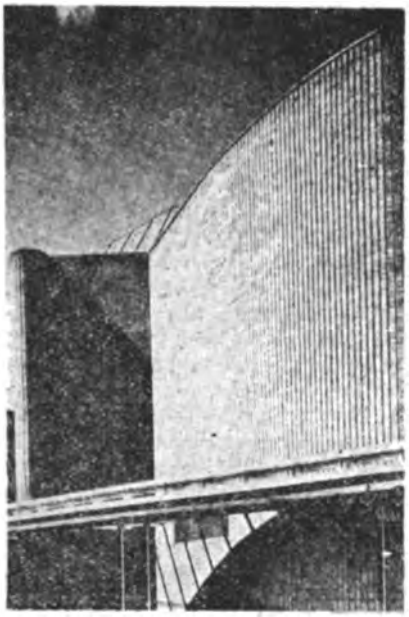

Helsinki Kültür Merkezi

Yani hiç bir polemiğe katılmadan, kendini ve yapıtlarını hiç bir reklâm kampanyasına konu etmeğe yönelmeden.. Herşeyden önce bir mimar olduğunu, yani insanları sağlıklı bir şekilde barındırmakla yükümlü olduğunu unutmadı hiç bir zaman. Tekniğe körce karşıçıkarak değil, «teknik olan»la «insansal olan» arasında üstün bir sentez kurarak, çağımızın bellibaşlı öncülerinden biri durumuna geldi.

AANRUD Hans (Vestre Gausdal 1863 / Oslo 1953) Norveçli yazar ve tiyatro yönetmeni. Doğu Norveç'in köy hayatından esinlenerek, geniş okur yığınlarına seslenen hikâyeler yazmıştır. Tiyatro yapıtlarında ise, sosyal hiciv anlayışı ağır basmaktadır. *Leylek* (1895) adlı komedisi bu anlayışın iyi bir örneğini verir. Aanrud, ayrıca, uzun süre Bergen ve Oslo tiyatrolarında önemli görevlerde bulunmuştur.

AASEN İvar Andreas (Volden 1813 / Oslo 1896) Norveçli dil bilgini ve şair Yoksul bir köylü ailesinin çocuğudur. Kendi kendini yetiştirmiştir. Yazarlığının başlangıcında, aydınlar tarafından kullanılan ve resmi dil (Riksmaal) kabul edilen Danimarka diline karşı sürekli bir mücadeleye girişmiştir. 1841 yılından itibaren Norveç'i adım adım dolaşmış ve ülkedeki bütün lehçeleri inceleyerek, geniş halk yığınlarına açık bir ulusal dil (Landsmaal) kurulmasına önayak olmuştur. Nitekim, Aasen'ın bu çetin mücadelesi sonuç verecek ve Landsmaal 1885 yılında resmî Norveç dili olarak kabul edilecektir. *Mirasçı* (1855) adlı bir tiyatro yapıtı ile *Bahar Çiçekleri* (1863) adlı bir şiir kitabı da yayınlamış olan Aasen, çağdaşları üzerindeki büyük etkisini, *Norveç Halk Ağızları* (1848) ve *Norveç Halk Ağızları Sözlüğü* (1850) adlı bilimsel yapıtlarına borçludur.

ABAY KUNANBAYEV (1845 / 1904): Kazak şairi. Asıl adı İbrogim (yada, İbrahim) olan şair, Çingiz Dağları bölgesinde doğup yetişmiştir. İlkin ünlü Rus yazarlarını Kazak diline çevirmiş; çok geçmeden de, yurdunun uçsuz bucaksız manzaralarını ve köklü törelerini büyük bir güçle ve coşkunlukla dile getiren şiirler yazmıştır. Ulusal Kazak edebiyatının kurucusu ve en önde gelen temsilcisidir.

ABBA Giuseppe Cesare (1838 / 1910) : İtalyan yazarı ve şairi. Garibaldi'nin Binler'i arasında vuruşan, sonra da hocalık yapan Abba, kalemini, yurduna bağımsızlık sağlayan mücadelenin bir destan halinde dile gelmesine adamıştır. Gerçekten de, şairin en büyük yapıtı, Garibaldi seferinin bir öyküsüdür. Başlangıçta bir sefer defteri olarak kaleme alınan bu yapıtı 1866 yılında *Hazırı* başlığı altında bir şiir haline getiren Abba, yirmi yıl süren art arda düzeltmeler ve yeniden elden geçirmelerden sonra 1880 yılında *Binler'den Birinin Notları* başlığı altında yayınlamıştır. Yapıt, bunca uzun zamanda hazır-

lanmış olmasına rağmen, üslûbundaki çarpıcı tartımı ve duygulandırıcı sadeliği korumaktadır. Bu destanın yanı sıra daha başka şiir kitaplarının, *1794'te Bormida Kıyıları* (1875) başlıklı bir romanın, ***Görülmüş Şeyler*** başlığı altında toplanmış ve ölümünden sonra, 1912 yılında yayınlanmış hikâyelerin de yazarı olan Abba, katıldığı şanlı mücadelenin örneksel değerini derinden duymuş olan büyük bir yurtseverdir.

ABBAS Ferhad (Taher 1899) Cezayirli siyaset adamı. 1938 yılında Cezayir Halk Birliği'ni kuran Ferhad Abbas, 1943 yılında da ünlü ***Cezayir Halk Bildirisi***'ni yayınlamıştır. Cezayir ayaklanması başlayınca ülkeyi terkederek Kahire'ye geldi ve 1958 - 1961 yılları arasında gene Kahire'de kurulan Cezayir Cumhuriyeti geçici hükümetine başkanlık etti. Ama sonra, ilkin geçici hükümetten, ardından da 1963 yılında Ulusal Kurtuluş Cephesi'nden uzaklaştırılacaktır.

ABBAS Hvaya Ahmad (Panipat - 1914) Hindistanlı film prodüktörü, senaryo yazarı ve

Hvaya Ahmad ABBAS, kendisinin de rol almış olduğu **Gökteki Saray** *adlı filminin bir sahnesinde.*

rejisörü. Herşeyden önce militan bir sinema adamı olarak tanınan Abbas, 1946 yılında gerçekleştirdiği, ***Toprağın Çocukları*** adını taşıyan ve Bengal'deki açlığı gözler önüne seren yapıtıyle tanınmıştır. ***İndian People's Theatre*** oyuncularının katkısıyle gerçekleşen ve 1943 yılında yüzbinlerce insanın açlıktan ölümünü konu alan bu yapıt, Hindistan'daki büyük halk yığınlarının sefaleti ile belirli Hint çevrelerinin yaşadıkları lüks hayat arasındaki karşıtlığı çarpıcı bir şekilde vermesi bakımından başarılıydı. Abbas'ın, ayrıca, ***Düş ve Kent*** başlığıyle 1964 yılında ve ***Gökteki Saray*** başlığıyle 1966 yılında yaptığı iki güçlü filmi daha vardır.

Abbaye topluluğu : 1906 yılında René Arcos, Georges Duhamel, Luc Durtain ve Charles Vildrac gibi Fransız yazar ve sanatçılarının oluşturduğu topluluk. Topluluğun üyeleri, günlük hayattan kaynaklanan ve insanların mücadeleleri ile umutlarını dile getiren dolaysız bir sanat ve edebiyat anlayışını benimsemişlerdi. Bir «falanster» hayatı sürdürmek isteyen topluluk, çoluk çocukları da alarak Créteil'de bir ortak araziye yerleşti ve geçimini yayın etkinliğiyle sağlamayı denedi. Örneğin bu arada özellikle, topluluğa sonradan katılmış olan Jules Romains'in ***Ortak Hayat*** (La Vie unanime) adlı yapıtını bastırdı. Ama bir yandan maddesel güçlükler, öte yandan topluluk içinde başgösteren sürtüşmeler sonucunda Abbaye topluluğu, 1908 yılında dağıldı. Sonunda Jules Romains'in ***ünanimizm*** görüşüne bağlanmış olan topluluğun bu ortak yaşama denemesi, Georges Duhamel'in ***Pasquier'ler*** dizisinde yer alan ***Bièvres Çölü*** (Le Désert de Bièvres) ile anılarını veren ***Arayış Çağı*** (Le Temps de la recherche) adlı yapıtlarında enine boyuna anlatılmaktadır.

ABDUH Şeyh Muhammed (Mahalletünnasr 1848 / Kahire 1905) Mısırlı fikir adamı ve gazeteci. İlk öğrenimini doğduğu yerde yaptıktan sonra Ezher medresesine girmiş, sonra da tanınmış fikir adamı Cemaleddün-i Efganî'den ders görmüştür. 1877 yılında Ezher'de görevli olarak ders vermeğe başlayan Abduh, uyguladığı yeni öğretim metodları ve gazetelerde yayınladığı ilerici yazıları dolayısıyle büyük ün kazanarak çağının Orta Doğu fikir hayatı üzerinde geniş etki uyandırmıştır. Mısır'a giren İngilizler tarafından üç yıl süreyle sürgün edilen düşünür, 1884 yılında Paris'e gitmiştir. Böylece siyaset hayatına giren Abduh, müslüman ülkelerin yabancı baskı ve sömürüsünden kurtulması amacını güden **El'urvetülvüska** derneğini hocası Efganî ile birlikte kuracak ve yönetecektir. Bu derneğin sözcüsü olan gazetede yayınladığı makaleler, bütün İslâm ülkelerinde coşkun bir ilgiyle karşılanmıştır. Daha sonra hocasıyle fikir anlaşmazlığına düşen Abduh, Paris'ten ayrılıp Beyrut'a gelmiş, orada dersler vermiş, 1889 yılında da Mısır'a dönmüştür. Ülkesinde atandığı yük-

Şeyh Muhammed ABDUH, Paris'te* El'urvetülvüska *derneğini kurduğu sıralarda.

sek idarî görevlerde de yenilik yapmak isteyince, gerici çevrelerin şiddetli muhalefetiyle karşılaşmış ve bunun üzerine Ezher'daki yönetim kurulu üyeliğinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda atılgan bir eylem adamı olan Abduh, yoksul çocuklara yardım amacıyle kurulmuş bulunan bir hayır derneğinin başına getirilmiştir. Ölümü bütün ilerici Orta Doğu çevrelerinde büyük üzüntü yaratan düşünürün, siyasal karakterli yazıları dışında, Kuran yorumu, felsefe tarih, kelâm, mantık, edebiyat ve sosyoloji alanlarında bir çok inceleme ve araştırması yayınlanmış bulunmaktadır İslâm dininde köklü bir reformun şart olduğu yolundaki tezleri, çağının Türk fikir çevrelerini ve bu arada özellikle de ünlü şair Mehmet Akif'i büyük çapta etkilemiştir.

ABDÜLKADİR Emir (Maskara 1808 / Şam - 1883) Cezayirli mücahit. XIX. yüzyılın ilk yarısında Cezayir halkının Fransız sömürge-

Emir ABDÜLKADİR, ünlü gerilla savaşını yürüttüğü yıllarda.

cilerine karşı açtığı savaşa önderlik eden Emir Abdülkadir, yıllarca gerilla savaşı yaptıktan sonra, 1847 yılında Fransızlara esir düşmüştür. Beş yıl tutuklu kaldıktan sonra, 1852 yılında Napoléon III tarafından özgürlüğü geri verilen savaşçı Türkiye'ye gelmiş ve Bursa'da oturmuştur. Emir Abdülkadir, bu sırada kaleme aldığı ***Zikr-ül âkil vü Tenbih-ül gafil*** (Akıllıya Çağrı ve Gafile Uyarı) adlı risalesiyle de tanınmıştır.

ABDÜLKERİM (Rif - 1882 / Kahire - 1963) Faslı mücahit. 1920 yılında Rif ayaklanmasına önderlik eden Abdülkerim, 1921 yılının Temmuzunda İspanyollara karşı Anual zaferini kazandıktan sonra Fransızlara karşı mücadeleye girmiştir. Bunun üzerine Fransız hükümeti, İspanyollarle elele bir ortak hareket kuracak ve ancak beş yıl süren bir savaşma sonunda Abdülkerim'i teslime zorlama başarısını gösterebilecektir. Aynı yıl Réunion adasında sürgüne yollanan ünlü mü-

cahit, 1947 yılında buradan da kaçmayı başarmış ve Mısır'a sığınarak Kahire'de Kuzey Afrika'nın bağımsızlığı için mücadele edenlere katılmıştır.

ABDÜLKERİM, Anual zaferini kazandıktan sonra.

ABE İSOO (1865 / 1949) Japon siyaset adamı. Doşişa Üniversitesi'nde öğrenim görmüş; burada ders okutan ve **ünitarizm** mezhebine bağlı olan Amerikalı misyonerlerin etkisiyle Hristiyanlığı kabul ederek Amerika'ya teoloji öğrenimi görmeğe gitmiştir. Ülkesine döndükten sonra, Katayama Sen'le birlikte 1898 yılında **Şakaişugi Kenkyukai** (Sosyalizmi İnceleme Derneği)'yi, 1900 yılında **Şakai Şugi Kyokai** (Sosyalizm Enstitüsü)'yi ve 1901 yılında da, gerçek anlamda **İlk Japon Sosyal-Demokrat** partisi olan **Şakai Minşuto**'yu kurmuştur. 1903 yılında, Kotoku tarafından kurulan **Heiminşa** (Basit İnsanlar Derneği)'nın sosyalist eğilimli haftalık dergisi **Heimin Şimbun** (Basit İnsanların Gazetesi)'da Rus-Japon savaşı aleyhinde yayınladığı yazılardan dolayı koğuşturmaya uğrayan ve Amerika Birleşik Devletleri'ne sığınmak zorunda kalan Abe İsoo, II. Enternasyonal'in tezlerine bağlılığıyle tanınmış bir siyaset adamıdır.

ABELARD yada **ABAILARD Pierre** (Le Pallet - 1079 / Saint-Marcel 1142) Fransız filozofu. Henüz yirmi iki yaşındayken bir felsefe okulu açmış ve çeşitli kentlerde başarılı dersler verdikten sonra, özellikle diyalektik konusundaki derin görüşlerini açıklamak üzere Paris'e gelmiştir. Abélard'ın dillere destan olan aşk macerası böylece başlar. Nitekim Abélard, piskoposluk kurulu üyesi Fulbert'in yeğeni Héloïse'le tanışıp sevişecek ve çok geçmeden de gizlice evlenecektir. Ne var ki, Jean-Jacques Rousseau'ya başyapıtı *La Nouvelle Héloïse* için konu ve esin kaynağı meydana getiren bu aşk, genç filozofun Fulbert'in kışkırttığı bir güruh tarafından tuzağa düşürülerek hadım edilmesi ve bir manastıra kapanmasıyle son bulmuştur. Bu bahtsız aşk macerası, Berçson'a göre, Batı kültürünün «roman» geleneğine özgü ilk kahramanlık olayıdır.

Bir süre sonra, öğrencilerinin ısrarı üzerine, yeniden ders vermeğe başlayan düşünürün hayatı büyük bir yalnızlık içinde sona ermiştir. 1870 yılında yayınlanan, ***Héloïse'le Mektuplaşmalar***'ı Abélard'ın hazin ününe ayrıca ün katacaktır.

ABELARD'ın iğdiş edildikten sonra kapandığı manastır. Bu acı olayı, büyük şair VİLLON şöyle dile getirmişti :
«Acep o pek bilgiç Helois nerde
Aşıklık var Pierre Abelard serde
Uğrunda katlandı bütün bu derde
Hadım oldu tuttu abalar giydi..»
(Türkçesi : O. Veli)

Abélard, felsefe tarihindeki yerini, o karanlık dönemde Kilise'nin bağnazlığına karşı verdiği zekice savaşa ve bugün **kavramcılık** olarak nitelenen özgün bir bilgi teorisini geliştirmiş oluşuna borçludur. Bu teori, Abélard'daki haliyle, ampirizme özgü 'somut duygusu'nu akılcılıkla uzlaştırmağa yönelmektedir. Abélard, bir tanrıbilimci olarak, Kilise Babaları'nın birbirini tutmayan görüşlerini *Sic et non* (Evet ve Hayır, 1121) adlı yapıtında toplayıp eleştirmiş; ve İmanın, akla dayanır ilkeler açısından sınırlandırılması gereğini savunmuştur. Ayrıca, aklın diyalektik bir temele dayandığını ileri sürmüş ve, gene 1121 yılında, bu konudaki araştırmalarını kapsayan ve Victor Cousin tarafından *Dialectique* (Diyalektik) adı altında yayınlanan kitabını kaleme almıştır. Abélard, genel fikirlerin ve kavramların tek tek varlıklardan bağımsız ve üstün bir gerçekliği olmadığını savunmakta; ve, ancak tek tek varlıkların bilgisinin bilimsel bir değer taşıyabileceğini ileri sürmektedir. Bu açılardan günümüzün akılcı düşüncesine pek yakın düşen görüşlerini, *Introduction à la théologie* (Tanrıbilime Giriş) başlıklı yapıtında açıklamıştı. Bu kitap, 1121 yılında, Kilise tarafından yaktırılmıştır.

Bunun yanı sıra Abélard, 1129 yılında kaleme aldığı *Scito te ipsum* («Kendini tanı») adlı yapıtında, bireyci ve hümanist bir ahlâk anlayışını savunmuştur. Filozofa göre, insan ancak vicdanını sorguya çekerek kendini bulabilir. Oysa Ortaçağ'da egemen olan görüşe göre, vicdan yanılabilir; çünkü vicdan, içimizde bulunan bir otoritedir; asıl olan ise, Tanrı'nın buyruğudur. Böylece Abélard, bu «dış» otoriteye karşı bir «iç» otoritenin üstünlüğünü önermesi bakımından,

Achille DEVERİA'nın tablosu : **Héloïse ve Abélard.**

çağdaş düşüncenin bellibaşlı sorunlarından birine daha ulaşmaktadır.

ABELL Kjeld (Ribe 1901 / Kopenhag 1961) Danimarkalı tiyatro yazarı. 1934 yılında kaleme aldığı ve gene aynı yıl sahneye konan ***Melodien der blev vaeck*** (Yiten Ezgi) adlı yapıtı, hemen ve sınırsız denecek kadar büyük bir başarı kazanmıştır.

Kjeld ABELL'in son tiyatro yapıtı **Bir bulut üzerinde geçen günler'den bir sahne.**

Burjuva hayatının kalıplaşmış ve köhnemişliğine karşı amansız bir saldırı niteliği taşıyan bu piyes, günlük konuşma dilinin tüm klişeleri ve bir yığın argo deyimle örülü, son derece alaycı bir üslûpla kaleme alınmıştı; ve hayatın anlamını, yani «ezgi»yi yitirmiş olan bir karı kocanın macerasını vurgulayan küçük skeçlerden kurulu bulunmaktaydı.

Abell'in daha sonraki tiyatro yapıtları da aynı alaycı üslûbun damgasını taşırlar. Ama bütün bu piyeslerde yazarın daima ciddi bir sosyal sorunu derinlemesine işlediği görülür. Bu piyesler arasında, ***Anna Sophie Hedvig*** (1939) adını taşıyan yapıtın özellikle önemli bir yeri vardır. Bu piyesinde Abell, ***Suç ve Ceza***'da Dostoyevski tarafından işlenmiş olan insanî sorunu ele almaktadır. Yeryüzünü zararlı ve tehlikeli bir yaratıktan kurtarmak amacıyla adam öldürmek suç sayılabilir mi? Abell'in kadın kahramanı, Dostoyevski'nin erkek kahramanının tersine, zararlı bir insanı öldürmekle İnsanlık görevini yaptığı inancındadır. Ve yazar, Anna'nın cesaretini övmekten çekinmez: Gerçekten de, Abell'e göre gerçek caniler, şiddete ve kötülüğe karşı eyleme geçmeyerek seyirci kalıp yorum yapmakla yetinen bizlerizdir. Bu piyesin 1939 yılında yazılıp sahneye konduğu göz önüne alınırsa, Danimarka'daki antifaşist ve yurtsever çevreler tarafından niçin büyük bir coşkunlukla karşılandığı kolayca anlaşılacaktır.

abes bk. **Saçma.**

ABE TOMOJİ (Tokyo 1903), Japon yazarı. 1959 yılında yayınladığı ***Jitsugetsu no mado*** **(Zamana Bakan Pencereler) adlı romanıyle** büyük çapta ün salan Tomoji Abe, İngilizce öğretmeni olarak hayata atılmış ve bir yandan da İngiliz edebiyatından çeşitli çeviriler yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Endonezya'daki Japon ordusunun haber alma servislerinde çalışan yazar, daha sonra Şanghay'da dersler verecektir. 1 Mayıs 1952 günü Japon Komünist Partisi'nin düzenlediği gösteriler sırasında tutuklanan solcuların savunmasını da yüklenmiş bir yazar olan Abe, ***Zamana Bakan Pencereler***'de Japon burjuvazisinin İkinci Dünya Savaşı'nda uğranılan büyük yenilgi karşısında kapıldığı dehşeti ince ve alaycı bir üslûpla dile getirmiştir.

ABLESSİMOV Aleksandr Onisimoviç (1742 / 1784) Rus şairi ve tiyatro yazarı. Rus edebiyatının, Fransız edebiyatının etkisi altında kişiliğini henüz tam bulamadığı bir dönemde, ulusal karakteri ve folkloru göz önüne alarak yapıtlar üretmiştir. En önemli piyesi olan ***Değirmenci*** (1779), iyi bir sosyal hiciv örneğidir.

abluka (Fr. blocus, İng. blockade): Bir yada bir kaç devletin dış dünya ile olan ekonomik, politik ve askerî bağlantısını zor kullanarak kesmek. Öne sürülen koşulları kabul ettirmek için o devleti yada devletleri yalnızlığa sürüklemek. - ***Politik abluka***, diplomatik ilişkileri keserek bir devleti yalnızlaştırmak anlamına gelir. ***Ekonomik abluka*** ise, bir devletin dış dünya ile ekonomik bağlantılarını kesmek, onu hammaddeden yoksun kılmak, ona karşı ambargo uygulamak anlamına gelir. ***Askerî abluka*** da gene bir devleti yada bir devletler topluluğunu, direnme araçlarından yoksun kılmak ve teslim olmağa zorlamak amacıyle, bütün bir ülkeyi yada bir belirli kesimini, askerî kuvvet kullanarak yada askerî yardım almasını önleyerek yalnızlaştırmaktır. Askerî abluka, çapına ve işlevine göre, stratejik, operatif (edime karşı edimsel) ve taktik hedeflere yönelir.

Askerî ve ekonomik abluka çok eski zamanlardan beri kullanılagelmiştir. Ekonomik ablukaların geçmişteki en ünlü örneği, Napolyon I tarafından İngiltere'ye uygulananı olmuştur. Gene çok eski zamanlardan beri uygulandığını gördüğümüz askerî abluka ise, özellikle Birinci ve İkinci Dünya savaşlarında geniş ölçüde kullanılmıştır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar, gene İngilizlere karşı denizden bir askerî abluka uygulaması yapmışlardır; ve bu, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesine yolaçmıştır. 1917 Ekim Devrimi'nden hemen sonra, 1918-1920 yılları arasında emperyalist devletler genç Sovyet cumhuriyetine karşı hem ekonomik, hem politik ve hem de askerî olmak üzere üç yanlı bir abluka uygulamışlardır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar, Leningrad'ı Eylül 1941-Ocak 1944 arasında tam 29 ay abluka altında tutmuşlardır. Son olarak da Amerika Birleşik Devletleri, 1962 yılında Küba'ya karşı geniş çaplı bir abluka uygulamasına girişmiştir.

ABOUT Edmond François Valentin (Dieuze - 1828 / Paris 1885) Fransız Yüksek Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra, 1851 yılında Atina'daki Fransız Okulu'na öğratmen atanan About, ülkesine dönüşünde yazdığı ***La Grèce comtemporaine*** (Çağdaş Yunanistan, 1854) adlı araştırmasıyle adını duyurmuştur. Yunan halkının iyi ve kötü yanlarıyle gerçekçi bir açıdan irdelendiği bu araştırmayı, ***Le Roi des Montagnes*** (Dağların Kralı, 1857), ***L'Homme à l'oreille cassée*** (Kırık Kulaklı Adam, 1862) ve ***Le Nez d'un notaire*** (Bir Noterin Burnu, 1862) gibi başlı romanlar izleyecektir.

Ama Edmond About iyi bir roman yazarı olmakla birlikte, asıl ününü gerçekten

«Doğuştan beri kafalarımıza tıka basa doldurulmuş bütün yanlış kanıları ve zehirli inançları birer birer haklıyor, hiç tereddüt etmeksizin tepeliyor işte Edmond About : Gerçek bir Fransız diye de buna derler!»
Barbey d' AUREVİLLY

büyük bir gazeteci oluşuna borçludur. ***Le Monitear***, ***Le Figaro*** ve ***L'Opinion nationale*** gibi tanınmış basın organlarında, ilkin bonapartist olduğu halde, çok geçmeden cumhuriyetçi fikirleri savunmağa koyulan About, çarpıcı ve açık üslûbu içinde Kilise'ye yönelttiği amansız saldırılarıyle büyük halk yığınlarının sevgisini kazandığı gibi, çağının fikir adamları tarafından da «Voltaire'nin en iyi tilmizi» olarak kabul edilmiştir.

ABOVYAN Haçatur (Hanaher 1809 / Hanaher 1848): Ermeni yazar ve eğitimci. XIX. yüzyıl maddeci Rus düşünürlerinin etkisi altında yetişen yazar, ulusal Ermeni edebiyatının kuruluşuna büyük çapta katkıda bulunmuştur. Yapıtlarında, ünlü düşünür ve eleştirman Bielinski'nin izinden yürüyerek, felsefe ve sanat alanlarında idealizme karşıçıkmış ve özgürlük ve eşitlik fikirlerini savunmuştur. ***Ermenistan'ın Yaraları*** (1856) adlı romanıyle ölümünden sonra büyük ün kazanan Abovyan, aynı zamanda, laik okulların kurulup yayılmasında önemli rol oynamıştır.

ABRAHAM Pierre (Paris 1892) Fransız romancısı ve deneme yazarı. Yapıtlarının sağlam kuruluşu ve cerbezeli üslûbuyle kendine haklı bir ün sağlamış olan yazar, üyesi bulunduğu Fransız Komünist Partisi tarafından 1950 yıllarında başlatılan **militan edebiyat** çığırı çerçevesinde yer alır. Yapıtları arasında ***La Rampe*** (Rampa) ve ***Le Coup du canon*** (Top Atışı) en ünlüleridir. Denemelerini ***Figures*** (Çehreler, 1930) başlıklı kitabında toplamış bulunan Abraham, ayrıca, ünlü Europe dergisinin yöneticiliğini de yapmıştır.

ABRAHAMS Peter (Johannesburg 1919) Güney Afrikalı yazar. Irkçılar tarafından yönetilen bir ülkede daima hor görülmeğe mahkûm bir melez olarak yaşamanın acısına ve acılığına katlanamayıp daha yirmi yaşındayken yurdunu terkeden Abrahams, ilkin, ***Dark Testament*** (Kara Vasiyetname, 1942) başlıklı bir hikâye kitabı yayınlamıştır. Ama yazara asıl ününü sağlayan yapıtları, ***Song of the City*** (Kentin Türküsü, 1945), ***Mine Boy*** (Maden Çocuğu, 1946), ***The Path of Thunder*** (Fırtına Yolu, 1948-1951), ***Wild Conquest*** (Vahşi Fetih, 1950) ve ***A Wreath for***

Peter ABRAHAMS: Güney Afrika'dan yükselen çığlık.

Udomo (Udomo İçin Bir Taç, 1956) adlı romanları olmuştur. Güney Afrika Birliği'nde yaşayan çeşitli ırklar arasındaki ilişkileri bütün açıklığıyle gözler önüne seren bu yapıtlardan sonra Abrahams, ***Tell Freedom*** (Özgürlüğü Söylemek, 1954) genel başlığı altında, kendi yaşamöyküsünü dokunaklı bir üslûpla dile getiren büyük bir dizi kaleme almıştır. Ünlü yazar, ayrıca, ***Return to Goli*** (Goli'ye Dönüş, 1953) başlığı altında denemeler de yayınlamıştır.

Abrahams, son yapıtlarında, ırk çatışmalarının özüne inme çabasındadır. Örneğin ***A night of their*** (Onların gecesi, 1959) başlıklı yapıtını bu doğrultuda kaleme almıştır. Yazar en son olarak da, bir adadaki diktatörlüğün yıkılması sonucunda kurulan yeni rejimin daha büyük baskılar doğurduğunu anlatarak bütün baskı rejimlerinin kıyasıya bir eleştirisine yönelen ve sömürgelikten henüz kurtulmuş az gelişmiş ülkelerin bir an önce siyasal olgunluğa kavuşmaları gereğini savunan ***This Island Now*** (Şimdi de bu ada, 1967) adlı bir roman yayınlamıştır.

ABRAMOV J. V. (1858 / 1906) Rus yazarı. 1885 yıllarına doğru Rusya'da beliren ve temel savı, bu ülke için devrim yolunun zorunlu olmaktan çıktığı şeklinde özetlenen uzlaşımcı ve reformist bir akımın önderidir. Gerçekten de, **Abramovçina** adını alan bu yeni düşünce akımına göre, kahramanlık çağı artık geride kalmıştır; ve şimdi Rusya'ya, «mücadele adamları» değil, kendilerini siyasal koşullara uyarlayarak «küçük görevleri»ni yerine getirebilecek «elinden iş gelen» insanlar gereklidir. Fikirlerini ***Nadelja*** adlı gazetesinde savunan Abramov için, «intelijansiya»nın amacı, halkın öğrenim ve bilinç düzeyini yükseltmek olmalıydı; çünkü Rusya'da başlamış bulunan gerçek ekonomik ilerleme süreci, etkili bir halk eğitimiyle eşlendiği takdirde toplumun hızla evrilmesine yolaçacak ve bu da bir devrimi gereksiz kılacaktı. Temel bakımından, **popülizm**'in belli bir uzantısından başka bir şey olmayan bu görüşü tarih kısa zamanda yalanlamıştır.

ABRASEVIC Kosta (1879 / 1898) Sırp şairi. İşçi sınıfı tarafından son derece sevilen ve adı, 1910 yılında sosyalist işçiler ce kurulan bir sanat ve kültür derneğine verilen Abrasevic, ilk proleter ve devrimci Sırp şairidir. Ölümünden sonra, 1903 yılında kitap halinde yayınlanan şiirleri arasında ***Duma, es rüzgâr*** ve ***Kızıl Kadın*** başlıklı parçalar, bugün de coşkunlukla okunan üstün nitelikli iki yapıt olarak karşımızdadır

abstre sanat bk. **Soyut sanat.**

ABULADZE (Gürcistan'da Kutayissi - 1924) Gürcü asıllı Sovyet film yönetmeni. Çkeidze ile birlikte Kore Savaşı sırasında film çekimine başlayan Abuladze, yeni-gerçekçi akım doğrultusunda yapmış olduğu ***Magdana'nın Sıpası*** adlı filmle 1956 yılında Cannes film şenliğinde ödül kazandı. Bu filmin asıl önemi, Sovyet sinemasındaki «yeni dalga» akımının başlatıcısı olmasından ileri gelir.

Abwehr (*Savunma* anlamına gelen Alman ca sözcük) Alman Genelkurmay Başkanlığı'nın 1925-1944 yılları arasındaki istihbarat örgütü. Aslında, ilkin ***Nachrichtenbüro***, sonra da ***Nachrichtendienst*** (Haber alma Servisi) adları altında XIX. yüzyılda kurulmuş olan bu örgüt 1918'de Almanların yenilgisi üzerine Müttefikler tarafından dağıtılmış ve 1925'te ***Abwehr*** adı altında yeniden kurulmuştur. Böylece örgüt, etkinlik alanını, ülkeyi ve orduyu yıkıcı girişimlere karşı savunma ile sınırlandırmış gözükmek amacındaydı. Her askeri birlikte, karşı-casusluk ve morali yükseltmekle yükümlü bir ***Abwehr*** subayı bulunmaktaydı.

Abwehr çok geçmeden Alman Genelkurmayı'nın yurt dışındaki bütün haber alma organlarını kendi bünyesinde toplayacak ve 1935 yılında amiral Canaris'in yönetimine geçtiği andan itibaren de amansız bir mücadele silâhı haline girecektir. Bir yandan Alman Genelkurmayı tarafından yürütülen ırkçı yayılma politikasının, bir yandan da Canaris'in kendine özgü kişisel politikasının aleti olarak ***Abwehr***, İkinci Dünya Savaşı boyunca ***Wehrmacht*** (Alman kara, deniz ve hava kuvvetlerinin tümü) tarafından yürütülen harekâtın siyasal ve stratejik hazırlanışına büyük katkıda bulunmuştur. ***Abwehr*** ajanları bütün direniş hareketlerinin acımasız düşmanıydılar. Gerek Gestapo'dan, gerekse Nasyonal-sosyalist Parti'den ayrı bir örgüt halinde kurulmuş olan ***Abwehr***, zaman zaman bu iki kuruluşla çatışmaya girmekten de kaçınmayarak, 1944 Şubatına kadar bağımsızlığını korumuştur. O tarihte, Canaris'in Hitler'e karşı hazırlanan suikastle ilgili görülüp tutuklanması üzerine ***Abwehr***, Himmler'in yönetimine geçecek ve görevleri Gestapo'ya aktarılacaktır.

Acemi İşçi (Fr. aslı l'Apprenti ouvrier) Georges Rouault'nun tablosu. 1925 yılına doğru yaptığı, «adsız kalması» dileğiyle mahsus imzalamadığı ve 1952 yılında Modern Sanat Ulusal Müzesi'ne —gene imzasız olarak gösterilmek koşuluyle— armağan ettiği 68 x 52 santimetrelik bu tablo üzerinde Rouault, 1921 yılından beri çeşitli eskisler halinde çalışmağa koyulmuş; en son olarak da 1952 yılında yapıtı bir kaç rötuşla son şekiine sokmuştur. Güvenilir eleştirmenlerin öne sürdüklerine göre yapıt, başlığına rağmen, gerçek bir otoportredir; ve ressamı, yapıtına bu adı vermeğe yönelten de, ondaki

Acemi İşçi: Tam otuz bir yılda yaratılan başyapıt.

derin halk sevgisi olmuştur. Bu yapıtta, Rouault'nun öbür tablolarında pek rastlanmayan bir şekil gösterişi («modelé»)'yle yoğun boyama tekniğinin kaynaştığına tanıklık etmekteyiz. Çehreye o alabildiğine dingin, alçakgönüllü ve derin düşünceli eşsiz anlatım gücünü veren de budur. ***Acemi işçi***, bugün, pek haklı olarak, tıpkı Franz Hals, Rembrandt ve Van Gogh'unkiler gibi, yapılmış en dokunaklı ve en içten otoportrelerden biri olarak kabul edilmektedir.

ACHARD Marcel (Sainte-Foy-lès-Lyon - 1899 / Paris 1974) Fransız tiyatro ve senaryo yazarı. Şiirli ve nükte dolu piyesleriyle dünya çapında ün kazanmış olan yazar, tiyatro heyatına ilkin oyuncu olarak atılmış, 1918 yılında Paris'e gelerek zamanın en önemli tiyatrolarından biri sayılan Vieux-Colombier'de çalışmıştır. 1923 yılında büyük tiyatro yöneticisi ve oyuncusu Charles Dullin tarafından üstün bir başarıyla oynanan ***Voulez-vous jouer avec moâ?*** (Ben'nen oynar mısınız?) adlı komedisi, adının bir anda geniş çapta tanınmasına yolaçmıştır. Daha sonra verdiği yapıtlar arasında, ***Jean de la Lune*** (Aysar Jean, 1929), ***Domino*** (1932), ***Le Mal d'amour*** (Aşk Yarası, 1955), ***Patate*** (Patates, 1957) ve ***L'Idiote*** (Aptal Kız, 1960) en ünlüleridir. Marcel Achard, işlediği tipleri canlandırma ve hüzünle neşeyi bir arada yürütme konusunda eşine az raslanır bir ustalık göstermektedir. Ayrıca, ele aldığı durumları ve kişileri, geniş ve ileri fikirli bir ahlâkçının babacan tavrıyla eleştirmekten de geri kalmamaktadır. 1959 yılında Fransız Akademisi üyeliğine seçilen yazar, Fransa'da ve Amerika'da film alanında da çalışmış ve, ayrıca, çağdaşı olan ünlü piyes yazarlarını nüktell bir dille canlandıran ***Rions avec eux*** (Onlarla Birlikte Gülelim, 1957) adlı bir kitap yayınlamıştır.

Ünlü yazarın son yapıtları arasında, 1968 yılında yayınladığı ***Guguse*** ile 1973 yılında kaleme aldığı ***La Débauche*** (Sefahat) özellikle sayılmalıdır.

acı, ağrı (Osm. ıstırap, Fr. douleur, İng. pain) Temel bakımından hoş olmayan fizik hal. Burada unutulmaması gereken nokta, her duyumun, başlangıçta hoş olsa bile, belirli bir şiddet derecesine ulaştıktan sonra acıya dönüştüğüdür. İkl belirgin acı vardır: ***Fizyolojik acı*** (örneğin, bir diş ağrısı) ve ***psikolojik acı*** (örneğin, belirli bir-

acı : *yenilmesi gereken amansız düşman..*

takım heyecanlar). Schopenhauer gibi kötümser bazı filozofların gözünde, dünyanın gerçek yanlarından birini sadece «acı» dile getirmektedir; çünkü, «acı»nın karşıtı olan «haz» geçicidir. Acının ahlâkî bir değeri var mıdır? sorusuna gelince: Hristiyanlık, «acı»nın arıtıcı erdemler taşıdığını ısrarla ileri sürmüştür. 1930 yıllarında Julien Teppa'ln öncülük ettiği ***dolorizm («acıcılık»)*** akımı, «acı»nın, sadece, hem (Stoa'cılarda olduğu gibi) fizik ve tinsel yönden bir direniş gücü kazandırma etkenl, hem de bir arınma deneyi olarek bize dolaylı bir yarar sağladığını belirtmekle kalmayıp, insanı aynı zamanda zenginleştirdiğinl kabul ediyordu «Acı, hayvan yanımızdan gelen içtepileri gemler; ve böylece düşüncemizin, özellikle sanat ve edebiyat yaratımı alanında etkill bir üstünlük kezanmasını sağlar.» - Bugün baskın olan görüş, gerçek bir «acı»nın, genellikle kişiliğimizin gelişmesinl baltalayarak gerilemesine yoleçtığı, dolayısıyle de her türlü gerçek yaratımı engellediğidir.

Bu görüşte elbette büyük bir doğruluk payı vardır. Yalnız bir o kadar doğru olan bir noktanın daha bulunduğunu da söyleyebiliriz Sevilen bir kimse yada bağlanılan bir ideal uğruna seve isteye çekilen «acı», çekeni geriletmek şöyle dursun, arıtır ve ilerletir.

Acımasızca (1948) Fellinl, Pinelli, Margadonna ile birlikte hazırladığı bir senaryo üzerinden Alberto Lattuada'nın gerçekleştirdiği İtalyan filmi. Fotoğraf direktörlüğünü Aldo Tonti'nin yaptığı filmin müziği Nino Rota tarafından bestelenmişti; başrollerl de Carla Del Poggio, John Kitzmiller, Folco Lulli ve Giuletta Masina tarafından oynanmaktaydı.

Savaş sonrası İtelyasında cepheden kaçan bir Amerikalı Zenci (John Kitzmiller), metresinin (Carla Del Poggio) fahişe olmasını engellemek için bir soyguna girişir. Ama suç ortakları kadını öldürecek; o da intihar edecektir

Fransız şiirsel gerçekçilik akımı'nın ve özellikle de Marcel Carné'nin etkisi altında gerçekleştirilen bu yapıt, savaştan bir yıkıntılar ülkesi olarak çıkan o dönem İtelyası üzerine iç paralayıcı bir tanıklık meydane getirdiği gibi, ırkçılığa karşı cömert bir protesto niteliğini de taşımaktadır Filmin İtalyanca orijinal adı, ***Senza pietà***'dır

Acımayan çağ (1956) Ben Barzman'ın bir senaryosu üzerinden Joseph Losey'in gerçekleştirdiği İngiliz filmi. Fotoğraf direktörlüğünü Frederick Francis'in, dekorlarını Bernard Sarron'un, müziğini Tristan Carry'nin, montajını da Alan Osbiton'ın yaptığı filmin başrollerini Michael Redgrave, Ann Todd, Leo McKern ve A. McCowen paylaşmaktaydılar.

Bir delikanlı (A. McCowen) cinayet suçundan ölüme mahkûm edilmiştir. Gencin idamından 24 saat önce babası (Michael Redgrave), oğlunun suçsuzluğunu ispatlamak üzere umutsuz bir ankete başlar; ve sonunda, gerçek katili (Leo McKern) ortaya çıkarabilmek için, kendisi de bir cinayete kurban gitmiş gibi bir tuzak kurarak intihar eder.

Bu çarpıcı yapıt, babanın giriştiği araş-

Ben'nen oynarmısınız? *ın Paris'teki Yuvarlak Tiyatro'da temsilinden bir sahne. Oyuncular : Ch. Duvaleix ve R. Dhéry.*

tırma boyunca insanın soluğunu kesen bir ustalıkla gerçekleştirilen heyecan gerginliği kadar araştırma sırasında bize tanıtılan karakterlerin sunuluşuyle de önem kazanmaktadır Bir bakıma *Acımayan çağ*, sadece belir-

Michael Redgrave **Acımayan çağ'ın bir sahnesinde.**

li bir katili değil, onun aracılığıyle bütün bir toplumu ve yaşama tarzını suçlayan bir yapıttır. Filmin İngilizce orijinal adı, ***Time without Pity***'dir.

Acı Pirinç (1949) Giuseppe de Santis'in Carlo Lizzani, Gianni Puccini, Libero Solaroli, Carlo Musso, Corrado Alvaro ve İvo Perilli ile birlikte hazırladığı bir senaryo üzerine İtalya'da gerçekleştirdiği film. De Laurentiis'in prodüktörlüğünü, Otello Martelli'nin fotoğraf yönetmenliğini yaptığı filmin başrollerini Raf Vallone, Vittorio Gassmann, Silvana Mangano ve Doris Dowling paylaşmaktaydılar.

Pirinç işçilerinin kaldıkları bir kampa bir hırsızla suçortağı metresi girmişlerdir (Vittoria Gassmann ve Doris Dowling). Hırsızların çalmış olduğu parayı bir pirinç işçisi (Silvana Mangano) çalar. Aynı işçi, bir çavuşla (Raf Vallone) yapılan bir arbededen sonra hırsızı öldürür ve intihar eder.

Sürekli gerginlik üzerine kurulu bir entrika aracılığıyle, kamplarda kalan ve son derece ağır koşullar altında çalışan pirinç işçilerinin hayatını gözler önüne seriyordu bu filmde genç rejisör. Bunun yanı sıra da, büyük bir başarıyla iki karakter çiziyordu Savaştan ve polislerden nefret eden, yeni terhis olmuş, cömert ruhlu çavuş ile kalçasına kadar çamur içinde çalışan ama kafası, fotoromanlarla sıradan aşk filmlerinin etkisi altında bulutlarda yüzen genç işçi kız tipi. «Zevklerin amerikanlaşması» olgusuna bir örnek olarak gösterdiği bu genç işçi kız için şöyle diyordu De Santis «**Onları sürekli şekilde beyni yıkanmış tutan yapmacık bir hayata saptırılmış oldukları için kendi gerçeklerini kavrayamayan ve dolayısıyle de aslında yoldaşı oldukları insanlarla el ele verip toplumsal mücadeleye katılamayan bilinçsiz gençlerin tipidir o.**»

Bütün dünyada olağanüstü bir başarıya ulaşan ***Acı Pirinç***, aynı zamanda, Silvana Mangano ve Raf Vallone gibi iki güçlü oyuncu kazandırmıştı sinema sanatına.

Yapıtın İtalyanca orijinal adı, ***Riso Amaro***'dur.

ACOLLAS Emile (La Châtre 1826 / Paris - 1891) Fransız hukuk bilgini ve siyaset adamı. 1849 yılında Paris'te bir sosyalist komitenin sekreterliğini yapan Acollas, daha sonra, Medenî Kanun'un yenl ve ilerici bir anlayışla düzenlenmesini savunmuştur. 1867 yılında da, demokratik bir Birleşik Avrupa Federasyonu kurulması tezini benimseyip yaydığı için hapsedilmiştir. ***Manuel de droit civil*** (Medenî Hukuk Elkitabı) ve ***La Déclaration des droits de l'homme commentée*** (Şerhli İnsan Hakları Bildirisi) gibi önemli yapıtlar kaleme almış olan bilgin, Paris Komünü sırasında Hukuk Fakültesi dekanlığına getirilmiştir. 1880 yılında Cezaevleri genel müfettişliği de yapan Acollas, intihar ederek hayatına son vermiştir.

ACOSTA Uriel (Porto 1585 / Amsterdam 1640) Portekiz kökenli Hollandalı düşünür. Katolikliği kabul etmiş bir Musevî ailenin çocuğudur. Katolik eğitim görmüştür. 1614 yılında Hollanda'ya kaçan Acosta, orada Hristiyanlığı reddedip öz dinine döndü. Hemen ardından da Yahudi dininin dogmatizmine sistematik biçimde karşıçıkmağa koyuldu.

1623 yılında, ruhun ölmezliği ve ölümden sonraki hayatı inkâr eden bir risale yayınlayan Acosta, görüşlerinden dolayı iki kez sinagogdan aforoz edildi. Bu arada, Musa inancını bozmakla suçladığı hahamlardan ve onların yanı sıra Hollandalı yetkililerden sürekli eziyet görüyordu. Sonunda dayanamayıp canına kıydı.

Acosta'nın ***Exemplar humanae vitae*** (Örnek insan hayatı) adlı ünlü yapıtı, bir yandan resmî dini eleştirirken bir yandan da insanın özünde bulunduğu iddia edilen ve insanların karşılıklı sevgiyle bir araya gelmesini sağladığı savunulan «doğa yasası» fikrini çürütmeğe girişir. Akılcı bir düşünür olan Acosta, özellikle Spinoza'yı derinden etkilemiştir.

action research bk. **Eylemsel araştırma.**

Actor's Studio : 1935 yılında Bayan Flanagan tarafından New York'ta kurulmuş olan tiyatro okulu. Flanagan'a göre tiyatronun, kendisini jeopolitik ve lengistik koşullara uyarlayarak, çeşitli halkların temel eğilimlerini dile getirmeğe yönelmesi ve böylece bir kamu hizmeti durumuna gelmesi gerekmekteydi. Actor's Studio, başta Marlon Brando ve James Dean olmak üzere bir çok güçlü oyuncu ve Elia Kazan gibi usta yönetmenler yetiştirmiştir.

açık ahlâk (Fr. morale ouverte) Bergson'un ***Ahlâk ve Dinin iki kaynağı*** adlı yapıtında, «hür», yani insanlığın evrensel değerlerine «açık» ahlâkı belirtmek amacıyle kullandığı terim. Bu terim, «kapalı» ahlâkı, yani toplumsal tabularla önyargıları aşarak hayatın yaratıcı atılımını bulan, aşka, gizemlere ve ermişliğe ulaşan kişileri dile getirmektedir Düşünce özgürlüğünü hayatıyle somutlaştıran Sokrates, insanlığa iyilikseverliği aşılayan İsa ve doğa duygusunun değerini ortaya koyan Rousseau, Bergson'a göre, «açık ahlâk»ın belli başlı kahramanlarıdır.

açık bütçe (Fr. impasse, İng. blind-alley) Devlet bütçesinde, gelecek malî yıl için öngörülen giderlerin beklenen gelirler toplamından daha fazla olması durumu. Açık bütçe, bütçenin «öngörülebilen (previzyonel) bir açıkla kapanması»dır. Açık, sonradan yerine konması umutdışı kalan bir ek döviz emisyonu ile kapatılabiliyorsa açık bütçe, enflasyonist bir bütçedir. Ama açık, dolanımdaki para miktarıyle mal ve hizmetler arasında yeni bir parite kurarak ürün ve tüketimsel hizmet arzını kışa sürede kamçılıyorsa açık bütçe, ekspansiyonist (yayılgınlığa yönelen) bir bütçe olur.

Demek ki bu tanımıyle yada anlamıyle «açık bütçe», önce previzyonel, sonra da —pratik olarak gerçekleştiğinde— efektif bütçedir. Daha geniş bir anlamda, belirli bir malî yıl sonunda giderlerin işler kaynakları aşması sonucunda ortaya çıkan olgu da, gene «açık bütçe» yada «kesinleşmiş açık bütçe» diye adlandırılır.

Açık bütçe, tekelci devlet kapitalizmi rejiminde kamu harcamalarının şişmesini, ve bütçe açığının, ulusal gelirin yeniden bölüşümü çerçevesinde kaçınılmaz hale girdiğini belirler. Uzun süre denk bütçeye, mutlaka fethedilmesi gereken bir kale gözüyle bakıldı. Ne var ki 1929 yılında başlayan büyük evrensel bunalım döneminde ve Keynes'ten esinlenen yeni ekonomik siyaset sonucunda «açık bütçe», sosyal hayattaki şiddetli sarsıntıları kontrol altına almanın etkili bir aracı olarak kullanılmağa başlanmıştır Marksist ekonomi politik bakımından açık bütçe, ekonomik dengenin yeniden kurulabilmesi için gereken fedakârlıkları emekçilerin sırtına yüklemeğe yarayan bir ideolojik tutumu da dile getirmektedir. Bu ideolojik tutumsa, iç tüketim hacminin daralmasında ve ücretlerin dondurulmasında somutluğa kavuşur

açık deniz (Fr. haute mer; İng. Open sea, high seas) Karasuları dışında kalan deniz ve okyanusların oluşturduğu su alanları. 1958 yılında imzalanan uluslararası Cenevre antlaşmasına göre açık denizlerde ticaret, yolcu, araştırma ve savaş gemileri tam bir özgürlük içinde seyredebilirler. Ayrıca açık denizlerde balık avlama, sualtı kablo döşeme, bilimsel araştırma yapma ve havalarında uçak seferleri düzenleme de gene serbesttir. Açık denizlerde gemiler, hangi devletin bandırasını taşıyorlarsa, o devletin yasalarına uyarlar.

açık diplomasi (Fr. diplomatie ouverte, İng.

open diplomacy) Öteden beri uygulanage len ve sadece yöneticilerle yüksek yetkililer arasında yürütülen ***gizli diplomasi***'ye karşıt olarak, gerek devletler arası ve gerekse uluslararası bütün müzakereleri ve pazarlıkları halka ve dünya kamuoyuna günü gününe açıklayarak sürdürmek ve yapılan anlaşma yada antlaşmalara hiç bir şekilde gizli madde koydurmamak kuralına dayanan diplomasi anlayışı. Açık diplomasi, politika tarihinde ilk olarak, Sovyetler Birliği hükümeti tarafından uygulanmıştır. O sırada toplantı halinde bulunan II. Sovyetler Kongresi'nin kararına göre yeni kurulan Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği'ne düşen bellibaşlı işlerden biri de, barışa ilişkin olarak imzalanmış gizli emperyalist antlaşmaların yayınlanmasıydı nitekim. Uluslararası ilişkilerin yürütümünde tamamıyle yeni ilkeler kabul eden Sovyet hükümeti, 8 Kasım (26 Ekim) 1917 tarihli kararnameyle, gizliliğe dayalı emperyalist diplomasinin kurallarına uymayı reddetmekteydi.

Kararname şöyle diyordu bu konuda «Gizli diplomasi usullerini yürürlükten kaldıran hükümetin kesin kararı, bundan böyle girişeceği bütün müzakereleri açıkça ve tüm halkın bilgisine sunarak yürütmektir. Sovyet hükümeti toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin hükümeti tarafından 7 Kasım (25 Ekim) 1917 tarihine kadar yapılmış yada onaylanmış olan bütün gizli antlaşmaları hemen ve hiç kesintisiz bir şekilde yayınlamağa karar vermiştir. Söz konusu gizli antlaşmaların çoğunun Rus kapitalistleriyle büyük toprak sahiplerine yeni yarar ve ayrıcalıklar sağlamak ve Büyük Rusya'ya yeni toprak parçaları katmak amacını güttüğünü göz önüne alan Sovyet hükümeti, bu gizli antlaşmalardaki bütün hükümleri hemen şu andan itibaren ve hiç bir kayıt koymaksızın yok saydığını bu kararnameyle ilân eder.»

Ve bir buçuk ay gibi kısa bir süre içinde, tam yedi gizli belge derlemesi yayınlanmış bulunmaktaydı. Bu belgeler, gazetelerde çıkarılmışları ilkin.

Böylece yayınlanan gizli antlaşma ve uzlaşmaların bellibaşlıları şunlardır

1. 3 Temmuz (20 Haziran) 1916 tarihinde Japonya ile Çarlık Rusyası arasında imzalanmış olan gizli antlaşma. 1921 yılına kadar yürürlükte kalması kararlaştırılmış bulunan bu antlaşma ile taraflar, Çin'de durumunu pekiştirmeğe girişecek bütün öbür devletlere elbirliğiyle karşıçıkmayı yükümlenmekteydiler.

2. 1916 yılı ilkbaharında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşülmesine ilişkin olarak imzalanmış bulunan gizli antlaşma.

3. Gene 1916 yılında Rusya, Fransa, İngiltere ve İtalya arasında imzalanan; ve, Almanya ile savaşa girdiği takdirde, Romanya'ya ödenecek fiyatı saptayan gizli antlaşma.

4. Birinci ve İkinci Balkan savaşlarına değgin bir dizi gizli belge.

5. 1892 yılında Fransa ile Rusya arasında imzalanmış olan gizli askerî antlaşma.

6. 1907 yılında Rusya ile İngiltere arasında imzalanmış olan, her ikisi de gizli, bi siyasal ve bir askerî uzlaşma.

Böylece ardı ardına yayınlanan derlemelerin üçüncüsünde Çar Nikola II ile Alman imparatoru Wilhelm II arasında, 1905 yılı Temmuzunda Finlandiya'da buluştukları sırada imzalanmış olan ve iki devlet arasında bir savunma ittifakını öngören Rus-Alman gizli antlaşması da yer almaktaydı. Yayınlanan belgelerin bir çoğu da Birleşik Amerika, Fransa ve İngiltere büyükelçilerinin 1917 yılı boyunca Rusya'da gösterdikleri etkinlikle ilgiliydi.

Gizli belgelerin yayınlanması, bütün dünyada büyük bir heyecan uyandırmıştır. Belgeler ilkin tarafsız ülkelerin basın organları tarafından aktarılmıştı. Ama çok geçmeden, savaşan ülkelerin gazetelerinde de çıkmağa başlayacaktır bu gizli belgeler.

Ve Fransa Dışişleri bakanı, bu konuda, Ulusal Meclis'te bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır.

Batı ülkeleri emekçileri, Sovyet açıklamalarını büyük bir sevinçle karşılamışlardı. Savaş sırasında ülkesinin emekçilerine ihanet etmiş olan Avusturya Sosyal-demokrat Partisi bile, Çarlık Rusyası tarafından yapılmış gizli antlaşmaların Sovyet hükümetince yayınlanışını selâmlamak zorunda kalmıştı. Ve gene aynı Avusturya Sosyal-demokrat Partisi, yayınlanan belgelerin, İtilâf devletlerinin demokratik maskesini olduğu kadar Germen-Avusturya emperyalizminin demokratik maskesini de düşürdüğünü açıklamadan edemeyecekti.

Bütün büyük Batılı ülkelerde emekçiler ve büyük emekçi örgütleri, toplantılar, gösteriler ve çağrılar aracılığıyle hükümetlere açık diplomasi uygulamasına geçmeleri için baskıya koyulmuşlardı. Ve gizli belgelerin yayınlanmasına büyük önem veren Lenin, Savaş Donanması I. Kongresi'nde yaptığı konuşmada şöyle diyordu

«Gizli antlaşmaları yayınlamağa başladık ve devam da edeceğiz. Hiç bir saldırı ve hiç bir iftira, bizi bundan alakoyamayacaktır. Sayın bay burjuvalar bu işe müthiş kızmaktadırlar; çünkü halk, kendisini niçin mezbahaya sürüklediklerini apaçık görmüş oluyor. Ve bunlar şimdi ülkeyi yani bir savaş olasılığıyle ürkütme çabasındadırlar Dediklerine bakılırsa, bu savaşta Rusya tek başına kalacakmış. Ama barışı içtenlikle arzulayan bizler, burjuvazinin bize beslediği tükenmez kin karşısında yılgınlığa düşüp de yolumuzdan dönecek değiliz.

«Tüm ülkelerdeki devrimci işçiler sınıfıyle elele çalışmalıyız, çalışabiliriz de. Sovyet hükümeti gizli antlaşmaları yayınlamak ve —hangi ülkeden olurlarsa olsunlar— tüm yöneticilerin birer hayduttan başka bir şey olmadıklarını ispatlamakla, işte bu yolu seçmiştir. Bizim gözümüzde propaganda, işte budur : Bizim propagandamız boş sözlere değil, gerçek olgulara dayanmaktadır.»

Açık diplomasi'nin ünlü uygulayıcılarından, Sovyet diplomatı ve Lozan Konferansı'nın —İngiltere Dışişleri bakanı lord Curzon'un deyişiyle— «baş belâsı» Çiçerin.

Açık diplomasi uygulaması, genç Sovyet Cumhuriyeti'nin çok geçmeden tam bir siyasal ve ekonomik abluka altına alınması ve topraklarına yabancı müdahalesi sonucunda ister istemez askıya alınmıştır. Hele İkinci Dünya Savaşı arifesinde bütün Batılı devletler Sovyet ülkesinin sırtından biribirleriyle pazarlığa otorur ve bu arada özellikle saldırgan Nazi Almanyasına Sovyet topraklarını peşkeş çekerken Moskova hükümeti de ister istemez karşı tedbirlerini gizlilik içinde almağa yönelecektir. Nitekim de öyle yapmıştır. Burada önemli olan nokta, açık diplomasi'nin gerek uygulama ve gerekse amaçlama bakımından şantaj yada blöfle hiç bir ilişiği bulunmadığıdır Açık diplomasi, sadece ve sadece, «sen hesap ver ki karşı taraf da hesap vermek zorunda kalsın» ilkesinden esinlenmektedir.

«açık kapı» politikası (Fr. politique de la porte ouverte, İng. the politics of the open door) Birleşik Amerika emperyalizminin en temel siyasal öğretilerinden biri. 1899 yılında, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri bakanı Hay tarafından hazırlanan bu öğretiye göre, ekonomik bakımdan geri kalmış ülkeler ayrı ayrı emperyalist devletlerin özel nüfuz bölgeleri olarak kalmamalı; bütün gelişmiş devletlerin «eşit olanaklar içinde» yararlanımına açık tutulmalıdır.

1898 yılında İspanyol sömürgesi Küba için İspanya ile giriştiği savaştan çok kısa sürede kesin bir yengiyle çıkan Amerika Birleşik Devletleri, sadece Karaipler denizindeki ve Orta Amerika'daki durumu kendi lehine çevirmekle kalmamış; aynı zamanda Filipinler'i de ele geçirmiş olduğu için, Uzak Doğu'da eskiye orenla çok daha etkili bir duruma gelmişti.

Birleşik Devletler daha o dönemde Çin'i,

AÇIKLAMA

Amerikan sermayesi ve ihraç malları için en önemli pazarlardan biri olarak göz önüne almaktaydı. Bu uçsuz bucaksız ülkenin Avrupalı devletler arasında nüfuz alanlarına bölünmesi, Amerikan çıkarlarına tamamiyle ters düşüyordu; çünkü o çağın Washington'ı böyle bir iş için zorunlu deniz üslerine ve

Çin'in en büyük açık kapı'sı Şanghay'da Fransız nüfuz bölgesindeki... Çinli mahallesinden bir görünüm.

askerî tesislere sahip olmadığı için, bu bölgede kendi arzuladığı nüfuz alanını elde edebilecek güçte değildi henüz.. Gerçektan de askerî bakımdan Birleşik Amerika, Çin'de, sadece Japonya'ya oranla değil, aynı zamanda Rusya ve İngiltere'ye oranla ve hattâ Hindiçini'de toprakları bulunan ve Rusya ile de ittifak kurmuş olan Fransa'ya da oranla, çok daha zayıf bir durumdaydı. Çin'in parçalanmasına Amerika tarafından karşıçıkılışının temel nedeni böylece açıklığa kavuşmaktadır.

6 Eylül 1899 günü Amerikan Dışişleri Bakanı Hay, Avrupalı büyük devletlerle Japonya'ya birer nota vererek, «Çin'de açık kapı» olarak nitelediği öğretiyi ilân ettikten sonra, bu ilke üzerinden söz konusu devletleri şu hususları kabule ve resmen açıklamağa çağırmaktaydı

1. Çin'de kendi «nüfuz alanı»nın yada kiralamış bulunduğu toprakların sınırları içinde kalan (başka devletlere ait) hiç bir anlaşmalı limanın haklarına ve geçerliği herkesçe kabul edilmiş hiç bir çıkara dokunmamak.

2. Çin antlaşması tarafından öngörülen bugünkü gümrük tarifesini, («vergiden bağışık» limanlar hariç) söz konusu «nüfuz alanları»nda bulunan bütün limanlarda boşaltılan ve yüklenen mallar için, milliyet ayrımı gözetmeksizin uygulamak ve böylece elde edilecek vergi gelirlerinin Çin hükümetince alınmasını sağlamak.

3. Belirli bir «nüfuz alanı»ndaki limanlarda demirleyen başka uyruklu gemilerden, o alanda egemen olan ülkenin gemilerinden alınandan fazla liman kirası almamak; bu ilkeyi, söz konusu «nüfuz alanları»ndaki demiryolları için de uygulamak.

Hay'ın bu notası İngiliz, Alman, Fransız, Japon ve İtalyan hükümetleri tarafından kabul edilmiştir. Ürünleri öbürlerine oranla ve özellikle Mançurya'da gümrük bakımından korunmağa muhtaç olan Rusya ise kaçamaklı bir cevap verdi Amerikan Dışişleri bakanına.

«Açık kapı» politikasının bir başka uygulama örneğine de Lozan konferansı sırasında rastlamaktayız

Konu, Musul bölgesinin kaderidir. Ve İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, bu sorunun bir an önce çözüme ulaştırılması için çaba harcamaktadır ısrarla.

Bu petrol bölgesi, «hazine-i hasse»ya dahildi; yeni deyişle, padişahın özel servetinin bir parçasıydı. Ama Jön Türk devrimi sırasında bölge, zoralımına çarptırılmış ve 1909 yılında sultanın olmaktan çıkmıştı. Gene aynı dönemde «Turkish Oil Company» ile müzakereler başlatılmıştı. Söz konusu kumpanyanın en büyük esham sahibi de, Lord Curzon'du.

1918 yılında Musul'u yitirmekten korkan Türkiye, bölgenin mülkiyetini sultan Abdülhamit'in mirasçılarına geri verdi; onlar da haklarını bir Amerikan kumpanyasına sattılar. «Turkish Oil»e karşı mücadeleyi başlatan da işte bu Amerikan kumpanyası olacaktı. Nitekim senatör Hamilton Levy, Amerikan tröstü Standart Oil'ün çıkarlarını savunmak üzere Lozan'a geldi. Ve o sırada çıkan haberlere göre Amerikalılar, Türklerden bir demiryolu imtiyazı koparmak için çaba harcamaktaydılar: Musul bölgesi için istiyorlardı bu imtiyazı.

Lozan'ı adetâ istila etmiş bulunan petrol kralları tarafından kuliste yürütülen amansız mücadelenin en kızıştığı anda. Birleşik Amerika'yı temsil etmek üzere «gözlemci» olarak Konferansa katılan büyükelçi Richard Child, 26 Kasım 1922 günkü toplantıda söz alarak, hükümetinin resmî tavrını şöyle açıkladı:

«İngiltere, Fransa ve İtalya arasında şu ana kadar yapılmış olan bütün anlaşmalar, nüfuz alanlarının bu üç ülke arasında bölüşümünü amaçlamaktadır. Bu tutum, Amerika Birleşik Devletleri tarafından savunulan «ekonomik eşitlik» ilkesinin gereklerine ters düşmektedir. Dolayısıyle de hükümetim, bütün devletlerden, açık kapı ilkesinin bu konuda da geçerliğini tanımalarını ve bu ilke uyarınca davranmalarını talep eder.»

Büyük devletler «açık kapı» politikasını, üstü örtülü bir şekilde, bugün de uygulamağa devam etmektedirler. Modern çağın bir ürünü olan *çokuluslu şirketler*'in ortaya çıkışı, bu uygulamayı hem zorunlu kılmakta, hem de kolaylaştırmaktadır.

açıklama (Osm. izah, Fr. explication, İng. explanation) İncelenen nesnenin yada konunun özünü ortaya çıkarma işi. - Açıklama, başvurulan metodlara göre, bellibaşlı üç tarzda yürürülür

1. Andırış yoluyle açıklama... ki bu, en genel açıklama şeklidir.
2. Nedensel açıklama.
3. Yasaler aracılığıyle açıklama.

Açıklama, doğrudan doğruya betimlemeye bağlıdır ve betimlemeye dayanır. Olayları bilimsel bir şekilde öngörmek ancak sağlam bir açıklamaya dayanmakla olanak kazanabilir. Örneğin sosyalizmin öngörülüşünün ve pratikte kuruluş sürecinin temelinde, sosyal gelişim yasalarının Marksizm-leninizm tarafından ortaya konmuş olan bilimsel açıklaması bulunmaktadır.

açık şehir (Fr. ville ouverte, İng. open town): Savaş sırasında savunmasız bırakılan kent. - Bir kentin «açık şehir» ilân edilebilmesi için, orada askerî hedeflerin, askerî birliklerin ve savunma araçlarının bulunmadığının ortaya konması gerekir. «Açık şehir» ilânı yoluna, daha çok, o kentteki tarih ve sanat değerlerini esirgemek için başvurulur. Ve bu arada, pek doğal olarak, söz konusu kentteki insanların kırımı da önlenmiş olur. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sırasında Roma, «açık şehir» ilân edilmesi sayesinde büyük çapta yakılıp yıkılmaktan kurtulabilmişti.

açık ve seçik (Osm. vazıh ve mütemeyyiz, Fr. clair et distinct, İng. clear and distinct) Descartes'a göre, bir bilginin geçerli ve şüphe götürmez olabilmesi için gerekli nitelikler. «Açıklık», bir düşünceyi öbür düşüncelerden ayıran niteliktir; «seçiklik» ise, bir düşüncenin özünü şekilde çözümlenmesini sağlar.

Adaletliler Birliği (Fr. La Ligue des Justes) 1836 yılında Fransız ve Belçika sosyalistleri tarafından Paris'te kuruları ve işçi çevrelerinde etkinlik göstermeyi amaçlayan bir dernek. - Dernek kısa zamanda İngiltere, Hollanda ve İtalya'da da şubeler açmıştır. Adaletliler Birliği, ütopik sosyalizm yanlısı devrimci göçmenlerin çoğunlukta olduğu bir gizli örgüt durumundaydı. 1843 yılında örgüte üye olan Marx, bu birliğin küçük burjuva sosyalizminin etkisinden kurtulması için, yakın dostu Engels'le birlikte sürekli mücadele ettl. Bu mücadele, Adaletliler Birliği'nin *Komünistler Birliği*'ne dönüşmesiyle sonuçlanacak; ve Marx'la Engels, 1848 yılında yayınlanan ünlü ortak yapıtları *Komünist Manifestosu*'nu bu birlik için kaleme alacaklerdir. ▶

ADAM Juliette (Verberie - 1836 / Callian - 1936) Fransız yazarı. 1858 yılında soneler yazmakla edebiyat hayatına atılan Juliette Adam, hemen ardından, George Sand'ın etkisiyle Proudhon'a karşı kadın haklarını sa-

vunmak için kaleme aldığı ***Idées proudhoniennes sur l'amour, la femme et le mariage*** (Proudhon'un Aşk, Kadın ve Evlilik Hakkındaki Fikirleri) başlıklı incelemesiyle ün kazanmıştır. Daha sonra, sosyalist dünya görüşü doğrultusunda kır öyküleri ve, yanı sıra, Kilise'ye şiddetle çatan eleştiri yazıları yayınlayan yazar, 1877 yılında ikinci kez dul kalınca, cumhuriyetçi ve ulusalcı bir dergi olan ***La Nouvelle Revue***'yü kurmuştur. Bu arada bir yandan da, evinin salonlarını, başta Gambetta olmak üzere sol eğilimli cumhuriyetçilere ve Pierre Loti gibi genç yazarlara açmaktan geri kalmayan bu kadın yazarın en önemli yapıtlarından biri de, cesurca savunduğu sol tezlerle gerici çevrelerin büyük tepkisine yolaçan ***Païenne*** (Dinsiz Kız, 1883) adlı romanıdır.

ADAMA VAN SCHELTEMA (Utrecht - 1877 / Amsterdam 1924) Hollandalı şair. Bir tarım işçisi olarak hayata atılan Adama van Scheltema, genç yaşında marksist dünya görüşüne bağlanmış ve halk yığınlarına özgü sade ama yoğun duyguları küçük ve çarpıcı şiir parçaları halinde dile getirmiştir. Bir yandan da Hollanda emekçilerinin siyasal mücadelesine katılmaktan geri kalmayan şairin yapıtları ölümünden sonra yayınlanmıştır.

ADAMOV Arthur (Kafkasya - 1908 / Paris - 1970) Ermeni asıllı Fransız tiyatro yazarı. Tiyatro hayatına geç sayılabilecek bir çağında, kırk yaşında girdiği halde, çok kısa zamanda Abes tiyatrosu diye tanınan yeni sanat çığırının öndegelen temsilcilerinden

Marx'ın Adaletliler Birliği'ne üye olduğu çağda oturduğu ev : Paris, Vaurenau sokağı, no. 38.

Arthur ADAMOV «onlamsız tiyatro» anlayışından «militan tiyatro» anlayışına..

biri olmuştur. 1912 yılında İsviçre'ye yerleşmiş zengin bir sanayicinin oğlu olan yazar, edebiyat hayatına atılmak amacıyla Paris'e gelmiş ve ilkin gerçeküstücülerle ilişki kurmuştur. Ama, geleneksel edebiyat anlayışını ve turlerini temelinden yıkmak isteyen Gerçeküstücülük akımı içinde Adamov'un edebî kişiliği tam bir gelişme olanağı bulamayacaktır. Nitekim yazar, 1946 yılında yayınladığı ***L'Aveu*** (İtiraf) başlıklı anılarında, gerçeküstücülerle birlikte çalışmasının kendi benliği üzerinde geriletici bir etkisi olduğunu söyler. Adamov'un edebiyat ve özellikle tiyatro alanlarında kazandığı büyük başarı, 1950 yıllarında başlamaktadır. İleri sayılacak bir yaşta olmasına rağmen, ***L'Invasion*** (İstilâ), ***La grande et la petite manoeuvre*** (Büyük ve küçük manevra), ***La Parodie*** (Parodi), ***Le Professeur Taranne*** (Profesör Taranne) ve ***Ping-pong*** (Pingpong) gibi özgün yapıtlarıyle, Beckett ve Ionesco'nun yanı sıra, yeni tiyatro anlayışının en başta gelen temsilcilerinden biri olarak dünya çapında ün kazanmıştır.

1957 yılında kaleme aldığı ***Paolo Paoli*** adlı piyesle, Adamov'un tiyatro anlayışında köklü bir değişiklik belirmektedir. Gerçekten de yazar, bu yapıtında, dili eski piyeslerinde olduğu gibi gene yabancılık ve anlamsızlık etkisi yaratmak yolunda kullandığı halde, siyasal konulara da eğiliyor ve savaşların çıkmasından kapitalist düzenin doğrudan doğruya sorumlu olduğu tezini savunmağa koyuluyordu. Siyasal kanıları bakımından sosyalist dünya görüşüne gittikçe biraz daha yaklaşan Adamov, geçmişteki yapıtlarını inkârdan bile çekinmeyerek, hayatın anlamsızlığı ve hiçliği görüşüne dayanan **Abes felsefesi**'nden tamamıyle kopmuş ve kayıtsız koşulsuz bir şekilde Siyasal tiyatro anlayışı'na bağlanmıştır. ***Intimité*** (İçlidışlılık), ***La Complainte du ridicule*** (Gülünç'ün Ağıtı), ***Je ne suis pas français*** (Ben Fransız değilim) ve, özellikle de, Paris Komünü olaylarının bir destan havası içinde dile getirildiği ***Printemps 71*** (71 Baharı) adlı yapıtlarında bu anlayışın başarılı örneklerini vermiştir. Çevirileri ve uyarlamaları (bu arada, özellikle, Kleist'tan ***Kırık Testi***, Marlowe'dan ***Edward II*** ve Büchner'den ***Danton'un Ölümü)*** ve çeşitli edebiyat sorunları üzerindeki deneme ve eleştirileriyle de tanınan yazar, ayrıca, Komün hareketinin somut gerçeğini bütün belgeleriyle ortaya koyan ve tarihsel bir röportaj niteliği taşıyan ***Anthologie de la Commune*** (Komün Antolojisi) adlı ünlü bir kitap da yayınlamıştır.

Pingpong'dan bir sahne.

ADAMOVİÇ Yevgeni (1894) Rus şairi. İlk şiir derlemesini 1939 yılında yayınlayan şair, aynı zamanda, çeşitli Rus dergi ve gazetelerinde çıkan edebiyat eleştirileriyle de tanınmıştır. 1935 yılında şair Hodasseviç'le, şiirin rolü konusunda girmiş olduğu polemik büyük yankılar uyandırmıştır.

ADAMOWICZ Stanislawa (St. Petersburg 1885 / Varşova 1965) Polonyalı ekonomi bilgini. Özellikle nüfus sorunlarına ilişkin bir çok araştırma ve inceleme yayınlamış olan kadın bilgin, uluslararası demografi kongrelerine de devamlı olarak katılmaktan geri kalmamıştır. İlkin tıp ve doğa bilimleri öğrenimi gören Stanislawa Adamowicz, ekonomi doktorasını verdikten sonra kırk yılı aşkın bir süre boyunca Varşova Sağlık Enstitüsü'nde çalışmıştır.

ADAMS Brooks (Boston - 1848 / New York - 1927) Amerikalı tarih bilgini. Ünlü tarihçi Henry Brooks Adams'ın kardeşi olan bilgin, iyi bir öğrenim görmüş ve ilk önemli yapıtını, tarih bilimi bakımından genç sayılabilecek bir yaşta, 1887 yılında yayınlamıştır : ***Emancipation of Massachusetts*** (Massachusetts'in Boyunduruktan Kurtuluşu,

1887) başlığını taşıyan bu araştırma, siyasal ve dinsel hoşgörüsüzlüğü özgün bir şekilde çözümlemektedir Brooks Adams, daha sonra da, *Law of the Civilization and the Decline* (Uygarlığın ve Çöküşün Yasası, 1895) ve *The Theory of social Revolution* (Sosyal Devrim Teorisi, 1913) adlı ünlü yapıtlarında, tarihin incelenmesine Newton, Comte, Darwin ve Marx'ın teorilerini uygulamağa girişmiştir.

ADAMS Francis William (Malta 1862 / Avustralya - 1893): İngiliz asıllı Avustralya romancısı. 1888 yılında Avustralya'ya giderek edebiyat hayatına atılmış ve bu ülkede büyük yankılar uyandıran, *Songs of the Army of the Night* (Gece Ordusunun Türküleri) adlı yapıtını yayınlamıştır. Özellikle, Avustralya'ya göç eden insanların macerasını bütün acılığı ile dile getiren romanlar kaleme almış olan yazarın, ayrıca, *Tiberius* adlı bir de piyesi vardır. Adams, umutsuz bir hastalığa yakalandığını öğrenince, genç yaşta intihar ederek hayatına son vermiştir.

ADAMS Henry Brooks (Boston - 1838 / Washington - 1918) Amerikalı tarih bilgini. Amerika Birleşik Devletleri'ne iki başkan vermiş eski ve ünlü bir ailenin büyük oğlu olarak, daha doğuştan siyaset havasına adanmış gözüken Adams, Harvard College'ı bitirdikten sonra, edinmiş olduğu bilgilerin değeri ve geçerliği konusunda şüpheye kapılarak Almanya'ya gitmiş, orada hukuk öğrenimi görmüş, sonra da bir süre Avrupa'yı dolaşmıştır. Londra'da tanışmış olduğu doğa bilginlerinin etkisiyle evrimci bilim görüşünün metodlarını benimseyen Adams'ın gerek doğa bilimlerine, gerekse ekonomiye ilişkin sorunlar hakkında kaleme aldığı yorumlar derin yankılar uyandırmakta gecikmeyecek ve genç fikir adamı 1870 yılında bir yandan *North American Review*'nun yönetmenliğine getirilirken, bir yandan da Harvard Üniversitesi'nde Ortaçağ tarihi profesörlüğüne atanacaktır. Henry Brooks Adams'ın kendine özgü bir tarih teorisini oluşturması, işte bu sıraya rastlamaktadır.

Henry Brooks ADAMS, Harvard Üniversitesi'ndeki öğrencilik yıllarında..

Ortaçağ tarihini incelemekle yetinmeyip Avrupa ve Amerika'nın genel tarihinin incelemesine geçen bilgine göre tarih, insanlarla olayların basit bir şekilde art arda sıralanıp akışı değildir; tıpkı Lyell'in jeoloji yasalarındakilere benzer «kişilikdışı güçler»in oluşturduğu binlerce yıllık bir dramdır. Bu ana düşüncenin yanı sıra Adams, Darwin'in evrimci ilkelerinde, karşılarında insanların erksiz kaldığı ve kendilerine özgü yasalar uyarınca işleyen kuvvetler görmekteydi. Bilgin, marksizmin bazı tezlerine uzak düşmeyen bu yönetici fikirlerini, *History of the United States of America during the Administrations of Jefferson and Madison* (Jefferson ve Madison'ın Yönetim dönemleri süresince Amerika Birleşik Devletleri'nin Tarihi, 1889-1891) adını taşıyan dokuz ciltlik büyük yapıtında başarıyla uygulamıştır.

Henry Brooks Adams, ayrıca *Democracy* (Demokrasi, 1880) adını taşıyan ve ülkesindeki siyaset bezirgânlarının içyüzünü tüm acılığıyla ortaya seren bir roman da yayınlamıştır.

ADAMS Samuel (Boston 1722 / Boston 1803) Amerikalı siyaset adamı ve yazar. Art arda yayınladığı ateşli yazılarla Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı önceleyen devrimsel kabarma günlerinde büyük bir rol oynayan Adams, bağımsızlık yanlısı yurtseverlerin yuvalandığı **Caucus Club**'ın kurucusudur. Adams, ayrıca, Massachusetts adına öbür kolonilere seslenen çağrıların çoğunu kaleme almış ve Philadelphia Kongresi'nde yön verici bir etkinlikte bulunmuştur.

1769 yılında Massachusetts'li radikallerin başına geçen Samuel Adams, Amerika'nın Büyük Britanya tarafından sömürülmesine ilk karşıçıkanlardan biridir; ve Amerika Bağımsızlık Bildirisi'ni imzalamıştır. Ünlü siyaset adamı, 1796 yılında başkanlığa da adaylığını koymuş; ama Jefferson karşısında başarısızlığa uğramıştır.

adaptasyon bk. **uyma.**

adcılık, nominalizm (Osm. İsmiye, Fr. nominalisme, İng. nominalism) Ortaçağ'da, genel fikirlerin (ide'lerin) zihnimizde hiç bir gerçekliği karşılamayan sözcüklerden ibaret olduğunu ileri süren öğreti. - Ta Eski Çağ'da kinik filozof Antisthenes, Platoncu *idealar teorisi*'nin geçersizliğini ispatlamak amacıyle «Beygirl pekalâ görüyorum, ama beygirlik'i göremiyorum.» diyordu. Bu anlamda adcılık, idelerin, kendilerini düşünen zihinden bağımsız, tamamıyle kendilerine özgü bir varoluşları ve bir gerçeklikleri bulunduğunu kabul eden Platoncu gerçekçiliğe karşıçıkmaktaydı. Ama adcılık asıl Ortaçağ'da, XI. yüzyıl sonlarına doğru, Roscelin'le önemli bir gelişme gösterdi. Roscelin, tanrıbilim alanına cesaretle uyguladı adçılığı; ve böylece, «gerçek teslis»e (yani Hristiyanlığın, Baba-Oğul-Kutsal Ruh'tan oluşan «gerçekliğine») karşıçıktı. Filozofa göre teslis, bizleri ancak bir triteizm'e (üçtanrıcılığa) götürebilirdi.

Adcılık, XIV. yüzyılda, genel idelerin (yani «tümeller»in) «gerçekliğini» eleştiren Occam'lı William tarafından yeni baştan ele alınıp işlenmiştir. Bugünse bu konudaki çatışma, Hume kaynaklı ampirizm ile Kant kaynaklı akılcılık arasında ortaya çıkmaktadır Adcılığın ana temalarına yaslanan ampirizme göre bilgimiz, yalnız ve yalnız, tikel karakterli deney üzerine kuruludur. Akılcılıksa, bilgimizin akıl üzerine kurulu olduğunu ileri sürer.

Toparlayacak olursak, adcılığın olumlu yanı, nesneleri temel veri olarak, fikirleri de ikincil veri olarak kabul etmesidir «Adcılık, diyordu Marx *Kutsal Aile*'de, Ortaçağ'da maddeciliğin ilk ifadesiydi.» Gerçekten de, Ortaçağ'da ilerici bir akım olarak beliren adcılık, daha sonraları Berkeley'in ve Hume'un felsefelerinde, günümüzde ise semantik felsefe akımında gerici ve geriletici bir rol oynamıştır.

ADDAMS Jane (Cedarville - 1860 / Chicago - 1935) Amerikan sosyoloğu. Toplum hayatında ve özellikle de kadının durumunda köklü değişiklikleri öngören bir girişimde bulunarak, 1889 yılında, Hull House adını verdiği sosyal kurumu meydana getirmiştir. 1915 yılında Barış ve Özgürlük için Uluslararası Kadınlar Birliği'ne başkan seçilen kadın bilginin, *Democracy and Social Ethics* (Demokrasi ve Sosyal Etik, 1902) ve *Newer Ideals of Peace* (Barış için daha yeni İdealler, 1907) adlı kitaplarının yanı sıra, Hull House'daki deneylerinin ürünlerini derlediği iki yapıtı daha vardır. Addams, 1931 Nobel Barış Ödülü'nü de almıştır.

ADDISON Joseph (Milston 1672 / Kensington 1719) İngiliz şairi ve gazetecisi. Zarif üslûbu ve ince alaycılığıyle İngiliz edebiyatında kendine özgü bir yeri olan yazar, Oxford'da öğrenimini bitirdikten sonra Avrupa'da uzun bir geziye çıkmıştır. İlk olarak, 1704 yılında yazdığı *Campaign* (Sefer) adlı şiirle İngilizlerin Blenheim zaferini övmüş ve büyük bir ün kazanmıştır. Daha sonra siyaset hayatına atılan ve liberallerle (whig'ler) işbirliği yapan Addison, 1717 yılında Devlet bakanlığına kadar yükselmiştir.

1709 yılında çocukluk arkadaşı Steele ile birlikte kurduğu *The Tatler* (Çenesi düşük) adlı gazetede iğneleyici ve eleştirici yazılarını yazmağa başlamış, daha sonra da gazetecilik etkinliğine *The Spectator*'da devam etmiştir (1711-1714). Büyük yankı uyandıran bu yazılarında Addison, o gün bugündür İngiliz toprak aristokrasisinin sembolü sayılagelen Roger de Coverley tipini yaratmıştır. Tiyatro yapıtları da vermiş olan yazarın 1713'te sahneye konan *Cato* (Katon)

adlı piyesi büyük başarı kazanmıştır.

Addison, hayat anlayışı ve dünya görüşü bakımından, 'İngiliz centilmeni' diye ün salmış olan tipin en yetkin temsilcilerinden biridir ve İngiliz hayat tarzı üzerinde bugüne değin süregelen önemli bir etki uyandırmıştır. Yazarın, ayrıca, *The Drummer* (Davulcu, 1716) adlı bir de komedisi vardır.

HAYMAS'ın gravürü : Spectator *Addison ve dostları.*

KNELLER'in tablosu : Joseph Addison.

ADE George (Kentland 1866 / Kentland 1944) Amerikan mizah ve piyes yazarı. *Morning News* gazetesinde *The Record* (Belge) başlığı altında zekice iğneleyici notlar yayınlayarak yazı hayatına atılan Ade, daha sonra bu notlardan yararlanarak ünlü yapıtı *Fables in Slang* (Argoyla Masallar, 1900)'ı kaleme alacaktır. Bu kitabında Ade, Aisopos'un masallarından hareket ederek Amerikan toplumunu sıkı bir eleştiriden geçirmektedir. Yazar, 1900 yılında Sulu adalarına yaptığı bir gezinin esiniyle, *The Sultan of Sulu* (Sulu Sultanı, 1902) adlı bir komedi yazmıştır. Broodway'de büyük bir başarı kazanan bu piyesi, *The County Chairman* (Yerel Başkan, 1903), *The College Widow* (Okulun Dulu, 1904) ve *People You Know* (Bildiğiniz İnsanlar, 1907) gibi, usta bir alaycılıkla işlenmiş komedi yapıtları izleyecektir. Ade, ayrıca, sokaktaki adamın sağduyusunu çekici bir üslûpla dile getiren hikâyeler de kaleme almıştır.

âdet (Osm. örf ü âdet, Fr. coutume, İng. custom) Bir toplumda yerleşik hareket ve davranış tarzı. Hukukun kaynağında âdet («teamül», «töre») vardır. Bu, hukukun, «kullanım» ve «yarar» üzerine değil, insanlar arasında genellikle barışın ve dirlik düzenliğin sürmesini sağlamış belirli bir gelenek üzerine kurulu bulunduğu anlamına gelir.

ADENAUER Konrad (Köln - 1876 / Rhöndorf - 1967) Alman siyaset adamı. Yakın tarihin en azılı sosyalizm düşmanlarından biri olduğunu Batı Almanya Komünist Partisi'ni kapatarak ispatlayan Adenauer, avukat olarak hayata atılmış, 1917 yılında da Köln belediye başkanlığına seçilmiştir. 1933 yılında Hitler yönetimi tarafından görevden alınan Adenauer, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, Batı Alman Hristiyan-demokrat Partisi'nin kurucularından biri olacaktır. 1949 yılında bu partinin başkanlığına getirilen ve gene aynı yıl, yeni kurulmuş Federal Alman Cumhuriyeti'nin ilk şansölyeliğine atanan Konrad Adenauer, görevini Ludwig Erhard'a bıraktığı 1963 yılına değin başbakanlık yapmıştır. Uluslararası emperyalist çevrelerle elele veren Adenauer, bir yandan, insanlık tarihinin en korkunç savaşından yenik ve ruhça ezik çıkmış olan Alman halkının büyük özveri gücüne dayanarak, «Alman mucizesi» diye adlandırılan kalkınma atılımını yürütürken, bir yandan da, savaş sonrasında yaratılan soğuk savaş atmosferinden ustaca yararlanarak, Almanya'nın yeniden silâhlanmasını sağlamıştır.

Konrad ADENAUER, Alman Komünist Partisi'ni kapattığı «mutlu» günlerinde..

ADLER Alfred (Viyana 1870 / Aberdeen 1937) Avusturyalı hekim ve psikolog. Psikanaliz'in kurucusu Sigmund Freud'un fikirlerini benimseyen bilgin, bu alana getirmiş olduğu bilimsel yenilik ve buluşlarla ün kazanmıştır. Adler, insanın ruhsal hayatında ve sinir hastalıklarının temelinde, cinsel isteklerin baskı altında tutulmasının yanı sıra, **aşağılık kompleksi**'nin en önemli rolü oynadığını ileri sürmüş ve kendi psikiloji anlayışını bu ilke üzerine kurmuştur Bilgin, insanın ruhsal hayatının «aşağılık duygusu»na karşı giriştiği mücadelenin derinlemesine izlerini taşıdığını ve ruhsal hastalıkların, bu mücadele sırasında ortaya çıkan bunalım-

Alfred ADLER, bir konferansında **aşağılık kompleksi***'nin rolünü açıklarken.*

lardan doğduğunu söylemektedir. Ayrıca, **bireysel psikoloji** biliminin de kurucusu olarak tanınan ve çocuk psikolojisi ile eğitim alanlarında yeni buluş ve ilerlemeler getirmiş olan Adler'in önemli yapıtları arasında, *Praxis und Theorie der Individualpsychologie* (Bireysel Psikolojinin Pratiği ve Teorisi, 1918), *Technik der Individualpsychologie* (Bireysel Psikolojinin Tekniği, 1930) ve *Der Sinn des Lebens* (Hayatın Anlamı, 1933) adlı kitaplarını özellikle saymak gerekir.

ADLER Friedrich (Viyana - 1879 / Zürih 1960) Avusturyalı sosyalist yazar ve siyaset adamı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Avusturya Sosyal-demokrat Partisi'ndeki sol kanadın lideri olan F. Adler, ünlü sosyalist Victor Adler'in oğludur. Robert Danneberg ve Max Adler gibi öndegelen sosyalist entellektüel ve militanların katıldığı Karl Marx Derneği'nin başkanlığını da yapmıştır. Friedrich Adler, 21 Ekim 1916 günü, Parti sekreteri göreviyle yüklü bulunduğu halde, azılı bir savaş yanlısı olan Avusturya-Macaristan başbakanı kont Sturgkh'u öldürmüş ve ömür boyu hapse mahkûm olmuştur. 1918 yılındaki Barış Antlaşması hükümlerince affa uğrayan siyaset adamı, Avusturya Cumhuriyeti'nin kuruluşunda etkin bir rol oynayacak; 1923 yılında da, Sosyalist Enternasyonali'nin sekreterliğine getirilecektir.

ADLER Jules (Luxeuil 1865 / Nogent-sur-Marne - 1952) Fransız ressamı. Yoksul bir ailenin oğludur ve kendi kendini yetiştirmiştir. Sosyalist dünya görüşünü benimse-

Jules ADLER'in ünlü tablosu : **1899 Le Creusot grevinde göstericiler.**

miş olan Jules Adler, özellikle işçi hayatını yansıtan tablolarıyle ün kazanmıştır. Proletaryanın gerçekliğini çarpıcı olmaktan çok sıcak ve içten bir tonla bizlere aktaran sanatçı, ayrıca, derin bir doğa sevgisinin dile geldiği peyzajlarıyle de tanınmıştır.

ADLER Max (Viyana - 1873 / Viyana - 1937): Avusturyalı düşünür ve siyaset adamı. Avusturya Sosyal-demokrat Partisi'ndeki sol kanadın öndegelen temsilcilerinden biri olan Max Adler, XX. yüzyılın başlangıcından beri *Marx-Studien* ve *Der Kamp* adlı dergilerin çevresinde toplanmış bulunan ve Kautsky ile Hilferding'i de içeren bir topluluğun önderi durumundaydı. Marksizmin kapalı bir dogma değil, kendini çağdaş dünyanın isterlerine sürekli şekilde uyarlayan canlı bir sentez olduğunu öne süren bu grup, Bernstein'ın revizyonizmi ile ortodoks marksizm arasında «merkezci» bir tutumu benimsemişti. Ayrıca Max Adler, o dönem Avusturyasının sosyalist düşüncesine Yeni-Kantçı bir yönelim de verme çabasındaydı: 1906 yılında yayınladığı *Marx wie Denker* (Düşünür Olarak Marx) adlı kitabında, insanların davranışında ahlâki etkenlerin oynadığı rolün hiç de küçümsenmemesi gerektiğini savunuyor; tarihsel sürecin açıklanmasında, «son çözümlemede gelip Kant'ın kesin buyruğuna dayanan özgür insan eyleminin sonucu» şeklinde belirlediği bir nitelik değişimine de önemli yer veriyordu.

Victor ADLER'den dostu Engels'e : «Bugün artık, gürültücü bir müritler topluluğu halinden çıkmış; varlığı ister istemez tanınan ve hesaba katılması gerektiği bilinen bir parti durumuna yükselmiş bulunuyoruz.»

ADLER Victor (Prag - 1852 / Viyana - 1918): Avusturyalı sosyalist fikir ve siyaset adamı. Yahudi kökenli zengin bir tüccar ailesinin oğlu olan Adler, arkadaşı Freud'la birlikte Viyana Üniversitesi'nde Tıp ve psikiatri öğrenimi görmüştür. Daha genç yaşta geniş kapsamlı ve sağlam bir kültür edinen fikir adamı, 1871 yılında Alman ulusçularıyle elele siyaset hayatına atılmış; 1878 yılında, Lassalle'in görüşlerine bağlı bir ailenin kızıyle evlenmiş; 1882 yılında da Linz programının hazırlanışına katkıda bulunmuştur. Victor Adler'i sosyal sorunlara gittikçe daha derinden ilgi duymağa yöneten, Viyana'nın proleter mahallelerine doktor sıfatıyle yaptığı viziteler olmuştur. Gerçekten de, bu tedavi gezileri genç fikir adamını öylesine etkileyecektir ki, şu ünlü sözünü fırsat düştükçe tekrarlamaktan geri kalmayacaktır: «Benim için sosyalizm demek, herşeyden önce, sıhhatli yaşama hakkı demektir.»

Daha sonra Viyana fabrikalarında deneyimen olarak çalışmağa karar veren V. Adler, Avusturya işçi hareketinin liderleriyle yakın ilişki kurmuş; 1883 yılında Londra'ya yaptığı bir inceleme gezisi sırasında da, Engels'le tanışmıştır. Genç fikir adamının Kautsky ile dostluk kuruşu da, gene aynı döneme raslamaktadır. Ama V. Adler'in Avusturya Sosyal-demokrat Partisi'ne girişi, 1886 yılındadır. Bu gecikme, uzun süre ulusçu partilere üye oluşunun sosyalist mücadele yoldaşlarında yarattığı kuşkuları tamamıyle ortadan kaldırma isteğiyle de açıklanabilir.

V. Adler, o çağ Avusturyasının biribirleriyle durmaksızın nirlaşan gruplarına karşı güdülecek politikada, bir ortak program hazırlamaktan çok, kişisel illşkiler kurmağa ve uzlaşma fırsatları yaratmağa dayanan yeni bir taktiğin uygulanması gerektiğini savunmaktaydı. Kişisel bakımdan, radikallerce önerilen parlâmento dışı metodlara karşıydı; ama buna rağmen ılımlılarla da mücadele etmek zorunda kalıyordu. İnsanları derinden tanıyışı, dogmatizmin her türlüsünü kararlı bir şekilde reddedişi, ılımlılığı ve ölçülülüğü sayesinde tüm kısır çekişmelerin aşılmasını sağlamaktaydı.

Gerçekten de, V. Adler'in büyük değerini yapan, bütün herkese geniş bir eylem ve fikir özgürlüğü tanıdığı halde tüm ideolojik karşıtlıklara son vermeyi başararak birliğinin ve gücünün tam bilincine varmış ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun siyaset hayatına ağırlığını koymağa hazır bir partiyi meydana çıkarmış olmaktır. Nitekim Sosyal-demokrat Parti, 1889 yılından sonra büyük bir gelişme gösterecektir. Öyle ki, iki yıl sonra V. Adler, dostu Engels'e bir mektubunda, şunları yazabilmekteydi «Bugün artık, gürültücü bir müritler topluluğu halinden çıkmış; varlığı ister istemez tanınan ve hesaba katılması gerektiği bilinen bir parti durumuna yükselmiş bulunuyoruz.»

1888 yılında Hainfeld'de yapılan birleşme kongresinden 1918 yılında ölümüne dek Avusturya Sosyal-demokrasisinin yönetimini elinde bulundurmuş olan V. Adler, halk yığınları üzerindeki büyüleyici etkisi olan ve aklın buyruklarıyle, sosyalist ülkücülüğün isterlerini geçmişten alınan derslerin gerçekçi yorumuyle uzlaştırmasını bilen önderlerden biriydi. Bir kuramcı olmaktan çok, pratik adamıydı. Avusturya Sosyal-demokrasisini, «revizyonizm mi? köke bağlılık mı?» sorununun 1890 yılından beri Almanya'da yarattığı çatışmalardan esirgeme çabasını simgelemekteydi. Gerçekten de V. Adler, tüm siyasal hayatı boyunca, devrimci teorileri Avusturya politikasının isterleriyle uyum haline getirme amacını gütmüştür. Halk yığınlarındaki devrimci atılımı koruyup sürdürmeğe özel bir dikkat göstermiş; dolayısıyle de, işçi sınıfını birtakım sınırlı reformlarla ye-

tinerek «Son ereksi unutmağa sürüklemek» isteyen Bernstein'ın vargılarını sürekli ve kararlı şekilde reddetmiş; kapitalist rejimin kaçınılmaz bir biçimde ve kendiliğinden yıkıma yuvarlanmakta olduğunu savunmuştur. Proletaryayı, kendine özgü bir siyasal ve kültürel eğitimle işte bu yıkım anına hazırlamak gerekmekteydi ona göre. «Sorumlu» diye nitelediği bir politikanın izleyicisiydi; burada zekâ, «fren» rolü oynamalıdır, diyordu: Avusturya Sosyal-demokrat Partisi gibi, gerici bir polis devletinin amansız baskıları altında binbir güçlükle gelişmekte olan henüz gevrek bir organizma, sayısız kuşağın emeğini ve umudunu bir anda mahva sürükleyebilecek düşüncesiz bir maceraya atılamazdı. Nitekim V. Adler, ulusçuluğun körelmiş tutkularından olduğu kadar «soyut» bir enternasyonalizmden de uzak durmasını bilen bir siyaset adamı sıfatıyla, herşeyden önce halkın seçim hakkını savunmuş; bu zafer elde edildikten sonra da, anarşistlerin sürekli hücumlarına rağmen, yasal metodların kullanımına dayalı bir parlmanter eyleme öncelik tanımıştır.

ADORATSKİ Vladimir (1878 / 1945) Sovyet düşünürü. Sovyet Bilimler Akademisi Felsefe Enstitüsü müdürlüğünü yapmış olan düşünür, özellikle, Marx, Engels ve Lenin'in yapıtları üzerindeki incelemeleriyle tanınmıştır. 1905 Rus Devrimi'nde Bolşeviklerle birlikte mücadele etmiş ve 1917 Sovyet Devrimi'nden sonra sürgünden dönerek bilimsel çalışmalarına başlamıştır. Marksizmin klasiklerinin düzgün ve hatasız bir şekilde basımında, uzman olarak, önemli rol oynamıştır.

Adres bırakmaksızın (1951) Alex Joffé ile ile birlikte hazırladığı bir senaryo üzerinden Jean-Paul Le Chanois'nın gerçekleştirdiği Fransız filmi. Dekorları Douy ve Pimenoff tarafından yapılan, müziği ünlü kompozitör Kosme tarafından bestelenen filmin başrollerini Danièle Delorme, Bernard Blier, Carette ve Gérard Oury paylaşmaktaydılar. Fotoğraf direktörlüğünü ise Fossard üstlenmiş bulunuyordu.

Taşralı bir genç kız (Danièle Delorme), çocuğunun babasını aramakta ama bulamamaktadır. Ve her geçen an biraz daha umutsuzluğa sürüklenmektedir. Genç kızı içine düştüğü bu çaresiz durumdan yiğit bir taksi şoförü kurtaracaktır en sonunda.

Le Chanois'nın en iyi filmi olan *Adres bırakmaksızın*, Doğu'da olduğu kadar Batı'da da büyük başarı kazanmıştır. O kadar ki Hollywood'da, bu yapıttan esinlenen bir film yapılmıştır. Filmin Fransızca orijinal adı, *Sans laisser d'adresse*'tir.

ADY Endre (Ermintszent - 1877 / Budapeşte - 1919) Macar şairi ve gazetecisi. Zengin ve soylu bir ailenin oğludur. 1899 yılında, renkli bir entellektüeller kenti olan Nagyvarad'da gazeteciliğe başlamış; 1904 yılında da, şiirlerinde «Leda» adıyle övdüğü sevgilisi Adel Brüll'le Paris'e gitmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce sık sık Fransız başkentine gidecek ve oradan Budapeşte'deki gazetelerin çoğuna yazılar ve şiirler yollayacak olan Ady, 1906 yılında yayınladığı *Uj versek* (Yeni Şiirler) başlıklı kitabıyle büyük ün kazanmıştır. Macar şiirini öz bakımından olduğu kadar şekil bakımından da değişikliğe uğratan bu yapıt, aynı zamanda, tüm Macar toplumunda devrimsel bir sarsılma yaratmaktan da geri kalmayacaktır. Bu arada, *Nyugat* dergisinde yayınladığı düzyazılarında yönetici sınıfların Macar halkını uçuruma sürüklediklerini göstererek kıyasıya eleştiren şair, ulusunun bütün ilerici öğeleri tarafından büyük bir coşkuyla selâmlanırken, köhne düzenin temsilcileri tarafından da ağır saldırılara uğramaktaydı. Bu saldırılar, *Ver es arany* (Kan ve Altın, 1908) adlı şiir kitabının yayınlanmasından sonra bir kat daha artmış ve sıklaşmıştır.

Ferenc FEJTÖ : «Devrimin en gizli umutlarının habercisiydi o. Bugüne dek hiç bir şair, kendi halkını, Ady kadar umutsuzca bir aşkla kırbaçlamamıştır.»

Gerçekten de, o dönem Macaristan'ındaki ilerici entellektüel çevrelerin sosyalizm davasına en bağlı kişisel haline gelen Endre Ady, ülkesinin içine düştüğü çöküş karşısında duyduğu dehşetli büyük bir içtenlikle ve birer kırbaçı andıran sert imgelerle örülü dizeler halinde dile getiriyordu. 1905 Rus Devrimi'nin dünya proletaryası için nasıl bir itici güç rolü oynadığını derinden kavramıştı. Nitekim, emekçi yığınların başkaldırışını gerekli gördüğünü belirtirken, Macaristan topraklarında yaşayan çeşitli uluslar arasında bir ittifak zorunluğunu savunmaktan da geri kalmıyordu. Ayrıca, ülkeyi baştanbaşa kaplayan «kudurgan ulusçuluk» akımının yönetici sınıflar tarafından nasıl ve hangi amaçla tezgâhlandığını gözler önüne sermekte; böylece, söz konusu akımın, aslında, alçakça sömürülen Macar proletaryasının dikkatini sosyal sorunlardan çelmeğe yaradığını, şaşmaz bir mantıkla açıklamaktaydı. Yönetici sınıf beslemeleri tarafından sürdürülen propagandanın karşısına, geri kalmış bir küçük ülke haline sokulan Macaristan ın korkunç gerçekliğini çıkarmakta; yurdunu bir «ölüler gölü»ne dönüştürmüş olan «vahşiler alayına lânet yağdırmaktaydı.

Daha sonra yayınladığı, *Szeretném ha szeretnének* (Sevmeniz Gerekiyor Beni, 1910), *A menekülö élet* (Kaçıp giden hayat, 1912), *A magunk szerelme* (Öz sevgimiz, 1913) ve *Ki lattot engem?* (Kim Gördü Beni?, 1914) başlıklı kitaplarında kendisini halkıyle özdeş tutmağa yönelen şair, daha dingin bir edâ içinde ve artık acılık dolu türküler söylemektedir. Henüz genç oluşuna rağmen sağlığı gittikçe biraz daha bozulan Ady, ülkesinin geleceğini çok karanlık görüyordu. Nitekim, 1918 yenilgisini dehşet içinde sezmiş ve, kendisiyle birlikte, tüm Macar halkının da ölüme sürüklendiği duygusuna kapılmıştı. Son kitabının adı, bu bakımdan pek anlamlıdır: *A hallotak élén* (Ölülerle Karşı Karşıya, 1918).

Endre ADY'den bir şiir

YAZGIMIN YOLUNU KESEN

Gündüzlerimin ve gecelerimin hırsızını gördüm,
Haberi bile yoktu beni soyduğundan.

İyiydi ve akıllıydı, dostluğu da biliyordu üstelik;
Ve özlediğim hasat, kollarının arasındaydı.

Ve tepeden tırnağa barıştı o demetler, o kollar;
Ve ben, tepeden tırnağa soyulmuş, kalakalmıştım orada.

Soyguncum için, çaresiz, dua ediyordum :
«Hiç değilse kırk yıl mutlu kılsın onu çaldığı mal!» diyordum.

Adını da biliyordum beni soyup soğana çevirenin.
Ama söylemiyordum, ve söylemem de.

Denilebilir ki Macaristan'da hiç bir şair, polemiklerden titizlikle kaçınmasına ve zaten kısa ömrünün uzun bir bölümünü yurt dışında geçirmesine rağmen, bu derece skandale yolaçmamış ve hem bu derece hayranlık, hem bu derece düşmanlık uyandırmamıştır. Sosyalizme öğreti yoluyle değil, yüreğiyle gelmişti. Ady, art arda aşklar, umutsuzluklar, şüpheler ve derin inançlarla örülü bir hayat sürdü. Kökenini hiç bir zaman aşıp geçmeyi denemedi. Sınırsız bir yurtseverlikle çarpan devrimci şiirlerinin yanı sıra, Macar dilinin en güzel erotik ve dinsel şiirlerini de yazmaktan geri durmamıştı. Nitekim işte bunun içindir ki, böylesine karmaşık bir kişilik ve böylesine derinden bir etkileme gücü karşısında, o günden bugüne değin yetişmiş bütün büyük Macar yazarları, en başta Babits, Kosztolanyi, Krudy, Moricz, L. Németh ve D. Szabo olmak üzere, tavırlarını ona göre belirlemekle işe başlamışlardır Réval gibi ünlü marksist eleştirmenlerse, Ady'ye, belirli bazı noktalarda karşıçıkmakla birlikte, Petöfi ile Attila Jozsef'in yanı sıra, üç büyük devrimci Macar şairinden biri olarak bakmaktadırlar.

Solntseva, **Aelita'nın bir sahnesinde.**

Aelita (1924) Büyük romancı Aleksi Tolstoy'un aynı adı taşıyan kendi kurgu-bilim romanını temel alarak yazdığı senaryodan Y. Protozanov'un gerçekleştirdiği Sovyet filmi Fotoğraf direktörlüğünü Yelyabuyski'nin, dekoratörlüğünü V. Simov'un üstlendiği ve başrollerini Yulya Solntseva ile N. Batalov'un oynadıkları bu filmde, genç bir Sovyet yurttaşı kraliçe Aelita tarafından yönetilen Merih gezegenine iner ve orada devrimi gerçekleştirir

Beş yıl yurt dışında kaldıktan sonra Sovyetler Birliği'ne dönmüş olan Protozanov'a bu film için çok büyük olanaklar tanınmıştı. Yapıtın mizanseni pek başarılı olmamakla birlikte, *konstrüktivizm* anlayışıyle yapılmış çarpıcı dekorları ve «Nep» dönemi Moskovasına *yeni-gerçekçi* bir açıdan bakışıyle büyük başarı kazandı. Bu başarıda, çok geçmeden büyük rejisör Dovjenko'yla evlenecek olan Solntseva'nın eşsiz güzelliğinin de payı vardı. Nitekim o yıl doğan kız çocuklardan bir çoğuna anababaları Aelita adını verdiler.

AERTSEN Pieter (Amsterdam 1508 / Amsterdam 1575) Hollandalı ressam. «Uzun Pieter» anlamına **Lange Pier** diye de anılan Aertsen, Purmerend'li bir dokumacının oğludur. Alart Claesz'e öğrencilik yapmış; Anvers kentine gelip yerleşmiş; burada, 1535 yılında usta, 1542 yılında patron olmuştur. Evlenip üç çocuk sahibi olan ve üçünü de kendisi gibi ressam yetiştiren Aertsen, gene Anvers kentinde servet edinmiş ve gerek üstün ressam yetenekleriyle, gerekse ağır başlılığı ve alçak gönüllülüğüyle ün kazanmıştır. 1557 yılında ise, Amsterdam'a dönmüş ve ömrünün geri kalan bölümünü bu kentte resim yaparak geçirmiştir. Resminde Hollandalılara özgü şiirsel ciddilikle Flamanlara özgü nefis düşkünlüğünü başarıyla birleştirebilmesinde, bu iki karşıt özellikli ülkede yaşamış oluşunun büyük çapta etkisi olsa gerektir.

Çağının bütün ustaları gibi, hem kiliselere sipariş üzerine mihrap arkalıkları ve üçüz tablolar yapan, hem de burjuvalar ve esnaf takımı için resim yapan Aertsen, başlangıçta daha çok koyu renkler ve sert tuşlarla boyarken, zamanla ve Quentin Metsys'in etkisi altında açık renklere yönelmiştir. Çoğu tablolarının konusunu günlük halk hayatından alan ve seçtiği sahneleri (*Sebze Satıcıları*, *Aşçı Kadın*, *Lâhana Pişiren Kadın*, *Yemek Yiyen Köylüler*, *Börek Yiyenler* ve özellikle de, *Yumurtaların Dansı* adlı yapıtlarında görüldüğü gibi), dışavurumcu bir anlatım içinde, şaşmaz bir gözlem gücünün yanı sıra sıcak bir lirizmle işlemesini bilen büyük ressam, özellikle köylülere beslediği derin sevgiyi, kimi zaman mizahla renklenen bir heyecanla, kimi zaman da gizemli bir güzellik sezgisinin eşlediği bir yüceltme arzusuyle dile getirmiştir Dünyaya Bruegel gibi eleştirici bir gözle değil, bütün nimetleri ayrı ayrı değerlendirmeğe yönelik bir bağlılıkla bakan Aertsen, bir dizi Hollandalı, Flaman ve İtalyan ressamın yanı sıra, Velazquez ve Le Nain gibi iki büyük ustayı da etkilemiştir.

AFİNOGENOV Aleksandr (Skopino 1904 / Moskova 1941) Sovyet tiyatro yazarı. Volga üzerindeki Yaroslavl kentinde yetişen yazar, öğretmen olan annesinin ve edebiyata yakın ilgi duyan babasının etkileriyle, genç yaşta yazı alanına girerek yirmisinden önce art arda üç şiir kitabı yayınlamıştır. 19 yaşındayken yazdığı ilk dramı da Moskova'daki ünlü Proletkult Tiyatrosu'nda oynanacaktır, Genç şair, ilk piyeslerinde, yabancı ülkelerdeki emekçi yığınlarının mücadelelerini konu olarak alıp işlemiştir Niteklm, 1923 yılında yazdığı *Robert Tim* adlı piyesinde, XIX. yüzyılda İngiliz dokuma işçilerinin bir ayaklanmasını dile getirmektedir. *Naperelome* (Son raddede, 1926) adlı piyesinde de, Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanyasındaki sosyal tedirginliği gözler önüne sermektedir

Afinogenov, daha sonraki yapıtlarında, içinde yaşadığı gerçekleri ele almış ve Sovyet düşmanlarının yıkıcı ve asılsız olarak nitelediği iftiralarına yurttaşlarının dikkatini çekmek amacıyle *Glyadi v oba!* (Gözünü dört aç!, 1927) adlı ünlü piyesini yazmıştır. Sanat alanında gittikçe olgunlaşan yazar, zamanla, dış çatışmalardan iç hayatın incelenmesine yönelerek, kahramanlarının psikolojik yaşantıları üzerinde titizlikle durmuş ve yeni bir düzenin doğum sancılarını bu açıdan yansıtmağa girişmiştir. Yazar, seyircilerinin o yıllarda derinden derine duyup da açıkça dile getiremedikleri sorunları, eleştirici bir gözle ve büyük bir cesaretle işlemiştir Afinogenov'un bu doğrultuda kaleme almış olduğu yapıtlardan *Strakh* (Korku, 1931) adlı piyesi, Sovyetler'de olduğu gibi İngiltere ve Amerika'da da temsil edilmiş ve büyük yankı uyandırmıştır Yazar, bu piyesinde, Sovyetler Birliği'ndeki toplum düzeninin temelinde korku öğesinin

Pieter AERTSEN **Yumurtaların dansı.**

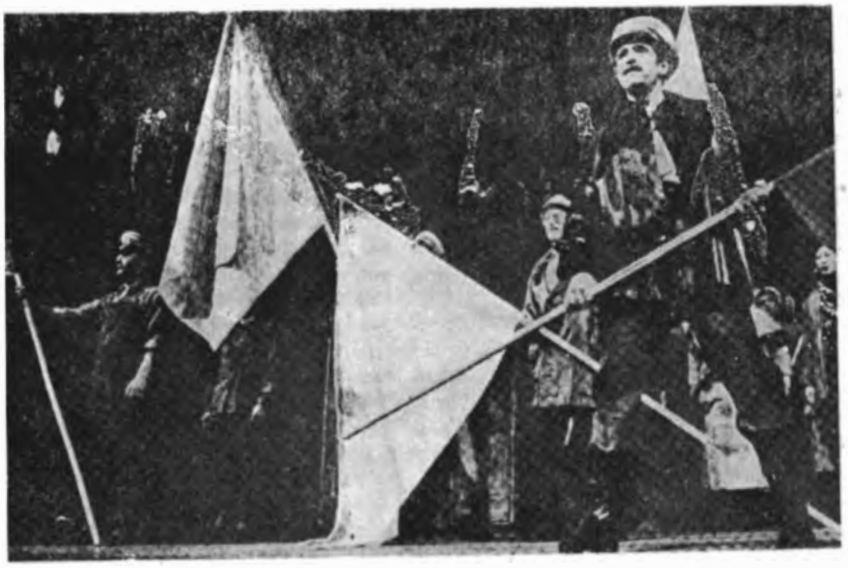

Aleksandr AFİNOGENOV'un ünlü piyesi **Gözünü dört aç!***'tan bir sahne.*

yattığı şeklindeki savı çürütmeğe girişmektedir. Bu arada, Sovyet tiyatro sanatına ilişkin teorik görüşlerini, ***Trorsheski metod teatra*** (Yaratıcı tiyatro metodu, 1931) adlı kitabında ortaya koymuştur. 1934 yılında yazdığı ***Portret*** (Portre) adlı piyesinde, geçmişin kötü etki ve kalıntılarından sıyrılmak ve yeni toplumla uyum halinde yaşayabilmek için bir kadının harcadığı çabaları büyük bir yaratıcı güçle işlemiştir. Yazar, 1935 yılında kaleme aldığı ***Dalyokoe*** (Uzaktaki yer) adlı yapıtında ise, dünya çapında bir tehlike olarak beliren faşizme dikkati çekerek, anavatanın savunulmasında en uzaktaki ve en küçük köyün bile büyük önem taşıdığını ve hayati bir görev yüklendiğini anlatmıştır. ***Salyut İspaniya!*** (Selâm sana İspanya!, 1936)'da Faşistlere karşı savaşan Cumhuriyetçilerin mücadelesini dile getirmiş; ***Maşenka*** (1941) adlı piyesinde ise, genç kuşağın yeni ideallere bağlılığını yüceltmiştir. Gene 1941 yılında yazmış olduğu ***Nakanune*** (Arifesinde) adlı son yapıtında, Alman İstilâsından hemen önceki günlerde, bir Rus ailesinin yaşayışını betimlemekte; ve bu ailenin, istilâyla birlikte başlayan direniş hareketine katılışını dile getirmektedir.

Afinogenov, Alman istilâsının başlamasından biraz sonra, henüz otuz yedi yaşındayken, Nazi uçaklarının Moskova'ya yaptığı bir hava hücumu sırasında ölmüştür.

A.F.L. - C.İ.O. ***(American Federation of Labour and Congress of İndustrial Organisations***'ın rümuzu) Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük ve en kudretli sendikası. 1955 yılında iki ayrı büyük sendika olan A.F.L. ile C.İ.O.'nun birleşmesi sonucunda meydana gelmiştir. 1886 yılında S. Gompers tarafından, «kapitalizmi emekçilerin ihtiyaçlarına uygun hale getirmek» amacıyla kurulmuş olan ***A.F.L.***, alabildiğine ılımlı bir meslek sendikasıydı ve 1918 yılında 5 milyon üyesi vardı. Ama büyük ekonomik bunalımın da etkisiyle A.F.L., 1934 yılında bölünmeye uğradı. John Lewis, demir-çelik ve otomobil gibi Amerikan endüstrisindeki anahtar kesimlerde çalışan işçileri toplayarak, rakibine oranla daha dinamik ve çok daha solcu eğilimli bir sendika olan C.İ.O.'ı kurdu. Ne var ki 1950'den itibaren gittikçe hızlanarak sürdürülen McCarthy politikasının etkisinin de sonucunda C.İ.O., komünist eğilimli bütün sendikaları kendi bünyesinden çıkararak A.F.L. ile birleşme yoluna gidecekti. Böylece ortaya çıkan kuruluş, **sarı sendikacılık**'ın tipik bir örneği oldu.

a fortiori, haydi haydi (Fr. ve İng. a fortiori) Azdan çoğa, eksiden artıya doğru bir sonuç çıkarmak için kullanılır. «Bütün insanlığa yardım etmem gerekiyorsa, kendi halkıma haydi haydi yararlı olmam gerekir» örneğinde olduğu gibi.

Afrika Birliği Örgütü (Fr. Organisation de l'unité africaine, İng. Organisation of the african unity) Bağımsız Afrika ülkeleri tarafından 1963 yılında kurulan dayanışma ve yardımlaşma örgütü. Güney Afrika Birliği ile Rodezya dışında bütün Afrika ülkelerinin üyesi bulunduğu örgüt 22-25 Mayıs 1963 tarihinde Addis Abeba'da toplanan devlet ve hükümet başkanlarınca kurulmuştur. Zaman zaman, bu arada özellikle de Nijerya-Biafra çatışması dolayısıyle çökme tehlikesiyle karşılaşan örgüt, çok geçmeden, ırkçı Güney Afrika Birliği ile Rodezya'ya karşı ortak mücadele ve Afrika'daki Portekiz sömürgelerinin kurtuluşu konularında bütün üyelerin tam görüş birliğine varmaları sayesinde ayakta kalmıştır. Örgüt, 1971 yılında Mısır ile İsrail'i uzlaştırmak için çaba göstermiş, sonuç alamayınca Mısır'ı destekleyerek İsrail'e sert bir tutum benimsemiştir. Bu sertlik, 1973 yılında, üyelerine «bütün Arap toprakları kurtuluncaye kadar» İsrail'le ilişki kurmamalarını ve tıpkı Güney Afrika Birliği ile Rodezya'ya yaptıkları gibi İsrail'e karşı da ekonomik ambargo uygulamalarını tavsiye etme kararında somutlaşacaktır.

Örgütün başlıca organları şunlardır: Devlet ve Hükümet Başkanları Genel Kurulu, Bakanlar Konseyi, Genel sekreteri de kapsayan Genel Sekreterlik ve Arabuluculuk-Uzlaştırma-Hakemlik Komisyonu. Örgüt çerçevesinde, ayrıca, çeşitli uzmanlık komite ve komisyonları da yer almaktadır. Örgütün amacı ise, tüzüğünde şöyle tanımlanmaktadır: Afrika devletlerinin birlik ve dayanışmasının güçlendirilmesine yardımda bulunmak; üyeler arasında siyasal ve ekonomik işbirliğini geliştirmek; üyelerin egemenlik haklarını, ülkesel bütünlüklerini ve bağımsızlıklarını savunmak; sömürgeciliğe ve yeni-sömürgeciliğe karşı azimle savaşmak; bağımsız Afrika ülkelerinin uluslararası işbirliğini Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Tüzüğü çerçevesinde geliştirmek. Bir noktayı daha belirtmek gerekiyor: Örgütün üyeleri, tarafsızlık po-

Addis Abeba Konferansı'nın açılışı **Afrika Birliği Örgütü** *bu konferansta kurulmuştu.*

Addis Abeba Konferansı'nda Mısır cumhurbaşkanı Nasır, Tanganika cumhurbaşkanı Nyerere ile yanyana.

litikası güderler; genel ve tam silâhsızlanmadan, nükleer silâh üretim ve denemelerinin yasaklanmasından, Afrika'nın nükleer silâhlardan arındırılmış bir bölge olmasından ve kıtada yabancı askerî üsler bulunmamasından yanadırlar.

Afrika Kalkınma Bankası (Fr. Banque de développement africain, İng. African Development Bank, yada A.D.B.) 1963 yılında Afrikalı devletler arasında Hartum'da kurulmuş olan ve merkezi Fildişi Kıyısı'nın başkenti Abican'da bulunan uluslararası kuruluş. 29 üye ülkenin 250 milyon dolar sermaye katarak kurdukları bu bankanın sosyal amacı, üye devletlerin toplumsal kalkınmalarını gerçekleştirmek için söz konusu devletler arasında etkili bir işbirliği sağlamaktır.

afrikalılaştırma (Fr. ve İng. africanisation) Bağımsız Afrika ülkelerinin toplumsal hayatın tüm etkinlik alanlarında kendi kadrolarını yetiştirme ve ulusal kültürlerini geliştirme politikası. Yüzyıllar süren bir sömürülme döneminden sonra bağımsızlıklarını elde etmeyi başaran Afrika ülkeleri çok geçmeden kavramışlardı ki, siyasal bağımsızlık, aslında, sözde bağımsızlıktır; ve kendi kaynaklarını işletebilmek için eski sömürgenlerin yardımına, dolayısıyle de ortaklığına muhtaç kaldıkça gerçek kurtuluştan söz edilemez; dolayısıyle de, ilk yapılması gereken iş, yetenekli ve dürüst ulusal kadrolar yetiştirmektir. Bağımsız genç Afrika ülkeleri bugün bu hedefe doğru bilinçli bir şekilde ilerlemektedirler.

afro-amerikan müzik (Fr. afro-américain, İng. afro-american) İki uygarlığın temasi sonucunda Amerika'da yaşayan zenci toplulukları tarafından yaratılan müzik türlerinin tümü. Örneğin caz müziği, bir afro amerikan müzik türüdür. Başta Küba ve Brezilya'nınkiler olmak üzere, Latin Amerika'da doğmuş öbür müzikler için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Bütün bu ülkelerde, bir vakitler Afrika'dan getirilmiş Zenci kölelerin torunları, halk melodilerinden oluşan ve kendine özgü dans tarzlarıyle eşlenen alabildiğine özgün bir folklor yaratmayı başarmışlardır.

AFTALION Albert (Ruse, Bulgaristan - 1874 / Chambéry 1956) Fransız ekonomi bilgini. 1908 ve 1909 yıllarında yayınladığı makalelerle dikkati çeken bilgin, 1913 yılında çıkan *Les crises périodiques de surproduction* (Devirli Artı Üretim Bunalımları) başlıklı kitabında, arz ve talep ilişkilerini incelemiş ve artı üretim konusunda ekonomi bilimini zenginleştiren çözümlemeler yapmıştır. Özellikle konjonktür çözümlemesine önemli katkıda bulunan Aftalion, temel olarak donanım malları yapımının zaman gerektirdiği fikrine dayanmaktadır. Bilgine göre, tüketim malları talebi arttığı zaman, ulusun üretim kapasitesi hemen arttırılamaz. Bu artış, yetersiz kalan donanım gereçlerinin sıparişine yolaçacaktır. Ama belli bir süre sonunda yeni gereçler hizmete konmuş olacak ve üretim kapasitesi, tüketim malları talebinden daha hızlı artacaktır. Böylece de, ortaya artı üretim durumu çıkar; yatırımların gelişmesi duraklamaya uğrar. Yeni yatırımların gerçekleşmesi, gereçlerin aşınması sonucu olarak üretim kapasitesi yeterince düştüğü vakit yeniden söz konusu olur. Bu da, bir önceki dönemin yeniden başlaması, yani aynı konjonktürün yeniden ortaya çıkması demektir.

Aftalion, ana düşüncesini somutlaştırmak üzere, ekonomik hayatın «içinde sobe bulunan bir oda»ya benzediğini söylemektedir. Odaya giren ve üşüyen kimse, bir an önce ısınmak amacıyle sobaya ağzına kadar kömür doldurur; ama bütün kömür tutuştuğunda, ısı istenilen ölçüyü aşar; bunun üzerine odadaki kimse, ısı yeniden düşüp oda soğuyuncaya dek sobaya kömür atmaktan kaçınır ve bu durumda da belli bir süre üşümek durumunda kalır. İşte, bu fazla ısınmanın ardından üşüme hali de devre devre tekrarlanacaktır.

Hiç şüphesiz ki bu çözümlemede son derece doğru bir fikir bulunmaktadır. Ama bilgin, başlangıçta niçin tüketim malları talebinde artış olduğunu açıklamadığı gibi; niçin bu talebin, üretim kapasitesi artmağa koyulduğu andan itibaren de olsa, artı üretimden sakınmamızı sağlayacak kadar hızlı büyüyemediğini de açıklamamaktadır.

Aftalion, ayrıca, *Les Fondements du socialisme* (Sosyalizmin Temelleri, 1922) ve *La Valeur de la monnaie dans l'économie contemporaine* (Çağdaş Ekonomide Paranın Değeri, 1948-1950) başlıklı iki önemli yapıt daha yayınlamıştır.

agape (Fr. ve İng. agapê) Aşk ve iyilikseverlik. Agape, sadece bir ahlâk kuralını dile getirmez; kutsal hayata katılmaktan doğan bir mutluluk şeklini de belirler. Terimin ilk anlamı dinseldir; felsefede kullanımı, ermiş Pavlus'la başlamıştır.

Aglipayan Filipinler'de bir tarikat. Resmî inanca başkaldırmış Katoliklerden oluşan bu tarikat 1898 yılında Gregorio Aglipay adlı devrimci bir papaz tarafından kurulmuştur. Yaklaşık 2 milyon müridi bulunan Aglipayan, Filipinler'in bağımsızlığı için Aguinaldo ile birlikte mücadele etmiştir.

agnostisizm, bilinemezcilik (Osm. lâedriye, Fr. agnosticisme, İng. agnosticism). İnsan zihninin mutlak'a eremeyeceğini ileri süren öğreti yada felsefî tavır. Kant ve Comte'unki gibi, deney konusunda olumlu ama dinsel ve metafizik alanda şüpheci bir düşüncenin genel belirtisi. Agnostik yada bilinemezci düşünce, akıldışı inancı yücelten «gnostik» yada «bilinirci» düşünceye karşı olduğu kadar, akılyürütmenin mutlak hakiketi dile getirdiğini ileri süren «dogmatik» düşünceye de karşıdır. Ne var ki bu şüpheci ve ortada tavır, bir çeşit «ödüncülük»ten başka bir şey değildir. Nitekim Lenin, agnostisizmin öz ile görünüş'ü biribirinden yalıtladığını, fenomenlerden öteye gidemediğini, fenomenlerin özünü kavrayamadığını, duyumlar dışında «doğruluğu kesinlikle ispatlanır» olarak başka hiç bir şey kabul etmediğini söyler.

Agnostisizm, Kant'ın felsefesinde klasik şeklini almıştır. Buna karşılık pragmacılarla pozitivistler, Kant'ın «kendinde şey»ini atmış ve dünyanın bir «kendinde varlık» olarak ele alınamayacağını öne sürmüşlerdir. Marksizm açısından agnostisizm, bilimi sınırlamağa, mantıksal düşünceyi redde, toplumu nesnel yasalarının bilincinden uzakta tutmağa yönelik bir öğretidir; ve pratik, bilimsel deney, maddesel üretim karşısında çürümeğe mahkûmdur. Çünkü, eğer biz bazı fenomenleri kavrayıp bunları yeniden meydana getirebiliyorsak, o fenomenlerin «bilinemez» kendinde şey'lerini biliyoruz demektir.

AGİS IV (İ.Ö. III. yüzyıl) Sparta kralı. Sparta'nın eskilerce durmaksızın övülen o ünlü «Eşitler Kenti» olmaktan çıktığı bir çağda Leonidas'la birlikte, İ.Ö. 244-241 yılları arasında krellık yapan Agis IV, toplumcu reform tasarılarıyle ün kazanmıştır. Ploutarkhos'tan öğrendiğimize göre, daha İ.Ö. IV. yüzyılda, eski Sparta eşitliği boş bir sözden ibaret kalmıştı; toplu yemeklere aş katkısında bulunamadıkları için ikinci sınıf yurttaşlığa düşen Spartalıların sayısı gittikçe artmakta; öte yandan da, eforos Epitadeus'un koyduğu yasanın sonucu olarak, topraklar bir avuç insanın elinde toplanmaktaydı. Öyle ki İ.Ö. III. yüzyılın ortasına doğru bütün Lakonya toprakları, sadece 100 kişinin eline geçmiş durumdaydı. Siteyi büyük çapta güçsüz düşüren ve özellikle de askerî gücünü kıran bu durumun süremeyeceğini gören kral Agis IV, yeni bir toprak bölüşümüyle eski Likurgos yasasını yeni baştan egemen kılmak üzere, reform tasarıları hazırlayacaktır. İkinci sınıf yurttaşları da toprak sahibi kılmayı ve borçları silmeyi öngören bu girişim, büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını temsil eden ikinci kral Leonidas ve Otuzlar Meclisi üyelerinin direnciyle karşılaşmış; ve böylece başlayan amansız mücadele sonunda Agis IV öldürülmüştür.

AGNON Yosef (Galiçya 1888 / Gedera - 1970) İsrailli yazar. 1909 yılında İsrail'e yerleşmiş; Birinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'ya gittikten sonra, 1924 yılında anayurduna dönerek kesinlikle Kudüs'e yerleşmiştir. Asıl adı **Yosef Çaçkes** olan yazar, Agnon adını, ilk hikâyelerinden biri olan *Agunot* (Terkedilmişler)'den çekmiştir. 1930 yılında yayınladığı *Oreah nata lalun* (Bir Gecelik Konuk) adlı romanında, Polonya Yahudilerinin iki savaş arasında içine düştükleri umutsuzluğu dile getiren yazar, Avrupa edebiyatına özgü **sosyal gerçekçilik** anlayışıyle Musevî geleneğine özgü simgeciliği ustaca birleştirmektedir. Daha sonra art

arda yayınladığı *Vayehi heakor lemişor* (Ova olan Tepe, 1938), *Bilvav Yamim* (Okyanusun Dibinde, 1939) ve *Tmol Şilşom* (Dün Olup Bitti, 1941) adlı romanlarında, Musevîlerin Filistin topraklarına yerleşme macerasını şiirli bir üslûp ve zengin bir hayalgücüyle ve canlı bir destan havası içinde vanstırıştır. Kendisine dünya çapında ün sağlayan *Haeş vehaetsim* (Ateş ve Orman, 1947) adlı hikâye kitabında, Nazilerin cinayetlerine kurban giden soydaşlarının umutsuzluğunu olan acılığıyle gözler önüne sermiştir. Modern Musevî edebiyatının en büyük temsilcilerinden biri sayılan Agnon, *İddo Enam* (Tılsım, 1950) adlı ünlü yapıtında, klasik İbranî dilini o güne değin rastlanmadık bir ustalık ve kıvraklıkla kullanmıştır. Bununla birlikte, Agnon'un edebiyat anlayışı bakımından geleneksel değerlere ve geçmişe bağlı kalışı, çağdaş gerçekleri derinden sezip canlandırmasına engel olmayacaktır. Nitekim, modern dünyanın umutsuz ve kahredici havası ile bu hava içinde yaşamak zorunda bırakılan bireyin bunalım

Yosef AGNON, Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldığı dönemde.

dolu içdünyası, Agnon'un yapıtlarında bütün çıplaklığıyle dile gelmektedir. Agnon, İsveçli kadın yazar Nelly Sachs'la ortaklaşa olarak, 1966 Nobel Edebiyat Ödülü'nü de almıştır.

AGOSTİNİ Philippe (Paris - 1910) Fransız film operatörü. Bresson, Daquin, Carné, Grémillon, Ophüls gibi bir dizi büyük rejisörün pek çok filmi için gerçekleştirdiği eşsiz görüntülerle 1940-1950 yılları arasında kendine özgü bir ışık düzenleme üslûbunu egemen kıldı sinema sanatında; 1958 yılından itibaren de rejisorlük yapmağa başladı. Fotoğraf direktörlüğünü yaptığı bellibaşlı filmler arasında Autant-Lara için, *Aşk Mektupları* (1942) ve *Douce* (1943); Bresson için, *Günahın Melekleri* (1943) ve *Boulogne Korusunun Hanımları* (1945); Carné için, *Gecenin Kapıları* (1946); Ophüls için, *Haz* (1951) adlı yapıtlar yer almaktadır.

Philippe AGOSTİNİ'nin ışıklandırdığı bir plan : Haz'da Jean Galland ve maskesi.

AGOULT Marie (Frankfurt 1805 / Paris 1876) Fransız yazarı. Daniel Stern takma adıyle yayınladığı *Lettres républicaines* (Cumhuriyet Mektupları, 1848) ve *Histoire de la Révolution de 1848* (1848 Devriminin Tarihi, 1851) adlı yapıtlarıyle olduğu kadar, çağının düşün ve edebiyat hayatında oynamış olduğu önemli rol ve, bu rolün yanı sıra, yaşadığı ünlü aşk maceralarıyle de dikkati çekmiştir. Bu arada özellikle büyük romantik besteci Franz Liszt ile ilişki kurmuş ve bu sanatçıdan, biri büyük Alman bestecisi Richard Wagner'le evlenecek olan iki kız çocuğu olmuştur. Soylu bir aileden gelmesine rağmen, gazetecilik, felsefe ve tarih alanlarında ürettiği yapıtlarında çağının ilerici fikirlerini savunmaktan geri kalmamıştır. *Esquisses morales et politiques* (Ahlâkî ve Siyasal Taslaklar) adlı bir kitabı daha vardır.

DANHAUSER'in tablosu : Agoult kontesi Liszt'i dinlerken. *Ayaktakiler, soldan : Victor Hugo, Paganini, Rossini, oturanlar, soldan : Alexandre Dumas, George Sand.*

AGGREY Mana (yaklaşık 1875 / yaklaşık 1925) Batı Afrikalı şair, yazar ve mücahit. Altın Kıyısı (bugünkü Gana)'nda doğup yetişti. Nispeten geç sömürgeleştirilmiş olan Akantilerdendir. Nüfuzlu bir kabile şefinin oğluydu. Özgür bir çocukluk döneminden sonra, kendi deyimiyle, «sömürgeciliğin o dipsiz beyaz karanlığı»nı gördü yakından. Baba ocağından kopup Akra'ya geldi. Henüz on beş yaşındaydı, ama çalışmak zorundaydı. Bir İngiliz limancılık firmasına hammal olarak girdi boğaz tokluğuna. Ne var ki bunun bir de paha biçilmez bir yararı oldu Aggrey'e. Okuma-yazmayı öğrendi. Çok geçmeden de, önce gizli, sonra açık şekilde siyasal bağımsızlık mücadelesine atıldı. Akanti yaylasında, önderliğini yaptığı bir ayaklanma sırasında sömürgeciler tarafından öldürüldü.

Aggrey, bütün şiir ve yazılarında ırkına duyduğu sınırsız güvenin yanı sıra Afrika insanının hayata ve özgürlüğe bağlılığını dile getirmiştir. Bundan dolayı da Batı Afrika'da başlayan milliyetçi hareketin ilk ve en büyük önderlerinden biri olarak kabul edilir.

AGRİPPA (I. II. yüzyıllar) Romalı şüpheci düşünür. Agrippa'nın rasyonel bilgi sorununu işleyen *trop*'ları (bilginin olanaklılığına karşı şüpheci filozoflar tarafından ileri sürülen kanıtlar), Lenin'in de belirttiği gibi, bazı diyalektik öğeler içermektedir.

AGUİNALDO Emilio (Cavite - 1869 / Manila - 1964) Filipinli siyaset adamı. 1892 yılında milliyetçi Katipunan partisini kurdu, dört yıl sonra ayaklanmayı başlattı, 1897 yılında da cumhuriyeti ilân etti. Böylece Filipin bağımsızlığının kahramanı olan Aguinaldo, çok geçmeden İspanyollara karşı yenilgiye uğrayacak ve Hong Kong'a çekilerek Amerikalılarla ittifak kurmak zorunda kalecaktı. Amerikalılar, Filipinler'i savaşta yenik düşmüş İspanyollardan satın aldığında ise Aguinaldo, bu kez eski müttefiklerine karşı silâha sarılacak ve 1899 yılında ülkede yeniden cumhuriyet rejimini ilân edecektir. 1901'de Amerikalılar tarafından yakalanıp tutuklanan Aguinaldo, siyasal hayattan çekilmiştir.

ağırkanlı (Osm. lenfavî, Fr. flegmatique, İng. flegmatic) Heyecan yokluğu, eylem eğilimi ve başa gelen olayların kişilikte derin yankılar uyandırması ile temel çizgileri belirlenen karakter tipi. Örgütçü, serinkanlı, daima yasallık güden ve kaderinin söz konusu olduğu olaylar sırasında rahatça uyuyabilen yada briç oynamağa devam edebilen İsmet İnönü, bu tipin en iyi örneklerinden biridir.

ağrı bk. acı.

ahimsa : Hindistan'da özellikle jayna dinine inananlarca uygulanan ve hiç bir canlı yaratığın hayatına kasdetmemeyi kendine amaç edinmiş olan «şiddete başvurmama» öğretisi. Bu öğreti, Gandi tarafından siyasal planda da uygulanmış; ve Hindistan'ın ba-

ğımsızlık mücadelesinde büyük çapta ağırlık kazanmıştır.

Mahatma GANDİ : «Sonuna kadar mücadeleye evet, ama şiddete kesinlikle hayır.»

ahlâk (Fr. ve İng. morale) Hayatın ereklerini ve insan etkinliğinin ilkeleriyle kurallarını araştıran bilim. Eski Çağ'da ahlâk, fiziğin ve doğa biliminin karşısında insan bilimi olarak ortaya çıkmıştır (Sokrates). Ahlâk, «insanın gerçek ereği nedir» sorusunu cevaplandırır; bu bakımdan da felsefenin, bütün herkesi en doğrudan doğruya ilgilendiren bölümüdür. Hürce tasarlanmış ve girişilmiş her eylem, amacının geçerli olduğunu varsayar; yani ahlâksal bir içdüşürmeye ve ahlâksal bir karara dayanır. Genel olarak, hayatımızı ve hayatımıza vermek istediğimiz anlamı düşündüğümüz andan itibaren, ahlâk sorunuyle karşılaşmış oluruz. Bu sorun, klasik felsefe tarihinde iki genel çözüme ulaşmıştır

1. «İyilik ahlâkı» diye nitelenen ve insanın en yüce ereğinin mutluluk olduğunu ileri süren çözüm. Bu görüş, en belirgin şekilde, mutluluğu herşeyden önce fizik mutluluk olarak kabul eden hazcılık'ta (Aristippos); mutluluğun, zihin yetilerimizin çalışmasından doğduğunu söyleyen Epikurosçuluk'ta; mutluluğun, iyi olmaktan, özellikle de adaletli ve ılımlı davranmaktan geldiğini varsayan Stoacılık'ta; ve, ancak «yararlı olan»ın bize en büyük mutluluğu sağlayacağını savunan faydacılık'ta dile gelmektedir

2. «Ödev ahlâkı» diye nitelenen ve insanın en yüce ereğinin erdem olduğunu ileri süren çözüm. Bu görüşü en belirgin şekilde dile getiren filozof, Kant olmuştur. Düşünüre göre ahlâksal davranış, ödev saygısıyla girişilen davranıştır; ahlâk sahibi insan, mutlu olan insan değil, mutlu olmayı «hak eden» insandır; ve bütün ahlâk değeri, işte bu «hak ediş»e, bu «değim»e dayanır. Yani bir edimin ahlâka uygunluğu, ahlâklılığı, «o edimin içeriğine değil, edimde bulunduğumuz tarza bağlıdır». Örneğin Obür dünyada iyi bir yer kazanmak umuduyle, yani çıkar duygusuyle de sadaka verilebilir, anlık bir acıma duygusuyle de; oysa gerçekten ahlâk sahibi insan, çıkar gözeterek yada acıyarak değil, ilke bakımından yoksullara yardım eden insandır Yalnız ve yalnız, akılcı ve iradeyle uygulanan bir «ilke»yi dile getiren insan davranışları ahlâksal değer taşır. Kant'ın yanı sıra; iyi, yani ahlâksal edimin, sempati yaratan edim olduğunu söyleyen ve «duygu ahlâkı» diye nitelenen akımla (A. Smith) Fichte ile Bergson tarafından savunulan ve iyi edimi kendi öz doğamızdan esinlendiğimizi, ancak insansal bir değer taşıyan çabaların coşku uyandırdığını öne süren ve «esin ahlâkı» diye nitelenen akım da, bu ikinci genel görüş çerçevesi içinde yer alır.

İyilik ahlâkı"nın kurucularından **EPİKUROS**

Ödev ahlâkı'nın kurucusu *KANT*.

Esin ahlâkı'nın öncüsü : FİCHTE.

Bugünse, ahlâk alanında gene iki ayrı görüşün baskın olduğunu belirtebiliriz

1. Başkalarıyle olan ilişkilerimizin bir teorisi, bir «erişim» felsefesi olarak ortaya çıkan görüş (M. Buber, E. Levinas) İnsan, ahlâksal değerlerin deneyini, ilkin, «başkasının yüzü»nde ile kurduğu dolayımsız bağıntıda yaşar. Örneğin Karşımızdakinin bakışını «kapmak», ona kötülük edemeyeceğimizi anlamak demektir. Dolayısıyle bu anlamda

Erişimci ahlâk *anlayışının kurucularından LEVİNAS.*

ahlak, bir «ontoloji» içinde, yeni bir gerçekçilik teorisi içinde yer almağa yönelmektedir Filozof, ilk ödevlerimizi doğal olarak insan bilincinin bir iç analizinden çok, «insansal olgular»ın bir betimlemesinden çıkarmağa ve böylece bir değerler teorisi kurmağa çabalayan kimsedir.

2. İnsanın en yüce ereğinin, kendi ken-

disini durmaksızın aşarak bütünselliğe yönelmek olduğunu ve mutluluğun da, erdemin de ancak bu bütünsellikte gerçekleşeceğini ileri süren ve Fransız düşünürleri Roger Garaudy ile Henri Lefebvre tarafından savunulan marksist ahlâk görüşü. Bu görüşe göre bireylerin mutluluğu ve erdemliliği ancak bütün toplumun mutluluğu ve erdemliliğiyle mümkündür; bu mutluluk ve erdem, tarihsel gelişim sonucunda, bir zorunluk olarak ortaya çıkacaktır ve zaten daha bugünden —sosyalist toplumlerde— bu gelişimin ilk filizlerini görmekteyizdir; insana

Sosyalist ahlâk *görüşünü geliştirenlerden GARAUDY.*

düşen, yoldeşlik duygusu ve bilimsel davranış kuralları içinde, bütünselliğin gelişini hızlandırmak, yani sosyalist toplum düzeninin bir an önce evrenselleşmesine yardımcı olmaktır.. «Kaçınılmaz sorumluluk» kavramından hareket eden varoluşçu ahlâk anlayışının da, marksist ahlâk görüşüne yakın düştüğünü belirtmek gerekir.. «Tevekkül» yanını hesaba katmayacak olursak, Anadolu insanının, adalet, hoşgörü ve karşılıklı yardım temeline dayanan geleneksel ahlâk anlayışında, bu ikinci görüşün bir çekirdeğini bulabiliriz.

ahlâksızlık, amoralizm (Osm. lâahlâkiye, Fr. amoralisme, İng. amoralism): Dürüstlük, namusluluk gibi bütün insanlara özgü ahlâksal davranış kurallarını tanımamak; zulüm, işkence, iftira, dalavere, yalan, ikiyüzlülük ve şehvet düşkünlüğü gibi her türlü ahlâkdışı davranışı hoşgörmek; ahlâkdışılığı insan doğasının bir yasası saymak ve dolayısıyla da bütün topluma aşılamağa çalışmak eğilimi. - ***Ahlâkdışçılık*** ve ***töredışçılık*** olarak da adlandırılan ahlâksızlık, tarihsel süreç içinde ortadan kalkmağa mahkûm olan sömürücü egemen sınıflara özgü bir davranıştır. Bu eğilimin en tiksinç ve insanlıkdışı biçimi ise, faşizmin ideolojisinde ve pratiğinde görülür.

ahlâk yargısı (Fr. jugement moral, jugement de moralité; İng. moral judgment) Bireylerin, örgütlerin, halkın genellikle etkinlik ve tutumundaki ahlâka uygunluğun değerlendirilmesi. - Genel bir ahlâk yargısı, «iyi» ile «kötü» kategorileri çerçevesinde yapılır. Böyle bir yargı, toplumsal rejime ve sınıf mücadelesine göre değişen, nesnel ve tarihsel ahlâk ölçülerinden kaynaklanır. Halkın etkinlik ve davranışlarının törebilim tarafından ahlâk yargısına bağlı kılınışı, ahlâk güdüsü ile sonuçta ortaya çıkan sosyal yararın birliğine, bir başka deyişle, söz ile edimin birliğine dayanır. Sosyalist toplumda ahlâk yargısının ölçüsü, halkın çıkarları, genellikle hayatın maddesel ve tinsel koşullarının gelişmesi ve insanın emek yoluyle mutlu olmasıdır.

ahlâk yasası (Fr. loi morale, İng. moral law) İdealist felsefede, insan davranışına temel olarak belirlenmiş olan ahlâk ilkesi. Ahlâk yasasını Voltaire, şu formülle dile getirir *«Başkalarına, onların sana davranmalarını istediğin şekilde davran.»* Kant ise, ampirik bir doğrulanmaye ihtiyacı olmayan, öteden beri insen doğesinde bulunan, koşula bağlanmamış bir ahlâk buyruğu olarak görür ehlâk yasasını ve «kesin buyruk» olarak adlandırır Buna karşılık Fichte'nin gözünde ahlâk yasası, bireyin zorunlu yaratıcı etkinliği ile birdir, bu etkinlikten soyutlanamez; dolayısıyle de bireyin yaratıcı etkinliği ile bağdaşan herşey, ahlâka uygundur. Marksist ahlâk bilimi ise, bu yasayı, sınıf ve tarih dışı bir kategori olduğu için reddetmektedir.

Lars Gustav AHLİN Militan bir romancı.

AHLIN Lars Gustav (Sundsvall 1915) İsveçli yazar. Bir işçi yurdunda yetişmiş ve çok genç yaşta işçi hareketlerine katılmıştır. Bir yandan çalışarak ekmeğini kazanan, bir yandan da 'Halk Üniversitesi'ne devam ederek kendi kendini yetiştiren yezar, edebiyat alanındaki çalışmalarına bir işçi şairi olarak başlamıştır. Romanlarında, Dostoyevski ve Hemingway'in etkisi açıkça görülür. İlk yapıtı olan *Tabb med manifestet* (Tabb bildiri dağıtıyor, 1943) adlı politik romanında, 1930 yıllarındaki işsizlerin sefaletini anlatmakta ve genç bir marksist militanın komünizm konusundaki tartışmelarını dile getirmektedir. Ahlin, **deneysel metot'le** ve **natüralist roman** anlayışı doğrultusunda yazdığı başarılı romanların yanı sıra, çeşitli makaleler ve siyasal fikirlerini açıkladığı bildiriler de kaleme almıştır. Yazar, çağdaş İsveç edebiyatının en öndegelen temsilcilerinden biridir.

AHMADULİNA Bella (Moskova 1938) Sovyet şairi. Bir memurun kızıdır. Lise öğreniminden sonra büyük tirajlı bir gazetede bir yıl çalışmış, 1955 yılında da Gor-

«Bekletmeyi sevmem, hemen söyleyeceğim: Bu uzun ve hazin bölümün nihayetinde kim ne yaparsa yapsın kendi memleketimde ve nisanın onuncu günü dünyaya geleceğim.»

AHMADULİNA

ki Edebiyat Enstitüsü'ne girmiş ve beş yıl sonra mezun olmuştur.

Pek genç yaşta yazmağa koyulan Ahmadulina'nın yapıtları, ilk kez, 1955 yılında ***Ekim*** dergisinde yayınlanmış, ilk şiir kitabı da 1962 yılında çıkmıştır. Bu arada ünlü şair Yevtuşenko ile de evlenip ayrılan genç şair, bir yandan Gürcü, Kazak, Çuvaş şairlerini Rusçaya çevirmekte, bir yandan çeşitli deneme ve senaryolar yazmakta, bir yandan da beyaz perdede oyunculuk denemelerine girişmektedir.

Ahmadulina'nın, Sovyet gençliği tarafından pek tutulan şiirleri, ek olarak sunduğumuz *Soy Kütüğüm* başlığını taşıyan parçadan da çıkarsanabileceği gibi, kadınlığının getirdiği duyuş zenginliği de hesaba katılmak koşuluyle, Voznesenski ve Yevtuşenko'nun şiir anlayışı doğrultusunda yer almaktadır.

Ne var ki Ahmadulina, daha çok, klasik vezin anlayışı ile düzenlenmiş uyaklı şiirler yazması bakımından, sözü geçen şairlerden ayrılmaktadır. Ayrıca ünlü şairin yapıtlarında, Sovyet şiir geleneği açısından yeni sayılabilecek kişisel temaları ustalıkla işlediğini ve bu bakımdan çağdaş Sovyet şiirine yeni bir soluk getirdiğini özellikle belirtmek gerekir.

AHMADULİNA'dan bir şiir

SOY KÜTÜĞÜM
(Parça)

Mukaddestir bu cennet bahçesi
bu ağaçlar bu elmalar bu yılan
ve bu felâket ne vakit geldiği belli olmayan
ve o günahkâr kadın Meryem isimli.

O silik ve saf izin binler yaşasın
binler yaşasın günahının sezgisi!
Yüz elli yıl sonra da olsa dudaklarıma
ulaştı bak işte gülümseyişinin gelgiti.

Kutsal bulutlara çevirme şikâyetini.
Bekle büyüsün oğlun, kocaman olsun.
Gösteri yapmağa başlasın panayırlarda,
bir maymun alsın kendine vede bir lâterna.

Elveda! - Elveda diyecek sana o ve ben de
diyeceğim. İtalyan kızı bağışla bizi!
Bayılıyorum doğrusu bu lâternacıya,
maymununa da yeteneksiz denemez hani!

Neydi onu taa buraya kadar çekip getiren
para mı inat mı bir uzak aşkın gizli çağrısı
mı... neyse, bir gün bir Rus köyünde
bir de baktım bir İtalyan maskarası..

●

Toprağım, izin verme sakın geri dönmesine!
Bu serseri, bu tutkun, ne müthiş şey yarabbi!
Oradan oraya dönüp dolaşıyorum derken
az daha yurdumdan uzakta doğurtacaktı beni!

Bir bu eksikti yani, öyle değil mi?
Döllerin çölünde beklemek kendi kendimi,
ve, anamla babam doğsunlar diye, durmaksızın
dürtüklemek bir alay kadınla bir alay erkeği.

Ve gene de doğamamak yıllar boyunca ve üstelik
başımda hep bir kazaya kurban gitme ihtimali
ve nihayet yabancı bir dilden çığlıklar arasında
yabancı bir toprak üzerinde dünyaya gelmek

yabancı bir kadere ortak olmak üzere.
İstemezdim doğrusu bunların hiç birini.

Çünkü herşeyden önce, ben ben olmazdım.. öyle değil mi?
Bu da işin özünü baştan aşağı değiştirirdi.

Valişi ve delice bir yazılı geçiş izni
verilseydi bile bir başkası olmam için,
gene de bu toprak üzerinde, ne yalan söyleyim,
alıp vermek isterdim ilk ve son nefesimi.

Herşey altüst olmuştu. Ama dünyaya gelişimin
ilgisiz bırakmadığı kimselere derim ki
hikâyem mutlu bir sona doğru yürümektedir
korkmasınlar rahat tutsunlar içlerini.

Bekletmeyi sevmem, hemen söyleyeceğim :
Bu uzun ve hazin bölümün nihayetinde
kim ne yaparsa yapsın kendi memleketimde
ve nisanın onuncu günü dünyaya geleceğim.

Yani bundan tam yüz yirmi sekiz yıl önce
sevgili lâternacım Rusya'ya çivilendi.

●

Fazladan bana bir de bir Asyalı gerekti
Asyalı bir şaman, bilmem nerde dilenci.

Ama henüz gerekli değil bize, yüz yıl sonra gerekli.
Bu arada dolaşsın sokaklarda bırakalım,
eskiler alıp satsın, eşkiyalık yapsın biraz,
nasıl olsa vakti var, sürsün biraz keyfini.

... Aç ve çıplaktı o, ama binler yaşasın!
Yarı aç yarı tok oradan oraya
ve yanında küçük oğlu Ahmadulla
bozkırda parıldayan bir güneş gibi.

Oyna dostum, Ahmadulla'm, ipleme dünyayı,
acele et yalnız, çabuk büyü yeter!
Büyü ki oğlum Valey dünyaya gelsin,
Valey : yani sırada bekleyen Akat'ın babası.

Ben Akatovna olacağım, artık belli.
Sokağa fırlar gibi geleceğim bu dünyaya.
Gözlerim kısık diye korkmayın sakın
aratmam Slavların yuvarlak gözlerini!

AHMATOVA Anna (Kiev - 1893 / Leningrad 1966) Sovyet şairi. Deniz kuvvetlerine mensup bir mühendisin kızıdır. Henüz çocukken, Rus esillerinin ünlü sayfiye kenti olan Çarskoye Selo'ya gitmiş ve öğrenimini orada görmüştür. Daha sonra, Kiev'de Hukuk fakültesini bitirmiştir. Edebiyat ve tarihe büyük ilgi beslediği için, Petersburg'da, tanınmış şair Annenski'nin okuttuğu edebiyat tarihi derslerine devam etmiştir. Bu arada, başkentin sanat çevresinin toplandığı kahvelerde de görünmeğe başleyacak, bir yandan da bellibaşlı dergilerde ilk şiirlerini yayınlayacaktır. 1910 yılında şair Gumilev'le evlenen ve kocasıyle birlikte İtalya, Fransa ve Almanya'da bir geziye çıkan Ahmatova, 1916 yılında kocasından ayrılmış ve iki yıl sonra başka bir evlilik yapmıştır.

Anna AHMATOVA : Yirmi yıl süren bir zorunlu susuş..

Ahmatova, XX. yüzyıl başlangıcının Rus şiirinde önemli bir yer tutan akmeizm akımına bağlıdır. Şair, Aleksandr Blok ve Andre Beliy gibi büyük şairlerin temsil ettikleri Rus sembolizmine bir tepki olarak ortaya atılan akmeistlerin şiir anlayışını genel olarak paylaşmakla birlikte, kendi kişiliğini ve özel şiir dünyasını kurmayı da başarmıştır. *Veçer* (Akşam, 1912) ve *Çetki* (Tespih, 1914) adlı ilk şiir kitapleri geniş bir ilgiyle karşılanan Ahmatova, özellikle lirik şiir alanında, ek olarak sunduğumuz parçada da görülebileceği gibi, Rus edebiyatının en iyi örneklerinden bir kaçını ver-

mıştır.

Anmatova'nın, Devrim'in ideolojik kaynaklarına karşı şüpheci davranmakla birlikte, aynı eğilimde olan öbür yazar arkadaşlarının çoğu gibi yurt dışına kaçmadığını ve muhalefete de geçmediğini görüyoruz. Nitekim, Devrim sırasında yazdığı şiirlerde toplum sorunlarına ve insan varlığının günlük gerçeklerine kavrayıcı bir güçle eğilmeyi başaran şair, iç savaşın hemen ertesinde yayınledığı *Anno Domini* (İsa'nın Yılı, 1921) ve *Podorojnik* (Sinir Otu, 1922) adlı şiir kitaplarında, bir yandan, yıkılan bir dünyanın verdiği acılık duygusunu dile getirirken, öte yandan da, kurulmakta olan yepyeni bir dünyanın kaderi için beslenen derin güveni ortaya koymaktadır. Betimlemelerinin canlılığı ve kesinliği, anlatımının sadeliği ve şiir dilinin taşıdığı müzik öğesi, Ahmatova'nın sanatını belirleyen temel özelliklerdir.

İki Dünya savaşı arasında şiir, eleştiri ve edebiyat tarihi alanlarında durmaksızın ürün vermiş olan Ahmatova, İkinci Dünya Savaşı sırasında da *Ant* ve *Cesaret* gibi yurtseverlik duygularıyla dolu ünlü şiirlerini kaleme almıştır. Bu büyük şair, ne yazık ki, 1946 yılından sonra Sovyetler Birliği'nde boy gösteren dogmatik eleştirmenlerin sert ve sürekli saldırılarına göğüs germek durumunda kalacak ve şiirlerini yeniden yayınlamak olanağına ancak yirmi yıl sonra kavuşabilecektir.

AHMATOVA'dan bir seçme :

ŞİİR

Bilgelik yerine alışkanlık geçerli
Alışkanlık, o tatsız besin..
Bugün bile acıyla düşünürüm,
Uzun bir yaz oldu gençliğim..

Ya katettiğim o çorak yollar
O sevmediğim adamla!
Ve diz çöküp dua etmişliğim kiliselerde
Beni gerçekten sevmiş olan için!

En unutkanlardan da iyi öğrendim unutmasını
Ve gördüm nasıl akıp gider yıllar art arda
Ve hiç öpülmedi dudaklarım hiç gülmedi gözlerim..
Kim geri verir onları bana söyleyin kim?

AHO Juhani (Lapinlahti - 1861 / Helsinki - 1921) Fin yazarı. Köyde yetişmiş, daha sonra Helsinki'ye gelerek öğrenimine devam etmiş ve bu kenttekl edebiyat çevrelerinin ilericl fikirlerinden etkilenmiştir. Önce şiir yazmakla işe başlayan Aho, 1883 yılında yayınladığı *Siihen aikaan kun isa lamtun* (Babam lâmba satın aldı) adlı hikâye kitabında, modern dünyanın geleneksel Fin hayatı üzerindeki etkilerini canlı bir üslûpla dile getirmiştir.

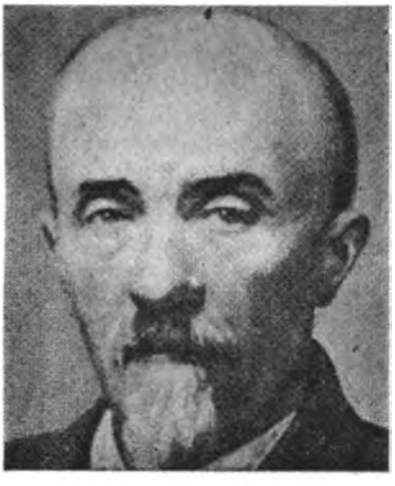

Juhani AHO, İlkbahar ve İkinci Kış'ı yazdığı dönemde.

Konularını genellikle köy hayatından alan yazar, Fransa'da bulunduğu süre içinde, natüralist roman anlayışına yakınlık duymuş ve *Lastujas* (Yongalar, 1891-1921) adlı yapıtında bu anlayışın başarılı örneklerini vermiştir. Fin edebiyatının gelişmesinde ön planda rol oynamış yazarlardan biri sayılan Aho'nun *Papin tytar* (Papazın Kızı, 1885), *Papin rouva* (Papazın Karısı, 1894) ve *Juha* (1911) adlarını taşıyan, psikolojik inceliklerle işlenmiş romanları da vardır. Yazar, ayrıca, Fin halk şiirinin ve folklorunun etkisinde kalarak, ülkesindeki ulusal uyanış hareketini dile getiren, *Kevat ja takatalvi* (İlkbahar ve İkinci Kış, 1906) adlı ünlü romanını da kaleme almıştır.

AICHINGER Ilse (Viyana - 1921) Avusturyalı yazar. 1948 yılında yayınladığı *Die grössere Hoffnung* (Büyük Umut) adlı romanıyle büyük ün kazanan Aichinger, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilerlci Alman yazarları tarafından kurulan **Grup 47** topluluğuna katılmış; **1953 yılında da, aynı topluluğa üye olan tanınmış şair Günter Eich'la evlanmıştır. Yazar, *Büyük Umut*'ta, Avusturya'nın Hitler tarafından ilhakından sonra, Yahudi kökenli oluşu dolayısıyle kendisinin de çektiği acıları, zaman zaman gerçeküstücü buluşlara da yer veren, zaman zaman da Kafka'ya özgü bir mesel tarzına geçen özgün bir anlatışla dile getirmektedir. Aichinger, daha sonra yayınladığı *Die Knospen* (Düğmeler, 1951) ve *Der Gefesselte* (Zincire Vurulmuş Adam, 1953) ve *Eliza, Eliza* (1966) başlıklı hikâye kitaplarında ise, bireyin çağdaş dünya içindeki tikel durumunu ve boğuntusunu dile getirmekte; özellikle de, insan tarafından çekilen acının anlamı üzerinde durmaktadır.

AİDİT Dipa Nusantara (Sumatra 1923 / Solo 1965) Endonezyalı siyaset adamı. 1943 yılında Endonezya Komünlst Partisi'ne üye olan Aidit, vakit yitirmeksizin, Gerakan Indonesia-Merdeka (Endonezya'nın Bağımsızlığı İçin Hareket Birliği)'yı kurmuş ve mücadeleye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonlar, sonrasında da Hollandalılar tarafından tutuklanan Aidit, 1947 yılında Parti Merkez Komitesi'ne, bir yıl sonra da Politbüro'suna seçilmiş; ama, gene 1948 yılında, Madiun'daki komünist ayaklanma başlayınca, ülkesini terketmek zorunda kalmıştır. Önce Çin Halk Cumhuriyeti'ne, sonra da Kuzey Viyetnam'a sığınan Aidit, 1950 yılının Temmuz ayında ülkesine dönecek; çok geçmeden de Politbüro'yu kesin denetimi altına alarak, Endonezya'daki sosyalist harekete pek pahalıya patlayan Madlun ayaklanmasını düzenlemekle suçladığı eski komünistleri saf dışı bırakacaktır.

«Gerekirse niçin ölünmesin? Ama gerekirse!.»
AİDİT

Aidit, Komünist Partisi'nin daima yasal metodlarla çalışmasından yana olmuştur. Ama onun bu açık tavrı, Endonezya'daki gerici iktidarın Aidit'e ve arkadaşlarına karşı şiddetli bir sindirme kampanyası açmalarını engellemeyecektir. Binlerce militanın tutuklanması, yüzbinlerce üyenin ölüm tehdidiyle

karşı karşıya bırakılması üzerine 1951 yılı Ağustosunda gizlenen Aidit, Partinin rejimi yıkmak için komplo hazırladığı şeklindeki gerekçeye hiç bir kanıt bulunamaması üzerine. 1952 yılının başında yeniden siyaset sahnesine çıkmıştır. Komünist Partisi'ni yeni baştan örgütlemeğe koyulmuş; bu arada bir de, önemli bir strateji değişikliği yaparak, ulusal bağımsızlık mücadelesine sınıf mücadelesinden daha fazla ağırlık tanımıştır. 1956 seçimlerinde Parlamento'ya da giren Aidit ve arkadaşları, halk yığınlarında gittikçe genişleyen ve kök salan bir güven duygusu yaratmayı başarmışlardır. Bu durum, başkan Sukarno'nun Komünist Partisi'ne yaklaşmasına ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne dönük bir dış politika izlemeğe başlamasına yolaçacaktır. Böylece başlayan gelişmeler, orduda ve sağcı çevrelerde büyük bir kaygı uyandırmıştır. Yarbay Untung'un başlattığı 30 Eylül Hareketi başarısızlığa uğrayıp ordunun duruma el koyuşu ve açıkça komünist avına başlayışı üzerine hemen gizliliğe geçen Aidit'den bir daha hiçbir haber alınmamıştır. Resmi kayıtlarda «yitik» olarak gösterilen Aidit'in, kısa birsüre sonra yakalandığı ve kurşuna dizildiği, bugün artık kesinleşmiş bir gerçektir.

AIKIO Mattl (1872 / 1929) Japon asıllı Norveç romancısı. Norveç edebiyatında kendine yer sağlamış ilk Japon yazardır. ***Kral Abrak*** (1904), ***Hayvanlar Âleminde*** (1906) ve ***Ginunga-gap*** (1907) başlıklarını taşıyan ilk yapıtları, daha çok bir özyaşam öyküsü niteliğindedir. Daha sonra yayınladığı ***Kutup Ülkesinden Mektuplar*** (1913), ***Küçük Çoban Kilisesi*** (1918) ve ***Elveness Yöresi*** (1929) adlı romanlarında, artık kişiliğine kavuşmuş, yetenekli bir yazarla karşı karşıyayızdır. Gerçekten de Aikio, belki biraz ilkel, ama son derece renkli ve sürükleyici bir üslûp aracılığıyle, Japon günlük hayatından alabildiğine çarpıcı sahneler çizmekte; bu arada, duygulandırıcı dramatik tuşlarla, soydaşlarından ayrı yaşamanın onda yarattığı derin yalnızlığı da dile getirmektedir.

aile (Fr. famille, İng. family) Baba, ana ve çocuklardan oluşan topluluk Bu konudaki ilk teorik görüşü getiren Stoacılar, aileyi, toplumun doğal hücresi olarak tanımlamışlardır. Stoacılara göre insanlararası bağlar, biyolojik bakımdan ne kadar yakınsa o kadar güçlü olur; buna karşılık sözkonusu bağlar ne kadar çoğalırsa o kadar çabuk gevşer.. Modern psikoloji bu teorik görüşü doğrulamış bulunmaktadır Öyle ki, örneğin aynı ailenin içinde altıdan fazla çocuk olduğu vakit, annenin, bütün çocuklarına aynı sıcak ve yakın ilgiyi göstermediği; bundan dolayı da, «az sevilen» çocukların kendilerini «budanmış» duydukları ortaya çıkmıştır.

Daha sonraki çağlarda aile terimi, aynı kan ve aynı ırktan gelen kimselerin tümünü belirtir olmuştur : Eski Roma'daki babadan

Henry MOORE'un tunç yapıtı : **Aile topluluğu.**

inme ailede olduğu kadar bugün özellikle Afrika'da ve Balkanlar'da rastlanan aile tipinde de görüldüğü gibi, her türlü klan toplumunu bu aile ilkesi düzenleyip yönetir Klan yada «büyük aile», aynı kanı taşıyan ve sınırlı bir mekân içinde, bir tek atanın otoritesi altında içiçe yaşayan bireylerin tümü demektir. Kapsamı ne olursa olsun, aile, her türlü toplumun çekirdeğini ve temelini meydana getirmektedir.

Ailenin toplumsal bir olgu şeklinde belirmesine, yani «ailenin kökenine gelince Bu konunun açıklamasını, bir sonraki maddede bulacaksınız.

Aile'nin, özel mülkiyet'in ve devlet'in kökeni (Alm. aslı Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats) Friedrich Engels'in 1844 yılında yayınladığı inceleme. Bu önemli yapıtında Engels, Morgan'ın ***Eski toplum*** adını taşıyan yapıtındaki verilerle daha başka birtakım bilimsel verilere dayanarak, ilkel komün rejiminin oluşum ve gelişimini düzenleyen yasaları araştırmaktadır. Bu arada ilkin, evlilik ve aile şekillerinde, toplumun ekonomik ilerleyişine bağlı olarak meydana gelen değişmeleri göstermekte; kabile sisteminin bozulma süreci ile bu bozulmanın ekonomik nedenlerini —Eski Yunanlılardan, Eski Romalılardan ve Toyton topluluklarından örnekler vererek— çözümlemektedir.

Engels'in belirttiğine göre, mübadeleye, özel mülkiyete, kabile düzeninin bütünlüğünü yitirip çözülmeğe başlamasına ve sınıfların oluşumuna yolaçan, emeğin verimlilliğindeki artış ve b sürecin temelinde yatan işbölümüdür. Engels bu yapıtında şu tarihsel gerçekleri ortaya koyar :

1. Aile, özel mülkiyet, sınıflar ve devlet, tarihin başından beri varolan şeyler değildir katiyen; ekonomik gelişimin belirli aşamalarında ortaya çıkmıştır bunlar.

2. Sömürücü sınıfların elindeki devlet, halkı baskı altına alıp ezmeğe yarayan bir aletten başka bir şey değildir.

3. Sınıflar, nasıl başlangıçta yok idiyseler, ilerde de ve kaçınılmaz şekilde ortadan kalkacaklardır. Ve sınıfların ortadan kaikması demek, devletin de ortadan kalkması demektir. Çünkü her devlet, bütün bir halkın yada ulusun değil, sadece belirli bir sınıfın devletidir.

Engels'in bu ünlü yapıtı, işlediği konular üzerindeki ilk marksist sistematik araştırma olmuştur; dolayısıyle de tarihsel maddeciliğin öğrenilmesi bakımından geçerliğini bugün de koruyan bir elkitabıdır.

Friedrich ENGELS : «Her devlet, bütün bir halkın yada bir ulusun değil, sadece belirli bir sınıfın devletidir.»

AİLLAUD Gilles (Paris - 1928) Fransız ressamı. Arroyo ve Recalcati ile ortaklaşa olarak 1964 yılında Fransız resmine yeni bir boyut kazandırmakla sanat hayatına atılan Gilles Aillaud, 1965 yılında Jeune Peinture topluluğuyle ***La Fin Tragique de Marcel Duchamp*** (Marcel Duchamp'ın trajik sonu) adını verdikleri sekiz tuvalilik bir dizinin yaratımına katıldı Unlü ressamı, «hürriyetin akıl bulandırıcı bir görüntüsünü» ortaya koyarak insanları hür olduklarına inandırmak ve böylece de burjuva kültürünün bir savunuru olmak»la suçlamaktaydılar. Sanat hayatının ikinci döneminde Aillaud, kafes içinde yaşayan hayvanların resimlerini yapmağa koyulacaktı; ve, gördüğünü kişisellik ve duygusallıktan uzak bir teknikle aktaracaktı bize. Resmi, basit ve sıradan bir saptama aracı olarak değil de insanların genel olarak hayat hakkında edindikleri kısıtlamacı düşüncelerin bir aynası şeklinde tanımlayan sanatçı, 1959 yılında Fénéon ödülünü kazandıktan sonra, 1968 yılında «Viet-

nam için kızıl salon», 1970 yılında da Almanya'da «Kunst und Politik» (Sanat ve Siyaset) parolaları altında açılan düzenlemelere katılmıştır.

Gilles AİLLAUD'nun bir tablosu **Kafestekiler III.**

AİMEE Anouk (Paris 1932) Fransız sinema oyuncusu. Dans ve tiyatro öğrenimi görmüştür. Sinemaya 1946 yılında girmiş; 1945 yılında oynadığı ***Les Amants de Vérone*** (Veronalı Âşıklar) adlı filmle sanat gücünü kabul ettirmiştir. Anouk Aimée, daha sonra 1957 yılına kadar uzanan haksız bir sönüklük dönemi boyunca sadece Alexandre Astruc'ün ***Le Rideau cramoisi*** (Kırmızı Perde, 1951) ve ***Les Mauvaises Rencontres*** (Uğursuz Karşılaşmalar, 1955) adlı filmlerinin başrolünü oynamakla yetinecektir. Ama sanatçı, geç de olsa, kendini kabul ettirmesini bilmiştir. Gerçekten de, alabildiğine zarif, ama bir o kadar da derinlemesine acı ile yüklü fizyonomisi ve alışılmadık şekilde dolaysız oyun tarzıyla, Anouk Aimée, Georges Franju'nün ***La Tête contre les murs*** (Vur

Anouk AİMEE, Jacques Démy'nin **Lola'sında** *Marc Michel'le.*

Başını Duvara, 1959), Fellini'nin ***La Dolce Vita*** (Tatlı Hayat, 1960), Jacques Demy'nin ***Lola*** (1960) ve Claude Lelouch'un ***Un homme et une femme*** (Bir Erkek ve Bir Kadın, 1965) adlı yapıtlarında üstün başarı kazanmıştır.

AİSKHİLOS (Eleusis İ.Ö. 525 / Gela İ.Ö. 456) Eski Yunan tragedya yazarı. Yurtseverliği ve cesareti ile tanınmış köklü ve soylu bir aileden gelen Aiskhilos, Eski Yunan'ın yetiştirdiği üç büyük tragedya yazarından biridir ve, çoğunlukla, «Tragedyanın Babası» diye anılır. Kendi sınıfına mensup bütün gençler gibi, Aiskhilos da sağlam ve geniş bir öğrenim görmüştü. Eski Yunan şairlerinin ve, özellikle, Homeros'un yapıtlarını çok iyi biliyordu. Yazar, İ.Ö. 500 yılından itibaren tragedyalarını sahneye koydurtmağa başlamış ama değerini uzun süre kabul ettirememiştir. Bu söylentiye göre, tragedyalar için verilen ödülü ilk olarak 484 yılında Dionisios Şenliklerinde kazanmıştı. Ne var ki, ilk ödülünü kırk yaşında kazanan büyük tragedyacı, bu zaferini, tam 468 yılında yerini Sofokles'e bırakıncaya değin, tam on altı yıl tekrarlayacaktır.

Aiskhilos, büyük bir üne kavuştuktan ve tragedya alanında yıllarca rakipsiz bir şair olarak ürün verdikten sonra, Sirakuzai'ya gitmiştir. Atina'dan ayrılmasına, yapıtları-

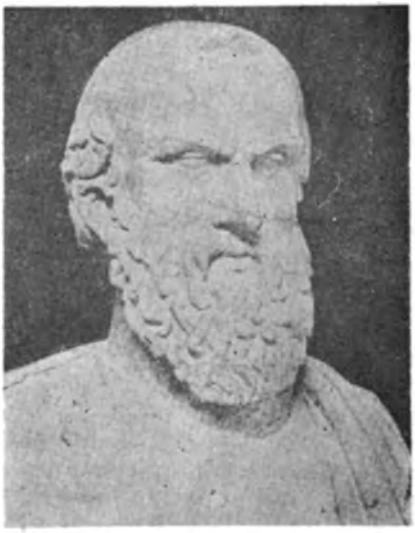

«Güneşin kaşlarını çattığını gördünüz mü hiç? Aiskhilos bir o kadar müthiş ve görkemlidir işte!»
Victor HUGO

nın artık eskisi kadar rağbet görmeyişinin sebep olduğu söylenir. Gerçekten de, hayatının son yıllarında Aiskhilos'un sanatı, Sofokles'in lirik ve zarif üslûbu karşısında, eskimiş gözüküyordu. Yeni bir sanat olan tragedya, büyük bir hızla gelişmekte ve kendi kendini durmaksızın yenilemekteydi. Aiskhilos, hem seyircinin beğenilerindeki gelişme, hem de tragedya sanatının art arda uğradığı değişmeler karşısında, bu yeni havaya ayak uyduramamıştı.

Aiskhilos'un yurdunu terketmesine bir başka sebep olarak, 461 yılında, öteden beri anlaşamadığı Perikles'in iktidarı alması da gösterilmektedir. Nitekim, yurtseverliğiyle tanınmış olan ve Maraton, Salamis ve Plataia'da Perslere karşı kahramanca savaşan yazar, iktidarı ele geçiren demokratik partinin bütün eski gelenekleri altüst etmeğe koyulduğu savaş sonrası Atinasında huzursuzluğa kapılmış olsa gerektir. Sebep ne olursa olsun, bir gerçek ortadadır. Aiskhilos, hayatının son yıllarında, edebiyat alanındaki yapıtından çok, savaşta gösterdiği kahramanlıklardan gurur duymaktadır. Öyle ki, kendi mezar taşına kazılmak üzere bizzat kaleme almış olduğu yazıttan, kendisinin bir yazar olduğunu anlamak bile mümkün değildir :

Euforion'un oğlu Atinalı Aiskhilos, bu Anıt'ın altında yatmaktadır. Kendisi, verimli Gela'da öldü. Herkes tarafından bilinen değerine, Maraton ormanı ve bu değerin tadını tatmış olan uzun saçlı Perser de tanıktır.

Büyük yazarın nasıl yaşadığını ve neyle geçindiğini iyi bilmiyoruz. Kırk yıl içinde yetmiş ve hattâ bazılarına göre doksan tiyatro yapıtı üretmiş olan Aiskhilos, daha çok, bağımsız bir yazar kimliğiyle karşımıza çıkıyor. «Sipariş» üzerine tek sözcük bile yazmadığını ve hiç kimsenin kendisine piyes teması yada konusu vermesini kabul etmediğini bilmekteyiz. Buna karşılık, topraklarının geliriyle yaşayan ve bütün vaktini edebiyata ayıran bir zengin mi, yoksa salt kalemiyle geçinen bir adam mı olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Elimizde, hayatına ilişkin olarak, sadece, ölümünü anlatan bir efsane var: Bir deniz kaplumbağasını yakalayıp havalandıran bir kartal, hayvanın kalın kabuğunu kırmak amacıyle bir kayanın üzerine fırlatır; oysa bu, aslında, bir kaya değil, Aiskhilos'un dazlak kafasıdır. Ve ünlü yazar, işte böylece ölür.

Aiskhilos'un hayatı konusundaki bilgisizliğimizin yanı sıra, yapıtları konusunda da geniş bilgili sayılamayız. Yetmiş yada doksan tragedyasından tam olarak günümüze kalmış olanların sayısı, sadece yedidir. Bunları, yazılış sırasıyle veriyoruz ***Hiketides*** (Yakarıcı Kızlar, 490), ***Persler*** (472), ***Tebai'ye karşı Yediler*** (467), ***Zincire vurulmuş Prometheus*** (465) ve ***Oresteia Üçlüsü***'nü oluşturan ***Agamemnon, Koeforoi, Eumenides*** (458). Bazı edebiyat tarihçileri, ***Yakarıcı Kızlar***'ın yazılış tarihini ***Oresteia Üçlüsü***'nden sonraya koymaktadırlar. Bu

AİSKHİLOS'un yurdu Eleusis.

durumda, elimizde bulunan yapıtların tümü de, Aiskhilos'un son on beş yılının ürünü olmaktadır. Ve bu yedi tragedyayı yitimden kurtaran şey, tesadüf değil, İ.Ö. III. ve II. yüzyıllarda Eski Yunan'da ders veren hocaların keyfi seçimi olmuştur. Yetmiş yada doksan tragedyanın içinde en iyi buldukları için mi, yada seyirci yığınları tarafından sadece bunlar değerlendirildiği için mi, yoksa kendilerine özgü Aiskhilos anlayışlarına en fazla bunlar denk düştüğü için mi, bu yedi tragedyayı seçip unutulmaktan kurtardıklarını da bilmiyoruz. Bildiğimiz nokta, Eski Yunan'daki edebiyat adamlarının, üç büyük tragedya yazarı hakkında Sofokles'in verdiği şu ünlü yargıyı daha İ.Ö. V. yüzyılın sonunda oybirliğiyle kabul ettikleridir :

Aiskhilos, insanları olamayacakları kadar büyük gösterir. Ben insanları, olmaları gerektiği gibi gösteririm. Euripides ise, insanları oldukları gibi gösterir.

Aiskhilos'tan bize kalan yedi tragedya arasında en az tanınmış olanı ***Yakarıcı Kızlar***, bir tiyatro yapıtından çok, diyaloglu bir kantatı andırmaktadır. Koro başının yönettiği koronun karşısında, sahnede sadece üç kişi gözüküyor: Danaos, Pelasgos ve bir Eski Mısırlı çavuş. Gerçek bir aksiyonun işlenmesinden çok, belirli bir durumun dile getirilmesi şeklinde gelişen piyeste asıl kahraman rolünü, kendi durumunu terennüm eden, dans ve mim halinde dile getiren koro oynamaktadır.

Büyük şair, asıl ününü, 472 yılında elli üç yaşındayken yazdığı ve başrolünü bizzat oynadığı başyapıtı *Persler*'e borçludur. Tragedyanın konusu, yazara çağdaş bir gerçek olaydan alınmıştır. Aynı konuyu Aiskhilos'tan önce Prinikos ele alıp işlemiş ve başına büyük dert açmıştı. Aiskhilos ise, konunun siyasal bakımdan sakıncalı yanını ancak büyük çapta bir tiyatro adamının becerebileceği biçimde aşmıştır. Güçlük şudur : Tragedya türü, sadece, kaçınılmaz bir bozgunu, yani kaçınılmaz şekilde mutsuzlukla sonuçlanacak olan bir olayı işleyebilir. Oysa Eski Yunanlıların Perslerle yaptığı savaş, bir zaferle sonuçlanmıştır; ve bu bakımdan da, tragedyaya konu olamaz. Ama Aiskhllos, Eski Yunanlıların Salamis zaferini Perslerin gözüyle dile getirmek suretiyle bu güçlüğü aşmıştır. Yunanlılar açısından bakıldığında bir zafer türküsünün konusu olan Salamis savaşı, ters açıdan bakıldığında korkunç bir tragedya kaynağı halini almaktadır. Ayrıca, olaya Perslerin gözüyle bakan Aiskhilos, geleneksel tragedya kurallarına uymak için, kahramanlarını, yani Persleri yüceltmekte; böylece de, galiplerin, yani Eski Yunanlıların bu yüce kişilere karşı kazandıkları zafer bir kat daha önem ve değer kazanmaktadır Nitekim, piyesin temsili Eski Yunan'da eşi görülmedik bir başarıyla sonuçlanmış; yazarı da, o yılın Dionisios Şenlikleri ödülünü almıştır.

Piyesin aksiyonu Sus'ta, Pers hükümdarının sarayı önünde geçer. Bir yanda bir ih-

Prometheus'u betimleyen bir Eski Yunan vazosu : «Sarsıldı yer. Aynı anda derinliklerinden doğru gökyüzü kükremekteydi. Alev demetleri halinde şimşekler fışkırıyordu. Tozu dumana katıyordu kasırga. Dört yönden dört amansız rüzgâr esiyor ve biribirleriyle boğuşuyorlardı. Denizle hava içiçe girmişti. Zeus'un, insanları çok sevdim diye üzerime saldığı tufan işte buydu..»
AİSKHİLOS

Atina'daki Dionisos Tiyatrosu'nun bugünkü hali Büyük yazarın bütün piyesleri burada oynanmıştı.

tiyarlar korosu, bir yanda da Eski Yunan'a karşı Perslerin ikinci seferini açan Serhas (Kserkses)'ın anası ve ünlü Darâ (Darius)'nın karısı kraliçe Atossa vardır. Her iki taraf da Perslerin yiğitliğini övcrek umutlanırken, sahneye giren bir haberci Serhas'ın bozguna uğradığını bildirir. Bunun üzerine koro ve kraliçe, omuzlarına çöken bu ulusal talihsizliği uzun bir yakarış halinde dile getirmeğe koyulurlar. Tam o sırada mezarından çıkan Darâ, oğlu Serhas'ın böyle bir işe girişmekle hata ettiğini söyleyerek, Pers halkını Eski Yunan'a karşı hiç bir sefere katılmamağa çağırır. Ve nihayet Serhas, bizzat sahneye gelerek, koro ile birlikte, pişmanlığını ve çektiği acıyı dile getiren bitiriş türküsüne başlar.

Bu çapta bir yaratım karşısında, Atinalı seyircinin yaşadığı heyecanı hayal etmek güç olmasa gerektir. Nitekim, ulusal gururu okşanan seyirci, yenik düşmüşler için en ufak bir tiksinti ve kin duymamış; tam tersine, büyük şairin niyetine uygun olarak, bu savaşı yaşlı Pers kraliçe-inin, koro tarafından temsil edilen Pers halkının ve hattâ Maraton'da yenik düşmüş Darâ'nın da lanetlediği, Serhas'ın ağır bir hatası olarak yorumlamıştır. Kaldı ki, sahnede en güçlü imgeler aracılığıyle canlanan aksiyon, herşeyden önce, kanlı bir savaşı bütün korkunçluğuyle dile getirmekte ve insanların katiyen arzu etmemiş oldukları bir felâketin ortası da nasıl acı çektiklerini anlatmaktadır.

Gidenlerin acısı öyle büyük ki, geceleri hiç kimsenin ağzını bıçak açmıyor. Tüm Persli kadınlar umutsuzluk içinde. Her biri, yürekten sevdiği bir kahramanına, geceleri kendisine eşlik eden bir yiğide veda etti ve şimdi yatağında yapayalnız bekliyor.

Özellikle, Salamis savaşının Haberci tarafından anlatılması sırasında yer alan, Eski Yunan askerlerinin söylediği ünlü savaş türküsü, sözleri bakımından, Fransızların ulusal marşından Enternasyonal'in marşına kadar sayısız ezgiye esin kaynağı olmuştur:

Yürüyün vatan çocukları, yürüyün ileri! Kurtarın çocuklarınızı ve karılarınızı. Tanrılarınızın tapınaklarını ve atalarınızın mezarlarını çiğnetmeyin. Son ve kesin savaştır bu, ileri!

Büyük Fransız şairi Victor Hugo, «din getirmeyen bir peygamber» demişti Aiskhilos için. Nitekim, kendi çağında kısa zamanda eskimesine karşılık, bugün dünyanın dört bir yanında Aiskhilos'un tragedyaları, tiyatronun kaynaktaki halinin en özlü ve aşılmaz örnekleri olarak temsil edilmektedir.

Aiskhilos'un bir tiyatrodan çok dinsel bir türküyü andıran tragedyalarında, başta Adalet olmak üzere bazı evrensel insani temaların hayranlık verici bir güçle işlendiğini görmekteyiz. Adalet fikrinin en yetkin şekilde dile geldiği yapıtlardan biri de, *Zincire vurulmuş Prometheus*'tur. Daha önce yazmış olduğu ***Tebai'ye karşı Yediler*** adlı tragedyasında Adalet fikrinin belirli bir insanın zihninde doğuşunu canlandıran şair, ***Zincire vurulmuş Prometheus***'ta, aynı Adalet fikrinin Tanrılar Tanrısı Zeus'un zihninde uyanışını dile getirmektedir. ***Prometheus***, aslında, bir üçlünün ilk tragedyasıdır. Öyle anlaşılıyor ki, üçlünün ilk tragedyasında Aiskhilos, Titan Prometheus'un, cihan krallığını babası Kronos'tan alan Zeus karşısındaki isyanını anlatmakta; üçüncü tragedyada ise, Tanrılar Tanrısı Zeus'un Prometheus'la barışmasını betimlemektedir. Bugün elimizde bulunan ikinci tragedya, Prometheus'u, Zeus'un kudretine gölge düşüren bir kudreti insanlara bağışladığından dolayı Kafkas dağlarında zincire vurulmuş olarak sahneye getirmektedir. Zeus, tutsak almış olduğu kahramanı kendisine boyun eğmeğe razı etmek üzere aracılar gönderir, ama Prometheus, bütün bu aracıları türlü hakaret ve küfürle geri çevirir. Nedir ona bu denli bir direniş cesaretini veren? Sadece kendisinin bildiği bir sır. Bu sır ise, Zeus'un iktidarının uzun sürmeyeceği ve Tanrılar Tanrısının yakın zamanda tahtından yuvarlanacağıdır. İşte kahraman, kendisine reva görülen bütün işkencelere, günün birinde Adaletin mutlaka egemen olacağı inancıyle katlanmaktadır.

Büyük şairin tragedyalarında kahramanlar, sonunda daima ölürler. Üstelik bunu da bilirler ve bunu bildiklerinden ötürü mutsuzdurlar, ama gene de mücadeleden vaz geçmezler. Hiç bir zaman yitirmezler umutlarını. Kaderlerinin adaletsizlikle yüklü olduğunu söylerler. Nedenini ararlar bu durumun: Kendilerinin üstünde Tanrılar bulunduğuna ve Tanrılar da yetkin olduklarına göre Yaradılış'ın niçin ve nasıl olup da bu yetkinliği yansıtmadığını sorarlar. Kötüler zafer üzerine zafer kazanırken, Adaletli kişiler niçin acı çekmektedir? Acı çekmek neye yarar ve kişiyi nereye götürür? İşte Aiskhilos, Dionisios tiyatrosunun sahnesinden, karşısındaki on beş bin seyirciye bu insafsız soruları yöneltmektedir. Ve bu sorular, geleneksel bir şairin ağzından, önünde durulmaz bir 'geçmiş özlemi'nin dile gelişi şeklinde yorumlanabileceği gibi, insanlık tarihinin belirli ve kesin bir dönemece ve büyük değişimlere doğru yol aldığı anlarda, geçmişlerinden olduğu kadar gelecekleriden de ürken kişilerin, bütün toplum adına ve ister istemez attıkları birer dehşet çığlığı olarak da yorumlanabilir.

AİSOPOS (İ.Ö. VII. / VI. yüzyıl) Eski Yunanlı meselci. Yarı efsanevi bir kişi olan Aisopos'un Frigyalı bir köle iken sonradan azat edildiği ve tapınak soyguncuğu iftirasıyle Delfoi kentinde öldürüldüğü söylenir. Eski Yunan'da hayvan öykülerinin yargıcısı olarak tanınmıştır. Bugün Aisopos'a yüklenen öykü ve masallar düzyazı halinde yazılıdır ve günlük hayat konularında ibret dersi verme amacını güderler. Çağlar boyunca dilden dile dolaşan ve Aisopos'un Hayatı adlı anonim yapıtta da yer alan bu öyküler, başta ünlü Fransız şairi La Fontaine olmak üzere, bir çok yazar ve düşünürü etkilemiştir.

AİSOPOS : Kölelikten ölümsüzlüğe.

AJAEV Vasili (1915 / Moskova 1968) Sovyet hikâye ve roman yazarı. On beş yıla yakın bir süre Uzak Doğu'da yapı işlerinde çalışmıştır. İlk yapıtı, 1934 yılında yayınladığı ***Bir Hayatın Beş Yılı*** adlı hikâye kitabıdır. Bunu ***Genç Ev Kadını*** (1937) ve ***Altın*** (1938) başlığını taşıyan kitaplar izlemiştir. Ama Ajaev'e asıl büyük ün sağlayan yapıtı, ***Moskova'dan Uzakta*** (1948) adlı romanıdır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Kızıl Ordu'nun zaferi için zorunlu akaryakıtın cepheye gelmesini sağlayacak boru hattını kurmakla görevli emekçilerin olağanüstü çabasını dile getiren bu yapıt, sosyal içeriğinin yanı sıra, insanın doğayla mücadelesini büyük bir ustalıkla yansıtan bir destan özelliğini de taşımaktadır.

ajan (Fr. agent, agent provocateur, agent secret, İng. agent, professional agitator, secret agent) Belirli kuruluşların, hükümetlerin, devletlerin yada sadece belirli birtakım kişilerin etkinliklerini izleyip düşüncelerini saptamakla yükümlü gizli görevli. Ajan, genellikle gerici hükümetler tarafından ilerici örgütlerin içine sokulan satılmış kimsedir; kışkırtıcı ve, yerine göre, bazı önemli olgu yada gerçekleri örtbas edici bir rol oynar. Ajanı, bugün bütün devletlerin ulusal savunmalarını güvence altına alabilmek için görevlendirdikleri istihbaratçı ve casusla karıştırmamak gerekir.

ajitasyon (Fr. ve İng. agitation) Halk yığınlarını belirli siyasal doğrultulara sürükleme araçlarının bellibaşlılarından biri. Fransızcada «çalkamak», «dalgalandırmak», «heyecana boğmak» anlamına «agiter» fiilinden türeyen bu terim, yığınları kararlı eylemlere yönelten belirli fikir ve sloganların yaygınlaştırılmasını da içerir. Propagan-

dadan farklı olarak ajitasyon, bir yada bir kaç düşünce için elden gelen en geniş benimseme ortamını yaratmayı amaçlar.

Ajitasyon, sınıfsal karakterlidir. Genel olarak üç ayrı alanda belirir

— ***Sözlü ajitasyon :*** Toplantı ve mitinglerde, dost söyleşilerinde yapıldığı gibi, çok daha etkili bir şekilde radyo ve televizyondaki konuşmalar aracılığıyle de yapılır.

— ***Yazılı ajitasyon :*** Gazete ve dergilerde yazılar, haberler çıkarmak; halka dağıtılmak üzere broşür ve bildiriler yayınlamak yoluyle yapılır.

— ***Görsel ajitasyon :*** Duvar gazetesi, plaket, karikatür, slogan, desen, illüstrasyon ve sinema yoluyle yapılır.

Bu şekilsel türlerin dışında içerik bakımından en etkili olan ajitasyon türü, ***parti ajitasyonu***'dur. Gerçekten de parti ajitasyonu, emekçilerin marksist eğitimden geçirilmesinde... halk deyimiyle... bilenmesinde büyük ve belirleyici rol oynar. Parti ajitasyonu yüksek düşüncel içeriklidir, gerçekçidir, daima pratik amaçlara yöneliktir. Emekçi yığınları arasında parti politikasına belirginlik kazandıran odur. Parti ajitasyonu, emekçileri, çeşitli ödev ve görevlerin yerine getirilmesinde katkıda bulunmağa yöneltir.

Gerici partiler de, sosyalizme karşı güttükleri yıkma politikası çerçevesinde, yalan ve iftiraya dayalı ajitasyondan sürekli yararlanırlar. Bu da, sosyalist partiler bakımından, bir karşı-ajitasyon politikasının hazırlanıp yürürlüğe konmasını zorunlu kılar.

Siyasal ajitasyonun tipik bir örneği : Kültür Devrimi sırasında Çin'de yoğun şekilde uygulanan «ajitasyon tiyatrosu»ndan bir gösteri.

Akademia (Osm. Encümen-i dâniş, Fr. Académie, İng. Academy) Atina'nın kuzey doğusunda bulunan bir korunun adı. Platon derslerini bu koruda verdiğinden, Platonculuk bu adla da anılırdı. Bugünse «akademia» yada «akademi» terimi, her türlü yüksek bilim ve sanat kurulunu belirtmek amacıyle kullanılmaktadır.

AKEN Piet Van (1920) Hollandalı romancı. ***Başaramayan Tanrı*** (1942), ***Yürek ve Sarkaç*** (1944), ***Şeytan Aramızda*** (1946), ***Arzu*** (1952) ve ***Hainler*** (1962) adlı romanlarında, ülkesine özgü bölgeci roman geleneğini yenilemiş bir yazardır. Söz konusu romanlarında, İnsanın, sanayileşme çerçevesi içinde doğa ile olan mücadelesini epik bir üslûpla yansıtan yazar, insanda gizli bekleyen tüm güçleri ölümsüz aşk sezgisinin gün ışığına çıkardığını ve insanoğlunun da ancak böylece ödevinin bilincine vardığını ileri sürmektedir. ***Arzu***'da, bu ödevin sosyal mücadeleden başka bir şey olmadığı tezini savunan Aken, 1948 yılında yayınladığı ***Yalnız Ölüler Kurtulur*** adlı ünlü romanında, İkinci Dünya Savaşı sırasında Hollanda'daki direniş hareketine katılan militanların kurtuluştan sonra uğradıkları hayal kırıklığını da ustaca dile getirmiştir.

AKHENATON yada **AMENOFİS IV** (İ.Ö. XIV yüzyıl) Eski Mısır hükümdarı. İ.Ö. 1372 1354 yılları arasında saltanat süren firavun, tarihin belki de ilk din reformcusudur. Eski Mısır'daki **çoktanrıcı** din geleneklerine karşı çıkarak, başkentini Teb'den Amarna'ya taşımış ve **tektanrıcı** bir kozmogoni anlayışına dayanan **Aton** dinini kurmuştur Sadece tinsel alanda bir devrime yolaçmakla kalmayıp etkisini sanat alanında da gösteren ve **gerçekçi** diyebileceğimiz bir doğrultuda sanat ürünlerinin yapılmasını sağlayan bu yeni din, bütün evrenin, simgesini Güneş'te bulan bir tek Yaratıcı tarafından kurulduğunu söylüyor; ayrıksız bütün insanların, sevgiye ve özgürlüğe değer olduklarını ileri sürüyordu. Çoktanrıcı Amon-Râ dini rahiplerinin kudretini sarsan ve bu yüzden de firavunla bu din adamları arasında çetin bir mücadelenin doğmasına yolaçan bu anlayış, çocukluğunu Eski Mısır'da geçirmiş olan Musa'yı derinden etkilemiş olsa gerektir.

Akhenaton, dinini yerleştirmek ve yaşatabilmek için, Eski Mısır toplum düzeninin firavunlara tanıdığı mutlak iktidardan yararlanmakla yetinmemiş; bir yandan, karısı ünlü kraliçe Nefertiti'nin de yardımıyle, çağının yeni anlayışına yatkın din adamlarını ve sanatçılarını da yetiştirirken, öte yandan da, ***Güneş'e İlâhiler*** başlığı altında toplanan ve ilerici düşüncelerini alabildiğine canlı imgelerle dile getiren ünlü şiirleri de kaleme almıştır. Aynı zamanda hem Gü-

neş hem Aşk olarak bellren, her türlü hayatın yaratıcısı, tüm ulusların ve bütün insanların babası bir tek Tanrı'yı yücelten bu İlâhiler, dünya edebiyatının ilk büyük lirik şiirini meydana getirmektedir. Tarihte, adı belli bir birey tarafından yazılmış olduğunu bildiğimiz ilk büyük edebiyat yapıtı da *Güneş'e İlahiler*'dir.

AKHENATON, karısı Nefertiti ve çocukları ile Tanrı-Güneş Aton'un koruyucu ışınları altında : Amarna'da bulunan bir dikme taş üzerindeki kazıt.

Akhilleus ile kaplumbağa kanıtı (Fr. argument d'Achille) Elelalı Zenon'un, hareketin olanaksızlığını ispatlamak amacıyle başvurduğu kanıt. - Zenon'a göre Tezgiden Akhilleus, kendisinden önce yola çıkmış bir kaplumbağaya katiyen yetişemez; çünkü yetişebilmesi için, önce, kendisi koşmağa başladığı anda kaplumbağanın hareket ettiği noktaya ulaşması; o noktaya ulaştıktan sonra da, bu arada kaplumbağanın ulaşmış olacağı noktaya varması gerekecek ve bu hep böyle sonsuza değin sürüp gidecektir.. Bu kanıta Arlstoteles, şu cevabı veriyordu Hareket, uzay terimleriyle kavranılıp bölünemez; çünkü «hareket demek, mekânın sınırını aşmak demektir». Başka bir deyişle, hareket, duyulan ve gerçekleştirilen, ama akıl yoluyle tasarlanması olanakdışı kalan «niteliksel» bir gerçekliktir.

AKHUNDOV Mirza Fatali (Nuka 1812 / Tiflis 1878) Azerbeycanlı düşünür ve yazar Azerbeycan ulusal tiyatrosunun kurucusu olan Akhundov, aydınlanmacı Fransız ve ilerici Rus yazarlarının etkisinde kalmıştır Tiyatro yapıtlarının yanı sıra şiirler ve deneme ürünleri de vermiştir. Ama Akhundov'a asıl ün kazandıran yapıtı, *Hint hükümdarı Kemal üd Devle'den İran hükümdarı Cemal üd Devle'ye Üç Mektup ve İkincinin Bunlara Cevapları* başlığını taşıyan felsefe araştırmasıdır. Bu kitabında yazar, dünyanın nesnelliğini ve, dolayısıyle de, bilinebilirliğini savunan bir maddeci düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Akhundov, bu temel düşüncenin tutarlı bir sonucu olarak, tanrıtanımazlığı benimsemiş; iman ile bilgi arasındaki uzlaşmaz karşıtlığı ortaya koymuş; ve dinin, İnsalık tarihinde, daima gerici ve gerileticl bir rol oynadığını belirtmiştir.

akıl, us (Fr raison, İng. reason) Zihinsel bağıntıları kavrama yetisi. Akıl, bu anlamda, «zihin»le özdeşleşir. Kavramlar ve önermeler aracılığıyle düşünerek bilgi edinmemizi ve belirli yargılara varmamızı sağlayan yetidir. Akıl, çoğu zaman, Pascal'e uyarak, duygu yetisi olan «gönül»e karşıt bir yeti diye kabul edilir; ama unutmamak gerekir ki Rousseau ve onun ardından Kant, aklı, ahlâk duygusuyle özdeş olarak görmüşlerdir Bu iki düşünüre göre ahlâk, aklın pratik alandaki belirimidir, yada «pratik akıl»dır. Ama akıl, genellikle, yalnız teorik iplanda değil aynı zamanda pratik ve duygusal planlarda da geçerli bir yeti olarak tanımlanabilir (Scheler) «Sempati» aracılığıyle, karşımızdakilerin duygularının niteliğini kavramamızı sağlayan «gönül anlayışı» (yada «yumuşak düşünce»), aslında, aklın bir belirimından başka bir şey değildir Marksist düşünce ise akıl ile anlayışgücünü (anlık, entelekt) biribirini bütünleyen iki yeti olarak görür ve bu noktada Hegel'e yaklaşır. Şöyle ki Hegel'e göre akıl, statik bellilik'in, soyut özdeşlik'in, soyut tümellik'in, biribirinden ayrılmış ve donmuş karşıtların (öz ile görünüş, zorunluk ile olumsallık, hayat ile ölüm, vb.) ötesine geçemez. Çıkarsamalı düşünce yeterli değildir; sadece daha yükseğe, kavrayıcı bilme formlarına doğru çıkmamızı sağlayan zorunlu bir evredir çıkarsamalı düşünce. Düşüncenin diyalektik «olumsuz-kavranır» yanı demek, tekyanlı ve sınırlı tanımların çözülüp kendi karşıtlarına dönüşmeleri demektir. Düşüncenin kurgusal (spekülatif) «olumlu-kavranır» yanı ise, çıkarsamalı akıl tarafından ötelerine geçilemeyen karşıtları içerir ve kendisini somut ve tam olarak burada ortaya koyar. İşte marksizm, Hegelci idealizmi reddetmekle birlikte, bu öğretideki diyalektik eleştirileri değerlendirmekten de geri durmamıştır.

akılcılık, usçuluk, rasyonalizm (Osm. akliye, Fr. rationalisme, İng. ratlonalism) Vahy yada duygu üzerine kurulu sistemlere karşıt olarak, «akıl» üzerine kurulu akımların oluşturduğu sistem. Bilgilerimizin kökenini araştıran teori olarak akılcılık, bütün bilgi ve düşüncelerimizin deneyden türediğini ileri süren ampirizm'e karşıdır Duyu ve algılarımızın bize geçici ve bulanık bilgiler getirdiğini; asıl kesin bilgilerin, aklımızdaki a priori ilkelerden geldiğini; ama bu kesin bilgileri, bizim, deney «sırasında» keşfettiğimizi söyler. Platon, Descartes ve Kant'ın görüşü budur. - İradeli edim teorisi olarak akılcılık, her türlü insan etkinliğinin temelinde irade dışı bir içtepi gören İradecilik'e karşıdır. Örneğin Bir tabloyu yaratan sanatçı, zihninde zaten var olan bir modeli, tablosunda yeniden üretmektedir. Akılcının bu önermesine karşılık İradeci, yaratımdan önce geçerli hiç bir modelin var olmadığını ileri sürer; İradeciye göre «tasarılar, müsveddelerin tarlasında büyüyüp yetişmektedir» (Alain).

akılcılık *akımının üç ünlü temsilcisi :*

DESCARTES — *KANT* — *MALEBRANCHE*

Aslında, insan davranışındaki «akla uygun» tipte eylemlerle (örneğin, tüm endüstri etkinliği) «iradesel» tipte aylemleri (günlük hayattaki çoğu eylemlerimiz) biribirinden seçip ayırt etmek gerekir. Başka bir anlamda akılcılık, «gizemcilik» ve «duyuculuk» gibi akla güvenmeyip bütün bilgilerimizin kaynağı olarak «vahy»i, coşku'yu, sezgileri yada duyu ve algıları gösteren «akıldışı» öğretilere karşıdır; ve sağlam, kesin bilgiler elde etmemizi sağlayan en güvenilir aracın akıl olduğunu savunur; ama aklın oluşumunda deneyin ve genel anlamda tüm somut insan etkinliğinin belirleyici bir rol oynadığını söyler. Öznenin etkinliğini ön plana çıkaran klasik akılcılık ile ampirizmin ustaca bir sentezi olan bu görüş, bugünkü en yetkin şekline ***marksist bilgi teorisi*** ile ulaşmış bulunmaktadır. - Dinsel akılcılık ise, imanın bütün hakikatlerinin «analizi yapılabilir» şeyler olduğunu ve bundan dolayı da bu hakikatler hakkında pekala açık seçik bilgiler edinebileceğimizi ileri sürer (Malebranche).. Âlemde herşeyin bir nedeni olduğunu, nedensiz hiç bir şeyin varolamayacağını, dolayısıyle de herşeyin kavranıp anlaşılabileceğini savunan «metafizik akılcılık» da, dinsel akılcılığa yakın düşmektedir.

Marksizmin klasik akılcılık anlayışına yönelttiği bellibaşlı eleştiri şudur :

Akılcılık'ın sınırlılığı, evrensellik ve zorunluk'un deney yoluyle meydana geldiği tezini inkâr etmesinden doğmaktadır. Bu mantıksal yüklemlerin kendilik'ini mutlaklaştırmaktadır akılcılık; daha dar bir evrensellik ve zorunluktan daha geniş ve mutlak bir evrensellik ve zorunluğa geçen bilgi'nin diyalektiğini kabul etmemektedir. - İşte akılcılık'ın bu sınırlılığı, bilgi'yi pratik'le birliği içinde göz önüne alan marksizm tarafından aşılmıştır.

akıldışı, usdışı (Fr. irrationel, İng. irrational) Aklın tek başına erişemeyeceği (ne varsa). - Akıldışı, genel olarak duyguları dile getirdiği kadar (örneğin, doğa duygusu) iradesel etkinlik deneyini de dile getirmektedir. Bir duygu yada bir edim, kendi öz gerçeklikleri hiç bir zaman o duygu yada edim hakkında söylenecek «akla uygun» şeylere indirgenemeyeceği ölçüde akıldışıdırlar. Daha geniş bir anlamda, sezgiden başka hiç bir yolla bilemediğimiz ne varsa, kavramsal olmayan ne varsa, akıldışı'dır. Örneğin Kant'a göre, dış dünyanın gerçekliği, yada, Lask'a göre, bizzat aklın varlığı. - Psikolojik açıdansa, bir davranış yada «gidiş» kendiliğinden doğan bir tepkiyi (örneğin heyecansal, tutkusal, refleksel bir tepkiyi) dile getiriyorsa, yani iyice düşünüp taşındıktan sonra verilmiş bir karardan kaynak almıyorsa, akıldışıdır.

akılyürütme, usavurma (Osm. muhakeme, Fr. raisonnement, İng. reasoning) Belirli bir sonuca ulaşan mantıklı yargılar dizisi; düşüncenin, belirli birtakım önermeleri biribirine bağlayarak yeni bir önermeye ulaşması. Şekillerine ve kesinlik derecelerine göre, bellibaşlı üç akılyürütme biçimi biliyoruz

1. ***Tümdengelim.*** Genel bir ilkeden tikel bir sonuç çıkarmağa dayanır. Örneğin : «Bütün insanlar ölümlüdür, demek ki bizim Ahmet de ölümlüdür.» Salt mantıksal karakter taşıyan bu tip akılyürütme, kesindir ama verimsizdir.

2. ***Tümevarım.*** Tikel bir durumdan genel bir yasa çıkarmağa yönelir. Örneğin «Bizim Ahmet çalışkan bir öğrencidir, demek ki bütün öğrenciler çalışkandır.» Bu tip akılyürütme, alabildiğine yaratıcıdır ama kesinlikten de bir o kadar uzaktır. Tümevarım, olabilen en fazla kesinlikle, daha çok fizik biliminde, olguların (olabildiği kadar çok sayıda olgunun) gözleminden, belirli bir «varsayım»ın tanımına geçmek için kullanılır.

3. ***Matematiksel akılyürütme.*** İlk iki tipin sentezi olan bu tip akılyürütme, hem kesin hem verimlidir. Nitekim mantıkçılar, «matematiksel akılyürütme»yi, «kesin tümevarım» ve «yaratıcı tümdengelim» olarak nitelemektedir. Örneğin, $2 + 2 = 4$, salt mantık açısından $2 + 2 = 2 + 2$'dir; ve 4 sayısı, burada, kurucu bir sentezin ürünüdür sadece. Bu tip akılyürütme, Kant tarafından çözümlenmiş; ve, «sentetik-a priori» bir akılyürütme, yani salt zihinsel bir sentez olarak nitelenmiştir.

AKİNARİ Ueda (Osaka 1734 / Kiyoto - 1809) Japon yazarı. Halk edebiyatı geleneklerine yakından ilgi duymuş ve folklordan yararlanmış bir yazar olan Akinari, yapıtlarında eski Japon masal ve menkıbelerini başarılı bir şekilde işlemiştir. Doğaüstü ve düşsel konuları gerçekle içiçe girererek, ince ve çekici bir üslûpla dile getiren sanatçının en tanınmış yapıtı, ***Ugetsu Monogatari*** (Yağmur ve Ay Hikâyeleri, 1776) adını taşır. Büyük rejisör Mizoguşi, bu kitaptan yararlanarak, 1952 yılında ünlü başyapıtlarından birini gerçekleştirmiştir.

AKİTA Ujaku (1883) Japon tiyatro yazarı. Yüzyılımızın başında Japon tiyatro sanatının çeşitli etkiler altında kalarak gelişmesi sırasında özgün yapıtlar üretmiş olan önemli yazarlardan biridir. Akita, başlangıçta, genellikle bireysel konu ve temalara ilgi duyduğu halde, daha sonraları toplum gerçeklerini ve sorunlarını ele alıp işleyerek sosyalist bir anlayış doğrultusunda yapıtlar meydana getirmiştir.

akla yakın (Fr. ve İng. plausible) İlk bakışta tam kesinlik göstermediği halde, akla aykırı da gelmeyen. Sonradan denetlenmek üzere şimdilik kabul edilebilir olan.

akmeizm (Fr. acméisme, İng. acmeism) : Rus sanat ve edebiyat okullarından biri. - 1910 yıllarına doğru etkinlik kazanan bu anlayış temel bakımdan sembolizm'e karşı ortaya çıkmış ve en parlak temsilcilerini de Mandelştam ile Ahmatova'da bulmuştur.

AKRİTAS Lukis (Lefkoşa - 1909 / Lefkoşe - 1965) Yunan asıllı Kıbrıslı yazar. Yoksul çocukları, sosyal çatışmaları ve savaşı işle-

yen romanları, hikâye kitapları ve piyesleri bulunmaktadır. Ayrıca eleştirme yazıları da kaleme almış olan Akritas'ın en önemli yapıtları, *Uysal Delikanlı* (1935), *Ora* (1936), *Seven Döver* (1941) ve *Silâh Altında* (1947) başlıkları altında yayınlanmıştır.

Ak saçlı genç kız (1950) Ho Çing Çe, Ting Yi, Yang Çuen Çen tarafından hazırlanan senaryo üzerine Vang Pin ve Çuey Va tarafından Çin Halk Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen film. Fotoğraf direktörlüğünü Vu Yu Yun'un yaptığı, müziğini Çu Vey, Çang Lu ve Ma Ko'nun besteledikleri filmin başrollerini Tien Hua, Hu Peng ve Çen Tsiang oynamaktaydılar

Zengin bir toprak ağası (Hu Peng) tarafından baştan çıkarılan genç bir hizmetçi kız (Tien Hua), yarı çılgın bir halde da-

Tien Hua, **Ak saçlı genç kız'ın** *bir sahnesinde.*

ğa kaçar ve orada bir mağarada yaşamağa koyulur saçları iyice ağarıncaya kadar. Nihayet nişanlısı gelir Halk ordusuyle, toprak ağasını ülkeden kovar ve sevgilisine kavuşur.

Film, 1935 yıllarına doğru Halk orduları içinde ve bu orduların kurtardığı bölgelerde oluşan bir efsaneden doğmuş olan bir operayı inançlı bir yaklaşım ve yetenekli bir üslûpla ekrana aktarmaktadır. Özellikle genç Tien Hua son derece dokunaklı bir yaratım koymuştur ortaya. Film boyunca söylenen türküler, yeni-gerçekçi anlayışına yakın bir kuruluş içinde gelişen aksiyonu başarıyla desteklemektedir.

AKSELROD Pavel Borisoviç (1850 / 1925) Rus siyaset adamı. Rusya'da marksizmin yayılması için çaba gösteren «Emeğin Kurtuluşu» adlı toplulukta Plehanov ve Zasuliç'le birlikte çalışmış; daha sonra da, Lenin'in yanında *İskra*'nın kuruluşuna katılmıştır. 1903 yılında, Rus Sosyal-demokrat İşçi Partisi'nin II. Kongresi'ndeki bölünmede, Martov tarafından yönetilen menşevikler topluluğunda yer almıştır. Bu tarihten itibaren sadece bir Sosyal-demokrat olarak uluslararası kongrelere katılan ve, özellikle de, Birinci Dünya Savaşı öncesinde militarizme karşı mücadele eden Akselrod, 1917 Ekim Devrimi'ni «özgürlükçülük ruhu»na aykırı gördüğü için eleştirecek ve yurt dışına göçecektir.

aksiyon bk. **eylem.**

aksiyoloji, değerler teorisi (Osm. kıymet nazariyesi, Fr. axiologie, İng. axiology) «İyilik», «soyluluk», «güzellik» gibi değerleri konu olarak alıp inceleyen felsefe dalı. - Aksiyoloji aslında, bir teori olmaktan çok, belirli değerler arasında bir aşama sırası kurmağa yönelmiş bir ahlâk anlayışıdır. Örneğin, en üst sıraya «iyi saygısı»nı, hemen altına «soylu saygısı»nı, onun altına da «güzel saygısı»nı, vb. koyar (M. Scheler). Aksiyoloji ilkin XIX. yüzyılda Alman mantıkçısı Lotze ve Bade okuluna bağlı Rickert, Windelband gibi düşünürler tarafından geliştirilmiştir. Fransa'daki temsilcisi, Ruyer'dir.

Marksist aksiyoloji, işte bu, değerlerin sosyal özünü dikkate almayan burjuva teorisine temelden karşıdır. Marksist yaklaşım tarzı, aksiyoloji alanında herşeyden önce sosyal, bilimsel, ahlâkî, estetik vb. değerlerin kabul edilip tanımlanmasına; değerlerin tarihdışı kaldığı görüşünün reddine; tam tersine, değerlerin tarihsel koşullara, sınıf ilişkilerine ve daha bir dizi somut etkene bağlı bulunduğunun kavranılmasına; ayrıca, değerlerin gelişmesinde, görecel ile mutlak arasındaki diyalektik ilişkinin dikkate alınmasına dayanmaktadır. Örneğin Lenin, hürriyetten söz edildiği zaman: «Kimin ne zamanki ne hürriyeti?» diye soruyordu. Ve devam ediyordu «Söz konusu hürriyet, burjuvanın emekçiyi sömürme hürriyetiyse eğer, her ne kadar yasalarla kutsallaştırılmış bile olsa, yere batsın o hürriyet!» Nitekim marksist açıdan en üstün değerler, sosyalizmin kuruluşuyla elde edilen gerçek hürriyet ve yaratılan yeni insandır.

aksiyom bk. **belit.**

aksiyomatik bk. **tüm belitler.**

aksiyomatik metod bk. **belitler metodu.**

aksiyomatik teorinin bağımsızlığı, çelişmezliği ve bütünselliği bk. **belitler teorisinin bağımsızlığı, çelişmezliği ve bütünselliği.**

aksiyonalizm (Fr. actionnalisme, İng. actionalism) Endüstri uygarlığına uygulanan ve bu uygarlık çerçevesi içinde emeğin kazandığı önemi belirleyen toplumbilimsel analiz.

Türkçede «eylemselcilik» olarak karşılayabileceğimiz bu terim, bu ilksel ve temel anlamında, emek sosyolojisi ile anlamdaş sayılabilir. Yalnız burada emek, kollektif bir etkinlik olarak göz önüne alınmaktadır: Yani aksiyonalizm tarafından çözümlenen, grupun özne olarak gerçekleşmesidir. Bu görüşün bellibaşlıca savunurlarından biri olan A. Touraine'e göre «eylemselci analiz», eylemin gerekçelerini inceleyen ve dolayısıyle de sosyal psikolojiye yakın düşen bir «işlevselci analiz»le olduğu gibi, sisgesel sistemleri inceleyen bir «yapısalcı analiz»le de bütünlenmelidir. Dengeden çok hareket isteyen gelişmiş andüstri toplumlarına aksiyonalist analiz, özellikle uygun düşmektedir.

aktif (Osm. matlûbat; Fr. actif; İng. assets): Bir işletmenin sahip olduğu malların değerini gösteren temel bileşken. Bir işletmenin varlığı şu iki dizi öğeden oluşmaktadır: 1 aktif'i meydana getiren olumlu öğeler dizisi; 2. pasif'i meydana getiren olumsuz öğeler dizisi. Bu durumda aktif, bir işletmenin varlığının olumlu parçası sayılmaktadır. Belirli bir işletmede aktif, iki temel bölüme ayrılır: 1. Varlığın sabit ve taşınmaz öğelerinden oluşan gayrımenkul aktif, 2. çeşitli stoklar, senetler, öbür kullanılabilir değerler gibi taşınabilir ve değişken öğelerden oluşan ve dolanım halinde bulunan aktif. «Aktif» kavramını, sadece bir muhasebe terimi olan «net aktif» kavramıyle bir tutmak yanlış olur. Bankacılık alanında «aktif», öz kaynaklar ile likit yada hemen elden çıkarılabilir nitelikte varlıklardan meydana gelir.

aktif nüfus (Fr. population active, İng. economically active population) Bir ülkede kazanç amacıyle ekonomik etkinlik gösterenlerin tümü. Hemen açıklamak gerekiyor iş aramakta olup da henüz bulamayanlar da, aktif nüfus içinde yer alırlar. Ekonomik durum açısından bir ülkenin nüfusu iki temel kategoriden oluşmaktadır Aktif nüfus ve aktif-olmayan nüfus. Aktif-olmayan nüfus, örneğin çocuklar ve ihtiyarlar gibi ister yaşlarından dolayı, ister iş aramadıklarından dolayı olsun, çalışmayanların tümünü içerir. Oysa aktif nüfus, belirli bir anda çalışan yada o an çalışmıyor olsa bile bir mesleğe sahip olup da kendine iş arayan kadın ve erkeklerin hepsini kapsamaktadır.

Aktif nüfus, normal olarak, 20-60 yaş arasındaki bireylerden oluşmaktadır. Ama bütün aktif nüfus, elbette ki sadece bu yaş sınıfıyle özdeş tutulamaz. Bu konuda şöyle bir ayrım yapmak mümkündür 1. Demografi bilginlerinin «potansiyel aktif nüfus» olarak tanımladıkları ve bir işte çalışabilecek durumda olanların tümünü içine alan nüfus; ve, 2. gerçek nüfus terimiyle belirtilen ve sadece o an çalışmakta olanları içeren aktif nüfus.

Aktif nüfusun önemini tam saptayıp ortaya koyabilmek için iki metoda başvurulmaktadır Yani, ya aktif nüfusun mutlak büyüklüğü ölçülmekte yada oransal ağırlığı belirlenmektedir. Mutlak büyüklük, birimler halinde —genellikle, şu kadar milyon birey.. şeklinde—; oransal ağırlık ise etkinlik derecesi halinde, yani belirli bir aktif nüfus ile ona denk düşen toplam nüfus arasındaki bağıntıyla dile getirilir. Etkinlik derecesi, cinselliğe, yaşa ve çalışma sektörüne göre büyük çapta değişir. Burada sırası gelmişken, çalışan erkek oranıyla çalışan kadın oranı arasında sektörden sektöre büyük bir eşitsizlik görüldüğünü de kaydedelim.

Sanayileşme, genellikle, aktif nüfusun elle tutulur derecede artmasına; bunun sonucu olarak da, işçi sınıfının sayısında ve özellikle de üretici olmayan sektörlerde hız-

lı bir artışa ulaşmasına yolaçmıştır.

Aktif nüfus, aslında, ekonomik bir kavram değil istatistiksel bir kavramdır. Bu da bizi, aktif nüfusun gerçek içeriğini araştırma zorunluğuna götürür Aktif nüfus, herşeyden önce işçileri, çeşitli görevlileri (müstahdemleri), girişimcileri (işverenleri, kapitalistleri) ve serbest meslek sahiplerini içermektedir. Ve aktif nüfus kapsamına girenler arasında, hiç de küçümsenmeyecek sayıda asalak karakter taşıyan, yani üretici olmayan öğeler yer almaktadır. Bunların etkinliği, toplum planında daima su götüren cinsten, olumsuz ve hatta zararlı sonuçlarla yüklü bir etkinliktir. Özet olarak, sadece istatistiksel açıdan bir anlam kazanan «aktif nüfus» kavramı ancak çok çeniş bir toplam düzeyinde kullanılmalıdır.

aktivizm, etkincilik (Osm. fiiliye, Fr. activisme) Pragmatizm çerçevesi içinde yer alan; ama hakikate, salt pratik «fayda»dan daha üstün bir değer tanıyan öğreti. - XX. yüzyıl başlangıcında özellikle Alman düşünürü Eucken tarafından geliştirilen bu anlayışa göre, «hakikat, kendisi hakkında edindiğimiz deneyden bağımsız olarak vardır ve «etkin bir hayat boyunca sezgi yoluyle ç de edilir».

Aktivizm, bugün ayrıca, belirli bir politik öğretinin yada partinin hizmetinde «etken» propaganda yapmak anlamına gelmekte; ve bu anlamda, eylemciliğe yakın düşmektedir.

AKURATERS Janis (Dignaja - 1876 / Riga - 1937) Letonyalı şair. Özgürlük, aşk ve gençlik temalarıyle örülü coşkun şiirler yazmıştır. 1905 Rus Devrimi'nden sonra memleketinin bağımsızlığı için mücadeleye girişmiş, çok geçmeden tutuklanmış ve sürgün edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar Norveç'te yaşayan şair, asıl ününü, 1908 yılında kaleme aldığı ***Kalpa Zena Vasara*** (Yoksul Bir Delikanlının Yazı) adlı yarı otobiyografik yapıtına borçludur. Letonya'ya döndükten sonra önemli siyasal görevler yüklenen Akuraters, eski fikirlerinden cayarak, devrimci ve sosyalist akımlara karşı umutsuz bir mücadeleye girişmiştir.

AKUTAGAVA Ryunosuke (Tokyo 1892 / Tokyo - 1927) Japon yazarı. Kendisini üne kavuşturan ***Hana*** (Burun, 1916) adlı romanını, **Yeni gerçekçilik** akımının Japonya'daki sözcüsü olan ***Şinşico*** dergisinde yayınlamıştır. Ama daha önce, 1914 yılında, sonradan büyük rejisör Kurozava'nın aynı adlı filmine konu olarak uluslararası çapta üne kavuşan ***Raşomon*** (Ormanda)'u yayınlamış bulunmaktaydı. ***Hana***'yı, Tokugava hânedanının saltanat döneminde Hristiyanlara reva görülen zulmün işlendiği ***Kaika no satsuyin*** (Katledilen Kültür, 1918), ***Nişakata no hito*** (Batının Adamı, 1920), ***O-Jin*** (1922), çıldırarak ölen annesinil anlattığı ***Delilik Psikolojisi*** (1924) ve ***Bir Budalanın Hayatı*** (1927) izleyecektir. Herşeyden önce Japon, Çin ve Batı edebiyatları alanlarında engin bilgisiyle tanınmış olan ve, özellikle, ünlü Fransız yazarı Anatole France'ın etkisinde kalan Akutagava, derin bir duyarlığa sahiptir; ama berrak bir üslûp kullanır. Buna karşılık kitapları, acılığa varan bir kötümserlikle örülüdür. Nitekim yazarın hayatı intiharla kapanmıştır. Denilebilir ki gerçek anlamıyle modern Japon edebiyatı, Akutagava ile başlamaktadır. Ölümünden sonra, anısını onurlandırmak amacıyle, ***Akutagava so*** adı altında bir edebiyat ödülü kurulmuştur

AKVERDOV Abdürrahim (Bakû - 1870 / Bakû 1933) Azerbeycanlı yazar. İlerici Rus yazarlarının ve bu arada, özellikle, Ostrovski'nin etkisinde kalmış olan Akverdov, ülkesinin XX. yüzyıl başlangıcında karşılaştığı sosyal sorunları ve bu sorunların çeşitli sosyal sınıflara bağlı insan tipleri üzerindeki etkisini gerçekçi bir üslûpla dile getiren hikâye ve piyesler kaleme almıştır

ALAİN (Mortagne-au-Perche 1868 / Le Vésinet 1951) Fransız yazarı ve ve filozofu. Asıl adı Emile Chartier olan yazar, ince üslûbu ve fikirlerini açıklamak için başvurduğu değişik bir yazı türüyle dikkati çekmiş bir düşünürdür. Gerçekten de Alain, düşüncelerini, bir kaç sayfayı aşmayan ve konuşma dilini ansıtan «söyleşi»ler şeklinde

Henri NOVARRE'ın büstü : **Alain.**

kaleme almıştır. Fransızcada «propos» diye adlandırılan bu kısa denemelerde yazar, önemsiz gibi gözüken konulara el atar ve ilk bakışta pek sınırlı gibi gelen bu temelden hareket ederek genel ve derin fikirlere ulaşır. Klasik felsefe anlayışında olanların kullandığı eleştiri ve kanıtlara yazılarında fazlaca yer vermeyen Alain, şairleri ve romancıları, somut hayatla daha yakından ilgilendikleri için, filozoflara tercih etmektedir.

Felsefe öğrenimini bitirdikten sonra uzun yıllar öğretmenlik yapmış ve içlerinden

Resim yaparak dinlenen bir düşünür.

büyük bilim, düşünce ve sanat adamlarının yetişeceği öğrencilerini derinden etkilemiş olan Alain, özellikle estetik alanında verdiği yapıtlarla dünya çapında ün kazanmıştır. ***Système des beaux-arts*** (Güzel sanatlar sistemi, 1920) ve ***Propos sur l'esthétique*** (Estetik Üzerinde Söyleşiler, 1923) gibi yapıtlarında, sanatın özü hakkında neler düşündüğünü açıklamıştır. Alain'e göre, sanat yapıtı hayalgücünden ve sanatçının tutkularından doğar ama bu tutkular aynı zamanda zekâ tarafından baskı altına alınır ve şekillendirilirler. Sanat yapıtında maddenin de önemli bir rol oynadığı görülür. Sanatçının işlediği madde, edilgin bir varlık değildir; belli bir karşıkoyması ve sertliği vardır bu maddenin. Ve sanat yapıtında, bu karşıkoymanın ve sertliğin de yenilmesi gereklidir. Heykelci mermerle, şair nazım kuralları ile, romancı ise yapıtının hareket noktasını meydana getiren gerçek bir olayla uğraşmak; bu katı maddeyi eğip bükmek ve şekillendirmek zorundadır. Sanat yapıtı, işte bu çalışma sırasında ortaya çıkan tesadüflerin sanatçı tarafından yararlı ve uygun bir şekilde kullanılması yoluyle güzelliğe ve başarıya ulaşır.

Alain, edebiyat tarihinin büyük simaları ile de ilgilenmiş ve Stendhal ile Balzac hakkında birer araştırma yayınlamıştır. Düşünürün siyasal konulardaki fikirleri de, zamanında, bir hayli etkili olmuştur. ***Propos sur le Christianisme*** (Hristiyanlık üzerinde Söyleşiler, 1924) adlı yapıtında, Kilise'nin ve din adamları örgütünün karşısında olduğunu gösteren fikirler ileri sürmüştür. Alain'in din konusundaki görüşü, ince ve derin bir akılyürütmeye dayanmaktadır : İn-

sanoğlunun kendi kendisine karşı almış olduğu tavrın ve tutumun dinde kendini gösterdiğini ileri süren düşünür, Eski Yunan çoktanrıcılığının, eski dinlerin o karanlık ve korkunç tanrılarına oranla daha gelişmiş bir Tanrı fikrini içerdiğini; çünkü bu anlayış içinde, tanrıların insan şeklinde tasarlanmış olduğunu söyler. Nitekim Alain'e göre, aynı açıdan alındığı zaman Hristiyanlık, «İnsanoğlu bir Tanrı»nın ortaya çıkışını kabul ettiği için, daha da gelişmiş bir dindir; çünkü bu dinde, Tanrının herşeye yeten gücü korkunç bir güç olmaktan ve insan dışı bir irade gibi tasarlanmaktan kurtulmuş, insanla ilgili bir şey haline gelmiştir.

Alain, toplum ve siyaset hayatına ilişkin fikirlerinde birey özgürlüklerinin savunucusu olarak ortaya çıkmış, modern dünyanın ve siyasal örgütlerin bireyi ezmelerini ve özgürlüklerinden yoksun kılmalarını şiddetle eleştirmiştir. Savaşların, insanoğlundaki ahlâkî sorumluluk duygusunu ve vicdanı zedelediğini ileri süren düşünür, bütün hayatı boyunca barışçı idealleri savunmuştur. Filozof, bu düşüncelerini, ***Mars ou la guerre jugée*** (Mars yada Yargılanan Savaş, 1921) ve ***Eléments d'une doctrine radicale*** (Radikal bir Öğretinin Öğeleri, 1925) adlı yapıtlarında açıklanmıştır.

Ünlü düşünür, insanın dış dünya ile olan ilişkileri ve genellikle ekonomik hayat üzerinde ise, ***Alain'den Seçmeler*** başlığı altında sunduğumuz parçalardan da çıkarsanabileceği gibi, tarihsel maddecilik anlayışının temel tezlerine çok yakın düşen fikirler ileri sürmüştür. Akılcı bir filozof olan ve düşüncelerini elle tutulabilir somut gerçeklerden hareket ederek açıklamayı seven Alain, benzetmeler ve kesin anlatımlarla dolu yapıtlarını, canlı ve renkli bir üslûpla kaleme almıştır. Bu bakımdan, derin düşünceli bir filozof olduğu kadar usta bir yazar olarak da ün kazanmış ve sevilmiştir.

ALAİN'den Seçmeler

Soyutluğun göklerinde değildir düşünce, topraktan ve emekten çıkıp yükselir.

•

İnsanoğlu, hayatını kazanma tarzına göre inanır, yargılar, saygı yada tiksinti duyar.

•

İnsanın alete olan ilişkisi, doğru ve sağlıklı bir ilişkidir... Düşüncenin aletten ayrıldığını gördüğünüz an, biliniz ki hakikî bir Cumhuriyet için artık umut kalmamıştır.

•

Güzel bir kapının, herşeyden önce, bir kapı olması gereklidir.

•

Pantalonun kırması hiç bir işe yaramaz, kibarlıktan ibarettir o kırma; hoşa gitme özlemi içinde olduğumu ispatlamak istemektedir. Demir dökümcüsünün iş gömleğinde başka kırmalar vardır. Hep bir ağızdan : Biz hoşa gitmeyi aklımızdan bile geçirmiyoruz.. diyen kırmalar. Demir dökümcüsünün bütün varlığı zaten bunu söyler. Bir demir dökümcüsü kibarlığı, gülünçtür. Niçin mi? Kibarlıkla demir dökülmez de onun için. Kibarlıkla, satış yapılır ancak. İşte, su ile zeytinyağı gibi biribirinden ayrı duran iki sınıf size.

•

Güçsüz güzellik diye bir şey yoktur.

•

Ahlâkî hayata girmek, herşeyden önce ve doğrudan doğruya, kurallardan kurtulmaktır, kendine dayanarak yargılamaktır ve, sözün kısası, yalnız kendine itaat etmektir. İşte bunun içindir ki içine ahlâkın karışmadığı öğretim, öğretimsiz ahlâktan çok daha ahlâkidir. Akıllı ol, özgür ol, kendin ol; Akıl konuştuğu zaman ne Otorite'den kork, ne de Töre'den. Bana öyle gelir ki, ahlâkın gerçek ilkeleri işte bunlardır.

•

Hiç bir köleliği kabul etmeyiniz. İster altın olsun zincir, ister çiçeklerle bezeli; kabul etmeyiniz. Dostlarım, kendi kendinizde hükümdar olunuz sadece; ve o tahttan hiç bir şekilde çekilmeyiniz. Korku üzerinde olduğu gibi arzular ve öfke üzerinde de egemenlik kurunuz.

•

Bir Devlet adamının söylediklerine hiç bir vakit inanmayınız. Kendi mesleğinden söz eden ve zaman zaman da iyi söz eden bir adamdır o; ama, örneğin muslukçunun kendi mesleğini rahatça ve seve isteye yürütebilmesi için, bütün meslek sahiplerini sıkıntıya sokmak doğru değildir. «Muslukçu olmayan insanlar, der muslukçu, ne olduğunu bilmezler bu işin; bize hak ettiğimiz kadar yer tanımazlar. Nankördürler. Çünkü muslukçular olmasaydı, nasıl yaşayabilirlerdi ki?» Arabayla giden kişi, umursamaz ve kalabalık etmekten başka bir şey bilmez bir yaratık olarak bakar yayaya. Ama yaya buna aldırmayacak; ve hayat, gene eskisi gibi ilerleyecektir.

Arabasının lastiklerini eskitmeyi göze alacak kadar acelesi olan adam, bir kaz sürüsünün yolun üzerinde ne aramağa geldiğini anlamak istemez; oysa kazlar, otlamağa yada su içmeğe gitmektedirler. Tıpkı böyle yol alır yönetici de; ve kazlar bütün işlerini bırakıp yolun kıyısına çekilerek Devlet arabasının böyle güzel güzel ilerleyişini neden seyretmezler diye, şaşkınlığa kapılır. «Bu dünyada kazlar da gereklidir, evet kabul, der Devlet adamı; ama kendilerinin değil, benim istediğim yerde bulunmak koşuluyle.» Bu akılyürütme, biç bir zaman kazları kandıramamıştır; çünkü hayvandır kazlar. Buna karşılık, insanların zaman zaman inandığı olmuştur bu akılyürütmeye; kendini küçücük bir an için başkasının yerine koymayı bilecek kadar kendi âlemine dalmayı seven yaratıklardır çünkü insanlar.

•

ALAİN Üzerine

Az sayıda büyük adam tanıdım; büyük derken, madeninde en ufak bir gedik bulunmayanları kastediyorum... İşte bunlardan biridir filozof Alain; ve biz, öğrencileri yada okurları olarak, bunu çok iyi biliriz.

André Maurois

□

Dürüstlüğün ve cesaretin, insan düşüncesinin en başta gelen erdemleri olduğunu; herkesin, hak ettiği zekâya sahip bulunduğunu; budalalığın her birimize pusu kurmuş beklediğini ve öfkenin, yersiz hayranlığın, korkunun yada kendi kendimize inanç eksikliğinin bizi her an o pusuya düşürebileceğini; en basit soruların, yakından bakınca, zor olduğunu; en çetin problemlerin, yılmadan ve düzenli şekilde işe girişince basitleştiğini; ve nihayet, özgürlüğün, insanoğlunun en başta gelen erdemi olduğunu ondan öğrendik.

Gilbert Spire

•

ALAİN-FOURNİER Henri (Angillon - 1886 / Saint-Rémy ormanı - 1914) Fransız yazarı. Önce gazetecilikle işe başlayan Alain-Fournier, çok kısa süren ve savaş cephesinde sona eren hayatı boyunca, ölümünden sonra ***Miracles*** (Tanısıklar, 1924) adı altında yayınlanan çeşitli şiirler, denemeler ve masallar yazmıştır. Ayrıca, gelecekteki kaynı tanınmış yazar Jacques Rivière'le sürdürdüğü önemli yazışma da ***Correspondance*** (Mektuplaşma, 1905-1914) adı altında ve gene ölümünden sonra, 1926-1928 yılları arasında yayınlanmıştır. Alain-Fournier, asıl ününü, 1913 yılında basılan ***Le Grand Meaulnes*** (Büyük Meaulnes, yada, Adsız Köşk) adlı yapıtına borçludur. Gerçekle düşü içiçe geçiştiren ve berrak ama alabildiğine

«Yolunuz açık, Fournier. Bunu size benim söylediğimi bir gün hatırlarsınız..» Charles PEGUY (16 Eylül 1911 tarihli mektuptan.)

şiirli bir üslûpla kaleme alınmış olan bu roman, XX. yüzyıl yazarlarının bir çoğunu derinden derine etkilemiştir. Anlattığı aşk macerasının sisliliği bakımından bir modern peri masalını da andıran kitapta, kırlarda geçen çocukluk hayatı ile «olanaksız aşk» temaları biribirine katışmış bir tarzda işlenmektedir. Romana asıl buruk tadını veren yan da, olayın, çocukluk çağının özlemiyle dolu bir anılar dizisi halinde anlatılmasıdır. Anlatan, kanramanın çocukluk arkadaşı olan topal François'dır. Romanın kahramanı Augustin Meaulnes (François'nın deyişiyle, «Büyük Meaulnes»), ilk görüşte âşık olduğu Yvonne de Galais ile, peri masallarındakini andıran bir şatoda karşılaşır. Kasabaya döndüğünde bir düşler ülkesinden çıkmış gibidir. Nitekim, arkadaşı François ile yaptıkları bütün aramalara rağmen, genç kızın yaşadığı köşkü bir türlü bulamazlar Ve Meaulnes, büyük bir hayal kırıklığı içinde Paris'e gider. Ama çok geçmeden, François'nın genç kıza kasabada rastlaması üzerine sır çözülür. İki sevgili evlenirler, bir de çocukları olur. Ama bu kez de Meaulnes ortadan kaybolacak; ve François, günün birinde, Yvonne'un öldüğünü öğrenecektir. İnsanoğlunun ruhundaki, «yetkin»e, «kusursuz»a ve «mutlak»a duyulan susuzluğun, tapınırcasına sevilen kimseyi bile çok geçmeden terketmeğe ve daima «daha yetkin olan»ı aramağa sürükleyecek kadar şiddetli olduğu temasını işleyen bu kitap, bu derece büyük bir gerilimi bir masal havasının yumuşak bulanıklığı içinde eritmesi bakımından, yepyeni bir roman türünün başlangıcı olmuştur.

ALAMANNİ Luigi (Floransa 1495 / Amboise 1556) İtalyan yazarı. XVI. yüzyılda İtalyan kültürünün ve bu kültürün Avrupa'daki verimli etkisinin en yetkin örneklerinden biridir. Klasik bir öğrenim gören yazar, biraz da Machiavelli'yle olan dostluğu dolayısıyle, özden bir cumhuriyetçi olarak yetişmiştir. Geleceğin papa Leon X'u kardinal Jules de Medicis'e karşı kurulan komploya katıldığı ileri sürülerek kellesine elli altın fiyat konulması üzerine Fransa kralı François I'e sığınmak zorunda kalmıştır. 1527 yılında Medicis'lerin devrilmesinden sonra yurduna dönmüş ve yeniden kurulan cumhuriyet rejiminin en önde gelen savunucuları arasına girmiştir. Ama Medicis'lerin yeniden iktidarı ele geçirmesi üzerine Floransa'yı terkederek yine Fransa'daki sürgün hayatına dönecektir. Nitekim, *Opere Toscane* (Toscana Yapıtları, 1532) başlığı altında topladığı şiir ve taşlamalarını, koruyucusu saydığı François I'e ithaf etmiştir. Alamanni, daha sonra kaleme aldığı yapıtlarında yurdunun uğradığı felâketler karşısında duyduğu derin acıyı, yitirilen özgürlüğün ve, parlak da olsa, sürgün hayatının verdiği üzüntüyü dile getirmekten geri durmamıştır.

ALARCON Y ARİZA Pedro Antonio de (Guadix 1833 / Valdemoro - 1891) : İspanyol romancısı. Granada'da yaşayan yoksul bir ailenin çocuğuydu. Öğrenimini bulunduğu yerde yaparak genç yaşta gazeteciliğe başladı. 1854 yılında, Granada'da kurulan Genç Liberaller Topluluğu'yle birlikte Madrid'e gelti ve radikal fikirleri savunan bir gaze-

ALARCON Y ARİZA : «Sanatçı, ahlâk ve toplum sorunları karşısında kayıtsız kalamaz.»

tenin başına geçti. Bu arada çok talihsiz bir olay geçecekti başından: Krallçeye hakaret ettiği için kendisini düelloya davet eden bir asilzadenin karşısında bütün arkadaşlarının ortadan yok olduğunu görecekti genç yazar. Bu olay, onun siyasal düşüncelerinde önemli bir değişiklik meydana getirdi : Alarcon, tutuculara yaklaşmıştı.

1859 yılında Afrika savaşı başlayınca, yazar, modern anlamda ilk savaş muhabiri olarak çarpışmaları izlemek üzere cepheye gitti, askerlerin arasına girdi, çatışmayı bütün sıcaklığıyle yaşadı. Daha sonra Fransa ve İtalya'ya yaptığı geziler, onun dinsel inançlarında köklü bir değişikliğe yolaçacak ve Alarcon mücadeleci bir katolik olacaktır. İspanya'ya dönüşünde bir ara siyasetle uğraşmayı deneyen Alarcon, yenilgiye uğrayınca bu yolda ısrar etmemiş ve kendini tamamıyle edebiyata vermiştir. En önemli yapıtlarını da 1873-1882 yılları arasında üretecektir.

1875 yılında İspanya Kraliyet Akademisi'ne üye seçilen yazar, girişi dolayısıyle verdiği söylevde, sanatçının ahlâk ve toplum sorunları karşısında kayıtsız kalamayacağını ileri sürdüğü için, o dönemde pek yaygın halde bulunan «natüralist» edebiyat anlayışıyle çatışmış ve eleştirmenlerin sert saldırısına uğramıştır. Bu tutumun kendisine karşı ağır bir haksızlık olduğuna inanan ve büyük bir üzüntüye kapılan Alarcon, 1882 yılından sonra artık yazmamağa karar vermiştir. Sanatçının son yılları hastalık ve yalnızlık içinde geçecektir.

Alarcon, temel bakımından herhangi bir edebiyat okuluna bağlı değildi. Bununla birlikte yapıtlarında, romantizm etkisinin yanı sıra Balzac'ımsı bir gerçekçilik anlayışına doğru yönelme de görülür. Romanları, olay kurgusu ve karakter yaratımı bakımından kusursuz olmaktan uzaktır. Ne var ki Alarcon, «hikâye etme» gücü bakımından İspanyol edebiyatının en büyük ustaları arasında yer alır. Gençliğinde katılmış olduğu Afrika savaşıyle ilgili olarak kaleme aldığı *Diario de un testigo de la guerra en Africa* (Afrika Savaşının Bir Tanığının Günlüğü, 1859) adlı yapıtıyle paraya ve şöhrete kavuşan Alarcon, yıllardan sonra yazıp yayınladığı *El escandalo* (Skandal, 1875) adlı romanıyla ilgiyi yeniden kendi üzerine çekmeyi başarmıştır.

Yazar, daha sonra kaleme aldığı yapıtlarında özellikle dinsel hayatı ve duyguları işledi. *Historietas nacionales* (Ulusal Hikâyeler) ve *Novelas Cortas* (Yeni Kısa Hikâyeler) başlıkları altında topladığı hikâyelerinde ise Alarcon'un anlatımındaki ustalık ve çekicilik daha ilk satırlarda okuru etkisi altına alır.

Alarcon'un İspanyol edebiyatının büyük yazarları arasında yer almasını sağlayan en önemli ve en ünlü yapıtı, *El Sombrero de tres picot* (Üç Köşeli Şapka, 1874) adlı uzun aşk hikâyesidir Öyle ki bu yapıt için, Don Kişot'tan sonra İspanyol edebiyatının en tanınmış ve sevilmiş ürünüdür demek yanlış olmaz. Zekice düzenlenmiş olan bu neşe dolu hikâyede Alarcon, üslûbunu ele aldığı konuya kolayca ve büyük bir ustalıkla uygulayarak gerek şekil, gerekse içerik ba-

kımından kusursuz bir başyapıt ortaya koymuştur.

Roman ve hikâyelerinin yanı sıra ***Poesias serias y humoristicas*** (Ciddi ve güldürücü Şiirler, 1870) başlıklı bir şiir kitabı da yayınlamış olan Alarcon'un, ayrıca, bir piyesi, gezi notları ve edebiyat eleştirileri de vardır.

ALAVÎ Bozorg (Tahran 1904) İranlı yazar. Yüksek öğrenimini Almanya'da gördükten sonra Berlin'deki Humboltd Üniversitesi'nde bir süre hocalık yapan Alavî, ülkesine döndüğünde Sadık Hidayet, Mütceba Minovî ve Mesud Ferzat'la birlikte ünlü «Dörtler Topluluğu»nu kurmuş ve ***Camedan*** (Sandık, 1935) adlı ilk hikâye kitabını yayınlamıştır. İran'da sosyalist mücadeleye katılan sanatçıların en önde gelenlerinden biri olan Alavî, asıl uluslararası ününü 1952 yılında art arda yayınladığı ***Nameha*** (Mektuplar) başlıklı hikâye kitabı ile ***Çeşmhayaş*** (Gözleri) adlı romanına borçludur. Bir yandan resmî makamların ağır baskı ve tehditleri, bir yandan da İran'daki devrimci çevrelerin ***Gözleri*** yayınlandığı vakit giriştikleri hırçın eleştiriler karşısında ülkesinden ayrılan yazar, Doğu Almanya'ya giderek Doğu Berlin Üniversitesi'nde Fars dili ve edebiyatı hocalığı yapmağa koyulacaktır. Daha sonra Alavî, ülkesinin sosyal ve siyasal gerçekliklerini inceleyen ve Almanca olarak kaleme aldığı ***Kämpfendes Iran*** (Savaşan İran, 1955), ***Der bluting Erdöl*** (Kanlı Petrol, 1956), ***Das Land der Rosen und Nachtigallen*** (Güller ve Bülbüller Ülkesi, 1957) gibi yapıtlar yayınlamış; en son olarak da, ***Geschichte und Entwicklung der modernen persichen Literatur*** (Modern İran Edebiyatının Tarihi ve Evrimi, 1964) adlı bir araştırma kaleme almıştır. Alavî, bu arada daha önceki hikâye ve romanlarını ***Die Weisse Mauer*** (Ak Duvar, 1960) başlığı altında Almancaya da kazandırmış bulunmaktadır.

ALBEE Edward (Washington - 1928) Amerikan tiyatro yazarı. İlkin roman ve şiir alanlarında ürün veren Albee, 1960 yılında oynanan ***The Zoo Story*** (Hayvanat Bahçesi) adlı oyunuyle dünya çapında ün kazanmıştır. Freud'un bazı tezlerini ustaca işleyen bu yapıttan sonra yazar. ***The Death of Bessie Smith*** (Bessie Smith'in Ölümü, 1961) ve ***The American Dream*** (Amerikan Düşü, 1961) gibi sosyal eleştirinin ağır bastığı, özellikle de Amerikan tarzı aile hayatını konu alan şiddetli bir taşlamanın yer aldığı piyesler yazmıştır. Bu arada McCullers ve James Purdy'nin bazı romanlarını da sahneye uyarlayan Albee, 1962 yılında oynanan ***Who's Afraid of Wirginia Woolf?*** (Wirginia Woolf'tan Kim Korkar?) adlı yapıtında dil örgüsünün yeni dramatik olanaklarını başarıyla ortaya koymuştur. Albee, daha sonra yazdığı ***Tiny Alice*** (Küçük Alice, 1964) ve ***A Delicate Balance*** (Hassas Terazi, 1966) adlı piyeslerinde, insan varlığının çöküşünü, zaman zaman dinsel ve metafizik

Edward ALBEE : Froydçuluk'tan siyasal eleştiriye..

alegorilere de başvurarak dile getirme çabasına yönelmiş bulunmaktadır.

Edward Albee, en son kaleme aldığı tiyatro yapıtlarında siyasal bir eleştiriye girişmiştir. Söz konusu yapıtların bellibaşlıları şunlardır ***Box*** (Kutu, 1968), ***Quotations from Chairman Mao Tse Tung*** (Başkan Mao Çe Tung'dan alıntılar, 1968) ve ***All Over*** (İş işten geçti, 1971).

ALBENİZ İsaac (Camprodon 1860 / Cambo-les-Bains 1909) İspanyol bestecisi ve piyano virtüozu. İspanya'da modern müzik okulunun kurucusu olan Albeniz, ilk konserini dört yaşında veren, on dört yaşında da Amerika ve Avrupa müzik salonlarını hayranlık alkışlarıyle inleten bir dâhi çocuktur. Hemen hemen kırk yıl süren baş döndürücü bir yorumcu karyerini, çok kısa ama dana öncekinden de baş döndürücü bir yaratıcılık dönemi izleyecektir. Albeniz, gençlik döneminde de, sonradan «küçük pislikler» olarak nitelediği besteler yapmıştı. Ama 1893 yılında evlenip Paris'e yerleşince bir bunalım geçirdi Serveti vardı, artık konser vermek zorunda değildi; ayrıca sınırsız bir üne sahipti; ama doyumsuzdu. İşte bu bunalımdan, sadece İspanyol müzlğlnln değil, evrensel modern müzik edebiyatının en onurlu başyapıtlarından biri olan ***İberia*** (1905-1909) çıkacaktır. Ülkesinin zengin folklor hazinesini bu piyano süitinde ustaca kullanan Albeniz, XIX. yüzyılda lirik İtalyan müziğinin bir çeşit istilası altında kalan İspanya'ya halk müziği öğeleriyle klasik müzik geleneğinin içiçe geçtiği yepyeni bir ulusal üslûp kazandırmıştır.

İsaac ALBENİZ : Ülkesinin folklorunu bilinçli bir şekilde değerlendiren besteci.

ALBERDİ Juan Bautista (Tucuman 1810 / Paris 1884) Arjantinli düşünür, yazar ve devlet adamı. Arjantin'de demokrasinin en ateşli öncülerinden biridir. 1852 yılında yayınladığı ***Bases para la Organizacion Politica de la Confederacion Argentina*** (Arjantin Konfederasyonu siyasal örgütünün temelleri) başlıklı yapıtı, Arjantin anayasasının temelini oluşturmuş ve ülkenin devlet yapısı üzerinde büyük çapta etki yapmıştır. 1854-1870 yılları arasındaki Paraguay savaşının verdiği dehşetle kaleme aldığı ***Elcrimen de la guerra*** adlı yapıtı ise, kardeşliğin ve dünya barışının savunuru olarak sağlam bir yer sağlayacaktır tarihte Alberdi'ye. Başlığını «Savaş bir cinayettir» şeklinde çevirebileceğimiz bu yapıtında yazar, özellikle saldırganlık savaşlarını suç olarak göstermekteydi. Alberdi, siyasal rakibi Sarmiento'nun iktidara gelişi üzerine politika hayatından uzaklaşmış ve Paris'e göçmüştür. Orada yoksulluk içinde ölecektir. Grotius'un fikirlerinden esinlenmiş olan Alberdi'nin zayıf yanı, savaş sorununu hukuk ve Hristiyan ahlâkı açısından ele alıp incelemiş oluşudur.

ALBERT İşçi (Bury 1815 / Mello - 1895) Fransız sosyalisti. Bir çarkçı olan Albert'in asıl adı, **Alexandre Martin**'dir. Genç yaşta bilinçlenmiş ve sosyal mücadeleye katılarak sosyalizmi amaçlayan bir dizi gizli dernek kurmuştur. Fransız işçi sınıfının 1848 Devrimi öncesinde uyanışını simgeleyen emek kahramanlarından biridir. Louis Blanc'la ele ele çalışmış; ve 1848 Devrimi'nden sonra, işçi sınıfının, tüm insanlık tarihinde ilk kez olarak bir hükümette yer alan temsilcisi olmuştur. Hükümetin, «işçilerin, emeklerinin veriminden yararlanmak üzere dernek kurma hakkını ve bu hakkı kullanma zorunluğunu» kabul ve resmen ilân etmesini sağlamış; ve, Louis Blanc'ın başkanlık ettiği «Emekçiler İçin Hükümet Komisyonu»nda başkan yardımcılığıyle görevlendirilmiştir. Ama 1849 Nisanındaki seçimlerde burjuvaların üstü alması üzerine, önce geçici hükü-

metten uzaklaştırılacak; sonra da 15 Mayısta Blanqui ve Raspail'la birlikte tutuklanarak sürgün cezasına çarptırılacaktır. İşçi Albert, ömrünün geri kalan bölümünü, gerek sürgünde ve gerekse affa uğradıktan sonra, gene işçi sınıfının bilinçlenmesi için mücadeleye adayarak geçirmiştir.

ALBERT-BIROT Pierre (Chalonnes 1885 / Paris 1967) Fransız şairi ve tiyatro yazarı. İlk kitapları 1933 yılında yayınlanan ve 1964 yılında tamamladığı uzun mensur destanı *Grabinoulor* ile Arsen Lüpen, Tarzan, Fantoma, Frankenştayn gibi tiplerin yanı sıra modern mitolojinin en önemli çehrelerinden birini yaratmış olan yazar, karşıtları uzlaştırma tutkusuyle, bütün sorunlara eğilen deva bulmaz bir bireyci olarak tanınmıştır. İsim babası olduğu ve doğuşuna büyük çapta yardım ettiği **Gerçeküstücülük** (Sürrealizm) akımına katılmamış ve her türlü edebiyat piyasasının dışında bağımsız bir hayat sürmüştür. En aşırı şekilde modern şiirlerle klasik tarzda soneleri art arda aynı kolaylık ve ustalıkla kaleme alabilen Albert-Birot, daha İkinci Dünya Savaşı öncesinde yazdığı *Larountala* ve *Les Femmes pliantes* (Bükülgen Kadınlar) gibi, en olağandışı durumların işlendiği piyesleriyle Savaş'tan sonra bir çığ halinde dünya tiyatrosuna yerleşen **abes tiyatrosu** akımının ve özellikle de Ionesco'nun öncüsü sayılmaktadır.

Albert-Birot, buna karşılık, *Trente et un poèmes de poche* (Otuz bir cep şiiri, 1917), *La Joie des sept couleurs* (Yedi Renk Sevinci, 1919) ve *La Triloterie* (Üçlü Piyango, 1920) gibi şiir kitaplarında, yepyeni buluşlarla örülü patlayıcı bir lirizmi sergilemiştir. Yazar, ayrıca, dostu büyük şair Apollinaire'le birlikte, **kübizm** ve **fütürizm** akımlarının gelişmesinde belirleyici bir rol oynamış ve yüzyılımızın başındaki bütün yeni sanat hareketlerine katkıda bulunmuştur.

ALBERTİ Leon Battista (Cenova 1404 / Roma 1472) İtalyan hümanisti. Floransalı zengin bir ailenin oğludur. Bilim öğrenimi görerek yetişmiş, yanı sıra hukuk da okumuştur. Engin kültürü, insan etkinliğinin bütün alanlarına açık zekâsı ve sınırsız bir irade gücüyle eşlenen iyilikseverliği ile, Rönesans toplumunun yaratmak istediği ideal insan tipinin en yetkin örneklerinden biri olan Leon Battista Alberti, doğuştan cılız bir insandı; ama güreş, lobut topu, ata binme aracılığıyla, ilkin kendi doğasını aşmayı becerdi. Bir yandan da Venedik, Padua ve Bologna'da öğrenim görüyordu. İlk yapıtı, henüz yirmi iki yaşındayken ve Bologna'da öğrenim gördüğü sırada kaleme aldığı *Philodoxeos* adlı Latince komedisinde insan varlığının tartışılmaz değeri üzerinde duran yazar, hemen ardından kaleme aldığı *Pontifex* başlıklı incelemesinde Kilise yetkililerine şiddetle çatmaktaydı. Sanatçı ve düşünür oluşunun yanı sıra yaratıcı bir mimar ve besteci de olan Alberti, halk dilinin gelişmesini

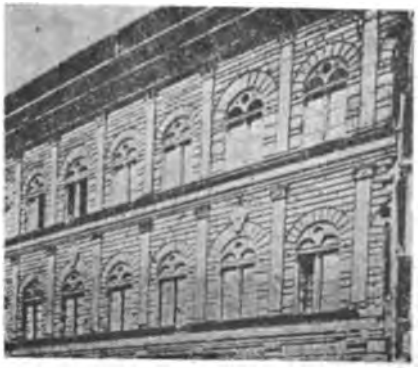

«Bir yapıda süslemeler, onların en ufak bir parçasına dahi dokunduğunuz anda tüm yapının uyumu bozulacak şekilde yapılmalıdır.»
ALBERTİ
Floransa'da Rucellai Sarayı

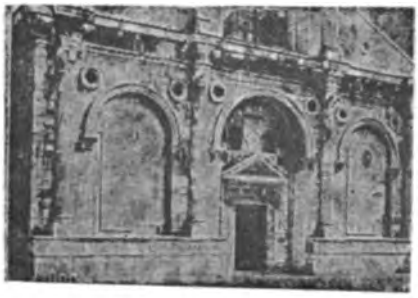

Rimini'de Malatesta tapınağı

Floransa'da Santa Maria Novella kilisesi

sağlamak amacıyle, 1441 yılında Floransa'da, gerçek ve köklü dostluk temasını işleyen en iyi yapıta verilmek üzere bir yarışmalı ödül de kurmuştu.

1437-1441 yılları arasında yazdığı *Della Famiglia* (Aile Üzerine) adlı diyalogunda, hasta babasının ölüm döşeği çevresinde kendi ailesinin üyelerini konuşturarak, çocuk eğitiminden, evlilik görevlerinden, ev hayatının iyi düzenlenme tarzından, servetin bütün toplumun yararına kullanımı gereğinden, iyilik ve dostluğun ayrılamazlığından söz etmekteydi. Çağının en iyi düzyazısı olarak kabul edilen bu yapıt, konuşanlara kazandırılan psikolojik incelik bakımından olduğu kadar tinsel gerçekliklere verilen önem ve dürüstlük kavramının insancıllıkla eşit tutularak yüceltilmesi ve, daha da önemlisi, bir insanın kendi kişiliğini ancak toplumsal hayatın normal çerçevesi içinde kendi kendisi üzerinde egemenlik kurarak ve bütün öbür insanlarla uyum içinde yaşayarak gerçekleştirebileceğinin savunulması bakımından da bugünkü evrensel düşüncenin belli başlı ana temalarını işlemektedir. Alberti, ayrıca, *Della Pittura* (Resim Üzerine, 1436), *De Statua* (Heykel Üzerine, 1464) ve *De re aedificatoria* (Mimarlık Üzerine, 1452) adlı üç inceleme de yayınlamıştır. Özellikle bu son kitap son derece büyük bir önem taşır: Gerçekten de, *Mimarlık Üzerine*, sadece teknik bilgiler veren bir yapıt olmakla kalmamakta; aynı zamanda, çağının bütün ana sorunlarına yönelik yaklaşımlarıyle, hümanizma kültürünün bir «toplamı»nı meydana getirmektedir.

Alberti'nin bir başka özelliği de, sınırsız iyiliği ve insan sevgisidir. Nitekim, vasiyetnamesi açıldığında, yakın akrabalarından gördüğü bütün düşmanlığa rağmen, yeğenlerine bin altın tutarında iki öğrenim bursu bıraktığı anlaşılmıştır. Özet olarak belirtmek gerekirse Alberti'siz bir hümanizma düşünülemez. Gerek bedensel, gerekse zihinsel bakımdan az rastlanır bir dengeye sahip oluşu, klasik dilleri kusursuz şekilde bilişi, halk sevgisi, mizahçı ve polemikçi zekâsı, yetenekli ressamlığı, heykelciliği, mimarlığı, bir dizi makina ve alet icat edişiyle insanlığa onur veren eşsiz dehalardan biri de Leon Battista Alberti'dir.

ALBERTİ Rafael (Puerto de Santa Maria 1902) İspanyol şairi ve tiyatro yazarı. **Kübizm** akımı doğrultusunda resimler yaparak sanat hayatına atılan Alberti, 1924 yılında yayınladığı *Marinero en tierra* (Karadaki Denizci) adlı ilk şiir kitabıyle Ulusal Edebiyat Ödülü'nü kazanarak, daha yirmi iki yaşındayken, ülkesinin en önde gelen şairleri arasında yer almıştır. Başlangıçta, halk temalarını işlemekle birlikte, estetik değerlere herşeyden fazla önem veren Alberti'nin şiirinde, modern akımların ve özellikle **gerçeküstücülük**'ün etkileri görülmekteydi. Sanatçı, iyi işlenmiş renkli bir dille, modern hayatın birey üzerindeki şaşırtıcı etkilerini, zengin bir biçimde aktarmaktaydı. Nitekim Alberti, 1929 yılında yayınladığı *Sobre los angeles* (Melekler Üzerine) adlı yapıtıyle, bu ilk döneminde gerçekleştirmek istediği şiirin doruğuna ulaşmıştır.

Alberti'nin şiiri, halk şiirinden esinlenmesi bakımından Garcia Lorca'nın şiiriyle aynı paralelde görülebilir. Ne var ki Alberti, Garcia Lorca'ya oranla daha dolaylı bir şekilde ve klasik şiirin etkilerine de alabildiğine açık kalarak esinlenmiştir halk şiirinden. Alberti, bu doğrultuda verdiği *Sevilen Kadın* (1925), *Şebboyun Şafağı* (1926), *Kireç ve Taş* (1929) adlı yapıtlarında, deniz, dağ, kır, vs. gibi en basit temaları işlemekte; ama söz konusu temaları, atılgan ve kudretli bir hayalgücüyle yeni baştan şekillen-

direrek adeta gerçekdışı niteliğine bürünen bir değişime uğratmaktadır.

Büyük şair, daha 1928 yılında siyasetle yakından ilgilenmeğe koyulmuştu. Nitekim, 1929 / 1930 arasında yazıp yayınladığı ***Aptalın biriydim ben ve gördüklerim beni bir kat daha aptallaştırdı*** başlıklı ünlü bürlesk şiirinde yer yer acı bir sosyal hiciv havası esiyordu; ne var ki şair henüz kesin bir ideolojik bağımlanışa yönelmiş değildi. Bu yöneliş, 1930 yılında yayınlanan, ***Kunduralarım ayaklarımda ölmeliyim*** adlı eğitimsi şiirle başlayacaktır. Sosyal eğilimin yanı sıra, bu şiirinde Alberti'nin üslûbunda da köklü bir evrim görülmektedir : Gerçekten de şair, bir yandan şiirsizliğe açılan yeni bir dil kullanırken bir yandan da atılganca öğretilemelere başvurmaktadır.

İspanya İç Savaşı'nda cumhuriyetçileri destekleyen ve onların safında çarpışan Alberti'nin şiiri de, 1933 yılından itibaren, siyasal etkinliğiyle sıkı sıkıya ilişkili olarak halk yığınlarının dertlerini ve özlemlerini dile getiren savaşçı bir karaktere bürünecektir. Büyük şair, bu arada, cumhuriyetçi askerleri yüreklendirmek amacıyla, **cephe tiyatrosu** türünde, piyesler ve farslar da kaleme almıştır. Bunların içinde en ünlüsü, ***Prado Müzesinde Savaş Gecesi*** (1936) başlığını taşıyan piyestir.

1938 yılında yayınladığı başyapıtı ***De un momento a otro*** (Bir Andan Öbürüne) adlı şiir kitabında, genel olarak emekçilerin ve özel olarak da İspanyol halkının özgürlük için verdikleri mücadeleyi konu alan Alberti, cumhuriyetçilerin yenik düşmesi üzerine, 1940 yılında Arjantin'e sığınacak, ama devrimci etkinliğini gene sürdürecektir. Bu arada resim yapmayı da elden bırakmayan şair, 1945 yılında, resim sanatının esiniyle, ***Çizgiyle Rengin Şiiri*** (1945) adlı bir kitap da yayınlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra art arda gezilere çıkan; başta Fransa ve Sovyetler Birliği olmak üzere hemen hemen bütün dünyayı dolaşarak devrimci şiir konusunda konferanslar veren büyük şair, bu gezilerin esiniyle yazdığı şiirlerini, ***Halkların Baharı*** (1962) adlı kitabında toplamıştır.

«Kemiklerin oyuğunda tutuştuysa kin ve ilikler öç tutkusuyle alevlendiyse artık sözcükler ne işe yarar?
Kurşunlar, nerdesiniz? Nerdesiniz, kurşunlar!.»

Rafael ALBERTİ

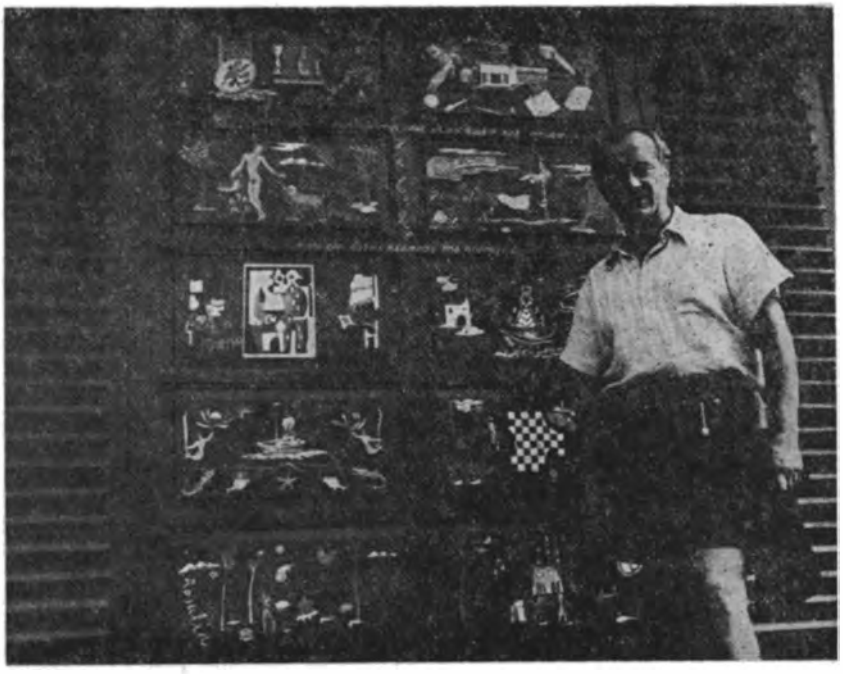

Rafael ALBERTİ kendi hazırladığı bir panonun önünde.

Rafael ALBERTİ'den seçmeler

DÖRT NALA

Toprakları, toprakları, toprakları İspanya'nın,
dağları, çölleri, ıssız ovaları.
Dört nala, sekili at, dört nala,
halkın süvarisi,
güneşin altında, ayın altında dört nala!

Dört nala,
denize dökünceye kadar onları,
dört nala!

Çınlayan bir yürek gibidir, çınlayan, çınlayan,
İspanya'nın toprakları, at nalları altında.
Dört nala, halkın süvarisi,
sekili at,
köpüren at, dört nala!

Dört nala,
denize dökünceye kadar onları,
dört nala!

Kimse yok, kimse yok, kimseler yok karşında;
ölüm dediğin nedir atına binse bile!
Dört nala sekili at,
halkın süvarisi,
bu toprak senindir çünkü, dört nala!

Dört nala,
denize dökünceye kadar onları,
dört nala!

Türkçesi : Ülkü Tamer

SÜRGÜNDEN ŞİİR

Kimsin sen, uzaklardan çağıran beni.
korkular içinde, ses çıkarmadan,
o ürkek ve sessiz rüzgârlara
sessizce adımı ünleyen?

Kimsin sen, niye bağırıyorsun,
o uzak seslerde ölen nedir;
kimsin sen, böyle fısıltılarla
derimden ayıran kemiklerimi?

Donmuş bir söz tadı var dişlerimde,
ölmüş bir korku tadı ölü dilimde,
yüreğimde bir vuruşun sessiz tadı var.

Boğanın derisi kanda yüzüyor,
denizlerde, kurumuş bir gözyaşı denizi..
beni çağıranlar çoktan gitmişler.

Türkçesi Ülkü Tamer

MAVİ

1
Mavi geldi. Ve mavinin çağı çizildi.

2
Kaç çeşit mavi verdi Akdeniz?

3
Venüs, maviler denizinin annesi.

4
Yunanlıların mavisi,
dinlenir, bir tanrı gibi, sütunların üstünde.

5
Tatlı, Ortaçağ mavisi.

6
Erden, el değmemiş mavisini getirdi,
mavi Meryem, mavi Meryem Anamız.

7
Paletinde buldu. Ve getirdi
en gizli maviyi gökyüzünden.
Diz çöküp başladı sürmeye maviyi
Melekler maviyle kutsadı onu.
Adını da koydular : Beato Mavi Angelico.

8
Kutsal paletler vardır, bulutların
beyazlığından inmiş kanatlara benzer.

9
İtalya'nın mavileri.
İspanya'nın mavileri,
Fransa'nın mavileri...

10
Kanatları vardı Rafael'in.
Perugino'nun da kanatları vardı
mavilerini yaysın diye çevresine.

11
Çivit mavisi,
renk çıkardıkları zaman senden,
fırçalar tüy olur.

12
Altın Titian mavisinin Venedik'i.

13
Çamlar arasında Poussin mavisinin Roma'sı.

14
Tintoretto mavileri içimi burkar benim.

15
Kükürt alkol fosfor Greco mavisi.
Zehir bakır pası mavi Greco.

16
Bir başka adım daha vardır
Velazquez'in paletinde :
Guadarrama.

17
Sedefli deriler arasında dolaşırken
Rubens'in şen mavi damarı derler bana.

18
Ve göllerin şafağında,
mavi bir uyanışla tekrarlar
karanlığın yankıları : Patinir.

19
El değmemiş bir Murillo mavisi vardır,
kromların parlaklığının öncüsüdür.

20
Tiepolo da maviler kazandırdı çağına.

21
Zayıfladım artık, inceldim,
Goya'nın açık mavi kurdelesiyim.

22
Sana derdim ki :
— Güzelsin.
tavanların şanlı mavisi kadar güzelsin.

23
Allegorilerdeki mavi patlayışlar.

24
Manet'deki mavi yankılar
uzak bir İspanyol mavisini söyler.

25
Renoir da derler bana. Seslenirler,
ama mavi sesim saydamlaşır da bazen
leylâk rengiyle cevap veririm.

26
Ben mavi gölgeyim, senin gövdenin
çizgileriyim,
ihtiyar gözler bakmaya utanır bana.

27
Balear adaları da mavilerini verdi
resim sanatına.

28
Bazen deniz doldurur ressamın paletini
ve kulağına gizlice söylediği maviyle
bir gökyüzü ısmarlar.

29
Gölgeyi düşüren gövde gidince
gölge en mavi rengindedir.

30
Kıpırdarken duru maviydi,
kendinden geçmiş şimdi, anılar arasında.

31
Mavi görünmüyorsa bile
bir ışık perdesi gibi kaplamıştır resmi.

32
Bir gün dedi ki mavi :
— Bugün yeni bir adım var :
Mavi Pablo Ruiz Mavi Picasso.

Türkçesi Ülkü Tamer

CİZVİT OKULU

1

Gündüzlü öğrencilerdik,
çökmekte olan burjuva ailelerinin çocukları.
Hristiyan yardımseverliği kültür dağıttı bize,
dindarlık, kitapları ve sınıf kapılarını açtı.
Bir gün parasız gömülecekler arasındaydık.

Neden sırmalar işlenmemişti keplerimize, bilmiyorduk,
pantalonlarımızın fitilleri neden parlak değildi.
Hiç basılı görmedik adlarımızı.
yazı makineleriyle yazılmış gördük,
mavi,
silik.

Gündüzlü öğrencilerdik.

2

Bunca öfkeyi,
bunca tiksintiyi
boşu boşuna harcadık tırnaklarımızı yiyerek
karatahta rakamlarla ağarırken,
kitap sayfaları mürekkep lekeleriyle aşınırken,
bu üzüntüsüz öfke
kare köklerine boş veren denize götürürdü bizi,
kuramlardan,
öğretmenlerden kurtulmuş göğe götürürdü,
ılık kumlara götürürdü,
sıra olur, okula bakarak işerdik.

Gündüzlü öğrencilerdik.

3

Yetenekliydi içimizden bazıları;
bazılarının güzel sesleri vardı;
bazılarının elleri titremezdi,
daireyi bir kerede çizerlerdi deftere.
sınıf takımında kaleci dururlardı,
erkenden kiliseye giderlerdi sabahları,
sonra portakal, erik çalarlardı bahçeden.
İyiysek bu kadar iyiydik işte,
kötüysek, kötülüğümüz bu kadardı.
Ama Claudio,
Juan, Francisco Ponce de Leon,
Antonio,
Luis, Pedro Gomez,
bunların babaları toprak ağasıydı,
çiftlikleri, sürüleri vardı hepsinin
uzaklarda.
Onun için bizden kimse
ne güzel sesliydi,
ne yetenekliydi,
ne de daireyi bir kerede çizebilirdi deftere.

Gündüzlü öğrencilerdik.

4

Ah deniz,
niye dolmadın sınıfımıza bir sabah,
bir akşam,
denklemlerin unutulduğu bir saatte,
atlasların kendilerini renkli kartonlar olarak düşündüğü,
hiç yolculuk edemeyen çizgiler olarak düşündüğü bir saatte.
Şimdi, hiç çare kalmadı artık
(tek çare : bir kurşunun tuzaklar kurması
bir yumruğun içinde)
hiç çare kalmadı ama,
yine de çağırıyorum seni
karatahtaları açık yüreğinle kapla diye,
bizden tiksinen
öfkeli,
karanlık gözlerin ansızın üstlerinde belirdiği
o soylu sıraları ört diye.
Ah deniz,
okulun kapılarına gelip dayanan deniz,
sınıfa girmeyi
nedense hiç aklına getirmeyen deniz.

Yılları görüyorum,
eskiden olduğu gibi sırtlarında papaz cüppeleriyle dönüyor
kara korkuluklar şimdi,
su üstünde yüzen ölü balıkları yutmuş domuzlar gibi
lekeli bir iz bırakıyorlar arkalarında kusmuktan, meniden.
Haçlar doluyor içime,
dualara, şükranlara karışmış zalim öksürük bulutları doluyor,
bir kahve kokusu,
günah çıkaranların ılık ağızlarında çürüyen
kuru bir kahvaltı doluyor.
Bunlar geri gelemez bir daha artık,
bir an için bile olsa, bu kötü düşler,
o ilâçlı gazlar, o dumanlar artık dönemez.
Salyalarla, un çorbalarıyla kaplı o çirkef helâ artık dönemez.

Dönemez.
İstemiyorum.
Kimsenin böyle geçmesin çocukluğu,
ölümü böyle gelmesin.

Türkçesi Ülkü Tamer.

ALBOV Mihail (1851 / 1911) Rus yazarı. *Pşenitzin'ler* (1873), *Kaygan Toprak Üzerinde* (1874) ve *Nevyedomaya Sokağının Ucu* (1881) başlıkları altında yayınladığı ilk hikâye kitaplarıyle üne kavuşan Albov, Saltikov-Şçedrin okuluna bağlı hiciv yazarları arasında yer alır. Yazar, 1890 / 1903 yılları arasında, *Gündüz Gece* genel başlığı altında yazıp yayınladığı üçlü'de, o dönemdeki Petersburg hayatının son derece canlı ve alaycı bir tablosunu çizmeyi başarmıştır. Albov, daha sonra, *Glafir'in Sırrı* genel başlığı altında ikinci bir üçlü'ye başlamıştır. Ünlü yazar, bu son üç romanında, 1905 Devrimi'nin arifesinde, içinde yaşadığı ortamın önyargılarından kurtulup yepyeni bir hayat yaşamak isteyen bir kadının macerasını başarıyle aktarmaktadır.

ALBRECHT İvan (1893 / 1955) : Sloven yazarı ve şairi. Albrecht, gerek *Önseziler* (1919), *Kulak Kirişte* (1926), *Eros İnferi* (1928), *Parlayışlar* (1929) başlıklı şiir kitaplarında ve gerekse *Nafile Çabalar* (1920), *Kahraman* (1921), *Yaralı Toprak* (1922), *Andrej Ternouc* (1923), *Slemen'in Evi* (1932), *Nişanlılar* (1936) ve *Kandaki Ateş* (1941) adlı hikâye kitaplarında sosyalist dünya görüşü doğrultusunda bir üslûp kullanmıştır. Ününü de bu başarısına borçludur.

ALCIPE (Lizbon 1750 / Lizbon - 1839) Portekizli şair ve yazar. Soylu bir aileden gelen kadın yazarın asıl adı, Leonor de Almeida de Portugal'dir. Krala yapılan bir suikastle ilgili görülerek daha çocuk yaşında bir manastıra kapatılmış ve uzun yıllar (1758-1777) orada yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bu arada edebiyat ve müzik öğrenimi gören Alcipe, manastırdan çıkmasına izin verildikten sonra, bir yandan şiirler yazmağa devam ederken, bir yandan da, Napolyon'a karşı yürütülen Sociedade Rosa politikasının kuruculuğunu yapmıştır. Bu yüzden Londra'ya sürgün edilmiştir (1803-1814). Portekiz'e döndüğünde Alorma kontesi olacaktır.

Locke, Voltaire ve Ansiklopediciler'in etkisinde kalarak sanatına siyaset çizgileri de karıştıran Alcipe, zorbalık ve bağnazlığın her türlüsüne karşı durup dinlenmeksizin mücadele etmiş ve akılcılığın, bilimsel düşüncenin savunucu olmuştur. *Poesias* (Şiirler) ve *Ineditas* (Yayınlanmamış Yazılar) başlıkları altında derlenip 1941 yılında basılmış olan yapıtlarının yanı sıra, bir çok Batı klasiğini de Portekiz diline çevirip kazandırmıştır.

ALCOTT Amos Bronson (Connecticut - 1799 / Boston 1888) Amerikalı eğitimci ve filozof. Eğitim alanında yeni görüşleri uygulamasıyle ün salmış olan düşünür, Ch. Lane adlı dostuyle birlikte, ütopik ve idealistçe teorilerini gerçekleştirebilmek üzere bir koloni kurmuş ve burada sevgiye dayanan bir din ve ortak mülkiyet temeline bağlı bir hayat tarzını sürdürmeğe çalışmıştır. Ünlü pedagog Pestalozzi'nin etkisinde kalarak, konuşma ve söyleşilere dayanan bir eğitim metodu uygulamıştır. ***Observations on the Principles and Methods of Infant Instruction*** (Çocuklara Öğretimin Metotları ve İlkeleri üzerine Gözlemler, 1830) ve ***The Doctrine and Discipline of Human Culture*** (Beşerî Kültür Öğretisi ve Disiplini, 1836) gibi bilimsel nitelikli yapıtlarının yanı sıra, soneler ve halk türküsü tarzında şiirler de kaleme almıştır.

ALCOTT Louisa May (Germantown - 1832 / Boston 1888) Amerikan romancısı. Eğitimci filozof Amos Bronson Alcott'ın kızı olan yazar, küçük yaşta hayata atılmak zorunda kalmış ve öğretmenlikten hizmetçiliğe kadar çeşitli işler yaptıktan sonra, çağında büyük ün kazanacak olan çocuk romanlarını kaleme almıştır. Duygulu ve neşeli üslûbuyle dikkati çeken Louisa M. Alcott, ***Moods*** (Ruh Halleri, 1864) ve ***Camp and Fireside Stories*** (Kamp ve Ocakbaşı Hikâyeleri, 1865) adlı kitapları yayınladıktan sonra, başyapıtı sayılan ve dünyaca ün kazanmış olan ***Little Woman*** (Tinimini Hanım, yada, Doktor March'ın Dört Kızı, 1868) adlı kitabını yazmıştır. Her biri iyilik, sevgi ve mizah dolu yapıtlarının konusunu ve malzemesini çoğunlukla kendi hayatından alan L. M. Alcott, İç Savaş sırasında gönüllü hastabakıcı olarak çalışmış; daha sonra da, kadınlara oy hakkı tanınması için mücadele etmiştir.

George CUKOR tarafından sinemaya uyarlanan **Tinimini hanım'ın bir sahnesinde** *Katherine Hepburn ve Jean Parker.*

Alçaklığın Evrensel Tarihi (İspanyolca aslı Historia unIversal de la Infamia) Arjantinli yazar ve düşünür Jorge Luis Borges'in 1954 yılında yayınladığı «öykümsü» yapıt. Bu kısa yapıtta yazar, okurlarına, «birer görüntüden başka bir şey olmadıklarını» söylediği bir kaç «seçkin» alçağın hayatından belirli sahneler sunmaktadır. Yapıtta bizlere tanıtılan «seçkin alçaklar»ın bellibaşlılarını sıralayalım Bir Zenci köleyi, azat etme bahanesiyle belki yüz kere satıp her seferinde daha ucuza geri almış olan Lazarus Morell; Çin imparatorlarına karşı, «bütün bakımlardan amansız bir mücadele açmış olan» Çinli kadın korsan Çung; «adam öldürerek iyi nişan almasını öğrenmiş olan» katil Billy the Kid, vb. Borges, kişilerini, zaman zaman sinsice bir mizahla işlemektedir bu yapıtında. Ve bütün kitaplarında yaptığı gibi, henüz yeterince irdelenmemiş bilgi alanlarına cesur ve şaşırtıcı bir yaklaşımla eğilmektedir.

Jorge Luis BORGES. **Alçaklığın evrensel tarihi'ni** *kaleme aldığı yıllarda.*

ALDANOV Mark Aleksandroviç (Kiev - 1886 / Nice - 1957) Rus romancısı ve deneme yazarı. Varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, Kiev Üniversitesi'nde kimya okuduktan sonra 1919 yılında Rusya'yı terketmiş ve Paris'e yerleşmiştir. 1941 yılında ise, Amerika Birleşik Devletleri'ne göçmüştür.

Aldanov, özellikle, tarihsel roman alanında verdiği yapıtlarla tanınır. Napolyon döneminin olayları üzerine yazdığı ***Müslitel*** (Düşünen, 1920-1924) adlı dörtlü (tetraloji) geniş bir ün kazanmasını sağlamıştır. Bu büyük boyutlu yapıtın ardından, ***Klyüç*** (Anahtar, 1930), ***Bejstvo*** (Uçuş, 1932) ve ***Peşçera*** (Mahzen, 1936) adlı romanlarından oluşan üçlü (triloji)'yü yayınlamıştır. Yazar bu yapıtlarında, Rus Devrimi'nin doğurmuş olduğu çeşitli bireysel sorunları ele almakta ve yabancı ülkelere göçmek zorunda kalan Beyaz Rusların bu ülkelerdeki hayatını canlandırmağa çalışmaktaydı. Bireysel karaktere ve toplumsal olaylara gerçekçi bir gözle bakan Aldanov, Rus roman geleneğinin epik anlayışı çerçevesi içinde yer alır ve bundan dolayı da, genel olarak, Tolstoy'un izinde yürüdüğü söylenebilir. Bununla birlikte Aldanov, yapıtlarında, karamsarlıkla alayı, gerçekçilikle sembolizmi kendine özgü bir şekilde kaynaştırmayı da başarmıştır. Yazarın 1939 yılında kaleme aldığı ve büyük bir hayal kırıklığı ile dolu olan ***Nacalo Konsta*** (Beşinci Mühür) adlı romanın yanı sıra, ***Zagadka Tolstogo*** (Tolstoy Bilmecesi, 1923) ve ***Sovremenniki*** (Çağdaşlar, 1923) gibi önemli incelemeleri de vardır.

ALDO'nun ışıklandırdığı bir plan : De Sica'nın Umberto D'*sinde Carlo Battisti.*

ALDO Graziati (Scoze 1902 / Albara di Palniga 1953) İtalyan film operatörü. Fransa'da, set fotoğrafçısı olarak sinema hayatına atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük rejisör Luchino Visconti tarafından *La Terra Trema* (Sarsılan Toprak)'ın operatörlüğüne getirilmiştir. Daha sonra, Orson Welles'le Othello'yu, Vittorio de Sica'yla da *Miracolo a Milano* (Milano'da Mucize)'yu ve *Umberto D*'yi çevirmiştir. Siyah - beyaz kontrastı üzerine kurulu hayranlık verici imajlarıyle, Savaş sonrasının en büyük İtalyan operatörü olarak beliren Aldo, *Senso*'nun çekimi sırasında bir otomobil kazasında ölmüştür.

ALDRİCH Robert (Rhode İsland 1918) Amerikan rejisörü. On yıl süreyle asistanlık yapmış ve bu arada, kendi deyişiyle, «Chaplin, Renoir, Milestone, Losey, vs. gibi en büyüklerle çalışma şansı»na ermiştir. Daha sonra bir süre televizyonda çalışmış, 1953 yılında da rejisörlüğe başlamıştır. *Bronco Apache* (Apaş, 1954), *Kiss me deadly* (Öldüresiye Öp Beni, 1955), *The Big Knife* (Büyük Bıçak, 1955) ve *Attack* (Hücum, 1956) adlı önemli filmlerin yaratıcısıdır. Büyük bir şekil virtüozu ve eksiksiz bir ritm ustası olan Aldrich, biraz abartmalı olmakla birlikte kudretli ve inandırıcı bir üslûba sahiptir. Özellikle kavga sekanslarında ve «yumruk atarcasına» diye nitelenen planlarda, büyük başarı sağlayan Aldrich, daha sonra çevirdiği filmlerde, örneğin bir *Hücum*'daki yada, «kara film» türünün enfes bir parodisi olan *Öldüresiye Öp Beni*'deki insan sevgisini ve fikir cömertliğini adeta unutmuş ve tam bir biçimciliğe kapılmış görünmektedir.

Büyük bıçak'*tan bir plan : Solda Jack Palance, sağda Ida Lupino.*

ALDRİCH'ten seçmeler

Kahraman karakterler betimlerim ben. Trajik bir alınyazısı fikrine karşıyımdır; her insan, kırılmış da olsa, eylemek, birşeyler yapmak zorundadır. Bile isteye özgeçi, ahlâk bütünlüğünün en üstün şeklidir. Bir başkaldırma gösterisidir intihâr: Mücadelenin fiyatını ödemek gerekir.

●

Tiksinç kişileri, nüanslarını ortaya koymaksızın, sadece tiksinç kişiler olarak göstermekten nefret ederim; burada söz konusu olan, mazeret bulmak değil, açıklamaktır.

●

Süslü dile düşkünümdür, evet. Ama provalar sırasında bu düşkünlüğün getirebileceği aşırılıkların bilincine varır, ve başlarım törpülemeğe.

●

Büyük A ile Aşk, benim filmlerimde hiç bir zaman dile gelmemiştir. Hayatın, insanın temelidir, temel dayanağıdır aşk; ama insanoğlunun belirli bir hayat tarzına yada belirli bir davaya olan bağlılığı, bir kadına olan bağlılıktan daha uzun sürebilir.

ALDRİN Edwin (Montclair 1930) Amerikan kosmonotu. Bugün Amerikan Hava Ordusu'nda albay olan Aldrin, 1951 yılında Harp Akademisi'ni bitirmiş; 1963 yılında da, Massachusets İnstitute of Technology'de, astronotik dalında doktora tezi vermiştir. Hava Ordusu birliklerinde pilot olarak çalışmış ve silâh kullanma hocalığı yapmıştır. Aynı zamanda da, Havacılık Enstitüsü subay okuluna devam etmiştir. Bu arada, Gemini projesinin hazırlanmasına katkıda bulunmuştur.

«Bir biçim virtüozu, bir ritm ustasıdır Robert Aldrich.» J. MİTRY

Edwin ALDRİN Ay yüzeyinde, seismometrenin yanında bilimsel araştırmalar yapmağa hazırlanıyor. Geri planda görülen, Ay Modülü'dür.

1963 yılından itibaren NASA kosmonotları grubu içinde yer alan Aldrin, *Gemini 12* kapsülü üzerinde, 11 / 15 Kasım 1966 arasında J. Lovell'le birlikte ve yardımcı pilot olarak, kosmostaki ilk uçuşunu yapmıştır. Yer yuvarlağı çevresinde 94 saat 35 dakikada 59 tur şeklinde gerçekleşen bu uçuş sırasında Aldrin, birtakım aletlerin uzayda ve yerçekimsizliği durumunda işleyişini denemek ve bunun olabilirliğini ispatlamak görevini yerine getirmek üzere kabinden uzay boşluğuna çıkmış ve civata somunları vidalamak, demir teller kesmek, vs. gibi işler görmüştür.

Aldrin, 16 / 24 Temmuz arasında, N. Armstrong ve M. Collins'le birlikte, **Apollo 11** uzay gemisindeki ay modül'ünün pilotu sıfatıyle, ilk tarihsel Ay yolculuğuna katılmıştır. Ay'a iniş, 20 Temmuz 1969 günü Huzur Denizi'nde gerçekleşecek; ve 21 Temmuz günü, Armstrong'dan 20 dakika sonra kapsülden çıkarak Ay yüzeyine inen Aldrin, orada, özellikle seismometre kullanımına dayanan bir dizi bilimsel çalışma yapacaktır. 21 saat 36 dakika Ay üzerinde kalan ekip, Dünya'ya öngörüldüğü gibi dönmeyi de başarmıştır.

Edwin Aldrin, hiç şüphe yok ki, çağımızın yetiştirdiği en büyük kahramanlardan biridir.

ALEA Tomas Gutierrez (Havana 1928) Kübalı film yönetmeni. Roma'da sinema öğrenimi gördü. Castro devriminden sonra kurulan Küba Sineması ve Sanat Enstitüsü hesabına *Esta tierra nuestra* (Bizim Toprak, 1959) adlı başarılı bir filmle sinema hayatına atılan genç sanatçı, yeni Küba sinemasına ilk uzun metrajlı filmi kazandırmış olan rejisördür : *Historias de la Revolucion* (Devrim Öyküleri) başlığını taşıyan bu film, yarı-belgesel nitelikte üç epizoddan oluşmakta; ve zaman zaman bir destan anlatımıyle, Küba Devrimi'nin çeşitli yönlerini işlemektedir. Alea, daha sonra da, sırasıyle şu etkileyici ve başarılı filmleri gerçekleştirmiştir : *Las doce Silas* (On iki İskemle, 1961), *La Muerte de un burocrata* (Bir bürokratın Ölümü, 1966), *Memorias del Subdesarollo* (Azgelişmişlik anıları, 1968) ve *Una pelea cubana contra los demonias* (İblislere karşı bir Küba Savaşı, 1971).

T. Gutierrez ALEA : Bir bürokratın ölümü'nden ilginç bir plan.

ALEARDİ Aleardo (Verona 1812 / Verona - 1878) İtalyan şairi. Romantik akıma bağlı bir şair olan Aleardi, henüz çok gençken, siyasal özgürlüğü savunan fikirleriyle dikkati çekmiş ve yurtseverliği nedeniyle de bir çok kere hapsedilmiştir *Arnalda di Roca* (1844) başlığını taşıyan ilk şiirinde, İtalya'nın ergeç yabancı boyunduruğundan kurtulacağı umudunu dile getiren Aleardi, 1852 yılında yayınladığı *Mont Circello* adlı kitabında; Pontin bataklıklarının kurutuluşunu İtalya'nın yeniden doğuşu olarak göstermektedir. 1846 / 1957 yılları arasında kaleme aldığı *İlk Öyküler* başlıklı yapıtında ise, bizlere Dünya tarihinin en karanlık ve umut kırıcı olaylarını anlattıktan sonra, yurdunun özgürlüğe kavuşması için bütün insanlığa çağrıda bulunmaktadır. Risorgimento'nun önderlerinden biri olan ve 1848 hareketine de katılan şair, insanlığın geleceğine olan derin inancını ve güvenini, en son kaleme aldığı *Frédéric Bastiat'ya Güzelleme* adlı şiirinde dile getirmiştir.

Vasile ALECSANDRİ Romanya'da tarihsel ve ulusal dram türünün kurulmasına doğru ilk adımı atan yazar.

ALECSANDRİ Vasile (Bacau - 1819 / Mirceşti 1890) Romanyalı şair ve siyaset adamı. Rumen edebiyatının gelişmesinde büyük payı bulunan şair, Paris'te tıb ve hukuk öğrenimi görmüş, yurduna döndükten sonra tiyatro yöneticiliği de yapmıştır. Ayrıca, halk edebiyatına ve folklora yakın ilgi duyduğundan, Romanya halk türkülerini derlemiştir. *Doine şi Lacramioare* (Türküler ve Gözyaşları, 1852) ve *Margaritarele* (İnci Çiçekleri, 1862) adlı şiir kitaplarında halk şiirine duyduğu hayranlığın izleri açıkça görülür. Sanatçı, 1853-1854 yıllarında uzun bir geziye çıkmış; bu arada İstanbul'a da uğrayarak Boğaziçi üzerine şiirler yazmıştır Siyaset alanında da önemli bir rol oynamış olan Alecsandri, Rumen ulusal birliğinin kurulması fikrini savunmuş ve Rus himayesinin kalkması için mücadele etmiştir. Aynı zamanda Rumen tarihsel dram türünün de kurucusu olan yazarın, 1877 ulusal bağımsızlık savaşında Rumen ordularının kazandığı başarıları betimleyen ve yücelten *Ostajii Noştri* (Bizim Erlerimiz, 1878) başlıklı şiirleri halk arasında dilden dile dolaşarak derin etki uyandırmıştır.

ALEGRİA Ciro (Sartimbamba 1909) Perulu yazar. Yurdundaki Kızılderili halkların kapitalist düzen ve bu düzenin temsilcisi Beyazların boyunduruğundan ve sömürüsünden kurtulması için, şiddetli bir siyasal mücadeleye atılan yazar, art arda uğradığı kovuşturmalar ve karşı karşıya kaldığı baskı ve tehditler sonunda 1934'te Şili'ye sığınmak zorunda kalmıştır. Lâtin Amerika edebiyatlarında, Kızılderili halkların hayatını ve yoksulluğunu işleyen ve Bolivyalı ünlü yazar Arguedas tarafından açılan çığırın en büyük temsilcisidir. Özellikle, *El mundo es ancho y ajeno* (Dünya Büyük ve Bizim değil, 1941) adlı romanıyle bu akımın en iyi örneğini vermiş olan yazarın, *La serpiente de oro* (Altın Yılan, 1935) adlı yapıtı da çok tanınmıştır.

ALEİXANDRE Vicente (Sevilla 1900) İspanyol şairi. Gerçeküstücülük anlayışının etkisinde kalarak yetişen Aleixandre, 1928-1952 yılları arasındaki ilk verim döneminde, sözcüğü aşmak ve duyu-ötesi bir gerçekliğe ulaşmak için çaba göstermiştir. 1928 yılında yayınladığı ilk yapıtı *Ambito*'da başlayan bu yönelimin *Diller de kılıçlar gibidir* (1932), *Yıkılış yada Aşk* (1935), *Toprak Tutkusu* (1936), *Cennetin Gölgesinde* (1944) ve *Dünyanın yapayalnızlığı* (1950) gibi daha sonraki olgunluk dönemi yapıtlarında da süregittiğini görmekteyiz.

Aleixandre, gerçeküstücülüğün etkisinde kalmakla birlikte, ülkesinin şiir geleneğine özgü romantizmin de ürünlerini serer önümüze. En görkemli görünümleri içinde sunduğu doğa duygusunun yanı sıra derin çağrışımlarla yüklü imgeler kurar.

Ünlü şair, daha sonra kaleme aldığı şiirlerini *En un vasto domino* (Geniş bir alanda, 1962), *Retratos con nombre* (Rakamlarla çizili, 1965) ve *Poemas de la consumicion* (Tüketim şiirleri, 1968) başlıklı yapıtlarında toplayan Aleixandre, 1977 Nobel edebiyat ödülünü almıştır.

Aleixandre, ayrıca, sanat etkinliği süresince değişik kuşakların sanatçılarıyle yaptığı tartışmaları, 1958 ve 1968 yıllarında yayınladığı *Los encuentros* (Tartışmalar) ve *Nuevos encventros* (Yeni Tartışmalar) beşlikli yapıtlarında bize aktarmıştır. Söz konusu kitaplarda yer alan yazılarda ünlü şair, sadece estetik konusundaki fikirlerini açıklamakla kalmamakta; tartıştığı konuları insansal açıdan da irdelemektedir.

ALEİXANDRE'den bir seçme

YAŞLI ADAM VE GÜNEŞ

Çok yaşamıştı.
Yaslanıyordu orada yaşlı adam bir ağacın gövdesine, kocaman bir gövdeye,
hemen her akşam üzeri, güneş batarken.
Önünden geçiyordum o saatlerde ve duruyordum gözetlemek için.
Yaşlıydı, buruş buruştu yüzü, gözleriyse hüzünlü değil, sönük göz.
Yaslanıyordu ağacın gövdesine, ve ilkönce güneş yaklaşıyordu ona, ısırıyordu
usulca ayaklarını
ve oyalanıyordu üzerlerinde bir iki an, gecikmiş gibi.
Sonra yükseliyor ve azar azar kapatıyordu onu, boğuyordu;
sürüklüyordu nazikçe, yumuşak aydınlığına katıyordu onu.
Ah nasıl da eriyordu köhnemiş yaşam, bu hüzün hikâyesi, kalıntısı buruşukların,
kemirilen tenin bu sefaleti
nasıl da yıpranıyordu yavaşça, nasıl da çözülüyordu!
Zorlu selde yavaşça devrilen bir kaya gibi
bırakıp kendini sesten hızlı bir aşka,
böylece, bu sessizlik içinde, ağır ağır siliniyordu yaşlı adam, ağır ağır bırakıyordu
kendini.
Ve görüyordum yaman güneşin onu ısırdığını büyük bir şevkle, uyuttuğunu
azar azar kavramak için böyle, ufak ufak eritmek için aydınlığında
yavrusunu göğsüne usul mu usul bastıran bir ana gibi.

Geçiyordum ve görüyordum onu. Ama bazan da incecik bir kalıntı görüyordum
ancak. Öylesine kırılgan yapısını bir yaratığın nerdeyse.
Yaşlı adamdan, o tutkulu, can adamdan ne kaldıysa ışık kesildi,
günün son ışınlarına kapılıp giden bir ışık incecikten,
bu dünyanın göze görünmez daha nice şeyleri gibi.

Türkçesi : Salt Maden

ALEKAN Henrl (Paris - 1909) Fransız film operatörü. Gerek belgesel, gerekse konulu filmlerde büyük başarı gösteren sanatçı, ilk olarak René Clément'la çevirdiği ***La Bataille du rail*** (Ray Savaşı, 1946) adlı başyapıtla ün kazanmıştır. Bunu, gene 1946'da Cocteau ile çevirdiği ***La Belle et la Bête*** (Dilber ile Hayvan), 1947'de yeniden René Clément'la çevirdiği ***Les Maudits*** (Lânetliler) ve 1949'da Yves Allégret ile çevirdiği ***Une si jolie Petite plage*** (Küçücük Bir Cici Plaj) adlı yapıtlar izleyecektir. Schuftan tarafından yetiştirilmiş olan Alekan, daha sonra renkli film alanında uzmanlaşmış; ve, bu arada özellikle, Armand Gatti ile Küba'da ***L'Autre Cristobal*** (Öteki Cristobal) adlı yapıtı gerçekleştirmiştir.

Henri ALEKAN, Küçücük bir cici plaj'ın operatörlüğünü yaptığı dönemde.

ALEKSANDR II Nikolayeviç (Moskova 1818 / St. Petersburg - 1881) Rusya İmparatoru. Aleksandr I'in yeğeni, Nikola I'in de oğlu ve ardılıdır. 1855 / 1881 yılları arasında Çarlık tahtında oturan Aleksandr II, çok kritik bir zamanda, Sivastopol bozgununun hemen ertesinde iktidara gelmiştir. İmparatorluğu bir reformdan geçirme zorunluğunu kavrayan hükümdar, serfliğin kaldırılmasına karar vermiş (1861), adalet mekanizmasını Batı modeli üzerine yeniden şekillendirip örgütlemiş (1863 / 1864); ve ülkedeki yönetim kesimleri için, yerel idareyi yürütmek üzere, bütün sınıflarca seçilen ***zemstvo*** konseylerini kurmuştur Bu arada eğitim alanında da çaba gösterilmesini; kız çocukların da orta ve yüksek öğretime kabul edilmelerini, yeni lise ve üniversitelerin açılmasını sağlamıştır.

Ne var ki bu reformların hemen hepsi, hem eksik, hem de gereğinden fazla çarçabuk ve gelişigüzel gerçekleşmiştir. Örneğin, ve özellikle, serfliğin kaldırılması köylülere sözümona bir kişisel özgürlük sağlamakta ama toprak vermemekteydi Büyük toprak sahiplerinden, kendi işledikleri toprakları ağır tazminatlar ödeyerek satın almaları gerekiyordu köylülerin.

Aleksandr II, belki iyi niyetli, ama algıladığına zayıf karakterli bir adamdı; buna karşılık da ülkedeki otokrasi geleneği, ilk yılların liberal politikasının uzun zaman izlenmesine izin vermeyecek kadar güçlüydü. Nitekim 1863 / 1864 Polonya ayaklanması, nihilizm gösterilerinin başlaması ve 1866 yılında Karakasov tarafından çara karşı girişilen suikast hareketi, reform döneminin kapanmasıyla sonuçlanacaktır. Bundan böy-

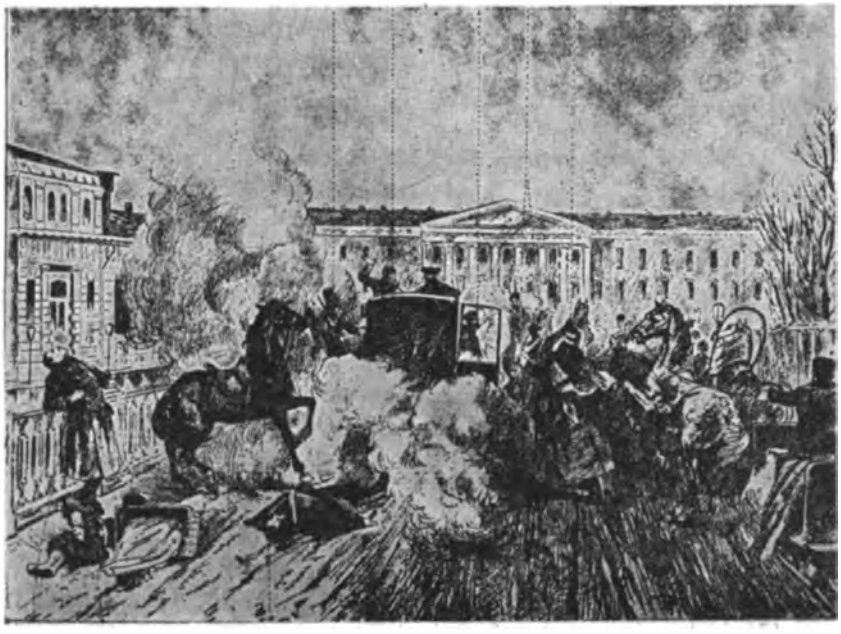

Çar ALEKSANDR II Reformculuktan en amansız baskı rejimine, oradan da suikast sonunda ölüme..

le de, hükümetin her an biraz daha şiddetlenen baskı politikasına, ilkin popülizm, sonra da terorizm şeklinde beliren bir muhalefet cevap verecektir. Ve çar, Zemstvolar Meclisi'ni toplantıya çağıran fermanın yayınlanacağı gün uğradığı beşinci suikastte ölmüştür.

Aleksandr Nevski (1938) Sergey Ayzenştayn'ın P. Pavlenko ile birlikte hazırladığı senaryo üzerine Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirdiği film. Dekor ve kostümlerini Ayzenştayn'ın krokilerine uygun olarak Şpinel, Soloviov ve Eliseyev üçlüsünün yaptığı; yardımcı yönetmenlik görevlerini D. Vasiliyev, B. İvanov, S. Maslov ve E. Teleşeva'nın ortaklaşa üstlendikleri; müziğini, Ayzenştayn'ın zamanlama'sına (yada, «minütaj»ına) göre büyük besteci Prokofiev'in yarattığı ve fotoğraf direktörlüğünü büyük sanatçı Tisse'nin yüklendiği filmde başrolleri, en başta, sinema tarihinin en büyük yeteneklerinden biri olan Nikolay Çerkassov olmak üzere, Ohlopkov, Abrikozov, Orlov, Massalitinova ve İvaşeva paylaşmaktaydılar.

Yıllardan 1242'dir. Moğol akıncılarının sürekli tehdidi altında bulunan bir bölgede hüküm yürütmekte olan Rus prensi Nevskl, Tatar hanıyle yaptığı bir görüşme dönüşünde, Novgorod pazarında, Toyton (Teuton, yada, Töton) şövalyelerinin Rusya'yı istilaya başladıklarını öğrenir. Ülkenin ileri gelen tüccar ve yöneticileri, büyük ödünler pahasına, barıştan yanadırlar. Ama halk, kendiliğinden bir atılımla direnişe geçer ve Aleksandr Nevski'yi başkumandanlığa getirir. Pskov kentinl alan ve bir kaç ufak muharebeyi kazanan Toytonlar son kesin savaşı yitirir ve Peypus gölünün buzları arasına gömülürler. Film, Nesvki ile askerlerinin kurtulmuş Pskov'a girişiyle sona erer. ***Aleksandr Nevski***, filmin şaşmaz bir kurgu ustalığıyle örülü görüntüleri ile Prokofiev'in partisyonu arasındaki kontrpuan üzerine kurulu bir sinematografik opera olarak tasarlanmıştı. Nitekim ünlü eleştirmen Georges Sadoul'ün deyişiyle bu «beyaz majör tonda bestelenmiş sine-opera», 1939 yılında gösterildiği vakit, çok kimse tarafından beğenilmemişti Her zaman olduğu gibi bu kez de, yeniliği kolayca sindirememişti insanlar. Şöyle yazıyor bu konuda Ayzenştayn «**Öbür film yaratıcısı arkadaşlarımdan farklı olarak ben, ilk kez bir sesli film çekmekteydim; ve bu konuda yıllardan beri tasarladığım ne varsa, denemek istiyordum. Üstelik çok da kısa bir zaman tanınmıştı bana. İşte, bu ağır yükün altından nasıl kalkacağımı kara kara düşünürken, büyük-usta-büyücü Prokofiev imdadıma yetişti.**» Gerçekten de iki büyük yaratıcı arasında derinlemesine bir işbirliği anlayışı sonucunda doğmuştur ***Aleksandr Nevski***. Sovyetler Birliği'nin yeni Toyton ordularının saldırısını beklediği bir tarihsel anda bu film, başka bir anlam boyutu da kazanmaktaydı. «Yurtseverlik temasını işledim..» diyen Ayzenştayn'ın görüntülerine o eşsiz heyecan yükünü katan da, besbelli ki bu ulus sevgisi idi.

ALEKSANDROV Borls Aleksandroviç (Bologoy 1905) Sovyet bestecisl ve orkestra şefi. 90 şarkıcı, 50 müzisyen ve 60 dansçıdan oluşan ünlü Kızılordu Koro ve Dans Topluluğu'nun yönetmeni olan Aleksandrov, Moskova Devlet Konservatuarı'nda müzik öğrenimi gördükten sonra, 1929-1937 yılları arasında Ordu Merkez Tlyatrosu'nda görev almış; daha sonra, 1938-1946 yılları arasında, Kızılordu Şarkı ve Dans Topluluğu orkestra şefi yardımcılığı, 1946'dan sonra da aynı topluluğun orkestra şefliğinl yapmıştır. Daha 1933 yılında Moskova Devlet Konservatuarı'na profesör olarak atanan Aleksandrov, yönettiği topluluğun başında art arda uluslararası turnelere çıkmış ve büyük başarı kazanmıştır. 1970 yılından sonra Bolşoy Dans Okulu'nda yetişmiş kadın sanatçıların da katılmasıyle bir kat daha güçlenen topluluğun repertuarında ***Ukrayna Bozkırları***, ***Volga Volga***, ***Kalinka*** ve ***Partizanlar*** gibi dünyaca ünlü bir çok şarkı bulunmaktadır.

Grigori ALEKSANDROV İnsan sevgisiyle örülü alaycılık.

ALEKSANDROV Grigori (Ekaterinburg 1903) Sovyet rejisörü. Önce, büyük rejisör Ayzenştayn'la birlikte çalışmış ve gerek senaryo, gerekse mizansen alanlarında, ***Ekim***, ***Eski ve Yeni*** ve ***Yaşasın Meksika*** gibi başyapıtların gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur. 1933 yılında ***Enternasyonal*** üzerine bir belgesel film yaptıktan sonra, 1934 yılında ilk başyapıtı olan ***Şen Çocuklar***'ı çevirmiştir. Amerikan ve Alman sinemalarının bazı edinçleriyle belirli bir «desen anime» tekniğini başarıyla içiçe yürüten bu yapıt, orijinal buluşlarıyle bütün dünyada kısa zamanda ün kazanmıştır Böylece, **müzikal komedi** türünün yenileyicisi ve Sovyetler Birliği'ndeki ustası durumuna gelen Aleksandrov, ***Şen Çocuklar***'daki üstün başarısını, 1936 yılında çevirdiği ***Sirk***'te de göstermiştir. Daha sonra, gene aynı doğrultuda, ***Volga Volga*** (1938), ***Svetli Put*** (Işıklı Yol, 1940), ***Hazar'ın Adamları*** (1944) ve başrollerini karısı Orlova ile büyük aktör Çerkassov'un paylaştıkları ***Vesnoy*** (İlkbahar) adlı yapıtları gerçekleştiren büyük rejisör, 1949 yılında, o dönemin kritik siyasal sorunlarına eğildiği ***Vstreça na Elbe*** (Elbe'de Buluşalım) adlı filmini çevirmiştir Başrollerini gene karısı Orlova ile Davidov'un oynadıkları bu filmin müziğini büyük kompozitör Şostakoviç, fotoğraf direktörlüğünü de büyük operatör Tisse yapmıştır. 1952 yılında, gene Tisse ile ***Kompozitör Glinka*** adı altında ünlü bestecinin biyografisini filme alan Aleksandrov, coşkun hayalgücü sayesinde filmlerine verdiği sürükleyici hava ve insan sevgisiyle dolu bir alaycılıkla, uluslararası çapta bir büyük sanatçıdır.

Aleksandr Nevski'nin ünlü «buz üzerinde savaş» sekansından bir plan.

ALEKSANDROVSKİ Vassili (1897) Sovyet şairi. 1913 yılında, ***Türkülerimiz*** başlığını taşıyan ve proletarya şairlerinin yapıtlarını bir araya getiren ilk derlemede şiirleri yayınlanan Aleksandrovski, 1920 yılında kurulan ünlü **Dökümevi** topluluğunun kuru-

cularından biridir. Özellikle gençlik tarafından çok sevilen şiirleri, büyük bir propaganda gücüyle yüklüdür; ve, sürekli bir heyecan gerilimine niteliğini bulur. Herşeyden önce lirik bir şair olan Aleksandrovski, özellikle, devrimci tipinin duygularını ve ruh halini dile getirme çabasındadır. Bunun için başvurduğu temel imgeler de, başkaldırışı simgeleyen rüzgârdır.

Yapıtlarında daha baştan beri, diptan dibe bir üzünç havası esen şair, N.E.P.'in gelişiyle Devrim'in yoldan saptığı sanısına kapılarak ciddi bir ruhsal bunalım geçirmiştir. Şiirlerinde gittikçe daha belirgin bir şekilde umutsuzluk motifleri görülen Aleksandrovski, bu arada sosyal hicve yönelmiş ve ***Haftanın Günleri*** adlı yapıtında, küçük burjuvazıyı ve bürokratizmi eleştirmiştir. Aleksandrovski, 1924 yılından sonra hemen hemen hiç bir şey yayınlamamıştır.

ALEKSEYEV Aleksandr (Kazan - 1901) Sovyet animasyon yapımcısı. Karamazov Kardeşler, Doktor Jivago gibi kitapları resimleyerek sanat hayatına atılan Alekseyev, daha sonra tiyatro ve bale dekorları yapmıştır. 1930 yılından sonra ise, kendi buluşu olan **iğneli ekran** tekniğiyle animasyon filmleri yapmağa koyulmuştur. Alekseyev tarafından bu teknikle yapılmış tüm filmlerin projeksiyonu iki saatı doldurmaz bile; ama bu filmler, otuz yılı aşkın sabırlı ve alabildiğine devrimci bir araştırmanın ürünüdürler. Son derece yetenekli bir gravürcü ve ilüstratör olan sanatçı, binlerce iğne bir düzlem yüzeye saplandıktan sonra delikler tarafından oluşturulan angebelerin projektörlerle yeni baştan şekillendirilmesine dayanan tekniğiyle, 1933 yılında, başyapıtı ***Çıplak Dağda Gece***'yi gerçekleştirmiştir. Büyük bir incelik ve güçlü bir fantastik duygusuyle örülü gravür-filmlerini, Musorgski'nin müziğiyle ustaca uyumladığı bu yapıttan sonra sanatçı, bir dizi reklâm filmi çekmiş; en son olarak da O. Welles'in ***Dava***'sının jenariğini hazırlamıştır.

ALEKSEYEV Mihail (1918) Sovyet romancısı. 1938 / 1955 yılları arasında Ordu'da çeşitli görevlerde bulunmuş ve bu arada Askeri Yayınlar Yönetmenliği'ne getirilmiştir. İlk önemli yapıtı olan ***Askerler*** (1953) başlıklı romanında, Ekim Devrimi'nin bellibaşlı evrelerini betimleyen Alekseyev, 1918 gazilerinin çocuklarına ithaf ettiği ***Sonra Gelenler*** (1957) başlıklı romanında ise kendi anılarının da katıştırıldığı bir askerlik ortamını dile getirmektedir.

ALEKSIYU Eli (Kandiya 1899) Yunan roman ve hikâye yazarı. İki Dünya Savaşı arasında Atina'da bulunmuş ve yazarlığa orada başlamıştır. Savaş'tan sonra Yunanistan'dan ayrılan kadın yazar, 1963 yılına değin, çeşitli ülkelerde yaşamış ve romancılığa devam etmiştir. Akıcı bir üslûba sahip olan ve sağlam kuruluşlu yapıtlar veren Aleksiyu, kahramanlarının psikolojisini daima sosyal koşullarına bağımlı bir şekilde geliştirir. Yazarın sık sık işlediği bellibaşlı temalardan birl de, insanoğlunun hak etmediği halde acı çekmesidir. Ama yazarın asıl ilgisini çeken, çocukluk çağına özgü sorunlarla kadının kurtuluşudur. Aleksiyu'nun bellibaşlı yapıtları arasında, ***Amansız Savaşlar*** (1931), ***İnsanlar*** (1938), ***Luben*** (1943), ***Çaylar*** (1955), ***Rebapla Birlikte*** (1958) ve ***Gidişler ve Değişmeler*** (1962) başlıklarını taşıyan kitapları özellikle saymak gerekir.

Âlem bk. **dünya.**

ALEMBERT d' (Paris - 1717 / Paris 1783) Fransız matematikçisi ve filozofu. Lyon kardinalinin kızkardeşi ve o çağın zekâsı ve hareketli hayatıyle ün salmış kadınlarından olan soylu Tencin markizinin gayri meşru oğludur ve asıl adı Jean Le Rond'dur. Yoksul bir kadın tarafından yetiştirilmiş ve matematik bilimine, daha küçük yaşta, hayranlık verici bir yetenek göstermiştir. Yirmi dört yaşında Paris Bilimler Akademisi'ne üye seçilmesi ve büyük ün kazanması üzerine, kendisini bir kilisenin merdivenlerine bırakmış olan annesi tarafından yasal oğul olarak tanınmıştır Matematik alanında, özellikle de

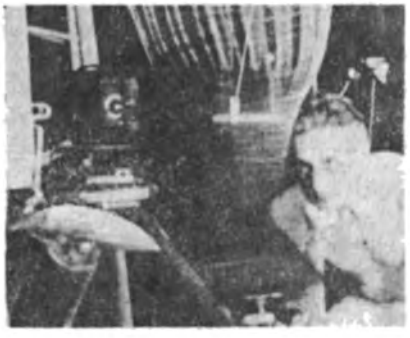

Aleksandr ALEKSEYEV ve «iğneli ekran» tekniğiyle gerçekleştirdiği Burun'*dan bir plan.*

D'ALEMBERT : Catherine Lusurier'nin tablosu.

diferansiyel ve integral hesaplar konusunda bazı önemli problemleri çözen D'Alembert, fizik alanında da, kendi adıyle anılan ilkeyi ortaya koymuştur Söz konusu ilke, genç bilginin *Traité de dynamique* (Dinamik Kitabı, 1743) adlı yapıtında açıklanmıştır. Ayrıca, 1749 yılında yayınladığı *Recherches sur la précession des équinoxes* (Gün-tün eşitliğinin presesyonu üzerine Araştırmalar) adlı yapıtı da büyük ilgi uyandırmıştır.

Ne var ki D'Alembert asıl ününü ve etkisini, Diderot ile birlikte hazırladığı otuz üç ciltlik ünlü *Encyclopédie* (Ansiklopedi)'ye borçludur. Bu büyük yapıtın matematik ve felsefeye ilişkin maddelerini yazmış ve, böylece, yeni buluş ve düşüncelerini geniş çapta yayma olanağını elde etmiştir. Felsefe konusundaki çalışmalarında D'Alembert, bilimleri, tarihsel kaynakları ve gelecekteki gelişme durumları açısından yeni bir sınıflamaya sokmuştur. Çağın en ilerici fikir ve görüşlerinin derlenip toplandığı *Ansiklopedi*, çeşitli çevrelerden gelen şiddetli hücumlara hedef olacak ve, yapıtın basılması bakımından da güçlükler başgösterince, D'Alembert Diderot'yla yaptığı işbirliğine son verecektir. Bununla birlikte düşünür, *Ansiklopedi* çevresinde toplanmış olan eski fikir arkadaşlarına, Fransız Akademisi üyesi ve genel sekreteri olarak, yardımdan geri kalmamıştır.

Felsefe alanındaki yazıları *Mélanges de philosophie, d'histoire et de littérature* (Felsefe, Tarih ve Edebiyat Harmanı) başlığı altında derlenmiş olan düşünürün görüşlerinde, kesin bir tutarlılığa rastlanmaz. Büyük İngiliz filozofu Bacon'ın etkisinde kalarak bilimlerin gelişmesine ve ilerlemesine inandığı halde, mutlak bilgiye hiç bir zaman ulaşılamayacağını savunmuştur. Nitekim, bir yandan eşyanın gerçek ve nesnel bir varlığı olduğunu söylerken, öte yandan da ruhun maddeden bağımsız bir varlığa sahip bulunduğunu ve Dünyanın bir Tanrı tarafından yaratıldığını ileri sürmektedir. D'Alembert, başka bir deyişle, maddeci görüş ile idealist görüş arasında kesin bir seçme yapamamış durumdadır Diderot, *Le Rêve de d'Alembert* (D'Alembert'in Düşü) adlı yapıtında, D'Alembert'in felsefe bakımından uzlaşması olanak dışı fikirlerini ortaya sermiş ve eleştirmiştir.

ALENCAR José Martiniano de (Fortaleza 1829 / Rio de Janeiro - 1877) Brezilyalı yazar ve siyaset adamı. Tutucu Parti'ye üye olan Alencar, gazetecilikle işe başlamış ve *Cartas de Erasmo* (Erasmus'un Fıkraları) başlıklı fıkralarıyle ün kazanmıştır. Nitekim henüz delikanlı denebilecek çağda, Brezilyanın en büyük gazetelerinden biri olan *Diario*'nun yöneticiliğine ve başyazarlığına getirilmiştir. Gene genç yaşta milletvekili seçilen ve 1868 / 1870 yılları arasında adalet bakanlığı yapan yazar, siyaset hayatından çekildikten sonra avukatlığa başlamıştır.

Edebiyat alanında, daha 1856 yılında Magalhaes'in ünlü şiirine karşı şiddetli bir eleştiri yayınlayarak ad yapan Alencar, 1857 yılında yayınladığı *O Guarany* adlı ilk romanıyle bir anda büyük ün kazanacaktır. Brezilya'daki Yerlilerle Beyazlar arasındaki mücadeleyi Yerlilerin gözüyle işleyen bu yapıt, Brezilya edebiyatını Portekiz edebiyatının bir dalı olmaktan kurtarıp bir ulusal edebiyat düzeyine yükseltecektir. Alencar'ın Brezilya'ya özgü değerlere derin bağlılığı, onu daima konularını Yerli halkların sözlü geleneklerinden çekip çıkarmağa ve gene çoğu Yerli kahramanlarını yerel dekorlar içinde evriltmeğe sürüklemiştir.

Guarany'yi izleyen *As minas da prata* (Gümüş Madenleri, 1862 / 1865), *Iracema* (1865), *O gaucho* (Goşo yada Sığırtmaç, 1870), *O sertanejo* (Vahşi Adam, 1870) ve *Os filhos de Tupan* (Tupan'ın oğlu, 1875) gibi yapıtlar, hep, Brezilya'nın kırsal bölgelerindeki tipik yanları, bazan tarihsel roman türü çerçevesi içinde, çoğu zamansa yazarın çağının koşulları açısından betimlemeğe yönelmişlerdir. Denilebilir ki başka hiç bir Brezilyalı yazar, ülkesinin ırmaklarının, savanalarının görkemini insanlarının arılığını, efsane ve geleneklerindeki gizemli yanı, Alencar kadar sevecenlik ve coşkuyla bize aktaramamıştır.

Tamamıyle Brezilya'ya özgü sözcük ve deyişlerle zenginleştirdiği parlak ve akıcı bir üslûpla yazan Alencar'ın, duygusal roman türünde kaleme aldığı *Luciola* (1862) ve *Senhora* (Hanımefendi, 1875) adlı iki anılmağa değer yapıtı daha vardır. Bu romanların kahramanları, «evlilik için evlilik» anlayışına karşı çıkmakta ve kadınların aşk ve özgürlük haklarını savunmaktadırlar.

ALERAMO Sibilla (Alessandria - 1876 / Roma - 1960) İtalyan romancısı ve şairi. Güney İtalya'da yetişmiş ve genç yaşta evlenmiş olan yazar, uzun bir süre evli kaldıktan sonra kocasını ve çocuğunu terkederek, «kendi hayatını yaşamak için» büyük kentlere gitmiştir. Özellikle romanları bakımından İtalyan edebiyatında kendine özgü bir yer yapmış olan Aleramo, yapıtlarının konularını, çoğunlukla, kendi maceralı ve hareketli hayatından almıştır. *Una Donna* (Bir Kadın, 1906) adlı ilk romanı, İtalya ve Avrupa'da büyük ilgiyle karşılanmış ve hemen bellibaşlı bütün yabancı dillere çevrilmiştir. Bu yapıtında yazar, gençlik yıllarının yaşantılarını ve içinde bulunduğu çevrenin özelliklerini usta bir şekilde dile getirdiği gibi, toplum içinde kadının hor görülmesi ve baskı altında tutulması durumunu da eleştirmektedir.

Aleramo, kadının, toplum hayatında özgür bir varlık olarak yaşaması gerektiğini savunmuş ve kadınlığın onur kırıcı bir hal olmadığını belirtmiştir. Daha sonra kaleme aldığı yapıtlarda da aynı temayı geliştirerek işleyen romancı, çeşitli aşk maceralarını ve hayal kırıklıklarını derin bir çözümlemeden geçirerek bizlere aktarmıştır. Aleramo, ayrıca, 1929 yılında yayınladığı *Poesie* (Şiirler) adlı kitabında, serbest nazım tekniğini kullanarak, genellikle, aşk ve maddesel zevklerin geçicilliği temalarını işleyen şiirlerini bir araya getirmiştir. Yazarın, 1923 yılında Paris'te sahneye konmuş olan *Endymion* adlı bir de manzum piyesi vardır.

ALESSANDRESCU Alfred (Bükreş - 1893 / Bükreş - 1959) Romanyalı besteci. Paris'te Vincent d'İndy ve P. Vidal ile müzik çalıştıktan sonra ülkesine dönerek bestecilige başladı. Çok geçmeden Bükreş Operası yönetmenliğine getirildi. Bunu, Bükreş filarmoni ve radyo orkestralarının yönetmenliği izleyecekti. Rumen Kompozitörleri Birliği'nin kurucuları arasında yer aldı. Halk melodileriyle renklenen yeni-klasik tarzda bestelediği partisyonların yanı sıra, *Didona* ve *Akteon* gibi senfonik şiirleri de besteledi.

ALECHİNSKY Pierre (Brüksel 1927) Belçikalı ressam ve gravürcü. 1949 yılında Cobra topluluğuna katılan sanatçı, böylece, gerçeküstücülük anlayışından vaz geçerek enformel resim akımını benimsemiş oluyordu. 1960 Venedik Biyenali'nde sergilediği *Başbaşa* adlı tablosuyle dikkatleri üzerine çeken Alechinsky, bazan, *Küçük ses* adlı yapıtında görüldüğü gibi, işaretlerin kaligrafik değerini ön planda tutar; bazen da, *Kuleler* adlı tablosunda izlendiği şekilde, konusunu aceleyle bastırılıp yayılmış kalın boya parçaları aracılığıyle canlandırma yoluna gider. Atılgan renklere düşkün olan sanatçının, telkin gücü yüksek bir üslûbu vardır. *Söz çocukların* adlı ünlü tablosu, bunun en iyi örneğidir.

alet (Fr. ve İng. instrument) Çeşitli ölçümleri kaydetme işinde yararlanılan bilgi aracı. Çağdaş bilgi ve bilim alanlarında aletlerin rolü gittikçe biraz daha artmaktadır. Aletler, doğrudan doğruya algılayamadığımız maddesel nesnelerin incelenmesini sağlarlar; bu bakımdan da, duyu organlarımız için bir çeşit büyülteç ve uzantı işlevi görürler. Bilgi edinme sürecinde aletlerin gittikçe artan rolünün yanlış yorumlanması sonucunda, *aletçi idealizm* görüşü doğmuştur Bu görüşün dayanağı olan «kontrol edilemez gedikler ilkesi»ne göre ölçme süreci, bir mikro-objenin belirli birtakım özelliklerinin saptanmasında kontrol edilemez bazı gediklerin meydana gelmesine yolaçar. Başta P. Jordan olmak üzere, aletçi idealizm'in temsilcileri, öznenin alet aracılığıyle fizik gerçekliği hazırlayıp yarattığı iddiasındadırlar.

aletçilik (Fr. instrumentalisme, İng. instrumentalism) Fikirleri ve teorileri eylem bakımından zorunlu aletler olarak göz önünde tutan felsefe akımı. Amerikan filozofu J. Dewey tarafından savunulan bu anlayışa göre özne ile nesne, düşüncelerle olgular, yani fizik alanla psişik alan arasındaki farklar, aslında, bir «deney»in yada bir «durum»un öğeleri, bir «olay»ın çeşitli yanları arasındaki farklardan ibarettir.

Bu gibi ikircimli terimlerin kullanılma-

sı, «deney»in «toplumsal yapısı»na başvurulması, aletçillk felsefesinin idealist karakterini örtbas etmek içindir. Aletçiliğe göre kavramlar, bilimsel yasalar ve teoriler, birer «eylem taslağı»ndan; durumu pratik bakımdan çözmeğe yarayan birer alet, araç ve anahtardan başka bir şey değildir. Bilme'yi bir organizmanın hayatî işlevi olarak gören aletçilik, bilginin önemlnin herşeyden önce nesnel dünyayı yansıtabilmesinden ileri geldiğini inkâr; ve hakikati, belirli bir durum ve koşullar çerçevesi içinde başarıyı sağlayan ve böylece haklı çıkan bir şey olarak kabul eder Dewey ve yandaşları, sosyal sınıfların gerçekliğini tanımağa yanasmazlar; en genel, dolayısıyle de en bulanık anlamda «toplum», «birey» ve «devlet» gibi birtakım metafizik soyutlamalara sığınırlar. Dünyanın insanların iradesel çabasıyle düzelip yetkinleşebileceğini söyleyen aletçi ilerleme teorisi (yada, melyorizm)'ne göre ilerleme, toplumun belirli birtakım hedeflere ulaşması değildir; hareket sürecinin ta kendisidir. Bu oportünist tavır, *«hareket herşeydir, en son hedef hiç bir şey değildir»* sloganında en belirgin anlatımını bulmaktadır.

ALEXANDER Samuel (Sidney 1859 / Manchester - 1938) İngiliz düşünürü. *Yeni-gerçekçi* akım çerçevesi içinde yer alan Alexander, idealist nitelikli «doğurucu evrim» teorisinin kurucusudur Söz konusu teori, evrenin temel maddesi olarak kabul ettiği zaman-mekân'ı hareketle özdeş tutar. Bu teoriye göre, Tanrı ile «melekler»in zaman-mekân'dan art arda zuhur edişleri, önceden görülemeyen bir dizi niteliksel sıçramaya (örneğin madde'ye, hayat'a, ruh'a, yani... filozofun kendi deyişiyle, «yeryüzünün üçüncü zaman değerleri»nin belirimine) yolaçar. Doğurucu evrim, yeni'ye doğru bir uzanış çabası olarak anlaşılan bir düşünsel güdü tarafından yönetilmektedir Alexander, çağdaş bilimin vargılarıyle çelişen bu görüşlerini, 1920 yılında yayınladığı *Space, Time and Deity* (Uzay, Zaman ve Tanrı) ve 1933 yılında yayınladığı *Beauty and Other Forms of Value* (Güzellik, ve, Değer'in Ötekl Formları) adlı yapıtlarında geliştirmektedir.

ALFİERİ Vittorio (Asti 1749 / Floransa 1803) İtalyan şairi ve tiyatro yazarı. Alfieri, içinde romantik kaygıyı taşımış ve kendini XVIII. yüzyıl toplumundan sıyırıp koparmış olan ilk İtalyan şairidir. Babasını henüz bir yaşındayken yitiren ve annesi tarafından yetiştirilen büyük şair, daha çocukluk çağından itibaren, «güzel olan»a taparcasına bağlılık duymuş; ama bunun yanı sıra, bir yalnızlık ve melankoli havası ve karanlık bir ölüm sezgisi içinde yetişmiştir. 1758 / 1766 yılları arasında, Avrupa'nın en iyi okullarından biri sayılan Torino Askerlik Akademisi'ne —kendi deyişiyle— «hapsedilen» Alfieri, günlük gerçeklikle olan uyumsuzluğunu bir türlü aşamadığı için, hocaları tarafından Fransız kültürü almağa yönelтilmiştir. Akademi'yi bitirdikten sonra, «çılgınca bir itiliş»le İtalya'da bir geziye çıkan

DEVERİA'nın kalemiyle Alfieri.

şair, gene kendi deyişiyle, her gittiği yerde «bıkkınlık, usanç ve acı» duyacaktır.

Bu geziyi bir Avrupa gezisi izlemiştir. Sırasıyle Paris, Viyana, Prusya, Rusya ve Londra'ya giden şair, bütün bu yolculuk boyunca görüp öğrendiklerinden, insanlığın, köleler ve zorbalar şeklinde, her ikisi de biribirinden daha fazla aşağılanmağa değer iki kategoriye ayrılmış olduğu inancına varacaktır. Bu ara bir dizi gürültülü aşk macerası da yaşayan Alfieri, 1773 yılında Torino'ya dönmüş; ve kendini, bir yandan klasikleri okumağa, bir yandan da tam bir sosyete hayatı yaşamağa vermiştir.

Büyük şair, *Cleopatra* (1774) adlı ilk tragedyasını da bu arada yazacaktır. Aynı yıl oynanan bu ilk yapıtın kazandığı başarı üzerine kendini tamamıyle yazarlığa adayan Alfieri, 1790 yılına kadar süren yoğun bir üretim dönemine girmiştir. Alfieri'nin bu dönem boyunca kaleme aldığı ve 1790 yılında Paris'te tam baskısını yaptırdığı on dokuz tragedyasının adlarını, yazılış sırasıyla verelim : *Saül, Merope, Filippe, Polinice, Antigone, Virginia, Agamemnon, Orestes, Rosmunda, Octavia, Timoleone, Bruto* (Brutus) *Bruto secondo* (İkinci Brutus), *Maria Stuart, De pactiana coniuratione* (Pazzi'lerin Fesadı), *Don Garzia, Agide, Sofonisba Mirrha.*

Her biri ayrı bir hürriyet övgüsü ve, başta *Bruto* ile *Bruto secondo* olmak üzere, bazıları gerçek birer başyapıt olan bu tragedyaların yanı sıra Alfieri, *De tyranno* (Zorbalık Üzerine), *L'Etruria vendicata* (Öcü Alınan Etrurya), *Del principe e delle lettere* (Hükümdar ve Edebiyat Üzerine), *La virtù sconosciuta* (Değerl Bilinmeyen Erdem) ve *Parigis bastigliata* (Bastille'den Kurtarılan Paris) başlıklı slyasal nitelik taşıyan kitaplarını da kaleme almıştır. Özellikle, 1789 yılında ve olayların gellşmesl sırasında yazılan *Bastille'den Kurtarılan Paris*, Büyük Fransız Devrimi için yazılmış en coşkun övgülerden biridir.

Devrim sonrası Fransa'sındakl kanlı olaylar karşısında tlksintlye kapılan ve bu duygusunu da 1798 yılında yayınladığı *Mi-*

« O'nun kutsal varlığının istediğim gibi zevkini çıkarmanın ve o güzelim çalışmalarıma şimdi O'nun gölgesinde yeniden başlamanın sevinci...» Alfieri, Albany Kontesi ile F. - X. FABRE'ın tablosu.

ALFONSO

ALFİERİ'nin Floransa'daki evi.

bakıma.

Şairin tiyatro dışındaki öbür yapıtları arasında, doğumundan öldüğü yıla değin hayatında iz bırakmış olan bellibaşlı olayları betimlediği *Vita* (Hayat)'sını özellikle anmak gerekir. Birinci sınıf bir entellektüel biyografi niteliği taşıyan bu yapıtın yanı sıra, *Giornali* (Günlükler, 1774 / 1777)'yi ve, özellikle de, *Rime* (Şiirler, 1804)'yi seymak şarttır

ALFİERİ'den seçmeler

Kendimi özgür duymanın ve O'nun yanına koşmak için kaç kez geçmiş olduğum yollardan şimdi Sevgilim'le birlikte geçmenin hazzı; O'nun kutsal varlığının istediğim gibi zevkini çıkarmanın ve o güzelim çalışmalarıma şimdi O'nun gölgesinde yeniden başlamanın sevinci, işte bütün bu mutluluk ruhumu öylesine bir duruluk ve dinginlikle doldurmuştu ki, şiirin kaynağı açıldı yeni baştan ve dizeler fışkırmağa koyuldu.

●

Homeros'u ve tragedya şairlerini, Pindaros'u ve öbür Eski Yunan yazarlarından hiç birini okumamış olarak yirmi yıldır şairlik ve tragedyacılık mesleğini iyi kötü sürdüregelen ben, kırk altı yaş gelip çattığında, birdenbire bir utanca kapıldım. Aynı zamanda da, övülesi bir meraka : Bu sanat babaları neler söylemiş olabilirlerdi acaba? Bu merak ve bu utanca kendimi böylesine seve isteye kaptırmamın bir nedeni de vardı : Yıllardan beridir geziler, atlar, baskılar, baskıları düzeltmeler, gönül ve kafa sıkıntıları, ve en son olarak da, çeviriler sayesinde öylesine sersemleşmiş bir haldeydim ki, bana kala kala, eskilerin «mütebahhir» dedikleri cinsinden bir bilgi küpü —ki bunun için de sadece iyi bir bellek gerekir; işin öte yanını, başkalarının malı halleder— olduğuma inanmak kalıyordu.

sogallo başlıklı yergisinde dile getiren Alfieri, içindeki büyüklük ideali ile dünyanın bayağılığı arasında parçalanmış bir kimseydi; ve bu çelişmeyi tragedya sanatı aracılığıyle aşmağa çalışıyordu· Bu dünyada yaşanması olanakdışı kalan büyüklük, tragedyada gerçekleştirilebilirdi.

İşte bu tinsel doğrultuda kaleme alınmış olan bu büyük yapıtların biçimi de bir o kadar orijinaldir. Gerçekten de Alfieri, dizelerine, olağanüstü bir yoğunluk ve bir şiddet verebilme çabasındadır Ve üç evrede iş görmektedir İlkin yapıtın konusunu seçip saptamakta, perdelere ve sahnelere bölünüşünü tasarlamakta ve kesinleştirmektedir; ikinci evrede, yapıtın şemasını nesir olarak dökmekte; üçüncü ve son evrede de, anlatımın en ufak ayrıntısı üzerinde bile titizlikle duran zorlu bir çalışmayla düşüncesini yoğunlaştırıp pekiştirerek, şiir halinde tragedyayı vermektedir. Büyük şairin yaratım anlayışında herşey, olabildiğince fazla yoğunluk elde etmeğe yönelmekteydi: Kişiler sayılı, senik hareket hızlı, üslûp gergin ve bile isteye kuruydu. Hiç ölü zaman, boşluk ve duruş tanımayan bu sürekli gerginlik ortamı, tarihsel dekoru da gereksiz kılan bir işlenişle, gerek oyuncuları, gerekse seyirciyi sadece tinsel dramın gelişimi üzerinde konsantre edecek biçimde kurulmaktaydı.

Duygusal alanda ise büyük şairin hayatı, 1777 yılından itibaren, Albany kontesine beslediği derin aşkla damgalanacaktır Romantizm tarihinin kaydettiği en ünlü maceralardan biri olan bu aşk, aynı zamanda da en verimli aşklardan biri olmuştur Alfieri, sadece lirik şiirlerini değil, en büyük tragedyalarını da bu esin perisine borçludur bir

ALFİERİ üzerine

Vittorio Alfieri, tragedyalarında ve tüm dizelerinde Toscana dilinin ataklığını ve Roma düşüncesinin soylu görkemini yeniden canlandırmıştır.

André Chénier

□

Alfieri, kendi de bilmeksizin, Fransızlara öykünmüştür; çünkü tragedyalarını yazmağa başladığında, bildiği, tanıdığı tek tiyatro, Fransız tiyatrosudur... İyi bir öğrenim görmüş olsaydı: on altı yaşındayken o da bizler gibi Virgilius'unu ve Sofokles'ini öğrenip tanımış; otuzuna merdiven dayayınca, yasanın lâfzından iğrenip ruhuna yükselmiş olsaydı, o da otuz yaşında, Sofokles yaşadığı çağ için ne olmuş idiyse, kendi çağı için o olmak isterdi şüphesiz. Ama ne var ki, ancak otuz yaşında öğrenmeğe koyulduğu için, büyük zahmetle öğrendiği şeye gereğinden fazla saygı gösterdi. Ürkek kaldı Eskiler'in karşısında; dolayısıyle de, hiç bir zaman anlamadı onları. Oysa Racine'e öykünmek yerine, Aiskhilos'a öykünmeliydi...

Stendhal

□

Hakkını yiyoruz Alfieri'nin: çünkü onu, Racine yada Corneille'le karşılaştırmaktan kendimizi alamıyoruz; o anda da bitirip tüketiyoruz Alfieri'yi. Ama romantiklerimizi düşünelim bir an: Alfieri ossat yeniden değer kazanacaktır. Modern dramın ilk mimarıdır o: Bir kaç figüran ekleyin, bir iki dekor koyun, bazı tiradları şöyle bir geliştirin; Alfieri'nin her tragedyasından modern bir dram çıkarabilirsiniz. Tragedya çağını kapatan değil, dram çağını açan yazardır Alfieri.

P. Sirven

●

ALFONSO (Toledo 1221 / Sevilla 1284): Kastilya kralı. Sadece kendi çağının değil, tüm insanlık tarihinin en aydın fikirli hükümdarlarından biri olan ve **Bilge** lâkabıyle anılan Alfonso X, 1252 yılında Kastilya ve Leon tahtına oturduktan sonra, 1267 yılında da Germen imparatoru ilân edilmiştir. Dış politikasının gerektirdiği ağır masraflardan ötürü, saltanatının son dönemi sarsıntılarla dolu geçmiştir

Alfonso X, XIII. yüzyıl boyunca İspanya'dan yayılarak bütün Avrupa'yı saran verimli entellektüel hareketin kurucusu ve geliştiricisidir. Biri hukuk alanında *Siete partidas* (Yedi Parça), öbürü de astronomi alanında *Alfonsin Tabulaları* diye anılan iki dev yapıtın hazırlanışını bizzat yönetmiş olan hükümdar, aynı zamanda, halk dilinde kaleme aldığı ve *Las Cantigas de Santa Maria* (Santa Maria Kantikleri) başlığı altında topladığı şiirlerin de yazarıdır.

Kendisini «üç dinin hükümdarı» olarak tanıtmaktan hoşlanan Alfonso, daha tahta çıkmadan önce çevresine topladığı çağın en büyük Hristiyan, Musevî ve özellikle de Müslüman bilginleriyle elele sürekli bir çalış-

Bilge ALFONSO : 1283 yılında yapılmış bir minyatür.

maya girişmişti. Aralarında ***Kelile ve Dim'ne***'nin de bulunduğu ve astronomiden tarlhe, madenbilimden edebiyata bir dizi fikir alanında sayısız yapıtın İspanyolcaya çevrllmesi böylece başarılacaktı. Alfonso tarafından evrensel fikir ve bilim tarihine yapılan en büyük hizmetlerden biri de, İbn Rüşt ile İbn Sina'nın yapıtlarını yitimden kurtarması olmuştur.

Çağın en ünlü Hristiyan, Musevî ve özellikle de Arap astronomi bilginleri tarafından hazırlanan ve hükümdarın adını ölümsüzleştiren ***Alfonsin Tabulaları*** (1252), ***Ptolemaios Tabulaları*** yerine kullanılmak üzere Toledo meridyenine göre hesaplanmıştır. Söz konusu cetveller, yılı tam 365 gün, 5 saat, 49 dakika, 16 saniyeye bölmekte ve en modern hesapları sadece 26 saniye aşmaktadır.

ALGAROF Yuli (Kırım'da Sinferopoli - 1918): Rus dansörü. Bir müzisyen ailenin çocuğu olan sanatçı, ilkin Berlin'de Bayan Edvardova'dan, sonra da Paris'te Bayan Egorova'dan öğrenim gördü. İlk önemli rolünü, 1946 yılında ***Stenka Razin*** balesinde oynadı. 1946-1949 yılları arasında çalıştığı Lyon Operası, Ballet des Champs-Elysées ve Nouveau Ballet de Monte-Carlo gibi uluslararası ünlü salonlarda büyük klasik rolleri yorumladı. Stravinski'nin müziği ve Françoise Adret'in koreografisiyle gerçekleştirilen ***Apollon Musagète*** (Esin perilerinin yönetmeni Apollon)'da beş rolü oynayan Algarof, 1952 yılından sonra Paris Operası'nın birinci yıldız dansörü olmuş; ve romantik üslûbun kusursuz bir yorumcusu olarak bütün büyük rolleri başarıyle oynamıştır

algı (Osm. idrak, Fr ve İng. perception) Gerçek bir nesnenin zihnimizdeki tasarısı Gerçekdışı bir nesnenin tasarısı demek olan «imge»ye karşıttır. Algılarımızı çözümlediğimizde, bunların bir duyumu, bir dışsallık duygusunu ve nihayet nesneyi adlandırıp belirlememizi sağlayan bir bilgi öğesini içerdiğini görürüz. Soruna, algıya konu olan nesne açısından baktığımızda, bellibaşlı üç algı çeşidini biribirinden seçmek gerekir

1. Dışımızdaki bir nesneye bağlı olan ve duyu verilerini anlamlar halinde kavramamızı sağlayan ***dışalgılar***.

2. Öznenin kendi iç haline bağlı olan ve bu iç halleri bilinç yoluyle kavramasını sağlayan ***içalgılar***.

3. Bu iki algı tipi arasında yer alan ve bedenimizle ilgili olan ***özalgılar*** («propriyoseptif» algılar).

Algılar, oluşları açısından, yani türeyişlerl bakımından, ikiye ayrılır Örneğin, bir yüzeyin düz yada pürüzlü olduğunu görme yoluyle seçmemizl sağlayan ***edinilmiş algılar;*** ve örneğin, renk ayrımlarını seçmemize yarayan ***doğal algılar.***

XVIII. yüzyıl fllozoflarıyle psikologları, belirli bir nesnenln tasarısı olan «algı» lle tanımlanamaz olan «duyum»u biribirine karşıt görmekteydller. Modern ***form teorisi*** (yada, «geştaltizm»), bu karşıtlığı yıkmıştır : Öğesel duyumların bir bileşiği değildir algı; bizzat kendisl, blr «toplu duyum»dur. Gulllaume'a göre «Biz önce tek tek yaprakları, sonra da ağacı algılamayız; önce tek tek notaları, sonra da ezgiyl Işitmeyiz. Ağacı yada ezgiyi bir bütün halinde algılarız; ve tek tek yaprakları yada notaları, işte bu bütün lçlnde biribirlerinden seçip ayırt etmeyi öğeniriz.» Demek ki algı, gerçeklik içindeki «yapı»ların dolayımsız bir «ilksezi»sidir. Nitekim modern psikologlar, örneğin Merleau-Ponty, yapısı bakımından doğal olan «algı»yı, analiz ve içdüşünmeyle oluşan «tasarı»ya karşıt görmek eğilimindedir

Nihayet soruna algının «koşulları» açısından bakacak olursak, sadece bizi İlgilendiren (yani, geniş anlamda, «çıkarımıza uygun düşen») şeyleri algıladığımızı kabul etmek gerekir «İlgi (yada, «çıkar») yasası» diye nitelenen yasa, işte budur. Ve algı, işte bu anlamda, eylem'e bağlanmaktadır «Bir koltuğu algılamak, o koltuğa oturmağa hazırlanmak demektir» (Janet). Demek ki algı, dünya hakkındaki bilgimizin hareket noktası olduğu kadar, dünya üzerindekl etkinliğimizin de bellibaşlı âletidir.

algoritma, Horzumlu yolu (Osm. harzemiye; Fr algorithme; İng. algoritm, algorism)

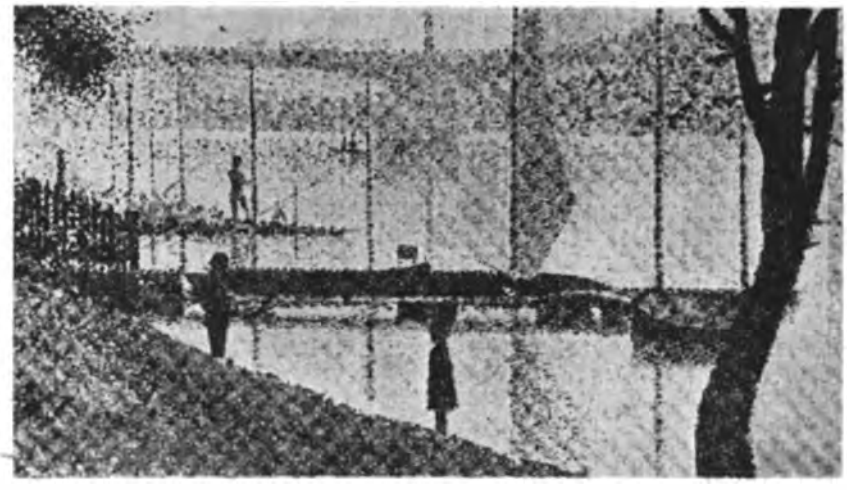

Georges SEURAT'nın **Courbevoie köprüsü** *adlı tablosu : Algı, herşeyden önce, bir «toplu duyum»dur: ilkin bir bütün halinde algılarız nesneleri: hattâ, biçimler şeklinde görmeden önce, bir genel izlenim olarak algılarız. Nitekim «izlenimci» ressamların bize iletti̇ği de işte bu, her türlü analizin öncesinde yer alan, kökendeki algının seslenişidir.*

Mantık ve matematik bilimlerinin temel kavramlarından biri. - Algoritma terimi, IX. yüzyılda Orta Asya'da yetişmiş olan büyük matematikçi El Havarizmî (yada, öbür adıyle, Muhammed bin Musa)'nin adının Lâtince yazılışından türetilmiştir. Algoritma, benzer tipteki bütün problemlerin çözüm tarzlarını veren, belirli bir sıraya konmuş bir işlemler sisteminin işlemesine yarayan bir dizi kalıptır. Aritmetikteki toplama, çıkarma, çarpma, bölme, kök alma, iki sayının en büyük ortak tam bölenini bulma, vb. gibi kurallar, algoritmanın en basit örnekleridir. Genel tipte bir problemin, değişik koşullar altında, başka bir kategoride yer alan bütün problemler için geçerli çözüm tarzını elde ettiğimiz zaman, algoritma'yı kullanıyoruz demektir. Algoritmanın işlenip geliştirilmesi ile ***hesap makinaları*** tekniğinin geliştirilmesi ve ***sibernetik*** bilimi arasında yakın ilişki vardır.

ALGREN Nelson (Detroit 1909) Amerikalı yazar. Polonya'dan göçmüş yoksul bir ailenin oğludur. Çocukluğu son derece ağır hayat koşulları içinde geçmiş, yirmi yaşında yazmağa başlamış ve *So help me* (Eğer Başarırsam) adını taşıyan ilk hikâyesini yayınlatabilmek için de, adıyle sanıyle büyük mücadele vermesi gerekmiştir. Detroit'te doğup yetişmiş olduğu halde, çoğu yapıtlarına çerçeve olarak Chicago'yu, Chicago'nun da özellikle Polonyalı göçmenlerin oturduğu «West-Side» semtini seçmiştir. Bir ara *The Anvil* (Örs) adlı bir küçük edebiyat dergisi de çıkarmış olan sanatçının ilk romanı, *Çizmeli Biri* adını taşır ve 1930 yılında yayınlanmıştır. Depresyon geçiren bir delikanlının acı ve amansız bir portresini meydana getiren bu yapıt, hak ettiği ilgiyi görmeyecektir.

Şiirli bir dille ama gerçekçi ve çarpıcı bir üslûpla çağdaş Amerikan toplumunun yaralarını gözler önüne seren Algren, özellikle, Chicago'da kümelenmiş gansterlerin ve bunlara yemlik eden çaresiz insanların hayatını bütün acılığıyle dile getirdiği *The Man with the golden arm* (Altın Kollu Adam, 1949) adlı romanıyle Amerika çapında, bu yapıt ünlü rejisör O. Preminger tarafından filme alındıktan sonra da dünya çapında ün kazanmıştır. Oysa Algren, bu ünü daha 1942 yılında yayınlamış olduğu *Never come morning* (Olmayan Sabah) adlı romanıyle hak etmiş bulunmaktaydı. Gerçekten de, büyük romancı Richard Wrigth, bu ilk başyapıta yazdığı önsözde şöyle diyordu

Çağımızı daha iyi anlamakta bize yardımcı olmak için, sokaklarımızdaki çocukların —bu çocuklar ister Zenci, ister Beyaz, ister burada doğmuş, ister dışardan gelmiş olsun— sinirlerinde, beyinlerinde ve kanlarında gerçekten var olan şeyle yüzyüze getiriyor bizi Algren. Buna açık seçik bir şekilde tanıklık etmeyi son derece önemli bir görev sayıyorum; çünkü bir gün gelecek, ülkemizdeki orta sınıf dehşet içinde soracaktır (tıpkı bugün, dünyanın durumu karşısında dehşete kapılarak sormakta olduğu gibi) : «Neden daha önce söylemediniz bunu bize? Niçin romancılarımız, bugün üzerimize çöken bu felâketi daha başlarken bize anlatmadılar?» İşte saygıdeğer Amerikan okurları, artık uyarılmış bulunuyorsunuz ; Hayatlarımızın derinindeki hakikat, bu kitapta gözlerinizin önüne serilmektedir. En az savaşa dikkat ettiğiniz kadar dikkatle okuyun Algren'in romanını. Bu gerçekçilik ve bu çarpıcılıkta bir yapıt, Amerikan edebiyatında henüz üretilmedi.

Büyük yazar, 1947 / 1960 yılları arasında kaleme almış olduğu hikâyelerini *The Neon Wilderness* (Neon Çölü) başlığı altında toplamıştır. Algren, daha sonra, bir çeşit kendi yaratımı diyebileceğimiz yeni bir türde, belgesel şiir diye adlandırabileceğimiz bir türde, *Chicago : city in formation* (Chicago Oluşan Kent, 1951) adlı kitabını kaleme almıştır. Derin bir insan sevgisiyle acımasız bir toksözlülüğü ustaca bileştiren üslûbu dolayısıyle, eleştirmenler tarafından, «aynı zamanda bir aşk şiiri de sayılabilecek olan bir sosyal belge» şeklinde nitelenen bu yapıtı, *A Walk on the Wild Side* (Vahşi Kıyıda Bir Gezinti, 1956) başlıklı yeni bir hikâye kitabı izlemiştir.

alım bk. **satın alım.**

alım gücü bk. **satın alma gücü.**

alıntı (Osm. iktibas, Fr ve İng. citation) Bir düşünceyi yada bir inancı pekiştirmek amacıyle aktarılan düşünce yada inanç deyimi. Belirli bir kanıyı doğrulamak yada bir karşıt kanıyı çürütmek için, belirli bir yapıttan yada bir belgeden hiç bir değişikliğe uğratmaksızın alınan ve belirli bir metnin içine yerleştirilen parçalara «alıntı» diyoruz. Alıntıların düşünceyi besleyici, esinlendirici bir rolü olduğu inkâr götürmez. Ne var ki ***alıntıcılık*** olarak niteleyebileceğimiz aşırı alıntı yapma eğilimi, yani eleştirici ve bilimsel olmayan bir tarzda, yaratıcı incelemelere girişmeksizin, tarihsel konumdaki değişiklikleri göz önünde tutmaksızın, yeni bilimsel buluşları dikkate almaksızın, alelacele ve üstünkörü bir şekilde alıntılara başvurma saplantısı kolayca dogmatizme götürür. Ünlü Fransız düşünürü Henri Lefebvre'in, «kişiye tapınma» döneminin kötü alışkanlıklarını alay yollu kınamak amacıyle söylediği bir sözü unutmamak gerekiyor ***«İki düşünce arasındaki en kısa yol, bir alıntıdır.»*** Bu yol belki en kısa yoldur; ama hiç şüphe yok ki, düşünceyi en çabuk körleştiren yoldur aynı zamanda.

alınyazısı (Osm. mukadderat, Fr. destinée, İng. destiny) İnsanın «başına gelen» olayların bütünü. - Bu olayların insanın iradesiyle uygunluk halinde olup olmayışına göre, iki türlü «alınyazısı»ndan söz edilebilir. :

1. ***Özçağrısı*** («destination», «vocation»). Özçağrısı, bireyin özü demektir; kişiliğinin yasası, doğuştan anık ve yatkın olduğu yol demektir; yani, bir iç zorunluktur.

2. ***Kader.*** Kader, dıştan gelip kendini bize zorla kabul ettiren şeylerin tümüdür; yani, bir dış zorunluktur. Başta Aiskhilos'unkiler olmak üzere bellibaşlı Eski Çağ tragedyaları, bütün insan edimlerini bağlayan ve çözen, baştan sona yöneten bir «kader»in varlığına olan temel inancı dile getirmekteydiler. Denebilir ki, bu açıdan, insan hayatının bütün problemi, kaderiyle uzlaşmak, kaderini özçağrısı haline getirmek, özçağrısına dönüştürmektir Nitekim Sofokles'in ünlü tragedyasında kral Oidipus, her şeyin olması gerektiği gibi olduğunu kabul ettiği an huzura kavuşur ancak. Çünkü insanın temel mutluluğu başına geleni göğüsleyerek kendi kendini «gerçekleştirebilmesi»ndedir. Bizdeki «devlet başa, kuzgun leşe» eğiliminin altında da aynı inanç gizli yatar, diyebiliriz Olaylardan, kendi irademiz yönünde yararlanmak; ve iyi yada kötü başımıza geleceklerin, kendi özçağrımızın bir sonucu olduğunu önceden kabul etmek.. Ama bugün, «alınyazısı» kavramını salt bireysel bir açıdan alıp yorumlama olanağı yoktur Bugün, bilimin ışığında, genetik bir «alınyazısı»ndan söz edilebileceği gibi, çok daha belirleyici bir ölçüde, ***toplumsal bir alınyazısı***'ndan söz edilebilir; ve insanoğlu, bu toplumsal alınyazısını, öteki insanlarla elele yendiği takdirde kendi özçağrısını gerçekleştirme olanağına kavuşur Ayrıca bugün çağımızda, yani «uzay çağı»nda, toplumsal alınyazısının da ötesinde, bir «kosmik alınya-

İki ünlü yazarın* alınyazısı *sorunundaki tavırları, piyeslerinin adlarında tam bir belirginlik kazanmıyor mu?
S. Beckett'in* Oyun bitti'*sinden bir sahne...

ve B. Brecht'in* Arturo Ui'*nin önlenebilir yükseliği.

zısı» sorunu karşımıza çıkmış bulunmaktadır.

alırlık hali (Osm. kabiliyet-i ahz, Fr. état de réceptivité, İng. receptivity) : Bir kimsenin, her zamankinden daha kolayca bir başkasının etkisi altında kaldığı hal. Örneğin, telkin ve hipnotizma durumlarıyla yeniyetmelik çağının kendine özgü yaşantıları. - Mantıksal tanım açısından «alırlık», «etkinlik»in karşıtıdır ve genel «duyumlar yetisi»ni dile getirir. Bu bakımdan, görsel, dokunsal, kokusal, vb. duyumların kaynağı olan ***alırlık***'la duygularımızın kaynaklandığı yeti olan ***duygululuk***'u biribirine karıştırmamak gerekir.

alışkanlık (Osm. itiyat, Fr. ve İng. habitude): Sonradan edindiğimiz davranış tarzı. - Çoğu zaman, alışkanlığın edilgin (pasif) karakteri üzerinde ısrarla durulur; bu edilginlik, belirli edimlerin tekrarlana tekrarlana bilinçdışı ve mekanik bir hale girmesinin sonucudur. Gerçekte ise, herhangi bir alışkanlığın yerleşebilmesi için, bireyin yardımcı olması, hattâ işbirliği şarttır Nitekim, hoş olmayan bir şeye hiç bir vakit tamamiyle alışamadığımız halde, hoş bir şeye kolayca ve çabucak alışırız..

Alışkanlığın sonuçlarının genellikle olumlu olduğunu söyleyebiliriz Alışkanlık, edimlerimizi otomatik hale getirir; yanı, belirli bir işi daha az çaba ve daha çok başarı olasılığıyle yapmamızı sağlar..

Çoğu zaman, Aristoteles'e uyarak, toplumsal hayat boyunca kazandığımız bütün herşeye (geleneklere, âdetlere, kurumlara) alışkanlık olarak bakılır; ve bu açıdan alışkanlık, insan doğasına karşıt görülür : «***Alışkanlık, insanın ikinci doğasıdır.***» sözü, bu anlayışı dile getirmektedir. Gene bu anlayışa göre, toplumsal alışkanlıklar doğal arzularımızı gemlemeğe yarar; ve kültür, zihnimizin doğal «tohum»larını besleyip büyüten bir alışkanlıktır. Sağlam düzenli bir toplum, insan doğasının temel eğilimlerine uygun alışkanlıklar yaratır İyimserlik, özveri, dürüstlük, arkadaşlıkta vefa, çocuk sevgisi, doğayı koruma, vb. gibi.

L. Carroll'ün çektiği fotoğraf Alice tipine esin kaynağı olan küçük Alice Liddel, dilenci pozunda. «Şimdi nihayet biliyorum adımı... Ve bu, başlıbaşına bir avunç. Alice.. Alice.. bunu artık unutmayacağım.»
Lewis CARROLL

Alice hârikalar diyarında (İng. aslı Alice's Adventures in Wonderland) Lewis Carroll'ün 1865 yılında yayınladığı roman. Yarı-insan bir tavşan tarafından öyle bir âleme sürüklenir ki Alice, burada uzay, zaman ve dil yasaları tamamiyle değişmiş bulunmaktadır. Gördükleri karşısında adetâ büyülenir Alice; ama bir yandan da, «gerçeğe dönmek için gözlerini açmasının yeterli olacağını» bilmektedir. Dolayısıyle de aralıksız uğradığı ve kişiliğinin bütünlüğünü tehdit eden başkalaşmalar (kimi zaman cücedir, kimi zaman devleşiverir birdenbire) ürkütmez onu; çünkü doğasının temelinde sarsılmaz bir çocuksu güven yatmaktadır. Bu eşsiz yapıtın bellibaşlı temalarından biri de, çocuğun psiko-fizyolojik gelişmesi'dir. Nitekim romanda Alice'i, erginler dünyası ile bir çelişme bunalımını yaşar görürüz. Psikolojik boyutun ötesinde roman, dilin umulmadık doğrultularda kullanımı sonucu, aklın ve sağduyunun mantıksal yapılarının geçerliğini de irdelemekte; ve bu yaklaşım; *Alice*'e, çocuk romanı olarak kazandığı evrensel sınırsız başarının gölgeleyemeyeceği kadar çarpıcı bir entellektüel güncellik kazandırmaktadır.

ALİGER Margarita (Odessa 1915) Sovyet şairi. Küçük bir memurun kızıdır. Lise öğrenimini Moskova'da yaptıktan sonra, bir yandan bir fabrikada çalışmış, bir yandan da bir kimya enstitüsünün derslerini izlemiştir. Aliger'i daha sonra kitaplık görevlisi ve bir fabrika dergisinin yöneticisi olarak görüyoruz.

İlk şiirlerini 1933 yılında yayınlayan Aliger, bir yıl sonra Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne girecek ve 1937 yılında da bu okulu başarıyla biterecektir. İlk şiir kitabı, 1938 yılında çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında, hem Hava Kuvvetleri Bakanlığı'nın gazetesinde, hem de çeşitli cephe gazetelerinde sürekli şekilde yazı ve şiirleri çıkmıştır. Aliger, kendisine önce yurt, hemen ardından da dünya çapında ün kazandıran ve gerçek bir başyapıt olan *Zoya* (1942) adlı uzun şiirini de işte bu dönemde yazmıştır. Savaş sırasında, partizanlarla birlikte Nazilere karşı kahramanca mücadele eden; Almanlar tarafından yakalanıp feci işkencelerden geçirildikten sonra kurşuna dizilen Zoya Kosmodemyanskaya'nın anısına adanmış bir övgü ve ağıt niteliği taşıyan bu şiirinde Aliger, kahramanıyle kendisi arasında, ikisi bir tek varlık sayılabilecek derecede bir «gönül birliği» bulunduğunu belirttikten sonra, şu sonuca ulaşmaktadır **Bugün ben hayattaysam, sen benim dizelerimde yaşayasın diyedir.**

Aliger, savaş yıllarında çocuğu ile Moskova'da..

Zoya'daki başarısını, gene coşkun yurtseverlik duygularıyle örülü olan ***Zaferim*** başlıklı şiirinde de sürdüren Aliger, ***Seçme Şiirler*** (1947) ve ***İlk İşaretler*** (1948) adlı iki şiir kitabı yayınlamıştır.

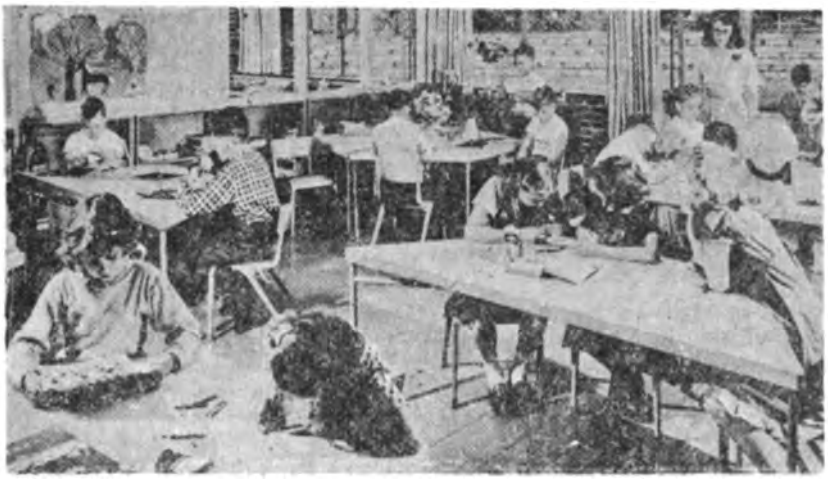

Çalışmağa alışırken biribirimizi sevmeğe ve anlamağa da alışırız.

ALİGER'den bir parça

NEYE YARAR

Neye yarar bir damla yaş koparmak güzel bir sözle,
Çakmaktaşından kıvılcım elde eder gibi, gözlerimizden?
Nedir söz? Ateş veren bir taş mıdır ki?
Ve insan yüreği sadece hıçkırıklarla beslenir mi?
Gerçekte beni kaygılandıran, bu da değil.
Ama ışıyan günle birlikte uyanıp
«İyi şanslar!» demek yok mu, zaten önde gidene;
Ve tıpkı bir zırh gibi bizi koruyup yücelten
Bir türkü yakmak yok mu, içi boş
Anlamı boş sözcükleri sıralayarak peşpeşine...
İnsandan, kıvılcımı değil de, ateşi istemektir beni üzen.

Seçiniz : Egemenlik mi, kölelik mi?

ALİKANOV Abram İsakoviç (Moskova 1904) Sovyet fizik bilgini. Nükleer fizik alanında uzmanlık yapmış olan Alikanov, daha 1934 yılında, elektron-poziton çiftlerinin radyoaktif çekirdekler tarafından yayıldığını bulmuş ve yapay radyo-elementlerin beta tayfı üzerinde sistematik araştırmalara girişmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, kosmik ışıma olayının bileşimini ve enerjisini inceleyen bilgin, 1949 yılında, ağırsuyla düzen bulan ilk Sovyet nükleer reaktörünü çalıştırmayı başarmıştır. Sovyet atom bombasının babalarından biri olan Alikanov, 1959 yılında, Sovyet Bilimler Akademisi Fizik Enstitüsü başkanlığına getirilmiştir.

ALİSJAHBANA Sultan Takdir (Tapanuli 1908) Endonezyalı şair, romancı ve deneme yazarı. Palembang'da öğretmenlik yaptıktan sonra 1930 yılında «Halk Okuma Büsoru»na girmiş, bir yandan da hukuk öğrenimi görmüştür 1933 yılında Emir Hamza ve Armijn Pane'yle birlikte Pudjangga Baru dergisini kuran Alisjahbana, 1936 yılında ilk karısının ölümü üzerine yayınladığı *Tebaran Mega* (Bulut Parçacıkları) adlı şiir kitabıyle tanınmıştır. Yazarın daha sonra kaleme aldığı *Lajar Terkembang* (Pupa Yelken) adlı romanı, ününü daha da arttıracaktır Modern Endonezya dilinin gelişimine büyük çapta katkıda bulunan, çeşitli edebiyat ve kültür incelemelerinin yanı sıra bir dilbilgisi kitabı ile eski ve yeni Endonezya şiiri antolojileri hazırlayan ünlü şair, 1953 yılında «İnsanlığın kültürel ve sosyal tarihini hazırlamak üzere» Unesco'da kurulan Komisyon'a üye seçilmiştir.

ALISON Archibald (Shropshire - 1792 / Glasgow 1867) İngiliz hukuk ve tarih bilgini. Hukuk alanındaki çalışmalarıyle ilgi çeken bilgin, daha sonra tarih bilimiyle de uğraşmış ve uzun süre inceleme yaparak, *History of Europe from the Commencement of the French Revolution to the Restoration of the Bourbons* (Fransız Devrimi'nden Burbon hanedanının yeniden tahta geçirilişine kadar Avrupa Tarihi, 1833) adlı on ciltlik ünlü kitabını yazmıştır. Büyük bir başarı kazanan bu yapıt, olayları en ince ayrıntılarına inerek irdelemesi bakımından dikkati çeker. Bilgin, ayrıca, tarihsel ve toplumsal olayların incelenmesinde ekonomik etkenlere önem vermek gerektiğini ileri sürmüş; çalışmalarında, tarihsel maddeciliğin metotlarını ve açıklama şekillerini kullanmıştır. Alison'ın, *History of Europe from the Fall of Napoleon to the Accession of Louis Napoleon* (Napolyon'un Düşüşünden Louis Napoleon'un iktidara gelişine kadar Avrupa Tarihi, 1863) adlı bir başka yapıtı vardır

alkol (Arapça aslı el-küûl, Fr alcool, İng. alcohol) Her türden ispirtolu içkiyi belirten terim. Alkol, sıradan bir besi maddesi değil, bir lüks tüketim maddesidir Uyarıcı ve keyif verici nitelikleri dolayısıyle en eski çağlardan beri insanlar tarafından sürekli şekilde kullanılan alkol, tarih boyunca bütün dinsel yada resmî törenlerde bir çeşit «simgesel uzlaştırıcı» rolü oynamıştır. Alkolün üst sinirsel merkezler üzerindeki hızlı etkisi, tasaların geri plana itilip unutulmasıyle, manevî baskıların yavaş yavaş ortadan kalkmasıyle ve hem bir iç rahatlığı hem de bir kendine güven duygusuyle ortaya çıkar Ama aşırı alkol alma, tehlikeli ve hattâ bazan öldürücü sonuçlar doğurabilir Ilımlı dozda alınan alkolün, laboratuar incelemelerine göre etkileri de bir hayli yıpratıcı gözükmektedir Dikkat zayıflamakta, tepkiler yavaşlamakta ve —başlangıçta gelen aldatıcı bir güçlülük duygusuna rağmen— çalışma verimi ve ritmi düşmektedir Buna karşılık alkolün sıtma, nezle, kalp yetersizliği gibi birtakım hastalıklar üzerinde giderici etkileri de vardır Hemen belirtmek gerekir ki bir çok iş ve trafik kazalarına yolaçan alkolün neşeli bir hayat doğrultusunda kullanımı, herşeyden önce insanoğlunun iradesine ve kendi üzerinde kurabildiği egemenliğe bağlı bir sorundur.

alkolizm (Fr alcolisme, İng. alcoholism) Alkollü içkilerin aşırı şekilde alınması sonucu ortaya çıkan zehirlenme süreci. Alkolizm, bugün, insanlığı tehdit eden en korkunç felâketlerden biridir. Bu dert, çoğunlukla erkeklere musallat olmakla birlikte, kadınların ve hattâ bazan çocukların da yakasına yapışmaktan geri kalmaz. Alkolizm, sürekli sarhoşluk sonucu yerleştiği gibi, belirli alkollü içkilerin ılımlı ama sürekli şekilde alınması sonucunda da yerleşebilir «Kronik alkolizm» diye adlandırılan bu ikinci şıkta, alkol adetâ bir tuzak gibidir Gerek sindirim aygıtında ve gerekse sinir sisteminde bozukluklar belirinceye dek ne hasta, ne de çevresi durumu bilemezler Ama söz konusu bozuklukların yolaçtığı komplikasyonlar öldürücü de olabilir.

Alkolizm, zihinsel bozuklukların doğuşunda da rol oynamaktadır Ve bu alanda sadece kişiliği oluşturucu öğeleri yıkmakla kalmamakta; aynı zamanda, anormal, geri zekâlı yada sapık çocukların doğmasına yolaçarak insan soyunun geleceğini zedelemektedir.

Dünya çapında önemli bir insansal sorun olan alkolizm, ancak tek tek bireylerle kamu görevlileri arasında gerçekleştirilecek bir işbirliği ve kamuoyunun sürekli olarak uyarılması sayesinde yenilebilir

ALLAİS Maurice (Paris - 1911) Fransız mühendisi ve ekonomi bilgini. Unlü Politeknik'te Madencilik öğrenimi gördükten sonra İstatistik Enstitüsü'nü de bitirdi; daha sonra da Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi başkanlığına getirildi. Avrupa Birliği fikrini geliştiren ve bu fikre pratik bir temel kazandıran, Maurice Allais'dir Batı Avrupa ülkeleri arasında başlatılacak bir bütünleşme (yada, «entegrasyon») sürecinin kısa zamanda getireceği olumlu sonuçları da ilk olarak gene Allais öngörebilmiştir Ortak Pazar'ı büyük bir ilerleme olarak göz önüne alan bilginin temel kaygısı, herşeyden önce etkin, sonra da özgür bir toplumun ekonomik koşullarının yaratılmasıdır.

Maurice ALLAİS : Ortak Pazar'ın beyni.

ALLEGRET Marc (Basel 1900 / Paris 1973) Fransız rejisörü. Belgesel filmler yapmakla sinema hayatına atılan Marc Allégret, André Gide'le birlikte Kongo'ya giderek büyük yazarı kamerayla izlemiştir. 1930 / 1940 yılları arasında ***Mam'zelle Nitouche*** (Küçük Hanım Nitouche, 1931), ***Lac aux Dames*** (Kadınlar Gölü, 1934), ***Orage*** (Fırtına, 1938) ve ***Entrée des artistes*** (Artistlerin girişi, 1938) gibi özenli ve sevimli filmler gerçekleştirmiş olan M. Allégret'nin bir ilginç yanı da, gerçekten büyük yetenek sahibi bazı oyuncuları keşfetmiş ve onlara ilk şanslarını tanımış oluşudur. Bu oyuncular arasında, Jean-Pierre Aumont, Michèle Morgan, Gérard Philipe, Danièle Delorme ve Brigitte Bardot'yu özellikle anmak gerekir.

Marc ALLEGRET bir çekim sırasında.

ALLEGRET Yves (Paris - 1907) Fransız rejisörü. Marc Allégret'nin kardeşidir. Kendisini sinema dünyasına ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kabul ettirebilen Yves Allégret, **kara film** türünün Fransa'daki en iyi uzmanı durumuna gelmiştir. Bu anlayış çerçevesinde gerçekleştirdiği ***Une si jolie petite plage*** (Küçücük Bir Cici Plaj, 1949) ve ***Manèges*** (Atlı Karınca, 1950) gerçek birer başarı örneğidir. Y. Allégret daha sonra bu türü bırakacak ve Jean Marais ve Alida Valli ile ***Les miracles n'ont lieu qu'une fois*** (Mucizeler Bir Kere Olur, 1951), Gérard Philipe ve Michèle Morgan'la ***Les Orgueilleux*** (Mağrurlar, 1953) ve gene Gérard Philipe'le ***La Meilleure Part*** (Aslan Payı, 1956) adlı, hepsi biribirinden usta işi ve derin bir insan sevgisiyle dolu yapıtları gerçekleştirecektir. Y. Allégret, en son olarak, Emile Zola'nın ***Germinal***'ini aynı adla beyaz perdeye uyarlamıştır (1963).

ALLEMANE Jean (Sauveterre - 1843 / Herblay 1935) Fransız sosyalisti. Matbaa işçisi olarak hayata atılmıştır. 1871 Paris Komünü'ne katılmış ve ömür boyu hapse mahkûm olmuştur. 1880 yılında affa uğradıktan sonra, hemen mücadeleye atılan Allemane, 1884 yılından itibaren ***Le Prolétariat*** adlı gazetede yazılar yayınlayacak; sonra da, ***Le Parti Ouvrier*** (İşçi Partisi) adı altında kendi gazetesini kuracaktır (1888). Bu arada, Jules Guesde'in **kolektivistler** topluluğuna karşı oluşan **posibilistler** topluluğunun başına geçmiş; 1890 yılında da, daha sonra ünlü işçi sendikası Confédération Générale des Travailleurs (Genel Emekçi Konfederasyonu)'ün oluşumunda büyük bir rol oynayacak olan «devrimci sosyalistler topluluğu»nu kurmuştur. **Almanizm** diye de anılan bu yeni akım, toplum örgütünde elemekçilerine kesin öncelik tanıyor; bu ereğe ulaşmak için başvurulacak araç olarak da genel grevi öneriyordu. XX. yüzyılın başlarında Allemane, Fransız kapitalizminin Fas'taki sömürgeleştirme girişimlerine göz yumma durumuna gelmiş bulunmaktaydı.

ALLEN Charles Grant (Kingston 1848 / Surrey 1899) İngiliz bilgini ve romancısı. Biyoloji profesörlüğü yapmış ve edebiyatla da ilgilenerek, çağına ve çevresine oranla son derece ileri fikirleri savunmuştur. Bilimsel yapıtlarını Darwin **evrim teorisi**'ne dayandıran Allen, ***The Woman who did*** (Davranmasını Bilen Kadın, 1895) adlı romanında, evlilik ve cinsel ahlâk konularında bağnaz çevreleri şaşırtan ve öfkelendiren fikirler ileri sürmüştür. Maddeci bir felsefe görüşüne yaklaşan bilgin, ***The Evolution of the Idea of God*** (Tanrı Fikrinin Evrimi, 1897) adlı yapıtında, Hristiyanlığa karşı olduğunu açıklamıştır.

ALLENDE İngacio (San Miguel 1779 / Sanmiguel - 1811) Meksikalı yurtsever. XIX. yüzyıl başlangıcında Meksika'da iktidardan uzaklaştırılan Avrupa kökenli Meksikalılarla melezlerin memnunsuzluğuna toprakları ellerinden alınan Yerlilerin öfkesi de eklenince Miguel Hidelgo tarafından ayaklandırılan Yerlilerin hareketinde Allende büyük bir rol oynamıştır. Gerçekten de, Dolores'te başlayan hareket sırasında, kraliçenin süvari alayına kumanda etmekte olan İ. Allende, ayaklanmaya kendisi katıldığı gibi alayının da katılmasını sağlayacak; ve böylece, başkaldıranların muntazam bir askerî kuvvete kavuşma olanağını yaratacaktır. İlkin, Monte de las Cruces'te iktidar kuvvetlerini bozguna uğratan Allende, en yakın silâh arkadaşlarından birinin ihaneti sonucunda ele geçirilerek kurşuna dizilmiştir.

ALLENDE Salvador (Valparaiso - 1908 / Santiago 1973) Şilili devlet adamı. 1932 yılında Tıp Fakültesini bitiren Allende, bir yıl sonra Şili Sosyalist partisinin kurucuları arasında bulunuyordu. Zorlu mücadelelerden sonra, 1937-1945 yılları arasında milletvekilliği yaptı. Bu arada Aguirre Cerda'nın kurduğu Halk Cephesi hükümetinde Sağlık bakanlığı görevine atandı; ama 1940 yılında Alman-Sovyet antlaşması imzalanınca bakanlıktan istifa etti.

«Bizim en birinci, en hayati önem taşıyan ilkemiz, anti-emperyalizmdir.» ALLENDE

1943 yılında Partisinin genel sekreterliğine getirilen Allende, 1945 yılında senatörlüğe seçildi; bir süre sonra da Senato başkanı oldu.

Bu arada Şili'de sol partiler, Halk Hareket Cephesi adı altında bir ittifak kuracaklardı. Ve Allende Cephenin cumhurbaşkanı adayı olarak katıldığı 1952, 1958, 1964 seçimlerinde yenilgiye uğradı. 1970 yılında sol cephenin cumhurbaşkanı adayı seçildi yeniden. Ve, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere bütün dünya emperyalistlerinin şiddetli karşı-propagandasına rağmen, geçerli oyların % 36'sından fazlasını alarak başkan seçildi.

Salvador Allende, özellikle Birleşik Amerika'daki finans çevrelerinin Şili ekonomisini kökten yıkma girişimlerine, iç savaş çıkartma tehditlerine ve —örneğin 1972 Eylülünde denenen cinsinden— hükümetine karşı tertipledikleri komplolara rağmen, Halk Ha-

reket Cephesi'nin önceden kabul etmiş olduğu ortak programı uygulamağa girişti ve emekçi yığınların çıkarı doğrultusunda bir dizi reformu art arda gerçekleştirmeğe koyuldu.

4 Mayıs 1973 seçimlerinde Halk Cephesi kesin bir ilerleme gösterecek; böylece Allende'nin normal görev süresi 1976'da sona ermeden meclislerce düşürülmesi olasılığı sıfıra inecekti. İşte bu durum, uluslararası emperyalizmi ve onların Şili'deki temsilcilerini çılgına döndürmeğe yetti.

Öte yandan Allende, 1973 yazı başında aşırı sağı olduğu kadar aşırı solu da karşısında bulacaktı. İki uçtan gelen şiddetli muhalefete karşı Hristiyan demokratlarla orduyu yansız tutabilmek için hükümette bir dizi değişiklik yapma yoluna gitti. Böylece, zaten göğüslemek zorunda olduğu ekonomik bunalıma bir de siyasal bunalım eklenmiş oluyordu. Haziran 1973'te sıkıyönetim ilân etmek zorunda kaldı. Ateşle oynamaktı bu..

Nitekim Eylül başında orduda da kıpırdanmalar başlamıştı. Ama Allende, «halkın sağduyusuna» güveniyordu. Şili'de, yarısından fazlası zaten kendisine oy vermemiş olan halkın yanı sıra bir de ordu bulunduğunu; ve bu ordunun hemen hemen bütün kadrolarının Birleşik Devletler'de eğitim görmüş olduğunu unutmaktaydı.

Ve ordu, general Pinochet'nin kumandasında, olumlu karşılanmayacağından emin olduğu bir muhtıradan sonra cumhurbaşkanlığı sarayını kuşatarak topa tuttu. Bütün yakınlarını dışarı yolladıktan sonra tek başına çarpışmağa devam eden Allende, çok geçmeden öldürülecekti.

Marksizmin demokratik yollardan peksalâ iktidara gelebileceğini ispatlamış ve bu inancını hayatı pahasına savunmuş olan Salvador Allende, hiç şüphe yok ki, çağımızın yetiştirdiği en büyük kahramanlardan biridir.

ALLENDE : Çağımızın yetiştirdiği en büyük kahramanlardan biri..

ALLENDE'den seçmeler

Her lider somut koşulların somut bir analizini yapmalıdır. (Bu, marksizmin özüdür zaten.) Bir başka deyişle, her ülke kendi taktiklerini, içinde bulunduğu koşulların ışığında düzenlemelidir.

•

Ancak bakır ve çelik kontrolümüz altına girdiği zaman, sodyum nitratımızın üzerinde tam anlamıyle egemenlik kurduğumuz zaman, geniş kapsamlı toprak reformu tedbirlerini uygulamaya koyduğumuz zaman, ihracat ve ithalatı devlet eliyle denetlemeğe başladığımız zaman, ulusal üretimimizin önemli bir kısmını kollektifleştirdiğimiz zaman... evet, ancak o zaman gerçek iktidara sahip olacağız. Ulusal üretimimizin «önemli bir kısmını kollektifleştirmek»ten söz ettim. Zira biz programımızda, ulusal ekonomimizin üç sektörden oluşacağını içtenlikle açıklamıştık : Ulusallaştırılmış endüstri, karma kesim ve özel sektör. Şimdi bütün bunlar... ulusal egemenliğimizi pekiştirmek, öz zenginliklerimizi yeniden ele geçirmek ve yabancı tekellere karşı mücadele açmak.. Bütün bunlar, evet bizi sosyalizme götürmezse başka ne götürür?. Şili ekonomik bakımdan bağımsız bir ülke haline gelir gelmez, gerçek iktidarın elimizde olup olmadığına ilişkin başkaca bir şüphe kalmayacak herhalde ortada. Bundan ötürü bizim en birinci, en hayatî önem taşıyan ilkemiz, anti-emperyalizmdir. Ve yasal değişiklikler yapma yolunda atılacak ilk adım, bu ilkenin uygulanmasından başka bir şey olmayacaktır.

•

İnsanlar arasındaki ilişkiler yada bu ilişkilerin alması söz konusu olan ve arzu edilen biçimler üzerinde sosyalist ülkelerde öteden beri tartışılmaktadır. Bu konuda çok çeşitli standardlar benimseniyor; yada kendiliğinden ortaya çıkıyor bu standardlar. Konunun henüz kapanmadığının farkındayız. Bunun gibi, bir kimsenin ortaya çıkıp da bağnazcasına : «Çözüm yolunu buldum!.» demesi de hiç şüphesiz komik olur. Bizim sosyalist devrimimize yolaçan şeye, yani kendi tarihsel ve toplumsal çelişkilerimizden doğan deney birikimimize dönüp ondan yararlanmanın çarelerini aramak zorundayız biz bugün. Başka ülkelerin deneylerinden gözleyebildiğimiz kadarıyle, bir çoğunda belirli ortak öğeler de bulunmaktadır şüphesiz. Bu ortak öğeleri şöyle sıralayabiliriz : İnsan etkinliğinin toplumsal niteliğinin belirginlik kazanacağı yeni bir değerler sisteminin yaratılması; başlıca insan etkinliği olarak emeğin yeni bir değerlendirmeden geçirilmesi; kişisel çıkar eğilimini ve bireyciliği körükleyen etkenlerin en-az'a indirilmesi..

Alman felsefesi (Fr. philosophie allemande, İng. German's philosophy) Felsefe tarihinde XVIII. yüzyıl sonunda başlayıp XIX. yüzyıl başında sona eren, yani Kant'la başlayıp Hegel'le kapanan dönemi belirtir. «Alman idealizmi»nin görkemli çağıdır bu dönem Kant, Reinhold, Maimon, Fichte, Jacobi, Schelling, Hegel hep bu çağda yetişmişlerdir. Bu şanlı dönem, XVII. yüzyılda, Leibniz felsefesi tarafından hazırlanmış; XIX. yüzyılda da, yeni-Kantçılık tarafından sürdürülmüştür. Kantçı bilgi teorisini derinleştiren ve modern bilimin verileriyle uzlaştırmağa yönelen yeni-Kantçılığın (Marburg Okulu H. Cohen, P. Natorp, E. Cassirer) yanı sıra, bu dönemi sürdüren akımlar, Bade Okulu'ndan çıkan «değerler teorisi»yle (Lotze, H. Rickert) Edmund Husserl'in başlattığı *fenomenoloji*'dir. Ayrıca E. Lask'ın, Kantçı eleştiricilikle fenomenolojiden doğma «sezgicilik»i bir sentez halinde birleştirme çabası; Nicolai Hartmann'ın doğa felsefesi; A. Gehlen'in idealizme aşıladığı yeni soluk; Martin Heidegger'ın varlık felsefesi ve Karl Jaspers'in varoluş felsefesi de, Kant'la başlayan güçlü akımın uzantıları olarak göz önüne alınabilir.

Genel olarak Alman felsefesi, bütün tarihi boyunca, iki yönde bir derinleştirme çabasının damgasını taşır Bir yanda Alman düşüncesine özgü analiz eğiliminden gelen akılcılığın temsilcileri vardır (XVII. yüzyılda Leibniz; XVIII. - XIX. yüzyıllarda Kant ve Fichte; XX. yüzyılda Husserl ve Lask); öte yanda ise Eckart (1260 - 1327) ile Jacob Boehme (1575 1642)'nin mistik düşüncesinden esinlenen romantikler (XVIII. - XIX. yüzyıllarda Schelling ve Hegel; XX. yüzyılda, Heidegger).

Alman Irkı Birliği (Alm. aslı *Pangermanist Allianz)* XIX. yüzyıl sonunda iyice palazlanmağa başlayan Alman emperyalizminin dünya egemenliğini ele geçirme doğrultusunda kullanmak üzere kurdurduğu ırkçı örgüt. *Alman Irkı Birliği*, 1891 yılında ve *Pangermen İttifakı* adı altında kurulmuştur. Kuruluşun resmî gerekçesi... yada, bahanesi... 1890 antlaşması uyarınca Almanya tarafından İngiltere'ye verilen ödünlere karşı Alman sömürgeci çevrelerinin tepkileri ve protesto hareketleri olmuştur.

Alman ırkçılığının iki kuramcısı :
Joseph Arthur GOBİNEAU

Bu örgüt, bir çok Parlâmento üyesini, sayısız tutucuyu, ama onlardan da çok olarak Milliyetçi-liberal Parti üyelerini içine almış bulunmaktaydı kısa zamanda. Ayrıca sayısız bilim adamı, hukukçu, sanayici, general ve yüksek rütbeli subay da örgütün üyesi olmuşlardı. Örgüt, maddesel kaynaklarını, büyük madencilik firmalarının desteğinden sağlamaktaydı; öyle ki, ağır endüstri tröstü Birlik'in gerçek efendisi durumundaydı.

Bütün bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak Birlik, çok geçmeden, Alman politikasının şekillendirilmesinde, yönlendirilmesinde ve yürütümünde büyük çapta söz sahibi olacaktır.

Houston Stewart CHAMBERLAİN

Pangermen İttifakı, sınırsız bir emperyalist yayılmayı amaçlayan bir propaganda yapıyordu. Almanların bütün öbür halklardan daha üstün olduğunu öne sürüyor; ve Alman kültürünü, dünyanın en yüksek uygarlık gösterisi olarak ilân ediyordu. ***Hitlercilik***'in o saçmasapan öğretilerinden çoğu, Alman Irkı Birliği'nin sözümona «fikir» sermayesinden alınıp türetilmiştir.

Afrika'da ve Güney Amerika'da geniş bir Alman sömürge imparatorluğunun kurulmasını amaçlamıştı bu Birlik; ve Alman hükümetini, sömürgelerin emperyalist devletler arasında yeniden bölüşümü için, hemen harekete geçmeğe çağırmaktaydı. İlk olarak da, Portekiz ve Belçika gibi «küçük» ulusların sömürgelerinden işe başlamayı öneriyordu. Ama örgüte göre Almanya, bununla katiyen yetinmemeli, Fransız ve İngiliz boyunduruğu altındaki topraklara da el atmalıydı. Alman Irkı Birliği'nin bu arada Alman hükümetine verdiği öğütlerden biri de, devletler hukuku yada Belçika'nın... üstelik bizzat Almanya tarafından tanınmış bulunan... tarafsızlığı gibisinden «inclr çekirdeğinl bile doldurmayacak şeyler»l hesaba katmama-

Alman ırkçılığının iki uygulamacısı :
İmparator WİLHELM II Tanca'da

sı gerektiğiydi. Birlik'in Ideologlarına göre, Monroe doktrinine karşı temkinli davranmak da bir o kadar gereksizdi.

Alman ırkçıları, Osmanlı İmparatorluğu'na apayrı bir dikkatle bakmaktaydılar. Gerçekleşmesine iyice bel bağladıkları en parlak fikirleri, bu büyük ülkeyi bir Alman sömürgesi haline getirmekti Alman İmparatorluğu'nun tahıl ambarı olacaktı Mezopotamya; Anadolu'nun bitek kıyıları da, Alman dokuma ve savaş endüstrilerine hammadde yetiştirecek büyük işletmelerle donanacaktı. Sözün kısası, «ulu» Birlik, Türlerle Araplara doya doya övünebilecekleri bir tek onur bırakmaktaydı Soylu Alman Irkı'nın kölesi olmak..

Bir sömürge yayılımı istemekle birlikte, Avrupa'yı da unutmuş değillerdl Alman ırkçıları; hattâ belki de, Avrupa'da yapılacak

Alman ırkçılığının iki büyük desteği :
Fritz THYSSEN

fetihler onları daha çok ilgilendiriyordu : Coşkun ideologlara göre, Iskandinavya, Hollanda, Danimarka ve İsviçre, bütünün ayrılmaz parçaları olarak Alman İmparatorluğu'na katılmalıydılar; Belçika ile Fransa'nın doğu kesimi de aynı kadere katlanmalıydı. Alman ırkçılarının Batı yönünde asıl gönüllerinden geçirdikleri şunlardı Stratejik değerinden ötürü Pas-de-Calais kıyısı ile, demlr madenleri başta olmak üzere ekonomik zenginliklerinden ötürü, Briey ve Lonnwy maden havzaları.

Irkçı yiğitlerin gönlünde yatan bir başka aslan da, Rusya'yı bir güzel yağmalamak ve parçalayıp bölmekti. Birlik üyeleri arasında çok sayıda Baltık Almanı vardı; ve Rusya'ya özel bir kin beslemekle ün salmış olan bu Almanlar, Baltık ülkelerinin yanı sıra Ukrayna ile Kafkasların da hemen fethini istiyorlardı. Ayrıca Slavlara da amansız

Alfred KRUPP

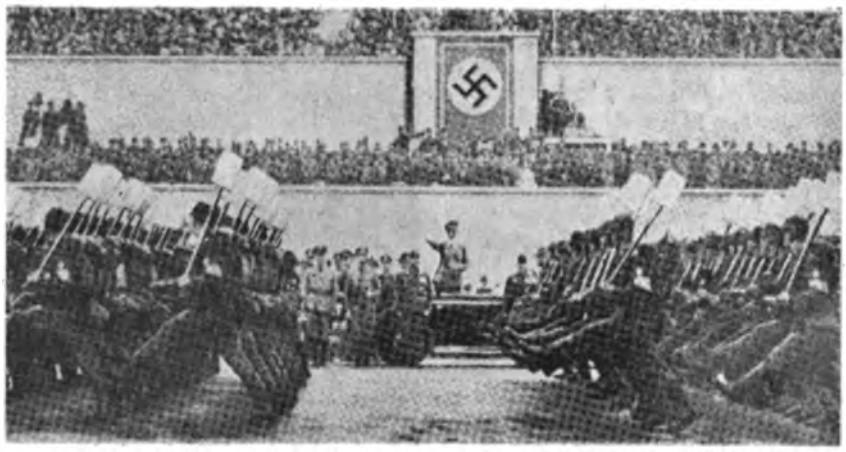

HİTLER sayısız resmi geçitlerinin birinde

düşmandılar Kurdukları planlara göre Balkan halkları en başta olmak üzere bütün Slavlar, Alman emperyalizminin köleleri haline getirilecekti.

Doğal müttefik olarak kabul ettikleri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na gelince Balkanlar'la birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na doğru bir köprü meydana getirmek üzere, Alman İmparatorluğu'na katılmasını tasarlıyorlardı bu koca devletin.. Türkiye'den başlatmayı düşündükleri ünlü **Drang nach Osten** (Doğu'ya Açılış) politikası, böylece garanti altına alınmış olacaktı.

Almanya'yı hiç sakınmaksızın hem Rusya'ya karşı Doğu'ya hem de İngiltere ile Amerika'ya karşı Batı'ya doğru saldırıya kışkırtmakla, dünyanın en büyük devletlerine karşı meydan okumaktaydı ırkçılar. İşin garibi bu maceracılar, «Almanya'nın demir eldivenli bir yumruk darbesi»yle, dünyanın bütün siyasal sorunlarının çözülebileceğine gerçekten inanmış bulunmaktaydılar.

Pangermencilerin etkisi, özellikle Alman burjuvazisi çevrelerinden yayılmaktaydı. Nitekim gerek burjuva Alman basını ve gerekse Prusyalı büyük toprak ağalarının emrindeki satılık basın 1890 yılından beri, sömürgelerde olduğu kadar Avrupa da fetih propagandası yapmaktaydılar.

Ve Alman emperyalistleri, tarih boyunca üstün dehalar yetiştirmiş olan Alman halkının bilincini, bir kaç yılda, işte bu propaganda ile zehirleyip körleteceklerdi.

Nitekim daha 1890 yıllarından başlayarak Pangermencilik doğrultusundakl tutkuların, yavaş yavaş, başta imparator olmak üzere Alman yönetiminin bazı önde gelen üyelerini de etkilemeğe başladığına tanıklık ediyoruz. Aynı dönemde bunun yanı sıra, Alman siyaset adamlarına şu fikir egemen olmağa başlamıştı Bismarck politikası gereğinden fazla dar çerçeveli, gereğinden fazla «Avrupa'ya dönük» bir politikadır; ve artık Almanya'nın, ünlü şansölyeye özgü bu modası geçmiş tutumu bir yana atıp, çağın gereklerine uygun bir **Weltpolitik** («dünya politikası») tasarlaması gerekmektedir

XIX. yüzyılın son on yılında, başta gösteriş meraklısı imparator Wilhelm II olmak üzere Alman diplomasi aygıtının ve tam yetkili sorumlularının bu fetihci Pangermen programı tamamıyle benimsediklerini söylemek, hiç şüphe yok ki, durumu abartmak olur. Henüz işler, o noktada değildir. Ama ırkçıların etkisi de, kendini her geçen gün biraz daha fazla duyurmaktadır.

Gerçekten de, ırkçıların temel fikri olan «geniş bir yayılmanın kaçınılmazlığı» inancı, başta imparator Wilhelm II olmak üzere örneğin Bülow gibi şansölyeler ve amiral Von Tirpitz gibi yüksek askerî görevliler tarafından benimsenmiş bulunmaktaydı. Nitekim Alman politikası, XIX. yüzyılın sonundan başlayarak gittikçe biraz daha saldırganlaşmış ve gittikçe biraz daha küstahça kışkırtmalara girmiştir. 1914 Birinci Dünya Savaşı ve 1918 yılında uğranılan felâket, işte bu körce gidişin mantıksal sonucundan başka bir şey olmasa gerektir.

Alman İdeolojisi (Alm. aslı Die deutsche İdeologie. Kritik der neusten deutschen Philosophie in ihren Repräsentanten, Feuerbach, B. Bauer und Stirner, und des deutschen Sozialismus in seinem verschiedenen Propheten) Karl Marx'la Friedrich Engels'in birlikte kaleme aldıkları yapıt. Tam adı, ***Alman İdeolojisi. Çağdaş Alman felsefesinin, temsilcileri Feuerbach, B. Bauer ve Stirner'in kişiliğinde ve Alman sosyalizminin de çeşitli peygamberlerinin kişiliğinde eleştirisi*** olan bu ünlü yapıtı Marx ve Engels, 1845 Eylülü ile 1846 Mayısı arasında Brüksel'de tamamladılar. Kitabı bastırmak konusunda büyük güçlüklerle karşılaşan yazarlar, yapıtı son şekline sokmayı erteleyecek ve kendi deyişleriyle «farelerin kemirgen eleştirisi»ne bırakacaklardı. Dolayısıyle de yapıt, 1933 yılında eksik olarak basıldı. Burada önemli bir ayrıntıya işaret etmemiz gerekiyor ***Kutsal Aile*** de iki düşünürün ortaklaşa kaleme almış oldukları bir yapıttır; ama bu yapıtta hangi bölümleri kimin yazmış olduğu belirtilmiştir; oysa ***Alman ideolojisi***'nde hangi sayfaları kimin yazdığını saptama olanağı yoktur. Sadece, yapıtın büyük kısmının Engels tarafından yazıldığını kesinlikle biliyoruz; ama pek mümkündür ki elimizdeki metin, henüz bulunamamış bir orijinalin kopyası olsun.. Kitabın, genç «Komünist Partisi»nin şefleri olarak Marx ve Engels tarafından bir yandan Hegelciliğin yandaşlarına karşı öte yandan da «hakikî sosyalizm»in peygamberlerine karşı takındıkları tavrı belirlemek üzere ortaklaşa yazıldığı kesindir. Örneğin Marx, ***Ekonomi politiğin eleştirisi***'ne yazdığı önsözde şöyle diyor «Kendi görüş tarzımızla Alman felsefeslnin ideolojik dünya görüşü arasındaki çatışkıyı elele ortaya çıkarmağa, daha doğrusu, geçmişteki felsefî bilincimizle olan hesabımızı kapatmağa karar verdik. Bu amaca, Hegel-sonrası felsefesinin bir eleştirisiyle ulaşılacaktı.» Görüldüğü gibl bu kitap bir polemik yapıtıdır ve zaten uzantısı olduğu ***Kutsal Aile***'nin yanında yer alır. Ama, sosyalizmin iki büyük ustasının bütün polemik yapıtları gibi bu kitap da, tarihsel maddeciliğin temelini oluşturan ilkelerin —haklı olarak— ilk açıklaması diye kabul edilen olumlu birtakım öğeleri de içermektedir.

Bütün bu polemik boyunca Marx ile Engels'in asıl nişanladıkları hedef, Hegelci solun kendini Hegel'e oranla nasıl belirlediğini ortaya koymaktan çok, Alman filozoflarıyle teorisyenlerinin kendilerini kuşatan sosyal gerçekliğe nasıl küçümseyerek baktıklarını ortaya koymaktır. Ve şimdi Marx'la Engels için, kendi dünya görüşlerinin temelini oluşturan, işte bu toplumdur. Tarihi, ekonomik gelişimi, sınıf mücadeleleriyle bu toplum.. Düşünürlerimize göre, felsefi kate-

MARX, Alman ideolojisi'nin yazıldığı yıllarda.

gorilerin savaş alanı değildir tarih : İnsanların yaratıp gerçekleştirdiği bir şeydir. İnsansa, toplum içindeki konumu, üretici güçler karşısındaki durumu ve bilincinin gerçek içeriği tarafından belirlenen somut bir varlıktır. Üretici güçler, mülkiyet ilişkileri, bilinç düzeyi Tarihin üç ana verisi işte bunlardır. İnsanın doğa ile ve öbür insanlar ile ilişkiye girmesini sağlayan, onun tarihsel davranışını belirleyen ve onu hayvandan farklı kılan öğe, üretimdir. Devlet, mülkiyet, vb. gibi kurumları yaratan da, toplum halinde yaşayan insanların ihtiyaçlarıdır. Tarihin akışının, siyasal rejimlerin evriminin, ideolojilerin doğuş ve batışının temelinde hep üretim gelişmesi yatar. Üretimin gelişmesinin belirli bir bölümünde ortaya çıkan işbölümü sonucunda insan, kendi etkinliğinin ürününden ayrılacak; öbür insanlarla belirli ilişkiler içine girecek; el emeği ile kafa emeği, kentle kır biribirine karşıt hale girecektir. Uzlaşmaz sınıflara bölünecektir toplum; ve insanlığın gerçek tarihini yapan, bu sınıfların mücadelesi olacaktır. Bizzat bilinç, artık, «bilinçli varlık»tan başka bir şey değildir. Yanl bilinç, somut koşulların yerini alan şu yada bu soyut görüşü içeren bir şey değildir aslında Her kuşağın içinde yaşadığı ve içinde ürettiği pratik koşulları belirli oranda yansıtan şeydir bilinç. Özel mülkiyet rejiminde birey, kendi kendisine ait değildir. Bölük pörçük bir hayat yaşar; kendisine empoze edilmiş olan toplumsal koşulların çerçevesi ve sınırları içinde gelişebilir ancak. Demek ki asıl gerekli olan, insanın bilincini değişikliğe uğratmak değil, bu bilincin yansısı olduğu pratik koşulları değişikliğe uğratmaktır. Komünizm bir Ideal değildir, tarihin gerçek hareketidir. Sadece proletaryadır ki, öbür insanlara zorla kabul ettirecek sınıf çıkarları olmadığı için, insanlığı kısıtlanmalardan kurtarabilir; çünkü onun kurtuluşu, insanlığın kurtuluşu demektir. Üretim araçlarının toplumsallaştırılmasıyle özel mülkiyet ortadan kalkacak ve doğal (yani, kör) bir işbölümünün sonucu olan parçalı İnsan etkinliği son bulacaktır. Ancak komünist rejimde tüm yeteneklerini özgürce geliştirebilecektir birey, ancak komünist rejimde bir yarım insan olmaktan çıkıp bütünsel varlığını gerçekleştirmeye yönelecektir. İşte ***Alman ideolojisi***'nin polemik dışı kalan olumlu kısmı (özellikle de Feuerbach'a ayrılmış olan Ilk bölümü), Marx ve Engels'in tüm yapıtlarının temelini oluşturacak olan bu ana temaları işlemeğe girişmektedir. Nitekim bu kitaptaki yönetici fikirleri, olgunluk çağının yapıtı ***Kapital***'de de bulacağız. Burada hemen belirtelim ki ***Alman ideolojisi***'nde anlatım da somutlaşmış ve açıklama, geniş bir kültürü sergileyen tarihsel verilere dayandırılmıştır sürekli şekilde. Genç Marx'ın yapıtlarında hep göze batan o Hegelci lafazanlık yoktur artık. Tam tersine Marx, o lafazanlığa, hasımlarının entellektüel portrelerini çizerken alay yollu başvurmaktadır. Ama şene de unutmamak gerekir ki ***Alman ideolojisi***, marksist dünya görüşünün bir ilk açıklamasından ibarettir; dolayısıyle de bu yapıtı, değerl ve önemi ne denli büyük olursa olsun, marksist düşüncenin son sözü diye almak yanlıştır. Nitekim Engels, 1888'de bu konuda şöyle yazıyordu «Maddeci tarih görüşünün bir açıklamasını meydana getiren bu yapıtın ispatladığı ana noktalardan biri de, bizim o çağdaki ekonomik tarih bilgilerimizin ne kadar eksik olduğudur.»

Bu ünlü yapıtı, Marx'ın 1845 Martında kaleme aldığı ve genel olarak hep ***Alman İdeolojisi*** ile birlikte basılan bir başka ünlü yapıtından, ***Feuerbach üzerine tezler***'den ayırmamak gerekiyor. İçeriğini zedelemeksizin özetlenmesi olanakdışı kalacak derecede yoğun bir şekilde yazıya dökülmüş olan bu on bir tez, Marx'ın o çağdaki düşüncesinin felsefi dayanağını meydana getirmektedir. Tezler üç bölüme ayrılır

— İlk üç tez, eski maddeciliğin ve salt idealizmin karşısına maddeci tarih görüşünü koymaktadır.

— IV, V ve VI. tezler, Feuerbach anlayışının sonuçlarını çözümler.

— En son beş tez ise, doğrudan doğruya Marx'ın dünya görüşünü dile getirmektedir.

Eski maddecilik, gerçekliği ancak nesne yada sezgi formu içinde kavramaktadır; idealizm ise, dış evreni, soyut bir etkinliğe indirger. Feuerbach'a göre insanın etkinliği, teorik etkinliktir (Tez II). İnsanın durum ve koşullar tarafından oluşturulduğunu öne süren maddecilik (XVIII. yüzyıl Fransız maddeciliği, örneğin Helvétius), durum ve koşulları değişikliğe uğratanın insan olduğunu unutmaktadır (Tez III). Feuerbach'ın tavrını eleştiren tezler, ***Alman ideolojisi***'nde geliştirilmektedir. Bütün bu ilk tezler, insanın özü bakımından pratik etkinlik demek olduğunun ve dünyanın da insanın somut pratik etkinliğinden ibaret bulunduğunun Feuerbach tarafından daima unutulduğunu vurgulamaktadır.

Son beş tezde ise Marx, öğretisinin temel düşüncelerinden bazılarını dile getirmekte. Dinsel, felsefi, vb. üstyapılar, aslında, belirli bir toplumsal gerçekliğin ürünüdür. Sosyal hayat, özü bakımından praktiktir; o bütün gizemler, çözümünü sosyal hayatta bulur. Sezgiye dayanan «statik» maddecilik, burjuvazinin görüşüdür. «Yeni maddeciliğin görüş açısı, ***insan toplumu***'dur; yada, toplumsallaşmış insanlık» (Tez X). Ve nihayet XI. tez, marksizmi geleneksel felsefi düşünceden ayıran öz farkını, son derece çarpıcı bir şekilde gözler önüne serer «Bugüne değin dünyayı değişik şekillerde ***yorumlamak***'tan başka bir şey yapmadı filozoflar. Oysa söz konusu olan, ***dünyayı değiştirmek***'tir.»

Almanya sorunu (Fr. question allemande, İng. German question) İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Almanya'nın ikiye bölünüşüyle ortaya çıkan ve «Soğuk Savaş»a yolaçan sorun. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa'nın yönetici emperyalist çevreleri tarafından güdülen politika sonucunda belirginlik kazanan bu sorunun durmaksızın deşilmesinden amaç, Alman militarizmini hortlatarak Sovyetler Birliği'ne ve Avrupa'da yeni kurulmuş öbür sosyalist ülkelere karşı bir vurucu güç halinde her an kullanılmak üzere yedekte tutmaktı. Bunu başardılar da.. Ne var ki emperyalist kampın bu başarısında, Sovyetler Birliği'nin esnekliğini gittikçe yitiren yeni dış politika anlayışının da katkısı olduğu rahatça söylenebilir.

Doğu Berlin'de oy kullanan bir seçmen.

İkinci Dünya Savaşı süregiderken, antifaşist koalisyonun üç temel direği durumundaki Sovyetler Birliği, Birleşik Amerika ve Büyük Britanya devletleri, aralarındaki belirli uyuşmazlıkları aşıp, savaştan sonra Almanya'ya karşı güdecekleri ortak polltikanın ilkeleri üzerinde anlaşmış bulunuyorlardı. Nitekim 1945 yılında toplanan ve savaş sonrası dünyasına rengini verecek olan Potsdam Konfaransı'nın kararlarında bu ortak politika kesin bir anlatıma kavuşturulmuş-

Haziran 1973, Bonn : İki Almanya nihayet biribirini tanıyor. Yukarıda : Antlaşmanın imzalanışından sonra Demokratik Alman Cumhuriyeti adına Michael Kohl (solda) ve Federal Alman Cumhuriyeti adına Egon Bahr, biribirlerine karşılıklı tanıma belgelerini sunuyorlar.

1964 Tokyo Olimpiyatları'na tek ekip halinde katılan Doğu ve Batı Almanya sporcuları.

tu Söz konusu kararlar Almanya'nın askersizleştirilmesini, Naziliğin kökünün kazınmasını ve ülkenin demokratikleştirilmesini öngörmekteydi. Bir süre sonra Fransa da katıldı bu kararlara. Ama Batılı devletler, önce gizliden gizliye, sonra açıktan açığa tavır alarak, bir tek demokratik Alman devleti kurulması için galiplerce elele tedbir alınmasına ilişkin Sovyet önerilerine karşıçıktılar. Bunu, Potsdam Antlaşması'nı çiğnemek pahasına Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere'nin, Berlin'deki işgal bölgelerini «Bizone» («İkili Bölge») adı altında birleştirmeleri izledi. 1946 Haziranında girişilen bu tutuma 1948 Haziranında Fransa da katılınca, «Üçlü Bölge» («Trizone») ortaya çıktı. Almanya'nın bölünmesi, işte böyle başlayacaktı.

1948 Eylülünde Batılı devletler bir adım daha atıp Federal Alman Cumhuriyeti'ni kurdular ve yeni Cumhuriyetin başbakanlığına en güvendikleri adamlarından biri olan azılı sol düşmanı Konrad Adenauer'in getirilmesini sağladılar. Bununla da kalmadı Batılı devletler Bir yandan Batı Almanya'daki demokratik örgüt ve partilerin hak ve eylemlerini kısıtlatırken, öte yandan en başta intikamcı Nazi kalıntıları olmak üzere bütün militarist ve gerici topluluklara devlet aygıtında görev alma olanakları sağlanmasına önayak oldular. Aynı zamanda Federal Almanya sınırları içinde savaş endüstrisinin yeniden kurulmasına göz yumdular, hattâ açıkça desteklediler bu yoldaki Alman girişimlerini. Böylece Batı Almanya'yı siyasal-askerî bir belirli kampa sürüklediler.

Buna karşılık Doğu Almanya'daki Sovyet işgal bölgesinde, toplumsal hayatın demokratikleştirilmesine ilişkin Potsdam Konferansı kararları harfi harfine ve sırasıyle uygulanmaktaydı. Anti-faşist güçlerin yeniden örgütlenmesi ve demokratik reformların gerçekleştirilmesi böylece sağlandı. Kapitalist tekeller ortadan yok edildi, Prusyalı büyük toprak sahiplerinin (junker'ler) çiftlikleri kamulaştırılarak toprakları köylülere dağıtıldı, yeni demokratik ve halkçı yönetim mekanizması işletildi. Batılıların desteğiyle Batı Almanya'da Bonn hükümetinin kurulmasından sonra Doğu Almanya bölgesinde, Ulusal Kongre'nin yönetiminde geniş bir halk hareketi başladı ve bu hareketten —pek doğal olarak— Demokratik Alman Cumhuriyeti doğdu. Sovyetler Birliği, yönetim işlerini hemen yeni Cumhuriyet hükümetine teslim etti. Sovyet askerî yönetimi yerini, Sovyet Denetim Komisyonu'na bıraktı. Bu komisyon, Potsdam Antlaşması kararlarının Demokratik Alman Cumhuriyeti sınırları içinde uygulanmasını denetliyordu. Aynı zamanda Sovyetler Birliği ile Demokratik Alman Cumhuriyeti arasında ikili diplomatik ilişkiler de kurulmuş bulunuyordu.

Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa'da egemen emperyalist çevrelerin güttükleri bölücü politika, görüldüğü gibi, Almanya'nın ulusal birliğinin çiğnenmesiyle sonuçlanıyordu. Ve kurulan iki Alman devleti, biribirine tamamıyle karşıt iki gelişme yolunda yürümeğe koyuldular. Demokratik Alman Cumhuriyeti, sosyalizm yolunda ilerliyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın feci kalıntılarını ortadan kaldırmak için zorlu bir mücadele vererek; ve, değişik sosyal rejimli devletlerin barış içinde yanyana yaşama ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalarak..

Bu arada Alman militarizminin önündeki engelleri kaldırmak için çabalayan Batılı devletler, Batı Alman silâhlı kuvvetlerinin kurulmasını ve Federal Almanya'nın Batı Avrupa Birliği yoluyle Nato'ya girmesini sağlayan Paris Antlaşması'nı imzaladılar.

Bunun üzerine Demokratik Alman Cumhuriyeti de 1955 yılında Varşova Paktı'na, hemen ardından da Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ne üye oldu.

Sovyet hükümeti, her iki Alman devleti arasında bir anlaşma imzalanmasını ve böylece İkinci Dünya Savaşı kalıntılarının tamamıyle ortadan kaldırılmasını sağlamak için sürekli çaba harcamıştır. Bu da son derece anlaşılır bir tutumdur Çünkü gerek Sovyetler Birliği'nin, gerekse Avrupa'daki öbür sosyalist devletlerin güvenliği büyük ölçüde bu sorunun çözülmesine ve bütün Almanya'da barışçı bir havanın egemen olmasına bağlıdır.

1969 yılında Batı Almanya'da iktidara gelen «Küçük Koalisyon» (Alman Sosyal-demokrat Partisi ile Alman Özgür Demokrat Partisi koalisyonu), Federal Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne ve öbür sosyalist ülkelere karşı daha esnek bir politika gütmek ve eşitlik ilkesine uygun şekilde Doğu Almanya ile ilişkilerini normale döndürmek istediğini açıkladı. Nitekim 1969 yılı sonlarında Federal Almanya ile Polonya arasındaki ilişkileri normalleştiren bir anlaşma imzalandı. Bunu, 1970 yılında Moskova'da Sovyetler Birliği ile Batı Almanya arasında imzalanan bir anlaşma izleyecekti. Ve bu anlaşmanın temelinde, Avrupa barışının ancak varolan devlet sınırlarının tanınması sayesinde korunabileceği bilinci yatıyordu. Moskova anlaşması, Avrupa'da siyasal iklimin ılımasına yardım ettiği gibi uluslararası genel durumu da olumlu yönde etkilemiştir. Nitekim bugün Federal Almanya'da siyasal gerçekçilik ilkelerine bağlı odaklar gittikçe güçlenmektedir. Öte yandan iki Alman devleti arasındaki dostça temaslar da sürekli gelişme yoluna girmiştir. Her iki devlet, 1973 yılından bu yana Birleşmiş Milletler üyesidir.

Picasso'nun gözüyle ELUARD.

Alman Randevusunda (Fr aslı Au rendez-vous allemand) Fransız şairi Paul Eluard'ın 1944 yılında yayınladığı şiir kitabı. Bu kitapta Eluard, kendisinin de etkin şekilde katıldığı Fransız Direniş Hareketi sırasında verilen mücadeleden esinlenerek yazmış olduğu en son şiirlerle, daha önce ***1942 yılında Şiir ve Hakikat*** (Poésie et Vérité 1942) ve 1944 yılında ***Dignes de vivre*** (Yaşamayı Hakedenler) başlıkları altında kaleme alıp yayınlattığı şiirlerini bir araya toplamıştır. Daha önce çıkan ***Açık Kitap*** (Livre ouvert) adlı şiir kitabında Eluard, İşgalci Nazilere duyduğu öfkeyi daha dolaylı ve üstü örtülü bir anlatımla aktarmaktaydı. Buna karşılık ***1942 yılında Şiir ve Hakikat***'ın anlamı, şairin kendi deyişiyle, şuydu: «İşgalcilere daha çok

zarar verebilmek için anlatım özgürlüğüne kavuşmak.» Gerçekten o güzel olduğu kadar da ünlü, çarpıcı olduğu kadar da düşündürücü olan ***Hürriyet*** şiiriyle başlıyordu bu kitap. Sansürden kurtulmak istiyorsa, «şiirin de dağa çıkması gerektiğini söylemişti Eluard. Nitekim ***Alınan Randevusunda***'da yer alan şiirlerin çoğu gizli olarak basılmış ve el altından dağıtılmıştır

Paul Eluard, Aragon'la birlikte en büyük iki ozanından biri olma onurunu bölüştüğü Fransız Ulusal Direniş Hareketi sırasında yazdığı bu şiirleriyle dünya çapında bir ün kazanmıştı. Ve hak edilmiş bir ündü bu. Gerçekten de ***Alınan Randevusunda***'da yer alan bütün parçalar, sade, dolaysız, yapmacıksız anlatımları ve alabildiğine vurucu imgeleriyle bütün demokrasi ve hürriyet savaşçılarının yüreklerini fethedecekti. Claude Roy'ın dediği gibi: «1940-1944 yılları arasında milyonlarca erkek ve kadın sadece hürriyete gerçekten âşıktılar. ***Hürriyet***'i okumuşlardı çünkü; ve bu eşsiz şiiri, bir ilân-ı aşk nasıl okunup anlaşılırsa, öyle okuyup anlamışlardı.»

almaş bk. **seçenek.**

ALMEİDA GARRETT João Baptista da Silva Leitao da (Porto - 1779 / Lizbon 1854) Portekizli şair, roman ve dram yazarı. Yüksek bir gümrük görevlisinin oğludur. Mutlu bir çocukluk geçirmiştir 1807 yılında ülkesi istilaya uğrayınca, ailesiyle birlikte Porto'dan ayrılarak Terceira adasına gelmiştir. Daha küçük yaşta, zekâsıyle, piskopos olan amcasının dikkatini çekmiş ve ondan sadece Postekiz klasiklerini değil, Eski Yunan tragedya yazarlarıyle Fransız edebiyatını ve biraz da Alman felsefesini öğrenmiştir. Papaz okuluna gitmeyi reddederek hukuk okumağa karar vermiş ve Coimbra Üniversitesi'ne yazılmıştır.

Söz konusu üniversite, o çağda, hürriyet taraftarlarının toplandığı bir yuva halindedir. Çok geçmeden tam bir hürriyet âşığı kesilen A. Garrett, yeni fikirleri heyecanla savunmağa koyulacak ve tavrını somutlaştırmak için de bir kaç piyes kaleme alacaktır Bu da onu, Tutucuların gözünde şüpheli kişi kılmağa yetmiştir. Bu arada şıklığına da toz kondurmadığı için, sınıf arkadaşları tarafından «Kutsal» diye nitelenmektedir.

1821 yılında hukuk diplomasını alan Almeida Garrett, bir yıl sonra İçişleri bakanlığına girmiştir. Cumhuriyet idealine her zamankinden daha çok bağlı olan genç yazar, gerek kral Jean VI'nın ölümüne değin, gerekse Maria da Gloria'nın saltanat süresi boyunca Partisinin gericiliğe karşı verdiği çetin mücadelede alabildiğine etkin bir pay sahibi olmuştur Almeida Garrett'in siyasal karyeri, o dönem Portekizinde art arda sıralanan darbeler nedeniyle, sürekli bir fırtına halinde geçecektir. Gerçekten de genç yazar, daha 1823 yılında İçişleri bakanlığına girdikten kısa bir zaman sonra, sürgünün yolunu tutmak zorunda kalmıştır. İlkin Londra'ya, sonra da Le Havre'a yerleşecek; ve burada, yaşamını sürdürebilmek için bir bankada çalışacaktır. Bu arada, ilk uzun şiiri olan ***Camoëns***'i yazmıştır.

Almeida Garrett, 1826 yılında bankadaki işine son verilince Paris'e gelecek ve en önemli yapıtlarından biri olan ***Dona Branca*** adlı şiir-romanını bu kentte tamamlayacaktır. Yazar, aynı yıl, Jean VI'nın ölümünden sonra Portekiz'de iktidarı liberaller alınca, ülkesine dönme olanağına kavuşmuştur. Gene İçişleri bakanlığındaki görevine atanan Garrett, iki yıl sonra yeniden sürgünün yolunu tutmak zorunda kalacaktır. En ünlü şiirsel yapıtı olan ***A lirica de Joao Minimo*** (Joao Minimo'nun Lirik Şiirleri, 1829)'yu bu arada Londra'da yayınlamıştır. Yedi yıl boyunca Avrupa başkentleri arasında adetâ mekik dokuyarak tam bir fesatçı hayatı yaşayan büyük şair, 1836 yılında Passos Manuel tarafından yapılan hükümet darbesinden sonra yeniden ülkesine dönecektir Braga'dan milletvekili seçilen ve Cortes'te büyük bir hatip olarak beliren Almeida Garrett, kısa zamanda bütün Liberal Parti'nin sevgilisi haline gelmiştir.

ALMEİDA GARRETT ***Hürriyet aşığı şair.***

Ama Garrett, herşeyden önce bir şair ve tiyatro yazarı olduğunu unutmayacaktır. Nitekim, ülkesine gerçekten ulusal bir tiyatro kazandırmak amacıyle, eski repertuarı amansızca bir elekten geçirerek, bütün Avrupa'yı saran romantizm ruhunu Portekiz tiyatrosuna da aşılamak istemiştir. Şairin bu erekle kaleme aldığı üç dramdan, ***O alfageme de Santarem*** (Santarem Silâhçısı, 1941) adını taşıyan tarihsel dram türündeki beş perdelik yapıtı özellikle ünlüdür.

Şairin en üstün verimlilik düzeyine eriştiği bu dönem, ne yazık ki uzun sürmeyecek ve 1842 yılındaki bir karşı-hükümet darbesiyle son bulacaktır Ölümden, Brezilya büyük elçiliğine sığınarak kıl payı kurtulan yazar, ***Flores sem fruto*** (Meyvesiz Çiçekler, 1844) adlı yapıtıyle lirik şiire dönmüştür. Almeida Garrett, uzun bir süre politikayla ilişkisini kesmiş olduğu halde, 1851 yılında Liberaller iktidarı yeniden alınca, Dışişleri bakanlığına getirilmiştir. Bunca acı deney ve hayal kırıklığından sonra uysallaşan büyük yazar, ***Folhas cahidas*** (Ölü Yapraklar, 1853) başlıklı son bir şiir kitabı yayınladıktan sonra, tam bir şüpheciliğe kapılmış olarak ölecektir.

ALMEREYDA Miguel (Haute-Garonne - 1883 / Fresnes - 1917) Fransız gazetecisi ve anarşisti. Ünlü rejisör Jean Vigo'nun babasıdır. Kısa hayatı, çeşitli sabotaj hareketlerine girişmek ve din adamlarıyle askerlere hakaret etmekten ötürü hapisanelerde geçmiştir. Nitekim, son tutuklanışında, kapatılmış olduğu hücrede esrarengiz bir şekilde ölü bulunmuştur. On yedi yaşında Paris'e gelen Almereyda, o dönemin, ***Libertaire*** ve ***Guerre Sociale*** gibi öncü gazetelerinde çalışmış ve 1913 yılında da ***Le Bonnet Rouge*** adlı ünlü anarşist gazeteyi kurmuştur. Yazar, özellikle, burjuva düzeninin tüm değerlerini hiç bir ayrım gözetmeksizin temelinden yıkmak amacıyle kaleme almış olduğu amansız yergileriyle tanınmıştır.

ALMQUIST Carl Jonas Love (Stockholm 1793 / Bremen 1866) İsveçli şair ve romancı. Profesörlükten rahipliğe, gazetecilikten besteciliğe kadar türlü meslek alanlarında etkinlik göstermiş olan Almquist, herşeyden önce, gerçekçi İsveç edebiyatının en önde gelen simalarından biridir. Vermland'da öğretmenlik yapmış, bir yandan da sosyal reform ve, özellikle, İsveç köylülerinin hayat koşullarını düzeltme yolunda yoğun bir etkinliğe girişmiştir. 1829 yılında Stockholm'e profesör olarak gelecek, daha sonra da, ***Aftonbladet*** adlı liberal gazeteyi çıkaracaktır.

1851 yılında bir tefeci tarafından dolandırıcılıkla suçlanmış ve Kuzey Amerika'ya kaçmak zorunda kalmıştır. ***Törnrosens bok*** (Yabanî Gülağacının Kitabı, 1832-1851) başlığı altında topladığı yapıtlarının içinde tarihsel romanlar, uzun hikâyeler, piyesler, denemeler ve şiirler bulunmaktadır. İçi içine sığmayan tutkulu bir yaradılışa sahip olan büyük yazar, önceleri romantik ve mistik yapıtlar verdiği halde, sonradan keskin bir gerçekçiliği benimsemişti. Ama karmaşık doğasının itişiyle, zaman zaman, ünlü düşünür Swedenborg'un mistik dünya görüşü doğrultusunda yapıtlar yazmaktan da geri kalmıyordu.

Edebiyat alanındaki yapıtlarıyle İsveç edebiyatının kişiliğini bulmasına yardımcı olduğu gibi, pedagoji alanındaki deneme ve yazılarıyle de yurdunun geniş anlamda kültür hayatını derinden derine etkilemiştir. Sınırsız bir çalışma gücüyle art arda yapıtlar yaratmış olan Almquist'in tarihsel romanları arasında ***Drottningens juvelsmycke*** (Kraliçenin Tacı, 1834), ***Ormus och Ariman*** (Hürmüz ve Ahriman, 1839); uzun hikâye-

Carl Jonas ALMQUİST Gerçekçi İsveç edebiyatının en önde gelen temsilcilerinden biri.

leri arasında *Palatset* (Saray, 1838); denemeleri arasında *Svenska fattigdomens betydelse* (İsveç yoksulluğunun öneml, 1838), *Europeiska missnöjets grunder* (Avrupa'daki memnunsuzluğun temelleri, 1847); şiirleri arasında *Songes* (Düşler, 1849) adlı kitaplarını saymak gerekir. Ayrıca, *Amalia Hillner* (1940), *Gabriele Mimanso* (1842) ve *The fruar i Smaland* (Smaland'da üç hanım, 1843) adlı romanlarıyle *Ramido Marinesco* (1834) adlı bir tiyatro yapıtı da bulunmaktadır.

alojizm (Fr. alogisme, İng. alogism) Mantıkdışıcılık. Mantıksal düşünmenin bizi hakikate ulaştıramayacağını ileri süren görüş. - Alojizm, mantığın yerine sezgiyi, imanı ve vahyi koyar. Gerici filozofların akıldışıcılığı, mistisizmi ve fideizmi haklı göstermek için başvurdukları bellibaşlı araçlardan birl olan bu görüş, gerek bilim ve gerekse insanoğlunun deney birikimi tarafından her an yenlden çürütülmektedir.

ALONZO Alicia (Havana - 1922) Kübalı balerin. Önce Fedorova'nın öğrencisl oldu, 1939 yılında Amerikan Ballet Caravan'a, 1941 yılında da Ballet Theatre'a girdl. Gerek örneğin *Giselle, Kuğu gölü, Sylphide*'ler gibl klasik repertuvarın, gerekse *Billy the Kid, Gala Performance* ve *Lilac Garden* gibi modern repertuvarın büyük rollerinl yıldız dansöz olarak olağanüstü başarıyla yorumladı. 1948 yılında kocası Fernando Alonzo (yada, Alonso) ve kardeşi Alberto Martinez'le birlikte, *Küba Ulusal Balesi* adıyle kendl kumpanyasını kurdu. Art arda turnelere çıktı. Bu arada, koregrafi de yapmağa başlamıştı. Haydn'ın bir teması üzerine düzenlediği *Sen-*

fonik denemeler, ve Nuguê'nln orijlnal müziği üzerine 1951 yılında gerçekleştlrdiği *Lydia*, bu girişimin llk başarılı örneklerldir. Alicia Alonzo, hayranlık verici bir duyarlıkla kusursuz bir tekniği bağdaştırmayı başarmış ender balerinlerden biridir.

ALOV Aleksandr (Harkov 1923) Sovyet rejisörü. Moskova Sinema Enstltüsü'nde ve özellikle de İgor Savçenko'nun yönlendirmesi altında yetişmiştlr. Naumov'la işbirlliği halinde, konularını dahe çok iç savaştan ve İkinci Dünya Savaşı'ndan alan filmler gerçekleştiren Alov, Sovyet yeni dalga rejisörlerinin en önde gelenlerlnden blrldir. 1954 yılında yaptığı *Coşkun Gençlik* adlı yapıtıyle kendini kabul ettiren sanatçı, 1957 yılında Ostrovski'nin dünya çapında ünlü *Ve Çeliğe Su Verildi* adlı başyapıtından, romanın kahramanının adıyle beyaz perdeye uyarladığı *Pavel Korçagin*'l gerçekleştirdikten sonra ülkesinin en önemli sanatçıları arasında yer almıştır. Alov, daha sonra, 1958 yılında *Rüzgâr;* 1961 yılında da, *Dünyaya Gelen Huzur İster* adlı başarılı filmleri yapmıştır.

ALPATOV Mihail Vladimiroviç (Moskova 1902) Sovyet sanat tarihi bilgini. Özellikle Bizans dönemi boyunca Rus sanatının geçirmiş olduğu süreç konusunda uzman olan Alpatov, ilk ikonlardan başlayarak gravürlerde olgunluğuna bulan bu sanat gelişiminl ortaya koymuştur. Ayrıca İtalyan Rönesansı'nı ve Batı Avrupa Barok sanatını da İnceleyen Alpatov, 1954 yılından beri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi üyesidir; bu görevi dolayısıyle de, uluslararası kongre ve toplantılarda ülkesini sık sık temsil eder. Alpatov'un temel yapıtları arasında şu kitapları sayabiliriz N. Brunov'la birlikte kaleme aldığı *Geschichte der altrussichen Kunst* (Eski Rus Sanatı Tarihi, 1932), *Histoire Üniverselle de l'art* (Evrensel Sanat Tarihi, 1955) adlı yapıtın «Başlangıcından çağımıza dek Rus Sanatı» başlıklı bölümü; ve, çeşltll yazılarını toplamış olduğu *Batı Avrupa Sanatı Tarihi* (1964).

Patricia ALONZO dansediyor.

ALTAMİRA Y CREVEA Rafael (Alicante - 1866 - Meksiko - 1951) İspanyol tarih bilgini. Madrid Üniversitesl'nde ders vermiş ve İspanyol Amerikası Karşılaştırmalı Terlh Enstitüsü'nde başkanlık yapmıştır. Aynı zamanda İspanya'nın yetlştirdiği en önemli hukukçulardan biri olarak da tanınan Altamira, siyaset hayatına atılmaktan geri kalmamıştır. İlk yapıtı, *Historia de la propriedad comunal* (Ortaklaşa Mülkiyetln Tarihi, 1890) adını taşır. *Psicologia del pueblo espanol* (İspanyol halkının psikolojisi, 1902) adlı yapıtında lse, bu halkın bugünkü hale gelmeslnde rol oynamış bulunan tarihsel olay ve etkenler incelenmiştir. Ama yazarın geniş çapta ün kazanmasını ve tarih alanında bir otorite olarak tanınmasını, *Historia de la civilizacion espanola* (İspanyol Uygarlığının Tarihl, 1901) adlı büyük yapıtı sağlamıştır. Uzun yıllar yurdundan uzakta yaşamak zorunda kalmış olan Altamira, tarlh incelemelerinde, genellemeler yapmaktan kaçınması ve ele aldığı konulara llllşkin belgeleri büyük bir titizllkle irdelemesi bakımından, modern tarih anlayışının en iyi temsilcilerinden biridlr.

altbilinç bk. **bilinçdışı.**

ALTENBERG Peter (Viyana - 1859 / Viyana - 1919) Avusturyalı yazar. Gece hayatına ve maceralara düşkünlüğüyle ün salmış olan Altenberg, yapıtlarında, burjuva hayatının anlamsızlığını ve sahteliğini güçlü blr mizah duygusuyle dile getirmiştir. Tıp ve hukuk öğrenimine başlamış ama bitirememlş olan yazar, llk yapıtını ancak otuz yedi yaşında yayınlamıştır. *Wie ich es sehe* (Onu nasıl görüyorum, 1896) adını taşıyan bu kltabında yazar, hayatı olduğu gibi ve bütün çıplaklığıyle anlatmağa çalışmıştır.

Altenberg'in amacı, yaşadığı ve gözlemlediği «hayat dilimi»ni, bir kaç sayfa içinde, en acı ve gerçek çizgileriyle betimlemekti. Yazılarının şu yada bu yazı türüne girmesinden çok dahe önemli olan, bütün bu yapıtların arkasında, yazarın macera sever bohem kişiliğinin sezilişidir. Altenberg, İçinde yaşadığı çevrenin sahte değerlerini şiddetle eleştirmiş ve kendi dünya görüşüne uyan kimseleri toplumun en alt kademelerinde bulmuştur. Bundan ötürü onun yapıtlarında hayvanların, çocukların ve yeni yetişen genç kızların ayrıca önemll bir yer tuttuğu görülür. Yazara göre bunlar, doğada çok daha yakın ve çok daha gerçek blr hayat yaşayan klmselerdlr.

Altenberg, kısa bir hikâyede yada bir konuşmada, üslûbunun yoğunluğu ve çarpıcı gözlemcilliğiyle, sayısız gerçeği blr anda okurun gözleri önüne sermeyi becerebllmiş nadir sanatçılardan biridir. Yazar, son günlerini, kendl kendisini gözlemleylp hayatın so-

na erişini ve ölümün gelişini betimleyerek geçirmiştir.

Peter ALTENBERG : Kendi ölümünü gözlemleyen yazar.

alternatif bk. **seçenek.**

ALTHUSSER Louis (Cezayir 1918) Fransız filozofu. Yüksek öğrenimini Paris'teki ünlü Ecole Normale Supérieure (Yüksek Öğretmen Okulu)'de yapan Althusser, 1948 yılında felsefe doktorasını verdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında başlayan Fransız Direnliş Hareketi'ne katıldı. Bu arada 1943 yılında Fransız Komünist Partisi'ne de üye olmuştu; ve marksist ideolojiye parti içinde yeni bir yön vermeğe çalışmaktaydı.

Althusser, bu doğrultudaki çalışmasını gittikçe biraz daha yoğunlaştırarak günümüze dek sürdürmüştür. Filozofa göre, Marx'ın gençlik yazıları ile ***Kapital*** arasında kesin bir ayrım yapmak gereklidir. Bir başka deyişle, Marx'ın gençlik yazıları hemen hemen tamamıyle Hegel'in etkisi altındadır; ve gerçek marksizm, ***Kapital*** ile başlar. Filozofun bu görüşe paralel olarak üzerinde önemle durduğu bir nokta da şudur Tepe üstü dikiliyken Marx tarafından ayak üzerine dikilmiş olan Hegelci diyalektik değildir aslında Marksist diyalektik; marksizm ile Hegelcilik arasında tam bir kopma vardır. Bu temel tezlerini 1965 yılından itibaren art arda yayınlamış olduğu ***Pour Marx*** (Marx'a giriş) ve ***Lire «le Capital»*** («Kapital» böyle okunacak) adlı yapıtlarında geliştirilen Louis Althusser, 1969 yılında ***Lénine et la Philosophie*** (Lenin ve Felsefe)'yi yayınladı. Bu yapıtı, ***Marx et Lénine devant Hegel*** (Marx ve Lenin Hegel'le hesaplaşıyor) ve ***Réponse à John Lewis*** (John Lewis'e cevap) adlı temel yapıtlar izleyecektir. Althusser, şu sorunun cevabını aramaktadır aslında : Marx'ın «Feuerbach üzerine XI. tez»i («Bugüne değin dünyayı değişik şekillerde ***yorumlamak***'tan başka bir şey yapmadı filozoflar. Oysa söz konusu olan, ***dünyayı değiştirmek***'tir.») göz önüne alındıkta, felsefe nedir? Ve bu cevabı ararken filozof, ilkin, uygulama kavramına dayanarak yola çıkmaktadır Uygulama demek, belirli bir hammaddenin belirli bir ürüne dönüştürülmesi demektir; bu dönüştürme süreci de belli bir çaba harcayarak ve belirli bir takım üretim araçlarından yararlanarak gerçekleşir. Bu süreç içinde, dönüştürme işi belirleyici bir etken durumuna girmektedir. Toplumsal uygulama alanında ise, özgül bir öğe olarak göz önünde tuttuğu «kuramsal (yada, «teorik») uygulama» üzerinde duruyor Althusser : Filozofa göre, felsefe, «teorik uygulama teorisi»dir.

Althusser, daha sonra ve özellikle yukarıda adlarını verdiğimiz son iki yapıtında, Eski Yunan matematiği ile Galileci fizik biliminin açtığı bilim alanlarının yanında, tarihin bilimsel teorik uygulanmasının da Marx tarafından gerçekleştirildiğini savunmaktadır. Gerçekten de, Althusser'e göre marksizm, yeni bir praksis felsefesi önermez, felsefeye yeni bir uygulama alanı açar. Söz konusu yeni uygulama, Lenin'in yapıtlarında yer alan bir

«Hata işlemekten çok daha kötü bir şey vardır : Hatayı itiraf etmemek.»
ALTHUSSER

dizi tezden kaynaklanmıştır. Felsefenin tarihi yoktur, ama «felsefe içinde bir tarih» vardır; ve bu tarih, maddecilik anlayışıyle idealist anlayışın durmadan yenilenen çatışması şeklinde dile gelmektedir.

Altına Hücum (1925) Charles Spencer Chaplin'in Jim Tully ile birlikte hazırladığı senaryo üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği film. Dekorları Charles D. Hall tarafından gerçekleştirilen, fotoğraf direktörlüğü Rollie Titheroh ile Jack Wilson tarafından ortakleşa yapılan filmin başrolleri, Charles Chaplin, Mack Swain, Georgia Hale, Tom Murray, Henry Bergman ve Malcolm Walte tarafından paylaşılmıştı.

Klondyke bölgesinde 1898 yılında altın aramağa çıkan Şarlo tatsız bir maceraya dü-

Altın arayıcısı Şarlo, yoluna çıkan ilk kulübeye canını atmış ısınmağa çalışıyor..

şer ve kötü adam Larsen (Tom Murray)'in elinden Şişman Jim (Mack Swain) sayesinde kurtulur. Ama hemen Georgia'ya âşık olur. Ne var ki Georgia (Georgia Hale), ona yüz vermemektedir. İki kafadar, bir barakada ölümle yüzyüze geldikten sonra, nihayet bir altın yatağı bulurlar. Böylece servete kavuşan Şarlo, yeniden arar bulur Georgia'yı. Burada, sinema tarihinin en ünlü parçaları arasında sayılan bir dizi sekans art arda sıralanmaktadır Karla kaplı sarp bir dağ geçidini tırmanış; bir kasaba barında Georgia ile karşılaşma; Georgia için hazırlanan şölen; gelmeyen Georgia'yı gelmiş varsayıp ona adamak üzere, ekmek parçalarını çatala takarak yapılan dans gösterisi; açlığa düşen iki kafadarın biribirlerini tavuk olarak hayal etmesi; Şarlo'nun ayakkabılarını haşladıktan sonra, bağcıkları birer spagetti yer gibi keyifle yemesi; ve... milyarder altın arayıcısının Amerika'ya dönerken vapurda Georgia'ya rastlayınca, birdenbire eski duygusal ve beceriksiz Şarlo haline girmesi..

Altına Hücum, Şarlo'nun yarattığı en yetkin filmlerden biridir. Yapıtta dile geti-

Noel gecesi, saat 12'yi vurmuş, insanlar eğleniyor : Şarlo gene yalnız ve... gene dışarda.

rilen macera, hem Şarlo'nun kendi bireysel yazgısını, hem de o çağda doruk noktasına varmış olan Amerikan refahını simgeler. Filmin bir başka boyutu da, trajik öğe ile komik öğe'nin içiçe geçmiş oluşudur. Gerçekten de bu yapıtta Şarlo, belirli bir sahnede sırtını kameraya çevirerek, bir çok aktörün gözleri ve dudaklarıyle bizlere aktarabileceğinden çok daha yoğun bir heyecan yaratmasını.. hem de basit bir omuz kımıldatmasıyle.. başarmıştır.

Filmin Amerikanca orijinal adı, ***The Gold Rush***'tır.

«Altın Çağ» (Fr. l'âge d'or, İng. golden age): Eski Çağ halklarının tasarımında insanların huzur, refah içinde ve dürüstlük kurallarına uyarak kavgasız, savaşsız yaşadıkları; güle oynaya çalışıp ürettikleri ve ürünlerden eşitlik içinde yararlandıkları eski mutluluk çağı. Eski Çağ halklarının gözünde bu mutluluk çağının, geçmişte bir modeli de bulunmaktaydı *Atlantis*. Atlantis (yada, «Atlantid») sözcüğüne, yazılı tarihte, ilk olarak Platon'da rastlamaktayız. Platon'un, ilk «nurlanma» gezisinde Eski Mısır rahiplerinden dinlediği efsane, özet olarak, şudur

Zamanların başlangıcından önce, kendilerine Atlant adını veren tanrı-insan'ların yaşadığı bir kıta vardı. Bu varlıklar, hastalıktan ve kusurdan bağışık, bütün erdemlerin sahibi, bütün gizemlerin bilicisiydiler. Kışı bahara çevirmek, balık olup suların altında gitmek, bir yerden bir yere kuş olup uçmak, ellerindeydi. Masal yapısı saraylarda mutlu ve eşittiler. Yıldızlardan inen konukları ağırlar, kendileri de zaman zaman gökyüzüne konukluğa varır, bazan da insanların arasına iner ve onları ellerinden tutup eğitirlerdi. İnsanların içinde en yetkin olanlara cennet ülkelerini görmeyi de nasip ettiler.

Bütün çağlar boyunca ve hemen bütün halklarda, Atlantis efsanesinin değişik rivayetlerine rastlamaktayız. Acaba bu efsane aracılığıyle insanlar, gerçekten var olmuş olup da batan bir «yitirilmiş cennet»i mi aramışlardır? Yoksa en derin özlemlerini, gerçekleşmesini bir parça daha olası kılmanın o gizli umuduyle, böyle bir efsanede mi somutlaştırmış... yani geleceği, geçmişe mi taşımışlardır? Tarihsel açıdan kesin gibi gözüken şudur Altın çağ efsanesi, ilkel komün düzeni dağılıp da sınıflı toplumlara özgü bunalımların çoğalıp derinleştiği kölecilik düzeni kurulduktan sonra ortaya çıkmıştır. Ve şimdi halkler, o «Altın Çağ»ı, sömürüsüz ve sınıfsız bir toplumda görmektedirler.

Altın Çağ: Üç perde, beş tabloluk bale yapıtı. A.V. İvanovski'nin librettosu, Dimitri Şostakoviç'in müziği, Hodaseviş'in dekor ve kostümleri ve V.T. Vaynonen'in koreografisiyle gerçekleştirilen yapıtın ilk evrensel prömyeri, 26 Ekim 1930 gecesi Leningrad Operası'nda yapıldı.

Yapıtta, aynı zamanda romansı ve sivasal boyutları olan bir olay geliştirilmektedir; nitekim, bale boyunca, dışavurumcu dans tekniği ile karakter dansı'nın art arda yerleştirildiklerini görürüz. Yapıtın bu ilk sahneye konumunda büyük dansöz Galina Ulanova, Avrupalı bir genç komünisti canlandırıyordu. Partisyon ise, büyük bestecl Şostakoviç'in bale için yazdığı ilk yapıtı meydana getirmekteydi.

Moskova Bolşoy Tiyatrosu yıldız dansözlerinden Rayssa Struşkova Altın çağ*'ın bir sahnesinde.*

Altın Çağ'ın bir başka ilginç yanı da, devrimci havasının yanı sıra, Stalin döneminin sanat eğilimini iyi yansıtmasıdır.

Altın Çağ (1930) Luis Bunuel'in Salvador Dali ile birlikte hazırladığı senaryo üzerine Fransa'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü A. Dubergen'in yaptığı bu filmde başrolleri G. Modot, Lya Lys, Caridad de Labardesque, Pierre Prévert, Artigas ve Max Ernst paylaşmışlardır. Bunuel'in büyük başyapıtlarının ilki olarak göz önüne alabileceğimiz bu filmde, İspanyol sinema ustasının daha sonra gerçekleştirdiği eşsiz yapıtlarındaki bütün ana temaları bulabiliriz. Noailles vikontu tarafından finanse edilen ve yapımında Bunuel'e sınırsız bir özgürlük tanınan filmin adı, başlangıçta, ***Komünist Manifestosu***'nun ünlü deyimiyle, ***«Bencil çıkardüşkünlüğünün dondurucu sularında»*** olarak tasarlanmıştı. Ve Marx'ın yanı sıra Sade'dan, Freud'dan olduğu gibi gerçeküs-

Altın çağ*'dan bir plan.*

tücü ideolojiden de kaynaklanan filmde güttüğü amacı şöyle tanımlıyordu Bunuel **«Zaten kokuşma halinde olan ve papazlarla polisleri kullanarak hayatını sürdürme çabasına giren bir toplumun direniş gücünü kırmak..»** Gerçeküstücülerin ana temalarından biri olan «delice sevişme» (yada, «çılgın aşk», «amour fou»)'ye bir övgü olarak da kabul edebileceğimiz yapıtta, Freud'çu simgeler aracılığıyle, dine ve sosyal düzene karşı amansız saldırılar da yer almaktadır.

Sansürden ilkin «bir delinin düşü» nitelemesiyle sunularak viza alan Altın Çağ, daha ikinci temsilinde, gösterildiği sinema salonunun faşist örgütlerce saldırıya uğraması üzerine yasaklanmıştır.

Amansızca gerçekçiliği, çarpıcı arılığı, başdöndürücü lirizmi ve hiç bir ödün tanımaz içtenliğiyle sinema sanatının bellibaşlı doruklarından biri olan filmin en önemli bölümlerini (yada, sekans'larını) sıralamakla yetinelim 1. Akrepler üzerine belgesel bölüm. 2. Majorca'lı haydutların deniz kıyısındaki bitkin hali. 3. Roma kentinin temelinin atılışının iki âşığın delice sevişmesiyle «gölgeleniş»i. 4. Bir markinin konağındaki olaylarla dolu büyük resepsiyon. 5. Çağrılı adamın markizi tokatladıktan sonra, kendisini telefonla arayan bir bakanı intihar etme zorunda bırakışı. 6. Genç sevgilisinin çağrılı adamı, parkta konser veren yaşlı orkestra şefiyle öpüşmek üzere terketmesi ve.. sonuç olarak da... 7. Sade'ın en ünlü kahramanlarından birinin, Blangis dükünün İsa çehresi altında sunuluşu.

Filmin Fransızca orijinal adı, *L'Âge d'or*'dur.

«altıncı devlet» (Fr. sixième force, İng. sixth force) XIX. yüzyılda *«altıncı kuvvet»* olarak da adlandırılan basın. - O çağ Avrupasında beş büyük devlet vardı İngiltere, Rusya, Almanya, Fransa ve Avusturya-Macaristan. Ve gene aynı çağda kamuoyunun oluşturulmasında belirleyici rol oynamağa başlamış bulunan basına, bu büyük gücünü dile getirmek üzere, «altıncı devlet» yada «altıncı kuvvet» denilmekteydi.

Altın Kollu Adam (Amerikanca aslı Man with the Golden Arm) Amerikan romancısı Nelson Algren'in yapıtı. 1949 yılında yayınlanan bu romanın kahramanı Frankie Majcinek, Chicago'da Polonya asıllı hırsız ve serserilerin kaynaştığı sefil semtin tipik bir ürünüdür. Bir tek avantaj tanımıştır talihi ona Güçlü olduğu kadar da kıvrak bir bileği vardır. Bundan dolayı da, kâğıt dağıtıcı olarak çalıştığı yeraltı kumarhanesinde «altın kollu adam» olarak anılır. Boş zamanlarında ünlü bir caz orkestrasının ünlü davulcusu olmayı düşleyen Frankie, evlidir de. Ne var kl karısı Sophie, bir araba kazasında sakatlanmıştır ve sürekli olarak tekerlekli koltukta yaşamaktadır. Aslında, kocasını yanında tutabilmek için felçli numarası yapmaktadır Sophie. Ama kaza gecesi arabayı sarhoş olarak sürmekte olan ve gerçeği bilmeyen Frankie, olaydan kendini sorumlu tutmakta ve karısının karşısında suçluluk duygusuna kapılmaktadır. Bu durumda derdini bir nebze olsun unutabilmek için de uyuşturucu maddeye başvurmaktadır. Zaman zaman isyan eder morfine Frankie, kurtulacağı umuduna kapılır. Ama gittikçe biraz daha tutsak olmaktadır. En sonunda bir gece, gururunun kırılmasına dayanamayarak, kendisine «mal» bulan adamı öldürür; bir süre sonra da intihar eder.

Kahramanı için kurduğu sosyal yazgı çizgisi aracılığıyle yazar, bütün bir toplum kesiminin yazgısını dile getirmektedir: Aman bilmez kuvvetlerin baskısı altında sömürüle sömürüle bunalan ve umutsuz kurtuluş çabaları daima çaresiz kalan insanlardır bunlar. Kitapta bize yazar bu düşkün ve acınası tiplerden çok çarpıcı bir demet sunmaktadır. İnsan sevgisiyle yüklü ve buruk bir gerçekçilikle işlenmiş olan bu roman, ünlü film yönetmeni Otto Preminger tarafından başarılı bir şekilde sinemaya da aktarılmıştır.

Altın Kollu Adam (1955) Otto Preminger'in Nelson Algren'in aynı adlı romanından W. Newman ve L. Meltzer tarafından düzenlenen senaryo üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü Sam Leavitt'in, dekorlarını Darrell Silvera'nın, müziğini ise Elmer Bern-

Frank Sinatra ile Kim Novak, **Altın kollu adam'ın bir sahnesinde.**

stein'in yükümlendikleri filmin başrollerini Frank Sinatra, Eleanor Parker, Kim Novak ve Arnold Stang paylaşmaktaydılar.

Preminger'in en iyi yapıtı olarak kabul edebileceğimiz bu film, başarısını, büyük çapta rejisörün ustaca yönetiminin yanı sıra Frank Sinatra'nın unutulmaz yaratımına da borçludur. Gerçekten de ünlü aktör bu filmde, bir yandan pişmanlık, bir öte yandan uyuşturucu maddeler ve bir üçüncü yandan da mutlu sonuca ulaşması olanakdışı bir aşkın ezikliği içinde kıvranan bir adamı eşsiz bir canlandırış gücüyle bizlere sunuyordu. Ayrıca Kim Novak, çok iyi bir yönetmen olan Preminger sayesinde bu filmde ilk olarak kendini gösterecekti. Yapıtın bir başka önemli özelliği de Birleşik Devletler'deki gizli fuhuş yuvalarını ve kumarhaneleri ve buralarda kendilerine geçim yolu arayan insanları ibret verici bir anlatımla gözler önüne sermesi olmuştu.

altlamak (Osm. idracetmek, Fr. subsumer, İng. subsume) Tikel bir durumu genel bir ilkenin ışığında düşünmek. - Bir bireyin genel bir ideyi canlandırmak üzere somut örnekler bulması demek olan «altlama», bilgiden çok yargıya ihtiyaç gösterir (Kant). Bu terim, *Saf Aklın Eleştirisi*'nde, «şematizm» bölümünde Kant tarafından kullanılmış ve yaygınlaştırılmıştır.

ALTMAN Robert (Kansas City - 1925) Amerikalı film rejisörü. İkinci Dünya Savaşı sırasında bombardımancı pilot olarak Amerikan ordusunda görev yapan Altman, savaştan sonra gazeteciliğe başladı; sonra da belgesel filmler çevirmeğe koyuldu. Bu alanda gerçekleştirdiği ilk yapıt, *The Delinquents* (Suçlular) başlığını taşır ve 1955 yılında tamamlanmıştır. Bu filmi, 1957 yılında çevirdiği ikinci bir belgesel olan ve ünlü aktörün hayat macerasını sergileyen *The James Dean Story* (James Dean'in Öyküsü) izlemiştir. Her iki filmden de umduğunu bulamayan Altman, televizyon yapımcılığına başladı. 1968 yılında çevirdiği *That Cold Day in the Park* (O soğuk gün parkta) adlı filmle adını duyurdu. 1969 yılında gerçekleştirdi. *M.A.S.H.* (Cephede eğlence) adlı yapıtıyle Cannes Film Şenliği'nde büyük ödülü kazandı. (1970). Ünlü sanatçı daha sonra *John Mac Cabe and Mrs. Miller* (John Mac Cabe ve Bayan Miller, 1971), *İmages* (İmgeler, 1972) ve *The Long Good-Bye* (Bitmeyen Veda, 1973) gibi filmlerle başarısını sürdürdü.

ALTMAN Nathan (Polonya - 1910) İsrailli yazar ve şair. Kendisi çocukken İsrail'e göç etmiş bir ailenin oğludur. Lirik tarzda kaleme alınmış şiirlerini derlediği bir çok kitap yayınlamıştır. Ayrıca Racine, Shakespeare ve Rabelais'nin yapıtlarını da İbranîceye çevirmiş olan yazar, halk arasındaki büyük ününü, İsrail gazetelerinde sürekli olarak yayınladığı, günlük olaylarla ilgili yerici ve alaycı kısa şiirlerine borçludur.

ALTOLAGUIRRE Manuel (Malaga 1905 / Burgos 1959) İspanyol şairi. Öğrenimini Cizvit papazları yanında yapan sanatçı, genç yaşta edebiyat alanına atılmış ve bir şiir kitabı yayınlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İspanyol şiirinin göz kamaştırıcı bir gelişme göstermesini sağlayan genç kuşak sanatçılarıyle ve bu arada özellikle Garcia Lorca ile ilişki halinde bulunan Altolaguirre, Paris ve Londra'da uzun yıllar kalmış ve *Poessia* (Şiir) adlı bir de dergi yayınlamıştır. 1936 yılından itibaren Cumhuriyetçiler'in safında yer alan ve onlarla birlikte İs-

panya İç Savaşı'na katılan şair, halkın faşizme karşı direnişini ve kahramanlığını, şiirlerinde büyük bir ustalık ve başarıyla dile getirmiştir. Franko kuvvetlerinin Cumhuriyetçiler'i yenilgiye uğratmasından sonra Küba'ya sığınan sanatçı, şiirlerinin yanı sıra plyesler, denemeler ve edebiyat eleştirileri de kaleme almıştır. Altolaguirre, büyük İspanyol şairlerinden özellikle Gongora ile Juan Ramon Jimenez'in etkisinde kalmıştır. Yapıtlarında, ayrıca, çağdaş modern şairlerden Alelxandre'nin etkisi de açıkça belli olur. Çağdaşlarında da görüldüğü gibi, Altolaguirre'nin şiirinde eski İspanyol edebiyatından gelme öğelerle modern şiir anlayışı başarılı bir sentez içinde kaynaştırılmış bulunmaktadır. İspanya dışında yaşamak zorunda kaldığı süre boyunca, Fransa, İngiltere, Amerika'da çeşitli edebiyat dergilerinin yönetiçiliğini de yapmış olan şair, ayrıca, gizli gerçekleri dile getirişindeki ustalıklı ve derin duyarlığı ile dikkati çeker. ***Amor*** (Aşk, 1931) adlı şiir kitabı özellikle ünlüdür.

Akın, baskın, savaş, soygun, kıyım ve... altta kalanlar.

ALTON-SHEE (1810 / Parls - 1874) Fransız siyaset adamı. Asıl adı Edmond de Lldnères olan Alton-Shee kontu, siyaset hayatındakl maceralarını dile getirdiği, ***Mémoires*** (Anılar, 1868) adlı kitabın yazarıdır. Çağının siyaset ve fikir hayatında önemli bir yeri bulunan yazar, önce, 1836 yılında Fransa Yüksek Meclisi'ne üye seçilmiş ve Restorasyon döneminin tutucu hükümdarı Louis-Philippe'i desteklemiştir. Ama 1848 yılında demokratik ve sosyal bir cumhuriyet yanlısı olarak sivrilen yazar, 1870 yılında çağın ikl ünlü gazetesi olacak olan ***Le Peuple souverain*** ile ***Le Suffrage universel***'i kurmuştur.

altrüizm bk. **özgecilik.**

Altta Kalanlar (İspanyolca aslı Los de abajo) Meksikalı yazar Mariano Azuela'nın 1916 yılında yayınladığı roman. Meksika devriminde Pancho Villa kuvvetlerinde hekim olarak görev yapmış olan Azuela, 1915 yılında Birleşik Devletler'e sürgün gitmek zorunda kalmıştı; ve bugün «devrim romanı» olarak adlandırılan yepyeni bir roman türünün kaynağı diye kabul edilen bu yapıtı, ülkesinin özgürlük savaşı boyunca yoldaşlarıyla birlikte sürdürdüğü dişediş mücadelenin canlı anılarıyle donatarak yazdı. Romanın sürekli akın, baskın, savaş, soygun ve kıyımlarla örülü olan konusu ve konunun çevresinde örgütlendiği devrimci general Demetrio Macias'ın hem cömert, hem alabildiğine gaddar kişiliği, devrimci mücadele ile yağmacılığın adetâ içiçe yürüdüğü bir dönemin kargaşalığını ustaca yansıtmaktadır. Niteklm Azuela, kimi devrimcilerin de yağmacılığa özendiğini belgeleyen bölümlerden ötürü, «resmî eleştirmenler» tarafından kınanmış; hattâ bir ara gericilikle de suçlanmıştır. Ne var kl bu suçlamalar, büyük yazarın gerek devrim sahnelerini, gerekse kişileri betimlerken ulaştığı canlandırış gücüne gölge düşürememiştir. Valéry Larbaud'nun deyişiyle Azuela, «kesin ve vurucu üslûbuyle büyük tarihçi Tacitus'u andırmaktadır».

altyapı ve üstyapı (Fr. infrastructure et superstructure, İng. substructure and superstructure) Tarihsel maddeciliğin, bir toplumdaki ekonomik-sosyal ilişkilerle öbür bütün ilişkileri dile getirmek için kullandığı temel kavramlar. Altyapı (kl buna, «temel» de diyebiliriz), toplumun ekonomik yapısını oluşturan ilişkilerin tümüdür. «Altyapı» ve «üretim ilişkileri» kavramları aslında eşanlamlıdır, ama özdeş değildir. «Üretim ilişkileri» kavramıyle «üretim güçleri» (yada, «üreticl güçler») kavramı, bağlılaşma halindedirler. Buna karşılık üstyapı ise fikirleri, örgütleri ve kurumları içine alır. Üstyapı, aynı zamanda, sosyal bilincin belirli formları demek olan siyasal, hukuksal, ahlâkî, estetik, dinsel ve felsefî görüşleri de içermektedir. Sosyal bilincin bütün formları, şu yada bu biçimde, ekonomik ilişkileri yansıtır. Bunların bazıları, örneğin siyasal ve hukuksal formlar, ekonomik ilişkileri doğrudan doğruya yansıtırken bazıları da dolaylı şekilde yansıtmaktadır. Bu sonuncular politika aracılığıyle ekonomik temele bağlıdırlar. Üstyapı, ideolojik ilişkileri de içine alır. İdeolojik ilişkiler, insan bilincinden bağımsız bir biçimde şekillenen üretim ilişkilerinden farklı olarak, ancak bilinçte yer ettikleri zaman şekillenirler. Üstyapı fenomenlerinin, aslında temel tarafından belirlenmekle birlikte, belirli bir özerklikleri de vardır. Bazı örgüt ve kurumların her birl belirli bir sosyal bilinç formuna bağlıdır : Siyasal partiler siyasal fikirlere, devlet kurumları siyasal ve hukuksal anlayışa, camiler ve camilerin yanı sıra kurulan örgütler dine bağlıdır örneğin. Her sosyo-ekonomik oluşumun (yada, formasyon'un) belirli bir altyapısı ve bu temele denk düşen bir üstyapısı vardır. Marksist tarih bilginleri, köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist toplumların altyapıları ile üst-yapıları arasında bir ayrım yapmaktadırlar. Altyapı ile üstyapıdaki değişmeler varolan sosyo-ekonomik oluşumun bir başka (ve daha üstün) sosyo-ekonomik oluşuma dönüşmesi sonucunda meydana gelir. Üstyapı, kendi oluşumunun içinde belirli bir evrim sürecine girer. Emperyalizme geçişte, üstyapı, gittikçe artan gericilik belirtileri gösterir örneğin. Sosyalist koşullar içinde ise, siyasal üstyapı, demokratik örgütlenme şekillerini gittikçe biraz daha geliştirecektir. Zira, varlığını her ne kadar altyapıdan alıyor ve onun bir yansıması oluyorsa da, üstyapı edilgin (yada, pasif) değildir katiyen. Tarihin gidişinde etkin bir rol oynar üstyapı; ve, varlığını borçlu bulunduğu ekonomik alan da dahil olmak üzere, tarihin bütün planlarında etkisini gösterir. Özel mülkiyetin temellik ettiği toplumlarda altyapı ile üstyapının çelişkin ve uzlaşmaz bir yapısı vardır. Örneğin kapitalist toplumda, burjuvazi ile proletarya arasında ve bu iki karşıt çıkarlı sınıfın siyasal, ahlâksal, felsefî görüşleri arasında kıyasıya bir mücadele hüküm sürer. Sınıflara bölünmüş bir toplumda üstyapının çelişkin durumu, ekonomik temele oranla, sınıfların biribirine karşıt ideolojik rollerini belirlemektedir. Kapitalist toplumda hürlük, eşitlik, kardeşlik, vb. konularındaki burjuva fikirlerle burjuva siyasal üstyapısı, kapitalist ekonomik altyapıya etkin biçimde hizmet ederken, proleter ideoloji

ve proletarya örgütleri de kendi yönlerinden kapitalizmin ekonomik temellerini ortadan kaldırmak için çabalayacaklardır. Üretim ilişkilerinin uzlaşmaz çatışkılardan (yada, antagonizmalardan) kurtulması, ancak sosyalist toplumlarda mümkün olur.

ALVAREZ Santiago (Havana - 1919) Kübalı film rejisörü. Havana Üniversitesi'nde felsefe ve edebiyat öğrenimi gören sanatçı, Castro devriminden sonra, 1959 yılında kurulmuş olan Küba Sinema Sanatı ve Endüstrisi Enstitüsü'nün gelişmesinde etkin bir rol oynamıştır. Bu arada büyük rejisör Joris İvens'le de çalışmak fırsatını bulan Alvarez, Hollandalı ustanın doğrultusunda yürüyecek ve çok geçmeden çağımızın en iyi belgesel film yönetmenlerinden biri olacaktır. Devrimci görüşlerini filmlerinde üstün bir sanat gücüyle savunmayı başaran Alvarez'in bellibaşlı yapıtları arasında, *Ciclon* (Siklon, 1963), *Hanoi martes 13* (Hanoi, 13 Salı günü, 1967), *Hasta la victoria siempre* (Daima zafere dek, 1968), *El sueno del pongo* (Uçağın düşü, 1970), *Como, porque y para que se asesina a un general* (Bir general nasıl ve niçin öldürülür, 1971) ve *El pajaro del faro* (Deniz fenerindeki kuş, 1972) adlı filmlerini özellikle anmak gerekir.

ALVARO Corrado (San Luca di Calabria 1895 / Roma 1956) İtalyan yazarı. Napoli'de öğrenim gören, sonra da Birinci Dünya Savaşı'nda asker olarak cepheye yollanan Alvaro, 1917 yılında yayınladığı *Poesie grigioverdi* (Bozyeşil Şiirler) adlı kitabıyle dikkati çekmiştir. Savaş deneyinin damgalayıcı izlenimleri ise, 1930 yılında yayınlayacağı otobiyografik yapıtı *Vent'anni* (Yirmi Yaş)'de yer alacaktır. Savaş sonrasında Massimo Bontempelli tarafından *Novecento* (XX. Yüzyıl) dergisi çevresinde toplanan yazarlara katılmış ve 1926 yılında da ilk romanı olan

Corrado ALVARO: Her türlü zorbalığa titizlikle ve kesin bir karşıçıkış..

Çağının sorunlarına sıcak bir ilgiyle eğilen yazar: Corrado ALVARO.

L'Uomo nel labirinto (Çıkmazdaki Adam)'yu yayınlamıştır. Büyük kentin amansız çarkları arasında oradan oraya savrulan yoksul taşralının sorunlarını gözler önüne serdiği bu yapıtından sonra Alvaro, Kalabriya'daki ilkel hayatı işlediği *Gente in Aspromonte* (Aspromonte'nin İnsanları, 1930) ile *La Signora dell'isola* (Adanın Kadını, 1930) adlı romanlarıyle büyük başarı kazanmıştır. Bu arada hemen belirtmek gerekir ki, acı ve eleştirici bir üslûpla kaleme alınmış olan bu romanlar, o çağda İtalyan edebiyatında pek revaç bulan **bölgeci roman akımı**'nın dışında kalmaktadırlar. Bu son ikl yapıtıyle keskin bir gözlemci ve bilinçli bir gerçekçi olduğunu ortaya koyan Alvaro, bu özelliklerinden dolayı, eleştirmenler tarafından ünlü İtalyan yazarı Verga'ya benzetilmiştir. Gerçekten de, yazarın ele aldığı çevreyi ve insanları çok iyi tanıdığı ve onlara karşı derin bir sevgi duyduğu halde, doğruculuğu da hiç bir zaman elden bırakmadığı, bu yapıtlarda açıkça görülmektedir.

Bu köklü yazar, aynı zamanda büyük bir gezicidir de İtalyan gazetelerinin muhabiri olarak bir çok ülkeyi dolaşmış; bu arada, 1928 / 1930 yılları arasındaki Berlin atmosferini yakından tanımıştır. Nitekim, daha sonra *Quasi una vita* (Hemen Hemen Bütün Bir Hayat, 1950) başlığı altında yayınladığı güncesinde bu döneme ilişkin son derece ilginç anılar yer almaktadır. Ünlü yazar, 1934 yılında da Moskova'da bulunmuştur. Sovyetlerdeki proletarya diktatoryası deneyini, belki de kendi ülkesinde özgürce yazmasını engelleyen faşist rejimle yüzeysel yaklaştırmalar içinde aş tutarak değerlendiremeyecek ve her türlü zorbalığın soyut bir yergisi olarak niteleyebileceğimiz ünlü romanı *L'Uomo è forte* (İnsan Güçlüdür, 1938)'yi kaleme alacaktır.

1943 yılında marçşal Badoglio tarafından yapılan hükümet darbesinden sonra, bir kaç ay büyük Roma gazetelerinden birini yönetmiş, ama başkentin Alman birlikleri tarafından işgali üzerine Chieti'de gizlenmek zorunda kalmıştır. Savaş'ın bitiminde *L'Età Breve* (Uçan Çocukluk, 1946) başlıklı romanıyle edebiyat etkinliğini sürdüren Alvaro, İtalyan entellektüel çevreleri üzerinde, gerek çağının sorunlarına daima sıcak bir ilgiyle eğilişi ve gerekse her türlü zorbalığa titizlikle ve kesinlikle karşı çıkışı dolayısıyle, ülkesinin entellektüel çevreleri üzerinde tinsel ağırlığını sürekli duyuran bir yazardır.

ALVERDES Paul (Salzburg 1897) Alman şairi, hikâye ve deneme yazarı. Birinci Dünya Savaşı patlak verince, Alman militarizminin propagandesına kapılıp gönüllü olarak Alman ordusuna katılmıştır. Bu arada, cephe revirlerinde hastabakıcılık da yapan Alverdes, 1920 yıllarında yayınladığı ve konularını hemen daima savaştan ve savaşın yolaçtığı felâketlerden alan şiir ve hikâyeleriyle dikkati çekmiştir. Ama yazar, asıl dünya çapındaki ününü, 1929 yılında yayınladığı *Die Pfeiferstube* (Islıkçılar Koğuşu) adlı uzun hikâyesine borçludur. Bu yapıtında Alverdes, boğazlarından yaralanmış üç Al-

Paul ALVERDES: Tüm milliyet ve sosyal sınıf farklarının ötesinde insanca bir dostluğu arayış..

Islıkçılar koğuşu'*nun ilk baskısının kapağı.*

man ve bir İngiliz askerinin ortak yaşantılarını dile getirmektedir. Dört yaralı aynı koğuşa alınmışlar ve aynı zamanda ameliyat edilmişlerdir. Gırtlaklarındaki yaralar kapandıkça yeni et parçaları hızla sürmüş ve dördü için de soluksuzluktan boğulma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine doktorlar, dört askerin boğazına birer boru yerleştirerek solunum olanağı yaratma yoluna giderler. Ama kahramanlarımız için artık konuşmak diye bir şey yoktur. İşte bu durum karşısında içlerinden biri, Benjamin, soluma borusunu bir şifre gibi kullanmağa dayanan yeni bir «konuşma», daha doğrusu, «duygu ve düşüncelerini ıslıklarla aktarma» tarzı icat edecektir. Yapıtta, bu dört insan aresında, tüm milliyet ve sosyal sınıf farklarının ötesinde böylece başlayan derin dostluk büyük bir ustalıkla dile getirilmiştir. Savaş içinde geçirmiş olduğu deneylerden dolayı, hayata ve insanlara değişik bir açıdan bakmayı huy edinmiş olan yazar, daha sonraki yapıtlarında, kendi içdünyasında ve öteki insanların duygu ve düşüncelerinde ortaya çıkan köklü değişiklikleri işlemiştir. Edebiyat dergileri de yayınlayan ve çocuklar için hikâye kitapları ile piyesler kaleme almış olan Alverdes, Fransız ve İtalyan edebiyatlarının gerçek temsilcilerini Alman okurlarına tanıtmak amacıyla bu dillerden başarılı çeviriler de yapmıştır.

amaçlılık bk. **ereklilik.**

AMADO Jorge (Pirangi 1912) Brezilyalı yazar ve siyaset adamı. Başkan Vargas'ın ilk iktidar döneminde gazetecilik yapan ve çok geçmeden de milletvekili seçilen Amado, Vargas başkanlıktan ayrılmak zorunda bırakıldıktan sonra açılan general Dutra rejimi tarafından komünist eğilimli olduğu gerekçesiyle sürgüne yollanmış (1948); bir süre Paris'te, ardından Çekoslovakya'da yaşadıktan sonra, Vargas'ın ikinci kez başkanlığa seçilmesiyle yurduna dönebilmiştir (1952).

İlkin, 1935 yılında yayınladığı ***Tüm Ermişlerin Bahia'sı*** adlı romanıyle adını duyuran yazar, ***As terras do sem fim*** (Kızgın Toprak, 1942) başlıklı romanıyle dünya çapında ün kazanmıştır. Amado, gene aynı yıl, Luis Carlos Prestes'in hayatını konu alan ***Umudun Şövalyesi*** adlı ikinci bir kitap yayınlayacaktır. Amado'nun yapıtlarında en keskin gözlemciliğe dayanan görüşlerin, zaman zaman yırtıcı bir üslûpla, ama hemen daima şiirli bir hava içinde aktarıldığı görülür. Bu şiirliliğe zamanla bir de mizah öğesi eklenecektir.

Amado, ilk romanı olan ***Kakao*** (1933)'dan başlayarak, ***Altın Yemişli Toprak*** (1934), ***Jubiaba*** (1935), ***Ölü Deniz*** (1936), ***Kumdan Kumandanlar*** (1937), ***Kızıl Harman*** (1946), ***Gabriella, Karanfil ve Tarçın*** (1958) ve ***Gecenin Çobanları*** (1963) adlarını taşıyan bütün önemli yapıtlarında, hemen dalma suçlu çocukları, Salvador'lu Siyahların sefaletini yada Rio'lu emekçilerin

«Umudun şövalyesi» Jorge AMADO

amansızca sömürülüşünü, hiç bir zaman acındırmağa özenmeksizin, ama bütün insanlığın alnına sürülmüş bir leke karşısında duyulması gereken öfkeyi uyandırmağa çalışarak —ve bunu da, ustaca başararak— işlemektedir.

AMAL HAMZA (1922): Endonezyalı şair. Emir Hamza'nın kardeşidir; ve, bambaşka bir anlayışta olduğu halde, üslûp bakımından onun etkisinde kalmıştır. Edebiyat alanındaki etkinliğine Japon işgali sırasında başlayan Amal Hamza, şiirlerinin yanı sıra, ***Buku dan Penulis*** (Kitaplar ve Yazarlar, 1950) başlığını taşıyan ve ülkesinin bellibaşlı yazarlarını konu alan bir inceleme de yayınlamıştır. Ayrıca, Rabindranat Tagor'un ***Gitanjali***'sinin başarılı bir çevirisini de yapmış olan şair, **Angkatan 45** topluluğuna bağlıdır.

ambargo (Fr. ve İng. embargo) Bir devlet yada devletler grubu tarafından bir başka devletin yada devletler grubunun ithalat yada ihracatını yada hem ithalat ve hem de ihracatını önlemek üzere alınan tedbirler bütünü. Ambargo, savaş döneminde olduğu kadar barış dönemlerinde de uygulanabilir. Savaş döneminde bu uygulama, ekonomik ambargo şekline bürünür. Barış zamanında ise, yaptırım uygulanmasına karar verilen ülke yada ülkelere karşı siyasal ve ekonomik bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Kıbrıs harekâtından sonra Türkiye'ye karşı bu uygulamayı harekete geçirmiştir. Gene örneğin kapitalist devletler, 1917 yılından itibaren çeşitli dönemlerde bir kaç kez Sovyet ithalatına ambargo koymayı denemişlerdir. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Tüzüğü, eylemleriyle uluslararası güvenliği tehdit eden devletlere karşı kollektif baskı aracı olarak ambargo konmasına müsaade etmiştir. Ambargo, öteden beri özellikle emperyalist devletler tarafından saldırganlık yolunda uygulanagelmiştir. Nitekim bazı kapitalist devletler belirli birtakım malların, stratejik önemi olduğunu ileri sürerek, Sovyetler Birliği'ne ihracını önleme yoluna başvurmuşlardır.

Ambarson'lar (1942) Orson Welles'in Booth Tarkington'ın ***The Magnificent Ambersons*** adlı romanından hareketle hazırladığı bir senaryo üzerine aynı adla Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü Stanley Cortez'in yaptığı, dekorlarını Mark Kirck'in, kostümlerini Ed. Stevenson'ın, müziğini Bernard Herrmann'ın hazırladığı bu filmin başrollerini Joseph Cotten, Dolorès Costello, Ann Baxter, Tim Holt ve Angès Moorehead paylaşmaktaydılar.

1910 yıllarına doğru dul kalan İsabelle Minafer Amberson (Dolorès Costello), Morgan'la (Joseph Cotten) evlenmek ister. Oğlu George (Tim Holt) karşıdır bu evliliğe. Ama aynı George, annesiyle evlenmesine karşı olduğu adamın kızını (Ann Baxter) sevmektedir. Sonunda annesi ölen George, yarı deli bir halayla (Agnès Morehead) başbaşa kalacak ve artık çalışmağa karar verecektir.

Görüldüğü gibi, Balzac'ın roman konularını andıran bir aksiyonu vardır bu filmin: Bir Amerikan kentinin kurucusu durumundaki köklü bir toprak aristokrasisinin çöküşü ile bir türedi zenginin doğuşu ve yükselişi arasındaki karşıtlığı işleyen ***Amberson'lar***'da baştan sona egemen olan, şımarık bencil çocuk George'dur.

Amberson'lar: ***Derinliğin ustaca yansıtıldığı planlardan biri.***

Filmin ünlü bölümlerini sıralayalım Şımarık bir oğulun çocukluğu, George'un sadece o sahne için özel olarak yaptırılmış üstü açık dört tekerlekli gezinti arabasıyle kentin caddesinden geçişi, Amberson'larda verilen son balo, karlar altında bir dolaşma sırasında George'la Lucy arasında başlayan aşk, annenin ölümü, ihtiyar Fanny'nin iflâs ettiğini söylerken histeri krizi geçirmesi.

Orson Welles'in Stanley Cortez'den özellikle istediği kontrastlı ışıklar kadar Amberson'ların 1880 üslûbunda yapılmış villaları da kahramanların kişiliklerini ortaya çıkarıyordu. Büyük rejisörün en iyi bir kaç yapıtı arasında sayabileceğimiz ***Amberson'lar,*** kusursuz bir başyapıt olabilirdi aslında; ne var ki film piyasaya çıkmadan önce, Lâtin Amerika'da yeni bir film çekmeğe giden Welles'in yokluğundan yararlanan RKO'nun yeni sahipleri, yapıtı kendi «zevk»lerince yeni bir kurgudan geçirip «düzelttiler». Bu acı budanmaya rağmen film, halâ dimdik ayaktadır.

AMBRUS Zoltan (Debrecen - 1861 / Budapeşte - 1932) Macar romancısı, hikâye ve eleştiri yazarı. Budapeşte Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi gördükten sonra Paris'e gitmiş; yurduna döndükten sonra, çeşitli yönetim görevlerinde bulunmuştur. 1897 yılından itibaren kendisini tamamıyle edebiyata veren yazar, Paris'te bulunduğu süre içinde Fransız edebiyatıyle yakından ilgilenmiştir. Bu edebiyata ve özellikle de üç büyük Fransız yazarına, Flaubert, Maupassant ve A. France'a duyduğu derin hayranlık, daha sonraki bütün çalışma ve ürünlerini etkilemiştir. Geniş okur yığınları tarafından tanınıp tutulmamış olduğu halde Ambrus, çağdaş Macar edebiyatının en önemli öncülerinden biridir; ve, akılcı ve eleştirici burjuvazinin sanat alanındaki bellibaşlı temsilcisidir.

Edebiyatı herşeyden önce bir meslek olarak kabul eden Ambrus, çeşitli edebiyat ödülleri kazanmış ve yurdunun en önemli edebiyat kurumları olan **Petöfi Tarsasag**'la **Kiffaludy Tarsasag** («Petöfi» ve «Kisfaludy» Kurulu)'da üyelik yapmıştır. Eleştiri ve denemelerini ***Nyugat*** gibi öncü dergilerde yayınlayan yazar, 1916 / 1922 yılları arasında Budapeşte Ulusal Tiyatrosu'nda yönetmenlik görevini de yürütmüştür. Ayrıca, edebiyat değeri bellibaşlı Fransız romanlarını da Macarcaya çevirerek yurdunda Fransız edebiyatının yayılıp popüler hale gelmesine önayak olmuştur.

Giroflé és Girofla (Girofle ve Girofla, 1901), ***Berzsenyi baro és csaladja*** (Baron Berzsenyi ve Ailesi, 1901), ***Solus eris*** (Yalnız Kalacaksın, 1906), ***Budapesti mesek*** (Budapeşte Masalları, 1908) gibi roman ve hikâye kitapları ile ***Szinhazi estek*** (Tiyatro Akşamları, 1914) ve ***Költök és frok*** (Şairler ve Yazarlar, 1924) başlıklı eleştiri ve anı kitaplarının yazarı olan Ambrus, Macar edebiyatında, artık sağduyunun ve gerçekçiliğin egemen olması gerektiğini bilinçli bir şekilde ileri süren ilk yazardır. Çağında çok yaygın olan duygusal edebiyat anlayışına karşı çıkmış; ve, edebî yaratışa, gözlemcilikle alaycılığın temel olması gerektiğini savunmuştur. Kısa cümlelerden kurulu ve soğuk denecek derecede kişilikdışı bir üslûpla yazan Ambrus, Heltai ve B. Toth'la birlikte, aydınlıkçı burjuvaziye özgü bir çözümleyici sanat geleneği kurmuş; ve, yazılarından çok, etkinliği ve kişiliğiyle, başta Marai ve İllés olmak üzere, önde gelen Macar yazarları üzerinde sürekli bir etki uyandırmayı başarmıştır.

Amerika Devletleri Örgütü (Fr. Organisation des Etats américains; İng. Organization of American States, yada, kısaltmalı olarak, O.A.S.) Kuzey ve Güney Amerika ülkelerinin ortak sorunlarına çözüm bulmak ve üye ülkelerde barışı koruyup sürdürmek amacıyle kurulduğu ileri sürülen uluslararası örgüt. 1948 Nisanında Kolombiya'nın başkenti Bogota'da toplanan Amerika Devletleri Konferansı'nda kurulan örgüte yirmi iki Lâtin Amerika ülkesi ile Amerika Birleşik Devletleri üyedir. Örgüt, aslında, Birleşik Amerika'nın bir uydusu durumundadır ve özellikle Güney Amerika'daki ilerici hareketleri bastırmak için kurulmuştur. Nitekim Küba'nın 1962 yılında Birleşik Devletler'in

Amerika Devletleri Örgütü'*nün 1961 Punta del Este Konferansı'nın açılış toplantısı. O tarihte Küba henüz Örgüt'te çıkarılmamıştı.*

açık talebi üzerine örgüt üyeliğinden çıkarılması, bunu gösterir.

Tüzüğü karşılıklı savunma anlaşmasına ve benzer bazı belgelere dayanılarak hazırlanan örgütün yönetim organları şunlardır Merkezi Washington'da bulunan Genel Kurul Daimî Konseyi, Dışişleri bakanları Danışma Kurulu, Genel Sekreterlik. Örgütün kuruluşundan bu yana gösterdiği temel etkinliğe bakarak, Birleşik Devletler'in iradesine bağlı bir araç olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Gerçekten de Amerika Devletleri Örgütü, Birleşik Devletler tarafından hem ulusal kurtuluş hareketlerini ezme, hem de Amerikan tekellerinin sömürü alanını genişletme yolunda kullanılmaktadır.

Amerika'nın Sesi (Fr. La voix de l'Amérique, İng. The Voice of America) Amerika Birleşik Devletleri'nde dış ülkelere çeşitli yabancı dillerde propaganda yapmak için kurulmuş olan resmî radyo yayın merkezi. 1942 yılında kurulan bu merkez, 41 dilde ve haftada ortalama 845 saat yayın yapmaktadır. Merkezin yayınlarında gericl ve özellikle de anti-komünist propaganda baş sırayı alır. Bunun yanı sıra güncel olaylar da son derece ustalıkla çarpıtılıp yozlaştırılarak, birer «özgürlük bellrtisl»ymiş gibl aktarılmaktadır. Merkez yayınlarının bellibaşlı işlevlerinden birl de, müzlk yayını aracılığıyle «kültür emperyalizmi»nln yerleşmesine katkıda bulunmaktır.

American way of llfe : Amerikalılara özgü yaşama tarzı. Ünlü yazar Nathaneal West, şöyle dile getiriyordu bu tarzı «Biraz din, biraz aşk, biraz özgürlük, bol para : Dalalım hemen derin uykulara ve yaşasın, yaşasın, yaşasın Amerika!..» 1930'larda yapılan bu özeti, zaman haklı çıkardı: 1950'lerde başlayan âsl gençlikll, bol esrarlı, C.İ.A. soslu uyanış hiç de iç eçıcı değildi.

Amerika Uluslararası Kalkınma Bankası (Fr. Banque Interaméricaine de développement, İng. İnteramerican Development Bank, yada, İ.D.B.) 1959 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin girişimiyle Washington'da kurulmuş olan banka (adresl : 808, 17th Street, W.). Amerika Birleşik Devletlerl'nden gayrı Küba dışındaki 20 Orta ve Güney Amerika ülkesinin üye olduğu bu kuruluşun sosyal amacı, üye ülkelerin ekonomik kalkınmasını hızlandırmak için gerekll kredi olanaklarını yaratmak ve dağıtmaktır. Bu, hiç şüphe yok ki, bankanın kuruluş tüzüğünde yer alan amaçtır. Aslında İ.D.B., Kuzey Amerikalı emperyalistlerin Orta ve Güney Amerika ülkelerini ekonomik egemenlik altında tutmalarını kolaylaştıran bellibaşlı örgütlerden biridir. Nitekim bu banka, Allende Iktidara gelir gelmez, Şili'ye açmış olduğu bütün kredilerin ödenmesinl ertelemiştl; ve söz konusu krediler, Allende Iktidardan devrillr devrilmez, faşist hükümete ödendl.

AMFİTEATROV Aleksandr Valantinoviç (Kaluga - 1862 / Levanto - 1938) : Rus gazetecisi ve roman yazarı. Gazeteci olarak, Çar Nikola II ile karısını keskin taşlamalarla suçlamış ve gülünç hale düşürmüş olan Amfiteatrov, 1901 yılında yayınladığı *Gospoda Obmanovi* (Bay Obmanov'lar) başlıklı ünlü romanından ötürü Sibirya'ya sürülmüş; 1905 yılında affa uğrayarak koyuverilince de, Rusya'dan ayrılmıştır. Daha sonra yabancı ülkelerde gazetecilik hayatına devam eden yazar, bir zaman sonra yeniden Rusya'ya dönecek, ama 1920 yılında ve artık bir daha dönmemek üzere, gene dış ülkelere gidecektir. Şiirleri ve dramları da bulunan ve eğlendirici, akıcı üslûbuyla dikkati çeken Amfiteatrov'un *Seksen Yıllarının İnsanları* ile *Doksan Yıllarının İnsanları* adlarını taşıyan anı kitapları, o dönemlerde yaşamış olan bir çok ünlü kişl hakkında son derece ilginç bilgileri ve anekdotları içermektedir.

AMICIS Edmondo de (Oneglia - 1846 / Bordigera 1908) İtalyan yazarı. 1866 yılında patlak veren İtalya-Avusturya Savaşı sırasında yurdu için mücadeleye atılan yazar, inançlı bir sosyalist olarak etkinlik göstermesiyle tanınmıştır. *Italia militare* adlı dergide yayınladığı «askerlik hayatından çizgiler» veren yazıları (1868-1897) ve (1872-1877) yılları arasında kaleme aldığı uzun hikâyeleriyle çağının en çok okunan başarılı yazarlarından biri haline gelmiştir. Amlcis, ayrıca, İspanya, Hollanda, Londra, Fas, Paris ve bu arada İstanbul'a yaptığı uzun gezilerin izlenimlerinl de kaleme almıştır. 1890 yılında yayınlanan ünlü *Il romanzo di un maestro* (Bir Ustanın Romanı) adlı kitabında ülkesinin sosyal dertlerini büyük bir güçle dile getiren yazar, aynı zamanda şiirler, hikâyeler ve anılar da yayınlamıştır.

AMİDEİ Sergio (Trieste 1904) İtalyan senaryo yazarı. Rossellinl Ile ortaklaşa olarak, İkinci Dünya Savaşı Içinde Almanlardan gizlendikleri sırada yazdığı *Roma, Açık Şehir*'in senaryosu ile kendini kabul ettiren Amidei, daha sonra, başta De Sica ve Lizzani olmak üzere bir dizi ünlü rejisörle birlikte çalışmıştır.

Aml du peupla (1') Büyük Fransız Devrimi sırasında, 1789 yılı Eylül ayında Marat tarafından çıkarılan gazete. «Halk Dostu» başlığını taşıyan ve Fransız Devrimi'nin en ünlü, aynı zamanda da en yırtıcı yayın organlarından biri olan bu küçük gazete baştanbaşa Marat tarafından kaleme alınmaktaydı. Ünlü devrimcinin amansız üslûbu ve özellikle Je Jironden (Girondin)'lere yöneltiği saldırgan eleştirilerin karşı tarafın ağır suçlamalarına yolaçması ve 1792 yılı yazındakl olaylardan sonra Marat, gazeteyi bir dizi broşür halinde yayınlamağa karar verecekti. Söz konusu broşürlerin en sonuncusu 20 Eylül 1792 günü yayınlandı. Bu son sayının başyezısı, alabildiğine kötümser bir dille kaleme alınmıştı; ve şu acılık yüklü cümleyle sona ermekteydi «**Halk denilen zevzek yaratık, konuşmayı bir yana atıp**

Marat, Büyük Fransız Devrimi'nin coşkunluk günlerinde.

eyleme geçmeyi öğren artık!» Daha sonra *le Journal de la République française* (Fransız Cumhuriyeti'nin Sözcüsü) başlığı altında 1793 yılına kadar gene Jironden'lere karşı yoksul halkın davasını savunmağa devam etti Marat.

Amis des Noirs (Société des) : Brissot tarafından 1788 yılında Paris'te kurulan dernek «Zenci Dostları Derneği» adını taşıyan bu örgütün üyeleri, Zenci köle ticaretinin ve genellikle kölelik rejiminin kaldırılması gereğini savunuyorlardı. Derneğin çeşitll yayın ve toplantıları, Büyük Fransız Devrimi sırasında hazırlanan İnsan Hakları Bildirisi için de bir esin kaynağı meydana getirmiştir. ▶

AMIEL Denys (Villegailhenc 1884): Fransız tiyatro yazarı. Ünlü piyes yazarı Henri Bataille'ın uzun yıllar sekreterliğini yapan Amiel, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce edebiyat alanında çalışmalarına başlamış; terhis edildikten sonra da, arkadaşı André Obey ile birlikte *La Souriante Mme Beudet* (Güleç Bayan Beudet, 1921) adlı piyesini kaleme almış ve büyük başarı kazanmıştır. Konusu pek orijinal olmamakla birlikte Amiel, bu piyesinde, kaba ve kayıtsız bir koca ile duygulu ve kültürlü karısının hayatını canlı ve değişik bir şeklllde ele alarak incelemiştir. Piyesin kahramanı olan bayan Beudet, ünlü romancı Flaubert'in ölümsüz kahramanı bayan Bovary gibl, küçük bir taşra kasabasında sıkıntı ve doyumsuzluk içinde yaşamaktadır. Yazar, anlayışsız koca ile duygulu karısının yaşantısını, tiyatro sanatının kurallarına uygun olarak dramatik bir gerilim içlnde vermesini bilmiştir. Bu yapıt kısa zamanda büyük ün kazanacak ve yabancı ülkelerde de oynanacaktır.

Amiel, sessizlik akımı yada dile gelmeyenin açıklanması diye adlandırılan edebiyat görüşünün bellibaşlı temsilcilerinden bl-

rıdır.

Yazara göre, hayatın en önemsiz gibi gözüken olayları kimi zaman geniş ve derin bir anlamla yüklüdür. Karşılıklı oturup akıllı uslu söyleştiğini gördüğümüz kimselerin içinden, kimi zaman fırtınalı duygular ve tutku tufanları geçer. Açıkça ortaya çıkmayan ve örtülü bir şekilde kalan bu ruhsal gerçekleri canlandırarak gözler önüne sermeyi kendine amaç edinmiş bir yazardır Amiel. Nitekim ***Le Voyageur*** (Gezici, 1922) adlı piyesinde, bu görüşü başarılı bir şekilde uygulamıştır. ***La Carcasse*** (Çatı, 1926), ***Le Décalage*** (Ara Farkı, 1931), ***L'Age du fer*** (Demir Çağı, 1932) ve ***Ma liberté*** (Özgürlüğüm, 1936) adlı yapıtlarında günümüz genç kızlarının duygu ve fikir sorunlarını, makina çağının insan üzerindeki etkilerini ve insanoğlunun aşk hayatında karşılaştığı güçlükleri ele alıp işlemiştir. Amiel, insan ruhunu derinlemesine çözümleyen ve burjuva toplumunu şiddetle eleştiren bir yazardır.

Amiel, yakın arkadaşı Feny Mercler'ye emanet etmiş olduğu yapıtlarının yayınlanmasıyle, ancak ölümünden sonra büyük çapta ün kazanacaktır. Onbeş bin sayfayı aşkın elyazmanlarından alınan ve ***Fragments d'un journal intime*** (Kişisel Bir Günlükten Parçalar, 1884) adıyle yayınlanan bu günlük, edebiyat dünyasında bir bomba etkisi yaratmıştır. Keskin bir zekâya ve sağlam bir gözlemci yeteneğine sahip olan yazar, çekingen ve ürkek yaratılışının etkisiyle, yaşadığı süre içinde yayınlamayı bir türlü gözüne kestiremediği bu yapıtında, edebiyat alanındaki otoritesini bütün kapsamıyle ortaya koymuştur. Yapıt, yazarın, çevresindeki insanlar ve gerçekler hakkındaki görüş ve duygulanımlarını dile getirdiği gibi, kendi öz karakteri hakkında da ilginç bilgilerle doludur. Gerçekten de Amiel, içine kapalı ve çevresi tarafından anlaşılmayan kişiliğini, kurduğu hayallerl, içdünyasının bütün değişikliklerini bu kitabında, en ince ayrıntılarıyle ve büyük yazarlara özgü bir ustalıkla bize aktarmaktadır. Günlüğün, ilk seçmelerde yer almayan bazı bölümleri, 1927 yılında, ***Fragments inédits du journal intime*** (Kişisel Günlüğün Yayınlanmamış Parçaları) adı altında basılmıştır. Yazarın edebiyat eleştirileri ise, ***Essais critiques*** (Eleştiri Denemeleri, 1931) başlığı altında bir araya getirilerek yayınlanmıştır.

G. MORLAND'ın bir gravürü : 1794'te Zenci Ticareti.

AMİEL Henri Frédéric (Cenevre 1821 / Cenevre - 1881): İsviçreli yazar. Zengin bir işadamının oğlu olan Amiel, Cenevre ve Berlin'de felsefe ve edebiyat okumuştur. Yazar, özellikle Alman edebiyatına ve felsefesine karşı duyduğu hayranlığı bütün ömrünce sürdürmüş ve Alman kültürünün büyük çapta etkisi altında kalmıştır. Avrupa ülkelerinde gezilere de çıkan Amiel, 1849 yılında Cenevre'de estetik profesörlüğü yapmış; 1854 yılında ise, aynı kent üniversitesinde felsefe profesörlüğüne atanmıştır. Hayatı boyunca geniş bir üne kavuşamamış olan Amiel'in yayınlanmış yapıtları arasında, çeşitli edebiyat eleştirmeleri ile ***Grains de mil*** (Darı Taneleri, 1854) ve ***Les Etrangères*** (Yabancı Kadınlar, 1976) başlıklarını taşıyan iki şiir kitabı bulunmaktaydı.

Henri Frédéric AMİEL Üzerine

Amiel'in macerasının avunç verici yönü, ruhun, en zalim tinsel hastalıklar sırasında bile soyluluğunu koruyabileceğini ve hiç lekelenmeksizin bu dünyadan ayrılabileceğini bize ispatlamış oluşudur.

P. Bourget

□

Kendi kendini tanımanın acısı, belki de hiç kimse tarafından bu derece şiddetle ve, aynı zamanda, bu derece sabırla çekilmemiştir.

□

J. Rivière

Karakteri hakkında ne düşünülürse düşünülsün, Amiel gene de, kendi kendisi hakkındaki hakikatı söylemek için en olağanüstü girişimde bulunmuş olan adamdır.

E. Jaloux

Henri Frédéric AMİEL : «Düşlenen hayatla yaşanan hayat arasındaki o korkunç oransızlık..»

AMMENEMES III (İ.Ö. XX. yüzyıl) Eski Mısır hükümdarı. Fayyam gölündeki büyük su tesislerini kurdurmuş olması ve ünlü ***Labirent***'i yaptırmasıyle ün kazanan bu firavun, aynı zamanda, ***Ammenemes'in Dersleri*** adıyle anılan ve bir siyasal vasiyetname niteliği taşıyan parçaların da yazarıdır. Bu parçaları, tarihin ilk yazılı metinleri olarak göz önüne alabiliriz.

AMMİANUS MARCELLİNUS (IV. yüzyıl) Eski Romalı tarihçi. Genç yaşta askerlik mesleğine girmiş ve çeşitli seferlere katılarak Yakın Doğu ülkelerini tanıma fırsatını bulmuştur. Antakya'da doğup yetişmiş olan bilgin, daha sonra Roma'ya yerleşecek ve tarih çalışmalarını orada yapacaktır.

Ammianus Marcellinus, büyük tarihçi Tacitus'un yapıtını sürdürmek amacıyle otuz bir cilt tutan bir Roma tarihi kaleme almıştır. ***Rerum gestarum libri XXXI*** adını taşıyan bu büyük kitabın ilk on üç cildi günümüze kalmamıştır. Üslûbu ağır olmakla birlikte olayları bilimsel bir açıdan ele al-

ması ve güçlü betimlemeler yapması bakımından Ammianus, çağının en güvenilir tarihçileri arasında yer almaktadır. Hristiyanlığı kabul etmemiş olan bilginin, olayları anlatış ve değerlendiriş konusunda gösterdiği tarafsızlık ayrıca dikkati çekmektedir.

Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü). Siyasal suçluları savunmak için 1961 yılında kurulmuş olan uluslararası özel örgüt. Siyasal nitelik taşımayan bu örgüt, Birleşmiş Milletler'de temsilcl bulundurur ve İnsan Hakları Birliği ile bağlantılı olarak etkinlik gösterir. Özellikle işkence konusunda açtığı basın kampanyaları bütün diktatörler için birer korkulu rüya gibidir.

amoralizm bk. **ahlâktanımazlık.**

AMORİM Francisco Gomes de (Povoa de Varzim - 1827 / Lizbon - 1891) Portekizli şair ve yazar. Almeida Garrett'in en sadık tilmizlerinden biri olarak bilinen yazar, ilkin, genç yaşta yayınladığı ***Vahşiler*** (1852) adlı romanıyle adını duyurmuş, sonra da 1854 yılında kaleme aldığı ve gene aynı yıl oynanan ***Irk Kini*** adlı piyesiyle ün kazanmıştır. Ama Amorim'e Portekiz edebiyat tarihindeki yerini sağlayan yapıtları, asıl, ***Sabah Türküleri*** (1858) ve ***Kalmayanlar*** (1866) başlıklarını taşıyan şiir kitapları olmuştur. Yazar, ayrıca, büyük ustasının yapıtının derinlemesine anlaşılması bakımından önem taşıyan anılarını, üç cilt halinde ve ***Almeida Garrett'ten Anılar*** (1881 / 1884) başlığı altında yayınlamıştır.

AMOROS Juan Batista (Madrid - 1856 / Getafe 1912) İspanyol romancısı. Silverio Lanza takma adıyle yazan ve bir zamanlar ün kazandığı halde bugün unutulmuş olan romancı, modern İspanyol edebiyatının ve özellikle de on dokuzuncu yüzyıl sonunda ürün vermeğe başlamış olan kuşağın en büyük öncülerinden biridir. Yeni bir edebiyat anlayışını topluma ve sahte değerlere karşı başkaldırma ile bir arada götürmüş olan sanatçı, ünlü eleştirici ve sanat tarihçisi Gomez de la Serna tarafından şöyle nitelenmektedir «Amoros, edebiyat alanındaki yeni özgürlük anlayışının, belki de farkında olmaksızın, kuruculuğunu yapmış olan yazardır.» Gomez de la Serna, ayrıca, ünlü ressam Goya ile Amoros arasında da yerli ve gerçekçi olmak bakımından yakınlık bulmaktadır.

İspanyol Deniz Kuvvetleri Okulu'nda okuyan ama öğrenimini tamamlayamayan Amoros, ***El ano triste*** (Üzüngülü Eşek, 1883) adını taşıyan ilk romanının yayınlanmasıyle, dar bir aydınlar çevresi içinde ansızın ün kazanmıştır. Geniş okur yığınları tarafından hiç bir zaman gereğince tanınmamış olan yazarın, ***Ni en la vida ni en la muerte*** (Ne hayatta ne ölümde, 1899) adını taşıyan önemli bir romanı daha vardır.

amortisman (Fr. amortissement, İng. amortization) Belirli bir değişmez sermayenin devirli şekilde, genellikle de yıllık olarak uğradığı kaybın saptanmasından sonra bu kaybın aynı ritm içinde telâfisi için gerekli meblâğın oluşturulması. - Amortisman sözcüğünün değişik anlamları vardır. Örneğin malî anlamda amortisman, bir istikrazın devreli ödemelerle kapatılması demektir. Ekonomik anlamda amortisman ise, maddesel sermayenin yıpranmasını telâfi etmek için bir işletmenin tedricî şekilde bir malî sermaye oluşturmasını dile getirir.

Bir girişimin gerçekleşmesi sırasında bir araya getirilen likiditeler, maddesel sermaye halindeki yatırımları, yani üretim mallarını satın almak yolunda kullanılan nakit sermayeyi oluşturur. Maddesel sermayeyi oluşturan mallar zamanla yıpranır; yıpranmasalar bile, tekniğin hızlı ilerleyişi sonucunda düşük verimii hale girerler. Yasalar, işletmenin, her hesap yılı sonunda kâr dağıtımından önce kârın belirli bir kısmının, işletme donanımının yenileştirilip modern hale sokulmasını sağlamak üzere, amortisman payı olarak ayrılmasını kabul etmiştir.

Aslında gayrimenkuller, yani örneğin makinalar ve binalar gibi iş araçları, kullanım dönemleri boyunca sürekli değer kaybına uğrarlar; ama gayrimenkullerin yitirdiği bu değer, üretilen malların maliyet fiyatına eklenmektedir. Gelgelelim, makinanın yıpranması sadece fiziksel bir aşınma olarak kalmamaktadır. Teknik planda gerçekleşen ilerlemeler, makinaları yeni teknik gerekleri karşılayamayacak duruma getirdiği için, fiziksel aşınmadan daha hızlı bir aşınmaya yol açabilir. Vaktinden önce bir eskimedir bu Makina çalışmaktadır; ama verimi, rekabet koşullarının kaldıramayacağı kadar düşük bir düzeye inmiştir; dolayısıyle de yenileştirilmesi yada hepten değiştirilmesi gerekir.

«Amortisman hesabı»na, materyelin yenilenmesi için zorunlu olan meblâğın üstünde meblâğlar geçmek, kapitalistlerin çıkarınadır. Nitekim yıllık gerçek yıpranma payı 1 milyon lira değerinde olan bir işletme 2 milyon liralık bir amortisman payı ayırırsa, elinde yeni malzeme alımına yatıracağı 2 milyon lira bulunacaktır. Bu yeni yatırımsa, ertesi yıl daha da fazla bir amortisman payı ayrılmasına yol açacak ve bu böylece devam edip gidecektir. Amortismanları karşılayan meblâğlar, gayrimenkullerin yenileneceği tarihe kadar nakit halinde elde tutulmaz, yeni donanımların finansmanına yatırılır.

Yıllık amortismanların arttırılmasını olanaklı kılan bir dizi malî hüküm vardır. Ve söz konusu hükümlerin ortaya koyduğu ölçüler, işletmelerin daha fazla yatırımda bulunmasını kolaylaştırır. Kesin olan şudur ki amortismanların hızlandırılması yada yıllık amortisman paylarının arttırılması, şu temel sonuçların belirmesine yolaçar

1. Amortismanların arttırılması, otofinansman'a (işletmenin kendi kendini finanse eder hale gelişi'ne) dönük bir «ek kâr» marjı yaratır.

2. İşletmelerin sağladıkları gerçek kârları, halkın ve özellikle emekçilerin gözünden gizler.

3. Gelir üzerinden vergi tarhına temel olan «vergi matrahı», amortisman payının düşülmesinden sonra saptandığı için, kapitalistler tarafından ödenen vergi miktarlarını büyük ölçüde düşürür.

AMOS (İ.Ö. VIII. yüzyıl) Yahudi peygamberi. ***Kutsal Kitap***'takl küçük peygamberler arasında yer alır. Çobanlık ve sığırtmaçlık yapmış, çınar yetiştirmiş ve daima toprağına bağlı kalmıştır. İşini, zorlu olmasına rağmen ve hattâ biraz da zorlu olduğu için, seven ve bununla da övünen bir kimsedir. Hiç bir zaman kehanet ticareti yapmamış; ve vahyi, bir kazanç aracı haline getirmemiştir. Çağdaşlarının belirttiğine göre, sözü, «kayalıkların ardında pusuya yatmış aslanın kükreyişine benzer Ne zaman ve nereden sürünün üzerine saldıracağı belli değildir.» Kent hayatına tiksintiyle bakan Amos, zenginlerin tutumunu şiddetle yerdikten sonra, Tanrı'nın insanları eşit istediğini söylemiş; insanlar arasında adaletsizlik hüküm sürdükçe, adak ve kurbanların Tanrı'nın hoşuna gidemeyeceğini ileri sürmüş ve ancak toplumdan kötülük sürülüp çıkarıldığı vakit bir barış ve mutluluk çağının yerleşebileceği umudunu dile getirmiştir.

AMOUROUX Henri (Périguex - 1920) Fransız gazetecisi, romancısı ve deneme yazarı. Uluslararası planda yaptığı büyük dizi röportajlarıyle ün salmış olan yazar, İsrail gezilerinin izlenimlerini dile getiren ***Une fille de Tel-Aviv*** (Tel Aviv'li bir kız, 1957) başlıklı önemli bir roman kaleme almıştır. Yazarın ayrıca ***Vie des Français sous l'Occupation*** (İşgal sırasında Fransızların hayatı, 1961) adını taşıyan, son derece ilginç belgelerle dolu bir araştırması da vardır.

AMPERE André-Marie (Lyon - 1775 / Marsilya - 1836) Fransız bilgini. Küçük yaşta özellikle matematiğe karşı şaşırtıcı bir yatkınlık gösteren ve öbür bilimlere de merak salan Ampère, öğrenimini tamamladıktan sonra özel dersler verdi, 1801 yılında da Bourg Üniversitesi'nde fizik profesörlüğüne getirildi. Fizik ve kimya bilimlerine ünlü bilgin Lavoisier'nin özendirmesiyle yaklaşan Ampère, elektrik ve magnetizma konularında yaptığı araştırmalarla ün kazanacaktı çok geçmeden. Nitekim 1814 yılında Fransız Bilimler Akademisi'ne üye seçildi. Aynı yıl, hacimleri eşit olan gazların eşit sayıda molekülden oluştuklarını öne süren bir varsayımı ortaya attı. Ampère bu varsayımı belgelendirirken, aynı düşüncenin bir yıl önce Avogadro tarafından ortaya atıldığını bilmiyordu. Ama bilgin, en önemli buluşunu, mıknatıslı bir iğnenin elektrik akımı etkisinde kalarak sapması olayını açıklayarak gerçekleştirdi. Bu açıklama, **Ampère yasası** diye tanınmıştır Elektrik akımlarının birbirleri üzerindeki etkilerini de incelemiş olan bil-

gin, bir bakıma **elektrodinamik** biliminin kurucusu da sayılabilir.

Ampère'in araştırma ve buluşlarının bir çoğu, ***Sur la théorie mathématique des phénomènes électrodynamiques uniquement déduites de l'expérience*** (Elektrodinamik fenomenlerin sırf deneyden hareket edilerek kurulmuş teorisi, 1827) adlı yapıtında bir araya getirilmiştir. Bilginin olasılıklar hesabı alanında yaptığı buluşlarsa, ***Considérations sur la théorie mathématique du jeu*** (Matematik açıdan oyun teorisi üzerine düşünceler, 1802) adlı yapıtında toplanmış bulunmaktadır. Ampère hayatının son yıllarını, insanoğlunun o güne dek edinmiş bulunduğu tüm bilgileri sınıflandırıp kapsayacak ve ***Essai sur la philosophie des sciences*** (Bilim felsefesi üzerine deneme) başlığı altında yayınlanacak bir yapıt hazırlamağa vermiş, ama bu büyük yapıtı tamamlayamadan ölmüştür.

André - Marie AMPERE :
Elektrodinamiğin kurucusu.

ampirik, görgül (Osm. ihtibarî, Fr. empirique, İng. empiric) Metodik olsun olmasın, deney ve gözlem üzerine kurulu olan. Bu terim Batı'da, özellikle XVIII. XIX. yüzyıllarda, örneğin şarlatanları belirtmek için kötüleme yollu kullanılmıştır. Ama bu, deneyin kötü bir şey olduğunu göstermez. Tam tersine, dün olduğu gibi bugün de bilim, büyük çapta deneye dayanmakta ve deneyle beslenmektedir. Ve bu, bilimin belli bir geleneğin darlığı içinde hapsolup kalmaması; insan zihninin teori, varsayım, buluş gibi yaratıcı yanlarını boğup susturmağa kalkmaması koşuluyle iyidir ve gereklidir. Bu anlamda, duyularımız aracılığıyle gerçekleşen «sıradan deney» ile birtakım ölçü aletlerinin yardımıyle yapılan ve eşyanın niceliksel ifadesini veren «bilimsel deney»i birbirinden seçip ayırt etmek şarttır. - Klasik felsefe açısından «ampirik», «akla uygun» ve «a priori»nin karşıtıdır. Bu anlamda örneğin fizik bilimi ampirik bir bilimdir (çünkü kullandığı metodlar bakımından, duyulara ve duyu deneylerine dayanır); oysa matematik bilimi, ampirik değildir (çünkü kullandığı metodlar bakımından, duyulara ve duyu deneylerine dayanmaz). Ama unutmamalıdır kl, matematik de dahil bütün bilimler, yapıları ve kaynakları bakımından «ampirik»tir; yani insanlığın yüz binlerce yıllık deney birikiminden, ve bu birikimden gelme verilerin soyutlanmasından doğmuşlardır.

ampirik bircilik (Fr. empriomonisme, İng. empriomonism) Aslında **ampirik eleştiricilik** anlayışının bir çeşidi olan kendi felsefesine Bogdanov'un yakıştırdığı ad. - Ampirik bircilik, Mach'ın, «fiziksel olan» ile «ruhsal olan»ı incelerken, «deney öğeleri» dediği duyumların tarafsız bir karakter taşıdığını öne süren öznel idealist görüşünden hareketle kurulmuştur. Bogdanov'a göre Avenarius ile Mach'ın felsefesi **ikici** bir nitelik taşır; çünkü bu felsefe, deney'in fiziksel öğeleri ile ruhsal öğelerinin biribirlerinden bağımsız olduklarını varsayar; oysa deney, birci görüş açısından yorumlanmalıdır. Bogdanov'un kendi teorisine verdiği ampirik bircilik adı, işte bu görüşten kaynaklanmaktadır. Düşünürün anlayışına göre hakikat, deney'in canlı ve örgütlenmiş form'udur; ve insan, dolayımsız deneylerin oluşturduğu karmaşık bir bütündür. Sosyal varlık ile sosyal bilinç arasında eşitlik kuran ve tarihte de idealizmi savunan ampirik bircilliğin bütün tezleri Lenin ve Plekhanov tarafından birer birer irdelenip çürütülmüştür.

ampirik eleştiricilik, ampriyokritisizm (Fr. empriocriticisme, İng. empriocriticism) Avenarius ile Mach tarafından geliştirilen öznel idealist felsefe akımı. Kurucularından birinin adıyle **Mah'çılık** olarak da anılan bu görüş, «düşünce ekonomisi»ni bilgi'nin temel yasası olarak kabul eder; ve deney anlayışını, madde, zorunluk, nedensellik kavramlarından «arındırır». Sözü geçen kavramlar, ampirik eleştiriciliğe göre, deney alanına hatalı olarak sokulmuş «apriori özalgı'lar»dan, zihinsel kavramlardan başka bir şey değildirler. Bu görüşün bir sonucu olarak ampirik eleştiricilik, dünya kavramını «duyumların bir toplamı» olarak ele alır. Giderek «ilkesel bağıntılaşma» («coordination principielle») olarak nitelediği «özne ile nesne arasındaki kopmaz ilişki» teorisini atan ampirik eleştiricilik, böylece, tam anlamıyle öznel idealist bir sistem haline gelmiş olur. Ampirik eleştiricilik, felsefede tarafsızlık perdesi arkasında, Berkeley ve Hume öğretilerinin hortlatılmasından başka bir anlam taşımaz.

Ampirik eleştiricilik, aynı zamanda, fizik alanında başgösteren bunalımın bir sonucu olarak beliren «fiziksel idealizm»e de bağlanabilir rahatça. Bu öğretiyl, ***Maddecilik ve ampirik eleştiricilik*** başlıklı ünlü yapıtında sıkı bir eleştiriden geçiren Lenin, öğretinin **inancılık** (fideizm) akımına olan akrabalığını da ortaya koyuyordu.

Genellikle **pozitivizm**'in bir çeşidi olarak beliren ve nitekim «anti-metafizik» öğretisi yeni-pozitivist okul tarafından sürdürülen ampirik eleştiriciliğin bellibaşlı temsilcileri, Mach ve Avenarius'un yanı sıra, V. Petzholdt, F. Carstanjen, R. Willy, F. Adler, A. Bogdanov, V. Bazarov'dur.

empirik simgecilik (Fr. empriosymbolisme, İng. empriosymbolism) Ampirik eleştirlciliğin idealist düşünür Yurkeviç tarafından geliştirilen çeşidi. - Bu anlayışa göre, hakikat, varlık, öz gibi kavramlar birer simgeden (yada, sembol'den) ibarettirler ve hiç bir gerçeği yansıtmazlar; dünya, bir deney simgeleri toplamından başka bir şey değildir; bu durum da, kollektif insan bilincinin verilerini sistemleştirme amacına yöneliktir. ***Maddecilik ve ampirik eleştiricilik*** adlı yapıtında Lenin, ampirik simgeciliğin aslında **öznel idealizm**'den başka bir şey olmadığını; ve düşünürün burada dış dünya ile dışdünya-yasaları'nı sadece ve sadece insanın bilgi yetisinin simgeleri olarak gördüğünü ortaya koymuştur.

ampirizm, görgücülük (Osm. ihtibariye, Fr. empirisme, İng. empirism). Ampirik «yol»ların tümü («ampirizmin emeklemeleri»nden bu anlamda söz edilir). - Bu terim, aynı zamanda, özellikle Locke ve Hume tarafından geliştirilmiş bir öğretiyi de belirtmektedir : Bütün bilgimlz.. diyordu bu düşünürler, duyu ve algılardan gelmekte, deneyden türemektedir; insan zihnine özgü yasalar diye bir şey yoktur. Bu anlamda ampirizm, akılcılığa ve özellikle de, insan zihninde «doğuştan fikirler» bulunduğunu ileri süren «Dekartçı akılcılık»a karşıttır.

Burada önemli olan nokta, deneyi duyumlar ve bu duyumlardan çıkarılma kavramlarla sınırlandırıp deneyin nesnel dünyaya dayandığını inkâr eden idealist ampirizm (Berkeley, Hume, Mach, Avenarius, Bogdanov, modern mantıksal ampirizm, vb.) ile, nesnel olarak varolan dış dünyanın duyumsal deneyin kaynağı olduğunu savunan maddeci ampirizmi (Fr. Bacon, Hobbes, Locke, XVIII. yüzyıl Fransız maddecileri, vb.) biribirine karıştırmamaktır.

Unutmamak gerekir ki ampirizm ile akılcılık arasındaki temel antitez, bilginin kaynağı sorunundan türememektedir. Bazı akılcılar, daha önceden duyumlarda varolmayan hiç bir şeyin akılda bulunamayacağını ileri sürmüşlerdi. Ampirizm ile akılcılık arasındaki temel anlaşmazlık, ampirizmin bilgi'deki genellik ve zorunluğu akıldan değil de deneyden çıkarmasından doğmaktadır. Hobbes ve Hume gibi, akılcılığın da etkisi altında kalmış olan bazı ampiristler, deney'in bilgi'ye hiç bir zorunluk kazandırmadığı sonucuna varmışlardır.

Ampirizmin kusurları elbette vardır.

Şunlardır bu kusurlar : Deney'in rolünü metafizik bir şekilde abartmak; bilimsel yalıtlamaların ve teorilerin bilgi'de oynadığı rolü küçümsemek; düşüncenin etkin rolünü ve nispî bağımsızlığını inkâr etmek.

İşte marksist felsefe, bilgi teorisinin bütün sorunlarını, pratiğin diyalektiği açısından incelemekle, ampirizmin bu kusurlarını aşmayı başarmıştır.

AMR BİN KÜLSÜM (VI. yüzyıl) Arap şairl. İslâmlığın doğuşundan öncekl Cahillye Çağı zamanında yetişmiş olan en büyük şairlerden biridir. Yaşadığı çağa değgin hayat betimlemelerini yiğitçe bir edayla kaleme alan Amr, aynı zamanda, Tağlib âşiretinin başkanı ve ünlü kadın şair Leyla'nın da oğludur. Nitekim Amr, Hîre hükümdarı Amr bin Hind'i, annesini küçük düşürdü gerekçesiyle öldürmüş ve bu olaydan sonra da kendi âşiretiyle birlikte Kuzey Arabistan'a çekilmek zorunda kalmıştır.

Bütün hayatı yoğun ve şiddetli mücadeleler içinde geçen şairin bugün elimizde iki yüz elli beylti bulunmaktadır. Bunların bir kısmı, Amr bin Külsüm'ün şair olarak ün salmasına yolaçan ve **Muallâkat**'tan birini oluşturan kasidedendir.

AMUNDSEN Roald (Ostfald - 1872 / Kuzey Kutbu - 1928) Norveçli kâşif. Küçük bir armatörün oğludur. Küçük yaşta öksüz kalmıştır. Tıp fakültesinde okurken, 1889 yılında Grönland'ı aşıp gelen Nansen'in Oslo'da nasıl büyük bir coşkunlukla karşılandığını görünce keşif gezilerine çıkmayı aklına koyan Amundsen, öğrenimini yarıda bırakıp denizcilik hayatına atılmıştır. İlkin *Magdalena* adlı fok avlama gemisinde tayfa olarak görev almış; 1890 yılında ise, *Belgica* fok avlama gemisine astsubay olarak kabul edilmiştir. Amundsen, ilk Arktika seferine bu gemiyle çıkacak ve Kuzey Kutbu'ndaki ilk kışını bu gemide geçirecektir. 1901 yılında Hamburg'da profesör Neumeyer'den magnetizma konusunda altı ay ders gördükten sonra, eski bir tekne satın almağa yetecek parayı derleyip işe koyulmuştur. *Goa* adlı teknesine güçlü bir motor taktıran Amundsen, yanına beş yıllık erzak, altı tayfa ve altı da köpek alarak 17 Haziran 1903 günü yola çıkmıştır. Amacı, Jean Cabot'dan beri hep aranıp bir türlü bulunamayan Kuzey-Batı geçidini bulmaktır. Eylülde Peel boğazını aşan Amundsen, Kral-Guillaume Toprağı'nın korunaklı bir körfezinde demirlemiştir.

AMUNDSEN, trajik ölümünün hemen arifesinde, Guilbaud ile birlikte..

14 Aralık 1911 AMUNDSEN, Güney Kutbu'na Norveç bayrağını diktikten sonra..

Burada Eskimolar gelecektir ziyaretine. Beyazların varlığını sadece atalarından işitegeldikleri öyküler aracılığıyle bilen insanlardır bunlar.. Gerçekten de yetmiş iki yıl önce Ross'un gerçekleştirdiği seferden beri hiç kimse ayak basmamıştır bu Eskimo toprağına. Amundsen, diş ve kemikten yapılmış kolyelerle giysiler satın almıştır Eskimolardan. Kendi notlarına göre, Oslo Müzesi'ne armağan edilmek üzere.

1906 Ekiminde yeniden yola koyulan Amundsen, Simpson boğazına girdiğinde bir yelken görür San Francisco'dan gelen bir balina gemisiydi bu; Behring boğazını aşıp Alaska'nın kuzey kıyıları boyunca yol alarak ilerlemişti. Böylece iki geminin buluşması, Kuzey-Batı geçidinin bir gerçek olduğunu meydana çıkarmaktaydı Yılın on ayı buzlarla kaplı ve aşılması son derece güç bir geçitti bu.. Balina gemisinden on iki tekenin Herschel burnunda buz ablukası altında bulunduğunu öğrenen Amundsen, kışı Simpson boğazındaki bir körfezde geçirmeğe karar verdi; ve kızakla Fork Yokon'a gitti Norveç'le haberleşmek, ancak böylelikle mümkündü.

13 Temmuz 1906 günü buzlardan sıyrılan Goa, Pasifik Okyanusu'na doğru yola devam etti; 30 Ağustos günü de Nome körfezine girdi Dünya tarihinde ilk kez bir gemi, Amerika'nın kuzeyinden dolanarak Atlantik Okyanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na ulaşmış oluyordu.

Bütün dünyanın sevinçle kutladığı bu büyük başarıdan sonra Amundsen, daha da büyük bir hayali gerçekleştirmek için sıvayacaktı kolları Peary'nin Arktika'da ba-

şardığı işi Antarktika'da başarmak. Güney Kutbu'nun fethi anlamına geliyordu bu!

İngiliz kâşifi Robert Scott'un da aynı amaca ulaşmak için sıkı bir hazırlığa giriştiğini ve kendisine büyük maddesel olanaklar sağladığını öğrenen Amundsen'in bir tek arzusu vardı Rakibinden önce davranmak..

Nitekim Amundsen, 9 Ağustos 1910 tarihinde *Fram* adlı gemisiyle Akershus limanından demir alacaktı.

Ve çok iyi hazırlanmıştı Amundsen 8 x 40 metrelik bir evle her biri en az 16 adam barındırabilen 15 çadır, 10 kızak, yeterinden de fazla Grönland köpeği ve büyük çapta erzak yüklemişti gemisine.

Scott, 5 Haziranda yola çıkmıştı İngiltere'den. Amundsen'e oranla daha da büyük maddesel olanaklarla donanmış olarak.. Ama «fetih süreci» gösterecekti ki Scott'un bir temel eksikliği vardı: «Kutup sezgisi.»

İnsanoğlunun doğaya karşı kazandığı en büyük zaferlerden biri olan bu seferin, Amundsen'in notlarına dayanarak çıkarılmış bir özetini sunalım şimdi :

6 Eylül 1910 ***Fram***, Madeira'ya demirlemişti.

10 Eylül Amundsen, ünlü telgrafını çekiyordu Scott'a ***I am going South*** («Ben güneyden yürüyorum»).

13 Ocak 1911 ***Fram***, Balinalar körfezine girmişti ve demir atmak için elverişli bir koy arıyordu.

16 Ocak Nihayet bulunan elverişli koya «Framheim» adı verildi.

4 Şubat Scott'un gemisi ***Terra Nova*** ufukta göründü. Gemi, uzun süre beklemek zorunda kaldığı Yeni Zelanda'dan geliyordu.

10 Şubat Scott'un etkinliğiyle hiç ilgilenmeyen Amundsen, üç kızak, on sekiz köpek ve üç yardımcıyla Güney Kutbuna doğru yola koyuldu. Güzergâhına bambu şâhıslar dikiyordu ilerledikçe. Şimdilik büyük kâşifin amacı, sonradan izleyeceği yolun üzerine sığınaklar ve erzak depoları kurmaktan ibaretti.

14 Şubat 80. enlem dairesine ulaşan Amundsen, ilk ambarını kurdu ve Framheim'a döndü.

4 Mart 81. enlem dairesinde ikinci bir ambar kuruldu. Buradan 82. enlem dairesine kadar ilerledi Amundsen. Amaçladığı noktaya 8 Martta ulaştı ve Framheim'a döndü.

8 Eylül Asıl büyük sefer başlıyordu. Ama bu ilk girişim, aşırı soğuk dolayısıyle (13 Eylül günü ısı, —56 dereceye düşmüştü) devam edemeyecekti. Ekip Framheim'a döndü.

19 Ekim Amundsen yanında Hannssen, Bjaaland, Hassel ve Wisting adlı yardımcıları olduğu halde elli iki köpek ve dört kızakla yeniden yola çıktı. Her birl 230 kilo yük taşıyabilen kızaklarda bol glysl ve özellikle de bol erzak vardı.

28 Ekim : 81. enlem dairesi aşılmış bulunmaktaydı.

8 Kasım : Geçit vermez korkunç buz dağları dikilmişti fâtihlerin önüne.

17 Kasım Eğip, dağlara tırmanmağa başladı.

20 Kasım Amundsen, deniz düzeyinden tam 3.180 metre yükseltide ve tam 85 derece 36 dakika enlem dairesinde kamp kurmuş bulunuyordu. Öngörülen programa uygun olarak, fazladan getirilen köpekler kesildi ve yenilmeğe başlandı.

7 Aralık Shakleton'ın rekoru kırılmış ve 88 derece 29 dakika enlem dairesinde kamp kurulmuştu.

14 Aralık Sabah, 89 derece 53 dakika enlem dairesindeydiler. Öğleden sonra saat üçte Amundsen, durmalarını söyledi adamlarına Tam Güney Kutbu üzerinde bulunuyorlardı. Ve Norveç bayrağını hepbirden havalandırıp bir hamlede buzlara sapladılar. Sonra da siyah ipekten bir çadır diktiler oraya, üzerinde «Fram» yazılı bir bayrak astılar çadıra. İçeriye de Amundsen, biri İsveç kralına, öbürü da Scott'a yazılmış iki mektup bıraktı. Bunların yanı sıra da bir dizi araç, gereç ve giysi yerleştirttl.. Sonra da Framheim'a doğru yola çıktılar. 25 Ocak 1912 günü oradalardı.

6 Mart 1912 günü de ***Fram***, Norveç'in Hobart limanına demir atıyordu. Aynı gün Scott'un da onun hemen ardından Güney Kutbu'na ulaşmış olduğunu, ama daha sonra İngiliz kâşifinden haber alınamadığını öğrenecekti.

1924 yılında Amundsen'in yeni bir tutkusu vardı Zaferler listesine Kuzey Kutbu'na (Peary'den sonra) ikinci bir keşif gezisini eklemek. Ama bu seferi, başka bir taşıtla tasarlıyordu büyük kâşif Uçakla.. Gerçekten de uçak bir kaç saatte Kutba ulaşabildiğine göre koca bir gemi, sayısız kızak ve köpek fuzulî değil mıydı?.

Nitekim Amundsen, 21 Mayıs 1925 günü, Amerikalı milyoner Ellsworth'un ona tahsis ettiği iki su uçağıyle Spitzberg'den havalanıp Kuzey Kutbu'na doğru yola çıkıyordu. Kutba 250 kilometre yaklaştıkları sırada arıza yapan uçaklardan biri 88 derece enlem dairesinde bir boşluğa inmek zorunda kaldı. Çok geçmeden ikinci uçak da ister istemez birincinin yardımına koşacaktı elbette. Ve kısa zamanda donmuştu pist. Bu durumda bıçakla, en az 500 metre uzunluğunda bir su pisti kazmak gerekiyordu buzun ortasında. Bu çaba tam yirmi dört gün sürdü. 15 Haziran 1925 günü nihayet havalanabilen uçaklar Spitzberg'e geldiler. Amundsen ve Ellsworth, o zaman, havadan daha hafif bir taşıt ihtiyacı duydular ve İtalyan yapısı bir güdümlü balon olan ***Norge***'yi kiralayıp getirttiler. İtalyan albayı Nobile tarafından yönetilen ***Norge***, 7 Mayıs 1926 günü Spitzberg'e inerken hemen biraz ötede Byrd'ün uçağı Kuzey Kutbu'na doğru havalanmağa hazırlanıyordu. Ve Byrd, Nobile'den daha önce davranacaktı : Gerçekten de gece yarısından hemen sonra havalanan Byrd, 9 Mayıs sabahı saat tam 9.02'de Kuzey Kutup noktasının üzerinden geçecek ve bir dizi fotoğraf çektikten sonra aynı gün öğleden sonra hareket noktasına dönmüş olacaktı.

Söz konusu fotoğraflar Amerikan basınında yayınlanadursun, 10 Mayıs sabahı saat 8.55'te de ***Norge*** havalanıyordu. İçlerinde Amundsen, Ellsworth, albay Nobile, denizci Riiser-Larsen, pilotlar Högen ve Wisting ile iki radyo, bir meteor uzmanı ve altı makinistle bir gazeteciden oluşan on altı kişilik bu ekip 12 Mayıs günü saat 1.15'te Kuzey Kutbu'nun üzerindeydi. Sepetlerle Amerikan, Norveç ve İtalyan bayrakları atıldı Kutba balondan. Sonra da ***Norge***, Alaska'ya doğru yöneldi. Öğleden sonra bastıran yoğun bir sis, yükselti almak zorunda bıraktı balonu. Pervaneden fırlayan buz parçaları balonu saran bazı yırtıyordu durmadan; ve makinistler durmadan onarım yapmak zorunda kalıyorlardı. Geceleyin, radyonun anteni de donmuş ve çalışmamağa başlamıştı.

74. enlem dairesini geçer geçmez, aşağıda ışık gördüler. Kablolara büyük bir fedakârlıkla sarılan Eskimolar sayesinde iniş yapabileceklerdi. Yüz kilometre kadar ötedeydi ***Nome***.

23 Mayıs 1928 günü Nobile, ***İtalia*** adlı güdümlü balonla yeni bir deneme yaptı. Ama yoğun kar yağışı yüzünden yükseltl kaybeden taşıt, bir buz tepesine çarpmak üzereyken güçlükle sıyrıldı. Bu arada kumandanın içinde bulunduğu sepet koptu balondan. Nobile ile sekiz adamı yaralandılar, bir kişi de öldü. Kumandasız bir şekilde yola devam eden balondan bir daha hiç bir haber alınamadı.

Avrupa bu kazayı, düşen sepette halâ işler durumda kalmış olan bir radyo vericisi sayesinde on beş gün sonra öğrenecekti ancak. Çeşitli bandıralar taşıyan on altı gemi ve yirmi bir uçak, kazaya uğrayanları aramak üzere hemen yola çıktılar. Bunlar arasında ünlü Fransız denizcisi Guilbaud da vardı. Ve Amundsen, bir ***Latham 47*** ile yola çıkan Guilbaud'nun yanındaydı. Barents denizi üzerinde kayboldu Latham. 18 Haziran günü, uçağın kalıntılarını buldular sadece. Bütün yoldaşları gibi Amundsen de ölmüştü. 20 Haziran günü bir İtalyan uçağı, kazaya uğrayanların yerini saptamayı başaracak ve onlara yiyecek atacaktı. Üç gün sonra bir İsveç gemisi Nobile'yi yaralı olarak kurtardı. 13 Temmuz günü de bir Sovyet buzkıranı İtalyan kâşifinin adamlarını kurtarıyor; ve dram, böylece, on dört kişinin ölümüyle sonuçlanıyordu.

Manyetik kutbun yer değiştirmesi olayını da saptamış bulunan ve ***My life as an explorer*** (Bir kâşif olarak hayatım, 1927) başlıklı ilginç bir anılar kitabının da yazarı olan Amundsen, hiç şüphe yok ki, çağımızın yetiştirdiği en büyük kahramanlardan biridir.

AMYOT Jacques (Melun - 1513 / Auxerre - 1593) Fransız hümanisti. Fransız dilinin gerçek yapısını ve kişiliğini bulmasında büyük hizmeti geçen Amyot, özellikle yabancı dillerden yaptığı çevirilerle ün salmış ve et-

GAULTİER'nin fırçasından Jacques Amyot.

kili olmuştur. Zengin bir ailenin çocuğu olan bilgin, Paris'te ciddi ve sağlam bir öğrenim gördükten sonra, Bourges Üniversitesi'nde Eski Yunanca profesörlüğüne getirilmiştir Çağın büyük devlet adamları tarafından korunan ve teşvik edilen Amyot, prenslere ve veliahtlara özel dersler vermiş ve adını ölümsüzleştiren çevirilerini yapmağa koyulmuştur. Fransızcaya aktardığı en önemli yapıtlar arasında, Hellodoros'un ***Habeşler*** başlıklı romanını, Longus'un ***Dafnis ile Kloe*** adlı romanını ve, hepsinden önemlisi, Plutharkos'un ***Ünlü Kişilerin Hayatı*** adlı yapıtını saymak gerekir.

Amyot, en büyük başarısını, üzerinde on yedi yıl çalıştığı ve çeşitli elyazmalarını karşılaştırarak en doğru şeklini bulmağa çalıştığı Plutharkos'un kitabının çevirisine borçludur. Elyazmalarındaki yanlışlıkları ve eksiklikleri giderdiği gibi, çevirisine kendi kişiliğinden çok şey katan Amyot, bu çevirisinde, büyük tarihçinin sadık bir çevirmeni olarak değil, kendi yazarlığını ve yeteneklerini ortaya koyan bir sanatçı olarak ortaya çıkmış ve bu bakımdan hayranlık uyandırmıştır. Amyot'nun çevirileri, kendisinden sonra gelen edebiyatçılara ve yazarlara yüzyıllar boyunca esin kaynağı olmuş ve Fransız dilinin en başarılı örneklerinden kabul edilmişlerdir.

an bk. **zihin.**

Ana (Rusça aslı : Mat) : Sovyet Rus yazarı Maksim Gorki'nin 1908 yılında Znanye («Bilgi») dergisinde tefrika olarak yayınladığı romanı. Büyük yazarın en popüler yapıtlarından biri olan bu roman, belirgin devrimci nitaliği dolayısıyle ayrı bir önem kazanmaktadır. Kitabın kahramanı yaşlı ana Pelajya Vlassova, bütün bir hayatı kara sefalet içinde geçirmiş bir kadın olarak, «böyle gelmiş böyle gider» inancıyla çilesine katlanmaktadır. Ayyaş bir işçi olan kocası durmaksızın bir uşak gibi kullanmıştır onu nitekim, durmaksızın ezmiş ve dövmüştür. Bu arada kocası ölen «ana», oğlu Pavlo ile birlikte oturmağa devam eder. Zeki ve kitap meraklısı bir genç işçidir Pavlo, devrim davasına gönül vermiştir; halkın içinde yüzdüğü yoksulluk ve bilinçsizlik çemberinin kırılmasını sadece bu yoldan mümkün görmektedir.. Ve Pavlo, babasının ölümünden sonra, kendisi gibi düşünen bir dizi kadınlı erkekli «yoldaş» getirmeğe başlar eve. Yaşlı kadın, ilk günler, bu ateşli gençlerin heyecanlı konuşmalarından pek bir şey anlamaz. Ama zamanla onda da bir özgürlük arzusu ve doğru dürüst yaşama hakkını savunma iradesi doğacaktır. Nitekim «ana», oğlunun ve arkadaşlarının umutlarını paylaşmakla kalmayacak, eylemlerine de katılacaktır. Ve Pavlo, eylemlerinden dolayı sürgün edildiğinde, devrimci yeraltı etkinliğinde oğlunun yerini alacaktır. Dolayısıyle de polisin sürekli gözaltında bulundurduğu bir «zararlı kişi» haline gelecektir. Nitekim çok geçmeden bir gün bir eylem sırasında «suçüstü» yakalanır, önce hakarete uğrar, sonra da işkenceye. Ondan uzun bir isyan çığlığından gayrı hiç bir şey koparamayan bu işkence sonucunda «ana», devrimci düşüncenin ve çabanın gerçek bir simgesi haline gelir.

Rus eleştirmenlerinin «çağın anıtı» olarak nitelediklerl bu roman, estetik değerlerinin yanı sıra, Rus proletaryasının XX. yüzyıl başlangıcında verdiği devrimci mücadele hakkında da temel bir tanıklık değeri taşımaktadır. Gerçekten de gerek büyük yazarın yapıtında, gerekse tüm Rus edebiyatında ilk kez bu romanla yepyeni bir çığır açıl-

TOLSTOY'dan Gorki'ye : «Tam bir Rus köylüsüsünüz siz! Dolayısıyle de yazar-çizer takımı arasında kendinize bir yer edinmeniz pek kolay olmayacak. Ama katiyen korkmayın, dostum : İçinizden ne geliyorsa... ve geldiği gibi söyleyin. Kabaca konuşsanız bile zararı yok: Akıllı insanlar sizi anlayacaktır.»

mış olmaktaydı Roman kahramanının hayat koşullarının sıkı bir analizden geçirilmesine dayanıyordu bu yeni anlayış; ne var ki asıl yenilik, geleneksel Rus romanında gördüğümüzün tersine, söz konusu irdelemenin okuru bir çıkmaza ve umutsuzluğa sürüklemesi yerine, geleceğin aydınlık kapılarına götürmesinden doğmaktaydı. Baştanbaşa lirik bir cömertlik soluğuyle dolup taşan *Ana*, psikolojik açıdan da, hayranlık verici sayfalarla donanmıştır.

in yarattığı tipler niçin sade ve kusursuzdurlar, bilir misiniz? İnsanlığın belirli bir tarihsel andaki görünümünü değil de, ölümsüz doğasını dile getirdikleri için. Ve gene aynı tipler, insanların ister istemez durmaksızın karışmak zorunda kaldıkları büyük toplumsal olgulara adeta organik bir şekilde bağlı yaşadıkları için unutulmaz hale gelmektedirler.»

Ana, 1958 yılında Evrensel Sergi dolayısıyle Brüksel'de toplanan uluslararası ni-

Ana'da mahkûmların ayaklanması.

Ana (1926): Pudovkin'in Maksim Gorki'nin romanından hareketle N. Zarki ile birlikte hazırladığı bir senaryo üzerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini A. Golovnya'nın, dekorlarını ise Kozlovski'nin yaptıkları filmin başrollerini N. Batalov, V. Baranovskaya, A. Zemtsova ve A. Çistyakov paylaşmaktaydılar. Bu yapıtta Gorki'nin romanı, harfi harfine değil de çağın sinema anlayışına uygun düşen estetik gerekler de göz önüne alınarak film diline uyarlanmıştır. Konuyu biliyoruz. Biz şimdi burada, Sovyet sinemasının doğuş döneminin *Potemkin Zırhlısı* ile birlikte iki en büyük başyapıtından biri olarak kabul edilen filmin en çarpıcı sekanslarını vereceğiz : Babanın ölümü, annenin jandarmalara yalvarışı, mahkeme ve hüküm, hapisanedeki ayaklanma, Pavlo'nun buz parçaları üzerinde ırmaktan geçerek kaçışı, tıpkı ırmağın coşkun akışı gibi gelişen devrimci gösteri, polisle çatışma, yere düşen bayrağı hemen kaldıran «Ana», Kremlin üzerinde bir devrim simgesi olarak dalgalanan Sovyet bayrağı..

Ünlü sinema eleştirmeni Léon Moussinac şöyle yazıyordu *Ana* hakkında: «Pudovkin'

telikli «film eleştirmenleri topluluğu» tarafından dünyanın en iyi on iki filminden biri olarak değerlendirilmişti. Gerçekten de *Ana*, bugün bile bütün dünyadaki sinema okullarında sürekli gösterilen ve incelenen bir «ders filmi» niteliğini korumaktadır.

PUDOVKİN'in Ana'sından bir plan.

Ana (1956): Mark Donskoy'un Maksim Gorki'nin romanından hareketle N. Kovarski ile birlikte hazırladığı senaryo üzerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğü

DONSKOY'un Ana'sında büyük aktris Vera Maretskaya.

A. Miçurin, dekorları N. Abramov, müziği L. Şvartz tarafından yapılan bu filmde başrolleri en başta büyük tragedya oyuncusu Vera Maretskaya olmak üzere A. Batalov, N. Kolofidin, A. Petrov, P. Ussovniçenko ve S. Kurilov paylaşmaktaydılar.

Renkli olarak çekilen filmin senaryosu, Pudovkin'in *Ana*'sından farklı olarak, Gorki'nin romanını, bazan sinema sanatına özgü niteliklerden fedakârlık etmek pahasına, adım adım izlemektedir. Çarlık döneminde bir fabrikayı betimleyen birinci bölüm gerçekten çok güzeldir. Ama işçilerin bir güvercin uçuşuyle başlayan gösterisinden sonra anlatım gevşer ve hattâ dağınıklaşır. Bir garda tutuklanan «ana»nın halka seslendiği son sekansta film, yeniden büyük bir güç kazanır. Vera Maretskaya'nın üstün oyunu ayrıca anılmağa değer.

Anabatist'ler: 1520'lere doğru Saksonya'da Thomas Münzer'in önderliğinde kurulan tarikat. — Büyük köylü ayaklanmalarına ve kentlerde devrim hareketlerine yolaçan bu ilerici tarikatın kökleri, aslında, çok eski çağlara... milenarist akımın egemen olduğu Hristiyanlığın başlangıç dönemlerine dayanmaktadır. Özetlemekle yetineceğiz.

1381 yılında İngiltere'de, Wyclif'in yetiştirmesi papaz John Ball tarafından büyük toprak sahibi soylulara karşı başlatılan ve **Lollard hareketi** diye anılan köylü ayaklanması kan içinde boğulmuştu. Ama bu ayaklanma, Oxford'da öğrenim gören Orta Avrupalı entellektüeller aracılığıyle Bohemya'ya sıçrayacaktır. Prag'da vaizlik ve profesörlük yapan ve 1415 yılında da sapkınlık suçlamasıyle diri diri yakılacak olan Jan Huss yönetecektir bu hareketi. Ve Huss'un ileri sürdüğü ilkeler, ölümünden sonra, çeşitli tarikatlerin doğmasına yolaçmıştır. Bunlardan biri, **«Bohemyalı Kardeşler»** tarikatı, son derece ileri görüşler getiren ve özellikle de hayat koşullarının herkes için tam eşitliğini

Bir Ortaçağ resmi : İşkenceden geçirilen anabatist'ler.
Havva iplik eğirir,
Adem tarlayı bellerdi.
Neredeydi, söyleyin bir :
Soylu kişi neredeydi?
(Lollard'ların parola olarak kullandıkları türkü.)

kapsayan bir toplumsal program önermekteydi.

Bu arada bir Alman keşişi, Luther, Kilise'deki yolsuzluk ve çürümeyi konu edinen ve özellikle de «günah bağışlama senetleri»nin satışına karşıçıkan vaızlarına başlayacaktır (1517). Luther'in 1520 yılında Papa tarafından aforoz edilmesi üzerine Roma'ya karşı başlayan ayaklanma tamamıyle devrimci bir havaya bürünmekte gecikmemiştir. İşte bu arada ortaya çıkan Thomas Münzer, yoksulların ezilmediği bir toplumsal düzenin ve papazsız bir dinin yakında geleceğini müjdeleyen vaızlarına başlamıştır.

Sapkın-devrimci mezheplerin gelişmesi, Orta Avrupa'da olduğu gibi Almanya'da, Hollanda'da ve Baltık kıyılarında da hızla ilerlemiştir. Bu ortak hareketin yandaşları, erginlik çağına gelen Hristiyanların ikinci bir kez vaftiz edilmelerini istediklerinden, «vaftizciler» («anabatist'ler») adını almışlardır.

1524 yılında anabatist'ler Lüterci görüşle de mücadeleye gireceklerdir. Ve aynı yıl, Almanya'nın bir çok bölgesinde köylüler ayaklanmış bulunmaktadır. Ve Luther, «bir Hristiyan serfin Hristiyan hürriyetine sahip olduğunu; dolayısıyle de İsa'nın tinsel saltanatını, yersel ve dışsal bir saltanata dönüştürmemek gerektiğini» söyleyerek mahkûm etmiştir bu ayaklanmayı. İşte bunun üzerine Katolik ve Lüterci hükümdarlar hemen elele verip ayaklanmacıların üzerine yürüyecek ve hareket 1525 yılında girişilen korkunç bir köylü kıyımıyle durdurulabilecektir. Ne var ki iş bununla bitmemiştir. Gerçekten de anabatist'lerden arta kalanlar, bu kez de Almanya'nın güneyinde sürdürmüşlerdir eylemlerini. Niteklm Münzer'in yetiştirmelerinden Jan de Leiden, 1534 yılında Münster kentini ele geçirecek ve orada «Sion Krallığı» adını verdiği Hristiyan-komünist bir rejim kuracaktır. Ama çok evliliği de öneren bu deney hızla düzensizliğe dönüşmüş; ve kentin piskoposu, gene gaddarca bir kıyımdan sonra, duruma yeniden egemen olmuştur.

anaerki (Osm. maderşahilik, Fr. matriarcat, İng. matriarchy) İlkel komün sisteminin başlangıçtaki gelişim sürecinde yer alan ve temel özelliğini sosyal ekonomide egemen rolü kadınların oynayışında bulan tarihsel evre. Anaerki, hiç ayrıksız, bütün haklar üzerinde geçerli olmuştur. Grup evliliğinin yürürlükte olduğu en alt sosyal gelişim aşamalarında çocuğun babası bilinemezdi, anası bilinirdi ancak. Dolayısıyle de soy, ana tarafından belirlenecek; sadece ana bağı açıklanacaktır. Bütün bu evre boyunca kabilenin tüm ekonomik hayatını kadınlar düzenlemiş ve yönetmiştir. Erkeklerin bellibaşlı uğraşı olan avlanma, sürekli olarak güvenilebilecek bir geçim aracı sayılmamıştır. Üretici işleri yapanlar, bu arada özellikle tarım çalışmalarını yürütenler kadınlardır. Çocuk ve ev bakımı, yiyeceklerin sağlanması ve korunması, bahçe işleri, vb. gibi günlük hayatı güvence altına alan etkinlikler de gene kadına özgü işlerdir. Ama hayvan yetiştirmenin gelişip yaygınlaşmasıyle birlikte kadının egemenlik alanı da giderek küçülmeğe başlamıştır. Ve çok geçmeden erkek, toplumdaki temel üretici güç olarak, üretim araçlarının ve kölelerin sahibi durumuna gelecek; böylece de, ***babaerki*** dönemi başlayacaktır.

ANAKHARSİS (İ.Ö. VI. yüzyıl) İskit filozofu. Eski Yunanlı ünlü devlet adamı Solon'un yakın dostu olarak bilinen düşünür, **kinizm** («köpeksilik» yada, eski deyimiyle, «kelbiye») akımının öncülerinden biridir. Yarı efsanesel bir kişiliği olan Anakharsis'e, Eski Yunan hayatı ve dünya görüşü hakkında son derece insafsız ve acı hükümler yakıştırılmıştır. Uygarlığın ve site hayatının yozlaştıramadığı bir doğa adamı olarak ün salan düşünür, gene efsaneye göre, yurduna döndüğünde **Demeter dini**'ni yaymak istediği için öz kardeşi olan İskit hükümdarı Saulius tarafından öldürtülmüştür. Eski Yunanlıların ünlü «Yedi Bilge» arasında yer verdikleri Anakharsis'in genel hayat anlayışı, şu sözünde özetini bulur : ***«Diline, midene ve duyularına egemen ol.»***

ANAKREON (İ.Ö. VI. yüzyıl) : Eski Yunan şairi. Yurdu İranlılar tarafından ele geçirilince Abdera'ya sığınan, sonra da 514 yılı-

ANAKREON'un şiirlerini lir eşliğinde söyleyen bir topluluk.

na kadar Samos ve Atina tiranlarının sarayında yaşayan şair, özellikle içki, aşk ve hayatın öteki hazlarını dile getiren şiirleriyle büyük ün kazanmıştır. Şiirlerini, Eski Yunan geleneklerine uygun şekilde, bizzat besteleyen ve o çağdan kalma resimlerde hep yarı sarhoş olarak betimlenen Anakreon, İyon diyeliğini kullanmış ve sayısız ağıt, koşuk, güzelleme ve yergi yazmıştır. Bize ancak kısa parçaları kalmış olan ünlü şair, bugün **anakreonteion** diye anılan bir vezni de yeniden canlandırmıştır.

anakronizm (Fr. anachronisme, İng. anachronism) Çağının gerisinde kalış hali ve bu halin yolaçtığı yanılgılar. Bu terim, ayrıca, şu yakın anlamlarda da kullanılmaktadır : Zamana uymamak; olayları zaman sırası içinde yanlış yerleştirmek; belirli bir çağın olaylarını başka bir çağa yakıştırmağa kalkışmak; çoktan köhnemiş ve çağımızdaki yaşayış tarzı ile çelişkiye düşmüş davranış, düşünüş, görenek ve gelenekler.

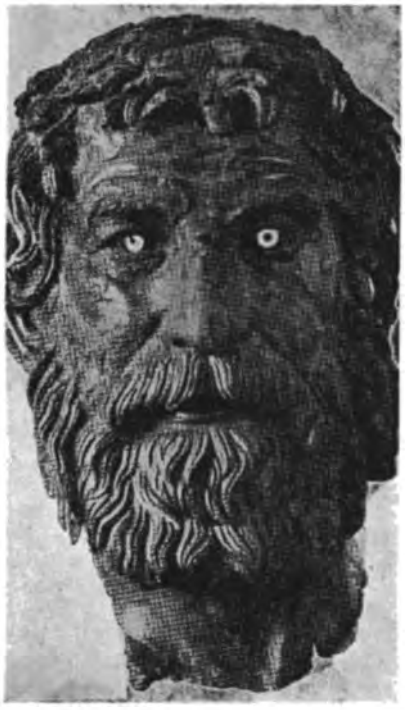

ANAKSAGORAS : Dönüşüm *kavramını enine boyuna işleyen düşünür.*

ANAKSAGORAS (Klazomenai İ.Ö. 500 / Lampsakos 428) Eski Yunan filozofu. Anaksimenes'in öğrencisi olan Anaksagoras, büyük İyonyalı filozofların sonuncusudur. Kırk yaşına doğru Atina'ya gelmiş ve orada bir felsefe okulu açarak, kentin fikir hayatı üzerinde derin bir etki yapmıştır. Düşünürün koruyucusu olan Perikles'in, ona aynı zamanda öğrencilik ettiği söylenir. Gene öğrencileri arasında, büyük tragedya yazarı Euripides de vardır. Platon'un *Faidon* adlı diyalogunda, Sokrates'in de bu büyük düşünürden söz ettiğini görüyoruz. Perikles'le dostluğu yüzünden, bu Devlet adamına düşman partinin hışmına uğrayan Anaksagoras, canını kurtarabilmek için Lampsakos (bugünkü Lâpseki)'a kaçmak zorunda kalmıştır.

Anaksagoras, İyonyalı filozofların kendi kendilerine yönelttikleri temel felsefe sorusuna yepyeni bir cevap vermiştir : Varlıkların temelinde ne gibi bir ana maddenin bulunduğunu açıklamak isteyen bu düşünürlerden bazıları, temel maddenin su yada hava olduğunu ileri sürmüşlerdi. Anaksagoras ise, bütün varlıkların, **homeiomeria** diye adlandırdığı parçacıklardan (tohumlardan) oluştuğunu söylemekteydi. Varlıkların dokusunu meydana getiren bu parçacıklar, ezelden beri varolan ve duyu organlarımızla kavrayamadığımız şeylerdir. Bu parçacıkların aynı türden olanları bir araya gelerek, belli bir varlığı oluştururlar. Bununla birlikte, herhangi bir varlığın yapısına farklı cinsten parçacıklar da girebilir. Anaksagoras, kosmosun temelinde düzenleyici bir tinsel ilkenin bulunduğunu söyleyen ilk filozoftur.. Bu bakımdan felsefesi, kendinden öncekl filozoflara oranla önemli bir ilerleme gösterir. Düşünüre göre, kosmosu düzenleyen ve yöneten, bu tinsel ilkedir. Filozofun **nûs** («nous») adını verdiği bu ilke, bir çeşit ruh olarak tasarlanmalıdır. Varlıkların temelini meydana getiren parçacıkların harekete geçmelerine ve tek tek şeyler halinde ortaya çıkmalarına «nûs» sebep olmuştur.

Lenin'in deyişiyle, **dönüşüm** kavramını işlemesi bakımından önem taşıyan, ama sonunda kararsız bir maddeci düşünür olarak kalan Anaksagoras, bu görüşlerini, *Doğa Üzerine* adlı kitabında açıklamıştır.

ANAKSARKHOS (İ.Ö. IV yüzyıl) Eski Trakyalı filozof. Ünlü cihangir Büyük İskender'in dostu olarak da tanınan düşünür, Abdera'da doğmuş ve yetişmiştir. Büyük filozof Demokritos'un felsefesini okutan İzmirli Diogenes'in öğrencisidir. Demokritos'un **atom teorisi**'ni benimsediği gibi, ahlâk konusundaki görüşlerine de bağlanmış ve bu görüşleri kendi özal hayatında uygulama yolunu tutmuştur. Anaksarkhos'un, ayrıca, ünlü düşünür Pirron üzerinde büyük etkisi olmuştur.

ANAKSİMANDROS (Milet İ.Ö. 610 / ? İ.Ö. yaklaşık 547) Eski Yunan filozofu. Büyük bilgin ve düşünür Tales'in öğrencisi olan Anaksimandros, varlıkların temelinde **apeiron** diye adlandırdığı nitelliksiz ve basit bir ilk maddenin bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu ilk maddeden çeşitli karşıtlıklar çıkmakta ve bu karşıtlıklar zamanla gene ilk maddeye dönerek ortadan kalkmaktadırlar. Filozof, kosmosu sürekli bir doğuş ve yokoluş şeklinde görmüştür. Bilimsel incelemeler de yapmış olan filozof, dünyanın haritasını çizmek istemiş; ve, canlıların tek bir türün değişmeleri ve gelişmeleri sonunda farklılaştıklarını ileri sürmüştür. Böylece Anaksimandros, insanlığın fikir tarihinde, **evrim** kavramını ilk ortaya atan düşünür olmaktadır Bu bakımdan da Anaksimandros, Lenin'in deyişiyle, terimin ilk anlamında diyalektikçi ve maddecidir. Filozofun, *Doğa Üzerine* adını taşıyan temel yapıtından günümüze ancak bazı parçalar kalmıştır

ANAKSİMANDROS : «İnsan, bir balıktan başlayarak oluştu.»

ANAKSİMENES (Milet - İ.Ö. 550 / ? İ.Ö. 480) Eski Yunan filozofu. Anaksimandros'un öğrencisi olan düşünür, hocasının soyut **apeiron** ilkesine karşıçıkarak, varlıkların temelinde farklılaşmamış basit bir ilkenin değil, çok daha somut bir madde olan **hava**'nın bulunduğunu ileri sürmüştür. Anaksimenes'e göre, bütün varlıklar hava'dan çıkarlar ve gene ona dönerler. Çeşitli varlıkların ortaya çıkıp belirmesi, havanın yoğun-

ANAKSİMENES: Nicelikten niteliğe geçiş *kavramını bularak diyalektiğin temeltaşlarından birini ortaya koyan düşünür.*

laşması yada seyrekleşmesi ile olanak kazanmıştır. Gerçekten de, maddeci bir filozof olan Anaksimenes'e göre, hava sonsuzdur ve sürekli hareket halindedir; yoğunlaştığında ilkin bulut olur, sonra su; sonra da toprakla taşı meydana getirir; seyrekleştiğinde ise, ateş olur. Anaksimenes'in bu görüşünde, diyalektiğin temeltaşlarından biri olan **nicelikten niteliğe geçiş** kavramının dile geldiğini görüyoruz. Filozof, ayrıca, bilimsel incelemeler de yaparak Ay tutulmalarını açıklamış ve sabit yıldızlarla gezegenleri, yıldızları gezegenlerden daha yakına koymak koşuluyle, birbirlerinden ayırt etmiştir.

analiz, çözümleme (Osm. tahlil, Fr. analyse, İng. analysis) Belirli bir verinin, maddesel bakımdan yada düşüncede, öğelerine yada ilkelerine ayrılması. - Analiz, ***sentez***'le birlikte, düşüncenin en genel işlemlerinden biridir. Fizik bilimlerde, görünürdeki «karmaşık»tan görünmeyen «basit»e (yada, «yalın»a) geçmeğe dayanır. Demokritos'tan çağdaş mikrofiziğe kadar, bizleri, ilk öğeleri araştırmağa sürükleyen şey, analiz ihtiyacı olmuştur. Bir cismin analizi dediğimiz zaman, o cismin ilk öğelerine ayrıştırılmasını; bir kavramın analizi dediğimiz vakitse, o kavramın ilkelerine soyutlama yoluyle varılmasını kasdederiz. Bu anlamda analiz, parçaları ekleyip katıştırarak bütünü yeni baştan kuran «sentez»in karşıtıdır. İnsan ruhu alanında, ***psikanaliz*** diye adlandırılan ruhsal analiz, insanın davranışlarının ardında (ve özellikle de hayattaki başarısızlıklarının ardında) «kompleks»lerin varlığına, yani gerçeğe uyumsuzluğa (adaptasyonsuzluğa) dayanan derin bir «gerekçeli güdüm» («motivation») arar; bu gerekçeli güdüme de, bilinçaltının sistematik şekilde kendini dışa vurarak belirim kazandığı düşleri çözümleyerek ulaşır. Felsefede başvurulan «içdüşünsel» («refleksif») analiz ise, genel anlamında düşüncenin yapısını ve koşullarını araştırır. Amacı, zihnin kökendeki doğasının bilgisine varmak; ve, temel olarak da, mutlak hürriyet yada önanıklık («prédestination») problemine kesin bir cevap vermektir.. İçdüşünsel analiz, özellikle Spinoza ***(Etik)***, Fichte ve Lagneau tarafından kullanılmıştır.

analiz eğrisi (Fr. courbe, İng. curved) Bir olayın sürekli evriminin sürekli bir çizgi halinde grafik olarak gösterimi. Bir fenomenin sürekli evrimini sağlıklı bir biçimde izlemek, çoğu zaman olanakdışıdır. Dolayısıyle de olayların evrimlerini kesintisiz olarak değil, kesintili olarak, yani belirli devreler içinde izlemek yerinde olur. Bu durumda, evrim bütünlüğünün çeşitli devrelerinde ulaşılmış bulunan düzeyler grafik dile dökülür : Analiz eğrisi, ulaşılmış her düzeyi ayrı ayrı dile getiren noktaları birbirlerine bağlayan çizgi şeklinde belirir bu durumda. Gözlemlenen devrelerin sayısı ne kadar fazla ise noktalar da o kadar sık olacak ve analiz eğrisi gerçek evrim derecesini o derece doğru gösterecektir.

ANAND Mul Raj (1905) İngiliz dilinde yazar Hint romancısı ve denemecisi. Yazarın roman alanında verdiği yapıtlardan, özellikle, ***The Untouchable*** (El Sürülemeyen) ve ***The Coolie*** (Sömürge İşçisi) adlı kitapları ün salmış bulunmaktadır. Anand, ayrıca, ***Two Leaves and a Bud*** (İki İzin ve Bir Gonca) ve ***The Village*** (Köy) başlığını taşıyan romanların da yazarıdır. Yoksulların, çaresiz köylülerin, sömürgelerdeki Hintli yada Çinli İşçilerin, sanayi kentlerindeki emekçilerin hayatını, keskin gözlemlere dayalı amansız bir gerçekçilikle betimleyen ve yürürlükteki sosyal rejimi tepeden tırnağa suçlayan yazar, ayrıca, sanat sorunları üzerinde kaleme almış olduğu denemeleri, ***Kama Kala : Some Notes on the Philosophical Basis of Hindu Erotic Sculpture*** (Kama Kala Hint Erotik Heykelciliğinin Felsefi Temelleri Üzerine Bir Kaç Not, 1958) başlığı altında yayınlamıştır.

ANANG Michael Del (1927) İngiliz dilinde yazar Gana şairi. Anang, İngiliz dilinde yazmakla birlikte, ülkesindeki ulusal kültür akımının en önemli temsilcisi kabul edilmektedir. İlerici bir dünya görüşünü benimsemiş olan şair, sunduğumuz örnekte de hemen görüleceği gibi, alabildiğine basit, ustalıktan bile isteye kaçınan, ama son derece dokunaklı ve içten bir üslûba sahiptir.

Ganalı bir köylü kadın : «Yanında olacağım..» ANANG.

ANANG'dan iki şiir

YANINDAYIM

Yıldızlar yanarken gökte
Ayışığında yanarken deniz
Gümüşlü dalgalar içinden koşacağım sana
Yanında olacağım.

Gece gündüz
Ortadan ikiye bölünse de gökyüzü
Çökse de üstümüze
Yanında olacağım.

En büyük fırtınalarda bile
Otlar baş eğerken kasırgalara
Toprak tutuşsa bile
En korkunç ateşler kavursa da bizi

Hava kararsa gün ışısa da
Yanındayım
Yüreğim korkudan çatlasa da
Uzaklarda bile olsan
Yada umulmayacak kadar yakınımda
Yanındayım

Günler ayırsa bizi
Boşluğa doğru savursa da yollar ikimizi
Boşver ayrılıklara
Yanındayım

Büyük şenliklerde
Yalanlar sevgimizi boğazlasa bile

Öldürücü bir kavgadan arta kalan sahipsiz bir leş gibi
Son nefesimi vermiş olsam bile

İkimiz de tüketip ömrümüzü
Irmağın öbür ucuna varmış olsak bile
Para pul ne varsa bırakıp geride
Yakınlarımızdan ayrılıp acıklı türkülerle uğurlansak bile

Yerin yedi kat dibinde
Olsak bile sevdiğim
Bulurum seni
Yanındayım

Türkçesi : Erdoğan Tokatlı

ASILIP KALMIŞIZ İŞTE

Asılıp kalmışız işte
orta yerinde iki uygarlığın
Geçmişe baksan
tamtam çağını bulursun
ve bayram danslarını
güneşin okşadığı palmiyelerin gölgesinde
Gelecek de var
— gelecek mi? —
gelecek evet
yani sefil konutlar
köpek yuvaları yani
içinde insanların
umarsız
debelendiği...

anarko-liberalizm (Fr. anarcho-libéralisme, İng. anarcho-liberalism) Sol hareket çerçevesi içinde kaldığını iddia eden, ama aslında anarşizmin ideolojik etkisi altında olan küçük burjuvalara özgü görüş. Anarko-liberaller, kritik mücadele anlarında daima gerçek sosyalistlere karşı tavır almak ve ajitasyon yapmakla ün kazanmışlardır.

anarko-sendikalizm (Fr. anarcho-syndicalisme, İng. anarcho-syndicalism) : Evrensel sendika hareketi içinde yer alan küçük burjuvalara özgü sendikacılık akımı. - Anarko-sendikalizm, anarşizmin ideolojik ve politik etkisi altında XIX. yüzyıl sonları ile XX yüzyıl başlarında oluştu. Anarko-sendikalizm, politik mücadelenin zorunluğunu ve proletaryanın kendi bağımsız politik partisi içinde birleşip örgütlenmesi gereğini inkâr eder. Bu görüşe göre işçi sınıfının en ileri örgütlenme biçimi politik partiler değil, sendikalardır.

Anarko-sendikalistler, işçi sınıfının burjuva iktidarına karşı temel mücadele biçimi olarak «genel politik grev»i önermektedirler. İddialarına göre sendikalar, genel politik grev aracılığıyle üretim araçlarını kamulaştıracak, üretimin yönetimini ele geçirecek ve hiç bir devrim mücadelesine gerek kalmaksızın kapitalizmi ortadan kaldıracaktır. Çağdaş revizyonistler de, bazı biçimsel anlayış değişiklikleri yapmakla birlikte, anarko-sendikalist fikirlerden geniş çapta yararlanmaktadır.

anarşi, erksizlik (Osm. fevza, Fr. anarchie, İng. anarchy) Hükümeti olmayan bir halkın durumu. - Platon, «demokrasinin üç hali» olarak tanımlıyordu anarşiyi : «Herkes kendi iradesini iktidara zorla kabul ettirmek istediği; ve hükümet, popülerliğini yitirmemek kaygısıyle, herkesin hoşuna gidecek şekilde davrandığı zaman, anarşi başlamış demektir; bundan da zorbalık, istibdat, diktatörlük doğar.» diyordu. Hükümet, politik, ekonomik yada toplumsal çatışkıları kesin bir yargıyla çözüme bağlamak için gerekli otoriteden yoksun olduğu zaman, genellikle durum budur. Bu anlamdaki anarşi ile, tarihsel maddecilik tarafından insanlığın gelecekteki sınıfsız toplum düzenini nitelemek üzere kullanılan *devletsizlik* arasında hiç bir ilişki yoktur.

anarşizm (Fr. anarchisme, İng. anarchism) : Her türlü kurulu iktidarın sistematik şekilde reddine dayanan tavır. - Anarşizm, bireysel değerlerden daha üstün hiç bir şey olamayacağı iddiasından yola çıkar; dolayısıyle de temelini bireycilik, özneclilik ve

anarşizm'in *babası* :
PROUDHON

iradecilikte bulur. Özel mülkiyetin yanı sıra «hükümet etme»nin de ortadan kaldırılmasını önermiş olan Proudhon, «anarşizmin babası» sayılmaktadır. Ama bu görüşü en kök sonuçlarına kadar geliştirip işleyenler, Bakunin ile Kropotkin olmuştur. «Tek bir düşünceyle : Elden geldiğince fazla ve olabildiğince çabuk düşünceslyle, ayırıp seçmeksizin ve görüp dinlemeksizin bütün herşeyi yıkmak.» Bakunin'in bu sözlerinden kolayca anlaşılacağı gibi, anarşistler, işin u-

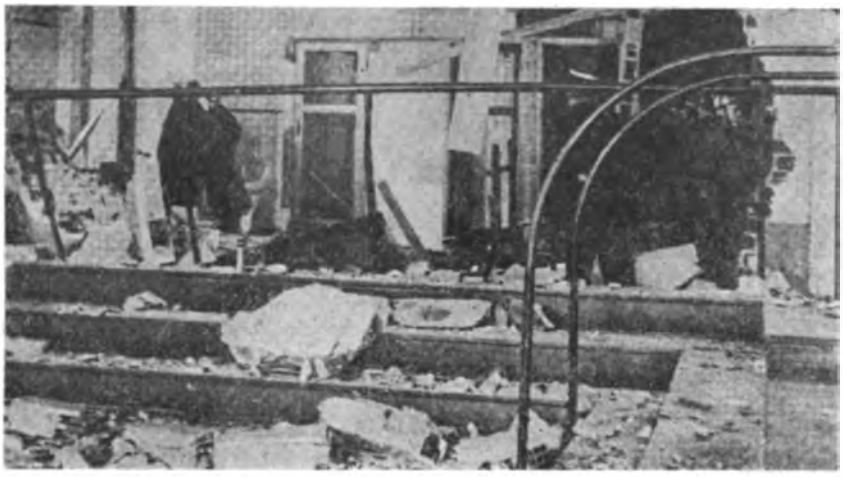

«Herkes kendi iradesini iktidara zorla kabul ettirmek istediği ve hükümet, halkın gözünde sevimliliğini yitirmek kaygısına kapılıp, bütün herkesin hoşuna gidecek şekilde davrandığı zaman anarşi *başlamış demektir. Bundan da zorbalık ve diktatörlük doğar.» PLATON*

cunda birer «nihilist»ten başka bir şey değildir; tüm kaygıları yıkmaktır, kurmayı katiyen düşünmezler; bu bakımdan da, gerçek devrimciliğe gücü yetmeyen isyancılardır ve çoğu zaman uluslararası emperyalizmin elinde birer maşa haline düşerler.

anarşizm'in iki ünlü kuramcısı:
BAKUNİN

KROPOTKİN

9 Aralık 1893, Paris: Toplantı halindeki Fransız Millet Meclisi salonuna anarşist Vaillant bir bomba savuruyor. Büyük bir gürültü, yoğun duman ve sadece bir kaç yaralı.. Ve Meclis başkanı Dupuy söz alıyor hemen: «Baylar, toplantımız devam etmektedir.»

anayasa (Fr. ve İng. constitution) Toplum ve devlet düzenini; devlet organlarının sistem, örgüt ve işleyiş tarzını; seçim sistemini; yurttaşların temel haklarını ve yükümlülüklerini saptayan ve bütün ötekl yasa ve kuralların içeriklerl ile şekillerini önceden belirleyen temel buyruklar bütünü. Anayasa, devletin tüm yasalarının hukuksal dayanağıdır. Ve dolayısıyla, her anayasanın sınıfsal bir özü vardır. Örneğin burjuva egemenliği altındaki devletlerin anayasaları, aralarındaki ufak tefek ayrıntı farkları bir yana, sömürücü sınıfların çıkarlarını yansıtır; bu sınıfların ekonomik ve politik üstünlüklerini güvence altına alır; bunun yanı sıra da, hem iç hem de dış kamuoyunun gözünü boyamak amacıyle, halkın tüm insan hak ve özgürlüklerine sahip olduğunu açıklar İlke olarak. İlke olarak... Çünkü sözü geçen hak ve özgürlükler, sonradan çıkarılacak yasalarla ya tamamıyle kullanılmaz hale getirilecek yada iyice kısıtlanıp kuşa döndürülecektir. Buna karşılık **sosyalist anayasa**, emekçilerin iradelerini dile getirir: onların çıkarlarını savunur; yurttaşların hak ve özgürlüklerini güvence altına alır. Ne var ki sosyalist anayasa, bütün bu hak ve özgürlükleri bireysel bir açıdan değil, bütün toplumun uyum içinde gelişmesi açısından değerlendirmektedir. Bundan dolayı da burjuva basın ve yayın organlarının iftira dolu eleştirilerine hedef olur. Ovsa aynı burjuva basın ve yayın organları, sözcülüğünü ettikleri egemen sınıfların çıkarı gerektirdiği vakit, sosyalist toplumlarda uygulanmasını «insan hak ve özgürlüklerine» karşı büyük bir saldırı olarak niteledikleri «kemerleri sıkma» politikasını rahatlık içinde uygulanabilmektedirler.

Anayurt (1942) Paul Strand'la Leo Hurwitz'in David Wolff'la birlikte hazırladıkları bir senaryo üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdikleri film. Fotoğraf direktörlüğünü bizzat büyük operatör Strand'ın, müziğini de Marc Blitzstein'ın yaptıkları filmin başrollerini büyük Zenci şarkıcı Paul Robeson'ın yanı sıra Fred Johnson, Mary George, Housely Steven, Louis Grant, James Hanney, Hovard de Silva ve Tan Connors paylaşmaktaydılar.

Film, bir belgesel olmaktan çok, tıpkı Jean Renoir'ın ***Hayat Bizimdir***'i gibi, aralarında amatör oyuncuların da bulunduğu aktörlerin doğal dekorlar içinde belirli bir senaryoyu yorumladıkları bir «toplumsal incelemeler dizisi»dir. Çekimine 1937 yılında girişilen filmden, 1939'da Lewis Jacob şöyle söz etmekteydi «Bu uzun metrajlı film, tema olarak, bize atadan kalma Amerikan özgürlük ideali ile vaz geçilmez temel haklar inancını Birleşik Devletler'in bugünkü durumu açısından karşılaştırmalı bir şekilde işlemektedir.»

1936 yılına doğru Paul Strand, Leo Hur-

witz ve David Wolff daha başka bir kaç arkadaşla bir araya gelip bir kooperatif firma kurmuşlardı sosyalist doğrultuda filmler yapmak için. Ama ortakların bütün fedakârlığına rağmen *Anayurt*, maddesel olanaksızlıklardan dolayı bir türlü tamamlanamadı. Ancak 1940'tan sonra Roosevelt yönetiminin mali desteğiyle tamamlanıp piyasaya çıkarıldı.

Birinci New York Okulu'nun ilk önemli ürünü olan *Anayurt*, asıl ereği işçi sorunları konusunda kamuoyunu aydınlatmak olduğu halde, aynı zamanda tıpkı *Yurttaş Kane* gibi teknik bakımdan yetkin bir yapıttı. 1950 yılından beri piyasadan çekilen filmin özellikle başarılı iki sekansını hatırlatalım «Sendika gansterliği»nin Amerikan toplumundaki zehirleyici etkilerini dile getiren bölümle Zenci sorununu işleyen ve tartışmalarda linç edilmek üzere kovalanan bir Zencinin soluk alıp verişiyle vurgulanan bölüm.

Anayurt'un orijinal adı, *Native Land*'dır

ANCEY Georges (Paris - 1860 / Paris - 1917): Fransız tiyatro yazarı. Diplomat olarak hayata atılan yazar, önce *Autres Choses* (Başka Şeyler, 1886) başlıklı bir şiir kitabı yayınlamış, sonra da Antoine tarafından yönetilen Özgür Tiyatro için art arda piyesler yazmağa koyulmuştur. Hepsi de gerçekçi bir anlayışla düzenlenmiş olan bu yapıtların bellibaşlıları, *Monsieur Lambin* (Bay Lambin, 1887), *L'Ecole des Veufs* (Dul Erkekler Okulu, 1889), *Les İnséparables* (Ayrılmayanlar, 1889). *Grand-Mère* (Nine, 1890) ve *Ces Messieurs* (Bu Baylar, 1901) başlığını taşıyan piyeslerdir. Özellikle bu son yapıt, din adamlarıyla alay ettiği için sansür tarafından ilk temsilde yasaklanmış ve ancak 1903 yılında yeniden sahneye konarak oynanabilmiştir Ancey, her zaman sağlam bir dramatik yapı kuramamış olmakla birlikte, renkli üslûbuyle dikkati çekmiş olan bir yazardır.

ANDERS William (Hong-kong - 1933) Amerikalı kosmonot. Hava Kuvvetlerinde subay olarak görev yapan Anders, 1955 yılında Deniz Harp Akademisi'ni bitirmiş; 1962 yılında da, Hava Kuvvetleri Teknoloji Enstitüsü'nde matematik ve fizik öğrenimini tamamlamıştır Ardından, Curtland üssündeki Silâhlanma Laboratuarı'nda nükleer fizik mühendisi olarak çalışan Anders, 1963 yılından itibaren NASA (National Aeronautics and Space Administration) kosmonotları grubu içinde yer almış; 1968 yılının 21 Aralık günü de Apollo 8 uzay gemisiyle, F. Borman ve J. Lovell'le birlikte Ay'a yollanmıştır. Anders ve arkadaşları, Ay'ın çevresinde 10 tur yaptıktan sonra 27 Aralık 1968 günü Yeryüzü'ne dönmüşlerdir.

William Anders, hiç şüphe yok ki, çağımızın yetiştirdiği en büyük kahramanlardan biridir.

Çağımızın gerçek kahramanlarından biri : William ANDERS.

ANDERSCH Alfred (Münih 1914) Alman yazarı. Bir subay çocuğu olan yazar, önce muhasebe öğrenimi görmüştür Bavyera Komünist Gençlik Örgütü üyesi olduğu için, 1933 yılında Naziler tarafından tutuklanarak Dachau Toplama Kampı'na gönderilmiştir Alman Komünist Partisi'nin kapatılmasından sonra Dachau'dan koyuverilen Andersch, bir süre, çeşitli sanayi kuruluşlarında memurluk yapmış; bu arada, totaliter Devletin pençesinden kurtulabilmek için, yapıtlarını bile isteye öznelci bir edaya büründürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyle birlikte askere alınan yazar, 1944 Haziranında İtalya cephesindeyken ordudan kaçacak ve bir süre, savaş tutsağı olarak Amerika'da kalacaktır. Andersch, bu kaçışını doğrulamak üzere, üzerinde büyük tartışmalar kopan, *Die Kirschen der Freiheit* (Özgürlüğün Tapınağı, 1952) adlı romanını yazıp yayınlamıştır.

Alfred ANDERSCH Zorbalık karşısında özgürlüğü arayan birey..

Ülkesine dönüşünde gazeteciliğe başlayan Andersch, *Der Ruf Text und Zeichen*, *Studio Frankfurt* dergilerinde yazı işleri müdürlüğünde bulunmuş, ayrıca radyo yayınlarında görev almıştır. Bu arada bir çok radyofonik piyes de yazmıştır. İlerici Alman yazarları tarafından kurulan Grup 47 topluluğuna katılmış ve bu hareketin en radikal temsilcilerinden biri olmuştur. Yeni verizm akımı doğrultusunda verdiği *Deutsche Literatur in der Entscheidung* (Alman Edebiyatı Karar Arifesinde, 1948), *Geister und Leute* (Hortlaklar ve İnsanlar, 1958), *Der Tod des James Dean* (James Dean'in Ölümü, 1960) ve *Biologie und Tennis* (Biyoloji ve Tenis, 1961) gibi deneme ve hikâye kitaplarında, açık ve kudretli bir üslûpla, Savaş sonrası Alman kuşağının bellibaşlı eğilimlerini ve dertlerini dile getirmiştir. Bu arada, 1957 yılında yazıp yayınlamış olduğu *Sansibar oder der letzte Grund* (Zengibar yada Son Toprak) adlı romanı, zorbalık karşısında özgürlüğü arayan birey temasını olağanüstü çarpıcı bir üslûpla işlemesi bakımından son derece önemlidir.

ANDERSEN Hans Christian (Odense 1805 / Kopenhag 1875) Danimarkalı masal yazarı. Yoksul bir kunduracının oğludur. 1819 yılında tiyatro yapmak amacıyle Kopenhag'a gelmiş, ama eğitimsizliği yüzünden başarısızlığa uğramıştır. Daha küçük yaşta, evde, kukla tiyatrosu için kısa piyesler hazırlayan yazar, Kopenhag'da dost edindiği kudretli kişiler ve bu arada özellikle Kopenhag Operası'nın dans okulu müdürü Collin sayesinde, öğrenimini tamamlamak olanağına kavuşmuştur. Bu sırada yayınladığı *Det döende Barn* (Ölen Çocuk, 1827) adlı şiiriyle ün salmıştır.

Daha sonra Almanya, Fransa, İtalya, Yunanistan, İspanya, İngiltere ve Türkiye'de uzun gezilere çıkmış ve gezi kitapları için son derece değerli bir hazine niteliği taşıyan malzemeler derlemiştir. Büyük yazarın art arda yaşadığı ünlü aşk maceraları bu döneme raslamaktadır. Önce Riborg Voigt adında bir genç kıza, sonra dostu Collin'in kızı Louise'e ve nihayet İsveçli opera şantözü Jenny Lind'e tutulan Andersen, sonunda gene bekâr ve mutsuz kalacaktır. Ama bütün bu talihsiz aşk maceraları, ileriki yapıtı bakımından paha biçilmez bir esin kaynağı meydana getirmiştir. Nitekim, otuz yaşından itibaren yayınlamağa başladığı ve asıl dünya çapındaki ününü borçlu olduğu *Eventyr og Historier* (Masallar ve Hikâye-

Hans-Christian ANDERSEN 1860 yılında..

ler, 1835-1872) adlı dev yapıtında, bu sonuçsuz aşklardan kalma derin bir melankolinin izleri açıkça görülür.

Bütün hayatı boyunca, büyük bir şair ve büyük bir roman ve tiyatro yazarı olmayı hayal eden Andersen, durmaksızın yazdığı şiirler ve *O.T.* (1836), *Kun en Spillemand* (Basit bir kemancı, 1837), *De to Baroneser* (İki Barones, 1847) ve *Billedbog uden Billeder* (Olmak mı, olmamak mı?, 1847) gibi romanlarıyle zaman zaman dikkati çekmiş ve geçici başarılar elde etmişse de, asıl eşsiz yeteneğini çocuk masalları alanında or-

Kibrit satan küçük kız : *Hans TİGNER'in Andersen'in ünlü masalı için yaptığı süsleme resmi.*

taya sermiştir. Yazar, özellikle başlangıçta, Perrault'dan Tieck'e ve Binbir Gece'den geçerek Voltaire'den Hoffman'a uzanan bir geleneğe uyarak, halk masallarından esinlenmiştir. Ama aynı zamanda, edebî bir biçim altında örneğin Boccaclo ve Chaucer'da bulduğumuz, «büyükler için masal» diyebileceğimiz gerçekçi nitelik taşıyan bir türün, koşuklu halk öyküleri («fabllau»lar) türünün mirasından da yararlanmasını bilmiştir Andersen.

ANDERSEN-NEXÖ Martin (Kopenhag - 1879 / Dresden - 1954): Danimarkalı yazar: On bir çocuklu yoksul bir taşçının oğludur. Taş ocaklarında babasına yardımcı olmuş, daha sonra da çobanlık ve kunduracı ve dülger çıraklığı yapmıştır. 1890 yıllarında başlayan sosyalist harekete katılmış ve Askov'daki Yüksek Halk Okulu'nda öğrenim görmüştür. Sistematik çalışmasıyle kendi kendini yetiştiren ve büyük bilgi sahibi olan yazar, edebiyat hayatına, sosyalist dünya görüşü doğrultusunda şiirler vermekle başlamıştır. 1902 yılına değin yarı sefalet içinde yaşamaktan kurtulamayan Andersen-Nexö, zaman zaman öğretmenlik yapmış; 1894 yılında ise, ağır bir hastalığa yakalanarak tedavi olmak üzere İtalya ve İspanya'ya gitmiştir. İspanyol proletaryasının sefaleti karşısında dehşete kapılan yazarda sınıf bilincini iyice pekiştirecek olan bu gezi izlenimleri, 1903 yılında yayınladığı *Soldage* (Güneşli Günler) başlıklı yapıtta yer almaktadır.

Yazar, 1912 yılında yayınladığı ilk büyük yapıtı *Pelle Erobreren* (Fâtih Pelle)'de, alınyazısına inanan bir İşçinin, hayat koşullarının itişiyle yavaş yavaş devrimci oluşunu ve insanoğlunun zaten içinde bulunan en iyi huyları sosyalist anlayış sayesinde bilinçlenip fethedişini dile getirmektedir. Bu arada, özlemlerinin Rus Devrimi'yle gerçekleştiğine inanan Andersen-Nexö, Danimarka Komünist Partisi'ne üye olmuş ve, kendi deyişiyle, «proletaryanın, mutluluk ülkesine doğru ebedî yürüyüşü»nü betimlemeğe devam etmiştir. Yazar, ikinci büyük destan-romanı olan *Ditte Menneskebarn* (İnsanın kızı Ditte, 1917-1921)'da da kapitalist toplum düzenindeki sınıf ayrımını canlı ve kıvrak bir dille gözler önüne sermekte; ve, bir yandan yurdunun acı gerçeklerini, bu arada özellikle kent proletaryasının feci durumunu üstün bir gözlem gücüyle ele alıp işlerken, bir yandan da kadının doğal iyiliğine ve gönül yüceliğine gerçek anlamda bir övgü ortaya koymaktadır. Ünlü yazar Pontoppidan'ın büyük romanı Talihli Per'e bir replik olarak niteleyebileceğimiz bu iki dev yapıt, XIX. yüzyıl sonu Danimarkasının geniş bir freskini oluştururlar.

1922 yılında Sovyetler Birliği'ni de dolaşan Andersen-Nexö, *De tomme pladsers passagerer* (Sahipsiz yerlerde oturan yolcular, 1923) ve *Mod Dagningen* (Şafağa doğru, 1923) adlı yapıtlarında bu gezinin izlenimlerini coşkun bir dille bizlere aktarmıştır. Andersen-Nexö'nün daha sonra ürettiği önemli yapıtlar arasında, *Midt i en Jaernstid* (Demir Çağında, 1929) ve *Fâtih Pelle*'nin bir devamı olan *Morten hin Rode* (Kızıl Morten, 1945) adlı romanlarıyle *Et lille Krae* (Bir küçük yaratık, 1932) başlığı altında yayınladığı dört ciltlik özyaşamöyküsünü anmak gerekir.

İnsanlığın mutlu geleceğine duyduğu köklü inancı ve sarsılmaz güveni şiir dolu bir üslûpla dile getirmiş olan büyük yazar, çağdaş dünya edebiyatının en önde gelen temsilcileri arasında yer almaktadır.

«Herşey proletarya için. Nasıl ki proletarya da herşey içinse!.»
Martin ANDERSEN-NEXÖ

ANDERSON Carl David (New York - 1905) : Amerikan fizik bilgini. Pasadena'da öğrenimini tamamlayan Anderson, yirmi sekiz ye-

Carl David ANDERSON : Ağır elektron'un bulucusu.

şında, «California Institute of Technology» (Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü) adlı ünlü bilim kurumunda profesörlük yapmağa başlamış ve özellikle **pozitron**'lar üzerindeki çalışmalarıyle ün kazanmıştır. Kitle bakımından elektronlara eşit olan ama pozitif elektrik taşıyan bu tanecikler hakkında bilgin tarafından ileri sürülen açıklamaların doğruluğu, daha sonra Blackett ve Occhiali'nin yaptıkları deneylerle kanıtlanmıştır. Böylece, pozitronun yükünün ve kitlesinin, verilmiş magnetik alan tarafından belirlendiği ortaya çıkmıştır. 1936 yılında Nobel Fizik Ödülü'nü kazanan bilgin, Seth Neddermeyer'le birlikte giriştiği araştırmalar sonucunda, 1937 yılında **ağır elektron**'u (yada «baritron»u) bulmuş; iki yıl sonra da bu parçacığın çizdiği izlerin fotoğrafını özel bir aygıtla saptamıştır. Anderson bu bilimsel araştırmalarını bir dizi makale halinde yayınlamıştır.

ANDERSEN James (Edinburgh - 1739 / Isleworth - 1808) İskoçyalı tarım ve ekonomi bilgini. Genç yaşında tarımcılığa başlayan ve bu alanda hem pratik hem de teorik bilgiler edinen Anderson, köy ekonomisi üzerindeki geniş incelemelerini *Essays on Painting* (Bitki dikimi üzerine denemeler, 1771) başlıklı yapıtında toplayarak yayınlamıştır. Ayrıca, kendi alanında son derece ilginç yazı ve incelemelerle dolu dergiler de çıkaran bilgin, hayatının son günlerini Londra yakınlarında çalışarak geçirmiştir. Tarım biliminin ve köy ekonomisinin ilk öncülerinden biri olan Anderson'ın, *Observations on the Means of Exciting a Spirit of National Industry* (Ulusal bir endüstri ruhu yaratmanın yolları hakkında düşünceler, 1777) ve *An Inquiry into the Nature of the Corn Laws* (Hububat yasasının özü üzerine İnceleme, 1777) adlı iki kitabı daha vardır.

L. ANDERSON'ın 1963 yılında çevirdiği Bir adamın fiyatı *adlı filmden bir sahne.*

ANDERSON Lindsay (Bangalor - 1923) İngiliz sinema eleştirmani, kuramcısı ve film yönetmeni. *Sequence* (1947 / 1951) dergisinin kurucularından olan Anderson, uzun süre, *Sight and Sound* dergisinde, yanı sıra da *The Times*, *New Statesman*, *Left Review* gibi ünlü yayın organlarında eleştiri yazıları yayınlamıştır. 1957 yılından sonra **Free Cinema** (Özgür Sinema) hareketinin bellibaşlı yürütücüsü olarak Grierson'a özgü **belgesel film** anlayışını eleştirici bir açıdan ele alıp geliştirmiştir. 1948 yılından itibaren kısa filmler yapmağa başlayan ve John Flechter, Walter Lassaly gibi yetenekli fotoğraf direktörleriyle işbirliği yapan Anderson, İngiliz sinemasını, günlük gerçekliğin tüm boyutlarıyle ve derin anlamıyle saptanması çabasını gütmüştür. 1957 yılında gerçekleştirdiği *Every Day except Christmas* (Noel Hariç Her Gün) başlığını taşıyan ve ünlü Covent Garden pazarını konu alan röportajı, bu çabanın iyi bir ürünüdür. Bu arada televizyon için de filmler hazırlayan ve tiyatro alanında da etkinlik gösteren sanatçı, 1963 yılında gerçekleştirdiği ilk uzun filmi olan *This Sporting Life* (Sporcunun Hayatı) adlı filmiyle dünya çapında başarı kazanmıştır.

ANDERSON Maxwell (Pennsylvania - 1888 / Stamford - 1959) Amerikan şairi ve tiyatro yazarı. Amerikan tiyatro sanatının kişiliğini bulmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynamış bulunan Maxwell Anderson, önce öğretmenlik ve gazetecilik yaptıktan sonra, şiir yazarak sanat hayatına atılmıştır. Anderson, tiyatro yapıtlarındaki natüralist anlayışla ve siyasal olayları ele alıp işlemesiyle ilgi çekmiş olan bir yazardır. 1924 yılında, Stallings ile birlikte yazmış olduğu *What price glory?* (Şan Şeref Ne Pahasına?) adını taşıyan ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki belirli birtakım olayları işleyen piyesiyle **Pulitzer** ödülünü kazanmıştır. Yazar, daha önce kaleme aldığı *Outside looking in* (Dışarısı İçeri Bakıyor, 1926) ve *Saturday's Children* (Cumartesinin Çocukları, 1927) adlı tiyatro yapıtlarıyle adını işittirmiştir. Ama Anderson, esil dünya çapındaki ününü, 1927 yılında patlak veren ve bütün dünyada büyük öfke patlamalarına yoleçan Sacco ve Vanzetti davasını işleyen *Gods of the lightining* (Yıldırım Tanrıları, 1928) adlı piyesine borçludur. 1936 yılında yazdığı *Winterset* adlı yapıtıyle Eleştirmenler Ödülü'nü de kazanan Anderson'a göre tiyatro, «İnsan düşüncesini yücelten dinsel bir kurum»dur. Gene tiyatroyu, **demokrasinin tapınağı** olarak da tanımlayan yazar, daha sonra, Jandark'ı, Anne Boleyn'i, Krallçe Elisabeth'i ve Sokrates'i konu alan tarihsel dramların yanı sıra bir dizi müzikal komedi librettosu da kaleme almıştır.

ANDERSON Sherwood (Ohio - 1876 / Panama - 1941) Amerikan roman ve hikâye yazarı. Gençliği türlü sıkıntı ve bunalımlar içinde geçen ünlü romancı, edebiyat hayatına kırk yaşına doğru atılmış ve Chicago Grubu'nu oluşturan T. Dreiser ve C. Sandburg gibi edebiyatçılardan teşvik ve yardım görmüştür. 1919 yılında söz konusu yazar dostlarının maddesel desteğiyle yayınladığı *Winesburg, Ohio* adlı uzun hikâyeler kitabıyle ün kazanan yazar, 1921 yılında *Dial*

Sherwood ANDERSON Keskin bir gözlemci ve soğukkanlı bir gerçekçi..

dergisinin edebiyat ödülünü alınca, ilkin Avrupa'ya gitmiş; dönüşünde de New-Orleans'a uzanarak bir süre Faulkner'la birlikte oturmuştur. Oradan doğruca New York'a geçen Anderson orada, aralarında Van Wick Brooks, H. L. Mencken ve Waldo Frank gibi marksist eğilimli yazarların da yer aldığı ve *New Masses*, *The seven arts* ve *The New Republic* gibi yayın organlarının desteklediği ünlü «sosyal içerikli edebiyat hareketi»ne katılmıştır. Daha önce, *Windy McPherson's Son* (Windy McPherson'ın Oğlu, 1916) *Poor White* (Zavallı Beyaz, 1920), *The Triumph of the Egg* (Yumurtanın Zaferi, 1921) adlı romanlarla bazı şiir kitapları da yayınlamış olan Anderson, geniş okur yığınları tarafından tanınmasını ve eleştirmenlere kendini kabul ettirmesini, *Many Marriages* (Art Arda Evlenmeler, 1923), *Dark Laughter* (Siyah Gülüş, 1925) ve *Beyond Desire* (Arzu-

Sanayi toplumuna karşı isyan dolu bir delikanlı : Sherwood ANDERSON.

nun Ötesinde, 1932) adlı yapıtlarına borçludur. Genellikle, anormal gibi gözüken tipleri ve bu tiplerin bunalımlı dünyasını ele alarak işleyen Anderson, çağdaş Amerikan edebiyatının en önemli öncülerinden biridir. Özellikle cinsel hayata, keskin bir gözlemci ve soğukkanlı bir gerçekçi olarak eğilmesini bilen sanatçı, büyük bir betimleme gücüne sahip olduğunu da göstermiştir. Modern hayatın getirdiği çatışmaların ve insan ruhu üzerindeki etkilerinin incelenmesine ayrıca önem veren Anderson, daima basit ve sade kalmasını bilen bir üslûpla, alabildiğine karmaşık duyguları ve Amerikan toplumunda kök salmış olan sosyal konformizme beslediği tiksintiyi eşsiz bir başarıyla dile getirmiştir. Ünlü yazar, ayrıca, *A Story-teller's Story* (Bir Hikâyecinin Hikâyesi, 1928 / 1932) genel başlığı altında kendi özyaşam öyküsünü de yayınlamıştır.

Sherwood ANDERSON Üzerine

Benim de mensup olduğum Amerikan yazarları kuşağının babasıydı o : Bizden sonrakilerin sürdüreceği geleneği canlandıran adamdı. Hiç bir zaman kendi öz değeri biçilmemiştir ona. Dreiser onun ağabeyi idi; Mark Twain de, her ikisinin babası.

Faulkner

Sherwood ANDERSON'dan seçmeler

Yazarın, hayatı iş edinmesi gerekir kendine : Çağının hayatını; duyduğu, sezdiği ve tattığı şekli içinde hayatı.

•

Alçak gönüllü ve sevgi dolu bir insanın parmakları sayesinde şeylerin gerçekliğine şöyle bir dokunup geçen bir hoş kokudur sanat.

Bibi ANDERSSON, İngmar Bergman'ın bir filminde.

ANDERSSON Bibi (Stockholm 1935) İsveçli tiyatro ve sinema oyuncusu. 1953 yılında sahne hayatına atılan Bibi Andersson, düzgün fiziğinin de desteğiyle kısa zamanda parladı. Tiyatro alanında özellikle Shakespeare, Jean Anouilh, Çehov, Arthur Miller, Jean Genet ve İbsen gibi büyük yazarların yapıtlarında daima başarılı roller çıkardı. Sinema alanında ise İngmar Bergman'ın en güvendiği ve çoğu başyapıtında kilit rolleri emanet ettiği yorumculardan biri oldu. Bibi Andersson'un büyük rejisörün yönetiminde çevirdiği filmler arasında ***Yedinci Mühür*** ***Yaban Çilekleri*** ve ***Persona***'yı özellikle saymak gerekir. Sanatçı ayrıca Alf Sjöberg, Jacques Doniol-Valcrose ve John Huston gibi tanınmış rejisörlerle de başarılı filmler çevirmiştir.

ANDERSSON Dan (Skattlösberg 1888 / Stokholm 1920) İsveçli şair ve romancı. Kısa hayatı korkunç bir yoksulluk ve kimsesizlik içinde geçen yazar, içinde yetiştiği amansız hayat koşullarını ve sefalete mahkûm edilmiş insanların yaşayışını ele alarak, modern İsveç edebiyatının özellikle roman alanındaki en önemli ve etkili yapıtlarını vermiştir. İsveç Sosyalist Partisi'nin İşçi sınıfının bütünleşmesini sağlamak üzere başlattığı yoğun etkinlik çerçevesi içinde, M. Koch'un romanları ve G. Hedenvind-Eriksson'un hikâyeleri kadar Dan Andersson'un şiirleri de yarar sağlayacaktır Bu bakımdan, o dönemde ortaya çıkan **proleter yazarlar** akımı içinde yer alan, ama temel bakımdan kötümser bir yazar olan Andersson, romanlarında Dostoyevski ile Hamsun'dan etkilenmiştir. Yapıtlarında, yoksul ve ezilen halk yığınlarına karşı derin bir yakınlık ve dayanışma duygusu gösterdiği halde, ekonomik ve sosyal toplum düzeninin köklerini bilinçli bir şekilde ortaya koyarak eleştirme düzeyine erişmekten uzak kalmıştır. Gerçekten de, Andersson'un dünya görüşünde, kadercilik ve mistisizmin ağır bastığı sezilmektedir. Andersson, gene de İsveç edebiyatının en başarılı örnekleri arasında yer alan şiirlerini ***Kolvaktarens visor*** (Kömürcünün Türküsü, 1915) ve ***Svarta ballader*** (Kara Balladlar, 1917) adlı kitaplarında bir araya getirmiştir. Ünlü yazarın, ayrıca, ***Kolerhistorier*** (Kömürcü Hikâyeleri, 1914) ve ***David Ramns arv*** (David Ramn'ın Kalıtı, 1919) adlı düzyazı yapıtları da anılmağa değer.

andırış, örnekseme, benzeşim (Osm. temsil, Fr. analogie, İng. analogy) Belli ortak yanları olan iki şey arasındaki benzerlik hali. Mantıkta andırış, gözlemlenen benzerliklerden, daha derindeki benzerlikleri ve hattâ özdeşlikleri çıkarsamak için başvurulan yoldur; ve bu bakımdan, çok sayıda yargının ve hattâ genel olarak «akılyürütme»nin temeli diye alınır. Bilimlerde andırış, bütün varsayımların, dolayısıyle de varsayımların gerekli kıldığı bütün araştırma ve deneylerin hareket noktasıdır. ele «köken»leri konu alan bilimlerde (gezegenlerin kökeni, anakaraların, türlerin, vb.) andırış, en verimli mantık araçlarından biri olarak ortaya çıkar. Kant, deneyi bütünselliği içinde kavramamızı mümkün kılacak şekilde algıları algılara bağlayan «süreklilik», «art ardalık» ve «zamandaşlık» kurallarını, «deneyden gelen andırışlar» diye nitelemekteydi.

ANDİYEVSKA Emma (1931) Sovyet şairi. Bugün Ukrayna'nın en önde gelen yazarları arasında yer alan Andiyevska, eleştirmenler tarafından «az raslanır bir anlatım yeteğine sahip» bir şair olarak nitelenmektedir. Sevinç ve sağlık dolu bir çocuksu tazelik ve kendiliğindenlikle desteklenen kadınlara özgü derin bir duyarlık, Andiyevska'nın bellibaşlı özelliğidir. Ayrıca, sözcüklerin alışılmadık şekilde değişik bir tarzda kullanıldığı tamamıyle yeni bir dize yapısı kurmuş olan kadın şair, son derece etkili bir anlatım gücüne sahiptir. Andiyevska, Saint-Exupéry'nin ünlü ***Küçük Prens***'ini anımsatan bir masal kahramanını canlandırdığı ***Calapita*** adlı bir yapıtın yanı sıra, ***Kaplanlar*** ve ***Bir Put Doğdu*** adlı şiir kitaplarının da yazarıdır.

ANDJELİNOVİC Danko (1891) Hırvat şairi, masal ve tiyatro yazarı. ***Martılar*** (1918) başlıklı şiir kitabıyle adını duyuran yazar, daha sonra ***Körler*** (1920) başlıklı dramını kaleme almıştır. Bu yapıtı, gene şiir alanında ürettiği ***Sabah Çanları*** (1925) adlı kitap izleyecektir. Ama Andjelinovic'e asıl ün kazandıran yapıtları, Turgenyev doğrultusunda yazmış olduğu, ***Toprağın Çocukları*** (1929), ***Yeryüzünün Köleleri*** (1933) ve ***Dorukların Üzerinde, Suların Üzerinde*** (1934) başlıklı hikâye kitapları olmuştur. Her iki Dünya Savaşı sırasındaki yurtseverliğiyle ayrıca ün salmış olan yazar, özellikle, kır hayatını ve yoksul köylülerin macerasını dile getirmekte büyük ustalık göstermiştir.

ANDLER Charles (Strasbourg 1866 / Malesherbes - 1933) Fransız tarihçisi. Alman kültürü ve özellikle de Bismarck ve panjermanizm üzerine çeşitli incelemeleriyle tanınmış olan bilgin, Sorbon'da ve Collège de France'da ders okutmuştur. 1897 yılında yayınladığı ***Les Origines du socialisme d'Etat en Allemagne*** (Almanya'da Devlet sosyalizminin kökenleri) adlı teziyle tarih alanındaki otoritesini hemen kabul ettiren Andler, daha sonra Marx ve Engels'in ortak yapıtı olan ünlü ***Manifeste communiste*** (Komünist Manifesto)'yi yeniden basmıştır.

Bilgin, Alman sosyalizmi hakkındaki çeşitli çözümlemelerinde, bu arada özellikle ***La Décomposition du socialisme allemand*** (Alman sosyalizminin çürüyüşü, 1914-1918) adlı yapıtında, Alman sosyalizminin aşırı bir Alman milliyetçiliğine doğru eğilim gösterdiğini ortaya koymuştur. 1915-1917 yılları arasında kaleme almış olduğu ***Le Pangermanisme*** (Panjermanizm) adlı kitabında ise bu aşırı akımın Alman ve Fransız halkları arasında aşılması çok güç bir uçurum yaratmakta olduğunu belirten bilim adamı, ayrıca, ünlü filozof Nietzsche hakkında ***Nietzsche, sa vie et sa pensée*** (Nietzsche, hayatı ve düşüncesi, 1920-1931) başlığı altında önemli bir inceleme dizisi de yayınlamıştır.

ANDOKİDES (İ.Ö. V. yüzyıl) Eski Yunan hatibi ve siyaset adamı. Soylu bir ailenin çocuğu olan ve büyük düşünür Platon'la da akrabalığı bulunan Andokides, son derece fırtınalı bir hayat yaşamıştır. Genç yaşta hapse atılan ve hayatını ancak öteki suçlu arkadaşlarının adlarını açıklamakla kurtarabilen hatip, gene de tam affa uğratılmayarak sürgün edilmiş ve Kıbrıs'a gitmişti. Orada, Samos'ta bekleyen Atina donanması için ucuz malzeme sağlamağa yönelik bir ticaret etkinliğine başladı. Bu işte başarı sağlayan Andokides Atina'ya rahatça dönebileceğini umuyordu; ama yurduna ulaştığında, iktidarın Dörtyüzler tarafından ele geçirildiğini öğrendi. Demokratların partisine Kıbrıs'ta yardım edişi yeni iktidar tarafından hoş karşılanmayan hatip, yeniden hapse atılacak ve ancak Dörtyüzler'in kısa zamanda iktidardan düşmeleri sayesinde canını kurtarabilecekti.

Yeniden bir süre için sürgün cezasına çarptırılan Andokides'in Atina Halk Meclisi huzurunda verdiği ***Dönüşüm üzerine*** (İ.Ö. 407) adıyle tanınan söylevi de yargıçlarını ikna etmeğe yetmediğinden, hatip ancak Otuz Tiranlar iktidarının sona ermesiyle ilân edilen genel aftan sonra Atina'ya dönebildi. Yurdunda bir süre yüksek yönetim görevleri yüklenen Andokides, çok geçmeden, Eleusis gizemlerini hor görmekle suçlanıp yargılanacaktı.

Bu sefer sadece Eleusis rahiplerinden oluşan bir yargıçlar kurulu önünde verdiği ***Gizemler üzerine*** başlıklı söyleviyle tam bir başarı kazandı ve siyaset âleminde tam bir otorite haline geldi. Ne var ki 398 yılındaki bu başarının etkisi ancak yedi yıl sürecekti. Nitekim Isparta ile Korintos savaşını izleyen barış konferansına Atina adına katılan Andokides, tasarlanan antlaşmayı kabul ettirebilmek amacıyle Atina Halk Meclisi önünde ***Barış üzerine*** başlığıyle tanınan ünlü konuşmasını yapmış; ama Meclis antlaşmayı onaylamayınca, yeniden sürgüne gönderilmiş ve bir daha da yurduna dönmek fırsatını bulamamıştır. Nerede öldüğü bilinmeyen hatip, büyük halk yığınlarını kolayca kavrayabilen kıvrak ve canlı üslûbuyle dikkatleri toplamaktaydı.

ANDONOV İvan (1854 / ?) Bulgar komitacısı. Osmanlı İmparatorluğu devrinde Stambolov'un başlattığı Eski Zağra ayaklanması sırasında etkin bir rol oynayan Andonov, isyanın bastırılması üzerine Romanya'ya sığındı. Bir yıl sonra, 1876'da patlak veren Nisan İsyanı sırasında dağa çıkarak çete kuran komitacı, Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a katılması için mücadele etmiş; ve bu arada ***Spomenitie mi ot tursko vreme*** (Türk yönetimine ilişkin anılarım) başlıklı bir de kitap yayınlamıştır.

ANDO ŞOEKİ (XVII. yüzyıl sonu / XVIII. yüzyıl başlangıcı) Japon düşünürü. Maddeci ve tanrıtanımaz bir filozof olan Ando Şoeki, Japon feodalizminin bir çeşit ölüm-kalım savaşı verdiği dönemde yetişmiştir. Düşünüre göre, doğanın gerçek temel yasası, kesintisiz oluş ilkesinde dile gelir. Doğaya ve doğa yasalarına ilişkin görüşlerinde bir dizi diyalektik öğe bulunan filozof, evrenin, kendi öz iradeleri doğrultusunda hareket eden beş sonsuz ve maddesel öğeden oluştuğunu ileri sürmüştür. Feodal dünya görüşüne karşı aydınlıkçı fikirlerin savunurluğunu yüklenen Ando Şoeki, insanların doğuştan eşitsizliği fikrini reddettiği gibi, özel mülkiyeti de sosyal kötülüklerin kaynağı olarak göstermiştir. Filozofa göre, eşitlik düzeninin kurulabilmesi için, herşeyden önce toprağın tüm halk tarafından ortaklaşa bir şekilde işlenmesi gerekmektedir. Ando Şoeki'nin sosyal plandaki çoğu düşünceleri, ütopyacı sosyalizm düzeyinde kalmakla birlikte, maddeci içerikleri ve mücadeleci yönleri bakımından Japon fikir hayatının gerçekten ileri bir aşamaya ulaşmasında önemli bir rol oynamışlardır.

ANDRADE Jorge Carrera (1902) Ekvatorlu şair. 1922 yılında F. Jammes'in etkisi altında kaleme aldığı şiirlerini ***Estanque Inefable*** (Dile Gelmeyen Durgun Su) başlığı altında yayınlayarak adını duyuran Andrade, 1926 yılında, gene anayurdundaki kır hayatının anılarını ve izlenimlerini yansıtan ***La Guirlanda del Silencio*** (Sessizlik Tacı) adlı kitabıyle kendini kabul ettirmiştir. Bu arada Avrupa'da uzun bir yolculuğa çıkan J. C. Andrade, dönüşünde, ***Boletines de Mar y Tierra*** (Deniz ve Kara Bültenleri, 1930) adlı yapıtını yayınlamıştır. Bunu, insanlar arasındaki kardeşliğe büyük bir övgü niteliği taşıyan, ***Rol de la Manzana*** (Elmanın Rolü, 1955) adlı kitabı izleyecektir. Andrade, gene aynı yıl yayınladığı ***El Tiempo Manual*** (Ellerin Zamanı) adlı kitabında, kentleri, «madenden dökülmüş korkunç birer kovan» olarak sunmakta; ve, insanoğlunu besleyici topraktan uzaklaştıran sahte uygarlığa lânet yağdırmaktadır.

Büyük şair, «geçen zaman» ve «yaklaşan ölüm» temalarını hayranlık verici imgelerle işlediği ***Biografia Paranso de los Pajaros*** (Kuşlar Tarafından Kullanılmak Üzeri Biyografi, 1937) adlı kitabını Paris'te yayınladıktan sonra uzun bir süre susmuş; ve ancak 1945 yılında, yeni şiirleriyle birlikte bütün eski yapıtlarını bir araya getiren ***Registro del mundo*** (Tüm Dünyanın Kayıt Defteri) adlı kitabını yayınlamıştır. Şairin daha sonra kaleme aldığı ***Aqui Yace la Espuma*** (Köpük Burada Gömülü, 1951), ***Dictado por el Agua*** (Su Tarafından Yazdırılmıştır, 1952) ve ***Las Armas de la luz*** (Işığın Silâhları, 1953) başlıklı kitaplarında, insanları, doğanın birer öğesi olarak doğuştan kardeş sayan bir kosmik anlayışına ulaştığı görülmektedir.

Jose Carrera Andrade, daha sonra kaleme aldığı şiirlerinde kendine özgü temalara sosyal içerikli bir yeni boyut da ekleyecek ve bu doğrultuda da aynı eşsiz duyarlığın ürünlerini ortaya verecektir.

ANDOKİDES'in sürgün edildiği Kıbrıs'ta bir taparak kalıntısı..

ANDRADE

Jorge Carrera ANDRADE'den seçmeler

Başlı başına bir coğrafya oldu hayatım
Haritalar ve düşlerle örülü bir kitap...
•
Açık havada birdenbire konuşmağa koyuldu kentler
Yeniden buldum insanı o an
Ve bildim
Bundan böyle ne diyeceğimi...
Varolan
Ne Kuzeydir ne Güney
Ne Doğudur ne de Batı
Sadece bir yalnızlık
Durmaksızın çoğalan...
•
Acıdan yapılmış bir yüzüktü Ekvator
Yüreğin parmağında...
•
Anı bir nilüferdir artık
Boğulmuş yüzünü sunar bize iki su arasında...

ANDRADE José Osweld de (Sao Paulo - 1890 / Sao Paulo 1954) Brezilyalı şair ve roman yazarı. Avrupa edebiyatıyle yakın ilişki halinde olmak ve o kaynaktan da beslenmekle birlikte ulusal karakterl ağır basan modern bir Brezilya edebiyatının kurulması için mücadele etmiştir. Romancı olarak verdiği ana yapıt, genel çerçeve olarak Sao Paulo'yu alan ve sosyal kaygılarla örülü olan *Marco Zero* (Sıfır Marco) adlı ırmak-romanıdır. Yazar, bu yapıtını, *Melankolik Devrim* (1943) ve *Toprak* (1945) başlıklarını taşıyan iki cilt halinde yayınlamıştır.

ANDRADE Mario de (Sao Paulo - 1893 / Sao Paulo - 1945) Brezilyalı şair, deneme yazarı ve müzik eleştirmeni. Çağdaş Brezilya edebiyatındaki modern sanat akım ve anlayışlarının yerleşmesinde önemli bir rol oynamış olan yazar, felsefe, sanat tarihi ve müzik öğrenimi görmüştür. Özellikle şiir kitaplarıyle ün sağlayan ve etki yaratan Andrade, bütün hayatı boyunca akademizmle mücadele etmiş ve *Macunaima* (1928) adlı yapıtında da halk sanatı kaynaklarından derinlemesine yararlanmıştır. Yazarın, ayrıca, *Aspectos da Literatura Brasileira* (Brezilya Edebiyatının Çeşitli Yönleri, 1943) adını taşıyan önemli bir inceleme kitabı da bulunmaktadır.

Mario de ANDRADE : Halk sanatının kaynaklarına yaslanarak modern sanata yönelişin Brezilyalı temsilcisi..

ANDRADE Mario de (Galungo Alto - 1928) Angolalı şair ve siyaset adamı. Şiirlerini Portekizce olarak yazan Andrade, 1955 yılında hazırlayıp yayınladığı bir *Afrika Şiiri Antolojisi* ile ün kazanmıştır. Marksist dünya görüşüne bağlı olan şair, 1956 yılında Angola'da oluşan ve 1961 yılındaki silâhlı ayaklanmayı başlatan Angola Halk Kurtuluş Hareketi'nin bellibaşlı kurucularından biridir.

ANDRADE Olegario (Montevideo - 1841 / Buenos Aires - 1882) Arjantinli şair. XIX. yüzyıl ortalarında Arjantin edebiyatında kendini gösteren uyanış ve ulusallaşma hareketinin en önemli temsilcilerinden biri olan Olegario Andrade, özellikle, devrimci Fransız şiirinin ve Victor Hugo'nun etkisinde kalmıştır. Dış etkilerle ulusal edebiyat geleneklerini ve yerel sorunları başarıyla uzlaştırarak özgün yapıtlar ortaya koyan sanatçının, *Prometo* (Prometeus, 1877) ve *San Martin e Atlantida* (Ermiş Martin ve Atlantid, 1881) adlı kitapları çok ünlüdür. Şair, ayrıca, sosyal kaygıların epik bir hava içinde dile getirildiği *El nido de condores* (Akbabaların Yuvası, 1877) ve *El arpa perdida* (Yitirilen Savaş, 1882) adlı yapıtların da yazarıdır.

ANDRASSY Gyula (Töketerebes - 1860 / Budapeşte - 1929) : Macar siyaset adamı. Soylu bir aileden gelen ve kont unvanına sahip olan Andrassy, hukuk öğrenimi gördükten sonra çeşitli başkentlerde ve bu arada İstanbul'da diplomat olarak görev aldı. Bir ara siyasal partiler arasında mekik dokuyan Andrassy, 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri bakanlığına kadar yükseldi. 1919 yılında patlayan Macar proletarya devrimi üzerine bir ara ortadan kayboldu; devrimin lideri Bela Kun'un düşüşü üzerine yeniden ortaya çıkarak 1919 yılı Ağustos ayında Hristiyan Ulusal Birlik Partisi'ni kurdu. Eski kral Karoly IV.'ü yeniden tahta geçirmek istediği gerekçesiyle tutuklandı; serbest kaldıktan sonra da Habsburg hanedanının yeniden tahta geçmesi için uğraşan «meşrulukçular»ın («lejitimist'ler»in) liderliğini yaptı.

Gyula ANDRASSY : Siyasal oportünizmi halka ihanet raddesine vardıran diplomat.

Bütün hayatı boyunca siyasal fırsatçılığın ve halka ihanetin en ibret verici örneklerini ortaya koymuş olan Andrassy, kendi sapık görüşlerini savunmak amacıyle, *A magyar allam fennmaradasanak es alkotmanyos szabadsaganak okai* (Macar devletl niçin yaşamalıdır ve bu devlet niçin yasaldır?, 1901), *A kiralykerdes jogi szempontbol* (Hukuksal açıdan krallık sorunu, 1920) ve *A vilaghaboru elözmenyei* (Dünya Savaşı'nın nedenleri) adlı üç kitap yayınlamıştır.

ANDRAU Marianne (Gers 1905) Fransız romancısı. İnsan tarafından yaratılmış bir ürün olduğu halde, gene insanın elinde tehlikeli bir varlık haline gelen bilimin ve tekniğin, ruhsal hayatımız ve duygularımız üzerinde yaptığı etkileri konu alıp işleyen kadın yazar, özellikle, *Les mains du manchot* (Çolağın Elleri, 1953) ve *Lumière d'épouvante* (Dehşet Işığı, 1960) adlı romanlarıyle tanınmıştır. Andrau, korktucu ve inanılmaz olayları sergilediği bu yapıtlarında, atomun parçalanmasının yada uzayın araştırılmasının insanoğlu bakımından taşıdığı düşsel ama olası tehlikeleri ustalıkla canlandırmıştır.

Lou ANDREAS-SALOME 1897 yılında Rilke ile Wolfratshausen'de (ikisi de arka planda)..

ANDREAS-SALOME Lou (St. Peterburg 1861 / Göttingen - 1937) Alman yazarı. Rus kökenli bir kadın yazar olan Andreas-Salomé, bütün Avrupa'yı gezdi. Büyük yazar İbsen'in etkisinde kaldı; ve, bu etki altında, sorumluluklarının bilincinde bir kadın olarak yaşamağa karar verdi. 1882 yılında Roma'da Malvida de Meysenburg'la tanıştı; onun aracılığıyle de ünlü filozof Nietzsche'yi tanıdı. Düşünürün evlenme teklifini (kendi anlatışına göre) reddeden ama ilişkilerini kısa bir zaman için de olsa sürdüren Andreas-Salomé, 1894 yılında Nietzsche üzerine önemli bir inceleme yayınlayacaktı.

1887 yılında Alman İran dilleri uzmanı Andreas'la evlenen sanatçı, daha sonra, büyük şair Rilke ile tanıştı. Rilke o çağda hemen hemen hiç tanınmayan bir kimseydi. Üstelik de tam on beş yaş küçüktü Salomé'den. Andreas-Salomé, parlak zekâsı ve hayat dolu kadınlığıyle, Rilke üzerinde belirleyici bir etki yapmıştır. Bunu, Rilke'nin sevgilisine yazdığı mektuplardan anlıyoruz. Ancak 1952 yılında yayınlanan bu mektuplar sadece bir edebiyat başyapıtı değil, aynı zamanda büyük şairin entellektüel oluşumunu gösteren eşsiz bir belgeler dizisidir.

Bu arada birtakım romanlar da kaleme alan Andreas-Salomé'nin zengin hayat macerası burada da bitmiyordu. Şöyle ki : Psikolojiye tutkulanmış olan yazar, Freud'la tanıştı ve ünlü düşünürün öğrencisi oldu. Psikanaliz'in kurucusuyla sürdürdüğü uzun mektuplaşmayı da, 1931 yılında yayınladığı *Anılar* başlıklı kitabında kamuoyuna aktardı.

ANDREEV Leonid (Orel 1871 / Finlandiya - 1919) Rus roman, hikâye ve piyes yazarı. Petersburg ve Moskova Universitelerinde hukuk öğrenimi görmüş; ama, avukatlığa başlayınca aldığı ilk davayı kaybettikten sonra, edebiyattan başka hiç bir şeyle ilgilenmemiştir. Andreev tarafından kaleme alınan ilk hikâye, Moskova'da bir gazetede yayınlanmış ve taşıdığı karamsar ve inançsız

Leonid ANDREEV : Çehov'un gerçekçi üslûbundan Dostoyevski'ninkini andıran bir havaya..

havadan dolayı genç Maksim Gorkl'nln dikkatini çekmiştir. Andreev'in söz konusu hikâyesi, *Bargamot i Garaska* (Bargamot ve Garaska, 1898) adı altında çıkmıştır. Gorki'nin etkisi altında kalan ve büyük yazardan sürekli teşvik gören Andreev, kısa zamanda geniş bir üne kavuşacaktır. Ama yazar, karamsarlığını ve derin şüpheciliğini bütün hayatı boyunca korumuş; ve 1917 Sovyet Devrimi'ne karşı olumsuz bir tavır takınarak, Finlandiya'da küçük bir köyde yalnızlık içinde ölmüştür.

Andreev, çağının ortaya çıkarmış olduğu bütün felsefe, ahlâk ve toplum sorunlarını herhangi bir çözüm getirmeksizin ele alarak incelemiş ve yurdundaki küçük burjuva aydınlarının bir çeşit sözcülüğünü yaptığı için büyük çapta ün kazanmış ve ilgi çekmiştir. Andreev, sürekli şekilde soru soran bir yazardır. Bireyin, yarım yamalak bir biçimde sezinleyip de bir türlü dile getiremediği soruları, insanca bir açıdan ve derinlemesine ele alarak işlemiştir. *U Okna* (Pencerede, 1899) ve *V Podvale* (Zemin Katında, 1901) adını taşıyan ilk hikâyelerinde, türdeşleriyle anlaşmayı başaramayan, tek başlarına bırakılmış ve yabancılaşmış insanların içdünyasına eğilen yazar, *Rasksz o Sergeye Petroviç* (Sergey Petroviç'in Hikâyesi, 1900) gibi hikâyelerinde de, insanın uğradığı hayal kırıklıklarını ve içine düştüğü yalnızlığı ele almaktadır.

Başlangıçta Çehov'un gerçekçi ve izlenimci üslûbuyla yazan Andreev'in üslûbu ve konularına yaklaşış tarzı zamanla kökten değişecek; ve yazılarına, Dostoyevski'ninkini andıran bir havanın egemen olmağa koyulduğu görülecektir. *Zhizn Vasiliyo Fiveiskovo* (Vasili Babanın Hayatı, 1903) başlıklı yapıtı bu bakımdan çok ilgi çekicidir. Yazar insanî konulara bütün genişlikleri içinde eğildikçe, felsefe sorunları da soyut bir şekilde önem kazanmıştır. Nitekim Andreev, *Misl* (Düşünce, 1902) adlı dramında, sahibini aldatan ve kölesi haline getiren bir «akıl»ı işlemektedir. *Krasni smekh* (Kızıl Gülüş, 1904)'te ise, genel olarak savaşın çılgınlığını ve dehşetini duyurmağa yönelmiştir.

Andreev'in genel karakterli felsefe sorunlarına düşkünlüğü, *Tak bilo* (Böyle Olmuştu, 1906) adlı yapıtında da görülür. Andreev, bu kitabını yazarken, yurdunda ortaya çıkan devrimci hareketleri göz önünde tutmakla birlikte, genel olarak bütün devrimlerin, dış gerçekleri değişikliğe uğrattıkları halde, insanoğlunun iç köleliğini ve sefaletini hiç bir zaman ortadan kaldıramayacakları fikrini işlemiştir. Zamanla Schopenhauer'in etkisinde kalan Andreev'in yapıtlarına, gittikçe daha kesin bir karamsarlık çökecek; ve yazarın, çağının insanlarından olduğu kadar genellikle insanlıktan da umudunu kestiği görülecektir. Yazarın bu tavrı, yarım bıraktığı son romanında bütün gücü ve ağırlığıyle ortaya çıkmıştır. Söz konusu yapıt, *Dnevnik Satani* (Şeytanın Günlüğü,

1919) adını taşımaktadır. Andreev, ayrıca, anılanlar dışında, ***Raskaz o semi poveshennikh*** (Asılan Yedi Kişinin Hikâyesi, 1908), ***Jizh Çeloveka*** (İnsan Hayatı, 1909), ***Savva*** (1909), ***Tsar Golod*** (Açlığın Çarı, 1910), ***Dni naşey jizni*** (Yaşadığımız Günler, 1912) ve ***Yekaterina İvanovna*** (1918) adlı ünlü yapıtların da yazarıdır.

ANDREEV Üzerine :

Andreev, ürkütmek ister hep; ama ben korkmuyorum.

Tolstoy

□

Leonid Andreev doğuştan yetenekli bir adamdı; şaşırtıcı biçimde incelmiş bir sezgiye sahipti. Hayatın karanlık yanlarına, insan ruhunun çelişkilerine, içgüdü planındaki heyecan dalgalanmalarına ilişkin konularda, ürkütücü bir kavrayışla hareket ederdi.

Maksim Gorki

□

Andreev, rahatça söyleyebiliriz ki, Çehow'un tinsel oğludur. Ama, hastalıklı bir oğuldur bu; melankoli öğesini en son sınırlara dek götüren bir oğul. Çehov'un gri atmosferi, Andreev'de simsiyah kesilmiş; hafiften hüzünlü mizahı, trajik bir ironiye dönüşmüş; her türden izlenime zekice açıklığı, hastalıklı bir duyarlık halini almıştır.

S. Perski

ANDREEV Vesselin (1918) Bulgar şairi ve yazarı. Vesselin Andreev, 1947 yılında yayınladığı ***Partizan Türküleri*** başlıklı şiir kitabıyle büyük ün kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Bulgar partizanlarının Nazilere karşı verdikleri amansız mücadeleyi, yaşanmışlığın heyecanıyle örülü ve destansı bir lirizmle yüklü dizeler aracılığıyla dile getiren bu kitaptan sonra yazar, çeşitli hikâye ve romanlar yayınlamıştır.

ANDREWS Roy Chapman (Wisconsin - 1884 / California 1960) Amerikalı doğa bilgini ve kâşif. Amerikan Doğa Tarihi Müzesi'ne üye olarak giren bilgin, ilk incelemelerini 1908 yılında Alaska'ya giderek yaptı. Daha sonra bir gemiyle Hollanda Hindistanına, Borneo adasına ve Kore'ye giderek bilimsel araştırmalarına devam etti. 1920 yılından itibaren Orta Asya'da yaptığı İncelemeler sonucunda jeoloji ve paleontoloji bilimleri bakımından büyük önem taşıyan buluşlar ortaya koydu. Asya'nın sürüngen ve memeli hayvanların ilk yurdu olduğunu ve bu hayvanların öbür kıtalara Asya'dan yayıldığını ispatladı; ayrıca, ilkel insanların yaşayışlarına ilişkin tezler ortaya attı. Bu arada Gobi çölünde de araştırmalar yapan bilgin, o güne dek tanınan en büyük memeli hayvanın (baluchitheriun'un) fosil kalıntılarını bularak bilim dünyasına tanıttı. Büyük bilginin ***Whale Hunting with Gun and Camera*** (Top ve kamera ile balina avı, 1916), ***Across Mongolian Plains*** (Moğol ovaları boyunca, 1921), ***At the Trail of Ancient Man*** (İlk insanın izinde, 1926), ***Ends of the Earth*** (Dünyanın sonları, 1929), ***This Business of Exploring*** (Keşif denilen iş, 1935) ve ***This Amazing Planet*** (Şu şaşırtıcı gezegen, 1940) başlıklı yapıtları özellikle önemlidir.

ANDRIC Ivo (Travnik - 1892) Yugoslav yazarı. Çeşitli etnik toplulukların içiçe yaşadığı bir bölgede yetişen Andric, Saraybosna'da öğrenime başlamış ve, genç yaşta, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliğine karşı açılmış bulunan ulusal mücadeleye katılmıştır. Zagrep, Viyana ve Krakovi'de felsefe okumuş; Birinci Dünya Savaşı sırasında, Yugoslav milliyetçisi olduğu gerekçesiyle tutuklanarak hapse atılmış ve Avusturya resmî makamları tarafından «tehlikeli adam» olarak damgalanmıştır. 1918 yılında Hırvatlarla Sırpların birleşmesini ilân eden Zagreb Ulusal Meclisi'nin sekreterliğini yapan Andric, Yugoslavya'nın bağımsız bir Devlet olarak ortaya çıkışından sonra çeşitli diplomatik görevler alacak ve bu arada Roma, Bükreş, Cenevre, Madrid ve Berlin'de bulunacaktır.

İki büyük yazar İvo ANDRİÇ (solda) ve Pablo Neruda..

Büyük yazar, hapiste geçirdiği günleri, ***Ex Ponto*** (Denizden, 1918) adlı felsefî düşüncelerle yüklü lirik yapıtını kaleme alarak değerlendirmiştir. Bu ilk yapıtı, gene bir mansur şiir kitabı olan ve bir günce biçimi içinde yazarın savaş izlenimlerini dile getiren ***Nemiri*** (Tedirginlikler, 1920) izleyecektir. Andric, her iki yapıtında da, gerek üslûp açısından ulaştığı ustalıkla, gerekse psikolojik çözümlemelerindeki derin kavrayışla hemen dikkati çekmiştir.

1961 Nobel Ödüllerinin sunuluş töreninden bir an : İvo ANDRİÇ (edebiyat), Von Bekesi (tıp) ve Calvin (kimya)..

Gene 1920 yılında, ***Sırpski knjizevni glasnik*** (Sırp Edebiyatı Habercisi) adlı dergide yayınlamağa başladığı hikâyelerle, yazarın edebiyat hayatında yeni bir dönem başlamaktadır. Bunların ilki ve en önemlilerinden birisi, ***Put Alije Djerzeleza*** (Cerzelez Ali'nin Yolculuğu) başlığını taşıyan uzun hikâyedir. Gerek ***Pripovetke*** (Öyküler) başlığı altında üç cilt halinde (1924, 1931, 1936) topladığı bu hikâyelerinde, gerekse daha sonraki yapıtlarında, içinde yetiştiği yörenin halklarını, geleneklerini ve hayat tarzlarını gerçekçi bir gözle dile getirmeğe yönelen Andric, büyük bir ustalıkla çizilmiş değişik ve son derece canlı tiplerden kurulu geniş bir dünya yaratmıştır. Osmanlı paşalarının ve maceracıların, Katoliklerin, Ortodoksların, Musevîlerin ve Çingenelerin, keşişlerin ve yoksul köylülerin, dervişlerin, tacirlerin ve zanaatçıların dar hayat çerçeveleri içindeki sınırsız özlem ve hayalleri, bu yapıtlarda olağanüstü çarpıcı bir biçimde dile gelmektedir. Bir yandan dinsel inançlarının, öte yandan da maddesel ve cinsel gereksinimlerinin ezici baskısı altında bölünmüş olan bu tipler, büyük yazar tarafından, en belirsiz ayrıntıları bile saptamadan geçmeyen bir gözlem gücü ve insan ruhunun en karmaşık düğüm noktalarını aydınlatabilen kavrayıcı bir çözümleme ustalığıyle işlenmektedir.

Ama Andric, sanatının doruğuna, İkinci Dünya Savaşı sırasında kaleme aldığı ve Savaş'tan sonra art arda yayınladığı ***Drini cuprija*** (Drina Köprüsü, 1945), ***Travnicka kronika*** (Travnik Kronikleri, 1945) ve ***Gospodjica*** (Genç Kız, 1945) adlı romanlarıyle u-

laşecaktır asıl. Büyük yazar, 1955 yılında yayınladığı *Prokleta Avlija* (Uğursuz Avlu) adlı romanında da aynı üstün başarıyı sürdürmekte olduğunu göstermiştir. 1961 yılında Nobel Edebiyat ödülünü alan ve başta büyük Amerikan şairi Walt Whitman'ınkiler olmak üzere bir çok yabancı yapıtı Sırp diline çevirip kazandıran İvo Andric, Avrupa kültürünün Yugoslav fikir hayatı üzerindeki etkilerini ele alıp incelediği felsefî yapıtlarıyle de etkili olmuştur.

ANDRİCU Mihail (Bükreş - 1864) Romanyalı kompozitör. Bükreş Konservatuarı'nda okuduktan sonra ilk yapıtıyle 1923 yılında Enesco Ödülü'nü kazanan besteci, daha sonra Paris'e giderek Gabriel Fauré ve Vincent d'İndy ile çalıştı. 1926-1959 yılları arasında Bükreş Konservatuarı'nda hocalık yapan ve bu arada özellikle kompozisyon dersleri veren Andricu, genellikle folklor öğelerinin ağır bastığı bir çok orkestra yapıtı vermiştir. Ayrıca oda müziği alanında da başarılı yapıtlar bestelemiş olan kompozitörün dokuz senfonisi ve yedi sinfoniettası vardır.

ANDRYANE Alexandre (Paris - 1797 / Oise - 1863) Fransız devrimcisi. Hayatı maceralarla dolu geçmiş, İtalyanların Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı başlattıkları ulusal mücadele hareketine katılmış ve 1824 yılında ölüme mahkûm edilmiştir. Ölüm hükmü kaldırıldıktan sonra hapse atılan Andryane, burada, ünlü İtalyan yazarı Silvio Pellico ile yakın dostluk kurmuştur. 1832 yılında özgürlüğüne kavuşan devrimci, İtalya seferi sırasında Napoléon III tarafından önemli görevlere getirilecektir. Andryane'ın, *Mémoires d'un prisonnier d'Etat* (Bir Devlet Mahpusunun Anıları, 1838) başlıklı ilginç bir de kitabı vardır.

ANDRZEJEWSKİ Jerzy (Varşova 1909) Polonyalı roman ve tiyatro yazarı. Varşova'da öğrenim gören yazar, İkinci Dünya Savaşı sırasında Polonya Kurtuluş Hareketi'nin önderlerinden birl olmuştur. Savaş'tan sonra, önce Stettin'e, 1954 yılından itibaren de Varşova'ya yerleşen yazar, başlangıçta, varoluşçuluk felsefesi doğrultusunda yer alan ve hem genç kuşağın psikolojik sorunlarını işleyen, hem de Savaş sırasındaki direniş hareketlerini dile getiren yapıtları üretmiştir. 1948 yılında yayınladığı *Popiol i diament* (Kül ve Elmas) adlı romanıyle büyük ün kazanan Andrzejewski, sosyalist gerçekçilik anlayışını benimsemekte gecikmemiştir. Tiyatro yapıtları da kaleme almış olan yazarın öbür önemli yapıtları arasında, *Ciemnosci kryjaziemie* (Dünyayı Karanlık Kapladı, 1957) özellikle anılmağa değer.

Jerzy ANDRZEJEWSKİ'nin romanından sinemaya uyarlanan Kül ve elmas*'tan bir plan..*

Sosyalist gerçekçiliğin, ülkesindeki en öndegelen temsilcisi J. ANDRZEJEWSKİ..

Anfikseonia'lar : Eski Yunan'da siyaset meclisi. Eski Yunan'da «teşrifatçılar»ı belirten **Proksenos**'lar kurumu kadar eski bir ikinci uluslararası kurum da, anfikseonia idi. Başlangıçta, büyük tanrılardan birine adanmış bir tapınak çevresinde oluşan dinsel karakterli meclislerdi anfikseonia'lar. Adlarından da kolayca anlaşılacağı gibl (Eski Yunancada «anfi», «her ikl yan» anlamına geliyordu) bu birlikler, aralarında hiç bir etnik bağıntı bulunmayan ve sadece aynı tapınağın çevresinde oturan aşiretlerden oluşmaktaydı. Bu toplulukların ilk varlık nedeni, bağlanılan tanrı adına ortaklaşa kurban kesmek ve şenlik düzenlemek, tapınağı ve çeşitli bağışlar sonucunda gitgide büyüyen tapınak hazinesini korumak, kutsal töreleri çiğneyenleri cezalandırmaktı.

Şenlikler vesilesiyle bir araya gelen üyeler, gerekli ise, kamu çıkarını ilgilendiren konular üzerinde de danışmalarda bulunmakta ve tartışmaktaydılar. Dinsel bayramlar süresince savaş yasaklanmakta ve «tanrı barışı» anlamına gelen **hieromenia** ilân edilmekteydi. Görüldüğü gibl anfikseonia'lar hem dinsel, hem de siyasal karakter taşıyan birer uluslararası kurum durumundaydılar.

Eski Yunan'da sayısız anfikseonia vardır. Bunlar arasında en eski ve en etkili olanı, Delfoi-Termopilai anfikseonia'sıdır. Delfoi'deki Apollon tapınağı çevresini kapsayan Delfoi anfikseonia'sı ile Demeter tapınağı çevresini kapsayan Termopilai anfikseonia'sının birleşmesinden oluşan bu kurumda, her biri iki oy hakkı bulunan on iki aşiret yer almaktaydı.

Anfikseonia'nın en yüksek organı, Ilkbahar ve sonbaharda olmak üzere yılda iki kez Termopllai ve Delfoi'de toplanan «genel meclis»tir. Bütün topluluk üyeleri için, bu meclisin kararları uyulması zorunluk taşıyan birer hükümdür. Tüm işleri yürüten bu meclisin, yirmi dört temsilcisi vardır. Söz konusu temsllcilerin bellibaşlı ödevi de, «tanrı barışı»nı sürdürmek ve dinsel bayramları düzenlemektir.

Daha sonra, İ.Ö. VI. ve V. yüzyıllarda yeni bir meclis çıkacaktır ortaya Eskl Yunan kentlerinin Delfoi-Termopilai anfikseonia'sına yolladıkları temsilcilerden kurulu bir meclistir bu. İşte bu iki çeşltten delegeler aracılığıyle, anfikseonia'lara katılan kent-devletler (yada, siteler) kendi aralarında gözetilmesi zorunlu birtakım yükümler koymaktaydılar. Delfoi ve Termopilal anfikseonia'ları birliği, Eski Yunan'ın uluslararası siyaset hayatında büyük etkisi olan siyasal bir güçtü Bütün dinsel ve laik erk bu birliğin elinde bulunmaktaydı. Nitekim savaş açma ve savaşı durdurma kararlarını alan, anfikseonia'ların başkanları ile askerî şeflerini atayan ve azledenler, Delfoi rahipleriydi. **Ieromnen** adı verilen genel meclis temsilcileri ise, tanrı Apollon'un iradesinin yorumcuları olarak kabul edilmekteydi. Rivayete göre, içinde eski kehanetlerin yazılı olduğu «gizemli» kitaplar bulunmaktaydı. Delfoi rahiplerinin elinde; ve bu kitapları ancak tanrı Apollon'un torunu diye kabul edilenler, yani krallarla rahipler okuyabilirlerdi. Eski Yunan rahip sınıfının elinde, Apollon tapınağına zarar verenlere karşı «kutsal savaş» açma yetkisi gibi gerçekten ürkütücü bir olanak da bulunmaktaydı. Ve biribirlerine ant içerek bağlanmış bulunan anfikseonia üyelerinin tümü birden bu kutsal savaşa katılmak zorundaydılar. Şöyleydi bu ant

«Birlik içinde yer alan kentleri yakıp yıkmamağa ve ne barışta ne de savaşta bu kentlerin suyunu kesmemeğe; bu andı çiğneyenlerle hep birlikte mücadele etmeğe, bunların kentlerini yıkmağa; tanrıya el kaldırarak yada onu ayakları altına alarak saygısızlık edenleri ortak çaba ile ve bütün yollara başvurarak cezalandırmağa ant içerim.»

Bütün siyasal antlaşmalar, dolaylı yada dolaysız olarak, Delfoi rahipleri tarafından onaylanmaktaydı. Her türlü kent-devletlerarası hukuk sorunu üzerinde anlaşmazlığa düşenler, Delfoi'ye başvurmak zorundaydılar. Önemli olan nokta, bu rahiplerin gücünün sadece dinsel etkilerden değil, aynı zamanda ve özellikle, elleri altındaki maddesel olanakların genişliğinden de ileri geliyordu. Gerçekten de kentlerin yıllık ödentilerinden, hacıların bağışlarından, tapınak çevresinde

kurulan panayırların ve tefeci plyasalarının gelirlerinden oluşan büyük çapta bir sermaye birikimi vardı Delfoi rahiplerinin elinde. İ.Ö. V. ve IV. yüzyıllar boyunca, Delfoi anfikseonia'sının oylarını ve etkisini kendi yararına çevirmek için Eski Yunan kent-devletleri arasında kopan amansız mücadele ancak böylece açıklanabilir.

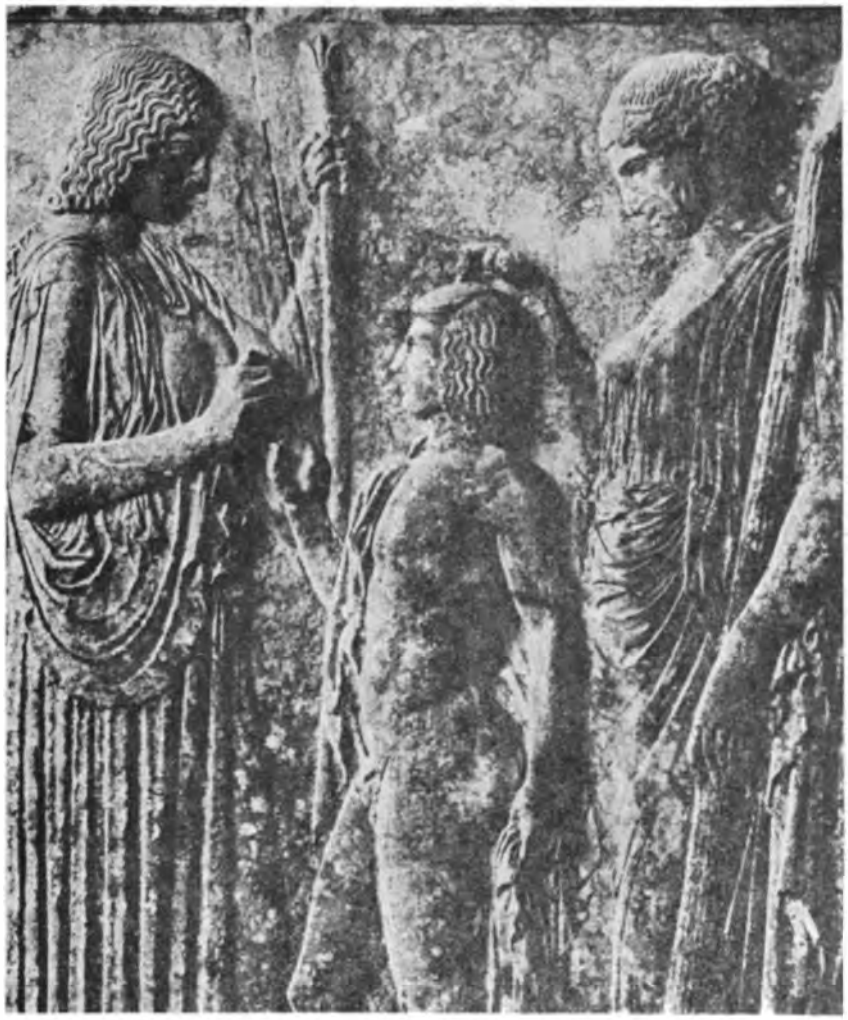

Demeter ve kızı Kore, Eleusis'in efsanesel kralı Triptolemos'u ilk buğday tohumuyle kutsarken..

angarya (Fr. corvée, İng. statute labour): Feodal rejimde, senyör ve krallar tarafından istenen bir iş yükümlülüğü şeklinde dile gelen, tarihsel bir artı-ürün elde etme biçimi. Feodal rejimde angarya, sadece köylüler için geçerli bir yükümlülük değildi; ağır işlerin yaptırılması yada soyluların ve din adamlarının mal mülklerinin değerlendirilmesi için ayrıcalığı olmayan halk insanlarına senyörler tarafından kesilen bir çeşit dolaylı vergiydi. Zamanla angarya, kasaba halkının bazı yükümlülükleri saklı kalmak koşuluyle, temel bakımdan kırsal bir sorumluluk haline girdi. Örneğin bir insandan hizmet şart koşmak gibi bireysel angarya biçimleri bazı bölgelerde uzun zaman varlığını gerçi korudu; ama angarya, belirli zamanlarda ve ancak topluca yapılabilecek büyük çaplı işler için yürürlüğe konan kollektif bir yükümlülük görünümünü kazandı.

İlk zamanlarda angarya bakımından serfler ile toprağı kira karşılığı işleyenler arasında belirli bir ayrım gözetilmekteydi.

İ.Ö. III. binden XV. yüzyıla :

Şöyle ki serf, istenildiği gibi ve istenildiği anda angaryaya koşulabilen kişiydi; yani senyörün buyurduğu her angaryayı yerine getirmek zorundaydı. Buna karşılık toprağı kiracı olarak işleyen kişi ancak sözleşmede şart koşulan yada törelerle belirlenmiş olan birtakım hizmetleri görmekle yükümlü sayılıyordu. Ve üç bellibaşlı angarya çeşidi vardı:

Gerçek yada aynî angarya: Çoğu zaman belirli bir toprak sahibi olan köylülerin belirli bir işi yapmak yada onların adına bir başkasının yapmasını sağlamakla yükümlü bulundukları angarya şekliydi bu: Varlıklı olan, seçtiği yada kiraladığı bir üçüncü kişiyi kendi adına çalıştırabiliyordu böylelikle.

Bireysel angarya: Bu angarya şekli, bir öncekinin tersine, senyöre doğrudan doğruya bağımlı durumda bulunan her bireyin kendi bedensel yükümlülüğü olarak dile geliyordu.

Kral angaryası: Yol yapım ve bakımı, ırmak ve limanların düzenlenmesi, ağaçlandırma ve mevsimlik ağır işler için gerekli beden gücünün krallık otoritesi tarafından işe koşulması şeklinde beliren yükümlülüktü.

Bedel ödeyip angaryadan kurtulma usulü Avrupa'da XVI. yüzyıldan sonra uygulanmıştır. Böylece varlıklı köylüler, kendilerine yüklenen işlerin belirli bir bedel karşılığında başkalarına gördürülmesini sağlama olanağına kavuşmuşlardır.

Angaryanın ne olduğu, ancak, feodal rejimdeki emek süreci içinde ele alınırsa kavranabilir. Bu açıdan bakınca angarya, artı-emek ve artı-ürün yaratılmasını sağlayan

Eski Mısır'da ve Orta Avrupa'da **angarya** *çalışan köylüler..*

bir ek-emek süreci olarak ortaya çıkar. Kapitalist emek sürecinin tersine olarak feodal rejimde, serfin tarlayı işlemesinde dile gelen «zorunlu emek süresi» ile angarya olayında dile gelen «artı-emek süresi», gerek zaman ve gerekse mekân bakımından elle tutulur şekilde biribirinden ayrılır Feodal emek sürecinin bu iki durağı arasında ilk bakışta görülebilen bir kesiklik vardır.

Pek çok tarihçi, angarya sistemini, kölelik rejimindeki uygulamanın feodal çağa yansıyan bir uzantısı olarak görür Fransız Devrimi sırasında temel insan haklarını çiğnediği haklı gerekçesiyle yürürlükten kaldırılan angarya, ekonomi politik açısından, artı-ürünün belirli bir biçimi olan rant'a bağlanır; dolayısıyla da angaryanın ortadan kalkması, emek-rantı'ndan nakit-rant'a geçişi dile getirir.

ANGELL Norman (Holbeac - 1874 / Croydon - 1967) İngiliz yazarı. Gençliğini Fransa ve Amerika'da geçiren yazar, ülkesine döndüğünde siyasete atılarak barışsever yazılar yayınlamağa koyulmuş ve 1928 yılında İngiliz İşçi Partisi'nden milletvekili seçilmiştir. İlkin, 1910 yılında yayınladığı ***The Great Illusion*** (Büyük Hayal) adlı kitabında, savaş yoluyle sağlanacak çıkarların birer hayelden ibaret olduğunu ispatlamağa girişmiştir. Durup dinlenmek bilmeyen barışçı çabaları ve koyu bir Milletler Cemiyeti taraflısı olarak, 1933 Nobel Barış Ödülü'nü kazanan Angell'ın öbür önemli yapıtları arasında, ***Unseen Assassin*** (Görünmeyen Kaatil, 1932) ve ***Peace with the Dictators?*** (Diktatörlerle Barış mı?) adlı kitapları saymak gerekir.

ANGHEL Dimitrie (Yaş - 1872 / Tecuci 1914) Rumen şairi. Uzun yıllar Paris'te yaşamış, ayrıca Avrupa ülkelerinde ve özellikle İtalya'da geziler yapmıştır. Varlıklı bir ailenin oğlu olan sanatçı, geçinmek için çalışmak zorunda kalmadığı için, şiir ve edebiyata duyduğu derin ilgiyi ve bağlılığı doyurabilecek olanakları daima bulabilmiştir. Derin duyarlığı ve parlak hayalgücü ile Rumen şiirlerinde kendine özel bir yer sağlamış olan Anghel, ***În grădina*** (Bahçede, 1903) adlı ilk şiir kitabıyla büyük ilgi çekmiştir Edebî kişiliğini, ***Fantome*** (Hayaletler, 1911) ve ***Oglinda fermecata*** (Sihirli Ayna, 1911) başlıklı düzyazı yapıtlarıyle kesin olarak kabul ettiren ve büyük hayranlık uyandıran Anghel, arkadaşı İosif'le ortaklaşa olarak ***Cometa*** (Kuyruklu Yıldız, 1911) adlı bir piyes de kaleme almıştır. Bu yapıt, bir yıl sonra sahneye konmuştur. Yazar, tiyatro alanında, gene İosif'le elele, ***Kaleidoscope*** (Kaleidoskop, 1914) adlı bir yapıt daha ortaya koyacaktır.

Anghel, çağdaş Rumen şiirine taze bir hava ve yepyeni bir renk getirmiş olan şairdir. Büyük Rumen yazarı İorga, Anghel'in şiir yazılarının çağdaşları üzerinde yapmış olduğu derin ve olumlu etkiyi açıklamış ve, haklı olarak, övmüştür. Sanatçı, Fransız sembolistlerinin yapıtlarını anadiline aktardığı gibi, ***Samanatorula*** adlı edebiyat dergisinin yöneticiliğini de yapmıştır. Son yılları bahtsız bir aşk macerasının ruhsal yıkıntısı ve, bunun yanı sıra, koyu bir yoksulluk içinde geçen şair, intihar ederek hayatına son vermiştir.

ANGİOLELLO Giovanni Maria (Vicenza 1452 / Vicenza - 1547) İtalyan askeri ve tarihçisi. Askerlik hayatına, kardeşini yitirdiği Eğriboz kuşatmasıyle 1468 yılında başladı; savaşta esir düşerek İstanbul'a götürüldü. Fatih Mehmet'in ikinci oğlu Şehzade Mustafa'nın hizmetine alındı. Akkoyunlularla yapılan Otlukbeli savaşını gördü, Şehzade ölünce de doğrudan doğruya sarayın hizmetine geçti. 1476-1497 yılları arasında Türk akıncılarla birlikte Macaristan ve Moldavya sınırlarında savaştı, İşkodra kuşatmasına katıldı, Kölemenlerle savaşa giden Osmanlı ordusu saflarında yer aldı. Daha sonra bir süre Sultan Bayezid II'nin hizmetinde bulunan savaşçı, çok geçmeden gözden düşünce İran'a gitti. Orada ne kadar kaldığı bilinmemektedir.

1490 yılında Vicenza'da bulunan Angiolello, 1507 yılında yeniden İran'ın yolunu tuttu ve 1514 yılına kadar Şah İsmail'in yanında yaşadı. Bu arada Çaldıran savaşını ve Tebriz'in Osmanlılar tarafından fethini görmüş olsa gerektir.

Daha sonra bir daha ayrılmamak üzere yurduna dönen ve 1517 yılında Cicenza noterler birliği başkanlığına getirilen Angiolello, uzun Doğu gezileri ve yaşantıları üzerine iki yapıt kaleme almıştır. ***Breve narratione della vita e fatti del signor Ussuncassano*** (Hükümdar Uzun Hasan'ın hayatı ve işleri) ve ***Memori*** (Anılar) adlarını taşıyan ve kapsadıkları dönemin olayları bakımından değerli birer kaynak meydana getiren bu yapıtlarında yazar, bütün gördüklerini nesnel bir şekilde anlatmakta; aynı zamanda da Doğu coğrafyası hakkında o güne kadar edinilememiş son derece özgün bilgiler vermektedir. Özellikle ***Memori***, ünlü tarihçi Ursu tarafından 1909 yılından yayınlanan ***Historia Turchesca*** (Türk Tarihi)'nın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Angiolello, ayrıca, ***Viaggio di un mercatante che fu nella Persia*** (İran'da yaşamış bir tüccarın gezileri) adını taşıyan yapıtın da yazarı olarak kabul edilmektedir.

ANGIULLI Andrea (Castellana 1837 / Roma - 1890) İtalyan filozofu ve pedagoji bilgini. Ünlü Fransız sosyoloji bilgini ve filozofu Auguste Comte'un pozitivizm anlayışı çevresinde ürünler veren bilgin, özellikle, Devletin pedagojiyi bir bilim dalı olarak tanıyıp kurumlaştırmasını, kadın eğitimi alanında da erkek eğitiminde uygulanan ilkelerin uygulanmasını istemekteydi. Angiulli, bu olumlu görüşlerini, ***Pedagoji, Devlet ve Aile*** adlı ünlü yapıtında açıklıkla dile getirmiştir. Bilgin, ayrıca, ***Felsefe ve pozitif araştırma*** (1868) ve ***Çağdaş Felsefenin Sorunları*** (1873) gibi kitaplarında ve bizzat kurup yönettiği, ***Rassegna Critica*** adlı felsefe ve edebiyat dergisindeki yazılarında, metafizik sorunları incelerken bilimsel metotları kullanmış olmakla da tanınmıştır.

Angola devrim hareketi : Angola devrim hareketini gerekli şekilde kavrayabilmek için, Afrika'daki tüm Portekiz sömürgelerinde başlayan kurtuluş hareketleriyle ilişkisi içinde göz önüne almak gerekir. Aslında bu ilişkiye, «ilişkisizlik» de diyebiliriz rahatça. Şöyle ki

Portekiz sömürgelerinin evrimi, ötekî Batılı ülkelerin sömürgelerine oranla çok farklı bir süreçten geçmiştir. Portekiz, tarihsel açıdan, Avrupa'nın sömürge edinen ilk devleti olmasına rağmen, gelişimini öbür Batılı devletlerin hızına uyduramadığı, sanayi devrimini gerçekleştiremediği için küçük ve yarı-gelişmiş bir ülke olarak kalmıştı. Bu durum da, Portekiz'in sömürgelerine dört elle sarılmasına ve bu ülkeleri birer yağma alanı olarak görmesine yolaçtı. Bu

Angolalı devrimciler bir harekâta girişmeden önce..

kaba gerçeğe de bir o kadar kaba bir maske bulundu Portekiz sömürgeleri (ki yüzölçümleri «anayurt»un bir kaç katını buluyordu!), Portekiz'in «denizaşırı eyaletleri» idiler..

Dolayısıyle öbür Batılı sömürgeci ülkeler, kendi sömürgelerine bağımsızlık hakkı tanıyıp onlarla **yeni sömürgecilik** anlayışı içinde «karşılıklı yardımlaşma» ilişkileri içine girerken Portekiz bildiğinde dayattı. Bunun için de Afrika'da devrimci mücadelenin en geç başladığı ülkeler, Portekiz sömürgeleri olacaktı. Ama gene bunun için de, Portekiz sömürgelerinde başlayan devrimci mücadele, tüm bölünmüşlüğüne rağmen, devrimci niteliğini korudu. Oysa Afrika'nın öbür eski sömürge ülkelerinde başlayan devrimci hareketlerin hemen hepsi, zamanla birer ulusal kurtuluş hareketi niteliği kazanacaktı. Çünkü Portekiz sömürgesi olan ülkelerdeki devrimci savaş, kurtuluşun iki yanının, siyasal yanı ile ekonomik yanının içiçeliğini en iyi kavrayan kadroları ve liderleri yetiştirmişti. Üstelik bu liderler, öbür Afrikalı kardeşlerinin yönettikleri devrimci hareketlerin niçin bu kadar çabuk yol değiştirdiğini ve hattâ yozlaştığını da bilmekteydiler.

1956 yılında Kongolu yurtseverler tarafından ***Afrikalılık Bilinci*** başlığı altında yayınlanan bildiri, Angola'da ilk kültür eylem-

ANGOLA

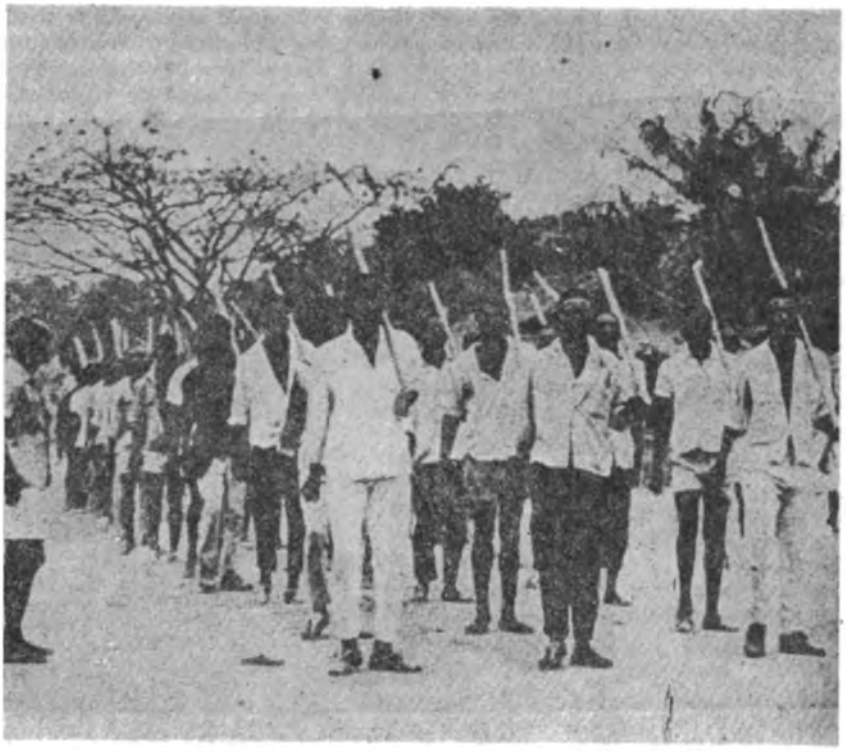

Angolalı devrimciler bir askeri eğitim sırasında..

lerinin başlamasına ve kısa zamanda serpilmesine yolaçtı. Aslında bu kültür eylemleri bir göstermelikten başka şey değildi tabii Portekiz hükümeti her türlü siyasal etkinliği yasaklamış olduğundan, Angolalı yurtseverler böyle bir paravana bulmuşlardı kendilerine. Nitekim Viriata da Cruz, Afrika Uluslar Birliği'ne bağlı **Angola Halk Kurtuluş Hareketi**'ni kurmakta gecikmeyecekti.

Başlangıçta hareketin çalışmaları, varolan genel koşulların etkisiyle, ağır yürüdü. Ama 1960'tan itibaren bütün Afrika'yı saran bağımsızlık patlamasının önünü almağa gücü yetmeyecekti Portekizli sömürücülerin Çünkü öbür sömürgeci devletlerin desteğini de yitirmişlerdi artık; tamamıyle çağdışı kalmış bulunuyorlardı. Bu arada Angolalı devrimciler de, uluslararası siyasal ortamın daha kesin bir eylem için elverişli olduğu kararına vardılar. Ve 4 Şubat 1961 günü, siyasal «suçlu»ları kurtarmak için Luanda cezaevine bir baskın düzenlediler. Portekiz siyasal polisi tarafından önceden haber alınan bu ilk eylem acı bir başarısızlıkla sonuçlanmakla kalmayacak; eylemciler dışında bir yığın karaderilinin de kurşuna dizilmesiyle kapanacaktı.

Ne var ki bu kıyım, bardaşı taşıran damla yerine geçti

Angola Halkları Birliği'nin çağrısı üzerine Kuzey Angolalılar, 15 Mart günü yığınsal çapta bir hareket başlattılar; uçsuz bucaksız kahve tarlaları ürünlerle birlikte ateşe verildi, beyazlarla melezlerin yanı sıra «portekizlileşmiş» karaderililer de öldürüldü. Hareketin başını, Angola Kurtuluş Halk Hareketi'nin militanları çekiyordu.

Bu kırımdan sonra durum, acımasız bir karşılıklı savaşa dönüşecekti. Ne var ki bu amansız mücadele Angola cephesinde ilk ideolojik çatlatların belirmesine de yolaçmıştır. Böylece başgösteren bölünmeler, eylemi eni konu sarsacak ve Viriato da Cruz 5 Temmuz 1963 günü görevinden ayrılmak zorunda kalacaktı. Parti yönetimine sızmayı başaran küçük burjuva temsilcilerinden yakınmaktaydı Viriato da Cruz. Onun yerini alan Jonas Savimbi ise, Angola Halkları Birliği'nin yerine kurulmuş olan **Sürgündeki Angola Devrimci Hükümeti**'nden ayrılıp 1966 yılında **Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik**'i kurdu.

Böylece çekişmeler, ideolojik plandan eylem planına sıçramaktaydı. Dolayısıyle de bir dizi köklü taktik ve stratejik değişmeler biribirini izleyecekti.

Ülkede kısa zamanda oluşan mücadele örgütlerinin programları, başlangıçta, bütün öbür Afrika ülkelerinde yeşeren hareketlerinki gibi, kesin olarak uluşçu programlardı. Ne var ki bu programlar da birer göstermelikti aslında. Gerçekten de bütün bu örgütlerden sadece Sürgündeki Angola Devrimci Hükümeti, ulusçuluk ilkelerinin dışına taşmağa niyetli değildi yada öyle görünmekteydi. Buna karşılık başta Angola Kurtuluş Halk Hareketi ile Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik olmak üzere öbür örgütlerin çoğu, kurtuluş savaşı süreci içinde ekonomik devrimi de gerçekleştirme kararındaydılar Bu sonunculara göre, Angolalı yığınların siyasal plandaki toplu mücadelesi, hem geleneksel sömürgecilik kalıplarını yerle bir edecek ve hem de sömürgen devletin kurmuş olduğu ekonomik yapıyı kırıp atacaktı. Ve... sosyalist iktidarın kurulması ancak böylece sağlanabilirdi.

Zamanla bir gerçek ortaya çıktı : Mücadeleyi sadece askeri planda yürütülecek birtakım eylemlerle başarıya götürmek söz konusu olamazdı artık. Ortaya çıkan ikinci bir gerçek de, toplu bir yığınsal hareket örgütlenemedikçe bölük pörçük kurtuluş eylemlerinin özlenen bir çözüm getirmekten uzak kalmağa mahkûm oluşuydu.

Durum, ne yazık ki bugün de böyledir.

Son gelişmeleri özetleyelim : Holden Roberto'nun yönettiği Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi ile Agostinho Neto'nun yönettiği Angola Kurtuluş Halk Hareketinin eylemleri karşısında Portekiz hükümeti, bir yandan Güney Afrika Birliği'nin etkili malî yardımı, öte yandan da Federal Almanya ile Japonya'nın desteği sayesinde direndi; hattâ bu «denizaşırı eyalet»lne bazı yatırımlar yapmağa da girişti. Demeğe kalmadan Portekiz'deki devrimci darbe patlayacaktı. Bu darbe Angola'nın kaderini elle tutulur şekilde değiştirecekti.

Devrimde iktidara gelen general Spinola'nın başlangıçta önerdiği federasyon formülüne karşı olan ve Angola'ya tam bağımsızlık tanınmasını isteyen ulusal örgütler, mücadeleyi bırakmadılar. Buna paralel olarak yeni Portekiz rejimi, aynı yılın Mayıs ayında başlayan sömürgelikten kurtulma mücadelesinin liderleriyle ilişki kurdu ve Angola'nın kendi kaderini kendisinin saptayabilmesi için bir referandum önerdi. Ne var ki bu arada Angola'daki durum, petrol yatakları ve kalabalık Beyaz azınlık nedeniyle, öteki Portekiz sömürgelerindekinden çok daha karmaşık bir hal almıştı. Bu karışık durum, bağımsızlık tarihinin Lizbon tarafından ilân edilmesinden sonra büsbütün karıştı.

Sonuçta Avrupalılar ülkeyi terkederken üç ayrı kurtuluş örgütü biribirine karşı gittikçe amansızlaşan bir çatışmaya sürüklenmiş bulunuyordu. Sömürgeliğin sona ereceği tarihte ülkenin kendi yönetimine geçmesi için didinen örgütler, 11 Kasım 1975 günü ulusal bağımsızlık ilân edildiğinde, her biri kendi egemen olduğu bölgede, üç ayrı bağımsızlık ilân ettiklerini açıkladılar. O sırada başkent Luanda'da Angola Kurtuluş Halk Hareketi egemen olduğundan, devlet başkanlığına Agostinho Neto geldi. Ve iç savaş patladı tam üç gün sonra. Pek doğaldır ki bütün iç savaşlarda görüldüğü gibi, başta Amerika ile Sovyetler Birliği olmak üzere bütün büyük devletler işe gizli yada açık şekilde el atmaktan geri kalmadılar. Başlangıçtaki yerel çatışmaların tam bir kardeş kırımı haline dönüşmesine yolaçan bu durum, ne yazık ki bugün de sürmektedir.

anımsama teorisi (Osm. gayrişuurî hatıra nazariyesi, Fr. théorie de la réminiscence, İng. theory of reminiscence) Platon'da, hakikat hakkındaki bilgimizin, ruhumuz «ete kemiğe bürünmeden önce» Idea'lar dünyasında yaşarkenki ilk ve asıl halimizin anımsamasından ibaret olduğunu ileri süren teori. Matematik ilkelerin yada temel ahlâk ilkelerinin, somut etkiliğimiz sırasında tıpkı birer anı gibi, bizde zaten varolan bir şeyi yeni keşfediyormuşuz gibi ortaya çıktığı da bir gerçektir. Bu deney, Platon'un *Faidon* (Phaidon) adlı diyalogunda betimlenir. Çok genel bir anlamda, günlük hayatta «anımsama» sözcüğü, bulanık ve zaman içinde yerleştirilmesi güç bir anıyı belirtmek için, «aner gibi olma», «uzaktan uzağa hatırlama» anlamında kullanılmaktadır.

ANİÇKOV Dimitri Sergeyeviç (Kazan - 1733 / Moskova - 1788) Rus düşünürü ve eğitimcisi. Moskova Üniversitesi'nde matematik, mantık ve felsefe öğrenmenliği yapan Aniçkov, bellibaşlı yapıtlarında, dinsel inançların doğal kökeni sorununu incelemişti. Tıpkı XVIII. yüzyıl Fransız **aydınlanmacı**'ları gibi Aniçkov da dinsel inançların, «vahşilik çağı»nda, insanların çevrelerinde meydana gelen olayları açıklayamayıp bilgisizlik, korku ve güçsüzlük gibi nedenlerle bütün herşeyi doğaüstü güçlere yormaları sonucunda oluştuğunu ileri sürüyordu. Aniçkov, ayrıca, İncil'de anlatılan mit'leri eleştirici bir yaklaşımla incelediğinden dolayı gerici profesörlerle takışmış ve Kilise tarafından da cezalandırılmıştır.

animizm, canlıcılık (Osm. ervahiye, Fr. animisme, İng. animism) Bütün nesneleri canlı kabul eden ve nesnelerin bu can (yada, ruh) tarafından yönatildiğini kabul eden görüş. İnsen doğal olarak, başına gelenleri, bu olayları birer niyet taşıyormuş gibi açıklamak eğilimindedir. Dualar, adaklar, kurbanlar eracılığıyla çağrılması yada kovulması gereken ve âyinleri toplumlara göre alabildiğine değişkenlik gösteren, «cin», «uğur», «mana» gibi ilkel kavramlar hep bu eğilimin ürünleridir. Animizm, dolayısıyle, bu gizemli güçleri istediğimiz gibi kullanmayı amaçlayan büyücülüğe açılır; giderekten «fetişizm»e, sonra da, «çoktanrıcılık»tan geçerek çeşitli dinlere ulaşır. Animizm, düşünceye ve organik hayata aynı ilkenin egemen olduğu inancından davranmaktadır.

ANİSİMOVA Nina Aleksandrovna (Leningrad - 1909) Sovyet dansözü ve koregrafı. Vaganova'nın öğrencisi olan dansöz, ilkin Kirov Tiyatrosu'nda yumuşak ve dengeli üslûbuyle kendini gösterdi. 1928 yılında sahnelenen *Paris Alevi*'ni parlak bir şekilde yorumlayan Anisimova, 1935 yılında, Albeniz, Granados ve Saresate'den derlediği parçalar üzerine ilk önemli koregrafisi olan *İspanyol Süiti*'ni gerçekleştirdi. Bunu, ergümanı Prosper Mérimée'den derlenen ve Chabrier ile Albeniz'in müzikleri üzerine düzenlenen ilk balesi *Andalusya Düğünleri* izleyecekti. Yıl-

ANİSSİMOVA tarafından düzenlenen bir bale gösterisi..

dız dansöz daha 1942 yılında, gene Kirov Tiyatrosu'nda, Haçaturyan'ın ünlü bale süiti *Gayane*'nin koregrafisini gerçekleştirdi. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin en beğenilen bale yıldızlarından biri olan Anisimova, 1950 yılında da *Şehrazad*'ın yeni bir versiyonunu sundu.

anlak bk. **zekâ.**

anlama I (Osm. tefehhüm, Fr. compréhension, İng. comprehension) Bir bağıntıyı yada bir anlamı kavramamızı sağlayan ilksezi. İnsan bilimleri alanında, «anlama» ile «açıklama» biribirine karşıt olarak alınır Çözümleyici ve nesnel bir işlem olan açıklama, salt şekilde akılla ilintilidir; oysa anlama yetisi, duygu alanında iş görür. Nitekim Dilthey, şöyle yazıyor: «İnsan bilimlerinin bellibaşlı aleti, anlama'dır.»

anlama II bk. **İçlem.**

anlambilim bk. **semantik.**

anlam saklama (Fr. rétention, İng. retention, carrying) Zihnin, ortadan kaybolduğunu farkettiği bir şeyin anlamını saklaması. Anlam saklama, belleğin otomatik şekilde işleyişini dile getirir; ve bu anlamda, belleğin, artık olmayan bir şeyi yeniden yaratmak (yani, hatırlamak) üzere giriştiği «iradesel çaba»ya karşıttır. Anlam saklama, fenomenoloji dilinde de, şimdiki zamanı geleceğe izdüşürmek demek olan «geleceğe aktarma» işlemine karşıt konulur.

anlaşmalar bk. **ekonomik anlaşmalar.**

anlatım bk. **İm.**

anlatımcılık, dışavurumculuk, ekspresyonizm (Fr. expressionnisme, İng. expressionism) XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlangıcında **izlenimcilik** akımına tepki olarak doğan ve dış dünyanın insan üzerindeki etkisini ortaya koymağa yanaşmaksızın, dış dünyanın anlatımını sanatçının duyarlığına uydurmayı amaçlayan sanat ve edebiyat akımı. - İlkin güzel sanatlar alanında şekillenen bu terim, aslında ne bir ekolü, ne bir sanatçılar topluluğunu ve hattâ ne de örneğin izlenimcilik, fovizm yada kübizm gibi bir akımı belirtmez güzel sanatlar alanında; buna karşılık, özellikle 1890-1930 yılları arasında Avrupa'nın bir çok ülkesinde birden ve kendiliğinden gelişip yaygınlaşan alabildiğine genel karakterli bir eğilimi dile getirir. Sözcüğü ilk kullanmış olan, Alman *Der Sturm* dergisinin editörü Herwarth Walden'dir; ve yazar, bu terimle, 1910-1920 yılları arasında meydana çıkan bütün devrimci sanat gösterilerini belirtmek istediğini söylemiştir. O çağda büyük rağbet gören sözcük bugün artık bu genel anlamda kullanılmamaktadır.

Güzel sanatlar alanında beliriş biçimiyle anlatımcılığı, herşeyden önce kuzey ruhuna özgü bir eğilim olarak göz önüne alabiliriz. İzlenimciliğin estetik plandaki titiz arayış ve deneyişlerine karşı anlık esinlenişlerin sarsıcı heyecanını aktarmağa yönelen anla-

Tipik şekilde anlatımcı bir yapıt : Marc CHAGALL'in Yeşil kemancı'sı..

tımcılık, plastik alanda sanatçının tam ve kesin özerkliğini savunmuş ve bazan bile isteye çılgınlığın kapılarına dayandırılan bir bireyciliği bayrak edinmişti.

Soy kütüğünü Hieronymus Bosch ve Brueghel gibi büyük Flaman ustalara rahatca bağlayabileceğimiz anlatımcılık çağımızdaki anlamıyle ilkin XIX. yüzyıl sonlarına doğru ortaya çıktı ve bellibaşlı temsilcilerini Van Gogh, Toulouse-Lautrec, Ensor ve Munch gi-

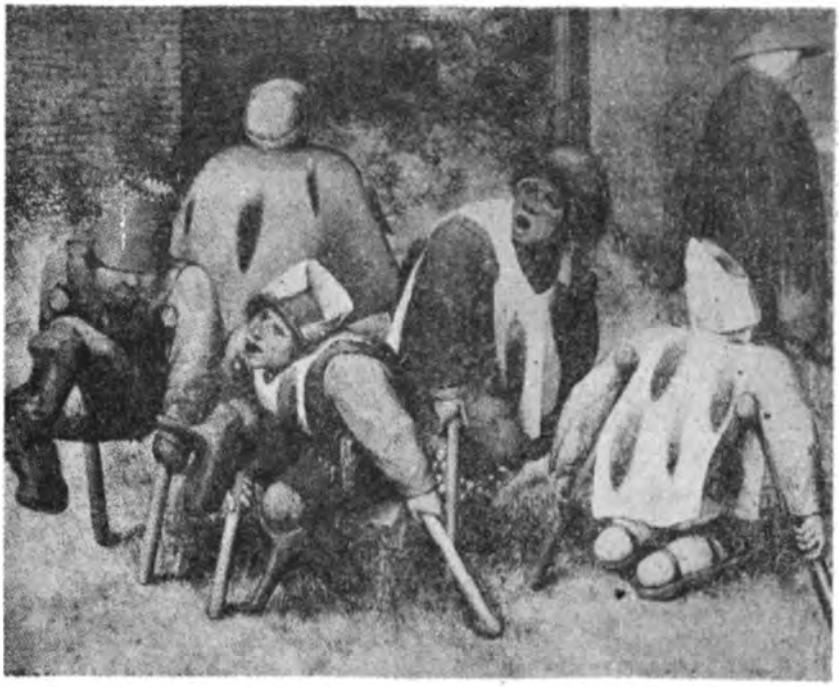

Resimde **anlatımcılık'ın** *büyük öncülerinden Pieter BRUEGEL'in ünlü tablosu: Dilenciler.*

bi hepsi de kesinlikle bağımsız ressamlarda buldu. Söz konusu sanatçıların ortak yanı, biçimleri keskin bir şekilde belirtmeleri ve ısrarla dramatik ve natüralist (doğalcı) temaları işlemeleriydi. Romantizmin son bir belirtisi olarak da kabul edebileceğimiz bu isyan dalgasından sonra, yüzyılımızın başında Almanya'da Die Brücke grubu oluştu. Bunu da Rouault'nun yapıtlarıyla Picasso'nun «mavi dönemi» ve Matisse ile Derain'e özgü fovizm doğrultusu izledi. Ama Paris Okulu'na asıl anlatımcı boyutu ekleyen, Modigliani, Soutine, Chagall gibi hepsi de Yahudi kökenli sanatçılar olmuştur.

Tipik şekilde **anlatımcı** *bir başka yapıt: Rufino TAMAYO'nun* Şarkı söyleyen adam'ı.

1925 sonrasında Fransa'da Gromaire'le süren anlatımcılık, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda gene Fransa'da Bernard Buffet'nin «**yoksulculuk**» («mizerabilizm»); Almanya'da Nolde ile Grosz'un, Avusturya'da Kokoschka'nın zaman zaman karikatüre varan bir zorlamacılık; Amerika'da Pollock'un «**soyut anlatımcılık**»; Meksika ve Brezilya'da ise bir dizi ressamın «**toplumsal ve devrimci anlatımcılık**» doğrultusunda ürettikleri yapıtlarla varlığını kabul ettirdi.

Modern anlatımcılığın en tutarlı anıtsal yapıtları da bu son doğrultuda üretilmiştir. Bu arada Meksikalı Rivera, Orozco, Siqueiros, Tamayo'nun ürünleriyle Brezilyalı Portinari'nin ürünlerini özellikle anmak gerekir.

Edebiyat alanında anlatımcılık, 1910-1920 yılları arasında ve özellikle Almanya'da etkili oldu. Hareket, tıpkı güzel sanatlar alanında olduğu gibi bu alanda da son derece karmaşık ve çok boyutlu bir gerçekliğe bürünmüştür. Ama gene de, genel bir karakteri dile getirmesi bakımından anlatımcılığın boğuntudan, inkâr arzusundan ve isyan özleminden kaynaklandığı rahatça söylenebilir. Gerçekten de anlatımcı edebiyat, çağının tüm toplumsal, ahlâksal ve zihinsel değerlerini baştan sona ve acımasızca tartışma konusu yapma işlevini yüklenmiş bulunmaktaydı. Ünlü temsilcilerinden birinin deyişiyle, «burjuvaların güven verici bir düzen gördükleri yerde anlatımcılık, bireyleri ezip yok etmekten başka bir işi olmayan korkunç bir makina görüyordu dehşet içinde». Bütün toplum çoktan donup kalmış kalıplar içinde hapisti; herşeyden sahtelik akıyordu; bütün o tantanalı görünüşlerin ardında dipsiz bir boşluk vardı sadece. Ve insanlığın o güne kadar uğradığı felâketlerin en büyüğü olan Birinci Dünya Savaşı, «kıyametin kopmak üzere» olduğunu haykıran anlatımcı şair ve yazarları haklı çıkaracaktı.

Burjuvalara yönelen ve bazan «nihilist» bir karaktere bürünen saldırıların ve umutsuzluk çığlıklarının yanı sıra anlatımcılık, gerçek insanlığı amaçlayan bir arayış atılımı da gösterir ve işte o vakit tutarlı bir devrimci boyut kazanır. Özet olarak, hoşa gitmekten çok sarsıp alaşağı etmeyi amaçlayan, amansızca alaycı, tutkulu, bağnaz, coşkunluğa olduğu kadar acı çekmeğe de açık bir tavrın sergilenişidir anlatımcılık. Bu tavır en iyi temsilcilerini A. Stramm'ın, G. Benn'in, G. Trakl'ın, R. Schickelé'nin şiirleri ile A. Döblin'in, Heinrich Mann'ın ve A. Ulitz'in romanlarında bulmuştur. Ayrıca büyük yazar F. Kafka da, simgeciliğe olan belirgin eğilimi ve fantastik düşkünlüğü bakımından, anlatımcılığın savaşçılarından birl olarak kabul edilebilir.

Edebiyatta **anlatımcılık** *akımının ünlü temsilcilerinden Georg TRAKL ve*

René SCHİCKELE.

Tiyatro alanında anlatımcılık, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, özellikle de 1918-1922 yılları arasında yaşadı altın çağını.

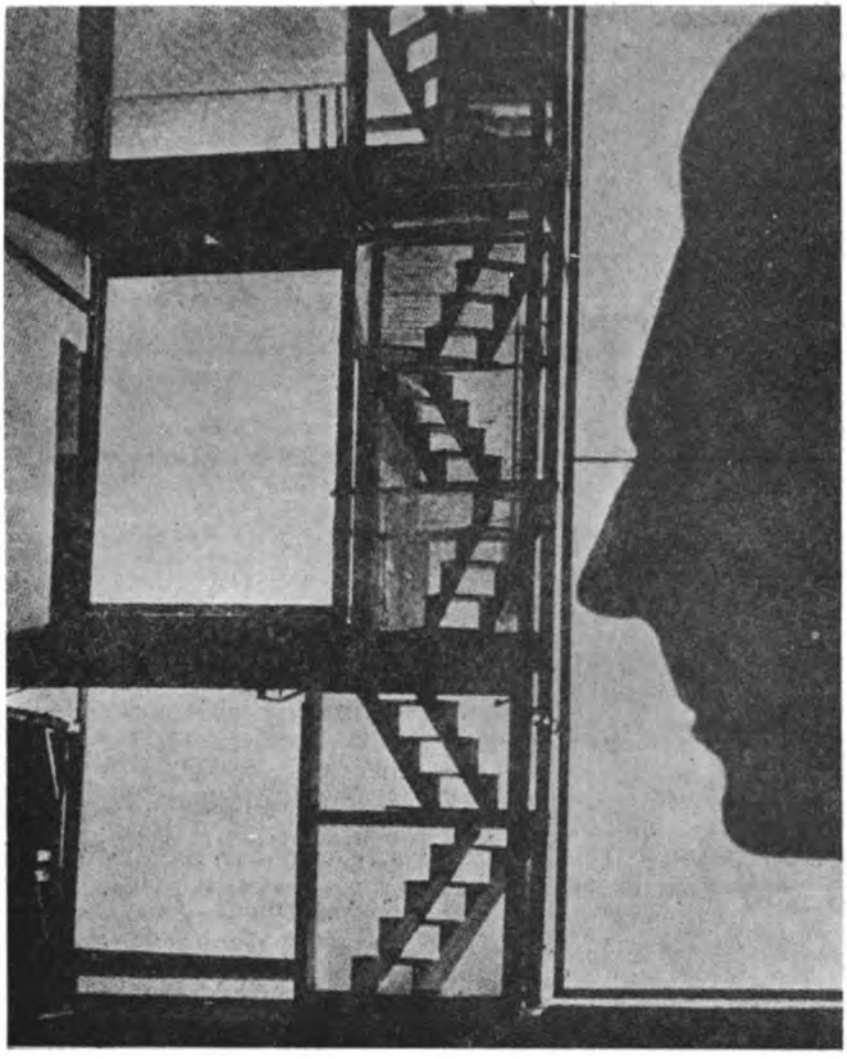

Devrimci tiyatro anlayışının en büyük öncülerinden Edwin PİSCATOR tarafından Ernst Toller'in Yaşıyoruz be!. *adlı yapıtı için* anlatımcılık *doğrultusunda hazırlanan sahne düzeni. Sağdaki profil, Piscator'un projeksiyonla sahneye yansıtılmış yüzüdür.*

Frank Wedekind, Fritz von Unruh, Ernst Toller ve Georg Kaiser gibi yazarların yanı sıra Leopold Jessner, Max Reinhardt ve daha sonra Edwin Piscator gibi büyük sahneye koyucular da bu doğrultuda çalışıyorlardı. Anlatımcı tiyatro yazarları, natüralist kuramcılarca önerilen «gerçekliği, sahnede, olduğu gibi yeniden kurma» geleneğine kesinlikle karşıçıkmakta ve bir çeşit «fikir tiyatrosu»na yönelmekteydiler. Nitekim gençlik çağında kaleme aldığı yapıtlarında büyük Brecht de bu akımın eni konu etkisinde kalmıştı. Anlatımcılık doğrultusunda yazılan piyeslere temel niteliğini veren, kurulu toplum düzenine ve bu düzenin bir dayanağı olarak kabul edilen yürürlükteki tinsel değerlere karşı amansız bir hicivdir. Bu doğrultuda emek veren sahneye koyucular da, stilize edilmiş dekorlara ve bol ışık oyunlarına yaslanarak iş görmekteydiler.

Sinema alanında anlatımcılık, herşeyden önce, büyük sahneye koyucu Max Reinhardt'ın tiyatro alanında yapmış olduğu araştırmalar ve deneylerden kaynaklanacaktı. Şöyle özetleyebiliriz Yapıtı canlandıran kişilerin «ruh hallerini» çizgiler, hacimler, plastik değerler ve ışık oyunlarından oluşan bir «biçimler sembolizmi» aracılığıyle öyle bir tarzda dile getirmek ki aksiyona sıkı sıkıya bağlı olan dekor, bu kişiler tarafından oyun süresince yaşanan dramın alabildiğine büyütülmüş bir projeksiyonu olarak ortaya çıksın.. Temel bakımdan anlatımcı resim anlayışına bağlı kalan bu yönelim, daha sonra «gerçekçi» bir sanat anlayışına doğru evrilecek; ama gene de gerek tarihten ve efsanelerden, gerekse hayal ürünü kurgulardan kaynaklanmaktan geri durmayacaktır. Robert Wiene tarafından 1919 yılında gerçekleştirilen ve anlatımcı sinemanın ilk başyapıtı olarak kabul edilen ***Doktor Caligari'nin Çalışma Odası***'yle başlayan ve Murnau'ın ***Kan emen Nosferatu***'su ile Fritz Lang'ın ***Nibelungen***'inden geçerek Ayzenştayn'ın ***Müthiş İvan***'ında doruk noktasına ulaşan bu evrim, Sternfeld, Orson Welles, John Ford ve Marcel Carné gibi büyük sinema ustalarını da belirgin biçimde etkilemiştir.

Bunu iki yapıt daha izledi: MURNAU tarafından 1922 yılında gerçekleştirilen Kan emen Nosferatu ***ile***

Fritz LANG tarafından 1924-1925 yıllarında gerçekleştirilen Niebelungen ikilisi..

Sinemada **anlatımcılık,** ***Robert WİENE'nin 1919 yılında gerçekleştirdiği*** Doktor Caligari'nin çalışma odası'***yle başlamıştı.***

Müzik alanında anlatımcılık, can çekişen romantizmin son serüvenidir ve yeniklasik okulun beşiği olmuştur. Tıpkı Debussy için kullanılan **izlenimcilik** terimi kadar yanlış anlamalara gebe olan bu terim, ilk olarak, Alman müzik bilginleri ve eleştirmenleri tarafından, «program müziği»ne karşıçıkan kompozitörleri tümüyle nitelemek için kullanılmış ve benimsenmişti. Söz konusu besteciler, modern müzik tarihinin «Viyana-

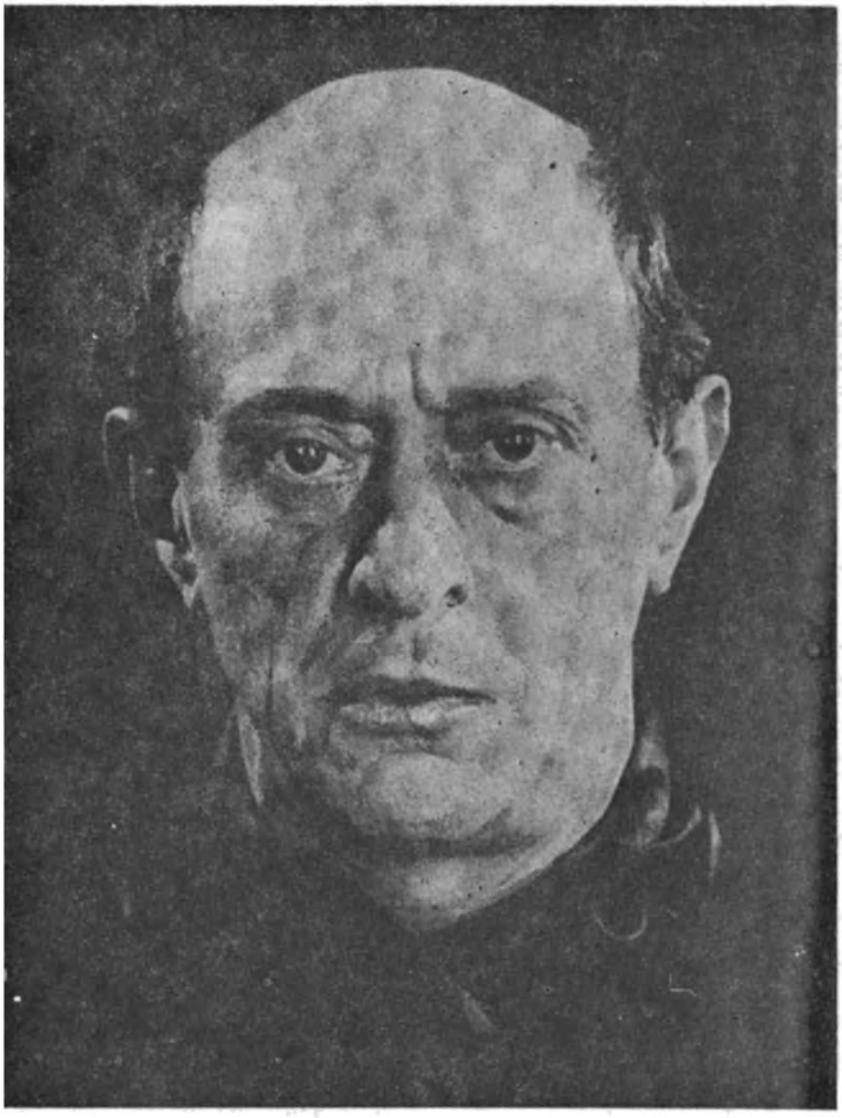

Müzikte anlatımcılık *akımının en büyük temsilcisi olarak kabul edilen Arnold SCHÖNBERG. Fotoğraf : Man RAY.*

lı Üç Büyükler» olarak andığı Schönberg, Berg, Webern ve öğrencileri ile Hindemith'ti. Bugün bu terim, genellikle, Viyana estetiğini belirleyen «alabildiğine vurgulu, çırpınmalı ve renkli» üslûbun anlamdaşı olarak kullanılmaktadır.

anlayışgücü, anlık, entelekt (Osm. fahime, müdrike; Fr. intellect, entendement; İng. Intellect, understanding) İnsan zihninin kavrayış ve biliş yetisi. - Anlayışgücünün getirdiği soyut bilgilerl günlük hayatta kullanmağa dayanan «yargıgücü»nden ayrılır. Dekartçı filozoflar, bilme yetisl olarak aldıkları «anlayışgücü»nü, yargılama ve eylem yetisi olarak aldıkları «irade»ye karşıt tutmaktaydılar. Spinoza'da anlayışgücü, hakikati anlama yetisini belirtir; ve bu bakımdan da, Irdeleme ve kanıtlama yetisl olan «akıl»ın üzerinde yer alır. Kant'ta lse, tam tersine, «akıl»ın altında yer almaktadır anlayışgücü : Gerçek dünyanın nesneleri arasındaki bağıntıları kavrama yetisidir. Oysa akıl, sonsuz özlemlerimize, ahlâkî ödev duygumuza özdeş tutulmaktadır. Yanl Akıl «mutlak olan»ı araştırırken, anlayışgücü sadece ampirik verilerl düzenlemeğe yönelir.

anlık bk. **anlayışgücü.**

anlıkçılık bk. **entellektüalizm.**

Anna Kerenina : Lev Nikolayeviç Tolstoy'un 1877 yılında yayınlanan romanı. Tıpkı *Savaş ve Barış*'ta olduğu gibi bu başyapıtta da Rus soylular âleminin betimlenmesi ile belirli İnsan tiplerinin psikolojik açıdan İncelanmesl, romanın genel konusunu meydana getirmektedir. Ama çok daha genlş bir tarihsel dekoru işleyen *Savaş ve Barış*'ın tersine burada olaylar, doğrudan doğruya yazarın yaşadığı çağda geçer. Yapıtta bize sunulan kişiler arasında, romana adını da veren Anna Karenina özel bir önem taşımaktadır.

Genç ve güzel bir «yüksek sosyete» kadınıdır Anna; sevmediği bir büyük bürokratla evlidir; ve, son derece parlak ama bir o kadar da yüzeyde bir adam olan Vronski'ye âşık olmuştur.

Romanın örgüsünü işte bu entrika meydana getirmektedir : Gerçekten de, «Bütün mutluluklar biribirine benzer, ama her mutsuzluğun kendine özgü bir yapısı vardır..» diye başlayan roman, Anna'nın umutsuz tutkusunun çeşitli evrelerini sunar bize. Genç kadının, duygularına yenilmemek için kendi kendisine karşı verdiği mücadeleyi izleriz ilkin; sonra da yenik düşüp kocasına ihanetine tanıklık ederiz. Bunu, Anna'nın, sevgilisiyle birlikte yurtdışına gitmek için çocuğunu bırakmayı göze alışı izler. En son olarak da, aslında temiz ruhlu bir insan olduğu için, pişmanlığa kapılıp boğuntuya düşmesini.. Ve roman, Anna Karenina'nın kendini bir trenin altına atarak intihar edişiyle sona erer.

Anna Karenina ile Vronskl arasındaki aşkın yanı sıra ve bu mutsuz aşka karşıt olarak Tolstoy, Kitl ile Levin arasındaki mutlu aşkı betimler. Bu hikâye, ilk bakışta ikincil gibi gözükmesine rağmen, aslında, konunun gelişimi bakımından son derece verimli benzeşimler ve karşıtlıklar kurulmasına yolaçmasıyle, romanın dengesi için vazgeçilmez bir uzantıdır. Bütün hayatı çabuk elde edilen ve bir o kadar da geçici olan hazların ardında yitip giden çarpıcı Vronski'nin karşısına Levin'i çıkarıyor Tolstoy. Ve kendi kişiliğinden büyük bir parça katıyor bu kahramana. Gerçekten de Levin, fırtınalı bir iç hayatı olan, insanlara açılamayan, derin bir sevgi ihtiyacıyle kıvranan, ama gene de benzerleriyle yavaş yavaş tam bir duyuşma haline gelebilen bir adamdır. Tıpkı bunun gibi, zarif ama kendini aşma gücünden yoksun bir toplumun temsilcisi olan

MAKAROV'un tablosu: Tolstoy'un Anna Karenina *tipini yaratırken esinlendiği, büyük şair Puşkin'in kızı Maria Puşkina-Gartung.*

Ünlü Sovyet sinema oyuncusu Tatyana SAMOYLOVA, Anna Karenina'nın iki ayrı planında..

Anna'nın karşısına da sağlıklı bir yapıya sahip olan, şaşmaz içgüdüsüyle erkeğin ihtiyaçlarını kavrayıp doyuran, çocuksuluktan sorumlu kadınlığa dişiliğini yitirmeksizin yükselebilen iyi yürekli Kiti'yi koyuyor büyük yazar. Ve tabloyu, ev kadınlığının gerekleri altında ezilip giden ama kaderine daima razı Darya ile çapkın ama karısına karşı gene de iyi davranan kocasının oluşturduğu Oblonski ailesiyle tamamlıyor.

Aslında roman, bu üçlünün dışında iki ayrı ailenin daha betimlenişini içermektedir Kiti'nin yaşlı anababasından oluşan Sçerbaski ailesi ile Levin'in bir fâhişeyle yaşayan başarısız devrimci ve ayyaş kardeşi Nikolay'ın oluşturduğu çift. Öyle ki romanın gerçek kahramanı, doğrudan doğruya Rus ailesi olmaktadır. Nitekim Tolstoy'a göre, toplume hayat veren temel öğe birey değil, ailedir

Büyük romancı, biribirlerinden alabildiğine farklı olarak tasarladığı bütün bu tipleri, kırdan kente ve kentten kıra doğru sıralanan son derece değişik çevreler ve iklimler içinde sunuyor bize. Roman, yazarın bu tasarısına uygun olarak, destansı üslûpla işlenmiş bir büyük tablolar dizisi halinde gelişiyor. Zaman zaman natüralist betimleme metodlarından da yararlanıyor Tolstoy; ama romanının genel havasını, natüralist anlayışa özgü kötümser bakış açısının dışında kalarak işliyor daima. Bu arada Tolstoy'un çelişkilerinden biri diyebileceğimiz. «insanın, herşeyden önce ahlâk planında yer alan gizemli bir dramın taşıyıcısı» olduğu şeklindeki anlayışın da belirginleştiğine tanıklık ediyoruz. Ama bu mistik yorum yönelimine rağmen görüyoruz ki *Anna Karenina*, insanlığın ilk büyük sosyalist devrimini gerçekleştirmeğe doğru yolalan bir toplumu tüm boyutları ve yönsemeleri içinde bize aktaran; bu bakımdan da, Lenin'in deyişiyle, «Rus Devrimi'nin aynası» olma niteliğini fazlasıyle hak eden ender başyapıtlardan biridir.

ANNA KOMNENA (Bizans 1083 / Bizans 1148) Bizans prensesi. Zekâsı ve entrikalara yatkınlığı ile daha genç yaşta büyük ün salan Anna Komnena, Bizans imparatoru Aleksios I'le İmparatoriçe Eirene Dukas'ın en büyük çocuklarıdır. Daha doğumunda Bizans'ın gelecekteki hükümdarı ilân edilmiş, ama beş yıl sonra bir erkek kardeşinin dünyaya gelmesiyle bu hakkını yitirmiştir. Anna Komnena, henüz kundaktayken, çağın geleneklerine uygun olarak, anasının akrabalarından Konstantinos Dukas'a nişanlanmıştı. Çocukluğunda kusursuz bir öğrenim gören prenses, özellikle Eski Yunan felsefesini ve edebiyatını öğrenmiş bulunuyordu.

Anna Komnena, ilk nişanlısının 1096 yılında ölmesi üzerine Nikeforos Briennios'la evlendi. İmparator Aleksios I, 1118 yılında ölmek üzereyken, Anna Komnena annesi ile elele bir entrika çevirerek kendi kocasını tahta çıkarmak istemiş; ama babasının imparatorluk mührünü son anda oğluna göndermesi üzerine başarısızlığa uğramıştır.

Bu başarısızlıktan katiyen yılmayan prenses, imparator ilân edilen kardeşi Yoannes II Komnenos'u öldürtme girişiminde bulunacak; ne var ki kocasının tereddüde kapılması üzerine bu cinayet gerçekleşmeyecektir. Ceza olarak bütün malları elinden alınan Anna Komnena, saltanat düşlerine kesinlikle veda ederek yalnızlık içinde yaşamış ve hayatının son yıllarında da bir manastıra kapanmıştır. Prenses, adını ölümsüzleştiren *Aleksias* adlı tarihini işte bu manastırda kaleme almıştır. Babasının saltanat dönemindeki olayları kapsayan ve kocası Briennios'un ölerek yarım bıraktığı tarih kitabının devamı olan *Aleksias*'ta, 1081-1118 yılları arasındaki Bizans olayları, o çağın gelenekleri ve dinsel hayatı, ekonomik ve askeri durumu yetkili bir ağızdan dile gelmekte; ayrıca da, Birinci Haçlı Seferi hakkında, başka hiç bir kaynakta rastlanmayan son derece önemli bilgiler verilmektedir. Zaman zaman bir büyük destan havasına bürünen kitap, Eski Yunanca olarak yazılmıştır.

ANNENSKİ İnnokentİ Fedoroviç (Osmk - 1856 / Petersburg 1909) Rus şairi, eleştirmeni ve çevirmeni. Sibirya'da yüksek bir memur ailesinin oğlu olarak dünyaya gelen Annenski, küçük yaşta Petersburg'a götürülmüş ve orada sağlam bir öğrenim görmüştür. Başkent üniversitesini bitirdikten sonra, bir lisede klasik diller öğretmenliği yapan yazar, daha sonra, yüksek sınıflara mensup kimselerin çocukları için özel olarak açılan okullarda müdürlük görevinde bulunacak; bu arada, Petersburg Kız Koleji'nde de Yunan edebiyatı okutacaktır.

Annenski, edebiyat çalışmalarına, 1880 yılında çeşitli gazete ve dergilere yazmağa koyulduğu eleştiri yazılarıyle başlamıştır. 1890 yılından sonra, klasik yapıtların Rusçaya çevrilmesi işine de tutkuyla bağlanan yazar özellikle Euripides'in tragedyalarını, geniş okur yığınlarının da rahatça anlayabileceği bir şekilde anadiline aktararak ün kazanmıştır. Annenski'nin ilk şiir kitabı, *Tikhiya pensi* (Sessiz Şarkılar, 1904) adını taşır. Şair, bu kitabını, «Hiç kimse» anlamına

gelen Nikto takma adıyle yayınlamıştır. Sanatçının *Kiparisovi larets* (Yas Çekmecesi) adını taşıyan ikinci şiir kitabı ise, ölümünden bir yıl sonra yayınlanacaktır. Yazmış olduğu az sayıda şiir, Annenski'nin bu alandaki büyük gücünü göstermeğe yetmiş ve ölümünden kısa bir süre önce geniş çapta ün kazanmasını sağlamıştır.

Annenski'nin şiirleri, sunduğumuz örnekte de görüleceği gibi, bir bakıma Fransız sembolistlerinin yapıtlarını ansıtmaktadır. Bu açıden, sanatçı ile Baudelaire ve Rimbaud gibi büyük Fransız şairleri arasında bir yakınlık bulunduğu rahatça ileri sürülebilir. Bununla birlikte Annenski, sembolist anlayışla yazdığı bu şiirlerinde, kendi çevresinden ve geleneklerinden doğan etkileri değerlendirmeyi ve böylece özgün bir kişilik kurmayı da bilmiştir. Nitekim şair, açıklık ve anlaşılabilirliğe büyük bir eğilim duymasından ötürü, sembolist şiir anlayışından bir çok bakımdan uzaklaşmaktadır. Öte yandan, Annenski'nin derin bir kültürle beslenen şiiri, çarpıcı bir modernizmin izlerini taşır ve, nesnelerle günlük olayları keskin bir üslûpla ele getirirken, yepyeni bir tragedya kaynağına ulaşır. Ayrıca, ***Melanippa Filosof*** (Filozof Melanippa, 1901), ***Laodamija*** (Laodamia, 1904), ***Çar'İksion*** (Kral İksion, 1901) ve ***Famira kifared*** (Kitaracı Famira, 1909) adlı dört tragedya da kaleme almış olan Annenski'nin «Rus Mallarmé'si» diye adlandırılmasına yolaçan alabildiğine ince ve yoğun şiirinde, «sözsel deneyleme» eğilimi de bir hayli yer tutar. Şairin, doğuş halindeki **fütürizm** akımını etkileyen yanı da bu olsa gerektir. İşte bütün bu özellikler, Sovyet şiirinde çok önemli bir yeri olan **akmeizm** akımıyle Annenski arasında organik bir şiir bağının kurulmasına yolaçmıştır. Nitekim Annenski, Gumilev, Ahmatova ve Mandelştam gibi ünlü şairleri derinden derine etkilemiştir.

ANNUNZİO Gabriele d' bk. **D'ANNUNZİO Gabriele.**

ANOHİN Andrey Viktoroviç (Altay bölgesi 1874 / Leningrad 1935) Rus etnografya bilgini ve bestecisi. Müzik alanında Türk motiflerini işleyerek yazdığı çeşitli türkü, süit ve sahne şiirleriyle tanınan Anohin, ömrünün sonuna kadar tam bir «şaman hayatı» yaşamıştır. 1910 yıllarında Kuzey Moğolistan'da incelemeler yapmış, Abakan ve Uranha bölgelerindeki Türk oymaklarının folkloru ve ulusal müzikleri hakkında geniş malzeme derlemiş; bu arada, Uranhaların «sıgırtır» diye adlandırdığı türkü türünü de saptamıştır. Bilginin, ***Materiyalt po şamantstvu u Altaytsev*** (Altay şamanlarına ilişkin malzeme derlemesi, 1924) ve ***Burhanizm v zapadnom Altaye*** (Altay bölgesinde burhanizm, 1927) başlıklı etnografik yapıtları Altay bölgesinin tarihi bakımından önemli birer kaynaktır.

anomi (Fr. anomie, İng. anomy) Kararsızlık ve tutarsızlıkla karakterlenen toplumsal hal. Eski Yunancada «düzensizlik», yasa ve örgüt yokluğu anlamına gelen anomla sözcüğünden Batı dillerine aktarılan bu terim, genellikle yasal sayılan ve bireysel davranış ve özlemleri yönlendiren sosyal kuralların uğradıkları gerekçesiz (sayılan) dönüşümleri de belirtir. Bu bakımdan anomi kavramını «anormal», «patolojik» yada «sapkınlık» («déviance») kavramlarından ayırt etmek gerekir. Örneğin Durkheim «anomik intihar» dediği vakit söz konusu etmek istediği şey, toplum bütünüyle bunalıma düştüğü anlarda, örneğin bir ekonomik kriz sırasında meydana gelen intihar olaylarıdır.

Merton tarafından önerilen anomi kavramı, Durkheim'ın önerdiği kavramla «kural dışına düşme» olarak belirlenen sapkınlık kavramı arasında yer alan bir kavramdır. Dolayısıyle de sapkınlık'a oranla daha

Tipik bir **anomi** *hali: Orson WELLES, Machbeth rolünde.*

bütünsel bir anlam taşır. Burada anomi, belirli sayıda birey tarafından ve söz konusu bireylerin ulaşmak istedikleri ereklerle bu ereklere ulaşmak için gerekli araçlar arasında oransızlık yada farklılık olmak koşuluyle yaşanan bir durum olarak tanımlanmaktadır.

Anomiye ilişkin problemler, hiç şüphe yok ki, alabildiğine ince eleyip sık dokuyan titiz bir analiz gerektirir. Ne var ki bu analiz, deneysel olarak gerçekleştirilmesi son derece güç durum ve koşullara bağlıdır. Dolayısıyle de uzmanlar, bu alanda klinik analiz metodunu mu, toplu istatistik araştırma metodunu mu uygulamak gerektiği konusunda ayrılmış durumdadırlar.

Anomi üzerine bütün bu incelemelerin kesin sonuç veremeyişini ise, önerilen çözümlerin temelden bozuk bir toplum düzeninin değişmez verl olarak kabul edilmesine bağlamak herhalde abartma olmayacaktır.

anormal, düzgüsüz (Osm. muhalif-i kaide, Fr. anormal, İng. abnormal) Hayattaki alışılmış düzene ters düşen. - Anormal kavramı, psikolojik tanımı bulanık kalan, toplumsal açıdan geçerli bir kavramdır. Herşeyden önce anormal birey öbürlerine göre eksik yada aşağı değil, sadece öbürlerinden farklı olan bireydir. Bu kavram, anlayış ve zekâ biçimlerinin çeşitliliği üzerine eğilen modern psikolojide artık kullanılmamaktadır. Demek ki «anormal», klinik açıdan bakınca, hemen «patolojik» yanı «hasta» anlamına gelmez; sadece, tikel olan, genel kurala uymayan anlamına gelir : Örneğin Afrika'da, bütün bireylerinin ellerl altı parmaklı oymaklar vardır; bu bireyler, genel kurala uyma açısından anormal sayılabilir; ama çevreye ve hayata uyma açısın-

ANNENSKİ'den bir şiir

İMKÂNSIZ

Sözcükler bilirim, çiçeklerin soluğunu andırır solukları,
Öylesine yumuşak - ve bir bunaltı okunur beyazlığında.
Ama biç biri senin kadar yumuşak ve ince olamaz,
İMKANSIZ, ne de senin kadar hüzünlü ve solgun..

Seni bilmeden önce de, sende bir kadife misali
Çözülüp silinen sesleri duydum ve sevdim :
Karanlıkta mezarlar dikilirdi karşıma
Ve ötede, bir boşluktaki ellerin beyazlık hali..

Ama ancak, bir unutuluş tehdidiyle dalgalanan beyaz
Krizantemleri görünce seçtim ayırdım şüpheye yer kalmaksızın,
Ne denli kalıcı bir koku saçar bu İM, bu KAN,
Ve ne denli kalıcıdır kokusu bu SIZ'ın..

Bir gün sözcükler de tıpkı çiçekler gibi
Bunaltıcı bir beyazlık içinde dökülecek olursa,
Bilirim, gözyaşlarıyle sulanacaktır her biri,
Ama sevdiğim içlerinden sadece bir tanesi ve İMKANSIZ olacaktır.

dan hiç bir anormallik göstermemektedirler.

ANOUILH Jean (Bordeaux 1910) Fransız tiyatro yazarı. Önce hukuk öğrenimi gören ve kısa bir süre gazetecilik yapan yazar, büyük tiyatro oyuncusu ve yönetmeni Louis Jouvet'nin sekreteri olarak tiyatro hayatına atılmıştır. Bununla birlikte, piyes yazmağa başlamasını bir başka büyük rejisörün, Georges Pitoeff'in teşvikine borçludur. İlk yapıtı olan ***Hermine*** (1932), Oeuvre Tiyatrosu'nda temsil edilmiş ve romantik tarzının içtenliği sayesinde oldukça büyük bir başarı kazanmıştır. Bunu, G. Marcel ve R. Brasillach gibi, çağın ünlü eleştirmenlerince hararetle desteklenen, ***Mandarine*** (1933) ve ***Y avait un prisonnier*** (Bir mahpus vardı, 1935) adlı piyesleri izleyecektir.

Ama Anouilh'un gerçekten parlak bir başarı kazanması için, ***Le Voyageur sans bagage*** (Bagajsız Yolcu, 1937) ve ***La Sauvage*** (Vahşi Kız, 1938) adlı piyeslerini yazması gerekmiştir. Büyük yazarın «kara piyesler» dizisi, bu iki yapıtla açılmaktadır. Parçalanmış ve ruh sefaleti içinde yüzen aileleri ele alan ve bu pislik kumkumalarının karşısına, birer arılık ve başkaldırma örneği olarak, bir yasa kaçağı ile belleğini yitirmiş bir zavallı kız gibi, tanıklıklarına değer verilemeyecek tipleri koyan, yani basit paradokslardan hareket eden Anouilh, hayatta mutluluğun ve aşkın elle tutulabilecek kadar yakında bulunduğu, ama bizdeki bu mutluluk ve aşk özleminin birtakım kirlenmiş kişiler tarafından bilerek yada bilmeyerek zehirlenip boğulduğu temasını üstün bir diyalog kurma gücüyle işlemektedir. Yazar, gene aynı dizi içinde yer alan, ***Eurydice*** (Euredike, 1942), ***Antigone*** (1944) ve ***Médée*** (Medea, 1953) adlı yapıtlarında, aynı temayı, bu kez Eski Yunan mitologyasından modernleştirerek aktardığı efsaneler aracılığıyla dile getirecektir.

Jean ANOUİLH bir prova arasında.

André BARSACQ tarafından ve Atelier tiyatrosunda 1953 yılında sahneye konulan **Médée'de** *Lucien Blondeau ve Michèle Alfa.*

Anouilh'un başyapıtı sayılan ve ilk olarak ünlü rejisör André Barsacq tarafından Atelier Tiyatrosu'nda sahneye konan, ***Antigone***'da, arı bir ruhun, politik eylemin zorunlu kıldığı uzlaşmalar karşısındaki direnişi yüceltilmektedir. Kahramanlarını ceketli pantalonlu bir şekilde sahneye çıkarmak koşuluyle, Eski Yunan efsanesinin bütün verilerini ve büyük şair Sofokles'in tragedyasındaki dramatik kuruluşu hemen hemen olduğu gibi aktaran Anouilh, seyircinin dikkatini tamamıyle Antigone tipi üzerine yöneltmektedir. Antigone, kara kuru çirkin bir kız olduğu halde, kral Kreon'un oğlu Hemon tarafından, kızkardeşi İsmene'ye tercih edilmiştir; çünkü hayat karşısında daha arı, daha kesin ve hiç bir ödüne yanaşmayan bir tavrı vardır. Kardeşini yasaklara rağmen gömmesi, ona duyduğu hayranlıktan ve ağabeyi oluşundan ötürüdür. Antigone'un karşısında ise, ileri ve açık görüşlü bir politika adamı olan kral Kreon vardır. Kreon, bu arı ve gönlüyüce kıza derin bir saygı beslemektedir; çünkü kral olmadan önce kendisi de tıpkı onun gibi bir tavır takınmıştır hayata karşı. Ve Kreon, ağabeyinin uğrunda ölmeğe değmeyecek kadar basit bir kişi olduğuna Antigone'u inandırmayı başaracaktır. Ama Antigone, hatasını görüp kabul etmek zorunda kaldığı halde, yaşamayı reddeder. Çünkü «bu» hayatın, içindeki arılık özlemini bir gün ergeç körleteceğine inanmaktadır. Hayranlık verici bir yücelik duygusunun dile geldiği bu piyeste, yazarın kötümserliği çarpıcı bir üslupla ortaya serilmektedir.

Kırka yakın piyes kaleme almış verimli bir yazar olan Anouilh, «kara» piyeslerinin yanı sıra, «penbe», «parlak», «diş gıcırdatıcı» ve «kostümlü» diye nitelediği daha başka piyes dizileri de yazmıştır. Fantezi ve mizah öğelerinin daha büyük bir yer kapladığı «penbe piyesler»i arasında, özellikle, ***Le Bal des voleurs*** (Hırsızlar Balosu, 1938) ile ***Le Rendez-vous de Senlis*** (Senlis Buluş-

1944 yılında Paris'teki ünlü Atelier tiyatrosunda André BARSACQ tarafından sahneye konulan **Antigone'dan** *bir görüntü.*

Kimi eleştirmenlerce Jean ANOUİLH'un başyapıtı sayılan Hırsızlar balosu'*ndan bir sahne..*

ması, 1939)'yi ve *Leocadia* (1939)'yı anmak gerekir. «Parlak piyesler»i arasında ise, *L'Invitation au château* (Şatoya Çağrı, 1947) ve *Colombe* (Güvercin, 1951) yer almaktadır.

Şurası kesindir ki yazarın bütün piyesleri, içerdikleri patetik öğenin yoğunluğu bakımından farklı olsalar bile, özgün bir arınmışlık özlemi ile kendi kişiliğimiz zararına giriştiğimiz özgeçiler pahasına elde edilen bir mutluluk karşısında belirli tiplerin başkaldırışını dile getirmektedir. Bu bakımdan, Anouilh'un ele alıp işlediği tipler iki gruba ayrılabilir. Eksiksiz bir örneği *La Sauvage*'daki genç kemancı kız Thérèse Tarde tarafından ortaya konulan, mutlak tutkunu ve uzlaşma düşmanı genç kız ve delikanlılar ile, gönlü yüce ve güzel insanlara hayat hakkı tanımayan bir dünyada yaşadığımıza inanan yazarın kıyasıya eleştirdiği, zengin yada fakir, ama daima ikiyüzlü, iğrenç, huzur kaçırıcı, ezik yaratıklar.

Jean Anouilh, yarattığı tiplerin kabataslak bir psikolojiye sahip oluşu ve tüm yapıtının sadece iki temanın, başkaldırma ve arıtıcı kaçış temalarının çatışması üzerine kuruluşu bakımından eleştirilebilirse de sevdiği kahramanları için alabildiğine lirik, öbürleri içinse amansız, gaddar, hattâ zaman zaman «dalgacı» bir tarza bürünen dramatik üslûbu açısından, çağımızın en iyi tiyatro yazarlarından biri sıfatını gerçekten hak etmektedir. İçinde yaşadığı dönemin sosyal hayatındaki tutarsızlığı ve bu tutarsızlığın yarattığı derin ruh sarsıntılarını en çarpıcı ve tedirgin edici sahneler aracılığıyle gözler önüne seren Anouilh, son yıllarda kaleme aldığı, *La Valse des toréadors* (Toreodorlar Valsi, 1952), *Pauvre Bitos ou le Diner de têtes* (Zavallı Bitos yada Kafalar Yemeği, 1956) ve *La Grotte* (Mağara, 1961) gibi «diş gıcırdatıcı piyesler»inde olsun, *L'Alouette* (Tarlakuşu, 1953) ve *Becket* (1959) gibi, «kostümlü piyesler» diye nitelediği yapıtlarında olsun, geleneksel temalarına siyasal yada tarihsel birer boyut ekleme yolunu tutmuş bulunmaktadır.

Anschluss (Almancada : «birleşme», «bağlanma») Avusturya'nın Nazi Almanyasına bağlanma süreci. Seyss-İnquart'ın yönettiği Nazi toplulukları öteden beri bu birleşme için mücadele etmekteydiler. Bu amaçla da, «Kızıl Kent» adını verdikleri Viyana'daki emekçi yığınları hedef almışlardı. Gerçekten de Viyana proletaryası, liberal yönetticilerin pazarlıkçı ve ürkek politikasını kat kat aşan bir kararlılık içinde beş yıl süren kahramanca bir direniş gösterdi. Daha 1933 yılında Fransa ile İngiltere'nin muhalefeti iki ülke arasındaki gümrük birliği anlaşmasının uygulanmasını engellemişti. Avusturya başbakanı Dollfuss'un Naziler tarafından öldürülmesi üzerine İtalyan birliklerinin Avusturya sınırında yığınak yapmağa koyulması da Hitler'in Avusturya'yı ilhak etmesine bir kez daha ket vuracaktı. Ne var ki Naziler de boş durmuyordu. Nitekim Hitler, yeni Avusturya başbakanı Schuschnigg'in muhalefetine rağmen, Avusturyalı Nazilerin elebaşısı Seyss-İnquart'ın İçişleri bakanlığı

Anschluss'un ilânından hemen önce tutuklanan şansölye Schuschnigg.

na gelmesini sağladı; sonra da Anschluss konusunda bir referandum yapılmasını kararlaştırttı. Buna paralel olarak da, referandumun «tarafsız (!)» bir yönetim altında yapılmasını sağlamak üzere Schuschnigg'in istifasını ve onun yerine Seyss-İnquart başkanlığında yeni bir kabine kurulmasını şart koştu. Bu talep de kabul edilince 10 Mart 1938 günü yeni kabine kurulacak ve aynı günün akşamı da Alman zırhlı tugayları Avusturya'ya gireceklerdi. Olaylar tam bir yıldırım hızıyle gelişiyordu artık. 12 Mart günü işgal edilmiş olan Viyana'ya 14 Mart günü gelen Hitler tantanalı gösterilerle karşılanıyor; hemen ertesi 15 Mart günü de sözümona bir plebisit koşuluna bağlı olarak Anschluss ilân ediliyordu. Ve 10 Nisan 1938 günü Avusturyalı seçmenler, % 99,73 gibi inanılmaz bir oranla yurtlarının Nazi Almanyasına bağlanmasını isteyeceklerdi. İnsanın soracağı geliyordu Avusturya'nın Nazi Almanyasına bağlanmasına karşıçıkan % 00,27 oranındaki Avusturyalı, nasıl olup da bu cesareti bulabilmişlerdi acaba?.

Anschluss'a karşı çıkmayı hayatıyle ödeyen şansölye Dollfuss. Naziler tarafından kurşunlandıktan sonra ölüm döşeğinde..

Luca Della ROBİA'nın yapıtı: Canterbury başpiskoposu Anselmus.

ANSELMUS (Aoste 1033 / Canterbury 1109) Ortaçağ tanrıbilimcisi. İtalya'da doğup yetişmiş olan Anselmus, uzun yıllar, Normandiya'daki Bec kilisesinde papazlık yapmıştır Daha sonra da Canterbury başpiskoposluğuna getirilecektir Anselmus, Hristiyan tanrıbilimcileri arasında Ermiş Augustinus ile Ermiş Thomas'nın yanında yer alan önemli bir düşünürdür Anselmus da, kendinden önceki tanrıbilimcileri en fazla ilgilendirmiş sorunlardan biri olan «akıl ile iman arasındaki ilinti» sorusuna cevap getirmeyi denemiştir Düşünüre göre, anlamak için inanmak.. yani iman sahibi olmak gereklidir. Anselmus'un bu inancını dile getiren **Credo ut intelligam** («Anlayıp kavrayayım diye düşünüyorum») sözü çok ünlüdür Anselmus'a göre, ancak iman ettikten sonra hakikatleri kavrayabiliriz. Düşünür bir bakıma. felsefeyi tanrıbilimin hizmetine sokmak için bütün zekâsını ve bilgisini seferber etmiştir. Şöyle der «Önce imanı öne sürmemek, akılsız bir böbürlenmedir; daha sonra akla başvurmamaksa, yersiz bir ihmaldir.» Anselmus bu görüşlerini *Cur deus homo* (Tanrı niçin insan oldu?) adlı yapıtında açıklamıştır.

Anselmus'un, Rönesans'tan sonra ortaya çıkan modern felsefe akımları üzerinde de büyük etkisi olmuştur. Düşünür bu etkisini, Tanrı'nın varlığını ispatlamak için kullandığı **ontolojik kanıt** diye adlandırılan akılyürütme tarzına borçludur. Anselmus bu kanıtı ***Monologium*** ve ***Proslogium*** adlı yapıtlarında açıklamıştır. Söz konusu kanıtı şöyle özetleyebiliriz

Zihnimizde en yetkin varlık olan bir Tanrı fikri vardır Yani Tanrı, en bütün, en kusursuz, en yetkin varlık olarak düşünülmektedir Öyleyse, O'nun varolması da mutlaka gereklidir Çünkü varolmasaydı, yetkin olamazdı.. Aslında basit bir safsatadan başka bir şey olmayan ve o çağdaki Hristiyan âleminin kendi iç çelişkileriyle çıkar çatışmalarını yansıtan bu kanıt, çok daha sonra, Descartes ve Spinoza gibi büyük filozoflara da bir esin kaynağı olacaktır.

ANSERMET Ernest (Vevey - 1883 / Cenevre - 1969) İsviçreli orkestra şefi. Müzik eğitiminin yanı sıra bilimsel bir öğrenim de görmüş ve bir ara matematik öğretmenliği de yapmış olan Ansermet, orkestra yönetimine, iki Savaş arasının ünlü şeflerinden Welngartner'le çalıştı. Orkestra şefliğine Diagilev'in ünlü Rus Baleleri'nde başladı; 1918 yılında da, ta 1966 yılına kadar başında kalacağı Suisse Romande Orkestrası'nı kurdu. Böylece Ravel, Bartok, Prokofiev, Hindemith, Honegger ve yakın dostu Stravinski'nin imzalarını taşıyan sayısız çağdaş başyapıtı yorumlama fırsatını buldu. Ansermet, 1945'ten sonra başlayan yenilik hareketine şaşırtıcı bir şekilde yabancı kalmıştır. Gerçekten de modern müziğin en büyük yorumcularından biri olarak kabul edilen yönetici 1951 yılında iki cilt halinde yayınladığı, müzik alanındaki deney ve düşüncelerinin toplu bir panoramasını veren ***Les Fondements de la musique*** adlı yapıtında, tonal sistemin kesin üstünlüğünü savunmakta ve **seriel atonalizm**'i şiddetle yermekteydi.

Ernest ANSERMET: En yeni kompozitörleri yorumladığı halde yenilik hareketine karşıçıkan orkestra şefi.

ansiklopedi, ganbilik (Fr. encyclopédie, İng. encyclopedia) İnsan tarafından edinilen bilgilerin tümü. - Ansiklopedik bilgi, yaygınlığına bütün bilgidir, yani evrende var olan herşeyin bilgisidir. Bu anlamda ansiklopedik bilgi, örneğin Hegel'in sözünü ettiği «mutlak bilgi»ye karşıt tutulur. Mutlak bilgi, felsefenin, bilgelik ve kendi kendinin eksiksiz bilgisi diye adlandırdığı «derinliğine» bütün bilgidir.

Ansiklopedi (Fr. aslı Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers. T. Akla göre düzenlenmiş bilimler, sanatlar ve zanaatlar ansiklopedisi yada sözlüğü) İngiliz yazarı Chambers (1680-1740)'in 1728 yılında yayınladığı *Cyclopaedia*'nın Fransızcaya çevirisiyle başlayıp Diderot tarafından özgün bir hale getirilmesiyle ortaya çıkan yapıt. Diderot tarafından baştan sona d'Alembert'in yardımıyle bütünlenen bu yapıtın yayınlanması, 1751'den 1780'e kadar sürmüştür. Ansiklopedi'ye yazdığı *Önsöz*'de d'Alembert, bilgilerimizin, bellek, hayalgücü ve aklın ilkelerine göre biribirine bağlanıp sıralandığını belirtmekte ve insan düşüncesinin gerçekleştirdiği ilerlemelerin bir tarihini çizmeğe girişmekteydi. Yapıttaki «zerafet», «belâgat», «düşünce» ve «hayalgücü» maddeleri Voltaire; «zevk» maddesi Montesquieu; müziğe ilişkin maddeler Rousseau; felsefenin gelişimiyle ilgili maddeler Helvétius ve Condillac; teoloji maddeleri Yvon; kimya maddeleri d'Holbach; doğal tarih maddeleri Daubenton; edebiyat eleştirisi Marmontel; dilbilgisi Dumarsais; ve ekonomi maddeleri Turgot tarafından kaleme alınmıştı.

Ama Ansiklopedi'nin asıl ruhu ve önderi, Diderot'dur. Böylece Batı tarihinde ilk kez olarak, bütün merakları doyurabilecek bir sözlük yaratılmış oluyordu. Yapıtın temel felsefesi, aklın bütün zihinsel sorunlara uygulanması demek olan «Dekartçı düşünce»ye dayanmaktaydı Bilim adına, Kilise'nin bağnazlığını ve gülünç inançları, otorite anlayışını ve tutucu gelenekleri amansızca yargılayıp mahkûm eden, çözümleyici ve eleştirici bir düşünceydi bu. Ve çağını aşağı yukarı kusursuz bir şekilde yansıtmaktaydı. Gerçekten de, genellikle Batı dünyasının, özellikle de Fransız toplumunun kesin bir tarihsel dönemece doğru yol aldığı bir çağda yaşanıyordu. İnsanların bu çağda hem bir çeşit kültür «envanter»i yerine geçecek toplu bir bilgi kaynağına ihtiyaçları vardı; hem de yerleşik değerlerle hesaplaşmağa.. Ve Ansiklopedi, işte bu çifte ihtiyacı karşılamaktaydı.

Fikir tarihinde ***Ansiklopediciler*** (Encyclopédistes) diye anılan Diderot ile yardımcılarının akılcılığı, eleştirici düşüncesi, maddeciliği ve özellikle de devrimci fikirleriyle

belirlenen yapıtın derin ve sürekli bir etkisi olmuştur Kilise'nin felsefî düşünce üzerindeki sultasına Ansiklopedi son vermiş; Büyük Fransız Devrimi'nin ve demokrasinin tinsel koşullarını da gene Ansiklopedi hazırlamıştır.

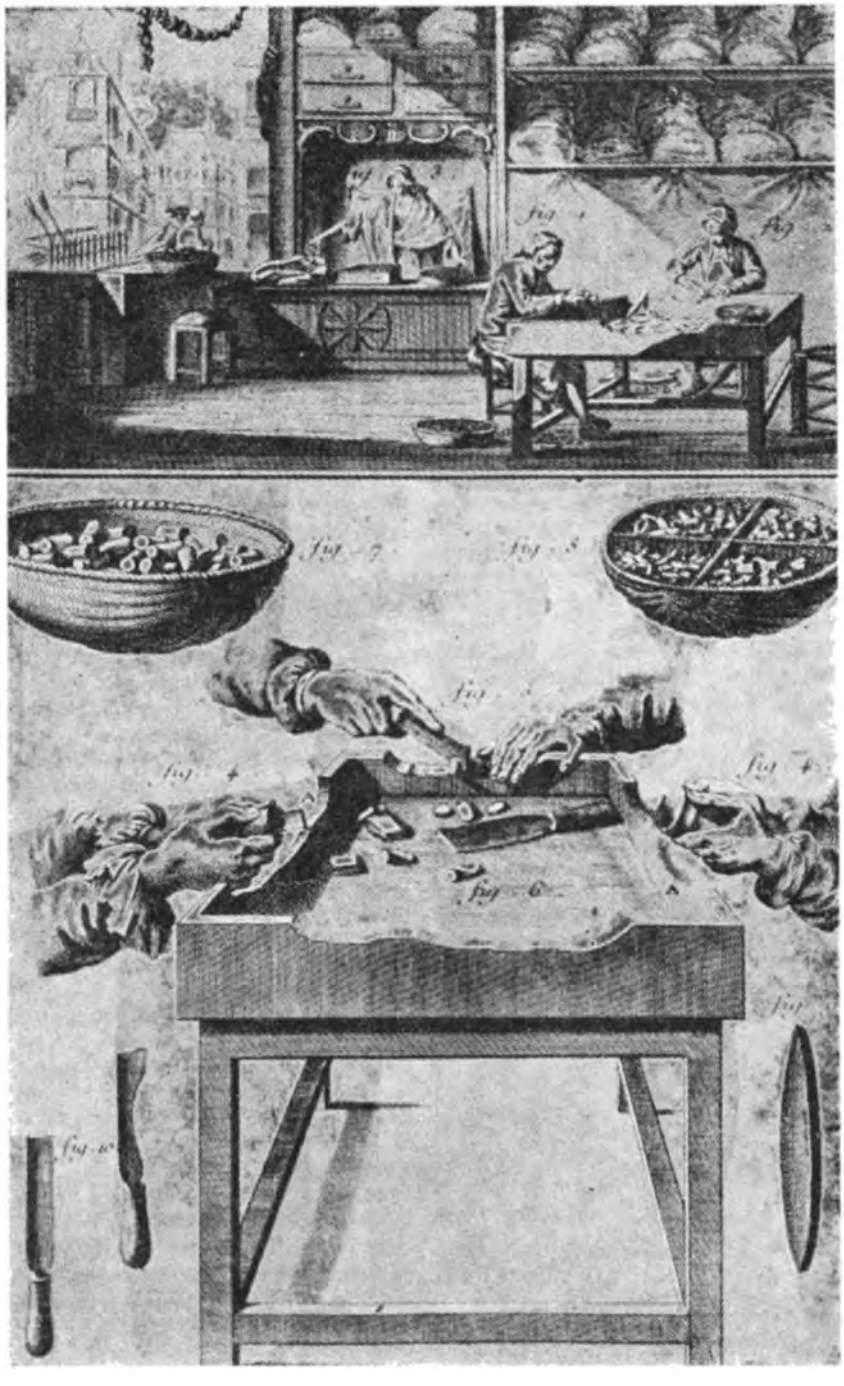

Ansiklopedi'nin ilk baskısının resimli sayfalardan biri.

antagonizma (Fr. antagonisme, İng. antagonism) Belirli tipteki çelişkilerin öbür çelişkilere göre daha temelli ve kökensel oluşundan doğan durum. Antagonizma, genel olarak, çelişkinin basamaklarından, duraklarından biri, daha doğrusu en keskini ve kalıcı olanı şeklinde anlaşılır. Bu genel anlamda antagonizma, karşıtların mücadelesinin çözümüyle dile gelen şiddetli bir çatışma yada anî bir patlama biçiminde meydana çıkar.

Böyle bir analiz, antagonizmanın —sadece görünürdeki yanını, daha ilk bakışta farkedilen özelliğini göz önünde tuttuğu için— gerçek içeriğinin ve kapsamının gereğince kavranmasını sağlayamaz. Böyle bir analizin belirgin kusuru, antagonizmanın varlık alanını onun devrimci ve yıkıcı basamağına indirgemesidir. Örneğin ekonomik alandaki bunalımlar, hem yıkıcı, hem de düzenleyici nitelik taşır Görecel aşırı-üretim, ürünlerin ve üretici güçlerin ortadan yok olmasına yolaçar. Kapitalist üretim tarzının temel çelişkisinden, yani üretim araçlarının mülkiyetinin özel karakteri ile üretimin temeldeki toplumsal karakteri arasındaki çelişkiden doğmaktadır bu bunalım.

Antagonizmanın içeriğini belirleyebilmek için, biribirine bağlı üç soruyu cevaplamak gerekir

1. Antagonizma, her türlü çelişkinin gelişim sürecinde belirli bir evre midir?

2. Antagonizma, belirli birtakım çelişkilerin bir genel biçimi midir?

3. Antagonizma, her tip çelişki için geçerli bir ara-karakter midir?

Şimdi: Antagonizmanın, temel bakımından, karşıtların her birinin bir öbürünün gelişmesine karşı koymasından ve bir belirli gelişme süreci tamamlandığı anda ortadan kalkmasını gerekli kılmasından başka bir şey olmadığı kabul edilirse, birinci sorunun cevabı olumsuzdur Antagonizma, her türlü çelişkinin gelişim sürecinde belirli bir evre değildir; yani, çelişkilerden belirli bazılarına temel karakterini verir antagonizma sadece. Çünkü belirli bir çelişki, daha baştan, ya antagonisttir yada değildir. Buna bir örnek olarak, kapitalist sömürüyü alabiliriz

Gerek teorik, gerekse pratik açıdan ve daha baştan, işçilerle kapitalistler arasındaki antagonist ilişkilere dayanır bu sömürü; ve örneğin kapitalistin kârı ile emekçinin ücreti arasındaki antagonizma, bu ilişkilerin ilk belirimlerinden biridir. Öyle ki, bu durumda sömürünün sona ermesi ancak ve ancak kapitalist üretim tarzının sona ermesiyle söz konusu olacaktır. Bu kökten antagonist karakter, gelişim boyunca kendisi de çeşitli aşamalardan geçen sınıf mücadelesi halinde ortaya çıkar.

Gene, insanın insan tarafından sömürülmesi temeline dayalı üretim tarzında üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki nesnel çelişki, şiddetli çatışmalarla sonuçlanan antagonist bir karakter kazanır. Söz konusu çelişki sosyalist rejimde de varlığını sürdürür; ama sömürü ortadan kalkmış olduğu için, çelişki antagonist bir karakter taşımamaktadır.

Gelişimin biçimi ve evresi olarak antagonizmanın analizi, çelişkilerin bellibaşlı iki temel gruba ayrılmasını gerekli kılar Antagonist ve antagonist-olmayan çelişkilerd'r bu kategoriler.

Antagonist çelişkiler, genellikle, şiddetli ve patlamalarla sonuçlanan belirim biçimlerine bürünür. Bununla birlikte antagonist-

olmayan çelişkilerin de bazan bir dış direniş karşısında şiddetli biçimlere büründükleri çok görülmüştür.

Üretim ilişkilerinin karakteri ile üretici güçlerin düzeyi arasındaki sürekli uyumsuzluk dolayısıyle, ekonomik gelişim daima çelişkili bir şekilde ilerlemektedir. Demek ki çelişkilerin işleyiş tarzının niteliği ve ana karakteri sorunu, burada özel bir önem kazanır.

Asıl bilinmesi gerekli olan şey, şudur : Bir yanda, örneğin kapitalist üretim tarzından sosyalist üretim tarzına geçiş süreci boyunca niceliksel değişmelerin gerek içerik, gerekse biçim bakımından meydana geliş özellikleri; bir yanda da, örneğin uygunluk yasası'nın sosyalist üretim tarzı çerçevesi içindeki belirliminde görüldüğü gibi dereceli bir şekilde gerçekleşen, kaçınılması olanakdışı değişmeleri o anın gereklerine göre hızlandırma yada yavaşlatma konusunda alınacak önlemlerin niteliği..

Antagonist karakterli bir çelişkinin, çözülüş sürecinin belirli bir anında ille de şiddetli ve patlamalı bir biçime bürünmesi bugün artık zorunlu olmaktan çıkmış bulunmaktadır. Ozellikle de «sosyalizme barışçı yollardan geçiş» sorununu bugün bu açıdan ele alıp değerlendirmek yerinde olur.

Antant bk. **Üçlü Antlaşma.**

ANTARA (VI. yüzyıl sonu / VII. yüzyıl ortaları) Arap şairi. Zenci bir kölenin oğlu olan Antara, zekâsı ve olağanüstü cesareti sayesinde, bağlı bulunduğu aşlret içinde özgür bir insan olma hakkını elde etmiştir. Antara'nın en ünlü kasidesi Kâbe duvarındaki ***Yedi Askı*** (Muallâkat-i seb'a) arasında yer almıştır. Şair, özellikle aşk ve savaş sahnelerini dile getirmekte büyük bir başarı göstermiştir.

Antara, aynı zamanda, maceralı hayatıyle, halk arasında çok yaygın bir efsanenin kahramanı haline de gelmiştir. Antara'nın Hayatı adıyle anılan bu uzun efsanede, Müslümanlıktan önceki Arap aşiretlerinin yaşama tarzları ve töreleri genişlemesine betimlenmiştir Yapıt, tarihsel bakımdan önem taşıdığı gibi edebiyat açısından da değerli olduğu için, Arap halk sanatının ilgi çekici örnekleri arasında yer almış ve bir çok yazara esin kaynağı olmuştur.

Anti-Dühring (Almanca aslı ***Dührings Umwalzung der Wissenschaft***, yani «Dühring'in bilimi altüst edişi») Engels'in yapıtı. Engels, bu ünlü kitabında, marksizmin **üç temel bölümü** (Lenin'in deyişiyle, **«üç kaynağı»**) olan: 1. diyalektik maddecilik ve tarihsel maddecilik, 2. ekonomi politik, 3. bilimsel sosyalizm teorisi'nin genel bir açıklamasını yapar. Lenin şöyle yazıyor : «Anti-Dühring, felsefe, doğa bilimleri ve toplumsal bilimler alanlarındaki son derece önemli sorunları sıkı bir analizden geçiren olağanüstü zengin ve öğretici bir yapıttır» (Lenin, ***Yapıtlar***, cilt II, s. 25).

ENGELS'in* Anti-Dühring'*i yazdığı 1878 yılına doğru çekilmiş bir fotoğrafı.

Bu yapıtı Engels, felsefe alanındaki görüşleri genç Alman Sosyal-demokrat Partisi'nin kimi üyelerince desteklenen bir küçük burjuva teknisyeni olan Eugen Dühring'in saldırılarına karşı marksist görüşleri savunmak üzere kaleme almıştı. Wilhelm Liebknecht'in ricasıyle Engels, bu yeni-Dühring'ci eğilime karşı bir yazı dizisine başladı. Söz konusu yazılar, Dühring'i destekleyenlerin engellemeğe çalışmasına rağmen, Sosyal-demokrat Parti'nin sözcüsü olan ***Vorwärts***'de yayınlanacaktı.

Marx, ***Anti-Dühring***'i müsvedde halindeyken okumuş ve ekonomi politiğin tarihine ilişkin olan alt-bölümü yazmıştı. Bu yazılar, 1878 yılında kitap halinde yayınlandı ve gene aynı yıl yasaklandı kitap.

Anti-Dühring, üç bölümden oluşmaktadır Felsefe, ekonomi politik ve sosyalizm.

Yapıtın Önsöz'ünde Engels, felsefenin gelişmesini anlatır ve bilimsel sosyalizmin ortaya çıkmasının kaçınılmazlığını gösterir. Birinci bölümde diyalektik maddecilik ile tarihsel maddeciliğin ana hatlarını çizen büyük düşünür ve eylem adamı, felsefenin temel sorusuna maddeci bir cevap getirmektedir. Burada Engels, dünyanın maddesel doğasını ve bilme'nin temel yasalarını, bütün varlıkların form'u; madde ile hareketin birliği olarak da, zaman ve mekânı temel ilkeler olarak göstermiştir. Gene aynı bölümde Engels, maddenin hareket şekilleri ile bilimlerin sınıflanmasını incelemektedir. Düşünür bu noktada, özellikle, diyalektik'in tanımına, temel yasalarına ve diyalektik ile formel mantık arasındaki ilişkiye yer vermiştir.

Anti-Dühring'in aynı bölümünde, doğa bilimlerinin en önemli sorunlarının, Darwin'in görüşlerinin, organik hücrenin evrensel gelişim süreci içinde oynadığı rolün, hayatın doğasının ve Kant'ın kosmogoni konusundaki ünlü varsayımının da incelendiğini görüyoruz. Engels, gene aynı bölümde, bütün bu biribirinden önemli sorunların yanı sıra, ahlâkı, eşitliği, rastlansal olan'la zorunlu olan'ı hep diyalektik maddeci görüş açısından ele alıp irdelemektedir.

Yapıtın ikinci bölümünde Engels, Dühring'in ekonomi politiğe ilişkin görüşlerini eleştirmiş, ekonomi politiğin ana konusunu tanımlamış ve metodunu belirlemiş; ve Marx'ın meta ve değer, artı-değer ve sermayo, toprak rantı teorilerinin geniş bir açıklamasını yapmıştır Gene bu bölümde Engels, idealistlerin şiddet teorisini eleştirdikten sonra toplumun gelişiminde ekonominin oynadığı temelden belirleyici rolü ortaya koymakta, özel mülkiyetin ve toplumsal sınıfların kökenini açıklamakta ve şiddet kullanımının devrimci aşamalarda daima ilerici bir rol oynadığını kanıtlamaktadır.

Yapıtın üçüncü bölümü ise, bilimsel sosyalizm teorisinin ana sorunlarını işlemektedir. Bu bölüm, aynı zamanda, bilimsel sosyalizmin tarihi üzerine yazılmış en parlak

denemedi Burada Engels, ütopyacı sosyalizm konusundaki düşüncelerini dile getirdikten sonra, toplumun sosyalizme geçiş yollarının ve bu geçiş sürecinin içerdiği işlevlerin özünü yetkin bir şekilde ortaya koymakta; sosyalizm ve komünizm rejimlerinde maddesel değer üretimi ve dağılımı, devlet, aile, okul, kentle kır arasındaki ve kafa emeği ile el emeği arasındaki karşıtlığın aşılması gibi sosyalizm ve komünizmin temel sorunlarında marksist teorinin almış olduğu tavrın ana hatlarını belirtmektedir.

Friedrich Engels'in ***Anti-Dühring***'i, devrimci proletaryaya özgü dünya görüşünün ve emekçilerin çıkarlarının tutarlı bir savunması olduğu kadar, marksizmin bilimde tahriflere ve siyaset alanında oportünizme karşı tutumunun ne olması gerektiği konusunda da kaleme alınmış çok iyi bir örnektir. Engels'in bu önemli yapıtının değeri, diyalektik ve tarihsel maddeci dünya görüşünü öğrenmek, dolayısıyla da halkın ideolojik bakımdan silâhlanmasını sağlamak bakımından eşsiz bir ders kitabı oluşundan ileri gelir.

antiemperyalizm (Fr. anti-impérialisme, İng. anti-imperialism) Her tür emperyalizme karşı olan görüş yada davranışların tümü. Emperyalizmin hayatın bütün etkinlik alanlarına sızmış ve bu alanlardan bazılarına olanca ağırlığıyle yüklenmiş olduğu göz önüne alınırsa, antiemperyalist bir genel tavrın ne denli titizlikle yürütülmesi gerekli bir sorun olduğu daha iyi ortaya çıkar. Bu bakımdan antiemperyalizm, herşeyden önce evrensel bir haberalma olanağı ve gene evrensel bir kültür gerektirir. Bu da, hiç şüphe yok ki, ne kadar yetenekli olurlarsa olsunlar tek tek bireylerin değil, ancak büyük ve disiplinli örgütlerin üstesinden gelebilecekleri bir iştir. Ünlü şiirlerinden birinde şöyle diyordu Brecht *«Benim iki gözüm var. Parti'nin milyonlarca gözü var.»* Bu, «parti»nin tanrılaştırılması anlamına gelmez elbette Parti'nin milyonlarca gözünün benim, senin, onun gözlerinden oluştuğu ve bu gözlerin körleşmemesi gerektiği anlamına gelir. Bu bakımdan rahatça söylenebilir ki antiemperyalist tutumun en etkili silâhlarından biri de tıpkı emperyalistler gibi davranmak; yani, daima ikinci planda kalmağa mahkûm «görüş ayrılıkları»nı aşarak, ortak bir cephe oluşturmaktır.

ANTİFANES (İ.Ö. VI. yüzyıl) Eski Yunan şairi ve komedya yazarı. Nerede doğduğu kesin olarak bilinmeyen Antifanes'in, üç yüz elliden fazla yapıt verdiği söylenir. Alaycı, ince ve eğlendirici üslûbuyle Eski Yunan komedya yazarları arasında hemen dikkati çeken şairin piyeslerinden günümüze ancak birtakım parçalar kalmıştır. Antifanes, özellikle, çağının tragedyalarını alaya aldığı ve onların konularına benzeyen olayları gülünçleştirerek işlediği komedyalarında büyük bir başarı göstermiş ve çok tutulmuştur

Bununla birlikte Antifanes'in, çalışmadan çok esinlenmeğe güvenen ve çalakalem yazan bir sanatçı olduğu da muhakkaktır. Tragedya «parodi»leri arasında ***Adonis***, ***Aioles*** ve ***Filoktetes*** adlarını taşıyan yapıtlar bulunmaktadır Günümüze ulaşmış olan parçaların ve piyeslerinin incelenmesi şairin özellikle karmaşık olayları ele alıp işlemiş olduğunu göstermektedir Bunlar arasında ***İkiz Kızlar***, ***Adaşlar***, ***Benzerler*** gibi yapıtların yer aldığını biliyoruz.

Antifanes, doğrudan doğruya siyasal olayları değil de, kendi çağında yaşamış olan ve hasımı durumunda bulunan sanatçıları konu olarak almış ve işte onları gülünç düşürmek istemiştir Pek doğaldır ki onları gülünç düşürürken, temsil ettikleri düşünce ve görüşleri de gülünç düşürmektedir. Sanatçı, bu arada en çok, ünlü tragedya yazarı Euripides'le uğraşmıştır. Teknik yapıları bakımından da başarılı piyesler yazmış olan Antifanes, Eski Yunan komedya sanatının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Anti-faşist Koalisyon (Fr. La Coalition anti-fasciste, İng. Anti-fascist Coalition) Faşist bloku oluşturan Hitler Almanyası, Mussolini İtalyası, militarist Japonya ile uydularına karşı İkinci Dünya Savaşı başında oluşturulan ve demokratik cephenin etkin işbirliğini sağlayan devletler ve halklar ittifakı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Savaş içinde güttüğü kurtuluş politikası, özgür halkların faşizme besledikleri nefret ve savaş halinde bulunan iki kapitalist grup arasındaki derin emperyalist çelişkiler, geniş çapta bir anti-faşist cephenin kurulmasına yolaçtı. Böyle bir koalisyonun gerçekleşmesi, ayrıca, değişik sosyal ve ekonomik rejimler altında yaşayan devletler arasında işbirliği yapılabileceğini pratikte ispatlaması bakımından da önemliydi.

Anti-faşist Koalisyon'un temeli, Hitler Almanyasının Sovyetler Birliği'ne saldırmasından hemen sonra atılmıştır. Nitekim 12 Temmuz 1941 tarihinde Moskova'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile Büyük Britanya hükümetleri arasında Hitler Almanyasına karşı bir ilk işbirliği anlaşması imzalandı. Bunu Sovyetler'le Çekoslovakya, Polonya, Amerika Birleşik Devletleri ve öbür demokratik ülkeler arasında imzalanan anlaşmalar izleyecekti. Öyle ki Savaş'ın sonuna doğru Anti-faşist Koalisyon içinde 50'yi aşkın devlet yer almaktaydı.

Koalisyon'un temel direği, hiç şüphesiz ki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği olmuştur. Ama bir bu kadar şüphesiz olan ikinci nokta da, Hitler Almanyasının işgali altına düşen ülkelerde giderek yaygınlaşan direniş hareketlerinin ortak cephenin güçlenmesini büyük çapta kolaylaştırdığıdır.

Anti-faşist Koalisyon çerçevesi içinde, Savaş'ın yürütümü ve dünyamızın Savaş'tan sonra bürüneceği politik görünüm konularında iki ayrı görüş belirmişti hemen Sovyetler Birliği'nin politik doğrultusu ile Batılı Devletler'in politik doğrultuları arasındaki uyuşmazlıktan kaynak alıyordu bu ikilik. Şöyle ki

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, faşizmi tam ve kesin bir bozguna uğratarak haritadan silmek ve sürekli bir demokratik barış kurmak amacını güdüyordu. Yani, evrensel barışa dönük bir bakış açısıydı bu.. Oysa Batılı Devletler, faşist Almanya'nın bozguna uğratılmasına, kapitalist bir güçlü rakibin ortadan kalkması ve kendi nüfuz alanlarının böylece genişlemesi açısından bakmaktaydılar. Batılı Devletler'in bu tavrı, Sovyetler Birliği'ni kendi geleceğini güvence altına alma yolunda değişik bir politika güt meğe sürüklemiştir.

Kararlı bir antiemperyalizm gösterisi : Afrika Birliği Örgütü için yapılan bir afiş.

Faşist Almanya'ya ve uydularına karşı kazanılan zafer, Anti-faşist Koalisyon'un ortaklaşa çabası ve Koalisyon içinde yer alan halkların eşsiz fedakârlığı sayesinde gerçekleşmiştir.

Batılı Devletler'in Savaş'tan sonra daha da sertleşen bu tutumu, karşılıklı körüklenen bir gerginlik durumuna yolaçacak; ve bu gelişme de, 1947 yılıyla, pek hazin bir ün kazanmış olan **soğuk savaş**'ın doğuşuyle sonuçlanacaktı.

anti-faşizm (Fr. antl-fascisme, İng. anti-fascism) Faşizme sadece duygusal bir şekilde karşı olmakla kalmayıp emekçi halk yığınlarını ona karşı uyandırma, bilinçlendirme, örgütleme, mücadeleye sürükleme eylemi ve bu eyleme kaynaklık eden görüşler bütünü. Anti-faşist mücadele tek tek bireyler tarafından sınırlı alanlar içinde yürütülebildiği gibi, dernekler tarafından daha geniş çaplı bir ajitasyon etkinliği halinde de sürdürülebilir. Ama asıl etkili mücadelenin, devrimci partinin öncülüğünde kurulacak bir partiler cephesi tarafından başlatılması ve faşizmin sosyo-ekonomik ve politik dayanaklarını da boy hedefi olarak alması gereklidir.

ANTİFON (İ.Ö. V. yüzyıl) Eski Yunan hatibi. Çağının en ünlü ve etkili hatiplerinden biri olduğu ileri sürülen Antifon, macera dolu bir siyasal hayat yaşamıştır. Atina'daki Demokratlar ve Aristokratlar mücadelesinde demokrasi akımına karşıçıkmış ve sonunda ölüme mahkûm edilmiştir.

Anti-Komintern Pakt (Fr. Le Pacte anti-komintern, İng. The anti-komintern Pact) Faşist Almanya ile militarist Japonya arasında, III. Enternasyonal'e karşı ortak mücadele vermek amacıyle, 1936 yılının Kasım ayında Berlin'de imzalanan antlaşma. Bütün dünya üzerinde ortaklaşa bir egemenlik kurmağa yönelik olan bu saldırganlık antlaşmasına, daha sonraları, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne karşı savaşa hazırlanmak üzere ortak önlemler alınmasını öngören bir dizi gizli madde eklendi. Söz konusu maddelerden biri, Savaş bittiğinde —ve, tabii, Savaş'ın faşistler tarafından kazanılacağı varsayılarak— Sovyet ülkesinin taraflar arasında nasıl ve hangi ölçüler içinde bölüşüleceğini saptamaktaydı.

Anti-Komintern Pakt'a 1937 yılında Mussolini İtalyası, daha sonraları faşist blokun uydusu durumundaki bazı devletler ve bu arada 1941 yılında Bulgaristan katıldı. Gene aynı dönemde Pakt, Almanya, İtalya ve Japonya arasında tam ve açık bir askeri ittifaka dönüştürüldü ve **Üçlü Pakt** adını aldı. Anti-Komintern Pakt'ın yürütücüleri, gerek İkinci Dünya Savaşı'nı önceleyen dönemde, gerekse Savaş süresince Batılı Devletler'i de «kızıl tehlike»ye karşı uyaran bir politika çizgisi tutturdular; ve Savaş sırasındaki gizli pazarlıklarda da bu «tehlike»yi Batılılara karşı bir şantaj aracı olarak kullandılar. Alman diplomasisinin Birinci Dünya Savaşı'nın sona erişinden bu yana benimsemiş olduğu politika çizgisinin değişik metodlarle sürdürülmesinden başka bir şey değildi bu. Ama mal, daima müşteri buluyordu. Ve malın müşteri bulmasıdır ki Sovyetlere vaad edilen İngiliz-Amerikan araç ve gereç yardımının, «iki düşmanı biribirine kırdırmak» gerekçesiyle, durmaksızın ertelenmesine yolaçtı. Ne var ki Sovyetler Birliği halklarının 20 milyona yakın ölü, 40 milyona yakın da yaralı vermek pahasına yürüttükleri direniş mücadelesi bütün yoklukların ve kalleşlikle-

Anti-Komintern Pakt'ın kurucuları : *Japon imparatoru Hirohito*

Alman «imparator»u Hitler

rin üstesinden gelecekti sonunda. Nitekim Demokratik Cephe'nin zaferinden sonra, Anti-Komintern Pakt da geçerliğini yitirdi.

anti-komünizm (Fr. anti-communisme, İng. enti-communism) Her türlü durum ve koşul içinde ve her ne pahasına olursa olsun ve bütün araçları mubah görerek komünizmi yıkma, hiç değilse geriletme, en azından gemleme politikası. - Sosyalizmde kendi mezarını gören ve bu nedenle (kendi açısından haklı olarak) sosyalizmin can düşmanı kesilen gerici, tekelci, işbirlikçi burjuvazi ile uşaklarının, tarihten bir türlü ders alamamış ve savaşın kaderini sadece top ve tüfek namlularıyla atom bombalarının cehenneminde arayan savaşçı generallerin, faşizmin ve siyonizmin ve benzerlerinin ideolojisi olan anti-komünizmin bellibaşlı karakteristikleri şunlardır : en ileri toplumsel düzen olan sosyalizmi, bu düzeni kurmağa yada sürdürmeğe kararlı kişi, örgüt ve partileri her türden iftira ve yalanla lekelemek, kötü göstermek; sosyalizmin özünü oluşturan marksist-leninist ideolojiye ve devrimci pratiğe karşı türlü yöntemlerle mücadele yürüterek sömürücü kapitalist düzeni halk yığınlarının gözünde şirin kılmak, hiç değilse «ehven-i şer» saydırmak ve böylece onları devrimsel mücadele ve atılımlardan alakoymak.

Anti-komünizm, burjuva ve küçük burjuva ideolojilerinin komünizm teorisine karşı bir tepkisi olarak belirmiş; kapitalizmin iç çelişkilerinin keskinleşmesine ve sosyalizmin başarılı bir şekilde ilerlemesine paralel olarak da gelişmiş ve kudurganlaşmıştır.

Saldırılarını ilkin ütopyacı sosyalistlere yönelten anti-komünizm, 1840 yıllarında oluşmağa başlayan **bilimsel sosyalizm** teorisine hemen ve şiddetle cephe almıştır. Bütün kapitalist dünyada büyük destek gören ve en güçlü mali kuruluşları tüm olanaklarıyla arkasında bulan bu akım, 1917 Ekiminde Lenin'in önderliğinde gerçekleştirilen Büyük Sosyalist Devrim'den sonra tüm alanlardaki emir kulları, beslemeleri ve yardakçılarıyle bir «tam kadro» halinde kustuğu iftira ve yalanlarını genç sosyalist toplumun kurucularına çevirecek ve böylece **anti-sovyetizm** biçimini alacaktır

Kapitalizmin genel bunalımının derinleşmesi, dünya sosyalist sisteminin kurulması, kapitalist ülkelerde sınıf mücadelesinin keskinleşmesi ve emperyalist sömürge sisteminin çökmesi sonucunda anti-komünizm yeni bir evreye girmiştir Çağdaş emperyalizmin başlıca ideolojik-politik silâhıdır artık, hattâ bir çok kapitalist devletin resmi devlet politikasıdır.

Çağdaş emperyalizmin, anti-komünizmde anlatımını bulan evrensel politikası şöyle özetlenebilir

«Emperyalizm, anti-komünizmle, bütün ideolojik mücadelesinin ve saldırılarının çeşitli yöntem ve araçlarıyle evrensel komünizm hareketini parçalamak, sosyalist düzenin temellerini aşındırmak, halkların ideolojik birliğini çökertmek ve böylece baş hedefi olan dünya sosyalist sistemini yıkmayı sağlayacak koşulları hazırlamak amacını gütmektedir.»

Anti-komünizm, genel barış, demokrasi ve ulusal kurtuluş hareketlerine karşı da geniş ölçüde uygulanmaktadır. Bu nedenle anti-komünizme karşı cesaretle yürütülen mücadele, sadece sosyalizm uğrunda yürütülen mücadelenin değil, aynı zamanda ulusal kurtuluş ve tam bağımsızlık, barış ve demokrasi uğrunda verilen mücadelenin de ayrılmaz bir parçasıdır

Burada, günümüzün koşulları bakımından iki noktanın üzerinde durmak gerekiyor

1 Bir yandan, başta Sovyetler Birliği olmak üzere bütün sosyalist kampın art arda kazandığı başarılar ve bu başarıların çağdaş iletişim araçlarıyle hemen anında bütün halk yığınları tarafından öğrenilmesi, öte yandan da uluslararası turizmin gelişmesi sonucunda sosyalist ülkeler ve sosyalizm, kapitalist ülkelerde yaşayan ve anti-komünist propagandayla koşullandırılmış olan halk yığınlarının gözünde birer «öcü» olmaktan artık çıkmış bulunmaktadır. Bu, bir zaferdir.

2. Ne var ki bu zafer, ikincil sorunlar üzerinde başlayıp gittikçe katılaşan Çin-Sovyet anlaşmazlığıyle gölgelenmiştir. Anlaşmazlığın nedenlerini, sorumlularını, varsa suçlularını tarih yazacaktır elbette. Bu konuda unmak hakkını kendimizde bulduğumuz nokta, tarihin sadece söz konusu anlaşmazlığın nedenlerini, sorumlularını, varsa suçlularını yazması değil; bu anlaşmazlığın çoktan aşıldığını ve sosyalizmin iki büyük ülkesinin, tıpkı yakın geçmişte olduğu gibi elele, geleceğin mutlu toplumunun kuruluşu için, bir süre yarım bıraktıkları ortak mücadeleye yeniden başladıklarını da yazmasıdır.

antinomi bk. **çatışkı.**

anti-semitizm (Fr. anti-sémitisme, İng. anti-semitism) Yahudi düşmanlığı. Çok eski tarihsel koşullardan kaynaklanan bu akım, en barbarca uygulamasını Hitler Almanyasında bulmuştur. Gerçekten de, İkinci Dün-

ya Savaşı öncesi ve boyunca «Yahudileri tümden imha» parolası, ahmakça bir bağnazlık gösterisinin dile gelişi olmaktan çıkmış ve Nazi Devleti'nin resmi politikasının temel doğrultularından biri haline gelmiştir.

Yahudi düşmanlığının kökünü, kapitalizmin doğuş koşullarında aramak gerekir Batı kapitalizminin ilk gelişme dönemi boyunca ticaret burjuvazisine dayandığı, ticaret burjuvazisine mensup kişilerin ezici çoğunlugunun Hristiyan olduğu, Katolik Kilisesi'nin faiz'i yasakladığı ve kapitalizmin gelişiminin temel koşulu olan sermaye birikiminin faizsiz gerçekleşemeyeceği göz önüne alınırsa... toplumsal işbölümünde faizcilik görevini yüklenecek Hristiyanlık dışı bir topluluğun gereği ortaya çıkar Bu, tatlı kazanca açık olduğu kadar, her sıkıntıya düşen rejimin saldırısına da açık olan işi, ancak Yahudiler yüklenebilirdi.. Müslümanlar, conquistador'lar aracılığıyle Amerika'dan başlayan altın akımı sonucunda kapitalist birikimin ilk büyük kovanı haline gelen XIII. - XIV yüzyıllar arası İspanyasında yüklenemezlerdi bu işi; çünkü İslâm dini de, hiç olmazsa görünürde, «ribâ»yı yasaklıyordu. Sözün kısası Yurtlarından kopmuşluğun, yalnızlaştırılmış topluluklar halinde yaşamak zorunda bırakılmışlığın getirdiği bir «benliğini koruma iradesi» ve belki bir de gizliden gizliye içlerine işlemiş bilinçsiz bir öç alma duygusu ve bu duygunun sonucu olarak belirip kökleşen bir evrensel egemenlik özlemiyle... yani tarihsel serüvenleri bakımından bu role adaydı Yahudiler. Ve yüklendiler bu rolü Tatlı kazanç sağladılar, şüphesiz; ama tarihin en korkunç kıyımlarına da uğradılar. Aslında Yahudi ruhunda mistik bir özlem halinde yatan **semitizm**, yukarıda açıklamağa çalıştığımız gibi, gelişme halindeki kapitalizmin kaçınılmaz ürünü olan anti-semitizm tarafından kamçılanıp hortlatılmıştır, dense yeridir. Buna, İsrail devletinin kuruluşundan beri güttüğü emperyalist politikanın büsbütün sevimsizleştirdiği «pis Yahudi» izlenimini de eklemek gerekiyor.

Özetleyecek olursak İsrail devletinin resmî politikasının ideolojik dayanağı olan siyonizm'in elbette kınanması ve bu anlayışla elbette mücadele edilmesi gerekir. Ama unutmayalım ki İsrail devletinin emperyalist-siyonist politikasına karşı olmak ile Yahudi düşmanı olmak arasında dağlar kadar fark vardır. Örneğin İsrail Komünist Partisi de karşıdır o politikaya... Oysa Yahudi düşmanlığı demek, son kertede, halk düşmanlığı demektir; ve halklara düşman olunmaz. Hele sosyalizmin sözlüğünde böyle bir düşmanlığın hiç mi hiç yeri yoktur.

Nitekim sosyalist ülkelerde, anti-semitizmin doğup gelişebilmesi için zorunlu olan koşullar ortadan kalktığından, bu doğrultuda davranışlar ulusal düşmanlık propagandası kabul edilmekte ve yasalar tarafından cezalandırılmaktadır.

«Antisemitizm, ahmakların sosyalizmidir..» diyordu Ferdinand Kronawetter. İşte ispatı Kendilerine «sosyalist» sıfatını da yakıştıran Nazilerin, Yahudi genç kızların göğsüne nereye giderlerse tanınsınlar ve —tabii— ona göre muamele görsünler (!) diye taktıkları ünlü sarı yıldız..

ANTİSTHENES (Atina İ.Ö. 440 / Atina - 365): Eski Yunan filozofu. Önce sofist Gorgias'ın, daha sonra da Sokrates'in öğrencisi olan filozof, **kinizm** («Köpeksilik») diye tanınan felsefe okulunun kurucusudur. Bu okul, Sokrates'ten sonra, Yunan felsefesi üzerinde en geniş çapta etki yapmış olan düşünce akımının temsilcisidir. «Kinik» sözünün, filozofun ders verdiği «Kinosarges» adlı okuldan geldiği ileri sürüldüğü gibi, bu okulun öğretisini benimseyenlerin hiç bir şeye aldırmaksızın başıboş bir hayat yaşamalarını anlatmak amacıyle kullandığı da söylenilmiştir. Gerçekten de Antisthenes, herşeyden önce, dış dünyaya önem vermeyen ve mutluluğun, insanın kendisine bağlı olduğunu ileri süren felsefesine temel olarak bu ana düşünceyi benimsemiş olan bir filozoftur.

Bilindiği gibi, Sokrates'ten sonra, Eski Yunan felsefesini en fazla uğraştıran temel soru, insan mutluluğunun nasıl sağlanabileceği sorusudur. Antisthenes de, işte bu soruya yeni bir cevap getirmiştir: Teorik bilgiye pek fazla ilgi duymayan filozof, hayatta en önemli şeyin erdem olduğunu ileri sürmektedir. Gorgias gibi, insan zihninin hakikatı bulamayacağını söyleyen ve şüphecl bir filozof olan Antisthenes, herhangi bir şey hakkında, o şeyin, kendi kendisi olduğundan başka bir şey söylenemeyeceğini iddia etmiştir. Düşünüre göre, sözgelimi, bir insanın iyi yada kötü olduğunu söyleyemeyiz. Bütün söyleyebileceğimlz, «İnsan İnsandır» sözünden ibarettlr. Bundan ötürü de, Antisthenes'e

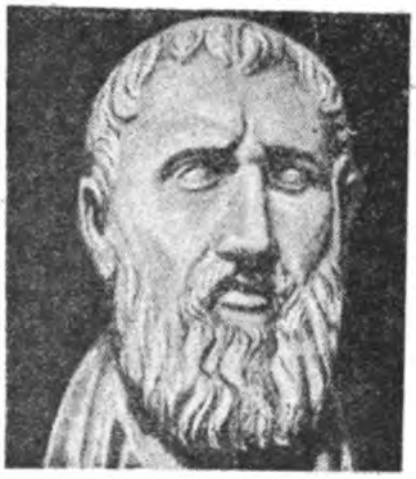

ANTİSTHENES: Erdemliliğin savunmasından köleciliğin savunmasına..

göre, felsefenin aslı ve tamamı ahlâk felsefesidir.

Gerçekten de filozof, erdemin en yüce değer olduğunu ve mutluluğa ulaşmak için mutlaka erdem sahibi olmak gerektiğini ileri sürmüştür. Erdem ise, insanın kendi kendisine egemen olması; dış etkilerden, olaylardan ve değerlerden sıyrılarak özgür hale gelmesidir. Bundan dolayı da zenginlik, şan, şeref gibi şeyler ve toplum hayatının önemsediği bütün öbür değerler küçümsenmelidir. Kişi kendi kendine yetmeli ve kayıtsız bir şekilde yaşamalıdır : Ancak böyle bir davranış, insanı mutluluğa götürür. Alçak gönüllü yaşamak ve yoksul bir hayat sürmek insanı boş gurur ve böbürlenmelerden kurtardığı için, erdem sahibi olmayı kolaylaştırır. Nitekim kiniklerin, toplumsal değerlere önem vermedikleri gibi, kültür sahibi olmaktan da kaçınmalarının nedeni budur.

Bu felsefenin altında, dolaylı da olsa, Atina demokrasisinin temelini oluşturan kölecilik sistemini temize çıkarma çabasının yattığı apaçıktır: Yoksulların yoksulluğu bir yüce erdem olarak benimsemesi kadar, egemen sınıfların ekmeğine yağ süren daha ne olabilir?

ANTOİNE André (Limoges 1858 / Le Pouliguen 1943) Fransız tiyatro oyuncusu ve yönetmeni. Daha çocukken babasının ölümü üzerine annesi ve kardeşleriyle birlikte Paris'e gelmiş ve, tiyatroya büyük ilgi duyduğu halde, ailesinin geçimine yardım etmek zorunda olduğu için, çeşitli işlerde çalışmıştır. Bu arada, özellikle, Havagazı idaresinde uzun süre görev almıştır. Çalışma dışında kalan bütün zamanını piyes görmeğe, figüranlık yapmağa, tiyatro konusunda eline geçen herşeyi okuyup incelemeğe ayıran Antoine, tanıştığı tiyatro adamlarıyle sabahlara kadar süren tartışmalarında, tiyatronun yeni anlatım tarzlarına gereksindiği, çağın isterlerine uygun yepyeni usuller bulup uygulayarak bu gittikçe köhneleşen sanatı yenilden canlandırmanın zorunlu olduğu fikirlerini savunmuş; ve nihayet 1887 yılında, bu amacını gerçekleştirmek için, amatör oyunculardan oluşan **Théatre-Libre** (Özgür-Tiyatro) topluluğunu kurmuştur.

Dünya tiyatro tarihinin en şerefli akımlarından birine kaynaklık eden bu küçük topluluk, başlangıçta büyük güçlüklerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Biletler üzerinden alınan «eğlence resmi»ni bile ödeyecek parası olmayan Antoine, bu masraftan kurtulabilmek için, temsillerine davetiye ile müşteri toplamak yolunu seçmiş; hattâ bu davetiyelerl, seyircilerin evlerine kadar bizzat götürmekten çekinmemiştir.

Antoine, bir yandan da, büyük yazar Emile Zola'nın natüralist sanat görüşü doğrultusunda, en basit ayrıntıya kadar doğruluğa, doğallığa ve gerçeğe tıpatıp uygunluğa dayalı bir mizansen anlayışını uygulamağa koyulmuştur. Bu çerçeve içinde, geleneksel romantik sanat görüşüne körü körüne bağlı kalmış tiyatroya, çağın sanat beğenisine cevap verebilen bir hava getirmek amacıyle, bir yandan Curel, Brieux, Courteline gibi henüz tanınmamış genç yazarların «realist» piyeslerini sahneye koyarken, bir yandan da Hauptmann, Tolstoy ve Shakespeare gibi büyük yabancı yazarların piyeslerini realist bir mizansen anlayışına uygun şekilde oynamıştır.

İlk başlangıçta hemen hiç ilgi uyandırmayan Théatre-Libre, büyük sanat adamının

ANTOİNE. Emile Zola'dan sahneye uyarlanan **Toprak***'ın bir sahnesinde..*

tükenmek bilmez mücadelesi ve sarsılmaz azmi sayesinde yıldan yıla gelişerek, seyircisi, militanı, yazarı ve oyuncusuyle, başlı başına bir kurum halini alacaktır. Önce 1897 yılında kendi adını taşıyan Théatre-Antoine'ı yöneten sanatçı, 1906 yılında ünlü Odéon tiyatrosunun müdürlüğüne getirilmiş ve sı-

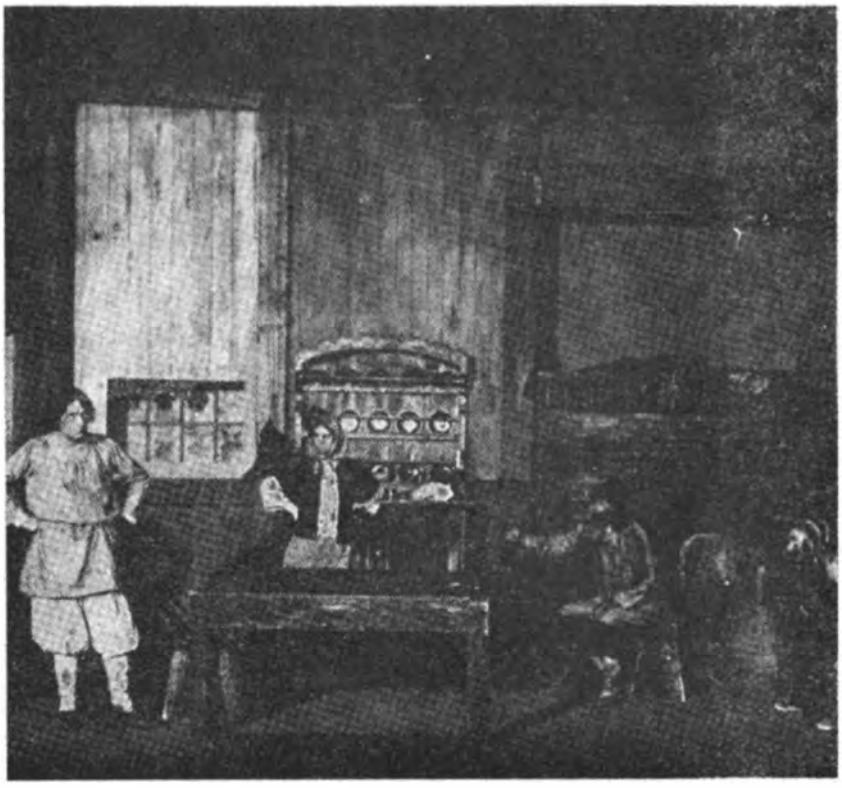

André ANTOİNE'ın Théatre-Libre'de sahneye koyduğu Tolstoy'un büyük köylü dramı **Karanlığın kudreti***'nden bir sahne..*

André ANTOİNE (sağdan beşinci olarak oturan kelebek kravatlı) İstanbul'da, Darülbedayi'nin ilk Edebi Heyeti ile bir toplantıda..

nırsız bir etkinliğe girişmiştir Entellektüel ve kültürel sonuçları bakımından son derece verimli olan bu etkinlik, ne yazık ki, 1913 yılında büyük bir maddesel zararla kapanacaktır

Ne yazık ki, evet. Ama, aynı zamanda, ne mutlu ki..

Ne mutlu ki, böylece Odéon Tiyatrosu'nun müdürlüğünden ayrılan büyük rejisör, İstanbul şehremini (Belediye başkanı) operatör Cemil Paşa (Cemil Topuzlu) tarafından, Türk tiyatrosunun kuruluşuna katılmak üzere yurdumuza çağrılmış ve bu daveti büyük bir sevinçle kabul ederek hemen yola çıkmıştır. İstanbul'daki tiyatroları dolaşarak sahne sanatçılarımızı tek tek tanıyan Antoine, Türk tiyatrosunun kuruluşuna temel olacak noktalar hakkındaki fikirlerini bir rapor halinde düzenlemiş; bu fikirlerin uygun görülmesi üzerine de, 1914 yılında, Dârülbedayi-i Osmanî adıyle kurulan ve tiyatro ile musiki bölümlerini kapsayan ilk «konservatuar»ın genel müdürlüğüne getirilmiştir İlkin Şehzadebaşı'ndaki bir apartmanda çalışmağa koyulan Dârülbedayi-i Osmani'nin tiyatro ve musiki şubelerinde okutulacak ders programı saptanmış ve bir de Edebî Heyet kurulmuştur. Dersleri okutacak hocaların da atanmasından sonra açılan yarışmalar yoluyle ülkenin en yetenekli gençleri bu okula alınmıştır.

Ne var ki tam bu sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya safında Birinci Dünya Savaşı'na katılması, hem Antoine'ın Fransa'ya dönmesine, hem de okulun açılışının ertelenmesine yolaçacaktır. Bununla birlikte, yurt kültürüne büyük hizmetlerde ve katkılarda bulunacak olan ilk Türk tiyatro okulunun temelleri de böylece atılmış olmaktadır.

Fransa'ya döndükten sonra bütün etkinlik gücünü, tiyatro eleştirmenliği ile ***Mes Souvenirs sur le Théatre-Libre*** (Özgür-Tiyatro Anılarım, 1921), ***La Vie amoureuse de François-Joseph Talma*** (Aktör Talma'nın Aşk Hayatı, 1924) ve ***Mes Souvenirs sur le Théatre-Antoine et sur l'Odéon*** (Théatre-Antoine ve Odéon Anılarım, 1928) adlı kitaplarını yazmağa yönelten sanatçı, gerek realizasyonları, gerekse eleştirileriyle, modern tiyatro hayatı üzerinde silinmez bir iz bırakmıştır. Büyük tiyatro adamının derin etkisi, Stanislavski ve Reinhardt gibi tiyatro devlerinin gelişmelerinde açıkça görüldüğü kadar, onun «natüralist» tiyatro anlayışına bir tepki olarak ortaya çıkan ve bundan ötürü de «antinatüralist» tiyatro çığırı diye anılan, Copeau'nun ve Kartel'in anlayışını da belirli bir şekilde yönlendirmiştir.

Antoine, ayrıca, sinema sanatıyle de ilgilenmiş ve özellikle 1916-1922 yılları arasında bir dizi film çevirmiştir. Bu yapıtların çoğu, örneğin F. Coppée'den ***Le Coupable*** (Suçlu), E. Zola'dan ***La Terre*** (Toprak) ve V. Hugo'dan ***Les Travailleurs de la mer*** (Deniz İşçileri) gibi, ünlü edebiyat ürünlerinden uyarlamalardır. Ama André Antoine'ın bu yeni sanat dalındaki asıl önemi, Zola'nın sahne sanatına ilişkin görüşlerinden hareket ederek, ek olarak sunduğumuz seçmelerden de anlaşılacağı gibi, sinemanın geleceğini ve özellikle de İtalyan yeni gerçekçilik akımını haber vermiş oluşudur.

Dolayısıyle de André Antoine, modern tiyatro sanatının ve büyük öncülerinden biri olduğu kadar evrensel sinema sanatının en bilinçli savunurlarından biri olarak da ortaya çıkmaktadır.

Büyük sanatçının son resimlerinden biri..

1913 yılında ANTOİNE yönetiminde yapılan bir repetisyon: «Aktörün gelişimi gerçeğin aranışıyla olanak kazanır..» diyordu büyük usta.

ANTOINE

Antoine'dan seçmeler

SİNEMA SANATI ÜZERİNE

Dram işi, kaçınılmaz şekilde senteze bağımlı kalmaktadır; sinemada ise, bunun tam tersine, ayrıntıların çokluğu ve çeşitliliği, hiç bir engelin kısıtlayamayacağı telkinler bakımından ağırlık kazanır.

•

Yola yanlış çıkılmıştır : Daha başlangıçta, tiyatroya hiç benzemeyen, hiç bir sanata benzemeyen bir sanat için tiyatronun metodları benimsenmiştir.

•

Yarının saltanatı, edebiyatçılardan çok, plastik sanatçıların saltanatı olacaktır.

•

Sinema oyuncularının, kendilerini, kameramanı görmemeğe alıştırmaları gerekir. Tam tersine, kameraman onları adım adım izlemeli ve çeşitli görünümlerini onlardan habersizce yakalamalıdır.

•

Sinemanın tiyatrodan temel farkı, canlı ve açık havada bir *yaratım* oluşundadır. Tiyatronun temel ilkesi ise, doğanın taklidine dayanır.

ANTOINE DE LA SALLE (Arles 1388 / ? 1464'e doğru) Fransız şairi. Bir askerin oğludur. İyi bir öğrenim gördükten sonra saraya girmiş ve özellikle İtalya'da uzun gezilere çıkmıştır. 1415 yılında Mağribîlere karşı açılan savaşa katılan Antoine, daha sonraları da Burgonya sarayında görev almıştır. Sanatsever Burgonya prensleri tarafından desteklenen şair, şiirlerinin yanı sıra eğitim alanında da yapıtlar vermiştir. Sanatçının ***Le petit Jehan de Sintre*** (Küçük Jehan de Sintre) adlı yapıtı, burjuva düzeni öncesi şövalyelik dünyasının geleneklerini ve yaşama tarzını betimlemesi bakımından ilgi çekicidir.. Çarpıcı bir üslûpla kaleme alınmış olan bu yapıtta ince bir alçakgönüllülük duygusunun yanı sıra keskin bir gözlem yeteneği de göze çarpmaktadır. Antoine de la Salle'in, ünlü İtalyan yazarı Boccaccio'nun etkisinde kalarak yazdığı ***Cent nouvelles nouvelles*** (Yüz yeni öykü, 1462) başlıklı ünlü bir yapıtı daha vardır.

ANTOKOLSKİ Pavel (1896) Sovyet şairi. Aynı adı taşıyan ünlü bir heykel sanatçısının torunu ve bir avukatın oğludur. Moskova Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi görmüş; aynı zamanda da, geleceğin büyük tiyatro yönetmeni Vaktangov'un kurduğu Üniversite Tiyatro Topluluğu'na katılarak manzum piyesler yazmağa başlamıştır. Bir yandan da Blok etkisinin ağır bastığı ilk lirik şiirlerini kaleme almaktadır.

1917 yılında Üniversiteyi bırakan Antokolski, önce devrimci milis kuvvetlerine, sonra da memur olarak Belediyeye girecek; ama, artık Halk Tiyatrosu adını almış olan eski tiyatro topluluğuyle çalışmaktan da geri kalmayacaktır. Nitekim 1921 yılında, ke sin olarak ve yurtdışı turnelerine de katılmak koşuluyle, 1934 yılına dek etkin üyesi olmağa devam edeceği Vaktangov topluluğuna girmiştir. Vaktangov'un, ünlü şair üzerinde, gerek tinsel bakımdan, gerekse sanat görüşlerinin belirginleşmesi açısından büyük etkisi olduğu muhakkaktır.

1934 yılından sonra ise kendini sadece şiire veren Antokolski, bir yandan, Sovyetler Birliği cumhuriyetleri üzerine ***Büyük Uzaklıklar*** (1936) başlıklı ilk uzun şiirini yazarken, öte yandan da Ukrayna ve Kafkas şairlerini Rusçaya çevirmektedir. Blok ve Ahmatova'nın etkisinde kalan ve büyük şair Boris Pasternak'ın da yakın dostu olan Antokolski'nin ôbür esin kaynağı da tarihtir.

Yapıtlarındaki içerik zenginliği kadar şekil titizliği bakımından da dikkati çeken Antokolski, ikinci Dünya Savaşı sırasında, Kızıl Ordu bünyesi içinde kurulan tiyatro topluluklarından birini yöneten şair, bu topluluk tarafından oynanmak üzere ***Çkalov*** adlı manzum piyesini yazmış; ayrıca, sayısız şiir ve makaleyle de, Nazilere karşı direniş hareketini başlatanlar arasında yer almıştır. 1942 yılı yazında, oğlunun cephede savaşırken ölmesi üzerine yazdığı ve bellibaşlı bölümlerini ek olarak sunduğumuz ***Oğul*** adlı şiirle dünya çapında büyük —ve ama bir o kadar da hazin— bir ün kazanan Antokolski, başta Hugo, Rimbaud ve Aragon olmak üzere, bir dizi Fransız şairini de Rusçaya çevirmiştir.

OĞUL'dan parçalar

Siperden fırlamıştı. Tarlaların kokusu
Bir iyilik gibi yükseliyordu ona doğru.
Patlayıcı bir kurşun aynı anda
Parçalayıp dudağını dağıldı damağında.

Herşeyi gördü, herşeyi... aleyden kıvrılmış
Kuru otları incitmeden, herşeyi...
Güneşi gördü son bir kez...
Bir anlık bir acılık... ve unuttu herşeyi.

Ve gene anımsadı taa başlangıcından
Sonuna değin, unutulmuş ne varsa...
Anladı nasıl yırtılır içim, haberi gelince...
Bir an acıdı bana, ve unuttu herşeyi...

Ve toprağa yapışmış bitkin cüssesiyle.
Aç ve anlamaktan usanmış.
Dudaklarıyle değil biten tüm varlığıyle.
Toprağa «Anne!» dedi.

Kazıp duracaksın bu siyah külü hep.
Bir gün bir yıl değil yüzyıllar boyunca,
Yaşsız gözlerin ışığı görünceye dek.
Ve bir iskeletin eli olacak elin.
Son şiirinin sözlerini yazıp çizmedikçe
Onun sevgili yüzünü seyretmen gerekecek.
Oğlun değildir çünkü senin mirasçın
Roller değişti şimdi, onun mirasçısısın sen.
Ve bütün Moskova paylaşıyor acını.
Pencerelerde tek ışık yok. Yalnız sis...
Bunca don ve bunca hıçkırıkla ürperen
Ve derline âşina, imdında gelen sis.
Nedir anımsadığı, söyle? Raylar ve raylar
Ve direkler... raylar boyunca uzaklaşan...
Ve rüzgârda titreyen felâketzedeler...
Islık çalan bir mermi sonra... çatırtısı kaderin.

Ne şimdi gerekli olan? Üç mü? Üç, evet!
Oğlunun yüreği çarpmağa devam etsin
Ve ilerlesin diye ölümün ötesinden!
Bu görevi yüklenmek bazan yüreğe düşer.

Ve ceşhede gökyüzü bulutlarla örtülür
Ve yeryüzünü yalayıp geçerse bahar,
Birlikte olacaksınız sonuna kadar
Baba-oğul... ve uyku nedir bilmeyeceksiniz.

Sana saldıran acıda, kişisel, tekil
Bir tasaya hakkın yok.
Bırak göstersin acı, son hünerini de...
Şakağında bir nanılu gibi dursa da bırak.
Hayır, aldatma kendini! Çıkış yolu bu değil!
Oğlun, paramparça olmuş tüm gençliğiyle,
Acıma ve ayrıcalık dilenmeksizin,
Milyonlarca başka oğulu savaşa çağırıyor.
Ve senin oğlun olmayan sevgili oğullar
Onuz onuza ve yenilmez saflar halinde
Kendilerininkinden daha büyük bir hakikat uğruna
Ölmüş oğulların nöbetini aldılar.

ANTONELLE Pierre Antoine (Arles 1747 Arles 1817) Fransız siyaset adamı ve gazetecisi. Fransız Devrimi sırasında önemli bir rol oynamış ve Devrim Mahkemesi başkanlığı yapmıştır. Bu arada, özellikle, kraliçe Marie-Antoinette'in ve Girondin'lerin yargılandıkları duruşmaları Antonelle yönetmiştir. Daha sonra siyaset hayatından ayrılan yazar, *Catéchisme du Thiers-Etat* (Thiers-Etat'nın Amentüsü, 1789) adlı tanınmış bir kitap da kaleme almıştır.

ANTONİONİ Michelangelo (Ferrare 1912) İtalyan rejisörü. Yüzyılımızın ikinci yarısında yetişen en önemli sinema adamlarından biri. Aynı anda tedirgin ve dakik, tutkulu ve soğuk bir gözlemci olan Antonioni, modern çağın yarattığı tipik bir «entellektüel»dir; ve çağımızın Batı dünyasına özgü kaygılarla boğuntuları derin bir kavrayışla işlemeyi başarmış ender sanatçılardan biridir.

Yeni-gerçekçi bir ortamda sinema eleştirmeni ve senaryo yazarı olarak sivrilen Antonioni, başlangıçta bir dizi belgesel çekti. Bunların en önemlisi, *Gente del Pô* (Po İnsanları)'dır. Büyük rejisör, daha sonraki bütün başyapıtlarında işleyeceği ana temalardan biri olan «insanoğlunun kapanıklığı ve derdini anlatamazlığı»nı daha ilk uzun filmlerinden biri olan *Le Amiche* (Kadınlar Arasında)'de yetkin biçimde dile getirmekteydi. Cesare Pavese'nin ünlü kitabından aktardığı bu film hakkında şöyle diyordu Antonioni:

ANTONİONİ bir çekim sırasında..

Jeanne Moreau ile Marcello Mastroianni. Gece'nin ünlü son sahnesinde..

«Benim işim sahneye koymaktır, filme almaktır. Aynı zamanda yaşamak mesleğidir. Yani benzerleriyle ilişki kurmak, belirli birtakım deneylerden geçmektir.»

Burjuva bir çevrede doğup yetişmiş olan ve bu ortamı çok iyi tanıyan rejisör, hemen bütün filmlerini —bir teki, en önemli başyapıtlarından biri olan *İl Grido* (Çığlık) hariç— hep aynı ortamın atmosferine yerleştirmiştir.

İlk büyük başarısı olan ve onu uluslararası üne kavuşturan *Avventura* (Macera), rejisörün çağdaş kadının sorunlarını derinlemesine incelemeğe yöneldiği bir üçlünün ilk filmiydi; ve bunu, *La Notte* (Gece) ile *Eclisse* (Batan Güneş) izleyecekti. Jeanne Moreau ile Monica Vitti'nin yanı sıra Gabriele Ferzetti ve Marcello Mastroianni'nin üstün yetenekleriyle renklendirdikleri bu yapıtlarda güttüğü amacı şöyle açıklıyor bizlere Antonioni:

«Giriştiğim deneylerde en kişisel yanlarım, düşüncelerim ve yanılgılarımdır; ve eğer içten olmayı başarabilmişsem, benden gelecek çağlara ancak onlar bir haber iletebilir. İçten olmak demek, biraz da otobiyografik bir yapıt ortaya koymak demektir. Beni bir rejisör olmağa sürükleyen en belirleyici olgu, burjuva bir çevrede yetişmiş oluşumun getirdiği deneyler bütünüdür. Ben herşeyden önce ve herşeyden fazla kadını seviyorum. Bu, belki de kadınları çok iyi anlamamdan ileri gelmektedir. Kadınların arasında yetiştim ben, beni onlar eğitti. Bütün herşeye uzaktan baktığım için beni kınıyorlar. Oysa unutuyorlar ki benim tarzım, bu. Ve gene unutuyorlar ki bu «uzaktan bakış», belki de bir alçakgönüllülük gösterisidir, bir gönül eğmedir. Nasıl anlatsam.. Bazan çok dokunaklı, çok heyecan verici bir sahne hayal ederim: ama çekmem o sahneyi, gerçekleştirmem. Belki hayal ettiğim şey beni öbürlerinden önce heyecana sürüklediği için. Belki de içine kapanık insanların gölgesinden, Kuzeyden olduğum için, ne bileyim..»

Antonioni, çağdaş yönetmenler içinde anlatış yetkinliğine ve davranışların analizine en titizlikle yer veren bir yaratıcıdır. Sinema dili açısından, özellikle «susuş»lardan yararlanması ve «açıklamalar»dan elden geldiğince kaçınıp «sezdirme»yi yönelmesiyle film sanatının en soylu geleneklerinden birine taze bir ruh kazandırmıştır.

ANTONİONİ'yi uluslararası üne kavuşturan **Macera'nın bir sahnesinde Monica Vitti ile Gabriele Ferzetti.**

ANTONİONİ'den seçmeler :

«Film çevirirken en çok üzerinde durduğum noktalardan biri de, ele aldığım kişiyi, onu artık gözden çıkarma gereğini duyuncaya dek izlemenin kaçınılmazlığıdır. Tamamiyle plastik bir gerçeklik olan kadraj'la yeniden değer kazanır oyun. Nitekim benim filmlerimin bellibaşlı karakteristiklerinden biri de alçak bulutlu gri göklerdir..»

«Aktöre ne yapması gerektiğini iyice belletme konusunda ısrar edecek olursanız şu iki tehlikeyle karşılaşırsınız: Ya. mekanik bir oyun haline sokarsınız adamın oyununu; yada adamı ikinci bir yönetmen durumuna getirirsiniz.»

«Bir filmde konuşmalara, doğal seslere, gürültülere, müzikten çok daha fazla önem verdim daima.»

«Bütün dramımız, bizleri birbirimiz karşısında yalnızlaştıran ve adetâ yabancı kılan kapanıklıktan ve iletişimsizlikten doğmakta. Ve bunun böylece sürüp gidişi, darmadağın ediyor bizi, sorunlarımızı kendi kendimize çözmemizi engelliyor. Sakın bir ahlâk hocası olmağa özendiğim sanılmasın. Soruna çözüm bulma iddiam yok, hayır; buna olanağım da yok. Diyorum ki belki de eleştirmenler, yaratıcıdan daha fazla haklıdır. Eleştirmenler, yani sizler..»

ANTONOVİÇ Maksim Alekseveviç (St. Petersburg 1918) Rus gazetecisi, düşünürü ve eylem adamı. Çernişevski ve Dobrolyubov'la aynı safta yer alan Antonoviç, St. Petersburg (bugünkü Leningrad) Tanrıbilim Akademisi'ni bitirmiş; ama din adamlığından vaz geçerek 1859 yılında ünlü *Sovremennik* dergisinde yazılar yayınlamağa başlamıştır. Özellikle 1861-1865 yılları arasında kaleme aldığı «Çağdaş felsefe», «İki Filozof türü», «Hegel felsefesi» ve «Doğa güçlerinin birliği» başlıklı makaleleri, *Sovremennik* yöneticilerinin de benimsemiş bulundukları maddeci görüşleri dile getirmekteydi.

Antonoviç, Kant'ın apriorizm'i ile agnostisizm'ini, Hegelcileri, Grigoryev'in Şellingciliğini, Yurkeviç'in idealist görüşlerini Gogotski'yi, Karpov'u, Slavcı teorileri, Lavrov ile Mihaylovski'nin seçmeciliğini sıkı bir eleştiriden geçirmiştir.

Felsefe planındaki mücadele ile siyasal mücadele arasındaki bağı çok iyi kavramış bulunan Antonoviç, Feuerbach ve Çernişevski'nin ortaya koydukları antropolojik ilkelere dayanarak, emekçilerin hayat koşullarında bir ilerleme sağlanmasını, okuma-yazmanın yaygınlaştırılmasını ve siyasal özgürlüklerin hiç bir gerekçeyle kısıtlamaya uğratılmamasını istemekteydi. Liberalizme karşı giriştiği mücadelede ise, Rusya'da toplumsal düzenin ancak köklü bir değişimle yürüyebileceğini belirtiyordu düşünür.

Çernişevski'nin estetik görüşlerini de savunmuş olan Antonoviç, «sanat sanat içindir» teorisini şiddetle eleştirmiştir. *Sovremennik*'in 1866 yılında kapatılmasından sonra maddecilik ve doğa bilimleri propagandasına küçük kitapçıklar yayınlayarak devam eden düşünür, 1896 yılında, kendi maddecilik görüşünün kaynaklarını açıkladığı *Şarlz Darvin i yego teoriya* (Charles Darwin ve teorisi) adlı ünlü yapıtını tamamlamış ve yayınlamıştır.

antropoloji (Fr anthropologie, İng. anthrology) İnsanı çeşitli belirim ve karakterleri açısından inceleyen bilim. İnsanbilim. Klasik anlamda bir «bilim» olmaktan çok, bir «bilgi dalları bütünü» olarak da tanımlayabileceğimiz antropoloji, bellibaşlı şu disiplinleri içermektedir

1. Fizik antropoloji. İnsanı, boyu ve üyelerinin biçimi gibi doğal olanaklarını da göz önünde tutarak, ortamı ve evrimi içinde oluşan bir hayvan olarak inceler. Çeşitli insan ırklarının morfolojik karakteristiklerini de araştıran fizik antropoloji daha çok «beden ölçümü» yöntemleriyle iş görür

2. Arkeoloji. İnsanlık tarihi boyunca yaratılmış alet ve aygıtları ve toplumsal etkinlik ürünlerini inceler.

3. Kültür antropolojisi. Kültür olgularını araştırma konusu alan bu okulun yandaşları, insanı anlayabilmek için toplumsal ortamı içindeki haliyle göz önüne almak gerektiği kanısından hareket ederler; ve kültür olgularının yorumlanması yoluyle toplumsal yapıların da kavranabileceğini, toplumsal yapıların kavranmasının ise insan varlığının daha iyi anlaşılmasına götüreceğini ileri sürerler. Kültür antropolojisi, **etnoloji ve sosyol psikoloji** olmak üzere, iki büyük dala ayrılır.

4. Sosyal antropoloji. Toplumsal davranış kurallarını inceler. Bu bakımdan da, kültürcü yaklaşıma daha yakın olduğunu iddia eden etnolojiden ayrılarak sosyolojiye özgü metodları benimsemeğe yönelir. Ayrıca sosyal antropolojinin çağdaş temsilcileri, bu disiplini bir «genel teori» olarak sunma eğilimindedirler. Bu arada örneğin, çağımızın en ünlü antropoloji bilginlerinden biri olan C. Levi-Strauss'a göre antropoloji, «insan zihninin teorisi»dir.

5. Felsefi antropoloji. İnsanı felsefe açısından inceler Metafizikte antropolojinin, «varlığın felsefe açısından incelenmesi» demek olan **ontoloji**'ye karşıt tutulduğu göz önüne alınırsa, felsefi antropolojinin bir çeşit **hümanizma** olduğu söylenebilir.

antropolojizm (Fr. anthropologisme, İng. anthropologism) İnsanı doğanın en üstün ürünü olarak gören ve insanın bütün türsel karakteristiklerini doğal kökeni bakımından açıklayan teori. Marx öncesi maddeciliğin tipik bir özelliğini meydana getiren bu görüş, insan ile doğanın birliğini, insan hakkındaki idealist anlayışa, yani beden ile ruhu biribirinden ayrı şeyler olarak ele alan ikici (düalist) görüşe karşıçıkar.

Antropolojizm, XVII. - XVIII. yüzyıl maddeciliğinde, burjuva devrimi lehine olmak üzere, bir yanda feodal toplumsal sistem ve din, öte yanda insanın gerçek doğası arasındaki uzlaşmazlığı gösteren kanıtlardan birini meydana getirmekteydi.

Bir bütün olarak göz önüne alındığında antropolojizm, maddeciliğin yanlış bir dile gelişinden başka bir şey değildir. Şöyle ki

Bu görüş, en başta, insanın toplumsal doğasını ve bilincini anlama ve evrensel gelişim süreci içinde değerlendirme gücünden yoksun kalışı olmak üzere, Marx öncesi maddeci görüşlerde varolan bütün hataları ve kusurları taşımaktadır. Gerçekten de, insanın bütün somut özelliklerini ve karakteristiklerini, soyut ve bireyin özünde bulunan, yani toplumdan ve toplumsal deney birikiminden ayrı konmuş bir şey olarak görmektedir antropolojizm; ve, aslında, somut insanı yaratan ilişkilerin bütünlüğü ve toplumsal gelişimin nesnel yasalarından çok, insanın felsefe açısından soyut olarak incelenmesine yönelmektedir. Bu ise insanın incelenmesine biyolojik açıdan bir yaklaşımdır, o kadar. Bu tarz bir yaklaşım da, tarih görüşü planında kaçınılmaz şekilde idealizme yolaçar. Çünkü bu noktada, toplumsal olaylar, insanın doğal karakteristiklerine dayandırılmaktadır.

Antropolojizm, özellikle Feuerbach ile Çernişevski'nin yapıtlarında en son vargılarına dek geliştirilmiştir.

antropometri (Fr. anthropométrie, İng. anthropometry) İnsan vücudunun çeşitli kısımlarını ölçme tekniği. Geçen yüzyıl sonundan beri bu teknik, doktor Bertillon'un geliştirdiği bir özel yöntem sayesinde, artık eskiden olduğu gibi sadece bilimsel alanda değil, adalet mekanizmasında suçluların kimliklerini saptamak için de kullanılmaktadır.

antropomorfizm, insanbiçimcilik (Osm. müşebbihe, Fr. anthropomorphisme, İng. anthropomorphism) İnsanın duygu, düşünce, tutku ve eylemlerini Tanrı'ya yükleyen; insandan gayrı yaratık ve varlıkları da, birer insan gibi kabul ederek, insana özgü niteliklerle açıklayan görüş. Antropomorfizm, doğrudan doğruya animizmin bir sonucudur; ve toplumsal insanın, bütün dinlere vurduğu derin damgayı dile getirir.

antroposantrizm, insanmerkezcilik (Osm. lilbeşeriyye, Fr. anthropocentrisme, İng. anthropocentrism) İnsanı evrenin merkezi olarak kabul eden ve herşeyi insana bağlayan,

tüm varlıkların nedenini insanda bulan görüş.

antropososyoloji (Fr. anthroposociologie, İng. anthroposociology) Nazizmin bellibaşlı ideolojik silâhlarından biri olan ırkçı teori. Antropolojik olguları yanlış şekilde yorumladığı için bireylerin sosyal durumları ve insan toplulukları ile insanın (örneğin kafatasının büyüklüğü ve şekli, boyu, saçlarının rengi, vs. gibi) anatomik ve fizyolojik özellikleri arasında dolayımsız bir bağlantı kuran bu görüş, toplumsal olayları da gene aynı açıdan incelemektedir.

Antropososyoloji, arî ırkından olanların öbür ırklardan daha yüksek ve soylu olduklarını, dolayısıyle de soyluluğun ve burjuvalığın bu ırka özgü nitelikler olduğunu ileri süren Gobineau'nun sözümona bilimsel görüşlerini benimseyen ve geliştiren J.V. Lapouge tarafından kurulmuştur.

Sınıf mücadelesini ırklar arası bir mücadele olarak, işçi kurtuluş hareketlerinin gelişmesini de arî kökenli topluluklarda bir nüfus azalmasından doğan bir gerileme olarak gösterir. Buradan da, kolayca tahmin edilebileceği gibi, iki paralel sonuç çıkacaktır ortaya

1. Arî nüfusun artması zorunluğu, 2. Arî olmayan nüfusun azalması ve köleleştirilmesi zorunluğu..

Lapouge, ayrıca, «huzursuz yığınlar» olarak nitelediği insan topluluklarının yatıştırılması için döl düzeltici önlemlere başvurulması gerektiğini ileri sürer. Bu da, ünlü «insan haraları» kurulması fikrine esin kaynağı olmuştur.

Antropososyoloji, çağımızdaki «modern» ırkçılar tarafından da savunulmaktadır.

antropozofi (Fr. anthroposophie, İng. anthroposophy) Teozofinin bir uzantısı. Gizemci ve içrekçi gelenek çerçevesi içinde yer alan bu teori, Puthagorasçı ve yeni-Platoncu mistisizmden, agnostisizmden, kabalacılıktan, masonizmden ve Alman doğa felsefesinden alınma dinsel ve felsefî fikirler yığınına dayanır. Bellibaşlı iddiası, insan doğasının tanrısal kökenli olduğu ve bunu da ancak mistik bilgiye erişmiş bir kimsenin kavrayabileceğidir. Teorinin kurucusu olan Alman gizemcisi ve düşünürü Rudolph Steiner, çağında geniş yankılar uyandıran ve bugün de Batı Avrupa ülkeleriyle Kuzey Amerika'da etkisini sürdüren bu fikirlerini, *Secret Science* (Gizli bilim, 1910) ve *Anthroposophic Theses* (Antropozofi üzerine tezler, 1925) adlı yapıtlarında açıklamıştır.

ANVİLLE Jean-Baptiste Bourguignon d' (Paris - 1697 / Paris 1782) Fransız coğrafya bilgini. Genç yaşta büyük ün kazanan ve kendisinden öncekilerin yapmış olduğu haritaları düzelterek daha yetkin hale sokan Anville, «Yazıtlar ve Güzel Yazılar Akademisi»ne üyeydi. Bilginin iki yüze yakın haritayı sadece kendi araştırmalarına dayanarak yaptığı ve bu alanda büyük bir bilimsel ilerleme gerçekleştirmiş olduğu bilinmektedir.

Anville, kendi çağında doğru diye kabul edilmiş olan İtalya, Mısır ve Yunanistan haritaları üzerinde de büyük değişiklikler yapmıştır. Ayrıca, uzun bir çalışma ve inceleme sürecinden sonra topladığı on bini aşkın harita, Krallık Kitaplığı tarafından satın alınmış ve saklanmıştır. Bir de İstanbul haritası çizmiş olan Anville'in *Géographie ancienne* (Eski çağlar coğrafyası, 1769) ve *Etats formés en Europe après la chute de l'empire romain en Occident* (Batı'da Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Avrupa'da kurulan devletler, 1771) adlı yapıtları haklı bir ün kazanmıştır.

ANZENGRUBER Ludwig (Viyana 1839 / Viyana - 1889) Avusturyalı piyes, roman ve hikâye yazarı. Basit bir köylü olduğu halde boş zamanlarını hikâye ve şiirler yazarak geçiren babasından edebiyat zevkini alan yazar, önce bir kitabevinde tezgâhtar olarak, daha sonra da aktörlük yaparak hayatını kazanmıştır. Ama eline yeterince para geçmeyen, dolayısıyle de edebiyatla istediği gibi uğraşamayan Anzengruber, bir aralık, piyesler, opera librettoları ve skeçler yazmağa koyulmuştur. Sanat yeteneğinden

Ludwig ANZENGRUBER : Polislikten yazarlığa..

daima şüphe etmiş olduğu ve sık sık umutsuzluğa kapıldığı için, otuz yaşında, Avusturya polis örgütünde —küçük de olsa, ne yazık ki— bir görev almaktan kaçınmamıştır. Geçim derdinden böylece kurtulan sanatçı, nihayet, istediği yetkinlikte yapıtlar üretmeğe başlamış; ve burada da, *Der Pfarrer von Kirchfeld* (Kirchfeld Papazı, 1870) ile *Der Meindbauer* (Düşünen Köylü, 1871) adlı ünlü piyeslerini ortaya koymuştur. Hemen bütün yapıtlarında dinsel bağnazlığı şiddetle yererek, anlayış ve hoşgörünün en geçerli insanî değerler arasında yer alması gerektiğini belirten yazar, Viyana sahnelerinde büyük bir başarı kazanacaktır

Üne erdikten sonra geçim derdi tamamıyle ortadan kalkan Anzengruber, ömrünün son on dokuz yılını bütünüyle edebiyat alanındaki çalışmalarına verebilmek için o talihsiz mesleğini bırakacak ve çeşitli roman ve hikâyelerinin yanı sıra yirmiden fazla piyes kaleme alacaktır

Anzengruber'in yapıtlarının hepsi aynı yetkinliği ve olgunluğu göstermez. Örneğin *Düşünen Köylü* ve *Der G'wissenwurm* (Vicdan azabı, 1874) gibi piyeslerinde, yazarın alaycı gerçekçiliği ve toplum hayatının sahte değerlerinden kurtulmuş insan doğasına beslediği derin inanç büyük bir ustalıkla dile gelmiştir Anzengruber, ayrıca, çeşitli yapıtlarında, toprağa ve atadan kalma geleneklerine bağlı insanların hayatlarını ideal bir yaşama tarzı olarak ele almış ve başarıyla işlemiştir. Bu açıdan, *Der Sternsteinhof* (Sternstein'ın Çiftliği, 1884) adlı romanını özellikle anmak gerekir. Henüz doğuş halindeki **natüralizm** doğrultusunda —ve bilip istemeksizin— kaleme alınmış olan bu romanın yanı sıra yazar, kısa hikâyelerinde de, köy hayatını ve tiplerini gerçekçi bir gözle dile getirmeyi başarmıştır.

AONO Suekiçi (1890) Japon yazarı ve edebiyat eleştirmeni. Yakın zamanlara değin Japon Edebiyatçılar Birliği başkanı olan Aono, ülkesindeki İşçi sınıfı edebiyatı akımının öncülerinden biridir. Japon Komünist Partisi'ne de üye olmuş, ama çok geçmeden bu partiden ayrılmıştır Art arda yayınladığı sayısız eleştiri, inceleme ve araştırmalarında ilerici görüşleri üstün bir kavrayış ve geniş bir insan anlayışıyle savunmağa devam eden yazarın en önemli yapıtı, 1930 yılında yayınlamış olduğu *Marksist Edebiyat* adlı incelemedir.

APACZAI CSERI Janos (Apaca 1625 / Kolozsvar 1659) Macar bilgini. Yoksul bir toprak kölesinin oğlu olan bilgin, ilk ve orta öğrenimini güçlükler içinde tamamladıktan sonra Hollanda'ya giderek ilâhiyat doktoru olmuş, sonra Erdel'e dönerek profesörlük yapmış; ama çok geçmeden, düşmanlarının iftira etmesi sonucunda. Kolozsvar orta okuluna öğretmen gönderilmiştir. Descartes felsefesinden hareket ederek kaleme aldığı *Magyar logikatska* (Macar Dilinde Küçük Mantık Kitabı, 1654) adlı son derece önemli yapıtında, en soyut felsefe kavramlarının Macarca karşılıklarını bulmak suretiyle, Macar bilim dilinin gelişmesine büyük çapta katkıda bulunmuştur. Hemen bir

yıl sonra, 1655 yılında, bütün bilimleri Macar dilinde öğrenmek olanağını sağlamak amacıyla yazdığı ve ilâhiyattan hukuka, matematikten tarihe, tüm bilim alanlarında bol malzeme içeren *Magyar Encyclopaedia* (Macar Ansiklopedisi) adlı dev yapıtıyle, çağının kültür hazinesini başarılı bir şekilde derlemiş olan genç bilgin, Macar Bilim Akademisi'nin tüzüğünü de hazırlamağa girişmiş; ama genç yaşta öldüğü için tamamlayamamıştır.

apaçıklık (Osm. bedahet, Fr. évidence, İng. evidence) Açık ve seçik bir fikrin karakteri. Bir fikrin apaçıklığı demek, o fikir, olumlama özelliğini içinde taşıyor demektir. Descartes'a göre apaçıklık, bir fikrin nesnel niteliğidir. Buna karşılık Leibniz, haklı olarak, apaçıklığın, daha çok, fikirler arasında kurulan bir «bağıntı»nın niteliği olduğunu söyler; nitekim, «bir matematik işlemin apaçıklığı»ndan, bu anlamda söz edilmektedir. Nesnel karakter taşıyan apaçıklık, Hegel'den beri, öznel karakter taşıyan ve öznel bir hakikat duygusunu dile getiren «kesinlik»e karşıt tutulmaktadır. Konuşma ve belgitleme işinin bütün amacı, öznel açıdan kesin olan şeyi, herkes için, yani nesnel açıdan apaçık kılmaktır

Aparajito bk. **Bir yoldur uzar gider.**

Aparthéid (Afrikaans dilinde «ayrılık», «başkalık») Güney Afrika Birliği'ni yöneten gerici çevrelerin yerli Afrika halklarına ve Avrupalı olmayan etnik topluluklara uyguladıkları hunharca ırkçı ayırım politikası. Gerçekten de bugün Güney Afrika Cumhuriyeti'nde, «beyaz» olmayan büyük çoğunluk her türlü yurttaşlık hakkından tamamıyle yoksun yaşamaktadır Beyaz olmayan herkes —Avrupalı bile olsa— beyazlardan daha düşük ücret alır ve ayrı kentlerde yada ayrı mahallelerde oturmak zorunda bırakılır Bu insanlıkdışı politika 1948 yılından iitbaren Malan tarafından şiddetle uygulanmış, onun ardılları Verwoerd ile Vorster tarafından daha da katılaştırılmıştır. Bütün dünyada geniş protestolara yolaçan bu acı durum, başta özgür Afrika devletleri olmak üzere bir çok ülkenin Güney Afrika Birliği ile diplomatik ilişkilerini kesmesi sonucunu doğurmuştur. Öte yandan Birlik'teki yerli halkın kurtuluş mücadelesi de gittikçe sertleşmekte ve hızlanmaktadır

İnsanlığın yüz karası iki amansız Apartheid *uygulamacısı :*
H. Verwoerd

B. J. Vorster

Güney Afrika Birliği'nden iki iğrenç görüntü
Kahrolsun emekçi Zenciler

Yaşasın sömürgen Avrupalılar

apatil bk. **duyumsamazlık.**

apeiron Anaksimandros tarafından, sınırsız, belirsiz, niteliksiz maddenin sürekli hareket halini dile getirmek amacıyla kullanılan kavram. Buna göre, sonsuza dek çeşitli nesneler ve bütün âlemler, örneğin sıcak ile soğuk ve yüksek ile alçak gibi, karşıtların mücadelesinin apeiron'dan ayrılması yoluyle meydana gelirler. Apeiron kavramı, madde'yi örneğin hava ve su gibi tözlerle özdeş gördüğü için, Eski Yunan maddeciliğinin gelişmesinde ileri bir adımdı. Puthagorasçılara göre apeiron, kendi karşıtı olan sınırlı-olan ile birlikte varolan herşeyin temelini meydana getiren sınırsız ilkedir.

Apofansis (Fr ve İng. apophansis) Aristoteles'te bir mantık önermesi. Düşünür şöyle açıklar bu önermeyi Her ifadenin bir anlamı vardır. Ama her ifade bir önerme değildir; ancak doğruluk yada yanlışlık taşıyan ifadeler, önermedir. Klasik mantıkta apofansis, bir şey hakkında bir şeyi olumlamak yada olumsuzlamaktan başka bir anlama gelmez. Apofansis, bir çıkarsama yapmak amacıyle başka ifadelerle birlikte kullanıldığında, Aristoteles buna «öncüller» anlamına **protatis** adını verir.

Apokalips (1498) Albrecht Dürer'in tahta üzerine 14 gravürden oluşan dizisi. Büyük sanatçının daha on beş yaşında başladığı gerek bakır ve gerekse tahta üzerine gravür alanındaki ustalığı 1496 yılına doğru örneksel bir kusursuzluğa ulaşmış bulunmaktaydı. Ve daha o yıllarda Dürer, ilk gerçekten kişisel yapıtı sayılan Apokalips illüstrasyonları dizisinin desenlerini yapmağa koyuldu. Ermiş Yuhanna'nın metnindeki şiddeti de aşan atılganlıkta çizgilerdi bunlar. Levhaların çarpıcılığı, desenlerinkini de aşacaktı. Nitekim yapıt, bütünlüğü içinde tanınır tanınmaz sınırsız bir popülerlik kazandı; ve, özellikle **Reform** dönemi boyunca büyük çapta etkili oldu. *Apokalips*'i oluşturan levhalara, ayrıca, büyük ustanın, Hristiyanlığın en köklü temalarından biri aracılığıyle, kendi hümanist özlemlerini dile gltirdiği bir simgeler zinciri olarak da bakabiliriz. ▶

apolitizm (Fr apolitisme, İng. apolitism) Politik hayatın dışında kalma eğilimi «Politika bir bataklıktır» yada «politika politikacıların işidir» gibi gerekçelerle sosyoekonomik ve politik sorunların çözümüne katılmamak, sadece kendi dar çerçevesi içinde yaşamağa kalkışmak, aslında burjuvazinin politikasına hizmet etmektir. Nitekim egemen burjuva çevreleri, emekçileri sınıf mücadelelerinden uzaklaştırmak için apolitizm propagandasını el altından ve ustaca sürdürürler. Sosyalist toplumda apolitizm, düpedüz bir gericilik kalıntısı ve bir çağ-

dışılık belirtisi olarak kabul edilmektedir. Ve unutmayalım Fransız düşünürü Royer-Collard'ın isabetli deyişiyle, «siz politikayla uğraşmazsanız, politika sizinle uğraşır».

APOLLİNAİRE Guillaume (Roma 1880 / Paris 1918) Fransız şairi ve yazarı. İtalyan ve Polonyalı karışımı bir aileden gelen Apollinaire'in gerçek adı, Guillaume de Kostrowitski'dir. Güney Fransa kentlerinde öğrenim görmüş ve bir süre Belçika ile Almanya'da kalmıştır. 1898 yılında Paris'e gelmiş, ilk şiirlerini ***Revue Blanche*** ve ***Plume*** adlı dergilerde yayınlamıştır. Özellikle, ünlü şair ve tiyatro yazarı Alfred Jarry ile dostluk kurmuş ve o dönemde tüm canlılığını korumakta olan sembolist şiir anlayışının etkisinde kalmıştır. Yenilik yanlısı olan ve öncü modern sanat anlayış ve akımlarına büyük yakınlık duyan genç şair, Kübizm'in savunuculuğunu yapmış; kendi deyişiyle, «geleceğin ve sınırsızın öte yanında» yer alacak bir şiir sanatının kaynaklarını bulmağa çalışmıştır.

Apollinaire, herşeyden önce, eski ve geniş bir kültüre derinden derine bağlı olduğu halde, modern hayatın getirdiği yeniliklere karşı da sonsuz ilgi duyan bir sanatçı-

Apokalips'i oluşturan gravürlerden biri.

«Bizim soylu acıklı hikâyemizin
Tümü bir gaddar maskesini andırır
Ne oyunu raslantının yada sihrin
Ne de buna benzer bir tarafı vardır»
APOLLİNAİRE

dır. Köklü bir değişikliğe uğramakta olan toplum ve kültür hayatının etkileri, onun kişiliğinde açıkça görülür. Yıkılmak üzere olan köhne bir dünya ile doğmakta olan yeni bir dünya arasında yaşadığının bilincine varmış bulunan Apollinaire, şiir sanatını, bu büyük değişikliği dile getirecek şekilde yenilemesini bilmiştir. Onun şiirlerinde, ek olarak sunduğumuz parçalarda da görüleceği gibi, klasik öğelerin yanı sıra, otomobillerin, filmlerin, Birinci Dünya Savaşı'nın, konu ve esin kaynağı olarak yer alması işte bundan ötürüdür. Bir yandan Fransız şiirinin halkçı ve lirik geleneğine uyarak Villon'u andıran şiirler yazmış; ama öte yandan da, şiir sözlüğünü, konularını ve imgelerini kökten değişikliğe uğratarak, XX. yüzyılın modern şiir sanatına öncülük etmiştir.

Apollinaire, bütün kültür alanlarına derinden derine merak duyan bir kimseydi. Bundan dolayı da, değerli ve nâdir kitaplar basarak editörlük yaptığı gibi, erotik romanlar da yazmış ve Fransız Ulusal Kütüphanesinin yasak kitaplar bölümünde çalışarak, bu yapıtlara ilişkin katalogun düzenlenmesi işinde yardımcılık yapmıştır. Sanatçı, 1909 yılında, ***Sur la Poésie symboliste*** (Sembolist Şiir Üzerine) adlı bir inceleme ile ***Enchanteur Pourrissant*** (Kokuşan Büyücü) adlı bir uzun hikâye ve yine garip öykülerle dolu ***L'Hérésiarque et Cie*** (Rafızî Başkan ve Şürekâsı) adlı bir üçüncü yapıt da yayınlamıştır.

Şair, 1913 yılında, ***Alcools*** (Alkoller) adını taşıyan ünlü şiir kitabını yayınlamıştır. Bu yapıt, Blaise Cendrars'ın aynı yıl-

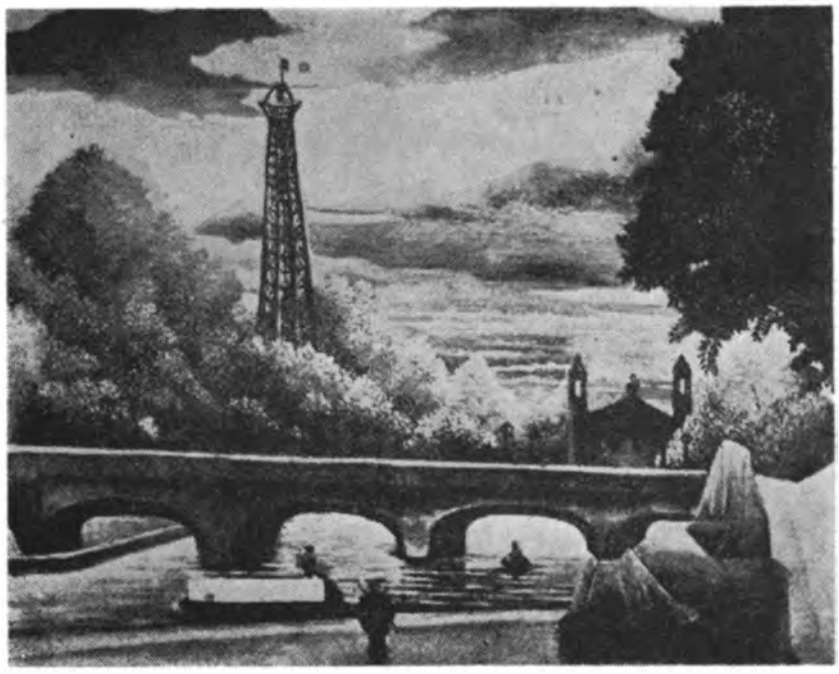

Gümrükçü ROUSSEAU'nun ünlü tablosu :
Eyfel Kulesi ve Trocadéro
«Mirabeau köprüsünün altından La Seine akar
ve bütün aşklarımız»
APOLLİNAİRE

larda yazıp yayınladığı şiirlerle birlikte, modern Fransız şiirinin ana kaynağını meydana getirmektedir. Aynı yıl, Apollinaire'in kübist ressamlarla ilgili inceleme yazıları da yayınlanmış ve geniş yankı uyandırmıştır. Ayrıca sanatçı, gene aynı yıl, İtalya'da ortaya çıkan fütürizm akımına da katılmıştır.

Bir yıl sonra, ***Soirées de Paris*** adlı dergide, Apollinaire'in ***Calligrammes*** genel başlığı altında kaleme aldığı parçaları çıkmağa başlamıştı. Sanatçı bu şiirlerini, ele aldığı konuyu dizgi tekniğinden yararlanarak taklit edecek biçimde okurlara sunuyordu. Hem dizelerin istifi, hem de dizgi olanakları açısından resim sanatını da örnek alan ***Kaligramlar***, daha sonra, 1918 yılında, aynı adı taşıyan ünlü kitapta toplanmışlardır.

Marie LAURENCİN'den otoportre :
«O kadın öylesine güzeldi ki
Bana hep korku verdi»
APOLLİNAİRE

1915 Nisanından 1916 yılının Mart ayına kadar cephede çarpışan Apollinaire, savaşı olağanüstü ve heyecan dolu bir macera olarak yaşayacak ve siperlerde hem edebiyat üzerine yazılar, hem de üstün güzellikte şiirler yazacaktır. Başından yaralandığı için Paris'e dönmesine izin verilen sanatçı, yeniden, edebiyat çalışmalarına yakından katılmağa başlamıştır. Aynı yıl ***Le Poète assassiné*** (Öldürülen Şair) adlı bir hikâye kitabıyle ***Les Mamelles de Trésias*** (Trésias'ın Memeleri) adlı bir piyed yayınlayan Apollinaire, bu ikinci yapıtına yazdığı önsözde, ilk olarak Albert-Birot tarafından ortaya atılmış olan ve çok geçmeden XX. yüzyılın en büyük edebiyat akımlarından birinin adı haline gelen surréaliste (gerçeküstücü) sözcüğünü de kullanmaktaydı.

Şair, 1918 yılında, ***Kaligramlar***'ın yanı sıra, ***Flâneur des deux rives*** (İki Yakanın Aylağı) adlı hikâye kitabını da yayınlamış ve şiirlerinin esin kaynağı olan «Kızıl saçlı dilber» Jacqueline Kolb'le evlenmiştir. Apollinaire, aynı yıl İspanyol nezlesine yakalanarak genç yaşta ölecektir

Femme assise (Oturan Kadın, 1920) ve ***Ombre de mon amour*** (Aşkımın Gölgesi, 1947) gibi yapıtları ölümünden sonra yayınlanan şair, kendi şiir anlayışını ***L'Esprit nouveau et les poètes*** (Yeni Ruh ve Şairler) adlı denemesinde derli toplu bir şekilde açıklamıştı. Sözcüğün gerçek anlamında devrimci olmaktan çok yenileyici bir yapıt bırakmış olan Apollinaire, şiiri, gerçeğin gizli yüzünün bir açımlanışı olarak kavramaktaydı. Bilimin İnsan psikolojisinde ve varoluşun genel ritminde meydana getirdiği derinlemesine alt üst oluşun ve hayalgücüne açtığı sınırsız alanın tam bilincine ermiş ender sanatçılardan biri olan büyük şair, «yeni ruh»un bellibaşlı itici gücünü sürprizde görüyor ve, kendi deyişiyle, «her insanî girişimin içinde bulunan tesadüf, risk ve gizem payı»nı dile getirmeyi amaçlıyordu. Şiirlerinin yanı sıra, genellikle sanat ve özellikle şiir konusundaki teorik görüşleriyle de genç şairler üzerinde büyük etki yaratan Apollinaire, ünlü gerçeküstücü André Breton tarafından «Son Şair» diye adlandırılmıştır.

APOLLİNAİRE'in 1913 yılında çekilmiş
bir fotoğrafı.

APOLLİNAİRE'den seçmeler

MARIZIBILL

Büyük bir caddesinde Kolonya'nın
Bir gider bir gelirdi akşam vakti
Herkese cömert şirin cana yakın
Kaldırım bitince gider içerdi
Basık meyhanelerde yorgun argın

Kuru tahtalarda yatmağa razı
Alyanak kumral bir oğlan yüzünden
Bir Yahudi sarmısak kokar ağzı

Çin dönüşü Şanghay kerhanesinden
Çıkarıp getirmişti kızcağızı

Çok görmüşlüğüm var böylelerini
Omuzlarına ağır gelir kader
Kararsız, rüzgârda yaprak misali
Gözleri kısık lâmbalara benzer
Kalpleri işler kapıları gibi

Türkçesi S. Eyüboğlu - N. Cumalı

1909

Hanımın üstünde bir entari
Erguvan ağır ipekliden
Omuzdan tutturulmuş
İki parçalı bir üstlük
Kenarları altın işlemeli

Melekler gibi dans eden gözler
Kendisi güleç mi güleç
Fransa'nın renklerinden bir yüz
Mavi gözler beyaz dişler kankırmızı dudaklar
Fransa'nın renklerinden bir yüz

Göğüs çepçevre açık
Saçlar Récamier biçimi
Bir de eşsiz çıplak kollar

Gece yarısını çaldı mı

Entarisi erguvan ağır ipek
Üstlüğü altın işlemeli
Göğsü çepçevre açık
Çatkısı altın hanım
Gezdirir lülelerini
Hem tokalı küçük terliklerini sürür

Öylesine güzeldi ki
Sevmeğe yanaşamazdın

Ben koca mahallelerin yırtıcı kadınlarını sevdim
Her gün yeni doğumlar olur oralarda
Demir kan olur alev onlara beyin
Makinelerin eli yatkın halkını sevdim hep sevdim
Lüks güzellik onların köpüğünden başka bir şey değil
O kadın öylesine güzeldi ki
Bana hep korku verdi.

Türkçesi N. Cumalı

AV BORUSU

Bizim soylu acıklı hikâyemizin
Tümü bir gaddar maskesini andırır
Ne oyunu raslantının yada sihrin
Ne de buna benzer bir tarafı vardır
Aşkımızı içli bir hale getirsin

Ve Thomas de Quincey gibi günden güne
Alışıp afyon zehrine temiz ve hoş
Talihsiz Anna'yı düşüne düşüne
Geçelim geçelim bunları madem boş
Ama ben hatırlamadan edemem gene
Hatıralar çalan av borularıdır
Sesleri uzak rüzgârlarda dağılır

Türkçesi : N. Cumalı

KIZIL SAÇLI DİLBER

Ele güne karşı duygu dolu bir insan olarak ortadayım
Hayatı anladım bir ölümlü ölümü de ancak benim kadar anlar
Denedim acının her türlüsünü sevinçlerini aşkın
Bazı bazı yalbana atılmadı düşündüklerim
Bir kaç dil bilirim
Az çok gezip tozdum
Savaşı gördüm topçuda piyadede
Başımdan yaralandım klorform verip yardılar
En yakın dostlarım bu Allahın belâsı kavgada gitti
Eskiden yeniden bir insan ancak benim kadar anlar
Bugünlük bu savaşı bir yana bırakalım da
Bizbize bize göre dostlar
Bu sürüp giden gelenekle yenilik Buyruklukla Serüven
kapışmasını bir hükme bağlayalım

Sizler ki ağzınızın yapısı Tanrı ağzıyle bir
Ağzınızdan her çıkan buyruk demektir
Hoş görün sırasında karşılaştırınca
O buyruk dışına çıkmayan kulları
Biz serüvenden serüvene koşanlarla
Düşman tutmayın bizi kendinize
Size geniş bilinmedik ülkeler bağışlamaktı meramımız

Sır çiçek sunar o ülkede kim uzatırsa elin
O ülkede yeni yeni ateşler renk renk görülmedik
Akla imgeleme sığmaz nice bin görüntüler
Her biri gerçekleşmeyi bekler
Meramımız erişmek o iyilik diyarına o suspus o uçsuz bucaksız

Zaman olur eldedir zaman olur ki tekrar geçer ele
Acınsın biz durmadan gelecekle sonsuz
Sınırlarında döğüşenlere
Acınsın hata ettiklerimize günah işlediklerimize

Geldi çattı sarsıcı yaz mevsimi
Gençliğim tıpkı göçüp giden bahar
Ey güneşle gelen o yakıcı Bilgelik demi
Beklediğim
O tatlı o soylu biçimle beraber
Seveyim diye ölünceye kadar
Kendine çeker beni gücüyle bir mıknatısın
Tapılası cana yakın
Kızıl saçlı bir dilber

Derler saçları altın
Uzun güzel bir şaşkın
Gözalan alevlerinde
Çaygülleri yana söne

Gülün gülün gene bana
Karşımda cümle âlem hele siz buralılar
Demeğe dilim varmaz desem neler var
Neler var demeğe kalksam izniniz çıkmaz
Gelin acıyın bana

Türkçesi : N. Cumalı

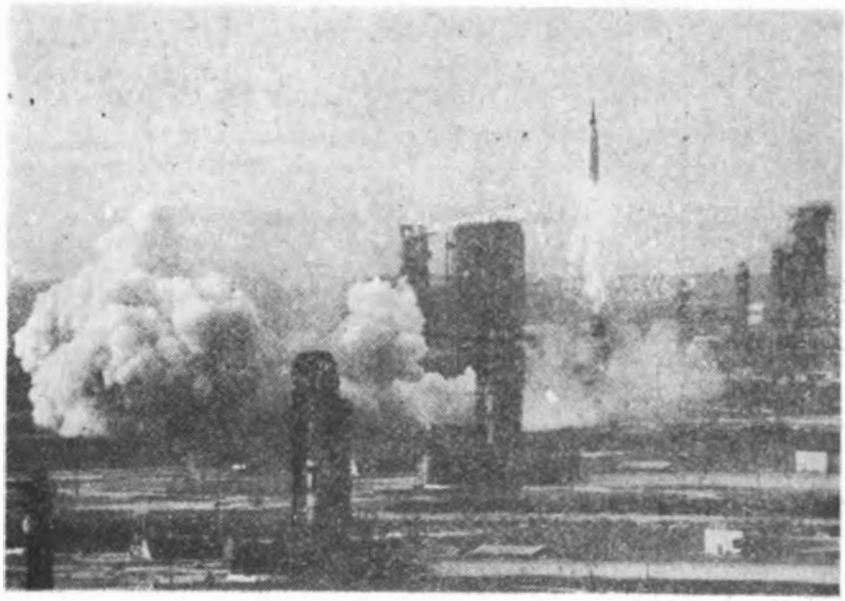

Apollo'yu taşıyan Saturn 5 füzesinin havalanışı sırasında genel görünüş.

Apollo Amerika Birleşik Devletleri'nde Ay'a kosmonot gönderimi için kurulan bir uzay gemisinin ve amaca ilişkin uçuş programının adı. Saturn 5 füzesiyle atılan Apollo'nun ilk uçuşları 1967 sonuyle 1968 başında gerçekleşti. Gemi, «modül» adı verilen biribirine kenetlenmiş iki parçadan oluşmaktaydı. Bu iki parça, bir bütün halinde Ay'a uçtu ve gene birlikte Ay yörüngesine girdi. Kumanda modülünde üç kosmonot vardı; ve bunların ikisi, ikinci modülle Ay'a inişi gerçekleştirdikten sonra yörüngede kendilerini bekleyen kumanda modülüne dönmekle görevliydiler. Sonra da dünyamıza.. Nitekim bir dizi deneme uçuşundan sonra, N. Armstrong, M. Collins, E. Aldrin'den kurulu ekip *Apollo 11*'le çıktıkları uzay yolculuğunda insanlık tarihinin en göz kamaştırıcı zaferlerinden birini kazandılar. Özellikle dinsel kaynaklı bütün kör inançlara öldürücü bir darbe olan bu zafer, 20 Temmuz 1969 günü gerçekleşecekti. Böylece, astronotik biliminin kurucusu Tsiolkovski'nin kehaneti de gerçekleşmiş oluyordu «Dünya insanlığın beşiğidir ancak.. demişti büyük bilgin. Ama insanoğlu hep de beşikte kalmaz ya!»

apollonumsu (Fr. «Güneş ve Uyum tanrısı Apollon'a benzeyen» anlamına, apollonien) Şarap tanrısı Dionisos'a benzeyen anlamına ***diyonisosumsu*** sözcüğüyle birlikte, insan düşüncesinin iki çelişkin yanını belirtmek için, ***Tragedyanın Doğuşu*** adlı yapıtında Nietsche tarafından kullanılan terim. Diyonisosumsu, sarhoşluk yada öfke içinde içtepi ve atılımlarına teslim eder kendini; oysa apollonumsu, bu içtepi ve atılımlarını kesinlik taşıyan bir düşünce ve belirginlik kazanmış bir biçim içinde eriten tiptir. Nietsche'ye göre, örneğin Eski Yunan tragedya şairi Aiskhilos, «bireylemenin ve doğru sınırların uyanık ve aydın tanrısı Apollon'un bir oğludur».

APOLLON «Uyum ve güzelliğin aydın tanrısı...»

aporia Eski Yunan felsefesinde, nesnenin kendisindeki yada kavramındaki bir çelişmeden dolayı çözülmesi zor olan problem. Elea'lı Zenon tarafından, düşünürün kendisi bu terimi kullanmamış olmakla birlikte, hareketin olanaksızlığı hakkında ileri sürülen kanıtlara aporia denir «İkiye bölme» aporia'sı şöyle ifade edilir Herhangi bir noktaya varmak için, o noktaya kadar olan mesafenin yarısını kat etmek gerekir, yarı mesafeyi kat etmek için de o mesafenin yarısını kat etmek gerekir ve bu sonsuza dek böylece devam eder. Bu öncülden, hareketin olanaksız olduğu sonucu çıkarılır. **Akhilleus ile kaplumbağa aporiası**'nda belirtilen şudur: Tezgiden Akhilleus, kaplumbağaya hiç bir zaman yetişemeyecektir; çünkü Akhilleus kaplumbağanın hareket noktasına vardığında kaplumbağa daha ilerde olacak ve bu ilerdelik sonsuza kadar sürecektir.

Zenon, çelişkili karakterine doğru bir şekilde işaret etmiş olmakla birlikte hareketin çelişmeli anlarının birliğini anlayamadığı için bundan, hareketin olanakdışı olduğu sonucuna varmıştı.

Aporia terimi, felsefi anlamını, ilk olarak Platon ile Aristoteles'in yapıtlarında bulmuştur. Aristoteles bu terimi, «karşıt akıl yürütmeler arasındaki eşitlik» şeklinde tanımlar. Öte yandan Kant'ın **çatışkı**'ları (yada, **antinomi**'leri) da aporia'ya yakın düşer.

aposteriori, sonsal (Fr ve İng. a posteriori) Apriori'nin karşıtı Deney yoluyle elde edilen bilgiyi nitelemek için kullanılır.

APPEL Karel (Amsterdam 1921) Hollandalı ressam. İkinci Dünya Savaşı'nın sona erişinden sonra kurulmuş ünlü **Cobra** topluluğunun üyesi olan ve 1950 yılından beri de Fransa'da oturan Appel, özellikle Picasso'nun ve çocuk desenlerinin etkisinde

Karel APPEL'den **Kafa I.**

Karel APPEL'in 1958 yılında yaptığı ünlü tablo : **Çiçek açan kafalar.**

kalmıştır 1954 yılında dünya çapında üne kavuşan sanatçı, üst boya vurarak kabartılmış canlı ve saf renklerle çalışır. Sarsıcı bir saldırganlık taşan kompozisyonlar halinde gerçekleştirdiği portre ve nülerin yanı sıra dekor ve vitraylar da yapmıştır Appel, başta Paris olmak üzere dünyanın en tanınmış sanat merkezlerinde sürekli sergiler açmaktadır

APPERT Nicolas-François (Châlons-sur-Marne 1750 / Massy - 1841) Fransız mucidi. Bir otelcinin oğlu olan Appert, genç yaşında ticaret hayatına atılmış ve kardeşleriyle birlikte birahane, şekerci dükkânı, vs. işlettiği gibi birtakım soylu ailelerin çeşnicibaşılığını da yapmıştır. Ama Appert'i asıl ölümsüz kılan, yiyecekleri sıcağa göstermek suretiyle taze bir şekilde saklama tekniğini bularak, besin endüstrisi alanında büyük ilerlemelerin gerçekleşmesini sağlaması olmuştur

Konserveciliğin öncüsü Nicolas APPERT.

Appert'den önce besinler, tuzlama, kurutma yada isleme yoluyle korunabiliyordu. Ne var ki, bu şekilde saklanan yiyeceklerde organik özellikler kaybolduğu için, bu tür yiyeceklerle beslenenlerde sık sık iskorpit hastalığı görülmekteydi. Appert ise, kapalı bir kap içinde ısıtılan bir yiyeceğin, bozulma ve kokuşmaya uğramadan, uzun süre korunabileceği fikrinden hareket ederek, çeşitli denemeler yapmış ve başarıya ulaşmıştır. Gerçekten de, 1790 yılından itibaren Appert, et, süt ve meyve gibi belirli birtakım yiyecekleri kapalı şişeler içinde korumayı başarak satışa çıkarmıştır. 1809 yılında, bulmuş olduğu bu yeni ve önemli metodu açıklaması için İçişleri bakanlığınca yapılan teklifi ve sunulan büyükçe bir telif ücretini kabul eden Appert, ***Le livre de tous les ménages ou l'art de conserver pendant plusieurs années les substances animales et végétales*** (Her Evin Kitabı, yada, Hayvansal ve Bitkisel Maddeleri Uzun Yıllar Koruma Sanatı, 1810) adlı yapıtını kaleme almıştır. Mucit, bu kitabında, bulmuş olduğu metodu enine boyuna açıklayarak konserve endüstrisinin kurulmasına öncülük edecektir.

Nitekim İngilizler, çok geçmeden Appert'in metodlarını geliştirerek, besin endüstrisinde önemli ilerlemeler ortaya koymuşlardır. **İnsanlığın iyiliği için çalışan kimse** sıfatıyle onurlandırılan Appert, metodunu daha da yetkin hale getirmek için denaylerine devam etmiş; ve konserve yiyecekleri cam şişelere değil de kalaylanmış teneke kutulara koyarak piyasaya çıkarmıştır. İçkilerin korunması alanında da araştırmalar yapmış olan büyük mucit, buluşları sayesinde muazzam bir servet elde ettiği halde, bütün bu parayı yeni incelemeler yolunda harcayarak iflasa düşmüş ve yoksulluk içinde ölmüştür.

APPİA Adolphe (Cenevre 1862 / Nyon 1928) İsviçreli tiyatro rejisörü ve kuramcısı. Önce bir hekim olarak hayata atılan Appia, sonradan müziğe ve opera sanatına ilgi duyarak çok geçmeden kendini tamamiyle mizansen sorunlarına vermiş ve modern sahne sanatının gelişmesini büyük çapta etkilemiştir. O güne kadar gelen gerek klasik, gerekse romantik tiyatro anlayışları, sadece iki boyutlu dekorlara dayanmakta; eşyayı, tarihe ve doğadaki aslına tıpatıp uygun bir şekilde canlandırmağa çabalamaktaydı. Oysa Appia, aynı plan üzerinde boyanmış ve cansız, gözü aldatıcı bir muşambadan farksız olan bu klasik dekor yerine, üç boyutlu, dinamik ve telkin gücü taşıyan bir ortam yaratma yolunu tutmuştur. Sahte gerçekçilik ve kaba kopyacılık yerine telkine ve izlenimler uyandırmağa, illüzyon yerine atmosfer yaratmağa, eski yapay perspektif yerine plastik sahne temeline dayanan konstrüktivizm tekniği böylece doğmuştur.

Appia, bu atmosferi canlı bir biçimde kurabilmek amacıyle, özellikle ışık, renk ve gölgelerin kontrastlarından yararlanmış; sahne tabanında düzey çeşitlenmesine başvurmuş; dekor çizgilerini yatay, düşey ve eğik olmak üzere sert bir şekilde düzenleyerek, sahne üzerindeki eşyayı olabildiğince aza ve basite indirgemiştir. Sahne, bu uygulame sayesinde, beğeni ve yerel renkler gibi dış etkenlere uymaktan kurtularak piyesin kendi iç yasalarına, aksiyonun dramatik yapısına uygun bir hale sokulmuş olmaktadır.

Bütün bu yeni uygulama alenları içinde, Appia'nın özellikle üzerinde durduğu alan, ışık düzenidir. O güne kadar hep yerden verilegelen monoton sahne ışıkları yerine, yandan ve yukarıdan verilen, oyuncunun hareketine göre dönebilen, yerine göre kısılıp yerine göre parlaklaşan modern ışıklandırma tekniğinin yaratıcısı, Appia'dır. Herşeyden önce operada uygulanan bu teknik sayesinde opera aksiyonuna, içinde hapsolup kaldığı müzikal süre'nin yanı sıra, bir de mekân içinde gelişme olanağı sağlanmaktadır. ***La Mise en scène dans le drame wagnérien*** (Wagner dramında Mizansen, 1895) ve ***Die Musik und die Inscenierung*** (Müzik ve Mizansen, 1899) adlı yapıtlarında geliştirdiği bu öncü fikirleri özellikle Wagner'in opera yapılarına üstün bir başarıyla uygulayan büyük sanatçı, dram mizansenine yepyeni bir üslûp getirmiştir.

APPİANOS (II. yüzyıl) Eski Yunan tarihçisi. Üslûbunun açık seçikliği ve olayları nesnel bir şekilde betimleyişi ile, çağının tarihçileri arasında kendine özgü bir yer yap-

mış olan Appianos, genç yaşta Roma'ya gitmiş ve önemli resmî görevlerde bulunmuştur. Bilginin, daha sonra, Mısır'da malî Devlet işlerinin sorumlu yönetmenliğini yapmış olduğu da bilinmektedir. Özellikle, Romalıların yenilgiye uğrattığı kavimler hakkında bilgi veren ve iç savaşları bütün ayrıntılarıyle anlatan Appianos'un ***Roma Tarihi*** adını taşıyan önemli bir yapıtı vardır. Bu kitabında bilgin, tarihsel olayları, bölgeler ve kavimler açısından ele alıp ayrı ayrı incelemektedir.

APPLETON Edward (Bradford - 1892) İngiliz fizik bilgini. Yoksul bir ailenin çocuğu olan Appleton, Cambridge'te okumuş, genç yaşta profesör olmuş ve magnetik dalgalar ile iyonosfer üzerinde yaptığı incelemelerle tanınmıştır. Atmosfer ve stratosferde meydana gelen olaylar konusundaki araştırma ve buluşlarından dolayı bilgine, 1947 yılında, Nobel Fizik Ödülü verilmiştir. Appleton'ın en önemli buluşu, 1924 yılında, kısa dalgalar sayesinde iyonosferdeki Kenelly-Heaviside tabakasının yeryüzünden uzaklığını saptaması olmuştur. Bu araştırmalar sonunda, iki yüz alli ile dört yüz kilometre yöksaklikte ikinci bir iyonosfer tabakasının varlığını meydana çıkaran bilgin, İkinci Dünya Savaşı boyunca yaptığı denemeler sonucunda Ay üzerinde yankılanma olayını sağlayarak radar'ı bulacak ve kullanımını gerçaklaştirecaktir. Appleton daha sonra Samanyolu'ndan yayılan kısa dalgalar konusunda incalamelara girmiştir.

Edward V. APPLETON «Radar'ı ona borçluyuz..

APRESYAN Yurl Derekoviç (Moskova 1930) Sovyet dil bilgini. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi'ne bağlı Rus Dili Kurumu'na üye olan Apresyan, ülkesinde yapısal yöntemleri savunan ve çalışmalarını bu görüş doğrultusunda sürdüren bilginler topluluğu içinde yer alır. Çağdaş anlambilimi ve sözcükbilimi etkileyen özgün çalışmalar yapmıştır Bilimsel bir kesinliğe ulaşabilmek için uzun ve somut araştırmalara girişen Apresyan, 1962 yılında yayınladığı *Anlamların ve yapılı anlambilim alanlarının dağıtımsal çözümlemesi* başlıklı ilk büyük yazısında, dağıtımsal ve dönüşümsel analiz yoluyle anlambilimsel sınıflandırmalar elde etmeyi ve sözlük anlamlarının sistemli bir tanımını vermeyi amaçlamakta; böyle bir tanım için de, sözlük anlamlarının oluşturucu ve ayırıcı özelliklerinin ayrıltırılmasına yönelmekteydi. Apresyan, daha sonra giriştiği yöntembilim alanındaki denemelerine dayanarak 1966 yılında, Sovyet dilbiliminin anlaşılması bakımından bir kaynak önemi taşıyan *Çağdaş yapısal dilbilim ve yöntemleri* başlıklı yapıtında, özellikle, o güne kadar söz konusu dilbilim örneklerinin sınıflandırmasını yaptı. Anlatımların anlambilimsel ve sözdizimsel özellikleri arasında karşılıklı bağıntılar bulunduğunu daha 1961 yılında kanıtlamış olan bilgin, 1967 yılında, sözdizimsel yapıların kullanımına dayanan, *Rusçadaki fiilerin anlambilimi üzerine deneysel inceleme* adlı yapıtını yayınladı. Bu yapıtta, elde edilen sınıflandırmalardan çok, anlamların eşanlam incelemesiyle varılan sonuçlar önemlidir. Apresyan, 1969 yılından bu yana, sözlüğün birleştirici özellikleri ve bir tanımlama üst dili konusunda sürdürdüğü çalışmalara paralel olarak, İ.A. Melçuk ve A.K. Jolkovski tarafından önerilen «anlam-metin» örneğine uygun bir sözlüğün hazırlanması için çalışmaktadır.

apriori, önsel (Osm. kablî, Fr. ve İng. a priori) Her türlü deneyden önce var olan. Deneyöncesi diye de tanımlayabileceğimiz bu terim, «deneyle edinilen» anlamına kullanılan *aposteriori* terimine karşıttır. Kant'a göre, deneyle edindiğimiz bilgiden önce zihnimizde bulunan ilkeler, düşünceler yada bilgiler «apriori»dirler.

APUHTİN Aleksey Nikolayeviç (Bolşov-1841 / Petersburg 1893) Rus şairi. Soylu bir ailenin çocuğu olan Apuhtin, sağlam bir eğitim gördüktan sonra hukuk öğrenimi yapmıştır. Petersburg'da yüksek rütbeli subaylar ve büyük bürokratlar arasında yaşayan şair, bu çevrenin özelliklerini şiirlerinde büyük bir ustalıkla dile getirmiştir. 1886 yılında yayınladığı *Stikhotvoreniya* (Nazımlar) adlı şiir kitabında ise, klasik motifler aracılığıyle yurtsaverlik duygusunu işlemiştir. Yine aynı kitapta, şairin tarihsel olayları da ele aldığını ve köy hayatıyle ilgili aşk maceralarını ustaca canlandırdığını görürüz. Apuhtin'in yapıtlarının en temel özelliklerinden biri de, neşeli ve uçarı oluşlarıdır.

APULEIUS (Madaura - 125 / Karteca - 180): Latin yazarı. Kuzey Afrika'da doğup yetişen yazar, alabildiğine maceralı bir hayat geçirmiş; bu arada, özellikle bilim ve sanat yapıtlarıyle ve büyücülerle uğraşmış; Kartaca ve Atina'da öğrenim gördükten sonra da Roma'da avukatlık yapmıştır Yazar, felsefî düşünceleri bakımından Platon'a bağlıdır. Nitekim, *De Platone et eius dogmate* (Platon ve Öğretisi Üzerine) adlı yapıtında, büyük filozofun düşüncelerini incelemektedir. Apuleius'un, ayrıca, *De deo Socratis* (Sokrates'in Tanrısı Üzerine) adlı bir felsefe yapıtı daha bulunmaktadır.

APULEİUS, XV. yüzyıl sonu Almanya'sında böyle tasarlanıyordu.

Ne var ki, Apuleius asıl ününü *Metamorphoses* (Değişimler) adlı romanına borçludur. ***Altın Eşek*** diye de anılan ve 12 kitaptan oluşan bu yapıtında yazar, büyü yoluyle eşek haline sokulduktan sonra tanrıça İsis'in yardımıyle yeniden insan haline giren Lucius adlı bir gencin başından geçen olayları aktarma bahanesiyle, çağının tipik kişilerini ve göreneklerini gerçekçi bir gözle dile getirmektedir Sonradan Batılı yazarlarca art arda taklit edilecek olan, ünlü, *Psyche ile Cupidon'un Aşkları* adlı öykü de bu romanın içinde yer alır.

Apuleius'un *Apologia* yada *Prose de magia* (Savunma, yada, Kendi Hakkında Büyü Üzerine) adlı yapıtı ise, büyücülük suçlamasıyle yargılandığı vakit yapmış olduğu ünlü savunmayı içermektedir. Yaşadığı toplumu ve bu toplumun kör inançlarını kıyasıya eleştiren bu yapıt, o çağın fikir ve sanat dünyası hakkında sağlam bilgiler vermesi bakımından ayrıca önemlidir.

Apu Sansar bk. **Bir yoldur uzar gider.**

AQUİNO'LU THOMAS (Roccaseacca - 1227 / Fossa Nova 1274) İtalyan tanrıbilgini ve düşünürü, Hristiyan ermişi. 1323 yılında ermişliği Kilisece resmen tanınan düşünür, dominiken tarikatinde keşişlik yapmış ve Büyük Albert'den ders görmüştür. Aquino'lu Thomas'nın nesnel idealist felsefesi, Aristoteles felsefesinin, özüne aykırı şekilde

değişikliklere uğratılarak Hristiyan dinine (daha doğrusu, Katolik mezhebine) uyduru-lması sonucunda ortaya çıkmıştır

Aquino'lu Thomas, Aristoteles'in madde-ci fikirlerini budayıp, ilk hareket ettirici teori başka olmak üzere, idealist öğeleri-ni ön plana çıkarmıştır Yeni-Platoncu öğre-tiler de Thomas'yı ve tilmizlerini derinden etkilemiştir Ortaçağ'da Hristiyan tanrıbil-ginlerini biribirlerine katan ünlü **tümel'ler (yada, evrensel'ler) tartışması**'nda **ılımlı gerçekçilik** açısını benimseyen Thomas, üç tip tümel belirtmiştir 1. Düşünür tarafın-dan «Kutsal Akıl»da bulunduğu varsayılan, tekil'den önce tümeller. 2. Tekil'de tümel olarak bulunduğu varsayılan, şeyler'deki tü-meller. 3. Şeyler'i bilen insan zihninde bulun-duğu varsayılan, şeyler'den sonraki tümeller

Thomas öğretisinin dayandığı ana ilke, iman ile akıl arasında uyum bulunduğu fik-ridir. Aquino'lu düşünüre göre akıl, Tanrı'-yı akılsal bir yoldan ispatlayabilir ve dinin hakikatlerine yöneltilen itirazları gene ay-nı yoldan yürüyerek rahatça çürütebilir Düşünür, varolan bütün şeyleri, Tanrı tarafın-dan yaratılmış bir aşama sırasına, bir hi-yerarşik düzene koymaktadır. Böylece orta-ya çıkan **varlığın hiyerarşisi öğretisi**, as-lında, Ortaçağ'daki Kilise örgütünü yansıt-maktaydı.

Tanrı'ya, doğa üzerinde derindüşünme yoluyle varılacağını söyleyen ve fikirlerini 1265-1273 yılları arasında kaleme aldığı *Summa Theologiae* (Tanrıbilim Kitabı) ad-lı ünlü yapıtında açıklayan düşünürün sko-lastik sistemi, 1879 yılında, resmen, «Ka-tolikliğin biricik hakiki felsefesi» olarak ilân edilecekti. Bu felsefe, anti-komünist ideolog-lar tarafından, marksist bilimsel dünya gö-rüşüne karşı öteden beri sürdürülen mü-cadelede bol bol kullanılmıştır.

Arabacı (1963) Semben Usman'ın kendi senaryosu üzerine Senegal'de gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü P. La-coste'un yaptığı bu filmde bütün rol-leri amatör oyuncular üstlenmiş bulunuyor-du.

Bir sabah Dakar'daki zengin mahallele-rine giren yoksul bir arabacının başından ge-çenleri anlatan bu yarı belgesel kısa film, bir Afrikalı yönetmen tarafından çekilen ilk gerçekten önemli yapıttır. Aynı zamanda bir roman yazarı da olan Semben Usman, ülke-sinin sosyal çelişkilerini şiirli bir anlatımla bizlere aktarmaktadır. Fransızca ve Sene-galce olmak üzere iki ayrı versiyon halinde hazırlanmış olan *Arabacı* 1964 Tours Film Festival'inde haklı bir ödül de kazanmıştır Filmin orijinal adı, Borom Sarret'tir

Başarılı bir **aracılık** *girişiminin ürünü : Hindistan cumhurbaşkanı Şastri ve Pa-kistan devlet başkanı Eyüp Han, Sovyet hükümetinin çağrılıları olarak 1966 Ocağında Taşkent'te.*

aracılık (Fr. bons offices) Uluslararası ili-şkilerdeki uzlaşmazlıkların barışçı bir çözü-me ulaştırılabilmesi için, üçüncü bir devlet yada uluslararası bir örgüt tarafından su-nulan yardım hizmeti. Modern diploma-side iki türlü yardım hizmeti vardır 1. ***İyi niyetli hizmet sunusu.*** Bu durumda, üçün-cü devlet, anlaşmazlık halindeki ülkeler ara-sında barışçı ve hakça bir çözüm için mü-takerelerin başlaması yolunda girişimci ro-lü oynar. Örneğin Kıbrıs bunalımının son aşamasında Birleşmiş Milletler genel sekre-teri K. Waldheim, gerek Türkiye ve gerekse Yunanistan nezdinde böyle bir girişimde bu-lunmuştur. 2. ***Dolaysız arabuluculuk.*** Bu durumda üçüncü devlet, anlaşmazlığın çözü-münü kolaylaştıracak öneriler sunar tarafla-ra Bunlar, müzakereler için bir çıkışnok-tası olabileceği sanılan önerilerdir; dolayı-sıyle de tarafların söz konusu önerileri ille de kabul etmeleri diye zorunluk yoktur. Ama bu ikinci türden bir hizmet sunusu, çoğun-lukla, tarafların nabzı önceden yoklandık-tan sonra yapıldığı için, daha kolay başarı sağlayabilir. Örneğin 1965 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği hükümeti, o sırada savaş halinde bulunan Hindistan ile Pakistan arasında, önceden her ikl tarafın sadece rızasını değil, aynı zamanda kabul edebilecekleri minimum koşulları da öğren-dikten ve bu konuda uzun hazırlıklar yap-tıktan sonra aracılık rolünü yüklenmiştir. Girişiminin başarı şansı olduğunu görünce de iki ülkenin başkanları Taşkent'e dâvet edilmiştir Sovyet başbakanı tarafından. Ve Taşkent bildirisi ile, Pakistan ile Hindistan arasındaki silâhlı çatışmayı sona erdirme-nin temel koşulları ortaya konmuştur.

araçsız bk. **dolayımsız.**

ARAFAT Yasser (Kudüs 1929) Filistinli siyaset adamı. 1947-1949 yılları boyunca süren ilk Arap-İsrail savaşında Filistin bir-liklerinin başındaki El Hüseyni'nin genel sek-reteri olarak görev alan Arafat, savaş bozgunla sonuçlanınca önce Gazze'ye sığınmış, sonra da Kahire'ye geçerek Fuat Üniversite-si'ne yazılmıştır. 1952 yılında Filistinli Öğ-renciler Federasyonu başkanlığına seçilen si-yaset adamı, bir yıl sonra Kahire Üniversite-si'nden mühendis olarak diploma almıştır.

Yasser Arafat, 1956 yılında Mısır ordu-suna girecek; ve, Port Said ve Abukir'de Fransızlarla İngilizlere karşı verilen savaş-lara katılacaktır. Bu arada **El-Fetih** örgü-tünün ilk çekirdeğini kuran Arafat, 1957 yılında Kuveyt'e geçmiş ve uzun bir hazırlık

Josse VAN WASENHOVE'nin tablosu Aquino'lu Thomas. Tanrı'nın varlığının kanıtlarını sıralarken..

Yaser ARAFAT El-Fetih'in kurucusu.

dönemine girmiştir. Nitekim El-Fetih'in askeri örgütü olan **El-Asifa** (Fırtına), 1965 yılından itibaren İsrail'e karşı hücumlara başlayacaktır.

Arafat, 1969 yılında da **Filistin Kurtuluş Örgütü** yürütme kurulu başkanlığına getirilmiştir.

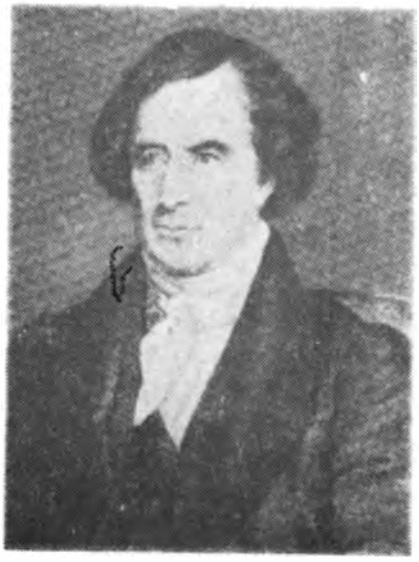

François ARAGO: Büyük bir devrimci bilgin..

ARAGO Dominique-François (Estagel - 1786 / Paris 1853) Fransız gök bilgini, ve siyaset adamı. Bilim alanında yapmış olduğu araştırmalar ve bulgularla ün saldığı kadar, siyaset alanındaki ilerici ve halkçı çalışmalarıyle de ün kazanmış olan Arago, Doğu Pireneler'den milletvekili seçilmiş ve, 1848 yılında, halkın isteği ile Geçici Hükümet'in Deniz ve Ulusal Savunma bakanlığına getirilmiştir. Arago, bu siyasal etkinlik dönemi sırasında, Fransız sömürgelerinde toprak köleliğinin kaldırılması yolunda mücadele edecek ve başarıya ulaşacaktır.

Gökbilim ve fizik alanlarında çeşitli araştırmalar yapmış olan Arago, özellikle, Barcelona ile Eormentera Adası arasındaki meridyen yayının ölçülmesini sağlamak amacıyle giriştiği incelemelerle de ün kazanmıştır. Daha yirmi beş yaşındayken Fransız Bilimler Akademisi'ne üye seçilen Arago, 1830 yılında Paris Gözlemevi müdürlüğüne getirilmiştir. Büyük bilgin, optik alanında «dalga» teorisini ileri sürmüş ve, ayrıca, gezegenlerin çapını sağlam bir şekilde ölçmeyi sağlayan metodu ortaya koymuştur. Arago, Biot ile birlikte yaptığı araştırmalar sonunda, havanın ve başka gazların yoğunluğunu ölçmeyi de başarmıştır. Su buharı basıncı konusunda yeni billmsel buluşlar ortaya koymuş olan Arago'nun, genç bilgin Leverrier'yi Uranus gezegeninin hareketlerinde görülen düzensizlik olayı üzerinde çalışmağa teşvik ettiği de bilinmektedir. Nitekim Leverrier, bu büyük bilim adamının yol göstermesi sonucunda, sözü geçen konu üzerinde titizlikle çalışacak ve Uranus'un hareketlerinde görülen düzensizliğin, daha önce varlığı bilinmeyen Neptun gezegeninin varlığından dolayı meydana geldiğini saptayacaktır. Tümevarım metoduyle gerçekleştirilen bu buluş, olumlu bilimlerin elde ettiği en büyük başarılardan biridir.

Büyük bilginin bütün inceleme ve araştırmaları, ***Les oeuvres d'Arago*** (Arago'nun Yapıtları, 1854-1862) adı altında on yedi cilt olarak yayınlanmıştır.

ARAGO Etienne (Estagel 1802 / Paris 1892): Fransız yazarı ve siyaset adamı. Gazetecilik yapmış ve piyesler de yazmış olan Etienne Arago, ünlü bilgin Dominique-François Arago'nun kardeşidir. Arago, özellikle, Cumhuriyetçi Parti saflarında Restorasyon döneminde kral Louis-Philippe'e karşı girişmiş olduğu mücadele dolayısıyle geniş çapta ün kazanmıştır. 1848 Devrimi'nde Posta İdaresi müdürlüğüne getirilmiş ve bütün ülkede bir tek tarifenin uygulanmasını ve posta pulu kullanılmasını sağlamıştır. 1849 yılının Haziran ayında patlak veren ve başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmaya katıldığı için, yabancı ülkelere sığınmak zorunda kalan bu devrimci yazar ve eylem adamı, 1859 yılında çıkarılan genel aftan sonra Fransa'ya dönmüş ve 1870'ten sonra da Paris Belediye başkanlığı görevinde bulunmuştur. Daha sonra ise Güzel Sanatlar Okulu arşivciliğine ve Luxembourg Müzesi müdürlüğüne getirilecektir.

Hayatı türlü mücadele ve maceralarla dolu olarak geçen yazarın, ***Spa. son origine, son histoire, etc.*** (Spa, kökeni, tarihi, vs., 1851), ***Une voix dans l'exil*** (Sürgünden Bir Ses, 1860) gibi şiir kitaplarının yanı sıra, ***Les bleus et les blancs*** (Maviler ve Beyazlar, 1862), ***L'Hôtel de ville de Paris au 4 septembre pendant le siège*** (4 Eylül Kuşatması Sırasında Paris Belediye Sarayı, 1874) ve ***Les Tuileries et le Carrousel*** (Tuileries ve Carrousel, 1878) gibi tanınmış romanları da bulunmaktadır.

ARAGON Louis (Paris 1897) Fransız şairi, romancısı ve eleştirmeni. Bir burjuva ailenin oğlu olan Aragon, iyi bir öğrenim görmüş ve edebiyat çalışmalarına tıp fakültesine devam ederken başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında silâh altına alınmış; 1919 yılında, yüzyılımızın öncü sanat hareketlerinden biri olan **dadaizm**'i benimsemiş ve gene aynı yıl, André Breton ve Philippe Soupault'yla birlikte ***Littérature*** (Edebiyat) adlı dergiyi çıkarmıştır. 1920 yılında, ilk şiir kitabı olan ***Feu de joie*** (Sevinç Ateşi)'yi; hemen bir yıl sonra da, ***Anicet ou le Panorama*** (Anicet yada Panorama) adlı uzun hikâyesini yayınlamıştır. Aragon'un eşsiz hayalgücünü ve derin şiir duygusunu açıkça ortaya koyan bu yapıtlar, büyük yankı uyandırmıştır. Öyle ki, o dönemde ünlerinin doruğunda bulunan iki büyük yazar, A. Gide ve P. Claudel, *Anicet* için «XX. yüzyıl Fransız edebiyatının hiç şüphesiz en büyük başyapıtı. Üstelik de kitap değil, bir kırbaç (A. Gide)..» ve «Fransızcada böylesine bir söz şenliği görülmemişti bugüne değin (P. Claudel)..» diyebilmişlerdir. Bu ilk iki yapıtı, gene geniş ilgi ve, aynı zamanda, tepki yaratan ***Le Libertinage*** (Haz Düşkünlüğü, 1924) izleyecektir.

Henri MATİSSE'in fırçasıyle 1942 yılında Aragon.

Aragon'un edebiyat alanındaki çalışmalarında 1924 yılının büyük bir önem taşıdığını görüyoruz. Gerçekten de genç sanatçı o yıl, yüzyılımızın en önemli öncü sanat hareketlerinden biri olan gerçeküstücülük

DELAUNAY'nin kalemiyle Aragon.

ARAGON, yoldaşı ve eşi Elsa Triolet ile

Nerdesin gecemin zevki
Yok oluveren kaçağım
Sultanım eğrelti saçlım
Ey gözleri yağmur rengi

akımına katılmıştır Bu akımın, «tinsel dünyanın çatışan boyutlarının beklenmedik bir sentezi» olduğunu ve «herşeyi bir mucize haline getireceğini» ileri süren Aragon'un gerçeküstücülük anlayışı içinde kaleme aldığı ***Le Paysan de Paris*** (Parisli Köylü, 1925) ise, söz konusu akımın bellibaşlı başyapıtlarından biri olarak kabul edilmiştir.

1928 yılında, büyük şairin estetik ve politik görüşlerinde köklü bir değişikliğin meydana gelişine tanıklık ediyoruz. Gerçekten de, bu tarihten itibaren gerçeküstücü anlayıştan yavaş yavaş kopmağa başlayan Aragon, Fransız Komünist Partisi'ne üye olacak ve, sosyal ve politik görüşlerini tamamıyle benimsediği bu partinin sanat anlayışı doğrultusunda yapıtlar üretmeğe girişecektir. 1930 yılında Sovyet Rusya'nın Harkov kentinde toplanan Devrimci Yazarlar Kongresi'ne de katılan Aragon'un ***Hourra l'Oural*** (Yaşasın Ural, 1934) adlı şiir kitabı, bu bakımdan, çok önemlidir.

İdealist bir sanat anlayışından ve şekilci bir estetikten kesinlikle vaz geçen sanatçı, **sosyalist gerçekçilik** anlayışını benimsemiş ve gerek roman, gerekse şiir alanında artık hep bu anlayış doğrultusunda yapıtlar üretmeğe koyulmuştur.

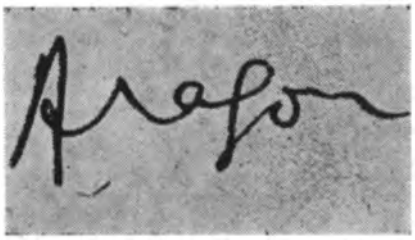

Eski arkadaşlarından tamamıyle kopan ve yeni görüşlerini ***Les Cloches de Bâle*** (Bâle Çanları) adlı romanına uygulayan sanatçı, bir yandan da ***Commune***, ***Ce Soir*** ve ünlü ***Humanité*** gibi solcu yayın organlarında yazılar yazarak etkin şekilde gazetecilik de yapmıştır. Ünlü şair Lautréamont'un öğüdüne uyarak, şiirlerinde herşeyden önce «pratik hakikat»ı, romanlarında ise «gerçek dünya»yı dile getirmeğe yönelmişti bu dönemde Aragon. Böylece, en soylu ve benimsenmesi gerekli amaçların, estetik ve şiire ilişkin amaçlar değil, toplumsal düzenin değiştirilmesine ilişkin amaçlar olduğunu savunmakta ve edebiyatın bir silâh olarak kullanılması gerektiğini ileri sürmekteydi.

Aragon, bu gerçekçi ve savaşkan edebiyat anlayışının örneklerini, 1936 yılında Renaudot Edebiyat Ödülü'nü kazanan ***Les Beaux Quartiers*** (Zengin Mahalleleri), 1942 yılında yayınladığı ***Les Voyageurs de l'impérial*** (Emperyal Yolcuları) ve ***Aurélien*** (1944) adlı romanlarında üstün bir başarıyla vermiştir.

Fransız halkının Almanlara karşı İkinci Dünya Savaşı boyunca yapmış olduğu direniş hareketi sırasında, 1928 yılında evlendiği ünlü yazar Elsa Triolet ile birlikte Fransa'nın güneyinde kimliğini gizleyerek yaşayıp etkin bir şekilde mücadeleye katılan Aragon, bu süre içinde yazdığı yurtsever ve savaşçı şiirleriyle dünya çapında ün kazanmıştır. Bu yapıtlarından dolayı, Savaş'tan sonra, büyük şaire, Komünist Parti üyesi olmasına rağmen, resmî askerî madalya verilmiştir. Ek olarak sunulan ***Gül ve sümbül***'de görüleceği gibi, geniş halk yığınlarına düşmana karşı savaşmak ve istilacı Almanları Fransa'dan sürüp atmak azmini aşılamak amacıyle kaleme aldığı bu yapıtlarında Aragon, Fransız şiirinin halkçı geleneklerine dönmüş ve alışılagelmiş nazım şekillerinin içine yepyeni bir içerik dökmeyi başarmıştır Yurdun sembolü olarak sevilen kadına adanmış olan bu şiirler, elden ele dolaşarak, direniş hareketinin tinsel temelini meydana getirmişlerdir. ***Les Yeux d'Elsa*** (Elsa'nın Gözleri, 1942), ***Le Musée Grévin*** (Grévin Müzesi, 1943), ***La Diane française*** (Fransızların Kalk Borusu. 1944) ve ***En étrange pays dans mon pays lui-même*** (Kendi yurdumda yurdumdan uzak, 1945) adlı yapıtları hep bu dönemin ürünleridir ve İsviçre'de, İngiltere'de, Amerika'da basılıp Fransa'da gizlice dağıtılmışlardır Aragon, 1949-1951 yılları arasında ilk altı cildini yayınladığı ***Les Communistes*** (Komünistler) başlıklı roman dizisinde ise, hemen Savaş öncesi Fransasının bir genel görünümünü betimlemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli sol dergilerde yönetici olarak da çalışan büyük yazar, ***Les Yeux et la mémoire*** (Gözler ve Bellek, 1954), ***Elsa*** (1959), ***Le Roman inachevé*** (Bitmemiş Roman, 1959), ***Les Poètes*** (Şairler, 1960) ve ***Le Fou d'Elsa*** (Elsa'nın Mecnunu, 1963) adlarını taşıyan ve, ek olarak sunduğumuz öteki örneklerden saptanabileceği gibi, derin bir bilgelikle örülü olan şiir kitaplarının yanı sıra, tarihsel roman türünde, ***La Semaine sainte*** (Kutsal Hafta, 1958) adlı uzun bir yapıt daha kaleme almıştır. Yepyeni tekniğiyle büyük yankılar uyandıran bu romanın kahramanı, ünlü ressam Géricault'dur. Yapıtta, bir yandan bir dizi tarihsel olay büyük bir titizlik ve gerçekçilikle ve en küçük ayrıntılarına değin canlandırılırken, öte yandan, bu olaylarla çağdaş olaylar arasında ve aynı zamanda yazarın kendi yaşantıları arasında paraleller kurulmaktadır.

ARAGON

Aragon, daha sonra kaleme aldığı ***La Mise à mort*** (Ölüm Hükmü, 1965) ve ***Blanche ou l'oubli*** (Blanche yada Unutmak, 1971) adlı romanlarında ise, kendi hayatını canlandırmış, karısı Elsa Triolet'ye beslediği aşk ile siyasal inanç ve mücadelelerinin öyküsünü eşsiz bir içtenlik ve büyük bir sanat gücüyle dile getirmesini bilmiştir.

Büyük yazarın kaleme almış olduğu seksene yakın yapıtın arasında, resim, edebiyat ve tarih konularında yapmış olduğu inceleme ve eleştiriler de önemli bir yer tutar. Fransa'nın kurtuluşundan sonra, ünlü edebiyat dergisi ***Les Lettres françaises***'in yöneticiliğini de üstlenen Aragon, burada Vigny, Baudelaire, Nerval ve Nazım Hikmet gibi büyük şairler üzerine incelemeler yayınladığı gibi, Hugo ve Stendhal hakkında geniş araştırmalar da kaleme almıştır. Yazar, özellikle bu büyük romancı hakkında yazıp ***Lumière de Stendhal*** (Stendhal'in Işığı, 1954) başlığı altında yayınladığı denemelerinde, marksist eleştiri anlayışının en iyi örneklerinden birini vermiştir.

Büyük yazar, öteki inceleme ve denemelerinin önemli bir kısmını da 1935 yılında yayınlanan ***Pour un réalisme socialiste*** (Sosyalist Bir Gerçekçilik İçin) başlıklı kitabı ile, 1946 ve 1953 yıllarında iki cilt halinde yayınlanan ve ***L'Homme communiste*** (Komünist Adam) başlığını taşıyan kitabında toplamış bulunmaktadır. Ayrıca, Aragon'un, ünlü Fransız yazarı André Maurois ile bölüşerek yazdığı ***Histoire parallèle U.S.A. - U.R.S.S.*** (A.B.D. ile S.S.C.B.'nin Karşılıklı Tarihi, 1962) adlı kitabı da çok tanınmıştır.

Yirminci yüzyıl Fransız şiirinin en büyük temsilcilerinden biri sayılan Aragon, roman ve denemeleriyle de büyük bir nesir yazarı olarak kabul edilmiştir. Aragon, komünist dünya görüşüne bağlanmış ve dehasını bu görüşün hizmetine vermiş olduğu halde, gerek bu görüş dışındaki çeşitli düşünce ve sanat anlayışlarını benimsemiş olan fikir adamları tarafından, gerekse dünyanın bütün her yerinde geniş halk yığınları tarafından, öteden beri daima hayranlıkla okunagelmiştir.

Marc CHAGALL'in litografisi Elsa'nın Mecnunu.

YALNIZ İNSAN

Yalnız insan merdivendir
Hiç bir yere ulaşmayan
Sürülür yabancı diye
Dayandığı kapılardan

Yalnız insan çarpık kolu
Gözü tek soluğu kesik
Yadellerdir ona yastık
Ve uykusu orta malı

Yalnız insan eli rüzgâr
Ne zevk alır ne haz verir
Dokunduğu küldür uçar
Sunduğu tozdur silinir

Yalnız insan yoktur yüzü
Yağmur çarpan bir camekân
Ve gözünden sızan yaşlar
Bir parçadır manzaradan

Yalnız insan kayıp mektup
Adresi mi yanlış nedir
Sevgiler der fırlatır
Kimbilir kim tarafından

PABLO NERUDA'YA AĞIT

Halkın ayaklarından doğan şarap değil bu ah
Bu bizim kanımız dostum
Dokun geceye yağmura ve gözyaşlarına dokun
Doğan altın kanız biz ah

Ah şiir ah şiir ah şiir ah
Hani o korkunç bağbozumu var ya oyuz işte
Boğazlanan şarkıyız biz
Dünyanın bu sonu var ya işte oyuz o eylül
Raksıyız işte
Ah cendere ah zalim davul ah vurmayın acıyın ah
Birer çığlıktan başka nedir ki dizelerimiz

Doğmuşun biryerlerde portakal gibi
Gözlerinin incisinde şimşeklerin anısı var
Ne vaktini seçmişin ne de kumsalını
Acı çekmenin
Bin ölüm acısı çeksen de hep kendi ülkendesin
Sendeki yaranın yeridir acıyan hep
Başkası için inlemeğe adanmış bir kurbandır ağzın

Ne işimiz vardı insanların tarihinde bizim
Ne çekeriz bu acıyı ah
Ne vardır da arıyoruz deliliklerinde
Ne demeğe atıldık aralarına kurbanlık koyun gibi
Hangi suçu işleyebildik ki
Düşünce yada sözle biz
Ne düşünmek isterini diyorsun ne de bilmek
Sana olmamayı öğretecek olanı istiyorsun
Yaşanmakta diretmeden yaşamayı öğretecek olanı
Sen ki herkesten iyi durdun ve durursun
Yaşamak ve ölmek denen kılıçlar arasında
Ah ozan ah

Biter mi hiç derdin senin Derdi paklayan derttir demişler
Bak işte ben uzaktaki kardeş-gölgen
Dinleyen seni sana yankı olan ben
İşte buradayım işitiyor musun ayın bir bıçak gibi yardığı
Kaynakta yankılanıyor bak inleyişim

BOŞ KALAN AYNANIN ŞARKISI

Nerdesin salınan bende
Bende tutuşan apansız
Ve dolanan elin yalnız
Ağzına ruj sürerken de

Nerdesin gecemin zevki
Yok oluveren kaçağım
Sultanım eğrelti saçlım
Ey gözleri yağmur rengi

Beklerim her an yolunu
Ilkvaz bekler gibi toprak
Ve üzerinde kayacak
Kiireği havuzun suyu

Sunarım gizli bakışlar
Loş ve derin çerçevemde
Yakın gel çok yakın hem de
Benim bütün gölgemi sar

Ordu ol üstüme dolan
İn ovama in tepeme
Tuzla saray bahce deme
Ve akşam ve düş ve duman

Bütün güzelliğinle gel
Kıyımdan pusu kurmaktan
«O» şeklinde bir dudaktan
Ayaklanan halktan güzel

Kuş kokuları var yeni
Bataklıkta av yerinde
Ve düşümün izlerinde
Yok etmişim işte seni

Yüzüme yüzünü göster
Kocaman gözlerinle bak
Seraplarını açarak
Bana ve bulut ve gökler

TÜrkçesi : Said Maden

YENİ YILIN İLK GÜLÜ

Bilir misiniz ay-gülü siz
Bilir misiniz zaman-gül ne
Nasıl da benzeşirler ikiz
Yansırlar da birbirlerine
Durgun suda ayna yerine

O yadsıma ve tuz karması
Acı-gülü bilir misiniz
Yükselme alçalma arası
Yağmur sonu kuşağınca siz
Açan gülü denizde sessiz

Nedir çizmelerle pazarda
Satılan düş gülü ruh gülü
Oyun-gülle ezgi-gül ya da
Savunulan aşkların ölü
Ve yitik adımların gülü

Korku-gül ne bilir misiniz
Bilir misiniz gece-gül ne
Boyanmışa benzerler ikiz
Ses boyanmış gibi ağza ve
Sarkar gibi dalında meyve

Yücelttiğim bütün gülleri
Seçtiğim bu gülleri bütün
Yarattığım bütün gülleri
Ey dil boşunadır övdüğün
Karşısında gördüğün Gül'ün

TÜrkçesi : Said Maden

GÜL VE SÜMBÜL

Biri Tanrıya inanırdı
İnanmazdı öteki
Ama düşmanın hapsettiği
Sırma saçlı güzeli görmek için
Biri tırmanırken merdiveni
Ortalığı gözetleyen kimdi
Tanrı vardır diyen mi
Tanrı yoktur diyen mi
Öz kaygunuz geldi mi
Kalmaz biçimlerin önemi
Düşman ayırt etmiyor
Tanrı vardır diyeni
Tanrı yoktur diyeni
Ama onların gözünde şimdi
Yalnız sevmek önemli
Sırma saçlı güzeller güzeli
Düşmanları değil ki
Seçer birini elbet

ARAGON

Yeter ki savaş bitsin
Hür olsunlar yeter ki
Ortak düşman dururken
Yiyecek kadar biribirlerini
Yurt haini sanmayın
Tanrı vardır diyeni
Tanrı yoktur diyeni
Kulenin tepesinde nöbetçi
Ateş etti görünce olup biteni
Biri düştü sendeliyor öteki
Hangisi ölecek dersiniz
Tanrı vardır diyen mi
Tanrı yoktur diyen mi
Ölmediler ama zindandalar şimdi
Bilin bakalım hangisi
Geceleri soğuktan titrer
Hangisi farelerden ürker
Tanrı vardır diyen mi
Tanrı yoktur diyen mi
Gözyaşlarımız da benzer
Tıpkı silâhlarımız gibi
Hangisiydi ama ilkin ölen
Doğarken günlerin en zalimi
Tanrı vardır diyen mi
Tanrı yoktur diyen mi
Sırma saçlı güzeller güzelini
Anarak verdiler son nefeslerini
Biri Tanrıya inanırdı
İnanmazdı öteki
Ama kanları aynı renkti gördüm
Aynı ışıkla gözlerinde göçüp gitti
Tanrı vardır diyeni
Tanrı yoktur diyeni
Akıp al kan damla damla
Kara toprağı besledi
Gelecek yıla bitsin diye
En güçlüsü ekinlerin en güzeli
Biri Tanrıya inanırdı evet
Evet inanmazdı öteki
Ama yanyana durur adları yüreklerde
Cömert ve yalın sevgileri
Yeni sevgiler yaratır durmadan
Ve durmadan söyler ateş böceği
Türküsünde o çifte sevgiyi
Leylekle serçeyi yakan
Gülü de sümbülü de tutuşturan sevgiyi

Yoksul ve yorgun ve kimi de kimbilir niçin silâhlı yabancıların konakladığı
Her yanını öylesine ot bürümüş ki parmaklıkları inmez

İster eski olalım ister yeni kendi evimiz değil burası
Hangimiz biliyor niçin geldiğini buraya belki de hepten bir düştü bu
Gençler için gözlerinin üstüne durmaksızın düşen bir perçemdir zaman
Yaşlılara kalansa öylesine ağır ve kısa ki rüzgâr birdenbire değişir
Özünü düşünür işin onlar kendini adamağa değen yanını
Bıraktıkları şu korkunç şantiyeye bakıp yaptıklarının azlığını görürler
Gerçek diye diye gölgeyi seçtiklerini hep ve gelecek hiç kimsenin değildir
Ey şimdi sokakta oynayan yavrular bilseniz nasıl da acıyorum size

Görüyorum sizleri bekleyen mutsuzluğu bıkkınlığı kan ve dehşeti
Ve bizim düşlerimiz yanlış adımlarımız hiç bir şey öğretmiş olmayacak size
Hiç bir yararımız dokunmayacak herşeyi yeni baştan ödeyeceksiniz
Çöktüğünü görüyorum omuzlarınızın ve alınlarınızda alışkanlıkların kırışığını

Diyeceksiniz ki hep böyle olageldi bu iş bilmez değilim ama düşünün
Ki sizlerden önce de parmaklarını çarka kaptıranlar oldu bile bile
Böyle gelmiş böyle gitmesin diye kafeslerine razı olanlar
Unutsuzluk hakkını yerinde sayma hakkını seve isteye savunanlar oldu

Ve gün gelip zaferin güneşi sizleri aydınlattığında düşünün ki
Bizler de tatmıştık o çıldırtıcı hazzı ve bizler de köleliğin
Kalesinde dalgalanan bayrağı söküp atmıştık ve gene düşünün ki
Zaferimizle birlikte bizi de attılar tarihin açgözlü dipsiz çukuruna

Düşünün ki kavga bitmez ve yenmek hiç kere hiçtir
Ve insan insandan sorulduktan tartışma bitmeyecektir
Büyük işlerin yanı sıra iğrenç işler de yapıldı bilin
Çünkü iyi ile kötüyü ayırt etmek her vakit kolay değil

Geçmiş olduğumuz yerlerden sizler de geçeceksiniz apaçık görüyorum
İşitiyorum sanki bir vakitler bende çarpan yürek gibi sizde çarpan yüreği
Biliyorum nasıl aşındıracağınızı onu ve nasıl o ışığın sizde de söneceğini
Biliyorum bir kış gülünün çevresinde başlayacak olan bitimsiz sessizliği

Umudunuzu kırmak için söylemiyorum bunu hayır Yenmek istiyorsak boşluğu
Olduğu gibi görmemiz gerekir önce ve sona ererken türkü yitirmez güzelliğini
Tepelerde yankılanarak yeniden doğan odur işitmesini bilin yeter ki
Sadece biz değiliz bu dünyada türkü söyleyen ve dramı türkülerin bütünü doğurur

Kendi payına düşeni söylemek gerekiyor bu dramda ve seslerden biri kesilse bile
Bilin ki dipteki koro yarım kalan ezgiyi alıp sürdürecektir
Gücüm tükeninceye değin payıma düşeni söyledikten sonra
Bir varsayımı bırakırcasına bırakın beni önemi yok ve yeni bir varsayımla yola devam edin

SONDEYİŞ

Başım eğik ellerim boş duruyorum hayatla ölümün eşiğinde
Ve boğulmuşlarını geri vermez uğultusunu işittiğim bu deniz
Saçacaklarmış ruhumu dört bir yana saçsınlar ve satsınlar ezik düşlerimi haraç mezat
Çoktan solup gitti sözlerim birer yaprak gibi kurumuş dudaklarımda
Gönül rahatlığıyle yazacağım bu dizeleri duyulsun yüreğimin dört kere çarptığı her birinde

Ölsem de aşacağım hançeremi sesimi soluğumu şarkımı
Biçmekle sarhoş bir orakçıyım ben tarlası gibi ömrünün de altını üstüne getiren
Ve yitirdiği zamanla soluk soluğa durmadan biçen biçen

Bir çarmıhın boyutlarına ulaşsın istiyorum dizelerim
Ve uyaklar gelişigüzel düşsün istiyorum
Ölçüsüzlüğüme de bir ölçü bulunur nasıl olsa
Nasıl olsa yaparım bir örtü düşlerimden gerçek boyunda

Rüzgârların cirit oynadığı bir büyük hazin kaledir hayat
Durmadan çarptığı kapıların ve tüm odaların açık kaldığı

ARAGONES Sergio (Sevilla - 1939) İspanyol asıllı Meksika karikatürcüsü. İlk karikatürünü henüz beş yaşındayken anababasıyle birlikte ziyarete gittiği bir zengin evinin duvarlarına tebeşirle çizen Aragones, 1945 yılında ailesi Meksika'ya göç edince orada öğrenim gördü. Meksika Ulusal Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ne devam ederken bir yandan da *Mañana* dergisine karikatürler çiziyordu. Çok geçmeden de Meksika'nın en ünlü çizgi film sanayicisi olan Don Pascual ile çalışmağa başlayacaktı. Televizyon için tanıtma filmleri ve fırsat çıktıkça da belgeseller yaptı.

Bu arada, Meksika Üniversitesi'nde okuyan Amerikalı öğrencilere seramik, gümüş işlemeciliği gibi ülkesinin halk sanatlarını da öğretiyordu. Bu öğrencilerden biri, Lillo Chomette aracılığıyle Amerika'daki karikatür çevreleriyle ilişki kurdu ve 1962 yılında Los

İşte ben de bırakıyorum sizi son bir kez raksa davranan bir rakasçı gibi
Ve içindeki karanlık gözlerine de çökmüş diye sitem etmeyin ona sakın
Sizlere bu kararmağa başlayan ışıktan gayrı hiç bir şey armağan edemem ki
Yarınların insanları ateşi üfleyin ateşi üfleyin
Size düşüyor ne gördüğümü söylemek

ELSA

ŞİİRİN BAŞLANGICI

Bak sana bir sır vereyim Zaman sensin
Kadındır zaman
Dizlerine çöküp okşanmak ister
İliklerini çözmek gereken bir giysidir zaman
Uzun mu uzun bir saç gibidir
Uzun ve taranmış
Üflenince buğulanan bir ayna ki hemen berraklaşır
Uyandığım şafakta uyuyan sensindir zaman

Sensindir gırtlağıma dayanmış bir hıçak gibi sen
Ve ben diyemem bir türlü geçmek bilmeyen zamanın acısını
Damarda kan gibi durup kalan zamanın
Hiç bir vakit doymayan arzudan da beterdir zaman
Ve gözlerimin açlığından da beter hani odada salınarak gezindiğin zaman
Büyüsü bozulmasın diye çırpındığım salınışından
Seni alabildiğine yabancı
Çoktan bir başka yerde kafan ve yüreğin bir başka yüzyılda çoktan

Yani kaçmağa bazır
Duymaktan da beterdir o an
Ve ağırdır sözcükler bilmez değilim
Yoksa dokunamazlar aşkıma el süremez haz bile
Şakağımın saatinde bir yürek gibi vuran sen
Solumayı kesmeyegör boğulur giderim
Ve duymam üzerimde bir an duraksayan adımlarını

Bak sana bir sır vereyim Dilencidir
Dudaklarımdan dökülen her söz
Elinin tersiyle itip geçersin baktın mı kararır

Sana durmadan seni seviyorum deyişim işte bundan
Gelmiyor elimden billûr gibi bir cümle yapmak
Şöyle göğsünü gere gere boynuna takabileceğin cinsinden
Kaba konuşuyorum bilmez değilim ne olur alınma
Ateşte tatsız tatsız cızırdayan bir damla su say sözlerimi

Bak sana bir sır vereyim Beceremiyorum ben
Söz etmesini zamandan hani o sana benzeyen
Anlatmasını beceremiyorum seni

Tren çoktan hareket etmiştir de peronda kalanlar vardır yani hani
Ellerini sallarlar durmadan
Ve gözyaşlarının yeni ağırlığında söner bilekleri
Onlar gibiyim işte anlatırım sanıyorum seni

Bak sana bir sır vereyim Korkuyorum senden
Akşam pencereye giderken seni izleyen çeyden
En basit hareketlerinden söylenmeyen sözlerden
Hızlı ve yavaş zamandan korkuyorum senden korkuyorum
Bak sana bir sır vereyim büyük bir sır Kapıyı kapa
Sevmekten çok daha kolaydır ölmek
Sevgilim benim
Yaşamağa katlanışım işte bundan

ARAGONES

Angeles'e gitti. O yıl çeşitli dergilerde iki bine yakın yapıtı yayınlanan Aragones, birdenbire dünya çapında bir üne kavuşacaktı.

Daha sonra New York'a giden sanatçı, dünyanın en büyük mizah dergilerinden biri olan *Mad*'da çalışmağa başladı. Bu dergiye ilkin «Yaşasın Astronotlar!» başlığı altında yaptığı diziyi, «Yaşasın Gölgeler!», «Yaşasın Karate!», «Yaşasın Susporları!», «Yaşasın Canavarlar!», vb. gibi değişik diziler izledi.

Bir ara Los Angeles'e dönüp Lilio Chomette'le evlenen Aragones, karısıyla birlikte ve yerleşmek üzere geldi New York'a; ve, başka dergilere çizdiği tek tük karikatürler dışında, sürekli olarak *Mad*'da çalıştı.

Çok ciddi olarak girişilen işlerin saçma ve ağlanası bir şekilde gülünç yanlarını or-

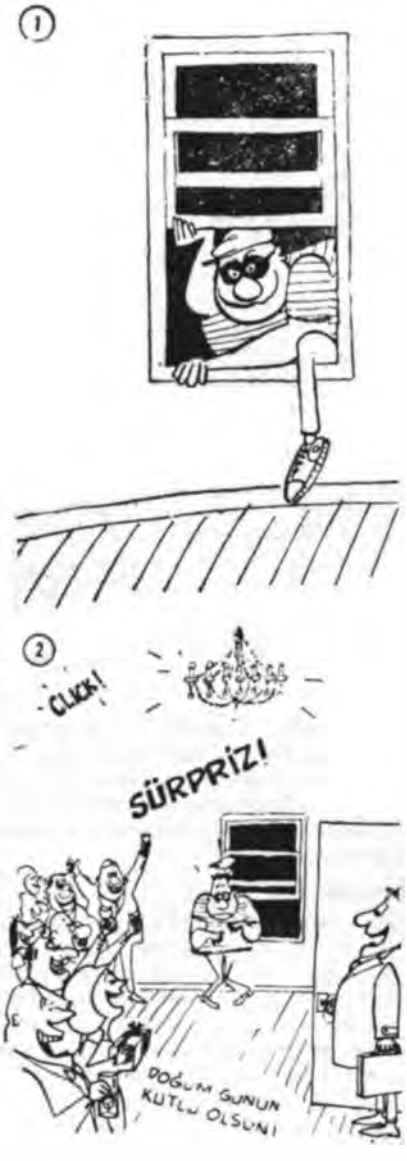

ARAGONES'in Yaşasın polis ve hırsızlar *dizisinden seçmeler..*

ARAGVİSPİRELİ

taya seriveren çizgileriyle Aragones, çağımızın önde gelen karikatür ustalarından biridir. Sanatçı ayrıca kitap İllüstrasyonları, albüm kapakları, broşürler hazırlamakta; vakit buldukça belgesel filmler çekmeğe de devam etmektedir.

ARAGVİSPİRELİ (Aragvi 1867 / Tiflis 1926) Gürcü yazarı. Asıl adı Şlo Dedaşbrişvill olan ünlü yazar, sonradan, «Aragvi çayı kıyılarından gelen» anlamına Aragvispireli lâkabını almıştır. Gerçekçilik akımı doğrultusunda, hayatın özünü küçük dokunuşlarla dile getirmeğe yönelen ve minyatür edebiyat diye anılan bir türün yaratıcısıdır. Gürcü halkının yaşayışını yansıtan çeşitli lirik yapıtları, aynı zamanda, başarılı bir gerçeklik duygusuyle örülüdür.

ARAİ HAKUSEKİ (1657 / 1725) : Japon tarihçisi ve yazarı. «Çin kültürü bilgini» anlamına gelen *kangakuşa*'lar arasında yer alan yazar, çeşitli konularda üç yüzü aşkın yapıt kaleme almıştır. Bunlar arasında en ünlü olanları, Daimyo'ların 1600-1680 yılları arasındaki tarihini öyküleyen *Hankampu* (Yurtluklarda bulunan verilere göre klanların arşivi) ile, Japon tarihinin ilk sistemli ve mantıksal incelenmesi sayılan *Tokuşi Yoron* (Tarih incelemeleri için tartışma) ve büyük bilginin dünyadan el etek çektikten sonra torunları için yazmış olduğu *Oritakuşiba no ki* (Tutuşan otların kitabı) başlığını taşıyan otobiyografisidir Arai Hakuseki'nin yapıtları arasında, ayrıca, 1708 yılında tek başına Japonya'ya gelen ve hemen tutuklanan İtalyan misyoneri Sidotti'yi sorguya çekişini anlatan ve sanıktan öğrendiği Avrupa tarihi ve coğrafyasıyle ilgili bilgileri aktaran *Seiyo Kıbun* (Batı üzerine notlar) adlı kitabı da anmak gerekir.

ARANHA Jose Pereira da Graça (Sao Luis de Maranhao - 1868 / Rio de Janeiro - 1931): Brezilyalı yazar. Hukuk öğrenimi gören ve bir süre Dışişleri Bakanlığı'nda görev alan yazar, bu vesileyle Avrupa'ya yaptığı geziler sırasında Machado de Assis'le tanışarak dost olmuş ve 1922 yılındaki devrim hareketine katılmıştır. İlkin *Canaa* (1902) adlı romanıyle tanınan Aranha, Brezilya'da Avrupa'daki yeni edebiyat akımlarının öncülüğünü yapmıştır. Yer yer sembolist ve izlenimci özellikler taşıyan yapıtlarının yanı sıra Aranha, çeşitli denemeler de kaleme almış ve özdeyişler yazmıştır.

Aran'lılar (1934) Robert Flaherty'nin Frances ve David Flaherty ile birlikte hazırladığı bir senaryo üzerine İrlanda'da gerçekleştirdiği İngiliz filmi. Fotoğraf direktörlüğünü büyük rejisörün bizzat yaptığı, müziğini John Greenwood'un ve montajını da J. Monck'un gerçekleştirdiği bu yarı-belgesel yapıtın başrollerini hiç biri meslekten olmayan şu oyuncular paylaşmışlardı Kolman, Tiger King, Maggie Dillane ve Michael Dillane..

Flaherty'nin en büyük başyapıtları arasında yer alan bu eşsiz film, İrlanda açıklarındaki ıssız bir adanın günlük hayatını konu edinmektedir. Balıkçıların pençesine düştüğü bir fırtına, avuç içi kadar tarlaların alglarla gübrelenmesi, kayalıkların üzerinden oltayla balık avlayan bir çocuk ve aynı çocuğun o anda limanda bir köpek balığını zıpkınlayan babası. Sonra da yeniden patlayan fırtınada barakası yerle yeksan olan balıkçının çoluk çocuğunun yanına dönüşü..

Aran'lılar'dan bir plan..

Hollywood'la bozuştuktan sonra John Grierson tarafından İngiltere'ye çağrılan Flaherty, anayurdu olan İrlanda üzerine bir film çekebilmek için —tam deyimiyle— yanıp tutuşmaktaydı. Prodüktör Michael Balcon sayesinde de bu olanağa kavuştu.

Büyük yaratıcı, bu başyapıtını gerçekleştirmeğe girişmeden önce tam iki yıl Kilmury adasında kaldı; balıkçıların töre ve geleneklerini öğrendi orada, uzun uzadıya inceledi; sonra da belirli bir ailenin bireylerini seçti oyuncu olarak, ve bu amatör oyuncuları yetiştirdi. İşin garibi, bu sıkı aktörlük eğitiminden geçen kimselerin oynayacakları rol, doğrudan doğruya kendi günlük hayatlarıydı!.

Filmin bazı bölümleri, sırf çekim için yeni baştan planlanmıştır. Örneğin adada «Hacı» diye adlandırılan sekiz tonluk büyük köpekbalıkları 1850 yılından beri avlanmamışken, böyle bir sahne aylarca hazırlıktan sonra düzenlenmiş; sahnenin çekimi de, küçük bir römorkörden teleobjektifle gerçekleştirilmiştir. Nitekim söz konusu balığın zıpkınlanışı ve yakalanışı, filmin en dramatik sahnesini meydana getirmektedir.

Adanın kıyısında küçük bir film laboratuarı kurdurmuştu Flaherty; ve çektiği parçaları, hemen banyo ettirip en kısa zamanda görebiliyordu montaj masasında; dolayısıyle de filmin fotoğrafik kalitesi rejisörün daha önceki filmlerindekine oranla çok daha yüksek olacaktı. Öyle ki kimi eleştirmenler, «gereğinden fazla güzel planlar yaratmak»la suçladılar büyük sanatçıyı. Tıpkı *Nanuk*'ta ve *Louisiana Story*'de olduğu gibi bu filmde de bütün dikkatini hayat mücadelesi içindeki basit insanların davranışlarına yöneltmişti; ve hiç bir bireyin hiç bir jestini gözden kaçırmayan bu delice tutku, filme, az rastlanır bir insan sıcaklığı kazandırmıştır. Nitekim *Aran'lılar*, en farklı insanların rahatça kendilerini bulabilecekleri bir evrensel barış anıtıdır.

Aranlı'lar'ın orijinal adı, *Man of Aran*'dır.

ARANY Janos (Nagyszalonta 1817 / Budapeşte 1882) Macar şairi, yazarı ve eleştirmeni. XIX. yüzyıl Macar edebiyatının en önemli temsilcilerinden birl olan Arany, yoksul bir ailenin çocuğudur. Gezici bir tiyatro kumpanyasında aktörlük, daha sonra da sırasıyle öğretmenlik, noterlik, belediye danışmanlığı, profesörlük ve editörlük yapmıştır. 1848 savaşına katılmış ve Macar Bilimler Akademisi sekreterliğinde de

«Modern Macar şiirindeki hemen bütün eğilimlerin Arany'nin sanat gücüyle şekillendiğini söyleyebiliriz.» VARADY.

bulunmuş olan Arany üzerinde, Macaristan'ın büyük ulusal şairi Sandor Petöfi ile yakın dostluğunun ilerletici etkileri olmuştur. Arany, mizacının temel özelliklerinden biri olan utangaçlık ve çekingenlikten, bir bakıma, bu dostluk sayesinde kurtulacaktır.

Arany, 1845 yılında, ***Kisfaludy Tarsaga*** (Kisfaludy Kurulu) adlı önemli bir kültür derneğinin açmış olduğu edebiyat yarışmasına, hiciv özelliği taşıyan ***Az elveszett aikotmany*** (Yitik Anayasa) adlı yapıtıyle katılmış ve birincilik ödülünü kazanmıştır. Destan alanında dünya çapında şiir yapıtları vermiş olan Arany, edebiyat çevrelerince, ***Toldi*** adlı kitabıyle tanınmıştır. On iki türküden oluşan uzun bir şiirdir bu yapıt. Üstün şairliğini kısa zamanda kabul ettiren ve geniş okur yığınları tarafından sevilerek benimsenen Arany, herşeyden önce, gerçek Macar ruhunu ve duyarlığını şiirlerinde büyük bir başarıyla dile getirmiştir. İşte bundan dolayıdır ki yapıtları, okul kitaplarına geçip klasikler arasında yer aldığı gibi, bugün dahi aranan ve canlılığını hiç bir zaman yitirmeyan şiirler olarak yaşamaktadırlar. Aslında, yapıtları derin ulusal karakter taşıyan epik ve dramatik bir şair olan Arany, hayatının son yıllarında yazmış olduğu lirik şiirlerinde karamsar ve melankolik bir şair olarak karşımıza çıkar. Bunun nedeni ise, 1848 1849 Macar Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ülkesinin ve halkının başına çöken felâketlerin şair tarafından derinden bir acıyla duyulmasıdır.

Arany, yukarıda da belirttiğimiz gibi, herşeyden önce ulusal şairdir. Bununla birlikte, ulusal karakterinin yanı sıra, şiirlerinde evrensel insan ruhunun temel özlemlerini dile getirmeyi de başarmıştır. Destanlarında, baladlarında, hicivlerinde ve lirik şiirlerinde olduğu gibi, eleştiri kitaplarında ve Shakespeare'le Aristofanes'ten yaptığı çevirilerde de, Arany'nin tüm insanlığa seslenme amacını göz önünde tuttuğu besbellidir.

Şair, daha önce sözünü ettiğimiz ***Toldi*** ile birlikte epik bir üçlü oluşturan ***Toldi esteje*** (Toldi'nin Gecesi, 1848) ve ***Toldi szerelme*** (Toldi'nin Aşkı, 1879) adını taşıyan yapıtlarıyle olduğu gibi, ***Buda halala*** (Kral Buda'nın Ölümü, 1864) adlı destanıyle, ***Arab golya*** (Tutsek Leylek, 1855) gibi başarılı betimlemelerle örülü şiirleri, ***Tetemrehivas*** (Ölü İçin Çağrı, 1877), ***Hidavatas*** (Köprü Açılış Töreni, 1877), ***Vörös Rebek*** (Kırmızı Bebek, 1877) gibi baladları ve ***Oszikek*** (Güz, 1879) genel başlığı altında topladığı lirik parçalarıyle de gerek kendi yurdunda, gerekse yabancı ülkelerde haklı bir ün kazanmıştır. Arany, ayrıca, şiirin özünü incelediği ***Vojtina Ars poetikaja*** (Vojtina'nın Şiir Sanatı, 1861), ***Zrinyi es Tasso*** (Zrinyi ve Tasso, 1862) ve ***Naiv eposzunk*** (Bizim Destanımız, 1863) başlıklı eleştirl ve edebiyat tarihi yapıtları da yayınlamıştır.

Arap Birliği : 1945 yılında Mısır'ın inisyatifi ve Saudî Arabistan, Irak, Ürdün, Lübnan, Suriye ve Yemen'in katılmalarıyle kurulan dayanışma ve yardımlaşma örgütü. Arap ülkeleri arasında bir «ortak pazar» kurmayı da amaçlayan Birlik, 1953 yılında Libya'nın, 1956 yılında Sudan'ın, 1958 yılında Tunus ve Fas'ın, 1961 yılında Kuveyt'in, 1962 yılında da Cezayir'in katılmasıyle daha da güçlenmiş gözükmekteydi. Ama Arap dünyasının geleneksel çatlakları bu örgüte de yansımakta gecikmedi. Nitekim üyeler arasında gizliden başlayan mücadele, çok geçmeden alanî suçlamalara dönüşecekti. Öyle ki bugün Arap Birliği, etkinliği sadece sözde kalan bir örgüt halina girmiştir.

Arap felsefesi : Eski Çağ'ın sonundan başlayarak Rönesans'a kadar kadar, yani ermiş Augustinus'tan (IV. yüzyıl) İbn Rüşd'e (XII. yüzyıl) ve İbn Haldun'a (XIV. - XV. yüzyıllar) kadar Arap felsefesi, Batı düşüncesini derinden derine etkilemiştir. Bütünlüğü içinde bu felsefenin yöneldiği amaç, Platon'dan ve özellikle Aristoteles'ten davranarak, Eski Yunan düşüncesiyle İslâm yada Hristiyan dini arasında akılcı bir sentez kurmak olmuştur. Düşünürlerin olduğu kadar hekim, hukukçu, matematikçi, tarihçi, vb. gibi bilginlerin de yapıtı sayabileceğimiz Arap felsefesi büyük bir çeşitlilik gösterir ve derinlemesine hümanist bir kültüre tanıklık eder. Öyle ki, Rönesans, bir Avrupa Rönesansı olmadan önce, denilebilir ki bir Arep Rönesansı olmuştur.

ara tabakalar (Fr. couches intermédiaires; İng. intermediary social strata, intermediary class) Bir toplum içindeki ana sosyal sınıfların dışında kalan tabakalar. Ara tabakalar, çeşitli öğelerden meydana gelir. Bu öğelerin bazıları, kapitalist birikim sürecinin hızlanması sonucunda durmaksızın ufalırken, bazıları da gene eynı hareket sonucunda büyümektedir.

Ara tabakalar, ana sosyal sınıflar arasında ayrı bir sosyal sınıf meydana getirmez. Bunların bir kısmı üretim araçlarının sahibi yada kiracısıdır. Örneğin köylülerle kentli orta tabakalar bu gruba girer. Bir kısmı da, üretim araçlarından tamamıyle yoksundur. Bunlar da örneğin memur, mühendis, teknisyen, öğretim görevlisi, araştırmacı, vs. gibi ücretlilerin oluşturduğu ara tabakalardır.

Ara tabakaların her birinin kendi bütünlüğü ve kendine özgü karakteristikleri vardır; her biri çeşitli alt tabakalara ayrılabilir. Bu tabakalar, aynı zamanda, aydınlar ve bürokratlar gibi farklı sosyal kategoriler olarak meydana çıkar. Söz konusu kategoriler, teknik yada kültürel planda gördükleri işe ve oynadıkları role göre biribirlerinden ayrılırlar.

Ara tabakaların sayısı otuz yıldan beri artış göstermektedir. Gerçekten de 1955'lerde aktif nüfusun % 20'sini oluşturan ara tabakaların günümüzdeki oranı, % 32'yi aşmış durumdadır.

Bu tabakaların büyüme süreci, mensuplarının ücretli çalışmağa başlamalarıyle birlikte yürür. Burada, ikili bir hareketin sonucuyle karşı karşıyayızdır : Bir yandan sermaye birikimi, zanaat, tarım ve ticaret alanlarında büyük sayıda aile işletmesinin hızla elenmesina yolaçmıştır. Aynı sermaye birikimi, tarım ve sanayi, ticaret ve bankacılık kesimlerinde iş gören orta işletmelerin büyük sermayenin egemenlik alanına katılmasıyle sonuçlanmıştır. Öte yandan bilimsel ve teknik devrim, büyük monopollerin ticarî ve malî etkinliklerinin genişlemesi ve devletin işlevlerinin gelişmesi de, ücretli emekçilerin sayısında büyük bir artışa yolaçmıştır. Bu durum, özellikle, tarım kesimindeki aktif nüfus oranının düşüşüyle belirginlik kazanmaktadır.

Bugün gelişmiş ülkelerde sanatçıların yaklaşık üçte ikisi ile entellektüellerin büyük bir bölümü ücretlileşmiş durumdadır. Mühendisler, teknisyenler ve yönetici kadrolarsa aktif nüfusun % 10'unu meydana getirmektedir. Uygulanmakta olan Maltüsçü politikaya rağmen, eğitim ve araştırma, memur ve müstahdemlerde de durum budur.

Bu çeşitli emekçilerin yaşayış ve çalışma koşulları hızla değişmektedir. Sınıfsal bakış açısından, orta tabakalar her geçen gün işçi sınıfına yakınlaşan ama çoğunluğu işçi sınıfıyle filliyatta keynaşamayan bir ara-durumdadırlar. Bu tabakalar, artı-değer yaratımına doğrudan doğruya katılmadıkları için, bir bütün olarak üretici karakteri ta-

şımazlar. Öğretim, bilim, sanat, vs. gibi entellektüel etkinlikler, emeğin üretici gücünü dolaylı olarak arttırdıklarından, üretim bakımından gereksiz etkinlikler değildir. Kaldı ki mühendisler, teknisyenler ve yönetici kadrolar gibi bazı sosyal kategoriler, hem artı-değer üreticisi, hem de artı-değer toplayıcısı olabilirler.

Görüldüğü gibi, ara tabakaların sınıfsal durumları, karmaşık bir durumdur. Ama sosyal ilişkilerin gelişmesi, orta tabakaların büyük bir kısmını işçi sınıfı çevresinde kutuplaşmağa sürükler. Bu da, kapitalist üretim ilişkisinin temelden dönüştürülmesi için zorunlu güçlerin odaklaşmasında belirleyici rol oynayan şeyin, monopolist devlet kapitalizmi olduğu anlamına gelir.

ARATOS (Tarsus - İ.Ö. 315 / Makedonya - 240) Eski Yunanlı şair ve bilgin. Matematik ve astronomi öğreniml yapmak için Atina'ya gitti, bu arada Stoacı filozof Zenon'dan felsefe okudu. Şair Kalllmakhos'la yakın dostluk kuran Aratos, Makedonya hükümdarı Antigonas Gonatas'ın ve Surlye kralı Antiokhos Soter'in yanında da bulunmuştur. Şairin ilk iki yapıtı olan uzun destanlar günümüze ulaşmamıştır. Buna karşılık, Antigonos'un isteği üzerine kaleme aldığı ***Faïnomena*** (Gök olayları) adlı öğretici uzun şiiri eksiksiz olarak elde bulunmaktadır. Şair, bu yapıtını, Stoa felsefesinin ilkelerini göz önünde tutarak yazmıştır. Özgün açıklamalarının yanı sıra parlak üslûbuyle de ilgi çeken bu yapıt, çeşitli dillere çevrilmiş ve uzun süre etkisini yitirmemiştir.

ARATOS Sikion'lu (Sikion - İ.Ö. 271 / Peloponez - 213) Eski Yunanlı devlet adamı. Doğmuş olduğu Sikion kentinde, tiranlara karşı açtığı ve demokrasinin kurulması için giriştiği çetin mücadeleyle ün kazanan Aratos, yurdunu **Akhaia Birliği**'ne bağlamayı başarmıştır. Peloponez'i Makedonyalıların ve çeşitli sitelerde türeyen tiranların boyunduruğundan bir süre kurtarmış; ama sonunda, savaşı kazanan Makedonyalılar tarafından öldürülmüştür. Büyük bir halk kahramanı ve etkili bir hatip olan Aratos, aynı zamanda ünlü bir «anı» yazarıdır. ***Anılar*** başlıklı kitabında tarih biliml bakımından gerekli olan yansızlığı ve nesnelliği gösterememiş oluşuna rağmen, kendisinden sonra gelen Polibus ve özellikle de Plutarkhos gibi tarihçileri büyük çapta etkilemiştir.

araz bk. **Ilinek.**

ARBAUD Joseph d' (Meyrargues - 1874 / Aix-en-Provence - 1950) Güney Fransa diliyle yazan şair, romancı ve hikâyeci. Annesi de şair olan ve genç kızlığında bir şiir kitabı yayınlamış bulunan Arbaud, şiir ve edebiyat geleneğiyle yüklü bir çevrede yetişmiş ve sağlam bir eğitimden geçmiştir. Annesinin, Güney Fransa diyeleği ve edebiyatının gelişmesi amacıyla kurulmuş olan **Felibrige** derneğinde üye olarak etkin bir şekilde çalışması, genç şairi büyük çapta etkilemiştir. Bundan dolayı Arbaud, bu diyelekte yapıtlar ortaya koymayı bütün hayatı boyunca kendine erek bilmiş ve başarılı da olmuştur. Bu arada, Arbaud'nun bölgeci büyük şair Mistral'den teşvik gördüğünü de söylemeliyiz. Hattâ Arbaud'yu, çağdaş kuşaktan bölgeci şair ve yazarlarla karşılaştıran Mistral, onun «hepsinden daha üstün» olduğunu söylemekten çekinmemişti. Ve Arbaud'nun daha sonra verdiği yapıtlar, büyük şairin bu sözünü fezlasıyle doğrulayacaktır.

Arbaud, Aix-en-Provence Ünlversltesi'nin Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş ve Güney Fransa'nın edebiyat gelenekleri ile yapıtlarını daha yakından Izleyebilmek için, ıssız bir yer olan Camargue'a giderek uzunca bir süre orada çalışmıştır. Camargue'da bir çiftlik satın alarak hayvan yetlştiriciliği de yapan şairin yapıtlarında, Güney Fransa halkı ve gelenekleriyle yakından ilgilenlşlnln eçık izlerine rastlamaktayız. Nitekim Arbaud, bütün hayatı boyunca, içinden yetlştiği çevrenin edebiyatını savunmuş ve hep bu doğrultuda yapıtlar üretmiştir. Arbaud, bu arada, Güney Fransa'da bölgesel dilde yayınlanan gazete ve dergilere çeşitli yazılar yolladığı gibi, ***Le Feu, organe du régionalisme méditerranéen*** (Akdeniz bölgeciliğinin sözcüsü Ateş) adlı günlük gazetenin yayınlanmasında da bizzat çalışmıştır.

Arbaud, kendi bölgesinin diyeleğiyle dört şiir kitabı yazmış ve bunları Fransızca çevirileriyle birlikte yayınlamıştır. Bu arada ***Lou Lausié d'Arles*** (Arles Defnesi, 1913) adlı kitabı, Mistral tarafından büyük övgülerle selâmlanmıştır. Bu yapıtında şair, önce annesinden öğrendiği ve daha sonra Camargue köylüleriyle söyleşerek inceliklerini kavradığı bölge diliyle, hem şekil hem de içerik bakımından kusursuz olan şiirlerini bir araya getirmiştir. Bu şiirlerde sanatçının, Güney Fransa diyeleğinin bütün renkli ve ayrıntılı özelliklerini, büyük bir biçimsel ustalık ve müzik duyusu ile kaynaştırmayı başardığı görülmektedir.. Şairin yapıtına ad olarak seçtiği «Arles defnesi», yükselebildiği ölçüde kökünü de toprağın derinliklerine salmak zorunda olan bir ağaçtır; ve bu simge, sanatçının hayat görüşünü dile getirmektedir.

Arbaud'nun dergilerde yayınlanmış şiirleri arasında da çok başarılı örnekler vardır. Ama onun büyük çapta ün kazanmasını ve sanatının doruğuna ulaşmasını sağlayan yapıtları, küçük hikâyelerini içeren ***La Caraco*** (Çingene, 1926) ve ***La Souvagino*** (Vahşi hayvanlar, 1929) adlarını taşıyan kitaplarıdır.

Arbaud, bölgeci bir edebiyat anlayışının en önemli temsilcilerinden biri olmakla birlikte, yazdığı yapıtlarla, içinde yetiştiği halktan çok, edebiyat severlerin ve aydınların ilgisini çekmiş olan bir yazardır. Bunun nedeni de Arbaud'da, bölgeciliğin ve halkçılığın yanı sıra, derin kültüründen gelen bir zevk ve fikir yükünün bulunuşudur.

ARBES Jakub (Smichov - 1840 / Smichov 1914) Çek yazarı. Romantik bir üslûpla kaleme aldığı macera hikâyeleriyle ün salan yazar, hayata gazeteci olarak atılmış ve

ARATOS'un uzun süre kaldığı İstanköy adasından bir görünüş.

özellikle siyasal kronikler yazmıştır. 1866 yılından itibaren otuz yıl boyunca ***Romanetti*** genel başlığı altında çıkan hikâyeleri arasında, ***Dabelna skripci*** (Şeytansal işkence araçları, 1837), ***Newtonuv mozek*** (Newton'ın Beyni, 1877) ve ***Ethiopska lilie*** (Etyopya zambağı, 1879) özellikle ünlüdür. Arbes, daha sonra, sosyal ve ahlâksal tasaların ağır bastığı ***Moderni upiri*** (Yeni vampirler, 1882) ve ***Ardel miru*** (Barış meleği, 1889) adlı romanları yayınlamıştır. Yazar, bu son yapıtlarında, bütün insandışı davranışlara karşı kesin tavır almaktadır.

ARBUTHNOT John (Kincardineshire - 1667 / Londra 1735) İngiliz yazarı. Kraliçe Anne'ın doktorluğunu da yapmış bir hekim olan yazar, özellikle muhafazakârların iktidarda bulunduğu süre içinde, siyasal hayatta önemli bir rol oynamıştır. Unlü şair Pope, tanınmış yazar Swift ve Gay ile yakın dostluk kurmuş olan Arbuthnot, özellikle hiciv dolu mizahî yazıları ile ün kazanmıştır. ***The History of John Bull*** (John Bull Tarihi, 1712) gibi siyasal yapıtlar yazmış olan Arbuthnot'ın en ünlü kitabı, ***The Memoirs of the extraordinary life, works and discoveries of Martinus Scriblerus*** (Martinus Scriblerus'un olağanüstü hayatından, yapıtlarından ve keşiflerinden anılar, 1741) adını taşır.

ARBUZOV Aleksey Nikolayeviç (Moskova 1908) Sovyet tiyatro yazarı. Leningrad Tiyatro Okulu'nu bitirdikten sonra ***Dal'njaja doroga*** (Geniş Yol, 1935) adlı komedisiyle ün salan genç yazar, 1941 yılında Moskova'da bir gençlik tiyatrosu kurmuş ve yönetmeğe başlamıştır. Güncel temaları üstün bir başarı ile tiyatro diline döken Arbuzov, ***İrkutskaya istoria*** (İrkutsk Hikâyesi, 1960) adını taşıyan oyunuyle dünya çapında ün kazanmıştır.

ARBUZOV'un ünlü piyesi **Leningrad'da aşk'ın Belçika Ulusal Tiyatrosu'ndaki temsilinden bir sahne..**

Sovyet tiyatrosuna yeni bir hava getirme çabasındadır ARBUZOV **İrkutsk hikâyesi** *Moskova Vaktangov Tiyatrosu'ndaki temsilinden bir sahne.*

ARCİPRESTE DE HİTA Juan Ruiz (Alcala de Henares - 1283 / ? - 1350) İspanyol şairi. Hayatı hakkında kesin bilgilere sahip olamadığımız Arcipreste de Hita, Ortaçağ İspanyol edebiyatının en büyük şahsiyetidir. Elimizde, 1330 ve 1343 tarihli olmak üzere iki yazması bulunan ünlü ***Libro de buen amor*** (Aşkın biricik kitabı)'un yazarı olan şair, devrinin hayat tarzı ve töreleri konusunda paha biçilmez bir kaynak yaratmıştır. XIV. yüzyılın «İlâhî Komedi»si diye anılan bu kitap, bazı yorum ve şerhlerin yanı sıra, dinsel parçalar, profan (din-dışı) şiirler, alegorik parodiler (alaylar), öğretici ve güldürücü ibret yergileri, şövalye hikâyeleri ve aşk sahneleri gibi en çeşitli öğelerin birleşmesinden meydana gelmektedir. Konuları Lâtin, Arap ve Fransız kaynaklarından derlenmiş olan bu parçalarda, yaşama sevinci, parlak bir gözlem gücü ve sıcak kanlı bir üslûpla işlenmektedir.

ARCOS René (Clichy-sur-Seine - 1880 / Paris 1959) Fransız yazarı ve şairi. Güzel sanatlar öğrenimi görmüş olan Arcos, Duhamel ve Vildrac gibi yazarlarla birlikte 1906 yılında ünlü Abbaye topluluğunu kurmuştur. Bu topluluk, belli bir edebiyat anlayışını benimsememiş ve gene belli bir fikir temeli üzerinde anlaşmamış olmakla birlikte, sanat aşkı ve barışseverlik gibi genel eğilimlerde birleşen sanatçılardan meydana gelliyordu.

Ayrıca, ünlü yazar Jules Romains'le de dostluk kurmuş ve onun estetik görüşlerinin etkisi altında kalmış olan Arcos'nun ***L'âme essentielle*** (Temel Ruh, 1901), ***La tragédie des espaces*** (Uzayların Tragedyası, 1906) ve ***Ce qui naît*** (Doğageien, 1910) başlıklı şiir kitapları ile ***Le bien commun*** (Ortak Mal, 1919) ve ***Caserne*** (Kışla, 1921) adlı hikâye kitapları bir hayli tanınmıştır. Ama yazarın gerçek başyapıtı olarak kabul edilen kitabı, ***Autrui*** (Başkası, 1926) başlığını taşıyan romandır. Genel bir barışın insanların daha yakın bir anlaşma hali içinde oluşlarından doğabileceğine inanan Arcos, Avrupa uluslarının kaynaşmasına katkıda bulunmak amacıyle, 1923 yılında, ***Europe*** adlı ünlü dergiyi yayınlamağa başlamıştır.

ARDAŞ (Musul 1941) Iraklı ressam ve gravürcü. Çok küçük yaşta resim yapmağa başlayan sanatçı, Cevat Salim tarafından kurulan Bağdat Modern Sanat Topluluğu'na katıldı. Köylülere seslenen eğitici nitelikte ve devrim doğrultusunda propaganda afişleri hazırladı. Bir ara Arap ülkelerini dolaştıktan sonra 1960 yılında Paris'e gitti, Ecoles des Beaux-Arts'daki resim derslerini izleyebilmek için oraya yerleşti.

Bu ikinci döneminde Doğu ile Batı sanatını kaynaştırmağa yönelen Ardaş, zamanla Arap sorunlarından uzaklaşarak soyut bir anlatıma kaydı; renkli çini mürekkebiyle, minyatürü andıran resimler yapmağa koyuldu. Ama bu «serüven» uzun sürmeyecekti. Nitekim sanatçının özellikle en son yapıtlarında, zengin cinsel simgelerle örülü **gerçeküstücü** tekniğe yaklaşan bir anlatımla eski çalışma tarzına döndüğü görülmektedir.

ARDEN John (Barnsley 1930) İngiliz tiyatro yazarı. Mimarlık öğreniml görmüş olan Arden, çok geçmeden mesleğini bırakarak tiyatro sanatına yöneldi. Başlangıçta, biçimsel plandaki denemeleriyle dikkati çekti Gerçekten de yapıtlarında, Elisabeth tiyatrosunu anımsatan bir olay dokusu ile Brecht'e özgü **yabancılaştırma** tekniklerini, şarkılarla gerçekçi konuşmaları, kural tanımaz fars ve siyasal tartışmaları içiçe kullandı.

Aristofanes'ten olduğu gibi Ben Johnson'dan da yararlanan Arden, seyircinin içinde var olduğuna inandığı yaratıcılığı uyandırma isteği ile öğretici kaygıları uzlaştırma-

John ARDEN : Seyircide yaratıcılık atılımını uyandırma iradesi ile öğretici kaygıları uzlaştıran sanatçı..

ğa çalışmıştır. Bu doğrultuda kaleme almış olduğu piyeslerin bellibaşlıları şunlardır: *The Waters of Babylon* (Babil Surları, 1957), *Live like Pigs* (Yaşayın Domuzlar gibi, 1958), *Sergeant Musgrave's Dance* (Musgrave Çavuşun Dansı, 1959), *The Workhouse Donkey* (Öksüzler Yurdunun Eşeği, 1963) ve *Armstrong's Last Goodnight* (Armstrong'un Veda Gecesi, 1964).

Amatör tiyatroya karşı da özel bir tutkusu olan Arden, karısı Margaretta d'Arcy tarafından halk toplulukları için tasarlanmış oyunların gerçekleştirilmesine de katkıda bulundu. Söz konusu oyunların en tanınmış olanları şunlardır: *Soldier, Soldier* (Asker, Asker; 1967), *The Royal Pardon, or The Soldier Who became an Actor* (Kral Affı yada Aktör olan Asker, 1967), *The True History of Squire Jonathan and his Unfortunate Treasure* (Jonathan ile talihsiz hazinesinin gerçek Öyküsü, 1968) ve *The Hero rises up* (Kahraman doğruluyor, 1968).

AREİOS (İskenderiye - 280 / Bizans - 336): Din bilgini. Hristiyanlığın tarihinde önemli bir rol oynamış ve kendi adıyla anılan bir akım (arianizm) yaratmış olan Areios, Lukianos'un öğrencisidir. Öğretileri, İskenderiye'de yazılar vererek büyük bir ilgi çeken ve halk arasında ün kazanan bilgin, ileri sürdüğü fikirlerden ötürü dinsel otoriteler tarafından eleştirilmiş ve sonunda İskenderiye'den kovulmuştur. Fikirleri Doğu ülkelerinde gittikçe yayılmaya ve taraftar toplamaya başlamış ve sonunda İznik'te toplanan ünlü din meclisine çağrılan bilgin bu toplantıda sürgüne mahkûm edilmiştir. İllirya'da uzun yıllar sürgün kalmış ve İskenderiye'ye çağırıldığı sırada ölmüştür. En önemli yapıtı *Thaleia* (Ziyafet) adını taşır.

ARENDT Hannah (Hannover - 1906) Alman kökenli Amerikalı kadın sosyolog. Merburg, Friburg ve Heidelberg üniversitelerinde öğrenim gördükten sonra ünlü düşünür Karl Jaspers'in yönetiminde doktorasını verdi. Hitler iktidarı alınca Fransa'ya geçti, Yahudi çocukları'nı Filistin'e kaçırmak için seferber oldu ve bu işte büyük başarı gösterdi. 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşen Arendt, 1951 yılında Amerikan uyrukluğuna geçti. Berkeley, Princeton, Columbia ve Chicoga üniversitelerinde ders verdi. 1967 yılından beri de New York'taki New School for Social Research (Yeni Sosyal Araştırmalar Okulu)'te siyaset felsefesi okutar. Bilginin başlıca yapıtları arasında şunları sayabiliriz: *The Human Condition* (İnsanlık Hali, 1958), *The Origins of Totalitarism* (Totalitarizmin Kökenleri, 1961) ve *On Violence* (Şiddet üzerine, 1970).

ARETİNO Pietro (Arezzo - 1492 / Venedik - 1556) İtalyan yazarı. Müstehcen edebiyat tarzının en büyük ustalarından biri olarak tanınan Aretino, alabildiğine fırtınalı bir hayat yaşamıştır. Daha on üç yaşındayken annesinin bütün parasını çalarak evden

CARPACCİO'nun fırçasından Aretino'nun yaşadığı çağda Venedik: «Hiç yalana kaçmadan söyleyebilirim ki dünyanın en güzel sokağında oturuyorum ve önümde dünyanın en güzel görünümü serili. Her pencereye çıkışımda binlerce insan ve bir o kadar da gondol geçiyor ayaklarımın altından... Pazar kurulunca sağ gözüm etlere, balıklara ve Campo'ya doğru uzanır; sol gözüm de «fondaco de' Tedeschi» ile köprüye konar. Bu iki görünümün kesiştiği yerde ise iş adamlarıyle dolup taşan Rialto vardır. Salkım salkım üzümler serilidir kayıklarda; ve dükkânlarda türlü av hayvanları... Ama bütün bu güzellikler, ipekten ve atlastan giysilere bürünüp mücevherlerini takmış bir halde gondollara kurulmuş dilberlerin görünümü yanında pek hafif kalır.»
ARETİNO

kaçan yazar, düzgün ve sürekli bir öğrenim görmemiştir. Buna karşılık, kısa bir süre resimle uğraşacak ve bu alanda hemen otorite haline gelecektir. On dokuz yaşındayken Roma'ya giderek, çağın büyük kişilerinin hizmetine girmiştir. Bir ara Ravenna'daki bir manastırda yaşamışsa da, çok geçmeden gene Roma'ya dönmüş ve papaların koruması altında skandallerle dolu hayatına başlamıştır.

Cebinde bir alay tavsiye mektubuyla kentten kente dolaşmağa koyulan Aretino, hemen bütün Avrupa hükümdarlarıyle, ayrıca çeşitli ülkelerin prensleri ve yüksek din adamlarıyle dostluk kurmuştur. Dalkavukluğu, ikiyüzlülüğü, bilgiçliği, parlak zekâsı, hazırcevaplığı, palyaço tavırları ve bitmek tükenmek bilmeyen şantajlarıyle, bunların kimini ürkütüp kimini de kendine hayran bırakarak türlü avantajlar, armağanlar ve kazançlar sağlamıştır. Şöhretl böylece halk arasında da yayılmağa başlayan Aretino, biraz daha fazla para alır almaz, dünkü düşmanına hizmet ve dünkü dostuna ihanet etmekten kaçınmamıştır.

Çağın büyük şairi Ariosto tarafından, «kralların baş belâsı» olarak nitelenen Aretino, zehirli ve pervasız üslûbu sayesinde, çok geçmeden Fransa kralı François I'in, Şarl Kent'in, Polonya kraliçesinin ve İngiliz kralının bir türlü paylaşamadıkları ve alabildiğine değerli armağanlara gark ettikleri bir efsane kişiliği kazanmıştır. Bir ara kardinal olması bile söz konusu edilen ünlü yazar, sonunda, iftira attığı bazı soylular tarafından ölümle tehdit edilince Venedik'e sığınacak; ve orada, bir halk söylentisine göre, fazla güldüğü için çatlayıp ölünceye kadar, ölçü tanımayan bir lüks, sefahat ve rezalet hayatı yaşayacaktır. Aretino, yaşamının bu son dönemi boyunca bir yandan da, hükümdar ve prenslerle olduğu kadar çağının ünlü sanat adamlarıyle, özellikle de büyük ressam Tizlano ile olan dostluğunu sürdürmüştür.

Yazı hayatına, iftira dolu ve müstehcen *Pasquinate* (Şakalar) adlı kitabıyle atılan ve hemen büyük bir popülerlik kazanan

TİZİANO'nun fırçasından Aretino.

Aretino, bunun ardından, bugün kendisini gazetecilik sanatının öncülerinden biri saydıran, günlük siyasal konuları ele alıp eleştirdiği *Lettere volanti* (Yapraklar) ile *Pronostici* (Teşhisler)'yi üretmeğe koyulmuştur. Yazar, daha sonra, yergi ve taşlama alanında küçük parçalar kaleme almış; ve bu arada, özellikle, müstehcen edebiyatın başyapıtlarından biri sayılan ünlü *Sonnetti lussuriosi* (Şehvet Soneleri, 1525)'yi yayınlamıştır. Hemen bir yıl sonra de gene aynı türün anıtlarından biri olan *La cortigiana* (Yosma, 1526)'yı verecektir. Bunu, gene bir tiyatro yapıtı olan *Il marescalo* (Mareşal, 1533) izleyecektir. 1537 yılından itibaren yirmi yıl boyunca kaleme eldığı ünlü Mektuplar *(Lettere)*'ında kendi taşkın doğasını bütün çıplaklığıyle dile getirdiği gibi, acılık dolu bir ironiyle çağının törelerini de eleştirmiştir.

Roma'daki Pasquin heykeli : ARETİNO'nun yaşadığı çağda yergi sanatçıları güncel konulardan esinlenerek yazdıkları taşlamaları bu heykelin arkasındaki duvara asarlardı. «Ben ki yerine göre övgü, yergi vede gerektiğinde iftira yoluyle sayısız insanı onur tahtlarına oturtmuş ve bir o kadarını da tahtlarından alaşağı etmişim... ben ki nice büyüğün adını hakikatın kancalarıyle paramparça etmişim..»
ARETİNO

Aretino, 1532 / 1534 yılları arasında yazmış olduğu ve bir fâhişenin ağzından kendi kötü alışkanlıklarını övdüğü *Ragionamenti* (Diyaloglar) adlı yapıtıyle, sevişme sanatının bellibaşlı elkitaplarından birini yaratmıştır. Gerek *Mareşal* ve *Yosma*'da, gerekse daha sonra, kaleme aldığı *La Talanta* (1542), *La İpocrita* (İkiyüzlü 1542), *İl filosofo* (Düşünür, 1546) ve *La Orazia* (Horatius, 1546) adlı komedilerinde, Rönesans alışkanlıklarının dışına çıkarak, klasik modellerden esinlenmeyen Aretino, gerçekliğin gözlemlenmesine önem vermiş; ve, koca bir dönemi olduğu gibi yansıtan yapıtlarıyle, tiyatro tarihinde kendine özgün bir yer kazanmasını bilmiştir.

•

ARETİNO Üzerine

Aretino, XVI. yüzyılın bütün muhalefetini tek başına canlandıran adamdır. İşin şaşkınlık verici yanı, Aretino'nun en azından yirmi kere öldürülmemiş oluşudur. Bir yüzyıl sonra, yani Şarl Kent'in etkisi altında İtalya tam düşüş dönemine girdiğinde yaşasa, daha ilk satırlarını kaleme alan bir Aretino'nun altı aydan fazla yaşamaması gerekirdi. Dün olduğu gibi bugün de, ahmaklar basıyor ona küfrü : Gerçek muhalefetin kaderi de budur zaten.

Standhel

İlk özelliği, özgün oluşudur. Öğrenim görmemiştir, hemen hemen hiç bir şey okumamıştır da. Dehasına güvenir sadece; çoğu zaman da aldanmaz.

R. de Gourmont

•

ARGENTİNA La (Buenos Aires 1888 / San Sebastian 1936) İspanyol dansözü ve koregrafı. İspanya'nın en büyük salonlarında art arda parlak başarılar kazandıktan sonra 1905 yılında Avrupa'da uzun turnelere çıktı. 1914 yılında Güney Amerika'ya gitti. 1927 sezonunda Paris'teki ünlü Champs-Elysées tiyatrosunda, sadece bir gitarcı ve bir de büyük bir ustalıkla kullandığı kastanyetleri eşliğinde tek başına dansederek unutulmaz bir zafer kazandı. 1929 yılında gene Paris'te Opéra-Comique'te İspanyol dansçılarından oluşan ünlü trupuyle birlikte Bautista'nın müzliğiyle *Juerga*'yı, Helffter'in müzliğiyle *Sonatina*'yı, V. Espla'nın müzliğiyle *El Contrabandista*'yı, Albeniz'in müzliğiyle Trlana'yı ve nihayet, Vincente Escudero'nun eşliğinde, kendisini dünyaca ünlü kılan eşsiz dans gösterisi *Büyücü Aşk*'ı sahneledi. Bu son yapıtta, Manuel de Falla'nın müziğiyle, bugün *«Ateş Dansı»* olarak anılan bölümü hayranlık verici bir ustalık ve eşine zor rastlanır bir kıvraklıkla sergilemiştir.

La ARGENTİNA ünlü danslarından birinde..

Ayrıca, İspanyol dansının olanaklarını klasik bir çerçeve içinde geliştirmeyi deneyen ilk sanatçı da, La Argentina olmuştur.

ARGHEZİ Tudor (Bükreş - 1880 / Bükreş - 1967) Rumen şairi ve yazarı. Avrupa'nın çeşitli ülkelerini gezen ve maceralı bir hayat yaşayarak kendi kendini yetiştiren Arghezi, kimyagerlik, keşişlik, kuyumculuk gibi birbiriyle pek ilişiği olmayan çeşitli mesleklere girip çıkmış; en sonunda da, edebiyatta karar kılmıştır. Hayatı türlü acılar içinde ve baskılar altında geçmiş olan sanatçı, yapıtlarında, mutlu ve özgür bir yaşantıya karşı duyduğu derin özlemi başarılı bir şekilde dile getirmiş; ve, «doğaya dönüş» temasının yanı sıra, gerçek masumluğu ve yürek temizliğini varlıklarında taşıyan çocukları, hayvanları ve basit insanları ele alıp inceleyerek canlandırmıştır.

Tudor Arghezi, çağdaş Rumen edebiyatının en önde gelen temsilcilerinden biridir. Ulusal edebiyat geleneklerini işleyip, bu geleneklere modern insana özgü bir değer kazandırmayı başaran yazar, *İcoane de lemn* (Tahta İkonalar, 1930), *Ochir Maicii Domnului* (Meryem Ana'nın Gözleri, 1935, *Porta neagra* (Kara Kapı, 1936) gibi roman

ve hikâyelerinde, başından geçen maceraları bize aktarmıştır. Fransız sembolizminin ve özellikle de büyük şair Baudelaire'in etkisinde kalmış olan sanatçı, ölüm ve hayatın anlamı sorunları üzerinde durmuş ve lirik duygularla yüklü özgün şiirler yazmıştır. Gerçekten de, Arghezi'nin *Cuvinte potrivite* (Değişik Sözler, 1927), *Flori de mucegai* (Tenbellik Çiçekleri, 1931) ve *Versuri* (Dizeler, 1936) adlı şiir kitapları çok ünlüdür ve Rumen edebiyatını derinden derine etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kararlı bir şekilde Romanya Halk Cumhuriyeti'ni destekleyen Arghezi, 1946 yılında ünlü piyesi *Şiringa*'yı kaleme almış; bunun yanı sıra da Molière ve Brecht'in yapıtlarını Rumen tiyatrosuna uyarlamıştır. Ayrıca, şiir, roman ve hikâye alanlarında ürün vermeğe devam eden ve bu arada bir de *Elimde Bastonum Bükreş Boyunca* (1961) başlıklı otobiyografik bir kitap yayınlayan Arghezi, Rumen edebiyatında gerçek bir devrim yaratmış olan büyük bir sanat adamıdır.

Tudor ARGHEZİ : **Sosyalist gerçekçilik'in Romanya'daki büyük temsilcisi.**

ARGUEDAS Jose Maria (Andahuaylas - 1911 / Lima - 1969) Perulu yazar. Çocukluğu Peru'nun Inka kökenli halklarından Keşua'lar arasında geçen Arguedas, Lima'daki San Marcos Üniversitesi'nde öğrenim gördü. Solcu öğrenci örgütlerinin eylemlerine katıldığı için tutuklandı ve 1937 yılında hapse mahkûm edildi. 1939 yılında İspanyolca öğretmenliği yaptı, 1942 yılında Lima'ya dönüp etnoloji öğrenimine başladı. 1951 yılında Etnoloji İncelemeleri Enstitüsü müdürlüğüne atanan Arguedas, 1964 yılında da Ulusal Tarih Müzesi'ni yönetti. Bunun yanı sıra da Lima Tarımbilim Enstitüsü'nde Keşua dili dersleri verdi. Bu arada kaleme aldığı antropoloji ve folklor incelemeleri ile yerli kültürün çöküşünü dile getiren öykülerini *Agua* (Su, 1935), *Los rios profunolos* (Derin Irmaklar, 1958), *El Sexto* (Altıncı, 1961) ve *Todas las sangres* (Tüm Kanlar, 1965) başlıklı yapıtlarında toplayan yazar ruhsal bir bunalım sonucunda yaratıcı gücünün artık tükendiği kanısına vararak intihar etti.

Yerli Peru kültürünün çöküşünü dile getiren yazar : Jose Maria ARGUEDAS.

ARGÜEDAS Alcides (La Paz 1879 / Santiago 1946) Bolivyalı tarihçi ve roman yazarı. Eski Güney Amerika yerlilerinin torunu olan ünlü yazar, büyük şöhretini, emperyalist beyazlar tarafından sömürülen yerlilerin çileli hayatını vurucu ve keskin bir üslûpla dile getirdiği *Raza de bronce* (Tunçtan Irk, 1919) isimli romanına borçludur. Argüelles diye de anılan büyük yazar, bu dünya çapındaki eserinden sonra, ülkesinde iktidarı zorbalık yoluyla ele geçiren faşist diktatörlerin halk kitlelerine reva gördükleri zulmü dile getirmek amacıyla, *Los caudillos barbaros* (Barbar Önderler, 1929) isimli romanını kaleme almıştır. Büyük yazar, daha sonra, memleketi ile Şili arasında patlak veren ve Bolivya'nın yenilgisiyle son bulan bedbaht bir savaş ertesinde halkının içine düştüğü felâketleri anlatan başyapıtını, *Pueblo enfermo* (Hasta Halk, 1934) isimli kitabını yayınlamıştır. Argüedas ayrıca, tarih alanında da uzun bir araştırmaya girişmiş ve 1920-1926 yılları arasında, *Historia de Bolivia* (Bolivya Tarihi) Isimli bir yapıt vermiştir.

arianizm ya da areiosçuluk Doğu Hristiyan dünyasını uzun bir süre meşgul etmiş ve üzerinde bitip tükenmez tartışmalar yapılmış bir din anlayışıdır. Bu anlayışa göre, İsa, Tanrılık cevherini içinde taşımaz ve bundan ötürü ezelden beri süregelen bir varlık değil daha sonra yaratılmış olan bir varlıktır. Theodosios'un topladığı Kostantinopolis (İstanbul) dinsel meclisinde, Areios'un bu görüşleri kesin olarak red ve mahkûm edilmiştir. Resmî din anlayışının dışına itilen bu anlayış, Doğu halkları arasında yavaş yavaş etkisini kaybetmiştir. Bununla birlikte, Areiosçuluk, altıncı yüzyıla kadar Got'lar ve Vandal'lar gibi kavimler arasında yaygın bir halde bulunmuştur.

ARIOSTO Ludovico (Reggio Emilia 1474 / Ferrara 1533) İtalyan şairi. Babasının zorlaması sonucu hukuk öğrenimi görmek durumunda kalan Ariosto, çok geçmeden kendini edebiyat ve şiire vermiştir. Tarih konularına karşı da yakın ilgi duyan şair, Gregorio Elladio adlı ünlü bir bilginin yanında yetişmiştir. Babasının ölümünden sonra, bir hayli kalabalık olan ailesine bakmak zorunda kalmış ve Ferrara dukalarının yanında önemli görevler yüklenerek hayatını kazanmıştır. Böylece genç şair, elçilik görevleriyle yollanmış olduğu çeşitli yabancı ülkeleri yakından tanımak olanağını elde etmiştir.

Ariosto, 1508 yılında, Ferrara sarayının tiyatro yöneticiliğine atanacaktır. Bu olay, şairin hayatında önemli bir dönüm noktası meydana getirmektedir. Ariosto, artık, bütün zamanını sanat çalışmalarına verebileceğini ve düzenli bir hayat geçirebileceğini sanmıştır. Ama ne yazık ki çok geçmeden umutları boşa çıkacak ve karma karışık siyasal olayların içine girmek zorunda kalacaktır. Hayatını kazanmak için yeniden güçlüklerle karşılaşan Ariosto, Roma'ya gitmiş; dönüşte de, Floransa'da, Alessandra Benuc-

TİZİANO'nun fırçasıyle Ludovico Ariosto

ARİOSTO'nun Ferrare'deki evi.

«El sofrasındaki bıldırcınlara, kekliklere ve has domuzlara küçük bir şişe geçirip de kızarttığım bir bayır turpunu yeğ tutarım ben: Kendi evimdeyimdir; ve güzel bir sirkeyle çeşnilerim o turpu. İpek yada atlas yorganların altında uyuduğumdan çok daha rahat uyurum basit bir örtünün altında: Evimdeyimdir.»

ARİOSTO

ci ile tanışmıştır. Büyük şair, bu kadına karşı bütün hayatı boyunca derin bir aşk duyacaktır.

Ariosto'ya ölümsüz bir ün sağlayan ve yazarın gelmiş geçmiş en büyük şairler arasında sayılmasına yolaçan yapıtı, ***Orlando Furioso*** (Çılgın Orlando, 1516) adını taşır. 46 bölümden oluşan bu yapıt, uzun bir destandır ve klasik İtalyan edebiyatının en önemli örnekleri arasında yer alır. Şair, ince bir alaycılıkla alabildiğine derin bir insan sevgisini içiçe işlediği bu yapıtında, kendisinden daha önce yaygın hale gelmiş olan manzum şövalye romanlarının etkisinde kalmıştır. Nitekim Ariosto, destanının konusunu, Matteo Boïardo'nun ***Aşık Orlando*** adını taşıyan romanından almıştır. Yapıtında, Orlando'nun mutsuz aşk macerasının yanı sıra, belli bir dönemin tarihsel olaylarını ve Karlman'ın Hristiyanlığı yaymak için yaptığı mücadeleleri de dile getiren şair, günlük olaylara telmihte bulunmaktan geri kalmaz. Yapıtta, aynı zamanda, Ariosto'nun klasik kültür konusundaki geniş bilgisi de eşsiz bir şiir ustalığıyla önümüze serilmektedir. ***Orlando Furioso***, hemen ve sınırsız denebilecek kadar büyük bir başarı kazanmıştır. Bu başarı hakkında bir fikir vermek için, yapıtın ilk yayınlanışını izleyen 70 yıl içinde sadece İtalya'da tam 154 kez basıldığını ve bütün Avrupa dillerine çevrildiğini belirtmek yeter.

Ariosto, bu büyük destanın yanı sıra, kısa şiirler ve tiyatro yapıtları da kaleme almıştır. Özellikle komedi türünde başarı gösteren şair, bu türün İtalyan edebiyatındaki ilk örneklerini vermiştir. ***La Cassaria*** (Kasa, 1508), ***Il negromante*** (Ruh çağırıcı, 1520) ve ***I studenti*** (Öğrenciler, 1524) adlı komedileri bu bakımdan ilgi çekicidir. Komedi alanında ***La Lena*** (Aracı Kadın, 1528) adlı bir başyapıt vermiş olan Arlosto, ayrıca, son derece başarılı ***Hicivler*** de yazmıştır.

ARİSTARKHOS (Semendirek İ.Ö. 216 / 'Kıbrıs 144) Eski Yunan dil bilgini ve gramercisi. İlkçağın en büyük dil bilginlerinden biri olan Aristarkhos, eski metinlerin nasıl şerhedilmesi ve incelenmesi gerektiği konusunda ileri sürmüş olduğu metodlarla ün kazanmıştır. Gramer ve filoloji alanında yapmış olduğu orijinal çalışma ve araştırmalar, «Aristarkhos'çuluk Okulu» adıyla tanınan bir akımın ortaya çıkmasına ve kendini kabul ettirmesine yol açmıştır. Uzun bir süre İskenderiye'de yaşamış olan Arlstarkhos, bu şehirdeki ünlü kitaplığın yöneticiliğini yapan Bizantion'lu Aristofanes'in öğrencisi olmuş ve bu bilginin etkisinde kalmıştır. Aristarkhos'un yetiştirdiği öğrenciler arasında, Ammonios'u Apollodoros'u ve bilimsel bakımdan ilk olarak bir dilin gramerini yani Yunan dilinin gramerini yazmış olan Dionisios Traks'ı saymak gerekir. Aristarkhos'un en az sekiz yüz yapıta şerh yazdığı söylenmektedir.

Bu eserler, ***Hypomnemata*** adıyla anılır. Büyük bilgin, bu yazılarında Hesiodos, Anakreon, Alkaios ve Pindaros gibi ünlü şairlerin; Aiskhilos, Sofokles, Euripides ve Aristofanes gibi büyük piyes yazarlarının yapıtlarını ele alarak incelemiştir. Aristarkhos'un, orijinal yazıları ise ***Syngrammata*** adıyla tanınmıştır. Ne var ki, Aristarkhos'un en önemli çalışmaları, Homeros'un İliada ve Odisseus adını taşıyan ünlü destanları üzerinde yapmış olduğu incelemelerdir. Bilgin, bu çalışmalarında, gramer ve kelime yanlışlarını düzelttiği gibi, eski kelimelerin anlamlarını da açıklamış ve bu destanları, bugün bildiğimiz şekilde yirmi dörder bölüm olarak düzenlemiştir. Yabancı dillere, daha sonra yapılan bütün Homeros çevirilerinde, bu düzen esas olarak alınmıştır. Aristarkhos, modern gramer bilimlerinin de temellerini atmış ve «söz bölümleri», imlâ, sözdizimi, takılar, zamanlar ve kipler konusunda ilgi çekici araştırmalar yaparak orijinal görüşler ileri sürmüştür.

ARİSTARKHOS Samoslu (İ. Ö. III. Yüzyıl) Eski Yunan gök bilgini. Güneş ve Ay'ın, yeryüzüne olan uzaklıkları oranını ölçebilmek amacıyla yeni bir metod ortaya koymuş olan ünlü bilgin, yıldızların ve ayın sabit olduğunu, dünyanın ise bir elips çizecek şekilde hareket ettiğini ileri sürmüştür. Ayrıca, yeryuvarlığının kendi ekseni çevresinde döndüğünü de söylemiştir. Bu bakımdan, Aristarkhos, modern astronomi biliminin ve özellikle Kopenikus'un öncüsü sayılmıştır. ***Güneş ve Ay'ın büyüklük ve uzaklıkları hakkında*** adını taşıyan yazısı dışında, hiçbir bilimsel eseri günümüze kalmamıştır.

ARİSTİPPOS Kirene'li (İ.Ö. V. Yüzyıl) Eski Yunan filozofu. Sokrates'ten sonra ortaya çıkan felsefe akımları arasında en önemlilerden biri, **Kirene Okulu** diye anılır. Bu felsefe akımı, çağdışı olan okulların bir çoğu gibi, teorik meseleleri bir tarafa bırakarak, ahlâk felsefesini ön plâna geçirmiş ve insanın mutlu olmasını sağlayan koşulların neler olduğunu araştırmıştır. Aristippos, İnsan hayatında mutluluğun ancak **hedone** (haz) elde etmekle sağlanacağını ileri sürmüş ve böylece Kirene Okulu diye tanınan felsefî çığırı yaratmıştır. Ünlü Yunan filozofu Herakleitos gibi, bütün varlığın ve bu arada insan vücudunun da durmadan değiştiğini kabul eden Aristippos, yumuşak hareket ve davranışlar sonunda haz, sert ve şiddetli hareketler sonunda acı, hareketsizlik sonunda ise hemen hemen hiç bir şey duymadığımızı ileri sürmüştür Filozofa göre, asıl aranması gereken ve hayatın amacını oluşturan şey, haz'dır. Mutlu olmanın ne ile sağlanabileceğini araştıran ahlâk felsefesi ise, bu açıdan ele alınınca, haz'ın elde edilmesi ile bir ve aynı şey olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan ötürü, Aristippos, haz veren şeylerin iyi, acı veren şeylerin ise kötü olduğunu ileri sürerek, felsefesini bu temel üzerine oturtmuştur. Öğrencilik yıllarında, ünlü sofist Protagoras'ın derslerine devam etmiş olan ve insanın herşeyin ölçüsü olduğunu kabul eden Aristippos, haz'ı, tümüyle bireye ve içinde yaşanılan ana bağlı bir şey olarak düşünmüştür. Bundan ötürü, filozof, sosyal hayatla, ödevlerimiz ve sorumluluklarımızla asla ilgilenmeksizin, anlık ve özel

hazlar peşinde koşmamızın en doğru davranış olduğunu ileri sürmüştür. Ama önemli olan nokta, en şiddetli, en sürekli ama tadıldıktan sonra en az pişmanlık verecek olan hazları elde edebilmektir. Bu çeşit hazların elde edilmesini sağlamak için, insanın akıl gücünü ve bilgisini kullanması gereklidir. Ne var ki, Aristippos'un, hayatın amacı ve anlamı olarak kaba zevkleri değil, insanın özgür ve bağlantısız yaşamasını, yani yapmacık hayat tarzlarının dışında kendi iradesine ve karar verme gücüne sahip olmasını kastettiğini unutmamak gerekir. Aristippos'un ideal insanı, kafası ve bilgisi ile özgür bir duruma gelerek haz elde edebilen insandır. Filozof'un yapıtları günümüze ulaşmamıştır. Görüşlerini başka yazarların yapıtlarından öğreniyoruz.

ARİSTOFANES (Atina - 450 / Atina - 386) : Eski Yunan komedya şairi. Büyük toprak sahibi bir aileden geldiği bilinen, ama nerede ve ne tür bir öğrenim gördüğü bilinmeyen Aristofanes, «görünüşü bakımından kusursuz» anlamına gelen adından da anlaşılacağı gibi, halk sınıflarından çok aristokrasiye eğilim duymuştur. Bir aralık siyasal bir görevde bulunduğu sanılan şair, yapıtlarını çok genç yaşında üretmeğe başlamış; ve, yaşadığı çağın gereklerinden ötürü, ilk komedyalarını başkalarının adı altında oynatmak zorunda kalmıştır. Bunu, *Nefelai* (Bulutlar)'de restladığımız bir itiraftan anlamaktayız. Burada, büyük yazarın yapıtlarını ve ölümsüz kişiliğini açıklamağa girişmeden önce, içinde yetişmiş olduğu sosyal ve tarihsel koşullara kısaca bir göz atmak gerekmektedir.

Aristofanes, kendisinden önce gelmiş olan üç büyük tragedya şairi, Aiskhilos, Sofokles ve Euripides gibi, mutlu çağların adamı değildir. Atina'nın altın çağı demek olan Perikles dönemini ancak çocukluğundan anımsar ve artık erişilmesi olanak dışı bir düş şeklinde görür. Nitekim Perikles, İ.Ö. 429 yılında ölmüştür. Peloponnes Savaşları başlamıştır artık; ve bu savaşlarla birlikte, anlı şanlı Atina'nın çöküşü de başlamıştır. Ama unutmamalıdır ki, uzun süre uygulanmış başarılı bir sömürü politikasının bütün tantanalı izlerini taşıyan bu eşsiz kentte, herhangi bir «çöküş»e inanmak henüz pek güçtür. Nitekim yönetici sınıf, eskiden beri kurulu düzenin yetkin olduğuna ve katiyen değişmemesi gerektiğine inanmakta; ve, ancak geçici etki taşıyan olaylar bu düzeni sarstığında, bazı tedbirler almağa yanaşmaktadır. Başka türlü düşünenlerse, egemen sınıfın gözünde kötü kişilerdir, bir çeşit «vatan hainleri»dir; dolayısıyle de bu tipler sıkı göz hapsine alınmalı ve hattâ gerektiğinde hiç acımadan ortadan kaldırılmalıdır.

İşte bu ortam içinde yetişen Aristofanes, bize sadece on bir tanesi kalmış olan kırk kadar komedya yazmıştır. Bunlardan, başka adlar altında oynattığı ilk ikisinin yalnız başlıklarını biliyoruz : *Daitales* (Şölen Düşkünleri, 427) ve *Babilonioi* (Babilliler, 426). Metni elimizde bulunan plyesleri arasında en eskisi olan *Akharnes* (Akharnai'liler, 425) adını taşır ve bir başka yazarın imzası altında temsil edilmiştir.

İlk bakışta, büyük soluklu şiirden yana nasipsiz, sadece, herşeyle ve herkesle alay etmeğe dönük «dalgacı» bir adam gibi gözüken Aristofanes hakkındaki en doğru yargıyı, sanırız, gene kendi yurttaşlarından biri olan büyük filozof Platon ortaya sürmüştü :

Hiç bir vakit yıkılmayacak cinsinden bir tapınak arayan Esin Perileri, nihayet Aristofanes'in ruhunu buldular.

Gerçekten de, Eski Yunan tiyatrosunun yetiştirdiği dört dehanın en sonuncusu olarak kabul edilen Aristofanes, yerine göre alaycı, eleştirici, kaba, zeki, kurnaz, becerikli, kötü, küstah, gereksiz yere şüpheci ve en beklenmedik anda umutsuzluğa kapılan bir kişiliğe sahiptir. Ama bütün bu özelliklerinin yanı sıra ve herşeyden önce, büyük bir şair ve büyük bir komedya yazarıdır. İlkin, *Ornithes* (Kuşlar)'teki kuşların ağzından şairi dinleyelim

Siz, hafif yaprakları ve uçarı hayalleri andıran güçsüz insanlar eyyy... vücutları çamurdan yoğurulmuş, bir gölgeden farksız ve ipince tüyden bir örtünün imdadından habersiz olanlar... daima genç ve göklere yakın, ölümlü ve sıradan şeyleri asla umursamayan ölümsüz ırkı, biz kuşları dinleyin!.. Rüzgârların, fırtınaların ve mevsimlerin özünü anlatacağız size; şu garip dünyanın nereden gelip nereye gittiğini söyleyeceğiz; bilinmesi gereken ne varsa öğreteceğiz bir bir; ve o can sıkıcı

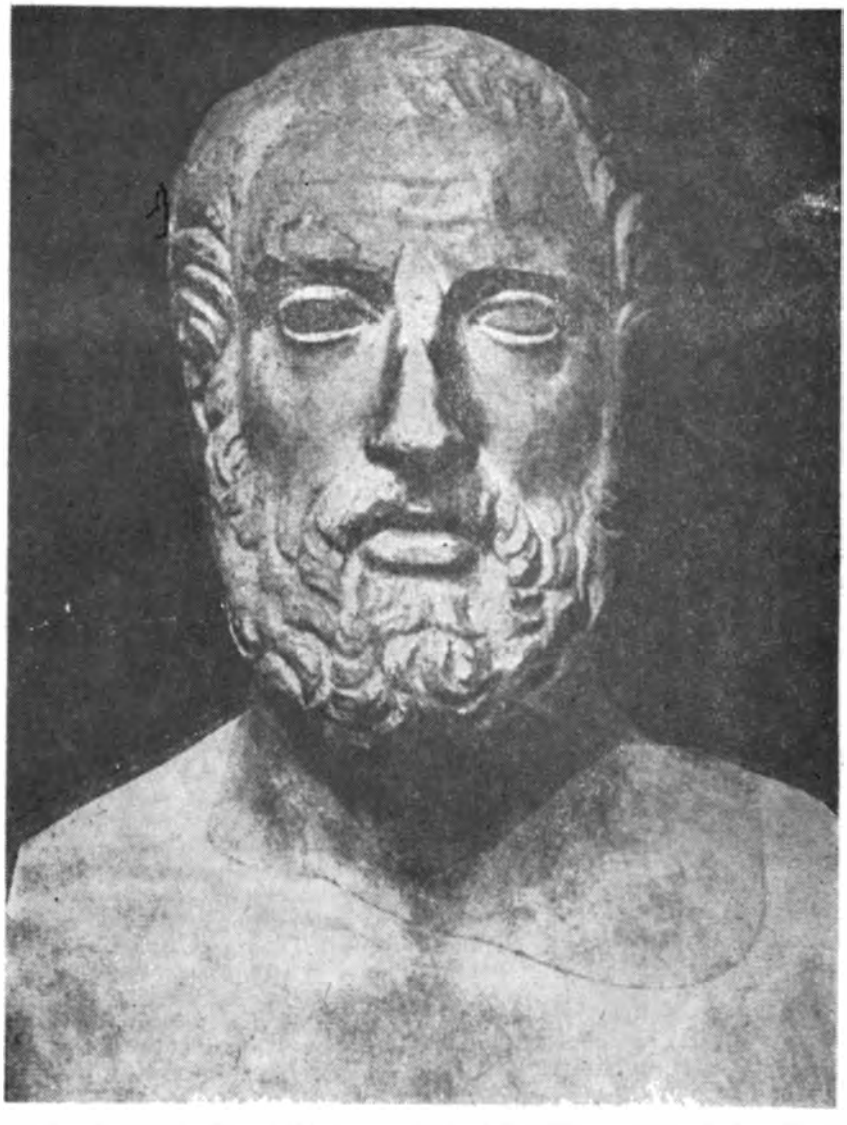

«Hiç bir vakit yıkılmayacak cinsinden bir tapınak arayan Esin Perileri, nihayet Aristofanes'in ruhunu buldular.»
PLATON

Atina'da ARİTOFANES'in komedyalarının oynandığı ünlü Diyonisos Tiyatrosu..

felsefeyi artık unutacaksınız...

Şimdi de, kendi kendisiyle alay ederek, kendi gerçeğini açıklayan komedya yazarını *Akharnaililer*'in ağzından dinleyelim :

Aristofanes, komedyaları oynanmağa başlandığından beri, kendi kendisini bu sahneden övmeğe asla tenezzül etmemiştir. Ama bugün bir de bakıyoruz ki, düşmanları onu sizlerin gözünde pislemeğe yelteniyor ve komedyalarında halkı da Devlete de hakaret etmiş olmakla suçlamağa kalkıyorlar.

Ey şaşkın Atinalılar! İzin verin de, üstad bu çirkin iftiralara hak ettikleri cevabı versin artık.. Kendisi sizlere büyük hizmetlerde bulunduğu inancındadır. Çünkü yüzünüze gülüp arkanızdan küfrü basan yabancıların ikiyüzlülüğüne ve dalkavukluğuna karşı sizleri silâhlandırmış, kentinizi daha dikkatli ve becerikli bir şekilde yönetmeğe özendirmiştir. Bu beğenmediğiniz şair gelmeden önce, hatırlayın be şaşkınlar, öteki kentlerin elçileri: «Atinalılar menekşe taçlı halkıdır şu yeryüzünün» gibisinden palavralarla ağzınızdan girip burnunuzdan çıkarlardı. Yalan mı? Daha «menekşe» sözünü işitir işitmez, oynamağa koyulurdu kıçınız zevkten.. Hele birisi tutup da «zengin, güzel ve eşsiz Atina»dan söz açmayagörsün, ağzınızdaki lokmayı alması işten bile değildi.. Oysa pek alâ bilirsiniz ki, zeytinyağlı dolma da tıpkı bunun gibi övülür, ey avanaklar..

Aristofanes'e gelinceye kadar komedya, ortaya çıkışından beri hemen hemen hiç gelişme göstermemiştl. Basit bir gülme ihtiyacını karşılamakla yetinen komedya yazarları, son derece sudan bağlarla biribirine eklenmiş bir skeçler dizisi ortaya koymaktaydılar. Bu bakımdan göz önüne alındığında, Aristofanes de aynı hedefe yönelmiş gibidir Komedyaları, modern anlamda birer piyesten çok, basit hiciv gösterileri olarak değerlendirilebilir. Ne var ki büyük şairin bazı yapıtlarında, entrikanın, mizah ve yergi sahnelerini biribirine bağlayan basit bir bağ olmaktan çıkıp apayrı bir önem ve erim kazandığını ve bugünkü anlamda bir «dramatik aksiyon»un belirmeğe başladığını görmekteyiz. Savaş ortasında bir büyük barış övgüsü olan *Akharnaililer*, bunun en iyi örneklerinden birini meydana getirmektedir.

Atina ile Sparta arasındaki savaş yüzünden Atina'ya sığınmak zorunda kalan Akharnaili bir kömürcü, Atinalıları barış yapmak gerektiğine bir türlü inandıramaz ve nihayet Spartalılarla kendi kişisi adına barış imzalar. Komedyanın ikinci bölümü, baştan sona, kömürcünün alabildiğine huzur dolu mutlu hayatı ile savaş yanlılarının başına art arda çöken felâketler arasındaki kesin karşıtlığı dile getirmektedir. Kömürcüler korosunun söylevlerinden, «insanları duygulandırma uzmanı» olarak sunulan Euripides'in sözlerine dek herşeyin bürlesk bir üslûpla işlendiği bu başyapıt, savaş yanlılarını, halkı ayartan birtakım budalalar olarak tanıtmakta ve derhal imzalanacak bir barış sayesinde Atina'nın eski refahına kavuşacağını telkin etmektedir.

Büyük yazarın İ.Ö. 424 yılında oynattığı *Hippes* (Atlılar) de gene aynı küstahça üslûpla kaleme alınmıştır. Perikles'in ölümünden sonra, iş çevrelerinin güveni ve aşırı bir savaş yanlısı oluşu sayesinde iktidarı ele geçiren Kimon'un eskiden bir sepici olduğunu ortaya çıkararak kıyasıya alay eden bu piyeste de aynı temanın işlendiğini görüyoruz Kleon adlı bir sepici, kurnazlık ve ikiyüzlülük yoluyle, ihtiyar Demos'un güvenini kazanmıştır. Çok geçmeden, Demos'un hizmetçileri bir domuz kasabını Kleon'a rakip olarak ortaya sürerler. Kleon, yosmalardan gayrı hiç kimsenin ihtiyar Demos'a kendisi kadar yararlı olmadığını söyleyerek kendini savunursa da, ikinci bir yarışmada domuz kasabı başarı gösterir ve Demos'un evini çekip çevirme görevini, yani iktidarı alır. Aristofanes'in komedya yazarı olarak gösterdiği şaşırtıcı cürete bir örnek vermek amacıyle, bu piyesten bir parçayı aktarmaktayız :

Domuz kasabı. — Dur ama, dur da söyle bakalım. Benim gibi basitin basiti bir kasap, nasıl olur da senin istediğin cinsinden koskoca bir adam haline gelebilir?

Hizmetçi. — Kabasaba hayvanın biri değil misin sen? Ayak takımından değil misin? Tamam işte! Bu kadarı yeter de artar bile büyük adam olman için!.

Domuz kasabı. — Bu derece yükseleceğime gene de inanamıyorum!

Hizmetçi. — Hey Tanrılar! Yahu bunda inanmayacak ne var ki! Yoksa sen, namuslu ve iyi bir aile çocuğu olduğunu mu iddia ediyorsun?

Lisistrata'*nın 1952 yılında Théatre de l'Humour'daki temsilinden iki görünüş : Lisistrata'nın savaşa son verilmesini sağlamak için «kadınlar grevi» önerisi ve...*

Mirrin'in kocasının bütün yalvarmalarına rağmen «grev»i uygulayışı.

Domuz kasabı. — Yok efendim, ne münasebet! Anamla babam eşsiz birer kepazeydiler.

Hizmetçi. — Ne mutlu sana! Doğa, seni bu Devletin başına geçirmek için elinden geleni yapmış işte!

Domuz kasabı. — Yahu ben doğru dürüst okumasını bile beceremeyen bir insanım...

Hizmetçi. — Bizim aradığımız da bu zaten! Cumhuriyeti yönetenler okumuş olup da ne yapacakmış efendim! Namussuz, beceriksiz, soysuz, kaba ve cahil adamlar gerekli bize..

Bir «trajik parodi» sahnesini dile getiren bir Eski Yunan vazosu : «En kudretli çağında saldırdım ben Kleon'a, vurup yere yıktım onu; ama devrildiğinde, üzerine çıkıp çiğnemek cesaretini gösteremedim.» ARİSTOFANES.

Buraya nispeten aktarılabilir bir örnek almış bulunuyoruz. Unutulmasın ki, istediği vakit coşkun bir şiir gücüyle havalanan Aristofanes, yeri geldi dediği vakit de en yüz kızartıcı ve en müstehcen taşkınlıklardan da çekinmemektedir.

Aristofanes'in bize ulaşan bütün piyeslerinde, barış temasının ısrarla işlendiğine tanıklık ediyoruz. Nitekim, 421 yılında oynattığı *Eirene* (Barış)'de, bir bağcı olan kahraman gökyüzüne çıkarak Tanrılara yurdunun başına dolanan felâketlerin nedenini sorar; ve öğrenir ki Savaş, Eski Yunan'ın bütün sitelerini kocaman bir havanda ezmeğe hazırlanmaktadır. Oysa Barış, bu sırada, bir mağarada zincire vurulmuş haldedir. Hemen harekete geçen bağcı, halk yığınlarının yardımıyla Barış'ı kurtaracak ve ortalığı böylece yeniden huzura kavuşturmuş olacaktır. Ve piyes, bu işten sadece silâhçıların memnun olmadıklarını belirten bir sahneyle sona erer.

Büyük komedye yazarının İ.Ö. 411 yılında oynattığı *Lisistrate* (Ordu bozan) ve 392 yılında oynattığı *Ekklesiazusai* (Kadınlar Meclisi) adlı başyapıtlarında ise, erkeklerin yönettiği politikanın barışı getirmediğini gören kadınlar, kendi aralarında birleşip barışı sağlamak üzere girişimlerde bulunmakta ve başarıya ulaşmaktadırlar. Özellikle, *Lisistrate*'ye adını veren kadın kahraman, barışın sağlanması yolunda başvurulmak üzere, erkeklere karşı kesin etkili ve son derece orijinal bir çare bulur. Kocaları barış yasasını çıkarmadıkları sürece bütün kadınlar, aile hayatının gerektirdiği temel görevi yerine getirmekten ısrarla kaçınacaklardır. Lisistrate'nin bu konuda piyesin ötekı kadın kahramanlarına ettirdiği yemin, tarih boyunca tüm sansürlerin şimşeklerini çekecek kadar ilginçtir.

Aristofanes, sadece siyaset adamlarına saldırmakla yetinmemiştir. Büyük şair, elimizdeki piyeslerinin hemen tümünde kadınlara da yüklenmiş; *Nefelai* (Bulutlar)'de Sokrates'e, *Ornithes* (Kuşlar)'te her cinsten düzenbaz ve şarlatanlara, *Batrakhoi* (Kurbağalar)'de Aiskhilos, Sofokles ve Euripides'in çapına ulaşamamış kötü yazarlara ve nihayet *Sfekes* (Eşek Arıları)'te de, hiç birini esirgemeksizin, bütün sosyal sınıflara hücum etmiştir.

Aristofanes, ilk bakışta, sadece güldürmek amacıyla her önüne gelene saldıran bir yazar gibi görünürse de, aslında, bütün piyeslerinin geri planına titizlikle yerleştirdiği bazı basit ve kesin fikirleri savunmaktadır : Ünlü şairin gözünde herşey, bir vakitler kusursuz bir düzen içinde yürüyüp giderken şimdi altüst olmuştur. İşlerin bir vakitler iyi yürümesinin nedeni, halk yığınlarının politika ve felsefe gibi sorumlu uzmanı kişilere özgü şeylerle uğraşmağa kalkmaksızın doğal ve sade bir hayat sürmesidir. Oysa şimdi, birtakım tutkulu, hayalci, idealist, fırsatçı, vs. kişiler «tehlikeli» yenilikler getirmişler ve demagoji yoluyle halkın aklını çelerek eski yetkin düzeni kökünden sarsmışlardır. Yazarımızın gözünde halk, mutlu olmak isteyen ama bunun yolunu bir türlü bulamayan, bulamadığı için de, sağduyudan çok, güzel sözlere itibar eden kararsız ve şaşkın bir sürüden başka bir şey değildir.

Aristofanes gibi büyük bir şairin böylesine derin ve çocuksu bir kötümserliğe ve ancak halk düşmanlarına yaraşır cinsinden bir gerici dünya görüşüne saplanmış oluşunun sebebini ise, Atina'nın artık eski kudretini yitirmiş ve bizzat şairin de mensup olduğu egemen sınıfın tarihin akışından endişeye kapılmağa başlamış oluşunda aramak gerekir. Bu bakımdan denilebilir ki, Aristofanes herşeyden önce, Eski Yunan insanının kendi gücünden şüpheye düşerek artık gizlenemez hale gelen çürümüşlüğünü olanca çıplaklığı içinde ortaya dökmek zorunda kaldığı bir çağın sözcüsüdür. Ve büyük filozof Hegel'in deyişiyle, «yükselen toplumlar nasıl, yeni doğan çocuklar gibi ıstırap dolu çığlıklar atarsa, çöken toplumlar da umutsuzluk ve

ARISTOFANES'in Kuşlar'ındaki koroyu canlandıran bir Eski Yunan vazosu.

kın dolu kahkahalar atarlar». Arlstofanes'ln beş apıtlarında, temelinden sarsılmış köhne bir toplumun o «umutsuzluk ve kin dolu kahkahası»nı bütün acılığıyle işitebillrsinlz.

arlstokrasl, beyerkl (Osm. zadegânlık, Fr. aristocratia, İng. aristocracy): Sözcüğün kökü bakımından, «en iyiler»in; yani en iyi yetişmiş, en kültürlü olanların yönetimi (arlstokrasl sözcüğü, Eskl Yunancada «en iyi» anlamına gelen *ariston* sözcüğünden türemedir). Arlstokrasi kavramı, başlangıçta, hiç bir «doğuştan gelme hak» fikrini içermiyordu; ve «aristokrat» demek, birtakım toplumsal ayrıcalıklara soydan sahip kişi değil, lyi yetişmiş kişl demekti. Nitekim *Devlet* adlı ünlü diyalogunda Platon, aristokrasiyl bu anlamda «en iyl hükümet şekli» olarak tanımlamaktadır.

ARİSTOTELES (Stageiros - İ.Ö. 384 / Eubola - İ.Ö. 322) Eski Yunan filozofu ve bilgini. Babası, Makedonya kralı Amintas'ın özel hekimi olan ve çocukluğundan berl kültürlü bir çevre içinde yetişen Aristoteles, on yedi yaşında Atina'ya gelerek Platon'un Akademia'sında okumuş ve daha sonra da bu okulda öğretmenlik yapmıştır. Yirml yıl süresince hocası ve üstadı Platon'un yanında çalışan Arlstoteles, felsefeyle olduğu kadar doğa bilimleriyle ve tıpla da uğraşarak, diyalog tarzındaki ilk yapıtlarını kaleme almıştır. Büyük filozofun zihinsel gelişmesinde ilk aşamayı meydana getlren bu süre içinde hocası Platon ile herhangi bir görüş ayrılığına düşmemlş olduğunu görüyoruz. Platon'un ölümünden sonra Akademia'dan ayrılan filozof, on lkl yıl boyunca çeşitli geziler yapmış ve bu arada Pella'da Makedonya kralının sarayında bulunmuştur. Kral Filipos tarafından oğlu (Büyük) İskender'l yetiştirmekle görevlendirilen Aristoteles, öğrencisi savaş seferlerine başladıktan sonra Atina'ya gelerek **Likeion** adlı okulunu kurmuştur. Ünlü filozof, derslerini bu okulun bahçesinde dolaşarak verdiği için, felsefesini benimseyenlere **Peripatos'çular**, yanl «Gezinenler» (eski terimle, «Meşşaiyyun») adı takılmıştır. Arlstoteles, asıl büyük yapıtlarını işte bu süre lçinde meydana getirmiştir. Gene bu süre içinde, filozofun, hocası Platon'un felsefesinden kesin olarak ayrıldığı da görülmektedir. İskender'ln ölümünden sonra Atlna'da Makedonyalılara karşı mücadele açan blr partinin güçlenip lktidarı ele geçirebllecek duruma gelmesi üzerine zor duruma düşen ve, kendisinin Sokrates'in ölümüne telmihte bulunduğu ünlü deyimiyle, «Atinalıları felsefeye karşı ikincl bir suikasttan esirgemiş olmak için», Euboia adasına, annesinin evine göçen filozof, çok geçmeden gene orada ölmüştür.

Felsefe alanında olduğu gibi, çağının bilimlerl bakımından da daha yaşarken kesin blr otorite kurmuş olan Aristoteles'ln görüşlerl, eşağı yukarı lkl bln yıl boyunca, insan düşüncesini etkisl altında tutmuştur. Bundan ötürü, Batı'da olduğu gibl Doğu'da da, «fllozof» dendiği zaman akla daima o gelmiştlr; yanl, büyük düşünürün adını ayrıca söylemek gereği artık duyulmamıştır. Bunun yanı sıra, İslâm felsefesinde Aristoteles'e, **hace-i evvel** («ilk öğretmen») sanı verilmiştlr.

Arlstoteles'ln Akademeia'da öğrenclyken yazdığı ilk yapıtlar arasında en ünlüsü *Doğa Üzerine* adını taşır. Filozofun Likeion'da verdiği dersler lse asıl felsefesinin temelini meydana getirir ve mantık, fizik, psikoloji, metafizik, ahlâk, politika, sanat ve ekonomi konularını kapsar. Mantık üzerine yazmış olduğu yapıtlar, *Organon* (Alet) adı altında toplanmıştır. Aristoteles, herşeyden önce, doğru bilgilere ulaşmamızı sağlayacak düşünce araçlarını aramış olan bir düşünürdür Nitekim Işte bundan ötürüdür ki mantığa ayırmış olduğu yapıtına *Alet* adı verilmiştir. Evrensel felsefe literatürünün bu dev yapıtı, ***Kategoriler, Önerme Üzerine, İlk Analitikler, Son Analitikler, Diyalektik Tasımlar Üzerine, Sofistlerin Hatalı Çıkarsamaları Üzerine*** adlı bölümlerden meydana gelmektedir.

ARİSTOTELES'in ünlü öğrencisi cihangir Büyük İskender'i temsil eden bir eski madalyon.

Aristoteles, sağlam bilgi edinebilmemiz için düşüncemizin hangi kurallara ve hangi akılyürütme biçimlerine uyması gerektiğini bu yapıtında eksiksiz bir biçimde açıklamıştır. Filozofun böylece kurmuş olduğu **Formel mantık**, günümüze kadar pek önemsiz sayılabilecek değişikliklere uğramıştır. Daha önceki bölümlerde hatalı akılyürütme tarzlarını açıklayan Aristoteles, *Analitikler*'de, kendi buluşu olan *doğru kanıtlayarak sonuç çıkarma* («doğru istidlâl») biçimini, yanl tasım'ı anlatır. Aristoteles mantığının özünü oluşturan tasım, verilmiş belli önermelerden zorunlu olarak bir sonucun çıkarılmasıdır. Bundan ötürü tasımda ilk ikl önerme vardır; ve bu öneri'lerden zorunlu olarak blr sonuç çıkarılır. Genel kavramlardan özel sonuçların çıkarılmasının yanı sıra, zihin, özellerden de genel'e doğru gider ve bu genel'l ortaya koyar. Böylece, bilimin elde edilmesinde, zihin, **tümevarım** ve **tümdengelim** diye adlandırılan iki işlem yapar Aristoteles, ayrıca, düşüncenin işleyişi bakımından önde gelen ana temeller olarak **çelişmezlik** ilkesi ile **üçüncü halin olanaksızlığı** ilkesini de açıklamış; ve, bir yargının verilmesini sağlayan ve hem düşüncemizin hem de varlığın en genel belirlenimlerini meydana getiren kategori'leri sırasıyle belirtmiştir.

Filozof tarafından **prote filozofia** («ilk felsefe») adı verilen ve öğrencilerinden birince yapıtları bir araya getirilirken «fizik» bölümünden sonraya konduğu için **Metafizika** («Metafizik» «Fizikötesi») adıyle anılan yapıtta ise, «varlığın ne olduğu» araştırılmaktadır. Burada Aristoteles, varlığın değişen yanı lle kalan ve değişmeyen yanı arasındakl ilinti üzerinde düşünmüş ve bu karşıtlığı, **gelişme** kavramıyle çözmek istemiştir. Bu bakımdan Aristoteles'in metafiziği, Platon'a verilmiş blr cevap niteliği taşır. Platon, bilindiği gibl, olaylar ve görünüşler dünyasının, aslında, değişmeyen **İdea**'lar dünyasının yankısından başka bir şey olmadığını ve asıl varlığın, eşyanın modeli ve kaynağı olan bu ölümsüz İdea'larda bulunduğunu söylemlştl. Aristoteles lse, tek tek varlıkların dışında İdea'ların bağımsız bir varlıkları olmadığını ileri sürmüştür. Aristoteles'e göre gerçek varlık, tek tek varlıklardır. Bu tek tek varlıklar, içlerindeki özü gerçekleştirerek ortaya çıkarlar. Bundan dolayı da İdea'lar, eşyadan bağımsız olan kaynak-varlıklar değll, şeylerin içinde bulunan ve onların gellşmesini sağlayan, onlarla kaynaşma hallnde bulunan **öz**'lerdir. Gelişme, **form** lle **madde** arasındakl ilintl ve etkidir. Form (yanl, öz), şekllsiz olan madde içinde etkisini göstererek, cnun belirll bir varlık olarak ortaya çıkmasını sağlar. Madde, bir «olabilirlik»tir; form ise, bu olabilirliği belirli bir şey haline getirir. Böylece de, **güç** halinde olan **edim** haline geçer. Öz (yani «genel olan», yani «form»), ancak tek tek şeylerin içinde, yani özel'in içinde gerçeklik kazanır. Tek tek şeyler, yani «özel olan» ise, bu «genel» gerçekleşip ortaya çıktığı için özel bir varlık olarak belirebilmiştir. Burada Aristoteles'in, genel İdea'lar ile tek tek varlıklar arasındaki çelişmeyi, yani, başka bir deyişle, eşyanın çokluğu ve farklılığı ile bu çokluk arkasındaki birliği uzlaştırarak ve kaynaştırarak açıkladığı görülmektedir. Bundan ötürü Aristoteles'te, **oluş** ve **gelişme** kavramları önemli bir yer tutar. Oluş'u sağlayan dört **sebep** vardır **Maddesel sebep, formel sebep, hareket ettiren sebep ve erek sebep.** Söz gelimi Bir heykelin ortaya çıkmasında, mermer «maddesel sebep», sanatçının bu maddeye vermeyi tasarladığı şekil «formel sebep», sanatçının kullandığı ve mermerl işlediği keski «hareket ettiren sebep», sanatçının söz konusu heykeli yontarken göz önünde tuttuğu amaç ise «erek sebep»tir. Bütün oluş ve gelişmenin ana **sebebi de, kendisi hareket etmediği**

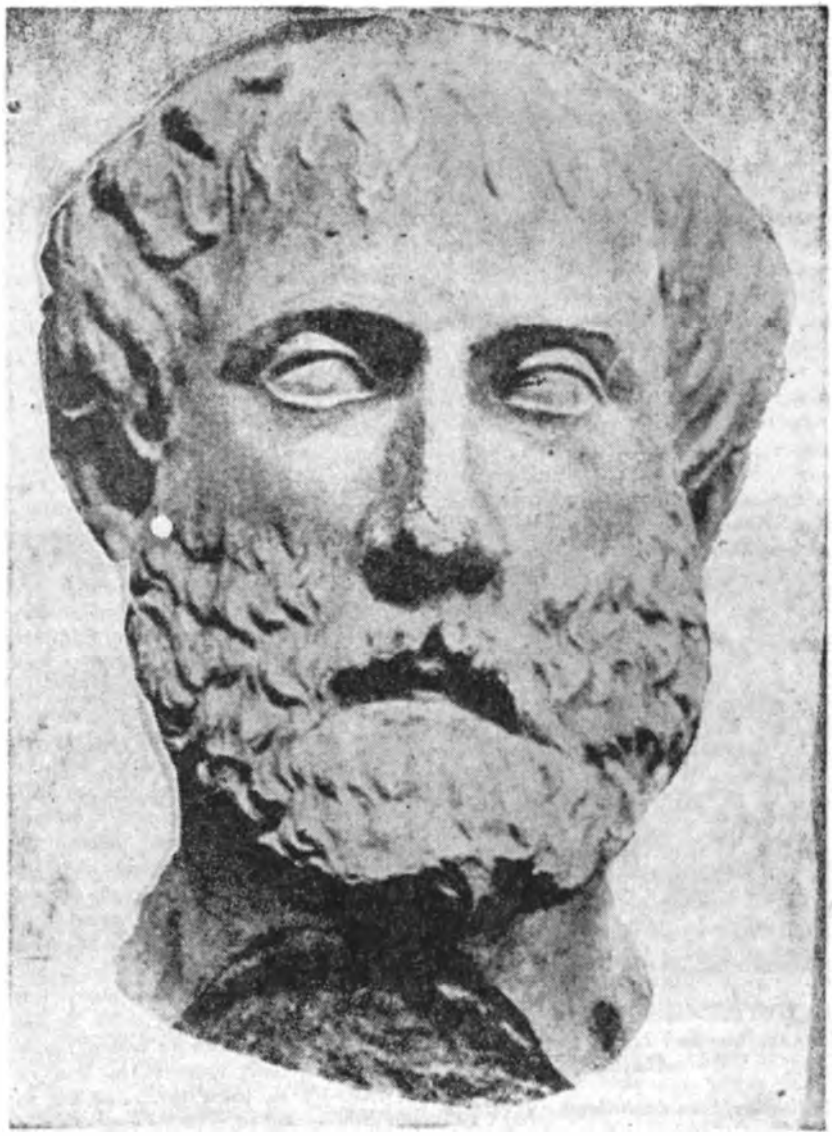

«İnsanoğlunda, onu dostluğa ve türdeşleri için kaygılanmağa sürükleyen iki egemen dürtü vardır: Mülkiyet duygusu ve tekelci sevgi. Platon'un yanılgısı, Site'de mutlak birliği gerçekleştirmek istemesindedir; tıpkı bir senfoniyi tek perdeden bir sese indirgemek gibi, olanakdışı bir iştir oysa bu; çünkü Site, eğitim aracılığıyle birliğe kavuşturulması gereken bir çoğulluktur.»
ARİSTOTELES

halde maddeyi harekete getiren **Tanrı**'dır.

Aristoteles, genel metafiziğine bağlı olarak doğa hakkında ileri sürdüğü fikirlerini, ***Fizike akroasis*** (Fizik), ***Peri Üranü*** (Gök Üzerine) ve ***Peri geneseos kai ftoras*** (Doğuş ve Bozuluş Üzerine) adlı yapıtlarında açıklamıştır. Filozofa göre, doğa, form kazanmış maddenin ortaya koyduğu tek tek varlıkların tümüdür. Doğa, canlı bir bütündür ve çeşitli biçimlere bürünerek gelişir. Bu gelişme, Tanrı'ya yönelmiştir. Varlıklar, gelişme basamaklar içinde Tanrı'ya yaklaştıkça yetkinlik kazanırlar. Bu yükseliş, yeryüzündeki olay ve hareketlerin gökyüzündeki düzenli hareketlere doğru olduğu gibi, mekanik hareketlerin ruhsal ve zihinsel hareketlere doğru yükselip gelişmesinde de görülür. Özetleyegeldiğimiz şu görüşlerinden ötürü Aristoteles, gökyüzünün yeryüzüne oranla daha yetkin bir varlık olduğunu söylemiş; yıldızları da, canlı ve akıl sahibi varlıklar olarak tasarlamıştır. Filozofa göre, yeryüzünde varlığın en alt basamaktan formları vardır; bu formlar da, toprak, su, hava ve ateştir. Toprak ve su merkeze doğru, hava ve ateş de çevreye doğru hareket etmek eğilimini içlerinde taşırlar. Bundan ötürü, sözü geçen dört öğeden her birinin yöneldiği kendine özgü bir «doğal» yeri vardır. Doğal yerine yönelen her öğe, ancak bir başka öğe ile çarpıştığı takdirde normal doğrultusundan ayrılır.

Aristoteles, psikoloji alanına ilişkin görüşlerini ***Peri psikhes*** (Ruh Üzerine) adını verdiği yapıtında açıklamıştır. Büyük filozofa göre: Beden, madde'dir; ruh da, onun form'udur. Bedenin gelişmesini ve belli bir şekil almasını sağlayan, onun ereği durumundaki ruh'tur. Ruhta, çeşitli basamaklar yada aşamalar vardır. En alt basamak, bitki ruhudur ve sadece özümleme ve üreme işlevlerinin yerine getirilmesini sağlar. Daha üstte bir basamak olan hayvansal ruh ise, hareket edebilme, isteme ve duyum edinme özelliklerine sahiptir. İnsan ruhu, en gelişmiş basamağı temsil eder. İnsan ruhunun özünü, **akıl** («nous») oluşturmaktadır (bu vesileyle belirtelim ki bir söylentiye göre, Platon, Akademia'da öğrencilik yaptığı çağda Aristoteles'i, eşsiz zekâsına telmih yoluyle, «nous», yani «akıl» diye adlandırmaktaydı).

Filozofun, derin etkiler yapmış olan ahlâk konusundaki görüşlerini, ***Ethika Eudemeia*** (Eudemos Ahlâkı), ***Ethika Nikomakheia*** (Nikomakhos Ahlâkı) ve ***Ethika Megala*** (Büyük Ahlâk) adlı yapıtlarda bulmaktayız. Ne var ki, uzun yıllar sonra, günümüzde, bu yapıtlardan ancak ikincisinin, yani ***Nikomakhos Ahlâkı***'nın gerçekten Aristoteles'in kaleminden çıktığı anlaşılmıştır.

Eski Yunan düşünürleri, ahlâk felsefesini, mutluluğa götüren yolların bilimi olarak kabul etmişlerdir. Bundan ötürü de ahlâk felsefesi, Eski Yunan düşüncesinde, mutluluğun nasıl sağlanabileceği sorusuna verilmiş bir cevap niteliği taşır. Aristoteles, insanın gerçek mutluluğu ancak kendi çabasıyle ve kendi etkinliğiyle elde edebileceğini ileri sürmüş; ve böylece, dış sebeplerin mutluluk bakımından ilk bakışta sanıldığı kadar önemli olmadığını söylemiştir. Ona göre, insanın kendi öz varlığı akıldır; bundan ötürüdür ki, insan ancak aklını kullanarak ve etkin hale getirerek mutlu olabilir. Ahlâka uygun hayatın temelini, iyi davranışlarda bulunmak konusunda edindiğimiz alışkanlıkların yanı sıra, erişmemiz gereken belli bir düşünce olgunluğu sağlar. Yani Aristoteles, ahlâklı bir insan olmak için, sadece «iyi»nin ne olduğunu bilmenin yetmediğini; ayrıca, «iyi»yi gerçekleştirmemizi sağlayacak davranış ve alışkanlıkları da benimseyip edinmemiz gerektiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyle, filozofun ahlâk idealinde, iradenin etkin hale getirilmesi ve öğretim, büyük bir önem taşımaktadır. Ahlâka uygun erdemlerin temelinde, «doğru olan orta»yı bulma başarısı yatar, Aristoteles'e göre. «Doğru olan orta» ise, aşırı davranışlardan kaçınmak demektir. Bu ilke, eskiden dilimizde, «ifrattan ve tefritten sakınma» deyimiyle anlatılmıştır. Nitekim, filozofun gözünde gerçek bir erdem olan cesaret, korkaklık ve düşüncesizce atılganlık gibi iki aşırı ucun ortasında yer alan bir davranış şeklidir; ve, böyle olduğu içindir ki büyük bir değer taşır. Adalet diye adlandırılan erdem de, haksızlıklara herşeye rağ-

men boyun eğmek hali ile sınırsız bir biçimde haksızlık yapmak eğilimi arasında bulunan önemli bir erdemdir. Aristoteles'in, hayatta mutluluğa ulaşmak ve erdemli bir kimse olarak ahlâka uygun bir ömür sürmüş olduğu bu görüşler, yüzyıllar boyunca insan düşüncesini derinden etkilemiş ve birer ilke olarak kabul edilmiştir.

Büyük filozofun sanat konusuna ilişkin düşünceleri, ***Retorika*** (Belâgat) ve ***Poetika*** (Şiir Sanatı) adlı yapıtlarında yer almaktadır. Aristoteles'e göre, insan etkinliği genel olarak üç ana bölüm içinde toplanabilir. Bunlardan birincisi, teorik etkinliktir; ve bu etkinliğin amacı, bilgi edinmek ve gerçekleri akla uygun bir şekilde açıklamaktır. İkinci etkinlik ise, ahlâka uygun hayatta kendini gösteren ve belli birtakım edimlerde bulunup belli birtakım başka edimlerde bulunmamamızla sonuçlanan pratik etkinliktir. Sanat çalışması da insanın yaratıcı bir etkinliğidir ve üçüncü bölümü meydana getirir. Aristoteles'in sanat konusunu işlediği yapıtlarında, daha çok, belâgat ve edebiyat temalarının ele alındığını görüyoruz. Bununla birlikte, sanat hakkında genel olarak neler düşündüğünü de bilmekteyiz. Aristoteles'e göre, sanatın kökünde, «öykünme» olayı yatmaktadır; ve sanatların birbirlerinden seçilmelerini sağlayan da, öykündükleri nesneler ile öykünme araçlarıdır. Nitekim edebiyat, insanların davranışlarına ve yaptıkları işlere öykünen bir sanat koludur. Özellikle **tragedya** konusunda ilgi çekici bir görüş ileri sürmüş olan filozof, bu sanat türünün, seyircilerde korku ve acıma duyguları uyandırma yoluyle, ahlâka uygun bir amaca hizmet ettiğini söylemektedir. Zaten genel olarak sanat, Aristoteles'in gözünde, ahlâka uygun bir amaca hizmet etmektedir. Bu amaç, tragedya sanatında özel ve pek belirgin bir şekilde dile gelir. Öyle ki, insan kişiliği, tragedyanın olumlu etkisi altında tutkulardan sıyrılarak daha dengeli ve ahlâklı bir varlık haline gelme olanağını kazanmaktadır.

İnsanın bir **sosyal varlık** («zoon politikon») olduğunu ileri süren filozof, toplum düzeni ve siyasete ilişkin düşüncelerini, ***Politika*** adlı ünlü yapıtında açıklamıştır. Aristoteles, bu yapıtın ilk bölümlerinde, Devlet kavramı ile Devlet teorisini ele alır; giderek, hükümet biçimleri ve yönetim kuralları hakkında bilgi verir. Son bölümlerde ise, ideal bir Devletin nasıl olması gerektiği konusunda fikirler sıralar. Toplum felsefesini ahlâk felsefesine dayandıran Aristoteles, iyi Devletin, yurttaşlarını ahlâk bakımından en iyi şekilde yetiştiren yada yurttaşlarına bu şekilde yetişme olanaklarını sağlayan Devlet olduğu ileri sürmüştür. İnsan, ahlâklı bir hayata ancak toplum içinde kavuşabilir. Bundan ötürü de bir Devletin iyi olduğunu, ancak yurttaşlarının ahlâklı bir şekilde yetişmesini ve yaşamasını sağlayabildiği ölçüde kabul edebiliriz.

Aristoteles, bir Devletin yada bir toplum düzeninin ahlâka uygun amaçlara hizmet etmesi açısından değerlendirilmesi gerektiğini savunduğu için, yönetim şekillerinden çok, yönetimin doğrultusuna, yönüne önem vermektedir. Bundan dolayı da filozofun gözünde, bir toplumu bir tek kişinin yada bir takımın yada bütün halkın yönetip yönetmemesi önemli olamaz. Nitekim, Aristoteles için, yasalara saygı gösteren düzenli bir halk yönetimi, yani **demokrasi** iyi bir şeydir; ama, kargaşalık ve anarşiden başka bir şey doğurmayan bir halk yönetimi iyi bir şey değildir. Gene bunun gibi, iyi ve akıllı kişilerin oluşturduğu bir aristokrasinin yönetimi iyi bir yönetim olduğu halde, servet sahibi bir takımın Devleti yönetmesi iyi bir şey değildir. Görüldüğü gibi, Aristoteles, bu konuda, hocası Platon'un komünist anlayışına da kesinlikle karşı çıkmaktadır.

Aristoteles, bilimsel düşünceye ve özellikle de doğa bilimlerine olan eğilimini, toplumsal ve siyasal konulara değindiği İncelemelerinde de göstermiş; ve, Eski Yunan tarihi boyunca ortaya çıkmış olan Devlet şekillerini ayrıntılı bir biçimde araştırıp ortaya koymuştur. Büyük filozofun bu araştırmaları, bir bakıma, sosyoloji bilimi alanında atılmış sayabileceğimiz ilk adımlardır. Gerçekçi bir filozof olan ve, Lenin'in ünlü deyimiyle, «maddecliğin kıyısına kadar gelmiş olan» Aristoteles, ideal bir Devlet tablosu çizmekten çok, tarih boyunca ortaya çıkmış olan çeşitli Devlet biçimlerini incelemiştir.

Aristoteles, çağının tüm bilimlerini ve

RAFAELLO'nun Atina Okulu *adlı tablosundan bir ayrıntı: Aristoteles, hocası Platon ile..*
«Gerçek ve geçerli metodun ilkelerden yola çıkmak mı, yoksa ilkelere doğru yola çıkmak mı olduğunu düşünmekte ve araştırmakta son derece haklıydı Platon.»
ARİSTOTELES

felsefesini dahice bir birleşim halinde ortaya koymuş; ve, özellikle Ortaçağ boyunca, hem Doğu hem de Batı felsefelerini kesin egemenliği altında tutmuştur. Doğa bilimlerinde olduğu gibi felsefe ve mantık alanında da biricik otorite olarak tanınan filozofun etkisi, özellikle Farabî, İbn Sina ve İbn Rüşd gibi büyük İslâm filozoflarının yapıtlarında açıkça görülür. Batı'da ise, skolastik felsefenin kaynağını oluşturan Aquino'lu Thomas da, Aristoteles'in doğrudan doğruya etkisinde kalmıştır.

«Mutluluk, dış ürünlere ve maddesel varlıklara sıkı sıkıya bağlıdır. Gerçekten de, maddesel kaynaklardan yoksun bir insanın iyi işler yapması, hepten olanaksız değilse bile, çok güçtür.»
ARİSTOTELES

Joos VAN WASENHOVE'nin fırçasından Aristoteles.

ARİSTOTELES'ten seçmeler

İNSAN BİR SOSYAL HAYVANDIR

Bir çok köyün birleşmesinden oluşmuş olan toplum, Site'yi meydana getirir. Site, sadece varlığını sürdürmek için değil, ayrıca refahı sağlamak için örgütlenmiş olduğu için, kendi kendine yetme özelliğine sahiptir. Demek ki toplum dediğimiz bu şey de, doğanın tüm öbür öğeleri gibi, doğa tarafından istenmiş olan bir şeydir. Ve her şeyin doğası, doğrudan doğruya kendi ereğidir. Nitekim bir varlık, hangi türden olursa olsun —insan, at, aile—, yetkin ise, deriz ki doğaya uygundur. Üstelik de, gene aynı nedenden ötürü, öbürlerini aşan ve verilmiş olan ereğe en çok yaklaşan şeyin en iyi, en yetkin şey olarak göz önüne alınması gerekir. Kendi kendine yeterlik, doğadaki her türlü ürünün yöneldiği bir erektir: en yetkin, en kusursuz durum da budur. Dolayısıyle besbellidir ki her Site, doğaya uygundur, doğanın içindedir; ve gene dolayısıyle besbellidir ki insanoğlu, siyasal toplum için yapılmıştır. Doğası bakımından, ama bir rastlantı sonucu değil de kendi doğasının sonucu olarak, yurtsuz yaratılmış olan bir varlık, insanın çok üstünde yada çok altında berbat bir birey olurdu. Homeros'un deyişiyle :

Evsiz, kimsesiz ve yasa tanımaz
bir yaratık olurdu böyle bir birey.

Doğası bakımından böyle bir kimse, hiç bir gemle gemlenemez yaratılmış olacağı için, savaş kokardı ancak; ve bir yırtıcı kuş gibi, daima ötekilerin üzerine çökmeğe bazır dururdu.

Dolayısıyle de insan, arılardan ve birlikte yaşayan bütün öbür hayvanlardan daha toplumcul bir sosyal hayvandır.

•

İnsanın, herhangi bir arıdan yada sürü halinde yaşayan sürücül herhangi bir başka hayvandan daha yüksek derecede sosyal bir hayvan olduğu şüphe götürmez. Gerçekte de, bize göre doğa, hiç bir şeyi boşuna yapmamaktadır; ve bütün hayvanlar arasında bir tek insan, söz söyleme yeteneğine sahiptir. Oysa ses, sevinç ve kederden gayrı hiç bir şeyi belirtemediği ve bundan ötürü öteki hayvanların da malı olduğu halde (zira hayvanların doğası, haz ve acı duyumlarını almağa ve bu duyumları anlatıp belirtmeğe de yeterlidir) söz, yararlı ile zararlıyı, giderekten de adalete uygun olanla olmayanı dile getirmeğe yarar : İnsanın öteki hayvanlara oranla öz karakteri de, iyi ile kötünün, adaletli ile adaletsizin ve öbür ahlâk kavramlarının duygusuna sahip tek varlık oluşudur; aile ile Site de, işte bu duyguların ortaklığından doğar.

ÖZEL MÜLKİYET VE KULLANIMI ÜZERİNE

Genellikle, başkasının hayatını payleşmak, herşeyi ortaklaşa hale getirmek, alabildiğine güç bir iştir insanlar için... Ortaklaşa mülkiyet yada bölünmez iyelik (şayian mülkiyet) sahipleri arasında, çıkarları ayrılmış yurttaşlar arasında olduğundan çok daha sık ve çabuk çatışma doğacaktır.

•

Dostlara, konuklara ve iş arkadaşlarına karşı güleryüzlü ve yardımsever davranmak, hazların en büyüğüdür: ve bu hazzın, özel mülkiyet sahibi olmakla tadına varılabilir ancak... Zira insanoğlunda, onu dostluğa ve türdeşleri için kaygılanmağa sürükleyen iki egemen dürtü vardır : Mülkiyet duygusu ve tekelci sevgi. Platon'un yanılgısı, Site'de mutlak birliği gerçekleştirmek istemesindedir; tıpkı bir senfoniyi aynı perdeden bir sese indirgemek gibi, olanak dışı bir iştir oysa bu; çünkü Site, eğitim aracılığıyle birliğe kavuşturulması gereken bir çoğulluktur.

•

Dostlar arasında herşey ortaklaşadır diyen atasözüne uygun olarak, ürünlerden ortaklaşa yararlanma sağlandığında, insanoğlundaki çıkarsevmez duygular da karşılanmış ve doyurulmuş olacaktır... Sparta Sitesinde, yurttaşlar biribirlerinin kölelerinden, binek hayvanlarından ve köpeklerinden, kendi köle, at ve köpeklerinden yararlanır gibi rahatça yararlanmakta; ve, yolculuk sırasında yiyeceğe gereksindiklerinde, kır boyunca tarlalarda bulduklarını rahatça almaktadırlar.

EKONOMİK HAYATIN ÖRGÜTLENMESİ VE KÖLELİK ÜZERİNE

Mutluluk, vücudun gereksinimlerini karşılamak ve insan etkinliklerinin sağlam yürümesini olanaklı kılmak için, maddesel ürünlerin de varlığını şart koşar. Hiç şüphe yok ki, daha önce de belirttiğimiz gibi, mutluluk, dış ürünlere ve maddesel varlıklara sıkı sıkıya bağlıdır. Gerçekten de, maddesel kaynaklardan yoksun bir insanın iyi işler yapması, hepten olanaksız değilse bile, çok güçtür.

•

İnsanlar da kendi aralarında, bir ruh bir bedenden ve bir insan bir hayvandan ne kadar farklıysa, bir o kadar farklıdırlar. Bu farklılık açısından alta düşenlerde bütün emek verimi, beden gücünün kullanımına dayanır; zaten böyleleri de, en iyi o işe yarar. Doğaları bakımından köledir bunlar; dolayısıyle de gene doğaları bakımından bunlar için en iyisi, bir efendinin otoritesi altında yaşamaktır... Kölelik, bir savaşı kazanan tarafın savaştan yenik çıkan tarafı köleliğe indirgeme gücüyle haklı gösterilemez; zira, köleliği hak etmeyen insanın köle oluşunu hiç bir biçimde hoşgörme olanağı yoktur. Köleliği ancak, bazı insanların doğaları bakımından aşağı oluşları haklı çıkartır... Hiç şüphe yok ki doğa, hür insanların bedenlerini kölelerin bedenlerinden farklı biçimde yaratmağa yönelmektedir. Ama bunun tam tersini de görüyoruz sık sık : Hür insan bedenine sahip köleler olduğu gibi, köle ruhu taşıyan hür insanlar da var... En son olarak da, kölelerin çalışmasına daima bir sınır çizmek, bir son göstermek gerekir. Gerçekten de, yorucu çalışmalarının ödülü olarak kölelerin önüne hürriyeti koymak, hem doğrudur, hem de avantajlıdır. Zira köleler, karşılığında bir ödül varsa ve kölelik zamanları da sınırlıysa, yorgunluğu seve seve kabul ederler... Demek ki : Efendinin köleyi azat kararı alması, hür insan hayatı sürmeyi hak eden bireyleri köle durumuna getiren toplumsal hayatın bu yanılgısını düzeltecektir.

REMBRANDT'ın hayalinden Aristoteles

TİCARET VE FAİZCİLİK ÜZERİNE

Demek ki doğanın insana yüklediği bir ilk ödev, verdiği bir ilk ders vardır : Üretim çalışması kölelerin payına düşecektir. Ama doğanın insana verdiği bir bu kadar önemli ikinci bir ders de, ticareti ve parasal etkinlikleri Site'den sürüp çıkarmak gerektiğidir... Mal edinmenin doğal yolları nelerdir? Tarım, hayvan yetiştirme, balık avlama, hayvan avlama, ve hattâ, bir av çeşidi sayabileceğimiz yağmacılık. Bütün bu etkinliklerde, öbür canlı varlıkların insan tarafından özümlenmesi, mülkleştirilmesi vardır; ve hiç şüphe yok ki doğa, bütün canlı varlıkları insan için yapmıştır. Buna karşılık ticaret, doğal olmayan, dolayısıyle de ortadan kaldırılması gereken bir mal edinme yoludur.

•

İki krematistik biçimi vardır : Birincisi, gereksinimleri karşılamak amacıyle mal edinmeğe dayanır. Doğal, meşru bir biçimdir bu: Aile hayatının bilimi demek olan ekonominin alanına girer. Bir de krematistiğin ikinci bir biçimi vardır ki, bu, ticaret etkinliğine dayanır... Krematistiğin evvel biçimi, paranın birikiminden başka bir ereğe yönelmiştir; oysa ikinci biçimin, yani ticaret etkinliğinin ereği, birikimin ta kendisidir. Bunun sonucunda bazı insanlar, söz konusu birikimin, ev yönetiminin de amacı olduğunu düşünür; ve başlıca görevlerinin, para yedeklerini olduğu gibi korumak ve hattâ durmaksızın arttırmak olduğu inancıyle yaşarlar hep. Bu tavrın nedeni, iyi yaşamağa değil sadece yaşamağa yönelmelerindedir; ve, yaşama açlığı sınırsız olduğundan, bu açlığı doyurmak üzere, sınırsız araçlar arzu ederler. Ve hattâ, iyi yaşamağa çabalayanlar bile, kendilerini beden zevklerine vermenin yollarını ararlar; bu yollar da servet sahibi olmağa bağlı göründüğünden, olanca vakitleri para toplayıp yığmakla geçer; ve krematistiğin ikinci biçimine böyle varılır. Öte yandan, her zevk bir aşırılık içinde bulunduğundan, bunlar, zevkte bu aşırılığı yaratacak hünerlerin ardına düşerler; ve söz konusu zevke, krematistiğin olağan, alışılmış yollarıyle ulaşmaktan yoksun kaldıklarında, tüm yeteneklerini doğadışı bir doğrultuda seferber ederek, başka yollar denerler. Cesaretin görevi, para kazanmak değil, bizlere karar alma gücünü vermektir; askerlik yada hekimlik sanatının görevi de değildir para kazanmak; bizlere zafer ve sağlık getirmekle yükümlüdür bu sanatlar. Ama bütün bu etkinlikler, erkleri para kazanmakmış gibi ve herşey bu amaca ulaşmak için bir araya getirilmek gerekmiş gibi göz önüne alınıp yürütülmektedir.

ARİSTOTELES'in Eski Yunan'da yapılmış bir heykelinin bütünü ve ayrıntısı

•

En çok tiksinmeyi hak eden, faizciliktir; çünkü bundan sağlanan kazanç, doğrudan doğruya paranın kendi varlığından ileri gelir ve paranın doğuşuna yolaçmış olan ereğe aykırıdır. Zira para, mübadele için yaratılmıştır; oysa faiz, paranın miktarını çoğaltır. Faiz sözcüğünün kökeninde de bu vardır zaten: Onları yaratanlara benzer çünkü tüm yaratılmış varlıklar; ve faiz, paradan doğan paradır. Dolayısıyle de, doğaya en aykırı düşen para kazanma tarzı, bu tarzdır.

TOPLUMDA ADALET ÜZERİNE

Bir mimar, kurduğu evi bir kunduracı tarafından yapılmış ayakkabılar karşılığında değiştiğinde, mimarın kunduracıdan, onun emeğini alması ve karşılığında da ona, kendi emeğini vermesi gerekir. Mübadele edilen nesneler arasında bir ortak ölçü bulmak gerekir. Bu ölçü, birbirimize duyduğumuz ve toplumsal hayatı koruyup sürdüren gereksinmeden başka bir şey değildir... Her yurttaşın kendi kendini şuna iyice

inandırması gerekir ki, hiç kimse kendisine ait değildir; ama herkes Devlet'e aittir; ve bütün yurttaşlar, zaten, Devlet'in birer parçasıdır. Dolayısıyle de, her parçanın yönetimi, pek doğal olarak, bütünün yönetimine göre biçimlenecektir.

TEMEL FELSEFE SORUNLARI ÜZERİNE

Duyum ile bilgi arasındaki fark şudur ki, duyumu yapan şey dışardadır. Bunun nedeni de, bilme 'evrensel'i çağırırken, duyumsal etkinliğin tekil'e gidişidir. Ama evrensel de, töz olarak göz önüne alınan ruhun içindedir belirli bir ölçüde. İşte bunun içindir ki herkes, istediği takdirde düşünebilir; ama istediği takdirde duymak, hiç kimsenin elinde değildir: Duyulan'ın var olması zorunludur bunun için.

•

Duyulan formların maddesiz olarak alınmasıdır duyum... Tıpkı bal mumunun, altın mührün altınını değil de sadece damgasını, sadece formunu alışı gibi.

•

Duyumu olmayan kimse hiç bir şey bilmez ve hiç bir şeyi anlayamaz; herhangi bir şeyi bilirse, o şeyi aynı zamanda bir tasarım olarak da bilmesi zorunludur; çünkü tasarımlar duyumlar gibidir, sadece maddesizdirler.

•

ARİSTOTELES üzerine

•

Nesneleri düşünür Aristoteles; ve bu nesneler, düşünce olarak var oldukları süre ve ölçüde kendi hakikatları içindedirler, ki bu hakikatları da onların tözüdür. Bundan dolayı doğrudan doğruya doğanın nesneleri de birer 'düşünen' olur anlamına gelmez bu. Nesneler ben tarafından öznel olarak düşünülmüştür; sonra düşüncem, şey'in kavramıdır aynı zamanda; ve bu kavram da, şeyin tözüdür. Doğada kavram, düşünce sıfatıyle bu hürriyet içinde varolmaz; doğada kavram, et ve kandır; ama bu varoluşun bir ruhu vardır ve işte bu ruh da kavramıdır onun. Şeylerin kendinde ve kendi için ne olduklarını biliyor Aristoteles; ve bu, tözüdür onların. Kavramı, «kendi için» değildir; ama dıştalık tarafından gölgelendirilmektedir kavramı. Hakikatın alışılagelen tanımı şudur: «Hakikat, tasarımın nesneye uygun düşmesidir.» Ama tasarım da sadece bir tasarımdan başka şey değildir; ben tasarımımla (tasarımımın içeriğiyle) düşümdeşlik halinde değilimdir henüz katiyen: Bir ev tasarımlarım ben, kalaslar tasarımların örneğin; ama bunları tasarımladım diye, bu ev ve bu kalaslar değilimdir; evin tasarımından başka bir şeyimdir ben. Nesnel ile öznelin hakiki upuygunluğu düşüncede vardır ancak: Ben buyumdur. Görüldüğü gibi, Aristoteles, en yüksek görüş açısındadır; bundan daha derin bir şeyi bilmek istemek, olanakdışıdır.

Hegel

□

«Doğada», kavramlar «bu hürriyetle» (insan'ın düşünce ve hayalgücü hürriyeti!) varolmazlar. «Doğada», «et ve kanva sahiptir bu kavramlar. Tamam işte! Maddecilik de budur zaten. Doğanın ruhu'dur insanın kavramları Mistik dilde bu sadece şu anlama gelir ki insanın kavramlarında doğa özgün biçimde (NB: özgün ve diyalektik biçimde) yansımaktadır.

Lenin

□

Aristotelesçi politika anlayışı, filozofun tüm yapıtı gibi ve aynı nedenlerden ötürü, Platon'unkine karşıt düşmektedir. Platoncu idealizme karşı Aristoteles'in düşüncesi, bilimsel düşünceye açılan eleştirici ve ampirik bir karaktere bürünür. Filozofumuzda, form, ide'nin yerini almaktadır. Onun gözünde politika, sopsonuç bir inceleme konusudur. Nitekim Aristoteles, gerçekçi bir açıdan göz önüne alır politikayı; ve insanları, olmaları gerektiği gibi tasarlamaktan, çok, gerçeklikte oldukları gibi göz önünde tutar. Ama bu tavır, onu, çeşitli yurttaş kategorilerine özgü kusurları dengelemeyi amaçlayan bir hükümet etme yöntemi üzerinde enine boyuna düşünmekten alıkoyamamıştır. Bir meşrulukçudur Aristoteles; herşeyden önce de, özellikle zenginler ve yoksullar arasında bu denli bir denge kurma kaygısını taşıyan bir iktidar teknisyenidir. Dolayısıyle de, orta sınıfların varlığını şiddetle savunmuştur; bu da, onun siyasal yapıtına, şaşkınlık verici bir modern görünüm kazandırmaktadır.

G. Bouthoul

□

Eski Yunan felsefesinin doğuşuna hiç şüphesiz ön ayak olmuş olan temel problem, oluş yada değişme problemidir. Şeyler niçin dönüşüme uğramaktadır? Neye dayanmaktadır bu dönüşüm? Herakleitos, herşeyin nedensiz olarak değiştiği cevabını veriyordu bu soruya; bu, her türlü açıklamayı reddetmek anlamını taşıyordu. «Fizikçiler» ise, dünyanın, bir ilk maddenin (suyun yada havanın) dönüşüme uğramasıyle ve bir maddenin bir başka maddeye çarpmasıyle açıklanabileceğini öne sürüyorlardı. Bugün «dönüşümcü» ve «mekanikçi» bir dünya görüşü olarak adlandırabileceğimiz bir anlayıştı bu da.

Platon, bir yandan Herakleitosçuların şüpheciliğinden, öte yandan da «fizikçiler»in maddeciliğinden kurtulmak için, iki dünyalı sistemini kurmuştu: İdelerin hep aynı kalan dünyasıyle doğal varlıkların, bu ilk ve asıl dünyanın soluk bir kopyası olan değişir dünyası.

Aristoteles, bu sistemi reddetmektedir. Bu durumda, maddeciliğe düşmekten nasıl kaçınabiliyor? Doğanın mekanikçi açıklamasını ve her türlü «dönüşümcü» gerçeklik anlayışını da reddederek.

Düşünürümüzün, insanın dünyasında olduğu gibi doğanın geri yanındaki özlerin yada formların değişmezliği, kalımlılığı konusundaki kesin ve katı görüşü, bilgi'nin temeli olarak «çelişme ilkesi»ni nasıl kullandığına bağlanır: Bir varlık hakkında, o varlığın hem bu ve hem de aynı zamanda bunun karşıtı olduğu söylenemez. Oysa bir varlığın özü değişseydi, değişmeye uğradıktan sonra bu varlık, önce olmuş olduğundan daha başka bir şey olurdu: kendi kendisinin karşıtı olurdu bu varlık. İşte bu, düşünülemez. Her varlık, olduğu şeydir; başka hiç bir şey de değildir. Demek ki bir varlığın özü, dönüşüme uğramaz.

Bu tavrın, bizim için temel bir sonucu Aristoteles'in, tarihsel bir insanlık ve dünya görüşünden, Platon'dan da fazla uzaklaştığıdır.

Platon'a göre insanlık, altın çağından sonra, tanrısal örneğinden gittikçe uzaklaşarak bir gerileme ve yozlaşma dönemine girmiştir; ama bir gün, sitelere iyi yasalar verildiği takdirde, o tanrısal örneğe yeniden yaklaşabilir.

Burada Platon, bir tarihsel zorunluk anlayışı ileri sürmekte değildir hiç şüphesiz. Düşünüre göre, insanlığın gerileyişi, sadece ve sadece, bedende kötü bir ilkenin var oluşuyle açıklamasını bulan bir olaydır. Yetkinliğe dönüş sorununa gelince, biliyoruz ki Platon, bu dönüşün zorunlu olarak gerçekleşe-

ceğini söyleyememektedir sonunda bize.

Demek ki, Platon'un bir tarih bilimi düşüncesine yükseldiği ileri sürülemez; ama bu dünya görüşünün, böyle bir bilimin girmesine elveren bir kapı açtığı pekalâ söylenebilir.

Aristoteles'le ise, bu kapı tamamiyle kapanır gözükmektedir. Düşünürümüze göre, insan, hayvansal, bitkisel, yada cansız dünyada rastladığımız türünden bir doğal zorunluk tarafından yönetilmektedir. Ve öteki doğal varlıklar nasıl değişmiyorsa, insan da özünde değişmez; hele toplumun özü, hiç bir dönüşüme uğramaz.

Toplumsal hayatta varolan herşeyin doyurucu olduğunu söylüyor değil elbette Aristoteles; ve reformlar, yeniden düzenlemeler öneriyor. Ama bu reformlar, belirli hastalıkları toplumsal bünyeden atmağa yarayan bir ilâçtan başka bir şey değildir. Normal, doğal, sağlıklı toplum, düşünüre göre, özünde değişmez.

Aristoteles'in (nispî) tutuculuğu ile platoncu toplumsal idealizm arasındaki karşıtlığın, iki düşünürün dünya görüşleri arasındaki temel karşıtlıktan türediğini böylelikle açıkça görmüş oluyoruz. Platon'un komünizmi, bugün bize ne denli garip gözükürse gözüksün, düşünürün gelecek hayata olan inancının gerçekten bir sonucudur. Bu komünizm anlayışının, bunun yanı sıra da eşitçilik anlayışının, Aristoteles tarafından geliştirilen eleştirisi de, düşünürümüzün, hep aynı kalan doğasına zaman boyunca ve zorunlu olarak uygun biçimde süregiden bir insanlık görüşünün sonucu olmaktadır.

Böylece, Platon'un ideali cisimleşmemiş olarak kalır ve ütopyaya götürürken, Aristoteles'in doğal düzeni de, insan zihninin politika planındaki yaratıcı yetisini inkâr etmekte yada dar biçimde sınırlandırmaktadır.

İdeal toplumla doğal toplum, iki büyük filozof tarafından, birinden birinin seçilmesi gereken iki karşıt olarak tasarlanmış gözükmektedir. Ama böyle bir seçim, olanakdışıdır. Ekonomi ve siyaset felsefesi, bu ikilemi ancak Hegel'deki ve Marx'daki : insanı tarihsel varlık olarak, tarihi de 'aynı zamanda hürriyetin ve zorunluğun belirimi' olarak alan görüşün oluşmasıyle aşabilecektir.

Platon'un ve Aristoteles'in öğretilerinin entellektüel etkisi, ölçülemeyecek kadar geniş olmuştur. Ama her iki öğretinin, asıl amacı, Eski Yunan dünyasındaki bunalıma son verme amacını gerçekleştiremediklerini de belirtmek gerekiyor. Değişik nedenler sonucunda her iki filozof da, çok geçmeden hızla ortaya çıkarak Eski Yunan dünyasının çöküşüne ve yeni toplumsal hayat tarzlarının doğuşuna yolaçacak olan olayları sezmekte güçsüz kalmışlardır. Ve bu çöküş, uygarlığın ilerleyişini öylesine bir gecikmeye uğratmış ve Batılı insanın yaratıcı atılımını öylesine gemlemiştir ki, siyasal düşüncenin yeniden gelişmeğe koyulduğunu görebilmek için uzun yüzyıllar beklemek gerekecektir. İsa'dan önce IV. yüzyıldan çağımızın XVI. yüzyılına uzanan iki bin yıl boyunca Batı'da bütün yapılabilen, Platon'un ve Aristoteles'in sosyal çözümlemelerinden, bu çözümlemelere örnek ve kaynak olmuş olan dünyanın kesinlikle göçüp gitmiş bulunduğunu hesaba katmaksızın, yararlanmağa çabalamak olmuştur. Platon ile Aristoteles'in neden bize bu derece yakın kaldığını açıklayan da, siyasal düşüncenin bu uzun durgunluk dönemidir. Yakın sayılabilecek bir çağa kadar her iki filozofa da ciddi rakip çıkmamıştır, diyebiliriz. Bunu belirtmekle, hem onların dehaları karşısındaki saygı görevimizi yerine getirmiş, hem de Eski Yunan sitelerinin Romalı istilacılar önünde tutunamayıp çöküşünden sonra Batı'da entellektüel hayatın nasıl derin ve uzun bir gerileyişe düştüğünü saptamış oluyoruz.

H. Denis

ARİŞİMA Takeo (Hokkaido - 1878 / Tokyo - 1923) Japon romancısı. Bir yandan protestan, öte yandan sosyalist etkiler altında yetişen ünlü yazar, toplumun temelinde köklü değişimler yapılması gerektiğine inanmış, ama, emekçiler sınıfından gelmediği için, bu değişimlerin gerçekleşmesine etkin şekilde katılamayacağı fikrine kapılmıştır. Fikirleri ile duyguları arasındaki bu çatışmadan büyük ıstırap duyan Arişima, başlangıçta, sosyal bir eyleme ihtiyaç duyduğu için, Hokkaido'daki arazisini köylüler arasında bölüştürmüş ama umduğu huzura gene de kavuşamamıştır. Aşkın anlamını incelemeğe yönelen ve «karşılık gören aşkın bizleri en doğal sonucu olan ölüme» sürüklediğini söyleyen Arişima, bu fikre sadık kalarak, kendisi gibi yazar olan sevgilisi Aki Hatano ile intihar etmiştir. Kendisini bir anda şöhrete kavuşturan *Aru onna* (Şu kadın, 1911 - 1919)'dan sonra *Sengen* (İlân Ediyorum, 1914) ve *Kan, no matsuei* (Kâbil'in Torunları, 1917) adlı romanları kaleme alan büyük yazarın tüm yapıtlarında, akıl ile duygu arasındaki çatışma dile gelmektedir.

Arkadin bk. **Gizli Rapor.**

ARKESİLAOS (İ.Ö. 315 / 241) Eski Yunan filozofu. Şüphecilik akımının en ünlü temsilcilerinden biri olan ve insanın herhangi bir şeyi bilmesinin mümkün olabileceği konusundaki şüpheden bile şüphe eden Arkesilaos, ünlü Akademia'da başkanlık etmiş ve çağında büyük bir ün kazanmıştır, Sokrates'in hiç bir şey bilmiyormuş gibi hareket ederek, hakikatleri karşısındakinin sözlerinden ve kabullerinden çıkarmayı amaç edinmiş olan metoduna başvuran filozof, bu metodu, hakikatlere varmak için değil, karşısındakini de kendi şüphecliğine sürüklemek için kullanmıştır. Arkesilaos, kavramlara ve sağlam tasarımlara dayanan bilgiden şüphe edilmemesi gerektiğini ileri süren Stoalı filozofların bu iddialarına karşı çıkarak, herhangi bir tasarımın ne kadar sağlam olursa olsun, bize hakiki bir bilgi sağlayamayacağını, ya da bir bilginin doğruluğunu ölçmek için elimizde herhangi bir kıstas bulunmadığını söylemiştir. Delilerin, zihinlerindeki tasarımları sağlam ve «hakiki» tasarımlar gibi hissettiklerini ya da rüya gördüğümüz sırada, bir takım imajları, gerçekle hiçbir ilintileri olmadığı halde hakiki gibi kabul ettiğimizi ileri süren düşünür, şüphecilik felsefesinin temellerini atmıştır.

ARKHİLOKHOS (İ.Ö. VII. Yüzyıl) : Eski Yunan şairi. Maceralı bir hayat süren, para kazanmak için askerlik yapan ve bir çarpışma sırasında ölen Arkhilokhos, eski Yunan edebiyatının en büyük şairleri arasında yer alır. Tek başına söylenen lirik şiir türünün ya da koro liriğinin en iyi örneklerini vermiş olan şair, aynı zamanda, düşmanları aleyhinde yazmış olduğu şiddetli hicivlerle de ün salmıştır. Arkhilokhos, kendi çağına gelinceye kadar bir kaç veznin dışına çıkamamış olan Yunan şiirinde, teknik bakımdan büyük değişiklikler yapmış ve yeni vezinlerin yaratıcısı olmuştur. Ayrıca lamb türünün yaygın bir hale gelmesine ve sevilmesine, Arkhilokhos önayak olmuştur. Yazmış olduğu şiirlerin, günümüze ancak parçaları ulaşmış olan şair, kendisinden sonra gelen ünlü Yunan ve Romalı şairlere; bu arada özellikle Alkaios'a, Anakreon'a, Pindaros'a ve Horatius'a derin bir etki yapmıştır.

ARKHİMEDES (Sirakuzai İ.Ö. 287 / Si-

ARKHİMEDES'in öldürülüşünü temsil eden bir mozaik.

rakuzal İ.Ö. 212) Eski Yunanlı matematik ve fizik bilgini. Gerçekleştirdiği çeşitli bilimsel bulgularla efsanevî bir ün kazanmış olan büyük bilgin, gençliğinde İskenderiye'de bulunmuş ve Euklides'in derslerine devam etmiştir. Daha sonra, yurdu olan Sirakuzai'ye dönecek ve yoğun bilimsel çalışmalarına başlayacaktır Arkhimedes, ilk çalışmaları sonunda, Eski Yunan sayı sistemini köklü bir reformdan geçirerek büyük sayıların da rakamlarla yazılması olanağını sağlamıştır.

Matematik bilimine değgin çeşitli problemleri çözmeğe özel bir önem vermiş olan Arkhimedes, sonsuz küçük geometrisi üzerinde ilk incelemeleri yapan bilgindir Gerçekten de Arkhimedes, kendi ekseni çevresinde dönen parabol, hiperbol ve elipslerin ortaya çıkardığı şekiller üzerinde derinlemesine araştırmalar yapmıştır. Büyük bilgin, mekanik alanında da bir dizi buluş gerçekleştirecektir. Bunlar arasında, özellikle, **kaldıraç**'ı saymak gerekir. Arkhimedes'in bu buluşundan sonra söylediği şu sözler ayrıca ünlüdür

Dünyayı yerinden oynatmak için, bir dayanak noktası elde etmem yeterlidir.

Katı cisimlerin statik bilimini ve su statiğini kuran da Arkhimedes'tir. *Yüzen Cisimler Üzerine* adlı ünlü yapıtında, bu bilim kolunda elde etmiş olduğu sonuçları enine boyuna açıklamıştır. «Katı bir cismin ağırlığı, kapladığı kadar suyun ağırlığına eşittir» formülünde anlatım bulan yasa da, Arkhimedes tarafından bulunmuştur ve onun adıyle anılmaktadır. Nitekim, bu problemi çözmeğe uğraştığı dönemde bir gün su dolu bir banyoda yıkanırken, gövdesinin ağırlığını yitirip kendiliğinden adetâ yüzmeğe koyulduğuna dikkat eden Arkhimedes'in büyük bir tutkuyla aramakta olduğu çözüm yolunu birdenbire sezip kestirerek, çırılçıplak dışarı fırlayıp **Evreka! Evreka!** («Bulduml Bulduml») diye bağırmağa koyulduğu bilinmektedir.

Ölümsüz buluşlarını, ***Küre ve Silindir Üzerine. Dairenin Ölçümü. Konimsiler ve Küremsiler Üzerine, Parabolün Dördüllenmesi, Sarmallar üzerine*** ve ***Yüzen Cisimler Üzerine*** adlı başyapıtlarında bizlere aktaran büyük bilgin, bir söylentiye göre, Romalılar tarafından kuşatılan Sirakuzai kentinin savunmasına katılmış; ve bu amaçla, uzun mesafelere iri taşlar atabilen makinalar yaptığı gibi, büyük aynalar kullanarak, Roma savaş gemilerinin yelkenlerini yakmıştır Ve Sirakuzai halkı da ancak böylece Roma kuşatmasına üç yıl boyunca dayanabilmiştir. Gene bir söylentiye göre, Romalı kumandan Marcellus, hile yoluyle Sirakuzal'ye soktuğu askerlerine, büyük bilgin Arkhimedes'i öldürmemelerini sıkı sıkıya tenbih etmişti. Ama Arkhimedes, Romalılar kenti yağmalamağa koyulduğu sırada, yaşının da etkisiyle herşeyi unutmuş ve, kum üzerine çizdiği figürler aracılığıyle, yeni bir geometri problemının çözümüne dalmış bulunmaktaydı. Ve kendisine adını soran Romalı askere cevap vermedi (yada, bir başka versiyona göre, kuma çizilli şekillere dokunmamasını söyledi); buna öfkelenen asker de öldürdü Arkhimedes'i. Bütün bu söylentilerin gerçek yanı ise, şudur : Büyük bilginin ölümüne son derece üzülen Marcellus, onun mezarı başına bir anıt diktirmiş; anıtı da, küre ve silindir şekilleriyle süsletmiştir. Ve Cicero, yıllar ve yıllar sonra, büyük bilginin yoz otlar altında yitip gitmiş mezarını bu sayede tanıyıp ortaya çıkarabilecektir.

ARKHUTAS (İ.Ö. V. yüzyıl) Eski Yunan Devlet adamı, bilgini ve filozofu. Tarent sitesinde doğduğu söylenen ve Platon'un yakın dostu olarak tanınan Arkhutas, bilim alanında girıştiği deneyler ve askerî alanda kazandığı basarılarla ün salmıştır. Puthagoras okuluna bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle geometri ve aritmetik alanlarında araştırmalar yapmış; bunun yanı sıra, bir de «uçan araç» icat etmiş olduğu da söylenmiştir. Yedi kez ordu komutanlığına getirilen ve Tarent kentinin düşmanları karşısında başarıyla savunulmasını sağlayan Arkhutas'ın metafizik ve ahlâk alanlarında da ilgi çekici yapıtlar üretmiş olduğu, kendisinden sonra gelen bilginler tarafından aktarılmıştır. Nitekim, büyük filozof Aristoteles de, Arkhutas'ın felsefesi hakkında özgün incelemeler yapmaktan geri durmamıştır. Ünlü bilgin, bir söylentiye göre, Adriyatik denizinde bir yolculuk sırasında patlayan bir fırtınada ölmüştür.

ARKHUTAS : Devlet adamı, bilgin ve filozof..

ARLAND Marcel (Varennes-sur-Amance 1839) Fransız romancısı ve deneme yazarı. Modern hayatın ve makina çağının, özellikle gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların iç dünyalarında yaratmış olduğu tedirginlikleri ve sıkıntıları dile getirerek edebiyat alanına atılan ünlü yazar, ***Route obscure*** (Karanlık Yol, 1924) ve ***Etienne*** (1924) gibi yapıtlar verdikten sonra, André Gide'in etkisinde kalarak romantik eğilimlerinden

Marcel ARLAND : Roman ve hikâyeleriyle olduğu kadar denemeleriyle de ün kazanmış ve tutulmuş bir yazar..

sıyrılmış ve ***Monique*** (1926) ile ***Ames en peine*** (Acı Çeken Ruhlar, 1927) adlı kitaplarında, herşeyden önce psikolojik çözümlemelere önem verdiğini göstermiştir. Kitaplarının yanı sıra, ünlü ***Nouvelle Revue française*** adlı edebiyat dergisine de denemeler yazmıştır. Nitekim Arland, 1953 yılından itibaren, dostu Jean Paulhan'la birlikte söz konusu derginin sorumlu yönetmenliğini de yüklenecektir.

Arland asıl ününü, 1929 yılında yazmış olduğu ve Goncourt Edebiyat Ödülü'nü kazanan, *L'Ordre* (Düzen) adlı romanına borçludur. Yazar, bu yapıtında, ailesi tarafından anlaşılmayan ve çevresine karşı başkaldırmış olan bir gencin macerasını dile getirmektedir. Romanın kahramanı, kendisiyle ilişki kurmak isteyen herkese felâket getirmekte ve sonunda sefil bir şekilde ölmektedir. Arland, büyük bir ustalıkla kaleme almış olduğu bu yapıtında, sonuç olarak «düzen»in galip geldiğini belirtmiştir. Ne var ki, ilk bakışta tezli bir yapıt izlenimi veren bu roman, sanatçının psikolojik incelikleri yakalamak ve dile getirmek konusunda gösterdiği başarı sayesinde bu özelliğini farkettirmemektedir.

Arland, ***Antarès*** (1932) ve ***Terre natale*** (Doğulan Yer, 1938) adlı romanları ve ***Les plus beaux de nos jours*** (En Güzel Günlerimiz, 1937), ***L'eau et le Feu*** (Su ve Ateş, 1956) ve ***A perdre haleine*** (Soluk yıtırircesine, 1960) başlıklı hikâye kitaplarıyle sanatının en olgun ürünlerini vermiş ve dünya çapında ün kazanmıştır.

Genlş kültürü ve ince zevkiyle, Fransız edebiyat âlemindeki önemi kırk yıldan beri gittikçe biraz daha artagelen Arland, ayrıca, bu yapıtlarında klasik bir yazar olarak da sıvrılmektedir. Marcel Arland roman ve hikâyeleriyle olduğu kadar denemeleriyle de ün kazanmış ve tutulmuş bir yazardır ***Essais critiques*** (Eleştirel Denemeler, 1931), ***Anthologie de la poésie française*** (Fransız Şiiri Antolojisi, 1941), ***Chronique de la peinture moderne*** (Modern Resmin Kroniği, 1949), ***Marivaux*** (1950), ***La Prose française*** (Fransız Nesri, 1951), ***Lettres de France*** (Fransa'dan Mektuplar, 1951), ***La Consolation du voyageur*** (Yolcunun Avuntusu, 1952), ***Essais*** (Denemeler, 1952) ve ***Nouveaux essais critiques*** (Yeni Eleştirel Denemeler, 1952) gibi deneme ve inceleme kitapları da kaleme almış olan Arland, ayrıca, 1952 yılında Fransız Akademisi Büyük Edebiyat Ödülü'nü, 1960 yılında da Ulusal Edebiyat Büyük Ödülü'nü kazanmıştır

ARMA Weisshaus (Budapeşte - 1905) Macar kompozitörü ve piyanisti. Önce Bartok' la çalışmış, sonra da Paris'e yerleşmiştir Halk müzikleri konusunda uzun süre incelemeler yapmıştır. Coşkulu yorumlarıyla ün salmıştır Oda müziği parçaları, koro partisyonları, melodiler ve manyetik band müziğinden oluşan kendi besteleri ise hemen daima, folklor sevgisinin yarattığı bir asinle süslüdür.

ARMSTRONG Louis (New Orleans - 1900 / New York - 1971): Amerikalı zenci trompetçi, şantör ve orkestra şefi. Çok yoksul bir ailenin çocuğuydu. Trompet çalmayı, küçük yaşta kapatıldığı bir çocuk hapisanesinde öğrendi. On dört yaşında oradan salıverildiğinde, Storyville kabarelerinde çalıştı. Daha sonra Missisipi üzerinde yolcu gezdiren gemilerde çaldı. Çok geçmeden Chicago'ya giderek King Oliver'ın orkestrasına katıldı. Henüz yirmi iki yaşındayken Lincoln Garden'ın yıldızı durumundaydı. 1924 yılında Fletcher Henderson'ın çağrısı üzerine New York'a gitti; orada özellikle Bessie Smith ve Ma Rainey'le plak doldurdu; ama plaklara henüz kendi adını koyduramıyordu. 1925'te Chicoga'va dönünce bir süre Erskine Tate'in orkestrasında çalıştı; sonra da, gene aynı yıl, Hot Five adını verdiği ilk orkestrasını kurdu ve kendi adını taşıyan ilk plakları doldurdu. Müthiş bir enerjiye sahip olan Armstrong için bundan böyle artık art arda zaferlerle süslü bir hayat başlıyordu. Daha 1927 yılında gerek müzisyenler, gerekse halk tarafından kusağının en iyi enstrüman-

Yaşadığı heyecanı ve esinlendiği halk kaynaklarının yüceliğini dinleyiciye aktarmakta eşsiz bir büyük sanatçı: Louis ARMTSRONG.

tisti kabul edilen Armstrong'un karyerl 1929 yılından itibaren uluslararası bir boyuta ulaşacaktı.

Gerçekten de o yıl New York'ta üç ayrı salonda konserler veren büyük sanatçı, bütün Harlem'in tanrısıydı artık; plakları üstüste satış rekorları kırıyordu. 1932'de Avrupa'ya gelen Armstrong, London Palladium'da büyük bir zafer kazandı. Bir yıl sonra ise İngiltere, İskandinavya, Hollanda ve Paris'i kapsayan büyük bir turneye çıkacaktı. Bu turneyi Almanya ve İtalya'ya doğru uzatmak istedi; ama dudaklarının şişmesi üzerine vaz geçmek zorunda kaldı. 1935 yılından sonra ise Armstrong için, ömrünün sonuna dek sürecek olan biribirinden büyük başarılar dönemi başlıyordu. Gerçekten de akıl almaz yoğunlukta bir etkinlikle dolacaktı günleri bundan böyle : Gerek Amerika içinde gerekse Avrupa'da, çağının en iyi enstrümantistleri eşliğinde çıktığı turneler biribirini kovalıyordu. 1948 yılında Nice festivalinin, 1949'da New Orleans karnavalının, 1957-58-60-61 yıllarında da Newport festivallerinin kahramanıydı. Hemen her yıl çıktığı Avrupa turnelerine ek olarak 1953'te Japonye'da, 1954'te Avustralya'da, 1957 ve 1960'ta Gana'da, 1957'de Jamaika'da, gene 1957'de Latin Amerika'da ve 1965 yılında da Doğu Avrupa'da çaldı-söyledi. Konserlerinin yanı sıra çok çeşitli türlerde plak doldurmaktaydı : Bilinen repertuarının yanı sıra, bellibaşlı kreasyonlarını yenlden çaldığı-söylediği bir müzikal otobiyografi yapmıştı. Ayrıca, en başta ***Blueberry Hill***, ***la Vie en rose***, ***C'est si bon***, ***Kiss of fire*** ve ***Hello Dolly*** olmak üzere bir çok popüler şarkıyı kendi üslûbuna uyarlamıştı. 1956'da Bing Crosby, Danny Kaye, Frenk Sinatra ve Ella Fitzgerald'la çaldı-söyledi; 1958'de «negro spirituals» okudu; 1961 yılında ise Duke Ellington'la işbirliği yaptı.

Armstrong, bütün bu etkinlik içinde, filmlerde rol almayı da ihmal etmedi; kırka yakın filmde oynadı, çaldı-söyledi. Bu yapıtlar arasında ***Rhapsody in black and blue*** (Siyah-mavi Rapsodi, 1932), ***Artists and Models*** (Sanatçılar ve Modeller, 1937), ***Doctor Rhythm*** (Doktor Ritm, 1938), ***Jam session*** (Kendimize çalalım, 1944), ***New Orleans*** (1946), ***la Route du bonheur*** (Mutluluğun yolu, 1952), ***Glenn Miller Story*** (Glenn Miller'in hayatı, 1954), ***High Society*** (Yüksek sosyete, 1956), ***Jazz at Newport*** (Newport'ta caz, 1958), ***The Five Pennies*** (Bir beş kuruş ver bana, 1959), ***Paris blues*** (Paris geceleri, 1960) ve ***Louis Armstrong*** (1962) başlıklı yapıtları özellikle anmak gerekir.

Dâhi bir doğaçtan çalıcı olan Louis Armstrong, sadece caz sanatının oluşumunda belirleyici bir rol oynamakla kalmamış ama aynı zamanda, yarattığı melodiler ve ritm gücü olduğu hareket ve topluluklarla çağımıza renginl ve damgasını vuran ender büyük sanatçılardan biri olmuştur. New Orleans okulunda oluşan üslûbu gittikçe biraz daha arınmış ve sonunda yetkinliğe ulaşmıştır. Seçtiği temayı, ortada sadece özü kalıncaya değin budayıp yontar edetâ Armstrong; sonra da soluk kesici çeşitlemelerle, tramplen olarak kullandığı bu ilk melodiden katkat daha güzel yepyeni bir melodi yaratır. Parlak ve görkemli sonoritesi, sololarına, genlş vlbratolarla vurgulanan apayrı bir derinlik kazandırır. Çalış gücünün yanı sıra cümlelerine kazandırmayı başardığı ölçülülük ve denge, Armstrong'un müziğini, en büyük ustaların kompozisyonları ayarına yükseltmektedir.

Büyük sanatçı, şarkıcı olarak da tıpkı trompetiyle dile getirdiği müzikal ldelere benzer ideleri geliştirmlştir. Biraz boğuk ve insanda «yüreğinden kopmuş da gelyor» duygusunu uyandıran sesi, okuduğu her parçaya bambaşka bir renk getirip katar : Yaşadığı heyecanı ve esinlendiği halk kaynaklarının yüceliğini dinleyiciye aktarmakta, Armstrong'un üstüne yoktur. Sesinin ve doğaçtan söylediği türkülerin büyük halk yığınları tarafından olduğu kadar en kılı kırk yarar müzikologlar tarafından da coşkunluk içinde dinlenmesini, işte bu özdenliğine ve gönül cömertliğine borçlu olsa gerektir.

Louis Armstrong'un doldurmuş olduğu biribirinden güzel plaklar arasından, caz sanatının tarihinde bir çeşit dönemeç rolü oynamış olanları sıralamakla yetinelim ***Chimes blues*** (1923'te King Oliver'le), ***Saint Louis blues*** (1925'te Bessie Smith'le), ***West End Blues*** (1928), ***Confession*** (1930), ***Basin Street blues*** (1933), ***Darling Nelly Gray*** (1937), ***Harlem stomp*** (1940), ***Back o, town blues*** (1944), ***New Orleans Function*** (1950), ***Saint Louis blues*** (1954), ***Porgy and Bess*** (1957'de Elle Fitzgerald'la) ve ***It don't mean a thing*** (1961'de Duke Ellington'la).

ARMSTRONG Neil (Wapakoneta 1930) Amerikan kosmonotu. Küçük yaşta havacılığa merak saran Armstrong, daha on altı yaşındayken uçuş ehliyeti almıştır. 1955 yılında, Lafayette kentindeki Perd Üniversitesi'ni bitirmiş ve uçuş tekniği uzmanı olmuştur. Bir süre Deniz Kuvvetleri'nde hizmet ettikten sonra, Lewis Araştırma Merkezi'nde deneme pilotluğu yapmıştır. Bu arada tepkili uçakları ve özellikle de X-15 füze-uçak'larını deneyen Armstrong, 1962 yılında NASA kosmonotları grubu içinde yer almıştır. Armstrong, ilk uzay uçuşunu 16 Mart 1966 günü D. Scott'la birlikte, ***Gemini 8*** kapsülünün kumandanı olarak gerçekleştirecektir. 10 saat 32 dakika süren ve Dünya çevresinde 6,5 dönüşle tamamlanan bu uçuş sırasında Armstrong, insanlık tarihinde ilk kez olarak, dönence üzerindeki iki uzay aracını birleştirmeyi başarmıştır. Bir ***Agena*** füzesiyle birleşmeden yirmi dakika sonra ikl aracın uzayda tehlikeli bir şekilde fır dönmeğe koyulması üzerine Armstrong, büyük bir soğukkanlılıkla, ***Gemini 8***'i ***Agena***'dan ayırmış ve aracının okyanusa inmesini sağlamıştır.

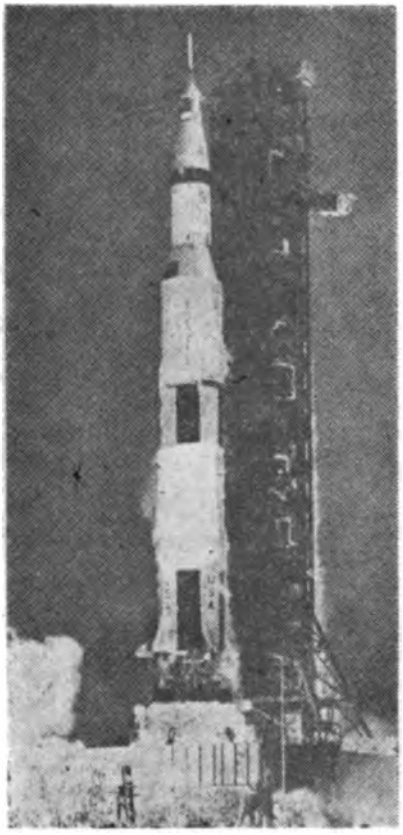

Apollo XI *kabinini ve kabinin içinde çağımızın büyük kahramanlarından üçünü, Neil ARMSTRONG'la E. Aldrin ve M. Collins'i taşıyan* Satürn V *füzesinin 16 Temmuz 1969 günü Cap Kennedy'den fırlatılışı..*

Ama Neil Armstrong'un adını asıl ölümsüzleştiren büyük tarihsel başarısı, E. Aldrin ve M. Collins'le birlikte, ***Apollo 11***'in kumandanı olarak, ilk Ay yolculuğunu gerçekleştirmesidir. Baştanbaşa bütün insanlığın yüzünü ağartan bu büyük zafer, E. Aldrin tarafından yönetilen Ay modül'ünün 20 Temmuz

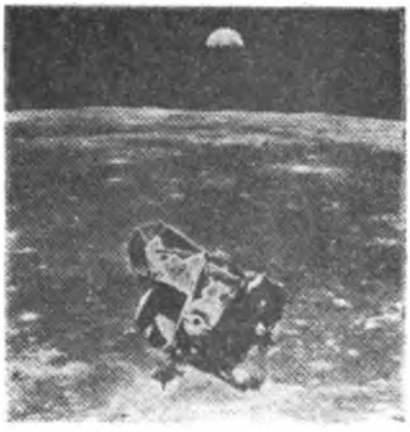

Apollo XI *kabininden ayrılan* Ay modülü, *Ay'a doğru tek başına yola devam ediyor.*

ARMSTRONG'un objektifinden, «Dünya takvimiyle» 20 Temmuz 1969 günü E. Aldrin'in Ay'a inmek üzere modül'den ayrılışı..

1969 günü Huzur Denizi'ne konması ve 21 Temmuz 1969 günü de Armstrong'un kabinden çıkarak doğal uydumuzun yüzeyine ayak basan ilk insan olmasıyla taçlanacaktır. Arkadaşlarıyle birlikte 21 saat 36 dakika süresince Ay üzerinde kalan ünlü kosmonot, gemisini başlangıçtaki programa uygun bir şekilde üstün başarıyla Dünya'ya döndürmüştür.

Armstrong, insanoğlunun ilerleme yolunda kazandığı en kutsal zaferlerden birinin korkusuz uygulamacısıdır ve hiç şüphe yok ki çağımızın yetiştirdiği en büyük kahramanlardan biridir.

ARNASON Örn (Kverkantunga 1884 Hafnarfjörtur 1942) İslandalı şair. Yoksul bir köylünün oğlu olan Arnason, başkent Reykjavik'te bir öğretmenlik seminerine devam ettikten sonra kendi kendini yetiştirmiş, özellikle de dil ve edebiyat konularında araştırma yapmıştır. Daha sonra öğretmen olan şair, çok geçmeden bu mesleği terkederek çeşitli işler yapmıştır. Bu arada popüler ve gerçekçi bir üslûpla şiirler de yazmağa koyulan Arnason'un alay, hiciv, yergi ve keskin bir toplumsal eleştiriyle dolu dizelerinde, çoğu zaman, halkın acılarına sıcak bir ilgiyle eğilen deyişlere de rastlanmaktadır. Şairin önemli yapıtları arasında, *Illgresi* (1924) ve *Adalpjarnason* (1942) başlıklı kitaplarını özellikle anmak gerekir.

ARNAUD Georges (Montpellier 1918) Fransız romancısı. Sinemaya aktarılarak kısa zamanda dünya çapında tanınmış ve beğenilmiş olan *Le Salaire de la peur* (Korkunun Ücreti, 1950) adlı romanın yazarıdır. Asıl adı, Henri Girard olan Arnaud, Güney Amerika'da tehlikeli yollardan bir kamyonla geçerek patlayıcı madde götüren yoksul emekçilerin zorlu macerasını ve çektikleri sıkıntıyı bu yapıtında büyük bir canlılıkla dile getirmeyi başarmıştır. Ünlü rejisör Clouzot'nun yönetmenliğini yaptığı, ünlü aktör ve şarkıcı Yves Montand'ın da baş rolünü oynadığı Korkunun Ücreti, yazarın niyetlerini ve ereğini dile getirmek açısından örneksel bir başarı olarak kabul edilmiştir. Arnaud, bu kitabından sonra, *Le voyage du mauvais larron* (Pis Hırsızın Gezisi, 1951), *Lumière de souffre* (Kükürt Işığı, 1952) ve *Les oreilles dans le dos* (Sırttaki Kulaklar, 1953) adlı romanlarını yazmış; ne var ki bu yapıtlarının hiç birinde ilk romanında olduğu kadar üstün başarı gösterememiştir. Arnaud, ayrıca, Cezayir ulusal kurtuluş savaşının ünlü kadın kahramanı Cemile Buhired için de *Pour Djamila Bouhired* (Cemile Buhired İçin, 1958) başlıklı bir yapıt kaleme almıştır.

ARNAUDOV Mihail (Rusçuk - 1878 / Sofya - 1965) Bulgar folklor bilgini. Slav dilleri filolojisi okuduktan sonra önce Sofya'da, sonra da sırasıyle Leipzig, Berlin, Prag, Paris ve Londra'da öğrenimini tamamlamıştır. Memleketine dönünce uzun süre Ilse öğretmenliği yapan ünlü bilgin, 1908 yılından itibaren Soyfa Ünlversitesinde profesörlüğe getirilmiştir. Balkan ve Dobruca bölgeleri hakkında değerli etnoğrafya araştırmalarının yanı sıra, Bulgar uyanış devri üzerine (XVIII. ve XIX. yüzyıllar) bilimsel incelemeler de yayınlamış olan Arnaudov'un belli başlı yapıtları arasında, *Georgi Kakovski* (1922) *Vasil Aprilov* (1934) ve *Bulgarski obrazi* (Bulgar rönesansı, 1944) isimli kitaplarını saymak gerekir.

ARNAULD Antoine (Paris - 1612 / Brüksel - 1694) Fransız ilahiyatçısı, dil bilgini ve düşünürü. Ünlü kişiler yetiştirmiş olan bir aileden gelen Arnauld, ilahiyat okumak üzere Sorbonne'a girmiş fakat henüz genç yaşta Jansenius'un fikirlerini benimsediği ve yazılarıyla savunduğu için, ünlü filozof Pascal'ın kendisini korumasına rağmen bu okuldan çıkarılmıştır. *Büyük Arnauld* diye ün kazanan bilgin, Port-Royal manastırına çekilerek burada on iki yıl kalmış ve Lancelot ile birlikte *Grammaire générale et raisonnée* (Bilimsel gramer metodu, 1660), Necole ile birlikte *Logique de Port-Royal* (Port-Royal Mantığı, 1662) isimli ünlü eserlerini yazmıştır. Papa Clemens'ın barışı sırasında manastırdan çıkan bilgin, Calvin'cilere hücum ettiği gibi, eski düşmanları olan Cizvitleri de kıyasıya eleştirmeye başlamıştır. Arnauld'nun ince zekâsını ve keskin eleştirme gücünü gösteren bu yapıtlar *Le Renversement de la Morale de Jésus Christ par les calvinistes* (İsa ahlâkının Calvin'ciler tarafından yıkılması, 1672) ve *L'Impiété de la morale des calvinistes* (Calvin'ci ahlâkın zındıklığı, 1675) isimlerini taşımaktadır. Arnauld, bu fikrî mücadeleleri sırasında, herşeyden önce Calvin'ci protestanların, Cizvitlerin Hristiyan dinine aykırı düşen görüşler ileri sürdüklerini ispata çalışmıştır. Aynı zamanda, kendi benimsemiş olduğu Augustinus katolikliğini de biricik gerçek Hristiyanlık olarak savunmuştur. Bütün hayatı boyunca *Jansenistlerin* (Jansenius'cular) biricik şefi olarak kabul edilmiş bulunan Arnauld, 1679 yılında Belçika'ya gitmiş ve ünlü filozof Malebrache ile din meseleleri üzerinde girişmiş olduğu tartışmaya ölünceye kadar devam etmiştir. Çağında önemli bir rol oynamış ve büyük etki yapmış olan yazarın, *La Morale pratique des jésuites* (Cizvitlerin pratik ahlâkı, 1669), *Considérations sur les affaires de l'Eglise* (Kilise meseleleri üzerine görüşler, 1681), *Traité des vraies et des fausses idées* (Doğru ve yanlış fikirler kitabı, 1683) gibi yapıtları da vardır. Toplu yapıtları 1775-1783 yılları arasında yayınlanmıştır.

Antoine Arnauld'nun COYSEVOX tarafından yapılan büstü.

Arnavutluk devrimi : Arnavutluk'ta, ülke 1939 Nisanında faşist İtalyan kuvvetlerinin istilasına uğrar uğramaz direniş örgütleri kurulmuştu; çok geçmeden bu örgütler, Enver Hoca'nın kumandası altında bir kurtuluş ordusu haline gelecekti. Kurtuluştan hemen sonra 1945 Aralığında Arnavutluk bir halk cumhuriyeti oldu. Ülkenin yönetimi de fiilen Enver Hoca'ya geçti. Ve Arnavutluk, var gücüyle sosyalizmin kuruluşuna yöneldi.

Ne var ki 1948 Haziranında Sovyetler Birliği ile Yugoslavya arasındaki bağların kopması, sosyalizmin bu en küçük ülkesini çok zor bir duruma sokacaktı. Ama bunalım, yönetici kadronun kavrayışı sayesinde kolayca atlatıldı. 1958 yılından beri Arnavutluk İşçi Komünist Partisi genel sekreteri olan Enver Hoca'nın otoritesi hiç bir zaman

Çu En Lay, 1966 yılında ARNAVUTLUK'u ziyaretinde Enver Hoca ile genç Arnavut öğrenciler arasında..

tartışma konusu edilmeyecekti. Partî'nin 1958, 1962 ve 1966 seçimlerinde ezici çoğunlukla iktidarı alması sayesinde toprakların kollektifleştirilmesi ve ekonominin sosyalleştirilmesi sağlandı. Bir yandan da beş yıllık planlar çerçevesi içinde hızlı bir sanayileşme atılımına girişildi. Bugün sosyalist ralim Arnavutluk'ta artık iyice kök salmış ve yerleşmiş bulunmaktadır.

Bu örneksel başarıda, en başta Enver Hoca olmak üzere yönetici kadronun, parti militanlarının ve intelijansiyanın yanı sıra, sosyalizm davasına yürekten bağlanmış bulunan ve bu uğurda sınırsız bir azimle mücadele eden Arnavut halkının da büyük bir payı vardır.

Arnavut emekçileri Tiran Universitesi'ndeki bir toplantıdan çıkıyor.

ARNDT Ernst Moritz (Rügen - 1769 / Bonne - 1860) Alman şair ve yazarı. Yoksul bir ailenin çocuğu olan yazar, güçlükle yetiştiği halde iyi bir öğrenim görmüş ve Bonne'da tarih profesörlüğü yapmıştır. Fransız istilâsı yüzünden yurdundan uzaklaşmak zorunda kalan Arndt, Petersburg'a giderek siyasal etkinliğe girişmiş ve Almanya'nın ayaklanmasını sağlamak amacıyla bu şehirde temaslar yaptığı gibi bir Alman lejyonunu da toplamıştır. 1813 yılında yurduna dönen milliyetçi şair, yazmış olduğu yapıtlarla yurttaşlarını Napolyon'a ve Fransızlara karşı ayaklanmaya çağırmış ve bu konuda etkili olmuştur. ***Lieder der Deutchen*** (Alman türküleri, 1813) isimli yapıtı, bu bakımdan çok önemlidir. 1818 yılında Bonne'daki profesörlük görevine dönmüş ama liberal ve aşırı siyasal fikirleri yüzünden çok geçmeden Üniversiteden uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Arndt, 1848 olaylarında önemli bir rol oynamış ve Alman Meclisine milletvekili olarak girmiştir. Ne var ki, siyasal düşüncelerinin ve ideallerinin gerçekleşmediğini gören şair, çok geçmeden politikadan çekilmiştir. Almanya'da ulusal bilincin doğmasında yapıtları ile önemli bir rol oynamış olan Arndt'ın, ***Was ist des deutschen Vaterland?*** (Almanın anayurdu nedir?), ***Der Gott, der Eisen***

Almanya'da ulusal bilincin doğmasına katkısı büyük olan şair : Ernst Moritz ARNDT..

wachsen liess (Demiri yaratan Tanrı) ve ***Was blasen die Trompeten*** (Borular ne çalıyor?) gibi şiirleri halk kitleleri tarafından sevilmiş ve benimsenmiştir. ***Geist der Zeit*** (Çağın ruhu, 1806) adını taşıyan ve cilt'er halinde yayınlanan yazıları, Arndt'ın baş yapıtı olarak kabul edilmektedir.

ARNER Ernest Nils (Smaland - 1909) İsveçli romancı. Bir tüccarın oğlu olan yazar Lund Üniversitesinde tarih, edebiyat tarihi ve Kuzey dilleri okuduktan sonra çeşitli bilim-

sel işlerde görev almıştır. Kendisine geniş ün sağlayan, *Planbok borttappad* (1943); *Knekt och klerk* (1945) ve *Som svalorna* (1956) gibi romanlarında sürekli olarak, kudret ve hak, irade ve bilinç arasındaki çatışma temasını işlemiştir. Bunun yanı sıra, alabildiğine erotik analizlerle yüklü bir üslûpla evlilik düzenini betimleyen Arner, birbirine zıt tiplerin biribirlerine bağlılıklarını, handiyse kuru, az kelimeli ve tok bir anlatım çerçevesi içinde dile getirmişti. Keskin bir eleştiriye yönelen, yer yer sembolik anlatımların böldüğü bir gerçekçiliği vardır. Arner, son yıllarda daha çok dram ve radyo oyunları yazmağa koyulmuştur.

ARNİCHES Y BARRERA Carlos (Alicante-1866 / Madrid - 1934): İspanyol piyes yazarı. On sekiz yaşında Madrid'e gelen yazar hayatını kazanmak için büyük güçlüklere göğüs germek zorunda kalmış ve dört yıl sonra *Casa editorial* isimli piyesiyle başarı kazanarak kendisini tanıtmıştır. Arniches, bu müzikli piyesinde, yazarları ve editörleri alaya almıştır. Bu olaydan sonra ardarda piyesler yazmaya koyulmuş ve çoğunlukla dostları ile birlikte yazdığı bu eserlerin sayısı 1927 yılında aşağı yukarı yüz otuz beşi bulmuştur. İspanyol tiyatrosunda özellikle 1890-1900 yılları arasında tek perdelik farslara karşı büyük bir rağbet gösteriliyordu. Bir yıl içinde yüz elliye yakın farsın temsil edilmesi olağan bir şeydi. Arniches, bu ihtiyacı karşılamak için durmadan çalışan yazarların başında geliyordu. Özellikle, her seyircinin aldığı biletle tiyatroda bir saat kalabildiği ve oyunların sürekli olarak ardarda oynandığı *teatros por horas*'lar için yazan Arniches, bu alanın en büyük ustaları arasında yer almıştı.

Arniches, halk dilini kullanarak yazdığı ve genellikle konularını günlük hayatten ve yoksul kimselerin yaşantısından alan *entremesse* ya da *sainetes* türünde de büyük başarı kazanmıştır. Yazarın bu çeşit eserleri arasında *El puñao de rosas* (Gül demeti, 1902), *El terrible Perez* (Korkunç Perez, 1904) ve *El pobre Valbuena* (Zavallı Valbuena, 1904) gibi yapıtlarını saymak gerekir. Arniches, ciddi meselelere değinmeden, seyircilerine eğlendirici ve neşe verici piyesler sunan usta bir yazardır. Yapıtlarında, gözlem gücünün ve mizah duygusunun yanı sıra derin düşüncelere ve önemli meselelere rastlanmaz. Bununla birlikte, yazar geniş seyirci kitleleri tarafından sevilen ve canlılığını hâlâ koruyan piyesler yazabilmek başarısını göstermiştir.

ARNİM Achim Von (Berlin - 1781 / Wiepersdorf 1831) Alman şair ve romancısı. Prusyalı soylu bir aileden gelen yazar, ince üslûbu ve sınırsız hayal gücüyle yazdığı romanlarıyla dikkati çekmiş ve on dokuzuncu yüzyıl Alman edebiyatı üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Clemens Brentano ile birlikte derlemiş olduğu *Des knaben Wunderhorn* (Erkek çocuğun sihirlîborusu) adı altında yayınladığı Alman halk şarkıları bu bakımdan büyük bir önem taşır. Bu şarkılardan bir kısmını Arnim'in bizzat yazmış olduğu da bilinmektedir. Parlak ve şiir dolu betimlemelerle yüklü romanlarında inanılmayacak olaylar ele alarak işlemiş ve *Armouth, Reichthum, Schuld und Busse der Grafin Dolores* (Kontes Dolores'in yoksulluğu, zenginliği, hatası ve pişmanlığı, 1810) ve *Die Kronenwachter* (Taç bekçileri, 1817) gibi romanlar yazmıştır. Arnim'in şiir ve hikâye kitapları da vardır.

ARNİM Bettina (Frankfurt 1785 / Berlin 1859) Alman yazarı. Şair Clemens Brentano'nun kızkardeşi olan Bettina, genç yaşta Goethe'ye aşık olmuş ama vasıfça kendisin-

Goethe ve Beethoven gibi iki dâhi ile sürekli mektuplaşmayı başaran bir yazar Bettina von ARNİM..

den çok büyük olan dâhi şair ile değil Ludwig Achim von Arnim ile evlenmiştir. Romantik bir mizaca sahip olan ve edebiyata karşı derin bir ilgi duyan Bettina Arnim, Goethe ile mektuplaşmasını *Goethes Briefwechsel mit einem Kinde* (Goethe'nin bir çocukla mektuplaşması, 1835) adı altında yayınlanmıştır. Kadın yazarın ayrıca Beethoven ile de mektuplaşmış olduğu bilinmektedir. Yazarın en ilgi çekici yapıtları başkalarıyla yapmış olduğu bu yazışmalardır. Siyasal etkinliklere de karışmış olan Bettina, kadınların sosyal haklarını elde etmeleri için çalışmış ve sanayi işçilerinin yaşama koşullarını inceleyerek, sosyalizm anlayışını savunmuştur.

ARNOLD Matthew (Laleham 1822 / Liverpool 1888) İngiliz şair ve eleştirmecisi. Tanınmış bir öğretmenin oğlu olan şair Oxford'da öğrenim görmüş ve daha sonra okul müfettişliği görevlerinde bulunmuştur. Genç yaşında şiir yazmaya başlamış ve ilk yapıtlarını kendi imzasını koymaksızın yayınlamıştır. 1857 yılında Oxford Üniversitesinde profesörlüğe atanmış, başka ülkelerdeki eğitim sistem'erini incelemek üzere gezilere gönderilmiştir. Arnold, Victoria çağında tüm edebiyat türlerini sarmış olan romantizme karşı çıkarak neo-klâsik(yeni-klâsik) bir anlayışı savunmuştur. Açık, ağırbaşlı ve sağlam bir üslûpla yazmak isteyen şair, bu anlayışını eleştirme ve inceleme yapıtlarında savunduğu gibi, kendi şiirlerinde de bizzat uygulamıştır. Ne var ki, Yunan üslûbunu örnek alması ve kusursuz bir duruluğa varmak istemesi, kimi zaman Arnold'ın şiirlerinin kuru ve soğuk manzumeler haline gelmesine neden olmuştur. Bundan ötürü, şiirleri genel olarak «yapmacıklı» bulunmuştur. Ama, birbirini tanımayan bir baba ile oğulun kavga ettikten sonra ölüm derecesine gelip, aralarındaki ilişkiyi son anda öğrenmelerini dile getiren *Sohrab and Rustum* (Suhrab ve Zâl Oğlu Rüstem) gibi uzun; okul arkadaşı Arthur Hugh'yu anmak amacıyla kaleme aldığı *The scholar gypsy* (Öğrenci çingene) gibi şiirlerde, Arnold'ın bu kusurlardan sıyrıldığını ve klâsik şiirin sınırlı şekilleri ile coşkun duygu ve hayalleri ustaca kaynaştırarak, İngiliz şiirinin ilgi çekici örnekleri verdiğini görüyoruz. Sanatçı *The strayed reveller and other poems* (Yoldan çıkmış bir eğlence düşkünü ve öteki şiirler, 1849), *Empedocles on Etna* (Empedokles Etna Dağında, 1852), *Poems* (Şiirler, 1853) ve *New poems* (Yeni Şiirler, 1867) isimli şiir kitaplarını yayınlamış ve bir manzum tragedya da yazmıştır. *Merope* (1858) adlı tasıyan bir piyesin önsözünde, Yunan tragedyasının temellerini açıklamıştır. Zekâya

Çağının basmakalıp fikirlerini ve değerlerini derinlemesine eleştiren ve darkafalılıkla suçladığı İngiliz burjuvazisine karşı geniş bir kültür ve güzellik aşkını savunan yazar : Matthew ARNOLD.

dayanan ve klâsik değerleri herşeyin üstünde tutan bir dünya görüşünü benimsemiş olan Arnold, özellikle eleştirme ve denemelerinde, çağının basmakalıp fikirlerini iyice eleştirmiş, İngiliz burjuvazisine mensup kimselerin «darkafalılığı» diye adlandırdığı davranışa karşı geniş bir kültürü ve güzellik aşkını savunmuştur. Yazarın, *Essays in criticism* (Eleştirme alanında denemeler, 1865), *Culture and Anarchy* (Kültür ve anarşi, 1869), *Literature and dogma essays* (Karışık denemeler, 1879), *Irish essays* (İrlanda denemeleri, 1882) isimli inceleme ve deneme kitapları vardır. Bu yapıtlarıyla, Arnold, İngiliz nesrinde ve fikir hayatında önemli bir yer kazanmıştır. *On translating Homer* (Homeros'u çevirmek üzere, 1861) isimli ünlü kitabı, yazarın sanat görüşlerini açıklaması bakımından ayrıca ilgi çekicidir.

ARNOTHY Christine (Budapeşte 1930) Macar asıllı Fransız romancısı ve tiyatro yazarı. Genç yaşında Fransa'da yerleşen kadın yazar, kendi İkinci Dünya Savaşı anılarını Almanların Orta Avrupa'da uğradığı bozgunu dramatik bir üslûpla dile getiren, *J'ai quinze ans et je ne veux pas mourir* (Henüz on beş yaşındayım ve ölmek istemiyorum) isimli ilk romanıyla bir anda büyük bir şöhrete kavuşmuştur. Daha sonra kaleme aldığı *Le Cardinal prisonnier* (Mahpus Kardinal) isimli romanında da gene anayurdunun yaşadığı siyasal olaylardan ilham almıştır. *Piquenique en Sologne* (Sologne'da Piknik), *Dieu est en retard* (Tanrı geç kaldı) ve *La Saison des Américains* (Amerikalıların Mevsimi, 1964) gibi romanlarında ise genç yazarın üstün bir yetenek olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Özellikle Normandiya çıkarması sırasında ölmüş askerlerin mezarları üzerinde bir fikir sentezinden hareket eden bu son eser zekice hayal edilip incelik dolu bir üslûpla analizine girişilen psikolojik yaşantılarla doludur. Arnothy ayrıca *Peau de singe* isimli ilgi çekicl bir tiyatro yapıtı da yayınlamıştır.

ARNOUX Alexandre (Digne - 1884) Fransız şairi ve roman, deneme ve tiyatro yazarı. 1947 yılından beri Goncourt Akademisi üyesi olan ünlü yazar edebiyat hayatına oldukça silik bir şiir kitabıyla girmiştir. Hemen ardından nesre başlayan Arnoux ne gariptir ki bu alanda gerçek bir şair kimliğiyle ortaya çıkmıştır.

Didier Flabocke (1912) isimli ilk romanından sonra Birinci Dünya Savaşı'ndan esinlenerek yazdığı canlı ve sağlam hikâyelerl kapsayan *Le Cabaret* (Kabare, 1919)'yi yayınlamıştır. Ama asıl kişilliğinl ve hayal lle gerçeğin efsane ile fantastik unsurların içiçe eritilmesinden doğan kendlsine has üslûbunu *Abisag ou l'Eglise transportée par la foi* (Abisag veya İmanla şevklenen kilise, 1920) lsimli romanında bulmuştur. Bu kitabı aynı zamanda yadırgatıcı ve çekici garip ve âşina bir atmosferin taştığı *Le Chiffre* (Rakam, 1926), *Carnet du Juif errant* (Göçebe Yahudinln defteri, 1930) *Le Rossignol napolitain* (Napoli Bülbülü, 1937) büyük matematikçi Evariste Gallois'nın trajik hayatını üstün bir analiz gücüyle yansıttığı *Algorythme* (1948), *Le Siége de Syracuse* (Sirakuzai Kuşatması 1962) ve eski bir XIII. yüzyıl Provans şiirinden esinlenerek yazdığı *Flamence* (1965) gibi romanlar izlemiştir. Arnoux ayrıca *Paris-sur-Seine* (1939) ve *Rhône. mon fleuve* (Rhône, ırmağım benim... 1944) isimli anı yapıtlarıyla renkli bir efsane anlayışının egemen olduğu *Huon de Bordeaux* (1923) ve *L'Amour des trois oranges* (Üç Portakalın aşkı 1947) isimli tiyatro yapıtlarını vermiştir. Tüm bunların yanı sıra İspanyol ve Alman edebiyatları konusundaki derin bilgisiyle de ün salmış olan büyük yazar Goethe'nin *İkinci Faust*'u ile Calderon'un bir çok piyesini üstün bir başarıyla Fransızcaya çevirmiştir.

ARON Raymond (Paris - 1905) Fransız gazetecisi ve deneme yazarı. Çağımızın fikir hayatında uzun süredir önemli bir rol oynadığı kabul edilen ve Sorbon Üniversitesi'nde sosyoloji profesörlüğü yapan düşünür, İkinci Dünya Savaşı sırasında Londra'ya geçerek general De Gaulle'ün safında yer almış ve *La France libre* (Özgür Fransa) adlı gazeteyl yönetmiştir. Daha sonra, ünlü *Ecole normale supérieure*'den sınıf arkadaşı olan Jean-Paul Sartre'la birlikte, modern Fransız kültür hayatının bellibaşlı yuvalarından biri sayılan *Les Temps modernes* dergisini çıkarmağa başlamıştır (1945). Gene o sıralarda *Combat*'da ve daha başka solcu gazetelerde siyasal ve sosyolojik nitelikte bir çok makale yayınlamıştır.

«Peki ya az gelişmiş ülkeler?» sorusuyle karşılaşır karşılaşmaz tıknefes olan bir düşünür: Raymond Aron.

Daha önce, *La Sociologie allemande contemporaine* (Çağdaş Alman Sosyolojisi, 1935), *Introduction à une philosophie de l'histoire* (Bir Tarih Felsefesine Giriş, 1938), *L'Homme contre les tyrans* (Tiranlara karşı İnsan, 1943) ve *De l'armistice à l'insurrection nationale* (Ateşkesten Ulusal Ayaklanmaya, 1945) gibi son derece önemli ve ileri görüşlü denemeler yayınlamış olan ünlü yazar, birdenbire yüzde yüz bir fikir dönüşü yaparak Sartre'dan, varoluşçuluk felsefesinden ve her türlü sol akımdan kopacak; ve, zamanla, antikomünist propagandanın fikir babalarından biri haline gelecektir. Bir yandan *Le Figaro* gibi sağcı gazetelerde ve *La Nef*, *Preuves* gibi kesinlikle antikomünist dergilerde makale yayınlamağa devam ederken, bir yandan marksizm'in karşısında bir yer bulabileceğini umduğu antimarksist bir siyasal felsefe öğretisi kurmak amacıyle, *L'Age des empires et l'avenir de la France* (İmparatorluklar Çağı ve Fransa'nın Geleceği, 1945), *Le Grand Schisme* (Büyük Bölünme, 1948), *Les Guerres en chaine* (Zincirleme Savaşlar, 1951), *L'Opium des intellectuels* (Entellektüellerin Afyonu, 1955) ve *La Tragédie algérienne* (Cezayir Trajedisi, 1957) adlarını taşıyan yeni denemelerini kaleme almağa koyulmuştur.

Daha sonra, sanayileşmiş toplumları incelemeğe ve komünist sistemle Batılı sistem arasındaki ortak noktaları ve ayrılık noktalarını ortaya çıkarmağa yönelen Aron, Sorbon'da verdiği derslerin içeriğini genişleterek yazdığı *Dix-huit Leçons sur la société industrielle* (Sanayi Toplumu üzerine on sekiz Ders, 1962) adlı kitabı ile, Tocqueville - Marx antitezinden hareket ederek kaleme aldığı *La Lutte des classes, nouvelles leçons sur la société industrielle* (Sınıf Mücadelesi, Sanayi Toplumu üzerine yenl Dersler, 1964) adlı kitabını yayınlamıştır. Bu son yapıtında yazar tarafından başvurulan metodun, ileri kapitalist ülkelerin gelişmesini, bu gelişmeyi olanaklı kılan etkenleri göz önüne almaksızın incelemeğe girişmekten ibaret kaldığı görülmektedir. Bizleri, tarihin hiç bir zaman anlaşılamayacağına, geleceği önceden kestirmenin olanakdışılığına ve sosyoloji biliminin ancak belirli bir toplum tipinin temel yapısını kavramamızı sağlayabileceğine inandırma çabasında olan yazar, bütün bu fikirlerini saçarken, ileri kapitalist ülkelerin yörüngesinde yaşayan, daha düne kadar bu ülkelerin sömürgesi durumunda olan ve ekonomik azgelişmişlikleri dolayısıyle daha halâ bu ülkelere bağımlı kalan uçsuz bucaksız azgelişmiş bölgeleri göz önünde tutmaktan, nedense, dikkatle kaçınmaktadır. «Azgelişmişlik, ileri kapitalist ülkelerin öteden beri sistematik şekilde güttüğü fetih ve sömürü politikasının sonucu mudur değil midir?» ve «Batı dünyasının ileri bölgelerinde ilk bakışta farkedilen ve yazarın da gurur duyarak belirttiği refah ve bolluğun temelinde bu sömürü durumu var mıdır, yok mudur?» gibi, çağı-

mızın en can alıcı sorunları karşısında ısrarla susma yolunu seçen Aron'un bu tür fikirlerini ciddiye almak kolay olmasa gerektir. Kaldı ki yakın tarihin en temel olguları, Aron'un bu fikirlerini en az onun savunduğu kader ısrarla yalanlamış bulunmaktadır.

ARON Robert (Paris - 1898) Fransız tarihçisi ve deneme yazarı. 1930 yılında Daniel-Rops ve Arnaud Dandieu ile birlikte ***L'Ordre nouveau*** (Yeni Düzen) adlı yayın organını kuran yazar, hemen bir yıl sonra yayınladığı ***Décadence de la nation française*** (Fransız Ulusunun Çöküşü) ve ***Le Cancer américain*** (Amerikan Kanseri) adlı deneme kitaplarında, çağının kötümser bir bilânçosunu çizmiştir. Bunları, 1933 yılında yayınlanan üçüncü bir siyasal deneme, ***La Révolution nécessaire*** (Zorunlu Devrim) izleyecektir. Dört yıl sonra, 1937 yılında yayınladığı ***Victoire à Waterloo*** (Waterloo'da Zafer) adlı kitabında, cesur bir tarihçi kimliğiyle ortaya çıkan Aron, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ***Retour à l'Eternel*** (Ebedî'ye Dönüş, 1946) adlı bir deneme yazmıştır. 1948 yılında yayınladığı ***Les Principes du fédéralisme*** (Federalizmin İlkeleri)'den sonra da ünlü yazarın hem dinsel hem de tarihsel planda gelişmekte olduğunu görüyoruz. El attığı konu ne olursa olsun aynı fikir genişliği, aynı entellektüel namusu, hasma karşı aynı insan sevgisiyle davranmakta ve bir partizan gibi değil, tarafsızlık tutkunu bir insan gibi harekat etmektedir. Musevî dinine ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan Aron, dinsel fikirlerini olanca açıklığıyle önce ***Les Frontaliers du Néant*** (Hiçliğin Sınırdaşları, 1949) ve ***Ce que je crois*** (İnandığım Şey, 1955) adlı deneme yapıtlarında ortaya koyarken, öte yandan da İsa üzerine ***Les Années obscures de Jésus*** (İsa'nın Karanlık Yılları, 1960) adlı derin kavrayışlı bir inceleme yayınlıyor ve ilk cildi 1964 yılında basılan bir ***Histoire de Dieu*** (Tanrı'nın Tarihi)'ye giriyordu.

Ama Robert Aron, aynı zamanda, sonsuz belge hazinesiyle olduğu kadar nesnel yargılarıyla de güven uyandıran bir tarihçi olarak sivrilmiş bulunmaktadır. Nitekim 1950 yılında verdiği ***Le Piège où nous a pris l'histoire*** (Tarihin bizi düşürdüğü Tuzak) adlı araştırmasından sonra, bilim çevrelerinde büyük yankı uyandıran bir ***Histoire de Vichy*** (Vichy Hükümetinin Tarihi, 1954) yayınlamış; sonra da ***Charles de Gaulle*** (1964)'ün bir portresini çizmiş ve en son olarak da, ***Les grands dossiers de l'histoire contemporaine*** (Çağdaş Tarihin Büyük Dosyaları, 1962-1963) adlı yapıtını kaleme almıştır.

AROVA Sonia (Soyfa 1927) Bulgar asıllı Amerikan dansözü. Küçük yaşta Sofya Operası'na öğrenci olarak girdi. Üstün yeteneğiyle hemen göze çarptı. Çok geçmeden Paris'e gönderildi; orada çağın iki büyük bale sanatçısıyle, Olga Preobrajenska ve Serge

Sonia AROVA, London Festival Ballet'te yıldız dansöz olarak çalıştığı dönemde..

Lifar'la çalıştı. Once International Ballet kadrosunda Londra'da son derece başarılı bir sınav verdi. Sonra Metropolitan Ballet'te çalıştı. Bunu yıldız dansöz olarak Paul Szilar topluluğuyle çıktığı Türkiye, Fransa, Portekiz, Almanya ve İspanya'yı kapsayan büyük bir turne izledi.

Arova daha sonra London Festival Ballet'in kadrosunda Japonya ve Birleşik Devletler'de dansetti. Amerikan uyrukluğuna geçişi bu sıraya raslar. Çok zengin bir repertuarı olan Arova, sade ama sağlam üslûbuyle, gittiği her ülkede gönülleri fethetti.

ARP Jean (Strasbourg 1887 / Locarno 1966) Fransız heykelcisi, ressamı, desencisi ve şairi. Strasbourg ve Weimar'da öğrenim gördükten sonra Paris'e gelerek Julian

Jean ARP'ın bir heykeli : Somutlanan insan.

Akademisi'ne devam etti. 1912 yılında Kandinsky ila tanıştı ve Blaue Raitar hareketine katıldı. Savaş patlayınca Zürih'e yerleştl. Sophie Taeuber'le dikdörtgen ve kare biçimli gergef işleri yaptı.

Sanat alanında zorlama ve uzlaşımlardan kopma iradesi Arp'ta, asıl, Tristan Tzara ile birlikte **dada** hareketini başlattığı zaman belirginleşecektir. Cisimlerin başkalaşmasını ve oluşunu simgeleyen yumurtamsı biçimleri tasarlayıp gerçekleştirmesi bu döneme rastlar. Mutlak bir anlatım özgürlüğünün egemen olduğu şiirlerini de gene bu dönemde yazmağa başlamıştır.

1926 yılında **gerçeküstücü** akıma katılan Arp, alçı üzerine oymalar ve kabartmalar yaptı İrili ufaklı ama daima uyumlu biçimli, düz ve yuvarlak hacimli ve insana evrenin ilk oluşum sürecini anımsatan sanat ürünleriydi bunlar. Arp bu alandaki çalışmalarını, 1930 yılında gerçeküstücü hareketten ayrıldıktan sonra da sürdürdü. Çarpıcı bir mizahı dile getiren ustalığı ve kandiliğindenliği ile Arp, modern sanatın gerçekten ilginç öncülerinden biridir.

ARRHENİUS Svante (Uppsala - 1859 / Stockholm - 1927) İsveçli fizik ve kimya bilgini. Öğrenimine Uppsala kentinde başlayıp Stockholm'de ve daha sonra da çeşitli Alman üniversitelerinde devam eden büyük bilgin, 1891 yılında Stockholm üniversitesi fizik profesörlüğüne, 1897 yılında ise aynı üniversitenin rektörlüğüne getirilmiştir. 1902 yılında da, ünlü Nobel Enstitüsüne müdür olen Arrhenius, özellikle 1887 yılında ortaya atmış olduğu, **elektrolitlerin iyonlanması teorisi** ile büyük ün kazanmıştır. Büyük bilginin, elektroliz olayını yorumlamağa yarayan bu başarısı, çok geçmeden, **iyonlar teorisi**'ne yol açacak ve elektrolitlerin kimyasal özgüllüklerini (hassasiyetlerini) belirlemek ancak bu sâyede mümkün olacaktır. Arrhenius, 1900 yılında ışıma (radyasyon) basıncının varlığına dayanarak, kuyruklu yıldızların kuyrukları hakkında yeni bir teori kurduğu gibi, ünlü **panspermie** hipotezini de ortaya atmıştır. Bu varsayıma göre, yıldızlar arası mekânda hareket edebilen son derece küçük canlı tohumlar aracılığıyla bir yıldızdan başka bir yıldıza hayat ihracı mümkündür. Yıldızların evrimi hakkında da bir teori kuran bilgin, bir yandan astrofizik alanındaki başarılı çalışma ve araştırmalarına devam ederken, bir yandan da bakterilerin ısıya dayanma sorunlarını incelemiştir. Elektrolitlerin iyonlanması (veya dissosiasyonu, ayrılması) üzerine kurduğu teorisinden ötürü, 1903 Nobel kimya ödülünü kazanan Arrhenius'un, teorik kimya, fizik, astro-fizik ve astronomi alanlarında kaleme aldığı sayısız yapıt arasında, ***Kemiens teorier*** (Kimya teorileri, 1906), ***Das Werden der Welten*** (Dünyaların Oluşumu, 1907), ***Theories of Solution*** (Erime Teorileri, 1912), ***Stjarnornas öden*** (Yıldızların kaderi, 1915) ***Kemien och det moder-***

na livet (Kimya ve modern hayat, 1919), *Der Lebenslauf der Planeten* (Planatlerin Hayatı, 1921) ve *Erde und Welltall* (Yeryüzü ve Kâlnat, 1926) isimli incelemelerl en önemli olanlarıdır.

Svante ARRHENİUS: Bir dizi büyük buluşu gerçekleştiren bilgin.

ARRIAGA Manoel de (Asor Adaları - 1841 / Lizbon 1917) Portekizll Devlet adamı ve hukuk bilgini. Krallık yönetimi döneminde milletvekili seçilen ve durup dinlenmeksizin cumhurlyetçi fikirleri savunan Arriaga, bir yandan da hukuk ve siyasal felsefeye ilişkin bir çok kitap kaleme almıştır. Arriaga, Lizbon Üniversitesl rektörü iken, yeni kurulan Portekiz Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı seçilecek ve bu görevi, 1911-1915 yılları arasında başarıyla yürütecektir.

ARRİANOS (II. Yüzyıl) Eski Yunan tarihçisi ve filozofu. Nikomedia'da (İzmit) doğduğu bilinen Arrianos, uzun bir süre Atina'da kalmış ve İmparator Hadrianus tarafından Kapodokia valiliği görevine getirilmiştir. Bilgin, ünlü filozof Epiktetos'tan felsefe okumuş ve üstadının derslerini sekiz kitap halinde toplamıştır. *Görüşmeler* adını taşıyan ve günümüze kadar ancak dört bölümü ulaşmış bulunan bu yapıt, Stoa felsefesini açıklayan en önemli kaynaklardan biridir. Arrianos, ayrıca, üstadının ahlâk görüşlerini de bir *Elkitabı* şeklinde toplamıştır. Yazarın en önemli yapıtı, hayatının son yıllarında kaleme almış olduğu *İskender'in Anabasis*'idir. Ayrıca, Nearkhos'un Hindistan gezisinin notlarını kapsayan *İndika*, Hadrianus için yazılmış olan *Karadenizin gemi ile dolaşılması* Isimli yapıtların yazarı da Arrianos'tur.

ARRIVABENE Giovannl (Mantova 1787 / Roma - 1881) İtalyan ekonomi bilgini ve eylem adamı. İlkin, dostu büyük yazar Sllvio Pellico'yu ihbar etmediği için Venedik'te zindana atılmış (1821); bir yıl sonra da, carbonari hareketine katılanları yargılayan mahkeme tarafından gıyaben ölüme mahkûm edilmiştir. Bunun üzerine yurt dışına kaçan bllgin, özgürlükçü fikirlerin yayılması ve İtalyan birliğinin gerçekleşmesi için mücadele eden ve ilk toplantılarını ormanlarda yaptıkları için carbonari, yanl kömürcüler adını alan gizli dernekle ilgisini kesmemiş ve bu yolda çalışmalarına devam etmiştir. 1840 yılında Belçika yurttaşlığına geçen Arrivabene, bu ülkede kaldığı on yedl yıl boyunca kaleme almış olduğu sayısız risale ve kitapla mücadelesini yürütürken, o çağda Brüksel'de yuvalanan sosyallst hareket'ln önderleriyle tanışacak ve çok geçmeden de bu dünya görüşü doğrultusunda etkinlik göstermeğe koyulacaktır. 1857 yılında İtalya'ya dönünce senatör seçilen bilgin, kendisini tamamıyle ekonomi politik sorunlarına vermiş ve özellikle de emekçi sınıfının hayat koşullarının düzelmesi için mücadele etmiştir.

ARROW Kenneth (New York, 1921) Amerikalı ekonomi bllgini. Toplu seçmeleri inceleme konusunda uzmanlık yapan Arrow, *Social Choices and İndividual Values* (Sosyal seçmeler ve Bireysel değerler, 1951) başlıklı yapıtında, **olanaklar teoremi**'ni ortaya atmıştır. Söz konusu teoreme göre, varılabilecek en uygun sosyal durum tepeden inme belirtilmemişse, bireysel seçmelerden hareketle toplu bir rahatlığa varılamaz.

Arrow, İngiliz ekonomi bilgini John Hicks ile ortaklaşa olarak 1972 Nobel Ekonomik Bilimler Ödülü'nü almıştır.

ARROYO Eduardo (Madrid 1937) İspanyol ressamı. Önce yurdunda ve Fransa'da gazeticilik yapan Arroyo, 1958 yılında Fransa'ya yerleştikten sonra resme yöneldi. İlk resimlerinde **anlatımcılık** doğrultusunda çalışmaktaydı; daha sonra bu eğilim, yerini, **figüratif öykücülük** olarak adlandırabileceğimiz bir tarza bıraktı. Arroyo tarafından bu yeni türde gerçekleştirilen yapıtların ilki, on üç tablodan oluşan ve *Çölde Bir Tutku* genel başlığını taşıyan dizidir.

Arroyo, 1965 yılında, Gilles Aillaud ve Antonio Recalcati ile birlikte *Yaşamak ve öldürmek yada Marcel Duchamp'ın acıklı sonu* başlıklı bir ortakyapıt ortaya koydu. Resimlerinde Miro ve Velasquez gibi ustalardan, reklam afişleriyle fotoğraflardan alıntı ve telmihlere sık sık yer veren Arroyo, sataşma, acı alay ve siyasal eleştiri nitelliğinde kendine özgü bir resim dili yaratmıştır. *Yirmi beş yıllık barış* (1965), *Aldatılan Miro* (1969) ve *Otuz yıl sonra* (1971) adını verdiği genel sergilerinde özellikle Franco İspanyasına karşı çıkmıştır.

1960 yılındaki **Genç Resim** sergisinde ilk başarısını kazanan Arroyo, ayrıca, 1968 yılından beri sürekli olarak ve özellikle Almanya'da bir çok tiyatro yapıtının yönetimine senograf olarak katılmıştır.

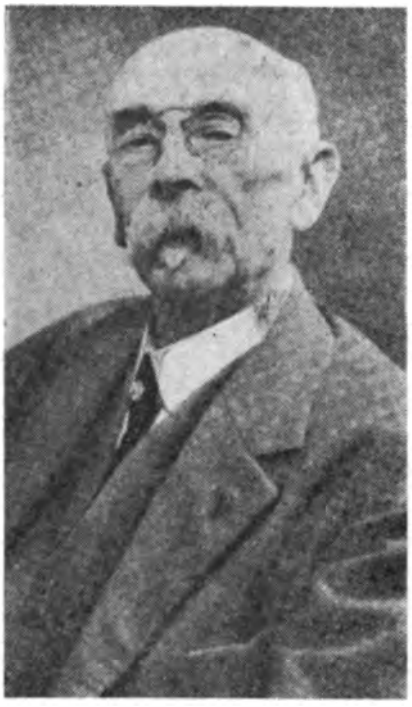

Arsène d'ARSONVAL: Telefonu ve mikrofonu yetkinleştiren bilgin.

ARSONVAL Jacques Arsène d' (La Borie 1851 / La Borle - 1940) Fransız fizlk ve fizyoloji bilginl. Collège de France'da büyük bilgin Claude Bernard'ın preparatörü olarak çalışan ve 1876'da tıp doktorasını veren D'Arsonval, 1882'de gene Collège de France'ın blyolojik fizik laboratuarı müdürlüğüne getirilmiş ve 1894 yılında da ünlü hocasından boşalan tecrübî (deneysel) tıp kürsüsü profesörlüğüne atanmıştır. Bu dönemde, özellikle hayvan hareketinin fizyolojisi, elektrik ve radyoloji üzerine bir çok kitap yazmış, makale yayınlamıştır. Çizikli kaslardaki mekanik, fizik ve elektrik olaylar konusundaki çeşitli buluşlarıyla biyolojik fizik bilimine yeni boyutlar kazandıran büyük bilgin, canlı varlıkların, birer enerji üreticisi olmak bakımından, o güne kadar sanıldığı gibi termik (ısıl) motorlara değil elektrikle çalışan makinalara benzediğini gösteren teorisiyle adını ölümsüzleştirmiştir. Yüksek frekanslı elektrik akımlarının iyileştirici (terapötik) etkisi konusunda yaptığı çalışmalar sonucunda, adıyla anılan **Darsonvalizasyon** elektroterapl metodunu bulmuştur. İnsan vücudundan Tesla akımını geçirmeğe dayanan ve özellikle sinir hastalarına uygulanan bu tedavl metodunun yerini. daha sonra, **diyatermi** almıştır. Bütün bu araştırmalarını deney yoluyle ispatlayabilmek için fizik aletleri imal etmeğe yönelen büyük billm adamı, telefon ve mikrofonu daha yetkin hale getirdiği gibi, polarize edilemeyen ilk pili de icat etmiştir.

art arda süreklilik (Fr. continuité successive, İng. successlve contlnuity) Evrensel geli-

şim süreci içinde eski ile yeni arasındaki nesnel ve zorunlu bağlantı. - Art arda süreklilik kavramı, **olumsuzlamanın olumsuzlanması teorisi**'nin temel karakteristiklerinden biridir. Nesnelerin nicel artışını mutlaklaştıran metafiziğin tersine olarak maddeci diyalektik, doğa'nın, toplum'un ve düşünce'nin ilerleyici gelişim süreçlerinin araştırılmasına yönelir. Maddenin ilk hareket formlarının incelenmesi bize göstermektedir ki, daha alt hareket formlarının yerini alan üst hareket formları bu alt hareket formlarını ortadan kaldırmaz, onları kapsayıp içerir. Diyalektik olumsuzlama anlayışı ister varlık alanında ister bilgi alanında olsun, eski'nin ortadan kaldırılmasını değil, önceki aşamalarda elde edilmiş bulunan'da varolan ilerici ve akılsal öğelerin korunmasını ve daha ileriye doğru geliştirilmesini içerir Art arda süreklilik süreçlerinin doğru olarak anlaşılması, bilim ve sanatın gelişim yasalarının analizine yarayacağı gibi, geçmişte elde edilmiş başarılar katı bir tavra ve kültür mirasının yıkıcı bir anlayışla inkâr edilmesine karşı mücadelede özel bir önem taşır.

ARTAUD Antonin (Marsilya 1896 / İvry-sur-Seine - 1948) Fransız şairi, tiyatro sanatçısı ve çevirmeni. 1913 yılında *Sonnets mystiques* (Mistik Soneler) başlıklı ilk şiir kitabını yayınlayan genç şair, yirmi dört yaşında Paris'e gelmiş ve aktör olarak sanat hayatına atılmıştır. Dullin, Jouvet, Pitoëff gibi modern tiyatronun öncüleriyle dostluk kuran Artaud, o dönemin en önemli sanat dergisi olan *La nouvelle revue française*'in çevresinde toplanan yazarlarla da tanışacak, daha sonra da gerçeküstücüler arasına katılacaktır. Fransız şiirini olduğu kadar dünya şiirini de derinden etkileyerek büyük çapta değişikliğe uğratmış olan gerçeküstücülük akımı çerçevesinde yapıtlar tasarlayan şair, bir yandan da çeşitli filmlerde rol almıştır. Bunlar arasında özellikle Pabst'ın Brecht'ten ekrana aktardığı *Üç Kuruşluk Opera*'sı ile Dreyer'in *Jeanne d'Arc*'ındaki yaratımlarını anmak gerekir.

Bu arada edebiyat alanındaki çalışmalarını da sürdüren Artaud, ilk büyük yapıtlarıyle, kişiliğinin özgün yanlarını ve göz kamaştırıcı yeteneğini ortaya koyacaktır. Ne var ki gittikçe daha fazla uyuşturucu madde kullanan şairde, zihinsel düzensizlik belirtileri çok geçmeden kendini göstermeğe başlamıştı. 1936 yılında Meksika'ya, bir yıl sonra da İrlanda'ya yaptığı geziler, hastalığının daha da şiddetlenmesinden başka sonuç vermedi.

Artaud, Meksika'da «peyoti» denilen değişik bir uyuşturucu maddeyi kullanmağa alışmış; İrlanda'da ise, «hayal ile gerçeğin içiçe geçtiği sihirli bir ülke» bulmuştu. Ve zaten mistik eğilimli bir yaradılışta olan şair, yavaş yavaş, gerçek hayatın yerine koyduğu görüntülere ve imgelere daha çok bağlanıyordu Gizli güçler tarafından kendisine bir kötülük yapılacağına inanmakta ve

Kendi kalemiyle Antonin ARTAUD.

normal hale çok kısa süreler için pek nadiren dönebilmekteydi. Bunun üzerine, «kendisi için olduğu kadar çevresi için de tehlikeli» olduğu gerekçesiyle Rodez akıl hastanesine yatırıldı ve on yıl boyunca bu kentte kaldı.

Şair, bir yandan «Tanrı'nın ağırlığını dayanılmaz bir yük gibi üzerinde» duyduğunu söylüyor, öte yandan kişiliğine kavuştuğu kısa sürelerde gene de dinsel ve metafizik sorunlarla uğraşmaktan kendini alamıyordu. Bu durum, *Lettre à Jacques Prévert contre la Kabbale* (Kabala'ya karşı Jacques Prévert'e Mektup) başlıklı yapıtında açıkça görülür.

Bu arada dostlarının işe el atmasıyle akıl hastanesinden alınan şair, İvry-sur-Seine'de bir sağlık yurduna yatırılmıştır. Ve orada, odasında ölü bulunacaktır.

Artaud'nun gözünde «dünyada olmak», yani yaşamak, «lânetlenmiş olmak» demektir. «Ölülerin dünyasında yaşıyoruz, insanın bugün içine atılmış olduğu ve bütün lânetlilerle birlikte yaşadığı Cehennem'del Tek hakikat da budur..» diyen şair, ünlü ressam Van Gogh'un yazgısıyle kendi alınyazısı arasında bir özdeşlik bulunduğunu öne sürmüş ve bu büyük sanatçı üzerine *Van Gogh, le suicidé de la société* (Van Gogh, Toplum adına intihar eden adam, 1947) başlıklı bir de yapıt yayınlamıştır.

Ama Artaud'ya özellikle çağdaş tiyatro alanındaki önemli yeri sağlayan, tiyatro konusunda daha önce kaleme almış olduğu yazılarının bir derlemesi olan *Le Théatre et son double* (Tiyatronun iki hali, 1938) başlıklı teorik yapıtıdır. 1931 yılında Paris'te açılan Sömürgeler Sergisi'nde Bali tiyatrosu-

nu seyrettikten sonra adetâ büyülenen sanatçı, «kökenine dönmüş bir tiyatronun sınırsız olanaklarından yararlanma zorunluğu» üzerinde duruyordu ısrarla. Ve bu doğrultuda yürüyerek, **zulüm tiyatrosu** anlayışına geliyordu.

Antonin Artaud, büyük rejisör DREYER'in **Jeanne d'Arc'***ında keşiş Krassien rolünde (sağda).*

Artaud, iki bütünleyici fikirle, tiyatronun ölümünü Batı'nın ölümüne ve insanın kurtuluşunu da tiyatronun yeniden doğuşuna bağlamaktaydı «Tanrı'nın ölümünü telâfi etmemiz ve artık inanmadığımız dogmaların eşdeğerlerini bulmamız gerekli..» diyordu. Yani onun gözünde söz konusu olan, «tiyatroda oynamak» değildi artık; «tiyatroda yaşamak»tı Basit bir görüntüler dizisi durumuna düşürülmüş olan tiyatro, insanoğlunun derinliklerindeki en karanlık ve en tehlikeli içgüdülerini kurtarıp ortalığa saliverecek bir alet haline gelmeliydi yeniden.

Tiyatronun İki Hali'nde tutarlı ve sistematik bir öğreti aramak boşuna olur. Aktörü, kendini-yaşayan insan; insanı da, kendini-oynayan-aktör olarak gören bu tiyatro anlayışı gerçekdışılığın olanaksızlığı içinde yitip gitmeğe mahkûmdur. Nitekim Artaud'nun teorik katkısı,, tiyatro sanatından çok, aktörün oyunu üzerinde yenileyici ve ilerletici bir etki yaratmıştır. Gerçekten de Jean-Louis Barrault ve Roger Blin gibi rejisörlerde, Alain Cuny ve Maria Casarès gibi oyuncularda Artaud'nun damgasını görürüz. Ayrıca «zulüm tiyatrosu» anlayışı belirli bir oranda Eugène İonesco, Samuel Beckett ve Jean Genet gibi ünlü tiyatro yazarlarını etkilediği gibi 1960'larda başlayan yeni tiyatro denemelerini de yönlendirecektir. Bu denemeler arasında **happening** anlayışını, Living Theatre ile Polonya'da Jerzy Grotowski yönetimindeki Wroclaw tiyatrosunun girişimlerini özellikle anmak gerekir.

artı-değer (Fr. plus-value) Emekçinin kendi işgücü değerinin fazlası olarak yarattığı ve kapitalistin kendine mal ettiği ek değer. -

Artı-değer, kapitalizmin başlıca itici gücünü, yani kapitalizmin özünü meydana getirmektedir. Emek gücünün sermaye tarafından sömürülmesini dile getiren artı-değer, bulucusu Karl Marx tarafından şöyle açıklanır :

Tarih bugün öyle bir durum yaratmıştır ki, toplum iki büyük sınıfa bölünmüş bulunmaktadır: Üretim güçlerine sahip olanlar sınıfı ile kendi emek güçlerinden gayrı hiç bir şeye sahip olmayanlar sınıfı. Bu durumda kapitalistler, proleterlerin emek gücünü satın almakta ve meta (yada, yapımlı mal, mamul) üretimini yönetmektedir. Meta satışından elde ettikleri kâr, onlara, hem tüketim yapma, hem de sermayelerini arttırma olanağını sağlamaktadır. Böylece kapitalistler, emeğin üreticiliğini ve büyük sanayi ile kapitalist tarım alanlarında istihdamı geliştirmeğe yönelmektedir. Bütün bu sistemin anlaşılabilmesi için gerekli anahtar, klasik İngiliz ekonomi bilginlerinin bulmuş olduğu **değer yasası**'dır. Ve bu anahtar, sistemin özünün, **emek gücünün sömürülmesi** olduğunu ortaya koymaktadır.

Malların mübadelesine dayanır modern ekonomi.

Bir malın, herşeyden önce bir **kullanım değeri**, yani, sahibi için bir «yararlılığı vardır. Sonra da bir **mübadele değeri.**

Bir nesne ancak birisine yararlı olduğu takdirde satılabileceği için, bu iki değer bağlıdır biribirine. Ama gene de mübadele değerini salt yararlığa indirgemek olanakdışıdır; çünkü bir malın yararlığı arttıkça değerinin de arttığı doğru değildir Bir başka deyişle Mübadele değeri, üretim sırasında harcanan emek miktarını dile getirmektedir.

Sadece pazarda satılmak amacıyla düzenli olarak üretilen nesnelerin, yani sözcüğün tam anlamıyle metaların, bir mübadele değeri olabileceğini belirtiyor Marx. Bir sanat yapıtının, diyor, gerçek anlamda mübadele değeri olamaz örneğin. Dolayısıyle de böyle bir yapıtın fiyatını açıklayabilmek için, herhangi bir aletin fiyatını açıklarken başvurduğumuz incelemelerden tamamıyle farklı değerlendirmelere girişmek zorundayız. Tıpkı bunun gibi, toprağın da mübadele değeri yoktur. Oysa toprak satılır. Satılır ama, bu toprağın fiyatı dediğimiz şey, getirdiği gelirin (ki bu gelir de gene Marx'ın **toprak rantı teorisi** sayesinde açıklanmaktadır) normal faiz haddi üzerinden sermayeye dönüştürülmesi (kapitalleştirilmesi)'nden başka bir şey değildir. Geleneksel olarak 1.000 liraya kiralanan bir hektarlık bir toprak parçası, sermayenin normal faiz haddi % 5 ise, 20.000 liraya satılmaktadır. Nitekim 20.000 liralık bir sermaye ile 1.000 liralık bir gelir sağlanabilir daima. Öyleyse 1.000 lira gelir getiren bir toprağa 20.000 lira bedel ödenebilir. Ama bundan fazla değil Çünkü o zaman aynı sermayeyi, toprak satın alacak

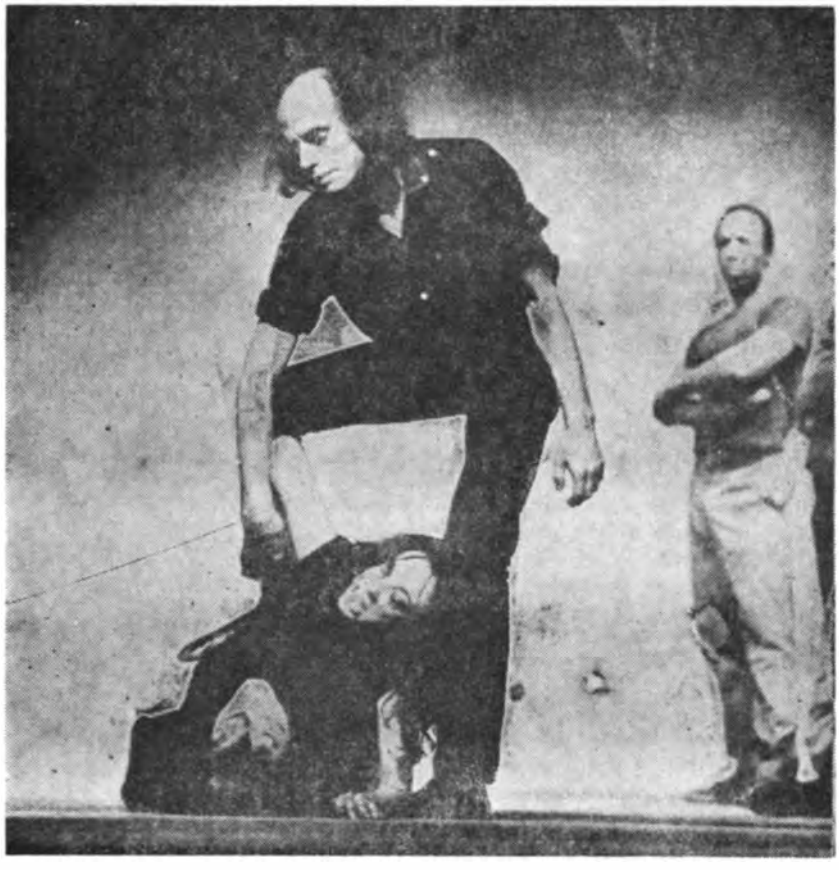

Zulüm tiyatrosu *anlayışından esinlenen bir gösteri.*

yerde faizle işletmek kârlı olacaktır.

Üretim gereç ve aletlerinin yapımına ayrılan emeğin de, yapımlı ürünün değerine girdiğini belirtmektedir Marx.

Ayrıca Marx, mübadele değerini oluşturan emeğin, **üretim için toplumsal olarak zorunlu emek** olduğunu, yani göz önüne alınan toplumda belirli bir malın üretimi için ortalama olarak harcanan emek olduğunu ekliyor. Demek ki mübadele değerini yapan emek, şu yada bu işletmede verilen emek değil, söz konusu nesnenin yapımı için o toplumda ortalama olarak verilen emektir.

Öte yandan, belirli bir mesleği yürüten belirli bir bireyin verdiği emeğin, bir başka meslekten bir başka bireyin verdiği emeğe özdeş olmadığı da açıktır : Somut emekler, birbirlerinden farklıdır çünkü. İşte bunun içindir ki mübadele değerinin oluşum süreci, bütün somut emekleri **soyut emek**'e getirmektedir. Ama bu, bütün emekçiler aynı zaman süresi içinde aynı miktarda emek verir, anlamına gelmemektedir. Emekçilerin ustalık ve çeşitli yetenekleriyle emeklerinin yoğunluğunu hesaba katmaktadır dalma toplum; nitekim farklı emekçilere farklı ücretler ödenmektedir. «Karmaşık» bir emek gücü tarafından verilen «basit emek» miktarı (yada, daha yoğun çalışan bir birey tarafından verilen «basit emek» miktarı), bu emek için ödenen ücretle normal yoğunluktaki basit emek için ödenen ücret arasındaki orana orantılıdır.

Marx, en son olarak da, ürünlerin mübadele değerinde dile gelen emeğin, «üretici» emek olduğunu belirtiyor. Devlet görevlileri ile müstahdemleri üretici kabul etmiyor Marx; ayrıca, salt ticarî etkinliğin de «üretici» olmadığını söylüyor. Gerçekten de, diyor, biraz daha yüksek bir fiyat alde edebilmek için satıcı tarafından harcanan zamanın, satılan malın değerini yükseltmesi düşünülemez. Buna karşılık, örneğin ulaşım hizmetleri gibi hizmet üreten bir işletmede çalışan emekçiyi üretici olarak göz önüne alıyor Marx.

Büyük ustanın klasik ekonomi politiğe getirdiği temel katkılardan biri, bureda ortaya çıkar. Şöyle ki :

Marx-öncesi klasik ekonomi politik bilginlerine ve bu arada özellikle Ricardo'ya göre, «pazar fiyatları», arz ve talebe bağlıdır. Ve ücret oranları ile kazanç oranları eşitleştiği vakit, «normal fiyatlar» ortaya çıkar.

Ne var ki bu normal fiyatların, değerleri yansıtmadığı da ortadadır : Çünkü kazançlar, yatırılan sermayenin miktarına bağlıdır. Dolaylı yada dolaysız aynı emek miktarına mal olan iki üründen biri, eğer üretimi daha büyük bir sermaye yatırımını gerektirdiyse, normal olarak daha pahalıya satılacaktır.

Marx bu güçlüğe, çağdaş ekonomik teoriye büyük bir katkı olarak geçen şu çözümü getirmiştir:

Bir ulusun üretici sermayesini aynı ulusun ulusal gelirine bölecek olursak, bu ulusun ortalama «sermaye katsayısı»nı elde ederiz. Bu durumda, diyor Marx, üç ayrı üretim kategorisi ortaya çıkar

1. Sermaye katsayısının ortalamadan üstün olduğu üretimler.

2. Sermaye katsayısının ortalamaya eşit olduğu üretimler.

3. Sermaye katsayısının ortalamadan düşük olduğu üretimler.

İki ürün farklı sermaye katsayıları ile elde edildiği vakit, bunların normal fiyatları ile emek olarak maliyetleri aynı oran içinde değildir. Ama ekonominin tümü açısından, fiyatlarla emek maliyetleri arasındaki farklar denkleşmektedir.

1. kategori ürünlerinin normal fiyatları, sermaye katsayıları ortalamaya eşit olduğu vakit ortaya çıkacak olan fiyattan daha yüksektir.

Ama 3. kategori ürünlerinin normal fiyatları, sermaye katsayıları ortalamaya eşit olduğu vakit ortaya çıkacak olan fiyattan daha düşüktür. Ve bu son olay, *birinci olayla açıklanır.*

Demek ki her fiyat, gerçek bir emek harcamasının dile gelişidir; ve mübadele değerinin emekten başka kaynağı olamaz. Bazı ürünler, emekten başka bir şeyi temsil eder *gözüken* fiyatlara satılmaktadır. Evet ama gerçekte bu, diyor Marx, daha başka birtakım ürünler üretimleri için harcanan emeği tamamıyle temsil etmeyen fiyatlara satıldığı takdirde olanak kazanır. Yani birinci cinsten ürünlerin fiyatında dile gelen emek, ikinci cins ürünlerin fiyatında temsil edilmeyen emektir.

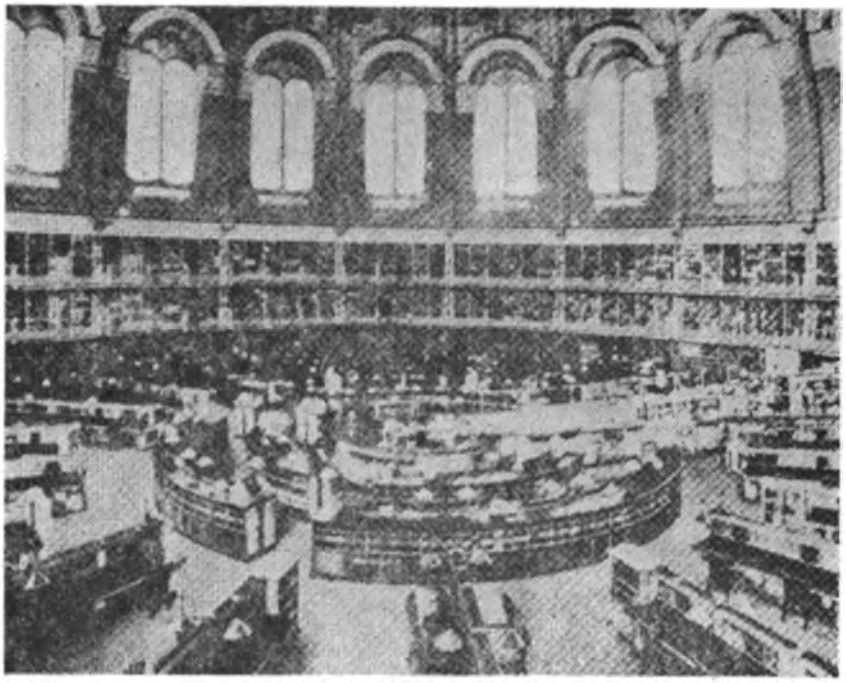

Londra'da Britisli Museum Kitaplığı'nın okuma salonu : Marx, artı-değer *kavramını geliştirdiği yıllarda özellikle burada çalışmaktaydı.*

Klasik değer teorisi böylece kesin doğrulanmasına kavuşmaktadır. Marx bundan, gelirlerin dağılımı sorununa el attığı zaman, İngiliz ekonomi bilginlerine oranla çok daha ilerilere açılan sonuçları çıkarıyor.

Kapitalistler ve toprak sahipleri, emek vermedikleri halde gelir elde etmektedirler. Demek ki bunlar, emeğin yarattığı değer üzerinden önceden bir pay alma... paylarını önceden, değer daha henüz ortada yokken kesip alma durumundadırlar. Smith ve Ricardo da kabul ediyordu bunu. Ve sosyalistler, emeği gerçek değerinin altında satın alan sermaye sahiplerinin işçileri soyduğunu haykırmaktaydı.

Sorunu hemen ahlâk planına getirip oturtmak, Marx'a göre tutarsızlıktır. Burada asıl kavranması gereken nokta, diyor Marx, kâr ile toprak rantının örneğin bir hırsızlık olayı gibi ilineksel şeyler olmayıp kapitalizmin doğrudan doğruya özüne ilişkin birer öğe olduklarıdır.

Şu şekilde akılyürüterek doğrulemağa girişiyor Marx bu önermesini

Kapitalist tarafından satın alınan şey, emek değil, emek gücüdür; yada, işçinin çalışma yeteneği, emek verme yeteneğidir. Ve kapitalist ekonominin kuralları içinde bu emek gücü, «kendi değerine» ödenmektedir. Gerçekten de, emek gücünün oluşmasını ve harcandığı zaman da yeni baştan birikmesini sağlamaktadır ücret. Demek ki ücret, emek gücünün emek maliyetinin yada toplumun bu emek gücünün oluşması ve birikmesi için ayırmak zorunda olduğu emek miktarının parasal anlatımıdır.

Ne var ki emek gücü, mal olduğu emek

miktarından daha çok emek yaratabilen bir şeydir. Ve işte kapitalistin elinde kalan, emeğinin verdiği emek miktarı ile bu emeğin maliyeti tarafından temsil edilen emek miktarı arasındaki farktır.

Marx, bu farkı, **artı-değer** diye adlandırıyor.

Sermayenin kârı ve toprak rantı, bu artı-değerin parasal anlatımıdır. Dolayısıyla bunları bir hırsızlık ürünü olarak değil, üretim araçlarının özel mülkiyeti ile ücretlilik'in zorunlu bir sonucu olarak göz önüne almak gerekir. Bununla birlikte, kapitalistlerle toprak sahipleri sürekli olarak emekçilerin gelirini düşürüp gelirlerini arttırma peşinde olduklarından, artı-değerin, emeğin ürünü üzerinden önceden kesilip alınması olayı, ister istemez, emek gücünün sermaye tarafından sömürülmesi olarak ortaya çıkmaktadır.

artı-değer yasası (Fr. loi de la plus-value) Kapitalizmin temel yasası. Kapitalist üretim tarzının temel üretim ilişkisi olan ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesi olgusu, Marx'ın bulup ortaya koyduğu bu yasada dile gelir.

Tekelci kapitalizm öncesi kapitalizm döneminde artı-değer yasası, ortalama kâr haddi şeklinde belirmekteyken tekelci kapitalizm döneminde bu yasa, monopol kârı biçimini almıştır. Lenin'in ekonomi politiğe bellibaşlı katkılarından biri de, artı-değer yasasının büründüğü bu son biçimi ortaya koyması olmuştur.

Artı-değer yasasının işleyişi sonucunda kapitalist üretimdeki anarşi gittikçe artmakta, rekabet mücadelesi büsbütün keskinleşmekte, işsiz sayısı çoğalmakta, emekçi yığınların durumu kötüleşmekte, yoksullaşma hızı yükselmekte ve emek ile sermaye arasındaki çelişkiler bir kat daha şiddetlenmektedir.

Kapitalizmin bu temel yasasının nesnel olarak, yani insanların iradesinden bağımsız olarak yürürlükte kalışı, kapitalist üretim tarzının temel çelişkisini gittikçe biraz daha derinleştirip keskinleştirmekte; ve bu köhnemiş üretim tarzının, yerini sosyalist üretim tarzına bırakması için gerekli olan nesnel ve öznel devrim koşullarını hazırlamaktadır.

Demek ki artı-değer yasası, kapitalizmin doğuşunu ve gelişimini borçlu bulunduğu yasa olduğu kadar bu üretim tarzını yok oluşa sürükleyen yasadır aynı zamanda. Nitekim kapitalist toplum, bu yasanın işleyişinin kaçınılmaz bir sonucu olarak sosyalist topluma dönüşecektir.

artı-emek (Fr. travail excédentaire, İng. surplus labour) Üretimde çalışan emekçi tarafından artı-iş süresi içinde artı-ürün yaratmak için harcanan emek. - Toplumsal emeğin üreticiliğinin artış süreciyle doğrudan doğruya bağlantılı olan artı-emek, insan topluklarının belirli gelişme evrelerinde, işçinin ve ailesinin yaşamaları için zorunlu olan

Marx'ın artı-değer yasası'nı ortaya koyduğu dönemde Londra'da oturduğu ev.

ürün miktarından fazlasının üretilmesi olanağını sağlamaktadır. Sömürücü toplumda artı-emek, sömürücülerin bir kat daha zenginleşmesine yaramaktadır. Kapitalizmin koşulları içinde emeğin, **zorunlu emek** ve artı-emek şeklinde ikiye bölünmüş oluşu, işçi emeğinin tamamıyle ödenmesi biçiminde bir görüntüye bürünen «iş aylığı» ile maskelenmektedir. Oysa iş eylığı sadece ve sadece, işçinin emek gücünün değeri karşılığında ödenmektedir. Artı-emekse ödenmemekte, kapitalist tarafından özümlenmektedir.

Çağdaş kapitalizmde emeğin artı-emek bölümü, zorunlu emek bölümünden daha büyüktür.

artı-iş süresi (Fr. temps de travail excédentaire) İşçinin artı-ürün yaratmak için çalıştığı işgünü kesimi. - Bu süre içinde harcanan emek, **artı-emek**'tir. Kapitalist rejimde, işçinin artı-iş (yada, artı-emek) süresinde yarattığı **artı-değer** ödenmez, kapitalist tarafından özümlenir. Kâr yarışında kapitalistler, artı-iş süresini ellerinden geldiğince uzatmağa çalışırlar. Bu amaca da iki şekilde ulaşırlar

1. İşgününün zorunlu iş süresi dışındaki süreyi uzatarak.

2. Zorunlu iş süresini kısaltarak, yani artı-iş süresini uzatarak.

İşçilerin sömürülme oranı bu iki yoldan arttırılır; bu durum da, kapitalist toplumdaki sınıf mücadelesinin keskinleşmesi-

ne yolaçar.

artı-ürün (Fr. surproduit, Ing. overproduct) Üretim alanında çalışan emekçilerin zorunlunun üzerinde yarattıkları ürün. Emeğin, tarihsel bakımdan, **zorunlu** ve **artı-emek** diye ikiye bölünmesi, işçinin ve ailesinin yaşaması için gerekli olandan daha fazla değer üretme olanakları ortaya çıktıktan sonra... bilimsel deyişle, emeğin üreticilik düzeyinin böyle bir olanağı sağlayacak çapa ulaşmasından sonra belirmiştir.

Artı-emek ve bu artı-emeğin yarattığı artı-ürün, üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin ve insanın insan tarafından sömürülmesinin tarihsel koşulu olmuştur. Bunlar toplumun sınıflara ayrılmasının ve kölelerle köle sahiplerinin ortaya çıkışının ilk maddesel temelleridir. Engels'in belirtmiş olduğu gibi, emek gücünün varlığını sürdürebilmesi için zorunlu olan emek ürünlerinin çıkarılmasından sonra arta kalan emek ürünü, bu ürünün toplumsâl üretim ve yedek fonunda toplanması, her türlü toplumsal, siyasal ve entellektüel gelişmenin temeliydi, temeli olmakta da devam edecektir. Demek kî emeğin (dolayısıyle de, ürünlerin), zorunlu emek (zorunlu ürün) ve artı-emek (artı-ürün) şeklinde ikiye ayrılmasını aslında toplumsal üretimin içeriği gerektirmektedir; ve bu, nesnel bir gerekliktir.

Ne var ki artı-ürünün sosyal karakteri, antagonist sınıflı toplumda başkadır, sosyalist toplumda ise bambaşka.. Bütün sömürücü toplumlarda, yani kölelik, feodalizm ve kapitalizm rejimlerinde artı-ürün, sömürücü sınıflar tarafından karşılıksız gaspedilerek söz konusu sınıfların zenginleşmelerinin ve bütün toplumun sırtından geçinmelerinin bellibaşlı dayanağını meydana getirmektedir.

Kapitalizmde artı-ürün ve onun değer ifadesi olan artı-değer, işçiler tarafından üretildiği halde kapitalistler tarafından özümlenir.. Artı-değer, kapitalizmin genellikle ekonomik ilişkilerinin ve tüm antagonist çelişkilerinin ifadesidir. Kapitalist tarafından kısmen kişisel tüketim planında ve daha büyük oranda da üretimi genişletmede kullanılan artı-ürün, emek ile sermaye arasındaki sınıfsal antagonizmanın canlı bir belirimidir.

Sosyalist rejimde artı-ürünün yeni kazandığı sosyal içerikse, şudur Artı-ürün, emekçilerin ortak kazancıdır ve tüm emekçilerin yararına kullanılır. Bu durum, herşeyden önce bütün artı-ürünün planlı bir şekilde toplumsal ihtiyaçlara yöneltilmesini sağlar, sonra da bütün herkesin çalışmasına elverişli koşullar yaratarak bir kısım insanların öbürlerinin sırtından geçinme olanağını ortadan kaldırır. Üçüncü olarak da artı-ürünün üretimi, dağılımı ve yeniden dağılımı ve kullanımı, planlı olarak gerçekleştirilmekte ve böylece zorunlu ürün ile artı-ürün arasında ülkenin somut tarihsel gelişim koşullarına denk düşen optimum bir uyum yaratılmaktadır.

Sosyalizmde artı-ürünün durmadan arttırılması, bütün emekçilerin yararınadır. Çünkü birikimin maddesel temelidir artı-ürün; ve **genişletilmiş yeniden üretim**'in kaynağıdır. Artı-ürünün para ile değerlendirilmesi, topluma, artı-ürün üretiminin dinamizmini ve çeşitli üretim alanlarına dağılımını daha iyi saptama olanaklarını verir. Artı-ürünün dağılımında, bunun bir kısmı meydana getirildiği işletmede kalır, öbür kısmı da tüm sosyalist toplumun payı olarak ayrılır. Artı-ürünün devlet ve kooperatif işletmelerinde kalan kısmı, işletmenin sâfi gelirini (yada, kârını) oluşturur; sosyalist toplumun emrine verilen kısmı ise, sosyalist toplumun merkezileştirilmiş sâfi geliri haline girer.

İşletmeler kendi sâfi gelirlerini, üretimin genişletilmesi ve örneğin yeni konutlar, çocuk yuvaları, çocuk bahçeleri, eğlence ve spor yerleri, çeşitli klüpler yapımı gibi üyelerinin maddesel ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması işlerinde harcamaktadırlar. Sosyalist toplumun sâfi geliri ise, toplumsal üretimin genişletilmesinde, toplumsal tüketim fonlarıyle yedek fonların oluşturulmasında, ülke savunmasının güçlendirilmesinde, devlet çarkının ve maddesel olmayan üretim alanlarında çalışan öbür kuruluşların giderlerinin karşılanmasında kullanılmaktadır. İki ayrı sosyalist mülkiyet biçimi olan **kamu mülkiyeti** ile **kooperatif mülkiyeti**'nin varlığı, devlet ve kooperatif işletmelerinde yaratılan artı-ürünün dağılımında ve kullanımında belirli ayrımlar gözetilmesini zorunlu kılmaktadır. Devlet işletmeleri, artı-ürünün belirli bir kısmını, kazanç vergisi, dolanım (malların ülke içinde dolanımı) vergisi, üretim fonları vergisi ve kullandıkları banka kredilerinin faizi biçimleri altında sosyalist toplumun merkez fonuna aktarırlar. Halk ekonomisinin kooperatif sektöründe de artı-ürünün bir bölümü, fiyat mekanizması ve dolanım vergisi yoluyle, gene sosyalist toplumun merkez fonuna geçer.

ARTSİBAŞEV Mikhail Petroviç (Harkov 1878 / Varşova 1927) Rus romancısı, piyes yazarı ve denemecisi. Ukraynalı bir çiftçi ailesinin çocuğu olan Artsibaşev, bir çok Rus yazarları gibi sanat alanına ilk önce ressam olarak atılmış ama çok geçmeden edebiyatta karar kılmıştır. İlk hikâyesi ***Paşa Tumanov*** (1901) yayınladıktan sonra çevresinden ilgi ve teşvik gören genç yazar, Tolstoy'un etkisinde kalarak ahlâksal sorunlara eğilmiş ve adının yavaş yavaş duyulmasını sağlayan hikâyeler yazmıştır. Bu hikâyelerde, özellikle 1904-5 olaylarını konu olarak ele almış ve kanlı devrimin temelinde yatan sosyal ve siyasal nedenleri iyice kavramamış olduğu halde, keskin gözlemciliği ve sağlam üslûbu sayesinde sanat açısından başarılı bir sonuç elde etmiştir. Artsibaşev'in bu hikâyelerinde, 1905 Rus Devrimi'nin tüm dramatik özelliği canlı bir şekilde ortaya konmuştur. Bu sırada kaleme almış olduğu ***Krovavoye pyatno*** (Kan damlası), ***Na belom snegu*** (Beyaz kar üzerinde), ***Odin den*** (Bir gün), ***Çeloveçeskaya volna*** (İnsan dalgası) gibi hikâyelerde, «Kızıl Pazar», Baltık bölgelerinin askerî baskı altında tutulması, «Potemkin» savaş gemisinde isyan, Moskova'da barikadların kurulması gibi Çarlık Rusya'sının korkunç olaylarını bir bilim adamının soğukkanlılığı ile saptamış ve canlandırmıştır. Artsibaşev, katil, ırza geçme, intihar ve ölüm gibi olayları büyük bir ustalıkla işlemiş ve özellikle bu konuları seçmiştir.

Yazar asıl şöhretini, 1907 yılında yayınladığı ***Sanin*** isimli romanına borçludur. Yayınlandığı tarihten dört yıl önce yazıldığı halde, Rusya'nın gerçeklerini açıklamadığı ileri sürülerek hiçbir editör tarafından kabul edilmemiş olan bu yapıt, 1905 Devrimi'nin yaratmış olduğu düş kırıklığı ve karamsarlık havası içinde ansızın büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Romanın kahramanı olan ve maddesel zevklerden başka hiç bir şey düşünmeyen Sanin, Rus gençliğinin hayranlık duyduğu bir örnek ve bir çeşit model haline gelmiştir. Okullarda genç kız ve erkekler tarafından «saninist» gruplar kurulmuş; romanın müstehcen denecek kadar erotik havası, başı boş yaşamak ve zevkten başka hiç bir şeyle ilgilenmemek isteyen gençliğin eğilimlerine doyurucu bir cevap olmuştur.

Yarattığı skandal sayesinde bu romanı ile büyük bir başarı kazanan Artsibaşev, Tolstoy'un etkisinden olduğu gibi eski devrimci düşüncelerinden de, şaşılacak kadar hızla kurtulmuş ve ***Miliony*** (Milyoner, 1910) gibi romanlar ve ***Revnost*** (Kıskançlık, 1923) gibi piyesler yazarak cinsel sorunlardan başka hiç bir şeyle ilgilenmemiştir. İnsan ilişkilerinde cinsel hayatın oynadığı rolü başarılı bir şekilde betimlemiş olmasına rağmen, Artsibaşev, tüm hayatı yalnızca cinsellik ve zevk alma açısından gördüğü için, ilgi çekici ve merak uyandıran ama sanat değeri bakımından eski yazdıklarının düzeyine ulaşamayan yapıtlar vermiştir.

Ayrıca yazar, karamsar görüşlerinden ve ölüm düşüncesinden, hiç bir zaman tam anlamıyla kurtulamamış olduğu için, ***U poslednev çerti*** (Çözülme noktası, 1915) isimli romanında intihar etmeyi biricik çıkar yol olarak görmüştür. Bu romanın kahramanı olan Naumov, «insanoğlunun içinde bulunan ve bir batıl inançtan başka şey olmayan hayata bağlılığı ortadan kaldırmak gerektiğini» söylemektedir. Sovyetler Birliğinden çıkarak (1921) sürgün hayatı yaşamak zorunda kalınca, Artsibaşev'in karamsarlığı ve umutsuzluğu bir kat daha artmıştır. Hayatının son yıllarını, Bolşevik yönetimi aleyhinde şiddetli makaleler yazmakla geçiren Artsibaşev, bu yazılarını ***Zapiski pisatelya*** (Bir yazarın notları, 1925) adı altında toplamıştır.

Arturo Ui'nin önlenebilir yükselişi : (Almanca aslı: Aufhaltsame Aufstieg das Arturo

Ui): Bertold Brecht'in 1941 yılında yayınlanan ve **Berliner Ensemble** tarafından ancak 1959 yılında sahneye konulan yapıtı. *Arturo Ui*'yi yazdığı zaman Finlandiya'da bulunuyordu Brecht, 1933 yılından beri kendi yurdunun ordularından kaçmaktaydı durmadan, Nazilere karşı verilen evrensel mücadelenin en gözüpek neferlerinden biriydi.

Büyük yazarın bu dönemde kaleme aldığı piyesler, daha çok, bir polemik karakteri taşır. Ne var ki bu piyesinde Brecht, olgunluk çağının yapıtlarında işleyip geliştireceği yeni temalar getirmektedir.

Arturo Ui, tam bir geçiş dönemini gözler önüne serer. Reichstag yangınından başlayıp şansölye Dollfuss'un katlinden geçerek Avusturya'nın işgaline kadar uzanan dönem boyunca Hitler'in yükselişi anlatılır piyeste. Yalnız bu yükseliş öyküsü, gerçek çerçevesinden alınıp Chicago'daki ünlü gangsterler çevresine taşınmıştır. Ve Brecht, ele aldığı olaylar karşısında sokaktaki adamın tavrını sahneye koyar. Burada konuyu özetleyelim..

Yokluğun ardından bolluk gelmiş ve Karnabahar Tröstü'nün beş yöneticisi toplanmış, bir para yardımı aramağa koyulmuşlardır. Bu isteklerini kantincilik yapan, ama dürüst bir belediye meclisi üyesi olan ihtiyar Hindsborough'a iletirler. İsteği ilkin reddeden yaşlı adam, kendisine Tröstün üyesi olması ve bir de sayfiyelik ev verilmesi karşılığında dayanamaz ve belediye meclisinin Tröste para yardımında bulunmasını sağlar. Aynı sırada, işsiz bir katiller topluluğu başkanları Arturo Ui'nin çevresinde toplanmış ve Tröstü ele geçirmek için planlar kurmağa başlamıştır. Belediye yardımı hikâyesinin içyüzünü öğrenen Arturo Ui, Hindsborough'a baskın vererek kendisini desteklemesini ister. Ama hiç bir zaman kendisi hakkında bir kovuşturma açılamayacağına inanmış olan yaşlı belediye meclisi üyesini razı edemez bir türlü. Ama dostları ister, onu her türlü şüpheden arındırmak için, bir kovuşturma açılmasını. Kovuşturma açılınca da işin iki belli başlı tanığı öldürülür; böylece şerefsizlikten ve ceza yemekten kurtulan Hindsborough, Ui'ye teslim olur. Arturo Ui de, Tröstün kefaleti altında, Chicago'nun sebze perakendecileriyle, tasarlamış olduğu «para karşılığında koruma» planını sunar. Ama bu plan kabul edilmeyince, Ui'nin yaverlerinden biri olan Gori perakendecilerden birinin deposunu kundaklayacaktır. Ve soruşturma sırasında Gori'nin suç işlendiği sırada başka bir yerde bulunduğunu ispatlaması üzerine Chicago'ya henüz gelmiş olan işsiz bir esrarkeş mahkûm edilir. Bunun üzerine plşmanlığa kepilan Hindsborough, vasiyetnamesinde uzun itiraflarda bulunur. Ama bu belgenin yerine, Arturo'nun yamaklarından Gobbola tarafından hazırlanan bir sahte vasiyetname konularak durum kurtarılacaktır. Gelgelelim bu iş, büyük bir kazanç olanağı doğurduğundan, çete içinde anlaşmazlıklar çıkar. Özellikle, katillerin şefi Roma ile Gobbola-Gori ikilisi biribirlerine düşerler. Her iki taraf da patronun onayını kazanmak için çalışmakta, ama patron her iki tarafa da ilgisiz kalmaktadır. Demeğe kalmadan Gori, Arturo'ya bir armağan sunar: Cicero sebzecilerinin patronu olan Dollfoot'un karısıdır bu: ve Dollfoot, Ui' ye karşı amansız bir mücadele açmış olan adamdır. Bu «armağan», Roma'nın kaderini çizecek; ve katillerin şefi ile adamları, Gobbola ile adamları tarafından öldürülecektir. Öte yandan Dollfoot, karısının baskısıyle, Ui'ye saldırmaktan vaz geçmeyi vaad eder. Yalnız bir koşulu vardır: Karnabahar ticaretinin kan akıtılmaksızın yapılması. Bu koşul Arturo'nun hiç de hoşuna gitmeyince Dollfoot da Roma'nın yanına yollanır. Ve Ui, ortadan kaldırdığı rakibinin karısına evlenme ve kendisini böylece koruması altına alma önerisinde bulunur. Cicero'dakl sebze tüccarlarının toplantısında da beyan Dollfoot, toptancı mağazasının bundan böyle Karnabahar Tröstü'ne bağlı olan perakendecileri, Arturo Ui'ye sonuna kadar güvenmeğe çağırır; ama perakendeciler inat eder: İnattan vazgeçip evet demeleri için bir kuvvet gösterisi gerekmektedir. Arturo Ui için, bunu yapmaktan daha kolay ne vardır? Nitekim, gereken yerine getirilir hemen: Bundan böyle hiç bir şey artık Ui'nin yoluna dikilemeyecek; ve ne Cicero'da, ne Chicago'da, ne de herhangi bir başka yerde hiç kimse ona engel olamayacaktır.

Nazizme bir ilk alegori niteliğinde olan *Yuvarlak kafalar ve Sivri kafalar* gibi *Arturo Ui'nin önlenebilir yükselişi* de göstermektedir ki hitlerizmin Alman entellektüellerini hiç beklenmedik bir şekilde gafil avladığı bir anda olup bitenleri Brecht çok açık bir şekilde görmekte ve isabetli bir analizden geçirmekteydi: İspatlamaktaydı ki burjuvazi, devrimden kaçınmak ve sınıf mücadelesinin kendi sırtına yüklediği maddesel yükten kurtulmak istediği her seferinde bir «mucize adam» bulup yaratır. Şöyle diyordu Brecht:

«Ancak kapitalizm olarak devrilebilir faşizm, En çırılçıplak, en amansız ve en ikiyüzlü kapitalizm olarak devrilebilir. Eğer bu böyleyse, faşizm hakkında gerçeği söylemek, onu üreten kapitalizme karşı hiç bir şey söylemiyorsanız, neye yarar?»

Arturo Ui'nin önlenebilir yükselişi, epik tiyatro anlayışının şekillendiği ilk başarılı örneklerden biridir.

Arzamas : Rus edebiyat topluluğu. - 1815 yılında Jukovski, Turgenyev ve Puşkin tarafından kurulan ve sadece üç yıl etkinlik gösteren bu topluluk, Karamzin'in «batılaşma» doğrultusundaki önerilerini savunmaktaydı. Rusya'ya **romantizm**'i sokan bu hareketi, «Batıcılar»la «İslâvcılar»ın kümeleşmesi ve mücadelesi izleyecektir.

arzu, istek (Fr. désir, İng. desire) Nesnesinin bilincine ermiş olan yönseme. - Arzu, basit bir fizyolojik isteklenme olan «ihtiyaç»tan ayrıdır Örneğin, birşeyler yemek ihtiyacını duyar insan; ama özellikle üzüm yemek ihtiyacını duymaz, üzüm yemeyi «arzu eder». Yani arzu, belirli ve kesin bir nesneye ilişkindir. Bu bakımdan da duygusal hayata genel rengini veren, duygularımızı ve tutkularımızı uyandırıp kamçılayan, gene arzudur. Dolayısıyle de arzu, hayat etkinliğimizin temelinde yer alır. Ama arzularımız sonsuz olduğundan, bütün arzularını doyurmağa yönelen kişinin kendi kendini denetlemekten uzak kalacağı ve artık hür sayılamayacağı meydandadır. Enine boyuna bir düşüncenin titiz denetiminden geçen arzu, artık bir «irade edimi» haline girmiştir; kişiliğimizi dile getiren de, arzularımızın itkisi değil, iradeli edimlerimizdir.

arz ve talep yasası (Fr. loi de l'offre et de la demende, İng. law of supply and demand): Arz ve taleptekl değişmelerle fiyatlardaki değişmeler arasında kurulan ve, olgular açısından bakıldığında, değer yasasının işleyişini dile getiren bağımlılık illşkisl. - Arz ve talep yasası, alışılmış deyişle, şöyle şekillenir : «Ürünlerin arz mlktarlarıyle ters orantılı olan fiyatı, talep miktarıyle ters orantılıdır. Demek ki arz edilen ürün miktarı ne kadar fazlaysa fiyat o kadar düşük, talep ne kadar fazlaysa fiyat o kadar yüksektir. Ve piyasada fiyat düzeyi, arz edilen miktar ile talep edilen mlktar arasında uygunluk içinde kurulur.

Bu yasanın çağdaş şekillenişinde ise, ürün yada metanın yerinl **yarar** (yada, **fayda**) kavramı almıştır. Yarar sözcüğü, piyesade alıcı bulacağı belli olan şeyleri, yani belirli birtakım mal ve hizmetleri anlatır. Bunlar, talep sahiplerine gerçek bir yarar sağladıkları için üretilip piyasaya arzedilen mal ve hizmetlerdir.

Buna göre arz, bir ürün yada hizmeti pazara sunma ve bunun karşılığında başka nitelikte bir yararlık sağlamak için gerekli araçları sağlama arzusu olarak tanımlanabilir Talepse, gene pazarda, vazgeçilen para karşılığında belirli bir yarar elde etme arzusu olarak tanımlanmaktadır. Bundan şu sonuç çıkar : Yararın değeri arzla ters, taleple doğru orantılıdır.

Talebin, elde etme ihtiyacının tek doğrulayıcısı olan yarar tarafından belirlenmesi, arz ve talep yasasının sonucudur. Yarar, takdir ve tahmine bağlı bir iş olduğu için büyük ölçüde öznel bir karakter taşır. Ama son kertede yarar da, insansal ihtiyaçlar ve psikolojik etkenler gibi nesnel etkenler tarafından koşullandırılır.

Psikolojik etkenler denince şunu anlamak gerekiyor Yararlı ürün yada hizmetl gelecekte piyasadan yeterince sağlayamama kaygısı, yada, söz konusu ürün ve hizmet için pazarda sürüm olanağı bulamama korkusu.. Bir pazarda her mübadele, ürün ve hizmetlerin değerlendirilmesini gerektirir. Alıcı ile satıcı aresındakl anlaşma, tam serbest bir pazarda, bu değerlendirmeyi edim halinde

saptar Ama bu tam serbest pazarda bile, aşılmaz bazı sınırlar vardır: Satıcı için, **maliyet fiyatı**; alıcı için, **satın alma gücü**. Aslında bu iki sınırın ikisi de fiiliyatta aşılabilir Ülke içi dampinglerle maliyet fiyatı, tüketim kredileriyle de satın alma gücü. Demek ki arz ve talep yasasının doğru işleyebilmesi, ancak, dıştan konsolide edilmeyen, gerçek arz ve talebin varolduğu «tam rekabet pazarı»nda söz konusu olur.

İşin doğrusu aranırsa satıcı, arz edebileceğinin tamamını arz etmez hiç bir zaman pazara Azami satışı gerçekleştirmeyi değil, azami kâr elde etmeyi amaçlamaktadır çünkü o. Buna bakarak, satıcının bir monopolcü olmadığı kabul edilse bile, doğal eğilimi o duruma geçmek olan bir kimse olduğu rahatça söylenebilir Monopolcü mal stoku yapar; ve fiyatları elinden geldiğince yüksek bir düzeyde tutabilmek için, pazara sınırlı miktarda mal sürer Bilir ki daha çok sürüm yapması helinde daha çok satacaktır, ama fiyatlar da bir o oranda düşecektir. Bundan ötürü satıcı, daha az fakat daha pahalı satmayı tercih eder Böylece emekten tasarruf etmekte ve daha az zahmetle daha fazla kazanç sağlamaktadır. Oysa tekelleştirilmemiş bir ürünün satıcısı bu olanaklara sahip değildir; dolayısıyle de **rekabet**'i göz önünde tutmak zorundadır. Tekelleştirilmemiş bir ürünün satıcısı, başkalarından daha ucuza satarak, rakiplerinin ayağını kaydırmağa çabalar Elinde bulunan «yarar»ı, geçici bir süre için ve bir kapitalist desteğe dayanarak, maliyet fiyatının altında satar. Ne var ki bu davranış, ancak, pazarın ele geçirilmesi döneminde, yani «maliyet fiyatının satış yapılan iç-damping» döneminde, zararı telâfi edebilecek kadar bir zaman aralığı içinde rakiplerini tasfiye edebildiği takdirde geçerlidir.

Ama bu tür mücadelelerden kaçınmak için büyük ölçüde anlaşma eğilimleri vardır kapitalist rejimlerde; ve söz konusu eğilimler, karteller ve tröstler gibi, en son olarak da çokuluslu dev şirketler gibi kuruluşların doğuşuyle sonuçlanır. Firmalar arası anlaşmalar, hemen daima, fiyatı yüksek bir düzeyde tutmak için, arzı sınırlamayı amaçlar.

Olayları teoriyle karşılaştırdığımız zaman şu sonuca varırız Arz ve talep yasası ancak tam rekabet pazarında geçerlidir; sözü geçen pazar ise, gerçek ekonomik hayatta hemen hemen hiç rastlanmayan bir masal kuşuna benzer.

ASACHI Gheorge (Yaş 1788 / Bükreş 1869) Romanyalı yazar ve fikir adamı. Polonya kökenli bir köy papazının oğludur. Lvov'da felsefe, mimarlık ve mühendislik, Viyana'da astronomi ve resim, Roma'da da edebiyat ve arkeoloji öğrenimi gördükten sonra yurduna dönerek Moldavya'da öğretmenliğe başlamıştır (1813). Çeşitli edebiyat alanlarında verdiği ürünleriyle olduğu kadar, ve belki de bundan çok, yenilik getiren bir örgütleyici etkinliğiyle Rumen edebiyatının gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Gerçekten de Asachi, Rumen kültür ve edebiyatını her türlü yabancı etkiden kurtararak ulusal karakter ve özelliklerine kavuşturmak amacını güden ülkücü hareketin başına geçmiş ve 1816 yılında ilk Moldav tiyatrosunu kurmuştur.

1823-1827 yılları arasında diplomat olarak görevli bulunduğu Viyana'dan dönünce, Yaş'ta ilk Rumen gazetesini, *Albina Romaneaska* (Rumen Arısı, 1829-1859)'yı çıkarmağa başlayan ve ilk şiirleriyle didaktik nitelikteki yazılarını bu gazetede yayınlayan Asachi, 1835 yılında, Moldav Üniversitesi'nin çekirdeğini oluşturan Mihaileana Akademisi'ni, 1837'de ise ilk müzik ve tiyatro okulunu kurmuş; 1850 yılında da ikinci gazetesi olan *Gazeta de Moldavia*'yı çıkarmağa başlamıştır. 1848 yılında patlayan devrim hareketinin dışında kalma yolunu seçen yazar, bu arada kaleme aldığı sayısız ders kitabı ve Almanca ile İtalyancadan yaptığı piyes çevirilerinin yanı sıra, *Pentru prosperitatea patriei* (Yurdun Refahı İçin, (1862) adlı ünlü bir kaside ile, *Petru Rares. Turnul Butului, Elena Dragos* adlarını taşıyan tarihsel dramları kaleme almıştır 1836-1863 yılları arasında yazdığı şiirleri *Peozii* (Şiirler) başlığı altında üç ciltte, La Fontaine'in etkisi altında yazdığı masalları da *Fabule alese* (Manzum Masallar, 1836-1896) başlığı altında dört ciltte toplayan Asachi, hayatının son yıllarını kesin bir inziva içinde geçirmiştir.

ASAFİYEV Boris Vladimiroviç (St. Petersburg 1884 / Moskova 1949) Sovyet kompozitörü. Ladov'un öğrencisi, Rimski Korsakov'un hem öğrencisi hem dostu olan Asaflyev, yirmi yedi bale müziği ve bir dizi opera bestelemiştir. Halk kaynaklarından da yararlanmak koşuluyle geleneksel klasik müzik yanlısı olan Asafiyev, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi Sanat Tarihi Enstitüsü Müzik Seksiyonu genel yönetmenliği, Sovyet Bestecileri Birliği başkanlığı, Leningrad ve Moskova konservatuarları öğretim üyeliği gibi son derece önemli görevlerde bulunmuştur.

Müzikolog ve eleştirmen olarak, ülkesinin müzik alanındaki en önde gelen temsilcilerinden biri sayılmaktaydı. Asafiyev, çeşitli Sovyet müzisyenleri üzerine kaleme aldığı eleştirme ve araştırmaların yanı sıra, özellikle Glinka, Musorgski ve Çaykovski hakkındaki inceleme kitaplarıyle ünlüdür.

ASBJÖRNSEN Peter Christen (Oslo - 1812 / Oslo - 1885) Norveçli doktor, folklor bilgini ve yazar. Tıp ve doğa bilimleri öğrenimi gördükten sonra deniz hayvanları hakkında incelemeler yapmış, bu arada pek ender bir deniz yıldızı keşfetmiş ve orman ekonomisi üzerine bir dizi kitap yayınlamıştır. Zooloji alanında da kaleme aldığı yapıtlarının yanı sıra, Jörgen Moe ile ortaklaşa derlediği *Norske Folke-Eventyr* (Norveç Halk Masalları, 1842-1844)'le büyük ün kazanmıştır. Daha sonra tek başına yayınladığı *Norske Huldre-Eventyr og Folksagn* (Norveç dağ ve orman perileri masalları, 1848) isimli yapıtında, doğanın bağrında geçen halk hayatını üstün bir şiir gücüyle dile getirmiştir. O güne kadar Danimarka dilinin derin etkisi altında kalmış olan Norveç yazı dili, bu masallarla kendi benliğine kavuşmuştur. Bu bakımdan, büyük yazarın kendine örnek seçtiği Grimm kardeşlerin masalları kadar tanınmış olan bu yapıt, Norveç dilinin gelişmesinde kesin bir rol oynamıştır.

ASCHAM Roger (Kirby Wiske - 1515 / Londra - 1568) İngiliz hümanisti. Cambridge'te öğrenim gören ve 1540 yılında aynı Üniversitedu ilk Eski Yunanca profesörlerinden biri olarak ders okutmağa başlayan Ascham, Rönesans'ın İngiltere'deki bellibaşlı önderleri arasında yer alır. 1548 yılında, o vakitler henüz on beş yaşına basmış olan geleceğin ünlü hükümdarı kraliçe Elisabeth'in eğitmenliğine atanan yazar, 1553 yılında da kraliçe Marie Tudor'un sekreteri olmuştur. Ascham, biri beden eğitimi, öbürü de gençlerin eğitimi üzerine iki ünlü yapıt kaleme almıştır. Bu yapıtlardan özellikle ikincisi çok önemlidir. Ölümünden iki yıl sonra basılan ve *Schoolmaster* (Öğretmen, 1570) adını taşıyan bu kitabında eğitim ve öğretim sorunlarını kendine özgü bir üslûpla inceleyen yazar, ayrıca, Latincenin egemen olduğu bir kültür ortamı içinde, yapıtlarını İngilizce olarak yazmakla, ana dilinin gelişip zenginleşmesine de büyük çapta katkıda bulunmuştur.

ASCOLİ Graziado İsaia (Gorizia - 1829 / Milano 1907): İtalyan dil bilgini. Karşılaştırmalı diller konusunda büyük bir uzman olarak şöhret yapan Ascoli, 1870 yılına kadar Hint-Avrupa, Samî, Türk, Çin, Dravit dil aileleri alanındaki türlü sorunlarla uğraşmış ve bu arada özellikle, Kanunî Sultan Süleyman'ın Mantova Dukası Federico Gonzaga'ya yolladığı mektubun Türkçe metni ile İtalyancaya çevirisini yayınlamıştır. Gene bu arada, Hint-Avrupa dilleri ile Samî dilleri arasındaki yakınlığı ortaya koyduğu *Studi ariasemitici* (Arî-Samî araştırmaları, 1865) isimli yapıtıyla, bu teorinin de önderliğini yapmıştır. 1870'den sonra, yalnızca Roman ve Kelt dilleriyle uğraşmağa başlayan bilgin, fonetik yasalarını sosyal olayların dışında göz önüne alarak incelemek gerektiğini savunan Alman **Junggrammatiker** (Genç gramerciler) okulunu eleştirmiştir. Ascoli en son olarak, *Lettere glottologiche* (Dilcilik üzerine mektuplar, 1886) isimli bir kitap yayınlamıştır.

asetizm bk. **çilecilik.**

ASEYEV

ASEYEV Nikolay (Lvov 1889 / Moskova 1963) Rus şairi. Kursk bölgesinde çalışan bir sigorta memurunun oğludur. Doğduğu kentte öğrenim gördükten sonra Moskova Ticaret Enstitüsü'ne gitmiş, bunun yanı sıra da Moskova Üniversitesi'ndeki edebiyat derslerini dinleyici olarak izlemiştir. Edebiyat öğrenimine Harkov Üniversitesi'nde devam eden Aseyev'in ilk şiirleri, gene bu kentte yayınlanacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce Rus şiirinde beliren **fütürizm** akımının en önde gelen temsilcilerinden biri olan Aseyev, şaşırtmayı amaçlayan bir şiir tekniğiyle, alışılmadık sözcükler ve beklenmedik imgeler kullanarak yazdığı şiirlerini *Noçnaya fleyta* (Gece Flütü, 1914) adını taşıyan bir kitapta toplamıştır. Bu ilk yapıtında Alman romantiklerinden esinlendiği görülen genç şair, 1915 ve 1916 yıllarında yayınladığı *Letoray* ve *Oksana* adlı yapıtlarında ise, ünlü Rus fütürist şairi Hlebnikov'un etkisinde kalmıştır.

1915 yılında askere alınan Aseyev, iki yıl cephede savaştıktan sonra, 1917 Sovyet Devrimi'nde kendi alayının Sovyetine seçilmiştir. 1918 yılında Moskova'ya gelen Aseyev, önce Boris Pasternak'la birlikte fütürist harekete katılmıştır. Aseyev'in hayatına kesin yönünü verecek olan tanışma, Mayakovski ile tanışması işte bu sıraya rastlar.

Gerçekten de, kent hayatını şiire sokmak ve şaşırtıcı imgeler kullanarak estetik açıdan köklü bir değişiklik yapmak isteyen Aseyev, Mayakovski ile tanışıp dostluk kurduktan ve işçi sınıfının yürütmekte olduğu siyasal mücadeleyi daha yakından gördükten sonra, eskisinden çok farklı bir sanat anlayışını benimseyecektir. Nitekim, bir zamanlar şiirin özünü, «mavi sedirin üzerinde yarı çıplak bir ay» gibi imgelerde arayan; gökyüzünü bir meyhane, yıldızları da istridye servisi yapan garsonlar olarak düşünen ve meleklerin bu meyhanede sigara içtiğini tasarlayan şair, ek olarak sunduğumuz iki örnekte apaçık bir şekilde görüleceği gibi, artık şiirlerine konu olarak insanın yaratıcı gücünü ve makinaları almağa başlamıştır. İç savaş sırasında Vladivostok'taki Bolşevik basında görev alan Aseyev'in 1922 yılında *Stalnoy solovey* (Çelik Bülbül) adı altında toplayıp yayınladığı kitabı, bu yeni sanat anlayışının başarılı örnekleriyle doludur.

Gene aynı yıl Lunaçarski tarafından Moskova'ya getirtilen şair, Mayakovski'nin yönettiği ünlü **Lef** dergisine girecek ve büyük dostuyla birlikte fütürist-komünist turneler düzenlemeğe koyulacaktır. Daha sonra, Kızıl Ordu komutanlarından Budyeni'nin askerî harekâtını anlatan bir şiir kitabı yayınlayan Aseyev, yine Sovyet Devrimi'ni ve onu izleyen İç savaşı da *Semyon Proskakov* adlı epik şiirinde canlandırmıştır. *Mayakovski naçinayetsya* (Mayakovski başlıyor, 1940) adlı kitabında ise, yakın dostu olan büyük şairin hayatını ve trajik sonunu dile getirmiştir.

Hemen bütün kitaplarında, yeni bir toplumun kuruluş coşkunluğunu yansıtan ve, lirik bir şair olmakla birlikte, heyecanlarını hem boş bir duygusallıktan, hem de anlamsız bir böbürlenmeden kaçınarak ustaca saptayıp okurlarına aktarmasını bilen Aseyev, aynı zamanda gerçek bir Rus dili uzmanı ve Rus şiiri tarihçisidir.

ASEYEV'den seçmeler

LİRİK GEVEZELİK
(Parça)

Öğleden bire kadar
bütün hayat boyunca kapını çalacağım!
Telefonla değil hayır,
«Kanun namına» diye sesleneretken de değil,
ne kuvvet kullanacağım,
ne de çelik pençeli
hukuka başvuracağım.
Baharın saydam ufku!..
Öylesine değişik tanırım ki seni
ve öylesine gördüm ki
elim kıpırdamıyor!
Güneş yada şenlik,
rüzgâr yada iş,
aynı mavi don kapladı her yeri
ve bütün evren boyunca ben
öğleden bire kadar
kapını çalacağım!
Önüme ne çıkarsa bir bir toslayarak,
direkler ve tramvaylar içinden,
ve alaycı yüzler
ve baskınlar ve polis düdükleri içinden,
unutulmuş borçlar içinden, senin
evet senin,
yamalar ve gecekondular içinden,
kapını evler içinden,
menekşeler içinden,
cenazeler içinden kapını çalacağım!

Öğleden bire kadar
dünya tersine dönüp sarsılmağa koyulsun!

Hep o dünya değil mi bu
insafsız ve mosmor,
türkütücü ve ölü
ve geçmişin dünyası..
Hani şu, bulutların
salhanelik öküzler halinde uçuştuğu pis dünya..
ve ellerin kurşun sıkıp her şeyi boğazladığı
ve daha dün
Puşkin'den dizeler okuyan
o aynı dudakların
ateş saçıp adam öldürdüğü
insafsız köhne dünya..
Hiç bir şey istemem
ama hiç bir şey,
devrilip yıkıldığını görmekten gayrı
ve bir gök gürültüsüyle parçalandığını.
Razıyım altında kalmağa çoktan,
kemiklerim kırılsa
mutluluk duyacağım..

Bir tek şey evet
kesinlikle istediğim
bir tek şey var :
Bütün bu hikâye başlayıp bitsin
öğleden bire kadar!

MAYAKOVSKİ BAŞLIYOR
(Epilog)

Bugün yaprak döküyor ağaçlar
Yepyeni bir eksen üzerinde dönüyor dünyamız
Ve orman
Altın ışıltılı bir kürktür ki tilkinin sırtında
Rüzgârla yanıp sönüyor
Islık çalarak rüzgâr
Tozu dumana savuruyor kocaman bir kuyruklu yıldız.
Yazar
Başkalarının yüzsüzlüğüne aldanıyor
Düzenbazlığı büner sanıyor
Minareye kılıf arıyor
Oysa çıkarcının işi değildir yazmak
Ve ruble
Ölçü olamaz hayat sevgimize.
Ruble konusunda
Gene çıkarcılar suyun yüzünde
Gene boğazlayarak özlemlerimizi.
Suçlamak neye yarar
Tepeden tırnağa sinir
ve bir öfkeden öbürüne sıçramaktadır insan.
Işığın bile gölgesi var
Ve bazan aydınlığın gücü de yetmiyor gölgelere
Ama ben korkmuyorum gölgelerden
Ben geleceği düşünerek kazıyorum toprağı.
Güzel ve mutlu olmalı geleceğimiz
Dolu ve güzel bir buğday insanlığın buğdayı
Dikenlerinden mutlak arınmalı.
Uşaklığa özenenleri susturmalı geleceğin toprağı
Düzenbazlara elinin tersiyle vurmalı
Ve yüreksizlere ve dalkavuklara.
İnsan bir bakışta tanınmalı
Mayakovski gülerek gelmeli geleceğin dünyasına
Yılların tozunu bir fiskede savurmalı..
Ve —biliyorum ben bunu!—
Siz
Yeni konukları çağımızın
Onun adını verip gökteki bir yıldıza
Selâm duracaksınız yazarlığımıza.

Türkçesi: Erdoğan Tokatlı

ASGİLL John (Worcestershire - 1659 / Londra 1738): İngiliz yazarı. Dinsel ve siyasal konularda yapıt vermiş olan yazarın en ün'lü kitabı *An argument Proving that according to the covenant of eternal life revealed in the Scripture, man may pass through that eternal life without passing through death* (Kutsal Kitapta açıklanan ebedi hayat ahdine göre İnsanın ölmeden de bu ebedi hayata kavuşabileceğini gösteren bir kanıt, 1700) adını taşımaktadır. Çağında ilgi çeken ve yazarının tüm hayatı boyunca başına çeşitli felâketlerin gelmesine neden olan bu kitapta, tanrısal yasalar insan için geçerli yasalara indirgenmek istenmiştir. Siyasal hayatında başarı gösteren ve milletvekili seçilen yazar, dinsel görüşlerinden ötürü, bu görevinden iki kez uzaklaştırılmıştır. Borç nedeniyle tutuklanmış, uzun yıllar hapis yatmış ve özgürlüğüne kavuşamadan ölmüştür. Yazarın, siyasal ve sosyal konularda kaleme almış olduğu risaleleri de vardır.

ASHBY William Ross (Londra 1903): İngiliz bilgini. Çeşitli hastahanelerde araştırma servislerinin başında bulunmuş ve özellikle nöroloji konusundaki incelemeleri ile dikkati çekmiştir. 1952 yılında yayınladığı *Desing for a brain* isimli yapıtından dört yıl sonra asıl ana kitabı olan *İntroduction to Cybernetics* (Sibernetik'e giriş) isimli incelemesini yazmıştır. Bilgin, İnsan zihninin çalışma tarzına benzer bir şekilde işleyen mekanizmaların ortaya konabileceğini ileri sürmüş ve bu konuyla ilgili olan Sibernetik bilimine önemli buluşlar yapmıştır.

Asılmışlar ormanı (1965) Livio Ciulei'nin, Livia Rebreanu'nun aynı adlı romanından hareketle Titus Popovici'nin bir senaryosu üzerine Romanya'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü Ovidiu Golegan'ın yaptığı, müziğini Th. Grigorlu'nun bestelediği yapıtta başrolleri Victor Rebenciuc, Ana Szalas ve Livio Ciulei paylaşmaktaydılar.

Filmin konusu basitti: 1916 yılında Romanya cephesinde savaşmakta olan Avusturya-Macaristan ordularında görevli bir Rumen teğmen, cepheden kaçar, yakalanır ve ibret olsun diye idam edilir. Gerçekten başarılı sahnelerle dolu olan (ki genç bir köylü kızının idam mahkûmuna son yemeğini sunduğu sahne bunların en dokunaklısıdır) bu yapıt için, genç Rumen sinemasının 1945-1965 dönemi boyunca ürettiği en iyi filmdir diyebiliriz.

Filmin Rumence adı, *Padurea Spinzuralitor*'dur.

Asi gençlik (1955) Nicolas Ray'in Stewart Stern ve İrving Shulman'la elele hazırladığı bir senaryo üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü Ernest Haller'in yaptığı, müziğini Leonard Rosenman'ın bestelediği bu renkli yapıtın başrollerini James Dean, Nathalie Wood, Sal Mineo, Ann Doran ve Jim Backus paylaşmaktaydılar.

Biri (James Dean) çaçaron bir anne (Ann Doran) ile kılıbık bir baba (Jim Backus) arasında mutsuz, öbürü anababa sevgisinden yoksun (Nathalie Wood), üçüncüsü ise bir dadıya terkedilmiş (Sal Mineo) üç genç, bir çetenin tehlikeli oyunlarına katılır ve ölümle sonuçlanan bir kazadan sonra keçmağa koyulurlar. Peşlerinde polisi görünce bir planetaryuma sığınırlar. En küçükleri orada bir polis kurşunuyle can verecektir.

Kimi soluk kesici, kimi ibret verici bir çok başarılı sekansla örülüdür film. Bunların bellibaşlılarını sırlayalım Babanın, karısının emri üzerine önlüğünü takıp ev işi görmeğe koyuluşu; bir uçuruma doğru son hızla ilerleyen arabaların ölüm yarışı; planetaryumdaki profesörün gizemli tehlikeler hakkındaki dersi; terkedilmiş bir evden görünümler; üç kahraman bir karakolda sorguya çekilişi..

Baştan sona James Dean'ın oyunu (buna yaratımı demek daha doğru olur) egemendi filme. Ve Dean, bir siyah gömlekle bir blue-jean'den oluşan ve çok geçmeden de o dönem gençlerinin üniforması haline gelecek olan günlük giysileri içinde, kendi kendini oynamaktaydı. Nicolas Ray'in güçlü yönetimi altında doğan James Dean efsanesi, bu gerçekten yetenekli oyuncunun bir yıl sonra araba kazasında can vermesiyle daha da yaygınlık kazanacaktı.

Filmin Amerikanca adı, *Rebel Without a Cause*'dur.

asimilasyon (Osm. temessül, Fr. ve İng. assimilation): Özümleme, kendine döndürme, içine alıp eritme. - Bu terim, tarihsel planda, bir halkın çoğu zaman kendinden daha küçük bir halk topluluğunu, ekonomik ve kültürel baskı yolları ve hattâ zor kullanımı da dahil olmak üzere çeşitli «ikna» metodlarına başvurarak kendi içinde eritmesi sürecini dile getirir. İ.Ö. XV. yüzyılda İskitlerin, ani bir baskınla dize getirdikleri Eski Mı-

sırlılar tarafından asimilasyonundan bu yana, tarih boyunca en sık kullanılan metodlardan biri budur. Ve örneğin Basklar, Kürtler, Çingeneler gibi, asimilasyona karşı direnen halkların dramı da burada yatar.

ASKERC Anton (Globoko 1856 / Ljubljana 1912): Sloven şairi ve yazarı. İlkin ilâhiyat öğrenimi görerek papazlık yapan Askerc, 1890 yılında yayınladığı ***Balade in romance*** (Baladlar ve romanslar) isimli şiir kitabı kilise adamlarının hücumuna uğrayınca papazlıktan çıkarak kiliseye karşı şiddetli bir mücadeleye girişmiştir. Bir yandan da destan tarzında kahramanlık şiirleri ve manzum sahne oyunları yazmağa koyulmuştur. Sloven edebiyatında lirik ve dramatik şiir üslûbunu kuran Askerc, Slav halk motiflerinden ve dinsel geleneklerinden yararlandığı gibi, Türk, İran, Arap, İbranî ve Hint kaynaklarından esinlenmekten de geri kalmamıştır. Bugün Sloven edebiyatının Preseren'den sonra en büyük temsilcisi sayılan Askerc'in belli başlı yapıtları arasında, ***Lirske in epske poezije*** (Lirik ve epik şiirler, 1896) eski Slav halk efsanelerinden yararlanılarak kaleme aldığı ***Zlatorog*** (Altın boynuzlu geyik, 1904), katolik ve protestan büyüklerinin hayatını canlandıran ***Primoztrubar*** (1905) ve ***Muceniki*** (Din uğruna ölenler, 1906) eski Slav hayatından sahneler tasvir eden ***Junaki*** (Kahramanlar, 1907), balıkçıların hayatını dile getiren ***Jadranski biseri*** (Adriya İncileri, 1908) ve Attilâ'nın Sloven topraklarında verdiği savaşları anlatan ***Atila v Emoni*** (Attilâ Emona'da, 1912) isimli kitaplarını saymak gerekir. Ünlü şair, hemen her yapıtında, toplumcu bir edebiyat anlayışı ve rahat, içtenlik dolu bir üslûpta ve gerek halkının tarihinden gerekse çağının önemli sorunlarından aldığı konular aracılığıyla, devrimci bir mücadele örneği vermiştir.

askerî blok (Fr. bloc militaire, İng. military bloc): Politik, ekonomik ve askerî işlevlerin çözümünde ortak eylemde bulunmak üzere imzalanan devletlerarası askerî-politik ittifak. Askerî blok, insanlık tarihinin en eski olgularından biridir. Bunun en ünlü örneği de, İ.Ö. 1278 yılında Mısır firavunu Ramses II ile Hitit hükümdarı Hattuşil III arasında imzalanmış olan anlaşmadır. Burada söz konusu anlaşmanın metninden belirli birtakım aktarmalar yapacağız; çünkü -ne yazık ki- o günden bugüne devletler arasında yapılan askerî antlaşma metinlerinde büyük bir değişiklik olmamıştır. Önce tarihsel çerçeveyi özetleyelim:

Suriye ve Palestin prenslikleri, eski Doğu dünyasının en kudretli iki imparatorluğu olan Hitit krallığı ile Mısır krallığı arasında birer tampon devlet rolü oynamaktaydılar. Ve firavun, Suriye'deki etkisini güçlendirmek bakımından, bu prensler arasındaki düşmanlığı sürekli şekilde uyanık tutmakta yarar görüyor ve her fırsatta kışkırtıyordu. Suriyeli ve Palestinli prensler

İlk askeri blokların kurucusu olarak kabul edilen Mısır hükümdarları AMENOFİS III

ve AMENOFİS IV.

tarafından yazılan mektuplar, genellikle firavuna yöneltilmiş övgü, selâm ve bağlılık duyguları ile hükümdarlar arası evlilik tasarı ve tartışmaları ve özellikle de yardım, altın ve değerli armağan istekleriyle doludur: ***«Kum gibi altın vardır Mısır'da..»*** cümlesi, bu mektuplarda sürekli rastlanan bir çeşit nakarat gibidir. Bazan da isteklere, pek doğal olarak, karşılıklı şikâyetler, suçlamalar, ihbarlar ve iftiralar eklenmektedir.

Mısırlıların yanı sıra Hititler de Suriye ve Palestin bölgeleri üzerinde egemenlik kurmak istiyorlardı. Ve Hititlerin bu bölgedeki etkisi, İ.Ö. 1380-1346 yılları arasında saltanat sürmüş olan kral Şubbiluliyuma devrinde en yüksek noktasına ulaşmış bulunuyordu. Nitekim söz konusu hükümdar, Mısır'ın Asya'daki zengin demir madenlerine sahip Sina yarımadası ve zengin ormanlara sahip Lübnan gibi sömürgeleri üzerinde hak iddia edecek ve bellibaşlı ulaşım yollarını ele geçirmeğe girişecektir.

Gücü gittikçe artan bu rakip, firavunları, Hititlere düşman Mezopotamya devletleri arasında kendilerine müttefikler aramağa zorlamıştır. Bu müttefik adayları da, Mitanni ve Babil devletleridir.

Nitekim Tel Amarna arşivlerinde, Mitanni ve Babil kralları tarafından Amenofis III ve Amenofis IV'e yazılmış diplomatik mektuplar da yer almaktadır. Oldukça değişik ve zengin bir içeriğl olan bu son yazışmada, hükümdarlarla devletlerin tamamıyle özdeş tutulduğunu görüyoruz. Bir başka deyişle, tipik bir teokratik devlet anlayışıyle karşı karşıyayız.. Nitekim bu mektupların birinde Amenofis III, hareminde bir Babil prensesi görmek istediğini söylemekte; ve, «kardeşim» diye hitap ettiği Babil kralı Kadaşman Karb'ı bu arzusundan haberli kılmaktadır. Söz konusu «kardeş» ise, firavunun karılarından biri olan kızkardeşinin çektiği acıları öne sürerek, bu isteği karşılamağa pek yanaşmıyor. Verdiği cevapta Amenofis, Babil elçilerinin kötü niyetli kişiler oluşundan yakınıyor ve «kardeş»ine kızkardeşi hakkında yalan bilgiler sunmuş olduklarını ileri sürüyor. Buna karşılık Kadaşman Karb, elçilerine gereğince değer verip yıldönümü şenliklerine bile çağırmadığı için, sitemde bulunuyor firavuna. Mektuplaşmanın sonunda Babil hükümdarının, kızını Mısır sarayına gelin göndermeğe razı olduğunu; ama buna karşılık da, bol altın ve çeşitli armağanların yanı sıra, kendi haremine bir Mısırlı prenses istediğini görüyoruz. Söz konusu mektup, alışılmış selâm sözleri ve «kardeşçe» iyilik dilekleriyle başlamaktadır:

«Kardeşim Mısır kralına, kardeşi Karduanyas (Babil) kralı Kadaşman Karb'dan. Yuvana, karılarına, bütün ülkene selâm ederim. Arabalarına, atlarına, satraplarına (ilbaylarına), herkese ve hepsine selâm üstüne selâm ederim.»

Ve, sürekli bir altın ve armağan isteğiyle son buluyor aynı mektup:

«Altına gelince, bol altın gönder bana, elçilerinin yola çıkmasını beklemeksizin gönder. Hemen gönder, elinden geldiğince çabuk gönder, şu hasat vaktini geçirme sakın, Temmuz ayında gönder.»

Mitanni kralı Duşratta'nın altın talebi, Kadaşman Karb'ınkinden hiç de aşağı kal-

mıyor. Nitekim bu hükümdar, Amenofis IV'e yazdığı bir mektubu şu sözlerle sona erdirmekte:

«Aman kardeşim bana altın yollasın, sayılamayacak kadar çok altın yollasın.. Çünkü kardeşimin ülkesinde çok altın vardır, kum gibi altın vardır orada. Kardeşimin zaten çok olan altınlarını, dllerim, tenrılar on kat daha çoğaltsın.»

Hemen ardından da, bu altınlara karşılık firavuna her türlü hizmette bulunmağa hazır olduğunu bildiriyor Duşratta:

«Kendi evl için benden bir şey dileyecek olursa eğer kardeşim, istediğinin on katını veririm ona. Toprağım toprağıdır, evim evidir.»

Bütün bu belgeler çivi yazısı ile, o devrin diplomatik dili olan Babil dilinde yazılmıştır. Tekrarlayalım: İsa'dan önce XIV. yüzyılda bulunuyoruz.

Bir sonraki yüzyıl, Hititlerle Mısırlılar arasındaki kanlı savaşlarla dolu geçecektir. Ne var ki bu savaşlar sonucunda kesin bir sonuç alınamamış ve her ikl taraf da büyük ölçüde zayıf düşmüştür. İşte bu zayıf düşme ve tam bir zafer kazanma konusundaki belirsizlik, tarafları karşılıklı ödün vermeğe ve bir ittifak kurmağa zorlayacaktır.

Yazılı tarihin ilk askerî bloku böylece gerçekleşmiştir.

Nitekim barış, İ.Ö. 1278 yılında imzalanmış; fakat asıl önemlisi, barışın yanı sıra, XIX. hanedan firavunu Ramses II'ye bu ittifak girişimini başlatmış bulunan Hitit kralı Hattuşil III, «bir gümüş tablet üzerine kazılı» bir antlaşma taslağı yollayacaktır. Bu belgenin resmîliğini gerçeklemek amacıyle, tabletin yüzünde, hükümdarı, yel ve şimşek tanrısı Teşub'un yanında ayakta gösteren bir resim kazılı bulunmaktadır. Tabletin ters yüzü ise, Hitit kraliçesini, güneş tanrıçası Arinne'nin eşliğinde gösteren bir kabartma taşır.

Hitit kralı tarafından böylece sunulan barış koşullarını kabul etmişti Ramses II; ve ona, üzerinde barış antlaşmasının metninin kazılı olduğu bir başka tablet yollamıştı. Devlet mühürleri ve hükümdar imzaları her iki belgeyi de resmileştirmekteydi.

Böylece bir antlaşma haline giren bu yazışma, çivi yezılı tabletler halinde ve üç nüsha olarak bize ulaşmış bulunmaktadır.

Eski Mısır dilinde kaleme alınmış olan ilk iki nüsha Karnak ve Ramesseum'da, Hitit dilindeki üçüncü nüsha ise Boğazköy'de keşfedilmiştir. Böylece ilk askerî blokun temelini oluşturan antlaşmanın orijinal metni ve antlaşmayı önceleyen müzakerelerin bütün aşamaları elimizdedir.

Üç bölüme ayrılmıştır bu metin: Giriş bölümü, asıl antlaşma maddelerinin sıralandığı bölüm ve sonuç bölümü.. Hemen belirtelim ki üçüncü bölüm, tanrılara yöneltilen yakarı ve dualarla antlaşma hükümlerini yerine getirmekten cayacak tarafa yağdırılan lânet ve tehditlerden oluşmaktadır.

'Giriş bölümü, Hititlerle Mısırlılar arasında uzun yüzyıllardan beri hiç bir düşmanlık bulunmadığını söyleyerek başlamaktadır. İki devlet arasındaki ilişkiler, Ramses'i kendisine hasım belleyen Hattuşil'in kardeşinin «bağımsız» saltanat döneminde bozulmuştur; ama işte «bugünkü güzel antlaşma»nın imzalanmasından sonra iki hükümdar arasında gene barış, dostluk ve kardeşlik yeniden ve sonuna değin hüküm sürecektir Şöyle diyor Hattuşil III:

«Ben Hitit kralı olduğumdan bu yana, Mısır'ın büyük kralı ile dünyada bugüne değin görülmemiş cinsinden barış ve kardeşlik koşulları içinde kalmışımdır.»

Ve şöyle sona eriyor bu bölüm:

«Dileğimiz odur ki Hititlerin büyük kralının çocukları ile Mısır'ın büyük kralı Ramses'in çocukları arasında da barış ve kardeşlik hüküm sürsün; ve Mısır ile Hititlerin ülkesi, tıpkı bizler gibi, yüzyıllar boyunca barış ve kardeşlik içinde kalsın.»

Hititlerle Mısırlılar arasında varılan bu antlaşma hem bir ortak savunuyu, hem de bir ortak saldırıyı kapsamaktadır:

«Herhangi bir düşman Ramses'in ülkelerine yürüyecek olursa, Ramses hemen elçi yollasın Hititlerin büyük kralına ve desin ki: Bu düşmana karşı tüm gücünle gel ve yanımda yer al.»

Askerî blokun temelini oluşturan bu antlaşma, iki ülke arasında sadece bir dış düşmana karşı değil, aynı zamanda iç düşmanlara karşı bir yardımlaşmayı da öngörüyor; Iki müttefike bağlı ülkelerde başgösterecek isyan ve ayaklanma hareketleri karşısında iki taraflı bir desteğin sağlanmasını da garantl altına alıyor. Burada hiç şüphesiz ki sürekli savaş, başkaldırma, akın ve yağmalara sahne olan Suriye ve Palestln gibi ülkeler düşünülmektedir:

«Ramses, kendisine başkaldıran Asyalı kullarına öfkelenir ve onları yola getirmek için harekete geçecek olursa, Hitit kralı da aynı şekilde davranmak zorundadır.»

Özel bir madde, soylu olsun olmasın tüm siyasal mültecilerin geri verilmesi koşulunu getirmekteydi. Aynı madde ayrıca, mültecilerle birlikte mallarının ve kölelerinin de karşılıklı olarak geri verilmesi, bunların çoluk çocuklarına ve maiyetlerine hiç bir kötülük yapılmaması gerektiğini bildiriyordu

«Bir kimse Mısır'dan kaçar ve Hitit ülkesine gelirse, Hitit kralı onu ülkesinde tutmayıp Ramses'in ülkesine döndürecektir. Bir yada iki yada üç yada dört, vs. adam Mısırdan kaçarsa, Ramses'in ülkesine lade edilecek: Bunlar öldürülmeyeceğl gibi, göz-

Tarihte ilk kez bir askeri bloku yazılı antlaşmaya bağlayan Mısır hükümdarı Ramses II, savaş arabasında ordusunu yönetirken..

Hızla tırmanan Alman faşizmine karşı Sovyet demokrasisi ile Batılı demokrasiler arasında taa baştan beri bir askeri blok kurulmasını öneren ama bu önerisi ancak İkinci Dünya Savaşı patladıktan sonra ister istemez kabul edilen STALİN.

lerine, ağızlarına ve ayaklarına da dokunulmayacaktır.»

Antlaşmaya bağlı kalınacağına ve tüm maddelerin saygı ile uygulanacağına her iki ülkenin tanrı ve tanrıçaları tanık gösterilmektedir

«Hitit ülkesinin binlerce tanrı ve tanrıçası, Mısır ülkesinin binlerce tanrı ve tanrıçası karşısında, bu gümüş tablet üzerinde kazılı bulunan bütün herşeyi eksiksiz yerine getirmeyi üstlenirler. Sözlerimin tanığı, onlardır.»

Bunu her iki ülke tanrı ve tanrıçalarının uzun sıralaması izlemektedir :

«Mısır ülkesinin dağlarının ve ırmaklarının, gökyüzü ve yeryüzünün ve denizlerinin, rüzgârlarının ve fırtınalarının tanrı ve tanrıçaları...»

Antlaşmayı çiğnemeye yeltenecek olanlar korkunç cezalarla tehdit edilmekte, buna karşılık antlaşmayı dürüstlük içinde uygulayacak olanlara tanrılar adına sağlık ve refah vaad edilmektedir

«Bu sözleri yerine getirmeyenlerin evi ülkesi yıkılsın, köleleri yok olsun. Sözünü tutanların ise, ülkesi ve köleleriyle birlikte sağlığı ve esenliği sürekli olsun.»

Diplomatik mektup ve elçi alış verişi, bu «güzel antlaşma»nın yapılmasından sonra da devam edecektir. Sadece krallar değil, kraliçeler de biribirlerine mektuplar yazmış ve iki mutlak hükümdarlık arasındaki bu «güzel barış» ve «güzel kardeşlik»ten duydukları sevinci dile getirmişlerdir.

Hititlerle Mısırlılar arasındaki bu siyasal ve askeri ittifak, Mısır kraliçesinin ölümünden sonra, iki hanedan arasındaki bir evlilikle perçinlenecektir : Güzel bir Hitit prensesi ile, doğrudan doğruya Hattuşil'in kızıyle evlenecektir Ramses II. Mısır'ın büyük hükümdarının yeni eşi, iki devletin sınırında büyük bir törenle karşılanmış ve firavun onuruna düzenlenen bir şölende Hitit ve Mısır savaşçılarına bir yemek verilmiştir.

Ramses ile Hattuşil arasındaki antlaşma, şu iki bakımdan temel bir önem taşımaktadır

1. Herşeyden önce bu antlaşma, bugüne değin bilinen ve metni elimizde bulunan en eski uluslararası hukuk belgesidir.

2. Sonra da bu antlaşma, şekil bakımından, eski Doğu ve Yunan krallıkları ile Roma için, bütün sonraki çağlar boyunca yapılan antlaşmalara modellik etmiştir. Nitekim bugünkü askeri blokların temelindeki antlaşmalarda da aynı ilkelliği ve aynı gaddarlığı görmekteyiz, aynı beceriksizlik içinde sıralanmış birtakım süslü sözcüklerin şemsiyesi altında..

Ayrıca, Ramses ile Hattuşil arasındaki bu antlaşma, eski Doğu ülkelerindeki toplumsal örgütün temel bir niteliğini de yansıtmaktadır Devlet ile kişi-olarak-hükümdar arasında kurulan tam özdeşliktir, bu ana nitelik. Ve bundan böyle bütün antlaşmalar kral adına imzalanacaktır.

Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta da, özel maddelerle, saldırmazlık ve karşılıklı yardım zorunluklarının konulmuş olmasıdır Söz konusu yardımın, iç ayaklanmaları bastırmak üzere karşılıklı müdahale ilkesini de içerdiği ayrıca dikkate değer. Kısaca Mısır ile Hititler arasında bundan üç bin yıl önce imzalanmış olan bu barış ve askeri ittifak antlaşması, sonraki bütün uluslararası antlaşmaların ilk örneği olarak kabul edilebilir.

Ne var ki askeri blokların önemi, özellikle kapitalizmin oluşmasından sonra alabildiğine büyük çapta artmıştır Büyük emperyalist devletler arasındaki mücadelenin keskinleşmesinden ve biribirine düşman grupların ortaya çıkmasından sonra, askeri bloklar daha uzun ömürlü olmağa başlayacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce iki büyük askeri blok kurulmuştu 1882 yılında Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında gerçekleşen **Üçlü İttifak** ve 1907 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında son şeklini alan **Üçlü Antant.**

İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde, 1936 yılında **Anti-komintern pakt** kurulmuştur. 1941 Ağustosunda İngiltere ile Birleşik Amerika, Atlantik Antlaşması'nı imzalayacaklardır. Sovyetler Birliği ise, Temmuz 1941'de İngiltere ile askeri bir anlaşma yapmış; aynı yılın Eylül ayında da Atlantik Antlaşması'na katılmıştır. 1942 yılının Ocak ayında da Büyük Britanya, Birleşik Amerika, Sovyetler Birliği, Fransa ve öbür anti-faşist devletlerin katılmasıyle **Anti-faşist koalisyon** meydana gelecektir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta Birleşik Amerika olmak üzere emperyalist devletler öncelikle sosyalist ülkelere

ve hemen ardından özgürlük ve bağımsızlıkları için mücadele eden halklara karşı açıkça saldırgan askeri bloklar oluşturdular. 1948 yılında kurulan **Amerikan Devletleri Örgütü**, 1949 yılında kurulan **Kuzey Atlantik Paktı** yada **NATO**, 1951 yılında kurulan **Orta Amerika Devletleri Örgütü**, 1954 yılında kurulan **CEATO** ve Bağdad Paktı'nın çöküşünden sonra onun yerine 1959 yılında kurulan **CENTO**, söz konusu saldırgan blokların en önde gelenleridir.

Askeri blokların yanı sıra, pek çok ikili askeri anlaşma da imzalanmıştır. Hemen hepsi halkların onayı alınmaksızın ve onlara en ufak bir bilgi verilmeksizin yapılmıştır bu ikili antlaşmalar. Düşünülsün ki bugün sadece Amerika Birleşik Devletleri tam 42 devletle üç yüzü aşkın ikili anlaşma yapmış bulunmaktadır!

Emperyalist devletler, bütün bu askeittifaklar ve ikili anlaşmalar sayesinde, üye devletlerin bağımsızlık ve özgürlüklerini geniş ölçüde kısıtlama olanağına kavuşmuş ve onları bir çok alanda kendilerine bağımlı kılmayı başarmışlardır. Nitekim emperyalist askeri bloklara üye ülkelerde halk yığınları, söz konusu antlaşmalardan kurtulmak için yıllardan beri mücadele vermektedirler.

NATO'nun Avrupa barışını açıktan açığa tehdide başlamasından ve özellikle de bu pakta sıkı sıkıya bağlı olan Paris Antlaşması'nın imzalanmasından sonra sosyalist devletler de kendi aralarında örgütlenmek zorunda kalarak 1955 yılında **Varşova Paktı**'nı kurdular. Bu antlaşma Avrupa barışını ve sosyalist ülkeleri savunmak, gerici emperyalist çevrelerin saldırganlık heveslerini kursaklarında bırakmak amacıyla imzalandı.

Burada tarihe mal olmuş ünlü bir sahneyi hatırlatmadan edemeyeceğiz :

Kuzey Atlantik Paktı'nın kuruluşu resmen açıklandıktan sonra Stalin, Moskova'daki Fransız büyükelçisini Kremlin'e çağırır; ve kendisine, son derece kibar, güleryüzlü bir edayla, böyle bir «yeni antlaşma»ya niçin gerek duyduklarını sorar. Büyükelçi, Fransızlara özgü söz cömertliği içinde Stalin'e ve konuşmada hazır bulunan Molotov'a «ispat» eder ki bu pakt, en ufak bir saldırganlık emeli taşımayan bir savunma ve yardımlaşma paktıdır. Büyükelçiyi sonsuz bir dikkatle dinlemiş olan Stalin, Molotov'a döner

— Sevgili Mihayloviç.. der. Fransız dostumuzu sen de işittin; ve eminim, sen de tıpkı benim gibi inanmışsındır ki bu paktın saldırganlıkla en ufak bir ilişkisi yok! Bir dostluk paktı bu, bir kardeşlik, bir insanca yardımlaşma antlaşması.. Peki öyleyse biz ne bekliyoruz, sevgili Mihayloviç Yarından tezi yok başvur, o pakta bizi de alsınlar!.

Ve ekleyelim Uluslararası **detant** yaygınlık kazandıkça askeri blokların önemi de azalmaktadır.

askeri demokrasi (Fr. démocratie militaire, İng. military democracy) Toplumların ilk siyasal örgütlenme biçimlerinden biri. - **Klan** sisteminin yıkılışı ile devletin ortaya çıkışı sırasında beliren bu rejimi, İ.Ö. XII. - IX. yüzyıllar arasında uzanan Homeros çağında Eski Yunanlılar, İ.Ö. VIII. - VI. yüzyıllar arasında uzanan krallık çağında Eski Romalılar uygulamışlardır. İskitler, Keltler, eski Germen kabileleri ve Normandiyalılar da askeri demokrasiyi uygulayan topluluklar arasında yer alırlar.

Terim olarak ilkin Amerikalı etnoloji bilgini Lewis Henry Morgan tarafından *Ancient Society* (İlkel Toplum, 1877) başlıklı yapıtında kullanılan askeri demokrasinin temel özellikleri şunlardır: Giderek şeflerin, komutanların ve din adamlarının elinde toplanan iktidar çok geçmeden soyaçekim yoluyle el değiştiren bir kurum haline gelir; yağma uğruna girişilen savaşlar sürekli bir sanat durumuna girer; birtakım ayrıcalıkları olan bir askeri kast ortaya çıkar. Böylece Klan (yada, Morgan'ın deyişiyle **gens**) sisteminin yönetici organları, «halk iradesinin araçları olmaktan çıkıp halkı yöneten ezen kendi başına buyruk organlar haline gelirler» (Marx-Engels *Seçilmiş Yapıtlar*, cilt II, s. 314).

askeri komünizm (Fr. communisme militaire, İng. military communism) 1918 - 1920

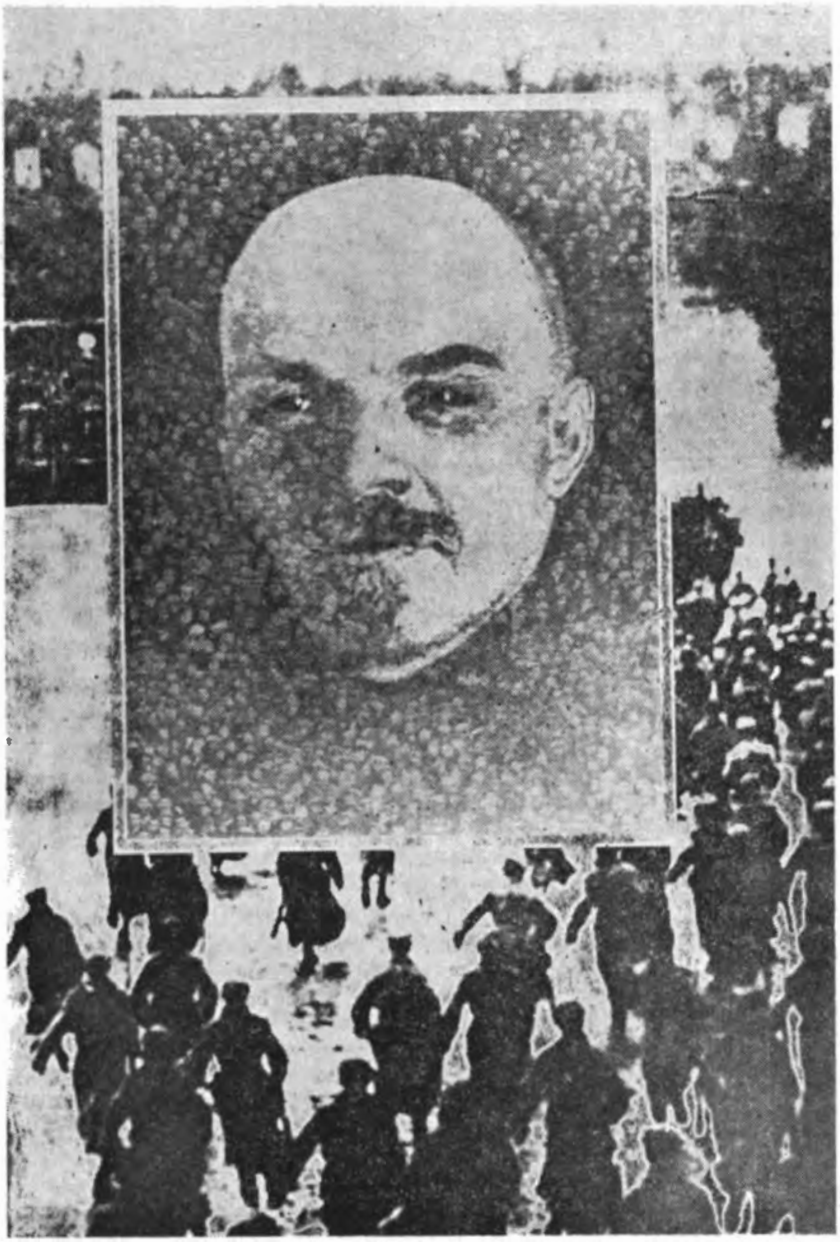

askeri komünizm *döneminde LENİN, en köklü esin kaynağı halk yığınlarıyle içiçe..*

yılları arasındaki iç savaş döneminde ve emperyalist devletlerin genç Sovyet Ülkesine askerî müdahaleye girişikleri sırada, Sovyet hükümetinin güttüğü ekonomi politikası. Askerî komünizmin bellibaşlı nitelikleri şunlardı

— Tarımsal ürün fazlasının devlet tarafından alınması.

— Serbest alım-satımın kaldırılması ve kentle köy arasında ürün mübadelesinin uygulanması.

— Yiyecek ve giyeceklerin askerî usulle dağıtılması.

— Özel ticaretin tamamıyle yasaklanması.

— Sanayi üzerinde tam ve kesin kontrol kurulması.

— Üretimin savunma ihtiyaçlarının emrine verilmesi.

— «İşlemeyen dişlemez» ilkesi gereğince herkesin çalışmakla yükümlü kılınması.

Bu durum, sosyalist toplum gelişmesinin zorunlu bir evresi olmayıp, o günkü olağanüstü koşulların bir sonucuydu. Nitekim 1921 yılında kaldırılan eskerî komünizmin yerini **NEP**, yani **Yeni Ekonomi Politikası** aldı.

Askerî komünizm'e, bazan, **savaş komünizmi** de denilmektedir.

askerî misyon (Fr. resrésentation militaire, İng. military resresentation): Belli bir süre için dış ülkelere yollanan resmî askerî temsilciler. Amerika Birleşik Devletleri, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir çok ülkeye çok sayıda askerî temsilci göndermekte ısrar edegelmiştir. Söz konusu misyonların açıklanan resmî ödevi, «askerî işbirliği programları»nın gerçekleştirilmesine yardım etmektir. Oysa bu misyonlar, aslında, gittikleri ülkede devletin politik ve ekonomik hayatını baskı altında tutmak, gerici güçlerin iktidara gelmesini sağlamak, ilerici güçlerin iktidara gelmesine engel olmak ve hattâ bu amaçla askerî darbeler esinlemekle görevlidirler.

Askerin Baladı (1959) Grigori Çukray'ın Valantin Ejon tarafından hazırlanan bir senaryo üzerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini ortaklaşa olarak Vladimir Nikolayev ile Eva Savliyeva'nın yaptıkları filmin başrollerini V. İvaşov, J. Prokorenko, A. Maksimova, N. Kuçov ve E. Urbanski paylaşmaktaydılar.

Henüz on dokuz yaşında bir asker (V. İvaşov), İkinci Dünya Savaşı sırasında tek başına iki Nazi tankını mücadele dışı bırakmayı başarınca, generalinden (N. Kruçov) altı günlük bir izin alır. Son derece güç koşullar altında yaptığı bir yolculuk sırasında bir genç kızla tanışır; ve bir dizi olay sonucunda derin bir aşkla bağlanır o genç kıza (J. Prokorenko). Ama hep öylesine acelesi vardır ki adresini bile öğrenmeksizin ayrılır sevgilisinden; ve evine gelir: İzni sona erdiğinden dolayı, annesini

Grigori ÇUKRAY'ın üstün başarıyla gerçekleştirdiği **Askerin baladı***'ndan bir plan..*

kucaklayıp öper öpmez cepheye dönmek zorundadır.

1960 Cannes Film Festivali'nde ödüllendirilen film, romantik doğrultuda gerçekleştirilmiş bir yapıttır Savaşı, savaşın kahramanca ve iğrenç yanlarını, hattâ alçaklıklarını basit askerin gözüyle gösteren ince bir duyarlıkla işlenmiştir. Filmin en etkili sekanslarını sıralamakla yetinelim: Kahramanın tankları burnunun dibinde görünce kapıldığı korkunç panik, asker kocasını aldatan bir kadınla karşılaşması, delik deşik yollarda yapılan kamyon yolculuğu, tıklım tıklım dolu trenlerde başlayan ve birdenbire yarım kalan büyük aşk, anneyle son karşılaşma.

Filmi konusunda şöyle yazıyor ünlü rejisör Çukray:

«Ben bu yapıtta sizlere arkadaşlarımdan... yani okul çağında askerliğe çağrılan insanlardan söz etmek istedim. Kahramanımın nemenem bir adam olduğunu göstermek istedim olanca açıklığıyle. Savaş sahnelerini özellikle sokmadım filmime: Savaştan daha iyi nefret etmenizi sağlamak için..»

askerî üsler sistemi (Fr. système des bases militaires, İng. system of military bases) Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisine bağımlı olan ekonomik bakımdan güçsüz yabancı devletlerin topraklarında kurduğu kara, deniz, hava ve roket üsleri ile radar istasyonları ve silâh, donatım ve benzin depolarından oluşan bütünsel yapı. Amerikan emperyalizmi, öbür emperyalistlerle ele, önce çeşitli ülkelerde, sonra da giderek bütün dünyada askerî üsler aracılığıyle kendi egemenliğini kurma ve başta Sovyetler Birliği olmak üzere bütün sosyalist ülkeleri askerî bir çember içine alma amacındadır Ama sosyalist sistemin gittikçe artan gücü ile sosyalist ülkelerin barışçı politikası bir yandan, Amerikan üslerinin bulunduğu ülkelerdeki emekçilerin bağımsızlık mücadelesi öbür yandan, bu egemenlik stratejisini büyük ölçüde baltalamakta ve olanakdışı kılmaktadır.

askerleştirme (Fr. ve İng. militarisation) Askerî gücü, ulusun bütün bellibaşlı karar organlarını etkisi ve hattâ düpedüz egemenliği altına alacak şekilde geliştirip yaygınlaştırma. - Askerleştirme terimi, «orduya dayanan yada ordudan kaynaklanan siyasal sistem»leri belirten **militarizm**'le yakın anlamlıdır; ama gene de iki terim arasında önemli bir nüans farkı vardır Militarizm, sürekli bir rejimi dile getirir; yani belirli bir toplumsal dönemi damgalar Oysa askerleştirme, günün koşulları sonucunda en demokratik ülkelerde bile geçici olarak başvurulabilecek bir metoddur

Militarizm'e yakın düşen geniş anlamında askerleştirme, sömürücü devletlerin askerî güçlerini sömürücü amaçlarla durmaksızın arttırma politikalarını dile getirmektedir. Bu anlamda militarizm, emperyalizmin en büyük dayanağıdır; ve gerek ülke içinde sömürülen yığınların direnişini kırmağa, gerekse istila savaşlarının vurucu güçlerini hazırlamağa yönelir.

Militarizm terimi, ilk kez, Napoléon III'ün gerici askerî diktatoryasını belirtmek üzere, 1860 yıllarında kullanılmıştır.

Siyasal bir eğilim olarak militarizm, bütün sömürücü toplumlarda gelişmemiş bir halde, gizilgüç halinde vardır Ama kapitalizmle birlikte ve hele kapitalizmin genel bunalımı döneminde, çığ gibi büyümüştür bu akım. Nitekim çağdaş kapitalist devletlerde militarizm, tüm ekonomik, politik ve toplumsal hayatın, gerici generallerle aske-

rl üretimden büyük kazançlar sağlayan kapitalistlerin, emperyalist tekellerin, silâh tüccar ve komisyoncularının, askerî siparişlerden milyonlarca lira rüşvet alan politikacı ve bürokratların çıkarlarına uygun şekilde düzenlenmesine yolaçmaktadır. Bu bakımdan militarizm, gerici burjuva düzeninin çökmekte olduğunu da belirler.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya, Japonya ve İtalya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Amerika Birleşik Devletleri ve irili ufaklı uyduları, militarizmin en korkunç örneklerini vermişlerdir. Günümüzde ise, evrensel militarizmin ve gericiliğin merkezi Amerika Birleşik Devletleri'dir

Gerçekten de bugün Amerika'da kümelenmiş bulunan emperyalist çevreler silâhlanma yarışını körüklemekte; dünyanın çeşitli bölgelerinde savaş ocakları alevlendirmekte; art arda askerî bloklar oluşturmakta; bir çok ülkede askerî üsler kurmakta; ve halkların barış özlemini hiçe sayarak, «soğuk savaş»ı hortlatmak, «psikolojik savaş»ı kızıştırmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Öyle ki bugün Amerika Birleşik Devletleri'nin ve uyduları ile müttefiklerinin devlet bütçelerinin hemen hemen yarısı dolaysız yada dolaylı bir şekilde askerî harcamalara gitmektedir.

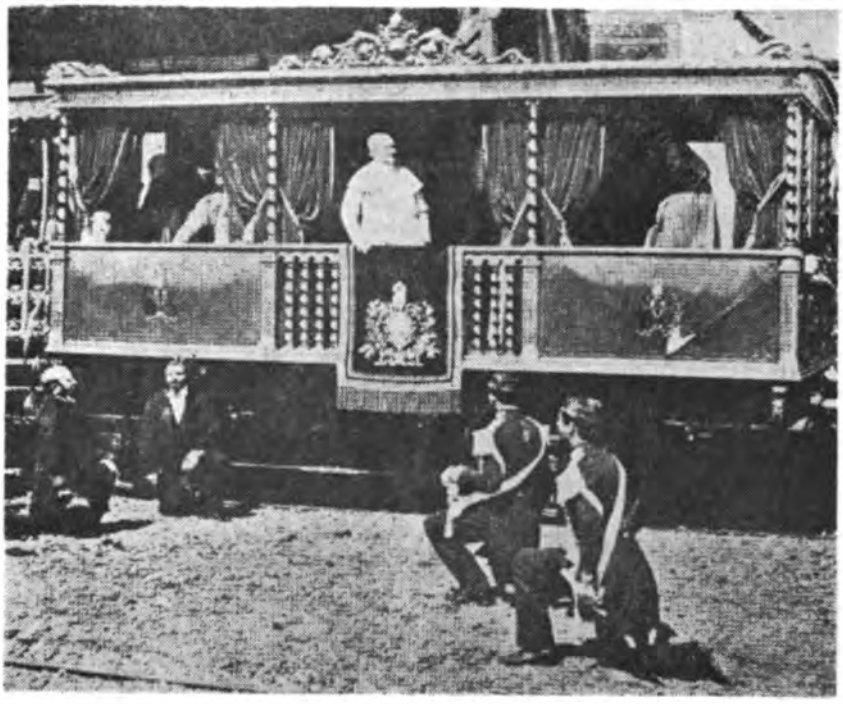

militarizm'in ünlü temsilcilerinden Fransız imparatoru Napolyon III, Kilise'nin desteğini daima yanında buldu Papa Pius IX. Fransız diktatörünün onun için özel olarak yaptırdığı trende..

askersizleştirilmiş bölge (Fr. région démilitarisée, İng. demilitarized region) Bir devletin, uluslararası bir anlaşma gereğince, ülkesinin bir kesiminde asker ve silâh bulundurmasının ve savaş endüstrisi kurmasının yasaklanması. - Silâhsızlandırılmış, askerden ve sllâhtan arıtılmış bölge de diyebiliriz buna. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, uluslararası Versay Barış Antlaşması'nın emredici hükmü uyarınca Almanya'nın Ren bölgesi askersizleştirilmişti. Hitler, 1936 yılında bu antlasmayı çiğneyerek Ren bölgesini yeniden silâhlandırdı ve Fransa'ya karşı bir saldırı yuvası haline getirdi.

askersizleştirme (Fr. démilltarisation, İng. demilltarization) Askerden arıtma yada, daha genel bir deyişle, silâhsızlandırma. İki yada daha çok devletin karşılıklı olarak askerî güçlerini azaltmaları anlamına gelen bu terim, aynı zamanda, bir belirli devletin, ülkesinde askerî güç, askerî üs bulundurmasının ve savaş endüstrisi kurmasının uluslararası bir anlaşmayla tamamen yada kısmen yasaklanması anlamına da gelmektedir.

ASKLEPİADES (İ.Ö. II. - I. Yüzyıl) Eski Yunan hekimi. Bitinya'da Prusa şehrinde (bugünkü Bursa) doğduğu söylenen hekim, dünya görüşü bakımından Epikuros felsefesine bağlıdır. İ.Ö. 91 yılında Atina'dan Roma'ya göçmüş ve orada önce retorik okutmuş, sonra hekimlik yapmağa başlamıştır. Kısa zamanda büyük bir ün kazanan Asklepiades, hastalıkların nedenini açıklama konusunda Hipokrates'e karşı **atom teorisi** doğrultusunda yapıtlar vermiştir. Özellikle kronik hastalıklar üzerinde duran hekim, tetanos ve malarya hastalıklarını en ince ayrıntılarıyla inceleyip açıklamıştır. Sağlıklı yaşamak konusunda beden eğitiminin, masajın ve ölçülü yiyip içmenin büyük bir rol oynadığını belirten Asklepiades'in, hastaların **cito, tuto, iucunde** (hızla, güvenle, gönül rahatlığı içinde) tedavi edilmesi gerektiği şeklindeki sözü çok ünlüdür.

ASKLUND Lars Erik Joseph (Stockholm 1908) İsveçli şair ve yazar. Bir işçinin gayri meşru oğlu olan Asklund, ilkin, sade bir anlatımla kendi çevresinden aldığı konuları işlemiştir. Daha sonra da ***Stad i Norden*** (Kuzeydeki Kent, 1941), ***Fattigkrans*** (1943), ***Manne*** (1949), ***Mormon Boy*** (1951) ve ***Kvarteret Venus*** (1957) gibi, sosyal eleştirel yanı ağır basan ve özellikle de Stockholm'dekl proleter gençliğin yaşayışını dile getiren hikâye ve romanlar yayınlamıştır. Çocuk kitapları da kaleme almış olan yazarın, gene Stockholm hayatını küçük tuşlarla canlandıran mensur şiirleri, ***Prosadikter*** (1958) adı altında yayınlanmıştır.

ASMAİ Ebu Said (Basra - 740 / Basra - 823) - Arap dil bilgini. Çağının bütün bilgilerini öğrenmiş olan ve güçlü belleğiyle efsanesel bir ün kazanmış olan bilgin, özellikle Arap dili lehçeleri üzerindeki incelemeleri ile, bugün bile başvurulan sağlam ve bilimsel bir yapıt ortaya koymuştur. Harunürreşid tarafından Bağdad'a çağrılmış ve hükümdarın oğluna ders vermiştir. Bilginin eski Arapça metinleri ve şiirleri bir araya toplayarak oluşturduğu antolojiler ***Asmaiyat*** adıyla tanınmıştır. Ayrıca, ***Kitab-ül lügat***, ***Kitab-üssıfat*** ve ***Kitab-ül-iştikak*** gibi ünlü yapıtların yazarıdır.

ASMARİN Nikolay İvanoviç (Yadrin - 1870 / Kazan 1933) Rus dil ve türkoloji bilgini. Çocukluğundan beri Çuvaş Türkleri arasında yaşayan, dolayısıyla da Çuvaşların dilini, folklorunu, törelerini ve etnografyasını derinden öğrenmek olanağını bulan bilgin, önce Kazan Üniversitesi'nde profesörlük yaptıktan sonra 1929 yılında Sovyet Bilimler Akademisi üyeliğine seçilmiştir. Kazan, Volga, Kafkas ve Bakû Türk lehçeleri üzerine de sayısız araştırmaları bulunan bilginin asıl uzmanlığı Çuvaş dilindedir ve bu alanda, ***Materialı dlya izsledovaniya çuvaşskogo yazıka*** (Çuvaş dilinin incelenmesi için malzeme, 1898), ***Bolgari i Çuvaşi*** (Bulgarlar ve Çuvaşlar, 1902) ve ***Slovar çuvaşskogo yazıka*** (Çuvaş dili sözlüğü) isimli yapıtları kaleme almıştır. Özellikle, kırk yıl süren bir çalışmanın ürünü olan bu son yapıt, 1927-1941 arasında on altı cilt olarak yayınlanmıştır.

ASMUS Valantin (Odesa - 1894) Sovyet düşünürü. Moskova Üniversitesi'nde felsefe ve mantık profesörlüğü yapan düşünür, ***Mantık*** (1947) ve ***Reddin Mantık Teorisi*** (1954) adlı yapıtlarıyle ün kazanmıştır.

ASNYK Adam (Kalisz - 1838 / Krakovi 1897): Polonyalı şair ve yazar. XIX. yüzyıl Polonya edebiyatını ve siyaset hayatını etkisi altında bırakmış en önemli kimselerden birl olan Asnyk, varlıklı bir aileden yetişmiş ve iyi bir öğrenim görmüştür. Kendisinden önceki kuşağın romantik yazarları gibi davranmayan şair, henüz bir öğrenciyken siyasal mücadeleye atılmış ve ateşli bir yurtsever olarak ün kazanmıştır. Ulusal bağımsızlığın elde edilmesi amacıyla kurulmuş bir gizli derneğe üye olduğu gerekçesiyle 1860 yılında hapsedilen Asnyk, bir yıl sonra, Paris'e ve ardından da Londra'ya gitmek üzere Polonya'dan ayrılacak; ama 1863 ayaklanmasına katılmak için yeniden Varşova'va dönecektir. Yazar, aynı yıl kurulan Ulusal Polonya Hükümeti'nde görev almıştır. Ayaklanmanın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Asnyk, önce İtalya'ya, oradan da Almanya'da Heidelberg kentine geçmiştlr. Yazar, 1870 yılında Krakovi'de yerleşmiş ve edebiyat alanındaki çalışmalarının yanı sıra siyasal etkinliğinl de sürdürmüştür. Asnyk tarafından 1882-1894 yılları arasında çıkarılan **Nown Reforma** (Yeni Reform) adlı dergi, tutucularla llberaller arasındakl çatışmada önemli blr rol oynamıştır.

Asnyk, bir çok plyes ve roman yazmıştır. Ama asıl ününü ve etkisinl, şllrlerlne borçludur. Gerçekten de, 1864 yılından ltlbaren çeşitli dergllerde yayınlanan bu şlirler, o çağın havasına ve özlemlerlne uygun düştüklerl için, geniş halk yığınları tarafından çok sevilmiş ve dillere destan olmuşlardı. Asnyk, bu şlirlerinde genel olarak, yurtseverliğl, özgürlük aşkını ve doğanın görkemlnl dile getirmlştir. Şekll ve lşçilik bakımından usta blr sanatçı elinden çıktıkları daha llk bakışta belll olan bu şllrlerde, felsefl düşüncelerin ve toplumsal sorunların da geniş bir yer kapladığı görülür. ***Podrozny*** (Geziler), ***Daremne zale*** (Beyhude Tasalar) ve özellikle de ***Nad glebiami*** (Uçurumlar Üzerinde, 1864) adlı şllr kitapları çok ünlüdür. Piyesleri arasında, yurtseverllk konusunu lşlediği ***Bracia Lerche*** (Lerche Kardeşler, 1888), ***Zyd*** (Yahudl, 1875) adlı dramları ve ***Gatazka Heliotropu*** (Günçiçeği Dalı, 1868) adını taşıyan güldürüyü özellikle saymak gereklr. Asnyk, ayrıca, Galiçya'da blr **Halk Okulu Derneği** de kurmuş ve böylece Polonya'dakl yoksul sınıfların kültür düzeyinln yükselmesine etkill blr şeklide katkıda bulunmuştur.

ASOKA (İ.Ö. III. yüzyıl) Hint hükümdarı ve filozofu. Ünlü hükümdar Şandragupta'nın torunu olan Asoka, İ.Ö. 264-226 yılları arasında saltanat sürmüştür. Tıpkı dedesl gibl son derece tutkulu ve tantana düşkünü blr kimse olan ve dedesi tarafından girlşllen Hindistan blrlığini kurma lşini yüklenen hükümdar, İ.Ö. 250 yılına doğru, bugünkü Kalkütta lle Madras arasında uzanan Kalinga ülkesini fethe çıkmıştır. Kalingalıların direnmesi üzerine patlak veren büyük savaşta, düşmanlarının yüz bin ölü vardlğini gören Asoka, derin bir plşmanlık ve dehşete kapılarak ömrü boyunca hiç bir savaş yapmamağa karar verdlğl gibl, bundan böyle bütün lnsanların da hlç bir zaman savaşmamasını sağlamak üzera, **gönülleri fethetme** ve **ahimsâ** anlayışına bağlanmıştır. Büyük düşünürün **Budizm**'i seçerek barışçı bir politika gütmeğe koyulması da bu çağa rastlamaktadır. Böylece, Buda dlninin güneyde Malezya, Seylan ve Endonezya'ya kadar, kuzeyde de Tibet ve Nepal'i aşarak Çin'e kadar yayılması olanağı doğmuştur. Eski tapınakları onartıp güzelleştiren Asoka, blr yandan da yeni tapınaklar yaptırmış ve Buda sanatının gelişmesine büyük çapta hizmet etmiştir.

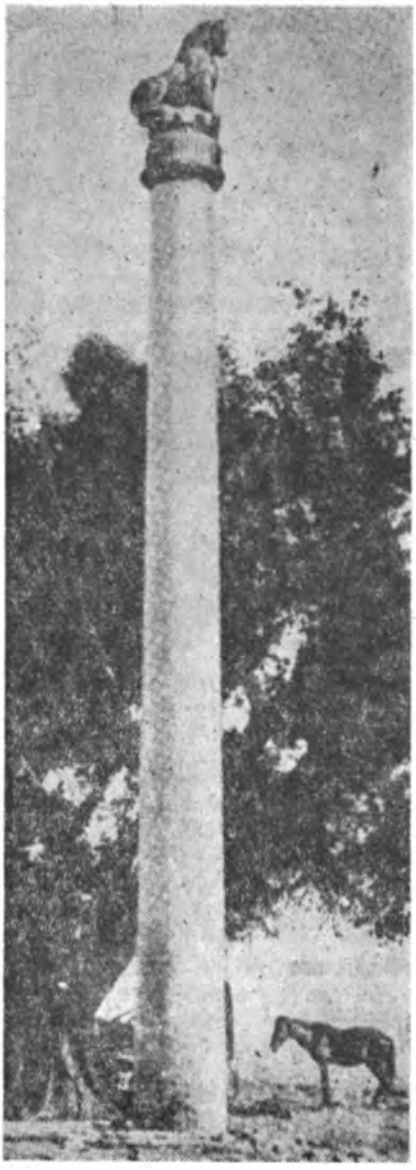

Hindistan'da bütün önemli yol kavşaklarında ve kilit noktalarda dikili ASOKA sütunlarından biri..

Ama hükümdarın adını asıl ölümsüzleştiren yapıtı, bütün imparatorluğu boyunca kayalar ve sütunlar üzerine kazdırdığı **Asoka yazıtları** olmuştur. Hint kazıtlarının hemen hemen en eskilerini meydana getiren ve Sanskritçenin yaygınlaşmasından önceki Orta Hint lehçeleriyle kaleme alınmış olan bu yazıtlarda, liberal bir din anlayışının yanı sıra, insan sevgisinl temel alan birtakım kuralların da dile geldiğini görmekteyiz.

Nltekim, her türlü şiddet gösterisinden özenle kaçınan Asoka, uyruklarına, esritici lçkiler kullanmayı ve hayvan kurban etmeyi bırakmaları yolunda öğütler vermekte; bununla da yetinmeyerek, etyemezliği bir ilke şeklinde benimsemelerini istemekteydi. Ünlü hükümdarın adı, aynı zamanda, **Dokuz Bilinmeyenler** diye anılan ve tarihin en kudretli gizli derneği olduğu söylenen efsanevi blr toplulukla da ilgilidir.

ASPAZIJA (Zalenieku Dauksas 1868 / Dubultl 1943) Letonvalı şair ve plyes yazarı. Asıl adı **Elza Rozenberga** olan kadın yazar, kocası ünlü sanat ve eylem adamı Raînls'le birlikte, yurdunun fikir ve devrimci sanat hayatında çok önemli bir rol oynamıştır. Bu yolda siyasal mücadeleye de atılmış olan yazar, hem edebiyat ve hem de toplum hayatında köklü değişiklikleri gerçekleştirmeyi amaçlayan **Jauna Strava** (Yeni Akım) adlı birliğin üyesi olacak ve başlangıçta bağlandığı romantlk anlayıştan uzaklaşarak toplumcu bir eleştirl anlayışına yönelecektir. ***Zaudetas tiesibas*** (Yitmiş Haklar, 1892), ***Sidraba skulrauts*** (Gümüş Peçe, 1904) ve ***Zeltite*** (Sarışın Kız, 1907) adlı piyesleri, bu yenl anlayışın başarılı örnekleri arasında yer alır.

Kadın haklarının elde edilmesi için de mücadele etmiş olan Aspazija insan ve yurt sevgisine ilişkin konuları başarıyla işlediği şiirlerlnl, ***Astern laika*** (Yıldızçiçeği Çağı, 1927) ve ***Dveseles celuojums*** (Bir Ruhun Gezisi, 1933) adlı kitaplarında bir araya getirmlştir.

ASPELİN Juhana Reinhold (1842 - 1915) Fin arkeoloji bilgini. Üniversitelerde profesörlük yapmış ve akademl üyeliklerinde bulunmuş olan bilgin, Fin-Ugor boylarının folkloru ve tarihl hakkındakl önemll incelemeleriyle ün kazanmıştır. Daha sonra Türk-Altay tarihsel yapıtlarıyla llgill araştırmalar yapmış; Yenisey ve Orhun yazıtlarını incelemeye gönderilen kurulun başkanlığında bulunrnuştur. Bu bilimsel çalışmaları, yazıtların okunmasını kolaylaştırmıştır. Bilgin, Orta Asya'da çeşitli bölgelerde raslanan kayalara kazılmış eskl Türk resimlerini de inceleyerek, elde etmiş olduğu sonuçları ***Types des peuples de l'ancienne Asie Centrale*** (Eskl Orta Asya halk tlplerl, 1890) lsminl taşıyan araştırmasında açıklamıştır.

ASPLUND Erik Gunnar (Stockholm - 1885 / Stockholm 1940) İsveçli mimar Stockholm Yüksek Teknik Okulu'nda ve Güzel

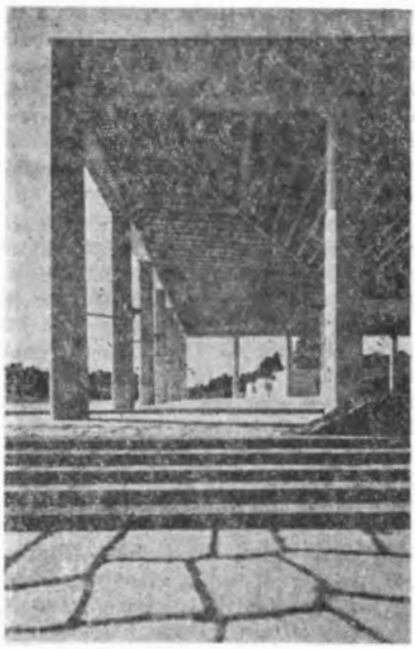

ASPLUND'dan iki başyapıt : **Stockholm Sergi pavyonu ve Krematoryum.**

Sanatlar Akademisi'nde öğrenim gördü. Mimarlık karyerinin ilk döneminde, İtalya ve Yunanistan'a yapmış olduğu gezilerdeki izlenimlerinin de etkisinde kalarak, arınmış bir klasik anlayışla, geleneksel üslûp doğrultusunda yapıtlar gerçekleştirdi. Bunların en önemlileri, *Woodland kilisesi* (1918-1920) ile *Skandia sineması* (1922 - 1923) ve *Stockholm Kent Kitaplığı* (1924-1927)'dır.

Bu son yapıyle birlikte Asplund'un modern mimarlık akımına yaklaştığına tanıklık ediyoruz. Nitekim sanatçı, 1930 yılında gerçekleştirdiği *Stockholm Sergi pavyonu* ile karyerinin ikinci ve asıl önemli dönemini başlatacaktır. Çok geçmeden, **işlevcilik** yada **fonksiyonalizm** akımının ülkesindeki önderi durumuna gelen Asplund, bir dizi başyapıt yaratmıştır. Bunların en önemlileri arasında, Stockholm'daki *Devlet Bakteriyoloji Laboratuvarı* ile gene Stockholm'da Güney Mezarlığı'na yaptığı *Krematoryum*'u sayabiliriz. Özellikle, mimarın ölümünden hemen önce tamamladığı bu son yapı, Asplund'a özgü sadelik-yararlık-güzellik anlayışını yetkin biçimde dile getirmektedir.

ASQUİTH Anthony (Londra - 1902 / Londra - 1968) İngiliz film yönetmeni. Asquith, 1930 yıllarında gerçek bir atılıma geçen İngiliz sinemasının Alfred Hitchock'la birlikte en önde gelen siması olmuştur. Bu zarif üslûplu ve derinlemesine gerçekçi rejisörün bellibaşlı özelliği de hem belgesel filmlere, hem de konulu filmlere daima ulusal bir açıdan yaklaşması olmuştur. 1906-1916 yılları arasında Büyük Britanya başbakanlığını yapmış olan ünlü devlet adamı Lord Asquith'in oğludur İlk başarısını, 1917 yılında Çanakkale boğazında geçen bir olayı canlandırdığı *Tell England* (İşte İngiltere) adlı yarı belgesel filmle kazanmıştır. Asquith, 1931 yılında gerçekleştirdiği bu ilk önemli yapıttan sonra örneğin *Moscow Nights* (Moskova Geceleri, 1936) gibi tiyatro yanı ağır basan birtakım filmler çevirdikten sonra gene aynı doğrultuda büyük yazar Bernard Shaw'un *Pygmalion*'unu beyaz perdeye uyarladı. Daha sonra sinema sanatındaki gelişimin biraz gerisinde kalan ama gene de bilinçli ve zekice filmler vermeğe devam eden Asquith, bu arada, *The Way to the Stars* (Yıldızların Yolu, 1945) adlı bir başyapıt yaratmaktan da geri kalmayacaktı. Bu filmi bir dizi insancıl ve barışçıl cömert yapıt izledi. Söz konusu yapıtların en bellibaşlılarını sıralamakla yetinelim: Robert Donat ile Cedric Hardwicke'nin başrollerini paylaştıkları *The Winslow Boy* (Winslow Kralа karşı, 1948); konusunu Oscar Wilde'dan aldığı ve başrollerini Micheel Redgrave ile Joan Greenwood'a oynattığı *The Importance of being earnest* (İnsan tutarlı olmalı, 1952); büyük bir barış çağrısı olan *The Young Lovers* (Genç Âşıklar, 1955); *Orders to kill* (Vur Emri, 1958); *The Millionaress* (Milyoner Kadın, 1960); *Guns of Darkness* (Sınıra yedi saat kala, 1963) ve *Rolls Royce* (1965).

Anthony AQUİTH, **Milyoner kadın'ın** *çekimi sırasında Sophia Loren'le.*

Eddie Albert, ASQUİTH'in 1958 yılında çevirdiği **Vur emri'nin bir sahnesinde.**

Asrî Zamanlar yada, bugünkü deyişle, **Modern Çağ** (1936) Charlie Chaplin'in bizzat hazırladığı senaryo üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü Totheroh ve İra Morgan'ın yaptıkları, müziğini gene bizzat Chaplin'in bestelediği filmin başrollerini, dâhi sinema adamının yanı sıra Paulette Goddard, Chester Conklin, Stanley Stanford, Allan Garcia, Hank Mann, Lloyd İngraham, Henry Bergman ve Wilfred Lucas paylaşmaktaydılar.

Chaplin'in eşsiz başyapıtları arasında yer alan filmin konusu alabildiğine basittir : Büyük bir fabrikaya işçi olarak giren Şarlo, çok geçmeden işsiz kalır.

Bellibaşlı olmayan bölümü olmadığı için filmin sadece unutulmaz bölümlerini sıralamakla yetiniyoruz: Zincirleme emek tekniğiyle çalışan Şarlo, işi çok geçmeden alt üst eder, herşeyi biribirine karıştırır; patron (Allan Garcia), bütün fabrikayı çalışma odasından televizyon aracılığıyle gözler ve denetler; «yemek yedirme makinası»nın ilk tanıtma gösterisi feci bir bahtsızlıkla sonuçlanır; zincirleme çalışma sonucu «fırtlatan» Şarlo, vahşi hayvanlar gibi dansetmeğe koyulur; İşçiler greve girdiğinde işsiz durumda olan Şarlo, yanlışlıkla yerden bir bez alır, bir kızıl bayraktır bu, ve Şarlo bir ajitatör olarak tutuklanır; hapisane hayatı, zengin bir kadının ziyareti ve Şarlo'nun anlaşılmaz konuşması; hapisten çıkan Şarlo'nun, bir

Asri zamanlar'ın son planı : ŞARLO gene yollarda, ama bu kez tek başına değil..

beceriksizlik sonucu koca bir gemiyi denize indirmesi; Şarlo'nun, fırından ekmek çaldığı için polis tarafından kovalanan «kız çocuk»la (Paulette Goddard) karşılaşması; cebinde meteliği olmadığı halde «kız»ı alıp pahalı bir restorana götürmesi ve enfes bir ziyafet çekmesi; «kız»la birlikte küçük bir barakaya yerleşme; Şarlo'nun yeniden işe girişi ve bir başka emekçi arkadaşıyle birlikte dev gibi bir makinayla boğuşması; Şarlo'nun gece bekçisi olduğu bir mağazada, kendisini bekleyen binbir tehlikeden habersiz giriştiği patinaj gösterisi; «kız»la birlikte bir kabarede söylenen şarkı; ve gene «kız» la birlikte, bitip tükenmek bilmeyen bir yolda uzaklaşmaları..

Filmin gerçek teması, sıraladığımız sekansların içeriğinden kolayca anlaşılacağı gibi zincirleme emektir, makina uygarlığıdır, işsizlliktir, evrensel ekonomik bunalımdır; kısacası, 1930'larda başlayan «modern çağ» dır. Filmin en ibret verici bölümü de, ünlü «yemek yedirme makinası»nın tanıtıldığı bölümdür. Bu bölümde, kobay ve kurban olarak karşımıza çıkmaktadır Şarlo. Şöyle ki, bir mucit yeni buluşunu gelir sunar fabrikanın patronuna Söz konusu buluş olan yemek yedirme makinası, zincirleme emek koşullarıyle bütünleşerek işletmeye zaman, yani para kazandıracaktır. Tıpkı bir elektrik iskemlesine oturtulur gibi zorla oturtulup bağlanmıştır iş iskemlesine Şarlo; ve yemek yedirme makinasına bağlanmıştır. Makina çalıştırılır ve ilkin herşey yolunda gider. Ama çok geçmeden bozulur makina; mısır püskülüyle burnunu zedeler kahramanımızın, kaynar çorbayı pantalonuna boşaltır, yemek bitince ağzını kibarcacık silmek için ayarlanmış tamponla da suratına art arda şamarlar indirir. Ve mutluluğu için çalışılan küçük adam, dehşet ve acı içinde haykırmağa koyulur. Ürün fazlalarının yarı aç insanlar tarafından denize döküldüğü 1930'ların makinalar sayesinde uygar dünyası budur işte..

Bir buçuk milyon dolara mal olan film, Birleşik Devletler'de çok soğuk karşılanacak ve beş yüz bin dolar zarar edecekti. Bu da yetmiyormuş gibi «kızıl propaganda» yapmakla suçlanarak bazı Amerikan kentleriyle Roma ve Berlin'de gösterilmesi yasaklanacaktı. Buna karşılık *Asri Zamanlar*, başta Paris, Londra, Moskova olmak üzere Batılı kentlerde büyük başarı kazandı.

Film, sesliydi ama sözlü değildi. Ses olarak müziği vardı sadece. Müzik de, şarkıları türlü dillerden alınma sözcüklerden oluşan karma bir dille dökülmüş bir müzikti. 1930-1932 yıllarının boğuntulu durumundan esinlenerek yapılan filmin, bu durum atlatılır atlatılmaz güncelliğini ve etkinliğini tümden yitireceği ileri sürülüyordu.

Oysa 1950 sonuna doğru yeniden basılıp piyasaya sürülen film, şaşkınlık içinde görüldü ki, otomasyonun taylorizmin yerini aldığı bu «herkese iş» çağında bile etkinliğinden ve çağdaşlığından hiç bir şey yitirmemiştir; ve eşsiz bir bütünselliğin örneği olmakta devam etmektedir.

Filmin orijinal adı, *Modern Times*'dır.

ASSURBANİPAL (İ.Ö. VII. yüzyıl): Asur hükümdarı. Eski Yunanlıların **Sardanapalos** diye de adlandırdıkları hükümdar, Asarhaddon'un oğludur ve İ.Ö. 668-626 yılları arasında saltanat sürmüştür. Adı, Asur dilinde, «Tanrı onu Asur'a mirasçı olarak yarattı» (Aşşurbani-apli) anlamına gelir. Babası, küçük oğlu olduğu halde Assurbanipal'i veliaht seçmiş ve bu seçim ülkede tepkiyle karşılandığından, imparatorluğunu Asur ve Babil olmak üzere ikiye bölmek zorunda kalmıştı. Bu yüzden uzun süre büyük kardeşi ile mücadele eden Assurbanipal, nihayet İ.Ö. 648 yılında Babil'in düşmesi ve ağabeyi Samassum-ukin'in ölmesi üzerine, imparatorluğu yeniden birleştirmeyi başaracaktır.

Askerî seferleri komutanlarına bırakan hükümdar, strateji bakımından, Sargonid'ler diye anılan dört büyük Asur kralının en zekisi ve güçlüsü sayılmaktadır. Nitekim, Urartu Devleti ile iyi geçinmesi, Lidya kralı Giges'le yaptığı kurnazca bir anlaşma sonucunda Kimmer akınını Lidya üzerine yöneltmesi, bir Med prensesiyle evlenerek hayatı boyunca Med tehlikesinden sıyrılması ve güneydeki Arap boylarıyle anlaşması da bu yargıyı doğrular.

Ama büyük hükümdarın adını ölümsüzleştiren şey, başkenti Ninova'da bütün bilim kollarını kapsayan ve **Assurbanipal Kitaplığı** diye anılan sistemli kitaplığı kurmuş oluşudur. Dünyanın, bildiğimiz en eski kitaplığı olan bu kurumda, hükümdar tarafından bizzat kaleme alınmış olan yasa ve buyrultuların yanı sıra, özellikle Babil edebiyatının bütün bellibaşlı örnekleri binlerce kil tablet üzerine çivi yazısıyle ve Asurca olarak kazılı bulunuyordu. Gerek engin kültürü, gerekse siyasal planda oynadığı uzlaştırıcı rol bakımından, çağının gerçekten en bilge Devlet adamı sıfatını hakkıyle kazanan Assurbanipal, sabırla desteklediği bilim çalışmalarının yanı sıra, ülkesinin dört bir tarafında yaptırdığı tapınaklar ve bu yapı-

İ.Ö. VII. yüzyıldan kalma bir duvar kabartması : ASSURBANİPAL aslan avında..

lardaki duvar kabartmalarıyle Asur mimarisinin ve sanatının en üstün aşamaya ulaşmasını da sağlamıştır.

Francis William ASTON İtozop'ları keşfeden ve kütle spektrograf'ını geliştiren bilgin.

ASTON Francis William (Harborne - 1877 - Londra - 1945) İngiliz fiziko-şimi bilgini. Birmingham Üniversitesinde okumuş ve 1910 yılında Cambridge Üniversitesine geçerek bilimsel çalışmalar yapmaya başlamıştır. J. J. Thomson ile birlikte çalışan bilgin, neon üzerinde incelemeler yaptığı sırada izotop'ların varlığını keşfetmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında, meteorolojik etkenlerin uçaklar üzerinde ne gibi etkiler yaptığını araştırmış, savaştan sonra yeniden izotoplar üzerinde incelemeler yapmaya devam etmiş ve J. J. Thomson'un «kütle spektrografı»nı geliştirerek neon izotopları sorununu kesin olarak çözdüğü gibi, klor izotoplarını da keşfetmiştir. Bu önemli çalışmalarını *The İsotops* (İzotoplar, 1922) isimli yapıtında açıklamış ve aynı yıl Nobel Kimya ödülünü kazanmıştır. Bilginin, *Mass spectra and isotops* (Kütle tayfları ve İzotoplar, 1933) isimli bir başka yapıtı da vardır.

astronomi (Osm. heyet, Fr. astronomie, İng. astronomy) Gökcisimlerinin ve gök sistemlerinin durum, hareket, yapı ve gelişmelerini ve kosmik madde formlarını inceleyen billm. - Astronomi, her biri kendi içinde de bölümlenen, örneğin **astrometri, radyo-astronomi, astrofizik, kosmoloji** ve **astronotik** gibi yardımcı bilim dallarına ayrılır. Astrofizik, özellikle kosmik maddelerin ve kosmik alanların fizik özelliklerini; astronotik, yıldızlararası gezi olanak ve koşullarını; kosmoloji ise, bütün kosmik sistemlerin tümünü kucaklayan tek bir sistem olarak Evren'in yapısını yöneten yasaları inceler.

Astronomi, fizik biliminin deney alanını uzayın uçsuz bucaksızlığına doğru genişletmiştir. Temel bakımdan ve herşeyden önce fizik bilimlerin usul ve metodlarıyle iş gören astronomi, en eski bilimlerden biridir; ve otantik maddeci doğa biliminin işlenmesi ve yayılmasına bütün öbür doğa bilimlerinden daha çok hizmet etmiştir. Hele astronotik sayesinde uzayda gerçekleştirilen başarılar ve kazanılan Ay zaferi, evrensel gericiliğe ve idealizme indirilen ağır birer darbe olmuştur.

Din adamları ve gerici çevreler, bugün artık doğa bilimlerinin ve bu arada en başta astronominin büyük otoritesini tanımak zorunda kalmışlardır. Kalmışlardır, ama bir yandan da taktik değiştirerek astronominin verilerini tahrif edip bu bilimi dinsel inançları haklı gösterme yolunda kullanma çabasına girmişlerdir. Ama bu tür çabalar, dün olduğu gibi bugün de boşa çıkacak ve astronomi bilimi, insanlığın ilerleme yolunda daha hızlı adımlar atmasına yardım edecektir.

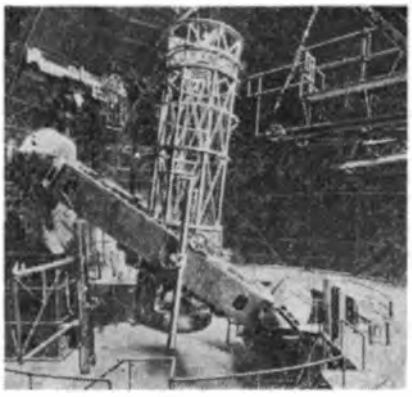

astronomi biliminin temel araçlarından biri de teleskoptur : Mont-Wilson gözlemevinin 2,54 m. çaplı ünlü teleskopu..

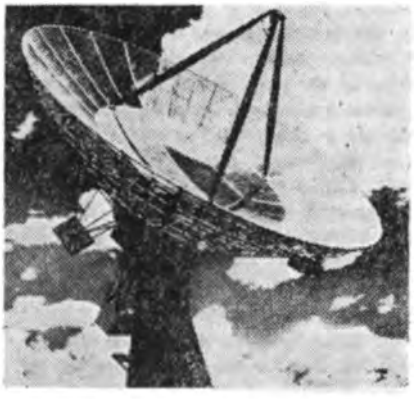

Modern astronomi'nin bellibaşlı araçlarından biri de, uzay cisimlerinin yaydığı Hertz ışınlarını yakalamağa yarayan radyoteleskoptur..

ASTRUC Alexandre (Paris 1923) Fransız rejisörü. Şekilsel araştırmalara olduğu kadar insanlar arası ilişkilerin analizine de

Alexandre ASTRUC, Kırmızı perde'nin çekimi sırasında bir set çalışmasını yönetiyor..

eğilen Astruc, 1953 yılında gerçekleştirdiği *Le Rideau cramoisi* (Kırmızı Perde) ile Fransa'daki Yeni Dalga akımının ilk öncüleri arasında yer aldı. Bu yapıtı gene aynı doğrultuda yaptığı *Les Mauvaises Rencontres* (Ters Rastlantılar, 1955), büyük yazar Flaubert'in ünlü yapıtından beyaz perdeye uyarladığı *L'Education sentimentale* (Duygusal Eğitim, 1962) ve en popüler filmlerinden biri sayılan *La Proie pour l'ombre* (Gölgenin Avı, 1961) adlı filmler izledi.

Bu arada Astruc, büyük yazar Guy de Maupassant'ın ünlü romanından beyaz perdeye uyarladığı *Une Vie* (Bir Hayat, 1958) adlı filmle büyük matematik bilgini *Evariste Gallois*'nın hayatını konu edinen bir filmi de gerçekleştirmiş (1964); ayrıca, televizyon için, Çin devriminin en şanlı sayfalarından biri olan *Uzun Yürüyüş* (La Longue Marche, 1966)'ü de belgeselleştirmişti. Aynı zamanda Jean-Paul Sartre'ın ünlü dergisi *Temps Modernes*'de eleştiriler ve teorik yazılar da yayınlayan Astruc, romantik gerçekçiliğin bellibaşlı temsilcilerinden biridir.

ASTURIAS Miguel Angel (Ciudad 1899) Guatemalalı şair ve romancı. San Carlos Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi gördükten sonra 1923 yılında Avrupa'ya gelmiş ve uzun süre Paris'te kalarak Sorbonne Üniversitesi'nde Orta Amerika kültür hazinesi üzerinde araştırmalar yapmıştır. İlk yapıtı olan *Religiones y mitos de la America Indigena* (Amerika Yerlilerinin Dinleri ve Efsaneleri, 1923-1926) adlı folklor incelemesi, bilimsel değerinin yanı sıra, büyük yazarın daha sonraki yapıtlarında kullanacağı malzemeyi de kapsamakta ve üstün anlatım tekniğinin temelini oluşturmaktadır. Asturias, ancak ülkesindeki faşist yönetim yıkılıp da dostu Arbenz cumhurbaşkanı seçilince Guatemala'ya dönecek; çok geçmeden de Meksika, Arjantin ve Fransa'da büyükelçi olarak yurdunu temsil edecektir. Armas'ın faşist hükümet darbesinden sonra (1955) bu

görevinden ayrılan ve gene Paris'te sürgün hayatına başlayan Asturias, 1963 yılından sonra gene Guatemala'nın Paris büyükelçisi olmuştur.

Asturias'ın, hayatıyle olduğu kadar yazarlığıyle de, iki cepheli bir mücadeleyi sürdürdüğünü görüyoruz. Yerli atalarından devraldığı Maya kültürünü tüm boyutlarıyle yeniden değerlendirip işleyerek tanıtılmak söz konusu mücadelenin birinci cephesini meydana getirmektedir. İkinci cephe ise, Orta ve Güney Amerika halklarını boyunduruk altında tutan Amerikan emperyalizmi ile bu emperyalizmin Guatemala'daki temsilcilerine karşı yürütülen mücadele cephesidir. Ve Asturias'ın yapıtlarında, bu iki yanlı mücadele üstün bir anlatım gücüyle dile gelir.

Büyük yazarın edebiyat alanındaki ilk yapıtı, 1930 yılında kaleme almış olduğu *Leyendas de Guatemala* (Guatemala Efsaneleri)'dır. Yitip gitmiş bir kültürün bütün şaşaasıyle ve insanı hayran bırakan şiirli bir atmosfer içinde canlandığı bu yapıt, Asturias için, kendi soyunun gerçekle ve efsaneyle iç-içe örülü dünyasına bir yaklaşım aracı olduğu kadar, sömürge koşullarının doğurduğu çetişmaları halk ruhunun derinliklerine çökmüş olan Maya kültürü kalıntılarının aynasında bir yansıtma çabası olmuştur.

Ama Asturias'ın dünya çapında ün kazanmasını sağlayan kitabı, 1946 yılında yayınladığı *El senor Présidente* (Sayın Başkan) adlı romanıdır. Kuzey Amerika kumpanyalarının zoruyle iktidara gelmiş olan Cabrera'nın hayatını işleyen bu yapıtta, korkunç bir diktatoryanın kara gerçeği, yoğun şiir yüklü bir dil sayesinde adeta şekil değiştirip insanın uykusunu kaçıran bir dev masalı haline girmektedir *El senor Présidente*, yayınlandığı günden bu yana, Orta ve Güney Amerika'daki hükümet darbelerini haber veren bir barometre olmuştur Asturias'ın kendi deyişiyle, **«Orta ve Güney Amerika ülkelerinde bir darbe havası estiği vakit, kitapçı vitrinlerinden kaldırılan ilk kitap Sayın Başkan olur».**

Yazar, bu kitabın ardından, eski bir Maya efsanesinin çağdaş sorunlar içinde canlandığı *Hombres de maiz* (Mısırın Yaratıkları, 1949) adlı romanını yayınlamıştır. Ama Asturias'ın en verimli dönemi, 1950'den sonra başlamaktadır. Gerçekten de bu dönemde, yoğun bir lirizmle olağanüstü bir fantezi havasının kaynaştığı şiirlerin ve *Soluna* (1955) adlı tiyatro yapıtının yanı sıra, romancının, dev çaplı bir üçlüye girdiğini görüyoruz. *Viento fuerte* (Kasırga, 1950), *El papa verde* (Yeşil Papa, 1954) ve *Los ojos de los enterrados* (Gözleri Açık Gidenler, 1960) adlarını taşıyan bu büyük trilojide Asturias, yarattığı yeni anlatım tekniğinin doruğuna ulaştığı gibi, yurdunu sömüren yabancı emperyalist kumpanyaların içyüzlerini de alabildiğine vurucu bir bilinçle ortaya sermektedir.

Trilojide egemen tip, Chicago'daki büyük bir tröstün başkanı ve Orta ve Güney Amerikaları sömüren United Frult kumpanyasını simgeleyen Geo Marker Thompson'dır. Milyonlarca insanın hayatına hükmeden M. Thompson, daima Chicago'da oturur ve tıpkı görünmeyen bir Tanrı yada varlığı somut olarak duyulamayan bir kavram gibidir. *Kasırga*'da, Thompson'ın yönettiği tröstün balta girmemiş ormanları yok etmek suretiyle açtığı büyük muz bahçelerinde çalışan işçilerin ağır hayat koşulları altında ezilişi, küçük toprak sahiplerinin tröstün egemenliğine karşı direnişi, Guatemalalı yöneticilerin saldırgan Beyazlara satılmışlıkları ve halkın dipten doğru yükselip gelen homurdanışı betimlenir. Kitabın sonunda birdenbire patlak veren kasırga, ezilenleri olduğu gibi ezenleri de sürükler. Kasırga burada, hem esrarlı doğa güçleri karşısında sömürgenlerin aczinin, hem de emperyallst kuvvetlere karşı başlayacak bir halk hareketinin simgesi olarak belirmektedir. *Yeşil Papa*'da ise, birinci romanın sonlarına doğru sahneye çıkan Geo Marker Thomp-

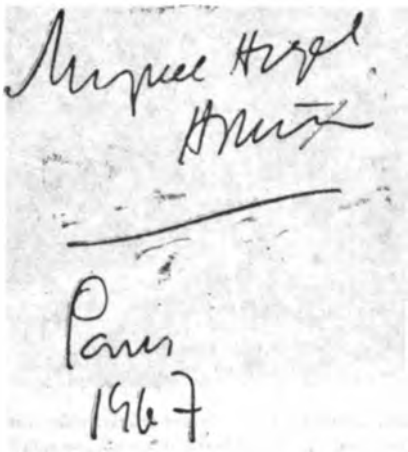

ASTURİAS'ın imzası.

son tipi işlenmekte; ve, Guatemala'nın ilk sahiplerinin mağrur torunları olan İspanyol-İndios karışımı yerliler karşısında emperyalist Anglosakson tipinin barbarlığı ve vicdansızlığı dile getirilmektedir. *Kasırga*'da «Yeşil Papa»ya direnmeğe yeltenen örgütsüz insanların, ellerinden hile ve zorbalıkla alınmış kendi eski arazileri üzerinde nasıl hayvan gibi çalıştırıldıklarını büyük bir destan havası içinde gözler önüne seren Asturias, *Gözleri Açık Gidenler*'de yarattığı Juan Pablo Mandragon tipi ile, umarsız halk yığınlarına devrimci bir önder sunmaktadır. Trilojinin bu son kitabı, gene bir Maya efsanesine dayanıyor. Söz konusu efsaneye göre, bu ülkede bütün yerliler gözleri açık olarak ölür ve öyle gömülürler. Ölülerin açık gözleri ancak büyük ceza gününde kötülerin ve haksızlıkların hesabı görüldükten sonra kapanacak ve insanlar ancak o vakit huzur içinde yatacaklardır. Yeşil Papa ile elele verip halkı ezen bir diktatöre karşı, romanın kahramanı Mandragon, önce, silâhlı ayaklanma, suikast, vs. gibi bütün anarşist mücadele yollarına başvurur, ama bir türlü başarıya ulaşamaz. Sonunda, umarsızlığından, daha barışçı bir mücadele yolunu seçer. Bu yol, grevdir. Devrimci fikirlerini yayabilmek ve kendisine yandaş toplayabilmek için en düşkün işçilerin kaderini paylaşarak aralarında yaşayan Mandragon, tükenmez sabrı ve sarsılmaz inancı sayesinde, yavaş yavaş bütün halk tabakalarını savunduğu davaya bağlayacaktır. Hayatın en iğrenç yanlarından en yüce yanlarına değin bütün belirimlerini, gerçekleşen bir masal ve masallaşan bir gerçek örgüsü içinde dile getiren bu üçlü, **sosyalist gerçekçilik** anlayışının en büyük başyapıtlarından biridir.

Zamanla çok daha keskin ve ödünsüz bir savaşçılık anlayışı doğrultusunda yapıtlar üretmeğe koyulan Asturias'ın, 1956 yılında yayınladığı *Week-end en Guatemala* (Guatemala'da Hafta Tatili) adlı romanında, faşist bir rejimin boyunduruğu altında inleyen ülkesinin, Komünizmle Mücadele Dernekleri, mezarları kendilerine kazdırıldıktan sonra katledilen sendikacılar, halkı kırıp geçiren ücretli askerler, iftira kampanyaları, yığın halinde tutuklamalar ve sorgusuz sualsiz kurşuna dizmelerle örülü acı gerçeğini olanca çıplaklığıyle ve büyük ustalara özgü bir röportaj tekniği içinde gözler önüne serdiğini görüyoruz. Asturias, 1963 yılında kaleme aldığı *Mulata de tal* (Bir Melez Kadın) adlı romanında, gene yurdunun efsaneleriyle iç-içe ördüğü bir konuya dönmektedir. Zengin ve kudretli bir kişi olmak isteyen yoksul bir köylünün uysal karısını Şeytan'a satışı ve ağa durumuna geldikten sonra, aslında Şeytan'ın bir tuzak olarak yarattığı alabildiğine güzel ama cinssiz ve şımarık bir melez kadınla evlenince başına gelenleri anlatan bu roman, büyük Fransız şairi ve düşünürü Paul Valéry'nin yıllarca önce *Guatemala Efsaneleri*'ni anlatmak üzere söylemiş olduğu, «öykü-düşşiir karışımı bir yapıt» şeklindeki tanımı kusursuz bir biçimde gerçekleştirmektedir.

Asturias, roman alanında en son olarak *Alhajadito* (Dilencinin Çukuru, 1966) adlı bir kitap yayınlamıştır. 1967 Nobel edebiyat ödülünü de kazanan büyük yazar, ayrıca, son şiirlerini de yeni bir kitapta toplamış bulunmaktadır.

ASVAGOŞA veya AŞVAGOZA (II. Yüzyıl) Hint şairi, filozofu, hekimi ve bestecisi. Bir söylentiye göre son yıllarını ünlü hükümdar Kanişka'nın sarayında geçiren Asvagoşa, bir brahman ailesinin oğludur ve Ayodhya'da doğmuştur. Kanişka tarafından Keşmir'de toplanan Buda dinsel kurulunda (konsil'inde) önemli rol oynamış ve Buda kilisesinin babalarından biri diye tanınmıştır. Aynı zamanda sanskrit şiirinin ilk yaratıcısı sayılan Asvagoşa'ya, Budacılar sayısız yapıt yakıştırmaktadırlar. Brahman gelenekleri içinde yetiştiği halde **budizm** dinine giren büyük şair, elinde sazıyla köy köy dolaşa-

rak Buda'yı öven türküler okur, destanlar söylermiş. Nitekim Buda yasesını, Brahman kültürünü benimsemiş kişilere anlatmak ve kabul ettirmek isteği, yapıtlarında açıkça görülmektedir. Bugün elimizde bulunan yapıtları arasında, herşeyden önce, **mahakavya** (uzun şiir) üslûbunda kaleme alınmış iki lirik destanı anmak gerekir. Bunlardan birincisi, ***Budnakarita*** (Buda'nın tarihi) ismini taşımaktadır ve sanskrit dilinde yazılmıştır. Dinsel eğitim anlayışının yanı sıra sürekli bir uyum ve gerçekçi sanat kaygısının da dile geldiği bu destanda, hiçbir abartma ve fanteziye kaçılmamıştır. Aynı zamanda da yazarın, ***Mahabharata***, ***Ramayana*** ve ***Kamasutra*** gibi büyük anonim yapıtları çok iyi bilen engin kültür sahibi bir kimse olduğu anlaşılmaktadır. Asvagoşa'nın ***Saundarananda*** (Güzel Nanda) ismini taşıyan ikinci lirik destanı, Buda'nın kendi dinine döndürdüğü ve keşiş olmasını buyurduğu üvey kardeşi Nanda'nın hayatını anlatmaktadır. Bu yapıtta da aynı şiir kalitelerini buluyoruz. Dev şair Kalidasa'nın eşsiz inceliği yanında Asvagoşa'nın üslûbu, hiç kuşkusuz biraz kaba ve ilkel kalmaktadır. Ama ilhamının yüceliği ve imajlarının üstün güzelliği, anlatım sanatındaki bu basitliği fazlasıyla giderecek niteliktedir.. Nitekim, Kalidasa'nın, Orta Asya'da bazı parçaları bulunan ve Asvagoşa'ya izafe edilen alegorik dramlardan esinlenmiş olduğunu görmekteyiz. Bu son buluşlara göre, Asvagoşa, sanskrit tiyatrosunun da yaratıcısı olarak belirmektedir. Gene Asvagoşa'ya atfedilen yapıtlar arasında ***Sutralankara*** (Vaızların süsü) ve ***Kalpanamanditik*** (Şiir düzeninin çerçevesi) isimlerini taşıyan ve hekimliğe ilişkin bilgilerin de yer aldığı, süslü bir üslûpla yarı nesir yarı şiir halinde dökülmüş iki masal kitabı da bulunmaktadır.

Asya Kalkınma Bankası (Fr. Banque de développement asiatique, İng. Asian Development Bank, yada, A.D.B.) Birleşmiş Milletler Orgütü'ne bağlı **Asya ve Uzak Doğu Komisyonu** tarafından 1962 yılında kurulmuş olan banka. Merkezi Filipinler'in başkenti Manila'da olan bankanın sermayesi, % 60'ı bu bölgede bulunan 19 ülke tarafından nakit olarak ödenmek üzere 1.100 milyon dolardır. Sosyal amacı, söz konusu ülkelerde bütün bölgenin kalkınmasını sağlayacak kamusal ve özel sermaye yatırımlarına destek olmaktır. Aslında tamamıyle Amerikan emperyalistlerinin denetimi altında bulunan bu banka, uluslararası emperyalizmin bu bölge üzerindeki egemenliğini sürdürmeğe yarayan en güçlü aletlerden birldir. Nitekim Vietnam savaşı sırasında Güney Vietnam'daki kukla hükümetlerin ayakta kalabilmesi, çoğu zaman, Asya Kalkınma Bankası tarafından sağlanan «sosyal kalkınma» sayesinde mümkün olmuştur.

Asya tipi üretim tarzı (Fr. mode de production asiatique, İng. mode of asiatic production): Avrupa dışındaki toplumların evriminde, ilkel komünist topluluktan sonra ulaşılan evreyi belirten marksist kavram. - Ta başından beri tarihi bilimsel şekilde düşünme, yani toplumların temel yapılarını ortaya çıkarıp varlık nedenlerini ve gelişim yasalarını açıklama çabası olmuştur marksizm. Nitekim Mark ve Engels, kendilerinden önce sayısız bilgin tarafından ileri sürülen ve insanlığın tarihinin sınıfsız bir toplumsal örgütlenme biçiminden sınıflı toplumlara geçişin tarihi olduğu belirten bir genel varsayımdan hareket etmişlerdir. Marx ile Engels'in bu varsayıma katkıları, sınıfsız toplumdan sınıflı topluma geçişin temelinl, son analizde, üretim ilişkilerinde ve üretici güçlerin gelişiminde aramak gerektiğini söylemiş olmalarıdır. Bu perspektif içinde göstermişlerdir ki kapitalizm, üretici güçlerl geliştirerek, sınıf sömürüsünün ve sınıflı toplumların yok oluşuyle sonuçlanacak koşulları da yaratmaktadır. Marx ve Engels'in yapıtlarında, sırasıyle, ilkel topluluk, kölelik, feodalite ve kapitalizm aşamalarından geçen **zorunlu** bir evrimin oldukça belirgin bir imgesi canlanmaktadır. Bir çok marksistin gözünde bu «zorunluk» kavramı, «yerel özellikler»le kökensel biçimini az çok yitirse de, bütün toplumlar için geçerli sayılagelmiştir. Bu yorum, Marx ve Morgan'dan bu yana birikip yığılmış bulunan sonsuz erkeolojik, etnolojik ve tarihsel malzemeyle karşılaştırılınca, Çin'de, Japonya'da, Afrika'da bir «köleci» aşamanın ve Moğollarda yada İslâm dünyasında bir «feodal» aşamanın başlangıç tarihi ve gelişmesi, uzmanlar arasında bitmez tükenmez tartışmalara konu olmaktaydı. Ve bütün bu güçlükler «dönemleştirme» (dönemlere ayırma) noktasında düğümleniyordu. Ama **burada söz** konusu olan, olayların kronolojlk sıralanışının değil, köleci, feodal, kapitalist yapıların mantıksal sıralanışının dönemlere ayrılmasıydı.

Asya tipi üretim tarzı : ***İ.Ö. III. binde Hindistan'da kurulan iki büyük uygarlık merkezinden Harappa'daki tahıl ambarları.***

Mohenjo Daro kalıntıları..

Tarihin mantığına uyamamaktan doğan bu dramdan kurtulmak için bir çok bilgin, analizden geçirdikleri olayları ve toplumları belirli bir aşamaya «oturtmak» yolunu seçti. Batı dışında kalan dünyanın tarihi, böylece, ters-anlamlılıktan belki kurtarılabilen ama belirli bir anlamdan da yoksun kalan «ampirik» olgularla dolup taşmaktaydı. Bütün bu teorik düzensizliklerin kaynağı olan Batı-dışı tarih, «tarihin zorunluğu»ndan sıyrılmış gözüküyordu Batı tarihinin zorunluğu yoktu bu tarihte.

Bu karışıklık böylece devam ededursun, «olgu»ları kölelik yada feodalite kategorileri içine yerleştirmekten sakınan bazı uzmanlar (marksist olsun yada olmasın), gene bu olgulara teorik ve karşılaştırmalı bir anlam vermek kaygısıyle, Engels'in büyük yapıtı ***Ailenin Kökeni***'nin gölgesine düşerek gözlerden uzak kalmış bir marksist kategoriye, **Asya tipi üretim tarzı** kategorisine yerleştirmeyi akıl ettiler.

Marx, «Asya tipi üretim tarzı» kavramını 1853 yılına doğru ortaya koymuş ve hayatının sonuna kadar kullanmıştır. ***Anti-Dühring***'de ve ***Frank Devri***'nde, yani 1877-1882 yılları arasında Engels tarafından ele alınıp işlenerek zenginleştirilen bu kavrama, ***Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*** (1884)'nde artık rastlanmamaktadır. Engels. bu kavramı, Marx'ın ölümünden sonra yayınladığı ***Kapital***'in II. (1885) ve III. (1894) kitaplarının baskısına almıştı.

Kavramın Marx tarafından en ileri şekilde işlenmiş hali, 1855-1859 yılları arasında yazılmış olan ***Formen die der Kapitalistischen Production Vorhergehn*** başlıklı ve ***Grundrisse der Politischen Ökonomie***'de yayınlanmış bir metinde bulunmaktadır ki, bu metin ancak 1939 yılında basılabilmiştir. Söz konusu metin, toplumların evrimi konusunda Marx tarafından işlenmiş en karmaşık şemadır. Bu bakımdan, Engels'in yirmi beş yıl sonra yazdığı ***Ailenin Kökeni***'yle karşılaştırılması gereklr.

Kavram, XIX. yüzyıl Hindistan toplumundaki devletleri ve köy topluluklarını betimleyen İngiliz belgeleri üzerinde derinlemesine düşünülerek oluşturulmuştur. Orta Doğu ve Orta Asya gezginlerinin anlattıklarından edinilen bilgiler, İngiliz belgelerini dikkate değer hale getirmişti. Toprağın özel mülkiyetinin varolmayışının Marx ve Engels'i uzun uzun düşündürdüğü anlaşılıyor. *Formen* başlıklı metinde Marx, toprak mülkiyetinin, yani endüstri öncesi toplumlarında insanlar arasındaki egemen üretim ilişkisinin yedi farklı biçimini betimlemekte.

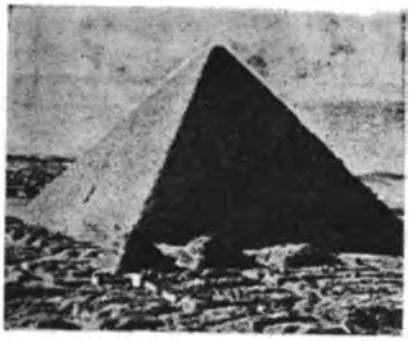

Asya tipi üretim tarzı *çağlar boyunca yeryüzünün en çeşitli bölgelerinde süregitti. İşte bu üretim tarzı çerçevesi içinde Eski Mısır uygarlığı tarafından gerçekleştirilen Keops primadi.*

Bu biçimler, emekçi ile üretimin nesnel koşulları arasındaki ayrımın köklü bir karakter kazandığı kapitalist üretim tarzına gelinceye kadar art arda sıralanmaktadır. İnsanlık tarihinde ve özellikle Avrupa'da toprak mülkiyetindeki evrimin bir taslağı olarak karşımıza çıkan Marx'ın bu metni, ilkel birikim biçimlerinin analizinin ayrı bir parçasını meydana getirmektedir.

Bu evrim içinde **İlkel topluluk, Asya tipi üretim tarzı, antik üretim tarzı, köleci üretim tarzı, feodal üretim tarzı ve kapitalist üretim tarzı** sıralanıyor art arda.

Bilindiği gibi, kan, dil ve töre bağları üzerine kurulu olan **ilkel topluluk**, «topraktan ortaklaşa yararlanmanın ve toprağın mülkleştirilmesinin bir sonucu olarak değil, bir ön-koşulu olarak» ortaya çıkmıştır. Toprağın mülkiyeti bütün topluluğa aittir. Bu topluluğa-ait-oluş da, böylece, bireyin toprağı kullanmasının koşulunu meydana getirir.

Bu topluluk, doğayı işgal ekonomisini (avlanma, meyve toplama, balık tutma) ve ilk gezegen tarım biçimlerini, yani doğanın dönüşüme uğratılması aşamasını karşılar. Üretici güçlerin gelişiminin bu düzeyinde bireylerin hayatlarını koruyup sürdürebilmeleri, tamamıyle, belirli bir topluluğa mensup olmalarına bağlıdır; ve bu topluluk içindeki yerleri de, herşeyden önce bu topluluğun üyeleriyle akrabalık sistemi temeli üzerinde yürüyen akrabalık ilişkilerine bağlı kalır. Engels şöyle diyor

«Emek ne kadar az gelişmişse, emeğin ürünlerinin toplamı, dolayısıyle toplumun zenginliği de o kadar küçüktür ve kan bağlarının etkisi de sosyal düzene bir o oranda egemen olur.»

İlkel topluluklar, yaşayış tarzlarına ve akrabalık sistemlerine göre, sayısız biçimlere bürünmüşlerdir. Tarih öncesi boyunca gelişerek, ilkel yaşayış tarzları devam ettiği ölçüde, az çok değişikliğe uğrayarak bugüne kadar sürüp gelmişlerdir. Evrimleri, tarım, hayvancılık, zanaatlar gibi yeni üretim biçimlerinin gelişmesine bağlıdır ve malların bireysel mülkiyet ve tasarrufunun yaygınlaşması ve eski aile ilişkilerinin dönüşümü olmak üzere, iki yönde birden gerçekleşir.

Asya tipi üretim tarzı, ilkel toplulukta zamanla gelişen üretim biçimleri düzenli şekilde bir artı-ürün elde edilmesini sağlamağa başladıkları anda ortaya çıkmıştır. Bu, artık, daha karmaşık bir işbölümünün ve tarımla zanaatın biribirlerinden ayrılışının da koşulu olmuştur. Söz konusu işbölümü, üretimdeki kendi kendini koruyup sürdürme karakterini sağlamlaştırmaktadır. Nitekim Marx, bu konuda şunları söylüyor

«Zanaatlarla tarımın küçük topluluk içinde bu türlü içiçe geçişi, bir artı-ürün elde etmenin ve bunu çoğaltmanın bütün koşullarını bağrında toplayan tam bir kendine yeter sistem haline gelecektir.»

Üretim bir pazara doğru yönelmiştir, paranın kullanımı sınırlıdır; demek ki ekonomi, «doğal» bir ekonomi olarak kalmaktadır.

Bu toplulukların birliği, bir aile şefleri meclisi ve bir büyük şef tarafından temsil edilebilmekte ve sosyal otorite az çok demokratik biçimlere bürünmektedir. Bir artı-ürünün varlığı, daha ileri toplumsal ayrışımı; giderekten de, bu artı-ürünün bir kısmını kendine mal ederek topluluğun öteki üyelerini sömürmeğe koyulan bir azınlığın oluşmasını mümkün kılmaktadır. Bu geçiş nasıl gerçekleşir? Bu sürecin bir modelini *Anti-Dühring*'de taslak halinde veriyor Engels:

«Bu azınlığa dahil bireyler belirli bir kudreti ellerinde bulundururlar ve devlet gücünün ilk biçimlerini temsil ederler. Üretim güçleri yavaş yavaş artmaktadır. Gittikçe çoğalan nüfus, çeşitli topluluklar arasında yer yer ortak, yer yer de karşıt çıkarlar yaratmaktadır. Bu toplulukların daha büyük ve önemli topluluklar halinde gruplaşması ise, yeniden bir işbölümüne ve ortak çıkarları savunmanın yanı sıra antagonist çıkarlara karşı korunmak amacını güden organların yaratılmasına yolaçar. Bütün grubun ortak çıkarlarının temsilcileri olarak kendi toplulukları içinde ve hattâ bazen kendi topluluklarıyle uyuşmazlık içinde kalarak, zaten özel bir durum kazanmış bulunan bu organlar ise çok geçmeden ya bütün herşeyin doğa yasalarına uygun şekilde yürüdüğü bir dünyada hemen hemen kendiliğinden kurulup yerleşen ve miras yoluyle geçen görevler aracılığıyle yada başka gruplarla olan uyuşmazlıkların gittikçe artması sonucu bu organlardan vaz geçme olanağının azalıp ortadan kalkmasıyle, daha büyük bir özerklik kazanırlar. Toplumsal işlev, toplum karşısında kazandığı bu özerklikten yola çıkarak nasıl olup da zamanla bütün topluma egemen olma durumuna yükselmiştir. Yanı, tek tek hüküm sürmekte olan bireyler, nasıl olup da bir egemen sınıf meydana getirmek üzere birleşebilmişlerdir? Bu sorunları burada incelememize gerek yoktur. Şimdilik burada önemli olan, toplumsal işlevin nerede olursa olsun daima siyasal egemenliğin temelini meydana getirdiği ve siyasal egemenliğin de ancak kendisine yüklenmiş olan bu toplumsal işlevi yerine getirdiği sürece varlığını devam ettirebildiğidir.»

Bu çerçeve içinde, henüz çekirdek halindeki bir egemen sınıfın tam şeklini saptamak son derece güçtür; çünkü bu şeklin sınırları, bir tek aynı birey hem işlevinden aldığı bir iktidarı ve hem de sömürme iktidarını aynı zamanda ve bir arada elinde tuttuğundan, son derece oynak ve belirsiz çizgiler halindedir. Artı-ürünün bu bireye ayrılan parçası bu bireyin işlevinin karşılığı olduğu ölçüde topluluğa dolaylı olarak geri geliyor demektir; ve bu anlamda, topluluğun o birey tarafından sömürülmesi diye bir şey söz konusu olamaz. Sömürme, artı-ürüne karşılıksız olarak sahip çıkma başladığı vakit söz konusudur; ve bir topluluğa hizmet edenlerin, hangi noktadan itibaren o topluluğu sömürmeğe başladığını saptamak son derece güçtür.

Demek ki sömürme burada, bir bireyin başka bir yada bir çok birey üzerindeki egemenlik şekli olarak değil de, işlevi temsil eden bir bireyin bir topluluk üzerindeki egemenlik şekli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu egemenlik ilişkisinin yapısı meydanda olduğuna göre, ortaya çıkışını ve en son noktasına kadar gelişmesini kolaylaştıran özel koşulları düşünüp bulmak zor bir iş olmasa gerektir.

Kamu yararına olan ve tek başına bir topluluğun gücünü aşan büyük çapta işlerin gerçekleşebilmesi için bütün bu toplulukların bir araya gelip işbirliği yapmalarını gerektiren birtakım doğal etkenler, bu özel koşulları doğurup bir araya getirmekte gecikmemiştir. Eski Mısır'daki ve Mezopotamya'daki büyük alüvyonlu vâdilerin su durumunun düzene konması (kurutma, sulama, inşa işleri), bunun parlak bir örneğini meydana getirir.

Bu çapta işlerin gerçekleştirilmesi, hem yeni üretim güçleri istiyordu, hem de tek tek toplulukların çabasını yüksek bir ekonomik kumanda altında toplayıp düzenleyen merkezileşmiş bir yönetim.. Böyle bir durumda «toplayıcı birlik», hem emeğin etkililiğinin hem de yerel toplulukların

mülkleştirilmesinin koşulu olarak belirmektedir. Yüksek otoritenin, sahip olduğu işlevden aldığı İktidarın, el altındaki toplulukları sömürme aracı haline gelmesi, ancak bu temel üzerinde olanak kazanabilir.

Topluluklara ait topraklar «toplayıcı birlik»in doğrudan doğruya kontrolü altına girip de devletin, yani bütün yerel toplulukları yönetiml altına alıp düzenleyen üstün topluluğun «yüksek» mülkiyeti haline geldiğinde, bu dönüşüm hızlanmıştır. Toprağın kral, firavun, vs.'nin şahsında temsil edilen devlet tarafından mülkleştirilmesi demek, bütün toplulukların topraklarının ellerinden alınması demektir. Bu topluluklar, böylece, topraklarının mülkiyetini yitirmekte ama kullanım hakkını korumaktadırlar Marx, şöyle diyor:

«Asya tipi bir temel üzerinde yükselen biçimlerin çoğunda, bütün bu küçük toplulukların üstünde yer alan toplayıcı birlik, mülkiyetin üstün veya tek sahibi olarak ortaya çıkmakta; ve gerçek topluluklar, birer mires-yoluyle-kullanım-hakkı-sahibi gözükmektedir.»

Böylece devlet, toprağın mülkiyetinin yüksek sahibi olduktan sonra, üretimin doğal koşullarının topluluklar ve bireyler tarafından mülkleştirilmesinin koşulu olarak ortaya çıkacaktır. Birey için toprağın tasarruf (yada, kullanım) hakkına sahip olmak, mensup olduğu yerel topluluk ve mülkiyeti elinde tutan üstün topluluk olmak üzere, çifte bir dolayımdan geçerek olanak kazanır.

Bu da bize, mülkiyet ilişkilerinin genel şeklinin, devletin ve toplulukların sömürüsü ile değişikliğe uğramadığını gösteriyor. Çünkü mülkiyet topluluk mülkiyeti, yani üstün topluluk mülkiyeti olarak kalmakta, birey ise özel küçük-yerel topluluğun üyesi olarak toprağın sahibi olmakta devam etmektedir. Demek ki böylece gerçekleşen geçiş, devlete ve toprağın özel mülkiyetinin gelişmesinden yoksun ilkel bir sınıf sömürüsü biçimine geçiştir.

Bu çerçeve içinde, bir vakitler yerel topluluk tarefından gespedilmekte olan artı-ürün şimdi kısmen üstün topluluk temsilcilerine gitmektedir. Gene Marx'tan dinleyelim:

«Topluluğun artı-emeğinin bir kısmı, en sonunde kişisel bir varlık kazanan üstün topluluğa aittir. Ve bu artı-emek, aynı zamanda hem bir karşılıksız vergi ve hem de birliği kutlamak için, kabilenin gerçek despotunu yada düşsel temsilcisi olan Tanrı'yı kutlamak için yapılan ortak çalışmalar şeklinde kendini gösterir.»

Bu artı-ürünün devletin elinde toplanması ve birikimi, kentlerin ve dış ticaretin gelişimini sağlamaktadır. Burada ticaret, topluluk hayatının içinde geçen bir pazar üretiminin ifadesi değildir; artı-ürünün, nâdir maddeler veya silâhlar gibi metalara dönüşümüdür Ve tüccar burada bir devlet memuru olarak ortaya çıkar.

Topluluklar yararına yapılan ortak çalışmaya aynı zamanda bir de devlet yararına zorla yaptırılan çalışma eklenir. Devlet tarafından alınan aynî vergi, şahıslarında devleti temsil eden bireyler yararına alınan toprak rantı'na dönüşür

Köylülerin ve zanaatçıların, bir soylular ve devlet memurları aristokrasisi tarafından sömürülüşü bireysel değildir. Çünkü angarya kollektif olduğu gibi toprak geliri de vergi ile karışık bir halde bulunmakta ve her ikisi de bir memur tarafından —ama memurun kendi adına değil— üstün topluluktaki işlevi adına istenmektedir. Kendi topluluğunun içinde hür bir insan olan birey, bu hürriyet ve bu topluluk terafından devlete ve despota karşı korunmaz.

Asya tipi üretim tarzı İçinde insanın insan tarafından sömürülüşü, Marx'ın **genel kölelik** diye adlandırdığı biçime bürünür. Bu genel kölelik, Yunan-Latin anlamında kölelikten özü bakımından farklıdır. Çünkü genel kölelik, bireyin kişisel hürriyetini gemleyen ve onu bir başka bireye doğrudan doğruya bağımlı kılan bir şekilde değil, bir topluluğun bir başka topluluk tarafından

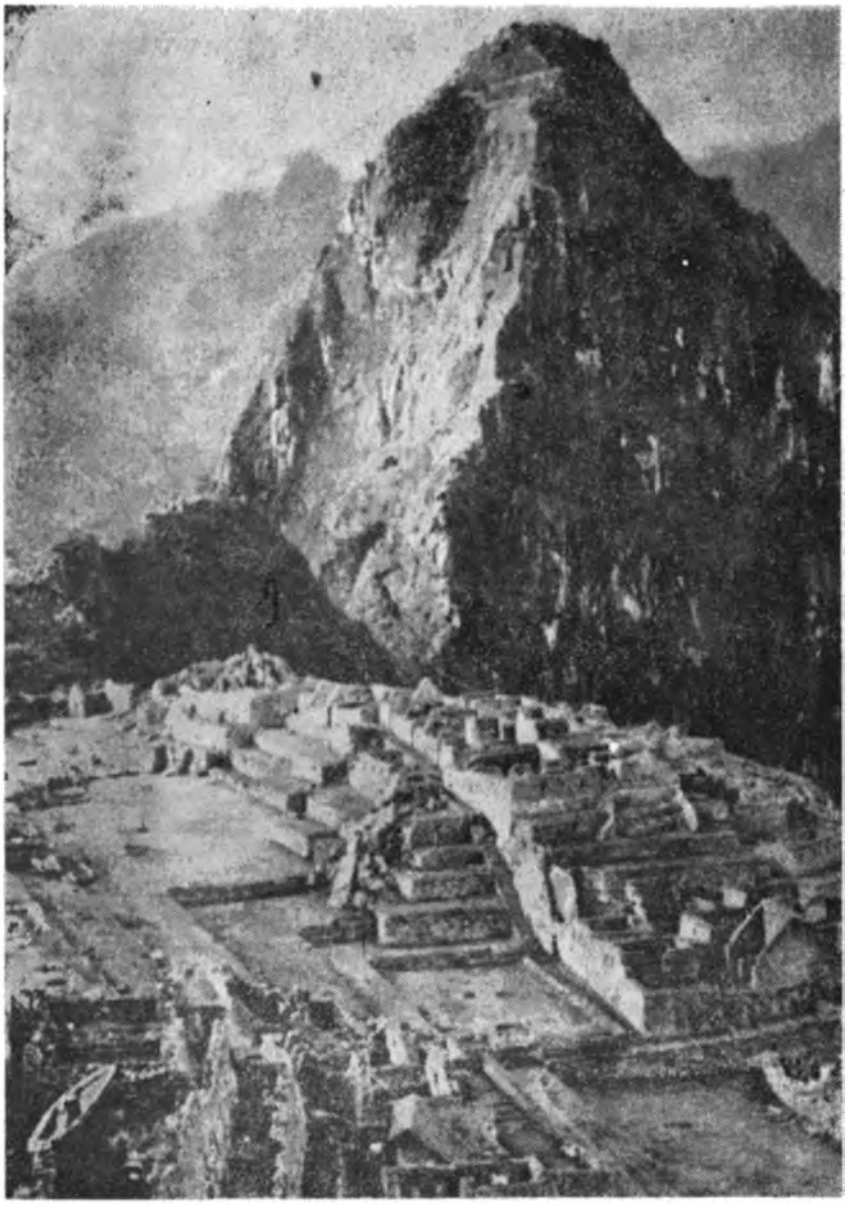

Güney Amerika'da İnkalar tarafından kurulmuş olan Maşupikşu kentinin genel görünüşü..

doğrudan doğruya sömürülmesi şeklinde gerçekleşir.

Bununla birlikte bu çerçeve içinde kişisel kölelik ve kişisel serflik de savaş ve fetihlerin bir sonucu olarak ortaya çıkabilir. Ama köle yada serf, bu durumda da, efendilerinin mensup olduğu topluluğun ortak mülkiyetidir; ve zaten o efendi de, topluluğa bağımlıdır, devletin baskısı altındadır. Şöyle diyor Marx :

«Demek ki kölelik ve serflik, kabile hayatına dayanan mülkiyetin gelişmeleridir. Kölelik ve serflik, bu mülkiyetin bütün biçimlerini zorunlu olarak değişikliğe uğratırlar. Ne var ki Asya tipi üretim tarzı, kölelik ve serfliğin, kabile hayatına dayalı mülkiyet biçimlerini en az değişikliğe uğratabildikleri üretim tarzıdır. Öyle ki : Kölelik burada ne emeğin koşullarını ortadan kaldırabilmekte, ne de temeldeki ilişkiyi değiştirebilmektedir.»

Kölelerin üretici olarak kullanılması, egemen üretim ilişkisi haline gelemez burada. Toprağın özel mülkiyetinin genellikle varolmayışı ve topluluğa genel olarak empoze edilen artı-emek yükümlülüğü, bunu engeller. Kölelerin kral, rahipler ve memurlar tarafından kullanılması, angaryaya sokulabilen köylü emeğinin aynı doğrultuda kullanılması tarafından frenlenmekte; dolayısıyle de kölelerin üretimde kullanımı, madenlerde çalıştırma gibi olağanüstü güç etkinliklerle sınırlı kalmaktadır.

Bununla birlikte arazilerin devlet erkânı tarafından miras yoluyle kullanımı, kölelerin tarım alanında üretici bir şekilde kullanılması için bir temel meydana getirebilirdi. Ama gerçek bir üretici kölecilik düzeninin gelişmesi için, köy toplulukları çerçevesinde toprağın özel mülkiyetine ihtiyaç vardır. Bu da Avrupa'da, Marx'ın **antik üretim tarzı** diye adlandırdığı çerçeve içinde oluşup gelişmiştir.

Özetlemek gerekirse, Asya tipi üretim tarzının özgüllüğü ile Marx ve Engels'e göre kullanım alanını şu ana noktalarda toparlamak mümkündür

1. Asya tipi üretim tarzı da tıpkı **ilkel topluluk** gibi, toprağın ortaklaşa mülkiyet biçimlerinin egemen bulunduğu toplulukların varlığını gerektirir. Her ikisinde de toprağın özel mülkiyeti diye bir şey yoktur; ve birey, topluluğun bir üyesi olarak, toprak üzerinde işgal ve kullanma hakkına sahiptir. Ama Asya tipi üretim tarzı, işleyişinin insanın insan tarafından sömürülmesini ve bir egemen sınıfın oluşmasını içerip geliştirmesi bakımından ilkel topluluktan ayrılır ve ilkel toplulukların yerleşik tarım, yaygın hayvancılık, madenlerin işlenmesi gibi yeni üretim biçimlerine bağlı bir evrim ve dağılıp yok olma biçimi halinde meydana çıkar.

2. Asya tipi üretim tarzı, Marx'ın **devlet despotizm**'ine bağımlı bireylerin «genel kölelik»inden söz ettiği ve ataerkil kölelliğin bu rejim içinde büyük bir yaygınlık kazanabileceğini gösterdiği metinler yanlış yorumlanmadıkça, **köleci üretim tarzı** ile karıştırılamaz. Toplulukların bir üyesi olarak birey, bir topluluk hayatının hürriyet biçimleri içinde hür kalmaktadır. Ama bu hürriyet, onu vergiye, angaryaya, mülksüzleştirilmeye, devlet ile devletin temsilcileri karşısında bağımlılığa karşı korumaz. Asya tipi üretim tarzında kölelik, savaş ve fetihler yoluyle gelişebilir; ama köle, devlete doğrudan doğruya bağımlı olan bir topluluğun mülkiyeti olarak kalır Kölelerin üretici olarak kullanılması topluluk içinde kısıtlanmış ve devlet bakımından da angaryaya koşulabilen köylü emeğini sürekli ve bol miktarda elde bulundurma olanağıyle frenlenmiş bulunmaktadır.

3. Angaryaya koşulabilen köylülerin varlığı, Asya tipi üretim tarzı ile **feodal üretim tarzı**'nı biribirlerine karıştırmağa cevaz verir mi? sorusu çıkıyor ortaya. Ve hemen ardından bu birinci sorunun mantıksal uzantısı olan bir ikinci soru Köy topluluklarının toprağı üzerinde devletin üstün mülkiyeti, köy toplulukları mülksüzleştirildikten sonra bu topraklar üzerinde süregiden işgal ve kullanma hakları, topluluğu temsil eden yüksek memurlar ve soylular hiyerarşisi gibi çizgiler, feodal üretim tarzının ana çizgileriyle benzeşmiyor mu?

En son analizde temel fark, şüphesiz kl, köylülerin her iki haldeki bağımlılık ve sömürülüş karakterindedir. Asya tipi üretim tarzında devlet, tüm toplulukları kendi kişiliğinde temsil eden bir varlık olarak, toprağın mülkiyetine sahiptir ve köylülerin sömürülmesi de kollektif bir sömürülmedir. Bireyin devlet memuruna olan bağımlılığı, bireyin kökeni olan topluluğun o memurun temsil ettiği devlete olan bağımlılığının aracılığına ihtiyaç gösteren dolaylı bir bağımlılıktır. Feodal üretim tarzında ise, tam tersine, köylüler, hem onların topraklarının ve hem de kendi öz arazisinin mülkiyetine sahip olan derebeyine bireysel olarak bağımlıdırlar. Köylülerin topluluk halinde örgütlenmesi de, kan yakınlığı üzerine kurulu bir topluluktan çok, kişisel arazi parçalarının işletilmesinin işlevsel bir bütünleyicisi olarak ortaya çıkar. Bu örgüt, varlığını, denk düştüğü ekonomik baskılara; gücünü de, sağladığı avantajlara borçludur.

Demek ki Marx'ın gözünde Asya tipi üretim tarzı kavramı, öğeleri teker teker ele alındıkta (krallık, merkezcilik ve merkezleşme, angarya ve vergi, vs.) başka yapılarda da rastladığımız, özgür bir yapıyı dile getirmektedir. Ve Asya tipi üretim tarzını başka tarzlarla karıştırma veya başka yapıların içinde eritme olanağı da yoktur.

Marx ve Engels'in gözünde bu kavramın asıl önemi, belki de, ilkel topluluklardan itibaren devletin ve sınıf sömürüsünün nasıl doğduğunu göstermesinden ileri geliyordu. Marx ve Engels, bu doğuşu, büyük işlerin ve özellikle sulama işlerinin gerçekleştirilmesine bağladıkları ölçüde, bu yol on-

Karnak tapınağının kabartmalarla süslü dev sütunları..

lara, birtakım Asya toplumlarına özgü ve «Doğu despotizmi»nin bir anahtarı olarak görünmüştür. Ve nihayet onların gözünde bu yol, söz konusu toplumların «görecel durgunluk»ları ile özel mülkiyet ve meta üretiminin gelişmemişliğinden ileri gelen «değişmezlik»lerinin nedenidir.

Bu şekilde tanımlandığı takdirde kavram, Eski Mısır'a, İran'a, Hindistan'a, Java'ya, Bali'ye, Orta Asya yaylalarına, Rusya'nın, iki Amerika'nın ve Afrika'nın bazı kesimlerine, yani... değişik devirlere ait olmakla birlikte birbirine kısmen benzeyen doğal koşullara cevap vermek üzere örgütlenmiş bir «Asyalı-toplumlar-bütünü»ne uygulanabilir gözükmektedir.

Asya ve Afrika Halkları Dayanışma Örgütü (Fr. Organisation pour la solidarité entre les peuples d'Asie et d'Afrique) Asya ve Afrika ülkelerindeki geniş halk toplulukları arasında yakın ilişki ve dayanışma kurulmasını amaçlayan uluslararası kuruluş. Örgüt, 1958 yılında Kahire'de toplanan Asya ve Afrika Halkları Dayanışma Konferansı'nda alınan bir ortak kararla kuruldu. Merkezi Kahire'dedir. Örgüte, ulusal dayanışma komiteleri ile örgütün amaçlarını destekleyen sosyal-politik kuruluşlar üye olabilir. Örgütün yönetim organları şunlardır Konferanslar, Konsey, Yürütme Komitesi ve Sekreterlik. Ayrıca örgüte bağlı olarak, ulusal kurtuluşları için mücadele veren ülkelere maddesel yardımda bulunmak üzere **Afrika-Asya Dayanışma Fonu** kurulmuştur. Örgütün temel amacı, Asya ve Afrika halklarının emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı verdikleri savaşı koordine etmek, henüz kurtulmamış halkların kurtuluşunu çabuklaştırmak ve bu halkların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini hızlandırmaktır. Örgüt, uluslararası politika planında, genel ve tam silâhsızlanmadan ve uluslararası gerilimin yumuşatılmasından yanadır.

Asya'yı Sarsan Fırtına (1929) Pudovkin'in, Ossip Brik'in bir senaryosu üzerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü A. Golovniya'nın, dekorlarını Skozlovski ile Aronson'un yaptıkları filmin başrollerini V. İnkijinov, K. Guryak, A. Dedintsev, L. Biyelinskaya, A. Sudalevlç, V. Tsopi, A. Çistiyakov, Boris Barnet ve P. İvanov paylaşmaktaydılar.

Bir Moğol çobanı (V. İnkijinov), hükümete karşı ayaklandığı için idama mahkûm edilir. Ama bir yabancı general (A. Dedintsev) çobanın üzerinde onu «Cengiz Hanın mirasçısı» yapan bir belge bulur ve kendi emellerine hizmet eder umuduyle imparator ilân eder. Ne var ki kukla imparator, çok geçmeden bilinçlenip ayaklanacak ve bütün «Asya'yı sarsan» bir fırtına yaratacaktır.

Büyük rejisörün *Ana* ile birlikte iki eşsiz başyapıtından biri olan filmin bellibaşlı sekanslarını sıralayalım Moğolların çadır hayatı, pazara getirilen tilki kürkü ve yabancı tüccarı (V. Tsopi) karşı isyan; sömürgeci kuvvetlere karşı girişilen gerilla savaşı; İngiliz askerinin (Boris Barnet) idam mahkûmunu, ensesine bir kurşun sıkıp öldürmek üzere götürüşü; generalle karısının lamayı ziyareti ve bu ziyaret bölümünün bir yandan tapınakta, bir yandan da karargâhtaki hazırlıkları aktaran bir paralel montajla sunuluşu; yüzü gözü sargılar içinde ve bir put gibi sessiz duran kukla imparator; imparatorun birdenbire isyan edip kılıcını çekmesi; ve bir fırtına gibi bir anda bütün Moğol ovalarını kaplayan ayaklanma..

İnkijinov, Asya'yı sarsan fırtına'nın *bir sahnesinde.*

Pudovkin'in anlattığına göre, Mayakovski aracılığıyle tanımış olduğu Ossip Brik'in senaryosu daktilo edilmiş üç dört sayfadan ibaret basit bir sinopsisten başka bir şey değildi. Ve gene büyük rejisörün anlattığına göre asıl film, şu sahneyi tasarladığı anda başladı Çamurlu bir yoldan paçaları kirlenmesin diye binbir dikkatle yürüyerek geçen bir askerin kendisine verilen emir gereğince bir adamı öldürdükten sonra aynı yoldan sadece paçaları değil, bütün giysileri çamura bulandığı halde aldırış etmeksizin perperişan dönüşü.. Gene büyük rejisörün anlattığına göre film, asıl yapısına, ekiblyle birlikte Uzak Doğu Sovyet topraklarına gelip de o uçsuz bucaksız ülkenin gerçekliklerinl keşfettiği zaman kavuşacaktı. Nitekim *Asya'yı Sarsan Fırtına*, bu etkilenme sonucunda, zaman zaman tamamıyle belgesel bir karaktere bürünecektir.

Pudovkin'in başyapıtı, 1931 yılında Japonlar Mançukuo tahtına kukla imparator Pu Yi'yi oturtunca tam peygamberce bir öngörüşlülük niteliği kazanacaktı. Hele 1945 yılından sonra patlayan ulusal kurtuluş savaşları bütün Asya'yı baştan başa sarınca Pudovkin'in filmi yeniden ve büyük çapta güncellik kazandı.

Asya'yı Sarsan Fırtına'nın sinema sanatı açısından bir başka önemi de, yaratıcısının teorik görüşlerini en geniş çapta uygulama fırsatına erdiği yapıt oluşundan ileri gelir.

Filmin orijinal adı, «Cengiz Hanın Mirasçısı» anlamına *Potomok Çingiz Kana*'dır.

AŞ Şolem (Kutno - 1880 / Londra - 1957) Yahudi kökenli Amerikan romancısı ve piyes yazarı. Yoksul bir ailenin onuncu çocuğu olan Aş, doğduğu kasabaya pek uzak bulunmayan Varşova'ya on dokuz yaşında giderek ilk yapıtlarını bu kentteki Yiddiş basınında yayınlamıştır. Eski ve yeni İbranice öğreniminden başka köklü bir eğitim görmemiş; ama kendi kendini yetiştirerek, kısa zamanda, Yahudi Almancası olan Yiddiş dilinin en önde gelen edebiyatçıları arasında yer almıştır. Yazar, Paris'te ve Rusya'da da bulunduktan sonra Amerika'ya gitmiş ve orada yerleşmiştir.

Aş, yayınladığı ilk kitabı olan *Dos Şterl* (Kasaba, 1904)'deki kısa hikâyelerinde ve betimleme parçalarında, küçük bir Yahudi kasabasındaki günlük hayatı ve insanları, bir çeşit romantik gerçekçilik anlayışı içinde, başarılı bir şekilde canlandırmasını bilmiştir. Böylece, o yıllarda Yiddiş edebiyatında egemen olan katı gerçekçilikten farklı bir edebiyat anlayışıyle, ortaya çıkmıştır. Aş, 1906 yılında *Moşiahs Tsaytn* (Mesih'in Çağı), 1907 yılında da *Der Got fun Nekome* (İntikam Tanrısı) adlı piyeslerini kaleme almıştır.

Özellikle büyük bir başarı kazanan bu sonuncu piyeste yazar, «babanın günahını evlât öder» düşüncesini işlemektedir. Bu tiyetro yapıtları sadece Avrupa ve Amerika'da oynanmakla kalmayacak, Rusya ve Polonya ti-

yatrolarında da sahneye konacaktır. Böylece, o döneme değin dünyaya sadece Amerikalı şair Morris Rosenfeld'in yapıtlarının çevrilmesiyle tanıtılmış olan Yiddiş edebiyatı, uluslararası çapta bir üne kavuşmağa ve ilgi çekmeğe başlayacaktır.

Aş'ın piyesleri ve romanları, Rusça'ya, Almancaya, Lehçeye ve İngilizceye çevrilmiştir. Yiddiş dilinde kaleme alınmış olan bu yapıtların dünya çapında ilgi uyandırması, yazarın, işlediği konulara yepyeni bir açıdan yaklaşmasından ve, insan sevgisiyle dolu bir alaycılığı elden bırakmadığı gibi, şiir yüklü bir anlatım dilini ustaca kullanmasından ileri geliyordu.

Şolem AŞ, **Yahudi mezmuru'nu yazdığı** *sıralarda..*

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önce yazmağa başladığı romanlarda yazar, toplum yapısının en alt katlarında yaşayan hırsız, fahişe ve katil tiplerini ele alıp işlediği gibi, devrimcileri, dîn uğruna kurban gidenleri ve ermişleri de canlandırmış; böylelikle de, yapıtına, derin ve kavrayıcı bir destan havası vermeğe yönelmiştir. Çeşitli çevrelerden seçilip alınan bu insanların ruhsal hayatı, kendilerini huzura kavuşturacak bir iman aramak ve bir Tanrıya inanmak için kendi kendilerine karşı giriştikleri mücadeleler içinde geçmektedir.

Aş'ın *Motke Gonev* (1916), Amerikan hayatını betimleyen *Onki Moses* (Moses Amca, 1920), *Di muter* (Ana, 1925) ve *Haim Ledereres tsurikkum* (Haim Ledereres'in Dönüşü, 1927) adlı yapıtları da büyük ün kazanmıştır. Devrim öncesi Rusyasının hayatını işleyen *Farn Mabl* (Tufandan Önce, 1927) adlı üç kitaptan oluşan büyük romanı ise, yazarın başyapıtı olarak kabul edilmektedir. Bu romanda, kahramanın romantik düşünceleri ve ruhsal durumu ile sosyal olaylar arasındaki bağdaşmazlık ve çatışma büyük bir ustalıkla dile getirilmiştir.

Der Tilim yid (Yahudi Mezmuru, 1934) adlı romanında imanın gücüne ve insan hayatındaki önemine duyduğu derin inancı bir kez daha ortaya seren Aş, bu romanın devamı olarak kabul edilen *Der man fun Notseres* (Nasra'lı Adam, 1939) adlı yapıtında, İsa'ya ilişkin söylentilerin Yahudi tarihindeki yerini belirtmeğe çalışmıştır.

Aş'ın, sadece İngilizcede yayınlanmış bulunan *The Apostle* (Havarî, 1947) adlı romanında, Hristiyanlığın doğuş çağını ayrıntılı ve canlı bir şekilde betimlediği gibi, Musevilik ile Hristiyanlık arasındaki trajik çatışkıyı da aşma çabasına giriştiği görülmektedir.

A'ŞA Ebu Beşir Meymun bin Kays El Bekri (VII. Yüzyıl) Arap şairi. Eski Arap şairleri arasında en çok yolculuk edenlerden biri olan ve Muhammed'i öven kasidesiyle büyük ün kazanan A'şâ, Dehnâ çölündeki bir köyde doğmuş ve Cahiliye devrinin sonlarıyla İslâmlığın ilk çağlarında yaşamıştır. 629 yılında öldüğü sanılan şaire, aynı ismi taşıyan başka şairlerden üstün olduğunu belirtmek için, El-A'şâ'l-Ekber (A'şâ'ların en büyüğü) lâkabı verilmiştir. Nitekim şair, kaside ve yergileriyle bütün Arabistan'da ün saldığı gibi, şarap üzerine yazdığı gazelleriyle kendisinden sonra gelen Arap şairlerine örnek olmuştur. Hureyre adında çok güzel sesli bir kadına âşık olarak şiirlerinde daima onu terennüm eden A'şâ'yı, El-Muallâkat-üs-Seb'a (Yedi Askı) şairlerinden sayanlar da vardır. Ünlü şairin, ne İslâmlığı ne de Hristiyanlığı kabul etmediği ama tek bir tanrıya ve öldükten sonra yeniden dirilmeye ve ahirete inandığı bilinmektedir.

aşağılık duygusu yada **kompleksi** (Fr complexe d'infériorité, İng. inferiority complex): Kendini öteki bireylerden aşağı görmenin yarattığı ezinç duygusu. Aşağılık kompleksi, kişiyi kendi gözünde değersizlendirmeğe yöneltir; giderek de toplumsal, ailesel ve cinsel planlarda başarısızlığa sürükler. Özne, çoğu zaman, bu duruma karşı aşırı bir saldırganlıkla tepki gösterir. Genel olarak aşağılık duygusunun kaynağını, haddinden fazla sert bir eğitimde aramak gerekir. Birtakım toplumsal yada dinsel ilkeler birer «mutlak» olarak kabul ettirilmiştir çocuğa; bunun sonucu olarak da erkek çocuğun kişiliği babanın, kız çocuğun kişiliği de ananın kişiliği karşısında ezilmiş, adetâ tutuklu duruma düşmüştür. Katı bir eğitimden olduğu kadar yetersiz bir eğitimden de kaynaklanabilen aşağılık duygusunu asıl belirleyen şey, ilk başarısızlıklardır. Nitekim, bireyin kişiliğinin ve karakterinin sabitleşme dönemi olan yeniyetmelik çağında, öğrenim alanında yada duygusal planda uğranılan başarısızlıklar, gerçek anlamında ve sürekli bir aşağılık duygusunun doğuşuna yolaçabilir. Bu başarısızlıklar, önemleri gereğince kavranıp dengelenmezse, bireyin kişiliğini derinden damgalayacaktır.

aşama (Osm devir, Fr période, İng. period) Bir toplumsal-ekonomik oluşumun tarihsel gelişme süreci içinde kaçınılmaz şekilde yer alan belirli dönem. Bir oluşumun aşamalarında nicel ve nitel farklar vardır; ama bu farklar, çeşitli toplumsal-ekonomik olu-

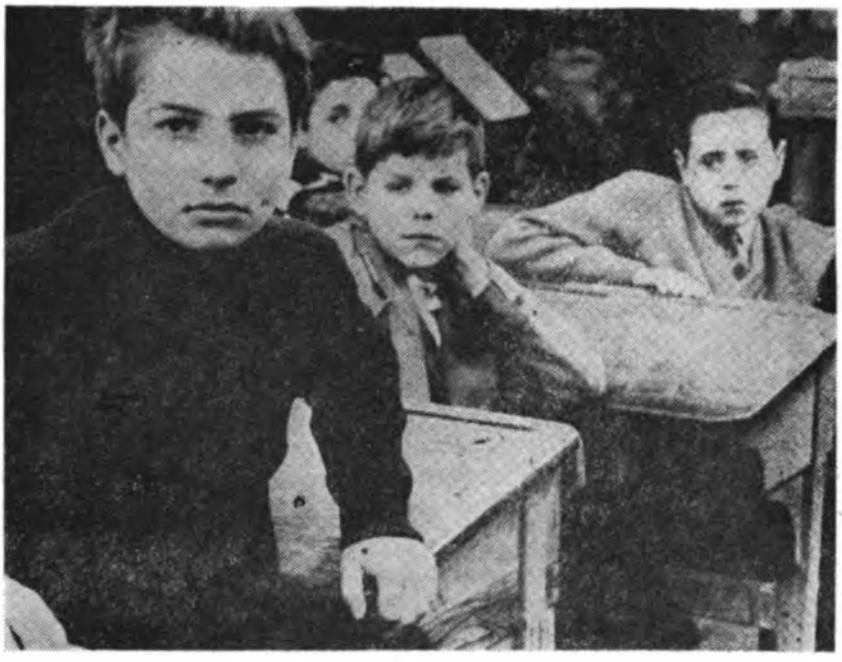

aşağılık duygusu, *katı bir eğitimden olduğu kadar yetersiz bir eğitimden de kaynaklanabilir François TRUFFAUT'nun* **400 darbe'sinden** *bir plan..*

şumlar arasındaki farklar kadar derin değildir. Dolayısıyle de bir aşamadan öbürüne geçiş, sosyal devrimler yoluyle değil, bir aşamanın giderek bir sonraki aşamaya bir çeşit «sızması»yle gerçekleşir. Her aşama, oluşumun karakteristiklerine ayrı ayrı sahiptir. Marksizm-leninizm'in kurucuları belirtmişlerdir ki **komünist oluşum**'un gelişimi, birinci ve alt aşama **sosyalizm**, ikinci ve üst aşama **komünizm** olmak üzere iki aşamada gerçekleşecektir. Komünist oluşumun bu aşamaları arasında temel farklar bulunmaktadır. Ama üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyetin egemen oluşu, sömürü yokluğu, üretimin erekleri, toplumun planlı gelişmesi gibi komünist oluşuma özgü ana nitelikler, her iki aşamanın da karakteristik çizgileridir.

AŞEBE Şinua (Ogidi 1930) Nijeryalı yazar. İlk olarak 1958 yılında İngilizce kaleme alıp yayınladığı ***Tings fall apart*** (Savrulan savrulana) başlıklı yapıtında, yüzyıllardan beri süregelen töre ve geleneklerin sarsılıp yıkılmağa başlamasından sonra Batı Afrika toplumlarında ortaya çıkan kargaşalığı gözler önüne seren romancı, daha sonra Afrika toplumunun ivedi çözüm bekleyen çağdaş sorunlarına eğilmiştir. Nitekim Aşebe, ***No longer at ease*** (Rahat uzun sürmez, 1960), ***The sacrificial egg and other short stories*** (Kurban edilen yumurta ve öbür kısa öyküler, 1962), ***Arrow of God*** (Tanrının Oku, 1964) ve ***A man of the people*** (Halk Adamı, 1966) gibi yapıtlarında, türlü toplumsal ve ekonomik güçlüklerden ve siyasal hayattaki kargaşalıklardan sonra kendine yeni bir düzen arayan Afrika toplumlarının bir freskini çizmeğe yönelmiştir.

aşırı kışkırtı (Osm. tahrik, Fr. ve İng. Sollicitation) Şiddetli ve kesiksiz isteklenmelerin yarattığı gereklik duygusu. - Toplum, meslek ve aile planlarındaki gerekliklerin çokluğu ve amansızca sürekliliği, kesiksiz bir sinir gerginliğine yolaçar; ve çok geçmeden bireyin bilincine de yansıyan bu durum, bir aşırı kışkırtı hali yaratır. Büyük ve nedensiz bir öfkelilik, sürekli başağrısı ve çalışma gücünün eksilmesi gibi belirtilerle dile gelen ve özel tedavili bir dinlenme gerektiren aşırı kışkırtı hali, çeşitli gerekliklerin yakamızı bırakmadığı modern hayata özgü bir olaydır.

aşırı sermaye birikimi (Fr. ve İng. suraccumulation): Belirli bir kapitalist toplumda, sermayenin verimlendirilmesi bakımından erişilmesi mümkün toplam artı-değer yada kâr limitlerine oranla fazladan gerçekleşen sermaye birikimi. Sermaye birikiminin dürtüsü, kazanç hırsı; amacı da sermayeyi verimli kılmaktır. Mutlak sermaye birikiminin had düzeye ulaştığı durumda, ek sermaye kullanımına ya hiç bir kâr payı düşmez, yada o kadar küçük bir pay düşer ki bu durumda, genellikle, birikim özendiricisi diye bir şey kalmaz ortada.

Gerçekte birikim, devam ettiği sürece, sermaye hacminin aşırı büyümesine yolaçmaktadır. Bu durumda, birikmiş sermayenin bir kısmının verim sağlamaması, hattâ bundan da öte, yok olması yada en azından değer yitimine uğraması kaçınılmazdır. O zaman, ek sermayeye denk düşen ek kâr miktarında görülen belirli derecede bir düşüşle birlikte, birikim sürecinde de duraklama görülür.

Aslında aynı birikim eğilimi, sermayenin organik bileşiminin yükselmesiyle açıklanır. Emeğin üreticiliğinin artışıyle birlikte, değişmez sermayenin bileşimindeki payı, artı-değer üretiminin **indis**'i olan değişken sermaye payına oranla büyür. Kâr haddindeki temel düşüş eğilimi buradan doğar.

Görecel birikim halinde, ek sermayeye görecel kâr haddi denk düşmez.

Bu durumda çözüm, en son analizde sosyal sermayenin bir kısmının, daha çok da fazlalık halindeki ek-sermayenin işlemez hale getirilmesidir. Çünkü zaten o ek-sermaye, toplumda üretilen artı-değerden payını almadığı için, bir değer ifade etmez.

Burada, sermayenin, sermaye olarak —yani bütün toplumun tüketim ihtiyaçları, teknik ihtiyaçları bakımından değil de, artı-değer elde etme olanakları bakımından— aşırı üretilmesi durumu söz konusudur.

Aşırı birikimi, kapitalist üretimin kâr amacını gütmesi açıklar. Nitekim aşırı birikimin somut belirimlerinden biri ekonomik bunalımdır, yada büyüme ve istihdamın daralmasıdır.

Aşırı birikim, monopolcü devlet kapitalizmine özgü olgularla da kendini gösterir. Devlet, işleyişleri sağlandığı takdirde normal kâr oranı talep etmeyen bazı branşları da korur. Kârı ancak finans oligarşisine aktarmak üzere arar. Devlet mülkiyeti bu amaçla kullanılmaktadır.

Kredi, sübvansiyon, vergi iadesi, vs. gibi devlet elindeki malî araçlar, bunlardan yararlananlara aşağı yukarı hiç bir külfet yüklemeyen birer eksermaye meydana getirirler. Devletin bu alandaki rolü tasarruf toplayıcılığı yapmak ve elindeki kaynakları monopollerin hizmetine vermektir. Devlet, artı-değerden oluşan fonlarını, büyük işletmelerin ve monopolleşmiş branşların yararı açısından bakılarak seçilen yatırımlar ve krediler halinde kullanır.

Devletin aşırı birikime ilişkin polltikası, normal kârın monopolist olmayan burjuvazi tarafından özümlenen kısmını azaltarak, bu kârdan yararlananların sayısını düşürmek amacına yönelliktir.

Bütün bu araçlar, sermayenin aşırı birikime karşı mücadele etmesi olanağını verir; ama gene de, üretim arttıkça, ülke ekonomisi ölçüsüz bir birikimin ağırlığı altında ezilmeğe başlayacaktır. Bu durumu önlemek içinse, teknik gelişimi emekçilerin refah düzeylerini yükseltecek biçimde kullanmak ve üretimi bu amaca uygun şekilde geliştirmek gereklr.

aşırı sömürü (Fr. ve İng. surexploitation) İşgücü değeri lle ücret arasındaki denkliğe uyulmaması sonucunda ortaya çıkan ek sömürü. İşçi işgücünü sattığı vakit bunun karşılığı olarak, genellikle, **ücret** adını verdiğimiz belirli bir miktar para alır. İşçi, aldığı ücretle gerek kendisinin ve gerekse ailesinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, nesnel bakımdan zorunlu malları satın alma gücüne erişmelidir. Dolayısıyle de ücretin, parasal olarak, **emek gücü**'nün değerine eşit olması gerekir. Bu denklik bozulursa, emek gücü (yada, işgücü) normal fiyatından daha düşük bir fiyata satın alınırsa, bu durumdan zarar gören işçi, ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamaz duruma düşecek demektir. İşçinln kazancındaki bu eksilme, kapitallst açısından daha az masraf, dolayısıyle de daha büyük bir artı-değer kazancına eşit demektir.

aşırı kışkırtı'nın hazin sonuçlarından biri..

Tipik bir aşırı sömürü örneği : XIX. yüzyıl sonunda bir İngiliz emekçi ailesi..

İşte, mübadelelerde değer yasasına uyulmaması biçiminde beliren bu sürece aşırı sömürü denir. Aşırı sömürü, sömürü'den farklıdır Sömürüye eklenir ve sömürünün şiddetini, dayanılmazlığını büsbütün arttırır.

Aşırı sömürü, ayrıca, bundan biraz daha farklı bir başka durumda da vardır : Emeğin yoğunluğu son derece arttığı, işgücü en belirgin bir biçimde yıprandığı, ücret aynı kaldığı halde, emeğin yoğunlaşmasından doğan bu ek yıpranmadan ötürü emek gücünün değerinin açıkça yükseldiği durumdur, bu durum.

Aşırı sömürü, sömürüden farklı olarak, bir gasp, bir zorla alma, bir sulistimal olarak ortaya çıkar. Bu, daha ilk bakışta böyledir.

Her sömürü gibi aşırı sömürü de, burjuvazinin ekonomik egemenliğinin sonucu olan toplumsal ilişkilerden doğar.

Kapitalizm, emek gücünün sömürülmesi temeline dayanmaktadır. Ve kapitalizmin temel ekonomik yasası, artı-değer üretimidir. Nitekim her kapitalist, elindeki tüm olanakları seferber ederek, artı-değeri arttırmağa çabalar. Bu amaca varmak için de kırk tane yol yoktur, bir tane yol vardır Sömürü oranının arttırılması. Yani, aşırı sömürü..

Görüldüğü gibi aşırı sömürü, kapitalizmin nesnel bir eğilimidir.

Ne var ki bu aşırı sömürü, ancak, bazı belirli tarihsel koşullar içinde gerçekleşir. XIX. yüzyılın ilk yarısı boyunca, kapitalizmin doğup yerleşmesinde büyük rol oynamış olan aşırı sömürü, monopolcü devlet kapitalizminin ortaya çıkmasıyle birlikte, yeniden son derece büyük bir önem kazanmıştır.

Aşırı sömürü, emekçi yığınların yoksullaşmasının temel süreçlerinden birini meydana getirir. Emeğin yoğunlaştırılmasının adetâ bir «cehennem düzeni» derecesine vardırılışının sonucu olan aşırı sömürü örneklerine, XX. yüzyılda, her iki Dünya Savaşı sonrası Almanyası ile İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya'sında da rastlanmıştır. Ve her iki ülkede de bu amansız düzen, alabildiğine göz yaşartıcı bir «yurt için fedakârlık» ve «ulusal kalkınma» uğruna sürdürülmüştürl

Aşırı sömürü, tıpkı sömürü gibi, hattâ ondan da daha çok, güçler ilişkisine —yani «sermayenin ücretlere müdahalesi» karşısında işçi sınıfının göstereceği dirence— bağlı olarak artar yada yok olur.

aşk, sevgi (Fr. amour, İng. love) Bizi bir varlığa, bir nesneye yada bir evrensel değere doğru sürükleyip bağlayan gönül itkisi. - *Şölen* adlı diyalogunda Platon, aşkın çeşitli dereceleri bulunduğunu belirtmektedir Aşk, somut bir bireye, bir genel ide'ye (örneğin ulusal değerlere beslenen aşk, bilim aşkı, meslek aşkı) yada hakikate ilişkin olabilir (bu son şıkta felsefî ve dinsel belirli bir alışma dönemi, yani bir çeşit «ikrar verme» ve «çile çekme» gerekir). Bireylere yönelen aşk konusunda skolastik filozoflar, başkasının iyiliğini arzu eden «iç yakınlığı» ile başkasını kendi malı olarak görmek isteyen «şehvet»i biribirinden haklı olarak ayırıyor ve sadece birincisine ahlâkî bir değer tanıyorlardı. Psikolojik açıdan aşk, Stendhal tarafından *Aşk üzerine* adlı yapıtında betimlenen bir «billûrlaşma» olayı ile meydana gelmektedir. Stendhal, belirli bir kimseyle düşüp kalkmaktan duyduğumuz sevincin durmadan ilerleyerek sabitleşmesi şeklinde çözümlediği bu «gerçek» aşkı, çoğu zaman çabuk tutuştuğunca çabuk sönmeğe mahkûm «yıldırım aşkı»na karşıt tutmaktadır. - Ahlâk açısından aşk, genellikle, egoizme karşıt bir yönseme olarak tanımlanmıştır. Tolstoy şöyle yazıyor : ***«Gerçek aşk, daima, kişisel yarar duygusundan vaz geçme temeli üzerinde yükselir.»*** Hıristiyan ahlâkçılar, en yüce erdem kabul ettikleri İyilikseverliğin

(yada, yarlık, «charité») kaynağı olarak aşkı gösteriyorlardı. Felsefe açısından aşk problemi, şu iki soruda dile gelmektedir Aşk, bir bilgi aracı olabilir mi... ki Platon, Spinoza *(«Tanrı'ya zihin yoluyle duyulan aşk, üçüncü cins bilgiden doğar.»)* ve Fichte, bu soruyu «evet»le cevaplandırmaktadırlar; yoksa aşk, düşüncenin körleşmesi midir... ki Descartes *(«Aşk, kendisini doğuran nesnenin iyi mi kötü mü olduğunu biz katiyen farketmeksizin bizde uyandırılabilen bir tutkudur.»)*, Schopenhauer ve Nietsche de bu soruya olumlu cevap vermektedirler.

Tarih açısından bakacak olursak, aşkın, toplumsal hayat ilişkilerinin bir ürünü olduğunu görürüz («Sözcüğün modern anlamında aşk, Eski Çağ boyunca ancak resmî toplumun dışında oluşabilmiştir. Teokritos'un bize aşk acılarını ve sevinçlerini anlattığı çobanlar, aslında birer köleden başka bir şey değildir» Friedrich Engels). Ve gene görürüz ki, günlük yaşantılarda en çok rastlanan şekliyle, somut bir varlığı sevmek; ancak herkesi sevmekle, herkesin yararını düşünmek ve bu ortak yarar doğrultusunda mücadele etmekle mümkündür. Toplumun kesin dönemeç noktalarından birine ulaştığı çağımızda aşk, Saint-Exupéry'nin deyişiyle *«... karşılıklı oturup biribirinin gözünün içine bakadurmak değil, elele verip ilerde aynı noktaya bakmak ve gene elele o noktaya doğru ilerlemektir».*

AŞKENAZİ Vladimir (Gorki 1937) Sovyet piyanocusu. İlk konserini 1945 yılında verdi. Haydn'ın *Re Konçerto*'sunu başarıyla seslendirdiği bu konserden sonra 1956 yılında Belçika kraliçesi Elisabeth yarışma ödülünü, 1962 yılında da Çaykovski Ödülü'nü kazandı. Daha sonra Londra'ya, ardından da İzlanda'ya yerleşen sanatçı dünyanın hemen her sanat merkezinde konserler verdi.

aşkın (Osm. müteal, Fr. transcendant, İng. transcendent) Aşan, aşmak özelliğini yada erkini taşıyan. «Aşkın bir gerçeklik», bilme gücümüzü aşan bir gerçekliktir; «aşkın bir deha», insanların ortalamasını aşan bir dehadır. «Tanrı'nın aşkınlığı»ndan söz edildiğinde ise, Tanrı'nın, yaratımından farklı ve ayrı bir yaratıcı olduğu belirtilmekte; böylece Tanrı'nın içkinliği» anlayışına, yani Tanrı'nın âlemde ve bizde var olduğunu, dolayısıyle de tanınıp bilinebilir olduğunu ileri süren heptanrıcılık anlayışına karşıçıkılmaktadır. Bu bakımdan aşkınlık, içkinliğe karşıt tutulur.

Vladimir AŞKENAZİ. Çaykovski Ödülü'nü kazandığı dönemde..

Toplumsal ilişkilerin bir ürünüdür aşk; nitekim soylu bir Avrupalı genç kız siyah bir Kuzey Afrikalıya «âşık» olursa, bundan elbette «kıskançlık» doğacaktır : Eugène DELACROİX'nın ünlü tablosu Desdémone.

aşma (Fr. dépassement, İng. elimination) Bir şeyin aynı zamanda hem ortadan kalktığını, hem de kaldığını; hem ortadan kaldırıldığını, hem de korunmakta olduğunu dile getiren Hegelcl terim. - Hegel, mantığın soyut kategorilerinin hareketini belirlemek için kullanır bu teriml. **Tez-antitez-sentez üçlemi**'nde en üst kategori olan sentez, düşüncenin hareket seyrindekl antitezi aşar, yani onu ortadan kaldırır. Bununla birlikte en üst kategori, kendisinden daha önceki kategorilerin olumlu içeriklerini —ama artık dönüşüme uğramış halleriyle— içinde barındırır. Hegel'de aşma, soyut ve mantıksaldır : Bir kategoriler sisteminin kurulmasına araçlık eder; çelişmelerin çözülmesinde formel bir araç olarak iş görür; çelişmeler arasında bir uzlaştırıcıdır. Diyalektik maddecilikta ise aşma, gelişmenin art arda sürekliliğini dile getirmek, daha alt bir fenomen ile daha üst bir fenomen arasındaki bağlılığı belirtmek için kullanılır. Örneğin mekanik hareket, «maddenin hareketinin biyolojik formu içinde *aşılmış* olarak bulunur» diye belirtilir. Aşma kavramı, ayrıca, tarihsel maddecilik alanına da uygulanmaktadır.

AŞMARİN Nikolay İvanoviç (Yadrin - 1870 / Kazan 1933) : Rus dilbilgini ve türkoloğu. Çocukluğundan beri Çuvaş Türkleri arasında yaşayan; dolayısıyle de, Çuvaşların dilini, folklorunu, törelerini ve etnografyasını derinden öğrenmek fırsatını bulan bilgin, Kazan Üniversitesi'nde profesörlük yapmış;

1929 yılında ise, Sovyet Bilimler Akademisi üyeliğine seçilmiştir. Kazan, Volga, Kafkas ve Bakû Türk lehçeleri üzerine de sayısız incelemesi bulunan Aşmarin'in asıl uzmanlığı, Çuvaş dili alanındadır; ve bu alanda, *Materialı dlya izsledovaniya çuvaşskogo yazıka* (Çuvaş Dilinin İncelenmesi İçin Malzeme, 1898), *Bolgari i Çuvaşi* (Bulgarlar ve Çuvaşlar, 1902) ve *Slovar çuvaşskogo yazıka* (Çuvaş Dili Sözlüğü) adlı yapıtları yazmıştır. Tam kırk yıllık bir çalışmanın ürünü olan bu son yapıt, 1927-1941 yılları arasında on altı cilt olarak yayınlanmıştır.

ataerkillik (Osm. pederşâhilik, Fr. patriarcat, İng. patriarchate) İlkel komün sisteminin gelişme seyrinde, sistemin bütünlüğünü yitirmesiyle ortaya çıkan tarihsel bir aşama. Ataerkillik, **anaerkillik**'ten sonra ortaya çıkmıştır. Ataerkilliğin özgül yanı, klan toplumunun ekonomisine ve hayat tarzına erkeğin egemen olmasıdır. Ataerkillik, üretim güçlerinin, hayvan yetiştirmenin tarımdan ayrılmasıyle belirginlik kazanan ilk geniş toplumsal işbölümünde, mübadele alanında, özel mülkiyetle köleliğin gelişiminde daha büyük bir hızlanma yarattığı aşamada ortaya çıkmıştır.

Hayvancılık ve çiftçilik geliştikçe, köle ve davar sahipliği de derece derece gelişmiştir. Bu aşamada köleler, davar karşılığında mübadele edilmektedir.

Ataerkillikte, grup evliliğinin yerini iki kişilik evlilik alacak ve koca, çocukların babası olarak tanınacaktır. Ayrıca, karı ve çocuklar üzerinde babanın sahiplik hakkı da tanınmıştır. Yüz yada daha çok sayıda bireyi içinde bulunduran ataerkil aile, herşeyden önce ekonomik bir birimdir. Üretim güçlerinin, özel mülkiyetin ve mübadelenin daha da gelişmesi, ataerkil ailenin, biribirlerinden ayrı ve tekeşli ufak ailelere bölünmesine yolaçmıştır.

ataraksiya (Fr. ataraxie, İng. ataraxia) Tüm heyecanlardan sıyrılmış olma hali. Eski Çağ'da bu terim, Epikuros'çular tarafından, fizik acıların ortadan kalkması; Stoacılar tarafından da, tutku ve heyecanlardan arınma anlamına kullanılmıştır. Bugünkü konuşma dilinde ise, derin huzur, iç rahatlığı, ruh dinginliği anlamına gelir.

ATASSİ Nureddin el (Humus 1929) Suriyeli siyaset adamı. Şam Tıp Fakültesi'ni bitirdikten sonra **Baas** partisine girdi ve kısa zamanda örgütün önderlerinden biri durumuna geldi. 1963 yılında İçişleri bakanı, 1964 yılında Bakanlar Kurulu başkan yardımcısı, 1965 yılında da Başkanlık Konseyi başkan yardımcısı oldu. 1966 Şubatında Devlet başkanlığı görevini üstlenen Atassi, 1967 yılında Suriye'nin İsrail'e karşı savaşa girmesinde önemli rol oynadı.

Atassi aynı yıl Baas genel sekreterliğine seçildi, bu görevini 1968 yılı boyunca da sürdürdü. Devlet, hükümet ve iktidar partisi başkanı olarak 1969 Mayısında ikinci defa hükümet kuran Atassi, 1970 Kasımında general Hafız Esad iktidarı alınca tutuklandı.

Charles DULLİN, kurucusu olduğu **Atelier***'deki unutulmaz kompozisyonlarından biriyle..*

Ateliер (1') 1922 yılında büyük aktör Charles Dullin tarafından kurulan ve 1940 yılına kadar etkinlik gösteren tiyatro topluluğu. Bugün André Barsacq tarafından yönetilen bu tiyatro, Pirandello, Salacrou, Romains, Zimmer, Achard, vb. gibi o çağda yetişmiş Fransız ve yabancı ilerici yazarların yapıtlarını oynamakla ün kazanmıştır.

Ateş (Fr. aslı: Le Feu): Fransız yazarı Henri Barbusse'ün 1916 yılında yayınladığı roman. *Bir Manganın Günlüğü* altbaşlığını taşıyan bu yapıt, savaş üzerine yazılmış kitapların «en özden ve zalimce modern» olanı şeklinde nitelendi. Goncourt ödülünü de kazanmasıyle yazarına büyük ve haklı bir ün sağlayan *Ateş*, **natürelizm** (yada, doğalcılık) anlayışı doğrultusunda tasarlanmış ve yazılmıştır: Avrupa'yı iki yılı aşkın zamandır baştan aşağı kana bulayan umutsuz mücadelenin hiç bir süslemeye yada abartmaya düşülmeksizin, çırılçıplak bir şekilde betimlenmesi söz konusudur burada. Romanda olaylar, basit bir piyade erinin ağzından hiç bir yapaylığa kaçılmaksızın anlatılmaktadır. Ama romanın asıl kahramanı değildir anlatan: Gerçek kahraman, anlatanın da dahil olduğu onbaşı Bertrand'ın ku-

Henri BARBUSSE'ün **Ateş***'te üstün bir sanat gücüyle betimlediği 1. Dünya Savaşı'nın ünlü siperlerinden biri..*

mandasındaki mangadır. Yağmur altında, çamur ve pislik içinde geçen monoton siper günleri; bombardıman altında geçen, korkuyla örülü geceler; yorgunluktan da yorucu molalar; karanlıkta ezile büzüle çıkılan keşifler; obüslerin altını üstüne getirdiği, bir kâbus görünümündeki arazilerde geçilen saldırılar Hiç bir büyük ve insanca yanı olmayan bu şom olaylar dizisi, yer yer, ilginç yaşantılarla kesikliğe uğrar: Ölülerin ayaklarından çizmelerini çekip giyen askerlerin sessiz dramı, kurşun sesleriyle delik deşik olan düşler, düşman kamplarda aynı anda yapılan âyinler, vb. gibi.. Kurban edildiğinin bilincinde olmayan, ne adına öldüğünü bilmeksizin ölüp giden zavallı insanların cehennemidir asıl konusu bu kitabın. Ve bu konu, siper argosundan da yararlanan çarpıcı bir dille işlenmektedir. Yerine göre yırtıcı, gergin, kaba, isyancı, sevgi taşan bir dille.. Bütün bu boyutlarıyle *Ateş*, hiç şüphe yok ki, hem insan dramının çeşitli uzantılarını ustaca yansıtan zengin bir belge, hem de çok geçmeden Erich Maria Remarque'ın yapıtlarıyle doruğuna ulaşacak olan bir roman türünün ilk büyük örneği olarak kalacaktır.

ateşkes (Osm. mütareke, Fr. ve İng. armistice): Savaşan ülkeler arasında yapılan ve savaş harekâtını belirli bir süre için durdurmağa yönelik olan anlaşma. Ateşkes, bütün cephelerde savaşın durmasını sağlayan genel kapsamlı bir anlaşma olabileceği gibi, çarpışmaların sadece belirli bazı kesimlerde durdurulmasını sağlayan kısmî bir anlaşma da olabilir. Ateşkes durumu, genellikle, «savaş durumuna hepten son vermeğe yönelik barış antlaşması müzakerelerinin başlamasını kolaylaştırır.

ATHENAİOS (III. Yüzyıl): Eski Yunan gramer ve dil bilgini. Mısır'da Naukratis kentinde dünyaya gelen bilginden bize yalnızca, 228 yılından beri otuz cilt olarak yayınladığı *Deipnosofistai* (Düşünürlerin Şöleni) adlı yapıtı kalmıştır. Antik çağın bir çeşit bilgi hazinesi olan ve Eski Yunan töreleri, ev hayatı, edebiyatı ve bilimi hakkında sayısız değerli bilgi veren bu kitapta yazar, dostu Timokrates'e, zamanın büyük zenginlerinden Larentius'un sofrasında hekimler, bilginler, sanatçılar ve filozoflar arasında tartışılan konuları aktarmaktadır. *Deipnosofistayı* ayrıca, edebiyat tarihi bakımından da eşsiz bir kaynak değeri taşımaktadır. Çünkü, yazar, bu yapıtında, eski şairlerden parçalar aktarmakta ve böylece, sonradan kaybolmuş yapıtlar hakkında bize fikir vermektedir.

atılım (Fr essor; İng. progress, development): Genellikle bir ekonomik sektörün yada bütün bir ekonominin açık gelişme durumunu gösteren ekonomik döngü evresi. Bu evreye temel karakterini veren husus, yeterli bir sürekliliği olan ve rasyonel bir perspektif içinde bu sürekliliği koruyacak gibi gözüken, yükseliş halinde bir eğri çizmesidir. Nitekim: Gelişim perspektifleri çok elverişli olduğu, ekonomik etkinliğin genel belirtileri nispeten düzenli ve sağlam bir ilerlemeyi belgelediği, sipariş defterleri dolup kâr oranları yükseldiği ve yükseliş sağlam ve sürekli bir yükseliş olarak gözüktüğü zaman, atılım var demektir

Elbette ki bu atılım, bütün ekonomiyi kapsayan genel bir atılım olabileceği gibi, tikel, yani sadece bazı sektörleri ve hattâ belirli birtakım işletmeleri kapsayan bir atılım da olabilir.

Ekonomik döngünün bir evresi olarak atılım'ın, gerek —az yada çok hızlı bir biçimde aşırı— üretim bunalımına vardığı için doğrudan doğruya döngünün kendi çerçevesi içinde ve gerekse, kaçınılmaz gerilemelere başlangıç olan bir enflasyon yada bir «aşırı kızışma» yada bir ekonomik kargaşa halindeki monopolcü devlet kapitalizmi çerçevesi içinde, sınırları vardır.

Aslına bakılacak olursa: Günümüzde atılım, çoğu zaman yereldir; yani, belirli sektörlerle sınırlıdır. Çeşitli endüstri dallarının ilerleme tipleri arasındaki derin dengesizlik de bundan ileri gelir.

ATKİNSON Eleanor (1863/1942): Amerikan romancısı. Çocukluğu boyunca annesinden dinlediği Burns ve Tennyson'ın şiirleriyle edebiyata merak saran genç kadın yazar, iyi bir öğrenim gördükten sonra Chicago gazetesinde çalışmağa başlamış ve 1891 yılında Francis Blake Atkinson'la evlenmiştir. Daha çok hikâye türünde yapıtlar vermiş olan Atkinson'un ince ve insan sevgisiyle dolu bir üslûbu vardır. Özellikle köpekleri kahraman olarak alıp işleyen hikâyeleri çok ünlüdür. Bu kitapları arasında *Greyfriars Bobby* (1912) isimli kitabı bütün kuşaklar tarafından büyük ilgi görerek okunmuştur. Yazarın öteki yapıtları arasında en önemlileri, *Lincoln's Love Story* (Lincoln'un Aşk Hikâyesi ,1919), ve *Poilu, A Dog of Roubaix* (Roubaix'li köpek Poilu, 1948) ismini taşımaktadır.

Atlantik Paktı bk. **NATO.**

atlantizm (Fr. atlantisme, İng. atlantism): Çağdaş tekelci Batı emperyalizmine özgü stratejinin temel çizgilerinden biri. - **NATO** üyeleri arasında çokyanlı ve sıkı ittifaklar kurarak evrensel kapitalizmin genel durumunu pekiştirmek, evrensel sosyalist sisteme ve ulusal kurtuluş savaşlarına karşı ortak ve daha etkili mücadele yürütmek şeklinde özetleyebileceğimiz bir amaçlar bütününü dile getirir, atlantizm.

«Atmacalar» (Fr. les «Faucons», İng. the «Falcons»): Bütün tartışmalı uluslararası sorunların —hattâ henüz tartışmasız olanların da— kaba kuvvet yoluyle çözüme ulaştığı takdirde sürekli olacağına inanan gözü dönmüş emperyalist politikacılarla generallerin ortak sıfatı. Rakiplerinin herşeyden önce «tokat»tan anladıkları düşüncesinde olan ve atom silâhının ürkütme gücüne bel bağlayan «Atmacalar», savaş endüstrisine egemen monopollerle sıkı bağlantı içindedirler Nitekim savundukları «ideal»ler, söz konusu monopollerin çıkarlarına tıpatıp uygundur. Sosyalizmin olduğu kadar ulusal kurtuluş hareketlerinin de amansız düşmanları olarak, uluslararası gerilimi şiddetlendirmek için her yola başvururlar. Ayrıca, kapitalist ülkelerdeki ilerici güçlerin sindirilmesi için de çalışmaktadırlar. Bugün bütün ulusları ekonomik yıkıma sürükleyen silâhlanma yarışını çılgınca körükleyenler, bunlardır

atom (Osm. cüz-i fert, Fr atome, İng. atom): Bir cismin en küçük öğesi. Eski Yunancada «kesilemez» anlamına «atemnein» sözcüğünden gelen bu terim, yüzyılımızın başlangıcına kadar, cisimlerin artık bölünemeyen parçalarını belirtmek için kullanılmıştır. Bugün konuşma dilinde, «atom bombası» anlamına da kullanılmaktadır.

atomculuk, atomizm (Osm. cüz-i ferdiye, Fr. atomisme, İng. atomism): Maddenin atomlardan meydana geldiğini ileri süren felsefe öğretisi. Atomculuğun, genellikle, Demok-

atomculuk *teorisinin kurucularından LUKRETİUS'u öğrencileriyle birlikte canlandıran bir duvar kabartması.*

ritos tarafından başlatıldığı kabul edilir: Filozofa göre âlem, özdeş atomlardan oluşmuştur; ve herşeyi sıkı bir çözümlemeden geçirecek olursak, görünürdeki yapay formların ötesinde, tek hakikî gerçeklik diyebileceğimiz atom'a ulaşırız. Daha sonra gelen Epikuros'la Lukretius ise, atomu biyolojik açıdan, «şeylerin ilk tohumu» *(«semina rerum»)* olarak ele almışlardı. Birincisi «memanikçi», ikincisi «vitalist» yada «dinamikçi» diye nitelenen bu iki genel atom anlayışı, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Batı felsefesini altüst eden tüm atomculuk tartışmalarının temelinde yer alır. Özellikle Descartes'ın mekanikçi teorisiyle Leibniz'in atomu bir «güç» olarak kabul eden ünlü *monad öğretisi* arasında koparılan kavga, bu tartışmaların en fazla yankı uyandırmış olanıdır.

Bugünse atomculuk sorunu artık felsefe alanından çıkıp bilim alanına, mikrofiziğin alanına kaymış bulunmaktadır. Nitekim maddenin sürekli mi süreksiz mi olduğu problemi, bugün, Louis de Broglie'un, atomları bütün uzaya yayınık bir enerjinin derişme noktaları olarak kabul eden ***dalgalar teorisi***'yle aşılmış durumdadır.

Atom diplomasisi'*nin amansız uygulamacılarından Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri bakanı John Foster DULLES, dünyayı üçüncü bir genel savaşın eşiğine kadar getirme başarısını (!.) göstermişti..*

«Atom diplomasisi» (Fr. «diplomatie atomique», İng. «atomic diplomacy»): Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra benimsediği ve gittikçe şiddetlendirerek uyguladığı saldırganlık politikası. Amerikan yönetim çevreleri, «Atom diplomasisi»nl bir resmî politika olarak tasarladıklarında, atom silâhı üzerindeki geçici tekellerinden bir politik şantaj aracı olarak yararlanmak ve öbür ülkelere, bu arada da özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne baskıda bulunarak salt kendi çıkarlarına denk düşecek bir dünya kurma amacını gütmüşlerdi. Nitekim bugün bir noktayı en ufak bir yanılma payı kabul etmeksizin, güvenle açıklayabiliriz: 1945 Ağustosunda, sadece bir hafta önceden yapılan bir uyarmayla (nüfusu 200 binî aşan iki kenti bir haftada ve üstelik savaş koşulları içinde boşaltmak mümkünmüş gibi) Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan o korkunç bombaların amacı, sadece, zaten perişan hale gelmiş Japonya'yı yıldırmak değil; aynı zamanda, başta Sovyetler Birliği olmak üzere, yakın geleceğin rakiplerine Amerika'nın «kahredicl gücü»nü ispatlamaktı. Ve yönetici Amerikan çevreleri, bu doğrultuda, bir ara Kore'de ve Vietnam'da bile atom silâhlarını kullanmayı tasarlayacak kadar çılgınlaştılar. Alınlarına kara çalınıp sürgün edilen bilginler ve sanatçılar, insafsızca elektrik iskemlesine yollanan Rosenberg'ler hep bu politikanın kurbanı olmuşlardır. Aynı politikanın bir başka masum kurbanı daha vardır: Anababalarının yaptıklarından utanarak, mutluluğu uyuşturucu maddelerde aramağa koyulan **hippy**'ler... Hiroşima ve Nagazaki'de açan **çiçek**'lerin **çocukları.**

Atom diplomasisi, Sovyetler Birliği'nin 1949 yılında atom bombasını, 1953 yılında da hidrojen bombasını yapmasından ve kıtalararası roket üretimini örgütlemesinden sonra iflas etmiştir.

atomistik (Fr. atomistique, İng. atomistic): Atomlardan ve öbür mikroparçacıklardan oluşan maddenin yapısını kesikli bir yapı olarak göz önüne alan teori. - Atomistik, ilk defa, **nyana** ve **yayseşika** adlı Eski Hint teorilerinde, daha tam olarak da Leukippos, Demokritos, Epikuros ve Lucretius'un felsefelerinde işlenmiştir. Söz konusu felsefelerde atomlar, en son, en küçük, artık bölünmez. töz bakımından sonsuz ufak parçacıklar olarak düşünülmekteydi. Atomistik, daha sonra XVII. XIX. yüzyıllar boyunca Galileo, Newton, Lomonosov, Dalton, Butlerov, Mendelyev, Boyle ve Avogadro'nun yapıtlarında geliştirilip, madde yapısının fiziko kimya teorisi hallne gelecekti. Ne var ki eski atomistik, oldukça metafizik bir karakter taşıyordu. Çünkü atomun kesikliliği mutlaklaştırılmakta; atom, maddenin en son ve değişmez **hali** olarak, dünyanın yapısının temel öğesi olarak kabul edilmekteydi.

Modern atomistik ise, maddenin yapısındaki moleküllerin, atomların, temel parçacıkların ve öbür mikro nesnelerin çeşitliliğini, sonsuz karmaşıklığını, bir formdan ötekine dönüşme olanağını kabul eder. Çeşitli mikro-nesnelerin varlığı, nicelikten niteliğe geçiş yasasının bir belirimi olarak görülür modern atomistikte. Maddenin yeni nitel formlara geçişi, mekândaki uzaklıkların azalmasına bağlıdır. Maddeyi kesikli bir gerçeklik olarak değil, bir süreklilik olarak ele alır modern atomistik. Mikro-parçacıklar arasındaki karşılıklı etki güçleri, «temel» parçacıklarla sıkı bir bağlantı içinde bulunan örneğin elektromagnetik, nükleer, vs. alanlar gibi sürekli alanlarda meydana gelir. Karşılıklı etkileşmenin alanlara yayılışı, dolaysız etki şeklinde olur Modern atomistik, en son ve değişmez bir maddenin varlığını tanımaz; ve maddenin, nitel bakımdan sonsuzluğunu savunur.

atom silâhının yasaklanması bk. **nükleer silâhların yasaklanması.**

atomsuz bölge (Fr région désatomisée, İng. deatomized area): Atomik ve termonükleer silâhlardan, uluslararası anlaşmalar gereğince arındırılmış bölge. Atomsuz bölge yaratma akımı, ilkin 1959 yılında Antartik'te nükleer denemelerin yasaklanmasıyle başladı. Bunu, 1961 yılında toplanan Birleşmiş Milletler Örgütü XVI. Genel Kurulu'nun bütün Afrika kıtasını atomsuz bölge ilân edişi izleyecekti. En son olarak Birleşmiş Milletler, 1964 yılında toplanan XIX. Genel Kurul kararıyle, Lâtin Amerika'yı da atomsuz bölgeler arasına kattı. ▶

atom ve yapısı (Fr atome et sa structure, İng. atom and atomic structure): Atom, bir ışık zarfına sarılı artı yüklü bir çekirdekle **elektron** adı verilen ve çekirdeğin yörüngesinde devinen eksi yüklü parçalardan oluşmuş karmaşık bir sistemdir ve kimyasal bir elementin en küçük parçacığını meydana getirir Atom çekirdeğinin karmaşık bir yapısı vardır: **Nükleon** diye adlandırılan **nötron**'larla **proton**'lardan oluşmaktadır bu çekirdek.

Atom, yaklaşık olarak, boyu bir santimetrenin yüz milyonda birine ulaşan bir varlıktır Çekirdekteki yüklerin değeri, proton sayısına eşittir ve atomdaki elektron sayısına denk düşer Buysa, Mendelyev'in **devirli tablo** (yada, **periyodik tablo**)'sundaki belli bir elementin dizi sayısıdır Görüldüğü gibi, aşağı yukarı bütün atom kitlesi çekirdekte yoğunlaşmış bulunmaktadır.

Atomun bütünsel bir sistem olarak varlığı, **kuantum yasaları**'na bağlıdır. Bu yasalar, atomun dengesini, elektronların dalga-parçacık ikiliği ile belirlenen özel hareketi bir denge halinden başka bir denge haline geçiş sırasında atom enerjisinde meydana gelen ani değişmeleri, atomların karşılıklı etkileşmesini, vb. açıklar.

Atomlar, elektronik zarflarında, karşılıklı etkileşme yoluyle birleşebilirler; bu birleşme, «maddenin kimyasal hareket formu»nun çeşitli görünüşler kazanmasını sağlar. Kimyasal degişmeler etkilemez atom çekirdeğini. Çekirdeğin dengesi, karşıt güçlerin eşzamanlı etkisiyle bağımlıdır; bu karşıt güçler, aynı yüklü protonların elektriksel itme güçleri ve çekirdeğin bütün parçacıkları arasındaki özel çekim güçlerinden ibarettir; bunlar sadece kısa uzaklıklarda geçerli olan, çekirdeğe özgü güçlerdir.

Çekirdek kütlesi, kendisini oluşturan parçacıkların kütlesinden daima daha azdır. Bu

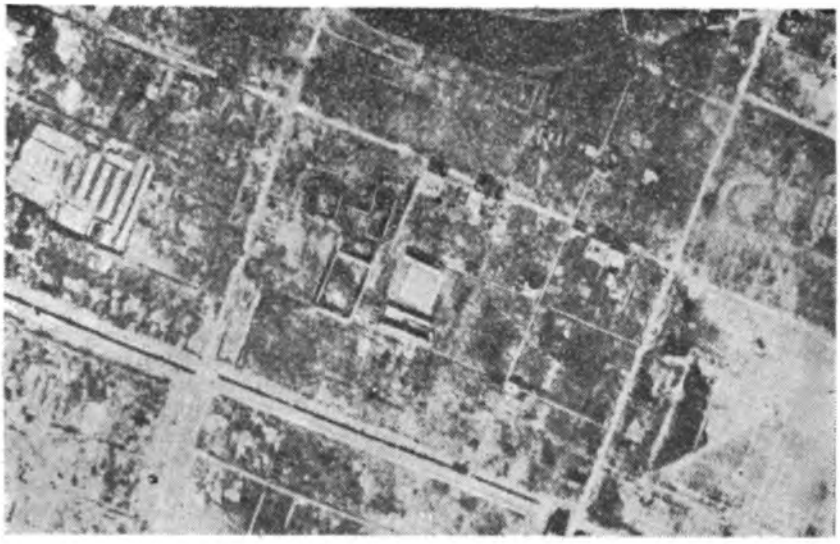

5 Ağustos 1945, Hiroşima : İlk atom bombası uygulamasından arta kalanlar..

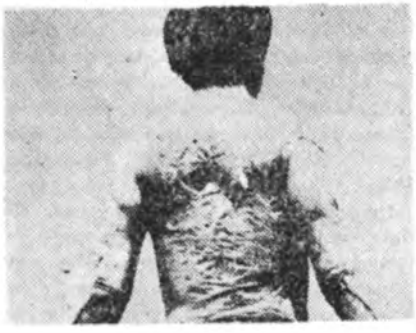

durum, çekirdeğin oluşmasında, kütle azaldığı zaman, ona uygun olarak, belirli bir miktarda enerjinin serbest kalmasıyle açıklanmaktadır Atom çekirdekleri bölünebilirler ve birbirleriyle birleşebilirler. Çekirdeklerin dönüşüme uğraması sırasında, muazzam miktarda bir enerji serbest kalır. Farklı elementlerin atomları, tamamıyle diyalektik ve karşılıklı bağlarla biribirlerine bağlıdırlar. Atomlar ve atom çekirdekleri, -maddenin gittikçe daha karmaşıklaşan formlarının genel dizilerinin «düğüm noktaları»dırlar ve maddenin gelişiminin belirli evrelerinde ortaya çıkarlar.

Atom teorisinin gelişmesi, felsefenin, doğa bilimlerinin ve teknolojisinin gelişmesinde büyük bir rol oynar.

Atomun karmaşık yapısının keşfedilmesi, bir atomun başka bir atoma çevrilmesi, radyoaktivite, vs. gibi modern fizik tarafından gerçekleştirilen başarılar, maddenin yapısı ve özellikleri hakkındaki eski kavramların yeniden gözden geçirilmesine ve maddeciliğin yepyeni boyutlar kazanmasına yolaçan gerçek bir bilimsel devrim meydana getirmiştir. Özellikle, maddenin biribirinin karşıtı «dalga-parçacık» doğalarının birliği'nde görüldüğü şekliyle, **mikrokosmos**'un nitel özelliklerinin keşfedilmesinin yanı sıra, maddenin en basit parçacığının bile sonsuz sayıda özelliği olduğu da ortaya konmuştur.

Bütün bunlar, diyalektik maddeciliğin doğruluğunu gösteren en yeni kanıtlardır.

Atom enerjisinin pratikte kullanılması sorununa gelince.. Ne yazık ki atom enerjisinin pratikte kullanılmasının ilk iki denemesi, insanlık tarihinin en korkunç kitle kıyımlarıyle sonuçlanmıştır. Ama bunda bilimin suçu yoktur: Kapitalist toplum öyle bir şekilde örgütlenmiştir ki bilim adamı buluşunu ister istemez, gözü çıkarından başka bir şey görmeyen emperyalistlere ve onların kuklaları durumundaki sorumsuz siyaset adamlarına teslim etmek zorunda bırakılmaktadır. Sonradan da tıpkı Einstein, Oppenheimer ve Pauling gibi, kendi zekâsının ürününün ortadan yok edilmesini gene kendisi bağıra çağıra istemektedir. Taa iki bin üç yüz yıl öncesinden, aynı dehşet içinde irkilerek haykırıyordu Platon:

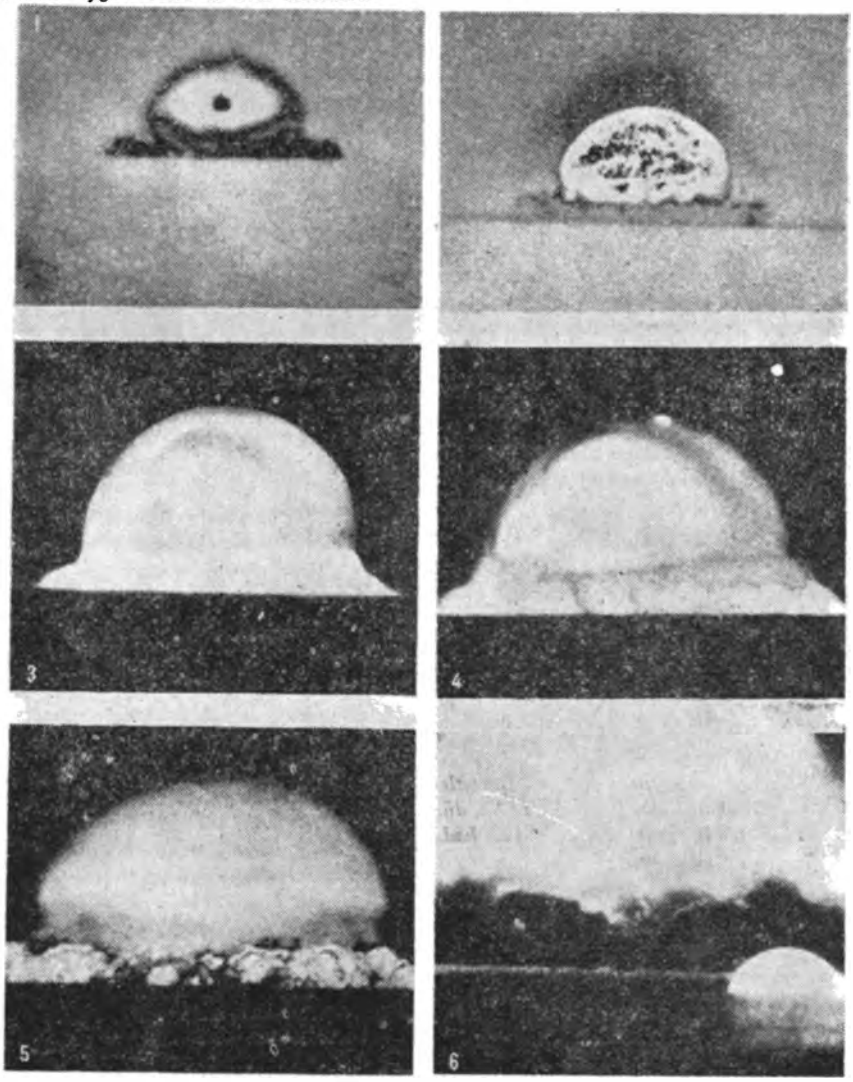

5 Temmuz 1945, New Mexico : İlk atom bombası denemesinin 13 kilometre uzaktan alınmış resimleri..

Fizik yasaların bilgisi.. diyordu, hiç şüphe yok ki insanın yaşama koşullarının düzeltilmesine ve daha yetkin kılınmasına yarayacak aletlerin gerçekleştirilmesini, yaratılmasını sağlamaktadır. Ama bu bilginin sadece o amaç yolunda kullanılabilmesi için, herşeyden önce, siyasal hayatın iyi örgütlenmiş olması gerekir. Yoksa bilimsel buluşların tek sonucu, halklar arasındaki çatışmaların doğurduğu yıkımları katkat daha arttırmak olacaktır

Ama bugün bu duruma, değişmiş gözüyle bakabiliriz: İnsanlığın intihara niyetli olmadığı meydana çıkmış bulunuyor. Kuzu postuna bürünmüş kurtlar artık kolayca tanınmakta. Dünyanın alabildiğine hızlanan gelişimi, bazan en zeki ve en yetenekli siyaset adamlarını bile rahatça çağdışı bırakabiliyor. Doğuda ve Batıda, işsiz kalacaklarını düşünerek endişe duyan askerlerin sayısı gittikçe biraz daha çoğalmaktadır. Denilecektir ki çağımızda «anarşi» de almış yürümüştür, siyasal nedenli cinayetten geçilmemekte.. Sınıflı toplumun kanlı çiçek sergisindeyiz, aslında; ve sergi, kapanmak üzere.. Hem de atom çağının gerekleri sonucunda kapanacak bu sergi:

Atom enerjisinin pratikte kullanılması, bir çok bakımdan başarılı bir şekilde çözülmekte olan bilimsel ve teknik açılardan büyük bir problem olmakla kalmayıp, modern toplum hayatının geleceğini doğrudan doğruya ilgilendiren en can alıcı sorunlardan birini meydana getiriyor. Atom enerjisinin, halkların köklü özlemleri doğrultusunda barışçı yollarda kullanılmasının tüm insanlığa sağlayacağı refah yanında bugünkü milyarderlerin refahı çok sönük kalacaktır. Üzerine, dünyanın dört bir bucağında akıtılan kanların gölgesi düşmeyen bir refah. Haset edilmeyen, kıskanılmayan, utanılmayan bir refah..

ATTAR Faridüddin Muhammed (1119 / 1220) Fars şairi. Nişapur'da doğduğu ve mistik bir çevrede öğrenim gördüğü bilinmektedir. Ayrıca, tıp ve eczacılık eğitimi yapmış, bundan ötürü «Attar» adını almıştır. Mevki ve paraya, ün ve beğenilmeye önem vermediğini söyleyen şair, İslâm mistiğinin ve tasavvufun en büyük temsilcilerinden biridir. Şii mezhebini benimsemiş olduğu ileri sürülerek evi yağma edilen şair, Mekke'ye kaçarak hayatını kurtarmış ve ***Lisan-ül-gayb*** isimli son yapıtında başından geçen bu olayları açıklamıştır Attar'ın tasavvufu, kurallara ve ilkelere sıkı sıkıya bağlı olmaktan çok mistik tecrübeye ve cezbeye önem veren bir tasavvuftur. Sofilerin şiir ve menkibelerini, uzun yıllar yaptığı çalışmalar sonunda toplamış ve hem tasavvuf hem de folklor bakımından büyük önem taşıyan yapıtlar ortaya koymuştur. Attar'ın ***Mantık-ut-Tayr*** isimli ünlü yapıtı, mutasavvuf şair ve yazarlar arasında çok sevilmiş ve okunmuştur Bu yapıtın, Mevlâna'nın ***Mesnevi***'sine örnek olduğu ve büyük şairin bu ölümsüz yapıtını yazarken, Attar'dan yararlandığı bilinmektedir. ***İlâhinâme*** isimli yapıtı da kendisinden sonraki şairler üzerinde etkili olmuştur. Tasavvuf anlayışını, bu uzun şiirlerinde açıklayan şair, özellikle düşüncesinin derinliği ve üslûbunun sağlamlığı ile tanınmıştır. Attar'ın, ***Müsibetnâme***, ***Muhtarnâme***, ***Hüsrevnâme***, ***Bülbülnâme*** ve ***Pendnâme*** isimli yapıtları da tanınmıştır. Ama en ünlü ve etkili yapıtının ***Tezkire-tül-evliya*** olduğunu söyleyebiliriz. Şair, bu yapıtında, sofilerin hayat hikâyelerini açıklamaktadır.

Clement ATTLEE. 1945 seçimlerini kazanıp başbakanlığa atandıktan sonra..

ATTLEE Clement Richard (Londra 1883 / Londra 1967): İngiliz devlet adamı. Liberal bir burjuva ailesinin çocuğu olan Attlee, Oxford'da hukuk öğrenimi gördükten sonra Londra barosuna yazıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda parlak başarılar kazanan Attlee, binbaşılığa kadar yükseldi. Cephe dönüşünde İşçi Partisi («Labour Party»)'ne yazılan Attlee, 1922 yılında Avam Kamarası'na girdi üye olarak. 1935 yılında bu partinin önderi oldu. 1940 yılında da Churchill'in koalisyon hükümetinde Birinci Başbakan yardımcısı olarak görev aldı. 1945 seçimlerinde İşçi Partisi iktidara gelince de başbakanlığa atandı. Başbakanlığı sırasında Attlee, bir yandan çeşitli ulusallaştırma ve sosyal yardımlaşma kurumlarını geliştirme yoluyle devletin ulusal ekonomi üzerinde büyük çapta etkili olmasını sağlarken öte yandan da başta Hindistan, Seylan ve Pakistan olmak üzere bir dizi eski dominyonun bağımsızlığa kavuşmasına önayak oldu. 1951 seçimlerinde yenik düşen Attlee, 1955 yılına kadar partisinin başında kaldıktan sonra, lord'luk unvanı kazanarak siyaset hayatından çekildi. Özetlemek gerekirse, Attlee, liberal burjuvazi ile geleneklerine bağlı İngiliz işçi sınıfının çıkarları arasında dengeli bir uzlaşma politikası yürütmüştür.

AUBANEL Théodore (Avignon 1829 / Avignon 1886) Provans dilinde yazan Fransız şairi. Güney Fransa'da konuşulan yerel dilin (Provençal) edebiyatında önemli bir etki yapan şiirleriyle ün kazanmış olan Aubanel, eski ve tanınmış bir matbaacı ailesinin çocuğudur. İlk şiirlerini aile içinde genellikle konuşulan Fransız dilinde yazan sanatçı, daha sonraları, Güney Fransa yerel dilinin, bu yöredeki gerçekleri açıklamaya daha yatkın ve şiir bakımından daha geniş olanaklar taşıyan bir dil olduğunu düşünerek, aynı düşünceleri benimsemiş olan genç şairlerin kurduğu ***Felibrige*** adlı derneğe girmiştir. Provans dilinin ve edebiyatının yeniden değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacını güden bu dernekte, Aubanel önemli bir rol oynamıştır.

Aubanel'in yapıtları sayı bakımından büyük bir toplamı bulmaz. Sanatçı, ***La miougrano entre-duberto*** (Yarı açılmış nar, 1860) ve ***Li fiho d'Avignon*** (Avignon kızları, 1855) isimli yapıtlarıyla geniş çapta ün kazanmıştır. Bu lirik şiirler, Fransızca çevirileri ile birlikte basılmışlardır. İkinci kitap, büyük Provanslı şair Mistral'in Güney Fransa dili edebiyatında bir devrim yaratan ***Mireio*** isimli şiir yapıtından bir yıl sonra yayınlanmış ve Falibrige akımının daha geniş bir prestij kazanmasına yol açmıştır. Aubanel bu şiirlerinde, sonu ayrılıkla biten acı bir aşk macerasının, insan ruhunda yarattığı dayanılmaz acıları cüretkâr ve keskin bir gerçekçilikle tasvir etmiştir. Şairin kişisel yaşantılarını ve duygularını dile getiren bu yapıt, sevdiği genç kızın manastıra kapanmasından sonra kaleme alınmıştır. Yapıt, edebiyat eleştirmecileri tarafından övülmüş ve Aubanel'in Mistral ile bir başka büyük Provanslı şair olan Roumanille düzeyinde yer aldığı ileri sürülmüştür.

Şairin olgun çağında yazmış olduğu şiirleri kapsayan ***Li Fiho Avignon***'da, güzelli-

Théodore AUBANEL, olgunluk çağında..

ğe söylenen içli ve gözkamaştırıcı övgünün yanısıra, şairin, dinsel inançları ile şehevi duyguları; ahlâksal görüşleri ile genç bir kıza karşı duyduğu ateşli aşk, çatışma durumunda dile gelmiştir. Yapıt bu nedenle sansür tarafından iyi gözle görülmemiş ve çerçek bir Katolik olan şair dinsizlikle suçlanmıştır. Hatta şairin kitabını yayınlamak konusunda çektiği sıkıntılar ve acıların, ölümüne bile neden olduğu ileri sürülmüştür Bu yapıtın birçok nüshalarının yazarı tarafından yakıldığı da bilinmektedir.

Aubanel, Provans edebiyatının en büyük lirik şairlerinden biridir. Zengin hayallerle, derin ve ince duygularla, büyük bir dil ustalığı ile yazılmış olan şiirleri geniş okur kitlelerince tanınıp sevilmemiş ve yalnızca dar bir edebiyatseverler çevresi içinde kalmış olsa da, şaire Güney Fransa dili edebiyatında ölümsüz bir yer sağlamıştır. Sanatçı, ***Lou pan dou pecat*** (Günah ekmeği, 1882) isimli bir piyes de yayınlamıştır. ***Loupastre*** (Çoban, 1886) ve tamamlanmamış olan ***Louraubatori*** (Baştan çıkaran, 1872) isimli iki piyesi daha vardır. ***Lou reire-souleu*** (Ahiret güneşi, 1899) adını taşıyan ve ölümünden sonra yayınlanan yapıtta ise şiirleri yer almaktadır.

AUBAREDE Gabriel d' (Marsilya 1898) Fransız romancısı ve deneme yazarı. Ciddi ve dakik bir tutumla ele aldığı, ***Le Jeune homme puéril*** (Çocuk ruhlu genç adam), ***L'Oncle Fred n'est plus jeune*** (Fred dayı genç değil artık) ve, yüce gönüllü bir hizmetçinin macerasını aktardığı ***Ancilla*** gibi romanlarında, ergenlik çağının gizli heyecanlarını, taşra hayatının yavaşlığını ve insansal tutkuların dipteki karmaşık dalgalanmalarını başarıyla dile getiren D'Aubarède, aynı zamanda zeki ve sorunlara derinlemesine nüfuz edebilen sayısız edebi anket, araştırma ve deneme vermiştir. Bunlar arasında, Almanya'daki Karşı-Reform hareketinin bir epizodunu bütün kesinliği içinde canlandıran ***La Révolution des saints*** (Azizlerin Devrimi) isimli denemesi özellikle ünlüdür.

A. J. (Fransızcada, «Gençlik Konukevleri» anlamına ***Auberges de la jeunesse***): 15-30 yaş arasındaki gençleri alabildiğine ucuz bir ücret karşılığında konuklandıran ve ağırlayan bir çeşit «kervansaray» örgütü. Yüzyıl başlarında Almanya'da kurulan, 1929 yılında Fransa'ya giren ve Marc Sangnier sayesinde büyük bir gelişme gösteren bu örgüt, 1945'ten bu yana uluslararası bir federasyon statüsüyle çalışmaktadır.

AUBİGNAC François Hédelin d' (Paris 1604 / Nemours 1676): Fransız tiyatro eleştirmeni. Ünlü kardinal Richelieu'nün yeğeni Fronsac dükünün eğitmenliğini yapmış olan yazar, önce bazı tiyatro yapıtları kaleme almışsa da başarı gösterememiş ve bunun sonucunda tiyatro eleştirmeciliğine dönmüştür. 1657 yılında verdiği ve XVII. Yüzyıl Fransız tiyatrosu tarihi bakımından temel bir önem taşıyan ***Pratique du théatre*** (Tiyatro pratiği) isimli yapıtında, manzum tiyatronun o devirde geçerli sayılan tüm kurallarını incelemekte ve yeni bazı kurallar getirmektedir Richelieu'nün isteği üzerine 1640 yılında dökülmeğe başlanmış olan bu yapıt, dört ana bölümden kuruludur. Örneklerin ve ustaların incelenmesine ayrılan ilk bölümde, manzum tiyatro yapıtlarının yalnız ve yalnız seyirci açısından ele alınıp işlenmesi gerektiği anlatılmakta; ikinci bölümde ise, manzum tiyatro yapıtının konusu ile ilgili düşünceler yer almaktadır: Konunun, inanılır olması ve seyirci kitlesinin duygularına uyması gereklidir. İki yüzyıl boyunca Fransız tiyatro sanatına egemen olan ünlü ***üç birlik yasası***, bu bölümde ortaya konmaktadır. Kaynağı Aristoteles'te bulunan bu kural, manzum tiyatro yapıtının, ***zaman, mekân ve aksiyon birliği*** taşıması koşulunu getirmektedir Yani manzum tiyatro yapıtı, bir tek belli başlı aksiyonu aynı yerde ve bir tek gün içinde işlemek zorundadır. Kitabın üçüncü bölümü, perdelere ve sahnelere ayrılma, ***alexandrin*** (aleksandren) vezninin kullanımı ve lirik üslûp yasağı gibi, manzum piyesin dramatik yapısı ile ilgili konuları incelemekte; dördüncü bölümü de, şahıslar, konuşma ve oyun biçimi gibi manzum piyesin niteliği ile ilgili düşünceleri dile getirmektedir. Çağının bütün tiyatro yazarlarını, bu arada özellikle Corneille ve Racine gibi büyük tragedya şairlerini derinlemesine etkileyen bu yapıttan sonra 1715 yılında yayınlanan. ***Conjectures académiques sur l'Illiade*** (İlyada üzerine akademik tahminler) isimli bir kitap daha kaleme almıştır. Bu kitaptaki, eldeki bütün veriler eleştirilmek suretiyle Homeros'un kimliği tartışılmakta ve büyük destan şairinin gerçekte yaşamadığı ve çeşitli anonim destan parçalarının bu sembolik isim altında derlendiği sonucuna varılmaktadır.

AUBİGNE Théodore Agrippa d' (Pons 1552 // Cenevre 1630): Fransız yazarı ve Calvin'ci mücadele adamı. Son derece fırtınalı bir hayat sürmüş olan Agrippa d'Aubigné, çocukluğunda hümanist bir öğrenim görmüş ve kendi anlatışına bakılırsa, daha yedi yaşında iken Platon'un ***Kriton*** isimli yapıtını aslından Fransızcaya çevirmiştir. Reform prensiplerine uygun bir tarzda yetiştirilen yazara, Amboise'da kafaları kesilen protestanların dehşet verici manzarası karşısında isyana kapılan babası, bu davayı ölünceye kadar savunmasını vasiyet etmişti. Nitekim D'Aubigné, hayatı boyunca bu vasiyete sadık kalmıştır. Öğrenimine Paris, Orléans, Cenevre ve Lyon'da devam eden yazar, on altı yaşında, Condé prensinin ordularında savaşmış, çok geçmeden de Navar kralının en sadık kandırılamaz yoldaşı olmuştur. 1585 yılında katolikler tarafından ele geçirilerek ölüme mahkûm edilmiş, ama Saint-Luc'ün aracılığı ile başını kurtarabilmiştir. Gene de

Agrippa d'AUBİGNE Trajikleri yazdığı sıralarda..

mücadeleden caymayan D'Aubigné, ancak IV Henri'nin tahta çıkışından sonra kılıcını kınına sokacak ve topraklarına çekilerek kendini yapıtına verecektir. Bu dönemde de, silâhlı mücadeleyi bırakmasına karşılık siyasal girişimlerde bulunmaktan geri kalmamış ve De Lugne'e karşı düzenlenen fesat hareketinde önemli bir rol oynamıştır. Yakalanacağını anlayınca Cenevre'ye kaçmış (1620) ve kentin müstahkem hale getirilmesiyle uğraşmıştır. Ünlü Madam de Maintenon'un babası olan oğlu Constant'ın protestanlığa ihanet ederek din değiştirdiğini ve protestan partisinin çöktüğünü görmüş ve son yıllarını derin manevî acılar içinde geçirmiştir. D'Aubigné uzun hayatı boyunca yalnızca bir protestan kahramanı ve içten bir dindar olarak kalmamış, aynı zamanda derin duyarlık sahibi bir kişi olarak da tanınmıştır

Kılıcıyla koruduğunu kalemiyle de savun-

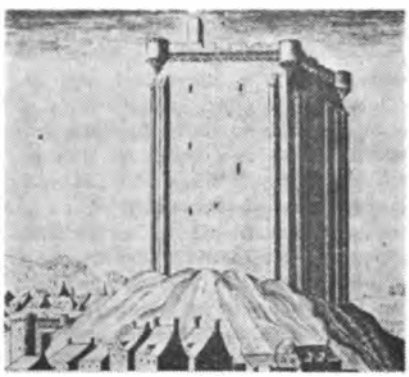

Agrippa d'AUBİGNE'nin henüz on sekiz yaşında iken bir avuç askerle ele geçirdiği Pons kalesi.

AUBİGNE'nin de katıldığı Amboise hareketi bastırıldıktan sonra nifakçıların idamı..

muş bir kişi olan D'Aubigné, 1577 yılından beri tüm boş zamanlarını, ***Les Tragiques*** (Trajikler, 1616) isimli başyapıtının dökümüne ayırmış bulunuyordu. Yedi türküden kurulu bir hiciv-destan olan bu şiirin ilk dizelerini yazar, Casteljaloux savaşında yaralanıp yatağa düşünce yazdırmağa koyulmuştu. Gerisini ise, iç savaşlar sırasında başından geçen binlerce macera arasında tamamlamıştır. Her şarkı, bir dramatik tablolar bütünü olarak gelişmektedir. Özellikle «İntikam» başlığını taşıyan son şarkıda, büyük bir öfke ve başkaldırmanın, insanı hayran bırakan peygamberce bir eda ile dile geldiğini görmekteyiz. Ama bütünü içinde göz önüne alındığında ***Les Tragiques***'in yazarının yalnızca geniş soluklu bir esine kendisini kaptırarak üslûp konusunda emek vermeyişinden ötürü, eşitsiz ve ölçüsüz bir şiir olduğunu da belirtmek gerekir.

D'Aubigné, bu şiire koşut olarak gelecek nesillere ithaf ettiği ve 1616-1620 yılları arasında yayınlanan, ***L'Histoire universelle depuis 1550 jusqu'en 1601*** (1550'den 1601 yılına kadar evrensel tarih) isimli bir yapıt daha kaleme almıştı. Büyük bir belge zenginliği, örnek bir tarafsızlık kaygısı, adalet inancı ve gerçek saygısı ile belirginleşen bu kitap, Fransız protestanlarının dinleri uğrunda giriştikleri uzun mücadeleyi dile getirmektedir. Büyük şair, Kraliçe Marie de Médicis'in saray hayatıyle alay eden ***Les Aventures du baron de Foeneste*** (Foeneste baronunun maceraları, 1617) isimli bir risaleden başka, yaşarken yayınlamamak üzere, bir itiraf niteliğindeki ***Le Printemps*** (İlkbahar) isimli yapıtını kaleme almıştır. 1570-1573 yılları arasında Landes-Gulnemer mâlikânesinde yazılan ve şairin Diane Salviati isimli genç kıza duyduğu mutsuz aşkı terennüm eden bu yapıt ***L'Hécatombe à Diane*** (Diane'a kurban), ***Stances*** (Kıtalar) ve ***Odes*** (Kasideler)'dan kuruludur. Ateşli ve tutkulu bir mizacın samimi bir eda ile dile geldiği ***Le Printemps***'da, ***barok edebiyat*** biçimini haber veren coşkun ve romantik parçalar da yer almaktadır. Yazarın ayrıca, ölümünden yüzyıl sonra, 1729'da yayınlanan ***Oeuvres mêlées*** (Karışık yapıtlar) isimli bir kitapla, ***Histoire secrète de Th. Agr. d'Aubigné*** (Th. Agr. d'Aubigné'nin gizli hikâyesi) başlıklı bir otobiyografi yazdığı da bilinmektedir.

AUCLAIR Marcelle (Montluçon 1889) Fransız gazetecisi, romancısı ve biyografi yazarı. Son yirmi yıl boyunca, daha çok kadınlar tarafından okunan gazete ve dergilerde yayınladığı ve kadının çağdaş dünyadaki durumu ile tinsel sorunlarını inceleyen yazıları sayesinde büyük ün kazanan Auclair, ünlü yazar Jean Prévost'nun karısıdır. Edebiyat alanında ***Toya*** (1927), ***Naissance*** (Doğuş, 1934) ve ***Toute la beauté*** (Tüm güzellik, 1937) gibi zarif romanlar veren yazar, asıl yeteneğini ve ustalığını, ***La Vie de sainte Thérèse d'Avila*** (Avila'lı Azize Teresa'nın Hayatı, 1950) ve ***Jean Jaurès*** (1959) adlarını taşıyan biyografilerinde ortaya koymuştur. Yazar ayrıca, kocasıyle birlikte, Federico Garcia Lorca'nın şiirlerini de başarıyle Fransızcaya çevirmiştir.

AUDEN Wystan Hugh (York - 1907) İngiliz kökenli Amerikan şairi ve piyes yazarı. 1930 yıllarında Anglosakson edebiyatında görülen toplumcu edebiyat akımının belli-başlı temsilcilerinden biri olan Auden, bu yıllarda yazmış olduğu şiirlerde, aynı anlayışı benimsemiş olan Stephen Spender ve Christopher Isherwood gibi, kapitalizmin insan hayatı üzerindeki maddesel ve tinsel baskılarını belirlemiş ve savaşa karşı olduğunu açıkça belirtmiştir. 1939 yılında Amerika'ya giden ve bu ülkede Pulitzer Şiir Ödülü'nü kazanan Auden, daha sonra, eski düşüncelerinden cayarak devrimci edebiyat anlayışından gittikçe biraz daha uzaklaşmıştır.

Modern Anglosakson şiirinin gelişmesinde önemli payı bulunan sanatçı, şaşırtıcı imgelerle örülü ve derin bir duyarlıkla yüklü şiirler yazmıştır. Auden'in şiirlerinde, eski İngiliz şiir geleneği ile en modern estetik anlayışlarının başarılı bir şekilde kaynaştığı görülür.

Unlü Alman romancısı Thomas Mann'ın kızıyle evli olan Auden, ***Poems*** (Şiirler, 1930), ***The dance of death*** (Ölümün Dansı, 1933), ***Spain*** (İspanya, 1937) ve ***The age of anxiety*** (Endişe Çağı, 1948) adlı şiir kitaplarını yayınlamıştır. Ayrıca, Isherwood'la birlikte, ***The ascent of F6*** (F6'nın Yükselişi, 1936) adlı bir piyes de yazmış olan şair, aynı zamanda, bir çok Amerikan üniversitesinde ders okutmakta ve büyük İngiliz ve Amerikan şairlerinin eleştirmeli basımlarını hazırlamaktadır.

Wystan Hugh AUDEN'in en son resimlerinden biri.

AUDIBERTI Jacques Séraphin (Antibes - 1889 / Paris 1965): Fransız şairi, tiyatro ve roman yazarı. ***Petit Parisien*** gazetesinde çalışan, çeşitli dergilere yazdığı sinema kronikleriyle sanat hayatına atılan Audiberti, kısa zamanda Paris edebiyat çevreleriyle tanışacak; özellikle de, Apollinaire ve Paul Valéry gibi büyük şairlerle sıkı dostluk kuracaktır. Ünlü yazarın son derece bol ama eşitsiz, ve Rabelais'yi olduğu kadar barok şairleri, romantik tiyatroyu olduğu kadar da gerçeküstücüleri ansıtan yapıtı, iki ayrı planda özgünlük gösterir: Bir yandan, Akdenizlilere özgü bir biçimde, taşkın ve akıl almaz şeylere yönelen bir hayalgücüyle örülü; öte yandan da, abuk sabuk ve uyduruk sözcüklerle en köhne deyimleri ve en tutarsız benzetmeleri içiçe kullanmaktan sakınmayan, neşe dolu bir üslûpla ortaya serilmiş bir yapıttır bu.

Monique BLOND'un kalemiyle Jarques Audiberti.

L'Empire et la trappe (İmparatorluk ve Tuzak, 1930), *Des tonnes de semence* (Tonlarca Tohum, 1941), *Toujours* (Daima, 1944), *Rempart* (Kale Burcu, 1955) ve *Ange aux entrailles* (Sevgi Dolu Melek, 1964) adlarını taşıyan ve hepsi de vezinli ve uyaklı olarak kaleme alınmış bulunan şiir kitaplarında, işte bu taşkın sevinç sayesinde, modern Fransız şiirinin en güzel ve en delice imgelerinden bir kaçının yaratılmış olduğunu görüyoruz. Nitekim kendisi, şöyle demiştir:

Şair, dünyayı kâğıt üzerinde kopya etmeyeceği gibi bozup çarpıtmayacaktır da; dünyanın fotoğrafını da çekmeyecektir.

Jean de BOCHERE'in Audiberti'nin Elisabeth Cécile Amélie'si için yaptığı bir illüstrasyon..

Dünyayı, olumlu bir şekilde yaratıp ortaya koyacaktır.

Buna karşılık romanlarında, Audiberti gene yaşamak sevincinden kaynak almakta; ama yırtıcı ve handiyse anarşist bir hayat felsefesini en acaip ve gülünç durumlar aracılığıyle dile getirmektedir. 1964 yılında Büyük Ulusal Edebiyat Ödülü'nü alan yazarın bu yapıtları arasında, en başta, yayınlandığında büyük yankılar uyandırmış olan *Abraxas* (1938) olmak üzere, *Carnage* (Katliam, 1942), *Marie Dubois* (1952), *La Poupée* (Oyuncak Bebek, 1954) ile *Les Jardins et les fleuves* (Bahçeler ve Irmaklar, 1954) adlı romanlarını saymak gerekir.

İnsanın kurtuluşunu kendi içinde gerçekleştireceğini umduğu bir devrimde arayan Audiberti'nin piyesleri, güldürücü birer opera yapıtı niteliğini taşır. İnsanı adeta sersemleten bir söz çağlayanı içinde yer yer en ince ve en yüce duyguların parıldadığı bu yapıtların hemen hepsi, ünlü Comédie-Française'de sahneye konulmuş ve her biri de bir ayrı edebiyat okulu yada akımı tarafından benimsenip savunulmuştur. *Le Mal court* (Kötülük Kol Gezlyor, 1947), *Les Femmes du Boeuf* (Öküzün Karıları, 1948), *La Fête noire* (Kara Şenlik, 1951), *La Fourmi dans le Corps* (Vücuttaki Karınca, 1959) ve *La Brigitta* (1962) adlı piyesler, bunların en önemlileridir.

AUDİSİO Gabriel (Marsilya 1900): Fransız şairi, romancısı ve deneme yazarı. Gençlik yıllarını Cezayir'de geçen Audisio'nun tüm yapıtı, Akdeniz ışığının ve ruhunun bir övgüsü niteliğini taşımaktadır. *Antée* (Antaios), *Rapsodies de l'amour terrestre* (Bu dünyaya aşk rapsodileri), *Sel de la mer* (Denizin tuzu), *Jeunesse de la Mediterranée* (Akdeniz gençliği), *Ulysse et les Augures* (Odisseus ve kâhinler) gibi şiir kitaplarında veya lirik denemelerinde olsun, en değerlisi *Les Compagnons de l'Ergador* (Ergador'un yoldaşları) isimli taşıyan romanlarında olsun, bütün Akdeniz halklarında ortak saydığı bir hayat biçimini yücelten yazar, bütün bu kitaplarında Odisseus'un macerasını çağımızın koşulları içinde yeniden canlandırarak işlemektedir. Pek haklı olarak, *Kuzey Afrika Edebiyat Okulu*'nun en iyi temsilcilerinden biri diye kabul edilen Audisio, ulusal kurtuluş savaşı öncesindeki Cezayir sanat ve edebiyat hayatı üzerinde İnceleme ve denemeler de kaleme almış ve bu arada özellikle *Visages de l'Algérie* (Cezayir'den çehreler 1953)'yi yayınlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Fransız Ulusal Direniş hareketine katıldığı için tutuklanmış ve bu dönemdeki anılarını, *Poèmes du lustre noir* (Kara lambanın şiirleri, 1946) ile *Feuilles de Fresnes* (Fresnes cezaevinden notlar) isimli yapıtlarında dile getirmiştir. Audisio ayrıca, *Misères de notre poésie* (Şiirimizin kötü yanları, 1943) isimli zarif bir deneme ile *Hannibal* (Anibal, 1964) üzerine ciddî bir tarihsel İnceleme de yazmış bulunmaktadır.

Marguerite AUDOUX, Marie-Claire'in yayınlanışıyle büyük üne erdikten sonra..

AUDOUX Marguerite (Sancoins 1863 / Paris 1937): Fransız romancısı. Öksüzler Yurdu'nda yetişen ve kendi kendine okumayazma öğrenen kadın yazar, önce bir çiftliğe hizmetçi olarak yerleştirilmiş, daha sonra ise Paris'e gelerek dikim işçiliği yapmağa başlamıştır. Bu arada Montparnasse mahallesinde kümelenen edebiyat çevreleri ile ilişki kurmuş ve orada, kendisi gibi yoksul bir ailenin çocuğu olan ünlü şair Charles-Louis Philippe'le tanışarak arkadaşlık etmiştir. 1910 yılında, tanınmış yazar Octave Mirbeau'nun bir önsözü ile yayınlanan romanı *Marie-Claire*, yazarın bir anda büyük bir üne kavuşmasını sağlamıştır. İçten bir gerçekçilik anlayışı içinde kendi hayatını dile getirdiği bu yapıtında Audoux, üstün bir heyecan düzeyine ulaşmaktadır. On yıl sonra bu başarısını *L'Atelier de Marie-Claire* (Marie-Claire'in atölyesi) isimli romanıyla yenilemek istemişse de, becerememiştir. Yazar ayrıca masallar da kaleme almış ve bunları, *La Fiancée* (Nişanlı kız, 1931) başlığı altında toplayarak yayınlamıştır.

AUDRY Colette (Orange 1906): Fransız roman yazarı ve eleştirmecisi. Jean-Paul Sartre'ın dergisi *Les Temps modernes*'deki sinema eleştirileriyle ün yapan kadın yazar, *On joue perdant* (Kaybedenler, 1946) ve *Aux yeux du souvenir* (Anının gözlerinden, 1947) isimli iki roman ve 1956 yılında oynanan *Soledad* isimli üç perdelik bir tiyatro yapıtıyla edebiyat hayatına atılmıştır. 1966 yılında Sartre üzerine hayranlık dolu bir de deneme yayınlayan Audry, 1962'de yazdığı *Derrière la baignoire* (Banyonun arkasında) isimli uzun hikâyesiyle Théophraste-Renaudot edebiyat ödülünü kazanmıştır. Bu orijinal yapıtta yazar, Duşka adında bir dişi köpekle kendi arasında geçen tartışmaları dile getirmektedir. Köpeğinden «davranış ve karar özgürlüğünü kendisine aktarmasını» isteyen yazar, sonunda farkına varır ki bizzat kendisi, bu istediklerini hiç bir zaman hiç bir kimseye vermemekte ayak diremiştir.

AUDUBON John James (Louisiane - 1970 / New York - 1851) Fransız asıllı Amerikalı

biyoloji bilgini. Öğrenimini tamamlamak üzere küçük yaşta Fransa'ya gönderilmiş ve ünlü ressam David'den desen dersleri almıştır. Çocukluğundan beri doğaya ve canlı varlıklara karşı büyük bir ilgi gösteren Audubon, özellikle kuşların çeşitleri ve yaşayış biçimleri üzerinde araştırmalar yapmıştır. Amerika'ya döndükten sonra ayak basılmamış kuzey bölgelerinde uzun inceleme yolculukları yapmış ve *The Birds of America* (Amerika'nın kuşları, 1927) isimli ünlü yapıtını yazmıştır. Bir çok baskısı olan bu yapıtta, beş yüze yakın kuş cinsini gösteren renkli levhalar ve binden fazla şekil yer almıştır. Bilgin, 1831 yılında, *Ornithological Biograpyh* (Kuşlar biyografisi) isimli yapıtını yayınlamıştır. Daha sonra, *A sypnopsis of the birds of the North America* (Kuzey Amerika kuşlarına bir bakış, 1839) isimli araştırmasını yazmıştır

Jean-Jacques Audubon JOHNSON'ın bir gravürü.

AUERBACH Berthold (Nordstetten 1812 / Cannes 1882) Alman romancısı. Münih ve Heidelberg'de öğrenim gören ve Straus ile Schelling gibi ünlü düşünürlerden felsefe okuyan yazar, özellikle, kır hayatını anlatan yapıtlarıyla ün kazanmıştır. Aslen musevi olan Auerbach'ın ailesi, çocuklarının haham olmasını istemişlerdir. Ne var ki geniş bir felsefe kültürü alan Auerbach, onların istediğini kabul etmeyerek edebiyat alanında çalışmaya karar vermiştir. Yazar, özellikle, keskin bir gözlemci ve ayrıntıları en ince görünüşlerinde dile getirmeyi başaran bir gerçekçi olarak tanınmış ve sevilmiştir. *Spinoza* (1837), *Dichter und Kaufmann* (Şair ve tüccar, 1839) isimli romanları çok ünlüdür. Ayrıca, baş yapıtı sayılan *Schwarzwalder Dorfgeschichten* (Karaorman kır hikâyeleri, 1843) ve *Nach dreissig Jahren* (Otuz yıl sonra, 1876) isimli yapıtlarında köy hayatıyla ilgili olan ve Alman edebiyatı üzerinde büyük bir etki yapan hikâyelerini toplamıştır. Bir başka önemli romanı da *Auf der Höhe* (Yüksekte, 1865) adını taşır. Yazar bu yapıtında, toplum gerçeklerini ve eğitim sorunlarını ele alarak incelemiştir

Aufklärung, Zeitalter der (Almancada «Işıklar Yüzyılı» anlamına) XVIII. yüzyıldaki, özellikle de 1700-1780 yılları arasındaki Alman fikir ve kültür hayatına karakterini veren hareket. «Felsefe Çağı» olarak da adlandırılan bu akım, ilkin Prusya imparatoru Büyük Friedrich'in «aydınlıkçı despotizm» diye anılan saltanatı altında başladı. Leibniz doğrultusunda iyimser bir akılcılığın temsilcisi olan C. Thomasius ve C. Wolff tarafından başlatılan hareket, çeşitli dergiler ve kont Manteuffel'in Berlin'de kurduğu Hakikat Dostları gibi dernekler aracılığıyle bütün Alman burjuvazisinin desteğini kazandı. Romantizm-öncesi çağı belirginleştiren **Sturm und Drang** hareketi, Aufklarung hareketine bir tepki olarak doğacaktır.

AUFRAY Hugues (Neuilly 1932) Fransız şanson yazarı, bestecisi ve okuyucusu. Fransa'ya **folksong** türünü getirerek ün salan Aufray, yeye müziğinin silinmesinde büyük çapta katkılı olmuştur. Böylece Fransa'da ve giderekten de Batı Avrupa'da öncelik, metne ve melodiye geri gelmiş oluyordu.

Zengin bir sanayicinin çocuğu olan Aufray, Paris Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdikten sonra, fikir anlaşmazlığı yüzünden ailesinden koptu, yoksulluğa düştü; ve, gitarı omuzunda, Paris sokaklarında şarkı söylemeğe koyuldu. Jacques Douai'nin yardımıyle Los İncas topluluğuna giren Aufray, Gainsbourg'un *Mahallenin zımbası* (le Poinçonneur des Lilas) adlı şarkısıyle ilk birincilik ödülünü kazandı. Ardından bir kaç plak doldurdu, ama başarılı olamadı pek. Dönem, **rock and roll** dönemiydi. Orta Doğu'da, Kuzey Afrika'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde turnelere çıktı.

«Vietnam'daki tırmanmadan, dünyayı saran açlıktan, milyonlarca insanı hedef alan ırkçılıktan sözetmek kadar normal bir şey bilemiyorum.»
Hugues AUFRAY

1961 yılında, bazı Amerikan öğrencilerinin yaptıkları türünden bir «skiffle group» kurdu ve yeni bir karyere başladı. Bu sefer iyice tutunacaktı artık. 1966 Olypio, 1967 Bobino konserlerinden sonra bütün bir gençliğin gözdesi ve esin kaynağı haline geldi.

Hafifçe boğuk, kalın ama yumuşak sesiyle eksotizmi getirdi yeniden Fransız şarkısına; büyük çayırların sesini, deniz rüzgârlarının çağrısını getirdi. Yeye modasının hastalıklı monotonluğundan sonra sağlık, macera zevki ve sadelikle örülü bir üslûptu bu. Kardeşliği, dostluğu, dayanışmayı yücelten ve özellikle gençleri müthiş saran yeni bir romantizm doğuyordu: Giderek politik bir devrimci eylem boyutu kazanacak olan ve kendi kendini bütün dünyaya karşı sorumlu tutan bir açılış dönemi başlıyordu. Şöyle diyordu bu konuda Aufray: «Şarkılar gerçekliği yansıtır. Vietnam'daki tırmanmadan, dünyayı saran açlıktan, milyonlarca insanı hedef alan ırkçılıktan söz etmek kadar normal bir şey bilemiyorum: Çünkü bunlar, bütün hepimizi ilgilendiren sorunlar..»

Aufray, çoğu zaman P. Delanoe ile çalıştığı şarkılarının yanı sıra gene Delanoe'nun başarılı metin çevirileri üzerinden Bob Dylan'ın şarkılarını da söylemektedir.

AUGE Claude (L'Isle-Jourdain 1854 / Fontainebleau 1924) Fransız editörü ve sözlük yazarı. Öğretmenlik uğraşını terkederek

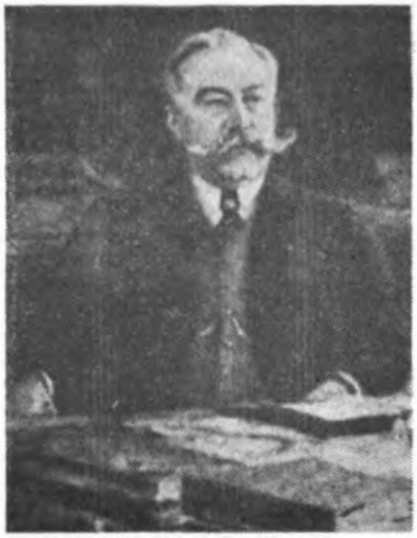

LAUBADERE'in fırçasıyle Claude Augé.

ünlü Larousse Yayınevi'ne girmiş ve çok geçmeden de bu kurumun belli başlı yöneticilerinden biri olmuştur (1885). Son derece çekici, açık ve rahat bir metodla müzik kitapları yazmağa koyulan Augé, bu arada, gene öğrenciler için bir *Cours d'histoire* (Tarih kitabı) ve bir *Cours de grammaire* (Gramer kitabı, 1895) yayınlamıştır. Ama Augé'nin asıl ününü yapan, Pierre Larousse'un onurlu bir halefi olarak hazırlanmasına ve basılmasına katıldığı dünya çapında ünlü *Larousse* (Larus'lar) serisidir. Yaratıcılarının geniş fikirliliğine, dinmek bilmez irade ve çalışma gücüne en iyi bir örnek olan bu seri içinde yer alan sözlüklerin belli başlıları, yedi cilt olarak yayınlandığı *Nouveau Larousse illustré* (Resimli Yeni Larousse, 1897-1904), *Larousse pour tous* (Herkesin Larousse'u, 1907) ve *Larousse universel* (Evrensel Larousse, 1922) isimlerini taşımaktadır.

AUGER Pierre Victor (Paris 1899) Fransız fizik bilgini. Özellikle kosmik ışınlar alanında uzmanlık yapmış olan bilgin, kendi adıyle anılan ve atom dürtüsüyle elektron yayımını belirleyen etkinin bulucusudur. Frédéric Joliot-Curie ile birlikte, 1945 yılında, Fransız Atom Enerjisi Komiserliği'nin kuruculuğunu yaptıktan sonra, UNESCO'nun Bilimler Bakanlığını örgütlemiş ve 1948 / 1959 yılları arasında da genel yönetmenliği görevini yüklenmiştir. Bunun ardından Avrupa Nükleer Araştırmalar Örgütü'nü kuran Auger, 1959 / 1962 yılları arasında Ulusal Uzay İncelemeleri Merkezi'nin ilk başkanı olacak; sonra da, 1967 yılına değin genel yönetmenlik görevini yükleneceği Avrupa Uzay Araştırmaları Örgütü'nü kuracaktır.

AUGIER Emile (Valence - 1820 / Paris 1889) Fransız tiyatro yazarı. *La Cigue* (Baldıran, 1844), *Le Joueur de flûte* (Flütçü, 1848) ve konusunu Rönesans İtalyasından aldığı *L'Aventurière* (Macera Kadını, 1848) adlı oyunlarıyle ün kazanan Augier, gerçek kişiliğine, çağının törelerini hicveden *Gabrielle* (1850) adlı piyesiyle kavuşmuştur. O güne değin piyeslerini manzum olarak ve gelişigüzel uyaklı bir şiir halinde kaleme alan yazar, o günden sonra artık sadece nesir halinde piyesler yazacaktır.

Augier, töre komedileri ve sosyal eleştiri komedileri olmak üzere, iki ayrı komedi türünde ürün vermiştir. Birinci tür çerçevesi içinde yer alan piyesler arasında, kontesliğe kadar yükselmiş ama gene de geçmişine özlem duyan bir fahişenin dramını işlediği *Mariage d'Olympe* (Evliliklerin En Yücesi, 1855); para sorununun insan ruhunda yarattığı sarsıntıları ortaya serdiği *Ceinture dorée* (Altın Kemer, 1855), burjuva düzenindeki gizli fuhuşa saldırdığı *Les Lionnes pauvres* (Yelesi Düşük Dişi Aslanlar, 1858), *Un beau mariage* (Evlilik Dediğin İşte Budur, 1859), boşanma yasağına kökten karşıçıktığı *Madame Caverlet* (Bayan Caverlet, 1876) ve gayri meşru çocuklar sorununu deştiği *Les Fourchambault* (Fourchambault Ailesi, 1878), en önemlileridir.

DUBUFFE'ün fırçasıyle Emile Augier.

Yazarın sosyal ve siyasal kaygılarının dile geldiği yapıtların en önemlisi ise, hiç şüphe yok ki, *Le Gendre de Monsieur Poirier* (Bay Poirier'nin Damadı, 1854) adını taşıyan piyestir. Konusu, Jules Sandeau'nun 1851 yılında yayınlamış olduğu bir romandan alınan bu dört perdelik komedi, Louis-Philippe döneminde, varlığını siyaset alanında da gösterebilmek için sabırsızlanan burjuvalarla servetleri erimeğe yüz tutmuş ama siyasal nüfuzları hâlâ güçlü kalmış eski soylular arasındaki «ticarî» nitelikli evlenmelerin yarattığı gülünç durumları, büyük yazarlara yaraşır bir ustalıkla dile getirmektedir.

AUGUSTİNUS Ermiş Aurelius (Tagasta - 354 / Hippone 430) Hristiyan filozofu, tanrıbilimcisi ve Kilise Babası. Kuzey Afrika'da doğan düşünür, Tagasta, Madaura ve Kartaca'da öğrenim görmüş; sonra İtalya'ya giderek, Roma ve Milano'da belâgat öğretmenliği yapmıştır. Putatapar bir baba ile Hristiyan dinine bağlı bir annenin oğlu olan Augustinus, gençliğini derbederlik ve sefahat içinde geçirmiştir. Felsefî ve dinsel düşünceleri bakımından, başlangıçta, **Manesçilik**'i kesin olarak benimsemiş bulunduğu bilinmektedir. Maraşlı Mannes tarafından Zerdüşt dini ilkeleri ile Hristiyanlığın uzlaştırılması suretiyle kurulmuş olan ve dünyanın «aydınlık» ile «karanlık»ın, yani «iyilik» ile «kötülük»ün yapıtı olduğunu ileri süren bu din, zamanla, genç Augustinus'u doyurmaz olmuştu. Nitekim Augustinus, annesinin etkisi ve Milano piskoposu ermiş Ambroslus'un telkinleri sonucunda Hristiyanlığı kabul edecektir. Bu inanç değiştirmede, Augustinus'un ermiş Pavlus ve Plotinus tarafından yazılmış yapıtları okumasının da belirli bir rolü olmuştur.

388 yılında Kuzey Afrika'ya dönen Augustinus, bir yandan felsefe ve edebiyat çalışmaları yaparken, öte yandan da gerçek bir çilekeş hayatı sürmeğe başlamıştır. Daha sonra piskoposluk görevine getirilecek ve bütün hayatı boyunca Hristiyanlığı savunarak, dinden sapış şeklinde gördüğü tüm anlayışlarla mücadele edecektir.

Augustinus, tanrıbilimci ve filozof olarak, Hristiyan dünyasını en fazla etkilemiş kişiler arasında yer alır. Genellikle dinsel konulara ilişkin olan bir çok kitap yazmıştır. Gençliğinde, din alanı dışında kalan bilimlerle de uğraştığı ve bu arada bir de gramer kitabı yazdığı bilinmektedir. Filozof, kaleme almış olduğu yapıtlardan, *Retractationes* (Duraksayışlar, 428) adlı kitabında söz etmektedir. Manesçiliği bıraktıktan sonra bir aralık Yeni-Platonculuk'un etkisi altında kalmış ve bu dönemde, *De beata vita* (Mutlu Hayat Üzerine), *Soliloquia* (Düşünmeler) ve *De immortalitate animae* (Ruhun Ölümsüzlüğü Üzerine) adlı yapıtlarını kaleme almıştır. *Confessiones* (İtiraflar) adlı ünlü kitabında ise, ruhsal gelişmesini bütün açıklığı ve çıplaklığı ile gözler önüne sermiş ve Tanrı'nın kendisi gibi bir günahkâra bile yol gösterebileceğini ispatlamak istemiştir.

Augustinus'un, iyi ve kötü savaşında Tanrı'nın nasıl zafere ulaştığını açıklayan *De civitate Dei* (Tanrı Devleti, 428); bir din ansiklopedisi niteliğini taşıyan *De doctrino Christiana* (Hristiyan Öğretisi Üzerine), *De gratia et libero arbitrio* (Tanrı İnayeti ve Elindelik Üzerine), *De trinitate* (Teslis Üzerine) adlı yapıtlarının yanı sıra *Epistolae* (Mektuplar)'si de vardır.

Augustinus felsefesinin temeli, Yeni-Platonculukla Hristiyanlığın kaynaştırılmasından oluşmaktadır. Filozof, herşeyden önce, Tanrı'yı ve ruhu tanıyıp bilmek ister. Bir başka amacı da, akıl ile iman arasındaki bağdaşmazlığı ortadan kaldırmaktır. Tanrı'yı ve ruhu tanımak isteyişini, şu sözlerle dile getirmektedir: **Anlamak için iman ediyorum** («Credo ut intelligam»). İnsan ruhunun en iyi tanıdığı şey, gene kendisidir. Şüphe etmek bile insan ruhunun varlığını ispatlayan bir ıştır. Filozof, bu düşüncelerini de **İnsan şüphe ederse yaşar** («Si dubidat vivit»), ve: **Yanılırsam varım** («Si fallor sum») sözleriyle dile getirmiştir. Gerçeklik tek tek insanların düşüncelerinden bağımsız olarak vardır. Ama bir şeyin var olması için, düşünülmüş olması da gerek-

lidir **Tanıyan ve bilen bir kimse olmayınca hiç bir şey gerçek olamaz** («Sine cognitore nihil verum esse potest»). Gerçek, insanlardan bağımsız olarak ve ezelden beri var olduğuna göre, onu ezelden beri düşünen ve bilen bir varlığın da var olması gereklidir. İşte Tanrı, bu varlıktır.

Augustinus'un, Tanrı'nın varlığını nasıl ispatlamağa çalıştığı, bu akılyürütme tarzında açıkça görülmektedir. Tanrı, bir ruhtur; çünkü ruh olmasaydı, gerçeği düşünemezdi. Tanrı, aynı zamanda, en yüce varlıktır; iyilik, sevgi ve güzelliktir. Tanrı sevgisi, gerçeği sevmekle bir ve aynı şeydir. Bundan ötürü, Tanrı'ya yönelmiş olan bir felsefe insanı gerçeğe yöneltir ve yaklaştırır. **Gerçek filozof Tanrı'yı sever** («Verus philosophus est amator Dei»).

Augustinus, insan ruhunun ebedî bir varlığı, yani Tanrı'yı tanıdığını ve ebedî bir şeyi tanıyan ruhun kendisinin de ebedî olduğunu söylemektedir. Böylece de, insan ruhunun ölümsüzlüğü iddiasını ispatlamak istemiştir. Ayrıca filozof, insan iradesinin, «ilk günah» dolayısıyle sadece kötülük işleyebilecek durumda olduğunu ve bundan dolayı da iyiliğe ve ruhun kurtuluşuna ancak Katolik Kilisesi'nin aracılığıyle varebileceğini ileri sürmüştür. İnsanın özü bakımından mutlak olarak kötü olduğu ve ancak Tanrısal Lûtuf sayesinde kurtulabileceği fikri, Luther ve Janseniusçuları derinden etkilemiştir. Augustinus, etkisi, başta Hristiyan varoluşçuluğu olmak üzere, günümüzün felsefe akımlarında bile görülen düşünceler ileri sürmüş bir filozoftur ve Hristiyan dünya görüşünün doruklarından biri sayılmaktadır.

Augustinus, evinde, dinsel inanç birliği ve tinsel kardeşlik temeline dayanan küçük bir topluluk meydana getirmişti. Daha sonraları, düşünürün yapıtlarındaki ve özellikle mektuplarındaki açıklamalar göz önüne alınarak, çeşitli dinsel hayat kuralları ortaya konacak ve tarikatler kurulacaktır.

Ermiş Augustius'un en önemli yapıtı sayılan *Tanrı Devleti*, IV. yüzyılda daha önceki yüzyıllara oranla zaten çok az savunucu bulabilen **binyılcılık** öğretisi için bir çeşit öldürücü vuruş yerine geçmiştir. Binyılcılık anlayışının kesin yenilgisi ise, siyasal sorunlara karşı ilgisiz kalmak gerektiğini savunan anlayışın, Hristiyan Kilisesi'nde artık tam bir egemenlik kazandığını gösterir. Filozofun ünlü kitabının temel tezi de, bu anlayışa dayanmaktadır. Nitekim düşünür, ilk insan tarafından işlenen günahın insan doğasını temelden bozukluğa uğrattığı olumlamasından hareket eder. Sonra da toplumsal hayatın kötülükleri ve akılyürütmenin düştüğü yanılgılar üzerinde durur. Dillerin çeşitli oluşunun insan toplumunu parçaladığını ve savaşların, haklı ve yerinde olsalar bile, sayısız sefalet doğurduğunu söyler. Dünyadan nefret etmenin zorunlu olduğunu ileri sürer; bunu ispatlamak için de, dinsiz yazarları ve özellikle Cicero'yu kendi kendileriyle çelişme haline getirmeğe çabalar.

O çağdaki toplumsal kurumların tümünün de iyi ve adaletli olduğu düşüncesinde değildir Augustinus. Ama gene de o kurumlara kesin ve tam bir itaat önermektedir Gök Devleti (yani Hristiyanların tümü), «ölümlü hayat için zorunlu şeyleri düzenlemeğe yarayan yasalara boyun eğmekte güçlük çekmeyecektir». Yasalar, doğru bir düzenin ve gerçek bir adaletin hüküm sürmesini sağlamağa hiç bir zaman yeterli olmadığına göre, hazırdaki yasaları değişikliğe uğratmağa çabalamaktansa, bunlara boyun eğmek daha yerinde bir davranış olur.. demeğe getirmektedir bir çeşit, Augustinus. O kadar ki, özellikle önemli bir noktada, kölelik konusunda, **günahın cezası olarak toplumsal kötülüğü kabullenme zorunluğu**'nu başlı başına bir öğretî olarak geliştirmektedir.

Ermiş Augustinus Roma'da ders verirken : «Kurtarıcı Hakikatı bilmeyenin aldanması elbette doğru olur.» GOZZOLİ'nin tablosu.

AUGUSTİNUS'tan seçmeler

İnsanı akıl sahibi olarak ve kendine benzer yaratan Tanrı, onun insanlar üzerinde değil, hayvanlar üzerinde egemen olmasını istedi... Bununla birlikte, kölelik boyunduruğu, günah işlemiş insana bir adalet gereği olarak gönderilmiştir.

●

Bir savaşta yenik düşmüş olan insanlardır köleler. Oysa her zafer, hattâ kötülerin zaferi bile, Tanrı'nın adaletli hükmünün bir sonucudur; ve O, yenikleri aşağılamakla, onları ya düzeltmek yada cezalandırmak istemektedir.

●

Demek ki bir cezadır kölelik; ve doğa düzenini bulandırmayı yasaklayan, tam terine bu düzeni koruyup sürdürmeyi buyuran yasanın gereğidir; çünkü bu yasaya karşıçıkılmamış olsaydı, köleliğin cezalandıracağı hiç bir şey olmayacaktı. Nitekim işte bunun içindir ki Havarî Pavlus, köleleri efendilerine boyun eğmeğe ve onlara iyi niyetle ve iyi yürekle hizmet etmeğe çağırmaktadır. Düşmanlık ortadan kalkıncaya ve her türlü insan egemenliği yok edilinceye değin, Tanrı'nın herkeste herşey olacağı güne değin, efendilerine korkuyla değil sevgiyle hizmet ederek, azat edilmedikleri takdirde bile hürriyeti kölelikte bulsunlar diye.

●

AUGUSTİNUS Üzerine

Çok akıllıydı, ama akıllı olduğundan çok daha fazla da soğuydu; ve bu soğuluğa verdiğini (çok da veriyordu üstelik), gerçek felsefenin sağlam akılyürütmesinden ve arı ışıklarından eksiltip veriyordu.

Bayle

□

Sefih ve nâdim, Manesçi ve Hristiyan, hoşgörücü ve gaddar, hayatını kendi kendini yalanlamakla geçirmiş bir Afrikalının heyecan dolu hayalci kafasına tam lâyık olan bu acaip fikre, ilk günah fikrine, ilk kez saygınlık kazandırmış olan adamdır Ermiş Augustinus.

Voltaire

□

Durmaksızın ders verir Ermiş Augustinus. Cennet'te, Tanrı'nın önünde, bir ağlama kursu açacaktır nerdeyse; ve tabii, Tanrı Baba'yı sıkıntıdan esnetecektir. Aynı zamanda gergin ve yumuşacıktır; döner dolaşır gene aynı şeyleri gever durur hep.

A. Suarès

□

Ermiş Augustinus'un Tanrı Devleti, *resmî Hristiyan öğretisinin ekonomik ve siyasal hayat karşısın-*

GOZZOLİ'nin tablosu : Ermiş Augustinus coşku halinde.

daki en uç ilgisizlik noktasını meydana getirmektedir. Bununla birlikte, bu öğretinin uzun yüzyıllar boyunca kabul edilmiş olması, Hristiyanlığın yayılışı süresince «cismani» alanda önemli birtakım sonuçların doğmasını önleyememiştir. Hristiyanlığı kabul eden efendilerden ve hükümdarlardan, kölelerine ve uyruklarına, kendi eşitleriymiş ve kendi kardeşleriymiş gibi davranmalarını istemiştir kesinlikle çünkü Hristiyanlık. Ve bu buyruk, her zaman etkisiz kalmayacaktır. Özellikle Batı Avrupa'da köleliğin yavaş yavaş ortadan kalkışında, söz konusu buyruğun belirli bir rol oynadığı ileri sürülebilir.

Sonuç olarak kesinlikle söyleyebiliriz ki, Roma İmparatorluğu'nun son çağlarında Hristiyanlığın zaferi, siyasal felsefenin gerileyişinin ulaştığı son nokta olacaktır. Ama bunun nedeni, çürüyüp çözülmekte olan İmparatorluğun gerçek anlamda bir siyasal düzene gittikçe daha fazla yabancı kalışıdır. Bu durumda, insana özgü değerleri yükseltme aracı olarak Devlet'ten umudu kesmiş bulunan Hristiyanlar, bakışlarını yalnız gökyüzüne doğru çevirmekte; ve sadece kendi Kilise'lerini, Devletin dışında bir toplum olarak örgütlemeğe yönelmektedirler.

H. Denis

AUJESZKY Aladar (1869 1933) Macar bakteriyoloğu. Budapeşte Yüksek Veterlner Okulu'nda profesörlük ve Bakteriyoloji Enstitüsünde müdürlük yapmış olan bilgin, bu alandakl sayısız buluşlarıyla ün kazanmıştır. Genel bakteriyoloji dışında özelllkle insan ve hayvan bakteriyolojisl ile Ilgilenmiş ve 1900 yılında evcil hayvanlara uygulanan ilk kuduz aşısını hazırlamıştır. Bilim dünyasında *Aujeszky hastalığı* diye anılan ve «yalancı kuduz» denilen hastalığı ilk defa teşhis eden de Aujeszky'dir. En önemli kitapları, *A bakteriumok termeszetrajza* (Bakterilerin tabiat bilgisl, 1912) ve *Altalanos bakteriologia* (Genel bakterlyoloji, 1924) ismini taşıyan ünlü bilgin, o güne kadar bilinmeyen bir çok bakteri türlerinl saptadığı gibi, bakteri sporlarının boyanmasına yarayan yeni bir yöntem de bulmuştur.

AUKRUST Olav (Gudbrandsdal - 1883 / Lom - 1929) Norveçli şair. Bir köy çocuğu olan Aukrust, genç yaşlarından berl, içinde yaşadığı çevrenin sanat ürünleriyle ve yaşayış biçimleriyle yakından ilgilenmiştlr. Halk hikâye ve şilr sanatını lncelemiş, yapıtlarında Norveç halkının ulusal özelliklerinl, renkli ve çekicl bir üslûpla dile getirmiştlr. Sanatçı, yapıtlarını *Nynorn* denllen ulusal Norveç dlllyle yazmıştır. Gerçekçl olduğu kadar, mistik bir dünya görüşünü de elden bırakmamış bulunan sanatçı, lirik şiirlerini iki büyük ciltte toplamıştır. *Himmelvarden* (Taştan dağ anıtı, 1916) ve *Solrenning* (Güneşin doğuşu, 1930) isimli bu yapıtlarda, bir bireyin karanlık güçlerle savaşmasını ve Hristiyanlık yoluyla bunları yenilgiye uğratmasını ele alarak çeşitli açılardan işlemiş ve bu atılış ile ulusal ilerleme ve kendini bulma hareketi arasında sembolik bir bağ kurmuştur. Bu ruhsal gelişme, sanatçı tarafından, doğa görünümlerine manevî bir anlam ve görüş kazandırılarak başarılı bir blçimde betimlenmiştir. Dile ustaca egemen olan Aukrust, köy hayatını o güne kadar ulaşılmamış bir üstünlükle dile getirmiş ve hem düşünce hem de duygu bakımından büyük blr zenginlik göstermiştir. Şairin, *Hamar i hellom* (Dağlardan gelen ruh, 1926) ve tamamlanmamış olan *Norske terningar* (Norveç zarları, 1931) isimli yapıtlarında da aynı havayı buluyoruz. Bir ulusun ruhsal gerçeklerini orijinal bir biçimde yorumlayıp değerlendirmesi ve çağdaş Norveç edebiyatında şiir dehasının en açık bir biçimde kendinl göstermesi bakımından, Aukrust'un ortaya koyduğu yapıtlar, geniş ve derin etkiler doğurmuştur.

AULUS GELLİUS (II. Yüzyıl): Lâtin gramer bilginl ve eleştirmecisi. Ünlü belâgatçi (retorikçl) Fronto'nun öğrencisidir. *Notces atticae* adlı dünya çapında ün kazanmış olan derlemenin yazarıdır. *Notces atticae* (Attika geceleri), en çeşitli konuları işleyen yirml kltabı kapsamaktadır. Yazar, bu yapıtın dökümüne Atina'ya yaptığı bir gezide başlamıştır. Yapıt, adını da bu raslantıdan almaktadır. Eski Lâtin yazarlarının yapıtlarından pek değerli parçaların da yer aldığı bu kitap, aynı zamanda ve herşeyden önce, o devrin grameri, tarihi, felsefesi, şiiri ve bilimleri hakkındaki en önemli kaynaktır.

AURELL Tage (Oslo - 1895) İsveçli yazar. 1920 lle 1930 yılları arasında bir çok gazetenin muhabiri olarak Paris'te oturan Aurell, büyük yazar Strindberg'l Fransızcaya çevirerek ün kazanmıştır. İsveç nesrinin en önde gelen temsilcilerinden biri olarak tanınması, 1940 yıllarından sonra başlar. Kısa, kesin ve vurucu bir üslûbu olan yazar, herşeyden çok hikâye dalında başarı göstermiştir. Yazarın en ünlü yapıtı, 1937 yılında kaleme almış olduğu *Martina* adlı uzun hikâyesidir.

AURENCHE Jean (Pierrelatte - 1904) Fransız senaryo yazarı. Daima işbirliği yaptığı dostu Pierre Bost'la elele İkincl Dünya Savaşı sonrasında Fransa'da gerçekleştirilen filmlerin blr çoğuna emeği geçmiştir. Bunlar arasında özellikle şu yapıtları sayabiliriz Büyük yazar André Gide'ln ünlü romanından beyaz perdeye uyarlanan *La Symphonie pastorale* (Pastoral Senfonl, 1946) ve René Clément'ın çektiği başyapıt *Jeux interdits* (Yasak Oyunlar, 1952).

AURİC Georges (Lodève 1899): Fransız bestecisi. Paris Konservatuarı'nda okuduktan sonra Vincent d'İndy ile çalıştı, Altılar Topluluğu'na katıldı, daha sonra da Serge de Diaghilev'in Rus Baleleri genel başlığı altında sunduğu gösterilerin hazırlanışında

Georges Auric L.ARİONOV'un deseni.

büyük çapta etkili oldu. Daha on beş yaşında yaptığı besteler hemen seslendirilmiş olan Auric, çağının en zeki ve en kültürlü insanlarından biri diye ün salmış gerçek bir hümanisttir. Hiç bir şekilde bayağılığa düşmeyen, halk geleneklerinden olduğu kadar klasik müziğin büyük ustalarından da gönül rahatlığıyle esinlenen bir yaratıcıdır.

Auric, klasik müzik alanında verdiği yapıtların yanı sıra M. Achard, J. Romains, B. Johnson ve Aristofanes'in piyesleri için sahne müziği; ayrıca bir dizl büyük film için fon müziği bestelemiştir. Bu sonuncular arasında şu yapıtları özellikle anmak gerekir : Cocteau için *Bir Şairin Kanı* (1930) ve *Korkunç Anababalar* (1948); René Clair için *Hürriyet Bizim* (1931); Delannoy için *Ebedi Dönüş* (1943); Cavalcantl için *Gecenin Tam Ortasında* (1945); Wyler için *Roma Tatili* (1953); Houston Için *Moulin-Rouge* (1953); Ophüls Için *Lola Montès* (1955); Clouzot için *Picasso'nun Gizemi* (1956); Dassin için *Aleksi Zorba* (1957).

AURİER Albert (Châteauroux 1865 / Paris - 1892): Fransız sanat eleştirmecisi. Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında ortaya çıkan çağdaş sanat anlayışlarının ve yapıtlarının üzerinde önemle durarak bunlarla ilgili maaleler ve incelemeler yazmış olan Aurier, ünlü *Mercure de France* adlı derginin de kurucularından biridlr. Büyük ressam Gauguln'i İlk olarak anlayan ve ona karşı derln bir hayranlık duyan eleştirmecl, Van Gogh, Claude Monet ve Pissaro hakkında da yazılar yazmıştır. Yazarın toplu yapıtları 1893 yılında yayınlanmıştır.

AURİOL Georges (Beauvais - 1863 / Paris - 1938) Fransız şairi, gazetecisi, ressam ve gravürcüsü. Asıl adı *Georges Huyot* olan sanatçı, 1885 yılında ünlü kabare Chat Noir (Kara Kedi)'da yöneticilik ve güftelerini kendisi yazmak koşuluyla şarkıcılık yapmıştır. Bu arada bestelediği, *Zambaklar açtığında* diye başlayan şarkısıyla büyük ün kazanan Auriol, en önemlisi *Histoires de rire* (Gülmek için hikâyeler) adını taşıyan bir çok şiir ve masal kitabı da yayınlamıştır. 1924-1938 arasında Estienne okulunda dersler de veren Auriol, 1902 yılında matbaa harflerinin çeşitli tiplerini çizmiş ve ünlü Larousse yayınevi ile işbirliği yapmıştır.

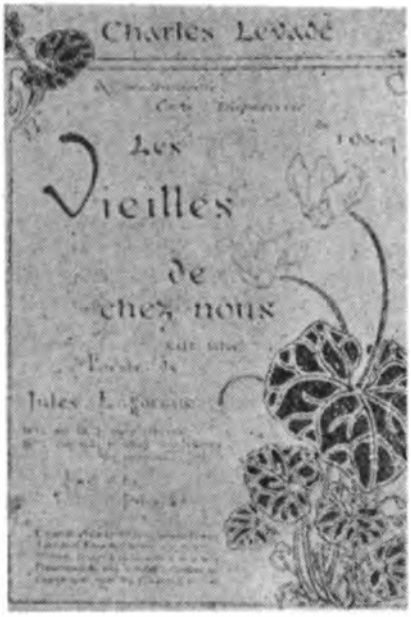

George AURİOL tarafından çizilen harflerden bir örnek.

AURİOL Vincent (Revel - 1884 / Paris 1966) Fransız devlet adamı. Paris Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra avukatlığa başlayan Auriol, bir yandan da Sosyalist Parti saflarında militanlık yaptı. Çok geçmeden de S.F.İ.O. («İşçi Enternasyonali'nin Fransız Seksiyonu» anlamına «Section Française de l'Internationale Ouvrière»)'nun malî konulardaki uzmanı oldu. Nitekim 1936 yılında Léon Blum başkanlığında Fransız Komünist Partisi ile ortaklaşa kurulan **Halk Cephesi** hükümetinde Maliye bakanlığına atanacak; bunu, 1937 yılında kurulan Chautemps hükümetinde Adalet bakanlığına getirilmesi izleyecekti. İkinci Dünya Savaşı başlangıcında Pétain rejimini desteklemeyi reddederek Londra'ya gitti ve orada **Fransız Direniş Hareketi**'ni destekleyici geniş bir etkinliğe girişti. Savaş bitince, İki Kurucu Meclis'in ikisine birden başkanlık yeptı. Sonre da, 1947 yılında kurulan Dördüncü Cumhurlyet'ln ilk cumhurbaşkenı seçildl. 1954 yılına kadar uzayan başkanlık süresi boyunca, demokratik rejimin sağlamlaşması yolunda gerçek çabalar harcadı ve başarılı da oldu. Hemen hortleyan Fransız sağına karşı, komünistlerle Dögolcüler arasında bir orte yol ve belirli konularda bir eylem birliği kurulması için ağırlığını koydu.

Vincent AURİOL, cumhurbaşkanlığı döneminde..

AUSTEN Jane (Hampshire - 1775 / Winchester - 1817) İngiliz romancısı. Bir papazın kızı olan yezar, babası tarafından yetiştirilmiş, bütün hayatı boyunca kendini ev işlerine ve edebiyata vererek tek başına yaşamıştır. Kadın yazar, henüz on yedl yaşındayken *Eleanor and Marianne* adlı romanını yazmıştır. Bu kitabı daha sonre ikinci bir kez ele alarak, *Sense and Sensibility* (Sağduyu ve duyarlık, 1813) adlı ünlü romanını ortaya koymuştur. Austen, 1796 lle 1797 yıllarında baş yapıtı sayılan *Pride of Prejudice* (Gurur ve peşin hüküm) ve daha sonra *Northanger Abbey* (Northanger Manastırı) adlı yapıtlarını yazmıştır. 1818 yılında yayınlanan bu sonuncu yapıt da içinde olmak üzere, sözü geçen kitaplar, editörler tarafından ilgi görmemiş ve hemen basılmamışlardır. Uzun yıllar herhangi bir şey yazmadıktan sonra, yeniden edebiyatla ilgilenmiş ve *Mansfield park* (1814), *Emma* (1816), *Persuasion* (İkna, 1818) adlı yapıtları vermiştir. Sözü geçen bu yapıtlar, üzerlerinde yazarın adı olmaksızın yayınlanmışlardı. Bundan ötürü, öldüğü zaman, bu büyük romancının adını ancak pek az sayıda okur biliyordu.

Kızkardeşi CASSANDRA'nın kalemiyle Jane AUSTEN.

Austen, *Gurur ve Peşin Hüküm*'de, Hertfordshire'de yerleşen ve komşularının özlem duygularını harekete getiren zengin bir gencin hikâyesini anlatmaktadır. Sınıf ve zihniyet farklarıyla çeşitli olayların yarattığı maceralardan sonra, Bingley, orta halli bir ailenin kızıyla evlenir. Bingley'in iki zengin arkadaşı da karısının kız kardeşleri ile evlenirler.

Austen, İngiliz orta sınıflarının âdetlerini, yaşayış biçimlerini ve zihniyetlerini büyük bir ustalıkla betimlemiştir. Özellikle, psikolojik tahlillerde gösterdiği başarıyla tanınmıştır. Karakterlerini büyük bir kesinlik ve sağlamlıkla çizmesini bilmiştir. Akıcı ve alaycı üslûbuyla, günlük gerçekleri dile getiren sanatçı, çağının bir çok yazarından farklı olarak gerçekçi (realist) bir anlayışın örneklerini vermiştir.

AUSTİN Mary Hunter (İllinois - 1868 / Santa Fe 1934) Amerikalı romancı. New Mexico'da yerleşen kadın yazar, bu bölgede yaşayan kızılderililerin hayatını uzun zaman incelemiş ve romanlarında bu çevrenin gerçeklerini konu olarak ele almıştır. Ünlü Amerikalı romancı Cooper'ın romantik edebiyat anlayışından uzaklaşarak, kızılderililerin hayatını ve âdetlerini gerçekçi bir dille canlandırmıştır. Yapıtlarında, gerçekçiliğinin yanı sıra, şiir ve hayal unsurunun da ağır bastığı görülür. 1903 yılında yayınladığı *The land of little rain* (Yağmuru az ülke) adlı romanıyla geniş bir ün kazanmıştır. Edebiyet sanatı ve kadınlık sorunları ile de ilgili deneme, eleştirme ve makaleler yazan romancının, *The Flock* (Sürü, 1906), *Lost borders* (Kaybolmuş sınırlar, 1909) adlı romanları vardır. Ayrıca, *The arrow maker* (Ok yapıcısı, 1911) adlı bir piyesin de yazarıdır. *The American Rhytm* (Amerikan ritmi, 1922) adlı önemli yapıtında, kızılderililerin şiirlerinin çevirilerini vermiş ve bu konudakl incelemelerini bir araya getirmiştir.

AUTANT-LARA Claude : (Luzarches - 1903) Fransız rejisörü. Çok genç yaşta L'Herbier ve özellikle de Renoir gibi bir büyük rejisörün yanında dekoratör olarak çalıştı; sonra da uzun bir süre (1926-1941 yılları arasında) bir dizi sıradan film çevir-

mek zorunda kaldı boğaz tokluğuna. 1943 yılında ilk önemli filmi olan ***Tatlım*** (Douce)'ı gerçekleştirdikten sonra art arda başyapıtlar sıraladı: ***Le Diable au corps*** (Vücuttaki Şeytan, 1947), ***Occupe-toi d'Amélie*** (Amélie'ye göz kulak ol, 1949), Stenhal'in ünlü romanından uyarlama olarak ***Kırmızı ve Kara*** (Le Rouge et le Noir, 1954), Mac Orlan'ın ünlü romanından ***Gece Açan Papatya*** (Marguerite de la Nuit, 1955), ***Paris Boyunca*** (La Traversée de Paris, 1956), ***Felâket gelip çattığında*** (En cas de malheur, 1958), Dostoyevski'nin başyapıtından uyarladığı ***Kumarbaz*** (Le Joueur, 1958), ve, 1961-1963 arasında gerçekleştirdiği ***Öldürmeyeceksin*** (Tu ne tueras point).

Vücuttaki Şeytan'la uluslararası üne kavuşan Autant-Lara, bütün yapıtlarında konformist ahlâk anlayışına şiddetle karşıçıkmıştır. Sınıflı toplumun doğurduğu ikiyüzlükler, ruh sefillikleri, ödün vermeler, satılmağa hazır bekleyişler, Autant-Lara'nın baş düşmanlarıdır. Sinema tarihinin ilk sinemaskop denemesini de (1925) yapmış olan Autant-Lara, yapıtlarında insan sevgisiyle acı alaycılığı uzlaştıran ender yaratıcılardan biridir.

Claude AUTANT-LARA : Micheline Presle ve Gérard Philippe Vücuttaki şeytan*'ın bir sahnesinde.*

AUTANT-LARA'dan seçmeler

«Film yönetmeni, sayısız düşmanla çevrili olarak görsün kendini. Bunu şu anlamda söylemekteyim : Bir tek kişinin zevkinin egemen olması gereken bir işte, rejisör, ona hep kendi beğenilerini empoze etmek isteyen kimselerle karşı karşıyadır..»

«Burjuva aileler, bilseniz nasıl nefret ediyorum sizden! Olanca rezilliğinizle ortaya sermek gerekirdi sizi.. Gelgelelim, duyduğum utanç yetişiyor imdadınıza..»

«Çoğunlukla tanınmış yapıtlardan film çekme yoluna gittim : Bizdeki *aydın sansürü*'nün ancak böylece hakkından gelebileceğimi umuyordum : Bir Autant-Lara'ya saldırmak çok kolaydır; ama bir Stendhal'e saldırmak yürek ister.. Deneyler gösterdi ki yanılmamışım..»

avangard bk. öncü.

AVELİNE Claude (Paris - 1901) Fransız romancısı ve denemecisi. Üç bölümden oluşan uzun bir roman yazarak kendini kabul ettiren yazar, her şeyden önce, toplumsal sorunlarla ilgilenmiştir. Kendisine büyük bir ün kazandıran bu üçlü roman, ***La vie de Philippe Denis)*** Philippe Denis'nin hayatı, 1930-1955) adını taşır ve şu bölümlerden oluşur ***Madame Maillart*** (Bayan Maillart), ***Les amours et les haines*** (Aşklar ve kinler), ***Philippe***. Fransız edebiyatının geleneklerine bağlı olan ve zarif üslûbuyla ilgi çeken yazar, psikolojik analizlerinin derinliği ile olduğu kadar şiir dolu diliyle de geniş okur kitlelerinin ilgisini sağlamıştır. Aveline, ***Le Prisonnier*** (Mahkûm) adlı bir roman, ***Les devoirs de l'esprit*** (Zihnin ödevleri) ve ***Et tout le reste n'est rien*** (Geriye kalanın önemi yok, 1951) adlı deneme kitapları, gezi notları ve edebiyat tarihiyle ilgili incelemeler de yayınlamıştır.

AVENARİUS Richard (Paris - 1843 / Zürih - 1896) İsviçreli filozof. Zürih Üniversitesi'nde profesörlük yapmış olan Avenarius, **öznel idealist** okula bağlı bir düşünürdür ve **ampirik eleştirici** akımın en önde gelen temsilcileri arasında yer alır. Düşünürün dünya görüşünün ana özelliği, karşıtları (örneğin madde ile bilinç'i) uzlaştıracağını öne sürdüğü **deney** kavramıdır. Özne ile nesnenin ilkesel bağıntılaşma içinde olduğu, yani nesnenin özneye bağımlı bulunduğu görüşünü destekleyen Avenarius'un fikirlerinin temelsizliği ve doğa bilimleriyle uzlaşmazlığı Lenin tarafından sıkı bir eleştiriden geçirilmiştir.

AVENEL Georges d' (Neullly-sur-Seine 1855 / Paris 1939): Fransız iktisat bilgini ve tarihçisi. Bir idare adamı olarak hayata atılan bilgin, çok geçmeden ödevinden ayrılarak kendini tümüyle iktisat tarihi araştırmalarına adamıştır. 1895 yılında yedi cilt olarak yayınladığı ***Histoire économique de la propriété et des salaires, des denrées et de tous les prix en général depuis l'an 1.200 Jusqu'en 1800*** (1.200 yılından 1.800 yılına kadar mülkiyetin ve ücretlerin, toprak ürünlerinin ve genellikle bütün flatların ekonomik tarihi) adlı yapıtıyla ün salmıştır. Rakam bakımından son derece zengin bir veriler hazinesi değerindeki bu kitabı daha sonra kaleme aldığı yapıtlarında çıkardığı sonuçlara kaynak olarak alan Avenel'e göre, bu süre boyunca, zenginlerin sayısı çoğaldıkça, servetler arasındaki eşitsizlik de büyümüş, ama buna karşın, dar gelirliler maddesel ve ruhsal gereksinmelerini az da olsa daha rahat karşılar bir duruma gelmişlerdir.

AVERÇENKO Arkadi Timofeeviç (Sivastopol 1881 / Prag - 1926) Rus hikâyeclsi ve piyes yazarı. Bir tüccarın oğlu olan ünlü güldürü yazarı, gençliğinde ticaretle uğraşmış ve hikâyeler yazarak edebiyat dünyasına girmiştir. Önceleri Çehov'un etkisinde kalarak ciddi hikâyeler yazmakla işe başlayan Averçenko, daha sonra güldürü türünde yapıtlar vermeye koyulmuş ve bu alanda, kısa zamanda büyük başarı kazanmıştır. Yazar, 1908 ile 1913 yılları arasında ***Satirikon*** adlı ünlü güldürü dergisini çıkarmış ve yönetmiştir. Buluşları ve hayatı gülünç yanlarından ele alarak başarılı bir şekilde betimlemesi ile, Averçenko, ***Vesyolyle ustritsy*** (Şen istiridye, 1911), ***Rasskazy dlya vyzdoravlivayushik*** (Nekahat devresindekiler için hikâyeler, 1913) adlı yapıtlarıyla büyük bir üne ulaşmıştır. 1917 Sovyet Devriminden sonra yabancı ülkelere giden Averçenko, yapıtlarında Bolşevikleri yermiştir. Bu açıdan ***Dyuzhinu nozhei v spinu revolyutsi*** (Devrimin sırtına bir düzine bıçak, 1921) adlı yapıtı ilginçtir. ***Rasskazy tsinika*** (Hiç bir şeye inanmayan bir adamın hikâyeleri, 1925) adlı yapıtında ise, Devrime ve Sovyet iktidarına karşı daha yumuşak davrandığı görülmüştür. Tek perdelik piyesler yazmış olan Averçenko, bu yapıtlarında *fars* havasını başarılı bir biçimde canlandırmış ve hikâyelerinde ise kalın çizgili ve çarpıcı güldürü türünün, gelmiş geçmiş en büyük ustalarından biri olduğunu göstermiştir.

Averçenko Üzerine

Çılgınlık derecesinde köpürmüş bir Beyaz muhafızın, Arkadi Averçenko'nun kitabıdır bu : Devrim'in sırtına saplanan on iki bıçak. ***1921'de Paris'te basılmış. Kaynayan bir kin ve nefretin bu büyük yeteneğe nasıl yer yer gerçekten kudretli, yer yer de gerçekten zayıf sayfalar esinlediğini bulup görmek doğrusu pek ilgi çekici oluyor. Yazar bilmediği konularda kalem oynatmağa koyulunca. sanat kalkıyor ortadan. Lenin ile Troçki'nin özel hayatlarını çizen öyküyü alalım ele: Öfkemize diyecek yok, sevimli yurttaş Averçenko, ama anlattığınız şeyler gerçeğe hemen de hiç benzemiyor! Sizi temin ederim ki Lenin'in de Troçki'nin de genellikle bir çok kusurları vardır, özel hayatlarında da hiç şüphesiz öyledir. Gelgelelim, söz konusu kusurları yeterli biçimde anlatabilmek için o kimseleri tanımak gerek. Ve siz onları tanımıyorsunuz.***

Buna karşılık kitabın büyük kısmı Arkadi Averçenko'nun pek ya-

kından tanıdığı, yaşadığı, duyup düşündüğü konu ve temalara ayrılmış. O eski fabrikatörler ve büyük toprak ağaları Rusyasının... zengin ve besili Rusya'nın temsilcilerini, bu temsilcilerin duygu ve izlenimlerini şaşkınlık verici bir ustalık, büyük bir yetenek, az rastlanır bir gözlem gücüyle dile getiriyor. Gerçekten de Devrim, egemen sınıfların temsilcilerine böyle görünüyor olsa gerek! Sönmek bilmeyen bir kin, Averçenko'nun yazılarına hemen bütün kitap boyunca müthiş bir canlılık ve keskinlik kazandırıyor. Zaman zaman da gerçekten nefis bölümler var. «Çizmeler altında kalan ot» ta iç savaşı yaşamış ve yaşamakta olan çocukların ruh halleriyle ilgili parça, örneğin.

Ama yazar, gerçek etkililiğe ve dokunaklılığa, besinlerden söz etmeğe başlayınca ulaşıyor. Eski Rusya'da insanlar nasıl yerlerdi... Petrograd'da —Petrograd'da değil hayır, Petersburg'da— 14,5 rubleye nasıl tıka basa karın doyurulurdu... dendi mi, yazarımız büyük bir şehvetle işe girişip anlatmağa başlıyor : Bu sorunu iyi biliyor çünkü, yaşamış hepsini, duymuş, tatmış : Hata yapmaz burada. Konu üzerinde olağanüstü bir egemenliği ve müthiş bir sürükleyiciliği var.

Kitabın, «Paramparça edilen şeyin kırıntıları» adlı son hikâyesinde, «bir vakitler zengin, cömert ve sağlam ilişkileri olan» «şimdi de bir silâh deposunda gündelikçi olarak top yükleyip top indiren» bir eski «senatörle Viborgskaya Storo'na'nın en önemlisi sayılan büyük bir demir-çelik tesisi»nin eski direktörünü bugün Kırım'da, Sivastopol'de hayal edip anlatıyor. Eski direktör «şimdi bir (halk) mağazasında memur olarak çalışmaktadır ve son zamanlarda da mağazaya satılmak üzere getirilen elden düşme (kadın kıyafetlerine) ve çocuklar için oyuncak ayılara fiyat biçmekte epeyce ustalık edinmiş bulunmaktadır».

İki ihtiyar, geçmişi hatırlıyorlar. Petersburg'da güneşin batışını, sokakları, tiyatroları ve tabii... «Ours», «Vienne», «Petit Yaroslavetz» gibi lokantalardaki şahane yemekleri. Ve konuşmalarında durmadan: «Ne yaptık biz onlara, kimi rahatsız ettik?..», «Bizim o yaşantımızın kime ne kötülüğü dokunuyordu ki!..», «Niye açtılar sanki bu belâyı Rusya'nın başına?..» gibilerden yakınmalar geçiyor.

Niye, evet? Arkadi Averçenko bunu hiç bir zaman anlayamayacak! Kitaptaki bazı bölümler bence bizim burada da yayınlanmağa değer: Yetenekli yazarları teşvikten kaçınmamalıyız.

Lenin, 22 Kasım 1921, Pravda.

• ——— •

AVERY Tex (Dallas - 1918) Amerikalı karton film yapımcısı ve ressamı. Kişiliğini uzun süre gizleyen Avery, 1930-1936 yılları arasında Hollywood'da **Universal**'da çalıştıktan sonra L. Schlesinger hesabına **Warner**'da yapımcı olarak görev aldı. Bu etkinlik dönemi boyunca bir çok desenanime (canlı resim, «dessin animé») kahramanı yarattı. Bunlar arasında «domuz» Porky Pig, «ördek» Daffy Duck ve «tavşan» Bungs Bunsan özellikle ünlüdür. 1942 yılında **Metro Goldwin Mayer**'le sözleşen Avery, «köpek» Droopy'yi ve «penguen» Chilly-Willy'yi yarattı. 1960 yılından sonra reklâmcılık alanında etkinlik göstermeğe koyulan sanatçı, **gerçeküstücü** akımdan bol bol esinlenen, çarpıcı **gag**'larla örülü saldırgan üslûbuyle dikkati çeker.

Tex AVERY'nin **Kim kimi öldürdü?** *başlıklı karton filminden bir görüntü.*

AVFİ Nureddin (Buhara - 1171 / Delhi 1230) Eski İranlı yazar. İlk öğrenimini doğduğu şehirde yapmış, daha sonra Semerkand'a gitmiş ve hükümdarların yanında resmî yazarlık görevlerinde bulunmuştur. Moğol istilâsı sırasında Hindistan'a giderek Delhi'de yerleşmiştir. Avfi'nin yapıtları, Eski İran edebiyatı hakkında vermiş olduğu bilgiler bakımından çok önemlidir. ***Lübal-ül-elbab*** adlı yapıtında, İslâmlıktan sonraki Fars şairleri hakkında geniş bilgi vermiştir. Bu yapıt, Samanlı'lar, Gaznell'ler ve Selçuklu'ler çağında yetişmiş şairler hakkında bilgi veren ve bugün elde bulunan kitapların ilk yazılmış olanıdır. Yine aynı yapıtta, Fars şiirinin başlangıcı, şairliğin üstünlüğü ve şiir sanatının özü hakkında ilgi çekici açıklamalar yapılmıştır. ***Cevami-ül-hikâyât ve levâmi-ür-rivayat*** adlı yapıtını ise, Hind hükümdarı Nasırüddin'in buyruğuyla yazmıştır. Bu yapıtta, peygamber, evliyalar, hükümdarlar, bilginler ve başka kimseler hakkında ileri sürülmüş söylentiler yer almaktadır. Yine aynı yapıtta, «iyi huylu kimseler»den ve «kötü huylu kimseler»den söz edilmiştir. Kitabın son bölümünde, yeryüzündeki garip varlıklar, tılsımlar ve hayvanların özellikleri açıklanmıştır. Uzun yıllar edinmiş olduğu bilgi, görgü ve deneyimleri bu kitabında bir araya toplamış olan Avfi, çağının toplum hayatındaki özellikleri de dile getirmiştir. Yapıt, Doğu kültür dünyasında çok ün salmış ve çeşitli dillere çevirileri yapılmıştır.

AVHADİ Avhad-üd-din (Marage - 1272 / İsfahan 1338) İran şairi. İsfahanlı mistik bir aileden gelmedir. Genç yaşında sosyal ve pedagojik sorunlara duyduğu ilgiden ötürü Avhad-üd-din-i Kermani'nin öğrencisi olmuştur. Hocasına beslediği büyük saygıdan ötürü, üstadının adını mahlâs (takma ad) olarak almıştır. Mesnevî türünde yazılmış, mistik bir öğretî kitabı olan ***Cam-ı Cem*** (Cemşid'in kadehi) adlı kitabı başlıca yapıtlarıdır. Bu tür yapıtlarda Cemşid'in Kadehi deyimi, «dünyayı saran büyük bilgiyi yansıtan» bir sembol olarak kullanılmaktadır. Bir başka deyişle ***Cam-ü Cem*** çağının, fizikten felsefeye tüm bilgi hazinesini kapsayan bir ansiklopedi niteliğindedir. 1333 yılında yazılan bu kitap, yaklaşık olarak dört bin beş yüz dizeden kurulu olup Sanai'nin ***Hadikâ*** (Bahçe)'sını örnek alarak hazırlandığı halde, kuruluşunda kendine özgü yenilikler getirmektedir. Avhadî, ayrıca, gazelleriyle de ün kazanmıştır.

AVHAD-ÜD-DİN KERMANİ Şeyh Ebu Hamed (XIII. Yüzyıl) İranlı şair. Güney İran'da Kirman bölgesinde doğduğu anlaşılan mistik şair, Endülüs'lü sofi şeyhi Muhiddin ibn el Arabi'nin öğrencisidir. Hocasının geliştirdiği ***İslâm panteizmi*** (heptanrıcılık)'nin en önemli sürdürücüsü olarak ün kazanmış ve bu özelliğinden ötürü bir ara ***râfızilik***'le suçlanmıştır. Mesnevî türünde ***Misbah-ül Ervah*** (Ruhların ışığı) adlı, mistik bir öğreti kitabı kaleme almıştır. Şair bu yapıtında, bilinmeyen hayalî kentlere yapılan alegorik bir hac seferini betimlemektedir. Bu yapıtta, yer yer, büyük Batılı şair Dante'nin ünlü kitabı ***Divinio Commedia*** (İlâhi Komedya) ile büyük benzeşimler göze çarpmaktadır.

Avignon festivali (Fr. Le festival d'Avignon): 1947 yılında Jean Villar ve, başta ressam

Avignon festivallerinin unutulmaz yıldızı Gérard PHİLİPPE, Jean Vilar'ın sahneye koyduğu Le Cid'*in bir sahnesinde.*

Gishia olmak üzere, Vilar'ın dostlarından oluşan küçük bir topluluk tarafından kurulan tiyatro şenliği. Bu şenlik fikri Vilar'a, Avignon'daki Papalar Sarayı'nın tören avlusunu görür görmez gelmişti Kökendeki açık hava çerçevesine geri gelmiş bir tiyatronun ham halk şenliği, hem de kamu hizmeti olarak işlev yüklenebileceği ender elverişli yerlerden biriyle karşı karşıya bulmuştu kendini büyük animatör-rejisör. İlk festival gösterileri öylesine sınırlı olanaklarla gerçekleştirilebildi ki, tiyatro aygıtı ordudan ödünç alınan malzeme sayesinde kurulabilmişti. Bu ilk gösterilerde Shakespeare, Büchner, Kleist ve Musset'nin öteden beri pek az oynanmış yapıtları yer alıyordu. Bunun yanı sıra, örneğin Claudel'in dramatik yapılı piyesleri için de, daha küçük ve daha sıcak bir çerçeve oluşturan Urban avlusu seçilmişti.

Avignon festivali, bir kaç yıl içinde öylesine sağlam bir kültür şenliği ününe - haklı olarak kavuşmuştu ki Fransız sinemasının uluslararası şöhreti Gérard Philippe, o eşsiz oyuncu yeteneklerini gelip kendiliğinden şenliğin hizmetine verecekti. Nitekim Philippe, 1951 yazında Avignon'da ilkin Corneille'in *Le Cid*'inde, sonra da Kleist'ın *Homburg Prensi*'nde iki unutulmaz yaratım koydu ortaya. Aynı yıl Jean Vilar, T.N.P. (Théatre National Populaire)'nin başına getirildi; ve o tarihten itibaren de «Ulusal Halk Tiyatrosu»nun büyük yaratımları, kış sezonu boyunca Paris'teki Chaillot sarayında, yazları da Avignon'daki Tören Avlusu'nda gerçekleşti.

T.N.P.'nin Paris'te özellikle öğrenci ve işçi çevrelerinden edinmeyi başardığı yeni müşteri kontenjanının her geçen yıl biraz daha hatrı sayılır bir kısmını Avignon'a çekmeğe başlamıştı festival. Ayrıca yerel bir tiyatro severler derneği de Avinyonlu gençlerle emekçileri bu şenliğe ısındırmak için çaba gösteriyordu. 1960 Temmuzundaki XIV. Şenlik, bir kaç ay önce ölen Gérard Philippe'in anısına duygulandırıcı bir törenle başladı.

1963 yılında ise Jean Vilar, T.N.P.'nin yönaticiliğinden ayrılarak kendini tamamıyle festivalin genişletilmesi çabasına verecekti. Avignon festivalinin, klasik ve modern tiyatronun yanı sıra sinemanın, müziğin, çeşitli halk eğlencelerinin - bu arada folklorun - ve çağımızın can alıcı sorunları üzerinde düzenlenecek tartışmaların da yer bulacağı geniş kapsamlı bir kültür şenliğine dönüşeceği günleri düşlamıştı öteden beri Vilar. Nitekim daha ilk yıllardan beri oyuncular, sahneye koyucular, alaştırmanlar ve seyirciler her gün öğleden sonra konferanslar ve açık hava tartışmalarında bir araya gelmekteydiler. Ayrıca her yıl dünyanın bütün ülkelerinden gelen 1.000 genç, Avignon belediyesi tarafından ağırlanmakta ve tiyatro stajı yapmaktaydı. (Sırası gelmişken, bu gençler arasında, Türk tiyatrosuna yeni bir soluk getirmiş olan Asaf Çiğiltepe'nin de bulunduğunu hatırlatalım.)

1966 Temmuzundan itibaren festival düzenleyicisi olarak Ulusal Halk Tiyatrosu'nun nöbetini Maurice Béjart yönetimindeki **XX. Yüzyıl Bale Topluluğu** ile Roger Planchon yönetimindeki **Villeurbanne Belediye Tiyatrosu** aldılar. Kültür buluşmaları geleneği artık sağlam temellere oturtulmuştu. Müzik ve sinema, gittikçe daha büyük oranda temsil edilme olanağına kavuşturulmuştu. 1967 Temmuzunda Carmes manastırında bir deneme tiyatrosu atkinliğe başladı.

Festival, ilk kurulduğu 1947 yılında ancak 8.000 seyirci toplayabilmişti. Bu rakam, 1965 yılında 80.000'e; 1967 yılında ise, 150.000'e yükseldi.

Avignon'lu genç kızlar (1907) Picasso'nun tablosu. 243,8 üzerine 233,8 büyüklüğündeki bu tablo, 1907 yılı ilkbaharında bir kaç günde yapıldı. Ama sanatçı, resmi için aylardan beri yoğun bir inceleme ve desen hazırlığına girişmişti. Aslında tabloya bitmiş gözüyle bakmadığı halde yakın dostlarına gösterip fikirlerini almak istedi. Ama yapıtın Picasso'da dahi beklenmeyecek kadar yepyeni tarzı şaşkına çevirdi dostlarını Matisse, sanatçının modern hareketle alay etmek istediğini sandı; Braque bile ilkin çok soğuk karşıladı yapıtı. Picasso'nun en büyük alıcıla-

Resim sanatında çığır açan başyapıt : **Avignon'lu genç kızlar.**

rından Stchoukine, umutsuzlukla: «Fransız sanatı için ne büyük kayıp!» diye haykırmaktan kendini alamadı. Apollinaire ile birlikte gelmiş olan Félix Fénéon ise, bundan böyle karikatürle uğraşmasını öğütledi Picasso'ya.. Sonuç olarak, Vollard bile artık sanatçının resimlerini satın almak istemeyecekti. Ve Picasso, resmi öylece bıraktı.

Ressamın yapıtlarının adları kendisi tarafından değil, dostları tarafından konulmaktaydı öteden beri. İsim babalığını André Salmon'un yaptığı ***Avignon'lu genç kızlar*** da, Picasso'nun Barselona'da o yaz bir süre kaldığı «Avignon sokağı»ndaki konağa bir telmih olarak uydurulmuş olsa gerektir.

Elimizdeki krokiler, sanatçının, kompozisyonu üzerinde uzun süre çalışmış olduğunu gösteriyor bize. Başlangıçtaki tasarıda yer alan ve biri, elinde bir çiçek demeti, öbürü de bir kafatası tutan iki denizci sonradan kaldırılmış örneğin. Gene başlangıçta tasarlanan dekordan, sadece bir natürmort ve perdeler alıkonmuş. Tabloya egemen olan çok açık mavi ve pembe renkler, büyük yaratıcının **pembe dönem**'ini kapatan yapıt olarak belirlemekte bu resmi. Kişilerin hareketine ve kompozisyonun fantastik havasına bakarak, Greco'nun etkisinden söz eden eleştirmenler ve resimseverler de yok değil aslında.

Tabloda ilk göze çarpan özellik, figürler arasındaki belirgin fark oluyor. Gerçekten de sol kısımdaki nispeten uyumlu figürler, hemen o sıralarda Paris'te sergilenmiş olan İspanya bronzları ile Picasso'nun sık sık gidip Louvre'da incelediği Mısır heykellerinden esinlenerek yapılmıştır, diyebiliriz. Buna karşılık ressamın en son yaptığı iki figür ise, geometrik planları içinde karikatürsel bir şiddetle bütünden kopmuşluklarıyle, Zenci masklarının havasını getirmektedir bize. Nitekim Picasso'nun, Zenci mask ve heykelciklerini ilk gördüğü gün, bu sanatın estetik değeri karşısında büyük bir heyecana kapıldığını biliyoruz.

Uzun yıllar boyunca Picasso'nun atölyesinde kalan tabloyu ta 1920 yılında Jacques Doucet, «görmeden» satın aldı; ve özel koleksiyonunun da baş köşesine astı. Gerçeküstücüler, 1925 yılında yayınladıkları ***Gerçeküstücü devrim***'de bugünkü adıyle resmin bir fotoğrafını yayınladılar. İlk kez 1937 yılında sergilenen ***Avignon'lu genç kızlar***, çok geçmeden New York Modern Sanat Müzesi tarafından satın alınacaktı.

Bu çarpıcı kompozisyon, Picasso'nun evriminde kesin bir dönemeci belirler: Sanatçı, «pembe dönem»inin şiirsel örgü yöneliminl bırakmakta ve, kararlı bir şekilde, yalın bir plastik anlayışının zorlu araştırmalarına doğrulmaktadır. **Kübizm**'in çıkış noktası olarak kabul edilan bu başyapıt, yaratımına yolaçan değişik anlayış ve teknik bakımından, modern resmin de bir dönem noktası olmuştur. Öyle ki, örneğin André Malraux gibi övgüden yana hiç de cömert sayılamayacak bir eleştirmen, ***Avignon'lu genç kızlar***'ın «tüm sanat tarihinin akışını değiştirebilecek nitelikte bir yapıt» olduğunu söylemekten kaçınmamıştır.

AVOGADRO Amadeo (Torino - 1776 / Torino 1856) İtalyan fizik bilgini. Hukuk öğrenimi gördüğü ve memurluk yaptığı halde, doğa bilimlerine karşı duyduğu derin ilgiden ötürü bu konularda kendi kendini yetiştiren bilgin, otuz yaşlarında Vercelli okulunda fizik ve matematik öğretmenliği yapmış, daha sonra (1820) Torino Üniversitesi yüksek fizik profesörlüğüne getirilmiştir. Avogadro, maddenin moleküllere dayanan bir yapısı olduğu konusunda ilk araştırmaları yapan bilginlerden biridir. Gay-Lussac'ın gazlar üzerindeki araştırmalarından ve bulduğu kanunlardan iki yıl sonra, büyük bilginin ileri sürmüş olduğu bu kanunları, gazların moleküler teorisi açısından yorumlamış ve varmış olduğu sonuçları yayınlamıştır. 1811 yılında, aynı ısı derecesinde bulunan ve hacimleri eşit olan çeşitli gazların, aynı sayıda moleküle sahip oldukları hakkındaki ünlü varsayımı ileri sürmüştür. Moleküller kitle ile gazın yoğunluğu arasında belli bir nisbet bulunduğunu ileri süren ***Avogadro Kanunu***, çağdaş kimya biliminin temellerinden biridir. Bilgin, yapmış olduğu araştırmaları ve ortaya koyduğu buluşları, ***Essai d'une maniére de déterminer les masses relatives des molécules élémentaires des corps et les proportions selon lesquelles elles entrent dans les combinaisons*** (Cisimlerin elemanter moleküllerinin nisbî kitlesinin nasıl saptanacağı ve bileşimlere hangi nisbetlerde girdikleri hakkında deneme, 1811) adlı Fransızca tebliğinde açıklamıştır Avogadro, cisimlerin son parçalarının moleküller olmadığını ve atomlara kadar parçalanabileceklerini de ileri sürmüştür. Büyük bilginin, ***Fisica de corpi ponderabili ossia trattato della conconstituzione generale dei corpi*** (Tartılır cisimlerin fiziği, yani cisimlerin genel yapısı üzerine, 1837) adlı dört ciltlik bir yapıtı da vardır.

Avrupa Atom Enerjisi Birliği (EURATOM) Ortak Pazar'a bağlı olan ve Avrupa Atom Topluluğu'nu meydana getiren uluslarüstü kuruluş. AET şeklinde kısaltılan Ortak Pazar'ın bir bölümü olan Avrupa Atom Enerjisi Birliği (A.A.E.B.), bu ana kuruluşun oluşturduğu Avrupa ekonomik bütünleşme sürecinin bir parçasıdır.

Nitekim A.A.E.B.'nin baş amacı, çağdaş temel enerji kaynaklarından biri olan atom enerjisini topluluk üyeleri tarafından en kısa zamanda ve ortaklaşa bir şekilde kullanılabilir kılmaktır.

A.A.E.B.'nin organları ikilidir: Bir yandan Ortak Pazar'a bağlıdır bunlar, dolayısıyle de aynı kuruluşlar tarafından yönetilirler; ama öte yandan da, Atom Enerjisi Komisyonu ile «eğitim» ve «formasyon» merkezleri gibi, kendi özel organları vardır. Birlik, bilimsel ve uygulamalı araştırmaların denetlenmesi gibi ikili bir amaç güder.

A.A.E.B.'nin açıklanan hedefi, atom enerjisini, hayat düzeyini yükseltmek için halkların hizmetinde barışçı amaçlarla kullanmaktır. Gelgelelim bu erek, ekonomik gelişmeyi yöneten uç endüstrilerden yararlanma olanağını sağlamaktadır büyük monopollere..

A.A.E.B.'ye, pek haklı olarak, «gri madde» (yani, «beyin») merkezi denir. Ayrıca bu kuruluşun askerî alanda da önemli bir rolü olduğu şüphe götürmez.

Yukarda verilen bilgilerin ışığında A.A.E.B., bilimsel ve teknik işbirliğinin monopolcü biçimlerinden biri olarak, hem gizlilik ilkelerine uymak ve hem de kâr elde etmek zorunda bulunan; dolayısıyle de, halklar arasında gerçek bir işbirliğine ister istemez sırt çeviren bir kuruluş şeklinde nitelenebilir.

Avrupa Ekonomik Topluluku bk. **Ortak Pazar.**

Avrupa güvenliği (Fr. sécurité européenne, İng. european security): Avrupa'yı yeni bir savaş tehlikesinden esirgemek, dünya barışının pekişmesini sağlamak ve uluslararası gerilimi çözmek amacıyle alınan önlemler dizisi. - Bir yandan sosyalist devletlerin barışçı girişimleri, öte yandan kapitalist ülkelerdeki ilerici aydınların ve barışçı kamuoyunun baskısı sonucunda, Avrupa güvenliğine ve Avrupa ülkeleri arasında işbirliğine ilişkin sorunların uluslararası bir forumda tartışılması olanağı sağlanmıştı. Bütün bu gelişmeler, 1975 yılında toplanan Helsinki Konferansı ile noktalanacaktı. Nitekim Konferans bitiminde imzalanan «Güvenlik ve İşbirliği Belgesi», ele alınan konularda gerçekten olumlu bir adım meydana getirmiştir.

Avrupa güvenliği sorununun yakın geçmişine kuş bakısı bir göz atmak yararlı olacaktır

1970 yılında bir yandan Sovyetler Birliği ile Federal Alman Cumhuriyeti arasında, öte yandan da gene Federal Almanya ile Polonya Halk Cumhuriyeti arasında imzalanan karşılıklı güvenlik anlaşmaları, ilk somut adımlardı. Bunları, 1971 yılında imzalanan Dörtlü Batı Berlin Anlaşması ile 1973 yılında Demokratik Alman Cumhuriyeti ile Federal Almanya arasında imzalanan «karşılıklı tanıma» anlaşması izleyecekti.

Varşova Antlaşması devletleri Politik Danışma Komitesi'nin 1966 yılında Bükreş'te, 1969 yılında Budapeşte'de, 1970 yılında Berlin'de ve 1972 yılında Prag'da, gene bu ülkelerin Dışişleri bakanlarının 1969 yılında Prag'da, 1970 yılında Budapeşte'de ve 1971 yılında Varşova'da yaptıkları toplantıların da Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı'nın toplanmasında derleyici katkıları olmuştur.

Söz konusu konferansın hazırlıkları, 11 Kasım 1972 tarihinde başlayıp 8 Haziran 1973 tarihine kadar devam etmiş ve «Nihaî Tavsiyeler»in kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bundan sonra Konferans üç evreden geçecektir. Birinci evre, 3-7 Temmuz 1973 tarihleri arasında Helsinki'de Dışişleri ba-

kanları düzeyinde yapılan toplantıyla; ikinci evre de, 1973 yılının Eylül ayında Cenevre'de uzman temsilciler düzeyinde yapılan toplantıyla gerçekleştl. Üçüncü evre ise, daha önceki toplantılarda alınmış bulunan kararların oylanması için 1975 yılında Helsinki'de devlet ve hükümet başkanları düzeyinde yapılan büyük toplantıyla noktalanacaktı.

Uluslararası diplomasi tarihine, **Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Nihaî Antlaşması** adı altında geçen ve otuz üç Avrupalı devletin yanı sıra Birleşik Amerika ve Kanada tarafından da imzalanan belge, ilerici güçlerin yeni bir başarısını meydana getirmektedir.

Avrupa Konseyi (Fr. Conseil d'Europe, İng. Council of Europe) Bir kısım Avrupa devletleri arasında, kapitalist güçlerin sosyalist güçlere karşı mücadelesini pekiştirmek amacıyla 1949 yılında kurulan danışma örgütü. İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Danimarka, Lüksemburg, Norveç ve İsveç tarafından kurulan bu örgüte sonradan Türkiye, Yunanistan, İzlanda, Federal Alman Cumhuriyeti, Avusturya, Kıbrıs, İsviçre ve Malta da katıldılar.

Avrupa Konseyi, çeşitli Batı Avrupa kuruluşlarının yanı sıra NATO ile de sıkı ve sürekli ilişkiler içindedir.

Avrupa Ödemeler Birliği (UEP) : Avrupa ülkeleri arasındaki karşılıklı ödemeleri, dengeleme yoluyle kolaylaştıran uluslarüstü kuruluş. - 1950 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (yada, Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı, O.E.C.E.) tarafından kurulan UEP, kuruct Örgüte üye Avrupa ülkelerinin ekonomik kalkınmalarına katkıda bulunmak ve o dönemde başgösteren dolar kıtlığı yüzünden, söz konusu ülkelerle Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ticaretin kolay yürümesini sağlamak gibi iki yönlü amaç güden, parasal ve malî yanlı bir organdır.

Ödemeler, karmaşık ve çokyönlü bir dengeleme sistemine göre yapılmaktaydı Avrupa Ödemeler Birliği'nde: Çeşitli paralar arasındaki kıyaslamalar, hesap ve kredileri değerlendirme işlemleri, hep, belli bir altın miktarıyle ifade edilen hesap birimi aracılığıyle gerçekleştirilmekteydi.

Aslında geçici olarak kurulmuş bulunan Avrupa Ödemeler Birliği, 1959 yılında yerine Avrupa Para Fonu olarak da anılan Avrupa Para Antlaşması'na bırakacaktı. Bu ikinci antlaşmanın amacı ise, ödemeleri düzenlemek olduğu kadar, bir başka planda da Ortak Pazar'ın kurulması için gerekli geçiş dönemini düzenlemek ve örgütlemekti.

Avrupa Ödemeler Birliği, amperyalistler arası çelişkileri ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan parasal ve ekonomik güçlükleri gidermek için uygulanmış çeşitli sistemlerden sadece bir tanesidir. Bu haliyle de, Avrupa'nın bütünleşmesi için yürütülen geniş bir hareketin bir parçasıdır.

Avrupa Yatırım Bankası (Fr. Banque européenne d'Investissement) : Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından **Ortak Pazar**'ın özellikle azgelişmiş bölgelerinde çalışan işletmelere kredi sağlamak «sosyal» amacıyle kurulan banka. Merkezi Lüksemburg'dadır (adresi : 2, place de Metz, L.). Aslında uluslararası emperyalizmin en iyi örgütlenmiş ekonomik denetim araçlarından biridir.

Avuç Dolusu Altın (1931) Yutkeviç'in A. Mihaylovski, V. Nedebro ve L. Arnstam tarafından hazırlanan bir senaryo üzerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf diraktörlüğünü İ. Martov'un, müziğini büyük besteci Şostakoviç'in yaptığı filmin başrollerini B. Poslavski, Y. Korvin, B. Tenin ve İ. Stroç paylaşmaktaydılar.

1914 arifesinde bir köylü (B. Poslavski), «avuç dolusu altın» bulma umuduyle Petrograd'a gelir ve çok geçmeden bir proleter olur çıkar.

Şostakoviç'in tadına doyulmaz partisyonuyle süslenen bu film hakkında Jay Leyde şunları yazıyordu : «Gerek teması gerekse işleniş tarzı bakımından son derece iddialı bir yapıt bu. 1912 ile 1917 yılları arasında başkente yerleşen bir köylünün uğradığı dönüşümleri konu alıyor : Alabildiğine ilginç bir fikir. Ayzanştayn, Pudovkin ve Aleksandrov'un görsel-işitsel kontrpuan konusundaki teorilerinin titiz bir uygulaması. Oyuncuların yönetimindeki titizlik de, Yutkeviç'in alıştığımız duyarlığını vurgulamaktaydı.»

Lopez de AYALA, Yeni Don Juan'ı yazdığı dönemde..

AYALA Lopez de (Sevilla - 1828 / Madrid - 1879) : İspanyol gazetecisi, şairi ve tiyatro yazarı. Siyasal hayatta kolayca parti değiştirmesiyle tanınmış olan yazar, asıl ününü piyesleriyle yapmıştır. Bu bakımdan gazetecilği ile şairliği, Ayala'nın tiyatro yazarlığı yanında sönük kalır. Ayala, tarihsel ve romantik konulu piyesler kaleme alarak tiyatro yazarlığına başlamış; ama zamanla, gerçekçi bir edebiyat anlayışını benimseyerek, sosyal komediler ve hicivler yazmıştır. Bu açıdan, ünlü Fransız piyes yazarı Emile Augier ile Ayala arasında benzerlik vardır.

Ayala'nın henüz yirmi bir yaşındayken kaleme almış olduğu *Un hombre de estado* (Bir Devlet Adamı, 1849) adlı yapıtı, İspanyol Tiyatrosu'nda temsil edilmiş ve büyük başarı kazanmıştır. Ayala, bu ve bundan sonraki piyeslerinde, büyük İspanyol piyes yazarı Calderon'a karşı duyduğu derin hayranlığı belirtmektadir. *El tejado de vitrio* (Camdan Dam, 1856) adlı piyesinde ise, karısı tarafından aldatılan bir çapkının gülünç ve acı macerasını dile getirmiştir. *El nuovo don Juan* (Yeni Don Juan, 1863)'da ise, gene aynı temayı, «modern Don Juan» diye nitelediği tipin maceralarını, alaycı bir dille işlediği görülür.

Ayala'nın başyapıtı olarak kabul edilen *Consuelo* (1878) adlı piyeste ise, gerçek aşkı bir yana bırakarak sadece para için evlenen bencil ve açgözlü kadın tipi büyük bir ustalıkla çizilmiştir. Ünlü yazarın piyeslerinde, karakterlerin başarılı bir şekilde canlandırıldığı, entrikaların sağlam bir şekilde kurulduğu ve sonucun daima mantıksal bir temele oturtulduğu görülür. Yapmacıksız bir üsluba sahip olan ve melodram öğelerina başvurmaktan titizlikle kaçınan Ayala, dengeli bir piyes yapısı ortaya koyabilmesi ve hicivciliğini daima insanî gerçekliklere dayandırması bakımından ayrıca dikkati çeken önemli bir yazardır.

AYALA Ramon Perez de (Oviedo - 1881 / Madrid - 1962): İspanyol şairi, roman ve deneme yazarı. Cizvit papazlarının yanında öğrenim görmüş, daha sonra da Oviedo Üniversitesi'nde hukuk okumuştur. Ürettiği yapıtlarda, çocukluk yıllarında görmüş olduğu dinsel eğitimi beğenmediğini açıklayan ve konuyu hicivci bir anlayışla ele alan yazar, üniversite hayatında rastladığı öğretmenlerinden, olumlu bir doğrultuda yararlanmış; ve, bu arada, özellikle de eleştirmen Leopoldo Alas'ın etkisinde kalmıştır. Yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra Londra'ya giden Ayala, yurduna döndükten sonra başkent Madrid'e yerleşerek sanat hayatına atılmıştır. 1928 yılında İspanyol Akademisi'ne üye seçilen yazar, daha sonra, çağdaşlarından bir çoğu gibi siyasal hayata karışacak ve İspanya Cumhuriyeti'nin Londra büyük elçiliğine atanacaktır.

Edebiyat dünyasına şair olarak giren Ayala, 1903 yılında yayınlanan *La paz del sendero* başlıklı ilk şiir kitabı ile ilgi çekmiş; 1916 yılında yayınladığı *El sendero innumerable* adlı kitabıyle ise bu ilgiyi, olgun bir kişiliğe duyulan bir hayranlığa dönüştürmeyi başarmıştır. Şair, bu kitaplarında, «toprak» ve «deniz» temalarını işlemektedir. Bu iki yapıt arasında bir sürüş ilişkisi kurmak amacıyle kaleme alınmış olan ve *El sendero andante* başlığını taşıyan üçüncü kitapsa, 1921 yılında yayınlanmıştır.

Heyecan ve duygu bakımından zengin

bir kişiliğe sahip olan Ayala, klasik şekil ve temaların yanı sıra, en modern şekil ve temaları kullanmaktan da çekinmemiştir. Şair, nesneleri ve gerçekleri daha üstün ve derin bir bütünün parçaları olarak görmekte ve bu duyuşlarını sık sık simgelere başvuran yorumlarla dile getirmektedir. Bundan dolayı da Ayala, şiirinde, heptanrıcı bir anlayışa yaklaşmaktadır.

Ayala'nın romanlarında da, şiir öğesinin ağır bastığına tanıklık ediyoruz. Bu özellik, *Prometeo* (Prometeus, 1920) ve *Luz de domingo* (Yaz Işığı, 1921) adını taşıyan romanlarında açıkça belirmektedir. Ayala, birinci sınıf bir şair olduğu kadar, çok usta bir romancıdır da. Zaten, Ayala'nın edebî kişiliğinde, şair, romancı ve fikir adamı, yani denemeci yönleri, bir bütün halinde kaynaşmış bulunmaktadır. Bundan dolayı da romanlarında, lirik öğelerle gerçekçi gözlem ve felsefi düşünceler içiçe geçmiş haldedir. Yazarın, *Belarmino y Apolonio* (1921), *El curandero de su honra* (1926) ve *Tigre Juan* (Kaplan Juan, 1927) adlı romanları da ünlüdür. Bu son iki yapıtta, geleneksel İspanyol tiplerinden biri olan Don Juan ele alınmakta ve, bu vesileyle, cinsellik sorunları incelenmektedir. Ayala, ünlü İspanyol düşünürü Ortega y Gasset'le birlikte *España* adlı dergiyi yönetmiştir.

Yazar, çağdaşları üzerinde belirli biçimde etkiler uyandırmış olan denemelerinde, edebiyat eleştirisi, sanat sorunları ve siyasal konulara ilişkin yaklaşımları ele almıştır. Romanlarında ne sorunlarla karşılaşmış ve bunları nasıl çözmeğe çalışmış olduğu konusunda bilgi vermesi ve yazarın kişisel görüşlerini tam anlamıyle açıklaması bakımından *Las Mascaras* (1917) başlıklı deneme kitabı, ayrı bir önem taşımaktadır.

Ay'a yolculuk (1902) Georges Méliès'in kendi senaryosu üzerine Fransa'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü Michaut'nun, dekorlarını kardeşi Claudel'le birlikte Georges Méliès'in yaptıkları, kostümlerini bayan Méliès'in hazırladığı filmin başrollerini Georges Méliès, Victor André, Depierre, Farjaux, Kelm, Brunet ve Bleuette Bernon paylaşmaktaydılar. Filmde, ayrıca, Folies-Bergère rövüsünün dansöz ve akrobatları da rol almışlardı.

Filmdeki tablolar şöyle sıralanmaktaydı: 1. Astronomlar Klübü'nün Kongresi. 2. Yolculuk planının açıklanışı. 3. Dev fabrika ve uzay aracının yapımı. 4. Yola çıkış. 5, 6, 7. Uğurlayıcılar ve araçtan görüntüler. 8. Ay yaklaşıyor. 9. Seyircinin gözüne bir yumruk gibi inen Ay. 10. Araç Ay'da ve «Dünya ışığı» ile aydınlanan bir Ay gecesi. 11. Kraterli ova. 12. Düş. 13. Kar fırtınası. 14. Kraterlerden birine iniş. 15. Dev mantarlarla dolu mağara. 16. Ay'lılarla savaş. 17. Bir esir. 18. Ay kralı. 19. Kaçış. 20. Kovalayanlar. 21. Araca biniş ve hareket. 22. İniş. 23. Aracın okyanusa düşüşü. 24. Deniz dibinde. 25. Limana dönüş. 26. Karşılama şenliği. 27. Kahramanlara madalya takma töreni. 28. Büyük geçit resmi. 29. Kahramanlar onuruna dikilen heykelin açılış töreni. 30. Esir edilen Ay'lının Dünyalılara gösterilmesi.

Ay'a yolculuk'tan bir plan.

Sinema tarihinin ilk büyük ustası olan Méliès, bu filmle evrensel çapta üne kavuştu. Film, ayrıca, tarihsel bakımdan iki kez önemlidir: Sinemanın bir amatör eğlencesi olmaktan çıkıp büyük bir endüstri olmağa doğru yönelmesi, *Ay'a yolculuk*'un kazandığı büyük ticarî başarı üzerine başlamıştır. İkinci olarak da, film sanatında **mizansen** ilk olarak bu yapıtta gerçekleştirilmiştir.

Filmin Fransızca adı, *Le Voyage dans la lune*'dür

ayaklanma, isyan (Fr. révolte, soulèvement, insurrection; İng. revolt, rebellion, insurrection, uprising) Halk yığınlarının egemen sömürücü sınıflar tarafından sürdürülen ulusal ve toplumsal baskıya karşı, çoğu zaman «kendiliğinden» bir atılımla başkaldırıp açık silâhlı eyleme geçmeleri. - Bu, ayaklanma'nın ilk ve temel anlamıdır. Ayaklanma, «kendiliğinden bir atılım» olmayıp da «tasarlı bir eylem» halinde gerçekleştiği vakit, **devrim** olur. Ama bir noktaya dikkat etmek gerekiyor burada Ayaklanmanın «kendiliğinden

MASANIELLO'nun 1647 Napoli ayaklanma*sının İspanyollar tarafından bastırılışını gösteren tablosu.*

bir atılım» olması demek, bilinçsiz ve örgütsüz olması demek değildir ille de; bu tanım, sadece, ayaklanmadan umulan hedeflerin sınırlılığını belirler. Oysa devrim, çok daha genel ve köklü bir dönüşümü dile getirmektedir. Bu ikinci yaklaşım açısından **ayaklanma**'ya, **devrim**'in başlangıcı olarak bakabiliriz.

Gene bu yaklaşım açısından ayaklanma, kapitalist rejimde proletaryanın kendi devrimci partisi yönetiminde yeni ve daha ileri bir toplum düzeni kurmak için yürüttüğü mücadelenin en üstün biçimidir. Bu anlamda Marx ve Engels tarafından hazırlanan «ayaklanma teori ve taktiği», zamanla geliştirilmiş ve 1917 Büyük Rus Devrimi'nde başarıyla uygulanmıştır.

Ayaklanma hakkı'nın tarihçesine gelince :

Bu hak, gerek 4 Temmuz 1776 günü Anayasa Kongresi tarafından kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Bildirisi'nde ve gerekse Fransa'da 24 Haziran 1793 günü kabul edilip yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde, insanların ve halkların doğal hakları olarak benimsenmiş ve o günden beri onaylanan bütün demokratik anayasalarda yer almıştır.

Örneğin Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Bildirisi, şöyle der bu konuda

«Bütün insanlar, yaşama, özgürlük ve mutluluğa ulaşma hakkına sahiptirler. Bu hakları güvence altına almak ve bunu sağlayacak adaletli bir iktidar oluşturmak için, halkın rızası ile hükümetler kurulur. Kurulan hükümet bu amaçları yıkıcı yada engelleyici bir hükümet biçimi halini alırsa halk, o hükümeti değiştirmek, yıkmak ve kendisinin güvenlik ve mutluluğunu en sağlam şekilde sağlayıcı ilkelere dayalı yeni bir iktidar örgütü kurmak hakkına sahiptir.»

Gene aynı bildiride, zalim hükümetleri yıkmanın ve kendi temel haklarını güvence altına alacak bir iktidar kurmanın, halklar bakımından sadece bir hak değil aynı zamanda kutsal bir ödev olduğu da belirtilmektedir.

Büyük Fransız Devrimi'nin ürünü olan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ise, aynı konuda şu hükmü getiriyor

«Hükümet halkın haklarını ayaklar altına aldığı zaman, ayaklanma, halkın en kutsal hakkı ve en kesin ödevi olur.»

Ayaktakımı arasında (Rusça aslı Na Dne) Maksim Gorki'nin ilk kez 1902 yılında sahneye konulan dört perdelik dramı. Büyük yazarı bir piyes yaratıcısı olarak dünya çapında üne kavuşturan bu yapıtın konusu, Gorki'nin öteden beri üzerine dikkatle eğildiği bir ortamda geçer : Pis kokulu loş mahzenlerde yaşayan serserilerin ve ayyaş dilencilerin ortamında. Yaşlı tefeci Kostilev, mahzenlerinden birini, bu kimselere geceleri barınak olarak kiralamaktadır. Kiracıları arasında da hırsız Vaşka hem zeki, hem de en güçlü kuvvetli olanıdır; tefecinin karısı Vasilisa'nın da mâşuğudur üstelik. Ama o,

Ayaktakımı arasında, *büyük yönetmen STANİSLAVSKİ'nin mizanseniyle..*

asıl, Vasilisa'nın kızkardeşi Nataşa'yı sever. Vasilisa, aşkları uğruna kocasını öldürmeğe teşvik eder onu. Vaşka, tefeciyi öldürecektir; ama Vasilisa'ya beslediği aşk uğruna değil, Nataşa'yı, genç kızdan nefret eden Kostilev ve karısının şerrinden korumak için öldürecektir.

Ayaktakımı arasında, bir ayrı bakımdan da, aksiyonun ikinci plana alınıp çeşitli şahısların felsefe ve karakterlerini ortaya koyan diyalogların ön plana çıkarılması bakımından da önemli bir yapıttır.

Örneğin ihtiyar Luka, bütün şahısların hemen hepsi üzerinde kesin bir egemenlik kurmuştur. Hem bir serseri, hem de bir çeşit ermiş tipi olan bu adam, insanlara birer çocuğa davranır gibi davranarak ve her birine umut aşılayarak başarmıştır güvenlerini kazanmayı. Nitekim Luka, acı dolu bir hayattan sonra ölmek üzere olan bir kadına, öbür dünyada sonsuz bir huzur ve mutluluk vaad eder. Alkolik bir yaşlı aktöre, alkolün tüm zararlı etkilerinin kolayca yok edildiği bir sanatoryum bildiğini anlatır tatlı tatlı; ve ayyaş aktör içkiyi bırakıp söz konusu sanatoryuma gidebilmek için para biriktirmeğe koyulur.

Ne var ki Kostilev'in ölümünden sonra Luka kaybolacaktır ortadan; ve mahzencilerde uyandırdığı hayaller de uçup gidecektir onunla birlikte. Kahramanların en külyutmazı olan baron'un gözünde Luka, artık «bunak bir şarlatan»dan başka bir şey değildir: Yaşlı aktörse, bunca umut bağladığı sanatoryumun bir efsaneden başka bir şey olmadığını anlayınca intihar eder.

Böylece, toplumsal adaletsizliğin sonucu olan bir sefalet dansının, ışık ve çamurla yoğrulmuş son figürleri başlar.

Gorki, bütün bunları olanca çıplaklığı ve çiğliği içinde sermektedir gözlerimizin önüne. Amacı, bizde dehşet ve tiksinti uyandırmaktır; dehşet ve tiksinti yoluyle de sevgi ve acıma uyandırmak.. Gerçekten de büyük yazarın yapıtında rastladığımız her «pislik betimlemesi»nin altında, insanlar için duyulan sınırsız bir sevginin ürperir gibi olduğunu duyarız. Luka'nın «Asıl yaşayanları sevmek gerekir!» şeklindeki sözlerinde özetini bulan bir derin yaşama ve aydınlık arzusu da diyebiliriz buna.

Ayak takımı arasında (1936) Jean Renoir'ın Maksim Gorki'nin aynı adlı tiyatro yapıtından hareketle Zamiatine, J. Companeez ve Charles Spaak'la birlikte hazırladığı bir senaryo üzerine Fransa'da gerçekleştirdiği film. Asistanlığını geleceğin ünlü rejisörü Jacques Becker'in, fotoğraf direktörlüğünü J. Bachelet'nin yaptıkları, dekorlarını Lourié ile H. Laurent'ın, montajını da Marguerite Renoir'ın gerçekleştirdikleri yapıtın başrollerini Jean Gabin, Louis Jouvet, Sokoloff, Le Vigan, Gabriello, René Génin, Sylvain, Suzy Prim ve Junie Astor paylaşmaktaydılar.

Renoir, Fransız stüdyolarında bir Rus atmosferi yaratmağa kalkmaksızın, aksiyonu belirsiz bir ülkeye yerleştirmişti. Büyük rejisör, natüralist eğilimlerine uygun düşmeyen bir konuyu başarıyla işliyordu. Bu başarıda Jean Gabin (Vaşka) ile Louis Jouvet (baron)'nin parlak yorumlarının da büyük payı vardı.

Gorki'nin başyapıtı, daha sonra iki kez daha uyarlanacaktı beyaz perdeye

1948 yılında Tso Lin Vang tarafından Çin Halk Cumhuriyeti'nde Çinli oyuncularla yapılan uyarlama, **yeni gerçekçilik** akımı doğrultusunda başarılı bir film oldu.

1958 yılında Akira Kurozava'nın H. Oguni'nin senaryosu üzerine Japonya'da gerçekleştirdiği uyarlamanın fotoğraf direktörlüğünü İşyo Yamasaki yapmakta; başrollerini ise Toşiro Mifune, Kyoto Kagava ve İzüzü Yamada paylaşmaktaydılar. Baştan sona bir tek dekor içinde çekilen bu film, ne yazık ki, büyük sinema ustasından beklenebilecek çapta başarılı değildi.

AYCARD Albert (Marsilya 1922) Fransız romancısı. Tıpkı Flaubert ve Zola gibi, «herşeyi yerinde ve tamelinden araştırma» yolunu seçmiş gerçekçi bir yazar olan Aycard, Zola'dan farklı olarak, yapıtlarını baştan sona saran tatlı bir hiciv ve mizah anlayışıyle, **natüralizm** okulunun dışında kalmaktadır. Kaleme almış olduğu, sayısız denecek kadar çok roman arasında en orijinali ve önemlisi, «direksiyon proletaryası» adını verdiği kamyon şoförlerinin hayatını anlatan *La Route* (Yol, 1956) adlı yapıttır.

Ama Aycard'a asıl dünya çapında ün sağlayan ve çağdaş mizah edebiyatının en büyük başarılarından ve en fazla satan kitaplarından biri olan, *La réalité d'epasse la fiction* (Gerçek Hayali Aşar) başlıklı kita-

bıdır. Günlük gazete haberlerinden seçilmiş olayları küçük hikâyeler haline sokarak sunduğu bu yapıtında yazar, çağdaş hayatın ilk bakışta göze çarpmayan ama aslında insana dehşet verecek boyutlar kazanan bir yanını dile getirmektedir.

AY ÇİNG (İvu - 1905) : Çin şairi. Büyük bir toprak sahibinin oğlu olan şair, beş yaşına değin yoksul bir köylü kadına emanet edilerek büyütülmüş; ve baba evine geldiğinde, yıkılmağa yüz tutan eski düzenin melankolik ve karamsar havasıyla karşılaşmıştır. Fransa'ya giderek Paris'te edebiyat ve felsefe öğrenimi gören Ay Çing, 1936 yılında yurduna döner dönmez, komünist olduğu gerekçesiyle tutuklanacak ve uzun yıllar hapis yatacaktır.

Ay Çing, İkinci Dünya Savaşı içinde özgürlüğüne kavuşunca hemen Yenan bölgesine giderek, Meo Çe Tung tarafından başlatılan direniş hareketine katılmıştır. Gelecekteki mutlu insanlara seslendiği *Gülümseyiş* ve halk katillerini yerdiği *İlkbahar* başlıklı şiirleriyle Çin kıtası boyunca ün kazanan ve üstün kişiliği sayesinde direniş hareketine büyük çapta destek olan Ay Çing, Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra Pekin Halk Üniversitesi'ne profesör olarak atanmış; aynı zamanda da, Çin'in *Halk Edebiyatı* adını taşıyan en büyük edebiyat ve kültür dergisinin başına getirilmiştir.

Özellikle, yukarda sözü geçen ünlü parçalardan birinin ek olarak sunduğumuz çevirisinden de kolayca anlaşılabileceği gibi, doğal öğelerin zavallı ve korunaksız insanlar karşısındaki zalim kudretini, küçük insanların çektiği çileyi ve devrim mücadelesinin örnek niteliği taşıyan olay ve kahramanlıklarını büyük bir ustalıkla dile getiren Ay Çing, çağdaş gerçekçi Çin edebiyatının en önde gelen temsilcilerinden biridir.

AY ÇİNG'den seçmeler

GÜLÜMSEYİŞ

Arkeologlara inanmıyorum ben.
İçlerinden biri, bir kaç bin yıl sonra,
İnsan izi olmayan bir kumsalda,
Şanlı yıkıntıları arasında bir vakitlerin,
Kuru bir kemik parçası bulacak olursa -
Diyelim ki benim kemiklerimden birini -
Nasıl bilecektir o kemik parçasının
Yirminci yüzyılın alevleriyle kuruyup gittiğini?
Hangisi bulabilir toprağın altında,
Hangisi,
Tüm acılara katlanmış olan şehitlerin
Gözyaşlarını, söyleyin?
O gözyaşları ki
Binlerce demir parmaklıkla mühürlenmişti
Ve bir tek anahtar
Bütün kapıları rahatça açabilirdi.
Ve sayısız kahraman o anahtarı ele geçirmek istedi,
Zindancıların kurşunlarıyla
Devrildi hepsi.
O arkeologların biri evet
Bulabilirse o gözyaşı tanelerinden birini
Ve saklayabilirse yastığının altında
Denizlerin en derininden getirilmiş bir inci gibi,
Parlayacaktır, bilirim,
Işıyacaktır zaman boyunca.
İçimizden her biri,
Kendi döneminde çarmıha gerilmedi mi?
Ve o çarmıh,
En az Hristiyanlarınki kadar
Ağır ve acı verici değil miydi?
Düşmanımızın elleri
Dikenli birer taç geçirmişti başlarımızın üzerine.
Soluk ve derinden derine yaralı alından akan
Kan damlaları
Göğüslerimizden taşan hüznü ve kederi
Yazmağa olanak yeterli.
Gerçekte bizim
Hiç bir şey beklememiz gerekli.
Ama gene de dileriz ki
Günün birinde insanlar düşünsün bizi,
Bir vakitler dev hayvanlarla
Boğuşmuş olan atalarını düşünür gibi.
Yüzlerinde
Bir gülümseyiş gezinecektir işte o zaman,
Bir gülümseyiş, sıcak ve hafifçe dalgın, düşünceli.
Salt o gülümseyiş için işte ben
Verirdim herşeyimi.

aydın, entellektüel (Osm. münevver, Fr. İntellectuel, İng. Intellectual) : Aydınlığa ermiş ve aydınlığa erdiğinin bilincine varmış olan kimse. Çağdaş içleml açısından göz önüne alacak olursak, aydın, Illa de üstün bilgi yada üstün yetenek sahibi kimse değildir; sadece iyi'yi kötü'den, doğru'yu eğri'den ayırt edebilen ve bu ayırt etme çabasını hayatın bütün etkinlik alanlarında titizlikle sürdüren kişidir. Bu çabanınsa doğruyu ve iyiyi esirgemek yolunda mücadeleye götüren bir sorumluluk duygusuyla aşlendiği apaçıktır. Demek ki çağımızda, üstün bilgi yada yetenek sahibi olup da mücadeleden yılan kişilere karşılık, aydın, bilgisi ve yetenekleri sınırlı da olsa, yeryüzünde işlenen her kötülük doğrudan doğruya onu alçaltıyormuşçasına bir evrensel sorumluluk duygusuyle davranan; bir başka deyişle, kendi iyiliğinin ve doğruluğunun herşeyden önce kamunun iyiliğine ve doğruluğuna bağlı bulunduğunun bilincine ermiş olan kişidir.

aydınlanma (Fr. phllosophle des lumières, İng. enlightment) : Toplumun kusurlarını düzeltmeğe yönelen sosyo-politik bir eğilim. - Bu eğilimin temsilcileri, iyilik, adalet ve bilimsel bilgi anlayışını yayarak toplumun ahlâk ve politika anlayışını ve giderek yaşayış tarzını değiştirmeyi amaçlamaktaydılar. Aydınlanma anlayışının temelinde yatan fikir, insanların bilgisizliğinin ve kendi doğalarını kavrama gücünden yoksun oluşlarının bütün toplumsal kötülüklere kaynaklık ettiği düşüncesidir. Bu idealist doğrultuda yola çıkan aydınlanmacılar, ekonomik gelişme koşullarının belirleyici önemini göz önünde tutmadıkları için, toplumsal evrimi yöneten nesnel yasaları ortaya koyamamışlardır.

Bütün sosyal sınıf ve tabakalara, en başta da egemen sınıfın temsilcilerine seslenıyorlardı aydınlanmacılar. Nitekim aydınlanma felsefesi, burjuva devrimlerinin hazırlanış döneminde yaygınlık kazanmıştır. Akımın Avrupa'daki başlıbaşlı temsilcileri arasında Rousseau, Montesquiau, Herder, Lessing, Schiller, Goethe, Desnitzki ve Kozelski'yi sayabiliriz.

Aydınlanmacıların o çağa göre ilerici fikirleri, Kilise ideolojisinin ve feodal ideolojinin etkisinin kırılmasına önemli çapta katkıda bulunmuştur. Aydınlanmacılar sadece

Kilise'ye karşı değil, dinsel dogmalara ve skolastik düşünce yöntemlerine karşı da kararlı bir şekilde mücadele etmişlerdir.

Aydınlanmacılar, ayrıca, XVIII. yüzyıl **sosyoloji görüşü**'nün oluşmasında da etkilerini göstermişlerdir. Bu düşünürler tarafından ortaya atılan ana fikirler, özellikle ütopyacı sosyalistleri ve Rus popülistlerini etkilemiştir. Bugün için aydınlanma, marksist olmayan entellektüellerden bir kısmı için halâ geçerliğini koruyan, ama artık güçsüz düşmüş olan bir toplumsal düşünce eğilimidir.

AYER Alfred (Londra - 1910) : İngiliz düşünürü. Oxford Üniversitesi'nde matematik profesörüdür. 1936 yılında yayınladığı ***Language, Truth and Logic*** (Dil, Hakikat ve Mantık) adlı yapıtıyle tanınmıştır. Bu kitabında Ayer, **yeni-pozitivist** anlayış doğrultusunda, **Viyana Okulu** tarafından öne sürülen fikirleri savunmaktadır. Ayer, daha sonra lengüistik sorunlarıyle uğraşmağa koyulmuş; ve ***Thinking and Meaning*** (Düşünce ve niyet, 1947) ile ***The Problem of Knowledge*** (Bilgi Problemi, 1956) adlı yapıtlarında, felsefe sorunlarıyle ilgili kavramları çözümleyerek mantıksal bir açıdan sınıflandırmıştır.

Alfred AYER, Bilgi problemi'ni kaleme aldığı dönemde..

AYGUESPARSE Albert (Brüksel 1900) Belçikalı yazar. Yirmi üç yaşındayken yazıp yayınladığı ***Neuf Offrandes claires*** (Dokuz Tane Berrak Adak) adlı şiir kitabıyle dikkatleri üzerinde toplayan yazar, daha sonra kaleme aldığı şiir kitaplarında, Mallarmé anlayışı içinde, Belçika sembolizmi ve **ünenimizm** hareketi ile bağlarını koparmaksızın, sosyal ve hattâ siyasal yanı ağır basan bir şiir yaratmak kaygısında olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim, 1927 yılında, Proletarya Tiyatrosu'nu kuracak; ve, ***Machinisme et culture*** (Makina Çağı ve Kültür, 1931) başlıklı önemli bir deneme yayınladıktan sonra, 1933 yılında Charles Plinier ile birlikte ***Esprit du temps*** adlı ilerici dergiyi çıkaracaktır.

Ayguesparse, 1934 yılından itibaren, Fransız siyaset hayatında ortaya çıkan ve Komünist Partisi tarafından yönetilen **Halk Cephesi** hareketine paralel olarak, bütün gücünü solcu bir edebiyat cephesi yaratmak uğrunda kullanmağa koyulmuştur. O tarihten başlayarak, bir yandan ***Poèmes pour trois voix*** (Üç Sesle Okunmak üzere Şiirler), ***La Mer à boire*** (Ömür Törpüsü), ***Le Vin noir de Cahors*** (Cahors'un O Kapkara Şarabı) ve, en son olarak da, ***Poèmes*** (Şiirler, 1961) gibi şiir kitaplarını yayınlarken, bir yandan da art arda, ***Magie du capitalisme*** (Kapitalizmin Büyüsü) gibi sosyopolitik denemelerini kaleme elmış olan yazar, gittikçe genişleyen ününü, 1938 yılında yayınladığı ilk romanı ***La Main morte*** (Ölü El)'a borçludur.

Ayguesparse, kimini Belçika'da, kimini Fransa'da yayınladığı, ***L'Heure de la vérité*** (Hakikatin Saati Çaldı, 1947), ***Une génération pour rien*** (Hiç Uğruna Yiten Kuşak, 1954), ***Le Mauvais âge*** (Kötü Çağ, 1959) ve ***Simon la bonté*** (İyilik Simgesi Simon, 1965) adlı romanlarında, tıpkı ünlü romancı F. Mauriac gibi, konformizm saygısının ve gösteriş düşkünlüğünün gerçek inançlara dalma galebe çaldığı ve tensel eğilimlerin bütün herşeye hükmettiği burjuva ortamının boğucu havasını büyük bir ustalıkla incelemekte ve ama bu inceleme, Mauriac'ınkinden farklı olarak, devrimci bir şamar niteliği taşımaktadır. Klasik, sağlam ve duru bir üslûpla yazan Ayguesparse, çağdaş Belçika romancıları arasında baş köşeyi işgal etmektedir.

ayıklama, ayıklanma (Osm. istifa, Fr. sélection. İng. selection): Akla uygun seçim. Darwin tarafından geliştirilen ***doğal ayıklanma teorisi***'ne göre hayat mücadelesi, en zayıf organizmaların, hayat koşullarının bir sonucu olarak en güçlü organizmalar yararına elenmesine yolaçar. Evrimcilik anlayışına bağlanan bu görüş, XIX. yüzyılda özellikle Marx'ı etkilemiştir. - ***Mesleksel ayıklanma*** diye nitelenen çağdaş problemse, toplum hayatında bireylerin, yatkınlıklarına uygun şekilde belirli birtakım işlev ve görevlere yöneltimi sorununu dile getirmektedir.

ayır-buyur (Lâtince aslı divide et impera, Fr. diviser et régner, İng. to divide and to reign) Eski Roma İmparatorluğu'nun temel yönetim kuralı. - Söz konusu kurala göre, işgal altına alınan yada istila edilen ülkelerin halkları arasındaki ulusal nitelikteki yada başka kökenli düşmanlıklar körüklenirse yada bu halklar arasında düşmanlık yaratılırsa, bütün o ülkeler çok daha kolay yönetilir.

Türkçede **böl ve hüküm sür** diye de anılan bu kural, Osmanlı İmparatorluğu da dahil tarihteki bütün büyük devletler tarafından titizlikle uygulanmıştır. Ne var ki son çağda, başta İngiltere olmak üzere Fransa, İspanya, Portekiz, Hollanda, Çarlık Rusyası, Birleşik Amerika, Çin ve Japonya İmparatorlukları en gaddar biçimde uygulamışlardır bu kuralı.

Avır-buyur ilkesi, bugün de emperyalist devletler tarafından ustaca uygulanmaktadır. Öyle ki günlük gazetelere üstünkörü bir göz atmak bile, bu uygulamanın yüzlerce acı sonucunu görmeğe yeterlidir.

aykırı düşünce bk. **paradoks.**

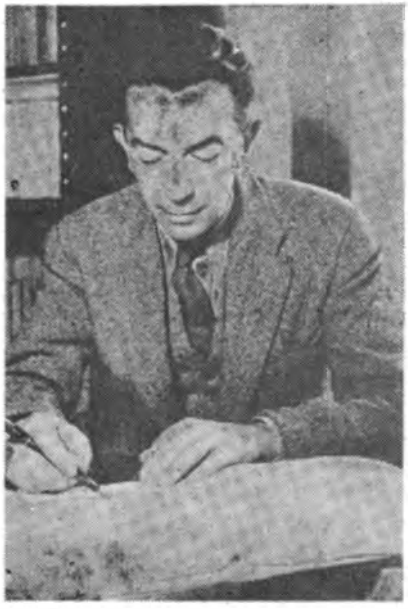

Marcel AYME çalışma masasının başında..

AYME Marcel (Joigny - 1902 / Paris - 1967): Fransız romancısı, masal ve tiyatro yazarı. Başlangıçta tıp öğreniml görmüş; sonra da banka memurluğundan sigorta prodüktörlüğüne kadar yarım düzine meslek değiştirmiştir. Bu arada içinden tanıyıp incelemek fırsatını bulduğu bürokrasi dünyası ile, bütün yapıtlarında, acı bir şekilde alay etmekten geri durmayacaktır.

En sonunda gazetecilikte karar kılmış gibi gözüken büyük yazar, çok geçmeden bu mesleği de terkederek, 1927 yılında yayınladığı ***Brûlebois*** adlı romanıyla edebiyat hayatına atılmıştır.

Bu ilk yapıtı, 1929 yılında kendisine Théophraste-Renaudot ödülünü kazandıran ***La Table-aux-Crevés*** ile ***La Rue sans nom*** (Adsız Sokak, 1930) ve roman alanındaki başyapıtı sayılan ***La Jument verte*** (Yeşil Kısrak, 1933) izlemiştir. Köy dünyasını, gerçekçilikle şaşırtıcılık karışımı bir üslûpla işleyen ve büyük rejisör Claude Autant - Lara tarafından 1959 yılında filme de alı-

AYME'nin ünlü tiyatro yapıtı Clérambard'ın 1950 yılında Paris'teki temsilinden bir sahne.

nan bu gerçekten neşe saçan hiciv başyapıtı, Marcel Aymé'ye haklı bir ün kazandıracaktır.

Yazar, daha sonra art arda yayınladığı, ***Maison basse*** (Alçak Tavanlı Ev, 1935), ***Gustalin*** (1938), ***Le Boeuf clandestin*** (Yeraltı Öküzü, 1939), ***La Belle Image*** (Güzel Resim, 1941), ***La Vouivre*** (1943), ***Le Chemin des écoliers*** (Öğrencilerin Yolu, 1948) ve ***Les Tiroirs de l'inconnu*** (Bilinmeyenin Çekmeceleri, 1960) adlı romanlarında, bu neşeli hiciv havasını daima sürdürmüştür.

Aymé, bu arada, ***Le Puits aux images*** (Resimli Kuyu, 1932) ***Le Nain*** (Cüce, 1934), ***Les Contes du chat perché*** (Ağaca Çıkan Kedi Masalları, 1934), ***Le Passe-Muraille*** (Duvargeçen, 1943), ***Le Vin de Paris*** (Paris Şarabı) ve ***En arrière*** (Geride, 1950) başlıklı hikâye ve masal kitaplarını da yayınlamıştır. Romantizmden uzak gerçek bir sefkat duygusuyla alabildiğine sert bir ironiyi ustalıkla bileştirdiği bütün bu yapıtlarında Aymé, çağdaş Batı toplumunun da derinlemesine bir eleştirisine girişmektedir.

Silhouette du scandale (Skandalin Silueti 1938) ve ***Le Confort intellectuel*** (Entellektüel Rahatlığı, 1949) adlı iki önemli deneme de kaleme almış olan büyük yazar zengin kişiliğinin bütün boyutlarını, kendisine dünya çapında bir ün sağlayan tiyatro yapıtlarında da ortaya koymuştur. 1944 yılında yazdığı ilk piyesi ***Vogue la galère*** (Ne Olursa Olsun)'den sonraki ***Lucienne et le boucher*** (Lucienne ve Kasap, 1947), ***Clérambard*** (1950) ve özellikle de ***La Tête des autres*** (Başkalarının Kellesi, 1952) adlı oyunlarıyle üstüste büyük başarılar kazanmıştır. Polisiye piyes tekniğiyle kurduğu ve, kapitalist toplumda, insanın kendi içinde önüne geçilmez bir şekilde parçalanışını soyut bir ironi havası içinde işlediği ***Başkalarının Kellesi***'nden sonra Aymé, ***Les Oiseaux de lune*** (Ay Kuşları, 1956), ***La Mouche bleue*** (Mavi Sinek, 1957) ***Les Maxibules*** (1962) ve ***Le Minautore*** (1963) adlı piyeslerini vermiştir.

Marcel Aymé'nin evreninde iki belli-başlı kutup göze çarpmaktadır: Kent ve kırlar Doğumu bakımından olduğu gibi mizacı bakımından da tam bir köylü olan yazar, zorunluk dolayısıyle kente gelmiş ve memurluk yapmıştır. Başka bir deyişle, Marcel Aymé, samanlıkların olduğu kadar Devlet dairelerinin de anahtarına sahiptir. ***Duvargeçen***'deki memurlar kadar ***Tableaux-Crevés***'deki köylülerin de aynı gerçek ayrıntıcılık tasasıyle işlenmişlikleri, işte bu iki yönlü yaşantıdan ileri gelmektedir. Yazarın zengin evreninde beliren, ***Travelingue*** (Travelling, 1941)'deki sinemacı ve aktörler, ***Uranus*** (1948)'deki politikacılar, ***Ne Olursa Olsun***'daki başkaldırmış gemiciler, ***Başkalarının Kellesi***'ndeki savcılar ve ***Mavi Sinek***'teki iş adamları, öteki tipler da, hep bu engin hayat deneyinin ürünleridir.

Ama bütün şu söylenegelenlerden, Aymé'nin çağın gerçekçi bir tanığı yada Zola doğrultusunda bir natüralist olduğu sonucuna varmamak gerekiyor. Çünkü bu ayrıntıcı gerçekçilik, yazarın iki cephesinden sadece biridir. Öteki cephe ise, düşler âlemine ve günlük hayatın fantastik, masalımsı yanına açılmaktadır. Nitekim Marcel Aymé'de, gerçek olay yada anekdot, akılalmaz'a ve harika'ya doğru uzatılmış bir tramplenden başka bir şey değildir. Gerek antikonformizm'ini bütün vuruculuğuyla ortaya serdiği yapıtlarında, gerekse çocuklar için kaleme eldiği o tazelik ve hafiflik dolu masallarında, yazarın, görünürdeki gerçekle yetinmediğini ve daima düşle örülü bir evren kurmağa yöneldiğini görürüz. Gerçeğin içinden de, hep, en akılalmaz durumları seçmesi, bu gereksinimden doğsa gerektir. Daima keskin, soğuk ve insafsızca zeki anlatımı sayesinde gerçek dünyadan düşsel evrene geçişi okura tedirginlik vermeden sağlayabildiği kadar, güzel, çirkin, yüce bayağı, vs. cinsinden kavram ve değerlere hiç beklenmedik görünüm ve boyutlar kazandırmayı bilen usta ve büyük bir yazardır Marcel Aymé.

ayrıcınsilllik ve ayrıcınsilik bk. **bircinstenlik ve ayrıcınstanlık.**

AYNÎ Bedreddin (Ayıntap 1360 / Şam 1451): İslâm fıkıhçısı ve tarihçisi, Yakın doğunun en ünlü medreselerinde sağlam bir eğitim gördükten sonra tarikata girerek Kahire'de Berkukiye zaviyesinde kalmış, yüksek idarî görevlerde bulunmuş ve öğretmenlik yapmıştır. Fıkıh, hadis ve gramer gibi bilgi dallarında, zamanının en önde gelen bilginlerinden biri olan Bedreddin Aynî asıl ününü tarihçiliğine borçludur. Yirmi ciltlik büyük tarih kitabında, Yaradılıştan 1446 yılına kadar geçen olayları anlatmıştır. Bu dev yapıt, ***Tarih-ül-Bedrî*** adıyla tanınır. Daha sonra bu yapıtını, ***Tarih-ül-Bedr fi evsafi ehl-il-asr*** adını verdiği üç ciltlik bir özet biçimine getirmiş ve bu yapıtın aslında bulunmayan önemli bilgiler eklemiştir. Yazarın ***El-makâsıd-ün-nahviyye fi şerhi şevâhidi şuruh-il-elfiyye*** adlı edebiyatla ilgili bir yapıtı da vardır. Ayrıca, Buharî'nin ünlü ***Sahih***'i üzerine mufassel bir şerh de yazmıştır. Bu yapıt, ***Umdet-ül-kaari fi şerh-il-Buhari*** adını taşır. Bilginin, fıkıh metodu, hadis ve tarih hakkında başka yapıtları olduğu gibi şiirleri de vardır.

AYNÎ Sadrettin (Tacikistan 1878 / Duşanba 1953): Tacik asıllı Sovyet yazarı, Modern Tacik edebiyatının kurucusu ve en büyük temsilcisidir. 1946 yılında yayınladığı, otobiyografik nitelikteki ***Buhara*** adlı romanıyla dünya çapında ün kazanmıştır. Aynî'nin sanatı, Gorki doğrultusunda bir gerçekçilliği sürdürmekle birlikte, ülkesindeki eskl halk masalcılarının sanatına da yakın düşer. Yazarın yapıtlarında aynı canlılığı ve aynı renkliliği görürüz. Şiir taşan bir üslûbu vardır, ama bazan fantastik boyutlara ulaşan bir şiirdir bu. Ve bu hem gerçekçi, hem şiirsel masalcı yan, Aynî'nin bi-er töre ve tarih freskini andıran yapıtlarına büyük bir yoğunluk kater.

aynlyat bk. **özdeşlik.**

ayrıcalık, imtiyaz (Fr. privilège, İng. privilege): Tekel hakkı; bazı kişi, kurum, zümre, sınıf ve ırklara tanınan yada bunlarda varsayılan üstünlük. Çağdaş anlamında, bireylerin özel yatkınlık yada yeteneklerinden doğan bir ayrıcalık artık söz konusu değildir. Örneğin yasalar karşısında hiç kimse, ötekilerden daha zeki yada daha yakışıklı diye ayrıcalık kazanmaz. Dünyamızda yer yer sürdüğünü gördüğümüz hazin ırk ayrıcalıklarını bir yana bırakacak olursak, bugün ancak birtakım sınıf yada zümrelere açık yada kapalı şekilde tanınan ayrıcalıklardan söz edilebilir. Bu anlamda ayrıcalık, eşitliğin ve toplumsal adaletin karşıtı olmaktadır ve ortadan kaldırılması gerekir.

ayrıklık (Osm. adem-i irtibat, Fr. disjonction, İng. disjunction): İfadeler arasındaki mantıksal bağlaç. İki ifadeyi «yada» bağlacıyle birleştirerek bileşik bir ifade meydana getiren mantık işlami. Ayrıklık, simgesel olarak, «A yada B» diye okunan AYB şeklinde gösterilir. Klasik matematik mantık, iki tip ayrıklık arasında ayrım yapar: Bu tipler, **içe alıcı** (yada, bağlayıcı) ayrıklık ile **dışta bırakıcı** (yada, ayırıcı) ayrıklık tipleridir. İçe alıcı bir ayrıklık, en az bir yüklemi doğru ise kendisi de doğru olan ve ancak bütün bileşkenleri yanlış ise kendisi de yanlış olan karmaşık bir ifade, yargı ya da önermedir. Dışta bırakıcı ayrıklık ise, kısımlarından biri doğru ise kendisi de doğru olan bir bileşik ifade, yargı yada önermedir.

AYTMATOV Cengiz (Şeker köyü, Kırgızistan 1928): Kırgız asıllı Sovyet yazarı. Bir memurun oğludur. Önce köy, sonra bölge okulunda öğrenim gördü. İkinci Dünya Savaşı sırasında köyünün Sovyetine kâtip oldu. Savaş bitiminde Cambul'daki Baytar Okulu'na girdi Sonra Kırgızistan Tarım Enstitüsü'ne geçti ve 1953 yılında mezun oldu. Ve Kırgızistan Hayvancılık Bilim Araştırmaları Enstitüsü'ne bağlı deneme çiftliğinde çalışmağa başladı.

İlk hikâyelerini daha 1952 yılında Kırgız basınında yayınlamağa koyulmuştu Aytmatov. Daha sonrada Kırgız yazarlarının Moskova'daki Gorki Enstitüsü'nden staj gördü ve 1957 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'ne üye kabul edildi. Böylece, ilk romanı ***Cemile*** ile başleyan ve çok geçmeden kendisine uluslararası bir ün sağlayacak olan yapıtlar dizisi başlayacaktı. ***Beyaz Gemi***, ***Kopar Zincirlerini Gülsarı***, ***İlk Öğretmenim***, ***İlk Turnalar***, ***Selvi Boylum, Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*** ve özellikle ***Toprak Ana***, bunların en önemlileridir.

1963 yılında Lenin Edebiyat Ödülü'nü almış olan Cengiz Aytmatov, Kazak asıllı Sovyet yazarı Kaltay Muhammedcanov'la ortaklaşa olarak ***Fuji Yama*** adlı bir de oyun

kaleme almıştır.

Aytmatov, çoğu zaman şiirsel öğelerle dokunmuş bir destan havası içinde işler yapıtlarını. Roman yada öykülerinde kahramanlar daima ön plandadır; ne var ki belirli bireyler kadar, örneğin bir ova, bir dağ, bir ceyik, şırıldayan bir su da onun gözünde hemen bir kahraman durumuna geçebilir. Konularının temel örgüsünü daima ülkesinin gerçeklik hazinesinden seçip çıkarması, yapıtlarına ayrı bir güç katmaktadır.

AYTMATOV üzerine

Ama, işte bakın, herşey değişiyor, asıl kendi rengine bürünüyor. O taklidi olanakdışı şey başlıyor. Ne yapsam anlatamam bunu ben. Okul kitaplarından kopya edilmiş resimleri de, Ağustos gecesindeki Daniyar ile Cemile'yi de gayet iyi çizen, doğuştan ressam Seyyit'teki o yetenek bende yok..

Seyyit'in hiç hazırlıksız, cahillikten gelme saf bir cüretle yapılmış resimlerini ah ne kadar görmek isterdim! O resimlerdeki kişiler kimbilir ne kadar kolayca tanınır, ne kadar benzerler asıllarına!. Çizgi ve renklerdeki o hem Gümrükçü Rousseau'dan hem de Manas destanından gelme üstünlüğü Resim Akademisi, allah vere de yok etmese ve gene allah vere de Seyyit'in el yeteneğine kıymasa okul!.. Bu üstünlük, gene, Batı'nın artık kendini tüketmiş uygarlıklarındaki ressamların yitirilmiş bir cennet yolu gibi yeniden öğrenmeğe çalıştıkları o hüner ve ustalıkla berbat edilmese!.

O paha biçilmez şey doğuyor, yükseliyor işte bakın: İşte bakın yazar, ruhun ve hayatın o gerçeğini, tıpkı Ağustos gecesindeki Daniyar gibi, birden gözümüzün önüne seriyor. Hayatın bu gerçeğine, tıpkı Verona ve Troya'da olduğu gibi Şeker'de de, Talas'ta da aşk derler.

Tekrar ediyorum: Cemile, dünyanın en güzel aşk hikâyesidir.

Aragon

(Türkçesi: Şerif Hulûsi)

AYZENŞTAYN Sergey Mihayloviç (Riga 1898 / Moskova - 1948): Sovyet rejisörü, sinema kuramcısı ve yazarı. Başlangıçta mühendislik öğrenimi gören Ayzenştayn, sonradan, ressam olmak arzusuyle Kızıl Ordu'ya katılmış ve orada afişler yapmağa başlamıştır. Daha sonra dekoratörlüğe, en sonunda da tiyatro rejisörlüğüne atlayarak,

AYZENŞTAYN (solda), Korkunç İvan'ın çekimi sırasında bir set çalışmasında..

1923 yılında ünlü tiyatro adamı Meyerhold'un yönetmekte olduğu **Proletkult** (Proletarya Kültürü) tiyatrosunda Ostrovski'nin bir piyesini sahneye koyarken, seyircinin ilgisini şaşırtıcı ve sürükleyici öğelerle daima uyanık tutabilmek üzere, piyesin içine çeşitli varyete gösterilerinin yanı sıra, bir de kısa bir film projeksiyonu eklemiştir.

Böylece sinemayla tanışan Ayzenştayn, aynı yıl film sanatıyle ilgilenmeğe başlıyor ve, büyük şair Mayakovski'nin yönettiği Lef dergisinde, film sanatının gerçek benliğini bulmasında büyük bir rol oynayacak olan, *Atraksiyon Montajı Nedir?* başlıklı uzun makalesini yayınlıyordu. Daha sonra kaleme aldığı, *Şekil Bakımından Film* ve *İçerik Bakımından Film* başlıklı ünlü kitaplarında iyice geliştirdiği sinema estetiği anlayışının temelleri, bu yazıda belirmektedir.

Dâhi rejisörün sinema anlayışı, bir yandan ünlü Sovyet rejisörü Çiga Vertov'un getirdiği, dekordan, makyajdan ve hattâ pro-

Potemkin zırhlısı'nın ünlü «merdiven» sekansından bir plan..

fesyonel oyunculardan sıyrılmış ve olayları oldukları anda, oldukları gibi filme almağa dayanan **Kino-Glaz** (Sinema-Göz) teorisinden, bir yandan da Meyerhold'un gerçekleştirdiği, oynanan piyese halk yığınlarının da oyuncu olarak katılmasını ve böylece halkın bir piyesi sadece seyretmesini değil, aynı zamanda yaşamasını da sağlama tekniğinden esinlenmektedir. **Atraksiyon** sözcüğünü Ayzenştayn, felsefî bir anlamda, seyirciyi uyaran âni ve şiddetli bir duyum anlamında kullanmaktadır. Büyük sanatçı, zaman ve mekân içinden gelişi-güzel seçilmiş şaşırtıcı ve çarpıcı birtakım öğeleri yanyana getiren bir montaj yoluyle, seyircîyi bilinçlendirmenin olanak kazanacağını ileri sürüyor, ve, 1924 yılından başlayarak çekmeğe koyulduğu uzun filmleriyle de, bu îdidasını doğrulama yoluna girlyordu.

İlk filmi *Grev* (1924)'in dikkati çekmesi üzerine Sovyet hükümeti, başka rejisörlerin yanı sıra, genç rejisöre de, 1905 Rus Devrimi'nin yirminci yıldönümünü kutlama törenlerinde gösterilmek üzere, olayla ilgili bir film sipariş etmiştir. Sinema sanatının en yüce doruklarından biri olan ve kimilerince bugüne değin yapılmış en yetkin, en kusursuz film olarak kabul edilen *Kniaz Potyemkin* (Potemkin Zırhlısı 1925)

AYZENŞTAYN'ın tamamlayamadığı başyapıtı Que Viva Mexico'dan bir görüntü..

in gerçekleştirilmesi, işte bu sayede olanak bulmuştur. Bir olayı olduğu gibi yeniden kurma tekniğiyle ve makyajsız, dekorsuz, hemen hemen oyuncusuz, sadece Potemkin zırhlısında ve Odesa kentinde açık havada çekilen film 1905 yılında ünlü zırhlıdaki gemicilerin başkaldırmasıyla başlayan devrimi, tarihsel sırayı kesinlikle koruyarak canlandırmaktadır. Yapıtta kahraman olarak, iki kollektif kişi vardır: Zırhlı ve kent. Ve filmin bütün dramı, bu iki öğenin diyalogundan doğar. Ayzenştayn, bu filmindeki «merdivenler» sekansıyla, daha önce teorik planda ortaya atmış olduğu estetik anlayışının en yetkin örneklerinden birini vermiştir.

Çektiği her filminin senaryosunu doğrudan doğruya kaleme almakla da yetinmeyerek tek tek planların desenlerini çizen büyük rejisör, kendisini kısa zamanda dünya çapında üne kavuşturan bu başyapıttan sonra, art arda, *Ekim* (1928), *Eski ve Yeni* (1926/1929) adlı filmlerini çekmiş; sonra da, bazı film tasarılarını gerçekleştirmek amacıyle, ilkin Avrupa'ya, daha sonra Hollywood'a gitmiştir. Başlangıçtaki tasarılarının hiç birini uygulamak olanağını bulamayan rejisör, Amerika Birleşik Devletler'de Onlo yazar Upton Sinclair'in sağladığı para ile,

Meksika'ya geçecek ve *Que viva Mexico* (Yaşasın Meksika, 1931/1932) adlı yapıtını çekmeğe koyulacaktır. Ama ne yazık ki bu filmi de, prodüktörlerin anlayışsızlığı sonucu yarım kalmış ve, Ayzenştayn kırgın olarak yurduna dönmüştür.

Rejisör, ikinci büyük başyapıtını gene Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirmiştir. *Aleksandr Nevski* (1939) adını taşıyan ve, faşizmin bütün dünyaya açıkça meydan okuduğu bir dönemde, kendi halkını gene kendi tarihinden aldığı bir konu aracılığıyle evrensel düşmana karşı uyarma amacını güden bu filmden sonra Ayzenştayn, bazı eleştirmenlerce en büyük filmi olarak kabul edilen *Korkunç İvan* (1944/1946)'ı çekmeğe koyulmuştur.

Ayzenştayn, sinema sanatının yüzünü ağartan bir kaç dâhi sanatçıdan biri olduğu gibi, derin kültürü, tutarlı toplumculuğu ve eşsiz kişiliğiyle, birlikte çalıştığı arkadaşlarına olduğu kadar filmlerini gören ve kitaplarını okuyan bütün gerçek sanatçılara da damgasını vurmuş örnek bir entellektüeldir. Moskova'daki Yüksek Sinema Enstitüsü'nde verdiği ve sonradan kitaplar halinde yayınlanan dersleri, hiç şüphe yok ki, daha uzun yıllar sinema sanatının emekçilerini etkilemekte devam edecektir. Nitekim, ölümünden kısa bir zaman önce, sinemanın geleceği hakkında söylediği şu sözler, bu etkinin kalımlılığı bakımından bir habercidir:

Sinema, hiç şüphe yok ki, sanatların en uluslararası olanıdır. Bununla birlikte ilk yarım yüzyıl, bu sanatın tükenmez yedek kaynaklarından ancak bir kaç kırıntıyı kullanmış durumdadır. Sanatların bireşimi sorununa henüz kesin bir çözüm getirilebilmiş değildir: O sanatlar ki, tam ve organik bir şekilde sinema sanatının bağrında erimek özlemi içindedirler. Bizler, iki aşırı ucun şaşkınlık verici şekilde bitişmesine tanıklık edeceğiz. Seyirciye, düşüncelerinin öz maddesini aktarmakla yükümlü olan keramet sahibi aktör, televizyonun büyücü yönetmenine elini uzatacak; ve o da, objektiflerle ve alan derinlikleriyle ustaca oynayarak, olayın aktör tarafından verilen estetik yorumunu o olay olur olmaz hemen ve olduğu gibi ortaya koyacaktır. Elli yaşındadır sinema bugün. Ve önünde, alabildiğine sınırsız ve karmaşık bir âlem, açılmış, onu beklemektedir.»

AZANA Y DİAZ Manuel (Alcala de Henares - 1880/Monteuban - 1940): İspanyol yazarı ve siyaset adamı. Saragossa Üniversitesi'nde hukuk okumuş ve Madrid Üniversitesi'nde doktora vermiştir. 1930 yılına kadar Devlet memuriyetlerinde bulunmuş, daha sonra da siyaset hayatına atılmıştır. Aynı zamanda da, Partido de Accion Republicana (Cumhuriyetçi Eylem Partisi)'yi kurmuştur. Azana, 1931 yılında, kral Alfonso XIII'ün tahttan indirilerek cumhuriyetin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Cumhuriyetin ilk kabinesinde Savunma Bakanlığı, 1931 /

Eusebio MARTİN'in fırçasından Azana y Diaz.

1933 yılları arasında başbakanlık yapmıştır. 1934 yılında tutuklanan Azana y Diaz, hapisten çıktıktan sonra yeniden başbakanlığa getirilmiştir.

Azana, bu sırada, faşizme karşı savaşmağa hazırlanan İspanyol Cumhuriyetçilerinin ve halk kuvvetlerinin liderliğini yapmaktadır. Aynı yıl Cumhurbaşkanı seçilmiş, İspanya İç Savaşı'nda, general Franco'ya ve kuvvetlerine karşı emekçilerin ve ilerici kuvvetlerin lideri olarak üç yıl boyunca direnmiş; ama Batı Avrupa demokrasilerinin ihaneti sonucunda, cumhuriyetçilerin yenilgiye uğraması üzerine Fransa'ya sığınmak zorunda kalmış ve çok geçmeden de kederinden ölmüştür.

Halkçı ve gerçek demokrat bir mücadele adamı olduğu kadar, çağdaş İspanyol edebiyatını derinden derine etkilemiş büyük bir yazar da olan Azana y Diaz, Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa ve İtalya'da röportör olarak bulunmuş ve bu dönemde edinmiş olduğu deneyleri, *Estudio de politica francesca* (Fransız Politikası Üzerine İnceleme, 1918) adlı yapıtında dile getirmiştir. Savaştan sonra edebiyat çalışmalarına başlayan yazar, arkadaşlarıyle birlikte *Pluma* (1920/1924) adlı dergiyi çıkarmıştır. Azana, 1926 yılında yayınladığı *Vida de Juan Valera* (Juan Valera'nın Hayatı) adlı yapıtıyle Ulusal Edebiyat Ödülü'nü kazanarak, kendisini edebiyat dünyasına kabul ettirmiştir.

Cumhuriyetin ilânından sonra, Azana'nın genellikle siyasal nitelikli yazılar kaleme aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, edebiyat ve tarihle ilgili olarak yayınladığı *La invencion del «Quijote» y otros essayos* (Don Kişot'un İcadı ve Öbür Denemeler, 1934) gibi yapıtları, onun fikir ve sanat hayatındaki ün ve etkisini sürdürmeğe yetmiştir. Azana y Diaz, özellikle, İspanyol diline egemenliği ve bu dili kullanışındaki renkli kıvraklıkla dikkati çekmiş olan bir yazardır. Çağdaşı olan öteki İspanyol yazarlarının, yabancı edebiyatlardan aktardıkları teknik yenilikleri durmaksızın kullandıkları bir çağda, Azana, çok iyi bildiği eski İspanyol edebiyatının, felsefesinin ve tanrıbilimlerinin usta yazarlarından esinlenerek yaratmış olduğu kendi özgün üslûbuyle, son derece etkili yapıtlar ortaya çıkarmak başarısını göstermiştir. İdeoloji ve dünya görüşü bakımından katıksız bir devrimci olan Azana y Diaz, üslûp bakımından yurdunun edebiyat geleneklerine bağlı bir yazardır.

AZEGLİO Massimo Taparelli d' (Torino - 1798/Floransa 1866): İtalyan yazarı ve siyaset adamı. Soylu bir aileden gelen Azeglio markisi, büyük şair Alfieri'nin başlattığı *risorgimento* (yenilenme, bütün yabancı etkilerden arınma ve İtalya'yı birliğe kavuşturma) hareketine gönül vererek, İtalya'yı baştan başa dolaşmış, 1820-1826 yılları arasında ressamlık yapmış, 1830'da da ünlü yazar Manzoni'nin kızıyla evlenmiştir. Edebiyat alanında kendisine büyük bir ün ve itibar sağlayan çalışmaları bu devrede başlar. Yazar ilkin iki tarihsel roman kaleme almıştır: *Ettore Fieramosca* (1833) ve *Niccolo de' Lapi* (1841). İlk yapıtta, Ettore ve Ginerva adlı kahramanların kişilikleri aracılığıyla, Napoli krallığı çevresindeki Fransız - İspanyol çatışmasını dile getirmekte, ikinci romanda ise 1530'daki Floransa özgürlük savaşını canlandırmaktadır. Bu romanlar, yazarın, kısa zamanda *Risorgimento*'nun liderlerinden birisi olmasına yol açmıştır. Ilımlı bir kişiliği olan ve İtalyan birliği uğrunda savaşıma girişmiş gizli cemiyetlerin çalışmalarını da pek hoş karşılamayan Azeglio 1845 yılında Kral Charles-Albert'den müsbet aksiyona katılma vaadini aldıktan bir yıl sonra, en önemli yapıtı olan *Gli Ultimi Casi di Romagna* (Romagna'daki son olaylar) adlı kitabını yayınlamıştır. Riminî ayaklanması üzerinde sert polemikle-

AZEGLİO markisi, başbakanlık döneminde..

re girişmiş ve bu arada kaleme aldığı siyasal yazılarında Roma hükümetini ve Papalığın dünyasal egemenliğini eleştirerek, yurtdaşlarını, yerel ayaklanmalardan vaz geçip Sardunya Kralı Charles - Albert'e bağlanmağa çağırmıştır. Azeglio o sıralarda, bu hükümdar çevresinde toplanacak liberal bir İtalyan konfederasyonu tasarlamaktadır. Bu amaçla, 1848 yılındaki harekatte etkin rol oynayacak ve Papalık kuvvetlerine kumanda eden General Durando'nun kurmay başkanı olarak, Avusturyalılara karşı verilen Vicenza savaşında ağır yaralanacaktır. Piyemonte'deki bozgunlardan ve Kral Charles Albert'in tahttan feragatından sonra da mücadeleyi sürdüren Azeglio, 1849 yılında, Kral II. Victor - Emmanuel tarafından başbakanlığa getirilmiş ve statükoyu değiştirmeden, küçük reformlar yapma yoluna gitmiştir. 1850'de kabineye aldığı Kont Cavour'la aralarında bu nedenle çıkan anlaşmazlık sonucu başbakanlıktan ayrılmak zorunda kalmıştır. 1857'de önce Paris'te, sonra Londra'da büyükelçilik görevlerinde bulunan Azeglio, hayatının son yıllarını, politikadan tümüyle el etek çekerek, *I miei ricordi* başlığı altında anılarını yazmağa vermiştir. Anıları ölümünden bir yıl sonra yayınlanan yazar, kayınbabası Manzoni gibi romantik bir üslûba sahiptir.

AZEVEDO Aluizio Tancredo Belle Gonçalves de (Sao Luis -1857/Buenos Aires - 1913): Brezilyalı roman yazarı. Rio de Janeiro'da resim ve sanat öğrenimi gördükten sonra, doğmuş olduğu Maranhao bölgesine dönerek, kendisine büyük ün sağlayan *O Mulato* (Melez, 1881) adlı romanını kaleme almıştır. Bu başarıdan sonra Rio'ya yerleşen Azevedo, karikatürist olarak da ün yapmıştır. Çok geçmeden diplomasi mesleğine giren ünlü yazar, İspanya'dan İtalya'ya, Japonya'dan Arjantin'e sayısız ülkeyi dolaşmıştır. Daha sonra yayınladığı, *Casa de Pensao* (Aile Pansiyonu, 1884), *Uma lagrima de mulher* (Bir Damla Kadın Gözyaşı, 1885), *O Cortiço* (Kovan) gibi çoğu romanlarının konusunu gezdiği ülkelerin hayatından almış olan Azevedo'nun asıl yazarlık ustalığını ortaya koyduğu yapıt, bir taşra kentindeki bir zengin kızı ile bir işçi arasında geçen fırtınalı cinsel aşkı dile getirdiği *O Homem* (İnsan, 1887) adlı yapıtıdır. Bugün bile Brezilya'nın en çok okunan, en popüler yazarları arasında yer alan Azevedo, yapıtlarında zaman zaman rastladığımız romantik çizgilere rağmen, Zola doğrultusunda romanlar yazmış ve Güney Amerika edebiyatında natüralizm akımının belli başlı temsilcilerinden biri olmuştur.

azgelişmişlik (Fr. sous - développement, İng. under-development): Bazı belirli toplumların ve özellikle bağımlı ekonomilerin, tekelleşen kapitalizmdeki büyüme sonucu kökten sarsılarak içine düştükleri derin ve çoğu zaman uzun bunalım süreci. - Azgelişmişlik, sömürgeciliğin gelişmiş devletlerin evrensel politikası haline gelmesi ve dünyanın emperyalist güçler arasında paylaşılması çerçevesi içinde, rekabet yasası ve kâr ardında koşmanın yolaçtığı uzun tarihsel sürecin kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ama uluslararası ve çokuluslu büyük monopollerin kendi üretim ve artı-değer emme sistemlerini geliştirdikleri çağdan bu yana, halkların sürekli yoksullaşması ve ekonominin düşük verimle çalışması süreci yoğunlaşacak ve yaygınlaşacaktır. Demek ki azgelişmişlik, kapitalizmin çağdaş bunalımının keskin bir belirtisidir.

Altı çizilmesi gereken nokta şudur: Azgelişmişlik, aslında, sömürenlerle sömürülenler arasındaki eşitsizliği çok aşan bir şeydir. Şöyle ki: Azgelişmişlik, ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan kapitalizm - öncesi aşamada sıkışıp kalmış yada kalmak zorunda bırakılmış ülkelerde kapitalist üretim tarzının hızlı bir ritmle yayılmağa başlaması sonucunda ve yayıldığı ölçüde kendini gösterir.

Azgelişmişliğin günümüzde yolaçtığı bunalımın kaynağında, kapitalizmin monopolcü güçleri yararına sürekli bir artı-değer yaratma olgusu bulunmaktadır.

Tarihsel gelişimin eşitsizliği, bir yandan üretim araçlarının ve siyasal iktidarın tekelleşmesine yolaçarken, öte yandan da bağımlı ülkelerdeki üretici güçlerin ilerlemesini engellemiştir. Bunun böyle olduğunu anlamak için, azgelişmişliğin bellibaşlı karakteristiklerine bakmak yeter. Söz konusu karakteristikleri şöyle sıralayabiliriz:

— Ortalama kişisel tüketimin azlığı,
— Hızlı nüfûs artışı.

azgelişmişlik deyince : yolaçanlar utansın!

— Okuma yazma bilmeyiş oranının yüksekliği.

— Ülke ekonomisinde tarım kesiminin ve aktif tarım nüfusunun üstün oluşu. Ve, hepsinden önemlisi de:

— Ekonomik bağımlılık.

Bu son noktayı, düpedüz sömürge, ya da en azından, yarısömürge oluş diye de tanımlayabiliriz.

Örneğin insan başına net besin oranının 2.500 kaloriden eksik olduğu bölgeler, daha 1970 yılında şunlardı: Güney Afrika Birliği ve Mısır dışında bütün Afrika; Sibirya, Sovyet Orta Asyası, Japonya, İsrail, Lübnan ve Türkiye dışında bütün Asya; Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Meksika dışında bütün Latin Amerika. Yani: İnsanlığın tam % 70'i!.

Ve bu korkunç oran, **azbeslenme** olgusuna **kötübeslenme** olgusunu da ekleyecek olursak, büsbütün artacaktır..

Azgelişmişlik konusunda, insan başına enerji tüketimi ise daha da ürkütücü sonuçlar vermektedir. Gerçekten de 1965 yılı itibarıyle ve sınır olarak, insan başına 1 ton kömür-eşdeğer alınmak koşuluyla (ki bu eşdeğer oranı, örneğin aynı yıl Fransa ve İngiltere'de insan başına düşen enerji tüketimi oranının sadece üçte biridir!), bu kategoriye girmekten kurtulma şansına eren ülkeler şunlardır: Amerika'da Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Meksika, Arjantin ve Şili; Portekiz, Yunanistan ve Arnavutluk dışında bütün Avrupa; Japonya, İsrail, Güney Afrika Birliği, Avustralya ve Yeni Zelanda.

Bu arada, azgelişmişliğin temel belirtilerinden biri olan nüfus artışının örneğin Kuzey Amerika'da yüzde bir buçuğun altında olmasına karşılık, Japonya ve İsrail hariç Asya'da yüzde ikiyi aştığını, Afrika'da yüzde iki buçuğa ulaştığını ve Arjantin, Uruguay, Bolivya hariç Latin Amerika'da yüzde üçe yaklaştığını hatırlatalım.

Gene azgelişmişliğin bir başka temel belirtisi olan okuma-yazma bilmeyiş oranının da, 15 yaşın üstündekilerde, Portekiz dışında Avrupa, Kuzey Amerika, Arjantin, Şili, Uruguay, Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya ve İsrail hariç bütün dünyada yüzde 20'ye ulaştığını; ayrıca çoğu Latin Amerika ülkelerinde yüzde 50'ye yaklaştığını ve Asya ülkelerinin büyük çoğunluğuyla hemen bütün Orta Afrika'da yüzde 50'yi aştığını da açıklayalım.

İşin asıl temeli olan ekonomik yapı sorununa gelince:

Bütün azgelişmiş ülkelerde tarım sektörünün egemen olduğu görülmektedir. Ve bu durum da, şu yada bu şekilde, azgelişmiş ülkeleri gelişmiş ülkelere bağımlılığa sürüklemiştir. Bir kaç örnekle yetineceğiz. Sıralayacağımız ürünler, o ülkelerin en az 100'de 50 ihracatını meydana getirmektedir:

Brezilya, Kolombiya, Etyopya, Haiti, Salvador ve Uganda için *kahve*; Küba için *şeker*; Gana için *kakao*; Senegal, Gambiya ve Nijerya için *yerfıstığı* (yada, *araşit*); Mısır, Sudan ve Çad için *pamuk*; baştanbaşa bütün Orta Doğu ülkeleri, Venezuela, Libya ve Cezayir için *petrol*; Şili, Kongo ve Zambiya için *bakır*; Bolivya için *kalay*; Birmanya, Tayland ve Kamboçya için de *pirinç*..

Gerçekten dehşet verici bir noktayı daha açıklamak gerekiyor burada: Sadece Amerika Birleşik Devletleri, tek başına, Brezilya ve Venezuela ihracatının üçte birini ve Meksika ihracatının da yarısından fazlasını çekmektedir. Ve gene sadece bu durum, A.B.D.'nin söz konusu ülkeler üzerindeki sınırsız egemenliğini göstermeğe yeter de artar bile.

Değişmez veriler yada ikincil nedenler şeklinde göz önüne alınması mümkün olmayan «nesnel etkenler»inden bağımsız olarak azgelişmişlik, doğal ve insansal ortamın etkenlerini rasyonel tarzda kullanma alanında üretim güçlerinin yetersiz kaldığını dile getirir. Nasıl ki gelişmişlik, aynı etkenler üzerinde egemenlik kurmayı, bu etkenleri düzene sokmayı ve en etkili değerlendirme biçimleri içinde bütünleştirmeyi dile getirirse..

Bu yetersizlik, satın alma gücü bulamayışından ötürü «fazla» ürünleri imhaya kadar varan bir yüksek gelişmişlik şeklinde beliren kapitalist sömürünün bir sonucudur.

Görüldüğü gibi, kapitalist gelişmişlik ile azgelişmişlik karşıt değildirler; tam tersine, biribirlerini doğuran şeylerdir. Bunlar, biribirlerinden ayrı coğrafî yada ulusal varlıklar olmaktan çok, biribirleri arasında, şu yada bu ulusa yada ülkeye veyahut topluluğa — yani «gelişmişlik»in yada «azgelişmişlik»in o büyük ailelerinden birine — ait oluşlarından bağımsız bir şekilde, gittikçe daha çok sayıda ortak nokta ve gittikçe daha az ömürlü dayanışmalar bulunan sınıfları yada insan yığınlarını derinden etkilemektedir.

Azgelişmişliğe karşı etkili bir mücadelenin koşulları nelerdir? Birdir ve bir tektir bunun koşulu: Azgelişmişliğin kaynağına inmek.. O zaman görürüz ki kaynakta yatan, emperya'lzmdir. Demek kl azgelişmişlikten kurtuluş yolu, herşeyden önce, emperyalizme karşı bilinçli ve kararlı bir mücadeleden geçer.

Azgelişmişliğe karşı gerçek ve gerçekçi bir mücadele, kapitalist sınıfa karşı, yenisömürgeci büyük monopollere karşı ve emperyalist güçlere karşı mücadele demektir. Burada önemli bir noktayı belirtmek gerekiyor: Böyle bir mücadele, tek başına bir mücadele olarak göz önüne alınamaz; tam tersine, sosyalizme geçiş sürecinl başlatacak ve kapitalist sistemi temelden değişikliğe uğratacak olan ekonomik, sosyal ve siyasal reformlar uğruna yürütülen mücadele ile... yani asıl büyük mücadele ile birlikte düşünülmeli ve birlikte gerçekleştirilmelidir.

Azgelişmişliğin ortadan kaldırılması, azgelişmiş ülkelerde bir yandan tarım reformlarının gerçekleştirilmesi ve üretim araçlarının özel mülkiyetini pratik bakımdan sona erdiren kamulaştırma ve ulusallaştırma önlemlerinin alınmasına, öbür yandan da üretimin yönetimini gerçekten demokratikleştiren ve iktidarın kallfiye emekçi temsilcileri ile işçi ve köylü üreticilerin ellerine geçmesini sağlayacak olan siyasal reformların gerçekleştirilmesine bağlıdır.

Buna karşılık, apaçık bir nokta daha vardır: Geri kalmış yada azgelişmiş halkların bağımsızlık ve gelişme uğrundaki mücadelelerinin başarısı ve geleceği, ileri kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı mücadelesinin başarısına bağlıdır. Bu da, kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfına ve herkesten önce de onların bilinçli öncülerine, ağır ama onurlu bir yeni görev yüklemektedir.

azınlıklar (Osm. ekalliyet, Fr. minorités, İng. minorities): Belirli bir devletin sınırları içinde yaşayan ve ırksal, dilsel, dinsel, kültürel özellikleri bakımından nüfusun çoğunluğundan belirgin biçimde ayrılan sosyal topluluklar. Kapitalist toplumda, azınlıkları belirtmek için, **ulusal azınlıklar** terimi kullanılmaktadır. Bunlar, gerçekte, egemen ulusun bağımlılığındadır; asimilasyonları için de her çareye başvurulur.

Azınlıklar sorunu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra son derece çetin bir sorun halini almıştı. Sayısız halk topluluğu, özellikle Orta Avrupa'da yaşayan halkların çoğu, «Versay yağması»nda, kendilerine tamamıyle yabancı devletlerin uyruğu haline getirilmişlerdi çünkü. Bu durum da çok geçmeden Nazi propagandasının işine yarardı.

Sorunun önemi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha da arttı: Çünkü emperyalist devletler, doğrudan doğruya kendi çıkarlarını gözeterek yarattıkları azınlıkları birer maşa olarak kullanmakta devam edeceklerdi. Balkanlar ve Orta Doğu, bu acımasız uygulamanın en kanlı sahneleri olmuştur: Barış ve gönül huzuru içinde bir arada yaşayan halklar, örneğin Batı Anadolu Rumları ile Türkleri, şifasız düşmanlar haline sokulmuşlardır. Bugün üç ayrı devletin toprakları üzerinde yaşayan Kürt halkı için de durum aynıdır.

Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Kurulu, ulusal azınlık haklarının korunması ve genişletilmesi konusunda sayısız karar almış; ama ne yazık ki bu kararlar, acı gerçekliği değiştirmeğe yetmemiştir.

Anayasal bakımdan, sosyalist ülkelerde «azınlıklar» diye bir sorun yoktur: Bütün yurttaşlar, anayasalarca güvence altına alınmış bulunan hak ve hürriyetlerinden tam bir eşitlik içinde yararlanma durumundadırlar.

Azim (1939): Kemal Selim'in kendi senaryosu üzerine Mısır'da gerçekleştirdiği film. Dekorları Veli Sami tarafından yapılan

filmin başrollerini Hüseyin Sıdkı, Fatma Rüşdü, Enver Vehbi ve Abdülaziz Halil paylaşmaktaydılar.

Yoksul bir berberin oğlu, okulu bitirip diplomasını aldıktan sonra kendisine güçlükle bir iş bulur; sevdiği genç kızla (Fatma Rüşdü) evlenme hayalleri kurarken, haksız yere işten atılır. Ama yılmayacak ve sonunda, azmi sayesinde hem iş hem de gönül planında başarıya ulaşacaktır.

1930-1945 dönemi Mısır sinemasının en iyi filmi olarak niteleyebileceğimiz bu yapıt, Kahire'nin fakir mahallelerini, René Clair, Marcel Carné, Jean Renoir ve Julien Duvivier gibi büyük Fransız ustalarına özgü bir **şiirsel gerçekçilik** anlayışı içinde sergilenmekteydi.

Filmin Arapça adı, ***El Azm***'dir

AZKUE Resurrection Maria de (Lequeitio 1864/Bilbao 1951): Bask rahibi ve dil bilgini. Din adamı olarak yetiştikten sonra Bilbao'ya giderek bu kentin üniversitesinde Bask dili profesörü olmuştur. Bask dilinde verdiği edebi yapıtların yanında, Çoğu İspanyolca olarak kaleme alınmış, Bask dili, folkloru ve halk müziği hakkında son derece önemli kitaplar yayınlamıştır. Bunlar arasında, ***Manual de conversacion en Euskara Bizkaino arreglado por dos que aman al pais basko*** (Bask ülkesine gidecekler için Vizkaya Baskçası lehçesinde konuşma elkitabı, 1897), ***Clave de temas, complemento del metodo pratico para aprender el Euskara Bizkaino y Gipuzkoano*** (Vizkaya ve Gipuzkoa Baskçası lehçelerini öğreten pratik metodu tamamlayıcı alıştırmalar anahtarı, 1898) ve özellikle de, ***Diccionario vasco-espanol-frances*** (Baskça, İspanyolca-Fransızca sözlük, 1906) adlı yapıtlarını saymak gerekir. Ayrıca, ***Foneticа vasca*** (Bask dili, 1919) adlı bir araştırma kitabı daha veren ve ana dilinin halk türkülerini ***Cancionero popular vasco*** (Bask halk türküleri) başlığı altında derleyip yayınlayan büyük bilgin, Bask dilini Rus dilcisi Marr'ın görüşüne uygun olarak incelemiş ve bu dilin, kök bakımından, Kafkas dillerine bağlı olduğu tezini savunmuştur.

AZNAVOUR Charles (Paris 1924): Fransız şarkı yazarı, bestecisi ve okuyucusu. Paris'te lokantacılık yapan Ermeni asıllı bir ailenin oğludur. İlk şarkılarını Pierre Roche'la birlikte daha on yedi yaşındayken yazmağa koyuldu. Savaş'tan sonra gene Roche'la birlikte fantezist gösteriler düzenledi. Edith Piaf'ın dikkatini çekti; büyük şarkıcıyla birlikte önce Fransa içinde bir turneye katıldı, sonra da Amerika turnesine çıktı. Roche'la Aznavour'un ortaklaşa yazdıkları iki şarkıyı plağa okumuş olan Piaf, sanatçının Véran'la birlikte yazdığı ***Tiksiniyorum su pazar günlerinden*** adlı şarkıyı söylemeyi reddetti. Çok geçmeden Juliette Gréco bu büyük bir başarıyla okuyacaktı bu yapıtı. 1951 yılında Gilbert Bécaud ile işbirliği yapan Aznavour, 1952 yılında çeşitli Paris kabarelerinde şansını denedi, ama tutturamadı. Buna karşılık bir yıl sonra çıktığı Fas turnesinde büyük başarı kazandı. 1954 ve 1955 yıllarında Moulin-Rouge ve Olympia gibi ünlü müzikallerde konserler verdi. Pek parlak sayılmayacak eleştirilerle karşılandı: «Sesi, sahnede duruşu ve kısa boyu, olumsuz öğeler olarak gösteriliyordu. Ama şarkıları iyiden iyiye tutulmağa başlamıştı artık. Ve Aznavour, on yıllık zorlu bir çabadan sonra nihayet bir vödet olarak belirmekteydi.

Pol FERJAC'ın kaleminden Charles AZNAVOUR.

Yavaş yavaş ve sistemli bir çalışmayla evrensel çapta bir karyerin kapılarını açmayı başaran sanatçı, art arda şarkılar yazdı, besteledi, okudu, bastı. Öyle ki 1966 yılında sadece ***Mamma*** adlı ünlü şarkısından sağladığı kazanç 80 milyon liraya yaklaşıyordu..

Aznavour'un çoğu zaman aşk ve hüzün temalarını işleyen şarkılarında, «feleğin çemberinden geçmiş» kişilerin yanı sıra bitmek bilmeyen geziler ve maceralarla dolu bir hayat düşleyen toy kimseler de canlandırılmaktadır. Başarısında, caz ritmi üzerine dökülmüş güzel melodilerinin olduğu kadar başlangıçta eleştirmenler tarafından bir handikap olarak gösterilen boğuk sesinin de katkısı vardır. Gerçekten de yer yer derin ürperişlerle örülü bu yaralı ve tutkulu seste bütün bir kuşak, dünyamızın olanca mutsuzluğunu duyar gibi olmuştur.

Aznavour, ayrıca, bir dizi filmde başarılı karakter rolleri de oynamıştır.

AZORİN (Alicante - 1873/Madrid - 1967): İspanyol yazarı. Asıl adı **Jose Martinez Ruiz** olan yazar, edebiyatın hemen bütün dallarında ürün vermiştir. İlk romanlarında kasaba ve kent hayatını işlemiş ve genel olarak İspanyol toplumunun eleştirisine yönelmiştir. Azorin'in en önemli yanlarından biri de, edebiyat eleştirmenliğidir. Yazar, gazete makalesini, bilimsel incelemeyi ve lirik parçaları ansıtan ve bu özelliklerin tümünü birden içinde teşıyan kısa deneme ve eleştirileriyle, İspanyol edebiyatı üzerinde büyük bir etki yapmıştır.

Azorin'in çeşitli edebiyat alanlarında kaleme aldığı yapıtlar, herşeyden önce, sağlam bir kişiliğin damgasını taşırlar ve bu bakımdan aralarında bir birlik vardır. Yazıldıkları çağ bakımından büyük bir yenilik getirmiş olan yapıtlarının özgün üslûbu ve yazarın estetik, edebiyat ve felsefe konularındaki özel fikirleri, yapıtının bir bütün meydana getirmesini sağlamıştır. Azorin, İspanyol edebiyatının **98 Kuşağı** diye tanınan sanatçıları arasında yer alır ve bu kuşağın düşüncel öznelciliğini en iyi temsil edenlerden biridir. Nitekim, ***La generacion del 98*** (98 Kuşağı, 1913) adlı incelemesinde, bunu açıkça ortaya koymuştur Gerçekten de, yabancı kültürlerin etkisinde kalmış olan, büyük ressam El Greco'ya hayranlık duyan, ilkel şairlerin yapıtlarından zevk alan, geçmişe yönelen ve akademik yada sözde-klasik sanat anlayışlarına karşı çıkan bu kuşağın temsilcilerini anlatırken, Azorin, aslında kendini ve kendi yapıtını açıklıyordu.

Azorin, bir kaç kere siyasal hayata karışmak istemiş, ama her seferinde başarısızlığa uğrayınca çok geçmeden bu tutkuyu aşmış, sonra da hayatı boyunca edebiyattan başka bir şeyle uğraşmamıştır.

Din adamlarının yönettiği bir okulda öğrenim gördükten sonra Valencia Üniversitesi'nde hukuk okuyan yazar, orta okul ve lise anılarını, ***Las confesiones de un pequeno filosofo*** (Bir Küçük Filozofun Anıları 1904) adlı kitabında bizlere aktaracaktır. 1896 yılında Madrid'e giden genç yazar, ilk makalelerinde açıkladığı sert fikirler dolayısıyle kısa zamanda tanınmıştır. Bu yazılar ve çeşitli edebiyat ve sanat konularını işleyen bir düzineye yakın kitapçık, Azorin

***AZORİN*, Görünmeyen'i yazdığı dönemde..**

in ününü gittikçe yayıyor ve etkisini arttırıyordu. Ama yazar, asıl, 1900 yılında yayınladığı *El alma castellana* (Kastilya Ruhu) adlı yapıtıyla büyük ün kazanacaktır. Kurulu düzeni ve gününün sosyal ve edebi değerlerini kıyasıya eleştirirken, genç yaşına rağmen olgun bir tarihçi olduğunu da ortaya koyan bu yapıttan sonra yazar *La voluntad* (İrade, 1902) ve *Antonio Azorin* (1903) başlıkları altında iki otobiyografik roman kaleme almıştır. Azorin'in derin duyarlığını ve zengin içdünyasını dile getiren bu yapıtlar, geçen yüzyıl sonlarında İspanyol aydınları arasında görülen tinsel bunalımların incelenmesi ve tanınması bakımından eşsiz bir kaynak değeri taşırlar. Martínez Ruiz, Antonio Azorin adını verdiği, daha sonra da, kendisiyle bir ve aynı varlık kabul ettiği için adını benimsediği kahramanının çektiği sıkıntıları, duyduğu kaygıları ve tedirginlikleri açıklarken, çağının gençleri arasında yaygın hale gelmiş olan tinsel bunalımları da betimlemiş oluyordu. Azorin, akıl ile duygu; bireysel enerji ve tutku ile 'etkili herhangi bir şey yapmamak durumu' arasında parçalanmış olan; bir yandan Avrupa'dan yardım beklerken, öte yandan da İspanyol ruhunun temellerini ve köklerini kavramağa çabalayan; hem geleneğe ve sosyal düzene başkaldıran, hem de daha derinlere inen geleneklere ve değerlere yönelmek isteyen genç aydınların traiedisini gözler önüne sermekle, sadece İspanya'ya özgü bir olguyu saptamakla kalmamakta; aslında, belirli tarihsel dönemeçlerde her yerde ortaya çıkıveren evrensel bir hastalığa ustaca bir yaklaşımda bulunmaktaydı.

Nitekim, büyük yazarın sayısı elliyi aşan yapıtlarının özünü oluşturan şey, İspanya'nın en eski ama en canlı değerlerini modern bir görüş ve kültürle yeniden bulmak ve ortaya koymak için sürekli şekilde harcanan bir çabadır. Ve yazar, bu işi, şiir ve eleştiri dolu bir bakış açısından gerçekleştirmeğe çalışmıştır. Azorin'in *Los Pueblos* (Halklar, 1905), *La ruta de Don Quijote* (Don Kişot'un Yolu, 1905), *Espana* (İspanya 1909) ve *Bastilla* (Kastilya, 1912) adlı yapıtları, çağdaş İspanyol düşüncesinin ve edebiyatının en parlak örnekleri arasında yer alır.

Edebiyat tarihi ve eleştiriye ayırdığı yapıtlarında, Azorin'in, ulusal gelenekleri yeniden canlandırmak ve yeni bir yorumdan geçirmek amacını güttüğü görülmektedir. Bu bakımdan, *Lecturas espanolas* (İspanyol Okumaları, 1912) *Clasicos y modernos* (Klasikler ve Modernler, 1913), *Los valores literarios* (Edebiyat Değerleri, 1913), *Al margen de los clasicos* (Klasiklerin Yanı Sıra, 1915), *Fantasias y devaneos* (Fantezi-ler ve Düşlemeler, 1920) ve *Don Juan* (1922) gibi yapıtları büyük bir önem taşımaktadır. Bu yapıtlarında yazar, unutulmuş bir çok İspanyol düşünür, yazar ve sanatçısını yeniden tanıtmış ve değerlendirmiştir.

Azorin'in 1928/1934 yılları arasında tiyatroya yöneldiğini görüyoruz. Bu alanda verdiği en önemli ürün, *Lo Invisible* (Görünmeyen) adlı üçlü'dür.

Franco'nun iktidarı ele geçirmesi üzerine ülkesinden ayrılmak zorunda kalan yazar, Paris'e sığınmış ve üç yıl bu kentte yaşamıştır. 1939 yılında Alman istilasının başlaması üzerine, «İspanyol faşizmini Alman faşizmine tercih ederek», ülkesine dönmüş; ve, kendisini hiç de hoş karşılamayan bir ortam içinde, yeniden kalemine sarılmak cesaretini de göstermiştir. Ünlü yazarın bu dönemde verdiği yapıtlar arasında, sürgündeki İspanyolları savunan *Espanoles en Paris* (Paris'te İspanyollar, 1939), özel bir önem taşır. Ayrıca, *El escritor* (Yazar, 1942) ve *Memorias immemoriales* (Derindeki Anılar, 1946) adlarını taşıyan yapıtları da anılmağa değer.

Azorin, yüzyılımızın ilk yirmi yılı içinde, İspanyol fikir ve edebiyat dünyasında çok büyük bir etki yapmış ve yeni bir çağın açıcısı olarak kabul edilmiştir. Büyük yazarın, Avrupa edebiyatlarına ve özellikle de Taine ve Flaubert'e, sembolizme ve öteki modern akımlara bir çok şey borçlu olduğu bellidir. Gerçekten de Azorin, Fransız eleştirmenlerden öğrendiği estetik anlayışı ve eleştiri metodlarını, İspanyol kültür ve edebiyat geleneklerıyle kaynaştırmasını bilmiş; ve, modern İspanyol edebiyatının en ilgi çekici ve parlak ürünleri arasında yer alan yapıtlarını, böylece vermeyi başarmıştır.

AZUELA Mariano (Lagos de Moreno - 1873 / Meksiko 1952) Meksikalı yazar. Tıp öğrenimi gördükten sonra, 1908 yılında doktorasını vermiş ve siyaset hayatına atılmıştır. Porfirio Diaz'ın kokuşmuş dikta rejimine karşı kıyasıya eleştiriler kaleme alan Azuela, 1910 Meksika Devrimi'ni patlediğında, Pancho Villa yönetimindeki kuvvetlere katılmış; ve gerek yazar, gerekse hakim olarak önemli rol oynamıştır. Pancho Villa yenilgiye uğrayınca, 1915 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne sığınan yazar, başyapıtı sayılan ve kendisine dünya çapında ün sağlayan *Los de abojo* (Altta Kalanlar 1916) adlı romanını sürgünde yazmıştır. Devrim'i ve Devrim'e katılan halk insanlarını derin bir sevgiyle, ama aynı zamanda titiz gözlemlere dayanan acı bir gerçekçilikle anlatan bu yapıttan sonra Azuela, ünlü Fransız yazarı Valéry Larbaud tarafından «kusursuz bir başyapıt» olarak selâmlanan ve yer yer karanlık bir sembolizmle örülü bulunan *La Malhora* (Mutsuzluk, 1923) adlı romanını kaleme almıştır. Bu yapıtı, gene aynı doğrultuda yazılmış olan *La Luciernaga* (Ateş Böceği, 1932) izleyecektir. Büyük yazarın bu karamsarlığa kapılışında, uzun sürgün yılları boyunca katlanılan eziyetlerin önemli bir payı olsa gerektir.

Nitekim, 1932 yılında sürgünden dönen Azuela, ona asıl özelliğini veren, aynı zamanda destansı ve nesnel, gerçekçi ve lirik üslûbuna da dönecek; ve, insanı kötü olmağa sürükleyen toplumsal ortamla doğanın arıtıcı güzelliğini, bunun yanı sıra da Meksika halkının art arda çekilen büyük acılar pahasına verdiği ilerleyiş mücadelesini içiçe işleyen, *Pedro Moreno* (1935), *Nueva Burguesia* (Yeni burjuvazi, 1941), *La Marchante* (Satıcı Kadın, 1944), *Sendas perdidas* (Yitik Yollar, 1949) ve, ölümünden sonra yayınlanacak olan *La Maledicion* (Lânet, 1955) adlı romanlarını kaleme alacaktır.

B

BAADDE Walter (Schröttinghausen - 1893 / Göttingen 1960): Alman asıllı Amerikan astronomu. Özellikle samanyolları hakkındaki buluş ve araştırmalarıyla ün salmış olan bilgin Hamburg, Mont Wilson ve Mont Palomar gözlemevlerinde çalışmıştır. Kendisine gelinceye değin samanyolu olarak bilinen sayısız topluluğun aslında birer yıldız olduğunu kanıtlamış ve bu arada özellikle Andromeda nebulasının çekirdeğini belirlemiştir. (1944). İki ayrı tip yıldız topluluğunun varlığını da kanıtlayan bilgin klâsik Sefeid'lerin yanı sıra başka Sefeid'lerin varlığını göstererek astronomik uzaklıkların ölçülmesi yöntemlerinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Evrenimizin boyutlarının o güne kadar bilinenin iki katı olduğu böylece ortaya çıkmıştır. İcare ve Hidalgo göktaşlarını da bulan Baade'nin tüm inceleme ve araştırmaları Amerika'da yayınlanmıştır.

BAAR Simon Jindrich (Klenci - 1869/Klenci 1925): Çek yazarı. Bir köylü çocuğu olan Baar katolik eğitim görmüş ve papazlık yapmıştır. Katolik anlayışın dogmaları ile çelişmeye düşmeksizin *Jan Cimbura* (1908) ve *Lusy* (1925) gibi romanlar kaleme almıştır. Gerek romanlarında gerekse hikâye kitaplarında köy papazlarının ve köylü kitlelerinin hayatını gerçekçi bir üslûpla dile getirerek köylülerin haklarını savunan hareket için tutarlı ve değerli bir temel hazırlamıştır.

Baas: Arap Sosyalist Partisi. 1940 yılında Mişel Eflâk ve Salâh el Bîtâr tarafından kurulmuş olan Dirilliş Partisi ile gene daha eskiden Ekrem Havramî tarafından kurulmuş olan Arap Sosyalist Partisi'nin 1952 yılında birleşmesinden doğdu. Hem milliyetçi ve cemaatçı, hem de sosyalist eğilimleri içinde barındıran parti, çeşitli Arap ülkelerinde topluluklar oluşturmuştur. Ama asıl sözünü geçirdiği ülkeler, Irak ile Suriye'dir.

Gerçekten de 17 Temmuz 1968 hükûmet darbesinden bu yana Irak'ın siyasal hayatına Baas egemendir. 1970 yılında parti, Eflâk'ın yönlendirmesiyle, çeşitli ulusal eğilimlere sahip çıktı: Kürt milliyetçiliğinin resmen kabulü ve iki komünist liderin hükümete alınması, Irak Baas partisinin nasıl bir aşamayı gerde bıraktığını ortaya koymaktadır.

Suriye'ye gelince: 1966 yılından beri bu ülkede iktidarda olan Baas, 1969 yılı Martında çok ciddî bir bunalım geçirdi: Ordu, Sovyetler Birliği'ne gereğinden fazla yakın olmakla suçladığı hükümete karşı çıkıyordu. Bu arada Ulusal Savunma Bakanı Hafız Esat, devlet başkanı Atassi'ye ve Baas genel sekreter yardımcısı general Salah Cedit'e karşı mücadeleye başlamıştı.

Kasım 1970 hükümet darbesiyle devlet başkanlığına gelen general Hafız Esat, Irak'ın da yardımıyle Suriye Baas'ına komplo kurmakla suçlanan «sağ kanat» mensuplarına karşı dava açılmasına izin verdi. 15 Ocak 1971 günü başlayıp aynı yılın 3 Ağustos günü sona eren bu spektaküler dava, Mişel Eflâk'ın yokluğunda idama mahkûm edilmesiyle kapanacaktı. Bunu, gene 1971 Ağustosunda general Esat'ın partî genel sekreterliğine seçilmesi izledi. 1972 yılı Martında yapılan genel kongre'de Baas, Arap Sosyalist Birliği'ni, Birlikçiler Hareketi'ni, Arap Sosyalistleri Hareketi'ni ve Komünist Partisi'ni *Ulusal Devrim Birliği* adı altında toplayacaktı.

BAAZ Albert Ulrik (Skane - 1853/Gottskar 1912): İsveçli şair. Lund Üniversitesinde okuduktan sonra doğmuş olduğu Güney İsveç bölgesinde öğretmenlik yapmıştır. Baath, Ola Hansson, Anders Österling ve Wilhelm Ekelund gibi güneyli şairlerin oluşturduğu topluluktendir. Tüm hayatı öğretmenlik yapmakla ve bilimsel konularla ilgilenmekle geçtiği halde Baath'ın şiiri düşün ve bilgi unsurlarının ağır bastığı bir şiir değildir. Sanatçı daha çok duygu ve hayalin ağır bastığı bir şiir ortaya çıkarmaya uğraşmıştır. Yirmi yıl boyunca yayınlamış olduğu şiir kitapları arasında özellikle ilk üçü önem taşır. Bunlar *Dikter* (Şiirler, 1879), *Nya dikter* (Yeni şiirler, 1881) ve *Vid alltarvag* (Ana yol boyunca, 1884) adlarını taşırlar. Bu yapıtlarda, o yıllarda yaygın olan sosyal eleştiri eğilimlerin yanında, Baath'ın içinde yetiştiği bölgenin güzelliklerine ve halk hayatına karşı duyduğu derin bağlılık ve sevgi dile gelir. Dünyaya ve hayatın tadlarına derinden derine bağlı olan Baath, Güney İsveç bölgesinin renkli dünyasını başarılı bir biçimde canlandırmıştır. Bununla birlikte, Baath'ın şiirlerinde, müzik ögesinin savsaklandığını görürüz. Oysa, İsveç, şiirlerinin en belirgin özelliklerinden biri, müzik ögesinin kendini güçlü bir biçimde duyurmasıdır. Bununla birlikte, sanatçı verdiği yapıtlarla, çağdaş İsveç şiirinin gelişmesinde önemli bir adımın atılmasını sağlamıştır. Baath, doğduğu bölgenin önemini göstererp bölgeci bir şiirin ortaya çıkmasına önayak olmakla kalmamış, aynı zamanda, çağından sonraki tüm İsveç edebiyatına da şiirsel bir gerçekçiliğin nerede aranması gerektiğini göstermiştir. 1890 yıllarında yetişen Heidenstam, Fröding ve Karlfeld gibi büyük lirik şairler, Baath'ın bölgeci şiirine umulduğundan çok daha fazla şey borçludurlar.

BAB Mirza Ali Muhammed (Şiraz - 1819/Tebriz - 1850): İranlı tarikat kurucusu. Varlıklı bir ailenin oğlu olan Mirza Ali Muhammed, gençliğinde ticaretle uğraşmış; daha sonra dinsel ve gizel konulara ilgi duyarak yeni bir tarikatin temellarini atmağa girişmiştir. Bu işe de, «(hakikata açılan) **kapı**» anlamına gelen **Bâb** lâkabını alarak başlayacaktır.

BABA

İlkin Şiraz'da vaaz veren Bâb, geleneksel din anlayışına ve hocalara sert saldırılarda bulundu; ve kendisinin, öteden beri bütün Şia dünyasınca beklenen **Mehdî** olduğunu ileri sürerek sayısız yandaş topladı. Daha sonra kendisinin, doğrudan doğruya Tanrı'nın Yeryüzü'ndeki «belirimi»i (zuhur'u) olduğunu söyleyerek, mehdiliği, **Subh-u Ezel** lâkabını verdiği genç tilmizi Mirza Yahya'ya bırakacaktı.

Bu yüzden çıkan ayaklanma sonunda Bâbîler hapse atıldı. Bâb'ın kendisi de İran Azerbaycanındaki Mâkû kalesine kapatıldı. Ama yandaşları, 1847-1848 yıllarında İran'ın çeşitli yerlerinde karışıklık çıkarmağa devam ettiler. Hükümet, tövbe etmiş olduğuna ilişkin bir mektup aldı Bâb'dan. Ne var ki, müslüman doğup sonra dininden dönen bir kimsenin tövbesi geçerli sayılmadığından Bâb, kurşuna dizilerek öldürüldü.

İnançlarını yaymak üzere çeşitli risale ve kitaplar da kaleme almış bulunan Bâb'ın en çok tanınan ve en fazla etki uyandırmış olan yapıtı ***Beyan*** (Bildirme) adını taşır.

BABA Tatsul (Tokyo 1850/San Francisco 1888): Japon filozofu ve sosyoloji bilgini, İngiltere'de yüksek öğrenim görmüş ve önemli Japon yapıtlarını İngilizceye çevirmiştir. Ülkesine döndüğünde, ***İnsan hakları üzerine inceleme*** (1883) başlığını taşıyan ünlü kitabını yayınlamış; ama bu yapıt, o dönem iktidarının büyük tepkisiyle karşılanınca Amerika'ya göçmüş ve orada araştırmalarını sürdürürken genç yaşta ölmüştür.

BABA TAHİR URYAN (XI. Yüzyıl): İranlı şair. Tasavvufi şiirleri ile büyük bir ün kazanmış olan sanatçının, Hemedan'da doğduğu sanılmaktadır. Mezarı da aynı yerdedir. Baba Tahir'in dört dizilik bütünler halinde yazılmış olan şiirleri, yüzyıllar boyunca dağınık bir şekilde kalmış ve ancak 1927 yılında Tahran'da bir araya getirilerek ***Divan*** adı altında yayınlanmıştır. Baba Tahir, bu kıtalarda, yapayalnız ve acı dolu pir hayat geçirdiğini; kendini dünya zevklerinden ve heveslerinden sıyırarak mutlu bir hayat yaşamak istediğini ama bunu bir türlü başaramadığını açıklar. Şairin İran edebiyatı üzerinde büyük etki yapmış olan bu dört dizelik manzumelerine ***Dü beyti*** adı verilmiştir. Sufiliğe ilişkin ***El kelimat-ül-kısar*** (Kısa sözler) adlı çok tanınmış bir yapıtı olan şairin bir kaç **gazeli ve rübaisi** de vardır.

BABAYEVSKİ Semyon Petroviç (Kuban 1909): Sovyet romancısı. Yoksul bir ailenin oğluyken Devrimden sonra iyi bir öğrenim görmek olanağını bulan yazar, İkinci Dünya Savaşına eylemli olarak katıldıktan sonra ilk romanlarını yazmağa koyulmuştur. Sayısı bir hayli kabarık olan yapıtları arasında en önemlisi, 1949-1950 yıllarında kaleme aldığı, İkinci Savaştan sonra başlayan «yeni baştan kuruluş» atılımı çerçevesinde bir kolhoz köyünün canlanışını gerçekçi bir üslûpla dile getiren, ***«Yeryüzünde Bir Işık»*** adlı romanıdır.

Babbitt: Amerikalı yazar Sinclair Lewis'in 1922 yılında yayınladığı roman. Lewis'e uluslararası çapta ün kazandıran bu yapıt hakkında, o dönemin eleştirmenlerinden biri şunları yazıyordu: «Kamuoyu, Amerikan hayatının en kaba zaaflarını amansızca hicveden bu kitabı bir çeşit «belgeler derlemesi» olarak kabul etmişti. Ve Babbitt sözcüğü, çok geçmeden bir cins isim olarak kullanılmağa başladı.»

Gerçekten de romanda bir emlâkçı olarak sunulan George F. Babbitt, Paul Morand'ın deyişiyle, «taylorlaştırılmış ruhu ve önyargılarıyle kusursuz bir standard Yankee tipi»dir. Zola'nın natüralist metoduyle uzun ve titiz gözlemlerden sonra sentetik bir şekilde «imal edilmiş olan» Babbitt, her türlü ikiyüzlülüğün, yalancılığın, ruh sefaletinin sığınağı haline gelen **püritanizm**'in beşiği olan orta sınıfları temsil etmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika'nın hoşgörüye, düşünce ve vicdan özgürlüğüne, dışa-dönüklüğe ihtiyacı vardı: ***Babbitt***'teki hiciv potansiyeli, işte bu durumun Amerikalılar tarafından bilincine varılmasına büyük çapta yardım etmiştir. Öyle ki bugün ***Babbitt'e***, baş kahramanın macera larının, umut ve umut kırıklıklarının yanı sıra büyük bir yetenekle yaratılmış bir dizi ikincil kahramanın da varlığını göz önüne alarak bir romandan çok, o dönemin hayranlık verici bir kroniği olarak bakabiliriz.

BABEL İsaak Emanulloviç (Odesa 1894 / ? 1941) Sovyet hikâyecisi. Musevî bir tüccarın oğlu olan yazar, Odesa ticaret okulunu bitirmiş ama asıl öğrenimini aile içinde görerek, İbranice ve Fransızca öğrenmiştir. Fransız edebiyatına karşı büyük bir beğeni duyan Babel, onbeş yaşındayken, bu dilde hikâyeler yazmıştır. 1916 yılında önce Kiev'e daha sonra Petersburg'a gitmiş ve o yıllarda bu kentte musevilerin oturmasına resmen izin verilmediği için epeyce sıkıntı çekmiştir. Gorki ile tanışan Babel, büyük yazardan yardım görmüş ve çıkarmakta olduğu ***Letopis*** adlı dergide ilk iki hikâyesini yayınlayabilmiştir. Ne var ki, Gorki, genç yazarın daha sonra yazdığı hikâyeleri beğenmemiştir. Sovyet Devriminden (1917) sonra altı yıl boyunca yapıt vermeyen yazar, tüm varlığıyla, Devrime yararlı olmaya çalışarak, «Halk Komiterliği», «Gıda Bulma Komitesi Üyeliği» gibi görevlerde çalışmış; Budyeni komutasındaki süvari kuvvetlerine katılarak Polonya'da savaşmış (1921-22) ve süvari kuvvetlerinde görev almıştır.

1923 yılında, dergilerde yayınladığı hikâyelerle edebiyat hayatına geri dönen Babel, kısa zamanda ün kazanmıştır. 1924 yılında ***Odeskie rasskazi*** (Odesa hikayeleri) adlı hikâye kitabını yayınlamıştır. Budyenî ordusunun Polonya'da yaptığı savaşları an-

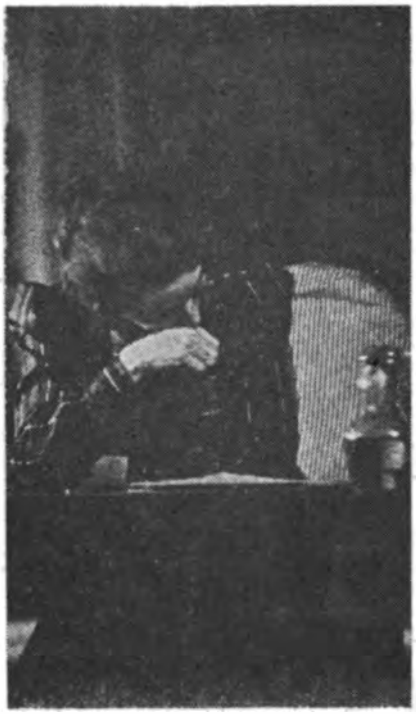

B.ABEL'in **Odessa hikâyeleri*'nden uyarlanan piyesin Otomar Krejca tarafından gerçekleştirilen mizanseninden bir sahne.***

latan ve başyapıtı sayılan ***Konarmiya*** (Kızıl Süvariler, 1926) ise dünya çapında ün kazanmasını sağlamıştır. Çarlık döneminde, musevilerin toptan öldürülmeleriyle ilgili ***İstoriya moey golubyatn*** (Güvercinliğimin tarihi, 1926), ***Yevreyskie rasskazi*** (Musevi hikâyeleri, 1927) gibi yapıtları da vardır. Ayrıca, ***Zakat*** (Güneşin batışı, 1928) ve ***Mariya*** (1935) adlı iki piyes ve ***Blujdayuşçie zvyazdı*** (Gezen yıldızlar) adlı bir senaryo da yazmıştır.

İsaak Babel, Devrimden sonra Sovyet edebiyatında, küçük hikâye türünün canlanmasına önayak olmuş bir yazardır. Bu türde vermiş olduğu yapıtlar, yoğunlukları, sağlamlıkları ve ustaca işlenmiş olmaları bakımından, Sovyet edebiyatının en iyi örneklerini oluştururlar. Konularını genel olarak Odesa'da yaşayan Musevîlerin hayatından alan Babel'in hikâyelerinde, şaşırtıcı durumlar, yırtıcılık ve şiddet, gaddarlık, sevgi, şefkât, alaycılık, trajedi ve lirizm etkili ve başarılı bir biçimde kaynaşmıştır. Bunun yanı sıra, yazarın, Kuban Kazaklarının konuşma biçimini ya da Odesa Rus-musevî argosunu büyük bir ustalıkla kullandığı ve dil açısından şaşırtıcı incelikler yaptığı da görülür. Bundan ötürü, hikâyelerinin yabancı dillere çevrilmesi çok güçtür. Ne var ki, bu özellik bile, Babel'in dünya çapında üne kavuşmasına ve hayranlık uyandırmasına engel olmamıştır. ***Odesa Hikâyeleri***'nden sonra yazmış olduğu ***Kızıl Süvari***'de ise, Kızıl Ordu'nun bir üyesi olarak Polonya savaşlarında gördüklerini ve yaşadıklarını, gar-

çekiciliği elden bırakmamakla birlikte, büyük bir şiir, düş ve duygu dünyası içinde vermektedir Yapıt, Sovyet edebiyatının en önemli örnekleri arasında yer alır.

BABEŞ Victor (Viyana 1854 / Bükreş 1936). Romanyalı doktor ve bakteriyoloji bilgini. Bükreş Üniversitesinde profesörlük yapmış ve kendisinin kurduğu Patoloji ve Bakteriyoloji Enstitüsü Müdürlüğüne getirilmiştir 1881 yılında ruam basilinin ilk tasvirini yaparak dünya çapında ün kazanmıştır. Bilginin bu büyük başarısını, son derece önemli başka buluşlar izlemiştir: Şarbon bakterisinin mide zarından, cüzzam basilinin doğrudan doğruya deriden, tüberküloz basilinin ise bademcik zarından geçerek vücudu etkilediğini kanıtlamıştır (1888). Çalışmalarının sonuçlarını çeşitli inceleme ve araştırmalar şeklinde yayınlayan Babeş, son olarak bağışıklık kazanmış hayvanların kanında bağışıklık verici ögeler bulunduğunu da görmüş ve kanıtlamıştır.

BABEUF Gracchus (Saint - Quentin - 1760/ Vendôme 1797) Fransız devrimcisi ve düşünürü. Taşrada arazi işleriyle ilgili çeşitli meslekler edindikten sonra, bu arada hazırlamış olduğu geniş bir vergi reformu tasarısını hükümete sunmak üzere 1787 yılında Paris'e gelmiş ama sesini işittirememiştir. 1790 yılında, bu tasarısını daha da geliştirerek, ***Le Cadastre perpétuel*** (Sürekli kadastro) adlı bir broşür halinde yayınlamıştır. Bu arada bir de gazete çıkarmış, ama bu gazete ömürlü olmayınca yeni bir görevle taşraya dönmüştür. Babeuf, bir ara sahtekârlıkla suçlanarak giyaben hapse mahkûm edilmiştir. Ama çok geçmeden bunun bir iftira ürünü olduğu anlaşılacak ve cezası kaldırılan eylemci, yeniden Paris'e yerleşecektir.

Babeuf'ün asıl devrimci etkinliği işte bu andan itibaren başlamaktadır. Gerçekten de büyük devrimcinin Paris'te çıkarmağa koyulduğu ***Le Tribun du peuple*** (Halkın sözcüsü) adlı gazetede art arda yayınladığı yazılar bir araya getirildiği vakit, komünist bir rejimin ilk bildirisi niteliğine bürünmektedir.

Adsız bir halk ressamının gözüyle BABEUF.

Babeuf, **Eşitler Cumhuriyeti** adını verdiği bir düzenin kurulmasını arzulamakta ve öğretisini bu amacın gerçekleşmesi için bir silâh gibi kullanılmak üzere biçimlendirmekteydi. Nitekim çok geçmeden teorik görüşlerini pratikte uygulamağa başlayacak ve Darthé ile Buonarroti adlı yandaşlarıyla birlikte, Directoire yönetimini devirip yerine komünist bir rejim getirmek için gizli bir örgüt kuracaktır.

Eşitlerin Fesadı diye anılagelen bu örgütte, Babeuf'ün kendi yandaşlarından gayrı, sayısız «jacobin» («aşırı devrimci») ve eski «terörcü» yer alıyordu. Ayrıca ordu ve polise de uzantıları bulunan örgüt 1796 Mayısında Grisel tarafından Directoire üyesi Carnot'ya ihbar edilince, Buonarroti sürgüne, Darthé ile Babeuf de bir yıl süren bir yargılanmadan sonra ölüme mahkûm edildiler. Bu yargılama sırasında, hapisteyken karısına ve çocuklarına yazdığı mektuplar, Babeuf'ün insanlığın mutlu geleceğine duyduğu sarsılmaz güveni iç paralayıcı bir özdenlik ve gönül yüceliğiyle dile getirdi.

Hakkında ölüm hükmü verilince intihar girişiminde bulunan Babeuf'e son anda engel olunmuştu. Dolayısıyle de ünlü devrimci, daha nice önceki gibi, cellâtların elinde can verdi.

Yandaşlarının ordu içinde kendilerine bağlı birlikleri ayaklandırma girişimleri de, içlerinden otuz kişinin kurşuna dizilmesinden başka bir sonuç vermeyecekti.

Karl Marx tarafından, komünizmi ilk kez teoriden pratiğe geçiren ve dolayısıyle de **ilk eylemci komünist partisinin kurucusu** olarak nitelenen Babeuf'ün fikirleri ölümünden bir süre sonra unutulmuşsa da yakın dostu ve yoldaşı Buonarroti'nin ***Histoire de la conspiration de l'égalité*** (Eşitlik için kurulan fesadın tarihi, 1828) adlı yapıtı sayesinde yeniden gün ışığına çıkacak ve XIX. yüzyılın ilk yarısında yetişen büyük sosyal reformcuları derinden etkileyecektir.

BABEUF Üzerine

Babeuf'ün fikirlerindeki çarpıcı yanı, hele bu devrimcinin yaşadığı çağ göz önüne alınırsa, kimse inkâr edemez. Ne var ki bu çarpıcı yanın bugün haksız yere gölgede kalmış bir başka Fransız düşünürünün... 1755 yılında yayınlanmış olan Doğa hukuku'nun yazarı Morelly'den kaynaklandığını da unutmamak gerekir.

P. Robert

□

1793 yılında, özellikle zengin sınıfların belirli etkinliklerini bastırmak amacıyle «Kamu Kurtuluş Komitesi»ni kuran Robespierre ve 1796 yılında, toplumsal adaleti gerçekleştirmek amacıyle iktidarı ele geçirmeğe girişen Babeuf, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında geliştirilmiş belirli fikirlerden esinlenmekteydiler. Bu fikirleri ileri süren yazarların bellibaşlıları da Morelly, Rousseau ve Mably'dir.

H. Denis

□

Babeuf'ün öğretisi, 1789 Fransız Devrimi'nin hazırlık döneminde, öteden beri sömürülen halk yığınları ile burjuvazi arasında kurulan ve Devrim sırasında da devam eden ittifakın yıkıldığını belirleyen bir ölçüttür. Aslında bu ittifakın sallantıda olduğunu bilmeyen yoktu. Yoktu; çünkü aklı eren bütün herkes biliyordu ki bir burjuva devrimi, ülke nüfusunun en yoksul sömürülen kesimine temelde hiç bir şey sağlayamaz. Hiç bir şey sağlayamayacağı da, Thermidor gericilik hareketinde açık ve seçik bir şekilde ortaya çıkmıştı. Babeuçülük, proletarya-öncesi-proletarya'nın Büyük Fransız Devrimi'ne katılan genel halk yığınından ayrılıp ileriye geçişinin siyasal ve ideolojik planlardaki yansımasıydı.

Evet : Babeuçüler, aslında, XVIII. yüzyıl Fransız maddeciliğinin, Mellier'nin «alt tabakalar devrimi»ne ilişkin görüşlerinin, Morelly'nin «akılcı komünizm»inin ve Fransız devrimi çerçevesine giren en radikal eğilimlerin getirdiği deney ve ideoloji birikiminin mirasçılarıdırlar. Bu açıdan bakılınca Babeuf'ün öğretisi, sosyalist düşüncenin gelişmesinde bir ileri adımdır. Çünkü Fransa'nın sosyo-ekonomik gelişmesinin yeni bir evresinde... yani kapitalist ilişkilerin iyice pekişmeğe yüz tuttuğu bir evrede ortaya çıkmıştır. Nitekim babeuçüler, gelecekteki Eşitler Cumhuriyeti'nin temel yasalarının yanı sıra, yoksulların hayat koşullarını düzeltmek, karşı-devrimci güçlerin direnişini kırmak üzere alınması gerekli bir önlemler listesi de hazırlamış bulunuyorlardı. Ne var ki babeuçülük, tarihsel planda yenik düşmeğe mahkûmdu; çünkü özlediği düzenin kuruluşunu halk yığınlarının bilinçli eylemine değil, bir avuç «idealist»in başarıya ulaştıracağı «gizli tertipler»e bağlı görüyordu. Bu da, burjuvazinin dünya çapında bir egemenlik kurmağa yönelişiyle birlikte doğup hızla gelişen bireycilik akımının, çağın en maddeci görüşlerini bile içinden fethedecek kadar güçlendiğini göstermektedir.

Aleksandrov

BABEUF'ten seçmeler

EŞİTLER MANİFESTOSU

Fiilsel eşitlik : Toplum olma sanatının en son ve en yüce ereği.
CONDORCET.

Fransa halkı!

Bin beş yüz yıl boyunca köle olarak, dolayısıyle de mutsuz yaşadın. Bağımsızlık, mutluluk ve eşitlik bekleyişi içinde altı yıldır ancak soluk alabiliyorsun.

Eşitlik! Doğanın ilk isteği! İlk ihtiyacı insanoğlunun ve her türlü yasal birleşmenin temel düğümü! Fransa halkı, sen şu bahtsız yeryüzünde sürünen öbür uluslardan daha şanslı değilsin. Daima ve her yerde zavallı insan ırkı, becerikli-beceriksiz bir dizi yamyamın elinde, her türlü tutkuya ve hırsa oyuncak, her türlü zorbalık ve gaddarlığa yem olageldi. Daima ve her yerde hep güzel sözlerle uyuttular insanları; sözle birlikte sözün belirttiği şeyi hiç bir zaman ve hiç bir yerde vermediler. En eski çağlardan beri bize tekrarlanır gelir durmadan, insanlar eşittir.. diye. Ve gene en eski çağlardan beri insan ırkının üzerine en küçültücü ve en sürekli şekilde çöken tek şey, eşitsizliktir.

Ama artık yeter! Bundan böyle, doğarken nasıl eşit doğdu isek, eşit yaşamak ve eşit ölmek iddiasındayız : Ya gerçek eşitlik yada ölüm, işte istediğimiz bu, bize gerekli olan da bu.

Ve bu gerçek eşitliği, ne pahasına olursa olsun, elde edeceğiz...

Eşitler Cumhuriyeti'ni, bütün insanlara açık bu büyük yuvayı kurmak zamanı geldi artık... İnleyen aileler, doğanın tüm çocukları için hazırlamış olduğu ortak masaya buyurun.

Fransa halkı,

Bütün şan ve şereflerin en arısı ve en yücesi, bak işte sana sunulmuş bulunuyor bugün! Dünyaya bu eşsiz görüntüyü ilk sen sunmuş olacaksın.

1794 ve 1795'in aristokratik anayasaları, senin zincirlerini kıracak yerde büsbütün perçinliyordu. 1793 anayasası, gerçek eşitliğe doğru fiilsel olarak atılmış bir büyük adımdı oysa; hiç o kadar yaklaşılmamıştı gerçek eşitliğe... ama o da henüz ortak mutluluğa uzanmıyordu...

Fransa halkı,

Mutluluklar mutluluğuyle karşı karşıyasın. Aç gözlerini, gönlünü aç. Eşitler Cumhuriyeti'ni bizimle elele tanı ve ilân et.

BABEV Dimitır (Tırnova - 1880 / Sofya - 1945) Bulgar şairi ve yazarı. Brüksel ve Sofya'da hukuk öğrenimi gördükten sonra, kısa bir süre, Bulgar Ulusal Tiyatrosunda dramaturg görevini yüklenmiş, çok geçmeden de Kültür Bakanlığında önemli bir yere getanmıştır. *Listopad* adlı derginin kurucusudur. Yer yer mistik bir niteliğe bürünen, *Zakat* (1928), *Rasskazy* (1932) vb. gibi şiir ve hikâye kitaplarında köylü hayatının tutarsız yönlerini dile getiren Babev, aynı zamanda eleştiri ve incelemeler de kaleme almış ve bir takım antolojiler hazırlamıştır.

BABİC Ljubomir (Gredica - 1854 / Zagreb - 1935) Hırvat yazarı. Soylu bir ailenin çocuğu olan Babic, yüksek görevlerde bulunmuş ve Macar Meclisi'nde Hırvatistan'ı temsil etmiştir. Babic, bir ara Zagreb valiliği de yapmıştır. Küçük hikâyeleri ve romanlarıyle ün kazanmış olan Babic, Hırvat edebiyatının en önde gelen gerçekçi yazarlarından biridir. Daha 1884 yılında yayınladığı ilk kitabı *İllustrissimus Battorych* (Anlı şanlı Battorych)'le yeteneğini ispatlayan yazar, *U noci* (Geceleyin, 1886) ve *Za materinska rijec* (Ana dilimiz uğruna, 1906) adlı romanların da yaratıcısıdır.

bâbîlik yada babizm (Fr. babisme, İng. babism) : XIX. yüzyılın ilk yarısında Mirza Ali Muhammed tarafından İran'da ortaya atılan inanç ve görüşler bütünü. - Bâb, İslam dininin artık ömrünü tamamlamış olduğunu ve kendisinin yeni bir kitap getirerek yeni bir din kurmuş olduğunu ileri sürmüştü. Bu yeni din çağı, gene kurucusunun deyişine göre, iki bin yıl sürecekti. *Beyan* adlı temel yapıtında, 19 sayısının kutsal olduğunu; para cezası dışında insanlara hiç bir ceza uygulanmaması gerektiğini; on bir yaşından sonra bütün herkesin evlenmek zorunda olduğunu; ölülerin billûrdan yapılmış yada cilâlanmış taş lâhitler içine yerleştirilerek gömülmesi gerektiğini; deniz yolculuğu yapmanın doğru sayılmayacağını; içki kullanmanın ve dilenciliğin yasak olduğunu; kadınların örtünmek zorunda bırakılamayacaklarını söylüyordu Bâb. Görüldüğü gibi bu görüş, ileri yanlarının yanı sıra son derece tutarsız yanları da birliğinde getiren bir seçmeler derlemesinden başka bir şey değildi. Ve köken bakımından, tasavvuf felsefesinin etkilerini taşıyordu.

BABİNGER Franz (Bavyera - 1891) : Alman türkoloğu. Würzburg ve Münih'te İslâm sanat tarihi öğrenimi görmüş, daha sonra Hindoloji ve Semitik filoloji kollarında doktora vermiştir. 1914 yılında gönüllü olarak Türkiye'ye gelmiş ve Türk ordularında, hemen hemen her cephede, subay olarak çalışmıştır. Savaştan sonra Berlin Üniversitesi'nde İslâmî bilimler doçentliğini kazanmış, bir kaç yıl sonra, Doğu dilleri profesörü olmuştur. 1935 yılında, Naziler yüzünden yurdundan uzaklaşmak zorunda kalarak, yabancı ülkelerde profesörlük etmiş ve ancak 1947 yılında, Münih'te, Yakın Doğu tarihi ve türkoloji profesörlüğü yapmaya başlamıştır.

Babinger, İslâm bilimleri alanında bir otorite olarak tanınmakla birlikte, asıl uzmanlığını türkoloji alanında göstermiştir. *Stambuler Buchwesen im 18. Jahrhundert* (XVIII. Yüzyılda İstanbul kitaplığı, 1919), *Schejch Bedrettin* (Şeyh Bedreddin, 1921), *Die früchosmanischen Jahrbücher des Urudsch* (Oruç'un Osmanlılığın başlangıcıyla ilgili vekayinamesi, 1925), *Die geschichtschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Osmanlı tarihçileri ve yapıtları, 1927), *Ewlija Tschelebi's Reisewege in Kleinasien* (Evliya Çelebi'nin Küçük Asya gezi yolları, 1930), *Archiv des Bosniaken (Osman Pascha* (Boşnak Osman Paşa'nın arşivi, 1931), *Beitrage zur früh-eschichte der Turkenherrschaft in Rumelien* (Rumeli'de Türk egemenliğinin başlangıcı hakkında notlar, 1944) gibi önemli yapıtları vardır.

BABİNSKİ Joseph (Paris - 1857 / Paris - 1932) Polonya asıllı Fransız hekimi. Paris'teki ünlü Salpetrière hastanesinde klinik şefliği yapan Babinski, özellikle sinir sistemi hastalıkları üzerindeki çalışma ve incelemeleriyle ün salmıştır.

Babinski, önce, beyin ve omurilikte meydana gelen organik hastalıkları nevrozlardan ayırt etmemizi sağlayan bir dizi belirti bulup saptamış; daha sonra da histeri konusuna eğilerek, bu hastalık hakkındaki görüşleri köklü bir değişikliğe uğratmıştır: Ünlü hekime göre histeri, pityatermi (bir çeşit «telkin») yoluyla yaratılıp yok edilebilen belirimler alanı içinde kalır. Ama büyük bilginin en önemli incelemeleri, refleksler, küçük beyin fizyo-patolojisi, kraniektomi ve tabes hakkındadır. Babinski aynı zamanda da Uluslararası Nöroloji Derneği'nin kurucularındandır.

BABİTS Mihaly (Szekszard - 1883 / Budapeşte - 1941) Macar şairi, eleştirmecisi ve romancısı. Budapeşte Üniversitesi'nde okumuş ve kültürlü bir aile çevresi içinde yetişmiştir. Macaristan'ın çeşitli kentlerinde lise öğretmenliği yapan yazar, 1917'den sonra yalnızca edebiyatla ilgilenmeğe başlamıştır. Macar edebiyatında çok önemli bir rol oynamış olan *Nyugat* (Batı) adlı dergide ilk şiirleri yayınlanmağa başladığı zaman, edebiyatseverler karşılarında bilgili ve kendini sanatına adamış bir şair bulunduğunu anlamışlardı. Kusursuz bir nazım tekniği ve işlenmiş bir dille yazan Babits, zamanla; gemlenmez heyecanları, huzur bilmeyen içdünyası ile kendini büyük bir şair olarak kabul

ettirmeyi başarmıştır. Derin ve tam anlamıyla kişisel bir duyarlık taşıyan şiirlerine karşın, Babits, «fildişi kulesine kapanmış» bir şair değildir. Ne var ki, onun, günlük hayata doğrudan doğruya katılan ve eyleme yönelmiş bir sanatçı olduğu da söylenemez. Psikoloji açısından Freud, felsefe ve eleştirme bakımından Bergson ile Benda'nın etkisinde kalmış olan şair, aslında, tüm bilgi ve eğilimlerini, Katolikliğe karşı duyduğu derin inancın içinde eritmiştir. Ünlü kadın şair Sophie Török ile evlenmiş ve mutlu bir hayat yaşamış olan Babits, Birinci Dünya Savaşı sırasında, savaşa karşı şiirler yazmaktan da geri kalmamıştır. Savaştan sonra, ulusal duygularla dolu yapıtlar vermiştir.

Babits, çağdaş Macar şairlerinin en yeteneklilerinden biri olduğu gibi, aynı zamanda, en bilgili ve verimli bir sanatçıdır da. Deneme türünün, Macar edebiyatı içinde sevilen ve ilgi gören bir tür olmasını sağladığı gibi, Sofokles'in piyeslerini, Dante'nin ***Divinia Komedya***'sını, Shakespeare'in ***The Tempest***'ını, Ortaçağ Latin şiirlerini ve çağdaş Fransız, İngiliz, Alman ve Amerikan şairlerini Macarca'ya çevirmiştir. ***Az europai irodalom története*** (Avrupa edebiyatı tarihi, 1934) adlı yapıtında ise, orijinal görüşler ve yorumlar öne süren bir edebiyat tarihçisi olduğunu göstermiştir. İlk şiirleri, ***Holnap*** (Yarın, 1907) adıyla yayınlanmıştır. ***Levelek Írisz koszorujabol*** (İris'in çelenginden yapraklar, 1909), ***Nyugtalansag völgye*** (Huzursuzluk vâdisi, 1920), ***Sziget es tenger*** (Ada ve deniz, 1925), ***Versenyt az esztendökkel*** (Yıllarla yarışarak, 1933) adlı ünlü şiir kitapları vardır. Küçük hikâyelerini, ***Karacsonyi madonna*** (Noel madonnası, 1921), masallarını ***Aranygaras*** (Altın kuş, 1924) adlı kitaplarda toplamıştır. ***A golyakalifa*** (Leylek halife, 1916), ***Timar Virgil fia*** (Timar Virgil'in oğlu, 1922), ***Kartyavar*** (Kâğıttan kale, 1924), ***Halal fia*** (Ölüm çocukları, 1927) ve ***Elza pilota*** (Pilot Elza, 1934) adlı romanların yazarıdır. Edebiyat ve felsefe ile ilgili yapıtları arasında, ***Irodaimi problemak*** (Edebî sorunlar, 1917), ***Gondolat es Jras*** (Düşünce ve yazı, 1922) ve ***Elet es irodalom*** (Hayat ve edebiyat, 1932) adlı kitaplarını saymak gerekir.

Çağdaş Macar şairlerinin en büyüklerinden biri olan Babits, ilk yapıtlarında, özellikle Edgar Allan Poe'ya karşı derin bir hayranlık duymuştur. Çağdaş Fransız ve İngiliz sembolist şairlerinin de Babits üzerinde derin bir etkisi olmuştur. Şiir işçiliği ve imajları kullanış bakımından bu anlayışın ne ölçüde etkisinde kalmış olduğu açıkça görülür. Bununla birlikte şair, olgunlaştıkça, çağdaş şiirin getirmiş olduğu bu olanakların da giderek tekdüzeliğe dönüşüp kalıplaştıklarını görmüş ve kendi içdünyasını eksiksiz bir biçimde dile getirmeye çalışmıştır. Genel olarak güç anlaşılır ve nüanslı bir dil kullanan Babits, daha çok edebiyatseverlerin hayranlığını çekmiş olan bir sanatçıdır. Bazı yapıtları, Avrupa dillerine çevrilmiştir.

bablzm bk. **bâbilik.**

baböfçülük, babuvizm (Fr. babouvisme, İng. babouvism) Fransız devrimcisi Babeuf'ün öğretisi. Babeuf'ün öğretisi, ilk olarak, dostu ve yandaşı devrimci şair Sylvain Maréchal tarafından tutarlı bir özet halinde yayınlanmıştır. ***Manifeste des Egaux*** (Eşitlerin Bildirisi) başlığını taşıyan bu özet-kitaba göre, «**ilkiyaçlarını karşılamak ve doğanın bütün nimetlerinden yararlanmak konusunda insanlar eşit haklara sahiptir**» ilkesinden yola çıkan Babeuf, herkes için, çalışma yükümlülüğünü koymaktadır. Ücretler herkes için eşit olacaktır; çünkü yetenek üstünlüğü ile uzmanlık üstünlüğü bir hayalden başka bir şey değildir.

Burada açıkça görüldüğü gibi düşünür, XVIII. yüzyıl boyunca Fransız düşüncesini derinden etkilemiş olan **mekanik maddecilik** akımı doğrultusuna girmektedir. Nitekim Babeuf öğretisinin önemini yapan, fikirsel yapısındaki tutarlıktan çok, insanı eyleme sürükleyen yanıdır. Gerçekten de: «**Bütün ürünler ve eşya, insanların ortaklaşa malıdır; toprak hiç kimsenin değildir, meyveler bütün herkesindir..**» şeklinde formülleştirdiği ana fikirden hareket eden Babeuf'e göre, köylü tarlasını işlemeğe devam edecek ama elde ettiği ürünü ortak depoya götürecektir.

Hükümetse, ekonomik hayatı, herkes için aynı eğitimle pekişecek olan eşitlik düzeninin korunup sürmesini sağlayacak bir şekilde denetim altında tutmakla yükümlüdür. Ve lüks ile sefalet arasında parçalanmış olan bu kara düzenin yerini, genel refah ve sadelik ancak böylece alabilir.

Toparlamak gerekirse: Babeuf'ün «komünizmsi, üretim alanından çok bölüşüm alanında ortaya çıkmaktadır. Bunu, şöyle de dile getirebiliriz: Burada Babeuf, jean Jacques Rousseau'dan ve 1789'un devrimsel ilkelerinden miras aldığı «ahlâk komünizmi» ne özgü fikirleri en uç sonuçlarına doğru geliştiriyor.. Demek istiyor ki... daha doğrusu, diyor ki: Kesin bir sosyal eşitlik sağlanamadığı sürece, siyasal eşitlik içi boş bir kalıptan ibaret kalacaktır. **Terör devri** boyunca devletin ekonomik hayata yaptığı müdahalelerin ışığı altında Babeuf, bir çeşit **güdümlü ekonomi** fikrine ulaşmış bulunmaktadır.

Baböfçülüğün tarihsel önemini meydana getiren yanı, komünizmi ilk olarak bir filozofun hayal yada düşünce ürünü olmaktan çıkarıp siyasal bir program haline sokmuş olmasıdır. Ustelik söz konusu siyasal program, öğretinin kurucusu başta olmak üzere birtakım insanların bu uğurda seve seve canlarını vermesiyle, geleceği parlak bir etkinlik gücüne sahip olduğunu da ispatlamış bulunmaktaydı. Babeuf öğretisinin başvurduğu metod, bu bakımdan denilebilir ki, **marksizm**'i müjdelemektedir: **Babuvizm** de tıpkı marksizm gibi, sınıf mücadelesi kavramını açıklığa kavuşturmakta; ve, «en yetkin kılavuz» diye nitelediği proletaryanın çıkarlarını göz önüne almaktadır. Baböfçülüğün marksizmden ayrıldığı temel nokta ise, devrimi gerçekleştirme işini halk yığınlarının bilinçli eylemine bırakmayıp isyancı bir azınlığa lâyık görmesidir.

baby-test: Çok küçük yaştaki çocuklara uygulanan test türü. Burada söz konusu olan, süt çocukları ile bebeklerin gelişmesinin sistematik biçimde gözlemlenmesine dayalı bir sınamalar bütünüdür. Çocuk davranışının çeşitli yanları incelenmekte ve saptanmaktadır böylece Örneğin kasları devindirme (süt çocuğu, henüz bir haftalıkken başını kaldırabilmektedir; birinci yılın sonunda da ayağa kalkabilir); duruş ve çeşitli varlıklarla eşyalara karşı tavırlar (bebek, yirmisekizinci hafta ile kırkıncı hafta arasında oturabilmekte; nesneleri kavrayıp kullanmağa çalışmaktadır); konuşma (bebek, ikinci yılın sonunda cümle kurabilmektedir); psikososyal davranış (sekiz aylık bebek, gördüğü yeni çehrelerden ürkmemektedir). Çocuğun gelişme dönemlerini belirtmeğe yarayan bu test, özellikle pediyatrî alanında uygulanmaktadır.

BACARİSSE Salvador (Madrid 1898 / Paris 1963) İspanyol kompozitörü. Madrid Konservatuarı'nda çalıştı. 1923, 1931 ve 1934 yıllarında ulusal müzik ödülünü aldı. Ayrıca 1925-1936 yılları arasında Madrid radyosu sanat yönetmenliğinde bulundu. İspanya iç savaşında Cumhuriyetçilerin başarısızlığa uğraması üzerine, bir çok arkadaşı gibi Bacarisse de Fransa'ya sığınmak zorunda kaldı.

Bale süitleri, senfonik yapıtlar, konçertolar ve lirik şiirler bestelemiş olan Bacarisse, ulusal İspanyol sanatından ustaca yararlanmış müzisyenlerden biridir.

BACCELLİ Guido (Roma 1832 / Roma 1916) İtalyan hekimi ve siyaset adamı. Kalp üzerinde yaptığı bilimsel araştırma ve incelemeleriyle ün salmış olan Baccelli, Roma Üniversitesi'nde tıp profesörlüğü de yapmıştır. ***Patalogia del cuore e dell'aorta*** (Kalp ve büyük atardamar patolojisi, 1864) başlıklı yapıtı pek tanınmıştır. Siyasal hayata atılarak solcu kuruluşların safında yer alan ve bu alanda da önemli bir rol oynayan bilgin iki kez bakanlık görevinde bulunmuştur. Ulusal Eğitim bakanlığı sırasında üniversitelerin özerk olmasını sağlayan yasaları hazırlatıp çıkartmış; Tarım bakanlığı döneminde de küçük toprak sahiplerinin hayat düzeyini yükseltmeğe yönelik önlemler almıştır.

BACEWİCZ Grazyna (Lodz - 1913 / Varşova - 1969) Polonyalı kompozitör. Lituanya kökenli büyük bir müzisyen ailesinin kızıdır. Varşova'da müzik öğrenimi görmüş ve Paris'e gelip Nadia Boulanger ile çalışmağa başlamadan önce, gene Varşova'da K. Sikorski ile kompozisyon çalışmıştır. Son yıllarda denediği bir üslûp modernleştirmesi dışında Bacewicz, gerek senfonik yapıtlarında, ge-

rekse oda müziği parçalarında, yeni-klasik doğrultuda, ulusal renkleri işleyen bir tarzı benimsemiştir.

BACCHELLİ Ricardo (Bologna - 1891) İtalyan romancısı. Zengin bir ailenin çocuğu olan yazar, titiz çalışması ve bir bilim adamı ciddiliği ile yazdığı romanları ile ün kazanmıştır. Yazar, bu ünü, on sekiz yıllık sürekli çalışmalarına borçludur. Yapıtları, kendisine, beğeniden çok saygı; sevgiden çok otorite sağlamıştır. ***İl diavolo al Pontelungo*** (Uzun köprü üzerinde şeytan, 1927) adlı romanının dışında, Bacchelli'nin yapıtlarında kişilikler belirli ve canlı bir biçimde çizilmemişlerdir. Ama sözü geçen tarihsel romanda, Bacchelli, canlı ve alaycı üslûbu; tiplerini çizmekte gösterdiği büyük ustalık ile, çağdaş İtalyan edebiyatının en önde gelenleri arasında yer almıştır. Yazar, ***İl diavolo al Pontelungo***'da, ünlü Rus devrimcisi Bakunin'in, İtalya'ya anarşizmi sokmak girişimlerini ele almış ve canlandırmıştır. Yazarın daha önce yazmış olduğu ***İl filo meravigüoso*** (1910) adlı yapıtında, yapmacık bir üslûp ve bilgiç bir edebiyat anlayışı ile ortaya çıktığı görülür. ***La citta degli amanti*** (Aşk Şehri, 1929) adlı romanında, yazar, ilk ve son kez, uçarı bir üslûp kullanmaya çalışmıştır. Bu yapıtında, bir Amerikalı milyarderin âşıklar için inşa etmiş olduğu halde, hiçbir aşığın içinde barınmadığı bir kenti anlatmak istemiştir. Kitap, betimlemede olduğu gibi, hiciv ve alaycılıkta da başarılıdır. Bacchelli, bu yapıtında, bir hikâye anlatma ustası olmaktan çok, büyük bir betimleyici olduğunu ortaya koymuştur. Yazarın kimi zaman, ***Lo sa il tonno*** (1923) adlı hikâyesinde açıkça görüldüğü gibi, kelimeler ve dil üzerinde sağlam bir egemenlik kurmuş olduğunu da belirtmek gerekir.

Bacchelli'nin en önemli yapıtı olarak kabul edilen ***İl mulino del Po*** (Po değirmeni, 1938) adlı kitabı, çağdaşlarının sınırlı ve küçük amaçlara yönelmiş yapıtlarına karşılık, geniş ve kavrayıcı bir yapıt ortaya koymak amacını taşımış olmasından ötürü ilgi çekicidir. Yazar, ***Oggi, domani e mai*** (1932) adlı yapıtında ise, Avrupa'nın kültürel ve tarihsel sorunlarını ele almıştır. Bu yapıtlar, Bacchelli'nin akademik ve bilgili bir yazar olarak kabul edilmesini ve eleştirmecilerce övülmesini sağlamışlardır. Bacchelli'nin, ***Bella İtalia*** (Güzel İtalya, 1928) adlı ilgi çekici bir hikâyesi, Hamlet hikâyesini çağdaş bir anlayış içinde yeniden anlatmak için yazmış olduğu ***Amleto*** (1923) adlı yapıtı, ***Memorie del tempo*** (1919) adlı edebî anıları, ***La congiura di Don Giulio d'Este*** adlı tarihsel denemesi, ***Poemi lirici*** (1914) ve ***Parole d'amore*** (1935) adlı mensur şiirleri anılmaya değer.

BACH Johann Sebastian (Eisenach 1685 / Leipzig 1750) Alman kompozitörü. Bir müzisyenin oğlu olan Bach, on yaşında öksüz kaldı ve büyük kardeşi tarafından yetiştirildi. Bir yandan Ohrdruf lisesine devam

Adsız bir halk ressamının gözüyle Johann Sebastian BACH.

ederken bir yandan da klavsen ve org çalmayı öğrendi. Gene Ohrdruf'ta korist olarak çalıştıktan sonra 1700 yılında Lüneburg'a göçtü ve orada orgcu Boehm'in yönetiminde kompozisyona başladı. Lüneburg yakınlarındaki Celle şatosunda katıldığı bir konserde, başta Couperin olmak üzere XVII. yüzyıl Fransız müzisyenlerinin yapıtlarını tanıma olanağını buldu. 1704 yılında Arnstadt'a orgcu olarak atanan Bach, ilk kantat'ını orada besteledi; çok geçmeden de gene orada bir virtüoz ve doğaçtan çalıcı şöhreti yaptı. 1705 yılında, Danimarkalı büyük orgcu Buxtehude ile tanışabilmek için, yaya olarak Lübeck'e kadar gitmekten çekinmedi; ama bu zevki, dönüşte işinden atılmış olduğunu öğrenerek ödedi. Bach'ın tam yirmi yıl sürecek olan ünlü yer değiştirmelerinin ilkiydi bu; ve bu yer değiştirmelerin temelinde de dâhi kompozitörün derin bağımsızlık özlemi, dediğim dedik mizacı ve tutkularını körletecek yerde büsbütün kamçılayan hayalkırıklıkları yatıyordu. Nitekim Bach'ı 1707 yılında Wülhauseh'de orgcu olarak buluyoruz. Gene 1707 yılında, ona tam yedi çocuk doğuracak olan kuzini Maria Barbara (1684 - 1720) ile evlendiğine tanıklık edeceğiz.

Mülhausen'de bir çok yeni kantat besteledi ve çaldırdı Bach; bunların arasında en tanınmışı, ***Gott ist mein König*** (Benim hükümdarım, Tanrı'dır, 1708) sözleriyle başlayanıdır. Daha sonra dük Wilhelm Ernst'in çağrısı üzerine Weimar'a giden besteci, orada dokuz yıl kalacak ve ilkin orgcu, 1714 - 1717 yılları arasında da birinci keman solo olarak çalışacaktı. Bu mutlu dönem boyunca org için toccata'lar, klavsen için parçalar, klavsen konçertoları ve yeni kantatlar besteledi. Bu dönemde Bach'ın belirli bir biçimde İtalyan ustalarının etkisinde kaldığını görüyoruz.

Gene bir hayalkırıklığı sonucunda Weimar'dan ayrılan Bach, Leopold von Anhalt-Coethen'in sarayına gitti. Kendisi de müzisyen olan bu hükümdarda gerçek bir dost kazanacaktı. Nitekim bu dönem boyunca, enstrümantal türdeki ürünlerinin en önemlileri arasında yer alan sayısız yapıt besteledi. Bellibaşlılarını anmakla yetinelim ***Das wohltemperierte Klavier***'in birinci kitabı olan ***Klavierübung;*** flüt, klavsen yada keman için sonat ve partita'lar; ***la minör*** ve ***mi majör*** keman konçertoları; 2 keman için ***re minör*** konçerto; ***do majör*** ve ***si minör*** iki süit; ve... kendi türünün en büyük başyapıtı olan ***Altı Brandenburg Konçertosu*** (1721).

Bach, 1720 yılında Maria Barbara'nın ölümünden bir kaç ay sonra, ona tam on üç çocuk doğuracak olan kantat okuyucusu Anna-Magdalena Wülken (1701-1760)'le evlendi. Üç yıl sonra da Leipzig'deki Sankt Thomas kilisesine cantor olarak atandı. Kent Belediye Konseyi'nin sıkı denetimi altındaydı burada Bir yandan kilisenin açtığı okuldaki öğrencilere müzik dersleri vermek, öte yandan da her hafta ve ayrıca her dinsel bayram için dört ayrı kiliseye müzik bestelemekle görevliydi. Bunun, pratikte, her yıl 300 kantat bestelemek anlamına geldiğini belirtmekle yetinelim..

Ama ne işinden doğan yükümlülüklerin ağırlığı, ne ailesel sıkıntılar ve ne de sık sık çıktığı geziler, en büyük başyapıtlarını sıralamasına engel olmadı ***Meryem Ana ilâhisi*** (1723), ***Ermiş Yuhanna'ya göre İsa'nın çektikleri*** (1723), ***Ermiş Matta'ya göre İsa'nın çektikleri*** (1729), ***Ermiş Markos'a göre İsa'nın çektikleri*** (1731), ***si minör âyin*** (1732-1737), ***Noel oratoryosu*** (1734), ***21 koral*** (1739) ve ***Das wahltem perierte Klavier***'in ikinci kitabı (1740-1744)

Füg Sonatı (1749) adlı yapıtına başladığı sırada ciddi olarak hastalandı büyük müzisyen: Özellikle gözlerinden şikayet ediyordu. Unlü bir İngiliz cerrahı tarafından ameliyat edildi. Ama bu da bir işe yaramadı. Çok geçmeden tamamıyle kör oldu, 28 Temmuz 1750 günü de öldü.

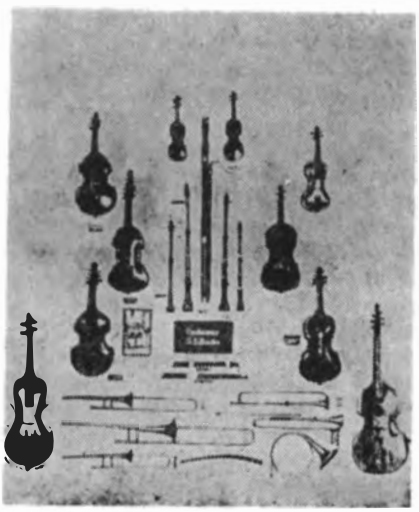

BACH'ın ünlü orkestrası.

BACH'ın elyazısı : «Org için si minör prelüd ve füg.»

Ömrü boyunca bir virtüoz olarak daima hayranlık kazanan ama kompozitörlüğü daima tartışma yaratan Johann Sebastian Bach ölümünden ancak yüz yıl sonra genç Mendelssohn'un çabasıyle haksız bir unutuluştan kurtulacaktı. Bach'ın anıtsal yapıtını tanıtma ve sevdirme yolundaki çabalara, Mendelssohn'un yanı sıra, Schumann ile büyük düşünür Hegel'in didinmelerini de katmak gerekir.

Bu yapıt, herşeyden önce, mesleğinin geleneklerine son derece saygılı ve kendine örnek aldığı müzisyenlere karşı sınırsız alçakgönüllülükle dolu bir zanaatçının yapıtıdır. Ama bu yapıt, her türlü kuruluşu matematik bir temel üzerine oturtan ve kusursuz bir orantılar dengesine dayandıran bir mimarın yapıtıdır aynı zamanda. Bu yapıt, ayrıca, insanları ve dünyayı Luther dininin gözlükleriyle gören ve dolayısıyle evrensel burjuvazinin yükselişini tüm insanlığın kurtuluşu olarak değerlendiren bir dindarın yapıtıdır. Zaten büyük kompozitörün ancak XIX. yüzyılın ortalarında, yani burjuvazi bütün Avrupa'da iktidara geldikten sonra lâyık olduğu saygınlığa kavuşması da, sanırız, bu son noktanın doğruluğunu gösterir. Hemen belirtelim ki burada bu saptamayı, Bach'ın eşsiz yapıtının sadece hareket noktasını göz önünde tutarak yapıyoruz: Dâhi müzisyenin yapıtı, gerek şekil ve gerekse içerik zenginliği bakımından burjuvazinin o güdük değerler ölçüsünü elbette ki katkat aşar.

Bach, yaşlandıkça, daha soyut ve daha arınmış anlatım biçimlerine doğru yönelmişti; giderekten de yapıtında, Kuzey ve Güney müziğinin güçlü bir sentezini gerçekleştirdi. En yüksek anlatım düzeyine ulaştırdı tonal müziğin bütün olanaklarını; böylece de, Batı müziğinin ilerdeki evrim yollarını açtı.

BACH Üzerine

Kolay tanınabilen bir adam değildi benim kocam. Eğer onu daha ilk görüşte sevmemiş olsam, eminim, bir daha hiç anlayamazdım. Son derece ketumdu. Sözlere emanet etmezdi kendini; tavırlara ve, herşeyden önce de, müziğe emanet ederdi. Hayatımda onun kadar dindar insan görmedim.

Anna-Magdalena Bach.

□

Sankt-Thomas okulundaki ilk yıllarımız enikonu güçlükler ve sıkıntılarla dolu geçti. Ama bütün o terslikler, yuvamıza sızma fırsatını bulamadı katiyen : «Dışarı»ya ait şeylerdi onlar; ve Sebastian klavseninin önüne oturur oturmaz yada altosunu eline alır almaz bütün o tatsızlıkları hemen unuturdu.

Anna-Magdalena Bach

□

Bach'ın yapıtları, Alman ruhunun en derin hayatının tarihini yansıtır.

Richard Wagner

□

Dev orantıları ve o incecik eşsiz oyma işleri karşısında insanın şaşkına döndüğü bir çeşit gotik katedral gibidir Bach'ın büyük yapıtı.

Saint-Saens

□

Gelmiş geçmiş en büyük ustalardan biridir Bach; hiç bir zaman aşılamayacak, geride bırakılamayacak olanlardan biridir; çünkü belli bir dönemin müzik bilimini ve duyarlığını kendi kişiliğinde cisimleştirmektedir. Bach, ayrıca, bambaşka bir açıdan da önemlidir; çünkü iki apayrı dönemin üslûpları arasında, her iki üslûbun da en yetkin anlatım düzeyine ulaştığı bir ortak kesit sayabileceğimiz yapıtlar bestelemiştir.

Hugo Riemann

□

İlk bakışta en hafif, en uçarı gözüken sayfalarda bile ne biçim bir kudret ve ne biçim bir konuya-egemenliktir o!.

André Gide

Gaston BACHELARD'ın son fotoğraflarından biri..

BACHELARD Gaston (Bar-sur-Aube - 1884 / Paris 1962) Fransız filozofu. Köy postacısı olarak hayata atılan düşünür, bir yandan çalışıp bir yandan okuyarak yüksek öğrenimini tamamlamış; ve sonunda, Sorbon'da bilim tarihi ve felsefesi profesörlüğüne getirilmiştir. Bachelard, bu ilk dönemlinde, modern bilimin kuramcısı olarak karşımıza çıkar: *Le Nouvel esprit scientifique* (Yeni bilimsel zihniyet, 1934), *La Formation de l'esprit scientifique* (Bilimsel zihniyetin oluşumu, 1938) ve *Le Rationnalisme appliqué* (Uygulamalı akılcılık, 1949) isimli kitaplarında, akılcı düşünceye özgü olan sistemleştirme eğilimi ile deneyin sonsuz zenginliği karşısında bütün sistemlerin yıkılmağa mahkûm oluşu arasındaki karşıtlığı ortaya koymaktadır. Ama Bachelard bir yandan da tamamıyle değişik karakterde birtakım denemelere girişmiştir. Kısmen ünlü psikanalizci Jung'un, özellikle de başta Lautréamont olmak üzere bazı şairlerin etkisi altında kaleme alınan bu kitaplar, Bachelard'a dünya çapında bir şöhret sağlayacak ve daha uzun yıllar süreceğe benzeyen derin bir etki yaratacaktır. Bilim felsefecisi olarak değil de sezgici bir psikanalizci olarak, karanlık bir alana el atan düşünür; hayal, rüya ve şiir olaylarını, madde ile olan ilişkileri içinde incelemeğe koyulmaktadır: *Psychanalyse du feu* (Ateşin psikanalizi, 1937), *L'eau et les rêves* (Su ve rüyalar, 1940), *Poétique de l'espace* (Uzayın şiirliliği, 1958) gibi kitapları, doğal öğelerin bir psikanalizini meydana getirdikleri kadar, şiirde gizli gerçekleri açıklayıcı bir boyutu da dile getirmektedir.

Bachelard, özellikle, 1940'da yayınladığı *«Su ve rüyalar»* isimli araştırmasında, su'yun «maddesel imgeleri»ni rüya, şiir ve felsefe alanlarındaki belirim şekilleri bakımından incelemekte; ve toprak, ateş ve hava ile birlikte dört temel öğeden biri olan suyun, hayalgücümüz için sürekli ve derin bir esin kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bu durum, düşünüre göre, bazı ruhsal ve şiirsel mizaçlarla uygunluk halindedir. Bachelard bu vesileyle, insan ruhunun binlerce yıllık tarihinde köklü ve doğrudan doğruya ruhsallığın yapısına ilişkin bir ***maddesel hayalgücü*** bulunduğunu ve bu hayalgücünün, şekilsel ve yüzeysel günlük hayalgücünden

temel bakımından ayrıldığını öne sürmektedir.

BACHMANN İngeborg (Klagenfurt - 1926) Alman şairi. 1945-1950 yılları arasında Graz ve Viyana'da felsefe öğrenimi gören kadın şair, felsefe doktoru olduktan sonra bir ara Paris'te bulunmuş, daha sonra da Viyana'da yayınlanan bir dergide çalışmağa başlamıştır. 1953 yılında, devrimci Alman yazarları tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulmuş olan «Grup 47» hareketine katılmıştır. Avrupa'yı ve Amerika'yı dolaşan Bachmann, daha sonra edebiyat doçenti olmuş ve Frankfurt Üniversitesinde ders vermeğe başlamıştır. *Die gestundete Zeit* (Saatlenmiş Zaman, 1953) ve *Das dreissigste Jahr* (Otuzuncu Yıl, 1961) adlarını taşıyan şiir kitaplarında, entellektüel soyut düşünce lirizminin Alman şiirindeki öncüsü olarak ortaya çıkmaktadır.

İngeborg BACHMANN, **Otuzuncu yıl'ı** *yazdığı sıralarda..*

BACHOFEN Johann Jacob (Basel 1815 / Basel 1887) Alman tarihçisi ve hukuk bilgini. Basel'de hukuk profesörlüğünde bulunmuş, ayrıca yüksek yönetim görevleri üstlenmiştir. Asıl Roma tarihi üzerine kaleme aldığı yapıtlarla ün salan Bachofen'in mitoloji konusunda da incelemeleri vardır. Mukayeseli hukuk bilimi dalındaki ilk yapıtları üretmiş olan da, Bachofen'dir. *Versuch über die Grabersymbolik der Alten* (Eskilerin mezar sembolizmi üzerine deneme, 1859), *Romische Grablampen nebst andern Grabdenkmalern* (Romalıların mezar lâmbaları ve başka anıt-kabirler, 1865) ve *Antiquarische briefe vornehmlich zur Kenntnis der altesten Werwandtschaftsbegriffe* (En eski akrabalık kavramları hakkında bilgi veren eski mektuplar, 1881) adlı kitapları bu bakımdan önem taşır. Romantik tarih anlayışı dolayısıyle, kendisinden sonraki mitoloji, din ve hukuk tarihçilerini etkilemiş olan Bachofen'in en önemli yapıtı, *Das Mutterrecht* (Anaerkilik, 1866) adını taşır. Aile tarihinin incelenmesine öncülük etmiş olan bu kitap, bilgi birikimi bakımından son derece ilginç olmasına rağmen, alle ve evlilik ilişkilerini ve söz konusu ilişkilerin gelişmesini sağlayan temel dayanağın niteliğini bulup ortaya koymamaktadır. Bunun nedenini de, Bachofen'in, dinsel inançların evrimini tarihin itici gücü olarak kebul etmesinde aramak gerekir.

Bachofen'in fikirleri, *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*'nde Engels tarafından inceden inceye eleştirilmiştir.

BACON Francis (Londra - 1561 / Highgate - 1626) İngiliz filozofu ve devlet adamı. Yüksek yönetim görevlerinde bulunan devlet adamları yetiştirmiş ünlü bir ailenin çocuğudur. Amcası başbakanlık, babası ise kraliçe Elisabeth'in Mühür bakanlığını yapmış olan Bacon, Cambridge Üniversitesi'nde öğrenim gördü; Paris'teki İngiliz büyükelçiliğinde iki yıl çalıştı. İngiltere'ye döndükten sonra da gittikçe yükselen bir aşama sırası içinde devlet görevlerinde bulundu. Bu arada adı dedikodulara karışan Bacon, rüşvet almakla suçlandı ve hapse atıldı. Hayatının son yıllarını siyasetten uzak geçirdi. Felsefe ve bilimler alanındaki verimli çalışmalarını da bu son yıllarında gerçekleştirdi.

Modern çağlar düşüncesini en fazla etkilemiş filozoflardan biridir Francis Bacon. Gerçekten de Bacon, deneyimsel bilimleri kuran Kepler ve Galilei'nin yanı sıra, bilimsel felsefe anlayışının temelini atmış ve Aristoteles mantığının yerine yeni bir mantık metodu getirmiştir. Deneyimsel metodun izlerine, İslâm felsefesinde ve - pek doğal olarak Eski Yunan bilgin ve düşünürlerinde de rastlanır. Bununla birlikte, insanı doğanın efendisi haline getirecek olan deney bilimlerinin ilkelerini ve metodlarını toplu ve kesin bir biçimde ortaya koyarak açıklamak işini Bacon becermiştir.

Henüz doğuş halindeki olumlu bilimlerin, insanoğlunun hayatında köklü değişikliklere yolaçacağını ilk anlayan düşünürlerden biridir Bacon. Niteklm kusursuz bir toplumu anlattığı *Nova Atlantis* (Yeni Atlantis, yayınlanışı 1627) adlı yapıtında da bu ideal toplumun bilim üzerine kurulması gerektiğini açıklıyordu.

Bacon'a göre, «gerçek kudret, bilimdir»; ancak onun sayesinde doğa üzerinde egemenlik kurabiliriz. Bu temel düşünce, bilindiği gibi, Rönesans çağının yönetici düşüncesi ve amacıdır. Bilim sayesinde insanoğlunun daha iyi ve daha mutlu bir hayat kurabileceği fikri, Bacon felsefesinin de temelini oluşturur. Ama, filozofa göre, doğa bilimlerini gerektiği gibi ortaya koyabilmek için insanların herşeyden önce önyargılardan kurtulmaları zorunluğu vardır. Yaradılışımızdan ve toplum hayatından doğan önyargılar, bilimleri edinmemlzi ve doğru yaşamamızı olanaksız kılan en büyük engellerdir.

Bacon, doğru bilgi edinmemlzi köstekleyen bu önyargılara ve kuruntulara idol («put») adını verir. Düşünüre göre dört çeşit idol vardır :

Birinci çeşit Idoller, Insanın doğasından gelen önyargılardır. İnsan, kendi dışındaki varlıkları kendine benzeterek tasarımlar ve düşünür. Korku ve özlemlerimizi dışımızdaki varlıklarda da görmek yada bu varlıkları insan şeklinde tasarlamak, söz konusu önyargı ve kuruntuların bellibaşlı örneklerindendir.

İkinci çeşit idoller, kendi bireyselliğimizden, varlığımızın özel yanlarından gelen kuruntulardır. Her insan kendl dışındaki varlıkları ve genellikle dünyayı, kendi bireysel yapısına, yetişme tarzına ve mizacına göre tasarlar. Bu türden öznel düşünceler de, aslında, birer önyargıdan başka bir şey değildir.

Üçüncü çeşit idoller ise, dilden gelir. Kalıplaşmış düşüncedir, dil. Sözcükler bizl her zaman aldatabilir. Özellikle skolastik felsefenin kavram ve terimlerinin insan düşüncesi üzerindekl gemleyicl etkisi, bu çeşit idollerin ne ölçüde kötü bir rol oynadığını açıkça gösterir Gerçekten de bu kavram ve terimler yüzünden insanlık, uzun bir süre içi boş düşüncelerle uğraşmak zorunda kalmış, dolayısıyle de deneylere dayanan canlı ve etkili bir bilgi elde edememiştir.

Dördüncü çeşit idollere gelince : Bunlar, eski otoritelere ve büyük düşüncelere körü körüne bağlılıktan doğan önyargılardır. Bu tür önyargılardan söz ederken, herşeyden önce Aristoteles'in otoritesini göz önünde tutuyordu Bacon. Ve otoritelere değil, kendi kendimize güvenmemizi salık veriyordu.

Doğa üzerinde egemenlik kurmamızı

W. MARSHALL'ın 1640 yılında yaptığı gravür.

«İnsanoğlu, bilgilerini ve etkisini, gözlem yada düşünme aracılığıyle, eşyanın doğal düzenini bulup tanıyabildiği ölçüde genişletir. Bunun dışında hiç bir şey bilemez; ve hiç bir şeye de gücü yetmez.»
Francis BACON.

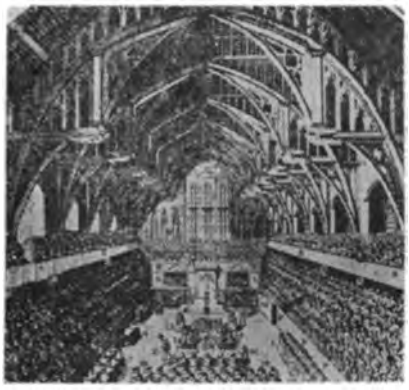

Francis BACON'ın 1601 yılında yargılandığı Westminster Hall.

sağlayacak doğru bilgileri, Bacon'a göre, ancak tümevarım metodu ile elde edebiliriz. Dolayısıyle de, yüzyıllardır hep ön planda tutulagelen tümdengelim metodunu bir yana bırakmak gerekir. Deneyler yaparak herhangi bir olayı tekrarlama yoluyle, o olayın özünü pekalâ kavrayabiliriz. Ayrıca gözlemler de bize, doğa hakkında sağlam bilgiler verir. Belirli bir olayı tümevarım metoduyle incelerken dikkat etmemiz gereken nokta, bu olayı, kendisine zorunlu olarak bağlı bulunmayan... yani sürekli olarek onunla birlikte bulunmayan niteliklerden sıyırmaktır. Böylece olayın özünün ne olduğunu ortaya çıkarabiliriz.

Ayrıca, tek tek olayları inceleyerek bunlardan genel bir yasa çıkarmak istediğimiz zaman dikkat etmemiz gereken önemli bir nokta da, acele genellemeler yapmaktan kaçınmaktır. Örneğin ısı olayını tümevarım metodu ile incelemek istersek, ilk önce yapmamız gereken iş, ısının bulunduğu yerde nelerin onunla birlikte bulunduğunu, nelerin de bulunmadığını birer levha halinde saptamaktır. Böylece ortaya konacak levhaların biribirleriyle karşılaştırılmaları ve ısı üzerinde yapılan daha başka deneylerin de yardımıyle, ısının özünün ne olduğunu... yani bir yandan ısıda daima bulunan, bir yandan da hiç bir zaman ısıda bulunmayan nitelikleri ortaya çıkarmış oluruz.

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi, tek tek ısı olaylarını incelerken ve böylece ısının özüne ulaşmağa çalışırken dikkat etmemiz gereken bir başka nokta da, acele ve yanlış genellemelerden özenle kaçınmaktır.

Tümevarımda ve modern doğa bilimlerinde matematiğin oynadığı önemli rolü görememiş olmasına rağmen, Bacon'ın ortaya koymuş olduğu metod, insan düşüncesi tarafından ileriye doğru atılmış büyük bir adım meydana getirir. Bundan ötürü de modern mantığın babası olarak Bacon'ın gösterilmesi hiç de yanlış sayılmaz.

Filozof bu metodunu, *Novum Organum* (Yeni alet, 1620) adlı ünlü yapıtında açıklamıştır. Yapıtın adının seçilişinde, Bacon'ın Aristoteles mantığına karşıçıkması ve onun ünlü *Organum* (Alet) adlı kitabında ileri sürdüğü düşünceleri reddeden bir yapıt ortaya koymak istemesi rol oynamıştır.

İlk olarak *Of Proficience and Advancement of Learning* (Öğrenimin ▸terliği ve ilerleyişi üzerine, 1605) adıyle yayınlanan ve *De dignitate et augmentis scientiarum libri IX* (Bilimlerin değeri ve gelişmesi üzerine) adı altında son şeklini bulan yapıtında Bacon, bir bilimler sınıflaması yapmağa girişmişti. Filozofun ölümünden sonra yayınlanan en önemli yapıtı, *Sylva Sylvarum* adını taşır. Bir çeşit «olgular katalogu» olarak niteleyebileceğimiz bu yapıtından gayrı Bacon, çeşitli konular üzerindeki düşünce ve denemelerini, *Essays or Counsels Civil and Moral* (Denemeler yada Yurttaşlık ve Ahlâk konularında Öğütler, 1626) başlığı altında toplamıştır.

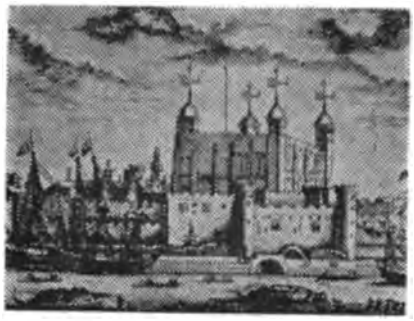

W. HOLLAR'ın gravürü : Francis Bacon'ın hapsedildiği Londra Kulesi..

BACON'dan bir seçme

PARTİLER ÜZERİNE

Partileri göz önüne almamak gerekir demiyorum katiyen. Özellikle, yükselmek isteyen yoksul insanlar elbette bir partiye yamanmak zorundadırlar. Ama güçlerini kendilerinden alan büyüklerin yansız kalması ve yan tutmaması daha doğru olur. Gene de belirtmek yerinde olur ki henüz yolun başındakiler için en sağlam yol, bir partiye, karşı parti tarafından daima kabul edilebilecek oranda angaje olmaktır. Sayı bakımından en güçsüz parti, üyeleri en kararlı şekilde birleşmiş olan partidir. Ve az sayıda sert insanın çok sayıda ılımlı insandan oluşan bir partiyi alt ettiği çok görülmüştür. Partilerden biri ortadan yok olunca, kalan parti ikiye bölünür. Sık sık rastlanan bir durum da şudur : İnsanlar bir kere bir yere yerleştiler mi, kendilerini o yere getirmiş olan partinin rakibi olan partiye geçerler : Nasıl olsa belli bir şekilde kazançlı çıkmış olduklarına göre, şimdi ikinci bir kazanç umuyorlardır belki de. Parti içindeki hain daima kolayca kurtarabilir kendini; çünkü işler uzun süre askıda kalınca, terazide bir tek adamın ağırlığı bile büyük bir önem kazanır : Onu sadece kabul etmekle yetinmez, teşekkürlerle karşılarsınız. İki parti arasında tarafsız kalmak, ılımlı olma eğiliminden doğmaz her zaman; bencilikten de doğar : İkisinden de yararlanmayı ümmaktasınızdır.

BACON üzerine

Şansölye Bacon, doğayı tanımıyordu henüz; ama doğaya giden bütün yolları biliyor ve gösteriyordu.

Voltaire

□

Sonradan Newton'ın insanlara açıklamak üzere geldiği hakikatların asıl peygamberi Bacon'dır.

Horace Walpole

□

Her türlü soylu incelemenin özgür ve cesur yol açıcısı, her türlü bilginin ve güzel düşüncenin aydın kafalı işleyicisi, geçtiğiniz bütün yollara sözcükleriyle onur veren parlak ve derin kavrayışlı yazar, hangi yöne doğrulursanız doğrulun sizi daima zenginleştiren düşünür..

Sainte-Beuve

□

Bilemiyorum, rahmetli şansölye Bacon'la nasıl oldu da ölümüne bir mücadeleye giriştim. Bildiğim şey, onunla, tıpkı Fleet Street kabadayıları gibi dövüştüğümüz. Bu dövüş sırasında kendisi, bir kaç tel saç koparmış olabilir benden; ama eminim ki onun perukası da yerinde değildir artık.

Joseph de Maistre

□

Bacon'ın felsefeye katkısını şöyle özetleyebiliriz : Bacon, herşeyden önce, maddeci geleneği ihya ederek geçmişteki felsefe öğretilerini bu açıdan yerli yerine oturtmuş olan düşünürdür. Nitekim, İlkçağ Yunan maddeciliğinin önemini meydana çıkararak, idealizmin düştüğü yanılgıları belirten, Bacon olmuştur. İkinci olarak Bacon, doğa anlayışını maddeci açıdan geliştirmiş ve bu anlayışı son derece sağlam bir ana fikre dayandırmıştır : Madde, parçacıkların bir bileşimidir; doğa da, çeşitli özelliklere sahip cisimlerin bir bileşimidir. Hareketi maddenin temel bir özelliği

'olarak gören Bacon'a göre, hareket, «mekanik hareket»ten ibaret değildir. Nitekim filozof, on dokuz hareket tipi tanımlamıştır.

Bacon'ın görüşleri, İngiltere'de, sermayenin ilk birikim çağında, çeşitli alanlarda bilgi edinme konusunda duyulan yeni yeni istekleri yansıtmaktaydı. Nitekim, metod değişikliği ihtiyacının ve deneye gösterilen sınırsız güven eğiliminin böyle bir çağda başbakanlık yapmış bir insanın ağzından dile gelmesi, bu bakımdan ayrıca ilginçtir. Yani düşünür burada, başbakan sıfatıyle korumak görevini üstlenmiş olduğu çıkarların... İngiliz ticaret burjuvazisinin çıkarlarının korunup sürdürülmesi işine bilimi ve felsefeyi de ortak etmek istemektedir bir çeşit.

Bu bir yana, Bacon'ın maddeciliği tutarlı bir maddecilik olmaktan uzaktı.

Gerçekten de, Marx'ın da işaret etmiş olduğu gibi, Bacon'ın öğretisi, «teolojik tutarsızlık»larla doludur. Ayrıca filozofun, Yeni Atlantis'te dile gelen siyasal görüşleri de tam bir ütopya niteliğine bürünmekteydi : Çünkü Bacon, bu yapıtında betimlediği toplum modelinde, yönetici sınıf ile ezilen sınıflar arasındaki karşıtlığı olduğu gibi korumaktaydı; sadece bilim ve gelişkin bir teknoloji temeli üzerinde yükselen... dolayısıyle de, gerçekleşmesi hiç bir şekilde söz konusu olmayan düşsel bir toplumdu bu.

Aleksandrov

BACON Francis (Dublin - 1910) İngiliz ressamı. Londra'da dekoratörlük yaparak sanat hayatına girdi. 1954 yılında Venedik Biennale'ine katıldı. 1956 yılında ün kazanmağa başlayan F. Bacon, 1962'de İtalya, İngiltere ve Amerika'da iyice tanınmıştı. Bugün de yaşayan en büyük İngiliz ressamı sayılmaktadır.

Bacon'ın özgünlüğünü yapan, insanı, son derece cesur bir anlatımcı işleyişle boğuntulu bir çerçeve içinde bizlere sunmasıdır. ***Uzanmış kadın*** ve ***Türk halısına oturmuş adam*** adlı tablolarında, bu eğilimin bütün özellikleri görülür.

BACON Lloyd (San José - 1889 / Hollywood - 1955) Amerikalı film oyuncusu ve yönetmeni. 1915 yılında bir tiyatroda çalışmağa koyuldu, çok geçmeden sinemaya geldi. Charles Chaplin'in «Essanay» ve «Mutual» dönemlerinde çevirdiği komedilerde oynadı. 1918 - 1920 yılları arasında Mack Sennett'in burlesk komedilerinde yönetmenlik yapmağa başladı. Uzun filmler yapması, 1927 yılından sonradır. L. Bacon, 1930'larda büyük rağbet gören müzikal komedi türünün önde gelen ustalarından biridir. 1928-1935 yılları arasında gerçekleştirdiği ***Deli şarkıcı***, ***Kırkikinci cadde*** ve ***Öndeyişler*** adlı yapıtları ünlüdür. Ayrıca L. Bacon, 1936-1945 yılları arasında ***Lekeli kadınlar***, ***Önemsiz bir cinayet***, ***Tehdit altındaki kent*** ve ***Beş oğlum vardı*** gibi son derece ustalıkla işlenmiş sosyal eğilimli yapıtlar da ortaya koymuştur.

BACON Roger (Ilchester - 1214 / Oxford 1294) İngiliz bilgini ve filozofu. Hayran eden bilgin diye anılan Bacon, Oxford'da öğrenim gördükten sonra Paris'e gelerek, 1236 / 1251 yılları arasında bu kentte kalmış ve ermiş Francesco'nun tarikatine girmiştir. Önce Aristoteles'in yapıtlarını şerhe koyulan ve bu arada özellikle İbn Sina'nın yapıtlarını kendine kılavuz seçen büyük bilgin, 1247'den sonra kendini tamamıyle bilimsel incelemelere verecektir. Nitekim, 1251 yılında Oxford'a döner dönmez, Latince olarak ve art arda kitaplar kaleme almıştır. Parlak bir zekâya, yenilikçi bir dünya görüşüne ve derin bir kavrayışa sahip bulunan ve çağının hiç şüphesiz en büyük bilginlerinden biri olan Roger Bacon, insan zihninin hemen bütün etkinlik alanlarına yakın ilgi duyan ve bu alanların hemen hepsinde de ürün veren bir insandır. Nitekim bilgin, ***Specula mathematica*** (Matematiğin Aynası) adlı yapıtını, matematik bilimlere; ***De retardandis senectutis accidentibus et sensibus confirmandi*** (Yaşlılığın güçsüzlük ve kusurlarını geciktirmenin ve duyularımızı korumanın çareleri üzerine) adlı yapıtını, astronomi, felsefe ve tıbba ayırmıştır. Bu arada fizik ve kimya bilimleriyle de uğraşan, Sezar takviminin yanlışlığını ortaya koyan, Ptolemaios sisteminin tutarsız yanlarını bulan ve bütün bu düşüncelerini ***Perspectiva*** (Perspektif Üzerine) adlı yapıtında açıklayan Bacon, aynı zamanda, Aristoteles felsefesinin Ortaçağ düşüncesine

Adsız bir halk ressamının gözüyle Roger BACON..

geçirmiş olduğu boyunduruğu ilk silkeleyen filozoflardan biridir.

Speculum alchimiae (Simyanın Aynası) adlı yapıtında simyayı bir billm dalı olarak gösteren ama, hemen ardından kaleme aldığı, ***De secretis operibus artis et naturae et de nullitate magiae*** (Doğanın ve Sanat'ın gizemli yapıtları ve Büyücülüğün hiçliği üzerine) başlıklı yapıtında büyücülüğe karşıçıkan Bacon, gene de büyücülükle suçlanmaktan kurtulamamıştır.

Roger Bacon, aynı zamanda, vurucu üslûp sahibi bir polemikçidir de. Nitekim, gerek Universite yöneticilerinin ve gerekse bağlı bulunduğu tarikatin büyüklerinin gözlerinde şüpheli duruma düşmek pahasına, Büyük Albert'in görüşlerine saldırmaktan çekinmemiştir. 1257 yılında, bir dizi koğuşturmadan sonra, ders vermesi yasaklanınca yeniden Paris'e dönmek zorunda kalan büyük bilgin, orada da dinsizlik şüphesi altında, sıkıntılarla dolu karanlık bir hayat yaşayacak; ve ancak, eski dost ve hayranlarından Guido Fucoldi 1265 yılında papa olunca nispeten rahata kavuşacaktır. Gerçekten de, Clemens IV adı altında papalığa seçilen koruyucusu, bir yıl sonra, Bacon'dan bütün yapıtlarının kopyasını istemiş; bunun üzerine de büyük düşünür, o çağın tüm bilgilerini toplayan ***Communia naturalium***'u yazmağa koyulmuştur. Ama çok geçmeden bu kitabı yarım bırakacak; ve, adını ölümsüzleştiren üç yapıtını kaleme alacaktır ***Opus majus*** (Büyük Yapıt), ***Opus minus*** (Küçük Yapıt) ve ***Opus tertium*** (Üçüncü Yapıt).

Özellikle büyük bir önem taşıyan birinci kitapta yazar, bilgiyi elde etmemizi sağlayabilecek üç yol göstermektedir : Yetke (başkasının tanıklığına dayanarak belgitleme metodu, «otorite»), akıl, deney. Yetke, akılyürütme ile desteklenmedikçe yeterli olamaz. Akılyürütme ise, vargıları deney tarafından onaylanmadıkça, haklkata kesinlikle ulaştı sayılamaz. Demek kl kesin bilginin biricik kaynağı, deneydir.

Daha sonra deneyin iki yanlılığı, iç ve dış deney yanları üzerinde duran filozof, dış deneyin, aletler aracılığıyle duyular tarafından bize aktarılan verileri bütünlemesi ve elde edilen sonuçları da matematik bilimlerin ışığı altında irdelemesi gerektiğini söylemektedir. İç deney konusundaki görüşlerini ermiş Augustinus doğrultusunda geliştiren R. Bacon, Doğu dillerinin ve bu arada özellikle Eski Yunanca, Arapça ve İbranicenin eski kaynakların incelenmesi bakımından şart olduğunu ileri sürmektedir. Doğa bilimleri başta olmak üzere her türlü bilime gerçekten vurgun olan büyük düşünür, bazı optik aletlerini doğrudan doğruya kendisi yapmış, bazılarını da yetkinleştirmiş; teleskopla mikroskopu öngörülemiş; gene optik alanında, ışınların yansıma yasalarını ve kırılma olaylarını bulmuş ve bir abemkuşağı teorisi geliştirmiştir. Örneğin, Üç Ünlü yapıtını papa Clemens IV'a su-

Bir XV. yüzyıl minyatürü : «İnsanlığın yetiştirdiği en şaşırtıcı dehalardan biridir Roger Bacon; ve aynı zamanda, en mutsuz insanlardan biri..» DİDEROT.

nulmak üzere gönderirken, yanı sıra bir de «yakıcı ayna» (Arkhimedes tarafından bulunduğu söylenen, güneş ışınlarını bir noktaya toplayıp orada ne varsa yakmağa yarayan ayna) yollamıştı.

Ayrıca, vapur, otomobil ve uçak gibi bir dizi mekanik buluşu da önceden betimlemiş olan Bacon, bu arada, kimya alanında da araştırmalar yapmış; ve, Arap bilginlerinden edindiği bilgilerin de yardımıyle, barutun kimyasal formülünü ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, çağının hiç bir düşüncel sorununa yabancı kalmamış olan Roger Bacon, özellikle form, madde ve bireyleşme sorunlarıyle yakından ilgilenmiş; ve, tümeller sorununu **kavramcılık** doğrultusunda çözüme bağlamıştır. Skolastiğin kararttıcı baskısından kendisini tamamıyle sıyırabilmiş olan düşünür; büyük bir coşku ile **scientia experimentalis** (deneyimsel bilim)'i över; ve, gözlem ve deneyleri, iki kategoride inceler Edilgin ve sıradan, etkin ve bilgince.

Bilim ve felsefenin, tam aydınlık çeğı başlatmakla görevli olduğunu söyleyen Becon, gördüğü ve işittiği herşeye insanca bir merakla açılmıştır. Ona göre, Kilise'nin iddia ettiği gibi, Eskiler'in bütün bilimi tamamlayıp son yetkinlik noktasına vardırmış olmaları düşünülemez. Düşüncenin ve inceleme çabasının hiç bir vakit durmaması gerekir; çünkü Eski Çağ, insanlığın sadece gençlik dönemini temsil eder. Skolastik çeğ düşünürleri arasında tarih felsefesine eğilmiş ilk filozof olan Roger Bacon'a göre, Adem'den itibaren insanlığın tarihi, aydınlık ve karanlık dönemlerin art arda sıralandığı bir süreçten ibarettir. Karanlık dönemler, Tanrı vahyinin unutulduğu; aydınlık dönemlerse, bu vahyin bir dereceye kadar bilindiği dönemlerdir. Örneğin Aristoteles aydınlık bir dönemin temsilcisi olduğu halde Aquino'lu Thomas ve Büyük Albert (yada, Alberthus)'in yaşadıkları çağ, yanı şu kendi çeğı, karanlık bir dönemdir.

Aynı tarikatten olan düşünürlere yönelttiği bu ağır hücumlar, Bacon'ın zaten pusuda bekleyen düşmanlerını harekete geçirecek; papa-Clemens IV'ün ölümüyle bütün artan kışkırtmalar sonucunda, ermiş Francesco tarikatinin piri Jeromius de Ascoli, düşünürün yapıtlarını dinsizlikle suçlayacak ve kendisini de hapse attıracaktır. 1277 / 1292 yılları arasında hapis yatan büyük bilgin, özgürlüğüne kavuştuktan sonra, *Compendium studii theologiae* başlıklı son yapıtını kaleme almıştır.

Roger BACON'dan seçmeler

Deneyimsel bilim, hakikati, daha üstün birtakım bilimlerden **almaz; tersine,** bütün bilimlerin efendisi, deneyimsel bilimdir ve öbür bilimler onun **hizmeterleridirler.**

Deneyim yapan **kimse,** doğanın karşısında hareketsiz kalmamalı; **tam tersine,** hüneriyle doğaya **yardım etmelidir.**

Varız, güzel söz söyleme sanatına değil, **sağlam** bir bilime **dayandırılmalıdır; yoksa,** bir delinin eline verilmiş keskin bir kılıçtan **hiç bir farkı kalmaz.**

Olguların akla uygun açıklamasının ilke ve araçlarını **saptamak için, deneyimin** sabırla ve art arda tekrarlanarak yapılması; ayrıca, **ciaimlerin ve doğal etkenlerin** karşılıklı etkilerinin matematik ilkelere **bağlanması gerekir.**

Birey, varolan tek varlıktır; bir bireyin, **tüm tümellerin topundan birden** daha fazla gerçekliği vardır.

Roger BACON Üzerine

Kendisini saygıdeğer ve sözü dinlenir kılan şeyler arasında, herşeyden önce, hapse atılmışlığını saymak gerekiyor; sonra da, skolastiklerin Aristoteles'e bugün jansenistlerin ermiş Augustinus'a bile göstermedikleri kadar saygı gösterdikleri bir çağda, Aristoteles'in tüm kitaplarının ancak yakılmağa yarayabileceğini söyleyecek kadar soylu bir cesarete sahip oluşunu.

Voltaire

□

Doğanın yetiştirdiği en şaşkınlık verici dehalardan biriydi Roger Bacon; ve, aynı zamanda, en mutsuz insanlardan biriydi.

Diderot

□

Roger Bacon, hiç şüphe yok ki, Ortaçağ'ın en büyük dehasıdır.

□

Humboldt

Bacon levhaları (Fr tables de Bacon, İng. Bacon's tables) Francis Becon tarafından önerilen deneysel araştırma metotları. Bacon'a göre, herhangi bir olayı tümevarım metoduyle incelerken dikkat etmemiz gereken nokta, bu olayı, kendisine zorunlu şekilde bağlı olmayan, yani onunla her vakit birlikte bulunmayan niteliklerden sıyırmaktır. Ayrıca, tek tek olayları inceleyerek bunlardan bir yasa çıkarmak istediğimiz zaman dikkat etmemiz gereken önemli bir nokta da, acele genellemeler yapmaktan kaçınmaktır. Örneğin ısı olayını tümevarım metoduyle incelemek istiyorsak, ilkin yapmamız gereken iş; ısının bulunduğu yerde, nelerin onunla birlikte bulunduğunu, nelerin de bulunmadığını birer levha halinde saptamaktır. Bu levhaların karşılaştırılması ve ısı üzerinde yapılan başka deneylerin yardımıyle, ısının özünün ne olduğunu, yanı ısıda daima bulunan ve hiç bir zaman bulunmayan nitelikleri ortaya çıkarmış oluruz. Ayrıca Bacon, yukarda açıklanan «varlık» ve «yokluk» levhalarının yanı sıra, olayın ortaya çıkışındaki çeşitli dereceleri belirlemek amacıyle, «derece» levhaları da kullanmaktaydı. Bacon levhaları, bugün bile, deneysel araştırmanın kusursuz bir şemasını meydana getirmektedir.

BAKOVİA Gheorghe Vasiliu (Bacau - 1881 / Bacau - 1957) Romanyalı şair. Edgar Allan Poe ve Baudelaire'in etkisi altında kalarak, daha çok **sembolizm** doğrultusunda şiirler kaleme alan Bakovia, *Bucati de noapte* (Gece parçaları, 1926) edli kitabıyle ün kazanmıştır. Şair, ayrıca, trajik bir kahır duygusuyle örülü şiirlerinde, burjuvazinin sonunu bir peygamber edasıyla ilân etmiştir.

BACSANYİ veya **BATSANYİ** (Janos Tapolca - 1763 / Linz - 1845) Macar şairi ve yazarı. Öğreniminl tamamladıktan sonra Kuzey Macaristan'daki Kassa kentinde memurluk yapmağa başlamış ve, Macar edebiyatı ve dil devriminin büyük önderi Kezinczy Ferenc ve şair Baroti Szabo David'le birlikte, ünlü *Magyar Muzeum* (Macar Müzesi) edli dergiyi kurmuştur (1788). Fransız Devrimi fikirlerine derin bir bağlılık duyan Bacsanyi, 1795 yılında, Martinovics komplosuna katıldığı için zindana atılmış, bir yıl sonra zindandan kurtulunca da «Viyana Safo»su diye anılan ünlü Avusturyalı kadın şair Gabriele von Baumberg'la evlenmiştir. Macarları Avusturye'ya karşı ayaklandırmak için 1809'da Napolyon tarafından kaleme alınan bildirisi Macarca'ya çavirmiş, yakalenecağını anlayınca Paris'a keçmiştir. Napolyon'un düşüşünden sonra Avusturyalılar tarafından yakalanarak Linz kentinde zindana atılmış, zindandan çıktıktan sonra da, ömrünün geri kalan yıllarını sıkı göz hapsi altında geçirmek zorunda bırakılmıştır. Yapıtları arasında, ilk tutukluluk hayatını konu alan ve *Kufsteini elegiak* (Kufstein ağıtları) adını taşıyan şiir kitabının yanı sıra, Fransız Devrimi'nin en içten övgü-

lerinden biri sayılan, *A franciaorszagi valtozasokra* (Fransa'daki değişiklikler üzerine) adlı ünlü şiirini saymak gerekir. Bacsanyi'nin manzum ve mensur tüm kitapları, ölümünden yirmi yıl sonra, 1865'de yayınlanmıştır.

BADRAKHAN Ahmed (Kahire 1909) Mısırlı film rejisörü. Mısır sinemasının kurucularından biri olan Badrakhan, önce bir melodram ve şarkılı film uzmanı olarak dikkati çekmiş; 1952 yılından sonra ise büyük ulusal konulara el atmıştır. Bu ikinci dönemde gerçekleştirdiği ünlü filmler arasında *Tanrı bizimledir* (1954) ve *Mustafa Kemal* (1955)'i özellikle anmak gerekir.

BAERTSOEN Albert (Gand - 1866 / Gand 1922) Belçikalı ressam. Önce Gand Akademisi'nde okudu, sonra Paris'e gelerek Roli'ün atölyesinde çalıştı. Daha sonra Courtens'la birlikte peyzaj öğrendi. 1886 yılında bir ortak sergide göründü yapıtları. Aynı yıl, **Termonde Ressamları Topluluğu**'na katıldı. Bu arada geleneksel gerçekçi resim anlayışından gittikçe uzaklaşarak izlenimci anlayışı benimsemişti. 1905 yılından sonra da bütün yeni akımlara açıldı. *Irmak, Kemancılar rıhtımı, Kar, Kar altında kayıklar, Akşam vakti Gand* ve *Halatçı* gibi ünlü yapıtlarında doğup yetiştiği kentin yağmur ve kar altında büründüğü karanlık tonların yanı buz tutmuş damların üzerinde oynayan güneş ışınlarını, doğanın lirik şiirini dokunaklı bir üslûpla canlandırdı.

BAEZ Joan (New York 1941) Amerikalı şarkıcı. Bir doktorun kızıdır. Ana tarafından Çingenedir. Müziğe yatkınlığında, bunun da payı olsa gerektir. Çocukluğunda, yabancı ülkelerde çalışan babası ile dünyanın çeşitli ülkelerini dolaştıktan sonra New York'a öğrenim için döndü. Bir yandan da salon ve kahvelerde gitar çalmağa başlamıştı. İlk büyük başarısını New Port şenliğinde kazandı. İlk plağını 1960 yılında dolduran Baez, 1965-1966 yıllarında Avrupa ve Amerika'da bir dizi konser verdi.

Bu arada Baez, her bilinçli sanatçı gibi, siyasal eylemlere de katıldı : 1965 yılında, şiddetten sakınma öğreti ve metodlarını inceleyen bir enstitü kurdu; bir yandan da Vietnam savaşına karşıçıkanları destekleyen konferanslar vermeğe koyuldu; Amerikan bütçesinin, anayasaya ve insan haklarına aykırı olarak, büyük çapta savaş harcamalarına gittiği gerekçesiyle, vergi vermeyi reddetti. Öte yandan yazıyordu da : Niteklm 1968 yılında, barışçı felsefesini açıkladığı *Daybreak* (Şafak) adlı kitabı yayınladı. 1969 yılında da *Farewell Angelina* (Gülegüle Angelina) adlı albümünü piyasaya çıkardı.

Joan Baez'in repertuarı, başlangıçta, hemen hemen salt Anglosakson baladlarından oluşmaktaydı. Ama sanatçı, çağdaş siyasal şarkı akımını benimsemekte gecikmeyecekti. Baez, bu doğrultuda, özellikle Zenci ve Latin Amerika folklor hazinalerinden yararlandı.

Baez'in olağanüstü berrak ve adetâ «kadife gibi» tatlı bir sesi ve kusursuz bir söyleyiş tarzı vardır. Bugün Baez, Bob Dylan'la birlikte, Amerikan halk türkülerinin en iyi iki yorumcusundan birldir.

Joan Baez söylüyor : «Bu güzelliğin üzerine en güzel davaları rahatlıkla yükleyebilirsiniz. Davalar onu değil, o davaları taşır.»
M. SOYAL.

BAEZ Üzerine

Kendi ülkelerindeki haksızlıklara başkaldıran insanların dünyadaki haksızlıklar karşısında sessiz kalmaları düşünülebilir mi? Amerika Vietnam'daki kavgaya bulaşınca, Joan Baez de askerliğe karşı çıkmış.

«Devlet bütçesinin yüzde 60'ı dolaylı yada dolaysız biçimde savaş harcamalarına gidiyor, ben de vergimin yüzde 60'ını ödemiyeceğim» sözü onundur. Vergisini ödememiş de. Bu yüzden, hapse bile girmiş Joan Baez. 1967'de, Vietnam savaşını durdurmak için sokak gösterilerine katıldığı zaman, anasıyla ve kızkardeşiyle birlikte, önce on günlüğüne, sonra da iki aylığına içeri tıkmışlar kendisini.

Joan Baez, o zamandan beri, düşüncelerinden ötürü hapse giren insanların yanında. Özellikle 1973'ten başlayarak, konser gelirlerinin bir kısmı bu davaya gidiyor...

Sanat insanlarının aynı zamanda dava insanı olmalarından daha güzel bir şey olamaz.

Ama, birinciindeki yeteneksizlikleri ikincisiyle örtmeğe çalışmamak, dava insanı geçinip sanattaki kusurlarını bu yoldan yutturmamak şartıyla. Joan Baez'i dinlerken, sözüm ona ilerici sözlerle doldurulmuş şarkıları, bed sesle kötü okuyan hafif müzik sanatçılarını, beş paralık tabloları ilericilik maskesiyle binlerce liraya okutmaya kalkışan ressamları, köyü ve köylüleri anlattığı için ille de halkçı sayılması istenen acemi romanların yazarlarını düşünüyorum. Güzel davaların gölgelesine sığınmış küçük insanları.

Baez'in sesi ve söyleyişi çok güzel. Bu güzelliğin üzerine en güzel davaları rahatlıkla yükleyebilirsiniz. Davalar onu değil, o davaları taşır.

Mümtaz Soysal

BAER Karl Ernst von (Gut-Piep 1792 / Dorpat 1876) Alman asıllı Rus doğa bilgini. Karşılaştırmalı anatomi konusundaki çalışmalarıyle ün salmış olan Baer, modern embriyolojinin kurucularından biridir. Embriyonun gelişmesi üzerine yaptığı incelemeler sonunda, yumurtanın bir çok doku tabakasına bölündüğünü ortaya koymuş ve embriyonun sırtipini bulmuştur. Önce Königsberg'de, sonra St. Petersburg'da profesörlük yapmış olan Baer, daha sonra Haeckel tarafından işlenip geliştirilecek olan temel bio-genetik yasayı formüle eden ilk bilgindir.

BAESCHLİN Karl Frederick (Glaris - 1881 / Cenevre - 1965) İsviçreli Jeodezi ve topoğrafya bilgini. Zürih Teknik Üniversitesi'nde öğrenim gördü; sonra gene aynı kurumda, 1909 yılından 1949 yılına kadar Jeodezi ve topoğrafya okuttu. 1935 yılında rektör olan bilgin, 1951-1954 yılları arasında da **Uluslararası Jeodezi Birliği**'ne başkanlık yaptı. Baeschlin'in öğretici bir üslûpla kaleme aldığı çeşitli bilimsel yapıtları arasında, *Lehrbuch der Stereophotogrammetrie* (Stereogrametri elkitabı, 1925) ile *Lehrbuch der Geodesie* (Jeodezi el kitabı, 1948) özellikle anılmağa değer.

BAEYER Adolf von (Berlin - 1835 / Sternberg 1917) Alman kimya bilgini. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra. Strasbourg Üniversitesi'nde kimya kürsüsüne profesör olarak atandı. Baeyer özellikle kimya endüstrisi alanında önemli buluşlar ortaya koymuş bir bilgindir. Bu arada indigo ve sentezlerini anmak gerekir. Başarılı bilimsel incelemeleri dolayısiyle 1905 Nobel kimya ödülünü de kazanmış olan Baeyer'in yapıtları, *Gesammelte Werke* (Toplu yapıtlar, 1922) başlığı altında yayınlanmıştır.

BAFFİN William (Londra - 1584 / Ormuz - 1622) : İngiliz denizcisi ve keşifçisi. 1612 yılında Kuzey Kutbu'na yapılan ve James

Hall'un Eskimolar tarafından öldürülmesiyle son bulan keşif gezisine katıldı; dönünce de, bu gezinin anlatısını kaleme aldı. Bu anlatıda, denizde yıldızlar aracılığıyla boylam saptamayı sağlayan bir metodun tanımı da yer almaktaydı.

1615 yılında Robert Bylot'la birlikte Kuzey-Batı geçidini bulmak üzere yola çıktı yeniden. İlkin Southampton adasının kuzeyine doğru yönlendirilen bu yolculuk başarılı olmadı. Baffin, gene Bylot'la çıktığı ikinci keşif gezisinde buzlarla kaplı bir dizi boğaz keşfedecekti. Gezginin bu keşifler hakkındaki anlatısı, XIX. yüzyıl keşifçilerinin Kuzey Okyanusu'na girip bu denizin Pasifik Okyanusu ile bağlantılı olduğunu bulmalarını kolaylaştıracaktı.

BACALEY Dmitri İvanoviç (1857 / 1932) Ukrayna asıllı Sovyet tarihçisi ve pedagoji bilgini. 1917 Devriminden önce Ukrayna ulusal hareketinin liberal sağ kanadından olan bilgin, Devrimden sonra, bilimsel pedagoji anlayışının ülkesinde yayılıp yerleşmesi için savaşmış ve bu amaçla sürekli yayınlar yapmıştır. Bagaley'e asıl ününü sağlayan, Rus ve Ukrayna tarihleri konusunda kaleme aldığı sayısı iki yüzü aşkın kitabıdır.

BAGEHOT Waltar (Lanpord 1826 / Lanpord 1877) İngiliz ekonomi bilgini ve yazarı. Zengin bir ailenin çocuğuydu. Hukuk öğrenimi gördükten sonra gazeteciliğe başladı. Ünlü *Economist* dergisinin müdürüne damat oldu ve bu dergide çalışmağa başladı, çok geçmeden de derginin sorumlu yönetmenliğine getirildi.

Ekonomi ve siyaset konularında makale ve denemeler kaleme alan Bagehot, 1867 yılında yayınladığı *The English Constitution* (İngiliz anayasası) adlı yapıtıyle büyük başarı kazandı. O çağda İngiliz politika hayatında önemli rol oynayan kimseleri yakından tanıması ve siyasal hayatın içyüzünü çok iyi bilmesi, bu yapıtın kazandığı başarıda büyük rol oynamıştı.

Bagehot'ın 1873 yılında yayınladığı ikinci yapıtı *Lombard Street* (Lombard sokağı) adlı kitabı ise, *Economist*'te yayınlamış olduğu makalelerin yeniden ele alınıp işlenmesi ve bir araya getirilmesi sonunda ortaya konmuş bir yapıttır. Yazar, bu kitapta, 1850 ile 1870 yılları arasındaki İngiliz ticaret ve borsa hayatını inceliyordu. Sağlam bir gözlem, geniş bir bilgi birikiminin yanı sıra ciddi bir analiz gücünün de ürünü olan bu yapıt da büyük çapta etkili olacaktı.

Bagehot'un *Physic and Politics* (Fizik ve politika, 1869) adlı bir üçüncü bilimsel yapıtı daha vardır. Ayrıca edebiyat ve sanat konularında da yazılar kaleme almış olan bilginin bu tür deneme ve eleştirmeleri, ölümünden sonra derlenip ***Literary Studies*** (Edebiyat İncelemeleri, 1879) başlığı altında da yayınlanmıştır.

BAGGESEN Jens İmmanuel (Korsor - 1764 / Hamburg 1826) Danimarkalı şair ve yazar. Çocukluğu güç koşullar altında geçen ve hastalıklı bir kimse olan Baggesen, bir kaç kez intihar girişiminde de bulundu. Şair, Kopenhag'da öğrenim gördükten sonra tiyatro müdürlüğü ve Kopenhag Üniversitesi'nde Danimarka edebiyatı profesörlüğü yaptı.

Ulusal dili en iyi kullanan ve değerlendiren yazarlardan biri olarak kabul edilen

BENDİXEN'in gözüyle Jens Baggesen..

Baggesen, manzum mizah hikâyeleriyle ün kazandı. Fransa ve Almanya'da kaldı bir süre. 1813 yılında Kopenhag'a dönünce, romantik akımın en büyük temsilcisi olan Oehlenschlaeger'le şiddetli bir edebiyat tartışmasına girdi. Düşüncelerinin gerektiği gibi anlaşılmadığı ve kabul edilmediği inancına kapılan şair, hayal kırıklığına uğrayarak kendisine haksızlıkta bulunulduğunu ileri sürdü ve bir daha yurduna dönmemek üzere yabancı ülkelere gitti.

Danimarka edebiyatında klasik geleneksel akım ile yeni romantik akımın tam bir çatışmaya girdiği dönemde yaşamıştı Baggesen. Bundan dolayı yapıtlarında, bu iki karşıt anlayışın öğelerine birden rastlanır. Bununla birlikte Baggesen, biçimsel bakımdan daha çok klasik bir yazardır.

Almanca yapıtlar da kaleme almış olan sanatçının, şiirlerinin yanısıra dramları, eleştirileri ve felsefe incelemeleri vardır. Gezilerini anlattığı *Labyrinthen* (Labirentler, 1792) başlıklı yapıtı pek ünlüdür.

Parthenais oder die Alpenreise (Parthenais yada Alp yolculuğu, 1803) adlı destanını, *Heidenblumen* (Kır çiçekleri, 1808) başlıklı lirik şiirlerini ve *Adam und Eva* (Adem ile Havva, 1811) adlı manzum taşlamasını Almanca yazmış olan Baggesen'in toplu şiirleri, ölümünden çok sonra, *Poetiske Skrifter* (Şiirsel yazılar, 1899) başlığı altında kendi dilinde de yayınlanmıştır

BAGRATUNİ veya PAKRADUNİ Arsen (İstanbul 1786 / Venedik - 1866) Ermeni şairi. Ermeni halkını katolik dini içinde toplamayı amaç edinen *Mekhitar dinsel topluluğu*'ndan olan ve klâsik Ermeniceyi yeniden canlandırdığı bilinen ve Homeros, Virgilius, Sofokles ve Milton gibi büyük şairleri Ermeniceye çevirmekle edebiyata atılan Bagratuni'ye dünya çapında ün sağlayan yapıtı, Ermenilerin büyük ulusal destanı olarak kabul edilen *Hayk* (Kahraman) adlı kitabıdır.

BAGRİTSKİ Eduard (Odessa - 1895 / Moskova 1934) Rus şairi. Yoksul bir musevi ailesinin çocuğudur; teknik okulu bitirmiş, iç savaş sırasında bolşevik çetelerinde savaşmış; resmi makamlar tarafından, propaganda amacı ile cepheye gönderilen gruplara şair olarak katılmıştır. Bagritski, 1915 ile 1916 yıllarında şiir yazmaya başlamıştı. Ama asıl olgun yapıtlarını 1924 yılından sonra vermiştir. O yıllarda Sovyet Rusya'da etkili olmaya başlayan *konstrüktivist*'ler arasında sayılan şair, bu akımın temel ilkelerini kabullenmekle birlikte, daha geniş bir sanat anlayışına yönelmiştir. Bundan ötürü, Bagritski'nin şiirini, belli bir akıma bağlemak doğru olmaz. Sanatçı, bütün insanî değerleri ve duyguları kapsayan geniş bir şiir dünyası kurmak istemiştir. Hayata bağlılık ve yaşamaya karşı duyulan tutkunun yanı sıra, geçmiş değerlere yönelmek, Bagritski'nin sanat davranışını ayırdeden özelliklerdir. *Ptitelov* (Kuş yakalayıcı) isimli şiirinde «doğayı, rüzgârı, şarkıları ve özgürlüğü» delice sevdiğini söylemiştir. Genellikle, çağdaş konuları ve olayları ele alarak işleyen şair, dramatik gerilimi olan olayları renkli bir biçimde canlandırmasını bilmiştir. Sovyet eleştirmecilerinin övdükleri *Duma pro Opanas* (Opanas Baladları) adlı ünlü yapıtında, içsavaşı, manzum olarak anlatmıştır. Şairin, bu yapıtta, Ukrayna folklorunu büyük bir ustalıkla kullandığı görülür. Klâsiklerden fütürist şiir anlayışına değin, türlü görüşlere açık olan ve biçim bakımından büyük bir zenginlik gösteren yapıtlar vermesine karşın, Bagritski'nin şiirinde sağlam bir birlik ve kişilik vardır. Bu kişilik, imajların dinamizminde ve çarpıcılığında, ritmlerin ve uyakların sağlamlığında, betimlemelerin canlılığında ve hayata karşı duyduğu sevgi ile hiç bir zaman elden bırakmadığı iyimserliğinde kendini gösterir. Ölümünden sonra, yapıtları *Sorbaniye soçineni v dvukh tokmakh* adıyla toplu olarak basılmıştır.

Burada sunulan örneklerde görüleceği gibi Eduard Bagritski, ele alıp işlediği temalarda, kahramanlarının ruhsal durumlarını doğa betimlemeleri ile içiçe geçiştirerek, yapıtlarına tüm evreni kapsayan bir soluk vermeyi de başarmıştır.

BAGRİTSKİ'den iki şiir

ATANAZ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Budanmış bir sıra kavak
Kavak kokuyor hava
Türkülerin beşiği
Sevgili anamız Ukrayna!..
Yoksulun biridir
Bozkırda yürüyen ağır ağır
Islık çalar
Bozkır çiçekleri kuzgun haykırır...
Acımayan bir güneş
Doğar aydınlatır yolları
Yükselir güneş
Kogan ve Atanaz yürürler durmadan.
Bir buğu kaplamakta
Irmağın yüzünü öğle vakti
Ve komiser yoldaş Kogan
Soyunuyor yavaş yavaş...
Suluyor bir ırmak gibi
Beyaz vücudunu şimdi ışık.
Bak Panko, bitirince işini
Bunları al senin olsun..
Eski püskü şeyler biliyorum
Ama gene de işine yarar.
Yükseliyor acımayan güneş
Kavuruyor mısırları
Çığlık çığlığa bir rüzgâr
Atanaz'ın çakaklarını dövüyor :
Mandaları otlatırdın birvakitler
Sonra harbe katıldın
Bu canım bozkır sabahında şimdi
Cellât mı olacaksın?
Darmadağın fırlayarak
Haykırıyor tüm ülke :
Atanaz ! Atanaz !
Katil ! Katil !
Ak bulutların altından doğru
Yuvasız kuşlar haykırıyor :
Ne alçakça bir iştir
Silâhsız bir adamı vurmak !
Kurt gibi uluyor ova
Dniester'den Bug'a kadar
Katil ! diye haykırıyor
Bütün otlar taşlar hayvanlar...
Bakma öyle zalim güneş
Bakma Atanaz'ın gözlerine.
Kederi sarhoşluğa benzer
Öldürmek istemiyor işte.
Bir ağır yük sırtında :
Çok mu sıcak var yoksa hüzünden mi ?..
Dayanamayıp dönüyor sonunda :
Fişekliğimde topu topu
Üç kurşun kaldı.. diyor.
Fırla kaç şu mısırlara doğru
Arkandan ateş edeyim
Tutturamayacak olursam
Tanrıya emanetsin.
Bir mujik oğluyum ben
Kan akıtmak gibi kötü şey var mı !..
Gözlüklerini düzeltiyor Kogan
Gülümsüyor tatlı tatlı :
İşini temiz yap.. diyor.
Kuvvetli asıl tetiğe.
Tüymek bir tavşan gibi
Sığmaz sosyalistliğe !..

Sisler arasında dönüyor da dönüyor
Irmağın akıntıları.
Sağda Alman birlikleri var
Solda gözcüler...
Ve ardında göz alabildiğine
Uzanan mısır tarlaları...
Uçsuz bucaksız bozkır uyumaktadır.
Ani bir kurşun sesi :
Kogan henüz ayaktadır
Ama çöküyor yavaş yavaş
Ve inleyerek derinden derine
Dengesini yitiriyor...
Çelik merminin amansız vuruşu
Bir pıhtı doğurmuş alnında.
Herşey soğuk ve cansızdır artık
Gözlüklerinin altında...
Yollar boyunca Karadeniz'den doğru
Oynaşıp uçuşur kumlar.
Atanaz'ın önünde şimdi Kogan
Tozlarla kucaklaşır...

SONDEYİŞ

Akıp gitti Ukrayna üzerinden
Savaş yılları
Ve akıp gitti gürüldeyerek
Taşkın sular...
Bilmiyorum nerede gömülüdür
Atanaz'ın artıkları :
Sarı salkımlar altında belki ?
Yoksa bir mezarda mı ?
Çırpınır da çırpınır Dniester üzerinde
Mavi kanatlı bir martı.
Şan ve şerefle örtülüdür işte
Kotovski'nin mezarı...
Nal sesleri çınlatmıyor artık
Büyük bozkırları :
Uzanır sadece kahraman kemiklerinden
Güç alan yulaf tarlaları.
Mavi bir göl gibidir ufuk
Kemiklerin üzerinde
Ve bir Kızıl Ordu askeri
İzne gelmektedir köyüne...
Durur birden bir süre diker
Mavi bakışlarını
Bakar yuvarlak çıplak taşa
Yağmurun durmadan arıttığı...
Eğilir sonra yavaş yavaş
Issız taşı kaldırır :
Alnında küçük bir delik taşıyan
Beyaz bir kafatası.
Ölümü başucunda duyar taptaze
Bir süre susar düşünür :
Gözünü korkmadan bakmış ölüme
Mertçe ölüp gitmiş.. der.
Yürür ovaya doğru için için
Ürpererek yürür.
Dört bir yanında genç Ukrayna
Ve genç yulaf tarlaları...
Ne mutlu sana Popov vâdisi
Ne mutlu tanık oldun buna :
Şerefiyle ölürken gördün
Jozef Kogan'ı !..

BAGRJANA Elizaveta (Sofya 1894) Bulgar şairi 1925 ve 1928 yıllarında Fransa'da bulunmuş, Paris ve Bretagne üzerine yazdığı şiirlerle dünya çapında ün kazanmış olan Bagrjana'nın *Vecnata i svjatata* (Ebedi ve Kutsal, 1929), *Zwezda na morjaka* (Denizcinin yıldızı, 1932), *Surdze covesko* (İnsan kalbi, 1936) isimli kitaplarında yer alan şiirler, daha çok aşk ve bu dünyanın kirli gerçeklerinden kaçma gereksinmesinin esiniyle yazılmıştır. Ama gene bu şiirlerde, ateşli ve isyan eden bir ruhun eskimiş sosyal kurallara ve özellikle de kadının tutsak durumuna getirilişine karşı çıkışı da sezilmektedir. Büyük kadın şair, Bulgar edebiyatının baş yapıtları arasında yer alan, *Pet zvezdi* (Beş yıldız, 1953) adlı kitabında ise, yer yer kötümserliğe bürünen eski şiir anlayışını aşarak *sosyalist edebiyat* anlayışı doğrultusunda kaleme aldığı şiirlerini toplamıştır.

Bağdad Paktı bk. **CENTO.**

BAĞDADİ Şevki (Şam 1928) Suriyeli Arap şairi. Şam Üniversitesi'nde edebiyat öğrenimi yaptı. *Olmasa bir kalp* ve *Vardır her aşkın bir serüveni* başlıklı şiir kitaplarını yayınladı. Söz oyunlarına kaçmayan, ama geleneksel Arap şiirine özgü lirizmi de elden bırakmayan yapıtlar ortaya koydu. İşlediği temalarda sadeliğe ve doğrudanlığa özen gösterdi.

BAĞDADİ'den iki şiir

ŞİİR YAZMAK

Arıyorum ben
Sevincin filizini
Yadsıyorum düzeni
Şölen için alıyorum
Güneşi ve gölgeyi
Dingin yaşamdan

Söylemekten korkulanı
Ben söylüyorum
Yapmaktan yada adlandırmaktan çekindiklerini onların
İşim olduğunu söylüyorum
İstiyorum o sırada
Davranışımda uyuşup kalmış
İtirafımı coşturmayı

Bir şiir yazmak
Delice bir güven değil
Ne ki iyidir
Kardeşçe yol sevilince
Bu sitemli dünyada
Solgun çiçek serpilir
Kayanın tuzunda

Türkçesi : Nuri Pakdil

KUCAKLAMASIZ AŞK

Ne bitirim güller yetiştiriyorum
sevgilim
Duvarların uzunluğunda
süslüyorum kökleri
canlı renklerden
yapıyorum bir demet
sana getiriyorum
dönüşümde
Ne ki taşıyorum zincirlerimi
Sarsabilecek miyim omuzlarını
eriyebilecek miyim kollarında

Bir yalnız dokunsaydın bana
dururdu yüreğim
fısıldasaydın kulağıma
yaşadığımı
kutlulanan kalbinde

Delirebilirdim kaydırmaktan
Alnımı alnının üstüne
Boğuldu mu gözlerimiz bakışlarında
yetinecektim
bir gezintiyle
kokundan buğulanan dalganın
uyuklayan
ormanında

Dağıt akşamda
Hüzünlü akşamımı

Türkçesi : Nuri Pakdil

«Bağlantısız ülkeler» (Fr. pays non-engagés) Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki eski sömürge ve yarı sömürgeleri kapsayan ülkeler topluluğu. - «Gelişmekte olan ülkeler» yada «Üçüncü Dünya» diye de anılan bu ülkelerin çoğu, siyasal bağımsızlıklarını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra elde etmiştir. Nitekim «bağlantısız ülkeler» hareketi, Savaş'tan sonra, anti-emperyalist ulusal kurtuluş hareketinin iyice serpilip yaygınlaştığı dönemde kendini gösteren bir dayanışma ihtiyacı sonucunda doğmuştur. Bir başka deyişle bu hareket, amacı bakımından olduğu kadar özü bakımından da emperyalizme ve sömürgeciliğe karşıydı; ve bu iki amansız düşmana karşı verilen mücadele süreci içinde işbirliği ve koordinasyon sağlama ihtiyacını dile getirmekteydi.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur Bağlantısızlık demek, sosyalizm ile kapitalizm arasındaki antagonizma karşısında tarafsız kalmak demek değildir. Tam tersine bağlantısızlık, bağımsız gelişmeyi ve yeni-sömürgeciliğe karşı mücadeleyi dile getirdiği için, sosyalist ülkelerle doğal bir dayanışma içinde olmayı gerektirir. Nitekim bağlantısız ülkeler arasında düzenlenen konferanslara, ancak ve ancak, emperyalistler tarafından kurulmuş askersel bloklara üye olmayan, uluslararası ilişkiler planında sömürgeciliği ve ırkçılığı devlet politikası olarak kesinlikle ve açıkça reddeden, nükleer silâhsızlanma hareketini destekleyen ve başka ülkelerin iç işlerine karışmamayı üstlenen devletler katılabilir.

bağlılaşma katsayısı (Fr. *coefficient de corrélation*). İki belirli değişken arasındaki, örneğin bir bireyin boyu ile ağırlığı arasındaki ilinti derecesini gösteren indis. Bir bireyin zekâsının gerçek yaşına oranını dile getiren «zihin yaşı» da, bağlılaşma katsayısıyle ölçülmektedir.

bağlılık (Osm. sadakat; Fr. fidélité; İng. faithfulness, fidelity) Verilen sözü her ne pahasına olursa olsun yerine getirme iradesine dayanan tavır. Geniş anlamda bağlılık, herşeyden önce kendi kendine, kendi ödev ve görevlerine ve kendi kişiliğine olan bağlılıktır. Bu açıdan bağlılık ise, bir ahlâk değeri olarak ortaya çıkar. Böylesine bir bağlılık anlayışı, ancak bireysel planda geçerlidir: Yargılayan da sizsinizdir, yargılanan da siz.. Oysa sosyalist ideoloji, bağlılık kavramını çok sağlam bir temele oturtmuştur Bir sosyalist için bağlılık, herşeyden önce insan ancak toplumla var olduğuna göre toplumun ilerleme doğrultusundaki isterlerine bağlılık demektir. Ve bu anlamda bağlılık, bir ahlâk değeri olmakla kalmaz, bir **zorunluk** haline gelir.

bağnazlık, taassup, fanatizm (Fr. *fanatisme*; İng. *fanatism*). Genellikle dinsel yada siyasal alanda, belli bir kanıya tutkuyla bağlılık. Geçmişte bütün din savaşlarının görünür nedeni bağnazlıktır; Batıda Engizisyon kurumunu doğuran da bağnazlık olmuştur. Bugün de bağnazlık, insanlığı ideolojik savaşlara sürükleyebilir. Ama bağnazlığın temelinde yatan belirleyici nedenlerin hemen daima sosyo-ekonomik karakter taşıdığını ve sınıf mücadelesinden kaynak aldığını unutmamak gerekir. Nitekim derindeki ekonomik çıkar çatışmaları, ideolojik planda hemen yansımakta; bu da, karşılıklı bağnazlık oluşumlarına yol açmaktadır. Dinsel bağnazlık, Hıristiyan kilise ulularının, 1962 yılındaki toplantısında açıkça kınanmış ve çağdışı ilân edilmiş bulunmaktadır; aynı toplantıda, insan türünün birliği ilkesi de kabul edilmiştir. İdeolojik bağnazlık ise, yakın geçmişte Kruşçev tarafından mahkûm edilmiştir; nitekim Kruşçev, Lenin'in esiniyle, bugün yeryüzünde egemen iki bellibaşlı ideolojinin, komünizm ile kapitalizmin, barış içinde yanyana yaşayabileceğini ve bunlar arasındaki aşılmaz çelişkinin bir savaşa dönüştürülmeksizin bir yarışma halinde çözümlenmesi gerektiğini ilân etmiştir. Bağnazlığın karşıtı, *hoşgörü*'dür. Evrensel çapta bir olay şeklinde ortaya çıkan bağnazlık, genellikle, bir bireyin yada halkın yetki, bilgi ve kültürüne ters orantılıdır; yani bir birey yetkisiz, bilgisiz ve kültürsüz olduğu oranda bağnaz olmağa, bağnazlığa sığınmağa yönelir Bilgisizliğinse, her şeyden önce eğitimsizlikten, dolayısıyle de ekonomik güçsüzlükten ileri geldiği açıktır; nitekim tarihe bakacak olursak, refah dönemlerinde bireyler ve halklar arasındaki ilişkilere genellikle hoşgörünün ve karşılıklı anlayışın egemen olduğunu görürüz. Bugün de bağnazlık, hayat düzeyi farklarının, özellikle de yoksulluğun ve az gelişmişliğin bireyler yada halklar arasında yarattığı düşmanca tavırlara doğrudan doğruya ilişkin bir tutku ve bir çeşit doyumsuzluk ve yetersizlik gösterisi olarak karşımızdadır.

Ortaçağ'dan bir **bağnazlık** *örneği : Dilleri koparılan ve öldürerek kurbaçlanan «din düşmanları»..*

BAHAEDDİN NAKŞBEND (Buhara 1318 / Buhara 1389) İslâm din bilgini ve tarikat kurucusu. **Nakşibendilik** diye ün salan ve geniş çapta yayılmış olan tarikati kurmuştur. Tasavvufa ilişkin konularda söylemiş olduğu sözler ve ileri sürdüğü fikirler, öğrencilerinden Muhammed Parsâ tarafından toplanmış ve *Risale-i Kudsiye* adı altında Farsça bir kitap halinde yayınlanmıştır.

Nakşibendilik, kurucusu Bahaeddin (yada, Bahaüddin) yesevî tarikati pîrlerinden el aldığından dolayı, ta başından beri **yesevilik**'in geniş etkisi altında kalmıştır. Sünniliğin bütün görüşlerini benimseyen, bu arada özellikle, Tanrı gerçeklerine ve kutsal gizemlere ancak ibadet ve toplu zikir yoluyle ulaşılabileceğini ileri süren nakşibendilik, dine aşırı şekilde bağlı olan kimselerin tercih ettiği bir tarikattir.

bahaizm (Fr. bahâ'isme, İng. bahaism) XIX. yüzyılda Bahaullah tarafından kurulmuş olan din. Bu yeni dinin temel ilkesi, Bab ve Bahaullah'ı Tanrı'nın belirimleri olarak kabul etmeğe dayanır. Buna karşılık Tanrı'nın özünün bilinemeyeceğini ileri süren bahaizmin üçüncü büyük şahsiyeti ve öğreticisi, Bahaullah'ın büyük oğlu Abdülbaha idi. Ve bu üç kişinin yazıları ile sözleri, bahaizmin kutsal edebiyatını meydana getiriyordu.

Kendinden önceki dinlerden olduğu kadar ütopyacı sosyalist fikirlerden de alınma öğelerden oluşturulmuş **senkretist** bir dindir bahaizm. Irksal, dinsel ve toplumsal çatışmaların aşılması gerektiğini savunur; bunun da ancak yeryüzüne evrensel bir tek inancın yerleşmesiyle olanak kazanacağını söyler. Müritlerine evrensel barışın kurulması için çalışmayı bir ahlâk görevi olarak buyuran bahaizm, ibadet ve âyinin hiç bir türlüsünü kabul etmez.

Bahaizm başlangıçta sadece İran'da yaygınken, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Batı Avrupa'ya, 1920'lerde de Kuzey Amerika'ya sokuldu. Kutsal yazıları 370 dile çevrilmiş bulunan bu dinin, sosyalist ülkeler hariç, bugün dünyanın hemen her yerinde müridi vardır.

BAHAR (Meşhed 1886 / Tahran - 1951) İranlı şair ve siyaset adamı. Asıl adı *Mirza Muhammed Taki* olan şair, kendisi gibi şair ve aynı zamanda da minyatür ressamı babası Sabûri'den şiir ve edebiyat dersleri almıştır. 1905 yılında, önemli bir saray rütbesi olan «melik-i şah-üş-şuara» rütbesini babasından devralmış, buna rağmen bir yıl sonra devrimci demokratik hareketlere katılmıştır. Meşhed'de *Nevbahar* adlı bir edebi-siyasal gazete kurmuş ve burada yayınladığı yergi ve taşlamalarıyla büyük başarı kazanmıştır. 1914 yılında meclis üyesi seçilen yazar, 1916'da Tahran'da **Dânişgede** (Edebiyatçılar Birliği)'ye başkanlık etmiş ve *İran* adlı gazeteyi kurmuştur Kaçar soyunun tahtdan indirilmesi amacıyla başlayan harerekette etkin olmuş, Pehlevî soyunun gelmesi için çalışmağa başlamıştır (1925). Ama Rıza Şah Pehlevî tahta oturduktan sonra rahat yüzü görmemiş, sürekli koğuşturmaya uğramış, şiirleri toplattırılmış, kendisi de çok geçmeden tutuklanmıştır. 1941 yılında yeniden Meclise seçilen ünlü şair, hayatının son yıllarına doğru meşrutiyetçilikten vazgeçerek *sosyalizm* doğrultusunda yapıtlar vermiştir. Despotizmi yeren yeni düşüncelerini eski biçimler altında dile getiren Bahar, İran'daki «anayasa ve özgürlük» savaşının belli başlı temsilcilerinden biridir. Aşk konusunu işlediği gazellerine bile günlük sorunları karıştırmaktan çekinmemiş ve geniş okur kitlelerini sürekli etkilemiş olan şairin tüm şiirleri, ölümünden sonra basılan *Divan* (1956)'ında toplanmıştır.

BAHAULLAH Mirza Hüseyn Ali Nuri (Tahran - 1817 / Akra 1892) Gençliğinde Bab'ın en ateşli tilmizlerinden biri olan Bahaullah, pirinin kurşuna dizilmesinden sonra, kendi adıyle anılacak olan bir babî kolunun başına geçti. 1867 yılında da, Bab tarafından önceden bildirilmiş olduğu gibi, «Tanrı'nın belireceği varlık»ın kendisi olduğunu ilân etti.

BAHMETEV Vladimir Mateevîç (Zemliansk 1885) Rus şairi ve roman yazarı. 1904 yılından beri Devrim hareketine katılan yazar, 1909'da Bolşevik Partisi üyesi olmuştur. İlk hikâyelerini 1914'de yayınlamağa başlamıştır 1917 Devriminden sonra özellikle Sibirya'da gazetecilik yapan Bahmetev, *Kandal'nik* (1916) ve *Osibka* (1924) gibi yapıtlarında, daha çok, Devrimi hazırlayan havayı ve iç savaşı ustaca canlandırmaktadır. Kendisine Sovyetler Birliği'nde büyük ün sağlayan *Prestuplenie Martina* adlı romanında ise (1927) komünist öncülerin doğru ve yanlış davranışlarıyla kurulmakta olan yeni toplum düzenindeki büyük sorumluluklarını incelemektedir.

BAHR Hermann (Linz 1863 / Münih 1934) Avusturyalı eleştirmen, roman ve piyes yazarı. Sağlam bir edebiyat tarihi öğreniml gördü. Çok geçmeden Viyana'ya yer-

leşerek deneme ve eleştiriler yazmağa koyuldu. 1890 yıllarında Paris'e gitti ve Barrès'in etkisinde kaldı. Daha sonra Viyana'da kurulan ve **Jungwien** adıyle anılan bir yazar topluluğunun ortak bir edebiyat anlayışı içinde toplanmalarına öncülük etti ve bu akımı yönlendirdi.

Nitekim Bahr'ın büyük çabası sayesinde bu topluluğun edebiyat anlayışı, İkinci Dünya Savaşı'nı önceleyen yirmi beş yıl boyunca Avusturya kültür hayatına egemen olmuştur. Arthur Schnitzler, Hugo von Hofmannsthal, Richard Beer-Hofmann, Peter Altenberg ve Felix Salten gibi tanınmış yazarlar hep bu topluluğun üyesi durumundaydılar.

Dora (1893) ve *Drut* (1909) adlı romanlarında ve *Das Konzert* (Konser, 1909) adlı tiyatro yapıtında, **natüralizm**'e karşı ortaya çıkan tepkiyi dile getirmiş olan Bahr, kendini özellikle bir eleştirmen olarak kabul ettirmiştir. Nitekim yazar, o çağ Avusturya edebiyatında natüralizmden ayrılarak **yeni-romantizm**'e ve **sembolizm**'e doğru kayan bir yenilik hareketinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Daha sonra da **anlatımcılık** akımını savunan gençlerin sözcülüğünü üstlenen yazar, bu doğrultudaki düşüncelerini, 1925 yılında yayınladığı *Expressionismus* adlı yapıtında enine boyuna açıklamıştı. Bahr gerek romanlarında ve gerekse tiyatro yapıtlarında, artık yıkılmağa yüz tutan bir imparatorluğun başkenti olarak Viyana'yı, zarif ve alaylı bir üslûpla canlandırmıştır.

BAHRDT Karl Friedrich (Bichoffswerda 1741 / Halle 1792) Alman tanrıbilgini ve pedagogu. 1772-1775 yılları arasında yayınladığı lâikleştirilmiş Ahdi Cedit çevirisi Kilise tarafından şiddetli bir tepkiyle karşılanınca İsviçre'ye sığınmak zorunda kaldı. Orada kendi lâik fikirlerine uygun bir okul kurdu. Bu arada Basedow'un etkisinde kaldı. Almanya'ya döndüğünde, Heidelsheim'da yeni bir okul kurdu ve Basedow'un pedagojik ilkelerini uygulamağa girişti. Sürgün yıllarını, gezilerini ve tanrıbilim alanındaki tartışmalarını aktardığı yapıtlarının dışında *Philanthropinischer Erziehungsplan* (İnsan sevgisine dayanan bir eğitim planı, 1775) başlıklı bir eğitim kitabı da yayınladı.

BAÏF Jean Antoine de (Venedik - 1532 / Paris 1589) Fransız şairi. Lazare de Baïf'in gayri meşru çocuğudur. İlkin Dorat'dan ders gördü, sonra da Coqueret kolejinde öğrenime devam etti. Fransız edebiyatındaki bellibaşlı yenileme kımıldanışlarından biri olan *Pléiade* hareketine katıldı. 1570 yılında besteci Thibault de Courville'le birlikte bir şiir ve müzik akademisi kurdu. Bu okul, çok geçmeden, kral Henri III tarafından ünlü **Académie du Palais** (Saray Akademisi) haline getirilecektir.

Yer yer gelişigüzelliğe düşmesine rağmen genellikle verimli ve usta bir şair olan Baïf, Petrarca tarzında aşk şiirleri yazdığı gibi, sevişme şahnelerini açık saçık bir şekilde canlandıran şiirler de kaleme aldı. Bu tür

Adrien FÉART'ın madalyonu Jean Antoine de BAÏF.

kitaplarının en tanınmış olanları, *Les Amours de Méline* (Méline'in aşkları, 1552) ve *L'Amour de Francine* (Francine'in aşkı, 1555) adlarını taşır.

Daha sonra Plautus'un *Miles gloriosus*'unun bir uyarlaması olan *Le Brave* (Namusu bütün adam, 1567) başlıklı komediyi veren yazar, Martialis'in etkisi altında, *Passe-temps* (Eğlencelikler, 1573) adlı bir taşlama kitabı da yayınlamıştır. Ama Baïf'in asıl başarılı yapıtı, hikmetleri şiir halinde art arda sıralama sanatında gerçek bir özgünlüğe ulaştığı *Mimes, Enseignements et Proverbes* (Taklitler, Dersler ve Atasözleri, 1576) başlıklı kitabıdır.

Şiirlerini doğal bir esinleniş sonucunda olmaktan çok adetâ bir ders verme kaygısıyle yazan Baïf, vezin alanında isabetli buluşlar yapmış; ayrıca, Fransız dilinin okunduğu gibi yazılması için girişimde bulunmuş ama bu çabasında başarılı olamamıştır.

BAÏF Lazare de (Les Pins 1496 / Paris 1547) Fransız hümanisti ve diplomatı. Roma'da öğrenim görmüş, bu arada Eski Yunanca dersi almıştır. 1529 yılında Venedik'e büyükelçi olarak atanacak; daha sonra da gene resmi bir görevle Almanya'ya gönderilecektir.

Çağının en büyük bilginleriyle dostluk kuran ve sürekli mektuplaşan Baïf, Plutharkos'un *Hayatlar*'ından dördünü ve Sofokles'in *Elektra*'sını (manzum olarak) Fransızcaya çevirmişti. Ama bilginin asıl ününü sağlayan, kendi özgün yapıtları oldu. Özellikle arkeolojiye ilki duyan Baïf, bu konuda *De re vestaria* (1526) ve *De re navali* (1536) adlı iki kitap yayınladı. *De re navali*, üç yüzyıl boyunca kendi alanının en yetkin yapıtlarından biri olarak kabul edilecekti.

BAİLLİE Joanna (Lanarkshire - 1762 / Hampstead 1851) İskoçyalı şair ve piyes yazarı. 1790 yılında *Fugitive Verses* (Uçarı şiirler) adlı bir kitap yayınladı; daha sonra da, *Plays on the passions* (Tutkular üzerine oyunlar, 1798) adlı yapıtını kendi adını koymaksızın çıkardı. Üç dizi halinde yazılmış olan bu piyeslerde, ünlü kadın yazarın, tutkuları insan hayatının birlcik dürtücüsü olarak göz önüne aldığına tanıklık etmekteyiz.

Yazar, daha sonra, *Dramas* (Dramlar, 1836) başlığı altında yeni bir dizi piyes daha kaleme aldı. Sahne tekniği bakımından çeşitli aksaklıkları olan bu yapıtlar, Londra'da büyük başarı kazanmaktan geri kalmayacaktı. Baillie'nin ünlü yapıtları arasında, *Family Legend* (Aile masalı, 1810) ile *De Monfort* (1827) adlı kitaplarını da saymak gerekir.

BAİLLON André (Anvers - 1875 / Saint-Germain-en-Laye - 1932) Belçikalı yazar. Brüksel'de uzun yıllar gazetecilik yaptıktan sonra kendini tamamıyle roman yazmağa veren Baillon, 1919 yılından itibaren art arda *Moi quelque part* (Bir yerlerde ben, 1919), *Histoire d'une Marie* (Bu da öyle bir Marie, 1921), *Un homme si simple* (Böylesine sade bir adam, 1925), *La vie est quotidienne* (Hayat günlük hayattır, 1929) ve *Le Neveu de Mademoiselle Autorité* (Bayan «Otorite»nin yeğeni, 1930) adlı romanlarını yayınlayarak ün kazandı. Daima günlük hayattan seçtiği konuları ustalıkla işleyen Baillon'un kitapları derin bir insan sevgisiyle örülü yapıtlardır.

BAİLLY Auguste (Lons-le-Sauni 1878 / Paris 1961) Fransız tarihçisi ve roman yazarı. Edebiyat öğrenimi gördü. Önce hikâye ve romanlarıyle kendine ün sağladıysa da asıl başarısını tarih alanında gösterdi. Bu alanda *Byzance* (Bizans) ve *La République de Venise* (Venedik Cumhuriyeti) gibi büyük tarih kesitlerini canlandırdığı kadar *Néron* (Neron), *Louis XI*, *Richelieu* ve *La Fontaine* adlı kitaplarında, incelediği şahsiyetlerin hayat öyküleriyle paralel olarak psikolojik durumlarını da saptamağa yöneldi.

BAİN Alaksander (Aberdeen-1818 / Aberdeen 1903) İskoçyalı filozof. Yoksul ama soylu bir aileden gelen Bain, parlak bir öğrenim yaptıktan sonra, Aberdeen Üniversitesi'nde mantık ve edebiyat profesörlüğüne atanmıştır. 1876 yılında *Mind* (Anlak) adlı dergiyi kurmuştur. İnsan düşüncesinin tüm işleyişinin çağrışımlara dayandığını öne süren felsefî anlayışı benimsemiş olan Bain, bu görüşü, fizyoloji ve psikoloji bilimlerinin ortaya serdiği yeni buluşlarla desteklemek istemiştir. Ancak olaylar ve bunların arasındaki ilintiler hakkında sağlam bilgi edinmemizin olasılığını öne süren ve pozitivizm diye adlandırılan felsefi okul içinde yer alan filozof, kanın beyin üzerindeki etkisi; işaretlere cevap verme zamanının uzunluğu; beyindeki bozmadde ile akmaddenin işlevle-

rinin ayrılığı gibi konuları bilimsel metodlarla incelemiştir. Araştırmalarında pozitivist bir tutum gösteren Bain, felsefesinin temeli bakımından ülkücülüğe düşmekten kurtulamamıştır. Bain'in ***The senses and the intellect*** (Duyular ve anlak, 1855), ***Emotions and the will*** (Coşkular ve istem, 1859), ***The study of character*** (Kişiliğin incelenmesi, 1816), ***Deductive and inductive logic*** (Tümdengelim ve tümevarım mantığı, 1870), ***Mind and body*** (Anlık ve beden, 1873), ***Education as a science*** (Bilim olarak eğitim, 1879), ***John Stuart Mill, a criticism and personal recollections*** (John Stuart Mill, eleştirme ve kişisel anılar, 1882) adlı yapıt-

«Bütün maddesel gerçeklerin ortak özellikleri vardır.» Alexander BAİN.

ları vardır

Bain, ***Anlık ve beden*** adlı ünlü yapıtında, bütün maddesel gerçeklerin ortak özellikleri olduğunu söyler. Bu ortak özellikler, yer kaplama, uyuşukluk, devinim, renk ve biçim gibi şeylerdir. Oysa, anlığın bu tür özelliklerden hiç birine sahip olmadığını görüyoruz. Ama bu özelliklere sahip olmadığı halde, anlık, bedenle birlikte bulunmaktadır; onunla içten bir ilinti durumundadır. Bain'e göre, anlık ve beden, biribirinden farklı iki ***cevher*** değildir. Aralarındaki ilinti, iki ayrı cevherin biribirini karşılıklı olarak etkilemesi biçiminde düşünülemez. Anlık ve beden birlik oluştururlar; iki yönü olan tek bir neden sözkonusudur burada. Ve bu neden, hem maddesel hem de manevi olan bir sonuç ortaya koyar. Demek ki, anlık ve beden ilintisi sorununda, Bain, ***tekçi*** (monist) bir görüş savunmaktadır.

Bilim olarak eğitim adlı yapıtında ise, eğitimin psikolojik temellerini, metodunu ve bu konudaki çağdaş anlayışı incelemiştir. Bain, fizik gelişmenin ve sağlık korunmasının eğitim içine alınmaması gerektiğini öne sürmüştür. Eğitimin basitten karmaşığa (mudile); deneyle ilgili olandan ussal olana; fizik özelliklerden düşünsel özelliklere doğru yapılması gerektiğini öne sürmüştür. Filozof, «ölü dil.er»in öğretilmesinin gereksiz olduğunu da savunmuş lise programlarında, bilimlere, tarih ve toplumbilime, anadilde kompozisyon yazılmasına ve dünya edebiyatına büyük yer ayrılmasının doğru olacağını söylemiştir.

BAİNVİLLE Jacques (Vincennes - 1879 / Paris 1936) Fransız eleştirmecisi, gazetecisi ve tarihçisi. Daha yirmi yaşındayken, kendisi üzerinde daima büyüleyici bir etki yaratmış olan Almanya'ya yaptığı bir gezi dönüşünde ***Louis II de Bavière*** (Bavyera Kralı II. Louis, 1900) adlı bir biyografi yayınlayarak ilgi çekmiştir. Ulusçu ve kralcı bir düşüncede olduğundan, ünlü sağcı yazar Charles Maurras'nın yönettiği ***La Gazette de France***'a girmiş (1901), ***Action française*** kurulduktan sonra da, bu gazetenin temel direklerinden biri durumuna gelmiştir. ***Action française***'de ekonomi ve dış siyaset sorunları üzerine düzenli yazılar yayınlayan Bainville, bir yandan da başka dergi ve gazetelerde edebiyat ve tiyatro eleştirmeleri yazmıştır. Berrak ve kesin fikirlerini ölçülü ve sağlam bir üslûpla dile getiren yazar, çok geçmeden kendisini Fransız-Alman ilişkilerinin incelenmesine vermiştir. Çağdaş olayları, ağdalı bir arşiv çalışmasının ayrıntılarıyla değil, gelecekteki sonuçları bakımından çözümlemeye girişerek Vestfalya anlaşmalarının yerindeliğini ortaya koymuş, ***Le Coup D'Agadir et la guerre d'Orient*** (Agadir darbesi ve Doğu savaşı, 1913) adlı kitabında, Birinci Dünya Savaşı'nı, 1916'da başlayıp 1933 yılında tamamladığı ***Histoire de deux peuples*** (İki halkın tarihi) ve ***Les Dictateurs*** (Diktatörler, 1935) adlı yapıtlarında da İkinci Dünya Savaşı'nı haber vermiştir. Birinci savaşı kapayan bırakışmadan ve bunu izleyen Versay Anlaşması'nın hemen ardından kaleme aldığı, ***Comment est née la révolution russe*** (Rus Devrimi nasıl doğdu) ve ***Les conséquences politiques de la paix*** (Barışın siyasal sonuçları, 1920) adlı kitaplarında, Versay Anlaşması'nı imzalayanların, Almanya'ya çok ağır askersel ve parasal ödenti koşulları yüklemekle büyük bir yanlışa düştüklerini, bu durumun çok geçmeden ikinci bir savaş bunalımına yol açacağını açıklamıştır. Daha sonra, asıl önemli ve büyük yapıtı olan ***Histoire de France*** (Fransa tarihi, 1924)'ı yazmağa koyulmuştur. Yazar bu yapıtında, orta sınıfın yok olmasının Fransa'nın da çöküşü demek olacağını, çünkü Fransa'yı her zaman orta sınıftan gelme seçkin zümrelerin yönettiğini öne sürmektedir. ***Napoléon*** (Napolyon, 1931) ve ***La Troisième République, 1870-1935*** (1870-1935 arasında Üçüncü Cumhuriyetin tarihi, 1935) adlı yapıtlarında, polemik eğilimlerini sürdürmekle birlikte, daha çok tarihçi olarak karşımıza çıkan ünlü yazar, 1935 yılında Fransız Akademisi'ne seçilmiştir.

«Orta sınıfın yok olması demek, Fransa'nın da yok olması demektir. Çünkü Fransa'yı daima orta sınıftan gelme seçkinler yönetmiştir.» Jacques BAİNVİLLE.

BAİRD Tadeusz (Grodzisk Mazowiecki 1928) Polonyalı kompozitör. Tamamiyle sosyalist ülkeler geleneği doğrultusunda yer alan bir yeni-klasik anlayışla üslûp, dil ve biçim denemeleri yaptıktan sonra seriel müzik bestelemeğe girişti. Alban Berg'e özgü bir anlatımcılık çerçevesi içinde heyecan yükü ağır basan besteler yaptı. Ülkesinde ünlü Yunan asıllı Fransız bestecisi Yannis Xenakis (yada, Y Ksenakis) etkisinde başlayan «öncü müzik» akımının dışında kaldı; ve böylece, bu etkinin doğurduğu geçici başarıların kolaylığından sıyırabilmiş oldu kendini. Baird, bugün, ***Orkestra için dört deneme*** (1958), ***Soprano ve orkestra için güzelleme*** (1961), ***Orkestra için temasız çeşitlemeler*** (1962) ve ***Vokal orkestra, vurma çalgılar ve piyano için etüd*** (1967) gibi yapıtlarındaki buluş zenginliğini, işte bu bağımsız kalma iradesine ve özdenliğe borçludur.

BAJ Enrico (Milano 1924) İtalyan ressamı. Milano'daki Brera Akademisi'ni bitirdi. İlkin soyut resimler yaptı. 1952 yılında, Sergio Dangelo ile ortaklaşa, Dubuffet'nin resim anlayışı doğrultusunda kaleme aldığı ***Nükleer resim manifestosu***'nu yayınladı. Bir yıl sonra Asger Jorn'la birlikte **Bauhaus** geleneğini sürdüren bir görüntüsel akımın önderliğini yaptı; 1954 yılında da, Arbisola'da, Uluslararası Seramik Buluşması'nı örgütledi.

Baj'ın yapıtlarında gerçeküstücü ve dadacı etkilerin ağır bastığı görülür. Şerit, düğme, madalyon, vs. gibi çeşitli maddeleri yanyana getirip oluşturarak yağlı boya ile süslediği kolajlar (yada, yapıştırmalar) Picabia'nınkileri pek andırır. Baj bu tür yapıt-

Enrico BAJ'un ünlü tablosu : Anarşist Pinelli'nin cenaze töreni.

larında, ayrıca. ünlü Fransız tiyatro yazarı Alfred Jarry'ye özgü nükte yüklü haşin atmosferi de dile getirmek istemiştir. Nitekim çizdiği kahramanların çoğunda, Jarry'nin ölümsüz kahramanı Ubu'nün karakteristiklerini buluruz.

Kendisinden önceki büyük yapıtları ele alıp yeni baştan «süslemek», ama ayrıca söz konusu yapıtlara değişik boyutlar kazandırabilecek bir nükte eklemek eğilimindedir. Bu doğrultuda gerçekleştirdiği yapıtlar arasında, Picasso'yu hareket noktası aldığı *Guernica* ile Seurat'yı hareket noktası aldığı *Büyük Çanak*'ı örnek gösterebiliriz.

Resimlerinde toplumsal olayların yankılarına da gittikçe daha büyük yer ayırmağa başlayan Baj, bu yeni doğrultudaki en önemli yapıtı sayılan ***Anarşist Pinelli'nin cenaze töreni***'ni Picasso'nun ünlü başyapıtı *Guernica*'dan aldığı figürlerin yanına kendi alay yüklü figürlerini katarak gerçekleştirmiştir.

BAJENOV Vasili İvanoviç (Dolskoye - 1737 / St. Petersburg 1799) Rus mimarı. 1760 yılında mimarlık öğrenimini tamamlamak üzere Paris'e gönderildi. Beş yıl sonra ülkesine dönen sanatçı, önce Kremlin'in restorasyonu için bir proje hazırladı. Klasik üslûpta tasarlanan ve gerçekleşmeyen bu projenin orijinal desenleri Paris'te, tahtadan yapılmış modeli ise Moskova'da bulunmaktadır Bir süre, çar Paul I tarafından verilen görev üzerine Saint-Michel şatosunun yapımını yönetti. Rus mimarlık sanatı üzerinde büyük etki yaratmış olan Bajenov'un başyapıtı, 1784-1786 yılları arasında gerçekleştirdiği Paşkov konağıdır. Bu yapı, 1917 Devrimi'nden sonra ***Lenin Kitaplığı*** olacaktır.

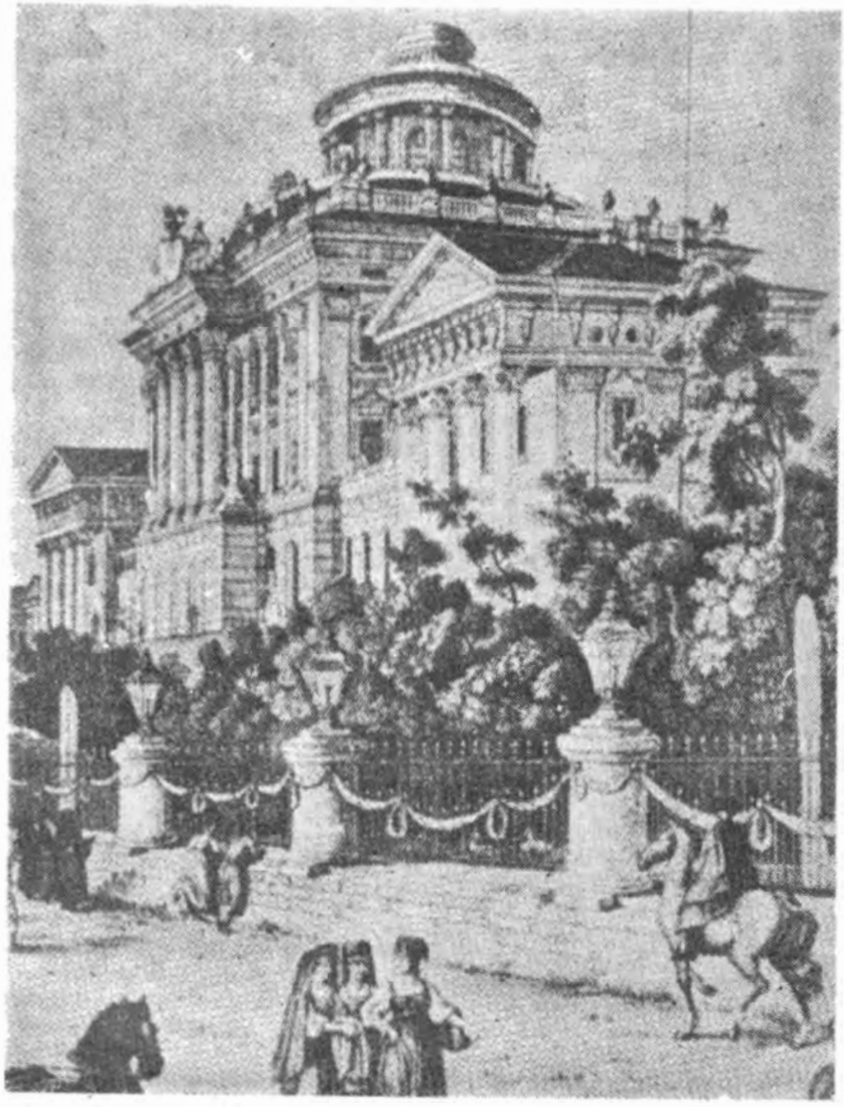

Vasili İvanoviç BAJENOV'un başyapıtı Dünkü Paskov konağı, bugünkü Lenin Kitaplığı.

BAJER Frederik (Nästved 1837 / Kopenhag 1922) Danimarkalı siyaset adamı. Hukuk öğrenimi gördü. Emekçi haklarının korunması yolunda çalışmalar yaptı. 1891 yılında Bern'de **Uluslararası Barış Bürosu**'nu kurdu ve evrensel barışın korunup sürdürülmesi amacına yönelik bir dizi kitap yayınladı. 1908 yılında Nobel Barış Ödülü'nü aldı.

BAJOV Pavel Petroviç (Sverdlovsk - 1879 / Sverdlovsk 1950) Sovyet roman yazarı. Önce öğretmenlik yapan yazar, 1924 yılında yayınladığı, ***Urallar'dandılar*** adlı kitabıyla ün kazanmıştır. Çocukluğunun geçtiği ülkeyi yer yer lirizmle örülü özlem dolu ve gerçekçi gözlemlere dayanan bir üslûpla canlandıran yazarın en büyük yapıtı, ***Malâkıt çekmece*** (1939) adını taşır. Rus halkının yaratıcı gücünün övgüsü yanı sıra, Ural bölgesinde gelişmiş hikâye ve efsaneler de bu romanda başarıyla kaynaşmış bulunmaktadır.

BAJZA Josef İgnac (Predmier - 1755 / Bratislava 1836) Slovak şairi ve roman yazarı. Viyana'da öğrenim gören Bajza, edebiyat dili olarak Batı Slovak diyeleğini kullanmış olan ilk yazardır. 1783-1785 yılları arasında kaleme aldığı ***Rene mlad'enca prihodi a skusenosti*** (Genç Rene'nin başından geçenler ve öğrendiği şeyler) adlı romanıyle ün salmıştır. Ünlü Fransız yazarı Fénelon'un ***Les Aventures de Télémaque*** (Télémaque'ın maceraları) başlıklı romanından esinlenerek yazdığı bu kitaptan sonra Bajza, yergi şiirleri kaleme almış ve bunları ***Slovenske dvojnasobn epigrammata*** (Slovak taşlamaları, 1794) başlığı altında yayınlamıştır.

BAJZA Joszeph (Szucsi - 1804 / Pest - 1858): Macar şairi ve gazetecisi. Hukuk öğrenimi gördü, ama bütün hayatı boyunca sadece edebiyatla ilgilendi. ***Aurora*** ve ***Athenaeum*** gibi dergilerin çıkmasında önayak oldu ve yönetiminde çalıştı. Daha sonra Peşte'deki Ulusal Tiyatro'nun müdürlüğüne getirildi; ama Avusturyalılara karşı başlayan bağımsızlık hareketine katıldığı için hapse atılmak tehlikesiyle karşılaştı ve bir süre saklanmak zorunda kaldı.

Bajza, asıl ününü ve etkisini, edebiyat eleştirilerine borçludur. ***Kritikai Lapok*** (Eleştiri yaprakları) adlı dergide yayınladığı yazılarla, Macaristan'daki modern edebiyat eleştiri geleneğinin temellerini atmıştır. Bunun yanı sıra Bajza'nın şiirleri de, çağdaş Macar edebiyatının gelişiminde önemli rol oynamıştır. Yurt ve insan sevgisi temalarını işleyen şair, üslûbunun belli bir ölçüde yapmacıklığa kaçmasına rağmen, genç kuşakları etkilemekten geri kalmamıştır.

BAK Aleksey Nikolayeviç (Zolotonov - 1857 / Moskova 1946) Sovyet biyoşimi bilgini ve siyaset adamı. Kiev'de öğrenim gördüğü sırada devrimci yeraltı çalışmalarına katılmış (1883) ve iki yıl boyunca siyasal kışkırtıcı olarak çalışmıştır. 1885 yılında önce Paris'e, sonra da Cenevre'ye sığınan Bak, asıl ününü borçlu olduğu bilim çalışmalarına bu son kentte başlamıştır. 1917 Devriminin ertesinde yurduna dönmüş ve biyoşimi alanındaki araştırmalara önderlik etmiştir. 1929 yılında üye seçildiği ünlü Sovyet Bilimler Akademisi'nin biyoşimi enstitüsü, Bak'ın adını taşımaktadır. Başlıca yapıtları, bitki ve hayvan organizmalarındaki oksitlenme yöntemleri üzerinedir.

baken (Osm. vezir, nâzır, vekil; Fr. mlnistre; İng. minister, secretary of State) Belirli bir hükümet oluşumunda yer alan ve ülke yönetiminde belirli bir işler demetinden sorumlu olan üye. Burjuva devletlerinde, hükümet başkanının verdiği belirli ödevleri yerine getirmekle yükümlü «devlet bakanları» da bulunur; bunlar, genellikle koalisyon hükümetlerine, hükümet ortağı partiler arasında denge kurmak ve sürtüşme anlarında yumuşamayı sağlamak amacıyle alınırlar. Amerika Birleşik Devletleri'nde ve **başkanlık** sistemi'nin yürürlükte olduğu bazı başka devletlerde, bakanlara, devlet **sekreteri** denir. Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bazı bakanlar değişik sanlarla anılmaktadır Örneğin maliye bakanı İngiltere'de Chancellor of the Exchequer, Amerika'da U.S. Secretary of the Treasury; içişleri bakanı İngiltere'de Home Secretary, Amerika'da U.S. Secretary of the İnterior; «deniz kuvvetleri» bakanı İngiltere'de First Lord of the Admiralty, Amerika'da U.S. Secretary of the Navy şeklinde söylenir.

BAKDANOVİÇ Maksim Ademoviç (Minsk 1891 / Yalta 1917) Rus şairi. Bir öğretmenin oğlu olan Bakdanoviç, genç yaşta Nijni-Novgorod'a gelerek, 1908-1916 arasında hukuk öğrenimi görmüştür. 1913 yılında yayınladığı ***Vjanok*** adlı şiir kitabıyla ün salmıştır Verem hastalığına tutularak hayata gözlerini yuman şair, sembolist bir anlayışla halk edebiyatından da esinlenmiş ve halkın acılarını, umutlarını, adalet ve özgürlük özlemlerini dile getirmiştir.

BAKEMA Jacob (Groningen - 1914) Hollandalı mimar. Delft Yüksek Teknik Okulu'nu bitirdikten sonra Amsterdam Yüksek Şehircilik Enstitüsü'nde öğrenim gördü. Çeşitli mimarlık bürolarında çalıştı. 1937 yılında, Hollanda Pavyonu'yle Paris Uluslararası Sergisi'ne katıldı. 1948 yılından itibaren ünlü mimar Broek'le birlikte, özel bir mimarlık üslûbunun doğuşuna yolaçacak yeni bir yöntemi yaygınlaştırmağa girişti. İki sanatçı tarafından bu doğrultuda gerçekleştirilen yapıtlar arasında Rotterdam'daki 't Venster Sanat Merkezi (1948)'ni, Rotterdam'daki Lijnbaan Ticaret Merkezi (1953)'nl, Amerika Birleşik Devletleri'nde Saint Louis'dekl Civic

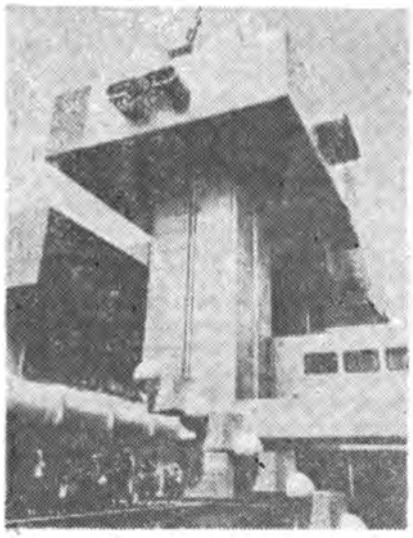

Jacob BAKEMA'nın 1970 yılında gerçekleştirdiği Osaka Sergisi'ndeki **Hollanda pavyonu.**

Center (1955)'i, Brielle Okulu (1948-1957)'nu ve gene Rotterdam'daki Montessori Lisesi (1959)'ni özellikle anmak gerekir.

Bu arada Broek'in özel evini de yapan sanatçılar, ortak çalışmalarında, daha çok şehircilik yoluyle çözülebilecek toplumsal programlara öncelik tanıdılar 1964 yılında Vestfalya'da gerçekleştirdikleri Marl Yönetim Sitesi, bu anlayışın en iyi örneklerinden biridir. Söz konusu bütün, gelişme halindeki bir endüstri merkezinin ihtiyaçlarını karşılayabildiği gibi, gerektiğinde konut niteliğine de bürünebilir

Bakema ile Broek, en son olarak Osaka Uluslararası Sergisi'ndeki Hollanda Pavyonu (1970)'nu hazırladılar.

BAKER Joséphine (A.B.D. Saint Louis - 1906 / Milandes 1976) Zenci asıllı Fransız şarkıcı. Daha önce Amerika'da çeşitli gösterilere katılmış olan sanatçı, 1925 yılında Louis Douglas ve Black Birds'le birlikte Paris'teki Champs-Elysées Tiyatrosu'nda verilen ***Zenci Revüsü***'ne katılınca birdenbire parladı O dönemin evrensel sanat merkezi durumundaki Paris ve Paris'in ardından bütün dünya, revüde çarliston yapan bu henüz on dokuz yaşındaki Zenci kızın güzelliğini, kıvraklığını ve sesini hayranlık içinde keşfetmişti. Çok geçmeden Fransız uyrukluğunu seçerek Paris'e yerleşen Joséphine Baker, kendi adını taşıyan ***(Chez Joséphine)*** bir kabareyi yönetti; Folies-Bergère ve Casino de Paris gibi ünlü salonlarda gösteriler yaptı; Offenbach'tan uyarlama ***La Créole*** (Sömürge doğumlu kız) ve Scotto tarafından özel olarak onun için bestelenen ***J'ai deux amours*** (İki sevgilim var benim) gibi seçkin şarkılar yorumladı. Bunu gene Scotto'nun bestelediği ve yıllarca dillerden düşmeyecek olan ***La Petite Tonkinoise*** (Tonklnli küçük kız) izleyecekti. Böylece başarıdan başarıya koşan Joséphine Baker, bir dizi filmde oynadı; çeşitli krem ve kozmetikler için hazırlanan reklâm afişlerinin gedikli yıldızı oldu.

Aynı Joséphine Baker, 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı patlar patlamaz Fransız Hava Kuvvetleri'ne gönüllü olarak yazılacak ve zafere kadar büyük bir cesaretle savaşarak «teğmen» rütbesine yükselecektir. Savaş'tan sonra da şarkı söylemeğe devam eden sanatçı, aynı zamanda da **ırkçılık**'a karşı son derece etkili bir mücadeleyi başlatmış ve sürdürmüştür Baker, bu amaçla dünyadaki bütün ırklardan birer çocuğu evlât edinmiş; onların aynı çatı altında biribirleriyle nasıl anlaştıklarını ve «gül gibi» geçindiklerini somut bir şekilde ispatlamıştır

Paul COLİN'in Joséphine Baker için hazırladığı bir afiş..

BAKER Samuel White (Thorngrove 1821 / Sandford Orleigh 1893) İngiliz gezgini. Kırım Savaşı'na katıldıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk demiryolu yapımını örgütledi. 1861 yılında, kendi parasıyle ve Macar asıllı karısını da yanına alarak yukarı Nil vâdisine doğru yola çıktı Kendisinden daha önce aynı yönde yola koyulmuş olan Grant'la Speke'i bulmak amacındaydı. Bu yolculuğun bir başka ilginç yanı da, keşifler tarihinde ilk kez bir gezginin karısıyle birlikte iş görmesidir.

15 Şubat 1863 günü Gondokoro'da Grant ve Speke'le karşılaşan Baker, Speke'in açıklamaları yönünde yola koyulacak; ve 14 Mart 1364 günü, Nil'in ikinci kaynağı olarak kabul ettiği Albert gölüne ulaşacaktı. Dağlar arasındaki bu masmavi ve dümdüz gölün arı suyunu, eski keşifçilerin geleneğine uyarak elleriyle içen Baker, Hartum'a döndüğünde Speke'in ölmüş olduğunu öğrendi; ve bu ünlü gezgine bir saygı gösterisi olmak üzere, Nil'in asıl kaynağının Speke tarafından keşfedilmiş olan Victoria gölü olduğunu

ilân etti.

1864 yılında İngiltere'ye dönen Baker'a, keşiflerinden dolayı soyluluk unvanı verildi. 1869 yılında Mısır hıdivi İsmail paşa, ünlü gezgini göreve çağırdı Görevi Yukarı Nil havzasındaki köle ticaretini ölemekti. «Bekir Paşa» unvanıyla yola koyulan Bakar, 1873 yılına kadar o yörede kaldı; ama kesin bir sonuç elde edemedi. Daha sonra Kıbrıs, Suriye, Hindistan, Japonya ve Amerika'yı kapsayan uzun bir geziye çıktı; İngiltere'ye dönünce de Yorkshire'daki malikânesine çekilerek anılarını yazmağa koyuldu.

BAKHUYZEN VAN DEN BRİNK (Amsterdam - 1810 / La Haye - 1865) Hollandalı tarihçi ve yazar. Ülkesinin fikir hayatında, bilimsel tarih araştırmalarının metodik biçimde yürütülmesine önayak oldu ve Potgieter ile birlikte ***Kılavuz*** adlı çok önemli bir dergi çıkardı. ***Studien en schetsen over vanderlandsche geschicdenis en letterkunde*** (Edebiyatta yurtseverlik hikâyeleri üzerine kısa incelemeler, 1860) ve ***Letterkundige studien en schetsen*** (Kısa edebiyat incelemeleri, 1876) başlığıyle yayınlanan kitapları ünlüdür.

BAKİN Kyokutei (1767 / 1848) Japon romancısı ve deneme yazarı. Ünlü romancı Santo Kyoden'in öğrencisi olan Bakin, hocasının kurucusu olduğu *yomi-han* tarzında yapıtlar vermiştir. Okurda heyecan, şaşkınlık ve dehşet duygusu uyandırmak amacıyla dramatik olayları işleyen ve özüne uygun resimlerle süslü roman anlamına gelen bu edebî türde Bakin, sınırsız bir hayal gücünün ürünü olan kitaplar yazmıştır. Çağının tüm bilgilerine sahip olan yazarın çok sayıdaki yapıtları arasında, ***Yumihari-zuki*** (Bükülmüş yay), *Siçiya no kura* (Eşya kiralayıcının dükkânı) ve 1814-1841 yılları arasında kaleme aldığı başyapıtı ***Hakkenden*** (Sekiz köpeğin hikâyesi)'i saymak gereklr. Bakln ayrıca, ***Yenseki-zassi ve Gendohogen*** başlıklı denemelerin de yazarıdır.

BAKRUŞİN Sergey Vladimiroviç (1882 / 1950) Sovyet tarihçisi. Sibirya halkları tarihi alanında büyük bir otorite olan bilgin, 1941-1945 yılları arasında, bir ***Moskova Tarihi*** ile bir ***Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Tarihi***'nin yayın kuruluna başkanlık etmiştir. Asıl ününü sağlayan ve kendisine Stalin ödülünü kazandıran yapıtı, ***Diplomasi Tarihi*** adını taşımaktadır.

BAKUNİN Mihail Aleksandroviç (Tver - 1814 / Bern - 1876) Rus anarşistl. Soylu bir aileden gelen Bakunin, topçu subayı olmuş, devrimci fikirlerinden ötürü Rusya'dan ayrılmak zorunda kalmış ve Paris'e gitmiştlr. Orada Herzen, Marx ve Proudhon'la tanışan düşünür, Rus hükümetlnin isteği üzerine bir aralık Fransa'dan çıkarılmış, ama 1848'de tekrer bu ülkeye dönmüştür. Bakunln, on yıl boyunca Avrupa'yı sarsan bütün devrimleri doğrudan doğruya yada dolaylı olarak desteklemiş ve çeşitll hükümetler tarafından art arda idama mahkûm edilmiştir. 1857'de Sibirya'ya sürülmüş, 1861'de kaçarak İngiltere'ye sığınmıştır. Daha sonra İsviçre'ye geçmiş, 1867'de Birinci Enternasyonal'e katılmıştır. 1872 La Haye kongresinde Marx'dan kesinlikle ayrılan Bakunin, «anarşizm»in kurucusu olarak kabul edilmlştir. Ütopyacı sosyalizmin XIX. yüzyıl boyunca ortaya çıkan şekillerinden birldir anarşizm; insanın doğası bakımından «iyi» olduğu ve dolayısıyle mutlu bir hayatın, insanoğlu üzerindekl tüm kısıtlamaların ve zorlamaların kaldırılması sonucu yaratılabileceği düşüncesine dayanır.

Temel düşüncelerini ***L'Etat et l'anarchie*** («Devlet ve anarşi», 1873) adlı yapıtında açıklayan düşünür, Alman filozofu Feuerbach'ın insan ve dünya hakkındaki görüşlerinden büyük çapta etkilenmiştir. Bakunin, küçük insan topluluklarının içinde, örneğin bir köy topluluğunda, güçlü bir dayanışmanın ve yardımlaşmanın varlığını belirterek bu dayanışmayı, hayvan topluluklarında rastladığımız yardımlaşma ve birlikte lş görme itkisine benzetir. İnsanların Içinde bulunan ama modern toplum ve devlet tarafından baskı altında tutulan bu türden «iyi» eğilimleri ve yatkınlıkları ortaya çıkarabilmek için, bugün varolan bütün toplumsal kurumları ortadan kaldırmak gerekir. Böylece, devletsiz ve otoritesiz bir toplum düzeni kurulmuş olacaktır; ve devlet, Bakunin'in ***komün*** ismini verdiği bu doğal ve küçük topluluklar üzerinde kendiliğinden teşekkül edecektir. Ahlâk açısından, Rus nihilisti Neçayev'in etkisinde kalmış olan Bakunin'e göre bu büyük amaca ulaşabilmek için her aracın hiç çekintisiz kullanılması gerekir.

Devrimcinin kendi kendine karşı tavrını tanımlarken

«Gerçek devrimcinin karakteri, romantizmin, duygusallığın, coşkunluğun ve taşkınlığın hiç bir türlüsünü kabul etmeyen cinsinden sarsılmaz bir karakterdir. Öyle bir karakter yapısı içinde kişisel kin ve öç alma duygularına da yer yoktur. Devrimcinin ikinci doğası ve özü haline gelmiş olan devrimcilik tutkusunun en amansız, en acımasız ve en duygusuzca bir hesaplılığa dayanması gerekir.

Devrimci, daima ve her yerde, kendi kişisel özlem ve güdülerinin onu olmağa sürüklediği şeyi değil, sadece ve sadece, devrim çıkarlarının ve gereklerinin ona buyurduğu şeyi temsil edecek, kendi varlığında sadece ve sadece devrimi somutlaştırmış olacaktır.» diyen Bakunin, şöyle devam ediyordu

BAKUNİN'den seçmeler

DEVRİMCİNİN ELKİTABI

BİR DEVRİMCİNİN ESİNLENMESİ GEREKEN KURALLAR

DEVRİMCİNİN KENDİ KENDİNE KARŞI TAVRI

1. Devrimci, daha başlangıçta mahkûm olmuş bir adamdır : Ne kişisel çıkarları vardır devrimcinin, ne işi, ne duyguları, ne gönül bağı, ne mülkü ve hattâ ne de adı. Bütün herşey onun için bir tek ilgi kaynağına bir tek düşünceye, bir tek tutkuya gelip dayanır : Devrim.

2. İçinin içinde, sadece sözde değil ama aynı zamanda pratikte de, kamu düzeniyle ve uygar dünya ile, her türlü yasa ve ahlâk kavramı ile, hiç bir uzlaşım ve koşul kabul etmeksizin tüm bağları koparıp atmıştır devrimci. Sözü geçen uygar dünyanın amansız bir düşmanıdır; ve bu dünyayı kökünden yıkmak amacıyle, bu dünyanın içinde yaşar.

3. Devrimci, her türlü öğretisel bağlılığı reddeder, barışı kurup koruma işini de gelecek kuşaklara emanet eder. Bir tek işi ve bilimi vardır onun : Yıkmak. Mekanik, fizik, hattâ tıp bilimlerini öğreniyorsa yalnız bu amaçladır. Ve gene yalnız bu amaçladır ki insanların, karakterlerin, durumların, sosyal düzenin çeşitli görünümlerinin canlı bilimini gece gündüz öğrenir o. Bir tek ereği vardır : Bu iğrenç düzeni bir an önce ve kökünden yıkmak.

4. Kamuoyu denen şeyi hiçe sayar devrimci. Bugünkü toplumsal ahlâk anlayışından, bu ahlâk anlayışının bütün gerekçe ve belirimlerinden kesinlikle nefret eder. Onun gözünde ahlâka uygun olan bir tek şey vardır : Devrimin zaferine katkıda olan şey. Bu zaferi engelleyen ne varsa, ahlâkdışıdır, ahlâksızcadır.

5. Devrimci, daha başlangıçta mahkûm olmuş bir adamdır. Devlete ve toplumun temsil ettiği bütün herşeye karşı amansız olacak ve bu toplumdan hiç bir acıma beklemeyecektir. Toplumla arasında sürekli bir savaş vardır; hiç bir uzlaşma kabul etmeyen, açık yada gizli, ama ölümüne bir savaş. Dolayısıyle her gün ölüme hazır durmalıdır devrimci, bütün işkenceleri göğüslemeğe kendini alıştırmalıdır.

6. Kendi kendine karşı katı olduğu kadar ötekilere karşı da katı olacaktır devrimci. Her türlü sıcak ve gevşetici akrabalık, dostluk, sevgi, bağlılık ve hattâ onur duygusunu ferman dinlemez türden bir devrim tutkusuyle boğacaktır içinde. Bir tek şeyden, sadece ve sadece devrimin başarısından şehvet, avunç, haz yada gurur duyabilir. Gece gündüz bir tek düşünceyle, bir tek ereğe ulaşmak iradesiyle yaşayacaktır: Ayırıp seçmeksizin herşeyi kökünden yıkmak.

BAKUNİN'in Marx'tan kesin olarak ayrılışıyle sonuçlanan Enternasyonal Genel Konseyi 1872 Şubat toplantısının yapıldığı bina..

BAKUNİN Üzerine

Bakunin'in teorisi, 1870 yıllarına doğru son şeklini aldı. Düşünürün 1873 yılında kaleme aldığı Gosudartsvenos i anarkhiye (Devlet ve anarşi) adlı yapıtında açıkladığı temel görüşüne göre, bir Tanrı icadı olan devlet insanı ezen bellibaşlı düşmandır. Din ise, «kollektif bir çılgınlık» şeklidir; yada, «ezilen insanların dertlerini bir nebze unutmak için gittikleri bir kutsal meyhanedir.

İnsanlığı «özgürlüğün cennetine» götürmek için, herşeyden önce, devleti havaya uçurmak ve «otorite alışkanlığını» halkın günlük hayatından sürüp çıkarmak gerekir. Aslında halk yığınlarının ve bu arada özellikle de köylüler ile lumpen proletaryanın kendiliğinden devrimci bir ruha ve toplumcu içgüdülere sahip olduğuna inanmaktaydı Bakunin. İşte bu inancın itişiyledir ki, devrime sıkı sıkıya hazırlanma zorunluğunu inkâr etti ve «toplu devrim» macerasının uçurumuna yuvarlandı. Bilimsel metodun toplum teorisine uygulanmasının belirleyici önemini kavrayamadı hiç bir zaman, dolayısıyle de sınıf mücadelesi ve proletarya diktatoryası hakkındaki marksist tezlere şiddetle karşıçıktı.

Oysa aynı Bakunin, Paris Komünü'nü, tıpkı Marx gibi kayıtsız şartsız savunmuş olan bir eylem adamıydı. Bir tek temel farkla : Marx, bu büyük tarihsel olayın başarısızlıkla sona erişinden gerekli dersi alıp proletarya diktatoryasının zorunluğu tezini oluşturmağa yönelirken, Bakunin eski fikirlerine saplanıp kalacaktı.

Aleksandrov

BAKUSEVİÇ Françisak (Kusljani - 1840 / Kusljani 1900) Rus şairi. Öğrenimini Petersburg'da gören şair, matematik okumuş ve genç yaşta devrimci topluluklara katılmıştır. Daha sonra Nijn'e giderek hukuk okumuş, bir süre avukatlık yaptıktan sonra da yurduna dönmüştür. *Dudka belaruskaya* (1891) ve *Smik belaruski* (1894) edli kitaplarıyla ün salan şair, halk edebiyatı temalarından büyük çapta yararlanmıştır Bu bakımdan da. çağdaş Beyaz Rus edebiyatının kurucusu ve ulusal hareketin öncüsü sayılmaktadır. Beyaz Rus, Ukrayna ve Leh dillerinde yazmış olduğu yapıtların çoğu ne yazık ki kaybolan şair, Çarlık Rusyasındaki yerel dil yasaklamaları nedeniyle uzun süre basılamamıştır.

BALAGUER Y CİRERA Victor (Barselona 1824 / Madrid 1901) : Katalan asıllı İspanyol yazarı. Barselona Üniversitesi'nde tarih profesörlüğü yapan Balaguer y Cirera, etkin bir şekilde siyasal hayata atıldı; Liberal Parti'ye katıldı, milletvekili seçildi, bakanlık yaptı. Ne var ki Katalonya'nın özerkliğini savunan yazar, koğuşturmaya uğrayınca, 1867 yılında Fransa'ya sığınmak zorunda kaldı. Ancak kraliçe İsabella'nın düşüşünden sonra İspanya'ya dönebilen Balaguer y Cirera, bir yandan gene siyaset hayatını sürdürürken öte yandan da kendini Katalan dilinin yeniden yaratılması işine verdi.

Daha gençliğinde Katalanca şiirler yazmıştı zaten Balaguer y Cirera; ve bunları, *Lo trovador de Montserrat* (Montserrat ozanı, 1850) başlığı altında toplayıp yayınlamıştı. Bu ilk kitabı, *Historia politica y literaria de los trovadores* (Siyaset ve edebiyat açılarından şairlerin tarihi, 1877) adlı ünlü araştırması izleyecekti. Onu da, *Tragedias* (Trajediler, 1879) başlığı altında topladığı tarihsel içerikli tiyatro yapıtları..

Balaguer y Cirera, daha sonra, 1885 1889 yılları arasında kaleme almış olduğu en önemli yapıtı *Historia de Cataluna y de la corona de Aragon* (Katalonya ve Aragon hanedanı tarihi)'u yayınlayacaktı. Yazar en son olarak, *Los Prineos* (Pireneler, 1892) adlı bir üçlü kaleme aldı.

BALAKİREV Mili Alekseyeviç (Nijnl Novgorod - 1837 / St. Petersburg - 1910) Rus kompozitörü. Ulusal klasik Rus müziğinin temeltaşlarından birldir. 1862 yılında Özgür Müzik Okulu'nu kurdu. 1867 yılında Rus İmparatorluğu Müzik Derneği konserlerinin yöneticiliğine getirildi. Glinka'nın yapıtlarını bastırdı.

Balakirev'in besteleri arasında, *Tamar* adlı senfonik şiirini, *İslamey* adlı piyano için oryantal fantezisini, İki senfonlsini ve iki halk türküleri defterini özellikle anmak gerekir. Ünlü sanatçı, kompozisyonlarının yanı sıra, **Beşler topluluğu**'nun kurucusu, danışmanı ve kılavuzu olarak da ülkesinin müzik hayatında birinci sınıf bir rol oynamıştır.

BALANCHİNE George (St. Petersburg - 1904): Gürcü asıllı Rus dansörü ve koregrafı. Müzisyen bir ailenin oğludur. 1923 yılında Petrograd'da baleye başladı. Sonra Almanya'ya, Londra'ya ve Paris'e gitti. Orada, 1925 yılında, Serge de Diaghilev'in ünlü **Rus baleleri** topluluğuna katıldı; ve koregraf olarak *Le Triomphe de Neptune* (Neptunus'un zaferi, 1926), *La Chatte* (Dişi kedi, 1927), Stravinski'nin müziği üzerine *Apollon musagète* (Esin perilerinin kılavuzu Apollon, 1928) ve Prokofiev'in müziği üzerine *Le fils prodigue* (Savurgan çocuk, 1929) adlı yapıtları gerçekleştirdi.

Diaghilev'in ölümünden sonra bir süre Kopenhag'da çalıştı, çok geçmeden Monte Carlo Rus balelerl topluluğuna katıldı ve orada Georges Auric'in müziği üzerine *Concurrence* (Yarışım, 1932) ve Emmanuel Chabrier'nin müziği üzerine *Cotillon* (Kotiyon dansı)'u gerçekleştirdi. Sonra Paris'e dönerek, 1933 yılında, **1933 Baleleri** adıyle kendi kumpanyasını kurdu ve ilk olarak Kurt Weil'ın müziği üzerine *Les Sept Péchés capitaux* (Yedi günah, 1933) ile Mozart'ın müziği üzerine *Mozartiana* (1933)'yı sahneledi ve yorumladı.

1934 yılında American Ballet Okulu'nu yönetmek üzere Birleşik Devletler'e çağrılan Balanchine, ilkin Metropolitan Opera'da çalıştı bir süre, sonra da art arda bir dizi bağımsız topluluğun yönetimini üstlendi. 1939 yılında Amerikan uyrukluğuna da geçen sanatçı, 1948 yılında New York City Ballet'in başına getirildi.

George Balanchine, Amerikan balesinin gerçek kurucusu olarak kabul edilebilir.

George BALANCHİİNE (solda) bir sahne çalışması sırasında ünlü yazar Jean Cocteau ile..

Georges BALANDİER : Yapısalcı görüş ile tarihçi görüş arasındaki karşıtlığı aşmağa çalışan bilgin.

BALANDİER Georges Léon (Aillevilliers 1920) Fransız sosyoloji ve etnoloji bilgini. Sorbonne'da profesörlük yapan Balandier, özellikle siyah Afrika sosyolojisiyle ilgilenmiştir; ve bugün, sosyal yapıları konu edinen dinamik sosyolojinin önderi durumundadır. Bu alandaki bellibaşlı yapıtları arasında, ***Sociologie actuelle de l'Afrique noire: dynamique sociale en Afrique centrale*** (Siyah Afrika'nın bugünkü sosyolojisi; Orta Afrika'da sosyal dinamik, 1955), ***Afrique ambigue*** (İkircimli Afrika, 1962), ***La Vie quotidienne au royaume de Kongo du XVI. au XVIII. siècle*** (XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla Kongo krallığında günlük hayat, 1965) ve ***Anthropologie politique*** (Siyasal antropoloji, 1967) adlı kitaplarını özellikle saymak gerekir.

Balandier, bu arada, etnoloji alanındaki çalışmalarını da sürdürmekten geri kalmamıştır. Bu alanda, **yapısalcı** görüş ile **tarihçi** görüş arasındaki karşıtlığı aşmağa çalışan bilgin, 1971 yılında yayınladığı temel yapıtı ***Sens et puissance, les dynamiques sociales*** (Anlam ve güç, sosyal dinamikler)'de, ilkel toplumların sosyal dinamizmini ortaya çıkararak, «tarihsiz toplumlar efsanesi» olarak nitelediği varsayımın geçersizliğini ispatlamağa yöneldi.

Daha sonra kuramsal sosyoloji ile siyasal sosyoloji alanlarında çalışan Balandier, 1972 yılında, ünlü sosyoloji bilgini Georges Gurvitch üzerine bir monografi hazırladı, 1974 yılında da ***Anthropo-logiques*** (Antropolojideki mantıksallıklar) adlı yapıtını yayınladı.

BALART Federico (Murcia - 1831 / Madrid - 1905) İspanyol şairi ve eleştirmeni. Siyasal hayata atıldı; ve, Liberal Partl'nin önde gelen üyelerinden biri olarak, 1868-1874 yıllarını kapsayan devrim dönemi boyunca önemli görevler yüklendi. Güçlü bir eleştirmen olan Balart, edebiyat ve sanat konularındaki incelemeleriyle denemelerini, 1894 yılında, ***İmpressiones : Literatura y arte*** (İzlenimler Edebiyat ve sanat) başlığı altında toplayarak yayınlamıştı. Ama asıl ününü, yeni ölen karısının anısını yücelttiği ***Dolores*** (Acı) başlıklı şiir kitabıyle yaptı.

BALASSA Balint (Zolyom - 1554 / Esztergom - 1594) Macar şairi. Soylu bir aileden gelen şair askerlik eğitimi görmüş ve sınır boylarında Osmanlı kuvvetleri ile uzun zaman çarpışmıştır. Hayatı maceralar içinde geçen şair, din, vatan, aşk ve savaş konularında şiirler yazmıştır. Balassa, bu şiirleriyle, Macar edebiyatında büyük bir değişiklik ve yenilik yaratmıştır. Balassa'nın ilginç bir yanı da, Türk şiiri ile ilgilenmesidir. Aruz vezniyle şiirler yazmış ve bunların Latince çevirilerini de birlikte yayınlamıştır. Hümanizma anlayışı içinde yetişmiş olan şairin, ***Julitte*** adlı şiiri çok ünlüdür. Ayrıca ***Güzel Macar Komedisi*** isimli bir piyesi de son yıllarda bulunmuştur.

BALASZ Bela (Szeged - 1884 / Prag - 1949) Macar düşünürü. Sinema sanatının en büyük teorisyenlerinden biridir. Ünlü ***Nyugat*** dergisine **simgecilik** doğrultusunda şiirler yazmakla sanat hayatına atıldı. Bunu, gene aynı doğrultudaki bir dizi tiyatro yapıtı izledi. Nitekim böylece besteci Bartok, ***Mavi Sakal'ın şatosu*** (1911) ve ***Ormanların prensi*** (1916) adlı operalarının konusunu Bela Balasz'dan almıştır.

Başlangıçta Balasz, folklorik öğeler aracılığıyle halkın bilinçaltına ulaşmayı denemekte ve, bu araştırmaları sonucunda elde ettiği simge malzemesiyle, modern insanın psikolojik sorunlarını çözümlemeğe çalışmaktaydı. Büyük dostu Lukacs gibi, Alman felsefesinin etkisi altındaydı o da; ve 1919 komünist devrim girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, tıpkı Lukacs gibi, yabancı ülkelere sığınmak zorunda kaldı. Ünlü düşünürün sinema sanatına ilişkin teorik ve estetik sorunlara eğilmesi, bu tarihten sonra başlamaktadır.

Balasz, bu konuda, sinema edebiyatının en büyük klasikleri arasında yer alan iki kitap yayınlamıştır ***Der sichtbare Mensch*** (Görünen adam, 1924) ve ***Der Geist der Film*** (Filmin ruhu, 1925). Sinemanın, yeni ve... özerk bir sanat biçimi olarak önemle üzerinde duran ilk düşünür, Balasz'dır. Düşünür, ayrıca, bir «mikro-fizyonomi» olarak nitelediği **montaj** (yada, **kurgu**) konusu üzerinde de ilk sistemli görüşü ortaya etan kimsedir.

Bütün bu teorik çalışmalarının yanı sıra Balasz, başta Brecht-Pabst'ın ***Dört kuruşluk opera***'sı olmak üzere bir dizi ünlü solcu filmin senaryo yazımına da katıldı. Yeni filmleri günlük gazetelerde sürekli şekilde eleştiren ilk sinema adamı olan Balasz, 1932 yılında Moskova'ya gitti ve 1945 yılına kadar oradaki Filmoloji Enstitüsü'nde iki büyük rejisör dostu Ayzenştayn ile Pudovkin'in yanı sıra ders verdi. Savaş'tan sonra ülkesine dönen düşünür, gene bazı senaryolara katkıda bulundu, ***Benim yolum bu*** (1945) başlığı altında son şiirlerini yayınladı ve bir otobiyografi kaleme aldı.

BALBİ Adriano (Venedik - 1782 / Padova 1848) İtalyan coğrafya ve istatistik bilgini. Coğrafya ve fizik öğretmenliği yaptığı sırada, ***Prospetto politico-geografico dello stato attuale del globo*** (Siyasal coğrafya bakımından Yeryüzü'nün bugünkü görünümü, 1808) başlıklı ilk önemli yapıtını yayınladı. Kısa zamanda kendi inceleme alanının bir uzmanı olarak tanınmasına yolaçan bu kitaptan sonra Balbi, ***Compendio di geografia universale*** (Evrensel coğrafya elkitabı, 1821) adlı yapıtını kaleme aldı.

Bu arada bir süre Portekiz'de bulunan Balbi, bu ülke hakkında, o çağ için son derece ilgi çekici olan ve ele aldığı konuya büyük bir yenilik getiren ***Essai statistique sur le royaume du Portugal et Algavre*** (Portekiz ve Algavre krallığı üzerine bir istatistik denemesi, 1832) adlı Fransızca yapıtını yayınladı. Balbi'nin daha sonra yaptığı incelemeler, ***Scritti geografici statisci e vari*** (Coğrafya, istatistik ve çeşitli konular hakkında yazılar, 1841) başlığı altında bir araya getirildi.

BALBİN Bohuslav (Hradec Kralove - 1621 / Prag 1688) Çek tarihçisi. Dinsel eğitim görmüş olan bilgin, güzel konuşma sanatı ve edebiyat üzerine dersler vermişti. 1662 yılından sonra da Bohemya tarihi üzerinde çalışmağa koyuldu ve ilgi çekici yapıtlar ortaya koydu. Bilimsel tarih metodunu, biraz da yaşadığı çağın bir sonucu olarak, gerektiği gibi kullanamamasına rağmen, Latince kaleme aldığı yapıtlarında, kendisinden sonraki tarihçilere paha biçilmez bir bilgi hazinesi aktarmayı başardı. Ayrıca Çek dilini savunmuş ve Slav ırkının birliği temasını da işlemiş olan bilginin bellibaşlı yapıtları arasında, ***Epitome historica rerum Bohemicarum seu historia Boleslaviensis*** (Çek tarihi özeti, yada, Boleslav tarihi) ile ***Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica*** (Slav ve özellikle de Çek dilinin savunusu üzerine, 1677) adını taşıyan kitaplarını anmak gerekir.

BALBO Cesare (Torino 1789 / Torino 1853) İtalyan tarihçisi ve siyaset adamı. Maceralı bir hayat geçirdikten sonra, edebi ve bilimsel çalışmalarla uğraşmaya koyul- (Risorgimento) adına çeşitli yapıtlar yazmıştır. 1848 yılında, Piemonte'de ilk meşrutiyet hükümeti kurulunca bakanlık görevine getirilmiş ama kısa zaman sonra yerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Yazarın, ***Delle speranze d'Italia*** (İtalya'nın umudu üzerine, 1844) adlı yapıtı, halk kitlelerini derinden derine etkilemiştir. Balbo, İtalya'muş ve İtalya'nın yeniden doğuşu akımı

nın yabancı baskısından ve egemenliğinden kurtularak bağımsız bir devlet biçiminde kurulması gerektiği tezini, bu yapıtında, başarılı bir şekilde savunmuştur. *Quattro novelle narrata da un maestro di scuola* (Bir okul öğretmeninin dört hikâyesi, 1829); *Storia d'Italia sotto i barbari* (Barbarlar egemenliği altında İtalyan Tarihi, 1830), *Vita di Dante* (Dante'nin hayatı, 1839), *Della monarchia reppresentativa in İtalia* (İtalya'da temsili monarşi üzerine, 1857) ve *Pensieri sulla storia d'İtalia* (İtalya tarihi üzerine düşünceler, 1858) adlı yapıtları vardır.

BALBOA Vasco Nunez de (Jerez - 1475 / Panama 1517) İspanyol keşifçisi. Servet edinmek üzere Amerika'ya gelmiş maceracılardan biriydi. Çok geçmeden, bugünkü Panama kıstağının Atlantik kıyısı boyunca uzanan ve o çağda **Altın Kastilya** diye anılan ile vali oldu. O güne değin hiç bir İspanyol, ülkenin içine doğru bir keşif yolculuğu yapmayı denememişti. Bunu ilk akıl eden, daha doğrusu, akıl etmak zorunda kalan kimse Balboa olacaktı. Hikâye şöyle geçtl :

Bir gün Balboa'nın adamlarını her birl birer sanat başyapıtı olan altın zincirlerl, kolyeleri ve bilezikleri eritmeğe hazırlanır gören bir yerli prens, öfkesinl tutamayarak, bu barbarlığa son vermek üzere şöyle haykıracaktı «Demek bütün bunları külçe haline getirmek istiyorsunuzl Sizdeki bu altın açlığını doyuracak başka bir yol göstereyim size ben: Şu arkanızdaki dağlara tırmanın hemen; o dağların tepesine ulaştığınız vakit, öbür tarafta, tıpkı bu okyanus gibi göz alabildiğine uzanan bir başka okyanus göreceksiniz. İşte o okyanusun kıyılarında, istediğinizden de çok altın üretilmektedirl»

Ve keşifler tarihinin en gaddarlık dolu seferlerinden biri böyle başladı..

Gerçekten de Balboa, 1 Eylül 1513 sabahı, 190 Kastilyalı ve Kızılderililere saldırtmak üzere özellikle yetiştirilmiş bir yırtıcı köpek sürüsüyle yola koyuldu. Başlangıçta bir süre su yoluyle ilerlediler. Ama sonra dikenli bitkilerle kaplı sarp yamaçlara tırmanmaları gerekti. Çoğu zaman baltalarla yol açıyorlardı. Kendilerine engel olmak isteyen Yerlilerden 600 kadarını kurşunladılar; geri kalanını da köpeklerin önüne atıp paralattılar. Bu alçakça eğlenceye bahane olarak da, «Hintlllerın zaten hayvanlarla sevişlklerini ve Işte bundan dolayı onları bu cezaya çarptırdıklarını» ileri sürdüler.

26 Eylül günü öğleye doğru Balboa, bir dağın doruğunda diz çökmüş, Tanrısına şükrediyordu «Öbür okyanus» ayaklarının altında göz alabildiğine uzanmaktaydı. Böylece Ilk olarak bir Avrupalı, Vasco de Gama'nın Afrika'yı güneyden dolanarak ulaşmış olduğu Pasifik Okyanusu'na batıdan giderek ulaşmış oluyordu.

Dualar okuduktan sonra tepeye bir haç diktiler ve ağaçlara Kastilya hükümdarlarının adlarını kazıdılar. 29 Eylül sabahı da Balboa, tıpkı Büyük İskender'in Hint Okyanusu'na girerken yaptığı gibi, tepeden tırnağa silâhlı olarak yarı beline kadar Paslfik sularına girdi; ve kılıcını çekerek, «bütün bu deniz, toprak, kıyı, liman ve adaları ve buralara bağlı bütün ülkelerle illeri anlı şanlı Kastilya, Leon ve Aragon hükümdarları Don Ferdinand ile Dona Juana adına mülk edindiğinl» haykırdı ufka doğru.

Ne var kl bu büyük «başarı» ve İspanya tahtına sunulan bu eşsiz armağan, ünlü konkistador'un valilikten azledilmesine ve çok geçmeden de Pizarro'nun emriyle öldürülmesine engel olmayacaktı.

DE BRY'nin gravürü — *Balboa, yırtıcı köpeklerini Kızılderililerin üzerine salarken..*

BALCESCU Nicolae (Bükreş 1819 / Palermo 1852) Rumen tarihçisi ve siyaset adamı. Liberalist görüşleri benimsemiş olan Balcescu, Rumenlerin bağımsız bir devlet çevresinde toplanmaları düşüncesini ileri sürmüş ve tarihle ilgili çalışmalarında ulusal gelenekler üzerinde durmuştur. 1848 yıllarında, devrim hareketinin Ilderlerinden biri olarak önemli rol oynamış; geçici hükümette bakanlıklarda bulunmuş, yabancı ülkelere sığınmak zorunda kalmış ve yoksulluk içinde ölmüştür. ***Puterae armata si arta militara dela intemeierea principatului Valahiei pana acum*** (Eflâk prensliğinin kuruluşundan bugüne kadar silâhlı kuvvetler ve savaş sanatı, 1844), ***Dreptur le Romanilor catre İnalta Poarta*** (Babî Ali'ye karşı Rumenlerin hakları, 1848) adlı yapıtları önemlidir. ***İstoria Romanilor sub Mihai-Voda Viteazul*** (Kahraman Prens Mlhall çağında Rumenlerin tarihl, 1878) adlı bitmemiş bir yapıtı ve Fransızca kaleme almış olduğu ***Question économique des principautés danubiennes*** (Tuna prensliklerinin ekonomik sorunu, 1850) adlı bir Incelemesi de vardır.

BALDİNİ Antonio (Roma 1899) İtalyan romancısı. Zengin bir ailenin çocuğu olan Baldini, gençliğinde edebiyat ve sanatla uğraşmak için elverişli bir ortam bulmuş; sağlam bir kültür edinmiştir. Yapıtlarında, bilgi ve kültürünün genişliği açıkça kendini gösterir. Üslûbu işlenmiş ve zariftir; dünya ve insanlar karşısındakl alaycılığını hiç bir zaman elden bırakmaz. Bologna Ünlversitesinde okumuş ve Ariosto üzerinde doktora yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na katılmış ve gösterdiği yararlıktan dolayı kendisine madalya verilmiştir. Yazar, savaş anılarını ***Nostro Purgatorio*** (1918) adlı yapıtında dile getirmiştir. Baldini'nin ***Michelaccio*** (1924), ***La dolce calamita*** (1929) ve ***Amici allo spiedo*** adlı yapıtları çok ünlüdür. ***Michelaccio***'da, yemek içmek, uyumak ve sevişmekten başka şey düşünmeyen aylâk bir adamın portresini çizmiştir. Eleştirmeciler, bu tip ile yazar arasında büyük bir yakınlığın bulunduğunu öne sürmüşlerdir. ***La Dolce Calamita***'da, tanımış olduğu ve tanımak istediği kadınları canlandırmıştır. ***Amici allo spiedo***'da ise, çağının en önemli düşün ve sanat adamlarını alaycı bir biçimde ele almıştır. Bu ünlü kişiler arasında, Malaparte, Bacchelli, Papini ve Croce gibi dünya çapında ün yapmış kişiler de vardır, Yapıt, alay ve güldürü açısından İtalyan edebiyatının en parlak örneklerinden biridir.

«Beyazderili olmak zorunlu değil artık.» James BALDWİN.

BALDWİN James (New York - 1924) Amerikalı romancı. Bir Zenci papazın oğludur. Nitekim on dört yaşına basınca kendisi de Harlem'deki küçük bir kilisede vaaz vermeğe başlamış ve bunu dört yıl boyunca sürdürmüştür. Uzun yıllar Paris'te yaşayan Baldwin, *Go Tell it to the Mountain* (Tanrı'nın seçkin kulları, 1953) adlı ilk romanını orada yazdı ve hemen başarı kazandı. Bireyliklerinden koparıp alınmış ve zencilikleri içinde hapsolup kalmış insanların dramını anlatıyordu bu yapıtta. 1956 yılında gene Paris'te kaleme aldığı ikinci romanı *Giovanni's Room* (Giovanni'nin odası)'da ise, kendinde sevme gücünü bulamayan genç bir Amerikalının dramını işledi. Bunu, gene Zenci sorununa eğildiği *Another Country* (Bir başka ülke, 1962) izledi.

Baldwin'in yapıtında, Zenci ırkına ilişkin sorunların giderek ağır bastığını görüyoruz. Nitekim sanatçı, 1963 yılında yayınladığı *The Fire, next time* (Bir daha sefere ateş) adlı romanında, ırklar arası barışın ancak ırklar arası evlenme aracılığıyle kurulup sürdürülebileceğini savunmaktadır.

Baldwin, daha sonra kaleme aldığı *Tell me how long the Train's been gone* (Söyle bana ne zaman kaçtı tren, 1968), *One Day when I was lost* (Ortadan kaybolduğum gün, 1971) ve *No name in the Street* (Adı olmayan sokak, 1972) başlıklı yapıtlarında da Zenci sorununu çeşitli yönleriyle ele alarak derinleştirmeğe yönelecektir.

BALDWİN James Mark (Columbia - 1861 Paris - 1934) Amerikalı psikolog ve filozof. Çeşitli üniversitelerde felsefe profesörlüğü yapmış, yayınladığı yapıtlarla çağının düşüncesi üzerinde büyük çapta etkide bulunmuştur. Baldwin, bilimleri «jenetik» ve «ajenetik» olmak üzere iki bölüme ayırır. Birincilerin içinde yer alan konular, gelişme ve tarih açısından incelenirler. Örneğin, psikoloji, sosyoloji ve ahlâk gibi bilimler bunun örnekleridir. Öteki bilimlerde ise nicelik ağır basar. Matematik ve fizik de bu çeşit bilimlerin örneklerindendir. İnsan bilgisinde sık sık yanlışa düşülmesinin nedeni, birbirinden ayrı olan bu iki tür bilimin ve metodun biribirine karıştırılmasıdır. Paris'te uzun süre kalmış ve dersler vermiş olan Baldwin, psikofizyolojinin gelişmesini sağlayan buluşlar ortaya koymuştur. Filozofun, *Thought and things or genetic logic* (Düşünceler ve şeyler ya da jenetik mantık, 1908), *Dictionary of philosophy and Psychology* (Felsefe ve psikoloji sözlüğü, 1904) gibi önemli yapıtları vardır.

BALDWİN Stanley (Bewdley - 1867 / Stourport 1947) İngiliz devlet adamı. Ünlü bir iş adamı olan Baldwin, 1908 yılında Muhafazakâr Parti'den milletvekili seçildi ve malî konulardaki büyük deney birikimi dolayısıyle bakanlığa getirildi. Bir yıl sonra Bonar Law ile işbirliği kurup üyesi bulunduğu koalisyon hükümetine karşı iç muhalefeti yürüttü ve Balfour'a rağmen başarı kazandı. Bonar Law hükümetinde Maliye bakanlığı yaptı. 1923 yılında da başbakanlığa atandı.

İngiliz emperyalizminin en becerikli temsilcilerinden biri sıfatıyle, öteden beri 1 numaralı savunucu olduğu **proteksiyonizm** (yada, **korumacılık**) sisteminî geliştiren Baldwin 1929 yılına kadar başbakanlık yaptı. Kapitalist sistemin büyük ekonomik güçlükler ve sosyal çalkantılarla kökten sallanmağa başladığı bu ağır bunalım döneminde bütün emperyalist yöneticiler gibi Baldwin de, hastalığın derindeki köklerine el atma cesaretini gösteremeyecek ve yüzeydeki belirtilerle uğraşma yolunu seçecekti. Aynı yıl yapılan seçimleri İşçi Partisi'nin kazanması üzerine bir süre muhalefette kalan siyaset adamı, 1931 yılında İşçi Partisi lideri MacDonald tarafından kurulan ulusal birlik hükümetine katıldı ve bu kabine tarafından benimsenen serbest mübadele politikasını yürüttü.

Stanley BALDWİN: İngiliz emperyalizminin en bilinçli ve en becerikli temsilcilerinden biri..

1935 yılında yeniden başbakanlığa gelen Baldwin, kral Edward VIII'in tahttan feragatiyle sonuçlanan anayasa bunalımını çözdükten sonra, 1937 yılında istifa etti. Lord unvanıyle onurlandırılan devlet adamının söylevleri ve çeşitli yazıları, *On England* (İngiltere üzerine, 1926), *Our Inheritance* (Mirasımız, 1928), *This Torch of Freedom* (Bu Özgürlük meşalesi, 1935) ve *An interpreter of England* (İngiltere'nin bir sözcüsü, 1939) başlıklı kitaplarda toplanmış bulunmaktadır.

Bâle çanları'nın *Parisinde 1911 taksi şoförleri grevi..*

Bâle çanları (Fr. Aslı Les cloches de Bâle) Fransız yazarı Aragon'un 1934 yılında yayınladığı roman. Her ne kadar Aragon, *Anicet ou le Panorama* (Anlcet yada Panorama) ve *Le Libertinage* (Kötü yol) adlı yapıtlarını da romanları arasına katıyorsa da, büyük yazarın asıl romansal yaratım döneminin bu kitapla başladığını söylemek yanlış olmaz. Yazarın ilk gerçekçi romanı olan yapıt, gerek zaman bakımından ve gerekse işlediği çevrelerle atmosfer bakımından, iki ayrı planda sürer gibidir «Diane» başlığını taşıyan birinci bölüm 1912 yılında geçerken, «Catherine» ve «Clara» başlıklarını taşıyan öbür iki bölüm bir geriye dönüşle bizleri 1905-1912 yıllarına getirir.

Kitabın sinema tekniğini andıran hızlı bir ritmle yazılmış olan ilk bölümü, daha sonra yazarın öbür gerçekçi romanlarında da rastlayacağımız kahramanlarından Diane de Nettencourt'la birlikte bizleri hemen, burada otomobil fabrikatörü Wisner tarafından temsil edilen büyük iş çevrelerine sürükler. Bu kimselerin yakınları arasında, pek doğal olarak, sadece politikacılar değil, aynı zamanda yüksek rütbeli subaylar da bulunmaktadır. Zaten romanın birinci ve ikinci

Bâle çanları'nın son bölümüne rengini veren Alman komünist militanı Clara ZETKİN..

bölümleri arasındaki konusal bağlantıyı sağlayan da bir genç subaydır.

Romanın ikinci bölümünde, Çarlık rejimine düşman olduğu için Paris'e göçmüş bir Gürcü ananın kızı olan Catherine çıkar karşımıza; çıkar çıkmaz da bütün dikkatimizi üzerine çeker. Diyebiliriz ki romanın gerçek kahramanı, Catherine'dir. Aragon'un yarattığı en gönül çelici tiplerden biri olan bu genç kızla birlikte, art arda sıralanan bir çeşitli deneyler zinciri içinde buluruz kendimizi Kadın haklarını tutkuyla savunan ve kimi aradığını pek bilmediği için hürriyetl her önüne çıkanla yatmakta bulan Catherine, okur için olduğu kadar kendisi için de hiç umulmadık bir anda bir grev olayının içine düşmüş bulacaktır kendini; ve giderek, Paris'teki anarşistlerle yakınlık kuracaktır. Burada Aragon'un, söz konusu anarşist militanların sınırsız içtenlikleri ile gerçek mücadelenin isterleri karşısındaki yetersizliklerini ancak çok büyük yazarlara vergi bir ustalıkla, adetâ başka bir şeyden söz edlyormuş gibi, betimleyişine tanık oluruz. Sonra genç kadın, Seine ırmağına atlayıp intihar etmesine engel olan şoför Victor Dehaynin'le birlikte, 1911 Parisinin ünlü «taksl grevi»ni yaşar ve grev komitesinde görev alır. Geniş kapsamlı bir işçi eyleminin gerçeklerini ve güçlüklerini görürüz burada; «sarı» lara. grev kırıcılarına, dört bir yandan yükselen tehditlere ve uygulanan baskılara karşı sürdürülen dişediş mücadeleyi görürüz.

Kitabın üçüncü bölümünde, çevreslndekl bütün herşeyden ve özellikle de bazı yakınlarının polisle ilişkili olduklarını öğrenmekten tiksinti duyan Catherine, ortam değiştirmek amacıyle İsviçre'ye Bâle kentine gider Tam da zamanıdır Çünkü o sırada Bâle'de, romanı sonuçlandıracak olan Uluslararası Sosyalist Kongresl toplanmış bulunmaktadır Nitekim bu eşsiz yapıt, Alman militanı Clara Zetkin'in bu Kongrede yaptığı konuşmayla sona erecektir Clara Zetkin'de, geleceğin kadınını selâmlamaktadır Aragon.

BALFOUR Arthur James (Whittingeham 1848 / Woking - 1930) İngiliz devlet adamı. 1874 yılında Muhafazakâr Parti milletvekili olarak Meclis'e giren Balfour, 1887 1891 yılları arasında İrlanda'ya boyun eğdirmek için giriştiği insafsız bir tenkll hareketinin başarı kazanmasından sonra Muhafazakâr Parti'nin liderliğine geldi ve 1902 yılında da amcası Lord Salisbury'nin yerine başbakanlığa atandı.

Başbakanlığı sırasında ulusal eğitim alanında köklü reformlar yaptı, İngiliz askersel gücünü arttıracak önlemler aldı ve 1904 Rus-Japon savaşı sırasında Japonya ile olan ittifakı yenileyerek yeni serpilmekte olan Japon emperyalizmini Çarlık emperyalizminden daha az tehlikeli bulduğunu ortaya koydu.

Chamberlain'in etkisiyle **proteksiyonizm** (yada, **korumacılık**) politikasını benimsemesi, partisinin 1906 seçimlerinde ağır bir yenilgiye uğramasıyle sonuçlandı. 1911 yılında Muhafazakâr Parti başkanlığından çekilen Balfour, Birinci Dünya Savaşı'nın kaçınılmazlığı belli olunca, bir «ulusal birlik» hükümetinin gerekliğini savundu. Nitekim ünlü siyaset adamı, 1915 yılında Asquith başkanlığında kurulan koalisyon hükümetine, 1917 yılında da Lloyd George'un kabinesine Dışişleri bakanı olarak katıldı. Aynı yıl Kuzey Amerika'da önemli girişimlerde bulunduktan sonra **Balfour bildirisi** diye anılan ünlü belgeyi yayınlayarak, İngiliz emperyalizminin önemli bir kararını... Yahudi halkını Yakın Doğu'daki İngiliz çıkarlarına bekçi dikme kararını ortaya koymuş olacaktı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Büyük Britanya adına Versay Barış Antlaşması'nı imzalayan Balfour, Savaş sonrasındaki yeni «dünya üleşimi»nin bellibaşlı ikincl aşamasını oluşturan Washington Konferansı'na da katıldı. 1922 yılında, Washington dönüşünde,

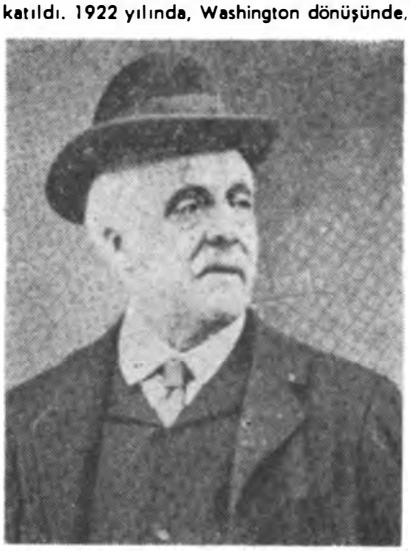

Arthur James BALFOUR : Yahudi halkını Yakın Doğu'daki İngiliz çıkarlarına bekçi dikme kararının uygulamacısı..

Liberallerle birleşmekten yana olduğunu açıkladığı vakit partisi tarafından kınanınca siyaset hayatından çekildi. 1923 yılında Büyük Britanya Krallık Akademisi başkanlığına seçilen Balfour, siyaset ve felsefe başta olmak üzere çeşitli konularda deneme ve incelemeler kaleme almıştır. Kitap halinde yayınlanmış yapıtları arasında, o çağın İngiliz düşüncesini belirtmeleri bakımından en önemlileri şunlardır :

A Defence of Philosophic Doubt (Felsefe alanında şüphenin savunusu, 1879), *Essays and Addresses* (Denemeler ve Söylevler, 1893), *The Foundations of Belief* (İman'ın temelleri, 1895), *Criticism and Beauty* (Eleştiri ve güzellik, 1909), *Theism and Humanism* (Tanrıcılık ve hümanizm, 1914), *Essays, Speculative and Political* (Kuramsal ve siyasal denemeler, 1920) ve *Theism and Thought* (Tanrıcılık ve düşünce, 1923).

BALFOUR Francis Mittland (Edinburg - 1851 / Mont Blanc 1882) İngiliz fizyoloji bilgini. Ünlü siyaset adamı Arthur Balfour'un kardeşidir. İlkel hayvanların embriyolojik yapısı hakkında incelemelerde bulunduktan sonra, balıkların gelişme yasaları üzerine bir araştırma kaleme aldı, sonra da *Karşılaştırmalı embriyoloji ve organojeni elkitabı* başlıklı ünlü yapıtını yayınladı (1881). Bir yıl sonra Cambridge Üniversitesi'nde kendisi için özel olarak kurulan hayvan morfolojisi kürsüsünde ders vermeğe başlayan genç bilgin, Mont Blanc'a tırmanırken ölecekti.

Haeckel'in görüşlerini geliştirmiş olan Balfour, evrimci embriyolojinin önde gelen temsilcilerinden biridir.

Balfour bildirisi (Fr. déclaration Balfour, İng. Balfour's declaration) : 1917 yılının Kasım ayında Büyük Britanya hükümeti tarafından yayınlanan ve o sıradaki İngiltere Dışişleri bakanı Arthur James Balfour'un imzasını taşıyan ünlü belge. Lord Balfour'dan lord Rotschild'e yollanan yarı resmî bir mektup kısvesine bürünmüştü bu belge; ve ...« Majestelerinin hükümetinin, Palestin'de Yahudi halkı için bir ulusal Yurt kurulması tasarısını, böyle bir tasarının gerçekleşmesi Yahudilerin herhangi bir başka ülkede yararlanabilecekleri hakları ve siyasal statüyü gözettiği kadar Palestin'de yerleşik öbür halk topluluklarının hak ve özgürlüklerine en ufak bir zarar vermemek koşuluyle, sempatiyle karşıladığını» bildiriyordu.

Dünya Savaşı'nın Müttefikler tarafından kazanılacağının artık kesinleşmesi, dolayısıyle de Osmanlı İmparatorluğu topraklarını bölüşme sorununun ve Müttefikler arasında bu konuda patlak verecek derin çıkar çatışmalarının gündeme girmesi üzerine yayınlanan bu bildiri, «küçük bir ödün» karşılığında, uluslararası politika alanındaki ağırlık ve etkileri çok iyi bilinen Yahudi finans çevrelerinin desteğini sağlamak amacıyle kaleme alınmıştı. Ve bu taktik kurnazlığı meyvelerini vermekte gecikmeyecekti.

Bildiride, ayrıca, «Palestin'de yerleşik

öbür halk topluluklarının hak ve özgürlükleri»nden söz edilmesi de, ikiyüzlü emperyalist diplomasinin geleneksel «tazıya tut tavşana kaç» politikasının ibret verici yeni bir örneğini meydana getirmekteydi.

Bal gibi olur (1962) Tony Richardson'ın Shelag Delaney'le birlikte gene Delaney'in aynı adlı romanından hareket ederek hazırladıkları senaryo üzerine Büyük Britanya'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü Walter Lassaly'nin, müziğini ise John Addison'ın yaptıkları filmin başrollerinl Rita Tushingham, Murray Melvin, Dora Bryan ve Paul Danquah paylaşmaktaydılar.

Bir Zenciden (Paul Danquah) gebe kalmış olan bir genç kız (Rita Tushingham), geçimsiz anasının (Dora Bryan) evini terkederek bir erkekle yaşamağa koyulur. Ama onunla (Murray Melvin) hiç bir cinsel ilişkide bulunmaz, çünkü adam homoseksüeldir.

Free Cinema akımı doğrultusunda gerçekleştirilmiş olan bu yapıt, sefalet edebiyatına ve ucuz duygusallığa düşmeksizin, büyük bir İngiliz kentinden gerçek sahneler sunar. R. Tushingham'ın olağanüstü oyununun yanı sıra film, W. Lassaly'nin doğal dekorları aktarmada gösterdiği ustalıkla ayrı bir güç kazanmaktadır.

Bal gibi olur'un orijinal adı, ***A Taste of Honey***'dir.

BALGUSİ Abdülmelik el (Fez - 1906) Faslı Arap şairi. Geleneksel eğitim gördü, dinsel bilgiler edindi, klasik Arapça ve Farsça öğrendi. Babası memur olduğu için, gençliğinde hemen bütün ülkeyi dolaşma fırsatını buldu. Nitekim şiirleri, gördüğü yerleri yansıtan bir aynadan farksızdır.

Yer yer hitabete kayan, yer yer de kutsal kitapların bilgeliklerini aktarma isteğiyle kaleme alınmış olan bu yapıtlar, iki Dünya savaşı arasında Fas'ta görülen sanat ve düşünce akımının temel çizgilerini dile getirmektedir.

BALİNSKİ Stanislaw (Varşova - 1898) Polonyalı şair. Soylu bir ailenin oğlu olan sanatçı, önce yurdunda, sonra da yabancı ülkelerde iyi bir öğrenim gördü ve ilk şiirlerini genç edebiyatçıların toplandığı dergilerde yayınladı. Çok geçmeden de, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra oluşan ve romantik temaları geleneksel anlatım araçlarını kullanarak işleyen **Skamander** topluluğunun en genç üyesi olacaktı. Balinski'ye göre şiirin işlevi, sözcük, ritm ve ses bileşimleri yaratmaktan çok, varoluşun temel sorunlarına eğilmeyi gerektirir; ve şair, çağdaş dünyanın ortak acılarından kendi payını almak zorundadır.

Nitekim Varşova'daki korkunç Yahudi kırımı üzerine yazılmış en güzel şiirlerden birini kendisine borçlu olduğumuz Balinski, İkinci Dünya Savaşı başlar başlamaz Polonya işgal altına girince ülkesinden ayrılıp Londra'ya sığındı ve orada ilkin onu uluslararası üne kavuşturan ***Welka Podroz*** (Bitmeyen yolculuk, 1941) adlı kitabını yayınladı. Bunu, en önemli yapıtı olan ***Rzecz sumienia*** (Vicdan sorunu, 1942) izleyecekti.

Çağdaş Polonya edebiyatının temel başyapıtları arasında yer alan bu ikinci kitabında Balinski, dokunaklı imgelerle örülü bir «kişisel itiraf» üslûbuyle, en köklü insansal sorunlardan birine eğiliyordu : İnsanoğlu, ne adına olursa olsun, ülkesini ve yurttaşlarını, onlar en ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya iken terkedip gidebilir mi?

BALİNT Gabor (Szentkatolna 1844 / Temeşvar 1913) Macar dil bilgini. Viyana ve Peşte üniversitelerinde hukuk ve Doğu dilleri öğrenimi gördü. Bu arada, özellikle, Tatarca, Kalmukça ve Halha Mogolcası üzerinde uzmanlık yaptı.

Balint, XIX. yüzyılda yetişmiş en önemli ve yetkili türkologlardan biridir. Rusya'da ve Mogolistan'da uzun yıllar araştırma ve incelemeler yapmış; bu çalışmalarına, 1879 yılından itibaren resmî görevle geldiği Türkiye'de devam etmiştir. Balint, ***Török nyelvtan, Alak es mondattan, olvasokonyv szotar*** (Türkçe dilbilgisi, morfoloji ve sözdizimi elkitabı ve sözlüğü, 1875) adlı temel yapıtının yanı sıra, ***A mandsuk szertartasos könyve*** (Mançuların tören kitabı, 1876), ***Mutatrany a mongol nepkölteszetböl*** (Mogol halk şiirinden örnekler, 1891) başlıklı iki derleme çalışması yapmış bulunmaktadır.

Bilgin, ayrıca, ***A magyorarszagi török hodoltsagdol XVIII. szazadi török forras szerint*** (XVIII. yüzyılda yazılmış bir Türk kaynağına göre Macaristan'daki Türk egemenliği, 1870) başlıklı bir tarih araştırması da yayınlamıştır.

BALİNT Michael (Budapeşte - 1896) Macar asıllı İngiliz psikiyatri bilgini. Freud'un etkisi altında kalarak, duygusal ilişkilerin ilk evresini ve bu evrenin bireyin gelişimi bakımından taşıdığı önemi inceleyen Balint, 1952 yılında yayınladığı ***Primary Love and Psycho-Analytic Technique*** (İlk aşk ve Psiko - analiz tekniği) adlı yapıtıyle dikkati çekti. Bilgin, ayrıca, evlilik sorunlarına da eğildi.

Michael BALİNT, **İlk aşk ve psiko-analiz tekniği'ni kaleme aldığı dönemde..**

Balkan İşçi Sosyal Demokrat Federasyonu Balkan yarımadası ülkelerinde etkinlik gösteren Sosyal-demokrat partileri arasında kurulan birlik. 1915 yılında toplanan Balkan Sosyal Demokrat Partileri II. Konferansı'nda kurulmuştur. Balkan ülkelerindeki devrimci sosyal demokrat hareketin birliği konusu, ilkin, 1909 yılında toplanan Balkan Sosyal Demokrat Partileri I. Konferansı'nda görüşülmüştü. Bulgar temsilcilerin önerisi üzerine, üye ülkelerin katılacağı bir Balkan Federatif Cumhuriyeti'nin kurulmasını ve burjuva milliyetçiliğine karşı ortak mücadele verilmesini kabul eden Federasyon, 1920 yılında **Balkan Komünist Federasyonu** adını aldı.

Balkan İttifakı 1912 yılında bir yandan Bulgaristan'la Sırbistan, bir yandan Bulgaristan'la Yunanistan ve bir yandan da Bulgaristan'la Karadağ arasında ayrı ayrı imzalanan anlaşmalar sonucu meydana gelen askersel-siyasal ittifak. Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmayı ve olası bir Avusturya-Macaristan saldırısını ortaklaşa önlemeyi amaçlayan bu ittifakın kurulmasını kolaylaştıran üç öğe vardı

1. Çarlık Rusyasının etkin desteği.
2. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Almanya'nın Balkanlara sarkmasından korkan İngiltere ile Fransa'nın onayları.
3. Osmanlı İmparatorluğu'nun İtalya'ya karşı uğradığı yenilgi üzerine Balkan devletlerinin iyice kabaran iştahları.

Ama ittifak kurulup da Birinci Balkan Savaşı Osmanlı ordularının hızlı yenilgisiyle sona erince durum değişti. Şöyle ki

Sırbistan'ın Adriyatik kıyısındaki Osmanlı topraklarını ele geçirmesi, Avusturya'yı Sırp sınırına asker yığmağa sürükleyecekti. Bu da, bir genel savaşa henüz hazır bulunmayan Rusya bakımından hiç de iç açıcı bir durum yaratmıyordu.

Öte yandan İstanbul'un Balkan orduları tarafından işgali sonucunda Rusya'nın Boğazlar üzerinde egemenlik kurması olasılığı ortaya çıkmış; bu da, İngiltere'yi alabildiğine hırçınlaştırmıştı. İngiltere'nin tavrındaki değişiklik, Rusya'yı etkilemekte ve uzlaşma yollarını aramağa sürüklemekte gecikmeyecekti.

İşte bu ikili tavır değişikliği etkisini gösterecekti hemen : İşgal ettikleri toprakların üleşimi konusunda zaten anlaşmazlığa düşmüş olan İttifak devletleri, çok geçmeden biribirleriyle savaşa koyuldular. Balkan İttifakı da böylece sona erdi.

Balkan Komünist Federasyonu Komünist Enternasyonali Yürütme Komitesi'nin tavsiyesi üzerine Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya komünist partileri arasında 1920 yılında, Balkan İşçi Sosyal Demokrat Federasyonu'nun yerine Sofya'da kurulan birlik. Komintern'in etkinlik çerçevesi için-

de ve yönetimi altında eylemde bulundu. Bir **Balkan Sosyalist Federatif Cumhuriyeti** kurulması doğrultusundaki propagandayı yoğunlaştırdı. Balkan komünist partllerlndekl sol ve sağ fraksiyonlara karşı yürütülen mücadeleyi yönetti. İkinci Dünya Savaşı'nda Alman saldırısı Balkanlar'a sarkıncaya dek, Balkan krallıklarının burjuva politikalarına ve emperyalistlerin Balkan ülkeleri üzerindeki sinsi tertiplerine karşı işçilerle köylüler arasında tek cephe kurulmasını sağlayacak hareketi başlattı ve koordine etti.

Balkan Komünist Gençlik Federasyonu Bulgaristan Komünist Gençlik Birliği'nin girişimi ve Komünist Gençlik Enternasyonali'nin desteği ile Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan komünist gençlik birlikleri arasında, 1922 yılında Sofya'da kurulan birlik. **Balkan Komünist Federasyonu**'nun bir seksiyonu olan Balkan Komünist Gençlik Federasyonu, Balkan ülkeleri komünist gençliğinin bir yandan uluslararası kapitalizme, bir yandan da yeni yeni palazlanmağa başlayan faşizme karşı Balkan Federatif Cumhuriyeti'nin kurulması için yürüttüğü mücadelede eylem birliğini sağlama ve pekiştirme yolunda çaba harcadı.

Balkan Paktı (Birinci) Fransa'nın sürekli teşviki ve Küçük Antant'ın girişimiyle 1934 yılında Türkiye, Romanya ve Yugoslavya arasında imzalanan antlaşma. Söz konusu antlaşma, Almanya ve İtalya tarafından Balkan yarımadasına yöneltilecek saldırıları önlemeyi amaçlıyordu. Pakt üyeleri, Balkan yarımadasında Savaş sonrası kurulmuş güçler dengesini koruyup sürdürmekle yükümlüydüler. Bu yüzdendir ki 1919 yılında Müttefiklerle yapmak zorunda bırakıldığı Neuilly Antlaşması'nın gözden geçirilmesini isteyen Bulgaristan, bu pakta katılmadı. Kaldı ki Alman ordularının 1941 yılında Yugoslavya ile Yunanistan'ı İşgal etmesi üzerine Birinci Balkan Paktı da geçerliğini yitirecekti.

Balkan Paktı (İkinci) : Türkiye, Yunanlstan ve Yugoslavya arasında 28 Şubat 1953 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması ile 9 Ağustos 1954 tarihinde imzalanan Bled Anlaşması'ndan oluşan askersel-siyasal ittifak. Yirmi yıl yürürlükte kalmak üzere İmzalanan her iki anlaşma da üye devletler arasında, barış ve savaş zamanında siyasal ve askersel planlarda yakın işbirliği öngörmekteydi.

Aslında uluslararası emperyalizm tarafından tezgâhlanan yeni bir saldırı aracı olan bu pakt, bir yandan, her ikisi de **Nato** üyesl olan Türkiye ile Yunanlstan arasında Kıbrıs dolayısıyla 1955 yılından Itibaren ortaya çıkan şiddetli çekişme, öte yandan da gene aynı dönemde Yugoslavya lle Sovyetler Birliği ilişkilerinde başgösteran yumuşama sonucunda işlemez hale geldi.

BALL Benjamin (Napoli 1833 / Paris 1893) Fransız hekimi. Paris Üniversitesi'nde öğrenim gördükten sonra, ruh patolojisi profesörü oldu; çok geçmeden de Fransız Tıp Akademlsi'ne üye seçildi. Bellibaşlı yapıtları arasında, ***Des embolies pulmonaires*** (Akciğer damarlarındaki tıkanmalar üzerine, 1862), ***Du rhumatisme vésical*** (Mesane romatizması üzerine, 1866), ***La Médecine mentale à travers les siècles*** (Yüzyıllar boyunca ruh tababeti, 1880), ***Leçons sur les maladies mentales*** (Ruh hastalıkları üzerlne dersler, 1881-1883) ve ***La Morphinomanie*** (Morfin tiryakiliği, 1884) adlı kitaplarını özellikle saymak gereklr.

Jean BALLADUR'ün önemli yapıtlarından biri : La Grande-Motte'ta **Frantel oteli.**

BALLADUR Jean (İzmir 1924) Fransız mimarı. İlkin edebiyat ve felsefe öğrenimi gördü. Hemen ardından Ulusal Güzel Sanatlar Okulu'na girdi ve 1953 yılında bu okulun Mimarlık bölümünü bitirdi. Büyük mlmar Mies van der Rohe'nin etkisinde kalan Balladur gençlik yapılarını hep o doğrultuda tasarladı ve gerçekleştirdi. Bunlar arasında Paris'teki Raassürans Merkez Bürosu (1956 - 1958), Curie Vakfı Polikliniği (1964) ve gene Paris'te Vouillé sokağındakl «kule yapıları» (1970-1971) özellikle anılmağa değer.

Balladur, bu arada, ünlü Yunanlı mimar Kandilis de dahil olmak üzere yedi sanatçıyla Işbirliği hallnde Languedoc-Roussillon şeridinin düzenleme planını hazırladı. 1965 yılında kurulmasına başlanan yani yöre-kent La Grande-Motte'un başmimarlığını yaptı ve bu çerçeve içinde bir dizi beton konut gerçekleştirdi. Orijinal silme profilleriyle kentin görünümüne **gelecekçi** bir nitelik kazandıran bu prizma şeklindeki binaların cephe kesiti, yukarı doğru daralan yamuk görünümleriyle dikkatl çeker.

Sanatçı, yapı çalışmalarının yanı sıra öğretim üyeliği de yapmakta; ayrıca kendine özgü mimarlık anlayışını çeşitli konferans ve yazılarıyle yaymağa çabalamaktadır. Balladur, 1960 yılından beri, Fransız Mimarları Genel Konfederasyonu ikinci başkanı olarak da ülkesinin sanat hayatında etkili bir rol oynayagelmiştir.

BALLAGİ Mor (İnocz - 1815 / Peşte - 1891) Macar dil bilgini. Yabancı ülkelerde öğrenim gördükten sonra yurduna döndü ve yüksek okullarda öğretmenlik yaptı. ***A magyar nyelv teljes szotara*** (Tamamlanmış Macar dili sözlüğü, 1866) adlı yapıtı çok ünlüdür. Ballagi, ayrıca, Macar deyimlerini, atasözlerini ve fıkralarını toplamış ve yayınlamıştır

BALLANCHE Plerre Simon (Lyon 1776 / Paris 1847) Fransız yazarı. Lyon'da basım ve yayın işleriyle uğraştı. İlkin ***Du sentiment considéré dans son rapport avec la littérature*** (Edebiyatla ilişkisi açısından duygu, 1801) başlıklı bir risale yayınladı. Dinsel fikirlerini açıkladığı bu kitapçığı uzun bir susuş dönemi izleyecekti. Ballanche bu arada tanıştığı Madame de Récamier'ye bağlandı ve bu ünlü hanımın ardından Paris'e gidip yerleşti. Böylece başkentln en seçkin salonlarından birisinin, büyük yazar Chateaubriand'la birlikte iki baş gediklisinden biri olacaktı.

Yazar, 1818 yılında yayınladığı ***Essai sur les institutions sociales*** (Sosyal kurumlar üzerine deneme) adlı araştırmasında, «düşüncenin destanı» olarak nitelediği tarihi dinsel bir açıdan yorumlamakta ve tek tek her halkın insanlığın gelişmesine nasıl bir katkıda bulunduğunu saptayıp ortaya koymağa çalışmaktaydı.

Unlü İtalyan düşünürü Vico'nun enikonu etkisinde kalan ve 1842 yılında Fransız Akademisi'ne üye seçilen Ballanche, adı geçen kitaplarının ardından yayınladığı ***L'Homme sans nom*** (Adsız adam, 1820), ***Essais de palingénésie sociale*** (Toplumsal dirilim üzerine denemeler, 1829) ve ***La Ville des expiations*** (Cezaların kenti, 1832) başlıklı yapıtlarıyle **romantizm**'in doğup yerleşmesinde büyük çapta etkili olmuştur.

BALLİF Claude (Paris - 1924) Fransız kompozitörü. Paris Konservatuarı'nda öğrenim gördükten sonra bir süre ünlü besteci Messiaen'le çalıştı; sonra da Fransız Radyo-Televizyon Kurumu'nda Araştırma Grubu asistanı olarak görev aldı. 1961 yılında bu görevinden ayrılan Ballif kendini bir yandan kompozisyon çalışmalarına, bir yandan da çeşitli yüksek okullarda müzik tarihi dersleri okutma işine verdi. Bu arada, Cenevre Uluslararası Kompozisyon Yarışması'nda birincilik kazandı; ve kendi buluşu olan **metatonalite** üzerine bir doktora tezl hazırlamağa girişti.

Metatonalite'yl «tonalite ile atonalite'nin, kromatizm ile diatonizm'in uzlaştırılması» olarak tanımlayan Ballif, kantatları, piyano sonatları, büyük orkestra parçalar ve çeşitli enstrüman toplulukları Için **bestelediği** düo, trio, kuatüor, kentet ve septetleriyle çağdaş Fransız müziğinin önde gelen temsllcilerlnden biridir.

Birçok kuramsal yazı yayınlamış olan Ballif'in bellibaşlı müzik yapıtları arasında, büyük orkestra için bestelemiş olduğu ***Lovecraft*** (1955-1960), ***Voyage de mon oreille***

(Kulağımın gezisi, 1957-1959) ve *Fantasio* (1957-1960) başlıklı parçaları özellikle anmak gerekir.

«Herkes kendi heyecanını kendi çığlığıyle dile getirir.» Claude BALLİF.

BALMACEDA Jose Manuel (Santiago - 1891) : Şilili devlet adamı. 1870 yılında milletvekili seçilen yazar, ardarda yayınladığı makaleleriyle liberal partinin en etkin üyelerinden biri durumuna gelmiş ve 1882 yılında İçişleri bakanlığına atanmıştır. Bakanlığı sırasında medenî nikâhı zorunlu kılan ve kilisenin toplum hayatındakl rolünü kısıtlayan yasaları kendisi kaleme almış ve oylattırıp yürürlüğe sokmuştur. 1886'da Cumhurbaşkanı seçilen Balmaceda, ulusal eğitimin yaygınlaşması ve demir yolu yapımının gelişmesi için çalışmıştır. 1890'da Meclis'le anlaşmazlığa düşmesi üzerine 1891 bütçesini erteleyince, diktatörlükle suçlanmıştı. Bunun sonucunda Santiago'yu terkeden karşıtları, deniz kuvvetlerince desteklenen bir cunta kurmuşlardı. Kara kuvvetlerinin kendisini desteklemesine karşın başarısızlığa uğrayan Balmaceda, Arjantin elçiliğine sığınmış ve ölümünden sonra diğer konuşma ve makaleleriyle birlikte yayınlanan uzun bir vasiyatname yazıp intihar etmiştir.

BALMER Johann Jacob (Lausen - 1825 / Basel - 1898) İsviçreli fizik bilgini. Atom spektroskopisine ilişkin modern bilgilerimizin temelini oluşturan ve hidrojen atomunun yayın tayfının o zaman bilinen dokuz yayınımının dalga uzunluklarını bağlayan rekürans (geri dönüş) formülünü buldu. Bu formül, deneysel tayf dizilerini yöneten öbür yasaların anlatımına örnek olduğu gibi gerek Bohr'un atom modelinin kurulmasına, gerekse Ritz'in «temel bileşme ilkesi»nin ortaya konmasına büyük katkıda bulundu.

BALMONT Konstantin Dimitriyeviç (İvanov - Voznesenk 1867 / Paris 1942) Rus şairi, çeviricisi ve denemecisi. İskoç asıllı soylu bir ailenin çocuğu olan şair, gençliğinde maceralı bir hayat geçirmiş; intihara kalkışmış, devrimci düşüncelerinden dolayı okuldan atılmış ve sonunda Moskova Üniversitesinde hukuk öğrenimi yapmıştır. Ne var ki, Balmont, Üniversite'de hukuk dersleri yerine, Alman edebiyatı ve Fransız devrimi tarihi ile ilgilenmiştir. Üniversite'ye bir yıl gittikten sonra, «Kışkırtıcılık» yaptığı iddiası ile sürgüne gönderilmiştir. Yabancı ülkelerin çekiciliğine kendini kaptıran şair, 1905 yılında Meksika'ya gitmiş, daha sonra Afrika'da, Doğu ülkelerinde ve Uzak Doğu'da bir kaç yıl kalmıştır. 1917'de Rusya'ya dönmüş ve devrimi büyük bir coşkuyla karşılamıştır. Ama bir kaç yıl sonra, yeniden yabancı ülkelere gitmek zorunda kalmış ve 1920 yılından sonra Fransa'da yerleşmiştir.

Balmont, on dokuzuncu yüzyılın son on yılında ve yirminci yüzyılın başlarında, Rus şiirine egemen olan sembolizm akımının en büyük temsilcilerinden biridir. Felsefi düşünceleri bakımından Nietzsche'nin etkisinde kalmış olan şair, *Sbornik stikhotvoreni* (Şiir derlemesi, 1890) adlı ilk kitabında, içariği bakımından Nekrasov, Koltsov ve Nikitin'e yakın olduğunu; biçim bakımından ise büyük Rus şairi Puşkin'den esinlendiğini belli etmiştir. 1894'de, kişiliğini tüm açıklığı ile dile getiren, *Pod svernyme nebom* (Kuzey gökleri altında) adlı kitabını yayınlamıştır. Bu yapıtta, sanatçının, şiir dilindeki müzik ögesini en gelişmiş şeklide kullanmak çabası içinde olduğu görülür. Shelley, Whitman, Poe, Wilde, Caldeon ve Hauptmann gibi sanatçıların yapıtlarını Rusça'ya çeviren Balmont, *V bezbrezhnosti* (Sonsuz, 1895) ve *Tishina* (Huzur, 1898) edli şiir kitaplarıyla yeni bir aşamaya gelmiş olduğunu göstermiştir. Şair, bu yapıtlarında, anlatılmaz ve dile gelmez olanı canlandırmaya çalışmış ve şiir anlayışı bakımından eski yapıtlarından epeyce ayılmıştır. Daha sonraları, Balmont, *Goryaşçiya zdaniya* (Alevli binalar, 1900), *Budem kak solntse* (Güneş gibi olalım, 1903), *Tolko lyubov* (Yalnız aşk, 1903), *Liturgiya krasoti* (Güzellik litürjisi, 1905) adlı yapıtlarıyla, büyük bir yeni-romantik şair olarak kendini kabul ettirmiştir. Özellikle bu yapıtlarda Nietzsche'nin etkisi açıkça dile gelmektedir. 1905 yılından sonra Balmont'un kendini durmadan yinelediğini söylemek yanlış olmaz. Şiirle ilgili denemelerinde, Balmont'un sihire yaklaşan akıl-dışı metodlara başvurmak gerektiğini ileri süren bir sembolist düşünür olarak ortaya çıktığını görüyoruz. Balmont, şiirin tekniğine inanılmayacak ölçüde egemen; renkli ve ince bir üslûp sahibi, büyük bir şairdi. Rus şiirinin yirminci yüzyıl başlarında geçirmiş olduğu macerada oynadığı rol çok önemlidir.

BALTHUS (Paris - 1908) Polonya asıllı Fransız ressamı. Sanat eleştirmeni bir baba ile ressam bir ananın oğlu olan Balthus'ün asıl adı Klossowski de Rolla'dır. Henüz çocuk denecek yaşta ve hiç bir öğrenim görmeksizin resim yapmağa başladı Anası ile babasının sanatçı kişiliklerinin yanı sıra, Bonnard, Roussel ve Derain gibi büyük ustalar da alle

BALTHUS'ün ünlü tablolarından biri : Üç kızkardeş.

BALMONT'dan bir şiir

MAVİ GÖZLER

Sana nerden geliyor çocuğum bu mavi gözler?
Hani bir fırtına patlar ya birdenbire
Ve çakan şimşekler mavi olur ya..
Rakını hatırla o solgun alevlerin
Ve bütün gökyüzünü kaplayan maviliği..
Hani bozkırı aşarken akşam-çiçeği
Gök rengine bürünüp uzanır ya sana doğru
Ve menekşe bir çelik mavisiyle parıldayıp çınlar ya..
Gecenin maviliğinde silinmeğe başlar ya
Tırmanırken evde merdiveni basamaklar..
Ve başlar ya apansız ilkbaharın o yüce saltanatı
Geceyi dolduran kokusuyle mavi çiçeklerin.. - çocuğum
Gözlerinin maviliği sana ordan geliyor.

dostlarıydılar. İsviçre'ye yaptığı bir gezi sırasında büyük şair Raine Maria Rilke ile tanıştı. Balthus'ün ilk desenlerini, hem de kendi imzasını taşıyan bir önsözle yayınlatacaktı Rilke. Böylece ressam, ün yolunda ilk adımını atmış oluyordu.

Balthus, 1933 yılında yaptığı *Sokak* adlı tablosuyle gerçeküstücülerin dikkatini çekti. Çok geçmeden de Antonin Artaud ve Giacometti ile dostluk kurdu. Gene aynı yıl, Emily Bronte'nin ünlü romanı ***Rüzgârlı bayır*** için illüstrasyonlar hazırlayan Balthus, ilk sergisini 1934 yılında açtı.

1936 yılında yaptığı Derain'in portresi ile 1938 yılında yaptığı Miro'nun portresi New York Moden Müzesi tarafından satın alındı. Gene aynı müze 1956 yılında ressam için özel bir sergi düzenledi. Bunu, Paris'teki geniş kapsamlı bir sergi izleyecekti.

Sayısız tiyatro yapıtı için son derece ilginç dekorlar da hazırlamış olan Balthus, Villa Medicis (Roma'daki Fransız Akademisi)'nin yönetmenliğine atanıncaya dek, bir köyde tek başına yaşadı.

Balthus, figüratif tarzda çalışan bir ressamdır Sokak köşelerinde yada loş eviçlerinde tek başlarına canlandırılan bir dizi yalnız insanla dolu tablolar yapar daha çok. Nesnel gerçekçilere özgü açık seçik bir çizgisi vardır, figürleri net şekilde ayırır biribirlerinden, tuvale yoğunluk kazandıran ağırbaşlı renklere özellikle düşkündür. Tabloları, çoğu zaman bir hapisaneyi andıran ve esrarengiz bir ışıkla aydınlanan dekorları, donmuşçasına durup kalmış kişilerinin yabansı ve handiyse ürkütücü yüz anlatımlarıyle afallatırlar bizi.

Bütün bu özellikleriyle **gerçeküstücülük** doğrultusuna yaklaşan Balthus, bu akım çerçevesi içinde başgösteren zorlamalardan hiç birine düşmeksizin, bizde hem bildiğimiz hem bilmediğimiz duygusunu uyandıran çarpıcı bir dünya yaratmıştır.

Baltık milletvekili (1937) Zarki ile Hayfetz'in, Delya ve Rahmaninova ile birlikte hazırladıkları bir senaryo üzerine Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirdikleri film. Fotoğraf direktörlüğünü M. Kaplan ile E. Çirtzkober'in, müziğini ise Timofeyev'in yaptıkları filmin başrollerini N. Çekasov, O. Yarov ve A. Melnikov paylaşmaktaydılar.

İç savaş sırasında bir profesörün (Çerkasov), Lenin'e duymağa başladığı güven sonucunda Devrim hareketine katılışının öyküsünü veren bu yapıt, **psikolojik** türde çekilmiş son derece başarılı bir filmdir. Sinema tarihinin gelmiş geçmiş en büyük oyuncularından biri olan Çerkasov'un eşsiz yaratımı, filme ayrı bir boyut kazandırıyordu.

Baltık milletvekili'nin orijinal adı, *Deputat Baltiki*'dir

BALTRUSAİTİS Jurgis (Paantvadziai 1873 / Paris 1944) Litvanyalı şair. 1885-1903 arası Kaunas'ta, 1893-1899 arasında da Moskova'da fen ve filoloji öğrenimi görmüş, daha sonra da Norveç, Almanya, İtalya ve Amerika'da uzun gezilere çıkmıştır. 1920 yılından 1939'a kadar ülkesinl Sovyetler Birliği'nde büyükelçi olarak temsil etmiş, sonra Paris'e yerleşmiştir. Litvanya edebiyatında ***sembolizm*** akımının en büyük temsilcisi sayılan yazar, yapıtlarının çoğunu Rusça olarak kaleme almıştır. Byron, İbsen, Hauptmann, Hamsun, Strindberg, Wilde ve D'Annunzio gibi büyük yazarları Rusçaya çevirmiştir. ***Zemnije stupeni*** (1911), *Gornaja tropa* (1912) ve *Asaru vainikas* (1942) adlarını taşıyan yapıtlarında ölçülü, dingin bir söyleyiş çerçevesi içinde, insanoğlunun evren karşısındaki durumu dile gelmektedir. Şiirlerinde yurtsever bir havanın egemen olarak sürüp gittiği Baltrusaitis, çağdaş Litvanyalı şairleri büyük çapta etkilemiştir.

Laure Sallambier : BALZAC'ın annesi. «Hiç bir zaman bir annem olmadı benim. Ve sana bu yarayı hiç bir zaman açmadım. Çok korkunçtu çünkü : Görmedikçe inanılmayacak kadar korkunçtu...» Hanska kontesine 2 Ocak 1850 tarihli mektuptan.

BALZAC Honoré de (Tours - 1799 / Paris 1850) Fransız yazarı. Albi dolaylarında yerleşmiş bir köylü ailesinden gelen ve asıl adı Bernard François Balssa olan babası (1746 / 1829), çok geçmeden adını **Balzac** şeklinde değiştirmiş, 1821 yılında da, Fransa'da köklülük ve soyluluk gösteren «de» öntakısını alarak de **Balzac** diye imza atmağa koyulmuştur. Asıl mesleği hukukçuluktur. Bir ara Krallık Konseyi'nde sekreter olarak çalıştıktan sonra Tours kentinde belediye başkan yardımcılığına ve aynı zamanda o kentte konaklayan askeri tümenin iaşe müdürlüğüne atanmış; 1797 yılında da, Parisli bir küçük burjuva ailesinin kızı olan Anne Charlotte Laure Sallambier (1778 / 1854) ile evlenmiştir. Yani Honoré doğduğunda, aile oldukça rahat bir hayat sürmektedir. Ailenin, büyük oğul Honoré'den gayrı, Laure adında bir kızları ile Laurence ve Henri adında iki erkek çocukları daha vardır. Kardeşleri İçinde Honoré'nin en fazla sevip bağlandığı, Laure (1802 / 1871) olmuştur.

Oratoryen tarikatine bağlı Katolik rahiplerin yönettiği bir okulda altı yıl öğrenim gören (1807 / 1813) Balzac'ın çocukluğu, genel olarak aile çevresi dışında geçmiştir. Parlak bir öğrenci olamamıştır Honoré : Dalgındır, dağınıktır, hayalseverdir. Ve, ilerde yaratacağı ölümsüz kahramanlarından ***Louis Lambert*** gibi, elinin altına düşen bütün kitapları, bitkin düşüp hastalanıncaya değin okumaktadır. Genç Honoré, 1814 sonbaharında babası Paris'e atanınca, aile çevresine kavuşacaktır. Marais mahallesinde geçen on yılın (1814 / 1824) derin etkisini ve delikanlı ruhunda bıraktığı önemli izleri, dahi romancının önde gelen başyapıtlarında sürekli olarak görmekteyiz.

Honoré, 1816 yılında, ailesinin isteğine uyarak noter olmak üzere hukuk öğrenimine başlamış; ardından staj da yapmıştır. Ama bir yandan da Museum ve Sorbon'daki derslere devam etmekte, kitaplardan bir türlü ayrılamamakta ve akşam eve döndüğünde de Sterne ve Rabelais okuyarak «sarhoş olmakta»dır. Nitekim, 1819 yılında hukuk öğrenimini tamamladığı halde, kendini tamamiyle edebiyata verebilmek için ailesine karşı bağımsızlığını ilân edecek ve evinden ayrılarak küçük bir çatı odasına kapanacaktır. 1836 yılında kaleme aldığı *Facino Cane* adlı yapıtı, bu dönemin anılarıyle doludur.

Bütün hayatı boyunca, başarılı bir tiyatro yazarı olmayı özleyen Balzac'ın ilk denemesi, *Cromwell* adını taşıyan ve ünlü İngiliz Devlet adamının hayatını dile getiren bir tragedyadır. Hemen hiç kimse tarafından - ve haklı olarak beğenilmeyen bu yapıttan sonra genç yazar, gene başarısız kalmağa mahkûm birtakım felsefe denemelerine girişmiştir.

Büyük yazarın ilk verimli dönemi, 1822 yılında başlamaktadır. Üç yıl içinde, önce başka yazarlarla ortaklaşa, sonra da tek ba-

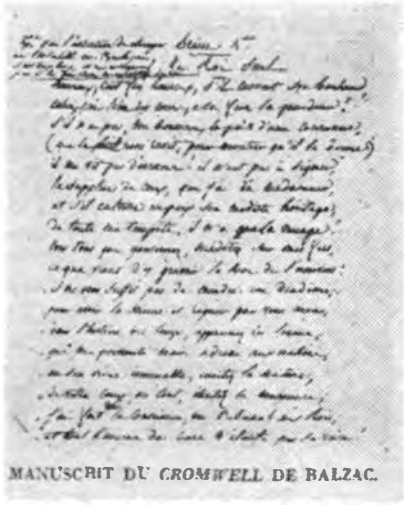

MANUSCRIT DU *CROMWELL* DE BALZAC.

BALZAC'ın elyazısı Cromwell'*den bir sayfa.*

BALZAC gençlik yıllarında. «Lâf aramızda: Pek öyle derin değilimdir ben, ama çok kalınımdır.» Clara Maffei'ye 17 Kasım 1838 tarihli mektuptan..

şına ve lord R'hoone, Horace de Saint-Aubin gibi takma adlar altında, *L'Héritière de Birague* (Birague'ın Mirasçısı), *Le Vicaire des Ardennes* (Ardennes'li Papaz Yardımcısı), *Annette et le criminel* (Annette ve Cani), *Wannchlore* gibi, düşsel ve esrarengiz olayları işleyen kara edebiyat tarzında romanlar yayınlayacaktır. Ama daha bu çıraklık dönemi ürünlerinde bile, *Contes drôlatiques* (Tuhaf Öyküler, 1832 / 1837)'te iyice geliştiğini gördüğümüz, tarihsel detay düşkünlüğü, bilimsel konulara tutkunluk ve mistik sorunlar karşısında saygılı bir titizlik gibi, dahl yazarın bellibaşlı özelliklerini meydana getiren ana çizgilerin ortaya çıkışına raslamaktayız.

Edebiyat alanında umduğu ünü ve doygunluğu bulamayan Balzac, 1825 yılında iş hayatına atılmıştır. Önce editörlük, sonra basımcılık ve hattâ bir ara dökmecilik yapmıştır. Ama bütün bu mutsuz deneyler dönemi, 1828 yılında 50 bin altın frank borçla kapanacaktır. Bu korkunç başarısızlığın yanı sıra, Balzac'ın kesin şekilde edebiyata dönüşünü sağlayan, ilk büyük aşk macerası olmuştur. Gerçekten de, yazarın 1821 yılında tanıdığı, *Dilecta* diye adlandırdığı, *Le Lys dans la vallée* (Vadideki Zanbak) adlı başyapıtında ölümsüzleştirdiği ve tam 15 yıl boyunca ona hem dostluk, hem maddesel bakımdan yardım, hem de danışmanlık eden Laure de Berny (1777 / 1836)'nin teşvikiyle, Honoré de Balzac imzasını taşıyan ilk yapıt, *Les Chouans* (Chouan'lar), 1829 yılında yayınlanacaktır.

«Chouan», 1789 Fransız Devrimi'nin kurduğu Birinci Fransız Cumhuriyeti'ne karşı ayaklanan Maine, Bretagne ve Normandie'li köylülere verilen addır; ve geceleri kukumav kuşu («chat-huant») gibi bağırarak adamlarını çağırması dolayısıyle, ilk isyancı şeflerden Jean Cottereau'ya takılmıştır. Balzac'ın başlangıçta *Le Dernier des Chouans* (Chouan'ların Sonuncusu) olarak adlandırdığı, sonradan da *La Comédie humaine* (İnsanlık Komedyası)'in *Scènes de la vie militaire* (Askerlik Hayatı Sahneleri) başlıklı dizisine aldığı romanın konusu, 1799 yılında Bretagne bölgesinde geçer. Cumhuriyetçiler tarafından, genç Chouan şefi Montauran markisini casuslamakla görevlendirilen romanın kahramanı bayan De Verneuil, çok geçmeden markiye âşık olur, gerçek kişiliğini itiraf eder ve sevgilisini kurtarmak için mücadeleye girişir, ama başaramaz; sonunda her ikisi de cumhuriyetçiler tarafından öldürülür. Dramatik yapı kurgusunda ünlü İskoç yazarı Walter Scott'un etkileri açıkça beliren bu roman, gerek kahramalnarın işlenişindeki üslûp gücü, gerekse tarihsel bir dönemin hakikata uygun bir şekilde ve ustalıkla canlandırılışı bakımından önem kazanmaktadır.

Bu kitabın yayınlandığı 1829 yılından 1832 yılına kadar Balzac, bütün gazete ve edebiyat dergilerinin kapıştığı, insanı adetâ büyüleyen bir hikâyeci ve özellikle *La Femme de trente ans* (Otuzundaki Kadın, 1831)'ın yaratıcısı olarak ün yapmıştır Büyük romancının 1832 / 1834 yılları arasında kaleme aldığı *Scènes de la vie privée* (Özel Hayat Sahneleri) dizisine giren bu kitap, albay D'Aiglemont'un karısı Julle'nin mutsuz aşk maceralarını konu edinmektedir. Lod Grenville'in aşkını karşılıksız bırakan Julie, çok geçmeden genç bir diplomata âşık olur ve «otuzundaki» kadının uğramağa mahkûm olduğu bütün acı deneylerden geçer. Kitap, kısa zamanda öylesine büyük bir ün kazanmıştır ki, Balzac'ın yakın dostlarından Charles de Bernard, romanın yarattığı modanın etkisiyle, *La Femme de quarante ans* (Kırkındaki Kadın) adında bir uzun hikâye yazmaktan kendini alamamıştır. Artık edebiyat aleminin demirbaşlarından biri haline gelen Balzac, çağının iki önemli kadın yazarıyla, Georges Sand ve Marceline Desbordes-Walmore ile sağlam dostluklar kurmuştur. Öte yandan da tam bir sosyete hayatı yaşamaktadır Gassini sokağında alabildiğine lüks bir apartmanı vardır. Birinin hükümdar olabilmesi için hükümdar soyundan gelmesi gerektiğini savunan lejitimist harekete katılmıştır; ve, *Le Médecin de campagne* (Kır Hekimi, 1833)'da krallıkçı fikirlerini ortaya sermektedir. *Scènes de la vie de campagne* (Kır Hayatı Sahneleri) başlıklı dizi içinde yer alan bu roman, geçmiş günahlarının kefaretini ödemek için yoksul bir köye çekilerek, köy papazının da yardımıyle, zavallı insanları kurtarma mücadelesine girişen ve sonunda bu işi başaran doktor Benassis'in macerasını anlatır. Kitap, özellikle, daha o çağda bir efsane haline gelmiş olan Napolyon'un hayat öyküsünü bir askerin ağzından müthiş bir canlılıkla aktaran bölümü dolayısıyle, Balzac'a nüfuzlu dostlar kazandıracaktır.

Ünlü romancı, artık baron Gérard, bayan Ancelot ve bayan D'Abrantès'in salonlarında sürekli olarak boy göstermekte; ve, hemen hepsi de kadın okurlarından olmak üzere, sayısız mektup almaktadır. Kendisine Saint-Germain mahallesinin bilinmeyen yanlarını tanıtan ve *La Duchesse de Langeais* (Langeais Düşesi, 1834) adlı yapıtına konu olan Castries markizi, bu mektuplaşma vesilesiyle hayatına girecektir. Balzac, bütün hayatını ve yapıtını derinden etkileyen ve ünlü «aşk dramı»nı başlatan «Yabancı Kadın» imzalı ilk mektubu da gene bu dönemde, 1832 yılında almıştır. «Yabancı Kadın», dahi romancının ancak 1850 yılında, ölümünden hemen beş ay önce evlenebileceği Polonyalı kontes Eveline Hanska (1800 / 1882)'dır.

Artık başyapıtlar yağmuru başlamış bulunmaktadır. Balzac d'Entragues ailesinin soyluluk ünvanını ve armasını haksız yere kullanıp kendini gerçek bir soylu gibi gösteren Balzac, bir yandan, elinde firuzelerle süslü ünlü bastonu, Opera'da ve çeşitli salonlarda gösteriş yaparken, bir yandan da, bütün omurgalıların aynı yapıya sahip olduklarını ileri süren doğa bilgini Geoffroy Saint-Hilaire'in birlik kuramı'nı toplum planında uygulamağa yönelmiştir.

«Sanatçının dinlenmesi, aslında bir çalışmadır: çalışması da, bir dinlenme..» diyen büyük yazar, insanüstü bir güçle sürdürdüğü cehennemî çalışma temposuyle bitkin düştükçe dostlarının şatolarına sığınmakta; ama gene de çalışmadan edemeyerek, gecede bazan elli fincan kahve içme pahasına, durmaksızın yazmaktadır. Gazeteciliği bırakmıştı artık. Eskiden yazmış olduğu ve ilerde

CHAMPİN'in desenı: Balzac'ın Cassini sokağındaki evi. «Eve döner dönmez odasına kapanır, esin perisi lâmbasını yakar ve sessizlikten sözcükler, geceden fikirler sağmağa koyulurdu.» Sürgündekiler'den..

Vâdideki zambak'ın yazıldığı Sachê şatosu. «En ağır zulüm altında yaşıyorum : İnsanın kendi kendine ettiği zulüm bu. Gece gündüz çalışmaktayım. Gelip bir şatoya sığındım burada. Tıpkı bir manastıra kapanır gibi...» 1831 yılında Zulma Carraud'ya yazılmış bir mektuptan.

yazmayı tasarladığı bütün yapıtlarını, ***Etudes de moeurs*** (Töresel İncelemeler), ***Etudes philosopiques*** (Felsefe İncelemeleri) ve ***Etudes analytiques*** (Çözümlemeci İncelemeler) şeklinde nitelediği üç boyutlu bir evren çerçevesi içinde düzenlemekte ve bu suretle bütün toplumu tarihsel akışı içinde canlandırarak somut ve gelişen bir varlık halinde gözlerimizin önüne sermeğe girişmektedir. Yazar, roman sanatının en yüce doruklarından birini meydana getiren bu eşsiz tabloya, ***La Comédie humaine*** (İnsanlık Komedyası) genel başlığını verecektir. Bu büyük tarihsel fresk içinde alan bellibaşlı başyapıtları İncelemeden önce, yaratımının genel mimarîsi ile doğuş macerasını özetlemek gerekiyor.

1835'te ***La Comédie humaine*** için kaleme aldığı bir önsözde, **«gözlemek ve betimlemek yetişmez, belli bir amacı göz önünde tutarak gözlemek ve betimlemek gerekir»** demişti Balzac. Nitekim, iki bini aşkın kahramanın yer yer ortadan yok olup yer yer ön plana geçerek mücadele ettiği, doğduğu, büyüdüğü, seviştiği, yükseldiği, acı çektiği ve öldüğü bu dev yapıt, ilk bakışta dağınık ve içinden çıkılmaz gözükmesine rağmen, hayranlık verici bir birlik örgüsü içindedir. Çeşitli zengin tipleri ve bütün boyutlarıyle koca bir toplumun kendi tarihi ve kendi coğrafyası içinde canlanıp hareket ettiğini görmekteyiz burada. Napolyon'un gölgesi altında ezilen ve para tutkusuyle kıvranan bu toplum, Modern Çağ'ın eşiğine gelip dayanmış Fransa'nın temsil ettiği Batı toplumudur. Kapitalizm aşısıyle şahlanarak bütün dünyayı egemenliği altına almağa girişen, ama aynı zamanda da kendi iç çelişmeleriyle paramparça olan sömürücü toplum..

Balzac, 1830 yılında yayınladığı, töre romanlarından kurulu ilk ikl cilde, ***Scènes de la vie privée*** (Özel Hayat Sahneleri) başlığını vermişti. İki yıl sonra tasarısını daha da genişleten romancı, ***Scènes de la vie parisienne*** (Paris Hayatı Sahneleri), ***Scènes de la vie de province*** (Taşra Hayatı Sahneleri), ***Scènes de la vie politique*** (Siyaset Hayatı Sahneleri) ve ***Scènes de la vie militaire*** (Askerlik Hayatı Sahnelerl) ve ***Scènes de la vie de campagne*** (Kır Hayatı Sahneleri) dizilerinde yazmış olduğu romanları, ***Etudes de moeurs*** (Töresel İncelemeler) genel başlığı altında toplayacaktır. Ama gene aynı yıl, ***Töresel İncelemeler***'in yanı sıra, ***Etudes philosophiques*** (Felsefe İncelemeleri) ve ***Etudes analytiques*** (Çözümlemeci İncelemeler) genel başlıkları altında iki ayrı roman dizisi daha tasarlamaktadır. 1837 yılında, bu üç diziden o güne kadar yayınlamış olduğu kitapları, ***Etudes sociales*** (Sosyal İncelemeler) başlığı altında toplamayı düşünen Balzac, sonra bu tasarıdan vaz geçecek ve dört yıl sonra, 1841 yılında, ***İnsanlık Komedyası*** genel başlığını seçecektir. Yayın anlaşması 1841 yılının Ekim ayında imzalanmış; ve yazarın ilk toplu yapıtları, 1842 1848 arasında on yedi cilt halinde basılmıştır. Malî bakımdan yıkıcı sonuçlar veren ama edebiyat ve fikir dünyasında büyük yankılar uyandıran bu başarının teşvikiyle tasarısını daha da genişleten yazar, yapıtının mimarîsini tamamlamak ve çeşitli parçalar arasında tam bir denge kurmak üzere, o güne değin yayınlanmış seksen beş romana ek olarak elli iki roman daha düşünüp planlamış; ama bunların ancak altısını yazabilmiştir. Dünya çapında ve alabildiğine üretici bir yazarın kimliği hakkında sağlam bir fikir verebilmek için, ***La Comédie humaine*** çerçevesi içinde yer alan ve çoğu gerçek birer başyapıt değeri taşıyan romanlarının listesini, yaratıcılarının planına ve sınıflamasına uygun şekilde aktarmak yeterli olacaktır

A) ***Etudes de moeurs*** (Töresel İncele-

«Yabancı Kadın» : Eveline Hanska. «Arzu eden bir bellektir umut.» BALZAC

BALZAC, ünlü termolama'sını giyinmiş halde. «Düşünceler akmalı kafamdan, tıpkı bir çeşmeden su akar gibi..»

meler. I) ***Scènes de la vie privée*** (Özel Hayat Sahneleri) 1. ***La Maison du chat-qui-pelote*** (Top Oynayan Kedinin Evi, 1830). 2. ***Le Bal de Sceaux*** (Sceaux Balosu, 1830). 3. ***La Vendetta*** (Öç, 1830). 4. ***Une double famille*** (Bir Çift Alle, 1830). 5. ***La Paix de ménage*** (Aile Yuvasında Huzur, 1830). 6. ***Etude de femme*** (Kadın İncelemesi 1830). 7 ***Gobseck*** (1830). 8. ***Une fille d'Eve*** (Havva Kızı, 1830 / 1839). 9. ***La Femme de trente ans*** (Otuzundaki Kadın, 1831 / 1844). 10. ***La Bourse*** (Borsa, 1832). 11. ***Madame Firmiani*** (Bayan Firmiani, 1832). 12. ***Le Message*** (Mesaj, 1832). 13. ***La Femme abandonnée*** (Terkedilmiş Kadın, 1832). 14. ***Le Colonel Chabert*** (Albay Chabert, 1832). 15. ***Le Père Goriot*** (Goriot Baba, 1834 / 1835). 16. ***Le Contrat de mariage*** (Evlilik Sözleşmesi, 1835). 17. ***L'Interdiction*** (Yasak, 1836). 18. ***La Messe de l'athée*** (Dinsizin Ayini, 1836). 19. ***Béatrix*** (1839). 20. ***La Fausse maîtresse*** (Sahte Metres, 1841). 21. ***Mémoires de deux jeunes mariées*** (Evli İki Genç Kızın Anıları, 1841 / 1842). 22. ***Albert Savarus; Un Début dans la vie; Autre étude de femme*** (Albert Savarus; Hayata Bir Atılış Tarzı; İkinci Kadın İncelemesi, 1842). 23. ***Honorine*** (1843). 24. ***Modeste Mignon*** (Alçak Gönüllü Mignon, 1844). II) ***Scènes de la vie de province*** (Taşra Hayatı Sahneleri): 25. ***Le Curé de Tours*** (Tours

Papazı, 1832). **26.** ***L'Illustre Goudissart*** (Pek Ünlü Gaudissart, 1833). 27. ***Eugénie Grandet*** (1833). 28. ***Le Cabinet des antiques*** (Eskiler Odası, 1836 / 1838). 29. ***La Vieille fille*** (Yaşlı Kız, 1837). 30. ***Les Illusions perdues*** (Yıkılan Hayaller, 1837 / 1839). 31. ***Pierrette*** (1840). 32. ***Ursle Mirouet*** (1841). 33. ***La Rabouilleuse*** (Bulanık Suda Avlanan Kız, 1841 / 1842). 34. ***La Muse du département*** (Yörenin Esin Perisi, 1843). ***III) Scènes de la vie parisienne*** (Paris Hayatı Sahneleri). 35. ***Sarrasine*** (İspanyalı Müslüman Kız, 1831). 36 ***Ferragus, La Duchesse de Langeais*** (Langeais Düşesi) ve ***La Fille aux yeux d'or*** (Altın Gözlü Kız) adlı epizodlardan kurulu olan ***Histoire des treize*** (Onüçler'in Öyküsü, 1833 / 1835). 37. ***Facino Cane*** (1836). 38. ***Les Employés*** (Müstahdemler, 1837). 39. ***Histoire de la grandeur et de la décadence de César Birotteaux*** (César Birroteaux'nun Yükseliş ve Düşüşünün Öyküsü, 1837). 40. ***La Maison Nucingen*** (Nucingen'lerin Evi, 1838). 41. ***Les Secrets de la princesse de Cadignan*** (Cadignan Prensesinin Sırları, 1839). 42. ***Splendeurs et misères des courtisanes*** (Fahişelerin Şaşaa ve Sefaleti, 1839 / 1847). 43. ***Pierre Grassou*** (1840). 44. ***Un Prince de Bohême*** (Bohemyalı Bir Prens, 1840). 45. ***L'Envers de l'histoire contemporaine*** (Çağdaş Tarihin Öbür Yüzü, 1842 / 1846). 46. ***Gaudissart*** (2. bölüm, 1844). 47. ***Un Homme d'affaires*** (Bir İşadamı, 1845). 48. ***Les Comédiens sans le savoir*** (Bilmeden Oyuncular, 1846). 49. ***La Cousine Bette*** (Yeğen Bette, 1846). 50. ***Le Cousin Pons*** (Yeğen Pons, 1847). 51. ***Les Petits bourgeois*** (Küçük Burjuvalar, 1854). **IV)** ***Scènes de la vie politique*** (Siyaset Hayatı Sahneleri) 52. ***Les Chouans*** (Chouan'lar, 1829). 53. ***Un épisode sous la Terreur*** (Terör Zamanında Geçmiş Bir Olay, 1830). 54. ***Une passion dans le désert*** (Çölde Bir Tutku, 1830). 55. ***Z. Marcas*** (1840). 56. ***Une ténébreuse affaire*** (Karanlık Bir İş, 1841). 57. ***Le Député d'Arcis*** (Arcis Milletvekili, 1847). **V)** ***Scènes de la vie de campagne*** (Kır Hayatı Sahneleri) 58. ***Le Médecin de campagne*** (Köy Hekimi, 1833). 59. ***Le Lys dans la vallée*** (Vadideki Zanbak, 1835). 60. ***Le Curé de village*** (Köy Papazı, 1838 / 1839). 61. ***Les Paysans*** (Köylüler, 1844). **B)** ***Etudes philosophiques*** (Felsefe İncelemeleri) 62. ***Adieu*** (Elveda, 1830). 63. ***El Verdugo*** (1830). 64. ***L'Elixir de longue vie*** (Ölümsüzlük İksiri, 1830). 65. ***La Peau de chagrin*** (Tılsımlı Deri, 1831). 66. ***Jésus Christ en Flandre*** (Hz. İsa Flandr'da, 1831). 67. ***Le Chef-d'oeuvre inconnu*** (Bilinmeyen Başyapıt, 1831). 68. ***Le Réquisitionnaire*** (Zoralım Görevlisi, 1831). 69. ***Maître Cornelius, l'Auberge Rouge*** (Cornellus Usta, Kırmızı Han, 1831). 70. ***Les Proscrits*** (Sürgündekiler, 1831). 71. ***L'Enfant maudit*** (Lânetli Çocuk, 1831 / 1836). 72. ***Sur Catherine de Médicis*** (Catherine de Médicis Üzerine, 1831 / 1841). 73. ***Les Marana*** (Marana'lar, 1832). 74. ***Louis Lambert*** 1832 / 1833). 75. ***La Recherche de l'Absolu*** (Mutlak'ın Ardında, 1834). 76. ***Melmoth réconcilié*** (Melmoth Barıştı, 1835). 77 ***Un drame au bord de la mer*** (Deniz Kıyısında Bir Dram, 1835). 78. ***Séraphita*** (1835). 79. ***Gambara*** (1837). 80. ***Massimilla Doni*** (1839). **C)** ***Etudes analytiques*** (Çözümlemeci İncelemeler) 81. ***Physiologie du mariage*** (Evliliğin Fizyolojisi, 1829). 82. ***Petites misères de la vie conjugale*** (Evlilik Hayatının Ufak Tatsızlıkları, 1830).

Bu çapta bir yapıtı ortaya koyabilmek için, üstün bir gözlem gücünün yanı sıra derin bir sezgi gücü de gereklidir. Nitekim Balzac, sadece dış dünyayı seyretmekle yetinmemiş; insanların yüreklerini, fikirlerini,

BALZAC'ın ünlü kahve cezvesi. «Ne yazık ki kahve içmeğe başladım gene. Elimdeki kitabı bitirmek için başka çare yok...» Kontes Hanska'ya 15 Haziran 1844 tarihli mektuptan.

tutkularını ve en gizli eğilimlerini de olanca çıplaklıkları içinde görüp saptamayı başarmıştır. Üstelik, büyük romancının eşsiz bir ustalıkla canlandırdığı kişiler, zengin bir toplumun bütün sınıf ve zümrelerinden seçilmiş tiplerdir; ve bugün bile, insana özgü çeşitli düşkünlük yada hünerlerin örnekleri olarak anılmaktadırlar. 1833 yılında kaleme aldığı ve kendisine bir kız çocuğu doğuran Maria du Fresnay'ye ithaf ettiği ***Eugénie Grandet*** adlı başyapıtının kahramanı olan genç kız, bu model tiplerden biridir : Sıradan bir fıçıcı iken türlü dolaplar sonucunda ve akılalmaz derecede korkunç bir cimrilik sayesinde büyük servet sahibi olmuş bir yarı mezubun kızıdır Eugénie, ve yeğeni Charles'la sevişmektedir. Ama, despot ruhlu hizmetçisi Nanon tarafından kışkırtılan baba Grandet, kızının mutluluğunu önleyecektir; çünkü Charles'ın büyük bir hatası vardır İflâs etmiş olmak. Balzac'ın gene aynı yıl, ***Paris Hayatı Sahneleri*** dizisi içinde yayınladığı ***On Üçler'in Öyküsü*** ise, Batı toplumunun bambaşka bir boyutunu işlemektedir Soylu ve zengin kişilerden kurulu bir gizli dernek üyelerinin maceralarını dile getiren yapıt, üç ayrı epizoddan meydana gelmiştir. ***Ferragus, chef des dévorants*** (Yırtıcılar'ın Başkanı Ferragus) adını taşıyan birinci bölüm, On Üçler'i suçüstü yakalayıp bütün sırlarını öğrenmek isteyen bir «kendini bilmez»in, çeşitli tuzak ve suikastlerden kurtulduktan sonra, gizli çete tarafından acımasızca yok edilişini anlatır. ***La Duchesse de Langeais*** (Langeais Düşesi) yada ***Ne touchez pas à la hache*** (Baltaya Dokunmayın) adlı ikinci epizod On Üçler'den general Montriveau'ya önce yüz vermeyip sonra âşık olan hoppa bir genç kızın macerasını dile getirmektedir. Başlangıçtaki ters tutumuna ceza olarak general tarafından geri çevrilen genç kız, ortadan kaybolur; ve, general onu nihayet bir manastırda keşfettiği anda ölür. Bu öyküde Balzac, Gastries markizi için beslediği aşk duygusunu sembolik bir şekilde bizlere aktarmaktadır. Romanın, ***Altın Gözlü Kız*** adını taşıyan üçüncü epizodu ise, gerek dramatik yapısı ve gerekse işlediği konu bakımından, eşine az raslanır gerginlikte ikili bir yasak aşk macerasını canlandırmaktadır. **Psikolojik-polisiye** roman türünün ilk büyük örneklerinden biri olan bu yapıttan sonra Balzac, en önemli romanlarından birini, ***Goriot Baba***'yı kaleme almıştır. ***Özel Hayat Sahneleri*** dizisinde yer bulan kitabın kahramanı, baba şefkatini gözü iki kızından gayrı hiç kimseyl görmeyecek kadar saplantı hale getirmiş bir ihtiyardır. ***İnsanlık Komedyası***'nın başka romanlarda işlenen iki ünlü kahramanıyle, De Restaud ve De Nuclngen'le evlenecek olan kızları için varını yoğunu feda eder Goriot; buna karşılık aldığı ödül de, sefil bir pansiyona terkedilmek ve perişan bir halde ölümü beklemek olur. Paranın egemen olduğu ve bütün insanca duyguların bu egemenlik altında kokuşup çürüdüğü bir toplum düzenini açıktan açığa ve kıyasıya eleştiren bu yapıtta, Goriot Baba'nın yanı sıra, roman dünyasına damgalarını vuracak olan ikl ünlü tipin daha sahneye çıktığını görmekteyiz : Rastignac ve Vautrin. Her Ikisl de Gorlot Baba'nın pansiyon komşularıdır. Daha sonra ***Nucingen'lerin Evi***'nde bayan De Nuclngen'in sevgilisi olarak karşımıza çıkacak olan Eugène de Rastignac henüz bir öğrencidir, uzun can çekişmesi boyunca Ihtlyarın başucunda bulunduğu gibi öldüğü vakit gömülmesinl de sağlar. Goriot Baba'nın düştüğü sefil durum karşısında Parls'e ve Paris'in temsil ettiği topluma karşı derin bir nefretle dolan genç adam, Ihtlyarı gömdükten sonra da bu iğrenç toplumu gene o top-

lumun silâhlarıyle alt etmeğe azmedecektir. Eski bir kürek mahkûmu olan öteki pansiyon komşuları Vautrin, ona bu türlü bir toplumda nasıl başarı kazanılabileceğini öğretecek; ama Rastignac, «hoca»sının elele iş görme önerisini kabule yanaşmayacaktır.

1830 / 1835 döneminde Balzac, ***Felsefe İncelemeleri*** çerçevesi içinde yer alan üç başyapıt vermiştir 1831 yılında yayınladığı ***La Peau de chagrin*** (Tılsımlı Deri)'i, 1832'de ***Louis Lambert***, 1834'te de ***Recherche de l'Absolu*** (Mutlak'ın Ardında) adlı kitaplar izleyecektir. **Kurgu-bilim** türünün müjdecisi olan ***Tılsımlı Deri***'de, arzularını yoksulluk yüzünden gerçekleştiremeyen ve intihara karar veren Rapfael de Valentin, garip bir antikacı ihtiyarla karşılaşır. Ve adam, en az kendisi kadar garip ve inanılmaz bir pazarlık önerir delikanlıya Pazarlığın konusu, arkasında Sanskritçe yazılar bulunan bir «tılsımlı deri»dir. Deri, genç adamın en çılgınca arzularının bile yerine gelmesini sağlayacak, ama gerçekleşen her arzunun şiddet ve önemi oranında da küçülecektir. Ve deri küçüle küçüle tükendiği zaman, Raphael de tükenmiş olacaktır.. «Nasıl olsa intihara karar vermiştim» düşüncesiyle bu öneriyi kabul eden kahramanımız, daha ilk denemede dehşete kapılır : Çünkü deri, her yerine getirilen arzudan sonra ve sadece açıkça söylenen arzulardan sonra değil, içten geçirilen küçücük isteklerden sonra da gerçekten küçülmektedir. Hiç bir şey arzu etmemeğe çalışır Raphael, ve tabii başaramaz. Sonunda da trajik bir şekilde ölür. **Faustus** temasını değişik bir açıdan ve imrendirici bir ustalıkla işleyen bu kitapta dâhi yazar, hayatın anlamı ve değeri, intihar, kumar, aşk, irade, iktidar, maddecilik ve idealizm konularını, insanı en can alıcı yanından vuran bir tarzda, derinlemesine irdelemektedir.

Bir yıl sonra yayınlanan ***Louis Lambert***'de, şair ve düşünür yapılı bir adamın pratik hayatta başarısızlığa ve dolayısıyle de sefalete mahkûm oluşu temasından davranarak, bir çeşit kendi tinsel hayat öyküsünü anlatan Balzac, ***Mutlak'ın Ardında*** adlı yapıtında ise, «mutlak olan»ı bulmak uğruna bütün servetini feda eden, karısının ölümüne ve çocuklarının sefaletine aldırmaksızın kendi tutkusunu doyurmağa yönelen Balthazar Claes'in hayatını dile getirmektedir.

Gene aynı dönemde Balzac, ***Çözümlemeci İncelemeler*** çerçevesi içinde, ***La Physiologie du mariage*** (Evliliğin Fizyolojisi, 1830)'ı vermiştir. «Aile Mutluluğu ve Mutsuzluğu Üzerine Eklektik Felsefe Düşünceleri» altbaşlığını taşıyan bu yapıtın birinci bölümünde yazar, Fransa'da, âşık olmağa değer kadınlardan pek azının erdemli olduğunu ispata yönelmekte; ikinci bölümde ise, başarısızlığa uğrayacağından emin olduğunu bile bile, erkekleri evlilik konusunda uyarmağa çalışmaktadır.

Bu yoğun etkinlik Balzac'ı, yapıtını derinden etkilemiş olan dilber Guidoboni-Visconti kontesiyle sevişmekten alakoymamıştır. Yazar, bu arada ayrıca, ***La Chronique de Paris*** gazetesini yönetmeğe girişmiş; ama bu deneme, gazetenin iflâsıyle sonuçlanmıştır. ***César Birotteaux'nun Yükseliş ve Düşüşünün Öyküsü*** adlı ünlü yapıtına konu olan bu iflâstan sonra Balzac, elacaklılardan gizlenmek için, iki ayrı evde oturmak zorunda kalmıştır.

1835 yılındayız. Balzac henüz otuzaltı yaşındadır ve roman sanatının en büyük başyapıtlarından biri olan ***Vadideki Zambak***'ı yazmaktadır. Fromentin'e ***Dominique***, Flaubert'e ***L'Education sentimentale*** (Duygusal Eğitim) adlı ünlü romanlarını esinlendiren kitabın kahramanı Félix de Vandenesse, Tours kentindeki bir baloda karşılaşıp âşık olduğu ama kimliğini bir türlü öğrenemediği kadını, nihayet, İndre bölgesindeki bir şatoda bulur. Bencil ve bunak bir ihtiyar olan Mortsauf kontunun karısıdır bu; ve bütün vaktini, insanüstü bir sabır ve bağlılık örneği göstererek, kocası ile çocuklarına ayırmaktadır. Vandenesse, kontesin dostluğunu kazanmayı başarır. Çinsel yanı olmayan bu saf aşkta, kıskançlığın da yeri vardır. Şöyle ki Çok geçmeden Paris'e dönen Vandenesse, orada Dudley markiziyle karşılaşır ve tamamıyle şehvanî bir aşkla bağlanır bu ikinci kadına. Aslında markize hiç değer vermemekte ve bütün sevgisini daima Mortsauf kontesine yönetmektedir; ama bu tavır, acılar ve kıskançlık tarafından kemirilen kontesin ölümüne engel olamayacaktır. Platonik ve şehevi aşk temalarını üstün bir çarpıcılıkla işleyen bu romanın yayınlanışından sonra, Balzac'ı büyük bir seyyah olarak görüyoruz. 1835'te bayan Hanska'yı görmek için Viyana'ya uzanan yazar, Guidoboni-Visconti kontesinin malî işlerini takip için 1836 yılında Torino'ya, 1837'de Milano ve Venedik'e gittikten sonra, 1838 yılında da, bir gümüş madenini işletme hayaline kapılarak Sardinya adasına koşmaktadır. Balzac, 1839'da Paris'e döndüğünde, Fransız Edebiyatçılar Birliği'nin kurulması için çaba harcamış ve birliğin ilk başkanlarından biri olmuştur.

1839, aynı zamanda, bir büyük başyapıtın, ***Les Illusions perdues*** (Yıkılan Hayaller)'nün de yayınlandığı yıldır. ***Taşra Hayatı Sahneleri*** dizisi içinde yer alan bu kitap, kendisine soylu kişi süsü veren genç bir şairin, gerçekten soylu ve zengin bir kadınla ahbaplık kurup Paris'e gelerek gazeteciliğe atılışını ve para uğruna her türlü yazıyı kaleme almağa hazır hale gelişini betimlemektedir. Sonunda intiharın eşiğine gelip dayanan Lucien de Rubempré, Balzac'ın eski ve ünlü kahramanlarından, zekâsı ve iradesi sayesinde resmî makamlara boyun eğdirip gizli polis şefliğine yükselecek olan hapishane kaçkını Vautrin'in kucağına düşer. O dönemdeki Parisli gazetecilerin bütün gerçeklikleri içinde amansızca betimlendiği bu başyapıtı, ***İnsanlık Komedyası*** dışında kalan ***Vautrin*** (1840) ve ***Ressources de Quinola*** (Quinola'nın Gelir Kaynakları, 1842) adlı tiyatro denemeleri izlemiştir.

Ayrıca, 1842 yılının başında aldığı bir haber, kontes Hanska'nın kocasının öldüğü haberi, yazarın hayatında köklü bir değişiklik meydana getirecektir Gerçekten de, «Yabancı Kadın»la evlenebilme umuduyle açılan uzun bir yolculuklar dönemi başlamaktadır şimdi. Nitekim Balzac, sevgilisini görebilmek için, aynı yıl Petersburg'a gidecek, 1846 yılına kadar da bayan Hanska ile birlikte Almanya, Belçika, Hollanda, İsviçre ve İtalya'yı dolaşacaktır. Bu arada başgösteren birtakım hastalıklar bu uzun gezilere eklenince, yazarın edebiyat etkinliğinde bir yavaşlama doğurmuştur.

RODIN'in Balzac'*larından biri. «Bir atlet gövdesine sahipti.» SAINTE-BEUVE.*

1842 yılında yayınladığı ve romanlarının içinde, belki de, taşra hayatını en yırtıcı şekilde betimleyen ***Bulanık Suda Avlanan Kız***'dan sonra Balzac, en önemli başyapıtlarından biri sayılan ***Splendeurs et misères des courtisanes*** (Fahişelerin Şaşaa ve Sefaleti)'ı kaleme almıştır. ***Yıkılan Hayaller***'in devamı olan bu romanda, Vautrin'in sayısız cinayet işledikten sonra gizli polis şefliğine yükselişini görüyoruz. Lucien de Rubempré'yle Esther Gobseck adlı bir kibar fahişe arasında başlayan ve her ikisinin de feci ölümüyle sonuçlanan trajik aşkı tüm acılığı ve umutsuzluğu içinde gözlerimizin önüne seren yazar, son olarak, ***Yeğen Bette***

ile *Yeğen Pons*'dan kurulu *Les Parents pauvres* (Yoksul Hısımlar, 1847) adlı başyapıtını vermiştir. Romanın ilk bölümünü meydana getiren *Yeğen Bette*'in kahramanı Bette, başlangıçta inatçı, kaba, gözünü hırs bürümüş basit bir köylü kızı iken yavaş yavaş bir sosyete hanımı haline gelir ve, çağın sosyete hanımlarını aratmayacak bir şekilde, sınırsız bir ahlâksızlık ve iffetsizliğe düşer. Romanın öteki unutulmaz kahramanı baron Hulot, sefahatın kusursuz bir simgesini meydana getirmektedir. İkinci bölümün kahramanı Pons ise, çevresindekilerin daima küçümsedikleri, horgördükleri namuslu bir müzisyendir ve eline geçen bütün parayı tablo, porselen, vs. gibi sanat ürünlerine yatırmaktadır. Önceleri onu horgörenler, Pons'un büyük değerde bir müzeye sahip olduğunu öğrenir öğrenmez onun başına çökecek, çok geçmeden de koleksiyonu elinden alarak ölümüne yolaçacaklardır. Dünya edebiyatında, herşeyin paraya dayandığı bir düzenin insanları nasıl biribirlerine karşı sınırsız bir gaddarlıkla davranmağa sürüklediğini bu derece sarsıcı bir tarzda veren yapıtlar, pek sayılıdır.

Balzac, bugün kendi adını taşıyan o günün Fortunée sokağındaki konağını, bu son kitabının kahramanına yaraşan bir tutku ve zevkle döşeyip elindeki tüm serveti de böylece erittikten sonra, 1847 yılının Eylül ayında kontes Hanska'nın Wierzschownia'daki yurtluğuna gidecek ve uzun bir süre orada kalacaktır. 1848 Fransız Devrimi sırasında Paris'e dönen büyük yazar, önce milletvekilliğine, sonra da Fransız Akademisi üyeliğine aday olmuş; ama her iki girişim de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Hele Akademi üyeliği için aldığı oy sayısı, sadece 2'den ibaret kalmıştır; ama bu durumun hiç değilse avuntu verici bir yanı vardır; çünkü o iki oyun sahipleri, tıpkı Balzac gibi birer büyük yazar olan Lamartine ve Victor Hugo'dur. Borçlarını gene ödeyememiştir Balzac, ve bu durumdan sorumlu tuttuğu cumhuriyetçilere lânet yağdırmaktadır. Ama bir umudu vardır 1838-1840 arasında yazmış olduğu *Le Faiseur* (Vurguncu) adlı piyesini ünlü Comédie-Française'de oynatmak. *Les dettes de Mercadet* (Mercadet'nin Borçları) altbaşlığını taşıyan bu beş perdelik yapıt, ortağı Godeau'nun Hindistan'a gidişinden sonra iflâsın eşiğine gelip dayanmış bir işadamının macerasını dile getirmektedir. Saygınlığını ve kredi olanaklarını devam ettirebilmek için eski lüks hayatını olduğu gibi sürdürmesi gereken Mercaret, son çareyi, kızını, zengin sandığı La Brive'le evlendirmekte bulur; ama çok geçmeden anlar ki La Brive de kendisi gibi iflâs etmiş maceracının biridir ve kurtulmak amacıyle bir kız aramaktadır. Hep beklenen ama bir türlü gelmeyen Godeau temasının işlendiği yapıt, Samuel Beckett'in ünlü piyesi *Godot'yu Beklerken*'e isim babalığı yaptığı gibi, ana fikrini de esinlemiş olabilir.

Ne yazık ki büyük yazarın *Vurguncu*'yu oynatma umudu da gerçekleşmeyecek ve Balzac Ukrayna'ya dönecektir. Yorgun ve hastadır, ama işte nihayet mutludur da Tam on sekiz yıl süren düş gerçekleşmiş ve 14 Mart 1850 günü bayan Hanska, bayan Balzac olmuştur.

Gene ne yazık ki, aynı yılın Mayısında Paris'e dönen yeni evlilerin mutluluğu uzun sürmeyecek; ve, hastalığı gittikçe şiddetlenen büyük yazar 18 Ağustos 1850 tarihinde hayata gözlerini yumacaktır. Balzac, genç Rastignac'a Goriot Baba'yı gömdürdükten sonra Paris'e dönerek «Şimdi hesaplaşalım, haydi!» şeklindeki ünlü sözleri söylettiği Père-Lachaise mezarlığına gömülmüştür. Tören günü, mezarı başında Victor Hugo, göz yaşartıcı olduğu kadar göğüs kabartıcı da olan ünlü veda konuşmasını yapmıştır.

Başarılı bir piyes yazarı ve büyük bir işadamı olmak isterken, gelmiş geçmiş romancıların en büyüklerinden biri olan; kendini kralcı sanan, ama en ilerici gözükenlerin yapıtlarından da ilerici yapıtlarıyle insan ruhunda en köklü başkaldırma duygularını uyandıran Balzac, eşsiz gözlem gücü, insan etkinliğinin tüm alanlarına açık sınırsız kavrayışı ve engin sezgisiyle bütün bir toplumu ve koca bir tarih kesitini, geçmişle olan ve geleceğe uzanan bağlantıları içinde tek başına canlandıran adamdır. Öyle ki Devrimciliğin büyük atası Karl Marx'ın ünlü deyişiyle, bugün bile, **«kapitalist üretim ilişkilerinin insanlar arası ilişkiler planında nasıl belirdiğini en somut şekilde görüp anlamak için, Balzac'ı okumak şarttır».**

Şimdi sözü, kendisi gibi birer sanat devi olan çağdaşlarına bırakıyoruz.

Eugène GİRAUD'nun deseni : Balzac ölüm döşeğinde. «Uçuşunun ölçüsünü kestiremeyecek cinsinden bir kartaldı o...» LAMARTİNE.

HONORE DE BALZAC Üzerine

Her ayrıntısına ayrı ayrı saldırabilirsiniz Tılsımlı Deri'nin, her sayfasının işleme yetersizlikleri ve aşırılıklar ve fazlalıklarla dolu olduğunu söyleyebilirsiniz, iyi bir kitabı rezil etmek için gerekli olandan da fazla kusurunu bulup ortaya koyabilirsiniz. Ama bu kitabın yazarının sıradan yazarların çok üstünde bir yaratıcı olduğunu görmemek ve kitabı baştan sona canlı bir ilgiyle okumamak, olanakdışıdır.

Goethe

□

Bay De Balzac, en büyükler içinde en birincilerden, en iyiler arasında en yüksektekilerden biriydi. Onun bütün kitapları, aslında, bir tek kitaptır; canlı, ışıklı, derin, ve tüm çağdaş uygarlığımızın, gerçekle karışık bir çeşit çılgınlık ve dehşetle içinde gidip geldiğini, yürüdüğünü, hareket ettiğini gördüğümüz bir kitaptır bu kitap; şairinin rahatça tarih diye adlandırabilecekken, komedya diye adlandırdığı harika bir kitaptır... Böylesine büyük ve göz kamaştırıcı bir yapıtın yaratıcısı, kendisi ne derse desin, istesin istemesin, katılsın yada katılmasın, devrimci yazarların o güçlü soyundandır.

V. Hugo

□

Deha sahibi bir adam için, benim yapabileceğim en büyük övgü, kök ve temelden iyi insan olduğunu belirtmektir. Her türden üstünlük, öylesine çok engel ve acı ile boğuşmak durumundadır ki, dehasının görevini sabır ve tatlılıkla yürüten adam, büyük sözcüğü nasıl anlaşılırsa anlaşılsın, büyük bir adamdır. Sabır ve tatlılık, işte asıl güç : Hiç kimse Balzac kadar güçlü değildi.

G. Sand

□

Herşeye sahipti : Deha büyüklüğü ve vicdan büyüklüğü, sınırsız soylu bir yetenek, sınırsız bir yatkınlık çeşitliliği, duygu evrenselliği, tadına doyulmaz bir izlenim inceliği, bir kadının iyiliği, erkekçe bir hayalgücü erdemi, insanı daima umutsuzluğa düşürmeğe hazır bir tanrının düşleri... herşeye sahipti, evet. Bir tek şey hariç : Düşünüleri'in gerçeğe orantısı. Uğradığı bütün mutsuzluklar ve çektiği bütün acılar, -ki bunlar gerçekten büyük mutsuzluk ve acılardır- ve karakteri de, dehasındaki bu aşırı büyüklüğün sonucu olmuştur. Aslında o mutsuzluk ve acılar, onun sonsuz ve evrensel dehasını değil, şu dünyadaki olabilir'i aşmaktaydı... Uçuşunun ölçüsünü kestiremeyecek cinsinden bir kartaldı o.

Lamartine

□

Balzac'ın büyük ününün bir gözlemci oluşundan gelişi, beni öteden beri hep şaşırtmıştır; onun asıl değeri ve önemi, tutkuyla dolu bir ileriyi görücü oluşundadır gibi gelmiştir bana hep. Yarattığı bütün kişiler, kendisini de harekete geçiren dirimsel coşkunlukla donatılmış kişilerdir. Bütün yaratımları da, tıpkı düşler gibi derinlemesine renklerle bezelidir... Herkes, kapıcı kadınlar bile deha sahibidir Balzac'ta. Bütün kişiler, boğazlarına kadar iradeyle yüklü kişilerdir. Balzac'ın ta kendisidir bu. Ve dış dünyanın bütün varlıkları onun zihin gözüne müthiş bir canlılık ve çoğu zaman da çarpıtılmışlık içinde gelip çarptıklarından dolayıdır ki o da bu çehreleri altüst bir halde göstermiştir : Gölgelerini karartmış, ışıklarını aydınlatmıştır.

Baudelaire

BAN Frigyes (Kosicich - 1902) Macar film yönetmeni. 1939 yılında sinema rejisörlüğüne başlayan Ban, 1960 yılına kadar bir dizi uzun film çekti. Bunlar arasında, 1948 yılında gerçekleştirdiği *Bir avuç toprak*, Savaş sonrası Macaristan'ında yapılan en iyi filmlerden biri olarak büyük başarı kazandı.

BANCROFT George (Massachusetts - 1800 / Washington 1891) Amerikalı tarihçi ve siyaset adamı. Amerika'da, Harvard'da ve Almanya'da Göttingen'de okumuş, yurduna dönünce, eğitim konusundaki görüşlerini uygulamak için bir okul açmış, ayrıca Latince ve eski Yunanca öğretmenliği yapmıştır. Si-

George BANCROFT'ın son resimlerinden biri..

yasal hayata atılarak, liberal fikirlerine uygun düşen Demokratların yanında yer almış ve idarî görevlere getirilmiştir. Deniz Bakanlığı görevinde bir süre bulunan Bancroft, Annapolis Deniz Harp Akademisini kurmuş ve Washington gözlemevini düzeltmiştir. Londra büyükelçiliğinde bulunmuş ve Berlin'de kendi adıyla anılan ünlü andlaşmanın imzalanmasını sağlamıştır. Bu andlaşma, göçmenlere, ulusçuluklarından caymak koşuluyla, askerlik görevinden bağışlanma hakkını sağlamıştır. Bancroft'un tarihçi olarak ün salmasını sağlayan yapıtı, *History of the United States* (Birleşik Devletlerin Tarihi, 1834) adını taşır. On ciltlik bu yapıttan sonra, *History of the formation of the constitution of the United States* (Birleşik Devletler Anayasasının oluşmasının tarihi, 1882) adlı kitabını yazmıştır.

BANDARANAİKE Sirimavo (Ratnapura 1916) Seylanlı kadın siyasetçi. 1940 yılında Solomon Bandaranaike ile evlenir evlenmez ülkesinin siyaset hayatına katılan Bandaranaike, en büyük kadın örgütü **Lanka Mahila Samitiya** da önce veznedar, sonra da başkan yardımcısı olarak görev aldı. 1959 yılı Eylülünde kocası Solomon Bandaranaike bir suikaste kurban gidince, oybirliğiyle **Freedom Party** (Hürriyet Partisi) genel başkanlığına seçildi. 20 Temmuz 1960 seçimlerinde partisi çoğunluğu alınca, komünist partisi de dahil olmak üzere ötekî solcu partilerin desteğiyle başbakanlığa getirildi. Böylece siyaset tarihinde ilk kez bir kadın böyle bir görevi üstlenmiş oluyordu.

Kadın başbakanın ilk yaptığı işlerden biri, İngilizcenin yerine Seylancayı resmî dil olarak kabul ettirmesiydi. Buna karşı ülke nüfusunun üçte birini oluşturan Tamullar ayaklandılar. Bayan Bandaranaike bu ayaklanmayı bir yandan sıkıyönetim ilân edip zor kullanımına başvurarak, ama öte yandan da hoşgörü ve ikna yoluna giderek bastırmayı başardı. Ama bu arada tek eğitim sisteminin benimsenmesi, hayat sigortaları ile Seylan Bankası'nın ulusallaştırılması ve basının denetim altına alınması gibi önlemler, Dudley Senanayake'nin başkanlığındaki **United National Party** (Birleşik Ulusal Parti)'nin şiddetli muhalefetiyle karşılaşacak; ve bayan Bandaranaike, 1964 yılı Haziranında, Maliye bakanlığına aşırı solcu **Lanka Sama Samarja** partisinin lideri Perera'yı getirerek durumu dengeleme yoluna gidecekti. Ne var ki, hızlı nüfus artışı dolayısıyle gittikçe büyüyen bütçe açığı muhalefeti büsbütün şiddetlendirdi. Bu da, 22 Mart 1965 seçimlerini kaybeden bayan Bandaranaike'nin istifasıyle sonuçlandı.

Beş yıl muhalefette kalan Bandaranaike'nin partisi 27 Mayıs 1970 seçimlerinde gene çoğunluğu aldı. Böylece Bandaranaike, kendi partisiyle birlikte Birleşik Cephe'yi oluşturan komünistler ve troçkistlerle ortaklaşa bir koalisyon hükümeti kurdu. Yeni hükümet şu ortak programda anlaşmış bulunuyordu : İçte, dış ticaretin ve bankaların ulusallaştırılmasından sonra başka etkinlik alanlarında da gene aynı doğrultuda bir dizi reforma girişmek.

Dışta, askersel blokların dışında kalmak; sömürgecilik ve ırkçılıkla mücadele etmek; ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemek.

Sosyalist ülkelerle iyi ilişkiler kurulmasına özellikle önem veren bayan Bandaranaike, 1970 yılı yazında Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin yanı sıra Kuzey Kore ile Kuzey Vietnam devletlerini de tanıdı.

Ne var ki bayan Bandaranaike'nin demokratik sol siyasetinden hoşnut olmayanlar, sadece sağcılar değildi Aşırı sol gruplar da şiddetle karşıydı bu siyasete. Nitekim söz konusu topluluklar tarafından çıkarılan karışıklıklar, 1971 yılında tam bir ayaklanma şekline büründü. **People's Liberation Front** (Halk Kurtuluş Cephesi) adı altında örgütlenmiş bulunan bu gruplar, adanın bazı kesimlerinde egemenlik kurmayı başarınca bayan Bandaranaike, büyük devletlerden yardım istedi ve aldı; ayaklanmayı da 1971 yılının Temmuzunda bastırdı.

Bandaranaike, bu arada, Birleşik Cephe'nin ortak hükümet programında yer alan bir başka önemli sorunu da çözüme kavuşturmak üzere işe girişti Seylan'ın Büyük Britanya'dan ayrılarak bağımsız bir cumhuriyet olmasıydı sorun. Nitekim bu konudaki çalışmalar hızla tamamlandı ve Seylan, 22 Mayıs 1972 günü **Sri Lanka** adı altında bağımsızlığına kavuştu. Ancak yeni cumhuriyet meclisi, bir yandan yeni anayasayı kabul ederken, bir yandan da ülkenin İngiliz Uluslar Topluluğu içinde kalmasını da kabul edecekti.

Böylece Seylan Cumhuriyeti'nin de ilk başbakanı sıfatını kazanan bayan Bandaranaike, aynı yılın yazında Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret etti ve Hint Okyanusu'nun bir barış bölgesi haline gelmesi için elele çalışma önerdi. Bu öneri, Çu En Lay tarafından olumlu karşılandı.

BANDARANAİKE Solomon (Kolombo - 1899 / Kolombo 1959) Seylanlı siyaset adamı. Büyük toprak sahibi zengin bir ailenin oğludur. Oxford'da hukuk öğrenimi gördükten sonra Seylan'a döndüğünde ilk olarak Hristiyan dinini terkedip Buda dinine girdi. 1931 yılında Devlet Konseyi üyesi olan siyaset adamı aynı yıl **United National Party** (Birleşik Ulusal Parti)'ye katıldı; Seylan'ın bağımsızlığını kazandığı 1947 yılında da milletvekili oldu. Sağlık ve Yerel İşler bakanlıklarında bulunduktan sonra 1951 yılında partisinden ayrılarak **Freedom Party** (Hürriyet Partisi)'yi kurdu.

Böylece muhalefet başkanı durumuna gelen Bandaranaike, 1956 seçimlerinden önce ustaca bir politikayla, dört solcu partiyi bir **People's United Front** (Birleşik Halk Cephesi) halinde topladı ve seçimi kazandı. Başbakanlığa gelince kesin bir tarafsızlık siyaseti izleyen Bandaranaike, İngilizlerin ülkesinde Trincomalee'deki deniz ve Katunayaka'daki hava üslerini boşaltmalarını talep

Solomon BANDARANAİKE. Freedom Party'yi *kurduğu dönemde.*

etti ve bu mücadeleden de başarıyla çıktı.

Ama Bandaranaike, bu arada bir başka girişimde daha bulunmuştu O güne değin devletin resmî dili olan İngilizcenin yerine Seylan dilinin konmasını sağlayan yasa tasarısını meclisten geçirmişti. Ve bu davranış, nüfusun üçte birini oluşturan Tamullarca kendi dillerinin hiçe sayılması şeklinde yorumlandı. Böylece başlayan gösteriler, çok geçmeden çatışmaya dönüşecek ve bu durum da Birleşik Halk Cephesi içinde bölünmeye yolaçacaktı. Olayların şiddetlendiği 1959 yılı Mayısında, aynı zamanda zorlu bir ekonomik bunalıma da sürüklenmiş durumdaydı ülke. Azınlıkta kalan Bandaranaike, her ne pahasına olursa olsun iktidarda kalmayı denedi; ama bunu başarıp başaramayacağının ortaya çıkmasına kalmadan, bir Buda rahibi tarafından öldürüldü.

BANDEİRA Manuel (Recife 1886 / Rio de Janeiro 1968) Brezilyalı şair. *Saatların külü* (1917), *Karnaval* (1919) ve *Çözülen Ritm* (1924) adlarını taşıyan ilk yapıtlarında **Parnas okulu**'nun ve **simgecilik** anlayışının etkileri görülür. Şair daha sonra yayınladığı kitaplarında ▶ ise, hayat karşısında duyulan bıkkınlığı kendi kişisel deneyleri açısından yoruklayarak dile getirmiştir.

BANDELLO Matteo (Castelnuova 1485 / Agen 1561) İtalyan hikâye yazarı. İtalyan Rönesansının Boccacio ile birlikte en önemli temsilcisi olan Bandello, Domenico tarikatındandır Milano'daki Santa Maria delle Grazie manastırına girmiş ve çok geçmeden aynı manastırda baş rahip olmuştur. Daha sonra, tarikatin piri olan amcasıyla birlikte İtalya'nın belli başlı şehirlerini dolaşmıştır. 1506 yılında amcasının ölümü üzerine Milano'ya dönen Bandello, Fransız-İspanyol savaşı patlak verince siyasete atılacak ve Bentivoglio'nun hizmetine girerek Fransa'ya gidecektir. 1526'da Domenico tarikatinden ayrılan yazar, üç yıl sonra, Fransızların hizmetinde çalışan İtalyan subayı Fregoso ile Verona'ya geçmiştir. Elli yaşındayken eğitmenliğine atandığı ünlü prenses Lucrezia Gonzaga'ya âşık olmuş, ama bu plâtonik aşk sonuçsuz kapanmıştır. Koruyucusu Cesare Fregoso'nun öldürülmesinden sonra, 1541'de dul bayan Fregoso ile Fransa'ya gitmiş ve Kral I. François'dan yardım görmüştür. 1550 yılında Agen piskoposluğuna atanarak sonunda rahat yüzü gören Bandello, kendini

Domenico FALCİNİ'nin gözüyle Bandello.

tümüyle edebiyata adamış ve ilk üç cildi 1554 yılında Lucques'de, son cildi de 1573'de Lyon'da yayınlanan *Novelle* (Hikâyeler) adlı ünlü kitabını kaleme almıştır Kendisine «Lombardia Boccacio'su» sıfatını kazandıran

BANDEİRA'nın 1967 yılında çekilmiş bir fotoğrafı.

bu yapıt 214 öyküden kuruludur. Özellikle tarihsel belge vermek bakımından önemli olan bu öykülerde bir temel bütünlük yoktur. Yazar, dil ve üslûp bakımından zaman zaman aşırı özgürlüğe, giderek açık saçıklığa düşmekle birlikte, işlediği olayları ustalıkla canlandırmayı başarmaktadır. Rönesans devrindeki İtalyan toplum hayatını tüm boyutlarıyla veren bu kitap, Lope de Vega, Shakespeare, Byron ve Musset için bulunmaz bir esin kaynağı olmuştur. Shakespeare, *Romeo ve Jülyet*'in; Musset de *Barberine* adlı komedisinin konularını bu kitaptan almıştır Bandello'nun şarkıları ile Lucrezia Gonzaga için yazdığı şiirler, *Canzoniere* (1544) ve *İ Canti XI delle lodi della Signora Lucrezia Gonzaga* (1545) adlı kitaplarında toplanmıştır.

Bandung Konferansı (1955) Asya ve Afrika ülkeleri arasında Hindistan, Pakistan, Seylan, Birmanya ve Endonezya tarafından ortaklaşa düzenlenmiş olan konferans. 18-24 Nisan 1954 tarihleri arasında Java'daki Bandung kentinde toplanan konferansa yirmi dokuz ülke resmi olarak, dört ülke de gözlemci yollamak suretiyle katılmıştı.

Katılan devletler arasında daha geniş bir yardımlaşma ve işbirliği, azgelişmişliği göğüslemek ve kalkınmak üzere yabancı büyük devletlerden yardım almayı kararlaştıran, ırkçılığı ve sömürgeciliği şiddetle kınayan, ayrıca da İsrail'e karşı Arap devletlerini destekleyen bu konferans, bugün Üçüncü Dünya olarak anılan uluslar topluluğunun ilk resmi sözleşmesini meydana getirmekteydi.

Gerçekten de Konferans sonunda kabul edilen bildiride, sömürgeciliğin her türlüsü ve her türlü belirtisi kesinlikle lânetlenmekte, halkların ve ulusların kendi kaderlerini kendilerinin saptaması ilkesi kayıtsız şartsız desteklenmekte; katılan devletler, **barış içinde yanyana yaşama**'nın beş ilkesini kabul edip uygulamağa, ekonomik ve kültürel alanlarda karşılıklı yararlanma temeli üzerinden isbirliği yapmağa, bütün devletlerin ulusal egemenliklerine saygılı davranmağa, **İnsan Hakları Bildirisi**'ne saygı göstermeğe ve **Birleşmiş Milletler Örgütü Tüzüğü**'nün ilkelerine uymağa, ayrıksız tüm ırk ve büyüklü küçüklü uluslar arasında eşitlik gözetmeğe, evrensel silâhsızlanma doğrultusunda sürekli çaba göstermeğe, atom silâhlarının yasaklanması için kararlı bir mücadele sürdürmeğe ve bütün uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl müzakereler aracılığıyle çözümüne yardımcı olmağa çağrılmaktaydı.

Konferansı düzenlemiş olan devlet adamları, bu soyut ve cömertçe dile getirilen amaçların yanı sıra, iki somut amacı da nişanlamaktaydılar

1 Uluslararası emperyalizmin açıkça ve şiddetle kınanması ve Konferans'a katılan devletlerin, bundan böyle, «gelişmiş ülkeler»den bağımsız bir politika izleme kararlarının hiç bir ikircime yer bırakmayacak şekilde açıklanması.

Bandung Konferansı'ndan neşeli bir an Çin Halk Cumhuriyeti başdelegesi ÇU EN LAY, Hindistan Dışişleri bakanı Krişna MENON'la..

2. Filistin Araplarının gerek uluslararası propaganda planında, gerekse maddesel yönden desteklenmesi.

Oysa o günden bugüne değişen koşullar, bu iki hedefe tam olarak ulaşılmasını olanaksız kılmıştır. Örneğin Mısır'ın bugün, o çağda Nasır tarafından benimsenen bağımsız politika anlayışını sürdürdüğünü söylemek zordur Tıpkı bunun gibi bütün Üçüncü Dünya ülkelerinin Filistin Araplarını desteklediklerini söylemek de artık safdillik olur. Özellikle de, Filistin Araplarının hak davasını gütmek üzere kurulan gizli yada açık örgütlerin biribirleriyle mücadeleye giriştikleri bir çağda..

Buna karşılık. belirgin bir anti-emperyalist nitelik taşıyan Bandung Konferansı kararlarının,.Asya ve Afrika halklarının ulusal bilinçlerinin pekişmesine, sömürgeciliğe karşı başlatılan ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişmesine ve yaygınlaşmasına büyük çapta yardımı dokunmuştur

BANFFY Miklos (Erdel 1873 / Erdel 1950) Macar yazarı ve siyaset adamı. Milletvekili seçilmiş, Peşte Ulusal Tiyatrosu Müdürlüğüne getirilmiş ve dışişleri bakanlığı yapmıştır. Banffy, özellikle piyesleriyle, çağdaş Macar edebiyatında önemli bir rol oynamıştır. *Az erösebb* (Daha güçlü olan, 1918), *Maskara* (Maskara, 1926), *Nagyar* (Büyük bey, 1913) adlı yapıtlarıyla geniş ün kazanmıştır. *Haldoklo oroszlan* (Can çekişen aslan, 1934) gibi küçük öykü kitapları ve *Reggeltöl estig* (Sabahtan akşama kadar, 1928), *Es hijjaval talaltattal* (Ve eksik buldular seni, 1937), adlı romanlar da yazmıştır.

BANFİ Antonio (Milano 1886 / Milano 1960) İtalyan filozofu. Milano'da felsefe öğrenimi gördükten sonra Avrupa'daki çeşitli felsefe akımlarının temsilcileriyle tanışmak ve yakın ilişki kurmak üzere gezilere çıktı. Önce Cassirer, Simmel ve Husserl gibi idealist düşünürlerin etkisinde kaldı ve o doğrultuda yapıtlar üretti. Bu arada uzun yıllar derslerini sürdüreceği Milano Üniversitesi Felsefe Tarihi kürsüsüne profesör olarak atanmıştı.

Faşizmin tırmanışıyle birlikte Antonio Banfi'nin dünya görüşünde yavaş ama sağlam bir şekilde köklü bir değişikliğin gerçekleştiğine tanıklık ediyoruz Düşünürümüz, idealist sistemlerin ne kadar zekice kurulmuş olurlarsa olsunlar - örneğin bütün insanlığı tehdit eden faşizm gibi bir korkunç tehlike karşısında eli kolu bağlı kaldıklarını ve, işin kötüsü, öyle kalmağa da mahkûm olduklarını kavramış bulunuyordu. Böylece gittikçe biraz daha diyalektik dünya görüşüne yaklaşan Banfi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yayınladığı *La vita nell'arte* (1946), *Galileo Galilei* (1946) ve *L'Huomo corpernicano* (1950) başlıklı yapıtlarıyle çağımızın en büyük marksist filozoflarından biri durumuna gelecekti.

1945 yılında Cumhuriyet Senatosu'na da girerek etkin bir siyasal rol oynamağa başlayan Banfi, marksizmi son derece orijinal bir şekilde yorumlamış; bu arada, özellikle, insanın bütün etkinlik alanlarında daima bağımsız bir varlık olarak davranabileceği tezini savunmuştur

BANG Herman Joachim (Als 1857 / Ogden 1912) Danimarkalı romancı. Soylu bir aileden gelen yazarın bir din adamı olan babası, delirerek ölmüştür Bang. çok fazla sevdiği annesini de on dört yaşındayken yitirmiştir Bu olaylar, genç yazarın üzerinde tüm hayatı boyunca sürecek önemli etkiler yapmıştır. Nitekim Bang, 1880 yılında yayınladığı *Haablosa Slegter* (Umudsuz kuşak) adlı romanında, ana ve babasından almış olduğu çelişme dolu eğilimleri ve özelikleri dile getirmiştir. *Tine* (1889) adlı yapıtında ise, 1864 yılında Avusturya ve Prusya ile yapılmış savaşın öyküsünü dile getirmek istemiş ve olayları, çocukluğunu yaşadığı evde geçiyormuş gibi betimlemiştir. Oysa, Bang ailesi, olayların geçtiği tarihten bir yıl önce bu evden ayrılmıştı. Geçmişe ve çocukluk anılarına bağlı olan yazar, *De hvide Hus* (Beyaz ev, 1898) adlı romanında da, aile çevresini canlandırmıştır Cinsel hayat bakımından olağandışı alışkınlıklara kapılan ve marazi denecek ölçüde duyarlı bir kişi olan Bang, aradığı insancıl yakınlığı ve sevgiyi tüm hayatı boyunca bulamamış ve içsel yalnızlığının tutsağı olmuştur. Tiyatro sanatına karşı büyük bir ilgi duyan yazar, oyunculuk ve piyes yazarlığı alanında başarılı olamamış ve bundan ötürü gazetelerde eleştirme yazıları yazmıştır. Parlak ve etkili bir eleştirme yazarı olduğunu göstermiş, ama yargılarının çoğu, onun kendi özel dünyasını ve iç hayatını yansıtmaktan da geri kalmamıştır *Ved vejen* (Yol kenarında, 1886) adlı kısa romanı, Bang'ın başyapıtı olarak kabul edilmiştir. Yazar, bu yapıtında, büyük bir duyarlık ve incelikle, Danimarka'nın taşra hayatını ve bu hayat içinde kaba bir erkekle yaşamak zorunda kalan içli bir kadının öyküsünü dile getirmiştir. Bang, acı çeken ve cinsel tutkular içinde kıvranan insanların ruhsal yaşantılarını dile getirmekte büyük bir ustalık göstermiştir. Yazara göre, aşk cinsel isteği doğurur, bu istek de düş kırıklığı ve düşkünlükten başka şey getirmez. Cinsel isteğin, insan iradesinin kontrolu dışında olduğuna inanması ve Tanrı'nın insanı böyle yıkıcı ve acı verici bir istekle birlikte yaratmaktan kaçınmamış olması düşüncesi, Bang'ı tanrı tanımazlığa götürmüştür. Düşüncelerine ve duygularına uygun bir üslûp yaratmış olan yazar, Amerika'da bir konferans gezisindeyken, yolculuk ettiği trende koma halinde bulunmuş ve kaldırıldığı hastahanede kendisine gelemeden yapayalnız ölmüştür. Gerçekçilik (realizm) akımına karşı çıkan Bang, empresyonist (intibacı) bir edebiyat anlayışını savunmuş ve bu anlayışın parlak örneklerini vermiştir. Öyküler de yazmış olan Bang, bu yapıtlarını *Excentriske Noveller* (Alışılmadık öyküler, 1885) adı altında toplamıştır. Bang, alışılmış düşüncelere ve kurallara karşı çıkması; başka yazarlara benzemeyen orijinal kişiliğini yapıtlarında açıkça ve başarılı bir biçimde dile getirmesi nedeniyle, Danimarka edebiyatının önde gelenleri arasında yer almış ve İskandinav edebiyatlarını derinden derine etkilemiş bir yazardır.

BANG-KAUP WIIII (Wessel 1869 / Berlin 1934) Alman dilbilgini ve Türkoloğu. Belçika'da okumuş, eski Farsça, Mançurca ve Moğolca dilleri üzerinde araştırmalar yapmıştır Frankfurt üniversitesinde ve Berlin Üniversitesi Türkoloji kürsüsünde ders vermiş Orhon yazıtlarının çözülmesi ve Uygur metinlerinin bulunması, bilginin çalışmalarını, daha çok, Türk dili ve lehçeleri konularına ayırmasına yol açmıştır. Bang-Kaup, uzun yıllar süren araştırmalarını bir sentez halinde toplamış değildir Yazıları daha çok, belli bir takım konularla ilgili incelemeler durumunda kalmıştır. Bununla birlikte, Türkoloji alanında bir rol oynamıştır. *Studien zud vergleichenden Grammatik der Türksprachen* (Türk dilinin karşılaştırmalı grameri üzerine incelemeler 1916), *Vom Köktürkischen zum Osmanischen* (Köktürkçeden Osmanlıca'ya, 1917), *Monographien zur türkischen Sprachgeschichte* (Türk dili tarihi üzerine monografiler, 1918), *Das negative verbum der Türksprachen* (Türk dillerinde olumsuz fiil, 1923) gibi önemli incelemeler yazmıştır Ayrıca *Turkologische Briefe* (Türkoloji mektupları, 1925) adlı bir yapıtı da vardır

BANİM John (Kilkenny 1798 / Kilkenny, 1842) İrlandalı romancı Gençliğinde ressam olarak tanınmış, daha sonra roman ve piyes yazmaya başlamıştır. *Tales by the*

O'Hara family (O'Hara ailesinin öyküleri, 1822) adlı yapıtını, kardeşi Michael ile birlikte yazmış ve büyük başarı kazanmıştır Bu yapıt, İrlanda'nın yoksul halk kitlelerinin hayat ve törelerini eksiksiz bir şekilde dile getirmektedir Yazarın bu yapıtında, Walter Scott'un etkisinde kaldığı görülmektedir Banim, *Turgesius* ve *Damon and Pythias* 1821) adlı iki piyes de yazmıştır Ayrıca *The Celt's paradise* (Keltlerin cenneti, 1812) adlı ünlü bir şiir kitabı vardır.

banka (Fr banque, İng. bank) Kredi verenlerle kredi alanlar arasında aracılık yaparak nakit sermaye sağlayan işletme. Banka, piyasada işletilmeksizin bekleyen paraları mevduat halinde kendi hesabına toplar ve bu meblâğları «verimlendirme»leri için geçici bir süre ihtiyaç sahiplerine verir. Dolayısıyle de banka, piyasadaki serbest para ve sermayeleri kâr sağlamak amacıyle toplayıp artı-değerden pay almak için çalıştıran bir kapitalist işletmelidir. Banka kârı, üretici yığınlar tarafından yaratılan artı-değerin bir parçasından başka bir şey değildir aslında. Ve söz konusu kâr, bankanın borç olarak verdiği paralardan aldığı faiz ile mevduat sahiplerine ödediği faiz arasındaki farktan doğar. Banka, bu farktan oluşan meblâğın bir bölümüyle banka işlemlerinin yürütümüne ilişkin masrafları karşılar; geri kalan bölümü de kazanç hanesine geçirir.

Kapitalist toplumda bankalar, kredi konusunda yaptıkları aracılıktan başka, kapitalistler arası hesapları da düzenler ve kapitalistler adına bütün her türlü maliyesel işlemleri yürütürler. Bu alanda yaptıkları iş, bir bakıma, kapitalistlerin kasa memurluğu gibi bir şeydir.

Sanayi ve ticaret işletmelerinde doğrudan yatırımlara girişir bankalar; bu durumda kendileri de kapitalist durumuna gelmiş olur. Kapitalist düzende bankalar, parasal kaynakların çeşitli ekonomik alanlar arasında bölüşülmesini kendiliğinden düzenleyen bir mekanizmadan farksızdır. Söz konusu bölüşüm, elbette ki toplum çıkarına değil, kapitalistler çıkarına gerçekleşir.

Kapitalizmin gelişmesiyle ve bu gelişme oranında bankalar da değişikliğe uğramış; emekçilerin daha fazla sömürülmesini kolaylaştıran birer alet olmuşlardır. Banka kapitalinin yoğunlaşıp merkezselleştirilmesi, banka tekellerinin ortaya çıkmasına ve bankaların emperyalizmin en güçlü dayanakları haline gelmesine yolaçar. Nitekim banka tekellerinin sanayi tekelleriyle kaynaşması sonucunda, **finans kapital** doğacaktır Böylece parasal-sermayeyi tümüyle denetleme durumuna gelen bankalar, sermayenin **genişletilmiş yeniden üretim** sürecinde belirleyici rol oynamağa başlamışlardır.

Sosyalist toplumlardaki bankalar ise, birer devlet işletmesi durumundadır. Bu bankalar, sosyalist işletmelerle örgütlerin ve halkın serbest paralarını kısa ve uzun vâdeli krediler halinde sosyalist işletmelere ve öbür ihtiyaç sahiplerine verirler, para **dolanım**'ını düzenlerler Planların öngörülen şekilde gerçekleşmesini kolaylaştırmak ve işletme hesabını güçlendirmek amacıyle, **üretimi** ve mal dolanımını kendi ulusal paraları aracılığıyle denetlerler Sosyalist dünyanın temel kurumlarından biri olan **Ekonomik Yardımlaşma Konseyi**'ne üye olan ülkeler, kendi aralarında 1964 yılında **Uluslararası Ekonomik İşbirliği Bankası**'nı, 1969 yılında da **Uluslararası Yatırım Bankası**'nı kurmuşlardır.

Bugün bankalar, üç büyük kategoriye ayrılmış durumdadır

1. Emisyon bankaları.
2. Mevduat ve kredi bankaları.
3. İş bankaları.

Emisyon bankaları, parayı basan ve yöneten bankalardır. Daha çok iskonto yapar bu bankalar; yani kısa vâdeli ticaret senetlerine kredi verirler. Öte yandan paranın istikrarını sağlamak da bu bankalara düşer. Dolayısıyle de emisyon bankaları belirli bir para politikası izlemek zorundadırlar.

XIX. yüzyılın başlangıcına kadar, emisyon bankaları arasında rekabetin şart olduğu öne sürülür; ve söz konusu bankaların bir yandan servis yetkinliği, bir yandan da ucuz kredi verme yoluyle müşteri bulacaklarına inanılırdı. Yani bu tür bankalar için aranan bir «sağduyu rekabeti»ydi. Ama deneyler gösterdi ki bu bankalar, bir «sağduyu rekabeti»nden çok, bir «ihtiyatsızlık rekabeti»ne girişmektedirler. Kaldı ki bugün, kredi politikasında bütünlük sağlamak bakımından, bir tek emisyon bankasının zorunluğu tezi egemen bulunmaktadır.

Nitekim çağımızdaki emisyon bankaları, genellikle özel sermayelerin bir araya gelişi sonucunda kurulmuş oldukları halde, zamanla **devlet bankası** tipine doğru evrilmişlerdir. Bugün de örneğin **Uluslararası Lüksemburg Bankası** gibi özel emisyon bankaları vardır; ama bunlar, alabildiğine sınırlı çapta emisyon yapmaktadırlar.

Mevduat ve kredi bankaları, tek tek kişilerin yada işletmelerin yatırdıkları sermayeleri alıp olabildiğince verimli bir şekilde çalıştırmak üzere kurulmuşlardır. Aynı zamanda hesap aktarması da yapan virman bankalarıdır bunlar Mevduatı her an karşılamağa yeterli sermayeleri ve yedek fonları vardır

İş bankaları ise çeşitli işletmelerin kurulmasına yardımcı ve destek olmak ve böylece meydana gelen yeni işletmelerin kontrolünü ellerinde bulundurmak durumundadırlar Dolayısıyle de bunlar, mevduat yoluyle sağladıkları sermayelerin yanı sıra asıl kendi öz sermayeleriyle gören kurumlardır Zaten topladıkları mevduat konusunda bu bankalar, son derece kesin kurallara uymak zorundadırlar. Örneğin bir iş bankası, vâdeli mevduat kabul edebilir ancak; ve bu mevduatı da ancak denetimi altındaki işletmelerin finansmanı için kullanabllir

Bu üç temel banka tipinin yanı sıra, **karma bankalar** kategorisini de anmak gerekiyor. Aynı zamanda birer mevduat ve iş bankası durumunda olan bu bankalar, salt iş bankalarından farklı olarak, mevduat halinde topladıkları sermayelerden verecekllerine kredi sağlarlar.

Devletler, genellikle, bankaların dışında kendilerine özgü amaçlar güden kredi kuruluşları meydana gelmesini sağlamışlardır Tasarruf sandıkları, meslek kredileri tarım kredileri, bunların en bellibaşlılarıdır.

Ayrıca Özellikle hemen hepsi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuş olan ve savaş sonrasında ortaya çıkan evrensel sorunların çözümünü amaçlayan uluslararası nitelikte bankalar da vardır. Burada bunların sadece adlarını sıralayalım

Afrika Kalkınma Bankası (African Development Bank, yada, A.D.B.).

Amerika Uluslararası Kalkınma Bankası (İnteramerican Development Bank, yada, İ.D.B.).

Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank, yada, A.D.B.).

Avrupa Yatırım Bankası (Banque européenne d'investissement, yada, B.E.İ.).

Uluslararası Borçları Düzenleme Bankası (Banque des réglements internationaux, yada, B.R.I.).

Uluslararası Ekonomik İşbirliği Bankası (Banque internationale pour la coopération économique, yada, B İ.C.E.).

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, yada, **Dünya Bankası** (International Bank of Reconstruction and Development, yada, I.B.R.D., yada, World Bank).

Bankacı ve karısı (1514) Quentin Metsys'in 71 üzerine 68 santimetrelik tablosu. XVII. yüzyıl başında Rubens kolleksiyonunda bulunduğu bilinen ve **Cevahirciler** diye de anılan yapıt, bugün Louvre müzesinde bulunmaktadır. Bu tahta üzerine yağlıboya tablo, altınını tartan bir bankacıyı (yada bir sarrafı yada bir cevahirciyi; çünkü o çağda bir tek adam her üç işlevi de üstlenebiliyordu), bir dua kitabını açmış ama gözlerini altına dikmiş olan karısıyle birlikte canlandırıyor. Burada imaj, bir simge niteliği kazanıyor. Tevrat'ın buyruğu okunmakta eski çerçevede «Tartı doğru, ağırlıklar eşit olsun.» Ve Adalet'in simgesi olan tartı, Kıyamet günü yargılanmaya telmihte bulunmakta; böylece de, «böbürlenme»nin simgesi olan ayna ile denk düşmektedir.

Erasmus'a özgü bir hümanist ahlâk kaygısı, gerçek değerleri nafile mallara karşıt koyuyor burada; ve altın düşkünlüğünün kınanması gerektiğini hatırlatıyor Ama ressam burada, aynı zamanda, çağına göre modern tarzda bir sahneyi canlandırma fırsatına kavuşmuş Dinsel temalardan kurtulup nihayet dindışı bir konuyu işlemenin sevinci de tablonun havasında dalgalanır gibi..

Quentin Metsys'in bu başyapıtında, derinlik duygusunu eksiksiz bir şekilde uyandırmayı başardığı söylenemez. Ama buna

Bankacı ve karısı *Yüz ve parmak ifadelerinde yoğunlaşan tutku...*

karşılık büyük ressam, dükkânın handiyse çiğ denecek kadar parlak ışığı altında kırmızı, yeşil ve koyu mavi renkleri sarı ve kahverengilerle eşsiz bir uyum içinde bağdaştırarak, altın paraları olduğu kadar bu paralarla ilişkili olarak yüz ve parmak ifadelerinde yoğunlaşan tutkuyu ancak gerçek ustalardan beklenebilecek bir incelikle vermiştir

BANKS Joseph (Londra 1743 / Insworth 1820) İngiliz doğa bilgini. Büyük denizci ve keşif adamı James Cook'un ilk seferine katıldı ve böylece gerek Avustralya, gerekse Yeni Zelanda'da yetişen hayvanlarla bitkileri yakından incelemek fırsatını buldu. Bu alandaki gözlemlerini çeşitli yapıtlarında ortaya sermiş olan bilgin, 1778-1820 yılları arasında ünlü İngiliz bilim akademisi Royal Society'nin başkanlığını yaparak, erişilmesi güç bir yöneticilik rekoru kırmıştır.

BANNA Abdullah el (Gardun 1891) Sudan'ın Arap şairi. İlkin dinsel öğrenim gördü. Doğduğu kentteki okulda okumağa devam etti. Hartum'da yüksek öğrenimini tamamladı Önce Hartum Üniversitesi'nde profesörlük yaptı; sonra da aynı üniversitenin Arap Edebiyatı Fakültesi'ne dekan oldu.

Abdullah el Banna, şiirlerinde geleneksel şiirin temalarını coşkulu ve zorlamaya kaçmayan bir anlatımla canlandırır. Bütün yapıtları bir «divan» halinde toplanmış olan şair, ülkesinde olduğu kadar öteki Arap ülkelerinde de severek okunmaktadır

BANNA'dan bir şiir

AŞK ŞİİRİ

Yepelek

Sıkılına bağladı dilini
Kaldırdı tülünü gözlere değin
Keskin bir güzellik
İnce kılıçlardır usa meydan okuyan gözleri

Ne zarifliktir diken bu uzun giysileri

Büyülenen ustur konuştu mu önünde
Coşturan şaraptır ne ki imkânsızdır içilmesi

Gecedir saçları şu farkla ki
Bakarken göremezsiniz ay parçasını
Yumuşacıktır yüzü
Parlak güneştir bununla birlikte

Tam akşamdır biter saçlarında derinlik

Yaşamdır ölmekte olana
Tatlı bir yağmur bekleyene
Daha tatlı gene

Mutluluk gibi kolay söylenmesi
Ruhu mutluluğun imkânsızdır sezilmesi

Türkçesi Nuri Pakdil

BANTİ Guido (Montebichieri 1852 Floransa 1925) İtalyan hekimi. Floransa Üniversitesi'nde uzun yıllar profesörlük yapmış ve özellikle, mikro organizmaların hastalık yapan maddelerden kurtarılması konusunda yeni teknik buluşlar ortaya atmıştır. Tifo, lösemi ve psödolösemi gibi hastalıkların iyileştirilmesi konusunda ileri sürdüğü metodlar da önemlidir. ***Endocarditi e nefriti*** (Kalb içi zarlarının iltihabı ve nefrit, 1895), ***Patolog a del pulmone*** (Akciğer patolojisi, 1902) adlı yapıtları yazmıştır. Tıp tarihinde önemli bir yeri olan ***Anatomia patologica*** (Patolojik anatomi) adlı büyük yapıtını ise 1907 yılında yayınlamıştır.

BANTİNG Sir Frederick Grant (Ontario 1892 / Musgrave Harbor 1941) Kanadalı doktor ve fizyoloji bilgini. Toronto Üniversitesi'nde tıp okumuş ve aynı okulda bilimsel araştırmalar yapmıştır. Arkadaşı C. H. Best'le birlikte, pankreas bezinin içsalgıları üzerinde çalışan Banting, kandaki şekerl ayıran ensülin hormonunu bulmuştur. Şeker hastalığının iyileştirilmesinde kullanılan ve bulunması tıp tarihi bakımından büyük bir önem taşıyan bu hormon ilk olarak 1922 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Banting bu buluşu nedeniyle 1923 yılında Nobel tıp ödülünü kazanmıştır. Toronto Üniversitesinde tıbbî araştırmalar başkanlığına getirilen bilgine, İngiliz kralı tarafından soyluluk payesi verilmiştir. Bir uçak kazasında ölen bilgin, maden ocaklarındaki silis parçalarına ayıran ve böylece kömür işçilerinde görülen silikoz hastalığını önlemek amacını güden bir araç da yapmıştır.

BANVİLLE Théodore de (Moulins 1823 / Paris - 1891) Fransız şairi. Büyük şair Victor Hugo'nun sürüklediği *romantizm* akımı

Théodore de Banville DEHODENCQ'in 1868 yılında yaptığı tablo.

durulduktan sonra yetişmiş ikinci romantik kuşaktandır; ve ilk romantiklerin, edebiyatı, klâsik görüşün kuruluğundan kurtarma çabalarının tersine, ***sanat sanat içindir*** görüşünü benimsemiştir ***Les Cariatides*** (Yontu sütunlar, 1842) ve ***Les Stalactites*** (Sarkıtlar, 1846) adlı ilk şiir kitaplarıyla ilgi çeken Banville, 1857 yılında yayınladığı ***Les Odes funambulesques*** (Alışılmamış kasideler, 1857) adlı yapıtıyla bir kelime ve kafiye virtüözü olarak ortaya çıkmış, ve bu kitap, «sanat sanat içindir» anlayışının belli başlı yapıtlarından biri olarak kabul edilmiştir 1859 yılında kaleme aldığı, ***Esquisses parisiennes, scènes de la vie*** (Paris'ten taslaklar, hayat sahneleri...)'den sonra ***Diane a ubois*** (Diana ormanda, 1863) ve ***Les Fourberles de Nèrine*** (Nèrine'in dolapları, 1864) adlı iki manzum komedi vermiştir. Şair, 1866 yılında, XVI. yüzyıl Fransız dram şairlerinden Pierre Gringore'un Victor Hugo tarafından işlenen hayat öyküsünden esinlenerek yazdığı ***Gringoire*** adlı kısa komedisiyle ününün doruğuna erişmiştir. Üç yıl sonra yayınladığı ***Nouvelles Odes funambulesques*** (Yeni alışılmamış kasideler, 1869) ve ***Florise*** (1870) adlı manzum piyesten sonra, ***Petit Traité de poésie française*** (Küçük Fransız Şiiri kitabı, 1872) başlığını taşıyan ünlü kuram kitabını yazmıştır. Vanville'e göre şair, tıpkı XV. yüzyıl sonunda yetişmiş zengin kafiye ve atak ritm ustası retorik ustaları gibi hatta «yapaylığa» bile kaçmaktan çekinmeyerek yalnızca «sanat» yapmalıdır. Çünkü şiirde asal olan kafiye ve vezindir, yani *şekil*'dir, *içerik* sonradan gelir ve şeklin sıradan bir türevinden, fonksiyonundan başka bir şey değildir. Théodore de Banville, bu kitabında model olarak önerdiği XV. yüzyıl sonunun büyük Fransız şairleri Villon ve Clément Marot biçiminde ama bu ustaların zengin içeriğine aldırış etmeden yazdığı şiirlerini, ***Trente-six ballades joyeuses*** (Otuz altı neşeli balad, 1873) adlı kitabında toplamıştır. Bu yapıtı, sırasıyla, ***Les Princesses*** (Prensesler, 1874), ***Occidentales*** (Batı şiirleri, 1875), ***Rimes dorées*** (Altın uyaklar, 1875) ***Rondels*** (Türküler, 1875) ve ***Sonnailles et Clochettes*** (Çıngıraklar ve küçük çanlar, 1890) adlı şiir kitapları ile ***Déidamia*** (1876) başlıklı kahramanlık komedisi ve ***Riquet à la houppe*** (Püsküllü Riquet, 1884) adlı feerik komedi izlemiştir. Bir yıl sonra tek perdelik manzum bir tiyatro yapıtı, ***Socrate et sa femme*** (Sokrates'le karısı, 1885) daha veren Banville ayrıca, ***Contes héroiques*** (Kahramanlık masalları, 1884), ***Contes bourgeois*** (Burjuva öyküleri, 1885) ve ***Madame Robert*** (1887) adlı öykü kitaplarıyla ***Marcelle Rabbé*** (1891) başlıklı bir de roman yayınlamıştır Çağında büyük ün kazanmış ve çığır açmış olan şair, yapıtlarındaki içeriğin güçsüzlüğünden ötürü, bugün tüm önemini yitirmiştir.

Alışılmamış kasideler için VOİLLEMOT'nun yaptığı bir kapak resmi..

BAOUR-LORMİAN Pierre (Toulouse - 1770 / Parls - 1854) Fransız şairi ve piyes yazarı. Gençliğinde, Torquato Tasso'nun ***Gerusalemme liberata*** (Kurtulmuş Kudüs) adlı yapıtını Fransızcaya çevirmiş ama asıl başarısını Paris'e geldikten sonra 1801'de çevirdiği ***Ossian'ın Şiirleri*** ile elde etmiştir. ***Omasis*** (1806) ve ***Mahomet II.*** (Mehmet II.) adlı piyesleri ile geniş çapta üne kavuşmuştur. Napo'yon'un Marie-Louise ile evlenmesi nedeniyle ***Fêtes de L'Hymen*** adlı şiirini yazmış ve yeni doğmakta olan romantik edebiyat akımı ile alay eden yapıtlar da vermiştir Yazarın, ***L'Atlantide*** (Atlantis, 1812) adlı bir piyesi de vardır. Fransız Akademisi üyeliğine seçilen yazar, romantizme karşı çıkmış olduğu halde, çok tanınmış ve sevilmiş olan Ossian çevirileri ile, çağın romantik beğenisinin oluşumunda etkin olmuştur.

BARA Theda (Cincinnati 1890 / Kopenhag 1955) Danimarka kökenli Amerikan film oyuncusu. Çağının uluslararası üne sahip «muamma kadın»ı Asta Nielsen'e rakip olarak, 1915 yılında William Fox tarafından lanse edildi. Rudyard Kipling'in ***The Vamp*** (Uğursuz kadın) adlı bir kısa hikâyesinden alınıp senaryosu yapılan bir filmde oynamıştı. «Uğursuz» (yada, eski deyimiyle «meş'um kadın») nitelemesi bir anda tuttu ve bütün dünyayı sardı. Böylece Theda Bara, sinema tarihinin ilk «uğursuz», yani güzelliğiyle büyüleyen, perişan ve mahveden, öldüren... ama gene de vaz geçilemeyen ve tapınırcasına sevilen kadını, ilk «vamp»ı oldu. Kleopatra ve Salome başta olmak üzere tarihteki bütün «uğursuz» kadınların hayatını beyaz perdede bol bol göz süzerek canlandırdı.

Baragan'ın dikenleri (Fransızca aslı Les Chardons du Baragan) Rumen yazarı Panait Istrati'nin Fransızca olarak kaleme aldığı ve romanın konusu, özellikle 1928 yılında yayınladığı roman. Çağdaş rumen tarihinden alınan romanın konusu, özellikle 1907 yılındaki kanlı köylü ayaklanması üzerine kuruludur. Tuna deltasına açılan yazıları pırıl pırıl ışıklı, sonbaharları verimli, kışları ise Rusya'dan esen rüzgârlarla amansızca kamçılanan büyük Rumen ovasıdır Baragan. Ve Oltenya'lı yoksul Marin, oğlu Matake ile yurdundan kopup işte bu ıssız ovada kendine yeni bir hayat kurmağa gelir. Başında kavak yelleri esen bir flâvtacıdır Marin; büyük cesaret ve fizik direnme gücü isteyen bir hayat tarzı için hazırlıklı değildir. Henüz çocuk yaşında olan Matake ise, yolculuğa bayılmaktadır Ne kadar uzağa olursa olsun gitmektir tüm arzusu. Baragan'ın fırtınalarla yüklü boz bulanık ufku, onu adeta büyülemektedir. Ve yörenin bütün çocukları gibi o da «uçan diken»lere binerek eğlenir. Demeğe kalmadan isyan patlayacaktır. Top sesleriyle inleyecektir ortalık. Ve köylüleri kışkırtmakla suçlanan zavallı flâvtacı, ayaküstü bir yargılamadan sonra hemen oracıkta kurşuna dizilecektir. Böylece Matake, Baragan denen devin karşısında tek başına kalır. İlkbahar gelmiştir, dikenler uçmamaktadır artık. Ne

yapacaktır peki Matake? Uzun boylu düşünmez bile bunu Nereye düşerse yolu, yürüyüp gidecektir.

Baragan'ın dikenleri, Romanya'daki sosyal çalkantıların iyice yoğunlaştığı bir dönemi yansıtır. Bu dönemin doruk noktası, 1907 yılı olmuştur. Gerçekten de o yıl ülkeye yerleşen rejim, büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını bütün herşeyin üstünde tutacak; bu da, köylülerin gittikçe biraz daha yoksullaşarak birer yarı-köle durumuna girmesiyle sonuçlanacaktır.

Sömürgenleri lânetliyor yazar, kamçılayan bir dille. Kara sefalet içinde geçen hayatlarını paylaştığı ve derin bir sevgiyle bağlı olduğu yoksullarla özdeşliyor kendini. Bu arada, en iğrenç şeylerle en soylu şeylerin içiçe geçip karıştığı, aşkla ölümün elele yürüdüğü gergin bir konuya çerçeve olarak ilkel bir doğanın varlığı, Istrati'nin son derece başarılı lirik betimlemeler yapmasını sağlıyor. İçeriği bakımından sağlam olduğu kadar üslûbu bakımından da özgün bir yapıt ***Baragan'ın dikenleri.***

Baragan'ın dikenleri (1957) Louis Daquin'in, Panait Istrati'nin aynı adlı romanından hareketle A. Tudal ve A. Struteanu ile birlikte hazırladığı bir senaryo üzerine Romanya'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü André Dumaître'in yaptığı filmin başrollerini Nuta Chrilea, Ana Vladesco, Ruxandra İonesco ve Florin Piersic paylaşmaktaydılar.

Yarı aç babası gözleri önünde kurşuna dizilen bir çocuğun gözüyle bir köylü ayaklanması. Gerek son derece başarıyla düzenlenmiş görüntüleri, gerekse filmin asıl kahramanı olarak kollektif halk ruhunun etkili bir şekilde verilmiş oluşu bakımından büyük heyecan kaynağı olan bir yapıt.

Filmin orijinal adı, ***Ciulinii Baragunului***'dir.

BARAK Rudolf (Prag 1915) Çekoslovak siyaset adamı. Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi Politik Bürosu üyeliğine seçildi. 1953 yılında İçişleri bakanlığı, 1959 yılında başbakan yardımcılığı yaptı. 1961 yılında Komünist Partisi ulusal komiteleri yönetim komisyonu başkanlığına getirildi. Ama sosyalist yasallığı çiğnediği, bir «antiparti grup» kurduğu ve kamu fonlarını kişisel amaçları doğrultusunda harcadığı gerekçesiyle 1962 Şubatında partiden atıldı; aynı yılın Nisan ayında da on beş yıl ağır hapse mahkûm edildi.

BARAN Paul (Boston 1915) Amerikalı ekonomi bilgini. Marksist bir perspektif içinde, kapitalist sistemin geleceğinin analizine yöneldi. Bu arada ünlü kitabı ***The political economy of growth*** (Büyümenin ekonomi politiği, 1957)'ı yayınladı. Emperyalizmin nasıl kaçınılmaz şekilde azgelişmişliği doğurduğunu ve sürdürmek zorunda olduğunu açıkladığı bu yapıtı, P. Sweezy'yle birlikte kaleme aldıkları ***Monopolcü sermaye*** (1966) izledi.

Paul Baran, azgelişmişliği doğuran başlıca etkenin **emperyalizm** olduğunu ve azgelişmiş ülkelerin, **kapitalist üretim tarzı çerçevesi içinde**, hiç bir zaman ileri ülkelere yetişemeyeceğini; çünkü azgelişmiş ülkelerin bugün de ileri ülkelerin egemenliği altında olduklarını ve bu ileri ülkeler tarafından daha çok zenginleşme ve güçlenme aleti olarak kullanıldıklarını ustaca ortaya koymuştur.

Baran, uluslararası ekonomik ilişkiler sorununu ise, klasik marksist şemaya uygun bir biçimde çözümlemiştir

BARAN'dan seçmeler

Dış ticaret, bireysel firmaların ürünleri için piyasa açarak, başka türlü olamayacak olan bir üretim ve yatırını artışı doğurabilir.

●

Dengeli bir ticaret çerçevesinin koşulları içinde, bu ticaretin ekonominin bütününe etkisi gene de alabildiğine kesin değildir; çünkü ihraç endüstrilerinin genişlemesi, piyasaları ithal mallarının girişiyle etkilenen birtakım başka endüstrilerdeki daralma tarafından sıfıra indirgenebilir.

●

Dış ticaretin dinamik etken olarak, kapitalist ekonominin «belirli bir durum»dan çıkmasına yardım eden bir hareket kaynağı olarak taşıdığı anlam, herşeyden önce, sermaye ihracı mekanizmasını yaratışında bulunmaktadır.

BARATHAŞVİLİ Nikolos (Tiflis 1817 / Gandja - 1845) Gürcü şairi. Doğduğu kentte öğrenim görmüş olan şair, Gürcü edebiyatına romantik şiir anlayışını getirmiş ve bu türün başarılı örneklerini vermiştir. Bununla birlikte, Barathaşvili, kolay ve ucuz bir duygululuğa kapılmış bir şair değildir. Romantik edebiyat anlayışının yanı sıra, gerçekçi gözlem ve betimlemelere de yapıtlarında yer vermiştir Genel olarak kötümser ve melankolik bir açıdan dünyaya bakan şair, Byron'ın etkisinde kalmıştır. ***Bedi kartlisa*** (1839), ***Suli oboli*** (1839), ***Merani*** (1842) adlı şiir kitapları vardır.

BARATİER Jacques (Montpellier 1918) Fransız film yönetmeni. Başarılı belgeseller yaptı ilkin. Araştırma tutkusuyle doluydu. 1958 yılında Tunus'ta «bir Tunus filmi olarak» ***Goha***'yı gerçekleştirdi. Bu film, Arap sinemasının ilk uluslararası büyük başarısı olarak selâmlanacaktı.

BARATİNSKİ Yevgeniy Abramoviç (Viejlo 1800 / Napoli 1844) Rus şairi. Gençlik yıllarında, ünlü İngiliz şairi Byron'ın ve romantizmin etkisinde kalan şair, Finlandiya'da uzun zaman askerlik yapmış ve ***Eda*** adını taşıyan ilk şiirini bu sırada yazmıştır. Bu şiirin kahramanı, aynı adı taşıyan Finlandiyalı bir kızdır Ordudan ayrılarak 1827 yılında Moskova'ya yerleşen Bratinski, felsefi bakımdan derin anlamlarla yüklü umudsuz ve karamsar yapıtlar vermeğe başlamıştır. O çağlarda, Rus şiirinde egemen olan içli, umudsuz ve melankolik hava, Baratinski'nin yapıtlarında en güzel örneklerini bulmuştur. ***Bal*** (Balo) ve ***Tsiganka*** (Çingene kızı) adlı epik yapıtları çok ünlüdür. Puşkin'in çağdaşı olan Baratinski, o yılların ikinci büyük şairi olarak kabul edilmiştir. Özellikle olgunluk çağı yapıtlarında, Puşkin'in göstermiş olduğu doğrultudan ayrılmak ve yepyeni bir şiire yönelmek isteyen şair, biçim yönünden klâsik bir görüşü savunmuş ve düşünce ile duygunun yüksek düzeyde gerçekleşen bir bileşimini ortaya koymağa çalışmıştır Dil üzerinde sürekli olarak «laboratuvar çalışmaları» yapan ve üslûbuna en kesin ve sağlam biçimi vermeye çalışan Baratinski, çağdaş toplumun insanı ezen ve kötümserliğe sürükleyen yanlarını da canlandırdığı için, ondokuzuncu yüzyıl şairleri arasında gelecek kuşaklara en yakın düşen sanatçılardan biri olmak niteliğini kazanmıştır.

BARBARA Monique (Paris 1930) Fransız şarkı yazarı, bestecisi ve yorumcusu. Çağdaş şarkı sanatının en önemli yaratıcılarından biri olan Barbara, kendini kamuoyuna kabul ettirinceye kadar on beş yıla yakın bir süre çeşitli yerlerde, bu arada özellikle de Paris'in sol yakasındaki kabarelerde ve Brüksel'de gece klüplerinde söyledi. Bir yandan da mü-

BARBARA : Küçücük bir iççekiş ve yoğun bir atmosfer..

zik öğrenimini sürdürüyordu durmadan. 1960 yılında Brassens'in şarkılarını yorumlayarak Disque ödülünü kazandı. Sonra Jacques Brel'in şarkılarını söyledi. 1964 yılında da kendi yapıtlarını sundu.

Siyah bir silüet halindedir sahnede, piyano çalarak söyler; ve dinleyenlere, sanat değeri alabildiğine yüksek bir duygululukla yüklü bir heyecan aşılar *Nantes* ve *Dis, quand reviendras-tu?* (Söyle, ne zaman döneceksin?) başlıklı şarkıları bunun en iyi örnekleridir

Pierre'de yaptığı gibi kırık dökük bir kaç söz, küçücük bir iççekişle yoğun bir atmosfer yaratıveren Barbara, gerektiğinde, *Au bois de Saint-Amand* (Saint-Amand korusunda)'da yaptığı gibi Fransız şanson geleneğinden, gerektiğinde de *Parce que je t'aime* (Çünkü seviyorum seni)'de yaptığı gibi caz müziğinden aynı rahatlık ve başarıyla yararlanır Kusursuz diksiyonu ve yerine göre pervasız, yerine göre son derece dokunaklı sesiyle Barbara'nın şiir dolu sanatı, günümüzde pek moda olan iri kıyım orkestraların karşısında, bir oda müziğinin derinlemesine dinlendirici zarifliğini temsil etmektedir

barbarlık (Fr barbarie). Uygarlık yokluğu. Eski Yunanlılarla Romalılar, «barbar» kavramını bütün yabancıları belirtmek amacıyla kullanmaktaydı. Bir zamanlar Hristiyanlar da, İsa'ya iman etmeyen herkese «barbar» sıfatını yakıştırmışlardır. Nitekim, eski Çinlilerin gözünde de insanlar, Çinli ve barbar olmak üzere, iki cinse ayrılmaktaydı. Bu, açıkça görüldüğü gibi, dünya egemenliği peşinde koşan her uygarlığın kaçınılmaz şekilde başvurduğu bir aldatmacadır: Karşınızdakileri insandışı ve küçük görecek olursanız, çok daha kolayca ve en ufak bir vicdan azabı duymaksızın sömürebilirsiniz. Aslında tarihte hiç bir zaman bir tek uygarlık ve onun karşısında bir tek barbarlık olmamıştır; birbirlerini karşılıklı barbarlıkla suçlayan çeşitli uygarlıklar olmuştur hep. Ayrıca her uygarlık da, kendi içinde (ve özellikle kendi egemenliğini sağlayan kurum ve değerleri tartışmağa yönelen üyelerine karşı) fütursuzca barbarlık gösterilerinde bulunmuştur: Siyasal tutuklulara reva görülen hakaret ve işkenceler ve kitap, anıt gibi birtakım kültür yapıtlarının ortadan kaldırılması, bu davranışın en belirgin örnekleridir. Demek ki, genel kapsamı içinde göz önüne alındıkta, her şiddet ve cebr gösterisi bir barbarlıktır; ve bu bakımdan barbarlık, «hümanizma»ya karşıt tutulur.

BARBARO Glosafat (Venedik - 1413 / Venedik 1494) Venedikli gezgin. Gençliğinde ticaretle uğraştıktan sonra, uzak ülkelere çeşitli geziler yapmış ve Rusya'yı, Kafkasya'yı, Arnavutluk'u ve İran'ı dolaşmıştır. Bu gezileri sırasında siyasal görevlerde de bulunmuş olan Barbaro, Doğu dillerini öğrenmiş ve yabancı ülkelerle ilgili bilgi toplamıştır. Uzun Hasan'ın yanında bir süre kalan yazar, iki bölümden oluşan önemli bir seyahatname yazmıştır. Bu yapıt, Karadeniz, Kafkasya, Güney Rusya ve İran'a ilişkin o çağlarla ilgili en sağlam coğrafi ve etnografik bilgileri kapsamaktadır. Barbaro'nun bilimsel bakımdan büyük önem taşıyan seyahatnamesi, *Viaggi fatti da Venetia, alla Tana in Persia, in India et in Costantinopoli* (Venedik'ten Azak ülkelerine, İran'a, Hindistan'a ve İstanbul'a yapılan geziler, 1545) adı altında yayınlanan derlemede yer almıştır Ayrıca, seyahatnamenin Latince çevirisi de yayınlanmıştır.

BARBARO Umberto (Acireale 1902 / Roma 1959) İtalyan film eleştirmeni ve kuramcısı. 1937 yılında kurulan Deneme Merkezi'nde sinema tarihi ve sanatı dersleri verdi. Oluşmasına ve belirginlik kazanmasına büyük katkıda bulunduğu **Yeni gerçekçilik** akımı terimini ilk kullanan odur. Önemli kuramsal yapıtlarının yanı sıra, Pudovkin, Ayzenştayn ve Balasz'ın kitaplarını da İtalyancaya başarıyla çevirdi.

Samuel BARBER (kelebek kravatlı), soldan itibaren Julius Burger, Rudolf Bing, Eleanor Steber ve Gian Carlo Menotti ile birlikte..

BARBER Samuel (West Chester 1910) Amerikalı kompozitör. Çok genç yaşta Brahms doğrultusunda bestelediği yeni-romantik türde yapıtlarıyle ün saldı. Art arda ödüller, nişanlar ve unvanlar kazandı. Amerikalı müzisyenlerin en az Amerikan olanı olduğu halde, yeryüzünde en çok tanınan ve yapıtları en çok çalınan Amerikan kompozitörü odur.

Barber, 1936 yılında Brahms etkisinde bestelediği *Birinci Senfoni*'si ile bir kuatüor'dan sonra *İkinci Senfoni*'si, *Capricorn Concerto*'su, piyano için *Gezintiler*'i, yaylılar için *İkinci Kuatüor*'u ve Medea balesi ile 1944-1946 yılları arasında daha güncel bir müzik diline doğru evrildi. Sonra da *Knoxville* adlı parçası ve bir piyano sonatı ile **seriel müzik**'e yaklaştı. 1948-1949 yıllarını kapsayan bu kısa dönemden sonra Barber, *Hermit Songs, Kierkegaard'ın duaları, Summer Music, Toccata festiva, Andromache's Farewell* gibi yapıtları ve *Vanessa* adlı operasıyle gene yeni-romantik müziğe döndü.

BARBERİNO Andrea da (XV. yüzyıl) İtalyan halk şairi. Floransa yakınlarında Barberino'da doğduğu bilinmektedir. Fransız şövalye destanlarını İtalyancaya çevirmiş ve yayılıp sevilmelerine önayak olmuştur. Kendisi de aynı edebiyat türü içinde yapıtlar vermiştir. Bunlar arasında, *Storie Narbonesie* (Narbonne Öyküleri), *Storia di Ugone di Alvernia* (Alverniali Ugone'nin öyküsü), *I reali di Francia* (Fransız kralları) ve *Guerin Meschino* (Zavallı Guerin) adlı kitaplarını saymak gerekir. Anasını babasını tanımayan bir soylunun maceralarını ve ulaştığı mutlu sonu betimleyen bu sonuncu yapıt, bugün bile İtalyan halkının tad alarak okuduğu bir halk destanıdır.

BARBERİNO Francesco da (Barberino - 1264 / Floransa 1348) İtalyan şairi. Büyük şair Dante'nin dostu olan Barberino, 1309-1310 yıllarında kaleme aldığı ve «sevmek sanatı»nın simgesel-ahlâksal değerini işlediği yapı-

Bergen-Belsen toplama kampında bir çukura doldurulan Yahudi cesetleri : Kendi barbarlık'larını bizzat kendileri filme alıyordu Naziler!

tıyle ün kazanmıştı. Şair, bu yapıtında, **Dolce stil nuovo** («yeni yaşama tarzı»)'ya uyarak, aşkı bir ruhsal yücelme aracı olarak göz önüne almaktaydı. Barberino, bu arada, gene şiir halinde gerçekçi masallar da yazdı; ve çağının hayatının amansız bir gözlemcisi olduğunu ortaya koydu.

BARBES Armand (Pointe-à-Pitre 1809 / La Haye 1870) Fransız devrimcisi. 1830 yılında Guadeloupe adasından Paris'e gelen Barbès, Temmuz monarşisine karşı beliren cumhuriyetçi muhalefete katıldı hemen. İlkin 1834 Nisan günlerinden sonra, ikinci olarak da 1835 Temmuzunda düzenlediği suikasttten sonra olmak üzere iki kez hapsedildi. 1839 yılında A. Blanqui ve Martin-Bernard'la birlikte 12 Mayıs ayaklanmasını örgütledi ve yönetti, ölüme mahkûm edildi. Ama cezası, biraz da Victor Hugo'nun işe el atması sayesinde, ömür boyu hapise çevrildi.

Şubat 1848 devriminde özgürlüğüne kavuşan Barbès Meclis'e seçildi ve aşırı solcu milletvekilleri arasında yer aldı. 15 Mayıs 1848 ayaklanmasının bellibaşlı kışkırtıcılarından biri olarak yeniden hapse mahkûm edildi. Napoléon III tarafından hakkında çıkarılan özel affı reddetti, zorla hapisten çıkarılınca da kendi isteğiyle Hollanda'ya sürgüne gitti.

BARBEY D' AUREVİLLY Jules (Saint-Sauver-le-Vicomte - 1808 / Paris - 1889) Fransız yazarı. Fransız tarihinde, feodalitenin yıkıldığı XV yüzyıldan 1789 devrimine kadar uzanan ve *Ancien Régime* (Eski Rejim) diye adlandırılan monarşi dönemi geleneklerine sıkı sıkıya bağlı bir ailedendir. Paris'te bir kolejde öğrenim gördükten sonra, Caen kentinde hukuk okumuştur. 1837'den sonra kesinlikle Paris'e yerleşen yazar, edebiyat çevrelerine karışmış, gazetecilik ve yazarlığa başlamış, bir yandan da gürültülü ve züppe bir sosyete hayatı sürmeğe koyulmuştur. Hayatında olduğu gibi yapıtlarında da her zaman aşırılığa kaçmış olan Barbey d'Aurevilly'nin, 1841 yılında tek dinsel merkezin Roma'da olduğunu savunan ***ültramontanizm*** görüşüne katıldığını ve ***sosyal konservatizm*** (toplum düzeninin eskisi gibi korunması gerektiği görüşü)'i savunmağa koyulduğunu görüyoruz. Kırk beş yıl sürdürdüğü ve çeşitli alanlarda sayısız yapıtlar verdiği edebi etkinliğine, *Du dandysme et de G. Brummel* (Züppelik ve G. Brummel üzerine, 1845) adını taşıyan bir biyografi denemesiyle başlamıştır. Bu ilk yapıtı, *Une vieille maîtresse* (Yaşlı bir metres, 1851) ve *L'Ensorcelée* (Büyülenen kadın, 1854) adlı romanlar izleyecektir. Konusu Cotentin şuan'lerının tarihiyle (bak. Balzac, Honoré de) ilgili olan bu ikinci kitap, şuan saflarında çarpışırken aldığı yaralarla yüzü feci bir anlama bürünen La Croix-Jugan papazının, korkunç görünüşüne karşın, bir çiftçi kadına esinlediği aşkı anlatmaktadır. Zavallı kadıncağızı gerçek bir «büyü» gibi eriten bu aşk sonunda, karısını büyük bir çamaşır teknesinin içinde

Barbey d'Aurevilly Emile LEVY'nin 1881 yılında yaptığı tablo.

boğulmuş bulan çiftçi, aklını kaçırarak papazı vurur. Ama ölü papazın hayaleti, Blanchande kilisesinde zaman zaman gezinip ortalığa dehşet saçmaktan geri kalmayacaktır. Vahşi bir üslûpla kaleme alınmış olan bu romantizm artığı trajik yapıtlardan sonra Barbey d'Aurevilly, başyapıtı sayılan *Le Chevalier des Touches* (Des Touches Şövalyesi, 1864) adlı romanını vermiştir. Restauration devrinin (1815-1830) sonlarına doğru Valognes'da eski bir evde toplanan yaşlı ve görmüş geçirmiş altı kişi, ünlü Des Touches şövalyesini Coutances zindanından nasıl kurtarmış olduklarını anımsamaktadırlar. Olay sırasında öldürülmüş olan bir arkadaşlarının, o zamanlar alabildiğine güzel ama şimdi artık yaşlı ve sağır nişanlısı da aralarındadır. Anlatılan kanlı sahnelerin somutluğu ile anlatanların ölüme merdiven dayamış birer «insan müsveddesi» oluşu arasındaki çarpıcı karşıtlık, kitaba içler acısı trajik bir atmosfer sağlamaktadır.

1865 yılında *Un prêtre marié* (Evli bir papaz) adlı romanını veren büyük yazar, 1874'de ikinci başyapıtı olan *Les Diaboliques* (Şeytanın kulları) başlıklı öykü kitabını yayınlayacaktır. *Le Rideau cramoisi* (Kızıl perde), *Le Dessous de cartes d'une partie de whist* (Bir vist partisinde kâğıtların öbür yüzü), *Le Plus Bel Amour de Don Juan* (Don Juan'ın en büyük aşkı), *Le Bonheur dans le crime* (Cinayetin verdiği mutluluk), *Un dîner d'athées* (Dinsizlerin sofrası) ve *La Vengeance d'une femme* (Bir kadının öcü) adlarını taşıyan altı uzun öyküden kurulu kitapta yazar, bir takım şeytanî ama gerçek hayat sahnelerini olanca gaddarlığı ve iğrençliği ile betimleyerek «kötülük ve caniliğin de» ötesine geçerek, insanoğlundaki fenalığın «dehşete uğratmak» amacını güttüğünü söylemiştir. İlk baskısı sansür tarafından derhal toplatılarak bir kısmı ortadan kaldırılan yapıtın ilk ve son öyküleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve birincisi Alexandre Astruc, ikincisi de büyük yönetmen Clouzot tarafından olmak üzere filme alınmıştır. Bu, gerçekten dehşet saçan yapıttan sonra, *Une histoire sans nom* (Adsız bir öykü, 1882) romanını kaleme alan yazarın edebî ve dramatik incelemeleri, 1860'dan 1909'a değin ve yirmi cilt olarak, *Oeuvres et Hommes du XIX. siècle* (XIX. yüzyılın yapıtları ve insanları) başlığı altında yayınlanacaktır.

Özetlemek gerekirse, Barbey d'Aurevilly'nin karmaşık ve tuhaf bir katolisizm, Byron'culuk, şeytanet ve ince zekâ karışımı olan yapıtı; yer yer yapaylığa, gösterişe, şaşırtarak etkileme kaygısına ve her zaman geçerli olmayan bir dehşet verme özlemine düşmesine karşın, konularının orijinalliği, hayal gücünün verimliliği ve üslûbunun vurucu zenginliği ile sivrilmektedir. Hayranlarının «**Başkomutan**» diye adlandırdığı büyük yazarın, yapıtlarından olduğu kadar duygusal tavrından da doğan ve günümüze değin süren etkisi, özelikle Léon Blop ve Georges Bernanos gibi ünlü romancılarda açıkça görülmektedir.

BARBİER Auguste (Paris 1805 / Nice 1882) Fransız şairi. Tiyatro sanatıyla ilgili yazılar ve gezi notları yazmış olan şair özellikle *Iambes* (Yergiler, 1830) adlı şiir kitabıyla tanınmıştır. 1830 yılında, Temmuz ayaklanmasının hemen ardından yayınlanan ve bu kitabın ilk parçasını oluşturan şiir *Revue de Paris* dergisinde çıktığı zaman, Barbier birden bire ün kazanmıştır. Barbier'nin İtalya ile ilgili türlü küçük şiirleri *Il pianto* (İnleyiş) adı altında yayınlanmıştır. Şair, *Lazare* (1837) adlı şiir kitabında ise İngiltere'deki işçilerin içinde yaşadıkları insanlık dışı koşulları dile getirmiş ve eleştirmiştir.

BARBOSA Duarte (Lizbon 1480 / Cebu - 1521) Portekizli denizci. Gençliğinde bir süre Hindistan'da kaldı. Bu arada Hint yarımadasını kuşatan denizleri ve yarımadanın Batı kıyısını dolaştı ve ancak 1813 yılında yayınlanan *Livro em que Da Relaçao do que viu e ouviu no Oriente* (Doğu'da gördüklerim ve işittiklerim) adlı kitabında betimledi. Bu yapıtta Barbosa, bizlere, Hindistan'ın ve Hint denizlerinin yanı sıra, kendisinin gidip görmediği ama «kimini oradaki Portekizli keşifçilerden, kimini de dinsiz olmalarına rağmen sözlerine güvenilir yabancı denizcilerden» öğrendiği bölgeleri tanıtmakta Barbosa. Söz konusu bölgelerin arasında Siam, Çin, Sumatra ve Sumatra'nın ötesinde kalan adalar da yer alıyor.

Avrupa'ya dönüşünde İspanya kralının hizmetine giren Barbosa, eniştesi Macellan'la

birlikte dünya turuna çıktı ve o da büyük keşifçi gibi Cebu'da yerliler tarafından öldürüldü.

BARBOSA DU BOCAGE Manoel Maria (XVIII. yüzyıl) Portekizli şair. Uzun yıllar deniz aşırı ülkelerde askerlik etmiş ve *Arcadia* şairler grubu içinde *Elmano Sadino* takma adıyla şiirler yazmıştır. Çok iyi bir çevirici ve şiir tekniklerine şaşılacak ölçüde egemen bir sanatçı olan Barbosa dine eykırı ve devrimci düşünceler taşıyan yazılarından ötürü hapse atılmıştır. Bu bakımdan *Verdades duras* (Acı gerçekler, 1772) adlı kitabı ayrıca önemlidir. Yapıtları *Obras poeticas* (Toplu şiirler, 1806) adı altında yayınlanmıştır.

BARBU Eugen (Bükreş - 1924) Romanyalı yazar. *Luceafarul* dergisini yönetti. 1956 yılında spor âlemini konu alan *Altın bisiklet* adlı hikâye kitabını yayınladı. Bunu, *Onbir* (1956) adlı ilk romanı izledi. Bir yıl sonra yayınladığı *Groapa* (Çukur, 1957) başlıklı romanıyle büyük ün kazandı. Bükreş banliyösündeki feci hayat koşullarını betimliyordu bu yapıtında Barbu. Daha sonra Romanya'daki kır hayatına eğilen yazar, *Soseava nordului* (Kuzey yolu, 1959) ve *Facerea lumii* (Dünyanın yaratılışı, 1964) adlı romanlarını kaleme aldı. Bu arada şiir, gezi notu, günlük ve röportaj alanlarında da ürün veren Barbu, yapıtlarında herşeyden önce halkının yaratıcı devrimci gücünü somut örneklerle ortaya sermeğe yönelen usta bir yazardır.

Eugen BARBU Çukur'un ünlü yazarı..

BARBUSSE Henri (Asniéres 1873 / Moskova - 1935) Fransız şairi ve roman yazarı. *Les Pleureuses* (Ağlayan kızlar, 1895) adlı bir şiir kitabıyla edebiyat hayatına atılan Barbusse, daha sonra *Les Suppliants* (Ricacılar, 1903) adlı bir roman vermiştir. İkinci romanı olan ve bütün aksiyonu bir otel odasında geçen *L'Enfer* (Cehennem, 1908) ile dikkati çekmeğe başlayan yazar Birinci Dünya Savaşı sırasında cephede savaşmış ve bu ağır deneyin anılarına dayanarak, kendisini bir anda şöhrete kavuşturan *Le Feu* (Ateş, 1916) adlı başyapıtını kaleme almıştır Aynı yılın Goncourt edebiyat ödülünü kazanan bu kitap, savaşı hiç bir acı yanı olmayan, sadece şerefli ve şanlı bir iş şeklinde görüp gösterenler tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Barbusse bu yapıtında, savaşı, hazırlayanların değil de bizzat yapanların, yani basit askerlerin açısına geçerek yargılamakta ve siperlerin çamuru içinde geçen günlük hayatın gerçekçi ve dokunaklı bir tablosunu çizmektedir. Aynı zamanda, kahramanlığın, tanrısal bir atılımla ulaşılan insanüstü bir mertebe değil, bir çok acı ve fedakârlık pahasına gerçekleştirilen tamamıyla insanî bir aşama şeklinde betimlendiği bu romandan sonra ünlü yazar, **enternasyonalizm**'i benimsemiş ve çoşkun bir dille Lenin'in teorilerini savunmağa koyulmuştur. *Ce qui fut sera* (Olmuş olan, gene olacaktır.., 1918) ve *Clarté* (Aydınlık, 1919) adlı yapıtlarını bu devrede veren Barbusse, çok geçmeden Sovyetler Birliği'ne giderek uzun yıllar orada kalmış, zaman zaman Fransa'ya dönmüş, bu arada *Le Couteau entre les dents* (Dişlerin arasındaki bıçak, 1922), *Les Enchaînements* (Zincirlenişler, 1925), *Lenine* (1934) ve *Staline* adlı politik karakterli kitaplar yayınlamış ve gene Sovyetler Birliği'nde ölmüştür.

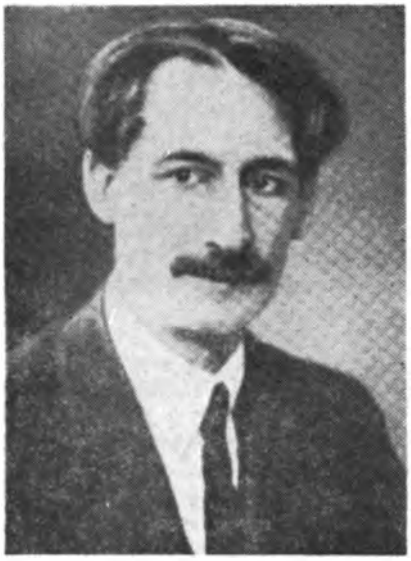

Henri BARBUSSE'ün son fotoğraflarından biri.

BARCSAY Jenö (Budapeşte - 1900) Macar ressamı. Budapeşte Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdikten sonra, sanatına ilişkin incelemelerde bulunmak üzere Paris'e ve Floransa'ya gitti. Başlangıçta **izlenimcilik** doğrultusunda çalışırken, çok geçmeden **konstrüktivizm**'e, ardından da **geometrik soyutçuluk**'a geçti. 1954 yılından beri Budepeşte Güzel Sanatlar Yüksekokulu'nda resim ve resim tarihi dersleri veren Barcsay, son resimlerinde rengin yanı sıra kabartmadan da yararlanmaktadır. 1957 yılında Venedik Bienali'ne katılmış olan sanatçı, *Sanatsal Anatomi* (1955) ve *İnsan ve Sarma* (1957) başlıklı iki figüratif resim kitabı da yayınlamıştır.

BARDECHE Maurice (Bourges - 1909) Fransız yazarı. Ünlü Fransız yazarı Robert Brasillach'ın kayın biraderi olan yazar, onunla birlikte *Histoire du cinéma* (Sinema Tarihi) adlı tanınmış yapıtı hazırlamıştır Ayrıca, Brasillach'ın *Toplu Yapıtlar*'ına notlar yazmıştır. Bardeche'in, *Balzac romancier et Stendhal* (Romancı Balzac ve Stendhal) adlı ilgi çekici bir incelemesi vardır.

BARDEEN John (Madison 1908) Amerikalı fizik bilgini. Katı cisimler fiziği konusunda çalıştı. Yarı iletkenler üzerindeki araştırmaları sonucunda, 1948 yılında, Brattain'le birlikte «kontak transistoru»nu buldu. 1956 yılında Nobel Fizik Ödülü'nü kazandı. Bir yıl sonra da, L.N. Cooper ve J.R. Schrieffer'le birlikte, elektron-fonon'lar arası etkileşimlerle elektronlar arası «Coulomb etkileşimleri»ni hesaba katan ve özellikle de bir yasak enerji bandının varlığını bulmağa yarayan bir **aşırı iletkenler teorisi** geliştirmeğe koyuldu. Bu çalışması dolayısıyle adı geçen bilginlerle ortaklaşa olarak 1972 yılında ikinci kez Nobel Fizik Ödülü'ne layık görüldü.

BARDEM Juan Antonio (Madrid 1922) İspanyol rejisörü. Annesi ve babası tiyatro oyuncusuydu. İlkin tarım mühendisliği öğ-

BARDEM bir söyleşi sırasında..

reniml gören Bardem, daha sonra yön değiştirerek, 1947 yılında Madrid Sinema Araştırmaları ve Deneyleri Enstitüsü'nü bitirdi. 1951 yılında da yakın arkadaşı Berlanga ile birlikte ***Hoşgeldiniz Sayın Marshall***'i çevirdi. Böylece sinema dünyasına sadece gerçek bir başyapıtla girmiş olmakla kalmıyor; aynı zamanda İspanyol sinema sanatını da, Bunuel'den sonra içine düştüğü boşluktan kurtarıp uluslararası bir aşama düzeyine getirmiş oluyordu.

Gerçekten de Bardem, ***Comicos*** (Komikler, 1954) ve özellikle de ***Muerte de un Ciclista*** (Bir bisikletlinin ölümü, 1954) ve ***Calle Mayor*** (Ana Cadde, 1956) adlı filmleriyle, ülkesinin gerçeğini içten olduğu kadar akıldan yana da sağlam bir yaklaşımla bizlere aktarıyordu.

Sanatçı daha sonra ***Vendetta*** (Öç, 1957), Valle İnclan'ın romanından ***Sonatas*** (1960), ***A las cinco de la tarde*** (Öğleden sonra saat beşte, 1960), ***Nunca pasa nada*** (Bir kadın geçti, 1963), ***Mekanik piyanolar*** (1965) ve H. Colpi ile birlikte Jules Verne'in ünlü romanından ***Gizemli Ada*** (1972) adlı filmleri çevirdi.

Bardem bugün, gözlem yeteneğini hayalgücü ile desteklemesini bilen ve zaman zaman tüvler ürpertici bir anlatımla gözler önüne serdiği sosyal gerçekliğe yeni geldiğinde bir mizahçı gözüyle bakmasını da beceren ender ustalardan biri olarak belirmektedir.

BARDOT Brigitte (Paris 1934) Fransız film yıldızı. Kapak kızı olarak hayata atıldı. Çeşitli filmlerde ikinci derecede roller oynadı. İlkin René Clair'in ***Les Grandes Manoeuvres*** (Büyük Manevralar, 1955) adlı yapıtında dikkati çekti. Bir yıl sonra da Roger Vadim'in ***Et Dieu créa la femme*** (Ve Tanrı kadını yarattı, 1956) adlı filmindeki başrolüyle birdenbire dünya çapında ün saldı. Art arda ve çağdaş Fransız sinemasının en önde gelen rejisörleriyle çevirdiği filmler (Claude Autant-Lara ile 1958 yılında ***En cas de malheur***, H. Georges Clouzot ile 1960 yılında ***La Vérité***, Louis Malle'le 1962 yılında ***Vie privée***, Jean-Luc Godard'la 1963 yılında ***Le Mépris***, gene Louis Malle'le 1965 yılında ***Viva Maria***, S. Bourgignon'la 1966 yılında ***A coeur joie***, E. Dmitrik'le 1968 yılında ***Shalako***, J. Aurel'le 1969 yılında ***Les Femmes***, M. Deville'le gene 1969 yılında ***L'Ours et la poupée***, G. Gasaril'le 1970 yılında ***Les novices***, R. Enrico ile 1970 yılında ***Boulevard du rhum***, Christian-Jacques'la 1971 yılında ***Les Pétroleuses***, R. Vadim'le 1972 yılında ***Don Juan 73***, N. Companeez'le 1973 yılında ***L'histoire très bonne et très joyeuse de Colinot trousse-chemise***, vs.) kısa zamanda Fransa'nın «bir numaralı döviz kaynakları»ndan biri haline getirecekti onu.

Bardot'nun ünü öylesine bütün dünyayı sarmıştı ki artık, yıldızı Greta Garbo ve Marlene Dietrich'le bir düzeyde tutmak olağan payı olsa gerektir.

Bardo Tödol (Tibetçe'de «Öbür dünya yolcularının kılavuzu») Tibet **içrekçilik**'inin temel yapıtı. VIII. yüzyılda yazıldığı sanılan, ama sonradan bir çok kez yeni baştan elden geçirilip şekillendirildiği bilinen ve insan öldükten sonra ruhunun ölümle yeniden doğuş arasındaki bölgede geçirdiği gizemli maceraları betimleyen bu yapıtın bugün için asıl özgün yanı, ruhun, bilinçaltının «canavarları»na karşı verdiği zorlu mücadeleyi anlatması ve böylece de çağdaş **psikanaliz**'in bir çeşit öncülüğünü yapmış olmasıdır.

BARENTS Willem (Terschelling adası - 1550 / Novaya Zemliya - 1597) Hollandalı denizci ve keşifçi. Kutupların keşfi tarihinin ilk şehidi olarak tanınan Barents, «Kuzey yolu»ndan Çin'e ulaşmak üzere giriştiği iki başarısız denemeden sonra, Amsterdam'lı yerel yöneticilerin parasal desteğiyle tutulan ikl geminin baş kılavuzu olarak üçüncü yolculuğuna çıktı; ve o güne kadar cesaret edilenden daha kuzeye doğru yöneldi. Bunun ödülünü, üstüste ikl keşif yaparak görecekti! Ayılar Adası ve ilerdeki Kuzey Kutbu keşiflerinde büyük rol oynayacak olan Spitzberg. Burada iki gemi ayrıldı : Birl, kuzeye doğru yola devam etti; Barents'in içinde bulunduğu ikinci gemi ise güney-doğuya doğru yöneldi ve 17 Temmuz 1596 günü Novaya Zemllya (yada, Yeni Zemllya)'ya ulaştı. Bir ayda adanın 700 kilometrelik bütün batı kıyısını dolandılar Sadece buzla kaplıydı toprak, hiç bir bitkl örtüsü yoktu ama göçmen kuşlarla doluydu. Bazan, geml kıyıya yaklaştığında, sulardan bir beyaz ayının çıktığını ve onları farkeder etmez yeniden pusu yerine doğru kaçtığını görüyorlardı.

15 Ağustos günü adanın kuzey ucunu dolanıp doğu kıyısını izlemeğe koyuldular; ama buzlar geçit vermediği için tornistan edip yeniden kuzeye çıkmak zorunda kaldılar ve «selâmet limanı» olarak adlandırdıkları bir küçük koyda karar kıldılar. Keşif kolunun vakanüvisi De Veer'in deyişiyle, «bütün kışı orada, özellikle doğudan kuzey-doğuya doğru esen rüzgârın yarattığı korkunç bir soğuk ve büyük acılarla dolu bir yoksulluk içinde» geçirmek zorunda kalacaklardı. 11 Eylül günü mutlu bir rastlantı oldu : Akıntının getirdiği bol miktarda odun parçaları buldular. De Veer, keşifler tarihinin en etkileyici belgelerinden birl olan günlüğünde şöyle yazıyor : «Hiç umulmadık bir güven kaynağıydı bu kimbillr Moskof ülkesinden mi, yoksa Tatarlar ülkesinden mi gelmiş olan hazine. Hemen bir ev kurduk kendimize, ayrıca bütün kış boyunca yakacağımızı da sağlamış olduk. Odun parçaları olmamış olsa, bütün hepimiz soğuktan ve yoksulluktan çoktan ölüp gitmiştik..»

Sonsuz bir monotonluk içinde geçiyordu hayatları Arada bir çıktıkları ayı avları dışında, tamamiyle olaysız bir hayattı bu. Zaman zaman da gidip gemilerini seyredl-

BARDEM'den seçmeler

1955 yılında verdiği bir konferanstan :

«Sinemanın altmışıncı yılına bastığı bugün İspanyol sineması siyasal bakımdan etkisiz, toplumsal bakımdan yanlışlıklarla dolu, endüstri olarak sakat, fikirsel bakımdan zavallı, estetik bakımdansa hepten perişan bir haldedir. Biz, ulusal bir İspanyol sineması için mücadele edeceğiz. Açıkla, içtenlikle ve onurla yürüteceğiz bu mücadelemizi.»

●

1970 yılında yapılan bir röportajdan :

«Bir film yönetmeni, tutup da tek başına dünyayı değiştireceğini aklından geçiremez elbette. Ama bir yönetmenin de dünyanın değiştirilmesine katkıda bulunması gerekir. Film yönetmeni, olumlu ve yararlı bir sinema yapmak için çabalamalı; gerçekliği, o gerçekliğin bir an önce evrilip değişmesine yardımcı olacak şekilde gözler önüne koymalıdır...»

«İspanyol sanatı öteden beri resimde ve edebiyatta gerçekçi olagelmiştir. Benim için sinemanın kökleri gerçeğin içindedir. Bir dönemin tanığıdır sinema. Ve sinema adamının elden geldiğince çok şeyi, elden geldiğince yalın, özentisiz, sade bir şekilde aktarması gerekir...»

«Sanatçı toprağından kopamaz. Ben, iyi bildiğim bir şeyden söz edebilirim ancak : İspanya'dan.»

BARDİLİ Christopher Gottfried (Blaubeuren - 1761 / Mergeltetten 1808) Alman filozofu. Kant'ın eleştirici idealizm'ine şiddetle karşıçıkan Bardill, bir çok noktada Hegel'in düşüncesiyle benzerlikler gösteren bir **akılcı** gerçekçilik anlayışını benimsedl. En ünlü yapıtı, 1800 yılında yayınladığı ***Önceki mantığın ve özellikle de Kant mantığının yanılgılarından arıtılmış olarak Mantık Kitabı*** adını taşır.

bir işti. Yani B.B. mit'i doğmuş bulunuyordu.

Mitin doğuşunda ve hemen yerleşip kök salmasında, Bardot'nun inkâr edilmez güzelliğinin ve özgürlüğünün üzerine titreyen pervasız kadın tavırlarının yanı sıra, De Gaulle politikasında tam anlamına kavuşacak olan «Amerika'dan önce Avrupa» anlayışının doğurduğu atılım psikolojisinin ve yarışım iradesinin de küçümsenmeyecek bir

yorlardı Buzların sıkıştırmasıyle iyice havaya kalkmış olan ve top seslerini andıran çatırtıları ta uzaktan işitilen gemilerini.. Sonra gene dönüp barınaklarına kapanıyorlardı, ve o bitip tükenmek bilmeyen kutup gecesi başlıyordu yeniden Dışarda pusuya yatmış bekleyen açlık ve soğuk tehdidini içerde hep canlı tutulan ateşin verdiği umutla dengelemekteydiler.

Böylece 1597 yılının Haziran ayını buldular. Ama daha Nisan ortasında buzların çözülmeğe yüz tuttuğunu görmüş ve artık her ne pahasına olursa olsun gitmeğe karar vermişlerdi. Nitekim gittiler de.. Ama gemileri yol alamayacak durumda olduğu için, kayıklarıyle gittiler. Barents, altı günlük yolculuk sonunda öldü. Henüz Yeni Zemliya kıyılarından ayrılmış bile değillerdi.

Kahraman denizcinin arkadaşları, Iskorbütten dişleri yarı dökük bir halde ancak 26 Ekim akşamı dönebileceklerdi Amsterdam'a. Ve bu ayı postlarına bürünmüş, başlarına beyaz tilki derisinden külâhlar geçirmiş olan adamları görmek üzere rıhtıma toplanan halk, ülkelerinin yetiştirmiş olduğu en bilgili ve aynı zamanda en yiğit insanlardan birinin ölümünü böylece öğrenecekti.

Bu acı maceranın bir güzel sonu var : 1871 yılında **Yeni Zemliya**'nın kuzeyinde barınmak zorunda kalan Norveçli balıkçılar, karlara gömülü bir ahşap barınak buldular : Ancak damını parçalayarak girebildiler eve; ve içerde, müze eşyasını andıran birtakım alabildiğine eski ama bir o kadar da iyi korunmuş şeylerle karşılaştılar : Kalaydan yapılma bir içki testisi, ırl ve ağır mutfak araçları, maşalar, ucu baltalı bir mızrak ve bir kaç dua kitabı.. Yani buzlar, üç yüzyıla yakın bir süre boyunca, ölüme sürükledikleri adamın anısını sürdürmek ister gibi, Barents'in barınağını el değmedik şekilde korumuştu.

BARÈRE DE VİEUZAC Bertrand (Tarbes 1755 / Paris 1841) Fransız siyaset adamı. Toulouse'da avukatlık yaptı. 1789 devriminden sonra halk milletvekili seçildi. Kurucu Meclis çalışmaları boyunca ılımlı bir kimse olarak tanındı; ama Konvansiyon'a seçilir seçilmez Montagnard'larla işbirliğine girdi. Meclis başkanı olarek kral Louis XVI'nın ölüme mahkûm edilişiyle sonuçlanan davayı yönetti; ve temyizsiz-ertelenmesiz idam kararının alınmasında belirleyici rol oynadı. **Kamu Kurtuluş Komitesi**'nin en etkin üyelerinden biri olarak, **Terör** dönemini kuranların içinde yer aldı. «Giyotinle şiir yazan adam» diye anılmasına rağmen, Robespierre'e karşıçıktı ve 9 Thermidor harekâtına katılarak büyük devrimciyi giyotine yollayanları destekledi. 1795'te sürgün edildi, 18 Brumaire'den sonra affa uğradı ve **Yüz Gün** döneminde Yüksek Meclis üyeliği yaptı. 1816 yılında «regicide» ilân edilerek yeniden sürgüne yollandı ve Fransa'ya ancak 1830 Devrimi'nden sonra dönebildi.

BARETTİ Giuseppe (Torino 1719 / Londra 1789) İtalyan şairi ve eleştirmeni. İtalya, Fransa ve İspanya'da sanat tarihi dersleri verdi; sonra da Londra'daki İtalyan Tiyatrosu'nun yöneticiliğini yaptı. 1760 yılında İtalya'ya döndü ve 1765 yılına dek yayınlanan ünlü *Frusta litteraria* (Edebiyat kırbacı) adlı dergiyi çıkardı. Bu dergide, çağının şiirine egemen olan yapay eğilimlere ve önyargılara karşı yayınladığı amansız yazılar dolayısıyle kısa zamanda kendine o kadar düşman yarattı ki İngiltere'ye dönmek zorunda kaldı. Daha sonra da Shakespeare'i Avrupa'ya tanıtmak için çaba harcayan Baretti, sözcüğün tam anlamında, ilk İtalyan edebiyat eleştirmenidir.

BAR-HİLLEL Yehoşua (Viyana 1915) Polonya asıllı Yahudi filozof. 1961 yılından beri Kudüs Üniversitesi'nde mantık ve bilim felsefesi profesörlüğü yapan düşünür, özel olarak, dilin mantıksal yapısı ve mantık ile dilbilim arasındaki ilişkiler konusunda kaleme aldığı *Foundations of Set-Theory* (1958) ve *Language and Information* (Dil ve Bilgileşim, 1964) adlı yapıtlarıyle ünlüdür.

BARHAM Richard Harris (Canterbury - 1788 / Londra 1845) İngiliz şairi ve romancısı. *Bentley's Miscellany* adlı dergide yayınladığı manzum güldürü öyküleri ile ilgi çekmiştir. Bu türde büyük bir başarı kazanan Barham, 1819'da *Baldwin* adlı bir roman da yayınlamıştı. Ama 1841'de yayınladığı ikinci romanı *My cousin Nicholas* (Kuzenim Nicholas) gibi ilk yazmış olduğu roman da beğenilmemiştir. Kendisine geniş ün kazandıran manzum öykülerini *Thomas Ingoldsby* takma adıyla yayınlamıştır. Hiciv ve güldürü türünün İngiliz edebiyatındaki parlak örnekleri arasında yer alan bu manzumeler, *The Ingoldsby legends* (İngoldsby'nin masalları, 1840) adı altında toplanmıştır.

BARÈRE DE VİEUZAC : Terör rejiminin kurucularından.

barış (Osm. sulh; Fr. paix; İng. peace). Bir topluluğun üyeleri arasında, özellikle de uluslar arasında, uzlaşma ve anlaşma hali. - Başkasıyle barış, Platon'a göre ancak iç barıştan: yani bir birey yada bir ulusta zorbalığa götüren içtepilerin ve saldırgan yönsemelerin bulunmayışından kaynak alabilir. Gene Platon'a göre, bu iç barışı yaratan da, bireyin üç temel bileşeni arasındaki dengedir: Biyolojik arzular, yürek (ya da cesaret) ve kafa (ya da akıl). Bireydeki bu üç bileşen, ulus düzeyinde: Hayati ihtiyaçları doyuran ekonominin, cesaretli ve yiğitlik erdemlerini dile getiren ordunun, ve akla uygun kararların ilkesi demek olan siyasal iktidarın eşdeğeri şeklinde ortaya çıkar. İşte bu iç denge, ister yoksulluk, ister gereğinden daha zayıf yada gereğinden güçlü bir ordu, isterse ulustan kopmuş bir siyasal iktidar tarafından bozulduğu takdirde, dışarıyle savaş hali patlak vermek üzere demektir. Çünkü: Yoksuluk halinde «açlık» belirir ve bir ulusun bireyleri, doyabilmek amacıyle, bir başka ülkeyi istilâya itilir; ulus içindeki saldırgan ögenin egemenliği, hızla dış yayılmaya yol açar; ve nihayet, temsil yeteneğinden yoksun, ulustan kopmuş bir iktidarın genel güçsüzlüğü, dıştan doğru bir müdahaleyi davet edecektir. İçerde barışı sağlamış güçlü ve dengeli bir ulus, aynı barışı dışardan da doğal olarak sağlayacaktır; bu bakımdan, Atatürk'ün «yurtta barış, cihanda barış» ilkesi ibretle anılmağa değer. Dolayısıyle barış, her şeyden önce bir iç yatkınlık hali, ancak bunun sonucu olarak başkalarıyle bir ilişki şekilidir. Hayal ürünü bir ülkü anlamında değil de belirli bir siyasal eylemin hedefi olarak «insanlar arasında sürekli bir barış» problemi, öteden beri düşünürlerin bellibaşlı tasarılarından biri olagelmiştir: Dünyada genel ve sürekli barışın siyasal koşulları nedir? Kant, *Sürekli Barış Tasarısı* (1795) adlı araştırmasında, işte bu soruya cevap vermektedir: «Barış hali ancak, sadece bir devlet içindeki bireylerin ilişkilerini değil, devletlerin kendi aralarındaki ilişkileri de kesin buyruklar aracılığıyle düzenleyen kusursuz bir siyasal kurum var olduğu zaman kurulabilir.» İnsanlar arasında kurulacak bu türden bir hukuksal birlik, bütün insanları, birer «dünya yurttaşı» durumuna getirecektir. Demek ki, Kant'a göre, devlet başkanlarının sadece kendi ülkelerinin yararını değil, bütün dünyanın yararını gözeterek davranmaları gerekir. Bugün, uluslararası anlaşmazlıklarda söz hakkını La Haye Adalet Divanı'na bırakan Birleşmiş Milletler Örgütü'ne Kant'ın bu tasarısının kısmen gerçekleşmiş bir şekli olarak bakılabilir. Pratik durum açısındansa, gelişmiş ülkelerin, bütün gelişmelerini yüzyıllar boyunca sistematik şekilde sömürmelerine borçlu bulundukları «az gelişmiş» ülkelere çıkar gözetmeyen (yani karşılıklı çıkarlara dayanan) yardımı, uluslar arasında dostça ilişkilerin kurulmasına elbette yolaçabilir; çünkü devletlerin siyasal birli-

ği, ancak devletleri birbirlerine etle kenik şeklinde bağlayan bir ekonomik birliğin temelleri üzerine kurulabilir. Bugün uluslar arasında barış problemi, her şeyden önce ekonomik çıkarların uyuşması problemidir (öyle ki, örneğin gezegenimiz, dünyadışı bir kuvvetin saldırısına uğramış olsaydı, iki gün içinde tıkır tıkır işleyen bir «Dünya Devleti»nin kurulması işten bile olmazdı!). Kendilliğinden çözülmeyeceği anlaşılan «askersel silâhsızlanma» sorunuyle evrensel barış problemini birbirine karıştırmamak gerekir. Önce bireyler, sonra da «düşman» uluslar arasında ekonomik, kültürel ve insansal ilişkiler, olması olmamasından daha çok çıkar sağlayacak bir birliğin kuruluşunu gerekli kılmadıkça, evrensel barış siyasal bir geçerlik kazanamayacaktır. Savaş fikri ancak, yeryüzünün tüm insanları ekonomik bakımdan sıkısıkıya birbirlerine bağlı duruma geldikleri anda zihinlerden silinir.

barışı koruyup sürdürme hareketi : Ulus ve ırk ayrımı gözetmeksizin, hangi inancı güderse gütsün ve hangi fikri savunursa savunsun tüm barış yandaşlarını bir araya getiren, savaşa ve savaş kundakçılarına ve militarizmin her şekline karşı seferber eden uluslararası hareket. - Bu hareket, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası durumda meydana gelen köklü değişiklikler sonucu barışsever güçlerin etkinleşmesiyle ortaya çıktı. Barışsever güçlerin etkinleşmesinde ve ağırlıklarını artık iyice duyurur hale gelmesinde ise sosyalist ülkelerin, işçi sınıfının ve ilerici partilerle örgütlerin yanı sıra öteden beri barış ve huzur özlemi duyan halk yığınlarının da büyük rolü oldu.

Barışı koruyup sürdürmek amacıyla kurulan ilk örgütlerin, 1948-1949 yıllarında, Fransa, İtalya, Polonya, Sovyetler Birliği ve Japonya'da doğuşuna tanıklık ediyoruz. Hareketin gerçekten evrensel nitelik kazanması ise 1949 yılında toplanan Barış Yandaşları Birinci Kongresi'nde mümkün oldu. Gerçekten de 1949 yılı Nisan ayında Paris ve Prag'da aynı zamanda toplanan bu kongreye tam 72 ülkenin temsilcileri katıldı.

Hareketin yönetici organı, **Dünya Barış Konseyi**'dir. Hareket, uluslararası gerilimin azalmasında önemli bir rol oynar. Bu amaçla evrensel kapsamlı kongreler, konferanslar, toplantılar düzenler; barışı koruma eylemlerinde bulunur, çeşitli kampanyalar açar. 1955 yılında nükleer silâhların yasaklanması için başlatılan uluslararası kampanya, beş büyük devlet arasında saldırmazlık paktı imzalanması için açılan kampanya, Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam savaşına son vermesini sağlamağa yönelik kampanya, barış kervanı kampanyası ve seçkin kültür yıldönümlerini kutlama kampanyaları Dünya Barış Konseyi tarafından düzenlenen büyük ve başarılı gösteriler olmuştur. Ayrıca hareketin yandaşları Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının ulusal kurtuluş savaşlarını ve yeni-sömürgeciliğe karşı verdikleri mücadeleyi de etkin bir şekilde desteklemektedirler.

Barışı koruma ve güçlendirme, değişik toplumsal düzenli halk ve ulusların yanyana barış içinde yaşamaları için etkili ve sürekli mücadele, tüm sosyalist devletlerin dış politikalarını yöneten temel ilke olmak gerekir. Nitekim sosyalist ülkelerde, savaş propagandasını ağır suç olarak cezalandıran özel yasalar çıkarılmıştır. Buna karşılık faşistlerin ve gericilerin egemen yada etkin oldukları ülkelerde ise, Dünya Barış Konseyi'ne bağlı örgütlerin kurulmasının yasaklanmış bulunduğunu görürüz.

barış içinde kaynaşma (yada, **barış içinde bütünleşme**) Sosyalist ve kapitalist rejimlerin, bilim ve tekniğin hızla ilerlemesi sonucunda ister istemez kaynaşıp bütünleşeceklerini ve daha üstün bir toplum düzeni kurulacağını öne süren liberal burjuva ideolojisi. Bu görüşe göre, geleceğin toplumu bir **teknokratlar toplumu** olacaktır; yanl, bilimsel sosyalizmin iddiasına uygun olarak, toplumsal sınıflar ortadan kalkacak ama buna karşılık burjuva ideologlarının iddiasına uygun olarak da toplum, üstün zekâlı teknokratlar tarafından yürütülecektir. Felsefesel kökleri bakımından Platon'un ***Devlet***'inden kaynaklanan bu görüş, aslında bir küçük burjuva düşü olmaktan ileri geçemez. Çünkü toplumsal sınıfların ortadan kalkması demek, kafa emeği ile el emeği arasındaki karşıtlığın ve dolayısıyle «yönetenler» ile «yönetilen»lerin de ortadan kalkması demektir.

barış içinde yanyana yaşama (yada, **barış içinde bir arada yaşama**) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve öbür sosyalist devletler tarafından, yeni bir dünya savaşından sakınmak amacıyla benimsenen dış politika anlayışının yönetici ilkesi. - İki ayrı ve karşıt evrensel sistem olan sosyalist sistemle kapitalist sistemin, varlıklarını biribirleriyle savaşmaksızın sürdürme koşulları içinde yarışa girdikleri andan itibaren aralarında kurulacak karşılıklı ilişkileri düzenleyen bu ilke, 1917 Büyük Devrimi'nden sonra Lenin tarafından geliştirilmiştir.

Barış içinde yanyana yaşama ilkesi, devletler arasında meydana gelebilecek anlaşmazlıkların çözümünde savaşı bir araç olarak görmekten vazgeçmeyi, bütün sorunların taraflar arasında müzakere yolu ile çözümünü, devletler arasında hak eşitliğini ve karşılıklı anlayış ve güveni ve tarafların çıkarlarına saygı göstermeyi, devletlerin biribirlerinin iç işlerine karışmamalarını, her halk yada ulusun kendi sorunlarını kendisinin çözme hakkının kayıtsız şartsız tanınmasını, her ülkenin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine hiç bir gerekçeyle ilişilmemesini, ülkeler arasında kurulacak ekonomik ve kültürel işbirliği ve yardımlaşmanın eşitlik ve karşılıklı yararlanma temeli üzerinde geliştirilmesini gerektirir.

Lenin'in genç Sovyet Cumhuriyeti'ne yabancı müdahalesi başlar başlamaz belirtmiş olduğu gibi, barış içinde yanyana yaşama aslında bir doğa buyruğudur; dolayısıyle de insan toplumunun gelişmesinin nesnel koşuludur, zorunluğudur; özel olarak da, barış içinde yanyana yaşama, sosyalizm ile kapitalizm arasındaki kaçınılmaz yarışmanın ve mücadelenin zorunlu bir formudur.

Burada, önemle üzerinde durulması ve iyice kavranması gereken nokta şudur Sosyalist ve kapitalist devletlerin barış içinde yanyana yaşaması demek, yüzeysel bir bakışla ileri sürülebileceği gibi, sınıf mücadelesini gevşetme yada burjuva ideolojisi ile uzlaşma eğilimi demek değildir. Sosyalist sistem açısından barış içinde yanyana yaşama, sınıf mücadelesinin barışçı yol ve araçlarla sürdürülen özgül bir şeklidir. Bir başka deyişle, barış içinde yanyana yaşama durumunda sosyalist ve kapitalist sistemler arasındaki mücadele, ekonomik yarışma alanına kayar. Ve bu alanda zafer... son ve kesin zafer. elbette sosyalizmindir **«Savaş kundakçıları savaşa güvenir, biz barışa güveniyoruz..»** diyordu Lenin. Çünkü çok iyi biliyordu ki başka ülkelerle savaşa girişilmemesi, çok daha yetkin bir toplumsal düzen örneğinin ortaya konması, üretim güçlerinin hızla ve uyum içinde ilerlemesi, halklarda sosyalizmin insan mutluluğu bakımından üstünlüğü inancının kökleşmesine büyük katkıda bulunmaktadır.

Unutulmaması, önemle üzerinde durulması ve iyice kavranması gereken ikinci nokta şudur İki sistem arasındaki bu yeni mücadele formu, yakın tarihte tanığı olduğumuz büyük çaptaki değişmelerin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü uluslararası çatışmaların çözümünde geçmişte de korkunç yıkıcı bir araç olan savaş bugün artık bütün insanlığın varoluşunu tehdit eden bir yıkım tehlikesi haline gelmiş bulunmaktadır. Bu gerçekliği sosyalizmin düşmanları da farketmişlerdir. Uluslararası plandaki kuvvet dengesi büyük değişikliğe uğramıştır şu son yıllarda Kapitalist ülkelerde gerek sosyalizmin ve işçi sınıfının, gerekse demokratik ve ilerici akımların etkisi büyük çapta artmıştır; o kadar ki örneğin Portekiz, İzlanda yada İtalya gibi kapitalist sisteme bağlı birtakım «kale»lerde, komünist partilerinin iktidara gelmeleri sorunu gündemdedir.

İşte bütün bu etkenler, uluslararası anlaşmazlıkların **silâhlı çatışmaya dönüşmeden** barışçı yollardan çözüm zorunluğunu doğurduğu gibi bu olanağı da yaratmaktadır.

Öte yandan, barış içinde yanyana yaşamanın gereğine inanmak demek, ulusal kurtuluş hareketlerinden vazgeçmek demek de değildir. Tam tersine bu inanç, ulusal kurtuluş hareketlerinin başarıyla sonuçlanması için en uygun koşulların **oluşmasına yarar.** Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz ve Fransız sömürgelerinin çoğu bu sayede bağımsızlığa kavuşmuştur.

Barış yıldızı (1957) France Stiglic'in, İvan

Ribic'in bir senaryosu üzerine Yugoslavya'da çevirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü Rudi Vavpoviç'in, dekorlarını İvo Splnic'ln yaptığı filmin başrollerlni Johnny Kitzmiller, Eveline Wohlfaler ve T. Stighe paylaşmaktaydılar.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Almanlar tarafından toplama kampına gönderileceklerini öğrenen iki çocuk kaçarlar. Amerikalı bir Zenci paraşütçü askere (Johnny Klzmiller) rastlarlar yolda. Ve Zenci asker, onları kurtarmak için hayatını feda eder.

Son derece zarif blr biçimde, çığırtkanlığa katiyen kaçmaksızın gerçekleştirilmiş olan bu yapıt, lnsan sevgisiyle örülü ve cömertlik dolu sekanslardan oluşmaktadır.

BARİ Tanla (Rotterdam 1936) Hollandalı dansöz. Nora Kiss, Assaf Messerer ve Victor Gsovski'den ders aldıktan sonra 1955 yılında Maurice Béjart'la çalışmağa başladı. Daha sonra da ünlü sanatçının hemen bütün yaratımları .da başarıdan başarıya koştu. Trajik rollere yatkın blr balerin olan Bari'nin anılmağa gerçekten değer yorumları arasında Stravinski'den sahneye uyarlanan ***Bahar Ayini*** (1959)'ni, Beethoven'in ***Dokuzuncu Senfoni***'sinden yapılan uyarlamayı (1964) ve Ravel'den uyarlanan ***Bolero*** (1963)'yu özellikle saymak gerekir.

BARİKOVA Anna (St. Petersburg 1839 / Moskova 1893) Rus şairi. Kentlerde yaşayan halk tabakasının sefaletini dile getiren ve zenginlerin bencilliğine şiddetle saldıran bir şiir kitabı yayınladı. Bu kitapta yer alan ve doğrudan doğruya çarı suçlayan bir taşlamayla bir anda ülke çapında ün kazandı. Söz konusu parça, uzun yıllar, Rus devrimcilerinin bir çeşit «amentüsü oldu ve kuşaktan kuşağa aktarıldı.

Barikova, ömrünün son yıllarını Tolstoy'un dinsel ve ahlâksal inançlarının yayıcısı olarak geçirdi.

barikat (Fr. ve İng. barricade) Yoğun yerleşim yerlerindeki çarpışmalar sırasında sokakları, köprüleri, ve örneğin PTT, radyo televizyon gibi stratejik önem taşıyan bina ve merkezlere açılan yolları kapatmak için taş, odun, kum çuvalı gibisinden çeşitli araçlarla hemen oracıkta oluşturulan yapay savunma duvarı. Tarih boyunca barikatlardan devrimcl mücadele veren halk yığınları yararlanmıştır. Bu arada özellikle 1870 Paris Komünü sırasında sürekli bir barikat savaşı yapıldığını söylemek yerinde olur.

BARİNG Maurice (Londra 1874 / İskoçya 1945) İngiliz yazarı. Soylu bir ailenin çocuğu olan Baring, ilkin ünlü Eton Koleji'nde, sonra da Cambridge Üniversitesi'nde öğrenim görmüş; İngiltere Dışişleri Bakanlığına girerek çeşitli Avrupa başkentlerinde ülkesini temsil etmiştir. 1904 yılından sonra tamamıyle gazetecilik yapan Baring, ***Morning Post*** ve ***Times***'ın temsilcisi olarak Mançurya'da, Rusya'da ve İstanbul'da bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda pilot olarak görev

Maurice BARİNG : Pilotluktan yazarlığa..

alan Baring, edebiyatın hemen hemen her dalında yapıtlar üretmiştir. Gerçekten de piyesler, sanat incelemeleri, gezi notları, edebiyat eleştirmeleri kaleme almıştır; ama asıl ününü romancılığına borçludur.

Baring, ***Passing by*** (Geçerken, 1921) ve ***Ovenlooked*** (Gözden kaçan, 1922) adlı romanlarından sonra ***Cat's Cradle*** (Kedi beşiği, 1925) adlı ünlü romanını yayınlamıştır.

Bu yapıtında yazar, hali vakti yerinde ve kültürlü kişilerden oluşan bir topluluğu en küçük ayrıntılara kadar inerek ve keskin bir gözlemcilikle saptayarak dile getirmekteydi. Ama Baring, sanatının doruğuna ***Dapne Adeane*** (1926) adını taşıyan romanıyle ulaşmıştır. Gerçekten de, köklü bir duyarlığın ürünü olan bu kitap, kötümser havasına rağmen, XX. yüzyıl İngiliz edebiyatının en başarılı örneklerinden biri olarak kalmıştır.

Baring, ayrıca, ***With the Russians in Manchuria*** (Mançurya'da Ruslarla, 1904), ***A year in Russia*** (Rusya'da bir yıl, 1907) gibi gezi notları; ***Russian essays and stories*** (Rusya üzerine deneme ve hikâyeler, 1909), ***An outline of Russian literature*** (Rus edebiyatı özeti, 1914) gibi edebiyat tarihine ilişkin yapıtlar ve ***Diminutive Dramas*** (Küçük dramlar, 1910) ile ***The grey stocking and other plays*** (Gri çorap ve ötekl piyesler, 1912) gibi tiyatro yapıtları da yayınlamıştır.

BARJAVEL René (Nyons 1911) Fransız romancısı. Mizah duygusu, şaşırtıcı buluşlar yapmak konusundaki yeteneği ve olağanüstü olayları işleyip canlandırmaktakl yatkınlığı ile dikkati çekmiş olan yazar, ***Grâce à Ravages*** (1943), ***Le voyageur imprudent*** (İhtiyatsız yolculuk, 1943) ve ***Colomb de la lune*** (1962) gibi romanlar yazmıştır. Aşk ve ölüm konularını işlediği ***Tarendol*** (1945) adlı romanı ünlüdür. Yazar, bu romanında Tristan ve İseult efsanesinl savaş sonrası yıllarına aktararak modernleştirmiştir. ***Enfants de l'ombre*** (Gölgenin çocukları, 1946) adlı hikâye kitabı da ilgl çeklcidir. ***Journal d'un homme simple*** (Basit bir adamın hatıra defterl, 1957) adlı yapıtından başka, sinema sanatıyle ve bu sanatın geleceği ile ilgili düşüncelerini açıklayan ***Cinéma total*** (Bütüncü sinema, 1944) adlı bir kitabı da vardır. Hayat ve insan hakkındaki düşüncelerini ***La faim du tigre*** (Kaplanın açlığı, 1966) adlı yapıtında toplamıştır.

BARKER James Nelson (Philadelphia - 1784 / Washington 1858) Amerikan tiyatro yazarı. Bir aralık Philadelphia belediye başkanlığında da bulunan yazar, bir Pokahontas efsanesinden esinlenerek yazdığı ***The Indian Princess; or, La Belle Sauvage*** (Kızılderill prenses; ya da, Vahşi Dilber..., 1808) adlı yapıtıyla ün saldıktan sonra, 1816 yılında ***Marmion*** adlı bir piyes daha kaleme almıştır. Ama asıl önemli yapıtı, sonradan tüm Amerikan tiyatrosunun işleyeceği «klşl ile toplum arasındaki zıtlık» temasını ustaca dile getirmiş olduğu ***Superstition*** (Kör inanç, 1824) başlıklı piyesidir.

BARKHAUSEN Heinrich (Bremen - 1881 / Dresden - 1956) Alman fizik bilginl. 1907'de Siemens ve Halske fabrikalarında mühendis olarak çalıştıktan sonra, 1910'da Berlin Yüksek Teknik Okulu doçentliğine, bir yıl sonra da Dresden Yüksek Teknik Okulu'na bağlı «Alçak Gerilimli Akım» Enstitüsü başkanlığına getirilmiştir. 1920'de bulduğu, ferromanyetik cisimlerin mıknatıslanmasının kesikli olarak oluştuğunu gösteren etkiye, bilginin adına bağlı olarak ***Barkhausen etkisi*** denilmiştir. Alçak gerilimli akım tekniği üzerinde olduğu kadar elektron tüpleri ve elektrik titreyişleri alanında da çalışmalar yapmış olan bilginin belll başlı yapıtları, ***Probleme der Schwingungserzeugung*** (Titreyiş husule getirmedekl sorunlar, 1907) ve ***Elektronröhren*** (Elektron tüplerl, 1926-1928) adını taşımaktadır.

BARKER Reginald (İskoçya 1886 / Hollywood 1937) Amerikalı film yönetmeni. Büyük yönetmen Thomas Ince'le çalıştı. ***Western***'i büyük bir sanat durumuna getirenler arasında yer aldı. Bu arada ***Rio Jim*** dizisinde W. Hart'ı (1914-1917), ***Alçağın biri*** (1915)'nde de Charles Ray'i oynattı. 1916 yılında ise, başyapıtı olan ***The Aryan*** (Arl)'ı gerçekleştirdi. Tipik bir ırkçı karakteri taşıması bir yana bu film, sinema sanatının gelişmesinde önemli blr rol oynayacaktır.

BARKLA Charles Glover : (Lancashire 1887 / Edinbourg 1944) İngiliz fizik bilgini. X ışını üzerinde yaptığı incelemelerle tanındı. 1917 yılında, Nobel Fizik Ödülü'nü kazandı.

BARLACH Ernst (Wedel 1870 / Rostock 1938) Alman heykelcisi, ressamı, desencisi ve yazarı. Hambourg, Dresden ve Paris'te öğrenim gördükten sonra, Rusya'ya gitti

Sağlam biçimler ve geometrik belirlenimlerle dikkati çeken heykelci Ernest BARLACH

(1906). Özellikle heykelcllik üzerinde çalıştı; ortaçağ heykelcilik anlayışından ve kübizm akımından etkilendl. Yapıtlarında, (bronz ve tahtayı malzeme olarak kullanmıştır), heykellerinde, sağlam biçimler ve geometrik belirlenimler dikkati çeker. Ayrıca, insancıl ve dramatik konuları, anlatımcı bir anlayışla işlemiş ve dile getirmiştlr. ***Bırakılmışlar, İntikamcı, Ölüm*** gibi yapıtları çok ünlüdür. Barlach'ın yoz bir sanat yaptığını ileri süren Naziler, yapıtlarından birçoğunu yıktılar. Piyes yazarı ve şalr de olan Barlach, kendi yapıtlarını resimlemiştlr.

BARLOW Joel (Redding - 1754 / Zarnowiec - 1812) Amerikan şairi ve diplomatı. 1778 yılında Yale Üniversitesi'ni bitirdikten sonra, 1784'te Timothy Dwight tarafından kurulmuş genç yazarlar topluluğuna katılmış ve *Anarchiad* adlı siyasal güldürü gazetesinde yazılar yayınlamağa koyulmuştur. 1787'de kaleme aldığı, dokuz kitaplık ***The Vision of Colombus*** (Colombus'un Düşü) adlı uzun şiirle büyük ün kazanmıştır. Bugün artık okunmayan bu iddialı ve eski üslûplu şlirde Barlow, Amerika'nın parlak geleceğine olan sarsılmaz güveninl belirtmektedlr. 1788 yılında bir şirketin temsilcisi olarak Fransa'ya gittiğinde Devrimi yakından izlemiş, La Fayette ile dostluk kurmuş, dinsizliği ve aşırı devrimciliği savunan yazılar yayınlamıştır. İngiltere'de basılması yasaklanan, *Advice to the Privileged Orders* (Ayrıcalıklı sınıflara uyarı, 1792) adlı kitap bunların arasındadır. Gene 1792'de Fransız uyruğuna geçen Barlow, 1795-1797 arasında görevle Cezayir'de bulunmuş, bu sırada ***The Hasty Pudding*** (Bulamaç, 1796) adlı sevimli ve zekâ dolu bir uzun şiir daha yazmış, Cezayir'de rehin tutulan Amerlkalı tutukluların bırakılmalarını sağlamış ve Trablus'la bir anlaşma imzaladıktan sonra, 1805 yılında büyük bir servetle Washington'a dönmüştür. Cumhurbaşkanı Jefferson'un danışmanlığını yapan ve Napolyon'la bir ticaret anlaşması imzalamak üzere tam yetkili büyükelçl olarak Fransa'ya gönderilen yazar, Rusya seferine çıkmış olan İmparator'u görebilmek için gittiği Polonya'da ölmüştür.

BARLOW Peter (Norwich - 1776 / Woolwich - 1862) İngiliz matematik ve fizik bilglni. 1820 yılında yayınladığı, ***Essay on Magnetic Attraction*** (Mıknatıs çekimi üzerine deneme) adlı yapıtıyla ün salan bilgin, ayrıca buhar hareketlerinl incelemiş, akromatik teleskopu geliştirmiş, Herschel ve South tarafından hazırlanmış yıldız kataloglarındaki yanlışları düzeltmeyl başarmıştır. Bir zamanlar, bir mıknatıs alanının bir elektrik akımı üzerindeki etkisini göstermekte kullanılan ve kendi adını taşıyan çarkı bulduktan sonra (1828), 1836-1845 arasında İngiliz demiryolu kurulunun çalışmalarına katılmış ve ***Force and Rapidity of Locomotives*** (Lokomotiflerin gücü ve hızı, 1838) adlı bir yapıt kaleme almıştır. Ama bu konudaki uzun

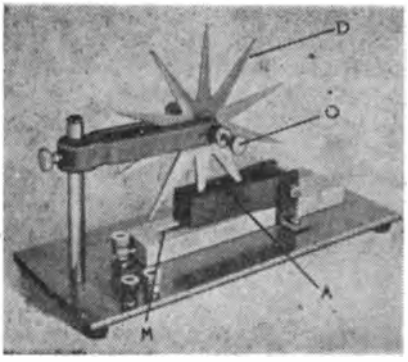

BARLOW çarkı D ile gösterilen bakır dişli, O ile gösterilen yatay eksen üzerinde döner ve M'de civa kabına dalar. A ise mıknatısı göstermektedir. Bu çark için, «en eski elektrik motoru» diyebiliriz.

deneylerinin sonucunu *İnşaat Malzemeleri Kitabı* (1851) adlı ünlü ve uzun yapıtında açıklayacaktır. Mıknatıs alanında da önemli araştırmalar ve buluşlar yapmış olan Barlow'un matematik konusundaki kitapları, ***Elementary Investigation of the Theory or Numbers*** (Sayı teorisinin temel araştırması, 1811) ve ***New Mathematical and Philosophical Dictionary*** (Yeni matematik ve felsefe sözlüğü, 1814) adını taşımaktadır.

BARNARD Edward Emerson (Nashville 1857 / Wisconsin 1923). Amerikalı gökbilgini. Karanlık bulutsular üzerinde ilk incelemeleri yaptı ve bir katalog yayınladı. 1892'de, Jüpiterin beşinci uydusu olan Amalthe'yi buldu.

BARNARD Christian (Le Cap 1922). Güney Afrikalı cerrah ve hekim. Amerika Birleşik Devletleri'nde öğrenim gördükten sonra, Güney Afrika'da «açık kalp» amellyatları yaptı. 1967 yılında ilk kalp nakll ameliyatını gerçekleştirdl.

BARNAVE Burjuva devriminin kuramcısı..

BARNAVE Antoine (Grenoble. 1761 Paris, 1793). Grenoble Meclis üyelğine seçildl. Fransız Ulusal Meclisinde Halk temsilcisi olarak görev yaptı. Egemenliğe yönelmekte olan burjuvazinin sözcüsü olarak, A. Duport ve A. de Lameth ile birlikte La Fayette'e ve özellikle, kralcılığı savunduğu zaman Mirabeau'ya karşı çıktı. Ulusal Meclisin en etkili hatiplerinden biriydi. Daha sonra La Fayette'e ve Saray'a yaklaşmaya ve gizli danışman olmaya çalıştı, ama Terör döneminde ölüme mahkum edildi ve giyotinle başı kesilerek idam edildi. ***Introduction à la Révolution Française*** (Fransız Devrimine Girlş) adlı bir yapıtı vardır. Ünlü tarihçi A. Soboul'a göre, Barnave, Marx'tan elli yıl önce, burjuva devrimi kuramını ortaya atmış bir düşünürdür. ▶

BARNES Albert (Merion 1878 / Philadelphia - 1951) Amerikalı doktor, resim koleksiyoncusu ve sanat yazarı. Bütün hayatını resme ve resim üzerindeki araştırmalara veren ve *Matisse, Renoir, Cézanne*'a ilişkin monografilerinin yanı sıra, ***The Art in Painting*** (Resim sanatı, 1925) ve ***French Primitives and ther forms to the end of the 15th century*** (XV. yüzyılın sonuna kadar yetişmiş Fransız primitif ressamları ve yapıtları, 1931) adlı önemli kitapların da yazarı olan Barnes, Merion'daki kendl adını taşıyan *Barnes Foundation*'ın kurucusudur. Bugün bu müzede, Renoir'un iki yüz, Cézanne'ın yüz, Matisse'in yetmişbeş, Picasso'nun otuz beş, Seurat, Douanier Rousseau, Soutine, Modigliani ve De Chirico'nun büyük sayıda yapıtlarından başka zengin bir Zenci koleksiyonu bulunmaktadır.

BARNES William (Rushay - 1800 / Winterborne Came 1886) : İngiliz şairi ve dil bilgini. Yazarlıkla işe başlayıp, öğretmenlik yaptıktan sonra, 1847'de papaz olmuştur. 1822 yılında bir Lapon masalından esinlenerek *Orra* adlı manzum öyküyü yazmış olan Barnes, doğup yetiştiği Dorsetshire bölgesi lehçesiyle, *Poems of Rural Life in the Dorset Dialect* (Dorset lehçesinde, köy hayatı üzerine şiirler, 1844-1862), *Homely Rhymes* (Lehçe şiirleri, 1859) ve *Poems of Rural Life in Common English* (Düz İngilizce ile köy hayatı üzerine şiirler, 1868) adlı kitaplarını yayınlamıştır. İnsanı hayran bırakıcı bir yalınlık ve bölgesinin yoksul köylülerine karşı derin bir sevecenlikle dolu olan bu yapıtların yanı sıra Barnes, dil bilimi alanında da çalışmış ve özellikle Dorset lehçesinin grameriyle sözlüğünü hazırlayarak, *A Grammer and Glossary of the Dorset Dialect* (1864) adıyla bastırmıştır.

BARNET Boris (Moskova 1902) : Sovyet film yönetmeni. Boksördü aslında. Kuleşov'la karşılaştı. Sinema hayatına bu büyük rejisörün yönetiminde atıldı ve çok geçmeden de Sovyetler Birliği'nin en iyi komedi yaratıcısı oldu. Zarif ve lirik bir üslûpla, gerek gözlem gücü ve gerekse insanca sıcaklık açısından isabetli mizah sezgisiyle örülü yapıtlar ortaya koydu. Bu arada şu üç başyapıtı hemen sıralayalım *West Bolşevikler ülkesinde* (1924), *Trubnaya sokağındaki ev* (1928) ve *Okrayna* (1933).

Büyük yönetmen, 1959 yılında yaptığı bir söyleşi sırasında kendisini şöyle tanımlıyordu

«Ben bir teori adamı değilim katiyen, filmlerimin ana maddesini hayattan alırım. Ben, iyi yada kötü, daima çağdaş dönemi göstermeyi, Sovyet çağının gerçek insanını tanıtmayı denedim. Ama bu, tahmin edileceği gibi, öyle kolay olmadı. Söz değmişken bir Japon ressamının macerasını anlatmak isterim bu konuda : Üstat kırk yaşına kadar natürmortlar yapmış hep; kırkla altmış arasında kuş resimleri yapmış; altmışından sonra da, ördek ve balıkçıl resimleri.. Kısacası Üstadın kendini insan resimleri yapmağa başlayacak kadar yetenek ve deney sahibi kabul edebilmesi için, tam yüz yıl sabırla çalışması gerekmiş. Bense bu kadar zaman bulamamaktan korktuğum için erkenden başladım insan resmi yapmağa..»

BARNETT Samuel Jackson (1873 1956) İngiliz fizik bilgini. Einstein'dan ve Haas'tan bağımsız olarak jiromanyetik etkileri buldu (1914) ve Appleton ile birlikte, deneysel olarak iyonosferin varlığını kanıtladı (1925).

BARNUM Phineas Taylor (Bethel 1810 / Bridgeport 1891) Amerikalı iş adamı. Tüccarlıkla işe başlayan, sonra bir gazete çıkarmağa koyulan, başarı kazanamayınca da işi emprezaryoluğa ve reklâmcılığa döken Barnum, rastladığı her şeye «para getirir mi» gözüyle bakan ve «sinekten yağ çıkarmağa hazır» Amerikalı iş adamı tipinin en gelişmiş örneklerinden biridir. 1841 yılında, «G. Washington'un dadısı» diye yutturduğu yaşlı bir zenci kadını, para karşılığında göstererek zengin olmuş ve New York'ta bir müze kurarak, yarısı balık yarısı maymun deniz kızları, koyun tüylü atlar, ünlü generallerin taklidini yapan cücelerle donatmıştır. New York'un en büyük eğlence yeri durumuna getirdiği bu müzenin yanı sıra, «İsveç bülbülü» diye ün salan şarkıcı Jenny Lind'in emprezaryoluğunu alarak Birleşik Devletler'de uzun bir konser turnesine çıkmış ve o devrin parasıyla yarım milyon dolar kazanmıştır. 1856 yılında birden iflâs eden Barnum, eski gösterilerini yenileyerek gene başarı kazanmıştır. Bunun üzerine, o zamana kadar görülmedik çapta bir sirkle balmumu figürlerden kurulu bir müze oluşturarak Amerika ve Avrupa'da uzun bir turneye çıkmıştır. Maceralarını ve her ne pahasına olursa olsun para kazanmaya dayanan hayat anlayışını, *Struggles and Triumphs* (Mücadeleler ve Zaferler, 1870), *Forty Year's Recollections* (Kırk yılın anıları, 1870) ve *Money-getting Hints and Helps How to Make a Fortune* (Para nasıl kazanılır, 1883) adlı kitaplarında dile getirmiştir.

BARNUM Phineas Taylor (Bethel 1810 / Bridgeport 1891) Amerikalı iş adamı. Tüccarlıkla işe başlayan, sonra bir gazete çıkarmağa koyulan, başarı kazanamayınca da işi emprezaryoluğa ve reklâmcılığa döken Barnum, rastladığı her şeye «para getirir mi» gözüyle bakan ve «sinekten yağ çıkarmağa hazır» Amerikalı iş adamı tipinin en gelişmiş örneklerinden biridir. 1841 yılında, «G. Washington'un dadısı» diye yutturduğu yaşlı bir zenci kadını, para karşılığında göstererek zengin olmuş ve New York'ta bir müze kurarak, yarısı balık yarısı maymun deniz kızları, koyun tüylü atlar, ünlü generallerin taklidini yapan cücelerle donatmıştır. New York'un en büyük eğlence yeri durumuna getirdiği bu müzenin yanı sıra, «İsveç bülbülü» diye ün salan şarkıcı Jenny Lind'in emprezaryoluğunu alarak Birleşik Devletler'de uzun bir konser turnesine çıkmış ve o devrin parasıyla yarım milyon dolar kazanmıştır. 1856 yılında birden iflâs eden Barnum, eski gösterilerini yenileyerek gene başarı kazanmıştır. Bunun üzerine, o zamana kadar görülmedik çapta bir sirkle balmumu figürlerden kurulu bir müze oluşturarak Amerika ve Avrupa'da uzun bir turneye çıkmıştır. Maceralarını ve her ne pahasına olursa olsun para kazanmaya dayanan hayat anlayışını, *Struggles and Triumphs* (Mücadeleler ve Zaferler, 1870), *Forty Year's Recollections* (Kırk yılın anıları, 1870) ve *Money-getting Hints and Helps How to Make a Fortune* (Para nasıl kazanılır, 1883) adlı kitaplarında dile getirmiştir.

BARNET Boris (Moskova 1902) : Sovyet film yönetmeni. Boksördü aslında. Kuleşov'la karşılaştı. Sinema hayatına bu büyük rejisörün yönetiminde atıldı ve çok geçmeden de Sovyetler Birliği'nin en iyi komedi yaratıcısı oldu. Zarif ve lirik bir üslûpla, gerek gözlem gücü ve gerekse insanca sıcaklık açısından isabetli mizah sezgisiyle örülü yapıtlar ortaya koydu. Bu arada şu üç başyapıtı hemen sıralayalım *West Bolşevikler ülkesinde* (1924), *Trubnaya sokağındaki ev* (1928) ve *Okrayna* (1933).

Büyük yönetmen, 1959 yılında yaptığı bir söyleşi sırasında kendisini şöyle tanımlıyordu

«Ben bir teori adamı değilim katiyen, filmlerimin ana maddesini hayattan alırım. Ben, iyi yada kötü, daima çağdaş dönemi göstermeyi, Sovyet çağının gerçek insanını tanıtmayı denedim. Ama bu, tahmin edileceği gibi, öyle kolay olmadı. Söz değmişken bir Japon ressamının macerasını anlatmak isterim bu konuda : Üstat kırk yaşına kadar natürmortlar yapmış hep; kırkla altmış arasında kuş resimleri yapmış; altmışından sonra da, ördek ve balıkçıl resimleri.. Kısacası Üstadın kendini insan resimleri yapmağa başlayacak kadar yetenek ve deney sahibi kabul edebilmesi için, tam yüz yıl sabırla çalışması gerekmiş. Bense bu kadar zaman bulamamaktan korktuğum için erkenden başladım insan resmi yapmağa..»

BARNAVE'dan bir seçme

SERVET VE İKTİDAR

Zanaat ve ticaret halkı kavradığı ve çalışan sınıf yararına yeni bir zenginleşme olanağı yarattığı andan itibaren, siyasal yasalarda bir devrim hazırlanmakta demektir : Zenginliğin yeniden üleşimi iktidarın da yeniden üleşimine yolaçar. Toprak mülkiyeti aristokrasiyi nasıl yükseltti ise, sanayi mülkiyeti de halk iktidarını yükseltecektir: Halk böylece özgürlük kazanacak, çoğalıp serpilecek ve işler üzerinde etkili olmağa başlayacaktır

Buradan da ikinci bir demokrasi çeşidi çıkar : İlk demokrasi türünün bağımsızlığına karşılık, bunun gücü vardır. Birincinin bir iktidar yokluğunun sonucu oluşuna karşılık, ikincisi kendine özgü bir iktidarı getirmektedir. Birincisi barbar halkların demokrasisi iken, ikincisi yönetimli devletlerin demokrasisidir.

Küçük Devletlerde bu yeni halk iktidarının gücü bazen öylesine belirginleşir ki, doğrudan doğruya bükümeti ele geçirir halk; ve bu yeni servet sayesinde bir yeni aristokrasi... bir burjuva ve ticaret aristokrasisi yeşerip gelişir.

PENAGOS'un kaleminden Pio Baroja.

BAROJA Y NESSİ Pio (San Sebastian - 1872 / Madrid 1956) İspanyol romancısı. Madrid Üniversitesi'nde tıp okumuş ve bir köyde doktorluk yapmıştır. Daha sonra doktorluğu bırakarak ticaret hayatına atılmış ama bundan da hoşnut kalmayarak yazarlığa başlamıştır. *Vidas sombrias* (Karanlık hayatlar) adlı ilk yapıtını 1900 yılında yayınlamıştır. Bu yapıtta ilgi çekici edebî skeçler yer almaktadır. Madrid'de ve taşrada çıkan gazetelerde yazılar da yayınlamaya başlamış olan Baroja, seksene yakın yapıt kaleme almıştır. *La casa de Aizgorri* (Aizgorri evi, 1900), *Aventuras, inventos y mixtificaciones de Silvester Paradox* (Silvester Paradox'un maceraları, buluşları ve aldatmacaları, 1901), *Vamino de perfeccion* (Olgunluk Yolu, 1902) adlı romanları ile kısa zamanda ün kazanmıştır Baroja, romanı, bütün düşünceleri, duyguları ve coşkuları içine alması gereken, geniş bir edebî tür olarak tasarımlamıştır. Onun gözünde roman, «içine her şeyi alan bir çanta» gibidir. Yazar, tam bir bireycidir ve dünyaya mizahî bir açıdan baktığı halde, yapıtlarında, derin bir kötümserliğin temel oluşturduğu da görülür. Kabul edilmiş basma kalıp düşüncelerin ve değerlerin karşısında ancak güçlü bir bireyin bağımsız bir şekilde yaşayabileceğini düşünen Baroja, bu çeşit tipleri, maceracıların, yasa dışı insanların arasında bulmak istemiş ve romanlarında bu tür kişileri konu olarak almıştır. Böylece, yazar, toplum düzeninin, devletin ve kilisenin, insanı kısıtlayan ve baskı altında tutan varlığını eleştirmek istemiştir. Özel hayatı bakımından dingin ve rabıtalı ve kişilikli olan yazar, topluma karşı duyduğu başkaldırma gereksinmesini, seçmiş olduğu bu kahramanların devinim

ve macera dolu yaşantılarının aracılığı ile dile getirmeye uğraşmıştır. Bir anarşist olan Baroja, düşüncelerini canlandıran tipleri, olduklarından bir ayrı gösterip ülküleştirmekle birlikte, İspanyol hayatının özel yanlarını da bÜyük bir ustalık ve gerçekçilikle dile getirmekten geri kalmamıştır. Olağandışı ve yırtıcı sahneler canlandırmakta büyük bir ustalık gösteren yazarın, gözönünde tuttuğu amaca, romanlarının dağınık yapısı ve kullandığı günlük dil tam anlamıyla uygun düşmektedir. Yazar, özellikle ***La lucha por la vida*** adlı romanında, Madrid'de yaşayan başıboşları, maceracıları ve canileri büyük bir gerçekçilikle anlatmıştır. Bu roman, çağdaş İspanyol edebiyatının, gerçekçi anlayış içinde vermiş olduğu en başarılı örneklerden biridir. Kendi hayatıyla ilgili olayları açıkladığı ***El arbol de la ciencia*** (Bilim ağacı, 1911) adlı romanında ise felsefî düşüncelerini dile getirmiştir. ***Paradox, rey*** (Paradoks, kral, 1906) adlı yapıtında, yazarın mizah duygusu ve alaycılığı tüm gücüyle kendini gösterir. Alman filozofu Nietzche'nin etkisinde kalmış olan yazar, sonunda yıkımlara uğrayan bir üstün insan tipini, ***Cesar o nada*** (Sezar ya da hiç bir şey, 1910) adlı romanında çizmiştir. Baroja, üzerinde ısrarla durduğu maceracı tipini Ise, en gelişmiş biçimiyle, ***Zalacain el aventurero*** (Maceracı Zalacain, 1908) adlı yapıtında vermiştir. ***Memorias de un hombre de accion*** (Bir eylem adamının anıları), adlı uzun yapıtında, ondokuzuncu yüzyılın Ilk yarısındaki iç savaşları anlatmıştır. Bir destan niteliği taşıyan bu eser yirmi Ikl uzun öyküden oluşmuştur. Bu öykülerin başlıca kahramanı, o yıllarda İspanya'nın siyasal hayatında ve entrikalarında önemli bir rol oynamış olan Baroja'nın büyük dayısı Eugenio de Aviraneta'dır.

Piyesler de yazmış olan Baroja'nın, ***El tablado de Arlequin*** (1904), ***La cevarna del humorismo*** (1919) ve ***Divagaciones apasionades*** (1924) gibi denemeleri de vardır. Çağdaş İspanyol edebiyatı üzerinde büyük etki yapmış olan yazarın yapıtları, yabancı dillere çevrilmiştir.

BAROJA Üzerine

Pio Baroja, 1928 yılından beri, Unamuno ve Azorin'le birlikte çağdaş İspanya'nın en önde gelen temsilcilerinden biriydi edebiyat alanında; yapıtının geniş çapı, çeşitliliği ve evrenselliği bakımından da, üçü arasında, dikkatimizi en fazla hak edeniydi.

Georges PİLLEMENT

□

Dürüst, insancıl, engin bir sevgiyle dolu : Ancak böyle tanımlayabiliriz Pio Baroja'yı. Az rastlanır cinsinden bir insandır, sözün kısası. Yapıtlarına gelince : Onlar, az rastlanırlıkta yazarlarını da aşarlar.

F. de MİOMANDRE

□

Bu kötümser mizahçı için hayatın tek ilginç yanı, hiç bir işe yaramayan tuhaf rastlantılarla dolu uzun bir macera, değişik tiplerle karşılaşılan başı boş bir gezinti oluşuydu herhalde. Baroja'nın kitaplarına düzensiz ama her sayfasında mutlaka çarpıcı bir resim bulunan bir albüm havasını veren, sanırım, bu görüş açısı oluyor.

Jean CASSOU

Jacques de BARONCELLİ (sağda) İslanda balıkçısı*'nın çekimi sırasında..*

BARONCELLİ Jacques de (Bouillargues 1881 / Paris 1951) Fransız rejisörü ve senaryo yazarı. 1920 yıllarının öndegelen yönetmenlerinden biriydi. Sessiz ve sesli bir dizi film çevirdi. Bunlar arasında Balzac'tan beyaz perdeye uyarladığı ***Père Goriot*** (Goriot baba) ile Pierre Loti'den uyarladığı ***Pêcheur d'Islande*** (İslanda balıkçısı, 1924) ve Anatole France'dan uyarladığı ***Crainquebille*** (1930-1934) özellikle anılmağa değer yapıtlardır.

BARONOVA İrina (St. Petersburg 1919) Rus dansözü. Olga Preobrajenska'nın öğrencisi olan Baronova, çok genç yaşında parladı Paris'te yıldız dansöz olarak sahneye çıktığı zaman, henüz onüç yaşındaydı. 1942 yılında Léonide Massine'in kumpanyasına katıldı. Daha önce Amerika'ya geçmiş ve New York'ta Ballet Theatre'da dansetmişti. Baronova, başta L. Massine'in ***Sezinleyişler*** (Présages)'i ve ***Choréartium***'u ile David Lichine'in ***Truvalı Helena*** (Hélène de Troie)'sı olmak üzere, İki Savaş-arasının en büyük bale yaratımlarını başarıyla üstlendi.

BARRAS Paul (Provaence 1755 / Chaillot 1829) Fransız siyaset adamı. Provanslı eski bir ailenin çocuğu olan Barras vIkontu, subay olarak Hindistan seferine katıldıktan sonra ordudan ayrıldı ve ***Konvansiyon***'a miletvekili seçildi. İtalya'daki Fransız ordusuna yetkili temsilci olarak yollandı; Toulon kuşatmasını ve kuşatmayı kapayan kanlı bastırma hareketini yönetti. Kurbanlarının mallarını gaspedip servet yapmakla suçlanarak Paris'e çağrılınca hayatından endişeye düştü; Tallien ve Fouché Ile elele verip ulusal muhafız alayının kendisine bağlı öğelerini ardından sürükleyerek Robespierre'le adamlarını tutuklattı. 1795 yılında anayurt ordusu'na başkomutan olarak atandı ve Toulon kuşatması sırasında genç bir subay olarak tanıyıp yükselmesine yardım ettiği Napolyon Bonapart'la, Konvansiyon'a karşı başgösteren kralcı ayaklanmayı ezerek bastırdı.

Anayasa'nın yürürlüğe girişiyle Direktuvar'a seçilen Barras, Bonapart'ı ünlü Joséphine de Beauharnais ile evlendirdikten sonra İtalya ordusunun başına atandı. 4 Eylül 1797 hükümet darbesinden sonra devletin tek yöneticisi durumuna geldi. Büyük bir lükse gömülerek, çevresine başta bayan Tallien ve Joséphine de Beauharnais olmak üzere hafifmeşrep hanımlardan kurulu bir

BARRAS, Direktuvar üyesi kılığıyle..

meclis topladı. Bir yandan, «salıncak polltikası» diye nitelediği ünlü «baskül politikası»nı uygulamaktaydı Yüksek görevlere gelen kim varsa bütün hepsini, gene kendi deyimiyle, «yataktan» yönetiyordu güzel hanım dostları eracılığıyle..

Özetlemek gerekirse Barras, devrlmcllik kisvesl altında siyasal oportünizmin en tipik örneklerini verdi. Öyle ki söz konusu örnekler, bugün de, türlerinin bellibaşlı klasiklerl arasında yer almaktadır..

Bu tantanalı hayatın faturasını biraz pahalı ödeyecektl Barras Nitekim, saltanatını kendisine borçlu bulunan Napolyon tarafından önce Roma'ya sürüldü, sonra da tutuklanıp Montpellier kalesine kapatıldı.

Barras, Direktuvar dönemindekl siyaset ve sosyete hayatı hakkında ilgi çekici açıklamaların yer aldığı *Mémoires* (Anılar) adlı bir kitabın yazarıdır.

BARRAUD Maurice (Cenevre -1889 / Cenevre - 1954) İsviçreli ressam. Cenevre Güzel Sanatlar Okulu'nu bitirdikten sonra Gustave François, Bresler ve Hans Berger'le birlikte **Falot topluluğunu kurdu. 1923-1924 yıllarını Paris'te geçirdi. Sonra Cazaylr'l ve İtalya'yı dolaştı.** Büyük duvar süslemeleri yapan bir sanatçı olarak tanındı. Bu alandaki yapıtları arasında Lucerne gsrının holünü Milletler Cemiyeti Sarayı'nın toplantı salonunu süsleyen reslmlerlnl sayabilirlz.

Kesin çizgilere ve belirgin biçimlere düşkün gerçekçi bir ressam olan Barraud, *Bahçedeki çıplak kadın* ve *Yıkanan kadınlar* gibi ilginç figürlerin yanı sıra *Colisée* gibi peyzajlar ve son derece başarılı çağdaş hayat sahneleri bırakmıştır.

Maurice BARRAUD'nun Carco'nun **Sokak köşelerinde'si için yaptığı bir süsleme.**

Barraud, ayrıca, usta bir **kitap süsleme** ressamıdır. Nitekim sanatçı, Francis Carco'nun *Au coin des rues* (Sokak köşelerinde), Jules Renard'ın *La Maitresse* (Metres), Jean de Tinan'ın *Noctambulismes* (Uyurgezerlikler) adlı yapıtlarıyle *Voyage* (Yolculuk) ve *Silence* (Sessizlik) adlarını taşıyan kendi yapıtlarının illüstrasyonlarını yapmıştır.

BARRAULT Jean-Louis (Le Vesinet - 1910) Fransız oyuncusu ve tiyatro yönetmeni. Büyük oyuncu-yönetmen Charles Dullin'in ya-

Yves BRAYER'in gözüyle Jean-Louis Barrault.

nında Atelier tiyatrosunda öğrenci olarak çalışmaya başlamış (1931), 1936'da da Cervantes'in *El Cerco de Numancia* adlı ünlü dramını uyarlamıştır. **Dört yıl sonra Comédie-Française'e** geçen ve Corneille'in *Le Cid* (Seyyid')inde başrolü oynadıktan sonra Racine'in *Phèdre*'ini ve asıl büyük başarısı olan Claudel'in *Le Soulier de satin* (Atlastan ayakkabı) adlı başyapıtını sahneye koyan (1943) Barrault, 1946-1956 arasında karısı, ünlü oyuncu Madeleine Renaud ile birlikte yeni bir topluluk kurarak Paris'teki Marigny Tiyatrosuna yerleşmiştir Çağdaş tiyatro tarihinde önemli bir yeri olan bu topluluk, aynı zamanda şaşaalı ve cüretll mizansenlerle ilgiyi çekmiştir. Molière. Marivaux, Shakespeare gibl klâsiklerin yanı sıra çoktan ün kazanmış yerll yazarların **son oyunlarını sergileyen bu topluluğa biraz da** haklı olarak, Cornédie-Française'in öncü bölümü gözüyle bakılmaktadır Barrault'nun, hiç kuşkusuz yetkln **ama biraz fazla** pandomim etkisinde ve *Commedia dell'arte* tarzında ve biraz fazla entellektüel oyunu ile, topluluktakı öteki oyuncuların tümüyle oyun üslûbunun böyle bir yargıya yol açmış olması gerekir Nitekim Barrault 1959 yılında, Comédie-Française'ln blr bölümü olan Odéon-Théatre de France'ın başına getirilmiştir. Burada, başta sevgili yazarı Paul Claudel'ın *Tête d'or* (Altın kafa)'u olmak üzere, Ionesco'nun *Le Rhinocéros* (Gergedan)'unu ve Lübnan asıllı ünlü yazar Georges Schéhadé'nin *Le voyage* (Yolculuk)'ını ününe yaraşır üstün bir mizansenle sergileyen Barrault, 1964'de Paris Operasında, tanınmış atonal müzik yapımcısı Alban Berg'in *Wozzeck* operasını da sahneye koymuştur.

1959'da *Réflexions sur le théatre* (Tiyatro üzerine düşünceler) ve *Nouvelles Reflexions sur le théatre* (Tivatro üzerine yeni düşünceler) adlı denemelerini, 1961 yılında da büyük yazarın yapıtlarının tiyatroya uyarlanmasıyla ilgili olarak *Franz Kafka* adlı incelemesini ve topluluğunun tiyatro deneyi lle kendi tlyatro anlayışını dile getirdiği *Journal de bord* (Seyir defterl) adlı kronlği yayınlayan Barrault, aynı zamanda, canlandırmış olduğu tipleri ölümsüzleştiren üstün yetenekli bir sinema oyuncusudur. Beyaz perdedekl yaratımları arasında, Christian-Jacques'in *Symphonie fantastique* (Fantastik senfoni 1941) adlı filmindeki Hector Berlioz tipi lle büyük yönetmen Marcel Carné'nin *Les Enfants du Paradis* (Cennet çocukları, 1944) adlı başyapıtındaki Deburau tipl, özellikle anılmağa değer.

BARRE Raymond (Réunion adası 1924) Fransız ekonomi bilginl. Hukuk öğrenlml gördü. 1963 yılında Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Ekonomi Politik kürsüsü başkanlığına atandı. Çok geçmeden, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda komisyon başkan yardımcılığına getirildi. Kendi adı lle tanınan ve Ortak Pazar ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini ve parasal llişkileri yeni baştan düzenlemeyi amaçlayan planla tanındı.

BARRES Maurice (Charmes - 1862 / Neuilly-sur Seine 1923) Fransız romancısı, deneme yazarı ve siyaset adamı. Babası Orta Fransa'daki Auvergne bölgesinden, annesi ise XVII. yüzyıldan beri Loren'de yerleşmiş bir aileden gelen Barrès, 1877 yılında felsefe hocası Burdeau'nun derslerinin etkisinde, «entellektüel bağımsızlık» anlayışını benimsemiştir. 1883'te hukuk öğrenlml görmek

Maurice Barrès : A. ROUVEYRE'in bir karikatürü..

FORAİN'in gözüyle Maurice Barrès.

üzere Paris'e gelen yazar, çok geçmeden edebiyatta karar kılacak ve *Taches d'encre* (Mürekkep lekeleri, 1884-1887) adlı bir dergi çıkartmağa başlayacaktır. Bu kısa ömürlü yayını, gene kısa ömürlü bir başka yayın, *Les Chroniques* (Kronikler, 1886 1887) adlı dergi izlemiştir Bu çağlarda genç yazar herşeyden önce bağımsızlığını ve kendi benliğini öne sürme çabası içindedir: Düşünce ve duygularında alabildiğine incelmiş bir bireyci sıfatıyle, *Culte du moi* («Ben»e tapınma) genel başlığını verdiği bir üçlü'yü (triloji'yi) kaleme almaktadır. *Sous l'oeil des Barbares* (Barbarların bakışı altında, 1888), *Un homme libre* (Hür bir adam, 1889), *Le Jardin de Bérénice* (Bérénice'in bahçesi, 1891) adlı romanlardan kurulu olan bu üçlünün son kitabı, ünlü yazarın ilerdeki yönelimlerini belirtmesi bakımından önemlidir. Romanın kahramanı Philippe, Aigues Mortes adlı sembolik bir yerde ve sadece içgüdüleriyle hareket eden ve bu bakımdan da bilinçsizliğin sembolü olan bir kadının, Bérénice'in yanında birdenbire farkına varır ki, kendi benliğinin altında sınırsız bir gelenekler yığını ve köklü bir halk hayatı yatmaktadır. Bireyciliğin borazanı olmağa hazırlanan bir şairde, anayurduna ve anayurdunun geçmişteki değerlerine bağlı bir milliyetçinin doğuşunu haber veren bu kitap, Fransız dilinin bütün incelikleriyle süslü ve yer yer şehvet duygularını kamçılamaktan çekinmeyen üslûbuyle, yazara can ve gönülden bağlı bir okur kitlesi yaratacaktır Büyük bir nesir yazarı doğmuş bulunmaktadır Politikaya atılmamış olsa, çok daha büyük yapıtlar verebilecek olan bir nesir yazarı.. Ama Barrès, Doğu Fransalı bir çokları gibi, Alsas ve Loren bölgelerinin Alman egemenliği altında olmasını bir türlü sindirememektedir. Ve yurtseverlikten, aşırı milliyetçiliğe kolayca geçmiştir, Başlangıçta, General Boulanger'ye bel bağlayan büyük yazar, Nancy milletvekili seçilmiş (1889 1893) ve *L'Ennemi des lois* (Yasa düşmanı, 1893) adlı yapıtını vermiştir. Bunu, her türlü sosyal disiplini reddeden bir bireyciliğin dile geldiği, *Du sang, de la volupté et de la mort* (Kan şehvet ve ölüm üzerine.., 1894) adlı yapıtı izleyecektir. Değişik konularda düşünceye dalma ve incelemelerin yer aldığı bu kitapta yazar, şehvet, acı, manevî ıstırap temalarını işlemekte ve «ben»liğin bütün bu eğilimlerin temeli olduğunu göstermeğe girişmektedir. Barrès bu çabasında, özellikle Kastilya sanatına ve atmosferine sığınmaktadır Nitekim, insanî duyguları sömürmeğe yönelmiş bir heveskârlığın ince bir sanatçı maskesi altında canlandığı *Un amateur d'âme* (Bir ruh amatörü) başlıklı bölüm Kastilya'da geçmektedir.

Barrès'teki bireyciliğin bu sırada, taşraya olan güçlü bağlılığın ve kalıtsal belirlenimlerinin etkisiyle, koyu bir milliyetçiliğe ve gelenekçiliğe dönüştüğünü görmekteyiz. Yazar, «Fransa'nın çözülmesi»ne karşı bir protesto niteliği taşıyan ikinci bir üçlü kaleme almaktadır. Triloji'nin genel başlığı, *Le roman de l'énergie nationale* (Ulusal enerjinin romanı)'dır; ve *Les Déracinés* (Köklerinden koparılmışlar, 1897), *L'Appel au soldat* (Askere çağrı, 1900) ve *Leurs figures* (Onların yüzü 1902) adlı yapıtlardan meydana gelmektedir Üçlü'nün, André Gide ve Charles Maurras'ın da katıldığı büyük bir tartışmaya yol açan ilk bölümü, ortak bir entellektüel eğitimden gelen değişik karakterli yedi Lorenli gencin macerasını dile getirmektedir. Yedisi de yazarın, Nancy lisesindeki felsefe öğretmeni Burdeau'yu canlandıran bir öğretmenin (Boutellier'nin) yetiştirmesi olan bu gençler, hocalarının Kant'çı öğretisinden, sadece eleştirme yanını almışlardır. «Kendi yurtlarında ve ırklarında, omuz verebilecekleri hiç bir destek» sağlamamıştır hocaları. Ve Paris'e geldiklerinde şaşkına dönüp tamamiyle çaresiz kalmışlardır. Dolayısıyle de, her türlü suçu işlemeğe hazırdırlar. Kitabın belli başlı kahramanı Sturel ince duyarlığı, ikinci kahraman Roemerspacher de filozofça tavrı sayesinde kötü yola sapmaktan kurtulurlar. Buna karşılık, Racadot ve Mouchefrin adlı öğrenciler, cinayet işlemeğe kadar sürükleneceklerdir.

Bu üçlünün ardından *Scènes et doctrines du nationalisme* (Milliyetçilik sahneleri ve doktrinleri, 1902) *Amori et dolori sacrum* (Kutsal aşk ve kutsal ıstırap, 1902) ve *Les Amitiés françaises* (Fransız dostlukları, 1903) adlı yapıtlarını yayınlayan Barrès, 1906 yılında Paris milletvekili seçilmiştir. Aynı yıl Fransız Akademisi'ne de üye seçilen yazar, bu tarihten itibaren Fransa'daki milliyetçilik hareketinin önderi durumuna gelmiştir. Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmalarla en koyu hayranlarını olduğu kadar kendisine muhalif milletvekillerini de coşturmasını bilen Barrès, Almanya tarafından ilhak edilen Alsas ve Loren'deki manevî direnme hareketini desteklemek amacıyle kaleme aldığı ve *Les Bastions de l'Est* (Doğu'nun kaleleri) genel başlığını verdiği, *Au service de l'Allemagne* (Almanya'nın hizmetinde, 1905) ve *Colette Baudoche* (1909) adlı romanlarını kaleme almıştır. Bu ikinci yapıt, Prusyalı genç bir öğretmenin Metz'li iki Fransız kadının, Bayan Baudoche'la torunu Colette'in etkisi altında yavaş yavaş Alman katılığından sıyrılarak İnsanileşmesini betimlemektedir. Kitabın sonunda, Prusyalı öğretmen, Colette'e evlenme teklif eder; ama Colette adamı sevdiği halde, aşılmaz bir duvarla ayrılmış olduklarını ileri sürerek «vatan uğruna» aşkını feda edecektir.

Le Voyage de Sparte (Sparta yolculuğu, 1906) ve *Greco ou le Secret de Tolède* (El Greco, veya, Toledo'nun sırrı.., 1911) adlı kitaplar da bu döneme aittir. Maurice Barrès, Alsas-Loren direnişini desteklemek amacıyle kaleme aldığı başyapıtı *La Colline inspirée* (Esin tepesi, 1913) adlı romanını da gene bu dönemde vermiştir. Konu, XIX. yüzyılda yaşamış ve Sion-Vaudemont tepesini dinsel bir merkez haline getirdikten sonra dinden sapmış olan üç papaz kardeşin gerçek hikâyesine dayanmaktadır. Bu üç papazdan birinin, Léopold Baillard'ın hatıra defterinden alınıp işlenen olaylar, Barrès'in üslûbu sayesinde yön değiştirerek, insanı yoldan çıkaran duyguların kaynağı ve sembolü «çayır»la dinsel bağlanışın sembolü olan «kır kilisesi» arasında geçen bir diyalog şekline bürünmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce, din ve devlet işlerini ayıran yasa sonucunda yok olmaya mahkûm kiliselerin ihyasını sağlamak için, *La Grande Pitié des églises de France* (Fransız kiliselerinin perişan hali, 1914) adlı yapıtını yayınladıktan sonra, aynı yıl[illegible] Haziran aylarında Doğu ülkelerinde bir geziye çıkmış, bu gezinin izlenimlerini de Savaş'tan sonra kaleme aldığı *Un jardin sur l'Oronte* (Asî nehri üzerinde bir bahçe, 1922) adlı uzun hikâyesinde ve *Une enquête aux pays du Levant* (Yakın-Doğu ülkelerinde bir anket, 1923) başlıklı incelemesinde dile getirmiştir. Savaş sırasında *L'Echo de Paris* gazetesinde yayınladığı ve 1915-1920 yılları arasında *L'Ame française et la guerre* (Fransız ruhu ve savaş) ve *Les Diverses Familles spirituelles de la France* (Fransa'nın çeşitli manevî öbekleri) adı altında bastırdığı yazılarını sonradan *La Chronique de la Grande Guerre* (Büyük Savaş'ın kronliği, 1920 1924) genel başlığı altında çıkarmıştır. Savaştan sonra da, Ren bölgesini yüceltmek amacıyle, *L'Appel du Rhin* (Ren'in çağrısı, 1919) ve *Le Génie du Rhin* (Ren'in dehası, 1921) adlı siyasal yapıtlarını yayınlamıştır. Ayrıca, büyük yazarın 1896 yılından beri düzenli olarak tuttuğu günlüğü, *Mes Cahiers* başlığı altında, ölümünden sonra, 1930 1956 yılları arasında ve on dört cilt hâlinde yayınlanmıştır

Barrès'in «ben»e tapınma aşamasından milliyetçiliğe geçişi, kendi deyişiyle «bir iç zorunlulukla» açıklanabilir. Ancak kişiliğinin bütün olanaklarını sonuna kadar geliştirip kullandıktan sonra, yani «ben»in sınırlarını aştıktan sonra, toprağı, ölüleri ve bu iki öğenin temsil ettiği gelenekleriyle «yurda

tapınmaya koyulmuş olan ünlü yazar, bazan yapmacık derecesinde işlenmiş bir üslûp içinde dile gelen melankolik ve taşkın hayalgücü sayesinde romantik coşkunlukla Dekartçı akılcılığı başarıyla uzlaştırmıştır.

BARRETO Vitor de Lima (Recife 1910) Brezilyalı film yönetmeni. İlk yapıtı olan *Painel*'i 1950 yılında gerçekleştirdi. Bunu, 1951 yılında çektiği *Santuario* izledi. Barreto, adını ülkesinde duyuran bu yapıtlardan sonra, Brezilyalı haydutların macerasını konu alan *O Cangaceiro* adlı başyapıtla uluslararası üne erdi.

BARRİE Sir James Matthew (Forfarshire 1860 / Londra 1937) İngiliz romancısı ve piyes yazarı. Edinburgh Üniversitesi'nde okumuş ve daha sonra gazetecilik hayatına atılmıştır. Mezun olduğu üniversitenin rektörlüğüne 1930 yılında getirilmiş ve Yazarlar Derneği Başkanı olmuştur. Genç yaşta yapıt vermeğe başlayan Barrie'nin ilk kitabı olan *Better death* (Ölmek daha iyi, 1887) Londra hayatının hicivli bir betimidir. *Olds light idylls* (Eski ışık idilleri, 1888) adlı yapıtında ise, İskoçya'da doğmuş olduğu köyü canlandırmıştır. Ne var ki, geniş çapta ün kazanmasını, *A window in Thurms* (Thurms'da bir pencere, 1889) adlı hikâye kitabına borçludur. 1891 yılında, *My little*

J. M. BARRİE'nin 1930 yılında çekilmiş bir fotoğrafı..

minister (Küçük rahip) adlı mizahi aşk romanını yayınlamıştır. Barrie, romanlarını sağlam bir olgular zinciri üzerine oturtmasını ve okurun merakını uyandırmasını bilen bir yazardır. Hans Andersen'in ve Dickens'ın etkisinde kalmış olan yazar, gerçek ile hayali başarılı bir sekilde kaynaştırmıştır. Annesinin hayatıyle ilgili olan *Margadet Ovilvy* (1894), *Sentimental Tommy* (Duygulu Tommy, 1895) ve *Tommy and Grizel* (1900) adlı romanları da ünlüdür. *The little white bird* (Küçük beyaz kuş, 1902), *Peter Pan in Kensington Garden* (Peter Pan Kensington bahçesinde, 1904) ve *Peter and Wendy* (Peter ve Wendy, 1911) gibi kitapları çocuklar arasında çok sevilmiş ve okunmuştur

İnce mizah duygusunu ve zarif üslûbunu, tiyatro yapıtlarına da uygulamış olan Barrie, *The Professor's love story* (Profesörün aşk hikâyesi, 1895) adlı komedisi ile büyük başarı kazanmıştır. *Admirable Crichton* (Hayranlık verici Crichton, 1902), *Peter Pan* (1906), *What every woman knows* (Her kadının bildiği, 1908), *A kiss for Cinderalla* (Cinderalla için bir öpücük, 1916),

BARRES'ten seçmeler

MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçiliği kılık değiştirmek zorunda bırakmayalım. Bütün herşeyi Fransa'ya göre değerlendirmeyi emreder milliyetçilik. Fransa için tehlike şudur : Köklediklerı şeylerin yerine hiç bir şey dikmeksizin kök kazıyan şiddet eylemleri ve girdiği her yeri yozlaştırıp kimliğinden çıkartan enternasyonalizm.

DOLAYSIZ YÖNTEM VE PARLMANTARİZM

Halkların parlmantarizmden yüz çevirmesiyle sonuçlanan hareketin ciddiliğini bilmez değiliz! Bu siyasal rejimin tatsız yanı, beş yada altı yüz kişiye tanınan mutlak egemenliktir. Efendileri sevmiyoruz biz: üstelik de bunlar, örgütlü meslek topluluklarının değil de bütün sosyal bünyenin ve alabildiğine geniş bir arazi parçasının temsilcileri olan bu efendiler, uğraşmakla yükümlü oldukları hemen bütün konularda tamamıyle yetkisizdirler. Oysa meclis, bildikleri konularda ve seçmenlerinin sürekli denetimi altında tartışıp karar veren kimselerden oluştuğu; ayrıca, hemen bütün İsviçre kantonlarında gördüğümüz gibi, referandumun ve halk insiyatifinin geçerli kılındığı takdirde parlmantarizmin bu sakıncaları ortadan kalkmaktadır.

Halk egemenliğinin yürürlüğe konması ve dolaysız yönetim : İşte bizim, «merkezciliğin kalkması gereklidir» derken kasdettiğimiz şey...

Sorunun özü, halkın temsilcisiz olarak kendi kendini yönetmesidir. Bugünkü örgütlenme içinde merkezi iktidar bütün haklarla donatılmış, yerel kurulların yetkileri ise yasalarla sınırlanmış bulunmaktadır. Oysa biz isterdik ki, tam tersine, yerel kurullar tüm haklarla donatılmış olsun: ve merkezi meclis, sadece, kendisine anayasa tarafından aktarılmış bulunan sınırlı hakları kullanabilsin.

SOMUT BİR ÖZGÜRLÜK

Bizim merkezi parlamentomuzun ve herşeye kaadir hükümetimizin çözemedikleri sorunlar bunlar. Ancak bölgelerin insiyatifiyle çözülebilecek olan sorunlar. Fransa'ya, bugüne dek hiç bir hükümetin uygulamadığı *Soyut* bir özgürlük kavramı verdi Paris. Birleşme hakkı ve yönetme hakkı İşte ülkenin her parçasının elinde bulunmasını istediği etken ve somut özgürlükler bunlar. Ayrı ayrı her bölgemizdeki zeki ve yetenekli insanlar, Paris'e gelip üstüste yığılmak yada kendi illerinde iktidarsızlık içinde kıvranmak yerine etkinliklerini yayıp geliştirme olanaklarını bulabilselerdi, siyasal merkezciliğin kalkmasını entellektüel merkezciliğin kalkması izlerdi hemen; böylelikle de bugün çorak yerde yitip giden bunca güç ve enerjiyi bir bakanlar ve hattâ bir düşünürler kurulunun katiyen bulamayacağı, ancak ve ancak ihtiyaçların doğurduğu özgür çabayla bulunabilecek olan - sosyal çözümleri arayıp bulmağa yöneltmiş olurduk.

•

BARRES Üzerine

Ondan daha zararlı bir eğitici gelmedi daha. Etkilediği ne varsa bugün can çekişmektedir, çoktan ölüp gitmemişse elbette..

André GİDE

□

Sözün kısası : Gide'in başarısızlığa uğradığı yerde Barrès, bize kendisini tümüyle vererek başarıya ulaştı. Bütün ömrünü kendi kendisine uygunluk içinde geçirdi Barrès; Gide ise, tam tersine, uyumsuzluk içinde rahattı.

François MAURİAC

□

Damarlarında eylem isteyen bir kan, kafalarında özgürlük isteyen bir tin bulunan bütün gençler Barrès'ten daima esinleneceklerdir.

Henri de MONTHERLANT

□

Barrès'in sanatına hayranlık duymuyor değiliz: ama aynı zamanda seziyoruz ki bu sanat, tıpkı Flaubert'in sanatı gibi, bizim çağımızla uygunluk halinde değildir.

Robert BRASİLLACH

•

Dear Brutus (Sevgilisi Brutus, 1917) ve *Mary Rose* (1920) gibi piyesler yazmıştır. Ayrıca *The twelve-pound look* (On iki sterlinlik bakış, 1910) ve *Shall we join the ladies* (Bayanlara katılalım mı?, 1922) adlı tek perdelik ilgi çekici piyesleri de vardır.

Özellikle *Peter Pan* adlı yapıtı, İngiliz edebiyatındaki çocuk piyesleri arasında en fazla sevilen ve tutulanlardan biridir. Barrie, bu piyesinde, kuşların ve perilerin arasında kalabilmek için büyümek istemiyen bir çocuğun serüvenlerini canlandırmaktadır.

BARRİLİ Anton Giulio (Savona - 1836 / Carcare 1908) İtalyan yazarı. İtalyan ulusal kurtuluş ve birleşme savaşına katılmış; milletvekilliği yapmış, edebiyat profesörlüklerinde bulunmuştur. Mücadeleci ve yurtsever bir yazar olan Barrili, hayatının büyük bir kısmını Cenova'da geçirmiştir. Özellikle kısa hikâyeleriyle geniş bir ün kazanmış ve genç kuşakları derinden derine etkilemiştir. *Capitan Bodero* (1865), *Santa Cecilia* (1866), *Val d'Olivi* (Zeytinler vâdisi, 1837), *L'olmo e l'edera* (Karaağaç ve sarmaşık, 1877) gibi ünlü romanlar yazmıştır. İtalyan ulusal kahramanı Garibaldi'nin ordusunda çarpışırken geçirmiş olduğu maceraları *Con Garibaldi alle porte di Roma* (Garibaldi ile Roma kapılarında, 1895) adlı yapıtında anlatmıştır. Bugün savaş muhabirlerinin olayları anlatırken kullandıkları tekniğe yakın bir anlatım tarzından yararlanan Barrili, bu yapıtında, Garibaldi'nin portresini de canlı ve etkili bir şekilde çizmesini bilmiştir. *Sorrisi di gieventu* adlı romanında çocukluk anılarını canlandıran yazarın, *Il tigli del cielo* (Gökyüzünün oğulları, 1893), *Raggio di Dio* (Tanrının ışığı, 1891) ve *Il ponte del paradiso* (Cennetin köprüsü, 1882) adlı romanları da vardır.

BARRİOS Eduardo (1884 / 1950) Şilili romancı. Klâsik bir edebiyat anlayışı içinde, keskin gözlemlerine ve kavrayıcı gerçekçiliğine dayanarak yapıtlar veren yazar, *El perdido* (Mahvolmuş bir adam, 1918) adlı romanıyle ün kazanmıştır. Barrios, bu yapıtında, Şili'nin hayatını ve âdetlerini büyük bir başarıyla canlandırmıştır. Konusu bir manastırda geçen *El Hermano Asno* (1923) adlı yapıtında ise, gerçekleri en ince ayrıntıları içinde kavrayıp dile getirebilen bir yazar olduğunu göstermiştir. Piyesler ve hikâyeler yazmış olan Barrios, ele aldığı kahramanların karakterini ve psikolojisini etkili bir şekilde vermek konusunda, çağdaş Şili edebiyatında ön planda yer almış bir sanatçıdır. Yazarın, *Famarugal* (1944) adlı bir romanı da vardır.

BARRİOS Justo Rufino (1835 1885) Guatemala devlet adamı. 1873'te Cumhurbaşkanı seçildi ve ülkesini aydın bir despot olarak yönetti. Orta Amerika ülkelerini birleştirmeye çalıştı. Bu amaçla giriştiği savaşta öldü.

BARROS José Leitao de (Lizbon 1896) Portekizli film yönetmeni. İlk filmi olan *Nazare*'yi 1928 yılında gerçekleştirdi. Ama asıl başarısını 1929 yılında yaptığı *Maria do Mar* adlı belgeselle kazandı. Bu haklı başarıyı 1942 yılında çevirdiği ikinci bir belgesel olan *Alla Arriba*'da tekrarlayan Barros, özellikle, dış sahneleri aktaran fotoğraflarının estetik değeri ve amatör oyuncuları kullanmadaki ustalığıyla beğenildi.

BARROW İsaac (1630 / 1677) İngiliz matematikçisi ve tanrıbilimcisi. Ünlü İngiliz fizik bilgini Newton'ın hocasıdır. Diferansiyel hesabı ilk olarak ortaya atan kimse olarak tanınır.

BARRY Charles (1795 1860) İngiliz mimarı ve desencisi. Londra'da öğrenim gördükten sonra, Avrupa'da ve Doğu'da geziler yaptı. İngiltere'ye döndüğü zaman, eski çağ ya da İtalyan mimarisi ile Tudor çağı anlayışını bir araya getirmeye çalışan seçmeci bir sanatçı olarak kendini gösterdi. Augustus W. Pugin (1812-1852) ile birlikte, 1839'dan sonra, yeni-gotik anlayışı doğrultusunda inşa ettiği *Houses of Parliament* (Meclis Evleri) dolayısıyla büyük ün kazandı.

BARRY Philip (Rochester - 1896 / New York - 1949) Amerikalı piyes yazarı. Nükteli ve ince üslûbuyla dikkati çeken yazar, içinde yaşadığı toplumun ve çevrenin âdetlerini ve düşüncelerini, başarılı bir şekilde dile getirmesini bilmiştir. Yapıtları arasında, *Paris bound* (1927), *Holiday* (Bayram günü, 1928) ve *The Philadelphia Story* (1939) gibi piyeslerini saymak gerekir.

BARTOSCH Berthold (Bohemya 1893) Avusturyalı çizgi film yapımcısı. 1934 yılında gerçekleştirdiği *Fikir* adlı yapıtla ün kazandı. Franz Masereel'in gravürlerini filme aldığı bu yapıtta Bartosch, «mültiplan animasyon» tekniğini Disney'den önce kullanmış oluyordu.

BARUA (Bengal - 1882 / Kalkütta - 1951) : Hindistanlı film yönetmeni. 1925 yılında Kalkütta'da ünlü «Yeni Tiyatro»yu kurdu. Bengal'e film sanatını getiren, tanıtan ve yerleştiren öncüdür. Nitin Bose, Bimal Roy, Debaki Bose gibi tanınmış sinema sanatçılarını yetiştirdi. 1936 yılında gerçekleştirdiği *Devdas* adlı yapıt büyük başarı kazandı.

BARRYMORE John (Londra 1882 / Hollywood - 1942) Amerikalı tiyatro ve sinema oyuncusu. 1903 yılında tiyatro oyuncusu olarak sanat hayatına atıldı. 1913 yılında sinemaya geçti. Ama tiyatroyu da hepten bırakmadı. Nitekim 1926 yılında Londra'daki *Hamlet* yorumu unutulmaz başarıları arasındadır. John Barrymore asıl büyük şöhretini sinema alanındaki yaratımlarına borçludur. Çevirdiği filmler arasında *Doctor Jeckyll ve M. Hyde* (1920), *Don Juan* (1926), *Moby Dick* (1930), *Grand Hotel* (1932), *Romeo ve Juliette* (1936) ve *Marie-Antoinette* (1938) adlı yapıtları özellikle

John BARRYMORE 1926 yılında Don Juan rolünde..

anmak gerekir.

John Barrymore, züppe ama gerektiğinde kendi kendisiyle de alay edebilecek kadar zeki ve ince bir entellektüel tipi yaratmıştı.

BARRYMORE Lionel (Philadelphia 1878 / Hollywood 1954) Amerikalı tiyatro ve sinema oyuncusu. John Barrymore'un büyük kardeşidir. 1907 yılında oynadığı *Peter Ibbetson*'daki başarısıyle iyi bir tiyatro sanatçısı olarak ün yaptıktan sonra 1909 yılında büyük yönetmen Griffith'in *Friends* (Dostlar) adlı yapıtında sinema oyunculuğuna başladı ve bir dizi filmde oynadı. 1926 yılında kesinlikle Hollywood'a yerleşen Lionel Barrymore, *Bayan X* gibi filmler yönetti;

Lionel BARRYMORE ünlü karakter rollerinden birinde..

ama asıl yaratıcı etkinliğini ***Hür bir insan*** (1931), ***Öldürdüğüm adam*** (1932), ***Grand Hotel*** (1932), ***Gece uçuşu*** (1933), ***David Copperfield*** (1935) ve ***Güneşte düello*** (1945) adlı yapıtlarındaki rolleriyle gösterdi.

BARSACO André (Kırım 1909 / Paris 1973) Fransız tiyatro yönetmeni ve dekoratörü. Rusya'da yetişti, ünlü Rus dekoratörü Lev Bakst'ın kızıyle evlendi. 1917 Büyük Sovyet Devrimi'nden sonra anababasıyle

André BARSACQ'ın **Valpone** *için hazırladığı maket.*

Fransa'ya geldi ve tiyatro dekorasyonu alanında çalışmağa koyuldu. İlkin, 1928 yılında büyük rejisör Charles Dullin'in sahneye koyduğu ***Volpone***'nin dekorlarıyle adını duyurdu. 1935 yılında Jacques Copeau'nun asistanıydı. Daha sonra Jean Dasté ve Maurice Jacquemont'la birlikte Quatre - Saisons Kumpanyası'nı kurdu ve 1937 Sergisi'nde Gozzi'nin ***Le Roi cerf*** (Geyik kral) adlı yapıtıyle büyük başarı kazandı. 1938 yılında sahneye koyduğu ***Hırsızlar balosu***'nun kazandığı başarıdan sonra Jean Anouilh'un yakın dostu ve tercihli metöranseni oldu. Nitekim art arda tam sekiz piyesini sahneye koyacaktı büyük yazarın..

1940 yılında, ünlü Atelier tiyatrosunun büyük Dullin'den boşalan yönetmenliğine getirildi. Burada, Marcel Aymé'nin, Félicien Marceau'nun ve Françoise Sagan'ın ilk piyeslerini sahneye koydu ve oynadı. Çehov'un ***Martı***'yle kazandığı büyük başarıyı Dostoyevski'den yaptığı örneksel ***Budala*** uyarlamasıyle sürdürdü.

Savaş sonrasının en güzel mizansenlerinden bir kaçını gerçekleştirmiş olan André Barsacq, kusursuz bir tiyatro adamıydı.

Baraka sokağı (1954) Alexandre Ford'un K. Kozniewski ile birlikte gene Kozniewski'nin aynı adlı romanından hareket ederek hazırladığı bir senaryo üzerine Polonya'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf direktörlüğünü J. Tuzar'ın yaptığı, fon müziğini K. Serocki'nin bestelediği filmin başrollerini Alexandre Slaska, T. Janczar, M. Stoor paylaşmaktaydılar.

Bu özlü yapıt, konu olarak, İkinci Dünya Savaşı sırasında Varşova yıkıntıları arasında çete kuran beş külhanbeyinin bir dizi kötülükten sonra Savaş sonrasında çalışarak nasıl yeniden topluma kazandırıldıklarını alıp işlemektedir. Bir dizi çok etkili sekansı içeren ***Baraka sokağı***, İkinci Dünya Savaşı sonrasında «suçlu gençlik» teması üzerine yapılan ilk başarılı filmlerden biridir.

BARŞAY Rudolf (Lablnsk - 1924) : Sovyet keman virtüozu, altocusu ve orkestra yönetmeni. Moskova Konservatuvarı'nı bitirdi. Altocu olarak müzik hayatına atıldı. Bir yandan da yaylı çalgılar dörtlüsü çalışmalarını sürdürüyordu. 1955 yılında Moskova Oda Orkestrası'nı yönetmeğe başladı. Altocu olarak yorumladığı yapıtların çoğu plağa alındı.

BARTEL Kazimirz (Lwow - 1882 / Lwow - 1941) Polonyalı bilim ve siyaset adamı. Lwow Politeknik Okulu'nda hocalık yaptıktan sonra Diyet'e milletvekili seçildi. 1926 1930 yılları arasında beş kere başbakanlık yaptı. Almanlar Polonya'yı işgal ettikten sonra Gestapo'nun emriyle kurşuna dizildi.

BARTET Jeanne Julia (Paris - 1854 / Paris - 1941) Fransız tiyatro oyuncusu. Théatre du Vaudeville'de sahneye çıktı. Diksiyonunun kusursuzluğu, sesinin akıcı yumuşaklığı, yaşadığı heyecanı seyirciye hemen aktarabilme yeteneğiyle kısa zamanda dikkati üze-

Jeanne BARTET Trianon'da bir gezinti sırasında..

rine çekti. 1880 yılında ünlü Comédie-Française'e geçti ve 1919 yılında emekliye ayrılıncaya kadar orada oynadı. Jön prömyer rollerini olduğu kadar klasik trajedi ve komedilerdeki başrolleri de eşsiz bir ustalıkla yorumlayan Bartet'yl, seyirci yığınları ***La Divine*** («Tanrısal Kadın») diye adlandırmışlardır.

Jeanne Bartet, özellikle Racine'in trajedilerindeki yorumlarıyle unutulmazlığa hak kazandı.

BARTH Heinrich (Hamburg 1821 / Berlin 1865) Alman keşifçisi ve coğrafya

Heinrich BARTH'ın Çad yolculuğunu temsil için yapılan bir anonim resim.

bilgini Akdeniz kıyısındaki Afrika ülkelerini ve Anadolu kıyılarını dolaştıktan sonra Richardson ile Overweg'in yönettikleri ünlü keşif gezisine katıldı. Çad gölü kıyılarının eksiksiz olarak saptanmasını amaçlıyordu söz konusu gezi. 1850 yılının Şubatında Tripoli'den yola çıkıldı. Çöl aşıldıktan sonra Richardson, Gadec'te Barth'ten ayrıldı; çok geçmeden de, öldüğü haberi geldi. Çad gölüne Overweg'le ulaşabildi Barth.

Günlüğünün 24 Nisan 1851 tarihli yaprağına şunları yazmaktaydı

«Muazzam bir deniz kulağı karakteri taşıyan bir göl bu. Kıyıları her ay yer değiştirdiği için, haritasını keşinlikle çizmek diye bir şey söz konusu olamaz. Bugün, gölü çevreleyen bataklık arazilerde bir keşif yapar yapmaz hemen anladım kl bu kıyıların rölövesini çıkarmak hemen hemen olanakdışıdır...»

Sonra da şöyle bir sonuca varıyordu bilgin

«Biz bu durumda ancak şunu yapabiliriz Bir yandan belirli aralıklarla gelen taşkınların ulaştığı uç sınırı, bir yandan da gemi işletmeğe elverişli suların sınırlarını saptamak...»

Bu arada Overweg de ölecekti Çad üzerinde araştırma yaparken. Böylece tek başına kalan Barth, Nijer'in ayaklarından Benue'ye kadar indi. Aslında bu ırmağın Nijer'in ayağı olduğu kesinlikle bilinmiyordu. Bu gerçeği, Barth çıkarmış olacaktı ortaya.

Bilgin, daha sonra, keşif programının öngördüğü şekilde Zengibar'a gitmekten vaz geçip Nijer boyunca batıya yöneldi. Şöyle yazıyordu bu yolculuk sırasında :

«Bugüne dek bilinmeyen genis bir ülke uzanıyor önümde. Büyük bir ırmağın ikiye böldüğü bir ülke bu. Ve bu ülkenin keşfi, sadece bilimsel bakımdan değil, bana güvenmek lûtfunda bulunmuş olan hükümetin ekonomik çıkarları bakımından da önemli sonuçlar vermekte gecikmeyecektir.»

Tam iki yıl boyunca Barth, üstün bir cesaret ve sürekli bir kafa uyanıklığı örneği vererek Orta Afrika'nın bu gizemli ülkesini aşıp Tombuktu'ya ulaştı. Orada, El Bakay adında bir Arap zençininin koruması sayesinde, o güne dek hiç bir Avrupalının yapmadığı bir işi başararak altı ay yaşadı ve birtakım elyazmalarına dayanarak ***Songhay'ların tarihi*** adlı yapıtını kaleme aldı

İnsanları yabancıları sevmeyen, özellikle de Avrupalılara açıktan açığa düşmanlık gös-

terilerinde bulunan bu kentte Barth, adetâ gizli yaşamakta, pek az dışarı çıkmakta, çıktığı vakit de yanına mutlaka silâhlı bir kaç koruyucu almaktaydı. Nihayet 1854 yılının Martında gene El Bakay tarafından sağlanan bir muhafız takımının eşliğinde Nijer'e ulaştı, ırmak yoluyle Say'a geldi daha sonra. Orada, İngiliz hükümeti tarafından kendisini aramak üzere gönderilmiş olan Alman estronomu Vogel'le karşılaşacaktı.

Büyük Sahra'yı ikinci bir kez aşarak Tripoli'ye dönen Barth, 1855 yılı sonbaharında İngiltere'ye doğru yola çıktı.

1859 yılında beş cilt olarak yayınladığı *Travels and Discoveries in North and Central Africa* (Kuzey ve Orta Afrika'da geziler ve keşifler) başlıklı yapıtında keşiflerini ve maceralarını ayrıntılı bir şekilde bizlere Barth. örnek bir keşifçi olarak kabul edilmektedir. Gerçekten de, akıl almaz güçlüklere göğüs gererek, alabildiğine geniş ve hemen hiç bilinmeyen bir bölge hakkında onun kadar ayrıntılı ve kesin bilgi toplayabilmiş bir başka bilgin yoktur. Ne var ki Barth'ın buluş, gözlem ve saptamaları bilim bakımından büyük bir kazanç olduğu kadar, ve belki de daha fazla, Batılı sömürgenlere yeni sömürü ve hunharlık alanları açılmasına da yaramıştır.

BARTH Karl (Bâle 1886) Protestan ilâhiyatçısı. Berne'de, Berlin'de ve Marbourg'da okumuş, Born Üniversitesi'nde profesörlük yaparken, Hitler hükümeti tarafından görevinden alınmıştır. 1935'de Aldanta'dan sürülen düşünür İsviçre'de Nazilere karşı açılan protestan karşı koyma hareketinin liderliğini yapmış ve 1962 yılına kadar Bâle Üniversitesi'nde profesörlük yapmıştır. Barth, çağımızın en büyük protestan ilâhiyatçılarından biridir; belki de birincisidir. **Diyalektik Teoloji** denilen akımın kurucusudur. Kötümser bir düşünür olan Barth, Tanrı'nın şefaatini ve Kutsal yazıların kötülüğe

Karl BARTH Kötümser bir düşünür..

saplanmış olan insanı kurtarabileceğini ileri sürmüştür. Onun gözünde, insanın manevî kurtuluşu ancak umutsuzluğa kapılmasından sonra mümkündür. Calvin'in yapmış olduğu reform hareketlerini ilâhiyatına temel olarak alan Barth, Kutsal yazıların ruhuna ve ilk ilâhiyatçıların öğretilerine geri dönülmesi gerektiğini savunmuştur. Barth, ayrıca, Hristiyan, ilâhiyatını, liberalizm, laiklik, insanseverlik, nasyonal-sosyalizm tarihi görüş gibi çağımızda ortaya çıkmış olan anlayışlardan kurtarmak ve sıyırmak istemiştir Barth'ın bütün yapıtlarında, insanoğlunun, yeniden Tanrının karşısına yerleştirmek endişesi göze çarpmaktadır Hristiyan fikir dünyasına, çağımızda en fazla etki yapmış düşünürlerden biri olan Barth'ın, *Kirchliche Dogmatik* (Kilise dogmatiği, 1832) adlı yapıtı ünlüdür.

BARTHELEMY Auguste (Marsilya 1796 / Marsilya 1867) Fransız şairi. Dostu Mery ile birlikte yazdığı siyasal hiciv şiirleri ile tanınmıştır. *La Villéliade* (Bakan Villele karşı, 1826), *Les Jésuites* (Cizvitler, 1827), *La Corbiéréide* (Bakan Corbiére'e karşı, 1827), *Les Grecs* (Yunanlılar) gibi yapıtlar, bu işbirliğinin ürünleridir Barthélemy, yine arkadaşı ile birlikte, *Napoléon en Egypte* (Napolyon Mısır'da, 1828) ve *Waterloo* (1829) adlı kısa destanı da yazmıştır. Fransa'da 1830 yılında ortaya çıkan devrim hareketini yücelten ve öven şair, daha sonra muhalefet safına geçmiş ve hükümetin icraatını kıyasıya eleştirmiştir Bu arada ünlü şair Lamartine'e de hücum etmiştir Barthélemy, bu hücumlarını, dostu Mery ile birlikte kurmuş olduğu *Némesis* adlı haftalık dergide yapmıştır.

BARTHELEMY Jean-Jacques (Casis, 1716 Paris 1795) Fransız yazarı ve tarih bilgini. Özellikle doğu ülkelerinin tarihi ve kültürü alanında uzmandı. Bütün yaşamını, eski çağ tarihinin incelenmesine verdi. Arkeoloji araştırmalarına ilişkin anılar yayınladığı gibi Demostenes çağındaki Yunanistan'ı konu alan *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce vers le milieu du IV. siècle avant l'ère vulgaire* (Bu âdl çağdan IV. yüzyıldan önce, genç Anacharsis'in Yunanistan'a yolculuğu.) adlı yapıtını yayımladı. Tarih ayrıntılarını, arkeolojik gerçekleri ve çeşitli ulusların törelerini dile getirmek amacını güden bu yapıt, büyük bir başarı kazandı ve ondokuzuncu yüzyılın başında Fransız edebiyatını derinden etkiledi.

BARTHES Roland (Bayonne, 1915) Fransız eleştirmeni ve semioloji bilgini. Klasik öğrenim gördü ve tiyatro çalışmaları yaptı. Resmî eleştirmenin kısırlığı her zaman dikkatini çekiyordu. 1945'ten sonra Marx ve Sartre'ın yapıtlarını okudu ve bu düşünürlerin etkisinde kaldı Camus'un *Etranger*'sini (Yabancı) okuduktan donra, «yansız ya da 'renksiz' bir yazıma varmak için üslup ve edebiyat imlerini (göstergelerini) aşmaya çalışan bir yazım tipi» kavramı üzerinde dur-

Roland BARTHES, Semioloji öğeleri'ni yazdığı sıralarda..

du. Edebiyat diline ve tarihsel koşullarına ilişkin düşünceleri içeren *Le Degré zéro de l'écriture* (Yazımın sıfır derecesi), Üretiminin dışsal olaylarına değil, sadece metnin kendisine ve imlerine yönelen içkin bir «yeni eleştiri»nin manifestosu olarak kabul edildi. *Michelet* (1954) ve *Racine* (1963) adlı incelemeleri, Freud'çu psikanalizin ağır bastığı bu eleştiri yönteminin örnekleridir.

Toplumda egemen olan ideolojinin, kendi tarihsel ürünlerini doğal varlıklar olarak ileri sürmesini sağlayan günlük yaşam mitolojilerini incelediği *Mythologies*'de (1957), toplumsal eleştiri ağır basar. Bu konudaki düşünceleri, Barthes'ı, yapısal dilbilime yöneltti. *Eléments de sémiologie* (1964) (Semioloji öğeleri) ve kadın modasına ilişkin Ilerl - sürüşleri ve bunların dile getirdiği «kuralları» irdeleyen *Système de la mode* (1967) (Moda sistemi) gibi yapıtları, özellikle L. Hjelmsly'in sağlam mantıklı yönteminden yararlanan imlem yasalarının daha derinlemesine kavranmasını sağladı. Yeniden edebiyat metinlerinin incelenmesine dönen Barthes, özellikle cinsel anlam karışıklığına ve iğdiş edilme temalarına dayanan ayrıntılı açıklamaları kapsayan bir inceleme yayımladı. Bu incelemesinde Balzac'ın bir öyküsünü ele almıştı (S/Z; 1970). Ayrıca imleyenin, bir bilinç dışı belirtisi olması düşüncesine daha fazla yönelerek (Freud, Lacan) ve tarihsel derinliği dile getiren (Marx) açıklayıcılar olarak kural çoğulluğu üzerinde önemle durarak, *Sade Fourier* ve *Loyola* (1971) üzerine deneme ler yayımladı. *Tel Quel* grubunun çalışmalarıyla yakın benzerliği olan Barthes'ın araştırmaları, «Nouvelle Critique» görüşünü aşar, imlemin işlevsel yasalarını kabullenir; «yazar» ve «yapıt»a ilişkin tarihsel mitolojiyi olduğu gibi, yapıt ile eleştiri arasındaki ayırımı da ortadan kaldırmaya ve imlemler ile insanoğlu arasındaki derin ilişkileri daha sağlam bir biçimde araştırmaya yönelir *Plaisir du texte*. 1973 (Metnin zevki)

BARTHEZ Paul - Joseph (Montpellier, 1734

Paris, 1806). Fransız hekimi ve filozofu. *Journal des savants*'ın (Bilginler dergisi) yazı işleri müdürlüğünü yaptı. *Ansiklopedi*'ye katkıda bulundu. Montpellier Üniversitesi dekanlığına getirildi. *Nouveaux Eléments de la science de l'homme* (İnsan biliminin yeni öğeleri) adlı kitabın yazarı olan Barthez, vitalizm'in (dirimcilik) kurucusudur

BARTHOLDİ Frédéric Auguste (Colmar 1834 / Paris 1904): Fransız heykelcisi. İlk başarısını, 1853 yılında gerçekleştirdiği *General Rapp* heykeliyle kazandı. Daha sonra devlet siparişi üzerine gerçekleştirdiği yapıtlarında, akademik geleneğin etkisinin ağır bastığı bir üslûpla, yurtseverlik duygularını dile getirmeğe çalıştı. 1880 yılında, bugün Paris'te Denfert-Rochereau alanında dikili duran kayadan yontma *Belfort aslanı*'nı yaptı. Ama Bartholdi'nin en ünlü yapıtı, 1886 yılında tamamladığı, New York limanının girişini süsleyen 33 metrelik *Dünyayı aydınlatan hürriyet heykeli* diye tanınan bu yapıt, Gustave Eiffel tarafından hazırlanan bir çelik iskelet üzerine monte edilmiş bronz şeritlerle gerçekleştirilmişti.

BARTHOLDİ'nin New York limanının girişini süsleyen ünlü heykeli.

BARTHOLOME Paul-Albert (Thivernal - 1848 / Paris 1928) Fransız heykelcisi ve ressamı. Başlangıçta ressam olarak sanat hayatına atılan Bartholome, 1886 yılından sonra kendini tamamıyle heykelciliğe verdi. Büyük ressam Degas'nın çok yakın dostu olan sanatçı, özellikle mezar taşı heykelcisi olarak büyük ün salmıştı. Nitekim 1899 yılında, Père-Lachaise mezarlığındaki *Ölüler Anıtı*'nı yapmakla görevlendirildi. Bu büyük çaplı yapıtı, Birinci Dünya Savaşı sırasında şehit düşen Fransız askerleri için ülkenin çeşitli yerlerine diktiği anıtlar izledi.

BARTHOU Louis (Oloron-Sainte-Marie 1862. / Marsilya 1934) Fransız devlet adamı. 1884 yılında merkez sağdan milletvekili seçildi. III. Cumhuriyet döneminde 1894-1895, 1896-1898, 1906-1909, 1909-1910, 1921, 1922, 1926. 1930 yıllarında bakanlık; 1913 yılında da sekiz ay süreyle başbakanlık yaptı. Başbakanlığı sırasında, radikallerle sosyalistlerin husumetini üzerine çekmek pahasına, askerlik hizmetini üç yıla çıkaran yasayı geçirtti. 1922 yılında senatör seçildi. 1934 yılında Doumergue kabinesine Dışişleri bakanı olarak girdi. O çağda faşizmin tırmanışını çok iyi değerlendiren ender devlet adamlarından biri olarak, saldırgan Nazi Almanyasına karşı sağlam bir kuvvet dengesi kurma işine verdi kendini. Bu amaçla bütün Avrupa başkentlerini dolaştı.

İngiliz hükümeti tarafından izlenen «teslim politikası»nı şiddetle eleştiren Barthou, bütün umudunu Doğu Avrupa ülkeleriyle ve bu arada özellikle de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile Fransa arasında kurulacak bir ittifaka bağlamış bulunuyordu. Bu ittifakı enikonu gerçekleştirmek üzereyken, Yugoslav kralı Aleksandre I'i karşılamak üzere gittiği Marsilya'da kralla birlikte öldürüldü. Suikastın, sadece kralı mı, yoksa kralla birlikte Barthou'yu da mı ortadan kaldırmak amacıyle tertiplendiği bir türlü anlaşılamadı.

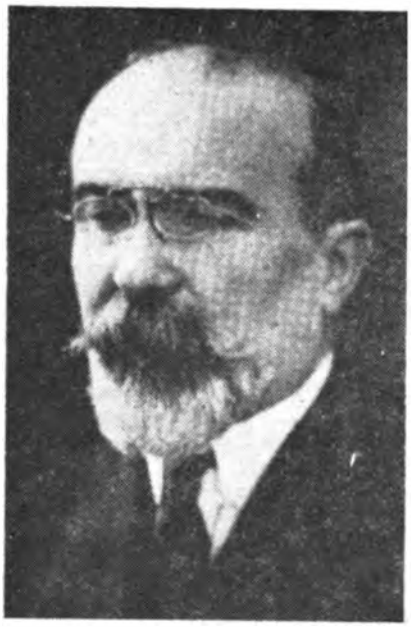

Louis BARTHOU'nun en son fotoğraflarından biri.

BARTHOU üzerine

Tanıdığım en kültürlü insanlardan biriydi Barthou. Ve evrensel kültürü öylesine sindirmişti ki, belli bir konuda söyleşirken karşısındakinin karacahilliğini yüzüne vurmamak için konu değiştirme yoluna giderdi hep. Çünkü onun gözünde kültür demek, herşeyden önce, hoşgörü ve incelik demekti.

Geneviève TABOUİS

□

Solcu değildi Louis Barthou: hattâ, solcu olmamak bir yana, biraz

BARTHOU'dan seçmeler

HİTABET SANATININ KURALLARI

a) Konuşurken, alıntı yapmamağa çaba gösteriniz; yaparsanız bundan ötürü özür dilemeyiniz.

b) Hakça davrandığınızı, dürüst ve adaletli olduğunuzu ikide bir öne sürmeyiniz.

c) Bakanlıkta gözünüz olmadığını katiyen söylemeyiniz.

d) Kürsüdeki hatibin sözünü ancak çok zorunluk karşısında kaldığınız takdirde ve o zaman da son derece tedbirli ve ölçülü bir şekilde kesiniz.

e) Sizin sözünüzü kestikleri takdirde, işitmeyiniz; bu tür çıkışlara ancak ve ancak işinize yaradığı zaman ve işinize yaradığı oranda cevap veriniz.

f) Konuşurken, karşınızdakilerin susmasını sağlamak için, katiyen ve katiyen sesinizi yükseltmeyiniz : Bekleyiniz sadece. Biliniz ki sessizliği sağlamak üzere siz sesinizi yükselttiğiniz takdirde, ancak kendi sesinizi işitebilirsiniz.

da işkilli gözlerle bakardı solculara. Örneğin Rus edebiyatını bir Rus komünistinden çok daha iyi bildiği için (Lenin'le karşılaşmamıştı!), komünizm ona bir çeşit gericilik gibi geliyordu. Buna karşılık faşizme ve nazizme karşı, hiç bir Fransız yada İngiliz solcusunun olamayacağı kadar uyanıktı. Ve, sığ bir milliyetçilik anlayışının sonucu değildi bu uyanıklık ve dikkat : Liberallere özgü o çocuksu eğilimin, «bütün insanlığı esirgeme» eğilimi olarak niteleyebileceğimiz cömertliğin sonucuydu. Bu cömertliği de hayatıyle ödedi. Böyle bir insan, iç-tensizlikle suçlanamaz herhalde..

E. TARLE

□

Louis Barthou mu? Çıyandır o, iğrenç bir çıyan! Hemen başı ezilmesi gereken bir çıyan!.

HİTLER

Bela BARTOK, **Mikrokosmos'u** *bitirdiği dönemde..*

BARTOK Béla (Nagysent-miklos 1881 / New York 1945) Macar kompozitörü. Budapeşte Krallık Akademisi'nde öğrenim gördü. Liszt geleneğinde yetişti ilkin; Alman romantizmiyle, bu arada özellikle Wagner, Brahms ve Richard Strauss'la haşır neşir oldu. Niteklm ilk yapıtlarında bu etkiler rahatça görülmektedir. 1905 yılında ilk kez dinlediği Debussy, genç bestecinin müzik anlayışını, sözcüğün tam anlamıyle, altüst edecekti. Böylece kesin bir dönemeçten geçiyordu Bartok.

1907-1914 yılları arasında Budapeşte Krallık Akademisi'nde, öğretmenl İ. Thomas'dan boşalan kürsüde plyano hocalığı yaptı. Orkestra için ***İkinci süit*** (1907), ***İki portre*** (1908) ve ***İki imge***; piyano için ***Zırvalar*** (1908) ve ***Allegro barbaro*** (1911); ve özellikle de, yaylı çalgılar için ***Birinci dörtlü*** (1908) ile ***Mavi Sakal'ın şatosu*** adlı opera yapıtı gibi gerçekten özgün yapıtlar üretecekti bu dönem boyunca. Bu dönemde Debussy etkisinin yavaş yavaş duyulur hale geldiğine tanıklık ediyoruz. Ama gene bu dönemde görüyoruz ki Bartok'un yapıtlarına köklü bir «Macar kokusu» da yerleşmeğe başlamış bulunmaktadır. Öte yandan besteci, kendine, simgeciliğin anlatımcılıkla renklendiği özel bir dil kurmağa da girişmişti.

İşte bu başlangıç döneminde Bartok, Çek ve Rus kompozitörlerinin daha **romantik Çağ**'da kendi ülkeleri için yapmış oldukları işi... ulusal bir müzik yaratma işini yapmağa girişecektir. Nitekim Bartok, yakın dostu büyük besteci Zoltan Kodaly ile birlikte Macaristan'ı adım adım dolaşmağa koyulmuş ve köylerde ancak yaşlılar tarafından korunup sürdürülen Macar folklor hazinesini derlemiştir.

Çigan folklorundan alabildiğine farklı bir hazineydi bu; ve Macar halkının gerçek ruhunu yansıtıyordu. Tıpkı Kodaly gibi Bartok da, klasik müzik alanında Alman etkisine nasıl karşı ise halk müziğinde Çigan etkisine de bir o kadar karşıydı. Nitekim yapıtları o andan başlayarak daha uzun bir süre halk müziğine özgü makam ve ritmlerin izini taşıyacaktır.

Bu folklor tutkusu, başka ülkelere de sürükleyecekti onu. Nitekim Romanya'da, Slovakya'da, Cezayir'de ve özellikle de Türkiye'de. tarihe karışmak üzere olan halk hazinelerini bıkıp usanmaksızın büyük bir sevgiyle derledi.

1919-1933 yılları arasında uzanan dönem, Bartok'un ilk olgunluk dönemidir. O ana kadar henüz belirsiz ve karışık olan üslûp ve dil, şimdi daha güvenli, daha tutarlı ve daha kişisel bir düzeye gelmiştir. Macar folklorunun kokusu gene güçlü bir şekilde duyurmaktadır gerçi kendini ve yapıtlar gene o milliyetçi şahlanış ruhuyle canlanmaktadır; ama, bunların yanı sıra, halktan gelen esinle klasik teknik arasındaki bütünleşme daha bellrginleşmiş, daha derinleşmiştir Hattâ bazı yapıtlar, halksal öğeden hemen tamamıyle sıyrılıp süzülmüş durumdadır artık. En son olarak da bu dönem, büvük komoozitörün **Vivana Okulu**'nu kesfettiği dönemdir. Hemen belirtmek gerekivor: Bartok, hiç bir zaman benimsemevecektlr **dodekafonik müzik** (vada, **oniki sesli müzik**) tarzını; ama Schönberg, Berg ve Webern müziğine özgü iklim, derin bir şok yaratacaktır onda. Nitekim üslûbu, o andan itibaren, aşırı bir kromatik gerginliğe doğru evrilmeğe başladı. Zaman zaman **atonal** müziğin kıyılarına ulaşan bu gerginlik, onun en derin özlemlerine ve doğuştan gelme anlatımcılık eğilimlerine son derece denk düşüyordu. Bu verimli dönemin bellibaşlı yapıtlarını sıralayalım: ***Hârika mandarin*** (1919) adlı pantomim; ***Yaylılar için ikinci dörtlü*** (1917); piyano lçln ***Etüdler*** (1918); piyano ve keman lçin ikl ***Sonat*** (1922 ve 1923); kromatik gerilimde yeni bir ilerleyişl vurgulayan, ***Yaylılar İçin Üçüncü*** ve ***Dördüncü dörtlü*** (1927 ve 1928); ***Birinci piyano ve keman konçertosu*** (1926); ***Cantata profana*** (1930); ve, atonal havanın sezilir gibi olduğu ***İkinci piyano ve orkestra konçertosu*** (1931):

1934-1938 yılları arasında uzanan dönem, Bartok'un ikincl olgunluk dönemini kapsamaktadır. Kimi müzik tarihçilerine göre bu ikinci dönem, Bartok dehasının, tonal ve modal çerçeve içinde kalmakla birlikte, atonal evrene doğru lyice uzandığı dönemdir. Nitekim kompozitörün 1934 yılında bestelemiş olduğu ***Yaylılar için beşinci dörtlü***, diatonik ve kromatik arasında kurulan denge bakımından son derece karakteristiktir: Tamamıyle kişlsel bir yol lzleyerek ve tamamıyle kişisel bir üslûpla, burada Bartok, Viyana Okulu tarafından keşfedilmiş olan sessel sonuçlara ulaşmaktaydı. Aynı şey, 1936 yılında bestelenen ***Yaylılar, perküsyon ve selesta için müzik*** ve 1937 yılında bestelenen ***İki piyano ve perküsyon için sonat*** hakkında da söylenebilir. Üstelik bu son anılan iki yapıtta Bartok, en rağbet gören çağdaş araştırma alanlarından bi- olan tınıların kullanımı sorununa da el atmakta; ve lşitilmedik blr buluş zenginliğiyle, çalgılarda o güne değin ortaya konmamış kaynak ve olanakların varlığını meydana çıkarmaktaydı. ***Mikrokosmos*** adını verdiği pedagojik piyano defterlerinln tamamlanması (1926-1937) ile ***Keman konçertosu*** (1938)'nun bestelenmesi de gene bu döneme rastlar.

Bu dönemin bitiminde Bartok, ülkesinden ayrılmak zorunda kaldı Macar diktatörü Horthy, büyük bestecinin dehasında, «Yahudi sanatının ve soysuz bolşevik kültürün bir belirimi»ni gördüğünü açıklamıştı.

1940 yılında Birleşik Devletler'e yerleşen Bartok, bu üçüncü döneminde, yavaş yavaş folklordan esinlenmeğe dönecekti yeniden. Bu dönüşü, kromatik gerginliğin yerini diatonik bir rahatlığın alışı eşlemekteydi. Gene kromatik gerginlik çizgisinde yazılmış olan ***Altıncı yaylılar dörtlüsü*** (1939) bir yana, ***Yaylılar için divertimento*** (1939), ***Keman sonatı*** (1943), en popüler yapıtı olan ***Orkestra konçertosu*** (1944), ***Üçüncü piyano ve orkestra konçertosu*** (1945) ve ***Alto ve orkestra konçertosu*** (1945) hep bu dönüşü vurgulayan başyapıtlardır.

Bartok'un dehasının bu görkemli evrimi, yaylılar için yazdığı altı dörtlüde yoğun bir özetini bulur. Büyük bestecinin bütün kompozisyon aşamalarını ayrı ayrı nlteleyen bu bütün, çağdaş kuatüor literatüründe eşsiz bir anıt olarak karşımızdadır bugün.

Savaş sırasında Yeni Dünya'ya sığınan çoğu antişafist sanatçılar gibi Bartok da, hak ettiği bilgiyi ve yardımı görmedi Amerika'da. Yurt özlemiyle yanıp tutuşarak, sefalet içinde bir hastane köşesinde öldü. Büyük bestecl, belki sadece 1945 yılında ölmüş olması bakımından bahtlı sayılabilir : Hiç değilse böylece, Iki yıl sonra başlayacak Makkartizm döneminde örneğin bir Şarlo'nun yada bir Brecht'in çektiklerinl çekmeyecekti.

Ölümünün hemen ertesi günü denebilecek kadar kısa bir süre sonra Bartok'un müziği, yaratıcının yaşarken hayal bile edemeyeceği kadar büyük bir rağbet görmeğe başlıyordu. Ve bu rağbet, ilerici müzik çevrelerinde olduğu kadar modern müziğin genellikle ürküttüğü dinleyiciler çevresinde de gittikçe yayılarak sürüp gidecekti.

BARTOK'un elyazısı: Bir halk türküsünün transkripsiyonu.

BARTOK Üzerine

Çağımızın en büyük klasiklerinden biridir Bartok, XX. yüzyıla damgasını vuran kişiliklerden biridir. Hayatı, yapıtının oluşumu ve üslûbunun evrimi, biribirinden ayrılamaz bir bütün meydana getirir.

Claude ROSTAND

□

Sıkıntı ve yoksullık içinde ölmüş ve ölür ölmez de en beğenilen anlaşılabilir kompozitörler listesinin başına oturtulmuş bir bestecinin bu tutarsız durumunda birtakım yanlış anlaşılmalar var. Çünkü işin ucunda Bartok, ölümünden bir kaç yıl sonra doğru dürüst dinleyiciler bulabildi kendine; üstelik en çok alkışlanan parçaları da, çoğu zaman, en az iyi olanlarıydı : Çigan-Liszt geleneğine en yakın düşen parçalar.. Demek ki Bartok'un yapıtı, şu anda, bir kaç anlama birden çekilebilirliği ile zafer kazanıyor. Ve bu anlam belirsizliği, ileride, dinleyicileri yargılama bakımından daha büyük bir zaman aralığı bulduklarında, ona yararlı değil zararlı olacaktır. Oysa Bartok, hiç şüphe yok ki ve hiç kimse inkâr edemez ki, Stravinski, Webern, Schönberg ve Berg'in yanı sıra, çağdaş müziğin en büyük beş ustası arasında yer almaktadır.

Pierre BOULEZ

□

Habsburg İmparatorluğu yıkılıp da Bela Kun'un devrimci halk hükümeti iktidara gelince, başta Bartok olmak üzere en iyi Macar müzisyenleri yeni iktidarı can ve gönülden desteklediler. Bu arada Bartok hemen işe girişerek, Dohnanyi ve Kodaly ile birlikte bir çeşit «müzik direktifleri» kurdu. Kusursuz devrimci inancının yanı sıra tam bir meslek dürüstlüğü içinde, ülkenin bütün müzik kurumlarını yenilemeğe girişti. Halkçı Bela Kun hükümetinin uluslararası karşıdevrimci güçlerin ortak çabası sonucu düşürülmesi üzerine, tıpkı ülkesi gibi, Bartok da kendi içine kapanacaktı yavaş yavaş; ve bir çeşit ruhsal tepki sonucu, modernizmin en uç noktalarına doğru kayacak, atonal ve dodekafonik deneylere doğru yönelecekti.

Massimo MİLA

□

Alabildiğine verimliydi, ama bir o kadar da şiddetli bir mizaca sahipti. Öyle ki, dostları, şaka yollu, bir tank kullanır gibi piyano çaldığını söylerdi hep.

André HODEİR

BARTOK'tan bir deyiş

Köylü müziğini incelemem, benim için son derece önemli bir sonuç doğurdu; sadece önemli değil, temelli bir sonuç. Şöyle ki : Bu inceleme, majör ve minör makamlar hegemonyasından kurtulma olanağını sağladı bana.. Eski gamlara dönüş sayesinde, oniki notalı kromatik sistemimizin her sesini özgürce, istediğim gibi kullanmağa başladım.

BARTOLİ Adolfo (Torino 1851 / Roma - 1896) İtalyan fizik bilgini. Termodinamik ilkelerini siyah ışımaya uygulayan Bartoli, 1876 yılında, Marxwell'in öngörmüş olduğu ışınım basıncı'nın varlığını ortaya koydu; ve, Stefan yasasının sonucu olarak, bu basıncın, tamamıyle yayınmaya uğramış bir ışıma için, bu ışımanın enerji yoğunluğunun üçte birine eşit olduğunu ispatladı.

BARTOLİN Erasmus Bertelsen (Roskilde - 1625 / Kopenhag - 1698) Danimarkalı fizik bilginl. 1669 yılında İslanda spatı İçinde çift kırılma olayını gözlemleyip ortaya koyan ilk bilgin oldu.

BARTON Derek Harold Richard (Gravesend - 1918) İngiliz kimya bilginl. Tonbridge okulunda öğrenim gördükten sonra Londra İmparatorluk Koleji'ne devam etti. 1942 yılında organik kimya doktorasını verdi.. İkincl Dünya Savaşı'na katıldığı için 1945 yılına kadar öğrenimine ara vermek zorunda kaldı. Savaş bitince bir süre endüstri alanında çalıştıktan sonra 1950-1953 yılları arasında Londra Üniversitesl Birbeck Fakültesi'nde, 1955 yılında Ise Glasgow Ünlversltesi'nde profesörlük yaptı. 1957 yılında Ise, Londra İmparatorluk Koleji Organik Kimya Kürsüsü başkanlığına atandı.

D. H. R. Barton, kimyada konformasyon düşüncesini geliştirmiş ve uygulamıştır. Bu alandakl geliştirici buluşlarından dolayı da kendisine, Norveçli Odd Hassel'le bölüşülmek üzere, 969 Nobel kimya ödülü verildl.

BARTON Richard (Londra 1932): İngiliz tiyatro ve sinema oyuncusu. Henüz Ilse çağındayken üstün oyun yeteneğiyle dikkati çekti. Çok çabuk yükselerek ünlü Old Vic tiyatrosuna alındı. Dengeli olmaktan çok coşkun izlenimi veren Shakespeare yorumlarıyle parladı. Daha son-

BARTOLD Vasiliy Vladimiroviç (Petersburg - 1861 / Leningrad 1932) Rus tarihçisi. Doğduğu kentte öğrenim görmüş; Üniversitenin Şarkiyat bölümünü bitirmiş ve Almanya'da o çağın ünlü bilginlerlnden ders okumuştur. Türkistan'da bilimsel araştırmalar ve kazılar yapmıştır. Sadece adları bilinen bir çok Türkistan kasaba ve kentinin yerlerini saptayan Bartold'dur. Bilgin, 1901 yılında Petersburg Üniversitesl Orta Asya İslâm ve Türk tarihi profesörlüğüne getirilmiştir. *Obrozonavie imperii Çingizhana* (Cengiz Han İmparatorluğu'nun kuruluşu), *Turkestan v epohu mongol'skogo naşestviya* (Moğol istilâsı çağında Türkistan, 1899), *İstorikogeograficeskiy obzor İrana* (İran'a tarih ve coğrafya açısından bir bakış, 1903), *Halifa i Sultan* (Halife ve Sultan, 1907), *Kultura Magometanstva* (İslâm uygarlığı, 1918), *Musul'manskiy mir* (Müslümanlık dünyası, 1922), *İstoriya Turkestan'a* (Türkistan tarihi, 1922) gibi önemli İncelemeleri vardır. 1927 yılında İstanbul'da vermiş olduğu dersler, *Orta Asya Türk Tarihi hakkında desrler* adıyle ilk olarak Türkçe yayınlanmış ve daha sonra yabancı dillere çevrilmiştir.

ra Birleşik Devletler'e gitti ve art arda filmlerde oynadı. Elisabeth Taylor'la gürültülü bir şekilde evlenip gene gürültülü bir şekilde ayrılmasıyle, bir çeşit, uluslararası dedikodu malzemesi haline geldi.

BARUDÎ Mahmut Sami el (İskenderiye - 1839 / Kahire 1904) Mısırlı şair ve siyaset adamı. Askerlik hayatına atıldı.1863 yılında muhafız alayı kumandanıydı. Daha sonra önemli görevlerle Fransa ve İngiltere'ye gönderildi. 1881 yılında Savaş bakanı oldu Ama bir yıl sonra patlayan Arabi paşa ayaklanmasına katılınca İngilizler tarafından tutuklandı ve on sekiz yıl Seylan'da ikamete mahkûm edildi.

Barudî, işte bu sürgün yıllarını değerlendirerek, Abbasî dönemi yapıtlarını incelemeğe verdi kendini.

Ne var ki Barudi'nin bu uzun dönem boyunca hazırladığı ***Klasik ve modern Arap şairleri antolojisi*** ile sevdiği şairlerden esinlenerek meydana getidigi ***Divan***'ı, ölümünden çok sonra, ancak 1904 yılında yayınlanacaktır Bu iki yapıt, Barudî'yi bugün, çağdaş Arap şiirindeki rönesansın öncüsü durumuna getirmektedir.

Henri BARUK. **Deneysel ahlâk psikiatrisi'ni kaleme aldığı dönemde..**

BARUK Henri (Morbihan 1897) Fransız psikiatrı. 1926 yılından beri Paris Universitesi'nde psikiatrik tıp dersleri okutan, 1932 yılından beri de Saint-Maurice hastanesi başhekimliğini yapan Baruk, araştırmalarını özellikle sinir hastalıklarının nörolojik ve kimyasal koşulları üzerinde yürüttü; bu arada, beyin urlarının yolaçtığı zihin bozuklukları konusunda derinlemesine incelemeler yaptı. Daha sonra çalışmalarını, delilik sırasında beliren tinsel sorunlara, adalet duygusuna ve ahlâk bilincine yönelten bilgin, bu konuda ***Psychiatrie morale expérimentale*** (Deneysel ahlâk psikiatrisi, 1945) adlı bir de yapıt yayınladı.

BARYE Antoine-Louis (Paris 1796 / Paris 1875) Fransız heykelcisi ve akuarelcisi. Bir kuyumcunun oğluydu. Önce Bosio'nun, sonra da Gros'nun öğrencisi oldu. 1831 yılında ***Timsalı parçalayan kaplan*** ve 1833 yılında ***Yılan ezen aslan*** adlı yapıtlarını gerçekleştirerek bir «animalye» (animalier, hayvan heykelcisi) olarak ün kazandı. Geleneksel heykel anlayışına uymadığı için şiddetli eleştirilere uğradı. Derin bir hareket sezgisi vardı; kitlelere canlılık vermesini çok iyi biliyordu. Hayvanlar arasındaki boğuşmalara adetâ epik bir karakter aşıladı. Heykellerinin yanı sıra, son derece titiz bir gözlemci olarak çok başarılı akuareller ve desenler yaptı.

BARZANİ Molla Mustafa (Barzan 1903) Kuzey Irak Kürt Barzan aşiretinin reisi. 1945 yılında, Muhammed Gazi tarafından Marhabad'da kurulan Demokratik Kürt Cumhuriyeti silâhlı kuvvetlerinin başkomutanlığına atandı. Royal Air Force'un hava hücumları karşısında uzun süre direnemeyip İran topraklarına çekilmek zorunda kaldı; sonra da, İran ordusunun ağır baskısı altında Sovyetler Birliği'ne sığındı. Yandaşlarıyle birlikte 11 yıl orada kaldı. 1958 yılı 14 Temmuzundaki cumhuriyetçi hükümet darbesinden sonra Irak'a dönen Barzanî, nihayet yasallaşan Irak Kürt Demokrat Partisi'nin başına geçti ve Kâsım'ı destekledi; ama ekonomik ve kültürel alandaki Kürt taleplerinin karşılanmasını sağlayamayınca 1961 Eylülünde yeniden ayaklandı. Ne var ki bu kez sadece kendi aşiretini değil, Kürt aşiretlerinin büyük çoğunluğunu da ardından sürüklüyordu.

Özerklik talebiyle mücadelesini sürdüren Barzanî, çok geçmeden Irak Kürdistanı'nın hemen tümü üzerinde egemenlik kuracak ve Irak ordusunun dörtte üçünü hareketsiz hale sokmayı başaracaktı. Böylece de, 1963 yılı Şubatından Haziranına kadar süren müzakereler sonucunda, mareşal Arif'i barışa ve Kürt taleplerini kabule mecbur etti.

Ne var ki Irak ordusunun aniden hücuma kalkmasıyle ateşkes bozulunca, Barzanî yeniden silâhlı mücadeleye girişti. Bu mücadele, 1966 yılı Haziran ayında imzalanan ve Kürtlere ulusal özerkliğin yanı sıra bir genel af da sağlayan antlaşmayla son bulacaktı.

Yeni barış da uzun sürmedi. Nitekim mücadele, 1968 yılında yeniden başladı. Bu savaşma dönemi de, 11 Mart 1970 tarihinde imzalanan antlaşmayla kapandı. Söz konusu antlaşmaya göre Irak hükümeti, Barzanî taraflısı Kürtlere özerklik tanımakta; ayrıca, cumhurbaşkanı yardımcısının bir Kürt olmasını, Kürdistan diye belirlenen bölgeye Kürt vali ve yargıçlar atanmasını, bölge emniyet müdürünün Kürtler arasından seçilmesini ve Devrim Komuta Konseyi'nde Kürt temsilcilerin de görev almasını kabul etmekteydi.

Ancak bu antlaşma, kâğıt üzerinde kalacak ve somut planda gerçekleştirilemeyecektir. Antlaşmanın sadece bakanlar kurulu-na 5 Kürt bakan alınmasına ilişkin hükmü uygulanmıştır.

Bu arada, gene antlaşmanın emredici hükümlerinden biri olan Kerkük'te plebisit yapılması fikrinden de cayılacak; ve bölgedeki Kürtlerin bir kısmı başka bölgelere aktarılarak bunların yerine Araplar iskân edilecekti. Barzanî bu durumu antlaşmanın uygulanmaması şeklinde yorumlayınca, 1971 yılında ilişkiler bir kez daha bozuldu ve bu durum 1973 yılına kadar sürdü. Taraflar arasında vakit vakit yapılan temaslarda Barzanî, 1970 antlaşmasının olduğu gibi uygulanması gerektiği tezini savunurken Irak hükümeti ortada yeni bir durum olduğunu ve bu yeni durumun gereklerinin de dikkate alınması zorunluğunu savunuyordu.

Gelişmelerin bu aşamasında, Irak'ta iktidarda olan Baas Partisi, Barzani'nin egemenlik kurmağa çalıştığı bölgedeki komünistlerle anlaştı. Böylece, Barzanî ile onun fikirlerinin siyaset alanındaki uygulamacısı durumundaki Kürdistan Demokratik Partisi yalnızlığa itilmiş olacaktı. Nitekim 1973 yılı sonuna doğru, bölgede 30 bin kadar mensubu bulunan Goyan ve Ömeryan aşiretleri Musul çevresinden uzaklaştırıldı. Irak hükümeti bunu fırsat bilerek Barzani'ye başvurdu ve özerk Kürdistan bölgesinin sınırlarının saptanmasını, bu saptama işinde 1957 nüfus sayımı sonuçlarının temel alınmasını, özerk kuruluşun bir devlet başkanı ve yasama organı bulunmasını önerdi.

Bu konudaki müzakereler, 1974 yılı başlangıcında başladı. Irak'ı Devrim Komuta Konseyi başkan yardımcısı Saddam Hüseyin Takritî, Barzani'yi de Kürdistan Komünist Partisi genel sekreteri Habip Kerim temsil etmekteydiler Görüşmeler sırasında Habip Kerim, 1957 nüfus sayımının temel alınmasına ve Kerkük'ün özerk bölge dışında bırakılmasına karşı çıktı. Kendi yönünden Takritî de, Barzanî militanlarının vurucu kuvveti olan Peş Merga'ların resmen tanınmasına ve, dolayısıyle de, Irak askerî birliklerinin bölgeden uzaklaştırılmasına karşıçıkmaktaydı. Görüşmeler devam ederken Irak hükümeti, 10 Mart 1974 günü, sınırları kendisi tarafından çizilmiş olan özerklik bölgesini geçerli saydığını bildirdi. 11 Mart 1974 günü de Irak devlet başkanı Hasan el Bekr, Barzanî adına Kürdistan Demokratik Partisi liderinin katıldığı görüşmeleri tek taraflı olarak açıklayacaktı.

Bu gelişmelerin yarattığı gerginlik daha sonra Barzani'ye on beş günlük bir mehil tanınarak giderilmek istendiyse de Kürdistan Demokratik Partisi, bu açıklamayı topyekûn bir savaş ilânı olarak değerlendirdi. Bu arada Kürdistan bölgesinde silâhlı bir ayaklanmanın başgöstermesi, Arap bölgelerindeki Kürtlerin kuzeye doğru kaçmağa koyulması ve Irak kabinesindeki beş Kürt bakanın istifa etmeleri, çatışmayı kaçınılmaz hale soktu. Barzanî taraftarları toplu halde kuzeye doğru kayarak Türk-Irak sınır çizgisine ve Irak-İran sınırındaki dağlık kesim-

lere yerleştiler. Barzanî de savaş karargâhını bu bölgeye taşıttı.

Böylece yeniden başlayan savaş, çok geçmeden iyice şiddetlenecekti. 21 Mart 1974 günü müzakerelerin yeniden başladığı sırada Sovyetler Birliği Savunma bakanı mareşal Greçko, arabuluculuk için Bağdat'a gittiyse de hiç bir sonuç alamadan ve ziyareti yarıda keserek dönmek zorunda kaldı.

Bu arada Irak hükümeti, eski özerklik antlaşmasını yürürlüğe koyacağını açıklamış; Barzanî yandaşlarından geri dönecek olanlar için de genel af çıkarmıştı. Gelgelelim, Kerkük konusundaki anlaşmazlık sürüyordu; ve Barzanî, 27 Mart 1974 günü verdiği bir demeçte, topyekûn bir savaş olasılığının halâ varolduğunu açıklamaktaydı. Ancak Irak hükümeti böyle bir olasılığı önlemek için özerkliğe ilişkin uygulamaları sürdürerek kabineye yeniden beş Kürt bakan aldı; bununla da kalmayıp, 1968 yılında Devlet bakanlığı yapmış olan Kürt diplomat Taha Muhiddin Maruf'u cumhurbaşkanı yardımcılığına getirdi.

Bu tarihten sonra Barzanî'nin mücadelesi yeni boyutlar kazanmış; ve konunun uluslararası bağlantıları yavaş yavaş ortaya dökülmeğe başlamıştır.

Nitekim, Devrim Komuta Konseyi başkan yardımcısı Takritî, 10 Nisan 1974 günü yaptığı bir konuşmada, Amerika Birleşik Devletleri ile İran'ı, Barzanî'ye silâh yardımı yapmakla suçladı. Aynı sırada Barzanî de, A.B.D.'nden silâh isteyecekti. Oysa Barzanî, ayaklanmayı başlatmadan önce on yılı aşkın bir süre Moskova'da kalmış olduğu için Sovyet yanlısı sanılmaktaydı.

Peş Merga'larla Irak silâhlı kuvvetleri arasında 1974 yılı Nisanının ilk yarısında Kuzey Irak'ta Erbil, Kerkük ve Süleymaniye bölgelerinde şiddetli çarpışmalar oldu ve bu çarpışmalar sırasında Peş Merga'lar tarafından pusuya düşürülen bir Irak tugayı ağır kayıplar verdi. Bunun üzerine Irak hükümeti, Kürdistan Demokratik Partisi'ne üye 11 kişinin idam edildiğini bildirdi. Peş Merga'lar da kendi bölgelerinde buna misillemede bulundular. Olayların bu aşaması da, 1974 yılı Nisan ayının sonunda Irak hükümetinin, Barzanî harekâtına katılanlar için yeni bir af çıkarmasıyle son bulacaktı.

Ne var ki bu af da sağlamadı umulan sonucu.. Çatışmalar, hafifleyerek de olsa, yer yer sürdü gene. Bu arada Irak hükümeti, Barzanî'ye karşı başlattığı kara ve hava harekâtını aralıksız sürdürürken, bir yandan da konuya yeni bir yaklaşım yolu arıyordu. Bu yolların en akla yakın olanı da öteden beri belliydi: Barzanî'nin her bakımdan beslenme kaynağı olan İran ile anlaşmak! Zira, Birleşik Amerika tarafından Barzanî kuvvetlerine yapılan silâh yardımının hemen hemen tümünün İran üzerinden Kürtlere ulaştığı, ayrıca Barzanî kuvvetlerinin zor duruma düşer düşmez İran'a kolayca sığındıkları artık iyice anlaşılmıştı. O kadar ki, İran da bu konuda fazla gizliliğe gerek duymamaktaydı. Hattâ İran için Barzanî'ye destek olmak, Şattülarap ırmağı üzerindeki anlaşmazlık dolayısıyle, Irak'ı baskı altında tutmak demekti.

İşte bu kördüğümün çözülümünü bulmak Cezayir'e nasip oldu. Nitekim 1975 yılı Mart ayı başında İran şahı ile Irak Devrim Komuta Konseyi başkan yardımcısı Saddam Hüseyin, Cezayir'de buluştular ve gerek Şattülarap, gerekse Barzanî konusunda anlaşmaya vardılar. Şöyle ki:

Şattülarap konusundaki anlaşmazlığın kendi isteğine uygun bir şekilde çözülmesine karşılık İran şahı, Barzanî'ye hiç bir şekilde yardım etmeyecekti. Nitekim bu anlaşmayı, Barzanî'nin 24 Mart günü çatışmayı durdurması izledi. Hemen ertesi gün de 10 bine yakın Barzanî yandaşı Kürt, Irak hükümetine teslim oluyordu. Aynı gün Barzanî'nin Amerika Birleşik Devletleri'nden sığınma hakkı talep ettiği söylentisi yayıldı ortalığa. Peş Merga'larla bunlara katılmış olan Kürt topluluklarının İran sınırını aşmağa çalıştıkları sırada Irak hükümeti, yeni bir genel af ilân etti.

Bu arada Barzanî, iki oğlu ile birlikte İran'a sığınmıştı. İşte bu haberin gerçekliği anlaşılınca trajedi başladı. Peş Merga komutanlarından bazıları dağbaşlarında kendi askerleri tarafından kurşuna dizildiler; bir çok Kürt de, kurtuluş yolunu intiharda aradı. Sözün kısası: Kürtler, bir kez daha ve bu sefer doğrudan doğruya kendi sefleri tarafından aldatılmış olmaktaydılar bir büyük ihtimalle!.

Nitekim aynı yılın Nisan ayı başında Barzanî ayaklanması kesinlikle sona erdi; ve Barzanî, yeni bir harekâtın söz konusu olamayacağını açıkladı. Bunun üzerine Irak hükümeti, 20 Mayıs günü, rehine olarak sakladığı son Kürt elebaşılarını da kurşuna dizdirirken, Kürt ayaklanmacılara tanıdığı teslim olma süresini 1975 yılı Haziran ayının sonuna kadar uzattığını açıklayacaktı.

Ve... oyunun belki de en ibret verici yanı: Çok geçmeden Molla Mustafa Barzanî'nin, çok ciddi bir ameliyat geçirmek üzere... Amerika Birleşik Devletleri'ne gittiği açıklandı.

BARZMAN Ben (Toronto 1910) Amerikalı senaryo yazarı. «Yitik kuşak» diye anılan Amerikalı sanatçılar topluluğunun senaryo alanındaki en önde gelen temsilcisi oldu, başta ***Crossfire*** olmak üzere Edward Dmytryk'in yapıtlarına büyük çapta katkıda bulundu. 1948 yılında Avrupa'ya sığınmak zorunda kaldı. Mac Carthy öncülüğündeki Amerikan faşizmi gerçek sanatçılara katlanamıyordu artık. Ben Barzman, tıpkı kendisi gibi Mac Carthy kurbanı olan büyük rejisör Joseph Losey'in Avrupa dönemindeki en yakın yardımcısı oldu. Ayrıca, Hollywood'da yapılan filmlere, takma adlarla katkıda bulundu. Ancak 1963 yılından sonra verdiği ürünlerde yeniden kendi adını kullanabildi.

BASANAVİCİUS Jonas (Bartnikai 1851 / Wilno 1927) Litvanyalı yazar ve siyaset adamı. Moskova Üniversitesi'nde edebiyat ve tıp öğrenimi görmüş; genç yaşında, Litvanya folkloru üzerinde yayınladığı yapıtlarla ün kazanmıştır. Yazar, bu çalışmalarıyle, Litvanya'da, ulusal bir edebiyat akımının ve uyanışın ortaya çıkmasına önayak olmuştur. 1883 yılından itibaren, Prusya Litvanya'sında, ***Austra*** (Şafak) adlı dergiyi çıkarmıştır. Bir aralık, Bulgaristan'a gitmek ve orada hekimlik etmek zorunda kalmıştır. 1905 Rus Devrimi'nden sonra, Ulusal Meclis'e, Wilno milletvekili olarak girmiş ve 1918 yılında Litvanya'nın bağımsızlığını ilân etmiştir. Yurdunun ulusal kalkınma hareketinde önemli rol oynamış olan yazar, ***Lietuviskos pasakos*** (Litvanya hikâyeleri, 1905), ***Ozkabaliu dainos*** (Ozkabalai'nin şarkıları, 1884), ***Lecas lietuviu pasakose bei dinuose*** (Litvanya hikâyelerinde ve şarkılarında aslan, 1910) adlı yapıtları yazmıştır.

*Victor **BASCH**, **Halk Cephesi**'ni oluşturmağa çalıştığı dönemde..*

BASCH Victor (Budapeşte 1863 / Neyron 1944) Fransız filozofu. Alman edebiyatı okumuş ve Nancy Üniversitesi'nde profesörlük yapmıştır. Felsefi incelemeleri yayınlayan Basch, ***Esthétique de Kant*** (Kant'ın estetiği, 1896) ve ***Poétique de Schiller*** (Schiller'in politikası, 1897) adlı yapıtlarından dolayı, Sorbonne'da estetik kürsüsüne atanmıştır. Alman felsefesi hakkında başka önemli araştırmalar da yayınlamıştır. Siyasal etkinlikte de bulunmuş ve ilerici fikirleri savunarak, faşizme karşı gelmiştir. Bu etkinliğinden ötürü, Basch, 1936'da Fransa'da faşizmi engellemek için kurulan ve bütün demokratik kuvvetleri bir araya getiren «Halk Cephesi»nin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Alman işgali sırasında, halkçı ve demokratik düşünceleri savunan bir fikir adamı olmasından ötürü karısı ile birlikte öldürülmüştür.

BASDEVANT Jules (Anost 1877 / Anost 1968) Fransız hukukçusu. Paris Hukuk

Fakültesi'nde uluslararası hukuk profesörlüydü. 1949-1952 yılları arasında La Haye Adalet Divanı başkanlığında bulundu.

BASEDOW yada **BASEDAU Johann Bernhardt** (Hamburg - 1723 / Magdeburg - 1790) : Alman pedagoji bilgini. Jean-Jacques Rousseau'nun eğitim konusunda ileri sürmüş olduğu fikirlerin etkisinde kaldı. Nitekim gerek 1770 yılında yayınladığı ***Methodenbuch für Vater und Mütter*** (Anababalar İçin elkitabı) adlı yapıtında, gerekse 1774 yılında yayınladığı ***Eğitim elkitabı***'nda öne sürdüğü eğitim reformu ilkelerinin hep Rousseau'nun ünlü ***Emile***'inden esinlendiği görülür. Söz konusu ilkeleri, 1774 yılında Dessau'da prens Leopold'ün desteğiyle kurduğu ***Philanthropium*** adlı enstitüde uygulayan Basedow, çocuklar İçin öğrenim ve eğitimi canlı ve çekicl kılmayı amaçlıyordu. Bunun İçin de bir yandan eğitim ve öğrenim zorluklarını derecelendirirken bir yandan da, beden eğitlminden de yararlanarak, çocukları kollektif hayata hazırlama yoluna gidiyordu. Temel bakımından da doğa dininden esinleniyordu.

Basedow, 1785 yılına kadar yönettiği enstitüsünde büyük başarı elde etti; bu arada özellikle de Pestalozzi ve Campe üzerinde belirleyici bir etkl yarattı.

BASEDOW Karl (Dessau - 1799 / Marsenburg - 1854) Alman hekiml. Kendi adıyle anılan ve tiroit bezinin aşırı çalışmasından lleri gelen hastalığı tanımladı.

BASHKİRTSEFF bk. **BAŞKIRTSEVA.**

basın (Osm. matbuat, Fr. presse, İng. press) : Gazete, dergi ve fasikül gibi belirli zaman aralıklarıyle basılıp piyasaya sürülen yada kitap, broşür, risale, derleme glbl, basılıp plyasaya sürülmesi önceden belirlenmiş tarihlere bağlı olmayan yayın. - Basın, siyasal ve bilimsel bilgilerin yaygınlaştırılıp tanıtılması bakımından son derece önemli bir araç niteliği taşır. Ayrıca siyasal planda basın, büyük çapta bir ajitasyon ve propaganda aracıdır; dolayısıyle de alabildiğine etkili bir mücadele silâhıdır.

Kapltallst ülkelerde basın, çoğunlukla gazete tekellerinin elindedir; bu tekeller de, kendl yönlerinden, büyük flnans tekellerine bağımlıdırlar. Nitekim bu ülkelerde basın, bazan açıktan açığa ama çoğu zaman sinsi bir şekilde, söz konusu tekellerin çıkarları doğrultusunda ve sadece İşçi hareketine karşı değil, gerektiğinde doğrudan doğruya kapitalist demokrasiye, barışa ve ilerlemeye karşı da bir mücadele aracı olarak kullanılır.

Kapitalist ülkelerde llericl basın da vardır elbette. Bu basın, demokrasiyl savunur ve halklar arasında barışı güçlendirmeğe çalışır. Kapitalist ülkelerdeki llerlcl basının tipik özelliklerinden birl, angaje solcu basına sağduyulu uyarmalarda bulunmasıdır.

Kapitalist ülkelerdekl emekten yana olan ve angaje solcu basın diye nitelenen basınsa emekçilerln haklarını savunur, yeni haklar sağlamalarına çalışır; onları kapltalist sömürü ve baskıya karşı mücadeleye hazırlar ve sosyalist düşünce ve analiz metodlarına yatkın kılar; kısacası, kapitalist basına karşı, emekçiler İçin eşsiz bir silâhtır.

Sosyalist ülkelerdeki basına gelince : Bu basının ilk ve en önemli görevi, başta emekçiler olmak üzere bütün halkı sosyalist toplumun kuruluşuna hazırlamak; sosyalizmin kuruluşu sırasında verilen sürekli İç ve dış mücadelede emekçileri uyarmak, yüreklendirmek ve yönlendirmektir.

basın konferansı (Fr. conférence de presse, İng. press conference) Sorumlu bir devlet yada hükümet yetkilisinin, bir bilgin yada sanatçının, bir örgüt sorumlusunun ve benzerlerinin önemli siyasal, ekonomik yada güncel toplumsal sorunlar üzerinde basın, radyo ve televizyon görevlileriyle yaptığı söyleşi. Basın konferansı, genellikle, sorumlu kişinin giriş konuşmasıyle başlar ve konferansa katılan basın ve yayın temsilcilerinin yöneltikleri sorulara verdiği cevaplarla devam eder.

BASİE Count (New Jersey - 1904) Amerlkalı Zenci caz piyanisti, kompozitörü ve orkestra şefi. Küçük yaşında Willie Smith'le piyano, daha sonra Fats Waller'le org çalıştı. Bu arada bateriye de başlamıştı. Bir süre sessiz filmlere eşlik etti piyanoyla; Walter Page orkestrasında çalıştı. Sonra da Bennie Moten'le anlaştı ve 1935 yılına kadar bu kuruluşta çaldı.

Count BASİE orkestrası bir radyo konseri sırasında..

1935 yılında kendisi bir orkestra kurdu Count Basie. İlk plaklarını yaptı; ve; çok kısa zamanda, Duke Ellington'la Jimmy Lunceford orkestraları'nın rakibi olarak kabul edildi. Başlıca solistleri arasında Buck Clayton'la Lester Young vardı.

1952 yılında, kısa bir aradan sonra ikinci bir orkestra kuran sanatçı, dünyanın çeşitli ülkelerinde turnelere çıktığı gibi bütün bellibaşlı müzik festivallerine de katıldı. Topluluğunda bu kez Roy Eldridge ve Budd Johnson gibi ünlü yorumcuların yanı sıra Joe Williams gibi yetenekli vokalistler de yer almaktaydı.

Büyük halk yığınlarının en fazla tuttuğu caz ustalarından biri olan Basie, hayranlık verici bir sadelik ve belginlik, kusursuz bir orkestrasyon ve son derece geliştirilmiş olduğu halde hiç bir zaman çığırtkanlığa düşmeyen bir ritm anlayışı üzerine kurmuştur sanatını.

Basie'nin bellibaşlı plakları arasında şunları sayabiliriz ***Swingin' the Blues*** (1938), ***The King*** (1946), ***Every Day*** (1955), ***Kansas City Suite*** (1961), Ella Fitzgerald'la birlikte ***I'm beginning to See and Light*** (1963), ***Hollywood... Basie Way*** (1967), ***Basic Basie*** (1969), ***Standing Ovation*** (1969) ve ***Hihg Voltage*** (1970).

İhtiyar HERRERA'nın fırçasıyla Ermiş Basileios.

BASİLEİOS Ermiş (Kayseri - 329 / Kayseri - 379) Hristiyan Kilise babası. İstanbul'a geldi ve çağın ünlü retorit hocası Libanios'tan öğrenim gördü. Sonra Atina'ya gitti; orada çocukluk arkadaşı Gregorios'la karşılaştı ve geleceğin İmparatoru Julianus'la tanıştı. Vaftiz olduktan sonra Doğu'daki ermişleri ziyarete çıktı. Kayseri'ye dönünce mal mülk namına nesi varsa satıp inzivaya çekildi. 362 yılında papaz, sekiz yıl sonra da Kayseri piskoposu seçildi. Ve o çağda bütün Yakın Doğu'yu kasıp kavuran din kavgalarında etkin rol oynadı. Ariosçulara kesinlikle karşıçıktı ve imparator Valens'in baskı ve tehditlerine rağmen bu mezhebe bağlananları kiliselere sokmadı. ***Büyük kurallar*** ve ***Küçük kurallar*** adlı iki ünlü yapıtın yazarı olan Ermiş Basileios, inziva hayatı yaşayan ermişlerin öncüsü olarak ün salmıştır.

Ama Basileios'un çağımız İnsanını asıl ilgilendiren yanı, **Hristiyan komünizmi**'ni derin bir inançla savunmuş oluşudur. Gerçekten de bu Kilise babası, kendisinden öncekl Hristiyan ulular tarafından önerilen «tüm

malları bölüşme» ilkesiyle de yetinmeyip, «ortaklaşa hayat» ilkesini de getirmiştir. Bu bakımdan da binyılcılık doğrultusunda yer alır.

Ermiş BASİLEİOS'tan bir seçme

Dinsizleri örnek almayı bırakalım artık bir yana; ve İsa Mesih'e başlangıçta iman eden o üç bin adamdan söz edelim. Hayranlık verici bir birlik içindeydi bu ilk Hristiyanlar. Herşeyleri ortaktı. Bir tek hayatları, bir tek ruhları, bir tek sofraları vardı. İçten bir Tanrı aşkıyle, bölünmez bir kardeşliğin bağlarıyle birleşmiştiler. Tek vücut halindeydiler; ruhlarını da özdeşlemiş bulunuyorlardı.

BASİLEİOS VALENTİNOS yada **BASİLE VALENTİN** (XIV yüzyıl sonu / XV yüzyıl ortaları) Ortaçağ simyacısı. Benediktin keşişi olduğu da söylenir. Antimuan üzerine bir incelemesi vardır; bu madeni ilk kez ilâç olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Tuz ruhunun (yada, hidroklorik asit'in) hazırlanışını da gösteren odur. Ayrıca Basileios Valentinos, şarap ve birayı damıtarak sert içkiler elde etmenin yolunu da göstermiştir.

BASİN Thomas (Caudebec - 1412 / Utrecht - 1491) Fransız vakanüvisi. Paris'te ve Roma'da hukuk öğrenimi gördükten sonra papa Clementius IV'ün Macaristan'a yolladığı kurulda görev alan tarihçi, İngilizler tarafından Caen'da kurulan üniversitede kilise hukuku profesörlüğüne getirilmiştir.

Daha sonra Lisieux piskoposluğuna atanan Basin, Fransa kralı Charles VII bu kenti kuşattığında Lisieux'nün kan dökülmeksizin Fransız ordusuna teslim olmasını sağlamış ve bu davranışıyle Normandiya'daki bütün piskoposların Fransa hükümdarına boyun eğmesine önayak olmuştur. Bunun üzerine Charles VII'nin danışmanlığına getirilen Basin, Jeanne d'Arc (Jandark)'ın davasının yeniden gözden geçirilmesi için kurulan mahkeme başkanlığına atandı; ve dava büyük kahramanın aklanmasıyle sonuçlanınca, bu konuya ilişkin anı ve açıklamalarını kapsayan *Mémoire* (Andaç, 1453) adlı risalesini kaleme aldı.

Bu arada başpiskoposluk görevine de atanan yazar, Charles VII'den sonra tahta geçen ve babasının adamlarına karşı müthiş bir hınç besleyen Louis XI'in gazabından kurtulabilmek için, Hollanda'ya göçerek son yıllarını Utrecht kentinde geçirdi. Bu arada bir de *Histoire des règnes de Charles VII et de Louis XI* (Charles VII ile Louis XI'in saltanat dönemlerinin tarihi) adlı önemli bir yapıt kaleme aldı.

basit emek (Fr. travail simple) Hiç bir özel eğitimden geçmemiş ve hiç bir alanda yetiştirilmemiş olan bir işçinin harcadığı işgücü. İnsan emeğinin genel haldeki biçimi demek olan soyut emek, bir aşama sırasına sokulması ve karşılaştırılması gereken çok değişik şekillerde ortaya çıkar. Emek, işgücünün bir beliriminden başka bir şey olmadığına göre burada değişik işgüçlerinin sınıflandırılması gerekmektedir. Böylece de meslek kategorilerinin göz önünde tutulması söz konusu olacaktır. Bu durumda da işçi sınıfı, şu üç mesleksel kategori içinde göz önüne alınabilir :

1. kalifiye işçiler.
2. kalifiye olmayan işçiler.
3. uzmanlaşma yolundaki işçiler.

Basit emek de, kalifiye olmayan bir işçinin... sıradan bir işçinin harcadığı işgücüdür. Ve sıradan işçinin hiç bir alanda yetiştirilmişliği olmadığından basit emek de hemen hemen daima bedensel dayanım gücünden başka bir özellik gerektirmeyen işlerde kullanılır.

Basit emek, bir değer ölçeğinin yada bir «değer ayarlaması» nın da temelindedir. Nitekim emeğin bütün öbür çeşitleri, basit emek temel alınarak ölçülür. Marx'ın deyişiyle, «basit emek» özel yetiştirimden geçmemiş olan her insanın organizmasında fiziksel olarak bulunan ortalama basit güç harcaması» demektir.

Basit emek, karşılığı en az ödenen emektir. Nankör ve monoton bir iş süresi gerektirir; hiç bir alet ve aygıt aracılığına gerek kalmaksızın doğrudan doğruya elle yapım alanında ve temizlik işlerinde ancak kullanılır.

Üzerinde durulması gereken bir başka önemli nokta da basit emeğin hem ekonomik bakımdan, hem de özü bakımından tarihsel bir kategori oluşudur.

Şöyle ki

Ekonomik bakımdan basit emek, soyut emeğin temeldeki birimini meydana getirmektedir.

Tarihsel bakımdan basit emek, dayanağı durumundaki basit işgücüyle anlatıldığında, üretim güçlerinin belirli bir gelişim düzeyini dile getirir. Çağlar boyunca teknik evrim, basit emeğin önemini karmaşık emek lehine azaltma yolundadır. Ne var ki bu evrim de bir hayli çelişkilidir. Çünkü çağımızda, bir yandan elişçiliğinin oransal olarak ortadan kalktığı; öte yandan da, yarım yüzyıldan beri sayıları hızla artan elişçilerinin son derece sınırlı bir yetişim düzeyinde bulundukları görülmektedir. Üstelik bu elişçileri uzmanlaşmış da değildirler: Uzmanlaşmış olan, sadece makinalardır.

Çok genel bir açıdan bakıldığında, basit emeğin öneminin yürürlükteki üretim tarzının bir fonksiyonu olduğu görülür. Nitekim, kölelik dönemi ile feodalite dönemlerinde harcanan emeğin büyük çapta «basit emek» olduğunu rahatça söyleyebiliriz.

Rahatça söyleyebileceğimiz bir ikinci nokta da, basit emeğin, tarihsel bir kategori olarak, ortadan kalkma yolunda oluşudur. Çünkü maklnalaşma süreci, basit emek sürecinin yerini almaktadır. İnsanı gerçek özgürlüğe kavuşturacak olan da, budur: Gerçekten de insanoğlu, basit emeğe ne kadar az zaman ve çaba harcarsa o kadar daha fazla yaratıcı olacak demektir. Bu da ancak sosyalist düzende en yetkin şekline kavuşacaktır.

BASLER Adolphe (Tarnow 1876 / Parls - 1951) Fransız sanat yazarı. Polonya'de doğmuş olan Basler, *La Plume*, *Revue blanche*, *Mercure de France* ve *Marges* gibi sanat dergilerinde yayınladığı inceleme ve eleştirme yazılarıyle modern sanat hareketlerinin gelişmesinde ve biçimlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Daha çok resim sanatına, bu alanda da özellikle naif ve ilkel resim tarzlarına ilgi duyan Besler, *La Peinture, religion nouvelle* (Resim, yeni din, 1926), *L'Art précolombien* (Kolomb-öncesi Amerika sanatı, 1928) ve *L'Art chez les peuples primitifs* (İlkel halklarda sanat, 1929) başlıklı önemli yapıtların yazarıdır.

BASSANİ Giovanni Battista (Padova - 1657 / Bergamo 1716) İtalyan orgcusu ve bestecisi. Çeşitli operalar, bale müzikleri ve enstrümantal müzik parçaları besteledi. Bu sonuncular arasında *İki keman ve basso için oniki sonat* başlıklı yapıtı pek ünlüdür. Bassani, ayrıca, oratoryo ve kantat türlerinde de büyük başarı sağlamıştır.

BASSET René (Lunéville - 1855 / Cezayir - 1924) Fransız Doğu dilleri bilgini. Cezayir Edebiyat Fakültesi'nde Arapça profesörlüğü yapan Basset, özel olarak, Berber diliyle ilgili konularla uğraşmış; yaptığı çeşitli soruşturma ve araştırmaların sonuçlarını da *Notes de lexicographie berbère* (Berber sözlüğü üzerine bilimsel notlar, 1883-1888), *Recueils de textes et de documents relatifs à la philologie berbère* (Berber filolojisine ilişkin metin ve belge ilerlemeleri, 1887) ve *Recherches sur la religion des berbères* (Berberlerin dini üzerine araştırmalar, 1910) adlı yapıtlarında açıklamıştır.

Basset, ayrıca, *Mille et un contes* (Binbir masal, 1920) ve *Récits et légendes arabes* (Arapların hikâye ve efsaneleri, 1924) başlıkları altında sayısız Arap metnini Fransızcaya çevirip yayınlamıştır. Bütün bunların yanı sıra bilgin, küçük oğlu André Basset ile birlikte kaleme aldığı *Grammaire kabyle* (Kabil grameri) ve *Langue berbère* (Berber dili) adlı yapıtlarıyle, Berber dil biliminin gerçek kurucusu olarak tanınmaktadır.

BASSOV Nikolay Çennadyeviç (Voronej 1922) Sovyet fizik bilgini. Moskova'da lise öğrenimi gördükten sonra, Askerî Tıp Akademisi'nin kurlarını izledi. 1945 yılında Moskova Fizik Mühendisleri Enstitüsü'ne girdi. Tez çalışmasına ise Billmler Aka-

demisi Lebedev Enstitüsü'nde başladı. Son olarak da Mühendisler Enstitüsü'nde katı cisimler fiziği dersleri vermekte, bir yandan da Lebedev Enstitüsü'nün kuantik radyofizik laboratuvarını yönetmekteydi.

Bassov'un tezini hazırlarken yaptığı araştırmalar, 1956 yılında, amonyakla çalışan bir «molekülsel titreşim üreteci»ni gerçekleştirmesiyle sonuçlanacaktır. Daha sonra, gene kendisi gibi bir fizik bilgini olan Prokorov'la bu üreteci yetkinleştirmiştir Bassov.

Bu büyük başarıyı başka başarılar izlemekte gecikmeyecekti: Nitekim bilgin, gazlı laserlerin gerçekleşmesiyle, optik alanda ve yarı iletken laserler aracılığıyle de kızılaltı alanda kuantik titreşim üreteçlerini geliştirmeğe devam etmektedir.

Nikolay ve yakın çalışma arkadaşı Prokorov, 1964 yılı Nobel fizik ödülünü Amerikalı fizik bilgini Townes'la paylaştılar.

BASSVİLLE Nicolas Jean Hugo de (Abbeville - 1753 / Roma 1793) Fransız şairi, diplomatı ve deneme yazarı. Gençlik yıllarında kaleme aldığı uçarı şiirleriyle dikkati çeken Bassville, 1789 Büyük Fransız Devrimi'ne katıldı ve bu büyük halk hareketi hakkında ***Mémoires historiques, politiques et critiques*** (Tarihsel, siyasal ve eleştirel anılar..., 1790) adlı ünlü yapıtını yayınladı. 1791 yılında Napoli'deki Fransa büyükelçiliğine sekreter olarak atanan Bassville, Fransız Devrimi'ne diş bileyen Romalılar tarafından öldürüldü.

BASTİAN Adolf (Bremen 1826 / Port of Spain 1905): Alman antropoloji bilgini ve hekimi. Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Amerika, Çin ve Birmanya olmak üzere dünyanın bir çok ülkesini dolaştı. İki yüzden fazla yapıt kaleme aldı. Berlin Etnoğrafya Müzesi'ni kurdu. 1862 yılında da Wirchow'la birlikte ***Zeitschrift für Ethnologie*** adlı etnoloji dergisini çıkarmağa girişti. 1878-1889 yılları arasında Kolomb-öncesi Amerika uygarlıkları üzerine kaleme aldığı ***Kulturländer des alten Amerikas*** başlıklı önemli incelemesini yayınladı. Bunu 1881 yılında yayınlamağa başladığı bir başka önemli yapıt olan ***Der Völkergedanke in Aufbau einer Wissenschaft von Menschen*** izledi.

Adolf Bastian, söz konusu yapıtlarında çeşitli halkların gerek zihniyetlerinde ve gerekse kültür birikimlerinde tam bir homogenlik bulunduğunu; ancak bu homogenliğin, dış etkenlerin belirleyici yönlendirimi sonucunda ayrışıma uğradığını savundu. Bu bakımdan da çağdaş antropolojinin temel eğilimlerinden birine ulaştı.

BASTİANİNİ Ettore (Sienne 1922 / Roma - 1967) İtalyan opera oyuncusu. Bas olarak sanat hayatına atıldı. Ama çok geçmeden alan değiştirerek baritonluğa başladı. 1953 yılından ölümüne dek en çok aranılan Verdi yorumcusu oldu. Bütün bellibaşlı dünya operalarında sahneye çıkmış olan sanatçı, bu arada, 1953 yılında Floransa'da, büyük Sovyet kompozitörü Prokofiev'in *Savaş ve barış*'ında da üstün başarı kazandı

BASTİAT Frédéric (Bayonne 1801 / Roma 1850) Fransız devlet adamı ve ekonomi bilgini. Önce tüccarlık ve tarımcılık yapmış olan bilgin, 1848 Ulusal Meclisine milletvekili olarak katılmıştır. Ancak altı yıl süren ekonomi alanındaki araştırmaları, var olan sosyal düzenin iyimser bir betimine yönelen ünlü ekonomi bilgini Jean-Baptiste Say'nin anlayışı doğrultusundadır Nitekim, aynı zamanda usta bir polemikçi olarak kendini gösteren Bastiat, Fransa'da olduğu gibi Avrupa'da da, devrinin en inandırıcı burjuva ekonomi bilgini olarak ün yapacaktır. Son derece parlak bir üslûpla kaleme alınmış olan ***Petits Pamphlets*** (Küçük taşlamalar), ***Sophismes économiques*** (Ekonomik yanıltmalar), ***Pétition des marchands de chandelles*** (Mum tüccarlarının dilekçesi) ve ***Pétition de la main gauche contre la droite*** (Sol elin sağ ele karşı dilekçesi) gibi yapıtlarında sosyalizmin ve proteksiyonizmin yeminli bir düşmanı sıfatıyle karşımıza çıkan Bastiat, asıl görüşlerinin sentezini, 1850 yılında yayınlanan ***Les Harmonies économiques*** (Ekonomik uyumluluk) adlı yapıtında ortaya koymuştur. Yazara göre, toplum düzeninden veya tabiattan değil de doğrudan doğruya Tanrıdan gelen ve insandan bağımsız olan ekonomik yasalar vardır. Yazarın, «Herkes sadece kendini düşünekoysun, Tanrı hepimizi düşünüyor.» şeklinde özetlediği ve ekonomik olaylarda da canlandığını iddia ettiği bir **öncel düzen** vardır. Düşüncelerinin temeli bakımından mensup olduğu liberal okulun bu açıdan dışına düşen Bastiat, İngiltere'de Malthus ve Ricardo tarafından temsil edilen klasik liberal ekonomi okuluna verilen «kötümser» sıfatına karşılık olarak, «iyimser» bir ekonomi bilgini diye sıfatlandırılmıştır.

Frédéric BASTİAT Üzerine

Jean-Baptiste Say, yeni bir ekonomi politik anlayışı getirmişti Varolan toplumsal düzenin uyumlu bir görünümünü verme amacını güdüyordu bu anlayış. Ve işte sırf bundan ötürü Say'nin fikirlerinin sürdürücüleri oldu. Söz konusu tilmizlerin en başında Frédéric Bastiat'yı saymak gerekir.

H. Denis

BASTİE Maryse (Limoges 1898 / Lyon 1952) Fransız kadın hava rekortmeni. On defa art arda mesafe ve hız rekoru kırdı. Bunlar arasında, spor tarihine geçen en önemli ikisini anmak gerekir 1935 yılında tek başına yaptığı 37 saat 55 dakikalık «en uzun mekanik uçuş» ile 1936 yılında gene tek başına gerçekleştirdiği Dakar-Natal uçuşu.

Maryse BASTİE, madalyalı teğmen giysileriyle..

BASTİDE François-Régis (Biarritz 1926) Fransız yazarı. Müzik öğrenimi görmüş olan Bastide, edebiyat dünyasında ***Lettre de Bavière*** (Bavyera mektubu, 1947) adlı yapıtı ile tanındı. Yazar, bu yapıtında, bir Fransız askerinin işgal altındaki yurdunda yaşadığı hayatı canlandırıyordu.

Stendhal'in ve Jean Giraudoux'nun etkisinde kalmış olan genç sanatçı, ikinci kitabına konu olarak da Saar bölgesindeki Alman işgalini seçti. Bu ünlü yapıt, ***La troisième personne*** (Üçüncü şahıs, 1948) başlığını taşır.

Bastide, büyük basteci Schubert'in bir yapıtının adını vererek yazmış olduğu ***La jeune fille et la mort*** (Genç kız ve ölüm, 1950) ve hemen ardından kaleme aldığı ***La lumière et le fouet*** (Işık ve kırbaç, 1951) adlı yapıtlarından sonra, Fransa'daki yabancıların içinde yaşadıkları güç ve amansız koşulları başarılı bir şekilde dile getiren ***Les adieux*** (Vedalar, 1956) adlı romanıyle **Femina** ödülünü aldı. 1957 yılında ***Flora d'Amsterdam*** (Amsterdamlı Flora) başlıklı hikâye kitabını yayınlayan yazar, en son olarak ***La vie rêvée*** (Hayal edilen hayat, 1962) adlı romanında kendi özel yaşantılarını anlattı.

BASTİDE Roger (Nimes 1898 / Maisons-Laffitte 1974) Fransız sosyoloji bilgini. Felsefe agregasyonunu verdikten sonra Brezilya'ya giderek Sao Paulo Üniversitesi'nde ders verdi. Bu ülkede, ayrıca, özellikle kültür çatışması ve toplumsal bütünlük sorunları üzerine araştırmalar yaptı. Fransa'ya döndükten sonra, antropoloji, sosyolojl ve

Roger BASTİDE, Sosyoloji ve psikanaliz'i *yazdığı sıralarda..*

psikiatri alanlarında edindiği zengin belgelerden yararlanarak, incelemelerini kültür sapması üzerine sürdürdü. Kültür yozlaşması sorunu Bastide'i, ekonomik altyapılarla ideolojik üstyapılar arasındaki ve «çıkarların öznel ifadesi» olarak nitelediği ideolojl İle «kutsallığın temeli ve bu değerler topluluğunun ifadesi» olarak nitelediği din arasındaki ilişkileri araştırmağa yöneltti. Bastide'in bellibaşlı yapıtları arasında şunları sayabiliriz *Sociologie et psychanalyse* (Sosyoloji ve psikanaliz, 1950), *Les Religions africains au Brésil* (Brezilya'daki Afrika dinleri, 1960), *Sociologie des maladies mentales* (Akıl hastalıklarının sosyolojisi, 1965), *les Amériques noires, les Civilisations africaines dans le Nouveau Monde* (Yeni Dünya'daki Zenci Amarikalı'lar ve Afrika uygarlıkları, 1967) ve *le Rêve, la transe, la folie* (Düş, derin korku, delilik, 1973).

BASTİEN Ginette (Carcassonne 1928) Fransız dansöz, eğitici ve koregraf. İrène Popard'ın okulunda öğrenim gördü, sonra gene aynı okulda dersler verdi. Orta Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde izlediği dersler sayesinde çağımızın hemen hemen bütün koregrafi eğilimlerini yakından tanıma olanağını buldu. Çeşitli dans okullarının biribirinden uzaklaşmasına yolaçan ayrılıkların ve çeşitli akımların doğmasıyle ortaya çıkan kaçınılmaz karışıklıkları görünce kendi koregrafi tekniğini yenileme çabasına girişti. Bu doğrultuda, bir de, *Technique de la danse contemporaine* (Çağdaş dans tekniği, 1961) başlıklı bir kitap yayınladı.

Geliştirdiği dans kuramlarını ve kendine özgü dans tekniğini çeşitli koregrafi gösterileriyle somut biçimde ortaya koyan Bastien'in bizlere sunduğu koregrafi estetiği, sürekli olarak araştırdığı «kusursuz dans»ın bir yansımasıdır.

Aynı zamanda bir eğitici olan Ginette Bastien, Carcassonne'da Uluslararası Sanat Merkezi'ni kurdu; ayrıca, bu merkeze bağlı bulunan ve gerek klasik, gerekse çağdaş dans alanlarında eğitmen yetiştiren Yüksek Dans Öğretimi Enstitüsü'nde 1954 yılında kuruluşundan bu yana etkin şekilde çalıştı.

Bastille yada, Türkçe söylenişiyle, **Bastil** Fransa kralı Charles V tarafından 1370 yılında Paris'in doğusunda yaptırılan müstahkem kale. Sekiz büyük kule ile berkitilmiş olan bu kale, Richelieu döneminde devlet hapishanesi olarak kullanılmağa başlandı; ve bu arada Voltaire ve Sade gibi iki büyük dehayı barındırmakla onurlandı.

Bastille kalesi, hapishane olarak kullanılmağa başlandığında sadece 42 mahkûm alabiliyordu. Bunlar da genellikle Bassompierre ve Fouquet gibi büyük senyörler, Brinvilliers markizi ile Latude gibi yüksek tabakadan olup da ağır suç işlemiş kimselerdi. Mahpuslar ayrı yerlere kapatılmakta ve aslında iyi muamele görmekteydiler. Ne var ki kaleye getirilenler daima hükümdar buyrultusuyle hapsedildikleri için Bastille, yasatanımaz krallık yönetiminin bir çeşit simgesi durumuna gelmekte gecikmedi. Nitekim gene aynı nedenden ötürü Bastille, özgürlük adına ayaklanan halkın evrensel zorbalığa karşı kazandığı ilk tutarlı zaferin de şanlı simgesi olacaktır.

F. HOFFEBAUER'in resmi : 1650 yılında **Bastille.**

14 Temmuz 1789 günü Paris halkı tarafından zaptedilen kale, 1790 yılında yıkılmıştır. Eski kale meydanını bugün **1830 Devrimi**'nin 27, 28 ve 29 Temmuz günleri anısına dikilmiş olan **Bastille sütunu** süslemektedir.

Bastille'in alınması Büyük Fransız Devrimi sırasında ilkin parlamanter planda kalan Devrim'in 14 Temmuz 1789 günü tipik bir halk devrimine dönüşmesini belirginleştiren olgu. Olayların akışını özetlemekle yetineceğiz Paris halkı, kralın tehdidi altında bulunan Meclisi savunmak için ayaklanmıştı; ve bu ayaklanma, Devrim'in başarıya ulaşmasında bellibaşlı etken rolü oynadı.

Gerçekten de kralın Meclise karşı bir aydır sürdürdüğü olumsuz tutuma gittikçe biraz daha öfkelenen Parisliler, 12 Temmuz sabahı, liberal ve reformcu bir siyaset adamı olarak tanınan Necker'in başbakanlıktan uzaklaştırıldığını işitince adetâ çılgına dönceklerdi. Kentin dört bir yönünden akın akın gelerek Palais-Royal bahçesinde toplanan halk yığınları devrimci hatiplerin konuşmalarını heyecanla dinlemeğe koyulmuştu. Konuşmacılar arasında özellikle genç yazar Camille Desmoulins, ateşli ve inandırıcı çağrılarıyle dikkati çekiyordu.

Camille Desmoulins, konuşmasında, kralcı despotizmi eleştiren yurtseverlere karşı, 1572 yılında Protestanlara karşı tertiplenen kanlı Saint-Barthélémy kırımına benzer bir katliam hazırlanmış olabileceğini söyleyerek halkı «kendi özgürlüğünü ve kendi özgürlüğüyle birlikte bütün insanlığın özgürlüğünü» savunmağa çağırmaktaydı. Tam bu sırada, paralı Alman askerlerinden kurulu bir süvari müfrezesi halkın üzerine saldırtıldı. Öte yandan bir Fransız muhafız birliği de, bu haberi alır almaz kışlasından çıkarak halka katılacaktı. Çarpışma başlamıştı artık Her iki taraftan da ölen ve yaralananlar vardı.

Ertesi 13 Temmuz 1789 günü Paris'te devrimci bir belediye ve bir milis örgütü kuruluyordu. Halkın eline geçen kılıç, kargı, kazmalarla silâhlanarak sokaklara döküldüğü, kilise çanlarının aralıksız çaldığı 13 Temmuz pazartesi günü, Etats Généraux'ya seçilmiş Tiers Etat üyelerinden yirmi kadarı devrimci belediye üyelerine katılarak, belediye binasında sürekli bir komite kurdular.

Bu komite ilk iş olarak Paris'in güvenliğini sağlamak üzere on iki bin kişilik bir «Paris milisi» oluşturmak için harekete geçti. Milis örgütü, alınan karara göre, kendi silâh ve gereçlerini kendi olanaklarıyle sağlayabilecek varlıklı aile çocuklarından kurulacaktı. Besbelliydi ki Devrim hareketinin önderliğini kapmış olan burjuvazi, böylece, ileride **Ulusal muhafızlar** adını alacak olan bu örgüt aracılığıyle kendi üstünlüğünü ilân etmekte ve emekçi halk yığınlarını kesin denetimi altında tutmak isteyişini açıkça ortaya koymaktaydı.

Askerlerin çoğunluğunun pasif kalışı yada ayaklanmacıları destekleyişi sayesinde halk hareketi çığ gibi büyüyüp genişledi. Kralın kuvvet kullanması olasılığına karşı silâhlanmak gereğini duyan halk, sakat subay ve erlerin barındırıldığı İnvalides kışlasını yağmalamağa girişti ve binlerce tüfekle birlikte bir alay da top ele geçirdi. Takvimler 14 Temmuz 1789 sabahını gösteriyordu. Ve insanlığın alın akı olar en şanlı halk hareketlerinden biri, artık geriye dönülmez şekilde tarih sahnesine girmekteydi.

Nitekim, halk, gene silâh ve cephane ele geçirmek amacıyle, dönemin ünlü hapishanesi olan Bastille kalesine yürüdü. Ve kaleyi kuşattı. Kale kumandanı ile halk temsilcileri arasında müzakereler başladı çok geçmeden. Ne var ki böyle anlarda hep rastlanan deliliklerden biri daha yapılacak... müzakereler devam ederken, öğleye doğru bir yada bir kaç işgüzarın yada provokatörün (bu husus belli değil) girişimi sonucunda halkın üzerine ateş açıldı. Kurban sayısını gereksiz yere artırmaktan başka bir anlamı yoktu bu çılgınlığın!

Gerçekten de, halkı destekleyen Fran-

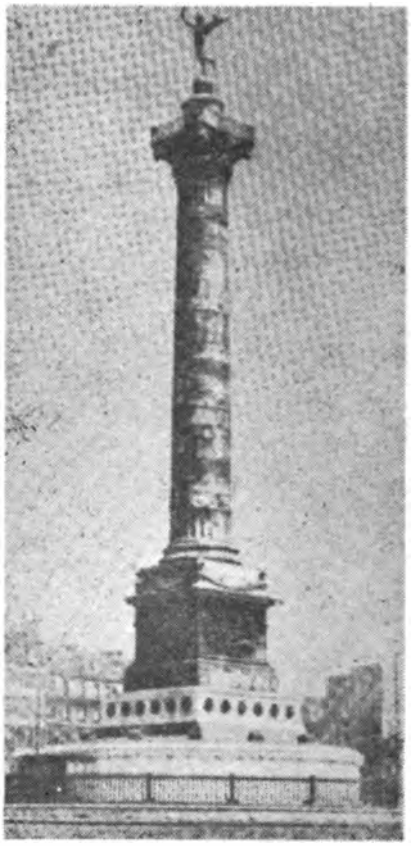

Büyük Fransız Devrimi için **Bastille** *alanına dikilen Temmuz Sütunu.*

sız muhafız askerleri tarafından mevziye sokulan topçu bataryasının desteğiyle halk, kaleye hücuma kalktı. Dört saat süren mücadele iki yüz kadar ölü ve yaralıyla kapanacak ve Bastille kayıtsız şartsız teslim olacaktı.

Kale kumandanı Launay öldürüldü ve kafası bir kargıya geçirilerek meydanda dolaştırıldı.

Paris belediyesinde kurulmuş olan sürekli komite, Bailly'yi belediye başkanlığına, La Fayette'i de Ulusal muhafızların kumandanlığına getirdi. Bailly bir burjuva idi, La Fayette ise Amerikan kurtuluş savaşında önemli rol oynamış soylu liberal bir general..

Bastille kalesinin alınması, herşeyden önce, Büyük Fransız Devrimi'nin simgesi haline gelmiştir. Nitekim 14 Temmuz, 1880 yılında çıkarılan bir yasayla Fransa'nın ulusal bayramı ilân edilecektir.

Bastille'in düşüşü, mutlak iktidarın ve eski rejimin de düşüşü oldu. Öyle ki kalenin halk tarafından ele geçirilişinden sonra kral Louis XVI, 17 Temmuz günü belediye sarayına giderek, yaratılan fiilî durumu kabul ettiğini bütün dünyaya açıklamak zorunda kaldı. Gene o gün kral, kendi rengi olan beyaz ile Paris kentinin renkleri olan mavi ve kırmızı renklerden oluşturulmuş üç renkli kokartı da aldı. La Fayette'in alından. Ve Fransız bayrağı bu üç renk üzerine düzenlenecekti.

Ama Bastille'in alınmasının yolaçtığı en önemli sonuç, bütün Fransız kentlerinde devrimci belediyelerin kurulmağa başlanması oldu. Nitekim öbür kentlerde de burjuva milisleri, Ulusal muhafız bölüklerini meydana getirdiler.

Bastille'in alınması, en son olarak da, *«Büyük korku»*ya yolaçtı.

BAŞANİ Mevlânâ Abdülhamid Han (Tangarl - 1883) Bengalli siyaset adamı. 1949 yılı Martında Mucibürrahman ve Hüseyin Suhravardi ile birlikte, Müslüman Birliği'ne karşı temel muhalefet partisi olarak ünlü **Müslüman Avamî Birliği**'ni kurdu. Avamî Birliği, 1954 yılında yapılan seçimlerde Müslüman Birliği'ne karşı beklenmedik bir başarı sağladı. Ancak bu arada Mevlânâ Başanî, Pakistan'ın batı kesimine ayrıcalık tanınmasını isteyen Hüseyin Suhravardi ile bozuştu; ve 1957 yılında, CENTO ile SEATO tarafından desteklenen Batı yanlısı siyasete karşıçıkmak üzere Avamî Birliği'nden ayrıldı.

Böylece Başani'nin siyasal hayatında ikinci bir dönem başlamaktaydı.

Nitekim Basani, 1957 yılında. 1954'ten beri yasadışı olan Pakistan Komünist Partisi'nin üyeleriyle birleşip **Ulusal Avamî Partisi**'ni kurdu. Ama bu parti de Çin-Sovyet tartışması sonucunda bölünecekti.

Bunun üzerine Başani, Çin yanlısı üyelerin başına geçti. Sovyetler Birliği'ni destekleyen parti üyeleri ise, Muzaffer Ahmed'in yönetiminde birleşeceklerdi.

Mevlânâ Başani, kendi partisi 7 Aralık 1970 seçimlerine katılmadığı halde, Ulusal Avamî Partisi adına, Doğu Pakistan'ın bağımsızlığını savundu ve böylece, Doğu Pakistan'a Pakistan sınırları içinde özerklik tanınmasını isteyen Mucibürrahman'ın Avamî Birliği'ne karşıçıktı. 1971 Martında Batı Bengal'e karşı bir hükümet saldırısı başladığında, Başani, yaklaşık 50 bin köylüden oluşan bir ordu kurarak Assam, Meghalaya ve Tripura dağlarına yerleştl.

Bangladeş, 7 Mart 1973 tarihinde, bağımsızlığını elde ettiğinden bu yana ilk olarak yasal meclisini seçtiği vakit Mevlânâ Başanî, toplumun **İslâm sosyalizmi** ilkelerini benimseyen «eşitlikçi» bir toplum olması gerektiğini savundu ve Hindistan eyaleti olan Doğu Bengal ile Bangladeş'in birleşerek yeni bir devlet kurmalarını önerdi. Hemen ardından da Avamî Birliği'nin kötü yönetimine karşı bir kampanya açtı. Ancak Ulusal Avamî Partisi seçimlerde sadece bir tek milletvekili çıkarabilecek; ve muhalefetini gittikçe sertleştiren Başani de, 1974 yılı Haziranında tutuklanacaktı.

Başani, 1975 Martında serbest bırakılmasından sonra yaptığı bir açıklamada, başbakan Mucibürrahman'ı hiç bir koşul öne sürmeksizin destekleyeceğini, ama yaşının çok ilerlemiş oluşu dolayısıyla da siyasal hayattan çekilmeğe karar verdiğini bildirdi.

başarısızlık (Fr. *échec*). Bir girişimin olumsuz sonuçlanması. - İnsan etkinliği alanında, «başarısızlık»la «kabahat»ı birbirinden ayırmak gerekir: Çünkü «kabahat» her şeyden önce ahlaksal bir anlam taşır; kabahatlarımızdan kendimiz sorumluyuzdur. Oysa «başarısızlık»ta daha çok «teknik» bir anlam gizlidir: Bireysel etkinliğin sınırıdır çoğu zaman başarısızlık; Nabert'in deyişiyle, ***«nişan alınan hedeflerle ulaşılan hedefler arasındaki ayrımdır»***. Ruhsal bakımdan sağlam bireyler, başarısızlıklarının üstesinden gelmesini bilen kişilerdir; ama bazen, özellikle de yeniyetmelik çağında, öğrenim yada aşk konusundaki ilk başarısızlıkların, bireyi derinden derine damgaladığı olur; bu durumsa, Freud'çu psikanaliz okulunun tasvir ettiği «başarısızlık davranışları»na yol açar; bu tür davranışların içinde en yaygın olanı, «alınyazısı kompleksi» diye tanınanıdır: Birey, bilinçsiz bir şekilde ve kendiliğinden, etkinliğinin daima başarısızlıkla sonuçlanmasını gerektirecek şartlar içine sürükler kendini; örneğin, gönül maceraları daima aynı anda ve benzer durumlarda «çuvallayacak», yada, sınavlara daima hazırlıksız girecektir; tabii sonunda da, alınyazısının «bu» olduğuna iyiden iyiye iman edecektir. Başarısızlık, kimi düşünürlere göre, suçluluk ve «bastırılmışlık» (inhibition) duygularının hareket noktasıdır; ve giderek, bu duygulara tepki yoluyle, böbürlenme, hayalcilik, hattâ dünyadan el etek çekmek ve kendini dine verme cinsinden «ödünleme (dengeleme) mekanizmaları»nın oluşumunu doğurur.

BAŞAR İBN BURD (XI. yüzyıl) : Arap şairi. Kör ve çirkin bir adam olan Başar ibn Burd, çeşitli aşk maceraları yaşamış ve özellikle erotik şiirleri sayesinde ün yapmıştı. Kökeni bakımından İranlı olan Başar, Arapları eleştirmekten ve zaman zaman da amansızca yermekten çekinmemişti. Ama şair, halife El Mehdî tarafından korunduğu için, sayısı gittikçe artan düşmanları kendisine kötülük yapmağa cesaret edemiyorlardı. Buna karşılık Başar, Mazdek dinine bağlı olduğunu belli etmekten kaçınmıyor ve İslâmiyete aykırı düşen fikirlerini açıkça dile getiriyordu.

Ne var ki en sonunda halife El Mehdî bile, sevdiği ve hayranlık duyduğu şairi savunamayacak ve acı taşlamalarına konu olan veziri Yakub ibni Davud tarafından hapsedilip öldürtülmesine göz yumacaktı.

Cesedi Dicle ırmağına atılan Başar Ibn Burd, özellikle aşk ve şehvet temaları konusunda ustalıkla işlediği dizeleriyle, büyük Arap şairleri arasında yer almış bir sanatçıdır.

BAŞİR Cafer Hâmid al (Hartum - 1927) : Sudanlı Arap şairi. Tamamiyle klasik ölçüler içinde şiirler yazan Başir, *Özgürlük ve güzellik* adlı ünlü kitabı yayınlamıştır. Bu yapıtta yer alan parçalar, şairin, sanatın aynı zamanda toplum hayatında da bir sorumluluk yüklenmesi gerektiği inancında olduğunu ortaya koymaktadır.

BAŞİR'den bir şiir

KIZKARDEŞİM

Gerçek mi Sudan'ın kızı giriyor mu kavgaya
Doğruysa yakındır gün ağarması
İşitiniz öyleyse bu haberi : bir kanat buldu yeniden tüylerini
Yarın zorba geçecek kapıları
Sonraki gün toprağın artık olmayacak anısı
Kızkardeşim burdasın işte kavgada soylu bir mühürle
Kızkardeşim altında yaralarının çözüldü bütün bağlarımız
Kızkardeşim kalbinde insanların güçlüsün sen
Sağ elin gitmiyor biç biliyorsun kızkardeşim solu olmaksızın
Kızkardeşim kızkardeşim geç kalındı kötülük ürünledi köklerini
Çıktın geceden umut alıyor adını mutluluğun
İnancınla ışıltısıyle adımının bürünüyor ruhumuz yiğitliğe
Yeni kanla güçleniyor eski yamanlığımız
Çok uzun süredir kızkardeşim zincirler içinde
Yalnızlık kavgası susma

Türkçesi : Nuri Pakdil

başkan (Fr. président, İng president) Çoğu cumhuriyetlerde belirli bir süre için seçilen devlet başkanı. Başkan tanımlaması, ayrıca, bir bilimsel örgütün yada herhangi bir örgütün, bir komitenin yada uluslararası bir kuruluşun seçilmiş yönetmeni için de kullanılmaktadır.

başkanlık sistemi yada **rejimi** (Fr régime présidentiel, İng. presidential system) Hükümet iktidarının cumhurbaşkanına ait olduğu ve gene cumhurbaşkanı tarafından seçilen bakanların yalnız ona karşı sorumlu bulundukları siyasal rejim. - **Parlmanter sistem**'in karşıtı olan başkanlık sistemi, Batı tipi demokrasilere özgü bir siyasal kurumdur. Batı tipi demokratik rejimde iktidar iki türlü örgütlenebilir Örneğin Büyük Britanya'da yüzyıllardan beri normal bir şekilde işleyen parlmanter sistem ve örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde iki yüzyıldan bu yana normal bir şekilde işleyen başkanlık sistemi. Bir başkanlık sisteminin demokratik olabilmesi ve demokratik kalabilmesi için belirli bir koşullara denk düşmesi gerekir

1. Devlet başkanı görevlerinin yanı sıra hükümet başkanı görevlerini de üstlenen cumhurbaşkanı, belli bir sınırlı süre için işbaşında kalmak üzere tek derecell genel seçimle gelir. Bu süre, örneğin Birleşik Devletler'de dört yıldır; ve gene Birleşik Devletler'de bir başkan, üstüste iki kereden fazla seçilemez.

2. Bakanlar Parlamento'ya karşı sorumlu olmadığı için, cumhurbaşkanı istediği kimseleri bakanlığa getirebildiği gibi istediği bakanları da istediği anda görevden alabllir. Nitekim bu sistemde bakanlar sadece yurt ihaneti, suiistimal ve benzer ağır suçlar işledikleri takdirde Parlamento'ya karşı sorumlu duruma girerler.

3. Yasama erki sadece Parlamento'nun tekelindedir; ve Parlamento, bu yetkisini başkana devredemez. Başkan yasalar konusunda ancak herhangi bir parlmanter kadar söz sahibidir ve sınırlı bir veto hakkına sahiptir.

4. Parlamento, iki ayrı Meclis'ten oluşur; bunların birl sık sık yenilenir (örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde Temsilciler Meclisi her iki yılda bir yenilenmektedir) ve hiç olmazsa biri de başkan tarafından feshedilemez.

5. Parlamento'nun yönetim üzerinde sürekli denetim hakkı vardır; ve bu hakkını, koğuşturmalar aracılığıyle kullanır. Ayrıca Parlamento, bazı yüksek görevlilerin atanmasını ve bazı uluslararası antlaşmaları veto hakkına sahiptir.

Bugün bir çok ülkede ve arada özellikle de Lâtin Amerika ülkelerinin çoğunda yürürlükte olan başkanlık sistemi, pek sık olarak, kişisel bir diktatoryanın kuruluşuna yolaçmıştır.

BAŞKIRTSEVA Maria (Moskova 1860 / Paris 1884) Rus ressamı ve yazarı. On yaşındayken Paris'e gelen ve çok genç yaşta hayata veda eden kadın sanatçı, ilkin çeşitli galerilerde sergilediği Maria Konstantinovna Russ imzalı resimleriyle tanındı. Manet doğrultusunda başarılı yapıtlardı bunlar.

Maria BAŞKIRTSEVA, kendi fırçasından..

Ama Başkırtseva'ya asıl ün sağlayan, ölümünden bir kaç hafta öncesine kadar düzenli şekilde tuttuğu ve ölümünden sonra yayınlanan *Günlük* (1887)'ü ile *Özel defterler* (1925)'i olmuştur. Genç kızı yavaş yavaş kemiren tüberkülozun verdiği aşırı duyarlık, bu hazin sayfalara derin bir insansal değer kazandırmaktadır.

BAŞKİN Matvey Semyonoviç (XVI. yüzyıl) Rus aydını. Topraklarında yaşayan köylülere özgürlük tanıyan büyük bir senyörün oğluydu. Dolayısıyle de özgür bir düşünce ortamında yetişti. İncil'deki komünist fikirlere dayanarak köleliğe ve Ortodoks Kilisesi'nin temel dogmalarına karşıçıktı. Bundan dolayı da 1535 yılında Volokolamsk manastırına sürüldü.

Vatanahe KVASAN'ın fırçasıyle Matsuo Başo.

«Kimonoları kurutuyorlar güneşte..
Ölen çocuğun giysisi sallanıyor karşımda
Ve o küçücük kola takılıyor gözlerim..»
BAŞO

BAŞO Matsuo (Edo - 1644 / Osaka 1694): Japon şairi. **Tanka** («kısaşiir») tarzının XVI. yüzyılda çözülerek 5, 7 ve 5 heceli üç dizeden kurulu 17 hecelik **haikai** («komik şiir») tarzına dönüştüğü çağın en büyük temsilcisi olarak tanınan Başo, **haimon no roku tetsu** «Haikai»nin altı ustasından biri olarak anılmaktadır. Uzun süre Edo'da bir muz ağacının yakınındaki küçük bir evde yaşamış ve kendisine **başo** lâkabı bundan ötürü verilmiştir. Şiirleriyle büyük bir çığır açtıktan ve yurt çapında bir ün kazandıktan sonra seyahat etmeğe koyulan Başo, Osaka'lı kadın şair Sono-Jo'nun evinde hastalanmış, imparatorluğun bütün doktorları kendisini kurtarmak için seferber edilmişse de çok geçmeden ölmüştür. Daha çok bir hiciv tarzı

olarak kullanılan **haikai**'ye, ince duyarlığı sayesinde yepyeni boyutlar getiren büyük şair, bir duyguyu açıkça dile getirmekten çok telkin etmeğe yönelmiştir. Bunu da, çoğu zaman derin bir sembolizmle yüklü ve ses uyumu sâyesinde hatırlatmaya dayanan ufak tuşlarla yapmaktadır. «**İlkbahar gecesi. Kiraz ağaçları çiçek açmış demeğe kalmadan... - Şafak doğuyor gene.**» ve son olarak kaleme aldığı, «**Hasta düşünce. - Rüyamda kendimi gördüm. Bir hayalet gibiydim ıssız ovada..**» örneklerinde görüldüğü gibi, doğa sevgisiyle harekete gelen uysal bir ruhla taşkın bir heyecanı başarılı biçimde kaynaştıran Başo'nun etkisi günümüze kadar süregelmiştir. Japon edebiyatında **Jittetsu** («On Bilgeler») diye anılan şair topluluğu, Başo'nun bizzat yetiştirdiği öğrencilerden kuruluduır. XVII. yüzyılın son yarısında izlenimci tarz içinde yeniden gelişen **haikai** tarzı, yüzyılımızda Şikî ve Miyoşi Tatsuji gibi büyük şairler tarafından ihya edilmiş bulunmaktadır.

Baştan sona bir hayat (1950) : Şih Heu'nun Lao Çö'nün aynı adı taşıyan romanından hareketle hazırladığı senaryo üzerine Çin Halk Cumhuriyeti'nde gerçekleştirdiği film. Bir Pekin belediye zabıta görevlisinin hayatını konu alan bu yapıtın başrolünü Liçi He başarıyla oynamaktaydı.

1900 yılındaki Boxer savaşıyle başlayan film, mizah yanı hiç de eksik olmayan sağlam ve sağlıklı bir anlatımla, feodallzmden devrimci hareketlere, Kuo Mln Tang kıyımlarından 'apon istilasına kadar uzanan ve Mao ordularının başkente girişiyle noktalanan hareketli bir tarih diliminl aktarmaktaydı bize. Yapıtın en ilginç yanlarından biri de, yer yer, başkan Mao'nun günlük yaşantısından sıcağı sıcağına çekilmiş parçalarla süslü oluşuydu.

BAT'A Tomas (Zlin 1876 / Otrokovice - 1932) Çek sanayicisi. Zlin (bugünkü adıyle, Gottwaldov)'de büyük bir kundura fabrikası kurdu, bütün Avrupa'ya kundura ihraç etti. Personelini ve işçilerini fabrikasının kârına ortak eden ilk büyük iş adamlarından biri oldu.

BATAİLLE Georges (Puy de Dôme - 1897 / Orléans 1962) Fransız şairi, romancısı ve denemecisi. Gerçeküstücülük akımına doğrudan doğruya katılmadığı halde, bu anlayışın erotik yanlarını benimsemiş ve özellikle ünlü Fransız yazarı Marquis de Sade'ın etkisinde kalmıştır. Çeşitli yapıtlar veren ve çağdaş Fransız edebiyatında önemli bir yeri olan Bataille, 1947 yılında ***La haine de la poésie*** (Şiire karşı duyulan nefret) adlı yapıtıyle tanınmıştır ***Histoire de rats*** (Fare hikâyesi), adlı kısa yapıtıyle dünya çapında ün kazanmıştır. Bataille'ın, ***Le Coupable*** (Suçlu, 1944) adlı bir romanı, ***L'Expérience intérieure*** (İç yaşantı, 1945) adı altında topladığı denemeleri, sanat tarihinde erotizm ve ölüm konularını incelediği ***Sade et l'essence de l'érotisme*** (Sade ve erotizmin özü), ***Les larmes d'Eros*** (Eros'un gözyaşları) adlı araştırmaları vardır. Ayrıca, ***La Littérature et le mal*** (Edebiyat ve kötülük, 1957) ve ***Sur Nietzsche*** (Nietzsche üzerine, 1944) adlı ünlü deneme kitapları da yazmıştır.

Georges BATAİLLE. çalışırken..

BATAİLLE Henri (Nimes 1872 / Malmaison 1922) Fransız tiyatro yazarı. Kendisini ressam olmağa hazırlamışken vaz geçip tiyatro yapıtı yazmağa koyulan Bataille, ilkin 1894 yılında R. d'Humiéres ile birlikte ***La Belle au bois dormant*** (Ormanda uyuyan güzel) adlı, peri masalı türündeki sembolik piyesi kaleme alarak edebiyat hayatına atılmıştır. Bunu, Bretegne folkloruna ait bir efsaneden alarak işlediği ***La Lépreuse*** (Cüzzamlı kız, 1896) adlı yapıt izleyecektir. Ama tanınmış sanatçının, dramatik yapıdaki vuruşla deyişdeki lirizmi başarıyla kaynaştıran kendisine özgü üslûbu, ***Ton sang*** (Senin kanın, 1897) adlı piyeste ortaya çıkmaktadır. Bu tarihten itibaren konularını dalma modern hayattan alan piyeslerinde, çağının insanlarındaki içgüdüsel davranışları, tutkuları ve eski geleneklerin yerini almağa başlayan yeni töreleri, hoşgörü ile dolu bir ressam bakışıyle dile getirmiştir. Karakterleri canlandırmaktan çok bir entrikayı kurup yürütme alanında başarı gösteren yazarın belli başlı yapıtları, ***L'Enchantement*** (Büyüleniş, 1900), kendisine büyük çapta ün sağlayan ***Maman Colibri*** (Colibri ene, 1904), kast düzenini eleştirdiği ***La Marche nuptiale*** (Düğün marşı, 1905), ***La Femme nue*** (Çıplak kadın, 1908), ***Le Scandale*** (Skandal, 1909), ***La Vierge folle*** (Çılgın Bâkire, 1910), ***Le Phalène*** (Pervane, 1913), ***Les Flambeaux*** (Meşaleler, 1913) ve ***Les Soeurs d'amour*** (Aşkın kızları, 1919) ile ***La Possession*** (Sahiç oluş, 1922) adlı piyeslerdir.

Henri BATAİLLE, Çılgın bâkire'yi yazdığı dönemde..

BATAİLLON Eugène (Annoire - 1864 / Montpellier 1953) Fransız biyoloji bilgini. Dijon Fen Fakültesi'nde zooloji profesörlüğü, Strasbourg Fen Fakültesi'nde dekanlık, Clermont-Ferrand Üniversitesi'nde rektörlük ve en son olarak da Montpellier Fen Fakültesi'nde biyoloji profesörlüğü yaptı. Kurbağalara özgü yapay partenogenez üzerindeki çalışmalarıyle tanındı. Daha sonra çalışmalarına Loeb ile Delage'ın kimyasal dölleme konusundaki araştırmaları doğrultusunda devam etti ve 1910 yılında dokunma yoluyle partenogenez'i gerçekleştirerek uluslararası üne ulaştı.

Bu temel araştırmalarının yanı sıra Bataillon, taşemen yumurtalarında çok-embriyonluluğa yolaçan olayları ve yumurtanın olgunlaşmasında karbonik asidin rolünü inceledi; ipekböceklerinde çok-döllülüğü ve kuyruksuz kurbağalarda başkalaşmayı bulup ortaya çıkardı.

1946 yılında Fransız Bilimler Akademisi'ne üye seçilen bilgin, çeşitli araştırma ve buluşlarını kitap halinde yayınladı.

Bateau-Lavoir : Paris'teki Montmartre semtinin Ravignan alanında bulunan bir sıra evlere, ahşap merdiveni ve iç bağlantılı oluşları doleyisiyle takılmış olan ad. Başta 1904 - 1909 yılları arasında Picasso olmak üzere Max Jacob, André Salmon, Van Dongen, Pierre Reverdy, Modiglianl, Juan Gris gibi ünlü sanatçılar burada oturdu. Kübizm akımının yuvası olarak ün salan Bateau-Lavoir, ayrıca Guillaume Apollinaire'in ve Marie Laurencin, Vlaminck, Dufy, Gertrude Stein gibi yakın dostlarının uğrak yeriydi Picassa ***Aig non'lu genç kızlar***'ı burada tamamladığı için, atöl-

yesi 1908 yılından itibaren kübistlerin buluşma yeri hâline gelmişti. Bateau-Lavoir, 1970 yılında yıkıldı.

BATES Henry Walter (Leicester - 1825 / Londra 1892) İngiliz doğa bilgini. Özellikle böcek uzmanı olarak tanındı. Londra Coğrafya Kurumu'nun genel sekreterliği görevine getirilen Bates, araştırma amacıyla Amazon bölgesine yaptığı yolculuğun izlenimlerini *The Naturalist on the River Amazons* (Amazon kıyısında bir doğa bilgini, 1863) başlıklı incelemesinde yayınladı.

BATES Herbert Ernest (Rushden - 1905) İngiliz yazarı. İlk yapıtı olan *The Poacher* (Kaçak avcı, 1935) adlı hikâye kitabında İngiliz köy hayatını betimledi. Bunu, «Flying officer X» takma adıyla yayınladığı *How Sleep the Brave* (1943) başlıklı savaş anıları izledi. Daha sonra da Bates, *The Golden Oriole* (Altın sarı asma kuşu, 1962), *Oh! To be in England* (İngiltere'de yaşamak güzel şey!, 1963), *The Wedding Party* (Düğün, 1965) gibi roman ve masal kitaplarında, çağdaş hayatın çeşitli yönlerini mizahlı bir üslûpla dile getirdi.

The Distant Horns of Summer (Yaz mevsiminin kilometre taşları, 1967), *The Four Beauties* (Dört güzel, 1968), *The Wild Cherry-Tree* (Yaban kirazı, 1968), *The Triple Echo* (Üçüz yankı, 1970) ve *The Song of the Wren* (Çit kuşunun ötüşü, 1972) gibi roman ve hikâyelerinde, «ihanete uğrayan masum insan», «umutsuz aşk», «anılara sığınma» gibi temaları başarıyla işleyen Herbert Ernest Bates, bir yandan da büyük bir otobiyografi dizisi kaleme almağa başlamıştı. Sanatçının, yaşadığı yılları ve olayları ince bir mizah üslûbuyle ve büyük bir özdenlikle dile getirdiği bu dizi içinde şu güne kadar yayınladığı yapıtlar, *The Vanished World* (Nafile dünya, 1969), *The Blossoming World* (Kıyak dünya, 1971) ve *The World in Ripeness* (Olgunlaşan dünya, 1972) başlıklarını taşımaktadır.

BATESON Gregory (Detroit - 1904) Amerikalı etnoloji bilgini. Freud'un etkisi altında kaldı. M. Mead doğrultusunda sürdürdüğü çalışmaları psikanaliz ilkelerinin izlerini taşır.

BATESON William (Whitby 1861 / Merton 1926) İngiliz biyoloji bilgini. Kalıtım üzerine araştırma yapan öncülerden biri olarak tanındı. İlkin Cambridge Üniversitesi biyoloji profesörlüğüne, ardından da Merton'daki John Innes Horticultural Institution'ın yönetmenliğine atandı. Sibirya'ya kadar uzanan bir Avrupa gezisine çıktı. Bu yolculuk sırasında topladığı belgelere dayanarak kaleme aldığı *Materials for the Study of Variation* (Canlılardaki değişirliğin incelenmesi için malzeme, 1885) adlı yapıt, biyoloji alanında önemli bir aşama olarak kabul edilir.

Değişirliklerin kesintili olarak gerçekleştiğini ileri süren bilgin, daha sonra, kalıtım konusunda çalışmağa başladı ve Mendel yasalarını yeniden bulan beş bilginden biri oldu. Ayrıca bu yasaları hayvanlara uygulayan iki bilginden biri de oydu. Modern biyoloji terimleri arasında yer alan «allalomorf», «homozigot» ve «heterozigot» sözcüklerini yaratan Bateson'ın bellibaşlı yapıtları arasında *Mendel's Principles on Heredity : A Defense* (Mendel yasalarının savunusu, 1902), ve *Problems of Genetics* (Genetik sorunları, 1913) başlığını taşıyan incelemeleri özellikle anılmağa değer.

BATHORİ Jeanne-Marie (Paris - 1877 / Paris 1970) Fransız şantözü. Özellikle Debussy, Ravel ve Roussel'in ezgilerini kendi çaldığı piyano eşliğinde okuyarak uluslararası ün kazandı. 1942 yılında Buenos Aires'e gitti ve oradaki Fransız Yüksek Öğretim Enstitüsü'nün müzik bölümünü kurdu. Çalışmalarının ürünlerini *Conseils sur le chant* (Şarkı konusunda öğütler, 1928) adlı yapıtında özetledi.

BATHULLOS (İ.Ö. 1. yüzyıl) Romalı pantomim oyuncusu ve tiyatro kuramcısı. Batı dünyasında «bilginleri ve sanatçıları koruyan zengin» kişilere adı verilen ünlü Romalı devlet adamı ve şair Maecenas'ın (mesen'in) azatlı kölesidir. Büyük İmparator Octavius Augustus'un kölesi iken azad edilen Pulades'le birlikte pantomim sanatı üzerine kaleme aldığı dört bölümlük incelemeyle ün kazanmıştır.

Bu önemli yapıtın birinci bölümü, ahlâkdışı durumların temsil edildiği komik bir dans biçimi olan kordaks'a; ikinci bölümü, tragedya sanatıyle ilgili kuralların yer aldığı emmelia'ya; üçüncü bölümü, yergi ve taşlama dansı anlamına gelen sisin'e; son bölümü de, bu üç türün bir arada götürüldüğü italik tarzına ayrılmıştır.

Aynı zamanda çağının en başarılı pantomim oyuncusu olarak bilinen Bathullos, zamanla, eski oyun yoldaşı Pulades'le geçinememeğe başlamıştı. Bu geçimsizlik Roma'da büyük kargaşalıklara yolaçmış ve imparator Augustus'un Pulades'i sürgün etmesiyle sonuçlanmıştır.

Batı Avrupa Birliği 23 Ekim 1954 günü Paris anlaşmaları ile kurulan siyasal ve askersel «savunma» örgütü. Örgüt, Fransa, İngiltere ve Benelüks ülkeleri olarak anılan Belçika, Hollanda, Lüksemburg tarafından kuruldu. Paris anlaşmaları ile de örgüte Federal Alman Cumhuriyeti ve İtalya katıldı. Böylece bütün bu devletler, silâhlı kuvvetlerini Nato'nun emrine verme olanağına kavuşmuş oldular.

Görüldüğü gibi Batı Avrupa Birliği, her ne kadar bir sözde «savunma» amacıyle kurulmuş gösteriliyorsa da aslında Alman militarizmini hortlatma koşullarını hazırlayıp olgunlaştırmak ve Batı Almanya'yı askersel bloklar sistemine almak için, Nato'nun bir şubesi olarak tasarlanıp gerçekleştirilmişti. Ama herşey toz pembe yürümeyecekti. Nitekim örgüt üyeleri arasında çok geçmeden sürtüşmeler başladı.

Gerçekten de İngiltere'nin, 1969 yılında, Ortak Pazar'a girmesini engelleyen Fransız baskısını etkisiz kılmak için Batı Avrupa Birliği'ni kullanmağa kalkışması, örgüt bünyesinde bunalıma yolaçtı; ve Fransa, 1970 yılına kadar örgütün hiç bir çalışmasına katılmadı. 1966 yılında Fransa'nın Nato'dan çekilmesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupalı müttefiklerine karşı daha fazla yüküm altına girmekten kaçınır görünmesi, Sovyet-Amerikan ilişkilerinde meydana gelen yumuşamayla birlikte başlayan diyalog ve enerji bunalımının doğurduğu sonuçlar, 1974 yılında Avrupa «savunma»sının etmenlerini önemli ölçüde değiştirmişti. Herşeyden önce, sorunun «bugün» hangi çerçevede ele alınacağı sorusu girmişti gündeme. İngiltere ile Batı Almanya başta olmak üzere bazı devletler, 1968 yılında İngiltere'nin girişimiyle kurulan ve Fransa dışında bütün Avrupalı NATO üyelerini içinde toplayan «Avrupa grubu»nun çerçeve olarak kabulünü önerdiler. Özellikle Fransa buna karşıçıktı : Parisli politikacıların iddiasına göre, dış siyaset, savunma ve silâhlanma konularında salt Avrupa'ya özgü bir örgüt olan Batı Avrupa Birliği, Danimarka, Norveç, Yunanistan ve Türkiye gibi Avrupa'daki öbür Nato üyelerinin de katılmasıyle büyüyebilir; ve böylece, Amerika Birleşik Devletleri'nin karşısında, Atlantik Paktı'nın ikinci bir «temel direği» haline girebilirdi. Soruna bugün de kesin ve açık bir çözüm bulunabilmiş değildir.

Batı Avrupa'da Ortaçağ felsefesi bk. **Ortaçağ felsefesi.**

«Batı cephesinde yeni bir şey yok» (Almanca aslı İm Westen nichts neues) Alman yazarı Erich Marie Remarque'ın 1929 yılında yayınlanan romanı. Yayınlanır yayınlanmaz dünya çapında başarı kazanan bu yapıt, basit bir Alman askerinin Birinci Dünya Savaşı'na nasıl baktığını trajik bir çıplaklık içinde dile getirmekteydi. Gerçekten de, ilk bakışta hiç bir romantik bağırıp çağırış, hiç bir derin düşüncelere dalış yoktu romanda; hattâ görünürde, eleştirici bir yaklaşım bile yoktu. Ama gerçekte, insana sürükleyici bir röportaj duygusu veren, tatsız anıları adetâ utanıp da özür dilercesine aktaran bu kitap, alabildiğine ustaca bir şekilde etkili kılınan bir antimilitarist propagandayla örülüydü Savaşın, militaristlerin öteden beri iddia ettiklerinin tersine, hiç bir yüce, hiç bir soylu yanı olmadığını çarpıcı bir biçimde ortaya koyuyordu büyük yazar bu romanında. Savaşın, boğuntu, sefalet ve dehşet dolu bir kollektif cinayet olduğunu ispatlıyordu. Yapıtın en dokunaklı sayfaları, hiç şüphesiz ki, bombardıman sırasında hayatının tehlikeye girdiğini sezen askerin hemen ossaat köklü bir içgüdünün itişiyle kendini korumak için bütün kurnazlığı ve becerisiyle nasıl harekete geçtiğini betimleyen bölümdür.

Batı cephesinde yeni bir şey yok (1930)

Lewis Millestone'un, Erich Maria Remarque'ın aynı adlı romanından hareketle Maxwell Anderson ve George Abbott tarafından düzenlenen bir senaryo üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini Arthur Edeson'ın üstlendiği, müziğini David Broekman'ın hazırladığı yapıtın başrollerini Lew Ayres, Louis Wolheim, John Wray, Raymond Griffith ve Slim Summerville paylaşmaktaydılar.

1916 yılında yeni askere alınıp sıcağı sıcağına Fransız cephesine yollanan ve emansız bir çavuşun dehşet saçtığı bir bölükte eski bir asker tarafından savaşa «alıştırılan» gencecik erlerin ibret verici öyküsüydü bu film; savaşı bütün çirkinliğiyle gözler önüne seriyor ve bu bakımdan başarılı bir antipropaganda örneği ortaya koyuyordu. Nitekim yapıtın piyasaya çıkarıldığı dönemde iktidara doğru ilerleyen Naziler, filmde Alman ulusuna hakaret edildiği gerekçesiyle gösteriler düzenleyerek Almanya'da gösterilmesine engel oldular. Gerçekleştirildiği dönemdeki güç ve değerini bugün de koruyan yapıtın İngilizce orijinal adı, ***All Quiet on the Western Front***'tur.

Batı cephesinde yeni bir şey yok'*tan bir sahne.*

Batıcılık (Osm. Garpçılık, Fr. occidentalisme, İng. occidentalism) Geniş anlamda Avrupa uygarlığına bağlılığı belirten bu terim, özel bir anlamda ve tarihsel bakımdan, çar Nikola I döneminde Rusya'da ortaya çıkan ve kısa zamanda gelişerek Rus intelijanslyasını enikonu ikiye bölen reformcu fikir ve eylem akımını belirtmek için kullanılmıştır. - Batıcılığın, Çaadayev'in 1836 yılında yayınladığı ***Felsefe mektupları***'yle başladığı, hiç değilse ilk tutarlı savunusunu bu yapıtta bulduğu söylenebilir. Söz konusu yapıtta Çaadeyev, temel bakımdan Hegel'in fikirlerine dayanarak, «ulusal sorun» konusunu ortaya atıyordu Çaadeyev'in yanı sıra Herzen ve Belinski'nin de önderlik ettiği Batıcılar, Slavseverlerin tersine olarak, Rusya'nın tarihsel görevini yerine getirebilmesi için Batı'yı örnek alması gerektiğini söylüyorlardı. Ama bu örnek alış, körü körüne bir kopya ediş anlamına gelmiyordu onların gözünde Batı'nın yönetim örgütü ve laiklik anlayışı gibi ileriye açık modern yanları benimsenmeliydi sadece, köhnemiş yanları atılmalıydı. Bu görüşü savunanlar arasında, yukarıda saydığımız üç önderin yanı sıra, Granovski, Ogaryov, Botkin, Turgenyev ve Dostoyevski de vardı. Bunlar, nesnel olarak, otokratik feodal sistemin yıkılarak Rusya'nın burjuvalaşmasını istemekteydiler aslında. Bu istek, örneğin Dostoyevski'de görüldüğü gibi, İsa'ya özgü bir «kurtarış ve arındırma tutkusu»yle de desteklenebiliyordu. Özetlemek gerekirse, Batıcıların kendi aralarında da derin görüş ayrılıkları vardı. Başlangıçta el birliğiyle yürütülen hareket bir ara estetik, felsefî ve özellikle de sosyo-ekonomik sorunlarda kopan polemikle gölgelendiyse de, tartışmalar işin bu aşamasında topluluğun dışına pek taşmadı. Ama 1848 olaylarından sonra polis baskısının da artması ve aralarında Dostoyevski'nin de bulunduğu Çaadeyev'in arkadaşlarının tutuklanması sonucunda, iki temel eğilim yoğunluk kazandı Belinski, Herzen ve Ogaryov, Avrupa sosyalizmine açık maddeci ve devrimci demokratlar olarak ortaya çıktılar; Kavelin, Botkin ve Korş ise dinci bir idealizme bağlı olarak siyasal planda bir burjuva liberalizmini savunmağa giriştiler.

Bugün bazı burjuva tarihçiler, Rus tarihsel gerçekliğini bile isteye kendi öz içerliğinden soyutlayarak, Kade'ler diye anılan anayasacı-demokratlarla menşevikleri Belinski ve Herzen'i izleyen Batıcılar olarak, bolşevikleri ise Slavseverlerin ideolojik mirasçıları olarak gösterme çabasındadır. Lenin'in sosyalistleri bütün insanlık kültürünün gerçek mirasçıları olarak ilân ettiği hatırlanırsa, yukarıdaki ayrımın ne denli geçersiz ve uyduruk bir hayal ürünü olduğu hemen meydana çıkar.

batıl inanç bk. **kör inanç.**

batınîlik bk. **içrekçilik.**

Batıya giden kervan (1924) James Cruze'un Emerson Hough'ın aynı adlı romanından hareketle J. Cunninghan tarafından hazırlanan bir senaryo üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği film. Prodüktörlüğünü Zukor'un yaptığı ve ticaret alanındaki başarısını da kendi «deha»sına (!) malettiği yapıtın beşrollerini, J. Werren Kerrigan, L. Wilson, A. Hale ve E. Torence paylaşmaktaydılar.

Çapı ve üslûbunun gerçeğe uygunluğu bakımından sessiz sinema çağının en büyük «western»lerinden birl olan bu yapıt, Nevada ve Utah'ta çekilen dış sahnelerden oluşmaktaydı; ve 1848 yılında Amerikan kıtasını doğudan batıya kat eden üstü örtülü arabalardan kurulu bir kervanın öyküsünü anlatmaktaydı. Robert Sherwood, «sinema sanatının yarattığı en büyük destan» olarak nitelemişti filmi. James Cruze ise, yapıtının gerçeğe tıpatıp uygun olması için öylesine çabalamıştı ki, şunları söyleyebiliyordu «Bir tek takma bıyık, bir tek takma sakal yoktu filmimde. Arabaların kaldırdığı toz, hakiki tozdu; Kızılderililer, gerçek Kızılderililerdi.»

Senaryodaki, örneğin kadın kahramanın saç tuvaletinin en korkunç fırtına ve savaş sahnelerinde bile hiç bozulmaması gibi gülünç kusurlar bile, büyük tarihçi Georges Sadoul'ün dediği gibi, bu filmin, konu aldığı dönem üzerine «gerçekten dürüst ve heyecan verici bir toplumsal belge niteliği» taşımasını engellemiyordu.

Filmin orijinal adı, ***Covered Wagon***'dır.

Batı yakasının hikâyesi (1961) Robert Wise ve Jérôme Robbins'in, Arthur Laurents'in bir librettosundan hareketle Ernest Lehman tarafından düzenlenen bir senaryo üzerine ortaklaşa olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdikleri film. Fotoğraf yönetmenliğini Daniel L. Fapp'ın üstlendiği, dekorlarını Boris Leven'in yaptığı, müziğini Leonard Bernstein'in bestelediği, dansları Jérôme Robbins'in düzenlediği, özel efektleri Linwood Dunn'ın hazırladığı ve tek başına küçük bir başyapıt niteliğindeki jenerik'ini Saül Bass'ın yarattığı filmin başrollerini Nathalie Wood, Richard Beymer, Russ Tamblyn, Rita Moreno ve George Chakiris paylaşmaktaydılar.

Shakespeare'in ***Romeo ve Jülyet***'inin New York'taki yoksul semtlerden birine uyarlanmış şekli olan filmde, «Shark»lar diye anılan Porto-Rico'lularla «Jet»ler diye anılan Amerikalılar çoğu zaman kanlı çatışmalara yolaçan bir amansız rekabet halindedirler. «Jet»lerden Tony (Richard Beymer), Porto-Rico'lu Maria (Nathalie Wood)'yı sever; ama kendi takım şefinin öcünü almak için sevgilisinin erkek kardeşini öldürmek zorunda kalır. Buna karşılık sevgilisinin öldürüldüğünü sanarak düşmanlarıyle bir ölüm-kalım mücadelesine girer ve ölür.

1957'den beri üç yıldır New York'ta oynanmakta olan bir müzikli komedinin sinemaya aktarılmış şekli olan filmin çekimi, başlıbaşına bir olay meydana getirmişti Yapıttaki dans sahneleri için, New York nâzım planında yeniden düzenlenmesi öngörülmüş olan 68. ve 110. caddeler, belediye ile anlaşılarak tam beş hafta boyunca, trafiğe kapandı.

Son derece dramatik bir libretto üzerine kurulu olan yapıtın hemen tümü Jérôme Robbins tarafından tasarlanan ve düzenlenen dans numaraları gerçekten kusursuzdu. Filmin unutulmaz sekanslarını belirtmekle yetinelim Romeo ile Jülyet'in West Side'daki taraçada tanışmaları, «America» müziğiyle yapılan dans, polisle alay ediş, Jet'lerle Shark'lar arasındaki ölümüne vuruşma, garajdaki dövüş ve Tony'nin cesedinin götürülüşü.

Filmin Amerikanca orijinal adı, ***West Side story***'dir.

Batı yanlısı Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batılı kapitalist ülkelere dönük kişi, politikacı yada hükümet. Bu kişi, politikacı yada hükümetler, kendi deyişlerlyle, «sonsuz milliyetçi ve medeniyetçi»dirler «Sonsuz milliyetçi» oldukları için,

ülke ve yurt demek, onlar demektir. Dolayısıyla kendilerini «medeniyet düşmanı komünizm belâsı»na karşı korurken içleri son derece rahattır : Çünkü böylelikle, «vatan ve millet»i de korumuş olmaktadırlar. Ve tabii, Batı düzenini de..

Batisfer (Fr bathysphère, İng. bathysphere): Amerikalı bilgin William Beebe tarafından deniz dibini incelemek üzere tasarlanıp kullanılan araç. Eski Yunancada «derin» anlamına ***bathus*** ile «küre» anlamına ***sferos*** sözcüklerinden türetilmiş olan bu terim, 1 metre 45 santimetre çapında ve 2.300 kilogram ağırlığında, yukarıya kablo ile bağlı çelik küreyi belirtmek için kullanılmıştır. William Beebe, 1934 yılında bu küreyle Bermuda dolaylarında 906 metre derinliğe kadar inmiştir.

Batiskaf (Fr. ve İng. bathyscaphe) A. Picard tarafından, deniz derinliklerinde gözlem ve araştırma yapmak için tasarlanmış ve yapılmış olan araç. Eski Yunancada «derin» anlamına ***bathus*** ile «kayık» anlamına ***skafes*** sözcüklerinden türetilmiş olan bu terim, bir kablo ile su yüzüne bağlı olmayışı dolayısıyla Beebe'in yaptığı araçtan farklı bir aracı belirtmek üzere kullanılmıştı. Söz konusu araç, su yüzüne bağlı olmadığı için, dalgaların meydana getirdiği sarsıntılardan etkilenmiyordu. Ayrıca, taşıyıcı kablonun kopma tehlikesi gibi bir olasılık da bu araç

FNRS 3 onarıldıktan sonra denize indirilirken..

için söz konusu değildi.

Küre şeklinde bir kamara ile yayvan bir yüzücünün birleşmesinden batiskafta kamara, gözlemcilerin çalışma yeridir ve denizaltına özgü büyük basınca dayanabilmesi için çelikten yapılmıştır. Kamara, taşırdığı sudan daha ağırdır ve yüzücü tarafından taşınmak şartıyle iş görebilir. Yüzücü ise, sudan daha hafif olan benzinle doldurulduğu için su yüzünde kalabilir. İnce saçtan yapılmış olan yüzücünün alt kısmında, ısı ve basınç değişikliğine karşı benzinin hacim değiştirmesini dengede tutmağa yarayan deniz suyunun girip çıkabilmesi için bir delik açılmıştır; ve bu düzen, yüzücüyü ağır denizaltı basıncı dolayısıyle ezilmekten korur.

Batiskafta dalış ve çıkış manevraları için bir supap vardır. Bu supap, pilotun benzin boşaltmasına yarar. Batiskaf, ayrıca, istenilen miktarda safra atılmasını sağlayan özel bir aygıtla da donatılmıştır. Bu safra atma işi, ayrıca, benzinin sıkıştırabilirliği yüzünden batiskafın iniş sırasında yitirdiği yüzme olanaklarını yeniden elde edebilmesi bakımından da gereklidir. Safra olarak demir talaşı kullanılır. Söz konusu talaş, bir elektrik akımının sağladığı magnetik alan yardımıyle sisolarda saklanır. Pilot, safra atmak isteği vakit, akımı keser. Bir elektrik arızası olduğu anda batiskaf su yüzüne çıkar. Deniz dibine yakın yerlerde batiskafın dengede kalması ve yönetilmesi için, balonlarda kullanılan iniş ipine benzer bir düzenden yararlanılır. Yatay hareketlerse, elektrik motorlarıyle çalışan iki pervane yardımıyle gerçekleştirilir. Gözlemler kalın pleksiglas lombozlar yapılır. Görüş alanını aydınlatmak için, kuvvetli farlardan yararlanılır.

İlk batiskaf, A. Picard tarafından, Belçika Bilimsel Araştırma Ulusal Fonu'nun parasal desteğiyle Belçika'da gerçekleştirildi ve FNRS 2 adını aldı. 1948 yılında bu araç, otomatik pilotla, 1.380 metreye indi; su yüzüne çıktığı zaman yüzücünün, dalgaların etkisiyle, ağır hasara uğradığı görüldü; ve FNRS 2, bu haliyle, Fransız Deniz Kuvvetleri'ne devredildi. Sonradan araca, yeni bir yüzücü yapılacak ve FNRS 3 adı verilecekti.

Daha sonra A. Picard ve oğlu Jacques Picard, İtalya'da ***Trieste*** adıyle yeni bir batiskaf yaptılar. Bu arada FNRS 3, deniz binbaşısı Huot ve deniz istihkâm mühendisi Willm kumandasında, 1953 yılında 2.100 metre derinliğe inmeyi başardı. Aynı yıl baba-oğul Picard'lar, ***Trieste*** ile 3.150 metreye indiler. Bundan sonra rekorlar birbirini izledi. En son olarak ***Trieste***, 1960 yılında, Mariannes çukuru yakınlarında 10.911 metreye kadar inmeyi başardı.

BATİSTA Y ZALVİDAR Fulgencio (Banes 1901 / Marbella 1973) Halk düşmanı, insanlığın yüz karalarından biri. Küba ordusunda uzun süre çavuş olarak çalıştı. 1933 devriminden sonra genel kurmay başkanı oldu ve yedi yıl iktidarı elinde tuttu. 1940 yılında kendini cumhurbaşkanı seçtirdi, 1944 yılında bu görevden uzaklaştırıldı. 1952 yılında gerçekleştirdiği hükümet darbesiyle yeniden iktidarı ele geçirdi ve kendini devlet başkanı ilân etti. Kendi hazırladığı anayasayı yürürlükten kaldırdı. Tamamıyle Amerikan emperyalizminin emrinde... öyle ki, artık emir almağa gerek duymayacak kadar emrinde yürüttüğü politikayı, Fidel Castro devriminin başarıya ulaşması üzerine İspanya'ya kaçtığı 1959 yılı Ocak ayına kadar halkının kanını emerek sürdürdü. Öldüğünde, yabancı bankalara yatırılmış kişisel (!) servetinin 500 milyon doları aştığı açıklandı. Bu, sadece «açıklanan» rakamdı tabii.

Castro yönetimi, söz konusu servetin aslında Küba halkına ait olduğu gerçeğini ileri sürerek, bu paranın «sahibi»ne geri verilmesini istedi. Ama bu istek, uluslararası bankalar tarafından «müşteriye karşı dürüstlük» gerekçesiyle reddedildi.

batizm bk. **vaftizcilik.**

BATLLE Y ORDONEZ Jose (Montevideo 1856 / Montevideo - 1929) Uruguaylı devlet adamı. Demokrat bir yerli gazeteci olarak geniş ün yaptı. Çok geçmeden, liberal eğilimli ***Colorado*** partisinin lideri oldu. 1903-1907 ve 1911-1915 yılları arasında iki kez cumhurbaşkanlığı görevini başarıyla yürüttü. 1904 yılında Beyazların İsyanıyle başlayan İç savaşa son verdi. Ülkesinin sosyal ve ekonomik gelişmesine büyük çapta katkıda bulunan Batlle y Ordonez, özellikle yönetim mekanizmasını demokratik bir doğrultuda yenilemek için gerçekten büyük çaba harcadı. Eğitim kurumlarında da gene aynı doğrultuda bir dizi reformun kısa zamanda gerçekleştirilmesini sağladı. Bu arada uluslararası planda bütün ülkelerle iyi ilişkiler kurulmasına özen gösterdi ve bunu da başardı.

Batlle y Ordonez'in bir başka ilerici yanı da, kendisi yerli olduğu halde Beyazlara karşı hiç bir şekilde ırk ayrımı uygulamayışıydı. Adaletli, dürüst, aydın, hoşgörülü ve alabildiğine çalışkan bir önder olarak ülkesinin siyasal hayatını belirleyici biçimde etkiledi.

BATON Atinalı (İ.Ö. III. yüzyıl) Eski Yunanlı komedi yazarı. Bize ancak piyeslerinden bazı parçalar kalmış olan yazar, özellikle, çağının düşünürlerine yönelttiği amansız saldırılarla ün kazanmıştı.

BATON Herakleialı (İ.Ö. III. yüzyıl) Eski Yunanlı heykeltraş. Tunçtan yapıtlar döktü. Plinius'a göre, Roma'nın Concordia tapınağındaki Hera ve Apollon heykelleri onundur. Ayrıca Eleusis ve Atina'da da yapıtlarına rastlanmıştır.

BATTEY John (Georgia - 1820 / New York - 1891) Amerikalı cerrah. 1872 yılında bulup uyguladığı, kendi adıyle tanınan yumurtalık çıkarma metoduyla tanındı. **Battey ameliyatı** diye anılan bu metodla sağlam yumurtalıkların çıkarılması, yani kadının kısırlaştırılması olanak kazanmaktaydı.

BATTHYANY Kazmer (Peşte - 1807 / Paris 1854) Macar siyaset adamı. Soylu ve tanınmış bir ailenin oğluydu. 1840 yılından itibaren, liberal fikirleriyle dikkatleri çekti. 1848 Devrimi'nde Hırvatlarla savaştı. Eszek kalesini ele geçirdiyse de Avusturyalıların Hırvatistan'ı işgal etmesi üzerine bir süre için Debrecen'e çekildi. Kossuth Macaristan'ın bağımsızlığını ilân edince Dışişleri bakanı oldu. Ama 1849 yılındaki Vilagos felâketinden sonra Kossuth'la birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na sığındı ve Şumnu'da göz altında tutuldu. Türkiye'den çıkmasına izin verilince Fransa'ya yerleşti.

BATURİN Pafnuti Sergeyeviç (Arhangelsk 1740 / St. Petersburg - 1830) : Rus düşünürü. Saint-Martin'in ***Des oeuvres et de la***

vérité (Hatalar ve hakikat üzerine) başlıklı ünlü kitabında öne sürdüğü görüşleri eleştiren incelemesiyle üne ulaştı. Bu incelemede Baturin, Saint-Martin'in fikirlerini kendilerine bir çeşit kalkan olarak seçen Rus masonlarının gizemciliğine şiddetle karşıçıkmaktaydı.

Daha sonraki yapıtlarında Baturin, çağının doğa bilimlerine dayanarak, fenomenlerin maddeci bakımdan açıklanmasına yöneldi; kosmogoni alanında güneş-merkezciliği savundu, maddenin ve hareketin sakınımı yasasının zorunluğunu ortaya koydu; gözlem ve deneyden gelme verileri değerlendirerek, maddeci bilgi teorisini destekledi.

Gizemcilerin cisim-olmayan töz öğretisini reddeden Baturin'in maddecilik anlayışı, temel niteliği bakımından metafizik, şekilsel bakımdan da tanrıcı bir anlayıştır. Baturin, sosyal planda, doğa biliminin verilerine uygun bir eğitimi hararetle savunduğu gibi, «adaletli» yasalardan yana bir hümanist olarak tanınmıştır.

Ünlü aktris Marguerite Jamois, Gaston BATY'nin bir mizansenindе..

BATY Gaston (Loire 1885 / Loire - 1952) Fransız tiyatro rejisörü. Lyon Üniversitesi'nde okumuş olan ünlü rejisör, ilk çalışmalarını, geleneksel kukla tiyatrosu konusunda yapmıştır. Yabancı ülkelerde sahne tekniği üzerinde incelemeler yapmış ve bir aralık Münih Üniversitesi'nde sanat tarihi derslerini izlemiştir. 1919 yılından sonra, çağımızın büyük tiyatro kuramcıları arasında yer alan, Gordon Craig, Adolphe Appia, Georg Fuch ve Meyerhold'un düşüncelerine karşı ilgi duymuştur. Aynı yıl, Cirque d'Hiver ve Comédie-Montagne'da sahneye koyduğu piyeslerle ün kazanmağa başlamıştır. «Compagnons de la Chimère» adlı tiyatro topluluğunu kurmuştur. Bu topluluk, çeşitli tiyatrolarda temsiller verdikten sonra, küçük Champs-Elysées tiyatrosuna yerleşmiştir. O çağlarda Fransa'nın en iyi truplarından biri olan bu topluluk, daha sonra ünlü Montparnasse Tiyatrosu'nu oluşturacaktır. Öncü ve deneyci piyesleri sahneleyen Baty, ünlü piyes yazarı Deyns Amiel'in, «sessizlik akımı» ya da «dile gelmeyenin açıklanması» diye adlandırdığı tiyatro anlayışının ilk öncülerinden biridir. Baty, *Madame Bovary* (1936), *Manon Lescaut* (1938), *Suçve Ceza* (1932) *Don Kişot* gibi ünlü romanları serbest bir şekilde sahneye uygulamıştır. Sanatçı, sahneye koyduğu herhangi bir piyesin, en önemsiz ayrıntısını bile, kendi kişisel anlayışından ve yorumundan geçiren bir rejisördür. Bu davranışından ötürü, Baty ile çağdaşları olan Dullin, Jouvet ve Pitoeff gibi büyük rejisörler arasında önemli bir görüş ve tutum ayrılığı vardır. Ayrıca Baty, piyeslerini sahnelerken aktörlerin oyununa olduğu kadar, müziğe, ritme, renklere ve ışıklandırmaya da büyük çapta önem vererek, bu olanaklardan ustaca yararlanmıştır. Ünlü rejisör, tiyatro sanatı hakkındaki düşüncelerini, çeşitli yazılarda savunmuş ve R. Chavance ile birlikte, *Vie de l'art théatral des origines à nos jours* (Başlangıçlardan günümüze kadar tiyatro hayatı, 1932) adlı yapıtı yazmıştır. Ayrıca, *Guignol* (1934) ve *Théatre Joly* (1937) adlı iki yapıtı daha vardır.

BATYUŞKOV Konstantin Nikolayeviç (Vologda - 1787 / Vologda - 1855) Rus şairi. Büyük şair Puşkin'in öncüsü olarak bilinen Batyuşkov, Eski Yunan şairlerinin yapıtlarının bir araya getirildiği ünlü *Güldeste*'den Rusçaya yaptığı başarılı çevirilerle ün saldı. Aynı zamanda da çağdaşları üzerinde büyük bir etki yaratan eğitler yayınladı.

BAUCH Bruno (Gross-Nossen - 1877 / Dachau kampı 1942) Alman filozofu. **Baden Okulu** adıyle ün salan **Yeni-Kantçı felsefe** anlayışına bağlıdır. Ve bu akıma bağlı bütün düşünürler gibi Bauch da Kant tarafından geliştirilmiş olan **idealizm ve eleştiricilik** görüşünden harekat etmekte; ama «yargı'nın eleştirilmesine» özellikle önem vermekteydi. Filozofa göre deneyüstü özne, nesnelerin koşullarından başka bir şey değildir; yargıların temelini oluşturan da, nesnel ilişkilerdir. Bauch'a göre hakikat, değer ve gerçeklik, sürekli şekilde evrilen ve tıpkı Hegel felsefesinde olduğu gibi İde genel adını alan bir sistem içinde özdeşleşirler.

Kant tarafından ileri sürülmüş olan değerlere Bauch, **kültür değerleri** diye adlandırdığı yeni bir kategori eklemiş; ve bu tür değerlerin temellendirilmesi bakımından gerekli gördüğü bir ahlâk anlayışını geliştirmeğe yönelmişti. Söz konusu ahlâk anlayışı, «kuvvet» kavramına ve «mutlak» fikrine dayanmaktaydı.

Düşünür bu görüşlerini *Luther und Kant* (Luther ve Kant, 1904), *Kant* (1921), *Ethik* (Etik, 1921), *Wahrheit, Wert und Wirklichkeit* (Hakikat, değer ve gerçeklik.., 1923), *İdee* (İde, 1926) ve *Über den Begriff des Naturgesetzes* (Doğa yasalarının kavranışı hakkında, 1932) başlıklı yapıtlarında açıklamıştır.

BAUCHANT André (Château-Renault - 1873 / Montoire - 1958) : Fransız ressamı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'de savaşırken, desen çizmedeki kolaylığını keşfetti ve Savaş'tan sonra resme başladı. Tablolarını ilk olarak 1921 yılında Paris'teki ünlü Sonbahar Galerisi'nde sergiledi. Le Corbusier tarafından desteklendi hemen; Diaghilev de *Apollon Musagète*'in dekorlarını ona sipariş etti. İlk yapıtları, konularını daha çok mitolojiden ve kutsal kitaplardan alan, soluk renklerin egemen olduğu ve olağanüstü bir hayalgücünün kendini gösterdiği büyük kompozisyonlardı Fantastik şekilli kayalar arasında yada acaip anıtlarla süslü peyzajlar ortasında coşkulu hareketler yapan çuhalara bürünmüş kişilerle dolu tablolardı bunlar.

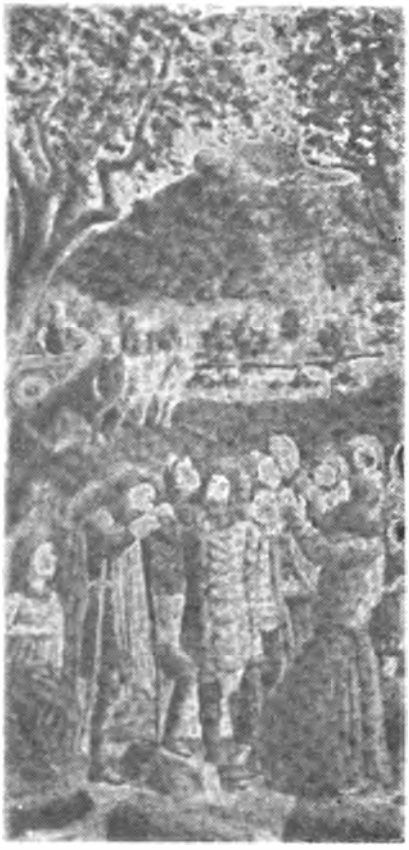

André BAUCHANT'ın 1949 yılında sergilediği ünlü tablosu : Ermiş Martin Touraine ormanlarında.

Daha sonra Bauchant, canlı ve açık renklerle boyalı ve son derece titizlikle düzenlenmiş peyzajlar ve natürmortlar yapmağa yöneldi. Yapıtlarına özelliğini veren içtenlik ve buluş zenginliği, onu, XX. yüzyılın en öndegelen naif ressamlarından biri olarak ortaya çıkardı.

BAUDEAU Nicolas (Amboise - 1730 / Paris - 1792) Fransız ekonomi bilgini. İlkin din öğrenimi gördü ve Chancelade manastırında tanrıbilim hocalığı yaptı. 1765 yılında Paris'e gelerek *Ephémérides du citoyen*

(Yurttaşın takvimi) adlı dergiyi kurdu. Başlangıçta, ünlü ekonomi bilgini Quesnay'nin önderlik ettiği fizyokrat ekonomi anlayışı ile amansız bir mücadeleye girişti.

Ne var ki Baudeau, aradan iki yıl geçmeden eski düşüncelerinden cayarak, Quesnay'nin bir numaralı savunuru durumuna gelecekti. Nitekim bu sistemin bir açıklaması niteliğindeki ***Première introduction à la philosophie économique ou Analyse des Etats policés*** (Ekonomi felsefesine ilk giriş, yada, düzenli devletlerin analizi) adlı ünlü kitabında Baudeau, yeni fikirlerini enine boyuna dile getirmekteydi.

BAUD-BOVY Samuel (Cenevre - 1906) : İsviçreli kompozitör, orkestra şefi ve müzik bilgini. Paul Dukas'nın öğrencisiydi. 1933 yılında Cenevre Konservatuvarı'nda profesörlüğe, 1957 yılında da aynı kurumun müdürlüğüne getirildi. Ünlü «Suisse romande» orkestrasını kurdu. Özellikle Stravinski ve Honegger'in çoğu parçalarını ilk olarak o çaldı.

Baud-Bovy, aynı zamanda, Onikl Ada kökenli Yunan halk türkülerini de derlemiş ve ***Etudes sur la chanson celtique*** (Kelt müziği üzerine incelemeler, 1957) adlı bir kitap yayınlamıştır.

BAUDELAİRE Pierre Charles (Paris - 1821 / Paris 1867) Fransız şairi. Babasını küçük yaşta yitiren şairin annesi bir subayla evlenmişti ve üvey babasına yakınlık duyamayan Baudelaire, daha on iki yaşındayken «ölünceye dek yalnızlığa mahkûm» ve «melankolik duygularla yüklü» bir kimse olduğunu söylemekteydi. 1836 yılında, üvey babası Aupick'in Paris'te bir göreve verilmesi üzerine Baudelaire de, ünlü Louis-le-Grand lisesinde öğrenim görmeğe başlamıştır. Emile Deschanel'in ve Louis Ménard'ın öğrencisi

BAUDELAİRE yirmi yaşındayken : «Çocukluğumdan beri hep yalnızlık duydum ben.»

BAUDELAİRE'in kalemiyle Jeanne Duval: «Sevdiğim biricik kadındı o..» Ancelle'e 30 Haziran 1845 tarihli mektuptan.

olan ve ilk şiirlerini bu okulda on altı yaşında yazmağa başlayan Baudelaire, 1839 yılında, karanlık kalan nedenlerden ötürü okuldan çıkarılmış, ama daha sonra okulu bitirme sınavlarına kabul edilmiştir. Üvey babası ile yaptığı uzun ve sert tartışmalardan sonra, kesin bir karara varmıştır : Edebiyatçı olacaktır.

Baudelaire, 1839 / 1841 yılları arasında Paris'te başıboş bir sefahat hayatı sürmüş ve çağdaşı olan edebiyatçılarla ilk ilişkilerini gene bu dönemde kurmuştur. Yakın dostları olan Prarond, Buisson ve Le Vavasseur gibi kimselere, heyecan dolu, şiddetli yırtıcı ve saşırtıcı şiirlerini okuyarak hayranlık kazanan Baudelaire, bu arada ünlü şair Leconte de Lisle'le de tanışmıştır. Büyük şairin ilk şiirlerini, Saint-Louis adasındaki zemin kat dairesinde ilk dinleyenler, işte bu arkadaşlarıdır.

Baudelaire, o yıllarda, romantik acıma duygularıyle dolu şiirler yazıyor; ve bu yapıtlarında da, genel olarak, düşmüş kadınlarla yoksul insanların alınyazısının kötülüğünden yakınıyordu. Ama çok geçmeden bu duyguları bir yana bırakarak, çılgın bir hayat sürmeğe başladı. Öyle ki, annesi ve üvey babası, söz dinlemeyen delikanlıyı, Bordeaux'dan kalkarak Uzak Doğu seferine çıkan bir geminin kaptanına emanet edip geziye göndermekten başka çare bulamayacaklardır.

Genç şair, başlangıçta, bu geziye boyun eğer görünmüş; ama altı ay sonra bir başka gemiye atlayarak gene Paris'e dönmüştür. Ne var ki bu uzun yolculuk, Baudelaire'in dünyaya bakışında ve estetik anlayışında büyük ve köklü bir değişikliğin ortaya çıkmasına yoleçmıştır. Gerçekten de sanatçı, macera sevgisini ve heyecanını, uzak ve yabancı ülkelerin çekiciliğine karşı duyulan hayranlığı, hep bu gezi sırasında edinecek ve sayısız derin anıyla geri dönecektir. Şu nokta rahatça ileri sürülebilir ki, Baudelaire, Okyanus'u görmemiş ve o korkunç fırtınaları yaşamamış olsaydı, ***L'Albatros*** (Albatros), ***La vie antérieure*** (Önceki Hayat), ***L'Homme et la mer*** (İnsan ve Deniz), ***La Chevelure*** (Saç) ve ***Parfum exotique*** (Egzotik Koku) gibi şiirlerini belki de yazamayacaktı. Oysa şairin estetiğinin temeli, bu şiirlerde aranıp bulunabilir. Baudelelre'in yapıtını, hayatından ayrı olarak ele alıp anlamak ve açıklamak olanakdışıdır. Alabildiğine tutkulu ve derinlemesine sarsıcı aşklar yaşamış olan şair, özellikle Jeanne Duval adlı bir melez hanıma gönül kaptırmıştı; ayrıca, bayan Sabatier adlı hanıma da, aslında bu hanımın pek ilgili olmadığı mistik bir hayranlık ve tapınma duygusuyle bağlandı.

Ruhu ve zihni allak bullak eden ve hem büyüleyen hem zehirleyen ne varsa, tatmıştır Baudelaire. Dolayısıyle de,yapıtı, bu sınırsız hazlar, acılar, düşkünlükler ve umutlarla yoğrulmuş bulunmaktadır. Ölümsüz şairin derin iç trajedisini dile getiren ve dünya şiirinin en büyük üç beş örneğinden biri olan ***Les fleurs du mal*** (Kötülüğün, Acının

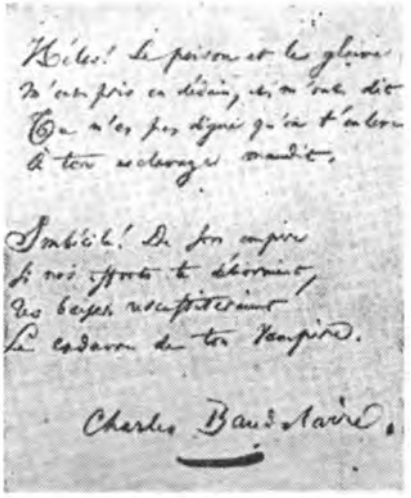

BAUDELAİRE'in elyazısıyle bir şiiri ve imzası..

ve Ağrının Çiçekleri) adlı başyapıtı yayınlanmadan önce Baudelaire, nesirler yazarak edebiyat dünyasında tanınmağa başlamıştır. Ressamlarla arkadaşlık kuran ve sanat eleştirisi alanında denemeler kaleme alan şair, 1845 yılında ***Le Salon*** (salon) başlığını verdiği yapıtını yayınlamıştır. Baudelaire, bu yapıtında, canlı ve içten bir resim sanatından yana olduğunu parlak bir şekilde ortaya koymakta ve, bu arada özellikle de, büyük ressam Eugène Delacroix'ya beslediği heyranlığı dile getirmektedir. ***Le Salon de 1846*** (1846 Salonu) adlı yapıtıyla, resim eleştirisi alanındaki otoritesini herkese ka-

bul ettiren şair *Le jeune enchanteur* (Genç Büyücü), *Choix de maximes consolants sur l'amour* (Aşk Üzerine Avutucu Özdeyişler Derlemesi), *Conseils aux jeunes littérateurs* (Genç Edebiyatçılara Öğütler), *Comment on paie ses dettes quand on a du génie* (İnsan Dâhi Olunca Borçlarını Nasıl Öder) gibi yazılarıyle ününü büsbütün arttıracaktır. Şair, 1848 Devrimi'ni, biraz da koyu kralcı üvey babasına duyduğu büyük öfkeden dolayı, sonsuz bir coşkunlukla karşılamış; hattâ bir ara, işi barikatlarda nutuklar çekmeğe kadar vardırmıştır. Ama bu coşkunluk uzun sürmeyecektir. Bu arada, *Le Salut public* (Ulusal Kurtuluş) adlı bir de gazete kurmuş, ama bu gazetenin ancak iki sayısını çıkarabilmiştir. Ayrıca, *Le Hibou philosophe*

Emile DEROY'nın gözüyle 1844 yılında Baudelaire.

(Filozof Baykuş) adıyle bir ikinci gazete çıkarmak istemiş, ama bu arzusunu gerçekleştirememiştir.

Büyük şair, 1853 / 1855 yılları arasında, *Morale du joujou* (Oyuncağın Ahlâkı) ve *De l'essence du rire* (Gülmenin Özü Üzerine) adlarını taşıyan iki kitapçık yayınlamıştır. Baudelaire'in ünlü Amerikalı şair ve yazar Edgar Allen Poe'ya duyduğu derin hayranlığın başlaması da gene bu döneme raslamaktadır. 1848 yılından itibaren Poe'nun hikâyelerini Fransızcaya çevirmeğe koyulan Baudelaire, tam on yedi yıl boyunca bu işe devam edecek ve, «bakışı, o baktıkça büyüyen nesnelerin üzerine doğru bir kılıcın sertliğiyle uzanmış olan adam» diye nitelediği büyük Amerikan yazarının yapıtlarını çeşitli dergilerde düzenli bir şekilde yayınlayacaktır. Şair, gene bu arada, Poe hakkında bir biyografi ve bir incelame olmak üzere iki büyük yazı kalem almıştır.

1855 yılında açılan «Evrensel Sergi» dolayısıyle resim eleştirisi alanındaki çalışmalarını da sürdüren Baudelaire, bu vesileyle yazıp yayınladığı incelemelerde, Delacroix'ya beslediği hayranlığı devam ettirdiği gibi, onun rakibi durumundaki bir başka büyük ressamın, İngres'in başarısını övmekten de geri kalmamıştır.

Gene aynı yıl, *Revue des deux mondes* dergisinde, on sekiz şiirini yayınlamıştı Baudelaire. Ama asıl başyapıtın, *Les fleurs du mal*'in 1857 yılında yayınlanışı her bakımdan büyük bir olay şeklinde karşılanacaktır. Gerçekten de kitap, hem büyük övgülere, hem de türlü skandallara yolaçmıştır. Kitaptaki bazı parçalardan dolayı şair hakkında adlî koğuşturma açılmış; ve mahkeme, savcılık tarafından ileri sürülen suçlamayı geçerli bularak, altı şiirin, genel ahlâka aykırı düştüğü gerekçesiyle, kitaptan çıkarılmasına karar vermiştir. Şairi tam anlamıyle ünlü kılan, işte bu mahkûmiyet olacaktır.

Baudelaire, karşılaştığı bütün güçlüklere rağmen, dehasının ürünlerini vermeğe devam etmiştir. Mensur şiirler yazmakta, edebiyat ve sanat eleştirmeleri yayınlamaktadır. Şair, *Paradis artificiels* (Yapay Cennetler) adlı ünlü yapıtını da gene bu arada bastırmıştır.

Gırtlağına kadar borca batmış olan Baudelaire'in sağlığı da kötüye gitmeğe başlamıştı bu sıralarda. Ama gene de direnmekteydi. O sınırsız sanat sezgisiyle, 1861 yılında yayınladığı bir yazısında, Fransa'da ilk kez oynanan Wagner'in beğenilmeyişini acı bir dille eleştiriyor; ve, böylece, büyük bir müzik eleştirmeni de olduğunu ortaya koyuyordu.

Durumu gittikçe kötüleşen ve enikonu düşkün bir hale gelen şair, Belçika'ya giderek, bu ülkede vereceği konferanslarla büyük servet elde edeceğini ummağa başlamıştı. 1865'te Belçika'ya gitti niteklm; ama büyük bir hayal kırıklığından başka hiç bir şey elde edemeksizin, iki yıl sonra, inmeli olarak döndü Fransa'ya. Bir yıl perişan bir halde bir hastanede kaldıktan sonra da öldü. Böylece, kendi deyişiyle, «hayattan, katlanılmaz hayattan» kurtulmuş oluyordu.

Baudelaire, herşeyden önce, şair olarak tanınmış kimsedir. Başyapıtı olarak kabul edilen *Les fleurs du mal*, onun edebi kişiliğini bütün büyüklüğü ile gösteren bir şiir anıtıdır. Bu arada, Türk okuru bakımından, bir noktayı belirtmekte yarar var: Yukarıda, bu yapıtın adını, «Kötülüğün, Acının ve Ağrının Çiçekleri» olarak çevirip aktardık. Bunun iki nedeni bulunmaktadır: Birinci ve basit neden, Fransızcadaki «mal» sözcüğünün, aynı zamanda hem «kötü» yada «kötülük», hem «ıstırap» anlamında «acı» ve hem de fizik ve tinsel anlamda «ağrı» sözcüklerini bir arada karşılayabilmesidir. İkinci ve içeriğe ilişkin nedense, büyük şairin büyük yapıtında bu üç kavramın içiçe işlenmiş oluşudur. Baudelaire, bu kitapta yer alan şiirlerin daha 1851 yılında hazır

CARJAT'nın iki fotoğrafı: «Hem İngilizlerinkini andıran, hem de romantiklerinkine çalan bir giyim tarzı tutturmuştu Baudelaire. Onu görünce, ünlü bir Paris terzisinden giyinmiş BYRON sanırdınız.»
LE VAVASSEUR.

olduğunu ve sadece basılmayı beklediğini, annesine yazdığı bir mektupta belirtmişti. Bu şiirlerin bir kısmı, 1845 / 1852 yılları arasında çeşitli dergilerde yayınlanmıştır. *Les fleurs du mal*'in 1857'de yapılan ilk baskısında, beş bölüm halinde düzenlenmiş yüz şiir yer almaktaydı. Yapıtın 1861 yılında piyasaya çıkarılan ikinci baskısında ise, altı bölüm halinde düzenlenmiş yüz otuz şiir bulunuyordu. Bu başyapıtın bir üçüncü baskısını yapmayı her zaman istemişti Baudelaire. Ne var ki bu baskı, ancak şairin ölümünden sonra, 1868 yılında yapılabilecekti. Yüz ali bir şiirin yer aldığı bu baskıda, mahkemece yasaklanmış olan ve 1866 yılında Brük-

MANET'nin deseni : Baudelaire.

sal'de *Epaves* (Kalıntılar) adı altında yayınlanan şiirler de ekli bulunmaktaydı.

Daha sonra bazı edebiyat tarihçileri, kitabın ilk yayınlandığı sırada şairin dostlarının bile onun şiirindeki yeni yanları iyice anlamadıkları ve, henüz etkisini sürdüren romantizm anlayışının da sürükleyişi ile, yapıtın tam olarak çıkmasını engellediklerini ileri sürmüşlerdir. Baudelaire'in şiirlerinde, romantik abartmaların yanı sıra, keskin ve gerçekçi gözlemlerin bulunuşu, düşmanlarını olduğu gibi dostlarını da tedirgin etmiş ve şaşkınlığa sürüklemişti. Bundan dolayı, uzun bir süre, büyük şairin gerçek kişiliğinin *Les femmes damnées* (Lânetli Kadınlar), *Les bos* ve *Le Charogne* (Leş) gibi şiirlerde gizlendiği sanılmış; böylece de gerçek Baudelaire, uzun zaman, gereğince tanınmadan kalmıştır. Aslında Baudelaire, gerek düşüncesi, gerekse sanatı bakımından, bütün çağdaş şiirin temelini oluşturmuş olan şairlerden biri ve, belki de, birincisidir. Gerçekten de, günümüzün şiirine öncülük etmiş olan şairlerden hiç biri yoktur ki Baudelaire'den büyük ölçüde etkilenmiş olmasın.

Les fleurs du mal, bir insanoğlunun ve bir sanatçının yaşantılarını ve tanıklıklarını dile getirir. Şiiri, bir «mistik» şeklinde anlamıştır Baudelaire. Yani, şiir aracılığıyle, zaman ve mekân dışında, insan hayatının bütün ritmini, şöyle yada böyleliğini, kökünden yakalayarak dile getirmek istemiş ve insanın özünü, basitliklerden, yüzeysel umutlardan kurtulmuş halde canlandırmağa çalışmıştır. Onun gözünde şiir insanın başarılarını yakınmalarını yada çakarla bıçım lerin emeçlerini dile getirmekle yetinen değildir. Bununla birlikte Baudelaire, gerçek büyüklüğünü, tarihsel ve ekonomik koşulların doğurduğu insan dışı bir toplum hayatının oluşturduğu korkunç yalnızlıkları, zavallılıkları ve sefaletleri canlandırmasına borçludur. Gerçekten de, kapitalizmin boğucu dünyasının, milyonlarca insanı barındırdığı halde hepsini yalnızlığa ve tekliğe mahkûm eden büyük kentlerin öldürücü hayatının, belki de bu derece keskin bir şekilde ilk kez onun şiirlerinde dile geldiğini görüyüz.

Sanatçı, kimi zaman bu gerçekler karşısında isyan eder, yok saymak ister onları; ve böylece bize, yüce bir özlem ve umut aşılamak yoluna gider. Romantiklerin en sonuncu büyük şairi olarak görülen Baudelaire, aynı zamanda, tutkunun, şehvetin, ince duyarlığın ve derinlemesine acımanın da şairidir. Ama, bunun yanı sıra, büyük kaçışların, yeniyi özlemelerin, umutlara ve düşlere sığınışların şairini de, gene onda buluruz. Baudelaire'in sembolist şairlere ve özellikle gerçeküstücülere büyük etkisi olmuştur. Şairin, Fransız şiir geleneği içinde önemli yeri olan Pléiade şairlerinden ve büyük tragedya yazarı Racine'den etkilenmiş olduğu da bilinmektedir. Ama şekil vetkinliği ve sağlam bir dize kuruluşu konusunda gösterdiği titizlik, onu özellikle Parnasse'çılara yaklaştırır. Ayrıca büyük şair, doğa olaylarıyle insanın iç dünyasındaki dalgalanmalar arasında, biribirine tıpatıp denk düşmenin, yani derinlemesine bir uygu halinin var olduğunu söylemiş; buna örnek olarak, kokular, renkler ve sesler arasındaki uyguyu da, *Correspondances* (Denkdüşümler) adlı ünlü şiirinde dile getirmiştir. Bu yanıyle de, sembolistlerin öncülerinden biri olarak kabul edilmiştir. Gerçekten de, Baudelaire'in şiirinde, «imge»nin önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz. Bu onu, modern şairlere yaklaştıran bir başka özelliktir. Ne var ki, büyük şairin «imge»leri, hem görüntü hem de anlam taşıyan ve müthiş bir anımsatma gücüyle yüklü olan imgelerdir. Bu bakımdan, Baudelaire ile, romantik şiir anlayışının getirmiş olduğu «bütünden ayrı olarak tek başına imge» anlayışı arasında büyük ayrılık vardır.

Baudelaire'in 1857 yılından sonra yazmağa başladığı *Petits poèmes en prose* (Küçük Mensur Şiirler) adlı yapıtı da, sanatının anlaşılması ve değerlendirilmesi bakımından oldukça önemlidir. Büyük şairin eleştiri alanındaki yazıları ise, ölümünden sonra, *Curiosités esthétiques* (Estetik Araştırlar, 1868) ve *L'Art romantique* (Romantik Sanat, 1869) başlıkları altında bir araya getirilip yayınlanmıştır.

BAUDELAİRE'den şiirler

SES

Beşiğim kitaplığa yaslıydı iyice;
O karanlık Babil'de masal, öykü, bilim,
Her şey, Latin külü, Yunan tozu, içiçe
Dururdu. Bir forma kadardı yüksekliğim.
İki ses duyardım. Biri, sert ve aldatan,
Derdi bana: «Yeryüzü pek tatlı bir çörek;
Elimde benim (ne büyür zevkin o zaman!)
Sana o genişlikteki bir iştah vermek.»
Ötekiyse: «Gel! âh, düşlerde gezmeye gel,
Olabilirden öteye, bilindik üstü!»
Ve şakırdı o ses, kumsallardaki o yel,
Nerden gelir bilinmez, uluyan görüntü,
Okşayan kulağı ve ürperten derinden.
Dedim sana: «Peki! tatlı ses!» Bu arada
Başlar benim, ne çare! o yaram denilen
Şey ve kara yazgım. Döşeminden arkada
Engin varlığın, ta uçurumdan içeri,
Açıkça görürüm nice yadırgı evren;
Ben, esrimiş kurban, uzgörüşümden beri,
Yılanlar sürürüm topuğumu dişleyen.
Ve o gün bugündür, yalvaçlar gibi ben de
Çöle ve denize ta derinden vurgunum;
Gülüp geçerim yasta, ağlarım şölende,
En kekre şarapta eşsiz bir tat bulurum;
Sana sık sık yalan gelir olup bitenler,
Çukura düşerim göğe göz gezdirirken.
Ama Ses avutur : «Sakla düşlerini. der,
Delinin düşü güzeldir bilgeninkinden!»

İLETİŞİMLER

Doğa bir tapınak, canlı direklerinden
Anlaşılmaz sözlerin duyulduğu yer yer;
Orda kişi simgeler ormanından geçer
Bildik bakışlarla gözlenirken derinden.

Birbirine karışan seslerce, uzakta,
Bir karanlık ve bir derin birlikte yalnız,
Gece gibi, ışık gibi uçsuz bucaksız
Renkler, sesler, kokular söyleşip durmakta.

Diri kokular vardır çocuk tenlerince,
Obua tadında, çayırlarca yeşildir,
— Kimi de var, ayartıcı, gür, zengin nice,

Genişleyen, yayılan sonsuz şeylerle bir,
Tıpkı, misk, amber, buhur ve günlük benzeri,
Ki şakırlar duyuları, düşünceleri.

Türkçesi : Salt Maden

KÖTÜ KEŞİŞ

Yüksek duvarlar içre eski manastırlar
Kutsal gerçekliği hep göz önüne serer miş,
Dindar gönülleri bu yolla ısıtırlar,
Soğuk sofuluğa canlılık verirlermiş.

Öyle gümrahmış İsa'nın ektiği kırlar,
Şimdi az anılan tanınmış nice keşiş
Gömüt alanlarını hep işyeri kılar
Ve ölüm'ü sadelikle yüceltirlermiş.

— Bir mezar ki ruhum yerleştim içine ben,
Dönüp duran kötü çileciyim ezelden;
Yok süsleyen bu pis manastırı, bu ini.

Canlı görünümünden acı çöküntümün
Yapabilir miyim, ben tembel keşiş, bir gün
Elimin ürünüyle gözümün özlemini?

Türkçesi : Salt Maden

BAUDELAİRE'den Seçmeler

Bütün herkesten olduğu gibi kendimden de hoşnutsuz olan ben, Tanrı'nın gözünde kendimi temize çıkarmayı ve gecenin sessizliği ve yalnızlığı içinde birazcık gurur duyabilmeyi nasıl da isterdim... Ve siz, Tanrım Efendim, bana, insanların en bayağısı olmadığımı, tiksindiğim kişilerden daha aşağılık olmadığımı kendi kendime ispatlayacak bir kaç güzel dize ürettirme lûtfunda bulunun, ne olur!

•

Vah ki bir kentin biçimi bir ölümlünün kalbinden daha hızlı değişiyor!

•

Çocukluğumdan beri, yalnızlık duygusu hep. Aileye rağmen, —ve özelikle, arkadaşların ortasında— hiç bitmeyecek bir yalnızlıkla örülü bir yazgı duygusu.

•

Benim dışımdaki gerçeklik, yaşamakta bana yardım ettiyse, var olduğumu ve ne olduğumu sezmekte bana yardım ettiyse, evet, o gerçeklik şu yada bu olmuş, ne önemi var?

•

Başkalarına yararım dokunmadığından, kendi kendim için de tehlikeli olduğumdan dolayı öldürüyorum kendimi. Ölümsüz olduğuma inandığım, ve umduğum için, kendimi öldürüyorum.

Baudelaire : *COURBET'nin tablosu.*

BAUDELAİRE Üzerine

Mösyö, siz, soylu ve cömert bir insansınız. Derin, ve çoğu zaman da, huzur verici şeyler yazmaktasınız. Güzel'e vurulmuşsunuz. Uzatın bana elinizi. Koğuşturmalara gelince, onlar insana ancak büyüklük kazandırır. Dayanın!

V. Hugo

□

Sizin dizelerinizin henüz gereğince tadına varılamayan ve pek hafife alınarak değerlendirilen gerçek güzelliklerini, başkalarına, şairlere, nasıl bir haz duyarak okuduğumu hiç bir zaman bilemeyeceksiniz.

A. de Vigny (1862)

□

Zamanımızın en büyük adamlarından birini görmek gerekir Baudelaire'de hayranlıkla. Öylesine büyük ki, Victor Hugo'nun entellektüel egemenliği altında yaşamıyor olsak, Baudelaire, hiç bir çağdaş şaire kendisinin üzerinde yer verilmesini hak etmez.

Th. de Banville

□

Yeterince açıktır ki Baudelaire, Victor Hugo'nun yapmamış olduğuna yönelmiş, Victor Hugo'nun aşılmaz olduğu bütün yaratım çeşitlerinden sakınmıştır. Daha az serbest ve nesirden titizlikle uzak bir teçvite döndüğü; sürekli büyünün ardından koştuğu ve hemen her zaman da ulaştığı (ki bazı şiirlerinin paha biçilmez ve adetâ aşkın yetkinliğini yapan da bu yandır - ve bu yetkinliğe Victor Hugo'nun sınırsız dev yapıtında pek az rastlanır; üstelik bu «pek az» da, bindebir saf haldedir) da yeterince açıktır. Köken bakımından romantik olmasına, ve hattâ, beğenileri bakımından da romantik olmasına rağmen, kimi zaman bir klasik görüntüsü verebilir Baudelaire. Klasik olan'ı tanımlamanın, yada tanımladığını

sanmanın, sonsuz şekilleri vardır. Biz, bugün için, şu tanımı benimseyeceğiz: Klasik o yazardır ki, kendinde bir eleştirmen taşır; ve bu eleştirmeni, işine sıkı sıkıya ortak eder. Baudelaire'in şiiri, uzun ömürlülüğünü ve üzerimizde halâ sürüp giden derin etkisini, çınlayışının doluluğuna ve tikel duruluğuna borçludur. O dönem şairlerinin her sıkıya gelişte başvurdukları gibi, bu sesin de tumturağa düştüğü olur zaman zaman; ama hemen daima bu ses, kendisini her türlü nesirden ayırt eden, hayranlık verici arılıkta bir melodik çizgiyi ve sağlam bir tınlayışı korur ve sürdürür.

P. Valéry

BAUDELAİRE'in ölüm maskı.

BAUDELOCQUE Jean-Louis (Picardie - 1746 / Paris 1810) Fransız cerrahı ve doğum uzmanı. Paris Tıp Fakültesi'nde doğum uzmanı olarak görev aldı; çeşitli suçlamalar karşısında, suçsuzluğunu ispatlamak için mahkemeye başvurdu ve kazandı. *Les principes de l'art des accouchements, par demandes et réponses, en faveur des élèves sages-femmes* (Öğrenci ebeler için sorulu ve cevaplı doğurtma el kitabı, 1775) ve *L'art des accouchements* (Çocuk doğurtma sanatı, 1781) başlıklı yapıtları yayınladı.

BAUDENS Lucien Jean-Baptiste (Pas-de-Calais - 1804 / Paris - 1857): Fransız cerrahı. Hocalık yaptı. Kırım Savaşı sırasında İstanbul'daki Fransız kuvvetlerinde görevlendirildi. Özellikle kırıklar ve yaralar konusunda ilginç araştırmalarda bulundu. *Traité des plaies d'armes à feu* (Ateşli silâhların açtığı yaralar üzerine inceleme) adlı bir kitap yayınladı.

BAUDİN Louis (Brüksel 1887 / Paris 1964): Fransız ekonomi bilgini. Dijon ve Paris Üniversitelerinde profesörlük yapmış olan bilginin yirmiye yakın yapıtı vardır. Ekonomik sistemleri ve görüşleri, açık bir dille ele alarak eleştiren Baudin, Fransız liberal ekonomi akımına değil, İngiliz bireycil ekonomi anlayışına bağlıdır. Ekonomi tarihi konusunda da araştırmalar yapmıştır. *L'Empire socialiste des Incas* (İnka'ların sosyalist İmparatorluğu, 1928), *La vie de François Pizarre* (François Pizarre'ın hayatı, 1930), *Le crédit* (Kredi, 1934), *Le mécanisme des prix* (Fiat mekanizması, 1940), *Esquisse de l'économie française sous l'occupation allemande* (Alman işgâli altındaki Fransız ekonomisinin betimi, 1945), *La monnaie, ce que tout le monde devrait en savoir* (Para hakkında herkesin bilmesi gereken şey, 1947), *Traité d'économie politique* (Ekonomi politik kitabı, 1947) gibi yapıtları vardır.

BAUDİTZ Sophus Gustav (Aarhus 1850 / Kopenhag 1915) Danimarkalı hikâyeci. Öğretmenlik yapmış ve daha sonra Danimarka Krallık Tiyatrosu yöneticiliğine getirilmiştir. Toplum hayatını, nükteli ve ince üslûbuyla, başarılı bir şekilde canlandırmış olan yazarın bir çok kitabı vardır. *Himmelbjerged* (1876), *Arabesker* (Arabeskler, 1877), *Noveletter* (Hikâyeler, 1887), *Historier fra Skovridergaarden* (Av köşkünden hikâyeler, 1889), *Jagerblod* (Avcı Kanı, 1907) ve *Omkrig ilden* (Ateşin çevresinde, 1910) gibi yapıtları, çağdaş Danimarka edebiyatı üzerinde etkili olmuştur.

BAUDOİN Paul Albert (Rouen 1844 / Paris - 1931) Fransız ressamı. Puvis de Chavannes'ın atölye şefliğini yaptı. Resmin yanı sıra mimarlık konularında da çalıştı. Fresk sanatına eğildi; ve XVI. yüzyıl sonundan beri kullanılmayan bu tekniği bazı yapıtlarında başarıyla uyguladı.

BAUDOT Anatole de (Sarrebourg - 1834 / Paris - 1915) Fransız mimarı ve kuramcısı. Önce Labrouste'un, sonra Viollet-le-Duc'un öğrencisi oldu. Blois şatosu ve Clermont katedrali gibi eski anıtsal yapıların restorasyon çalışmalarını yürüttü. Betonarmeyi benimsedi; ve bu tekniğe göre yapılmış ilk tapınak olan *Saint-Jean de Montmartre* kilisesinde, gotik mimarlık üslûbundan esinlenmekle birlikte, kullandığı malzemeye uygun biçimler yaratmağa yöneldi.

1909 yılında Tulle kentinde tarihin ilk betonarme tiyatro binasını da kuran Baudot *L'Architecture : le passé, le présent* (Mimarlık Dünü ve bugünü) ile *L'Architecture et le béton armé* (Mimarlık ve betonarme) adlı kitaplarında rasyonalist mimarlık anlayışını savundu ve modern tekniklerin kullanımının çağımız bakımından zorunlu olduğunu göğüyoruz.

BAUDOT Emile (Magneux 1845 / Sceaux - 1903) Fransız mühendisi. 1874 yılında, kendi adını taşıyan hızlı, basıcı ve çoğaltıcı telgraf sistemini icat ederek ün yaptı. Bulduğu bu yeni tekniği gene kendi icadı olan, Witehouse, Gauss ve Weber'in sistemlerini örnek alarak gerçekleştirdiği beş temel işaretli bir alfabeye dayandırmıştı. 1877 yılında işletmeye konulan Baudot sistemi, 1894 yılında, sisteme büyük kolaylık kazandıran «otomatik röle» sayesinde milyonlarca kilometrelik telgraf teli kullanma zorunluğunu ortadan kaldırır hale getirildi. Baudot sistemini Picard denizaltı kablolarına, Verdan da telsiz telgrafa uyguladılar.

BAUDOUİN DE COURTENAY Jan Ignacy (Radzymin - 1845 / Varşova - 1929) Polonyalı dilbilgini. Polonya'da yerleşmiş bir Fransız ailesinin çocuğu olan Baudouin, Varşova'da ve Leipzig'de filoloji ve felsefe okumuştur. Petersburg ve Kazan Üniversitelerinde karşılaştırmalı gramer ve filoloji profesörlüğü yapmıştır. Eski Polonya dili üzerinde ilgi çekici araştırmaları olan bilgin, dilbilgisinde analoji'nin önemi üzerinde durmuş ve Psikofonetik diye adlandırılan psikolojik fonetiğin temellerini atmıştır. Fonetik biliminin betimleme metoduyle çalışan iki kolu olması gerektiğini ileri sürmüş ve sesleri herhangi bir fizik olayı gibi ele alıp inceleyişimizin «fonetik», herhangi bir dil gurubu içinde anlaşmayı sağlayan işaretler olarak ele alıp inceleyişimizin de «fonoloji» adını alan bilimlerin konusunu oluşturması gerektiğini savunmuştur. *Übersicht der slavischen Sprachenwelt in Zu sammenhanke mit der anderen arioeuropaischen Sprachen* (Öteki Hint Avrupa dilleri ile

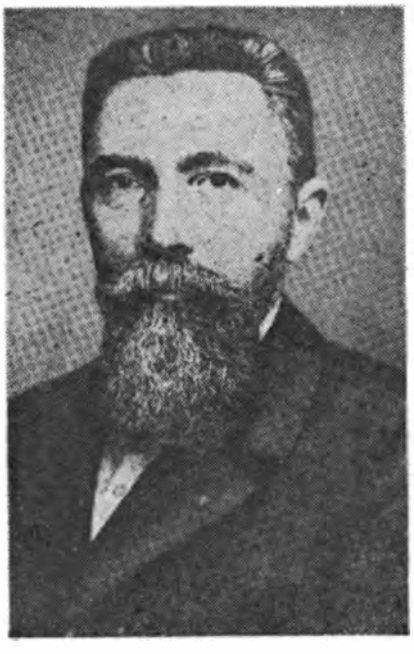

DELZERS'in fırçasıyla Emile BAUDOT.

olan ilişkisi açısından Slav dilleri dünyasına genel bir bakış, 1884), *Z patologji i embrjologji jezyka* (Dilin patolojisi ve embriyolojisi, 1885), *Vermenschlichung der Sprache* (Dilin İnsanileşmesi, 1893), *Iz lektsii latinskoy fonetike* (Latince fonetiği üzerine 1893). *O psychicznych podstawach zjawisk jezykowych* (Dil olaylarının ruhsal temelleri üzerine 1903), *Rozmica miedzy fonefyka a psychofonetyka* (Fonetikle psikofonetik arasındaki fark, 1928) gibi önemli incelemeleri vardır.

BAUDRAN Michel Antoine (Paris 1633 / Paris 1700) Fransız coğrafya bilgini. 1705 yılında yayınlanan ve o çağ için geliştirici bilgiler içeren *Dictionnaire géographique et historique* (Coğrafya ve tarih sözlüğü) adlı yapıtıyle tanınmıştır.

BAUDRİER Yves (Paris 1906) Fransız bestecisi. O. Messiaen, A. Jolivet ve D. Lesur'le birlikte 1936 yılında ünlü *Jeune France* topluluğunu kurdu ve müzikte «insensal öğeler»e dönüşü savundu. Çoğu zaman Bretagne bölgesinden esinlenen son derece renkli ve canlı bir müziği vardır. Yapıtları arasında *Le Grand Voilier* (Büyük yelkenli, 1939) ve *Le Musicien dans la cité* (Kenttekl bestecl, 1946) adlı senfonik şiirleriyle 1945 yılında tamamladığı *Senfoni*'sini özellikle saymak gerekir. Baudrier, ayrıca, en başta René Clément'ın başyapıtı *Demiryolu savaşı* için olmak üzere film müzikleri de besteledi.

BAUDRİLLART Henri (Paris - 1821 / Parls 1892) Fransız ekonomi bilgini. Collège de France'da profesörlük etmiş ve Journal des économistes (Ekonomi dergisi)'nin yöneticiliğini yapmıştır. *Manuel d'économie politique* (Ekonomi politik elkitabı, 1857), *Histoire du luxe public et privé* (Kamu lüksü ve özel lüks tarihi, 1878), *Populations agricoles de la France* (Fransa'da tarım nüfusu, 1880) adlı yapıtların yazarıdır.

BAUDRİLLART Jacques Joseph (Givron - 1774 / Paris - 1834) Fransız tarım uzmanı. *Dictionnaire de la culture des arbres et de l'aménagement des forêts* (Ağaç yetiştirme ve ormanların kesim düzeni sözlüğü, 1821), *Traité géneral eaux et forêts, chasses et pêches* (Sular ve ormanlar, kara avı ve balıkçılık hakkında genel kitap, 1821) gibi tanınmış yapıtları vardır.

BAUDRİMONT Alexandre Edouard (Compiègne - 1806 / Bordeaux - 1880) Fransız kimya bilgini. Paris Tıp Fakültesi'nde ve Bordeaux Üniversitesi'nde profesörlük yapmıştır. Baudrimont, Koloit'ler üzerinde ilk inceleme ve araştırmaları yapmış bir bilgin olarak ün kazanmıştır. *Introduction à l'étude de la chimie par la théorie atomique* (Atom teorisinden kimya bilimlnin incelenmesine giriş, 1834), *Du sucre et de sa fabrication* (Şeker ve imali üzerine, 1841), *Traité de chimie* (Kimya kitabı, 1845) isimli eserlerin yazarıdır.

BAUER Bruno (Eisenberg - 1809 / Rixdorf - 1882) Alman filozofu ve tarihçisi. Berlin ve Bonn Üniversitelerinde doçentlik yapmış olan Bauer, ilk yazdığı yapıtlarında, Hristiyanlık ile felsefi düşünceyi uzlaştırmaya çalışmıştır. Ama zamanla, dinsel dogmalara ve inançlara karşı olumsuz bir tavır almış ve bunları eleştirmeğe başlamıştır. Bundan ötürü düşünür, kendi felsefesini «eleştirici felsefe» diye adlandırmıştır. Hristiyanlığa karşı olumsuz tavır takınması, tutucu Prusya hükümeti tarafından hoş karşılanmamış ve Bauer görevinden alınmıştır. Başlangıçta Hegel'in felsefesini olduğu gibi kabul eden Bauer, daha sonra, büyük filozofun felsefesindeki bazı temel fikirleri gelştirmiş olan Genç-hegelciler akımına katılmış ve ön planda yer almıştır. Bauer'in felsefi «eleştirme» yoluyle toplum ve tarih gerçeklerini değişikliğe uğratmanın mümkün olduğu hakkındaki iddiası, bu tutumun, sadece fikirlerde kalan ve maddesel dünyayı değişikliğe uğratmak şöyle dursun, insanı sadece avutan bir tutum olduğunu ve devrimcilikle ilgisi bulunmadığını ileri süren Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından şiddetli şekilde eleştirilmiştir. Bauer, 1870 yılından sonra bu «eleştirici» ve «devrimci» tutumundan da vazgeçerek Bismarck'ın dalkavukluğunu yapmağa koyulmuştur. Filozofun, *Kritik der Geschichte der Offenbarung* (Vahyin tarihinin eleştirilmesi, 1838), *Kritik der Evangelien* (İncillerin eleştirilmesi, 1850) gibi yapıtları vardır.

BAUER Edgar (Charlottenburg - 1820 / Hannover - 1886) Alman düşünürü ve politika yazarı. Bruno Bauer'in kardeşidir. Liberal görüşleri sevunduğu için hapse mahkûm olmuştur. Daha sonra da Londra'da sürgün hayatı yaşamıştır. İdealizm doğrultusundaki düşüncelerini açıklayan kitapların yanı sıra Almanya'daki anayasa hareketlerinin tarihi ve Luther üzerine incelemeler de yayınlamıştır. Marx, bu iki kardeşten, alay yollu olarak, «Bauer ve şürekâsı» diye söz eder.

BAUER Gérard (Le Vésinet - 1888) Fransız yazarı. Gazetelerde yazılar yayınlamış ve 1905 yılında, *l'Aurore* isimli gazetede çalışmıştır. Daha sonra *l'Echo de Paris*'ye geçmiş ve burada tiyatro eleştirmeleri yazmıştır. 1919 yılında yayınladığı *Sous les mers* (Denizlerin altında) adlı romanından sonra *Eloge du désordre* (Düzensizliğe övgü, 1926), *Les Métamorphoses du romantisme* (Romantizmin değişimleri, 1928), *La parisienne* (Parisli kadın, 1929), *Les moralistes français* (Fransız moralistleri, 1945), *Instants et visages de Paris* (Paris'ten anlar ve Çehreler, 1951), *L'Europe sentimentale* (Duygusal Avrupa, 1954), *Rendez-vous avec Paris* (Paris'le buluşma, 1959) adlı yapıtlarını kaleme almıştır. 1934 yılından başlayarak Figaro gazetesinde «Guermantes» imzasıyle yazdığı kronikleri dört cilt halinde toplanmıştır : *Les billets de Guermantes* 1934-35 (1937), *Les Billets de Guermantes* 1936-39 (1947), *Chroniques* 1934-53 (1964), *Chroniques* 1954-64 (1965). Piyesler de yazmış olan Bauer, bu alanda. *On aime ceux qui partent* (Ayrılanlar sevilir), *Il faut parler le premier* (Herkesten önce konuşmalı) gibi yapıtlar vermiştir. Gözlemlerinin kuvveti ve yargılarının sağlamlığı ile dikkati çekmiş bir eleştirmeci ve düşünür olan Bauer, elli yıl boyunca, Fransız edebiyat ve sanat hayatının önemli evrelerine hem tanıklık etmiş hem de bunları incelemiş bir yazardır. 1948 yılından beri Goncourt Akademisi üyeliği yapmaktadır.

BAUER Gustav (Darkehmen - 1870 / Hermsdorf 1944) Alman siyaset adamı. 1903 - 1918 yılları arasında Alman sosyalist sendikalarının şefliğini yaptı. 1912-1918 ve 1920-1928 yılları arasında milletvekili oldu. 1919 yılında Alman cumhuriyetinin ilk başbakanlığına atandı ve bu sıfatla Versay Antlaşması'nı imzaladı. 1920 yılında patlak veren Kapp askeri ayaklanması üzerine başbakanlıktan ayrılmak zorunda kaldı.

BAUER Hans (Bavyera - 1878 / Halle - 1937): Alman şarkiyatçısı. Sami dilleri uzmanı olan Bauer, Leipzig ve Berlin Üniversitelerinde profesörlük yapmıştır. P. Leander ile birlikte yazdığı *Historische Grammatik der hebraischen Sprache I.* (İbrani dilinin tarihsel grameri I., 1922) isimli yapıtı ünlüdür. Alfabelerin ilk olarak ortaya çıkışı sorunu üzerine de incelemeler yapmış olan bilginin, *Zur Entzifferung der neuentdeckten sinaischrift und der Entstehung des semitischen Alphabets* (Yeni bulunan Turi Sina yazısının çözümlenmesi ve Sami alfabesinin kaynağı üzerine, 1918), ve *Ursprung des Alphabets* (Alfabelerin kaynağı, 1937) gibi önemli araştırmaları vardır. Bauer ayrıca, Ras Şamra'da çıkarılmış olan çiviyazılı tabletlerin okunması konusunda çalışmalar da yapmıştır.

BAUER Karoline (Heldelberg - 1807 / Zürich 1877) Alman aktrisi. Genç yaşında sahne hayatına atılarak Berlin tiyatrolarında oynamış ve kısa zamanda büyük bir ün kazanmıştır. Daha sonra Belçika Kralı olan Léopold ile prensliği sırasında evlenmiş ama bir kaç yıl sonra boşanarak yeniden tiyatroya dönmüştür. Bu dönüş, ikinci bir evlliğe kadar sürmüştür (1844). Özellikle Shakespeare'nin yapıtlarında büyük basarı kazanan Karoline Bauer, *Aus meinem Leben* (Hayatımdan, 1872) ve *Aus dem Leben einer Verstorbenen. Verschollene Herzensgeschichten* (Ölmüş bir kadının hayatından. Kaybolmuş gönül hikâyeleri, 1878) adlı kitapların yazarıdır.

BAUER Otto (Viyana - 1882 / Viyana - 1950): Avusturyalı siyaset adamı. İşçilikten yetişti. İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerden eziyet gördü. Savaş sona erdiğinde Avusturya Sosyal-demokrat partisinin lideriydi. Avusturya'nın seçeceği yol üzerinde başlayan tartışmada reformcu bir yol izlenmesi gereğini

savundu : Sovyet modeli, ona göre, Ülkenin yapısına ve siyasal geleneklerine uygun düşmüyordu; bu durumda benimsenecek en uygun davranış, anayasal meşruluk içinde her adımda biraz daha yerleşerek ilerleyen bir devrime olanak yaratmak olurdu. Bu fikirlerini büyük çapta kabul ettirmesi, Avusturya'nın sosyalist kamp dışında liberal bir burjuva devleti olarak kalmasına yolaçtı.

Otto BAUER : «Anayasal meşruluk içinde ilerleyen bir devrim»in savunucusu..

BAUERNFELD Eduard von (Viyana - 1802 / Viyana 1890) Avusturyalı piyes yazarı. Memurlukla hayatını kazanan yazar, 1848'den sonra emekliye ayrılmış ve bütün zamanını piyes yazmaya ayırmıştır. Bauernfeld, hayatın gülünç yanlarını başarılı bir şekilde gözönüne sermesi, sağlam bir mizah duygusuna sahip olması ve peşpeşe yapıtlar üretmesi ile dikkati çekmiş bir yazardır. Komedilerinde işlediği konulardan bir çoğunu, Viyana hayatından almıştır. ***Die Bekenntnisse*** (İtiraflar, 1834), ***Bürgerlich und Romantisch*** (Burjuva ve romantik, 1835) adlı komedileri ünlüdür. ***Franz von Sickingen*** (1850) adlı bir dram da yazmıştır.

Bauhaus (Almanca tam adı «Yapımcılık evi» anlamına, Das Staatliches Bauhaus) 1919 yılında Walter Gropius tarafından

Walter GROPIUS : Dessau'daki Bauhaus'ın *genel görünüşü.*

Welmar'da kurulan mimarlık ve sanat okulu. Okul, Güzel Sanatlar Akademisi ile Süsme Sanatları Okulu'nun birleştirip yeni baştan düzenlenmesi sonucu kuruldu. 1925 yılında, Dessau'a, Gropius tarafından 1925 1926 yıllarında inşa edilen binalara aktarıldı. Ne var ki eyalette Naziler iktidara gelince 1932 yılında Berlin'e göçüldü. Bir yıl sonra da ağır faşist baskı altında kapandı. Çoğu Nazi iktidarı tarafından yurtdışı edilen ve Amerika Birleşik Devletleri'ne giden yönetici ve hocalardan Gropius, Feininger ve Moholy-Nagy, 1937 yılında Chicago'da **New Bauhaus**'ı kurdular.

Walter Gropius'un yanı sıra, 1927-1930 yılları arasında H. Meyer, 1931-1933 yılları arasında da Mies Van der Rohe yönettiler okulu. Bauhaus'ta büyük bir coşkunluk içinde çalışan birinci sınıf sanatçılar arasında Paul Klee genel teori ile halıcılık ve cam üzerine resim, Kandinsky ise soyut kompozisyon ve fresk konularında ders veriyorlardı.

Plastik maddeleri ve madenleri işleme konusunda büyük yenilikler getirdi Bauhaus Baleden tipografiye, tiyatrodan fotoğrafçılığa, mimarlıktan reklâmcılığa, resimden sinemaya uzanan çok çeşitli alanlarda ortaya atılan fikirler ve gerçekleştirilen işler, bütün dünya çapında etkili oldu.

Konstrüktivizm anlayışı doğrultusunda sürdürülen bu öğretim ve etkinlik, bir yandan, sanatçı ile zanaatçı arasında sıkı bir

Oskar SCHLEMMER'in 1922 yılında Bauhaus *için çizdiği sembol.*

işbirliği kurarak, mimarlığı bütün öbür sanatlarla... «güzel» sanatlarla olduğu kadar «uygulamalı» sanatlarla da... bütünleştirmeyi; bir yandan da, sosyalist bir ideale dayanarak, işlevi sosyal düzene oranla belirlenen sanatı endüstri uygarlığıyla bütünleştirmeyi amaçlıyordu. Bu bakımdan Bauhaus, deneye büyük önem ve yer vermekte; ayrıca, standard kullanım eşyaları için prototipler gerçekleştirmekteydi. Nitekim Okul'un kuruluş bildirisi şu sözlerle son buluyordu

«Bugün için uzak da görünse son ereğimiz, bütünsel sanat yapıtının, sanatlar arasında hiç bir ayrımın kalmayacağı Büyük Yapıt'ın gerçekleşmesidir.»

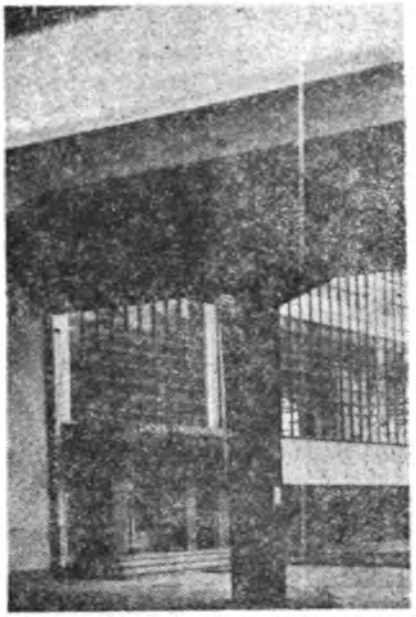

Walter GROPİUS : Dessau'daki Bauhaus'*tan bir görünüş.*

BAUHİN Gaspard (Bâle - 1560 / Bâle - 1624): İsviçreli botanik bilgini. Dinî öğrenim görmek istemiş ama daha sonra bu niyetinden vazgeçerek, İsviçre, Almanya ve Fransa Üniversitelerinde tıp ve botanik okumuştur. Anatomi alanında da çalışmalar yapmış ama asıl önemli araştırmalarını botanik alanında gerçekleştirmiştir. Bâle'da anatomi ve tıp profesörlüğüne getirilmiş olan Bauhin, ***Phytopinax*** (Bitki kataloğu, 1596), ***Theatrum anatomicum*** (Anatomi konferans salonu, 1605), ve ***Theatrum botanicum*** (Botanik konferans salonu, 1658) adlı eserlerin yazarıdır.

BAULİG Henri (Paris 1877 / İngwiller - 1962) Fransız coğrafya bilgini. Amerika'da okumuş ve Fransız üniversitelerinde öğretmenlik yapmıştır. Amerikalı coğrafya bilginlerinin etkisinde kalmış ve ***Essais de géomorphologie*** (Jeomorfolojl denemeleri, 1950), ***Vocabulaire de géomorphologie*** (Jeomorfolojl sözlüğü, 1956) gibi eserler yazmıştır.

BAUM Vicki (Viyana - 1888 / Hollywood - 1960) Avusturyalı romancı. Gazetecilik yapmış ve 1931'den sonra Amerika'ya yerleşmiştir. Kadın romancı özellikle ***Menschen im Hotel*** (Oteldekiler, 1929) adlı yapıtıyle dünya çapında ün kazanmıştır. Bu roman, çeşitli dillere «Büyük Otel» adıyle çevrilmiştir. Yazar, bu romanında, bir otelde geçen üç dört saat içinde ortaya çıkan insansal dramları ve olayları ustalıkla dile getirmektedir. ***Helene Wiifüer*** (1929) adlı yapıtı da ünlüdür. Amerika'da İngilizce olarak ***Results of an accident*** (Bir kazanın sonuçları, 1931),

Men never know (İnsanlar asla bilmez, 1935) adlı yapıtlarını yayınlamıştır. *Hotel Berlin* (Berlin oteli, 1944) adlı romanı da çeşitli dillere çevrilmiş ve tanınmıştır.

BAUMAN Nikolay Ernestoviç (Kazan - 1873 / Petersburg - 1905) Rus devrimcisi ve siyaset adamı. Bolşevik eylemcilerin en tanınmışlarındandır. Devrimci çalışmasına 1890 yıllarında henüz çok genç yaştayken Kazan'da başladı. 1896 yılında Petersburg'da *İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği*'ne katıldı. *İskra* gazetesinin yöneticilerinden oldu. Moskova'da ateşli bir Leninci olarak etkinlikte bulundu. Defalarca tutuklandı, işkence gördü, sürgüne yollandı. 1905 yılında *Yüz-Siyahlar* adlı gizli örgütün kiralık katilleri tarafından öldürüldü. Ülke çapında tepki yaratan bu cinayet, büyük siyasal gösterilere yolaçtı.

BAUMANN Oskar (Viyana - 1864 / Viyana - 1899) Avusturyalı gezgin. İlk gezisine 1887 yılında çıktı. 1893 yılına kadar sürecek olan bu gezi sırasında özellikle Doğu Afrika'yı dolaştı, Ekvator kısmındaki büyük çöküntüyü inceledi; bu arada, Kagera ırmağının kaynaklarını da buldu. Keşiflerini notlar halinde kaleme aldı.

BAUME Antoine (Senlis 1728 / Paris 1804) Fransız eczacısı ve kimya bilgini. Genç yaşta çalışmak zorunda kalmış ve bir eczanede çıraklık yaparken öğrenimine devam etmeyi de başarmıştır. Eczacılık yapmış ve ilgi çekici araştırmalarından ötürü 1773'te Bilimler Akademisi'ne seçilmiştir. Büyük İhtilâlde servetini kaybetmiş yeniden ticarî işler yapmak istemişse de, bu teşebbüsünden kısa zamanda vazgeçmiştir. Hayatının son yıllarını, bilim akademilerinde üye olarak geçirmiştir Baumé. özellikle teknik buluşlar ortaya atmış bir bilgindir. İpeği ağırtma ve boyama, altın kaplama, sabun ve porselen

Bir halk ressamının gözüyle Antoine BAUME.

imali gibi konularda büyük ilerlemelerin gerçekleşmesine önayak olmuştur. *Eléments de pharmacie théorique et pratique* (Nazarî ve pratik eczacılık unsurları, 1762), *Chimie expérimentale et raisonnée* (Tecrübî ve nazarî kimya, 1773), *Mémoire sur la meilleure manière de construire les alambics et fourneaux propres à la distillation des vins* (Şarap damıtılmasına yarayan imbiklerin ve ocakların en iyi yapılma tarzı üzerine muhtıra, 1778) gibi incelemeler yayınlamıştır.

BAUMEİSTER'in 1953 yılında yaptığı bir tablo : Sater.

BAUMEİSTER Willi (Stuttgart - 1889 / Stuttgart 1955) Alman ressamı ve desencisi. Bauhaus'un ünlü hocalarından Oskar Schlemmer'in öğrencisi oldu. İki kere Paris'te bulundu. İlkin kübizm akımının etkisinde kalmışken, gittikçe biraz daha konstrüktivizm'e ve soyut sanat anlayışına yaklaştı. 1919 yılında boyadığı ilk duvar resimleri, sanatçının plastik etkilere ilgi duymağa başladığını ve bunları da temel dokudaki kontrastlarla kum. kola, alçı, vs. gibi öğelerin karışımından elde etmeğe yöneldiğini gösterir.

Baumeister'in son derece değişik doğrultulara yönelik yapıtlarında, kesinlikle geometrik bir soyutlama ile onu zaman zaman Klee, Kandinsky ve Miro'ya yaklaştıran daha özgür bir anlatım arasında gidip geldiğini görüyoruz.

Sanatçı tarafından 1930 yıllarında gerçekleştirilen tuvaller, eskilere oranla gerekesin, gerekse biçim bakımından çok daha kişisel bir gelişimi haber verir. Bu yapıtlarda Baumeister, bir hücreleri andıran organik biçimli motiflerden yararlanmıştı..

Ünlü ressamın daha sonra gerçekleştirdiği bir dizi tabloda, büyük boyutlu kara bir şeklin hemen bütün tabloyu kapladığına tanık edliyoruz. Öyle ki bu yapıtların ancak kıyılarına yakın yerlerinde ve sadece lekeler halinde bir kaç renk ve biçim görülür.

Yapıtlarının yanı sıra, 1928-1933 yılları arasında Frankfurt Dekoratif Sanatlar Okulu'nda tipografi dersleri veren ve 1946 yılından sonra da Stuttgart Akademisi'nde resim hocalığı yapan Baumeister, 1933 yılında, iktidara gelen Hitler'e karşıştı; bunun sonucu olarak da Naziler tarafından «dejenere ressam»lar listesine alındı. Gizli olarak devam etti çalışmağa. Savaş'tan sonra da, Hitlerciliğe bulaşmamış bir kaç sanatçı dostuyle birlikte genç Alman ressamlarının önderi durumuna girdi.

BAUMGARTEN Alexander Gottlieb (Berlin 1714 / Frankfurt - 1782) Alman filozofu. Leibniz ve Wolf'un felsefi görüşlerini benimsemiş olan düşünür, profesörlük yapmış ve özellikle sanat felsefesi konularındaki araştırmaları ile ün kazanmıştır. Bugün «estetik» dendiği zaman gözönünde tutulan bilim ve felsefe dalı için bu adı ilk olarak kullanan Baumgarten'dir. Düşünür bu adı kullanarak «güzelliğin bilimi»ni, felsefenin öteki kollarından ayırmıştır. Onun gözünde, estetik, «Duyusal bilginin bilimidir yada aşağı dereceden bir gnozeoloji (bilgi teorisi) dir.» Wolff, insanoğlunda iki çeşit bilgi gücü bulunduğunu ileri sürmüştü. Bunlardan birincisini «anlayış gücü» oluşturmaktadır. Bu, yüksek dereceden bir bilgi edinme gücüdür. İkincisi ise, sadece duyularımızla ilintili olan ve onların sınırını aşmayan aşşağı dereceden bilgi güçleridir. Açık seçik fikirler ve mantıkî düşünceler birinci güçlerin, karışık ve bulanık algılar (akıl erdirme) de ikinci güçlerin bize sağladığı şeylerdir. Güzellik, bu aşağı dereceden güçleri harekete getirir. İki çeşit de yetkinlik (eksiksizlik) vardır. Bunlardan birincisi akli yetkinliktir ve iyilik düşüncesinin temelini oluşturur. Böylece ahlâkın konusu ortaya konmuş olur. İkinci çeşit yetkinlik ise, duyusal yetkinliktir. Bu da güzellik dediğimiz şeyi ve estetiğin konusunu oluşturur. Duyusal bilginin yetkinliğini yani güzellik dediğimiz şeyi ortaya koyan, düşüncelerle eşya, düşüncelerle düşünceler ve düşüncelerle bunları dile getiren dış işaretler arasındaki üçüzlü uygunluktur. Filozofun *Metaphysica* (1739) ve *Aesthetica Acromatica* (1750) adlı yapıtları vardır.

BAUNE Eugène (Montbrison 1799 / Basel 1880) Fransız siyaset adamı. Mühendislik öğrenimi gördü. Ama çok geçmeden gazetecilik yaparak politikaya atıldı. Restorasyon döneminde Cumhuriyetçi muhalefeti destekledi etkin şekilde. 1834 Nisanındaki ayaklanmaya katıldı. Tutuklandı, ama kapatıldığı hapisaneden kaçmayı başarıp Belçika'ya geçti. 1848 Devrimi sırasında da son derece etken bir rol oynadı. Kurucu meclise seçildi. Louis Napoléon'un militarist politikasına şiddetle karşı olduğu için, 2 Aralık 1851 darbesinden sonra yeni imparator tarafından yurtdışına sürüldü ve ömrünün sonuna kadar da Fransa'ya dönmedi.

BAUR Christian (Wurtemberg - 1792 / Tübingen 1860) Alman tanrıbilgini. Önce Schleiermacher'in, sonra da büyük düşünür Hegel'in etkisinde kaldı. Tübingen okulu'-

nun önderliğini yaptı. Çeşitli araştırmalarında Hristiyanlığın ilk çağlarını eleştirici bir çözümlemeden geçirdi.

BAUR Harry (Paris - 1880 / Paris - 1943) Fransız tiyatro ve sinema oyuncusu. 1906 yılında Grand-Guignol'de sahneye çıktı ilk kez. Paris'teki bir dizi tiyatroda başarılı kompozisyonlar yaptı. 1913 yılında sinemaya geçti. Ama aktör olarak asıl uluslararası üne, sesli sinema döneminde kavuştu. Başta *Sefiller*'in Jean Valjean'ı, *Suç ve Ceza*'nın komiserl, Gogol'ün *Taras Bulba*'sı ve Ben Jonson'ın *Volpone*'u olmak üzere dünya edebiyatının ünlü kahramanlarından bir kaçını başarıyla canlandırdı.

Harry BAUR Sefiller *filminde Jean Valjean rolünde.*

BAX Ernest Belfort (Leamington 1854 / Londra - 1926) İngiliz iktisatçısı ve yazarı. Sosyalist hareketlere katılmış olan yazarın, felsefe ve tarih konularında çeşitli yapıtları vardır. Bunlar arasında, *Felsefe tarihi elkitabı*'nı (1884), *Gerçeklik meselesi*'ni (1893) ve *Gerçekliğin Kökleri*'ni (1907) saymak gerekir.

BAXTER Robert Dudley (Yorkshire - 1827 / Londra 1875) İngiliz ekonomi bilgini. Özellikle istatistik konusunda vermiş olduğu yapıtlarla dikkati çekmiştir. Avukatlık yaparak hayatını kazanan bilginin, *Taxation of the United Kingdom* (İngiliz İmparatorluğu vergileri, 1869), *History of English parties and conservatism* (İngiltere'deki partilerin tarihi ve muhafazakarlık, 1870), *Political Progress, of the working classes* (Emekçi sınıfların siyasal ilerlemesi, 1871) gibi yapıtları vardır

Bay Arkadin bk. **Gizli rapor.**

BAYATİ Abdülvahab el (Bağdad 1926) Iraklı Arap şairi. Arap edebiyatı öğrenimi gördü ve edebiyat hocası oldu. Çeşitli ülkelerde kültür ataşesi olarak görev yaptı. Bütün ileri atılımlara gönül vermiş bir sanatçı olarak ün saldı. Bu arada özellikle Eluard, Aragon ve Nazım Hikmet'i Arapçaya kazandırdı. Bayatî, şiirin toplumun ve gerçekliğin hizmetinde olmasını savunur; ama şiirin, kendi deyişiyle «herşeyden önce şiir» olmasını da şart koşar. Ülkesinde gerek toplumcu içerikli bağımlı şiir akımının ve gerekse serbest nazmın öncüsü durumunda olan ünlü sanatçının bellibaşlı kitapları, *Melekler ve cinler* (1952), *Kırık testiler* (1954), *Sürgün* (1958), *Ölmeyen sözcükler* (1961), *Ateş ve sözcükler* (1964) ve *Balçığa kazılan yazı* (1970) başlıklarını taşıyan yapıtlardır.

BAYATİ'den bir şiir

DÖNÜŞ

Havaya buza yazıyorum
Adını ey Berlin
Canımın içi
Alnına güzelliğin
Çiziyorum yeni dünyayı
Betimleyemeyecekti biç bir kartpostal bunu
Sevdiğim denli yazıyorum
Gece tanığı aşkımızın

Yeni açmış bir çiçek sabahın
Kumral saçların
Güzelliğin alnına yıkılmış
Yârim

Yedim ekmeğinden
Sağıyorum istediğimi senden
Irmaklar adına türkü söyledim

Mum ışıklarına
Çeliğe
İşçilere
Türkü söyledim

Havaya buza yazıyorum
Adını ey Berlin
Yârim
Bir de bitimsiz ufkun yıldızları üstüne

Türkçesi : Nuri Pakdil

BAYBARS hikâyesi (XIII. yüzyıl) Arap halk hikâyesi. Kıpçak ülkesinden esir edilerek Anadolu'ya getirilen bir kölenin maceralarını anlatan bu hikâyenin kahramanı Baybars, cesareti ve savaşçılık sanatında gösterdiği ustalıktan dolayı, İslâm dininin yayılıp gelişmesine önayak olmuş ve bütün müslüman halkların sevgisini kazanmıştır. Vergileri azaltan ve adaletli bir yönetim kurulmasını sağlayan Baybars, aynı zamanda, Haçlılara ve Mogollara karşı da başarılı bir şekilde savaşmıştır. Baybars hikâyesi'nin, bugün elimizde bulunan metinleri, çeşitli dönemlerde bir çok yazar ve şair tarafından kaleme alınmıştır. Yapıtı ilk olarak kimin yazmış yada derlemiş olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

Bay Deeds kente gidiyor bk. **Deeds kente gidiyor.**

BAYER Herbert (Haag - 1900) : Avusturyalı ressam. Bir dekorasyon atölyesinde çalışırken Weimar'a gitti, **Bauhaus**'ta basımcılık ve duvar resmi derslerini izledi. 1925 yılında aynı okulda hocalığa başladı : Reklâm yazıları ve basımcılık atölyesi başkanlığı ona verilmişti. Hemen tümü gerçekçi yada gerçeküstücü doğrultuda olmak üzere, bir dizi montaj yaptı.

1928 yılında Bauhaus'tan ayrılan Beyer, reklâmcılıkta fotoğraftan yararlanmanın yollarını araştırdı bir süre. Çeşitli aygıtlar yapıp sergiledi. Bunlar arasında 1930 yılında Walter Gropius, L. Moholy-Nagy ve Marcel Breuer'le Paris'teki Deutscher Warkbund için hazırladığı maket de vardır.

1938 yılında Nazi Almanyasından kaçan sanatçı, New York'a yerleşti ve Amerikan yurttaşlığına geçti. 1943 yılında Colorado'da kurulan **Aspen Kültür Merkezi**'nden esinlenerek, **Institute of Humanistic Studies**'i kurdu ve bu kuruluşta grafikçi, kitap ressamı, heykelci ve mimar olarak çeşitli çalışmalar yaptı.

Görsel-çevresel sanat sorunuyle özel olarak ilgilenen Bayer, bu doğrultudaki gerçek ürünlerini vermeden önce yaptığı soyut kompozisyonlarda, yanıltıcı oyunlar aracılığıyla, uzamın değişik bir görünümünü sergilemeğe çalıştı. *Mountain Paintings* (Dağ resimleri) başlığını taşıyan kabartmalı resimler dizisi,

bu tür yapıtlardan oluşmaktadır.

Land art'ın öncüsü olarak kabul edilen sanatçı, ilk ekolojik yapıtlarını 1955 yılından sonra gerçekleştirdi. Bunlar arasında Aspen'de yaptığı, yüzeyi çimento, mermer ve sudan oluşan ***Marble Garden*** (Mermer bahçe)'ı özellikle anılmağa değer.

BAYER Johann (Rain - 1572 / Ausburg - 1625) Alman astronomu. Çeşitli araştırmalarını açıklayan bir çok yapıt yayınladı. Bunlardan dolayı kendisine soyluluk unvanı da verildi. En önemli yapıtı, ilk yayınlanan eksiksiz gök haritalarını kapsayan ***Uronometria*** (1603) adlı kitaptır.

BAYER Raymond (Paris 1898 / Paris - 1959) Fransız filozofu ve sanat felsefecisi. Caen ve Paris Üniversitelerinde profesörlük yapmıştır. Sanat felsefesini «operasyonel (İşlemsel) gerçekçilik» diye adlandıran filozofun, ***Leonardo da Vinci*** (1933) adlı önemli bir incelemesi vardır.

BAYET Albert (Lyon - 1880 / Paris - 1961) Fransız filozofu. Sorbon'da sosyoloji dersleri vermiş olan düşünür, ***L'idée du bien*** (İyilik fikri, 1908), ***Le suicide et la morale*** (İntihar ve ahlâk, 1923). ***La science des faits moraux*** (Ahlâk olgularının bilimi, 1925) adlı kitapları yazmıştır. Demokratik amaçların ve fikirlerin savunucusu olan Bayet, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, faşizme karşı direnen gazetelerde çeşitli yazılar yazmış ve savaş içinde Fransız halkını istilâcı Almanlara karşı koymaya çağıran gizli yayınları yönetmiştir. Sosyalist ve radikal fikirleri savunan düşünür, felsefe alanında, özellikle ahlâk problemleri ile uğraşmış ve ahlâk alanındaki olgu ve edimlerin incelenmesini sağleyacak metodların ve bilimin ortaya konulmasına çalışmıştır.

BAYET Jaan (Versaille - 1892) Fransız dil bilgini. Özellikle, Lâtin grameri ve edebiyatı üzerinde yapmış olduğu çalışmalarla tanınmıştır. Sorbon'da ders vermiş ve ***Histoire romaine des origines à l'achèvement de la conquête*** (Kaynaklardan fethe kadar Roma tarihi, 1929) ve ***Littérature latine*** (Lâtin edebiyatı, 1934) adlı kitapları yazmıştır.

BAYEU Y SUBİAS Francisco (Zaragoza 1734 / Madrid 1795) İspanyol ressamı Velasquez ile Mengs'in öğrencisiydi. Ayrıca, kızkardeşlerinden biriyle evlenen Goya'nın da yakın dostuydu. Krallık ressamı oldu, aynı zamanda Madrid Akademisi'ne müdürlük yaptı. En önemli yapıtı, Toledo manastırının dehlizini süsleyen duvar resimleridir.

Baykonur : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Kazakistan Cumhuriyeti'nde kent Sovyetler'in en büyük uydu ve uzay aygıtlar atma istasyonu. Gagarin'in 12 Nisan 1961 günü gerçekleştirdiği yörünge uçuşundan sonra ***Vostok*** ve ***Voskhod*** uydularının hepsi bu istasyondan atıldı. Ay ve gezegenleri İnceleyen uzay araçlarının atıldığı ve Büyük Okyanus'a düşen kıtalararası ballistik füzelerin denendiği istasyon da gene Baykonur'dur.

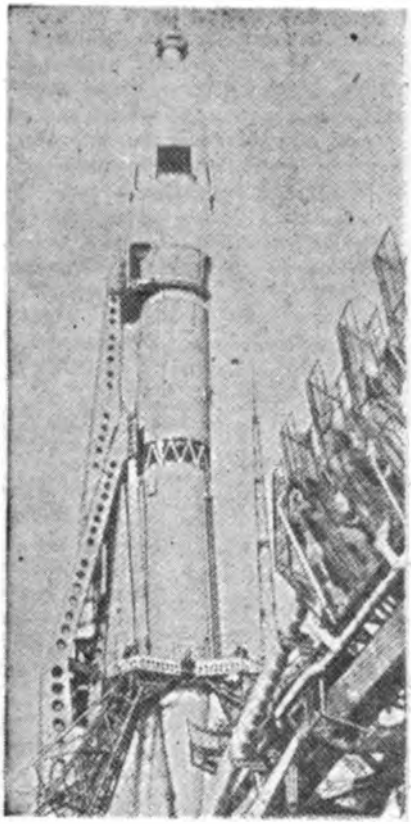

Baykonur : Soyuz 9'u taşıyan fuze atılışa hazır bekliyor..

Bay Lange ve cinayeti bk. **Lange ve cinayeti.**

BAYLE François (Madagaskar 1932) Fransız bestecisi. Başlangıçta kendi kendini yetiştirdi; daha sonra da Messiaen, Pousseur ve Stockhausen'in kompozisyon kurlarını izledi ve elektro-akustik tekniklere hazırlayıcı stajlara devam etti. Uzun süreden beri Fransız radyo-televizyonuna bağlı araştırmacılar grubunun yöneticilerinden biri olan François Bayle, genel olarak **elektro-akustik müzik** yapmakla birlikte geleneksel tarzda bestelemekten de geri durmadı.

Çoğu zaman gerçeküstücülere özgü bir coşkunun egemen olduğu, temel bakımdan figüratif anlatımlı, ince ve kudretli bir telkin gücü taşıyan yapıtlar ortaya koyan Bayle elektro-akustik müziğe şiirli bir üslûbun ya nı sıra derin bir müzikal işlev de kazandırmış olan adamdır.

Ünlü bestecinin en önemli ve daha ilk dinleyişte insanı kavrayan yapıtlarını da sıralayalım Magnetik band, kor, obua ve klavsen için renkli bir divertimento niteliğini taşıyan ***Trois Portraits de l'Oiseau qui-n'existe pas*** (Var-olmayan-kuşun üç portresi); yaylı dörtlü ve banda alınmış somut sesler için ***L'Archipel*** (Takımadalar); fantastik ve gerçeküstücü yapısıyla Jules Verne'den esinlenerek bestelenmiş izleniminl uyandıran ***Espaces inhabitables*** (Oturulmaz uzaylar).

François BAYLE : Çağdaş Fransız müziğinin önde gelen temsilcilerinden biri..

BAYLE Gaspard Laurent (Vernet - 1774 / Paris - 1816) Fransız hekimi. Özellikle tüberküloz konusunda çalıştı. Bu alandaki yazıları ve buluşlarıyle klinik tıbbın ve patolojik anatominin ilerlemesine önemli katkılarda bulundu.

BAYLE Pierre (Le Carla - 1647 / Rotterdam - 1706) Fransız düşünürü. Cenevre'de okumuş, Sedan ve Rotterdam Üniversitelerinde ders vermiştir. Çağının sınırlı düşüncelerine karşı çıktığı için, görevinden uzaklaştırılan Bayle, büyük bir filozof olmadığı ve belli bir sistem kurmadığı halde, açık fikirliliği ve eleştirmelerinde gösterdiği kesinlik ve derinlik dolayısıyle, kendisinden sonra gelen düşünürleri derinden derine etkilemiştir. Protestan bir aileden gelen düşünür, daha sonra Katolikliği kabul etmiş ama çok geç-

XVII. yüzyılda Rotterdam.

«Rotterdamlı yöneticiler, kurdukları ünlü okulda bana da Felsefe ve Tarih profesörlüğü görevini layık gördüler.» Pierre BAYLE, Minutoli'ye 16 Haziran 1682 tarihli mektuptan.

meden yeniden Protestanlığa dönmüştür. Bayle, bütün hayatınca, hakikati aramış bir düşünürdür. Geniş bir kültür edinmiş ve modern şüpheci felsefenin temellerini atmıştır. Rönesans düşüncesinin araştırıcılığını ve bilim merakını bütün yapıtlarında dile getirmiş olan Bayle, Montaigne ve Gassendi gibi düşünürlerden etkilenmiştir. Dinsel inançların geçerliği sorunuyle de ilgilenmiş ve bu çeşit düşüncelere tarihsel bir açıdan yaklaşarak, ancak aklın süzgecinden geçebilen fikirlerin hakiki olarak göz önüne alınmaları gerektiğini ileri sürmüştür. Bayle'in gözünde, bir inancın herkes tarafından kabul edilmiş olması onun geçerli ve haklı bir inanç olduğunu göstermeye yeterli değildir. Eleştirici ve şüpheci düşüncesini açıkça şöyle dile getirmiştir «Filozof, varlıklar hakkında vereceği hükmü, başkalarının düşündükleri ne dayandırmamalıdır; onun ödevi, nesneleri en ince ayrıntılarına kadar incelemektir.» Bayle'in şüpheci ve eleştirici düşünceleri, resmî makamların hoşuna gitmediği gibi, Cizvitler tarafından da mahkûm edilmiş ve yapıtları yakılmıştır. Düşünür, eski felsefe sistemlerini tanıtması ve özellikle Spinoza ile Leibniz'in felsefelerini eleştirmesi ile ün kazanmıştır. İnsanın ancak gerçek bir ahlâka sahip olduğu zaman insanlık haysiyetini kazanabileceğini ileri süren düşünür, herhangi bir dine bağlanmanın yeterli olmadığını söylemiş ve bundan dolayı çeşitli din ve mezheplere karşı hoşgörülü bir şekilde davranılması gerektiğini ileri sürmüştür. Ayrıca, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasının doğru olduğunu da savunmuştur. Düşünürün, *Pensées sur la comète* (Kuyruklu yıldız üzerine düşünceler, 1682), *La France toute catholique sous le règne de Louis le Grand* (Büyük Louis'nin hükümdarlığı çağında Katolik Fransa, 1685), *Commentaire philosophique sur les paroles de Jésus-Christ* (Hazreti İsa'nın sözleri üzerine felsefî şerh, 1868), ve *Dictionnaire historique et critique* (Tarihsel eleştirmeli sözlük, 1697) adlı kitapları vardır.

Pierre BAYLE : «Zerre kadar inatçı olmayan bir filozofum ben. Ve Aristoteles'i, Epikuros'u, Descartes'ı, zihnimiz için o an seçtiğimiz oyalanma şekline göre izlenen yada izlenmeyen birer varsayım icatçısı olarak görüyorum.» Kardeşine, 29 Mayıs 1681 tarihli mektuptan.

BAYLE Üzerine

Çoğu zaman bulanık, gevşek, isabetsiz anlatımlı ve hattâ bazan bayağılığa varan o teklifsizce yazış tarzı için değil de o şaşmaz akılyürütme tarzı için okunması gereklidir Bayle'in.

Voltaire

□

Bayle, bizim tanımladığımız anlamda eleştirici içgüdüsüne sahipti. Kusursuz ideali içinde bu deha, bütün herşeyi gözönüne alır, bütün herşeyi ayrı ayrı tartıp değerlendirir ve el attığı konuda, çok geçmeden geri dönmek üzere, ilkin koyuverir kendini.

Sainte-Beuve

□

Tanrı'yı mı seviyordu Bayle, yoksa Şeytan'ı mı? Belki de ikisini birden seviyordu : Birini öbürüne oranla, birini öbürüne karşıt koyarak... Saçma'nın içinde, kendi evinde gibidir o; kendini güvenlikte duyar : Çünkü bilir ki, ne olursa olsun, olacak bütün şeyleri önceden görecektir.

Bernard Groethuysen

BAYLISS Sir William Maddock (Wolverhampton - 1860 / Londra - 1924) İngiliz fizyoloji bilgini. Londra Üniversitesinde profesörlük yapmış olan bilgin, damar ve kılcal damar basıncı üzerindeki araştırmaları ile ün kazanmıştır. Ayrıca, ince bağırsak duvarı bezlerinin salgıları hakkında da incelemeler yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, yaralı askerlere uygulanan ve cerrahi şok tedavisinde önemli bir ilerleme meydana getiren tuzlu enjeksiyon da Bayliss'in buluşlarından biridir. *Nature of enzyme action* (Enzim etkisinin niteliği, 1908), *Principles of general physiology* (Genel fizyolojinin ilkeleri, 1915) adlı incelemelerin yazarıdır

BAYNES Thomas Spencer (Somerset - 1823 / Londra - 1887) İngiliz yazarı ve filozofu. *Daily News*'te başyazarlık yaptı. Daha sonra Saint Andrews Üniversitesi'ne profesör olarak atandı. *Mantık şekillerinin yeni analizi* başlığını taşıyan önemli bir kitabı vardır. Ayrıca, *Encyclopaedia Britannica*'nın 9. baskısını da Baynes hazırlamıştır.

Bay Puntila ve uşağı Matti bk. **Puntila ağa ile uşağı Matti.**

bayrak (Fr. drapeau, pavillon; İng. colours, flag) Bir devletin, bir örgütün yada bir askerî birliğin simgesi olan ve belirli ölçüleriyle renkleri bulunan göstermelik kumaş parçası. Bu parçaların bazılarında arma da bulunabilir. Bir devletin bayrağı, herşeyden önce, o devletin hiç değilse şekilsel bakımdan egemenliğini ve bağımsızlığını dile getirir.

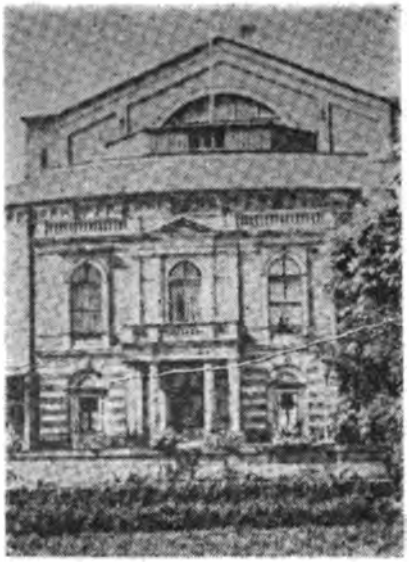

Bayreuth : *Tiyatronun giriş kapısı.*

Bayreuth festivali : Bayreuth kentinin müzik tarihinde soylu ve eskiden beri önemli bir yeri vardır. Gerçekten de bu kentte, ta ilk markgrafların saltanat döneminden başlayarak müziğe büyük yer verilmişti. Öyle ki XVI. yüzyılda Bayreuth, belediye orkestrasına sahip nâdir kentlerinden biriydi Avrupa'nın. 1661 yılından itibaren de opera temsilleri başladı. Prusya hükümdarı Büyük Friedrich'in kızkardeşi prenses Wilhelmine'nin saltanat döneminde müzik ve sanat kentte büyük önem kazandı. Ama bunu, yüzyıllık bir duraklama dönemi izleyecekti.

Ama canlanış, gerçekten görkemli oldu Wagner'in yapıtlarının temsili için 1872 yılında İnşasına başlanan *Richard-Wagner Festspielhaus* (Richard-Wagner Festival Tiyatrosu), 13 Ağustos 1876 akşamı, *Der Ring des Niebelungen* (Niebelungen'in halkası) ile açtı perdesini. Bu açılışı, 1882 yılında *Parsifal*'in büyük bir başarı kazanan temsili izledi. O tarihten beri de, bir kaç duraklama dışında, festivaller art arda sıralandı hep.

Tiyatro 1.500 kişiliktir. Salonda bütün yerler sahneye dönüktür. Orkestra görünmez : Sahnenin altında derinlemesine uzayan bir çukurda çalar. 1951 yılında yeniden açılışından beri, tiyatrodaki eski yapma dekorun yerini ışık almış bulunmaktadır.

Bay Ripois bk. **Ripois.**

Bay Smith Senato'da bk. **Smith Senato'da.**

Bay Verdoux bk. **Verdoux.**

1. baz bk. **Üs.**

2. baz bk. **ekonomik temel.**

BAZAİNE Jean (Paris - 1904) : Fransız ressamı. Edebiyat öğreniml gördü. Sonra da Güzel Sanatlar Okulu'nda Landowski'nin atölyesinde heykel çalıştı. 1924 yılından itibaren tamamıyle resme verdi kendinl. 1932 yılında açtığı ilk kişisel sergisinde Bonnard ve Gromaire'le tanıştı. Birincisinden teşvik, ikincisinden dostluk gördü. 1938 yılında Blumenthal ödülünü kazandı. 1941 yılında «Fransız geleneğini sürdüren» Yirml Ressam

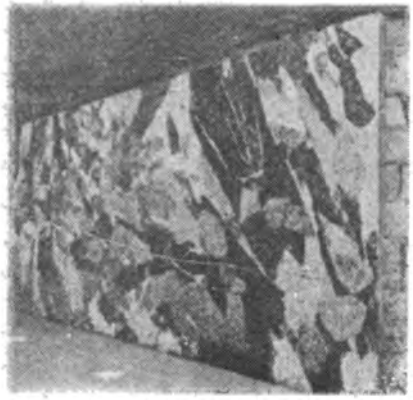

Jean BAZAİNE'in Unesco Sarayı için yaptığı anıtsal mozaik..

sergisini düzenledi Avangard eğiliminln bir tazelenişiydi bu.

Jean Bazaine, öteden berl dinsel sanatla da ilgilendi ve bu alanda bir dizi kilisenin vitraylarını gerçekleştirdi, Audincourt kilisesinin cephesi için de büyük bir duvar seramiği hazırladı. 1958 yılında Paris'teki Unesco Sarayı için büyük bir mozaik siparişi aldığında dünya çapında ünlü bir sanatçıydı artık Bütün bellibaşlı sanat merkezlerinde sergiler açmıştı, yapıtları dünyanın en büyük müzelerinde yer buluyordu, Berne'de tüm resimleri bir araya getirilerek toplu halde sergilenmekteydi.

Bazaine'in başlangıçta doğadan esinlenen ve figüratif sanata çok yakın düşen resmi, zamanla, zarif ve çarpıcı renkleri bütün tabloyu eşit yoğunlukla kaplayan lirik bir soyutlamaya doğru yolalmıştır. Son derece titiz ve bilinçli bir sanatçı olan Bazaine, fikirlerini, 1955 yılında yayınladığı *Notes sur la peinture d'aujourd'hui* (Günümüzün resmi üzerine notlar, 1955) başlıklı yapıtında enikonu açıkladı.

BAZARD Armand (Paris - 1791 / Courtry - 1832) Fransız siyaset adamı ve gazetecisi. İtalya'da kurulup çok geçmeden Fransa'da da dal budak salan ünlü **carbonari** (kömürcüler) topluluğuna mensuptur. Saint-Simon sosyalizmi doğrultusunda ve Franse'nın tam bir demokratik hürriyete kavuşması için mücadele etmiş, 1822 yılında da gıyaben ölüme mahkûm olmuştur. Saint-Simon görüşünü 1825 yılında benimseyen yazar, ekonomi ve politika alanındaki fikirlerini, *Le Producteur* (Üretici) ve *L'Organisateur* (Örgütçü) adlı gazetelerde savunmuştur. *Doctrine de Saint-Simon : Exposition* (Saint-Simon'un doktrlni Açıklama) adlı ünlü kitabın ikinci cildini kaleme almış olan yazar, devrinin düşünürleri üzerinde, ve özellikle de tanınmış filozof Stuart Mill üzerinde büyük bir etkl yaratmıştır.

BAZİLLE Frédéric Jean (Montpellier - 1841 / Beaune-la Rolande - 1870) Fransız ressamı ve desencisi. Paris'te başladığı tıp öğrenimlni yarıda bırakarak kendini tamamıyle resme adadı. Gleyre'in atölyesinde tanıştığı Monet, Renoir, Sisley üçlüsüyle dostluk kurdu ve onlarla birlikte Fontainebleau'da çalışmağa gitti. Dostlarını özellikle parasal bakımdan da destekleyen Bazille, böylece, **izlenimcilik** akımının oluşumuna ve gelişmesine hiç de küçümsenmeyecek bir katkıda bulundu.

Bazille'in resmi, büyük ressam Manet'ye çok şey borçluydu. Portrelerinde ve ev hayatı sahnelerini canlandıran resimlerinde, açık renkleri ve net belirgin biçimlerl ustalıkla ve zevkle kullandığı görülür; hacim sezgisi kusursuzdur. Buna karşılık desenlerinde biraz fazla kuru kaldığı söylenebilir. Ama ışık duygusunu yaratma konusunda ortaya koyduğu ince duyarlık, onu, Izlenimciliğin öncülerinden biri olarak göz önüne almamızı haklı çıkarır.

1867 yılında yaptığı *Réunion de famille* (Aile toplantısı) adlı yapıtı özellikle ünlü olan sanatçı, 1870 Fransız-Alman Savaşı sırasında çarpışırken bir Alman baskınında öldürülmüştür.

BAZİN André (Angers - 1918 / Nogent-sur - Marne 1958) Fransız sinema eleştirmeni. Jacques Doniol-Valcroze'la birlikte, 1952 yılında, ünlü *Cahiers du cinéma* dergisini kurdu. Özellikle Truffaut, Godard, Resnais ve Chabrol'ün temsil ettikleri genç sinema sanatçıları üzerinde, ölümüne dek kendini harcarcasına sürdürdüğü yazı ve eylem etkinliğiyle belirleyici bir rol oynadı. Böylece de **Yeni dalga**'nın öncü kuramcısı oldu. Çeşitli sinema sorunlarını irdeleyen yazıları ve araştırmaları, ölümünden sonra yayınlanan *Qu'est-ce que le cinéma?* (Sinema nedir., 1961) başlıklı kitapta derlendi.

André BAZİN Üzerine

Seyrettiği filmleri, tasarlanışından gerçekleştirilişine kadar bütün yönleriyle kavrayabilen ender insanlardandı.

Fellini

□

Kendi yapıtımın bilmediğim bazı yanlarını o göstermişti bana.

Bunuel

□

Yararlı olmak için çırpınan o soyu tükenmiş varlıklardan biri de André Bazin'di.

Jean Renoir

□

Düşüncesiyle, eylemiyle, kısacası varlığıyle, insanı mutlu kılıyordu.

Claude Rol

□

Bazin ölmeden önce ne güzeldi yaşamak!

Truffaut

Frédéric BAZİLLE'in ünlü tablosu : Aile toplantısı. *Bütün ve ayrıntı.*

BAZİN Germain (Suresnes - 1901) Fransız sanat yazarı. Louvre okulunda müze kurma bilimi profesörlüğü (1941) yaptıktan sonra gene Louvre müzesinin resim bölümü müdürlüğüne getirilen yazar, sanat tarihi alanında sayısız kitap ve makale yayınlamıştır. Bunlar arasında, ünlü sanat tarihçisi René Huyghe ile ortaklaşa yazdığı ***Histoire de la peinture contemporaine*** (Çağdaş resmin tarihi, 1934) adlı kitabın yanı sıra, ***Histoire de la peinture italienne aux XIV. et XV. siècles*** (XIV. ve XV. yüzyıllarda İtalyan resminin tarihi, 1937), ***Fra Angelico*** (1941), ***Corot*** (1942), ***Le Crépuscule des images*** (İmgelerin batışı, 1946), ***Les Grands Maitres hollandais*** (Hollandalı büyük resim ustaları, 1950), ***Histoire de l'art*** (Sanat tarihi, 1953) ve ***Trésors de l'impressionnisme au Louvre*** (Louvre müzesindeki izlenimci resim hazineleri, 1958) adlarını taşıyan yapıtları özellikle anılmağa değer.

BAZİN Jean-Pierre Hervé (Angers - 1911) Fransız şairi, roman ve hikâye yazarı. Ünlü romancı René Bazin'in yeğeninin oğludur. Büyük amcası gibi burjuva bir aileden geldiği hâlde genç yaşta burjuvaziye karşı cephe almıştır. Çok sağlam bir edebiyat öğrenimi

Franck İNNOCENT'ın tablosu : Hervé Bazin, romanlarından esinlenilerek yapılmış bir peyzajın önünde..

gören yazar, olgunluk çağına kadar maceralı ve dağınık bir hayat sürmüştür. Bazan takma adlar altında yayınladığı, ***Parcelles*** (Parçacıklar, 1933) ve ***Visages*** (Çehreler, 1934) gibi şiir kitapları pek dikkati çekmemiş olan Bazin, ancak 1947 yılında kaleme aldığı ***Jour*** (Gün) adlı şiir kitabıyle Apollinaire ödülünü kazandıktan sonra kendini kabul ettirmiştir. Bu dönemde Bazin'i, Orta Çağ'daki bir dilenci hacı tarikatının ismine izafeten ***La Coquille*** (Midye kabuğu) adını alan Parisli şairler topluluğunun başında görüyoruz.

Hervé Bazin, 1948 yılında yayınladığı ***Vipère au poing*** (Yumruklu engerek) adlı romanla büyük başarı ve ün kazanacaktır. Yazar bu kitapta alabildiğine klâsik, handiyse soğuk bir üslûpla ve hemen hemen hiç gizlenmeğe gerek görmeksizin kendi hayatını anlatmakta ve ailesine, özellikle de, «Folcoche» adını verdiği annesine karşı yırtıcı bir suçlamaya girişmektedir.

Bazin daha sonra yeniden şiire dönmüş ve ***A la poursuite d'Iris*** (Gök kuşağının ardında, 1948), ***Humeurs*** (Öfkeler, 1952), ***Bestiaire*** (Hayvan hikâyeleri kitabı, 1953) gibi yapıtlar vermişse de, asıl yeteneğini nesir alanında ortaya koymuştur. İnsafsız bir edâ ve daima kudretli sağlam bir üslûpla kaleme aldığı kitaplarında, zaman zaman derin bir insan sevgisinin parıldadığı görülür. Islah evlerinde ve tımarhanelerde çürütülen insanların lirik bir savunması olan ***La Tête contre les murs*** (Duvarlara tos vuranlar, 1949) adlı ünlü romanı bunun en iyi örneğini meydana getirmektedir. Büyük rejisör Georges Franju tarafından filme alınan bu yapıtı, ***Vipère au poing***'ın devamı olan ***La Mort du petit cheval*** (Küçük atın ölümü, 1950) izlemiştir. Yazar daha sonra, felçli bir genç kızın hayatını buruk bir üslûpla dile getiren ***Lève-toi et marche*** (Kalk ve yürü, 1952), yangın çıkarma hastalığına tutulan bir itfaiyeciyi canlandıran ***L'Huile sur le feu*** (Ateş üzerindeki yağ, 1954), bir yasak aşk olayını anlatan ***Qui j'ose aimer*** (Sevmeğe cüret ettiğim kim, 1956) ve baba sevgisini işleyen ***Au nom du fils*** (Oğul adına, 1961) gibi romanlarla, hikâye türündeki büyük ustalığını ortaya koyan ***Le Bureau des mariages*** (Evlendirme bürosu, 1951) ve ***Chapeau bas*** (Şapkalar aşağı, 1963) adlı hikâye kitaplarını yayınlamıştır. Ayrıca, Fransız imlâsındaki anormalliklerle alay ettiği ***Plumons l'oiseau*** (Kuşu yolmalı, 1966) adlı bir yapıt daha veren büyük romancı, 1958 yılından beri Goncourt Akademisi üyesidir.

BAZİN René (Angers - 1853 / Paris - 1932) Fransız yazarı. Hukuk öğrenimi görmüş, Angers Üniversitesi Katolik Fakültesine hukuk profesörü olarak atanmıştır (1875). ***Journal des Débats***, ***Correspondant*** ve ünlü ***Revue des Deux Mondes*** gibi dergilerde yazılar yayınlayan Bazin, ilk romanı ***Stéphanette***'i 1884 yılında kaleme almıştır. Bunu büyük sayıda yapıt izleyecektir. Gene 1884'te yayınladığı ***Une tache d'encre*** (Bir mürekkep lekesi)'dan sonra, ***Ma tante Giron*** (Giron teyzem, 1885) ve ***La Terre qui meurt*** (Olen toprak, 1889) adlı kitaplarını yazmıştır. Yazara büyük ün sağlayan bu son roman, halkının bir kısmı köyde kalmayı, bir kısmı kente göçüp daha mutlu bir hayat kurmayı deneyen bir köyün insanlarını işlemekte ve mutluluğu köyde kalanların hakkı olarak göstermektedir. Bazin, 1901 yılında yayınla-

René BAZİN Sosyal içerikli romanı tarzının önde gelen temsilcilerinden..

dığı ve çağdaşları üzerinde büyük bir etki uyandıran ***Les Oberlé*** (Oberle ailesi) adlı yapıtında, 1870 Fransız-Alman savaşını izleyen yıllarda Alsaslıların yaşadığı dramı dile getirmektedir. Oberlé ailesinin bir kısım üyeleri galip Almanlarla iyi geçinmeğe yönelirken bir kısmı da Fransa'ya bağlı kalmağa devam etmektedir. Büyük bir yurtseverlik örneği olarak karşılanan yapıt, 1905 yılında Edmond Haraucourt tarafından sahneye de uyarlanmıştır Yurtseverliği, ahlâklılığı, baba toprağına bağlılığı, eski günlerin sevimli göreneklerini bütün kitaplarında sürekli birer tema hâlinde işleyen ve 1904 yılında Fransız Akademisi'ne üye seçilen ünlü yazarın öteki romanları arasında, ***La Guide de l'empereur*** (İmparatorun kılavuzu kız, 1901), ***Donatienne*** (1903), ***Le Blé qui lève*** (Baş veren buğday, 1907), ***Mémoires d'une vieille fille*** (Yaşlı bir kızın anıları, 1908), ***Davidée Birot*** (1912), ***Les Nouveaux Oberlé*** (Yeni Oberlé'ler, 1919), ***Charles de Foucault*** (1921), ***Baltus le Lorrain*** (Lorenli Baltus, 1926) ve ***Magnificat*** (Meryem Ana duası, 1931) adlı kitaplarını saymak gerekir.

René BAZİN Üzerine

Sosyal roman, sizin ellerinizde, daima roman ve daima sanat olarak kalacaktır.

Ferdinand Brunetière

□

O, başkalarının sadece bozuk ve gülünç yanlarını görebildiği taşra hayatının huzur dolu dinginliğini gözlerimizin önüne seren bir ressamdı. Zola'nın* Toprak'ta *haksız

yere karikatürleştirdiği köylüyü değil, hakiki köylü tipini sunuyordu bizlere.

René Doumic

BAZY Louis (Paris - 1883 / Paris - 1960) Fransız cerrahı. Sidik yolları hastalıkları üzerinde bir çok araştırması olan Pierre Bazy'nin oğludur. 1952 yılında Fransız Bilimler Akademisi'ne üye seçilen Bazy, Fransız Kızıl-Haç'ı başkanlığında bulunmuş ve tetanos aşısının yaygın şekilde uygulanmasına büyük katkıda bulunmuştur.

BEACONSFİELD bk. **DİSRAELİ.**

BEADLE George (Nebraska - 1903) Amerikalı biyoloji ve kimya bilgini. 1946-1961 yılları arasında California Teknoloji Enstitüsü'nde biyolojl profesörlüğü yaptı. Profesör Tatum'la birlikte, «gensel etkinliğin özgül kimyasal süreçler şeklinde gerçekleştiği»ni meydana çıkardı; bundan dolayı da 1958 yılının Nobel tıp ve biyolojl ödülünü araştırma arkadaşıyle paylaştı. Biyokimya alanındaki çalışmalarına devam eden bilgin, 1962 yılında Chicago Üniversitesi'ne geçti ve rektörlük yaptı.

Beadle, 1941 yılında, Tatum'la birlikte, geleneksel araştırma konusu olan sirkesineğinin yerine küfmantarı üzerinde çalışmağa koyuldu. **Biyokimyasal genetik** çağını da açmış oluyorlardı böylece.

Beadle ve Tatum, bir hücrenin enzimlere ilişkin bütün tepkilerinin genlerin denetimi altında bulunduğunu ispat ettiler. Küfmantarında değşinim yaratmak amacıyle X ışınlarının yanı sıra morötesi ışıktan ve belirli kimyasal maddelerden de yararlandılar. Bu sayede, söz konusu değşinimlerin soyaçekime bağlı bulunduğunu ortaya koyacaklardı.

Böylelikle, şu bilimsel gerçek ispatlanmış oluyordu Değşinime uğrayan canlı varlık, doğada özgürce büyüyüp gelişen öbür organizmalar gibi, çok düşük bir ortamda büyüyüp gelişme gücünü yitirir; çünkü yaşamak için gereksindiği özel bir aminoasidi o düşük ortamda sentezleyerek meydana getiremez artık.

George BEADLE Nobel ödülünü aldığı dönemde..

Beadle ve Tatum, bu sentezleme yokluğunun özel bir enzimi yapma gücünü yitirmekten ileri geldiğini ispatlamış oluyorlardı. Ve bozukluk soyaçekimden geldiğine göre, ortaya koymuş oluyorlardı ki organizmanın biyokimyasal tepkimelerini düzenleyen enzimleri genler yapmaktadır.

Beadle ve Tatum, büyük bir kısmını Fransız biyolojl bilgini B. Ephrussi ve 1958 Nobel ödülünü bölüştükleri Amerikalı biyolojl bilgini J.L. Lederberg'in işbirliğiyle gerçekleştirdikleri buluşlarını ***Genetic control of biochemical reactions in Neurospora*** adlı yapıtlarında açıkladılar.

BEALU Marcel (Selles-sur-Cher 1908) Fransız şairi, deneme ve roman yazarı. Başlangıçta tam bir barışçı ve anarşist olarak beliren yazar, ***Ecrit dans la ville*** (Şehirde yazıldı, 1937) adlı şiir kitabını yayınlayarak edebiyat hayatına atılmıştır. Halk hayatından ve özellikle de işçi sınıfının sefaletinden esinlenerek yazdığı bu şiirlerden sonra Max Jacob'a raslayen Béalu, ünlü şairin etkisiyle imaj ve mizahtan kurulu bir şiire yönelmiştir. Ama Béalu'nun gelişmesinde bu da kesin bir aşama sayılmaz Çünkü çok geçmeden şair, Michaux, Kafka, Novalis ve Alman romantizminin etkisinde kalarak fantastik ve doğaüstü öğelerin dolaysız ve oturaklı kesin bir üslûp aracılığıyla dile geldiği yapıtlar vermeğe başlayacaktır. Şiir alanında yayınladığı, ***Les Mémoires de l'ombre*** (Gölgenin anıları, 1944), ***L'Expérience de la nuit*** (Gece deneyi, 1945), ***Le Journal d'un mort*** (Bir ölünün defteri, 1947) ve ***L'Air de vie*** (Yeşamak türküsü, 1958) adlı kitaplarının yanı sıra Béalu, ***Le Dernier Visage de Max Jacob*** (Max Jacob'un son çehresi) adlı bir deneme ile ***La Millanderie*** adlı bir roman kaleme almıştır.

BEAN Allan (Wheeler 1932) Amerikan kosmonotu. Hava Kuvvetleri'nde korvet kumandanlığı yapan Bean, 1955 yılında havacı mühendis diplomasıyle Texas Üniversitesi'ni bitirmiştir. Bir süre Deniz Kuvvetleri'ne bağlı uçak gemilerinde çalıştıktan sonra, 1963 yılından itibaren NASA kosmonotleri topluluğu içinde yer almıştır. Bean, Ch. Conrad ve R. Gordon'la birlikte, 14 / 24 Kasım 1969 günleri arasında yapılan ve 10 gün 4 saat 36 dakika süren ikinci Ay yolculuğuna ***Apollo 12*** uzay gemisindeki Ay modül'ünün pilotu olarak katılmış ve 19 Kasım 1969 günü Conrad'la birlikte Fırtınalar Okyanusu'nda Ay yüzeyine ayak basmıştır. Doğal uydumuz üzerinde toplam 31 saat 31 dakika 30 saniye süreyle kalan ve Ay'a iki ayrı çıkış yapan Allan Bean, hiç şüphesiz ki, çağımızın yetiştirdiği en büyük kahramanlardan biridir.

BEAN George (Londra - 1903) İngiliz filoloji bilgini. Saint Paul Okulu'nda ve Pembroke Koleji'nde öğrenim gördü. 1926/1943 yılları arasında Eski Yunan sanatı üzerinde dersler verdi. Daha sonra İstanbul Üniversitesi'nde klasik filolojl hocalığı yaptı. 1965 yılında bu üniversiteye onur profesörü seçildi. Anadolu'daki Eski Çağ kentlerini dolaştı ve buralardaki yıkıntılarda bulduğu yazıtlar üzerine ilginç açıklamalar yayınladı.

BEARD Charles Austin (Knightstown - 1874 / New Haven 1948) Amerikalı tarih bilgini. Ekonomik çatışmaların nedenlerini incelediği ***An economic interpretation of the Constitution of the United States*** (Birleşik Devletler anayasasının ekonomik açıdan yorumu, 1913) adlı yapıtıyle ün salan Beard, 1917 yılında Columbia Üniversitesi'nde siyasal bilgiler kürsüsü başkanlığına getirildi. Burada ünlü düşünür Dewey, Veblen ve Harvey Robinson'la birlikte bir Sosyal Araştırmalar Okulu kurdu.

Çalışmalarına konu olarak daima ülkesinin sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarını seçen bilginin öteki önemli yapıtları arasında, 1927 yılında yayınladığı ***The rise of American civilization*** (Amerikan uygarlığının gelişmesi), 1932-1940 yılları arasında tamamlayıp ancak 1948 yılında yayınlayabildiği ***American foreign policy in the making*** (Durmadan kendi kendini yaratan şekliyle Amerikan dış politikası) ve en son olarak da ***President Roosevelt and the coming of War*** (Başkan Roosevelt ve İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşışı, 1941) adlı kitaplarını saymak gerekir.

BEARDSLEY Aubray Vincent (Brighton 1872 / Menton - 1898) İngiliz desinatörü, gravürcüsü, afişçisi, ressamı ve yazarı. 1891 yılında, henüz ondokuz yaşındayken Burne-Jones'la karşılaştı ve ünlü ressamın özendirmesiyle sanat hayatına atıldı. Tüberkülozlu genç bir «dandy» olarak, özellikle «dekadan» çevrelerde kısa zamanda büyük bir ün kazandı. 1892 yılında Malory'nin ***Arthur'ün ölümü***'nü, 1894 yılında da Oscar Wilde'ın ***Salome***'sini süsledi. Bu arada seyisiz afiş yaptı, «Yeni Sanat»ı savunan sembolist ***Yellow Book*** dergisinin senet yönetmeni oldu, daha sonra da ***Savoy Magazine*** dergisiyle çalıştı. Aristofanes'in ***Lisistrata***'sını erotik desenlerle süsledi. Bunun hemen ardından, Juvenalis'in yapıtlarını süslemeğe girişti. Bir yandan da ***Venüs'ün Tarihi*** ve ***Tannhauser*** başlıklı yapıtlarını kaleme alıyordu. Gittikçe bozulan sağlığına rağmen, gücünün en son kırpıntılarını seferber ederek çalışıyordu.

Beardsley'in Japon estamplarından genış çapta esinlenen yapıtlarında, özgün bir kompozisyon sezgisi kendini gösterir. Sanatçı, çoğu zaman, düz siyah hacimleri egemen kılmış ve bazan hastalıklı denecek şehvetli bir hayalgücünün sürüklediği ustalıklı

arabesklerle işlemiştir konularını. Sanatçı, yüzyıl başlangıcının desinatörlerini derinden etkilemiştir.

Aubray Vincent BEARDSLEY'in bir süsleme resmi : İsolde.

BEART Guy (Kahire 1930) Fransız şarkı yazarı, bestecisi ve yorumcusu. Akdeniz bölgesinde şirketler kuran bir muhasebe uzmanıydı babası. Dolayısıyle de çocukluğu Mısır'da, Yunanistan'da, İtalya'da, Lübnan'da geçti. Lise öğrenimini Nice'de gördükten

Guy BEART'ın 1967 yılında verdiği dizi konserler için yapılan afiş.

sonra Paris'e geldi ve, aslında Yüksek Müzik Okulu'na girmek istediği halde, matematik bakaloryasını kazanınca Mühendislik Okulu'na girdi. 1952-1957 yılları arasında bir yandan yardımcı matematik öğretmenliği, denizcilik, bir araştırma bürosunda mühendislik yaptı; bir yandan da, akşamları gene kendisi tarafından kabarelerde söylenmek üzere şansonlar besteledi. Brassens'ten destek gördü. ***Bal chez Temporel*** adlı yapıtı Patachou, ***Chandernagor*** adlı yapıtı da Juliette Gréco tarafından plağa okundu. 1957 yılında Disque ödülünü aldı. Böylece, alabildiğine parlak bir kariyer açılmaktaydı önünde.

Sayısız şarkı besteledi, film müzikleri yaptı, Marcel Aymé'nin bir librettosu üzerine ***Patron*** adlı müzikal komediyi yazdı, 1966 yılından itibaren ***Guy Béart'a hoşgeldiniz*** genel başlığı altında bir televizyon dizi filmi gerçekleştirdi.

Hem matematikçi hem şair oluşu sayesinde şarkıları tutarlı bir sağlamlık kazanan Guy Béart, bütün teknikleri, gerektiğinde folklor öğelerinden de yararlanarak büyük bir melodi ve söz ustalığıyle kullanır. Aşka ve aşk acılarına ilişkin temaları özellikle severek işler. 1965 yılında Charles-Cros ödülünü de kazanan Béart'ın son yapıtlarında, modern dünya karşısında derin bir kaygıya düştüğü ve gittikçe biraz daha «politik şanson» türüne iltifat ettiği görülür.

Beat generation: Geleneksel yaşayış tarzına ve yerleşik değerlere karşı sert ve sadece yıkıcı bir tepki olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde başgösteren ve çok geçmeden bütün Batı âlemini saran edebiyat, sanat ve gençlik akımına yakıştırma yoluyle verilmiş olan ad. Terimi ilk kez Clellon Holmes, ***New York Times***'ta yayınladığı bir yazısında 1950 yıllarında Amerika'da boy gösteren edebî ve sosyal bir olaylar dizisini dile getirmek amacıyle kullandı. ***Beat*** sözcüğü, akımın en öndegelen yazarlarından J. Kerouac'a göre, «beatific» sözcüğünün kısaltılmış şekliydi; ama aynı zamanda, caz müziğindeki ölçünün kuvvetli zamanını da ansıtmaktaydı. Dolayısıyle de akımın iki temel karakteri, mistiklik ve gününü gün etme olarak beliriyordu. Zaman zaman nihilizme varan bir mistiklik ve çoğu zaman esrarlı-eroinli bir gününü gün etme..

1958 yılında bir başka gazeteci, «beat» sözcüğüne «nik» sonekini ekledi. Bu, Yiddiş dilindeki aşağılatıcı sonek olabileceği gibi, o dönemde Amerikan halkı başta olmak üzere bütün kapitalist dünyanın aklını başından alan sputnik sözcüğünün son hecesi de olabilirdi pekalâ.

Sözün kısası, bu akımı benimseyenlere beatnik yada bitnik denildi.

Caz müziğine ve uyuşturucu maddelere son derece düşkün olan ve «her türlü aşk» özgürlüğünü savunan bitnikler, hırpani ve acaip kılıklara girerek bir süre Kuzey Amerika yollarında göçebe hayatı yaşadılar; sonra göçebelik alanlarını Avrupa ve özellikle Asya'ya da yaydılar. Özellikle, diyoruz; çünkü Asya ülkelerinde hem merakla karışık bir hoşgörüyle karşılanmakta, hem de temel ihtiyaç maddeleri olan esrarı daha kolayca sağlayabilmekteydiler. Zengin anababalarının yolladıkları paralar geciktiğinde, «özgürlük» adına dilencilik yapmakta da sakınca görmedikleri için, son derece rahattılar.

Beat generation akımını edebiyat alanında temsil eden J. Kerouac başta olmak üzere A. Ginsberg, W. Burroughs, C. Clellon Holmes, L. Ferlinghetti gibi yazarlar, mizahtan çok elaya kaçan roman, şiir ve hikâyelerinde siyasal ve toplumsal konuları araya

«Bitnik uygarlığı (!)»ndan iki görünüş : Uluslararası emperyalizmin «müzik ve esrarlı bahçelerinde açan çiçekler..

açık saçık öyküler katarak işlemekte; pek yüzeysel ve kabataslak bir şekilde yorumladıkları gerçeküstücülere ve üstünkörü kavradıkları Doğu felsefelerine duydukları hayranlığı dile getirmekte; uyuşturucu maddelerin etkisi altındaki yaşantı ve duyumlarını betimlemektedirler.

Burada, sosyalist dünya görüşü açısından son derece önemli bir noktayı tartışmak gerekiyor

Kimi yazarlar, bitnik hareketinin, aslında «sarsıcı» bir öğe içerdiğini ve giderek tutarlı bir devrim hareketine dönüşeceğini ileri sürmektedirler. Bu, fazla iyimserlik olur. Nitekim zaman, bu hareketin, tam tersine, devrimden bir kaçış olduğunu ispatla-

makta gecikmemiştir. Örneğin Türk halkı, bitnikleri «âdembaba» ve «bitlinik» diye adlandırarak bunlara gerçeğe en yakın düşen teşhisi koymuştur. Gerçekten de meydana çıkmıştır ki bitnikler, eslında devrimi içki şişesi «devirmek»ten ibaret sanan, gerçek devrimciliğin ölçütü olan «dünyayı değiştirme»ye ne güçleri ve ne de zaten niyetleri olmadığı için «dünya değiştirme»ğe sığınan insanlardır; ve ancak, toplumsal gerçeklik karşısında, şaşkınlığı da aşan bir çaresizliğin simgesi olabilirler. Bu bakımdan denilebilir ki Amerikalı bir tek emperyalist milyarder, son derece diyalektik bir şekilde, sömürdüğü halkların bilinçlenmesine ve giderekten de evrensel devrim hareketine bütün bitniklerden çok daha fazla ve çok daha «sarsıcı» bir biçimde katkıda bulunmaktadır.

En son olarak da belirtelim ki bitniklerin kendi hallerinde kimseler oldukları, hiç kimseye zarar vermedikleri de ileri sürülür zaman zaman. Yararı olmayanın mutlaka zararı, zararı olmayanın da mutlaka yararı vardır; yeter ki seçip ayırt etmesini bilelim. Nitekim Bitnikler hiç bir şeye yaramamışlardır, demek de fazla kötümserlik olur. Yararları dokunmuştur pekalâ. Özellikle esrar, plak, blucin, parka, vs. yapım ve satıcıları ile üçüncü sınıf otel sahiplerine ve beyaz kadın tüccarlarına çok büyük yararları dokunmuştur üstelik. Bu arada, küçücük de olsa, sosyalizmin gelişimine de bir yararları dokunmuştur Belirli bir yaşayış tarzının ve hayat «felsefe»sinin, bu arada örneğin uyuşturucu maddeleri topluluk arasında eşit olarak bölüşme «ilke»sinin sosyalist dünya görüşü ve sosyalist ahlâk ilkeleriyle hiç mi hiç ilişkisi olamayacağını somut bir şekilde ispatlayarak..

beatl possidentes : «Ne mutlu sahip olanlara» anlamına gelen Lâtince söz. Alman şansölyesi Bismarck tarafından moda haline getirilen bu söz, bir ülkeyi yada bir hakkı yetkiyle isteyebilmek için önce onu fiilen ele geçirmiş olmak gerektiğini belirtmek amacıyle kullanılır.

beatnik bk. **Beat generation.**

BEATON Cecil Hardy (Londra - 1904) İngiliz fotoğrafçısı ve desinatörü. Cambridge Universitesi'nde öğrenim gördü. Sinema ve tiyatro yapıtları için bir dizi dekor ve kostüm hazırladı. Desenlerini ve boyalı çalışmalarını ilk kez 1936 yılında sergiledi. Bu arada fotoğraf sanatında, özellikle de moda fotoğrafçılığında ustalaşmıştı. Yayınladığı albümler arasında *The Book of Beauty* (Güzellik kitabı, 1930), *My Royal Past* (Görkemli geçmişim, 1939) ve *The Best of Beaton* (Beaton'dan seçmeler, 1968) adlılarını sayabiliriz.

BEATRİCE PORTİNARİ (XIII. yüzyıl) Dante'nin *Yeni hayat*'ta ve *İlâhi komedi*'de yücelttiği Floransalı genç kadın. Söylentiye göre Beatrice, Folco Portinari adlı bir burjuvanın kızıdır, 1265 yılına doğru doğmuş, 1288 yılında Bardi adında birl lle evlenmiş, Iki yıl sonra da ölmüştür. Şair, Beatrice'nin hayalini, dokuz yaşında rastladığı, dokuz yıl sonra bir daha gördüğü ve vurulduğu, gülümsemesiyle onu büyüleyen, durgunluğuyle

BOTİCELLİ'nin deseni Dante ile Beatrice.

umutsuzluğa sürükleyen ve öldükten sonra da gözetmeğe, korumağa devam eden küçük bir kız olarak sunar bizlere. Dante'yi günah işlemekten kurtarır ve cennet mutluluğuna yöneltir Bu bakımdan da Hristiyanlar için iman ve bilgelik simgesidir.

BEATTİE James (Laurencekirk 1735 / Aberdeen 1803) İskoç yazar, şair ve filozofu. Aberdeen'de öğrenim gören yazar, aynı şehirde bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra mantık ve ahlâk felsefesi profesörlüğüne getirilmiştir. Felsefe alanındaki şöhretini, 1770 yılında kaleme aldığı *Essay on the Nature and Immuability of Truth* (Hakikatin niteliği ve değişmezliği üzerine deneme) adlı eserine borçludur. Beattie bu kitapta, genellikle **şüphecilik** anlayışını, özellikle de ünlü filozof David Hume'un kurmuş olduğu felsefe sistemini yıkmağa çalışmaktadır. Daha sonra, genel felsefe alanında, *Evidence of the Christian Religion* (Hristiyan dininin apaçıklığı, 1786) ve *Elements of Moral Science* (Ahlâk biliminin öğeleri, 1790-1793) adlı iki eser daha vermiş olan yazarın basılan ilk kitabı şiir alanındadır ve *Original Poems and Translation* (Orijinal şiirler ve çeviri, 1760) adını taşımaktadır. İskoçyalı sağduyucular akımı içinde yer alan ve ölçülü bir teizm (tanrıcılık) taraftarı olan Beattie, daha sonra, *Judgment of Paris* (Paris'in yargılaması, 1765), hiciv alanında *Verses of the Death of Charles Churchill* (Charles Churchill'in ölümü üzerine şiirler) ve *Poetical Works* (Manzum eserler, 1766) adlı eserleri vermiş ve nihayet, 1771 yılında kendisine şair olarak büyük ün sağlayan *The Minstrel* (Saz şairi) adlı eserini kaleme almıştır. Büyük şair Spenser tarzında dökülmüş olan bu kitapta Beattie, şiir dehasının gelişmesini incelemektedir. Yer yer yapaylığa kaçmakla birlikte, betimlemelerinin yetkinliği ve heyecanının derinliği bakımından romantizm öncesi okulun başyapıtlarından biri sayılan bu kitaptan sonra yazar, Londra'ya gitmiş ve oradaki edebiyat çevresine girerek Johnson, Burke ve Goldsmisth ile dostluk kurmuştur. *The Minstrel*'in ikinci bölümünü Londra'da yazan (1774) Beattie, karısının çıldırması ve iki oğlunun genç yaşta ölmesi üzerine son derece acılı bir hayat sürmüştür.

BEAUCHAMP Charles Louis (Versaaille - 1636 / Paris 1719): Fransız dansörü ve koregrafı. Sayısız müzisyen ve dansör yetiştirmiş bir ailenin oğludur. Krallık Dans Akademisi'ne yönetmen olarak atandı ve büyük yazar Molière'in çoğu piyeslerinin dans partilerini düzenledi. Büyük besteci Lully'nin çoğu opera ve lirik trajedilerinin dans partilerini düzenleyen de odur. Beauchamp, ayrıca, Louis XIV'ün dans hocalığını da yapmış ve hükümdarın başrolü oynadığı *Le Triomphe de l'amour* (Aşkın zaferi, 1681) adlı saray temsilinde onunla birlikte dansetmiştir.

BEAUCHAMP Pierre Joseph de (Vesoul 1752 / Nice - 1801) Fransız astronomu. 1767 yılında Ermiş Bernard tarikatlne girdi. Büyük matematik bilgini Lalande'ın dostu ve öğrencisiydi. 1781-1790 yılları arasında görevle Yakın Doğu ülkelerini gezdi. Bağdad'da Babil piskopos naibi iken yaptığı astronomik gözlemlerini, ayrıca Dicle ve Fırat ırmaklarının çığırları ile Babil'in haritalarını Lalande'a gönderdi. Hazar denizinin yerini kesinlikle saptadı. Eski Babil anıtlarının ve yazıtlarının resimlerini buldu.

BEAUCOURT Gaston du Fresne de (Paris - 1833 / Morainville şatosu 1902) Fransız tarihçisi. Du Cange ile akraba bir aileden gelen yazar, *Histoire de Charles VII* (VII. Charles'ın tarihi, 1881-1892) adlı büyük tarihsel yapıtını sağlam temeller üzerine oturtabilmek için uzun yıllar çalışmış; bu arada, *La Revue des questions historiques* (Tarih sorunları dergisi) adlı dergiyi (1866), iki yıl sonra da Bibliyografya Derneği'ni kurmuştur. Beaucourt, daha sonra, 1890 yılında kurmuş olduğu Çağdaş Tarih Derneği adlı kurumun desteğiyle, çeşitli makalelerin yanı sıra, *Captivité et derniers moments de Louis XVI* (XVI. Louis'nin mahpusluğu ve son anları, 1892) ile *Lettres de Marie - Antoinette* (Marie-Antoinette'in mektupları, 1895-1896) adlı iki yapıt daha kaleme almıştır.

BEAUDİN André (Mennecy - 1895) Fransız ressamı, desinatörü, gravürcüsü ve heykelcisi. Dekoratif Sanatlar Okulu'nda öğrenim gördü. Bir süre İtalya'yı dolaştı. Önce Matisse'in etkisinde kaldı. Ama Beaudin'i asıl derinden etkileyen, Juan Gris ile karşılaşması sayesinde yakından tanımak fırsatını bulduğu kübizm akımı olacaktı.

André BEAUDİN'in bir tablosu : **Aydınlık saat.**

Gerçekten de uzayı daima enikonu düzenli bir şekilde aktarmağa özen gösteren Beaudin, çok çeşitli temaları işlemiştir yapıtlarında. Bunlar arasında, natürmortlar, atlar, kuşlar, bitkiler, Paris köprüleri ve ırmaklar ön planda gelir Ama bütün bu yapıtlarda nesneler ve insan şekilleri ya tamamıyle yitip gitmişlerdir, yada belirgin çizgilerden oluşan renkli düzeylere indirgenmiş durumdadırlar.

Beaudin, ayrıca, en başta büyük şair Paul Eluard'ınkiler olmak üzere, bir çok şair ve yazarın kitaplarını da resimlemiştir.

BEAUDOUİN Eugène (Paris 1898) Fransız mimarı ve kentçilik uzmanı. 1931-1932 yıllarında Lods'la birlikte Bagneux'deki *Kuş tarlası* sitesi'ni, 1935 yılında da Suresnes'deki *Açık hava okulu*'nu kurdu. Her iki yapıda da sistematik bir şekilde prefabrike öğeler kullanılmıştı. Beaudouin, ayrıca, bir dizi kentin nazım planını da gerçekleştirdi. Bunlar arasında en önemlisi, Paris'in *Maine-Montparnasse* kesiminin nazım planıydı.

BEAUHARNAIS Françoise de (Paris 1738 / Paris 1813) Fransız şairi ve tiyatro yazarı. Bir maliye tahsildarının kızı iken Kont Beauharnais ile evlenerek kontes olan kadın yazar, devrin ünlü bilim ve sanat adamlarının toplandığı salonu ile şöhret yapmıştır. Sonradan kocasından ayrılan yazar, Fanny takma adı altında, *Mélanges de Poésies fugitives* (Çeşitli konularda hafif şiirler, 1772), *Lettres de Stéphanie* (Stéphanie'den mektuplar, 1773), *L'Ile de la félicité* (Kutlu ada, 1801) ve *La marmotte philosophique* (Felsefi mırıldanma, 1811) gibi yapıtların yanı sıra, *La fausse inconstance* (Sahte sadakatsızlık, 1787) adlı bir de komedi kaleme almıştır.

BEAULİEU Sébastien de Pontault de (1612 / 1674) Fransız generali ve mühendisi. Callot ve Leclerc okulunda yetişmiştir. Savaş alanlarında arazinin planını çizmek ve bu plan üzerine kurduğu perspektiflere tarihsel konuları ekleyip canlandırmak suretiyle çalışmağa başlayan Beaulieu, askeri topografya'nın kurucusu sayılmaktadır *Les Glorieuses Conquêtes de Louis le Grand ou Recueil de plans et vues des places assiégées et de celles où se sont données des batailles* (Kral Büyük Louis'nin şanlı şerefli fetihleri, veya, kuşatılmış ve savaş verilmiş alanların plan ve görüntü derlemesi) adını taşıyan iki ciltlik ünlü yapıtında, şöhretli hükümdarın 1643-1692 yılları arasında girişmiş olduğu bütün askerî harekât ve seferler enikonu betimlenmiş bulunmaktadır. *Grand Beaulieu* (Büyük Beaulieu) adıyle de tanınan bu kitap, yazarın yeğeni tarafından tamamlanmıştır.

BEAUMANOIR Philippe de Rémi de (Beauvaisis - 1250 / Pont-Sainte-Maxence - 1296): Fransız yazarı. 1279-1282 yılları arasında Clermont'da kral adına yargıçlık yapan Beaumanoir, devrin Fransa Kralı Saint-Louis'nin kardeşi Robert de Clermont'un emri üzerine kaleme almış olduğu, *Coutumes du Beauvaisis* (Beauvaisis bölgesi örf ve âdetleri) adlı yapıtıyle ün salmıştır. Fransız dilinde yazılmış ilk hukuk incelemesini meydana getiren bu kitaptan sonra, Poitou eyaletinde baş yargıçlık yapan (1284) yazar, Vermandois ve Senlis'de kral adına yargıçlığa devam etmiştir. Hukuk konusundaki incelemelerinin yanı sıra, *La Manekine* ve *Jehan de Danmartin et Blonde d'Oxford* (Danmartin'li Jehan ve Oxford'lu sarışın kız) adlı iki manzum macera romanınında da yazarıdır. Özellikle bu ikinci roman, XV. yüzyılda Ismini bilmediğimiz bir yazar tarafından *Jehan de Paris* adı altında yeni baştan dökülmüştür. Yüzyıl Savaşları'nın getirdiği kâbusun Parisli bir yazarın ağzından eleştirisini ortaya koyan bu yapıttan dönemin basit bir burjuvası kılığına girmiş olan Fransa Kralı Jehan ile kendini gerçek hâliyle tanıtan bir İngiliz kralının bir Kastilya prensesiyle evlenebilmek için girdikleri yarışma betimlenir. Jehan, zekâsını ve ruh inceliğini seferber ederek genç prensesin kalbini fethetmekte gecikmeyecektir.. Devrinde ağır başlılığı ile ün salmış olan Beaumanoir, aşk şiirleri kaleme almaktan da çekinmemiş; bu arada, *La Folle Largesse* (Çılgın rahatlığı) başlığı altında toplanan halk masalları yazdığı gibi o çağda «lirik bürlesk» tür çerçevesi içinde moda olan ve yaklaşık olarak «şundan bundan» anlamına gelen fatrasie'ler de kaleme almıştır.

BEAUMARCHAIS Pierre Augustin Caron de (Paris 1732 / Paris 1799) Fransız tiyatro yazarı. Başlangıçta, renkli ve cüretli maceralarıyla ün salmış olan büyük yazar, bir saatçının oğludur, ve sayısız hüner sahibidir. Maşalı saati icad ettikten sonra saraya girerek önce Kral XV. Louis'nin kızlarına arp öğretmenliğine, sonra bizzat kralın çeşnici başılığına getirilmiş, ve nihayet, krala ait arazilerdeki yasak avlanma suçları yargıçlığına atanarak kendisine asalet ünvanı verilmiştir (1761). Daha sonra ticaret yapmak üzere İspanya'ya giden ve bu arada çalkantılı aşk maceraları yaşayan yazar, ilk piyesi *Eugénie* (1767)'yi gene İspanya'da kaleme almıştır. Kızkardeşini iğfal ettikten sonra ortada bırakan İspanyol yazarı Clavijo y Fajardo'dan intikam almak amacıyla yazılmış olan eserin aksiyonu İngiltere'de geçmektedir. Baron Hartley'in kızı Eugénie, bir hileli evlilik oyunuyla baştan çıkarılmıştır ve çok geçmeden kontun başka bir kadınla evlenmek üzere olduğu anlaşılır. Bu arada gebe kalmış olan Eugénie, umutsuzluğa kapılırsa da, kontla genç kızın ağabeyi arasındaki bir düellodan sonra Clarendon, aldattığı sevgilisinin ayaklarına kapanacak ve af edilecektir. Konusu kısmen Le Sage'ın *Le Diable boiteux* (Topal şeytan) isimli romanından alınan ve başarılı bir dramatik yapı arzetmesine karşılık zorlanmış bir duygululukla dolu olan bu ilk eserin baskısına Beaumarchais, ünlü düşünür Diderot'nun da teşvikiyle, *Essai sur le genre dramatique sérieux* (Ağır başlı dram türü üzerine deneme) başlığını taşıyan bir de makale eklemiştir. Bu ilk piyesi, yazarın gene burjuva dramı türünde kaleme aldığı *Les Deux Amis* (İki dost, 1770) isimli bir eser izleyecektir.

NATTİER'nin tablosu : **Beaumarchais.**

Yazarın bu devrede yaşamakta olduğu karışık hayat, kendisini bir çok kereler yargıç huzuruna sürüklemiştir. Nihayet 1773 yılında mahkûm edilmiş ve bunun üzerine kendisine bütün Fransa'da büyük bir şöhret, sempati ve tabii kin sağlayan ünlü *Mémoires* (Dört muhtıra)'ı yazmıştır. Mahkeme müşaviri Goezman'ın sözcülüğünü yap-

tığı bir davâyı kaybettikten sonra, müşavirin karısının kendisinden rüşvet aldığını açıkladığı bu muhtıralarda Beaumarchais, devrin lylce çürümeğe yüz tutmuş adalet organlarına karşı ulusça duyulan nefreti dile getirmekteydi.

Foire tlyatrosu için kaleme almış olduğu bir kaç panayır plyesinin başarısından cesaret alan yazar, ilk başyapıtı ***Le Barbier de Séville*** (Sevilla berberi, 1775)'i vermiştir. ***La Précaution inutile*** (Faydasız tedbir) alt başlığını taşıyan bu dört perdellk piyes, kendislyle evlenmek isteyen eski vasisi Doktor Bartholo tarafından eve hapsedilmiş canlı ve neşeli dilber Rosine ile Kont Almaviva arasındaki aşk macerasını dile getirmektedir. Kont, Bartholo'nun almış olduğu bütün tedbirleri, berber Figaro'nun ve Rosine'in müzlk hocası Don Basile'in yardımları sâyesinde etkisiz bırakarak sonunda sevgllisiyle evlenlr. 1816 yılında ünlü besteci Rossinl tarafından opera hâline de getirilen bu eserde, hareketli, sürükleyici bir piyes kuruluşunun yanı sıra alabildiğine canlı bir üslôp ve büyük yazarın belli başlı özelliklerinden ilkini teşkil eden iğneleyici bir hiciv belirmektedir.

Beaumarchais'yi bu arada armatörlüğe ve silâh tüccarlığına başlamış görmekteyiz Amerika'nın ulusal bağımsızlığı için baş kaldıranlara yardım etmektedir (1776). Bir yıl sonra da Kehl'de, Voltaira külliyatının baskısını yönetmektedir. Aynı zamanda da, Fransız Dram Yazarları Birliği'ni kurmuştur. Nitekim, bu karışık ve çeşitli meşgelelerinden baş alamayan yazar, ikinci ve en büyük başyapıtı olan ***Le Mariage de Figaro*** (Flgaro'nun düğünü)'yu ancak 1784 yılında verecektir. Entrikaların lçlçe yürütüldüğü karmaşık yapılı blr piyes olan bu eser, ***Barbier de Séville***'in devamıdır ve ilk eserdeki kişileri sahneye getirmektedir. Kont Almaviva lle Rosine'in evlilikleri üçüncü yılını doldurmuş bulunmaktadır. Kontu, kendisine bunca hizmeti dokunmuş olan Figaro'nun, kontesin yani Rosine'in oda hizmetçisi Suzanne ile evlenmesini önleme çabası içinde görüyoruz. Çünkü çapkın kont, güzel Suzanne'ı kendine metres yapmayı tasarlamakta ama aynı zamanda da, evlâtlığı Chérubin'e karısı Rosine tarafından gösterilen sıcak Ilgiden de fazlasıyla endişe etmektedir. Bütün bu durumdan haberdar olan iki kadının yardımıyla, Figaro, bir yandan kontun kıskançlık damarını kabartırken öte yandan da, Rosine'l elde etmek lçin giriştiği bütün eylemlerl, Beaumarchais'nln ardarda ve büyük blr ustalıkla kurup sıraladığı «danışıklı dövüş» numaraları aracılığında suya düşürür. Ama Suzanne'le evlenmesi gene de mümkün olmaz, çünkü Bartholo'nun eski kontun yeni kâhyası Marceline'den ödünç para almış ve bu parayı zamanında ödeyemediği taktirde kendisiyle evleneceğine dair yazılı senet vermlştir. Ve şimdi de Marceline, borcunu vaktinde ödemeyen berberden kendisiyle evlenmesini telep etmektedir. Şatonun yargıcı Brid'oison, efendisi Almaviva'dan aldığı emlr üzerine, Figaro'yu alacaklısı lle evlenmeğe mahkûm eder. Figaro umutsuzluk içinde kıvranırken, Marceline, müstakbel kocasının kolundaki bir işaretten, evlenmeğe hazırlandığı adamın kendi öz oğlu olduğunu anlar : Yıllarca önce Bartholo'nun hizmetlndeyken, doktorla aralarında geçen bir maceradan bir erkek çocuğu doğmuş ve çocuğu, kolunu damgaladıktan sonra terketmiştir. Kaldı ki tam bu anda Suzanne, kontes tarafından kendisine verilen çeyizi, Figaro'nun borcunu ödemek üzere kâhya kadına teslime gelmiştir. Bu durum karşısında çaresiz kalan kont geçici bir zaman lçin boyun eğer ama Suzanne'dan gene de vaz geçmemiştir. Bunun üzerine kocasına iyi bir ders vermek isteyen Rosine, oda hizmetçisine konta yalancıktan yakınlık göstererek bir randevu almasını söyler. Randevuya, hizmetçisinin elbiselerini giyerek bizzat kendlsi gidecek-

GAUTHİER AİNE'nin* Figaro'nun düğünü'*nün 1809 yılındaki baskısı için yaptığı bir süsleme resmi.

tir. Ama bu arada, lki kadının konta hazırladıkları oyunu yanlış haber alan Flgaro, nişanlısının kendisine ihanet ettiği şüphesine kapılır ve tiyatro tarihlnin en parlak sayfalarından birini oluşturan ünlü bir monologda, toplumu egemenlikleri altında tutan ve bir anlık zevkleri için yoksulların aşk ve kaderleriyle dahi oynamaktan utanmayan sömürücülere karşı bir halk çocuğu olarak duyduğu kin ve nefreti, iç paralayıcı bir haykırış hâlinde dile getirir. Piyesin sonunda Suzanne, Figaro'yu düştüğü hatâdan kolayca çekip çıkaracak ve rezil olan çapkın kont, iki sevgilinin evlenmesine izin vererek karısına dönecektir.

Konusundaki ve işlenişindekl sınırsız fantezi ruhuna uygun olarak ***La folle journée*** (Çılgınlık günü) alt başlığını taşıyan ve tıpkı yazarı gibi, neşe, zekâ ve küçük insanlara karşı derin bir cömertlikle dolu olan bu büyük eser, komedi türünün o gü-

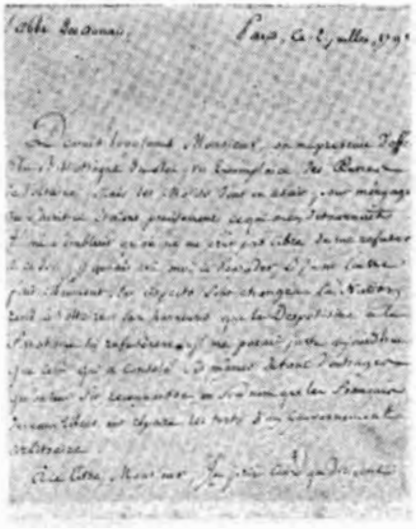

BEAUMARCHAIS'nin el yazısı : «Fransa'nın en mutsuz insanlarından biri de bendim..»

ne kadarki gelişmesinin doruğunu meydana getirmektedir. Piyesteki tehlikeli cüreti gayet iyi değerlendiren Kral XVI. Louis, eserin temsilini yasaklamış ama ***Le Mariage de Figaro***, özellikle, çöküşlerini haber verdiği ve hazırladığı asillerden kurulu coşkun bir seyirci kitlesi önünde 1784 yılında oynanmış ve büyük besteci Mozart tarafından da hemen bir yıl sonra opera şeklinde bestelenmiştir.

Beaumarchais bu arada, maceralı hayatına da devam etmektedir. Kral ailesine karşı yurt dışında yergi ve hicivler yazıp bastırmak isteyenleri koğuşturmağa memur edilen yazar, sıkışınca, hayali bir takım yergiciler icad etmiş ve hattâ işi, bunların hücumuna uğrayıp yaralandığını ilerl sürerek yalancıktan yatağa düşmeğe kadar götürmüştür. Halkçı olmasına rağmen 1789 Devrimi'nin liderleriyle uyuşamayan, şüpheli şahıs görüldüğünü sezince yurdunu terkeden ve ancak 1796 yılında, Terör devrinin sona ermesiyle Fransa'ya dönen Beaumarchais'nin son eseri, ***La Mère coupable*** (Suçlu ana, 1792) ismini taşımaktadır. ***L'Autre Tartuffe*** (Ötaki Tartüf) alt başlığıyla da tanınan bu beş perdelik piyes, gene Figaro tarafından mutlu sonuca bağlanan karışık bir aşk entrikasını işlemektedir ama, devamı olduğu iki başyapıtın yanında uzun diyaloglu ve can sıkıcı kalır.

Maceracı ve çapkın olduğu halde, babası tarafından olduğu kadar ardarda evlendiği üç karısı tarafından tapılırcasına sevilen Beaumarchais'ye, Fransız zihniyetinin en gerçek temsilcilerinden biri olarak bakabiliriz. Devrim arifesinde, eski rejime karşı duyulan isyan ve nefreti, eserlerinde kıvrak ve temelinden vurucu bir üslûpla canlandırmayı başaran büyük yazar, XIX. yüzyıl komedisinin gelişmesine ve bu arada

özellikle Alfred de Musset ile Emile Augier'ye büyük çapta etkide bulunmuştur.

BEAUMARCHAİS'nin Paris'teki konağı..

BEAUMARCHAİS üzerine

Diderot, Voltaire yada Mirabeau'suz bir XVIII. yüzyıl nasıl olamazsa, Beaumarchais'siz bir XVIII. yüzyıl da düşünülemez. O yüzyılın en orijinal, en belirgin, en devrimci kişilerinden biridir Beaumarchais.

Sainte-Beuve

□

Tiyatrosunda, Eski Rejim'i kökünden sarsan maddeciliğin ve özgürlükçülüğün soluğu duyulmaktadır. Doğrudan doğruya yazarın o başdöndürücü hayatında da vardır bu soluk.

N. Ségur

□

Herkesin komşusunu, elinin altına geçen ne varsa, bonolar, izhar ve ihzar müzekkereleri, imzasız ihbarlar, hicviyeler, davalarla bombardıman ettiği, yazıların dışkı ve kanla yazıldığı, piçlik belgelerinin ve sahte borç senetlerinin karşılıklı suratlara çarpıldığı bir dönemde Beaumarchais, en yüce fikir ve sözleri derme çatma mermiler gibi tabancasına tıka basa doldurmakta; sonra da, nişan almağa bile tenezzül etmeksizin, başyapıtlarını boşaltmaktaydı.

P. Morand

BEAMONT Francis (Grace-Dieu 1584 / Londra 1616) İngiliz tiyatro yazarı. Oxford'da öğrenim görmüş ve henüz yirmi iki yaşındayken, 1606 yılında, ünlü şair John Fletcher'le birlikte, devrin zevkine uygun trajedi ve komediler kaleme almıştır. İkl yazar, birlikte kaleme aldıkları elliyi aşkın komedi ile, bu tarzın, İngiltere'deki kurucusu olarak anılmaktadır. Beaumont'ın tek başına yazdığı bir kahramanlık komedisi olan *The Woman Hater* (Kadın düşmanı, 1607) isimli eserden sonra, Fletcher'le ortaklaşa *Four Plays in one* (Bir piyeste dört piyes, 1608), *King and No King* (Hem kral hem değil, 1611), *Cupid's Revenge* (Aşk tanrısının intikamı, 1611), *The Knight of the Burning Pestle* (Kızgın-Havan şövalyesi, 1611) *Maid's Tragedy* (Genç kızın trajedisi, 1611), *Philaster* (1611), *Bonduca* (1614), *Scornful Lady* (Küçümseyen kadın, 1616), *The Knight of Malta* (Malta şövalyesi, 1619), *Thierry and Theodoret* (Thierry ile Theodoret, 1621) ve *Love's Cure* (Aşk tedavisi, 1647) isimli piyesleri yazdığı bilinmektedir. Bunlar arasında özellikle, *The Knight of the Burning Pestle*, şövalyelerin kahramanlıklarını konu edinen piyesleri alaya alması; *Scornful Lady* de

Bir halk ressamının gözüyle Francis BEAUMONT

devrin burjuva kadınlarını olanca zavallılıkları içinde ortaya sermesi bakımından önemlidir.

Bütün bu oyunların bir başka özelliği de, Shakespeare yaşarken kaleme alınmış ve aynı devirde oynanmış olmalarıdır. Ne gariptir ki bu piyesler, dâhi yazarın şaheserleri yanında cüce kalmakla birlikte, zekice kurulmuş entrikaları, nükte dolu işlenişleri ve sahneye getirilen karakterlerin insanî vasıfları bakımından, o devirde Shakespeare'in oyunlarından daha fazla rağbet görmüşlerdir Beaumont ile Fletcher'in trajedileri çoktan eskidiği hâlde komedi türünde verdikleri eserler halâ tazeliğini ve sevimliliğini korumaktadır.

BEAUMONT Germaine (Grand-Couronne 1890) Fransız şairi ve roman yazarı. 1930 yılında Théophraste Renaudot edebiyat ödülünü kazanan *Piège* (Tuzak) islmli romanı ile ün salmış olan kadın yazar, özellikle taşra hayatıyla ilgilenmiş ve şehir hayatının dışındaki gizli konaklarda ömür süren tutkulu karakterleri, biraz da İngiliz romancılarının etkisinde, insanı yadırgatıcı ve hattâ tedirgin edici bir üslûpla işlemiştir. Kendisine Fransa çapında bir ün sağlayan *Piège*'in yanı sıra, *La Longue nuit* (Uzun gece, 1936). *Les Clefs* (Anahtarlar, 1919), *Agnès de rien* (Zavallı Agnès, 1943), *La Roue d'infortune* (Kadersizlik çemberi, 1946) *Silsauve* (1952) ve bunun devamı olan *Les Légataires* (Mirasçılar, 1966) isimli romanları kaleme almıştır. 1949 yılında eserinin tamamı için, Edebiyatçılar Birliği'nin büyük ödülünü kazanan Beaumont, hayatın gizemli boyutlarına duyduğu düşkünlük sonucunda, polisiye roman tarzına da ilgi göstermekten geri kalmamıştır Femina edebiyat ödülleri jürisinin en önde gelen üyelerinden biri olan ünlü yazar, *Nouvelles littéraires* dergisinde yıllar boyunca her hafta sürekli olarak yayınladığı manzum eleştirmeleri, *Disques* (1930) başlığı altında toplamıştır.

BEAUMONT John (Grace-Dieu 1583 / Londra - 1627) İngiliz şairi. Francis Beaumont'un kardeşidir. 1596 yılında Oxford'a giderek öğrenim görmüş, daha sonra Buckingham dükünün himayesine girmiş, ölümünden bir yıl önce de baronetliğe yükselmiştir. Çok genç yaşta şiir yazmağa koyulan Beaumont, 1602'de takma adla yayınladığı *Metamorphosis of Tobacco* (Tütünün başkalaşması) adlı yapıtıyle dikkatl çekmiştir. İnglllz şlirindeki klasik reform hareketinin öncülerinden biri olarak tanınan şairin en büyük yapıtı, sekiz kitap hâlinde kaleme aldığı *The Crown of Thorns* (Dikenli taç) adlı uzun şiirdir. Sağlığında yayınlayamadığı bu şlirle birlikte evi yakınındaki bir savaş sahnesini destan tarzında canlandırdığı *Bosworth Field* adlı uzun şiiri ve öteki yapıtları, Beaumont'un ölümünden sonra *Bosworth Field : with a taste of the variety of other poems left by Sir John Beaumont* (Sir John Beaumont'tan kalan çeşitli ve seçme şiirlerle birlikte Bosworth savaş alanı, 1629) adı altında oğlu tarafından yayınlanmıştır.

BEAUNEVEU André (Valenciennes 1330 / Bourges 1413) Fransız heykelcisi, ressamı ve minyatürcüsü. Çağının en ünlü sanatçılarından biriydl. 1360 yılına kadar Flandr'da çalıştıktan sonre kral Charles V tarafından, Philippe VI ile iyiliksever Jean'ın Saint-Denis tapınağındekl mezarlarına heykellerini yapmakla görevlendirildi; ve söz konusu hükümdarların yüzlerini, öldükleri anda alınmış kalıplarından hareket ederek

yonttu. Aynı gerçekçilik kaygısını Charles V'in heykelini yaparken de gösterecekti.

André Beauneveu, 1366 yılında İngiltere'ye çağrıldı; 1374 yılına kadar orada çalıştı. Bir ara Flandr kontunun hizmetinde bulundu. 1368 yılından itibaren Bourges'a yerleşti ve burada Jean de Berry'nin hizmetine girerek *Mehun-sur-Yèvres* şatosunun dekorasyonunu üstlendi; ardından da, 1384 yılına doğru, başyapıtı olarak kabul edilen *Psautier de Jean de Berry* (Jean de Berry'nin mezamir dergisi)'yi gerçekleştirdi. Grizay (tek renkli kabartma resim) halinde yirmi dört figürün yer aldığı bu yapıtta çehreler, dekoratif nitelikli renkli fonlar üzerine büyük bir incelikle yerleştirilmiştir.

BEAUTEMPS-BEAUPRE Charles François (Marne - 1766 / Paris - 1854) Fransız hidrografya bilgini. 1791 yılında Entrecasteaux'nun başkanlığındaki keşif kurulunda görev aldı. Bu araştırma gezisi sırasında Pasifik Okyanusu kıyılarının planlarını çıkardı ve çizdi. 1810 yılında Fransız Bilimler Akademisi'ne üye seçilen bilgin, **deniz topografyası**'nın kurucusu olarak anılmaktadır.

BEAUVOIR Simone de (Paris - 1908) Fransız romancısı ve deneme yazarı. Kendi deyimiyle «rabıtalı bir genç kız» olarak, özel okullarda öğrenim gördükten sonra, Sorbon'a kaydolmuş ve 1929 yılında felsefe bölümünü bitirmiştir. Çok geçmeden tilmizi ve hayat boyunca yoldaşı olacağı, ünlü filozof ve yazar Jean-Paul Sartre ile Sorbon'da karşılaşmıştır. Marsilya'da, Rouen'da, sonra da Paris'te felsefe öğretmenliği yapan kadın yazar, 1943 yılında üniversite hayatına son vererek, *L'Invitée* (Çağrılan kadın) isimli bir romanla edebiyat hayatına atılacaktır. Ünlü yazar, bu ilk eserinde, çevresiyle çatışmaya düşerek bütün dünya ile bağlarını koparan ve «varoluştuğunu asla hissetmemek için» yüzünü eterli bir pamukla örtmeğe kadar işi götüren, Xavière isimli genç

BEAUVOİR'ın son fotoğraflarından biri..

Simone de BEAUVOİR, hayat arkadaşı Jean-Paul Sartre'la.

bir burjuva kızının macerasını dile getirmektedir. Bu eseri yetersiz bulan Beauvoir, hemen ardından, **varoluşçuluk** felsefesinin ana temalarını ortaya koymak ve İşlemek amacını güden bir denemeye girişmiş ve 1944 yılında *Pyrrhus et Cinéas* (Pirrus ve Sineas)'ı yayınlamıştır. **«Varoluşumuzun temellenmesi ve zorunlu hâle gelmesi için, başkasına ihtiyacımız vardır.»** önermesine bu kitapta raslamaktayız. Beauvoir, 1945'te, *Les Bouches inutiles* (Faydasız Boğazlar) isimli bir piyesle *Le Sang des autres* (Başkalarının kanı) isimli bir roman kaleme almıştır.

Les Bouches inutiles, «kuşatılmış şehir» temasını işlemekte ve varoluşçuluk anlayışının belli başlı sorunlarından biriyle sonuçlanmaktadır: Başkaları öldükten sonra yaşamağa devam etmek için ne ödemek zorundayız? *Le Sang des autres* ise, Sartre'cı dünya görüşünün temel sorunları açısından hareket ederek, tıpkı, Sartre'in ünlü *Les Chemins de la liberté* (Hürriyetin Yolları) isimli roman dizisinde olduğu gibi, insanın hürriyeti ve sorumluluk alanı problemlerini deşmektedir.

Bu eserleri. gene aynı felsefe doğrultusunda kaleme alınmış *Tous les hommes sont mortels* (Bütün insanlar ölümlüdür, 1946) isimli yeni bir romanla, gene «varoluşçuluk» temalarını işleyen ve *Pyrrhus et Cinéas*'ın devamı sayılan, *Pour une morale de l'ambiguïté* (Kesinsizlik ahlâkına katkı, 1947) isimli deneme izlemektedir.

Bu arada, daha önceden İtalya'yı, Yunanistan'ı, Fas'ı, Orta Avrupa'yı, Portekiz'i, Tunus'u, İsviçre'yi ve Güney Amerika'yı ziyaret eden ve gezi düşkünlüğü ile de ün salmış olan Beauvoir, 1948 yılında çıktığı Birleşik Devletler gezisinden, uzun bir röportajla dönecektir: *L'Amérique au jour le jour* (Günü gününe Amerika). Beauvoir, *L'Existencialisme et la sagesse des nations* (Varoluşçuluk ve ulusların bilgeliği, 1948) ismini taşıyan bir incelemeden sonra, ilk büyük başyapıtını vermiştir: *Le Deuxième Sexe* (İkinci Cins, 1949). *Les Faits et les mythes* (Olgular ve mitoslar) ve *L'Expérience vécue* (Yaşantı) başlıklarını taşıyan iki ayrı kitaptan meydana gelen bu eser, marksizmin, Freud anlayışının ve biyoloji biliminin verilerine dayanarak ilerl sürülen kadın tasarımının, varoluşçuluk açısından eleştirmesini yaptıktan sonra, özellikle yazarın kendi hayat deneylerini hareket noktası alarak, kadının hâlini, durumunu, koşulunu ve hürriyet problemlerini irdelemektedir. **«İnsan kadın doğmaz, sonradan kadın olur.»** diye kitabına başlayan yazar, özellikle Batı toplumundaki kadın-erkek ilişkilerini ve bu ilişkilerin Lawrence, Montherlant, Stendhal, vs. gibi ünlü Batılı yazarlar tarafından girişilmiş çeşitli yorumlarını sıkı ve amansız bir eleştiriden geçirdikten sonra, **«Kadının en büyük talihsizliği, kadınlar tarafından yetiştirilmesidir.»** demekte ve kadının kurtulup tam bir bağımsızlık elde edebilmesi için, marksizmin ileri sürdüğünü iddia ettiği «ekonomik hürriyet»e kavuşmasının da yetmeyeceğini belirterek, kadının herşeyden önce «kadınlık» durumunu yüklenmek ve bu durumu aşmak zorunda olduğunu söylemektedir.

Beauvoir, bu son derece önemli kitaptan sonra, ikinci başyapıtı sayılan ve gerek işlediği temaların çokluğu ve çeşitliliği, gerekse üslûbundaki kesinlik ve tutku do-

lu duyarlık bakımından kendisini en büyük çağdaş roman yazarlarından biri olarak kabul ettiren, ***Les Mandarins*** (Mandarinler, 1954) isimli eserini vermiştir. Aynı yılın Goncourt edebiyat ödülünü kazanan bu uzun romanda Beauvoir, komünizm ile her türlü bağlanışı red arasında kararsızlığa düşen solcu entellektüellerin macerasını dile getirmektedir.

Beauvoir daha sonra, bir yandan felsefe, siyaset ve sosyoloji alanlarında, ***Privilèges*** (İmtiyazlar), ***La Longue Marche*** (Uzun Yürüyüş, 1957), ***Brigitte Bardot et le mythe de Lolita*** (Brigitte Bardot ve Lolita efsanesi, 1960) gibi denemeler yayınlamış, öte yandan da, bugüne kadar yayınlanmış olan ilk dört cildi, ***Mémoires d'une jeune fille rangée*** (Rabıtalı bir genç kızın anıları, 1958), ***La Force de l'âge*** (Olgunluk çağı, 1960), ***La Force des choses*** (Gerçeklerin zorlayışı, 1965) isimlerini taşıyan uzun bir otobiyografi kaleme almış bulunmaktadır. Bu son eserde Beauvoir için söz konusu olan şey, kendi öz hikâyesini dakikası dakikasına anlatmaktan çok, hayatının belli başlı olaylarını varoluşçu felsefe açısından yorumlamaktır.

BEAZLEY John David (Glasgow 1885 / Oxford 1970) İngiliz arkeologu. 1925-1956 yılları arasında Oxford Üniversitesi'nde klasik arkeoloji profesörlüğü yaptı. İ.Ö. VI.-IV. yüzyıllar arasındaki Eski Yunan seramiği, özellikle de kırmızı-siyah figürlü Attika seramiği üzerine araştırmalar yaptı. Dünyanın çeşitli müzelerinde yer alan vazoların hangi ustalar tarafından boyandığını, ayrıca bu ustaların yetiştirdikleri öğrencilerin elinden çıkma yapıtların gerçekleriyle taklitlerini biribirinden ayırt edebilecek kadar büyük bir uzmanlık kazanmıştı.

Beazley, Attika vazoları konusundaki yapıtlarının yanı sıra uluslararası büyük müzelerin kataloglarını da yayınladı.

B. B. C. (British Broadcasting Corporation'ın rümuzu) Daha eskiden kurulmuş olup 1927 yılında ülkedeki tüm radyo yayınlarının tekelini alan ulusal İngiliz kurumu. B.B.C. yasal bakımdan Parlamento'ya karşı sorumlu olmakla birlikte, aslında çok büyük bir bağımsızlığa sahiptir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik propagandasının resmî organı haline gelen B.B.C., Hitler tarafından ele geçirilmiş ülkelerde Alman işgaline karşı mücadele için örgütlenen direniş hareketlerine büyük çapta destek olmuştu.

BEBEL Ferdinand August (Köln 1840 / Passungg 1913) Alman siyaset adamı ve düşünürü. Yoksul bir ailenin çocuğudur. Leipzig'de tornacılık ederken 1861 yılında bir işçi derneğine üye olmuş ve kısa zamanda derneğin yöneticiliğine yükselmiştir. Hayat ve çalışma koşullarının da ilişkiyle sosyalizme yakınlık duyan Bebel, çok geçmeden marksist dünya görüşünün Almanya'daki belli başlı savunurlarından biri hâline gelecek ve Liebknecht'le birlikte Alman işçi hareketinin komünist kesimini örgütleyecektir. Enternasyonal'ci olan ve Prusya militarizmini etkisiz hâle getirmek isteyen Bebel, işçi hareketini Prusya-Almanya çerçevesi içinde kısıtlamak eğilimini güden Alman İşçileri Genel Birliği başkanı Schweitzer'e karşı uzun ve sert bir mücadeleye girişmiş ve bu mücadele, 1869 yılında, Marx'ın başkanlığındaki **Enternasyonal Emekçi Birliği**'ne bağlı Sosyal Demokrat Parti'nin kuruluşuyla sonuçlanmıştır.

August BEBEL Alman sosyalizminin büyük düşünce ve eylem adamı.

1867 yılında Birleşmiş Almanya Reichstag'ına (Meclisi'ne) seçilmiş olan ve ölümüne kadar da milletvekili kalan Bebel, 1870'te Alman-Fransız savaşının patlak vermesine engel olmak amacıyla harekete geçmiş, 1871'de de, Alsas'ın ilhakına ve savaş ödeneklerinin verilmesine muhalif oy kullanan tek milletvekili olmuştur. Bundan ötürü «vatana ihanet»le suçlanan ve iki yıl kalebentliğe mahkûm edilen Bebel, 1875 yılında Lassalle'cı hizbi tasfiye ederek Alman işçi hareketini tek ve tutarlı bir kuruluş hâlinde birleştiren Gotha kongresinde, güzel söz söyleme yeteneği, ikna edici üslûbu, gerek teorik gerekse pratik sorunları derinlemesine kavrayış gücü ve kuvvetli şahsiyetiyle, birinci derecede rol oynamıştır. Aynı yıl Parlâmento'daki sosyalistlerin lideri durumuna gelen Bebel'in ilk önemli eseri, ***Der deutsche Bauernkrieg*** (Alman köylü savaşı, 1876) ismini taşımaktadır. Bunu, yazara dünya çapında ün kazandıran ve bugün bile klasik marksist literatürün temel kitaplarından biri olarak kabul edilen, ***Die Frau und der Sozialismus*** (Kadın ve Sosyalizm, 1883) izlemiştir.

Kadın sorununu, ilkel topluluklar çağından XIX. yüzyıl sonu Batı toplumuna kadar uzanan tarihsel evrimi içinde göz önüne alan yazar, kadının toplum içindeki yarı-köle durumunun ekonomik hayat koşullarının bir sonucu olduğunu; bu acı durumun yasalar tarafından hukuksal, dinler ve özellikle hristiyanlık tarafından «kutsal» temellere oturtulup egemen sınıfların çıkarına uygun şekilde sürdürüldüğünü belirtmekte ve kadının ancak, yeryüzünden her türlü sınıf baskısını kaldıracak olan işçi hareketinin zafere erişmesiyle hürriyetine kavuşacağını ispatlamaktadır.

Bebel daha sonra, ***Die mohammedanisch-arabische Kulturperiode*** (Müslüman-Arap kültürü dönemi, 1884), ***Unsere Ziele*** (Amaçlarımız, 1886) ve ***Charles Fourier*** (1890) gibi eserler vermiştir. 1890 yılından itibaren, Alman işçi hareketinde belirip gittikçe nüfuz kazanmağa başlayan **revizyonizm** akımıyla mücadeleye girişen Bebel, klasik marksist anlayışın en önemli temsilcilerinden biri hâline gelmiştir. Ünlü düşünür, mücadelesinin esaslarını ve anılarını, 1910-1914 yılları arasında yayınlanan ve ***Aus meinem Leben*** (Hayatım hakkında) başlığını taşıyan kitapta toplamıştır.

August BEBEL'den iki seçme

KADININ KURTULUŞU ÜZERİNE

Kadınla erkek, çocukluktan başlayarak ayrı öğrenim görürler. Toplumsal ilişkilerinde biribirlerinden ayrılırlar. Kadınla erkek arasına bu çelişikliği sokan, kadını cahil bırakan Hristiyanlıktır. Bu ayrılık, özgür toplumsal ilişkilere, karşılıklı güven duygusunun gelişmesine, biribirlerinin niteliklerini tanıyıp tamamlamalarına engel oldu. Aklın gereklerine uygun bir yöntemle örgütlendirilen bir toplumun birinci görevi, bu uyumsuzluğu ve aykırılığı kaldırmak, doğanın verdiği hakları tanımaktır. Biz daha okul sıralarında çocukları ters açıdan yorumlarız. Önce, «kız çocuğu» ve «erkek çocuğu» diye ayırırız. Bundan başka, çocukları insan gibi değil de iki ayrı cins gibi yetiştiririz. Bugün her okulda doğa dünyasına çok önem verilmektedir. Çocuk, kuşun yumurtladığını ve yavrunun yumurtadan çıktığını bilir. Kuşların ne zaman çiftleştiklerini, erkek ve dişi kuşun ne zaman yuva kurduklarını, yavrularını nasıl beslendiklerini öğrenir. İnsan cinslerinin kaynağına, gelişmesine ilişkin esrar perdesi ise yırtılmamıştır. Çocuk merakını gidermek için annesine —bazen öğretmenine— bu soruyu sorduğunda gülünç peri masallarına benzer cevaplarla kar-

şılaşırsa, bilgi ve öğrenme tutkusunu gideremez. Bunun gerçek nedenini öğrendiği zaman, bu ilk aldığı bilgi, onun üzerinde çok kötü etki yapar. Çocuk bunu annesinden bir masal şeklinde dinlerse, gerçeği öğrendiği zaman, annesinin bilgisine bir daha güvenemez artık.

Bugünkü koşulları eleştiren bir adamın çıkış noktası toplumsal koşulların yeniden örgütlenmesi olmalıdır. Çünkü bugün varolan örgütler çerçevesinde bu koşullar değişemez. Cinslerin biribirleri arasındaki ilişkilerin de tümden değişmesi gerekir. Kadın bu amaca varmak için, çevresinde kendisi gibi düşünen ve hareket eden insanları bulmak zorunluğundadır. Bu insanlar da işçi kadınlardır. Sınıf bilincine sahip emekçi, sınıf egemenliği üzerine kurulu devlet kalesine hücuma başlamıştır. Bugünkü devlet, bir cinsin öteki cins üzerine egemenliğini kabul etmiştir. Kaleyi her çaptaki silâhla dört tarafından sarmak gerekir.

Türkçesi : Sabiha Sertel

DİNİN GELECEĞİ ÜZERİNE

Devletin başına konan yıkılış baykuşu, dinin de başına konacaktır. Ateist sosyalistlerin dediği gibi «Din kaldırılmayacak», «Tanrı tahtından indirilmeyecek», «halk inanış ve kanılarından zorla kopartılmayacak»: bunlar kendiliklerinden yıkılacaklardır. Fransız Devrimi'nde burjuva ülkücülerini bu gibi zorlu tedbirler almağa yönelten çılgın sosyalistler, tamamen tükenmiş ve bitmişlerdir. Hiç bir zorlu saldırı yapmadan, doğal olarak, dinsel örgütler kiliseleriyle birlikte yavaş yavaş ortadan silineceklerdir.

Her din, zamanının toplumsal koşullarını yansıtan bir aynadır. İnsanca gelişmeler ve aşamalar ne ölçüde artarsa, toplum ne oranda değişirse, din de öylece değişir. Marx diyor ki : *«Din, halkın hayali bir mutluluğa olan özlemidir. Din, bir hayal arayan toplumun içinden çıkar ama halk gerçek mutluluğu anladıktan sonra yiter.»* Halkın bu gerçek mutluluğu anlamasına engel olmak yönetici sınıfların çıkarı gereğidir. Çünkü bunlar dini, kendi egemenliklerini korumada bir araç olarak kullanırlar. Aşağıdaki şu ünlü cümle, bu düşünceyi oldukça güzel açıklıyor : *«Dini halk için tutmalıdır.»* Dini halk için tutmak, sınıf egemenliği üzerine kurulmuş bir toplumun önemli ve resmi bir görevidir. Bu görevi doğrudan doğruya egemen sınıf yapmaz. Bunu yöneten bir kast kurulur ve dini yönetenler bütün zekâlarını dini yaymağa kullanırlar.

Ama yönetici sınıflar bu kasta yardım ederler. Çünkü dinin korunması kendi güç ve yetkilerinin korunması demektir. Uygarlığın ilk evrelerinde din, ilkel insanların toplumsal koşullarında, sadece putataparlıktan ve fetişizmden ibaretti. Uygarlığın daha yüksek gelişim evrelerinde din, müşriklik oldu. Daha ileri evrede ise «birliğe inanmak» şekline dönüştü. Bu durmadan değişen tanrılar ve inançlar yaratmadı insanı; değişen insanlar onları yarattılar. Hattâ uygarlığın bugünkü evresinde, birliğe (tek tanrıya) inanmak da yıkılmakta ve din biçimine dönüşmektedir.

Tekniğin ilerlemesi, dünyanın altı günde yaratıldığı efsanesini çürüttü. Astronomi, matematik ve fizik bilimleri gösterdi ki cennet bir hayalden başka bir şey değildir. Meleklerin taç giydikleri yıldızlar ve güneş, kutsal anlamlarını yitirdiler. Ama yönetici sınıflar, varlıklarını korumak için, dinin bu efsanevî biçiminden yararlandılar. Burjuvazi de bu dinsel efsanelere inanmaz, bütün gelişim evrelerinde kendi kucağından çıkan yeni teknik aracılığıyle dinsel inanışları ve dinin otoritesini yıkar. Burjuvazinin dine inanır görünmesi ikiyüzlülüktür. Ama halk yığınlarını elinde tutmak için, kilisenin yardımına ihtiyacı vardır. Bu nedenle dini ve kiliseyi de bu ikiyüzlülüğe ortak eder. Hükümet adamlarının ilk sözü: «Dini halk korumalıdır.»

Yeni toplumda bu gibi düşüncelere yer yoktur. Bu toplumun en büyük kılavuzu, insanların durmaksızın gelişmeleri ve ilerleyen tekniktir. Eğer bir adamın dinsel ihtiyaçları varsa, bu ihtiyacı olan, aynı kanıları taşıyan kimselerle birlikte bu ihtiyacını giderebilir. Toplum onlara kulak asmaz. Ama papazlar bile hayatlarını kazanabilmek için çalışmak zorundadırlar. Kilisesi içinde asalak yaşamağa alışan bu adamlar da, hayat içinde çalışarak kafalarını düzelttikleri zaman, en büyük şansımızın insan olmak olduğunu anlayacaklardır.

Etik ve ahlâk, din olmadan da varolabilir. Yalnız deliler ve ikiyüzlüler bunun tersini savunurlar. Etik ve ahlâk, insanların karşılıklı ilişkilerini, davranışlarını düzenleyen anlayışların bir ifadesidir. Ama din, insanların ilişkilerini doğaüstü varlıklarla açıklar. Din gibi ahlâk anlayışımız da bugün sürüp giden toplumsal koşullardan çıkar.

Türkçesi : Sabiha Sertel

be-bop yada **bop** : 1942 yılında New York'ta, klasik caz geleneğine karşı başlayan tepki sonucunda, genç müzisyenlerin deneylerinden doğan üslûp. Ana özelliklerini ritmik sürekliliğin bırakılmasında ve armonî temellerinin genişletilmesinde bulan bu üslûbun bellibaşlı temsilcileri Charlie Christian, Kenny Clark, Miles Davis, Dizzy Gillespie, Thelonious Monk, Fats Navarro ve Charlie Parker oldular.

Gittikçe yaygınlaşan ve yeni bir okul haline gelen be-bop, altın çağını 1946 yılında New York'un ünlü 52. caddesinde yaşadı.

Bu dönemin en öndegelen sürekli be-bop kuruluşları, Charlie Parker beşlisi ile Dizzy Gillespie'nin büyük orkestrasıydı. Be-bop müziği, bask beresiyle kalın çerçeveli gözlük ve keçi sakaldan oluşan bir de giyim modası yarattı.

Başta Hugues Panassié olmak üzere bazı eleştirmenler, be-bop'ın caz sayılamayacağını ileri sürmüşlerdi. Ama zaman göstermiştir ki bu okulun ritm, melodi ve armoni alanında yolaçtığı buluşlar ve getirdiği yenilikler, negro-amerikan müziğin evrimiyle rahatça bütünleşmektedir.

BECATTİ Giovanni (Siena - 1912 / Roma - 1973) İtalyan arkeologu. 1933 yılında arkeoloji doktoru olan Bacatti 1938-1954 yılları arasında Ostia Eski Eserler Müzesi'ni yönetti. 1964 yılında da Roma Üniversitesi Arkeoloji kürsüsü başkanı oldu. 1958-1966 yılları arasında yayınlanan *Enciclopedia dell'arte Antica* (Eski Çağ Sanatı Ansiklopedisi) adlı yedi ciltlik anıtsal yapıtın sorumlu yönetmenliğini yapan Becatti, ayrıca, ünlü Eski Yunan heykelcisi Fidias üzerine de önemli bir monografi yayınladı.

BECAUD Gilbert (Toulon 1927) Fransız şarkı bestecisi ve yorumcusu. Nice'de mü-

Jean COCTEAU'nun gözüyle Gilbert Bécaud.

zik öğrenimi gördü ve Konservatuar piyano ödülünü aldı. Pills'in Amerika turnesine eşleyici olarak katıldı. Sonradan ustaca eslnleneceği Frankie Lane ve Johnny Ray gibi sanatçıları bu vesileyle tanıdı. Gene bu arada bestelediği ilk şarkıları A. Claveau ve büyük Piaf tarafından yorumlanacaktı.

Bécaud, sahnedeki ilk ve, belki de en büyük, başarısını 1954 yılında Olympia resitalinde kazandı. Başarıdan da öte, çılgınlık yaratan bir zaferdi bu : Hemen o gece «Bay 100.000 volt» olarak adlandırılacak olan Bécaud'nun olağanüstü ritmiyle kendilerinden geçen genç dinleyiciler tam bir çılgınca coşkunluğa kapılıp koltukları ve camları kırdılar «zevk»ten. Böylece Bécaud, Trenet'den on beş yıl sonra, ritmin simgesi olmuştu. Ne var kl yergiler de övgülerden aşağı kalmayacaktı.

Şarkılarında daima aşkı, yaşama sevincini, dostluğu ve cömertliği dile getiren Bécaud, caz müziğinin verilerini Fransız şanson geleneğiyle ustaca bütünleştirdi.

Gilbert BECAUD Üzerine

Bécaud'yu dinlerken coşkuyla dolan gençlik, onda en gerçek temsilcisini buluyor.

Jean Baradlar

□

Şarkı falan söylemiyor bu adam, histeri saçıyor ortalığa, bulaşıcı bir histeri saçıyor; ve bütün dinleyenleri kendisi gibi histerik hale sokuyor.

Ionesco

□

Olympia'daki Bécaud, salute, yalancı bir Bécaud muydu yoksa? Eğer öyleyse, gerçek Bécaud, bütün herkes tarafından sevilmek için yanıp tutuşan coşkulu ve ürkek delikanlı olmak gerekir.

François Mauriac

BECCARİ Agostino (Ferrara 1510 / Ferrara 1590) İtalyan şairi. *Il sacrificio* adlı tiyatro yapıtıyle, pastoral dram türünün yaratıcısı olarak kabul edildi. Bu piyes, 1554 yılında, Alfonso della Viola'nın müziği eşliğinde oynandı.

BECCARİA Cesare Bonesana de (Milano 1738 / Milano - 1794) İtalyan ekonomi bilgini ve düşünürü. Paris'te öğrenim gördüğü sırada Condillac'ın **sansüalizm** felsefesine bağlanan, ayrıca Fransız ekonomi bilginlerinin ve dostluk kurmuş olduğu Ansiklopediciler'in etkisinde kalan Beccaria, kendisine bir anda Avrupa çapında şöhret sağlayan, *Dei delitti e delle pene* (Suçlar ve Cezalar) isimli eserini 1764 yılında, henüz yirmi altı yaşındayken kaleme almıştır. Ceza

BOSSİ'nin kalemiyle Beccaria.

hukuku alanında yepyeni bir çığır açan bu kitap, gizli muhakeme usulüne ve işkenceye karşı çıkmakta, bireylerin sosyal durumuna göre uygulanan köhne ceza anlayışını yererek ceza eşitliğini savunmakta, cezalarda intikam gibi yorumlanabilecek her türlü öğenin ortadan kalkması gerektiğini ileri sürmekte ve özellikle ölüm cezası üzerinde durarak, bu cezanın, insan toplumunun birey üzerindekl haklarını aştığını, bundan dolayı da kaldırılması gerektiğini belirtmektedir. «Yeryüzünde gerçek bir adalet var olsaydı hükümdarın af hakkına ve genellikle af kurumuna hiç gerek kalmazdı.» sonucuna varan düşünür, İtalya'da sert tepkilerle karşılaşmış, buna karşılık Paris'te coşkun bir hayranlık uyandırmıştır. Diderot'nun haşiyeler kattığı ve Voltaire'in defalarca övdüğü bu eseri, Rus çariçesi II. Katerina *Yasalar*'ının içine aynen almıştır. 1768'de dostu kont Firmiani tarafından kendisi için özel olarak bir ekonomi kürsüsü kurulan Beccaria markisi, sermaye fonksiyonlarını ve işbölümünü çözümleyen ilk ekonomi bilginlerinden biridir. Bu hususlaki fikirlerini, gene Firmiani'nin kurmuş olduğu *Il Caffè* isimli dergide yayınlanan makalelerinde geliştirip açıklayan yazar, 1780'de, *Stude delle scienze di economia politica* (Ekonomi bilimlerinin incelenmesi) isimli kitabını kaleme almıştır. Tamamı 1822 yılında basılabilen, *Ricerche interno alla natura dello Stile* (Üslûbun niteliği üzerine incelemeler) başlıklı bir eser daha vermiş olan Beccaria, ayrıca, ölçüler ve ayarların bir tek esas üzerine kurulması ve buna temel olarak astronomi verilerinden yararlanılması fikrinl, Fransız düşünürlerinden çok daha önce ortaya etmiş olmasıyla da ünlüdür.

BECCARİA Giovanni Battista (Mondovl 1716 / Torino - 1781) : İtalyan fizik ve yerölçümü bilgini. 1748 yılında Torino Üniversitesi fizik profesörlüğüne atandı. Bu arada, hareketsiz elektrik üzerine bir dizi deney yaptı ve bu deneyler sonucunda iki çeşit elektrik yükü olduğunu meydana çıkardı. «Doğal» ve «yapma» elektrik şeklinde nitelediği bu buluşunu çeşitli yapıtlarında ortaya koydu. Ayrıca, yanma sorununu inceledi. Piemonte'de yerölçümü çalışmalarına katıldı.

BECERRA Gaspar (Baeza - 1520 / Madrid 1570) İspanyol resim, heykel ve desen sanatçısı. İnceleme yapmak amacıyle Roma'ya gitti. Orada Michelangello'nun yapıtlarını tanıdı ve büyük ustanın derin etkisi altında kaldı. Dönüşünde krallık ressamlığına atandı, Alcazar'ın süslenmesine katkıda bulundu. Belirgin, şekilde, **faniyerizm** (yada, **özentlcilik**) doğrultusunda yer alan resimler yaptı.

BECHAUX Auguste Etienne (Forrentruy 1854 / Paris - 1922) Fransız ekonomi bilgini. Emek ve ücret ilişkisine değgin sorunlarla uğraştı. Fransız liberalizmi ile İngiliz bireyciliği arasındaki farkları belirttiği *Les Ecoles économiques au XIX. siècle* (XIX. yüzyıldaki ekonomi akımları, 1902) adlı yapıtıyle tanındı.

BECHER Johannes (Münih - 1891 / Berlin 1958) Alman şairi ve tiyatro yazarı. Alman Komünist Partisi üyesiydi. Naziler iktidarı ele geçirince Sovyetler Birliği'ne sığındı ve orada bütün İkinci Dünya Savaşı boyunca antifaşist propaganda servislerinde çalıştı. 1945 yılında Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne döndü ve edebiyat etkinliğini orada sürdürdü.

1916 yılında yayınladığı ilk yapıtı *An Europa* (Avrupa'ya) ile dikkatleri çekmişti Becher. O çağın egemen sanat akımı **anlatımcılık** doğrultusunda yer alan bu kitabı, gene aynı üslûp anlayışıyle kaleme alınmış olan *Paan Gegen dil e Zeit* (Payen çağımıza karşı, 1918), *Rote Front* (Kızıl cophe, 1924) ve *Maschinenrhythmen* (Makinaların ritmi, 1925) adlı yapıtlar izledi.

Johannes Becher'in 1945 yılında, hemen Savaş bitiminde yayınladığı *Ausgewahlte Dichtung aus der Zeit der Verbannung* (Sürgün döneminin şiirleri) başlıklı derlemesle daha arınmış bir dil kullandığı ve insanı derinden kavrayan köklü imgelere yer verdiği görülmekteydi.

Johannes Mecher, ülkesinde bir süre Ulusal Eğitim bakanlığı da yaptı.

BECHER Johann Joachim (Spire 1635 / Londra - 1682) Alman kimyacısı, ekonomi bilgini ve hekimi. Mainz'da profesörlük yapmış ve hekimliği sayesinde geniş çapta ün kazanmıştır. Macerasever bir kimse olan Becher, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde bulunmuş ve çeşitli alanlarda bilimsel deneyler yapmıştır. Etilen gazını bulan bilgin, bilimsel çalışmalarının ve deneylere verdiği önemin yanısıra, **simya çalışmaları da yapmış** ve herhangi bir maddeyi altın haline getirmenin mümkün olduğu tezini savunmuştur.

Politika ve ekonomi bilimi ile de ilgilenmiş ve Almanya'da, ilk olarak, ulusal bir ekonomi güdülmesi gerektiğini savunanların arasında yer almıştır. Özellikle, mamûl maddelerin Almanya'ya sokulmaması ve böylece Alman ulusal sanayiinin gelişmesi konusunda alınması gereken çeşitli tedbirleri açıklamıştır. ***Politischer Diskures*** (Siyasal nutuklar, 1668) ***Physica subterranea*** (Yeraltı doğası, 1669), ***Ein Beitrag zur Geschichte der National ökonomik*** (Ulusal ekonomi tarihi için yardımcı malzeme, 1896), ***Leben und Gestalt*** (Hayat ve şekil, 1916), isimli eserleri yayınlanmıştır.

Sidney BECHET 1941 yılında yapılan bir kayıt sırasında.

BECHET Sydney (New Orleans - 1897 / Gareches 1959) Amerikalı Zenci caz sanatçısı İlkin klarnet çalmakla başladı ve Yeni Orleans üslûbu'nun en ünlü temsilcilerinden biri oldu. Zamanla, tenor saksafon çalmağa koyuldu ve bazan kolaylığa kaçmakla birlikte kişisel bir lirik tarza doğru evrildi. Daima blues geleneğinden esinlendi.

Daha sonra Fransa'ya yerleşen Sidney Bechet, İkinci Dünya Savaşı sonrasında doldurduğu ***La petite fleur*** (Küçük çiçek) adlı plakla dünya çapında ün kazandı. Başarılı yapıtları arasında, ünlü kornocu Muggsy Spanier'le birlikte doldurduğu plağı da anabiliriz.

BECHTEREV bk. **BEŞTEREV.**

BECK Karl (Budapeşte - 1817 / Budapeşte 1879) Macar şairi. Almanca yazdı. Liberal eğilimlerini şiirlerinde de dile getirdi. 1838 yılında ***Zırhlı türküler*** adlı kitabını yayınladı. Ama asıl, sonradan J. Strauss tarafından vals yapılan ***Mavi Tuna*** adlı parçasıyle büyük ün kazandı.

BECK Ludwig (Wiesbaden 1880 / Berlin 1944) Alman generali. Wehrmacht'ın kurulmasında önemli bir rol oynadı. Ama Hitler'e karşı olduğu için 1938 yılında ordudan istifa etti. 20 Temmuz 1944 günü uygulanan Hitler'e karşı suikast girişimini hazırladı. Girişimin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, fikir değiştiren Fromm tarafından öldürüldü.

Ludwig BECK tutuklanmadan önce.

BECKER Jacques (Paris 1906 / Paris 1960): Fransız film yönetmeni. Uzun süre Jean Renoir'ın asistanlığını yaptı. Ustasının yolundan yürüdü O da gerçekçilik doğrultusunda ama tamamıyle kendine özgü titiz bir üslûpla yürüdü. Fransa'nın bir çeşit «doğal ve sosyal tablosu»nu sunma tutkusundaydı. Nitekim ***Goupi mains rouges*** (Kızıl elli Goupi, 1943)'da Orta Fransa köylülerini, ***Falbalas*** (1945)'da Paris'teki yüksek sosyete terzilerini, ***Antoine et Antoinette*** (Antoine ile Antoinette, 1947), biribirine aşık iki banliyö emekçisini, ***Rendez-vous de juillet*** (Temmuz randevusu, 1949)'de Paris'in ünlü semti Saint-Germain-des-Près'nin «deli» gençliğini ve plastik açıdan en yetkin yapıtı olan ***Casque d'or*** (Altın başlık, 1952)'da 1900 apaşlarının günlük yaşantısını ustaca ve zevkle gözler önüne serdi. Bu arada hafif komediler de çevirdi. Zaman zaman kabul etmek zorunda kaldığı ikinci sınıf senaryolardan da yüzünün akıyle sıyrıldı. Ama olanca yeteneğini, ölümünden hemen önce gerçekleştirdiği kudretli yapıtı ***Le Trou*** (Delik, 1960)'da ortaya koydu.

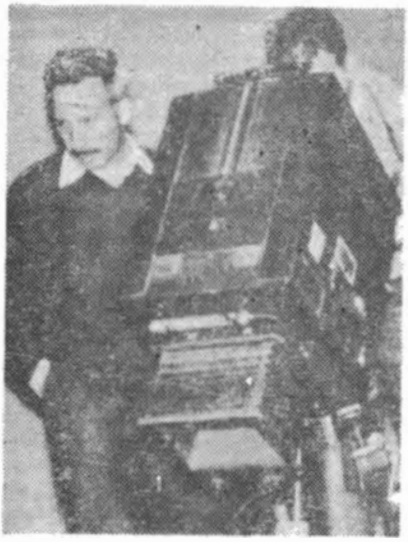

Jacques BECKER bir çekim sırasında.

BECKER Johann Philip (Franketnhal - 1809 / Cenevre - 1886) Alman sosyalisti ve yazarı. Avrupa'da çeşitli ülkelerde, işçi sınıfı hareketlerine ve mücadelelerine karışmış, özellikle sosyalist fikirlerin yayılması ve benimsenmesi konusunda büyük bir etkinlik göstermiştir. Karl Marx ile Bakunin arasındaki tartışmalara da katılmış ve etkili bir rol oynamıştır. Becker, Cenevre'de, 1877 yılında ***Öncü*** adını taşıyan bir gazete çıkarmıştır.

BECKETT Samuel (Dublin - 1906) İrlandalı piyes yazarı ve romancı. Doğduğu şehirde yüksek öğrenim görmüş ve Paris'te öğretmenlik yapmıştır. Ünlü romancı James Joyce ile tanışmış ve edebiyat tarihi araştırmalarına girişerek denemeler yazmıştır. Bu İncelemelerde, Beckett'in daha sonra vereceği eserlerin temelini oluşturan kavrayışları ve görüşleri bulmak mümkündür. Yazar, ***Dante... Bruno, Vico... Joyce*** isimli ilk deneme eserinde, okur yığınlarının isteklerine boyun eğmekten ve yazılanların kolayca anlaşılması için çaba göstermekten kesin olarak vazgeçmek gerektiğini ileri sürmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Fransız Direniş hareketine katılmak için İrlanda vatandaşlığından çıkmış Fransa'ya yerleşmiştir. Hem İngiliz hem de Fransız dillerinde yazan

Jacques BECKER'den seçmeler

Bir filmin etkililiği, öykünün şaşmaz bir mantıkla yürütülüşüne bağlıdır. Adını hak eden bir filmde bütün herşey inandırıcı olmalıdır, gerçekliği konusunda şüphe uyanan en küçük ayrıntı bütünün değerini zedeler.

Konular beni konu olarak ilgilendirmez. Hikâye ise azıcık daha fazla bir şey getirir bana. Beni asıl ilgilendiren, ilgilendirmekten de ötede, zapteden, yalnız onları düşünecek kadar bağlayan öğe, kişilerdir.

Benim «her ne pahasına olursa olsun sosyal» olmak istediğime inananlar ilk bakışta haklıdırlar sadece : Bu izlenim, yanılmıyorsam, benim filmlerimde kişilerle fazla yakından ilgilenmemden ileri geliyor. Bu, biraz da, benim böcekbilimci yanım: Fransızım ben, ele aldığım olay Fransa'da geçiyor, konum Fransızlar üzerine kurulu, gözlerim de pek doğal olarak Fransızlara çevrili..

Beckett, romanlarında, psikanaliz konularına eğilmiş ve dinsel tedirginlik ya da umutsuzluk gibi durumları işlemiştir. Asıl ününe İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kavuşan yazarın, ***Murphy*** (1938), ***Molloy*** (1951), ***Malone meurt*** (Malone ölüyor, 1951), ***Watt*** (1953), ***L'innomable*** (İsimlendirilemeyen 1953) isimli romanları vardır 1953 yılında yazdığı ***En attendant Godot*** (Godot'yu Beklerken) isimli piyesi ile dünya çapında ün kazanmış ve İonesco, Genet ve Adamov gibi Fransız yazarlarının yanı sıra, çağdaş tiyatronun en önde gelen temsilcilerinden biri olarak görülmüştür. Romanlarında olduğu gibi, piyeslerinde de, hayatın boşluğu, insanî amaçların anlamsızlığı, insanlar arasında anlaşma olanaksızlığı ve kötümserlik gibi konuları işlemiştir. Güç anlaşılır bir yazar olan Beckett, eserlerini yorumlamaya kalkanlara karşı gelmiş ama kendisi de açıklayıcı bilgiler vermekten kaçınmıştır. Özellikle, ***Godot'yu Beklerken***'de, yazarın metafizik konulara eğildiği ve dinsel inanç ve Tanrının varlığı sorununu ele aldığı bellidir. Becket Tanrı'ya inanmamakta ama sözü geçen piyesteki Vladimir ve Estragon isimli şahısları, Tanrı'yı bekler halde tasvir etmektedir ***Oh! les beaux jours*** (Güzelim günler!, 1961) isimli piyesinde ise, Beckett'in kendi düşüncelerini doğrudan doğruya yansıtan bir karakter yarattığı görülmektedir. Bir çölde, boğazına kadar kuma batmış olan kahraman, herhangi bir dinsel yada sosyal düşünceye başvurmaksızın, hayatın yaşanmaya değer olduğunu gösteren sebepleri kendi benliği içinde aramakta ve bulmaktadır. Beckett'in, şaşırtıcı içerikleri ele alıp yeni tekniklerle çalışmasının asıl amacı, şüphesiz ki, seyirciyi yada okuru, genel metafizik ve felsefi meseleler hakkında düşünceye sevketmek istemesidir. Yine aynı amaç için, yazarın genel seyirci yığınını şaşırtacak ve hatta dehşete düşürecek bir edebi tutum gösterdiği ve acı bir mizah duygusundan hiç bir zaman vazgeçmediği görülmektedir. Beckett'in, ***Fin de Partie*** (Oyunun sonu, 1956), ve ***Ceux qui tombent*** (Düşenler, 1957) isimli piyeslerinin yanı sıra şiir kitapları da vardır.

Samuel BECKETT, Godot'yu beklerken'in bir repetisyonunu izlerken.

1969 yılında kendisine verilen Nobel Edebiyat Ödülü'nü reddeden yazar, en son, ***Sans*** (... sız, 1969) ve ***Le Dépeupleur*** (Kök kazıyıcı, 1971) başlıkları altında kısa metinler yayınlamış; ve bu yazılarda çeşitli hareketleri, el-kol işaretlerini ve basit çizgileri konu alıp işlemiştir.

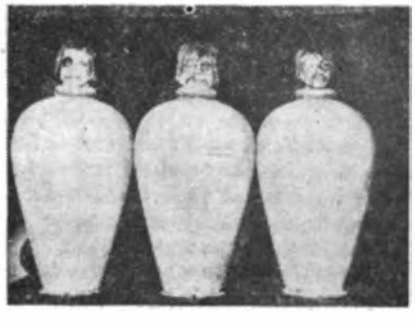

BECKETT'in son yapıtlarından Komedi'den bir görüntü.

BECQUE Henry (Paris 1899) Fransız tiyatro yazarı. Çeşitli konularda memur olarak çalıştıktan sonra, ***Sardanapale*** (1867) isimli bir opera livresiyle tiyatro hayatına atılan yazar, bir yıl sonra ***L'Enfant prodigue*** (Savurgan çocuk, 1868) isimli bir vodvil kaleme almıştır. Bunu, sosyal kaygıların ağır bastığı, ama uzun ve sıkıcı diyaloglarla yüklü bir dram, ***Michel Pauper*** (1870) izleyecektir 1871 yılında verdiği ***L'Enlèvement*** (Kız kaçırma) isimli piyesinin başarısızlığa uğraması üzerine tiyatroya küsen yazar, gazeteciliğe başlamış ve ancak yedi yıl sonra, 1878'de, ***La Navette*** (Mekik)'le sahneye dönmüştür. 1880 yılında ***Les Honnêtes Femmes*** (Namuslu kadınlar) isimli bir piyes daha veren yazarın ilk başyapıtı, ***Les Corbeaux*** (Kargalar, 1882) ismini taşır. İlk temsili Comédie-Française'de verilen bu dört perdelik piyes, işlerinin en kârlı çağında birdenbire beyin kanamasından ölen sanayici Vigneron'un dul karısı ile genç kızlarının üzerine «kargalar»ın, yani iş adamlarının çullanışını işlemektedir. Aile, bütün varını yoğunu elinden koparıp almak isteyen kargalardan, ancak kızlardan birinin fedâkârlığı sayesinde kurtulabilir. Fransa'da «théatre rosse» diye anılan ve insansal duygu ve tasarıları bütün acı çıplaklığı içinde ortaya seren «**hunhar tiyatro**» akımının en iyi örneklerinden birini oluşturan bu eser, burjuva seyirci kitlesinin sert tepkisiyle karşılaşmıştır.

Becque, kendisine büyük şöhret sağlayan bu piyesten sonra, ikinci başyapıtı sayılan ve gene aynı akım doğrultusunda yer alan ***La Parisienne*** (Parisli kadın, 1885) isimli piyesini yazmıştır. Yerleşmiş değerleri insafsızca sarsan, «kaba sözler»le dolu bu üç perdelik eserde, kâri-koca-kadının sevgilisi'nden kurulu ve Batı toplumuna özgü olan bir «üçlü aile»nin macerasını bulmaktayız: Du Mesnil'in karısı Clotilde, uzun süredir Lafont'la sevişmektedir. Ama Lafont'un yersiz kıskançlığından bıkıp usanan «kadıncağız», bu ilişkiye son verir ve Simpson isimli genç bir delikanlıyla ilişki kurar; bir kaç ay sonra Simpson tarafından terkedilince de, yeniden eski sevgilisine, Lafont'a döner ve böylece, «kutsal üçlü»nün hayatı da eski minval üzere işlemeğe koyulur. Sinizmi ve köklü alaycılığı ile devrin burjuva sosyetesinde derin yankılar uyandıran bu piyesten sonra, aynı «üçlü»nün macerasını ***La Veuve*** (Dul, 1897) isimli piyeste devam ettiren Becque, gerçekçi tiyatronun babası durumundadır. Keskin ve vurucu bir dramatik yapı gerektiren bu anlayış, insanı ve toplumu, olanca çirkinlik ve hesaplılıkları içinde dile getirme amacını gütmektedir.

Querelles littéraires (Edebiyat kavgaları, 1890) ve ***Souvenirs d'un auteur dramatique*** (Bir tiyatro yazarının anıları, 1895) isimli iki polemik kitabı da kaleme almış olan Becque, ***Les Polichinelles*** (Dişi soytarılar) ismini taşıyan ve ölümünden sonra 1910 yılında yayınlanan bir komediye daha başlamış ama bitlrememiştir.

RODİN'in ofortu : Henri Becque.

BECQUER Gustavo Adolfo (Sevilla 1836 / Madrid 1870) İspanyol şairi ve yazarı. Alman kökenli bir aileden gelen yazar, 1854 yılında Madrid'e yerleşerek gazetecilik ve çeviricilik yapmağa koyulmuştur. Bir aralık hastalanarak, Veruela manastırında tedavi görmüş ve bu sırada ***El Contemporaneo*** (Çağdaş) isimli gazetede yayınladığı, sonradan da ***Cartas de mi celda*** (Hücremden, 1864) isimli bir kitapta topladığı yazılar sayesinde büyük ün kazanmıştır. Kardeşiyle çıktığı bir yurt gezisinden dönüşte ***Historia de los templos de Espana*** (İspanya tapınaklarının tarihi) isimli bir esere başlamış ama tamamlayamamıştır. Madrid'de sefalet içinde ölen ünlü yazarın mensur hikâyeleri ise, ***Leyendas espanolas*** (İspanyol efsaneleri, 1904) ismi altında yayınlanmıştır. Becquer'in asıl şöhretini sürdüren eserse, ***Rimas*** (Uyaklar, 1861) ismini taşıyan ve 76 lirik şiiri içeren kitaptır. Bir bakıma Heine ve Alfred de Musset'nin şiirlerini andıran ve son derece kişisel bir üslûpla yazarın tutkularını, aşklarını, umutlarını, hayal kırıklıklarını ve ıstıraplarını dile getiren bu şiirler, devrin İspanyol gençliği üzerinde derin bir etki uyandırmıştır. Becquer bugün, İspanyol romantizmlnin son büyük temsilcisi olarak kabul edilmektedir.

BECQUEREL Henrl (Paris - 1852 / Le Croisic 1908) Fransız fizik bilgini. Polarma-

yan pilin mucidi Antoine Becquerel'in torunu ve minerallerin magnetik özelikleri ile gazışı fenomenleri konusunda önemli incelemelerin sahibi Edmond Becquerel'in oğludur. Uranyum tuzları üzerindeki flüorışı (yada, flüoresans) olaylarını incelerken, 1896 yılında radyoaktiviteyi buldu. 1903 yılında da Nobel Fizik Ödülü'nü aldı.

BEDAUX Charles (Paris 1888 / Miami 1944) Fransız mühendisi. Sanayide örgütlenme uzmanıdır. Kendi adını taşıyan bir iş ölçümü metodu bulmuştur. Bu metoda göre iş birimi (yada, bödo), normal bir insanın yorulmaksızın bir dakikada yapabildiği ve dolayısıyle de günde 8 saatte yapabileceği iştir. Bu ölçü yaygın şekilde kullanılmaktadır.

BEDNİ Demyan (Kherson 1883 / Moskova 1945) Sovyet şairi. Asıl adı Yefim Pridvorov olan sanatçı, 1909 yılından beri şiir yayınlamış ve özellikle manzum hayvan masalları ile siyasal konuları işleyerek Çarlık baskısını eleştirmiştir. Üniversite öğrenimi görmüş olmasına karşın, şiirleri halktan birisi gibi yazmış ve Rus dilinin yerel ağızlarını ve deyimlerini başarılı bir biçimde kullanmıştır. 1917 Sovyet Devriminden sonra Çarlık sansüründen kurtulan Bedni, sanatını yeni kurulan iktidarın amaçlarını halka açıklamak için kullanmış ve sosyalizmin kuruluşu ve savaş konularını işleyen şiirler yazmıştır. Devrimci şiirleri, Rusya'daki içsavaş yıllarında, işçiler ve köylülerce ezberlenmiş; en ıssız yerlere kadar yayılmış ve sevilmiştir. Bedni, şiirleri ile Devrim hareketinin anlaşılmasına, sevilmesine ve savunulmasına en çok yararı dokunmuş Sovyet şairlerinden biridir. Estetik ve lirik bakımdan, Sovyet şiirinin en başarılı örnekleri arasında yer almasa da, Bedni'nin şiirleri, savaşçı ve etkili bir edebiyatın örnekleri olması yönünden önemlidir. Uzun bir süre yapıt vermeyen sanatçı, İkinci Dünya Savaşının patlaması üzerine dergi ve gazetelerde çeşitli şiirler yayınlamıştır.

BEEBE William (New York 1877 / Trinidad 1962) Amerikan keşifçisi ve doğa bilgini. Bir çok defa **Batisfer**'le denizaltına daldı. 1934 yılında 923 metreye kadar indi. Abis hayvanlarının fotoğraflarını çekti ve betimlemeleriyle birlikte yayınladı.

William BEEBE, Batisfer'inde dalmağa hazırlanıyor..

BEDDOES Thomas Lovell (Clifton 1803 / Bâle - 1849) İngiliz şairi ve tiyatro yazarı. Karışık ve fırtınalı bir hayat sürmüş olan ünlü şair, bir fizik bilgininin oğludur. Oxford'da öğrenim görmüş ve ismini edebiyat dünyasına tanıtan ilk şiirini, ***The Improvisatore*** (İçine doğduğu gibi davranan adam)'u, 1821 yılında henüz on sekiz yaşındayken yayınlamışsa da sonradan piyasadan çekmiştir. Bir yıl sonra da, Elisabeth devri tiyatro anlayışı doğrultusunda, ***The Bride's Tragedy*** (Genç gelinin trajedisi, 1822) isimli ilk piyesini kaleme almıştır. Yazar bu arada Oxford'daki Broke kolejinde öğrenimine devam etmektedir (1820-1825), 1825 yılında, anatomi ve fizyoloji öğrenimi görmek üzere Göttingen ve Würzburg'a giden Beddoes, önce Almanya'da, sonra da İsviçre'de avâre bir hayat sürmüştür. Bu arada, 1839'a kadar Zürich'te fizik çalışmaları yaptığı bilinmektedir. 1825 yılında başladığı ve ölümüne kadar üzerinde çalıştığı, ***Death's Jest Book or The Fool's Tragedy*** (Ölünün nükte kitabı, veya, Soytarının trajedisi..) isimli uzun dramatik eseri ise, ancak ölümünden sonra 1851'de, arkadaşı T.F. Kelsall'ın gayretiyle bastırılacaktır. 1848 yılında intihar girişiminde bulunan Beddoes, bunu başaramamış ama bir yıl sonra kendi kendini zehirlemek suretiyle hayatına son vermiştir. Eserlerinde büyük şair Shelley'in etkisi açıkça görülen Beddoes, genel olarak **romantizm** çerçevesi içinde kalmakla birlikte, ölüm duygusunu hastalıklı denecek kadar patetik bir ölçüde işlemesi bakımından, çağdaşı olan romantiklerden ayrılır. Şairin bu özelliği ve bunun yanı sıra, şaşırtıcı, çarpıcı olaylara karşı düşkünlüğü ve tutkunluğu; başyapıtı sayılan ve, soytarısı tarafından öldürülen Munsterberg dukası Boleslaus'un macerasını dile getiren ***Death's Jest Book***'ta bütün boyutlarıyla görülmektedir.

BEDRÜ'D-DİNİ'L-HALEBİ (Şam - 1310 / Halep 1377) Arap edebiyatçısı ve tarihçisi. Devrin tanınmış hadis bilginlerinden Umar'ın oğlu olan yazar, Halep'te fıkıh, hadis ve kıraat öğrenimi görmüş, daha sonra da Hicaz, Mısır ve Suriye'de uzun geziler yaparak bilgisini artırmıştır. Arap edebiyatında daha çok büyük bir üslûpçu ve söz oyuncusu olarak tanınan yazarın belli başlı eserleri arasında, baştan başa seci'li (uyaklı nesir) ve alabildiğine uyumlu bir dille kaleme alınmış olan ve Mısır'da hüküm sürmüş Türk Memlûklerinin 648-776 yılları arasındaki tarihini dile getiren ***Durratu'l-aslâk fi-devlati'l-Atrâk*** ile yazarın üslûbunu son sınırına kadar geliştirdiği ***Nasimü'ş-sabâ*** isimli kitaplarını anmak gerekir.

BEECHER - STOWE Harriet (Litchfield - 1881 / Hartford - 1896): Amerikan romancısı. Bir protestan rahibin kızı olan yazar, 1836 yılında Calvin Stowe isimli din adamıyla evlenmiştir. İlk eseri, Amerika'ya ilk giden göçmen gemisinin ismini taşır: ***Mayflower*** (Mayıs çiçeği, 1849). Beecher-Stowe, daha sonra, ateşli bir **abolisyonizm** (köleliğin ortadan kaldırılmasını talep eden akım) taraftarı olan kocasının etkisi altında ve kendi çocukluk anılarına dayanarak, kendisine kısa zamanda dünya çapında ün sağlayan başyapıtı, ***Uncle Tom's cabin*** (Tom Amcanın kulübesi, veya, Kamçılı Uygarlık.., 1850)'i kaleme almıştır. Kaçak köleleri ihbar etme zorunluğu koyan bir kararnamenin hemen çıkışından sonra yazılmış olan bu roman, ilkin George Washington'un kurduğu gazetede tefrika edilmiş ve pek dikkati çekmemiştir. Ama iki yıl sonra kitap hâlinde yayınlandığı vakit büyük bir gürültü koparacak ve hemen hemen bütün dillere çevrilecektir. Sahipleri

Demyan BEDNİ'den bir şiir

BENİM ŞİİRİM

Türkü çığırıyorum işte sahici türküye benziyor mu bilmem.
Savaşların fırtınasında katılaştı sesim
Ya şiirim... pırıltısız... alabildiğine basit benim şiirim.
Sahnede değilim.
Heyecandan dili tutulmuş gösterişli hanımlar ve beyler karşımda.

Hep ağlayan mızmız bir keman değilim.
Yorgun boğuk ve öfkeli benim sesim.
Lânetli bir mirası taşıyorum sırtımda
Uşaklığı sevmem.
Mücadelemin sesidir şiirim.
Durmaksızın çalışmanın yorgunluğu yaşıyor halkımda
Ancak onun hükmü geçerlidir hakkımda
En doğrusu en içtemi yargıçların
Onun hayallerini yaşatıyorum sesimde:
Halkımın koynunda nöbetteyim!

Türkçesi : Erdoğan Tokatlı

BEECHER-STOWE : Amerikan köleciliğine büyük bir darbe indiren soylu yazar.

tarafından rahatça satılabilen ve ancak fidye verip kurtulmak veya kaçmak suretiyle İnsan haysiyetine yaraşır bir hayata kavuşan Amerikan zencilerinin acı macerasını bütün utanç verici çıplaklığıyla dile getiren bu cömertlik anıtı, abolisyonizm davasının en dokunaklı ve etkili savunmasını meydana getirmektedir. Nitekim romanın uyandırdığı büyük yankı, köleliğin kaldırılması hareketini A.B.D. çapında geliştirmiş ve bu da Amerikan İç savaşıyle sonuçlanmıştır.

Büyük yazar, daha sonra Avrupa'da bir geziye çıkmış ve bu gezinin izlenimlerini *Sunny Memories of Foreign Lands* (Yabancı ülkelerden mutlu anılar, 1854) başlığı altında yayınlamıştır. Bu eseri, *Dred* (1856), *The Minister's Wooing* (Kur yapan rahip, 1859), *The Pearl of Orr's Island* (Orr adasının İncisi, 1862), *Agnes de Sorrente* (1862) ve *Old Town Folks* (Eski kasaba halkı, 1869) İsimli romanlar izlemiştir. Sanat değeri bakımından, *Uncle Tom's Cabin*'den üstün olan bu kitaplar, yazarın başyapıtı yanında gölgede kalmışlardır. Beecher-Stowe ayrıca denemeler de kaleme almış ve bunları 1871 yılında *My Wife and I* (Karım ve ben) başlığı altında yayınlamıştır.

BEECHER-STOWE Üzerine

Savaşı biz kazanmadık, o genç kadın kazandı..

Lincoln

□

Tarihin cilvesine bakın ki siz, Beecher-Stowe'un gönlü yüce yapıtı Zenci topluluğu bakımından en alçaltıcı, en kabul edilmez sömürücü paternalizminin simgesi haline gelecekti.

D. Robert

BEER - HOFMANN Richard (Vlyana - 1866 / New York 1945) Avusturyalı şair, romancı ve piyes yazarı. On dokuzuncu yüz yılın sonlarında Avusturya edebiyatını etkisi altına almış olan **Jungwien** grupuna mensup olan sanatçı, *Novellen* isimli ilk küçük kitabıyla dikkati çekmiştir. Bu kitapta yer alan iki kısa hikâyede, Beer-Hofmann'ın, Maupassant ve Flaubert gibi büyük Fransız gerçekçi yazarlarının etkisinde kaldığı görülmüştür. Şiirlerinde metafizik konulara eğilen, hayatın anlamı ve insanın bu dünyadaki yeri konusunda düşündüklerini açıklayan Beer-Hofmann, *Der Tod Georgs* (1901) İsimli romanında da aynı temaları işlemiştir. Aslen Musevi olan yazar, ele aldığı felsefi sorunlara Tevrat'ın açısından bakmış ve eserlerinde dinsel hayatın ve duyguların ağır bastığı görülmüştür. *Der Graf von Charolais* (1904) isimli ilk piyesinden sonra, Musevî dinine ve dünya görüşüne bağlı olan modern insanın durumunu üçlü bir piyes içinde dile getirmeye çalışmış ve bu yüzden Almanya'da egemen olmaya başlayan Nazi yönetimi ile çatışmak zorunda kalmıştır. 1939'da Amerika'ya gıden yazar, 1941 yılında, değerli gördüğü bütün şiirlerini bir araya getirerek *Verse* adı altında yayınlamıştır.

BEETHOVEN'in doğduğu ev.

BEETHOVEN Ludwig von (Bonn 1770 / Vlyana 1827) Alman bestecisi. Flaman kökenli bir aileden gelmedir. Palatina prensliğinde kilise tenoruydu babası; annesi de, Trier elektörünün ahçıbaşısının kızıydı. Daha çocukken babası tarafından katı bir müzik eğitiminden geçirildi. «Dâhi çocuk» olarak hemen ün salan oğlunun sırtından servet yapmak isteyen Johann van Beethoven, Ludwig'e ilk konserini 1778 yılında Kolonya'da verdirtti; 1781 yılında da Hollanda'da bir turneye çıktı oğluyla. Ama bu arada genç Ludwig üzerinde mutlu etkiler yaratacak olan fırsatlar da çıkmakta gecikmedi. Bunların ilki, yenilik düşkünü, açık görüşlü ve cömert ruhlu bir adam olan orgcu Christian Gottlieb

BEETHOVEN onyedi yaşındayken..

Neefe ile karşılaşması oldu Johann Sebastian Bach'ın müziğini ilk kez bu sayede tanıdı. İkinci mutlu olaysa Von Breuning ailesiyle tanışmasıydı Babasından çektiklerini, bu konuksever ve alabildiğine kültürlü çevre içinde unutabilecekti Beethoven.

Sadece orgda değil Saray Tiyatrosu'nda da Neefe'nin yardımcısı olan genç Ludwig, tiyatro orkestrasına ikinci orgcu ve altocu olarak alındı. Fransız ve İtalyan operasını ve özellikle de Mozart'ın lirik müziğini böylece tanıyacaktı. Henüz 1784 yılındaydık ve Neefe, öğrencisinin ilk yapıtlarını, bu arada klavye için 3 sonatını bastırmış bulunuyordu. Hemen açıklayalım Uzun boylu bir öğrenim görmemiş olduğu halde, şaşırtıcı bir erken gelişme içindeydi Beethoven.

Kendi kendini yetiştirecekti artık. Homeros'u, Platon'u, Plutharkos'u, Shakespeare'i ve Alman romantiklerini okuyacağı günler uzak değildi.

Waldstein kontunun teşvikiyle Viyana'ya gitti, Mozart'la karşılaştı orada; ama annesinin hastalığı nedeniyle Bonn'a dönmek zorunda kaldı; onun dönüşünden hemen sonra da ölecekti annesi. 1787 yılındaydık; ve kendini tamamiyle içkiye vermiş olan babası, evin yönetimini Ludwig'e bırakmıştı... daha doğrusu, Ludwig'in sırtına yıkmıştı. Böylece Beethoven, henüz on yedi yaşındayken, genç kardeşleri Johann ile Karl'ın eğitimlerini de yükleniyordu.

1789 yılında Beethoven, Bonn Üniversitesi'ne yazıldı Yeni fikirlere açık olan genç arsidük Maximilian Franz'ın koruması altında bulunan Üniversite'de alabildiğine liberal bir hava esiyordu. Bir yandan da beste yapmağa devam ediyordu Beethoven Joseph

II'nin ölümü ve Leopold II'nin tahta geçişi dolayısıyle yazdığı *kantat*'lar bu dönemin ürünleridir.

O sırada Bonn'a uğrayan Haydn'ın çağrısı ve Waldstein kontunun ikinci kez özendirmesi üzerine, yeniden Viyana'nın yolunu tuttu genç besteci. Ren kıyılarını ebediyen terketmekteydi. 1793 yılındaydık.

Bu arada Leopold II'nin yerini Franz II almıştı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun başkenti, hızla bir «polis cenneti» olma yolundaydı. Haydn'ın derslerinden umduğu yararı göremeyecekti Beethoven; ve kontrpuan için Albrechtsberger'den, ses yazısı için de Salieri'den ders almağa başlayacaktı. Çok geçmeden, başta prens Lichnowsky ve prens Lobkowitz ile kont Razumovsky ve baron Swieten olmak üzere Viyana'nın müzik düşkünü yüksek sosyetesi tarafından iyice benimsenen genç bestecI, bir piyano virtüozu ve doğaçtan çalıcı karyerine başladı. Özgünlüğü ve yaratıcı gücünün sınır tanımazlığı ile, dinleyicilerini hayranlığa olduğu kadar çoğu zaman neye uğradıklarını şaşıracak derecede afallamağa sürüklüyordu.

Piyano için üç *üçlü*, üç *sonat*, *çeşitlemeler*, *mönüeler*, *Alman dansları*, yaylılar için bir *kentet* ve *lied'ler* hep bu dönemin ürünleridir; ve bu yapıtlar Beethoven'i çok kısa bir zamanda Viyana müzik âleminin en etkili kişiliklerinden biri haline getirmeğe yetecekti.

1796-1798 yılları arasında Beethoven, Prag, Leipzig, Dresden, Budapeşte ve Berlin'i kapsayan ve... başarıdan da öte, bir zaferler dizisi olan büyük bir turneye çıktı. O arada Fransız egemenliği altında bulunan Bonn'a dönmedi. Hem onu doğduğu kente bağlayan son bağ, babasının 1893 yılında ölümüyle kopmuştu; hem de Viyana'daki sıcak dostluk ortamı iyice ağır basıyordu. Ayrıca da 1800 yılından itibaren prens Lichnowsky, yıllık bir gelir ödemeğe başlayacaktı bestecimize. Söz konusu dostlar arasında doktor Wegeler'i, kemancı Schuppanzigh'i, rahip Amenda'yı, Stephan von Breuning'i ve Brunswik ailesini özellikle anmak gerekiyor.

Dâhi kompozitörün ilk başyapıtlarının da bu parlak dönemde art arda sıralanmağa koyuluşuna tanıklık ediyoruz. Piyano sonatları ve bu arada *Patetik* diye anılan sonat (1799), yaylılar için ilk altı *dörtlü* (1800), *Aytşığı* diye anılan *Sonate quasi una fantasia* (1802), en taşkın sevinçle en koyu umutsuzluğun içiçe örülü olduğu ve *Kreutzer* diye anılan *Piyano ve keman sonatı* (1802). Ama bu parlak dönemi karartan iki olay da vardır. Uçarı Giulietta'ya duyduğu umutsuz aşk ve ilk ciddi belirtileri 1796 yılında ortaya çıkıp da gittikçe şiddetlenen sağırlık. Nitekim, ancak ölümünden sonra açılacak olan hazin *Heiligenstadt vasiyetnamesi* (1802)'ni bu karanlık ruh hali içinde kaleme alacaktır.

Bununla birlikte, o şen şakrak *İkinci senfoni*'yi de gene aynı dönemde yaratacaktır Beethoven.

W. de Lenz tarafından 1854 yılında yayınladığı *Beethoven ve üç üslûbu* adlı kitabında ileri sürülen «üç dönem» teorisi, büyük bestecinin tüm yapıtı titizlikle incelendiği takdirde havada kalır. Nitekim A. Boucourechliev, bu konuda şunları yazıyor: «Tümü içinde bakıldığında şaşmaz bir süreklilik, bir yapıttan öbürüne geçiş olarak bakıldığında ise süreksizlik gösteren bir evrimdir Beethoven'in evrimi; ve, kapladığı bütün alanlarda, kesin bir sınıflama çerçevesine katiyen sığmayan sıçramalarla gerçekleşmiştir.»

Ne var ki büyük dehânın daha 1802 yılında yazmağa koyulduğu *Eroica* (Kahramanlık) diye anılan *Üçüncü senfoni* ile açılan ve *Sekizinci senfoni* (1812) ile doruk noktasına ulaşan dönem boyunca Beethoven'in düşüncesi, olağanüstü verimli bir zenginlik saçacaktır. Gerçekten de, Theresa ve Josephine von Brunswik, Maria von Erdödy ve Bettina Brentano'nun derin sevgileriyle ışıklanan, Amalia von Sebald ve Theresa Malfatti'nin yolaçtıkları umutsuzluk anlarıyle kararan ve mesenlerinin siparişleri sayesinde para sıkıntısının da henüz pek ağır basmadığı bu dönemde, sayısız başyapıtın doğuşuna tanıklık ediyoruz. Bunların sadece en önemlilerini sıralamakla yetinelim. Piyano, keman, viyolonsel ve orkestra için *Üçlü konçerto* (1804), *Appassionata* diye anılan op. 57 *Sonat* (1804), kompozitörün tek operası olan *Fidelio* (1805-1806), *Dördüncü senfoni* (1806), *Dördüncü piyano konçertosu* (1806), *Coriolan uvertürü* (1807), *Koro, orkestra ve piyano için fantezi* (1808), *Beşinci senfoni* (1808), *Pastoral* diye anılan

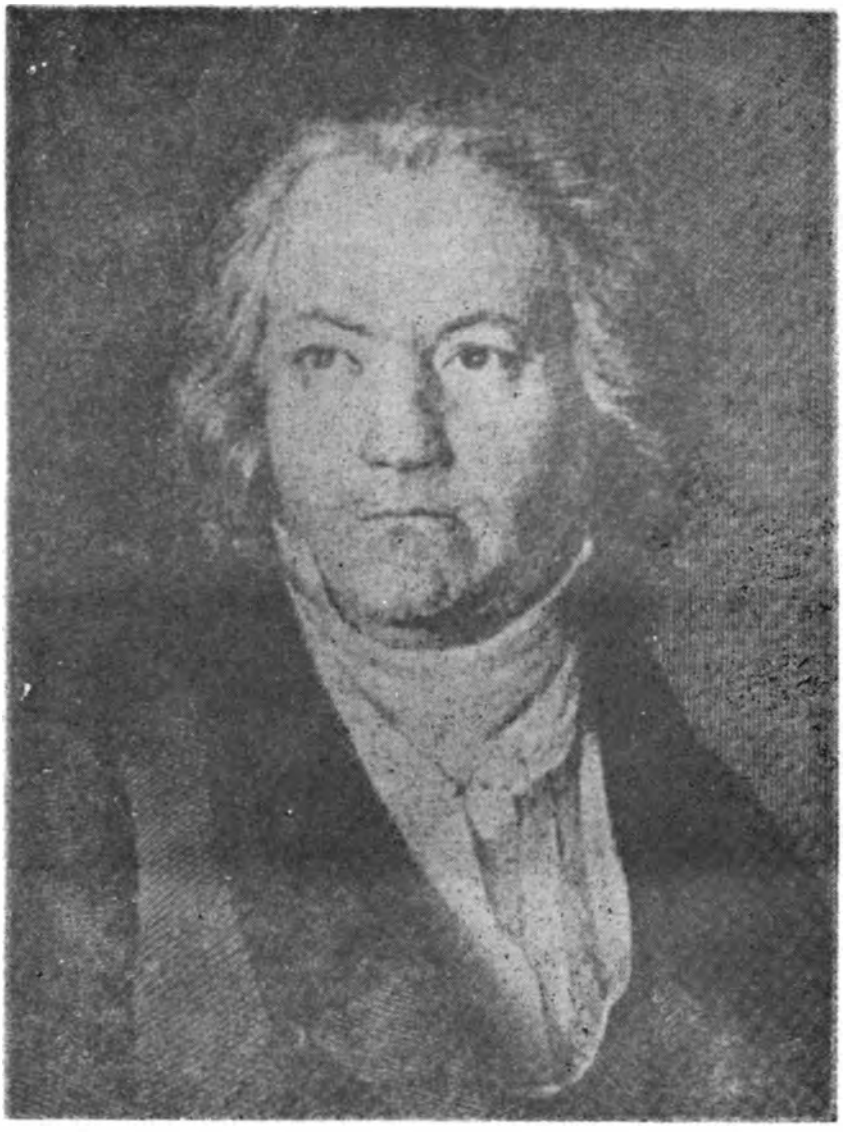

SİCHLİNG'in tablosu : Beethoven. *«Bütün yüz çizgilerinde hiç bir resmin aktaramayacağı kadar tarifsiz bir hüzün var..» Rossini'nin 1823 yılında Wagner'e yazdığı bir mektuptan.*

Ludwig van BEETHOVEN
«Bana kinci, deli yada insan düşmanıymışım gözüyle bakan ve baktıran insanlar! Nasıl da gaddarsınız bana karşı!.» 6 Ekim 1802 : Heiligenstadt Vasiyetnamesi.

Altıncı senfoni (1808), *Vedâlar* diye anılan op. 81 *Sonat* (1809), *Beşinci piyano konçertosu* (1810), *Egmont uvertürü* (1810), *Arşidük* diye anılan op. 97 *Piyano, keman ve viyolonsel üçlüsü* (1811), *Yedinci senfoni* (1812) ve *Sekizinci senfoni* (1812).

1812 yılının yazında Beethoven, Toeplitz'de Goethe ile karşılaştı ve büyük bir hayalkırıklığına uğradı. *Ölümsüz sevgiliye* diye anılan o iç paralayıcı ve gizemli mektubu yazdı; sonra da bir susuş dönemine girdi. Hastaydı, ölüm korkusuna kapılmıştı, maddesel sıkıntı içindeydi. Bir de kardeşinin 1815 yılında ölürken kendisine emanet etmiş olduğu yeğeni Karl'ın sorumluluğunu yüklenmişti; ve bu yeğen, onun için, sonu gelmez bir çile kaynağı olacaktı.

Öte yandan Viyana halkının, başta Rossini olmak üzere İtalyan müziğine rağbet göstermeğe koyulması karşısında umutsuzluğa düşer gibi oldu Beethoven. Ama bu sarsıntı çok kısa sürdü Üzerine çullanan bunca dertten yeni bir cesaret ve sanatına yeni bir güven kaynağı yaratmakta gecikmeyecek-

Sağırlıkla mühürlenen yalnızlığı içinde, kararını vermişti artık Bundan böyle. yalnız ve yalnız gelecek için, geleceğin insanları için yazacaktı. Ve gerçekten de son yılları süresince, bütün müzik tarihinin en görkemli yapıtlarından bir kaçını yarattı; gerek piyano, gerekse orkestra yazısına yepyeni boyutlar kazandırarak XIX. yüzyılın müziksel evrimine yön verdi.

Aralarında op. 106 *Büyük sonat*'ın da yer aldığı son beş sonat (1818), *Missa solemnis* (1822), *Diabelli'nin bir valsi üzerine 33 çeşitleme* (1823), *Dokuzuncu senfoni* (1824) ve son alt. *Dörtlü* (1824-1826), hep bu son dönemlii zafer anıtlarıdır.

Bu arada çok önemli bir noktayı belirtmek gerekiyor Son beş *Sonat*, *33 Çeşitleme* ve son beş *Dörtlü*'ye büyük sanatçının vasiyetnamesidir gözüyle bakabiliriz. Gerçekten de bu yapıtlar, müzik tarihinde olağanüstü bir önsezi örneğini ortaya koymaktadırlar Brahms ve Wagner'in *Parsifal*'inden geçerek Bartok'a, sonra da Viyanalı üç ustaya ulaşan çizginin kaynağı bu eşsiz yapıtlardadır.

Beethoven'in son yılları acılık içinde geçti Çevresinde maddesel sıkıntılarını ve sağırlığını ona unutturmak için adetâ çırpınan bir dost ve öğrenci yığını vardı. Ünü dünyayı tutmuştu; ve yeryüzünün dört bir yanından, bu arada özellikle de İngiltere'den sırf onu görebilmek için turistler geliyordu. Sorularını ünlü *Konuşma defterleri*'ne yazıyordu bu ziyaretçiler; ve sınırsız bir telaş, sınırsız bir kuşku, sınırsız bir doyumsuzluk, sınırsız bir dağınıklık içinde ordan oraya sağırten dâhi kompozitörden cevap bekliyor-'ardı. Ününün doruğuna ermiş olan Rossini gelmişti onu görmeğe; ve gördüğü sefalet tablosu karşısında perişan olmuştu. Yeğenlinin başına açtığı dertler bitip tükenmek bilmiyordu. Öte yandan sağırlığına başka hastalıklar da eklenmekteydi. Daha 1821 yılın-

BEETHOVEN'in ölüm maskı.

da ilk karaciğer bozuklukları başgöstermişti zaten. Onu mezara götürecek olan derdin adı da 1826 yılının sonunda bellrdi Siroz. Hiç bir sonuç vermeyeceğini bile bile, acılı ikl amellyata cesaretle katlandı. 26 Mart günü öğleden sonra saat 5'i 34 geçe söndü. Tam, Viyana göklerinde, eşsiz dehasıyle ölümsüzleştirdiği fırtınaları andırır bir fırtına patlarken.. O güne değin görülmedik bir kalabalık izledi cenazesini.

Beethoven'in, Kinsky tarafından 1955 yılında Münih'te yayınlanan kataloga göre, 137 opus sayılı yapıtla sayısı konulmamış 205 yapıttan oluştuğu belirlenen muazzam ürünü, hemen ve dünya çapında sevilip çalınmış; kompozitörün ölümünden sonra da durmaksızın incelenmiş, yorumlanmış, örnek gösterilmiştir.

«Bir çok kafası, bir çok yüreği, bir çok shu olan blr adam duygusu uyandırıyorsunuz bende!..» demişti Haydn, genç Beethoven'e Bu söz, dev bestecinin yapıtı için de geçerlidir. Gerçekten de klasik yada romantik olarak sınıflandırılamaz, alışılmış yorumlar içinde hapsedilemez bu yapıt Biçimlerin ve dilin değerinin ve geçerliğinin daima yenl baştan tartışma konusu edildiği ve soruların daima geçicl cevaplar aldığı blr yapıttır bu. Bir tek kesin yanı vardır : İradenin, yürek gücünün ve sevlncin karanlık güçlere karşı kazandığı zaferi dile getlrir ve özgürlüğe doğru ilerleyen insanoğlunun türküsünü söyler.

BEETHOVEN Üzerine

Düşüncesini böylesine yoğunlaştırabilen, böylesine enerjik, böylesine kudretli bir sanatçı daha görmedim ben.

Goethe

□

Sanki insanlığın olanca gücü Beethoven'in çevresinde bir saat dakikliğiyle yoğunlaşmış üretmeğe hazırlanmış bulunmaktadır. Ve o, sadece o, o ana değin hiç kimse tarafından sezilip yaratılmamış olan şeyleri kendi kendisinden özgürce çekip çıkarır.

Bettina von Arnim

□

Modanın zincirlerinden kurtarıp aldı müziği Beethoven..

Wagner

□

Ses'in, tıpkı İyonya tanrıçası gibi, çalgılar denizinden hangi biçim içinde ve hangi kesin anda fışkırıp yükseleceğine karar vermeden önce, arar durur Beethoven.

R. Rolland

□

Beethoven'i Haydn yada Mozart'dan ayıran şey, Devrim'e yaslanmış olan insanın o büyük özgürlüğüdür.

Hugo Riemann

BEETS Nicolaas (Haarlem - 1814 / Utrecht - 1903) Hollandalı şair ve yazar. Leiden üniversitesinde tanrıbilim okuyarak protestan papazı olmuş, 1874 yılında da Utrecht Üniversitesinde tanrıbillm profesörlüğüne atanmıştır. Beets Ilkin, İngilliz ve Fransız romantiklerinin, özellikle de büyük şair Byron'ın etkisinde, *José, een Spaansk verhaal*

(José, bir İspanyol hikâyesi.., 1834), *De maskerade* (Maskaralar, 1835), *Kuser* (1835) ve *Guy de Vlaming* (1836) isimli manzum hikâyeler kaleme almıştır. Asıl şöhretini ise, **Hilbedrand** takma adıyla yayınladığı, bugün Hollanda edebiyatının belli başlı klasiklerinden biri olarak kabul edilen *Camera obscura* (Karanlık oda, 1839) isimli eserine borçludur. İçinde son derece ilgi çekici manzara ve ev betimlemeleri bulunan bu hikâye kitabı, devrin Hollanda'sındaki burjuva hayatının başarılı bir tablosunu oluşturur. Beets daha sonra, *Kroenbloemen* (Zambeklar, 1853), *Madelieven* (Papatyalar, 1869), *Najaarsbladen* (Sonbahar yaprakları, 1881) ve *Dennenaalden* (Çam iğneleri, 1900) isimli şiir kitaplarını yayınlamıştır. Ünlü yazar ayrıca, edebiyat alanındaki inceleme ve eleştirmelerini *Verpoozingen op letterkundig gebied* (Edebiyat eğlenceleri, 1856); tanrıbilim alanındaki yazılarını ise *Stich telijke uren* (Denetleme saatleri, 1874) başlığı altında toplamıştır.

BEHN Afra Johnston (Kent - 1640 / Londra - 1689) İngiliz tiyatro ve roman yazarı. Gençlik çağını Surinam'da geçiren kadın yazar, İngiltere'ye döndükten sonra 1658 yılında Hollanda asıllı zengin bir tüccarla evlenmiştir. 1666'da kocasının ölümüyle dul kalan Behn, devrin hükümdarı kral II. Charles tarafından Hollanda'ya casus olarak yollanmış ve bir süre orada kalarak İngiliz çıkarlarına hizmet etmiştir. Yurduna ikinci sefer dönüşünde Londre'ya yerleşmiş ve zevk düşkünü zengin kişilerden kurulu bir topluluk içinde alabildiğine serbest bir hayat sürmüştür. Behn aynı zamanda, İngiltere'nin yetiştirmiş olduğu ilk profesyonel kadın yazardır. Ardarda kaleme aldığı ve açık saçık oluşları bakımından kendisine, devrin namlı yazarının ismine izafeten, **Dişi Wycherley** lâkabını kazandıran on yedi komedi arasında, *The Forced Marriage* (Zorakl evlenme, 1671), *The Dutch Lover* (Hollandalı âşık, 1673), *The Town Fop* (Küçük züppe, 1676), *The Rover* (Korsan, 1677), *The Debauchee* (Sefih, 1677), ve *The Lucky Chance* (İyi talih, 1686) isimlerini taşıyanları özellikle anmak gerekir.

Behn'in kaleme aldığı romanlar arasında en ünlüsü, *Oronoko or The Royal Slave* (Oronoko, veya, Asil köle... 1678) Islmlisidir. Hindistan'da işittiği bir hikâyeden esinlenerek yazdığı bu kitabında Behn, Beyazlar tarafından eza cefa edilen Zenciler için merhamet uyandırmak amacını gütmektedir. Behn, ayrıca, şiirler de yazmıştır.

BEHAİNE René (Vervins - 1880 / Villefranche - 1966) Fransız romancısı. 1898 yılında *La Conquête de la vie* (Hayatı fethetmek) isimli ilk kitabını veren yazar, yayınlanması 1904'ten 1959'a kadar süren, *Histoire d'une société* (Bir toplumun tarihi) başlıklı on altı ciltlik dev bir roman kaleme almıştır. Hacim bakımından Romain Rolland'ın *Jean-Christophe'unu*, Jules Romains'in *Les Hommes de bonne volonté* (İyi niyetli insanlar)'sını veya Proust'un *A la Recherche du temps perdu* (Yiten zamanın ardında)'sünü andıran bu eser; orijinalliği, kudretl ve üslûbunun sağlamlığı dolayısıyla eleştirmeciler tarafından sürekli olarak övüldüğü hâlde, halk tarafından tutulmamıştır.

Béhaine için başlangıçta söz konusu olan, *Les Nouveaux Venus* (Türediler, 1904 ve 1908) ve *Les Survivants* (Arda kalanlar, 1914) isimli ilk iki ciltte de açıkça görüldüğü gibi, burjuva toplumunun 1880-1914 yılları arasındaki manevi tablosunu çizmektir. Ama çok geçmeden, karakterlerin psikolojik açıdan incelenmesinin yerini alınyazısı problemleri hakkındaki felsefî düşünceler alacak ve eserdeki roman unsuru, zihnin zaman-dışı uğraşları karşısında silinmeğe koyulacaktır. Nitekim zamanla, kendisine «sağcı anarşist» sıfatını kazandıran bir **antikonformizm** anlayışına bağlanan yazarın, hele *Sous le char de Kâli* (Kâli'nin arabası altında, 1947), *La Moisson des morts* (Ölüler harmanı, 1957), *L'Aveugle devant son miroir* (Aynasının karşısındaki kör, 1958) ve *Le Seul Amour* (Biricik aşk, 1959) başlıklarını taşıyan son ciltlerde, yer yer mizah ve şefkat parıltıları vermekle birlikte, gittikçe daha acılaşan bir kötümserliğe ve çağını gittikçe biraz daha umutsuzluğa kayan bir şekilde eleştirmeğe yöneldiği görülmektedir.

BEHAN Brendan (Dublin - 1923 / Dublin - 1964) İrlandalı milliyetçi ve tiyatro yazarı. Ülkesinin tam bağımsızlığı uğruna mücadele ettiği için İngilizler tarafından on bir yıl hapsedildi. Bunalımlarından sıyrılmak için alkole sarıldı; iç dünyasının dışa vurumu için de, tiyatroya.. Yapıtlarında. İngiliz seyircisini kışkırtmak amacıyla, İrlandalıların ata dili olan Gaelik'i kullandı sık sık.

Brendan BEHAN, «sevgili yoldaşım» dediği kadehi ile..

Gözlem gerçekçiliği ve dramatik kuruluşun etkinliği, Behan'ın tiyatrosunu İrlanda trajedisinin en anlamlı tanıklıklarından biri haline sokmuştur. *The Quare Fellow* (Sabah müşterisi, 1956) ve *The Hostage* (Rehine, 1959) adlı ünlü piyeslerinin yanı sıra Behan, acı alay ve yergi öğelerinin ağır bastığı hikâyeler de kaleme almıştır. Sanatçının ancak ölümünden sonra derlenip kitap halinde yayınlanabilen bu yapıtları, *The Scarperer* (Kesici, 1964) ve *Confessions of an Irish Rebel* (İrlandalı bir isyancının itirafları, 1965) adlarını taşır. Behan, ayrıca, Paul Hogart'la birlikte yaptığı nükteli-alaylı bir geziyi de *Brendan Behan's Island* (Brendan Behan'ın adası, 1962) başlığı altında yayınlamıştı.

behavyorizm bk. **davranışçılık.**

BEHRENS Peter (Hamburg - 1868 / Berlin - 1940) Alman mimarı ve desinatörü. Ressam ve gravürcü olarak sanat hayatına atıldı. Çok geçmeden uygulamalı sanatlara doğru yöneldi. Jugendstil'in etkisi altında kaldı ilkin; 1898 yılından sonra da **sanayi estetiği**'ne ilgi duydu. 1899 yılında Darmstadt'lı Yediler topluluğuna katıldı, 1903-1907 yılları arasında Düsseldorf Uygulamalı Sanatlar Okulu'nu yönetti, 1907 yılından itibaren de A.E.G. firmasının sanat danışmanı olarak çalıştı.

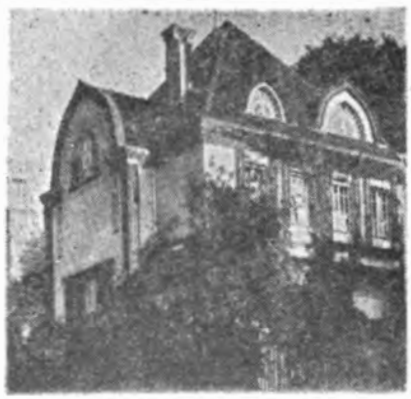

Peter BEHRENS'in 1901 yılında Darmstadt'ta kendisi için yaptırdığı ev.

Bütün bu etkinlikler Behrens'in geleneksel estetikten kopma; çeşitli plastik alanlar arasında ve özellikle, yeni teknik verileri de hesaba katarak, mimarlıkla sanayi üretimi arasında sıkı bağlar kurarak dekoratif sanatları yenileme iradesinde olduğunu göstermekteydi.

Modern mimarlık anlayışının Almanya'daki öncüsü ve en önemli temsilcilerinden biri olan Behrens, kayıksız bir **işlevcilik**'i savundu Böyle bir anlayış da, herşeyden önce, sistematik bir beton-demir ve cam kullanımı ile yapılarda net ve arınmış biçimler gerektiriyordu Behrens'in 1909 yılında Berlin'de gerçekleştirdiği *A.E.G. Türbin fabrikası*, bu anlayışın en iyi örneklerinden biridir.

AEG Türbin fabrikası..
BEHRENS'in 1909 yılında tamamladığı

Behrens'in çoğu yapılarında, bu arada örneğin St. Petersburg'daki ***Almanya büyükelçiliği*** binası (1911-1912) ile Frankfurt'taki ***Farbwerke*** binalarında, kudret etkisi ve hacimlerde plastik arayışı şeklinde beliren anlatımcı bir eğilim de görülür.

BEJART Maurice (Marsilya 1928) Fransız bale sanatçısı ve koregrafı. 1945 yılında Marsilya Operası'nda sanat hayatına atıldı. Daha sonra Jean Laurent'la birlikte Paris'te ***Ballets de l'Etoile***'i kurdu. Bu kuruluş, 1957 yılında, ***Ballet-Théatre de, Maurice Béjart*** olacaktı. 1960 yılında Brüksel Krallık Tiyatrosu'na bale genel yönetmeni olarak çağrılan Béjart, en cüretli koreografilerinden bir kaçını burada gerçekleştirdi

Maurice BEJART bir repetisyon sırasında.

Geleneksel bale anlayışı doğrultusunda yetişmiş oyunculara rağbet etmeyen sanatçı, dans aracılığıyle, seyircilerinin düşlerini, Isyanlarını ve umutlarını dile getirme tutkusundadır. Bir şarkı-söz-dans sentezi'ne yönelmiş ve çoğu zaman içrekçi bir arayışın ağır bastığı özgün yapıtlar ortaya koymuştur. Doğu kaynaklarından büyük çapta esinlenmiş olan Béjart'ın bellibaşlı yaratımları arasında, 1955 yılında P. Henry ve P. Schaeffer'in müziği üzerine gerçekleştirdiği ***Bir tek insan için senfoni***'yi, 1960 yılında Stravinski'nin müziği üzerine gerçekleştirdiği ***Bahar âyini***'ni, 1964 yılında Berlioz'un müziği üzerine gerçekleştirdiği ***Faust'un lânetlenişi***'ni ve 1965 yılında Beethoven'in ***Dokuzunca senfoni*** uygulamasını özellikle anmak gerekir.

BEKESY George von (Budapeşte 1899) Macar kökenli Amerikan fizik ve fizyoloji bilgini. Önce İsviçre'ye giderek Bern'de, sonra da Budapeşte'de mühendislik öğrenimi gördü. Telefon tekniğinde uzmanlaştı. Uzun süre Budapeşte'de mühendis ve araştırmacı olarak çalıştı. 1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne göçtü. Orada telefon konusundaki çalışmalarını ilerletti, ama bir yandan da kulak fizyolojisine merak sardı. İçkulakta, salyangozun içinde bulunan Corti organının alt zarındaki değişik kısımların titreşimlerini ortaya çıkardı. Çok ince ve küçük ayrıntılarla uğraşmayı gerektiren bir işti bu; ve bilgin, bu işi, kendi icadı olan aygıtlarla başardı. Gene kendi icat ettiği aygıtlarla, ortakulağın görevlerini ve işitme algılarının sinirsel mekanizmasını da inceledi.

Georg von BEKESY Fizikten fizyolojiye..

Bekesy'nin bu çalışmaları, sağırlığın teşhis ve tedavi yöntemlerini eskiye oranla çok daha kolaylaştırdı, dolayısıyle de dünya çapında yararlı oldu.

Harvard Üniversitesi Psiko-akustik laboratuarında öğretim görevlisi olan Bekesy, 1961 Nobel Tıp Ödülü'nü kazandı.

BEK NAZAROV Arno (Erivan 1892 / Erivan 1965) Ermeni asıllı Sovyet film yönetmeni. Lise öğrenimini bitirdikten sonra Moskova'ya giderek filmlerde oyunculuk yapmağa başladı. İlk filmini 1923 yılında çevirdi: ***Alçakların yeri darağacıdır*** adını taşıyan bu yapıt başarı kazanınca Ermenistan'a geldi ve 1927 yılında, ilk Ermeni filmi olan ***Zare***'yi çevirdi. Bunu, artık hep Ermenistan'da çevirdiği ***Volkan üzerindeki ev*** (1928), ***Madalyalı adam*** (1933), ***Pepo*** (1935), ***Zangezur*** (1938), ***David Bek*** (1943), ***Anait*** (1948) ve ***Yeni yuvamız*** (1955) adlı yapıtlar izledi.

Bek Nazarov, Ermeni sinemasının kurucusu olarak kabul edilmektedir.

BEKR Ahmed Hasan el (Tikrit 1914) : Iraklı devlet adamı ve asker. 1959 yılında, şüphelı görülen etkinliklerinden dolayı ordudan çıkarılan Bekr, 1963 yılı Şubatında düzenlenen Baasçı devlet darbesiyle başbakanlığa geldi ve aynı yılın Kasımında mareşal Abdüsselâm Arif'in iktidara geçişiyle cumhurbaşkanı yardımcısı oldu. Abdüsselâm Arif'in ölümünde hükümetten ayrıldı ve onun yerini alan Abdurrahman Arif'in emekliye sevkettiği subaylar tarafından başlatılan harekete katıldı; onlarla elele 17 Temmuz 1968 darbesini örgütledi. Abdurrahman Arif'in iktidardan uzaklaştırıldığı aynı gün Devrimci Komuta Konseyi tarafından hem Irak cumhurbaşkanlığına, hem Devrimci Komuta Konseyi başkanlığına, hem de Genel kurmay başkanlığına atandı.

Hasan el BEKR, Irak cumhurbaşkanlığına seçildiği dönemde..

Daha sonra Bekr, gerek Irak'ın iç ve özellikle dış politikasında, gerekse Baas'ın evrim çizgisinde bir dizi değişiklik gerçekleştirdi. Bu arada, salt kendisine karşı sorumlu olan bir bakanlar kurulu oluşturdu. Ayrıca da bir Kürt devletinin temelini atmak istedi. Ama bu son girişim, 1974 Mayısında patlak veren savaş dolayısıyle sonuçsuz kaldı.

Bel-Ami : Fransız yazarı Guy de Maupassant'ın 1886 yılında yayınladığı roman. Ünlü yazar, bu yapıtında, çağının Parisindeki belirli bir «gazetecilik» anlayışını ve belirli bir «yüksek kişiler çevresi»ni yeriyordu. Gerçekten de romanın kahramanı Georges Duroy, soylu bir aileden gelmeyişini ve iyi bir öğrenim görememiş oluşunu, kadınları büyüleyen yakışıklılığı ve sınır tanımaz hayâsızlığı ile telâfiye kararlı bir kimsedir. Nitekim, kendisine iş veren en yakın dostunun karısından başlayarak, bir «kadınlar merdiveni» aracılığıyle ilkin gazetecilik âleminde, sonra da toplum hayatında hızla yükselir; sözü geçen, hatrı sayılan bir adam olur çıkar.

Roman, belirli bir toplum kesitinin yanı

sıra o dönemdeki bütün Fransız toplumunun kıyasıya bir eleştirisini içermekteydi ve büyük bir rezalet olarak karşılandı. Çünkü Maupassant, yapıtını, bizzat gözlemlediği olgulara ve kişilere dayandırmıştı.

Jean-Paul Sartre bu yapıtı, «kapitalist bir toplumu bütün çirkefliğiyle yansıtan bir ayna» olarak değerlendirir.

BELAYEV Pavel İvanoviç (1925 / 1970) Sovyet kosmonotu. 1942 yılında işçi olarak bir fabrikaya girmiş, bir yıl sonra da gönüllü olarak Sovyet Ordusu'na katılmıştır. Bu arada, avcı-pilot yetiştiren Aysk Havacılık Okulu'na devam etmiş; 1945 yılında bu okulu bitirince Japon Savaşı'na katılmıştır. 1949 yılında S.S.C.B. Komünist Partisi'ne üye olan, daha sonra da ülkesinin en büyük unvanlarından Sovyetler Birliği Kahramanı unvanını kazanan Belayev, 1956 / 1959 yılları arasında Hava Kuvvetleri Akademisi'nde öğrenim görecek, 1960 yılından itibaren de Sovyet kosmonotları topluluğu içinde yer alacaktır. Yoldaşı A. Leonov'la birlikte 18 Mart 1965 günü *Voskod* 2'nin kaptanı olarak bir uzay uçuşu yapan ve 26 saatte 717.000 kilometre yol alan ve Yeryüzü'ne iniş için, elle kumandaya dayanan sisteml başarıyla kullanan Belayev, hiç şüphesiz ki, çağımızın yetiştirdiği en büyük kahramanlardan biridir.

BELGİOJOSO Cristina Trivulzio de (Milano - 1808 / Milano - 1871) İtalyan yazarı. İlk Risorgimento hareketinin en mücadeleci şahsiyetlerinden biri olan marki Visconti d'Aragona tarafından yetiştirilen kadın yazar, 1824 yılında, henüz on altı yaşında iken, Federazione isimli gizli derneğin başkanı durumundaki prens Emilio Barbiano di Belgiojoso d'Este ile evlenmiştir. Çok geçmeden kocasından boşanan coşkun ruhlu markizin bütün hayatı, İtalya'nın bağımsızlığı için girişilen mücadelelerle dolu geçmiştir. Bu dava uğrunda katıldığı etkinlikler, daha 1831 yılında egemen Avusturya polisinin dikkatini

Belgiojoso prensesi: LEHMANN'ın tablosu.

çekince, Belgiojoso markizi, önce Marsilya'ya sığınmış, sonra da Paris'e giderek devrimci propaganda etkinliğine orada devam etmiştir. Markizin Paris'teki konağı, çok geçmeden, devrin en önde gelen sanat ve kültür adamlarının buluşma yeri olacaktır. Bunlar arasında, Paris'teki İtalyan mültecilerinden gayri, La Fayette, Thiers, Cousin, Au. Thierry, Guizot, Michelet, Hugo, Dumas père, Musset, George Sand, Heine, Chopin ve Liszt gibi Batı dünyası çapında şöhretli kişiler bulunmaktadır. Gene aynı dönemde Belgiojoso markizinin, başta ünlü *La Gazzetta italiana* olmak üzere, bir çok gazetenin yayınlanmasına ön ayak olduğunu görüyoruz. 1848 yılında İtalya'ya dönen markiz, Milano'da başlayan ulusal ayaklanma hareketini desteklemek amacıyla, masrafları kendisi tarafından karşılanmak üzere bir gönüllü kıtası kurarak, ayaklanmayı yöneten Sardinya kralı Charles-Albert'in yardımına koşmuştur. 1849'da Roma kuşatması sırasında ise, yaralıları bizzat tedavi etmekle görevli bir hemşire gibi harekâta katılmıştır. Ulusal bağımsızlık hareketinin başarısızlığa uğraması üzerine hayal kırıklığına kapılan markiz, Türkiye'de 1853 yılına kadar süren uzun bir gezîye çıkmış; daha sonra yeniden Fransa'ya gitmiş; nihayet 1855'te Milano'ya dönebilmiştir. Avusturyalılar tarafından zoralımına uğratılmış olan malı mülkü 1857'de kendisine iade edilen ve 1860 yılında da Milano'da *L'Italia* isimli bir gazete çıkarmağa koyulan markizin, hepsi Fransızca olarak kaleme alınmış eserleri arasında, *Souvenirs d'exil* (Sürgün anıları, 1856), *Asie Mineure et Syrie* (Küçük Asya ve Suriye, 1858), *Scènes de la vie turque* (Türk hayatından sahneler, 1858) ve *Histoire de la maison de Savoie* (Savoie hânedanı tarihi, 1869) isimli kitaplarını özellikle anmak gerekir.

Belgrad Konferansı : 1-6 Eylül 1961 tarihleri arasında toplanan ve Üçüncü Dünya ülkelerinin temsilcilerini bir araya getiren konferans. Belgrad Konferansı, öz bakımından, **Bandung Konferansı**'nın mantıksal bir uzantısı gibiydi; ama Bandung'dan bu yana Çin-Sovyet anlaşmazlığı açıkça ortaya çıkmış ve hattâ karşılıklı ağır suçlamalar sürecine girmiş olduğu için, şekil bakımından ayrı bir önem taşıyordu. Batı dünyası, Konferansa doğal üye olarak katılan Çin Halk Cumhuriyeti ile gözlemci yollamış olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği arasında bir çatışma değilse bile en azından bir karşılıklı gövde gösterisi beklemekteydi. Yugoslavya devlet başkanı Tito'nun uzlaştırıcı tutumu ve ilgili tarafların basireti sayesinde, bu, olmadı.

25 ülkenin temsilci, 3 ülkenin de gözlemci yolladığı Belgrad Konferansı'nda, «genel silâhsızlanma akımını desteklemek, sömürgeciliğin tümüyle ve tüm biçimleriyle ortadan kalkmasına ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün yeni baştan düzenlenmesine çalışmak» gibi kararların yanı sıra, iki süper devlete karşı kesin bir tarafsızlık politikası güdüleceği de açıklandı.

BELİN François-Alphonse (Paris 1817 / Paris 1877) Paris'teki ünlü Doğu Dilleri Okulu'nda Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenimi gördü. Bir yandan da o çağın ünlü yayıncıları yanında basım düzeltmenliği yapıyordu. 1849 yılında Fransa'nın Erzurum konsolosluğuna tercüman atandı. Burada üç yıl kaldıktan sonra Kahire'ye gönderildi, sonra gene aynı yıl İstanbul'daki Fransız büyükelçiliğinde görev aldı. 1866 yılında da Fransa'nın İstanbul başkonsolosluğuna getirildi.

Daha 1839 yılından itibaren *Journal Asiatique* (Asya günlüğü) adlı dergide genel olarak Doğu tarihi, özel olarak da Osmanlı tarihi ve İslâm hukukuna ilişkin incelemeler yayınlayan Belin, sonraları, büyük boyutlu yapıtlar da kaleme almıştır. Bunlar eresında şu kitapları özellikle anmak gerekir : *Notice biographique et littéraire sur Mir Ali Chir Névai suivie d'extraits des oeuvres du même auteur* (Ali Şir Nevai'nin hayatı ve edebiyat yapıtları üzerine notlar ve bu yazarın yapıtlarından seçmeler, 1861), *Essais sur l'histoire économique de la Turquie d'après les écrivains originaux* (Kaynak yazarların verilerine göre Türkiye'nin ekonomik tarihi üzerine deneme, 1865) ve *Des capitulations et des traités de la France en Orient* (Kapitülasyonlar ve Fransa'nın Doğu ülkeleriyle yaptığı antlaşmalar üzerine, 1870).

BELİNSKİ bk. **BİELİNSKİ.**

belirim bk. **görünme.**

belirlenim (Osm. *muayyeniyet;* Fr. *détermination;* İng. *determination)* Bir varlığa yada bir kavrama özelliğini veren niteliksel ve niceliksel öğelerin tümü. «Belirlenimcilik» çerçevesi içinde bu terim, bir fenomenin bir başka fenomene olan bağıntısı anlamında kullanılmaktadır.

belirlenimcilik, gerekircilik, saptanımcılık, determinizm (Osm. *icabiye;* Fr. *déterminisme;* İng. *determinism).* Aynı nedenlerin daima aynı sonuçları verdiğini söyleyen bilimsel ilke. Belirlenimcilik fikri, fenomenler arasındaki bağıntıların sürekli ve hep aynı kalan bir düzen içinde bulunduğu fikrinden doğar. Bir taşı nerede ve ne vakit elimden bırakırsam bırakayım, yere düşecektir örneğin; bu gibi tikel durumlardan, cisimlerin düşmesine ilişkin evrensel yasaya geçtiğim anda, belirlenimciliğe başvurmuş olurum. Burada iki ayrı anlayış bulunduğunu belirtmek gerekir: 1) Fenomenler arasındaki bağıntıların hep aynı, sabit kalışı, doğanın kendisinde bulunmaktadır; bu şıkta belirlenimcilik, varlıkbilimsel (ontolojik) bir karakter kazanır; 2) Ya da bu sabitlik, düşüncemizin bir konut'udur; yani metodik bir ilkedir. Her iki şıkta da, insan düşüncesi olayları kesinlikle öngördüğü andan itibaren, belirlenimcilik ispatlanmış demektir. Mikrofizik alanında bu öngörü olanağı bir

tek fenomen (örneğin, bir elektron) değil de, bütün bir fenomenler topluluğu (örneğin, bir elektron demeti) konusunda ortadan kalktığı vakit, «belirlenimsizcilik»ten söz edilmektedir (Heisenberg); oysa burada, «sayılamsal (statistik) bir belirlenimcilik» söz konusudur aslında, Nitekim Heisenberg, bir elektronun hızı ile doğrultusunun aynı anda bilinmesinin olanakdışı olduğunu söylüyor. Bu da son derece doğaldır; çünkü bir elektronu gözlememizi ve belirlamamızı sağlayan yer demek olan ışık ışınının kendisi, gözlediğimiz elektrona toslayıp ona yer değiştirten bir elektronlar demetinden başka bir şey değildir; ve söz konusu «belirlenimsizliğe» yol açan da, gözlemle gözlenen arasındaki bu ters ilinti, gözlem olayının gözlenen fenomen üzerinde yarattığı bu sarsımdır. Tamamıyle bilimsel nitelikte bir problem olan belirlenimcilikle metafizik bir sorun olan ve önanıklık problemine bağlanan insan hürriyeti sorununu birbirinden kesinlikle ayırt etmek gerekir. Çünkü metafizik anlamda belirlenimcilik, insan iradesi de dahil evrendeki her şeyin daha önceki nedenler tarafından kesinlikle belirlenmiş bulunduğunu; yani evrenin, zaman ve mekân içinde, kaçınılmaz bir zorunluğa boyun eğdiğini öne sürer. Bu açıdan bütün doğanın belirlenimci ilkeye göre yönetildiğini bir an kabul etsek bile, bu varsayım, belirlenimciliğe olduğu kadar belirlenimsizciliğe de uygun düşecektir : Tüm doğayı tanımadığımız, dolayısıyle de zorunsuzluk bulunmayan yerde dahi zorunsuzluk görebileceğimiz için, «belirlenimsizciliğe» rahatça sapabiliriz; bu durumda belirlenimsizcilik, o anki bilgimizin sınırını dile getirecektir. Bunun tersine, bütün doğanın belirlenimci ilkeye göre yönetilmediğini kabul edelim: Bu tür bir varsayım da, belirlenimsizciliğe olduğu kadar belirlenimciliğe de uygun düşecektir; çünkü belirlenimcilik burada, sayılamsal bir sonuç, yani «bilgimizin bir ürünü» şeklinde ortaya çıkar. Demek ki, modern fiziğin verilerinden hareket ederek metafizik belirlenimcilik problemini çözmek olanakdışıdır; dolayısıyle de, sırtımızı mikrofiziğe yaslayıp insan hürriyetinin varlığı ya da yokluğu konusunda ahkâm kesmek, hafiflik olur. Psikolojik açıdan belirlenimcilik, insan davranışlarının ve aylemlerinin değişmez yasalara bağlı olduğunu, bundan ötürü de tıpkı maddesel varlıklar gibi zorunluk taşıdığını; dolayısıyle da, insan özgürlüğünden ve irade hürriyetinden söz edilemeyeceğini savunmak anlamına gelir.

belirlenimsizcilik, yadgerekircilik, endeterminizm (Osm. lâicabiye; Fr. indéterminisme; İng. indeterminism). Doğa fenomenlerinde belirlenim yokluğunu öneren görüş. - Modern bilimde, özellikle de atom bilimlnde belirlenimsizcilik, bir elektron demetinin değil de sadece bir tek elektronun hareketlerini öngörme olanaksızlığını dile getirmektedir. Bu anlamda belirlenimsizcilik, (öngörünün, tecrit edilmiş bir tek öğe üzerinde değil de, bütün bir öğeler topluluğu üzerinde doğ- ...u sonuç vermesi demek olan) «sayılamsal belirlenimcilik»le anlamdaştır; söz konusu «sayılamsal belirlenimciliği», daha başka bir deyişle, «bütünsel belirlenimcilik» olarak da niteliyebiliriz. Felsefe açısından belirlenimsizciliği, doğanın bir karakteri olarak göz önüne alabileceğimiz gibi («maddesel» belirlenimsizcilik), doğa hakkındaki bilgimizin sınırlı oluşunun bir sonucu olarak da göz önüne alabiliriz («formel» belirlenimsizcilik). Ama ne şekilde göz önüne alırsak alalım, belirlenimsizciliğin bize insan hürriyetinin varlığı konusunda herhangi bir kanıt sağlamadığını da unutmamak gerekir.

belit, aksiyom (Osm. *mütearife*; Fr. *axiome*; İng. *axiom*). Kendiliğinden apaçık olan önerme. Beliti, kendi kendinde apaçıklık taşımadığı halde kabul edilen «konut»tan seçmek gerekir. Legendre'a göre, bugün, «modern matematikte belit diye bir şey yoktur artık»; ve her ilkenin değeri, verdiği sonuçlara göre ölçülmektedir. Matematik aksiyomların temelinde, hep bilindiği gibi, «özdeşlik» ve «çelişmezlik» ilkeleri yer alır. Ama bugün, sadece matematik aksiyomların ispata gerek göstermeyen apaçık karakterinin değil; «bütün, parçalarından büyüktür» türünden temel mantık ilkelerinin de ampirist filozoflar, özellikle de diyalektik maddecilik tarafından reddedildiğini belirtmek şarttır. Nitekim Lenin şöyle yazıyor *«İnsanın pratik etkinliği boyunca insan bilinci, mantık şekillerini milyarlarca ve milyarlarca kere tekrarlamış; ve ancak bu tekrar sonucunda söz konusu şekiller, birer belit değeri kazanmış olsa gerektir.»*

belitler metodu, aksiyomatik metod (Fr. méthode axiomatique, İng. aximatic method): Bilimsel bir teorinin kurulmasında başvurulan tümdengelimci metod. - Belitler metodunu ilk olarak ortaya atanlar, Aristoteles ile Euklides olmuştur. Bu konuda daha sonra atılan adımlar, hep, çeşitli bilim ve felsefe dallarına ilişkin sorunları belitsel tarzda çözümleme amacını güttü. Belitler teorisi, matematik ve matematiksel mantık alanlarına giren problemlerin derinlemesine işlendiği 1850 yıllarından itibaren, içerdiği öğeler arasında bağlantı kuran ve belit'e denk düşen nesneleri temsil eden bir formel mantık olarak göz önüne alınmağa başlandı.

Belitler metodu çerçevesi içinde bugün :

— belirli bir teori için, ayrıca ispatı gerekmeyen bazı önermeler kabul edilabilir;

— belirli bir teori çerçevesi içinde, söz konusu önermelerin içerdiği kavramlar açıkça tanımlanamazlar;

— belirli bir teoriden yola çıkarak tümdengelimle tanımlama yapabilmek için, bazı önermelerden başka bazı önermelere geçişi sağlayan ve teoriye yeni terimler ve kavramlar getiren kurallar konulur;

— belirli bir teorinin öteki önermeleri yukardaki kurallara dayanarak, ispatı gerekmeyen önermelerden çıkarsanır.

Önemli olan bir başka nokta da şudur :

Belitleştirme, genel olarak, belirli bir teoriye yeterli bir içerik kazandırıldıktan sonra yapılır. Bu noktada gerekli olan, teoriyi genişletirken ve hele kabul edilmiş önermelerden sonuçlar çıkartırken, dakik hareket etmektir.

Son dönemde belitleştirme işine sadece matematiğe ilişkin konularda değil fizik, biyolojl ve dilbilimin belirli dallarında da önem verilmektedir.

belitler teorisinin bağımsızlığı, çelişmezliği ve bütünselliği yada **aksiyomatik teorinin bağımsızlığı, çelişmezliği ve bütünselliği** (Fr. Indépendance, non-contradiction et totalité de la théorie des axiomes; İng. independence, non-contradiction completeness of axiometic theory) Belitler teorisinin bellibaşlı üç özelliği. Tümdengelimci bir sistemin temelini oluşturan bir belit, eğer o sistemin tümdengelim metodlarıyle çıkarsanamıyorsa, söz konusu belitler, bağımsız bir sistem meydana getiriyorlar demektir. Belirli bir belitler sisteminin bu açıdan incelenmesi, sadece belit bilgisinin basitleştirilmesi bakımından değil, ilke bakımından da önem taşır. Nitekim Euklides'in beşinci konut'unun bağımsızlığının ortaya konması, Euklidesçi olmayan geometrilerin bulunup gelişmesine yolaçmıştır. Belitler teorisinin ikinci temel koşulu olan çelişmezlik ilkesini de şöyle dile getirebiliriz Bir teoriden, aynı zamanda, hem belirli bir önermenin, hem de bu önermeyi olumsuzlayan bir önermenin çıkarsanması mümkün değildir. Burada çelişmezlik, belitsel teorilerin sözdizimsel (sentektik) yada anlamsal (semantik) oluşlarına göre, iki ayrı şekilde formüllenmektedir :

— Eğer bir teoriden, belirli bir önerme ile o önermenin olumsuzlaması olan önerme aynı zamanda çıkarsanamıyorsa, söz konusu teori, sözdizimsel bakımdan çelişmiyor demektir.

— Eğer belirli bir teorinin hiç değilse bir modeli varsa, yani söz konusu teoriye denk düşen bir belirli nesneler alanı varsa, söz konusu teori, anlamsal bakımdan çelişmiyor demektir.

Belitsel yapıların koşulları arasında en önemli olanı, çelişmezliktir. Çelişmezlik ortadan kalktığı anda, teorinin içerdiği herhangi bir önermenin ispatlanması olanağı da ortadan kalkmış olacağından, söz konusu teori da geçerliğini yitirecektir.

Belitler teorisinin bütünselliği ise, belitlere dayalı olarak kurulmuş teorilerde her önermenin doğruluğunun belirli bir sisteme göre ispatlandığını; yani söz konusu teoride yer alan önermelerin, belitlerden çıkarsanması gerektiğini dile getirir. Sözdizimsel belitsel teoriler ile anlamsal belitsel teoriler ayrımından dolayı, bütünsellik de, sözdizimsel bütünsellik ve anlamsal bütünsellik olarak iki kategoriye bürünmektedir.

BELİY Andrei (Moskova - 1880 / Moskova - 1939) Rus şairi ve yazarı. Ünlü bir mate-

BELİY

BELİY'in silueti..

matik bilgininin oğlu olan sanatçı, kültürlü bir çevre içinde yetişmiş ve sağlam bir eğitim görmüştür. Çocukluk yılarında müziğe ve edebiyata karşı büyük bir ilgi gösteren Beliy, özellikle şair Vladimir Solovyov'un etkisinde kalmış ve 1902 yılında ***Dramatičeskaya simfoniya*** (Dramatik senfoniler) isimli eserini yayınlamıştır. Genç şair bu eserinde asıl adı olan Boris Nikolayeviç Bugayev'i kullanmamış; bunun yerine Andrei Beliy takma adını kullanmış ve bu adla ün kazanmıştır. 1904 ile 1909 yılları arasında, o sırada Rus şiirine egemen olan sembolist akımın eserlerini ve fikirlerini yayan ***Veziy*** isimli derginin yazı işlerinde çalışmıştır. Daha sonraları, aynı derginin fikrî ve polemik bölümünün başına getirilmiştir. Böylece, Beliy, hem şiirleriyle hem de sembolizm ve şiir teorisi ile ilgili olarak yazdığı felsefî incelemeleri ile kısa zamanda ün ve otorite kazanmıştır. 1906 ile 1911 yılları arasında Avrupa, Asya ve Afrika'nın çeşitli ülkelerinde geziler yapmıştır. 1912 yılında sembolizmin Rusya'da dağılıp çözülmesi üzerine dinsel ve mistik konularla uğraşmağa başlayan Beliy, Sovyet Devrimini önemli bir olay olarak büyük coşkunlukla karşıladı. Şair, dinsel ve mistik inançlarına uygun olarak, Devrimin bütün Rusya'yı altüst ederek eski bağlardan ve baskılardan kurtaracağına ve böylece Hristiyanlığın gerçek amaçlarını gerçekleştirme olanağını sağlayacağına inanıyordu. Başka bir deyişle Beliy, Sovyet Devriminî, Hazretî İsa'nın yeniden dünyaya gelişi olarak yorumluyordu. Bundan ötürü, Sovyet Hükümetinin kurduğu çeşitli kültür ve sanat kurumlarında görevler alarak etkin şekilde çalıştı. 1921'de iki yıl Berlin'de kaldıktan sonra yeniden Sovyet Rusya'ya döndü.

Büyük sayıda eser vermiş olan Beliy, herşeyden önce yeni hakikatler bulmak isteyen ve bunlara ulaşmak için çeşitli denemeler yapan bir sanatçıdır. Nitekim, şair, Rus edebiyatında, «senfoni» diye adlandırdığı bir türün yaratıcısı olmuştur. «Senfoni» ritmik nesirle yazılan küçük bir hikâyedir; şekil ve içerik bakımından tıpkı bir müzik bestesinde gördüğümüz şekilde gelişip açılmaktadır. Öte yandan şiir tekniği bakımından da, Rus edebiyatına büyük yenilikler getirmiş bir sanatçı olan Beliy, kendisinden sonra gelen *Akmeist*'ler grubuna ve Mayakovski gibi şairlere etki yapmıştır. Sembolizmi sadece bir edebî teknik olarak değil de bir dünya görüşü olarak kabul eden Rus aydınları arasında, Beliy bu dünya görüşünün en önemli temsilcisi olarak kabul edilmiştir. «Senfonilerinde» ve şiirlerinde, Slovyov'un «bu dünya sadece bir gölgedir» şeklinde ifade ettiği ana düşüncesini kabul ettiğini açıkça gösteren Beliy, şairin, yaşadığı ve duyduğu gerçeklerin altındaki başka bir dünyayı dile getirmesi gerektiğini söylemiştir. Bundan ötürü, Beliy, somut varlıkları ve insanları, sadece, daha doğru ve ideal bir dünyanın kopyaları olarak görmüş; onların kendi başlarına varlıkları olmadıklarını ancak öteki ideal dünyayı yansıtmaya yaradıklarını düşünmüştür. Beliy'nin alaycılığı ve gerçekçi edebiyata karşı tavır almasının kaynağı işte bu görüşünden ileri gelmektedir.

Nietzsche, Oscar Wilde ve Rudolf Steiner'in etkisinde kalmış olan şair, aynı zamanda büyük bir nesir yazarıdır. Beliy'in nesri şiirle yüklüdür ve biçim bakımından da şiire yaklaşır. Öte yandan ***Zoloto v lazuri*** (Mavilikteki altın, 1903) isimli şiir kitabında şairin, yeni ritmler yarattığı görülür. Beliy'in ***Pepel*** (Küller, 1908), ***Urna*** (Vazo, 1909) ve ***Pervoya svidaniye*** (İlk karşılaşma, 1921) isimli şiir kitapları da vardır.

Eleştirme kitapları arasında ***Arabeski*** (Arabeskler, 1911), ***Lug zelyony*** (Yeşil çayırlar, 1910), ***Simvolizm*** (Sembolizm, 1910, ***Ritm, kak dialektika*** (Diyalektik olarak ritm, 1929) ve ***Masterstvo Gogolya*** (Gogol'ün ustalığı, 1932) gibi eserleri saymak gerekir. Anılarını kapsayan eserlerinde, Beliy'in, Sovyet Devriminden önceki yirmi beş yıl boyunca. Rus aydınlarının hayatını ve davranışlarını, kimi zaman karikatürleştirecek ölçüde alaya alarak ama büyük bir kavrayışla dile getirdiği görülmektedir. Sanatçının ***Serebriany golub*** (Gümüş güvercin, 1912) isimli romanında, Gogol ve Dostoyevski'nin etkileri görülür. Bazı eleştirmeciler, bu eserlerin, yirminci yüzyıl Rus nesrinin en yetkin örnekleri arasında sayılmaları gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Geniş bir okur kitlesi tarafından sevilip okunmamış olmakla birlikte, bu eserler, genç edebiyatçıları derinden derine ilgilendirmiş ve etkilemiştir. Yazarın, ***Moskova*** (Moskova, 1927) ve ***Maski*** (Maskeler, 1933) isimli romanları daha önceki eserleri kadar başarılı değildir. Beliy, 1920 yıllarında eser veren Sovyet romancıları üzerinde olduğu gibi, Blok, Pasternak ve Aseyev gibi şairler üzerinde de etki yapmıştır.

BELİY'den iki şiir

VATAN

Ağlayın ağlayın kudurmuş öğeler
Uğuldayan ateş sütunları, eğlayın!
Ve sen Rusya, sen Rusya. Rusya sen,
Beni de yak kavur çılgınlığında!

Ses işlemez sağır derinliğinizde
Ve taşlarınızda, ey uğursuz yıkıntılar,
Başıboş dolaşan ruhların kanatları
Çiçekten düşler saçıyor dört yana.

Ağlamayın istemez: Dizüstü düşün yalnız
Meleklerin şarkısıyla ateşten kasırgaların
Düğümlendiği yerde dizüstü düşün
Uzay günlerinin akıntıları içinde!

Işıtır gözyaşı denizlerini
Işıtır gene İsa, geliyor yeniden,
Çevirir tek bir bakışıyla cenneti
Alçaklığın çöllerini.

.....

Ve siz kudurmuş öğeler, siz,
Yakıp kavurduktan sonra çıldırın beni,
Ve sen Rusya, sen, gelecek günlerin Mesih'i
Çıldırmadan önce sen de yak kavur beni!

DAĞLARDA

Duman bürüdü tepelerini tüller örtüldü yüzlerine
Nazlı bir gelinle benzediler

Kayama doğru bir kambur geliyor salına salına
Gençliğim kaynıyor damarlarımda
İnsanı arıtan bir soğuk var dağlarında bu ülkenin.
Yıllar kızıl bir esmere boyamış çehreaini
Yeraltı bahçelerinin bir armağanı bana
Avuçlarında ananaslar taşıyor.

Kırmızılar giyinmişti dansediyordu adam
Gökyüzünün mavisine övgüler yakıyordu
Ve fırtınaları avuçluyordu sakalı
Öfkeli rüzgarları avuçluyordu.

Haykırdı sonra birden o derin
Davudî sesiyle
Fırlattı bir ananas
Dünyanın üzerine.

Aydınlattı uçuşuyle bütün mekânı
Bir yarım daire çizdi ananas
Ve bilinmeyen'in içine yuvarlanıp
Düştü yeryüzüne.

Fışkırdı bir altın çiğ
Kıpkırmızı sütunlar halinde
«Bu ateşten daire, dedi aşağıdakiler,
Bir güneştir alev almış doğuyor..»

Baştanbaşa alevlerle örtülüp
Çınlayarak devrildi çeşmeler
Yıkadılar billûrunu buzultaşının
Lâl ve gül rengiyle tutuştu her yer.

Şarapla dolmuştu kadeblerim
Yaklaşıp sessiz adımlarla birden
Boşaltıtım kamburun tepesine
Ak köpükler saçan bir şelâleyi.

belkili sorum (Osm. ihtimaliyet; Fr. problématique; İng. problematic.) Bir problemin içdüşünme yoluyle geliştirilmesi. Örneğin, ödev duygusunun analizi ahlâksal bir «belkili sorum»dur. Bugün çok sık kullanılan bu terim, belirli bir konu üzerinde sonuna kadar açık bir araştırma anlamına gelmektedir; yani başlangıçta bütün çözüm şekillerinin mümkün olduğu bir araştırma. Daha başka bir deyişle, belkili sorum, problemleri açık seçik bir şekilde ortaya koyma ve felsefî içdüşünme boyunca uğradıkları dönüşümleri izleyerek kesinlikle çözme sanatıdır.

BELL Alexander Graham (Edinburgh - 1847 / Kanada 1922) İngiliz kökenli Amerikan mucidi ve fizik bilgini. İlkin müzik öğrenimi gördü. Bu alanda büyük bir yetenek ortaya koyduğu halde, on altı yaşındayken bıraktı müziği; ve diksiyon hocası olan babasına öykünerek fonetikle uğraşmağa koyuldu. Londra'ya yerleşmişti bu arada. Ama çok geçmeden hastalandı ve ailesiyle birlikte Kanada'ya göç etti. Orada sağırlara işaretle konuşmayı öğreterek ün kazanan Bell, 1873 yılında Boston Üniversitesi ses fizyolojisi profesörlüğüne atandı. Hemen bir yıl sonra da, sesleri

duman isine bulanmış bir cam plaka üzerine kaydeden yapay bir kulak gerçekleştirdi. Böylece sağırların işitmesini sağlamağa çalışırken, 1876 yılında, modern tarihin en büyük teknik buluşlarından biri olan telefonu icat edecekti.

Kısa zamanda büyük başarı sağlayan bu buluş, icadın önceliği konusunda bir dizi itiraza yolaçtı. Ama Graham Bell, haklarını korudu. Bilginin, gramofon plaklarında balmumu kullanımı ile insan bedenine giren madensel cisimlerin yerini elektrikle saptamağa yarayan ve X ışınlarının bulunuşuna değin geçerli kalan usul olmak üzere, daha bir çok buluşun altında imzası vardır.

BELL Acton bk. **BRONTE Anne.**

BELL Charles (Edinburgh 1774 / Worcester 1842) İskoçyalı fizyoloji bilgini. Büyük kardeşi John Bell'in önayak olmasıyle anatomi öğrenimi gördü. 1804 yılında Londra'ya geldi, uzun süre yoksulluk içinde yaşadı. İlk kitabı olan *Anatomy of expression* (İfade anatomisi)'u 1805 yılında yayınladı. Bunu, ikinci önemli yapıtı olan *New idea of the anatomy of the brain* (Beyin anatomisi üzerine yeni düşünceler)'in 1811 yılında yayınlanışı izleyecekti.

Charles Bell, bu kitabında büyük bir buluş öne sürüyordu; ama buluşundan emin değildi henüz, dolayısıyle de yeni ve tamamlayıcı birtakım araştırmalar yapmadan önce söz konusu buluştan söz açmayı uygun görmedi. Bu buluşu ancak 1821 yılında yayın-

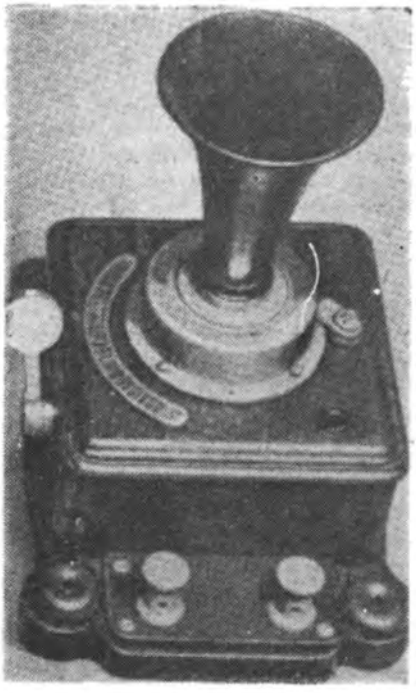

Graham BELL ve telefonu..

ladığı sinirler konusundaki araştırmasında açıklayacaktı. Gerçekten de belkemiği sinirlerinin çift iletkenliği olduğunu ilk düşünen ve ortaya koyan bilgin, Charles Bell olmuştur. Bu buluş sayesinde de belkemiği hastalıklarının tedavisinde büyük bir ileri adım gerçekleşiyordu.

Bu arada Middlesex hastanesine cerrah olarak atanmış bulunan bilgin, daha sonra, kardeşi John Bell'den boşalan Edinburgh Üniversitesi anatomi profesörlüğüne getirildi.

BELL Currer bk. **BRONTE Charlotte.**

BELL Ellis bk. **BRONTE Emily.**

BELL Henry (Torpichen 1767 / Helensburg - 1830) İngiliz makina uzmanı. Avrupa'da buharı gemilere ilk olarak o uyguladı. 1812 yılında Avrupa'nın ilk buharla işleyen gemisi *Comet*'i inşa etti ve başarıyla yüzdürdü. 1807 yılında Hudson üzerinde bir buharlı gemiyle dolaşmış olan Amerikalı Fulton'dan sonra, tarihte ikinci kez gerçekleştiriyordu bu işi.

BELL John (Edinburgh 1763 / Roma 1820) İskoçyalı anatomi bilgini ve cerrah. Cerrahlık ve doğum sanatı üzerine gerçekten büyük bir başarıyla verdiği dersler dolayısıyle ün kazanan John Bell, ayrıca, *The anatomy of the human body* (İnsan vücudunun anatomisi, 1783-1802), *Discourses on the nature and cure of wounds* (Yaraların niteliği ve tedavisi üzerine konuşmalar, 1793-1795) ve *The principles of surgery* (Cerrahlığın temel ilkeleri, 1801) başlıklı üç önemli bilimsel araştırmanın da yazarıdır.

BELL Maria Joanna Bellon bk. **MARİE BELL.**

BELLAMY Edward (Chicopee Falls - 1850 / Chicopee Falls - 1898) : Amerikan gazetecisi ve roman yazarı. İleri fikirli bir kişi olan Bellamy, Amerika ve Almanya'da hukuk öğrenimi gördükten sonra doğduğu şehirde avukatlığa başlamıştır. Çok geçmeden avukatlığı bırakıp gazetecilik yapan yazar, aynı zamanda da, *Six to One* (Bire altı, 1877) ve *Dr. Heidenhoff's Proces* (Dr. Heldenhoff'un Davası, 1880) isimli iki roman kaleme almıştır. Bellamy, gene 1880 yılında *Springfield News* gazetesini kuracak ve bu gazetede savunduğu sosyalist fikirleriyle tanınacaktır. Bu arada *Miss Ludington's Sister* (Bayan Ludington'ın kızkardeşi, 1884) isimli bir üçüncü roman daha veren yazar, asıl büyük şöhretini 1888 yılında yayınladığı, *Looking Backward* 2000 1887 (2000'den 1887'ye doğru geriye bakış) isimli romanına borçludur. Sosyalist dünya görüşü doğrultusunda kaleme alınmış olan bu ütopik eserde Bellamy, geleceğin mutlu toplumunu betimlemektedir. Makina uygarlığı sayesinde sınırsız bir refaha kavuşmuş olan bu toplum, gücünü, aynı zamanda, milliyetçilikten de almaktadır. Nitekim, eserin yarattığı büyük yankı sonucunda Amerika'da bir Milliyetçiler Klübü kurulmuştur. Bunu, Bellamy'nin 1891 yılında Boston'da çıkarmağa başladığı *The New Nation* (Yeni Ulus) isimli gazete izleyecektir. Bu gazetede bir çeşit devlet kapitalizmi'ni savunmağa koyulan yazar, 1897 yılında, *Looking Backward* 2000-1887'nin devamı olan *Equality* (Eşitlik) isimli romanı yayınlamış ama eski başarısına ulaşamamıştır. Bellamy'nin romanları dışındaki çeşitli yazı ve incelemeleri, ölümünden sonra, *The Religion of Solidarity* (Dayanışma dini, 1940) ve *Religion and Society* (Din ve Toplum, 1955) başlıkları altında yayınlanmıştır.

BELLAMY Jacobus (Vlissingen - 1757 / Utrecht - 1786) Hollandalı şair. *Yurt için türküler* adlı yapıtında bir yandan yurt sevgisini coşkun bir dille ama katiyen yapay duyarlık gösterilerine kaçmaksızın dile getirirken, bir yandan da Hollanda şiirine uyaksız dize usulünü sokarak klasik şiir anlayışından kopuyordu. Edebiyat konusundaki fikirlerini, kendi kurmuş olduğu *Seyreden şair* adlı eleştiri dergisinde açıkladı.

BELLAY Joachim du (Turmellère şatosu 1522 / Paris - 1560) Fransız şairi. Poitiers'de hukuk öğrenimi gördüğü sırada Ronsard'a rastlayan Du Bellay, büyük şairle birlikte Coqueret'ye giderek kendini bir süre Eski Yunan edebiyatına vermiştir. Şairin hümanist eğitiminin daha ilk eserinde büyük bir güçle dile geldiğini görmekteyiz. *Défense et Illustration de la langue française* (Fransız dilinin savunulması ve değerlendirilmesi, 1549) isminı taşıyan ve Du Bellay tarafından, ilerde Pléiade ismini alacak olan Ronsard okulunun manifestosu olarak sunulan bu kitapta şair, belâgatçilerin ve özellikle de Clément Marot'nun köhneleşmiş şiir anlayışından vaz geçilmesini ve balad, rondo, virlai (virelai) gibi sâbit şekilli şiir türlerinin bırakılarak bunların yerine kaside, ağıt, destan, tragedya ve komedya gibi Eski Yunanlılara özgü türlerle İtalyan sone'sinin işlenmesini istemektedir. Du Bellay'e göre, gerçek şair katiyen kopya etmez; okuyup öğrendiklerini, sürekli bir çalışma sayesinde, kendisi için «kan ve can hâline» getirir ve böylece bir Eski Çağ ruhu edinir. Gene aynı kitapta Du Bellay; tedbirli davranmak koşuluyle, bileşik sözcükler yaratarak ve eski dilden olduğu kadar teknik dillerden de sözcükler alarak, Fransız dilini zenginleştirmeyi, şairin görevlerinden saymaktadır. Coşkun bir üslûpla kaleme alınmış olan bu manifesto; bir yandan, değerini en yüce esinde bulan ve saray şiirinin yapay, zorlama biçimleriyle yetinmeyen yepyeni bir şiir yaratılması gereğini belirtirken, bir yandan da, Latince ve İtalyanca sözcüklerin istilâsı karşısında Fransız dilinin hakkını savunmaktadır. Du Bellay, bütün bu konulardaki kesin tavrını, aynı yıl yayınladığı ve koruyucusu olan kralın kızkardeşi bayan Marguerite'e ithaf ettiği *Olive* (Zeytin, 1549) isimli şiir kitabının önsözünde açıklamıştır. Bir söylentiye göre bu kitabın ismi, şairin aşık olduğu Viola adlı asil bir genç kızın isminin değiştirilmiş şeklidir. Sevgilinin erişilmez güzelliği ve şairin sevgiliye duyduğu sınırsız aşk gibi Petrarca'ya özgü temaların işlendiği elli soneden kurulu eserde, mitolojik ile ilgili monoton ve bilgiç deyişlerin yanı sıra, insan ruhuyla doğa arasındaki derin uyumu dile getiren ince bir duyarlık ve Platon'cu özlemler sezilmektedir.

Bir halk ressamının gözüyle Joachim du BELLAY.

Bir yıl sonra *Vers lyriques et Divers Poèmes* (Lirik dizeler ve Çeşitli Şiirler, 1550) isimli eserini yayınlayan Du Bellay'nin, Ronsard'la yarıştığını görüyoruz. Ama Du Bellay, büyük şairin kaside ve Petrarca tarzındaki soneler alanında kendisinden üstün olduğunu kabul etmektedir: «Ronsard'daki esin yüceliği ve coşkunluk bende yok.» Şair, *Complainte du désespéré* (Umudunu yitirmişin türküsü) başlıklı ünlü şiirinde de belirttiği gibi, amansız bir hastalık tarafından kemirilmekte ve «en tatlı çağında solup sararmış» bir hâle düşmüş bulunmaktadır. Şair bu sırada Virgilius'un *Eneid*'inin *Dördüncü Kitap*'ını çevirmektedir. Aynı zamanda da, Hristiyan esininin egemen olduğu *Inventions* (Buluşlar, 1552) isimli kitabını yayınlayacaktır. 1553 yılında yeğeni kardinal Jean du Bellay ile Roma'ya yaptığı gezi, Du Bellay'ye asıl şöhretini ve ölümsüzlüğü sağlayan kişisel şiirinin ufuklarını açmıştır. Roma'da geçirdiği üç yılın deney ve yaşantılarıyla Faustine'e duyduğu derin sevginin, 1558 yılında ardarda yayınladığı dört şiir kitabında dile geldiğini görüyoruz. Bu kitaplardan ilki *Les Antiquités de Rome* (Roma Antikiteleri) isimini taşımaktadır. On heceli veya alaksandrin vezniyle dökülmüş 191 kırk yedi soneden oluşan eser, Eski Roma'nın eşsiz bir tablosunu ve ünlü İmparatorluğun yükselişi ve çöküşü karşısında bir hümanistin

duygularını ortaya koymaktadır. ***Les Antiquités de Rome***'daki coşkunluğu, ***Les Regrets*** (Teessüfler) ismini taşıyan doksan bir soneden oluşan kitaptaki derin hüzün ve vurucu hiciv izleyecektir. **«Ne mutlu Ülis gibi bir yolculuk sonunda.»** dizeleriyle başlayan ünlü sonede olduğu gibi, yurt özleminin acılık dolu bir sevgiyle dile geldiği eserin ikinci bölümünde, Papanın saray hayatını ve Roma fâhişelerini hicveden soneler yer almaktadır. Du Bellay tarafından bir «bal, tuz ve safra karışımı» şeklinde nitelenen bu kitabın bir önemi de, hiciv sonesini yaratışının yanı sıra, bir şairin iç dünyasını günü gününe yansıtmasından ileri gelmektedir.

Daha çok hiciv ve yergilerle dolu ***Jeux rustiques*** (Kır oyunları) ve Lâtince yazılmış şiirlerini bir araya getirdiği ***Poemata*** isimli kitaplar, Du Bellay'nin son eserleri olacaktır. 1555 yılında, hastalıktan bitkin bir hâlde yurduna dönen şair, **Pléiade**'çılar arasında ikinci sırayı almaktadır. Du Bellay'nin eserinde, hümanist bir şairin, yavaş yavaş kişisel duygularını hayranlık verici bir incelikle dile getiren ve bu bakımdan da etkisi modern Fransız şiirine kadar uzanan bir şaire dönüştüğünü görüyoruz. Dostluğu, **«Sanatların annesi Fransa'm benim..»** diye başlayan ünlü sonesinde en yetkin örneklerinden birini verdiği yurt sevgisini, kır hayatının insanı kötülüklerden arıtan güzelliğini, aşkı ve insansal ıstırapları terennüm eden Du Bellay; üslûbundaki sağlamlık, içtenlik ve yakınlıkla olduğu kadar, dizelerinden taşan zarif melodi ve en ince, en derin nüansları mahfiyetle dile getirmekte gösterdiği ustalık bakımından da, bugün bile zevkle okunan bir büyük şairdir.

BELLEAU Rémy (Nogent-le-Rotrou 1528 / Paris 1577) : Fransız şairi. Çocukluğu ve öğrenimi hakkında kesin bilgilere sahip olmadığımız şairin, önce, Mureaux başpapazı Chretophle de Choiseul'ün koruması altına sığındığını, sonra da ünlü Guise dükünün kardeşi olan Elbeuf markisinin hizmetine girdiğini biliyoruz. Nitekim Belleau, bütün ömrü boyunca, Loren hânedanının korumasından faydalanacaktır. Şair daha 1554 yılından itibaren, Ronsard tarafından, **Pléiade** topluluğunun yedi temel taşından biri olarak kabul edilmiştir. Şair, 1556'da yayınladığı ***Petites Inventions*** (Küçük buluşlar) isimli kitabında, ve özellikle **hymne-blason** (yergi veya övgü taşıyan küçük ilâhi), tarzında, Ronsard'ın iyi bir tilmizi olduğunu göstermiştir. Çiçeklerin, yemişlerin ve böceklerin, tekici bir dille ve kendinden emin bir edâ ile betimlendiği; ince bir duyarlığın, uçarı ritmler eracılığıyla dile geldiği bu şiir tarzında Belleau, çok geçmeden hakiki bir üstad olduğunu ispatlayacaktır. Nitekim Belleau'nun, 1565'te yayınlayıp 1572 yılında son şeklini verdiği ***La Bergerie*** (Kır koşuğu) isimli eserinde bu şiir türünün doruğuna ulaştığını görüyoruz. Yarı nesir yarı nazım hâlinde dökülmüş olan ve çoğu Petrarca anlayışında veya erotik anlayışta sonelerden oluşan bu kitap, şairin Joinville şatosunda geçirdiği yılları anlatmaktadır. **Pastoral** edebiyat tarzının başyapıtlarından biri olarak kabul edilen, başarılı doğa betimlemeleriyle dolu bu kitaptan sonra Belleau, ***Amours et nouveaux échanges de pierres précieuses*** (Aşklar ve yeni bir mücevher mübadelesi, 1577) isimli bir önemli eser daha vermiştir. Çeşitli mücevherlerin doğuşu, bu kitapta birer mit şeklinde sunulmaktadır. Belleau, başta büyük şair Ronsard olmak üzere, öykündüğü eski yeni kişilerin etkisinden sıyrılarak orijinalliğe ulaşmış zarif üslûplu bir şairdir.

RADEL'in gravürü : Rémy Belleau.

BELLEGARDE Dantès (Port-au-Prince - 1877 / Paris 1966) Haitili tarih bilgini ve siyaset adamı. Kendi yurdunun tarihi ve sosyolojisi üzerine kaleme aldığı ***La nation haitienne*** (Haiti ulusu, 1938) ve ***Haiti et son peuple*** (Haiti ve Halti halkı, 1953) adlı yapıtlarıyla tanındı.

bellek (Osm. hâfıza; Fr. mémoire; İng. memory). Geçmişin sürüşü. Ama insanda geçmiş, basit alışkanlıklar halinde de sürdüğü için; bellek teriml, daha çok geçmişin tasarımını dile getirir. - Belleğin beş öğesi şunlardır 1) anıların saptanması; 2) anıların korunması; 3) anıların geri çağrılması; 4) anıların tanınması; 5) anıların yerleştirilmesi. Dolayısıyle, bellek hastalıkları da bu beş öğeyle ilgilidir: 1) berigelen (antérograde) bellek yitimi, şiddetli heyecan halleri gibi, anıların saptanmasıyle ilgili hastalıklar; genellikle, herhangi bir şeyin belleğimizde saptanması için, «anlanmış» olması gerekildir; ancak açıkça anlamış olduğumuz şeyleri hatırlarız; 2) örneğin korteks hücrelerinin sarsılmasından doğan, anıların korunmasıyle ilgili hastalıklar; 3) Ribot'nun anlattığı, daha çok ihtiyarlara özgü, ilerigiden (rétrograde) bellek yitimi cinsinden, anıların geri çağrılmasıyle ilgili hastalıklar; 4) özellikle Bergson tarafından çözümlenmiş, hiç görmediğimiz şeyi daha önce de görmüşüz duygusu yada bellek bulanıklığı cinsinden, anıların tanınmasıyle ilgili hastalıklar; 5) Halwachs'ın incelediği, toplumsal uyumsuzluktan, ortam değişiminden ileri gelen, anıların yerleştirilmesiyle ilgili hastalıklar. Genel olarak, unuttuğumuz olay yada anılar; Freud'a göre, toplumsal bilincimizi rahatsız ettikleri için yada bizi, dünya görüşümüz ve insan anlayışımız üzerinde yeniden düşünmeğe zorlamalarından çekindiğimiz için, bilinçaltına «ittiğimiz» anılardır.

bellek karışıklığı yada bulanıklığı (Osm. tesevvüş-i tahattur; Fr. paramnésie; İng. paramnesia). Yeni bir durumu eskiden görmüşüz izlenimine dayanan bir tanıma yanılsamasıyle karakterlenen bellek hastalığı. Demek ki bellek bulanıklığı, şimdiki zamanla geçmişin birbirine karıştırılmasıdır Bu olaya daha çok, zihin bulanıklığı ve sabuklama hallerinde sık sık rastlanır.

bellek yitimi, amnezi (Osm. ziya-i hâfıza; Fr. amnésie; İng. amnesia). Belleğin eksilmesi yada hepten ortadan kalkması. Hatırda tutma olanaksızlığı («saptama yokluğu») kadar, istenen anda hatırlama olanaksızlığı («uyandırma yokluğu»)'nı da belirtir. Bellek yitimi, beyinsel yada psikolojik bir şoktan, saradan yada isteriden ileri gelebilir. Bu durumda, birinci şokun sonuçlarını ortadan kaldırmak üzere ikinci bir psikolojik şok, heyecansal bir karşı-şok düşünülebilir; ama genellikle, çağrışıma dayanan bir psikolojik çözümleme (yada psikanaliz) daha uygundur; çünkü unutma, daha çok, bireyin kendini bir türlü alıştıramadığı bir olayın anısını bilinçaltına «itme»sinden doğar. Bellek yitimi, bunama ve şizofreni cinsinden her türlü zihin yıpranmasıyle ilişkilidir.

BELLERS John (Manchester 1654 / Londra - 1725) İngiliz düşünürü ve ekonomi bilgini. Hayırseverliğiyle ün salan ve ütopyacı bir düşünür olan Bellers'in ekonomi alanındaki incelemeleri, **değer-emek teorisi**'nin habercisidir. Gerçekten de Bellers, **merkantilist**'lerden farklı olarak, emeğin verimliliğinin artması ve yürürlüktekl üretim tarzının değişmesi gerektiğini savunuyordu. Nitekim bu doğrultuda, üretim araçlarının kollektif mülkiyetini öngören ve «çalışmayan yemez» ilkesine uygun şekilde emeğin rasyonalize edilmesini temel olarak alan bir plan hazırladı. Ayrıca da **sosyal sigorta** fikrini ortaya attı.

Belleville programı: 1869 Nisanında Gambetta tarafından açıklanan seçim bildirgesi. Fransız radikalizminin ilk antlaşması olarak kabul edilen bu program, evrensel oy hakkını savunmakta, biryasal özgürlüklerin yani sıre basın, toplantı ve dernek kurma özgürlüklerinin de tanınmasını istemekteydi.

Programda, ayrıca, din ve devlet işlerinin kesinlikle ayrılması, ilk öğretimin parasız ve zorunlu yapılması, barış zamanında ordunun dağıtılması, ve sosyal antagonizma'nın ortadan kaldırılarak adaletli bir eşitlik rejiminin kurulması da talep edilliyordu.

Belleville programı, Fransız solculuğunun gelişmesinde önemli bir dönemeç meydana getirmiştir.

BELLİNİ Gentile (Venedik 1429 / Venedik 1507) İtalyan ressamı. Jacopo Bellini'nin oğluydu. Resmi babasının atölyesinde öğrendi. Resimlerini 1465 yılına doğru imzalamağa başlayan Gentile Bellini, özellikle portre alanındaki ustalığıyle kısa zamanda ün yaptı ve çok geçmeden de devlet ressamı oldu. Bu arada *Duka Francesco Foscari*'nin ve *İmparator Friedrich III*'ün portrelerini gerçekleştirdi. Daha sonra resmî görevle İstanbul'a yollandı ve orada *Fatih Sultan Mehmet*'in ünlü portresini yaptı. Osmanlı başkentinden Mısır'a geçti, bir süre Kahire'de durakladı.

Yurduna dönüşünde, **Venedik okulu**'na **oryantalizm**'i ve **eksotizm**'i getirecekti. *Ermiş Markos'un İskenderiye vaazı* adlı tablosu, bu anlayışın belirgin örneklerinden biridir.

San Marco alanında âyin alayı (1496), *San Lorenzo köprüsünde mucize* (1500) gibi olgunluk dönemi yapıtlarında betimlemeci ressam niteliklerini ustaca sergileyen ve kentsel ortamı kesin tuşlarla canlandıran Gentile Bellini, bu yanlarıyle Carpaccio'yu özellikle etkilemiştir.

BELLİNİ Giovanni yada **Giambellino** (Venedik 1430 / Venedik - 1516) İtalyan ressamı. Jacopo Bellini'nin evlilikdışı oğluydu. Başlangıçta babasının yolundan gitti. Nitekim ilk madonnaları, açık renkleri ve ışıklı gökleriyle tinsel yanı ağır basan Bizans ikonalarını andırır. Giovanni Bellini daha sonra Mantegna'nın etkisinde kaldı. Nitekim 1465-1470 yılları arasında yaptığı resimlerde keskin çizgilerin egemen olduğu görülür. Bununla birlikte Giovanni Bellini, Mantegna'dan farklı olarak, ışığa yaygınlık vermek suretiyle, yoğun bir gerçekdışılık izlenimi taşan peyzajlar da yaptı.

Giovanni BELLİNİ'nin ünlü tablosu : Transfigürasyon.

1475 yılında Messinalı Antonello'nun Venedik'e uğrayışından sonra ressamın üslûbunun yenilenişine ve yağlıboya resim olanaklarına uyarlanışına tanıklık ediyoruz. Giovanni Bellini, buluş yeteneğini ihtiyarlığında da korumuştur. Büyük dindışı tabloları 1577 yılındaki Dukalık Sarayı yangınında kül olan sanatçının mitolojik ve alegorik yapıtlarında fantezi taşan özgür bir üslûp kendini gösterir.

Mantegna, Antonello ve Piero della Francesca'nın getirdiği yenilikleri rahatça özümleyerek **Venedik okulu** gelenekleriyle ustaca bütünleştiren Giovanni Belllni, böylece, Giorgione ile Tiziano'ya da yolaçmış oluyordu.

BELLİNİ Jacopo (Venedik 1400 / Venedik 1471) İtalyan ressamı. Ustası Gentile da Fabriano ve Pisanello ile birlikte Kuzey İtalya resmini gotik üslûptan sıyırmağa girişen sanatçılardan biri oldu. Bugün elimizde bulunan iki desen derlemesi, sanatçının bütün yeni araştırmalara açık kişiliğini ortaya koymaktadır. Jacopo Bellini, özenle yetiştirdiği oğulları Gentile ve Giovanni ile **Venedik okulu**'nun evriminde son derece önemli bir rol oynamıştır.

BELLMAN Karl Mikael (Stockholm - 1740 / 1795) İsveçli şair. Memurlukla hayatını

KRAFFT'ın fırçasıyle C.M. Bellman.

kazanmış, ama bir süre sonra, başıboş mizacına uygun düşmeyen bu işi bırakarak, meyhanelerde şarkıcılık yapmaya koyulmuştur. Dinsel şiirler ve hicviyeler yazarak edebiyat alanında tanınan şair, Kral Gustav III'ten yardım görmüş daha sonra, onun ölümüyle tam bir sefalete düşmüştür. Bellman, asıl ününü, Fransız melodilerine uydurarak yazdığı şarkı güfteleri ile kazanmıştır. Genellikle Fransız Opera Komiklerinden alınan melodilere uydurarak yazdığı bu şarkılarını, Bellman bizzat kendisi gitar eşliğinde okurdu. 1768 yılından itibaren yazmağa başladığı bu şarkılar, *Fredmans Epistlar* (Fredman'ın mektupları, 1790) ve *Fredmans Sanger* (Fredman'ın şarkıları, 1791) isimleri altında toplanıp yayınlanmıştır. Alaycı ve zarif bir üslûpla yazılmış olan bu şarkılarda, Bellman, Stokholm kabarelerinde sık sık raslanan tipleri başarılı bir şekilde canlandırmıştır. Kimi zaman gerçekçi, kimi zaman lirik kimi zaman da dramatik bir şair kimliğine bürünmesini bilmiş olan sanatçının şarkılarında güfte ile bestenin birbirinden ayrılmaz şekilde kaynaştığı görülür. Bu eserler, İsveç'te çok sevilmiş ve yayılmış; geniş halk yığınları tarafından benimsenmiştir. Bu bakımdan, Bellman, bugün bile, bir halk sanatçısı olarak canlılığını ve ününü koruyan bir şairdir.

BELLMER'in **Kız başı duvar** *adlı tablosu.*

BELLMER Hans (Katowice 1902) Alman ressamı, heykelcisi ve desinatörü. 1922 yılında Berlin'e geldi. Amacı mühendislik öğrenimi görmekti, ama **Dada**'cılarla tanışınca sanata da tutkulandı. Öğreniminl tamamladıktan sonra gezgin sanatçılığa başladı Kahvelerde, sokaklarda, alanlarda desenler çizdi. Bu arada kitaplar resimledi ve bir de reklâm desenleri üreten atölye açtı. 1932 yılında bir tek konunun on ayrı pozunu gerçekleştirmeğe dayanan yapıtlara girişti. 1937 yılında *İnsan'lı mitralyöz* adlı dizisini tasarladı. Gene 1937 yılında Almanya'dan ayrılarak Fransa'ya yerleşti, kitap ressamlığı ve ciltçilik yapmağa koyuldu. *Les Oeillades ciselées en branche* (Dal şeklinde yontulmuş göz kırpmalar, 1939) adlı yapıtını yayınladı. İkinci Dünya Savaşı sırasında hapse atıldığında sürekli desen çalıştı. Anatomi

alanında araştırmalar yaptı, değişik erotik görüntüler çizdi. Bu arada kitap resimleme çalışmalarını da sürdürmekteydi. Georges Bataille'ın ***Histoire de l'oeil de lord Auch*** (Lord Auch'un göz öyküsü, 1943) adlı kitabı için ofortlar yaptı.

Çok yanlı bir sanatçı olan ve resmin yanı sıra heykel, gravür ve fotoğraf alanlarında da ürün veren Bellmer'in hemen bütün yapıtlarında Katowice'de geçen çocukluk yıllarının anıları yansımaktadır.

BELLO Andres (Caracas - 1781 / Santiago - 1865) Venezuelalı şair, yazar ve düşünür Güney Amerika'da, İspanya'ya karşı başgösteren ayaklanma hareketlerine katılmış, Şili hükümeti tarafından yüksek idarî görevlere getirilmiş ve Londra'da Şili, Kolombiya ve Venezuela elçilikleri kâtipliklerinde bulunmuştur. Şili Üniversitesini kurmuş ve eğitim sorunlarının çözülmesi için büyük çapta çaba göstermiş ve başarılı olmuştur. Şiir, sosyoloji, hukuk felsefesi, edebiyat eleştirmesi ve gramer gibi çeşitli konularda eserler vermiş olan Bello, Güney Amerika'nın kültürel uyanışı ve kalkınmasında en önemli rolü oynamış aydınlardan biridir. Şili'de medenî hukukun kabulüne önayak olan yazarın, ***Gramatica Castellana*** (İspanyolca gramer, 1847) isimli kitabı çok önemlidir. Devletler hukuku konusunda bir eser de vermiş olan Bello, şair olarak ününü, yabancı ülkelerdeyken yazmış olduğu ***Silvas Americanas*** (Amerika ormanları) isimli eserine borçludur.

BELLOC Hilaire (La Celle-Saint-Cloud - 1870/ Londra - 1953) İngiliz yazarı. Babası Fransız, annesi İrlandalı olan yazar, İngiltere'de yetişmiş ve eğitim görmüştür. Oxford'da tarih okuyan Belloc, 1902 yılından sonra İngiliz uyruğuna geçerek siyaset hayatına atılmış ve Liberal Parti'den milletvekili seçilmiştir. 1910 yılından sonra, siyaset hayatından çekilmiş ve sanat, fikir, edebiyat sorunları ile uğraşarak bu alanlarda çeşitli eserler vermiştir. Şiirler de yazmış olan Belloc, zekâsının keskinliği, kültürünün genişliği, alaycılığı ve ince üslûbu ile geniş çapta ün yapmış bir yazardır. Ayrıca, İngiltere'de, Katolikliğin en önemli fikrî temsilcilerinden biridir. Siyaset konularıyla ilgili olarak ***The party system*** (Parti sistemi, 1911), ***The servile state*** (Köle devlet, 1912) gibi eserler vermiştir. Tarih konusunda da incelemeler yapmış ve ***A History of England*** (İngiltere tarihi, 1925) ***Six British battles*** (Altı İngiliz savaşı, 1931), ve ***Monarchy: A study of Louis XIV*** (Monarşi: Louis XIV ile ilgili bir araştırma, 1938) isimli eserlerini yayınlamıştır. Belloc ayrıca, ***Danton*** (1899), ***Robespierre*** (1901), ***Richelieu*** (1930), ***Napoléon*** (1902) ve ***Cromwell*** (1934) isimli biyografi; ***On nothing*** (Hiçbir şey hakkında, 1908), ***On everything*** (Herşey hakkında, 1909) ve ***On something*** (Herhangi bir şey hakkında, 1911) isimli deneme eserlerinin de yazarıdır. Şiirleri ***Verses and sonnets*** (Şiirler ve soneler, 1896) adı altında yayınlanmıştır.

Marco ***BELLOCCHİO'nun*** **Yumruklar cepte'*sinden bir görüntü.***

BELLOCCHİO Marco (Piacenza 1939) İtalyan film yönetmeni. Milano'da felsefe öğrenimi gördükten sonra Roma'ya gelerek Deneysel Sinema Merkezi'nin kurlarını izledi. Çok geçmeden bir kaç kısa metrajlı film çevirdi ve bir burs kazanarak İngiltere'ye gitti. Sinema öğrenimini Londra'daki Slade School of Fine Arts'da tamamladı. 1965 yılında gerçekleştirdiği ilk uzun filmi ***I Pugni in Tasca*** (Yumruklar cepte) ile Locarno 17. Uluslararası Film Şenliği'nde «Gümüş Perde» ödülünü kazandı. Daha sonra ***La Cina è Vicine*** (Çin burnumuzun dibinde, 1967) adlı ilginç bir film çevirdi.

BELLOW Saul (Lachine 1915) Amerikalı romancı. Yahudi kökenlidir ve bütün yapıtlarında Amerika'daki Yahudi azınlığın problemlerini kötümser bir açıdan dile getirmiştir. Bu doğrultuda kaleme almış olduğu romanların en ünlüleri ***Kurban*** (1947) ve ***Günü gününe*** (1956) başlığını taşır. ***Augie March'ın serüvenleri*** (1953) adlı uzun romanında daha iyimser bir görüş açısını benimsediğine tanıklık ettiğimiz yazar, son olarak, başarısızlıkla sonuçlanan bir psikanaliz deneyini anlatan ***The last Analysis*** (Son çözümleme, 1967) başlıklı bir yapıt yayınlamıştır.

Saul BELLOW Toplumdan kaçmak isteyen ama beceremeyip başarısızlıklarını kabul eden kahramanların yazarı..

BELLOWS George Wesley (Colombus - 1882 / New York - 1925) Amerikalı ressam. Ünlü Sekizler Topluluğu'na katıldı ve onlarla birlikte 1908 yılında New York'ta sokak, bar ve boks resimleri yaparak olay yarattı.

BELLOY Dormont de (Saint-Flour 1727 / Paris 1775) Fransız tiyatro yazarı. Hukuk öğrenimi gördü, ama oyunculuğa gönül verdiği için bir tiyatro topluluğuna katıldı ve Rusya'ya kadar gitti. Orada özellikle imparatoriçe Elizaveta'nın iltifatını kazandı. Bu arada kaleme aldığı piyesleri oynatmak amacıyla yurduna döndü. 1765 yılında Paris'te sahneye konan ***Le siège de Calais*** (Calais kuşatması) adlı yapıtıyla büyük başarı kazandı. Söz konusu yapıt, ulusal bir olayı büyük bir yurtseverlikle işleyen ilk tiyatro ürünlerinden biriydi.

Jean-Paul BELMONDO,* Soluk soluğa'*da Jean Seberg'le..

BELMONDO Jean-Paul (Neuilly 1933) Fransız sinema oyuncusu. Konservatuar'da öğrenim gördü. 1957 yılında film çevirmeğe başladı. İlk önemli rolünü 1960 yılında Jean - Luc Godard'ın yönetimlnde çevrilen ***A bout de souffle*** (Soluk soluğa)'da oynadı ve hemen Yeni Dalga akımının en önde gelen oyuncuları arasında yer aldı ve Marlon Brando ile James Dean arasında «başında kavak yelleri esen deli gençlik»in simgesi haline geldi. Bunu, ***Une femme est une femme*** (Kadın kadındır, 1961), ***Le Cerveau*** (Beyin, 1968) ve ***Stavisky*** (1974)'deki başarılı oyunları izledi.

BELOCH Julius (Nieder-Peschkendorf 1854 / Roma 1929) Alman tarihçisi. Özellikle Eski Yunan tarihi üzerindeki araştırmalarıyle ün saldı. Bu araştırmalarda daima ekonomik, sosyal, demografik ve siyasal gerçeklikleri ön planda tuttu.

BELOT Gustave (Strasbourg - 1859 / Paris - 1929) Fransız ahlâkçısı. Ahlâk üzerine

kaleme aldığı sayısız yapıt arasında özellikle *Etudes de morale positive* (Olumlu ahlâk üzerine incelemeler, 1921) adlı kitabı ile dikkatleri topladı. Akılcı ahlâk konusunda sosyolojinin getirdiği kavramlara, bu arada genel çıkar fikrine özal olarak önemli bir yer ayırdı. Ama sosyolojinin tek başına ahlâk sorununu çözemeyeceğini kabul etti; bu açıdan da marksist görüşe bir hayli yakın düştü. Öte yandan ahlâkın hem akla, hem de gerçeğe dayanması gereğini ileri sürerek, genel planda idealist ahlâk görüşü doğrultusunda yer aldı.

BELOW Georg von (Königsberg 1858 / Freiburg in Breisgau 1927) Alman tarihçisi. Çeşitli üniversitelerde profesör olarak dersler verdi. Tutucu idi, ama yurtsever ve ateşli bir tartışmacıydı. Ortaçağ tarihi uzmanı oldu; özellikle loncaların ekonomik tarihine eğildi. Alman İmparatorlarının İtalya siyasetini de incelemiş olan Below, uzun bir süre *Zeitschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte* (Toplum ve Ekonomi tarihi gazetesi) adlı dergiyi de yönetti.

Eugenio BELTRAMİ Pavia Üniversitesi'nde ders verdiği dönemde..

BELTRAMİ Eugenio (Cremona - 1835 / Roma 1900) İtalyan matematik bilgini. Bologna Üniversitesi'nde analiz kürsüsüne profesör atandığında henüz yirmi yedi yaşındaydı. Feuerbach ve Steiner'in «dokuz nokta koniği» teoremlerini genelleştirdi. Daha sonra, «diferansiyel parametreler teorisi»nde, uzayda alınmış bir noktanın fonksiyonu için Lamé tarafından bulunan sonuçları eğri bir yüzeyde seçilmiş bir noktanın fonksiyonuna uyguladı. Böylece, karmaşık bir değişkenin incelenmesi için, düzlemde kullanılan metodların eğri bir yüzeye de uygulanmasına olanak açtı.

Beltrami, öte yandan, «yabancı küreler» diye de anılan değişmez negatif eğrilikli yüzeylerin Lobaçevski'nin **düzlem geometrisi** ile tamamen yada kısmen aynı özelliklere sahip olduğunu ortaya koydu. Sırasıyle, Pisa Üniversitesi'nde jeodezi, Roma Üniversitesi'nde mekanik, Pavia Üniversitesi'nde matematik ve fizik profesörlüğü yapan ve Bologna Bilimler Akademisi'ne üye olan büyük bilgin, esneklik, elektrik ve hidrodinamik alanlarında kurulmuş teorileri önemli ölçüde geliştirmiştir.

BELTRAN Y MASSES Federico (Barselona 1885 / Paris - 1949) Figüratif resmin savunurlarındendı. İspanya iç savaşında cumhuriyetçiler yenik düşünce Fransa'ya sığındı. Zarif ve usta işi portreler çizdi ve parlak renkleriyle dikkati çeken tablolar yaptı.

BELUSSOV Vladimir Vladimirovİç (Moskova - 1907) Sovyet jeofizik bilgini. 1944 yılında Sovyet Bilimler Akademisi'ne bağlı Yer Fiziği Bilimleri Enstitüsü'nde Jeoloji kürsüsü başkanı oldu. 1953 yılında ise Moskova Üniversitesi'ne profesör atandı. Belussov, **okyanuslaşma** varsayımını ortaya atan bilginlerden biridir. Söz konusu varsayıma göre, jeolojik evrim sırasında okyanus havzalarının değişmezliği kabul edilir.

BELZONİ Giovanni Battista (Padova - 1778 / Gato - 1823) İtalyan gezgini. 1815 yılında Mısır'a gitti ve orada İngilizlerin hizmetine girerek eski yapıtları arama işinde çalıştı. Gize'deki Kafre piramidine ilk o girdi, İbsanbul tapınağını meydana çıkardı ve Krallar Vâdisi'nde araştırmalar yaptı.

BELZU Manuel İsidoro (La Paz - 1808 / La Paz 1865) Bolivyalı general ve siyaset adamı. 1848 yılında Yamparaez'de diktatör Velasco'yu yendi ve cumhurbaşkanı oldu, 1855 yılına kadar bu görevde kaldı. Zalim ve demagogdu, nitekim 1850 yılında uğradığı bir suikastten kıl payı kurtuldu. Bu arada olumlu işler de yaptı Köleliği kaldırdı, yasalarda geniş çaplı bir reforma gitti, Bolivya'da ilk nüfus sayımını gerçekleştirdi. 1865 yılında Melgarejo'ya karşı ayaklandı, ama esir düştü ve öldürüldü.

BEM Josef (Galiçya - 1794 / Halep - 1850) Polonyalı general, Polonya ve Macaristan devrim ve hürriyet kahramanı. 1812 yılında henüz on sekiz yaşındayken topçu teğmeni olarak Napolyon'un Rusya seferine katıldı. 1815 yılında «Kongre Polonyası» kurulunca, yüzbaşı rütbesiyle, Varşova Topçu Okulu'nda hocalığa atandı. 1830-1831 Polonya hürriyet savaşında general oldu. Ostrolenko'da büyük kahramanlık gösterdi. Polonya ulusal ayaklanmasının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine ilkin Leipzig'e, sonra Paris'e gitti. 1848 Devrimi patladığında Viyana'ya koştu ve devrimcilerin başında savaştı. Hemen ardından Macaristan'a geçti. Macaristan naibi Kossuth Lajos tarafından Erdel Macar orduları başkumandanlığına getirildi. 1848 yılı Aralığında Avusturya ve Rusya ordularına karşı savaştı. Ama Segesvar'da üstün düşman kuvvetleri karşısında 31 Temmuz 1849 günü yenik düştü. Bunun üzerine öbür Macar yurtseverleriyle birlikte Türkiye'ye sığındı, müslümanlığı kabul ederek **Murad Paşa** adını aldı. Halep valisi oldu, 1850 yılı Kasımında orada patlak veren Arap ayaklanmasını bastırdı.

Kemikleri 1929 yılında Halep'ten alınıp Polonya'ya götürülen Bem'in adı, onun ordusunda çarpışmış olan büyük Macar şairi Petöfi'nin yapıtlarında gerçek kahramanlara özgü yerini buldu. Bem, ayrıca, savaş sanatı, tarih ve matematik alanlarında incelemeler de yaptı.

BEMBO Pietro (Venedik 1470 / Roma 1547) İtalyan şairi ve din adamı. Soylu bir aileden gelen yazar, genç yaşta, Lâtince ve Eski Yunanca öğrenerek bu alanda derin bilgi sahibi olmuştur. Din adamlığı mesleğine girmiş ve Ferrara Dükalığı sarayında yaşamıştır. 1513'de Papa Leon'un kâtipliğine kadar yükselmiş, 1521'de Padua'ya çekilmiş, tarih ve edebiyat konuları ile ilgilenmiştir. Daha sonra Venedik vakanüvisliğine getirilmiş ve kardinalliğe atanmıştır. Bunun üzerine din konularına kendini veren Bembo, Kutsal Metinler ve Kilise Babalarının öğretileri üzerinde incelemeler yapmıştır. Çağının en önemli hümanistlerinden biri olan Bembo'nun yapıtları ve düşünceleri, özellikle İtalyan dilinin gelişmesi bakımından büyük bir rol oynamıştır. Lâtince yapıtlarında olduğu gibi İtalyanca yapıtlarında da kıvrak ve temiz bir üslûp kullanan Bembo, nesirlerinde Boccaccio'nun, şiirlerinde ise Petrarca ve Ronsard'ın etkisinde kalmıştır. *Prose della volgan lingua* (1525) adlı incelemesinde, Toscan lehçesinin İtalyan diline temel olması ve Lâtince kadar gelişmiş bir dil durumuna gelmesi gerektiğini öne sürerek, ulusal dilin oluşumun-

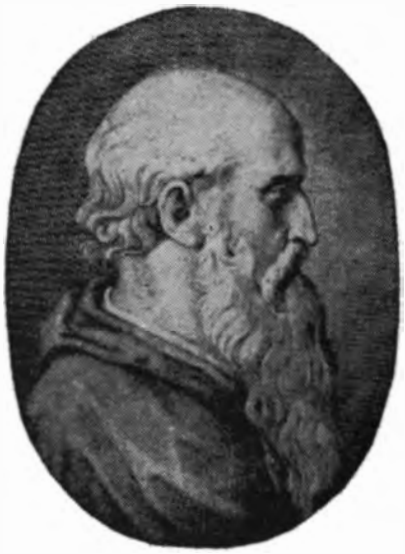

Bir halk ressamının kalemiyle Pietro BEMBO.

da önemli bir etkinliği olmuştur. Yeni-Platonculuğun etkisini taşıyan ve aşka ilişkin diyaloglardan kurulu olan nesir yapıtı *Asolini* (1505) de anılmağa değer. Tarih alanında da yapıtlar vermiş olan Bembo, Petrarca'nın İtalyanca yazmış olduğu şiirlerin yayınlanmasına önayak olmuştur.

1. ben bk. **ego.**

2. ben (Fr. moi) Psikanalizde, toplumsal bilinç demek olan «benüstü» («sur-moi») ile fizik yönsemeleri ve bireysel erzuları dile getiren «hani şu» («ça») arasında denge kuran varlığımızı belirtmek üzere kullanılır. «Benüstü» (yada «süper ego») ile «hani şu» birer soyutlama ise, «ben», insanın gerçek kişiliğini karşılamakta; öznenin, dünya ve öteki insanlarla olan tikel bir bağıntı biçimini dile getirmektedir.

BEN Benjamin Vautier (Napoli 1935) İsviçreli ressam ve heykelci. Bütün yollara başvurarak kültür alışkanlık ve geleneklerini yıkmak amacını güden, bundan dolayı da bazılarınca bir büyük öncü, bazılarınca da «zehir saçan bir provokatör» olarak nitelenen sanatçı, 1960 yılında, Dada'cıların ve özellikle de Marcel Duchamp'ın etkisi altında, «herşey sanattır» ilkesini öne sürdü. Gene aynı dönemde, sanat olgusunu ve sanatçıyı yöneten güdüleri çözümlemeğe girişmişti. Kişiliği belirleme ihtiyacının doğurduğu bir saldırganlık şeklinde tanımladığı «yeni» kavramının önemi üzerinde duruyordu ısrarla. Ve en fazla şu iki yöntemden yararlanıyordu Sanatsal üretime müdahalede bulunmak ve ön plana çıkmak.

Gövdesel sanat'ı olduğu kadar kavramsal sanat'ı da etkileyen fikirler ve değişik müdahale şekilleri ortaya koymuş olan Ben'in yapıtlarıyle günlük hayatı arasında derin ve canlı bir ilişki vardır. Sergilerinde olduğu kadar 1949 yılından beri içinde yaşadığı «dükkân»ında da bütün herşeyi imzalar Ben Her yere, nesnelere, yerlere, olaylara, boyalı cümlelere, sözcüklere, duvar deliklerine, hattâ hareketlere, fikirlere, bir numaralı savunucusu olduğu fikir hırsızlıklarına hep kendi imzasını atar.

Kolayca farkedileceği gibi bu tavır, bir «aşırı bireycilik» gösterisinden başka bir şey değildir.

BENALCAZAR Sebastian Moyano (Kurtuba 1480 / Kolombiya 1551) İspanyalı konkistador ve keşifçi. Panama kıstağını gezdikten sonra Pizarro ve adamlarıyle Peru'nun fethine katıldı. Atahualpa'nın ölümünden sonra 1533 yılında Quito'yu ele geçirdi. Ardından, altın aramak üzere Kolombiya'ya gitti. Popayan'ın ülkesinde Santiago de Guayaquil kentini kurdu. Aradığı altını bulamayınca Peru'ya döndü. 1550 yılında görevden uzaklaştırıldı. Başarılarını zalimliğine borçlu olan ve bu bakımdan ilkel sömürgecilere özgü kıyıcılığı hakkıyla temsil eden kusursuz bir cani idi.

BENARD Charles (Sainte-Foy 1807 / Paris - 1898) Fransız filozofu. Büyük düşünür Hegel'i hakkıyle değerlendirip Fransa'ya tanıtan o oldu. 1840-1851 yılları arasında bu doğrultuda yayınladığı ***Cours d'esthétique de Hegel analysé et traduit*** (Hegel'in estetik üzerine derslerinin açıklamalı çevirisi) başlıklı önemli yapıtından başka Charles Bénard, bir de ***La philosophie ancienne*** (Eski çağ felsefesi, 1885) başlıklı bir kitap daha yayınladı.

Jacinto BENAVENTE Nobel ödülünü aldığı sıralarda.

BENAVENTE Jacinto (Madrid - 1866 / Madrid 1954) İspanyol piyes yazarı. Bütün hayatını Madrid'de geçirmiş olan yazar, iki yüze yakın piyes yazmış ve yapıtlarında bu büyük kentin yüksek sınıflarının hayatını büyük bir gerçekçilikle dile getirmiştir. ***Teatro fantastico*** (Fantastik tiyatro, 1892) adlı ilk yapıtında, şiir ve düş dolu skeç denemeleri yapan yazar, ***El nido ajeno*** (Yabancı yuva, 1894) adlı komedisiyle kısa zamanda ün kazanmıştır. Bir şiir kitabı da yayınlamış olan Benavente, ***Gente conocido*** (Tanınmış halk, 1896) adlı yapıtıyla usta bir piyes yazarı olduğunu kabul ettirmiştir. Gerçekçi olmasına karşın düş ve şiir ögelerini de kullanmaktan kaçınmayan yazar, Avrupa tiyatro sanatının etkisinde kalmış ve ondokuzuncu yüzyıl İspanyol tiyatrosunda çağdaşlaşma hareketinin öncüsü olmuştur. Benavente, ***La comida de las fieras*** (Vahşi hayvanların yemeği, 1898) ve ***La gobernadora*** (Vali'nin karısı, 1918) gibi yapıtlarında, konuya, olaya çok önem vermemiş ve Madrid sosyetesinden çeşitli tipleri, alaycı bir şekilde ele alıp kıyasıya eleştirerek ardarda sahneye çıkarmıştır. Yazarın, ***La noche del sabado*** (Cumartesi gecesi, 1918) ve ***La princesa Bebe*** (Prenses Bebe, 1919) gibi piyeslerinde ise, Madrid sosyetesini bir yana bırakarak, kozmopolit ve uluslararası konuları fantastik bir şekilde ele almaya çalıştığı görülmektedir. Yazar, temel bakımdan karamsar ve şüpheci olan dünya görüşünü, bu yapıtlarında özgürce ve aşk, eğitim, siyaset, insan tabiatı gibi konularla doğrudan doğruya ilgili olarak açıklamıştır. Bununla birlikte, Benavente'nin kötümserliğinde ve umutsuzluğunda, insanlara karşı duyduğu sevgi ve hoşgörü de kendini göstermektedir. Nitekim yazar, daha sonraki yapıtlarında, kötülükle iyiliğin mücadelesini dile getirirken, insan sevgisinin ve özverisinin, özellikle aşk ve evlilik hayatında kadın tarafından temsil edildiği düşüncesini savunmuş ve eski kötümserliğinden epeyce uzaklaşmıştır. Ne var ki, özveri, sevgi, umut gibi değerlere, insan hayatı içinde raslamanın olasılığını kabullense bile, Benavente, yine de, neşesinin ve mizahının altında, hüzün ve karamsarlık bulunan bir yazardır. Benavente'nin, 1905 yılında yazdığı ***Los maloechores del bien*** ve ***Los intereses creados*** (Yaratılan çıkarlar, 1907) adlı piyesleri halk tarafından çok beğenildiği gibi, eleştirmecilerce sanatının en gelişmiş örnekleri olarak kabul edilmişlerdir. Yazar, ***La malquerida*** (Nefret edilen kadın, 1913) adlı tragedyası ile uluslararası ün kazanmıştır. Çağdaş İspanyol tiyatrosunu geniş çapta etkilemiş olan Benavente, 1922 yılında Nobel edebiyat armağanını kazanmıştır.

BEN BARKA bk. **BİN BARKA.**

BEN BELLA bk. **BİN BELLA.**

Ben bir Zenciyim (1959) Jean Rouch'un Treichville halkıyle elele hazırladığı bir senaryo üzerine Fildişi Kıyısı'nda gerçekleştirdiği Fransız filmi. Filmin başrollerini, hepsi de amatör oyuncu olan Umaru Ganda, Pötl Ture, Alasan Mega, Amadu Demba ve Seydu Gede paylaşmaktaydılar.

O dönemde henüz bir Fransız sömürgesi olan Fildişi Kıyısı'nın başkenti Abican'ın gecekondu mahallesinde yaşayan ve mahalleliler tarafından Lemmie Caution ve Edward G. Robinson takma adıyle anılan iki dok işçisiyle Tarzan diye anılan bir taksi sürücüsünün ve Dorothy Lamour diye anılan bir fahişenin hayatlarından kesitlerin oluşturduğu film, 16 milimetre olarak çevrildi ve çekimden sonra seslendirildi. Yapıtı, başkahramanı oynayan Umaru Ganda yorumluyordu Fransızca olarak. Doğaçtan bir yorumdu, bu; ve öylesine içtendi ki ünlü etnografya bilgini rejisörü yeni bir «sinema-hakikat» anlayışına doğru yöneltti.

Olağanüstü güzel bir sekans vardı filmde : Su kayağı yapan Avrupalıların neşeli çığlıkları üzerine düşen sesiyle Umaru Ganda, Hindiçini'de nasıl savaştığını, kaç Vietnamlı öldürdüğünü ve yurduna döndüğünde «savaşı yitirmiş olduğu için» babası tarafından nasıl lânetlendiğini anlatıyordu bu sekansta..

Ben bir Zenciyim, Afrikalıların sefaletlerini, umutlarını, aşklarını, çaresizliklerini,

Umaru Ganda, Ben bir zenciyim'de..

mutsuzluklarını ve bu arada özellikle büyük kente geldikten sonra proleterleşen Nijerya köylülerinin içler acısı halini dile getirmek üzere söz aldıkları ilk yapıtlardan biriydi. Ve bu yapıtla Jean Rouch, geleneksel etnografya anlayışını bir yana bırakıp belgeli kanıtlı bir sosyal eleştiriye girişmekteydi.

O dönemin en önemli Fransız filmlerinden biri olan yapıtın orijinal adı, *Moi un noir*'dır.

bencillik bk. **egoizm.**

BENDA Julien (Paris 1867 / Fontenay - aux - Roses - 1956) Fransız düşünürü ve romancısı. Önce mühendislik öğrenimi görmüş daha sonra Sorbonne'da edebiyat okumuştur. Çağdaş Fransız edebiyat ve felsefesinde, geleneksel akılcılık anlayışının en önemli temsilcilerinden biri olarak tanınan Benda, genç yaşta düşünce hayatına atılmış ve 1898'de yazdığı yazılarda ünlü Dreyfüs Davası'na karışmış ve Dreyfüs'ü tutmuştur. Daha ilk yazılarından itibaren' kendisini, biricik gerçek din olarak tanıdığı şeyin yani zekâ ve akıl dininin «hizmetkârı» ve «rahibi» olarak yetiştirmeye başlayan yazar, dünya görüşünü, *La jeunesse d'un clerc* (Bir dinadamının gençliği, 1936) gibi eserlerinde açıkça dile getirmiştir. Benda, kendisini ve çevresindeki sosyal düşünceleri ve kabul edilmiş değerleri en derin noktalarına kadar çözümlemekten ve eleştirmekten çekinmeyen ve hürriyetini aklın insafsız araştırma ve irdelemesinde bulan ilgi çekici bir düşünürdür. Benda'nın en büyük amacı, duygulardan, heyecanlardan ve tutkulardan sıyrılarak, eşyayı, insanları ve toplumu, aklın ışığında incelemektir. «Duygu hayatından, kendi öz varlığımın bütün yanlarıyla gerçekleşmesini yada en derin inançlarımın doyğunluğa ulaştırılmasını hiçbir zaman beklemedim... Ben aklı seçmiştim, hem de aklı en insandışı gibi görünen yanlarından ötürü seçmiştim» diyen Benda, Fransa'da yerleşmiş bir Musevi ailesinin çocuğudur. 1910 yılında *Mon premier testament* (İlk vasiyetnamem) isimli eserini yayınlamış, *Dialogues d'Eleuthère* (Eleutheros'un Konuşmaları, 1911) isimli kitabından sonra, *L'Ordination* (Dinadamlarının takdis edilmesi, 1912) isimli romanını yayınlamıştır. Bu romanında, uzun bir mücadeleden sonra, «duygu hayatına» yenilen ve anlamsız bir kimse haline gelen kahramanının maceralarını dile getirmiştir O yıllarda iyice yaygınlaşmış olan Bergson felsefesine karşı çıkan düşünür, 1912 yılında *Le Bergsonisme, ou une philosophie de la mobilité* (Bergsonculuk yada akışkan bir felsefe) ve *Une philosophie pathétique* (Patetik bir felsefe, 1913) isimli incelemelerinde Bergson'un sezgilere dayanan ve akla karşı çıkan metafiziğini şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. 1919 yılında yayınladığı *Belphégor* isimli denemede ise, Benda, çağının estetik görüşlerini ele almış ve o günlerde ün salmış yazarlardan bir çoğunu kadınsı bir heyacana kapılmış gözyaşlı kimseler olarak görmüş ve eleştirmiştir. Eleştirdiği yazarlar arasında, Romain Rolland, Paul Claudel, Maurice Barrés, Paul Bourget, Charles Maurras, Georges Sorel ve ilk yazılarını *Cahiers de la quinzaine* isimli dergide yayınlayan ünlü şair ve yazar dostu Charles Péguy de bulunmaktaydı. 1927 yılında yayınladığı *La trahison des clercs* (Dinadamlarının ihaneti) isimli kitap ise büyük bir gürültü koparmıştır. Benda, «dinadamları» sözü ile çağının «aydınlarını» ve «okumuşlarını» kastediyordu. Düşünür, bütün bu «okumuş» sanatçıların ve yazarların, «akla» ihanet ederek «zekâyı» düşmana teslim ettiklerini ve birer ideolog yada propagandacı siyaset adamı haline geldiklerini söylüyordu. Benda'nın gözünde, bu entellektüeller, günlük olaylar ve tek tek varlıklarla uğraşmışlar, «akıldan» ve «ebedi gerçeklerden» yüzçevirmişlerdi. Benda'nın bu şiddetli eleştirmesi, aydınların ve okumuşların, hiçbir dünyevi ve politik işe karışmamaları gerektiği şekilde yanlış olarak yorumlanmıştı. Oysa, Benda, aydınların, dünya işlerine karışmaları gerektiğini ama bunu aklın gerçeklerine uyarak yapmalarını ve gelip geçici özelliklerden çok ebedî doğrulara ve adalete bağlanmaları gerektiğini söylemek istemişti. Keskin ve açık düşüncesini ince ve berrak bir üslûp içinde dile getirmesini bilen Benda, bu eserinden sonra, geniş çapta etkili olmaya başlamış ve Fransız düşüncesinin en önemli temsilcileri arasında yer almıştır.

La fin de l'éternel (Ebedinin sonu, 1929), *Essai d'un discours cohérent sur les rapports de Dieu et du monde* (Tanrı ile dünya arasındaki ilişkiler üzerine tutarlı bir açıklama denemesi, 1931) isimli eserlerinde, bu görüşlerini daha somut ve geniş bir şekilde açıklayan düşünür, *Esquisse d'une histoire des Français dans leur volonté d'etre une nation* (Bir ulus olma istekleri bakımından Fransızların tarihi üzerine bir taslak, 1932) isimli eserinde, milliyet; *Discours à la nation européenne* (Avrupa ulusuna açıklama, 1933) isimli eserinde, Avrupacılık; ve *La grande épreuve des démocraties* (Demokrasilerin büyük çilesi, 1942) isimli eserinde ise demokrasi sorunlarını ele almış ve incelemiştir. Demokratik ilkeleri güçlü ve inandırıcı bir şekilde savunan bu sonuncu kitabın müsveddeleri, o sırada Nazilerin işgalinde bulunan Fransa'dan dışarı kaçırılarak New York'ta yayınlanmıştır. Yazar, eleştirme ve polemik yazılarına, yaşının bir hayli ilerlemiş olmasına rağmen devam etmiş ve 1945'te *France byzantine* (Bizanslı Fransa) isimli eserini yazarak ünlü şair ve düşünür Paul Valéry'yi yermiştir. İçgüdüden, heyecandan, duygudan kaçınan ve insanın ancak aklı ile gerçekten insan olabileceğini savunan Benda, eleştirmeleri ve polemikleri ile çağdaşlarını uzun süre etkisi altında bırakmış hatta sindirmiş olan bir düşünürdür ve bu bakımdan klâsik akılcı Fransız felsefesinin en önemli çağdaş temsilcilerinden biri olarak kabul edilmiştir.

bendeğil bk. **benolmayan.**

Benden selâm söyle Anadolu'ya : Çağdaş Yunanlı yazar Dido Sotiriyu'nun 1962 yılında **Kanlanmış topraklar** orijinal adı altında yayınladığı roman. Yayınlanır yayınlanmaz yirmiyi aşkın yabancı dile çevrilen, bütün dünyada büyük bir ilgiyle karşılanan ve ünlü Fransız edebiyat eleştirmeni André Wurmser tarafından «Yunan edebiyatının Savaş ve barış'ı» diye nitelenen bu yapıtta, Manoli Aksiyotis adlı Rum asıllı bir Anadolu köylüsünün 1900 yıllarından 1922 yılına uzanan fırtınalı hayatı gözlerimizin önüne se-

Sait Maden'in **Benden selâm söyle Anadolu'ya'***nın Türkçe baskısı için hazırladığı kapak düzeni.*

rilmektedir.

Manoli'nin ağzından anlatılan yapıtta kahraman, Efes yakınlarındaki köyünde geçirdiği zahmetli ama tatlı günleri «cennet hayatı» diye anmakta ve Savaş öncesinin kozmopolit İzmirinde girip çıktığı çeşitli işleri sıralamaktadır ilkin. Arkadan Savaş gelir ve bütün düzen altüst olur Bereketli Anadolu toprağı kan ve ateşe boğulacaktır artık; bu topraklar üzerinde yaşayanlar da trajik bir çalkantı içinde oradan oraya sürükleneceklerdir.

Yunanlıların bugün bile «Büyük Felâket» diye adlandırdıkları Türk-Yunan Savaşı'nın ve Yunan yenilgisinin ortaya çıkardığı insansal ve toplumsal sorunlar, Dido Sotiriyu'nun bu sade ve dokunaklı bir üslûpla ustaca işlenmiş yapıtında bütün çıplaklığıyle bize aktarılmaktadır. Türk uyruklu Manoli, Savaşın başında Osmanlı ordusunun ünlü «Amele Taburları»na alınmış, sonra askerden kaçmış, ama bu kez de Yunan ordusun da askerliğe ve savaşa zorlenmıştır. Daha dünkü «kardeş»lerini öldürmek zorunda kalacağı ve yıkıntı, ateş, kan, gözyaşı içinde sona eren bir uğursuz savaşa..

Yazar, Manoll Aksiyotis'in öyküsünü anlatırken, taraf tutmaktan özenle sakınmakta; Türk Kurtuluş Savaşı'nın «karşı taraftan» görünüşünü yansıtmaktadır. Bir insanlık dramını, destan havası içinde ortaya koyan; ama nesnellikten katiyen uzaklaşmayan bir yansıtmadır bu. Yapıtta, ayrıca, emperyalist güçlerin küçük devletlerin kaderi üzerindeki baskıları ve bu baskıların tek tek bireylerin hayatı üzerindekl etkileri de başarıyla dile getirilmektedir.

Şöyle sona eriyordu kitap :

«Yeknesak çan sesleri işitiyorum. Devenin o yumuşak, o edalı yürüyüşüne işarettir bu çan sesleri! Hörgüçünde üzüm küfeleri. kuru incir sandıkları ve zeytin çuvalları, pamuk ve ipek balyaları ve gülsuyu kupları ve şarap fıçıları taşırıp gelen devenin!

Şevket! Tanımadın mı yoksa beni? Ben, senin dostun... ben, senin arkadaşın! Yılarca birlikte gülüp beraber ağladık... Şimdi ne yapıyor Şevket? Ah Şevket! Şevket! Vahşi birer hayvan kesildik hepimiz! Karşılıklı hançerledik, paramparça ettik yüreğimizi! Durup dururken!..

Ve sen... Kör Mehmet'in damadı! Hele sen! Niye öyle tiksinerek bakıyorsun yüzüme? Öldürdüm evet seni, ne olmuş! Ve işte ağlıyorum... Sen de öldürdün! Kardeşler, dostlar, hemşeriler... Koskoca bir kuşak, durup dururken katletti kendi kendini!..

Bütün bu çekilen acı, bir kötü rüya olsaydı ehl.. Ve yanyana... omuz omuza verip yürüseydik tarlalara doğru yeniden!.. Sakızlarının türküsüyle senlenen ormanlara doğru yürüyebilseydik! Ve her birimizin sevdiceği kendi kolunda, çiçeklere burunmuş kiraz bahçelerinden gülümseyerek çıkıp, yanyana eğlenmek üzere... şenlik alanlarının yolunu tutabilsevdik!..

Anayurduma selâm söyle benden, Kör Mehmet'in damadı! Benden selâm söyle Anadolu'ya... Toprağını kanla suladık diye bize garezlenmesin... Ve kardeşi kardeşe kırdıran cellâtların Allah bin belâsını versin!»

Görüldüğü gibi Dido Sotiriyu'nun bu romanı, özellikle iki ulus arasında, genellikle de bütün halklar arasında dostluğa, kardeşliğe ve barışa yürekten bir çağrıyla kapanmaktadır.

BENEDEK Laszlo (Budapeşte 1907) : Macar asıllı Amerikan rejisörü. Viyana Üniversitesi'nde psikiatri öğrenimi gördü, ama sinemaya gönül verdi. Budapeşte'ye döndüğünde kameracılık yapmağa başladı... Sonra Almanya'ya gitti ve UFA stüdyolarında gene kameracı olarak çalıştı. Bir yandan da montajcılığa merak sarmıştı. Bu arada Üniversal'in Berlin'deki temsilcisi Joe Pasternak'la tanıştı ve ona prodüktör yardımcılığı yaptı. Bir süre Paris'te montajcılıkla uğraştı. Oradan İngiltere'ye geçerek üç yıl boyunca senaryo yazarlığı yaptı. 1937 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti ve MGM stüdyolarına montaj şefi olarak girdi. Daha sonra gene Pasternak'a yardımcı prodüktörlük ve yardımcı rejisörlük yaptı. Ve nihayet 1948 yılında *The kissing bandit* (Haydut aşkı) adını taşıyan ilk filmini yönetti Çok geçmeden, bugün «Hollywood'un yitik kuşağı» diye anılan Savaş sonrası rejisörlerinin en öndegelenlerinden biri olacaktı.

Laszlo BENEDEK : İki büyük filmin yaratıcısı..

Benedek'in, aktöre belki biraz fazla ağırlık veren, ama sağlam ve berrak bir üslûbu vardır. Seyirciyi, daima belirgin bir sosyal içerikle zenginleştirdiği öykünün doruk noktalarıyle sarsarak etkilemeyi amaçlar; ve bunu büyük bir ustalıkla başarır.

Benedek, iki gerçek başyapıt yaratmıştır *Death of a salesman* (Satıcının ölümü, 1951) ve *The wild one* (Kanlı hücum, 1953).

BENEDEN Edouard (Louvain - 1846 / Liège - 1910) Belçikalı zooloji ve embriolojl bilgini. Peter van Beneden'in oğludur. Hücrelerin yapısı, üreme ve memeli hayvenların embriolojileri konusunda bir dizi araştırma yayınladı. Bilim alanındakl asıl ününü, 1883 yılında **kromatik indirgenme** olayını bulmasına borçludur.

BENEDEN Peter van (Malines - 1809 / Louvain 1894) : Belçikalı zooloji bilgini. Tıp öğrenimi gördü. Louvain Doğa Bilimleri Müzesi'nde bir süre çalıştıktan sonra Belçika Bilimler Akademisi üyeliğine seçildi. *Zoologie Médicale* (Tıbbî zooloji, 1859) ve *Les parasites et commensaux de l'homme et des animaux* (İnsanın ve hayvanların asalakları ve yiyecek-paylaşanları, 1860) gibi önemli bilimsel incelemeler yayınladı.

BENEDETTİ Giambattista (Venedik - 1530 / Torino - 1590) İtalyan matematik bilgini. Tartaglia'nın öğrencisidir. *Matematik ve fizik teorileri* (1580) başlıklı önemli bir derlemenin yazarıdır.

BENEDİCT Ruth (New York 1887 / New York - 1948) Amerikalı etnolog. Özel olarak, Amerika Birleşik Devletlari'nln kuzey - batısında yaşayan Kızılderililer üzerine karşılaştırmalı etnoloji incelemeleri yaptı; tak tek topluluklara özgü kültür biçimleri lla bu biçimler tarafından belirlenen bireysel alışkanlıklar arasındakl bağlantıları ortaya koymağa yöneldi.

BENEDİKT Moritz (Eisanstadt 1835 / Viyana 1920) : Macar sinir hastalıkları uzmanı. Viyana Üniversitesi'nde elektrik tedavisi profesörlüğü yaptı. 1857 yılında elektrik iletkenliği, 1864 yılında da patalolik daltonizm konularında önemli ikl inceleme yayınladı. Ayrıca sinir fizyolojisl ve patolojisl, ipnotizma ve telkin, psikoloji, suç antropolojisi ve ruh anormallikleri üzerine de çalışmalar yapmış olan Benedikt, **agorafobi**'yi ilk defa tanımlayan bilgindir.

BENEDİKTSSON Elnar (Reykjavik - 1864 / Herdisarvik 1940) İslandalı şair, yazar ve hukukçu. Kuzey İslanda'da yetişen yazar, Kopenhag'da hukuk öğrenlml görmüş ve genç yaşında politika hayatına atılarak gazeta çıkarmış ve slyasal mücadelelere girismiştir Daha sonra, uzun bir süre yabancı ülkelerde kalmış ve 1930'dan sonra yurduna dönmüştür Benediktsson, eski şairlerin gerçekçi anlayışlarını geliştirerek ilk başlamış ve bu anlayışın yerine ulusal bir romantizmin konulması [illegible]

Ayrıca, ülkesinin sanayileşme yoluyla ve doğal zenginliklerinin değerlendirilmesi ile kalkınabileceğine inanmış bulunan sanatçı, kendi açısından ulusal ve yerli bir sanat ve edebiyatın yaratılması gerektiğini de savunmuştur. Önce kısa nesir parçaları yazan sanatçı, daha sonra, *Sogur og kueoi* (Hikâyeler ve Şiirler, 1897), *Hafblki* (Yatışmış denizler, 1906), *Hrannir* (Dalgalar 1913) *Vogar* (Küçük körfezler, 1921) ve *Hvammar* (Boşluklar, 1930) gibi ünlü şiir kitapları yayınlamıştır.

Yurdunun tinsel ve maddesel bakımdan kalkınmasını isteyen sanatçı, çağının bilimi ve felsefesi ile yakından ilgilendiği gibi, eserlerinde yerel değerlere eğilmiş ve özellikle İslanda dilini kullanmakta, kendisinden önce rastlanmayan bir ustalık göstermiştir. İşlenmiş ve yüksek bir dille yazan Benediktsson'un eserleri, fikirlerle yüklü olduğu için kimi zaman okunması ve anlaşılması güç eserler olarak ortaya çıkarlar. Özellikle doğa betimlemelerinde büyük bir başarıya ulaşan şair, dışdünya ile sanki mistik bir birleşme halindedir. Nitekim, doğanın ve insanın birliğini dile getiren ve tektanrıcılığa benzeyen din anlayışını, *Eimreioni* (1926) isimli eserinde açıklamıştır. Başlangıçta, ulusal kültür mirasını ve değerlerini ele alarak işlemek gerektiğini ileri süren ve İslanda'nın ancak sanayileşme yoluyla çağdaş uygarlığa ayak uydurabileceğini savunan bir yurtsever olan Benediktsson, zamanla mistik bir dünya görüşüne yönelmiş ve sanatında kozmopolitliğe kaymışsa da, ilk amaçlarını ve fikirlerini hiçbir zaman unutmamıştır. Sanatçı, hem fikirleri hem de şiirleriyle, İslanda'nın bugünkü kültür hayatında çok önemli bir rol oynamıştır.

BENELLİ Sem (Prato - 1875 / Zoagli - 1949): İtalyan piyes yazarı. Genç yaşta edebiyatla ilgilenmeğe başlayan Benelli, ünlü **fütürist** şair Marinetti ile arkadaşlık kurarak *Poesia* (Şiir) isimli dergiyi çıkarmış ve 1908 yılında ilk piyesi olan *La maschera di Bruto* (Brutus'un maskesi) isimli piyesini yazmıştır. Bir yıl sonra kaleme aldığı *La Cena delle beffe* (Alaycılar ziyafeti) isimli dramı ile kısa zamanda büyük bir ün kazanmış ve yabancı ülkelerde tanınmıştır. Almanya'da ve Amerika'da sahneye konan bu eser, İtalyan dram sanatının yeniden canlanışının en kuvvetli örneği olarak görülmüştür. Sanatçı, bu eserinde, Rönesans çağının ince ama gaddar hayatını büyük bir başarıyla dile getirmiş; özellikle psikolojik analizlerde ve şiir tekniğinde büyük bir ustalık göstermiştir. Uyaksız eme vezinli dizelerle yazılmış olan bu eser, Benelli'nin başyapıtı olarak kabul edilmiştir. Gerçekten de, yazarın daha sonra kaleme aldığı ve genellikle Rönesans çağıyla yada tarihsel konularla ilgili olan eserleri, bu dramı kadar başarılı olmamıştır.

Benelli'nin bu piyesleri arasında, *Amore dei tre Re* (Üç Kralın aşkı, 1910), *Rosmunda* (1911), *Gogona* (1913), *Nozze dei Centauri* (Santorların evlenmesi, 1915), *L'amorosa tragedia* (Aşk faciası, 1925) isimli eserlerini saymak gerekir. Benelli *Il Vezzo di perle* (İnci gerdanlık, 1926) isimli komedisi ile eski başarılarını tazeler gibi olmuşsa da, bu piyes, bütün ince ve sevimli yanlarına rağmen bir başyapıt olmak özelliğini gösterememiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda gönüllü birlikleri kuran ve savaşa katılan Benelli, daha sonra milletvekili seçilmiş ve d'Annunzio ile arkadaşlık ettiği gibi onun siyasel fikirlerini de benimsemiştir. Faşistlerle işbirliği yapan Benelli, daha sonra yine faşistler tarafından şüpheli şahıs olarak görülmüş ve İsviçre'ye kaçmak zorunda kalmıştır.

Benelüks (Fr. ve İng. Benelux) Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından kurulmuş olup 20 milyon nüfusu birleştiren ve **Avrupa Kömür ve Çelik Birliği** (C.E.C.A Communauté européenne du charbon et de l'acier)'nin temel öğelerinden birini meydana getiren ekonomik topluluk. Adını, içerdiği ülkelerin yani Belçika, Hollanda (yada, Nederland) ve Lüksemburg'un ilk hecelerinin bir araya getirilmesinden alan bu ekonomik topluluğun gerçekleşmesine doğru ilk adım, 1943 ve 1944 yıllarında Londra'da bir para, öbürü de gümrükle ilgili olarak üç ülke arasında imzalanan antlaşmalarla atıldı. Bu kuruluş, Almanya'nın artık belirginleşen yenilgisi gerçekleştikten sonra dünya piyasalarında boş kalacak olan yeri doldurmak üzere tasarlanmıştı. Ama Savaş sonundaki ekonomik durumda görülen büyük farklar yüzünden... bu arada özellikle Hollanda'nın Savaş'tan daha geç çıkması ve öbür iki ülkeye oranla daha fazla zarar görmesi dolayısıyle... gümrük antlaşması ancak 1 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe girdi. O tarihte iç sınırlarda gümrük resimleri kaldırılmıştı. 1949 yılı Ekim ayında da, ulusal ürünler için tam ticaret özgürlüğü ilkesini yürürlüğe sokan birlik-öncesi antlaşma imzalandı. Her üç ülkenin de güttüğü ihtiyatlı siyaset sayesinde, bu yolda birtakım umut verici sonuçlar alındı. Dolayısıyle içeride olduğu kadar dışarıda da ticari mübadele planında elle tutulur bir gelişme, üretim ve hayat düzeyinde belirli bir yükselme ve ücret miktarlarında küçümsenmeyecek bir yakınlaşma sağlandı. Ama buna karşılık, tarım politikaları uyumlu bir hale sokulamadığı gibi sosyal ve sınai politika alanlarında da koordinasyon gerçekleştirilemedi.

Topluluk bugün dünya ticaretinde Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve Japonya'dan sonra dördüncü gelmektedir. Besin maddeleri ve ilkel maddelerden oluşan ithalât ile işlenmiş maddelerden oluşan ihracat tutarları arasında kaydedilen açık, malların transit geçişinden ve deniz ticaret filosunun etkinliğinden sağlanan gelirlerle kepetilmaktadır. Üç devletin üçü de 1953 ve 1958 yıllarında kurulan Avrupa topluluklarına üye oldukları halde, Benelüks'ün gelişmesine ilişkin antlaşmalar geçerliklerini korumaktadır. Ayrıca 1971 yılında bu devletlerle Sovyetler Birliği, Polonya ve Macaristan arasında uzun vâdeli ticaret anlaşmaları imzalanmıştır.

BENERCİ Bibhuti Bhusan (Kalkütta - 1899 / Kalkütta 1950) Bengalli roman yazarı. Babası Sanskritçe bilen ama dalgacı ve şair ruhlu bir brahmandı. Köy köy dolaşıp kutsal kitapları okuyup yorumlayarak ucu ucuna kazanıyordu hayatını. Genç Bibhuti Bhusan, ilkin köyündeki din okulunda öğrenim gördü; daha sonra bir liseye gitti ve İngilizce öğrendi. Son derece ağır koşullar altında yaşamasına rağmen Kalkütta Üniversitesi'ne yazıldı ve bir süre edebiyat ve hukuk derslerini izledi. Ama yoksulluk karşısında yenik düşecek ve üniversiteyi bırakarak köy öğretmenliği yapmağa koyulacaktı. Bütün hayatını böyle geçirdi.

Benerci, kendisine ölümünden sonra uluslararası ün sağlayan başyapıtı *Pater pançali* (Bir yoldur uzar gider) adlı romanını 1929 yılında yayınladı. Daha sonra yayınlanan *Aparajito* ile tam bir bütün meydana getiren bu yapıt, ancak büyük rejisör Satyajit Ray tarafından filme alındıktan sonra tanındı ve hemen bütün bellibaşlı dillere çevrildi.

Sarat Şandre ve Rabindranat Tagor'la birlikte üç en büyük Bengalli yazardan biri olarak kabul edilen Benerci, en son bir de *Aranyak* (Ormandan, 1946) başlıklı romanı yayınladı.

BENERCİ Surendranat (Kalkütta - 1848 / Kalkütta - 1925) Hindistanlı siyaset adamı. *Bengalee* adlı gazeteyi çıkararak ülkesinin siyasal hayatında etkili oldu. Bugün Hindistan'ın en büyük partisi durumundaki **Indian National Congress** (Ulusal Hint Kongresi)'in kurulmasına büyük katkıda bulundu. 1905 yılında Lord Curzon tarafından önerilen «Bengal'i bölme planına şiddetle karşıçıktı ve İngiliz ürünlerine boykot yapılması için ülke çapında bir kampanya açtı.

Bengel'de çeşitli yönetim görevlerinde bulunan Surendranat Benerci, *A nation in making* (Oluşan bir ulus, 1925) adlı yapıtında Hindistan'ın yakın tarihine ilişkin anı ve düşüncelerini açıkladı.

BENEŞ Edvard (Kozlany - 1884 / Sezimovo - Üsti 1948) Çek devlet adamı. Yoksul bir ailenin çocuğu olan Beneş, önce Prag Üniversitesi'nde, daha sonra Paris'te Siyasal Bilimler Okulu'nda okumuştur. Hukuk ve ekonomi doktoru olan Beneş, yurduna dönünce çeşitli bilim kollarında profesörlük yapmış ve Birinci Dünya Savaşı sırasında, üstadı Masaryk ile birlikte Bohemya'da bir Çek Ulusal Ordu'su kurmuştur. Savaşın bitiminden sonra, 1919 yılında, Paris'te Müttefik Devletler Konferansında Çekoslavakya'nın temsilcisi olarak bulunmuş ve yurdunda Cumhuriyet yönetimi kurulunca, Masaryk başkan, Beneş ise Dışişleri bakanı olmuştur. 1935 yılında Cumhurbaşkanlığına getirilen Beneş, iki dünya savaşı arasında, Avrupa'nın

BENEŞ : Dürüst bir devlet adamı.

siyasal hayatında önemli bir rol oynamış ve Almanların 1938 yılında yurdunu işgal etmeleri üzerine görevinden çekilerek, Amerika'ya gitmiş; önce profesörlük yapmış, daha sonra İngiltere'ye geçerek, Özgür Çekoslavakya Hükümetinin başkanı olarak Müttefiklerle işbirliği yapmıştır. Nazi Almanyasının yenilgiye uğramasından sonra, 1945'de Çekoslovakya Cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Komünistlerle birlikte bir koalisyon hükümetinin kurulmasını kabul etmiş ve 1948 yılında demokratik yollarla iktidarı ellerine geçirmiş olan komünistlerin karşısında görevinden çekilmiştir. Beneş'in *Cinq années de politique extérieure* (Dış siyasetin beş yılı, 1924) ve *Souvenirs de guerre et de révolution* (Savaş ve Devrim anıları, 1928) gibi önemli yapıtları vardır.

BENEŞ Vaclav (Trebiz - 1849 / Marlanske Lazne - 1884) Çekoslovakyalı roman yazarı. *Bludne Duse* (Avare ruhlar, 1879), *Trnova Koruna* (Dikenli taç, 1883) ve *Kralovna Dagmar* (Kraliçe Dagmar, 1883) adlarını taşıyan ve coşkun bir yurtseverlikle örülü olan romanlar yazdı.

BENET Stephen Vincent (Pennsylvania 1898 / New York 1943) Amerikalı şair ve yazar. Özellikle yurtsever şiirleriyle geniş çapta tanınmış olan Benet, Yale Üniversitesinde okumuştur. Benet, destan türünü yeniden canlandırmış bir sanatçı olarak tanınmıştır. *Five men and Pompey* (Pompeius ve beş adam, 1915), *Young Adventure* (Genç macera, 1918), *Heavens and earth* (Gökyüzü ve toprak, 1920), *Ballads and poems* (Baladlar ve şiirler, 1931), *A book of Americans* (Amerikalıların kitabı, 1933) gibi şiir kitapları vardır. Amerikadaki içsavaşla ilgili olarak yazdığı *John Brown's body* (John Brown'ın cesedi, 1928) isimli manzum eseri ile Pulitzer Edebiyat Armağanı'nı kazanmıştır. *Spanish bayonet* (İspanyol süngüsü, 1926), *Burning city* (Yanan şehir, 1936), ve *Thirteen o'Clock* (Saat on üç, 1937) gibi romanları ve hikâye kitapları tanınmıştır. Benet'in, *The devil and Daniel Webster* (Şeytan ve Daniel Webster) isimli hikâyesi ile, Birleşik Devletlerin sömürgeleştirilmesi ile ilgili olan *Western Star* (Batı yıldızı, 1943) isimli destanı çok ünlüdür.

BENFEY Theodor (Göttingen 1809 / Göttingen 1881) Alman Doğu bilimcisi ve Sanskrit dili uzmanı. Özellikle masallar ve bu halk edebiyatı türünün Doğu kaynaklarına ilişkin ilginç araştırmalar yapmış olan bilgin, genç yaşında Göttingen Üniversitesinde doçentlik ve profesörlük yapmıştır. Karşılaştırmalı masal biliminin temellerini atmış olan Benfey *A Sanskrit-English Dictionary* (Sanskritçe-İngilizce Sözlük, 1866), *Geschichte der Sprachwissenschaft und orientalischen philologie in Deutschland* (Almanya'da dil bilgisi ve Doğu filolojisi, 1869) adlı yapıtların yazarıdır. Çeşitli dergilerde önemli araştırma yazıları yayınlamış olan bilginin bu incelemeleri *Kleinere Schriften* (Küçük yazılar, 1890) adı altında toplanmıştır.

BENGTSSON Franz Gunnar (Tossjö - 1894 / Stockholm - 1954) İsveçli şair ve denemeci. Kültürlü bir aile çevresi içinde yetişmiş ve iyi bir öğrenim görmüştür. Edebiyat alanına lirik şiir türünü deneyerek atılan ve başarı elde eden genç sanatçı, *Tarningskast* (Bir zar atışı, 1923), *Legenden om Babel* (Babil masalları, 1925) gibi şiir kitapları yayınlamıştır. Büyük İngiliz şairi Milton'ın *Paradise Lost* (Kaybolmuş Cennet)'unu İsveç diline çevirmiş ve tarihî romanlar da yazmıştır. Ama Bengtsson'un, İsveç edebiyatında kendisinden önce gelen bütün yazarları aştığı edebiyat türü, deneme'dir. On dokuzuncu yüzyılda İngiliz ve Fransız edebiyatında geliştirilmiş olan ve yazarın kişisel yaşantısı ile felsefî düşüncelerini ve araştırmalarını birbirlyle kaynaşmış şekilde veren deneme türü, Bengtsson'un eserlerinde büyük bir başarı ile kullanılmıştır. Yazar, *Litteratörer och militarer* (Edebî ve askerî tipler, 1929), *Silversköldarna* (Gümüş kalkanlar, 1931) ve *Sällskap för en eremit* (Bir târik-i dünya için arkadaşlık, 1938) isimli eserleriyle, bu türün en büyük ustalarından biri olduğunu göstermiştir. Bu eserlerde, Bengtsson'un, büyük romantik İngiliz deneme yazarlarından Lamb'e ve Hazlitte'e yaklaştığı görülür. Yazar, bu edebiyat türü içinde, kültürünü, ince düşüncelerini ve derin analizlerini işlenmiş bir dille vermesini bilmiştir. Hayat ve dünya hakkında edinmiş olduğu şaşılacak kadar geniş bilgiyi, rahat anlaşılabilir ve ince bir üslûpla okurlarına aktaran yazar, en beylik konuları bile yepyeni bir tarzda ele alıp açıklamayı başarmıştır. Kimi zaman ciddî, kimi zaman derin kimi zaman alaycı ve vurdumduymaz bir kimse olarak görünen Bengtsson, denemeleri ile okurlarının ilgisini her zaman çekebilmiş nadir yazarlardan biridir. Bu, Bengtsson'un orijinal düşünceye, yaşantıya ve üslûba sahip olmasından doğmaktadır. Yazar, bu açıdan, çağdaş İsveç edebiyatını derinden derine etkilemiştir.

BEN GURİON David (Plonsk 1886 / Tel Aviv 1973) İsrailli devlet adamı. 1906 yılında Filistin'e giderek Yahudi sosyalist hareketine öncülük etti. 1920 yılında Dünya Siyonist Örgütü Yürütme Kurulu'na üye seçildi. 1921-1933 yılları arasında Histadrut, 1921-1945 yılları arasında da Mapai partilerinin genel sekreterliğini yaptı. 1939-1948 yılları arasında Yahudi Ajansı Yürütme Kurulu başkanlığına getirildi. 1939 yılından sonra İngiltere'nin Filistin'e Yahudi göçünü kısıtlama kararını protesto etti. Haganah şefiyken aşırı ucu temsil eden İrgun örgütlerinin ve Stern gruplarının yöntemlerine karşı çıktı. Filistin'de İngiliz mandası kaldırıldığı zaman kurulan geçici İsrail hükümetinin başkanı oldu ve 1948 yılında İsrail devletinin bağımsızlığını ilân etti. Yeni İsrail anayasasının kabulünden sonra Mapai partisinin

BEN GURİON, 1940'larda..

ve Histadrut İşçi Merkezi'nin ortak desteğini sağlayarak başbakan oldu. Ulusal Savunma bakanlığı görevini de yüklenmiştl aynı zamanda. Aynı yıl başlayıp 1949 yılına dek süren Arap istila girişimlerini püskürttü. Bir yandan da **kibbutz** adı verilen kollektif çiftliklerin kuruluşunu hızlandırdı. 1953 yılında başbakanlıktan ayrılıp Necef çölünde bir kibbutza çekildi. 1955 yılında tekrar başbakan oldu ve Mısır komandolarının kibbutzlara karşı başlattıkları sürekli saldırı ve baskınları durdurmak üzere Sina yarımadasına yürüyüp tam bir yıldırım harekâtıyle Süveyş kanalına indi. 1956 Ekimindeki bu karşı - saldırıyı Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletler'in ortak ta-

lebi üzerine durdurmak ve kuvvetlerini Süveyş'ten çekmek zorunda kaldı. Buna rağmen 1959 seçimlerini de kazanarak iktidarını korudu, ama 1963 yılında hiç beklenmedik bir şekilde ayrıldı başbakanlıktan. Bunu, 1964 yılında partisinin merkez komitesinden ayrılması ve Mapai üyesi kalmakla birlikte **Rafi** adlı yeni bir siyasal topluluk kurması izleyecekti. 1970 yılı Mayısında parlamentodan da istifa eden Ben Gurion, köşesine çekilip anılarını yazmağa koyuldu. Bu anılarda gerçeğin... özellikle de gerçeğin «Ben Gurion sosyalizmi» ile Amerikan emperyalizmi arasındaki «tehlikeli ilişkiler»e değgin yanının hangi oranda dile geldiği herhalde daha uzun bir süre tartışılacaktır.

BENİUC Mihail (Sebiş - 1907) Rumen yazarı. Cluj Üniversitesi'nde felsefe öğrenimi gördü. Sonra Almanya'ya giderek biyoloji alanında incelemeler yaptı. 1934 yılında psikoloji doktorasını verdi ve Cluj Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmağa başladı. İkinci Dünya Savaşı başlayınca silâh altına alındı, çok geçmeden cepheden kaçarak Romanyalı komünistlerin başlattığı direniş hareketine katıldı. Savaş bittiğinde

Çağdaş Romen edebiyatının önde gelen temsilcilerinden BENİUC.

kısa bir süre için üniversiteye döndü. Ama 1946 yılında Moskova'ya ataşe olarak yollandı. 1949 yılında Bükreş Üniversitesi'ne karşılaştırmalı psikoloji profesörü atandı.

Yapıtlarında burjuva hayatına duyduğu tiksintiye karşılık yurduna ve özellikle de köylülere beslediği derin sevgiyi ustaca dile getiren Beniuc, ilkin *Cantece de Pierzanie* (Sıkıntı türküleri, 1938) ve *Versuri* (Dizeler, 1939) başlıklı şiir derlemelerini yayınladı. Şiir alanında daha sonra verdiği ürünlerse *Madde ve düş* (1961), *Doruktaki çiçek* (1965), *Mozaikler* (1968) ve *Aşama* (1970) adlarını taşıyor.

Beniuc'un başarılı hikâye kitapları arasında ise *Ilınçlar* (1955), *Bir adam daha kayboldu* (1963) ve *Rezalet örtbas edildi en sonunda* (1970) adlı yapıtları özellikle anmak gerekiyor.

1962 yılında *Dönüş* adlı bir de piyes kaleme almış olan Beniuc, yaratıcılık ile toplumcu estetik arasındaki ilişkileri incelediği denemelerini, *Şiirimiz* (1956), *Duvarcı Manole* (1957) ve *Bir ihtiyardan genç bir bilgine* (1971) adlı kitaplarda topladı.

beniçincilik bk. **egosantrizm.**

BENJAMİN de TUDELA bk. **BENYAMİN Tudelalı.**

BENJAMİN René (Paris 1885 / Tours 1948) Fransız romancısı, tiyatro ve deneme yazarı. Henüz otuz yaşındayken, Birinci Dünya Savaşı askerlerinin hâlini alaylı bir üslûpla dile getirdiği *Gaspard* (1915) isimli romanından ötürü Goncourt edebiyat ödülünü alarak şöhrete ulaşan Benjamin, on yıl sonra yayınladığı, *La Vie prodigieuse de Balzac* (Balzac'ın olağanüstü hayatı) isimli eseriyle tutkulu ve usta bir biyografi yazarı olduğunu ortaya koymuştur. Bunu, sayısız ama bir o kadar da başarısız sahne eserlerinin yanı sıra, *Le Soliloque de Maurice Barrès* (Maurice Barrès'in kendi kendisiyle söyleşmesi), *Antoine déchainé* (Antoine gazaba gelince), *Sacha Guitry roi du théatre* (Tiyatronun kralı Sacha Guitry), *Charles Maurras ce fils de la mer* (Charles Maurras dediğimiz deniz çocuğu) ve mareşal Pétain'in hayatından esinlenerek yazdığı *Les Sept Etoiles de la France* (Fransa'nın yedi yıldızı) gibi, keskin bir gözlem gücüne ve insafsız bir analiz yeteneğine dayanan deneme-biyografiler izleyecektir. Ateşli, alaycı, amansız bir polemikçi olan ünlü yazar, *La Farce de la Sorbonne* (Sorbon'da oynanan fars, 1911) isimli taşıyan ve ünlü Üniversitenin iç yüzünü ortaya döken ilk kitabının doğrultusunda mücadeleci gücünü ortaya koyduğu eserler vermeğe de devam etmiş ve *Aliboron et les démagogues* (Aliboron ve demagoglar), *Les Augures de Genève* (Cenevre kâhinleri), *Valentine ou la Folie démocratique* (Valentine, veya Demokrasi çılgınlığı) gibi kitaplarında adalet adamlarıyla ve bedestencilerle kıyasıya alay etmiştir. Bu arada yayınladığı bir *Molière* biyografisi ile uzun zaman içinde gizleyip bastırdığı hayranlık ve sevgi duygularını açığa vuran Benjamin, İkinci Dünya Savaşı başında Fransa'nın uğradığı bozgun üzerine *Le Printemps tragique* isimli eserini, Savaş'ın Fransa'nın kurtuluşuyla ilgili son aşamasında Alsas'ta cephede savaşırken ölen oğlunun anısıyla da *L'Enfant tué* (Öldürülen çocuk) isimli kitabını kaleme almıştır. 1938 yılından beri Goncourt Akademisi üyesi bulunan yazar, başarılı bir dram sanatçısı olamayışına karşılık, son derece parlak bir konferansçıydı.

BENJAMİN Walter (Berlin 1892 / Fransız - İspanyol sınırı 1944) Alman sanat eleştirmeni. 1928 yılında yayınladığı *Alman barok tiyatrosunun kaynağı* ve 1932 yılında yayınladığı *Röprodüksiyon çağında sanat yapıtı* başlıklı inceleme kitaplarıyla uluslararası bir otorite haline gelen düşünür, 1933 yılında Naziler iktidarı ele geçirince, Musevi kökenli olduğu için Paris'e sığınmak zorunda kaldı. Almanlar Fransa'yı işgal ettiklerinde de İspanya'ya sığındı. Ve İspanyol polisi tarafından, faşist işbirliğinin sonucu olarak, Almanlara teslim edileceği sırada intihar etti.

«İyi geceler, yalan dünya!.. Siliyorum seni işte düşüncemden, senin sahnendeki rolüm sona erdi artık..»
BEN JONSON

BEN JONSON (Westminster - 1572 / Londra - 1637) İngiliz tiyatro yazarı. İskoçyalı bir papazın oğlu olan büyük yazar, babası öldükten sonra dünyaya gelmiş ve duvarcılık yapan üvey babası tarafından daha çocukken işe koşulmuştur. Daha sonra gönüllü olarak orduya girip bir süre Hollanda'da bulunmuştur. 1597 yılında İngiltere'ye dönen Ben Jonson, tiyatro yazarı olmağa karar vermiş ve *The Case is altered* (Mesele başka) isimli ilk eserini de aynı yıl kaleme almıştı. Pek yankı uyandırmayan bu piyesi, Globe tiyatrosunda Shakespeare'in trupu tarafından temsil edilen ve büyük başarı kazanan *Every Man in his Humour* (Herkes kendine benzer, 1598) isimli eser izleyecek ve henüz yirmi altı yaşındaki yazar, zaman zaman büyük Shakespeare'i bile gölgeleyecek kadar şöhret ve nüfuz sahibi olacaktır. 1619 yılında Devlet işlerinde söz sahibi saray şairi seçilen ünlü yazarın, Shakespeare'le olan dostluğu da bu çağda başlamaktadır.

Ben Jonson, 1605-1631 yılları arasında, kral I. Jack'ın saray eğlenceleri için sürekli olarak **mask** yazmıştır. (mask: İngiltere'deki saray şenliklerinde oynanan, şiir ve dram ögelerinin yanı sıra sahne mimarisinin, dekorun, müziğin ve dansın da yer aldığı bir ti-

Kraliçe Elisabeth çağında Londra'da Times'ın sağ yakası üzerindeki Tiyatrolar mahallesi : Ön planda soldan sağa doğru Swan Theatre (19), Bear Garden (18) ve Globe Theatre (17).

yatro türü). Bunların en ünlüleri, ***Mask of Blackness*** (Siyahlığın mask'ı, 1605), ***Mask of Beauty*** (Güzelliğin maskı, 1608) ve ***Mask of Queens*** (Kraliçenin mask'ı, 1609) isimlerini taşıyan oyunlardır. Büyük şairin, devrin ünlü mimar-dekoratörü İnigo Jones'la ve çeşitli yetenekli müzisyenlerle işbirliği yaparak yarattığı bu oyunlarda, kontrastları üstün bir ustalıkla kullandığını, şarkı ve diyalogların yerini ve uzunluğunu isabetle belirlediğini, ve hümanist bilgi hazineslyle fantezi öğeleri arasında hayranlık verici bir denge kurmuş olduğunu görüyoruz. Ben Jonson, bu ikinci sınıf eserlerin yanı sıra, ***Sejanus*** (1602) ve ***Catilina*** (1611) isimli Eski Yunan tarzında iki tragedya ile en önemlisi ***The Forest*** (Orman, 1616) isminı taşıyan üç şiir kitabı da yayınlamıştır. Bunları, gene şiir alanında verdiği, ***The Sad Shepherd*** (Mahzun çoban) isimli bir pastoral izleyecektir.

Ama büyük şairin eserinin en önemli kısmı, komedilerden kuruludur. Bütün yazarlık hayatı boyunca Londra sahnelerini beslemekten geri kalmadığı, **humour** («karakter komedisi») adı verilen bu tiyatro türünde Ben Jonson, gerçek bir ustadan da ötede, bir yenileyici olarak karşımıza çıkmaktadır; bu bakımdan da derin ve zamanımıza kadar süren bir etkisi olmuştur. Bu alanda ilkin, ***Every Man out of his Humour*** (Hiç kimse kendine benzemez, 1599), ***Cynthia's Revels*** (Cynthia şenlikleri, 1601) ve ***Poetaster*** (Şair müsveddesi, 1602) isimli piyesleriyle dikkati çeken şair, çok geçmeden, İngiliz Rönesansı'nın tiyatrodaki en büyük eserleri arasında yer alan dört piyes sıralayacaktır. ***Volpone or the Fox*** (Volpone, veya, Tilki.., 1605), ***Epicone or the Silent Woman*** (Episena veya, Suskun Kadın.., 1609), ***The Alchimist*** (Simyacı, 1610) ve ***Bartholomew Fair*** (Saint-Barthélémy panayırı, 1614) isimlerini taşıyan bu piyesler arasında, Ben Jonson'ın adını ölümsüz kılanı, ***Volpone*** olmuştur. Konusu Venedik'te geçen bu beş perdelik manzum yergi yapıtında yazar, çoluğu çocuğu olmayan ihtiyar bir tâcirl sahneye getirmektedir. Volpone, mirasına göz dikmiş olan birlblrinden aç gözlü kimseleri sonunda bastırır ve kovar. Soluk aldırmayan bir ritme ve tutarlı bir dramatik yapıya sahip olan eser, son derece hareketli bir tablolar dizisi hâlinde gelişmekte ve uşak Mosca, tefeci Corbaccio, avukat Voltore gibi dillere destan olmuş tiplerin amansız bir betimlemesini kapsamaktadır. Bu gerçekten büyük eser, 1928 yılında Jules Romains'le Stefan Zweig tarafından daha serbest ve modern bir üslûpla adapte edildiği gibi, üç dev oyuncunun (Volpone rolünde Harry Baur, Mosca rolünde Louis Jouvet, Corbaccio rolünde Charles Dullin) katıldığı bir filme de konu olmuştur (1939).

Daha önce, Chapman ve Marston'la birlikte ***Eastward Ho*** (Yol açın, Doğu'ya giden var!., 1605) isimli bir komedi de kaleme almış bulunan Ben Jonson'ın öteki önemli piyesleri arasında, ***The Devil is an Ass*** (Şeytan bir eşektir, 1616), ***The New Inn*** (Havadis pazarı, 1629), ***Chloridia*** (1631), ***The Magnetic Lady*** (Miknatıslı kadın, 1632) ve ***The Tale of a Tub*** (Fıçı masalı, 1633) isimli eserlerini saymak gerekir.

BEN JONSON Üzerine

Zorlu ve sürekli bir çaba sayesinde çağının en geniş kültürlü adamlarından biri olmuştu Ben Jonson. O ölümsüz karakter tiplerini yaratabilmesi, biraz da bunun sonucudur. Geliştirdiği komedi üslûbunun izlerine, XVIII. yüzyıl sonuna kadar uzayan dönemde yetişmiş hemen bütün İngiliz tiyatro yazarlarında olduğu gibi örneğin Dickens gibi büyük bir romancıda da rastlayabilirsiniz. Ben Jonson, ayrıca, bir eleştiri okulunun oluşmasını da desteklemiştir; ve bu bakımdan, Dryden'in önceli olarak kabul edilebilir.

A. NİCOLL

□

Terimin iyi anlamında olduğu kadar kötü anlamında da «eleştirici» bir şairdi Ben Jonson : Her seferinde sahneye koymak istediği şeyin, kafasında önceden kesin bir tasarımı olsun isterdi. Dolayısıyle de «karakter komedisi» diye adlandırdığımız dram türünde daha başarılı oldu; çünkü bu tür, duygu ve hayalgücünden çok, zekâ gerektiriyordu..

Wilhelm von SCHLEGEL

□

Benim gözümde Ben Jonson, itici, tatsız ve soğuk bir kimsedir. Büyük adamdır, kabul; ama hemen ilk tanışmada yakınlık kuramazsınız onunla. Bu dediklerim, kendine özgü bir çağın törelerini dile getiren yapıtları için de geçerlidir.

HAZLİTT

□

«Güldürücü gerçekçilik» türünün babalığı, hiç şüphesiz ki Ben Jonson'a aittir. Ama bu, öteden beri Elisabeth devri tiyatrosunun meşalesi olarak görülegelmiş büyük yetenek sahibi yazarın öbür üstün niteliklerine gölge düşüremez.

Gaston BATY

benlik bk. **kişilik.**

benlikçilik bk. **egotizm.**

benlik yada **kişilik ikileşmesi** (Osm. tezauf-ı şahsiyet; Fr. dédoublement de la personnalité; İng. double personnality). Çift kişilik hali. İnsan bilincinin bir sentez, bir birlik olduğu göz önüne alınırsa; benlik ikileşmesinin bir bilinç fazlalığından değil, tam tersine, bilinç gücünün zayıflamasından ileri geldiği anlaşılır. Bu hal; telkin durumlarında olduğu gibi, zihinsel otomatizm olaylarından başlayarak, uyurgezerlik ve isteri hallerini de kapsayıp, öznenin kendini gerçekten çift duyması durumuna kadar uzanabilir. Benlik ikileşmesi, kimi zaman bellek yitimi, aşırı dalgınlık, almaşık kişiliklere girme gibi hallerle bir arada ortaya çıkmaktadır.

benlik yitimi bk. **kişilik yitimi.**

BEN MAYMON bk. **MUSA BİN MEYMUN.**

BENN Gottfried (Mansfeld - 1886 / Berlin - 1956) Alman şairi, yazarı ve denemecisi. Babası Protestan papazı, annesi de Fransız olan yazar, tıp öğrenimi görmüş ve tenasül hastalıkları konusunda uzmanlık yapmıştır. İlk şiir kitabı *Morgue*'u 1912'de yayınlamış ve Birinci Dünya Savaşı sırasında orduda hizmet görmüştür. Bu arada, *Fleisch* (1917) ve *Schutt* (1924) isimli eserlerini yayınla-

Gottfried BEN Nihilizmden nazizmin hizmetine..

mıştır. Yazarın, bu eserlerinde, koyu bir kötümser ve nihilist olduğu açıkça görülmektedir. Eleştirmeler ve denemeler kaleme almış olan Benn, hikâyelerini *Gehirne* (1916) isimli bir kitapta toplamıştır. Deneme kitapları arasında ise, *Nach dem Nihilismus* (1932), *Der neue Staat und die Intellektuellen* (1934) ve *Kunst and Mach* (1934) isimli eserlerini saymak gerekir.

Benn, bir ekspresyonist (anlatımcı) olarak, çağdaş Alman edebiyatında önemli rol oynamış olan bir yazardır. Bu etkisini sanat eserlerinden çok fikir yazılarına borçludur. Yeni-Romantiklerin hayattan kaçtıkları ve kendilerini hayal alemlerinde aldattıkları yada gerçekçilerin ve empresyonistlerin (izlenimcilerin) dünyaya karşı sadece gözlemci ve kişilikd şı bir tavır takındıkları sırada, Gottfried Benn, çağdaş dünyanın mekanik ve insan ruhunu öldüren gerçeklerine karşı başkaldırmış olan Alman ekspresyonist yazarlarının en önemli temsilcilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Benn, insanoğlunun yeni ve doğru bir hayata kavuşması gerektiği ve Tanrının yeniden keşfedilip ortaya çıkarılmasının zorunlu olduğu üzerinde durmuştur. Natüralistlerin edebiyat ve dünya görüşünü bir adım daha ileri götüren Benn, bunu, belli pratik bir amaç için yapmakta ve hayatın korkunç yanlarını ortaya dökerken bu yanların değiştirilmesi ve daha iyi hale getirilmesi ihtiyacının insanoğlu tarafından duyulmasını istemektedir. İçerik ve dünya görüşü bakımından çağdaş bir yazar olan Benn, şekil bakımından modern Alman edebiyatında önemli değişikliklerin ortaya çıkmasına önayak olmuş ve özellikle Alman dilinin o güne kadar farkedilmemiş olanaklarını deneyerek bunlardan faydalanmıştır.

BENNETT Compton (Wells 1900) İngiliz film yönetmeni. Pilot olarak Birinci Dünya Savaşı'na katıldıktan sonra elektrik mühendisliği öğrenimi gördü. Mühendisliğin yanı sıra caz orkestrası yönetmenliği ve borsacılık gibi çeşitli işler yaptı. 1923-1932 yılları arasında tiyatroda oynadı. Gene aynı dönemde amatör filmler çevirdi. 1932 yılında o devrin ünlü rejisörü Alexander Korda'nın yanında montajcılığa başladı. 1939-1941 yılları arasında kısa ticarî filmler ve ordu için eğitim filmleri çevirdi. İlk uzun filmi olan *The sevent veil* (Renkli peçe)'i 1946 yılında gerçekleştirdi.

1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne göçen Bennett, orada bir süre rejisör yardımcılığı yaptıktan sonra ticarî bakımdan büyük başarı sağlayan *Madness of the heart* (Deli gönül, 1949), *That forsyte woman* (Aşk mücadelesi, 1949) ve *King Solomon's mines* (Hazreti Süleyman'ın hazineleri, 1950) adlı filmleri çevirdi. Sonra yeniden İngiltere'ye döndü ve melankolik bir duyarlık çerçevesi içinde sosyal sorunlara da eğildiği *So little time* (Bir aşk hikâyesi, 1952), *Desperate moment* (Umutsuzluk anı, 1953) ve *After the ball* (Balodan sonra, 1957) adlı yapıtları gerçekleştirdi.

W. TİTTLE'in çizgisiyle Arnold BENNETT.

BENNETT Enoch Arnold (Staffordshire 1867 / Londra 1931) : İngiliz romancısı ve tiyatro yazarı. Londra Üniversitesinde hukuk öğrenimini bitiren yazar, bir süre doğduğu şehirde ve babasının yanında avukat yardımcılığı yaptıktan sonra Londra'ya giderek bir başka avukatın yanında çalışmıştır (1889-1893). Edebiyat hayatına atılmağa karar vererek eski mesleğini terkeden Bennett, *Woman* (Kadın) isimli gazetede çalışmağa başlamış ve üç yıl sonra da (1896) aynı gazetenin yönetmeni olmuştur. Ne var ki yazarın gazetecilik hayatı da ancak dört yıl sürecek ve Bennett, 1900 yılında Paris'e giderek kendini doğrudan doğruya edebiyata verecektir.

Bennett, Paris'te sekiz yıl kalmış ve bir Fransızla evlenmiştir. Gene Paris'te, Flaubert, Maupassant, Balzac, Zola gibi büyük realist (gerçekçi) yazarların eserlerini hatmeden ünlü romancı, hele Zola'nın romanlarına malzeme toplamak için baş vurduğu metodu da öğrenince, çocukluk çağını yaşamış olduğu ve pek yakından tanıdığı Pottery bölgesinin insanlarını ve kollektif yaşantısını işlemeğe karar vermiştir. Özellikle, Pottery bölgesinde «Five Towns» diye anılan beş şehir üzerinde duran Bennett'in ilk rejyonalist (bölgeci) romanı, *Anna of the Five Towns* (Beş Şehrin Anna'sı, 1902) ismini taşımaktadır. Bunu, kısa hikâyelerden kurulu bir kitap olan, *Tales of the Five Towns* (Beş Şehrin hikâyeleri, 1905) isimli eser izleyecektir. Bu arada şunu belirtmek gerekir ki, Bennett daha önce, *A Man from the North* (Kuzeyli bir adam, 1898) ve *The Grand Babylon Hotel* (Büyük Babil Oteli, 1901) isimli iki roman yayınlamış bulunuyordu. Bu arada ayrıca, *The Gates of Wrath* (Öfkenin kapıları, 1903) ve *The Truth about an Athor* (Büyük bir adamın gerçeği, 1904) isimli eserlerini de kaleme almıştı. Bennett, gene bölgeci edebiyat anlayışı doğrultusunda *The Grim Smile of the Five Towns* (Beş Şehrin acı gülüşü, 1907) isimli romanını da verdikten sonra, şöhret sahibi bir yazar olarak Paris yakınındaki Fontainebleau'ya çekilmiş ve beş ay içinde, kendisine bütün Batı dünyası çapında ün sağlayan *The Old Wives' Tale* (Yaşlı kadınların hikâyesi, 1908) isimli romanını yazmıştır. «Five Towns»da yetişmiş olan Constance ve Sophia Baines adlı iki kızkardeşin çocukluk çağlarından ihtiyarlık yıllarına kadar uzanan hayat hikâyelerini aktardığı bu romanda Bennett, iki sıradan kadının hayat macerası aracılığıyla, Midland England (Orta İngiltere) bölgesindeki taşra hayatını, günlük tavırlar, alışkanlıklar, çalışma şekilleri ve küçük tutkularına varıncaya kadar bütün özellikleriyle ve olduğu gibi vermektedir. Romanın ticarî plândaki başarısızlığına rağmen cesaretini yitirmeyen büyük yazar, hak ettiği başarıyı kazanmakta gecikmeyecektir.

Bennett, daha sonra, «bölgeci edebiyat» akımının başyapıtlarından biri olarak kabul edilen ve *Clayhanger* (1910), *Hilda Lessways* (1911), *These Twain* (Bu ikisi, 1916) ve *The Roll Call* (Yoklama, 1919) isimli kitaplardan kurulu bir tetralojl (dörtlü) kaleme almış ve bunları 1925 yılında, *The Clayhanger Family* (Clayhanger ailesi) başlığı altında toplamıştır. Bu arada büyük yazar, kendine özgü üslûbunu, mizah alanında verdiği *The Card* (İskambil, 1911), *The Regent* (Kral naibi, 1913) gibi eserlerinde de sürdürmektedir. Son derece verimli bir yazar olan Bennett'in öteki romanları arasında, *The Pretty Lady* (Güzel kadın, 1918), *Riceyman Steps* (Riceyman merdivenleri, 1923), *Lord Raingo* (1926), *The Strange Vanguard* (Garip habercl, 1928), *Accident* (Kaza, 1929), *Imperial Palace* (Emperyal Palas, 1930) ve *The Night Visitor* (Gece konuğu, 1931) isimli eserlerini özellikle saymak gerekir.

Bennett'in tiyatro alanında verdiği eserler arasında ise, *The Great Adventure* (Büyük macera, 1913) büyük başarı kazanmıştır. Bu konuda, 1924 yılında kaleme aldığı *The Bright Island* (Işıklı ada)'ı da anmak gerekir. Bennett ayrıca, *How to make the Best of Life* (Hayatı güzelleştirmek, 1923) başlıklı bir deneme kitabı ile, 1896-1928 arasındaki anılarını kapsayan *Journals* 1896-1928 başlıklı bir günlük de yayınlamıştır.

BENNETT James Gordon (New Mill - 1795 / New York - 1872) Amerikalı gazeteci. Ünlü *New York Herald* gazetesini kurdu. Basında ilk olarak sürekli şekilde telgraftan yararlandı; ve gene ilk olarak, limana gelen posta vapurlarından bilgi toplamak için özel bir haber alma servisi kurdu. Livingstone'u aramak üzere Stanley'i Afrika'ya yolladı.

BENNETT Joan (New Jersey - 1920) : Ame-

rikalı tiyatro ve film oyuncusu. Tanınmış bir oyuncu ailesinin kızıydı. Amerika'da ve Fransa'da eğitim gördü. Çocukken sahneye çıktı. İlk filmlerini de gene çocukken çevirmeğe başladı. 1944 yılında başrolünü oynadığı ***Woman in the window*** (Penceredeki kadın) adlı yapıtla kendini tanıttı. 1945 yılında çevirdiği ***Scarlet street*** (Kırmızı fener)'le uluslararası üne ulaştı. Çocuksu fizliği ve arı yumuşak oyunuyle seyirciyi hemen kendine bağlayan Joan Bennett, bu arada yapımcı W. Wanger'la evlendi ve başarılı bir iş kadını oldu. Daha sonra da ***The secret beyond the door*** (Leylâklar açarken, 1948) ***We're no angels*** (Biz melek değiliz, 1955) ve ***There's always tomorrow*** (Yarın olecektir, 1956) adlı yapıtlarda başrolleri oynadı.

Richard R. BENNETT **Kükürt ocakları'nı** *beste lediği sırada..*

BENNETT Richard Rodney (Broadstairs 1936) İngiliz kompozitörü. İlkin Londra'da Lennox Berkeley ve Howard Ferguson'dan, sonra da Paris'te özel olarak Pierre Boulez'den ders aldı. Caz müziği öğelerinden bol bol yararlandığı yapıtlarında lirik tiyatro türüne öncelik tanıdı. 1965 yılında tamamladığı ***Kükürt ocakları*** adlı operası bütün bellibaşlı sanat merkezlerinde oynandı ve başarı kazandı. Bennett, iki senfoni ve çok sayıda konçertonun yanı sıra bir de çocuk seyirciler için bir opera besteledi.

BENOİS A. N. bk. **BENUA A. N.**

BENOİS L. N. bk. **BENUA L. N.**

BENOİST Marie Guilhelmine (Paris - 1768 / Paris - 1826) Fransız ressamı. Önce Elisabeth Vigée-Lebrun'ün atölyesine devam etti, sonra da Louis David'in ilk öğrencileri arasına katıldı. Portreleriyle büyük ün kazandı. Yapıtları arasında ***La Négresse*** (Zenci kız) adlı tablosu bir başyapıt olarak kabul edilir.

BENOİT Pierre (Albi 1886 / Ciboure 1962) Fransız şairi ve romancısı. Çocukluğu Tunus ve Cezayir'de geçmiş olan yazar, önce hukuk okumuş daha sonra Montpellier ve Paris Üniversitelerinde edebiyat ve tarih öğrenimi yapmıştır. Yabancı ülkelere ve değişik manzaralara düşkün bir sanatçı olan Benoit, Paris'te sadece edebiyatla uğraşmağa koyulmuş ve daha sonraları dünya çapında ün kazanan, Francis Carco, Pierre Mac-Orlan ve Roland Dorgelès gibi yazarlarla arkadaşlık yapmıştır. Devlet memuru olmuş, Birinci Dünya Savaşı'nda subay olarak görev almış ve yaralanmıştır. İlk eseri ***Diadumène*** (Diadumenos, 1914) isimli şiir kitabıdır. 1916 yılında ***Les suppliantes*** (Yalvaran kadınlar) isimli ikinci şiir kitabını çıkarmıştır. Ama yazar, asıl ününü, ***Köenigsmarck*** (1918) isimli romanı ile kazanmıştır. Büyük başarı kazanan bu romanın konusu, onyedinci yüzyılda geçen bir aşk faciasıdır. Benoit, böylece, roman okurlarını hem dinlendiren hem de meraklarını uyandıran ve İngiltere'de çok yaygın olan tarihî roman türünde eserler vermeye başlamıştır. 1919 yılında yayınladığı ***L'Atlantide*** isimli ikinci romanı da geniş okur yığınları tarafından sevilmiş ve yazara uluslararası bir ün sağlamıştır. Yazar, bu romanında, Afrika içlerinde Fransız subaylarını güzelliği ve cazibesiyle etki altına alan tehlikeli ve efsanesel bir kadını anlatmıştır. ***Pour Don Carlos*** (Don Carlos İçin, 1920) isimli romanında İspanya'da, ***Le lac salé***'de (Tuzlu göl, 1921) Utah'da ve ***La chaussée des géants***'da (Devler yolu, 1922) İrlanda'da geçen konuları ele alıp işlemiştir. ***Mlle de la Ferté*** (1923), ve Paul Bourget, Gérard d'Houville ve Henri Duvernois ile birlikte yazdığı ***Le roman des quatre*** (Dörtlerin romanı, 1923) isimli eserlerinde ise olayların geçtiği zemin Fransadır. Memurlyet hayatı, edebî çalışmalarını gerektiği gibi yapmasını mümkün kılmadığı için görevinden istifa eden yazar, 1923 yılında Türkiye ve Suriye'de iki yıl süren gezilerde bulunmuş ve dönüşünde ***La Châtelaine du Liban*** (Lübnan kasrının sahibesi, 1924) ve ***Le puits de Jacob*** (Yakub'un Kuyusu, 1925) isimli eserlerini yazmıştır. Uzak Doğu'ya da seyahat etmiş olan yazar, oradan esinlenerek ***Le roi lépreux*** (Cüzzamlı kral, 1927) isimli romanını kaleme almıştır. Seyahat etmeyi ve yabancı ülkeler görmeyi çok seven yazar, dünya turuna de çıkmış, dönüşünde ***Erromango*** (1929) isimli eserini yayınlamıştır. Seksena yakın eser vermiş olan ve romanlarındaki kadın kahramanların adlarını mutlaka A harfiyle başlayan isimler arasından seçen Benoit'nın, ***Le soleil de Minuit*** (Geceyarısı güneşi, 1930), ***L'île verte*** (Yeşil ada, 1932), ***Le désert de Gobi*** (Gobi çölü, 1941) ***Le casino de Barbazan*** (Barbazan gazinosu, 1949) ve ***La dame de l'ouest*** (Batının kadını, 1936) adlı romanları da çok tanınmıştır.

Pierre BENOİT, Fransız Akademisi'ne üye seçildiği gün tören kıyafetiyle..

BENOİSTON DE CHATEAUNEUF Louis François (Paris - 1776 / Paris - 1856) Fransız ekonomi bilgini. Tıp öğrenimi gördü. Askerî cerrah olarak bir dizi sefere katıldı. Daha sonra Maliye Bakanlığı'nda görev aldı ve bu vesileyle istatistiğe merak sardı. Onu, bu bilimin kurucusu durumuna getiren yapıtları şunlardır : ***Recherches sur les consommations de tout genre de la ville de Paris en 1817 comparées à ce qu'elles étaient en 1789*** (Paris kentinin 1789 ve 1817 yıllarında bütün alanlardaki tüketimi üzerine karşılaştırmalı araştırmalar, 1820) ve ***De la fécondité en Europe au commencement du XIX. siècle*** (XIX. yüzyıl başlangıcında Avrupa'daki bolluk üzerine, 1834).

benolmayan, bendeğil (Osm. lâene; Fr. non moi; İng. non ego). Özneden ayrı bulunan nesnelerin bütünü. - Sistematik şekilde Fichte tarafından kullanılmıştır, dünyayı algılamanın bileşenlerinden birini dile getirir: «Verilmiş»in, «gerçeğin» olgusudur benolmayan; ve biz, dünyanın bir tasarımını zihnin basit imgelerinden benolmayan sayesinde ayırt ederiz. Fichte bu «benolmayan»ın, aslında «ben»in bilinçdışı bir etkinliğinin (yani dünya içindeki insanın pratik ve gerçek etkinliğinin) ürünü olduğunu göstermiştir. Gerçek duygusu ve dünyaya («benolmayan»a) bakış, ahlâksal özçağrımızın ve öznenin dünya üzerindeki eylemi demek olan sınırsız yaratıcı etkinliğinin işaretleridir. «Benolmayan» ile «başkası»nı hiç bir şekilde birbirine karıştırmamak gerekir: «benolmayan», «ben»e karşıttır; oysa «başkası», dünyaya bakmak üzere «ben»le birliktedir. Tıpkı bunun gibi; «başkası» ile bağıntı, söz düzeyinde bir erişim bağıntısıdır; oysa dünya ile (yani «benolmayan»la) kurulan bağıntı, en açık ve ilk biçimi el işi olan bir

mücadele bağıntısıdır.

BENSON Arthur Christopher (Wellington College - 1862 / Cambridge - 1925) İngiliz bilim adamı, şairi ve deneme yazarı. Babası başpiskoposdu. İyi bir öğrenim gördü. 1885-1903 yılları arasında ünlü Eton College'da, daha sonra da Cambridge'deki Magdalene College'da ders verdi.

İlk şiir ve denemelerini 1915 yılından sonra yayınlayan Benson, Matthew Arnold'un önerdiği ilkeleri benimsemiştir ve o doğrultuda kaleme aldığı yenilikçi ve düşündürücü fikirlerini çeşitli yapıtlarında açıkladı. Belli başlı kitapları arasında, kendisine büyük bir ün sağlayan ***From a college window*** (Bir kolej penceresinden. 1906) başta olmak üzere, ***Beside still waters*** (Uyuyan suların kıyısında, 1907) ve ***Tennyson, Rossetti*** (1908)' yi anmak gerekir.

BENSON Stella (Shropshire - 1892 / Tonkin - 1933) İngiliz romancısı. 1921 yılından sonra sürekli olarak Uzak Doğu'da yaşadı ve bu geniş bölgenin özelliklerini dile getiren hikâye ve romanlarıyla tanındı. Yapıtları arasında en önemlisi, ***Tobit transplanted*** (Gurbetçi Tobit, 1931) adını taşıyan romanıdır.

BEN ŞALAH Ahmed (Moknin - 1926) Tunuslu siyaset adamı. Henüz on altı yaşındayken Destur'cu gençlerin önderiydi. 1954-1956 yılları arasında Tunus İşçileri Genel Birliği'nin genel sekreterliğini yaptı. 1956 yılında milletvekili seçildi ve Kurucu Meclis başkanlığına getirildi. Bu arada ideoloji bakımından gittikçe biraz daha **bilimsel sosyalizm**'e yaklaşmaktaydı. Nitekim 1961 yılında Planlama ve Maliye bakanlığına atanınca hemen ekonomik kollektifleştirme siyasetini uygulamağa koyuldu.

Ben Şalah'a bu dönemde Burgiba'nın ardılı olarak bakılmaktaydı. Ne var ki Destur'cu Sosyalist partinin temel isterleriyle Ben Şalah'ın uygulamaları arasındaki köklü ayrılık sonucu ikl siyaset edamının arası açılacak ve Ben Şalah 1969 yılı Eylülünde görevlerinden ayrılmak zorunda bırakılacaktı.

Aynı yıl yurda ihanetle suçlanarak tutuklanan Ben Şalah, Yüksek Tunus Mahkemesi tarafından yargılandı ve on yıl ağır hapse mahkûm edildi. 1973 Şubatında hapisten kaçtı.

BENTHAM George (Portsmouth 1800 / Londra 1884) İngiliz botanik bilgini. İlkin Hong Kong ve Avustralya bitkilerini tanıtan bir kitap yayınlayarak dikkatleri çekti. 1882-1883 yıllarında da en önemli yapıtı olarak kabul edilen ve o güne dek bilinen bütün çiçekli bitkilerin sınıflamasını ve tanımlarını yapan ***Plantarum***'u kaleme aldı.

BENTHAM Jeremy (Londra 1748 / Londra 1832) İngiliz filozofu ve hukukçusu. On üç yaşında Oxford Üniversitesine girecek kadar başarılı bir öğrenci olan Bentham, hukuk okuduktan sonra avukatlık yapmış ama aradan çok geçmeden sadece teorik ve

PİCKERSGİLL'in fırçasıyle Jeremy Bentham.

bilimsel çalışmalarla uğraşmak amacıyla bu mesleği bırakmıştır. Hukuk felsefesi alanında çalışan ve özellikle akla uygun düşecek bir yasalar sisteminin temellerini bulmak amacıyla incelemeler yapan Bentham'ın görüşleri, öğrencisi olan Etienne Dumont tarafından derli toplu bir halde kaleme alınmıştır. Bu eser, ***Traité de la législation civile et pénale, précédé des principes généraux de la législation*** (Genel hukuk ilkeleri ve medenî hukuk ve ceza hukuku, 1820) ismiyle Cenevre'de basılmıştır. Özellikle Hobbes'un ve Helvétius'ün etkisinde kalan Bentham, felsefe alanında, ütilitarizm (faydacılık) yararcılık adıyla tanınan okulun kurucusudur. Bentham'ın faydacılığı, ahlâk felsefesi alanında ileri sürülmüş belli bir görüştür. Filozofa göre, «mümkün olduğu kadar çok sayıda insanın mümkün olduğu ölçüde fazla mutlu olması» gereklidir. Haz ve acı, davranışlarımıza yön veren gerçeklerdir. İyi ile kötü ise birer kural niteliği taşıyan gerçeklerdir. Bentham, politikanın da, mümkün olduğu kadar çok sayıda insana mümkün olduğu ölçüde fazla mutluluk vermesi amacına yönelmesi gerektiğini söylemiş ve hukukun bu ilkeler üzerinde kurulmasının doğru olacağını ileri sürmüştür. Özellikle polltika alanında, reformlar yapılmasının zorunlu olduğunu savunan ve o çağda İngilteredekl hapishanelerin kötü koşullarını değiştirmek için çalışan filozof, devletin kiliseden ayrılması ve ticaret hürriyetinin sağlanması gerektiğini de söylemiş ve bu yüzden muhafazakârlar tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Ne var kl, Bentham'ın özellikle sosyal ve hukuksal konularda savunduğu bu görüşler, Avrupa'da ve Fransa'da büyük bir etkl yapmıştır. Nitekim Fransız Devrimi'nde yasaları çıkarmakla görevlendirilmiş olan Meclis, fllozofa Fransız vatandaşlığı payesini vermiştir. Ütopyacı sosyalistlere ve özellikle Saint-Simoncular a derin ölçüde etki yapmış olan Bentham'ın fikirlerine, Amerika Birleşik Devletleri'nin çeşitli Anayasalarında da yer verildiği görülmektedir. Stuart Mill ve Cobden gibi düşünürler, Bentham'ın fikirlerinden yararlanmışlardır. Siyasal görüşlerinden ötürü, Bentham, İngiliz liberal radikalizminin babası olarak kabul edilmektedir. ***Fragments on government*** (Hükümet üzerine yazılar, 1776), ***Introduction to the principles of moral and legislation*** (Ahlâk ve hukuk ilkelerine giriş, 1780), ***Essay on political tactics*** (Siyasette taktik üzerine, 1791) isimli eserleri vardır. Ayrıca, hapishanelerdeki hayat koşullarının daha iyi hale getirilmesi ile ilgili olarak ***Panopticon or the inspection house*** (Panoptikon yada hapishane, 1791) ve ekonomik konularla ilgili olarak da, ***Defence of usury*** (Mürabahanın savunulması, 1787) isimli eserleri yazmıştır.

BENTHAM Üzerine

Bentham'ın etkisi, sağlığında pek duyulmadı İngiltere'de. Ama düşünceleri, ölümünden sonra, İngiliz liberalizmini adeta damgalayacaktı. Bunun en iyi örnekleri de Stuart Mill ve Cobden'dır.

A. LABZİNE

□

Dolaylı yoldan etkiledi çağını. Ama XIX. yüzyıl demokratik İngilteresini baştanbaşa belirleyecek kadar güçlü bir etkiydi bu.

L. CAZAMİAN

□

Dünya yurttaşı *adını takmışlardı Bentham'a. Bu takma adı hak etmiyor da değildi doğrusu : Alabildiğine sade, hoşsohbet, kanaatkâr ve hiç bir şekilde çıkar gözetmeyen bir adamdı.*

L. SAGNET

□

Ahlâkı, bir etkinliğin yararlı oluşuyle özdeşlemekte Bentham; insan davranışlarının temel güdülerini zevk yada ıstıraba indirgemekte. Düşünüre göre, herhangi bir etkinliğin sonunda meydana gelen zevk yada ıstırap oranı, matematik yoldan hesaplanabilir. İşte ahlâkı böyle metafizik ve mekanik bir tarzda ele alışı, onu, ister istemez kapitalizmi savunmağa sürüklemiştir.

ALEKSANDROV

□

Hemşerisi Martin Tupper'ın şairler arasındaki yeri ne ise, Bentham'ın filozoflar arasındaki yeri de odur : Gerçekten de en beylik, en basmakalıp fikirleri üstelik de dayanıl-

maz bir ukalâcalık içinde savurmaktan ibarettir birinin şiiri de, ötekinin felsefesi de... Kaldı ki o ünlü yararlık ilkesi de kendi buluşu değil: Helvétius'ün düşünce'sini düşüncesizce aktarmış, o kadar.

MARX

DAVID BANCROFT'un mamulüyonu: Bentham.

BENTZON Jörgen (Kopenhag - 1897 / Kopenhag - 1951) Danimarkalı bestecl. Özellikle Hindemith'in etkisl altında kaldı. 1944 yılında *Saturnalia* adlı operayı yazdı. Ayrıca sayılmağa değer yapıtları arasında Ikl senfoni ve bir piyano konçertosu vardır. Ama Bentzon'u asıl unutulmaz kılan yanı, ülkesindeki halk müzik okullarının kuruluşu Için verdiği başarılı mücadeledir.

BENUA Aleksandr Nikolayeviç (St. Petersburg - 1870 / Paris - 1960) Rus ressamı ve sanat tarlhçisi. XIX. yüzyıl sonu Rus sanatı üzerinde yenileyicl etki yapmış ve bu

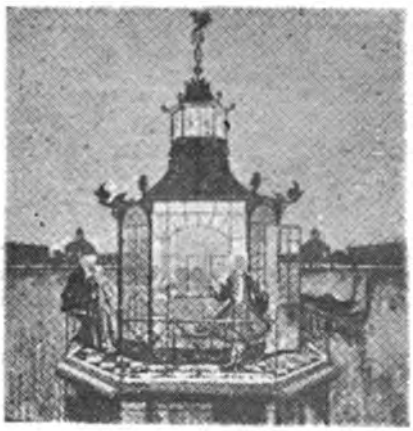

Aleksandr Nikolayeviç BENUA'nın bir akvareli: Çin pavyonu.

arada özellikle de Sergey Diaghilev'In uluslararası başarısını hazırlamış olan ünlü **Mir İskustva** (Sanat Alemi) topluluğunun kurucularındandır. Yeryüzünün sayılı büyük müzelerinden Ermitage'ın resim kesimi müdürlüğünü yaptı. Bir yandan da *Hudojestvennie sokrovisça Rossii* (Rus sanat hazineleri 1901) ve *İstoria jivopisi vseh vremen i narodov* (Bütün zamanların ve bütün halkların sanat tarihi, 1912-1918) adlı yapıtlarını yazdı ve yayınladı.

Benua, ayrıca, en başta *Petruşka* olmak üzere bir çok bale yapıtının sahneye konmasına ve dekorlarına katkıda bulundu. 1930 yılında Fransa'ya göçen sanat adamının hazırlanmasına katıldığı baleler arasında en önemlileri şunlardır Paris'te *Armida'nın evi* (1909), *Bülbül* (1914) ve Rimski Korsakov'un müziğiyle *Altın horoz* (1927); Buenos Aires'te *Manon* (1934) ve Londra'da *Mezuniyet balosu* (1930). Benua, 1954-1959 yılları arasında *Anılar*'ını da yayınladı.

BENUA Leonti Nikolayeviç (Rostov - 1856 / Moskova 1928) Rus mimarı. St. Petersburg Güzel Sanatlar Akademlsi'nl bltlrdl. 1892 yılında aynı okula hoca olarak atandı. Eski başkentte bir dizi yapı gerçekleştiren Benua'nın en ünlü binası, Sovyet Devrimi'nden sonra Moskova'da yaptığı Dışişleri Bakanlığı'dır.

BENVENİSTE Emile (Halep 1902) Fransız dilbilginl. Daha 1929 yılında Gauthlot ile ortaklaşa yazıp yayınladığı *Essai de grammaire sogdiane* (Sogd gramerl denemesi) adlı denemeyle Hint-Avrupa dilleri karşılaştırmalı gramerlerl alanında bir otorite olarak ortaya çıktı. Bu Incelemeyl gene aynı alanda yazıp 1935 yılında yayınladığı *Les Infinitifs avestiques* (Avesta dilindeki mastarlar) izledi. Bilgin, söz konusu yapıtlarında, Hint-Avrupa dilleri için, sessiz-sesli-sessiz şeklinde üç öğeden oluşan bir kök teorisi önermekteydl.

Benveniste, sözlükbiliml alanında yapısalcı açıyı savunduğu *Noms d'agent et noms d'action en indo-européen* ve Collège de France'ta verdiği derslerin bir derlemesi olan *Vocabulaire des Institutions* adlı yapıtları ortaya koydu.

Bellibaşlı teorik çalışmalarını 1966 yılında yayınladığı *Problèmes de linguistique générale* (Genel dilbiliml problemleri) adlı yapıtında toplayan Benveniste, semiolojl alanında da önemli teorik varsayımlar ileri sürdü.

BENYAMİN Tudelalı (Tudela XII. yüzyıl başlangıcı / Tudela - 1173) Musevî kökenli İspanyalı gezgin. Ticaret hayatına atıldı. Bu nedenle 1160 yılında bütün Akdeniz ve Yakın Doğu ülkelerini kapsayan uzun bir geziye çıktı. Özellikle Roma ve Bizans'ta oturan Museviler hakkında edindiği ilginç bilgilerl gezl notlarında aktardı.

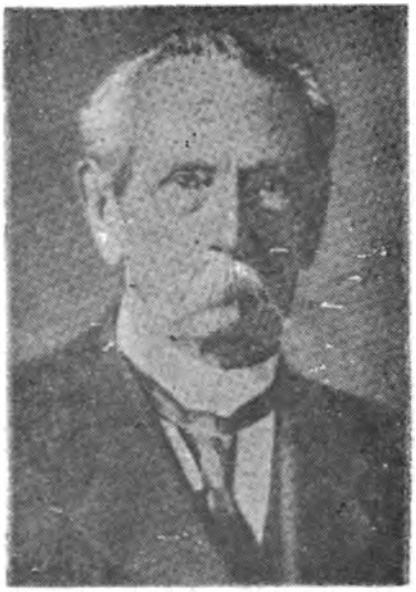

Carl BENZ, Daimler'le birleştiği sırada..

BENZ Carl (Karlsruhe - 1844 / Ladenburg - 1929) Mannheim'da küçük bir fabrika kurdu. O sırada tanıştığı Dalmler'le elele, gaz motoruyle işleyecek bir motosiklet yapımına girişti. Ama bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. 1878 yılında, gazla çalışan iki zamanlı bir motor yaptı. Bu başarı, 1883 yılında yeni bir fabrika kurmasını sağladı. Üç tekerlekli olarak yaptığı ilk arabasını dört zamanlı ve tek vitesli bir motorla donattı. Kısa zamanda büyük ölçüde gelişen firması, 1926 yılında Daimler'in firmasıyle Daimler-Benz adı altında birleşti.

BENZENBERG Johann Friedrich (Schöller 1777 / Bilk 1846) Alman fizik bilginl. Düsseldorf'ta astronomi ve fizik öğretmenliği yaptı. 1802 yılında, Hamburg'dakl bir kuleden düşen bir cisim tarafından çizilen sapmadan yararlanarak, yer yuvarlağının kendi ekseni üzerinde dönüşünü ispatladı. 1811 yılında da, ses hızının ısıya göra gösterdiği değişmelere Ilişkin bir dizi deney yaptı.

benzer parçalar bk. **homeomerl.**

benzeşim bk. **andırış.**

BENZİNG Johannes (Schwenningen - 1913) Alman türkoloji bilgini. Özellikle Çuvaşça üzerinde incelemeler yaptı. Bunun yanı sıra Tunguzcaya da eğildi. İlk bulgularını, Mainz Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptığı sırada kaleme aldığı *Kleine Einführung in die tschuwaschische Sprache* (Çuvaş dlli için küçük kılavuz, 1943) adlı kitabında topladı. 1959-1964 yılları arasında da *Türk dillerinin sınıflandırılması, Kumukça, Baş-*

kırtça ve *Çuvaşça* başlıklı araştırmalarını yayınladı.

BEN ZVİ İzak (Poltava - 1884 / Kudüs - 1963) İsrailli siyaset adamı ve gazeteci. Kiev ve İstanbul Üniversitelerinde okuduktan sonra 1907 yılında Filistin'e yerleşti. Özellikle sosyal sorunlara verdi kendini ve Çalışma Federasyonu Histadrut'un genel sekreteri oldu. Gene aynı dönemde İsrail Sosyalist Partisi Mapai'ye girdi. Aslında kendini, Filistin'de bir İsrail devleti kurulmasına adamıştı. Nitekim 1924-1949 yılları arasında Ulusal Yahudi Konseyi başkanlığı yaptı. Ben Gurion'la birlikte Yahudi Lejyonu'nu

BEN ZVİ cumhurbaşkanı seçildiği gün..

kurdu. 1948 yılında Geçici Hükümet başkanı olarak İsrail'in bağımsızlık bildirisini imzaladı. İlk Parlamento'ya üye seçildi. 8 Aralık 1952 günü de İsrail devlet başkanlığına getirildi. 1957 ve 1962 yıllarında iki kez daha cumhurbaşkanlığına seçilen Ben Zvi, Kuzey Yahudileri (Aşkenazim) ile Güney Yahudileri (Şefardim)'ni birleştirebilmek için sürekli çaba harcadı.

Tıpkı Ben Gurion gibi Ben Zvi de, yurdunun bağımsızlığı için çalıştı ve sözkonusu «bağımsızlık»ın kurulmasına büyük katkıda bulundu. Ama buna karşılık genç İsrail devletinin uluslararası emperyalizmin Yakın Doğu çıkarlarını bekleyen bir ileri karakol haline gelmesine de göz yummak zorunda kaldı.

Beowulf (X. yüzyıl) Anglosakson efsanesi. Bugün elde bulunan elyazması X. yüzyıldan kalma ise de, efsanenin daha eski zamanlara, büyük bir olasılıkla VII. veya VIII. yüzyıla ait olduğu sanılmaktadır. Üç bin dizeden ve beş kısımdan meydana gelen eser, destandan çok bir macera romanını andırmaktadır. VI. yüzyılda yaşamış Geatas kralının yeğeni olan Beowulf, Danimarka kralını uzun süredir tehdit eden insan şeklindeki Grendel isimli ejderhayı öldürmek amacıyla on dört arkadaşıyla Gotland'a gelir ve canavarı tek başına yaralar ama elinden kaçırır. Eserin ikinci bölümü, bir göle sinmiş olan yaralı ejderhanın ardından Beowulf'ın, zırh ve kılıcı ile sulara dalarak Grendel'in anasıyla karşılaşmasını ve onu da öldürdükten sonra Grendel'in kesik kafasıyla yeryüzüne dönüşünü dile getirmektedir. Daha sonraki bölümlerde ise, Beowulf'ın, amcası öldükten sonra Geatas krallığına yükselişi, ülkenin elli yıllık bir mutluluk döneminin ardından ateş saçan bir ejderhanın saldırısına uğrayışı, yaşlı kralın bu ejderhayı da yok ettikten sonra ağır yaralanarak ölüşü ve büyük yas gösterileri arasında yakılarak küllerinin öldürdüğü son canavarın külleriyle birlikte ejderhanın deflnesinin gizli olduğu höyüğe gömülüşü anlatılmaktadır. Eserde, Beowulf'ın kahramanlıklarını zaman sırası içinde açık ve güzel hikâyeler şeklinde aktaran epizodlardan gayrı, karışık olmakla birlikte, Orta Çağın ilk devirlerindeki eski Cermen dünyası hakkında değerli bilgiler veren kısımlar da yer almaktadır.

BEÖTHY Ödön (Nagyvarad - 1796 / Hamburg - 1854) Macar siyaset adamı. Soylu bir ailenin oğluydu. 1832 yılında Diyet'e üye seçildi. Dört yıl boyunca mezhep eşitliğini ve vicdan özgürlüğünü savunan konuşmalar yaptı, kitaplar yazdı ve yayınladı. 1848 yılında Devrim hükümeti komiseri oldu. Devrim bastırılınca Almanya'ya göçtü.

BERANGER Pierre Jean de (Paris - 1780 / Paris - 1857) Fransız şairi ve şarkı yazarı. Henüz on üç yaşında iken orta hâlli bir matbaacı olan babasının yanında çalışmağa başlamıştır. Babasının iflâsı üzerine Üniversitede dosya kâtipliği yapmıştır (1809). Ama şiirlerinde ve şarkılarında Restorasyon devrini eleştirdiği için 1821 yılında azledilecek, bu tarihten itibaren de hayatını sadece eserlerinin geliriyle ve son derece mütevazi bir şekilde geçirecektir. O kadar ki, halkçı, hürriyetçi ve yurtsever şiirleri sayesinde yavaş yavaş büyük ün kazanarak, şarkıları, liberal burjuva salonlarında olduğu kadar köy kahvelerinde de ağızdan ağıza dolaşmağa başlayıp saygıyla karışık bir korku uyandıran bir dev hâline geldiği zaman bile, Fransız Akademisi ve milletvekilliği dahil, hiç bir mevkie itibar etmemiştir.

Başlangıçta küçük taşlamalar, kasideler ve çoban şiirleri kaleme alan Béranger, daha sonra büyük destanlar yazmayı denemiş, başaramamış ve tesadüfen şarkı yazmağa koyulmuştur. Öncelerl, hafif, uçarı, duygulu şarkılar yazıp bestelerken, 1815 olayları ve özellikle de Napolyon'un yenilgisi üzerine başlayan istilâdan sonra büyük bir coşkunluğa kapılarak yurtseverlik temasını işleyen şarkılar kaleme almıştır. Béranger'nin bu ilk önemli eserlerinde bile, siyasal ve sosyal kaygıların ön plâna geldiği görülmektedir. Basit ve dolaysız bir üslûpla dökülmüş olan ve insanı derhal kavrayan melodilerle desteklenen bu şarkılar, hemen dalma halk, hürriyet ve insanlık sevgisini terennüm etmekte ve devrin din ve siyaset adamlarına amansız bir şekilde saldırmaktadır. *Le vieux sergent* (İhtiyar çavuş), *Le Dieu des bonnes gens* (Temiz yürekli kişilerin tanrısı), *La grand-mère* (Nine) ve *Le Roi d'Yvetot* (Yvetot kralı) gibi şarkıları dillere destan olan büyük şair, eserlerini, *Chansons morales et autres* (Ahlâk şarkıları ve ötekiler, 1821), *Chansons inédites* (Yeni şarkılar, 1833) ve *Dernières chansons de 1834 à 1851* (1834'ten 1851'e son şarkılar, 1857) başlıkları altında toplayıp yayınlamıştır.

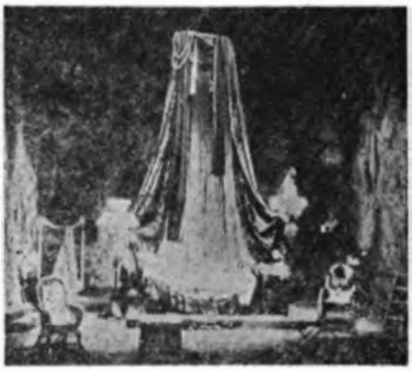

Christian BERARD'ın **Deli saraylı** *için hazırladığı dekor.*

BERARD Christian (Paris - 1902 / Paris 1949) Fransız ressamı ve dekoratörü. Jean Cocteau ve Louis Jouvet ile tanıştı. Bu iki ünlü sanatçıyla dost oluşu sayesinde bir çok tiyatro yapıtının dekorlarını yapma olanağına kavuştu. Molière'in *Kadınlar okulu* için gerçekleştirdiği dekorla çağının en iyi dekoratörlerinden biri olarak kabul edildi. Bérard, tiyatro çalışmalarının yanı sıra, 1945-1949 yılları arasında başarılı bale dekorları da yaptı. Sanatçı, Alman anlatımcılığı'nın tam karşıtı olan ve Fransız zevkini belirginleştiren zarif yapıtlar ortaya koydu.

Christian BERARD'ı bir günde üne kavuşturan dekor : **Kadınlar okulu..**

BERBERİAN Cathy (Attleboro - 1925) : Ermeni kökenli Amerikalı şarkıcı. Boston'da şan ve dans öğrenimi gördükten sonra 1949

yılında Milano'ya gitti. Uzun sürede orada yaşadı. Kısa zamanda çağdaş müzik yorumunda ustalaştı. Ne var ki klasik müzikten de uzaklaşmış değildi. Başta büyük kompozitör İgor Stravinski kocası Luciano Berio olmak üzere bir çok ünlü müzisyen, Berberian için özel olarak beste yapmıştır.

BERBEROVA Nina Nikolayevna (Moskova 1901) Rus romancısı. İyi bir öğrenim gördü. Büyük Ekim Devrimi'nden sonra aileslyle birlikte yurt dışına göç etti. Fransızca olarak kaleme aldığı ve yabancı ülkelere sığınmış olan Rus işçilerinin acı hayat deneylerini dile getirdiği ***La Souveraine*** (Dişi hükümdar, 1930) ve ***Les derniers et les premiers*** (İlkler ve sonlar, 1950) başlıklı yapıtlarıyle ün saldı.

BERCHET Giovanni (Milano - 1783 / Torino - 1851) İtalyan şairi. ***Romancero*** adlı İspanyol destanını ve başta Goldsmith olmak üzere bazı İngiliz yazarlarını İtalyancaya çevirmekle edebiyat hayatına atılan Berchet, 1816 yılında yayınladığı ve İtalyan romantiklerinin manifestosu olarak kabul edilen ***Lettera semiseria di Crisostomo*** (Crisostomo'nun yarı ciddî mektubu) adlı yapıtıyla bir anda büyük ün kazanmıştır. Berchet bu sıralarda, İtalyan yurtseverlerinin etrafında toplandığı ***Il conciliatore*** (Arabulucu) adlı gazetede özgürlük düşüncelerini savunmaktadır. Avusturya polisince izlenmekten kurtulmak için yurdundan ayrılmak zorunda kalmış ve sırasıyla İngiltere, Belçika, Fransa ve Almanya'da yaşamıştır. 1847 yılında Milano'ya dönen yazar, geçici hükümette Millî Eğitim Bakanı olarak görev almış, ama 1848 İhtilâlinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Torino'ya sığınmıştır. Burada, Piyemonte meclisine milletvekili seçilmiştir. Berchet'nin halk kitleleri arasındaki büyük ününü sağlayan ve ***Romanze*** (Şarkılar, 1822-1824), ***I profughi di Parga*** (Parga mülteciler, 1824), ***Il romito del Cenisio*** (Cenis dağı münzevisi, 1824) ve ***Le Fantasie*** (Düşler, 1829) başlıklı kitaplarda toplanan şiirleri, biçim bakımından özensiz olmalarına karşın, gerek yurt sevgisiyle dolu esinleri gerekse uyumları bakımından üzerinde durulmağa değer.

BERDİAEV Nikolay Aleksandroviç (Kiev 1879 / Clamart - 1948) Rus filozofu. Aslen Ukraynalı olan Berdiaev Fransa'da ve Almanya'da öğrenim görmüştür. Çarlık devrinde liberal görüşlü aydınlar arasında yer almış, çeşitli dergiler ve kitaplar çıkararak zorbalık yönetimini eleştirdiği için üç yıl sürgünde kalmıştır. Bolşeviklerle de kalem tartışmaları yapan Berdiaev, Sovyet Devrimi'ni önceleri olumlu karşılamış ama daha sonra yeni toplum anlayışı ve düzeni ile bağdaşamayacağını düşündüğü için 1922 yılında Rusya'dan çıkmış ve iki yıl Almanya'da kaldıktan sonra Fransa'da yerleşmiştir. Berdiaev, Ortodoks Hristiyan düşüncesinin ve Jakob Boehme'nin felsefesinin etkisinde kalmıştır. Bir din filozofu olan Berdiaev, insan hayatının Tanrı tarafından ortaya konulmuş olan

BERDİAEV : «Şartlı» sosyalizmden kayıtsız şartsız bir sosyalizm düşmanlığına..

yaratıcı işleri izlemekten başka amacı olmadığını ileri sürmüştür. Nesnelerin ve varlıkların bilinmesi yani felsefenin amaç olarak gördüğü şey, Berdiaev'e göre, bizi hakikî gerçekliğe ulaşmaktan alıkoyan bir şeydir. Hakikat yaşantımızdadır ve akılsal yollarla değil yaşanılarak yani iç deneyle elde edilebilir. Bundan ötürü, bilginin asıl konusu insan benidir yani öznedir. İnsanın öznelliği yani iç dünyası, varoluş üzerinde düşünceye yönelerek, öznelliği aşmak zorundadır. Böyle yapınca, öteki insanları ve Tanrıyı bulmamız mümkündür. Berdiaev, tarihin dinsel ve metafizik bir anlam taşıdığını ve Hristiyan dininin doğruluğunu apaçık bir şekilde gösterdiğini de iddia etmiştir. Özneye ve yaşantıya verdiği önem, Berdiaev'in varoluşçu filozoflar arasında sayılmasına sebep olmuştur. Gerçekten de, Berdiaev, dinsel varolusçuluk içinde yer almakta ve bu bakımdan Kierkegaard ve G. Marcel gibi bu akım temsilcilerine yaklaşmaktadır. Filozofun, ***Novoe religioznoe soznanie i obşçestvennost*** (Yeni din bilinci ve toplum, 1907), ***Duhovnty krizis intelligentsij*** (Aydınların ruhsal bunalımı, 1910), ***Smısl tvorçestva*** (Yaradılışın anlamı, 1916), ***Sud'ba Rossii*** (Rusya'nın kaderi, 1918), ***Mirosnzertsanie Dostoevskogo*** (Dostoyevski'nin dünya görüşü, 1923) ***Smısl istorii*** (Tarihin anlamı, 1923), ***Cinq méditations sur l'existence*** (Varoluş üzerine beş düşünce, 1936), ve ***Duh i real'nost*** (Ruh ve gerçeklik, 1937) isimli eserleri vardır.

BERDİAEV Üzerine

Büyük Ekim Devrimi'nden hemen sonra yurdışına kaçan Berdiaev, kararsız aydınları mistisizmin ağına düşürmek üzere «yeni» bir teori kurmağa girişti : Kapitalizmi insandışı bir sistem, ilk Hristiyanlığı da bir «sömürü aracı» olarak sunan bu teori, sosyalizmi, «üretimin sosyalleştirilmesi sınırlarını geçmemek koşuluyle» kabul etmekteydi. Eylem ve özgürlük sorunlarını marksizmin çözemeyeceğini ileri sürüyordu Berdiaev. Ona göre bu sorunlar, ancak Hristiyan varoluşçuluğu yada kişilikçilik tarafından çözülebilirdi. Biricik gerçeklik, öznenin varlığı idi; öznenin yaratıcılığı, «ruhsal derinlik»ten gelen «mutlak özgürlük»e dayanıyordu; ve bu yaratıcılığın özü, «Tanrı-İnsan»ın «diyalektiği»ni oluşturmaktaydı. Bu idealist felsefenin gerici karakteri gittikçe biraz daha belirginlik kazandı. Öyle ki Berdiaev, eşitsizliğin iyi ve doğru bir şey olduğunu, savaşın ise insanoğlunun yaratıcı etkinliğinin temelini meydana getirdiğini «müjde»lemeğe kadar vardırdı işi..

Aleksandrov

BEREGOVOY Georgi Timofeyeviç (Fedorovka - 1921) Sovyet kosmonotu. Daha sekiz yaşında bir havacılık klübüne üye olan Beregovoy, 1941 yılında Lugansk Askerî Pilot Okulu'nu bitirdikten sonra İkinci Dünya Savaşı boyunca Hava Kuvvetleri'nde avcı pilot olarak görev yapmıştır. 1943 yılından beri S.S.C.B. Komünist Partisi üyesidir. Ayrıca, iki kez, Sovyetler Birliği Kahramanı unvanını kazanma onuruna ermiştir. Savaş'tan sonra Yüksek Subay Okulu'nu bitiren kosmonot, aynı zamanda, deneme pilotu kurslarını izlemiş; 1956 yılında da, Hava Kuvvetleri Akademisi'ne girmiştir. 1948 / 1964 yılları arasında deneme pilotu olarak çalıştıktan sonra, Sovyet kosmonotlar topluluğuna katılmış ve 26 / 30 Ekim 1968 günleri arasında ***Soyuz 3*** aracıyle tekbaşına bir uzay uçuşu yapmış ve Yeryüzü çevresinde 91 saat 51 dakikada 2 milyon yedi yüz bin kilometre yol almıştır. Bu uçuş sırasında çeşitli manevraları başarıyla gerçekleştiren Beregovoy, hiç şüphesiz ki, çağımızın yetiştirdiği en büyük kahramanlardan biridir.

BERENSON Bernhardt (Vilnious - 1865 / Floransa - 1959) Litvanya asıllı İngiliz yazarı. Önce Amerika'da William James'in öğrencisi olarak Boston ve Harvard'da, sonra da Berlin ve Paris üniversitelerinde öğrenim görmüş olan yazar, 1920 yılında Floransa'ya yerleşmiştir. Özellikle resim sanatına, genellikle de Batı sanatları tarihine hatırı sayılır yenilikler getiren fikirlerini, ***Venetian Painters of the Renaissance*** (Rönesans devrinde Venedikli ressamlar, 1894), ***The Italian Painters of the Renaissance*** (Rönesans devrinin İtalyan ressamları, 1931) ve ***Sassetta*** (1946) gibi, hem tarihçi hem estet yanını

ortaya koyduğu kitaplarında etraflıca açıklayan Berenson'a göre sanat, içinde oluştuğu ortamdan ve andan tamamıyla bağımsızdır Kendi kendine yeten bir dildir sanat. Ve resmin «elle dokunulabilir» (dokunsal, lemsi) değerleri (valörleri) seyirci ile sanatçı arasında bir duyuşma ve hattâ bir çeşit işbirliği olanağı sağlamaktadır. Yazar, 1955 yılında kaleme aldığı otobiyografisinde, **idealizm** çerçevesi içinde yer bulan bu fikirlerini bir doktrin hâline getirmiştir.

BERENT Waclaw (Varşova 1873 / Varşova 1940) Polonyalı romancı. Bir optik âletler tacirinin oğlu olan yazar, genç yaşta doğaya ve canlılara karşı büyük bir ilgi duymuş ve akranları oyun oynadıkları sırada, babasının dükkânındaki mikroskoplarla ilgilenerek küçük yaşta bilgi edinmeye başlamıştır. Daha sonra, Zürih ve Münih'te biyoloji okuyan Berent, bu bilim dalında uzman olmuştur. Edebiyat çalışmalarına başladığı zaman, Berent'in yine aynı bilimsel tavır ve anlayışla işe koyulduğu görülmektedir. Bundan ötürü, yazar, roman sanatının aracılığı ile «Polonyalı ruhunun şeceresini» ortaya koymaya çalışmıştır. Bu alanda verdiği en önemli eser, *Fachowiec* (Uzman, 1898) ismini taşır. Berent, bu eserinde, gençlerin sanat ve edebiyattan kaçarak mühendislik ve ticaret gibi alanlara karşı eğilim duydukları bir çağı yani Polonya'nın sanayi ve bilim çağını dile getirmek istemiştir. 1901 yılında yayınladığı *Proçno* (Çürüyen odun) isimli romanında ise, kendi görgü ve deneylerine dayanarak on dokuzuncu yüzyıl sonunun manevî dünyasını canlandırmıştır. Bu romanın konusu, Münih, Paris, Zürih, Berlin ve Varşova gibi çeşitli şehirlerde geçen bir maceradır. Berent, 1911'de *Ozimina* (Kış buğdayı)isimli romanını yayınlamış ve bu ünlü eserinde Rus-Japon savaşından önce Polonya başkentindeki karanlık ve tehlikeli havayı büyük bir gerçekçilik ile dile getirmiştir. Ülkesinin siyasal hayatı ve kaderi üzerinde düşünen Berent, *Pogrobowcy* (1934) ve *Diogenes w kontuszu* (Polonyalı kıyafetli Içinde Diogenes, 1937) isimli eserlerinde yurt düşmanlarını ve gerçek vatanseverleri betimlemek istemiştir. *Zmierzch wodzow* (Liderlerin grubu, 1939) isimli eserinde ise, yurdunda yetişmiş «son liderler»i canlandırmıştır. Berent, eserlerinde ele aldığı olayların çağlarına göre, üslûbunu da değiştiren bir yazardır. Bu davranışı ve bir sanatçıdan çok bir bilim adamı ve araştırmacı gibi hareket etmesi, onun üslûbuna yapmacıklı bir yan vermektedir. Flaubert'in etkisinde kalmış ve Nietzsche'yi derinden derine incelemiş olan Berent, Orta Çağlara karşı da derin bir hayranlık duyuyordu. Nitekim bu ilgi ve hayranlığı, *Zywe Kamienie* (Canlı taşlar, 1918) isimli eserinde açıkça görülmektedir. Yurtsever bir kimse olan ve doğduğu Varşova şehrine bütün varlığı ile bağlı bulunan yazar, bu şehrin fikir ve kültür hayatını canlandırmak için 1930 yılında *Pamietnik warszawski* isimli aylık bir edebiyat dergisi çıkarmıştır. Yazık ki, bu büyük vatansever, son günlerinde, ülkesi hakkında kurduğu hayallerin ve Alman işgali altında Varşova'nın yıkıldığına tanıklık edecekti.

BERESFORD John Davys (Castor 1873 / Bath 1947) İngiliz yazarı. Bir rahibin oğlu olan romancı, önce mimarlık öğrenimi görmüş, sonra Londra'ya giderek bir mimarlık firmasında çalışmağa koyulmuştur. 1906 yılında gazeteciliğe başlayan Beresford, ilk romanı *The Early History of Jacob Stahl* (Jacob Stahl'in gençlik yılları)'ı 1911'de yayınlayacaktır. Bunu, göz kamaştırıcı parlak felsefi fantezilerle dolu olan, *The Hampdenshire Wonder* (Hampdenshire ucubesi, 1911) ile, ilk romanıyle birlikte bir üçlü (triloji) meydana getiren *A Candidate for Truth* (Hakikat için bir aday, 1912) ve *The Invisible Event* (Görünmez olay, 1915) isimli eserler izlemiştir. Bunlar, yarı otobiyografik, acı bir gerçekçilikle dolu ve bazan da isyankâr edâ taşıyan eserlerdir. Nitekim yazar, alle çevresinde hüküm süren dinsel geleneklere isyan bayrağı açmış bir adamın hikâyesini işlediği *These Lynnekers* (Şu Lynnekers'ler, 1916) başlığını taşıyan romanında da bu gerçekçiliğini sürdürmüştür.

Daha sonra, Freud'çu **psikanaliz** anlayışı doğrultusunda *God's Counterpoint* (Tanrının karşıtı, 1918), *The Prisoners of Harling* (Hartling mahpusları, 1922), *Love's Illusion* (Aşkın aldanışı, 1930), ve gene bir üçlü oluşturan *The Old People* (Yaşlılar, 1931), *The Middle Generation* (Orta yaşlılar, 1932) ve *The Young People* (Gençler, 1933) isimli eserleri veren romancının en son romanı *Strange Rival* (Garip rakip, 1940) isiminî taşımaktadır. Beresford, romandan gayrı, *The Compleat Angler* (Usta balık avcısı) isimli bir piyesle, *The Case for Faith Healing* (İmanla tedavi sorunu, 1934) ve *Want I believe* (Neye İnanırım) başlıklı iki deneme de yayınlamıştır.

BERETTA Caterina (Milano - 1839 / Milano - 1910) İtalyan dansözü. Kusursuz tekniğiyle başarıdan başarıya koşan sanatçı, 1877 yılında St. Petersburg'da, 1902 yılından sonra da Milano'daki Scala tiyatrosunda bale öğretmenliği yaptı. Anna Pavlova başta olmak üzere bir çok büyük yıldız balerin yetiştirdi.

BEREZİN İlya Nikoloviç (Perm 1818 / Petersburg 1896) Rus türkoloğu. Kazan Üniversitesinde tarih ve filoloji okumuş daha sonra aynı okulda öğretmenlik yapmıştır. Özellikle Doğu ülkeleri edebiyatlarında uzman olan Berezin, Dağıstan, Kafkasya, Anadolu, İran ve Moğolistan ülkelerinde üç yıl süren bir inceleme gezisinde bulunmuş ve elde ettiği bilimsel sonuçları Kazan Üniversitesi Dergisinde yayınlamıştır. Ayrıca Türk dilleri üzerinde çalışan ve bu konuda profesörlük yapan Berezin, *Système des dialectes turcs* (Türk lehçeleri sistemi, 1849) isimli tanınmış eserin yazarıdır. *Dopolnenie k turetskoy grammatike izdannoy Kazem-Bekom* (Kâzım beyin Türkçe gramerine ek), *Şeybaniname* (1850), *Grammatika persidskogo yazika* (Fars dili grameri, 1853),*Nanskiye yarlıki I, II* (Nan yarlıkları, 1851) ve *Bulgari na Volge* (Volga'da Bulgarlar, 1853) isimli eserleri de tanınmıştır. *Narodnya poslovitsi turetskogo plemeni* (Türk boylarının atasözleri, 1856) isimli eseri de önemlidir. Reşideddi'nin *Cami'üt Tevarih* isimli kitabını Rusça'ya çevirmiş olan bilgin, *Turetskaya hrestomatiya* (Türk edebiyatı antolojisi) isimli eserin de birinci cildini yayınlamıştır. 1864'te yazmış olduğu *Oçerki unutrennogo ustroystva ulusa Djuçseva* (Cuci ulusu iç örgütünün ana hatları) isimli eseri, bu alanda yapılmış araştırmalar arasında bilimsel değerini hâlâ korumaktadır.

BERG Alban (Viyana 1885 / Viyana 1935) Avusturyalı kompozitör. Zengin ve köklü bir burjuva ortamı içinde yetişti. 1904-1910 yılları arasında Arnold Schönberg'den müzik dersleri aldı. Aynı dönemde, Webern de büyük ustanın öğrencisiydi. Böylece, ünlü **Viyana okulu**'nu meydana getirecek olan üç seçkin sanat adamı arasında derin ve sağlam bir dostluk kuruldu.

Berg'in ilk yapıtları, 1907-1908 yıllarında bestelediği *Piyano sonatı* ile 1908 1909 yıllarında bestelediği *Dört ezgi*, alabildiğine lirik parçalardır ve müzisyenin tonal geleneğe bağlılığını ortaya koyarlar. Ama bu bağlılık gene 1909 yılında bestelediği ilk *Yaylı çalgılar için dörtlü* ile birlikte uzun bir süre kesikliğe uğrayacaktır.

1914 yılında askere alınan Berg, cepheye yollanmadığı için beste yapmağa devam olanağını buldu. Büchner'in ünlü piyesi *Wozzeck*'i bu arada okudu ve operaya uygulamağa karar verdi. Yapıtı, dramatik örgü-

DOLBİN'in gözüyle Alban Berg.

sünü iyice yoğunlaştıracak şekilde yeni baştan elden geçirdikten sonra yazdı müziğini. Partisyon 1919 yılında tamamlanmıştı. XX. yüzyılın dramatik müzik tarihinde çok önemli bir yer kaplayan bu operada Berg, klasik opera yapısını korumakla birlikte, leitmotiv'l seriel bir yapı içinde kullanmakta ve Schönberg'e özgü «konuşur gibi şarkı» («Sprechgesang», «le chanté parlé») buluşundan yararlanmaktaydı. Bütün bu öğelerl, güçlü bir dinamizm, az rastlanır cinsinden bir dramatik yoğunluk ve şaşkınlık verici bir orkestrasyon zenginliği içinde birleştiriyordu böylece.

İlkin küçük parçalar halinde kamuya tanıtılan bu yapıt, ancak 1925 yılında Berlin'de sahneye kondu ve tam anlamıyle gözü dönmüş bir eleştiri saldırısıyle karşılaştı. Ne var ki bu acımasızca saldırı, büyük sanatçıyı yıldıramayacaktı.

Nitekim 1926 yılına kadar uzanan bu ikinci yaratım döneminde Berg, iki başyapıt daha verdl Tamamıyle seriel doğrultuda bir beste olan ***Kammerkonzert*** (Oda konçertosu, 1923-1925) ile sanatçının ilk kez **oniki ses** tekniğini kullandığı ***Dört yaylı için lirik süit*** (1926).

Berg, sanat hayatının üçüncü ve son döneminde, konusunu Wedekind'in iki dramından aldığı yenl bir operanın yazımına girişti. ***Lulu*** adını taşıyan ve **anlatımcı müzik** tarzının en bellrgin örneklerinden birl olarak kabul edilen bu yapıt, bitmemiş olarak kalacaktı. Bu arada sanatçı, ***Şarap*** başlığı altında Baudelaire'in üç şiirinden derlediği bir ***Soprano ve orkestra için kantat*** (1927) ve Alma Mahler ile Walter Groplus'un onsekiz yaşında ölen kızlarının anısına adadığı, ***Bir meleğin anısına*** (1935) başlıklı keman konçertosunu da bestelemiş bulunuyordu.

Atonal üslûbu en yüksek anlatım noktasına uleştırmış olan Berg'in bu son yapıtı, romantizme ve tonallteye bir dönüşü vurgular.

Alban Berg'in müziği, daha önce sık sık temsil edilmlş olan **Wozzeck** bir yana bırakılırsa, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sürekll şekilde çalınmağa başlandı ve modern müziğln gelişiml üzerinde gittikçe daha belirleyicl bir etkl uyandırdı.

BERG Lev Semyonovlç (Benderakh - 1876 / Leningrad - 1950) Sovyet coğrafya ve doğa bilginl. Başlangıçta Moskova Üniversitesinde Iktiyoloji (balık bilimi) dersleri veren ünlü bilgln, 1940 yılında Coğrafya Derneği genel başkanı seçilmiştir. Kendisine bu alanda büyük otorite kazandıran ve bir çok Batı dilina çevrilmiş bulunan, ***Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin doğal bölgeleri*** Isimli kitabını aynı yıl yayınlamıştır. İklim, bitkl örtüsü, doğal bölgeler ve coğrafya tarihli konulerinde sayısız araştırma ve inceleme yayınlamış olen Berg, 1944 yılında S.S.C.B. **Bilimler Akademisi'ne Dye seçilmiştir.**

BERG Max (Stettin - 1870 / Baden-Baden - 1947) Alman mimarı. Breslau kentinin nüzım planını düzenledl. 1912-1913 yılarında, betondan yapılma geniş kubbesiyle dikkati çeken ***Jahr hundert halle***'yl gerçekleştirdl. Çağının en cüretli yapıtlarından blrl olan ve kesin bir işlevsellik anlayışı ile dışavurumcu karakterli bir plastik arayışı içiçe yürüten bu bina, özellikle, büyük mimar Nervi'yi etkilemiştir.

BERGAMIN Jose (Madrid - 1897) İspanyol denemecisi. Hukuk öğreniml görmüş olan yazar, İkincl Dünya Savaşı'ndan sonra, tanınmaya başlamıştır. Bergamin, çağdaşlarından bir çoğu gibi, kısa nesir parçaları yazarak fikirlerini ve duygularını başarılı bir şeklide dile getlrmiştir. Bergamin'in kullandığı bu nesir şekli «aforizmalar» yada «özdeyişler» diye adlandırılmaktadır. Bu bakımdan, ***El cohete y la estrella*** (1923) ve ***La cabeza a pajaros*** (1934) isimli eserleri önem taşırlar. Bergamin, geniş kültürlü ve yabancı ulusların duygu ve düşünce dünyasına açık bir yazar olmakla birlikte, kendi ulusal kültürüne ve geleneklerine de sıkı sıkıya bağlıdır. Özellikle Unamuno'nun etkisinde kalmış, bu büyük yazarın eserlerinden bir çok temalar almıştır. Klasik İspanyol yazarlarına da önem veren Bergamin, edebiyat anlayışı ve görüşü bakımından, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İspanyol edebiyatında kendini gösteren şalr ve yazarlardan çok, «1898 kuşağı»na daha yakındır. Bergamin «halk» konularından esinlenir Alaycı üslûbu ve şüphecl düşüncesiyle, paradokslar yapmak, şaşırtıcı ve ince görüşler ortaya atmak konusunda ustadır. Halkın şu yada bu düşünceye verdiği belll bir anlamı ele alarak yada yine halkın ortaya koymuş olduğu bir akılyürütme tarzından hareket ederek kendi düşüncesini geliştirir. Çoğunlukla, atasözlerine başvurur ve ağızdan ağıza geçerek anlamını kaybeder hala gelmiş olan bu sözlerin içinden yenl ve canlı görüşler çıkarmasını bilir. Fikir, zekâ, esprl ve paradoksun yanı sıra, Bergamin'de içe işleyen bir lirizm de vardır. Bu bakımdan, onun Unamuno etkisinde kalmış olduğu açıkça görülür. Bergamin, her şüpheyle yenlden tazelenen dinsel bir lnanca bağlanmıştır ve bu lnanç Katolikliktir. Bundan ötürü, Bergemin, İspanya'da Yeni-Katolikliğin en büyük temsilcilerinden biri olarak kabul edilmiştir. Madrid'de yayınladığı ***Cruz y raya*** (1933-36) Isimli dergide, o yılların İspanyol edebiyetının en seçkin örneklerine yer verdiğl glbl, Katolik ve liberal dünya görüşünü de açıklamıştır. Ayrıca, Bergamin'in ***Esprit*** Isimli Katolik derginin Fransız ve Belçikalı yazarlar grubu ile ilinti kurmuş olduğu da bilinmektedir. İspanya Iç savaşında halkı ve Cumhuriyetçileri tutmuş ve 1939 yılında Meksika'ya gitmek zorunda kalmıştır.

Bergen-Belsen : 1943 yılında Hanover yakınında Neziler tarafından kurulen toplama kampı. Alman faşlzminin en lğrenç yüzkaralarından birl olan «cehennem»de Müttefikler, on binlerce ceset ve blr o kadar da

Bergen-Belsen'den *bir görüntü : Yanılmıyorsunuz, hayır; kâbus falan da görmüyorsunuz! Nazi gerçeği ile karşı karşıyasınız.*

hunharca ölüme terkedilmiş Insan buldular. İşin en korkunç, en Insanlıkdışı yanlarından birl de Nazl cellâtlarının bunca mâsum Insanı **sadece** öldürmekle yetinmeylp gaddarlığı kurbanlarını can verirken filme almağa kadar vardırmalarıydı.

BERGER Gaston (Paris 1896 / Parls 1960) Fransız düşünürü ve sosyoloji bilginl. İnsan bilgisine ilişkin psikolojik ve mantıksal sorunlar konusunda düşündü. Bu düşünceden hareketle Husserl fenomenolojisinin, özelikle de «deneyüstü özne»nin (yada, «cogito»nun) elestirel bir eçıdan Incelenmesine ulaştı. Sonra da ***Traité pratique d'analyse du caractère*** (Karakterin pratik bakımdan analizl, 1951) ve ***Caractère et***

personnalité (Karakter ve kişilik, 1954) gibi yapıtlarında daha somut psikoloji araştırmalarına yöneldi.

BERGER Johan Hening (Stockholm - 1872 / Kopenhag 1924) İsveçli romancı. Amerika'da uzun zaman kalmış daha sonra Paris ve Münih'de bulunmuş, 1902'den sonra Ise Kopenhag'a yerleşmiştir. Berger, eserlerinin içeriğini genel olarak kendi hayat deneylerinden çıkarmış bir yazardır. Bu özellik, *Yesil* (1905) ve *Bendel* (1910) isimli eserlerinde açıkça görülür. *Drömlandet* (Rusya ülkesi, 1909) isimli eserinin konusu ise Chicago'dan alınmıştır. Berger bu eserlerinde, hayatın ve dünyanın derinliklerine inen bir gerçekçi olarak değil, heyecanları, duyguları ve acıları oldukları gibi saptayan bir izlenimci yazar olarak görünmektedir. Berger, romanlarında ve piyeslerinde, genel olarak, kendini Amerikan hayatına uyarlayamayan İsveçlilerin yaşantılarını dile getirmek istemiştir. Kuzeyden gelen ve hayal ile rüyaya düşkün olan İsveçliler, Berger'in anlattığına göre, Amerika'da en önemsiz olaylardan ve durumlardan ötürü acı çekmektedirler. Kaybetmiş oldukları ve bulmaya çalıştıkları insansal hayal dünyasına hiç bir zaman ulaşamamaktadırlar. Berger, ince üslûbu ve yüzeyde kalan ama sağlamlığını hiçbir zaman yitirmeyen gözlemciliği ile, yüzyılımızın hayal kırıklıklarını canlı ve başarılı bir şekilde dile getirmiştir.

BERGERAT Emile (Paris - 1845 / Neuilly - sur Seine - 1923) Fransız yazarı. Ünlü şair Théophile Gautier'nin küçük kızıyla evlenen ve yetenekli bir gazeteci olan Bergerat, önce *Voltaire* gazetesinde **Maskeli Adam** takma adıyla, sonra da *Figaro'da* **Caliban** imzasıyla fıkralar yayınlamış ve özellikle bu ikinci gazetedeki yazılarıyla büyük yankı uyandırmıştır. Bergerat, hemen bütün edebiyat dallarında eser vermiş olan bir yazardır. Şiir alanında, *La Lyre comique* (Komik lir, 1888); roman alanında, Louvet de Couvray'nin ünlü kahramanından esinlenerek, *Faublas malgré lui* (Kendine rağmen Faublas, 1883); tiyatro alanında da, *La Nuit bergamasque* (Bergamo gecesi, 1887), *Le Premier Baiser* (İlk öpücük, 1889), kayın babasının aynı ismi taşıyan ünlü macera romanından sahneye uyarladığı *Le Capitaine Fracasse* (Kaptan Fracasse, 1896), Joséphine de Beauharnais'yi kahraman olarak alan ve zamanında büyük başarı kazanan *Plus que reine* (Kraliçeden de fazla, 1899) isimli eserleri özellikle anılmağa değer. 1919 yılında Goncourt Akademisi'ne üye seçilen Bergerat, ayrıca, *Paul Baudry* (1875) ve *Théophile Gautier* (1879) hakkında eleştirmeli incelemeler de kaleme almış. Yazarın büyük bir ustalıkla döktüğü *Souvenirs* (Hatıralar, 1911-1912) isimli anı kitabı da ünlüdür.

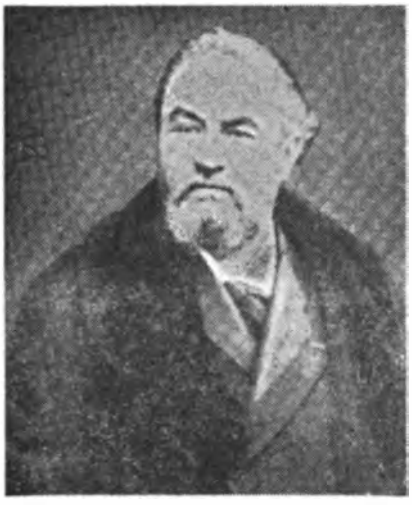

Bir halk ressamının gözüyle Emile BERGERAT.

BERGERET Jules (Paris - 1839 / New York - 1905) Fransız siyaset adamı. Matbaa İşçisiydi. Paris Komünü başladığında Ulusal Muhafız Alayı Merkez Komitesi üyesi ve ayrıca 1. Yürütme Komisyonu üyesi seçildi. 22-28 Mayıs 1871 arasındaki **Kanlı Hafta**'dan sonra ilkin Jersey'e kaçtı, ardından da New York'a sığındı.

BERGERY Gaston (Paris 1892 / Paris 1974) Fransız hukukçusu ve siyaset adamı. 1928 yılında Radikal partiden milletvekili seçildi. 1933 yılında, faşizme karşı **Ortak Cephe**'yi kurdu ve *La Flèche* (Ok) adlı devrimci gazeteyi çıkarmağa başladı. İkinci Dünya Savaşı'nda Fransa Alman işgali altına düşünce, mareşal Pétain'e olağanüstü yetkiler verilmesini öngören yasa tasarısını savundu ve inanılmaz bir dönüşle Vichy hükümetinin hizmetine girdi 1940 yılında Moskova'da, 1942-1944 yılları arasında da Ankara'da elçilik görevinde bulundu. Bundan dolayı Kurtuluş'tan sonra Yüksek Adalet Divanı'na yollandı, ama beraat etti.

BERGİER Jacques (Paris 1912) Fransız kimya mühendisi ve elektronik bilgini. Musevî olduğu gerekçesiyle İkinci Dünya Savaşı sırasında Naziler tarafından toplama kampına yollandı. Kamptan kaçtı ve Fransız Ulusal Direniş hareketine katıldı. Bu arada özellikle Pennemünde adasındaki Alman füze üssünün havaya uçurulmasında önemli rol oynadı. Savaştan sonra Louis Pauwels'le birlikte *Planète* dergisini kurdu ve ünlü **fantastik gerçekçilik** akımının öncüleri arasında yer aldı. Jacques Bergier, ayrıca, kimya ve elektronik alanında bir dizi buluşun da sahibidir.

BERGMAN Bo (Stockholm - 1869) İsveçli şair, eleştirmeci ve hikâye yazarı. Uppsala'da öğrenim görmüş ve memurluk yaptıktan sonra, gazetelerde yazdığı eleştirme yazıları ile ün kazanmıştır. 1903 yılında yayınladığı ilk şiir kitabı *Marionetterne* (Kuklalar) bir hayli ilgi uyandırmıştır. Bunun ardından çeşitli şiir ve hikâye kitapları yayınlamıştır. Aralarında en önemlisi, *Spakpet* (Yalkanlı, 1915) adını taşır. Bergman herşeyden önce, büyük şehirde yaşayan ve şehir hayatının derinliklerine inen bir kimsedir. İçinde yetişmiş olduğu bu ortamın geçmişine ve bugünkü haline karşı büyük bir ilgi duyan yazar, çevresindeki hayatı da soğukkanlılıkla ve gerçekçilikle gözleyip saptayarak dile getirmesini bilmiştir. Herhangi bir alanda dâhice eserler vermemekle birlikte, Bergman, şiir, hikâye yada deneme gibi türlerden hangisini ele alsa başarılı örnekler sunmaktan geri kalmamıştır. Şiirlerinde ünlü İngiliz şairi Wordsworth'un düşünce ciddiyetine ve mutluluk özlemine rastladığımız sanatçı, hikâyelerinde canlandırdığı kişilerin, içinde yaşadıkları topluma uyamamaktan ötürü çektikleri acıları ve düştükleri fecî durumları incelik ve gerçekçilikle canlandırmasını bilmiştir. Yazar, İsveç Akademisine üye seçilmiştir.

BERGMAN Hjalmar (Örerbo - 1883 / Berlin 1931) : İsveçli romancı ve piyes yazarı. Uppsala'da tarih ve felsefe okuyan yazar, çeşitli ülkelere geziler yapmış, bu arada Kuzey Afrika'yı ve Türkiye'yi gezmiştir. Çocukluğundan beri hassas bir yaradılışa sahip olan ve sürekli olarak sinir bunalımları geçiren Bergman, genç yaşında evlenmiş ve karısının ailesi dolayısıyla tiyatro sanatıyla yakından ilgi kurmuştur. Bu arada, yazmış olduğu, ilk komedilerle büyük bir başarı elde etmiştir. En ünlü eseri olan *Swedenhielms* (Swedenhielm ailesi, 1925) isimli piyesinde sanatçı tiplerini mizah dolu bir üslûpla ele alıp canlandırmıştır. Ne var ki, Bergman asıl yeteneğini roman ve hikâyede göstermiştir. 1910 ile 1930 arasında, İsveç okurlarının en fazla sevdiği ve okuduğu bir yazar olan Bergman, ardarda eser vermiş ve kendine has zengin ve ilgi çekici bir dünya yaratmasını bilmiştir. Bu bakımdan, eleştirmeciler, Bergman'ı haklı olarak Dickens'e benzetmişlerdir. İtalya'da ve Yakın Doğuda kaldığı sırada edindiği deneylerden yararlanarak ve trajik bir dünya görüşünü benimseyerek bu tür eserler yazmaya başlayan Bergman, özellikle *Amours* (1910) isimli kitabında cinsellik psikolojisini büyük bir ustalıkla incelemiş ve dile getirmiştir. Daha sonra tarihsel konuları ve yabancı ülkelerde geçen olayları da işlemesine rağmen, asıl başarısını, Stokholm'un ve İsveç kasabalarının modern hayatını canlandırdığı eserleri ile kazanmıştır. Bu eserler, daha küçük çapta olmakla birlikte, Balzac'ın *İnsansal Komedya*'sını andırmaktadır. Bunlar arasında, *Farmor och Vår Herre* (Büyük anne ve efendimiz, 1921), *Chefen fru Ingeborg* (Bayan müdür İngeborg, 1924) gibi eserlerini saymak gerekir. Bu kitaplarda, Dickens'den çok, büyük Fransız gerçekçilerini ensitan keskin bir gözlem ve şüphecilik vardır. Aynı zamanda, yazarın, Freud'çu cinsel anormallikler anlayışını benimsemiş olduğu da görülmektedir Bundan ötürü, Bergman'ın bu başarılı eserleri, kimi zaman normal okuru şaşırtır ve onun zevkine uygun düşmez. Kaba ve olanakdışı

gibi görünen olayları ve maceraları ele almakla birlikte, Bergman, üslûbunun canlılığı ve etkililiği sayesinde, İsveç edebiyatında, modern roman ve hikâyenin başarılı örneklerini verebilmiştir.

BERGMAN İngmar (Uppsala 1918) İsveçli tiyatro ve sinema rejisörü. Uzun süre senaryo yazarlığı yaptı. Bu arada tiyatro yönetmeni olarak ün kazandı. İlk önemli filmi olan ***Tutukevi*** (Fangelse)'yi 1948 yılında çevirdi. Bunu, 1950 yılında çevirdiği ***Yaz oyunları*** (Sommarlek) izleyecekti. İlk başyapıtını ***Cambazların gecesi*** (Glyclarnas Afton) başlığıyla 1953 yılında gerçekleştirdi. Daha sonra, nükte dolu bir vodvil havası içinde İsveç toplumunu derinlemesine eleştiren ***Bir yaz gecesi gülümseyişleri*** (Sommarnattens Leende, 1955) adlı büyük yergi yapıtını çevirdi. Bunun ardından mistik ve metafizik temaları işlemeğe koyuldu ***Yedinci mühür*** (Det Sjunde Inseglet, 1956), başrolünü büyük rejisör Victor Sjöström'ün oynadığı ***Yaban çilekleri*** (Smulstronstallet, 1958), ***Ayna*** (Sasom I en Spiegel, 1961) adlı yapıtlarında yalnızlık, ölüm korkusu, bunaltı, yaşlanma ve aşkın boşunalığı gibi birtakım ana fikirleri belki biraz hastalıklı bir duyarlık içinde ama daima kusursuz bir estetik anlayışıyle irdeledi. Ruhsal durumları bütün inceliğiyle seyirciye aktarma konusundaki ustalığı sayesinde belirgin bir kişisel üslûp yarattı.

Bergman, daha sonra çevirdiği yapıtlarda «insanın yalnızlığı» temasını gittikçe daha belirgin şekilde metafizik bir açıya yerleşerek işlemeğe koyuldu ve tekrara düştü.

İngmar BERGMAN'dan seçmeler

Tanrıya inanmışım yada inanmamışım, Hristiyan yada kâfir olmuşum, hiç bir önemi yok : Benden, küçücük de olsa bir parça o sonsuz bütünlenişin içinde sürgitsin diye, düzlükte yükselen tapınağın kurucularından biri olmak istiyorum ben o kadar.

Gençken beni atılgan kılan bir oyundu çalışmak. Zamanla, acı bir kavgaya dönüştü bu oyun... Benim asıl hoşuma giden iş, öteden beri içimde taşıyıp geldiğim ruh halleriyle heyecanlar, imgeler, ritmler ve karakterlerle film çekmektir. Ben derdimi söz yada yazıyla değil, filmle anlatıyorum.

Bizim işimizin hareket noktası, insan yüzüdür. Tamamiyle nesnel bir gözlemci gibi çalışması gerekir kameranın. Oyuncunun en güzel, en eşsiz anlatım aracı nedir bilir misiniz? Bakışıdır. Sadelik, yoğunluk, ayrıntı bilinci : Ayrı ayrı her sahnenin ve her adını hak eden filmin temel nitelikleri işte bunlardır.

Kendi kendime verdiğim ilk emir şudur : Daima ilginç olacaksın. Çünkü kamunun benden daima bir heyecan, bir atılım vesilesi, bir sevinç, bir canlılık gösterisi isteme hakkı var.

BERGMAN İngrid (Stockholm 1917) İsveçli tiyatro ve sinema oyuncusu. Tiyatro Okulu'nda öğrenim gördü. Tiyatro alanında başarılı oyunlarıyle ün saldıktan sonra 1935 yılında sinemaya geçti. Hemen tutuldu. 1941 yılında Amerika'ya gitti, 1943 yılında çevirdiği ***Çanlar kimin için çalıyor?***'la uluslararası üne kavuştu. Usta rejisör Hitchcock'un yönetiminde bir dizi başarılı yapıtta rol aldı. 1950 yılında büyük yönetmen Roberto Rossellini ile evlenerek İtalya'ya yerleşti ve ***Stromboli***, ***Avrupa 51***, ***Korku*** adlı yapıtlardan sonra gerçek bir başyapıt olan ***İtalya gezisi*** (1953)'nde eşsiz oyunculuk yeteneğini bütün boyutlarıyle ortaya koydu. Rossellini'den ayrıldıktan sonra Fransa'da sinema sanatının devlerinden biri olan Jean Renoir'la ***Elena et les hommes*** (Elena ve erkekler, 1956)'u çevirdi. Sonra yeniden Amerika Birleşik Devletleri'ne geçti ve ***Anastasia***, ***Brahms'ı sever misiniz?*** gibi filmlerde başrolleri üstlendi.

Özetlemek gerekirse İngrid Bergman, alabildiğine zarif fiziği ve gerçekten yoğun oyun gücüyle, Greta Garbo'dan beri İsveç'in yetiştirdiği en çaplı oyuncu oldu.

İngrid BERGMAN İtalya gezisi'nde George Sanders'le.

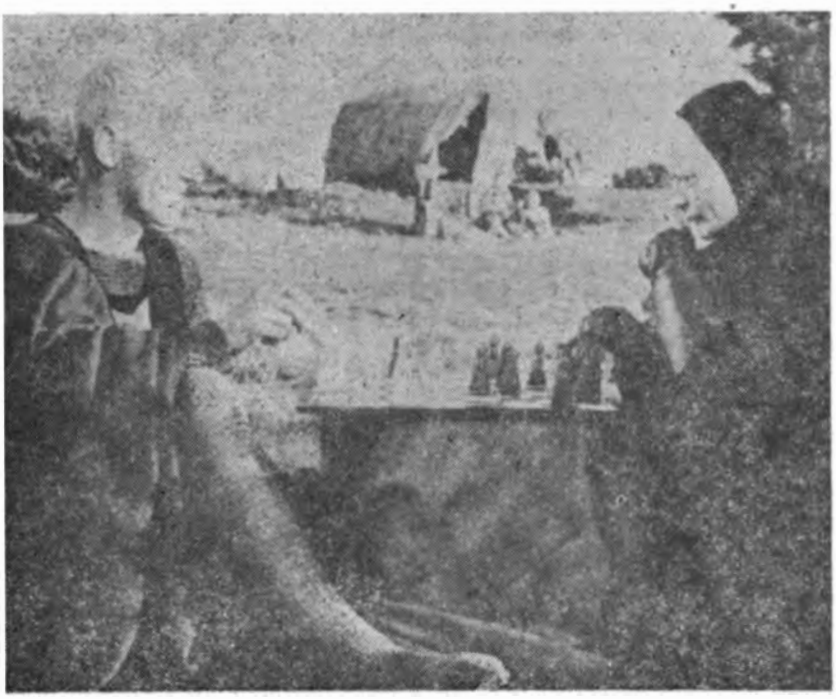

İngmar Bergman'ın başyapıtlarından Yedinci Mühür'ün ünlü sahnesi : **Ölümle satranç.**

BERGMAN Torbern Olof (Katrineberg 1735 / Medevi 1784) İsveçli kimya bilgini. Uppsala Üniversitesinde okumuş, büyük bilgin Linne'ye öğrencilik etmiştir. 1761 yılında aynı üniversiteye matematik ve doğa bilimleri yardımcı profesörü olarak atanmış, altı yıl sonra da kimya ve metalürji kürsüsüne getirilmiştir. İlk ciddî çalışmalarını botanik ve antomoloji (böceklerle uğraşan bilim kolu) alanlarında yapan Bergman, çok geçmeden fizik ve astronomi sorunlarına yönelecek ama asıl kimya alanında büyük şöhret kazanacaktır. Nitekim, reaktiflerin etkisini sistematik şekilde inceleyen, karbonatların yapısını saptayan, gaz karbonik solüsyonunun asit özelliklerini bulan, kireçle baryum oksidi arasındaki farkı gösteren, Bergman olmuştur. 1775 yılında ilk defa olarak saf nikell üreten büyük bilgin, daha sonra, magnezyumla manganezi oksitlerinden hareket ederek ayırmış ve 1782'de tungsteni yalıtlaştırmayı başarmıştır. Bir yandan da organik kimya alanında denemeler yapan

Lorentz PASCH'ın tablosu : Torbern Olof Bergman.

Bergman 1776'da, şekeri oksitleme yoluyla oksalik asidi elde etmiş bulunuyordu. Öte yandan, billûrlar ve mineraloji alanında da çalışmış ve minerallerin kimyasal sınıflamasını yapmıştır. Bergman, 1756-1783 yılları arasında yayınladığı eserlerini, *Opuscula physica, chimica et minerallia* (Fizik, kimya ve mineraloji alanında küçük eserler) başlığı altında ve altı cilt hâlinde toplayarak bastırmıştır.

BERGOLTS Olga (Petrograd 1910) Sovyet şairi. Bir doktorun kızıdır. Leningrad'da öğrenim görmüş, sanat tarihi kurlarını izlemiş ve Edebiyat Fakültesi'ni bitirmiştir.

Daha sonra yerel Kazakistan basınında görev alan Bergolts, çocuk kitapları yazmış ve röportajlar yayınlamıştır. Ama çok geçmeden Leningrad'a dönecek; elektrik malzemesi yapan büyük bir fabrikanın gazetesine yönetici olarak, sonra da gene aynı fabrikanın tarihini yazmağa koyulacaktır.

Marşak ve Gorki, 1934 ve 1936 yıllarında, ilk şiir kitaplarını yayınlamasına yardımcı olmuşlar ve Bergolts böylece üne kavuşmuştur. *Türküler Kitabı* başlığını taşıyan yapıtının, bu ünde büyük payı bulunduğu kabul edilmektedir.

1937 yılındaki «temizlik hareketi» sırasında tutuklanan şair, ancak iki yıl sonra özgürlüğüne kavuşmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında Leningrad'da kalan Bergolts, yurttaşlarına her gün radyodan seslenmekte ve Alman kuşatması altındaki kentten haberler vermektedir.

1954 yılında, Sovyet edebiyat hayatında bir dönüm noktası olarak alınan ünlü açık oturumda : «Şiir, demişti Bergolts, İnsanın özünün dille gelişidir.» Nitekim şairin bütün yapıtı, lirik bir otobiyografi niteliğini taşır. Else Triolet'nin deyişiyle, «yüzyılın ve şairin iç hayatının parçalanmaz şekilde içiçe geçtiği bir itirafname» olarak da tanımlayabileceğimiz şiirsel yapıtının yanı sıra mış, 1960 yılında da *Günün Yıldızları* adlı Bergolts, çeşitli tiyatro piyesleri kaleme al· başarılı bir roman yayınlamıştır.

Olga BERGOLTS'dan bir şiir

SAVAŞ. LENİNGRAD.

(Parçalar)

... Kesildi top ateşi.
Şafakla dolu şehir.
Yorgun nöbetçilerin değişme saatidir şimdi,
yollar ıssız ve berraktır.
Cam kırıklarını süpürüyor kapıcılar.
Ve ince boğuk kırılır gibi bir ses
usanmaz bir yankı halinde kendini tekrar ediyor.
Ebemkuşakları koşuyor kaldırımlar boyunca
ortasında cam kırıklarının.
Şehirde bahar.
Moloz ve yangın kokuyor hava.
Ve rıhtımlara çarparak şırıldayan ırmak.
Yüzyıllardan beri şırıldadığı gibi. Ve sessizlik.

Ve sen ey genç kız,
mutluluk hakkında bildiğin neydi? Mutluluk
asık suratlı ve serttir ve uykusuzluğu sever,
ve bazan ölümle elele yürür mutluluk.
Neşe bir hiçtir onun yanında ve sevinç toz gibi kalır.
Tüm gücünü yitirir onun önünde düşman dayanamaz
vuruşuna korku ve çöküş bile.
Kuğuların kanadında açar mutluluk
öylesine ulaşılmaz doruklara uçar ki
öylesine yalnız sevgi dolu ve arı
imrendirir eski tanrıları.

Mutluyum işte.
Ve her gün biraz daha derinden duyuyorum
bütün ömrüm boyunca bu günler için yaşadığımı,
bu amansız baharı görmek için.
Ve gurur duyuyorum, neden gizleyim,
kaderine basit bir asker olarak girdiğimden dolayı
aziz şehrim, ve yer aldığımdan dolayı ozanlarının safında.
Sen değil miydin Tevrat'tan çıkıp gelme bu korkunç kış içinde
beni kardeşlerimin savaştığı siperlere götüren
ve orada kahrolmuş çocukların için
ağlamamı emreden sen değil miydin!

Yerine getirdim yüce buyruğunu.
Anıt dikemediğim
sayısan sayılmaz mübarek ölülerine,
yangınların aydınlığında karın kızıllaştığı
ve siperlerin soluk soluğa kazılabildiği
ve boşuna çırpındığı bize yardım için dinamitin
ve cesetlerin binbir eziyetle gömüldüğü o yerde, evet,
yüce buyruğunu yerine getirdim...
Ve içimde seçtiğim yolun olanca ağırlığı
ve yaşayan örgüsünü feda etmeksizin
yüreğimin ta kökünden koparıp çıkardım bak bu şiiri.

BERGSON Henri (Paris 1859 / Paris 1941) Fransız filozofu. Musevi asıllı Polonyalı bir baba ile İrlanda asıllı bir ananın oğlu olan düşünür, Paris'te doğduktan sonra dokuz yaşına kadar Londra'da yaşamış ve 1868 yılında yeniden Paris'e dönmüştür. Bergson'un 1878 yılında, ünlü Ecole Normale Superieure'e kabul edildiğini görüyoruz. Sınıf erkadeşleri arasında, geleceğin büyük fikir ve eylem adamı Jean Jaurès de bulunmaktadır Tanınmış düşünür Boutroux'den ders gören ve 1881'de felsefe mezunu olan Bergson, 1889 yılında *Essai sur les données immédiates de la conscience* (Bilincin dolaysız verileri üzerine deneme) isimli taşıyan tezi ile felsefe doktorasını vere-

cektir. 1897'de, mezun olduğu okulda ders vermeğe koyulan düşünür, 1900 yılında Collège de France'a önce Eski Yunanca, sonra da felsefe profesörü olarak atanmış ve, Académie Française (Fransız Akademisi)'e üye seçildiği 1914'e kadar bu görevine devam etmiştir. Cenevra'deki Enternasyonal Entellektüel İşbirliği Komisyonu'nun başkanlığını da yapan Bergson, 1927 yılında Nobel edebiyat ödülünü almıştır. Sonraki yıllarını resmî görevlerle felsefe ve ahlâk anlayışının derinleştirilmesi arasında bölüştüren filozof, hayatının son yıllarını felçli olarak geçirmiş ve, felsefî görüşleri kendisini her ne kadar katolikliğe doğru sürüklemiş olursa olsun, kalbinin daima, Almanlar tarafından hunharca kıyılan Musevî din kardeşleriyle birlikte çarptığını açıklayan bir vasiyetname bırakarak ölmüştür.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde gerek felsefe gerekse edebiyat alanında hatırı sayılır bir etki yaratmış olan ünlü düşünürün felsefesini açıklamağa girişmeden önce, belli başlı eserlerini sıralamak gerekmektedir. Bergson, 1896 yılında yayınladığı ***Matière et mémoire*** (Madde ve bellek) isimli eserinde, ***Essai sur les données immédiates de la conscience***'da incelemeğe giriştiği, hürriyet ve zihnin madde dünyası içindeki yeri sorunlarını derinleştirmektedir. Düşünürün psikolojik teorilerini açıkladığı bu kitap, kendi deyişiyle, «zihnin ve maddenin gerçekliklerini kabul etmekte, ve bu ikisi arasındaki ilişkiyi, somut bir örnekten, bellek örneğinden yararlanarak belirlemeyi denemektedir». Bergson'a göre, bedensel mekanik belleğin yanı sıra, bir de saf bellek vardır ve bu sonuncusu, beyinde değil, anıların o anki eylemin ihtiyaçlarına göre doğup geldiği bilinç-altı'nda bulunur. İşte bu ana temelden davranan Bergson «gizligüç halinde olan» ile «edim hâlinde olan» arasında, «ruhla ilintili olan» ile «beyinle ilintili olan» arasında ve «hürriyet» ile «zorunluk» arasında köklü bir fark bulunduğunu belirtmektedir. Ama gene Bergson'a göre, evrende sürekli bir evrim vardır ve bu evrim sayesinde, yukarıda işaret edilen karşıtlar durmaksızın biribirlerine dönüşürler.

Bergson, ardarda yayınladığı, ***Essai sur la signification du rire*** (Gülme'nin anlamı üzerine deneme, 1900), ***L'Evolution créatrice*** (Yaratıcı evrim, 1907), ***Durée et simultanéité*** (Süre ve zamandaşlık, 1922), ***Les Deux Sources de la morale et de la religion*** (Ahlâkın ve dinin iki kaynağı, 1932) isimli eserlerinde, sırasıyla, «gülünç olan»ın anlamını, hayatın niteliğini, göreceliği, ahlâk ile dinin kökenini incelemeğe girişmektedir. Ünlü düşünür, daha 1919 yılında yayınladığı ***L'Energie spirituelle*** (Tinsel enerji) isimli eserinde, bilincin vücuttan bağımsız olduğu şeklindeki tezini doğrulamağa yarayacak çeşitli denemelerini toplamış bulunuyordu. Bu kitapta yer alan denemelerden belli başlıları, ***Le Rêve*** (Rüyâ, 1901), ***L'Effort intellectuel*** (Zihinsel çaba, 1902), ***Le Cerveau et la pensée*** (Beyin ve düşünce, 1904), ***La Conscience et la vie*** (Bilinç ve hayat, 1911), ***L'Ame et le corps*** (Ruh ve beden, 1912) ve ***Fantômes de vivants*** (Canlıların hayaletleri, 1913) isimlerini taşımaktaydı. ***Croissance de la vérité*** (Hakikatin gelişmesi) ve ***De la position des problèmes*** (Sorunların konuş şekli) başlıklı iki giriş denemesiyle başlayan ***La Pensée et le mouvant*** (Düşünce ve hareket hâlinde olan, 1934) isimli eserinde ise, ***L'Introduction à la métaphysique*** (Metafiziğe giriş, 1904), ***La Vie et l'oeuvre de Ravaisson*** (Ravaisson'un hayatı ve eseri, 1904), ***Sur le pragmatisme de William James*** (William James'in pragmatizm'i hakkında, 1911), ***L'Intuition philosophique*** (Felsefi sezgi, 1911), ***La Perception du changement*** (Değişmenin algılanışı, 1911), ***La Philosophie de Claude Bernard*** (Claude Bernard'ın felsefesi, 1913) ve ***Le Possible et le réel*** (Mümkün olan ve gerçek olan, 1930) başlıklarını taşıyan ve metafizik anlayışını en iyi şekilde açıklayabileceğini umduğu denemelerini bir araya getirmişti. Bütün bu eserlerinde Bergson, genel çizgileriyle **idealizm** çerçevesi içinde yer alan, psikoloji bilimine zaman zaman yeni açılışlar getiren ve **bergsonizm** veya **entüisyonizm** (sezgicilik) diye adlandırılan bir felsefeyi işlemektedir.

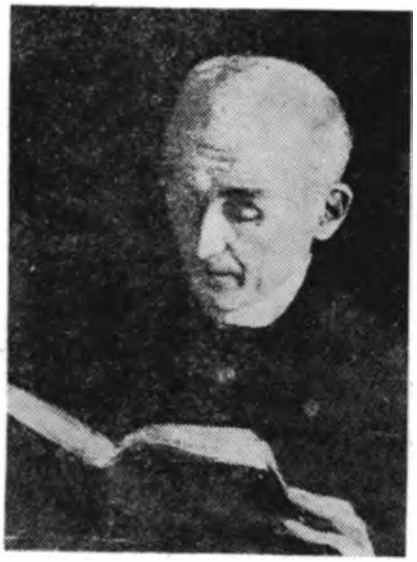

J. SİMONT'un fırçasıyle Bergson.

Bir yaşantı **fenomenoloji**'sinden algıların hareket ederek katolik mistisizmine ulaşan bu felsefenin temelinde **süre** fikri vardır. «Tek tek algıların arkasında gizlenen ve ancak zihin çabasıyla ulaşılabilen saf dolaysız veri» olarak niteleındirdiği **süre**'nin analizinden yola çıkan Bergson, hürriyet'i psikolojik açıdan açıklamağa çalışmaktadır Bergson'a göre ruhsal olaylar, fiziksel olayların tersine, sürekli ve kesiksiz bir oluşla daima daha fazlaya ve daha değişiğe doğru bir yükselme gösterir; bunun için de ruhsal hayatımızı yöneten yasa, statik bir denge yasası değil, dinamik bir evrim yasası pluştur, yani süre düzenidir. Ve bize kesiksiz bir kişilik duygusu veren, «ben»imizin sürekliliğini sağlayan, işte bu süre'nin bilincidir. Hürriyetin asıl kaynağı da, gene bu bilinçtir.

Ruh maddenin kölesi değildir, sadece yönetimi altındadır, ama maddeyi aşkındır. Yani ruh, maddeye indirgenemeyeceği gibi, maddeden tamamıyla ayrı da sayılamaz. Bellek ise, ruhu, madde içinde yararlanıma elverişli tutan zaman bilincinden ibarettir. Böylece, esası süre olan ruh gerçeği, maddeye ancak hayat olanakları ile bağlı ama aslında maddeden bağımsızdır. Felsefenin görevi de, bu gerçeğin içinde bulunduğu **yaratıcı evrim** düzenini aramaktır. Bergson'a göre bu gerçek, yani bilinç, daima daha yaratıcı ve daima daha kuvvetle yürüyen bir hayat atılımının ürünüdür. Nitekim bu hayat atılımı, bitkilerde uyuşuk, hayvanlarda içgüdü olarak tekyanlı ve yalnızca hayatın sürdürümüne bağlı, insanda ise yapıcı ve yaratıcı bir irade şeklinde belirmektedir. Öte yandan, insan aynı zamanda zekâ sahibi bir varlıktır. Ama insanın yaratıcılığında zekânın rolü sınırlıdır. Zekâ, doğada zaten varolan ve maddesel hayatı sürdürmeğe yarayan gereçleri bulup kullanmağa yarar, ruhsal gerçeği bütün özellikleriyle kavrayamaz. Bize ruhsal gerçeği derinden ve içten kavratan, **sezgi**'dir. Başka bir deyişle, zekâ, bilimin aracıdır; sezgi ise felsefenin, yani metafiziğin..

Filozofun toplum görüşü de; ruh (yani düşünce) ile madde, insan (yani toplum) ile doğa arasındaki köklü **diyalektik** ilişkiyi hiçe sayan bu metafizik çerçeve içinde belirlenmektedir. Nitekim, Bergson'a göre, toplum içindeki insan iki belli başlı kuvvetin etkisi altındadır: Ahlâk ve din. Ama öte yandan, iki ayrı ahlâk ve iki ayrı din vardır: Sosyal baskılardan doğan, bireysel özellikleri hiçe sayan, birer otomatizm hâline gelmiş tabulardan kurulu **kapalı ahlâk**'la insana özgü, yumuşak, esnek, kişisel özellikleri hesaba katan, ön yargıları kırıp parçalayan, yeni bir düzen getiren, hayat atılımının yaratıcılığına bağlı, hürriyetçi **açık ahlâk**. Ermişler, kahramanlar, seçkin kişiler, bu ikinci cins ahlâkın temsilcileridir. Bergson gene bu ayırıma uygun şekilde; donmuş, dogmaları ve yaratıcılıktan yoksun mit'leri içinde entellektüalize olmuş **statik din** ile, hür, açık, canlı, yaratıcı, evrensel ve mistik bir aşk akımı içinde hayata, ruhsal gerçeğe ve Tanrı'ya ulaşmamızı sağlayan **dinamik din**'i biribirinden kesinlikle ayırmaktadır.

Ama bu ahlâk ve din nasıl doğmuştur? İnsan nedir? İnsanın iç dünyası ile dış dünya arasında ne gibi bir ilişki vardır? İnsan, tarih içinde oluştuğuna göre, tarihin harekete geçirici kuvvetleri nelerdir? Bütün bu temel soruları es geçmeyi tercih eden düşünürümüz, bizlere, dış dünyada olup bi-

tenlerle ve tarihsel olaylarla fazla ilgilenmeden içimize bakmayı öğütlemekte ve ruhsal gerçeğimizi ancak bu yoldan kavrayabileceğimizi ve ancak bu şekilde mutluluğa erişebileceğimizi müjdelemektedir. Her türlü bilim düşüncesine kökten karşı olan bu görüşler, Blondel, Sorel, Dilthey, Dewey, Croce gibi filozofları ve, başta büyük romancı Marcel Proust olmak üzere bazı edebiyatçıları etkilemekten geri kalmamıştır.

Jeanne BERGSON'un deseni : Henri Bergson çalışıyor.

BERGSON Üzerine

Zekâ hakkında kötü şeyler söylemişti Henri Bergson; bu, onun, hayattan yüz çevirmesini ve aslında sadece aleti olduğu ruhu köleliğe indirgemesini önlemek içindi.

L. Lavalle

□

İnsanların onun dostları olmayı hak ettiklerini düşünmek olmuştu belki de hatası... Düşünen insanın alabildiğine yüksek, alabildiğine saf, alabildiğine üstün temsilcisi, ve belki de, salt, derin ve üstün şekilde düşünmüş, sadece bu işi yapmış olan en son insanlardan biri.... Avrupa'ya özgü anlayışın son büyük ismidir Bergson, ve artık kapanmış bir çağın insanıdır.

P. Valéry

□

Bergson felsefesinin en çarpıcı yanı, insana verdiği önemdir..., ama aynı zamanda da, insanlık halinin karşılaşabileceği tehlikelerin derin bilincidir.

E. Bréhier

□

Diyalektiğin karşısına, «biyolojik idealizm»den alınma kavramların genelleştirilmesine dayalı kendi öğretisini koyuyor Bergson; bunu da «yaratıcı evrim» diye allayıp pullandırıyor. Toplum konusundaki görüşleri özellikle ilginç filozofumuzun : Dediğine bakılırsa bir sınıfın bir başka sınıfı ezmesi, son derece «doğal bir durum»muş ve savaş da «kaçınılmaz bir doğa yasası» imiş! İnsanın sorası geliyor : Hiç ama hiç mi tarih okumadınız, sayın düşünür?.

Aleksandrov

BERGSSON Gudbergur (Grindavik 1932): İslandalı yazar. 1966 yılında yayınladığı *Tomas Jonsson* adlı romanıyle dünya çapında ün kazandı. Savaş sonrası İslanda toplumunu özgün bir üslûpla dile getirdiği bu yapıttan sonra, en titiz bir gerçekçilik anlayışı ile en yoğun bir alegori eğilimini başarıyla kaynaştıran uzun ve kısa öyküler yazdı. Bütün yapıtlarında, köklü değerlere yüz çevirip sırf çıkar gözeten insanları ve bu insanları böyle olmağa sürükleyen çağdaş dünyayı kıyasıya eleştirdi.

BERİA Lavrenti Pavloviç (Sukhumi 1899 / Moskova 1953) Sovyet siyaset adamı. Mühendislik öğrenimi gördü. Genç yaşta Komünist Partisi'ne üye oldu. 1921-1931 yılları arasında ünlü siyasal polis örgütü Çeka'nın Gürcistan seksiyonunu yönetti. Stalin'le hemşeri oluşu dolayısıyle rahat yükseldiği söylendi. Nitekim Beria, 1931 yılında Gürcistan Komünist Partisi birinci sekreterliğine seçildi; 1934 yılında da Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi oldu. Kafkasya'da, kollektifleştirme siyasetine karşı başgösteren direniş hareketlerini ve bölgecilik eğilimlerini belki gerekenden de fazla bir şiddetle bastırdı. 1938 yılında Stalin tarafından, gizli polis örgütü G.P.U.'nun yerini almak üzere kurulan N.K.V.D.'nin başına getirildi. Sovyetler Birliği'nin en önemli karar mevkilerinden biri, Beria'nın eline geçmiş oluyordu böylece.

1940 yılında Politbüro'ya seçilen Beria, 1941 Temmuzunda Ulusal Savunma Yüksek Meclisi'ne atandı ve İkinci Dünya Savaşı boyunca donatım endüstrisini denetlemekle görevlendirildi. 1942 yılında İçişleri bakanı, 1945 yılında da Sovyetler Birliği mareşali oldu. Bir yıl sonra İçişleri bakanlığından ayrıldı; ama Bakanlar Kurulu'nda başbakan yardımcısı olarak polis örgütünü ve ülkenin iç politikasını denetlemeğe devam etti. Bu dönem, Beria'nın sadece ülkede değil, aynı zamanda yakın çalışma arkadaşları arasında da gerçekten dehşet saçtığı dönem olacaktı.

Lavrenti BERİA kudretli günlerinde..

Stalin'in 1953 yılı Martında ölümünden sonra kurulan **üçlü yönetim**'e Malenkov ve Molotov'la birlikte katılan Beria, aynı yılın Temmuz ayında Kruşçev ve arkadaşlarının emriyle tutuklandı ve gizli bir yargılanmadan sonra idama mahkûm edildi.

BERİNG yada **BEHRİNG Vitus** (Horsens 1681 / Avatcha adası 1741) Danimarkalı denizci ve keşif adamı. İlkin Büyük Petro'nun, sonra da ünlü imparatoriçe Katerina'nın hizmetine girdi. 1725-1728 yılları arasında ilk Kamçatka seferini düzenledi ve adanın kuzey kıyısı boyunca ilerledi Amacı, Sibirya ile Amerika'nın birleşik olup olmadığını meydana çıkarmaktı. Ama bu amaca ancak 1741 yılında düzenlediği üçüncü seferinde erişebildi. Gerçekten de Bering, bu sefer sırasında, bugün adını taşıyan boğazı keşfetti ve hemen ardından Alaska'ya ulaştı. Bu keşif, özellikle kürk ticaretinin gelişmesi bakımından son derece önemli sonuçlar doğuracaktı.

BERİO Luciano (İmperia 1925) İtalyan kompozitörü. Ghedini, Dallapiccola ve Maderna'dan ders aldı. Daha sonra gene Maderna ile birlikte İtalyan Radyo-televizyon Kurumu (RAİ)'nun Sesbilim Stüdyosu'nu kurdu ve burada geleneksel müzik tekniklerinin kaynaşımını ve birleşimini amaçlayan bir çok deneme yaptı. Böylece genç İtalyan besteci kuşağının en önde gelen tem-

BERGSON'dan seçmeler

Venüs'ü istediği gibi davranmakta serbest bırakın, tutup karşınıza Mars'ı çıkarır.

•

İnsanlığın tarihi belirsiz kalmış durumdadır; çünkü bu tarih, doğrudan doğruya insanlığın kendisine bağlıdır.

•

Ahlâkın iki kaynağını ayırt etmek gerekiyor : Kişilikdışı sosyal isterler tarafından dikte edilen bir *buyruklar* sistemi; ve, insanlığın oldum olacak en iyi yanını temsil eden *kişiler* tarafından her birimizin bilincine yöneltilen bir *çağrılar* bütünü.

bilcllerinden biri oldu ve dünyanın en ünlü modern müzik merkezlerinde ders vermeğe beşladı. Başlangıçta çalgı İçin daha çok dinsel nitellkte parçalar besteledi. Karısı Cathy Berberlan için ses müziği de yapmaktan geri durmadı. Bu arada elektro-akustik müzik alanında da ürünler verdi. 1958 yılında yorumlanan *Joyce'a saygı*, bu alanda ürettiği yapıtların tipik bir örneğidir.

1967 yılında New York'ta ders vermek üzere Amerika'ya gitti. 1971 yılında İtalya'ya döndü ve Roma'ya yerleşti. Bu arada başyapıtı olarak kabul edilen, on yedi çalgı, üç şarkıcı, sekiz mimci, okuyucu ve magnetik bent için *Laborintus 2*'yi de tamamlamış bulunuyordu.

Berio, bellibaşlı yapıtlarında gerek Monteverdi, Stravinski ve Mahler gibi büyük müzisyenlerden, gerekse başyapıtı Laborintus 2'de olduğu gibi çeşitli büyük yazarlardan yada *Kutsal kitap*'tan alıntılara eni konu yer verir. Örneğin 1968 yılında sekiz ses ve büyük orkestra için bestelediği *Sinfonia*'sının üçüncü bölümü tamamıyle Gustav Mahler'ln *2. Senfoni*'sinin şkertzosuna dayanmaktadır.

BERKELEY Busby (Los Angeles 1895) Amerikalı koregraf. 1930-1940 yılları arasında Amerikan sinemasında beliren müzikal komedi türünün büyük başarısını sağlayan sanatçılardan birl, belki de birincisl oldu.

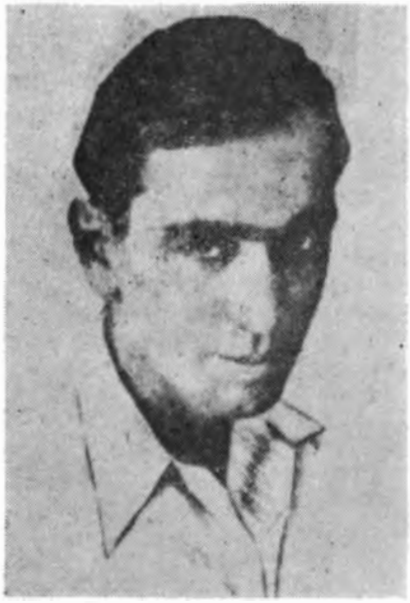

Busby BERKELEY sanatının doruğunda olduğu günlerde.

Başta *42. cadde* ve *Altın arayan kadınlar* olmak üzere sayısız filmin dans sekanslarını büyük bir ustalıkla düzenledi.

BERKELEY George (Kilkrin 1685 / Oxford 1753) İngiliz filozofu. İrlanda'da doğmuş, Dublin'de ve Londra'da okumuş, din adamı olmuş, Eski Yunanca, İbranice ve teoloji öğretmenliği yapmış; İtalya ve Fransa'da bulunmuştur Bir kaç yıl Amerika'da kaldıktan sonra yurduna dönmüş ve Clayne Piskoposluğuna getirilmiştir. Daha sonra Oxford'a çekilmiştir. Ünlü İngiliz filozofu Locke'un görüşlerinden hareket eden Berkeley, dinsel hakikatleri savunmak amacıyla ileri sürdüğü felsefi düşünceleri ile on sekizinci yüzyıl İngiliz felsefesine yeni bir yön verdiği gibi, kendisinden sonra gelen önemli düşünürleri de derinden derine etkilemiştir. Dinsel ve metafizik bir sistem kurmak için çalışmış olan Berkeley, dışdünyanın, varlıkların ve maddenin kendi başlarına var olmadıklarını ispat etmeğe çalışmıştır. Bundan ötürü felsefesine, **immaterializm** yada **öznel (sübjektif) idealizm** adı verilmiştir. Yani filozof, dışdünyanın, eşyanın ve maddenin gerçekten varolmadıklarını ve ancak zihnimizdeki tasarımlardan ibaret bulunduklarını ileri sürmüştür Demek ki, nesnelerin ve maddenin, bizim bilincimizden bağımsız birer varlık olduklarını söylemek yanlıştır. Berkeley'ye göre, varolmak, algılanmak demektir. Filozof bu ünlü düşüncesini *esse est percipi* sözüyle dile getirir. Zihnimizde dışdünya ve varlıklarla ilgili olarak bulunan bütün tasarımların temeli duyumlardadır. Dışdünya hakkında bildiğimiz herşey bu duyumlardan gelmekte ve bunların ötesinde, eşyanın kendinde bulunan bir takım genel özelliklerin örneğin yerkaplamamanın, büyüklüğün, şeklin yada durumun var olduğunu söylemek yanlıştır. Bunu söylemek sadece bir soyutlamayı dile getirmektir. Yine bundan ötürü, filozofların sözünü ettiği «madde» de sadece soyut niteliklerin bir araya getirilmesi ile yaretılmış olan bir kuruntudur. Duyumlar birbirlerine eklendikleri ve bir karmaşa meydana getirdikleri için, biz, dışdünyada nesneler yada bilincimizden bağımsız «nitelikler» ve özellikler olduğunu sanırız. Ne var kl, dış dünyanın bir cevher, kendi başına bir varlık olduğunu kabul etmeyen Berkeley, bu dünyanın sadece bir kuruntudan ibaret olduğunu da söylemez. Zihnimizdeki tasarımların bir dış sebebi vardır. Ama bu sebep, eşya yada nesnel dış varlıklar gibi maddesel bir sebep değil, tinsel ve ruhsal bir sebeptir, yanl sonsuz ruh olan Tanrı'dır. Nesnelerde görür gibi olduğumuzu sandığımız bütün değişlklikler Tanrının bizim zihnimizde yarattığı tasarımlardan başka şey değildir. Yanılmalar, kuruntular ve hayaller bizim kendi ruhumuzdan yani «sonlu ruh»tan gelir. Düzenli ve sürekli olan tasarımlar ve değişiklikler ise Tanrı tarafından zihnimizde yaratılmaktadır. Nitekim, doğa yasası dediğimiz düzenli ve sürekli tasarımlar da Tanrı tarafından sağlanmaktadır ve bunlar «doğru» tasarımlardır. Görüldüğü gibi, Berkeley, dışdünyanın, yada maddesel dünyanın, bilincimizden bağımsız ve tekbaşına varolmadığını Ispatlamaya çalışmıştır. Onun gözünde, dışdünya hakkında edindiğimiz bütün tasarımlar bize bu dünya tarafından değil Tanrı tarafından verilmektedir Bundan ötürü «madde» yada «cevher» diye bilinçten bağımsız bir varlık yoktur. Böylece, Berkeley, dışdünya ile insan bilinci arasındaki ilişkinin ne olduğu sorusuna, tam anlamıyla idealist bir cevap vermekte yani bilincin (ister Tanrının ister In-

SKELTON'un gravürü : Berkeley. «Üstada göre on bin adam on bin top atışıyle ölse, bu, bizim zihnimiz on bin tane fikir yarattı demektir. Ve bir erkek karısına. bir çocuk doğurtursa, gene üstada göre ortada doğum falan yoktur : Bir fikir bir başka fikrin içine yerleşmiştir, bundan da bir üçüncü fikir çıkmıştır.» VOLTAİRE.

GARDİNER'in gözüyle Berkeley. «Teorime deneyüstü idealizm adını vermiş olmam, onu Descartes'ın ampirik idealizmiyle yada Berkeley'nin mistik ve sapık idealizmi ile karıştırmak hakkını vermez kimseye. Tam tersine, benim eleştirim, Berkeley'ninki türünden hezeyanlara karşı özel bir panzehiri de içermektedir.» KANT.

sanın bilinci, zihni olsun), dışdünyadan ve maddeden önce geldiğini, onu doğurduğunu, onun temeli ve sebebi olduğunu ileri sürmektedir. Yine bundan ötürü Berkeley, modern felsefede, idealizmin babası olarak kabul edilmiştir. Üstelik onun idealizmi, insan öznesinin önemini iyice abartarak ele aldığı için öznel idealizm diye haklı olarak adlandırılmıştır. Berkeley'in bütün bu felsefesi düşüncelerinde herşeyden önce dinsizlikle mücadele etmek ve maddeciliği (materyalizmi) yıkmak amaçlarını gözönünde tuttuğu bilinmektedir.

Filozof, temel fikirlerini genç yaşta yazdığı ***Treatise concerning the principles of human knowledge*** (İnsan bilgisinin ilkeleri üzerine kitap, 1710) isimli eserinde açıklamıştır. ***Three dialogues between Hylas and Philonous*** (Hylas ile Philonous arasında üç konuşma, 1713) isimli eserinde ise, bu düşüncelerini daha kolay anlaşılır bir şekilde vermeye çalışmıştır. Son eserlerinde Plotinos'un fikirlerini inceleyen Berkeley'in Yeni-Platoncu etkiler altında kaldığı görülmektedir. Bu, özellikle, ***Alciphron, or the minute philosopher*** (Alciphron yada küçük filozof, 1732) isimli eserinde açıkça görülür. Hume ve Kant gibi büyük filozoflara etkide bulunmuş olan Berkeley, ekonomi alanında ilgi çekici düşünceler ileri sürmüş ve paranın kendi başına değeri olmadığını, zenginliğin biricik kaynağının toprak ve emek olduğunu söylemiştir.

BERKMAN Aleksandr (St. Petersburg - 1870 / Nice 1936) Yahudi kökenli Rus anarşisti. Bütün anarşistler gibi doyumsuz bir adamdı. 1886 yılında ailesiyle birlikte Amerika Birleşik Devletleri'ne göçtü. Pittsburgh kentinde başlayan çelik işçilerinin grevine katıldı. 1893-1907 yıllarını kapsayan uzun dönemi hapiste geçirdi. 1919 yılında Sovyetler Birliği'ne gitti, ama gene ortalığı karıştırmaktan geri durmadı. Kronstadt olayına bulaştı. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra Almanya'ya geçti. Sonunda Fransa'ya yerleşti ve orada intihar ederek hayatına son verdi. ***Bir anarşistin mahpusluk anıları*** (1912) ve ***Bolşevizm denilen efsane*** (1922) başlıklı iki de kitap yayınladı.

BERLAGE Hendrick Petrus (Amsterdam - 1856 / La Haye 1934) Hollandalı mimar ve kuramcı. Viollet-le-Duc'ün rasyonalist görüşlerinin etkisi altında yetişti. 1897 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı bir gezi sırasında Chicago okulu'nun yeni inşa yöntemlerini görüp tanımak fırsatını buldu. 1897-1903 yılları arasında gerçekleştirdiği ***Amsterdam borsası***, ağırbaşlı görünüşü, çelik ve cam örülü damı, metalik strüktürü ve hiç bir süslememiz çıplak duvarlarıyle, Hollanda'da inşa edilmiş ilk modern yapılardan biridir Katıksız bir işlevselciliği savunmuş olan Berlage, çağdaş Hollanda mimarlığını derinden etkiledi. ▶

Luis Garcia ***BERLANGA*** *bir çekim sırasında..*

BERLANGE Luis Garcia (Valencia - 1921) İspanyol film yönetmeni. İş arkadaşı ve yoldaşı Bardem'le birlikte Madrid Sinema Enstitüsü'nde öğrenim gördü. İlk filmini 1948 yılında 16 mm.'lik olarak çevirdi. 1952 yılında Bardem'le birlikte gerçekleştirdiği ***Hoşgeldiniz sayın Marshall*** adlı başyapıtla İspanyol sinemasına taptaze bir hava getirdi. Bu başarısının bir rastlantı olmadığını 1956 yılında çevirdiği *Calabuig*, 1957 yılında çevirdiği ve ancak beş yıl sonra sansürden geçirebildiği *Los Jueves Milagro* (Mucizeli perşembeler), 1962 yılında yarattığı ***Plancido*** ve 1964 yılında da ortaya koyduğu ***El Verdugo*** (Cellât) ile ispatladı.

BERLICHINGEN Götz von (Jagsthausen

BERLAGE*'nin ünlü yapıtı* Amsterdam borsası : *Salon...*

dış görünüş.

1480 / Wurtemberg 1562) Alman şövalyesi. Devrinin ünlü savaşçılarından biri olan şövalye, 1504'te Landshut savaşında sağ elini kaybedip yerine demirden bir el taktırdıktan sonra, **Demir Elli** (Mit der eisernen Hand) diye anılmağa başlanmıştır. Sürekli olarak savaşlara katılan ve «memlekette asayişi bozuyor» gerekçesiyle iki kere aforoz edilen şövalye, 1519 yılında Wurtemberg dükü Ulrich'in ordusunda Suab Birliği'ne karşı savaşmış ve Möckmühl'ü savunduğu sırada esir edilerek 1522'ye kadar Heilbronn'da tutuklanmıştır. 1525'te patlak veren Köylü İsyanı'nı da Berlichingen'in yönettiğini görüyoruz. Bundan dolayı 1528-1530 arasında Augsburg'da hapsedilen şövalye, 1542'de V Karl'ın hizmetine girerek, önce Türklere, iki yıl sonra da Fransızlara karşı savaşmıştır. Zaman zaman haydutluk olaylarının da yer aldığı fırtınalı hayatını bizzat kaleme almış ve bu metin, 1731 yılında ***Lebensbeschreibung*** ismi altında yayınlanmıştır. Bu metinden hareket ederek; önce Goethe, ***Götz von Berlichingen*** (1773) isimli ünlü dramını; sonra da Jean-Paul Sartre, ***Le, Diable et le bon Dieu*** (1951) isimli piyesini yazmışlardır.

Berlin (1945-1946) Raizman'ın Berlin'in Sovyet orduları tarafından ele geçirilişi sırasında çektiği belgesel film. Fotoğraf yönetmenliğini Şipkovski'nin üstlendiği bu yapıtın müziği Roitman tarafından bestelenmişti. Filmin özellikle çarpıcı bölümlerini sıralayalım Reichstag'a kızıl bayrağın dikilmesi, Geobbels ve ailesinin intihar sonrası ve perişan bir halde yıkıntılar arasında dolaşan sivil Almanlar.

BERLİN Irving (Temun 1888) Rus asıllı Amerikalı besteci. Sayısız denecek kadar çok filmin müziğini hazırladı. Kimi şarkıları dünya çapında rağbet kazandı.

Berlin, büyük kent senfonisi (1927) Walter Ruttmann'ın Carl Mayer ve Karl Freund'la birlikte hazırladığı bir senaryo üzerine Almanya'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini Reimar Kuntze ile birlikte Robert Baberske ve Laszlo Schäffer'in üstlendikleri filmin müziğini Eduard Meisel hazırlamıştı.

Çiga Vertov'un ünlü **sinema-göz** kuramına uygun olarak çekilen bu yapıt, Berlin gibi gerçekten büyük bir metropolün hayatını ve ritmini şafaktan gece yarısına uzanan bir süre boyunca bizlere aktarmaktaydı. Yönetmen, 1928 yılında verdiği bir demeçte şöyle diyordu filmi hakkında

«Sinemaya başladığımdan bu yana, hep, bir kentin hayatını oluşturan canlı madde ile, binlerce enerji parçası ile bir senfonik film gerçekleştirme düşünü gördüm. Benim gibi aynı düşü gören Karl Freund'la tanıştığım gün, bu düşün gerçekleşme olanağı sağlanmış oldu. İkimiz, haftalar boyunca, sabahın dördünde kalkarak, henüz uyumakta olan kenti filme aldık. Ve Berlin, biz-

Berlin. büyük kent senfonisi'nden bir plan..

den kaçıyordu diyebilirim İki avcı gibiydik biz. Filmin en zor çekilen kısımları da, uyuyan kente ilişkin planlar oldu hep. Hareketli sahneleri çekmek ve hareketi yeniden yaratmak, hareketsizliği canlandırmaktan çok daha kolaymış meğer!»

Berlin, büyük kent senfonisi, uluslararası emperyalist sansürün Vertov'un filmlerini kara listeye geçirdiği bir dönemde, büyük bir boşluğu doldurdu ve dünya çapında etkili oldu. Filmin orijinal adı, ***Berlin, die Sinfonie der Grosstadt***'tır.

BERLİNER Emile (Hanover - 1851 / Washington - 1921) Alman asıllı Amerikalı icatçı. Edison silindirinin yerine diski koyarak gramofonu tasarladı. Ayrıca bir de mikrofon yaptı.

Berliner Ensemble : Büyük yazar Bertold Brecht tarafından, **epik tiyatro** konusundaki teorik görüşlerini uygulamak üzere Demokratik Alman Cumhuriyeti hükümetinin sürekli parasal desteği ve karısı oyuncu Helena Weigel, rejisör Erich Engel, oyuncu Ernst Burch ve dekoratör Caspar Neher'in katkılarıyle kurulan tiyatro topluluğu. Berliner Ensemble'de çoğu Brecht yada arkadaşları ve öğrencileri tarafından kesin bir birlik anlayışı içinde sahneye konulan oyunlar, barokizm ve estetizmden kararlı bir şekilde uzak bir üslûp anlayışıyle hazırlanıyordu. Beceriyi ve tekniği, daha üst planda ve alabildiğine sade bir anlatım özgürlüğüne ulaşmak için seferber eden bir üslûptu bu. Ayrıca, doğrudan doğruya kurucunun etkisinin kendini duyurduğu sürece sahneye konulan yapıtların listesi de bu bakımdan ilginçtir

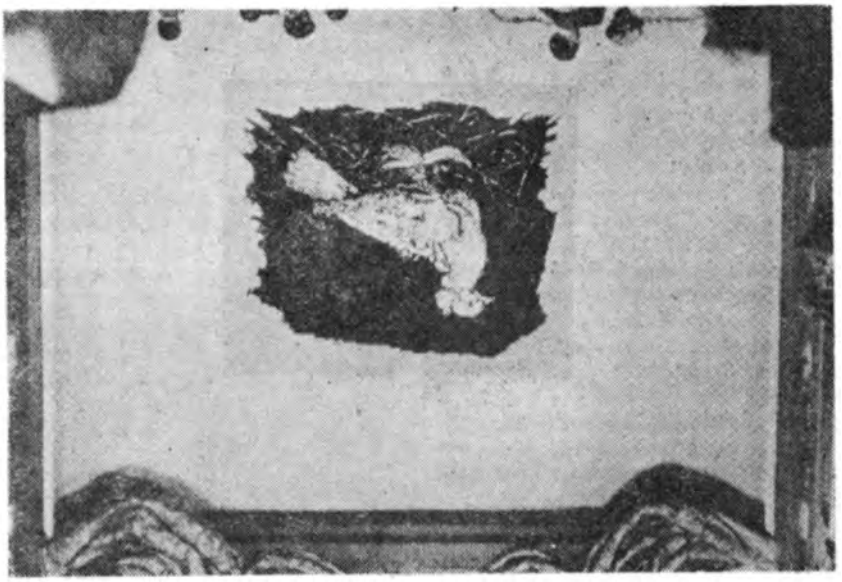

Picasso'nun **Berliner Ensemble** *için çizdiği perde kompozisyonu..*

Yıl	Yazar	Yapıt	Temsil sayısı
1949	Gorki	Vassa Yeleznova	41
	Brecht	Puntila	98
	Brecht	Cesaret Ana	362
1950	Lenz	Eğitmen	71
1951	Brecht	Ana	143
1952	Goethe	Urfaust	21
	Pogodin	Kremlin'in çanları	27
	Kleist	Kırık testi	175
	Anna Seghers	Dava	33
	Brecht	Carrar ana (1 perde)	52
1953	Strittmatter	Katzgraben	62
1954	Molière	Don Juan	50
	—	Modern Çin piyesi	76
	Brecht	Tebeşir dairesi	175
1955	Farquhar	Trampeteler ve borazanlar	151
	Becher	Kış savaşı	116
	—	Eski Çin piyesi	41
1956	Synge	Meydan soytarısı	87
1957	Brecht	Galilei	120
	Brecht	Dehşet ve sefalet	68
	Brecht	Seçuan'ın iyi insan.	85
1958	Vişinevski	İyimser tragedya	30

Coriolan'dan bir sahne : BRECHT'in Berliner Ensemble için bir Shakespeare uyarlaması.

Görüldüğü gibi repertuarı büyük çapta oluşturan ve kamunun asıl ilgisini çeken, Brecht'in yapıtları olmuştur. Sunduğumuz tablo bir başka hususu da noktalamaktadır: Güncel siyasal isterlerin oyun seçimi konusunda ağır bastığı durumlarda seyirciler temsilleri adetâ boykot etmişlerdir. Gerçekten de Alman halkı, on yıl boyunca toplam 2084 temsilden 1103'ünün Brecht imzalı olmasını sağlamakla, büyük sanatçı tarafından açılan çığırı nasıl coşkuyla destekledliğini ortaya koymuş bulunmaktaydı.

BERLİN

Brecht'in 1956 Ağustosunda ölümünden sonra topluluk, özellikle Erich Engel'in yönetiminde, oyunlar sahnelemeğe devam etti.

Berlin Konferansı 13 Haziran - 13 Temmuz 1878 tarihleri arasında Alman başkentinde toplanan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk ciddi bölüşümüyle sonuçlanan uluslararası konferans. Berlin Konferansı'nda alınan kararlar, aslında, Plevne'nin düşüşüyle başlayıp Rusya ve Türkiye arasında ikili olarak imzalanan Aya Stefanos barış antlaşmasının imzalanmasıyle noktalanan sürecin mantıksal bir uzantısı olmuştur. Şöyle ki

10 Aralık 1877 günü Plevne'yi almıştır Ruslar. Ve bu son derece önemli askerî zafer, alabildiğine yoğun bir diplomatik etkinliğe yolaçtı hemen.

Plevne daha düşmeden az önce Rus hükümeti, kendisi tarafından hazırlanmış olan barış tasarısını Berlin ve Viyana yetkililerine iletmiş bulunmaktaydı. Belli başlı olarak şu önerileri kapsıyordu bu program

1. İstanbul konferansının öngördüğü sınırlar içinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nun metbuluğu altında bir Bulgar prensliğinin kurulması.

2. Bosna ile Hersek'e özerklik sağlanması; ve Viyana hükümeti istediği takdirde, bu illerin Avusturya yönetimi altına alınması.

3. Sırbistan'la Karadağ'a ve Dobruca şekli altında Romanya'ya tam bağımsızlık tanınması.

4. Kars, Batum, Ardahan ve Doğubayazıt'ın Rusya tarafından ilhakı.

5. Osmanlı İmparatorluğu tarafından Rusya'ya belli bir savaş tazminatının ödenmesi.

6. En son olarak da, Boğazlar rejiminde önemsiz bir değişiklik yapılması. Şöyle ki :

Bu değişiklik sayesinde Karadeniz'de «kıyısı bulunan devletler», yani özellikle Rusya, gerektiğinde Boğazlar'dan savaş gemilerini geçirme hakkını elde edeceklerdi. Ama bu hak, gemiler «birer birer» her keresinde padişahtan özel olarak izin alınmak suretiyle kullanılacaktı.

Savaşta yenik düşmüş olan Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere'den yardım almadığı takdirde Rus koşullarına boyun eğmek tehdidinde bulunmaktaydı. Bunun üzerine Büyük Britanya hükümeti Rusya'yı, 13 Aralık günü verdiği bir notayla, İstanbul'un geçici bir şekilde bile olsa işgalinin İngiltere'yi kaçınılmaz biçimde «önleyici tedbirler» almağa zorleyacağı konusunda uyaracaktır.

Ne var ki İngiliz kabinesinde bazı üyeler, bu tür tedbirlerin yersiz ve zamansız olduğunu ileri sürmekteydiler: Sadece ve sadece, Avusturya'yı yangına sürüklemekte fikir birliği halindeydi İngiliz hükümeti.

Londra'nın uyarısına Gorçakov, açık ve kesin bir cevap verecektir: Rusya, askerî olayların gelişmesi sonucunda Türk başkentini geçici olarak işgal zorunda kalmayacağını garanti edemezdi.

24 Aralık günü Osmanlı hükümeti, barış için aracılık etmesini isteyen bir öneride bulunmuştur İngiltere'ye. Ve İngiliz hükümeti, bu isteği hemen Petersburg'a bildirecektir.

Buna verdiği cevapta Gorçakov, Türkiye savaşa son verilmesini gerçekten istiyorsa, İstanbul hükümetinin doğrudan doğruya Rus başkumandanına baş vurup ateşkes dileğinde bulunması gerektiğini belirtiyordu. Ateşkesi uygulamağa hazırdı Ruslar; ama bunun için, ilerde imzalanacak olan barış antlaşması koşullarının Osmanlılar tarafından önceden ve şimdiden kabul edilmesini şart koşuyorlardı.

Gorçakov ayrıca İngilizler açısından büyük önem taşıyan şu noktayı belirtmekten geri kalmamıştı: İmzalanacak antlaşmada «tüm Avrupa çıkarları»nı ilgilendiren maddelerin uluslararası bir konferansta tartışılıp karara bağlanmasını da kabul ediyordu Rus hükümeti.

Nitekim Babıâli, 8 Ocak 1878 tarihinde Rus orduları başkumandanı grandük Nikola Nikolayeviç'e baş vurarak ateşkes isteyecektir. Hemen başlamıştır müzakereler; ama müzakereler boyunca Rus kıtaları da, Osmanlı başkentine doğru ilerlemelerini sürdürmüşlerdir.

Durum hakkında kesin bir karara varabilmek için, aralıksız toplantı halindeydi İngiliz kabinesi. Ve kraliçe Victoria, başbakanına yazdığı heyecanlı mektuplarda, bir erkek olmuş olsa bir an bile durmaksızın Ruslarla savaşmaktan çekinmeyeceğini bildirmekteydi.

İngiliz kabinesi yeniden Viyana hükümetine başvurarak Rusya'ya karşı harekete geçmeyi düşünüp düşünmediklerini sordu. Sadece Andrassy hazırdı böyle bir harekete. Ama Avusturya-Macaristan Genel kurmayının uyarısı üzerine, o da yeniden reddetmek zorunda kaldı İngiliz önerisini. Gösterdiği gerekçeler arasında, seferberliğin son derece pahalıya mal olduğu da yer almaktaydı.

İstanbul'dan yağan kuşkulandırıcı haberlerin etkisi altında İngiliz kabinesi, 23 Ocak günü, İngiliz donanmasını Boğazlar'a yollamağa karar verecektir en sonunda. Ve Londra, böyle bir girişimin Avusturya'yı da harekete geçireceği umudundadır.

Ne var ki bu kararı protesto amacıyle, Lord Derby ve sömürgeler bakanlığı müsteşarı Carma istifa etmişlerdir. Bunun üzerine hükümet, verdiği karardan dönüp, Amiral Hornby'ye hemen Beşike körfezine geri dönmesini istiyen ikinci bir emir telleyecektir. Lord Derby'nin istifasını geri alıp yeniden göreve başlaması ancak böylece sağlanabilmiştir.

İngiltere ve Avusturya-Macaristan hükümetleri, Rusya'ya verdikleri ortak bir notada, Türkiye ile Rusya arasındaki barış koşullarının uluslararası bir konferans tarafından tartışılıp saptanmasını istemişlerdir. Ayrıca Avusturyalılar bu notada, Reichstadt ve Budapeşte anlaşmalarının Rusya tarafından çiğnenmekte olduğunu belirtmekteydiler:

Gerçekten de Rusya, Bulgaristan'ı, Reichstadt ve Budapeşte anlaşmalarında kuruluşu kesinlikle yasaklanan «büyük Slav Devleti» haline getirme çabasına girmişti.

Rus hükümeti, iki büyük devletle birden çarpışmaya girme cesaretini gösteremeyecektir Bunun ilk nedeni, ordunun iaşe ve mühimmat sağlama olanaklarının savaş sırasında hemen hemen tamamıyle tükenmiş oluşu; ikinci ve belki de en temel nedeni ise, ülkenin mali durumunun parlak olmaktan bir hayli uzak bulunuşudur.

Nitekim Petersburg hükümeti, barış antlaşmasında yer alacak koşullardan, en başta Boğazlar ve İstanbul sorunu olmak üzere «tüm Avrupa'nın çıkarları»nı ilgilendiren madde ve hükümlerin uluslararası bir konferans tarafından saptanıp karara bağlanmasını kabule hazır olduğunu resmen açıklamıştır.

İngiltera ile Rusya arasında patlak verecek bir savaşın Rusya'ya pek pahalıya oturmasından ürken çar Aleksandr II de, kendi yönünden, Türkler ateşkes koşullarını kabul ettikleri takdirde, İstanbul'u katiyen işgale girişmeyip kentin surları önünde durmasını ve hele Gelibolu yarımadasına hangi nedenle olursa olsun ayak basmamasını buyurmuştu Rus ordusunun başkumandanına.

Türkler, 31 Ocak 1878 günü imzalayacaklardır ateşkes anlaşmasını. Bu anlaşmanın bir maddesi, Rus işgal alanının Çatalca'ya kadar genişletilmesini öngörmektedir: Gerçekten de bu kesim, Rus birlikleri tarafından işgal altına alınmamış bulunuyordu henüz o sırada.

Dolayısıyle de Rus ordusu, ateşkes imzaladıktan sonra da, bir süre daha ilerlemeğe devam etmiştir. İşte bu harekât, İngiliz başkentinde yeni bir panik havasının doğmasına yolaçacaktır.

Çünkü Rusların işi bir oldubittiye getirip Osmanlı başkentini işgal edivermesinden ciddi şekilde korkmaktaydı İngiliz hükümeti.

Kaldı kl bir ara İngilizler de, Boğazlar'ı ve de İstanbul'u aynı şekilde bir oldubittiyle işgal etmeyl ciddl şekilde düşünmüşlerdi. Nitekim 1877 yılının Ağustos ayı başlarında Beaconsfield, İstanbul'dakl İngiliz büyükelçisl Lyard'a şöyle yazıyordu:

«Donanmamızı Türk lç sularında, ve Gelibolu boğazını da, somut bir garanti olarak, işgalimiz altında görmek lsterdim aslında ben» (Temperley ve Penson, *Foundations of British Foreign Policy*, s. 36: Beaconsfiel'den Lyard'a 6 Ağustos 1877 tarlhinl taşıyan mektup).

Bu arada İngiltere'dekl jengoist'ler tarafından ardı ardına düzenlenen gösteriler, tam bir toplumsal histerl havasına bürünmekteydl (Jengoist: Farsça «cang» sözcüğünden türetilme olup Rusya lle savaş ya da cenk etme yanlısı anlamına gellyordu o çağda). Bu durumd Büyük Brltanya hükümetl 8 Şu-

bat günü amiral Hornby'ye, Boğazlar'a doğru yolalma emrini verdi yeniden.

Amirale, gemilerin Boğazlar'dan geçebilmesi için gerekli onayın İngiliz büyükelçisi tarafından Osmanlı padişahından alınmak üzere olduğu da bildirilmişti. Ve İngiliz donanması Çanakkale boğazına doğru ilerletip girerek, padişahın iznini beklemek üzere, Eceabat koyunda demirledi.

Burada bir süre oyalanan amiral, izin işinden bir haber çıkmayınca, yeniden demir alıp Beşike körfezine dönecektir.

Çok geçmeden öğrenilmiştir ki Osmanlı hükümdarı, İngiliz savaş gemilerinin İstanbul'a gelmesini onaylamağa cesaret edememiştir: Çünkü Rus başkumandanı, böyle bir durum meydana geldiği takdirde, birliklerine İstanbul'u işgal emrini vereceğini açıklamıştı.

Gerçekten de çar, Rus kıtalarının Osmanlı başkentini işgali için gerekli emri vermeğe çoktan hazırdı. Ama Gorçakov ve Harbiye bakanı Milyutin, böyle bir girişimin İngiltere ile savaşa yol açacağını göz önüne alarak, Aleksandr II'ye karşı çıkmışlardır.

Bunun üzerine çar fikir değiştirme ve ancak İngiliz savaş gemileri Marmara denizine girdiği takdirde İstanbul'u işgal ettirmeğe karar vermiştir.

Ama danışmanları yanından ayrıldıktan sonra tek başına kalan Aleksandr II, yeniden fikir değiştirecek; ve Türk başkentini hemen işgal ettirme tutkusuna kapılacaktır. Rus çarının bu konudaki duraksamları, hiç beklenmedik bir kararla sonuçlanmıştır: Birbirinin tam karşıtı olan iki telgraf birden çektirmiştir Batı Trakya'daki Rus ordusunun başkumandanına (Tatişçev, *Aleksandr II*, cilt II, s. 447-448)...

Bu arada İngiliz donanmasının manevraları, dünya kamuoyunda yavaş yavaş alay konusu olmağa başlamaktaydı. Nitekim bir sabah, İstanbul'daki İngiliz büyükelçiliğinin duvarında şöyle bir afişin asılı olduğu görüldü:

«İstanbul'la Beşike körfezi arasında bir donanma kaybedilmiştir. Bulana dolgun bir ödül verileceği ilân olunur» (Langer, *European Alliances and Alignements*, s. 136.)

Gerçekten de 12 Şubat 1878 günü amiral Hornby, Marmara denizine girme emrini alıyordu yeniden. Ve bu kez bu emrin, Osmanlı hükümdarının izni olmasa bile, yerine getirilmesi gerekmekteydi.

Nitekim İngiliz donanması Çanakkale boğazını geçerek, 15 Şubat günü İstanbul karşısındaki Adalar'ın açığında demir attı. Ama Osmanlı imparatorunun ısrarlı ricaları üzerine İngiliz savaş gemileri, çok geçmeden, Marmara denizinin Anadolu kıyısındaki Mudanya limanına nakledilecektir.

Bu arada İngiliz kabinesi bir bildiri yayınlayarak, İstanbul Rus kuvvetleri tarafından işgal edildiği anda Petersburg'la diplomatik ilişkileri keseceğini açıklamıştı.

Viyana hükümeti de aynı tavrı benimseyerek, Rus ordusu Osmanlı başkentine girer girmez, Petersburg'daki büyükelçisini geri çekeceğini resmen bildirmekteydi.

Bunun üzerine Rus hükümeti, iki büyük devletle birden savaşa yol açacak bir girişimde bulunmama kararını alacak; ve İstanbul'a on iki kilometre uzaklıkta, Marmara kıyısında bir yer olan Aya Stefanos'u işgal emrini vermekle yetinecektir.

Osmanlı İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu arasındaki barış antlaşması, 3 Mart 1878 günü işte burada, Aya Stefanos'ta imzalanmıştır.

Söz konusu antlaşmanın incelenmesine geçmeden önce, önemli bir kaç noktayı belirtmemiz gerekiyor:

O sıralarda iyice yaşlanmıştı Gorçakov, üstelik hastaydı da. Dolayısıyle de Rus diplomasisi, fikir ve eylem birliğinden yoksun bir duruma düşmüş gibiydi.

Dönemin en etkili diplomalarından biri olan Kont Petro Şuvalov, tam bir uzlaşma politikası yürütmekteydi Londra'da. Ama Gorçakov da bu konuda Şuvalov'u destekliyordu. Ve başta Jomini ile Giers olmak üzere Gorçakov'un dışişleri bakanlığındaki en yakın yardımcıları, gene aynı politikanın sürdürülmesinden yanaydılar.

Ama hemen söyleyelim ki o sıralarda Rus diplomasisinin en önemli temsilcisi, Rusya'nın eski İstanbul büyükelçisi kont İgnatiyev'dir. Nitekim Türkiye ile barış müzakerelerini yürütme görevini işte bu diplomata yüklemişti çar. Ve Rus İmparatorluğu'nun hızla büyümesini sağlayacak bir yayılma politikasının en ateşli savunucularından biri olan Kont İgnatiyev, Osmanlı hükümetine son derece ağır barış koşulları dikte edecektir.

Bulgaristan'ın sınırlarını, İstanbul konferansında öngörülen şekle oranla daha da genişletmekteydi Aya Stefanos Antlaşması: Gerçekten de Bulgarlar, Kuzey Ege kıyılarında hiç de küçümsenmeyecek bir parçayı elde ediyorlardı. Ve Türkiye'nin Bulgar toprakları üzerinde garnizon bulundurma hakkı, elinden alınıyordu.

Çıkarını Osmanlı İmparatorluğu'nu savunup korumakta bulan İngiliz diplomasisi için bu, kabul edilemez bir durum yaratmaktadır.

Rusya'nın, Bulgaristan'ı da etki alanı içine aldıktan sonra, tam bir Akdeniz devleti haline gelmesinden korkmaktaydı İngiliz hükümeti. Ayrıca, İstanbul'a öylesine yakındı ki çizilen yeni sınırlar, Boğazlar ve Osmanlı başkenti her an Bulgaristan üssünden başlatılabilecek bir saldırı tehdidi altında kalıyordu sürekli olarak.

İşte bütün bu nedenlerden ötürü İngiltere, Aya Stefanos Antlaşması'na şiddetle ve kesinlikle karşıdır.

Söz konusu antlaşma, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun temel çıkarlarına da uygun düşmekteydi: Gerçekten de, önce Reichstadt'ta ve daha sonra da 15 Ocak 1877 günü Budapeşte'de varılan anlaşmalar, Balkanlar'da büyük bir Slav Devletinin kurulmayacağını garanti ediyordu.

Nitekim İstanbul konferansı da böyle bir olasılığın gerçekleşmesini önlemek amacıyle, Bulgaristan'ı kuzeyden güneye inen bir çizgiyle iki parçaya ayırmıştı. Ve bu tasarıya göre Batı Bulgaristan'ın Avusturya-Macaristan etki alanına girmesi gerekmekteydi.

Ama Kont İgnatiyev, bütün bu gerekleri göz önüne almağa yanaşmayacaktır. Çünkü İgnatiyev Bulgaristan'ı, Balkan yarımadasının en geniş kesimini içine alan büyük bir Slav Devleti haline getirmeyi tasarlamaktadır.

Bulgaristan'ın durumu dışında Aya Stefanos Antlaşması tarafından öngörülen değişiklikler arasında en önemli olanları şunlar-

Konferans'ın toplandığı dönemde Berlin'den bir görünüş..

dır:

Karadağ, Sırbistan ve Romanya, bağımsız ve egemen birer devlet durumuna yükseleceklerdir.

Besarabya'nın güney-batı kesimi Rusya'ya geri verilmekte; Dobruca'nın kuzeyi, Romanya'ya bağlanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu, Kars, Ardahan, Doğubayazıt ve Batum'u Rusya'ya; Balkanlar'daki bazı ufak toprak parçalarını da Sırbistan'a bırakmaktadır.

6 Mart 1878 tarihinde Andrassy, uluslararası bir kongrenin toplanmasını resmî olarak önermiş bulunmaktaydı. Ve Avusturya Macaristan dışişleri bakanına göre bu kongrenin, Gorçakov tarafından ileri sürüldüğü gibi sadece Boğazlar rejimini değil, aynı zamanda Türkiye ile Rusya arasındaki tüm barış koşullarını da tartışıp karara bağlaması gerekmektedir.

Rus hükümeti, kendi çıkarlarına aykırı düşmesine rağmen, bu öneriyi onaylamak zorunda kalmıştır.

Rus diplomasisinde beliren bu uzlaşım havasının temel nedenini, Doğu bunalımının daha başında Avrupa'da kurulan yeni kuvvet dengesinde aramalıyız her şeyden önce: Osmanlı İmparatorluğuna karşı girdiği savaş dolayısıyla Rusya, İngiltere ve Avusturya Macaristan'la da bir savaşa tutuşmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı.

Oysa Rus hükümeti böyle bir riski göze alamazdı. Hele Almenya'nın benimsediği tavrı gördükten sonra..

Gerçekten de, 19 Şubat 1878 günü verdiği ünlü söylevde, Doğu bunalımında sadece «dürüst bir simsar» rolü oynayabileceğini açıklamıştı Bismarck: Hedefi, bütün bu kargaşalığı bir an önce sona erdirmekti.

Böylece Alman şansölyesi, bu konudaki Rus politikasını etkin biçimde desteklemesine izin vermeyecek bir yüküm altına sokmuş oluyordu kendini dünya kamuoyu önünde.

Gene de Rus diplomasisi, Almanya'nın desteğini sağlamak için yeni bir girişimde bulunmaktan geri kalmayacaktır: Kendisini Osmanlı İmparatorluğu'yle savaşa itenin, aynı Bismarck olduğunu unutmamıştır daha Rusya.

Ama Petersburg hükümeti çok geçmeden anlayacaktı ki, ateşli bir savaş yanlısı olarak tanıdığı Alman şansölyesi, bu arada, eksiksiz bir barış perisi kesilecek kadar zaman bulmuştur:

Gerçekten de Bismarck, barış uğruna bu kongrenin toplanmasına evet demesini «öğütlüyordu» Rusya'ya şimdi. Hiç şüphe yok ki şansölye, bu yargıçlar kurulu toplantısından Alman diplomasisinin birtakım kazançlar sağlayabileceği hesabıyle böyle davranmaktaydı.

Ve bu durumda Rus hükümetine, uluslararası kongrenin toplanmasını kabul etmekten başka bir çare kalmamış bulunuyordu. Nitekim Gorçakov'un yanı sıra devlet işlerinde en yetkili kişiler de, savaşı sürdürmenin Rusya'nın çıkarlarına aykırı düşeceği fikrini savunmağa başlamışlardı: İki ordunun, Balkan ve Kafkas ordularının başkumandanları olan grandük Nikola Nikolayeviç'le grandük Mihail Nikolayeviç, Harbiye bakanı Milyutin ve Maliye bakanı Raytern de vardı bunların arasında.

Bu konuda Beaconsfield'in de hakkını yememek gerekiyor: Gerçekten de sayısız yanılgı ve duraksamadan sonra İngiliz başbakanı, bu kesin karar anında, amacına ulaşmak için izlemesi gereken yolu isabetle seçmiştir

Rus hükümetini, uluslararası konferansın toplanmasına boyun eğmediği takdirde, İngiltere'nin gerçekten savaşa hazır olduğuna inandırmaktı bu yol. Ve Beaconsfield, açıktan açığa savaş hazırlıklarına girişecektir bu sefer. Öyle ki, Lord Derby bir kez daha istifa etmek zorunda kalacaktır

Rus hükümeti için ağır bir kayıp olmuştur Derby'nin çekilişi. Çünkü bu bakan, Beaconsfield'in Rusya'ya beslediği düşmanca duyguları herkesten daha kolayca etkisiz hale düşürebiliyordu.

Burada, Lord Derby kadar Lord Derby'nin de Rusya bakımından büyük önem taşıdığını ortaya koyan bir açıklama yapalım: Gerçekten de son yayınlardan öğreniyoruz ki, Rusya'nın Londra büyükelçisi Şuvalov'un yakın dostu olan bu hanım, İngiliz kabinesinde olup biten ne varsa vakit geçirmeksizin büyükelçiye bildirmekteydi.

Lord Derby'nin ardından dışişleri bakanlığına getirilen Lord Salisbury, büyük diplomatik yetenekleri olan bir adamdı. Beaconsfield'in saldırgan amaçlarını paylaşmadığı gibi, politikasının doğruluğundan da şüphe ediyordu.

Nitekim bir gün Salisbury, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemekle «yanlış ata oynadığını» söyleyebilmiştir.

Gerçekten de İngiltere'nin yeni dışişleri bakanı, öteden beri Rusya ile bir yakınlaşma politikasından yanadır Ama böyle bir politikayı uygulamağa koyulmadan önce de, Rusya'nın gözünü iyice korkutmak gerektiğine inanmaktadır

İşte bu inancın etkisiyle Salisbury, Rusya'ya karşı alabildiğine ters ve anlayışsız davranacaktır ilk başta. Ve bu tavır karşısında Şuvalov, İngiliz hükümetinin Aya Stefanos Antlaşmasında ne gibi değişiklikler yapılmasını istediğini Salisbury'ye açıkça sormak zorunda kalmıştır.

Rus büyükelçisinin bu girişimiyle başlayan müzakereler, 30 Mayıs 1878 günü imzalanan bir İngiliz-Rus anlaşmasıyle sonuçlanacaktı. Söz konusu anlaşmaya göre Bulgaristan, Balkan sıradağlarının ardına itiliyor ve böylece İstanbul'dan tamamıyle uzaklaştırılmış oluyordu.

Buna karşılık İngiltere de, Besarabya'nın Rusya'ya geri gelişine olduğu gibi Batum'le Kars'ın Rusya tarafından ilhakına karşı çıkmamayı yükümlenmiştir.

Rusya ile imzalanan bu anlaşmayı bir çeşit dengeleme amacıyle İngiltere hükümeti, Osmanlı İmparatorluğu ile de bir anlaşma imzalamak yoluna gitmiştir. Londra'da hazırlanan bu İngiliz-Türk anlaşma tasarısının bir maddesi şöyle demekteydi:

«Batum, Kars, Ardahan ya da bu yerlerden sadece biri Rusya'nın elinde kaldığı takdirde İngiliz hükümeti, Osmanlı hükümdarına silah gücüyle yardım etmeyi yükümlenmektedir.»

Ayrıca İngiltere, «Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'daki tüm topraklarını herhangi bir yeni Rus saldırısına karşı savunmayı» da yükümleniyordu.

Ama bu tasarı Osmanlı hükümeti tarafından kabul edilip kesin anlaşma metni ortaya sürüldüğünde görülecektir ki, İngiltere'nin Türkiye'ye karşı benimsediği bu yardımcı tavır, çıkar gözetmez bir tavır olmaktan alabildiğine uzaktır.

Nitekim, kesinleşen anlaşma metninde şöyle bir maddenin yer aldığına tanıklık ediyoruz:

«İngiltere'nin yukarıda belirtilen yükümlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmesini sağlamak için, Majeste Osmanlı İmparatoru, Kıbrıs adasının İngiltere tarafından işgal ve idare edilmesini kabul buyurmaktadır.»

Batum, Kars ve Ardahan'a ilişkin olarak ilk taslakta yer alan madde ise, şöyle bir değişikliğe uğratılmıştı: Rusya bu bölgeleri Osmanlı İmparatorluğu'na geri verdiği takdirde, İngiltere de Kıbrıs'ı boşaltacaktı; ve böylece bütün anlaşma yürürlükten kalkmış olacaktı.

En son olarak da padişahın, İmparatorluğun Asya'daki topraklarında yaşayan Hristiyan uyrukların durumunu düzeltmeğe yönelik reformlar yapmayı yükümlendiği madde ise, Türkiye'nin iç işlerine sürekli şekilde karışma olanağını sağlamaktaydı İngiltere'ye *(C. Noradonughial, Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*, cilt III, s. 522-523).

Ve Osmanlı hükümetine, bu anlaşmayı kabul edip etmediğini bildirmesi için sadece kırk saatlik bir mühlet tanınmıştı. Yani bu aslında bir anlaşma önerisi değil, bir ültimatomdu.

4 Haziran 1878 günü imza edilecektir Kıbrıs anlaşması. Ama padişah, sonradan, adanın İngilizlere bırakıldığını bildiren fermanı yayınlamaktan vazgeçmiştir.

Ne var ki Beaconsfield, böyle önemsiz «ayrıntı»larla cesaretini yitiren bir adam değildi. Nitekim İngilizler, fermansız işgal ettiler adayı. Padişaha, Kıbrıs'ın «dostlarına aktarılmış bulunduğunu» açıklayan bir ferman yayınlamaktan başka yapacak bir şey kalmamaktaydı.

6 Haziran günü ise İngiltere ile Avusturya-Macaristan arasında bir anlaşma imzalanmıştır: Toplanacak olan uluslararası kongrede ortak bir tutum izlemeyi yükümlenmektedir, taraflar : Bulgaristan'ın Balkan sıradağlarının güneyine doğru genişletilmesine izin vermeyecekler; ve Rus kuvvetlerinin bu ülkeyi

altı aydan fazla bir süre işgal altında tutmasını kabul etmeyeceklerdir.

Ayrıca İngiltere, Bosna ve Hersek üzerindeki Avusturya isteklerini desteklemeyi de yüklümlenmektedir.

13 Haziran 1878 günü Berlin'de açıldı kongre. Kongreye büyük devletlerin temsilcileriyle aynı haklara sahip olmamak şartıyle, Balkan Devletleri'nin temsilcileri de kabul edilmişlerdi.

Büyük devletler tarafından yollanan kurullara, Almanya'dan Bismarck, Rusya'dan Gorçakov, İngiltere'den Beaconsfield, Avusturya-Macaristan'dan Andrassy, Fransa'dan Waddington ve İtalya'dan Corthis gibi dışişleri bakanları ya da başbakanlar başkanlık ediyordu. Kalabalık kurullardı bunlar.

Ev sahibi sıfatıyle Bismarck'ın başkanlık ettiği kongreye yardımcı delege olarak katılan temsilciler arasında en büyük rolü oynayanlar, Şuvalov ile Salisbury olmuştur.

Şöyle bir çalışma metodu izlemekteydi Bismarck:

Başkan sıfatıyle gündemi hazırlıyor ve ilk ele alınacak sorunun özlü bir açıklamasını yapıyordu. Daha sonra müzakereler başlamaktaydı.

Müzakereler sırasında ciddi anlaşmazlıklar baş gösterdiği takdirde Bismarck, tartışmaları özetliyor ve toplantıya ara veriyordu. O sorunla ilgili delegeler kendi aralarında tartışmak üzere bir özel toplantı yapmağa çağrılıyorlardı.

Taraflar arasında anlaşmaya varıldığı zamen, sorun yeniden kongreye sunulmakta ve tüm üyelerin katılışıyle kesin bir karara bağlanmaktaydı.

Balkan Devletleri'nin ve Osmanlı İmparetorluğu'nun temsilcilerini açıktan açığa hor görüyordu Bismarck: O kadar ki bir seferinde padişahın temsilcilerine, Türkiye'nin kaderini katiyen umursamadığını söylemek kabalığını bile göstermiştir.

Bu yaz sıcağında böyle bir kongrede vakit yitirmesinin nedeni olarak da, büyük devletler arasında kopabilecek çatışmaları önleme arzusunu ileri sürmüştür Alman şansölyesi. Ona göre: Larissa ve Florine gibisinden Balkanlar'daki birtakım «pis kokulu in»lerin kaderi için bunca enerji harcamak üzüntü verici bir iştir.

Kongre kararlarının ana çizgileri, 30 Mayıs 1878 tarihli Rus-İngiliz anlaşmasında kabataslak bir şekilde de olsa belirlenmiş bulunmaktaydı.

Ama bu anlaşma Bulgaristan'ın sınırlarını, ayrıntılara inmeksizin genel bir açıdan göz önüne almakla yetinmişti. Oysa bu ayrıntılar, Balkan geçitlerinin stratejik değeri dolayısıyle büyük bir önem taşımaktaydı. Nitekim söz konusu geçitlerin hangi ülkenin sınırları içinde kalacağı sorunu, şiddetli tartışmalara konu olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Bulgaristan'ın Balkan sıradağlarının güneyinde kalan kesimi üzerindeki hakları sorunu da uzun ve şiddetli tartışmalara yol açacaktır. En sonunda bu kesimde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı özerk bir eyalet kurulması kararlaştırılmış ve bu eyalete Doğu Rumeli («Şarki Rumeli») adı verilmiştir.

Kongrenin açılışının hemen ertesi günü, 30 Mayıs tarihli Rus-İngiliz anlaşması üzerine İngiliz basınında yayınlanan açıklamalar, büyük bir heyecan yaratmıştı. Ve Rusya ile önceden bir uzlaşmaya varmış bulunduğunun meydana çıkması, Disraeli'yi kongrede katı bir tavra bürünmek zorunda bırakacaktır.

Gerçekten de İngiltere'de, başbakanın Ruslara karşı gereğinden fazla yumuşak davrandığını ileri süren sesler yükselmekteydi. Ve İngiltere'nin Rusya'ya vermiş olduğu tâvizleri dengeleyen Kıbrıs anlaşmasının varlığı henüz kamuoyunca bilinmediğinden, gittikçe çoğalıyordu bu sesler.

Bu durumda her ne pahasına olursa olsun görünüşü kurtarma derdine düşen Disraeli, hiç beklenmedik bir tehdide baş vuracaktır birdenbire:

20 Haziran günü Doğu Rumeli'de uygulanacak rejim ve Sofya sancağının kaderi konusunda beliren kesin anlaşmazlığı bahane eden İngiliz başbakanı, kongreyi terketmeğe karar verdiğini bildirmiştir.

İngiltere başbakanını Londra'ya götürmek için özel bir ekspresin Berlin garında hazır beklediği haberi üzerine Bismarck araya girecektir. Taraflar arasında şöyle bir uzlaşma sağlamıştır Alman şansölyesi:

Sofya sancağının Osmanlı İmparatorluğu tarafından Bulgaristan'a bırakılmasının İngilizlerce kabul edilmesine karşılık Ruslar da, Türk kuvvetlerinin Doğu Rumeli'ye girmesi hakkını tanıyorlardı İstanbul hükümetine. Ayrıca Rusya'nın Bulgaristan'ı işgal süresi, dokuz ay olarak belirlenmişti; ve Bulgar prensliğindeki yönetim mekanizması Rusya tarafından örgütlenecekti.

Bosna ile Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgalini de istemeye istemeye kabul etti kongre: İngiltere ile Almanya, Avusturya-Macaristan hükümetini desteklemekteydiler; Rusya ise, 1877 yılında imzalanmış olan Budapeşte anlaşmasında kabul ettiği yükümleri çiğneyebilecek durumda değildi.

Bu ilhakı protesto etmek üzere Osmanlı İmparatorluğu'ndan yükselen ses ise, genel ilgisizlik karşısında işitilmedi dense yeridir.

Bu arada ilginç bir sahne de yaşamıştır kongre: Bosna ile Hersek'in kaderi konusundaki karar karşısında son derece öfkeli gözüküyordu İtalya; ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bu güçlenmesine «karşılık olmak üzere» kendisine de birşeyler verilmesi gerektiğini ileri sürüyordu.

Gündeme alındı İtalya'nın isteği, ve reddedildi. Ama oylamaya geçilmeden önce bir Rus diplomatı, İtalyanların Custozza'da ezici bir yenilgiye uğramalarına rağmen 1866 savaşından toprak kazancıyle çıkmış oluşlarına telmihte bulunarak, şöyle bir nükte yaptı:

— Neye dayanarak toprak istiyor bu İtalyanlar? Gene bir savaş mı kaybettiler yoksa?

Almanlarla Avusturyalılar, Tunus'u işgal etmelerini önermişlerdi İtalyanlara. Ama İtalya böyle bir girişimi göze alamıyordu. Kaldı ki Tunus, aynı Bismarck tarafından aynı anda Fransızlara da peşkeş çekilmekteydi.

Rusların Asya'daki toprak kazançları üzerinde kopan tartışma da, kongreyi yeniden dağılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakacaktır. Şöyle ki:

30 Mayıs tarihli Rus-İngiliz anlaşması, Batum'un Rusya tarafından «işgal»inî hükme bağlamaktaydı. İşte Beaconsfield ve Salisbury bu sözcüğe dayanarak, Batum'un «ilhak»ına değil, sadece «işgal»ine evet demiş oldukları ileri süreceklerdir.

Bu noktada Rusya'ya tâviz vermeğe hazır olduklarını bildiriyorlardı İngiliz temsilcileri; ama buna karşılık da Rusya'nın, Boğazlar rejimi konusundaki İngiliz yorumunu kabul etmesini istiyorlardı ve bu yorum İngiliz donanmasının Karadeniz'e geçiş hakkının tanınmasına dayanmaktaydı.

Salisbury'nin ileri sürdüğüne göre, 1841 ve 1871 anlaşmalarıyle kabul edilen Boğazlar'ın kapatılması ilkesi, Avrupalı devletler tarafından Osmanlı İmparatoruna karşı üstlenilen bir yüküm karakterini taşıyordu. Dolayısıyle de, padişah belli bir donanmanın Boğazlar'dan geçişine izin verdiği takdirde kendiliğinden düşerdi bu hüküm.

Bu yoruma Rus delegasyonu şiddetle karşı çıkmıştır. Şuvalov tarafından okunan Rus resmî bildirisinde, Boğazlar'ın kapalı tutulması konusunda Avrupalı devletlerin sadece Osmanlı İmparatoruna karşı değil, kendi kendilerine karşı da bir yüküm altına girmiş bulundukları ileri sürülmekteydi.

Şöyle bir uzlaşıma varıldı en sonunda: Kars ve Ardahan, Rusya'ye bırakılacak; buna karşılık Doğubayazıt Türklerde kalacaktı.

Bunun yanı sıra kongre, Aya Stefanos Antlaşması'nın Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlıklarını hükme bağlayan maddesi ile Dobruca ve Besarabya'daki rejimi belirleyen maddesini yürürlükte bırakmıştır.

Kongrenin çalışmaları, 13 Temmuz 1878 günü, Aya Stefanos Antleşmasının yerini alan Berlin antlaşmasının imzalanmasıyla sona erecektir.

Kazanmış olduğu zaferin ürünlerinin büyük bir kısmı Rusya'nın elinden alınmış oluyordu bu antlaşmayla. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu'nun «savunucu»su rolündeki İngiltere ile Avusturya, bir tek kurşun sıkmaksızın, Kıbrıs'ı ve Bosna ile Hersek'i ele geçirmekteydiler.

Görüldüğü gibi Berlin antlaşması, Türkl-

ye'nin kısmî bir şekilde bölüşülmesiyle temel niteliğini kazanmaktadır. Nitekim Lenin, bu antlaşmanın sonuçlarını şu sözlerle özetleyecektir:

«Türkiye işte böyle yağma edildi.»

Berlin-Roma mihveri : Hitler Almanyası ile Mussolini İtalyası arasında 1936 yılı Ekiminde imzalanan saldırganlık antlaşması. Bu antlaşma, Almanya'nın hemen bir ay sonra Japonya ile imzaladığı aynı nitelikteki **Anti - komintern pakt** antlaşmasıyle birlikte, faşist devletlerin ikinci bir dünya savaşı çıkarma kararlarını artık gizlemeğe gerek görmediklerinin açık belirtisiydi. Görünüşte, «Batı uygarlığı»nı komünizmin pençesinden kurtarma amacını güdüyordu antlaşma. Ve Stalin, Batılı demokrat ülkelerin sorumlu devlet adamlarına bu görünüşün son derece yanıltıcı olduğunu, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının bütün demokratik âlemin yıkılması anlamına geleceğini anlatmağa çalıştı. Ne var ki sosyalizme en az Hitler kadar düşman olan Batılı devlet yöneticileri, «bir taşla iki kuş vurma» politikasında karar kılmışlardı Sol düşmanı sağ düşmana kırdıracaklardı akılları sıra. Dolayısıyle de Hitler demagoji'sinin Sovyet ülkesine yönelttiği sözlü saldırıları, gizlemeyi başaramadıkları bir memnunluk içinde izlediler. Ama Sovyet yöneticileri bu çirkin oyunu bozmakta gecikmeyeceklerdi. Nitekim Stalin, kısa bir süre de olsa zaman kazanmak amacıyle, Almanya ile bir saldırmazlık paktı imzalayınca, Batılı tilkilerin akılları başlarına geldi hemen; ve böyle durumlarda her vakit yaptıkları gibi, kendilerini pîrü pak gösterip «Bolşeviklerin demokrasiyi faşizme sattıklarını» haykırmağa koyuldular. Sonunda elbette ki gerçeklik kazanacaktı zaferi; ama bu gerçekliğin geç ve güç kabul edilmesi, insanlık tarihinin en büyük felâketi olan İkinci Dünya Savaşı'nın önlenememesine yolaçacaktı.

BERLİOZ Hector (La Côte - Saint - André - 1803 / Paris - 1869) Fransız bestecisi ve müzik yazarı. Sanat ve bilime düşkün bir aile ortamı içinde yetiştiği hâlde okul hayatından pek haz etmeyen büyük besteci, bir süre Paris tıp fakültesi kurslarını isteksiz olarak izledikten sonra, 1826 yılında ailesinin muhalefetine rağmen Konservatuar'a yazılmış ve 1830 yılında ***La Dernière Nuit de Sardanapale*** (Sardanapale'in son gecesi) isimli kantat'ıyla Roma ödülünü kazanarak İtalya'ya gitmiştir. Orada ancak bir buçuk yıl kalan Berlioz, 1833'te, altı yıl önceki Shakespeare festivali sırasında tanıyıp âşık olduğu İrlandalı ünlü tragedya oyuncusu Henriette Constance Smithson'la evlenmiş ve hem evini geçindirmek, hem de müzik alanındaki teorik görüşlerini ortaya koymak amacıyla, ***Le Correspondant***, ***La Revue européenne***, ***Le Courrier de l'Europe***, ***La Gazette musicale de Paris*** ve ***Le Journal des débats*** isimli gazetelerde sürekli olarak makale yayınlamıştır. Bu dönemde Berlioz'un, kompozisyonlarıyla olduğu kadar yazılarıyla da, geniş çapta bir mücadeleye atıldığını ve programlı müziğin gerektirdiği yeni üslûba ilişkin ilkelerin yayılması konusunda harcadığı çabalar sonucunda kendisini devrin sanat dünyasına ileri görüşlü bir fikir adamı olarak kabul ettirdiğini görmekteyiz. 1839 Ocağında Konservatuar kitaplığı müdürlüğüne atanan Berlioz, kompozisyon alanında verdiği bütün eserlerinin başarısızlığa uğramasından ve bunun sonucunda aile hayatında baş gösteren tatsızlıklardan yılarak karısından ayrılmış (1840), ve çok geçmeden de, genç kantatçı Maria Recio ile Almanya'ya sığınmıştır (1842). Paris'e döndüğünde ünlü eserlerinden ***La Damnation de Faust*** (Faust'un lânetlenişi, 1846) isimli müzik yapıtıyle birlikte, kompozisyon alanında bugün bile belli başlı bir kaynak olarak kabul edilen ***Traité d'instrumentation*** (Enstrümantasyon kitabı) isimli eserini kaleme almıştır. Bunu, 1845 - 1847 yıllarındaki, büyük başarıyla kapanan Orta Avrupa ve Rusya turneleri izleyecek; ama büyük besteci, 1848 yılında Londra'da, 1850 yılında da Paris'te verdiği konserlerde başarısızlığa uğrayacaktır. İki yıl sonra, ünlü

Bir müzik matinesi : Piyanoda Liszt, ortada ayakta BERLİOZ.

besteci ve piyanist Liszt tarafından Weimar'da tertiplenen Berlioz haftasının kazandığı zaferi, 1855'te aynı şehirde kazanılan ikinci bir zafer izlemiştir. 1862 yılında ikinci karısının ölümü ve müzikal eserlerinin Fransa'da öteden beri karşılaştığı anlayışsızlık dolayısıyla hayal kırıklığına kapılan ve cesaretini yitiren büyük sanatçı, yeni bir Avusturya, Almanya ve Rusya turnesi dönüşünde ölmüş-

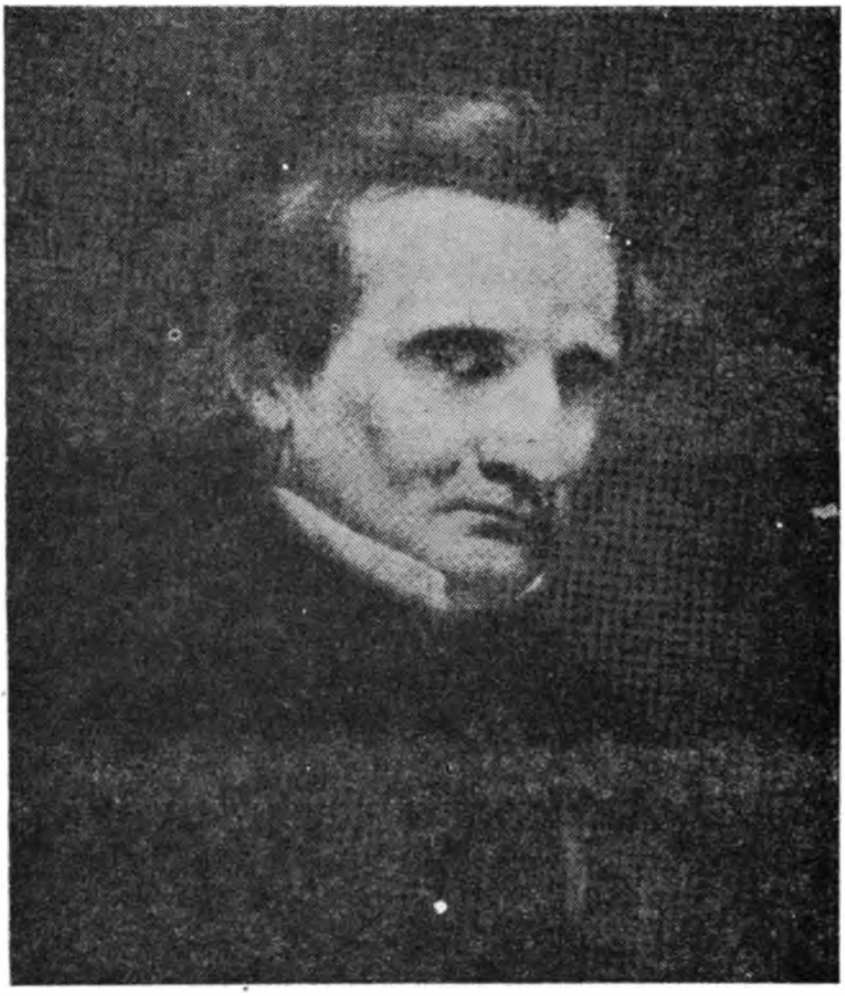

COURBET'nin tablosu : Hector Berlioz 1850 yıllarında.

tür.

Berlioz'nun gözünde sanat, hayatın bütün boyutlarıyla yankılanması demektir. Bu bakımdan da, ünlü bestecinin müzikal eseri, özellikle ölümsüz eseri *Symphonie fantastique* (Fantastik senfoni, 1830)'te görüldüğü gibi, tüm sevinçlerinin, acılarının ve özlemlerinin yankılandığı bir çeşit «hatıra defteri» niteliğini taşır. Berlioz, **romantizm** akımının müzik alanındaki en büyük temsilcilerinden biridir. Bestecl, özellikle, ideal insanla gerçek insan arasındaki karşıtlığı işlemiş ve aşılmaz sandığı bu karşıtlığı dile getirmek için de, hem yepyeni bir müzik dili, hem de yepyeni bir estetik yaratmıştır. Berlioz'un 1844 yılında, ***Grand Traité d'instrumentation et d'orchestration moderne*** (Büyük enstrümantasyon ve modern orkestrasyon kitabı) başlığıyla yayınlanan,

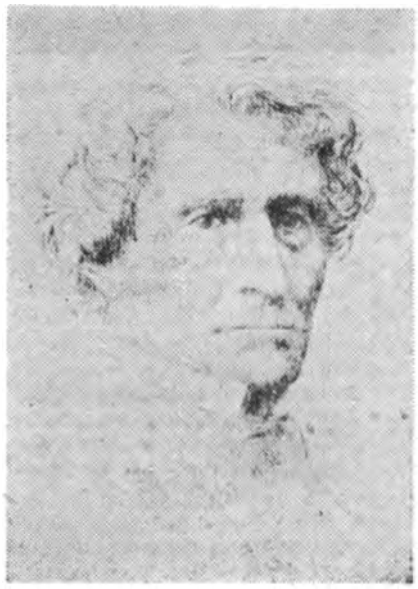

LEGROS'nun gözüyle Berlioz. «Salt kendi iradesinin etkisi altında özgürce müzik yaratan bir bestecinin derin sevincini bilemezsin!» Kızkardeşi Nanci'ye bir mektuptan.

1856 yılında *L'Art du chef d'orchestre et les Nouveaux Instruments* (Orkestra şefliği sanatı ve Yeni enstrümanlar) hakkında eklentilerle yeniden basılan, 1904 yılında Weingartner, 1905 yılında Richard Strauss tarafından gözden geçirildikten sonra nihayet 1905'te Widor tarafından *La Technique de l'orchestre moderne* (Modern orkestra tekniği) ismiyle bastırılan ünlü teorik eserine göre, ses, belirli bir tını'dan ve özel bir kulör (renk)'den ayrı olarak düşünülemez. Ve çağın gerektirdiği fantastik, şaşırtıcı, ürkütücü ve görkemli müzik için, alabildiğine zengin bir orkestrasyon'un yanı sıra, en beklenmedik perde bileşimlerinin de yaratılması gerekir. Romantik ideal'in gelişmesini olanaklı kılacak olan iklim, seslerden örülü bir feeri olabilir.

Bütün bu bakımlardan Berlioz'un, sadece cesur ve yeni bir müzik dili yaratmakla ve bu dili teorik olarak belirlemekle kalmayıp, ilerde Debussy okulunun büyük çapta yararlanacağı bir **empresyonist** estetik getirdiğini de görüyoruz. Büyük sanatçı ayrıca, mizah unsurlarının da geniş yer bulduğu, *Voyage musical en Allemagne et en Italie* (Almanya ve İtalya'da müzikal gezi, 1844), *Soirées de l'orchestre* (Orkestra suvareleri, 1853), *Grotesques de la musique* (Müziğin kaba yanları, 1859) ve *A travers chants* (Türküler arasında, 1863) isimli kitaplar da vermiştir. Berlioz'un ölümünden sonra yayınlanan eserleri arasında ise, *Mémoires* (Anılar, 1876), *Correspondance inédite* (Basılmamış mektuplar, 1879) ve *Lettres intimes* (Mahrem mektuplar, 1882) isimli kitapları anmak gerekir.

BERLITZ Maximilian (Wurtemberg 1852 / New York 1921) Alman asıllı Amerikan pedagoji bilgini. Genç yaşta Amerika'ya giderek dil öğretmeni olan Berlitz, bu arada, dilini anlamadığı öğrencilerine yaşıyan dillerden birini öğretmek amacıyla «doğal» yollara baş vurmuş ve böylece «direkt metod»a dayanan ve kendi ismiyle anılan **Berlitz Metodu**'nu icad etmiştir. Bilginin çeşitli yazı ve kitaplarında inceden inceye açıkladığı bu metod, öğretilen dilden başka dil kullanmamayı, çeviriden kaçınmayı ve öğretilen dilin havasını yaratmayı şart koşmaktadır. Önce eşya aynen gösterilecek veya resimleri çizilecek, basit hareketler de aynen yapılacak ve bütün bunların adları söylenmek suretiyle pratik birer ihtiyaç karşılığı olarak bellenmeleri sağlanacaktır. Metodun ikinci hamlesi, soyut kavramların telkin ve sezgi yoluyla anlatılmasına dayanmaktadır. Daha sonra da, verilmiş olan sözcük, cümlecik ve cümle örneklerinden gramer kurallarının çıkarılması sağlanacaktır.

Önce Amerika'da sonra da İngiltere'de bu metodla yabancı dil öğretmek için açılan özel okullar gitgide öbür memleketlere de yayılarak, uluslararası merkezi Paris'te bulunan **Ecoles Berlitz de Langues Vivantes** (Yaşıyan Diller Berlitz Okulları) kısa zemanda bütün dünyayı kaplamış ve, başta İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusça, İspanyolca, Portekizce, Felemenkçe, Danimarka dili, İsveççe, Lahçe, Çekçe, Macarca, Rumence, Provansça, İbranice, Arapça, Farsça, Japonca, Çince, Sanskritçe ve Türkçe (1930'da) olmak üzere kırk kadar dil öğreten kitap hazırlanmıştır. 1901 yılından beri bütün dünya üniversitelerinde yabancı dil öğretiminde uygulanan uluslararası metod, aslında, Berlitz Metodu'nun bir uyarlamasıdır. Zamanla bu metodu, klâsik gramatikal metodla birleştirmek ihtiyacı duyulmuş ve 1921 yılından itibaren de Berlitz Metodu'nda çeviri alıştırmalarına daha geniş yer ayrılmıştır.

BERNAL John Desmond (Manchester - 1901): İngiliz fizik bilgini ve bilim tarihçisi. 1937 yılında ünlü Royal Society'ye, 1958 yılında da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi'ne üye seçilen bilgin, 1953 yılında da **Lenin Barış Ödülü**'nü aldı. Fizik, biyokimya ve özellikle de kristalografi alanlarında verimli araştırmalar yaptı. Yanı sıra *The social function of science* (Bilimin sosyal işlevi, 1939), *Science and society* (Bilim ve toplum, 1953) ve *Science in the history of society* (Toplumun tarihinde bilimin yeri, 1954) başlıklı önemli yapıtlarını yazdı ve yayınladı.

Bernal, sözü geçen yapıtlarında, bilimin hem felsefe bakımından değerini ve hem de insan tarihinde oynadığı yaratıcı rolü açıklar, sömürüye dayalı bir toplum düzeni içinde gelişmesinden doğan çelişmeleri ortaya serer ve sosyalist bir toplum çerçevesi içinde hızla ilerleyişinin nedenlerini belirtir; ve diyalektik maddeciliğin temel ilkelerinden hareket ederek, bilimsel buluşların barışçı bir tarzda bütün insanlığın yararına kullanılması gerektiğini savunur ve bu doğrultudaki çabaların nasıl başarıya ulaşabileceği sorununu irdeler.

BERNANOS Georges (Paris - 1888 / Neuilly-sur-Seine 1948) Fransız romancısı ve deneme yazarı. Dinsel kurumlarda öğrenim görmeğe başlayan yazar, bu arada, Bourges şehrindeki bir kolejde, ilerdeki iki ünlü kitabının belli başlı kahramanlarına örnek alacağı bir baş papazla (Lagrange) ile karşılaşmış ve onun etkisinde kalmıştır. Paris üniversitesinde hem hukuk öğrenimi görür, edebiyat lisansını hazırlarken, bir yıla yakın süreyle, Rouen şehrinde çıkan *L'Avant-Garde de Normandie* isimli haftalık kralcı dergiyi yönetmiş, sonra da «bağnazca davranışlarına ve gök gürültüsünü andıran üslûbuna» büyük hayranlık duyduğu **Léon Bloy** ile dostluk kurmuştur. Üniversite öğrenimin-

Dinci ama dürüst bir yazar Bernanos..

BERNANOS okul yıllarında : «Hayatımın önemi yok! İstediğim tek şey, o hayatın çocukluğuma sonuna dek sadık kalması..»

den sonra bir sigorta şirketinde memur olarak çalışmağa başlayan Bernanos, boş vakitlerinde kaleme aldığı ilk romanı ***Sous le soleil de Satan*** (Şeytan'ın güneşi altında)'ı 1926 yılında yayınlayacaktır. Donissan isimli bir papazın mistik korkularını müthiş bir dramatik güç ve kâbuslu bir üslûpla dile getiren bu eserin kazandığı büyük başarı, Bernanos'yu bundan böyle sadece kalemiyle yaşamaya sürükleyecek ve ünlü yazar, bir yandan ardarda kitaplar yayınlamağa devam ederken, bir yandan da dünyanın dört bir bucağında konferanslar vermeğe koşacaktır.

Bernanos 1927 yılında, romanlarının içinde karanlık ve acı yanı en ağır basanı olan, Tanrıya ve insanlara ihanet eden papaz Cenabre'ın macerasını dile getirdiği, ***L'Imposture*** (Sahtekârlık)'ü yayınlamıştır. İki yıl sonra kaleme aldığı ***La Joie*** (Sevinç, 1929) isimli romanında ise, bu karanlık ruhlu papazın karşısına Chantal de Clergerie adlı Tanrı nuruyla dolu bir genç kız çıkaracak ve Cenabre'ı utanç içinde delirmeğe mahkûm edecektir. 1935'te yazarın bir başka büyük kitap daha yayınladığını görüyoruz: ***Un Crime*** (Bir cinayet) ismini taşıyan bu roman, kâbuslu iklimi ve insan tutkularının en uç noktalarına kadar ustalıkla işlenmesi bakımından, dört başı mamur bir Hristiyan olan Bernanos'nun Tanrı'dan çok Şeytan'a dönük bir ruh olduğu sanısını uyandıracaktır. XX. yüzyıl katolik edebiyatının belli başlı anıtlarından biri sayılan ***Journal d'un curé de campagne*** (Bir köy papazının günlüğü, 1936) isimli başyapıtı ise, günah korkusu, iğvalar ve Tanrı inayeti arasındaki çatışmaları yer yer sarsıntı veren üstün bir üslûpla dile getirmektedir. Dünyadan el etek çekme ve kutsallık üzerine derin bir düşünceye dalış niteliğini taşıyan ve 1950 yılında büyük rejisör Robert Bresson tarafından filme de alınan bu kitapta Bernanos bir papazın itirafları kisvesi altında, kendi duyuşlarını ve en derin özlemlerini anlatmıştır.

O ana kadar, zaman zaman tiksindiği ve bunu da açıklamaktan çekinmediği ama bir türlü de kendisini koparamadığı sağ cephenin mensubu tanınan Bernanos, ***Un Crime*** ve ***Journal d'un curé de campagne***'ı yazmak üzere yerleşmiş olduğu Majorca adasından dönüşte yayınladığı ***Les Grands Cimetières sous la lune*** (Ay ışığı altında büyük mezarlıklar, 1938) isimli müthiş taşlama ile sağcılara en ağır darbeyi indirecektir. Büyük yazar, bu ünlü kitabında, Franco'cular tarafından İspanya iç savaşında işlenen iğrenç cinayetleri olanca açıklığıyla ortaya sermekte ve manevi desteğini bu canilerden esirgemeyen Kilise kurumunu vurucu bir dille suçlamaktadır. Bernanos aynı yıl Brezilya'ya gitmiş ve 1945 yılına kadar orada yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ardarda yayınladığı, ***Nous autres Français*** (Biz Fransızlar, 1939), ***Voici la France libre*** (İşte hür Fransa, 1941), ***Lettre aux Anglais*** (İngilizlere mektup, 1942) ***Ecrits de combat*** (Savaş yazıları, 1942-1943-1944) başlıklı deneme kitaplarında, Nazilere olduğu kadar, Hitler'in iktidara gelmesine izin vermiş olan Avrupa burjuvazisine de şiddetle çullanan ve Batı âlemindeki «konfor düşkünlüğü»nü acı acı yeren yazar, Fransa'da 1947 yılında yayınlanan son romanı ***Monsieur Ouine***'i de gene Brezilya'da kaleme almıştır (1943).

BERNANOS, Majorca adasında torunuyle..

Bernanos'nun kitapları arasında en kötümser ve aynı zamanda, Blake'i ve Goya'yı hatırlatan cinsten en karanlık ve en yabansı hayallerle dolu olanı budur.

Fransa'ya döndüğünde Bernanos, ***Dans l'amitié de Léon Bloy*** (Léon Bloy'nın dostluğunda, 1947) isimli eserinde eski arkadaşının anısını tazelemiş ve bir tehlike çanı niteliğindeki ***La France contre les robots*** (Fransa robotlara karşı, 1947) isimli denemesini yayınlamıştır. Yazar en son, Fransız Devrimi sırasındaki Terör devrinde kurban edilen bir rahibe topluluğunun macerasından esinlenerek, ***Dialogue des carmélites*** (Mont-Carmel rahibelerinin diyalogu, 1948) isimli bir eser vermiştir. ***Journal d'un curé de campagne***'la birlikte Bernanos'nun en güçlü ve en derin kitabı olarak kabul edilen ***Dialogue des carmélites***, önce senaryo şeklinde kaleme alınmış, sonradan piyes hâline getirilmiştir.

BERNARD Claude (Saint-Julien - 1813 / Paris 1878) Fransız fizyoloji bilgini. Orta hâlli bir bağcı ailesinin çocuğu olan büyük bilgin, ufak yaşta babasını kaybettikten sonra bir papaz kolejine girmiş ve Lâtince öğrenmiştir. Ama ailesinin geçimine yardımcı olabilmek için çalışmak zorunda kalınca Lyon şehrine gitmiş ve bir eczanede çalışmağa başlamıştır. Çalıştığı eczane, o çevredeki bir baytar okulunun ilâçlarını da sağlamaktadır. Ve Bernard'ın hastalıklarla, ilâçlarla olan derin ilgisi böylece başlayacaktır. Bununla birlikte Claude Bernard, henüz yolunu seçmiş değildir: Tiyatro yazarlığına meraklıdır ve ilk kaleme aldığı vodvil Lyon'da oynanıp başarı kazanınca, beş perdelik bir tragedya ile Paris'in yolunu tutacaktır. Ama Paris'e gelince fikir değiştirmekte gecikmeyerek tıp öğrenimine başlamış, bir yandan da Collège de France'da Magendie'nin yanında hazırlayıcı (preparatör) olarak çalışmıştır. 1843'te tıp doktoru olan Claude Bernard, on yıl sonra Tıp Akademisine üye seçilecek, 1854'te de Sorbon'da yeni kurulan deneysel fizyoloji kürsüsü profesörlüğüne atanacaktır. 1855 yılında Collège de France'de deneysel tıp profesörü olarak Magendie'nin yerini alacak; 1868'te, hem karşılaştırmalı fizyoloji profesörü olarak Muséum'a girecek, hem de Fransız Akademisi'ne seçilecektir. Bir yıl sonra da senatör olmuştur.

Claude Bernard'ın ilk bilimsel araştırmaları, sindirim işinin kimyasal olayları üzerinedir. ***Sur le suc gastrique et son rôle dans la nutrition*** (Mide özsuyu ve beslenmedeki rolü, 1843) üzerine doktora tezini veren bilgin, daha sonraki ilk araştırmalarının sonuçlarını yayınladığı ***Mémoire sur le pancréas*** (Pankreas üzerine anılaç, 1849)'la aynı yılın Bilimler Akademisi ödülünü almıştır. Bu çalışmalar Claude Bernard'ı, karaciğerin glikojen çıkarma işlevi ve şekerli diyabetin belirtisi ile ilgili bir teori kurmağa sürükleyecek, ve büyük yankı uyandıran

bu teori dolayısıyla da ünlü bilgin, 1851 yılında ikinci defa olarak Bilimler Akademisi ödülünü kazanacaktır. ***Recherches sur une nouvelle fonction du foie considéré comme organe producteur de matière sucrée*** (Şekerli madde çıkaran bir organ olarak karaciğerin yeni bir işlevi üzerinde araştırmalar, 1853) isimli eserinde sonuçlarını açıkladığı, büyük sempati sinirleri, durdurma ve kımıldatma sinirleri konusundaki incemeleri ise, aynı ödülü üçüncü defa kazanmasına yol açmıştır.

Büyük bilgin daha sonraki çalışmalarını zehirler ve anesteziler alanına doğru genişletmiştir. Gözlemlerinde zehri bir araç olarak kullanmakla tıp bilimlinde yepyeni bir çığır açan Claude Bernard, bu çalışmalarının sonuçlarını, ***Leçons sur les anesthésiques et l'asphyxie*** (Anesteziklerle asfiksi üzerine dersler, 1875) ve ***Leçons sur la chaleur animale*** (Hayvan ısısı üzerine dersler, 1876) isimli eserlerinde açıklamıştır. Zehir; elin ve gözün giremediği yerlere, bedenin, öğelerin ve içine kadar girip işleyen ve sinirleri yırtmadan çözebilen kusursuz bir araçtır. Böylece, hayatı sakatlayan neşter ile hayat oranlarını yanlış yansıtan mikroskopun yanında, sakatlamadan, kan dökmeden iş gören, **diri üzerinde otopsi** diye adlandırdığımız usul bulunmuş olmaktadır.

Claude Bernard'ın dünya çapındaki şöhretini sağlayan eseri, ***Introduction à l'étude de la médecine expérimentale*** (Deneysel tıbbın incelenmesine giriş, 1865) isminl taşımaktadır. Bilgin bu kitabını, ne yazık kl tamamlayamadığı ***Principes de médecine expérimentale*** (Deneysel tıbbın ilkeleri) isimli büyük eserine bir önsöz olarak kaleme almıştır. Claude Bernard bu kitabında, gerçek bir bilim düzeyine ulaştırmak istediği biyolojinin deneysel araştırma kurallarını tanımlamağa girişmektedir. Sırasıyla, biyolojide gözlem ve deney, zekânın bu veriler üzerinde çalışması, bilginin **metodik şüphe**'si ve **determinizm**'e olan sarsılmaz imanı gibi konuları inceleyen ve gerek ileri sürülen fikirlerin yenilliği ile geniş kapsamı bakımından, gerekse metodolojik önermeleri açısından Descartes'ın ünlü ***Discours de la méthode*** (Metod üzerine nutuk)'una eş tutulan eserde, bilgin tarafından «ön fikir» diye de nitelenen **varsayım**'ın rolünün analizi özellikle önemlidir. Büyük bilginin, gerek buluşlarını gerekse fikirlerini kabul ettirmesi kolay olmamıştır. Araştırıcı ve yetiştirici ama sert bir hoca olan Magendie'nin hazırlayıcısı sıfatıyla sıkı ve verimli çalışmalara girişen ve kendini tanımakta gecikmeyen Claude Bernard, Descartes'la başlayıp Harvey, Haller ve Spallanzani ile gelişen fizyoloji bilimini daha da ileri bir aşamaya ulaştırmış, ama bu yolda giriştiği deneyler sayısız itirazlara yol açmıştır. Claude Bernard'a karşı çıkanlara göre, bir bütün olan hayatın ayrı parçalardan meydana geldiği ileri sürülmez. Bir tek parçayı ele almak, o parçayı bütünden ayırıp cansız hâle getirmek olur. Oysa canlı doğa ile cansız doğa birbirinden tamamıyla farklıdır ve aynı yasa içine sokulmaz. İşte Claude Bernard bu görüşü, sayısız deney yaparak temelinden çürütmüş; hayat olaylarını da kesin yasalara bağlayarak, fizyolojiyi, tıpkı fizik ve kimya gibi bir olumlu bilim hâline getirmiştir. Ne var ki büyük bilgin, bilim alanında çığır açan bu deneylerini, çevresindeki anlayışsızlık duvarından ötürü en kötü koşullar içinde, nemli, sağlığa zararlı mahzenlerde, çoğu zaman mezbahalarda, kimi zaman da azgın atlar üzerinde yapmak zorunda kalmıştır.

Claude Bernard, felsefi bakımından **yeni vitalizm**'e ve **determinizm**'e bağlıdır. Ama büyük bilginin «determinizm»i, Platon, Aristoteles ve Kant gibi filozoflarda gördüğümüz «determinizm»den ayrılmaktadır: Claude Bernard, «determinizm» (belirlenimcilik) terimiyle, doğa olaylarının meydana geliş, tekrarlanış ve yeniden oluş koşullarını laboratuvarda yeni baştan yaratmayı he-

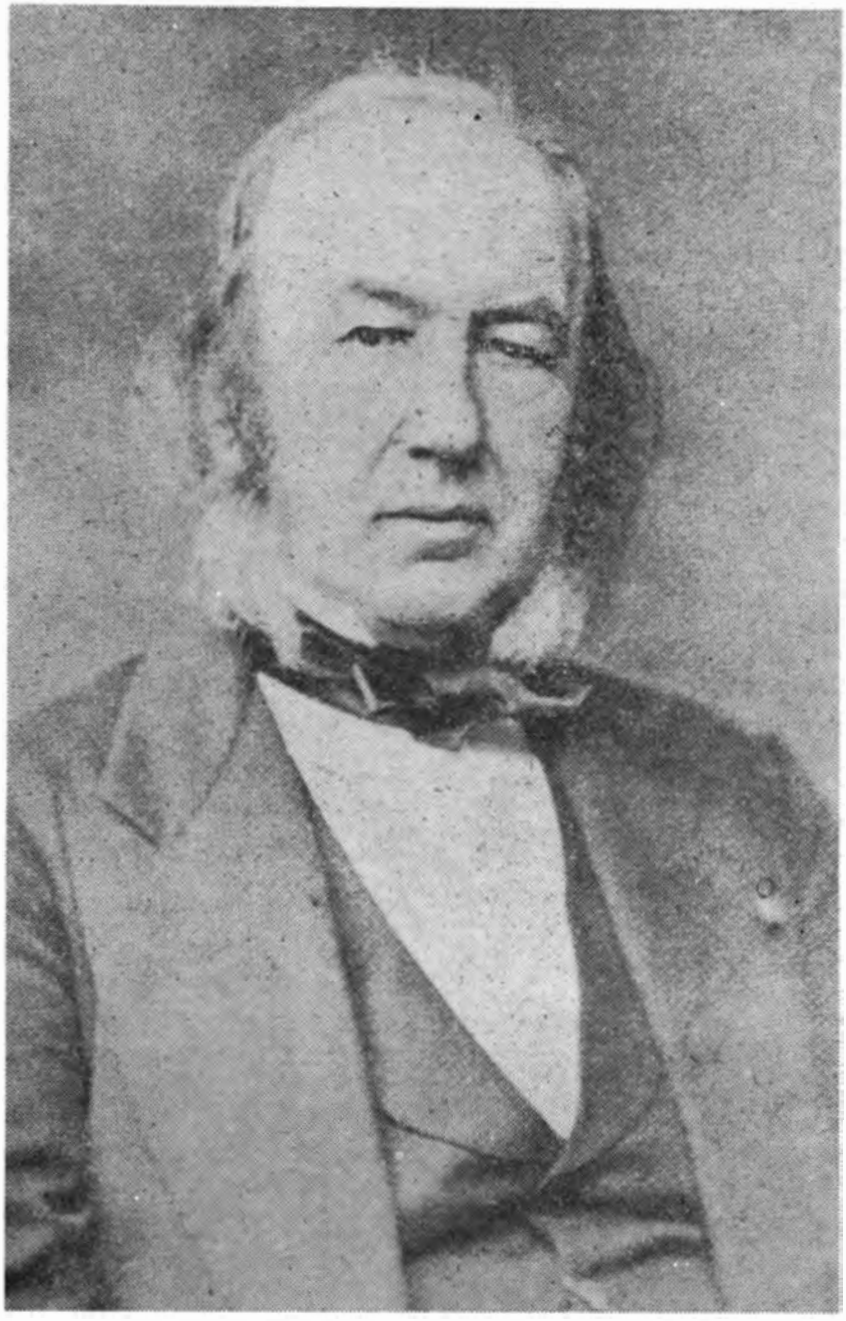

«Elinde kancası, sırtında küfesiyle tam bir paçavracıya benzetiyorum kendimi : Bilimin sokaklarında durmadan dolaşmakta ve ne bulursam toplamaktayım.»
Claude BERNARD.

def tutan bilimsel usulünü dile getirmek istemektedir. «Deneysel eleştiri, bilimsel determinizm ilkesi dışında, herşeyden şüphe eder.», «Determinizm'i fatalizm (kadercilik)'le karıştırmak, temelinden yanlıştır.». Claude Bernarda' göre, bilimsel determinizm ilkesi, her olayın bir nedeni olduğunu ve aynı koşullar kurulduğu taktirde aynı nedenlerin daima aynı sonuçlara yol açtığını, dolayısıyla da doğadaki bütün olayların zorunlu ve evrensel yasalara uyduğunu söyleyen ilkedir. Büyük bilginin metodunun değeri; sadece gözleme, diri üzerinde otopsiye ve alabildiğine insafsız bir deneysel eleştiriye dayanmasından olduğu kadar, varsayıma verdiği önemli rolden de gelmektedir. Gerçl varsayımın asıl deney sırasında işe karışıp gözlemciyi etkileme tehlikesi bulunmaktadır ama, bu tehlike atlatıldıktan sonra varsayım, olayları gruplar hâlinde toplamada, araştırmalara yön vermede ve sonuçları biribirine bağlamada son derece işe yarayan vaz geçilmez bir öğedir. Büyük bilgin; deneysel metodunun, determinizm'e dayanan kesin ve somut karakterine rağmen, genel felsefe alanında, devrinin pozitivizm akımına da bağlanabilir. Gerçekten de; olayların ancak nasıl'ını kavrayabileceğimizi, neden'inin zihnimizin gücünü aştığını söyleyen Claude Bernard, bu temel sorun konusunda spiritüalizm'in tuzağına düşmekten kendini alamamıştır.

Claude Bernard'ın yukarıda anılan eserlerinden gayrı, ***Leçons sur le diabète et la glycogénèse animale*** (Şeker hastalığı ve hayvanlarda glikojen üzerine dersler, 1877), ***Leçons sur les phénomènes de la vie communs aux animaux et aux végétaux*** (Hayvanlarla bitkilerde ortak olan hayat olayları üzerine dersler, 1877-1878), ***La Science expérimentale*** (Deneysel bilim, 1878) ve ölümünden sonra yayınlanan ***Leçons de physiologie opératoire*** (Cerrahî fizyoloji dersleri, 1879) ile ***Leçons de pathologie expérimentale*** (Deneysel patoloji dersleri, 1880) isimli kitapları da anılmağa değer.

BERNARD Henry (Albertville - 1912) Fransız mimarı. Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nu bitirdi, 1938 yılında Roma ödülünü kazandı. 1945 yılında Caen Üniversitesi'nin, 1949 yılında da ulusal sarayların başmimarlığını yaptı. 1953 yılında Paris Radyoevi'nin, 1965 yılında da yüz bin kişilik Paris stadyumunun plan yarışmalarında birincilik kazandı. İki yıl sonra Grenoble Kış Olimpiyadı köyünün toplu planını çizdi.

BERNARD Jean-Jacques (Enghien-les-Bains 1888) Fransız tiyatro yazarı. Ünlü yazar Tristan Bernard'ın oğlu olan yazar, henüz yirmi bir yaşında iken verdiği, ***Le Voyage à deux*** (ikili yolculuk, 1909) ismini taşıyan ve Musset'nin piyeslerini andıran bir eserle tanınmağa başlamış ama asıl ustalığını, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kaleme aldığı, savaşı ve savaşın manevî sonuçlarını eleştirip suçlayan eserlerinde göstermiştir. ***La Maison épargnée*** (Kurtarılan ev, 1919), ***L'Age en peine*** (Acılı çağ, 1920) ve ***Le Feu qui reprend mal*** (Güç tutuşan ateş, 1921) isimlerinl taşıyan bu piyeslerden özellikle sonuncusu, savaştan dönen askerlerin hayata yeniden atılmak yolunda karşılaştıkları güçlüklerl trajik bir dille canlandırması bakımından büyük başarı kazanmıştır. Hemen ardından, alışılmış bir eşk hikâyesi gibi başlayıp feci bir dram hâlinde biten ***Martine*** (1922) isimli komediyi veren Bernard, âdeta durup dinlenmeksizin, çağdaş olaylar kadar tarihsel konuları da işleyerek, ince psikolog yeteneğinin ve hoşgörü ile dolu ahlâkçı tavrının yanı sıra büyük temaları kavramak ve işlemekteki ustalığı da dile getiren tiyatro eserleri verecektir. Bernard gene tiyatro alanında, ***A la recherche des coeurs*** (Aranan kalpler, 1931), ***Le Jardinier d'Isphahan*** (İsfahanlı bahçıvan, 1939), ***Marie Stuart*** (1942) ve modern tarzda yazılmış bir dinsel sahne eseri olan ***Notre-Dame d'En-Haut*** (Göklerdeki Notre-Dame, 1952) isimli piyesleri kaleme almış bulunmaktadır. Bu arada, Nazi toplama kamplarındaki acı anılarını dile getirdiği ***Le Camp de la mort lente*** (Yavaş yavaş ölünen kamp, 1948) Islmli bir kitapla ***Mon Père Tristan Bernard*** (Babam Tristan Bernard, 1955) isimli blr anı denemesi de yayınlayan ünlü yazar, ayrıca, bir kaç roman ve hikâye kitabı da yayınlamıştır.

BERNARD Tristan (Besançon 1866 / Paris 1947) Fransız tiyatro yazarı ve romancısı. Başlangıçta bir alüminyum fabrikasında idarecilik yapan Tristan Bernard, hukuk öğrenimini tamamladıktan sonra Paris barosuna kaydolarak avukatlık yapmağa koyulmuştur. 1891 yılında ***Revue Blanche*** dergisinde yazıları çıkan sanatçının ilk eserleri, ***Chasseur de chevelures*** (Saç avcısı, 1892) ve ***Le Journal des vélocipédistes*** (Bisikletçilerin hatıra defteri, 1895) isimlerini taşıyan romanlardır. Tiyatro alanında ilkin, ***Les Pieds nickelés*** (Nikelli ayaklar) isimli tek perdelik bir dram verdikten sonra komedl türüne geçmiş ve asıl şöhretini sağlayan eserlerini bu alanda sıralamıştır: ***Fardeau de la liberté*** (Hürriyet mi, külfet mi?, 1897), ***La Mariée de Touring - Club*** (Turlng-Klüb'ün gelini) ve özellikle ***L'Anglais tel qu'on le parle*** (Konuştuğumuz İngilizce, 1899), ilk piyesleri arasında en başarılı olanlarıdır. (Bu arada ***Le seul bandit du village*** (Köyün biricik haydudu, 1898) Isimli eğlencell bir vodvil de kaleme almış olan Tristan Bernard, ***L'Affaire Mathieu*** (Mathieu davası, 1900) başlıklı bir vodvil daha verdikten sonra, eserleri içinde en başarılı sayılan ***Triplepatte*** (Üçayaklı, 1905) isimli beş perdelik komediyi yazacaktır. Yazarın, André Godfernaux ile birlikte kaleme aldığı eserin kahramanı, en basit bir karar vermekten bile âciz olan ve ***Triplepatte*** diye adlandırılan genç Houdan vikontudur. Hareket etmeyi, konuşmayı dahi insanı alçaltıcı bir yorgunluk bilen vikont, evlendirilmek istenince, tabii yanaşmaz ama sonunda, çeşitli olayların da itmesiyle boyun eğmek zorunda kalır. Zaman zaman melankoliye kaçan bir üslûpla işlenen, son derece iğneleyici ve güldürücü gözlemlerin bol bol yer aldığı bu komedlden sonra Tristan Bernard, ***Les Jumeaux de Brighton*** (Brighton'lu ikizler, 1908), ***Le petit café*** (Küçük kahve, 1911), ***Le prince charmant*** (Büyüleyen prens, 1914), ***La volonté de l'homme*** (İnsandaki irade, 1917), ***Embrassez-moi*** (Öp beni, 1923), ***Jules, Juliette et Julien*** (1929) ve ***Le Sauvage*** (Vahşi adam, 1931) isimli eserleri yazmıştır. Uyanık bir mizah ustası olduğu kadar, insan doğasının zaaflarını derinden tanıyan ve hoşgören ince bir psikolog da olan ve ölümüne kadar kendisini unutturmamayı ve sevdirmeyi başaran Tristan Bernard'ın öteki yapıtları arasında, ***Mémoires d'un jeune homme rangé*** (Derli toplu bir gencin anıları, 1899) ile ***Un mari pacifique*** (Gürültüpatırtıdan haz etmeyen bir koca, 1901) adlı romanları özellikle anılmağa değer.

Bir halk ressamının gözüyle Tristan BERNARD.

BERNARDIN DE SAINT - PIERRE Henri (Le Havre - 1737 / Eragny - sur - Oise 1814) Fransız yazarı. İstihkâm subayı olarak orduya girmiş, başarı gösteremeyince ayrılarak kendine yenl bir yer bulmak için Hollanda, Rusya, Polonya ve Almanya'yı dolaşmağa koyulmuştur. 1769'da mühendis olarak Batı Hint Okyanusu'ndaki Mauritius adasına giden Bernardin, orada iki yıl kaldıktan sonra Paris'e dönmüştür. Adada gördüklerinden gözleri kamaşmış bir hâldedir ve ***Voyage à l'île de France*** (Mauritius adasına yolculuk, 1773) ismini taşıyan ilk kitabını, insandan ürkme ve doğayı sevme bakımlarından büyük yakınlık duyduğu dostu ve ustası Jean-Jacques Rousseau'nun ısrarı üzerine kaleme alacaktır. Bunu, ustasının duygulara dayanan felsefesini geliştirdiği ***Etudes***

BERNARDİN DE SAİNT-PİERRE gençlik yıllarında..

de la nature (Doğa incelemeleri, 1784 ve 1796 yılında yayınladığı *Harmonies de la nature* (Doğadaki uyumlar) isimli kitapla tamamlanan eser izleyecektir. Doğadakl ereklik ilkesini tema olarak işlemek amacıyla kaleme alınan bu eserin dördüncü cildinde, yazara büyük ün ve servet sağlayacak olan temiz bir aşk hikâyesi yer almaktadır: *Paul et Virginie* (Paul ve Virginie, 1787). O vakitler *Ile de France* (Fransa adası) denilen Mauritius'ta iki Fransız kadın basit bir hayat sürmektedirler. Kadınlardan birinin Paul isimli bir oğlu, ötekinin de Virginie Isimli bir kızı vardır ve birlikte büyümüş olan bu iki genç, kendilerini çeviren doğa kadar saf ve temizdir. İki genç arasındaki derin arkadaşlık çok geçmeden temiz bir aşka dönüşecek ama tam o sırada Virginie, zengin bir akrabasının çağırısı üzerine Fransa'ya gidecektir. Genç kız Fransa dönüşünde, adanın açıklarında kopan bir fırtınada gemisinin batışı sırasında can verlr. Sevgilisini kurtarmayı denemiş ama başaramamış olan Paul de çok geçmeden umutsuzluk ve ıstırap içinde ölür.

Bernardin de Saint-Pierre, bu düz konulu basit ama tatlı aşk hikâyesinin ardından, *La Chaumière indienne* (Hintli kulübesi, 1790) isimli felsefi masalı yayınlamıştır. Bugün sadece tarih açısından bir değer taşıyan kısa bir diyalogdan kurulu bu eser, «uygar» bir İngiliz bilgini ile, adaletsizliğinden usandığı dünyadan el ayak çekmiş ve bir kulübede karısı ve kedisiyle mutlu bir hayat yaşamağa koyulmuş bir parya arasındaki konuşmayı dile getirmektedir. Her ikisi de «uygar hayat»ın sıkı bir eleştirmesini yaptıktan sonra, mutluluğun ve hakikatın ancak doğada bulunabileceğine karar verirler. Bazı din kurumlarını hicvediyor diye kötülenmiş olan bu eserden sonra yazar, Paris Fidanlığı'na müdür olarak atanacak, çok geçmeden de ünlü Ecole Normale Supérieure'de ahlâk kürsüsüne getirilecektir (1795). Napolyon devrinde itibarı bir kat daha artan Bernardin, eserlerindeki tatlı ve iyimser edâya karşılık, egoist ve adeta suratsız bir kişi olarak kalmıştır.

Aslında Bernardin de Saint-Pierre ne bir filozoftur, ne bir bilgin, ne de bir sosyolog. Yazarımıza göre Tanrı, dünyayı ve âlemdeki her şeyi insan için yaratmıştır. Dalgaların köpüğü, denizciler kayaların siyah rengini daha kolayca görüp tehlikeye düşmesin diye beyazdır; kavun, aile sofrasında kolayca bölüşülsün diye dilim dilimdir, vs.. Ansiklopedistlerin ve Buffon'un çağdaşı olan yazarımız, güneşi dünyanın etrafında döndürmekte; yer yuvarlağının ekvatora doğru şişkinlik kazandığına inanmamakta ve gel git olayını kutuplardaki buzların erimesiyle açıklamaktadır. Bernardin'in sosyal fikirleri ise, ustası Rousseau'nun aynı alandaki fikirlerinin beceriksiz bir karikatüründen ibaret kalmaktadır: İnsan türüne tapma derecesinde bir sevgiyle bağlı olduğunu söyleyen yazarımız, mutluluğu ve erdemi insan toplumunun dışına yerleştirmekte sakınca görmemektedir. Ama belki de bütün bu çocuksu yanlarından ötürüdür kl Bernardin de Saint-Pierre, iki çocuk arasındakl aşkı, renkll ve başarılı doğa betimlemelerlnln de aracılığıyla, ustalıkla işleyebilmiştlr. Yazar bugün, edebiyatta **eksotizm** akımının öncüsü olarak kabul edilmektedir.

BERNARDİN DE SAİNT-PİERRE Bourbon adasında, **Paul ve Virginie'yi** *yazarken..*

BERNARDUS veya BERNARDA DE CLAİRVAUX Azlz (Fontaine şatosu 1090 / Clairvaux 1153) Kilise öğretmeni, din bilgini ve manastır kurucusu. Fontaine derebeyi Tecelin'in oğlu olan ve Kilise tarihinde **Doctor mellifluus** (Bal sözlü öğretmen) diye anılan Bernardus, Châtillon'da öğrenlm gördükten sonra 1114 yılında keşiş olarak Citeaux manastırına glrmiş, ertesl yıl yeni kurulmuş olan Clairvaux manastırının başına getirilmiştir. Orta Çağın en büyük vaızlarından birl olarak tanınan Bernardus, burada, kendl Ismini taşıyan tarikatl· kurduktan sonra, gittikçe artan nüfuzu sayesinde, Katolik kilisesinde baş gösteren ayrılığı önlemeyl başarmıştır. Bu sırada **Patareni** (Pataren'ler) adı altında toplanan çeşitll mezheplere ve rasyonalist skolastik tanrıbilimcilere karşı şiddetli bir mücadeleye giren Bernardus'un 1140 yılında toplanan Sens ruhanî meclisinde (konsil'inde) ünlü din bilgini Abélard'ı mahkûm ettlrdiğinl ve eski öğrencilerinden III. Eugenius'un papalığı devrinde verdiği körükleyici vaızlarla İkinci Haçlı Seferi'nin ilânına yol açtığını da görüyoruz.

Yeni blr sistem kurmaktan uzak kalmış olan Bernardus'un din felsefesinde, Yeni-Platoncu mlstisizm ile İsa mistisizmi ve *İncil*'de İsa hakkındaki karakter betimlemesine dayalı bir dindarlık ve yoksul İsa'nın hayatını taklit isteği gibi öğeler yer almaktadır. Bernardus'un başlıca eserleri, *De contemptu Dei* (Tanrıyı seyretme üzerine), *De consideratione libri quinque* (Beş kitap hâlinde düşünceler), *De diligendo Deo* ve *Adversus Abaelardum* (Abélard'a karşı) isimli kitaplardır. Ahlâk konularında birer ihtar ve polemik niteliği taşıyan ve papaların cismanî egemenliğine karşı çıkan bu eserlerin dışında, 350 kadar vaazı ve çoğu papalara gönderilmiş olan 400 kadar mektubu da elde bulunmaktadır.

BERNATH Aurél (Budapeşte - 1895) Macar ressamı. **İzlenimcilik** doğrultusunda yetiştl. 1916 yılında, devrimcl siyasal akımların etkisinde gelişen öncü sanat anlayışını benimseyerek **kontrüktivizm**'e katıldı. 1919 yılında devrimci Bela Kun hükümeti uluslararası emperyalizmin yoğun çabası sonucunda iktidardan düşürülünce, ilkin Viyana'ya sığındı, sonra da Berlin'e göçtü. 1930 yılına doğru **figüratif resim**'e yöneldi. Bunun yanı sıra son derece ölçülü bir mekân düzenlemesine de girişti. Macar izlenimcilerinin yenileşme hareketine katıldı ve bu akımı **anlatımcılık** ile bağdaştırmayı denedl. *Riviera* ve *Kış* adlarını taşıyan tabloları, bu bakımdan ilginçtir.

1945 yılında Savaş sona erip de komünist hükümet iktidara gelince Budapeşte Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda ders vermeğe başlayan Bernath, bir yandan da fabrikalar ve kültür binaları Için büyük duvar resimleri yapmağa girişmişti. Ünlü sanatçının bütün yapıtları, yetmiş beşincl doğum günü dolayısıyle Budapeşte'de düzenlenen toplu sergide bir araya getirildi.

BERNHARDİ Friedrich von (Petersburg 1849 / Kunnersdorf - 1930) Alman generali. 1870 Fransız-Alman savaşına katıldıktan sonra, 1873 yılında Harp Akademisi'ne girmiş ve 1900'de Berlin'deki genel kurmayın tarih bölümü başkanlığına getirilmiştir.

Panjermanizm akımının askersel plândaki belli başlı kuramcısı olarak tanınan general, strateji alanında olduğu kadar felsefe ve tarih alanlarında da araştırmalar yapmıştır. Görüşlerini, ***Deutschland und der nachste Krieg*** (Almanya ve gelecek seferki savaş, 1911) ve ***Unsere Zukunft*** (Geleceğimiz, 1913) adlı kitaplarında cerbezeyle savunmuş olan generale göre, savaş, «kültürün gelişmesi ve varlığı için vaz geçilmez bir öge»dir ve «uygar halkların gücünü ve canlılığını dile getirmektedir»; bu bakımdan, «Almanya'nın, barışın korunmasını bir siyasal amaç biçiminde görmeğe hakkı yoktur»; «savaş, Almanya için ahlâksal bir ödevdir». Birinci Dünya Savaşı sırasında **panjermanizm** akımını, onu izleyen dönemde ve İkinci Dünya Savaşı boyunca da **nasyonal-sosyalizm** akımını besleyecek olan bu görüşlerin sakatlığı, tarihin akışı tarafından defalarca kanıtlanmış bulunmaktadır.

BERNHARDT Sarah (Paris 1844 / Paris - 1923) Fransız tiyatro oyuncusu. İlk olarak 1862 yılında Comédie-Française'de sahneye çıktı. İlk başarısını 1869 yılında Odéon tiyatrosunda oynadığı François Coppée'nin ***Le passant*** adlı piyesinde kazandı. Bunu, 1872 - 1880 yılları arasında üstün başarıyla oynadığı kadınlı-erkekli roller izledi ***Phèdre***, ***Hernani***, ***Ruy Blas***. 1880 yılından itibaren yabancı ülkelerde uzun turnelere çıktı. Örneğin sadece Amerika'ya dokuz kez gitti. Temsil verdiği her yerde, pek az insana nasip olmuş sevgi ve hayranlık gösterileriyle karşılandı. Bu arada Fransa'ya uğrayışlarında ***Théodora***, ***Tosca*** ve ***Jeanne d'Arc***'ı oynadı.

1893 yılında Renaissance tiyatrosunu yönetmeğe başlayan Sarah Bernhardt, burada, ***La Princesse lointaine*** (Uzaktaki prenses), ***Lorenzaccio***, ***La Samaritaine*** (Samiriyeli kadın) ve ***La Ville morte*** (Ölü kent) adlı oyunlarda büyük başarı kazandı. 1898 yılında kiraladığı ve kendi adını verdiği Nations tiyatrosunda ***Hamlet***'i ve ***Aiglon***'u oynadı.

1915 yılında bir bacağı kesilen Sarah Bernhardt, «altın ses» diye ün salan sesinin sevimliliği ve cana yakınlığı, diksiyonunun kusursuzluğu, fizik güzelliği ve dramatik gücüyle gerçekten eşsiz sanatçılardan biri oldu.

BERNHEİM Hippolyte (Mulhouse 1837 / Paris 1919) Fransız hekimi. Nancy Üniversitesi'nde hocalık yaptı. Özellikle hipnotizma ve telkin üzerindeki araştırmaları ile Freud'u enikonu etkiledi.

BERNİ Francesco (Toscana 1497 / Floransa - 1535) İtalyan şairi. Boiardo'nun ünlü yapıtını yeniden ele aldı ve bu yapıtın alay yollu benzeri olan ***Orlando innamorato*** (Aşık Orlando)'yu yazdı ve böylece ün saldı. Daha çok komik ve yergi dolu şiirler kaleme aldı. Çoğu zaman açık saçık, ama daima zarif yapıtlardı bunlar. Petrarca taklitçilerinin yavanlığına karşılık gerçekçi bir hava getirdi.

BERNİER Nicolas (Nantes 1664 / Paris - 1734) Fransız hekimi ve gezgini. Hindistan'a gitti ve ünlü Hint-Moğol imparatoru Evrengzib'in hekimliğini yaptı. Fransa'ya dönüşünde, Doğu ülkelerindeki gezilerini anlatan bir kitap yayınladı. Bu yapıt, Batı'daki «doğuculuk» merakını uyandıran ilk ürünlerden biri olacaktı. Bernier'ye, ayrıca, insan ırklarının bir tipolojisini yapmağa girişmiş olduğu için, fizik antropolojinin önderlerinden biri olarak bakılmaktadır.

Sarah BERNHARDT'ın iki ünlü yaratımı : **Aiglon** *ve...*

Lorenzaccio.

BERNİNİ'nin ünlü yapıtlarından : ***Roma'daki*** **Dört-Irmak çeşmesi.**

BERNİNİ Gian Lorenzo (Napoli - 1598 / Roma - 1680) İtalyan heykelcisi, mimarı, dekoratörü, ressamı, şairi ve tiyatro yazarı. **Özenticilik** doğrultusunda heykeller yapan ve 1605 yılında Roma'ya yerleşmiş olan babası Pietro Bernini tarafından yetiştirildi. Mikelanj'ın yapıtlarını gördü, helenistik dönem heykelciliğini inceledi. Daha 1615 yılında yaptığı ilk büstü ile hemen büyük bir ün kazandı. 1619 yılında, kardinal Scipion Borghese'nin koruması altına girdi. 1621 1624 yılları arasında ***Proserpina'nın kaçırılışı***, ***Davud*** ve ***Apollon ile Dafne*** adlı ilk başyapıtlarını verdi. Özellikle değişik dokuları telkin etme gücüyle kendini gösteren olağanüstü bir teknik virtüozluğun yanı sıra bu yapıtlar, hareketteki, jestteki ve mimikteki şiddet ve gerginliği dile getirmeğe yönelik yeni bir kompozisyon tarzını da birlikte getirmekteydi.

1624 yılından itibaren gerek papaların, gerekse Roma'daki büyük ailelerin desteği sayesinde Bernini'nin kişiliğinin tüm Roma sanat ortamı üzerinde egemenlik kurduğuna

tanıklık ediyoruz. Gerçekten de büyük sanatçı, bütün bu dönem boyunca çokyanlı bir etkinliğe girişmiş ve bir dizi yardımcıyla elele çalışmıştı. Hareketli bir anlatımla şaşmaz bir gözlemin ortak ürünü olan portreler yapmağa da devam ediyordu *Scipion Borghese* (1622), *Constanza Buonarelli* (1635) ve *Urban VIII* (1644)'in portreleri hep bu etkinliğin başyapıtlarıdır. Ama Bernini asıl, heykel sanatının mimarlıkla bütünleşmeğe yöneldiği büyük yaratımlara girişmiş bulunuyordu Papa Urban VIII'in ismarlaması üzerine 1624 yılında başlayıp 1633 yılında tamamladığı San Pietro katedralinin vaiz kürsüsü ve bazilika önündeki dört sıra dorik sütunlu çift revakı da bu yönelimin taçlanışını temsil eder.

Öte yandan Bernini, mimar olarak Barberini sarayında çalıştı (1629) ve 1650 yılında Montecitorio sarayının planlarını hazırladı. Aynı zamanda Vatikan'daki *San Longino* gibi anıtsal heykeller ve mezarlar yapmaktan da geri kalmıyordu. *Azize Teresa'nın Coşkusu* diye anılan heykel grubunu 1644-1654 yılları arasında tamamladı. Bu yapıtta, barok sanat anlayışının getirdiği aşırılığı örten bir anlatım zenginliğine ve dramatik yoğunluğa ulaştı. Anıtsal ve dekoratif barok üslûbun yaratıcısı olarak, coşkunluğu ve atılganlığıyle bütün bir döneme yön veren Bernini, 1665 yılında, Louis XIV'ün ısrarlı çağrısı üzerine Fransa'ya gitti ve ünlü Louvre sarayının cephesini yapmakla görevlendirildi. Ama hazırladığı proje, klasik üslûbun savunurlarınca şiddetli eleştirilere uğradı ve sonunda terkedildi. İtalya'ya dönmeden önce *XIV'üncü Louis*'nin büstünü yaptı.

İtalya'ya dönüşünde, canlı sahneler yapma merakını sonuna dek doyurma yoluna gitti büyük sanatçı. Bu eğiliminin ürünleri olan heykelli çeşmeleri, aynı zamanda, Bernini'yi büyük çaplı bir şehirci olarak bize kazandıran anlayışın da başyapıtlarıdır.

BERNOULLİ Daniel (Groningen 1700 / Basel 1782) Belçika asıllı matematik bilgini. Johann Bernoulli'nin oğlu olan bilgin, babasından matematik dersleri aldıktan sonra, İtalya'ya giderek tıp öğrenimi görmüştür. Henüz yirmi beş yaşındayken Petersburg üniversitesinde matematik profesörlüğüne getirilmiş; bunu, 1733'ten itibaren Basel üniversitesinde verdiği anatomi ve botanik dersleri ile, 1750 yılından itibaren gene aynı üniversitedeki fizik ve tecrübî - spekülatif felsefe profesörlükleri izlemiştir. **Matematik fizik** biliminin kurucusu olan Daniel Bernoulli'nin en önemli eseri *Hydrodynamica* (Hidrodinamik, veya, Sıvılar dinamiği.., 1738) başlığını taşır. Enerjinin sakınımı (conservation de l'énergie, tahaffuz-u kudret) prensibini ilk olarak formüle eden ünlü **Bernoulli denklemi** bu eserde yer almaktadır. Paris Bilimler Akademisi'nin verdiği ödüllerin on tanesini kazanmış olan Daniel Bernoulli, ilk araştırmalarından birinde, kuvvetler paralelogramı problemini de

DEMARCHİ'nin kalemiyle Daniel Bernoulli.

ispatlamıştır. Hayatının son yıllarındaki çalışmalarını özellikle, ihtimaliyet (probabilité, olasılık) hesabının pratik konulara ve herşeyden önce de ekonomi alanına uygulanmasına yönelten büyük bilgin, gazların kinetik teorisi üzerinde de incelemelerde bulunmuş ve Bessel fonksiyonlarının ortaya çıkarılmasında öncülük etmiştir. İlk araştırmalarını *Commentaii Academiae Petropolitanae* (Petersburg Akademisi notları) isimli kitabında toplamış olan Daniel Bernoulli'nin öteki önemli eserleri, *Positiones Anatomico-Botanicae* (Bitki anatomisi hakkında bilgiler, 1721), *Exercitationes quaedam Mathematicae* (Matematik alıştırmaları, 1724) ve *Traité sur le flux et le reflux de la mer* (Gelgit olayları hakkında inceleme, 1740) başlıklarını taşımaktadır.

BERNOULLİ Jacob (Basel 1654 / Basel 1705) Belçika asıllı matematik bilgini. Johann Bernoulli'nin büyük kardeşi, Daniel Bernoulli'nin de amcası olan bilgin, önce babasının arzusuyla ilâhiyat, sonra da kendi arzusuyla matematik öğrenimi görmüştür. 1682 yılında Basel'de, bir tecrübî fizik seminerî olan Tecrübî Psikomekanik Koleji'ni kurmuş olan Jacob Bernoulli, beş yıl sonra Basel üniversitesi matematik profesörlüğüne, daha sonra da aynı üniversitenin rektörlüğüne tayin edilmiştir. Bir çok matematik problemlerin çözümünde kullanılan **Bernoulli sayıları** ile ihtimaliyet hesabında baş vurulan **Bernoulli kanunu**; «Bernoulli denklemi» denilen yeğeni Daniel Bernoulli'ye ait diferansiyel denklemin integral'inin ve logaritmik spiralin özelliklerinin bulunması; **integral** teriminin ilk olarak kullanılması; Leibniz'in «izokron eğrisi» probleminin çözülmesi ve **catenaria eğrisi** (iki ucundan asılı bir zincirin çizdiği eğri) ile **elastik eğri** (bir ucundan tesbit edilerek öbür ucuna bir ağırlık tatbik olunan elastik bir levha veya çubuğun çizdiği eğri)'nin tayini; ve, ünlü bilgin Lagrange'ın varyasyon hesapları'na başlangıç teşkil eden **izoperimetreler** problemlerinin çözülmesi, büyük bilginin sayısız buluşlarından sadece bir kaç tanesidir. Jacop Bernoulli, bütün bu buluşlarıyla hayatının son yıllarında uğraştığı ihtimaliyet hesabı alanındaki araştırmalarını, ölümünden sonra basılan *Jacobi Bernoulli ars conjectandi; oceedit tractatus de seriebus infinitis* (Jacob Bernoulli'nin ihtimaliyeti hesaplama sanatı ve «sonsuz seriler» hakkında ek.., 1713) isimli eserinde toplamıştır. Bernoulli'nin bütün eserleri, ayrıca, *Jacobi Bernoulli Basileensis opera* (Baselli Jacob Bernoulli'nin bütün eserleri, 1744) başlığı altında ve iki cilt hâlinde basılmıştır.

DUPİN'in kalemiyle Jacob Bernoulli.

BERNOULLİ Johann (Basel 1667 / Basel 1748) Belçika asıllı matematik bilgini. Daniel Bernoulli'nin babası ve Jacob Bernoulli'nin kardeşi ve öğrencisidir. 1695 yılında Groningen'de, 1705 yılında da Basel'de kardeşinin yerine matematik profesörü olmuştur. 1691 yılında Paris'te iken, ünlü Fransız matematikçisi Guillaume de l'Hôpital'in isteği üzerine, *Lectiones Calculi differentialis et integralis* (Diferansiyel ve integral hesabı dersleri) isimli eserini kaleme alan büyük bilgin, **izoperimetreler** probleminin çözülmesi konusunda ağabeyi ile anlaşmazlığa düşmüş ve bu anlaşmazlık sonucu çıkan tartışmada, kıskanç tabiatının da itişiyle, amansızca davranmış; hattâ bu kıskançlığı, gezegen yörüngeleri eğriliğinin fizik nedenleri konusunda Paris Bilimler Akademisi tarafından verilen ödülü kendi öz oğlu ile bölüşmek durumunda kalınca, bölüşmeyi kabul eden oğlunu saygısızlıkla itham ederek evden kovacak raddeye kadar götürmekten çekinme-

DUPİN'in kalemiyle Johann Bernoulli.

miştir. Ünlü bilgin Euler'in hocası ve büyük filozof-bilgin Leibniz'in sonuna kadar vefalı dostu olan Johann Bernoulli, **brachistochrone** (brakistokron bir ağır cismin, hareket noktasındaki hızı sıfır olmak şartıyla, bir noktadan bir noktaya en kısa zamanda ulaşabilmesi için takip etmesi gereken eğri) meselesi diye adlandırılan ve Leibniz, Newton, Jacob Bernoulli, Guillaume de l'Hôpital gibi büyük bilginlerin de çözmeğe uğraştıkları probleme iki ayrı analiz şekli bularak bütün Batı bilim âleminde büyük şöhret kazanmıştır. Rasyonel fonksiyonların diferansiyasyonu ve integrasyonu ile **eksponasiyel** hesabı alanlarında son derece önemli araştırma ve buluşları olan Johann Bernoulli'nin eserleri, *Johannis Bernoulli opere omnia* (Johann Bernoulli'nin bütün eserleri, 1742) başlığı altında ve dört cilt hâlinde yayınlanmıştır.

BERNSTEİN Eduard (Berlin 1850 / Berlin 1932) Alman yazarı ve siyaset adamı. *Sozial-demokrat* gazetesinin yazarı iken 1888 yılında Londra'ya giderek yerleşmiş ve ilk önemli kitabı olan, *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemocratie* (Teorik sosyalizm ve Sosyal-demokrasi'nin pratiği, 1899) isimli eserini orada yayınlemıştır. Başlangıçta klâsik **marksizm**'in belli başlı nazariyetçılarından birl olarak tanınan Bernstein'ın bu kitabında, Marx'ın görüşlerini eleştirmeğe girişerek, **revizyonizm** ve **reformizm** anlayışlarını benimsediği görülmektedir. Marksizmin, kendisine sosyalist sıfatını yakıştıran bir yazar tarafından bugüne kadar yapılmış en geniş eleştirisini teşkil eden bu eserde Bernstein, marksist felsefenin kaynaklarına inmekte ve felsefî plânda de kesin bir tavır almaktadır. Yazarımıza göre, Marx'ın Hegel'den tevarüs etmiş olduğu «dogmatizm»i bir yana bırakmak zamanı gelmiş de geçmektedir. «İdeal unsurun bir yana atılarak maddî faktörlerin, dünyanın evriminde herşeye kâdir kudretmiş gibi yüceltilerek sunulması, insanı hayal kırıklığına sevkediyor.» diyen yazar, devrinin felsefe modasına uygun şekilde, «Kant'a dönüş» gereğini savunmaktadır. Marx materyalizminin bu şekilde reddi, diyalektik tarih görüşünün de reddini getirmektedir. Bernstein'ın bu konuda, İngiliz **fabian**'larının (bak. Bernard Shaw) etkisinde kaldığını görüyoruz. Nitekim yazarın, *Sozialismus und Democratie in den grossen englischen Revolution* (Büyük İngiliz devrlminde sosyalizm ve demokrasi, 1929) isimli son önemli eserinde bu husus açıkça belli olmaktadır. Sosyal-Demokrat partinin, «toplumun devrimci yollarla dönüşüme uğratılması fikrinden vazgeçip, demokratik ve sosyalist bir reform partisi» (reformizm) olması gerektiğini söyleyen Bernstein, Marx'ın iktisat alanındaki görüşlerine de saldırmakta ve özellikle **değer-emek teorisi**'nin yeniden gözden geçirilmesi (revizyonizm) gerektiğini ileri sürmektedir. Yazarımıza göre, Gossen ile Böhm-Bawerk'in bu konudaki teorileri ortada dururken, «sömürme olayını ispatlamak için artık-değer teorisine başvurmak tamamıyla lüzumsuzdur»; proleteryanın yoksullaşma eğilimi diye bir şey de yoktur kapitalist üretim şartları içinde.. Bernstein'ın **emperyalizm** ve **kolonyalizm** konularındaki tavrı da ilgi çekicidir: Yazara göre, Almanya'nın kolonilere (yani sömürgelere) sahip olması bugünlük şart değilse de, özel hammadde kaynaklarını bulup yararlanabilmesi bakımından ilerde «şayan-ı arzu» olabilir. Çünkü «üstün medeniyetler, en son tahlilde, (gelişmemiş ülkelere karşı) bir üstünlük ve imtiyaz hakkına sahiptirler». Ve Bernstein, ileri bir sanayi ülkesinin sömürgelerinden sağlayacağı avantajlara dayanarak sosyal reformlar yapma yoluyla yavaş yavaş sosyalizmi kurabileceğini öngörmektedir.

Kısa zamanda, reformcu ve evrimci sosyalistlerin bir numaralı nazarlyetçisi durumuna gelen Bernstein, «dogmacı» olarak adlandırdığı doğru yolcu sosyalistlerle, özellikle de Kautsky ve Bebel ile sert polemiklere giriştikten ve 1915 yılında, «proletarya diktası»na taraftar aşırı bağımsızlardan tamamıyla kopup «bağımsız sosyalistler»le birleştikten sonra defalarca Reichtag'a milletvekili seçilmiş ve 1918 ayaklanmasının kan içinde boğulmasından sonra da Hazine bakanlığı görevini yüklenmiştir. Yazarın, yukarıda belirtilen eserlerinden gayrı, *Zur Geschichte und Theorie des Sozialismus* (Sosyalizmin tarihi ve teorisi, 1901 - 1905) isimli bir kitabı ve *Ferdinand Lassalle* (1904) hakkında bir incelemesi de vardır.

BERNSTEIN Henry (Paris 1876 / Paris 1953) Fransız piyes yazarı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Fransız tiyatro sanatına getirdiği canlılık ve yenilikle geniş çapta ün kazanmış ve bu alanda yirmi yıl boyunca hâkimiyetini sürdürmüştür. Bernstein, gözü dünyayı görmeyen ve ihtirasları uğruna her şeyi yaparak, ahlâk kurallarını çiğneyen

Henry BERNSTEİN'ın Amerika'da çekilmiş bir fotoğrafı..

kahramanlar yaratmış ve böylece geniş seyirci kütlelerinin ilgisini çekmiş bir yazardır. Ne var ki, sanatçı, bu dramlardan önce *Le marché* (pazar, 1900), *Le détour* (Sapma, 1902), *Joujou* (Oyuncak, 1902) gibi hafif ve tatlı komedileri ile tiyatro alanında kendini göstermiştir. Tiyatro tekniğini büyük bir ustalık ve başarıyla kullanan Bernstein, *La Rafale* (Bora, 1905) ve *La griffe* (Pençe, 1906) gibi dramlarında, gerginlik dolu, ihtiraslı ve umudsuz durumlar yaratmakla işe başlayıp, seyirciyi sürükledikten sonra, bunları tiyatro eserinin sağladığı imkânlar ile çözmektedir. Olayları bir kördüğüm haline getirmek ve bu gerginliği daha sonra sanat araçları ile çözmek, Bernstein'in tiyatro anlayışının temelini oluşturur. Yazarın, günlük olaylardan yararlanarak ortaya koyduğu ihtiraslı ve lirik havayı, yukarda sözü geçen ve pek de inandırıcı olmayan durum ve araçlarla çözerek piyesine son vermesi, bazı eleştirmeciler tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Bununla birlikte, Bernstein, geniş seyirci kitlelerini yıllarca etkilemekten geri kalmamıştır. 1913'ten sonra, daha çok karakterlerin ön plâna geçtiği piyes türünü deneyen yazar, *Le Secret* (sır) isimli eserinde, sevdiğini iddia ettiği insanlara acı vermekten hoşlanan kötü ruhlu bir kadını canlandırmış ve *La galerie des glaces*'da (Aynalar galerisi, 1924) ise, aşağılık ve kıskançlık duygularını ele almıştır. Yazar böylece, yeni tiyatro anlayışını benimsemiş ve ince psikolojik analizleriyle kendisinden sonraki piyes yazarı üzerinde etkili olmuştur. *Le jour* (Gün, 1930)' *Le Bonheur* (Mutluluk, 1933), *Le Coeur* (Kalb,1935) gibi eserler veren yazar, 1940 da Amerika'ya gitmiş ve yurduna döndükten sonra rejisör olarak çalışmıştır.

BERNSTEIN Leonard (Massachusetts - 1918):

Amerikalı kompozitör ve orkestra şefi. İlkin yeni-klasik tarzda sonatlar, senfoniler ve bir keman konçertosu besteledi. Sonra hafif müzik alanında verdiği *Fancy Free* balesiyle uluslararası çapta başarı kazandı. Bunu, *On the Town*, *Trouble in Tahiti* ve özellikle de ünlü *West Side Story* (Batı yakasının hikâyesi) ile kazandığı büyük başarılar izledi.

Bernstein, ayrıca, orkestra şefi olarak da son derece parlak bir karyer yaptı. 1970 'yılına kadar uzun bir süre New York Filarmoni Orkestrası'nı üstün başarıyla yönetti. Bu arada çağdaş müziğin bellibaşlı başyapıtlarını da ustaca yorumladı.

DOLBİN'in deseni : Leonard Bernstein.

BERNSTORFF Andreas Peter (Hannover - 1735 / Kopenhag 1797): Danimarkalı siyaset adamı. Johnn Hartwig Ernst Bernstorff'un yeğeni. 1773-1780 ve 1784-1797 yılları arasında Dışişleri bakanlığı yaptı. 1788 yılında, köylülerin toprak köleliğinden kurtulmasını sağlayan reformun öncülerinden biri oldu.

BERNSTORFF Johann Hartwig Ernst (Hannover 1712 / Hamburg - 1772): Danimarkalı siyaset adamı. Friedrich V tarafından başbakanlığa getirildi ve ülkede **aydınlıkçı despotizm** ilkelerini uyguladı. Yedi Yıl Savaşı boyunca ülkesini barış içinde yaşattı. Bu arada ticaretl geliştirdl, güçlü bir deniz ticaret filosu kurdu ve özellikle köylüler yararına bir dizi reform gerçekleştirdi. ▶

BERNSTORFF Johann Heinrich (Londra 1862 / Cenevre - 1939) Alman diplomatı. 1908-1917 yılları arasında Almanya'nın Washington büyükelçisi olarak görev yaptı. Bu arada Birleşik Devletler'in Birinci Dünya Savaşı'na girmesini önlemek amacıyla Almanya'nın başlattığı ünlü **denizaltı savaşı**'nın sınırlı kalması için uğraştı. Ama bu konudaki çabaları boşa gitti.

BEROALDE DE VERVILLE François Vatable (Paris - 1556 / Tours - 1623) : Fransız yazarı. Protestan bir tanrıbilimcisinin oğlu olan Béroalde de Verville, 1595 yılında **kalvinizm**'den dönerek katolikliği kabul etmiş, 1593 yılında da Saint-Gatien de Tours papazı olmuştur. Çağının bütün bilimlerini öğrenmiş olan yazarın ilk eseri, girift bir entrikanın kargaşalığı içinde aşk psikolojisini işlediği *Les Aventures de Floride* (Floride'in maceraları, 1593-1601) isimli kitaptır Bunu, *Les Amours d'Aesionne* (Aesionne'un aşkları, 1597), *La Pucelle d'Orléans* (Orleans'lı bâkire, veya Jeanne d'Arc.., 1599) ve *Le Voyage des princes fortunés* (Talihli prenslerin gezisi, 1610) ismini taşıyan kitaplar izlemiştir. Ama yazar asıl şöhretini, gene 1610 yılında yayınladığı *Le Moyen de parvenir* (Yükselmenin yolları) başlıklı kitabına borçludur. «O güne kadar olmuş olan, o gün olmakta olan ve ilerde olacak olan bütün herşeyin» nedeninin kitabında açıklandığını bildiren Béroalde de Verville, büyük yazar Rabelais'ninkini andıran son derece hareketli, atılgan ve kıvrak bir üslûpla, ünlü kişilerin toplandığı bir ziyafet sofrasındaki konuşmaları nakletmek gerekçesiyle açık saçık hikâyeler anlatmakta, Kilise ve Devlet adamlarını hicvetmekte ve kadınlara saldırmaktadır. Çoğu zaman erotizme ve alaya kaçan dilinin zenginliği kadar, yazar, konuşmaları en doğal şekliyle gözleyip aktarmaktaki ustalığıyla de dikkati çekmektedir.

BERQUE Jacques (Cezayir 1910) Fransız Doğu dilleri bilgini ve sosyologu. Collège de France'da çağdaş İslâm tarihi dersleri verdi. *Les Arabes d'hier à demain* (Dünden yarına Araplar, 1960), *Egypte, impérialisme et révolution* (Mısır, emperyalizm ve devrim, 1967) ve *L'Orient second* (İkinci Doğu, 1970) gibi önemli incelemelerinde özellikle çağdaş Arap dünyasının sosyolojisine eğildi.

Johann Bernstorff : TOCQUE'nin tabloun.

BERR Henri (Lunéville - 1863 / Paris - 1954): Fransız tarihçisi ve filozofu. 1900 yılında *Revue de synthèse historique* adlı dergiyi kurdu; ve bu dergide insan bilgilerinin geniş bir tarihsel sentezini gerçekleştirmek amacıyle, çeşitli bilim dallarından uzmanlarla işbirliği yaptı.

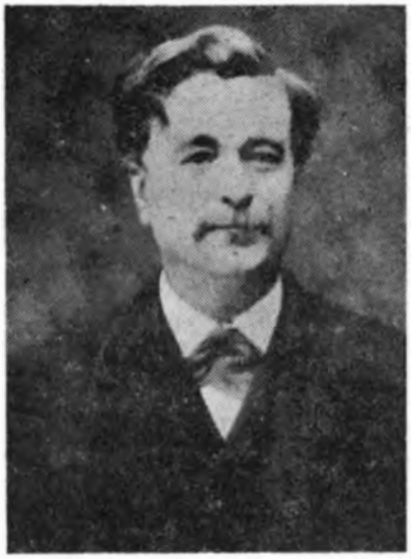

Paul BERT, Tonkin genel valiliği sırasında.

BERT Paul (Auxerre - 1833 / Hanoi 1886): Fransız fizyoloji bilgini ve siyaset adamı. Tıp ve doğa bilimleri doktorasını verdikten sonra Bordeaux üniversitesinde zooloji profesörlüğüne getirilmiş, daha sonra Paris Üniversitesinde fizyoloji dersleri vermiştir. 1872 yılında Yonne milletvekili olarak Meclise giren Bert, daima radikal cumhuriyetçilerle birlikte oy kullanarak eğitim alanındaki bütün reformlara ve bu arada özellikle ilk eğitimi zorunlu kılan reforma katılmıştır. 1881-1882 yıllarında Gambetta kabinesinin Milll Eğitim Bakanı olarak görev alan Bert, 1886'da Annam ve Tonkin genel valisi atanmıştır. Sömürgeye ayak basar basmaz giriştiği idarî ve ticarî mahiyetteki reformlarını tamamlayamadan dizanteriden ölmüştür. Ünlü siyaset adamının bilimsel yapıtı, daha çok, genel fizyoloji alanındadır. Fizyolojik incelemelerini, organ aşılama ve organ aktarma yoluyla tamamlayan Bert, özel olarak solunum fizyolojisi ile uğraşmış ve ışığın canlı varlıklar üzerindeki etkisini araştırmıştır. 1882 yılında Bilimler Akademisi'ne üye seçilen bilginin belli başlı yapıtları, *De la greffe animale* (Hayvanlarda organ aşılaması üzerine, 1863), *Recherches sur les mouvements de la sensitive* (Küskün otunun devinimleri üzerinde araştırmalar, 1867-1870); *La Pression barométrique* (Barometrik basınç, 1877), *Leçons de zoologie* (Zooloji dersleri, 1881), *L'Enseignement laique* (Laik eğitim, 1881) ve *Leçons d'anatomie et de physiologie animales* (Hayvan anatomisi ve fizyolojisi üzerine

dersler, 1885) adlarını taşımaktadır.

BERTHELOT Marcelin (Paris 1827 / Paris - 1907): Fransız kimya bilgini. Bir hekimin oğlu olan ünlü bilgin, liseyi bitirdikten sonra yüksek öğrenim görmemiş, sadece Pelouze'un laboratuarına devamla yetinerek tecrübî araştırmalara başlamıştır. 1851 yılında Balard'ın hazırlayıcısı (preparatörü) olarak Collège de France'a giren Berthelot, ilk bilimsel başarısı olan metilik alkol sentezini orada gerçekleştirecek ve 1854 yılında, ***Les Combinaisons de la glycérine avec les acides, et reproduction des corps gras naturels*** (Gliserinin asitlerle birleşmesi ve tabii yağların yeni baştan üretimi üzerine) ismini taşıyan teziyle bilim doktoru payesini alacaktır. 1859 da Yüksek Eczacı Okulu organik kimya profesörlüğüne tayin edilen bilgin, 1865'te Collège de France'da aynı kürsüye getirilmiş; 1873'te Bilimler Akademisi'ne 1901 yılında da Fransız Akademisi'ne üye seçilmiştir. 1876'da yüksek öğretim genel müfettişliğine getirilen Berthelot, ertesi yıl patlayıcı maddeler komisyonu başkanlığına tayin edilecek; 1881 yılında ise Senato tarafından daimi senatör seçilecektir. Senato'da Cumhuriyetçiler safında yer alan büyük bilim adamı, 1886'da Goblet kabinesinde Millî Eğitim ve Güzel Sanatlar bakanlığı; 1895-1896'da da Bourgeois kabinesinde Dışişleri bakanlığı yapmıştır. Berthelot, büyük bir sevgiyle bağlı olduğu karısının ölümünden hemen bir kaç dakika sonra hayata gözlerini yumacak ve eşiyle birlikte, Fransız büyüklerinin gömülü bulunduğu Panthéon'a defnedilecektir.

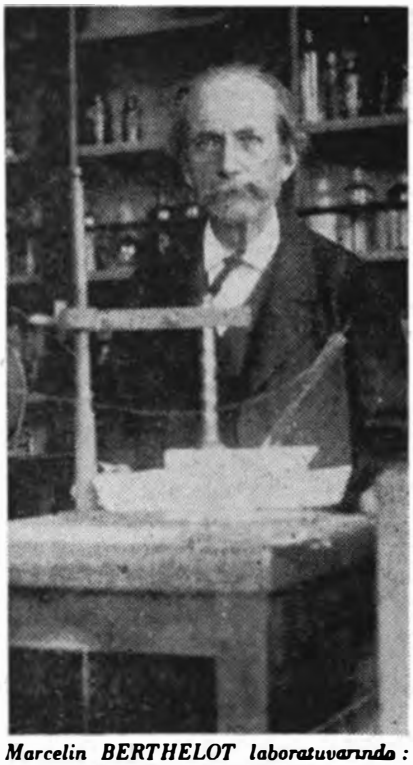

Marcelin BERTHELOT laboratuvarında: «XIX. yüzyılda yetişmiş büyük bilginler arasında bir demokrasinin, ateşli ve bazan da kararsız genç kuşaklara örnek olarak gösterebileceği eşsiz bir yaratıcı ve büyük bir eğiticiydi o...» Emile PERRİN.

Çeşitli alanlarda sayısız çalışma yapmış olan ve modern çağın en büyük kimya bilginlerinden biri bilinen Berthelot'nun tecrübî araştırmaları daha çok organik kimya ile ilgilidir. 1861 yılından itibaren alkollerin esterleşmesini metodik şekilde incelemeğe girişen bilgin, tepkinin ters tepkiyle sınırlı bulunduğunu ispatlamış, böylece kimyevî dengeleri keşfetmiş ve kimyevî dönüşümlerde büyük önemi olan **hız** kavramını gün ışığına çıkarmıştır. Dumansız barut ve maden kömürü katranından boya maddeleri elde etme yollarını bulan da, gene Berthelot olmuştur. Ama bilgin asıl, canlı varlıklarda mevcut kimyevî türleri sunî olarak elde etme usulleriyle uğraşmış ve başta etilik alkol sentezi (1855) olmak üzere, karınca asidi (1856), metan (1858), asetilen (1860) ve benzin (1866) sentezlerini gerçekleştirmeyi başarmıştır. Berthelot'nun bir ikinci faaliyet alanı da kimyevî tepkiler sırasında husule gelen ısı niceliklerinin incelenmesi olacaktır. Büyük bilgin böylece, **termoşimi** (Isı kimyası) bilimini yoktan var etmiştir. Bu araştırmalarında kullanmak üzere Vieille ile birlikte **bombalı kalorimetre**'yi icad eden Berthelot, mutlak sıfır noktasına yakın sıcaklıklarda geçerli olan ve kendi ismini taşıyan kuralı da ortaya koymuştur.

Marcelin Berthelot'nun organik bileşikler ve bunların sentezleri, termokimya, kimya mekaniği ve patlayıcı maddeler konusunda kaleme almış olduğu altı yüzü aşkın muhtıra ve sayısız kitap arasında en önemlileri, ***La synthèse chimique*** (Kimyasal sentez, 1875), ***Essai de mécanique chimique*** (Kimya mekaniği denemesi, 1879), ***La Chaleur animale*** (Hayvanî ısı, 1899), ***Les Carbures d'hydrogène*** (Hidrojen karbürleri, 1901) ve ***Recherches expérimentales*** (Deneysel araştırmalar, 1901) isimli eserlerdir. Büyük bilgin ayrıca, hayatının sonuna doğru bilim tarihi ve felsefe konularıyla da yakından ilgilenmiş ve bu konularda, Eski Çağ ve Orta Çağ biliminin gizli kalmış yanlarını açıklığa kavuşturan, ***Les Origines de l'alchimie*** (Simyanın kökeni, 1885), ***Science et philosophie*** (Bilim ve felsefe, 1886) ve ***La Chimie au Moyen Age*** (Orta Çağda kimya, 1893) isimli önemli eserleri kaleme almıştır.

BERTHOLLET Claude (Talloires - 1748 / Arcueil 1822) Fransız kimya bilgini. Annecy kolejinde öğrenim gördükten sonra önce Chambéry Üniversitesinde okumuş, daha sonra Torino Üniversitesine giderek doktora vermiştir (1768). Piyemonte'de dört yıl kalan ünlü bilgin, Paris'e dönüşünde Mme. de Montesson'un özel hekimliğini yapmıştır.

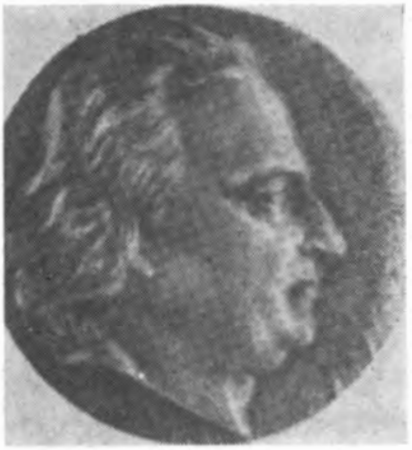

David d'ANGERS'nin tablosu: Claude Berthollet.

Lavoisier'nin yanma hakkındaki yeni teorilerini yayınladığı bu ilk devirlerde Berthollet eski fikirlere bağlı kalmış ve bu köhne görüşleri savunmak amacıyla Bilimler Akademisi'ne on yedi muhtıra da vermiştir. Bu sayede Bilimler Akademisi'ne üye seçilen Berthollet (1780), çok geçmeden Boya işleri müdürlüğüne atanacak (1784) ve 1789 yılında da, hipokloritlerini renk gideren özelliklerini keşfederek (bugün Javel suyu diye adlandırılan budur), bu buluşunun çamaşır temizlemede kullanılmasını sağlayacaktır. Bilgin, ***Eléments de l'art de la teinture*** (Boyacılık sanatının unsurları, 1791) isimli eserinde bu sınaî usulü tasvir etmektedir. Daha önce Bilimler Akademisi'nde ***Mémoire sur l'acide muriatique oxigéné*** (Oksijenli müryatik asit hakkında muhtıra, 1783) adlı yazısını okuyarak geçmişteki fikirlerinden caydığını bildiren Berthollet, flojistik teorisine kesin darbeyi indiriyor ve Lavoisier safında yer alıyordu. 1785'te, bütün asitlerin ille de oksijen ihtiva etmediğini açıklamış ve sülfürlü hidrojenin birleşimini ortaya koymuştu. Daha sonra; bir yandan, bugün bile kullanılan bir rasyonel kimya kataloğunun düzenlenmesinde Lavoisier ile çalışırken, bir yandan da, klor ve kloratlar üzerinde incelemeler yapıyor ve bunları, patlayıcı maddeler imalinde kullanmağa girişiyordu. 1789 Fransız İhtilâli ile kurulan Millî Selâmet Komitesi tarafından, millî savunma konusuyla ilgili kimya, fizik ve mekanik meseleleri inceleme komisyonu başkanlığına getirilen Berthollet, büyük bilgin Monge ile elele, ünlü Politeknik Okul (Ecole Polytechnique)'u kurmuş ve bu okulda mineral kimya dersleri vermeğe başlamıştır. 1796 yılında Directoire idaresi tarafından, büyük sanat eserlerini Fransa'ya getirmek üzere İtalya'ya yollanan bilgin orada ve gene dostu Monge'la, Napolyon Bonapart'la dostluk kurmuş ve Napolyon'un Mısır seferine katılan bilim heyetinde yer almıştır. Fransa'ya dönüşünde kimya incelemelerine devam eden Berthollet, 1803 yılında,

ismini bütün bilim âlemine bir otorite olarak kabul ettiren, ***Essai de statique chimique*** (Kimyasal statik denemesi) ve ***Recherches sur les lois des affinités chimiques*** (Kimyasal ilgi kanunları üzerinde araştırmalar) isimli ünlü eserlerini yayınlayacaktır. Tuzlar, asitler ve bazlar arasındaki çifte ayrışma tepkilerini önceden görmeğe yarayan ve kendi isminl taşıyan kuralları bu eserlerinde ortaya koyan ünlü bilgin, 1804 yılında, İmparator tarafından, Monthellier'deki bir arazinin geliriyle aylıklandırılmış ve karbonat üretiminin sınaî hâle getirilmesi için çalışmalara başlamıştır.

Arcueil'e çekilen ve orada, Biot, Humboldt, Gay-Lussac, Arago, vs. gibi devrin en büyük bilginlerini bir araya getiren **Arcueil Topluluğu** isimli derneği Laplace'la birlikte kuran Berthollet, 1814 yılında, İmparatorun şahsi dostu olduğu hâlde, savaşa karşı beslediği tiksintiden ötürü, Napolyon'u iktidardan düşüren kanunu onaylamakta ve Restauration devrinde de, kendisine tevcih edilen bütün payeleri geri çevirmekte tereddüt etmemiştir. 1807-1817 yılları arasında, ***Mémoires de la société d'Arcueil*** (Arcueil Topluluğu anıları)'ü yayınlamış olan bilgin, bütün hayatı boyunca cesur, namuslu davranmış ve bağımsızlığı tercih etmiş oluşuyla da ün salmıştır.

BERTHOUD Ferdinand (Neuchâtel 1727 / Groslay 1807) İsviçreli saat yapımcısı. Denizde boylam saptanımını sağlayan **deniz saatı**'nı buldu. 1795 yılında Fransız Bilimler Akademisi'ne üye seçildi.

*Jacques **BERTİLLON**, kendi adıyle anılan ünlü metodunu ortaya koyduğu çağda..*

BERTİLLON Alphonse (Paris 1853 / Paris - 1914) Fransız kriminolojisti ve antropoloji bilgini. Suçluları saptamak için bütün dünya polis örgütleri tarafından kullanılan ve **bertillonnage** (bertiyonaj) ismi verilen bir sistemin kurucusu olarak tanınan bilgin, yüksek öğrenim görmemiş, orta öğrenimini bitirdikten sonra Paris emniyet örgütünde küçük bir memur olarak çalışmağa başlamıştır. Kısa zamanda ortaya koyduğu yeteneği sayesinde hemen yükselerek, kimlik saptaması bürosuna şef olmuştur. Bu bürodaki çalışma sırasında, antropometrik ölçüler, adlî fotoğraf, insan bedeninin özel alâmetleri, yüz ifadesi, parmak izi esaslarına dayanan ve uygulanınca müthiş sonuçlar veren metodunu ortaya koymuştur.

Şüpheli erkek sâbıkalıların kimliklerini bilimsel metodla saptamağa yarayan **bertillonnage**; 1) canlı bir varlıkta vücudun belli bölümlerinin basit ve tam olarak ölçülmesi, 2) çeşitli varlıklarda nispî boyutların farkı, 3) erkek iskeletinin yirmi yaştan sonra vardığı hemen hemen kesin sâbitlik temellerine dayanan bir sistemdir. Bugün kullanılan şekliyle, Bertillon sisteminin iki başka metodla birleştirilmesinden doğan ve ayrıntılara ait kısımları terkedilerek sadece yüz ifadesi ve parmak izleri gibi esas öğelerle ilgili kısımları alıkonan bu sistem, şöyle özetlenebilir :

A) İnsan bedeninde 1) ayakta boy, 2) oturma durumunda gövdenin uzunluğu, 3) iki kolun tam yana doğru açıldığı anki ölçüsü, 4) kafanın uzunluğu ve genişliği, 5) sağ kulağın yüksekliği, 6) bedenin sağ tarafındaki üyelerin ölçüsü, 7) sol ayağın uzunluğu, 8) sol kolun uzunluğu, 9) sol kolun parmak uçlarından dirseğe kadar uzanan kısmının ölçüsü, 10) sol yüzük parmağının uzunluğu, 11) sol orta ve küçük parmakların uzunluğu.. olmak üzere on bir karakteristik ölçünün sâbitliğine dayanan çap pergel ile alınan ve alâmeti-farika fişlerini kolayca düzenleyip meydana çıkarmağa yarayan **antropometrik** ölçüler.

B) Bütün kimlik fotoğraflarının aynı şekilde okunabilmesini sağlamak için, aynı koşullar altında ve özel aygıtlarla alınan **adlî fotoğrafı**.. İlgili kimsenin fotoğrafı, belirli bir mesafeden ve doğal büyüklüğün beşte bir ölçüsünde cepheden ve yandan alınır. Sonra bu fotoğraflar beş kat büyültülerek, üzerinde, insan için değişmez ölçüler incelenip saptanır.

C) Dövmeler, yara ve ameliyat izleri, ben ve lekeler, sakat veya kayıp öğeler, vs. gibi kesinlikle belirlenmesi ve çevrelerindeki anatomik noktalara göre yerlerinin bulunması gereken, **insan bedeninin özel âlâmetleri,**

D) Yüz özelliklerinin kısa, açık, kesin ve uygun bir dille betimlenmesi demek olan **eşkâl**. Örneğin bir emniyet memurunun, telefon veya telgrafla bildirilen eşkâl üzerine, ilk defa gördüğü bir kimseyi bile yakalayabilmesine yaramak üzere tasarlanan bu ilke, belli başlı olarak: 1) sağ kulağın betimlemesini, 2) burun kökü, sırtı, kaidesi, uzunluğu, çıkıntı derecesi, genişliği; çene, ağız, kaş özellikleri; göz kapakları, yüzdeki buruşukluklar, saç, sakal ve cilt özellikleri, 3) sol iris'in rengi.. gibi unsurların kesin betimlemesini kapsamaktadır.

E) Başlıca: 1) kavis şekli, 2) ilmek şekli, 3) spiral şekli, 4) bileşik şekil.. gruplarında toplanan; ikiye ayrılmalar, başlangıç noktaları ve ikileşme bakımından özellikler gösteren; kişiye özgü, benzersiz, sınıflanması mümkün; ve bütün bu bakımlardan en yetkin kimlik öğesini meydana getiren **parmak izleri.**

Bertillon, kısaca özetlemekle yetindiğimiz bu metodunu, ***Identification anthropométrique*** (Antropometrik ölçülere göre kimlik belirlemesi, 1893), ***La comparaison des écritures et l'identification graphique*** (El yazılarının karşılaştırılması ve elyazılarına göre kimlik saptaması, 1897) ve ***L'Anthropologie métrique et photographique*** (Ölçü ve fotoğraf esasına dayanan antropoloji, 1909) isimli ünlü eserlerinde bütün ayrıntılarıyle açıklamıştır.

BERTİN Célia (Paris 1921) Fransız romancısı. Yüksek edebiyat öğrenimi görmekte iken, 1940'taki Alman saldırısı üzerine okulu bırakarak, Fransız Ulusal Direniş Hareketi'ne katılmış ve savaş sonuna kadar gizli etkinlikte bulunmuştur. 1946 yılında yayınladığı, ***La Parade des impies*** (Dinsizlerin geçidi) adlı ilk romanı, karanlık savaş yıllarının hüzünlü havasıyla doludur. 1951'de Pierre de Lescure'le elele, yeni roman tekniklerinin incelendiği ve tanıtıldığı ***Roman*** dergisini kuran kadın yazarın yapıtı, belirli bir konuyu işlemekten çok; olayları ve dünyayı, anıların, konuşmaların, gizli duyguların aynı cümle içinde içiçe verildiği bir üslûpla dile getirmeğe yönelmiştir. Yazarın bu özgün tutumu, 1953 yılında Théophraste-Renaudot edebiyat ödülünü kazanan ***La dernière İnnocence*** (Son mâsumluk) adlı romanında bütün boyutlarıyla belirmektedir. Anlatış tekniği, dünya görüşü bakımından hem Virginia Woolf'un, hem de Tolstoy'un etkisinde kalmış olan Bertin, daha sonra, ***Contre-champ*** (1954) ve ***Une femme heureuse*** (Mutlu bir kadın) adlı romanları yayınlamıştır.

BERTOLUCCİ Bernardo (Parma 1941) İtalyan film yönetmeni. Şiirler yazarak sanat hayatına atıldı. Sinemaya 1961 yılında, Pier Paolo Pasolini'nin ***Accatone*** adlı filminde asistanlık yaparak başladı. İlk uzun filmi olan ***Comare secca*** (Sıska teyze, 1962)'da Pasolini'nin etkisi belirgin şekilde görülmekteydi. Bertolucci, daha sonra, bir bölümünü kendi hayatından, bir bölümünü de Stendhal'in ***Parma manastırı***'ndan esinlenerek tasarladığı ***Prima della Rivoluzione*** (Devrim'den önce, 1964) adlı yapıtı gerçekleştirdi. Bunu, 1968 yılında çevirdiği ***Partner*** ve hemen bir yıl sonra yaptığı ***Amore e rabbia*** (Aşk ve kin) izledi. Ardından Leone'nin 1969 yılında çevirdiği ***C'era una volta il West*** (Bir zamanlar Batı diye bir şey vardı)'in senaryosunu yazan Bertolucci, 1970 yılında İtalyan televizyonu için senaryosunu büyük yazar Jorge Luis Borges'ten esinlenerek yazdığı ***La strategia***

del ragno (Örümceğin stratejisi)'yu gerçekleştirdi. 1972 yılında çevirdiği ***Last tango in Paris*** (Paris'te son tango) ile de dünya çapında üne kavuştu.

Bernardo BERTOLUCCİ'yi uluslararası üne kavuşturan **Paris'te son tango** *filminin bir sahnesinde Maria Schneider ve Marlon Brando.*

BERTRAND Gabriel (Paris - 1867 / Paris 1962) Fransız kimya ve biyoloji bilgini. Enzimlerin ve oligo-elementlerin canlı maddenin oluşumundaki rolünü meydana çıkararak biyokimyanın gelişmesine büyük çapta katkıda bulundu. Ayrıca yılan zehiri üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda zehire karşı bir aşı buldu. 1923 yılında Fransız Bilimler Akademisi'ne üye seçildi.

BERTRAND Louis Aloysius (Piemonte 1807 / Paris 1841) Fransız şairi ve nesir yazarı. Edebiyat hayatına uyaklı düzyazılar ve ritmli dizeler halinde kısa baladlar kaleme alarak başladı. Sefalet içinde yaşadı, Paris'te bir türlü dikiş tutturamadı. Ateşli bir Victor Hugo'cu olarak tanınan Bertrand, değişik şekillere düşkün, hayalci ve salt yetkinlik arayan bir kimseydi. Ölümünden sonra ***Gaspard de la nuit, fantaisies à la manière de Rembrandt et de Callot*** (Gaspard de la nuit, Rembrandt ve Callot tarzında fantezilar) başlığı altında yakın dostu Sainte-Beuve'ün önayak oluşu sayesinde yayınlanan yapıtları Baudelaire tarafından hararetle övüldü. Ravel'e piyano için üç balad esinleyen bu yapıtlar, gerçeküstücüler tarafından da benimsendi.

BERYOSOVA Svetlana (Kaunas 1932) Litvanya kökenli Rus dansözü. Babası ünlü koreograf Beryozov tarafından yetiştirildi. İlk önemli çalışmasını 1941 yılında Original Ballet Russe'de yaptı. Bir ara Cuevas markisinin balesinde çalıştıktan sonra Sadler's Wells Ballet'e geçti. Beş yıl sonra da yıldız dansöz oldu. Bugün bütün bale kumpanyaları tarafından aranan Beryosova, İngiltere'nin en önde gelen dans sanatçılarından biri olarak kabul edilmektedir.

BERYOSOVA, Philip Chatfield'le bir gösteri sırasında..

BERYOZOV Nikola (Kaunas 1900) Litvanya kökenli Rus dansçısı. Prag Operası'nda dansör olarak sanat hayatına atıldı, ardından Monte-Carlo Rus Balesi'ne geçti. Sonra da Ballet International, Metropolitan Ballet, Cuevas markisinin Grand Ballet'si ve Festival Ballet gibi büyük topluluklarda hoca olarak çalıştı. 1950-1951 yıllarında Scala di Milano'daki, 1957 yılında Stuttgart, 1964 yılında Helsinki, 1966 yılında da Zürih operalarındaki bale gösterilerini düzenledi ve yönetti. Özellikle ***Petruşka. Esmeralda*** ve ***Romeo ve Jülyet*** temsillerinde büyük başarı kazandı.

BERZELIUS Jöns Jacob (Vafversunda Sörgard 1779 / Stockholm 1848) İsveçli kimya bilgini. Uppsala üniversitesinde öğrenim gördükten sonra, 1802 yılında Stockholm üniversitesine tıp ve eczacılık kürsüsü profesör yardımcısı olarak girmiş, 1806'da profesör olmuş, 1808'de İsveç Bilimler Akademisi'ne üye seçilmiş, iki yıl sonra bu Akademinin başkanlığına, 1818'den itibaren de daimi sekreterliğine getirilmiştir 1806 yılında kimya bilimini, mineral kimya ve organik kimya olarak iki ana bilim dalına ayıran Berzelius, modern kimyanın kuruluşunda temel bir rol oynamıştır Kimyasal elemanların formülleri için harfleri kullanan ve temel eleman olarak Dalton hidrojeni yerine oksijeni alan, Berzelius'tur Büyük bilgin ayrıca, bir çok elemanın atom ağırlığını ve bileşimlerindeki ağırlık orantılarını kesin olarak saptamış, böylece bir takım eleman sınıflarının incelenmesine yol açmıştır. O zamana kadar bilinen hemen bütün oksidler, fluoridler ve sülfidler üzerinde araştırmalar yapan Berzelius, on yıllık çalışmalarının sonucunu, Fransızca olarak kaleme aldığı, ***Essai sur la theorie des proportions chimiques*** (Kimyasal orantılar teorisi üzerine deneme, 1819) isimli eserinde yayınlamıştır. Bu kitapta elemanların atom ağırlıklarından gayrı, iki bin kadar bileşimin formülü de bulunmaktaydı. Bunu, 1826 yılında yayınladığı ikinci bir liste izlemiştir. Kimyasal eşdeğerlerin ilk tablosunu kuran da Berzelius olmuştur. Lavoisier'nin ortaya atmış olduğu **kök** kavramını genelleştirdiği gibi, **izomeri, polimeri ve alotropi** kavramlarını da kurarak kimya bilimine kazandırmıştır (1831). Katalitik olayların ilk genel incelemesine ve sınıflamasına girişen de Barzelius'tur (1835). Davy ile aynı anda, elektrokimya yasalarını bulan ve kimyasal ilginin elektrik teorisini kuran büyük bilgin; selenyum, kalsiyum, baryum, stronsiyum, seryum, toryum gibi bir çok basit cismi yalıttığı gibi, tantali, vanadyumu ve zirkonyumu ilk olarak hazırlamayı ve silisyumun belli başlı özelliklerini saptamayı da başarmıştır. Berzelius, bilinen analiz metodlarını incelemekle kalmamış; organik kimyanın analiz metodlarını da yenileyerek, atom teorisinin organik kimya alanına da uygulanabileceğini ispatlamıştır. Devrinin bütün bilimsel etkinliğini günü gününe izleyen ve bilim dünyasında büyük saygınlık kazanan Berzelius'un ***Lehrbuch der Chemie*** (Kimya kitabı, 1843-1848) isimli eseri, hemen hemen bütün dillere çevrilmiş bulunmaktadır.

Ayrıca, 1821 yılından ölümüne kadar ***Arberattelser om framstegen i fysik och kemi*** (Fizik ve kimyanın gelişmesiyle ilgili haberler) başlıklı yıllığı çıkarmış olan bilgine, 1835'te Baronluk unvanı verilmiştir.

Bir halk ressamının kalemiyle BERZELİUS.

BESANT Sir Walter (Portsmouth 1836 / Londra 1901) İngiliz roman yazarı ve tarihçisi. Royal College of Mauritius'ta profesör olduktan sonra edebiyatla uğraşmağa koyulan yazar, 1871 yılından 1882'ye kadar

James Rice'le ortaklaşa kaleme alınmış romanlar yayınlamıştır. Bunlar arasında ***Ready Money Mortiboy*** (Peşin Para Mortiboy, 1872), ***The Golden Butterfly*** (Altın kelebek, 1876) ve ***The Chaplain of the Fleet*** (Dekorun öbür yüzü, 1881), en önemlileridir. James Rice'ın ölümünden sonra (1882), tek başına eser vermeğe devam eden Besant, ardarda, ***All Sorts and Conditions of Men*** (Her cinsten insanlar ve İnsanlık hâlleri, 1882), ***The Revolt of Men*** (İnsanın isyanı, 1882), ***Dorothy Forster*** (1884), ***Children of Gebeon*** (Gebeon'ın çocukları, 1886) ve ***Armorel of Lyonesse*** (1887) isimli romanları yayınlamıştır. Kamuoyunun dikkatini, şehirlerdeki fakir mahallelerde yaşıyan yoksul insanların ıstırap dolu hayatına yöneltmek amacını güden bu cömert ve duygulu eserler, çok geçmeden İngiltere'de büyük bir filantropi (insanseverlik) hareketi yaratacak ve gittikçe nüfuz kazanan bu akımın etkisiyle, yoksullar için Londra'da bir **People's Palace** («Halk Sarayı») kurulacaktır. Ünlü yazar, din konusundaki ileri görüşlerini ve açık fikirli tavrını, 1902 yılında kaleme almış olduğu ***Autobiography*** (Otobiyografi)'sinde dile getirmiştir. Besant ayrıca, ***The French Humourists*** (Fransız mizahçıları, 1873) ile ***Rabelais*** (1879) hakkında iki inceleme ve ***For Faith and Freedom*** (İman ve hürriyetle, 1888) başlıklı bir deneme kitabı yayınlamıştır. Yazdığı biyografiler arasında, ***Admiral Coligny*** ile ***Captain Cook***'a ait olanları pek ünlüdür.

Edebiyat alanındaki verimli etkinliğinin yanı sıra tarih alanında, özellikle de Londra şehrinin tarihsel devirleri konusunda eser vermiş olan ünlü yazarın bu tür içinde yer alan belli başlı kitapları, ***History of Jerusalem*** (Kudüs tarihi, 1871), ***A Survey London*** (Londra tarihine bir göz atış), ***Early London*** (Başlangıçtaki Londra), ***Medieval London*** (Orta Çağ Londrası), ***London under the Tudors*** (Tudor'lar devri Londrası), ***London under the Stuarts*** (Stuart'lar devri Londrası), ***London in the Eighteenth Century*** (XVIII. yüzyıl Londrası) ile ***London*** (1892) ve ***Westminster*** (1895) isimli araştırmaları anılmağa değer.

BESLAY Charles (Paris 1795 / Londra 1878) Fransız siyaset adamı. Mühendislik öğrenimi görmüştü, ama devrimci eğilimi dolayısıyle politika hayatına atıldı 1830 Devrimi'nden sonra Pontivy milletvekili seçildi. 1848 Devrimi'nde kurulan Kurucu Meclis'te halk temsilciliği yaptı. Birinci Enternasyonal'e katıldı. 1871 yılında Paris Komünü üyesi oldu ve ***Banque de France*** (Fransa Merkez Bankası')ta Komün temsilciliğiyle görevlendirildi.

beslenme (Fr. ve İng. alimentation) Genellikle canlılara, özellikle de insana gerekli yapı ve enerji maddelerinin organizmaya sokulması ve bunların organizma tarafından kullanılması süreci. Beslenme sorunu bugün özellikle psikoloji bilginlerini bir çok bakımdan önemle ilgilendirmektedir. Herşeyden önce, beslenmenin bireylerin zihinsel gelişmesi üzerindeki etkisi bakımından.. Nitekim daha Eski Çağlar'da bile, halk topluluklarının beslenme tarzları ile mizaçları arasında bir bağ kuruluyordu. Örneğin Besledikleri sürülerin etini yemeksizin salt süt ürünleriyle beslenen halkların adaletli ve yürekli, etle beslenen halklarınsa öfkeli ve zalim yaratılışlı oldukları varsayılmaktaydı.

Ama çağdaş psikolcji bilginlerinl asıl ilgilendiren sorun, beslenme bozukluklarının ve eksikliklerinin yolaçtığı ters durumlardır. Gerçekten de, belirli zihin bozukluklarının ve psikozların yetersiz beslenmeden kaynaklandığı ve süreğen az beslenmenin çocuklardaki zihinsel ve devlnsel gelişmeyi çok kötü yönde etkilediği açıktır.

BESMERTNOVA, Aşk efsanesi'nde dansederken..

BESMERTNOVA Natalya (Moskova - 1941): Sovyet dansözü. Ünlü Bolşoy Tiyatrosu'nun bale okulunda Lepeşinskaya ve Golovkina'nın yönetiminde yetişti. 1961 yılında Parma festivalinde de yorumladığı ***Kuğunun ölümü***'nde parladı. Bir yıl sonra Bolşoy bale topluluğunun Amerika ve Avrupa turnelerine yıldız dansöz olarak katıldı. 1963 yılında Moskova' da yorumladığı Giselle rolüyle dünya çapında ün kazandı. Gene aynı yıl Goleyzovski' nin ***Leyla ile Mecnun***, iki yıl sonra da Grigoroviç'in ***Aşk efsanesi*** adlı bale yapıtlarında üstün başarı gösterdi.

BESNARD Albert (Paris - 1849 / Paris - 1934): Fransız ressamı. Ecole Nationale Supérieure des Beaux-arts'da Cabenel tarafından yetiştirildi. 1874 yılında Roma büyük ödülünü kazanarak Villa Medicis'e gitti. Dönüşünde Rönesans ustalarının etkisindeydi. 1880 yılında Londra'da yerleşen ve dört yıl bu kentte kalan sanatçı, Reynolds ve Gainsborough gibi büyük İngiliz ressamlarının etkisiyle zarif ve usta işi portreler çizdi. Paris'e döndüğünde, **izlenimciler**'le tanıştı ve onların etkisl altında kaldı. İki pek ünlü tablosu olan ***Féerie intime*** (İç masal dünyası) ve ***L'Île heureuse*** (Mutluluk adası) adlı yapıtlarını 1901 yılında. Bu ikincl tablo, Watteau'nun doğrultusunda gerçekleştirilmişti. Bir yandan da resim sanatı üzerlne geniş görüşlü ve kavrayıcı inceleme yazıları yayınlayan Albert Besnard, 1924 yılında Fransız Akademisi'ne üye seçildi; ve böylece, bu ünlü kuruma kabul edilen ilk ressam oldu.Besnard, izlenimcilerin aydınlık renklerlyle François Boucher'nin desen anlayışını ve Tiepolo'nun süsleyici lirizmini kaynaştırmayı başarmış olan usta bir ressamdır.

Albert BESNARD'ın ünlü tablosu Mutluluk adası'ndan ayrıntı..

BESSARON İannes (Trabzon - 1402 / Ravena 1472) Bizanslı hümanist yazar ve tanrıbilimcl. Konstantinopolis'te papazlık yaptı. Mistra'ya gittl, Platoncu düşür Plethon'la dostluk kurdu. 1437 yılında Kayseri başpiskoposu oldu. Türk İstilasına karşı Batı'nın ve özellikle de Roma Kllisesi'nin yardımını sağlamak için Bizans İmparatoruyle birlikte İtalya'ya gltti. 1439 yılında toplanan Floransa Konsili'nde Doğu ve Batı Kiliselerinin birleşmeleri gereğini savundu. Doğu Kilisesi birleşme fikrine yanaşmayınca Roma'da yerleşti. Gene 1439 yılında Roma Kilisesi kardinali oldu. 1463 yılında da İstanbul Lâtin patrlği ola-

rak görevlendirildi. Bu arada Roma Kilisesi adına diplomatik misyonlarla Almanya'ya, çeşitli İtalyan devletlerine ve Fransa'ya gönderildi.

Bessarion, bir yandan da hümanist olarak gösterdiği etkinlikle İtalya'da sanat ve bilimlerin serpilip gelişmesine büyük çapta katkıda bulundu. Konstantinopolis'in Türkler tarafından alınması üzerine İtalya'ya göçen Yunanlı bilginleri destekledi ve korudu. Ve böylece oluşturduğu büyük bir kitaplığı Venedik Cumhuriyeti'ne miras bıraktı.

Bessarion, ayrıca, Aristoteles'in fikirlerini savunan Trabzonlu tanrıbilgini Yorgi'ye karşı Platon'un görüşlerini savunduğu *In calomniatorem Platonis* adlı polemik yapıtı da kaleme aldı.

BESSEL Friedrich Wilhelm (Minden - 1874 / Königsberg - 1846) Alman astronomi bilgini. Satıcı çırağı olarak Bremen'e gelen Bessel, bu şehirde matematik öğrenmiş ve özellikle de astronomiye merak sarmıştır. 1607 yılında görülen Halley kuyruklu yıldızı hakkında kaleme aldığı bir yazı, Olbers'le tanışmasına yol açacak ve 1806'da onun tavsiyesiyle baş vurduğu Schröter'in Lilienthal'deki gözlemevinde dört yıl gözlemci olarak çalışacaktır. 1810'da astronomi profesörü olarak Königsberg'e çağrılan büyük bilgin, bu şehirde yeni kurulan gözlemevinde 1811-1813 yılları arasında gerek teorik gerek pratik astronomi alanında alabildiğine verimli bir çalışmaya girişmiştir. Bir yandan da jeodezi alanında; Doğu Prusya'da yaptığı derece ölçümü, bu ölçüme bağlı olarak Prusya uzunluk biriminin ve saniye rakkasının uzunluğunun saptanımı ve en önemli derece ölçümlerine dayanarak gerçekleştirdiği dünya elipsoidi boyutlarının hesabı, gibi ismini bütün bilim âlemine işittiren çalışmalar yapmaktadır. Öte yandan, astronomi gözlemlerinde daha büyük bir kesinliğin nasıl elde edilebileceğini göstermiş ve Uranus gezegeninin hareketinde görülen düzensizliğin onun yakınındaki bir başka gezegenin etkisinden ileri gelebileceğini ilk defa ortaya atarak Le Verrier'nin büyük buluşuna zemin hazırlamıştır. 1817'de gezegenlerin yörüngeleriyle ilgili olarak bazı matematik ilintileri incelerken, kendi ismiyle anılan ve **Silindir fonksiyonları** da denilen fonksiyonları bulmuştur. Belli başlı makale ve kitapları arasında ***Fundamenta astronomieae deducta ex observationibus J. Bradley*** (J. Bradley'in gözlemlerinden çıkan astronomi temelleri, 1818), ***Untersuchungen über die Lange des einfachen Sekundenpendels für Königsberg*** (Königsberg İçin basit saniye rakkasının uzunluğu hakkında araştırmalar, 1828), ***Bestummung der Lange des einfachen Sekundenpendels in Berlin*** (Basit saniye rakkasının Berlin'deki uzunluğunun saptanması, 1837) ve ***Die Messung in Ostpreussen*** (Doğu Prusya'da derece ölçümü, 1838) ve ***Die Messung der Entfernung des terns 61 im Sternbilde des Schwans*** (Kuğu takımyıldızında bulunan 61 numaralı yıldızın uzaklığının ölçümü, 1839) ilk önemli eserleridir. Bilgin, özellikle bu son yazısında, Fraunhofer'in heliometresiyle yaptığı gözlemlere dayanarak ilk defa olarak bir yıldızın paralaksının nasıl hesaplanacağını göstermiştir. 1844 yılında kaleme aldığı ***Untersuchungen über die Veranderlichkeit der eigenen Bewegung der Fixsterne*** (Sâbit yıldızlara özgü hareketin değişkenliği üzerine araştırmalar) isimli eserinde ise, Sirius ve Prokyon yıldızlarının özel hareketlerine dayanarak bunların birer çift yıldız olduğu sonucunu çıkarmış ve bu sonucun doğruluğu, 1862 ve 1896 yıllarında yapılan keşiflerle ortaya çıkmıştır. Gene 1844'te ***Populare Vorlesungen*** (Halk için konferanslar) isimli bir eser daha yayınlayan büyük bilginin çeşitli alanlardaki araştırma ve çalışmaları, ölümünden sonra ***Abhandlungen*** (İnceleme yazıları, 1876) başlığı altında ve üç cilt hâlinde bastırılmıştır.

Henry BESEMER, Royal Society'ye üye seçildiği dönemde..

BESSEMER Henry (Hertfordshire 1814 / Londra 1898) İngiliz sanayicisi. Babası bir basım harfleri dökümcüsüydü. Genç yaşta madenciliğe ilgi duydu, bir dizi icat yaptı. 1855 yılında, çelik üretmek için yeni bir usul buldu. Kendi adını taşıyan bu usul, maliyet fiyatının düşüklüğü dolayısıyle, bütün ileri sanayi ülkelerinde benimsendi. Bu sayede Bessemer, Sheffield'de büyük fabrikalar kurdu; 1879 yılında da Royal Society'ye üye seçildi.

BESSENYEI György (Berczel 1747 / Berettyokovacsi 1811) Macar şairi ve yazarı. Yeni Macar edebiyatının kurucusu olarak tanınan Bessenyei, asil bir aileye mensup olduğu için, Avusturya-Macaristan imparatoriçesi Maria Theresia'nın hassa kıtasına subay olarak girmiştir Genç şair, Viyana'daki entellektüel çevrede çok çabuk gelişerek bir edebî topluluk kurmuş, yeni tanıyıp hayran kaldığı Batı edebiyatının ve özellikle de büyük Fransız yazarı Voltaire'in etkisi altında kalarak, Macar edebiyatının yenileşmesi uğrunda çalışmağa koyulmuştur. 1782 yılında Viyana'dan Macaristan'a dönen Bessenyei, malikânesine çekilerek kendini tamamıyla edebiyata verecek ve ardarda sahne eserleri, romanlar, didaktik manzumeler, felsefî ve siyasal yazılar yayınlayacaktır. Büyük yetenekli bir kişi oluşunun yanı sıra Macar yenileşme hareketinin en önde gelen simalarından biri sayılan Bessenyei'nin en önemli eseri, ***Agis tragediaja*** (Agis'in tragedyası) isimli piyesidir. Yeni Macar edebiyatı, 1772 yılında kaleme alınmış olan bu eserle başlatılmaktadır. Şairin öteki önemli kitapları arasında, ***Hunyadi Laszlo tragediaja*** (Hunyadi Laszlo'nun tragedyası, 1772) ***Buda tragediaja*** (Buda'nın tragedyası, 1773), ***Attila es Buda tragediaja*** (Atilla ile Buda'nın tragedyası, 1787) isimli tragedyalarla Destouches'tan esinlenerek yazdığı ***A philosophus*** (Filozof, 1777) isimli komedya ve, Macarcanın bilim dili olarak kullanılmasını savunduğu ***Magyarsag*** (Macarlık, 1778) başlıklı ünlü inceleme ile ***Tarimenes utazasa*** (Tarimenes'in yolculuğu, 1804) isimli siyasal türde roman özellikle anılmağa değer.

BESSON Benno (Yverdon 1922) İsviçreli tiyatro oyuncusu ve yönetmeni. İkinci Dünya Savaşı sırasında İsviçre'ye sığınmış olan **Schauspielhaus**'in verdiği gösterilerde rol aldı. Brecht tiyatrosuyle böylece tanıştı, amatör topluluklar kurarak büyük yazarın bazı piyeslerini sahneye koydu ve yorumladı. 1949 yılında Brecht tarafından yeni kurulmuş olan **Berliner Ensemble**'e çağrıldı. Orada aktör ve asistan olarak çalıştı. 1952 yılında da Molière'in ***Don Juan***'ıyle ilk önemli mizansenini gerçekleştirdi. Brecht'in ölümünden sonra her iki Almanya tiyatrolarında çalıştı. 1961 yılında **Deutsches Theater**'in genel yönetmenliğine getirildi. Özellikle Sofokles, Shakespeare, Molière gibi büyük klasikleri son derece özgün bir anlayışla yorumladı.

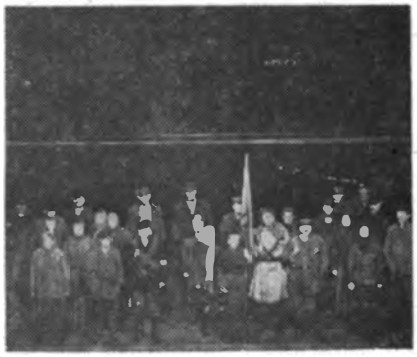

Berno BESSON'un Berliner Ensemble'deki başarılı mizansenlerinden biri : Brecht'in Gorki'den uyarladığı **Ana**..

BONNARD'ın fırçasıyle George Besson.

BESSON George (Saint-Claude 1882) Fransız sanat yazarı. 1912 yılında ünlü ***Les Cahiers d'aujourd'hui*** dergisini kurdu; ve bu dergiye Octeve Mirbeau, Tristan Bernard, Marcel Sembet gibi yazarların katılmasını sağladı. Mimar Adolf Loos'un ***Süsleme ve suç*** başlıklı ünlü araştırması da gene bu dergide yayınlanacaktı. Besson, ayrıca, ***Jongkind, Signac, Bonnard, Sisley, Renoir, Dufy, Matisse*** üzerine bir dizi de monografi kaleme aldı. Modern yapıtlardan oluşan pek zengin resim koleksiyonunu Besançon ve Bagnols-sur-Cèze müzeleri arasında üleştirdi.

BESSY Claude (Paris - 1932) Fransız dansözü ve koreografı. Paris Operası'nda öğrenim gördü. Olağanüstü plastik güzelliği ve teknik yetenekleriyle hemen dikkatleri çekti. 1952 yılında da yetiştiği okulun yıldız dansözü oldu. 1960 yılında Ballet Theatre'a geçti, bir yıl sonra da Sovyetler Birliği'ne giderek 1962 yılına kadar orada densettl. Dahe sonra koregrafi yapmağa koyuldu. Bessy gerek klasik, gerekse modern bale repertuarının bütün önemli rollerini başarıyla yorumlamış olan bir sanatçıdır.

Claude BESSY yeni parladığı yıllarda..

Claude BESSY, olgunluk döneminde Atanasof'la birlikte dansederken.

BEST Charles Herbert (West Pembroke 1899) Kanadalı hekim ve fizyoloji bilgini. Ozellikle şeker hastalığı konusunda çalıştı, histamin ve heparin üzerine araştırmalar yaptı. Banting'le birlikte ensülini buldu.

bestiarius Eski Roma sirklerinde vahşî hayvanlarla dövüşen kimselere verilen genel ad. Bestiariuslar, genellikle idam mahkûmları ve köleler arasından, bazan da toplumsal koşullanmalar sonucu bu hunharca «spor»a gönül vermiş amatörler arasından seçilirdi. Zaman zaman bazı hanımlar ve imparatorlar bile —pek doğal olarak, galip gelmeleri için gerekli önlemler alınmak şartıyle— bu «spor» dalında hüner gösterdiler.

Ölüm mahkûmu bestiarius'lar, kendilerine lâyık görülen yırtıcı hayvanlarla silâhsız olarak yada bir kargıdan yararlanarak ve iki «taraf»tan biri ölünceye kadar dövüşmek zorundaydılar. Kölelikten kurtulmak isteyen köleler ve cesaretleriyle ün kazanmak isteyen amatörlerse alageyik, geyik, boğa gibi hayvanlarla at üstünde ve aslan, ayı, panter gibi hayvanlarla da yerde dövüşürlerdi. Söz konusu «dövüş»ler, bazan başlık ve kalkan takarak, bazan da hiç bir savunma zırhı takmadan yapılır; insanlar silâh olarak bıçak, mızrak ve kargı kullanırlardı. Ayrıca bu «dövüşçü»lerin, yapay birer orman haline getirilmiş anfiteatrlar içinde düzenlenen büyük «vahşi hayvan avı» gösterilerine katıldıkları yada katılmak zorunda bırekıldıkları olurdu.

Hristiyanlığın resmî devlet dini olması, dolayısıyle de bütün kurtuluş umutlarını Hristiyanlığın zaferine bağlemış bulunan kölelerin birer insan katına yükseltilmesiyle son bulan bu kanlı oyunlar, aslında, kölecilik üzerine kurulu bir toplumun insan verliğini nerelere dek düşürebileceğini simgeleyen iğrenç birer hunharlık örnekleriydl.

Beşinci kol Savaşta cephe gerisine sızan düşman ajanlarına verilen toplu ad. Bu terim, ilk kez, İspanya İç Savaşı döneminde kullanıldı. Gerçekten de 1936 yılı sonbaharında faşistler dört koldan Madrid'e doğru ilerlemeğe koyuldular. Bu yürüyüşe paralel olarak başkente sızdırdıkları eylemcilere ve gizli ajanlara da «beşinci kol» adını verdiler.

Beşinci senfoni Ludwig von Beethoven'in ilk olarak 1808 yılında çalınan ve prens Lobkowitz ile kont Razounowsky'ye adanmış olan opus 67 ***do minör*** senfonisi. Büyük bestecinin en popüler yapıtlarından biri olan bu senfoniyi Beethoven, ***Fidelio***'yu yezmağe başladığı yoğun esinli verimlilik döneminde tasarlamıştı. ***Üçüncü senfoni***'yi bitirir bitirmez ele aldı bu yapıtı Beethoven, sonra bıraktı; ve 1807 yılında, ***Altıncı senfoni***'ye çalışırken yeniden ele aldı. Nitekim her iki yapıt da aşağı yukarı aynı sırada tamamlandı ve Viyana'da 22 Aralık 1808 günü verilen konserde bestecinin yönetiminde art arda çalındı.

Beşinci senfoni, büyük bestecinin hayatında olduğu kadar Batı müziğinin tarihinde de önemli yeri olan «kilit-yapıt»lardan biridir. Senfoninin girişindeki Allegro,

Beşinci senfoni'yi *üstün başarıyla yorumlayan orkestra şeflerinden Wilhelm FURTWÄNGLER.*

bestecinin olağanüstü bir yazı üstünlüğüne erdiğini gösterir. İlk tema, çok basit olduğu halde, alabildiğine zengin yankılanmaları olan bir temadır ve dinleyicide hemen bir çeşit fizik gerilim yaratır. Bunu, bir an için, ikinci temanın yarattığı huzur duygusu izler.

O güne dek Batı müziğinde rastlanmadık bir şiddetle başlayan bu girişin anlamını soran bir dinleyiciye, şu cevabı vermişti Beethoven «Kader de kapımızı böyle çalar.» Dolayısıyle de dâhl besteci, bu yapıtında, Kader'in kör kuvvetlerine karşı mücadeleye giren insanın özgürlük dramını dile getirmekteydi. Nitekim senfoninin, bütün orkestranın katıldığı görkemli bir «crescendo»yla belirginleşen bir zafer türküsü halinde sona erişi de adaletin kaba kuvveti ezişini simgeler.

Beşler topluluğu XIX. yüzyılda Balakirev tarafından kurulan ve kurucusu dışında Cui, Musorgski, Borodin ve Rimskl Korsakov'dan oluşan Rus bestecileri topluluğu. Glinka'nın olduğu kadar Schumann, Berlioz, Liszt ve Wagner'in de etkisinde kalan topluluk, modern Rus müziğinin temellerini attı.

S'ten 7'ye Cléo (1962) Agnès Varda'nın kendi hazırladığı bir senaryo üzerine Fransa'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini Jean Rabier'nin üstlendiği, dekorlarını Bernard Evein'in yaptığı, müziğini Michel Legrand'ın bestelediği bu yapıtta başrolleri Corinne Marchand ve Antoine Bourseiller paylaşmaktaydılar.

Bir şantözün (Corinne Marchand) hayatından kesintisiz olarak alınmış doksan dakika anlatılmakta bize. Yani filmin süresi ile konunun süresi tıpatıp denk düşüyor. Kansere yakalandığını öğrenir şantöz, öğrenir öğrenmez de savaş için Cezair'e sevkedilmek üzere olan genç bir askerle (Antoine Bourseiller) tanışır. Büyük bir kısmı Paris sokaklarında çevrilen bu yapıt, iç paralayıcı bir aşk türküsüdür.

Filmin Fransızca orijinal adı, *Cléo de 5 à 7*'tir.

BEŞTEREV Vladimir Mihayloviç (Vlatka 1857 / Leningrad - 1927) Rus psikofizyoloji bilgini. 1881-1885 yılları arasında St. Petersburg'da, 1885-1893 yılları arasında Kazan'da, 1893-1907 yılları arasında yeniden St. Petersburg'da ders verdi. Büyük bilgin Pavlov'la birlikte önce hayvanlarda, sonra insanlarda, koşullanmış refleks (kendi koyduğu terimle, bağlayıcı refleks)'i inceledi; insanın organik bir belleğe sahip olduğu, dolayısıyle de bedenin psikolojik hayatta önemli bir rol oynadığı sonucuna vardı. Araştırmalarını, 1913 yılında yayınladığı *Nesnel psikoloji*, 1918 yılında genişleterek yeniden yayınladığı *Beyinde ve ilikte iletkenlik üzerine inceleme* adlı kitaplarıyle *Psikoloji gazetesi*'ndeki makalelerinde açıkladı. ▶

Beşyüzler Konseyi (Fransızca aslı Conseil des Cinq-Cents) Büyük Fransız Devrimi'nin III. yılında, yani 1792 yılında, Anayasa'ya uyularak kurulan iki meclisten biri. Beşyüzler Konseyi, Eskiler Konseyi ile birlikte yasama organını oluşturmaktaydı. Oy hakkına sahip olanlar tarafından iki derecell ve harçlı seçimle işbaşına gelen otuz yaşından yukarı beşyüz üyeden kuruluydu. Yasa tasarıları hazırlar ve Eskiler Konseyi'nin onayına sunulacak olan «karar»lar alırdı. Eskiler Konseyi, Direktuar üyelerini Beşyüzler Konseyi'nin hazırladığı listeden seçerdi. Seçimlerin geçerliğini sağlamak, Beşyüzler'in görevlerindendi.

BETANCOURT Romulo (Miranda 1908) Venezuelalı siyaset adamı. Komünist olmayan solcuların kurduğu Accion Democràtica partisinin başkanlığına getirildi. 1945 yılında düzenlediği hükümet darbesiyle iktidara geldi ve 1948 yılına kadar kaldı. 1958 yılında cumhurbaşkanı seçildi. İlk iş olarak komünist partizanlara karşı mücadeleye girdi. Bir yandan sağ muhalefet, öte yandan da Castrocuların direnişi karşısında tutunamayarak 1964 yılında devrildi.

Betancourt, tutarsız solculuğun binlerce örneğinden biridir.

BETH Evert Willem (Almedo 1908 / Amsterdam 1964) Hollandalı mantıkçı ve filozof. Amsterdam Üniversitesi'nde felsefe ve matematik profesörlüğü yaptı. Euratom'a bağlı bir çalışma topluluğunu yönetti. 1952 yılında Temel Araştırma Enstitüsü'nü kurdu. Epistemoloji ve mantık alanındaki araştırmalarında daha çok Tarski ile Heyting'in etkisinde kaldı. Yapıtları arasında, *Modern logic* (Modern mantık, 1957), *The foundation of mathematics* (Matematiğin temelleri, 1959- 1965), *Mathematical Thought, an Introduction to the philisophy of mathematies* (Matematiksel araştırma, matematik bilimler felsefesine giriş, 1965) ve Jean Piaget ile birlikte yazmış olduğu *Epistémologie mathématique et psychologie* (Matematik epistemoloji ve psikoloji, 1961) adlı kitapları özellikle anmak gerekir.

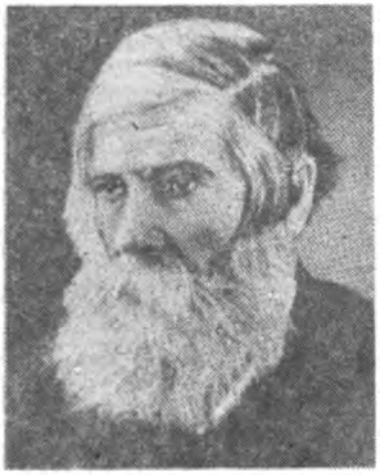

Büyük bilgin BEŞTEREV'in son fotoğraflarından biri.

BETHE Hans Albrecht (Strasbourg - 1906) Alman kökenli Amerikalı fizik bilginl. Kosmik ışınlar üzerine araştırmalar yaptı; ve 1934 yılında Heitler'le birlikte, «demetçavlanlar» yada «foto-elektrik demetler» teorisini ortaya koydu. Ama Bethe'yi asıl dünya çapında üne kavuşturan, 1938 yılında yaptığı kendi adını taşıyan buluş oldu Bu buluş sayesinde güneş enerjisinin ve sıcak yıldızların kökeni açıklanabiliyordu. Bethe, ayrıca, intermetalik bileşikler konusunda da verimli incelemeler yaptı ve 1967 Nobel Fizik ödülünü aldı.

BETHMONT Eugène (Paris - 1804 / Paris 1860) Fransız siyaset adamı. Hukuk öğrenimi gördü. Avukat oldu. Temmuz monarşisi sırasında cumhuriyetçilerin savunmasını üstlendi. 1842 yılında milletvekili seçildi ve Guizot politikasına karşı çıkan aşırı sol muhalefet çerçevesi içinde yer aldı. 1848 Devrimi'nden sonra Tarım ve Ticaret bakanlıklarında bulundu.

Mongo BETİ : «Lütfen izin versinler de Zenci yazar ne yazacağını ve neyi ne vakit yazacağını kendi seçsin.»

BETİ Mongo (Yaunde - 1931) Kamerunlu yazar. İlk romanı olan *Gaddar kent*'i henüz 23 yaşındayken yayınladı. Bazı ufak tefek üslûp acemiliklerine rağmen bu kitap, büyük bir yazarın doğuşunu müjdelemekteydi. Daha sonra *Görev bitti* ve *Mucize kral* adlı iki önemli roman daha yayınladı. Bütün bu yapıtlarında ülkesinin insanlarını üstün bir başarıyla anlattı.

Mongo Betl, evrensel zenci edebiyatında, sanat ve edebiyatı «bağımlılık»tan kurtarma akımının öncülüğünü yapan yazarlardan blridir. Gerçekten de Beti, «salt güncel sorunlara dönük bir edebiyat anlayışına saplanma»nın tehlikelerinl ve çoraklığını vurgulamaktaydı. Bu türlü bir «bağımsızlanma», onun gözünde, politikadan bir kaçış anlamına gelmiyordu katlyen; sadece, Iki alanın Iki ayrı alan olduğunun bilinmesl ve ona uygun şekilde davranılması gerektiği anlamına

geliyordu. Şöyle diyordu Betl, bir konuşmasında

«Lütfen izin versinler de Zenci yazar ne yazacağını ve neyi ne vakit yazacağını kendi seçsin. Onun, ırkının ve ülkesinin kurtuluşu için mücadele yolunda başvurabileceği ve başvurması gereken başka silâhlar vardır Yazılar yazmak, bildiri yayınlamak, gerekirse devrimci teknikleri ve eylemi gündeme sokmak gibi.. Ama bir yazar, romanını yada şiirini sadece bir sllâh olarak düşünmeyebilir. Bu da onun en doğal hakkıdır.»

BETSKOY İvan İvanoviç (Stockholm - 1704 / St. Petersburg 1795) Rus askeri. Prens İvan İvanoviç Trubetskoy'un evlilikdışı oğluydu. 1728 yılında elçilik ataşesi olarak Paris'e gönderildi. Fransız törelerine bağlandı. Fransız edebiyatını çok iyi öğrendi ve bu sayede imparatoriçe Katerina II'nin eğitim konusunda en büyük yardımcısı ve başdanışmanı oldu. Otuz yıl boyunca Güzel Sanatlar Akademisi başkanlığı yaptı. Diderot, Rousseau, Voltaire gibi aydın kafalı Fransız düşünürlerinin etkisi altında yetiştiğinden aklın üstünlüğünü kabul etmiş olan Betskoy, ülkesini kör inançlardan arındırmak, eğitim ve öğretim aracılığıyle kalkındırmak tutkusundaydı. Bu doğrultuda, çağına göre büyük ilerilik sayılabilecek olan bir çok güzel iş yaptı: Örneğin Moskova'da kurduğu **Eğitim Yurdu**'na Katerina II zamanında 40 binden fazla kimsesiz çocuk alınmıştı. Ayrıca soylu genç kızlar için Smolnyi Enstitüsü'nü, soylu gençler için de Yüksek Askerî Okul'u kuran Betskoy, o dönemde yetişen ilerici Rus aydınlarını ve yazarlarını korumaktan da geri durmadı.

BETTANİ Ebu Abdullah Muhammed bin Cebir el (Harran 858 / Samarra 929) Arap astronomi bilginl. Hemen bütün ömrünü Rakka'da geçiren bilgin, 877 yılından sonra astronomi konularına eğildi. Bir Bağdad dönüşünde Samarra'da öldü. ***El-Zic*** adlı ünlü yapıtında güneşin çeşitll hareketleri, mevsimlerin süresi, ay ve öbür gezegenlerin hareketleri, ayın görünme koşulları gibi olaylar hakkında değerli bilgiler veren Bettanî, Batı dünyasında **Albatenius** yada **Altegni** diye tanınmıştı.

BETTELHEİM Bruno (Viyana - 1903) Avusturya kökenli Amerikan psiklatri bllgini. Freud'un etkisinde kaldı; çocuk psikozları ve bu arada özellikle de **içekapanma** (yada, otizm) üzerine eğildi. 1938 yılından sonra yollandığı Dachau ve Buchenwald toplama kamplarında, belirli bireyler tarafından yaşanılan kökten yıkıcı «uç durumlar» karşısındaki «insandışılaşma» tepkilerini inceledi; ve bunlarla, içekapanma (yada, içekapanış) olgusunun temelindeki tepkilerde bir paralellik bulunduğunu öne sürdü.

Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne göçen Bruno Bettelheim, Chicago'da psikotik çocuklar için bir eğitici ve araştırmacılar merkezi kurdu.

BETTELHEİM Charles Oscar (Parls - 1913) Fransız ekonomi bilgini. 1944-1948 yılları arasında Çalışma Bakanlığı'nda görev aldı, daha sonra 1952 yılına kadar öğretmenlik yaptı. O tarihten itibaren bilimsel çalışmalarını araştırmacı olarak yürüttü. Bettelheim, özellikle, halk demokrasilerindeki sosyalist planlama sorunlarına eğildi. Ayrıca, gene marksist açıdan hareket ederek, azgelişmişlik sorunu üzerinde önemle durdu; azgelişmişlik ile, sömürgeciliğin, aslında, bir tek aynı gerçekliğin iki parçası olduklarını ortaya koydu. Ayrıca bazı sosyalist ülkelerde ekonomi danışmanlığı da yapan Charles Bettelheim'in hepsi biribirinden önemli yapıtlarını sıralayalım ***Problèmes théoriques et pratiques de la planification*** (Planlama konusundaki teorik ve pratik sorunlar, 1946), ***L'Economie soviétique*** (Sovyet ekonomisi, 1950), ***L'Economie nationale-socialiste*** (Nasyonal-sosyalizm ekonomisi, 1955), ***L'Inde indépendante*** (Bağımsız Hindistan, 1962), ***Planification et croissance accélérée*** (Planlama ve hızlı büyüme, 1964).

Bettelheim, en son olarak 1971 yılında, J. Charrière ve H. Marchisio ile birlikte ***La Construction du socialisme en Chine*** (Çin'de sosyalizmin kuruluşu) adlı bir ortak yapıt kaleme aldı.

BETTELONİ Vittorio (Verona 1840 / Castelrotto 1910) İtalyan şairi ve eleştirmecisi. Pisa Universitesinde öğrenim görmüş ve edebiyat öğretmenliklerinde bulunmuştur. Betteloni, fikir ve sanat çevrelerinde kuvvetli bir romantik etkinin egemen olduğu bir çağda yetiştiği halde, bu etkiden ilk kurtulmuş İtalyan şairidir. Bundan ötürü onun hayatında, içki düşkünlüğüne yada ihtiras ölçüsüne varan aşk maceralarına raslanmaz, Sadece zevkler ve duygularla yüklü olan şiiri, kimi zaman basitliğe düşmekle birlikte, gerçekçi bir anlayışla yazılmış olduğu için o çağda İtalyan edebiyatında önemli bir yenilik olarak kabul edilmiştir. Betteloni'nln şiirleri romantikleri tedirgin etmiş ve Carducci'nin kahramanlık dolu yüce eserlerine düşkün olan okurlar tarafından da küçümsenmiştir. Ne var ki, ünlü şair Carducci, Betteloni'nin şiirlerine karşı ilgi duymuş ve hatta onun ***Nuovi Versi*** (Yeni şiirler, 1880) isimli kitabına bir önsöz bile yazmıştır. Kültürlü bir kimse olan ve şiirin teknik taraflarında büyük bir ustalık gösteren Betteloni, Byron'ın ***Don Juan***, Goethe'nin ***Hermann und Dorethea*** ve Hamerling'in ***Nero*** isimli eserlerini, İtalyancaya başarıyla çevirmiştir. Hayatının son yıllarında, beğenmediği d'Annunzio, Pascoli ve Orsini gibi şairlerin büyük çapta üne kavuştuklarını ve hayranlık uyandırdıklarını gören Betteloni, unutulmuş olduğu için, kızgınlık ve üzüntüye kapılmıştı. Hatta ünlü filozof Croce'nin, kendisi hakkında övücü yazılar yazmasının bile, şairi, teselli etmediği söylenmiştir. Betteloni'nin denemeleri, canlı ve alaycı karakter betimlemeleriyle yüklü olması bakımından ilgi çekicidir. Sanatçının, ***Canzoniere dei vent'anni*** (1862) ***Piccolo Mondo*** (1870) ve ***Idillio domistico*** (1877) isimli şiir kitapları vardır En başarılı şiirleri ölümünden sonra ***Poesie di Vittorio Betteloni*** (1914) adı altında bir araya getirilmiştir.

BETTİ Ugo (Camerino 1892 / Roma 1953) İtalyan şairi, hikâyecisi ve piyes yazarı. Hukuk öğrenimi görmüş, Parma ve Roma'da yargıçlık yapmıştır Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra şiir yazarak edebiyat dünyasında tanınmaya başlamış olan Betti, bir yandan d'Annunzio'nun ve halk şiirinin öte yandan Fransız sembolistlerinin ve Maaterlinck'in etkisinde kalmıştır. Betti dünya görüşü bakımından Yeni-Romantik anlayışın temsilcilerinden biri sayılabilir. Bu özellik, şiirlerinde açıkça görünür. Şair, folklor öğelerini kullandığı ve gerçekçi anlayıştan da tam anlamıyle uzaklaşmadığı ilk şiirlerinde, insan mutluluğunun ve ıstırabının hiçbir mantıksal temeli bulunmadığını ve açıklanmasının da mümkün olmadığını dile getirmek istemiştir. Bundan ötürü, hayatın, insanoğlu için ağır bir yükten başka şey olmadığını söylemiştir. Tanrı'nın insanlarla ilgilenmediğini düşünen şair, bu karamsar ve umudsuz dünya görüşünü, ihtiyar ve kimsesiz kadınları, sarhoşları, acı çeken günahkârları ele alarak canlandırmıştır. İnsanların ikiyüzlülüğü ve cinsiyet hayatı hakkında yapmış olduğu betimlemelerde en ince ayrıntılara kadar inen ve en korkunç gerçekleri bile açıklamaktan çekinmeyen Betti'nin eserlerinde, kimi zaman, insanoğluna karşı duyduğu sevginin ortadan kalkar gibl olduğu görülür. Karakterlerinin bir takım genel tipler haline gelmesine, sözünü ettiğl ülkelerin belli yerler olmaktan çıkmalarına

Ugo BETTİ : İtalyan şiirini insansal bir içeriğe yeniden kavuşturan büyük bir ozan..

ve ele aldığı çağın belli bir tarihsel zamanın dışına taşmasına, onun eserlerinde sık sık raslanır. Ama İtalyan burjuvazisini ele aldığı zaman yaptığı gerçekçi betimlemelerde bile, belli bir şiirsel öğenin bulunduğu görülür. Piyeslerinde Pirandello'nun etkisinde kalmış olan yazarda, Çehov'u hatırlatan derin bir yumuşaklık ve duyarlık bulunduğu gibi, Vildrac, Gorki yada Tolstoy'un sosyal sorunlara karşı gösterdikleri ilgiye raslamak da mümkündür. Hikâyelerl yayınladığı zaman, eleştirmeciler bu objektif, ayrıntıcı ve gerçekçi anlayışından ötürü, onu, ünlü yazar Verga'ya benzetmişlerdir. Betti, çağının dünya edebiyatını çok iyi bilen ve bu bilgisini kendi dünyası içinde eriterek orijinal eserler yaratmasını başarmış olan bir sanatçıdır.

Betti'nin ilk şiir kitabı ***Il re pensieroso*** adını taşır ve 1922 yılında yayınlamıştır. ***Canzonette-La morte*** (1932) ve ***Uomo e donna*** (1937) isimli iki şiir kitabı daha vardır. ***Canzonette*** isimli eserinden ötürü Mondadori Akademisi'nin ödülünü kazanan sanatçı, ***La Padrona*** isimli ilk piyesinl 1927'de yayınlamıştır. ***Frana allo scalo nord*** (1932), ***Il ailuvio*** (1932) ve ***Il caciatore d'anitra*** (1937) isimli piyesleri ile eleştirmeciler tarafından övüldüğü gibi geniş seyirci kitleleri tarafından da beğenilip tutulmuş ve Betti'nin dünya çapında ün kazanmasını sağlamıştır. ***Il vento notturno*** (1945), ***Ispezione*** (1947), ***Irene inno cente*** (1950), ***L'aivola bruciota*** (1952) ve ***La fug gitiva*** (1953) isimli piyesleri ünlüdür. Betti, eleştirmeciler tarafından, herşeyden önce, yetiştiği yıllarda anlaşılmaz bir hale gelmiş ve okurdan tamamen kopmuş bulunan İtalyan şiirini, insansal bir içeriğe yeniden kavuşturan büyük bir şair olarak kabul edilmiştir.

BEUVE-MERY Hubert (Paris - 1902) Fransız gazetecisi. 1928-1939 yılları arasında Prag'daki Fransız Enstitüsü'nün Hukuk Bölümü'nü yönetti. Bir yandan da aynı kentte ***Temps*** gazetesinin muhabirliğini yapıyordu. Bu gazetede Eirius imzasıyle çıkan yazılarıyle tanındı. 1944 yılında ünlü ***Le Monde*** gazetesinin yönetmenliğine getirildi. 1969 yılına kadar bu görevde kaldı.

BEUYS Joseph (Clèves 1921) Alman ressamı ve heykelcisi. Düsseldorf'taki Güzel Sanatlar Akademisi'nde E. Mataré'nin heykelcilik derslerini izledi. 1962 yılında aynı okulda ders vermeğe koyuldu ve bu dersleriyle kısa zamanda büyük ün kazandı. Henüz sınırlı sayıda heykel tasarısı ve desen gerçekleştirmiş olduğu halde 1962, 1963 ve 1964 yıllarında uluslararası **Fluxus** topluluğunun düzenlediği gösterilere katıldı. Yapıtlarındaki **yeni-dada**'cı öğeler zamanla daha da belirginleşen Beuys, 1970'lere doğru uluslararası üne kavuşmuş bulunuyordu.

Sanatçı, bu arada, enerji sorunuyle de ilgilendi ve gereç olarak keçe ile yağdan yararlanmak suretiyle kendine özgü bir «biçim ve madde simgebilimi» oluşturdu. Beuys, ayrıca, **minimal sanat**'la ve **yoksul sanat**'la ve hattâ **kavramsal sanat**'la da ilgilendi: «Biçim» lle bir tuttuğu düşünceleri ve eylemleri nesnelerden çok daha fazla önemsemekteydl. Sanatla siyaseti de birlbirinden ayırmağa yanaşmamıştı katiyen. Ne var ki deva bulmaz aşırılık düşkünlüğü bu alanda da kendisini gösterdi 1967 yılında Alman Öğrenci Partisi adını verdiği «parti»yi, 1971 yılında da Referandum Yoluyle Dolaysız Demokrasi Örgütü'nü kurdu. Kimilerince bir çeşit peygamber gibi karşılanırken kimilerince sıradan bir sahtekâr diye kabul edilmesi de, tutarsızlığını ispatlasa gerektir.

BEVAN Aneurln (Monmouthshire 1897 / Buckinghamshire 1960) İngiliz siyaset adamı. Babası, tıpkı dedesi gibi yoksul bir maden işçisiydi. Kendisi de maden işçlsi olarak hayata atıldı. Böylece İngiliz işçilerinin ağır çalışma koşullarını içerden öğrendl. Çok genç yaşta sendikacılığa başladı, yanı sıra siyaset hayatına da girdi. 1929 yılında **İşçl** Partisi'nden milletvekill seçildl. Son derece etkili ve sürükleyici konuşmaları sayesinde, kısa zamanda partinin sol kanadının önderlerinden biri haline geldi. İkinci Dünya Savaşı sırasında bile Churchill'in ulusal koalisyon hükümetini alabildiğine sert bir dille eleştirmekten geri durmadı. Savaş bitiminde Attlee'nin işçi hükümetinde Sağlık ve İmar bakanı oldu, parasız bir tedavi sistemi getirdi. Daha sonra Çalışma bakanlığında bulundu. Silâhlanma programına şiddetle karşı çıktı, söz geçiremeyince 1951 Nisanında hükümetten istifa etti.

Aneurin Bevan, daha sonra, Kore müdahalesine de aynı şiddetle karşıçıktı; ve İşçi Yürütme Komitesi'ni, Amerika ile sıkı işbirliği yaptıkları ve İngiltere'de başlatılması kararlaştırılan «tam sosyalleştirme»den vaz geçtikleri için ağır bir dille eleştirdi. Bu yüzden de 1955 yılında Parti meclis grubundan geçici olarak ihraç edildi. 1959 yılında İşçi Partisl başkan yardımcılığına seçilen ve «gölge kabine»de Dışişleri bakanı olarak görevlendirilen Bevan, herşeyden önce halkını seven, dürüst ve cesur blr politika adamıydı.

BEVERİDGE Lord William Henry (Bengal 1879 / Oxford - 1963) İngiliz siyaset adamı ve ekonomi bilgini. Oxford Üniversitesinde öğrenim gören ve bir aralık ***Morning Post*** gazetesinde çalışan Beveridge, kendi adıyla anılan İngiliz sosyal sigorta plânını hazırlamakla ün salmıştır. 1911 yılında İngiltere'de işsizlik sigortasının kurulması Için Churchill'le çalışan bilgin, 1919-1937 yılları arasında Londra Ekonomi ve Siyasal Bilimler Okulu müdürlüğünde bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında Kraliyet İstatistik Derneği başkanlığını da yapan Beveridge, yöneticilik alanındaki deneyleriyle olduğu kadar, «sosyal bir gözlemci» olarak da tanınır. Belli başlı yapıtları arasında, bugün İngiliz ekonomi literatürünün klâsiklerinden blrl sayılan, ***Unemployment: a Problem of Industry*** (Sanayiin bir sorunu İşsizlik... 1930) adlı kitabıyla ***Causes and Cures of Unemployment*** (İşsizliğin nedenleri ve ortadan kalkma yolları, 1931), ***Full Employment in a Free Society*** (Özgür bir toplumda tam istihdam, 1944) ve ***The Price of Peace*** (Barışın pahası, 1945)'i saymak gerekir.

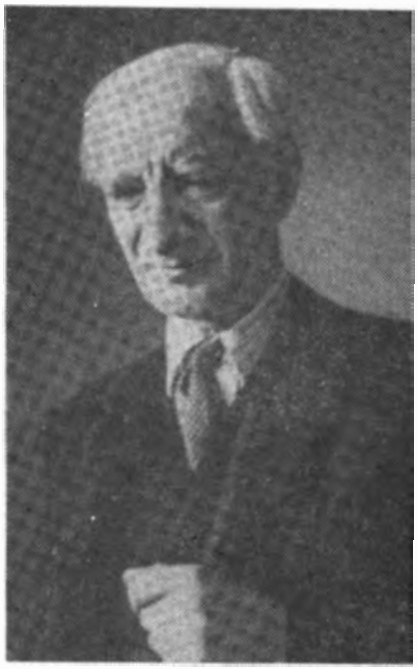

Lord BEVERİDGE, 1950 yıllarında..

BEXON Gabriel-Léopold-Charles-Aimé (Remiremont 1748 / Paris - 1784) Fransız doğa bilgini ve tarihçisi. Buffon'un ***Doğal tarih***'ine katkıda bulundu. Daha sonra da gerek tarımbilim, gerekse tarih alanında çeşitli yapıtlar kaleme aldı.

Beyaz at (Fransızca aslı Le cheval blanc) Rus kökenli Fransız yazarı Elsa Triolet'nin 1943 yılında yayınladığı roman. 1941-1942 yıllarında, yani Fransa'nın blr kısmı İşgal altındayken kaleme alınmıştı bu roman; onun için de politika, belli bir ideolojlye bağlanış ve Ulusal Direniş Hareketi gibi temalar yapıtın temel örgüsüne egemendi. Romanın kahramanı Michel Vigaud, genç ve güzel kadınlara düşkün yakışıklı bir delikanlıdır. Ama gerçek aşkla tanışmamıştır henüz; işte bundan dolayıdır ki genç zengin kızı İrène'in onun yüzünden intiharını başlangıçta pek kavrayamaz; ama çok geçmeden bu dramın etkisiyle köklü bir dönüşüme uğrayacaktır. Okumağa, hem de deli gibi okumağa koyulur Michel; ve çok yakın dostu Stanlslas Bielenkl ile politika konusunda tartışmalara girer. Gerçek aşkı da keşfeder bu arada Romanın üçüncü kahramanı Elisabeth'le böylece tanışırız. Elisabeth de sevmektedir Michel'i; ama tamamıyle kendine özgü bir şekilde sevmektedir : Nitekim Stanislas'la evlenecektir. Sovyetler Birliği'nden ayrılıp Fransa'ya göçmüş bir Rus Yahudisidir Bielenki; büyük bir servet kazanmıştır; ustaca ve «tik-

MATİSSE'in gözüyle **Beyaz** *at'ın büyük yazarı Elsa Triolet.*

sinerek oynamaktadır kapitalizm oyununu». Kendisini hor gören ama servetinden ve işbilirliğinden yararlanmaktan da geri durmayan Sovyet diplomatlarıyle ilişki içindedir. Göz kamaştırıcı bir Zenci sanat objeleri koleksiyonu kurmuştur kendine, Michel'e de derin bir dostlukla bağlıdır; ama gene de Elisabeth'le evlenir ve böylece hem aşkı, hem dostluğu yıkmayı göze alır. Michel, bu yıkım üzerine bir dizi macera daha yaşayacak; bu arada ünlü bir şarkıcı olacak; sonunda da savaşta ölecektir. Kendine rağmen bir kahraman olarak..

Elisabeth, aşk yorgunu olarak tanımlayabileceğimiz bir tiptir bu kitapta Başkalarına yük olmaktan usanmış bir kadındır.

Elsa Triolet, Michel Vigaud'nun ilk bakışta başarılı ama aslında mutsuzluğa mahküm aşk maceralarını bir çeşit «vesile» alarak kurduğu bu yapıtında, Batı dünyasının İkinci Dünya Savaşı öncesindeki durumunu usta işi bir fresk halinde gözler önüne sermektedir.

Beyaz gölgeler (1928) W.S. Van Dyke ve Robert Flaherty'nin Ray Doyle, Cunningham ve Robert Flaherty'nin bir ortak senaryosu üzerine Tahiti'de gerçekleştirdiği Amerikan filmi. Fotoğraf yönetmenliğini Clyde Vinna, George Nogle, Bob Roberts ve Robert Flaherty'nin üstlendikleri bu yapıtta başrolleri Monte Blue ile Raquel Torres oynamaktaydılar.

Bir salgın hastalık sonucu bütün tayfaları ölen bir gemiden tek kurtulan bir doktor (Monte Blue) Polinezya adalarından birine yerleşir, kendini içkiye verir ve umutsuzluğa kapılır, ama çok geçmeden bir Maori kızıyle sevişir, tam mutluluğu bulduğu anda adadaki sömürge askerleri tarafından öldürülür.

«Plakla seslendirilmiş» ilk filmdi *Beyaz gölgeler*, Amerika ve İngiltere'de «çocuksu» olarak değerlendirilmesine karşılık Avrupa'da büyük başarı kazandı. Filmin, büyük rejisör Flaherty bakımından da ayrı ve acı bir macerası oldu Flaherty, Tahiti'de tek başına çekmeğe başlamıştı filmi; nitekim, örneğin inci avcılarının kahredici çalışma koşullarını işleyen belgesel nitelikli sekansları o gerçekleştirdi. Ama çok geçmeden filmin prodüktörü, Maori rollerini Amerikan aktörlerine oynatmak isteyince Flaherty işi bırakıp Amerika'ya döndü.

Dokunaklı aşk öyküsüyle ve «Eskiden üstüme hep bir gölge düşer gibi olurdu, ama seni sevince herşey değişti» diye başlayan ünlü şarkısıyle olduğu kadar sömürgeciliğe yönelttiği etkili eleştiriyle de dikkati çeken film, özellikle Fransız gerçeküstücüleri tarafından coşkunlukla karşılandı.

Filmin Amerikanca orijinal adı, *White Shadows on the South Seas*'tir.

Beyaz kitap : Bir hükümetin çoğu zaman kendi iç yada dış politikasını haklı göstermek yada karşıt hükümetlerin politikalarını kötülemek amacıyle derlediği yada uydurduğu belgelerin bir araya getirildiği kitap. Bu tür belge derlemeleri «mavi kitap», «pembe kitap», «kırmızı kitap» başlıkları altında da yayınlanmıştır. Özellikle büyük kapitalist ülke hükümetleri, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Hitler Almanyasına, Mussolini İtalyasına ve faşist Japon devletine verdikleri sürekli ödünleri, bu tür kitaplar yayınlayarak temize çıkarmağa çabalamışlardı.

Beyazlar ve Mavller (Fransızca aslı : Blancs et bleus) Büyük Fransız Devrimi döneminde, kral yanlısı Vendée'li ayaklanmacılarla Cumhuriyet askerlerini belirtmek için kullanılan terimler. Karşıdevrimcilerin bayrakları beyaz, Cumhuriyetçilerin üniformaları mavi olduğu için seçilmişti bu adlar. Daha sonra kapsama yoluyle, «beyazlar»den kralcılar, «mavller»den de cumhurlyetçiler kastedilir oldu. İkinci Cumhuriyet döneminde, bu terimlere, sosyalist cumhuriyetçileri belirten **kırmızılar** da eklendi.

Bugün Fransız bayrağı bu üç rengi taşır.

Beyaz Saray (Amerikanca aslı The Whlte House, yada, Executive Mansion) Amerika Birleşik Devletleri cumhurbaşkanının başkent Washington'daki resmî konutuna 1902 yılından beri verilen ad. İkl katlı, İon üslûbunda revaklı, beyaza boyanmış bir yapı olan konutun yapımına 1792 yılında mimar James Hoban tarafından başlandı. Açılışı 1800 yılında başkan John Adams tarafından yapılan Beyaz Saray, 1949-1952 yılları arasında büyütüldü.

Beyaz Saray, bugün, Amerikan emperyalizminin bellibaşlı simgelerinden biridir

Beyaz Saray : *Amerikan emperyalizminin simgesi..*

Beyaz Terör (Fr. Terreur blanche) Büyük Fransız Devrimi'nden sonra, özellikle Fransa'nın güney-doğu illerinde, kralcılar tarafından tezgâhlanan ve çoğu zaman yöneticilerinin devrimciler tarafından öldürülmesiyle sonuçlanan karşı-devrimci hareketlere verilen genel ad. Bugün ise aynı terim, faşist ve yarı-faşist hükümetlerin, sömürü ve baskı düzenine karşıçıkan ilerici ve demokratik güçlere karşı uyguladıkları yığınsal baskıyı dile getirmek üzere kullanılmaktadır.

Beyaz yele (1953) Albert Lamorisse'in kendi hazırladığı bir senaryo üzerine Fransa'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini Edmond Séchan'ın yaptığı bu orta metrajlı yapıt, Camargue bölgesinde yaşayan küçük bir çocukla bir beyaz at arasındaki dostluğu işlemektedir. Büyük bir ticarî başarı kazanan bu film, baştan sona çok güzel imgelerle örülüydü.

Filmin Fransızca orijinal adı, *Crin blanc*'dır.

BEYDEBA veya **BİDPAY** (Belki III. yüzyıl) Hint filozofu ve masal yazarı. Daha çok efsanevî bir Brahman olarak tanınan Beydeba'nın yaşadığı çağı ve hayat macerasını kesinlikle bilmiyoruz. Kendisine mal edilen geleneğe göre, Hint padişahı Dabshelim'in zorbalığını yüzüne vurduğu için hükümdar tarafından hapsettirilmiş, ama çok geçmeden özgür bıraktırılarak hem krallık işlerini incelemekle hem de bu konudaki öğütlerini masal şeklinde yazmakla görevlendirilmiştir. Filozofun *Pancatantra* (Beş kitap) başlığı altında ve hayvan öyküleri biçiminde kaleme aldığı bu masallar, çağlar boyunca büyük halk kitlelerince sevgiyle benimsenecektir. Hayvanların insan gibi konuştuğu, hemen her alanda ve özellikle de Devlet yönetimi alanında düşüncelerini söylediği bu masalar, Buda'nın derslerini açıklamak amacını gütmektedir. Nitekim bu masallarla Budist *Jataka*'lar arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır.

Beydeba'ya mal edilen bu öyküler, Sanskritçe aslında Karataka ve Damanaka adlı iki çakal bağıntılı olarak Pehlevi, Arap, Fars, Türk ve Batı dillerine **Kelile ve Dimne** genel başlığı altında çevrilmiş bulunmaktadır.

beyerki bk. **aristokrasi.**

BEYERLEİN Franz (Meissen 1871 / Leipzig 1949) Alman roman ve piyes yazarı. Askerliğe ve savaşa şiddetle karşıçıkan yapıtlarıyle ün saldı. 1903 yılında yayınladığı *Jena oder Sedan* (Jena yada Sedan) adlı romanı ve bir yıl sonra sahneye konan *Zapfenstreich* (Yat borusu) başlıklı piyesiyle haklı bir başarı kazandı.

beyin (Fr. cerveau, İng. brain) Sinir sisteminin merkezi. Hayvanların ve insanların psişik hayatları ile beynin üst kısımları arasında dolayımsız bir bağıntı vardır. İnsan beyninin yarımyuvarları, konuşma ve soyut sesli-düşünce organlarıdır. Beyin, **uyarılma tepkileri** olarak da tanımlayabileceğimiz, «sürekli ve karmaşık olarak değişen ortamda varoluşun korunmasını sağlayacak koşulların aranıp bulunmasının zorunluk kazandığı hayvansal yaşayış dönemi»nin ürünüdür. İnsan beyninin öbür gelişmiş hayvan beyinlerine oranla bile büyük bir hızla gelişmesini ise, modern bilim, insanoğlunun tamamıyle özgül koşullar çerçevesinde oluşan bir evrim süreci sonucunda hem et hem de ot yiyen bir yaratık haline dönüşmesiyle açıklıyor.

Merkezsel sinir sistemi ile —bu sistemin en üst kısımları olan— beyin, denetim organıdır. Vücuttaki çeşitli organların etkinliğini koordine eden, organizma ile ortam arasındaki çelişkileri ve uyuşmazlıkları, «psişik yansıma» aracılığıyle bu organ ayarlar ve düzenler.

Felsefe ve bilim tarihi boyunca, insan bilincinin ve ruhsallığının neliği konusunda maddeci görüşle idealist görüş arasında köklü bir çekişme süregeldi. Ne var ki merkezsel sinir sisteminin ve özellikle de beynin yapısı ve işleyişi konusunda gerçekleştirilen biyolojik buluşlar, bu konuda maddeciliğin doğruyu söylediğini ortaya koydu. Bu önemli sonucun alınmasında, hayvanların ve insanların psişik etkinliğinin yansıyarak belirlenen bir yapıya sahip olduğunu ispatlayan Seçenov ile Pavlov'un yaratıcı çalışmalarının büyük çapta katkısı oldu. Hayvanlarla insanlar arasında ortaklaşa bulunan **birinci işaretleme** (yada, **imleme** yada, «**signalisation**», **sinyalizasyon**) **sistemi**'nden ayrı olarak insanda «soyut-sesli-düşünce»ye (yada, «konuşma»ya) bağlı bir **ikinci işaretleme sistemi** oluştu.

Beyinde algılama ve konuşma işlevlerini yürüten özel merkezler vardır. Hayvanlara oranla insanın bütün toplumsal özü, «söz aracılığıyle karşılıklı ilişki kurmayı sağlayan ve böylece sesli-düşünce'nin ortaya çıkışını zorunlu kılan» yeni morfolojik yapıların oluşumunda dile gelir. İnsanlığın geçmişteki kendine özgü yaşama şekillerinin ve deneylerinin özümlenmesi, beyin mekanizmasında yeni biçimlerin ortaya çıkmasıyle sonuçlandı. Hayvanlarda türün deney birikimi kalıtım yoluyle aktarıldığı halde insanlarda tarih boyunca meydana gelen etkinlik biçimleri bireyin gelişim sürecinde özümlenmektedir. Bundan dolayı da, insanın soyut-sesli-düşünme gücüne sahip olması yada insan kulağının müziğe ve konuşmaya elvermesi gibi bazı yatkınlık ve anıklıkları, beyin yapısının işlevleri olmayıp daha az sabit olan nöro-dinamik yapının işlevleridir. İnsanın psişik etkinliği, hayvanlarınkinden farklı olarak, beynin morfolojik evrimi sonucunda değil, insana özgü işlevsel anıklıkların gelişmesi sonucunda ilerlemiştir. Söz konusu ilerleme, insansal deney formlarının birikmesinin ve kuşaktan kuşağa aktarılarak bir süreç içine oturmasının «insanın yaratıcılık olanağını arttıran ve zihinsel etkinliğine destek olan otomatik mekanizmaların yaratılması»na ulaşan bir gelişmesine bağlıdır.

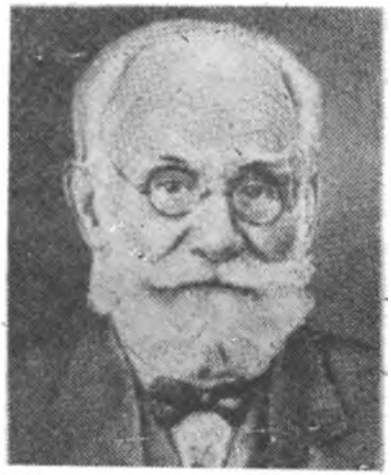

PAVLOV, en olgun çağında.

Beyin büyük yarımyuvarlarının etkinliği üzerine dersler (Rusça aslı Lekcii o raboté bol-sikh polusarij golovnogo mozga) Büyük bilgin İvan Pavlov'un 1927 yılında yayınlanan ve çoğu bilimsel araştırmalarının sonuçlarını kapsayan yapıtı. Bilgin, bu yapıtında, beyin yarımyuvarlarının fizyolojisi konusunda yirmibeş yıldan beri sürdüregeldiği incelemelerin bir çeşit bilânçosunu çıkarmaktaydı. Birinci derste, kullandığı yöntemi açıklayan, beyne uyguladığı **refleks** kavramını belirleyen ve sonuçta düşünceyi «etkisi askıda kalmış refleks» olarak tanımlayan Pavlov, ikinci derste, refleksi ve **işaretleme** (yada, imleme, «signalisation»)'nin koşullarını ortaya koymakta, sonuç olarak da fizyoloji ile psikolojinin birliğini vurgulamaktaydı.

beyinde yerleştirme teorisi (Fr. théorie des localisations cérébrales). Beynin belirli kısımlarıyle bellek, heyecanlar, vs. gibi belirli ruhsal işlevler arasında uygunluk bulunduğunu ileri süren teori. - Gerçekte, beynin bir kısmını insan düşüncesinin belirli bir yetisine ayırmak, örneğin beyinde bir **hesap** merkezi yede bir dikkat **merkezi belirlemek**, nesnel bakımdan olanaksızdır. Buna karşı-

lık, anatomi, fizyoloji ve patoloji bilimleri, beyin kabuğunda, kasları harekete geçiren (ön üst büklüm), duyarlığı işleten (yan üst büklüm), görmeyi sağlayan (artkafa korteksi), vs. bölgeler bulunduğu sonucuna varmaktadır. Beyinde yerleştirme teorisi, XIX. yüzyılda özellikle Ribot tarafından geliştirildi. Daha sonra, P. Marie'nin ve Charles Foix'nin XX. yüzyıl başlangıcında giriştikleri araştırmalar, beynin herhangi bir bölgesinde zedelenme olduğu vakit o bölgesinin bir başka bölge tarafından yedeklendiğini; ve beynin belirli bir kısmında meydana gelen bozukluğun, sadece belirli bir yetinin ortadan kalkmasıyle değil, kişiliğin genel olarak değişikliğe uğramasıyle sonuçlandığını gösterdi. Beyinde yerleştirme teorisinin yerini, bugün, Kurt Goldstein'ın geliştirdiği toplu «yapılar» teorisi almış bulunmaktedır.

BEYME Karl Friedrich von (Königsberg 1765 / Steglitz - 1838) Prusyalı devlet adamı. 1808-1810 yılları arasında ilk olarak, 1817 yılında da ikinci kez olarak Adalet bakanlığı yaptı. Özgürlükçü inançlara sıkı sıkıya bağlı bir aydındı. 1815 yılından sonra, **Viyana Konferansı**'nda alınan kararların etkisiyle yürürlüğe konan gericilik siyasetine karşı koymağa çalıştı; demokratlara karşı art arda açılan koğuşturmaları engelleyemeyince de Humboldt ve Boyen'le birlikte siyaset hayatından çekildi.

BEYRÛNÎ bk. **BİRÛNÎ.**

Beytülhikme bk. **Bilgelik Evi.**

BEYZAVİ (XIII. yüzyıl) İslâm kelâmcısı ve tefsir bilgini. Şiraz'da yetiştiği, sağlam bir öğrenim gördükten sonra Tebriz'e geldiği ve bu şehirde kadılık yaptığı bilinmektedir. Beyzâvî, İslâm dünyasının en ünlü ve en çok okunan eserlerini kaleme almış olan bir bilgindir. Şafiî mezhebinden olan bilginin ***Muhtasar el-Keşşaf*** isimli eseri çok ünlüdür. Medreselerde yüzyıllar boyunca ders kitabı olarak okutulan bu tefsir kitabı, ünlü dilci ve tefsirci Zemahşarî'nin ***El-Keşşaf*** isimli eserinin özetidir. ***Tevâli el-Envar ve metâli el-nazar*** isimli eserinde kelâm konularını ele almıştır. Fıkıh alanında ise, ***Minhac el-vusûl ilâ ilm el-usûl*** isimli tanınmış bir eseri vardır. Beyzâvî, Arapça gramer ve genel tarihle ilgili eserler de yazmıştır.

BEZE Théodore de (Vézelay - 1519 / Cenevre - 1605) Fransız yazarı ve protestan tanrıbilimcisi. Calvin'in belli başlı yardımcısı olarak tanınan **Bèze**, Orléans'da öğrenim görürken tanıştığı Melchior Wolmar'ın etkisi altında kalarak **Reform** fikirlerine yaklaşmış ve 1548 yılında geçirdiği ağır bir hastalıktan sonra katolikliği reddederek protestan olmuştur. 1558'de Cenevre'de tanrıbilim profesörlüğü yapmış, bir yandan da protestan davasıyla ilgili çok önemli diplomatik heyetlere başkanlık etmiştir. 1564 yılında Calvin'in ölümü üzerine Cenevre Akademisi'ne rektör seçilen Théodore de Bèze, protestan davasının lideri hâline gelmiştir. Fikir alanında olduğu

XVI. yüzyıldan kalma bir halk resmi : Théodore de BEZE.

kadar aksiyon alanında da olağanüstü bir etkinlik gösteren ve üstün bir polemik yeteneğine sahip olan yazar, aynı zamanda, Eskileri kaba taslak taklitten vaz geçip örnek olarak kabul etmek gereği üzerinde durmakla, edebî Rönesans'ın gelişmesine de yardımcı olmuştur. Lâtince ve Fransızca olarak kaleme aldığı sayısız eser arasında, başarılı bir şehvet şiirleri derlemesi olan ***Juvenilia*** (1548), prolog ve koronun da kullanıldığı ve konusu Tevrat'tan alınma bir tragedya olan ***Abraham sacrifiant*** (Kurban eden İbrahim. 1550) ile ***Le Cyclope et l'Ane logicien*** (Kiklop ile mantıkçı eşek), ***La Comédie du pape malade*** (Hasta Papa komedyası), ***L'Epitre de de Benoit Passavant*** (Benoit Passavant'ın nâmesi), ***La Complainte de Pierre Lizet sur le trespas de son feu nez*** (Pierre Lizet'nin merhum burnunun ölümü üzerine yaktığı ağıt) gibi hiciv ve polemik kitaplarını saymak gereklr.

BEZEREDJ İstvan (Tolna - 1795 / Budapeşte - 1856) Macar siyaset adamı. Tolna milletvekili seçildi. Parlak bir hatip olarak hemen sivrildi. Hatipliğinin yanı sıra gönlü yüce bir adamdı. Topraklarındaki köylülere bağımsızlık tanıyan ilk toprak sahibi olarak tanındı. 1844 yılında gerçekleştirdiği bu harekete paralel şekilde bir çok halk okulu da açarak insansever bir aydın olduğunu bir kez daha ispatladı.

BEZİMENSKİ Aleksandr İliç (Zhitomir 1898) Sovyet şair ve piyes yazarı. Ukraynalı olan şair, Kiev Ticaret Enstitüsünde okumuş, ondokuz yaşında Rus Komünist Partisine girmiş ve Petrograd'da devrim mücadelelerine katılmıştır. Gençlik Örgütü başkanlığına getirilen ve genç yaşta ün kazanan şair için Leon Troçki'nin, «Bezimenski Devrim'in canının canıdır» dediği bilinmektedir. «Sanat için sanat» görüşünü kabul etmeyen ve «Ben önce Parti üyesiyim ondan sonra da şairim» diyen Bezimenski, Sovyet Ekim Devrimi'ni yüceltmek ve halka anlatmak için kurulan «Ekim» adlı şairler grupunun üyesi olmuştur. Bezimenski, ***Yuny proletari*** (Genç proleter, 1920) isimli ilk şiir kitabında, genç bir işçinin komünizm düşüncelerini nasıl benimsediğini destan şeklinde anlatmıştır. Kısa şiirlerinde, kahramanlık ve romantizm duygularına yer veren şair, kendi kendini eleştirmekten de geri kalmamaktadır. Bu şiirleri, ***Oktyabrskie zori*** (Ekim şafakları, 1920), ***K solntsu*** (Güneşe), ***Pakhnet jizn*** (Hayat böyle kokar, 1924), ***Gorodok*** (Küçük şehir, 1925), ***Serdtse çeloveçe*** (İnsan kalbi, 1928) isimli kitaplarında bir araya getirilmiştir. Mayakovski'nin etkisinde kalmış olan şair, serbest nazımla yazdığı şiirlerinde, kırık dizeler, konuşma cümleleri, etkileyici deyim sözcükler kullanmış, aynı zamanda, alaycı ve şaşırtıcı bir biçimde ele aldığı konularını iğretilemelere, benzetmelere ve çarpıcı imgelere bol bol başvurarak canlandırmıştır. Bezimenski'nin şiirlerinde en sık ele alınan konular, çalışma sevgisi, Kızıl Ordu, kollektif çiftlikler ve fabrikalardır. «Ruhumuz bir fabrikadır, yüreğimiz bir fırın» diyen şair, çiçeklerin bile fabrika pencerelerinde daha güzel göründüğünü söylemiştir. Şairin, bu estetik anlayışı ile, eski şairane teşbih ve benzetmeleri aşmak ve yeni bir güzellik anlayışı yaratmak istediği görülmektedir. Devrimci Sovyet şairlerinin bir çoğunda ve özellikle Mayakovski'de görülen bu estetik anlayışı Bezimenski'nin şiirlerine de egemendir. Şairin, 1929 yılında, Meyerhold Tiyatrosu için yazmış olduğu ***Vystrel*** (Bir el ateş) isimli piyesi büyük bir başarı kazanmıştır. ***Stikhi delayut stal*** (Şiirler çelik doğurur, 1930) isimli eseri, şairin, sanatını sosyal amaçlar için nasıl kullandığını açıkça göstermektedir. ***Tragedinaya noç*** (Trajik gece, 1931) isimli eserini ise Dinyeper barajının inşası sırasında yazmış ve bir Amerikalı mühendisin, sosyal görüşlerini nasıl değiştirdiğini dile getirmeye çalışmıştır. Bezimenski, insanın duygu dünyasının, sosyal hayat ve dış dünya ile birlikte geliştiğine inanan bir şairdir. Bu düşüncesini, «Dünyanın inşası ile birlikte heyecan ve duyguların inşası da gerçekleşmektedir» sözüyle açıklamıştır. Ustası Mayakovski'nin intiharını eleştirmiş olan Bezimenski, sınıf mücadelesi ve devrim düşüncesini gerçekten benimsemiş olanlardan başkasının doğru yolda olmadığını ileri sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar Rusya'ya hücum ettiği zaman, Bezimenski, uzaklaşarak Puşkin'e dönmüş ve klâsik şekilleri kullanma yoluna gitmiştir.

Ne var ki bu dönüş, ünlü şairin öteden beri işleyegeldiği içeriğe yüz çevirmesine yol açmayacak; tam tersine bu içeriği yeni bir yaklaşımla değerlendirmesi sonucunu doğuracaktır.

BEZİMENSKİ'den bir şiir

PARTİ KARTI

İhtiyar, iyice ihtiyar anneler vardır...
Günlerimiz savaşlar ortasında yanıp giderken
Birden sıyrılıp fırtınalardan anılarımız
Ilık bir ateşe uzanır gibi onlara uzanır.

Omzunda tüfek elinde afişler taşıyan
Sans-culotte'lar anası, siz değilsiniz elbet sözünü ettiğim.
Yaramaz oğlunun süt içmeyişinden
Yüz devrimden ürkmediği kadar ürken
Analardan söz ediyorum ben.

Anne..
İster çocuk ol ister yaşlı
Anne daima annedir.
Oğlunun hayatı için
Titrer durur gözleri yılgın.

Anne...
Yüreği durmadan ağzında...
Acılar içinde kıvranan...
Ve binlerce güneşle süslü olduğunu başka yolların
Bir türlü anlamayan..

Üzerime nasıl titrediğini hatırlarım
Çocukluk yıllarımın kıvrımlarında.
Hele kardeşimle birlik olup
Çar'ın resmini deldiğimiz gün sapanla!
Ve hele açlık grevine başladığımda...
(Aşırdığım bir paket sigara için
Dövdüler diye yapmıştım ilk grevimi
Bir saatten fazla da sürmemişti üstelik...)
Sonra büyüdüm... Sızlanırdı durmadan geceleri:
- Gözüne uyku girmiyor bu pis kitap yüzünden!..

Ve nasıl rahatlamıştı içi:
«Makûl» bir kitap okuduğumu öğrenince
SERMAYE isimli...
Ah anacığım! Anacağım, nerde kompreslerin?
Alnıma sar da ayılt beni
O «makûl» kitabın
Her satırın sonunda aklımı başımdan alan
Sonsuz sarhoşluğundan!

Günlerin gemi artık elimde şimdi,
Bir vakitler bizi sürükleyen azgın günlerin...
Dünya sahipliğinin mutluluğuyle sarhoş,
Evrene kafa tutuyorum anne, hattâ sana!

Ama o günden beri... Oh! Ben ki bahardan
Bile canlı ve basit ve insanca
Bir gençliğin sarhoş ettiği delikanlı idim...
Hepten ayılttı beni o acımasız kitap!

Şimdi olduğu gibi görüyorum herşeyi,
Bütün örtüleri delip geçiyor bakışım.
Fabrikada gizlenen sevinçli geleceği,
Akan kanda gizlenen altını görüyorum.

Ve günlerin gemini tek başıma almadım,
Emeğin ordularıyle çekiyorum günleri güneşe doğru,
Ve kafa tutuyorum Evren'e, hattâ sana:
Dünya sahipliğinin aklıyle akıllıyım...

Bir zaman önce
Yeni hücremdeki toplantı biter bitmez
Anamı görmeğe gittim.
Gene o sevecen ama yılgın bakışlar...
Ve yaş damlaları vardı gözünde.

Anam için, acılar gibi sevinçler de değişmez:
Pahalılaşan ekmek, iğne iplik, bulaşık...
Sadece babam, o da yemeğin sonunda,
Yüksek politikadan söz açar çaktırmadan...

Ve annemin aklında daima kaynayan süt, pişen yumurta...
Bazan da birdenbire aşka gelip haykırır:
«Bak oğlum iyi dinle, ben de Bolşeviklerdenim,
Ama komonist olmağa gelince... asla!»

Yada bir köşeye oturmuş
Kolu sökük gömleğimi almış eline,
Ani bir umutla gözlerinde parlayan,
Mırıldanır:

«Neye yarar, kazanmadıktan sonra, okumak SERMAYE'yi!
Bu kafayla tek kuruş kazanacağın da yok!
Oysa senin on parmağında on hüner asılıdır...
Bir defetsen başından şu parti üyeliğini!
Gel sen beni dinle, anan yanılmaz...
Yedi yıl o partiye kul olduğun yetmez mi!
Ne olur eve dönsen, şu tezgâhın başına?
Parti de kim oluyor, çalıver kartlarını kafalarına!»

Ve bir gün, hiç unutmam,
Kardeşimle birlikte kartımı aşırmışlar
O gizli sevinci görmeliydiniz
Gözlerinde pırıl pırıl parlayan!..

Alıp ellerimin arasına ihtiyar başını
Göğsüme sımsıkı bastırarak:
«Dinle ana, demiştim, dinle bak yüreğimi:
Bilir misin nedir orda böyle uğuldayan?»

Melil mahzun gidişini görür gibiyim şimdi...
Zavallı anacığım! Olanak mı var anlamasına?
«Delirdi bu oğlan, demiştir,
Tanrım sen akıl ver ona!»

O ki bir küçük gölgesiydi mücadelemizin,
Nerden bilsin
Kartımı cebimde değil
Yüreğimde taşıdığımı!

BEZOLD Wilhelm von (Münih - 1837 / Berlin 1907) Alman fizik ve meteoroloji bilgini. Münih Politeknik Enstitüsü'nde profesörlük yaptıktan sonra 1885 yılında Bavyera Merkez Meteoroloji İstasyonu'nu yönetti. Bir çok gözlemevi kurdu, en son olarak da Alman Devlet Meteoroloji Servisi'nin başına getirildi. Atmosfer elektriği, yer manyetizması, atmosfer termodinamiği ve siklonlar teorisi konularında çalışmalar yaptı. Bu arada, serbest uçlu tellerde ve kıvılcım siperli devrede elektrik titreşimlerinin varlığını ispatladı.

BEZOUT Etienne (Nemours 1730 / Fontainebleau - 1783) Fransız matematik bilgini. Özellikle denklemler üzerinde çalıştı. 1758 yılında Fransız Bilimler Akademisi'ne üye seçildi. 1779 yılında yayınladığı ***Théorie générale des équations algébriques*** (Cebir denklemleri genel teorisi) adlı ünlü yapıtında, m ve n dereceli iki cebirsel eğrinin mn ortak noktası olduğunu ispatladı.

BEZRUC Petr (Opova 1867 / Olomouc 1958) : Çekoslovakyalı şair. Asıl adı Vladimir Vasek olan şair, Prag Üniversitesinde okumuş ama öğrenimini tamamlamadan devlet memuru olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Arşidük Frederick'in hicvettiği için hapsedilmiştir. Savaştan sonra sesini tekrar yükselten Bezruc, herşeyden önce bir milliyetçi ve Moravyalı yurtsever olarak tanınmıştır. Çağdaş Çek edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Bezruc'un bir tek şiir kitabı vardır. Ne var ki, ***Slezske pisne*** (Silezya şarkıları, 1903) ismini taşıyan bu şiir kitabı bir çok kere basılmış ve her yeni basımında şairin, yeni şiirleri yer almıştır. Önceleri sembolizmin etkisinde kalan Bezruc, zamanla halk şiirinin kaynaklarından da yararlanmıştır. Miliyetçi ve vatansever bir şair olan Bezruc, herşeyden önce Silezyadaki Çeklerin ıstıraplarını dile getirmiş ve özellikle Beskid madenci ve işçilerinin sefaletini canlandırmıştır. Bu bölgede, Avusturya İmparatorluğunun korkunç baskısı, Alman zenginlerinin ve kapitalistlerinin emekçileri nasıl sömürdüğü, Bezruc'un şiirlerinde bütün korkunçluğu ile gözler önüne serilmiştir. Sanatçı, ayrıca, Bohemya ve Moravya'da yaşıyan Çeklerin, Silezyadaki kardeşlerinin kaderiyle ilgilenmeyişlerinden de yakınmıştır. Patetik ve halkçı bir havayla dolu şiirlerinde, adalet duygusunu ve ihtiyacını, Çek edebiyatında, o güne kadar rastlanmadık bir başarıyla dile getiren Bezruc, hümanist, milliyetçi ve sosyalist düşüncelerinden ötürü, genç nesiller üzerinde derin bir etki yapmıştır. Halk şiirinin şekillerinden tamamen kurtulmamış yarı-serbest bir nazım şekli kullanan Bezruc'un şiirlerinde, güçlü bir hitabet, aşırı bir heyecan, kuvvetli ve etkili imajlar vardır. Halk şiirinin balad türünü büyük bir başarıyla kullanmış ve Heine'nin toplumcu şiirlerinin de etkisinde kalmıştır. Yabancı baskısına bütün varlığı ve sanatıyla isyan eden ve daha insanî ve âdil bir dünyanın kurulması gerektiğini ısrarla tekrarlayan Bezruc, modern Çek şiirinin babası sayılmaktadır.

BHABHA Homi Cihangir (Bombay - 1909 / Mont Blanc 1966) Hindistanlı fizik bilgini. Bombay'da öğrenim gördükten sonra İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'ne gitti. Ülkesine döndüğünde ilkin Bangalor'da, ardından da Bombay'da teorik fizik profesörlüğü yaptı. Kosmik ışınlar üzerindeki incelemeleri sonucunda fotonlarla nükleonlar arasındaki karşılıklı tepkimeleri araştırmağa yöneldi. Hindistan için nükleer enerji üretimi alanında çalışmağa başladığı sırada bir uçak kazasında öldü.

Bhagavad Gita bk. **Mahabharata.**

Bhagavata Purana bk. **Purana.**

BHARTRİHARİ (VII. yüzyıl) Hint şairi. Saray hayatının ve yosma toplantılarının en parlak simalarından biri iken, kendini dine vererek dünyadan el etek çektiği söylenen Bhartrihari, bir şiirinde rastladığımız deyişe bakılırsa, «dünyadan yedi defa el etek çekmiş ve yedi defa tövbesini bozmuştur». Şairin bugün elimizde olan eseri, **sringara** diye anılan ve erotik aşk konularını işleyen bir derleme ile, ahlâk ve dine bağlılık konularını işleyen ve **niti** ve **vairagya** diye anılan tarzda parçaları kapsamaktadır. Bhartrihari, özellikle birinci alanda gösterdiği psikolojik incelikleri dile getirmekdeki ustalığıyla temayüz etmektedir.

BHASA (IV. yüzyıl) Hint tiyatro şairi. Gelecegin, büyük şair Kalidasa'nın öncüsü olarak gösterdiği şair, 1910 yılında bulunan on dramıyla ün salmıştır. Konuları **Mahabharata** ve **Ramayana**'dan alınan bu eserlerin en önemlileri, Vişnu dininin ilhamıyla dökülmüştür ve ***Balacharita*** (Krişna'nın çocukluk dönemi), ***Avimaraka*** ve ***Svapnava savadatta*** başlıklarını taşımaktadır.

BHASKARA (1114 / 1185) Hint şairi, matematik ve astronomi bilgini. «Bilgin Bhaskara» anlamına gelen **Bhaskaracarya** ismiyle de tanınan şair, ***Siddhantasiromani*** (Sistemin tacı) başlıklı manzum matematik ve astronomi eseri ile ünlüdür. Özellikle cebir konularının büyük bir dirayetle ele alınıp işlendiği bu temel kitaptan sonra Bhaskara, ***Kranakutuhala*** (1178) ismli bir eser daha vermiştir.

BHAVABHUTİ (VIII. yüzyıl) Hint dram şairi. İki piyesinin prologundan anlaşıldığına göre, güney Hindistan'da yerleşik ünlü bir Brahman ailesinden gelen şair, «Dili belâgatin ta kendisi» anlamına **Srikantha** lâkabı ile de anılır. Sanskrit dilinde kaleme aldığı dramlarının en ünlüleri, ***Mahaviracharita*** (Büyük kahraman Rama'nın hayatı ve başarıları), ***Uttararamacharita*** (Rama'nın hayatının ikinci kısmı) ve ***Malati-Madhava*** (Malati ile Madhava) isimlerini taşımaktadır. Kendisinin Kalidasa ve Harşa gibi en büyük şairlerle bir seviyede göz önüne alınmasını sağlayan bu dramların ilk ikisi, halkın büyük sevgisini kazanmış kahraman Rama'nın maceralarını Hint edebiyatında ilk defa olarak sahneye getirmektedir. Üçüncü eser ise, Shakespeare'in ***Romeo and Juliet*** isimli ünlü tragedyasını andıran bir aşk hikâyesini işlemektedir.

BHAVE Aşarya Vinobha (Bombay 1895) Hintli filozof ve siyaset adamı. Gandi'nin öğrencisiydi. Ülkede daha adaletli bir toprak dağılımını sağlamağa yönelik **bhudan** (toprak bağışı) hareketini kurdu. Bu hareket, topraklarının bir kısmını topraksız köylülere bağışlamaları için zenginlere seslenmekteydi.

BHELY-QUENUM Olympe (Abomey - 1928) Dahomeyli yazar. 1960 yılında yayınladığı ***Un piège sans fin*** (Bitmeyen tuzak) adlı romanıyle ün saldı. Bir Afrikalı köylünün, karısının gördüğü bir düşün kurbanı olarak trajik bir şekilde ölüşünü konu alan bu yapıtta Bhély-Quénum, en amansız gerçekçilik-

BHELY-QUENUM Afrika'ya özgü bir trajediyi dile getiren yazar..

le animizme özgü fantastik anlayışı ustaca kaynaştırmakta ve Afrika hayatını en ince ayrıntılarıyle çarpıcı bir üslûp içinde bizlere aktarmaktaydı.

Yazarın 1964 yılında yayınladığı ***Le champ du lac*** (Tarla göl) başlıklı romanda ise, daha yoğun bir entrikanın daha duru ve tok bir üslûpla işlenişine tanıklık ediyoruz.

BHOJA (XI. yüzyıl) 1018-1060 yılları arasında Batı Dekan'daki Malva ülkesinde hüküm sürmüş olan hükümdar. Engin bir kültürü, bilim ve sanatlara açık bir zekâsı vardı; bunun yanı sıra yiğit ve cömerttl. Bütün bu nitelikleri dolayısıyle Hintliler tarafından ideal hükümdar olarak kabul edilen Bhoja'nın sanskritçe bir çok piyes ve şiir de yazdığı bilinmektedir.

Biafra savaşı (Temmuz 1967 - Ocak 1970) : Doğu Nijerya halkları ile Nijerya Federal Devleti arasında çıkan iç savaş. Aslında buna «çıkan savaş» değil, «çıkarılan savaş» demek gerekir; çünkü Biafra savaşı, sömürgeci emperyalistler tarafından öteden beri ünlü ayır-buyur ilkesine uygun olarak ekilen nifak tohumlarının trajik bir sonucu oldu. Özetleyelim :

Çoğunluğu Müslüman ve geleneklerine bağlı Havsa'lardan meydana gelen kuzey halkları ile ülkenin güneyinde yerleşik Hıristiyan İbo'lar arasındaki anlaşmazlıkların kökü çok eskilere dayanmaktaydı ve İngilizler bu anlaşmazlıkları zaten çağlar boyunca sömüregelmişlerdi. Temmuz 1967'de ayaklanan bölgede 14 milyon insan yaşıyordu Federasyon'un toplam nüfusunun yaklaşık olarak dörtte biri demekti bu. Ne var ki söz konusu kesim, ülkenin en zengin parçasıydı ve doğal gaz, petrol ve kömür yataklarıyle tropikal ormanların işletilmesi sayesinde Nijerya'nın

toplam üretiminin yüzde altmışından fazlasını üretiyordu.

Doğu Nijerya eyaleti, 30 Mayıs 1967 günü bağımsızlığını ilân ederek Biafra Cumhuriyeti adını aldı. Uzun ve sert geçen bir müzakere döneminden sonra Federal birlikler, ayrılık hareketini bastırmak üzere harekete geçtiler. Bunu, Biafra birliklerinin Mid-West eyaletine saldırmaları izledi. Bu birlikler başlangıçta bir dizi başarı kazandılar ve Batı eyaleti üzerinden federal başkente yürüdüler. Ne var ki Biafra kuvvetleri, Lagos'ta bir savaş kabinesinin kurulmasından sonra üstünlüklerini yitirdiler; Federasyon birliklerinin 1967 Eylülünde geri aldıkları Benin ve Assaba bölgelerindeki İbo'lar öldürüldü.

Gene 1967 Eylülünde Kinşasa'da toplanan Afrika Birliği Örgütü'ne üye devletlerin başkanları, Biafralıları suçladılar ve çatışmanın silâh yoluyle değil müzakere yoluyle çözüme bağlanmasını istediler. Ama Lagos da, Enugu da müzakereye yanaşmadı. Afrika devletleri, toplu olarak, her türlü «yapay bölünme» şekline karşı çıkmanın görevleri olduğunu, ama bunun yanı sıra da İslâm dayanışması adına Federal hükümeti desteklemeleri gerektiğini savunuyorlardı. Bu arada 1968 yılı da gelip çatmış ve Biafra diplomasi alanında yalnızlıktan kurtulmuştu : Gerçekten de ilkin o yılın Nisan ayında Tanzanya, sonra da Gabon, Fildişi Kıyısı ve Zambiya, Biafra'yı resmen tanıdılar. Onları 1969 yılı Martında Haiti izledi. Portekiz ve İsrail, ayrılıkçılara malzeme yardımında bulunurken Fransa hem malzeme gönderiyor, hem de ayaklanmacı hükümeti resmen tanımakla birlikte Biafra'nın kendi kendini yönetmesi lehinde kesin bir tavır alıyordu.

Federal hükümetse, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile İngiltere'den sürekli yardım görüyordu. İngiliz hükümetinin tavrı ilginçti Gerçekten de Londra, güttüğü siyaset şiddetli bir muhalefetle karşılaştığı halde, «toprak bütünlüğünü korumak için savaşan her Commonwealth ülkesine yardım etmek zorunluğu» gerekçesine sığınmaktaydı; İşin aslında ise, ekonomik bakımdan halâ büyük çıkarları bulunan bir ülkeye yardım tekelini Sovyetler Birliği'ne bırakmak istemiyordu İngilizler.

Biafra'yı o tarihten sonra dünyanın geri kalan kısmından tecrit edeceği için çok büyük önem kazanan Port Harcourt'un 1968 Mayısında düşmesine rağmen, Kampulu'da başlayan barış görüşmeleri sonuç vermedi. Ve Federal birlikler 1968 yılının yaz aylarında hızla ilerlediler, birer stratejik mevki olan Aba ve Owerri kentlerini ele geçirdiler ve en son olarak da Umuahia'daki Biafra barınağını dört yandan kuşattılar. Savaş artık bitmiş gibiyken 1968 yılının Ekiminde Biafra yeniden toparlandı. Umuahia başta olmak üzere bütün cephelerde kanlı çarpışmalar yapıldı. 5 Ağustos 4 Eylül 1968 tarihleri arasında tarafların Addis Abeba'da yaptıkları müzakereler sonunda ise sadece Kızılhaç yardımının yerine ulaştırılması ve bu amaçla bir hava koridoru kurulması konusunda bir karar alınabildi.

Federal ordu, 1969 yılının Nisan ayında, Biafra hükümetinin sığındığı Umuahia'yı ele geçirdi. Ama Biafralılar, bunun hemen ardından, önemli bir stratejik mevki olan Owerri'yi geri alıp Nijer ırmağının batı kıyısı boyunca güneye doğru ilerlediler ve 1969 yılı Haziranında Port Harcourt'un kırk kilometre yakınına kadar dayandılar. 1969 Temmuzunda da kuzeydeki Onitşa'yı geri almış bulunuyorlardı.

Biafra savaşı : *1967 Eylülünde gerçekleştirilen bir askerî harekâttan dönüş ve..*

Biafralı askerlere ders veren Avrupalı ücretli asker.

Gelgelelim iki taraf arasındaki güç dengesizliği daima Nijerya lehine çalışmaktaydı. Öyle ki Biafralılara yapılan yardım, Federal kuvvetler tarafından uygulanan ablukayı bir nebze hafifletmeğe ve kuşatma altındaki birliklerin maneviyatını düzeltmeğe ancak yetiyordu.

Biafra cumhurbaşkanı Ojukwu'nun 1969 yılı Ekiminde Birleşmiş Milletler'e yönelttiği çağrı cevapsız kaldı. Taraflar arasında yeniden başlayan müzakereler de gene başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada ayrılıkçıları saran çember de gittikçe biraz daha amansızca daralmaktaydı. Nitekim 10 Ocak 1970 günü Uli havalimanı bombalandı; hemen bir gün sonra da Federal ordu, Owerri'yi geri aldı. Gene aynı 11 Ocak günü general Ojukwu, bütün yetkilerini general Effiong'a bırakıp Fildişi Kıyısı'na kaçtı. Ve Effiong, 15 Ocak 1970 günü Lagos'ta Biafra ordusunun kayıtsız şartsız teslimini belgeleyen anlaşmayı imzaladı. Silâh tüccarlarının milyarlarına milyarlar katan korkunç oyun böylece sona eriyordu. Ve artık iş, savaşın yoksulluk ve açlığa mahkûm ettiği ve tam bir buçuk milyon Afrikalıyı ölüme yolladığı yıkık ülkeyi yeniden kurmağa kalıyordu. Söz konusu «yeniden kuruluş» için de Afrikalılar, gene ve kaçınılmaz biçimde, Batılı emperyalistlerin «yardım»larına başvurmak zorunda kaldılar.

BİALİK Hayyim Nahman (Ukrayna - 1873 / Viyana 1934) Musevî yazar ve şair. Kültürlü bir hancının oğlu olan büyük yazar, altı yaşında babasını kaybettikten sonra yoksulluk içinde büyümüş ve bir haham kolejinde öğrenim görmüştür. Daha sonra Odessa'ya giderek ünlü Musevî filozof Ahad Haam'ın himayesine girecek ve onun çıkarmakta olduğu ***Haşiloah*** dergisine şiirler yazmağa koyulacaktır. Musevî mistizmi ile rasyonel talmudizm görüşlerinin içiçe işlendiği bir üslûpla kaleme alınmış olan bu şiirler arasında, ***İrha-hariga*** (Katliam şehri, 1903) başlığını taşıyan ve Kişinev şehri getto'sunda (Yahudi mahallesinde) cereyan eden Yahudi katliamını bütün acılığıyla dile getiren eser, Bialik'e büyük şöhret sağlayacaktır. Odessa'da dil öğretmenliği yapan ve gene aynı şehirde bir arkadaşıyla birlikte bir yayınevi kurarak (1905) on beş yıl eser basan Bialik, o güne kadar ölü bir dil sayılan İbranîcenin modern kültür dilleri arasına girmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Sovyet İhtilâlinden sonra Berlin'e, 1924'te de Filistin'de yeni kurulan Tel-Aviv şehrine yerleşen büyük yazarın, genellikle İbranîce zaman zaman da Yidiş (Yahudi Almancası) dilinde kaleme aldığı eserler arasında, ***Megillat haeş*** (Ateş mesajı), ***Aryeh Ba'al-guf*** (Katı vücutlu Aryeh), ***Metey midbar*** (Çölün ölümü) ***Sefer ha-agada*** (Hurafeler kitabı) ve ***Yom ha-şişi ha-katsar*** (Kısa süren cuma) Islmlileri özellikle anılmağa değer. Yazarın bütün şiirleri, 1926 yılında ***Kol şirım*** başlığı altında ve dört cilt hâlinde yayınlanmıştır.

BİALİNİTSKİ - BİRULİA Vitold Kostanoviç (Minsk - 1872 / Moskova - 1957) : Sovyet ressamı. 1905 yılında gezgin ressamlar topluluğu'na katıldı ve Rusya'ya özgü «gerçekçi peyzaj geleneğini» sürdürdü. Devrim'den sonra ise kolhoz ve sanayi konularını işledi, başarılı savaş tabloları yaptı.

BİANCHİ Francesco (Cremona - 1752 / Hammersmith 1810) İtalyan kompozitörü. Onyedisi Fransızca olmak üzere yetmiş opera yazdı. Bunlar arasında ***Demetrio*** ve ***Antigone*** adlıları özellikle başarı kazandı. 1794 yılında müzik öğretmeni olarak Londra'ya giden sanatçının ***Gioas*** (1791) adlı bir de ünlü oratoryosu vardır.

BİANCHİ Luigi (Parma - 1856 / Pisa - 1928): İtalyan matematik bilgini. Profesörlük yaptı, uzun süre Pisa'daki Scuola Normale'yi

yönetti. Özellikle sayılar teorisi, kısmî diferansiyel denklemler ve yüzeylerin genel teorisi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan Bianchi'nin «Euklidesçi geometri dışı» incelemeleri ve «Üçten fazla boyutlu uzay» konusundaki çalışmaları, **görecellik** (yada **bağıllık, rölativite**) teorisinin geliştirilmesinde yararlı oldu.

BİANCHİ Nicomede (Reggio d'Emilia - 1818 / Torino 1886) İtalyan tarihçisi. Modena ve Reggio geçici hükümetlerinde görev aldı. 1848 yılında başlayan ulusal harekete doğrudan doğruya katıldıktan sonra Piemonte'ye çekildi ve ateşli yurtseverliğini dile getirdiği *Storia dela Politica Austriaca Rispetto ai Sovrani et ai Governi İtaliani dal 1791 al 1857* (Avusturya tarafından 1791-1857 yılları arasında İtalyan hükümetlerine ve hükümdarlarına karşı güdülen siyasetin tarihi, 1857), *Storia documentata della Diplomazia Europea in İtalia, dal 1814 al 1861* (1814-1861 yılları arasında Avusturya diplomasisinin İtalya'daki tarihi ve bu döneme ilişkin belgeler, 1865-1872) ve *Storia della Monarchia Piemontese dal 1773 al 1861* (Piemonte monarşisinin 1773 yılından 1861 yılına kadarki tarihi, 1877-1885) adlı ünlü yapıtlarını kaleme aldı.

BİANCHİ-BANDİNELLİ Ranuccio (Siena 1900) İtalyan arkeoloji bilgini. Soylu bir ailenin oğluydu. Roma Üniversitesi'nde arkeoloji dersleri verdi. İtalyan Komünist Partisi'ne üye oldu. Ünlü **Gramsci Enstitüsü**'nü yönetti. Bellibaşlı yapıtları arasında 1937 yılında yayınladığı *Storicite dell'arte classica* (Klasik sanatın tarihselliği), 1948 yılında yayınladığı *Dal diario di un borghese* (Bir burjuvanın günlüğü) ve 1961 yılında yayınladığı *Archeologia e cultura* (Arkeoloji ve kültür) adlı yapıtlarını özellikle anmak gerekir.

BİANCHİ Thomas Xavier de (Paris - 1783 / Paris 1864) Fransız Türkoloji bilgini. Türkçe, Arapça ve Farsça öğrendikten sonra Paris'te resmî Türkçe tercümanı olarak çalışmış; Türkiye'ye görevle giden Fransız diplomatları, memurları, tüccarları, turistleri ve denizcileri için pratik dil kitapları hazırlamıştır. Bu alandaki önemli eserleri arasında; Osmanlı Devleti tarafından 1535 yılından beri Fransa'ya verilmiş kapitülasyonlarla iki Devlet arasında yapılmış antlaşmaların 1839 Gülhane Hattı Hümayunu'nun tam bir metin koleksiyonunun ve bunlara dair notların ek olarak yer aldığı, *Le guide de la conversation en français et en turc* (Fransızca ve Türkçe konuşma kılavuzu, 1839) ile *Dictionnaire français-turc* (Fransızca-Türkçe sözlük, 1843) ismini taşıyanları özellikle anmak gerekir.

BİANCOLELLİ Giuseppe (Bologna 1636 / Paris 1688) İtalyan komedi oyuncusu. **Arlequin** (yada, **Arlecchino**) olarak anılan soytarı tipinin en usta yorumcularından biri olarak ün kazandı.

Pierre BİARD'in bir heykeli : **Ün.**

BİARD Pierre (Paris - 1559 / Paris - 1609) : Fransız heykelcisi, mimarı ve ressamı. 1597 yılında Gironde İlinde gerçekleştirdiği *Epernon dük ve düşesinin anıtkabri* ile büyük ün kazandı. Klasik üslûpta olduğu kadar gerçekçi doğrultuda da yapıtlar ürettl.

BİBBİENA Bernardo Dovizi (Bibbiena - 1470 / Roma - 1520) İtalyan tiyatro yazarı. 1513 yılında oynanan *La Calandria* adlı piyesiyle İtalyan tiyatrosuna *Dekameron* doğrultusunda gerçekleştirilmiş olan ilk gerçekçi güldürüyü kazandırdı.

BİBESCO Marthe (Bükreş 1888 / Paris - 1973) Rumen asıllı Fransız yazarı. Romanya'nın eski ailelerinden birinin kızıydı ve prensesti. Paris'te yetişti. Tarihsel konuları işleyen romanlar kaleme aldı. Ayrıca, Avrupa saraylarında yaşayan kosmopolit soylu sınıf üzerine zengin gözlemlerle örülü yapıtlar verdi. Bunlar arasında, Côte d'Argent'da yaşayan Rusların hayatını konu aldığı *Perroquet vert* (Yeşil papağan, 1924) adlı romanla ün kazandı. ▶

BİCHAT Ernest (Lunéville - 1845 / Nancy - 1905) Fransız fizik bilgini. Ünlü Ecole Normale Supérieure'de öğrenim gördü. 1877 yılında Nancy Üniversitesi'ne profesör atandı. Aynı kentteki Kimya ve Elektroteknik enstitülerini kurdu. Elektrostatik, dönüş kuvveti ve fosforlanma konularındaki araştırmalarıyla ün kazandı.

BİCHAT Marie François Xavier (Thoirette 1771 / Lyon 1802) Fransız anatomi ve fizyoloji bilgini. Lyon'daki bir hastanede anatomi ve cerrahiye çalışırken Fransız Devrimi'nin çıkması üzerine 1793 yılında Paris'e giderek zamanın ünlü bilginlerinden Desault'nun önce öğrencisi, sonra da asistanı olmuştur. 1797'de bir uygulamalı anatomi kursu açan ve cerrahide ameliyat usulleri ve fizyoloji dersleri vermeğe başlayan Bichat, 1799'da,

Xavier BİCHAT : Fizyolojiyi metafizik spekülasyonlardan kurtaran bilgin..

Prenses BİBESCO'nun son fotoğraflarından biri.

Ouevres chirurgicales de Desault ou Tableau de sa doctrine et de sa pratique dans le traitement des maladies externes (Desault'nun cerrahî eserleri veya Doktrinlnin ve dış hastalıkları tedavisindekl tarzının tablosu) isimll ilk eserinl yayınlamıştır. Fizyolojinin esasını o güne kadarkl metafizik düşüncelerden arıtıp histolojl ve patolojik anatomi bilimlerinin temelini atan Bichat, kısa ömrünün son altı ayında 600 otopsl yapmış ve bu arada kendi ismiyle anılan, beyindekl araknoid kanalını, bu kanalın üçüncü ventriküle açıldığı deliği ve beyinciğin üst yüzü ile forniks arasındaki enleme fisür'ü tesbit etmiştir. 1801 yılında yeyınladığı *Anatomie générale* (Genel anatomi) Isimli eserinde, çok derin ve orijinal araştırmaların yanı sıra, beden sistemlerini hayvanî ve bitkisel olmak üzere ikiye ayıran ve **Bichat kanunu** ıdiye anılan biyoloji kanunu da yer almaktadır. Büyük bilginin ayrıca, ölümünden sonra öğrencileri tarafından tamamlanıp yayınlanan *Anatomie descriptive* (Tasvirî anatomi, 1803) ve *Recherches physiologiques sur la vie et la mort* (Hayat ve ölüm üzerine fizyolojik araştırmalar, 1805) isimli iki önemli eseri daha vardır.

bıçım, şekil, form (Fr. forme, İng. form) Varoluş tarzı. Hemen daima **madde**'ye karşıt tutulan bu terim, en geniş anlamında, bir nesnenin çevre çizgileriyle meydana gelen geometrik «figür»ü belirtir. Aristoteles'e göre biçim, **edim**'dir; bir varlığın özünü belirleyen temel ilkedir. Örneğin ruh, bedenin biçimidir; yani ruh, bedene temel özelliklerini veren ilkedir. Kaynağını bu anlayışta bulan madde ve biçim karşıtlığı, **iç** ve **dış**, **öz** ve **biçim** gibi başka yaygın karşıtlıkların doğuşuna da yolaçmıştır. Biçim, bazan «iç»tir : Örneğin bir heykelln biçimsel nedeni, o heykelin yapılmasını, yani gerçekleşmesini sağlayan yada sağlamış olan «fikir»dir. Ama biçim, bazan da «dış»tır : Örneğin «sanat sanat içindir» anlayışı, bir yapıtın «öz»ünün biçiminde bulunduğunu sayunur. Hukuktaki **usul** ve **esas** karşıtlığı da gene bu planda yer alır. **Biçimsel** (yada, **formel**) **mantık** bakımından bir zihin işleminin, örneğin bir akılyürütmenln **biçiml** demek, o işlemin uygulandığı terimler arasındaki bağıntının doğası demektir. Söz konusu terimlerin kendi kendilerinde ne oldukları, burada göz önüne alınmaz. Örneğin «Tüm madenler katıdır, civa da bir madendir, öyleyse civa da katıdır..» tarzındaki bir akılyürütme, form olarak geçerlidir; ama bu akılyürütmenin vardığı sonuç, maddesel yada pratik açıdan yanlıştır. Gene bu anlama dayanarak Kant, insan bilgisinde, **madde ile biçim**'i kesinlikle ayırt eder Madde, duyum'un öz ve dolayımsız verisidir; dışarıdan gelerek kendini zihne zorla kabul ettlrir. Biçim Ise, duyuların getirdiği sayısız veri arasında, onları algılayıp kavramamızı sağlayan bağıntılar kuran düşünce yasalarıdır. Niteklm «zaman», Iç duyu'nun ve «uzay», dış duyu'nun biçimleridir; uzay ile zaman da, duyarlığımızın bıçımlaridlr. Tıpkı bunun gibi, «kategorl»ler anlayışgücünün, «ide»lar de aklın formlarını meydana getirirler. - Estetik açıdan somut sanatlar alanında biçim, belirli bir temanın plastik yada grafik olarak dlle getirilişidlr. Bundan ötürü de biçim, bu anlamda, hem bir nesnenin canlandırılışını, hem de sanatçının bu canlandırılışa kattığı duygu ve düşünce bütününü bellrtir. Aynı nesne, çağlara, yörelere ve Insanlara göre çok değişik biçimlere bürünür. Bu biçimlerln temel özelliklerinl Incelemek, sanat tarihinin konusu olur. Ama sanatçının zihninde, karşısındaki nesneyl çıkar gözetmeksizin ve nesnel bir şeklIde tanıtmak yada aynı nesneyi yaşanmış bir gerçek olarak, yanl tamamıyle öznel bir bakış açısından dile getirmek eğilimlerlnden blri ağır basagelmiştir. Sanatçının genellikle bu Ikl eğllimden birini seçmek durumunda oluşu, Ilk yaklaşımda çok çeşitll gözüken biçimlerl Ikl ana kategori Içinde sınıflandırmamızı mümkün kılar. **Klasisizm** ve **romantizm** olarak nitelediğimiz bu iki temel kategorl, elbette ki çok geniş kapsamlı kategorilerdlr; ve, belirli çağ ve yerlere göre klasisizmin romantikleştiğini, romantizmin de klasikleşebileceğini unutmamak gerekir.

bıçımcılık, şekilcilik, formalizm (Osm. şekliye, Fr. formalisme, İng. formalism) : Genel olarak biçimlere bağlılık. - Felsefede biçimcilik, bilimsel ve özellikle de matematiksel doğruların sadece biçimsel doğrular olduğunu, yani **saymaca** bir karakter taşıdığını ve birtakım simgelerin tanımlarına dayandığını savunan öğreti. Bu anlamda biçimcilik, felsefenin bütün problemlerinl bir tek soruda toplamağa yönelen soyutlayıcı bir düşünce tarzıdır; ve belirll bir bilgi alanındaki maddesel öğenin öneminl, hattâ varlığını inkâra kadar gider. - Etik açısından blçimcilik, Kant'ın ahlâk öğretisini bellrtir Kant'ın ahlâk anlayışı, hiç bir somut ödevl belirlemeyip sadece ahlâksal eylemin genel ilkesinl verdiği için bir biçimciliktir. Ve bu anlamda **formel ahlâk**, Fichte'nin önerdiği **somut ahlâk**'a karşıt tutulur. - Estetik açısından biçlmcllik, «sanat sanat Içindir» anlayışını belirtir; güzel sanatlar alanında, **figüratif** sanat'ın tersine, aşırı soyutlama eğilimini dile getirir. Bu anlayış, biçim'i salt gerçeklik olarak alıp yücelttiği oranda idealistleşir ve sanat yapıtının her türlü Içerikten bağımsız olduğunu ileri süren kokuşmuş ve gerıcl bir burjuva estetiğini simgeler. Yönetim alanında biçlmcllik, **bürokratizm** ile eşanlamlıdır Devlet ve toplum organlarının çalışmalarında, sorunların özüne gereken önemi vermeksizin yasaların ve kuralların dış biçimlerine harfl harfine uyma alışkanlığını dile getirir. Bu, elbette kl kınanması ve mücadele edilmesi gereken bir tutumdur. - Edebiyat tarihinde ve dilbilim alanında biçimcilik, 1916 Ile 1930 yılları arasında Rusya'da ortaya çıkmış olan bir edebiyat eleştirisi akımını belirtir. Bu anlamda biçimcilik, edebiyatı sadece edebiyat olarak Inceleme eğilimi şeklinde ortaya çıktı. Ve edebiyat yapıtını, felsefî, toplumsal yada ruhsal yapılara ulaşmayı sağlayan bir araç olarak yorumlayan eğilimlere karşıttı. Biçimciler, edebiyatın temel özelliğini meydana getiren şeyln Incelenmesine önem verdiler; dolayısıyle de, edebiyat biçimlerini ön planda tuttular. Biçimcllik, başlangıçta Mayakovskl, Hlebnikov ve Pasternak gibi büyük fütürist şairlerin açtıkları akımla bağlantılı olarak belirginlik kazandı. Biçimcilerln öğretlsine göre sanat, algılarımızdakl alışkanlıklardan kalıplardan sıyrılıp kurtulmak, dünyaya yepyeni bir gözle bakmak demektl. Akımın öndegelen temsilcilerinden Şklovski'ye göre sanat yapıtı da, kullanılan usullerin bir sisteminden başka bir şey değildi. 1920 yıllarında Roman Yakobson, Borls Aykenbavm, Borls Tomaşevskl, Yuri Tinyanov, Viktor Vinogradov, Vladimlr Prop ve Osip Brik'in yaptıkları çalışmalar, edebiyat yapıtının çeşitll yanlarını enikonu aydınlattı. Sanat yapıtının yapısallığına, kuruluş özelliklerine ve yapıttakl işlevlerin kademeleşmesine büyük önem verlyordu bu görüş. Biçimcllik, **Prag dilbilim çevresi**'nl derlnden etkiledl ve **yapısalcılık** öğretislnin doğuşuna yolaçtı.

biçimlendirme, formalizasyon (Fr. ve İng. formalisation) Bilginin içeriğini apaçık bir tarzda anlatıp ortaya koyma metodu. - Yenl bir terlm olan formalizasyon, gerçekliğin belirli bir alanı içinde yer alan nesneler, fenomenler ve süreçler Ile daha tutarlı-dayanıklı yapılar arasında belirli bir tarzda yapılan karşılaştırmaları dile getlrlr. Biçimlendirme, Incelenen nesnelerin temel ve doğal yanlarının saptanmasını ve bellrlenmesini olanaklı kılmakta; bir epistemolojl yönteml olarak, biçiml saptama ve açıkça anlatma yoluyle, Içeriğin bellrlenmesine ve gene içeriğin özgürlüğünün ortaya konmasına büyük katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyle de her biçimlendirme, ister Istemez, canlı ve durmaksızın gellşen gerçekliğin kaba bir betimlemesldlr herşeyden önce; ne var ki bu «kaba betimleme», bilgi sürecinin temel ve vaz geçilmez bir parçasıdır. Blçimlendirme tarihsel açıdan, düşünce ve dll Ile birlikte ortaya çıktı. **Yazı dili**'nln doğuşu, biçimlendirmenin gelişiminde önemli bir Ileri adım oldu. Daha sonra bilimin ve bu arada özellIkle de matematiğin gelişiml sonucunda; kendilerine özgü bir yapıya sahlp olan işaretler de doğal dillere eklendl. **Biçimsel mantık**'la birlikte, mantıksal blçimlendirme de ortaya çıktı. Mantıksal biçimlendirme, sonuçlamalarda ve ispat konusunda kullanılan bir mantık formunun bulunması demektl. Matematik alanında **diferansiyel** ve **integral** hesap sistemlerinin kurulması, biçimlendirme yöntemlerlnln gellştirilmesinde önemli bir aşama oldu. XIX. yüzyıl ortalarına doğru **matematiksel mantık** alanında başlayan **mantıksal hesap** yapıları bütün billm dallarındakl biçimlendirmelerde bu metodların uygulanmasına olanak tanıdı. Matematlksel mantık yoluyle biçlmlendirilen bllgi alanları, biçim-

sel sistemlerin karakteristiğini oluşturur.

Burada açıklanması gereken önemli bir nokta da şudur : Bilginin biçimlendirilmesi, içerik ile biçim arasındaki diyalektik bağıntıyı ortadan kaldırmaz; bu, bilgi'yl tüm olarak karakterlendiren bir husustur. Modern mantıkta varılan sonuçlar şunu gösterir ki, yeterince zengin bir içeriğe sahip bir teorinin biçimlendirildiği hallerde içerik, bu biçimlendirilmiş sistemde tam olarak yansımaz : Çünkü her teoride, daima, açık açık ortaya konulamayan ve biçimlendirme yoluyle belirlenemeyen yanlar vardır. Biçimlendirme ile içerik arasındaki bu uygunsuzluk, bilimde, biçimsel mantık yollarını geliştirmenin derin kaynağı olarak kendini gösterir; ve genellikle de, biçimsel bir sistem çerçevesi içinde çözümü mümkün olmayan önermelerin ortaya çıkmasında belirginleşir.

Biçimlendirme ile içerik arasındaki uygunsuzluğun belirdiği bir başka alan da, **çatışka**'dır. Bu durumun ortadan kaldırılması ise, daha önceki biçimlendirmelerin kapsayamadığı kısımları da kapsayabilecek yeni biçimlendirme sistemleri kurmakla sağlanabilir. Böylece içerik, her defasında daha derin bir şekilde biçimlendirilmiş olur; ama hiç bir zaman mutlak şekilde biçimlendirilemez.

biçimsel mantık yada **formel mantık** (Fr. théorie de la forme, İng. formal logic) Mantığın, anlayışgücünün işlemlerini inceleyen bölümü. Biçimsel mantık, sadece **form**'ları açısından göz önüne alınan bu işlemler sırasında uygulanan kuralları açıklar. - Doğru bir akılyürütme, formel mantığın kurallarına uygun şekilde gelişmek zorundadır. Ama söz konusu kuralara uygun şekilde gelişen her akılyürütme, ille de doğru olmayabilir.

biçim teorisi yada **form teorisi** (Fr. théorie de la forme; İng. gestaltism, configurationism) Organizmanın bütünsel bir yapı olduğunu ve tüm organizmayı dönüşüme uğratmaksızın bir organı yalıtlamanın olanaksızlığını savunan görüş. - Önce psikoloji alanında ortaya atılan ve **biçim** (yada, **form**) **psikolojisi** diye adlandırılan bu teori, daha sonradan biyolojik ve fizik olgulara da uygulandı. Bu anlayışa göre fenomenler, yalıtılıp çözümlenebilen birer öğeler toplamı değildirler; kendi içdayanışmaları ve öz yasaları olan birer birim, birer bütündürler, Dolayısıyle de her öğenin varoluş tarzı, bütün'ün yapısına ve bu bütünü düzenleyip yürüten yasalara bağlı kalır. Örneğin böbreklerin sağlam bir organizma içindeki işleyiş şekli ile hastalıklı bir organizma içindeki işleyiş şekli aynı olamaz. Psikolojik açıdan da, fizyolojik açıdan da ve daha genel anlamda fizik açıdan da, «bütün'den önce varolan» bir öğe yoktur. Gene bu teori, her ayrı fenomen türü için ayrı bir «form'lar hiyerarşisi» (yani «yapılar ve örgütler hiyerarşisi») bulunduğunu ve dış koşullar elverdiği anda, «daha üstün formlar»a doğru kendiliğinden bir dönüşüm meydana geldiğini ileri sürmektedir.

biçim ve içerik (Osm. şekil ve muhteva, Fr. forme et contenu, İng. form and content) Maddesel nesnelerin içbirliğini, bütünlüğünü ve gelişme kaynaklarını ortaya çıkarmağa yarayan felsefe kategorileri. İçerik, nesnelerin temelini meydana getiren ve onların biçimlerinin varolmasını, gelişmesini, art ardalığını belirleyen öğelerin ve süreçlerin toplamıdır. Biçim kategorisi ise, iç bağlantının örgütlenme tarzını, bir fenomenin gerek kendi öğe ve süreçleri arasındaki, gerekse bunlarla çevre arasındaki karşılıklı etkiyi dile getirir. Biçim ve içeriğin gelişmesi, aslında, aynı fenomenin iki yanlı gelişmesidir Çelişmeleri ve çatışmaları ortaya çıkaran ve biçimin bir yana atılıp içeriğin yeniden şekillenmesine yolaçan şey, bütün'ün iki yanlılığıdır. Biçim ile içeriğin uygunluğu görecel ve geçicidir; ve bu uygunluk, ikisi arasındaki değişme, çatışma ve mücadele ile altüst olur. Biçim ile içerik arasındaki çatışmaların kaynağı, gelişme fonksiyonları arasındaki farklılıkta yatar. İçerik, gelişmenin temelidir; biçim ise, bir şeyin varolma tarzıdır: İçerik, bir iç harekete sahiptir; biçim ise, bu harekete dayanır. İçerik, sınırsız gelişmenin iç olanaklılığını barındırır; biçim ise, bu gelişmeyi sınırlandırır. İçerik, gelişmede başlıca rolü oynar; oysa biçimin görecel bir bağımsızlığı vardır, çünkü gelişmeyi ilerletebileceği gibi, geriletebilir de. Biçimdeki her değişme, gelişmede öncü rolü oynayan içerikteki bir değişmenin sonucudur. Biçimin değişikliğe uğraması daima böyle gerçekleşir. Ama değişme, yani eski biçimin çıkarılıp atılması, birdenbire olmaz; daha çok, biçim ile içerik arasındaki çelişmelerin derece derece keskinleşmesi sonucu meydana gelir. Ayrıca dış koşullar, dış etkenler ve doğrudan doğruya içerikle ilgili olmayan bağlantılar da, biçimin değişikliğe uğramasında belirli şekilde etkili olurlar. Biçimin bağımsızlığı, içeriğin ileriye doğru gelişmesini sağlayan bir etkendir. Gelgelelim ilk aşamada gelişme üzerinde dürtücü bir etki yapan bu bağımsızlık, zamanla bir gem, bir tutucu öğe haline gelir. Biçim ile içerik arasındaki çelişmeler, etkin ve edilgin yanlar arasındaki çelişmeler değildir. Gerçek süreç, biçim ile içeriğin, karşıtlar halinde, gelişmeyi etkin bir tarzda etkilemesi şeklinde oluşur. Biçimin içeriğe oranla geri kalışı nedeniyle ikisi arasında meydana gelen bağdaşmazlık, gelişme bakımından büyük bir önem taşımakla birlikte, biçim ile içerik arasındaki çelişmelerden sadece bir tekini karakterlendirir. Biçim ile içerik arasındaki çelişmelerin çözülmesi, bu çelişmelerin doğasına, gelişme derecelerine ve gelişme koşullarına dayanır. Söz konusu çözülüş, içeriktekl değişmelere uygun olarak, biçimde bir değişme meydana gelmesi, eski biçimin bir yana atılması, eski biçimin yeni içeriğe kendini uyarlaması, vs. şeklinde ortaya çıkabilir. Bundan başka, daha ileri bir biçime geçişin ön koşulları ve öğeleri eski biçimin bağrında olgunlaşmış değilse, bu eski biçim ortadan kaldırılamaz. Burada genellikle söz konusu olan, eski biçimin pek ender bir şekilde, tamamıyle yada mutlak olarak çıkarılıp atıldığı ve yeni biçimin anî olarak değil de tedricen egemenlik kurmağa başladığı diyalektik «aşma» sürecidir. Yeni biçimler, burada, eski biçimlerin gelişmeyi yeni biçimlere oranla daha az ilerletici olmasından dolayı, zamanla büyük bir yaygınlık kazanırlar. Eski biçimin aşılması hali, geriye dönmeyi ve dolayısıyle de geriye dönerek eski biçimlerin onarılması olanağını da yaratır. Biçim ve içerik diyalektiği, toplumun durmadan yenilenmesi ve ileriye doğru gelişmesinde temel bir rol oynamaktadır.

BİDEZ Joseph (Frammeries - 1867 / Oostakker 1945) Belçikalı Eski Yunan tarihi uzmanı. Gand Üniversitesi'nde profesörlük yaptı. Özellikle Helenistik ve Bizans dönemleri edebiyatına eğilen incelemeleriyle tanındı. 1928 yılından itibaren ***Catalogue des manuscrits alchimiques grecs*** (Eski Yunan simya elyazmaları katalogu) adlı sürekli yayını yönetti.

Bidone bk. **İl bidone.**

BİDPAY bk. **BEYDEBA.**

BİELA Wilhelm von (Rosslau - 1782 / Venedik - 1856) Avusturyalı astronomi bilgini. Önce subaylık yaptı. Çok geçmeden askerlikten ayrılarak kendini astronomiye verdi. Adını taşıyan kuyruklu-yıldızı keşfederek büyük ün kazandı.

BİELAYEV Mitrofan Petroviç (Minsk - 1836 / St. Petersburg 1903) Rus müzik uzmanı ve editörü. Genellikle müziğe, özel olarak da ülkesinin müziğine hastalık derecesinde düşkündü. 1895 yılında, Rus müziğini tanıtmak amacıyle bir yayınevi kurdu ve **Beşler topluluğu**'nun yapıtlarını yayınladı.

BİELER Samuel (Cenevre 1827 / Lozan 1911) İsviçreli tarım bilgini. Cenevre'de Pictet'nin öğrenciliğini yaptıktan sonra veteriner oldu. Lozan'da zooloji profesörlüğü ve gene aynı kentteki Tarım Okulu'nda müdürlük yaptı. Ülkesindeki tarım usullerinin gelişmesinde önemli rol oynadı.

BİELİNSKİ Vissarion Grigoriviç (Sveeborg - 1811 / Petersburg-1848) Rus filozofu ve edebiyat eleştirmecisi. Moskova'da edebiyat öğrenimi yapmış olan düşünür, sanat eleştirmesi alanındaki yazıları ile genç yaşta ün kazanmıştır. Bielinski, Rus edebiyatında, «sanat sanat içindir» görüşünü savunanlar ile yapmış olduğu mücadele ve gerçekçiliği savunmak için yazdığı yazılarla tanınmıştır. Bu bakımdan, on dokuzuncu yüzyıl sanatçıları ve fikir adamları üzerinde derin ve büyük bir etkisi olmuştur. Hegel felsefesinin etkisinde kalmış olan Bielinski, diyalektik metodu, sanat eserlerine ve bunların de-

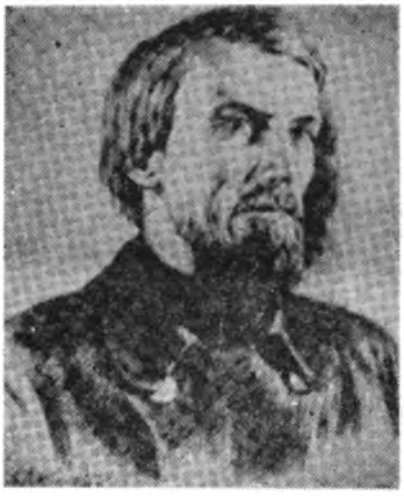

Boris LEBEDEV'in gözüyle Bielinski.

ğerlendirilmesine uygulamıştır. Hegelci olmasına rağmen, kimi zaman maddeci bir felsefeye yaklaştığı da görülmüş ve siyasal fikirleri bakımından Fransız düşünürlerinin ütopik sosyalizmini benimsemiştir. Rus edebiyatında devrimci estetiğin kurucusu olarak kabul edilen Bielinski, şiirin, imajlardan yararlanarak, hakikati gösteren bir sanat olduğunu ve şairin, kendi özel duyarlığı ve hayalgücü ile kavradığı gerçekleri herkes tarafından anlaşılabilir ve hissedilebilir şeyler haline getirdiğini ileri sürmüştür. Ayrıca, yeni şiirin hayattan kaynak aldığını, düşüncenin imajlar halinde sunulmasından ibaret bulunduğunu da söylemiştir. Bir sanat eserindeki başarı Bielinski'ye göre, fikirle şekil ve şekille fikir arasında tam bir uyumun bulunmasından doğar. Sanat eserinde bu eseri oluşturan bölümlerin, uyumlu bir bütün meydana getirmesi gereklidir. Düşünce

Bir halk ressamının gözüyle BİELİNSKİ.

birliği, şekil birliği ve bu ikisinin birliği bir arada bulunmadıkça bir sanat eserinin başarılı olmasına olanak yoktur. Dergilerde ve yıllıklardan yayınlanan yazıları, 1926 yılından sonra Sovyet makamları tarafından toplanarak yayınlanmıştır.

BİELİNSKİ Üzerine

İnsan etkinliğinin bütünü yoluyle işleyen ve büyük adamların etkinliklerinde dile gelen sosyal ilerlemenin kaçınılmazlığı olarak tanımladığı «nesnel yasa» fikri, Bielinski'nin düşüncesinde bir çeşit kilit noktasıdır. Ayrıca bu fikir, düşünürün, Rus tarihinin sorunlarına ve bu sorunlarla dünya tarihinin süreçleri arasındaki ilintilere yaklaşış tarzının temelini olduğu gibi, ideal ile gerçeklik arasındaki bağıntıyı yorumlayış tarzının da temelini oluşturur. Bielinski, «zengin ve yoksul, çar ve uyrukları diye bir şeyin varolmayacağı, kardeş insanlarla dolu» bir toplum anlayışını benimsemiş olmakla birlikte, Avrupalı bazı sosyalistlerin reformcu tasarılarını şüpheyle karşılamıştı. Özlenen «yeni toplumun kan dökülmeden kurulacağa benzemediğini düşünüyordu. Buna karşılık kendisi de, sosyalizmin kaçınılmazlığı konusunda belirgin bir kavrayışa ermiş değildi. İlkel Hristiyanlığa özgü ortaklaşmacı fikirleri gelecekteki ahlâkın temelini oluşturacak ilkeler şeklinde görmesi bundandı.

Aleksandrov

BİELOBORODOV Aleksandr Georgeviç (Arkanjel - 1891) Rus devrimcisi. Büyük Ekim Devrimi'nden sonra Çar Nikola II ile ailesini ölüme mahkûm eden Ural Sovyeti'nin başkanıydı. 1936 yılında Troçkî yandaşlarına karşı açılan davalarda da önemli rol oynadı.

BİELSKİ Marcin (Biala - 1495 / Krakow 1575) : Polonyalı kronikçi ve şair. *Kronika Swiata Wszystkiego* (Tüm dünya kroniği, 1551) ve *Kronika Polska* (Polonya kroniği, 1597) adlı yapıtlarıyle Polonya edebiyatında önemli bir yeri bulunan Bielskî, ayrıca, tarih kitaplarında ulusal Polonya dili Lehçeyi ilk kullanan yazar olarak da haklı bir ün kazanmıştır.

BİENVENUE Fulgence (Uzel - 1852 / Paris - 1936) : Fransız mühendisi. Kara yolları işletmesinde mühendisken bir iş kazasında sağ kolunu yitirdikten sonra Paris belediyesinde görev aldı. 1891 yılında baş mühendis oldu. 1896 yılında Paris metrosunun ön projelerini hazırladı, 1898 yılında da metronun yeraltı inşaatını yönetti. Bundan dolayı da, metronun babası diye anılır.

Fulgence BİENVENUE : «Metro'nun babası».

BİER August (Helsen - 1861 / Sauen - 1949) : Alman cerrahı. Yangıları tedavide geçerli bir yöntem buldu. Söz konusu yöntem, lastik bağlar aracılığıyle vücudun bazı bölgelerinde kan toplama esasına dayanır ve bugün de kullanılmaktadır.

BIERBAUM Otto Julius (Grünberg 1865 / Dresden 1910) Alman şairi, romancısı ve eleştirmecisi. Leipzig ve Dresden'de felsefe ve hukuk okumuş, daha sonra Zürih'de Çince öğrenimi görmüştür. Münih'e döndükten sonra gazetecilik yapmıştır. Berlin'de bulunduğu sırada *Pan* adlı bir dergi çıkarmıştır. Natüralizm'in etkisinde kalan Bierbaum, *Erlebte Gedichte* (Yaşanmış şiirler) isimli ilk eserini 1892'de yayınlamıştır. Yayınlamış olduğu *Insel* (Ada) isimli dergi de çağında etkili olmuştur. Şiirlerinin bir kısmı *Der Irrgarten der Liebe* (Sevgi dehlizi, 1901) adı altında bir araya getirilmiştir. Özellikle bestecilerin eserlerinin güftelerini seçmek için başvurdukları bir eser olarak tanınan bu derleme, 1923 yılına kadar seksen altı baskı yapmıştır. Şiirlerinde, empresyonist teknikler kullanan ve özel yaşantılarını sözkonusu eden Bierbaum, hikâye ve romanlarında bir natüralist olarak kalmıştır. Bu çeşit eserlerinin hemen hepsinde, bizzat gördüğü ve bir bilim adamı titizliği ile incelediği konuları ve olayları canlandırmıştır.

Bu eserlerinde, yazarın, mizah duygusunun kuvveti ve karamsarlığı da açıkça kendini gösterir. Bununla birlikte, Bierbaum, hayata bağlı ve geleceğe inanan bir yazar olduğu için, onun tam anlamıyle bir karamsar yada nihilist olduğunu söylemeye olanak yoktur. Aslında, mizah duygusu ile es-

Otto Julius BİERBAUM'ın bir karikatürü.

tetik değerlere hayranlığı bir arada götüren Bierbaum, Birinci Dünya Savaşı öncesi Alman burjuvazisinin kusursuz bir temsilcisidir. Yazarın, ***Stilpe*** (1897) ***Zaplel Kerns Abenteuer*** (Zaplel Kerns'in anıları, 1905) ve ***Prinz Kuchuc*** (Prens Kuchuc, 1906) isimli romanları ünlüdür. Bierbaum, ***Lobetanz*** (1894) isimli bir piyes de yazmıştır.

BİERCE Ambrose (Ohio - 1842 / Meksika - 1913) Amerikalı yazar. Bir çiftçi ailesinin çocuğu olan Bierce, içsavaşa katılmış, çürüğe çıkarıldıktan sonra, San Francisco'da gazetecilik yapmıştır. Daha sonra İngiltere'ye geçmiş, ve bu ülkede, ***Fun*** isimli gazetede dört yıl çalışmıştır. İlk hikâye kitabını 1891'de yayınlamıştır. ***Tales of soldiers and civilians*** (Askerler ve sivillerle ilgili hikâyeler) isimli bu eserinde, savaşın felâketlerini büyük bir açıklık ve gerçekçilikle dile getirmesini bilmiştir. 1913 yılında Meksika'ya gitmiş ve oradaki içsavaş hakkında yazılar yazmıştır. Daha sonra, Bierce'den haber alınamamıştır. Söylentilere göre, yazar, Meksika'da vurularak öldürülmüştür. Macera dolu hayatı ve ilgi çekici kişiliğiyle olduğu gibi, orijinal eserleri ile de ondokuzuncu yüzyıl Amerikan edebiyatında kendine özel bir yer yapmış olan Bierce'in ***Cobwebs from an empty skull*** (Boş bir kafatasından çıkan örümcek ağları, 1874), ***The monk and the hangman's daughter*** (Keşiş ve celladın kızı, 1892), ***Fantastic fables*** (Fantastik hikâyeler, 1899), ***The shadow on the dial*** (Güneş saatinin üzerindeki gölge, 1909) gibi eserleri vardır.

BİERKANDER Clauvde (Stockholm - 1735 / Stockholm - 1795) İsveçli botanik bilgini ve böcek uzmanı. Ulusal Bilimler Akademisi'nde üyelik yaptı. Bitkiler ve fidanlıklar konusunda kaleme aldığı yapıtlarıyla tanındı. Bu arada özellikle çimleme alanında yenilikler getirdi.

BİERUT Boleslaw (Lublin 1892 / Moskova 1956) Polonyalı siyaset adamı. Basın işçisi olarak hayata atıldı. Genç yaşta militan oldu ve Polonya Komünist Partisi saflarında yoğun bir mücadeleye katıldı. 1933 yılında yedi yıl hapis cezasına çarptırıldı. Hapisten çıkınca Sovyetler Birliği'ne gitti, 1943 yılında gizlice Polonya'ya döndü ve Nazilere karşı etkin biçimde savaştı. Almanlar Polonya'nın doğu kesiminden çekilince, Kraiowa Rada Nadorowa adı altında Lublin'de kurulan Ulusal Halk Konseyi'nin başkanlığına atandı. Polonya Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra, 1947 yılında cumhurbaşkanlığına seçildi. 1952 yılında bu makam kaldırılıp yerine bir Devlet Konseyi kurulunca ilkin başbakan oldu, 1954 yılında da Polonya İşçi Partisi birinci sekreterliği görevini üstlendi.

BİEZMİN İvan Artiyomyeviç (Nijni Novgorod 1620 / Moskova 1701) Rus ressamı. İkona sanatına gerçekçi üslûbu getirdi ve yapıştırılmış ipek parçalarından gerçekleştirdiği giysilerle bu alanda yepyeni bir teknik yarattı.

BİGOT Léon (Paris - 1826 / Versay - 1872) Fransız avukatı. Geniş görüşlü, dürüst ve cesur bir adamdı. Paris Komünü'nden sonra büyük yazar Victor Hugo ile birlikte ***Le dossier d'un condamné à mort*** (Bir ölüm mahkûmunun dosyası) adlı yapıtı yayınladı ve askerî mahkemeye verilmiş olan Komüncülerin savunmasını üstlendi.

BİGOT DE MOROGUES Marie (Colmar 1786 / Paris 1820) Fransız piyanisti. 1804 yılında kocasıyle birlikte Viyana'ya gitti. Büyük kompozitör Beethoven'den ders aldı ve onun gözde yorumcularından biri oldu. 1809 yılında Paris'e döndü, verdiği konserlerde büyük başarı kazandı. Cherubini ile ilişki kurdu, Mendelssohn'a ders verdi, piyano için ***Çeşitlemeler*** besteledi.

BİGOURDAN Guillaume (Sistels 1851 / Paris 1932) Fransız astronomi bilgini. İlkin Toulouse gözlemevinde görev aldı. 1880-1925 yılları arasında Paris gözlemevini yönetti. Gök cisimlerinin gözlenmesini sağlayan usuller ve söz konusu cisimlerin yerlerinin ölçülmesi üzerine çalıştı. Ayrıca, samanyolları ve Paris'ten gözlemlenebilen yıldız kümeleriyle de ilgilendi ve bu konudaki incelemelerini ***Observations*** (Gözlemler) başlıklı yapıtında açıkladı.

Bu arada, o zamana kadar göze çarpmamış bazı samanyolları da bulan Bigourdan, koordinatların ve çift yıldızların ölçümünde çeşitli teknikler geliştirdi. Kuyruklu yıldızlar üzerinde incelemelerde bulundu; gözlem yanlışlıkları ve aletlerin yetkinleştirilmesi üzerinde durarak, meteoroloji ile ve yerçekiminin şiddeti ile ilgili verileri bir araya getirdi. Uluslararası Saat Bürosu'nun ilk müdürü oldu.

BİHARİ Sandor (Reybanya 1856 / Budapeşte 1906) Macar ressamı. Paris'te Jean-Paul Laurens'dan ders gördü ve günlük hayattan başarılı sahneler çizdi. ***Hasat sonu*** ve ***Keçi çobanı*** adlı tablolarıyle ün kazandı.

BİHZAD Kemaleddin (İsfahan - 1472 / Tebriz - 1537) : İranlı ressam ve minyatür ustası. Timur İmparatorluğu'nun merkezi Herat'ta, sultan Hüseyin Baykara'nın sarayında yetişti. Meşhedli Sultan Ali ile birlikte çalıştı, vezir Mîr Ali Şîr Nevaî tarafından korundu. 1506 yılına kadar Herat resim ustalarının başında bulundu. 1507 yılından sonra bir süre Özbek hükümdarı Şeybek hanın sarayında çalıştı. 1510 yılına doğru Safevî İmparatoru Şah İsmail'in Herat'ı fethetmesi üzerine Tebriz'e gitti. Şah İsmail ve oğlu Şah Tahmasb zamanında ünü bütün İslâm dünyasına yayılmıştı. En önemli yapıtları, bugün British Museum'da bulunan ***Nizami Hamse***'si ile Kahire'deki Hıdiv Kitaplığı'nda bulunan ***Bostan*** nüshasının resimlerldir. Timur'un hayatını anlatan ***Zafername***'nin de onun elinden çıktığı sanılır. Dikkate değer yapıtları arasında Hüseyin Baykara'nın iki portresi de yer alır. Çiçekli dalları, nakışlı çinileri, süslü halıları ve resimlerinin fonu, onun incelik düşkünlüğünü ortaya koyar. Ne var ki Bihzad'ın en önemli yanı, gerçekçiliğidir. Gerçekten de bu büyük sanatçı, tantanalı saray hayatından çok günlük toplum hayatından alınma konuları işlemiştir : İneklerin yavrularını emzirmesi, bir tarlaya zarar veren kişinin cezalandırılması, hizmetçilerin yemek taşıma ve sofra hizmetleri, köylülerin çalışmaları, çeşitli zanaatçıların etkinlikleri, en sevdiği ve büyük bir ustalıkla çalıştığı konulardır

Bihzad'ın yapıtlarına özelliğini veren, hareket ve hayatla dolu oluşlarıdır. Ayrıca im-

Guillaume BİGOURDAN, Uluslararası Saat Bürosu'nu yönettiği sıralarda.

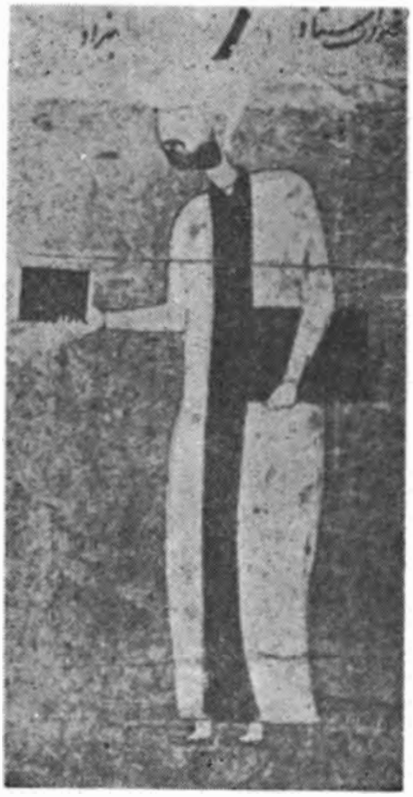

Kendi gözüyle **BİHZAD.**

BİHZAD'ın Bostan için yaptığı bir minyatür.

zasını taşıyan portrelerde, o çağda pek ender rastlanan bir anlatım gücü vardır.

BİJEDİÇ Cemal (Mostar - 1917) Yugoslav siyaset adamı, Belgrat'da hukuk öğrenimini gördü. İkinci Dünya Savaşı sırasında işgalci Alman ordularına karşı Bosna-Hersek'te bir direniş hareketi düzenledi. Savaş'tan sonra ilkin İçişleri bakanı yardımcılığına, hemen ardından da Bosna-Hersek hükümetinin Adliye bakanlığına getirildi. 1967-1971 yılları arasında Bosna-Hersek meclis başkanlığında bulundu.

30 Temmuz 1971 tarihinde Mitja Ribičič'in yerine Federal Yürütme Meclisi başkanlığına seçilen Bijediç, özellikle, dinarın yüzde 13 oranında devalüe edilmesinin yolaçtığı ekonomik zorluklarla ve Hırvatistan'daki muhalefet yuvalarıyla mücadele etti. 29 Haziran 1972 tarihinde Moskova'da başlayan **Komekon** toplantısına Yugoslav hükümet başkanı olarak katıldı.

1972 Temmuzunda, ülkesinin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile olan ekonomik bağlarını güçlendirme kararını açıklayan Bijediç, 1974 Mayısında yeni Yugoslav hükümetini de kurmakla görevlendirildi.

bikameralizm bk. **çift meclis sistemi.**

BİLAC Olavo (Rio de Janeiro - 1865 / Rio de Janeiro 1918) Brezilyalı şair. 1888 yılında yayınladığı ***Poesias*** (Şiirler) başlıklı ilk yapıtı ile ölümünden sonra ***Tarde*** (Akşam, 1919), başlığı altında yayınlanan ikinci kitabında yer alan **parnasçı** üslûptaki şiirler dolayısıyle «şairlerin prensi» diye adlandırıldı.

bilanço (Fr. bilan, İng. balance sheet) Bir işletmenin bütün varlıklarını, alacaklarını, yani aktif'ini ve borçlarını, yani pasif'ini göstermek üzere belirli bir etkinlik dönemi sonunda çıkardığı yazılı tablo. - Bilanço, işletmenin geçmiş bir etkinliğinden doğan sonucun iki sütunlu bir tablo halinde gösterilmesidir ve söz konusu işletmenin ekonomik durumunu muhasebe diliyle bizlere aktarır. Aktif'in belirtilmesine ayrılan sol taraftaki sütunda, işletmenin sahip bulunduğu bütün değerler, makinalar, stoklar, bankadaki yada kasadaki paraları pasif'in belirtilmesine ayrılan sağ taraftaki sütunda ise, işletmenin borçları yer alır. Muhasebe tekniği bakımından, iki sütunun toplamlarının birbirine eşit olması gerekir. Eşitliğin sağlanması ise, bazı ayarlamaları zorunlu kılar. Şöyle ki

Bina ve makinaların gerçek değeri, her yıl belli bir azalma gösterir. Bu değer kaybı, amortismanla saptanır.

Söz konusu değerler, aktif'te hep aynı biçimde gösterildiğinden, değer kaybını karşılamak için, pasif'te bir amortisman hesabı açılır. İşletmenin etkinlik dönemi boyunca sağladığı kazanç, aktif'teki hesapları (banka hesabı, kasa yada stoklar) şişkinleştirdiği için, karşılığında, «sonuç hesabı»nın pasif'e işlenmesi gerekir.

Kârdan, hemen her zaman, ihtiyat yada yedek denilen bir miktar ayrılır ve bilançoda pasif'e kaydedilir.

Bilançodaki hesapların açıklanması şöyle yapılır :

1. Aktif Yani işletmenin kaynaklarının yada varlıklarının tümü. Bunlar şu bölümlere ayrılmaktadır :

— Gayrimenkuller (arazi, bina, materyel, avadanlık, haklar ve tesisler), yani iş aletleri.

— Öbür sabit değerler (vâdesi bir yılı geçen alacaklar, örneğin işletmenin ödünç verdiği paralar).

— İşletme değerleri (stoklar, ürünler ve yapılmakta olan işler).

— Hemen kullanılabilir yada kısa vâdede gerçekleşecek değerler (vâdesi bir yıldan az olan alacaklar, banka hesapları, kasa mevcudu).

2. Pasif Yani işletmenin borçlarının tümü. Bunlar da şöyle ayrılır :

— İşletmenin hissedarlara, yani işletme sahiplerine olan borçları (süresi bir yıldan fazla olan uzun ve kısa vâdeli borçlarla süresi bir yıldan az olan uzun ve kısa vâdeli borçlar).

Ayrıca, çeşitli zarar ve masraf karşılıkları hesabı da pasif'te yer alır.

Bilanço, esas itibarıyle, bir işletmenin belirli bir andaki durumunu değerlendirmeğe yarar. Ama gerçekte sorun çok daha karmaşıktır. Çünkü, paranın değer kaybetmesi yada malî yasalara dayanılarak aşırı amortisman ayrılması nedeniyle, gerçek değerler

Bilanço, hemen bütün ülkelerde genellikle şu örneğe göre düzenlenir :

Net Bilanço

		Toplam	A
Aktif		**Pasif**	
Gayrimenkuller	—	Öz sermaye ve	
Öbür sabit		kaynaklar	—
değerler	—	Çeşitli masraf	
İşletme		ve zarar	
değerleri	—	karşılıkları	—
Mevcut ve		Uzun ve orta	
kısa vâdeyle		vâdeli borçlar	—
paraya çevrilecek		Kısa vâdeli	
değerler	—	borçlar	—
Sonuçlar		Sonuçlar	
(zararlar)	—	(kazançlar)	—
		Toplam	A

muhasebe değerlerinden daha büyük olabilirler.

Kolayca anlaşılacağı gibi, bir işletmenin durumunu doğru olarak öğrenebilmek için, nihaî bilançosunu ve işletme hesabını dikkatle incelemek şarttır

BİLBAO Francisco (Santiago 1825 / Buenos Aires 1865) Şilili yazar. İlerici düşüncelerinden dolayı baskıya uğrayınca 1843 yılında Fransa'ya göç etmek zorunda kaldı Orada Lamennais, Edgar Quinet ve Michelet gibi tanınmış ve ilerici yazarlarla dostluk kurdu. 1848 Devrimi'ni Paris'te heyecanla izledi. 1849 yılında yurduna döndü. 1841 Devrimi başarısızlığa uğrayınca Arjantin'e sığındı.

BİLDERDİJK Willem (Amsterdam 1756 / Haarlem 1831) Hollandalı şair. Fransız istilâsı sırasında yurdundan ayrılan şair, Louis-Napoléon'un maiyetine girmiş ve kralın kütüphaneciliği görevine getirilmiştir. Daha sonra Leyden'de ve Haarlem'de yoksulluk içinde yaşamıştır. Hollanda edebiyatının yetiştirdiği en önemli simalardan biri olan Bilderdijk, büyük Yunan ve Latin yazarlarının yapıtlarından esinlenmiş, çeşitli edebiyat türlerinde yüze yakın eser vermiştir. Bununla birlikte, Bilderdijk, herşeyden önce büyük bir şair olarak tanınmıştır. ***Het buitenleven*** (Kır hayatı, 1800), ***De ziekte der geleerden*** (Bilginlerin hastalığı, 1806) ***De mensch*** (İnsan, 1804), ***De echt*** (Evlilik, 1812) gibi didaktik şiirlerinin yanı sıra, ***Gebed*** (Dua, 1796) ***Afschied*** (Veda, 1811) gibi dinsel ve ***Mijne verlustiging*** (Eğleneceğiz, 1781) ve ***Bloemtjes*** (Küçük, çiçekler, 1785) gibi lirik şiir kitapları da yazmıştır. ***Holland verlosing*** (Hollanda'nın kurtuluşu, 1813) isimli kitabında yurt sevgisini işleyen şair, başyapıtı sayılan ve destan türünde kaleme aldığı ***De ondergang der eerste wereld*** (İlk dünyanın batışı) isimli eserini 1810 yılında yayınlamıştır. Bilderdijk'ın, manzum romanları, piyesleri, tarih eserleri ve mektupları da yayınlanmıştır.

bildirge yada **bildiri** (Osm. beyan, beyanat; Fr. déclaration, communiqué, message; İng. declaration, message) Belirli bir sorun hakkında yetkili kurum yada kişilerce kamuoyuna yapılan çoğu zaman yazılı açıklama. Daha çok politika alanında kullanılan bu terim, şu biribirine yakın anlamlara gelir

1. Örneğin «yansızlık bildirgesi» yada «dostluk ve işbirliği bildirgesi» deyimlerinde olduğu gibi, bir yada bir kaç devletin en yüksek organ yada yetkililerinden birinin önemli halklararası yada uluslararası politika sorunlarına ilişkin resmî açıklamaları.

2. Örneğin Birlemiş Milletler Teşkilâtı'nın 10 Aralık 1948 günü kabul ettiği «İnsan Hakları Bildirisi» deyiminde olduğu gibi, belirli bir devletler, partiler(örgütler topluluğunun temel ideolojik ve politik ilke ve inançlarını açıkladıkları resmî belge.

3. Örneğin «gelir vergisi bildirgesi» sözünde olduğu gibi, bir kimsenin resmî bir kuruluşa belirli bir durumu bildirmek üzere verdiği yazı yada doldurulmuş çizelge.

4. Örneğin «Sovyet hükümetinin son bildirisi» deyiminde olduğu gibi, halklararası yada uluslararası görüşmelerin gidişine ve sonuçlarına, ikili yada daha çokyanlı anlaşmaların imzalanışına, askerî hareket ve durumlara ilişkin resmî açıklama, komünike.

5. Örneğin «İşçi kuruluşlarının ortak bildirisi» sözünde olduğu gibi, bir kuruluşun, bir partinin, bir örgütün, bir topluluğun yada bir derneğin güncel bir siyasal, sosyal, ekonomik yada kültürel sorun konusunda gazete, radyo ve televizyon aracılığıyle yada duvarlara, direklere yapıştırdığı, sokaklarda ve toplantılarda dağıttığı el ilânları aracılığıyle kamuoyuna seslenişi, çağrısı, açıklaması, uyarısı. Kapitalist ülkelerde bu tür bildirilerden genellikle ilerici örgütler yararlanmakta; bunlarla belirli ve önemli sorunlar üzerinde kamuoyunu aydınlatarak bir gösteriye, kampanyaya, eyleme geçmeğe çağırmaktadırlar. Bu tür bildiriler, sıcağı sıcağına yapıldığı takdirde büyük bir ajitasyon rolü oynamakta, kamuoyunu hemen etkilemekte ve emekçileri harekete geçirebilmektedir.

bildiri yada **bildirim** (Fr. ve İng. message): Zaman ve mekân boyunca iletilen şey. - Dilbilimden alınan bildiri kavramı, iki alanda kullanılmaktadır

1. **İçeriğin çözümlenmesi** alanında. Sosyolojinin en zorlu çabalarından biri, öteden beri, işlenmiş ve gelişkin kültür biçimlerini incelemek olageldi. Eski **bilgi sosyolojisi**, bu işle uğraşırdı Genel düşünce biçimlerini, belirli toplum tiplerine bağlamayı ödev edinmiştir kendine. Örneğin Lévy Bruhl, mantıköncesi düşünce ile ilkel toplumlar arasında ilişkiler kurmağa yöneldi Zamanla, dilbilimin ilerlemesi sonucu, konuşmaların özünü çözümlemek büyük titizlik ve dikkat isteyen bir iş hallne geldi. Bu alanda, genellemelerle yetinme çağı böylece kapanıyordu. En belirgin ilerleme ise Lévi Strauss'un ***Çiğ ile pişmiş*** mit'ini ele alıp incelediği kitabıyle gerçekleştirilecekti. 1964 yılında yayınlanan bu yapıtında ünlü bilgin, mitlerdeki bildiriyi incelemek için ayrı bir yöntem ortaya koyuyordu. Şöyle ki

Strauss'a göre, herşeyden önce, bildirl ile şifre arasındaki sıkı ilişkiyi belirtmek gerekir. Bir mitin bildirisi, o mitin söylediği yada anlattığı «şey»dir. Ama bu anlatı'yı mit metninin kendisi ile... yani, çoğu zaman bir kahramanın maceralarını öyküleyen anlatı ile biribirine karışmamak gerekir. Çünkü metnin kendisi.. yanı, başka bir deyişle, bize aktarılan sözsel metin bir harf bilmecesinden farksızdır : Onun öğelerlyle meydana getirdiği alfabe, mitin llettiği gerçek bildiriyi yazmağa yarar. Öyleyse çözümleyiciye düşen, mitin metninde şifre öğelerini bulmak ve bildiriyi yeniden düzenlemektir. Şifrenin işlemesi, genel olarak + ve — [illegible] retleriyle gösterilen karşıt çiftlere dayanır. Yani şifre, **ikili** bir sistemdir. Teknik açıdan bu çözümleme ancak bir tek mitin çok sayıda versiyonları üzerinde yapılabilir ve mitin bu değişik şekillerinden bir **değişim sistemi** ortaya çıkar. Lévi Strauss tarafından çözülen bildiriler, kendilerini anlatmak için bu mitleri yaratan toplumların doğa ile kültür arasında ne gibi bağlantılar kurduklarını, evrendeki yerlerini ve kendi toplum örgütlerini nasıl kavradıklarını gösterir.

Lévi Strauss'un ve onun esinlendiği dilbilginlerinin yöntemi, bugün bir çok araştırmacıyı etkilemektedir. Örneğin bir edebiyat sosyolojisi araştırmasında, kapalı bir bildiriyl aktaran şifre öğelerinl yakalayabilmek büyük önem taşır. Çünkü şifre öğeleri bulunmadıkça, bildiriyi, onu dile getiren topluma bağlamak olanaksızdır. Öyle ki toplumda «dil» ve «iletme» olarak kabul edilebilecek herşeyin... örneğin din'in, düşünce'nin, tutum'un, giyim'in, vs. incelenmesi hep bu çözümleme yöntemine dayanır. İletme'nin toplumsal olgunun temel boyutlarından birl olduğu göz önüne alınırsa, her çeşit anlatım şeklinin derinliğine çözümlenmesini mümkün kılan şifre-bildiri ayırımının ne denli büyük önem taşıdığı kendiliğinden ortaya çıkar. Bugün genellikle ideolojilerin ve siyasal sistemlerin incelenmesi bu açıdan yapılmaktadır. Demek ki bildiri denilince kastedilen, verilen bilgilerin niceliği ve anlamıdır. Bunlar, çoğu zaman açık olmayan bir şifre aracılığıyle, konuşanlar tarafından iletilir. Bu durumda sosyoloji bilgininin görevi, şifreyi, bildirinin gerçekten kavranmasını sağlayacak şekilde ortaya koymaktır.

2. **Bildirinin yayılması** alanında. Bir bildirinin içeriği, hem seslendiği topluluğun hem de bildiriyi yollayanların kimliği tarafından sıkı sıkıya belirlenmiştir. Dolayısıyle de, kimin konuştuğu ve kime konuştuğu sorunu burada büyük bir önem taşır. Öyle ki bu iki soruyu doğru cevaplandırmak, çoğu zaman, bildiriyl de açıklamak anlamına gelir.

İşte bundan dolayıdır kl sosyoloji, bildiri yollayan yada kendilerine bildiri yollanan sosyo-profesyonel toplulukları, sınıfları ve kategoriieri özenle inceler. Nitekim bu açıdan bakınca, bir gazetenln içeriğini çözümlemek demek, aynı zamanda, o gazetedeki yazıları yazanların, esinlendirenlerin ve okuyanların sosyal kökenini de incelemek demektir. Bir siyasal konuşma, bir film, bir radyo yayını için de rahatça aynı şeyi söyleyebiliriz.

Bir metnin içeriği ile onu yazan yada okuyan sosyal topluluk arasındaki bağ, şu soruya götürür bizleri : Söz konusu metin-

deki bildiri gerçekten alınmış mıdır, alınmışsa hangi ölçüde anlaşılmış ve bellenmiştir? Bugüne kadar yürütülen deneysel incelemeler, bu soruları doyurucu bir gerçeklik payı ile cevaplandırmamıza henüz elverme mektedir.

bilgelik (Osm. hikmet; Fr. sagesse; İng. sagenesse). Bilim ve erdem. Felsefenin ereğidir bilgelik; nitekim «felsefe» sözü, Eski Yunancada «arzu eden» anlamına ***filos*** ile «bilgelik» anlamına ***sofya*** kelimelerinden türemedir. Bilgelik, teorik bilgiyle birlikte pratik bir idealin gerçekleştirilmesini de şart koşar: Bilge, kendi öğretisini yaşadığı ve hayatı kendiliğinden hakikatin bir gerçekleştirilişi ve tanıklığı olduğu ölçüde, bilgin'den ayrılır. Eski çağlarda bilge, çağının bütün bilgilerine sahip olan ve bu bilgileri hayatı daha yetkin kılma yolunda seferber eden kişiydi; Hint'teki «Dokuz Bilge» ile Eski Yunan'daki «Yedi Bilge», bu tipin ünlü örnekleridir. Stoa öğretisine göre, bilge tipinin temel özelliği, dünya ile «uyum» halinde yaşamasıdır: Evrenin bütün yasaları bilgenin kişiliğinde ve yaşantısında yansımaktadır. Çağdaş anlamda bilge, bütün insanlıkla uyum halinde yaşayan kişidir; tek tek bütün insansal deneyle yaşamamış olsa da, herşeyi anlayabilen, sezen kimsedir. Günlük anlamda ise, bilgelik, kişiliğin «dengeli»liğini, arzuların «ılımlı»lığını, eğilimlerin «ölçülü»lüğünü dile getiren ahlâksal bir kavramdır; ve bu bakımdan, «tutku»ya olduğu gibi «gereksiz»liğe, «münasebetsiz»liğe de karşıttır. Ama bilgeliği «sakınma» ile karıştırmamak gerekir: Eskiden olduğu gibi bugün de bilge, sadece bilme'yi seven değil, bildiğini hiç bir şeyden sakınmaksızın gerçekleştirmeğe yönelen, yani bilgi'nin getirdiği sorumluluğu sonuna kadar yüklenen kimsedir.

Bilgelik evi (Arapça aslı Beytülhikme) Halife Me'mun tarafından IX. yüzyılın ilk çeyreğinde Bağdad'da kurulan bilimler akademisi. Bilgelik evi, Eski Yunan felsefe ve bilim yapıtlarının Arapçaya güvenilir bir şekilde çevriimesini sağlamak amacıyle kuruldu. Çevrilecek metinlerin çoğu, bizzat halifenin isteği üzerine Bizans imparatoru tarafından gönderilmişti. Daha VIII. yüzyılın ikinci yarısında ünlü halife Harun-ür-Reşid zamanında başlayan bu çeviri etkinliği, Me'mun'un Beytülhikme'yi kurmasından sonra daha da hızlandı.

Bu kurumda, ayrıca, astronomi alanına ilişkin gözlemler yapılıyor ve zaman cetvelleri düzenleniyordu. Ne var ki Me'mun'un ölümünden sonra halife olan Mütevekkil, Beytülhikme'yi iyi gözle görmediği için desteklemedi. Böylece kurum, eski değerini yavaş yavaş yitirdi, sonun da tarihe karıştı. Fatımîler, onun yerine **Dârülhikme** (Bilgelik kapısı)'yi kurdular.

bilgi (Osm. malûmat, vukuf; Fr. connaissance; İng. cognition, knowledge). İnsanın teorik etkinliği; bu bakımdan bilgi, «eylem»e karşıt tutulur. Felsefe açısından bilgi problemi, üç yanlı bir problemdir: 1) İnsan bilgilerinin ***köken***'i: Bilgilerimiz, «ampirizm»in iddia ettiği gibi, deney'den mi gelmektedir; yoksa, «akılcılığın» ileri sürdüğü gibi, akıl'dan mı? Örneğin Kant'çı «kavramcılığa» göre, bilgilerimizin içeriği, deneyimizin kaplam'ı ile ve bilimin ilerlemeleriyle gelişmekteyse; insana özgü anlama yetisinin form'u, yani bilginin «ilke»leri, akıl kökenli ve tüm zihinler için aynı olmak gerekir. 2) Bilgimizin ***doğa***'sı, temel yapısı nedir? Bu soru bizi, çeşitli bilgi formlarını seçmeğe götürür. Bunlar arasında da bellibaşlı iki bilgi şekli görürüz: «Gönül anlayışı»na değgin bilgi formlarıyle, «kafa anlayışı»na değgin bilgi formları. Psikoloji, sosyoloji, pedagoji gibi «insan bilimleri», birinci tip bilgiye başvurur (örneğin, hekimi hastasına bağlayan «anlama»): matematik yada fizik gibi olumlu bilimlerse, ikinci tip bilgiyle iş görür. 3) Neleri bilebiliriz? Bilgimiz, «dogmatizm»in ileri sürdüğü gibi, «mutlak» olana ve varlığın doğasının temellerine kadar gider mi; yoksa fenomenler âlemiyle mi sınırlı kalır? Örneğin Kant'çı ve Kont (A. Comte)'cu «agnostisizm»in iddiası; bilgimizin fenomenler âlemiyle kısıtlı olduğu ve maddenin doğası, insan ruhunun özü ve ölümsüzlüğü, Tanrının varlığı ve doğası şeklindeki üç temel sorunda hiç bir zaman bizi «evet» yada «hayır» diyebilecek bir kesinliğe ulaştıramayacağıdır. Mantık açısından bilgi, yargılarımızın gerçeklik ile uygunluk halinde bulunduğunu belirtir. - Psikoloji açısından bilgi ise, nesnelerin duyularımız ve anlayışgücümüz tarafından kavranmasını ve tanınmasını sağlayan ruhsal etkinlik anlamına gelir.

Marksizm ise, bilgiyi, değişimlere uğrayan nesnel dünyanın yasalara bağlı nesnel ilişkilerinin dil formu içinde ve fikirsel olarak yeniden yaratılması şeklinde tanımlar ve insanların sosyal emeği ile düşüncesinin bir ürünü olarak görür. Marksizme göre, İnsanın pratik etkinliğinin sosyal karakteri ortaya konmadan bilginin özü anlaşılmaz. İnsanın sosyal gücü, bilgide yoğunlaşıp billûrlaşmıştır. Marksizm-öncesi maddeci epistemolojide bilgi, bunun tam tersine, bireysel bilme çabasının, bireysel deneyin bir ürünü olarak anlaşılıyordu. Ne var ki duyumculuk ilkesine dayanan bu görüş, insanın bilme sürecine, toplum tarafından daha önce işlene işlene meydana getirilmiş ve hazırlanmış kavram ve kategorilere sahip olarak başladığı gerçeğini açıklayamaz. Bilginin bu kavram ve kategoriler arasında pratik etkinlik için bir temel olarak başkalarına aktarılabilecek niteliktekileri koruyarak, dağınık kavram ve kategorileri bir biçime sokmaktır. Bu açıdan ele alındığında bilgi, şeylerin amprik ve değişken özelliklerini dile getiren **kanı**'lara karşıttır.

bilgiçlik bk. **sofizm.**

bilgi-işlem bk. **enformatik.**

1. bilgi teorisi bk. **epistemoloji.**

2. bilgi teorisi bk. **gnozeoloji.**

bilim (Osm. ilim; Fr. ve İng. science). Bilgi'nin işi, bilgilerin tümü. Bilim, örneğin matematik gibi teorik bir bilgiyi olduğu kadar pratik bir becerikliliği, bir tekniği de belirtebilir. Ama bu terim, genellikle, bilimlerin tümü (yani, A. Comte'un sınıflamasına göre: matematik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji ve insan bilimleri) anlamına gelmektedir. Bilim tarihi, ilk olarak (Sümer'de ve Eski Mısır'da) matematiğin, en son olarak da insan bilimlerinin doğduğunu gösteriyor. Nitekim, «konu»ları açısından göz önüne alınınca; matematik en basit, sosyoloji ise en karmaşık bilim olarak ortaya çıkmaktadır. ***Doğa bilimleri*** ile, Fransa'da Auguste Comte, Almanya'da Dilthey tarafından kurulan ***insan bilimleri***'ni birbirinden ayırmak gerekir: Doğa bilimleri «çözümsel»dir ve fenomenler arasındaki değişmez bağıntıları (yani «yasa»ları) matematik ifadeleriyle vermek amacını güderler; insan bilimleri ise «kavrayıcı» karakterdedir ve nesnel ölçme yoluyle değil, duygu yoluyle iş görürler. Bilimlerin felsefe açısından incelenmesine ***epistemoloji*** diyoruz. Bilimle felsefe arasında ne gibi bir fark ve ilişki vardır? Bergson'a göre, bilimin amacı ***madde***'yi incelemek ve tanımaktır; felsefenin amacı ise, ***düşünce***'yi inceleyip tanımak; ve psikoloji ile sosyoloji gibi «insan bilimleri», bilimle felsefe arasında köprü durumundadır. Bugün bu anlayış, marksizmin etkisi altında geçerliğini yitirmiş bulunmaktadır: Marksist anlayışa göre, bilim, sadece maddeyi değil, maddenin bir uzantısı olarak kabul ettiği düşünceyi de inceler ve böylece felsefeye bir çeşit kılavuzluk eder; felsefenin görevi ise çeşitli bilimlerin elde ettiği verileri ve sonuçları genel bir sentez halinde yoğurmak, böylece bütünsel bir insan ve dünya görüşüne varmak, dolayısıyle de insanın dünyayı ve dünya ile birlikte kendi kendisini daha iyiye ve daha yetkine doğru değiştirmesine önderlik etmektir.

bilimcilik, siyantizm (Osm. ilimcilik; Fr scientisme; İng. scientism). Batı'da XIX yüzyılda ortaya çıkan ve bilimsel bilginin «mutlak bilgi» olduğunu ileri süren görüş. Bu görüş, bilimin, insan zekâsının bütün ihtiyaçlarını doyurduğu ilkesinden hareket eder; ve hem dünya hem insandaki bütün bilinmedik yanların, bilimin ileri hamleleriyle ortadan kalkacağı inancındadır. Yani Tanrı fikrinin kaynağı olan «mutlak bilinmeyen» diye bir şey yoktur. Bilimciliğe göre, Tanrı kavramı; bilimin henüz bilmediği, ama, ergeç kaçınılmaz şekilde bilip aydınlatacağı alandan başka bir şey değildir. Auguste Comte'un, «İnsanlık Dini»ni kurmazdan önce ortaya attığı ilk öğreti, bilimcilik anlayışının belirgin bir örneğidir.

bilimlerin sınıflandırılması (Fr. classification des sciences). Bilimlerin sistematik şekilde

çeşitli kategorilere ayrılması. - Auguste Comte, bilimleri, konularının karmaşıklık derecesine göre sınıflandırmaktaydı: 1) gerçek nesnelerle değil de sadece sayılarla iş gören ***matematik;*** 2) üzerinde etkimiz olmayan, dolayısıyle de değişmez sürekli bir düzene bağlı olan nesnelerle, ve sayılarla iş gören ***astronomi;*** 3) alabildiğine çeşitli ve değişken, ama üzerlerinde etkl yapabileceğimiz ve deneyimler aracılığıyle belli bir düzene koyabileceğimiz nesnelerle, ve sayılarla iş gören ***fizik;*** 4) fiziğin karmaşıklığına, özgül ve niteliksel tepkimeler ekleyen ***kimya;*** 5) kimyanın karmaşıklığına hayat fenomenini ekleyen ***biyoloji;*** 6) bütün hepsinin karmaşıklığına insan öğesini getiren ***sosyoloji.*** Comte'a göre, gittikçe artan bir karmaşıklık ölçüsüne uygun olarak yapılan bu sıralama, bilimlerin zaman içindeki gelişme sırasını da yansıtmaktadır: Matematik en eski, sosyoloji ise en yeni bilimlerdir

Marksizme göre ise bilimlerin sınıflandırılması, bilimler arasındaki karşılıklı bağlılığı dile getirir; ayrı ayrı bilimlerce incelenen nesnelerin özellikleri ile bu nesneler arasındaki bağlantıyı ifade eden ilkelerin belirlediği bilgi sistemi içinde bilimlerin yerini belirler. Bilimlerin sınıflandırılması ilkeleri, epistemolojik bakımdan, ya bilimlerin inceleme konularının temel niteliğine denk düşecek şekilde nesnel, yada insanların ihtiyaçlarına dayanarak öznel olabilir. Engels, ***Doğanın diyalektiği*** adlı ünlü yapıtında, bilimlerin sınıflandırılmasının diyalektik maddeci ilkelerinl ortaya koymuş; bu konuda özellikle Saint-Simon, Comte ve Hegel tarafından daha önce yapılan girişimlerin tekyanlılığına son veren bir sınıflandırma geliştirmiştir. Engels, bilimler arasındaki karşılıklı bağlılık ve içiçe geçişmeleri, bu bilimler tarafından inceleme konusu olarak ele alınan madde'nin hareket biçimleri arasındaki karşılıklı bağlılık ve içiçe geçişmelerin bir yansıması şeklinde görür. Doğa bilimleri için şu sıralamayı getirir Engels

Mekanik,
Fizik,
Kimya,
Biyoloji.

Bundan başka, gene Engels tarafından işlenip meydana getirilen **antropogenetik emek teorisi,** doğa'dan insan'a geçişi ve bu geçişe uygun olarak da doğa bilimleri'nden sosyal bilimlere ve düşünüş bilimlerine geçişi gözler önüne serer. Engels'in dikkati burada en çok, ayrı ayrı bilimler arasındaki geçişmelere ki bu geçişmeler, hareket'in formları arasındaki geçişmeleri karşılar çevrilmiş bulunmaktadır. Engels, daha üst bir hareket formunun temel niteliğinin, onun daha alt hareket formlarıyle olan bağlantısının bilinmesi yoluyle ortaya çıktığı şeklindeki ilkeya dayanmaktadır burada. Hareketin üst formları, tarihin akışı içinde, daha alt hareket formlarından ortaya çıkmış olup bu alt formları içerirler. Bilimlerin gelişmesi öyle bir yol izlemiştir kl, bu gelişme içinde, daha önceleri bileşik olmayan bilimler ile daha genel bilimler arasında ara bilimlerin ortaya çıkması ve bilimlerin farklılaşması, bilimlerin gittikçe bütünleşmesini ve tek bir bütün içinde bir senteze yönelmesini sağlamıştır. Tanrıbilim ve tıp dahil teknik bilimler, doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında; matematik, doğa bilimleri ile felsefe arasında yer alır; matematiksel mantık ise, bu ikisinin sınırları arasındadır. Psikoloji, üç bilgi alanına zoopsikoloji ve yüksek sinirsel etkinlik teorisi yoluyle, doğa bilimlerine; dilbilim, pedagoji, sosyal psikoloji, vs. yoluyle, toplum bilimlerine; mantık ve bilgi teorisi yoluyle de, düşünüş bilimlerine bağlıdır. Sibernetik'in özel bir yeri vardır Bu bilim, teknik ve matematik bilimlerin bir kısmına girdiği gibi, biyoloji ve fizyoloji gibi doğa bilimlerine, lengüistik (yada, dilbilim), hukuk ve ekonomi gibi toplum bilimlerine, mantığa ve özelikle matematiğe de girer.

Bilimler alanında ortaya çıkan çağdaş gelişmeler, Engels tarafından çizilmiş olan sınıflandırma şemasında köklü değişikliklere yolaçmıştır. Şöyleki:

Yardımcı atom fiziğini, nükleer teorilerl ve kuantum mekaniğini içine alan tamamıyle yeni bir mikro-dünya bilimi ortaya çıkmıştır bugün; biyokimya, biyofizik, jeokimya gibi ara-bilimler meydana gelmiş ve eski bilimler, mikro-dünyayı inceleyen bilimler ile makro-dünyayı inceleyen bilimlere bölünmüştür.

Sonuç olarak denebilir ki, bilimler artık tek bir çizgi üzerinde sınıflandırılamaz Bilimlerin sınıflandırılmasına bugün bir dizi paralel çizgi üzerinden girişmek gerekmektedir. Bugün bilimleri, her birinin kendine özgü bir temel yapısı olan hareket formlarını inceleyen **genel ve soyut bilimler** ile ara alanları inceleyen **özel bilimler** şeklinde ikiye ayırma gereği ortaya çıkmış bulunmaktadır.

bilimsel anlayış (Fr. esprit scientifique) Düşüncenin bilimlere, yani nesnel ve evrensel bilgiye olan yatkınlığı. Aynı anlamda, «olumlu anlayış» terimi de kullanılmaktadır. Bu anlayış, öznel izlenimlere ve geleneklere (inançlara, teolojik yada metafizik açıklamalara) sığınmayı sistematik bir şekilde reddetmekle karakterlenir; yani, gerçek nesnelere (doğa olaylarına) uygulanan «eleştirici anlayışla özdeştir. Bilimsel anlayışın amacı, algıların yerine yasaları, yani olaylar arasındaki sürekli değişmez bağıntıların bilgisini koymaktır.

bilimsel düşüncenin gelişmesi (Fr. développement de la pensée scientifique İng. development of the scientific thought) Uygarlığın en üstün belirtilerinden biri. Son derece karmaşık sosyal ve tarihsel koşullara bağlı olarak gerçekleşen bu gelişme, insanlıkla birlikte başladı; ama tea başlangıçtan beri, kesintisiz bir gelişme olamadı. Nitekim insanlığın tarihl boyünca birçok uygarlığın yıkıldığını biliyoruz. Hiç şüphesiz ki bu uygarlıkların hayatı boyunca gerçekleşen bilimsel gelişmenin ürünlerin bir kısmı ve hatta zaman zaman tümüne yakın kısmı onlarla birlikte yitip gitti. Ayrıca tarih boyunca ortaya çıkan uygarlıkların bazıları, ötekilere oranla daha çabuk ve daha yetkin bir şekilde gelişti. Bizim uygarlığımız da aynı tehlikenin tehdidi altındadır; dolayısıyle bu tehdit, hiç değilse emperyalizmin hâlâ silâhlı saldırıya her an hazır durduğu şu çağda, bilimin üzerine de çökmektedir.

Genellikle bilimsel düşüncenin gelişmesini birîbirini izleyen altı dönem boyunca izleyebiliriz:

1. **Tarihöncesi.** Bu dönemde, bugünkü anlamında bir bilimsel düşünceden söz edilemez. Ancak Örneğin, büyük parçaların yerden kaldırılmasına yarayan kaldıraçlar; sileksin yontulması ve çanak çömlek yapımı; yemek pişirmek, çanak çömlek yapmak ve bazan da bronzu eritmek üzere ateş kullanma; tıpta bazı bitkilerden yararlanma gibi birtakım ilkel tekniklerin ortaya çıkışı söz konusudur bu dönemde. Günümüzde de bazı ilkel topluluklar, bundan ötesine gidememiş durumdadırlar.

2. **Doğu uygarlıkları.** Bu ikinci dönem, İsa'dan önce yaklaşık V. binden gene İsa'dan önce yaklaşık V. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Eski Mısır ve Mezopotamya'da açılan bu büyük uygarlıklar dizisi, teknikler alanında çok büyük... hatta bazan inanılmayacak kadar büyük bir aşamaya ulaşmıştır. Nil'de taşmaların düzenlenmesi ve büyük piramitlerin yapılması gibi hayranlık uyandıran yapıtlarla belirginleşen bu dönemde, salt bilimsel karakterde birtakım bilgilerin ortaya çıkışına da tanıklık ediyoruz. Söz konusu bilgilerin üretimi, hiyeroglif gibi bir yazı sisteminin icadı ve papirüs sanayisinin kuruluşu sayesinde mümkün olmuştur. Aritmetik hesaplama, hızla gelişerek âdi kesir hesaplarına kadar varmıştır. Bu arada geometri de doğmuştur : Yüzeyler ve hatta bazı hacimler hesaplanabilmektedir artık. Ama asıl büyük gelişme, astronomi alanında gerçekleşecektir Güneşin ve ayın hareketlerinin özelliklerinin saptanması yoluyle, bazı düzeltmeler yapılarak dört bin yıl boyunca kullanılacak olan bir takvimin meydana getirilmesi böylece sağlanmıştır. Fırat-Dicle kıyılarında doğan Asur-Babil bilimi, teknik araçların gelişmesi bakımından Mısır bilimiyle aynı düzeyde sayılabilir. Bu bölge, matematikte Mısır'ı aşmıştır Onikili sayı sisteminin kabulü, dairenin 360 dereceye ve günün de her saat 60 dakika, her dakika 60 saniye olmak üzere - 24 saate bölünmesi, mevsimlere göre devirsel olmak üzere bir ay takviminin ortaya konulup yetkinleştirilmesi, ay ve güneş tutulmalarının önceden kestirilebilmesi ve bunların 18 yıl 11 günlük aralıklarının ilk defa değerlendirilmesi gibi temel buluşlar, hep bu bölge biliminin yara-

tımlarıdır. Gene aynı dönemde Ganj vadisinde ve Kuzey Çin'de gelişen uygarlıklar da, inşaat ve maden sanayilerinde büyük ilerleme göstermişlerdir.

3. **Eski Yunan-Eski Roma dönemi** İ.Ö. 600 ile İ.S. 400 arasında uzanan bu dönem, felsefenin yanı sıra modern bilimin de doğmasına tanık oldu. Gerçekten de, Miletoslu Tales, Babilli bilginlerin ortaya koymuş oldukları sonuçlara dayanarak, İ.Ö. 585 yılında meydana gelen güneş tutulmasını saniyesi saniyesine önceden haber vermeyi başardı ve böylece insan düşüncesine yeni bir aşama sağladı. Gene Tales, adıyle anılan ünlü geometri teoremine ilişkin olarak, sadece basit bir ispatlama değil, tümdengelimli bir kanıtlama da ortaya koydu. Onun yanı sıra Puthagoras da, dik açılı bir üçgenin hipotenüsünün karesi hakkındakl ünlü teoremi ve fizikte «titreşimli teller» gibl gözlemleri kapsayan bazı kanıtlamalarda bulunacaktı. İ.Ö. 430 yılına doğru Demokritos, bütün cisimlerin, çeşitli tarzlarda biribirlerine bitişen atomlardan ibaret olduğunu sezdi. Gene aynı çağda Hipokrates tarafından oluşturulan tıp bilimi, fizyolojik temelden yoksun olmakla birlikte, gerek gözlem ve gerekse teşhis metodu sayesinde, bilimsel bir nitelik kazanmış bulunmaktaydı. İ.Ö. 380 yılında Platon tarafından Atina'da kurulan **Akademia** ile öğrencisl Aristoteles tarafından İ.Ö. 334 yılında gene Atina'da kurulan **Likeion**, büyük gelişme gösterdiler. Aristoteles'in çeşitli akılyürütme yollarını İnceleyen ünlü ***Organon***'u tam bin yedi yüz yıl boyunca Batı bilim hayatını yönetecektl. Bu arada Eski Yunan kültürünün merkezl, İskenderiye'ye taşındı. Aristoteles'in öğrencisi Büyük İskender'in Doğu-Batı birliğini sağlamak amacıyle kurduğu bu kentte meydana getirilen **Museion**'un ünlü kitaplığında elyazması tomar şeklinde yedi yüz bln cilt toplandı. Bergama ve Sirakuzani gibi öteki önemli kültür merkezleri de İskenderiye ile sürekli haberleşme halindeydiler. Bu yeni okul, ürünlerinl sıralamakta gecikmeyecekti Nitekim çok geçmeden İskenderiyeli Euklides, **belitsel geometri**'yi kurdu. Bu, öbür bilimler için de örnek sayılacaktı. Öte yanda, Sirakuzai'de Arkhimedes, **statik mekanik** bilimini kuruyor ve **hidrostatik**'in ilk temellerini ortaya koyuyordu. Konik kesitlerle ilgili ilk inceleme de, gene bu dönemin ürünüdür: İnsanlık, bu yapıtı, Arkhimedes'in izleyicisi olan Pergeli Apollonios'a borçludur. Eratosthenes, yerküre çevresl uzunluğunun ilk yaklaşık değerini buldu ve Cebelitarık'tan Ganj'a kadar enlem ve boylamlara ayarlanmış bir harita düzenledi. Gene İskenderiyeli Hipparkos, İ.Ö. II. yüzyılda, yıldızların büyüklüklerinl de belirten llk gök kataloğunu meydana getirecek, ayrıca trigonometriyi de kuracaktı. Ne var kl Hipparkos da yeryüzünün sabit ve evrenin merkezi olduğuna inandığı için, gezegenlerin görünür hareketinl çok karmaşık blr yörüngeler teorisiyle açıklamak durumunda kaldı; ve kuram da Kopernik'e kadar geçerliğini korudu. İ.S. I. yüzyıldan sonra Roma, özellikle felsefe açısından bir merkez olarak İskenderiye'nin yerini almaya başlayacaktı. Ancak asıl bilimle ilgili denebilecek llerleme Roma'da teknoloji (Vitruvius'un mimarlık ve makinalar üzerine ortaya koyduğu büyük yapıt) ve betimlemell doğa bilimleri (Plinius'un yazıları) lehine hemen hemen durdu. İskenderiye bllimi, gene de, Ptolemaios'un evren sisteml ve optik konusundaki çalışmaları, Pappos'un izdüşümlü geometriyi buluşu ve Diofantus'un cebir alanındaki araştırmaları ile dikkate değer bir gelişme evresi yaşadı.

4. **Ortaçağ ve Rönesans.** 400 yılından 1600'lere kadar uzanan bu dönemin başlangıcında Asya'dan Avrupa'ya yönelen büyük göçlerin yolaçtığı savaşlar ve bu savaşlar sonucunda meydana gelen köklü değişiklikler, bilimsel düşüncenin gelişmesini bir hayli engelledi. Bu yıllar boyunca okuma yazma bilen ve Eskiçağ yapıtlarını manastırlarda saklayanlar, rahipler ve kllise adamlarıydı. Ancak bu kişilerin çalışmaları da, normal olarak, bilim yapıtlarından çok, dinsel karaktarli yapıtları kapsamaktaydı. Bu yüzden tanrıbilim, matematiğe oranla çok daha ağır bastı. Bununla birlikte Ortaçağ'ı, bir «karanlıklar dönemi» diye nitelemek haksızlık olur. Bilim meşalesi bu dönem boyunca uzun bir süre Araplar tarafından taşınmıştır. Gerçekten de Araplar, özellikle Mısır'ı ve Kuzey Afrika'yı ele geçirdikten sonra, İskenderiye'de buldukları Eski Yunan yapıtlarını özümlemeye giriştiler. Bu yapıtlardan bir bölümü Arapçaya çevrildi. «Arap rakamları» sisteminin kullanılması bu çağda başlar. Gene bu çağda astronomi, matematik, tıp ve kimya alanlarında (birçok kimyasal maddenin ve özellikle de alkol gibi eczacılıkta çok büyük yararlar sağlayan bir maddenln keşfiyle) büyük llerlemeler görüldü. Ne var ki Arap bilimi, XII. yüzyıldan başlayarak hızla gerileyecekti. Bilimsel çalışmalar, Salerno, Bologna, Paris ve Oxford gibi çeşitli Batı okullarına geçmişti artık. Ancak buralarda da en çok skolastiğin geliştiğine tanıklık ediyoruz. Dolayısıyle de bu okulun bilimsel düşüncenin gelişmesini büyük çapta desteklediğinl söyleme olanağımız yoktur. Bilimin yenidan hızla ilerlemesini görebilmek için, XV. yüzyılın ortalarını beklemek gerekecekti: Gerçekten de o yıllarda bir yandan İstanbul'un fethiyle birlikte Batı'ya göç eden Bizanslı bilginlerin sağladığı tazelik, öte yandan da modern basım tekniğlnin bulunup yaygınlaşmasıyle beliren canlılık, ileriye doğru yol alışta son derece elverişli bir ortam yarattı Batı'da. Aynı dönemde gemilerle çıkılan büyük dünya gezileri de etkisinl göstermekte gecikmedl hunharca bir ırk kıyımı pahasına da olsa Amerika'dan akan altın, ekonomik hayatta eşi görülmemiş bir atılımı başlattı; bu sayede de araştırma yuvaları adetâ fışkırmağa başladı Batılı ülkelerde. Astronomide Kopernik (yada, Copernlcus)'in fiklrleri, evren konusunda benimsenmiş bulunan tasarımlarda bir devrim yaratıyordu. Daha sonra da, hele XVI. yüzyıldan itibaren keşifler biribirini izledi. Bunlar Rönesans'ın bilimsel yanını meydana getirecekti. Bu arada fırsat düşmüşken belirtelim ki Rönesans, kimilerinin sandığı gibi sadece bir sanat hareketi değildir; politikadan edebiyata, mimarlıktan hukuka, matematikten müziğe kadar insanoğlunun tüm etkinlik alanlarını kapsayan bir genel yenileşme hareketi, yeni bir «yaşama tarzı»dır. Bu yenileşme çağının en seçkin kafalarından biri de İngiliz düşünürü Francis Bacon'dır Temel yapıtına, Aristoteles'in artık aşıldığını belirtmek üzere ***Novum Organum*** (Yeni Alet) adını koyan Bacon, deney'in ön plana çıktığı ve tümevarım yönteminin üstünlük kazandığı yeni bir mantık ortaya koymuştur.

Bilimsel düşüncenin gelişmesi*nde dört doruk : ARKHİMEDES*

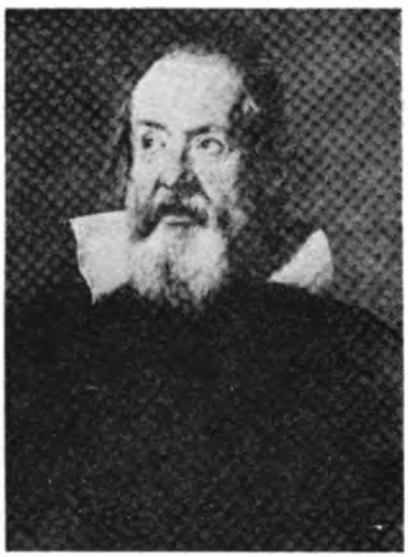

GALİLEİ

NEWTON

5. **Yeniçağ.** 1600'lerde başlayıp 1880 yıllarına dek uzanan bu dönem, büyük bilgin Galileo'nun çalışmalarıyla açılır ve Marx'ın eşsiz yapıtı ***Kapital***'le taçlanır. «Süredurum», «yerçekiminin sabit kuvvet alanı» ve «ivme» gibi yeni kavramların yanı sıra «deneysel akılyürütme» metodunu getirdi Galileo. Söz konusu akılyürütmenin aşamaları şunlardı Bir olayın analizi, olayın doğrudan doğruya ölçülebilen öğelere bölünmesi, bu nicelikler arasında fonksiyonel yapıda bir cebir denkleminin araştırılması, nihayet bu varsayımın uygun alet ve araçlarla yürütülen somut ve dakik bir deney yoluyle doğrulanması. Böylece Huygens, Descartes, Toricelli, Pascal bu yöntemi çok çeşitli konulara uygulamak fırsatını buldular. Bu büyük bilginler dizisinin doruğunda Newton vardır. Newton'ın «evrensel çekim yasası» varsayımı, dinamiğin genel temelini ortaya koyma olanağını sağladı. Bu arada matematik usuller de yetkinleştirilmişti Descartes'ın geliştirdiği analitik geometri, Leibniz ve Newton'ın işledikleri diferansiyel ve integral hesap, olayların analizi bakımından ek araçlar sağladı. Sıvıların dengesi için olduğu kadar akustik, ısı, optik ve elektrik için de, olayların çeşitli görünüşleri, kullanılışı gitgide yayılan diferansiyel denklemlerle ifade edilmeğe başlandı. Bu arada «enerji» kavramı da belirdi O kadar ki Lavoisier tarafından ortaya atılan «maddenin yitmemesi yasası»nın daha kapsamlı bir «enerjinin yitmemesi yasası»na dönüşeceği daha o vakitten sezilmekteydi. Lavoisier'nin dehası, çok hızla ilerleyen modern kimya biliminin temellerini attı. Ünlü Mendeleyev tablosunda yer alan 92 elementin sınıflandırılması, başlangıçta sadece deneysel basit bir nitelik taşımakla birlikte, çağdaş kimyanın olağanüstü buluşlarına temel işlevi gördü. Linnaeus (yada, Linne), Jussieu'ler ve Cuvier, XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIX. yüzyıl başlangıcı boyunca doğa bilimini geliştirdiler. Bu arada yeni bir araç olan mikroskopu gerçekleştirip önemli başarılar için olanak sağladılar.

BEİNSTEİN

Aslında XVII. yüzyılda icat edilen ama kullanımı ancak XVIII. yüzyılda yaygınlaşan mikroskop, bugün elektronik mikroskopun yaptığı gibi «moleküler» düzeye bağlı son derece küçük parçacıkların alanına değilse bile, o zamana değin gözlemden kaçmış bulunan parçacıkların (yada, «partikül»lerin) alanına inme olanağını sağladı. Öte yandan fizyoloji, sitoloji, histoloji, daha sonra da embriyoloji bilimleri doğdu. Bu çağın büyük adları arasında, Pasteur ve Claude Bernerd en başta yer alır. Öte yanda Lamarck ve Darwin de, insanlığın köken ve evriminin sırlarını çözmeğe yönelik araştırmaları sonucunda, «hayvansal köken» gerçeğini buldular.

Gene bu dönemda salt matematik, bilginlere gittikçe daha derin ve ince genellemelere varmağa yarayan yardımcı **araçlar** sağlamaktaydı. Bu yolda, çağdaş matematiğe temel niteliğini veren soyutlama eğiliminin belirip geliştiğine tanıklık ediyoruz : Riemann, Gauss, Galois, Cauchy ve Hamilton, bu gerçekten pek verimli dönemin en ilginç aşamalarını temsil ederler.

Gün geçtikçe, bilimin yanılmazlığına ve sarsılmaz gücüne daha fazla inanılmağa başlanmıştı. Renan, «bilimin geleceği»ni ve «aklın egemenliği»ni övüyordu. Bu durum da, pek doğal olarak, **belirlenimcilik** akımını doğurdu. Başlangıçta pek sert çizgilerle beliren bu akım, çok geçmeden sıralanan yeni keşiflerle yumuşayacaktı. Bu yeni keşifler, hem doğanın sonsuz karmaşıklığını ve sonsuz çeşitliliğini ortaya koydu; hem de bir çok bilim adamını, bazan pek yüzeysel kalan insan bilgilerinin niteliği konusunda daha sağlam bir anlayışa götürdü.

Bu dönem, bilim heyecanını taşıyan bir dönemdir ve Auguste Comte'un olguculuğundan geçerek Marx'ın devrimci öğretisinde doruklaşır.

6. **Çağdaş dönem.** Günümüze kadar uzanan bu dönemle bir önceki dönem arasında sınır sayılabilecek belli bir tarih kestirmek zordur. Çünkü bu sınır, değinilen bilgi alanlarına göre değişir. Örneğin fizikokimya alanında 1900'lere doğru bir kesinti görmek mümkündür. Elektron 1895 yılında keşfedilmiş, radyoaktivite hemen bir yıl sonra bulunmuştur. Bunları, Rutherford'un 1919 yılında oluşturduğu «atomların çözünmesi teorisi» izleyecektir. Fakat enerji ve madde konusunda, ayrıca da atomların içinde enerji düzeyleri arasında her çeşit geçişlerin olasılığı konusunda yeni bir anlayışın doğuşu, şüphesiz ki, Max Planck'ın 1900 yılında ortaya koyduğu **kuantalar teorisi** ile belirginleşir.

Ancak bu yeni keşifler, yeni zorluklara yolaçtı Klasik kuramlar, 1873 yılında Maxwell tarafından ileri sürülen yeni elektromagnetizm anlayışının temel formüllerine uygulanamazdı. Lorentz, Henri Poincaré ve özellikle de 1905 yılında yayınladığı ünlü yazısında Einstein, **rölativite**'yi ortaya attılar. Böylece, söz konusu kuramlar arasında hiç değilse maddenin değişmez hızı olan bir «karşılıksız yer değiştirme hareketi» bakımından - yeniden uzlaşma kurulacaktı. Bu fikirler, 1915 ve 1917 yıllarında Einstein ve Schwarzschild tarafından herhangi bir hareket için genelleştirildi. Gene bu fikirlerin madde dolu bir evrenin tümüne uygulanması Einstein, Weyl ve Friedmann tarafından geliştirildi ve böylece **evrenin genişlemesi** teorisine ulaşıldı. Louis de Broglie'un dalga mekaniği üzerindeki çalışmaları, geçen yüzyılın sonlarında pek yaygın olan **mutlak determinizm** anlayışını geriletti ve klâsik fiziğin yalnız âdi olaylar için geçerli tikel bir durumdan ibaret olduğunu gösterdi. Biyolojinin, embriyolojinin ve genetiğin gelişmesi de özellikle De Vries'nin ve Mendel'in çalışmaları sayesinde genlerin ve kromozomların keşfiyle öbürleri kadar önemli oldu.

Fakat 1880 yılları, asıl, insan bilimleri bakımından bilimler tarihinde gerçekten bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim o zamana kadar edebiyatın bir bölümü sayılan tarih, psikoloji ve sosyoloji, bu dönemde artık olumlu bilimler arasına alındı. Freud'un psikanaliz alanında kullandığı yöntemler, yazarların da işlemesi sayesinde, geniş halk yığınlarınca tanındı.

Öte yandan astrofiziğin gerçekleştirdiği başarılar da uzak evreni daha iyi tanıma olanağını sağladı. Yeni kurulmuş olan radyo - astronomi dalı, son derece güçlü bir keşif eracı olarak belirdi. Öyle ki bu genç bilimin taşıdığı sonsuz olanakların henüz bir kısmı sezilebiliyor bugün. Bir kaç bin kilometre mesafeden bizi kuşatan yakın evrene gelince Bu evren, insan yönetimindeki füzeler, uydular ve öbür uzay araçlarıyle enine boyuna inceleniyor çağımızda. Bu arada insanoğlu, Ay'a inmeyi de başararak kör inançları kökünden yıktığı gibi dinsel düşün-

ceyi temelinden sarstı. Bilinmesi gereken bir nokta var Bu başarıların uyandırdığı heyecan ne denli büyük olursa olsun, burada söz konusu olan şey, iddia edildiği gibi «evrenin fethi» değil, sadece yeryüzünün çok yakınında gerçekleştirilen dolaysız ölçmelerdir. Ulaşılan noktayı böylece belirledikten sonra, şunu rahatça söyleyebiliriz Bilimin bugün elde etmiş bulunduğu sonuç, abartmaya kaçmayı gerekli kılmayacak kadar büyüktür.

bilimsel emek örgütü (Fr. organisation scientifique du travail) Emeğin, üretimin ve bunların yönetiminin örgütlenmesine ilişkin yöntemlerin tümü. Bilimsel emek örgütü, örgütsel, teknik ve sağlık korumağa ilişkin önlemlerle sağlanır; bu önlemler, bilimin vargılarına ve pratikteki öncü deney birikimine dayanır. Amaç, emeğin üreticiliğini hızla arttırırken, bir yandan da ürünün kalitesini yükseltmektir.

Bilimsel emek örgütünün kapsamına giren başlıbaşlı sorunları şöyle sıralayabiliriz

— emeğin dağılımına ve sonuçta bütünleşmesine ilişkin en rasyonel biçimleri araştırıp ortaya koymak,

— işyerlerinin örgütlenmesini ve işleyişini daha yetkin kılmak,

— öncü üretim deneyinin, maddesel ve tinsel özendirmenin öğrenilip yaygınlaşmasını sağlamak,

— işçilerle memurların kalifiye bir şekilde yetişmelerine çalışmak,

— genel kültür ve teknik düzeyinin yükselmesini ve en elverişli çalışma koşullarının yaratılmasını elde etmek.

bilimsel öngörü (Fr. prévision scientifique, İng. scientific prevision) Teorik ve deneysel verilerin genelleştirilmesi ve gelişmeyi yöneten nesnel yasaların göz önünde tutulması suretiyle, henüz deneyden yada gözlemden geçirilmemiş doğal ve sosyal fenomenlerin önceden belirtilmesi. Bilimsel öngörü iki türlü olur

1. Bilimsel öngörü, bilinmeyen yada henüz denenmemiş ve gözlemden geçirilmemiş bulunan fenomenler hakkında yapılabilir. Örneğin, o güne değin bilinmeyen yeni kimyasal elementlerin varlığı hakkında, maden yatakları hakkında, yıldızların hareketi hakkında..

2. Bilimsel öngörü, ancak gelecekte ve belirli koşullar altında ortaya çıkması zorunlu fenomenler hakkında yapılabilir. Örneğin kapitalizmin çöküşünün ve sosyalizmin zaferinin kaçınılmazlığının Marx ve Engels tarafından öngörülmesi; sosyalizmin, belirli koşullar altında, tek bir ülkede kuruluşu olanağının Lenin tarafından öngörülmesi..

Bilimsel öngörü, doğanın ve toplumun bilinen yasalarının yürürlüğünün, bilinmeyen yada henüz ortaya çıkmamış bulunan fenomenler alanı için de geçerli sayılması temeline dayanır; özellikle de, somut ve geleceğe ilişkin olaylara ve bu olayların tarihlerine ilişkin tahminleri içerir. Söz konusu tahminler, gelişme seyrinde, daha önce varolmayan ve yeni nitelik taşıyan nedensel bağlantı ve olanakların ortaya çıkışıyle yaşarlık kazanır. Toplum söz konusu olduğu vakit bu tahminler, özel bir karmaşıklığı ele alıp çözümlemek durumundadır. Çünkü toplum, farklı karakterlere ve farklı düşünüşlere sahip bireylerden meydana gelir; dolayısıyle de, beklenmedik durumların ortaya çıkması daima mümkündür.

Bilimsel öngörünün en kesin ölçütü, pratik'tir. Gerçekliğin nesnel yasalarının inkârı, idealist teorilerin sosyal gelişme hakkındaki savlarının kaçınılmaz sonucu olarak, bilimsel öngörünün inkârına varır. Bilimsel öngörünün geçerliğinin kabulü ise, maddeci tarih anlayışından kaynaklanmaktadır.

bilimsel sosyalizm (Fr. socialisme scientifique, İng. sclentific socialism) Ütopyacı sosyalizm anlayışının tersine olarak, tarihsel gelişmeyi yöneten yasaların bilgisine dayanan sosyalizm öğretisi. Bilimsel sosyalizm, Marx ve Engels tarafından kurulmuştur. Marksizm felsefesini ve marksizmin ekonomik öğretisini de içeren bilimsel sosyalizm öğretisi, marksizmin temelini oluşturur. Bilimsel sosyalizmin ana konusu, **sosyal-ekonomik oluşumlar**'ın doğuşunu ve gelişimini yöneten yasalardır. Sosyalizmin tarihsel bir zorunluk olduğu, üretim güçlerinin gelişmesini köstekleyen köhnemiş üretim ilişkileri ile bu üretim güçleri arasındaki çatışmanın sonucu olarak, sosyal yasalar uyarınca art arda meydana gelen üretim tarzları hakkındaki marksist öğreti tarafından gösterilmiştir. Marx'ın kapitalizmin kaçınılmaz çöküşünü ortaya koyan öğretisini Lenin, emperyalizmi kapitalizmin son aşaması olarak tanımladığı **emperyalizm öğretisi**'nde daha da geliştirdi ve çağın koşullarına göre yeniden değerlendirdi.

Bilimsel sosyalizm öğretisinin temel fikri, toplumun sosyalist bir tarzda yeniden kurulmasının tarihsel bir zorunluk olduğudur. Bu temel, sosyalizmin ikl evresi öğretisi'nde ortaya konup işlenmiş bulunmaktadır Söz konusu öğreti, sosyalizmin, iki evrede kurulacağını söyler Birinci evre ile ikinci ve üst evre. Sosyalizmin iki evresi öğretisi, bütün ülkeler için geçerlidir; çünkü hiç bir ülke, ilk evreyi atlayarak ikinci evreye geçemez.

Sosyalizmin ilk evresinden üst evresine geçiş, toplumu yöneten yasaya dayalı bir süreç meydana getirir. Bilimsel sosyalizmin kurucuları, bu geçişin genel çizgilerini vermişlerdir ancak. Söz konusu sürecin somut ve daha belirgin bir betimlemesi, sosyalizmin kuruluşu sırasında, bu kuruluş dolayısıyle yaşanılan pratik deneylerin derlenmesi ile verilebilir.

İlk evreden üst evreye geçişi yöneten yasalar, sosyalizmin maddesel ve teknik temelinin nesnel zorunluğunu gösteren parti programlarında ortaya konmuştur. Bu programlar, sosyalist toplum ilişkilerinin şekillenmesi, halkın maddesel ve kültürel düzeyinin çok yanlı olarak yükselmesi için, yeni üretim güçlerinin yaratılmasından başlayıp bunu izleyen sonuçlara kadar uzayan zincirli dile getirmektedir. Sosyalizmin maddesel ve teknik temelinin, herşeyden önce de üretimde otomasyonun, sosyalist emek'in komünist emek'e doğru gelişmesi bakımından taşıdığı önemi koyar bu programlar. Bütün halka örgü tek mülkiyetin kurulmasının somut yollarını; köylülük ile işçi sınıfı arasındaki sınıf farklarının silinişini; köylülük, işçi sınıfı ve aydınlar arasındaki farkların ortadan kalkışını; ulusların ve ulusal kültürlerin gittikçe kaynaşıp aynı toplumsal biçimleniş'e doğru yol alışını belirginleştirir. Aynı zamanda kişiliğin çokyanlı gelişmesi gereğini ve yeni insanın eğitilmesi görevini, ileri sosyalist kuruluşun ayrılmaz bir parçası olarak koyar. Bu görevin yerine getirilmesi için somut yollar gösterir Bu yollar, sosyalist ahlâk ilkelerinin yerleştirilmesi, İş eğitimi, bilimsel sosyalist dünya görüşünün yoğrulmasıdır. Sosyalizmin üst evresinin kurulma ve yerleşme sürecinde, eğer bu süreç proletarya diktatoryası ile başlamışsa, proletarya diktatörlüğü görevlerini tamamlayıp bütün halkın devleti olmağa doğru yönelir. Bilimsel sosyalizm teorisine önemli katkılarda bulunan bu programlar, sosyalist devlet durumunun halk yönetimine doğru gelişmesi için somut yollar çizdiği gibi, bilimsel bilginin ışığında insanlığı yetkin sosyalizme götüren yolları da aydınlatır.

bilimsel ve teknik devrim (Fr. révolution scientifique et technique, İng. scientific and technic revolution) Otomasyonun girmesiyle üretim sürecinde meydana gelen ve emeğin karakterinin değişikliğe uğramasına yol açan sosyal olgu. Burada kullanılan «devrim» sözcüğü, üretim aletlerinde meydana gelen dönüşümü belirtir. Aslında, sıkı bir karşılıklı bağımlılık halindeki karmaşık ve hareketli evrimsel öğe ve etkenlerin tümüdür söz konusu olan. Bu öğe ve etkenler, üç tipte toplanabilir

— bilimsel öğe ve etkenler,

— teknolojik ve teknik öğe ve etkenler,

— sosyal ve insansal öğe ve etkenler.

Bilimsel devrim, her seferinde, eski teorilerin hiç biri tarafından açıklanmayan fenomenlere açıklık kazandıran yeni bir teoriyle kendini gösterir. Sonuç olarak bilimsel devrim, belirli bir enerji biçiminin, yeni araç gereç ve ürünlerin, yeni teknik ve teknolojilerin, yeni usul ve yöntemlerin ortaya çıkması ve kullanılmasıdır Bilimsel teknik de, bütün verilerin özel olarak otomatik araştırma ve inceleme yoluyle bilimsel bir şekilde örgütlenmesi ve düzene sokulması olanağını sağlar.

1950 yıllarından bu yana yeni tipte tekniklerin gelişimine tanıklık ediyoruz. Burada söz konusu olan, insanın her an makina başında olmasına ihtiyaç bırakmayan makinalardır. Bu makinalar, yapılacak işlemleri önceden belirleyen bir taslağa uygun olarak çalışan elektronik bir sistemin hareketleriyle

yönetilir. Makinaya önceden verilen bu taslağa, **programlama** denilmektedir. Böyle bir makinanın varlığı halinde, insanın herhangi bir kolgücü işine ihtiyaç kalmadığı gibi, işlemlerin denetlenmesine de gerek kalmaz. Bütün bunları makinanın kendisi üstlenmiş bulunmaktadır. Üretimin nesnesi ile üretici arasındaki bağlantı, araya giren makina ile bağlantı da dahil, böylece kesilmiş olur. Ve böylece bütün sistem, hazırlama, denetleme, düzenleme, bakım sektörlerine doğru kayar. Ordinatörlerin yaptığı da, budur.

Ayrıca, **iletken makinalar** kullanılması halinde de bu durum vardır. Bu makinaların en modernleri, aslında devingen bir zincirle biribirlerine bağlanmış ve - örneğin monoblok bir otomobilin yapımında biribirini izleyen gerekli işlemleri gerçekleştiren parçalardan meydana gelen bütünlerdir.

Bütün bunlar, üretimin nesnesinden uzaklaşması şeklinde kendini gösterdiğine göre, burada düpedüz bir devrim var demektir.

Otomatik sistem, şu öğelerden meydana gelir:

1. Her biri bir teknik işlemi yerine getiren organizmaların bir demirbaş topluluğu. Buna bir makina-avadanlık da diyebiliriz.

2. Özel bir kumanda sistemi. Bu kumanda sistemi, makina organlarının herhangi bir müdahale olmaksızın, baştan verilmiş olan talimata belli bir düzen içinde uymalarını sağlar.

3. Talimatları tasarlayıp hazırlayan insan kaynağı.

Görüldüğü gibi, makinanın işlemeğe koyulması için yapılması gereken tek iş, hazırlanmış olan talimatı yetiştirmektir. Tekrarlı işlemler, doğrudan doğruya makina tarafından ve gerektiği anda yerine getirilir.

Bununla birlikte, her üretim, otomasyonla ilgili olmaktan uzaktır. Otomasyonun yer aldığı sektörler sınırlıdır aslında. Bilimsel ve teknik devrim gerçi gerçekleşmiştir, ama henüz başlangıç aşamasındadır.

Burada bir noktayı daha belirtmek yerinde olacaktır.

Bilimsel ve teknik devrimin gelişmelerini önceden tastamına görüp kestirmek pek zordur. Her durumda şurası kesindir ki toplumun örgütlenişi ve ekonomik sistemin yapısı, üretim güçlerinin gelişmesinde belirleyici bir rol oynar. Bundan dolayı da bilimsel ve teknik devrim, üretim araçlarının bir bütün halinde toplumun mülkiyetine geçiş sürecine bağlı olarak, az yada çok hızla gelişme gösterir.

Bilimsel ve teknik ilerleme bk. **teknik ilerleme.**

Bilim Teorisi (Almanca aslı (Uber den Begriff der Wissenschaftslehre ve Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre) Fichte'nin, insan bilgisinin temellerine ilişkin öğretisini açıkladığı eser. Düşünür, eserinin 1794'te kaleme aldığı ilk şekline, 1801, 1804 ve 1812'de yeni eklentiler getirmiştir. Kitap, teorik felsefeyle pratik felsefenin birliğini gerçekleştirmektedir. İçeriği bakımından, Fichte'nin «gerçek bilinç» diye adlandırdığı «insan»ın bir analizidir. Bilim Teorisi başlangıçta bilgide formel özne şeklinde belirlenmiş olan insan, kendini yavaş yavaş, önce gerçek ve psikolojik bilinç, sonra bir toplum içinde yaşayan bir vücutta cisimleşmiş bilinç, daha sonra da ahlâksal varlık olarak keşfeder. Formu bakımındansa, Bilim Teorisi; bilimin, kendinin bilinci'nin salt ilkesi olan «mutlak ben»den hareket ederek kurulmuş genetik bir yapısını oluşturur. Kendine özdeşlik olarak formel, salt etkinlik olarak gerçek bir ilke olan «ben», bilimin form ve içerik olarak birliğini gerçekleştirmektedir.

Görüldüğü gibi, bu eserde; artık sadece Newton biliminin değil, dünyanın genel tasarımının olanak ve koşullarını arayan deneyüstü bir felsefe dile gelmektedir. Eserin pratik felsefeye ayrılan ikinci bölümünde Fichte, Kant'a karşı, hukukun ahlâktan bağımsız olduğu görüşünü savunmakta; ve, bireysel hürriyete saygı ilkesi üzerine kurulu cumhuriyetçi ve demokratik bir hukuk anlayışı getirmektedir.

Hegel tarafından XVIII. yüzyılın üç büyük olayından biri olarak kabul edilen Bilim Teorisi (öteki iki büyük olay, 1789 Fransız Devrimi ile Goethe'nin romanı «Wilhelm Meister»dir), Schelling'in felsefesini ve Hegel'in ***Mantık***'ı ile ***Fenomenoloji***'sini doğrudan doğruya etkilemiştir. Ayrıca eserde işlenen temaların çoğuna, Heidegger'in ontolojisi, Sartre'ın hürriyet teorisi ve genel olarak varoluşçuluk gibi en modern öğretilerde raslanmaktadır.

Bilim ve varsayım (Fransızca aslı Science et hypothèse) Fransız bilgini Henri Poincaré'nin 1902 yılında yayınlanan yapıtı. Bu ünlü incelemede yazar, bilimlerde varsayımın rolü üzerinde durur. İlkin de varsayım'dan ne anlaşılması gerektiğini açıklar. «Bir çok varsayım çeşidi vardır. Bunların bazıları, deneyle doğrulandıktan sonra verimli gerçekler olur. Bazıları, bizi yanlışa düşürmeden, düşüncemizi belirli bir noktada saptamak ve belirgin kılmakta bize yardımcı olabilirler. Bazıları da ancak görünüşte varsayımdırlar; ve tanımlara yada saymaca fikirlere indirgenebilirler.» Dört bölümden oluşan bu kitabın birinci bölümünde Poincaré, matematikte «sürekli olan» ile fizikte «sürekli olan»ı karşılaştırır ve matematikteki akılyürütmenin ancak tümevarım yöntemiyle işlediği için verimli olduğunu söyler. İkinci bölümde, Euklides geometrisi dışındaki geometrileri inceleyen bilgin, geometri belitlerinin ancak birer uzlaşım oldukları ve geometrinin kısmen bile deneysel bir bilim olmadığı sonucuna varır. Ona göre geometrinin incelediği ideal cisimler kavramı, tamamıyle bizim zihnimizin bir ürünüdür. Yapıtın üçüncü bölümünde mekaniği, son bölümünde de varsayımın fizikteki rolünü ele alan yazar, ihtimaller hesabına eğilir ve optik elektrik, elektrodinamik konusunda o güne dek ortaya konmuş büyük kuramları gözden geçirir. Sonuç olarak da şöyle der : «Bilim, safdil dogmacıların sandıkları gibi, eşyanın kendini değil, ancak eşya arasındaki bağıntıları bilebilir; bu bağıntıların dışında bilinebilecek gerçek yoktur.»

Görüldüğü gibi, Poincaré'nin bu incelemesi, **konvansiyonalizm**'in, fizik alanındaki idealizm çeşitlerinden birinin sözcülüğünü yapmaktadır. Lenin'in deyişiyle «Poincaré'nin ***orijinal*** teorisinin özü, nesnel gerçekliğin ve nesnel doğa yasalarının inkârına varır.»

Bilgin, bu fikirlerini, 1906 yılında yayınladığı ***Bilimin değeri*** (La valeur de la science) adlı yapıtında geliştirmiştir. Poincaré, kitabının birinci bölümünde, sezgi ve mantığın bilimlerdeki rolünü incelemekle işe başlamakta; sonra da, kendi deyişiyle, «doğanın içine kapanmış gibi göründüğü iki çerçeve»yi, zaman ile uzay'ı incelemeğe girişmektedir. Poincaré'ye göre zamandaşlığı da, iki sürenin eşitsizliğini de doğrudan doğruya, yalnız sezgi yardımıyle farkedemeyiz. Bunun yerine, ele alınan çeşitli olaylara göre değişebilen kurallar uygulayarak yetersizliğimizi gideriz yoluna yöneliriz. Bu kuralları da, sadece «elverişli oldukları için», bilinçsizce seçmekteyizdir.

Poincaré, bu görüşleriyle, **matematiksel sezgicilik** akımının öncülerinden biri olarak belirmektedir.

bilinç (Osm. şuur; Fr. conscience; İng. consciousness). Varoluşumuz ve edimlerimiz hakkındaki kişisel duygumuz. Bilinç kavramı, herşeyden önce psikolojik bir anlam taşımaktadır: Bilinç, bellekle ve öznenin kendi üzerine dönmesiyle gelişir. Bu anlamda, bilincin ortaya çıkabilmesi için, eylemin kesikliğe uğraması şarttır. İç hayatımız hakkında dolayımsız şekilde ve toplu olarak edindiğimiz duygu ve sezgiler bütününe, «kendiliğinden bilinç» diyoruz. Ahlâk açısından bilinç, «ödev duygusu»yle, bir anlamda da «vicdan»la özdeştir. Felsefî anlamında bilinç; öznenin kendi üzerine dönüp kendi düşüncesiyle kendini kavraması, yani kendine bir nesne olarak ve «dışarıdan» bakmasıdır. Bu durumda bilinç, kendini, kendine karşıt olarak koyar; yani bilip kavrayan bilinçle bilinip kavranan bilinç arasında karşıtlık vardır. Bu anlamdaki bilince, «içdüşünsel bilinç» («conscience réflexive») diyoruz.

bilinçaltı bk. **bilinçdışı.**

bilinçdışı (Osm. gayr-i meş'ur; Fr. inconscient; İng. unconscious). Bilinçten yoksun olan; yada, henüz bilincine arilmemiş ama bilincine erilebilir olan. Terim, bu ikinci anlamda, yalnız insanla ilişkin olarak kullanılmaktadır. Anlam kargaşalığına yolaçmamak için, herşeyden önce şu noktayı aydınlatmak gerekir: Halk arasında pek yaygın olan, bu durumun sürüklemesiyle uzmanlar tarafından da kullanılır hale gelen

BİLİNÇLENME

bilinçaltı sözcüğü, aslında, Osmanlıcadaki «taht-eş-şuur», Fransızcadaki «subconscient», İngilizcedeki «subconscious» kelimelerinin tam karşılığıdır; ve, «bilinçdışı olan ama bilince varılabilen» anlamına gelir. Çünkü çok daha geniş kapsamlı olan «bilinçdışı» sözcüğü, aynı zamanda «bilince erilemeyecek olan»ı da içermektedir. Ama burada, hiç bir vakit bilince varamayacağımız ***fizyolojik bilinçdışı*** (yada «maddesel bilinçdışı») ile «bilinçaltı» alanı karşılayan ***psikolojik bilinçdışı***'yı birbirinden ayırt etmek gerekir. Nitekim psikanaliz, bu anlamda, «bilinçaltı»nın bir analizidir. Bilinçdışının varlığı, önce bellek tarafından tanıtlanmaktadır: Örneğin şu anda anılarımızın ancak küçücük bir kısmının bilincindeyizdir, anılarımızın ezici çoğunluğu bilinçdışı kalır. Öte yandan, alışkanlıklarımız da bilinçdışının varlığını tanıtlar : Bilincine varmadan tamamlanan davranışlardır alışkanlıklar, bir çeşit «kendiliğindenlik» kazanmış edimlerdir. Ama bilinçdışının varlığı, özellikle, itilmiş arzularımızın kendiliğinden dile geldiği düşlerimizde, komplekslerde ve psikozlarda belirginleşir. İşte bu anlamda ***bilinçaltı*** diye adlandırılmak gereken «bilinçdışı»nın analizi, Freud ve onun ardından psikanaliz okulu tarafından uygulanmıştır: Önce özne, düşlerini anlatmağa yöneltilir; sonra da, düşün çoğu zaman tutarsız olan bu «görünür içeriği»nin ardında, «saklı İçerik» diye adlandırılan ve duygulara ilişkin olan derin bir mantık aranılır. Genel gidişimizin derin gerekçeli güdümlerinin («motivation»larının) bilincine ermek, üzerimize amansızca çöken ve bizi haberimiz olmaksızın yöneten bir yanımızdan, yani komplekslerimizden kurtulmamızı, kendimize egemen olmamızı ve böylece önümüze çıkacak bütün durumlara rahatça uymamızı sağlayacaktır. Bilinçdışının varlığını kabul etmeyen görüşler de vardır: Örneğin «davranışçılık» ve «varoluşçuluk» felsefelerine göre bilinçdışı, varlığı ortaya çıkarılmış bir gerçek değil, sadece bir varsayımdır; ve bizler ancak, bilinç alanını bilip tanıyabiliriz. Bununla birlikte psikanaliz okulunun, çabalarında genellikle başarıya ulaştığını unutmamak gerekir: Birey, psikanaliz aracılığıyle, belirli birtakım itilmiş yönsemelerinin bilincine ermekte; ve artık aştığı bu yönsemelerde «kendini bulmakta», «kendini tanımakta»dır. Sadece bu «tanıma» olayı bile, bilinçdışı olayların varlığını ispatlamağa yeterli bir kanıttır.

bilinçlenme (Fr. prise de conscience). Bilinçsiz şekilde olduğumuz şeyin yada otomatik şekilde yaptığımız şeyin bilincine varmamız. Eylemlerimizin ve duygularımızın derin güdüleri konusunda bilinçlenme, bizi sadece komplekslerden ve ruh hastalıklarından kurtarmakla kalmaz; karanlık duyguların ve önyargıların ürünü olan kör tepkilerden sıyrılıp, hür ve akla uygun bir gidiş benimsememizi ve kendine egemen bir kişilik kurmamızı sağlar. Mantık açısından bilinçlenme, bilmeksizin ne olduğumuzun ve ne yaptığımızın «tanınması» demektir. Bu anlamda her felsefî içdüşünme, bir bilinçlenme şeklinde gelişir. Bilinçlenme, «bilgilenme»ye karşıttır; çünkü «bilgilenme», kendi kendimize değil, dış nesnelere yönelir ve bilimsel bulguyu karakterlendirir.

bilinçüstü (Fr. surconscient). Sıradan bilincin çok üstünde olduğu varsayılan aşama. L. Pauwels tarafından bulunan bu terim, deha, ermişlik, peygamberlik gibi ortalama insanın yeteneklerini aşan hallerin kaynağını dile getirmek amacıyle kullanılmaktadır. İleri sürüldüğüne göre insanoğlu; tıpkı bir bilince ve bir bilinçaltına sahip olduğu gibi, bir de bilinçüstü'ne sahiptir; ne var ki «bilinçüstü»nün harekete geçmesi, rastlansal «değişim»lere bağlı kalabildiği gibi, örneğin yoga cinsinden özel metotlarla da sağlanabilir.

bilinemez (Osm. lâyuref, Fr. inconnaissable, İng. unknowledged) Bilinemeyen yada bilinemeyeceği varsayılan. İnsan zekâsının tüm çabasına rağmen ulaşamadığı ve ulaşamayacağı bir bilinemez'in varlığı, **bilinemezci** felsefe öğretileri tarafından öne sürülür Bu bakımdan bilinemez, akla dayalı bilginin karşıtını dile getirmektedir. Örneğin, **septisizm** diye de anılan **Eskiçağ şüpheciliği** yada **kuşkuculuğu**, hiç bir şeyin kesinlikle bilinemeyeceğini ileri sürüyordu; **olasıcılık**, her çeşit bilginin hiç bir zaman kesin olmadığını, ancak olası bir nitelik taşıdığını söylüyordu; **görecelik** yada **rölativizm**, bütün bilgilerin ya duyumlar bakımından yada yargımızın ve insan düşüncesinin yapısı bakımından görecel olduğunu savunuyordu; **Kantçı eleştiricilik**, kendi kendinde varlıklar'ın daima gizli ve bilinemez kaldıklarını ve bizim onları değil de ancak fenomenleri bilebileceğimizi öne sürüyordu; **Comte pozitivizmi** ise, olayların neden'ini değil de ancak nasıl'ını bilebileceğimizi iddia ediyordu. Ayrıca çeşitli **sezgici** akımlar, gerçekliğin bir bölümünün bilinemez olduğunu ve bu bölümün ancak sezgi yada sezinleyiş yoluyle, içe doğuşlarla ve tahminlerle kavranabileceğini söylemekteydiler. Bu son görüş akımı açısından bilinemez, akla dayalı, akılsal bilginin karşıtını dile getirmekteydi.

Diyalektik maddecilik anlayışına göre ise bilinemez diye bir şey yoktur, «henüz bilinemeyen şeyler» vardır; ve bunlar, toplum koşulları ve toplumsal atılımların genel düzeyi, bilinmelerini gerektirdiği andan itibaren araştırılıp bilinir hale konulmağa başlarlar.

bilinemezcilik bk. **agnostisizm.**

BİLL Max (Winterthur 1908) İsviçreli mimar, ressam, heykeltraş ve yazar. Önce Zürih'te, sonra da Gropius'un yanında **Bauhaus**'ta öğrenim gördü. 1933 yılında Nazi baskısı karşısında Amerika Birleşik Devletleri'ne göçerek Gropius'un yanına gitti. Saf biçimlerden oluşan bir evreni hep aynı kalan bir çevre birliği kaygısıyle uzun uzun işledi ve yapıtlarını büyük bir tutarlılık içinde sıraladı. **Somut sanat** anlayışı çerçevesinde, sanat yapıtının kendi gerçekliği dışında herhangi bir anlamı olamayacağını savundu, estetik bildirişimin arılığını sağlayabileceğini ileri sürdüğü bir teknik üstünlüğe öncelik tanıdı. Yaratıcılıkta her türlü aşama sırasına karşıçıktı. 1964 yılında Lozan'da açılan İsviçre Ulusal Sergisi'nin «eğitim ve yaratım bölümü»nün başmimarlığını yaptı. Ayrıca dizaynla ilgilendi.

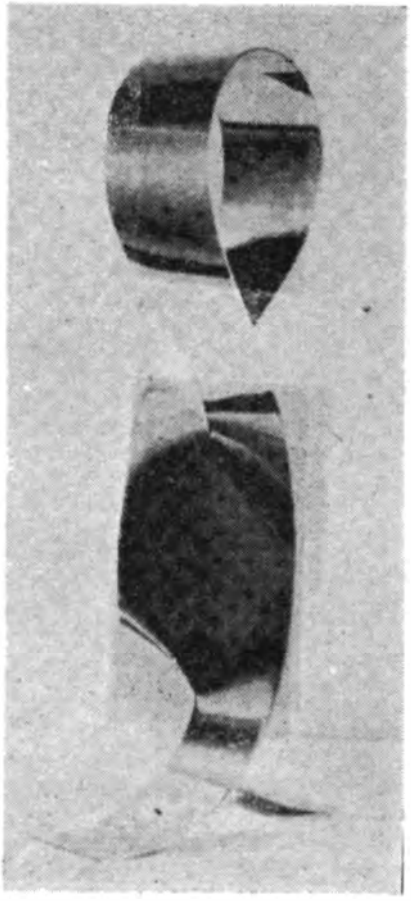

Max BİLL'in 1968 yılında gerçekleştirdiği bir heykel : **Altı açılı çift yüzey.**

Eğitime son derece önem veren Bill, 1951-1956 yılları arasında Ulm'daki Pratik Estetik Yüksekokulu'nu yönetti. Söz konusu okulu ikinci bir «Bauhaus» kurma amacıyle

Max BİLL'in Ulm'da kurduğu «ikinci» **Bauhaus.**

gerçekleştirmiş olan Max Bill, sanat çalışmalarının yanı sıra konferanslar verdi ve denemeler kaleme aldı.

BİLLAUD-VARENNE Jean Nicolas (La Rochelle 1756 / Port-au-Prince 1819) Fransız devrimcisi. Jakoben'ler Klübü'nün ateşli sekreteri olarak ün saldı. 10 Ağustosta Komün üyeliğine seçildi, Eylül kıyımında etkili rol oynadı. Konvansiyon'da Paris milletvekili oldu. Kamu Güvenliği Komitesi üyesi sıfatıyle, Devrim hükümetinin ilkelerini Konvansiyon'a kabul ettirdi. Robesplerre'i önce destekledi, sonra ona karşı cephe aldı ve 9 Thermidor olayının hazırlanışında büyük rol aldı. Terörcü diye koğuşturmaya uğradı Sans-culotte'lara duyduğu yakınlık gerekçe gösterilerek yargılandı ve 1795 yılında Guyanne'a sürüldü.

Uzun yıllar sürgün kamplarında kalan Billaud-Varenne, Napolyon tarafından bağışlandı; ama bu bağışı, onursuzluk sayarak reddetti. 1816 yılında Halti'de Port-au-Prince'e çekildi.

BONNEVİLLE'in fırçasıyle Billaud-Varenne.

BİLLE Carl Steen Andersen (Nykjöping 1828 / Kopenhag - 1898) Danimarkalı gazeteci ve siyaset adamı. 1851 yılında ***Dagblad*** adlı ünlü gazeteyi kurdu ve kısa zamanda ülkesinin başlıca gazetesi haline getirdi. 1861-1880 yılları arasında milletvekili oldu, sonra da elçilik yaptı.

BİLLERES René (Ger-près-Lourdes 1910) Fransız siyaset adamı. Unlü Ecole Normale Supérieure'de öğrenim gördü. Edebiyat uzmanı oldu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1946 yılında kurulan Kurucu Meclis'e üye seçildi. Dördüncü Cumhuriyet döneminde 1956-1958 yılları arasında Milli Eğitim bakanlığı yapan Billères, 1946 yılından bu yana sürekli şekilde Radikal partiden milletvekili seçildi. 1965 yılı Ekiminde toplanan Radikal-Sosyalist Parti 62. Ulusal Kongresi'nde parti başkanlığına seçildi.

René BİLLERES Radikal-sosyalist partinin başkanlığına seçildiği sırada.

René Billères, her türlü bağnazlığa karşı kararlı bir şekilde mücadele edişiyle tanındı. Ayrıca ülkesindeki sol partilerin Fransız Komünist Partisi ile işbirliği yapması konusunda olumlu katkılarda bulundu; ve merkezci partilerin bu konudaki iftiralarına cesaretle göğüs gerdi. François Mitterrand'ın başkanlığında oluşturulan ünlü **karşı-hükümet**'te Milli Eğitim bakanlığını üstlendi.

BİLLET Félix (Fismes 1808 / Dijon 1882) Fransız fizik bilgini. Yüksek Öğretmen Okulu'nda öğrenim gördükten sonra 1845 yılında Dijon Fen Fakültesi'nde profesörlüğe atandı, 1873 yılında da aynı fakültenin dekanı oldu. **Yarım mercek** adı verilen ve ışıklı titreşim girişimleri meydana getiren bir aygıt icat etti. 1858 yılında da ***Traité d'optique physique*** (Fiziksel optik kitabı) başlıklı önemli bir inceleme yayınladı.

BILLETDOUX François (Paris - 1927) Fransız romancısı ve piyes yazarı. Sinema öğrenimi gördükten sonra, radyoda çalıştı ve romanlar yazarak, edebiyat alanında tanınmaya başladı. Bunlar arasında ***l'Animal*** (Hayvan) isimli eseri, derin bir duyarlık ve mizah duygusu taşıması bakımından dikkati çekti. Billetdoux, asıl ününü, piyesleri ile kazanmıştır. İonesco ve Beckett'in etkisinde kalarak yazdığı bu piyesler, seyircilerin hemen ilgisini çekmemekle birlikte, öncü edebiyat eleştirmecileri tarafından başarılı örnekler olarak kabul edilmiş ve övülmüşlerdir. İlk eserlerini, küçük deneme tiyatrolarında oynatan Billetdoux, ***A la nuit la nuit*** (1955), ***Tchin-tchin*** (1959), ***Le comportement des époux Bredburry*** (1960), ***Va donc chez Törpe*** (1961), ***Comment va le monde monsieur?*** (1963) ve ***Il faut passer par les nuages*** gibi piyesler yazmıştır. Eserleri üzerinde uzun tartışmalar yapılmış olmakla birlikte, Billetdoux'nun değeri ve ustalığı hakkında hemen hemen bütün eleştirmeciler fikir birliğine varmıştır. «Abes Tiyatrosu»nun temsilcilerinden biri olarak kabul edilmekle birlikte, Billetdoux'nun eserlerinde tam anlamıyla kişisel bir şiir anlayışı vardır ve kimi zaman geleneksel Fransız mizahının dile geldiği görülür.

Weber ve Jess Halın, BİLLETDOUX'nun İşler nasıl? adlı piyesinde..

BİLLİNGER Richard (Sankt Marienkirchen 1890 / Linz 1965) Avusturyalı yazar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yayınladığı romanlarla ün saldı. ***Lehen aus Gottes Hand*** (Tanrı vergisi, 1953) ve ***Die blinde Henne*** (Kör tavuk, 1955) adlı yapıtlarında halk kaynaklarından ustaca yararlandı.

BİLLİNGS Joseph (Turnham Green 1738 / Londra 1801) İngiliz denizcisi. 1776-1779 yılları arasında büyük denizci Cook'la işbirliği yaptı ve çeşitli gözlemlerde bulundu. 1785 yılında Rus imparatoriçesi Katerina II'nin hizmetine girdi. Kamçatka'nın kuzey doğusunda, Sibirya kıyılarında bir keşif yolculuğuna çıktı. Daha sonra Bering denizi kıyılarını gezdi ve inceledi. Bu yolculuğun kendisi tarafından kaleme alınmış olan hikâyesi, 1802 yılında Londra'da yayınlandı.

BİLLROTH Theodor (Bergen 1829 / Abbazia - 1894) Alman cerrahı. Önce Zürih, sonra da Viyana üniversitelerinde profesörlük yaptı; özellikle histoloji ve genel patoloji ile uğraştı. Mide kanseri amellyatını yapan ilk cerrah olarak ün saldı.

billûrlaşma, kristalizasyon (Fr. ve İng. cristallisation) Stendhal'in aşk olgusunu belirlemek için kullandığı kavram. Büyük yazar, ***De l'amour*** adlı kitabında, billûrlaşma'yı şöyle tanımlar «Aklın, görünen bütün herşeyden, sevilen kişinin yeni yetkinliklerini bulmak için yaptığı işlem.» Stendhal'e göre, örneğin Salzburg tuzlalarında bir ağaç dalının yavaş yavaş parlak tuz billûrlarıyle örtünmesi ile bir âşığın hayalinde hayatın en küçük ayrıntılarının sevilen kişi çevresinde yeni bir çekicilik kazanarak billûrlaşması arasında, oluşum bakımından hiç bir fark yoktur.

BİLLY André (Saint - Quentin - 1882 / Fontainebleau - 1971) : Fransız romancısı ve eleştirmecisi. ***Les annales*** ve ***Mercure de***

France gibi tanınmış dergilerde kitap eleştirmeleri yazarak ün kazanan Billy, *l'Apporobaniste* (1938), *Introibo* (1939) ve *Narthex* (1950) isimli romanlar da yayınlamıştır. «Dinî inanç meselesi ile, bu inancı kaybettiğinden beri yani genç yaşından beri

André BİLLY. Goncourt Akademisi'ne üye seçildiği sırada.

uğraştığını» söyleyen Billy'nin, klâsik bir dille yazılmış ve felsefî fikirler ile yüklü romanlarında, bu meselenin temel teşkil ettiği görülür. Billy, aynı zamanda, güçlü bir biyografici olarak da ün kazanmıştır. Sainte-Beuve, Balzac, Diderot, Goncourt kardeşler, Stendhal, Mérimée gibi yazarlar hakkında ilgi çekici incelemeler yayınlamıştır. Bunlar arasında, dostluk kurmuş olduğu Jacob ve Apollinaire gibi çağdaş şairler hakkında yazmış oldukları, ayrı bir önem taşır. Goncourt Akademisine üye seçilmiş olan yazar, son yıllarda *l'Allegretto de la septième* (1960) ve *Sur les bords de la Veule* (1965) isimli eserlerini yayınlamıştır.

bilme (Osm. vukuf, Fr. savoir, İng. know) Gerçekliğin insan düşüncesinde yansıması ve yeniden yaratılması süreci. Bu süreç, sosyal gelişmenin yasalarıyle koşulludur ve dolayısıyle de insanoğlunun pratiğine sıkı sıkıya bağlıdır. Bilme, nesnel hakikatın elde edilmesini amaçlar. Bu süreç boyunca, gerçeklik konusunda bilgiye, fenomenler hakkında kavramlara varılır. İnsanoğlunu kuşatan evrenin kavranması da böylece olanak kazanmaktadır.

Böylece elde edilen bilgi, dünyayı değişime uğratma ve doğayı insanın ihtiyaçlarına uygun hale getirme amacıyle pratikte kullanılır. Bilme ile doğanın ve toplumun pratikte dönüşüme uğraması, aslında aynı tarihsel sürecin birbirini karşılıklı olarak koşullayan ve karşılıklı bağımlılık içinde bulunan iki yanıdır. Bilme, toplumun pratik etkinliğinin zorunlu bir etkenidir; çünkü bu etkinlik, eşyanın ve nesnelerin özelliklerine ve işlevlerine dayanarak yürütülür Öte yandan, pratik de, toplumun üretim etkinliği içinde, bilme sürecinin zorunlu bir etkeni olarak rol oynar. Maddesel dünya hakkındaki bilginin kökenine ve oluşumuna hükmeden yasaların bulunup ortaya çıkarılması ve böylece pratiğin de bilgi teorisine katıştırılmasıyle, bilgi teori gerçek bilim haline gelmiştir.

Bilmenin kaynağını oluşturan şey, insanoğlunun doğa üzerindeki yaratıcı pratik etkisi, doğa varlığını böylece egemenliği altına alması ve üretim yolunda eşyanın şu yada bu özelliklerinden yararlanmasıdır. Nesnenin dış görünüşü değil de işlevleri ve nesnel özü pratikte özümlenerek, kavramların ve teorilerin alanı haline gelir.

Bilme, değişik biçimlere giren, kendi gelişme evre ve dereceleri olan, insanın çeşitli yeterlik ve yeteneklerini içine alan karmaşık bir diyalektik süreçtir. Deneye ve pratiğe dayanan bilmenin hareket noktası, insanın, kendisini çevreleyen şeyleri duyular yoluyle kavramasıdır. İşte bundan ötürü de bilme sürecinde, «canlı algılama»nın, yani insanın nesnel dünya ile olan dolayımsız duyusal ilişkisinin rolü büyüktür. Duyumlar olmaksızın gerçeklik hakkında hiç bir şey öğrenilemez. «Canlı algılama» ancak duyumlar, algılar, kavramlar, olguların araştırılması ve fenomenlerin gözlemlenmesi gibi formlar içinde meydana gelir. Duyumlar, insan ile nesnelerin dış özellikleri arasında bir bağlantı kurar. Duyumlar yoluyle insan, sıcak, soğuk, renk, koku, sertlik, yumuşaklık gibi özellikleri algıleyarak eşyayı da birbirinden ayırt eder ve gerçeklik hakkında çeşitli bilgiler edinir. Nesnelere ilişkin imgelerin algılanması ve bu imgelerin hayalgücünde birikmesi, insanın bu nesnelerle rahatça iş görmesini ve nesnelerin dış görünüşleri ile işlevleri arasındaki bağlantıyı kavramasını sağlar. Ama henüz duyu derecesinde kalan bilgi, bütün önemine rağmen, gerçekliğin temel niteliğine inilmesine, gerçekliğin yasalarının keşfedilmesine olanak vermez.

Bilginin asıl görevi, nesnelerin temel niteliğine nüfuz etmek ve gerçekliğin yasalarını bulmaktan başka bir şey değildir. «Canlı algılama» ve deney verileri, kavramlar, yargılar, sonuçlama biçimleri halinde ortaya çıkan daha üst derecedeki insansal bilgi yeteneği —yani soyut-mantıksal düşünce— tarafından düzene konur ve genelleştirilir. Kavramlar da insanın sosyal üretici etkinliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkarlar. Nesnelerin özellikleri ve işlevleri, bu nesnelerin insanlar arasındaki işaretleşme-konuşma etkinlikleri sırasında yerleşen nesnel pratik değerleri, sözcüklerin anlamlarını ve anlatımlarını meydana getirir. Öyle ki insan düşüncesi, nesnelerin belirli kavramlarını, özelliklerini ve belirimlerini bu sözcükler aracılığıyle ortaya koyar. Düşüncenin mantıksal etkinliği, çeşitli biçimler halinde gösterir kendini : Tümdengelim ve tümevarım, analiz ve sentez, varsayım ve teori kurma, bu biçimlerin en bellibaşlılarıdır.

Belirli deney verilerinden hareketle eşyanın temel yapısı hakkında genelleştirilmiş fikirler meydana getiren hayalgücü, yaratıcı fantezi ve sezgi de, bilginin meydana gelmesinde büyük rol oynarlar. Bununla birlikte düşünce ancak öznel fikirler yaratır; ve burada, bu öznel fikirlerin gerçekliğe uygun düşüp düşmedikleri sorusu ortaya çıkar.

Bu sorun, teorik tartışmalar ve iddialarla değil, ancak sosyal-tarihsel pratik'le çözülebilir.

Bilginin daha sonraki aşamalarında öznel fikir, nesnel hakikat haline gelir: Yeter ki pratik sosyal etkinlik, dolaylı yada dolaysız olarak, bu fikri temellendirsin ve doğa ve toplum güçlerinin insanlar tarafından egemenlik altına alınmasını sağlasın. Çünkü fikirlerin, bilginin, teorilerin gerçekliğe uygunluğu ancak sosyal üretici pratik tarafından doğrulandığı takdirde bu fikirlerin, bilgilerin ve teorilerin doğruluğundan söz edilebilir.

Lenin, şunları yazar bu konuda : «Canlı algılama'dan soyut düşünceye, ***buradan da pratik'e geçiş :*** İşte hakikatı bilme'nin, nesnel gerçekliği bilme'nin diyelektik yolu!»

Bilimsel hakikat, teke tek ve özel olarak yürütülmüş bir deneyimle değil, en sonunda, sosyal pratik'le doğrulanır : Bilgiyi belirleyen şey, bir bütün olarak sosyal-üretici pratik'tir; bir başka deyişle, kendi tarihsel gelişme çizgisi içinde bütün sosyal varlık'tır.

Hakikat, bir süreçtir. Pratik'in kendisi de, nesnel hakikatı yanlış'tan ayırmağa yarayacak bir kesinlik taşıdığı ölçüde, gelişen bir süreçtir. Bu süreç, tarihin her belirli evresinde, üretimin olanakları ve teknik düzeyi tarafından sınırlanır. Bu, aynı zamanda, pratik'in de görecel (yada, bağıntılı) olduğu anlamına gelir. Söz konusu görecelliğin bir sonucu olarak pratik'in devamlı bir gelişme halinde bulunması da hakikatın bir dogma haline gelmesini... yani, değişmez mutlak hakikat haline gelmesini olanaksız kılar.

bimetallzm (Fr. bimétallisme, İng. bimetallism) Altın ve gümüş halinde iki madensel para esasının bir arada varolduğu para sistemi. Bimetallzm, iki ayrı usulde uygulanabilir :

1. Tam bimetallzm. Bu usulde, her iki maden de, değer esası olarak kabul edilir; böylece serbest para basılması ve ödemelerde sınırsızlık mümkündür.

2. Yarı bimetalizm. Bu usulde, sadece bir tek maden gerçek sayılır.

Bimetalizm, XIX. yüzyıl sonuna kadar uygulamada kaldı. Yüzyılımızın başlangıcında ise, bir tek madensel para olarak altın'ın üstünlüğüne dayanan monometalizm uygulaması yerleşti.

Ne var ki Birinci Dünya Savaşı'nın getir-

diği zorunluklar, madensel paraların egemenliğine son verdi. Dolayısıyle de iki sistemin yararlı ve sakıncalı yanları konusunda süregelen tartışmaların ilginçliği kalmadı.

BİN BARKA El Mehdi (Rabat 1920 / Paris 1965): Faslı siyaset adamı. Matematik öğretmenliği yaptı. Aynı zamanda da, Ulusal Halk Kuvvetleri Birliği'nin kuruluşuna katkıda bulundu. Söz konusu Birlik, zamanla, Fas'taki rejime karşı sol kanadın belli başlı örgütü haline girecekti.

Bin Barka, 1963 yılında Cezayir-Fas arasındaki sınır çatışmasında Cezayir tarafını tuttuğu için ülkesinden kaçmak zorunda kaldı ve gıyaben ölüme mahkûm edildi. 1966 yılında Havana'da toplanan **Üç Kıta Konferansı**'nın düzenlenmesinde önemli rol oynadı.

Fas'tan ayrıldıktan sonra Paris'e yerleşmişti Bin Barka; ve devrimci siyasal etkinliğini, gizlenmeğe gerek görmeksizin yürütmekteydi. Belki de hatası bu oldu 29 Ekim 1965 günü Paris'te Fransız gizli polisi ile Fas kralının adamlarının işbirliği sonucu kaçırıldı ve bir daha da izine rastlanmadı. Kaçırılması, general De Gaulle'ün de kendini sorumlu ilân ettiği büyük bir siyasal skandal yarattı ve Fas-Fransa ilişkilerinde enikonu gerginliğe yolaçtı.

BİN BARKA bir konuşma sırasında.

BİN BELLA Ahmed (Oran 1916) Cezayirli devlet adamı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilere karşı Fransız ordusunda çarpıştı ve yararlıklarından ötürü madalya aldı. Ama aynı zamanda, Cezayir'de ulusal kurtuluş için kurulan gizli örgütün yöneticilerinden biriydi. 1949 yılında Oran posta merkezine yapılan saldırıya katıldığı gerekçesiyle tutuklandı. 1952 yılında kaçtı, Kahire'ye sığındı ve orada Hıdır'la buluştu. 1954 yılı yazında Devrimci Birlik ve Eylem Komitesi'nde Budiaf, Bin Bulayd ve Dıduş'la birlikte 1 Kasım ayaklanmasını hazırladı. Hemen ardından da **Ulusal Kurtuluş Cep-**

BİN BELLA cumhurbaşkanı seçildiği gün.

hesi'nin dış delegasyonunda önemli rol oynadı.

1956 Ekiminde Fas'a yaptığı bir yolculuk sırasında uçağı Cezayir açıklarında çevrildi ve yakın arkadaşlarıyle birlikte Fransızlar tarafından tutuklandı. Bu olay, emperyalistlerin, çıkarları gerektirdiğinde bütün uluslararası kuralları —üstelik bu kurallar, kendileri tarafından konulmuş olsa bile— nasıl fütursuzca çiğneyebileceklerini gözler önüne seren bir ibret örneğiydi; ve söz konusu emperyalistlerin, daha sonra çok rahatça savunulabilir nedenlerle başkalarının girişecekleri «hava korsanlığı» işlerine itiraz hakkını kaldırmaktaydı ortadan.

Evian anlaşmalarının imzalanışına kadar Fransa'da tutuklu kalan Bin Bella, 1962 yılında Cezayir'de otoritesini kabul ettirmiş bulunuyordu.

Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti ile çalışan Bin Bella, bu hükümetle çatışmaya düşünce bir «Siyasal Büro» kurdu. Bu büro, ülkeyi yönetmekle görevlendirildi. Çok geçmeden, 20 Eylül 1962 günü Kurucu Meclis seçimleri yapılacak ve Bin Bella başkanlığındaki hükümet aynı ayın sonunda iktidarı alacaktı.

1963 yılında cumhurbaşkanı seçilen Bin Bella, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kararıyle parti genel sekreterliğine getirildi. Ama bu sırada, onun yönetimine karşı gittikçe şiddetlenen bir muhalefet de başlamış bulunuyordu. Nitekim 1964 Temmuzunda Biskra'da albay Şaabani'nin yönettiği bir isyan patlak verdi. Bin Bella bunu bastırdı; ama 1965 Haziranında albay Bumedyen tarafından yönetilen hükümet darbesiyle devrildi ve tutuklandı.

Binbir Gece Masalları (IX. yüzyıl): Anonim Arap masalları derlemesi. Bütün büyük anonim eserler gibi, Binbir Gece Masalları da, çeşitli kültürlerin bir folklor sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Arapçası **Elf leyle ve**leyle olan bu masal, hikâye, destan, menkıbe ve fıkralar külliyatının Arapçaya, Farsça *Hezâr-efsâne* isimli bir külliyattan geçtiği bilinmektedir. Gerek ana çerçevedeki kahramanların isimlerinin Fars isimleri oluşu, gerekse yan hikayelerde İran'a özgü isim ve özelliklerin bulunması da,bunu doğrulamaktadır. Ayrıca, bu masallardan bazılarının da İran'a Hindistan'dan geldiği bellidir: **Çerçeveli hikâye** (yani bir ana hikâye içinde çeşitli hikâye ve masalları sıralamak) tekniği ile, Binbir Gece Masalları'nın temelinde bulunan, bir olayı geciktirme amacıyla hikâye anlatma geleneği, Hint edebiyatının en eski örneklerinde bile rastlanan özelliklerdir. Genel olarak,Binbir Gece Masalları külliyatı içinde yer alan ve büyük bir kısmı **fantastik** edebiyat tarzının, bir kısmı da gerçekçi edebiyatın ilk örneklerini oluşturan masalların dört belli başlı kaynaktan geldiği söylenebilir: 1) Hint'ten gelme masallar, 2) İran'dan gelme masallar 3) Harun-ür Reşid devri Bağdat tabakasını meydana getiren masallar, 4) Fâtımiler ve Memlûklar devrinde Mısır'da külliyata eklenmiş olan masallar.. Harun-ür Reşid zamanında ve ünlü hükümdarın kişiliği etrafında geçen maceraların konuları gerçekçi, üslûp ve tertipleri ustaca; Mısır'dan gelme masalların konuları ise, akıl ve doğa dışı fantastik öğeler bakımından daha zengin, üslûp ve tertip bakımından ise ötekilerden daha acemicedir. Bugün ortaya çıkmış olan bir başka nokta da, külliyatın son şeklini Mısır'da, son Memlûklar devrinde almış olduğudur. En başta Bağdad tabakasına ait olanlar, bazı masalların ayrı ayrı belli yazarlar tarafından kaleme alındığı veya son şekline ulaştırıldığı da ileri sürülmekte ve bu yazarlar arasında Ebû Nuvâs gibi büyük şairlerin bulunduğu da söylenmektedir. Binbir Gece'nin çerçeve masalı şudur: Semerkand padişahı Şehzaman, kardeşi Sasan hükümdarı Şehriyar'la görüşmek üzere memleketinden ayrılır, ama sarayda unuttuğu bir hediyeyi almak için geri dönünce sevgili karısını yatakta bir köle ile sevişirken yakalar. Her ikisini de öldürdükten sonra, yola devam eder ve kardeşinin sarayında büyük törenlerle karşılanır. Ama kederli ve düşüncelidir. Şehzaman'ın bu hâlini gören Şehriyar, onu avutmak amacıyla bir sürek avı düzenler. Şehzaman bu ava katılmaz ve kardeşinin karısının onu daha da hayasızca aldattığını görerek kendi hesabına teselli bulur. Avdan dönüşte kardeşini daha neşeli bulan Şehriyar, bunun sebebini sorunca, Şehzaman o gün görmüş olduğu sahneleri anlatır. İki bedbaht kardeş gezmeğe çıkarlar, bir hayli yürüyüp yorulunca kıyıda dinlenmek isterler ama tam o sırada denizden bir ifrit çıkar. Korkuya kapılan iki hükümdar bir ağaca tırmanıp gizlenirler. İfrit, elindeki sandıktan son derece güzel bir kadın çıkarır, kadınla sevişiktekten sonra dizleri dibinde uykuya dalar. Bunun üzerine güzel kadın iki kardeşi aşağı çağırır ve ifriti uyandırma tehdidi altında

Binbir gece'den *Alâeddin'in lâmbası* için bir süsleme resmi.

onları kendi sonsuz şehvetini dindirmeğe zorlar. Bu da yetmezmiş gibi yüzüklerini alır ve koynundan çıkardığı bir ibrişime dizer. İbrişimde tam 570 tane yüzük vardır ve hepsi de, ifritin korkunç kıskançlığına, karısını denizin dibinde bir sandık içinde saklamasına rağmen, kadının baştan çıkardığı erkeklerden alınmıştır. Canlarını kurtaran iki hükümdar, böylece, bütün kadınların doğuştan sadakatsiz ve hain ruhlu olduğuna iyiden iyiye inanırlar. Sarayına varır varmaz karısını öldürten Şehriyar, o günden sonra her gün bir genç kızla evlenir ve ertesi günü de kızın boynunu vurdurur. Böylece üç yıl geçer, ve memlekette evlenecek genç kız kalmaz. Padişaha bir gecelik gelin bulmakla görevli vezir, ne yapacağını şaşırmış kara kara düşünürken kendi kızı Şehrazed gelir ve niçin kederli olduğunu sorar, sebebini öğrenince de padişahla bizzat kendisinin evleneceğini bildirir. Babası her ne kadar yalvarıp yakarırsa da fayda vermez: Şehrazad, ya padişahı bu insafsız huyundan vaz geçirerek kadınları belâdan kurtaracak, ya bu uğurda kendini de feda edecektir. Kızını yola getiremeyen vezir, çaresiz boyun eğer ve Şehrazad'ı saraya götürür. Şehrazad padişahtan, gerdeğe girmeden önce kızkardeşi Dünyazad ile görüşmesine izin vermesini rica eder. Padişahın müsaadesi üzerine Dünyazad, yeni evlilerin odasında bir köşeye büzülür. Padişahla Şehrazad bir süre sohbet ettikten sonra Dünyazad, ablasından, bir masal anlatmasını ister. Ustaca bir girişle padişahı da dinlemeğe heveslendiren Şehrazad, gecenin geç saatinde masalı öyle meraklı bir yerinde keser ki, masalın sonunu öğrenmek için kıvranan padişah, karısının idamını bir gün erteler. Ve Şehrazad, her gece, anlattığı masalların sonunu öğrenme merakı içinde bırakarak, Şehriyar'ı tam binbir gece oyalamayı başaracak ve, masalların ibret verici etkisi kadar karısının zekâsı karşısında duyduğu hayranlığın da etkisi ile padişah, Şehrazad'ı öldürtmekten vaz geçecektir.

İşte, Binbir Gece Masalları külliyatı içinde yer alan yüzlerce masal, hikâye, destan, menkıbe ve fıkra, böyle bir bağla biribirine iliştirilmiş bulunmaktadır. Bu teknik, temel olayın çerçevesi içine girmiş masalların uygun yerlerinde, ikinci üçüncü dereceden çerçeveler meydana getirmeğe de elverişlidir. Örneğin Şehrazad'ın anlattığı herhangi bir masalın bir kahramanı da, bazan, bir vesile düşürüp karşısındaki kahramana bir masal veya menkıbe anlatır. Ayrıca bu ikinci dereceden masalın içine de, gene aynı teknikle, bir üçüncü masal veya hikâye yerleştirilebilir..

En ünlüleri, ***Alâeddin'in Lâmbası***, ***Ali Baba ve Kırk Haramiler***, ***Yedi Vezirler***, ***Gemici Sindbâd'ın yedi Gezisi***, ***Omar'ul-Numân*** ve ***Haykar Hakim***'le ilgili olan Binbir Gece Masalları, bugün, özellikle Orta Doğu kültürlerinin, genellikle de bütün insanlığın ortak bir hazinesini oluşturdukları gibi, Batı roman tekniğinin gelişmesinde belirleyici rol oynamış eşsiz bir kaynak olarak da kabul edilmektedir.

BİNCHOİS Gilles (Mons - 1400 / Soignies - 1460) Fransız kompozitörü. Önce askerlik mesleğine girdi, sonra rahip oldu. Yüzyıl Savaşı'nda Suffolk dükünün yanında çalıştı; 1430 yılından sonra Fransa kralı İyi Philippe'in sarayında bulundu. Bestelediği çeşitli ilâhi ve türkülerle Ortaçağ sonunun ünlü müzik ustalarından biri olarak ün saldı.

BİNDER Christlieb Siegmund (Dresden 1723 / Dresden 1789) Alman bestecisi, klavsen ve org çalıcısı. Özellikle klavsen için yazdığı sonat ve divertimentolarla tanındı. Ayrıca orkestra için de on ikl parça yazdı.

BİNDESBOEL Michel Gottlieb Birkner (Kopenhag 1800 / Kopenhag 1856) Danimarkalı mimar. 1839 1848 yılları arasında inşa ettiği Thorwaldsen müzesiyle büyük çapta ün saldı. Bu yapıda, ilk olarak, Etrüsk süsleme tarzından yararlanılmıştı.

BİNDİNG Rudolf Georg (Basel - 1867 / Basel - 1938) Alman şairi. Leipzig ve Berlin'de okumuş, ama hiçbir işte çalışmayarak hayatını geziler yapmakla geçirmiştir. Kırk yaşından sonra edebiyat çalışmalarına başlayan Binding, bu alanda kendi kendini yetiştirmiş bir kimsedir. Önce, d'Annunzio'nun eserlerini çevirmekle işe başlamış daha sonra kısa hikâyeler yazmış ve bu alanda büyük bir yeteneği olduğunu çok geçmeden kabul ettirmiştir. Eserlerinde Goethe, Kleist ve Keller'in etkileri bulunmakla birlikte, Binding, taklid edilmesi olanaksız ince ve klâsik üslûbuyla, modern Alman edebiyatında kendine ayrı bir yer yapmıştır. Dünya zevklerine ve ödevlerine önem veren Binding'in eserlerinde kutsal ve dinsel öğelerin de önemli bir yer tuttuğu görülür. ***Legenden der Zeit*** (Çağın hikâyeleri, 1909) isimli ilk eserinde yeryüzünde yaşıyanlarla gökyüzü sâkinlerini karşı karşıya getirmiştir. Küçük hikâyelerinde ise, kahramanlarının, aşk, dostluk yada acıma duyguları aracılığı ile dinsel duygulara ulaştıklarını ve dinsel hayatlarını yaşadıklarını görürüz. ***Aus dem Krieg***'e adını taşıyan ve Birinci Dünya Savaşı sırasında yazılmış olan anılarında Binding, büyük bir gerçekçi ve herşeyi açıkça göstermekten kaçınmayan cesur bir yazar olarak ortaya çıkmaktadır. Ünlü otobiyografik eseri ***Erlebtes Leben*** (Yaşanmış hayatlar, 1928) ise, çağdaş Alman edebiyatının en ilgi çekici örneklerinden biridir. Binding, bu eserinde, hayata anlam kazandırmak için çabalayan bütün bir kuşağın, Savaş sonrası Almanya'nın sosyal ve siyasal koşulları içinde nasıl hayal kırıklığına uğradığını anlatmıştır. ***Gedichte*** (Şiirler, 1914), ***Stolz und Trauer*** (1922), ve ***Sieg der Herzens*** (1937) gibi başarılı şiir kitapları yayınladığı halde, Binding herşeyden önce, hikâye ve otobiyografi yazarı olarak ün salmıştır.

1905 Rus Devrimi 1905 yılının ocağında patlayıp 1907 yılına kadar süren Rus halk hareketi; Lenin'in tanımlamasıyla, «Rus demokratik burjuva devrimi» ve 1917 Ekim Devrimi'nin «genel provası». Yirminci yüzyılın ilk yıllarında Çarlık hükümeti, bir işçi sendikası kurulması şeklindeki öneriyi, işçi kaynaşmalarını kontrol altına alabilmek amacıyle desteklemiş ve gerekli izni vermişti. Ve söz konusu sendika da çok geçmeden kuruldu. Pek doğal olarak bu sendika, en ufak etkinlik alanlarına kadar polisin sıkı göz hapsindeydi. Üstelik de, gizlen-

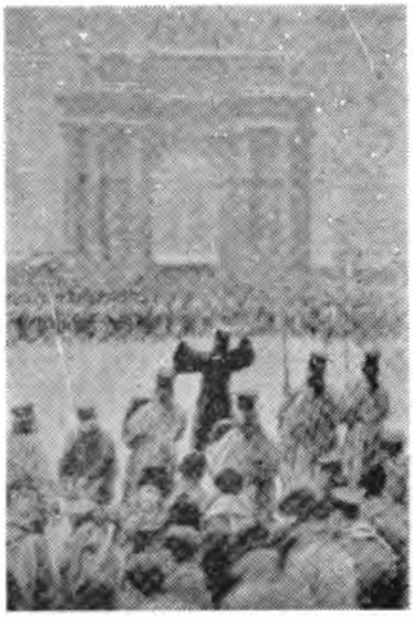

1905 Rus Devrimi : *Başlarında papazlarla ilerleyen işçiler ve Muhafız Alayı çatışma öncesinde. «Kanlı Pazar» böyle başladı*

mesine gerek duyulmayan bir göz hapsiydi bu. Öyle ki sendikanın toplantılarında Çarlık rejimine karşı, eleştiri bir yana, ima yoluyle dahi en ufak bir tarizde bulunulmasına göz yumulmuyordu. Bu «polis sosyalizmi»nden pek memnun kalınmıştı herhalde ki, başlıca sanayi kollarında ve elbette yine hükümetin sıkı denetimi altında, sendikalar kurulmasına izin verildi. Yanılmamıştı yöneticiler kadrosu. Gerçekten de durum, 1904 yılına kadar, hükümetin ve Plehve başkanlığındaki polis örgütünün istediği gibi yürüdü. Ama Rus-Japon savaşı ve bu savaş sonunda Çarlık Rusyasının uğradığı bozgun, o zamana kadar dileklerine en ufak bir cevap alamayan ve artık boşuna nefes tükettiklerini anlamış bulunan sendikacılara gösteri ve yürüyüşler yapmak için gerekli fırsatı sağlayacaktı.

Çar Nikola II'nin saltanat dönemi boyunca, en başta Fransız kapitalistleri olmak üzere yabancı sermaye, Rus sanayisine büyük çapta yatırım yapmıştı. Bunun sonucu olarak da ilkin Petrograd ve Moskova'da, hemen ardından da öteki büyük yerleşme merkezlerinde büyük işçi toplulukları meydana gelmişti. Ve Lenin, popülistlere karşı, Rusya'da gerçek iktidarın burjuvazinin elinde bulunduğunu savunabiliyordu artık. Ne var ki ücretler, Avrupa'daki ücretlere göre çok düşüktü, örneğin İngiltere'ye göre üçte bir oranındaydı. İşgünü süresi, ortalama 13 saattı, kimi işyerlerinde 14 saatın üzerine çıkıyordu ve bunun 11,5 saat olarak sınırlanması için 1907 yılını beklemek gerekecekti!

Marksist devrimcilerin Rusya dışından gönderdikleri gazete ve dergilerin yanı sıra ülke içindeki grupların yeraltı çalışmaları da bu işçi topluluklarını etkilemeğe başlamıştı. Sendikaların kurulması ve ağır sanayi dallarında çalışan emekçi sayısının kısa zamanda artması, devrimci kaynaşmayı büsbütün hızlandıracaktı. İşçiler çalışma saatlarının indirilmesini ve asgarî ücret saptanmasını istemeğe başlamışlardı. Ve bu genel hoşnutsuzluk havası içinde harekete geçen terörcü devrimciler, halk düşmanı Plehve'yi öldürdüler.

Plehve, hem İçişleri bakanıydı, hem de Çarlık rejiminin amansızlığıyle ünlü gizli polis örgütü Okrana'nın şefiydi. Rusya'da çardan sonra en kudretli adam oydu. Suikastı, devrimcilerle işbirliği yapan Okrana mensuplarından biri planlamış; bu plana uygun olarak bir devrimci de, Plehve'nin arabasına bomba koymuştu.

Öte yandan, Batı'nın liberal fikirlerini benimsemiş olan ve feodallerle askerlerin ağır baskısı altında bezginliğe düşen Rus burjuvazisi de gene bu dönemde bir dizi siyasal reform istemeğe koyuldu. Zemtsvo diye adlandırılan bölge meclislerinin hararetle desteklediği bir hareketti bu. Çarlık hükümeti, böylece, biri sosyal öbürü de liberal olmak üzere iki hareket tarafından sıkıştırılmaktaydı.

Rus-Japon savaşı boyunca uğranılan ve artık kamuoyundan gizlenemeyen yenilgilerin, yönetimdeki yolsuzlukların, ulaşım ve beslenme işlerindeki aksaklıkların yolaçtığı bunalım, öğrenci ve işçi gösterileriyle noktalanmaktaydı hep. 1904 yılı sonlarında toplanan Zemtsvo'lar Konferansı'nda hemen bir «kurucu meclis» toplanması istendi.

Aynı günlerde Lenin ve arkadaşları da, grevlere girişilmesi için, devrimci gruplara çağrıda bulundular.

Nitekim 1905 yılı sona ererken Bakû'da ilk grev patlamıştı. Ve işçiler, askerlerle çarpıştılar; ölenler oldu. Japonların Port-Arthur'ü ele geçirmesi, ülkedeki sinirli havayı daha da gerginleştirdi. Tam o sırada Putilov silâh fabrikalarının dört emekçiyi işten çıkarması, başkentte tam 250 bin işçinin genel greve gitmesi gibi belirleyici bir

1905 Rus Devrimi: *Papaz Gapon ve Petersburg Emniyet müdürü.*

sonuç doğurdu.

Ve bu her an patlamağa hazır bekleyen ortam, Kanlı Pazar'la düğümlenecekti.

İnsanlık tarihinin en yüz kızartıcı sayfalarından biri olan olay, şöyle başladı:

9 Ocak 1905 günü Petrograd'da 200 bin kişilik büyük bir kalabalık, çardan dileklerde bulunmak üzere Kış Sarayı'na doğru yürüyüşe geçti. Kalabalık, grevci işçilerden, kadınlar, çocuklar ve yaşlılardan, sözün kısası her sınıf halktan meydana gelmişti. Üstelik bazı gruplar da «Tanrı çarı korusun!» marşını söylemekteydi; ve bu da, yürüyüşün bir isyan, bir ayaklanma hareketi olmaktan çok çara halkın sesini duyurmak için düzenlenmiş olduğunu ortaya koyuyordu. Nitekim yürüyüşün başını çeken topluluklardan birini rahip Gapon yönetmekteydi. Ve Gapon'un elinde çara sunulmak üzere bir dilekçe bulunuyordu. Söz konusu dilekçede, sekiz saatlik işgününü gerçekleştirmesi, asgarî ücretin günde bir rubleye çıkarılmasını ve bir kurucu meclisin toplanmasını sağlaması istenmekteydi çardan.

1905 hareketinin garip bir simasıydı Gapon. Petrograd halkı onu, papaz olmaktan çok sosyal bir reformcu diye tanımıştı. Gerçekten de bu adam, Rus Fabrika İşçileri Sendikası'nın kurulmasında rol oynamış, bazı devrimcilerle ve bu arada büyük yazar Maksim Gorki ile dostluk kurmuştu.

Kanlı Pazar'dan bir gün önce çara mektup yazarak, halkın dileklerde bulunmak üzere Kış Sarayı'nın önünde toplanacağını bildirmişti Gapon. Ama çar Nikola II, ailesiyle birlikte sarayı terketmiş olduğu için bu mektubu alamadı. Gapon, 1905 Devrimi'nden sonra Finlandiya'ya keçtı. Devrimcilerin gizli toplantılarına katıldı. Ama polisle işbirliği yaptığı anlaşılınca 1906 yılında öldürüldü.

Şarkılar, marşlar, ilâhiler söyleyen ve çarın resimleri ile haçlar teşıyan kalabalık beş ayrı kol halinde Kış Sarayı'nın önüne gelmişti ki yeni birliklerle takviye edilmiş Saray Muhafız Alayı'nın duvarların önüne ateşe hazır durumda dizilmiş beklediği görüldü. Çar, aileslyle birlikte, başkentin yirmi beş kilometre ötesindeki Çarskoe Selo'da bulunen Yezlik Saray'a gitmişti. Böylece, bu kritik anda karar verme yetkisi muhafız kumandenlarına bırakılıyordu.

Kalabalık Saray'a yaklaşınca, subaylar askere ateş emri verdiler. Ve halkla asker arasındaki mesafe, sadece yirmi metre kadardı! Dolayısıyle de bir anda ateşlenen yüzlerce silâh, ölü ve yaralılarla doldurdu Saray'ın önünü. Çığlıklar ortalığı kapladı. Bir kaç dakika önce karla kaplı bembeyaz meydan, şimdi halkın kanıyle kızıla boyanmaktaydı.

900'ü aşkın ölü, 5 binl aşkın yaralı.

Petrograd halkı artık «Kanlı Pazar» diye andığı o kara günü unutmayacak ve yere serili cesetlerin imgesi, çarla birlikte bütün rejimi tam bir halk katili durumunda bırakacaktı.

Kenlı Pazar'dan sonra bütün Rusya, açıktan açığa bir törer dönemine girdi. Bunun yanı sıra grev ve gösteriler de birbirini kovalamağa başladı.

4 Şubat günü çarın amcası ve Moskova eskl valisi grandük Aleksendroviç öldürüldü. 1905 yılı sonuna kedar katledilen hükümet memurlarının sayısı 1.500'e yaklaşıyordu.

Kanlı Pazar'ın yarattığı hayalkırıklığı ve dehşet atmosferi bütün ülkede ardı arkası kesilmeyen grevlere yolaçıyordu: Moskova'dakl genel grevi, Sibirya demiryolları ve Donetz maden işçilerinin başlattığı grevler izlemişti. Demiryolları işlemez haldeydi artık.

Bu sırada Rus orduları Mançurya'da da yenildi Japonlara. Durumun ciddiliği karşı-

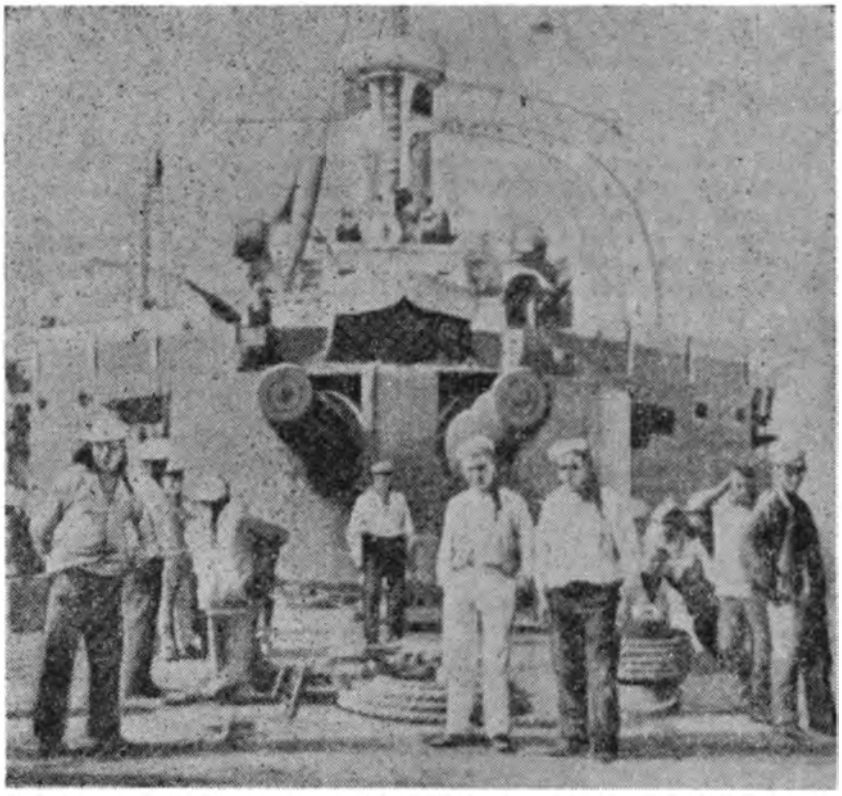

1905 Rus Devrimi : *Ünlü Potemkin zırhlısında başkaldıran denizciler.*

sında çar, ödün verme yoluna gitti ve bir «danışma meclisi» kurulacağını açıkladı. Ama olaylar hızla gelişiyordu şimdi. Nitekim Mayıs ayında köylüler Panrus Köylü Birliği'ni kurmuşlardı. Köylerde ayaklanmalar başladı.

1905 temmuzunda denizciler arasında ayaklanmalar patlak verdi: Karadeniz filosundaki Potemkin zırhlısında tayfalar, subayların çürümüş bir et yemeğini ille yedirmek istemesi üzerine başkaldırdılar. Geml kumandanlığı isyancıların elebaşılarını ölümle cezalandırmak yoluna gidince de, infazcılar tüfeklerini subaylara çevirdi ve ayaklanma bütün subayların denize atılmasıyle sonuçlandı. Gemide bir devrim komitesi kuruldu. Daha sonra sığınma hakkı elde ederek Romanya sularında demirleyen Potemkin'in bu öyküsü, 1925 yılında büyük rejisör Ayzenştayn tarafından çevrilen filmde ölümsüzleşecektl.

28 Temmuz günü Odessa halkı, Richelieu Merdivenleri'nde Potemkln tayfaları için saygı duruşunda bulunmak isteyince garnizon kumandanı ateş emri verdi. Süvariler atlarını merdivenlere sürerek ateş açtılar; genç lhtiyar bir çok masum insan orada hayatını kaybetti.

1905 Rus Devrimi sürecinde bu yılın Ağustos ayı özel bir dönemeç önemi taşır Gerçekten de 1905 Ağustosunda Kiev kentlndekl bütün Işçl kuruluşları ayaklanmıştı. Bu arada grevci işçiler, kendi delegelerinden meydana gelen ilk komiteyi kurdular ve bu komiteyi (yada, konseyi) sovyet diye adlandırdılar.

Söz konusu sovyet, devlet otoritesine ilişkin bir dizi yetkiyi kendinde topladı; fabrikaların denetimi ile ulaştırma işlerinin düzenlenmesi başta olmak üzere en kilit alanlarda başarılı işler gördü; kent hayatını normal hale döndürdü.

Aradan bir ay geçti geçmedi, Moskova'da da bir «işçi sovyeti» kuruldu. Gene bu sırada on binlerce demiryolu işçisinin grevi etkisinl göstermiş ve kentlerarası ulaşım kesilmişti. Hemen ardından Petrograd'da Troçki'nin önderlik ettiği Işçiler, başkent işçi sovyetini kurdular.

Bütün bu «sovyet»ler, işçilerden milis birlikleri meydana getiriyor ve hükümet kuvvetlerinin karşısına ikinci bir kuvvet olarak çıkıyorlardı.

Aynı günlerde Moskova'da barikatlar kuran, daha sonra da Odessa'da gösteri yürüyüşü düzenleyen halk toplulukları, çarlık amblemlerinin üzerine çıkarak konuşan hatipleri dinlemekteydi Bütün bu konuşmacıların ağzından dile gelen isteklerin özü, bir dizi siyasal ve sosyal reform yapılmasında düğümleniyordu.

Sovyetlerin gücü karşısında çar, anayasa çıkarma vaadinde bulundu. Yanı sıra hükümet de, işçilerin bazı dileklerini yerine getireceğini, bu arada özellikle siyasal suçların affedileceğinl açıklıyordu. Söz konusu açıklama son derece önemliydi; çünkü bu, Lenin'in Rusya'ya dönebilmesl ve Rusya'da çalışabilmesi demekti.

Bu arada Petrograd girişini koruyan Kronştad üssü ayaklandı. Sovyetler bu ayaklanmayı desteklemek üzere genel grev ilân ettiler.

Hükümet fabrikaları kapattı; sovyetler buna, posta ve telgraf grevine de giderek cevap verdiler. Lenin de tam bu sırada döndü Rusya'ya.

Hükümet, ciddi bir devrimle karşılaştığını görünce sert önlemler alma yoluna gitti Petrograd sovyetinin aralarında Troçki de bulunan 300 üyesini tutukladı, büyük kentlere askerî birlikler yığdı.

Çar da durumun kritik olduğunu görerek bir **Duma** (yada, parlamento) toplanacağını ve yasama erkinin bu parlamento ile İmparatorluk Konseyi tarafından ortaklaşa kullanılacağını açıklamıştı. Bu durum, sovyetleri, Petrograd'da başkaldıran askerî birliklerin desteğinden yoksun bıraktı. Troçki ve öbür liderler de tutuklanmış oldukları için ayaklanma 9 Kasım günü sona erdi. 7 Aralık günü çıkan ve 17 Aralığa kadar süren Moskova ayaklanması da, askerlerin işçilere ateş açmalarıyle kanlı bir şekilde bastırıldı. Çarlık hükümeti duruma egemen olmuştu. Lenin güçlükle Finlandiya'ya kaçabildi. Ama devrim tekniğini artık lyice öğrenmiş bulunuyordu.

1949 Çin devrimi bk. **Büyük Çin Devrimi.**

1910 Meksika devrimi bk. **Meksika devrimi.**

1911 Çin devrimi bk. **Çin devrimi.**

1919 Alman devrimi bk. **Spartakistler.**

1919 Macar devrimi bk. **Macar devrimi.**

1917 Rus devrimi bk. **Büyük Ekim Devrimi.**

Alfred BİNET Anormal çocuklar *adlı ünlü yapıtını kaleme aldığı çağda..*

BİNET Alfred (Nice - 1857 / Paris - 1911) Fransız psikoloji ve fizyoloji bilgini. Sorbon-

ne'da okudu ve aynı okulda profesörlük yaptı. Charcot ve Ribot gibi ünlü psikoloji ve fizyoloji bilginleriyle çalıştı ve çeşitli yayınlar yaptı. Hipnotizma deneylerlyle ilgilendi ve bunlardan bilimsel sonuçlar çıkarmağa uğraştı. Féré ile birlikte ***Le magnétisme animal*** (Hayvansal magnetizma, 1887) ve ***Les altérations de la personnalité*** (Kişiliğin bozulmaları, 1887) adlı yapıtları yazdı.

Binet asıl ününü, hazırlamış olduğu ve geniş çapta kullanılan **zekâ testleri**'ne borçludur. Bir kimsenin «zekâ yaşı»nı anlamak için kullanılan bu testleri bilgin, ***Etude expérimentale de l'intelligence*** (Deneysel zekâ incelemesi, 1906) adlı kitabında açıklamıştır. Binet, ayrıca, ***Introduction à la psychologie expérimentale*** (Deneysel psikolojiye giriş, 1894), ***La fatigue intellectuelle*** (Zihin yorgunluğu, 1898), ***L'âme et le corps*** (Ruh ve beden, 1905) ve ***Les enfants anormaux*** (Anormal çocuklar, 1907) adlı önemli bilimsel yapıtların da yazarıdır.

Binler : Uluslararası çapta gönüllülerden oluşan ve 1860 yılında büyük İtalyan mücahidi Garibaldi'nin yönetimi altında Napoli'yi ve Sicilya'yı fetheden silâhlı birlikler. Bunlara, **Kızıl gömlekliler** de denilmekteydi.

Bin sekizyüz altmış bk. **Garibaldi'nin Binler'i**

1848 Fransız devrimi : Tarihte «işçi devrimi» olarak kabul edilebilecek ilk halk hareketi. Gerçekten de 1848 Fransız devrimi'ni ve onu izleyen Almanya ve Avusturya devrimlerini, öncekl devrim hareketlerinden ayıran önemli nokta, işçilerin bu hareketlerle tarihte ilk olarak politik ve ekonomik iktidarı ele geçirme girişiminde bulunmuş olmalarıdır. 1830 **Devrimi**'nden sonra Fransa'da halk topluluklarının öncülüğü, liberal burjuvalardan cumhuriyetçi demokratlara ve sosyalist devrimcilere geçmiştir bu dönemde. Sanayileşme, büyük işçi toplulukları ve problemleri yaratmaktadır. İşte bu işçiler, 1848'de silâhlanacak ve isteklerinin yerine getirilmesini isteyeceklerdir. Bu hareket, çok geçmeden, başta Almanya ve Avusturya olmak üzere İtalya ve Macaristan'ı da içeren Avrupa çapında bir temelden sarsılış haline gelecekti.

XIX. yüzyılın ilk yarısında buharın keşfi, insanlık tarihinde yepyeni bir dönemi başlatmaktaydı. Öyle ki bu dönemin önemli ekonomi bilginlerinden biri olan Pecqueur, şöyle diyebiliyordu «Buhar, başlı başına bir devrim yerine geçer.» Gerçekten de buharlı gemilerin ve trenin yapılması, maden ve kömür üretiminin artması, sanayi alanında tam bir devrim yaratmıştı Makinalaşma ilerlemiş, gazla aydınlanmanın yanı sıra posta ve telgraf örgütü de kurulmağa başlamıştı. Atlas Okyanusu bir «iç deniz» haline geliyordu böylece; ve İngilizlerle Fransızların sömürgecilik atılımları sınır tanımamağa başlıyordu.

Kapitalizmin böyle muazzam bir şekilde büyümesi, dünyadaki kuvvetler dengesinin bozulması demekti. Büyük servetler meydana geliyor, ticaret metodlarıyle usulleri değişiyor, serbest alışveriş sistemi üstünlük kazanıyordu. Sanayide **korumacılık** yada, eski terimle, **himayecilik** hepten tarihe karışmaktaydı artık.

Endüstri devriminin hızlanması ve kapitalizmin büyümesiyle birlikte İşçi toplulukları da büyümekte ve emekçi nüfusu hızla artmaktaydı. Ama makinalaşma, bir çok maddenin mallyet fiyatını düşürdüğü ve İşçi ücretlerinl bir miktar arttırdığı halde, emekçilerin durumu gene aynı olmakta devam ediyordu: Çünkü kiralarla vergiler hızla yükselmişti; ve işçilerin, teknik ilerleme tarafından endüstriye indirilen darbelerin sebep olduğu grevleri kendi keselerinden kesinti yaparak beslemeleri gerekmekteydi.

Öte yandan işçiler ve küçük üreticiler, siyasal haklardan yoksundular. Büyük servet birikimlerinin yanında, işçi ücretlerindeki yüzde 10 gibi artışlar gülünç kalıyordu. Üstelik işgünü süresi, kimi işletmelerde 15 saatı buluyordu. Bu durum, nüfusu günden güne artan büyük endüstri merkezlerindekl İşçileri, sosyalist ve devrimci fikirlerin etkisi altına sürüklüyordu.

Endüstrinin dev adımlarla ilerlemeye başlaması ve bunun sonucu olarak işçi sınıfının önemli sorunlarının belirip ortaya dökülmesi üzerine insanlar, bu arada örneğin Stuart Mill gibi bir düşünür : «Liberalizm bu sorunu çözmeğe yeterli mi?» diye kafa yormağa başlamışlardı. Auguste Comte'un pozitivizm'i Batı düşüncesini liberalizmden sosyalizme doğru yöneltiyordu. Almanya'da Feuerbach, Hegelciliği maddeci bir görüş haline getirmekteydi. Böylece Marx'ın görüşlerine temellik edecek solcu bir Hegelcilik ortaya çıkıyordu. Gene aynı dönemde İngiltere'de sosyal yanı ağır basan bir liberal akım belirirken, Fransa'da Proudhon mülkiyeti «bir hırsızlık» olarak suçlamaktaydı. Marx ve Engels ilk yazılarını kaleme almış bulunuyorlardı. Ve işte bütün bu fikirler, 1848 Devrimi'ni etkllemekten geri kalmayacaktı.

İşçi hareketi Ilk olarak İngiltere'de örgütlenmeğe başlamıştı. İyilikseverliği ile ünlü ütopyacı ve işadamı Robert Owen, 1833 yılında **Büyük Meslek Birliği**'ni kurmuş; ve bu birlik, Londra'da toplanan bir kongreyle bütün işçi gruplarının örgütü haline getirilmişti.

İşgünü süresini sekiz saata indirmek ve emekçilere daha başka sosyal haklar sağlamak üzere sıkı mücadeleye girişti Birlik. Patronlar, buna, lokavt kararları ve Birlik üyelerini işe almamakla cevap verdiler. Çatışma bitmek bilmedi, 1837 yılında da enikonu devrimci bir niteliğe büründü İşçilerin haklarını elde etmek için genel grev ve gerekirse ayaklanma yoluna başvurmaları isteniyordu. Genel greve gidildi de. Ama bu ilk deneme başarısızlıkla sonuçlandı. 1839 yılında Newport'ta 2 bin maden işçisinin çıkarttığı ayaklanma da kolayca bastırıldı.

Bu karışıklıklar, işçi probleminin ağırlığını yeterince ortaya çıkarmıştı Parlamento, bazı yasa tasarılarını onaylayarak işçiler lehine bir dizi hak tanıdı. Owen, bu arada kendi fabrikasında çalışma koşullarını bir hayli hafifleten değişiklikler yapmış; devletin işe el koymasını isteyen ve toplumda köklü reformlar yapılması gereğini savunan bir teoriyi yaymağa koyulmuştu. Ama İngiltere'de başarı kazanamayınca Amerika'ya gidip orada **Yeni uyum** adını verdiği bir koloni kuracaktı.

Fransa'da ise olaylar daha hızlı bir gelişme gösterdi. 1830 yılındaki liberal burjuva devrimi, işçilerin desteğiyle yapılmıştı. Ama devrimden sonra onların sorunlarına

4 Mart 1848, Paris Şubat ayaklanması kurbanlarının cenaze töreni..

eğilen olmamıştı burjuvalar arasında. Bunun üzerine grevler başladı. Bu arada Lyon'da İşçiler İçin bir asgarî ücret tarifesi kabul edildi, ama hükümet bu tarifeyi yasalaştırmayınca işçiler tam bir devrim görünümüne bürünen büyük bir gösteriye giriştiler ve 1831 yılında kentte basbayağı egemenlik kurdular. Ve Kasım ayında 20 bin kişilik bir ordu Lyon'a yürüyerek hareketi bastırdı.

Gene bu arada Babeuf'ün fikirleri, uzun bir unutuluş döneminden sonra yeniden ortaya çıkmış ve hızla yayılmağa başlamıştı.

1839 yılına kadar Fransa'da bu hareketleri etkileyen gizli dernekler arasında en önemlileri şunlardı «İnsan hakları topluluğu», «Halkın dostları», «Aileler topluluğu» ve «Mevsimler topluluğu». Bunların ilk ikisi cumhuriyetçi sosyalist, son ikisi ise devrimci sosyalist kuruluşlardı.

«İnsan hakları topluluğu», 1834 yılında Paris'te bir işçi hareketini başlattı. Hareket çok geçmeden bir ayaklanma şeklini alınca 40 bin asker getirilerek bastırıldı. Bu topluluğun yöneticilerinden biri olan ünlü devrimci Auguste Blanqui, daha sonra da «Aileler» ve «Mevsimler» topluluklarını yönetti. Tutuklandı, iki yıl hapis yattı. 1839 Mayısında tekrar bir işçi ayaklanması hazırladı. Bu yeni ayaklanma da bastırıldı. İlkin idama mahkûm edilen devrimcinin cezası, sonradan ömür boyu ağır hapse çevrildi. Ve Blanqui 1848 yılına kadar hapiste yattı.

Bu arada Louis Blanc'a özgü sosyalizm anlayışının ve kapitalizmin ortadan kalkması gerektiğini savunan Proudhon'un fikirleri de yandaş bulmağa başlamıştı. Öyle ki bu fikirler, 1870 yılında Karl Marx'ın tutarlı devrimci görüşleri karşısında kesin yenilgiye uğrayıncaya kadar, Fransız işçilerinin hareketlerinde son derece önemli bir rol oynamağa devam edecekti.

Fransa'da 1845 ve 1846 yıllarında tarım ürünlerinin de düşüklüğü bu duruma adetâ tuz biber ekti. 1847 yılında fiyatlar biraz daha yükselecekti böylece. Ülke ekonomisi gelişiyordu gerçi, ama maliye gene bir çıkmazdaydı. Kral Louis Philippe, gittikçe şiddetlenen muhalefete karşı akılsızca bir politika izlemeğe koyulmuş, antiliberal bir müdahale planını uygulamağa hazırlanmıştı. «İç ve dış tehlikeler»e karşı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bir İttifak önermeğe kadar vardırmıştı işi.

Öyle ki kralın bu davranışı karşısında liberaller bile, radikaller ve sosyalistlerle işbirliği yapmağa karar verdiler. Ve 1847 Aralığında böylece kurulan **Halk cephesi**, seçim reformu lehine Paris'te ve taşrada yoğun bir kampanyaya girişti hemen.

Halk heyecan içindeydi. 21 Şubat 1848 günü hükümet, ertesi günü Paris'te yapılacağı ilân edilen bir toplantıyı yasakladı. Bu karar üzerine muhalefet, işçileri harekete geçmeğe çağırdı. Devrim, böylece başlayacaktı. Ve işin garibi: Kral Louis Philippe tarafından «rejimin gerçek temeli» olarak kabul edilen Ulusal Muhafız Alayı da, bir gün sonra devrimcilerin safında yer alacaktı.

Bunalım hemen ciddileşti. Kendisini iktidara getirmiş bulunan liberallerin terkettiği Louis Philippe, ayaklanma karşısında çaresiz kalmıştı. Louis XVI'nın 1789'daki yada Charles X'un 1830'daki durumuna düşmüş gibiydi birdenbire.

İç savaş tehlikesini nihayet anlamıştı kral. Liberallere yaklaşarak bu tehlikeyi atlatmağa çalıştı ilkin; ve Thiers'i, yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi. Ama bu arada liberaller, kontrolünü kaybettikleri sokak kuvvetleriyle birleşmiş; böylece de muhalefet cephesi üzerindeki egemenliklerine veda etmiş bulunuyorlardı.

Göstericilerden birinin sıktığı bir kurşun askerlerden birinin ölümüne yolaçınca Muhafız Alayı galeyana geldi. Halktan elli kişinin ölmesiyle sonuçlandı bu galeyan. Devrimciler, kurbanların cesetlerini bütün gece Paris'te mahalle mahalle dolaştırdılar. İşçiler, «Yaşasın Cumhuriyet!» haykırışlarıyle barikatlar kurdular. Devrim, birdenbire yeni bir nitelik kazanıyordu.

General Bugeaud, Paris'i savunmakla görevlendirildi. Ama generalin elinde, iki gecedir uykusuzluktan bitkin düşmüş birliklerden başka bir kuvvet yoktu.

Krala, daha sonra eski hükümdarlık yetkileriyle geri dönmek üzere başkentten ayrılmasını önerdi Thiers. Başbakana göre, monarşiyi ancak bu kurtarabilirdi. Ne var ki iç savaştan nefret eden Louis Philippe, düzenin korunmasını Ulusal Muhafız Alayı'na bırakma yolunu seçti. Bu burjuva milisinin çoğunluğunu oluşturan liberaller, devrimin kendilerini de aştığını görememişlerdi daha. Hareketin birtakım ılımlı reformlardan başka bir amacı yok sanılmaktaydı. Ulusal Muhafız Alayı, kral tarafından denetlenirken, «Yaşasın reform!» diye bağırarak karşılamıştı hükümdarı.

Bu sırada hareket iyice genişliyor ve devrimci gruplar kralın oturduğu Tuileries'ye yaklaşıyorlardı.

Herşeyin bittiğini nihayet anladı Louis Philippe; ve monarşiyi kurtarmak için, annesi Orléans düşesinin naibeliği altında henüz altı yaşındaki torunu Paris kontu lehine tahttan feragata karar verdi. 24 Şubat günü de arabasıyle Paris'ten ayrıldı. Bir kaç gün sonra, daha önce Charles X'un yapmış olduğu gibi İngiltere'ye geçecekti.

1848 Devrimi, kolayca zafere ulaşmasından sonra bir kaç yıl içinde, 1789 Devrimi'ni izleyen on beş yılınkine benzer bir gelişme gösterdi.

Kralın tahttan çekilmesinden hemen sonra Orléans düşesi, oğlunu kral olarak tanıtmak ve kendisine de naipliği verdirtmek için Meclis'in karşısına çıktığında Paris banliyölerinde toplanan halk Parlamento'nun üzerine yürüdü ve «Kahrolsun Meclis, hemen dağılsın!» diye bağırarak toplantı salonunu istila etti.

Devrimin temelindeki anlaşmazlık bütün acı yönleriyle ortaya çıkmıştı. Krallığı deviren hareket, başlangıçta, çoğunluğu monarşist olan liberallerin eseriydi. Ama şimdi, liberal fikirlere karşı ilgisiz Paris halkını Devrim'e katılmağa çağıran liberaller, sosyalistlerin önünde boyun eğiyorlardı. Parlamento'dan, liberal doğrultudaki sulandırılmış siyasal reformları değil, gerekirse baskı yollarına başvurarak köklü bir sosyal reformlar demetini geçirmeğe kararlı bulunan sosyalistlerin önünde..

Meclis'in tıpkı 1790 yılının devrimci günlerinde olduğu gibi ayaklanmacılar tarafından istilası, dehşete düşen milletvekillerinin hemen oradan uzaklaşması sonucunu doğurdu. Ve oturumda kalan bir kaç muhalefet temsilcisinin yanında sıralara yerleşen devrimciler, cumhuriyeti ilân ettiler. Parlamento, ilk iş olarak, hemen yedi üyelik bir hükümet kurdu. Bu yedi üye arasında, büyük şair Lamartine de vardı.

Bu arada başta Louis Blanc ve gizli derneklerde siyrilmiş daha bir kaç önder tarafından yönetilen devrimci topluluklar da Belediye Sarayı'nı ele geçirmiş; ve, sosyalistlerle radikallerden oluşan başka bir hükümet kurmuşlardı burada. Hükümet üyeleri şunlardı: Marrast, Flococh, Louis Blanc ve işçi Albert.

Durum çabucak kritik hale gelebilirdi. Meclis tarafından kurulmuş olan ilk hükümet, devrimcilerin hükümetiyle kaynaşmayı kabul ederek, bunalımı erteleyebildi. Böylece bir anlaşma zemini bulunacak ve 24 Şubat 1848 günü geçici hükümet, daha sonra halk tarafından onaylanmak koşuluyle, cumhuriyeti ilân edecekti.

Lamartine ve arkadaşları, cumhuriyeti ilân konusunda bir hayli duraksamışlar; ama sonunda, silâhlı işçilerin baskısına boyun eğmişlerdi. Ayrıca Marche adlı işçi, elinde tabanca, ünlü «hak emeğindir» formülünü imzalayıncaya kadar Lamartine'in önünde bekledi.

Bu formül, 1848 Fransız Devrimi'nin parolası olacaktı.

Gelgelelim cumhuriyet ilân edilir edilmez, zaferi kazanmış olan devrimciler, iç savaş pahasına biribirlerine saldırmakta gecikmeyecek olan iki düşman gruba bölündü. Topluluklardan biri devrimin «siyasal», öbürü ise «sosyal» bir devrim olmasını istemekteydi.

Liberal ve sosyalist öğelerin koalisyonu, bir an için, büyük bir sosyal eserin gerçekleşeceği umudunu doğurmuştu. Büyük bir sevinç dalgası sarmıştı Paris halkını. Hükümetin iki ayrı kanadı, geniş kapsamlı siyasal reformları gerçekleştirme işi üzerinde görüş birliğine varmışlardı: Asalet unvanları kaldırıldı; basın ve toplanma hürriyetleri tanındı; bütün yurttaşlara, Ulusal Muhafız Alayı'na girme hakkı verildi.

Hemen yüz kadar ucuz gazete çıkarılmağa başlandı bu arada; Paris'in bütün semt-

lerinde işçi klüpleri açıldı. Ayrıca 100 bini aşkın işçi de Ulusal Muhafız Alayı'na girerek, bu kuvveti tamamıyle egemenlik altına aldı.

1791 olaylarının tekrarından korku duyan iller, cumhuriyetin ilânını büyük şaşkınlık ve kuşkuyla karşıladılar. Burjuvazinin kaygılarını yatıştırmak amacıyle hükümet, siyasal suçlarda ölüm cezasını kaldırdı. İçişleri bakanı olan ve Geçici Hükümet'te radikallerle sosyalistler arasında ilişki sağlamağa çalışan Ledru-Rollin, bütün valileri alıp onların yerine cumhuriyet rejimini pekiştirmekle görevli «hükümet komiserleri»ni göreve getirmekteydi.

Paris'te kaynaşma yatışmak bilmiyordu bir türlü. 25 Şubat günü işçiler, hükümetin toplandığı Belediye Sarayı'nı işgal ediyor ve sosyal cumhuriyetin simgesi olarak **kızıl bayrak**'ın benimsenmesini şart koşuyorlardı. Lamartine, saygınlığı sayesinde bunu önledi. Ama hükümet, isyancıların sosyal nitelikli taleplerini haklı gördü ve Louis Blanc'ın önerisi üzerine şu kararnemeyi yayınladı

«Fransız Cumhuriyeti hükümeti, işçinin varlığını işle güvence altına aldığını bildirir; bütün yurttaşlara iş bulmayı bir görev olarak kabul ve taahhüt eder; İşçilere, emeklerinin sağladığı yasal çıkarlardan yararlanmak üzere, birlik ve dernekler kurma hakkını tanır; şu an açıkta kalmış bulunan milyon frank tutarındaki krallık ödeneğini de, gerçek sahipleri olan işçilere geri verir.»

Hemen ertesi günü bu kararnamenin uygulanmasına geçildi ve hükümet **ulusal atölyeler**'in kurulmasını kararlaştırdı. Louis Blanc'ın ünlü «sosyalist program»ının uygulanması demekti bu.

28 Şubat günü işçiler yeniden Belediye Sarayı'nı basarak Kalkınma Bakanlığı kurulmasını istediler. Hükümet, bu sefer direnmeyi denedi; ama salonu dolduran devrimcilerin tehdidi karşısında gene boyun eğmek zorunda kaldı. Yeni bir kararname çıkarıldı. Söz konusu kararnamede şu cümle de yer almaktaydı

«Fransa'ya düşen işlerden biri de sanayileşmiş bütün Avrupa uluslarının karşısına çıkan bir problemi incelemek ve çözmektir.»

Aynı kararname ile, istenilen Bakanlık yerine, İşçi sorunlarıyle hemen ve özel olarak ilgilenmekle görevli bir komisyon kuruluyordu. «İşçiler İçin hükümet komisyonu» adı verildi bu yeni organa. Ama hükümet sosyalist değildi ve Louis Blanc ile İşçi Albert'den bir an önce kurtulmak istiyordu. Komisyon bu iş için fırsat bilindi : Louis Blanc komisyon başkanı, işçi Albert de başkan yardımcısı seçildi ve komisyon Luxembourg Sarayı'na yerleştirildi.

Hükümet böylece Louis Blanc ile işçi Albert'den kurtulunca Sosyalist partiyi de iktidardan uzaklaştırmış oluyordu. Ayrıca, sosyal reformların bütün yükünü ve sorumluluğunu, bunları gerçekleştirme yetkisinden yoksun bulunan komisyona yüklemişti hükümet; bununla da yetinmemiş ve devrimci işçilere karşı kullanılmak üzere bir silâhlı kuvvet kurmayı tasarlamıştı.

Gene bu arada, yirmi beş yaşını dolduran bütün herkese oy kullanma hakkını da tanıdı hükümet. Bu karar, seçmen sayısını 250 binden 9,5 milyona çıkarıyordu. Böylece hükümet, genel seçim hakkını vermekle, halkı kendine bağladığını sanmaktaydı. Oysa siyasal özgürlüklerle ancak kendisini sefaletten kurtardığı oranda ilgiliydi halk. Ve halk önderlerinin istediği şey, yeni ekonomik ve sosyal ilkeler üzerine yeni bir toplumun kurulmasından ibaretti.

Devrim, zenginler oligarşisini temsil eden bir hükümeti devirmişti. Şimdi halk, yeni hükümetten, sadece siyasal değil aynı zamanda sosyal eşitliği de gerçekleştirecek bir rejim istiyordu.

Bütün bu arada yabancı ülkeler, Paris'te büyük bir hızla gelişen bu olayları korkuyla izlemekteydiler. Örneğin İtalya, tam bir kaynaşma içindeydi. Almanya ve Avusturya'da liberaller yerlerinde duramıyorlardı.

Devrim hükümetinde Dışişleri bakanlığını yürütmekte olan Lamartine, Avrupa'ya Cumhuriyet'in niyetleri konusunda güvence vermeyi gerekli gördü ve 2 Mart günü Fransa'nın yabancı ülkelerdeki bütün diplomatik görevlilerine şu talimatı yolladı

«Savaş, 1792 yılında olduğu gibi Fransa Cumhuriyeti'nin ilkesi değildir. Dolayısıyle de Fransa Cumhuriyeti hiç kimseye savaş açmayacak ve yabancı ülkelerde hiç bir kışkırtıcı propagandaya girişmeyecektir».

Seçim tarihi, 9 Nisan olarak saptandı. Sosyalist parti hemen harekete geçti bunun üzerine. Ve 16 Martta işçi klüplerinin kitle halinde Belediye Sarayı'na yürümesi, hükümeti, seçim tarihini 23 Nisana ertelemeye zorunda bıraktı. Sosyalistlerin yeni bir zaferiydi bu.

Burada bir noktayı önemle belirtmek gerekiyor Kendi güçlerini olduğundan çok daha büyük görüyordu sosyalistler. Paris'te egemendiler kuşkusuz, ama ülkede azınlıktaydılar.

Lamartine ve arkadaşları sosyalistlere karşı cephe almışlardı. Burjuvazinin yanı sıra köylüler de, Paris halkının hükümete sürekli müdahalesinden ürküntü duyuyordu.

Bu sırada hükümet, işçilere karşı direnme hareketini örgütlemeğe girişti. Ulusal Muhafız Alayı'nın en seçkin birlikleri bu işe ayrıldı. Burjuva gençlerinden kurulu bu birliklerin yarı sıra bir de Muhafız Taburu kuruldu.

16 Nisan günü sosyalistler, programlarını kabul ettirmek için, Belediye Sarayı'na 40 bin kişilik bir yürüyüş düzenlediler : «İnsanın insan tarafından sömürülmesinin kaldırılmasını ve çalışma düzeninin İşçi kuruluşları tarafından yürütülmesini» istiyorlardı.

Ama artık burjuvalarla tam bir işbirliği içine girmiş bulunan hükümet de hemen harekete geçti Göstericiler, Belediye Sarayı'nı, kendilerini «Kahrolsun komünistler!» bağırışlarıyle karşılayan seçkin birlikler tarafından korunur buldular. Dağıldılar ve o günden sonra da bir daha gösteri hareketlerine girişemediler.

Şiddetli bir ekonomik bunalıma yolaçmıştı Devrim. İşsizlik gerçek bir tehlike haline gelmişti. Louis Blanc, İşsizleri, devletin yardım edeceği gerçek üretim atölyelerinde işlerine göre toplamak istiyordu. Sosyalistlerin can düşmanı olan Çalışma bakanı Marie ise, işsizlerin toprak işçisi olarak yerleştirildiği ulusal atölyeler kurmakla yetindi. Söz konusu atölyelere yazılan işçi sayısı, kısa zamanda 100 bini bulmuştu. Bunlara iş bulamayınca da Marie, etkin haldeki girişimlerini desteklemek için sanayicilere yardımı reddederek, ulusal atölyelerde işgünü sayısını haftada ikiye kadar indirdi Louis Blanc'ın teorilerinin inandırıcılığını yok etmek istiyordu böylece. Gerçekte ise, İşsizleri bir araya toplamakla, onlara kendilerine önder seçmek olanağını vermiş oluyordu. Dolayısıyle de, çok geçmeden mücadeleye girişecek bir savaş kuvveti halinde örgütleniyordu işsizler.

23 Nisan seçimleri, sosyal demokratların burjuvalarla işbirliği sonucunda, sosyalistlerin yenilgisiyle sonuçlandı Seçilen 900 milletvekilinin yaklaşık olarak 700'ü ılımlı cumhuriyetçiydi. Kurucu Meclis'in ilk işi, 4 Mayıs 1848 günü Cumhuriyet'in kuruluşunu onadıktan sonra, geçici hükümet yerine, kendi içinden seçilmiş ve «Louis Blanc'dan arıtılmış» 5 üyelik bir Yürütme Komisyonu getirmek oldu. Şu kimseler bulunuyordu bu Komisyon'da Arago, Garnier-Pages, Marie, Lamartine ve Ledru-Rollin.

Meclis, bir Çalışma Bakanlığı kurulması önerisini hemen reddetmek suretiyle, sosyal reform politikasına karşıçıkma azminde olduğunu ispatladı.

Bunun üzerine Sosyalist parti şefleri, ayaklanma kararı aldılar.

Nitekim 15 Mayıs günü, çoğunluğunu ulusal atölyelerdeki işçilerin oluşturduğu muazzam bir işçi kitlesi ve silâhlı Ulusal Muhafızlar kalabalığı, Polonya yurtseverlerini destekleme önerisinin hükümetçe reddini bahane ederek, Blanqui ile Barbès'in yönetimi altında Kurucu Meclis üzerine yürüyüp toplantı salonunu işgal ettiler. Blanqui kürsüye çıkarak, milletvekillerine, yerlerini sadece emekçilerin özverisine borçlu olduklarını ve dolayısıyle de asıl görevlerinin işçi sorunlarına çözüm bulmak olduğunu söy-

ledi. Bunun ardından Huber söz aldı ve «temsilcileri tarafından aldatılan halk adına» Meclis'in dağıtıldığını ilân etti. Barbès ise, zenginlere hemen bir milyarlık vergi konulmasını istedi.

Kalabalık, Louis Blanc, işçi Albert, Blanqui ve Barbès'ten kurulu yeni Geçici Hükümet'i hararetle alkışlarken bir başka topluluk da Belediye Sarayı'nı ele geçiriyordu.

Ne var ki hareketi dikkatle izleyen eski hükümet de boş durmamış ve gerekli önlemleri almıştı. Nitekim Seçkinler Birliği ile ılımlılara bağlı Ulusal Muhafızlar, duruma egemen olmakta gecikmeyecekti. Sosyalist hükümet böylece devrildi ve üyeleri, yurt dışına kaçmayı başaran Louis Blanc hariç, tutuklandı.

Bir kaç gün sonra ulusal atölyeler ve klüpler de kapatılınca işçiler yeniden harekete geçtiler Ulusal atölyelerin tekrar açılmasını ve Meclis'in dağıtılmasını isteyerek barikatlar kurdular. Bunun üzerine Meclis, sıkı yönetim ilân etti ve gaddarlığıyle ünlü general Cavaignac'a tam yetki tanıdı.

Paris'te gerçek bir sokak savaşı başlıyordu böylece. Çevre illerdeki Ulusal Muhafızlar da Cavaignac'ın elindeki 20 bin askere yardımcı olarak başkente sevkedilmişti. Savaş olanca şiddetiyle dört gün sürdü. Binlerce kişi ölecekti bu savaşta. Ölenler arasında, arabuluculuk yapmak isterken sokakta vurulan Paris başpiskoposu da vardı.

Devrim 28 Haziran günü kesinlikle bastırılmıştı.

Her türlü olasılığı göz önüne alan hükümet, Bakanlar Kurulu başkanı sıfatını verdiği general Cavaignac'ın yetkilerini korudu. 15 bin kişi tutuklandı. Bunlardan 3 binl, hiç yargılanmaksızın, hükümetin çıkarttığı bir kararname uyarınca Cezayir'e sürüldü. Blanqui on yıl ağır hapse mahkûm edildi. Bütün klüpler kapatıldı ve ilerici gazetelerin yayını yasaklandı.

Sosyalist devrim hareketi bastırılmıştı, evet. Ama Cumhuriyet, bu sefer de iç savaşla öldürücü bir darbe yemiş oluyordu. Tablo meydandaydı Sonun başlangıcıydı bu. Tekrar karışıklık çıkmasından korkan burjuvalarla köylüler, cumhuriyetçi rejimden uzaklaştılar. Liberallerle sosyalistler arasında geçici de olsa kurulmuş olan işbirliği ve karşılıklı anlayış ortamının yerini, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki sönmez kin alıyordu şimdi. Bu arada alelacele kabul edilen yeni anayasa da cumhurbaşkanına mutlak bir üstünlük sağlamaktaydı «Prens-Başkan» Louis-Napoléon'a dikta yolu sonuna kadar açıktı artık.

1848-1849 Almanya ve Avusturya devrimleri : 1848 Fransız Devrimi'nin Orta Avrupa'daki uzantıları. Almanya'da daha XVI. yüzyılda bir köylü devrimi patlamış ve 1516-1536 yılları arasında yer alan bu devrim, şiddetle bastırılmasına rağmen, toplumsal yapıyı köklü bir şekilde etkilemişti. Ama Fransa'daki 1848 devrimi bir işçi devrimi olduğu halde, onun etkisiyle Almanya ve Avusturya'da çıkan devrimler birer burjuva hareketi olmaktan ileri gidemedi. Şöyle ki :

Almanya ve Avusturya'da burjuvazi, liberal bir rejim kurmağa ve bu rejim aracılığıyle Alman Birliği'ni sağlamağa çalışıyordu. Bu hareket 1830 Fransız burjuva devrimi'nin etkisiyle hızlanmış ve 1847-1848 yıllarında iyice güç kazanmıştı.

Gerçekten de o yıllarda çeşitli Alman prensliklerinde liberaller, vicdan ve dinsel inanç özgürlüğü, mali reformlar, basın özgürlüğü, bir halk parlamentosu ve yargılamada jüri sistemi istemekteydiler. Paris'teki devrimin haberleri gelince Güney Almanya'da da birdenbire gösteriler başladı. Bu hareketler kısa zamanda genişleyip yaygınlaştı ve hükümdarlar, prensler art arda devrilmeğe başladı. Bavyera'da Louis I, oğlu lehine tahttan çekildi ve yeni hükümetl kurmakla muhalefet görevlendirildi. Wurtemburg, Nassau ve Hesse'de iktidar liberallerin eline geçti.

1848 Avusturya Devrimi : *Kurşuna dizilen bir devrimci.*

Bu arada köy kesiminde de kaynaşma başlamıştı. Kentlerde ise, yer yer işçilerin Paris'i örnek alarak devrimci davranışlara girdikleri görülmekteydi. Ama işçilerin çevresinde toplanmış olduğu Sosyalist partl hem zayıftı, hem de durumun gerektirdiği yetenekte bir liderden yoksundu. Bu nedenle de işçi hareketleri başarısız kaldı. Liberaller duruma egemen olur gibi göründüler.

Nitekim Liberal partinin bir komisyonu, Alman Birliği'ni hazırlamak üzere Frankfurt'ta bir meclis toplamakla görevlendirildi. Bu amaçla hükümetlerden delegeler istendi.

Frankfurt geçici parlamentosu 31 Mart 1848 günü toplandı. Radikaller, hemen, parlamentonun sürekliliğini ilân ederek bütün otoriteyi ele almasını istediler. Frankfurt parlamentosunun bir «devrim meclisi» olması demekti bu. Öneri reddedilince radikaller ayaklandılar Ama buna karşılık çeşitli Alman devletlerinin birlikleri harekete geçirildi ve ayaklanma on gün içinde bastırıldı.

Alman Kurucu Meclisi, Mayıs ayında Berlin'de toplandı. Bir kaç gün sonra bastıran Haziran olayları, Paris'i kana boyayacaktı. Bu olayların yankısı Avrupa çapında oldu. Hele Almanya'da bir bomba gibi patladı haber. Berlin'de İşçiler silâha sarılıp cephaneliği ele geçirdiler. Prusya eyaletlerinde karışıklıklar çıktı. Ama hareketin başında oturaklı bir lider yoktu, dolayısıyle de ordu duruma derhal el koydu.

Şiddet yolunu açmaktan sorumlu tutulan liberal hareket böylece gözden düştü. Prensler ve muhafazakârlar, başkaldırmak için bu durumdan yararlandılar. Prusyalı büyük toprak sahipleri, soylular sınıfının ayrıcalıklı ve gediklilerini korumak üzere Berlin'de toplandılar. Aynı sırada yayın hayatına giren *Yeni Prusya Gazetesi*'ydi yayın organları. Bismarck'ın en nüfuzlu üyelerinden biri olduğu sertlik yanlısı Muhafazakâr parti, ülkeyi «Prusya dernekleri»yle doldurdu ve devrime karşı etkili önlemler aldı.

Ama Avrupa'da mutlakçı monarşinin en sağlam kalesi diye bilinen Viyana'da, Paris'ten gelen ilerici gazetelerin birdenbire alevlendirdiği devrim, beklenmedik bir anda ve beklenmedik bir şekilde, büyük bir zafer kazanacaktı.

Gerçekten de 20 Şubat günü Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun başkentindeki bütün fikir ve ekonomi çevrelerinde şiddetli bir kaynaşma başladı. Büyük bir huzursuzluk içindeydi başkent; ve İmparatorluk Genel Meclis'i toplanıyordu.

Paris devrimini örnek alan halk toplulukları, Meclis binasına dolup reform istediler. Halkın yoğun baskısı altında Meclis, durumu imparatora «arzetme» kararı aldı. Bu arada sokakta patlak veren olaylar, askeri kalabalığa ateş açmak durumunda bırakmıştı. Ve bütün kentte hemen ayaklanmalar başgösterdi.

Devlet Meclisi, Aşağı Avusturya Eyalet Meclisi delegelerini işte bu gergin hava içinde kabul etti. Gene aynı Devlet Meclisi, basın özgürlüğünü tanıyor ve bir burjuva muhafız alayı kurulmasına da razı oluyordu. Bu arada, sözü dinlenmeyen ve birdenbire tehlikeli bir kişi gibi görülmeğe başlanan Metternich de istifa edecekti.

Viyana devrimi, bütün İmparatorluk'ta kaynaşmaya yolaçtı

Galiçya'da soylular, köylülerin yeniden ayaklanmasından korkup kentlere sığındılar Bohemya'da, Prag'da bir halk meclisi toplandı ve Devlet Meclisl'nden toplanma özgürlüğünün yanı sıra feodal hak ve ayrıcalıkların kaldırılmasını ve bir muhafız birliği kurulmasını istedi. Daha sonra bu isteklere, geniş bir yasama bağımsızlığına sahip bir kabine kurma yetkisi ile Çekçenin Almanca ile eşitliği ilkesi de eklenecekti.

Viyana hükümeti, 8 Nisan günü Çek taleplerini kabul etti. Prag'da derhal, Bohemya genel valisinin başkanlığı altında bir ulusal komite kuruldu. Gerçekte bu, geçici bir Çek hükümetl demekti. Nitekim Haziran ayında Prag'da ayaklanmalar başladı. Ama bu hareket, general Windischgraetz tarafından hunharca bastırıldı. Ulusal Çek hareketi böy-

lece sona eriyordu.

Macaristen'de de durum, en az Bohemye'da olduğu kadar ciddi idi

Muhalefet, Paris devrimini işitir işitmez başkaldırmıştı. 3 Mart günü Kossuth, Alt Meclis'te, Avusturya mutlakçılığına şiddetle çatarak Macaristan için ulusa karşı sorumlu bir ulusal hükümet istemiş ve Meclis'ten bu doğrultuda bir talepname çıkartmayı da başarmıştı. İşbu talepname Viyana'ya götürülürken de Alt Meclis, vergi eşitliğini getiren bir karar aldı; bununla da yetinmeyip feodal hakların satın alınacağını ilân ederek eski rejime düpedüz son verdi. 16 Mart günü Viyana, boyun eğiyordu buna: Nisan ayına Macaristan, bağımsız bir ülke olarak girecekti.

Viyana hükümetini Çek ve Macarların ulusal bağımsızlık taleplerine boyun eğmeğe sürükleyen neden, İtalya'de patlayan ciddi devrim olmuştu Avusturya, her üç hareketi göğüsleme olanağından yoksun bulunuyordu o sırada.

İtalya'de işler şöyle gelişti

Viyana devriminin başeri haberi Milano'de duyulur duyulmaz halk, o dönemde Avusturya imparatoruna özellikle düşman olan rahiplerin de kışkırtması ve desteğiyle ayaklandı ve «Yaşasın Pius IX!» çığlıklarıyle Avusturya garnizonuna saldırdı. Garnizon kumandanı kenti boşaltmak zorunda kaldı. Aynı gün Venedik de ayaklenacaktı Kanallar kentinde bir sivil muhafız örgütü kuruldu hemen ve bu örgüt bir kaç gün sonra cephaneliği ele geçirdi. Avusturya birlikleri bir teslim belgesi imzaleyarek kenti boşalttı. 23 Mart günü kurulen geçici hükümet, cumhuriyet ilân etti.

Bu arada Parma ve Modena dukaleri da ülkelerinden kaçmışlardı. Avusturya'nın vesayetinden kurtulan Milano halkı, hemen Piemonte-Sardunya kralı Charles-Albert'e bir heyet göndererek bağlılık bildirisinde bulundu. 26 Mart günü de Cherles-Albert, ordusunun başında Avusturye'ye karşı savaşa giriyordu.

Devrim bitmişti artık. Şimdi Piemonte-Sardunye kralının çevresinde kenetlenen İtelya halkının bağımsızlık savaşı başlamektaydı.

Kral Charles-Albert, gerektiği kader askeri olmadığı için, Goita zaferinden hemen yararlanamadı. Tarihin tanıdığı şans, böylece, kullanılamıyordu. Nitekim 2 Temmuz günü Custozza'da yapılan savaşta Avusturya ordusu kesin bir bozguna uğrattı Piemonte kralını. Ve Charles-Albert, Milano'ya sığınarak eski durumu tekrar kabul eden bir ateşkes anlaşması imzaladı Lombardia ile Venedik cumhuriyetlerinin yeniden Avusturya boyunduruğuna girişleri demekti bu.

Charles-Albert'in yenik düşmesiyle, İtalya'daki federalist-monarşik-liberal hareket de yenik düşmüş oluyordu.

Bu sırada Papalık hükümetinin başına geçirilen Rossi, İtalya'yı Papalık'ın otoritesi altında bir federasyon haline getirmeğe yönelik bir politika izlemekteydi. Ama radikal programın gerçekleşmesi için uğraşan cumhuriyetçiler 15 Kasım günü Rossi'yi öldürttüler.

Suikast, büyük bir ayaklanmanın patlamasına yolaçtı Halk, Quirinal Sarayı'na hücum etti. Dolayısıyle de papa Pius IX, bir taraftan Avrupa'daki şiddet hareketlerini yabancı ülkeler elçileriyle resmen görüşerek protesto ederken, öbür taraftan İtalyan devrimcilerinin önderini iktidara geçirmek zorunda kaldı; sonra da Gaeta'ya kaçtı. Roma parlamentosu kendi kendini dağıttı ve genel oylama yoluyle bir kurucu meclis seçme yoluna gitti. Seçim için saptanan tarih, 21 Ocak 1849'du.

Radikal öğelerin egemen olduğu Kurucu Meclis, 8 Şubatta toplanarak papanın tahttan indirilmesine, cismanî erkinin kaldırılmasına karar verdi ve Roma Cumhurlyeti'ni ilân etti.

Roma devrimi, Toscane'de şiddetli bir tepki yaratacaktı Montanelli, Toscana hükümeti adına derhal Rome'da bütün İtalyanlar tarafından seçilecek bir Ulusal Meclis toplanmasını istedi.

Bu arada Grandük, Viyana'ya sığınmak üzere Roma'dan kaçarken Mazzini Floransa'ya koşuyor ve orada bir geçici hükümet kurup cumhuriyeti ilân ettikten sonra 18 Şubat 1849 günü bir Kurucu Meclis toplıyordu.

Avusturya imparatoru, Çek devrim hareketini bastırdıktan sonra Meceristen'e döndü. Ve Sırpları kullandı Macarlara karşı. Sırplar Macaristan'e girdiler. Peşte'de panik başladı Sadece radikellerden ibaret kalan Meclis, ihanetinden ürktüğü hükümeti denetlemek üzere altı üyelik bir komite seçti. Meclis'i tutan halk, bunun üzerine, sokakta bir bakanı öldürecekti.

İmparatôr, Meclis'i dağıttı hemen; ve Macaristan'de bir işgal rejimi kurdu.

Budapeşte olaylarını öğrenen Viyana halkı, Avusturya birliklerinin Mecaristan'e sevkini önlemek amecıyle ayaklandı Büyük bir dayanışma gösterisiydi bu. Ayeklanme sırasında bir bekan, bir sokak fenerine asılarak cezalandırıldı. İmparator kaçtı başkentten. Devrimcileri bastırmekla görevlendirilen Windischgraetz prensi de Viyene'yı kuşattı. Üç günlük bir savaş sonunda devrimciler teslim oldular. Ve imparator, başkente dönüşünde, caddeler boyunca sıralanan idam sehpalarıyle karşılandı.

Ordu, bütün Avusturya İmparatorluğu'nda Viyana'nın otoritesini yeniden kurmakta gecikmeyecekti Bohemya, Galiçya ve Lombardia'de askerî diktatorya ilân edildi. İmparatorluk ülkeleri için Avusturya anayasasının temel olmakta devam edeceği kararlaştırıldı.

Bu olaylar sırasında Frenkfurt parlamentosu da dağılmış, ortada aşırı sola bağlı yüz kadar milletvekili kalmıştı. Bunlar da hukuksal bakımdan yetkisiz oldukları için yeni bir devrim hazırlamağa giriştiler. Oysa aynı sırada, Marx'ın fikirlerine göre kurulan Komünist Partisi Silezya, Saksonya, Vestfalya ve Ren Prusyasında örgütlenmeğe başlamıştı. Ayrıca demokratlar da Baden grandüklüğünde, Wurtemberg'de ve Ren Bavyerasında az çok güçlüydüler. Nitekim komünistlerle demokratların geçici işbirliği bazı reformlara kapıyı araladı Örneğin Wurtemberg kralı, Frankfurt anayasasını kabule zorlandı böylece.

Bunun üzerine Parlamento'dan arta kalan temsilciler, Stuttgart'a taşındılar Burayı yeni bir hareket merkezi haline getirmeyi umuyorlardı. Ama 18 Haziranda dağıtıldılar. Bundan sonra da, devrim tamamıyle

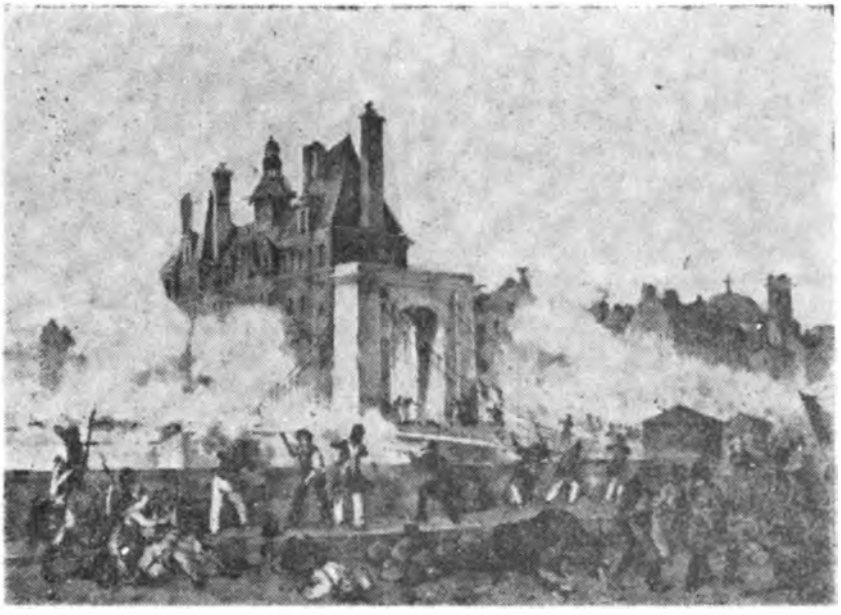

1848 İtalyan Devrimi'nden bir görünüş.

başsız kaldı.

İşin bu evresinde Prusya hükümeti, amansızlıklarıyle ün salmış olan birliklerini, devletlerindeki eski düzeni yeniden kurmaları için hükümdarların emrine verdi. Ren Bavyerasında ve Baden ülkesinde bir kaç çatışma çıktı, ama sürücü olmadı. Asıl ciddi mücadele, Saksonya'da başgösterdi Ünlü Rus anarşisti Bakunin, kendi deyişiyle «halkçı ve sosyal bir devrim»in başına geçmek üzere oraya gelmişti.

Gerçekten de Dresden Diyeti'nin dağıtılması ciddi kargaşalıkların çıkmasına yolaçtı İşçiler barikatlar kurmağa koyuldular, kral başkentten kaçtı. Geçici bir hükümet kuruldu. Demeğe kalmadan Prusya muhafızları kuşattı başkenti; ve kent iki gün kahramanca direndikten sonra 9 Mayıs 1849 günü teslim oldu.

Aynı gün Baden Grandüklüğü'nde askerler bir devrim girişiminde bulunuyorlardı. Ve devrim komitesi, iktidarı ele geçirdi. Almanya'nın dört bir yanındaki devrimciler, hareketi desteklemek için oraya koşuştular. Ama Prusya gene işe karıştı Tam 25 bin devrimcinin koruduğu Rastadt kenti de sonunda teslim olmak zorunda kaldı. Ve amansız bir kandökümüyle bastırıldı devrim.

Almanya ve Avusturya'da filizlenen bu devrimler başarısızlıkla son bulduktan kısa bir süre sonra Macaristan'da ve İtalya'daki ulusal hareketler de ezilecek; ve papa, Fransa ile Avusturya'nın desteğiyle tekrar iktidara getirilecekti.

1848-1849 İtalyan devrimi bk. **1848-1849 Almanya ve Avusturya devrimleri.**

1848-1849 Macar devrimi bk. **1848-1849 Almanya ve Avusturya devrimleri.**

1830 Fransız devrimi ve uzantıları Burjuva monarşisini iktidara getiren ayaklanmalar dizisi. 1815 yılındaki Waterloo yenilgisi Napolyon'u iktidardan devirmiş ve Fransa'da meşrutiyetçi krallık yeniden kurulmuştu. Artois kontunun kardeşi, Louis XVIII adı altında tahta çıktı ilkin. Onu, Charles X izledi. Bu kral, monarşiyi Avusturya ve Prusya hükümdarları gibi anlayan ve krallığın «kutsal» haklarına sıkı sıkıya bağlı kalan bir adamdı. Fransa'nın ulusal egemenliğe doğru ilerleyen tarihsel gelişim çizgisini görüp değerlendiremiyor; ve sözcüğün tam anlamında mutlak bir hükümdar olabilmek için gerekli önlemleri almağa yöneliyordu durmadan. Ama tarihin akışına karşı koymak mümkün olmayacaktı.

Kral, liberal Fransız burjuvalarına bile pek ağır gelen kararları art arda almaktan çekinmeyerek tam bir devrim ortamı yarattığının farkında değildi. Kralın ve ona uygun olarak hükümetin tutumu belirli bir şekilde sertleşiyordu. Hiç kimse kutsal şeylere saldırmayı düşünmediği ve hiç böyle bir olay meydana gelmediği halde, bu konuda bir yasa çıkarılmış ve söz konusu eşyaya yapılacak saldırılar idamla cezalandırılmıştı.

Bu anlamsız yasayı, mallarına el konulmuş mültecilere 1 milyar frank tazminat verilmesine ilişkin ikinci bir yıkıcı yasa izledi. Ayrıca, basın için şiddetli önlemler getiren bir de yasa tasarısı hazırlanmıştı.

İşte bu nedenlere gittikçe yoğunlaşan ekonomik bunalım da eklenince, 1827 yılındaki seçimlerde muhalefet büyük bir başarı sağlayacaktı. Ve kral, ılımlı bir hükümet kurmak zorunda duydu kendi Ama bu, çok geçici bir geri çekilişti.

Gerçekten de aradan daha bir yıl bile geçmeden ılımlı başbakan değiştiriliyor ve hükümetin başına Polignac prensi geliyordu. Ünlü bir sağcının iktidara gelişi, başta azılı mutlakçılığın savunuru çar Nikola I olmak üzere, Avrupa'nın bütün mutlakçı hükümdarları tarafından, «devrimciliğe indirilen bir darbe» olarak selâmlandı.

Darbenin asıl nereye indirildiği çok geçmeden anlaşılacaktı. Ama şimdilik, karar karardı İç politikada, 1789 **Büyük Fransız Devrimi** hiç olmamış sayılarak **Eski Rejim** canlandırılacak; dış politikada ise sömürge edinmeğe dönük emperyalist yayılmaya devam edilecekti.

Muhalefet, 1789 Devrimi'nde önemli rol oynamış olan La Fayette tarafından örgütlenmişti. Meclisler, krala, hükümetin değişmesini istediklerini açıklayan bildiriler yolladılar. Kralsa tam tersini, Meclisleri değiştirmeyi düşünmekteydi. Nitekim hükümet her iki Meclisi de dağıttı. Basın savaları birbirini izlemeğe başlamıştı. Alabildiğine gerginleşmişti durum. 1830 Temmuzunda yeni seçimler yapıldı. Hükümet partisi ancak üçte bir oranında oy toplayabildi. Ama başbakan Polignac, istifaya yanaşmadı Prensin dediğine bakılırsa, «Tanrı ona Fransa'yı kurtarma görevi»ni vermişti.

Seçimleri, kralın da onayıyle iptal etti başbakan; ve yeni seçimlere gitme kararı aldı. Bu arada 25 Temmuz günü çıkardığı bir kararnameyle basın özgürlüğünü de kaldırmıştı. İlerici gazeteler gene de çıktılar, ama hemen toplatıldılar. Bunun üzerine muhalefet, işçileri «gerekirse savaşarak» direnişe çağırdı.

Gerçek bir darbe meydana getiren hükümet kararnamelerinin yayınlanışı ve gazetelerin toplatılışı Paris'te öğrenilir öğrenilmez halkta olağanüstü bir kaynaşma başgösterdi Herkes bir anda sokağa dökülmüştü. Öyle ki 28 Temmuz sabahı Paris caddeleri barikatlardan geçilmiyordu.

Demeğe kalmadan askerler de ayaklanmaya katıldı. 29 Temmuz günü devrimciler Louvre Sarayı ile Tuileries'yi ele geçirdiler. Buradaki İsviçreli muhafızlar çarçabuk ortadan çekilme yolunu tuttular. La Fayette, tıpkı 1789 Devrimi'nde olduğu gibi, Ulusal Muhafız Alayı kumandanlığına getirildi gene. Belediye Sarayı'nda Casimir Perier'nin başkanlığında bir geçici hükümet kuruldu. Sarayın direğine üç renkli bayrak çekildi.

Ayaklanmacılar hemen cumhuriyet ilân etmek istiyorlardı. Ama Thiers, hem Charles X'u hem de cumhuriyetçi devrimcileri aşarak, Orléans dükünü tahta aday gösterdi. Böylece burjuvazinin ileride «işçi kasabı» diye anılacak olan güvenilir elulağı, Fransız ulusunu, tahtı istediğine verme koşuluyle liberal monarşi rejimini kurmağa çağırmaktaydı.

Paniğe kapılan Polignac istifa etti. Kral da, Mortemart dükünü, Temmuz kararnameleri'ni geri alacak ve liberallerle anlaşma sağlayabilecek yeni bir hükümet kurmakla görevlendirdi.

Ama çok geç kalmıştı; «devrimciliğe öldürücü bir darbe» indirmekle övünen hükümdar yolcuydu artık. Nitekim La Fayette, Belediye Sarayı'nda, Orléans dükünü Krallığın başkumandanı ilân ettirmişti bile. Başlangıcın sonuydu bu Charles X, kendisi ve veliaht adına Orléans dükü önünde tahtı bıraktığını açıkladı; ve başkumandanı, Bordeaux dükünü Henri V adı altında kral ilân etmekle görevlendirdi.

Ama 3 Ağustos günü toplanan Meclis, «kutsal» hakka dayalı krallık ilkesini artık kabul etmiyordu Bourbon hanedanının tahttan uzaklaştırılmasını ve ulusun iradesinden kaynaklanan yeni bir rejim kurulmasını istiyordu. Kralı buna mecbur bırakmak zor olmadı Bir halk ordusu Ramboulliet'ye yürüdü. O ünlü halk deyimiyle, «pabucun pahalı» olduğunu gören Charles X, sürgün olarak İngiltere'ye giderken, 7 Ağustos 1830 günü toplanan İki Meclis, Louis Philippe d'Orléans'ı Fransızların kralı ilân etti.

Böylece Fransız burjuvazisi, bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu Hem kendi ekonomik politikasını sonuna kadar destekleyecek uysal bir göstermelik hükümdar bulmuş, hem de devrimcileri saf dışı bırakmış oluyordu.

Şimdi bir de 1830 Fransız Devrimi'nin Avrupa'daki uzantılarına bir göz atalım :

1. **Belçika :** Belçikalı liberaller Devrim haberini sevinçle karşılamışlardı. O sırada Belçika, Hollanda işgali altındaydı. Ve büyük Alman şairi Heinrich Heine'nin Devrim'i «bir ülkebahar» olarak kutlayan ünlü şiiri dolaşmağa başlamıştı ağızdan ağıza.

Aslında, Belçikalıları da isyana sürükleyip Fransız halkıyle birleşmelerini sağlamak için büyük çaba harcanmıştı. Brüksel'de kralın yıldönümü 25 Ağustos günü kutlanacakken şenlikler geri bırakıldı. Ama 26 Ağustos gecesi bir piyesin temsilinde başlayan ayaklanma bütün kenti sardı birdenbire. Tam anlamıyle gafil avlanan Hollandalılar kenti terkettiler : Fransız ajanları kaplamıştı sokakları; her köşede Fransız bayrakları dalgalanıyordu.

30 Ağustos günü Hoogvorst baronunun örgütlediği Kent Muhafız Alayı, iki günde 10 bin gönüllü topladı. Bu örgüt düzeni yeniden sağladı ve daha önce Brabant devriminin bayrağı olan siyah-sarı-kırmızı üç renkli bayrağı açtı. Hareket hemen bütün ülkeye yayıldı. 23 Eylül günü Hollandalı birlikler, Brüksel'e girmeyi denediler; ama çok şid-

detli bir direnişle karşılaştılar ve park içinde kuşatıldılar Aynı gün, Katolik ve liberallerden oluşan bir Komisyon, geçici hükümet olarak işi ele aldı.

27 Eylül gecesi Hollandalılar Brüksel'den ayrıldılar 29 Eylül günü de Genel Meclis, 43'e karşı 55 oyla Belçika'nın Hollanda'dan ayrılmasını kabul ederek Devrim'in başarısını onaylamış oldu.

Buna paralel olarak, gönüllüler tarafından püskürtülen Hollanda ordusu Anvers'e doğru çekilmek zorunda kaldı. 4 Ekim günü geçici hükümet, Belçika'nın bağımsızlığını ilân ediyordu. Gönüllüler, 26 Ekim günü Anvers'i de kurtardılar.

Her türlü partizanca tutumu bir yana bırakan geçici hükümet, gerçekten ulusal bir davranışı benimsemişti. Nitekim kısa zamanda yönetim ve adliye örgütü kurulmuş ve bir ulusal kongre toplantıya çağrılmıştı. 27 Eylül günü, 200 seçilmiş üyeden oluşan Ulusal Kongre'nin Brüksel'deki açılış toplantısında ülkenin bağımsızlığı kararlaştırılmış bulunmaktaydı. Kongre'nin 7 Şubat 1831 günü kabul ettiği anayasaya göre Belçika, meşrutiyetçi ve parlamenter bir monarşi oluvordu.

2 **İtalya** : 1830 yılına gelinceye dek sadece Orta İtalya'da devrim hareketine rastlanmamıştı Bu dönemde carbonari'ler o bölgede de etkin bir propagandaya giriştiler.

Papalık devirlerinde carbonari'lere karşı açılan davaların ardı arası kesilmedi. Sadece 1825 yılında 500 mahkûmiyet kararı verildi örneğin. 1828 yılında Ravenna'da yedi liberal idam edildi. Haydutluk olayları tehlikeli bir şekilde artıyordu. Koyu sefalet hüküm sürüyordu ülkede. Vergiler büyük ölçüde yükseltilmişti. Fransa'nın Roma büyükelçisi Chateaubriand, 1829 yılında hükümetine yolladığı bir raporda, devrimin ufacık bir kıvılcım beklediğini bildirmekteydi.

Ve kıvılcım, 1830 yılında parladı.

La Fayette başta olmak üzere liberal Fransız liderleri, art arda demeçler vererek Fransa'nın İtalya'ya yapılacak bir yabancı müdahalesine göz yummayacağını açıkladılar. Bundan cesaret alan İtalyan göçmenleri de yurtlarına döndüler. Aynı sırada Modena dükü Francesco, İtalya'da Fransa'nın desteğiyle çıkacak bir devrimin kendisini büyük bir İtalya Krallığı'nın başına geçirebileceği umuduna kapılarak politikasını tersyüz etti ve carbonari'lerle anlaştı Meşrutiyetçi bir liberal olup çıkmıştı bu dük.

Ne var ki ajanları tarafından uyarılan Metternich hemen harekete geçti. Avusturya'nın müdahalesinden korkan Francesco, dün savunduğu liberal hareketi bugün suçlayarak, öncüsünü hapse attırdı. Kentte hemen bir ayaklanma hazırlandı. Ama bu girişim meydana çıktı ve otuzbeş kişi tutuklandı.

Olaylar duyulunca Bologna ayaklandı. Papalık elçisi hapse atıldı ve papanın artık tanınmadığı açıklandı. İktidarı ele alan geçici hükümet, ayaklanan bölgelerin bağımsızlığını da ilân etti.

Devrim hareketi çok geçmeden Romagna kentlerine sıçradı. Barches'ten hareket eden bir birlik Ancona'yı alıp Roma üzerine yürürken devrimciler, Modena'dan Francesco'yu, Parma'dan da Marie-Louise'i kovmuş bulunuyorlardı.

Zafer devrimindi, evet. Ve devrimciler, işin bu anında, haklı olarak, bir Avusturya müdahalesinden uzun boylu korkmuyorlardı Fransa'ya güvenmekteydiler. Ama Fransa kımıldamadı bile. Ve papa tarafından yardıma çağırılan Avusturya imparatoru Franz I hemen bir ordu göndererek Marie-Louise'i Parma'ya, Francesco'yu da Modena'ya yerleştirdi yeniden. Gönüllü İtalyan birliklerini geri püskürttü ve geçici hükümetin çekilmiş bulunduğu Ancona'yı da ele geçirdi.

Devrimcilere yabancı ülkelere sığınma hakkı tanıyan bir teslim antlaşması imzalandı. Ama Francesco, devrimci önder Menotti'yi buna rağmen idam ettirdi.

İtalya'daki hareket, böylece, başarısızlıkla sonuçlanmış oluyordu. Ne var ki İtalyan devrimcileri bu başarısızlıktan acı ama çok değerli bir ders alacaklardı Bundan böyle artık herşeyden önce kendi güçlerine güvenmeyi ve hesaplarını ona göre yapmayı öğrenmişlerdi.

3. **İspanya** : Paris'teki 1830 Devrimi'nin haberini alan çok sayıda liberal göçmen, ülkeyi ayaklandırmak için silâh kuvvetiyle İspanya'ya dönme girişiminde bulundu. Ama bunlar ordu tarafından yenilgiye uğratıldılar ve kral Ferdinand VII'ye teslim edildiler. O da bütün esirleri kurşuna dizdirdi.

Ertesi yıl da general Torrijos, Elcezire'de bir isyan çıkarma girişiminde bulundu. Ama o da başarı kazanamadı ve 52 yandaşıyla birlikte kurşuna dizildi.

Ferdinand VII 1833 yılında ölünce yerine kızı İzabella geçti, Marie-Christine de naibe oldu. Ama ana-kız hemen ossaat, Ferdinand'ın kardeşi ve aşırı gerici fikirlerin temsilcisi olan Don Carlos'un şiddetli muhalefetiyle karşılaştılar. Bilbao'da kendisini kral ilân ettiren Don Carlos, bütün Kuzey İspanya'ya benimsetmişti davasını.

Bunun üzerine naibe, büyük devletlerden yardım istedi. İngiltere, Fransa ve Portekiz, bu isteği kabul ederek kuvvet yolladılar. Böylece hükümet duruma egemen olabildi. Ne var ki yeni başbakan Toreno, terörle cezalandırma yoluna sapmakla ağır bir hata işledi.

Madrid'de sıkıyönetim ilân etmişti başbakan. Bunun üzerine liberallerin devrim hareketi büsbütün şiddetlendi, bütün ülkede devrim cuntaları kuruldu.

Manastırların kapatılmasını, basın özgürlüğünün tanınmasını ve kurucu meclislerin (cortes'ler) toplanmasını istiyordu devrimciler. İspanya'nın bütün büyük kentlerinin meşrutiyetçi rejimden yana oldukları böylece belirginlik kazanmış oluyordu. Toreno çekilmek zorunda kaldı. Anarşi içinde yapıldı seçimler. 1837 yılında da ülkede meşrutiyetçi parlamenter rejimi yerleştiren bir anayasa kabul edildi.

4. **Polonya** 1830 Fransız Devrimi'nden önce bu ülke, Rus egemenliği altına girmiş bulunmaktaydı. Çar Aleksandr I, alabildiğine otoriter bir rejim kurmuştu Polonya'da. Ama ülkede milliyetçilik duygusu güçlüydü ve gittikçe biraz daha güçlenmekteydi. Vilna, Krakovi ve Varşova üniversiteleri birer milliyetçilik yuvası haline gelmişti. Nitekim 1825 yılında yapılan seçimler, milliyetçiler hareketinin tam bir zaferiyle sonuçlandı. Dolayısıyla de çar Aleksandr I, bu seçimleri iptal etti Anayasa ortadan kalkmış demekti artık.

Nikola I'in tahta çıkışı, anayasaya dönüş oldu. Gerçekten de çar, hiç bir zorlama olmaksızın, kendiliğinden, anayasayı gözeteceğine ant içti. Polonyalı bir prensesle evlenen ve bu ülkeye karşı büyük sempati beslediği bütün herkesçe bilinen grandük Konstantin de genel vali oldu. Bu durum, milliyetçilik hareketini böldü. Şöyle ki:

Ilımlılar-Beyazlar partisi, çarı Polonya kralı kabul ediyor ve bağımsızlığın yavaş yavaş genişlemesini istemekle yetiniyordu. Bu parti, Nikola I vali Konstantin'in de yardımıyle Polonya'da meşrutiyetçi hükümdar rolünü oynamağa kararlı olduğu için, amaçlarına da erişeceklerdi belki. Zaten çar, Polonya ordusunu salt ulusal bir temele oturtarak örgütleme görevini vermişti grandük Konstantin'e. Ve grandük kolları sıvamıştı.

Öte yanda ise, bağımsız cumhuriyetçi ve özgürlükçü bir büyük Polonya'nın kuruluşunu hızla gerçekleştirmek emelinde olan liberaller ile özellikle subay ve öğrencilerin katıldığı Kızıllar partisi vardı.

Gelgelelim Kızıllar da, uygulanması gereken metodlar konusunda iki takıma ayrılmış durumdaydılar Profesör Lelewel'in etkisi altındaki öğrenci ve öğretim üyeleri takımı, halkoyunu harekete geçirmekten yanaydı; oysa askerler, işi kuvvet yoluyla halletmeyi düşünüyorlardı.

Nikola I'in taç giymesi dolayısıyle Polonya Meclisi (Diyet), 1830 yılının Ekim ayında Varşova'da toplandı. Bu arada Fransa ve Belçika'dan ulaşan devrim haberleri bir sevinç rüzgârı estirmişti ülkede. Ve Nikola I'in gelişi, yurtseverlerin tepkici gösterileriyle karşılaştı. Çarın iki devrim konusunda takındığı açıkça olumsuz tavır ve bu tavrın da ötesinde karşı-devrimcilere yardıma koşmağa hazır olduğu şeklinde açıklaması, Diyet'te tam bir soğuk duş etkisi yaptı. Bu da, 29 Kasım günü asker ve öğrenciler tarafından başlatılan devrim hareketine yolaçtı.

Bu arada grandük Konstantin'e karşı girişilen suikast başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Ama bütün ordu, subaylarının ardından gitti. Mücadeleye karışmayı reddeden Konstantin Varşova'dan ayrılacak ve Petersburg'a varmadan koleraya tutulup ölecekti. Sözün kısası, bir kaç gün içinde ülkenin hemen her köşesinde zafer kazanan devrim hareketi, Polonya'yı bağımsızlığa kavuşturmuştu.

Nitekim 4 Aralık 1830 günü bir geçici hükümet kuruldu. Söz konusu hükümette Beyazlar çoğunluktaydı. Hükümet başkanı olan ılımlı Chlopiski, devrimcilerin önerdiği cumhuriyetçi programın gerçekleşmesine olanak bulunmadığı görüşündeydi. Dolayısıyle de çarla temas kurarak barış koşulları üzerinde anlaşmaya varmak istedi.

Buna karşılık Avrupa'nın Polonya'yı destekleyeceğinden emin olan Diyet, başbakanı izlemeğe yanaşmayacaktı. Oysa Polonya'daki eyaletlerin tehlikeye girdiğini sezen Prusya ve Avusturya, devrimci harekete kesinlikle karşıydılar. Polonya, İngiltere'nin ekonomik yayılması bakımından hiç bir önem taşımadığı ve hattâ tam tersine Büyük Britanya'nın Rusya ile genişletmek amacı güttüğü ticaret politikası bu ülkeyle iyi geçinmesini gerektirdiği için, Londra da boş vaadlerle yetiniyordu.

Batılı devletlerin gerçek niyetleri konusunda sağlıklı bir kanıya varamamış olan Diyet, Chlopiski'nin yetkilerini elinden aldı; Nikola I'in Polonya'yı af önerisine de Rus egemenliğini tanımadığını ilân ederek cevap verdi. Aynı zamanda, pek doğal olarak, dişeliş bir mücadele için de hazırlığa başladı. Milletvekilleri, büyük bir heyecan içinde, «Büyük Polonya»nın gerçekleşmesi için Avusturya ve Prusya'ya hemen savaş açılmasını istediler Diyet'ten.

Grandük Konstantin, Polonya ordusunu iyi yetişmiş ve iyi donanmış bir kuvvet haline getirmişti. Nitekim Diyet, 80 bin askeri cepheye sürebildi hemen, ve yeniden geniş çapta asker toplama kararı aldı.

1831 Ocağında Rusya'ya karşı gerçek bir savaş başlıyordu böylece. Bu, bir kaç ay devam ettı. Bu arada Polonyalılar kendi iç mücadeleleri sonucunda büyük kayba uğradılar; ve savaş, Varşova'nın Ruslar tarafından 7 Eylül 1831 günü alınmasıyle sona erdi.

Nikola I, zaferi kazandıktan sonra Polonya'yı ilhak yoluna gitmedi; «Polonya kralı» unvanını korumakla yetindi. Buna karşılık anayasayı yürürlükten kaldırdı, orduyu dağıttı ve ülkeyi Rus ordusunun işgali altına aldı. Ayrıca Polonya bakanlıkları lâğvedilerek yerlerine doğrudan doğruya Petersburg'a bağlı bir yönetim mekanizması kondu. Bir de, milliyetçi aydınlara «iyi bir ders» vermek üzere, Varşova Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesi süresiz olarak kapatıldı.

Bundan sonra Nikola I, Polonya'yı sistemli bir şekilde Ruslaştırma işine girişti. Ülke, kâğıt üzerinde bir krallık olarak gözükmekteydi. Ama aslında bağımsızlığını kesinlikle yitirmişti.

1834 Nisan günleri : Mütüellist (patronlarla İşçiler arasında ortaklık sisteminden yana olan) işçi loncaları ile **İnsan Hakları Derneği** tarafından elele tertiplenen ve Fransa'daki Temmuz monarşisi'ni yıkmayı amaçlayan **ayaklanma. 9 Nisan günü Lyon'da başlayıp 12 Nisana kadar süren hareket 13 Nisan günü Paris'e de sıçradı. O sırada İçişleri**

1834 Nisan günleri, Transnonain sokağı : DAUMİER'nin tablosu.

bakanı olan Thiers, devrimcileri bastırmak için orduyu harekete geçirdi. General Bugeaud'nun kumandası altındaki birlikler, özellikle Paris'te Transnonain sokağında barikat kurmuş olan yüzlerce işçiyi öldürdüler. Bu acımasızca kıyım, halk arasında askerlere karşı derin bir antipati yarattı. Özellikle Bugeaud, «burjuvaların çomarı» ve «işçi kasabı» olarak anılmağa başladı. Söz konusu general, bu ünü fazlasıyle hak ettiğini, hemen ardından genel vali atandığı Cezayir'de binlerce Kuzey Afrikalıyı aynı hunharlıkla öldürterek ispatlayacaktı.

1789 Fransız Devrimi bk. **Büyük Fransız Devrimi.**

binyılcılık, milenarizm (Fr. millénarisme, İng. millenarism) İsa'nın yeniden geleceğini ve yeryüzünde bin yıl hüküm süreceğini söyleyen Hristiyan öğretisi. İnsan türünün birliğini olumlayan bir dindir Hristiyanlık. Nitekim Ermiş Pavlus şöyle yazıyordu

«Ne Yahudi ne de Yunanlı vardır, ne kul ne de azatlı vardır, ne de erkek ve dişl vardır; çünkü Mesih İsa'da siz hepiniz birsiniz.»

Hatırı sayılır çapta sonuçlar doğuracaktır bu tavır Nitekim II. - V. yüzyıllar arasında enikonu yaygınlık kazanan binyılcılık öğretisinin kaynağında işte bu eşitlik özlemi bulunmaktadır. Ama burada hemen, Hristiyanlığın bir bütün olarak gelişme sürecinde bu öğretiden hiç bir siyasal sonuç çıkarmamış olduğunu da belirtmek gerekir : Çünkü Hristiyanlık, İnsanları, ebedî kurtuluşlarını hazırlamak üzere yersel hayatın kaygılarından sıyrılmağa çağırmaktadır.

İsa şöyle diyor :

«Siz ne yiyeceğinizi ve ne içeceğinizi aramayın, ne de vesvesede olun.»

Ve şöyle ekliyor

«Neniz varsa satın, ve sadaka verin; kendinize eskimeyen keseler, göklerde eksilmeyen hazine yapın.»

Demek ki insanları bu karşılıklı birbirlerini sevmeğe çağrı, bir bakıma, hiç bir şekilde devrimci bir karakter taşımamaktaydı; ama gene de sınırsız denebilecek çapta devrimci bir yankılanması oldu. Şöyle ki

Eski Site Devleti'nin çözülüp ortadan kalkması, en aşırı bencillik olumlamalarına meydanı boş bırakmıştı. Eski Yunan idealine yaraşır bir siyasal hayatı yeniden kurup yürütmeyi sağlayacak hiç bir somut olanak gözükmüyordu. İmparatoru kutsamağa yönelmiş bir dinsel inancı yerleştirmeğe çalışıyordu Roma; bu ise, maddesel güce tapınmaktan başka bir şey olamazdı. Dolayısıyle de Hristiyanlığın önerdiği «karşılıklı sevgi öğretisi»ne katılmak, insan özsaygısını korumak isteyenlere biricik kurtuluş yolu olarak görünecekti.

Bu evrensel kardeşlik öğretisi, her ne kadar dolayımsız siyasal sonuçlar getirmiyorsa da, modern siyasal düşüncenin çoğu yanlarını tohum olarak içinde gizlemektedir.

Uzun yıllar elleriyle çalışmıştı İse. Ve bu basit olgu, emek karşısında yepyeni bir tavrı içermektedir. Nitekim Ermiş Pavlus, «çalışmayan yemez» diye yazarken emek zorunluğunu bir ilke olarak ortaya koyuyordu. Bugün aynı olumlama, Sovyetler Birliği Anayasası'nda da yer almaktadır.

Öte yandan Ahdicedit'te, zenginliği ellerinde bulunduranlara karşı sert sözlerin ve uyarıların yöneltildiğine tanıklık ediyoruz yer yer.

Örneğin Ermiş Luka'ya göre, İsa şöyle

bir uyarıda bulunmaktadır

«Fakat vay size, ey zenginler! Çünkü siz tesellinizi almışsınız.»

Emeğin yüceltilmesi gibi zenginliğin mahkûm edilmesi de, doğrudan doğruya toplumun örgütlenişi konusunda yargılara yolaçmıyor. Zaten bunun tersi, «duyulur olan» ile «tinsel olan» arasındaki ayrılık anlayışıyle çelişirdi.

Bununla birlikte Hristiyanların, pratik hayatta belirli birtakım tavırları benimsemek zorunda kalacakları; ve bu tavırların da, onların dinsel inançları ile toplumsal kurumlar karşısındaki tutumları arasında bir bağ kuracağı kesindir. Nitekim ***Resullerin işleri***'nde, ilk Hristiyanların Kudüs'teki yaşantısı şöyle anlatılıyor

«Bütün iman edenler bir arada olup herşeyleri ortaklaşaydı; mal ve mülklerini satıp onları hepsine herkesin ihtiyacına göre dağıtıyorlardı.»

Ve

«Çünkü aralarında yoksul kimse yoktu; zira tarlaları yahut evleri olanların hepsi satıp, satılmış olan şeylerin bedellerini getirerek resullerin ayakları önüne koyuyorlardı; ve her birine, ihtiyacına göre dağıtılıyordu.»

Bu tutumu benimsemekle, malların ortaklaşa olduğu rejimin Hristiyanlığa, özel mülkiyet rejiminden daha uygun düştüğünü de ister istemez olumlamış bulunuyorlardı.

Bu tutum çok çabuk ortadan silinmiştir. Ama böyle bir tutumun varolmuş oluşu, sonradan, dinsel komünizmin yararına bir kanıt olarak kullanılacaktır.

Şöyle ki

Başlangıçta yoksullar ve cahiller arasında doğup yayılmış bir din olan Hristiyanlık, Roma dünyasında, yönetici sınıfın ve kültürlü kişilerin bir bölümü tarafından da hızla benimsenmiştir. İşte o zaman, yeni dinin içeriğini tanımlayan savunmacılar (apologia'cılar) ve tanrıbilimciler çıkmıştır ortaya. II. yüzyıldan VI. yüzyıla uzanan tarih dilimi içinde «Kilise Babaları», Eski Yunan düşünürlerinin ürününden de geniş çapta yararlanarak, büyük çapta entellektüel bir yapı kuracaklardır.

Bu yapı, Hristiyan tanrıbilimidir.

İncil metinlerinde rastladığımız anlam belirsizliğini, bu tanrıbilim çerçevesi içinde de buluyoruz Toplumsal kurumlar karşısında, temelli bir ilgisizlik söz konusudur burada da; ama bu kurumları tamamıyle bilmezlikten gelmek de olanaksız sayılmaktadır.

Ermiş Pavlus, yukarıda aktarmış olduğumuz «... kendinize eskimeyen keseler, göklerde eksilmeyen hazine yapın» anlayışı içinde ilerleyerek şöyle yazıyor :

«İmdi, ey kardeşler, bedenlerinizi dirl, kutsal, Allah'ın gözünde geçerli kurban olarak sunmanızı Allahın rahmetleri için size yalvarırım; ruhanî ibadetiniz budur.»

Evet ama, toplumsal adaletsizliğin doğurduğu ve gittikçe artan protestolar karşısında Kilise Babaları'nın dalma duygusuz ve ilgisiz kalmaları, söz konusu olamayacaktır. Nitekim çoğu, II. IV. yüzyıllar arasında, ***İncil***'e dayanarak, zenginlerin bencilliğini amansız bir dille kınayacak ve mahkûm edeceklerdir. Bu kınama ise, zorunlu olarak, toplumsal kurumlar karşısında hiç değilse belirli bir tavır alışı içermektedir.

III. yüzyılın ortalarında Kartaca piskoposu olan Ermiş Cyrianus, iman edenlerin «evlerini ve mülklerini satarak, bedelini yoksullara dağıtmak üzere getirip havarilere (yada, resullere) teslim ettikleri çağ»ı övgülerle anıyor. Şöyle sesleniyor zengine

«Mallarının mahpusu ve kölesisin sen!»

Hemen ardından da şu sonuca varıyor

«Mal ve mülk sahibi olan her iman etmiş kişinin ödevi, bunları topluluğun tüm üyeleriyle bölüşmektir.»

IV. yüzyılın ikinci yarısında Kayseri piskoposu olan Ermiş Basileios ise, bölüşme ile de yetinmeyip ortaklaşa hayatı şart koşuyor. Şöyle yazıyor Basileios

«Dinsizleri örnek almayı bir yana bırakalım artık; ve İsa Mesih'e başlangıçta iman eden o üç bin adamdan söz edelim. Hayranlık verici bir birlik içindeydi bu ilk Hristiyanlar. Herşeyleri ortaktı. Bir tek hayatları, bir tek ruhları, bir tek sofraları vardı.»

En son olarak da, IV. yüzyıl bitiminde İstanbul'da metropolit görevi yapan Ermiş Jan Krizostom, komünizm yararına ele alıp geliştirdiği tinsel kanıtlara, bir de doğrudan doğruya ekonomik nitelikte bir kanıt ekliyor : Toplumsal zenginliğin komünist bir rejimde çok daha iyi gelişeceğini düşünüyor bu Kilise Babası; ve şu sonuca varıyor :

«Çünkü bölünme, yoksulluğa yolaçar; İradelerin birliği ve uyumu ise, bir zenginlik kaynağı ve nedenidir.»

Komünizmin doğrulanmasına pek yakın düşen bir tavırdır bu. Ama burada söz konusu olan, tamamıyle teorik açıdan geçerli bir seçimdir.

Öte yandan da Kilise Babaları'nda, belli bir bakımdan daha pratik önem taşıyan tezlere rastlamaktayız Malların ortaklaşa rejiminin yürürlüğe gireceği bir çağın geleceğini, hem de «vahy»e dayanarak söylüyor bu düşünürler. Artık doğrudan doğruya binyılcı tezlerin oluşturduğu bir görüştür bu.

Hristiyan tanrıbilimi burada, Yahudi peygamberlerinin İ.Ö. VIII. - VI. yüzyıllarda geliştirdiği bir temayı alıp işlemektedir. Söz konusu peygamberler, Tanrı'nın iyi olduğu ve insanın iyiliğini istediği inancından yola çıkmışlardı. Ama Yahudi dini, ruhların ölümsüzlüğünü tanımadığına ve ruhla beden arasında bir ayrım bile kabul etmediğine göre, sözünü ettikleri Tanrı, insanın mutluluğunu «duyulur dünya»da... yani sözün kısası, «bu dünya»da gerçekleştirecekti.

Yahudi halkının, din ve ahlâk yönünden bir gerileme ve yozlaşma yoluna girdiğini ileri sürüyordu bu peygamberler. Ve dine karşı duyulan ilgisizliği eleştirdikleri kadar da zenginlerin bencilliğini eleştiriyorlardı. Ahlâksal ve dinsel bir kalkınmaya çağırıyorlardı halklarını; ve bu kalkınmanın sonucu olarak, Yahudi halkının maddesel refaha ereceğini ve güç kazanacağını iddia ediyorlardı.

İ.Ö. IX. yüzyılda yaşamış olan Yoel, «dağların tatlı şarap damlatacağı ve tepelerin süt akıtacağı» bir mutluluk çağının geleceğinden söz etmekteydi.

İ.Ö. VIII. yüzyılın sonlarında yaşamış olan Amos, zenginlerin tutumunu şiddetle yerdikten sonra, Tanrı'nın insanları eşit istediğini söylemekte; insanlar arasında adaletsizlik hüküm sürdükçe adak ve kurbanların Tanrı'nın hoşuna gidemeyeceğini ileri sürmekte; ve toplumdan kötülük sürülüp çıkarıldığı vakit ancak bir barış ve mutluluk çağının yerleşeceği umudunu dile getirmekteydi.

İsaya ise, bir gün adaleti gerçekleştirmek üzere İsrail'e bir kralın ineceğini; ve işte o vakit Tanrı'nın «ekinler için yağmur» vereceğini ve «davar için gür otlaklar» bitireceğini haber veriyordu. İşte o vakit, uluslar arasında barış hüküm sürecekti bu peygambere göre. Hayvanlar bile vaz geçecekti biribirlerine kıymaktan :

«Kurt kuzuyla yanyana gezecektir.»

Bu arada Kudüs, İ.Ö. 586 yılında Kildaniler (yada Kaldeliler) tarafından ele geçirildi. İsrail krallıklarının sonuncusu olan Yahudi Krallığı da böylece tarihe karışmaktaydı. Ve İsrail oğulları, taa XX. yüzyılın ilk yarısında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bugünkü İsrail devletinin kuruluşuna kadar, bağımsız bir devlete sahip olamayacaklardı artık.

Yahuda Krallığı halkının bir kısmı Babil'e sürgün götürüldü. Çeşitli kaygılarla dolu bu dönemde yetişen peygamberlerden Yeremya ve Hezekiel, ötekiler kadar iyimser değildiler; ama gene de, o günkünden daha iyi bir geleceğe olan inançlarını korumaktaydılar.

Pers imparatoru Kiros İ.Ö. 539 yılında Kaldelileri yenince, sürgün Yahudilerin Kudüs'e dönmelerine de izin verdi. Böylece Yahudiler önce Perslere, sonra Büyük İskender'le ardıllarına, sonra da Romalılara bağımlı kaldılar.

538 yılından sonra ortaya çıkan adsız peygamberlerin yazılarında da, gelecekteki mutluluk çağının anlatıldığını görüyoruz. O mutluluk çağında bütün insanlar, bir tek aynı kökenden indiklerini kavramış olacaklardır; ve :

«Artık boşu boşuna çalışılmayacaktır».

Adı bilinmeyen değişik kimseler tarafından yazılmış olan ***Mezamir***'de de aynı temanın işlenişine tanıklık ediyoruz. Daha sonraki yüzyıllarda ise, bütün insanlığı yozluktan kurtaracak olan Mesih fikri belirecekti.

Böylece Yahudi halkında, Eski Yunan halkına ve filozoflarına tamamıyle yabancı bir fikir yeşermektedir : Zamanın bizleri bir barış ve mutluluk çağına yaklaştırmakta olduğu fikridir bu. Ve bu olguda, hiç şüphesiz, modern anlamında toplumsal ilerleme fikrinin kaynaklarından birini görmek gerekir.

Bu öğreti, Ermiş Yuhanna'nın ***Apokalips***

diye anılan ünlü Vahy'inde de yer almaktadır Söz konusu yapıtında İsa'nın havarisi, Babil'in (yani Roma'nın) yerle yeksan edileceğini; bunun ardından da, insanlığın barış ve mutluluğu doya doya tadacağı «binyıllık» bir çağ geleceğini bildiriyor.

Bu «binyılcı» görüş, II. yüzyılın başlangıcında, ***Barnabe'nin mektubu***'nun bilinmeyen yazarı tarafından sunulmaktaydı. Ermiş Justin ile Ermiş İrenaeus'un da aynı görüşe katıldıklarını görüyoruz.

Bu konuda sayısız tartışma çıkacaktı III. yüzyılda. Roma'da Ermiş Hyppolitos, ***Apokalips***'in Ermiş Yuhanna tarafından yazılmadığını ileri süren papaz Carus'a karşı, binyılcı görüşü savunmaktaydı. Sonra Mısır'da Origenes saldırdı binyılcılık öğretisine. Ve Origenes'in öğrencisi olan İskenderiye piskoposu Ermiş Denys de, bu öğretiyi yıkmak için kaleme aldığı bir kitabında, ***Apokalips***'in gerçekliğinden şüphe edilmek gerektiğini ileri sürdü.

Görüldüğü gibi binyılcılık öğretisi, toplumsal sorunun çözümünü, Platon'un izlemiş olduğu yola pek yakın düşen bir yolda aramaktadır. Ama bunu yaparken de, o günün toplumsal hayatının somut koşullarını inceleme konusunda Platon'un da gerisinde kaldığı apaçıktır; dolayısıyla da, tarihten kopmakta ve ütopyacı bir düşe gömülmektedir bu görüş IV yüzyıl Roma dünyasının barışa, kardeşliğe ve evrensel mutluluğa yönelmediği besbellidir. Tam tersine, paranın gücü gittikçe biraz daha artan bir iğrençlikle ortaya çıkmaktadır bu dönemde; ve devletin sürekli biçimde zayıflayıp çözülmesi, Batı İmparatorluğu'nun Barbarların karşısında dize gelmesiyle sonuçlanacaktır.

BİNYON Laurence (Lancaster - 1869 / Reading 1943) İngiliz sanat eleştirmecisi ve şairi. Oxford'da öğrenim görmüş, kitap uzmanlığı alanında çalışmış ve gençliğinde bir kaç şiir kitabı yayınlamıştır. Ne var ki, Binyon, asıl ününü, Doğu sanatı üzerinde yapmış olduğu incelemelere borçludur. British Museum'da çalıştığı sürece, Çin ve Japon fresklerini ve renkli baskılarını toplayarak büyük bir koleksiyon oluşturmuştur. Ayrıca, ***Painting in the Far East*** (Uzakdoğuda resim, 1908) adlı yapıtında Doğu halklarının resim sanatlarını büyük bir bilgiyle incelemiştir. Yapıt, bugün de, bilimsel değerini korumaktadır. 1934 yılında yayınlanan ***The spirit of man in Asia art*** (Asya sanatında insan ruhu) adlı yapıtında bu konulara yeniden dönmüştür. Binyon, İngiltere'de, Doğu sanatına ilgiyi çekmiş ve bu sanatın sevilmesini sağlamış ilk sanat eleştirmecisidir. Şiir antolojileri ve çeviriler yapmış, ***Lyric Poems*** (Lirik şiirler, 1891), ***London visions*** (Londra düşleri, 1895), ***Death of Adam*** (Adem'in ölümü, 1903), ***England*** (İngiltere, 1909), ***Anvil*** (Örs, 1915), ***The idols*** (Putlar, 1927) gibi şiir kitapları ve piyesler yazmıştır.

Biograph : Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk film şirketlerinden biri. Edison'ın eski iş ortaklarından W.K.L. Dickson tarafından 1895 yılında kuruldu. Aktüalite filmleri ve röportaj konusunda uzmanlaştı. 1906 yılından sonra büyük rejisör Griffith'in de yönettiği uzun metrajlı güldürü filmlerini üretti. 1917 yılında etkinliğe son verdi.

BİON Abdera'lı (İ.O. IV. yüzyıl) Eski Yunanlı matematik bilgini. Demokritos felsefesine bağlandı. Laertes'li Diogenes'e göre, yeryüzünün bazı bölgelerinde yılın altı ay gündüz, altı ay gece olarak yaşandığını ilk defa o öne sürdü. Dolayısıyle de yerin yuvarlaklığını ve ekliptik'in eğikliğini kavramıştı.

BİON Boristhenes'li (İ.O. III. yüzyıl) Eski Yunan filozofu. Boristhenes Olbia kıyısında yaşayan bir soylunun kölesi idi. Efendisi onu hem azat etti, hem de bütün servetini ona bıraktı. Antigonos Gonatas'ın sarayına çağrıldı. Sanıldığına göre de Euboia adasında Khalkida'da öldü.

Kinizm felsefesine bağlı bir düşünür olan Bion, Lukianos'u ve Horatius'u büyük ölçüde etkiledi.

BİOY CASARES Adolfo (Buenos Aires - 1914): Arjantinli yazar. Hikâye ve denemelerinin yanı sıra, asıl, kurgu-bilim türündeki yapıtlarıyle tanındı. ***La Invencion de Morel*** (Morel'in buluşu, 1940) ile ***Plan de Evasion*** (Kaçış planı, 1945) adlı romanları bu türün en iyi örneklerinden sayılır. 1970 yılında ***Domuz avı günlüğü*** başlıklı alegorik bir roman yayınladı.

Bir Amerikan trajedisi (Amerikanca aslı An American Tragedy) Amerikalı yazar Theodor Dreiser'in 1925 yılında yayınlanan romanı. Büyük yazarın bu ünlü yapıtı, modern Amerika'nın bir hayli kötümser bir tablosunu çizer. Gerçekten de roman, Amerika Birleşik Devletleri'ne özgü o geleneksel idealizmin altında, aslında, derin bir şüpheciliğin ve cesaretsizliğin yattığını vurgulamaktadır.

Yoksul bir gezgin vaizin çocuğu olan Clyde, bağnaz bir dinsel eğitime karşı için için isyan halindedir. Anababasının yoksulluğu ve bu yoksulluğun sonucu olan pratik sezgi yoksunluğu, çocuklarını gerektiği gibi yetiştirmelerini engellemiştir. Dolayısıyle de Clyde, aslında küçücük maddesel arzularını doyurabilmek için bütün kötülükleri göze almağa hazır durumdadır. Yakışıklı bir delikanlıdır Clyde, ama hayat koşullarının ve yanlış yetişmesinin sonucu olarak zayıf karakterlidir. Giderekten acımasızca bir cinayet işlemeğe sürüklenir Sırf, bütün hayatın tek amacı saymağa sürüklendiği serveti elde edebilmek için..

İşte bu cinayetin ve cinayet sonrasındaki koğuşturmanın dakikası dakikasına bir analizi olan bu kitap, Amerikan toplum hayatının belirli bir boyutunu boğucu bir kâbus havası içinde yansıtmaktadır.

Bir Amerikan trajedisi bk. **Güneşte bir yer.**

BİRAN bk. **MAİNE DE BİRAN.**

Biran'cılık (Fr biranisme, İng. biranism) Maine de Biran ile çömezlerinin öğretisi.

Bir aşk hikâyesi (Almanca aslı Eine Liebesgeschichte) Alman yazarı Carl Zuckmayer'in 1934 yılında yayınlanan kısa romanı. Olay, Büyük Friedrich'in saltanat döneminde Silezya savaşlarının ertesinde Brandenburg'da geçer Garnizonda görevli subaylar, Saint-Sylvestre dinsel bayramını kutlamaktadırlar. Ve yazar, bu vesileyle Prusya ruhunu betimler bize. Hristiyan haçının yerine Prusya kartalını koymuş olan bu subayların gözünde hayatı yetkin kılan, insanoğlunun bütünleşişini sağlayan en büyük erek, ölümdür. Nitekim genç süvari yüzbaşısı Fredersdorf, olay gecesi Lili'yle tanışır İki genç bir anda aşık olurlar biribirlerine. Ne var ki ünlü Teuton tarikatinin tinsel mirasçısı olan Fredersdorf'un gözünde insanoğlu, hayat denilen «pislik»ten ancak cesaretten aşka, aşktan da ölüme doğru yükselerek kurtulabilir. İşte sırf bu inançladır ki genç subay, çağının sosyal düzeniyle amansızca bir mücadele halindedir. Evlendiği gün de, alay arkadaşlarına veda ettikten sonra hayatına son verir.

İlk bakışta pek sıradan gibi görünen bu romanın önemi, büyük yazarın eşsiz bir canlılıkla aktardığı kahramanlarında yüzyıllardır süregelen ve iki Dünya Savaşı'nda da bütün insanlığın başına belâ olmuş olan bir «ruh»u derinlemesine irdeleyip gözler önüne sermeyi başarmış oluşundan ileri gelmektedir.

Bir bisikletlinin ölümü bk. **Bisikletlinin ölümü.**

bircilik, monizm (Osm. vahdetiye; Fr. monisme, İng. monism). Madde yada düşünce olmak üzere bir tek gerçeklik kabul eden felsefî sistem. - Genel anlamında bircilik, «ikiciliğe ve çokçuluğa» karşıttır. Kendi içinde ise, Marx'ın ***maddeci*** birciliği ile Hegel'in ***tinsel*** birciliği birbirine karşıt tutulur. Tanrıyı doğaya özdeşleyen Spinoza sistemine gelince, bu felsefe kimi zaman «maddeci» bir açıdan, kimi zaman da «tinselcilik» açısından yorumlanmıştır : Bazı düşünürler Spinoza'ya doğa açısından bakarak, filozofun Tanrıyı doğaya özdeş tuttuğunu; bazı düşünürler de ise Tanrı açısından bakarak, Spinoza'nın bütün doğa gerçekliklerini Tanrıya bağladığını ileri sürmüşlerdir. Ama hangi açıdan bakılırsa bakılsın, bircilik; bilincimizle dünya, düşünce ile madde arasında bize var gözüken ayrımı yok diye almaktadır.

bircinstenlik ve ayrıcinstenlik (Fr. homogénéité et heterogeneite, İng. homogeneity and heterogeneity) Kant'ın temel konutlarından birl. - Bircinstenlik ilkesine göre, özel kavramlar arasında ortaklaşa yanlar olması gerekir. Bu ortaklaşa yanlar, onları ortaklaşa bir generik (yada, bircinsten) kavram altında toplar. Buna karşılık ayrıcinstenlik ilkesi, aynı bircinsten kavram altında toplanan özel kavramların farklı olması demektir.

Bircinstenlik hakkındaki çağdaş yorum,

ayrıcinsten ilkelerin bir teori çerçevesi içinde sınıflandırılmasını yasaklar. Bu ilkenin çiğnenmesi ise, **eklektizm**'e yolaçar.

bireşim bk. **sentez.**

birey, fert (Fr. individu; İng. individual). Belirli bir tür yada bir cins içinde öbürlerinden seçik bir birliğe sahip olan her varlık. Bu kavram genel olarak, içinde yer aldığı topluluğa karşıt tutulan canlı varlıkları yada tek tek insanları anlatmak için kullanılır. Bireyin temel özelliği, somut bir bütün meydana getirmesi ve öğelerine ayırdığımız takdirde kendisinin de ortadan kalkmasıdır.

bireycilik, ferdiyetçilik (Osm. ferdaniye; Fr. individualisme; İng. individualism). Bireyi en üstün değer olarak kabul eden görüş. Bu eğilim, en belirgin şekilde, bireyin haklarını toplumun haklarından önce geçiren teoride dile gelmektedir. Bireyci tavır, özel hayata kamu hayatı karşısında öncelik tanımağa; evcil hayatın mutluluğunu ve gündelik çalışmanın değerini, siyasal alandaki her türlü özden bağlılığın («engagement»ın) üzerinde tutmağa dayanır. Liberal bir devlet, bireyi toplumsal fonksiyonundan ibaret sayan (örneğin, bir sanat yaratımının değerini sadece ideolojik propaganda değerine indirgeyen) totaliter devletçiliğin tersine, bireysel hayatın dokunulmazlığını ve bütünlüğünü sağladığı ölçüde demokratiktir. Nitekim «İnsan Hakları Bildirisi», bireye, insanca bir hayat şartı, işkence edilmezlik, konut dokunulmazlığı, vs. gibi, hiç bir Devletin kendi kendini inkâr etmeksizin çiğneyemeyeceği birtakım temel haklar tanımıştır. - Bireycilik en uç vargılarına doğru götürüldüğünde, «sistematik şekilde iktidara karşı olan yurtdaş» tavrına ve anarşizme ulaşır. Dolayısıyle de, hukuk felsefesinin temel problemi, bireysel hürriyetleri toplumsal hayatın zorunluklarıyle uzlaştırmak olacaktır. Bu temel meseleye Batı'da özellikle Rousseau *(«Toplum Sözleşmesi»)*, Kant ve Fichte eğilmişlerdir. Bu düşünürlere göre, söz konusu «uzlaşma», ancak Devletin bireyleri baskı altında tutmak yerine «etkileme» yoluna gitmesi (burada «etkileme», bir hürriyetin bir başka hürriyet üzerindeki eylemi şeklinde tanımlanmak gerekir) ve toplumsal değer taşıyan bir «yurtdaşlık eğitimi»nden geçirmesi sayesinde mümkündür. Osmanlı Devlet anlayışı, hiç değilse İmparatorluğun ilk dönemlerinde, bu görüşü gerçekleştirmeğe yönelmiş bir model olarak göz önüne alınabilir.

bireyoluş, ontogenez (Osm. tekevvün-i ferdî; Fr ontogenèse; İng. ontogenesis, ontogeny). Bireyin yumurtadan başlayarak erginlik haline kadar olan gelişimi. - Ontogenez'in, türün genel gelişimi demek olan filogenez'i («phylogenèse») bütün aşamalarıyle yeniden ortaya koyduğu kabul edilmektedir: Yani denmektedir ki türlerin genel evrimi nasıl etene (plasenta), kurtçuk (larva), sürüngen, memeli, vs. aşamalarından geçerek insanlık dönemine ulaştı ise, insan yavrusunun gelişmesi de, tohumdan başlayarak ve özellikle dölüt'ün (cenin'in) hayatı boyunca birtakım aşamalardan geçerek ilerler; ve bu aşamalar, insan türünün genel evrimi boyunca geçtiği aşamaların tıpatıp benzeridir.

Bir gün bir kedi (1963) Vojtech Jasny'nin Jan Werich'le birlikte hazırladığı bir senaryo üzerinden Çekoslovakya'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini Jaroslav Kucera'nın yaptığı, müziğini S. Havelka'nın hazırladığı bu renkli filmin başrollerini Jan Werich, E. Vasariovka, Vladimir Brodski ve

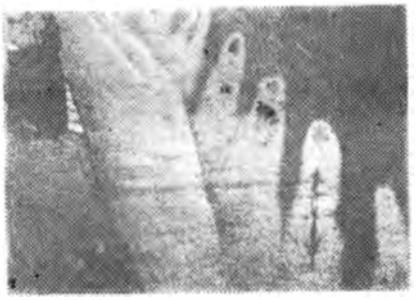

Vojtech JASNY'nin **Bir gün bir kedi'***deki başarılı planlarından biri..*

Jari Sovak paylaşmaktaydılar. Müzikli bir güldürüydü film. Ve özel gözlüklerini takar takmaz ikiyüzlü insanlarla mert insanları ayırt edebilen bir kedinin ibret verici macerasını dile getirmekteydi.

Bir halk düşmanı (Norveççe aslı En Fokefiende) İbsen'in 1882 yılında kaleme aldığı ve gene aynı yıl sahneye konan beş perdelik oyunu. Kaplıcalarının suyunda zararlı mikroplar bulunan bir doktor, tehlikeyi, adalete önceden haber vermek ister; ama belediye ve halk ona karşı birleşir. Toplumla kıyasıya mücadeleye giren bireyin savunulduğu bu dram, büyük yazarın en güzel oyunlarından biridir.

birikim (Fr. ve İng. accumulation) Toplumsal artı-ürünün bir kısmının yeni üretici güçler haline, yani yeni üretim araçları ve işgücü haline gelmesi. - Belirli bir toplulukta, bir yılda elde edilen zenginlikler olarak tanımlanan toplam artı-ürünün bir kısmı tüketime giderken, yanı yok edilirken, öbür kısmı yatırıma ayrılır. Toplam yatırım, tasarruf miktarının, yani sosyal hasılatının doğrudan doğruya tüketilmeyen kısmının bir işlevidir, yani buna bağlı olarak değişiklik gösterir.

Yatırım, sırası gelince, tüketimin (üretici tüketimin) bir başka biçimi olarak meydana çıkar.

Sosyal hasıla, bir yandan, geçmiş sosyal emeği karşılayan malları, öte yandan da yeni bir sosyal emek harcamasının sonucu olan net hasılayı içermektedir. Emeğin üreticilik düzeyinin bir artı-ürün (ki bu artı-ürün, sosyal hasılanın bütünleyici bir parçasıdır) elde edilmesine olanak sağlayan her toplumda, bu artı-ürünün ne tarzda kullanılacağı sorunu maddesel hayatın en temel problemlerinden birini meydana getirir.

Gerçekten de, üreticilerin ödenmeyen emeklerinin bir meyvesi olan bu artı-ürün, gerek tüketim olarak, gerekse en sonunda üretici tüketime dönüşen bir **tüketmeme** olarak çözüme kavuşur.

Eğer artı-ürün, örneğin feodal çağda çoğu senyörlerin yaptığı gibi, hemen tümüyle tüketime ayrılıyorsa, tasarruf pratikte sıfır demektir; ve bu koşullar içinde, varolan üretici güçleri elle tutulur bir şekilde arttırmak olanakdışıdır. Tam tersine, artı-ürünün bir kısmı yatırıma ,yani kısmen üretim araçlarına, kısmen de özgül karakterdeki işgücüne (işgüçlerini satmak zorundaki emekçilerin kullanılması ve dolayısıyle yetiştirilmesine) dönüşüyorsa, bu dönüşüm, terimin en köklü anlamında bir birikim süreci meydana getirir. Demek ki birikim, toplumların büyümesinin temel etkenlerinden biri olmaktadır.

Birikim, terimin genel anlamıyle, ilkel toplumdan bu yana, farklı derecelerde meydana gelmiştir; ama tarihteki bütün sosyal formasyonlar için söz konusudur. Bununla birlikte birikim, XVIII. yüzyılda **sanayi devrimi**'nin başlamasıyle kesin bir belirleyici önem kazanmıştır.

Birikimin içeriği ve biçimleri, üretim ilişkilerinden koparılamaz bir karakter taşırlar. Çünkü varolmaları, bu ilişkilerin devam etmesine sıkı sıkıya bağlıdır.

Görüldüğü gibi kapitalist birikim, herşeyden önce, **sermaye birikimi**'dir... yanı işçi sınıfının sömürülmesine dayanan temel sosyal ilişkilerin genişleyip yaygınlaşarak sürmesi anlamına gelir.

Birinci Dünya Savaşı İnsanlığın tarih boyunca uğradığı en büyük felâketlerden birl. Bu felâketi insanlık, uluslararası emperyalizmin doymak nedir bilmeyen hırsına olduğu kadar, sözümona devrimci Sosyal-demokratların ihanete varan basiretsizliğine de borçludur.

Birinci Dünya Savaşı, 1914-1918 yılları arasında yer alır. Bu, kronolojik açıdan elbette doğrudur. Ama söz konusu felâket, aslında, hazırlanışı ve sonuçları bakımından çok daha uzun bir süreç meydana getirir. Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi dünya çapında büyük tam dört imparatorluğun çöküşü, «üzerinde güneş batmaz» Büyük Britanya İmparatorluğu'nun çökmeğe başlayışıyle vurgulanan bir süreçtir bu. Ama aynı zamanda da Amerikan ve Japon sömürge imparatorluklarının doğuşuyle vurgulanan bir süreç..

Ve bütün bunların ötesinde, İnsanlığın belki de ateşin bulunuşundan bu yana gerçekleştirdiği en büyük devrimle taçlanan süreç..

Şimdi bir büyük felâketle sonuçlanırken bir daha büyük ileri atılımla simgelenen bu süreci, derin nedenleri, kökenleri, uzun ve

titiz hazırlanışı, görünür nedenleri, patlayışı, çeşitli evreleri, bitişi ve İkinci Dünya Savaşı'na dek uzanan sonuçlarıyle izlemeğe girişebiliriz.

1. 1914 Yazı başlangıcında Uluslararası durum

Balkan savaşları, eskisine oranla çok daha gergin bir uluslararası ortam yaratmış bulunuyordu. Bu savaşların, Balkanlı Slavların Türk egemenliği altından kurtulma sürecini hızlandırıp sona erdirdiği doğruydu gerçi, ama Balkan Devletleri arasındaki uzlaşmazlıkları pekiştirdiği de bir o kadar doğruydu.

Bir noktayı unutmamak gerekir: Osmanlı egemenliği bir devrimle değil, Balkanlar'daki monarşik hükümetler tarafından verilen savaşlarla sarsılmıştır. Ve bu savaşlar Osmanlı İmparatorluğu'nun galipleri arasında son derece çetin çatışmalara yol açacaktır.

Şöyle ki:

Bulgaristan, eski müttefiklerinden öç alabilmek için ikinci bir savaşın özlemi içindeydi. Osmanlı Devleti, Ege adalarını Yunanistan'dan geri alabilmek için uygun anı gözlemekteydi. İtalya Oniki edaları boşaltmak istemiyordu. Yunanistan ve Sırbistan ise, Arnavutluk'un yeni sınırlarını tanımağa yanaşmıyorlardı katiyen. İş bununla kalsa gene iyiydi, ama hayır: Balkanlı monarşilerin sırtında, Yakın Doğu'da etki alanı üleşindeki büyük emperyalist Devletler tünemiş duruyordu üstelik.

Gerçekten de:

Rusya ile İngiltere, Osmanlı İmperetorluğu'nu Alman nüfuzundan kurtarma çabasındaydılar. Sofya'da, Bükreş'te, Atina'da Balkan hükümetlerinin siyasal yönelimi için ve ufukta beliren Dünya savaşı bakımından önem kazanmış olan askeri güçleri için, İtilâf Devletleri ile Almanya-Avusturya bloku arasında amansız bir mücadele sürüp gidiyordu. Avusturya-Macaristan, Sırbistan'ı yok etmek için fırsat gözlemekteydi. Sırbistan'sa Yugoslavları Avusturyalıların boyunduruğundan kurtarmak için çabalıyor; Rusya da bu alanda Sırpları koruyup destekliyordu.

Avusturya-Macaristan hükümeti, Sırbistan'da ve Güney Slavlarının yürüttükleri propaganda etkinliğinde, doğrudan doğruya monarşinin varlığına yönelik bir tehlike görüyordu. Rusya ise Sırbistan'ı Balkanlar'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı en sağlam desteği olarak kabul ediyordu. Öyle ki bir Rusya-Avusturya savasının patlaması için, Avusturya-Macaristan'la Sırbistan arasında yeni bir çatışmanın çıkması ve Rusya'nın Orta Avrupalı devletlerin tehdidi karşısında gerilememesi yeterliydi.

Böyle bir durumda ittifaklar mekanizması kaçınılmaz bir şekilde işlemeğe koyulacaktı kendiliğinden.

Gerçekten de Avusturya-Macaristan monarşisi, Almanya'nın evetini almaksızın Sırbistan'a karşı savaş kararı veremezdi. Ve savaş patladı demek, Almanya yeni bir dünya bölüşümü amacıyle hazırlandığı kesin kavga için en uygun anın geldiğine inanıyor demekti.

Bu durum karşısında ise Fransa, desteğini esirgeyemezdi Rusya'dan. Çünkü apaçık bir gerçekti ki Rusya'nın Avusturya-Almanya bloku karşısında uğrayacağı bir bozgun, sadece Fransa'nın rövanş şanslarını ortadan kaldırmakla kalmayacak, aynı zamanda Fran-

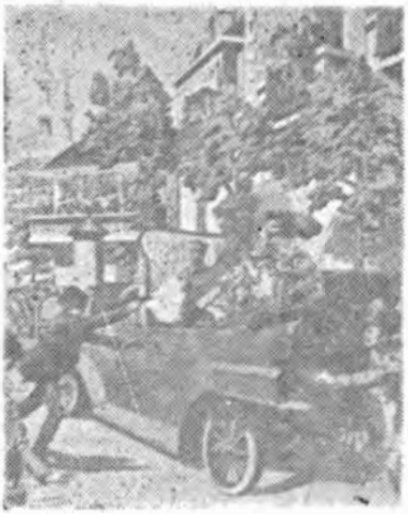

28 Haziran 1914, Saraybosna : Avusturya grandükü Franz-Ferdinand'ın öldürülüşü.

sayı Alman emperyalizmi karşısında savunmasız da bırakacaktır. İngiltere'ye gelince: En tehlikeli rakipleri karşısında Fransa'ya yardıma koşmamaları için, İngilizlerin toptan ve hepten çıldırmış olmaları gerekirdi.

İşte görüldüğü gibi, tam bir barut fıçısına dönüşmüştü Balkanlar. Ve bütün Avrupa'yı patlatmak için, bu fıçıya bir kibrit atmak yeter de artardı bile.

1914 yılı ilkbaharı boyunca her iki blok diplomasileri, artık kaçınılmazlığı iyice belirginleşen ölüm kalım çarpışmasını hesaba katarak, durum ve koşullarını pekiştirmek için yoğun çaba göstermişlerdir.

1914 yılının Haziran ayında Rus Çarı Nikola II ile Romanya kralı arasında yapılan görüşme sırasında Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov, Romanya'yı, kesinlikle Üçlü İtilâf kampına çekebilmek için yoğun çaba harcarken, öte yanda Avusturya-Almanya bloku da Bulgaristan'ı kendi kampına çekme uğraşını sürdürmekteydi: Bulgaristan'ı Osmanlı İmparatorluğu ile barıştırmak umudundaydı Berlin ve Viyana diplomatları; iki ülkenin askeri kuvvetlerini bir araya getirecek olan böyle bir yakınlaşma, Üçlü İtilâf kampında yer alan Balkan ülkelerinin ve en başta da Sırbistan'ın gücünü felce uğratabilirdi.

Öte yandan Macaristan'la Romanya arasında Transilvanya dolayısıyle sürüp gelen anlaşmazlık öyle bir dereceye ulaşmıştı ki, Macarlar artık Romanya'nın kendilerinin müttefiki olarak girdikleri yükümlülükleri yerine getireceğinden umudu kesmişlerdi. Buna karşılık Almanya, Romanya'yı her ne pahasına olursa olsun kendi kamplarında tutmanın zorunluğuna inanmakta ve dolayısıyle de Macaristan'ın Transilvanya Rumenlerine ödün vermesi için ısrar etmekteydi.

Grandük Franz-Ferdinand da Almanlar gibi düşünüyordu bu konuda. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tahtına geçmeğe hazırlanan grandük, Macarlar için pek sempati duymazdı; Macarların da grandük hakkında iyi duygular beslediklerini söylemek olanaksızdı.

Sonuç olarak, 1914 Temmuzunda Conopischt'te yaptıkları görüşmede Alman İmparatoru Wilhelm II ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu varisi grandük Franz-Ferdinand, şu diplomatik programı izleme konusunda fikir birliğine vardılar:

1. Romanya ile kurulmuş olan ittifakı geçiştirip pekiştirecek tedbirleri saptamak ve almak.
2. Bulgaristan'la Osmanlı İmperetorluğu arasında başlayan yakınlaşmayı daha da geliştirmek.
3. En son olarak da, Romanya ile Bulgeristan arasında barışıklığı sağlamak.

2. 1908-1914 yılları arasında Uzak Doğu sorunu

Almanya'ya karşı savaş hazırlıkları, Üçlü İtilâf Devletlerinin Uzak Doğu'daki çıkarlarını ve arka hatlarını güvence altına almalarını gerektiriyordu. Özellikle İngiltere ve Rusya için kesin bir ihtiyaçtı bu.

Rusya Uzak Doğu'da ikinci bir cephenin açılması olasılığına karşı kendini güvence altına almak zorundaydı; İngiltere'nin ise bir yandan büyük sömürge topraklarının dokunulmazlığını, öte yandan da Çin'deki ve bütün Pasifik bölgesindeki ekonomik çıkarlarını sağlama bağlaması gerekmekteydi.

Rusya ile Japonya, 1907 anlaşmasını imzaladıktan sonra da biribirlerine karşı sinsi bir düşmanlık beslemekte devam edegelmişlerdi. Çarlık hükümeti, Japonya'nın Rusya'ya karşı Kuzey Mançurya'da bir saldırıya kalkışıp kalkışmayacağından emin olamıyordu bir türlü. Ama aynı zamanda bu iki ülke, belirli bir anlamda, birbirinin müttefiki idiler

Gerçekten de Rusya ile Japonya, 1907 anlaşmasına göre Mançurya'yı aralarında bölüşmemişler miydi? Dolayısıyle de üçüncü bir devlet, bu iki ülkenin Çin'in bu parçası üzerindeki tekellerine itiraz etmeğe giriştiği anda, Japonya ile Rusya hemen dayanışma haline geçmek zorundaydılar

Bu türlü itiraz ve müdahale girişimleri özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nden gelebilirdi. Ve artık açıkça bilinmekteydi ki, Rus-Japon savaşından sonra İngiltere Japonya'nın müttefiki olarak kaldığı halde, Amerika Birleşik Devletleri bu ülkeye gittikçe biraz daha en tehlikeli düşmanı gözüyle bakmağa başlamış bulunmaktadır

Şurası bir gerçektir ki Portsmouth ba-

rış anlaşmasının imzalanmasından önce Amerikan Cumhurbaşkanı Roosevelt, Japonya'nın Kore üzerindeki kontrolünü onaylamış bulunmaktaydı. Japon hükümeti de Filipin adalarını işgale kalkışmamayı yükümlenmişti buna karşılık olarak.

30 Kasım 1908 tarihinde iki devlet arasında yeni bir anlaşma imzalanmıştır. Rut Takahiri adını taşıyan ve bir karşılıklı nota teatisi şeklinde gerçekleştirilen bu yeni anlaşmaya göre Amerika ile Japonya, karşılıklı olarak şu yüküm altına girmekteydiler:

«Her iki hükümetin politikası, her türlü saldırgan eğilimden arınmış olarak, Pasifik Okyanusu havzasında yürürlükte olan statükoyu koruyup sürdürmek ve Çin'de ticaret ve sanayi için eşitlik ilkesini savunmak amacına yönelmiş durumdadır.»

Bir başka deyişle, Amerika'nın **open door** öğretisini onaylamaktaydı görünürde Japonya.

Anlaşmada daha sonra şu madde yer alıyordu:

«Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri, bu havzada kendilerine ait olan toprak parçalarına karşılıklı olarak saygı göstermeğe kesinlikle kararlıdırlar.»

Anlaşma, daha sonra, söz konusu topraklarda kargaşalık çıktığı haller için iki devletin karşılıklı danışmasını öngörmekteydi: Yani yukarıda adı geçen eşitlik ilkesi ya da statüko tehdit altına girdiği takdirde, iki hükümet, gerekli gördükleri tedbirleri saptamak ve almak üzere karara varmak için birbirleriyle hemen ilişki kuracaklardı.

Bütün bu diplomatik yakınlaşma çabalarına rağmen, Amerikan ve Japon çıkarları arasındaki uzlaşmazlık örneğin Mançurya demir yolları sorununda apaçık bir şekilde meydana çıkıyordu. Gerçekten de Amerikan iş çevreleri, Birleşik Devletler hükümetinin açık ve resmî desteğiyle, Mançurya demir yollarını uluslararası bir statüye bağlama girişimlerinde bulunmuşlardı. Şöyle ki:

1908 yılında Çarlık hükümeti, Kuzey Mançurya'daki çıkarlarını elden çıkarmağa hazır olduğu gerekçesiyle, kendisi tarafından işletilen Çin-Uzak Doğu demir yolu hattının kira vâdesi bitmeden Çin tarafından satın alınmasını sağlamalarını önermiştir Amerikan kapitalistlerine. Ve Birleşik Devletler hükümeti de bu tasarıya ilgiyle eğilmiştir.

1909 yılında iki hükümet arasında başlayan müzakereler sırasında Amerikan diplomatları, söz konusu tasarı gerçekleşip yürürlüğe girdiği takdirde Japonya tarafından ileride girişilecek saldırılara bir gerekçe olarak kullanılabileceğine Rusya'nın dikkatini çektikten sonra daha başka bir tasarı önermişlerdi: Uluslararası bir finans sendikası kurulacak ve bu sendika Çin'e kredi açarak bütün Mançurya demir yollarının Pekin hükümeti tarafından satın alınmasını sağlayacaktı; hemen bunun ardından da Çin hükümeti bu aynı sendikayı söz konusu demir yollarını işletmekle görevlendirecekti.

Ama birdenbire tavır değiştiren Rusya, 8 Ocak 1910 tarihinde, bu tasarıyı reddettiğini bildirmiştir Washington hükümetine. Gerçekten de Petersburg hükümeti, Çin-Uzak Doğu demir yolu hattını elden çıkarmak yerine Japonya ile yeni birtakım anlaşmalar yapma yoluna girmiş bulunmaktaydı.

Japon hükümeti, Güney Mançurya demir yolunu satın almağa yönelik Amerikan girişimlerine olduğu kadar Çin-Uzak Doğu demir yolunun satılması tasarısına da kesinlikle karşıydı. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'nin Mançurya demir yollarını uluslararası bir statü altında işletme önerisi üzerine Japon hükümeti de Rusya'ya, Mançurya'daki tekellerini ortaklaşa savunmak için bir diplomatik uzlaşmaya varma yada hattâ bir ittifak kurma önerisinde bulunmuştur.

4 Temmuz 1910 tarihinde imzalanan ve açık hükümlerin yanı sıra gizli hükümler de içeren Rus-Japon anlaşması, iki ülke arasında 30 Temmuz 1907 tarihinde imzalanmış olan anlaşmadan daha da kapsamlıydı. Maddelerden birl şöyle diyordu:

«Anlaşmaya imza koyan taraflar, Mançurya'daki demir yolu hatlarının geliştirilmesi ve işbu hatlardaki birleştirme yollarının düzeltilmesi için, bu ereklere ulaşmak üzere hiç bir rekabete girişmeksizin, birbirlerine karşılıklı olarak dostça yardımda bulunmayı taahhüt ederler.»

Bu maddeyi, Mançurya'da statükonun korunup sürdürülmesine ve bu statüko bozulma tehlikesine düştüğünde iki devletin karşılıklı danışma yükümlülüklerine ilişkin maddeler izlemekteydi.

Gizli maddeler, Mançurya'nın 1907 anlaşmasına göre yapılmış olan etki alanlarına bölüşümünü yeniden onaylıyordu. Yalnız şöyle bir hüküm eklenmişti gizli ekin 2. maddesine:

«Anlaşmaya imza koyan taraflar, sözü geçen alanlarda birbirlerinin özel çıkarlarına karşı çıkmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler. Dolayısıyle de taraflar, kendi etki alanlarında, çıkarlarını savunmak ve güvenlik altında bulundurmak için gerekli gördükleri her türlü tedbiri hürce alabileceklerini karşılıklı olarak kabul etmektedirler.»

Görüldüğü gibi aslında bu son hüküm, Rusya ve Japonya için Mançurya'nın iç işlerine sınırsızca karışma hakkını getirmekteydi.

Aynı 1910 yılı içinde Japonya, Kore'yi resmî olarak ilhak edecektir.

1911 yılında Çin'de demokratik burjuva devrimi patlak verecektir.

Devrimin, Çin'de ulusal birliğin kurulmasına ve yabancı emperyalistlere karşı mücadelenin güçlenmesine yol açan akışı karşısında Japon hükümeti, Petersburg'a baş vurarak, Çin imparatorunu yeniden tahta oturtmak için ortak bir müdahaleye Rusya'yı inandırma girişimlerinde bulunmuştur.

Rusya müdahale zorunluğundan ilk söz eden Japonlar, militarist grubun lideri Katsura ile Savaş Bakanı İsimoto olmuştu. İsimoto, Tokyo'daki Rus askerî ateşesine, ortak müdahaleye ilişkin müzakereler için Japon heyetine başkanlık etmek üzere ünlü general Tanaka'yı görevlendirdiğini bildirmişti O sırada Savaş bakanlığı müsteşarı olan Tanaka, ortak ve silahlı müdahale için detaylı bir plan sundu Ruslara. Söz konusu planda Tanaka, Çin'e yollanacak olan kolordu ve alayları, bu kuvvetlerin izlemesi gereken yolları sıralıyor; ve Ruslara. Güney Mançurya demir yolu hattını kullanmalarını, vs. öneriyordu.

«Tuğgeneral Tanaka, askerî kuvvet sevkinden amacın Çin imparatorunun, Rusya ve İngiltere'nin de onayı ile, destek'enmesi olduğunu belirtmekteydi.»

Ve ilk müdahale hedefi olarak Pekin ve Tiençin kentleriyle bu merkezleri Şanghay'a bağlayan demir yolu hattını gösteriyordu general Tanaka.

Bir kaç gün sonra da, Japon politikasının gizli refi olarak kabul edilen Katsura, Tokyo'daki Rus büyükelçisine, Tanaka'nın doğrudan doğruya onun talimatı çerçevesi içinde hareket ettiğini bir kez daha belirtecekti.

Ne var ki en başta Dışişleri Bakanı Utsida olmak üzere Japon Dışişleri bakanlığı, militarist grubun bu saldırı tasarılarına kesinlikle karşıdır. Nitekim Katsura ve Yahamata tarafından yöneltilen militarist politikacılar topluluğu, müdahale tasarısını gerçekleştirmeyi başaramayacaktır. En sonunda Japonya, Çin'deki Yuan Şi Kay rejimini, kredi yoluyle destekleyip sağlamlaştırmak yolunu seçmiştir.

Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Çin'deki geniş ticarî ve malî çıkarlarının, İngiltere ile Japonya arasında büyük anlaşmazlık nedenleri yaratması kaçınılmaz bir şeydi. Ne var ki Almanya'ya karşı yürütmek zorunda olduğu mücadele, İngiltere için Japonya ile işbirliği yapmayı çekici kılıyordu.

Nitekim 13 Temmuz 1911 günü, İngiliz-Japon anlaşması yenilenmiş; ve 1912 yılında da İngiltere, Çin'de baş gösteren iç çatışmadan yararlanarak Tibet'i kendi etki alanı içine almıştır.

Bu arada Moğolistan'da da büyük değişiklikler meydana gelmişti. Çin'de İmparatorluk rejiminin yıkılışından sonra Çin'in Moğolistan genel valisi (hutuhta'sı) Cumhuriyet rejimine bağlılığı reddetmiş ve Çin'den ayrılmıştı. Genel vali, 3 Kasım 1912 tarihinde Rusya ile bir anlaşma imzalayacaktır.

İşin aslında, Tibet'i İngiltere'nin etki alanı olarak tanımayı kabul etmişti Rusya. Dolayısıyle de iki ülke arasındaki 1907 anlaşmasını bu yönde değiştirmek üzere müzakereler de başlamış bulunmaktaydı. Buna karşılık İngiltere de, Rusya'nın Dış Moğolistan'daki çıkarlarını kabul ediyordu.

Rusya'nın bu haklarını kabul etmesine karşılık Japonya da, Petersburg hükümetinin onayıyle, İç Moğolistan'ı kendi etki alanı içine alıyordu.

Ve en son olarak da Rusya, 5 Kasım 1913 tarihinde Çin'le imzaladığı anlaşma ile, Moğolistan'ın ulusal özerkliğinin Çin hükü

metl tarafından tanınmasını sağlamış oluyordu.

Görüldüğü gibi, Uzak Doğu'daki Amerikan-Japon uzlaşmazlığı gittikçe biraz daha büyürken, İngiliz-Japon ve Rus-Japon anlaşmazlıkları, Rusya ile İngiltere'nin Almanya'ya karşı bir savaşı göz önüne alarak giriş-

«Doğu Avrupa cengeli»nin 1914 yılında genel görünüşü.

miş oldukları hazırlıklar dolayısıyle, yumuşamış bulunmaktaydı.

Ve Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Rusya ile İngiltere, Uzak Doğu'da Japonya'ya ne denli bağımlı olduklarını iyice farkedeceklerdi. Çünkü o ende Japonya coğrafî durumunun kendisine sağladığı özel koşullardan, Lenin'in deyişiyle «Çin'in yağmalanmasına elverişli koşullar»dan istediği gibi ve eksiksiz bir şekilde yararlanabilirdi.

3. 1913 yılında ve 1914 yılı başlangıcında İngiliz-Alman ilişkileri

Gittikçe biraz daha zorlu bir karakter kazanan uluslarası mücadelede en uzlaşmaz hasımlar İngiltere ile Almanya'dır; ve 1914 Dünya savaşına açılan emperyalist çatışmanın temel etkeni de, işte bu uzlaşmazlık olmuştur.

Ne varki 1913 yılında ve 1914 yılı başlangıcında İngiliz diplomasisinin bütün çabaları, bu uzlaşmazlığı maskelemeğe yönelmekteydi.

Gerçekten de o sıralarda İngiltere, Arnavutluk sınırlarının saptanması konusunda Almanya ile dostça tartışmaktadır. Gene İngiltere, Haldane misyonunun görünür sonucu olarak, Portekiz sömürgelerinin bölüşümüne ilişkin 1898 anlaşmasını yenilemek üzere müzakere masasına oturmuştur aynı Almanya ile. En son olarak da, İngiliz diplomasisi artık Bağdad demir yolu hattının finansmanını tökezlemekten vazgeçmiş bulunmaktadır.

Nitekim Portekiz sömürgelerinin bölüşümünü öngören 30 Ağustos 1898 anlaşması, arşivlerin tozlu raflarından çekilmiş ve hattâ Almanya lehine hafif bir değişikliğe de uğratılmıştır: 1898 anlaşmasına göre Angola'nın sadece bir parçasını alacak olan Almanya, şimdi bütün Angola'yı alabilecektir.

Bu yeni anlaşmaya İlişkin müzakereler, temel bakımından, İngiliz hükümdarı George V'in 1913 yılı Mayıs ayında Berlin'i ziyaretl sırasında tamamlanmıştı. Zaten bu ziyaret, İngiliz-Alman «yakınlaşma»sına tanıklık eden bir gösteri anlamı taşıyordu.

Portekiz sömürgelerine ilişkin anlaşma, 1913 yılının Ağustos ayında parafe edilmiştir. Ama İngiltere Dışişleri Bakanı Grey, anlaşmaya kesinlik kazandıracak imzalamayı geciktirdiği gibi anlaşmayı yayınlamağa da yanaşmamıştır. Kesin anlaşma ancak 1914 yılı Temmuz ayının sonunda, yani Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sadece bir kaç gün önce imzalanacaktır.

Portekiz sömürgeleri sorununa paralel olarak Bağdad demir yolu sorunu da müzakere edilmekteydi. Daha 1906 yılında İngiltere, Osmanlı gümrük tarifelerinin % 3 oranında arttırılmasına evet demiş bulunuyordu.

Ama koşula bağlı bir evetti bu: Arttırımdan elde edilecek gelir fazlasının büyük bir kısmının Makedonya yönetim örgütünün ıslahı yolunda kullanılması gerekmekteydi. Dolayısıyle de Bağdad demir yolu hattının finansmanı, bu arttırımdan hiç bir şekilde kazançlı çıkmıyordu.

Tam tersine zararlı çıkıyordu; çünkü hattın yapımını sağlayabilmek için bundan böyle gümrük tarifelerinde yeni bir arttırım zorunlu hale girmekteydi. Nitekim yeni bir arttırım tasarlandı: Emtia değerinin % 15'i oranında gümrük verglsini öngörüyordu bu yeni tasarı.

İran körfezi kıyılarını çevreleyen topraklara özel bir ilgi duymaktaydı İngiliz emperyalizmi. Bunu çok iyi bilen Almanlar, gümrük tarifelerinde yeni bir arttırıma Büyük Britanya hükümetinin onayını elde edebilmek için, Bağdad demir yolu hattının Bağdad'ı İran körfezine bağlayan son kesimini İngiltere'ye bırakmayı tasarladılar.

1912 yılı sonbaharında İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu hükümetinin İran körfezini İngiliz etki alanı olarak tanıması koşuluyle, % 4'lük bir gümrük arttırımına hazır olduğunu bildirdi. Büyük Britanya hükümeti bu arttırımı onaylamak için, ayrıca, Bağdad demir yolu hattının Basra'dan öteye uzatılmamasını istemekteydi. Bununla da sona ermiyordu İngiliz talepleri:

Basra limanının kontrolü İngiltere'nin elinde olmalıydı; ayrıca Osmanlı İmparatorluğu hükümeti, Dicle'de ve Şattülarap'ta İngiltere'ye gemi yüzdürme imtiyazı vermeliydi. En son olarak da, Bağdad demir yolu hattının yönetim kurulunda İngiltere'nin iki temsilcisi bulunmalıydı.

Birinci Balkan Savaşı'ndan hemen sonra Osmanlı sadrazamı Londra'ya gitmişti. Başlamak üzere olan barış müzakerelerinde İngiltere'nin Türk hükümetine yardımcı olmasını sağlamaktı amacı Türk diplomatının; bunu elde edebilmek için de, İran körfezine ilişkin İngiliz isteklerini kabule hazır olduğunu bildirdi.

Portekiz sömürgelerinden vaad edilen ganimetle ağzı sulanmış Almanya da, İngiltere'nin izni olmaksızın Bağdad demir yolu hattını Basra'dan öteye uzatmamayı yükümleniyordu. Ayrıca Almanlar, Büyük Britanya'nın Şattülarap'ta «özel çıkarlar»ı bulunduğunu kabul ettikleri gibi Bağdad demir yolu hattının yapımı için İngiliz hükümetl tarafından öne sürülen bütün öbür koşullara da boyun eğeceklerini bildirmişlerdi.

Musul petrollerinin işletilmesi ve Şattülarap'ta gemi yüzdürülmesi için anonim şirketler kurulmuş bulunuyordu bu arada: ve söz konusu şirketlerdeki İngiliz sermayesinin payı, % 50 idi. Hisselerin ikinci yarısını ise, eşit olarak, Almanlarla Hollandalılar bölüşmüş durumdaydılar. Hollanda ve İngiliz petrol sermayesi arasındaki bağların sıkılığı düşünülürse hemen görülür kl böyle bir düzenleme Musul petrollerini ekonomik bakımdan kesinlikle İngiltere'nin emrine vermektedir.

Yeni İngiliz-Alman anlaşmasının muhtevası, işte buydu. Ve 15 Hazlran 1914 günü imzalanmağa hazırdı bu anlaşma. Ama imza törenl son anda sudan bir sebepten ötürü bir kaç gün ertelendi; bu da anlaşmanın imzalanmarnası için yeterliydi: Çünkü bu arada savaş patlayacaktı.

Grey'in İngiliz-Alman ilişkilerinl, her şeyden önce, kabinedeki Almancıların muhalefetinden ürktüğü için düzeltmeğe çabaladığı herkesçe bilinmektedir. İşte bu güçsüzlük, ya da belki bu ikiyüzlülük, çok ağır sonuçlara yol açacaktır.

Gene herkesçe bilinmektedir kl, alçak gönüllülüğün yolu hiç bir zaman Berlin'den geçmemiştir. Ve işte İngiliz diplomasisinin Berlin ve Viyana'da giriştiği barışçı manevralar, zaten kendine fazlasıyle güvenen kibirli Alman hükümetinde yer etmiş olan bir kanıyı, İngiltere'nin Almanya'ya karşı açılacak bir savaşa katiyen katılmak istemediği kanısını adetâ perçinlemiştir.

Bir Alman karikatürcüsünün gözüyle Savaş başında durum.

Gerçi bu durum, aynı zamanda, Alman ve Avusturyalı diplomatların kavrayışsızlığını da göstermektedir; ama ne yapalım ki tarihsel gerçek, budur.

İngiltere ile Almanya arasındaki yakınlaşmanın belirtileri, Paris ve Petersburg'da ciddi kuşkular uyandırmakta gecikmeyecektir. Ama İngiliz diplomatları bu tür kuşkuların uyanmasında en ufak bir sakınca görmemektedirler; tam tersine gayet iyi bilmektedirler ki kendi dostluklarının müttefikleri gözündeki değeri, Almanya ile giriştikleri müzakereler sayesinde büsbütün artmaktadır.

Ama İngiliz diplomasisi, İtilâfçı müttefiklerinde uyanan bu kuşkuların bir yılgınlığa dönüşmesini de istemiyordu elbette. Nitekim İngiliz kralı George V'in Paris gezisi, Fransız başkentindeki tedirginliği bir nebze olsun gidermek amacıyla düzenlenecektir. 1914 yılının ilkbaharında gerçekleşen bu gezide, kral George V'e Dışişleri Bakanı Grey de eşlik etmektedir.

Grey'i, Rusya ile İngiltere arasında daha sıkı ilişkiler kurulması gereğine inandırmağa çalışmıştır Paris'te Poincaré. Fransız devlet başkanı bu gereği öne sürerken, özellikle, İngiltere hükümetini Ruslarla bir deniz anlaşması yapmağa sürüklemek istemekteydi.

Sazonov bu sorunu, daha 1912 yılında İngiltere'ye yaptığı gezide, Balmoral şatosundaki müzakereler sırasında atmıştı ortaya. Ve şimdi, Poincaré'nin isteği üzerine, iki yıl önceki önerisini yeniliyordu. Sorunu müzakereye hazır olduğunu bildirdi Grey. Bunun üzerine iki hükümet arasında müzakere açılması gecikmeyecekti.

Ama işin meydana çıkması da gecikmeyecekti: Çünkü Rusya'nın Londra büyükelçiliğinde bir ajanı olan Almanlar hemen öğrenmişlerdi durumu; ve Berlin basını, sansasyonel manşetlerle, Büyük Britanya hükümetine ateş püskürmeğe koyulmuştu.

Rusların tedbirsizliğine pek sinirlenen İngilizler müzakereleri kestiler hemen. 11 Haziran günü de Grey Parlâmento'da söz alarak, Ruslarla anlaşma müzakereleri yapıldığını kesin bir dille yalanlayacaktı.

4. Alman emperyalizminin savaş kararı

Birbirine düşman ikl blokun Ikisi de, Üçlü İttifak gibi Üçlü İtilâf da, emperyalist bir politika gütmekte ve bir saldırı savaşı hazırlamaktaydılar. İşte bundan dolayı denilebilir ki, 1914-1918 savaşında, «suçlular, bütün ülkelerin emperyalistleridir.» Ama fiiliyatta, 1914 yılı yazında, savaşı başlatan Almanya olmuştur.

Gerçekten de unutulmamalıdır kl Almanya, bütün emperyallst devletler içlnde en saldırgan olanıdır: En çabuk o sllahlanmış; ve savaşa, bütün ötekl emperyallst devletlerden daha lyi ve daha hızla hazır hale gelmeyi o başarmıştır.

Karadakl askerî hazırlık bakımından Almanya bakımından, uzun hazırlanan ve dünyanın yeni bir bölüşümünü amaçlayan bu savaşa bir an önce girmekte yarar vardı. Alman emperyalistlerinin görüşü, Alman Dışişleri Bakanı Jagow tarafından, 1914 yılı Temmuz ayında, hiç bir Ikircime yer bırakmayacak şekilde açıklanmıştır. Almanya'nın Londra büyükelçisine aynen şunları yazıyordu Dışişleri Bakanı Jagow:

«Özetle, Rusya şimdiki halde savaşa hazır değil. Fransa ile İngiltere de şu anda savaşmak istemeyeceklerdir. Yetkililerin fikrine göre, Rusya bir kaç yıl içinde savaşa hazır duruma gelecektir. Ve o zaman da asker sayısının üstünlüğüyle bizi rahatça ezebilir. Çünkü bu bir kaç yıl içinde Rusya, Baltık donanmasını ve stratejik demir yollarını da yapmış olacaktır. Oysa blzim grubumuz her geçen gün blraz daha güçsüz düşmektedlr.»

Son sözleriyle Jagow, gittikçe biraz daha çözülme durumuna düşen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na telmihte bulunmaktadır.

Alman dışişleri bakanı şöyle devam ediyordu talimatına:

«Rusya da bu durumun böyle olduğunun farkında elbet; ve işte bunun Içindir ki, her

Fransa'da ulusal savunma için devlet tahvilleri alımını teşvik eden bir afiş..

ne pahasına olursa olsun bir kaç yıl daha vakit kazanmak istiyor. Yeğeniniz Benkendorf'un şu sırada katiyen bize karşı savaşmak istemediklerini ileri sürdüğünü yazıyordunuz bana; kendisine kesinlikle Inanmaktayım.»

1914 yılında Dünya Savaşı'nı başlatanın, doğrudan doğruya Almanya olduğunu şu talimatta Alman dışişleri bakanının ispatladığı kadar apaçık bir şekilde ispatlamak zordur.

Demek ki, 1914 yılı Haziran ayı sonlarında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tahtının vârisi öldürüldüğü vakit patlak veren yeni Avusturya-Sırbistan çatışması karşısında Alman diplomasisinin tavrını belirleyen, askerî plandaki düşünce ve kaygılar olmuştur.

Sırbistan'da Güney Slavlarının birleşmesini ve bir «Büyük Sırblstan»ın kurulmasını amaç edinmiş bir dizi miliyetçi örgüt bulunmaktaydı. Bu arada, üyelerinin çoğunluğu Sırp subaylarından oluşan «Kara El» adlı bir gizli örgüt de vardı. Örgütün belli başlı amacı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliği altında yaşayan Sırpları özgürlüklerine kavuşturmaktı.

En katı ve kesin kuralları gözeten bir örgüttü «Kara El»: Örgüt üyelerinin adlarını sadece Merkez Komitesi biliyordu; ve üyeler birblrlerinl tanımıyorlardı blle. Her üye, örgüte yeni bir üye getirmek zorundaydı; ve getirdiği üye ihanet ettiği takdlrde, her ikisinin de cezası ölümdü.

«Kara El» örgütünün başında, albay Dragutin Dmitriyeviç bulunmaktaydı. Savaş adı «Apis» olan albay Dmitriyeviç, aynı zamanda Sırp karşı-casusluk örgütünün de şeflydi. Ve o sırada Sırbistan'da iktidarı ellnde tutan Paşiç hükümeti, albay Dmitriyeviç'ten bir hayli çekinmekteydl.

Avusturya-Macaristan imparatoru Franz-Joseph son yılarını yaşıyordu artık. Ve hükümdar yaşlandıkça, tahtın resmî vârisi olan yeğeni Franz-Ferdinand imparatorluğun siyasal hayatında gittikçe biraz daha büyük bir etki kazanmaktaydı.

Grandük Franz-Ferdinand, Sırbistan'a karşı kesin savaş isteyen ve bu savaşı da etkin şekilde hazırlayan militarist grubun önderiydi aynı zamanda. İşte grandükün bu tasarılarını öğrenen «Kara El», taht vârisini öldürmek amacıyle bir komplo düzenleyecektir.

Böyle bir suikast hazırlığı, Sırp hükümetinin kulağına gelmekte gecikmemiştl. Ve hükümet böyle bir komployu katiyen onaylamıyordu. Rus ordusunun yeniden örgütlenme programının henüz tamamlanmadığı ve Sırp ordusunun Balkan savaşları boyunca almış olduğu yaraların da henüz kabuk bağlamadığı bir sırada bu tür bir suikast girişiminin, başarıya ulaşsın ulaşmasın, onarılması olanaksız sonuçlar doğurabileceğinden korkuyordu Sırp hükümetl. Ama ne yazık ki «Kara El»e söz geçirebilecek güçte değildl.

Nitekim 28 Haziran 1914 günü Franz-Ferdinand, Avusturya-Macaristan ordusunun manevralarını izlemek üzere geldiği, nüfusunun çoğunluğunu Sırpların oluşturduğu Bosna ilinin Saraybosna kentinde öldürülecektir.

Grandükün öldürülüşünün ertesi günü Viyana, sözcüğün tam anlamıyle, ne yapacağını kestiremeyecek kadar şaşkınlık Içindeydi. Şöyle kl:

Genel kurmay başkanı Condrad von Hötzendorf, Sırbistan'a hemen savaş açılmasını talep etmekteydl. Ve Dışişlerl Bakanı Kont

Berchtold, genel kurmay başkanını destekliyordu. Ama Macaristan başbakanı Kont Tisza, militaristlere karşı bir tutum içindeydi; ve bu Macar devlet adamının da siyasal çevreler üzerinde büyük etkisi vardı.

Yaşlı imparatorsa tereddüt ediyordu. Uzun hayatının engin deneyi bir tek şey öğretmişti ona: Onca en yüce siyasal bilgelik, büyük sorumluluk getiren kararlar almaktan, elden geldiğince sakınmaktı. Ve Franz-Joseph de o güne değin hep böyle davranmıştı.

Habsburg monarşisinin iç istikrarsızlığı göz önüne alındığında kolayca anlaşılır hale gelen bu tereddüt ve kararsızlık havası içinde, Avusturya-Macaristan yetkililerinin müttefiklerine akıl danışmalarından daha doğal ne olabilirdi? Nitekim Conrad von Hötzendorf bile Almanya'nın yardımı sağlamaksızın, Avusturya'nın tek başına savaş açma riskini göze almaması gerektiğini kabul ediyordu.

Artık anlaşılmıştı ki bunalımın bu ilk aşamasında savaş ve barış sorunu, kaçınılmaz şekilde Berlin'de çözülecektir.

İmparator Franz-Joseph Alman imparatoru Wilhelm II'ye kişisel bir mektup göndermiştir. Bunun yanı sıra Avusturya-Macaristan hükümeti de, Alman hükümetine bir memorandumla baş vurarak, kendi Balkan siyasetini açıklayacaktır. Bu iki belgeyi Berlin'a götürmekle görevli kişi ise, Kont Berchtold'ün sekreteri Kont Goyos'tur.

Kişisel mektubunda Franz-Joseph, Sırp hükümetinin Sareybosna olayına katkıda bulunduğunu ispatlamanın olanak dışı bulunduğunu kabul ediyordu. Ama, diye devam ediyordu yaşlı İmparator, Sırp hükümeti tarafından izlenen politikanın Güney Slavlarını birleştirmeğe yöneldiği ve dolayısıyla da Habsburg hanedanının egemenliğine karşı çıktığı da şüphe götürmez. Ve Avusturya-Macaristan imparatoru şu sonuca varıyordu:

«Bu durumda biz Sırbistan'ı, bir politika etkeni olarak, Balkanlar'dan elemek zorundayız.»

İlk Avusturya-Sırbistan çatışması değildi bu. Son yıllar boyunca iki ülke arasında sayısız denebilecek kadar çok ve sık çatışma çıkmış; ve hemen her seferinde barış; pamuk ipliğine bağlı kalmıştı. Evet ama o güne kadar da savaş tehlikesi daima püskürtülebilmişti: Bazan, askeri bakımdan hazırlıklı olmadığı için Rusya Sırbistan'ı ödün vermeğe zorluyor; bazan da Almanya, zamanın elverişli olmadığı yargısıyla, müttefikini tutuyordu.

Oysa bu kez Alman hükümeti, zamanın ve zeminin elverişli olduğu yargısındaydı.

Berlin bir yandan biliyordu ki Rusya henüz savaşa hazırlıklı değildir; ama aynı Berlin öte yandan biliyordu ki bu hazırlıksızlık uzun sürmeyecektir.

«Savaşı öngörerek var gücüyle silahlanmakta olan Rusya, şimdilik bu savaşı arzulamamakta, ya da daha doğrusu, kendisini henüz yeterince hazır duymadığı için arzulamaz görünmektedir.»

Yukardaki cümle Avusturya'nın Berlin büyükelçisi Kont Segueni'nin bir raporundan aktarılmadır. Ve şöyle devam ediyor büyükelçi bu raporunda:

«Eğer Rusya bugün, Balkanlar'da yürüttüğü politikanın en temel desteği durumundaki Sırbistan'ı etkin bir biçimde savunmuyorsa, bu, askeri bakımdan henüz hazır değil ve henüz, bir kaç yıl sonra olacağı kadar güçlü değil demektir.»

Rusların büyük askeri hazırlık programı, 1917 yılında tamamlanacaktı. Bu durumda Alman askeri çevrelerinin ve onların dümen suyundaki Alman diplomesisinin hesabı şuydu:

Rusya bugün Avusturya-Sırbistan çatışmasına müdahale etmediği takdirde, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'ı rahatça silebilirdi haritadan. Ki bu da, Almanya-Avusturya bloku bakımından hiç de küçümsenecek bir kazanç sayılmazdı. Ama eğer Rusya her şeye rağmen savaşa girmeğe karar verecek olursa, o zaman büyük savaş patlayacaktı elbette; ama bu büyük savaş, Almanya ve müttefikleri bakımından en elverişli koşullar içinde patlayacaktı. Öyle ki, her geçen gün biraz daha az elverişli olmaktaydı bu koşullar.

Nitekim Saksonya'nın Berlin'deki ataşemiliteri de, 2 Temmuz 1914 günü Dresden'e yolladığı raporda, Berlin'de savaş hazırlıklarının birdenbire yoğunlaştığına dikkati çekerek, şöyle diyordu:

«Sanıyorum ki Alman genel kurmayı,

Borç isteyen Avusturya kartalı.

savaşın hemen patlamasını can ve gönülden arzulamaktadır.»

Alman militarist takımının ve diplomasisinin tavrını Lenin, 1914 yılı sonbaharında, çok açık bir biçimde şöyle tanımlıyordu:

«Alman burjuvazisi, Almanya'nın sadece ve sadece bir savunu savaşı yaptığına dair ortaya masallar yayadursun, aslında kendi açısından savaş için en uygun anı seçmektedir. Savaş tekniğinin en son buluş ve yeniliklerinden yararlanmış bulunmaktadır Almanya bugün; oysa Fransa ile Rusya, bu yeni silahları daha henüz hazırlamağa girişmişlerdir.»

5 Temmuz günü Alman İmparatoru Wilhelm II, Potsdam'daki sarayında kabul ettiği Avusturya büyükelçisi Segueni'ye son derece kesin ve apaçık bir cevap vermişti:

«(Sırbistan'a karşı) harekete geçmeyi geciktirmeyiniz.»

Raporunda, İmparatorun bu sözlerini aktardıktan sonra şu yorumda bulunuyordu Segueni:

«Rusya'nın tavrı her hal ve kârda düşmanca olacaktır; ama o (yani kayzer), buna öteden beri hazır. Hattâ çatışma Avusturya ile Rusya arasında bir savaşa yol açtığı takdirde, Almanya'nın her zamanki müttefik sadakatiyle bizim yanımızda yer alacağından emin olabilirsiz.»

Segueni ile Goyos, şansölye Bethmann ve Alman Dışişleri Bakan yardımcısı Zimmermann'la da görüşmeler yaptılar. Bethmann, Avusturyalılara, Sırbistan'la başlayan çatışmayı kastederek şöyle demişti

— Avusturya, Almanya'nın müttefik ve dost sıfatıyle kendisiyle birlikte olacağına kesinlikle güvenebilir ve güvenmelidir.

Böylece Almanya İmparatoru Wilhelm II, Viyana'daki militaristlerin zaferini sağlamaktaydı. Dünya Savaşı'na doğru kesin adım atılmış oluyordu.

Sırbistan'a karşı saldırı planını onayladıktan sonra imparator Wilhelm II, kara ve deniz kuvvetlerinin kumandanlarıyle yüksek rütbeli temsilcilerini Potsdam'a çağırarak, savaşın her an patlak verebileceğini bildirdi. Kendisine, her şeyin hazır olduğu cevabını verdiler.

Ordugâh generali şöyle yazmakta:

«Bu toplantıdan sonra bana yapacak hiç bir iş kalmamıştı. Seferberlik planı, 31 Mart 1914 gününden beri tamamlanmış olarak beklemekteydi. Ordu hazırdı.»

Bu satırları yazan general böbürlenmemekte, doğruyu söylemekteydi: 1914 yılı yazında Almanya tarafından alınmış bulunan askeri tedbirler, Rusya ile Fransa'nın hazırlıklarını kat kat aşıyordu.

Bu üstünlüğün belli başlı nedenleriyle kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz

1. Askeri seferber etme çabukluğu.
2. Demir yollarının işleyişindeki şaşmazlık.
3. Geniş bir subay kadrosu.
4. Yedek kuvvetlerin kolayca silah altına alınabilmesini sağlayan bir hazırlıklılık.
5. Ordudaki topçu sınıfının ve özellikle de ağır dağ topçularının bolluğu.

Postdam görüşmelerinden sonra Alman diplomasisi, birtakım kaba saba ve ilkel kamuflaj tedbirlerine baş vurmuştur: Örneğin, önde gelen siyasal yöneticiler, uluslararası durumda hiç bir olağanüstülük yokmuşçasına izin almış ya da durup dururken hastalanmışlardır. Yarı resmî basına, Avusturya-Sırbistan ilişkilerine değgin ha-

berlerin «alabildiğine ılımlı» bir dille aktarılması konusunda talimat verilmiştir.

Gerçekten de 1914 yılı Temmuz ayında Alman dışişleri bakanlığı tarafından **Norddeutsche Allgemeine Zeitung** gazetesine gönderilen talimatın muhtevası buydu örneğin. Ve Almanya Dışişleri Bakanı Jagow bu talimat hakkında şunları yazmaktaydı

«Devletin yarı resmi organı, silah başı borusunu vaktinden önce çalamaz.»

Berlin'in cevabı alındıktan sonra, 7 Temmuz 1914 günü Viyana'da Bakanlar Kurulu toplanmıştır. Bu toplantının tutanağında şu cümleler var

«Macaristan hükümet başkanı dışında toplantıya katılan bütün üyeler, salt diplomatik alanda elde edilecek bir başarının, Sırbistan'ın kesinlikle zelil hale düşmesini sağlasa bile değersiz kalacağı kanısındadırlar. Nitekim işte bundan dolayı da şöyle bir zorunluk çıkıyor ortaya: Sırbistan'dan öylesine köklü taleplerde bulunmalıyız ki, bunların reddedileceğinden daha şimdiden emin olalım. Ve bu talepler reddedildiği vakit de, askerî bir müdahale aracılığıyle, köklü bir çözüm elde edebilelim.»

Ama gene de hemen harekete geçilmemiştir. Çünkü Kont Tisza karşı çıktığı sürece, savaşa girmek olanaksız kalmaktadır. Gerçekten de, monarşiyi oluşturan iki taraftan birinin hükümet başkanı evet demedikçe savaş açılamazdı.

Kont Tisza'nın tavrı ise, bir korkuyla açıklanabilirdi ancak: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bu savaşta zaferi kazandığı takdirde Güney Slavlarının topraklarını ister istemez ilhak edecekti; bu durumda da bugünkü ikili Avusturya-Macaristan monarşisi, Avusturya-Macaristan-Sırbistan şeklinde bir üçlü monarşiye dönüşecekti kaçınılmaz biçimde; böyle bir dönüşüm sonucunda ise, Macaristan'ın İmparatorluk içinde oynadığı rol elbette küçülecekti. Savaşta yenik düştükleri takdirde ise, Habsburg monarşisinin bir daha toparlanamamak üzere devrilmesinden korkuyordu.

Savaş yanlıları binbir zorlukla fikir değiştirtebilmişlerdir Kont Tisza'ya. Öyle ki Macaristan başbakanının onayı alındığında takvimler Temmuz ayının ortasını göstermektedir.

Bu ertelemeler Berlin'de hoşnutsuzluk yaratmaktaydı. Avusturya-Macaristan hükümetinin son anda caymasından korkan Alman diplomasisi, sürekli olarak hemen eyleme geçmeğe kışkırtıyordu Viyana'yı. İşin «uzayıp gittiği» düşüncesindeydi Wilhelm II. Viyana'daki Alman büyükelçisinden gelen ve Kont Berchtold'ün Sırbistan'dan neler talep etmeleri gerektiğini bir türlü kestiremediğini bildiren bir raporunun kıyısına, şu kısa ama anlamlı cümleyi yazmıştı Almanya imparatoru :

«Sancağı temizleyin: Ardından hemen çatışma gelecektir.»

Berlin diplomasisi Viyanalı meslektaşlarına işte bu öğütleri vermekteydi sürekli olarak.

Avusturya-Macaristan hükümeti, Sırbistan'a karşı nasıl harekete geçilmesi gerektiği sorununu tartışırken Üçlü İttifak Devletlerinin diplomatları da boş durmuyorlardı. Bu arada özellikle İngiliz diplomasisi alabildiğine karmaşık bir etkinlik içindeydi.

5. Grey Diplomasisi

1905 yılının sonundan 1916 yılının Aralık ayına değin Büyük Britanya İmparatorluğu dışişleri bakanlığı görevini, sir Edward Grey yürütmüştür. Tarihçiler bu kusursuz görünüşlü, alabildiğine iyi yetişmiş, sınırsız nazik, daima sakin ve ihtiyatlı adamın ardında gizlenen gerçek kişiliğin kim olduğu konusunda uzun tartışmalara girişmişlerdir.

Çok konuşmazdı sir Edward. Konuştuğu zaman da, söylediklerini oldukça bulanık bir şekilde dile getirme yolunu seçerdi çoğunlukla. Öyle ki muhatapları, Foreign Office'in başındaki bu ünlü bakanın sözlerini nasıl anlamak gerektiği konusunda tereddüde düşerlerdi: Ya ciddi bir imayı içeren, ya da hiç bir anlam taşımayan, yani sir Edward Grey'in asıl fikirlerini gizlemek için gelişigüzel harcadığı sözlerdi bunlar.

Bazı modern tarihçiler, İngiltere'nin bu ünlü dışişleri bakanını, Büyük Britanya'yı ve bütün dünyayı uçukta beliren korkunç savaştan esirgemek amacıyle rakibi Almanya'yı kışkırtmamağa çaba gösteren bir adam olarak sunmaktadırlar. Oysa olaylar, Grey politikasına farklı bir görünüm kazandırıyor.

Büyük Britanya dışişleri bakanı, baştan sona haberliydi durumdan: Gerçekten de Grey, Saraybosna suikastını önceden haber almış olduğu gibi suikastten sonra bu olayın Avusturya hükümeti tarafından Sırbistan'a karşı bir saldırı gerekçesi olarak kullanılacağını ve Avusturya-Macaristan hükümetinin bu yolda Almanya tarafından teşvik edileceğini de seziyordu.

Ayrıca Grey çok geçmeden öğrenmişti ki Rusya, Avusturya-Almanya bloku karşısında bir kez daha gerilemeğe hiç bir şekilde niyetli değildir.

Barışı kurtarmak isteyen İngiliz dışişleri bakanı bu durumda nasıl davranmalıydı? Bu sorunun en doğru cevabını Grey, istemiş olsa, doğrudan doğruya kendi pratik deneyinde bulabilirdi.

Gerçekten de 1911 yılında Agadir bunalımının yaşandığı günlerde savaş tehdidi Avrupa'nın üzerinde asılı dururken İngiliz hükümeti ilkin Maliye Bakanı Lloyd George'un ağzından alenî olarak, sonra da doğrudan doğruya Grey tarafından diplomatik olarak Almanya'yı uyarmış ve bir savaş halinde Fransa'nın yanında yer alacağını açıkça bildirmişti. Bunun üzerine Almanya gerilemek zorunda kaldı.

1912 yılı sonunda da tastamam aynı durum yaşandı Savaş patladığı takdirde Büyük Britanya'nın tarafsız kalmayacağını ilân eden İngiliz bildirisi, Almanya üzerinde ossaat etkisini gösterecek ve Berlin, müttefiki Avusturya-Macaristan'ın taşkın fetih arzularını yatıştıracaktı.

Bu iki deney, gerçekten barışı kurtarmak isteyen bir adamın nasıl davranması gerektiğini açıkça göstermektedir. Bunun için İngiliz dışişleri bakanının, Almanya tarafından beslenen bir hayali, Avrupa savaşı patladığı takdirde İngiltere'nin tarafsız kalacağı hayalini kesin bir cümleyle yıkması yeterliydi. 1913-1914 yılları boyunca İngiliz diplomasisinin Berlin'deki İngiltere'nin savaş dışı kalacağı umudunu durmadan körüklemiş olduğu düşünülürse, böyle bir açıklama büsbütün zorunluk kazanmaktaydı.

Oysa Edward Grey'in tavrı ne olmuştur? 29 Haziran 1914 günü İngiltere Dışişleri Bakanı Parlâmento'da yaptığı konuşmada, Franz-Joseph'in uğradığı felâketten ötürü üzüntü duyduğunu resmen açıklamıştır. Diyelim ki bu bir diplomatik nezaket gösterisiydi. Ama hemen sonra, Saraybosna suikastını izleyen ilk günler boyunca da hemen hiç bir girişimde bulunmamıştır Grey; sadece bilgi toplamakla yetinmiştir.

6 Temmuz 1914 günü, yani Alman imparatoru Wilhelm II'nin Avusturya'nın Berlin büyükelçisini Potsdam'da kabul ettiği günün ertesi günü Grey, Almanya'nın Londra büyükelçisi Prens Lichnovski'yle bir görüşme yapıyordu.

Bu görüşmede büyükelçi, imparator Wilhelm'in İngiliz filosunun Kiel limanına yapmış olduğu ziyaretten büyük bir mutluluk duyduğunu bildirdi önce. Bir kaç dakikalık havadan sudan bir konuşmadan sonra Lichnovski, gelişmekte olan uluslararası çatışmada İngiltere'nin nasıl bir tavır takınacağı konusunda Grey'i yoklamağa koyuldu. Bu konuya ilişkin olarak, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a karşı harekete geçme niyetinde olduğunu bildirdi büyükelçi. Bunun üzerine Grey sordu

— Umarım ki herhangi bir toprak ilhakını herhalde akıllarından geçirmemektedirler?

Lichnovski, Avusturya-Macaristan hükümetinin kesinlikle böyle bir niyet beslemediği konusunda İngiliz dışişleri bakanına güvence verdikten sonra, oldukça samimî bir şekilde Almanya'nın durumunu açıklamağa koyuldu

Avusturya-Macaristan'a yardımı reddettiği takdirde Almanya, bu müttefikiyle dostluğunu zedelemiş olacaktır. Almanya, Avusturya-Macaristan'ı desteklediği takdirde ise, Rusya ile ciddi bir çatışma olasılığı belirmektedir.

Ve büyükelçi, özellikle şu konuda kuşku duyduğunu söylemekteydi: Eğer şu anda İngiltere ile Rusya arasında bir deniz anlaşmasını amaçlayan müzakereler yapılmakta ise, bu durum Rusya'ya Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı harekete geçmek için gerekli cesareti verebilirdi.

Bunun üzerine Grey, prens Lichnovski'ye Rusya'nın barışçıl niyetleri hakkında güvence verdikten sonra ekliyordu

— Ama eğer her şeye rağmen karmaşık bir durum ortaya çıkarsa, fırtınayı önlemek için elimden geleni yapacağımdan, sanırım, siz de benim kadar eminsinizdir.

Görüşmenin sonuna doğru Lichnovski, sözü Fransa'ya getirip bu ülkenin yıkılmasına İngiltere'nin seyirci kalamayacağını bildiklerini ve bunu da anlayışla karşıladıklarını belirtmesi üzerine de Grey, büyükelçinin sözlerini bir baş hareketiyle onaylamakla yetindi ve daha ileri gitmedi.

İki gün sonra, yani 8 Temmuz 1914 günü İngiltere dışişleri bakanı Rusya'nın Londra Büyükelçisi Benkendorf'u kabul ediyordu. Grey bu görüşmede büyükelçiye, durumun ciddiliğinden sözedecektir. Benkendorf, daha ez karanlık bir uluslararası tablo çizmeğe girişince de, ardı ardına itirazlar sıralamıştır bakan: Bir Avusturya saldırısının olasılığı üzerinde ısrarla durmuş; ve Almanya'nın Rusya'ya karşı tamamıyle düşmanlık duyguları beslediğini altını çizerek belirtmiştir.

9 Temmuz günü Grey, Prens Lichnovski ile yeni bir görüşme yapmaktaydı. Grandük Franz-Ferdinand'ın öldürülüşünden bu yana Alman büyükelçisiyle yaptığı ikinci görüşmeydi bu.

İngiliz dışişleri bakanı bu ikinci görüşmede de Rusya'nın barışçıl niyetlerinden söz ettikten sonra, Fransa ve Rusya'ya hlç blr ittifak yükümüyle bağlı bulunmayan İngiltere'nin hareket özgürlüğünü koruduğu hakkında büyükelçiye güvence verecektir. Bunun üzerine Lichnovski bir Avusturya-Sırbistan savaşı patladığı takdirde İngiltere'nin, Rusya üzerinde yatıştırıcı bir telkinde bulunup bulunamayacağını öğrenmek istemiştir. İnglllz dışişleri bakanının cevabını kendi kaleminden okuyalım :

«Şu cevabı verdim kendisine Avusturya-Maceristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a karşı almayı tasarladığı tedbirler, belirli sınırları aşmadığı takdirde, hiç şüphe yok ki Petersburg'un hoşgörülü kalmasını sağlamak kolaylaşabilir. Bununla birlikte Avusturya, belirll sınırları hiç blr şekilde aşmamak zorundadır. Aksi takdirde Slavlara beslediği sempatl Rusya'yı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bir çeşit ültimatom vermeğe zorlayabllir.»

Görüşmenin sonunda Grey, «büyük devletler arasında bir savaş çıkmasını önlemek için elinden geleni» yapacağına dair yeniden güvence vermiştir.

İlginç blr nokta herhalde gözlerden kaçmamaktadır Benkendorf'la yaptığı görüşmelerde karamsar bir ton benimsemesine karşılık İngiltere dışişleri bekanı, aynı günler içinde Lichnovski'yle yaptığı konuşmalarda açıktan açığa lylmser görünmekteydl. Niteklm büyükalçl, şunları yazmaktaydı bu konuda Berlin'e :

«Güven doluydu Grey; ve bana, uluslararası durumu karamsar bir açıdan görmek için ortada hiç bir neden bulunmadığını en açık seçik terlmlerle bildirdi.»

Ve aynı Grey, daha bir gün önce Rusya'nın Londra büyükelçisine şöyle diyordu

— Viyana'dan aldığım haberler hiç hoşuma gitmiyor.

Benkendorf, bu görüşme hakkında Petersburg'a yolladığı raporda şöyle devam ediyor

«Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bu suikasttan yararlanmak isterse, Rus kamuoyunun bu durum karşısında kayıtsız kalamayacağı cevabını verdim kendisine. Bunun üzerine Grey «İşte bunun için durum bana son derece ciddi gözüküyor.» dedi.

Ve Benkendorf, şu sonuca vararak sona erdiriyordu raporunu

«İngiliz dışişleri bakanının Berlin'in niyetleri hakkındaki, çeşitli ve çok sayıda bilgiye dayanan izlenimleri de pek lç açıcı görünmemektedir.»

Bir ikinci ilginç nokta da, Grey'in sürekli ve ısrarlı bir şekilde Petersburg'u uyarmasına karşılık, Berlin'e hiç bir Ihtarda bulunmayışıdır.

Özet olarak şunu rahatça söyleyebilirlz : Savaşa doğru açıkça yöneldiklerini gördüğü halde, Alman emperyalistlerini frenlemek lçin hiç bir şey yapmamıştır Grey. Peki ama neden? Gerçekten de, 1911 ve 1912 yıllarında olumlu sonuç vermiş olan girişimlerini neden tekrarlamadı İngiliz devlet adamı? Belki de kabinedeki «barışçı» kanadın, Almanya'ya tehdit savruldu diye yaygarayı koparmasından çekiniyordu, kimbilir? Evet, Grey'i Berlin'i uyarmaktan alıkoyan, gerçekten belki de bu tür kaygılardı. Ama şurası da bir gerçektir ki, gerekçeleri ne olursa olsun, İngiltere dışişleri bakanı tarafından takınılan tavır barışın korunmasını sağlamaktan alabildiğine uzak kalmıştır. Tam tersine, Alman saldırganlarına cesaret veren belli başlı öğelerden biri de Grey'in politikası olmuştur.

Kaldı ki İngiltere açısından, o sırada patlak verecek bir savaş barıştan daha elverişli olacaktı. Kabinede Deniz bakanlığı birinci lordu olarak yer alan Churchill, şöyle yazıyordu nitekim

«Son üç yıl boyunca hiç bir zaman bugünkü kadar iyi hazırlanmış durumda değildik.»

Her hâl ve kârda İngiltere o sırada Almanya'dan, deniz kuvvetleri açısından, alabildiğine üstün bir durumda bulunmaktaydı.

Avusturya Sırbistan'a ültimatom vermeden az zaman önce Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov, Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Viyana üzerinde baskı yapmak için ortaklaşa bir girişimde bulunmalarını önermiş, ama bu öneri Grey tarafından reddedilmişti.

23 Temmuz günü, yani Avusturya-Macaristan ültimatomunun Sırblstan'a verildiği gün İnglliz dışlşlerl bakanı bunalımın başlangıcından berl Ilk kez olarak Avusturya büyükelçlsiyle blr görüşme yapmıştır.

Avusturya hükümetl tarafından Sırbistan'a verilen ültimatomun nasıl kışkırtıcı bir nitelik taşıdığı Londra'da gayet iyi bilinmekteydi. Nitekim, verilişinden bir gün önce, 22 Temmuz tarihli **Times** aşağı yukarı eksiksiz olarak yayınlamış bulunmaktaydı ültimatomun muhtevasını. Ve söz konusu muhtevayı Grey, en az **Times** gazetesinin haber alma servisi kadar biliyordu herhalde.

Kaldı ki Avusturya notasının belli başlı maddelerini büyükelçi Mensdorf, Grey'e açıklamış bulunmaktaydı. Bununla birlikte Kont Mensdorf'la yaptığı bu Ilk görüşme sı-

İngiltere'de cephane deposu.

rasında İngiltere dışişleri bakanı, cevap için Sırbistan'a çok kısa bir süre tanınmasından dolayı üzüntü duyduğunu bildirmekle yetinecek; ve, belgenin bütününü gözleriyle görmedikçe, ültimatom hakkında köklü bir tartışmaya giremeyeceğini söyleyecektir.

Daha sonra Grey, uzun uzun, savaşın dört büyük devletin ticaretine vereceği zararlar üzerinde durmuştur. Ve dört büyükler'den kimleri kasdettiği bellidir İnglllz dışişleri bakanının: Rusya, Avusturya, Fransa ve Almanya. Buna karşılık Grey, büyükelçinin bütün yoklamalarına rağmen, **beşinci** «büyük» İngiltere'nin savaşa katılma olasılığı konusunda en ufak bir şey söylememiştir.

Nitekim büyükelçi Mensdorf, bu görüşme hakkında Viyana'ya yolladığı raporu şöyle bitirmektedir

«Her zamanki gibi, soğukkanlı ve nesneldi; ve tavrı, bize karşı belli blr sempati beslediği söylenebilecek keder dostçaydı.»

Bu «dostça» tavrı, bir çeşit «saldırıya teşvik» olarak da yorumlayanlar, pek mi yanılırlar acaba?

6. Ültimatom ve ilk tepkiler

Grandükün öldürülüşünü izleyen ilk günlerde Petersburg'da huzurlu blr sâklnlik hüküm sürmüştür. Rus diplomasl mekanizması alışılmış lşleylşiyle llerlemektedir hep. Rusya'nın Viyana büyükelçisi rahatlatıcı

haberler yollamıştır başkente; ve dışişleri bakanlığı, örneğin Osmanlı gümrük tarifelerinin % 4 oranında yükseltilmesi, Osmanlı Düyun-u Umumiyesinde Rusya'nın da bir temsilci bulundurması, Moğolistan için bir istikraz gibi sorunlarla uğraşmaktadır.

Petersburg'a ilk alarm işaretini veren, Londra büyükelçisi Benkendorf olmuştur. Bunu, Rus başkentindeki İtalyan büyükelçisinin uyarısı izleyecektir: Gerçekten de İtalya'nın Rusya büyükelçisi, hükümetinden aldığı talimat gereğince, müttefikleri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tehdit edici bir tavra büründüğü konusunda Petersburg'u uyarmaktadır.

20 Temmuz 1914 günü Fransa Devlet Başkanı Pioncaré resmî bir ziyaret için Rusya'ya gelmişti. Almanya ile bir savaş halinde Fransa'nın Rusya'ya karşı müttefik yükümlülüklerini eksiksiz yerine getireceği hususunda Petersburg hükümetine güvence verdi Poincaré. Ve Rusya bu kez daha önce 1909, 1912 ve 1913 yıllarında yapmış olduğu gibi savaş tehdidi karşısında gerileyip ödün vermedi.

Bu arada Viyana, ültimatomun Sırp hükümetine verilmesini Fransız Cumhurbaşkanının Rusya dönüşüne ertelemiş bulunuyordu: Avusturya-Macaristan diplomasisi, Poincaré'nin kişisel etkisi olmazsa Çar ve hükümetinin ültimatomu daha kolay sindirebileceklerini ve belki de Avusturya'nın Sırbistan'ı işgaline bile göz yumabileceklerini hesaplamıştı.

Nitekim Fransız devlet başkanı Petersburg'dan ayrılır ayrılmaz Viyana hükümeti de Belgrad'daki büyükelçisine ültimatomu, cevap için sadece kırk sekiz saat süre tanıyarak Sırp hükümetine vermesini emrediyordu.

Sırp hükümetinin, 1909 yılında Bosna'nın ilhakı sırasında kabullendiği yükümlülüklere aykırı olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşman akımlara ve hattâ ve bu arada terör hareketlerine karşı gösterdiği hoşgörü ve imalarla başlayan ültimatom şöyle devam ediyordu

«28 Haziran suikastine ilişkin tanıklıklardan ve suikast suçlularının itiraflarından anlaşılmaktadır ki Saraybosna cinayeti Belgrad'da düzenlenmiştir; caniler tarafından kullanılan silahlar ve patlayıcı maddeler, kendilerine Sırp subay ve memurları tarafından sağlanıp verilmiştir; ve en son olarak da, bu silahlı haydutların Bosna'ya geçişi sınırdaki Sırp kuvvetleri kumandanlığınca tertiplenmiş ve olanaklı kılınmıştır. Dolayısıyle Avusturya-Macaristan hükümeti, Sırp hükümetinden ilkin Avusturya'ya düşmanca nitelik taşıyan her türlü hareket ve propagandanın alenen ve resmen kınanmasını ve ayrıca da kralın bu konuda orduya bir günlük emir yayınlamasını talep etmektedir.»

Bunu, çok daha somut karakterli on talep izlemekteydi. Bu talepler arasında belli başlı olarak şunlar yer almaktaydı

1. Sırp basınında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşmanca karakterli her türlü propaganda yayınının yasaklanması.

2. Sırbistan sınırları içinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşmanca etkinlikte bulunan gizli ya da değil bütün örgüt, kuruluş ve derneklerin kapatılması.

3. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı propaganda ve etkinlik yapan ve listeleri Avusturya-Macaristan hükümeti tarafından verilecek olan bütün subay, memur ve öğretmenlerin görevlerinden alınması.

4. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşmanca nitelik taşıyan her türlü propagandanın Sırbistan'daki okul müfredat programlarından çıkarılması.

5. Sırbistan toprakları üzerindeki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşman akımların bastırılması hareketine ve özellikle de Saraybosna cinayetinin koğuşturmasına Avusturya-Macaristan hükümeti temsilcilerinin de katılması.

6. En son olarak da, Saraybosna cinayeti faillerinin ve bunların yardakçı ve yardımcılarının en ağır cezalara çarptırılması.

Ayrıca ültimatom metni, bile isteye, öylesine bir dille kaleme alınmıştı ki hiç bir hükümet, onursuzluğa boyun eğmedikçe, böyle bir notayı kabul edemezdi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Belgrad büyükelçisi Baron Guisl, notayı verirken, ültimatom tanınan süre içinde ve tamamıyle kabul edilmediği takdirde pasaportunu isteyeceğini açıklamıştı Belgrad dışişlerine.

Sırbistan hükümeti, notayı alır almaz Rusya'ya resmen baş vurarak kendisini savunmasını istemiştir. Bu talebine gerekçe olarak Sırp hükümeti, bir hükümet için böyle bir notayı kabul etmenin doğrudan doğruya egemenlik hakkından vazgeçme anlamına geleceğini belirtiyordu.

24 Temmuz sabahı Sazonov, Çarskoye Selo'dan alelacele Petersburg'a çağrılmıştı. Başkente döndüğünde, Belgrad'dan gelmiş olan ve Avusturya-Macaristan ültimatomunu içeren telgrafı verdiler kendisine. Ültimatom metnine göz gezdiren Rus dışişleri bakanı, yanındakilere şöyle diyecektir :

— Avrupa savaşı başlıyor

Aynı gün Rus bakanlar kurulu bir toplantı yapmıştır. Toplantıda Sırp hükümetine, kendisini kendi kuvvetleriyle koruyabilecek durumda değilse direnmemesini, bir bildiri yayınlayarak kaba kuvvet karşısında boyun eğmek zorunda kaldığını ve kaderini büyük devletlerin eline teslim ettiğini dünya kamuoyuna açıklamasını öğütleme kararı alınmıştır.

Toplantıda alınan ikinci bir karar da, «olayların akışı gerektirdiği taktirde», dört askerî bölgede seferberlik ilân edilmesidir

Bakanlar kurulu toplantısından sonra Sazonov, Sırbistan'ın Petersburg büyükelçisine, hükümetinin askerî kuvvetlerini Avusturya-Macaristan sınırından geri çekmesini ve Viyana'ya son derece ılımlı bir cevap vermesinin uygun olacağını bildirmiştir Buna karşılık Rus dışişleri bakanı, Almanya'nın Petersburg büyükelçisine son derece sert ve kararlı bir dille konuşmuştur.

Sazonov'un bundan amacı, Almanya'yı Avusturya-Macaristan hükümeti üzerine baskı yapmağa sürüklemekti. Ama aldanıyordu Rus diplomatı: Çünkü Berlin, artık sadece sınırlı bir Avusturya-Sırbistan savaşına değil, aynı zamanda Fransa ve Rusya'ya karşı bir savaşa da hazır bulunmaktaydı. Nitekim Alman imparatoru Wilhelm II, Avusturya ültimatomunun metnini tamamıyle onayladığını belirtmek üzere şöyle demişti yakınlarına

— Doğrusu bravol Viyana hükümetinden bu enerjik edayı artık beklemiyorduk.

25 Temmuz günü Sırp hükümetinin cevabını doğrudan doğruya Sırbistan başbakanı Paşiç getirmiştir Avusturya-Macaristan büyükelçisi Baron Guisl'e.

Sırp notası son derece diplomatik terimlerle kaleme alınmıştı Viyana'nın kışkırtıcı taleplerini kesin olarak reddetmiyordu Sırbistan; Avusturya-Macaristan hükümetinin ültimatomunun ilk dokuz noktasını, bazı ihtiyat kayıtları koymakla birlikte, esas olarak kabul ediyordu Sırplar. Sadece bir noktaya itiraz ediyordu Belgrad Grandüke yapılan suikastin koğuşturmasına Avusturya-Macaristan temsilcilerinin de katılmasını istemiyordu. Bu redde gerekçe olarak da şu ibare yer almıştı cevabî notada

«Sırp hükümetinin böyle bir talebi kabul etmesi demek, Sırp anayasasının ve Sırp ceza kanununun doğrudan doğruya Sırp hükümeti tarafından çiğnenmesi demektir.»

Sırp notasına alelacele göz gezdiren Baron Guisl, Belgrad hükümetinin bir noktayı kabul etmediğini görür görmez pasaportlarını istemiştir. Avusturya-Macaristan elçiliği mensupları Belgrad'ı hemen o akşam terketmişlerdir. Ve öğrenilmiştir ki Baron Guisl bir gün önce Sırp hükümetine Avusturya ültimatomunu verirken, kendi elçilik görevlilerine de arşivleri ve öbür bagajları hazırlama emrini de vermişti.

25 Temmuz 1914 günü Sazonov, «politikalarını onaylamadığını Avusturyalılara açık ve kesin bir şekilde» bildirmesini istiyordu Grey'den. Ve aynı gün, Rusya'nın Londra büyükelçisi Benkendorf'a yolladığı talimatta şunları yazmaktaydı

«Elimizdeki bilgilere göre Avusturya-Macaristan hükümeti, Belgrad'a ültimatom vermezden bir gün önce —ne yazık ki— İngiltere'nin bu notaya karşı çıkmayacağı sa-

nısı içindeydi ve bu sanı da İngiliz hükümetinin tutumundan ileri geliyordu; Avusturya-Macaristan hükümetinin ültimatomu verme kararına yol açan nedenlerden biri de bu sanı oldu.»

Bu arada Fransız hükümeti de Londra'dan, Rus hükümetinin talebi doğrultusunda bir talepte bulunmuştur.

24 Temmuz günü Avusturya-Macaristan'ın Londra Büyükelçisi Mensdorf ültimatomun bir kopyasını getirmişti Grey'e. Notanın metnini okuduktan sonra şöyle dedi İngiliz dışişleri bakanı

— Diplomasinin bugüne değin kaleme

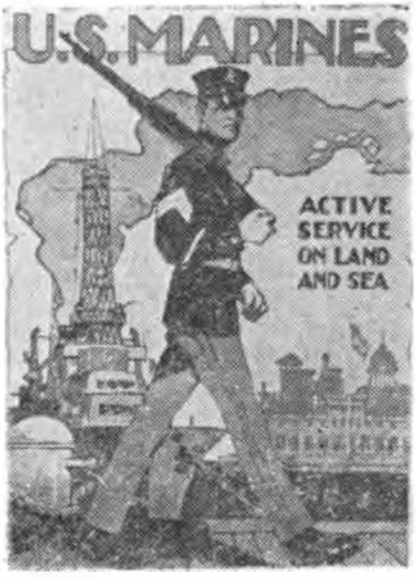

Amerika Birleşik Devletleri'nde Deniz Kuvvetlerine girişi teşvik için yapılmış bir afiş.

almış olduğu en korkunç belgeyi okumuş bulunuyorum.

Gene aynı 24 Temmuz günü Almanya'nın Londra büyükelçisi Lichnovski'yi kabul eden Grey, iş Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan arasında yerel bir çatışma olarak kaldığı sürece durumun kendisini ilgilendirmeyeceğini bildiriyordu. Yalnız, diyordu Grey, Rusya'daki kamuoyu Petersburg hükümetini Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı harekete geçmek zorunda bırakırsa, sorun İngiltere için de bambaşka bir şekil alacaktır.

Şöyle devam etmişti İngiliz dışişleri bakanı

— Avusturya-Macaristan hükümeti Sırp topraklarını istila ettiği takdirde savaş, tehlike olmaktan çıkıp bir kaçınılmazlık haline girecektir. Dört büyük devlet arasında patlak verecek bir savaşın sonuçlarını önceden kestirmekse, olanak dışıdır.

Ve «dört» rakamını özellikle belirterek konuşmuştu Grey; «dört büyük devlet»ten kastı da Rusya, Avusturya-Macaristan, Almanya ve Fransa'ydı tabii.

Daha sonra da savaşın yol açacağı yoksulluk ve yıkımdan, devrimci patlamalardan ve dünya ticaretine vereceği zararlardan söz etmeğe koyulmuştu İngiliz dışişleri bakanı. Ve bütün bu konuşma boyunca, «beşinci» büyük devlet olan İngiltere'nin savaşa girme olasılığı hakkında bir tek sözcük çıkmamıştı ağzından.

En son olarak da 26 Temmuz günü Büyük Britanya kralı George V, Alman imparatorunun kardeşi Prusya Prensi Heinrich'le başbaşa bir görüşme yapıyordu.

Bu önemli görüşmeyi, İmparator Wilhelm II'ye verdiği raporda şöyle anlatmaktaydı prens:

«Durumun son derece nazikleştiğinin farkında olduklarını bildiren kral, gerek kendisinin ve gerekse hükümetinin savaşı Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında sınırlı tutmak için ellerinden geleni yapacakları konusunda güvence verdi bana. Sonra da, harfi harfine şu sözleri söyledi

«— Biz, savaşa sürüklenmemek ve tarafsız kalabilmek için gerekli bütün çabaları göstereceğiz.

«Derin inancım odur ki, kral ciddi olarak konuşmaktaydı. Ve gerçekten de, sanırım, İngiltere hiç değilse başlangıçta tarafsız kalmak arzusundadır.»

Raporunu, şu sonuca vararak bitirmekteydi prens

«Ama bu tarafsızlığın uzun zaman sürüp sürmeyeceği konusunda herhangi bir değerlendirme yapamam.»

Berlin, İngiltere'nin uzun bir süre tarafsız kalmasına ihtiyaç duymamaktaydı zaten: Alman diplomasisi, kendi genel kurmayının planlarına dayanarak yapıyordu hesaplarını; ve herkes bilmektedir ki o ünlü «Schlieffen planı», Fransa'nın bir kaç hafta içinde tam bir bozguna uğrayacağını öngörmekteydi. Dolayısıyle de Berlin, İngiltere'nin kısa süreli tarafsızlığını bile Alman emperyalizminin hedeflerine ulaşması için yeterli sayıyordu.

25 Temmuz günü Petersburg'a yolladığı raporda İngiltere'nin alacağı tavır hakkındaki izlenimlerini, Dışişleri Bakanı Sazonov'a şöyle iletiyordu Benkendorf

«İngiltere'nin savaşa askerî katkısı konusunda size herhangi bir kesin güvence verebilecek durumda değilim. Ama gözleyebildiğim kadarıyle ne Grey'de, ne kralda ve ne de herhangi bir başka nüfuzlu kimsede İngiltere'nin bu savaşta tarafsız kalabileceğini ciddi şekilde göz önünde bulundurduklarını gösteren hiç bir belirti yoktur. Gözlemlerim beni, bunun tam tersi bir izlenime getirmiş bulunuyor.»

İngiliz diplomasisinin tavrı açıktı Kendisi kesin yüküm altına girmiyor, ama Rusya ile Fransa'yı savaşa teşvik etmekten de geri durmuyordu.

Almanya'nın Londra büyükelçisi Prens Lichnovski aracılığıyle Berlin'e, Viyana'ya baskı yaparak Avusturya-Macaristan hükümetini ılımlı bir tutum benimsemeğe yönelttmesini öğütlemekteydi Grey. Avusturya-Macaristan'ın, Sırbistan tarafından ültimatoma verilecek cevapla yetinmesini ısrarla istemekteydi.

Ama Grey, Almanlara, İngiltere'nin kendileriyle savaşabileceğini açıkça söylememiştir. Şurası bir hakikattır ki 27 Temmuz günü Prens Lichnovski, bunun en sonunda böyle olacağını sezmiş bulunmaktaydı. 28 Temmuz günü Lichnovski'nin Londra'dan yolladığı telgrafı okuyunca, kayzerin de aynı duyguya kapılmış olması mümkündür. Ne var ki Grey'in daha kesin ve daha açık bir dille konuşması gerekmekteydi Alman hükümetine. İngiliz dışişleri bakanı böyle bir tavır takınmış olsa, belki de savaş kundakçılarının akıllarını başlarına toplamaları için son bir fırsat yaratmış olurdu.

Dört devletin, yani İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya'nın, bunalımdan kurtulma çarelerini tartışmak üzere girişimde bulunmalarını önermekteydi Grey. Anılarında, Büyük Britanya dışişleri bakanlığının hangi gerekçelere dayanarak böyle davrandığını kendisi de açıklamaktadır Grey, ortadaki durumu yuvarlak masa çevresinde tartışmanın barışı kurtarabileceğini varsaymaktaydı. Ve böyle başarılı bir sonucun alınması sağlanamadığı takdirde bile, önerdiği konferansın İttifak Devletlerine hiç bir zararı dokunmayacağını ileri sürüyordu.

Şöyle yazıyor

«Almanların savaş hazırlıklarının Rusya ve Fransa'nınkilere oranla çok daha ilerlemiş durumda olduğunu biliyordum. Önerdiğim konferans, durumu, o sırada apaçık bir şekilde avantajlı olan Almanya'nın aleyhine değiştirmek ve savaşa yeterince hazırlanabilmek için bu iki devlete gerekli zamanı sağlayabilirdi.»

İşin bu yanını en az Grey kadar iyi bilen Alman hükümeti, İngiliz dışişleri bakanının önerisini kesinlikle reddedecektir.

28 Temmuz 1914 günü Avusturya-Macaristan hükümeti, Sırp hükümetine telgrafla savaş ilân ediyor ve hemen ardından da eyleme geçiyordu. Bunun üzerine Petersburg ve Paris, İngiliz hükümetine baş vurarak tutumunu artık kesin olarak belirlemesi gerektiğini bildirdiler. 28 Temmuzu 29 Temmuza bağlayan gece Büyük Britanya donanması, Deniz Kuvvetleri komutanlığının emri üzerine Portland'ı terkederek, bütün ışıkları sönmüş durumda kanalı geçip Scapa-Flow'daki savaş üssüne doğru yöneliyordu.

29 Temmuz günü Grey, Almanya'nın Berlin büyükelçisi Prens Lichnovski ile iki görüşme yapmıştır. İlk görüşmede, esaslı olarak nitelenebilecek hiç bir şey söylememiştir İngiltere dışişleri bakanı; «dört» büyük devletin talihsiz girişimi hakkında konuşmağa devam etmiştir, o kadar.

Bir kaç saat sonra büyükelçiye kendisiyle yeniden görüşmek istediğini bildiren Grey, Lichnovski'yi şu sözlerle karşılayacaktır :

— Durum, gittikçe biraz daha nazikleşiyor.

Hemen ardından da İngiltere dışişleri

bakanı, büyükelçiye, kendisini ona dostça ve özel bir beyanda bulunmak zorunda duyduğunu bildirmiştir. Ve işte Grey, İngiltere hükümetinin gerçek tavrını Almanya'nın Londra temsilcisine o anda açıklayacaktır. İngiliz dışişleri bakanının sözleri, aynen şöyledir

«— Büyük Britanya hükümeti, Almanya ile olan dostça ilişkilerini bugün de koruyup sürdürmek arzusundadır ve çatışma Avusturya-Macaristan'la Rusya arasında bir çatışma niteliğini koruduğu sürece tarafsız kalabilir. Ama Fransa da savaşa sürüklenirse durum bambaşka olacaktır; ve bazı koşullarda Büyük Britanya hükümeti, kendisini kesin ve ivedi kararlar almak zorunda duyabilir. İşte bu takdirde Büyük Britanya, uzun zaman savaşın dışında kalıp bekleyemez.»

Grey'in sözleri, Berlin'de korkunç bir soğuk duş etkisi uyandırmıştır. Alman diplomasisinin tepkisi, Prens Lichnovski'nin yolladığı telgrafın altına doğrudan doğruya İmparator Wilhelm II tarafından düşülen şu notta pek anlamlı bir anlatım kazanmaktadır

«İngiltere kartlarını nihayet açtı işte. Bizim bir durumda olduğumuzu gördüğü anda açtı. Bu kokuşmuş ruhlu bezirgân, şölen ve söylevlerle aldattı bizi hep. Kralın Heinrich aracılığıyle bana ilettiği sözler: «Tarafsız kalacağız ve mümkün olduğu kadar uzun bir süre kendimizi savaşın dışında tutmağa çalışacağız.», kaba bir yalandı aslında. Grey gayet iyi bilir ki, Paris'le Petersburg'a ciddi bir uyarıda bulunup tarafsız kalmalarını istediği takdirde ikisi de hemen uslanacaklardır. Ama onlara bu sözleri söylemek yerine, tutmuş bizi tehdit ediyor. İğrenç dişi köpek yavrusu!»

Evet. Alman İmparatoru Wilhelm II, Grey'in sözleri üzerine kapıldığı çılgınca öfkeyi işte böyle dile getirmekteydi.

Gene aynı günlerde bir haber daha ulaşmıştı Berlin'e: İtalya, müttefiklerinin yanında savaşa katılmak niyetinde değildi. Buna gerekçe olarak da Avusturya-Macaristan hükümetinin Sırbistan'a karşı eyleme geçerken, Üçlü İttifak antlaşmasının hükümlerine uygun şekilde kendisinden onay almadığını ileri sürüyordu.

Bütün bu haberler Almanya üzerinde tam bir korkulu düş etkisi yaratmıştı. Oysa daha düne kadar Viyana'nın duraksamaları ve kararsızlıkları karşısında öfkelenmekteydi Berlin; ve gene daha düne kadar Sırbistan'a ültimatomun verilmesi niçin gecikti diye Avusturya-Macaristan hükümetini sıkıştırıyordu. Şimdi ise baştan aşağı değişivermişti tablo Berlin'de bir panik rüzgârı esiyordu şimdi.

29 Temmuzu 30 Temmuza bağlayan gecenin üçünde, vakit geç olmasına rağmen, Grey'in uyarısı Viyana'ya aktarılmıştı. Zaten daha 28 Temmuz gündüzü, kayzer İtalya'nın tavrını öğrenir öğrenmez Almanya Viyana'ya rehine olarak Belgrad'ı işgalle yetinmelerini ve Grey'in ara buluculuk önerisini kabul etmelerini öğütlemeğe koyulmuş bulunmaktaydı.

30 Temmuz günü boyunca Viyana'ya telgraf yağdırdı Berlin. Ama Viyana hükümeti Alman önerilerini ısrarla reddetti. Alman diplomasisinin elde edebildiği tek başarı, Viyana'nın Grey'e hakarete kaçan bir cevap değil de nazik bir cevap vermesini sağlamak olmuştu.

7. *Almanya'nın Savaşa Girişi*

Almanya o şiddetli baskıyı devam ettirmiş olsa Avusturya-Macaristan hükümetinin tavrı değişir miydi ya da ne ölçüde değişebilirdi, söylemek zordur. Ama gerçek şudur ki 30 Temmuz gecesi birdenbire kesilmişti bu baskı: Alman genel kurmayının kayzer üzerindeki etkisi, Berlin'i eski kararına dönmeğe sürükleyecektir.

Almanların stratejik planları, Fransa'nın yıldırım bozgununa uğratılması üzerinde kuruluydu; Rus ordusunun savaş haline geçme ve yığınak yapmadaki yavaşlığının Fransa'nın bozgununu büyük çapta kolaylaştıracağı hesaplanmıştı. Gerçekten de Rus ordusunun seferber hale geçişi ve yığınak yapmağa başlayabilmesi tam kırkgün almaktaydı. Bu süre dolmadan önce müttefikine hiç bir ciddi yardımda bulunamazdı Rusya.

Fransa saf dışı edilir edilmez bütün Alman kuvvetleri Rusya'ya saldıracaktı. Böylece de tek tek devrilecekti düşmanlar. Rus askerî hazırlıklarile geçen her gün, Almanya için son derece önemliydi; ve Almanya, Rus ordusunun seferberlik tedbirlerini her ne pahasına olursa olsun geciktirmek zorundaydı.

Rus hükümeti gerçi Sırbistan'ı desteklemeğe karar vermişti, ama gene de pek emin değildi kendinden. Ve bunda şaşılacak hiç bir yan yoktur. Silahlı kuvvetlerin modern ve vurucu bir tarzda örgütlenmesi işi tamamlanmış olmaktan uzaktı henüz. Üstelik İngiltere'nin tavrı da bir türlü açıklık kazanmamıştı.

Son derece sinirli ve telâşlıydı Rus Dışişleri Bakanı Sazonov: Bazan büyük devletlerin elele verip Avusturya-Macaristan hükümetine baskıda bulunarak Viyana tarafından Sırbistan'a tanınmış olan cevap süresinin uzatılmasını sağlamalarını öneriyor; bazen da İngiltere ile İtalya'nın, Avusturya - Sırbistan çatışmasında hakemlik sorumluluğunu almaları gerektiğini ileri sürüyordu.

En son olarak da 28 Temmuz günü doğrudan doğruya çar, Alman İmparatoru Wilhelm II'ye yazarak, Avusturya-Macaristan hükümetini yatıştırması için ricada bulunacaktır. Ama her şey boşunadır artık: Savaş kaçınılmaz hale girmiştir; çünkü Almanya savaşı istemektedir. Bu durumda Rusya'ya kalan, bir an önce seferberlik ilân etmekten başka bir şey değildir.

Pek doğal ki buna karşılık Alman diplomasisi de Rusya'nın savaş hazırlıklarını geciktirme çabasına düşecektir Nitekim aynı 28 Temmuz günü gece geç vakit Alman İmparatoru Wilhelm II, Çar Nikola II'ye yolladığı cevabî telgrafta, Viyana'ya baskıda bulunacağını vaad etmekteydi.

29 Temmuz günü Almanya'nın Petersburg Büyükelçisi Pourtalés, Sazonov'u ziyaret ederek kendisine şansölye Bethmann'ın bir telgraf mesajını sunmuştur. Alman şansölyesi bu mesajında kesin bir dille, Rusya'nın bütün savaş hazırlıklarını derhal durdurmasını talep etmekte; aksi halde Almanya'nın da seferberlik ilân etmek zorunda kalacağını bildirmekte ve bu durumun kolayca savaşa yol açabileceği tehdidini savurmaktaydı.

Telgrafı okuyan Rus dışişleri bakanı, buz gibi bir sesle şöyle diyecektir büyükelçiye:

— Avusturya-Macaristan hükümetinin takındığı uzlaşmaz tavrın gerçek nedenleri hakkında şimdi artık hiç bir şüphem kalmadı.

Büyükelçi Pourtalés ise, adetâ haykırarak şu cevabı vermiştir:

— Bu yaralayıcı suçlamayı bütün gücümle protesto ediyorum!

İki diplomat çok soğuk bir şekilde ayrılmışlardır. Görüşmenin Rus dışişleri bakanlığı tarafından yapılan kontrandüsünde, Sazonov'la Pourtalés'in ayrılırken toka bile etmeyip birer baş selâmıyle yetindikleri belirtilmektedir.

Aynı 29 Temmuz günü Çar Nikola II, genel kurmay başkanı Yanuşkeviç'in ısrarla ricaları üzerine, genel seferberlik ilânını imzalamıştır. 29 Temmuz akşamı genel kurmay seferberlik dairesi başkanı General Dobrovolski, genel seferberlik emrini hemen bütün imparatorluğa iletilmek üzere Petersburg merkez telgraf bürosuna getirmişti. Ve emri imparatorluğun dört bir köşesine ulaştıracak aygıtların çalışmasına bir kaç dakika kalmıştı ki Dobrovolski birdenbire çardan, seferberlik kararnamesinin yollanmasının durdurulmasını bildiren yeni bir emir aldı.

Gerçekten de Alman İmparatoru Wilhelm II'nin yolladığı yeni bir telgraf mesajı üzerine Çar Nikola II, kararını değiştirmişti. Söz konusu mesajda Alman kayzeri, Rusya ile Avusturya-Macaristan arasında bir uzlaşma sağlamak üzere sürekli çaba gösterdiğini bildirmekte; ve savaş hazırlıklarını yoğunlaştırarak bu girişimini baltalamaması ricasında bulunmaktaydı çardan.

Alman imparatorunun bu telgrafını okuyan Çar Nikola II, Sukomlinov'a genel seferberlik emrini iptal ettiğini bildirmiş ve kararının hemen genel kurmay yetkililerine iletilmesi emrini vermiştir. Hemen ardından da çar, sadece Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı bir tedbir olarak, bir kısmî seferberlikle yetinme kararını almıştır.

Nikola II'nin Alman İmparatorunun etkisi altına girdiğini gören Sazonov, Yanuşkeviç ve Sukomlinov, dehşete kapılmışlardı: Al-

manya'nın, ordusunu yığınaklama ve savaş düzenine sokma konularında Rusya'ya karşı giderilmesi olanak dışı kalabilecek bir üstünlük sağlamasından korkmaktaydılar. Üç yüksek görevli, 30 Temmuz sabahı buluşmuşlar ve çarın kararını değiştirmesini sağlamak üzere girişimde bulunmağa karar vermişlerdir.

Yanuşkeviç ve Sukomlinov, ilkin, bu sonucu telefonla ikna yoluna baş vurarak elde etmeyi deneyeceklerdir. Ama Nikola II. genel kurmay başkanının ilk cümlesini bitirmesine bile izin vermeden, görüşmenin sona erdiğini bildirmiştir buz gibi bir sesle. Ne var ki Yanuşkeviç, Sazonov'un da aynı odada olduğunu ve kendisine bir maruzatta bulunmak istediğini söyleyecek kadar vakit bulabilmiştir. Kısa bir sessizlikten sonra çar, Dışişleri bakanını dinlemeyi kabul etmiştir. Sazonov, önemli ve son derece ivedi bir rapor için görüşme rica etmiştir. Bu kez biraz daha uzun süren bir sessizlikten sonra Nikola II, Sazonov'a saat üçte kendisini beklediğini söylemiştir.

Üç yüksek görevli şunu kararlaştırmışlardı kendi aralarında: Sazonov bu görüşmede çarı ikna etmeyi başardığı takdirde, Peterhof sarayından Yanuşkeviç'e telefon edecekti hemen; genel kurmay başkanı da, telgraf dairesinde sürekli olarak beklettiği emir subayına, seferberlik emrini derhal bütün askerî bölgelere iletmesini bildirecekti. Ayrılırken, şöyle demişti Yanuşkeviç:

— Emri verir vermez telefonumu parçalayıp daireden çıkaracağım. Genel seferberliği bir kez daha iptal ettirmek için beni hiç bir yerde bulamayacaklardır.

Dışişleri Bakanı Sazonov'un Çar Nikola II'yi savaşın artık kaçınılmaz hale girdiğine, çünkü Almanya'nın savaş istediğine ve bu koşullar içinde genel seferberliği geciktirmenin son derece tehlikeli olduğuna ikna edebilmek için bir saate yakın dil dökmesi gerekmişti. Ama sonunda Sazonov, genel seberlik için zorunlu onayı hükümdarından adetâ koparârak almıştı. Zaten Nikola II'nin kendisiyle en son konuşanı onlaylamak alışkısında olduğu herkesçe bilinmekteydi.

Sarayın vestibülünden hemen genel kurmay başkanlığına telefon eden Sazonov, İmparatorun emrini bildirdikten sonra, ekledi:

— Şimdi telefonunuzu kırabilirsiniz.

30 Temmuz akşamı saat 5.30'da Petersburg merkez telgraf dairesinin bütün aygıtları işlemeğe başlamış bulunmaktaydı. Böylece bütün askerî bölgelere yollanan genel seferberlik emri, 3- Temmuz sabahı kamuoyuna açıklanacaktı.

31 Temmuz günü gece yarısına doğru Almanya'nın Petersburg büyükelçisi, Dışişleri Bakanı Sazonov'u ziyaret ederek, 1 Ağustos günü öğleye kadar seferberlik durdurulmadığı takdirde Almanya'nın da genel seferberlik ilân edeceğini bildirdi. Bunun üzerine sordu Sazonov:

— Bunu bir savaş ilânı olarak mı kabul etmem gerekiyor?

Büyükelçi Pourtalés'in cevabı anlamlıydı:

— Henüz hayır.

Rusya seferberlik halini durdurmayacak, dolayısıyle aynı 1 Ağustos günü Almanya da genel seferberlik ilân edecektir.

1 Ağustos 1914 günü akşamı Almanya'nın Petersburg büyükelçisi Kont Pourtalés, Rus dışişleri bakanını bir kez daha ziyaret etmiş ve hükümeti adına bir gün önce Rusya'da seferberliğin durdurulmasına ilişkin olarak sunmuş bulunduğu notaya Rus hükümetinin olumlu bir cevap vermek niyetinde olup olmadığını sormuştur. Rus hükümetinin cevabının olumsuz olduğunu bildirmiştir Sazonov.

Görüşmenin burasında Kont Paurtalés, birdenbire aşırı bir heyecana kapılarak, cebinden ikiye katlı bir belge çıkaracak ve sorusunu tekrarlayacaktır. Sazonov yeniden red cevabı vermiştir. Kont Pourtalés aynı soruyu üçüncü kez sorunca da, Rus dışişleri bakanı şöyle demiştir:

— Size verecek başka bir cevabım olamaz.

Bunun üzerine Büyükelçi Pourtalés, heyecandan boğulur gibi bir sesle konuşmuştur:

— Öyleyse size bu notayı vermek zorundayım.

Ve bunu söyledikten sonra elindeki belgeyi titreyerek Sazonov'a uzatmıştır Pourtalés.

Bir notaydı bu; daha doğrusu, bir tanesi savaş ilânını içeren iki notaydı. Alman şansölyesi Bethmenn, Sazonov'un vereceği cevaba göre kullanılmak üzere iki ayrı varyant yollamıştı Pourtalés'e; ve büyükelçi, o büyük heyecanı içinde, Rus dışişleri bakanına her iki belgeyi birden vermişti.

Rus-Alman savaşı böylece başlamış bulunmaktaydı. Alman genel kurmayının planları bir tek şeyi gerektiriyordu aslında: Rus seferberliğinin geciktirilmesini. Yani Alman savaş stratejisi, hiç bir şekilde Rusya'ya bu derece acele bir savaş ilânını kapsamamaktaydı.

Gerçekten de Alman savaş stratejisi, Fransa'ya karşı bir an önce askerî harekâta geçme temeline dayanmaktaydı. Buna karşılık Doğu cephesindeki harekâtın başlatılmasının gecikmesiyle kazanılacak her gün, Almanya bakımından büyük bir avantajdı. Bütün bunlar bu derece açık gerçekler iken, niçin şansölye Bethmann Rusya'ya savaş açmakta bu kadar acele etmiştir?

Bülow, bu soruya anılarında cevap veriyor. Bülow'a göre şansölye Bethmann, tamamıyle iç politikaya ilişkin hesaplar nedeniyle böyle davranmak yolunu seçmiştir. Albert Ballin, Rusya'ya savaş açılacağı gün şansölyenin sarayında kendi gözleri önünde geçen bir sahneyi çok çarpıcı bir biçimde anlatmıştı Bülow'a. Şimdi bu ilginç sahneye bir göz atalım:

«Ballin bunca ciddi kararın alındığı salona girdiğinde, şansölyenin büyük bir telâş içinde oradan oraya adetâ koşar adım yürüdüğünü görmüştür. Şansölye Bethmann'ın tam karşısında, kalın kitaplarla yüklü çalışma masasının önünde yakın danışmanı Kriege oturmaktadır. Çalışkan ve dürüst bir memur olan Kriege'ye arada bir büyük bir sabırsızlıkla hep şu aynı soruyu sormaktadır şansölye:

«— Rusya'ya savaş ilânı hazır değil mi daha? Bir an önce elimde bulunması gerekiyor bu belgenin!

«Kriege ise tamamıyle bunalmış ve şaşkın bir halde, önünde yığılı bekleyen devletler hukuku kitaplarına dalmış, geçmişteki savaş ilânı örneklerini aramaktadır durmadan. Bu arada Ballin şansölyeye şu soruyu yöneltir:

«— Ekselânsları Rusya'ya savaş ilânı konusunda niçin bu kadar acele ediyorlar, öğrenebilir miyim acaba?

«Bethmann'ın cevabı kısa ve kesindir:

«— Bunu yapamazsam, sosyal-demokratları kendi safıma çekemem de onun için.»

Ve Bülow, sahneyi böylece hikâye ettikten sonra şu sonuca varıyor:

«Gerçekten de şansölye, savaşın... Çarlık Rusyasına karşı bir savaş olduğunu böylece ispatlayarak Sosyal-demokratların da onayını almak istemekteydi. Mutlakçı rejime karşı savaş parolasıyle savaşa girmenin, Alman hükümeti bakımından çok daha yararlı olacağı kararına varmıştı. Alman sosyal-demokratlarının bu parolaya bir bayrağa sarılır gibi sarılacaklarından emindi Bethmann; ve bu da hükümetin, dünya savaşı sırasında Alman emperyalizmini daha kolayca destekleyebilmesini sağlayacaktı. Ve iç politika bakımından, şansölye aldanmıyordu.»

Lenin de aynı günlerde şunları yazmaktaydı:

«Kautsky ve hempaları bu emperyalist, sömürgeci ve soyguncu savaşı bir halk ve savunu savaşı olarak göstermek için bütün çabalarını seferber eden ve bu savaşı, tarihteki emperyalizme karşı savaş örnekleriyle doğrulamak için çırpınan evrensel burjuvazinin iğrenç yalanını tekrarlamakla, işçileri bile isteye aldatmaktadırlar.»

Gerçekten de Kautsky ve ortakları, bu soygun savaşını desteklemeleri için gerekli doğrulamayı, 1848 çağından aldıkları mutlakçılığa karşı «halk savaşı» fikrinde bulabileceklerini sanmaktaydılar.

Büyük Britanya hükümeti, bunalımın başlangıcından bu yana, uluslararası durumu ilk kez olarak ancak 27 Temmuz 1914 sabahı müzakereye girmiştir.

Toplantıda Dışişleri Bakanı Grey, İngiltere'nin Petersburg büyükelçisinden almış olduğu telgrafı okumakla başlıyordu raporuna. Söz konusu telgraf, savaş halinde Sazonov'un Büyük Britanya'nın askerî yardımına güvendiğini bildirmekteydi. Ve Grey, şu sözlerle bağladı konuşmasını:

«— Hükümetin açık bir karar alması gereken an gelip çatmıştır: İngiltere, tüm Avrupa'yı kapsayan sorunun çözümüne etkin bir katkıda mı bulunacaktır; yoksa mutlak

tarafsızlık yolunu seçerek, çatışmanın dışında mı kalacaktır? Büyük Britanya, bu konudaki kararını daha fazla geciktiremez.»

Ayrıca Grey, konuşmasını bitirirken, kabine tarafsızlık kararı aldığı takdirde istifasını vereceğini de açıklamıştı. Ve dışişleri bakanının konuşmasını uzun bir sessizlik izledi.

Sessizliği bozup ilk söz alan Lord Morley oldu. İngiltere'nin savaşa girmesine karşıydı lord. Morley'in ardından kabine üyelerinin büyük çoğunluğu aynı tavrı benimseyecekti.

İngiltere'nin tarafsız kalmasını savunan onbir üyeye karşılık, Dışişleri Bakanı Grey'i sadece üç bakan desteklemişti: Başbakan Asquith, Haldane ve Churchill. Lloyd George ve daha bir dizi kabine üyesi ise, çekimser kalmışlardı.

Durum, Grey için kolay değildi elbette. Rusya ve Fransa açık seçik bir cevap almak için ısrar etmekteydiler: Kaçınılmaz hale girmiş olan savaşta, İngiltere kendilerine yardım edecek miydi, etmeyecek miydi? Foreign Office'in etkili görevlileri Nicolson ve Crewe de bir an önce cevap vermesi için bakanı sıkıştırmaktaydılar. Ve bütün bu arada Morley'le arkadaşları, ısrarla İngiltere'nin tarafsızlığını talep ediyorlardı.

Bakanlar kurulundaki bu tartışma günler boyunca sürdü. Hükümetteki kuvvet dengesi, son derece tedbirli davranmasını gerektirmekteydi dışişleri bakanının. Benkendorf'un deyişiyle Grey, «kabinedeki meslekdaşlarının kavrayış ağırlığını yenerek» onlara fikir değiştirtmek zorundaydı.

Grey'e doğrudan doğruya Alman diplomasisi yardımcı olacaktı bu konuda: Kabul edilmesi olanak dışı taleplerde bulunarak. Gerçekten de daha 29 Temmuz günü Alman şansölyesi Bethmann İngiltere'nin Berlin Büyükelçisi Goshen'le yaptığı bir görüşmede, artık belli başlı niteliklerinden biri sayılan beceriksizlikle, Fransa'ya karşı savaş ve Fransa'nın Belçika üzerinden işgali sorunlarını ortaya atmıştı: İngiltere bu durumda tarafsız kaldığı takdirde Bethmann, savaştan sonra Avrupa'daki Fransız ve Belçika topraklarının bütünlüğünü garanti etmeğe hazır olduğunu bildiriyordu. Ama şansölye, İngiliz büyük elçisinin bir sorusu üzerine, bu garantinin Fransız sömürgelerini kapsamasının sözkonusu olmadığını açıklamıştı.

Goshen'ın, Bethmann'la yaptığı bu görüşmeyi anlatan telgrafı 30 Temmuz sabahı ulaşmıştı Londra'ya. Grey, «kabul edilemez ve dürüstlükten uzak» olarak nitelediği bu öneriye öfkeli bir üslûpla kaleme alınmış olumsuz bir cevap hazırladı.

31 Temmuz günü Grey Berlin'e ve Paris'e Belçika'nın tarafsızlığına saygı göstermek niyetinde olup olmadıklarını sordu. Fransa'nın Londra Büyükelçisi Cambon, kesin güvence veriyordu bu konuda. Alman Büyükelçisi Lichnovski ise soruyu örtbas etmek amacıyla, Almanya Belçika'nın tarafsızlığını çiğnememeyi vaad ettiği takdirde İngiltere'nin de tarafsız kalıp kalmayacağını soruyordu.

Böyle bir yüküm altına girmeyi reddetti Grey. Ama hemen ardından da ekledi ki Almanya'nın, İngiltere'ye Belçika'nın tarafsızlığına saygı göstereceğini garanti etmesi, doğrudan doğruya Almanya bakımından çok önemlidir: Çünkü böyle bir jest, İngiliz kamuoyunu Almanya lehinde etkileyecektir.

Bütün bu süre boyunca Rusya ile Fransa, açık bir cevap vermesi için gittikçe artan bir ısrarla sıkıştırmaktaydılar İngiltere'yi. Ama Büyük Britanya hükümeti bir türlü karar verememekteydi.

Morley ve arkadaşlarının hükümetten istifa etme tehdidini savurmaları üzerine Grey, 1 Ağustos 1914 günü Alman yanlılarının etkisi altına girdi.

Gerçekten de İngiliz dışişleri bakanı o gün, 29 Temmuz gününden beri Almanlara dediklerinin tam tersine olarak, şöyle bir tasarı öneriyordu Alman büyükelçisine: Almanya Fransa'ya saldırmamayı yükümlendiği takdirde İngiltere hem kendi tarafsızlığını, hem de Fransa'nın tarafsızlığını garanti etmeğe hazırdı.

Böylece Grey, Rusya'ya karşı tam bir ihanet haline giriyordu. Tasarısının gerçek anlamı açıktı: İngiltere savaşa katılmayacak ve Almanya'nın Rusya'yı parçalamasını seyredecekti. Bu öneri, Alman İmparatoru Wilhelm II tarafından büyük bir coşkuyla kabul edildi ama uygulanamadı.

İlkin Fransızlar karşı çıkmışlardı çünkü bu tasarıya. Ve Cambon en kesin terimlerle Grey'e anlatmıştı ki, dostlarına ihanet ettiği takdirde İngiltere'nin savaştan sonraki durumu, savaşın galibi ister Fransa ile Rusya, ister Almanya olsun, ağlamaklı bir durum olacaktır. Bunun üzerine Grey de far-

Amerika Birleşik Devletleri'nde savaşa katılmak üzere başvuran gönüllüler kuyruğu.

kına varmıştır ki önerdiği tasarı sadece hainice değil, aynı zamanda uzağı görüşsüz bir tasarıdır.

Poincaré gibi usta bir politikacının önderliğindeki Fransız yönetici çevreleri, Almanya'ya karşı bir ölüm kalım savaşına çoktan karar vermiş bulunuyorlardı. Ne var ki bu savaşın tüm sorumluluğunu Almanlara yükleme çabasındaydı Fransız hükümeti. Ve bu da elde edilmesi güç bir sonuç değildi.

Gerçekten de Alman emperyalizmi, Fransayı en kısa zamanda bozguna uğratabilmek amacıyla, Batı cephesindeki harekâtı bir an önce başlatmak arzusundaydı. Öyle ki işin bütün sorumluluğunu olanca ağırlığıyla Alman hükümetinin yüklenmesi için Fransızların bir parçacık sabır ve efendilik göstermeleri yetip de artacaktır.

Nitekim 30 Temmuz 1914 günü Fransız hükümeti, savaş açmak için Almanlar tarafından bahane olarak kullanılabilecek sınır çatışmalarına meydan vermemek amacıyla, kuvvetlerini sınırdan on kilometre içeriye çekmiştir.

31 Temmuz günü, yani seferberliğin durdurulmasını şart koşan notanın Rus hükümetine verildiği gün, Almanya'nın Paris büyükelçisi Fransız Dışişleri bakanına da bir nota sunuyordu. Söz konusu notada Alman hükümeti, ilkin, Rusya'dan talep ettiği şartları bildiriyordu Fransız hükümetine; sonra da, bu durumda Fransa'nın tarafsız kalmağa hazır olup olmadığını soruyordu. Cevap için Paris'e onsekiz saatlik bir süre tanımaktaydı Berlin.

Ama şansölye Bethmann bununla da yetinmemiş ve uzağı görür davranarak, Paris'teki büyükelçisi Schoen'e, Fransa bu noktadaki isteklere olumlu cevap verdiği takdirde nasıl davranması gerektiğine ilişkin bir ayrı talimat da yollamıştı. Bu durumda büyükelçi, Fransa'yı savaşa girmeğe zorlamak için, apaçık şekilde kabul edilemez nitelikte bir istekte daha bulunacaktı Parls hükümetinden: Fransa'nın, tarafsızlık vaadine garanti olarak, Toul ve Verdun kalelerini Almanya'nın işgaline bırakmasını talep edecektir.

Görüldüğü gibi Alman diplomasisi, öteden beri alışılmış küstahlığıyle, tam bir savaş kışkırtmacılığına girişmiş bulunmaktaydı.

Ama Bethmann'ın bütün bu kurnazlıkları boşa çıkacaktır: Fransız hükümeti, takınacağı tavır hakkında önceden hiç bir şey söylemeyeceği ve eylem özgürlüğünü koruduğu cevabını vermiştir Berlin'e. 1 Ağustos günü de Poincaré, seferberlik emrini imzalayacaktır. Bunu protesto etme olanağı yoktur Almanya'nın: Çünkü Alman hükümeti de aynı gün seferberlik ilân etmiştir.

Alman genel kurmay başkanı, Batı cephesinde savaş harekâtının bir an önce başlatılması gerektiğini söylüyordu ısrarla hükümetine. Ve şansölye Bethmann, Fransa'ya savaş ilân eden metni 1 Ağustos günü hazırlamıştı. Şansölye buna gerekçe olarak, sınır çatışmaları ve Fransız uçaklarının Alman toprakları üzerinde uçuşu konusunda birtakım söylentiler dolaştığını göstermekteydi.

Sonradan Almanlar da itiraf etmek zorunda kalacaklardır ki Fransa'ya savaş açarken aslı olmayan söylentilere dayanmaktaydılar.

Görüldüğü gibi Fransa'ya savaş ilânı gibi uluslararası çapta büyük önem taşıyan bir edim, böyle sudan bir gerekçeye dayanıla-

rak başlatılmaktaydı. Nota 3 Ağustos 1914 gününün akşamı verildi Fransız hükümetine. Son bir angaryası kalmıştı Bethmann'ın: Belçika'nın işgalini doğrulamak için «diplomatik bir formül» bulmak. Bu iş de, Fransa'ya savaş açımı kadar basit ve alabildiğine kaba bir şekilde gerçekleştirilecekti.

Alman genel kurmay başkanı Moltke, daha 29 Temmuz günü dışişleri bakanlığına, Belçika'ya savaş ilânı için bir tasarı göndermiş bulunmaktaydı. Söz konusu tasarı metninde ilkin, Alman hükümetinin, Fransa'nın Namur'e saldırmak üzere Meuse kıyılarında yığınak yaptığını güvenilir kaynaklardan öğrenmiş olduğu açıklanıyor, sonra da Belçika'nın böyle bir saldırıyı kendi gücüyle püskürtemeyeceği belirtiliyordu: İşte bunun içindir ki Alman kuvvetleri Belçika topraklarına girmek zorunda kalmaktaydı.

Notanın asıl eğlenceli bölümü, son bölümüydü: Alman hükümeti Belçikalılara, bu hareketi düşmanca bir davranış olarak görmemeleri gerektiğini bildiriyor ayrıca da Belçika hükümetinden, Alman ordusunun ilerleyişini kolaylaştırmak için, kendi kuvvetlerini Anvers'e doğru çekmesini talep ediyordu. Göstereceği bu kolaylığa karşılık olarak da Belçika'ya toprak bütünlüğü ile bağımsızlığı garanti edilmekte; ayrıca da savaş bittiğinde Fransa'dan koparılacak bazı toprak parçalarının Belçika'ya verilebileceği belirtilmekteydi..

Alman dışişleri bakanlığı bu metinden sadece toprak ödünlerinden söz açan cümleyi çıkaracak; gerisi için de, Moltke tarafından yollanmış olan tasarıyı olduğu gibi kopya etmekle yetinecektir.

Cevap için yirmi dört saatlik bir süre tanınmıştı. Alman diplomasisi gayet iyi biliyordu ki Fransa, Namur'e karşı en ufak bir saldırı hazırlığında değildir. Bununla birlikte ültimatom şekliyle 2 Ağustos günü Belçika'ya verildi.

Daha 31 Temmuz günü seferberlik ilân etmiş bulunan Belçika hükümeti Alman ültimatomunu reddedecek ve İngiltere'den yardım istiyecektir.

Belçika'ya verilen Alman ültimatomu, denilebilir ki en fazla Grey'in işine yaramıştır: Gerçekten de İngiltere dışişleri bakanı, bu ültimatom sayesinde kabinedeki barışçı meslektaşlarının hakkından gelecektir

İngiltere'nin ulusal güvenliği bakımından Belçika kıyılarının taşıdığı önemi bilmeyen bir tek İngiliz yoktur. Dolayısıyle de Belçika'nın Almanlar tarafından istilâ edilmesi, Grey ve partizanlarına savaşa katılmak için gerekli en popüler bahaneyi hazırlıyordu. Nitekim 2 Ağustos günü Muhafazakâr parti liderleri, Başbakan Asquith'e, savaşa girdiği takdirde kendisini sonuna kadar destekleyeceklerini vaad ediyorlardı. O andan itibaren de Morley grubu, Asquith ve Grey için bir tehlike olmaktan çıkıyordu artık.

2 Ağustos günü Grey, Fransa'nın Londra Büyükelçisi Cambon'u makamına dâvet ederek, iki ülke arasındaki deniz anlaşmasının hükümlerine uygun olarak, İngiliz donanmasının Manş ve Atlantik üzerindeki Fransız kıyılarını savunacağına dair yazılı güvence verecektir. Aynı günün akşamı da savaşa karşı olan bakanlardan John Birns istifa etmiştir. Birns'ü Lord Morley'le iki kabine üyesi daha izlemişlerdir. Lloyd George ise, bu kez açıktan açığa savaş taraftarlarının yanında yer almıştır. Ve 3 Ağustos günü toplanan İngiliz kabinesi, savaşa girme kararı almıştır.

Aynı gün Parlâmento'da söz alacaktı Grey. Bütün dünya İngiltere dışişleri bakanının söylevini sabırsızlıkla beklemekteydi. Alman hükümeti ise alabildiğine kaygı kuşku içindeydi.

Söylevine şu cümleyle başladı Grey:

«Ne yazık ki Avrupa'da barış korunup sürdürülememiştir.»

Daha sonra bütün politikasının barışı korumak ve sürdürmek ereğine yönelmiş olduğunu belirten Büyük Britanya Dışişleri bakanı, bu alandaki bütün çabalarının boşa çıktığını söyledi ve buna sebep olarak da «bazı devletler»in savaş istemelerini gösterdi.

Hemen ardından, 1912 yılının Kasım ayında Fransa'nın Londra Büyükelçisi Cambon'a yazmış olduğu mektubu okudu Parlâmento'ya; ve bu mektubun muhtevasına dayanarak Fransa'yı savunmak için İngiltere'nin savaşa katılmasının zorunluk haline geldiğini bildirdi.

Konuşmasının son bölümünü Belçika'ya ayırmıştı Grey. Belçika bir yabancı istilâsının kurbanı olduğu takdirde İngiltere'nin niçin tarafsız kalamayacağını açıklayan dışişleri bakanı, Parlamento'nun, ülkenin tüm deniz ve kara kuvvetlerini kullanabilmesi için hükümete tam yetki vermesini isteyerek bitirmişti söylevini. Ve Büyük Britanya hükümetine istediği yetkiyi verme oylamasında sadece Muhafazakârlar değil, İrlandalılar bile beyaz oy kullanacaklardı.

4 Ağustos 1914 günü İngiliz hükümeti Almanya'ya bir ültimatom vererek Belçika'nın tarafsızlığının kayıtsız şartsız tanınmasını talep etmiştir. Cevap için Alman hükümetine, Londra saatiyle gecenin on birine kadar süre tanınmıştı.

Aynı 4 Ağustos akşamı İngiliz kabinesi Downing-Street'te toplanarak Almanların cevabını beklemeğe koyuldu. Hiç bir cevap gelmeyeceğinden emindi Grey. Ama öbür bakanlar gene de sabırsızlıkla beklemekteydiler. Saat on bire yaklaşmaktaydı; ama Alman büyükelçiliğinden gelen giden yoktu görünürde. Ve nihayet süre doldu.

Bunun üzerine Grey Alman büyükelçisi Prens Lichnovski'ye şu mektubu yolladı:

«Majestelerinin hükümeti, 4 Ağustos 1914 günü saat gecenin on birinden itibaren Büyük Britanya ile Almanya devletlerini savaş haline girmiş olarak kabul etmektedir.»

Alman büyükelçiliğine bu mektupla birlikte elçilik görevlilerinin pasaportları da gönderilmiştir.

8. Savaşın Başlangıcında Genel Durum ve Perspektifler

İngiltere'nin müdahaleye karar verişi, bütün Britanya İmparatorluğu'nun savaşa katılması anlamına geliyordu. Böylece Avrupa savaşı, tam bir dünya savaşı niteliği kazanmaktaydı. Kaldı ki İngiltere'nin savaşa girmesi, bir noktaya kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin tavrını da önceden belirleyen bir olaydı.

Savaş boyunca her iki taraf diplomasilerinin belli başlı çabaları, yeni müttefikler bulma amacına yönelecektir. Ama bu temel çabanın yanı sıra bir ikinci önemli çaba daha vardır: Müttefikler arasındaki ilişkileri de düşünmek ve gelecekteki barış antlaşmasının ana çizgilerini şimdiden tasarlamak gerekmektedir.

9. Japonya'nın Savaşa Girişi

Yeni müttefikler bulma işi, savaşan tarafların diplomasilerinin büyük çabalarını gerektirmiştir. Olası müttefikler için kendini pahalıya satma fırsatıdır çünkü savaş. Bunlar arasında sadece Japonya nazlanmayacaktır.

Gerçekten de Japonya, Almanya'ya karşı askeri harekâta kendiliğinden başlamıştır. Bütün Avrupalı devletler savaşın cenderesi içindeydiler, bu durum da Japonya'nın, karşısında tehlikeli rakip bulmaksızın yayılmasını sağlamaktaydı. Japon emperyalizminin batıdan ilk koparacağı parça, Almanya'nın Uzak Doğu'daki sömürgeleri olacaktır.

15 Ağustos 1914 günü Tokyo hükümeti, hiç bir diplomatik hazırlığa gerek görmeksizin doğrudan doğruya bir ültimatom vermiştir Almanya'ya. Bu ültimatomda, Almanya'nın Kiao-Çeu'daki topraklarını «Japonya tarafından asıl sahibi Çin'e teslim edilmek üzere hiç bir koşul ileri sürmeksizin ve hiç bir ödün istemeksizin» Japonya'ya terketmesi istenmekteydi. Japonya sekiz günlük bir süre tanıyordu cevap için Berlin hükümetine.

Diplomasi tarihinin en orijinal belgelerinden biri olan bu ültimatomda Tokyo hükümeti, «bu dostça öneri»yi sadece ve sadece Doğu Asya'da barışı pekiştirmek amacıyle yaptığını ve Japonya'nın dün olduğu gibi bugün de hiç bir sömürgeci amaç gütmediğini «titizlikle ve önemle» bellrtmekteydi

Alman hükümeti bu ültimatoma cevap vermeyecektir. Bunun üzerine 23 Ağustos 1914 günü Japonya, Almanya'ya savaş ilân etmiştir Ve hemen askeri harekâtı başlatarak Kiao-Çeu'yu, Çindao demiryolu hattını, Çinan-Fu'yu ve Almanya'nın Pasifik Okyanusu'ndaki sömürgelerinden bir çok adayı işgal etmiştir.

Japonya'nın bu davranışı sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, ama aynı zamanda doğrudan doğruya kendi müttefiki olan İngiltere'de de büyük bir hoşnutsuzluk uyandıracaktır. Hele İngiliz dominyonu A-

vusturya ile Yeni Zelanda, bu girişim karşısında duydukları öfkeyi açıkça belirtmişlerdir.

İngiliz diplomasisi, Japonya'nın bir İngiliz müttefiki olarak kendisine düşen yükümleri yerine getirmekte gösterdiği bu titizliği ve hızlılığı, daha işin başından itibaren kuşkuyu da aşan bir güvensizlikle izlemekteydi. Büyük Britanya hükümetinin gözünde, Japonya'nın Avrupa'daki savaştan Uzak Doğu'daki emperyalist açılımlarını genişletip pekiştirmek amacıyle yararlanmağa kalkışacağı apaçık bir gerçekti.

Ve İngiliz diplomasisi aldanmıyordu.

Uzak Doğu'daki Alman sömürgelerini işgal ettikten sonra Japonya'nın aklına koymuş olduğu belli başlı uğraş, Avrupa'daki savaştan yararlanarak Çin'deki yayılmasını genişletmekti.

İşin ilginç bir yanı da şudur: Kiao-Çeu ile Pasifik'teki Alman adalarını ele geçirdikten sonra Almanya'ya karşı verilen savaşta hemen hemen hiç bir payı olmamıştır artık Japonya'nın. Hemen hemen diyoruz, çünkü Rusya'ya belli bir miktar savaş malzemesi vermiştir; ama modern silahların yanı sıra hiç bir işe yaramayan eski püsküleri de sokuşturmuştur yanı sıra.

Bütün her şeye rağmen Rusya, Japonya'nın Üçlü İtilâf safında yer alışını memnunlukla karşılamaktaydı: Çünkü bu sayede Uzak Doğu'daki Rus sömürgelerine Japonya'nın saldırma olasılığı ortadan kalkmış oluyordu.

10. Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girişi

Savaşın daha ilk günlerinden itibaren her iki taraf da Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi saflarına çekebilmek için sonsuz çaba harcamağa koyulmuşlardı. Biliyoruz ki bu büyük ülkede etki üstünlüğünü kazanmak için İtilâf Devletleriyle Avusturya-Almanya bloku arasında amansız bir mücadelenin eskiden beri süregelmekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda iktidarı elinde tutan Jön Türk hükümeti daha çok Almanya ile bir yaklaşmadan yanaydı. Ama buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilâf Devletlerine olan ekonomik ve mali bağımlılığı da her gün biraz daha artıyordu.

Öte yandan Alman diplomasisinin Türk İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü konusunda verdiği güvencelerin, aslında, Almanya'nın gerçek niyetlerini örtbas etmeğe yarayan bir göstermelikten ibaret olduğunu anlamak da pek zor olmasa gerekti. Çünkü gerçekten de doğrudan doğruya Alman Dışişleri Bakanı Jagow'un itirafına göre bu göstermelik politika, «karşılıklı etki bölgelerimizde ilhaklara girişebilecek kadar güç kazanabileceğimiz ana kadar» devam edecekti.

Sözün kısası, 1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu için zaferi şu ya da bu taraf kazanmış hiç bir önemi yoktu aslında; çünkü her iki taraf da bu ülkeyi kendi yararına parçalamak kararındaydı. Gerçekten de: İtilâf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu bölüşmek için can atmaktaydılar; Almanya ise bu ülkeyi bütünüyle kendi tâbii haline getirmek istiyordu... Bu arada ayrıca Jön Türklerin de Rus ve İngiliz sömürgelerini hedef tutan saldırgan Pantürk özlemlerine de işaret etmek gerekir.

Özet olarak Jön Türk hükümeti uzun tereddütler ve iç mücadelelerden sonra, Almanya ile ittifaka karar vermiştir. Jön Türk triumvirasında Enver ve Talât Paşalar Almancıydılar; buna karşılık Cemal Paşa İtilâf Devletlerinden yana bilinmekteydi. En sonunda 22 Temmuz 1914 günü Savaş (Harbiye) Bakanı Enver Paşa, öteki hükümet üyelerinin çoğuna haber bile vermeksizin, Almanya'nın Türkiye büyükelçisine ülkesinin Almanya ile ittifaka hazır olduğunu bildirdi.

Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim, Osmanlı İmparatorluğu ile kurulacak bir ittifakın şu sırada zamansız kaçacağı düşüncesindeydi. Bu fikrini de Berlin'e

Müttefik orduları başkumandanı mareşal FOCH.

açıklamıştı büyükelçi. Ama kayzer kararını vermişti. Nitekim İmparator Wilhelm II, büyükelçinin raporuna şu notu düşmüştür:

«Teorik bakımdan doğru; ama şu sırada Balkanlar'da Avusturyalıların yanı sıra Slavlara doğru nişanlanacak olan her tüfek büyük önem taşıyor bizim için... Ve bu da herhalde Türkiye'yi, birtakım teorik düşünceler sonucunda İtilâf Devletlerinin safına itmekten çok daha iyidir.»

Türk-Alman ittifak anlaşması 2 Ağustos 1914 günü imzalanmıştır. Anlaşmanın muhtevası, özet olarak, şudur:

Rusya, Avusturya-Sırbistan çatışmasına müdahale ettiği ve Almanya bu durumda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında yer aldığı takdirde, Osmanlı İmparatorluğu da Rusya'ya savaş açmayı taahhüt etmektedir. Bu anlaşma Türk ordusunu olduğu gibi Almanya'nın emrine vermekteydi. Nitekim anlaşmanın 3. maddesi, bu konuya ilişkin olarak şöyle diyordu:

«Savaş halinde Alman askerî misyonu, Osmanlı hükümetinin emrinde kalacaktır. Osmanlı hükümeti bu misyonunun Türk ordusu tarafından girişilecek her türlü harekât üzerinde tam söz ve yetki sahibi olmasını sağlamakla yükümlüdür.»

Anlaşmanın imzalandığı 2 Ağustos günü, Osmanlı İmparatorluğu'nda seferberlik de ilân edilmekteydi.

Ve bütün bu olup bitene rağmen Osmanlı hükümeti, anlaşmanın imzalanmasının ertesi günü bir tarafsızlık bildirisi yayınlamıştır. Bu bildirinin yayınlanmasının nedeni, Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî bakımdan henüz bir savaşa hazır olmayışıdır. Nitekim Cemal Paşa, Jön Türk şeflerinin gerçek niyetlerini açıklamıştır. Şöyle diyordu bu konuda Osmanlı triumvirasının üyesi:

«Biz sadece zaman kazanmak için tarafsızlık ilân ettik; seferberliğin tamamlanacağı ve rahatça savaşa katılabileceğimiz anı bekliyorduk aslında.»

Jön Türk diplomasisinin ittifat ettiği yol ve yöntemleri gösteren tipik bir olgu vardır: Almanya ile bu anlaşmayı imzaladıktan sonra aynı Enver Paşa, İstanbul'daki Rus büyükelçisiyle ve Rus Askeri Ateşesi Leontiev'le müzakerelere girişmiş; ve Rusya'ya, Almanya'ye karşı bir ittifak anlaşması önermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ve yönetıcilerinin Rusya'ya karşı en dostça duygularla dolu olduğunu bildiriyordu Enver Paşa İstanbul'daki Rus temsilcilerine. Paşa'nın dediğine bakılırsa Osmanlı Devleti Almanya'ya hiç bir antlaşmayla bağlı değildi; tam tersine, ordusunu olduğu gibi Rusya'nın emrine vermeğe ve Petersburg tarafından saptanacak herhangi bir düşmanın üzerine yürütmeğe hazırdı Osmanlılar. Buna karşılık Enver Paşa, Ege denizindeki edalarla Bulgar Trakyasının bir kısmının Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesini istemekteydi.

Sazonov, Enver Paşanın bu önerisini büyük bir kuşkuyle karşılamıştı Jön Türk liderlerinin özdenliğine güvenmiyordu Rus dışişleri bakanı; bu güvensizliğin yanı sı-

ra, bir de Bulgaristan'ı Almanya'nın kucağına atmaktan korkuyordu.

Nitekim çok geçmeden Enver Paşanın, Rusya'ya böyle bir anlaşma önerirken en basitinden bir yalancılığa baş vurduğu ortaya çıkacaktır. Gerçekte Enver Paşa, kendilerine Boğazlar'a doğru bir yol açmış olan Alman gemilerinin gelmelerini beklemekteydi. Türk ve Alman askerî otoritelerinin tasarısına göre bu gemilerin varlığı Karadeniz'deki kuvvet dengesini İttifak Devletleri lehine değiştirecek ve Rusya'nın güney kıyılarını da sürekli tehdit altında bulunduracaktı.

Nitekim 10 Ağustos günü, **Goeben** ve **Breslau** savaş gemileri Boğazlar bölgesine girmiş bulunmaktaydı.

Osmanlı hükümeti bu gemiler üzerinde düşsel bir satın alma işlemine girişmiştir. İtilâf Devletleri gerçi bunu protesto etmiştir; ama Osmanlı İmparatorluğu'nu tamamiyle yitirmek korkusuyle, yeterince enerjik bir protesto olmamıştır bu.

Gerçekten de Rusya'nın Kafkas cephesindeki askerî hazırlıkları belirli bir vakit gerektiriyordu. Öte yandan İngiliz diplomasisi de, Osmanlı hükümdarını halifeleri sayan Hindistan müslümanlarını hesaba katmak zorunluğu karşısındaydı: Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu ile Büyük Britanya arasındaki kopuşu İngiltere'nin değil, Osmanlı hükümetinin başlatması Londra için son derece önemliydi.

Bu arada İtilâf Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu hükümetinden ülkedeki Alman subaylarının geri gönderilmesini talep etmişlerdir. Osmanlı başveziri bu talebe şu ilginç cevabı verecektir :

«— Bu subayları nasıl göndermek gerektiği sorunu ortaya çıkıyor herşeyden önce Karadan mı göndereceğiz, yoksa denizden mi? Buna karar vermemiz gerek.»

Ve Alman subayları Türkiye'de kalmışlardır. **Goeben** ve **Breslau**'ın gelişi, Osmanlı kara ordusunun yanı sıra Osmanlı donanmasını da Alman genel kurmayının emrine verecektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girişini geciktirmek ve hattâ belki de önlemek amacıyle Sazonov, imparatorluğun toprak bütünlüğünü garanti etmeyi ve Limni'nin Türkiye'ye geri verileceği vaadinde bulunmayı önermişti müttefiklerine Önemli sayılabilecek bir toprak kazancı elde etmeksizin Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilâf Devletleriyle anlaşmağa yanaşmayacağı düşüncesindeydi Rus dışişleri bakanı.

Ne var kl Sazonov'un bu önerisi, İngiliz diplomasisinin muhalefetiyle karşılaşmıştır İngiltere'nin Yunanistan'la olan ilişkilerine büyük önem veren Grey, Limni adasının Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesine razı olmayacaktır.

Buna karşılık İtilâf Devletleri, Türk hükümetine imparatorluğun toprak bütünlüğünü garanti etme önerisinde bulunmuşlardır. Yalnız unutmamak gerekir ki söz konusu garanti sadece savaş boyunca geçerli olacaktı. Dolayısıyle de Osmanlı yönetıcllerinin böyle bir garantiyi yeterli bulmayışlarına şaşmamak gerekir.

1914 yılının Eylül ayı başlangıcında Rus dışişleri bakanlığı, istihbarat servisinden, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek durumu hakkında kesin bilgiler almıştı. Ve bu bilgiler sayesinde İtilâf Devletleri, Türk-Alman ilişkilerinin gerçek karakteri hakkında sağlam bir fikir edinme olanağına kavuşmuş bulunuyorlardı.

9 Eylül 1914 günü Osmanlı hükümeti, 1 Ekim 1914 tarihinden itibaren kapitülasyonları kaldırma kararı aldığını bildiriyordu bütün ilgili devletlere. Türk hükümetinin emperyalistlerin boyunduruğundan kurtulmak amacıyle yaptığı bu gırışım, hıç beklenmedik sonuçlar doğuracaktır. Şöyle ki

Bütün büyük devletlerin İstanbul'daki büyükelçileri Osmanlı hükümetini hemen o gün bir nota yağmuruna tutmuşlardır. Hemen hemen birbirinin aynı terimlerle kaleme alınmış olan bu notalarda «kapitülasyonların keyfî ve tek yanlı olarak kaldırılması» protesto edilmekteydi. Karşılığında hiç bir ödün almaksızın Osmanlı topraklarındaki emperyalist ayrıcalıklarını yitirme korkusu, en amansız düşmanları birleştirivermişti sözün kısası.

Bu notaların verilişinden sonra Alman diplomasisi Türk hükümetini, bu durumda yapabileceği en iyi şeyin müttefik yükümlülüklerine uyarak hemen savaşa girmek olduğuna inandırmak için çaba göstermiştir: Bu takdirde, diyordu Almanlar, kapitülasyonlar sorunu İtilâf Devletlerine karşı kendiliğinden düşecektir; İttifak Devletlerine verilmiş olan kapitülasyonlara gelince, bu konuda iki tarafı da hoşnut edecek bir anlaşmaya elbette varılabilirdi.

Kendi yönünden İtilâf Devletleri diplomasisi de, Osmanlı İmparatorluğu'nun tasasız kalmayı yükümlenmesi koşuluyle, kapitülasyonlar sorununu müzakereye hazır olduğunu bildirmişti İstanbul hükümetine. Kapitülasyonlar konusundaki müzakere ve pazarlıklar bütün Eylül ayı boyunca sürdü.

Almanlar Marne kıyılarında bozguna uğrayınca apaçık bir şekilde ortaya çıkmıştı ki bu savaş uzayacaktır. Bu durumun anlaşılması, her iki tarafın da yeni müttefikler bulma çabalarını bir kat daha yoğunlaştırmalarıyle sonuçlanmıştır.

Nitekim Ekim ayında Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'na kredi açmıştır. Bu krediye koşul olarak, paranın belli bir kısmını teslim alır almaz Osmanlı hükümetinin Almanya safında savaşa katılmasını koymuştu Berlin. İtilâf Devletleri bütün bu bilgileri Rus hükümeti aracılığıyle almaktaydılar. Rusların, ayrıntılı ve kesin bilgiler elde edebilen bir haber alma örgütü vardı Osmanlı başkentinde.

Bütün bu süre boyunca, aralarında sadrazamın da bulunduğu bir dizi Osmanlı bakanı henüz savaş korkusundan sıyrılabilmiş değillerdi. Almanların Marne yenilgisi ve aynı günlerde Rus ordusunun Galiçya'da kazandığı başarılar, bu Osmanlı Devlet adamlarının kuşkularını büsbütün arttırıyordu.

İşte durum tam bu merkezde iken Enver Paşa, Alman kumanda kuruluyle de işbirliği yaparak, ülkesini bir oldubittl karşısında bırakmağa karar verecektir. Şöyle ki

Alman Amiralı Souchon kumandasındaki Osmanlı donanması 29 ve 30 Ekim günleri Karedeniz üzerindeki bellibaşlı Rus limanları olan Sivastopol, Odesa ve Novorossisk'i bombardıman etmiştir. Aynı 29 Ekim günü İstanbul'daki Rus büyükelçisi, Osmanlı hükümetinden pasaportları istemek emrini alıyordu.

Enver Paşanın Amiral Souchon'la elele tertiplediği bu kışkırtmacı eylem karşısında Osmanlı hükümeti de şaşkına dönmüştü. Sadrazam istifasını hazırlamıştı hemen; istifa etmemesi binbir güçlükle sağlandı. Uluslararası bir skandal böylece önlenebilmişti ancak.

1 Kasım günü, Osmanlı Devletinin Petersburg Büyükelçisi Fahreddin sadrazamdan aldığı emir üzerine Sazonov'u makamında ziyaret ettl. Büyükelçiyi şu soğuk sözlerle karşıladı Rus dışişleri bakanı :

— Size pasaportlarınızı göndermek üzereydim.

Buna, güler yüzle şu cevabı verdi Türk diplomatı

— Bense size barışı getirmekteyim.

Sonra da Sazonov'a İstanbul'dan almış olduğu telgrafı okudu büyükelçi. Sadrazam, telgrafında, olaydan dolayı duyduğu büyük üzüntüyü bildirmekteydi.

Sazonov, bunun üzerine, iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden düzelebilmesi için Türkiye'deki bütün Alman subaylarının hemen geri gönderilmesi gerektiğini söyledi. Ama büyükelçinin belirttiğine göre sadrazam, istese de yerine getiremezdi bu talebi O kadarına gücü yetmiyordu

Dolayısıyle de İtilâf Devletleri büyükelçileri İstanbul'u terkedeceklerdi. Ve 2 Kasım 1914 günü Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmıştır. Onu, 5 ve 6 Kasım günleri, İngiltere ile Fransa izleyeceklerdir.

Alman emperyalistleri ve onların ajanı durumundaki Enver Paşa işte böylece Türk halkını sonu felâketle kapanacak olan bir savaşa sürüklemiş bulunuyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa katılması, Rus ve İngiliz kuvvetlerinden bir kısmının Alman cephesinden alınmasına yolaçacaktır. Türkiye'nin savaşa girişinin bir başka sonucu da, Boğazlar'ın ticaret gemileri için bile kapatılması olmuştur. Bu durum Rusya'nın, Karadeniz ve Akdeniz üzerinden müttefikleriyle bağ kurması olanağını ortadan kaldırmaktaydı.

Baltık denizi baştanbaşa Alman donanmasının egemenliği altındaydı. Uzun ve ulaşım gücü sınırlı Vladivostok yolu dışında Rusya, İngiltere ve Fransa ile ancak Arhangelsk üzerinden bağlantı sağlayabllirdi artık. Murmansk yolu henüz açılmamıştı. Roman-

ya-Sırbistan ve Yunanistan'dan geçen yollarsa, savaşın ilk dönemi için bile güvenli değildi. Hele 1914 yılı sonunda Avusturya kuvvetleri Sırbistan'ı tamamıyle işgal ettiğinde bu bağlantı hepten kesilecekti.

11. İtalya'nın Savaşa Girişi

Tarafların müttefik bulma mücadelesi İtalya'yı da kapsamaktaydı. İtalyan hükümeti, daha savaşın ilk gününden itibaren, en fazla zafer şansının hangi tarafta bulunduğunu hesaplamağa girişmişti hemen. Ve «çakal» —Bismarck takmıştı İtalya'ya bu adı— daima, kendisine avdan en iri parçayı bırakabileceğine inandığı yırtıcı hayvanın ardından koştururdu.

İşte bunun içindir ki İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı olan müttefik yükümlülüklerini yerine getirmekte acelecl davranmıyordu. Nitekim 3 Ağustos 1914 günü İtalya kralı, İtalyan görüş açısından bakılınca bu savaşın Üçlü İttifak antlaşmasında yer alan casus foederis formülünün çerçevesi dışında kaldığını resmen bildirmişti Alman imparatoruna.

Aslında daha da ileriye gitmişti İtalyan kralı: İtalya'da Avusturya'ya karşı savaşmağa hazır insanlar olduğunu söyleyerek tehdit dolu bir imada bulunmuştu. Ve aynı 3 Ağustos günü İtalya hükümeti, bir tarafsızlık bildirisi yayınlıyordu. Ama aynı zamanda İtalyan Dışişleri Bakanı San-Juliano markisi, Almanya'nın Roma büyükelçisine, yeterince ödünlendiği takdirde İtalya'nın «müttefiklerine yardım etme olanaklarını incelemeğe hazır bulunduğunu» bildiriyordu «mahrem olarak».

Ertesi 4 Ağustos günü de İtalyan hükümeti, bir başka yetkilinin ağzından ve gene «mahrem olarak», İtalya'nın Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı benimsemiş olduğu tutumu açıklıyordu. Sazonov'un anlattığına göre, Petersburg'daki İtalyan büyükelçiliğinin yüksek görevlilerinden biri kendisini ziyaret ederek hemen hemen şu anlama gelen bir açıklamada bulunmuştu:

«İstediklerini Almanya ve Avusturya'dan elde edebileceği hususunda hemen hemen hiç umudu olmayan İtalyan hükümeti, aynı istekleri temel alarak İtilâf Devletleriyle bir fikir alışverişine girmeğe hazır bulunmaktadır.»

Görüldüğü gibi İtalyan hükümeti, sadece İttifak Devletlerine, yani kendi «müttefik»lerine şantaj yapmakla kalmamaktaydı.

Gerçekten de İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a savaş açmasına karşılık kendisine ne vereceklerini anlamak üzere İtilâf Devletleriyle müzakereye girmiştir. Bitmek bilmeyen bir pazarlık halinde yürüyecektir bu müzakereler. Ağustos ayında İtilâf Devletleri Trento, Trieste ve Valonna'yı sunmuşlardı İtalyanlara. Ama İtilâf Devletleri ganimeti rahatça büyütebilme durumundaydılar: Çünkü İtalya her şeyden önce Avusturya-Macaristan'a, Arnavutluk'a ve Osmanlı İmparatorluğu'na ait topraklara, yani İtilâf topluluğuna bağlı olmayan ülkelere göz dikmiş bulunmaktaydı.

Buna karşılık Almanya'nın İtalya karşısındaki durumu çok karmaşıktı: İtalya'nın en fazla değer verdiği topraklar, Avusturya Macaristan egemenliği altında bulunan topraklardı; ve müttefik Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da bu toprakların İtalya'ya bırakılmasına pek doğal olarak karşı çıkıyordu.

Kuzey Afrika'daki Fransız sömürgelerini cömertçe dağıtabilirdi Almanya. Bu toprakların yanı sıra İtalya'ya Nice'i, Korkisa'yı ve Savoia'yı da peşkeş çeklyordu. Ve bütün bu pazarlıklar süregiderken, «çakal» da boş durmamıştı.

Gerçekten de İtalya hiç zaman yitirmeksizin, 1914 yılının Ekiminde Valonna körfezinin girişini tutan Sasseno adasını, aynı yılın Aralık ayında da Valonna'yı ele geçirmişti.

İtalyan başbakanı Salandra, bu girişimden sonra, İtalyan diplomasisinin dayandığı ilkelerin son derece orijinal, siyasal ve de hattâ «ahlâksal» bir açıklamasını yapmıştır: Nitekim sayın başbakanın 1914 Eylülünde verdiği bir söylevde belirttiğine göre İtalyan hükümeti, politikasını düzenlerken sadece ve sadece «anayurda sınırsız bağlılıktan ve kutsal İtalyan bencilliğinden kaynaklanan kaygı, önyargı ve duygulardan esinlenmekte idi.»

Bülow ise, anılarında, Salandra politikasının özünü daha farklı bir şekilde çözümlemekte. Soğuk bir edayla şunları yazmakta Alman diplomatı:

«Bütün dünyayı saran o büyük altüst oluş sırasında, yurdu için birşeyler yapmağa çalışmaktaydı, o kadar.»

Bir deniz ülkesi olması bakımından İtilâf Devletlerine sıkı sıkıya bağımlı bulunan İtalya, Almanya-Avusturya blokunun safında dövüşemezdi zaten. İtalya için söz konusu olan sorun şuydu: Tarafsız mı kalması gerekiyordu, yoksa İtilâf Devletlerinin yanında müttefiklerine karşı savaşması mı? Çözüm, tarafların verdiği fiyata ve zafer şanslarına göre değişecekti.

Almanların Belçika üzerinden başlattığı saldırı, İtalya'yı tarafsızlığa ve Almanya ile müzakereye doğru itmişti. Ama Marne savaşı ve Alman ordularının ilerleyişinin duruşu, durumu değiştirecek ve İtalya yeniden İngiltere ile müzakereye oturacaktır.

Salandra hükümeti, «esinli» politikasına uygun olarak, İngiltere'nin fiyatı arttırmasını istemekteydi. Oysa İtilâf Devletlerinin, bu noktada bir güçlüğü vardı: Müttefikleri Sırbistan, çoğunlukla Slavların oturduğu Dalmaçya kıyılarının İtalya'ya bırakılmasına karşı çıkmaktaydı ısrarla.

Ama karşı tarafta Avusturya-Macaristan hükümeti de kendi sırtından ödün verilmesine razı olacak gibi görünmüyordu. Bu durumda Salandra hükümeti, İtalyan «kamuoyu»nun kendisini İtilâf Devletlerinin safında yer almağa zorlayabileceğini öne sürerek müttefiklerini tehdide koyuldu. Ve bunun üzerine Alman hükümeti de Viyana üzerindeki baskısını arttırmak zorunda kalmıştır.

1914 yılının Aralık ayında, eskiden İtalya'da büyükelçilik yapmış ve büyük dostluklar kurmuş olan Prens Bülow özel bir misyonla Roma'ya gönderilmistir. Bülow, anılarında, Roma'daki müzakerelerinden söz ederken şu ilginç olayı anlatıyor ilkin:

«Geldiğim ilk günü, Consulte sarayında İtalyan Dışişleri Bakanı Sidney Sonnino'yu ziyarete gitmiştim. İtalyan dışişleri bakanlığı o dönemde bu görkemli sarayda bulunuyordu. Bakanın bekleme odasına girdiğimde, üç İtilâf Devletinin büyükelçilerinin hep bir arada orada olduklarını gördüm: Fransız Büyükelçisi Barrère, İngiliz Büyükelçisi Sir Rennell Rodd ve Rus Büyükelçisi Krupenskl. O gün onların bana karşı takındıkları tavır, halklarının temel karakterini göstermek bakımından pek tipiktir: Gerçekten de, babacan Krupenski hemen bana doğru seğirtti ve bana öteden beri beslediği kişisel dostluk duygularının hiç bir şekilde değişmemiş olduğunu anlatmağa koyuldu. Zeki ve zarif bir kimse olan Rodd, elini uzattı bana; tokalaşırken de İngilizce olarak:

«— Elinizi sıkıyorum ve Prenses Bülow'a saygılarımı iletmenizi rica edlyorum... dedi.

«Üç büyükelçinin içinde en eski ve yakın dostum, Camille Barrère idi. Ama Barrère, bütün Fransızlara özgü aktör yatkınlığıyle, âdeta şeytan görmüş gibi irkilerek baktı bana; sonra da eliyle gözlerini kapatıp sırtını döndü.»

Bülow, daha sonra, İtalyan Dışişleri Bakanı Sonnino ile yaptığı görüşmeyi şöyle özetlemekte:

«Daha konuşmamızın hemen başlangıcında bakan, durum hakkındaki görüşünü bana olanca çıplaklığı ve gerçekliği içinde açıkladı: İtilâf Devletleri, savaş ganimeti olarak İtalya'ya, İtalyanların oturduğu bütün Avusturya topraklarını sunmaktaydılar. İtalya ile Habsburg monarşisi arasında bir çatışmayı önlemek için, bu durumda, Avusturya hükümetinin de İtalya'ya, kendisini gelecekte yükümleyecek somut bir şekilde ödünler vermesi gerekmekteydi. Ama bu ödünler can sıkıcı bir dilenciye sadaka verilir gibi İtalya'nın önüne atılmamalı, «matluba muvafık» bir biçimde verilmeliydi; ve her şeyden önce de, elden geldiğince çabuk verilmeliydi. Trento, bu ödünlerin en azını meydana getirmekteydi.»

Vatikan, İttifak Devletlerini destekliyordu. Ve Alman hükümeti, Vatikan'la ilişkilerini bir kat daha perçinlemek üzere, Bülow dışında, Reichstag üyesi ve Merkez Katolik Partisi lideri Erzberger'i de göndermiştl Roma'ya.. Bülow şöyle yazıyor:

«Papa Benoit XV, benim barışı sürdürme yolundaki çabalarımı hararetle destekliyordu. Son büyük Katolik Devleti olması bakımından Habsburg monarşisinin ayakta kalmasını arzulamaktaydı; ve farkına varıyordu ki savaş ancak Avusturya'nın artık hiç

değilse Trento bölgesini feda etmekten kaçınmamasıyle mümkündür... Viyana başpiskoposu Kardinal Piffle'yi bu konuda Avusturya - Macaristan İmparatoru Franz-Joseph'i uyarmakla yükümlemişti papa. Ama o sırada seksen dört yaşını bulmuş olan ihtiyar hükümdar, kardinal kendisine ürke ürke papanın arzusundan söz etmeğe koyulduğunda öfkeden kıpkırmızı kesilmiş ve kardinali elinden tutup âdeta sürükleyerek kapının önüne bırakmış.»

Biryandan Viyana'daki müzakereleri sürdüren İtalyan hükümeti, öte yandan da 1915 yılı Mart ayı başında İngiltere ile girişmiş olduğu pazarlığı hızlandırmıştır. Şimdi İtalya Trento, Triyeste, Valonna, Sasseno adası, Dalmaçya kıyıları ve kıyı adaları ile Kuzey Afrika'daki sömürge toprakları ve bütün eski hak iddiaları dışında, Orta Arnavutluk'ta başkenti Dıraç olmak üzere özerk bir prenslik kurulmasını şart koşmaktaydı: Küçülmüş ve güçsüz düşmüş Arnavutluk'u böylece kendi egemenliği altına almayı hesaplıyordu İtalya: Kuzey Arnavutluk Sırbistan'la Karadağ arasında üleşilecek, Güney Arnavutluk Yunanistan'a bağlanacak; Valonna (ya da, Avlonya) ise çevresindeki topraklarla birlikte İtalya'ya geçecekti.

İtalyan hükümeti ayrıca Londra'dan elli milyon sterlin tutarında bir kredi istemekteydi. En son olarak da İtalya, bir askeri anlaşma imzalanmasını istemekteydi ısrarla: Roma, Rusya'nın Galiçya cephesindeki baskısını azaltmamasını; ve, İngiliz-Fransız Akdeniz donanmasının, Avusturya-Macaristan donanmasıyle girişeceği mücadelede İtalya'ya yardımcı olmasını şart koşuyordu.

İngiltere ile Fransa, bütün bu konularda İtalya'ya kesin güvence vermeğe hazır bulunmaktaydılar. Sadece Rusya, Sırbistan'ın koruyucusu olarak, Güney Slavlarıyle nüfuslu toprakların İtalya'ya bırakılmasına karşı çıkıyordu.

Bu sırada İtalya, İtilâf Devletleri üzerinde yeni bir baskı olanağı kazanmış bulunmaktaydı. 8 Mart 1915 günü Viyana'da toplanan Taht Meclisi, nihayet İtalya'ya ödün verme kararı almıştı. Bunun üzerine Roma hükümeti ile Almanya-Avusturya bloku arasında yeni bir müzakere faslı başladı. Bu kez tartışılan sorun, İtalya'nın tastamam ne alacağı ve, ikinci olarak da, İtalya'ya bırakılacak toprakların hemen mi yoksa savaş sonrasında mı bırakılacağı sorunu idi.

İşin bu noktasında, İngiltere ile Fransa'nın baskısı altında Rusya da ödün vermeğe razı olmuştur: Gerçekten de Dalmaçya'nın büyük bir kısmının İtalya'ya bırakılmasına evet demişti Rusya. Böylece İtilâf Devletleri de İtalya'nın bütün isteklerine olumlu cevap vermiş bulunuyorlardı. Ve şimdi artık seçimini yapabilirdi «çakal».

İtilâf Devletleriyle İtalya arasındaki anlaşma 26 Nisan 1915 günü imzalanmıştır. Bu anlaşmayla İtalya, en geç bir ay sonra eski müttefiklerine karşı savaşa girmeyi yükümleniyordu. İngiltere de Roma'ya elli milyon sterlin tutarında kredi açmaktaydı.

3 Mayıs 1915 günü İtalyan hükümeti, Almanya-Avusturya blokuyla kurmuş olduğu ittifakı tek taraflı olarak bozmuştur. Ve işte bu durum üzerinedir ki Bülow, alabildiğine cüretli bir diplomatik girişimde bulunmağa karar vermiştir.

Olayı şöyle anlatıyor anılarında:

«9 Mayıs günü, oturduğum «Malta» villasına Avusturya-Macaristan İmparatorluğu büyükelçisi Baron Maccio'yu müzakere etmek üzere çağırdım; ve hemen aynı gün İtalyan hükümetine gizlice gönderilmek üzere, oracıkta dikte ettiğim bir bildirıyi yazmağa zorladım. Söz konusu bildiride Avusturya Macaristan'ın, Tirol'lerin İtalyanlarla nüfuslu kısımını ve bunun yanı sıra Gradisko ile gene İtalyanlarla nüfuslu olan Batı İzonzo kıyısını İtalya'ya bırakmağa hazır olduğu açıklanıyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlı bir açık şehir ilân edilecek olan Triyeste'de Üniversite ve Belediye İtalyanların olacaktı. Ayrıca Viyana, Avalonya üzerinde İtalya'nın egemenliğini tanımakta ve siyasal açıdan Arnavutluk'un kaderiyle artık hiç bir şekilde ilgilenmediğini bildirmekteydi.

«Ürkek bir adam olan Maccio'ya bu belgeyi yazdırabilmek için gerçekten ağır bir baskı yapmak zorunda kalmıştım. Oysa aynı iş Ocak ayında yapılmış olsa, istenilen tüm sonuçları doğurabilirdi.»

Bülow, İtalyan Millet Meclisinde tarafsızlığı savunanların lideri Giolitti'ye iletmiştir hemen bu belgeyi. Giolitti de vakit yitirmeksizin Roma'ya hareket edecektir. Başkente geldiği gün Giolitti'yi, tam üç yüz yirmi milletvekili ziyaret etmiştir; Millet Meclisindeki üye sayısının beş yüz sekiz olduğu düşünülürse, bu gösterinin ağırlığı daha iyi anlaşılır.

Parlamento'daki çoğunluğu böylece sağlamış bulunan Giolitti önce krala ve sonra da Salandra'ya, 26 Nisan Londra anlaşması sonucunda izlenen politikayı onaylamadığını bildirmiştir. Bunun üzerine de Başbakan Salandra istifasını verecektir.

Bir an için dâvayı Almanya'nın kazandığı sanılabilirdi. Ama tam o sırada, eski bir sosyalizm döneği olan Fransız beslemesi Mussolini ile büyük kapitalist çıkarların temsilcisi d'Annunzio'nun yönetimindeki savaş yanlısı aşırı şovenistler, Parlamento'ya ve Parlamento'daki tarafsızlık partizanlarına karşı büyük bir gösteri düzenlemişlerdir Olayların gelişmesi sonucunda kral, Salandra'nın istifasını kabul etmeyecek ve Giolitti Roma'dan ayrılmak zorunda kalacaktır

Dehşete uğrayan Parlamento, 20 Mayıs 1915 günü, askeri giderler tasarısını onaylamak zorunda kalmıştı. 23 Mayıs günü de İtalya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na savaş açıyordu.

Ancak aynı İtalya, 1916 yılı Ağustos ayının sonuna değin Almanya ile, ilke bakımından barış içinde kalacaktır.

İtalyan emperyalistleri yırtıcı savaş eklerini, tantanalı bir lâf ebeliğiyle kamufle etmekteydiler. Gerçekte hep aynı uluslarası «çakal» olarak kalacaktı İtalya. Nitekim Lenin, aynı dönemde şunları yazıyordu:

«Devrimci demokratik İtalya, yani Avusturya boyunduruğuna karşı mücadele eden devrimci-burjuva İtalya, Garibaldi çağının İtalyası, gözlerimizin önünde kesin olarak başka halklara zulmeden bir İtalya'ya dönüşmektedir Ganimetin bölüşümüne kabul edildiği için ağzından sevinç salyaları akan bu iğrenç biçimde gerici, pis şekilde burjuva ve alabildiğine gaddar İtalya bugün işte Türkiye'yi ve Avusturya'yı yağmalamağa hazırlanıyor.»

12. İtilaf Devletlerinin Karşılıklı İlişkileri

Yeni müttefikler bulma mücadelesi, özellikle İtilâf Devletleri içinde yer alan belli başlı üyeler arasındaki rekabet dolayısıyle bir kat daha karmaşık bir karakter kazanmaktaydı.

Oysa karşı kampta Almanya tartışma götürmez bir üstünlükten yararlandığı için, işler daha kolay yürüyordu. Ama orada bile önemli sürtüşmeler meydana gelmiştir. Söz konusu sürtüşmeler özellikle İtalya'ya verilecek ödünler konusunda Almanya ile Avusturya hükümetleri arasındaki müzakereler sırasında çıkmıştır.

İtilâf Devletleri kampındaki iç çatışmalar çok daha büyük çaptaydı. Güney Slavlarıyle nüfuslu toprakların İtalya'ya bırakılması konusunda başlayan tartışmalar, İtilâf Devletleri tarafından henüz ele geçirilmemiş bir kazancın önceden bölüşümünün doğurduğu kargaşalıklara iyi bir örnektir.

Ama müttefikler arasında, stratejik savaş planları konusunda da uyuşmazlıklar çıkacaktır. Şöyle ki:

İngiltere ile Fransa, Batı cephesini temel savaş cephesi olarak kabul etmekteydiler Böylece de en nankör rolü Rus ordusu yüklenmekteydi. Gerçekten de, İngiliz-Fransız ortak kumandanlığı gerekli gördüğü anda, düşman kuvvetlerini kendi üzerine çekmek düşüyordu Rus ordusuna. Nitekim Doğu Prusya'yı hedef alan Rus saldırısı, Paris'i kurtardığı gibi Fransızların Marne kıyılarındaki başarısını da sağlamıştır. Ama bu saldırı Rusya'ya ölçülemeyecek derecede büyük fedakârlıklara mal olmuştur.

Batılı müttefiklerinin Rusya'nın sırtına bu kadar ağır bir rolü adetâ zorla yükleyişleri, açıklamasını Çarlık Rusyasının İngiliz - Fransız sermayesine olan bağımlılığında bulur Ve savaş boyunca bu bağımlılık daha da artmıştır.

1914-1918 savaşı, o güne değin katiyen görülmemiş ve Çarlık Rusyasının geri ekonomisi tarafından katiyen karşılanamayacak çapta büyük sınaî ihtiyaç listeleri çıkarıyordu devletin karşısına. Nitekim bu durum, gereç ve cephane darlığı içinde kıvranan Rus ordusunun 1915 yazında bile isteye geri çekilmesine yol açmıştır. Dolayısıyle de Rus-

25 Kasım 1918 : Mareşal Pétain'in Strasbourg'a girişi.

ya, İngiltere ile Fransa'ya baş vurmak zorunda kalacaktır.

Gerçekten de, Petersburg'tan ve Rus genel karargâhından Paris'e ve Londra'ya sürekli olarak gereç ve cephane istekleriyle dolu telgraflar yağıyordu. Rusya'ya savaş malzemesi göndermiyor değildi müttefikleri; ama bunu yaparken hem ağır, hem de cimri davranıyorlardı.

Öte yandan, iki ana cephedeki savaş çabalarının birleştirilmesi için girişilen diplomatik müzakereler de ilerlememekteydi. Rus genel kurmayı daima Batı cephesinin ihtiyaçlarına cevap verme durumunda kalıyordu. Nitekim 1915 yılında Doğu Prusya'da başlatılan Rus harekâtı nasıl Marne savaşının Fransızlar tarafından kazanılmasına yardım ettiyse, Brussilov'un kumandasında yürütülen başarılı saldırı da Verdun'ü kurtaracak ve İtalyan cephesinde istikrarı sağlayacaktır. Ne var ki İngiltere ile Fransa, Rusya'nın müttefiklerinin yardımına koşmakta gösterdiği çabukluğu ve bağlılığı Rusya'ya göstermekte hasis davranmışlardır.

1915 yılında Alman genel kumandanlığı, savaş harekâtının ağırlık merkezini Doğu cephesine kaydırma kararı almıştır. Bu yeni plan, sonuç vermekte geciKmeyecektir: O güne değin parlak bir biçimde savaşmış olan ama hep gereç ve cephane kıtlığı içinde yüzen Rus ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Ama bu durum, Rusya'nın tamamıyle yenik düşerek ezilmesine yol açmayacaktır. Bir başka deyimle, Almanya'nın kazandığı bu taktik zafer savaşın genel ilerleyişini değiştirmeğe yetmemiştir. Nitekim Alman genel kurmay başkanı general Falkenhayn, saldırıyı Rusya'nın iç kesimlerine kadar sürdürme cesaretini gösteremeyecektir: Moskova'yı amaçlayacak bir saldırının Alman ordularını «sonu olmayan bir uzay»a sürükleyeceği düşüncesindeydi Falkenhayn.

Böylece Rusya, 1915 yılı boyunca Alman ordularının genel saldırısını göğüslemekle, Fransa ile İngiltere'ye güç ve kaynaklarını geliştirmeleri için gerekli zamanı ve soluklanma fırsatını sağlamış bulunmaktaydı. Nitekim bu sayededir ki 1916 yılı başlarken Almanlar savaşın ilk günlerindeki üstünlüklerini yitirmiş durumdaydılar.

Ama kendi yönlerinden Fransa ile İngiltere, 1915 yılı yaz ayları boyunca Rus ordusunun yükünü hafifletmek için üzerlerine düşenlerin hemen hemen hiç birini yapmamışlardı. Batılı müttefiklerin fikrince o sırada Fransız cephesinde büyük bir taarruza girişmek olanak dışıydı. Ve Fransızlar büyük bir gecikmeden sonra nihayet Champagne bölgesinde hücuma geçtikleri zaman görüldü ki çap bakımından bu taarruz da küçüktür.

İtilâf Devletleri arasında askerî harekâtın koordinasyona alınması amacıyle başlatılan diplomatik müzakerelerdeki sonu gelmez savsaklamalarla oyalamalar, boş yere uzatmaktaydı savaşı. 1915-1916 yılları boyunca Chantilly'de, Fransız genel kurmay başkanının karargâhında müttefikler arasında bir dizi konferans düzenlenmişti. Bu konferanslarda 1916 yılı içinde Almanya ve Avusturya'ya karşı bütün cephelerden birden aynı zamanda taarruza geçme kararı alınacaktır.

Ama bu karar büyük bir gecikmeyle ve bu çapta bir harekât için zorunlu bağlantılılık, düzenlilik ve bütünlükten yoksun olarak uygulanmıştır. Oysa daha 1916 yılında İtilâf Devletleri, Almanya ile müttefiklerine karşı sadece sayı bakımından değil, aynı zamanda teknik güç bakımından da üstün durumdaydılar.

Ne var ki müttefiklerin harekâtındaki koordinasyon yokluğu, Almanların iki yıl daha dayanmalarını sağlayacaktır. İşte anılarında Lloyd George'un bu konuda söyledikleri:

«Şu sonuca varıyorum ki biz, stratejik kumanda kurulu hayal gücünü biraz daha çalıştırmış olsa, sağduyulu davransa ve dayanışma içinde bulunsa idi daha 1916 yılında ya da, en gecinden, 1917 yılında zaferi kazanmış olurduk.»

Savaşın finansmanına ilişkin sorunlar, müttefikler arası siyasal ilişkilerde büyük bir yer kaplamaktadır. Savaşın ilk evreleri boyunca bütün ülkelerin borç aldıkları temel kaynak, İngiliz sermayesiydi. Örneğin İtalya'nın savaşa katılması, Roma'ya elli milyon sterlin tutarında bir kredinin hemen verilmesi karşılığında satın alınmıştı. Londra Petersburg'a da sürekli kredi vermiş ve bu konuda Paris'in yerini büyük oranda İngiliz sermaye çevreleri almıştır.

Londra, özellikle savaşın ikinci yarısında malî bakımdan Fransa'yı da desteklemiştir. Ama Londra da savaşın yükünü taşıyabilmek için, çok geçmeden New York'un yardımına baş vurmak zorunda kalacaktır. Ve bundan böyle savaş boyunca yavaş yavaş İtilâf Devletlerinin savaş finansmanı şeması şu şekle girmiştir: New York - Londra - ötekî İtilâf Devletleri.

Batı cephesindeki harekât daha çok bir pozisyon (ya da, konum) savaşı karakterine büründükçe her iki taraf da, kesin zaferi çabuklaştıracak olan öldürücü darbeyi indirmek üzere karşı tarafın en zayıf yanını, bugünkü modern askerlik terimiyle, yumuşak karnını aramağa koyulmuştu. Gerçi Fransız ve İngiliz ortak kumanda kurulu Batı cephesini ana cephe olarak kabul ediyordu; ama İtilâf Devletleri kampında, öldürücü vuruşun Yakın Doğu'dan indirilmesi gerektiğini savunanlar da vardı. «Doğulular» diye adlandırılan ve Fransızlardan General Gallieni ile General Franchet d'Esperey, İngilizlerde de Kitchener, Churchill ve Lloyd George tarafından temsil edilen bu gruba göre, Yakın Doğu'dan indirilecek bir vuruşla Almanya çok daha kolay devrilebilirdi.

Bu stratejik sorun, İngiliz ve Fransız hükümetleri arasında uzun müzakerelere konu olacaktır. En sonunda 3 Ocak 1915 tarihinde, Çanakkale boğazına karşı harekâta geçme kararı alınmıştır. Bu arada Batı cephesi taraftarları olan Joffre, French ve Millerand, Yakın Doğu'ya aktarılmak üzere Fransız cephesinden alınan her tümen için ayrı bir mücadele vermekteydiler.

İşte bu iç çekişmenin sonucu olarak Çanakkale harekâtı, yetersiz kuvvetlerle başlatılacak; ve daha 1915 yılının ilkbaharında kesin bir bozgunla sonuçlanacaktır. Bununla birlikte hemen belirtelim ki daha bozgunla kapanmadan önce bu harekât, Boğazlar sorununun kesinlikle çözülmesi gerektiği konusunda bir genel kanı yaratacak kadar sürmüş bulunmaktaydı.

13. İtilaf Devletlerinin Yağma Planları

İtilâf Devletleri arasında, gelecekteki ganimetin nasıl bölüşüleceği konusunda yapılan müzakereler, savaşın başlangıcından az zaman sonra başlamış bulunmaktaydı. Nitekim 5 Eylül 1914 günü Fransa, İngiltere ve Rusya arasında imzalanan anlaşma gerçğince üç devlet karşılıklı olarak şu iki hususu yükümlenmekteydiler:

1. Rusya-İngiltere ve Fransa bu savaş sırasında düşmanla ayrı bir barış anlaşması imzalamayacaklardı.

2. Barış sorunlarını müzakere anı gelip çattığında, müttefiklerin hiç biri öbür ikî müttefikinin ön onayını almaksızın her-

hangi bir koşul ileri sürmeyecekti.

14 Eylül 1914 günü ise Sazonov, gelecekteki barış anlaşmasının Rusya açısından temel taşlarını bir plan halinde ortaya koyuyor ve bu planı Petersburg'daki İngiliz ve Fransız büyükelçilerine sunuyordu. Almanya ve müttefikleri kesin ve tam bozguna uğratıldıktan sonra yürürlüğe girmesi önerilen bu plan, belli başlı şu noktaları kapsamaktaydı:

1. Aşağı Niemen kesiminin ve Doğu Galiçya'nın Rus İmparatorluğu'na ilhakı.

2. Poznan, Silezya ve Batı Galiçya'nın, savaştan sonra kurulacak olan yeni Polonya Devletine verilmesi.

3. Alsas ve Loren'in Fransa'ya geri verilmesi; ayrıca Ren havzası ile Palatina'nın bir kısmının da «Fransa'nın yararlanmasına bırakılması.»

4. Belçika'nın, Alman topraklarından koparılacak eklentilerle hatırı sayılır çapta büyütülmesi.

5. Eski Schleswig ve Holstein topraklarının Danimarka'ya geri verilmesi.

6. Eski Hanover krallığının yeniden kurulması.

7. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, Avusturya, Bohemya ve Macaristan halinde üç ayrı monarşiye parçalanması.

8. Bosna, Hersek, Dalmaçya kıyıları ve Kuzey Arnavutluk'un Sırbistan'a bırakılması.

9. Savaşa İtilâf Devletleri safında katıldığı takdirde Bulgaristan'a ödün olarak Sırbistan Makedonyasından alınacak bir parçanın verilmesi.

10. Gene savaşa İtilâf Devletleri safında katıldığı takdirde Yunanistan'a da Güney Arnavutluk'un ilhakı.

11. Gene savaşa İtilâf Devletleri safında katıldığı takdirde İtalya'ya da Güney Arnavutluk'taki Avlonya ile çevresinin bırakılması.

12. Bütün Alman sömürgelerinin İngiltere, Fransa ve Japonya arasında bölüşülmesi.

13. Almanya ve müttefiklerine belli bir savaş tazminatı ödettirilmesi.

26 Eylül günü Sazonov, Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin ek bir plan sunmuştur İngiltere ve Fransa hükümetlerine. Bu ek öneride Rusya, savaş gemileri için Boğazlar'dan özgür geçiş hakkı istemekte; buna karşılık Türk toprakları üzerinde herhangi bir hak iddiası ileri sürmemekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşümü sorunu, ilkin İngiliz diplomasisi tarafından ortaya atılacaktır. Gerçekten de Sazonov'un önerisine verdiği cevapta Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Grey, Almanya ile ittifak kurma yolunu seçtiği takdirde Osmanlı İmparatorluğu'nun «siyasal varlığının son bulması» gerektiği fikrini de ileri sürüyordu.

Bu cevapta Sazonov'un önerisini genel bakımdan kabul ediyordu Grey. Yalnız bazı ek istekleri vardı İngiliz dışişleri bakanının:

İlk olarak şu iki gereğin: Almanya'nın savaş donanmasını müttefiklere teslim etmesi gereği ile Kiel kanalının tarafsızlaştırılması gereğinin, geleceğin «barış programı»na alınmasını istiyordu Grey. Ayrıca İtalya ile Romanya'nın toprak taleplerinin karşılanmasını istemekte; bir de, Ren havzasının Fransa'ya bırakılmasına kesinlikle karşı çıkmaktaydı.

Görüldüğü gibi, daha savaşın ilk günlerinden itibaren İngilizlerle Fransızlar arasında anlaşmazlıklar belirmekteydi; giderek keskinleşecek olan bu anlaşmazlıklar, 1919 yılındaki barış konferansındaki çetin uyuşmazlık noktalarının tohumlarıydı. Nitekim İngiliz diplomasisinin ağır baskısı altındadır ki Fransız hükümeti, Avrupa'daki toprak taleplerinin Alsas ve Loren'in geri alınmasından ibaret olduğunu resmen açıklamak zorunda kalacaktır.

Daha 1914 yılından itibaren müttefikler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl parçalanıp bölüşülmesi gerektiği konusunda zorlu bir diplomatik mücadele başlamış bulunmaktaydı.

Nitekim 9 Kasım 1914 günü Rusya'nın Londra Büyükelçisi Benkendorf'la yaptığı bir görüşmede Grey, Rus hükümetinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı girişeceği askerî harekât için İran topraklarını kullanmaması gerektiğine inandırmağa çalışmıştır büyükelçiyi. Gene bu görüşmede İngiltere dışişleri bakanı, ayrıca, iki Batılı müttefikin üzerinde önemle durdukları bir temayı da geliştiriyordu: Türk cephesine aktarmak üzere Alman cephesinden asker çekmemeliydi Rusya katiyen. Çünkü Grey'e göre, Almanya'ya karşı verilen savaşın sonuçları aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürütülen savaşın sonuçlarını da belirleyecekti kaçınılmaz bir şekilde.

İngiliz dışişleri bakanı, Londra'daki Rus büyükelçisiyle yaptığı bir çeşit ön pazarlık niteliğindeki konuşmasında, daha da inandırıcı olabilmek için eklemiştir ki Almanya yenildiği zaman İstanbul'un ve Boğazlar'ın kaderi, elbette Rusya'nın çıkarlarına en uygun bir biçimde saptanmak gerekecektir.

Bütün bu vaadler, Marne kıyılarında kazanılmış olan zafere rağmen Rus ordusunun Doğu cephesindeki etkinliğinin Batı cephesi için kesinlikle zorunlu olduğunu göstermektedir. Nitekim Grey'in bu doğrultudaki sözleri, Benkendorf'a bu kez de doğrudan doğruya İngiltere kralı tarafından tekrarlanmıştır. Hattâ George V daha da kesin konuşacak ve aynen şöyle diyecektir:

«— İstanbul artık size ait olmalıdır.»

İngiltere'nin 14 Kasım günü Rus hükümetine sunduğu resmî notada da gene aynı ilke almaktaydı ilk sırayı: Rus kuvvetlerinin büyük kısmı Alman cephesine yönelmeliydi; Türk cephesinde ise bir savunma savaşıyle yetinmeliydi Ruslar. Nota şu güvenceyle sona ermekteydi:

«İstanbul ve Boğazlar sorununun Rusya'nın onayı ile çözüme ulaştırılması gereğine inanmaktayız.»

Görüldüğü gibi Grey, kâğıt üzerinde, sözlü görüşmelerinde olduğu kadar açık ve seçik biçimde dile getirmiyordu fikirlerini, ve bile isteye bulanık kalıyordu.

25 Şubat 1915 günü İngiliz-Fransız ortak donanması, Çanakkale boğazının girişindeki Türk tabyalarını yoğun bir bombardımanla dövmeğe başlamışlardı. Ve tabyalar susmuştu.

Böylece, cepheden gelen ilk haberlere dayanarak Çanakkale harekâtının tam bir başarıyle sonuçlanacağı sanısına kapılan Yunan başbakanı Venizelos, hemen İtilâf Devletlerinin Atina'daki büyükelçilerini makamına çağırıp, Yunanistan'ın Almanya ile müttefiklerine karşı savaşa girme kararı aldığını bildirdi. Bu birinci kararı tamamlamak üzere Yunan hükümeti, Boğazlar bölgesine savaş gemileri ve çıkarma birlikleri göndermeğe de karar vermişti.

İşte bu açıklama, Petersburg hükümetini büyük bir endişe ve telâşa sürüklemeğe yetecektir: İstanbul'un Yunanlıların eline düşmesinden korkmaktadır çünkü Rus hükümeti. Ve işte bundan dolayı da Çanakkale seferine Yunanistan'ın da katılmasına kesinlikle karşı çıkmıştır. Ama zaten bu «tahlike» on gün içinde kendiliğinden kalkacaktı ortadan: Çünkü, tarafsızlık yanlısı olan kral Konstantin 6 Mart günü Venizelos'u istifa ettirmişti. Böylelikle de Yunanistan, bir süre daha tarafsız kalmağa devam edecekti.

Çanakkale harekâtının başarıyla sonuçlanması olasılığı, Boğazlar'ın tamamıyle Fransa ile İngiltere'nin emri altına girmesi tehlikesini doğurmaktaydı Rusya bakımından. Ve Rusya bakımından bu, gerçekten de bir tehlikeydi; çünkü Petersburg'un Batılı müttefikleri, Boğazlar ve İstanbul hakkındaki vaadlerini üç müttefik arasında yapılacak bir yazılı anlaşmayla resmileştirmeğe hiç de istekli görünmüyorlardı. Bu konuda İngiliz ve Fransız hükümetleri Rusya'ya karşı apaçık bir oyalama taktiği gütmekteydiler

Bu durum karşısında Sazonov, 4 Mart 1915 günü İngiliz ve Fransız hükümetlerine baş vurarak resmî yükümlülük altına girmelerini istemiş ve Boğazlar'ın Rusya'ya bırakılmasına karşı çıktıkları takdirde dışişleri bakanlığından hemen istifa edeceğini bildirmişti. Ve bu, Batılı müttefikler açısından önemli bir tehditti; çünkü hayal kırıklığına uğrayan çar, Sazonov'un yerine, «eski üç imparator ittifakı sistemi»nden yana olan bir diplomatı getirebilirdi pekalâ.

12 Mart 1915 günü İngiliz hükümeti, Petersburg'a yolladığı resmî bir notayla, İstanbul kentiyle birlikte Boğaz'ın ve Marmara denizinin batı kıyılarını, Gelibolu yarımadasını ve Enez-Midye hattına uygun şekilde Güney Trakya'yı kapsayan küçük bir hinterlandı Rusya'ya bırakmayı yükümleniyordu. İki devlet arasındaki bu yazılı anlaşma gereğince İstanbul boğazının İzmit körfezine kadar uzanan Doğu yakasıyla Marmara adaları ve Bozcaada ile İmroz adası da Rusya'ya verilecekti.

Bütün bu topraklar ancak savaş sonunda ve ancak İngiltere ile Fransa Osmanlı İmpa-

ratorluğu başta olmak üzere bütün düşman ülkelerdeki planlarını gerçekleştirdikleri takdirde geçecekti Rusya'ya. İngilizler İran'ın merkez kesiminin de kendi etki alanlarına girmesi için özellikle ısrar etmekteydiler.

Rus hükümeti, notanın temel koşullarını kabul ettiğini Büyük Britanya hükümetine hemen bildirdi. Böylece resmileşen Rus-İngiliz anlaşmasına 10 Nisan 1915 tarihinde de Fransa katılacaktır.

14. İttifak Devletlerinin Yağma Planları

Almanlar tarafından hazırlanmış olan genel yağma planı, oran bakımından, İtilâf Devletlerininkini kat kat aşmaktadır. Dünyanın bölüşümünde köklü bir değişiklik istemekteydi çünkü Almanya. Bu konuya ilişkin olarak hazırlanan iki Alman belgesi özellikle gürültü uyandırmıştır. Söz konusu belgeler, altı çok güçlü ekonomik kuruluş tarafından hazırlanan memorandum ile «profesörlerin memorandumu» diye anılagelen andıçtır

En başta Alman Sanayicileri Merkez Birliği, Sanayiciler Birliği ve Büyük Toprak Sahipleri Birliği olmak üzere altı büyük ekonomik kuruluş tarafından hazırlanmış olan birinci memorandumda özellikle şu talepler yer almaktaydı:

1. İngiltere, Fransa, Belçika ve bütün öbür düşman devletlere ait tüm sömürgelerin Alman İmparatorluğu'na ilhakı.

2. Almanya'nın bütün savaş giderlerinin İtilâf Devletlerine tazmin ettirilmesi.

3. Belçika'nın Alman protektorası altına alınması.

4. Fransa'nın Manş denizi kıyılarının Almanya'ya ilhakı.

5. Gene Fransa'nın Briey maden havzası ile Verdun ve Belfort kalelerinin ve bu iki kale arasında yer alan Vosges dağlarının da Almanya'ya geçmesi

Bununla da yetinmiyordu memorandum: İlhak edilecek topraklarda bulunan iri ve orta büyüklükteki bütün işletmelerin zor alımına uğratılarak Alman yurttaşlara verilmesini ve bu toprak sahiplerine ödenmesi gereken istimlâk bedellerinin, gene savaş tazminatı olarak, Fransız devletinden alınmasını önermekteydi. Ayrıca, Doğu'da Rusya'dan koparılacak geniş toprak parçalarının da Alman İmparatorluğu'na ilhakını öngören memorandum yazarları, bu son ilhaklara gerekçe olarak şunu yazmaktaydılar:

«Savaştan sonra iyice hızlanacak olan sanayi atılımı, tarım alanlarının da genişletilmesini gerekli kılacaktır.»

Memorandumun yaratıcıları, bütün bunlardan gayrı, Baltık denizinin güney kıyıları boyunca uzanan bütün toprakların ilhakını da istiyorlardı.

Daha 1914 yılının Ekim ayı sonlarında Alman İçişleri Bakanı Loebel, kendi hükümetine, savaşın ereklerine ilişkin olarak bir rapor hazırlayıp vermişti. Bakan bu raporunda şu temel fikirleri geliştiriyordu:

«Batıda, bize Fransa'nın anahtarını verecek olan bir sınıra ihtiyacımız bulunmaktadır. Bugünkü sınırlarımıza pek yakın olan kömür ve demir havzaları, bu bakımdan bize yarar sağlayabilir. Askerî açıdan, Doğu Prusya sınırımızın da yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. En son olarak da, Fransa'dan yüklü bir savaş tazminatı istemek şarttır: Bu ülkenin ekonomik bakımdan uzun yıllar boyunca bize bağımlı kalmasını ve dünyanın öbür kesimlerindeki malî etkinliğini bizim zararımıza olarak geliştirmesini önlemeyi ancak böylece garantî altına alabiliriz.

«Bu, her şeyden önce, Fransa'ya ilişkin ihtiyaçlarımızın doyurulması gerektiği ve Belçika'nın durumunda köklü bir değişikliğin zorunlu hale girdiği anlamına gelir. Bunu gerçekleştirebilmek için, İngiltere'ye karşı yürüttüğümüz mücadelede hiç değilse önemli kısmî başarılar elde etmemiz şarttır...

«Siyasal bakımdan bugün Büyük Britanya, hayatî çıkarları bizimkilere kesinkes karşıt olan ve ergeç ölümüne hesaplaşmamız gereken baş düşmanımızdır Çünkü İngiltere, kendi yanı sıra güçlü ve etkin bir Almanya'nın dünya politikasında büyük bir rol oynamasını hoşgörüyle karşılamak istememektedir.»

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun son derece büyük olan hak iddiaları, şu kısa formülde dile gelmekteydi: Bütün Balkan yarımadası üzerinde kesin egemenlik.

Gerek Alman emperyalistlerini ve gerekse Avusturya-Macaristan kapitalistlerinin anladıkları anlamda savaşın soyguncu karakterini şöyle ortaya koyuyordu Lenin o günlerde:

«Alman burjuvaları, yurt savunusundan, Çarlığa karşı mücadeleden, kültür özgürlüğünün korunmasından ve ulusal gelişmenin sağlanmasından söz attikleri vakit, biliniz ki baştan sona yalan söylüyorlardır. Gerçek şudur: Avusturya burjuvazisi bugün Sırbistan'a karşı tam bir soygun saldırısına girişmiş bulunmaktadır; Alınan burjuvazisi ise Danimarkalıları, Polonyalıları ve Alsas-Loren'de Fransızları ezmektedir. Belçika ve Fransa'ya karşı, bu zengin ve daha özgür ülkeleri yağmalamak için tam bir saldırı savaşı yürütmektedir Alman emperyalizmi. Saldırısını da, askerlik tekniğinin en son yeniliklerini kullanmak için en uygun anda, üstelik de Rusya «büyük askeri programı»nı henüz gerçekleştirmemişken düzenlemiştir.»

15. Bulgaristan ve Romanya'nın Savaşa Girişleri

Osmanlı İmparatorluğu ile İtalya'nın siyasal tercihleri dolayısıyle savaşan taraflar arasında süregiden rekabetin yanı sıra, Bulgaristan'ı kazanmak için başlayan mücadele de her gün biraz daha kızışmaktaydı.

İşin aslı aranacak olursa, savaşan taraflar için bu iki ülkeden daha çok önem taşıyordu Bulgaristan. Şöyle ki:

İlk olarak, bütün Balkan ülkeleri arasında en güçlü orduya sahip olan, Bulgaristan'dı. İkinci olarak da Bulgaristan, merkezî konumu sayesinde gerek Sırbistan ve Romanya'ya ve gerekse Yunanistan'a arkadan İndirilecek vuruşlar için rahatça üs olarak kullanılabilirdi.

Gerçekten de Bulgaristan'ın İttifak Devletleri safında savaşa katılması, Sırbistan için son derece güç bir durum yaratabilirdi. Böyle bir katılma, Romanya'nın İtilâf Devletleri safında yer almasını da önleyebilirdi aynı zamanda.

Buna karşılık aynı Bulgaristan İtilâf Devletleri safında savaşa katıldığı takdirde, Romanya ve Yunanistan da büyük bir olasılıkla bu ülkeyi izleyeceklerdi.

Görüldüğü gibi, 1914 yılındaki savaş konjonktürü içinde Bulgaristan, bütün Balkan yarımadası için bir anahtar üs durumundadır Nitekim işte bundan ötürüdür ki Rus Dışişleri Bakanı Sazonov, daha savaşın ilk günlerinden itibaren, Bulgaristan'ın kendi saflarında savaşa katılmasını özel bir ısrarla arzu etmiştir.

Bu katılmada, ayrıca, İkinci Balkan Savaşı'yle yıkılan Balkan blokunun yeniden kurulup işler hale gelmesi yolunda atılacak kesin bir adım görüyordu Sazonov. Ama ve çelişki burada başlıyordu- Bulgaristan'ın İtilâf Devletleri safında savaşa girmesini sağlamak için bir tek şartı yerine getirmek gerekmekteydi: Sırbistan'ı ve Yunanistan'ı, 1913 yılında Bulgaristan'dan koparıp almış oldukları toprak parçalarını bu ülkeye geri vermenin kesin bir zorunluk haline geldiğine kesinkes inandırmak. Bu da pek kolay bir iş değildi.

Rus dışişleri bakanı, Sırp ve Yunan hükümetlerine, Bulgaristan'a ödün vermelerini öğütlemekteydi ısrarla, Yunanistan'da bu öğütlerin hiç bir olumlu sonuç yaratma şansı yoktu. Tam tersine bu öğütler, başta kral olmak üzere Atine hükümetinin tarafsız kalmasını savunan Almancıların durumunu pekiştiriyordu.

Gerçekten de, Yunanistan'da İtilâf Devletlerini tutan ve Venizelos'un önderliği altında toplanmış bulunan siyaset adamları, savaşa katılma eğilimindeydiler. Ama hiç şüphe yok ki savaşa girişlerini de kendi topraklarını kendi elleriyle başkasına vererek ödemek istemiyorlardı.

Dolayısıyle de, Yunanistan'la kurduğu dostluk ilişkilerini koruyup sürdürmeğe büyük özen gösteren İngiltere'nin, Rus dışişleri bakanının güttüğü bu politikayı kativen onaylamamasına şaşmamamız gerekir Gerçekten de İngiliz diplomasisi, gerektiğinde, Sazonov'a kesinlikle karşı çıkmağa hazır beklemekteydi.

Bu konuda Belgrad'da daha çok şansı vardı Rus diplomasisinin: Sırbistan savaştaydı; ve, tarafsız olan Yunanistan'a oranla, çok daha güç bir durumda bulunuyordu

Nitekim Sırbistan Başbakanı Paşiç, biraz nazlanmakla birlikte, Sırp Makedonyasının bir parçasını Bulgaristan'a bırakmağa razı olmuştu. Ama... savaşın İtilâf Devletlerinin

zaferiyle bitmesi ve bu zafer sonucunda da Sırbistan'ın Güney Slavlarıyla nüfuslu toprakları kazanması şartıyle razı olmuştu buna.

Pek doğaldır ki böyle bulanık vaadlerle Bulgaristan'ın savaşa katılmasını sağlamak elde değildi: Bu ülkeyi İtilâf Devletleri safına çekebilmek için, çok daha somut birşeyler yapmak gerekmekteydi. Müttefikler, Makedonya'dan gayrı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılacak Enez-Midye hattını da sunuyorlardı Bulgaristan'a gerçi; ama bu vaad de ancak savaş bittiğinde gerçekleştirilebilirdi.

Oysa Bulgar Başbakanı Rodoslavov, imadan da ötede açıkça söylüyordu kl Bulgaristan'ı İtilâf Devletlerinin safında yer almağa, ancak ve ancak bir tek şey sürükleyebilir: Makedonya'nın hemen o anda Bulgarlstan'a terki.

Sırplarsa bu isteğe şu cevabı vermekteydiler:

«Ülkemizin küçücük bir parçasını bile Bulgarlara bırakmaktansa, bütün Sırbistan'ı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na armağan dlye sunmayı yeğ tutarız biz.»

Hattâ kral nalbl Aleksandr, Sırp ordusunun zor durumda oluşunu da bahane ederek, Bulgarlstan'a ödün konusunda fazla zorlandıkları takdirde Avusturya ile tek taraflı bir barış anlaşması lmzalama yoluna gldeceğl tehdidinl savurmaktaydı. Rusya'nın «Slav dayanışmasına lhanet edenlerl ödüllendirmek»ten vazgeçmesinl ve bunun yerlne Sırbistan'a yardım etmeslnl Istiyordu naip Aleksandr.

Görüldüğü gibl, bu konudaki müzakereler de olumlu bir sonuç vermekten uzak kalmıştır.

Buna karşılık İttifak Devletlerinin Sofya'daki durumu, İtilâf Devletlerlninkine oranla, ölçüye sığmavacak kadar daha kuvvetlidlr. İttlfak Devletlerinln bu konuda büyük bir desteği vardır: Belli başlı Bulgar istekllerinin, İtilâf Devletlerinin müttefiki olan Sırbistan topraklarını amaçlaması.

Bununla birlikte Bulgarlstan henüz savaşa hazır değildi. Dolayısıyle de daha bir süre tarafsız kalması gerekiyordu. İşte Bulgar hükümeti bu zorunluktan ötürü İttifak Devletlerine kesin evetinl vermeden önce İtilâf Devletleri, Bulgar burjuvazisinin bir kısmını satın almayı başaracaklardır

İngiliz, Fransız ve Rus bankaları tarafından özellikle bu amaçla kurulmuş olan bir anonim şirket aracılığıyle Bulgarlstan'dan ham madde ve çeşitli tarım ürünlerl satın alarak sağlamıştı bu başarıyı İtilâf Devletleri. Bulgar burjuvazisiyle birlikte Bulgar yüksek görevlileri ve bakanları da bu sayede yaklaşık olarak lki yüz milyon altın Frank kazanmışlardı.

İtilâf Devletleriyle Bulgaristan arasındaki müzakereler, 1915 yılının yaz ayları boyunca uzayıp gidecektlr.

Almanya Ile müttefiklerl, Makedonya'nın tamamından gayrı eskl Sırbistanın bir parçasını da vaad etmekteydiler Bulgaristan'a. Ayrıca Romanya İtilâf Devletleri safında savaşa girdiği takdirde Bulgarlstan sadece Güney Dobruca'yı değil, aynı zamanda Kuzey Dobruca'yı da alacaktı.

En sonunda, Bulgaristan'ın kararını askerî durumda meydana gelen köklü değişiklik belirleyecektir.

Gerçekten de Çanakkale seferinin tam bir bozgunla sonuçlanmasından sonra Rus ordusu Galiçya'yı, Rus Polonyasını, Lituanya'yı ve Biyelorusya'nın bir kısmını terkederek geri çekilmek zorunda kalmıştı. Buna karşılık Alman birlikleri, Sırbistan sınırında yığınak yapmağa başlamışlardı.

Bulgarların İtilâf Devletlerl karşısında duydukları korkuları, Almanya'nın işte bu askerî başarıları silip götürecektir. Böylece Bulgaristan, çarpıcı ama bir o kadar da tehlikeli bir maceraya karar vermiştir. Nitekim Bulgaristan, 3 Eylül günü Osmanlı İmparatorluğu'yle, 6 Eylül günü de Almanya ve Avusturya-Macaristan'la olmak üzere ardı ardına iki Ittifak antlaşması Imzalamıştır. Birincl Dünya Savaşı'nın Dörtlü İttifak'ı böylelikle kurulmuş olmaktadır.

1915 yılının Ağustos ayında Yunanistan'da yapılan Parlâmento seçimleri, Iktidara Venizelos'u getirmişti yeniden. Ve Eylül başlangıcında Bulgaristan'ın Sırbistan'a karşı saldırıya geçmesi bir an meselesl haline geldiğinde Venizelos, İtilâf Devletlerinin Atina'daki büyükelçilerine, Yunanistan'ın 1913 yılında imzalanmış olan Yunan-Sırp anlaşması gereğince üstlendiği yükümlülüklerini yerine getirmeğe hazır olduğunu bildirecektir.

Bununla birlikte müttefiklerin kendilerine yardımda bulunmasını da Istemekteydi Yunan başbakanı; ve Selânik'e bu amaçla 150.000 kişilik bir ordu çıkarmalarını talep etmekteydl. İngiliz ve Fransız hükümetleri, Venizelos'un bu önerisini olumlu karşılamışlardır. Sonuç olarak da, Gelibolu yarımadasında bulunan müttefik kuvvetlerinin Selânik'e gönderilmesl kararlaştırılmıştır.

Burada hemen belirtelim ki Fransız hükümeti, Fransız genel kurmay başkanı Joffre'un Selânik'e, Gelibolu'daki birlikler de dahil 64 bin kişilik bir kuvvet göndermesi için gerekli emri vermesini güçlükle sağlayabilmiştir. İngilizler de bir o kadar asker vaad etmişlerdi. Yunanlılar tarafından istenilen rakamı doldurmak için daha 22 bin askere ihtiyaç kalıyordu böylece.

Bu konudaki müzakereler süregiderken, Kral Konstantln Başbakan Venizelos'u yeniden görevden uzaklaştıracak; ve bir kez daha Yunanistan'ın tarafsızlığını ilân edecektir.

Bu arada müttefikler son derece sınırlı sayıda asker çıkarabilmişlerdi Selânik limanına. İngiltere ile Fransa'nın bu ağırlığı, Bulgaristan'ın 13 Eklmi 14 Ekime bağlayan gece askeri harekâtı başlatarak Sırbistan'a saldırmasını kolaylaştıracaktır. Aynı anda Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'da harekât halinde bulunan kuvvetleri de Sırbistan'a kuzeyden saldırmışlardır. Ve Ekim ayının sonunda. Yunanistan'a vaad edilmiş olan 150 bin kişilik müttefik ordusunun ancak 80 bini Selânik'te bulunmaktadır.

Bu kuvvetlerse Sırbistan'ın kısa zamanda bozguna uğramasını ve bunun sonucu olarak da Almanya Ile Osmanlı İmparatorluğu arasında kara bağlantısı kurulmasını önlemeyl başaramayacaklardır.

Savaşın başlangıcından beri Bükreş, tıpkı İstanbul, Roma, Sofya ve Atina'dakine benzer amansız bir diplomatik mücadeleye sahne olmaktaydı. Her Iki taraf da, düşmanın zararına yemler sunarak, Romanya'yı kendi safına çekmeğe çalışmaktaydılar.

Romanya'yı Üçlü İttifak'a bağlayan 1883 ittifak antlaşması, 1914 savaşının başlamasına doğru ,gerçek anlamını tamamıyle yitirmiş bulunuyordu. Romanya ile Macaristan arasında Transilvanya'da kopan mücadele ve Romanya hükümetinin Macaristan'a ait olan bu topraklar üzerinde hak iddia etmesi sonucu, temelinden sarsılmıştı bu anlaşma.

Viyana ile Berlin'in, Macarlardan Transilvanya Romenlerine ödün koparabilmek amacıyle Budapeşte'deki girişimleri hiç bir olumlu sonuç vermemiş bulunuyordu. Bununla birlikte 1914 yılının Temmuz bunalımı sırasında Almanya, Romanya'ya Besarabya'yı vaad ederek çözmek istemişti işi.

Romanya Başbakanı Bratiano buna, Romanya'nın ancak Rusya tamamıyle ve kesinlikle yenik düşmesi halinde Besarabya'yı elde edebileceğini söyleyerek cevap veriyordu; çünkü bunun için Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Rusya'yı bir çeşit işgal etmesi gerekmekteydi. Açıkçası: Bükreş pekâlâ farkındaydı ki Besarabya'nın Rus nüfusu Romen istilacılara düşman kesilecektir ve Rusya da bu toprak parçasının elinden çıkmasına hiç bir şekilde ve hiç bir zaman boyun eğmeyecektir

Almanya'nın yanı sıra Rusya da, kendi yönünden, Romanya'nın gönlünü çelmek için girişimlerde bulunuyordu: Transilvanya'yı veriyordu Petersburg Romanya'ya. Ama Bükreş hükümeti, olayların devamını bekleme yolunu tutacaktır Gerçekten de Romanya, şimdilik savaşa katılmaksızın tarafsızlığını pahalıya satma kararı vermişti.

Bratiano, bu tarafsızlığına karşılık olarak, Rusya'nın Besarabya'yı kendiliğinden Romanya'ya bırakacağı umudundaydı. Bu konuda Paris ve Londra tarafından desteklenlyordu da üstelik: Romanya'nın ücretini Rus müttefiklerinin cüzdanından ödemek, Fransa ile İngiltere'ye doğal gözükmekteydi. Ama Rusya böyle bir çözümü kesinlikle reddedecektir.

Bu arada Bratiano, Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun sırtından birtakım ödünler istemiş ve İtilâf Devletleri tarafından anlayışla karşılanmıştır Nitekim 1 Ekim 1914 tarihinde Imzalanan Rus Romen anlaşması hükümlerine göre Rusya, Romanya'nın toprak bütünlüğünü garanti etmekte ve Romenlerle nüfuslu Avusturya Macaristan toprakları üzerinde de Bükreş'e ilhak

hakkı tanımaktaydı. «Uygun gördüğü anda» işgal edebilirdi Romanya bu toprakları. Bir başka deyişle Romanya, Ruslar kesin zaferi kazanıp da Bükreş'in ganimeti hiç zahmetsiz almasını sağlayıncaya kadar, tarafsız kalabilirdi.

Romen diplomasisi bu arada Londra piyasasından bir kredi koparmayı da başarmıştır. Bu arada Romen diplomasisine ilişkin ilginç bir nokta olarak not edelim ki Almanya, Romanya'ya hem tarafsızlığı için ve hem de Osmanlı İmparatorluğu'na yollanan gereç ve cephanenin Romen toprakları üzerinden geçiş ücreti olarak Bükreş hükümetine ödeme yapmak zorunda kalmıştır.

1915 yılının ilkbaharında Romenler, İtilâf Devletlerinden, Prut ve Tizsa ırmaklarına kadar uzanan Avusturya - Macaristan toprakları üzerindeki haklarının tanınmasını istemişlerdi. Ama Rusya ve Sırbistan, Ukrayna ve Sırp topraklarını Romanya'ya bırakmağa razı olmuyorlardı. İşte tam bu sırada Rusya, Batılı müttefiklerinden Almanlara karşı Batı cephesinde geniş çaplı bir saldırıya geçerek Doğu cephesindeki Alman kuvvetlerini Batıya, kendi üzerlerine çekmelerini istemekteydi. Buna cevap olarak İngiltere ile Fransa, Romenlerin askerî yardımını sağlamasını öğütleyeceklerdir Petersburg hükümetine. Bunu elde edebilmek için de Rusların Romenlere ödün vermesi konusunda ısrar etmektedirler. Ve Rusya bu ödünleri vermek zorunda kalacaktır.

Ama, Rus Romen müzakereleri devam ederken Rus ordusunun geri çekilmek zorunda kalışı, Bratlano'yu bir kez daha savaşa girmekten kaçınmağa sürüklemiştir: Gerçekten de Romen başbakanı, ülkesinin savaşa katılabilmesi için, Rus ordusunun Galiçya ve Bukovina'da yeniden saldırıya geçmesini şart koşmaktaydı. Oysa 1915 yılının yaz ve güz ayları boyunca Rusya, böyle bir şeyi aklının ucundan bile geçiremezdi.

Savaşın ilerleyişinde meydana gelen değişiklikler, Romen hükümetini yeniden tutum değiştirmeğe zorlayacaktır. Almanların Verdun kapılarında uğradığı yenilgi ve Doğu cephesinde Brussilov taarruzunun kazandığı başarı, 1916 yılını İtilâf Devletlerini kesin zafere yaklaştıran bir yıl haline getirmekteydi.

17 Ağustos 1916 günü Romanya, İtilâf Devletleriyle bir ittifak anlaşması imzalıyordu. Bu anlaşma gereğince Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na savaş açmayı yükümleniyordu Bükreş hükümeti. Buna karşılık Romanya'ya ödül olarak Transilvanya ve Banat (ya da, Temeş)'la Bukovina'nın bir parçası vaad edilmişti. Ve 28 Ağustos tarihinde Romanya, Avusturya Macaristan'a savaş ilân etmiştir

Ne var ki aradan henüz bir buçuk ay bile geçmeden, 10 Ekim 1916 günü Romen kralının temsilcileri Rus genel karargâhında Çarlık ordularının kendilerine yardıma koşturulmasını rica etmekteydiler Ve Rusya, Romen cephesinin yükünü de sırtlamak zorunda kalacaktı.

Selânik'teki müttefik ordusu ise yerinden hiç kımıldamaksızın beklemekteydi: Romenlere en ufak bir yardımı dokunmadı bu ordunun. Romanya'nın savaşa katılmasından Rusya'nın ancak zarar göreceğini ileri sürmüş olan Rus genel kurmayı böylece haklı çıkıyordu.

16. Osmanlı İmparatorluğu'nun Bölüşülmesi Sorunu

İtilâf Devletleriyle İttifak Devletlerinin yeni müttefikler bulmak üzere giriştikleri diplomatik mücadeleye paralel olarak, İtilâf Devletleri kampının içinde bir rekabet belirmiş bulunmaktaydı. Bu rekabet, İstanbul ve Boğazlar'a ilişkin antlaşma konusunda 1914 -1915 yıllarında başlamış olan anlaşmazlığın bir uzantısıydı aslında.

Uzun ve zorlu bir pazarlıktan sonra müttefikler, Asya Türkiyesinin bölüşülmesi konusunda nihayet fikir birliğine varabilmişlerdir. Bölüşümün inisyatifi Batılı devletlere aittir

Gerçekten de Fransız ve İngiliz delegeleri arasında müzakereler olmuş; sonra da bu müzakerelerin sonuçları, Rus hükümetine bildirilmiştir Osmanlı İmparatorluğu'nun —tamamıyle Türklerin oturduğu topraklar da dahil olmak üzere— büyük bir kısmının İtilâf Devletleri tarafından istilâsını öngören bir plandı bu.

Rus Dışişleri Bakanı Sazonov, bu tasarı karşısında hoşnutsuzluğunu gizleyememiştir: Çünkü bu tasarı gerçekleştiği takdirde Rus, İngiliz ve Fransız sömürgeleri arasında hiç bir tampon devlet kalmamış olacaktı. Ayrıca Sazonov, başka birtakım açılardan da itiraz ediyordu bu tasarıya.

Dolayısıyle bu konudaki müzakereler yeniden başlayacaktır. Ve Rus hükümeti, bu konudaki İngiliz Fransız uzlaşmasını ancak uzun bir pazarlık ve bir dizi düzeltmeden sonra kabul etmiştir. En sonunda 26 Nisan günü Fransa ile Rusya, Küçük Asya üzerindeki hak iddialarının gerçekleştirilmesine ilişkin anlaşmayı imzalamışlardır; bu anlaşma daha sonra İngiltere tarafından da onaylanacaktır. Nitekim 9 ve 16 Mayıs günleri de İngiltere ile Fransa, kendi aralarında, bu anlaşmaya eşdeğer iki uzlaşma imzalamışlardır

Üleşim şöyle tasarlanmıştı:

İngiltere, her şeyden önce Mezopotamya'yı alıyordu. Musul dahil değildi buna; ama Bağdad dahildi. Arabistan'ın büyük bir kısmı İngiltere'nin etkisi altına girecekti. Palestin, uluslararası bir denetim altına sokuluyordu; ama Hayfa ve Akkâ limanları Büyük Britanya'ya veriliyordu.

Fransa her şeyden önce Suriye'yi, Küçük Ermenistan'ı ve Kilikya'yı alıyordu. Bunun yanı sıra Kürdistan'ın önemli bir bölümüyle Doğu Anadolu'nun bir kısmı da Fransa'nın olacaktı. Ayrıca Fransa, etki alanı olarak, Arabistan'ın Necda sınırı kuzeyinde kalan kesimiyle Musul petrol bölgesini kazanmaktaydı.

Rusya'ya gelince: Bu anlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuzey komşusu Ilkin Trabzon, Erzurum. Ağrı, Van ve Bitlis illerini; Kürdistan'ın bir kısmını ve Trabzon'un batısına düşen Karadeniz kıyılarının bir kısmını alıyordu. Ama Rusya'nın asıl önemli kazancı İstanbul ve Boğazlar olacaktı elbette: Anlaşma bu hakkı, Rusya'ya artık açıkça tanımaktaydı. Sadece Petrograd hükümati, Fransa'ya küçük bir hak tanımıştı: Rusya'ya geçecek olan topraklar üzerindeki daha önce Fransa'ya verilmiş demiryolu imtiyazları gene yürürlükte kalacaktı.

Anlaşmada, İtalya'nın payı saptanmamıştı. Çünkü İtalya, Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na karşı savaşa girmiş olmakla birlikte, Almanya'ya savaş ilânını durmadan ertelemekteydi. Gerçekten de Roma hükümeti, bu kararı ancak 1916 yılının Ağustos ayında alabilecektir. Bunun ödülü olarak da İtilâf Devletleri İtalya'ya, harita üzerinde Antalya, Muğla, Denizli, Aydın ve İzmir'i içine alan büyük bir parça ayırmışlardır.

Görüldüğü gibi anlaşma, koskoca Osmanlı İmparatorluğu'ndan sadece Orta ve Kuzey-Doğu Anedolu'nun bir parçasını bırakmaktaydı Türkiye'ye.

Savaş başlar başlamaz İngiliz ajanları, özellikle Araplar arasında büyük bir etkinlik göstermeğe koyulmuşlardır. Bunların başında Intelligence Service'in ünlü ajanı Lawrence bulunmaktaydı.

Aslında şu gerçeği dile getirmekte yarar vardır: Büyük Britanya emperyalizminin Yakın Doğu politikası, İngiltere Dışişleri bakanlığından çok, Intelligence Service tarafından düzenlenmekte ve yönetilmekteydi İşte bu ajanların etkin katkısı sonucunda, 1916 yılının Haziran ayında geniş çaplı bir Arap ayaklanması başlayacaktır.

Fransız emperyalizmi de bu bölgede boş durmuyordu. Nitekim Fransızlar, Picot adlı ajanları aracılığıyle, Lawrence'inkine benzer bir etkinliği Suriye'de sürdürmekteydiler Fransız hükümet başkanının bu ajana yolladığı talimatı birlikte okuyalım:

«Asker kaçaklarını ve demiryollarıyle öbür ulaşım yollarına karşı saldırıya geçenleri para dağıtarak ödüllendiriniz. Bizim amaçlarımız doğrultusunda tavır alan aşiretlere silah ve cephane veriniz, ayrıca bu toplulukları, düşmanlarımızı arkadan vurabilecek çeteler halinde örgütlemeğe bakınız. İyi bir haber alma servisi kurduktan sonra Araplarla sıkı ve sürekli temas halinde kalabilirsiniz; dolayısıyle de bu toplulukların hareketlerini koordine edebilir ve yönetebilirsiniz. Bu arada gerçekleştirmeğe özen vereceğiniz bir başka nokta da şudur: Çevrenizde Arap önderlerinin temsilcilerinden meydana gelen bir topluluk bulundurmak, ve böylece Arap öğelem ve tutkularını istediğiniz gibi yönetebilme durumuna gelmek.»

Fransız diplomasisinin bu girişimlerinin, Yakın Doğu'da çıkarları olan kapitalistler ta-

rafından hararetle desteklendiğini söylemeğe, sanırız gerek yoktur.

1917 yılı başlarken Rus ve Fransız hükümetleri arasında, barış koşullarına ilişkin olarak yeni bir anlaşma yapılmıştır. Bir nota teatisi şeklinde olmuştur bu yeni uzlaşım. Yeni Rus Dışişleri Bakanı Pokrovski, Paris hükümetine yolladığı bir notada, Alsas Loren ve Sarre havzası üzerindeki hak iddialarında Fransa'yı desteklemeğe hazır olduğunu bildirmekteydi.

Petersburg hükümetine göre Ren ırmağının sol yakasında kalan öbür Alman toprakları, Almanlar ve müttefikleri gelecekteki barış antlaşmasının tüm koşullarını eksiksiz yerine getirinceye değin, «Fransız kuvvetlerinin işgali altında bağımsız ve tarafsız bir devlet» meydana getirmeliydi.

Buna karşılık Fransız hükümeti de, Petersburg'a yolladığı cevabî notada, daha önce iki ülke arasında İstanbul ve Boğazlar konusunda varılan anlaşmayı gene geçerli saydığını belirtiyor; ayrıca da Rusya'nın Batı sınırlarını istediği gibi saptamak hakkını kabul ediyordu.

17. Japonya Yeniden Sahnede

Avrupa'daki savaş, ilk etkisini Uzak Doğu'da gösterecektir. Gerçekten de bu savaş, Japonya bakımından son derece avantajlı bir durum yaratmıştır. Ve Japonlar, pek fazla gecikmeden, 1914 yılının sonunda harekete geçmek zamanının gelip çattığına karar vereceklerdir.

1914 yılının Aralık ayı başlangıcında Japonya Dışişleri Bakanı Kato, Tokyo hükümetinin Kiao-Çeu konusunda yayınlamış olduğu bildirinin resmî bir «açıklama»sını veriyordu. Kiao-Çeu'yu, sadece ve sadece, gerçek sahibi Çin'e geri vermek üzere talep ettiğini söylemişti Japonlar: 15 Ağustos 1914 günü Almanya'ya verilen Japon Ültimatomunun temel taşı buydu.

Oysa şimdi Kato, söz konusu önerinin sadece işi tatlıya bağlamak, sorunu dostça çözmek amacıyla yapılmış olduğunu «açıklıyor»du. Ve Almanlar Japonya'nın bu iyi niyetli çağrısını cevapsız bırakmışlardı. «Şimdi savaş başlamış bulunduğuna göre, Kiao-Çeu'nun kaderinden artık savaş sona erdiğinde yeniden söz edilebilirdi ancak». Üstelik Japonya bu konuda hiç bir yabancı hükümete karşı en ufak bir yükümlülük altına girmemişti de.

Kaldı ki Japonya, sadece Uzak Doğu'daki Alman sömürgelerini ele geçirmekle yetinmek niyetinde değildi kat'iyen. Nitekim Tokyo hükümeti, 18 Ocak 1915 günü Çin'e bir nota verecektir. Bu nota, beş ayrı grupta toplanmış yirmibir talep içermekteydi.

Birinci grup, Şantung'un Alman etki alanından Japon etki alanına aktarılması konusuna ilişkindi. Bu grubun temel maddesi şöyle demekteydi:

«Çin hükümeti Japon hükümetine, Almanya'nın Şantung eyaletinde anlaşma yoluyle ya da herhangi bir başka biçimde sahip olmuş bulunduğu tüm hak, çıkar ve imtiyazlarına ilişkin olarak Alman hükümetiyle sonradan müzakere ederek üzerinde anlaşmaya varacağı tüm koşulları önceden ve olduğu gibi kabul etmeyi taahhüt eder.»

İkinci grup talepler, Doğu Moğolistan için aynı durumu öngörmekte ve Güney Mançurya'nın Japonya'ya olan bağımlılığını bir kat daha pekiştirmekteydi. Gerçekten de bu grupta yer alan maddelerle Port-Arthur limanının, Güney Mançurya demir yollarının ve Andun-Mukden demir yolu hattının «kira»ları doksan dokuz yıl daha uzatılmaktaydı. Ayrıca Japon uyrukları Güney Mançurya'da ve Doğu Moğolistan'da toprak edinebilme hakkını kazanıyorlardı. Böylece Japon yurtdaşları bu bölgelerde istedikleri gibi yerleşip sınaî ve ticarî işletmeler kurabileceklerdi.

Gene aynı grupta yer alan bir başka talebe göre Çin, Japon hükümetinin evetî olmaksızın bu eyaletlerde demir yolu yapımı için hiç kimseye imtiyaz vermemeyi ve bu demir yollarının gelirini garanti göstererek dışarıdan kredi almamayı yükümlenmek zorundaydı. Ayrıca Çin, bu eyaletlerde Japonya'ya bir dizi maden imtiyazı vereceği gibi Girin-Şantung demir yolu hattının kontrolünü de Japon hükümetine bırakacaktı.

Üçüncü grup talepler, Yang Çe ırmağı üzerindeki maden ocaklarına sahip bulunan Hanepin kumyanyasındaki Japon sermayesinin imtiyazlarını garantî ediyordu. Söz konusu kumpanya bir Çin-Japon ortak şirketi haline sokulacaktı. Bu grupta yer alan taleplerden biri de şöyle diyordu :

«Çin hükümetî, Japonya'nın ön onayını almaksızın bu kumyanyanın hak ve mülkiyetlerini geri alamaz ve kullanamaz. Ayrıca Çin hükümetî, hangi şekilde olursa olsun, bu kumyanyayı söz konusu hak ve mülkiyetlerinden 2007 yılından önce vazgeçmeye ya da bu hak ve mülkiyetlerini herhangi bir başka kuruluş ya da kimseye devretmeğe zorlayamaz.»

Ayrıca Hanepin kumpanyası, kuracağı işletmelerin «yakın çevresi»nde bulunan bütün madenlerin işletmesi imtiyazını da kazanmaktaydı.

Dördüncü grup taleplerse, sözümona Çin'in toprak bütünlüğünü korumayı amaçlayan cümleler altında, gerçeklikte Çin hükümetinin egemenliğini kısıtlayan hükümler getirmekteydi. Bu grupta yer alan belli başlı taleplerden biri, şöyle diyordu örneğin:

«Çin'in toprak bütünlüğünü etkili şekilde koruyabilmek amacıyla Çin ve Japon hükümetleri, aşağıdaki özel madde üzerinde anlaşmışlardır: Çin hükümeti, ülkesinin kıyılarında bulunan hiç bir limanı körfezi ya da adayı üçüncü bir devlete terketmemeyi ve kiraya vermemeyi yükümlenmektedir.»

Böylece Japon hükümeti, Çin topraklarını, karşısında en küçük bir rakip olmaksızın soyma güvencesine kavuşacağını hesaplıyordu.

Ama en ağır hükümler, beşinci grupta yer almaktaydı. Öyle ki bu gruptaki maddelerin kabulü, doğrudan doğruya, Çin üzerinde Japon protektorasının kabulü anlamına gelecekti. Bu grupta bulunan belli başlı maddeleri aşağıya sıralıyoruz

Madde 1. Merkezî Çin hükümeti siyasal, malî ve askerî alanlarda danışman sıfatıyle bu konularda ün salmış Japon uzmanlarını ülkeye çağıracaktır.

Madde 2. Çin'in en önemli merkezlerindeki polis kuruluşlarının Japonlar ve Çinliler tarafından ortaklaşa yönetilmesi ve bu tür kurumlarda çok sayıda Japonun görev alması, her iki ülkenin ortak çıkarları bakımından vazgeçilmez bir koşuldur.

Madde 3. Çin, ihtiyacı olan silahların belirli bir kısmını (% 50'den az olmamak üzere) Japonya'dan satın alacaktır. Bu arada Çin'de iki devletin ortaklaşa emek ve sermayesiyle silah fabrikaları ve tersaneler kurulacaktır. Bu amaçla Japon teknik uzmanları en kısa zamanda Çin'e geleceklerdir. Çin bu işler için gerekli malzemeyi de Japonya'dan getirtecektir

Bu gruptaki bir başka madde de, Çin'in Formoza adasının karşısındaki kesiminde yer alan Fu San eyaletini, Japon «etkisi altına» alıyordu. Şöyle diyordu bu madde

«Çin hükümetî Fu San eyaletinde maden işletmek, demir yolları yapmak, limanları düzeltmek ve doklar kurmak için sermayeye ihtiyaç duyduğu takdirde, bu konularda yalnız Japonya ile anlaşma yoluna gidecektir.»

Sırası gelmişken hemen belirtelim ki Fu San eyaletindeki limanlar, Japon denizcilik çevrelerini özellikle ilgilendirmekteydi Çünkü bu limanları ele geçirerek Filipinler'in askerî önemini azaltmayı hesaplıyordu bu çevreler.

Japon notasının beşinci grup talepleri arasında, ayrıca, Japon tapınakları, okulları ve hastanelerî için Çin'de toprak edinme ve istedikleri gibi propaganda yapma hakkını öngören bir madde de bulunmaktaydı. Bu maddede yer alan her iki istek de, hiç şüphe yok ki, Çin'deki Japon nüfuzunu perçinlemeyi amaçlıyordu.

Avrupa'daki savaş koşullarının sonucu olarak bütün Avrupalı devletler tüm güçleriyle birbirlerine karşı mücadeleye atılmış olduklarına göre, Çin hükümetî, Japonya'ya karşı Eski Dünya'dan etkili bir destek geleceğini umamazdı artık. Kalıyordu geriye Amerika Birleşik Devletleri.

Asıl dikkati Avrupa'daki savaşa dönük olduğu halde Washington hükümeti gene de Çin'e diplomatik bir yardımda bulunmaktan geri durmamıştır. Gerçekten de 1915 yılının Mart ayında Amerikan Dışişleri Bakanı Brayan, Japon hükümetine bir nota vererek, Çin'e yönelttiği talepleri protesto edecektir.

Japon notasındaki en küstahça talepler olan Çin'de danışman ve polis bulundurma gibi koşullar karşısında hoşnutsuzluk

duyduğunu belirten bir ülke daha vardır Rusya. Ama öte yandan Çarlık hükümeti, Tokyo'nun bu girişiminden yararlanarak, Kuzey Mançurya üzerinde benzer hak iddiaları ileri sürmeğe hazırlanıyordu Çin'e. Dolayısıyle de sesini fazla yükseltmeme yolunu seçti.

Yuan Se Kay hükümeti cevabını geciktirince Japonya, taleplerine iyice ağırlık vermek için, Şantung'daki asker sayısını birdenbire arttırdı. Bunun üzerine İngiltere'nin Tokyo büyükelçisi, «Çin üzerinde bir baskı kurmak amacıyle mi bu yola baş vurduklarını» sormuştur Japon yetkililerine. Japonya dışişleri bakanının bu soruya verdiği cevap, diplomasi tarihinin en parlak inciler arasında rahatça yer alabilir

— Katiyen, demiştir Japon diplomatı. Biz Çin'e herhangi bir baskı yapmak amacıyle değil, Yuan Se Kay'ın ne cevap vereceğini bilmediğimiz için asker gönderdik.

Çin hükümeti de, Kiao-Çeu'nun kendisine geri verilmesi ve Japonya'nın Almanya ile girişeceği barış müzakerelerine Çin'in kabul edilmesi için çabalamaktaydı. Bu durum karşısında Japonya 7 Mayıs günü Çin'e bir ültimatom vererek, talepleri kabul edilmediği takdirde «gerekli tedbirler»i alma tehdidini savuracaktır.

Şurası bir hakikattir ki Japon hükümeti, Amerika'nın bir müdahalesinden korktuğu için, daha öncekı notanın beşinci grubunda yer alan taleplerin çoğuna bu ültimatomda yer vermeme yolunu seçmiştir. Gerçekten de Japon ültimatomunda, söz konusu taleplerden sadece Fu San eyaletine ilişkin olanı bulunmaktaydı.

Buna rağmen Amerika Birleşik Devletleri, Batılı Devletlerle elele bir müdahale düzenlemeyi denemeyecek; ama İngiltere ile Rusya, Japonya'yla dalaşmak istemedikleri için bu girişim, başarısızlıkla sonuçlanacaktır Nitekim Çin, 8 Mayıs günü Japon ültimatomunu kabul etmek zorunda kalmıştır.

Bir kaç gün sonra da Washington hükümeti bir bildiri yayınlayarak, Çin ile Japonya arasında Çin'deki Amerikan çıkarlarına zarar verebilecek ya da hak eşitliği ilkesini çiğneyecek hiç bir anlaşmayı geçerli saymayacağını açıklamıştır Amerika'nın tepkisi işte bu uyarıdan ibaret kalacaktır

18. İki Yıl Savaştan Sonra Durum

İki yılı aşkın bir zamandan beridir süregelen savaş (Ağustos 1914-Aralık 1916), tarafların hiç birine kesin zaferi getirmemişti. İlk bakışta Almanya'nın askeri başarıları, İtilâf Devletlerininkilere oranla daha çok ve daha geniş kapsamlı idi.

Gerçekten de Almanya, bütün Belçika'yla Fransa'nın büyük bir parçasını, Rus Polonyasını, Litvanya'yı ve Baltık ülkeleriyle Biyelorusya'nın bir kısmını işgal etmiş; Sırbistan'la Romanya'yı da tamamıyle ezmiş bulunmaktaydı. Bunca fethe karşılık İtilâf Devletlerinin elinde ise, Marne savaşı ile Rusların Avusturyalılara ve Türklere karşı kazandığı zaferler vardı sadece.

Bununla birlikte her iki taraf da, savaşa son verme ihtiyacını duymağa başlamışlardı artık. Gerçekten de 1916 yılını 1917 yılına bağlayan günlerde Avrupa politikası, Lenin'in deyişiyle, «emperyalist savaştan emperyalist barışa doğru» bir dönemeç almıştır

İki belli başlı neden, emperyalistleri, kendi başlattıkları savaşı artık bitirmeğe zorlamaktaydı: Askeri kaynakların tükenmeğe yüz tutması ve halk yığınlarında devrimci eğilimlerin iyice keskinlik kazanması.

İşte bu durumun sonucu olarak, ortak bir barış için ya da hattâ ayrı bir barış için müzakereye oturma girişimleri gittikçe biraz daha sıklaşmaktaydı. Emperyalist savaşı emperyalist barışa dönüştürecek olan iki temel nedenin ağırlığını her iki taraf da duyuyordu artık. Ama bu ağırlık Germen bloku üzerinde ve İttifak Devletleri arasında da Rusya üzerinde daha belirginleşmiş bir durumdaydı.

Ama bütün Germen başarılarının karşısına, Almanya bakımından son derece dezavantajlı olan bir olgu dikilmekteydi: Uzadıkça uzuyordu savaş. Ve savaşın uzaması, ilk tükenecek olanı yenik düşürecekti elbette.

İlk tükenecek olan da belliydi: Germen bloku. Gerçekten de İtilâf Devletleri kampı gerek insan, gerekse malzeme ve silah kaynakları bakımından, Almanya ve müttefiklerine oranla çok daha zengindiler. Ayrıca İtilâf Devletleri, Amerika'dan ve sömürgelerinden sürekli yardım alabilme durumundaydılar; oysa Almanya, Büyük Britanya deniz kuvvetlerinin aşılmaz ablukası altında bulunuyordu.

İtalya'nın ve özellikle Rusya'nın savaşa katılmaları, Almanya'nın tüm sınırlarını birer savaş cephesi haline getirmişti; ve bu durum İngiliz ablukasını alabildiğine etkili kılmaktaydı. Görüldüğü gibi Almanya gerek silah, gerekse malzeme ve iaşe bakımından salt kendi kaynaklarıyle yetinmek zorundaydı. Ve son derece sınırlıydı bu kaynaklar

Ne var ki Çarlık Rusyası çok daha güç durumdaydı. Aslında alabildiğine bol İnsana ve ham maddeye sahipti Rusya. Ama ülkenin ekonomik bakımdan geriliği bu ham maddelerin çıkarılıp elde edilmesini güç, sanayi ürünleri haline getirilmesini büsbütün güç, tüketim merkezlerine —yani, her şeyden önce, cephelere ve büyük kentlere— ulaştırılmasını ise hepten olanaksız kılıyordu.

Sanayiin güçsüzlüğü, ulaşımın örgütsüzlüğü, asayişsizlik, yönetim kadrolarının ihmalciliği ve kokuşmuşluğu, Rusya'nın ekonomik durumunu gerçekten içler acısı bir hale sokmaktaydı. Öte yandan da bu durum, ülkedeki devrimci harekete yeni boyutlar kazandırıyordu. Nitekim o yıllarda halk yığınlarını kesin sınıf savaşlarına sürükleyebilecek güçte yeni tip bir proletarya partisine, Bolveşik Parti'ye sahip olan tek ülke, Rusya'ydı.

Daha 1915 yılından itibaren Alman diplomasisi, teketek bir barış için Rusya'da zemin yoklamağa koyulmuş bulunuyordu. Bu amaçla Danimarka ve İsveç krallarının aracılığına baş vurmuştu Berlin; ama özellikle, Rus saray çevrelerinde adetâ karınca gibi kaynayan Alman ajanlarını kullanmaktaydı.

İki ülke arasındaki ilk müzakereler, gayri resmî kişiler aracılığıyle başlatılmıştı. Bunların başında da, Vasilçikova adlı bir Rus nedimesi geliyordu: Savaş başladığında Avusturya'daki malikânesinde bulunuyordu bu hanım; ve gerek Viyana, gerekse Petersburg saray çevrelerinde sağlam ilişkileri vardı.

Nitekim bu nedime, üç mektup aktarmıştır. Alman imparatoru Wilhelm II'nin barış imzalamağa hazır olduğu belirtilmekteydi bu mektuplarda. 1915 yılının Aralık ayında gizlice Rusya'ya girmeyi başaran bayan Vasilçikova, çar tarafından kabul de edilecektir. Ama girişimlerini kamuoyuna açıklayan söylentiler üzerine hükümet bu hanımı Petersburg'dan uzaklaştırmak zorunda kalmıştır.

Rus çariçesinin ailesine mensup üyeler aracılığıyle başka birtakım müzakereler de yapılmaktaydı. Örneğin 1915 yılının Nisan ayında çariçe, kardeşi Hessen Prensi Ernst'ten iki ülke arasında barış müzakerelerine geçilmesini öneren bir mektup almıştı. Ve prens bu mektubunda, Rus sarayının yetkili bir temsilcisiyle ilk temasları yapmak üzere güvenilir adamlarından birini Stockholm'e yolladığını bildirmekteydi. Ama Rus hükümeti hiç kimseyi göndermeyecekti bu ilk randevuya.

1916 yılının Şubat ayında, gene Stockholm'de ikinci bir girişimde bulunulmuştur: İsveç başkentindeki Alman legasyonunda yakın dostları olan İsveç telgraf ajansı direktörü Ecklund, Rusya ve Japonya büyükelçileri arasında barış müzakereleri yapılması için aracılığını sunmuştur. Ama Japon büyükelçisi bu öneriyi reddedecektir. Bununla birlikte bu iki büyükelçi, bir başka iş adamının, ünlü Alman milyoneri Hugo Stinnes'in çabaları sonucunda 1916 yılının Nisan ayında Stockholm'de görüşmüşlerdir.

Bu görüşmede Alman diplomatı, Almanya, Japonya ve Rusya arasında üçlü müzakereler önermişti; ama Japonya büyükelçisi bu öneriyi de reddetti.

1916 yılının Temmuz ayında gene Stockholm'de, Alman hükümetinin gayri resmî

temsilcisi durumundaki bankacı Warburg'la Rus Duma'sının başkan yardımcısı Protopopov —ki çok geçmeden ünlü Rasputin'in en hararetli savunucularından biri haline girecektir— arasında bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşme sırasında, bir barış halinde söz konusu edilebilecek koşulları açıklamıştır Warburg.

Bu görüşmesini bir çok Duma üyesine aktaran Protopopov, çok geçmeden İmparator tarafından da çağrılacak ve Nikola II'ye bu konuda geniş bilgi verecektir. Aynı yılın Eylül ayında çar, Protopopov'u İçişleri bakanlığına atıyordu.

Bütün bu girişimler, en kesin bir şekilde, gizli diplomasi bayrağı altında yapılmaktaydı. Ve Rus Dışişleri Bakanı Sazonov katiyen onaylamıyordu bu davranışı. Ne var ki söz konusu tutum, Saray tarafından belli bir ölçüde desteklenmekte ve hattâ teşvik edilmekteydi.

Rasputin savunuyordu ayrı barış fikrini; ve Rasputin savunduğu için, başta hükümet başkanı Sturmer olmak üzere daha bir dizi yüksek yetkili savunuyordu. Hele Rasputin'in gözdesi Protopopov başbakanlığa getirilince, ayrı barış için ortam büsbütün elverişli hale girecekti. Üstelik bu yolda çar bir başka adım daha atmış; Sazonov'u dışişleri bakanlığından uzaklaştırarak yerine Sturmer'i koymuştu.

Ne var ki Alman hükümeti, kendi barış girişimlerine en büyük darbeyi gene kendisi indirmekte gecikmeyecektir. Gerçekten de 5 Kasım 1916 günü Almanya ve Avusturya-Macaristan hükümetleri ortak bir bildiri yayınlayarak, Alman protektorası altında «bağımsız» bir Polonya isteklerini açıklamaktaydılar. Bu bildiri karşısında Rus çarının ne denli öfkelendiğini söylemeğe, bilmiyoruz, gerek var mıdır. Nitekim Petersburg hükümeti, son derece sert bir tepki gösterecektir bu bildiriye karşı

Rus hükümeti bu bildiriyi, her gün biraz daha boşalan Alman ordusu saflarının açığını Rus Polonyasından toplanacak askerlerle doldurma hesabına dayanan bir aldatmaca olarak nitelliyor ve Rus çarının koruması altında «tüm Polonya topraklarını kapsayan» bir Polonya kurma kararını tekrarlıyordu.

İtilâf Devletleri içinde Almanya ile tek taraflı bir barış yapma olanağını gözönüne alan tek devlet, Rusya değildi. Nitekim 1916 yılının Kasım ayında, İngiliz Muhafazakâr Partisinin XX. yüzyıl başlangıcında dışişleri bakanlığı da yapmış liderlerinden biri olan Lord Lansdowne, sadece yakın dost çevresi için bir andıç hazırlamıştı; ve andıcında Lansdowne, Almanlarla bir an önce bir anlaşmaya varmanın zorunlu olduğunu ileri sürmekteydi.

Asquith hükümeti, savaşı, ülkenin tüm olanaklarını seferber ederek yürütme gücünde ve arzusunda gözükmüyordu. Bu tavır, hükümetin düşmanla uzlaşmağa hazır olduğu yolundaki söylentilere de bir çeşit dayanak kazandırıyordu. Örneğin, 1915 Aralığında Avusturya-Macaristan genel kurmay başkanlığına şu haber ulaştırılıyordu telle

«Yetkili bir kaynak, bize son derece mahrem olarak, Grey'in günlerden beri Berlin'de bulunduğundan şüphe edilmemesi gerektiğini haber vermektedir.»

Ve Conrad von Hötzendorf'un eklediğine göre Grey, Calais'yi istemişti Almanlardan; bu Manş limanına karşılık olarak da Kongo'yu peşkeş çekmişti Berlin hükümetine. Her ne kadar yanlışlığı çok geçmeden anlaşılsa da böyle bir söylentinin ortaya çıkabilmesi bile yeterince bir anlam taşıyordu elbette.

1916 yılının Aralık ayında Asquith'in yerine İngiltere hükümet başkanlığına atanan Lloyd George, savaşı daha kararlı bir şekilde yürütecektir.

1916 yılının Aralık ayında İttifak orduları Bükreş'e girecektir. Alman diplomasisi, bu zaferi fırsat bilerek, tarafsız ülkelerin hükümetlerine yolladığı bir notayla, hemen barış müzakerelerine başlamağa hazır olduğunu bildirmekteydi.

Orta Avrupa devletlerinin gücünü ve zaferlerini altını çizerek belirten nota, barış koşullarından son derece bulanık bir şekilde söz ediyor ve şöyle diyordu

«Bu müzakerelerde İttifak Devletleri tarafından yapılacak olan öneriler, kendi halklarının varlığını, onurunu ve gelişme özgürlüğünü sağlamak amacından gayrı amaç taşımayan öneriler olacaktır; İttifak Devletlerine göre, sürekli bir barış için gerekli temeller ancak bu koşullara dayanılarak kurulabilir...»

Alman diplomasisinin bu girişimi çift erekli bir girişimdi aslında. Gerçekten de ilk olarak, böyle bir girişimde bulunmakla Alman diplomasisi sözümona barışçı bir jest yapmış oluyordu İtilâf Devletleri bu öneriyi reddettikleri takdirde İttifak hükümetleri kendi halklarına dönüp savaşın uzamasından sadece ve sadece karşı tarafın sorumlu olduğunu söyleyebileceklerdi rahatça; gene bu takdirde Almanlar, yakında başlatmayı tasarladıkları «acımasız» denizaltı savaşını da haklı gösterebileceklerdi.

İkinci olarak da İtilâf Devletleri barış müzakerelerine oturmayı kabul ettikleri takdirde Alman diplomasisi böylece başlayacak olan pazarlıklardan yararlanıp müttefikler arasındaki anlaşmazlıkları büsbütün keskinleştirmeyi, sonra da her biriyle tek tek barış imzalamayı ve bu şekilde her birinin sırtından birşeyler kazanmayı planlıyordu.

Nitekim bugün kesinlikle biliyoruz ki 1916 yılının Kasım ayında Berlin ve Viyana hükümetleri, barış müzakerelerinde ortaya atacakları talepler konusunda daha o zamandan anlaşmış bulunmaktaydılar. Geniş bir ilhaklar programı meydana getirmekteydi bu talepler. Ve şansölye Bethmann, barış konferansından yararlanıp İtilâf Devletleri arasına nifak saçacağını açıkça yazıyordu Hindenburg'a.

Ama İtilâf diplomasisi Alman şansölyesinin bu oyununu hemen anlamıştır. Nitekim Alman notasının yayınlanışının hemen ertesi günü Fransız devlet adamı Briand, müttefik saflarına nifak saçmayı amaçlayan bir girişimle karşı karşıya bulunduklarını belirtecektir.

İtilâf Devletleri, Alman önerisini reddeden bildirilerinde, öteden beri alışılagelmiş o pek insancıl ve özgürlükçü lâfazanlık formüllerini kullanacaklardı bol bol. Nitekim 31 Aralık 1916 günü verdikleri cevapta şöyle denilmekteydi

«Çiğnenmiş hak ve özgürlükler yeniden sahiplerine geri verilmedikçe ve milliyetler ilkesi ile küçük ülkelerin varlıklarını özgürce sürdürme hakkı tanınmadıkça, değil barışı kurmak, barıştan söz etmek bile abestir.»

Ama Almanlar, İtilâf Devletleriyle tek tek barış yapma olanakları konusunda zemin yoklamağa gene de devam etmişlerdir.

1917 yılının Şubat ayında Rus ve Avusturya-Macaristan temsilcileri arasında bir görüşme yapılması öngörülmüştü. 1917 yılı başlangıcında Prens Max von Baden, Koburg düşesi aracılığıyle, Rus grand-düşeslerinden birinin Alman hükümeti ile Çar Nikola II arasında bir yakınlaşma sağlamak için aracılık yapmağa hazır olduğuna ilişkin bir haber almıştır. Bunun üzerine prens, hemen kolları sıvayıp bir mektup yazmıştı Rus hükümdarına. Söz konusu mektupta Max von Baden, devrim tehlikesinin kapıyı çaldığını belirterek bir an önce barış yapmanın zorunluğunu ispatlıyordu.

Ve haklıydı prens: Devrim kapıyı çoktan çalmıştı. Nitekim bu yüzden o mektup da, kendisine yazılmış olduğu kimsenin eline ulaşamayacaktı.

Barış girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması ve İtilâf Devletleri arasına nifak saçma umutlarının böylece suya düşüşü, Almanya'da, savaşın bitişini çabuklaştırmanın ancak daha enerjik davranışlarla olanak kazanacağı inancında olan militarist takımın pozisyonunu pekiştirmiştir.

Bethmann'ın fikirlerine karşıt düşen ve yeni genel kurmay başkanı Hindenburg'la Ludendorff tarafından benimsenmiş olan bu görüşü, o sırada emekliye ayrılmış bulunan amiral Tirpitz'le Reichstag'daki sağcı azınlık, yani ulusçu liberallerle tutucular desteklemekteydiler. Hiç ayrık tanımaksızın yürütülecek bir «denizaltı savaşı»nın zorunluğu üzerinde duruyordu bunlar Yani belirli bölgelerde, tüm gemilerin hangi bayrağı taşırsa taşısın ayrıksız olarak ve hiç bir uyarıda bulunmaksızın batırılmasını istemekteydiler.

Denizaltı savaşı İngiltere'ye büyük çapta zarar vermiştir. Ama Almanya tarafından yürütülen bu amansız savaş, deniz üstünlüğünü İngiltere'nin elinden almağa ve Büyük Britanya halkını açlığa mahkûm etmeğe yetmeyecektir.

Buna karşılık denizaltı savaşı, Almanya

bakımından son derece elverişsiz olayların ardı ardına sıralanışını hızlandırmıştır. Her şeyden önce de, savaşın kaderini belirleyecek olan bir olay, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girme kararı, denizaltı savaşının yol açtığı sonuçlar karşısında gerçekleşmiştir.

19. Amerika Birleşik Devletleri'nin Savaşa Girişi

Avrupa'da savaş ilk patladığı zaman, Amerikan hükümeti tarafsız kalacağını açıklamıştı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikası, oldukça karmaşık bir politikadır. Çünkü savaş halindeki iki kamptan hiç birinin tam ve kesin zaferi Amerika için avantajlı değildir.

Avrupa'yı sürekli olarak iki düşman kampa ayrılmış görmek istemekteydi Amerika. Ne Alman hegemonyası hoşuna gidiyordu, ne de İngiltere ile Rusya'nın tam üstünlük kurması.

Ama Washington, Almanya'nın zaferi kazanmasına özellikle karşıydı : Çünkü bu, bir tek devletin bütün Avrupa'da üstünlük kurması anlamına geliyordu. Kaldı ki Amerika Birleşik Devletleri hükümeti, Alman emperyalizminin Latin Amerika'ya, özellikle de Brezilya'ya ilişkin sömürgecilik tasarılarından da harfi harfine haberli bulunmaktaydı.

Ayrıca, kendisine karşı kurulacak bir Alman-Japon ittifakı olasılığını da hesaba katıyordu Washington. Ve bu olasılık, daha savaşın başlangıcından beri Amerikan tarafsızlığını İtilâf Devletleri için güler yüzlü İttifak Devletleri içinse bir hayli asık suratlı bir tarafsızlık kılmıştı.

Başkan Wilson'ın barışçı sözleri ve düşmanları uzlaştırmak amacıyla yaptığı girişimler, pratik nedenlerden kaynak almaktaydı aslında. Bütün bu barışçı diplomasi, gerçekte, Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarlarına uygun düşüyordu; ve bu çıkarlar, Avrupa'da iki düşman grubun süreğitmesini gerektirmekteydi.

Bununla birlikte askeri ve siyasal konjonktür, çok geçmeden, başkan Wilson'ın tavrında birtakım değişikliklikleri zorunlu kılacaktır. Şöyle ki

Daha 1914-1915 kışından itibaren iki temel nokta apaçık bir şekilde belirmiş bulunmaktadır. Savaş, o güne değin görülmedik çapta gereç ve silah gerektirecektir; bu bir. İkinci olarak da Savaş uzayacaktır; ve bu durum da, silah ihtiyacını uzun bir zaman için sürekli hale getirecektir.

Nitekim 1914 yılının Aralık ayında Morgan'ın bir temsilcisi Londra'ya gelerek, İtilâf Devletlerinin Amerika Birleşik Devletleri'ne verecekleri askeri siparişler konusunda Büyük Britanya hükümetiyle pazarlığa oturmuştur. Ve böylelikle daha 1915 yılının başlangıcından itibaren İtilâf Devletlerinin silah siparişleri Amerika'ya sürekli bir ırmak halinde akmağa başlayacak; ve Amerikan kapitalistlerine sınırsız bir yepyeni pazar açılmış olacaktır.

Bu türlü siparişler veremiyordu Almanya, çünkü ülkesine herhangi bir şey getirtebilecek durumda değildi İngiliz ablukası bütün Alman limanlarını işlemez hale sokmuştu.

Bir dizi sonuca yol açacaktır bu durum. Deniz üstünlüğü sayesinde bütün Amerikan ham maddelerini, ürünlerini ve mallarını İtilâf Devletlerinin limanlarına yönelten İngiltere hükümeti, böylece, Amerika Birleşik Devletleri ile İtilâf Devletleri arasında yeni ve sağlam bağlar kurma fırsatını bulmuştur.

Kolayca anlaşılacağı gibi, İtilâf Devletlerinin yenilgisi hem Amerikan emperyalizmine büyük bir ekonomik darbe indirecek, hem de Wilson'ı ve Demokretları siyasal bakımdan iyice sarsacaktı. Dolayısıyle de böyle bir yenilgiye göz yumamazdı Washington.

Amerikan sermayesi büyük bir çağlayan halinde akmağa koyulmuştu İtilâf Devletlerine doğru. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri dışişleri bakanı, 1915 yılının Ekim ayında başkan Wilson'a şunları yazıyordu

«Büyük mali zorluklarla karşılaşmamamız için, ülkemizden bu kadar mal satın alan İtilâf Devletlerine kredi açmamızın kesin bir ihtiyaç haline geldiğini şüphesiz ki size açıklamış bulunmaktadır Mac Adoo. Bugün bizden mal satın alan Avrupa ülkeleri yarın ödeme güçlerini yitirdikleri takdirde, bunun zararı herkesten çok ve önce bize dokunacaktır. Gerçekten de böyle bir durum bizdeki üretimin azalmasına, sanayii depresyona uğramasına, yatırımsız sermaye bolluğuna, işsizliğe, mali çevrelerde maheviyat kırıklığına, kısacası ülkemiz için genel bir yıkıntıya ve işçi sınıfının büyük acılar çekmesine yol açacaktır. Ülkemiz ekonomisine korkunç bir darbe indirecek olan bu olasılığı ortadan kaldırmanın biricik çaresi, bence, bizimle alış veriş yapan savaşçı ülkelere bol bol borç vermektir Elimizde yeterince para bulunduğuna göre, bundan kaçınmamız için hiç bir neden kalmamaktadır.»

Morgan başta olmak üzere en etkili kapitalist çevreler, Amerika'dan mal alan ülkeleri, yani İtilâf Devletlerini desteklemesini talep ediyorlardı başkan Wilson'den. Ve başbakanın arzusu değişik yönde olsa bile, bu baskıya karşı koyamazdı. Çünkü İtilâf Devletlerinin yenilgisi, ünlü Amerikan «prosperity»sini kökünden sarsan bir mali bunalıma yol açacaktı kaçınılmaz şekilde; bu da, iş çevrelerine bağlı olan büyük basının ilkin başkanı suçlamasıyle sonuçlanacaktı.

Almanya'nın «ayrık tanımaksızın» yürütmeğe başladığı denizaltı savaşına karşı açılan yoğun kampanya, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesi bakımından çok büyük rol oynamıştır.

Denizaltı savaşı Amerikan mallarının, İngiliz deniz üstünlüğünün koruması altında İtilâf Devletleri limanlarına doğru sürekli akışını durdurma girişimi olarak ortaya çıkıyordu. Nitekim **Lusitania** ve hele **Sussex** adlı gemiler Alman denizaltıları tarafından batırıldığında, Washington'dan çok şiddetli protestolar yükseldi.

1916 yılının Mayıs ayında, Amerika'yı İtilâf Devletlerinin yanında savaşa itmekten korkan şansölye Bethmann'ın talebi üzerine denizaltı savaşı yumuşatılmıştır. Oysa Amerika Birleşik Devletleri'ndeki savaş taraftarları bütün umutlarını Almanların denizaltı savaşını olanca şiddetiyle sürdürmelerine bağlamış bulunmaktaydılar. Nitekim Amerika'nın Londra büyükelçisi, başkan Wilson'ın bir numaralı danışmanına şöyle yazıyordu

«İlk bakışta garip gözükebilir ama bence sorunun biricik çözümü, Almanların **Lusitania**'ya yapmış oldukları cinsten yeni bir saldırıya kalkışmaları olur. Ancak böyle bir olay savaşa girmeğe zorlayabilirdi bizi »

Alman denizaltılarının etkinliğinden gayri, Amerika Birleşik Devletlerinin Almanya-Avusturya blokuna karşı olumsuz tavır takınmasına yol açan ikinci bir neden vardı Almanya'nın, Avrupa hegemonyasını elde eder etmez Amerika Birleşik Devletleri'ne saldırıya geçeceği korkusu.

Nitekim albay House, 1915 yılının sonlarına doğru şunları yazmaktaydı bu konuda

«Amerika Birleşik Devletleri, İtilâf Devletlerinin yenik düşmesine göz yumamaz, yummamalıdır da. Almanya'nın bütün Avrupa üzerinde askeri üstünlük kurmasına izin verilemez. Hiç şüphe yok ki Almanya gelecekteki ikinci saldırısını bize yöneltecektir; ve o zaman Monroe doktrini bir kâğıt parçasından daha fazla değer taşımaz hale girecektir.»

Savaşın ilk yılları boyunca Wilson ve House, iki taraf arasında barış müzakerelerinin başlayabilmesi için defalarca aracılık yapmayı önermişlerdir. Hattâ bir keresinde House, bu konuda zemin yoklamak amacıyle Avrupa'ya kadar gitmiştir. İşte oradan başkana yazdıkları

«Berlin Amerikan önerilerini reddetse bile biz gene bu girişimden umduğumuz amaca ulaşmış olacağız İttifak Devletleri barışa yanaşmamakta ayak diredikleri takdirde... bizim İtilâf Devletleriyle ittifak kurmamız gerektiği apaçık çıkacaktır ortaya.»

Wilson'a Amerika Birleşik Devletleri'ni İtilâf Devletlerinin safında savaşa sokabilmesi için gerekli bahaneleri bizzat Almanlar vermekteydiler. Örneğin İngiliz karşı-casusluk servisleri, Berlin'den Almanya'nın Meksika büyükelçisine yollanan bir telgrafı ele geçirmişlerdir Söz konusu telgrafta verilen talimata göre büyükelçinin Meksika hükümetine Almanya ile elele verip Amerika Birleşik Devletleri'ne saldırmayı önermesi gerekmekteydi.

Ayrıca Alman casuslarının ve sabotajcılarının Birleşik Amerika'daki etkinlikleri de. Amerikan kamuoyunu Almanya aleyhine

çeviriyordu durmadan. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Alman casusluk şebekesinin şefleri arasında, Alman büyükelçiliğinin askeri ataşesi von Papen özellikle göze batmaktaydı.

1916 yılı sonbaharında yeniden başkanlığa seçildikten sonra Wilson, barış için bir girişimde bulunmağa karar vermişti. Ama Almanya, 12 Aralıkta açıkladığı «barış önerileri»yle Amerika Birleşik Devletleri cumhurbaşkanını önceleyecektir.

Bunun üzerine Wilson, Alman girişimine İtilâf Devletlerinin resmen cevap vermelerini beklemeksizin, 18 Aralık günü her iki tarafa da yeni bir nota sundu. Başkan bu notasında, ilkin, o güne değin tarafların yayınlamış oldukları bildirilere dayanarak gerek İttifak ve gerekse İtilâf Devletlerinin, doğrudan doğruya kendi deyişleriyle, yalnız ve yalnız siyasal ve ekonomik hürriyet için, küçük ulusların bağımsızlığı için ve barış için savaştıklarını saptamaktaydı. Oysa, diye devam ediyordu Amerikan cumhurbaşkanı, tarafların hiç biri barış için somut öneriler getirmemektedir.

Ve işte başkan Wilson, bu boşluğu doldurmak üzere ortaya atıldığını açıklıyordu.

Wilson'ın notası, Almanya'da soğuk karşılanmıştır. Çünkü Alman diplomasisi, Amerikan cumhurbaşkanının kendini uluslararası hakem durumuna yükseltip her şeyden önce Birleşik Amerika'ya yararlı olacak cinsten bir barışı Almanya'ya empoze etmek istemesinden korkuyordu. İşte bu kuşkuyladır ki Berlin hükümeti, 26 Aralık günü Wilson'a, barışın ancak savaşan taraflar arasında doğrudan doğruya müzakere yoluyle sağlanabileceği cevabını vermiştir.

Başlangıçta İtilâf Devletleri de Wilson'ın bu girişimi karşısında büyük bir tedirginlik ve hoşnutsuzluk duymuştu. Ne var ki Almanya'nın Amerikan cumhurbaşkanına olumsuz cevap verdiğini öğrenen müttefik diplomasisi, Berlin'in bu tutumundan yararlanarak, Wilson'ın barış girişiminin başarısızlığa uğrayışının tüm sorumluluğunu Almanların üzerine yıkma kararı aldı.

Gerçekten de Almanların cevabı Amerika cumhurbaşkanının girişiminin hiç bir sonuç vermeyeceğini meydana koyunca, 1916 yılının Aralık ayında Londra'da toplanan müttefiklerarası konferans, Wilson'ın girişimini en olumlu bir şekilde karşılama yolunu tutacaktır.

Nitekim 10 Ocak 1917 günü Wilson'a gönderilen cevabî notada müttefikler, Amerika cumhurbaşkanının isteğine uyarak, barış için zorunlu buldukları somut koşulları sıralamaktaydılar. İtilâf Devletleri tarafından ortaya sürülen barış koşullarının belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz

1. Belçika, Sırbistan ve Karadağ Devletlerinin savaştan önceki sınırları içinde yeniden kurulmaları.

2. İşgal altındaki Fransız, Rus ve Rumen topraklarının Almanlar tarafından boşaltılması.

3. Milliyet ilkesinin uygulanması. Yani Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının parçalanması.

Müttefiklerin ortak notası, savaş sonrası Avrupasının güvenlik, özgürlük, vs. gibi temel ilkeleri garanti altına alacak bir şekilde yeni baştan düzenlenmesi zorunluğunu ileri sürerek sona ermekteydi. Ayrıca, Polonya'nın da yeni baştan kurulması gereğine işaret ediyordu nota.

Bütün bu beyanların diplomatik birer manevradan başka bir şey olmadıkları açıktı. Amerikan cumhurbaşkanına olumlu cevap vererek İtilâf Devletlerinin «barışçı» niyetlerini ispatlama zorunluğu vardı ortada. Nota da bu zorunluğu yerine getirmekteydi.

Ne gariptir ki Alman diplomasisi bu arada olağanüstü bir kavrayışsızlık örneği verecektir.

Gerçekten de 31 Ocak 1917 günü Berlin hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri'ne hem de resmi bir notayla, denizaltı savaşının yeniden ve gene «ayrık tanımaksızın» yürürlüğe konacağını bildirmekteydi. Wilson, Alman hükümetine cevap vermeden önce Amerikan Kongresi'ne bir mesaj verme yolunu tuttu bu durumda. Söz konusu mesajında Amerikan cumhurbaşkanı, Almanya'yı, resmen kabullenmiş olduğu yükümlülükleri çiğnemekle suçluyor ve Amerika Birleşik Devletleri ile Almanya arasındaki diplomatik ilişkilerin kesildiğini açıklıyordu.

Bu mesajını Wilson, 3 Şubat 1917 günü okumuştu.

Aynı yılın ilkbahar başlangıcında İtilâf Devletleri bir dizi yeni başarısızlığa uğramışlardır Her şeyden önce denizaltı savaşı son derece ciddi şekilde sarsmıştır İtilâf Devletlerini. İkinci olarak da, 1917 yılı Şubatında patlayan Rus devrimi, Çarlık ordusunun çözülüşünü getirmekteydi: Rus halkı, kendisine zorla kabul ettirilmiş olan emperyalist savaştan çıkmak kararındaydı çünkü.

Bu durumda İtilâf Devletlerinin kaderi, tam bir belirsizliğe bürünmekteydi. Nitekim başkan Wilson'a son adımı attıran da, müttefiklerin kesin bir yenilgi olasılığıyle karşı karşıya kalmaları olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri hükümeti 6 Nisan 1917 günü Almanya'ya savaş ilân etmiştir.

20. Rus Burjuva-Demokratik Devrimi

Monarşik Rusya, emperyalist Devletler zincirinin en zayıf halkasıydı. Gerçekten de ekonomik ve teknik bakımdan son derece geri olan ve tamamıyla çürümüş, feodal ve bürokratik bir rejimle yönetilen bu ülke, Almanya-Avusturya emperyalizmine karşı kendi kuvvetlerini örgütleyemeyecek, kendini savunamayacak duruma düşmüştü.

Ülke içindeki siyasal durum gittikçe biraz daha gerginleşiyordu. Ve savaşın olanca yükünü sırtlarında taşıyan halk yığınlarında dipten doğru bir kaynama başlamış bulunmaktaydı.

Buna paralel olarak, bir kısım yüksek rütbeli subaylarla elele veren burjuvazi de boş durmamakta ve bir saray darbesi tezgâhlamaktaydı. Çar Nikola II'yi tahttan indirip yerine kardeşi Mişel'i tahta oturmaktı bu darbe tasarısının amacı. Ve söz konusu tasarıyı İtilâf Devletleri desteklemekteydiler.

1916 yılının sonu ile 1917 yılının başlangıcında İngiltere'nin Petersburg büyükelçisinin çarla yaptığı görüşmelerde üzerinde ısrarla durduğu bir nokta vardı: Duma'da çoğunluğu temsil eden «ilerici blok»un taleplerini göz önüne alması gerekti Rus İmparatorunun; yani burjuvazinin isteklerine boyun eğmesi gerekti.

İtilâf Devletleri diplomasisi, Rusya'da «zaferi kazanabilecek» çapta bir hükümetin kurulmasını sağlamak ve böylece tek taraflı bir barış olasılığını ortadan kaldırmak amacındaydı. Batılı Devletlerin ikinci bir hesabı daha vardı bu arada: Tepeden inme gelecek bir darbenin halk yığınlarındaki devrimci birikimi de söndürebileceği umudundaydılar

Ne var ki bütün bu hesap ve umutlar boşa çıkacaktır. 12 Mart (27 Şubat) 1917 günü demokratik burjuva devrimi patlamıştır Ve Çarlık rejimi bir halk ayaklanmasıyla devrilecektir

Devrimin önderliğini yapan ve işçi, asker ve köylü yığınlarının hareketini yöneten proletarya olmuştur.

Gerçekten de, bolşeviklerin önderliğindeki proleterya Petrograd'da başlayan hareketi kahramanca yürütmüştür. Ama Sovyetlerde, çoğunluğu menşeviklerle sosyalist-devrimciler kazanmışlardır ilkin. Ve bunların liderleri iktidarı, başında Prens Lvov'un yer aldığı Geçici Hükümet'in kişiliğinde burjuvaziye teslim edeceklerdir.

Bununla birlikte Geçici Hükümet'in yanı sıra Rusya'da devrimci bir iktidar da oluşmaktadır: Sovyetlerin iktidarıdır bu; ve böylece ülkenin siyasal hayatında ikili bir iktidarın varlığı ortaya çıkmaktadır.

Geçici hükümet, apaçık şekilde emperyalist bir politikayı benimsemiştir. Yani burjuvazinin iktidara gelişi, Çarlık rejimi altında başlamış olan savaşın temel karakterinde hiç bir değişiklik yaratmamıştır. Bu bakımdan, İtilâf Devletleri için işler yolundadır. Gerçekten de yeni Dışişleri Bakanı Milyukov'un demeçleri, özellikle İngiliz ve Fransız hükümetleri tarafından memnunlukla karşılanmıştır

Ama iktidardaki ikicillik de bir gerçektir; bu ikicillik, İtilâf Devletlerinde son derece ciddi kuşkular yaratmaktadır. Londra ve Paris hükümetlerini özellikle işkillendirip telâşa sürükleyen, eski Çarlık ordusunun dağılmağa yüz tutmasıydı: Gerçekten de bu ordu artık Dünya Savaşı'nın başlamasına yol açan ve kendisine tamamıyla yabancı olan nedenler uğruna savaşmak, kan dökmek istemiyordu.

İtilâf Devletleri diplomatları, Devrimi en şiddetli metodlara başvurarak bastırması ve her şeyden önce de Bolşeviklerin kökünü

14 Temmuz 1919, Paris : Zafer takı altında geçit resmi yapan Müttefik birlikleri.

kazıması için Geçiçi hükümeti durmaksızın sıkıştırmaktaydılar. Ama bununla yetinmiyor öte yandan da II. Enternasyonal'deki sosyal-şovenler aracılığıyle Sovyetler üzerinde baskı kurarak, Geçici hükümetin ve «tam zafere kadar» savaş politikasının desteklenmesi için büyük çaba harcıyorlardı.

Yunanistan'ın aşırı toprak taleplerinde bulunacağı korkusuyla Rus hükümeti, kral Konstantin'in tahttan indirilmesine ve Yunanistan'ın savaşa girmesine karşı çıkmıştı. Ama Rusya'nın Batılı müttefikleri, Çarlık hükümetinin düşünce ve kaygılarını nasıl kaale almadılarsa Geçici hükümetin kaygı ve fikirlerini de kaale almayacaklardır.

Yunanistan'daki olaylar işte bu tavrın sonuçlarından biridir. 1917 yılının ilkbaharında Batılı İtilâf Devletleri, Yunanistan'ı kendi saflarında savaşa girmeğe zorlamışlardır. Oysa o sıralarda Yunanistan'da zorlu bir iç çekişme vardı: Almanya'ya kişisel bakımdan bağlı bulunan Kral Konstantin ile İtilâfçıları destekleyen partinin lideri Venizelos, iktidar için sürekli mücadele halindeydiler.

Sonunda «İtilâf Devletleri yüksek komiseri», 1917 yılı yazında Pire'ye çıkarılan Batılı birliklerin desteğiyle Kral Konstantin'i tahttan indirip iktidarı Venizelos'a verecektir. Yeni hükümet başkanının yaptığı ilk iş, Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na savaş açmak olmuştur.

Avusturya'daki yönetici sınıfların 1917 yılındaki durumu, Rus monarşistlerinin durumundan hiç de parlak değildi. Kıtlık ve ulaşım işlerindeki kargaşalık gerek işçi sınıfının, gerekse imparatorluğa bağlı olan mazlum ulusların hoşnutsuzluğunu durmadan arttırıyordu. Ve ordunun döğüşkenliği gittikçe biraz daha azalmaktaydı.

Gerçekten de Avusturya cepheleri ancak Alman kuvvetlerinin yardımıyle ayakta durabiliyordu artık. Üstelik 1916 yılının sonuna doğru İmparator Franz-Joseph ölmüş; onun yerine, Alman İmperatorluğu'na uzun boylu sempati duymadığı herkesçe bilinen Karl I geçmişti. Tacını her ne pahasına olursa olsun kurtarmak isteyen yeni imparator, düşmanlarıyle Almanya'dan ayrı olarak barış yapmağa hazır duruyordu.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yeni Dışişleri Bakanı Kont Czernin, 12 Nisan 1917 günü Karl I'e sunduğu bir raporda, devrim tehlikesinden kurtulmak için bir tek yol bulunduğunu belirtmekteydi: Elden geldiğince çabuk barış imzalamak.

Bu raporun muhtevası, Alman İmparatoru Wilhelm II'ye de iletilmişti hemen. Ama zaten Karl I, o rapor kendisine sunulmazdan önce Berlin'den gizli olarak İtilâf Devletleriyle müzakereye girmiş bulunmaktaydı. Belçika ordusunda subay olarak görev yapan kayınbiraderi Prens Sixte de Bourbon aracılık etmekteydi bu pazarlıklara. Avusturya-Macaristan İmparatoru, Alsas-Loren'in Fransa'ya geri gelebilmesi için yardımcı olmağa hazır bulunduğunu bildirmişti İtilâf Devletlerine. Buna karşılık olarak da, sadece, savaştan öncekı sınırlarını istemekteydi.

Poincaré ile Lloyd George, Avusturya-Macaristan İmparatorunun önerilerini büyük bir dikkatle ve olumlu bir şekilde karşılamışlardır. Ne var ki İngiltere ve Fransa hükümetleri, bu konuda İtalya'nın kesin muhalefetini dikili bulacaklardır önlerinde: Roma, Triyeste, Dalmaçya ve Trento'yu hiç bir şekilde geri vermeğe razı olmamaktadır. Dolayısıyle de Prens Sixte'in arabuluculuk misyonu başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

21. Alman Emperyalizminin «Barışçı» Manevraları

Evet Alman yönetici sınıfları da ayaklarının altındaki toprağın kayar gibi olduğunu sezmeğe başlamışlardı. Rusya'daki Şubat devrimi, büyük yankılanmalar uyandırmıştı Almanya'da.

Gerçekten de 1917 yılı Nisanında Berlin ve Leipsig'deki silah fabrikalarında büyük çapta grevler yapılmıştı. Bir çok kentte işçiler, Sovyet kurma girişiminde bulunmuşlardı. Son olarak da, aynı yılın Ağustos ayında savaş donanmasında bir ayaklanma çıkmıştı.

Almanya'nın kaynakları tükenmek üzereydi artık; üstelik de Batı cephesinde bir Amerikan ordusu beklenmekteydi.

İşte bu durumu kurtarmak için Alman diplomasisi, elindeki bütün manevre olanaklarını kullanmağa girişmiştir. Nitekim 1917 yılının bahar aylarında Berlin, Alman Sosyal-demokratlarının devrimden en az şansölye kadar korkan önderlerini kullanmıştır. Gerçekten de Scheidemann, uluslararası bir sosyalist konferans toplayabilmek için çaba harcamağa koyulacaktır.

Alman emperyalistleri, o sırada Petrograd Sovyetinde çoğunluğu ellerinde bulunduran Rus menşevikleriyle sosyalist-devrimcilerini Almanya ile tek yanlı barış yapmanın gereğine inandırabilecekleri hesabındeydiler. Almanların planı Bolşevikler tarafından ortaya serilmişti hemen; ama menşeviklerle sosyalist-devrimciler, konferansa katılmağa hazır bekliyorlardı. Toplanma yeri olarak da Stockholm seçilmişti. Ama İngiltere ile Fransa, bu girişimi önleyeceklerdi. Alman manevrası, böylece sonuçsuz kalacaktı.

Gelgelelim, belli bir uzlaşmaya varıp savaşı bir an önce sona erdirmek arzusu, Alman burjuvazisinde her geçen gün biraz daha kök salmaktaydı. Merkez Katolik, Demokrat ve Sosyal-demokrat partiler -ki 1919 yılında kurulacak olan ünlü Weimar koalisyonunun üyeleri olacaklardır- burjuvazinin bu alandaki sözcüleri haline geleceklerdir hemen.

19 Temmuz 1917 günü bu üç partı Reichstag'dan, bir an önce ve ilhaksız bir barış yapma zorunluğunu öne süren bir karar çıkarmışlardır. Alman emperyalizminı kurtarmak amacıyle baş vurulan yeni bir girişimdir aslında bu.

Muhafazakârlarla ulusal-liberalleri kapsayan ve büyük toprak sahiplerıyle ağır sanayi ağalarına dayanan Reichstag'daki sağcı azınlık bu karar taslağını şiddetli protesto gösterisiyle karşılamışlar; ancak Meclis'te oya konmasını önleyememişlerdi. Oysa bu sağcı azınlık; çok daha önceden kayzer'i baskı altına alarak şansölye Bethmann-Hollweg'in görevden uzaklaştırılmasını sağlamış bulunmaktaydı. Yeni şansölye Michaelis ise Ludendorf'un elinde bir kukladan başka bir şey değildi.

Ayrıca belirtmek gerekir ki Reichstag'da alınan karar Fransız, İngiliz ve Amerikan hükümetleri tarafından pek de sempatiyle karşılanmamıştı.

1917 yılının Ağustos ayında Papa, barış için aracılık yapabileceğini bildirmiştir ilgili hükümetlere. Aslında Avusturya-Almanya blokunun çıkarlarını gözeten bir girişimdir bu: Gerçekten de Vatikan, Katolik bir hükümete sahip olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasını katiyen istememekteydi.

Ne ver ki İtilâf Devletleri hükümetleri, Papa'nın bu önerisini de reddetmişlerdir. Zaten Almanya'nın belirli bir konudaki tavrı, Vatikan'ın girişimini daha başlangıçta başarısızlığa mahkûm kılıyordu: Belçika'nın bağımsız bir devlet olarak yeniden ortaya çıkmasını bir türlü açıkça kabul etmemekte ve

hep kaçamaklı davranmaktaydılar.

Bir başka gerçek ortaya çıkmış bulunmaktaydı bu arada: Rusya'daki Geçici hükümet, İtilâf Devletlerine, Çarlık hükümetinden çok daha bağımlıydı.

Bu bağımlılık, ülke ve ordunun malzeme ihtiyacının bir sonucu olduğu kadar dış mali kaynaklara duyulan şiddetli ihtiyacın da bir sonucuydu. Bu koşullar içinde bulunan bir hükümetin de İtilâf Devletlerinin isteklerine boyun eğmekten başka çaresi yoktu: Nitekim Geçici hükümet, Savaş Bakanı Kerenski'nin de kışkırtmasıyla, taarruz emri vermekte gecikmeyecektir.

Anlamsız ve canice bir maceradan başka bir şey değildi bu taarruz. Ve nitekim Rusya'ya sayısız yeni kurbanlara mal olduktan sonra tam bir başarısızlıkla sona erecekti.

İtilâf Devletlerinin Geçici hükümet üzerindeki baskısı, 1917 yılının yaz aylarından başlayarak her gün biraz daha ağırlaşmıştır: İngiliz ve Fransız hükümetlerinin Geçici hükümetten istedikleri, devrimin daha şiddetli bir şekilde bastırılmasıdır. Ne var ki Kerenski'nin gücü o kadarına yetmemekteydi. Bu durum karşısında İngiliz-Fransız diplomasisi, general Kornilov'u kışkırtma yoluna gitmiştir.

Buna karşılık Geçici hükümet de Amerika Birleşik Devletleri'ne yaslanmayı deneyecektir. Zaten daha Haziran ayında senatör Ruth'un başkanlık ettiği özel bir Amerikan heyeti, Geçici hükümete yardımda bulunma yol ve şekillerini arastırmak üzere Rusya'ya gelmiş bulunmaktaydı. Stivens başkanlığındaki bir başka Amerikan heyeti de -ki bu ikinci heyet, demiryolu uzmanlarından kuruluydu- Sibirya hattının taşıma gücünü arttırma sorununu inceliyordu.

Böylece Kerenski, İngiltere'ye karşı Amerika Birleşik Devletleri'ni koyarak bir denge kurma hesabındaydı. Washington'dan kredi alarak Londra'ya olan bağımlılığını hafifletme çabasındaydı böylece.

1917 yılının Ağustos ayında İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa, her birinin Rusya'ya hangi oranda yardım edeceğini belirleyen bir anlaşma yapmış bulunuyorlardı. Söz konusu anlaşmaya göre Amerika, Rus demiryollarının; İngiltere, deniz ulaşımının; Fransa da, ordunun yeni baştan düzene konup örgütlenmesini yüklenmekteydiler.

Ama çok geçmeden bu anlaşma belirli bir ölçüde değişikliğe uğratılacaktı: Murmansk demiryolu hattının düzenlenmesi İngiltere'ye, Batı ve Güneybatı hatlarınınki de Fransa'ya düşüyordu. Kolayca anlaşılacağı gibi, Batılı emperyalistler arasındaki bu uzlaşma sadece Rusya'nın iç işlerine geniş çapta bir müdahaleyi değil, ama aynı zamanda ülkenin bölünmesini de getirmekteydi. Rusya, Batılı müttefiklerine olan bağımlılığı dolayısıyla hemen hemen bir sömürge durumuna düşmek tehlikesiyle karşı karşıyaydı şimdi.

Ama Rus halkı, yurdunun bu acı hale düşmesine göz yummayacaktı elbette.

Nitekim 7 Kasım (25 Ekim) günü büyük Sosyalist Devrim patlayacaktır. Böylece emperyalist Geçici hükümet devrilmiş, Sovyet hükümeti kurulmuştur. Bunun ilk sonucu ise Rusya'nın İtilâf Devletlerinden koparak savaşı bırakması olacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri, Almanya'ya nihayet savaş ilân etmişti evet. Ve bütün herkes, heyecan içinde, Amerika'nın taa ulusal kurtuluş savaşından beri Fransa'ya olan eski gönül borcundan söz ediyordu. Ancak Washington hükümetinin bu borcu ödemek için neden üç yıl beklemiş olduğunu düşünen yoktu pek. İşin aslı basitti Gerek Alman emperyalizminin zaferine, gerek Japon tehdidine ve gerekse Avrupa'yı kasıp kavuran karışıklıklara tahammülü kalmamıştı Amerika'nın.

Çatışma böylece tam bir dünya savaşı halini alınca, Yunanistan ve Çin de Almanya'ya savaş açtılar. Bu da artık Almanya için sonun başlangıcı demekti.

Bu arada Rus Devrimi de etkisini göstermeğe başlamıştı Fransa, İngiltere, Avusturya ve —tabii— Almanya'da ayaklanmalar biribirini izliyordu. Limanlar ve fabrikalar, devrimci girişimlerle çalkalanıyordu durmadan. Burjuvazi, savaşın bu kadar uzamasına seyirci kalmakla hiç de iyi etmediğini kavramaktaydı Hızlandırmak gerekiyordu savaşı. Askerî birlikler, bütün cephelerde bitkinlik belirtileri göstermeğe başlamışlardı. İşin kötüsü, çok geçmeden yıkılır gözüyle bakılan Devrim hükümeti —Lenin'in eşsiz dehasıyle— Rusya'da duruma egemen olmakta ve öbür Avrupa uluslarına da bir umut kapısı olarak görünmeğe koyulmaktaydı. Sözün kısası

Emperyalizm, hesapsızca saplanıp kaldığı ve biraz daha uzadığı takdirde kapitalist rejimi temelinden tehlikeye sokabilecek olan bu maceradan hemen kurtulma çabasındaydı şimdi.

Tarafsızlar üzerinde baskı yapan Amerika, çok geçmeden, Almanya'ya karşı öteden beri uygulanan ablukayı daha da etkin hale getirdi. Buna karşılık, «denizaltı savaşı» tavsamış ve hızını yitirmiş bulunuyordu «Konvoy sistemi» İngiltere'nin üzerine çöken tehlikeyi bir kaç ay içinde tamamıyle kaldıracaktı.

Bunu, Almanya ile müttefiklerinin Avrupa'da art arda uğradığı bozgunlar izledi. Kayıtsız şartsız barış yakındı artık. Nitekim başkan Wilson, 8 Ocak 1918 günü yayınladığı ünlü Ondört ilke'siyle bu barışın çerçevesini çizdi Kesin bir şekilde dize gelmesi isteniyordu Almanya'dan. Ve bu, gecikmeyecekti.

Nitekim, başta Hindenburg ve Ludendorff olmak üzere bütün Alman kurmayı, bir an önce ateşkes istemekteydi. Savaşın, Alman topraklarına sızmasından korkmaktaydı askerler. Buna karşılık Almen siyaset adamları, Berlin'den anî olarak yükselecek bir barış önerisinin ülkede derin hoşnutsuzluk ve belki de yeni bir devrimci hareket yaratacağını öne sürmekteydiler. Bu konudaki müzakereler Ekim başına kadar uzadı.

Bu arada bir başka zorunluk çıkmıştı ortaya Barış önerisinin yeni ve «liberal» bir hükümet tarafından yapılması gerekmekteydi Başkan Wilson, 27 Eylül günü, Ondört ilke'sine açıklık getirmek amacıyle yaptığı bir yorumda, bunu da ima etmiş bulunuyordu.

Nitekim ateşkes önerisi, 4 Ekim gecesi yeni başbakan Max von Bade tarafından sunuldu başkan Wilson'a. O güne dek ulusuna herşeyin yolunda gittiği yalanını yutturmuş olan bir yönetimin, böylece, ipliği pazara çıkıyordu Sansürün kırmızı kalemi, büyük felâketi gizleyemiyordu artık.

Bu arada, gene Wilson'ın imaları doğrultusunda, Alman imparatorunun yetkilerini kısıtlayan ve şansölyeyi doğrudan doğruya Meclis'e karşı sorumlu kılan «liberal nitellikli yasalar» da yürürlüğe konmuştu.

Nihayet 5 Kasım günü Amerikan Dışişleri bakanı Lansing, Müttefiklerin ateşkes imzalamağa hazır olduklarını ve ateşkes koşullarının İtilâf Devletleri Orduları Başkumandanı Mareşal Foch tarafından Almanya'ya bildirileceğini açıkladı.

Kasım başında Almanya'da durum, sözcüğün tam anlamıyle, berbattı. Gerçekten de 4 Kasım günü Alman denizcileri, Kiel kentinde yönetime el koymuş ve limandaki bütün gemileri işgal etmişlerdi. Bunu, ertesi gün, işçilerle denizcilerin elele vererek Lubeck, Hamburg ve Bremen limanlarını işgal etmeleri izleyecekti. İşin kötüsü «Devrim mikrobu», orduya da bulaşmış bulunmaktaydı.

Son derece sinirli ve gergin bir atmosfer içinde toplantı üzerine toplantı yapıyordu Alman kabinesi Ürkütücü haberler yağıyordu dört bir yandan. En sonunda, 8 Kasım günü mareşal Foch'la buluşmak üzere bir delegasyon gönderme kararı alınabildi.

Delegasyon başkanlığına Hertzberger seçilmişti Almanya'nın üzerine çöken «komünizm tehlikesi»ni tam bir şantaj malzemesi olarak kullanıp Müttefikleri etkileyebilecek daha iyi bir müzakereci bulunamazdı doğrusu! Evet Kusursuz bir «sarı»ydı Hertzberger..

Şansölye, altında sadece imzası bulunan bir kağıt yaprak vermiştİ delegasyon başkanına. Tabii bu arada gerekli bütün belgeler de hazırlanıp tamamlanmıştı.

Nitekim Alman delegasyonunu taşıyan beyaz bayraklı otomobil, 7 Kasım akşamı sınırı aştı. Hertzberger ve yardımcıları, sınırda kendilerini bekleyen bir trenin —bütün perdeleri özenle örtülü— bir vagonuna bindirildiler. Ertesi sabah da mareşal Foch'un karargâhının bulunduğu Compiègne ormanındaki Rethondes garına gelmiş bulunuyorlardı.

Mareşal, hemen o sabah kabul etti kendilerini.

Bu kabula «kabul» demek, güçlü aslında : Gerçekten de zorlu bir karşılaşmaydı bu. Sahne ünlüdür

Mareşalin huzuruna alındıklarında Hertzberger kendisini tanıttı ve tokalaşmak üzere

elini uzattı. Havada kaldı eli. Foch, karşısındakileri görmemiş gibiydi..

Hertzberger elini indirip aksırdı, ve yardımcılarını tanıttı. Bunun üzerine mareşal, hemen arkasında hazırol durumunda bekleyen yaverine dönerek

— Sorun bakalım.. dedi. Ne için gelmiş bu baylar? İstekleri ne?

Hertzberger, güçlükle yutkunduktan sonra cevap verdi

— Ateşkes koşullarınızı öğrenmek için gelmiş bulunuyoruz.

Acımasız bakışlarla tepeden tırnağa süzdü karşısındakileri mareşal; ve nihayet onlarla konuşmağa tenezzül etti

— Bizim ateşkes diye bir sorunumuz yok! Dolayısıyle hiç bir koşulumuz da yok: Savaşa devam etmek, büyük bir haz veriyor bize.

Gene yutkundu Hertzberger; ve ağlamamak için kendisini güç tutarak, büyük bir zorlukla konuştu

— Evet ama mareşalim, biz sizin koşullarınızı öğrenme ihtiyacındayız.

— Biz herhangi bir koşul saptamış değiliz kil

Bu darbe karşısında son bir yutkunuşla teslim oldu Alman başdelegesi

— Mareşalim.. dedi. Almanya savaşa devam edemeyecek durumdadır.

Belki de, kumandası altında ölen milyonlarca asker, yakılıp yıkılan yüzbinlerce kilometre kare toprak canlandı bir an için gözlerinde mareşalin. Acımasız bakışlarıyle yeniden süzdü karşısındakini, ve buz gibi sesle sordu

— Yani siz, bizim ateşkes koşullarımızı öğrenmek için değil, bizden ateşkes istemek için gelmiş bulunuyorsunuz?

— Evet mareşalim.

— Şimdi iş değişti, şimdi iş kolayl

Ve gene yaverine döndü mareşal

— Hazırladığınız anlaşmayı getirin ve bu baylara imzalatınl. dedi.

Almanların 11 Kasım 1918 günü imzalamak zorunda kaldıkları ateşkes anlaşmasının koşulları gerçekten çok ağırdı. Şöyle kl

Almanya, işgal altında bulundurduğu Belçika, Fransa ve Lüksemburg topraklarını or. beş gün içinde boşaltmak, Alsas ve Loren'i hemen terketmek, Rusya ve Romanya'daki askerlerini hemen boşaltarak Avusturya - Macaristan ve Osmanlı imparatorlukları üzerindeki bütün askeri kuvvetlerini de geri çekmek zorunda bırakılıyordu. Almanya ayrıca İtilâf Devletleri'ne 5 bin sahra topu ve ağır top, 30 bin mitralyöz, 2 bin uçak, 5 bin lokomotif ve 5 bin otomobil verecekti. Bütün bunların hepsi sağlam ve işler durumda olmak koşuluyle..

Dahası İtilâf Devletleri, Ren ırmağının sol yakasını işgal ediyorlardı ve işgal kuvvetlerinin taşesi Almanya'nın sırtına yüklenıyordu. Almanların ateşkesten önce yaptıkları Brest Litovsk ve Bükreş antlaşmaları geçersiz sayılmaktaydı. Gene Almanlar, Doğu Afrika'dakl bütün sömürgelerini boşaltmakla yükümlüydüler. Savaş tutsaklarına gelince Almanların elindekiler hemen yurtlarına geri yollanacak, ama tutsak Alman erleri gene tutsak kalacaklardı. Almanya, İtilâf Devletleri'ne 6 dretnot, 8 ağır kruvazör, 10 kruvazör ve 300 denizaltı teslim edecekti. Ve bütün Alman kuvvetlerl, Müttefik denetimi altına geçiyordu. Üstelik, Almanya üzerindeki abluka da olduğu gibi kalmaktaydı.

Ateşkes anlaşması, ufak tefek değişikliklerle 11 Kasım 1918 günü sabahın erken saatlarında imzalanmıştı. Ve aynı gün sabah saat 11'de, «barışı» kutlayan 101 top atışı başlıyordu bütün dünyada. 1914 yılının raviciyle Büyük Britanya'ya 190, Amerika Birleşik Devleteri'ne 160, Fransa'ya 143, Rusya'ya 92, İtalya'ya 65 Almanya'ya hesaplanamayacak kadar çok milyar franka mal olan ve toplam 8 milyon 700 bin insanın ölümüyle sonuçlanan savaş bitmişti. Evet Dünyanın yeni bir bölüşümü için başlatılan birinci emperyalist savaş bitmişti. Ve şimdi, bölüşüm başlamaktaydı. İnsanlığı İkinci Dünya Savaşı'na sürükleyecek olan bu bölüşüm de, Versay Barış Antlaşması ile vurgulanacaktı.

Kristian BİRKELAND, özgün evrendoğum teorisini geliştirdiği sırada.

BİRKELAND Siegmund von (Oslo 1867 / Tokyo 1917) Norveçli fizik ve kimya bilgini. Önce Paris'te, sonra da Bonn Üniversitesi'nde öğrenim gördü. Henri Poincaré ve H. Hertz gibi iki ünlü bilginle çalışmak fırsatını buldu. 1898 yılında ülkesine dönünce Oslo Üniversitesi'nde fizik profesörlüğüne atandı. Güneş magnetizmasına dayanan bir evrendoğum (yada, kosmogoni) teorisi kurdu. Daha sonra Eyde ile çalışmağa koyulan Birkeland, elektrik yayın'da nitrik asidin endüstriyel sentezine yarayan havadaki azotun yükseltgenmesi usulünü buldu.

BİRKHOFF George David (Michigand - 1884 / Massachusetts 1944) Amerikalı fizik ve matematik bilgini. 1909 yılında Princeton, 1912 yılında da Harvard üniversitelerinde profesörlük yaptı. Diferansiyel denklemleri, fonksiyonlar teorisi ve sistemlerin dinamiği alanlarında uzmanlaştı ve dünya çapında ün yaptı. Teorik fizik alanındaki araştırmalarını, rölativite (yada, görecellik yada, bağıllık ilkesi ve maddenin elektronik yapısı konularında yoğunlaştıran Birkhoff, 1923 yılında ***Relativy and Modern Physic*** (Rölativite ve modern fizik), 1925 yılında ***The Origin, Nature and İnfluence of Relativity*** (Rölativitenin kökeni, doğası ve etkisi), en son olarak da 1927 yılında ***Dynamical systems*** (Dinamik sistemler) başlıklı önemli inceleme kitaplarını yayınladı.

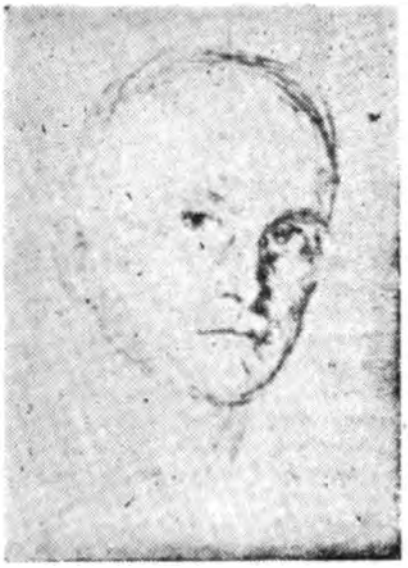

G. D. Birkhoff 1946 yılında Enit KAUFMAN'ın yaptığı desen.

Bir küçük atlı karınca bk **Küçük atlı karınca.**

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Kendi anayasasında öngörülmüş yükümlere uymayı kabul eden devletler tarafından dünya barış ve güvenliğini korumak ve uluslar arasında ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliğini sağlamak üzere kurulmuş olan uluslararası örgüt. İkinci Dünya Savaşı'nın sona erişiyle birlikte 1945 Haziranında Amerika Birleşik Devletleri'nin San Francisco kentinde toplanan uluslararası konferansta 51 devlet tarafından Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Tüzüğü (yada, Anayasası) 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girdi. Ve aynı gün, Teşkilât'ın kuruluş günü ilân edildi. Merkezi New York'ta olan Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'na üye devletlerin sayısı 1976 yılında 145'e çıktı.

Üyeler, örgüte, Güvenlik Konseyl'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından kabul edilir. Örgütün başlıca organları şunlardır

— Genel Kurul,
— Güvenlik Konseyi,
— Ekonomik ve Sosyal Konsey,
Vesayet Konseyi,
— Halklararası Mahkeme,
— Sekreterlik.

Örgütte ayrıca daimi komisyon ve komiteler, geçici komite, çeşitli iş grupları gibi yan kuruluşlar da vardır.

Birleşmiş Milletler genel sekreteri, onun yardımcıları ve bir çok görevli personelden oluşan Sekreterlik, örgütün bütün yönetimsel, teknik ve eşgüdüm işlerini görür.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın temel amaçları şunlardır

Dünyada barış ve güvenliği korumak ve sağlamak; halkların eşitliği ve kendi kaderlerini kendileri saptaması şeklindeki ana ilkeye dayanarak, halklar arasında dostluk ilişkilerini geliştirmek; ekonomik, sosyal, kültürel ve tüm insansal sorunların çözümünde halklararası işbirliğini gerçekleştirmek; hiç bir ırk, cins, dil ve din ayrımı yapmaksızın insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesini sağlamak ve bunların özgürce geliştirilmesini güvence altına almak.

Halkların bu ortak ereklere ulaşma yönündeki çalışmaları uyumlaştırma ve eşgüdümleme merkezi olarak Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, bu doğrultudaki çalışmalarında şu ilkeleri kılavuz edinmektedir :

— Devletlerin egemenliğinin eşitliği ilkesi,

— Devletlerarası uyuşmazlıkların ve çekişmelerin barışçı yollardan ve müzakereler aracılığıyle çözümü ilkesi,

— Kaba kuvvet kullanımını, hangi gerekçeyle olursa olsun ret ve yasaklama ilkesi,

— Devletlerin toprak bütünlüklerine ve siyasal bağımsızlıklarına saygı gösterme ve iç işlerine karışmama ilkesi,

— Yüklenilen ödevleri yan tutmaksızın ve iyi niyetle gerçekleştirme ilkesi.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın ana çalışmaları, silâhsızlanma sorunu, atom enerjisinden ve uzay boşluğundan barışçı amaçlarla yararlanma sorunu, sömürgeciliğin ortadan kaldırılması sorunu gibi tüm insanlığın geleceğini ilgilendiren alanlara yönelmiş bulunmaktadır. Ve örgüt, bu sorunların çözümü doğrultusunda —emperyalist devletlerin çıkardıkları türlü zorluklara rağmen— olumlu bir tutumu sürdürebilmektedir.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Gelişme Programı : Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın, gelişmekte olan ülkelere sosyal ve ekonomik alanda teknik yardım yapılmasını kararlaştıran özel denetim organı; 1 ocak 1966 tarihinde çalışmağa başlayan bu organ gereğince, gelişmekte olan ülkelere şu alanlarda teknik yardım yapılmaktadır :

— Taşıt ve barınarı altyapı donatımlarını kurma işleri,

— Kadro yetiştirilmesi,

— Ekonomik, sosyal ve teknik sorunlarda tavsiyelerde bulunma; yetkili uzman gönderme.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulu: Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın en temel organlarından biri. Bu organ, Örgüt'e üye olan bütün devletlerin resmî temsilcilerinden oluşur. Kurul'un toplantılarında ve alınan kararlarda her üye devletin bir oy hakkı vardır. Devletlerin delegasyonları en fazla beş kişiden oluşur; bunların beş kadar yardımcısı ve gerekli sayıda da danışman, uzman ve görevlisi vardır.

Güvenlik Konseyi, her yıl Eylül ayının üçüncü salı günü itibarıyle sıralı yıllık oturumlarına başlar; yaklaşık olarak yüz kadar sorunu gündemine alır. Yıllık toplantı dönemi üç ay sürer. Gerektiğinde Konsey, özel yada olağanüstü toplantılara da çağrılabilir.

Genel kurul, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın ve örgüte bağlı bütün organların yetkileri içine giren tüm sorunları incelemek, örgüt üyelerine ve Güvenlik Konseyine tavsiyede bulunmak hakkına sahiptir.

Genel Kurul, bütün bu işlevlerini şu komitelerin yardımı ile gerçekleştirir:

— ***Birinci Komite.*** Bu komite özel olarak politik sorunlarla ve bunların yanı sıra güvenlik sorunlarıyle uğraşır.

— ***İkinci Komite.*** Bu komite özellikle malî ve ekonomik sorunların çözümüne ilişkin hususlarla uğraşır.

— ***Üçüncü Komite.*** Bu komite sosyal insansal ve kültürel sorunların çözümüne eğilir.

— ***Dördüncü Komite.*** Bu komite vesayet sorunu ile kendi başlarına yönetilmeyen topraklara ilişkin olarak ortaya çıkan çeşitli sorunların çözümü için çaba gösterir.

— ***Beşinci Komite.*** Bu komite idarî sorunlarla bütçe sorunlarını inceler.

— ***Altıncı Komite.*** Bu komite hukuksal nitelikteki sorunların çözümüne eğilir.

Genel Kurul, ayrıca, her toplantı dönemi bir ***Genel Komite*** kurar. Buna Genel Kurul Başkanı, başkanının 17 yardımcısı ve ilk altı komitenin başkanları girer. Söz konusu komite, Genel Kurul'un çalışmalarını yönetir ve öbür komitelerin çalışmalarını eşgüdümler. ***Yedinci Komite*** de delegelerin yetki durumlarını denetler.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulu, dünyamızdaki kuvvet oranlarında ileri güçler lehine meydana gelen derî ve sürekli değişimler, sosyalist ülkelerin etkilerinin hızla büyümesi ve eski sömürgelerin birer birer bağımsızlığa kavuşup Örgüt'e üye olması sonucunda, dünya barışını ve güvenliğini koruma alanında başarılı ve olumlu işler yapabilme olanağını elde etmiştir.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Sekreteri : Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın en yüksek yöneticisi ve resmî sorumlusu. Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesiyle Genel Kurul tarafından seçilir Sekreterliğin görev süresi 5 yıldır.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, görevi dolayısıyle Genel Kurul'un, Güvenlik Konseyi'nin, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in ve Vesayet Konseyi'nin bütün oturumlarına katılır; bu organlar tarafından kendisine verilecek ödevleri yerine getirir. Genel Sekreterin bellibaşlı görevleri arasında, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın yıllık çalışmaları hakkında Genel Kurul'a aydınlatıcı rapor vermek ve dünya barışı ile güvenliğini tehdit eden olayları, bu olayların nedenlerini Güvenlik Konseyi'nin bilgisine sunmak da yer alır.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın ilk Genel Sekreteri, Norveçli Trygve Lie idi. 1946 1952 yılları arasında görev yapan Lie'nin yerini 1953-1961 yılları arasında görev başında kalan İsveçli Dag Hammarskjöld aldı. Onu, 1961-1971 yılları arasında iki dönem işbaşında kalan Birmanyalı U Tant izledi. 1972 yılında ise, Avusturyalı Kurt Waldheim işbaşına getirildi.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Ekonomik ve Sosyal Konseyi Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın halklararası alandaki ekonomik işbirliğini gerçekleştirmekle görevli önemli organlarından biri. Bu Konsey, 1946 yılında kuruldu.

Genel Kurul'un yönetimi altında çalışan Ekonomik ve Sosyal Konsey'in başlıca görev ve işlevleri şunlardır :

— Ekonomi, sosyal hayat ve öğrenim alanlarında gerekli İncelemelerin uzmanlarca yapılmasını sağlamak;

— Bu alanlar çerçevesi içinde yer alan sorunlara ilişkin raporlar hazırlamak, gerekirse tavsiyelerde bulunmak;

— Söz konusu sorunların çözümü için halklararası konferanslar düzenlemek;

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Vesayet Konseyi : Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın bellibaşlı organlarından biri. Genel Kurul'un yönetimi altında çalışan Vesayet Konseyi, uluslararası (yada, halklararası) vesayet altında bulunan topraklar sorunu ile uğraşır.

Genel Kurul tarafından Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'na üye devletlerin temsilcileri arasından üç yıllık bir süre için seçilen kişilerden oluşan Vesayet Konseyi'nin görev ve işlevleri şunlardır :

— Vesayet altındaki toprakları yöneten organların raporlarını incelemek;

— Vesayet altındaki topraklara ilişkin sorunlarda anketler düzenlemek;

— Vesayet altındaki topraklarda yaşayanların dileklerini inceleyip sonuca bağlamak.

Çağımızda Büyük Okyanus'taki Marshall ve Carolina adaları ile daha başka bazı adalar Amerika Birleşik Devletleri'nin vesayeti altında bulunmaktadır. Bu adaların bağımlılığı sona erdiğinde, Vesayet Konseyi'nin işlevi bitmiş olacak ve Konsey ortadan kalkacaktır.

birlikte değişme (Fr. variation simultanée) İlke olarak aynı nedene bağımlı en az iki statistik dizi yada fenomenin aynı zaman süresi içinde aynı yada ters yönde değişmeye uğraması. Eğer gözlemlenen fenomenlerin benzerlikleri ve farklılıkları arasında hiç bir mantıksal bağ kurulamıyorsa, bu durumda söz konusu olan değişme, «bağlantısız» bir birlikte değişmedir. Buna karşılık, gözlemlenen olaylardaki benzerlik ve farklılıkların nedeni aynı ise, söz konusu olan değişme, «bağlantılı» bir birlikte değişme demektir.

İki hareketten biri öbürüne otomatik bir şekilde, kendiliğinden yolaçıyor, yada, bunların karşılıklı etkisi bu ikili hareketin şemasını açıklıyorsa, bu durumda söz konusu olan değişme, «bağlantılı»dan da ötede, «bağımlı» bir birlikte değişmedir.

İncelenen iki değişken aynı ekonomik alanda meydana gelmişse, buradaki birlikte değişme, «içsel» (yani, «organik» yada «endogen») bir birlikte değişmedir.

Buna karşılık bu iki değişken aynı ekonomik alana ilişkin olmadıkları halde «rasyonel» bir ilişki içindeyseler, buradaki birlikte değişme, «dışsal» (yani, «inorganik» yada «ekzogen») bir birlikte değişmedir.

Birlikte değişme kavramı, iki ekonomik fenomen arasındaki ilişkinin belirli bir tipini dile getirir. Bu kavram, değişkenlerin birbirlerine doğrudan doğruya mı bağlı; yoksa tam tersine, kendilerini koşullayan çok daha genel bir üçüncü fenomene mi bağlı bulunduklarını araştırmağa götürür bizi. Dolayısıyle de birlikte değişim'i, **bağlılaşma** kavramından ayırt etmek gerekir

Birlikte değişme kavramı, kimi zaman, **eşzamanlı değişme** şeklinde kullanılmaktadır.

Bir satıcının ölümü bk. **Satıcının ölümü.**

Bir ulusun doğuşu'*ndan bir görüntü.*

Bir ulusun doğuşu (1915) David Wark Griffith'in Thomas Dixon'ın ***The Clansman*** adlı romanından hareketle Frank Wood'la birlikte hazırladığı senaryo üzerinden Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini Billy Bitzer'in üstlendiği bu başyapıtın başrollerini Henry B. Walthall, Mae Marsh, Josephine Crowell, Lilian Gish, Spotiswoode Aitken, Elmer Clifton, Robert Harron, Wallace Reid, Joseph Henaberry, Donald Crisp, Ralph Lewis, Raoul Walsh, Eugène Pallette, Bessie Love, George Siegman ve Walter Lang paylaşmaktaydılar.

Başta büyük sinema tarihçisi Georges Sadoul olmak üzere tüm önde gelen eleştirmenler tarafından sinema sanatının ilk büyük ve gerçek başyapıtı olarak kabul edilen bu filmin —işin garibi!— ırkçı bir temayı işleyen konusu şöyle idi

1860 yılına doğru Güney'de Cameron ailesi zenginlik ve mutluluk içinde yaşamaktadır. Aile, Güneyli bir milletvekili ve kızı ile de son derece yakın ilişki içindedir. Derken iç savaş gelir çatar. Savaşta Güneylilerin bozguna uğramasından sonra, ülkeye Zenciler egemen olur. Bunların bir melez tarafından kumanda edilen bir orduları da vardır. İşte bu ordunun karaderili çavuşlarından biri Cameron ailesinin güzel kızını iğfal etmek isterken öldürür Bunun üzerine genç kızın kardeşi de öç almak üzere ünlü Ku Klux-Klan'ı kurar. Tam bu sırada da Zenci ordusunun melez kumandanı, Zencileri savunan milletvekilinin kızını iğfal etmeğe kalkışır. Aynı zamanda da bir Zenci «sürü»sü, gözleri dönmüş bir halde Cameron'ların evine saldırır. Ama herşey Ku-Klux-Klan tarafından son anda kurtarılacaktır.

Papaz Thomas Dixon, Ku-Klux-Klan'ın «Büyük Dev»i ve amcası olan albay Leroy McAfee'ye ithaf ettiği bu alabildiğine bayağı ve pis propaganda yapıtında işlediği tezi şöyle tanımlamıştı «Ku-Klux-Klan, ölmek üzere bulunan genç Güney'i yeniden canlandırmış ve Arî tarihinin en dramatik bölümlerinden birini yaratarak bütün bir halkın hayatını kurtarmıştır.»

Griffith de iç savaşın sefalete mahkûm ettiği bir Güneyli albayın oğluydu ve filminde, herşeyden önce, kana susamış «menfur Zenciler»i göstermeyi amaçlıyordu. Bütün Zenci rolleri, aşırı derecede makyajlı Beyaz aktörler tarafından oynanmak koşuluyle tabiiî.

Film, sinema diline uyarlanan yapıtın «ruh»una uygun olarak ***The Clansman*** adı altında Los Angeles'te gösterildi ilkin. Sonra da ad değiştirdi; çünkü Griffith'e göre, «Güney'in haklarını yeniden kazanması, Yeni Bir Ulus'un doğuşu demek»ti.

Yapıtın fikirsel örgüsünü oluşturan ırkçılık anlayışı, liberal Amerikalıların, Kara Sarı-Kızıl Derili İnsanları Geliştirme Ve İlerletme Derneği'nin, başta Harvard olmak üzere çeşitli üniversite rektörlerinin ve ***The Nation*** yada ***The New Stateman*** gibi gazetelerin şiddetli protestolarıyle karşılaştı. Film aleyhinde özellikle New York, Chicago ve Boston'da düzenlenen sokak gösterilerinde düpedüz yaralananlar oldu; hattâ bir kaç kişi de hayatını yitirdi. Gene bu ırkçılık anlayışı dolayısıyle film Avrupa'da yasaklandı Çünkü Birinci Dünya Savaşı'ndaydık; ve Müttefik ordularında Beyazlarla omuz omuza çarpışan binlerce Zenci vardı. Ancak 1921 yılında ve bir dizi kesintiden sonra Fransa'da gösterilmesine müsaade edilen ***Bir ulusun doğuşu***, Sovyetler Birliği'nde hiç gösterilmedi.

Dolayısıyle de yapıtın Avrupa sinema sanatının evrimi üzerindeki etkisi çok geç başladı, Sovyet sineması üzerinde de hemen hiç etkisi olmadı. Buna karşılık ***Bir ulusun doğuşu***, Amerika Birleşik Devletleri'nde film sanatını olduğu kadar film endüstrisini de belirleyici şekilde etkiledi. Gerçekten de üç saata yakın süren ve 100 bin dolara çıkmış olan bu yapıt, tam 15 milyon dolar kazanç sağladı; tiyatrolarda koltuk başına 2 dolara gösterildiği için de yeni işletme koşullarının ortaya çıkmasına yolaçtı Örneğin salt uzun film gösteren sinema salonları bu tarihten itibaren yapılmağa başlandı. Filmin yolaçtığı bir başka önemli sonuç da Hollywood'un doğuşu ve önce Amerikan sineması, hemen ardından da dünya sineması üzerinde egemenlik kurmağa başlayışı oldu.

Bir ulusun doğuşu'ndaki iğrenç ırkçılık propagandası bir yana bırakılırsa film, eşsiz güzellikte sekanslarla doludur. İki ayrı aksiyonu yetkin bir kurgu anlayışı içinde paralel olarak sürdüren son bölüm, bu bakımdan örneksel bir değer taşır. Bu bölümde büyük yönetmen Griffith, o saçmasapan ırkçı duygularından da sıyrılmakta ve savaşın dehşetini bütün öbür başyapıtlarında tanıklık ettiğimiz insanca bir heyecanla dile getirmektedir

Filmi aleyhine düzenlenen gösteriler pek etkilemişti Griffith'i. Aslında bu büyük yönetmen, Güneylilere özgü ırkçılığın doğurduğu körce önyargılarından kurtulabildiği anlarda gerçekten ilerici ve ilerletici yapıtlar ortaya koymayı da başardı. Nitekim 1918 yılında çevirdiği ***Bu dünyanın yürekli*** adlı filminde bir beyazderili askerin bir karaderili askeri sevgiyle kucakladığını görürüz.

Filmin Amerikanca orijinal adı, ***Birth of a Nation***'dır.

bir ulusun sosyo-politik ve ideolojik birliği (Fr. unité socio-polltique et idéologique d'une nation, İng. socio-politic and ideologic unity of a nation) Sosyalizmin somut biçimde kurulmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik, siyasal, ideolojik ve tinsel çıkarlar ve ilkeler birliği. - Bir ulusun sosyo-politik ve ideolojik birliği'nin ekonomik temeli, üretim araçlarının ve aletlerinin sosyalist mülkiyeti ile sosyalist üretim ilişkileridir. Aynı birliğin siyasal temeli ise sosyalist devlettir, sosyalist demokrasi sistemidir. Bir ulusun sosyo-politik ve ideolojik birliği'nin zorunlu ve bütünleyici bir parçası da, **ulusal sorun**'un çözümüdür. Aynı birliğin ideolojik temeline gelince Bu temel, **marksizm-leninizm**'dir; bütün halkların ideolojisi haline gelen işçi sınıfı ideolojisi'dir. Gene buna uygun olarak, bir ulusun sosyo-politik birliğinin somut ve canlı örneği, bir proletarya iktidarı şeklinde varolan devletin bütün halkın devleti hallne gelmesi ve başlangıçta sadece işçi sınıfının partisi olan devrimci partinin de bütün halka öncülük eden bir parti haline girmesidir.

BİRUNİ (X. yüzyıl / XI. yüzyıl) İslâm bil-

gini. Harizm'de, Hive yakınında Kas kentinde doğmuştur. Arapça ve Farsça'yı sonradan öğrendiğini kendisi söylemiştir. Kullandığı bazı Türkçe kelimelere dayanılarak, büyük bilginin Türk olduğu tahmin edilmiştir. Çocuk yaşta Harizmşahlar sarayında bulunmuş ve çağının en ünlü hocalarından ders görmüştür. Süryaniceyi ve Yunancayı da öğrenmiş olduğu sanılmaktadır. Sultan Mahmut tarafından Gazne'ye götürülmüş ve bu padişahın Hindistan'ı feth etmesinden sonra bu ülkenin kuzeyinde kalarak Hind bilimlerini ve sanatlarını incelemiş ve bu arada Sanskritçe de öğrenmiştir. Gazne'de öldüğü tahmin edilmektedir. Birûnî, matematik, astronomi, coğrafya, jeoloji, felsefe, edebiyat, kültür tarihi ve etnografya gibi çeşitli konulara değinen yapıtlar vermiştir. Dinsel inançlara bağlı olmasına karşın, bu araştırmalarında bilimsel nesnellikten ayrılmamıştır Geniş görüşlü olduğu için, yapıtlarında, Kuran'ın âyetleri ile Yunan filozoflarının düşüncelerine yan yana yer vermekten kaçınmamıştır. Çağının bütün bilgi ve düşüncesini sindirmiş olan Birûnî, o güne kadar ortaya atılmamış buluşlar yapmak başarısını da göstermiştir. Yüzelliye yakın yapıt vermiş ve bunların çoğunu Arapça yazmıştır. Eski ulusların kronolojisi hakkında bilgi veren ***El Asarü'l bâkiye ani'l-kuruni'l-haliye*** adlı yapıtında, genç İbni Sina ile güneşin sıcaklığına ilişkin tartışması da yer almaktadır ***Tarihü'l-Hind*** adlı yapıtında ise, Hindistan'ın coğrafyasından kültür hayatına kadar her konuda ayrıntılı bilgi vermiştir. Geometri ve astronomi konularında da çeşitli yapıtlar yazmış olan Birûnî'nin bu alandaki en ünlü ve özgün yapıtı ***El-Kanunü'l-Mesudi fi'l-hey'eti ve'n-nücûm*** adını taşır. Gazneli Mahmud'un oğlu Sultan Mesud için yazılan bu kitapta, trigonometriye ilişkin önemli bir bölüm bulunmaktadır Birûnî'nin öteki özgün buluşlarının yanı sıra, bu yapıtında, Gazne ile İskenderiye arasındaki boylam farkını ortaya koymak için yeni bir metod ileri sürdüğü de görülmektedir Bilginin, coğrafya, madenler, tıp ve eczacılık konusunda da yapıtları vardır Tarihsel olayları yalnızca dinsel nedenlerle açıklamayı bilime aykırı bulduğu ve ekonomik nedenlerle açıklamanın doğru olduğunu ileri sürdüğü bilinmektedir

1. Bir yoldur uzar gidor (Bengalce aslı Pater Pançali) Bibhuti Bhusan Benerci'nin 1929 yılında yayınlanmış olan romanı. Bu yapıtta ve yapıtın devamı olan ***Aparajita***'da büyük yazar, kendi çocukluk macerasını aktarır bize. Yoksul bir brahman ailesidir Ray'lar Bitek bir doğanın içinde bir köyde yıkık dökük bir evde oturmaktadırlar Hayatın gerçeklerini göğüslemeğe cesareti olmayan, hayal içinde yaşayan bir adamdır baba Harihar Ray. Çocuklarının geçimini sağlamak için ana Sarvajaya çırpınmaktadır. Bu uğurda, kocasının yaşlı akrabası İndir Takrun'a gaddarca davranmaktan bile çekinmemektedir Sarvajaya. Romanın en ilginç kahramanlarından biri de başkahraman Apu'nun ablası Durga'dır Sosyal zorunlukları ve töreleri hiç göz önünde tutmaksızın, hayattan elinin altına düşen bütün herşeyi koparıp alan özgür yaratılışlı bir küçük kızdır Durga. Kardeşine karşı cömert ve sevecen olduğu oranda dış dünyaya karşı açgözlü ve yırtıcıdır.

Benerci bu «büyükler için çocuk romanı»nda, dünyaya bir küçük çocuğun gözleriyle bakmayı ve bizleri de dünyaya o gözlerle baktırmayı gerçekten başarmıştır. Hiç bir zaman sulu sentimantalizme düşmeden, gelişen bir çocuğun psikolojisini sayfa sayfa izleyen bu kitap Bengal edebiyatının en köklü başyapıtlarından biridir

Ç. **Bir yoldur uzar gider** bk. **Pater Pançali.**

BİRYUZOV Sergey Semyonoviç (Skopin 1904 / Belgrad 1964) Sovyet mareşali. 1922 yılında orduya girdi. Stalingrad savaşında büyük başarı kazandı. Daha sonra 1943 yılı boyunca Ukrayna'daki 4 ve 5. cephelere kumanda etti. 1944-1945 yıllarında Romanya, Yugoslavya ve Bulgaristan'da yürütülen genel saldırıda etkili rol oynadı. 1963 yılında Sovyetler Birliği Silâhlı Kuvvetleri Genel Kurmay başkanı oldu. Belgrad yakınlarında meydana gelen bir uçak kazasında öldü.

BİSHOP John Peale (Charlestown 1892 / Massachussetts 1944) Amerikalı şair ve deneme yazarı. Büyük yazar Scott Fitzgerald'ın yakın dostu idi. Sağlığında tutulan yapıtları, ölümünden sonra gitgide daha büyük ilgi görmeğe başladı. 1948 yılında, denemeleri ***Collected Essays*** (Bütün denemeler), şiirleri de ***Collected Poems*** (Bütün şiirler) başlıkları altında yayınlandı.

Bisiklet hırsızları (1948) Vittorio De Sica'nın, Luigi Bartolini'nin aynı adı taşıyan romanından hareketle Cesare Zavattini tarafından hazırlanan bir senaryo üzerinden İtalya'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini Carlo Montuori'nin üstlendiği, müziğini Alessandro Cicognini'nin hazırladığı filmin başrollerini Lamberto Maggiorani, Lianella Carnel ve Enzo Staiola paylaşmaktaydılar.

Filmin konusu alabildiğine basitti Roma'da yaşayan bir işsiz, afiş asarak hayatını kazanmak üzere bir bisiklet satın alır Bisikleti çalarlar. Çocuğuyle birlikte hırsızı aramağa koyulur. Çaresizlik içinde kendisi bir bisiklet çalar ve yakalanır.

Bu eşsiz yapıtın bellibaşlı sekansları da şöyle sıralanmaktaydı

Ailenin yıkık dökük bir binadaki sefil hayatı; belediyeye bağlı bir afiş asıcısı olabilmek için bisikletli olması gereken adamın yorgun ve çarşaflarını Emniyet Sandığı'na rehin bırakması; Amerikan filmi ***Gilda***'nın afişini asarken bisikletini çaldırması; pollsin, böyle ufak işlerle uğraşmağa vakti olmadığını söylemesi; çocuğuyle birlikte bisikleti bulmak için bitpazarına gidişleri; yağmur altında bir ihtiyarı şüphelenip kovalayışları; babanın umutsuzluk içinde oğlunu tokatlayışı; babaoğulun barışması ve bir falcıya gidişleri; hırsızı bulup izleyişleri ve sokakta yakaladıkları an bütün mahalleyi karşılarında buluşları; polisle birlikte hırsızın annesinin evine gidişleri ve gördükleri sefalet karşısında şikayetlerini geri alışları; en son olarak da adamın, maç oynanan bir stadyumun önündeki bisikletlerden birini çalışı, yoldan geçenler tarafından kovalanıp yakalanışı ve çocuğunun önünde hakarete uğrayarak koyuverilişi..

Babaoğulun elele kalabalığın içinde yavaş yavaş yitip gitmeleriyle son bulan bu başyapıt, sinema sanatına yepyeni bir soluk getiren uluslararası çapta etkisiyle İkinci Dünya Savaşı sonrasının en önemli ürünü oldu.

Gerçekten de, bir büyük kentte tam 24 saat boyunca, tüm hayatının ve geleceğinin bağlı bulunduğu bir aracı arayan bir adamın durumu öylesine alışılmadık bir film anlayışını sergiliyordu ki yapıt on ayrı ülkede elli ayrı rejisör tarafından değişik adlar altında yeniden çevrildi.

Zavattini şöyle özetliyordu konuyu

«Nedir ki bir bisiklet? Hele Roma'daki bisikletlerin sayısı sineklerin sayısından az değildir herhalde. Ve allahın günü yüzlerce bisiklet çalınır Roma'da, gazetelerde bir tek satırlık bir havadise konu olma onuruna bile eremez bu olaylar. Ama belki de gazeteler havadislik olaylar arasındaki aşama sırasını her zaman gerektiği gibi kestiremiyorlardır. Yoksa örneğin şu bizim kahramanımız Antonio'nun hırsızlığını tam sayfa halinde vermeleri gerekirdi. Çünkü savaşta yenik düşmek İtalya için ne denli önemli ise, bisikletini çaldırmak da Antonio için bir o kadar önemliydi. Belki de daha fazla..»

Bir Amerikan firması, başrolü Gary Grant'a oynatmak koşuluyle filmi finanse etme önerisinde bulunmuştu. Zavattini ve De Sica bunu kabul etmediler.

Filmde başrolü oynayan Lamberte Maggiorani, Roma'daki büyük fabrikalardan birinde işçiydi. Defalarca işsiz kalmış olan ve daha sonra da işsiz kalan bir işçi..

Bisiklet hırsızları, **yeni gerçekçilik** akımının en özlü yapıtlarından biri oldu; ve 1958 yılında yapılan bir soruşturmada da en öndegelen eleştirmenler tarafından «dünyanın en iyi on filminden biri» seçildi.

Film, görünürde işsizlik temasını ele alıyordu; ama bu temanın yanı sıra ve daha derinlemesine olarak, belirli bir toplum içindeki insanın yalnızlığını da işlemekteydi. Ve Zavattini şöyle diyordu «Benim bir tek saplantım varsa, o da sinema sanatını «romansallıktan kurtarmaktır Günlük hayatı ve günlük olayları, bir kitap okurken kapıldıkları tutkuyla seyretmeyi öğretmek isterdim ben insanlara..»

Bisiklet hırsızları'nın İtalyanca orijinal adı, ***Ladri di biciclette***'dir.

Bisikletlinin ölümü (1954) Juan Antonio Bardem'in Luis F. de İgoa ile birlikte hazırladığı bir senaryo üzerinden İspanya'da

gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini Alfredo Fraile'nin üstlendiği, dekorlarını Enrique Alarcon'un yaptığı, müziğini İsodoro Maiztegui'nin hazırladığı filmin başrollerini Lucia Bose, Alberto Closas ve Carlos Casaravilla paylaşmaktaydılar.

Madrid Üniversitesi'nde ders veren yakışıklı bir metematik profesörü ile zengin bir sanayicinin karısı olan metresi, bir sevişme gecesinin dönüşünde bisikletli bir işçiyi arabayla bir hendeğe yuvarlayıp ölümüne yolaçarlar İki âşık arasında böylece başlayan bunalım, kadının sevgilisini öldürmesiyle sonuçlanır.

Monden yada poliye bir melodrama rahatça konu olabilecek olan bu tema Bardem tarafından tam bir «yol gösterici» olarak kullanılmaktadır filmde Madridli büyük burjuvaziyi ve Franco rejiminin beslendiği ana kaynakları, bu tema aracılığıyle tanırız.

Yapıtın en can alıcı bölümlerinden biri de, bisikletlinin ölümünü gazetede okuyunca vicdan azabına kapılan profesörün kurbanının karısını ve çocuklarını aramak üzere Madrid'in gecekondu mahallelerini dolaşarak İspanyol işçi sınıfının dipsiz yoksulluğuyle birdenbire yüzyüze gelişini sergileyen bölümdür. Bu bölümde büyük rejisörün sosyal kontrastları vurgulamak üzere kullandığı «paralel montaj» tekniğindeki başarısı özellikle anılmağa değer. Anılmağa değer olan bir başka nokta da, zarif İtalyan yıldızı Lucia Bose'nin güzelliğine katmayı başardığı dramatik boyuttur.

Yapıtın İspanyolca adı, *Muerte de un Ciclista*'dır.

BİSMARCK Otto von (Schönhausen 1815 / Friedrichsruh 1898) Alman devlet adamı. Altı yaşındayken Berlin'deki bir yatılı okula verildi, on iki yaşına kadar orada çok

BİSMARCK, 1890 yıllarında..

sıkı bir disiplin altında yetişti. Daha sonra Göttingen Üniversitesi'ne yazıldı ve orada bir hayli özgür bir öğrenci hayatı sürdü. Askerliğini gönüllü olarak yaptı, babasından kalan büyük yurtluğu kardeşiyle birlikte başarılı bir şekilde yürüttü. Tarıma taa çocukluğundan beri derin bir ilgiyle bağlıydı. Kişiliğini oluşturan öğelerden biri de buydu şüphesiz. Ayrıca Prusyalı asker disiplini, soyluluğun verdiği gurur ve sağlam bir Protestan eğitiminin getirdiği dinsel inanç tamamlıyordu bu kişiliği. Nazik durumlarda hemen yumuşayabilen cinsinden bir hoyrat karakteri vardı. Bu niteliklerin yanı sıra değişmez özelliği, gene Prusyalılığından gelen, imparatora bağlılığı ve Almanya'nın büyüklüğüne kendini adamışlığıydı.

Gerçekten de Bismarck'ın bütün isteği, daha gençlik çağından beri, Alman birliğini kurmak ve güçlendirmek olmuştur. Hayatının en büyük ve temel amacı bu oldu.

1847 yılında Prusya Bölge Meclisi (Landtag)'ne seçildi ve politika alanında muhalefet yolunu tuttu. Usta bir diplomattı Frankfurt Diyeti'nde Prusya'yı başarıyla temsil ettiği gibi Diyet toplantıları boyunce yaptığı konuşmalarda bu meclisin yetersizliğini ortaya koymağa yöneldi. Bunu başardı da..

Nitekim onun etkisiyle bir çok Alman milliyetçisi bu meclisi artık Avusturya İmparatorluğu'ndan kopmuş saymakta gecikmeyecekti.

Bismarck, 1859-1862 yılları arasında St. Petersburg'da ve Paris'te elçilik görevlerinde bulundu. Daha o zamandan Fransa'yı dize getirmeyi ve Alman İmparatorluğu'nu kurmayı koymuştu aklına. Dolayısıyle de iki cephede birden savaşmak gibi bir zorunlukla karşı karşıya kalmamak için önlemler almağa daha o sırada girişmişti Bu amaçla, Doğu ve Batı Avrupa'nın bu iki büyük başkentinde yararlı dostluklar kurdu.

Roon'da yapılacak askeri reform için gerekli oyu Landstag'dan elde edemeyen kral Wilhelm I tarafından çağrılınca Berlin'e gitti. Once Devlet bakanı oldu; çok geçmeden de Başbakanlığa ve aynı zamanda Dışişleri bakanlığına getirildi.

Bu arada Landstag hiçe sayılarak gerekli krediler sağlanacak; ve Prusya'ya, iyi eğitilmiş 30 bin kişilik bir ordu kazandıran reform gerçekleştirilecekti Böylece, tam bir diktatörlük kurulmuş oluyordu.

Gerçekten de artık bütçe kral emirnameleriyle yapılmakta; basın özgürlüğü iyiden iyiye kısıtlanmakta ve meclis seçimlerinde resmî adaylık usulü uygulanmaktaydı.

Devletin otoritesini elle tutulur biçimde güçlendiren bu önlemler, liberaller arasında büyük çapta hoşnutsuzluk yarattı. Ama Bismarck'ın başarısı gene de devam edecekti; çünkü özellikle 1862 yılından sonra, kralla eralarında verimli bir işbirliği kurulmuş bulunuyordu. Ve bu işbirliği, 1882 yılında kralın ölümüne kadar sürecekti.

Bu arada Bismarck ile, verilen söze ve yasallık ilkesine son derece bağlı olan kral arasında sert tartışmalar da koptuğu oluyordu Wilhelm I, Bismarck'ın kılı kırk yarcasına hesaba dayanan gerçekçiliğine karşıçıkıyordu zaman zaman; ama bir yandan da ondan çekinmekteydi. Ama her tartışma, devletin yararı uğruna iki tarafın da gerekli fedakârlıkta bulunup ödün vermesiyle sonuçlanıyordu.

Bismarck, hayatının en büyük ereği saydığı Alman birliğini, 1864 yılından 1871 yılına kadar uzanan dönem boyunca iki eşamada gerçekleştirdi. Şöyle ki

Önce Avusturya'yı çıkardı aradan. Bunu, 1864 yılında «Dükalıklar savaşı»nı çıkartıp bir yıl sonra Gastein anlaşmasını yaparak başardı. Gene aynı dönemde Habsburg'lara savaş açtı ve salt diplomasi yoluyle onları yalnızlaştırmayı başardı. Daha sonra da Prusya'nın 3 Temmuz 1866 tairhinde kazandığı Sadowa zaferinden sonra yapılan antlaşmada Avusturya, konfederasyonunun bozulmasını ve Prusya'nın çevresinde Kuzey Alman devletlerinden meydana gelecek yeni bir konfederasyon kurulmasını kabul edecekti.

Avusturya ile Main'in kuzeyi, bu yeni konfederasyonun dışında kalıyordu. Kuzey Alman Konfederasyonu, ayrıca, üç Danimarka dükalığı ile Avusturya tarafını destekleyen Kuzey-Doğu Alman devletlerini ilhak hakkını elde etmişti.

İkinci aşamada Bismarck, Main'in güneyindeki devletlerin ilhakını engelleyerek Alman birliğini köstekleyen Fransa'yı sahneden uzaklaştırmayı başardı. Bu konuda, Fransız imparatoru Napoléon III, kendine rağmen Alman şansölyesinin en büyük yardımcısı olacaktı. Şöyle ki

Napoléon III, Bismarck'la pazarlığa girerek Almanya'nın Ren'in sağ kıyısına, Belçika'ya ve Lüksemburg'a dokunmamak koşuluyle tarafsız kalacağını bildirmiş; bu yüzden de Avrupa'da Fransa'ya karşı güvensizlik beslenmesine yolaçtığı gibi Almanya'da da, Fransa zararına canlanan ulusalcı ruhun şahlanmasına yardımcı olmuştu.

Bu pazarlığın yabancı basına usteca bir şekilde yansıtılması ve daha sonra, 1870 yılında, Hohenzollern'lerin İspanya tahtına aday gösterilmesiyle ilgili ünlü **Ems telgrafı**'nın kurnazca kısaltılması, Fransız-Alman savaşının patlamasıyle sonuçlanacaktı.

Kumandanlar kadar Bismarck da arzuluyordu bu savaşı. Çünkü bu savaş zaferle kapanırsa, Almanya Güney Main eyaletini ilhak edebilecek ve Alsas-Loren'i de ele geçirerek Alman Birliği'ni fiilen kurmuş olacaktı.

Versay Sarayı'nın ünlü Aynalı Galeri'sinde Wilhelm I yararına II. Reich'ın ilânı, hemen ardından da Frankfurt antlaşmasının imzalanması, Bismarck'ın bu hayalini gerçekleştirdi. Böylece yalnız imparatora karşı sorumlu kalan Bismarck, Almanya başbakanı ve Prusya Meclis başkanı olarak yapıtını sağlamlaştırmağa girişti.

Bismarck, önce, Main'in güneyindeki eyaletleri Kuzey Almanya Konfederasyonu'na kattı ve hem imparatorun hem de başbakan olarak kendisinin yetkilerini genişletti. Ayrıca, 1872 yılında, markın İmparatorluk Bankası

tarafından çıkarılmasını sağladı. Bunu, medenî ve ceza usulü yasaları ile askerlik hizmetini yedi yıle çıkaran 1874 yasası izledi. Son olarak da Bismarck, Almanya'daki ulusal azınlıkları millîleştirdi; ve böylece anayasa, maliye, hukuk ve kültür bakımından gerçekten güçlü bir birlik yaratmış oldu.

Ne var ki Bismarck'ın içişleri alanındaki siyasetiyle Parlamento içindeki davranışı, şiddetli bir muhalefetle karşılaşacaktı. Şansölye, görünüşteki soğukkanlılığını bozmayarak, ama ustaca bir uysallığa başvurarak bu muhalefeti kırmağa çalıştı. Almanya şansölyeliği ve Prusya Meclisi başkanlığı görevlerini bir arada yürütme durumu ona olağanüstü bir hakemlik yetkisi bağlamakla birlikte, işini güçleştirmişti Çünkü şimdi hem genel seçimle gelmiş Reichstag gibi oldukça liberal bir meclis, hem de sınıf sistemine göre seçilen Landstag gibi çok tutucu bir başka meclis vardı karşısında.

1871-1878 döneminde korumacılık sisteminden yana olan tutucuların ve Merkez Partisi'ndeki Katoliklerin muhalefetiyle karşılaştı; çünkü serbest mübadeleden yana idi. Bunlara karşı, Roma Kilisesi'nin Alman ruhban sınıfı üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak ve Alman Katolikleri ile Polonya, Alsas ve Loren'deki Katolik azınlıklar arasındaki çatışmayı önlemek için, sivil devleti laikleştiren ve tarikatçı papaz topluluklarını kaldıran yasalar çıkarıldı ve **Kulturkamp** uygulandı.

İkinci dönemde Bismarck, Prusya tarımının korunması gibi ekonomik ve 1877 yılında Meclise 12 sosyalist milletvekilinin seçilmesi gibi siyasal nedenlerle, öteden beri izleyegeldiği politikaya yeni bir yön vermek zorunda kaldı. Örneğin, toprak yasası yanlısı tutucuları memnun edebilmek için, 1879 yılında serbest mübadele sistemini uygulamaktan vaz geçti. Ama bu önlem, sanayicilerle ulusalcı liberallerin ona düşman olmasına yolaçacaktı.

Öte yandan Bismarck, sosyalistleri safdışı edebilmek için Merkez Partisi ile birleşmeğe çalıştı. Ama böylece de, Katoliklere karşı almış olduğu önlemlerin başarısızlığını kabul etme durumuna düştü.

Bir sonraki dönemde Bismarck, bir yandan sosyalistlere baskı siyaseti uygularken öte yandan da bir çeşit «devlet sosyalizmi»ne giderek işçilere birtakım haklar tanıyan sosyal içerikli yasalar çıkarttı. Ne var ki bu konuda da istediği gibi başarılı olamadığı, sosyalist oyların 312 binden 1 milyon 427 bine yükselişiyle meydana çıkacaktı.

İçişlerinde gerçekçi ama bazan sakat bir siyaset izleyen Bismarck, uluslararası ilişkiler alanında daha başarılı oldu. Zeki bir diplomattı, herşeyden önce Almanya'nın birleşmesini gerçekleştirmek için, barışı korumak gerektiğini tam vaktinde kavradı. Fransa'ya karşı tehdit edici bir tavır takınmakla birlikte, asıl istediği şey Fransa'nın kalkınmasını geciktirmek ve bu büyük komşuyu yalnızlaşmağa itip Alsas-Loren üzerindeki Alman egemenliğini garantiye almaktı.

Bu arada Bismarck, her an gerçekleşebilecek bir Fransız-Rus antlaşması çerçevesi içinde iki cepheli bir savaştan müthiş korktuğu için, karmaşık ama etkili bir sistem gerçekleştirme yoluna gitti. Bu, Rusya ile hem Avusturya-Macaristan'a ve hem de Fransa'ya karşı ittifak kurmayı ön plana alan bir sistemdi.

Balkanlarda, çoğu zaman tutarsız ilişkilerle bağlı bulunduğu bu iki devletle olan ittifakları sürdüren Bismarck, 1878 yılında toplanan ünlü **Berlin Kongresi**'nde olduğu gibi uluslararası siyasetin öndegelen hakemlerinden biri durumuna gelmişti artık.

Bu Kongre'de, Ruslar tarafından Balkanlarda uygulanan «Slav birliği» çabalarını durdurmayı başardı. 1884-1885 yıllarında ise Avrupa'nın Afrika'daki etki alanlarını sınırladı.

İzlediği atak siyaset, memnun olmayanların sayısını da arttırmaktaydı. Şansölyenin isteklerini adetâ itirazsız kabul eden Wilhelm I'in ölmesi, Friedrich II'nin çok kısa süren hükümdarlığından sonra, Bismarck'a karşı hayranlık duymakla birlikte, devlet yönetimini bir an önce eline almak isteyen ve şansölyenin rakibi Genelkurmay başkanı Waldersee'nin etkisinde kalan genç Wilhelm II'nin tahta geçmesi, Bismarck'ın düşmesine yolaçtı.

Bu düşüşün bir çok nedeni vardı aslında

— Sosyalist akımın durmadan gelişmesi ve marksist hareketin her geçen gün biraz daha güç kazanarak öbür sosyalist partileri yavaş yavaş ikinci plana iter hale gelmesi.

— Şansölyenin imzaladığı ittifakların biribiriyle bağdaşmaz karakterinin zamanla iyice ortaya çıkmağa başlaması.

— Bismarck'ın şansölyeliği oğluna devretmek istemesi.

— Son olarak da, imparatora haber vermeksizin, parti liderlerini konağında toplaması.

Ve Bismarck. imparatorun bir sitemi üzerine istifasını verdi. Kabul edilmeyeceğinden emindi bu istifanın. Belki de ilk kez ciddi şekilde yanılmaktaydı. Nitekim hesabı yanlış çıktı ve istifası kabul edildi.

Varzin'deki yurtluğuna çekilen Bismarck, hayatının son günlerini, Imparatoru ve yeni yöneticileri Almanya'ya kötü hizmetle suçlayan ***Hamburger Nachrichten*** (Hamburg haberleri) adlı yapıtıyle ***Gedanken und Erinnerungen*** (Düşünceler ve anılar) başlıklı kitabını yazmakla geçirdi.

Bismarck, emperyalist Alman burjuvazisinin sömürgecilik özlemlerini gemlediği için düştüğünü hiç bir zaman kavrayamadı. Savaştan yana değildi aslında. Ama Almanya'ya artık dünya egemenliği için savaş gerekliydi. Bismarck siyasetinin sonunu belirleyen de işte bu gerekliğin ortaya çıkışı oldu.

1870'lerde yapılmış bir karikatür: Şeytan'ın memnun bakışları altında BİSMARCK, Katolik Kilisesi'ni devirmeğe uğraşıyor..

BİSMARCK Üzerine

Bismarck diplomasisinin temel özellikleri

1889 yılında İngiltere ile yapılan müzakereler sırasında Bismark'ın durumu, küçümsenmeyecek biçimde sarsılmış bulunuyordu.

1888 yılının Mart ayında imparator Wilhelm I ölmüştü. Hemen üç ay sonra da oğlu Friedric III, yaşlı imparatorun ardından mezarın yolunu tuttu. Prusya ve Almanya tahtının yolu, Wilhelm II'ye açılıyordu böylece.

Kendini pek beğenmiş, telaşlı, teatral tavırları ve tantanalı söylevleri çok seven ve daima etkili roller oynama hevesisi olan genç imparator, politikasına hiç bir müdahale kabul etmeyen otoriter yaşlı şansölye ile bozuşmakta elbette gecikmeyecekti.

Özellikle Rus-Alman ilişkileri konusunda, imparatorla başbakanı arasında ciddi anlaşmazlıklar bulunmaktaydı. 1888 yılında yaşlı Moltke'nin yerini almış olan general von Wandersee, Rusya'ya karşı ne önleyici bir savaş açılmasının zorunu üzerinde ısrar etmekteydi gene; genç imparator, baş kumandanından yanaydı bu konuda, Bismarck ise, her zamanki gibi, Rusya'ya karşı girişilecek bir savaşı hayati tehlikelerle dolu görüyordu.

Bismarck, özellikle dış politika konularına ilişkin bir dizi takışmalı olay sonucunda ve ilkin Prusya'da, sonra da Almanya'da sürekli olarak tam yirmi sekiz yıl hükümet başkanlığı yaptıktan sonra, istifa etmek zorunda kalmıştır. Ne garip tir ki, 1890 yılı Haziran ayında süresi sona eren reasürans anlaşmasının yenilenmesi konusunda Şuvalov'la müzakerelere girdiği sırada,

bu yılın Mart ayında istifa ediyordu Bismarck.

Ve yeni şansölye general von Caprivi, genelkurmayın etkisi altındaydı. Gerçekten de yeni başbakan, Rusya ile bir savaşın kaçınılmaz olduğunu ve dolayısıyle de, bu ülkeyle varılacak bir anlaşmanın aslında hiç bir işe yaramayacağını düşünmekteydi.

Dışişleri bakanlığında danışman görevi yapan baron Holstein da paylaşıyordu başbakanın bu görüşlerini.

Baron Holstein üzerinde bir nebze durmamız gerekiyor:

Başlangıçta son derece mütevazi bir devlet memurluğunu yürüten Holstein'ın diplomatik kariyeri, kendisine Bismarck tarafından verilmiş olan şu ilginç görevle başlamaktaydı: Amiri durumundaki Almanya'nın Paris büyükelçisi kont von Arnim'i ispiyonlamak. Hatta Holstein'ın, von Arnim'in görüşmelerini bazan büyükelçilik salonundaki büyük divanın altına uzanarak dinlediği anlatılmaktaydı. Bilindiği kadarıyle Holstein, Berlin yüksek sosyetesinin kendisine uygulamak istediği sürgün statüsünden, ancak şansölyenin büyük kudreti sayesinde kurtulabilmekteydi.

Ve gene bilindiği kadarıyle bütün bunlar, Holstein'ın, şansölye gittikten sonra Alman politikasının yönetimi kendi eline geçecektir hesabıyle, Bismarck'a karşı çevrilen entrikalarda etkin bir rol oynamasına engel olmamıştı. Ve Holstein'ın hesabı doğru çıkmıştı.

Gerçekten de, başbakan Caprivi ve dışişleriyle görevli yeni devlet bakanı Marshall von Biberstein, diplomasi alanında deney sahibi değillerdi; oysa Holstein bütün işleri bildiği gibi, atabildiğine çalışkandı da; nitekim çok geçmeden tüm Alman diplomasisini avucunun içine aldı.

En ufak siyasal girişimlerden bile kaçınan ve her şeyi çalışma odasından yönetmek isteyen bir adamdı Holstein. Belli başlı niteliği herkese ve her şeye karşı duyduğu sınırsız güvensizlikti. Onda, bazan hiç bir temele dayanmayan sürekli şüphe, kaygı ve korkular uyandırıyordu bu karakter; nitekim çoğu zaman, Holstein'ın siyasal hesaplarına tam bir kuruntu havasının egemen olduğu görülmektedir.

Bismarck'ın istifasından sonra Holstein, reasürans anlaşmasını yenilemenin Almanya bakımından son derece tehlikeli olacağı; uluslararası durum nazikleştiği takdirde Rus hükümetinin, Üçlü İttifakı parçalamak için bu anlaşmadan yararlanabileceği kaygısına kapılmıştır. Oysa tam bir kuruntuydu bu. Çünkü söz konusu anlaşmanın gizli hükümleri konusunda yapılabilecek açıklamalardan en çok ürken kişi, doğrudan doğruya Rus çarı Aleksandr III'tü: Öyle ki Rus çarı, sadece bu konudaki ürküntüsünden ötürü, Katkov'un çevresini kırmamağa özen göstermekteydi.

Ama bütün bunları hesaba katmaktan uzak kalan Holstein, Marschall ve Caprivi, anlaşmayı yenilememek kararına vardılar.

Bismarck diplomasisi iki cephede birden verilecek bir savaşı, Almanya'nın gücünü aşar gerekçesiyle, önlemeyi amaçlamıştı her şeyden önce, Caprivi diplomasisi ise, böyle bir savaşı önlemenin bir hayal olduğu temel fikrinden yola çıkarak, Almanya'nın Rus-Fransız blokuna karşı bir savaşa her zaman için hazır bulunması gerektiği sonucuna ulaşmaktadır.

Bu hazırlıkları gereğince yürütebilmek içinse, kuvvet bakımından Rusya ile Fransa'nın toplam güçlerinden daha üstün bir topluluk kurmak gerekmekteydi. Böyle bir sorunu çözebilecek olan anahtar da, hiç şüphe yok ki, İngiltere'nin elinde bulunmaktaydı.

Gerçekten de, İngiltere'nin katılması, bu antlaşmaya Fransız-Rus grubu karşısında mutlak üstünlük sağlayacaktı. Çünkü, kıyılarının saldırıya açıklığı dolayısıyle İngiltere'ye, denizlerin bu tartışmasız egemen gücüne karşı çıkamayacak olan İtalya'nın anlaşmaya bağlı kalması ancak böylece sağlanabilir; ve gene ancak böylece Osmanlı İmparatorluğu Üçlü İttifak'tan yana çekilebilirdi.

Yakınlaşma, 1890 yılı yazında Almanya ile İngiltere arasında imzalanan bir anlaşmayla başlamıştır. Söz konusu anlaşma gereğince, Almanya, Afrika'daki birçok önemli toprak parçasını ve bu arada özellikle, Yukarı Nil yolunun kilidi durumundaki Uganda'yı İngiltere'ye bırakmakta; ayrıca da, Doğu Afrika'nın belli başlı ticaret merkezi olan Zengibar üzerindeki İngiliz protektorasını tanımaktaydı. Buna karşılık İngiltere de, sınırsız denecek kadar büyük bir stratejik değer taşıyan Heligoland adasını bırakıyordu Almanya'ya.

Gerçekten de Heligoland, Kuzey denizindeki bütün Alman kıyılarının anahtarı durumundaydı. Ama o çağda İngilizler, adanın bu konumunun önemini gereğince değerlendirmekten uzak kalıyorlar.

Ne var ki Caprivi'in İngiltere'ye bağladığı umutlar, bu iyi başlangıca rağmen, boşa çıkmıştır: Çünkü İngiliz hükümeti, Üçlü İttifak'a katılması için Caprivi tarafından, şansölye kaldığı süre boyunca (1890 1894) yapılan ısrarlı önerileri inatla reddedecektir.

Bismarck'ın istifası, Alman diplomasisinin tarihinde önemli bir dönemin sonunu noktalamaktadır. Hiç şüphe yok ki Alman İmparatorluğu'nun en önde gelen diplomatıydı Bismarck.

Bismarck, ilkin ulusal birliğin kuruluşu uğruna verilen mücadele döneminde ve sonra da kendi kurmuş olduğu devletin pekişmesi için verilen mücadele döneminde Prusyalı toprak sahipleriyle Alman burjuvazisinin en yetkili temsilcisi olmuştur. Unutmamak gerekiyor ki Bismarck, emperyalizmin henüz kesin biçimini almamış bulunduğu bir çağda yaşamış ve etkinlik göstermiştir: Sömürge politikasının sorunlarını ilk plana almayışı bundandır. Ve gene bundan ötürüdür ki Bismarck, güçlü bir donanma kurmağa yönelmemiştir.

Almanya'nın bu ilk şansölyesi tarafından yürütülen diplomasinin belli başlı hedefi, Fransa'nın yalnızlığa itilmesiydi; ve Fransa'ya karşı sınırlı bir yeni yerel savaş, Avrupalı öbür büyük devletler çatışmanın dışında kalmak şartıyla, Bismarck'ın gözünde ideal başarı anlamına geliyordu. Alman başbakanına göre böyle bir savaşın zaferle sonuçlanması, Alman İmparatorluğu'nu Batı Avrupa'nın tartışmasız efendisi yapmağa yetecekti.

Bismarck diplomasisinin temel çizgisi, saldırgan ve kabaca gaddar karakteridir; ve bu yanıyla Alman şansölyesi, askeri rejime dayalı Prusya Devleti'nin tipik temsilcisidir. Dolayısıyle de Nicholson'ın «Alman politikası özü bakımından bir kuvvet politikasıdır» şeklindeki tanımı, Bismarck'a rahatça uygulanabilir.

Gerçekten de şansölyenin bir hasım karşısında bulunduğu zaman ilk tepkisi, karşısındakinin zayıf yanını aramak olurdu: Öldürücü vuruşu, mümkün olduğu kadar çabuk ve güvenli bir şekilde indirebilmek için yapardı elbette bunu.

Baskı ve hücum. Bismarck için, sadece bir düşmanı yenmenin değil, aynı zamanda dost bulmanın da araçlarıdır. Bir müttefiğinin sadakatini sağlama bağlamak için, yedeğinde daima gizli bir silah bulundururdu Bismarck. Elinin altında

o an için en uygun silah yoksa, karşısındakinin başına örebileceği çorapları sayar döker ve onu bu düşsel güçlük ve sıkıntılarla sindirip ürkütmeğe çabalardı.

Baskı metodu sonuç vermediği ya da, bütün o yaratıcı hayal gücüne rağmen hiç bir baskı ve şantaj aracı bulamadığı zamanlar, pek sevdiği ve etkenliğinden emin olduğu ikinci yola baş vururdu şansölye: İğfal. Bunu da çoğu zaman başkalarının kesesinden ödenecek şekilde yapardı. Denebilir ki, bir çeşit kurallaştırmıştı bu sanatı Bismarck yavaş yavaş: İngilizleri, Mısır'daki parasal manevralarında destekleyerek; Rusları, Doğu'daki belirli bir sorunun çözümünde arkalayarak ya da hareket özgürlüğüne kavuşmalarını sağlayarak: Fransızları ise, çeşitli sömürgelerin fethinde yardımcı olarak satın almaktaydı hep. Bu amaçla kullandığı geniş bir «armağanlar» koleksiyonu vardı.

Örneğin Anglosakson diplomasisinin tarihinde pek sık rastlanan bir usule, uzlaşma yoluna başvurmayı sevmezdi Bismarck. Uzun diplomatik karyeri boyunca bir çok uzlaşma yapmıştı hiç şüphesiz: Reasürans anlaşması konusunda Şuvalov'la giriştiği müzakereler, bunun iyi bir örneğidir. Ama şu var ki Bismarck'ın alışılmış üslûbu uzlaşmaya elvermiyordu.

Büyük bir gerçekçiydi Bismarck. İhtiyaç baş gösterdiği zamanlar, krallık ülkeler arasındaki dayanışma zorunluluğundan dem vururdu örneğin; ama bu, 1873 yılında Fransa ve İspanya'da kralcılara karşı cumhuriyetçileri desteklemesine engel olmamıştı: Çünkü o çağda bu ülkelerde iktidarın cumhuriyetçilerde oluşunu, Almanya'nın çıkarlarına daha uygun buluyordu.

Bismarck, politikada hiç bir zaman duygulara kendini kaptırmamıştır. Tam tersine olarak, sadece ve sadece hesabı kılavuz edinmeye çalışmıştır kendine. Ama kimi zaman da mantık yoluyle akıl yürütmesinin yanı sıra, duygulara kaptırdığı olurdu kendini. Özellikle de şu iki duyguya: Öfke ve kin. Gerçekten de şansölyeyi zaman zaman o soğuk ve gerçekçi hesaplarından koparabilen, bu iki heyecan duygusu olmuştur.

Politika alanında her türlü kalleşliğin yeri bulunduğuna, her türlü bayağılık ve ikiyüzlülüğün mubah olduğuna inanmaktaydı Bismarck. Nitekim Rus-Alman anlaşması örneği, şansölyenin, birinin dürüstçe yerine getirdiği üzerine yürütümünü olanaksız kılacak iki tam karşıt anlaşmaya imza koymakta en ufak sakınca bulmadığını apaçık bir biçimde göstermektedir. Nitekim Ems olayı da, Bismarck tarafından yaratılan tek provokasyon olmaktan uzaktır: Bismarck'ın şansölye kaldığı sürece kendine iş edindiği şey, Türk-Rus, İngiliz-Rus, Fransız-Rus çatışmaları çıkartmak olmuştur.

Bismarck'ın bir ikinci karakteristik yanı da, olağanüstü etkinliğiydi. Alabildiğine enerjik mizaçlı, son derece etkin, adeta dinlenme nedir bilmeyen bir adamdı şansölye. Durmaksızın ve yorulmaksızın, daima yepyeni diplomatik kombinezonlar bulma yolunda işletirdi kafasını.

Gerçekten de Bismarck tarafından imparatora yazılmış olan raporlar, büyükelçilere yollanan talimatlar ve bazan gerek kendi kullanmak üzere, gerekse görüşlerini yakın çalışma arkadaşlarına açıklamak amacıyle dikte ettiği notlar okunduğu vakit, uluslararası durumun içiçe bağlı o sınırsız detaylardan kurulu örgüsü karşısında şaşkınlığa düşmemek elde değildir: Eni konu düşünülüp tartılmış, alabildiğine karmaşık ve aynı zamanda bir bütün meydana getiren bir politika anlayışı serilir gözlerimizin önüne. Gariptir ama bu siyaset canbazının elinden çıkmış olan satırlar, bazan, resmî bir belgeden çok, uluslararası durumun teorik ve derinlemesine bir çözümlemesini ya da en ciddi gazetelerin dış politika sütunlarına yaraşır cinsten bir inceleme yazısını andırmaktadır.

Bismarck'ın uluslararası duruma getirdiği çözümlemeler karmaşık ve derinlemesine karakterleriyle ne kadar çarpıcı iseler, bu çözümlemelerden çıkardığı sonuçlar da, tasarladığı diplomatik kombinezonların çokluğu ve çeşitliliği bakımından en az bir o kadar afallatıcıdırlar. Temel hedefini daima mümkün olduğunca kesin ve yalın bir biçimde dile getirmesine rağmen, hiç bir zaman basitliğe düşmemiştir politikada Bismarck; daima çok yönlü ve karmaşık bir politika izlemiştir.

Bismarck, hemen hemen daima, ne istediğini son derece apaçık bir şekilde bilmekte ve oraya ulaşabilmek için olağanüstü bir irade çaban göstermekteydi. Bazan düz ve dolaysız bir şekilde ilerlerdi amacına; ama çoğu zaman dolambaçlı, gizli kapaklı ve değişken yolları denerdi; özel bir yetenek ve ustalık sahibiydi bu konuda.

Dünya savaşından sonra Alman tarihçileri, tarihi sürekli tahrif ederek, Bismarck'ı hiç yanılmayan bir siyaset adamı olarak gösterme yoluna saptılar. Bismarck, bu tarihçilerin göstermekten hoşlandıkları gibi, hiç yanılmayan bir siyasetçi değildi muhakkak ki (yanılgılarının listesi de bir hayli uzun ve kabarıktır); ama gene bir o kadar muhakkak ki, Almanya'nın yetiştirdiği en büyük diplomat oldu Bismarck. Bu bakımdan şansölye, hele bir sonraki kuşaktan devlet adamlarıyla, istifasından sonra Alman politikasını yönetmiş olanlarla oranlanırsa, «kâbına varılmaz ve hiç yanılmayan» bir siyaset dehası gibi gözükebilir gerçekten.

Rusya için nerdeyse dostça tavır takınmış bir adam imgesi yakıştırılır Bismarck'a. Bu, tamamıyle ve kesinlikle yanlıştır. Rusya'nın düşmanıydı Bismarck; Almanya'nın Avrupa'da hegemonya kurmasını engelleyen temel güç olarak görüyordu Rusya'yı. Ve şansölye, Rusya'ya zarar verebilmek için elinden gelen her şeyi yapmış; bu arada özelikle de, Rusya'yı İngiltere ve Türkiye ile sürekli şekilde çatışmaya sürükleme yolunda çaba harcamıştır.

Ama Bismarck, Rus halkının nasıl büyük bir güç meydana getirdiğini kavrayacak ve bunu çekinmeden söyleyecek kadar da zeki ve gerçekçiydi. Üstelik şansölyenin o parlak zekâsıyle farkettiği bir nokta daha vardı: Çarlık iktidarının Rusya'daki halk güçlerinin hızla gelişip serpilmesine tam bir ayakbağı olduğunu apaçık görüyordu Bismarck; ve işte bunun için de, Rusya'da Çarlık mutlakçılığının sürmesinden yanaydı. Rusya'ya elinden geldiğince kötülük etmek ister, ama bu kötülüğü daima başkalarına yaptırma yoluna giderdi.

Bismarck'ın bir Rus-Alman savaşı konusunda söylemiş olduğu sözler, tam bir uyarı niteliğindedir:

«Böyle bir savaş, cephenin dev boyutlarından ötürü, sonsuz tehlikelerle dolu olacaktır. Şarl XII ve Napolyon örnekleri, büyük savaş ustalarının bile Rusya seferlerinden güçlükle sıyrılabildiklerini ispatlar.»

Rusya'ya karşı açılacak bir savaşın Almanya için «büyük bir yıkım» olacağına inanmıştı Bismarck. Rusya'ya karşı girilecek mücadelede savaş talihi Almanya'dan yana çıksa bile, «coğrafya koşulları dolayısıyle, bu başarıdan yararlanmanın olanaksız denecek derecede zor olacağını» savunmaktaydı.

Ama Bismarck bu konuda daha da ileri gidiyordu. Gerçekten de, Rusya ile yapılacak bir savaşın güçlüklerini hesaplamakla kalmıyordu sadece, şansölye : O fikirdeydi ki, Almanya böyle bir savaşta, bütün olamazlığına rağmen salt askeri açıdan tam bir başarı sağlasa bile, gene de Rusya'ya karşı gerçek anlamda bir siyasal zafer kazanmış sayılamaz; çünkü, Bismarck'a göre, Rus halkını yenmek mümkün değildir.

Nitekim 1888 yılında, Rusya'ya saldırma zorunluğunu ileri sürenlere karşı giriştiği polemikte, şunları yazmaktaydı Alman başbakanı :

«Ancak böyle bir savaş Rusya'nın toptan ezilmesiyle sonuçlandığı takdirde bir anlam taşıyabilirdi bütün bu tartışmalar. Ne var ki bu olasılık, en parlak askeri zaferlerden sonra bile, tamamıyle mantık dışıdır. Savaşın bizim bakımımızdan en mutlu bir şekilde kapanması durumunda dahi, asıl gücünü milyonlarca Rustan alan Rusya'nın gerçek kudretinin parçalanıp çözülmesi gibi bir sonuç sağlanamaz... Çünkü Ruslar, uluslararası antlaşmalarla ustaca bölünüp parçalansalar bile, hiç şüpheniz olmasın, tıpkı saçılıp dağıtılan civa parçaları gibi sonsuz bir hızla yeniden birleşeceklerdir. Gücünü ikliminden, arazisinin sonsuz büyüklüğünden ve ihtiyaçlarının kısıtlılığından alan bir ulusun benliğinden ayrılmaz koşuludur bu; ve bu koşulu yok etmek, elde değildir...»

Şansölyenin Rusya'ya sempati beslediği anlamına gelmez elbette bu satırlar : Sadece ve sadece, ihtiyar kurdun tedbirli ve açık görüşlü olduğunu ortaya koyarlar.

Vladimir Potyomkin

1884 yılında yapılmış bir karikatür : Bütün öbür Batılı devletler sömürge avına çıkmışken BİSMARCK «sosyal reform» tasarılarıyle uğraşıyor..

BİSMARCK'tan seçmeler :

Eğer azap çekiyorsanız, siyaset adamı olamazsınız : Siyasette acımaya yer yoktur!

•

Şu bizim çağımızın, her göstericiyi ve her gözü dönmüş ayaklanmacıyı bir şehit olarak kabul eden sulu sepken duygusallığı, inanın ki halkımıza, daha başta amansızca vuran bir adalete oranla çok daha fazla kana mal olacaktır.

•

Önlemleriniz, *ulaşabileceğiniz* erekleri göz önünde tutarak değil, *ulaşmanız gereken* erekleri göz önünde tutarak alın daima.

•

Sömürge falan istemiyorum katiyen Boşgezenlere iş icat etmeğe yarar ancak sömürgeler. İngiltere ile İspanya'nın haline bakın, yeter!

•

Genel oy sisteminden daha iyi bir oy sistemi bilmiyorum; hiç şüphesiz ki halkın gerçek yasal oyunu aynıyle yansıtmaz bu sistem; ama halkın eğilimini bu sistem kadar yansıtan bir başka sistem de yoktur.

•

En zayıf olduğunuz an, bütün herkes tarafından desteklenir gibi görüldüğünüz andır : Aslında hiç kimse desteklememektedir sizi; size verilen evet, sadece bir bekleyişi dile getirmektedir; ve o evetin ardında daima fırtınalı bir gün yatar.

•

Prusya, kendi öz varlığı söz konusu olduğu anda hiç kimseye hiç bir hak tanıyamaz.

•

Gücünüz yeterse ve çıkarlarınız gerektiriyorsa, bütün bir ulusu ortadan kaldırıp yok edebilirsiniz; ama aynıyle karşılığını göze almaksızın, bir ulusun onurunu çiğneyemezsiniz.

•

İşin doğrusu istenirse, insanlığın normal hali savaştır.

•

Fransızlar böyledir hep.. Rahatça falakaya yatırabilirsiniz onları; ama aynı zamanda, insan özgürlüğü ve onuru üzerine güzel bir nutuk çekecek olursanız, dayak umurlarında bile değildir : Nutku dinlerler!

•

Siyaset adamları «Avrupa» adına konuşuyorlarsa, bilin ki kendi adlarına dile getirmeğe cesaret edemedikleri birtakım taleplerde bulunuyorlardır.

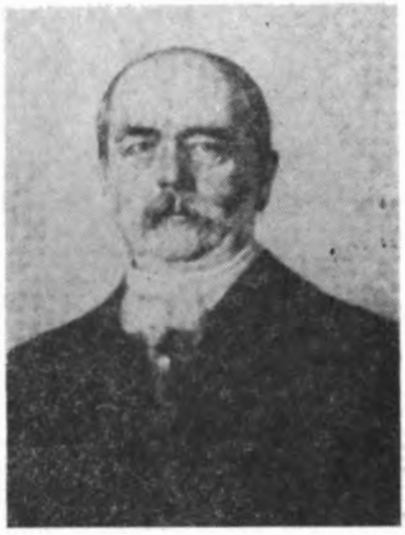

LENBACH'ın gözüyle Prens von Bismarck.

bitaraflık bk. **tarafsızlık.**

Bitnik bk. **Beat generatin.**

BİTRUCÎ Nureddin Ebu İshak (XIII. yüzyıl) Endülüslü astronomi bilgini. Batılıların **Alpetraguis** adıyle tanıdığı Bitrucî, İbn Tufeyl'in öğrencisidir Çağının astronomi bilgilerini derleyen bilgin, *Kitab-ül-Heyet* (Astronomi kitabı) adlı son derece önemli bir yapıtın yazarıdır.

BİTTEL Kurt (Heinenheim 1907) : Alman arkeoloji ve tarih bilgini. Frankfurt'taki Roma-Germania Arkeoloji Komisyonu'nda görev aldı. Daha sonra, 1937-1946 yılları arasında Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün İstanbul şubesini yönettl. Bu arada 1931 yılında başlattığı Boğazköy (Hattusas) kazılarını

1939 yılına değin sürdürdü. 1951 yılında ordinaryus profesör olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Ön Asya Dilleri ve Kültürleri kürsüsünde görev aldı. 1952 yılında yeniden devraldığı Boğazköy kazılarını aralıksız sürdürdü.

Anadolu prehistoryası alanında büyük buluşlar Bittel'in bellibaşlı yapıtları arasında şu kitapları özellikle anmak gerekir *Neue Funde Vorklassischen Zeit aus Kleinasién* (Küçük Asya'da Yeni Klasikönce si buluntuları, 1934), *Die Altertümer der Türkei* (Türkiye'nin eski yapıtları, 1935), *Wenke Hetkitischer Kunst von Boğazköy* (Boğazköy Hitit sanatı yapıtları, 1935).

BİYELİNSKİ bk. **BİELİNSKİ.**

biyocoğrafya (Fr. biogéographie, İng. biogeography) Coğrafyanın, yeryüzünde canlı varlıkların dağılışını inceleyen ve bu dağılışın nedenlerini ve koşullarını açıklayan bölümü. - Biyocoğrafyanın birinci ve temel görevi, herhangi bir erekçi emeç gütmeksizin, organizmaların fiziksel ortama uyumunu incelemektir. Buna, **ekoloji** adı verilir.

biyoelektrik (Fr. bioélectrique, İng. bioelectric) Canlı varlıkların ürettiği elektrik. Genellikle kasların, kalbin ve beynin çalışmasından meydana gelen ve özel aletlerle anlaşılıp ölçülen bu elektrik, örneğin torpil balığı gibi bazı canlılarda korunma yada saldırma silâhı yerine geçer.

biyoelektronik (Fr. bioélectronique, İng. bioelectronic) Biyolojinin hücreleri konu edinen dalı. Bu bilim dalı, hücreleri meydana getiren moleküllerle hücre metabolizmasındaki tepkimelerde rol oynayan protein ve benzeri maddeler arasındaki elektriksel etkileri inceler.

biyoenerjetik (Fr. bioénergétique, İng. bioenergetic) Fizyolojinin bir kolu. Biyoenerjetik, canlı varlıklarda hareket, ısı, ışık ve elektrik oluşumu gibi enerji değişikliklerini inceler.

biyofizik (Fr biophysique, İng. biophysic) Biyolojik fizik, yada, fizyolojiye ilişkin fiziksel olayların bilimi. Biyofizik, yada, biyolojik fizik, heyet olaylarını fizik biliminin yöntemlerini kullanarak, fiziksel açıdan inceler. Bir başka deyişle, bu bilim dalı, maddenin canlı varlıklardaki durumunu konu edinmektedir. Biyofizik, aynı zamanda, hayat olaylarında enerjinin dönüşümünü, yeni kimyasal, ışınsal, mekanik ve termik enerjilerin kullanılme şekil ve koşullerını ve meydana geliş nedenlerini de inceler.

Enerjinin incelenmesi ve özellikle de radyoaktif enerjinin biyolojiye uygulanması alanlarında sağlanan ilerlemeler, biyofiziği, genellikle hayatı inceleyen bir temel bilim haline getirmiş bulunmaktadır. Çağımızda biyofizik, insan ve hayvan sağlığı, bitkisel biyoloji ve tarım alanlarında büyük çapta uygulanmaktadır.

biyogenetiğin temel yasası (Fr. La fol fondamentale de la biogénétique, İng. biogenetic law) Her organizmanın kendi bireysel gelişim süreci (ontogenesis) içinde, bütün soyunun geçirmiş olduğu evrim (filogenesis) sürecindeki belirli özelikleri tekrerlediğini öne süren teori. - Bu teori, ilkin, Alman doğa bilgini Oken ve ondan bağımsız olarak Rus biyoloji bilgini K. Rulye tarafından ortaya atılmıştı. Ama terimi, 1886 yılında Haeckel kullandı.

Bununla birlikte ontogenesis ile filogenesis arasındaki ilişkiyi temelinden araştıran ilk bilgin, Darwin olmuştur. Biyogenetiğin temel yasası'nı önemli kılan husus, Engels'in deyişiyle, «evrim teorisine en sağlam temeli kazandırmış olması»dır. Gerçekten de biyogenetiğin temel yasası, basit'ten karmaşık'a doğru ilerleyen gelişmenin doğa bilimleri tarafından doğrulanışını dile getirmekte; böylece de, evrim teorisi'nl sağlamlaştırmaktaydı. Bu yasa, daha sonra, Baldwin, Stanley, Hall ve Freud tarafından, mekanik maddecilik anlayışı içinde ve yanlış bir yorumla, bireyin zihinsel gelişmesine de uygulanmak istendi.

biyogenez (Fr. biogénèse, İng. biogenesis) Her canlı yaratığın, kendisini doğuren bir canlı yaratıktan geldiğini öne süren teori. - Latincede *omme vivum ex vivo* şeklinde formüle edilen bu kuram, **kendiliğinden oluş kuramı**'na karşıttır. İlk olarak Redi tarafından ortaya atılan ve Pasteur tarafından ispatlanan biyogenez teorisi ancak bugünkü doğada varolan yada laboratuvarda gerçekleştirilebilen koşullara göre geçerlidir. Eğer canlı varlığın yaratıldığı doğru değilse, canlı maddenin başlangıçta cansız maddelerden meydana geldiğini kabul etmek gerekir.

biyogram (Fr. ve İng. Biogramme) Amerikalı psikolog Abel tarafından 1947 yılında ortaya atılan sosyal psikoloji yöntemi. - Anketçilerin isteği üzerine, bir tek ve aynı olayı yaşamış olan bir çok kişinin yazdığı hayat hikâyelerine (yada, «özyaşemöyküleri»ne) bu ad verilir. Bir tek ve aynı olayın bir çok kişi tarafından yaşanmasına örnek olarak, Bülent Ecevit'in iktidara gelişi olayını gösterebiliriz : Bu olayı bir çok insan birlikte yaşamıştır. Görüldüğü gibi bu metod, yaşanmış deneyleri incelemek ve bunlar arasındaki ortak nitelikleri ortaya çıkarmak olanağını sağlamaktedır.

biyokimya (Fr. biochimie) Canlı dokuları meydana getiren maddelerle ilgili kimya kolu. Bu bilim alanı, kimi zaman **biyolojik kimya** terimiyle de adlandırılır. - Biyokimyanın incelediği konular şunlardır :

1. Hücrelerin, dokuların, organların ve bunlarda bulunan sıvıların bileşimi.

2. Dışardan alınan maddeler ile artıkların dışarıya atılmasına kadar organizmada ortaya çıkan tepkimeler. Söz konusu tepkimelerin tümü, genel metabolizmayı; her madde grubuna denk düşen elementler de özel metabolizmayı meydana getirir.

Biyokimya, canlı maddeyi oluşturan bütün öğelerle ilgilenir. Dolayısıyle de gerek inorganik kimyaya, gerekse organik kimyaya dayanır; ve bu bilim kolları gibi, analiz ve sentez yollarından yararlanır.

Gerçekte analiz, daima sentezden önce gelmiştir; ve aslında uzun bir süre, hayat ile madde arasındaki sınırın, canlı maddenin yapılmasının olanaksızlığından ileri geldiği kabul edilmiştir. Bugün tek bir canlı hücrenin gerçekleştirilmesi, çözülmemiş bir problem olarak kalmaktadır gerçi; ama bu hücrenin çeşitli öğelerin hepsi de sentez yoluyle elde edilmiş bulunmaktadır. Örneğin 1828 yılında sentezi yapılan üre, hücre çekirdeği proteinlerini meydana getiren aminoasitler (ki bunların tümü 1953 yılında elde edilmiştir), 1905 yılında sentez yoluyle meydana gelen kolesterol ve XX. yüzyılın ilk yarısında gene sentetik yoldan elde edilen hormonların ve vitaminlerin tümü, bunlar arasında yer alır.

biyoklimatoloji (Fr. bioclimatologie, İng. bioclimatology) Canlı organizmaların gelişiminde iklim koşullarının etkisini inceleyen bilim dalı.

biyokron (Fr. ve İng. biochron) : Hayvanlar âleminin evrimi içinde bir cinsin yada bir türün yaşama süresi. - Bu terim, özel olarak paleontoloji biliminde kullanılır.

biyoloji (Osm. hayatiyet; Fr. biologie; İng. biology). Hayatın doğasını, kökenini ve büründüğü şekilleri inceleyen bilim. - Hem hayvansal hem de bitkisel hayatı kapsayan bu terim, 1802'de Fransa'da Lamarck ve Almanya'da Treviranus tarafından aynı zamanda ortaya konup kullanılmıştır. Biyolojinin bellibaşlı iki metodu vardır: 1) Bulgu'yu sağlayan *andırış* («örnekseme») metodu. Örneğin, sadece bir topuk kemiğinden hareket eden Cuvier (1769 - 1832), bir Paleoteryum'un bütün iskeletini çizip kuracak; ve söz konusu hayvanın çok sonradan bulunan bir fosili, bilginin buluşuna tıpatıp özdeş düşecektir. 2) Tanıtlamayı sağlayan *çeşitli uyarlık arama* («concordance variée») metodu: Andırış metoduyle varılan bulgu, ancak çeşitli örnekler tarafından sık sık tanıtlandığı takdirde gerçeklik kazanacaktır. Biyolojinin temel problemi, hayatın doğası ve kökeni sorunudur: Çekirdeği cinsin türlerini belirleyen bir ilk «göze plazması»ndan (bir «hücre plazması»ndan, bir «cytoplasme»dan) mı doğmaktadır hayat; yoksa ta başlangıçta bir «hayat çekirdeği» bulunduğunu mu varsaymak gerekmektedir? Bu sorun, özellikle çağdaş Fransız biyoloji bilginleri tarafından derinleştirilmektedir; ve bugüne değin yapılan araştırmalar, kanserin nedenleri sorunu ile hücresel hayatın kökenleri sorunu arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur.

biyolojizm (Fr. biologisme, İng. biologism) : Fiziksel, ruhsal ve toplumsal olayları «hayat»ın değişik görünüşleri olarak kabul eden idealist öğreti.

biyomagnetizma (Fr. biomagnétisme, İng. biomagnetism) Canlı varlıkların yer mıknatıs alanında ve ona denk yoğunlukta olan yapay mıknatıs alanlarında gösterdikleri duyarlık ve tepkiye biyolojide verilen ad.

biyomekanik (Fr. biomécanique, İng. biomecanic) Biyolojinin, canlılara özgü olayları mekanik açıdan ele alıp inceleyen bölümü. - Bu bilim dalının kurucusu olan büyük düşünür ve bilgin Descartes, *Traité de l'homme* (İnsan üzerine inceleme) adlı yapıtında, iç organların hareketlerini fizik yasalarıyle açıklamağa çalışmıştı. XVIII. yüzyılda d'Holbach onun izinden yürüdü. Daha sonra modern kimyanın büyük keşifleri, canlılık olaylarının bu şekilde yorumlanmasını daha da erlettl.

Biyomekaniğe göre, canlı varlıkları yöneten yasalar cansız cisimlerin bağımlı olduğu yasalardan sadece daha karmaşık olmalarıyle ayrılırlar. Sonuç olarak da canlı varlıkların hareketleri, duyarlık, düşünce ve akıl gibi en karmaşık şekillerinde bile belirli yasalara bağlıdır. Son derece verimli olan bu yöntem, her çeşit felsefî tutumun dışında kalır. Dolayısıyle de **mekanizm** (yada, **mekanikçilik**) ile karıştırılmamalıdır.

biyometeoroloji (Fr. biométéorologie, İng. biometeorology) Kısa süreli olay olarak zamanın ve uzun süreli olay olarak iklimin, canlı varlıklar üzerindeki etkilerini inceleyen bilim dalı.

biyometri (Fr biométrie, İng. biometry) İstatistik yöntemlerini ve olasılık hesabı formüllerini canlı varlıklara uygulayan biyoloji dalı.

Quételet, Galton ve Pearson tarafından kurulan biyometri, özellikle karakterlerin benzerliği ve yinelenişi, morfolojik çeşitliliğin anlamı ve kapsamı, kalıtsal karakterlerin dayanıklılığı gibi alanlarda ilginç sonuçlar verdi.

Biyometri konusunda rakamlara, eğrilere yada nicesel yasalara çevrilip bağlanmayan bir deneysel çalışmadan söz edilemez. Bunlar deneysel nitelikli sonuçlara hiç bir katkıda bulunmasa bile, ilginç ve yararlı bilgiler edinilmesine ve biyolojik yasaların bulunup ortaya konmasına olanak verir.

biyomorfoz (Fr. ve İng. biomorphose) Bir canlı varlığın bir başka canlı varlık üzerindeki etkisinin sonucu.

biyonik (Fr bionique) Belirli birtakım biyolojik süreçleri, bu arada özellikle de yönetme ve sezme süreçlerini inceleyen bilim dalı. Bu bilimin temel çalışma alanlarından biri de, söz konusu süreçleri askerlik ve sanayi amaçlarını göz önünde tutarak uygulamaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan Dayton toplantısında kurulması kararlaştırılan bu bilim kolu, özellikle, elektronik beyinlerin yapımı için model alınan insan beyninl inceler. Dolayısıyle de, insan ve hayvan sinir sisteminin çalışma yasalarını elektronik modeller üzerinde incelemeğe çalışan **sibernetik** ile biyonik arasında büyük benzerlik vardır.

biyonomi (Fr. bionomie, İng. bionomy): Canlıların çevre ile ilişkisini inceleyen bilim kolu. Bu terim, ilk kez, Erasme Darwin tarafından kullanılmıştır. Biyonomi, genellikle sanıldığı gibi, genel biyolojiyle eşanlamlı değildir; ayrıca, W. Preyer'in öne sürdüğü gibi, genel fizyoloji anlamına da gelmez. Wilson bu teriml, İstatistik ve matematik gibi, en basitinden en karmaşığına kadar, hayat olaylarının incelenmesinden çıkarılabilen olumlu ve nesnel yasaların tümünü birden dile getirmek amacıyle kullanıyordu. Bugün bu terim, **ekoloji** ile eşanlamlı olmuştur.

biyospeleoloji (Fr. biospéléologie, İng. biospeleology) Mağaralarda yaşayan canlıları inceleyen bilim kolu. Bu bilim kolu, 1904 yılında A. Viré tarafından kuruldu.

biyotip (Fr. ve İng. biotype) Kalıtsal bazı özellikleriyle, yapı ve biçim benzerliği gösteren bireyler topluluğu.

biyotipoloji (Fr. biotypologie, İng. biotypology) Bireylerde, bedenin fizyolojik eğilimleri ile ruhsal davranış arasında kurulabilecek karşılıklı ilintileri araştıran bilim. Biyotipoloji kavramı, antropoloji ve tıp alanlarına İtalyan bilgini profesör N. Pendok tarafından 1925 yılında sokuldu. Araştırmalar, bir yandan, bireyin anababadan getirdiği soyaçekimsel varlığın incelenmesine; öte yandan da morfoloji ve antropometriye, fizyolojik ve özellikle endoktrinolojik görevsel işbirliğine ve ruhsallığın duyguya ve karaktere ilişkin etkenlerine dayanır.

Çevrenin etkileri, biyotip ile ilişkili olarak ve onu değiştirdikleri ölçüde ele alınır. Ayrımsal antropoloji, meslek seçme, sağlık ve tıp alanında biyotipoloji sık sık uygulanmaktadır.

bizantinizm (Fr. byzantinisme, İng. byzantinism) Devlet işlerini Bizans'a özgü saray oyunları, türlü kurnazlık ve ikiyüzlülükle yönetmeğe dayanan davranışlar.

BİZET Georges (Paris 1838 / Bougival 1875) Fransız bestecisi. Paris Konservatuvarı'na yazıldı. Zimmermann'dan armoni, Marmontel'den piyano, Benoist'dan org ve Halévy'den de kompozisyon dersleri gördü. 1857 yılında Roma ödülünü kazandı. Aynı yıl, Offenbach'ın düzenlediği bir operet yarışmasında da birinci oldu. Bu sayede *Docteur Miracle* (Mucize Doktor) adlı yapıtı Bouffes-Parisiens'de oynandı.

Roma dönüşünde lirik tiyatroya yönelen Bizet'nin *Carmen* ve *Arlésienne* adlı ünlü yapıtları sağlığında pek ilgi görmedi. 1862 yılında hocası Halévy'nin kızıyle evlenen büyük besteci, en verimli çağında öldü.

Bizet, tiyatro ve renk sezgisine doğuştan sahipti. Liszt ve Berlioz'a göre, gerçek bir Fransız dehasıydı. Nietzsche ise, «Akdeniz ruhuyle dolu müziğin gerçek temsilcisi» olarak kabul ettiği Bizet'yi, Wagner'in karşıtı olarak göstermekteydi.

Parlak ve aydınlık bir müzik anlayışına yönelen Bizet, sahne yapıtlarının yanı sıra senfonik yapıtlar ve kantatlar da yazdı.

Bir halk ressamının gözüyle BJÖRNSON.

BJÖRNSON Björnstjerne (Kivikne 1832 / Paris 1910) Norveçli şair, piyes yazarı ve romancı. Genç yaşta gazeteciliğe başlamış; sosyal, siyasal ve ahlâksal yazıları ile altmış yıl boyunca bu alanda okurların ilgisini çekmeği başarmıştır. Edebiyat eleştirmeleri de yazan Björnson, makalelerinde, demokratik ilerlemeyi, düşünce özgürlüğünü, ulusal ve sosyal adalet düşüncelerini işlemiş ve savunmuştur. 1860 yılından sonra, Norveç'te ortaya çıkan bütün siyasal gelişme ve değişmeleri derinden derine etkilemiştir. Yabancı basınla ilişki kurmuş ve çok geçmeden bütün dünyaca, İskandinav ülkelerinin sözcüsü olarak tanınmıştır. Çok iyi bir konuşmacı olan ve düş gücü, sağlam mantığı ve keskin zekâsıyla dinleyicilerini büyüleyen Björnson, kısa zamanda dünya çapında ün kazanmıştır.

Björnson, 1854 yılında Norveç edebiyatını canlandırmak için nelerin yapılması gerektiğini açıklamış ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında yetişmiş olan Norveçli yazar Henrik Wegeland'ın yolundan yürümüştür. Björnson da, ustası gibi, biryanlığı dar sınırlar içinde tutan aşırı bir estetizme ve şe-

kilciliğe karşı olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda, edebiyatın, belli bir takım düşüncelerin hizmetinde bulunması, hayat ile şiir arasındaki derin birliği ve bağlantıyı dile getirmesi ve doğaya da gerçeğe de saygı duyması gerektiğini ileri sürmüştür. Danimarka dilinin yaratmış olduğu edebî geleneklere karşı savaş açmış ve Christiania tiyatrolarında oynayan Danimarkalı oyuncuların anlaşmalarını bozmak için büyük bir savaşa girmiş ve başarı kazanmıştır. Daha sonra Christiania Tiyatrosunun müdürlüğüne getirilmiş ve kendi tiyatrosunu da kurmuştur. Björnson, edebiyata ve tiyatroya egemen olan Danimarka dili yerine, Norveççenin geçmesi gerektiğini, çünkü bunun gerçeğe daha uygun olduğunu ileri sürmüştü. Sahne çalışmalarında ortaya koyduğu yeniliklerle, Björnson, çağdaş Norveç tiyatrosunun kurulmasında birinci derecede rol oynamıştır.

Yazarın ilk önemli yapıtı 1857 yılında yayınlanmıştır. *Synnöve Solbakken* (Güneşli tepe) adlı bu yapıt, «köylü romanları» denilen dizinin ilk örneğiydi ve elli yıl boyunca, Norveç'te en fazla sevilen ve tutulan yapıtlar arasında yer almıştı. Tümüyle kişisel bir üslûpla yazılmış olan bu romanlarda Björnson, eski masalcıların ve şairlerin kullandığı Norveççeden yararlandığı gibi bu dilin çağdaş olanaklarını da ustaca kullanmıştır. Norveç halkının ulusal bilincini canlandırmak ve eski kültür ile çağdaş Norveç toplumu arasında ilinti kurmak isteyen Björnson, bundan sonra, masallar ve destanlardan esinlenerek piyesler ve şiirler yazmaya koyulmuştur. Sanatçı, bu yapıtlarında gerçekçilik ile şiiri başarılı bir şekilde kaynaştırarak hem geleneksel ve ulusal hem de insanî bir bildiri ortaya koymasını bilmiş ve bundan ötürü, Norveç'in en büyük şairi olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan lirik şiirlerini *Digte og sange* (Şiirler ve şarkılar, 1870) adı altında yayınlamış olması önemlidir. Bu yapıtta, kişisel duygularını dile getiren şiirlerin yanı sıra, bütün Norveç halkının duyuş ve düşünüşüne tercüman olan şarkıları da yer almıştır ve bunlardan biri Norveç ulusal marşının güftesini oluşturmuştur. Yabancı ülkelerde çok kez ve uzun yıllar kalmış olan sanatçının dışarda yazmış ve yurduna göndermiş olduğu *En fallit* (Bir iflâs, 1875) adlı yapıtı, Norveç edebiyatında sosyal dram türünün ilk gerçek örneğidir. Çağdaş toplumun yalanlarla dolu hayatını gözler önüne seren bu piyes, dünya çapında yankı yapmış ve özellikle Almanya'da büyük bir başarı kazanmıştır. Yazar, *Over aevne* (İnsan gücünün ötesinde, 1883) ve *Paul Lange og Tora Parsberg* (Paul Lange ve Tora Parsberg, 1899) gibi dramlarında da büyük bir ruh tahlilcisi olduğunu göstermiştir. *Geografi og kaerlighet* (Coğrafya ve aşk, 1885) adlı komedisi ise Björnson'un insanî düşüncelerini ve geniş düşünceliliğini açıkça dile getirir. 1903 yılında Nobel edebiyat ödülünü almış olan yazar, dostu İbsen'le birlikte geçen yüzyılda Norveç'in kültür ve siyaset hayatında büyük bir rol oynamıştır. Norveç'in İsveç'ten ayrılması sonucunu veren ulusal hareket bir bakıma bu büyük yazarın yapıtıdır.

BLACK Joseph (Bordeaux 1728 / Edinburgh 1799) : İskoçyalı fizik ve kimya bilgini. Glasgow'da ders verdikten sonra, 1766 yılında Edinburgh Üniversitesi'nde kimya profesörlüğüne atandı. «Apaçıklık ve kesinlik niteliği» taşıyan deneysel yapıtını tamamladı. Ayrıca teorik incelemeler de yaptı; ve bu arada Lavoisier'nin görüşlerini ilk benimseyip savunanlardan biri oldu.

Joseph Black'in kimya alanındaki çalışmaları, özellikle karbon gazıyle ilgilidir. Büyük bilgin, «sabit hava» diye adlandırdığı bu gaz konusundaki temel çalışmalarını 1754 yılında yapmıştır.

Black, bunun arkasından, 1755 yılında magneziyl keşfetti ve bunların birleşmesinden ortaya çıkan ve «beyaz magnezi» diye de anılan magnezyum karbonatı inceledi. Ayrıca, kalkerin kireç haline geçmesi olayı üzerinde çalıştı ve bu durumun ağırlık kaybı sonucunda meydana geldiğini ortaya çıkardı.

Black, daha sonra, 1760 yılına doğru, ilk defa fizikte ısı miktarının sıcaklık'tan ayrı bir kavram olduğunu gösterdi; öz ısı da denilen **ısınma ısısı** ve **hal değiştirme gizli ısısı** (buğulaşma, ergime ısıları örneğin) gibi temel kavramlar getirdi.

Black Muslims bk. **Zenci Müslümanlar.**

Black Power bk. **Kara Güç.**

Blacky Pictures testi : Projektif nitelikte bir Amerikan testi. **C.A.T.** ilkesine dayanır. Bu ilkeye göre çocuklar, kendilerini, hayvanlarla kolayca özdeş kılmaktadırlar. Test, 12 levhadan oluşur. Her levhada Blacky adlı köpek vardır. Testin amacı, çocuğun ruhsal hayatında, cinsel gelişme devrelerini araştırmaktır.

BLAGA Lucian (Transilvanya - 1895 / Cluj - 1961) Romanyalı şair ve filozof. Braşov ve Viyana'da felsefe öğrenimi görmüştür. Alman doğaötesinin etkisinde kalmış olan şair, mistik ve romantik bir anlayışla yazdığı yapıtlarıyla ün kazanmıştır. Şiirlerinde, Rumen halk kültürü geleneklerinden de yararlanan Blaga'nın en tanınmış yapıtı, *Poemele luminii* (Işık şiirleri, 1919) adını taşır. Şiirlerinin çoğu, 1942 yılında *Poezii* (Şiirler) adıyla yayınlanan kitapta yer almıştır. ▶

BLAGOEV Dimitar (Makedonya - 1856 / Sofya - 1924) Bulgar siyaset adamı ve yazarı. Marksist düşüncelerin Bulgaristan'da yayılmasına önayak olmuş ve Sosyalist Partisi içinde, öğretilere bağlılığı ve «oportünistler»e karşı yaptığı mücadele ile ün kazanmıştır. *Bulgaristan'da sosyalizmin incelenmesine katkı* (1906) adlı önemli bir yapıt yayımlamıştır.

BLAGONRAVOV Anatoli Arkadiyeviç (1894): Sovyet bilgini. 1916 yılında Mihaylovskoye Topçuluk Okulu'nu, 1924 yılında Yüksek Topçuluk Okulu'nu, 1929 yılında da Askerlik Tekniği Akademisi'ni bitiren Blagonravov, 1938 yılında Moskova Topçuluk Akademisi'nde hocalık yapmağa başlamış; 1953 yılında da, S.S.C.B. Bilimler Akademisi Mekanik Enstitüsü genel yönetmenliğine atanmıştır. Blagonravov'un çalışmaları, mekanik ve silâhçılık sorunlarına ilişkindir. 1959 yılında Uzay Araştırmaları Kurulu'na başkan yardımcısı seçilen bilgin, 1937 yılından beri S.S.C.B. Komünist Partisi üyesidir ve, ülkesinin en büyük unvanlarından biri olan Sosyalist Emek Kahramanı unvanını kazanmıştır.

BLAKE William (Londra - 1757 / Londra 1827) İngiliz şairi ve ressamı. Küçük yaşta resme karşı gösterdiği vatkınlıktan dolayı tanınmış öğretmenlerden ders görmüş ve Kraliyet Akademisinde okumuştur. Ama resim ve gravür alanında olduğu kadar şiir sanatında da büyük bir yaratıcı olduğunu çok geçmeden göstermiştir. 1789 yılında yayınladığı *Song of innocence and experience* (Saflık ve deney şarkıları) adlı yapıt, İngiliz şiirinin en parlak örneklerinden biridir. Blake, bu şiirlerinde Elisabeth çağı şairlerinin uyumlu ritmlerini ve tutkulu dünya görüşlerini yeniden canlandırmıştır. Mistik ve dindar bir şair olan Blake, kimi zaman akıl ve mantığın sınırlarını aşmış ve çılgınlık durumlarına düşmüştür. Örneğin, melekleri herhangi bir nesne gibi gördüğünü ve bahçede çevresinde oturduklarını söyleyen şair, daha sonraki kitaplarında bu mistik düşlerini kapalı bir dil ve simgecilikle anlatmıştır. Kitaplarını kendisi resimleyen Blake, herşeyden önce çağının paraya ve maddesel başarıya önem veren hayatına ve düzmece değerlerine başkaldırmış, insanın gerçek öz-

Lucian BLAGA ilk şiirlerini yayınladığı dönemde..

Frederick TATHAM'ın gözüyle William Blake, yirmi sekiz ve altmış sekiz yaşında..

gürlüğünü ve iç yaşantısını yeniden elegeçirmesi gerektiği üzerinde durmuştur. *Prophetic Books* gibi yapıtlarında, İncil'in konularını a büyük şairlerin ya da kendisinin yarattığı efsanelerden, yepyeni ve mistik bir şiir kurmaya çalışmıştır. Blake, romantizm öncesi çağında İngiliz edebiyatında yetişmiş en ilgi çekici sanatçılardan biridir ve romantik şairleri derinden derine etkilemiştir. Hayatının son yıllarında unutulmuş olan şair yoksulluk içinde yaşamıştır.

BLANC Louis (Madrid 1811 / Cannes 1882) Fransız tarihçisi ve siyaset adamı. Çocukluğu yoksulluk içinde geçen Blanc, genç yaşta gazeteciliğe atılmış ve sosyalist mücadelelere katılarak ün kazanmıştır. 1839 yılında yayınladığı *l'Organisation du travail* (Çalışmanın organizasyonu) adlı yapıtıyla, sosyalist hareketin önemli kuramcılarından biri olduğunu göstermiştir. Bu kitabındaki düşünceleri *Le droit au travail* (Çalışma hakkı, 1848) adlı yapıtında yeniden ele alarak açıklamıştır. *Histoire de dix ans* (On yılın tarihi, 1841) adlı yapıtı ise, muhalefetin monarşi karşısındaki mücadeleslne ve zafer kazanmasına yararlı olmuştur. 1848 yılında geçici hükümetin üyesi olan Blanc, kendi sosyal düşüncelerinin gerektiği gibi uygulanmadığını görmüştür. Uzun yıllar İngiltere'de sürgün hayatı yaşamış ve ancak 1870 yılında yurduna geri dönmüştür. Ulusal Meclis'e seçilmiş ama Komün hareketini eleştirmiş ve suçlu bulmuştur. Blanc'ın sosyalizm tarihindeki önemli yeri, yarışma mekanizmasını ve kapitalist düzenin insanlık dışı koşullarını eleştirmesinin yanı sıra sosyal reformları yapabilmek için, devletin kullanılması zorunlu bir araç olduğunu ileri sürmüş olmasındadır. Blanc, her ana sanayi dalında bir işçi üretim birliğinin kurulması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu üretim birliğine sosyal atölye adını vermiştir. Bu sosyal atölyenin ana sermayesinin bir kısmı devlet, bir kısmı istikrazlar yoluyla sağlanacak ve herkese eşit ücret verilecektir. Atölye içindeki aşama seçim yoluyla ortaya çıkacaktır. Elde edilen kârlar üçe bölünecek ve bunların birincisi ücretlere eklenecek, ikincisi yaşlıların bakımı ve öteki sanayi dallarında çıkan bunalımların ortadan kalkması için kullanılacak, üçüncüsü ise yeni işçilerin birliğe katılmasının gerekli kıldığı yatırımlar için kullanılacaktır. Blanc, ekonomik bakımdan daha gelişmiş bir organizasyon olarak gördüğü atölyelerin bu üstünlüğü nedeniyle, özel atölyelerin ortadan kalkacağını ya da bu sosyal atölyeye katılacağını, böylece her sanayi kolunda birleşme olayının gerçekleşeceğini düşünüyordu. Reformcu bir sosyalist olen Louis Blanc'ın on dokuzuncu yüzyıl sosyal hareketleri üzerinde büyük etkisi olmuştur. Yazarın *Histoire de la Révolution Française* (Fransız Devrimi'nin tarihi, 1847) adlı bir yapıtı daha vardır.

Bir halk ressamının gözüyle Louis BLANC.

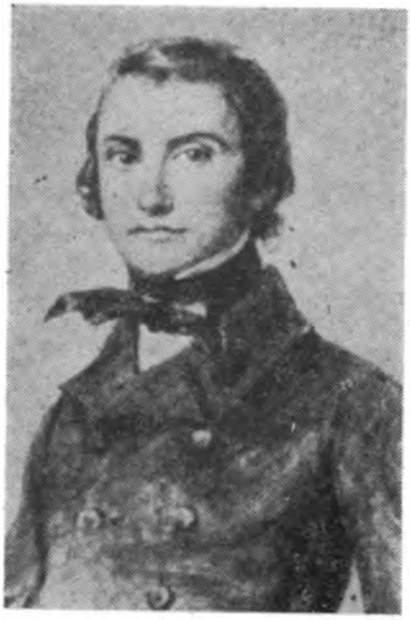

Louis Blanc : RAFFET'nin 1835 yılında yaptığı tablo..

Jacques BLANCHARD'ın ünlü tablosu : Cimon ve Ephigène.

BLANCHARD Jacques (Paris - 1600 / Paris - 1638) Fransız ressamı ve desencisi. Öğretmeni Horace Le Blanc'dan esinlendiği özentili resim anlayışı içinde dolgun vücutlu kadınlar çizdi. Daha sonra İtalya'ya gitti, orada Tiziano'nun etkisinde kaldı. Çağdaşları tarafından «Fransız Tizianosu» olarak adlandırılan Blanchard, *Cimon ve Ephigène* adlı tablosuyle büyük ün kazandı.

BLANCHARD Jean-Pierre (Les Andelys - 1753 / Paris - 1809) Fransız havacısı. İlkin bir uçan makina yaptı, sonra paraşüt denemelerine girişti. Bu denemelerde hayvanları kullandı. 1785 yılında, Manş denizini ilk defa balonla geçen adam o oldu. Daha sonra, sepete bağlı küreklerle yönetilen bir aerostat yaptı. 1808 yılında La Haye yakınlarında, balonun içinde geçirdiği bir beyin kanaması ertesi yıl ölümüne yolaçtı. Blanchard, uçuşlarını çoğu zaman karısı Sophie'nin de katılmasıyle gerçekleştirdi.

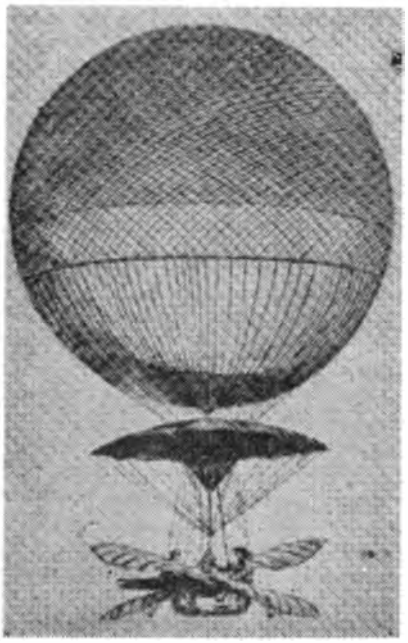

Jean-Pierre BLANCHARD'ın Uçan gemi'*sini 2 Mart 1784 günü havalanmış halde gösteren bir halk resmi.*

Maria BLANCHARD'ın başyapıtı : Analık.

BLANCHARD Maria (Santander - 1881 / Paris 1932) İspanyol ressamı. Katalonyalı bir baba ile Fransız bir ananın kızıydı. 1910 yılında Paris'e yerleşti. Van Dongen'la çalıştıktan sonra Juan Gris'nin etkisiyle kübizme yöneldiyse de, daha çok, portreler ve özel olarak da analık temasıyle ilgili resimler yaptı. Sert ve güçlü üslûbuyle konulu resmi ve katkısız resmi ustaca bağdaştırdı.

BLANCHE Jacques-Emile (Paris - 1861 / Offranville - 1942) Fransız ressamı ve sanat eleştirmeni. Otuz yaşında resme başladı. İlk sergisini Londra'daki ünlü National Gallery'de açtı ve çok tutuldu. Özellikle portrelerinde başarılı oldu. Bu arada ▶ Bergson, Bourdelle, Foch, Claudel, Cocteau, Maurois ve Valéry gibi bir dizi ünlünün resimlerini yaptı.

BLANCO-FOMBONA Rufino (Caracas - 1874 / Buenos Aires 1944) Venezüella'lı şair, romancı ve eleştirmeci. Siyasal hayata da eylemli olarak karışmış olan yazar liberal düşünceleri nedeniyle sürgün hayatı geçirmek zorunda kalmıştır. Şiir yazarak edebiyat alanında kendini tanıtan Blanco-Fombona, özellikle çağdaş şiir akımlarını benimsemiş ve bu anlayışta yapıtlar vermiştir. Ayrıca çağdaş şiir akımlarına ilişkin bir araştırma da yayınlamıştır. ***Cuentos Americanos*** (Amerika öyküleri, 1901) adlı öykü kitabı kısa zamanda ün kazanmasını sağlamıştır. ***El hombre de hierro*** (Demirden adam, 1907) ve ***El Hombre de oro*** (Altından adam, 1915) adlı romanları tanınmıştır. Bu yapıtlarında, yurdunun göreneklerini ve yaşama şekillerini acımasızca eleştirmiş ve yermiştir. Güney Amerika'nın İspanyollar tarafından ele geçirilmesinin tarihiyle ilgili bilimsel yapıtları da vardır.

BLANCO-FOMBONA yüzyıl başlangıcında Cuentos Americanos'u *yayınladığı sırada..*

Jacques-Emile BLANCHE'tan bir portre : Jean Cocteau.

BLANCHOT Maurice (Quain 1907) Fransız romancısı ve deneme yazarı. 1941'de kaleme alıp 1950 yılında yeniden gözden geçirerek ikinci kez yayınladığı ***Thomas l'obscur*** (Karanlık Thomas) adlı romanıyla büyük ün kazanan yazarın yapıtı, çağdaş Batı edebiyatının en özgün yapıtlarından biri sayılmaktadır. Kafka, Lautréamont, Joyce, Mallarmé ve Sade gibi son derece çeşitli yazarların etkisinde kalmış olan Blanchot, ***Aminadab*** (1942), ***L'Arrêt de mort*** (Ölüm hükmü, 1948), ***Le Très-Haut*** (Ulular'ın Ulusu, 1948), ***La part du feu*** (Ateşin payı, 1949), ***Celui qui ne m'accompagnait pas*** (Bana eşlik etmeyen, 1953), ***L'Espace littéraire*** (Edebiyat uzayı, 1955), ***Le Dernier Homme*** (Son İnsan, 1957) ve ***Le Livre à venir*** (Yazılacak kitap, 1959) gibi biribirinden ilgi çekici yapıtlarıyla anti-roman akımını hazırlamıştır. Etkisinde kaldığı yazarlardaki erotik, garip ve fantastik ögeleri kötümser ve olumsuz bir dünya görüşünü işlemek yolunda kendine özgü bir üslûp içinde eriterek kullanan Blanchot'nun, deneme alanında, büyük şair Mallarmé üzerine verdiği yapıt, ***Faux pas*** (Yanlış adım, 1943) başlığını taşımaktadır.

BLANCPAİN Marc (Le Nouvion-en-Thiérache 1909) Fransız öykü ve deneme yazarı. Ünlü Alliance Française kurumunun genel sekreteri olan yazar, çeşitli alanlardaki etkinliğinin ve dünyanın dört bucağına yaptığı konferans turnelerinin yanı sıra kaleme aldığı on beş kadar roman ve öykü kitabında, yer yer büyük yazar Rabelais'yi andıran bir güldürü duygusuyla süslü, sağlam bir gerçekçilik örneği vermiştir. Suçunu alınyazısı gibi içinde taşıyan bir suçlunun macerasını dile getirdiği, kendisine Fransız Akademisi Büyük edebiyat ödülünü kazandıran ***Le Solitaire*** (Münzevi, 1945) adlı romanından ve ***Les contes de la lampe à graisse*** (Yağlı kandil masalları) adlı, kendi tutukluluk yıllarını dile getiren öykü kitabından sonra, konularını seçip işlemekte gittikçe ustalaşan ve derinleşen ünlü yazarın, ***Ces demoiselles de Flanfolie*** (1956), ***La femme d'Arnaud vient de mourir*** (Arnaud'nun karısı biraz önce öldü, 1958), ***Les Peupliers de la pretantaine*** (Şurda burda kavaklar, 1961) ve ***Vincennes-Neuilly*** (1963) adlı yapıtlarında sürekli olarak korku temasını işlediğini görüyoruz. Yazar, gerek bu kitapları, gerekse konferanscı anılarına dayanarak kaleme aldığı ***Les Truffes du voyage*** adlı yapıtıyla, gelişmiş üslûbu ve incelik dolu anlatışı sayesinde edebiyat eleştirmecilerinin beğenisini olduğu kadar büyük halk kitlelerinin sevgisini de kazanmıştır.

BLANQUİ Louis Auguste (Puget-Théniers 1805/Paris 1891): Fransız siyaset adamı ve düşünürü. Hukuk ve tıp öğreniml gördüğü sırada, daha on dokuz yaşındayken carbonari hareketinin Fransa'daki sürdürücüleriyle yakın ilişki kuran ünlü düşünür, 1830'dan sonra, Fransa'daki cumhuriyetçi muhalefetin belli başlı şeflerinden biri durumuna gelmiştir. Durup dinlenmek bilmeyen mücadeleciliği ve ardarda kurduğu gizli der-

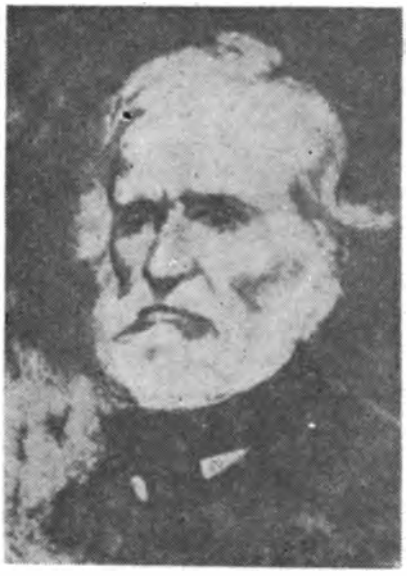

Auguste Blanqui : Eugène CARRİERE'in tablosu.

heklerle çok geçmeden sosyalist hareketin lideri olarak tanınan Blanqui'nin uzun hayatı, çeşitli komplolar hazırlamak ve her birinin ardından hapis yatmakla geçmiştir. İlkin 1832'de «Onbeşler duruşması»nda, ikinci olarak da 1836'da «Barut sorunu» duruşmasında suçlanarak mahkemeye verilen yazar, 1839 yılında düzenlemek istediği bir devrim hareketinin başarısızlığa uğraması üzerine yakalanarak hapse atılacak ve ancak 1844'de bağışlanacaktır. Blanqui, hapisten çıkar çıkmaz, devrimci eylemlerine yeniden başlamıştır. 1848 Fransız devrimi sırasında, ünlü eylem adamını, devrin en önemli sosyalist akımlarından birinin belli başlı kuramcısı olarak görüyoruz. Blanqui daha o devirde öylesine geniş bir alanda etkindir ki, kuramcılığını yaptığı akım çok geçmeden **blankizm** adını alacaktır. 1848 şubatından mayısına kadar süren işçi gösterilerinin bir numaralı yöneticilerinden biri durumundaki düşünür, 15 Mayıs günü yakalanarak on yıl ağır hapse hüküm giymiş ve cezasını tamamlamak üzere önce Korsika'ya, sonra da Afrika'ya gönderilmiştir 1859 yılında bağışlanıp döndüğünde öylesine büyük bir saygınlık kazanmıştır ki, 1860'dan itibaren Fransız devrimci çevrelerinin bir numaralı gözdesi durumuna girecektir. Halk arasında **Mahpus** yada **Kurban** lâkaplarıyla anılmağa başlayan Blanqui, 1861'de yeniden tutuklanıp hapse atılacak ve 1865'de hapisten kaçarak Belçika'ya sığınacaktır. Eylemlerini orada da sürdüren ünlü düşünür 1870 Fransız-Alman savaşı sırasında Paris'e gelmiş ve Napoléon III.'ün devrilmesiyle sonuçlanan 4 Eylül hareketinden sonra, ***La patrie en danger*** (Yurt tehlikede) adlı bir gazete çıkarmağa koyularak hükümetin savaş siyasetini desteklemiştir. Aynı yılın 31 Ekim günü yeni bir darbe girişiminde bulunmuş ama gene başaramamış ve **Paris Komünü**'nün başladığı 18 Mart 1871 arifesinde Thiers'in emriyle tutuklanmıştır. Yokluğu, sürükleyici olduğu partinin Komün sırasında başıboş kalmasına yol açmıştır. Bazı tarihçiler, Blanqui'nin Komün sırasında özgür olup önderliği ele almasının, hareketin alınyazısını değiştirebileceğini ileri sürmekte ve bu sava dayanak olarak da, Komün yöneticilerinin Versailles hükümetine, bir tek Blanqui'ye karşı ellerindeki tüm rehineleri vermeyi bir çok kez önermelerini göstermektedirler Clairvaux'da hapis yattıktan sonra 1879'da yeniden bağışlanarak çıkan Blanqui, medenî haklarını kaybetmiş olmasına rağmen aynı yıl Bordeaux milletvekili seçilecek ve hayatının son iki yılını da ***Ni Dieu ni maître*** (Ne Tanrı ne efendi) adlı aşırı solcu dergiyi çıkarmağa adayacaktır

Bir yandan 1793 devrimcilerinin anısıyla, bir yandan da **babuvizm** ve **karbonarizm** hareketinin yol açtığı fikir akimlarıyla etkilenen büyük eylem adamının gözünde, devrimci eylem, iktidarı ele geçirmeyi ve bir işçi diktatoryası kurmayı sağlayacak olan son ve kesin darbenin hazırlanmasından ibarettir. Yani Blanqui, devrimci ayaklanma olayını, siyasal bir iş olmaktan çok teknik bir iş olarak görmektedir. «Profesyonel devrimci» fikri ilk olarak Blanqui tarafından ortaya atılıp işlenmiştir. Devrimci partilerin «askersel» örgütlenmeleri gerektiği görüşünü ilk olarak savunan da gene Blanqui olmuştur. Ünlü düşünürün kuramsal sorunlarla ilgili deneme ve incelemeleri, ölümünden sonra, ***La Critique sociale*** (Sosyal eleştirme) başlığı altında yayınlanmıştır.

BLASCO İBANEZ **Apokalips'in dört süvarisi'*ni yazdığı sıralarda***

BLASCO İBANEZ Vincente (Valansiya - 1867 / Menton 1928) İspanyol romancısı. Siyaset konularında cumhuriyetçi, ekonomi alanında sosyal reformcu ve din konusunda tanrıtanımaz olan bu büyük yazar, bütün hayatını düşüncelerine karşı duyduğu derin sadakat dolayısıyla, mücadeleler, hapisler ve sürgünler içinde geçirmiştir. Savunduğu özgürlükçü görüşler yüzünden yirmi iki yaşında Paris'e kaçmak zorunda kalmış ve 1891'de İspanya'ya dönerek ***El pueblo*** (Halk) adını taşıyan bir dergi kurmuş, on yıl boyunca bu derginin yayınlanması ile uğraşmıştır. Kendisine İspanya'da ün kazandıran ilk yapıtlarını bu arada yazmıştır. Valensiya Romanları diye tanınan bu serî arasında, ***Arroz y tartana*** (1894), ***Flor de mayo*** (Mayıs çiçeği, 1895), ***La barraca*** (Kerpiç damlar, 1898), gibi yapıtları saymak gerekir. Bu sonuncusu, İbanez'in, İlk başyapıtı olarak kabul edilmiştir. Güney Amerika savaşı sırasında tutuklanan yazar, daha sonra milletvekili seçilmiş ve siyasal hayatta etkin olmuştur. Bu arada ***Canas y barro*** (1902), ***La catedral*** (1902), ***El intruso*** (1904), ***La horda*** (1905 ve ***Sangre y arena*** (Kanlı Arena, 1908) gibi yapıtlarını vermiştir. Arjantin'e giden ve orada koloniler kurmak isteyen yazar bir çiftçi hayatı yaşamış, 1914 yılında Paris'e yeniden dönene kadar Cervantes ve Nueva Valencia adını taşıyan kolonileri kurmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Müttefiklerin zaferi için çalışmış ve 1916 yılında ***Los quatro jinetes del Appocalipsis*** (Apokalips'in dört atlısı) adlı yapıtını yazarak dünya çapında üne kavuşmuştur.

Blasco İbanez ile, İspanyol edebiyatında, doğalcı roman anlayışı doruğuna ulaşmıştır. Nitekim yazar, İspanyolların Zola'sı diye ün kazanmıştır. Bununla birlikte İbanez'in duygu ve düşe dayanan sanat anlayışı ve tutku dolu karakteri ile büyük Fransız romancısı Zola'nın kişiliği arasında epey ayrım vardır. Yazarın kendisi de, Zola'dan farklı olduğunu belirtmiş ve «o, herşeyi enine boyuna düşünen bir edebiyat adamı idi, oysa ben yapıtlarını tutku, heyecan ve coşkunlukla ortaya koyan bir kimseyim» demiştir. Gerçekten de coşkun bir yaradılışı olan ve romanlarını uzun araştırmalar ya da incelemeler sonunda değil, günlük ama yaşanmış coşkular ve duygularla yaratmaya çalışan İbanez, özellikle, belli olayları ve durumları, renkli ve etkileyici bir şekilde betimlemesiyle geniş okur kitlelerinin beğenisini kazanmış bir yazardır. Onun romanları, betimleme ve canlandırma bakımından büyük bir güce sahiptirler. Bundan ötürü, İbanez, ancak gördüğü ve yaşadığı gerçekleri dile getirdiği zaman büyük bir yazar olarak karşımıza çıkar. İbanez'in, ***Mare Nostrum*** (Bizim deniz, 1918), ***La maja nesnuda*** (1906), ***El papa del mar*** (1925), ***A los pies de Venus : Los Borgias*** (1926) gibi tanınmış yapıtları da vardır.

Ama Blasco-İbanez'in asıl en büyük başyapıtı, hiç şüphe yok ki, yukarıda adını anmış olduğumuz ***Kanlı Arena***'dır. Bu eşsiz kitapta yazar, dünya çapında bir boğa güreşçisi olan yoksul bir gencin ibret verici

serüvenini anlatır. Karısını terkederek zengin bir kadınla yaşamağa koyulan matador, sonunda, arenada ağır yaralanacak ve son nefesinde yanında gene karısını bulacaktır. Büyük yazar bu romanında o çağ İspanyasının amansız bir eleştirisine girişmiştir.

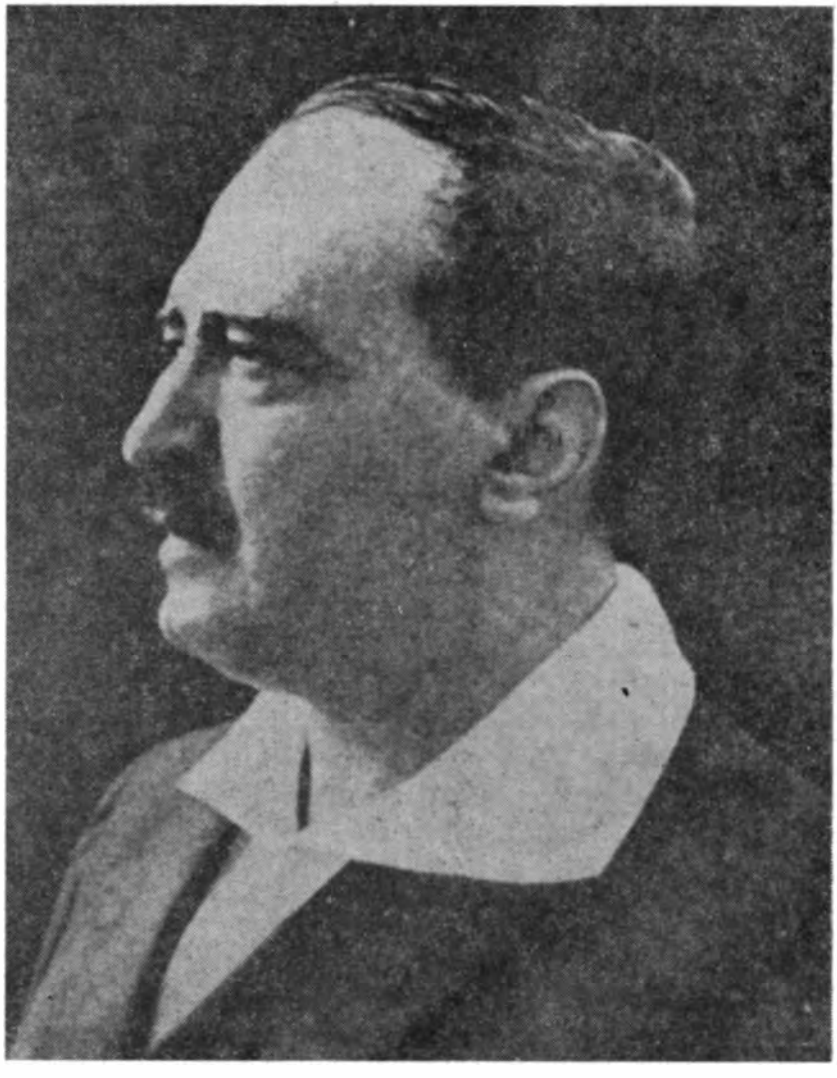

«Blasco İbanez'i ancak kendi dilinden okumuş olanlar tanıyabilir ve ancak onlar değerlendirebilirler.» C. PİTOLLET.

BLASETTİ Alessandro (Roma - 1900) : İtalyan film yönetmeni. 1935-1945 döneml İtalyan sineması'nın Camerini lle blrlikte en lyl iki temsilcisinden biridir. İlkin film eleştirmeni olarak sinema hayatına atıldı. Barbaro ve Vergano'nun da katıldıkları bir dergi kurdu. 1925 yılında çevirdiği *Sole* (Güneş) adlı yapıtıyle yönetmenliğe başladı. Bir yandan tiyatro ile de ilgilendi ve Roma'de Plrandello, Priestley, Sherwood, Synge gibl o dönemdeki öncü yazarların yapıtlarını sahneye koydu. Sonra kendini tamamıyle sinemaya adadı. Başlangıçta tarihsel konulu filmler çevirdi. Bunlar arasında ***Garibaldi'nin Binler'i*** ile haklı bir üne kavuştu (1933). Bu başarıyı, gerçekçi anlayış doğrultusunda bir dlzi yapıt izledi. Bunlar arasında, gerçek bir başyapıt olan ***Bulutlarda dört adım*** (1942)'ı özellikle anmak gerekir.

BLASİS Carlo (Napoli 1797 / Cernobbio 1878) İtalyan dans kuramcısı. 1820 yılında yayınlamış olduğu ***Dans sanatının temel kitabı*** Isımll eseriyle, balenin bugünkü kurallarının ve llkelerinln çoğunu saptamıştır. İzlemesi parmak uçlarına basarak dans etmekten llk söz eden ve bale hareketlerinin ana öğesinin kuvvet değll zerefet olduğunu belirten Blasis, bar'da ve zeminde yapılacak olan egzersiz hareketlerinin ne gibl bir sıra lzlemesi gerektiğlnl mantıksal ve eksiksiz blr şekilde göstermiştir. Dans etmeyl genç yaşte bırakan Blasis, balenin kuramsal yanı lle hayatının sonuna kadar uğraşmış ve büyük dans yıldızları yetiştirmiştl. ***Dans elkitabı*** adlı eseri dünya çapında ün kazanmış ve ders kitabı olarak çeşitli ülkelerde okutulmuştur. Blasis, 1853 yılından sonra Rusya'ya gltmiş ve bu ülkede on yıl kalmıştır.

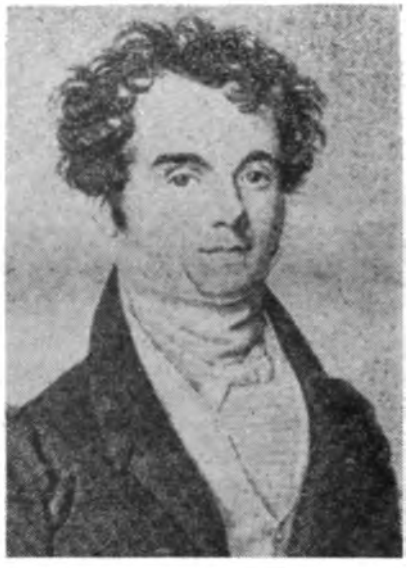

Carlo BLASİS : Büyük dans yıldızları yetiştirmiş olan bir sanatçı.

BLEİBTREU Karl (Berlin 1859 / Locarno 1928) Alman eleştirmecisi, romancısı ve piyes yazarı. Varlıklı bir ailenin çocuğu olan Bleibtreu, edebiyat alanında çalışmak ve tarihsel araştırmalar yapmak olanağını genç yaşta bulmuş, Üniversite'de okuduktan sonra, çeşitli ülkelere geziler yapmıştır Daha sonra Zürih'te yerleşmiştir. Bleibtreu'nun, Alman edebiyatında oynamış olduğu önemli rol, doğalcı devresinde vermiş olduğu yapıtlarından doğmaktadır. Daha sonra yapmış olduğu edebî ve tarihsel araştırmalara oranla bunlar büyük bir önem taşırlar. Yazarın bu devresinde kaleme almış olduğu ***Revolution der literatur*** (1886) adlı yapıtı, Alman edebiyatının doğalcı açıdan derin bir çözümlemesini kapsamaktadır. Bleibtreu, edebiyatın çeğdaş hayat içinde etkin bir rol oynaması ve toplumsal konuları gerçekçilikle ele alıp gözler önüne sermesi gerektiğini savunmuştur Zola'nın ***Germinal*** adlı yapıtının kendisi doğalcılığı kabul etmesine neden olacak ölçüde etkilediğini söyleyen yazar, ***Der Kampf um das Dasein in der Literatur*** (1889) adlı son deneme kitabında, eleştirmeciliğinin en güzel örneklerini vermiştir Yazarın, Berlin'deki bohem hayatını doğalcı bir açıdan inceleyerek dile getiren ***Schlechte Gesellschaft*** (1885) adlı öykü kitabı ve ***Lord Byron*** (1886) adlı dramı ilgi çekicidir İngiliz edebiyatıyla ve Birinci Dünya Savaşı ile ilgili iki tarih kitabı da yazmıştır

BLERİOT Louis (Cambrai 1872 / Paris 1936) Fransız mühendisi, sanayicisi ve havacısı. Planını kendisinin çizdiği tek kanatlı bir uçakla, 1908 Ocağında ilk uzun uçuşunu

Louis BLERİOT ve uçağı 1909 yılında.

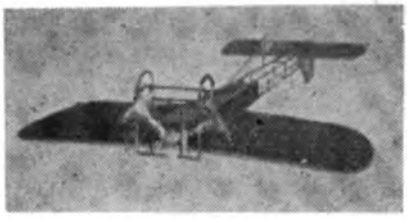

yaptı Toury'den Artenay'ye gitti ve döndü. 25 Temmuz 1909 günü de Calais'den Dover'a uçtu ve böylece Manş denizini geçen ilk havacı oldu. Bunu, Fransa'da ilk uçak fabrikasını kuran kişi oluşu izleyecekti. Birinci Dünya Savaşı boyunca başarıyla kullanılan Spad uçağını o yaptı.

BLİCHER Steen Steensen (Vium 1782 / Spentrup - 1848) Danimarkalı yazar. Yumuşak ve hoşsohbet karakterli ama tenbel mizaçlı ve zayıf bünyeli bir kimse olan yazar, öğrenim gördüğü Kopenhag'ı terkederek bir süre köy hayatı yaşamış, daha sonra yeniden Kopenheg'a döndüğünde, evinin 1807 savaşı sırasında yandığını görmüştür. Bunun üzerine önce köy öğretmenliği, sonra da köy papazlığı yapmağa koyulan Blicher, bütün hayatı boyunca maddî sıkıntılar içinde yaşamıştır. İskoçyalı efsanevî şair Osslan'ın etkisinde kalan ve doğduğu bölgeye derinden bağlı olan Blicher, Danimarka nesir geleneğinin kurucularından biri olduğu kadar, ilk gerçekçi yazarlardan biri olarak da tanınmaktadır. 1814'te yayınladığı *Digte* (Şiirler) isimli ilk eserinde romantik bir üslûp kullanan ünlü yazarın, *Jyllandrejse in 6 Dogen* (Jylland'da altı günlük gezi, 1817) başlığını taşıyan ikinci şiir kitabında, romantizmin etkisinden tamamiyle kurtulmuş bulunduğunu görüyoruz. Blicher'in nesir alanındaki en büyük eseri, *Samlede skrifter* (Bir köy öğretmeninin hatıra defterinden parçalar, 1824) isimli hikâye kitabıdır. 1838 yılında, Jylland lehçesini kullanarak kaleme aldığı şiirlerini *Traekfuglene* (Göçmen kuşlar) başlığı altında yayınlayan Blicher, 1842'de, türkü ve hikâyelerden kurulu *E Bindstouw* (Ortak oda) isimli kitabı yayınlamıştır. Yazarın ötekı hikâyeleri ise, *Novellen* (Hikâyeler, 1849) başlığıyla ölümünden sonra yayınlanmıştır.

Blitzkrieg bk. **Yıldırım savaşı.**

BLIX Elias (Vaag Gildeskaal - 1836 / Oslo - 1902) Norveçli şair. Bir balıkçının oğlu olan Blix, dinsel öğrenim görmüş ve Chıristiana Üniversitesinde okumuştur. 1897'de İbranice profesörlüğüne getirilmiş, kıtlselerde vaızlık etmiş ve Norveç'in ilk solcu hükümetinde (1884-1888) görev almıştır. 1869 yılında orijinal parçalardan ve çevirilerden oluşan ilk ilâhiler kitabını ulusal Norveç dilıyle yanı Landsmaal ile yazmıştır. Daha sonra eklerle yayınlanan bu eser, Norveç Kilisesinin resmî ilâhi kitabı olarak kabul edilmiştir. Blix'in ilâhileri, sade ama işlenmiş bir dille ve Norveç halkının geleneksel estetik yeratışlarından faydalanılarak yazıldıkları için, büyük bir önem taşırlar. Blix, İncil'i de Landsmaal'e çevirmiş (1889) ve yayınlamıştır.

BLİXEN Karen (Rungsted - 1885 / Rungsted 1962) Danimarkalı yazar. Gençliğinde İngiltere, Fransa ve İtalya'yı dolaştıktan sonra 1918 yılında evlenerek Kenya'da yerleşen kadın yazar, orada bir çiftlikte geçen hayatını tasvir ettiği, *Afrika, dunkel lockende Welt* (1938) isimli eseriyle ün salmıştır. 1931'e kadar Kenya'da kalan Blixen, bu ünlü eserinden önce İngilizce olarak ve **İsak Dinesen** takma adıyla, *Seven Gothic Tales* (Yedi gotik hikâye, 1934) isimli bir kitap yayınlamış bulunuyordu. Romantik mesalları nükte dolu şiirli bir üslûpla taklit ettiği bu ilk kitabı, Dan dilinde yazılmış *Syv fantastiske fortaellinger* (1935) başlıklı fantastik hikâyeler kitabı izlemişti. Tanınmış kadın yazar, kendi ismiyle ve gene İngilizce olarak, *Winter's Tales* (Kış hikâyeleri, 1941) ve Danca olarak, *Skygger pa graesset* (Çayıre düşen gölgeler, 1960) isimli eserleri de vermiştir.

BLOCH Jean-Richard (Paris - 1884 / Paris - 1947) Fransız romancısı, deneme ve tiyatro yazarı. Romain Rolland'ın yakın arkadaşı olan ve büyük yazarla mektuplaşması 1964 yılında *Correspondance* başlığı altında yayınlanan Bloch, sosyal kaygıların her zaman ağır bastığı sayısız yapıt vermiştir. Tarih öğrenimi gördükten sonra edebiyatla uğraşmağa başlayan ünlü yazarın ilk kitabı, Yahudi tiplerinin incelendiği *Lévy* (1912) adlı romandır. Bunu, gene roman alanında kaleme almış olduğu *Et Compagnie* (Ve şürekâsı, 1918) izleyecektir. Daha sonra *Chasses de Renaut* (Renaut'nun avları, 1927) ve *Sybilla* (1932) adlı romanlarını da yayınlayan Bloch'un bu alandaki en ünlü yapıtı, *La nuit kurde* (Kürt gecesi, 1925) başlığını taşır. Trajik bir aşk öyküsünün gergin bir üslûp aracılığıyla dile geldiği romanın konusu, adından da anlaşılacağı gibi, Kürdistan'da geçmektedir.

Jean-Richard BLOCH, İkinci Dünya Savaşı sonrasında.

Ama Jean-Richard Bloch'un asıl etkisini sağlayan yapıtları, eleştirme, sosyoloji ve siyaset alanlarında kaleme aldığı kitaplar olmuştur. *Essais pour mieux comprendre mon temps: Carnaval est mort* (Zamanımı daha iyi anlamak için denemeler: Karnaval öldü.., 1920), *Destin du théattre* (Tiyatronun alınyazısı, 1930) *Destin du siécle* (Yüzyılın alınyazısı, 1931), *Offrande à la politique* (Siyasete sunulan adak, 1933), *Naissance d'une culture* (Bir kültürün doğuşu, 1936) ve *Espagne Espagne!* (İspanyal İspanyal, 1938 gibi denemeler, gerçekten de Ikl savaş arası Fransız ve Avrupa fikir hareketlerini kavramak bakımından başvurulması gerekli kaynaklardır. Fransız Komünist Partisinin en etkin üyelerinden birl olerak tanınan ünlü yazar, bu kitaplarında, kaynağını halk ruhunda bulacak devrimci bir kültürün nasıl doğabileceğini araştırmaktadır.

Jean-Richard Bloch, aynı zamanda, bitip tükenmek bilmeyen gezilerini, *A la découverte du monde nouveau: Sur un cargo* (Yeni dünyanın keşfi için Bir kargoda..., 1924), *Cacahouettes et bananes* (Şamfıstığı ve muzlar, 1929) ve *Moscou-Paris* (Moskova-Paris, 1947) adlı enfes röportajlarında büyük bir ustalıkla ve roman tekniğini yenileyen bir anlatışla dile getirmiştir. Tiyatro alanındakl çalışmasına 1911 yılında büyük yönetmen Antoine tarafından sahneye konan *L'İnquiète* (Tedirgin kadın) adlı bir dramla başlayan yazar, ardarda, *Le Dernier Empereur* (Son İmparator, 1926), *Forces du monde* (Dünya güçleri, 1927), *Naissance d'une cité* (Bir kentin doğuşu, 1937), *Toulon* (1944) ve Gobineau'nun bir öyküsünden alarak sahneye uyarladığı *L'Illustre Magicien* (Ünlü büyücü) adlı piyesleri vermiştir. Ayrıca, yöneticisi bulunduğu aşırı solcu kültür dergisi *Europe*'da sürekli olarak yazılar yayınlayan Bloch, bütün bu çalışmalarının yanı

sıra, 1936'daki İspanya iç savaşında Cumhuriyetçilerin yanında gönüllü olarak savaşmış, İkinci Dünya Savaşı sırasında ise, ilkin Fransız Ulusal Direniş Hareketi'ne katılmış, sonra da, 1942'den itibaren Moskova radyosundaki *Radio-France* yayınlarının spikerliğini yapmıştır.

BLOCH Konrad (Neisse - 1912) : Alman asıllı Amerikan biyokimya bilgini. 1936 yılında Nazi baskısından kaçarak Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti, 1944 yılında da Amerikan uyruğu oldu. Harvard Üniversitesi'nde profesörlük yaptı. Feodor Lynen'le birlikte, kolesterol metabolizması ve yağ asitleri üzerindeki çalışmaları dolayısıyle 1964 Nobel ödülünü aldı. Aslında kolesterolün yapısı

Konrad BLOCH laboratuvarındaki çalışma masasında.

Wieland ve Windaus'ın çalışmaları sayesinde çoktan bilinmekteydi; ama bu maddenin biyosentezini ilk defa Bloch yaptı. Gene Bloch, asetik asidin bir çok bileşik aracılığıyle bir dizienzim tepkimeleri sonucu, çevrimsel olmayan 30 karbon atomlu karbür verdiğini ortaya koydu. Skalen olarak adlandırılan bu karbürünse, yeni tepkimeler sonucu, dört çevrimli sterol'e dönüştüğünü; bunun da, üç karbon atomu yitirince, kolesterol meydana getirdiğini gösterdi. Ayrıca kolesterol'ün, çok etkin olan bütün steroitlerin (üreme ve böbreküstü hormonları, D vitamini, vs. gibi) temel öğesi olduğunu ispatladı. Bundan başka, bütün canlı varlıklar için son derece önemli olan doymamış yağ asitleri zincirinin nasıl meydana geldiğini araştırdı.

BLOK Aleksandr (Petersburg 1880 / Petersburg 1921) Rus şairi, piyes yazarı, eleştirmecisi ve çeviricisi. Babası hukuk profesörü, annesi şair olan Blok, kültürlü bir çevre içinde yetişmiş; Petersburg Üniversi-

Aleksandr BLOK ailesiyle bir arada..

tesinde tarih ve filoloji okumuştur. Avrupa ülkelerinde uzun süre geziler yapan şair, genç yaşta yazdığı şiirleriyle ün kazanmıştır. İlk yapıtları, *Novy Put* (Yeni yol) adlı dergide 1903 yılında yayınlanmıştır. Blok da, öteki tanınmış simgeci Rus şairlerinden Beliy İvanov ve Briusov gibi o yılların ünlü düşünürü ve şairi Vladimir Slovyov'un etkisinde kalmıştır. Blok'un ilk şiir kitabı *Stikhi o prekrasnoi dame* (Güzel kadına şiirler, 1904), yayınlanır yayınlanmaz, bütün bir edebiyat kuşağını etkisi altına almıştır. 1905 Rus Devriminden hemen önce yayınlanan bu şiirlerdeki mistik ve romantik hava, o yılların duygusal davranışlarına ve özlemlerine çok uygun düşmüştür. Blok, bu şiirleriyle, romantik çağın Puşkin ve Lermontov gibi büyük sanatçılarını yeniden anımsattığı gibi, geleceğe yönelmiş orijinal ve yeni bir sanatın temellerini de atmıştır

Tutkular, derin duygular ve acılarla geçen hayatında, Blok, herşeyden önce üç ieye bağlı kalmıştır Bunların birincisi, «Güzel Kadın» dediği «Ebedi Kadın» ya da «Tanrısal Bilgelik»tir. Yani yaşantı ve mistik deneyle varılan tanrısal bilgidir İkincisi Hazreti İsa, üçüncüsü ise Rusya'dır Ne var ki, bu üç ilkenin anlamlarını apaçık bir kilde ortaya koymak olası değildir Çünbunlar çeşitli zamanlarda değişik görünüşler almakta ve birbirlerine karışmaktadırlar 1905 yılından sonra aydınları kaplayan kötümserlik, Blok üzerinde de etkisini göstermiştir. Mistik ve romantik bir dünya görüşünü benimsemiş bulunan genç şair, yavaş yavaş gerçekçi ve alaycı bir anlayışa yaklaşmaya başlamıştır. Güzel bir kadın, bir eşin perisi olarak düşündüğü «Tanrısal Bilgelik» yerini daha maddesel ve siyasal bir varlığa yani Rusya'nın oynayacağı tarihsel role bırakmıştır. Blok, insanlığın kurtuluşunu Rusya'nın devrimci geleceğinde görmektedir artık. Nitekim 1917 Devriminde, Blok, bolşeviklerin yanında yer almıştır Dehasının en gelişmiş örneği olarak görülen başyapıtı Dvenadtsat (On ikiler, 1918) adlı uzun şiiri, Devrimin edebiyat alanındaki en etkili dile gelişlerinden biri olarak kendini kabul ettirmiştir. Bu uzun şiir on üç milyon nüsha satılmış; duvar afişlerine ve bayraklara yazılan dizeleri, Rusya'nın en ıssız köşelerine kadar yayılmıştır. Bununla birlikte, şiirde canlandırılmış olan on iki isyancı Kızıl Muhafız'ın, Petrograd'ın karlı sokaklarında önlerinde Hazreti İsa olduğu halde yürümeleri ne dindarları ne de Bolşevikleri tam anlamıyla doyurmamıştır Blok, aynı yıl, *Skify* (İs-

Bir halk ressamının gözüyle A. BLOK.

kitler) adlı yapıtını yayınlamış ve bu şiirinde, Batı dünyasını şiddetle eleştirmiş, hatta bu dünyaya karşı meydan okumuştur. Blok, Lermontov'dan (1814-1841) sonra gelen en büyük Rus şairi olarak kabul edilmiştir. Kısa bir süre, Rus şiirini etkisi altında tutan simgecilik akımının belli başlı temsilcilerinden biri olmasına karşın, sanatı bu anlayışın sınırları içinde kalmış değildir. Geçmişi ve geleceği derin bir seziş gücüyle kavrayan ve peygamberce görüşlerini yapıtlarında büyük bir şiir gücüyle dile getiren Blok, *Na pole Kulikovom* (Kulikovo savaş alanı, 1908) adlı şiirinde, bir kaç yıl sonra Rusya'da gerçekleşecek olan büyük değişikliği önceden sezmiş ve Devrimin haberciliğini yapmıştır. Bununla birlikte, kötümserlikten ve umudsuzluktan, tam anlamıyla hiç bir zaman kurtulamamış ve çektiği derin acılar nedeniyle genç yaşta kalb hastalığı ve ruhsal yorgunluktan ölmüştür. Yazarın şiirleri kadar, lirik dramları da çağdaş Rus edebiyatı üzerinde etkili olmuştur. Blok, İngiliz, Alman ve İskandinav edebiyatlarından çeviriler de yapmıştır.

BLOK'tan iki şiir

GEÇMİŞE MAZİ DERLER...

Ne varsa geçip gitti işte:
Kapandı günlerin karanlık çemberi.
Hangi yalan, hangi oyun, hangi güç
Yeniden yaratabilir geçen günleri?

Pırıl pırıl güneşli bir sabah vakti
Kremlin duvarlarına çarpan ışığı
Ve ilk ürperişlerini ruhumun
Kim verebilir bana kim, geri?

Yada Neva kıyısında bir Paskalya gecesi,
Buzlu yolu kavuran zalim ayazda
Yoluma çıkan yaşlı topal dilenci
Bir daha uzatır mı dersiniz bana titreyen ellerini?

Yada ışıklı bir ormanda
Sonbaharın dipten dibe çıtırdadığı,
Sisler içinde ve yağmur altında
Genç bir atmacayı doyurmağa yararım belki?

Yada büyük keder bastırdığında
Dört duvar arasında ışıksız ve sessiz
Ve boynumda amansız kader boyunduruğu,
Uyurum yeterli bulup üzerimde doğal kefeni?

Ama bir de bakmışız yepyeni bir hayatta
Bütün bu düşleri unutup geçmişim,
Ve eski Rus çarlarını hatırlamaktansa
Hiç yaşamadığım şeyleri hatırlamayı seçmişim?

Hayır! Nasıl gömülüp gider karanlığa, kardeş,
İyi kötü bütün o şeyler sevdiğim,
İyi kötü tüm çabalar ardında tükendiğim,
Ve hepsini yaratan o anlaşılmaz ateş!

ONİKİLER'den parça

Burjuva, yol kavşağında bekliyor şimdi
Yakasını burnuna kadar kaldırmış.
Önünde tüyleri dökük zavallı bir köpek
Kuyruğunu kısmış kıvranmaktadır.
İşte bu aç köpek gibi bekliyor şimdi.
Sessiz ve telâşlı, tıpkı bir soru gibi.
Ve burjuvanın yanında eski dünya bekliyor :
O da kısmış kuyruğunu sahipsiz köpek gibi.

Bloksuz ülkeler İlke olarak Doğu yada Batı blokları içinde yer alan ülkelerin politikasını izlemeyi reddeden ülkeler. Bugünkü anlamıyle «bloksuz ülkeler» arasındaki ilk toplantı, 1961 Eylülünde Belgrad'da yapıldı. Belgrad Konferansı diye anılan bu toplantıda bir araya gelen ve «bloksuzluk»un babaları olan Yugoslavya devlet başkanı Tito, Hindistan başbakanı Nehru ve Mısır devlet başkanı Nâsır'a göre bloksuzluğun amacı, Üçüncü Dünya ülkelerini iki büyük blokun çatışması dışında tutmaktı.

Sayıları yirmi dördü bulan bloksuz ülkeler, üye kabul koşullarını şöyle saptamışlardır :

— Barış içinde birarada yaşama ilkesine uygun olarak bağımsız bir siyaset gütmek.

— Ulusal kurtuluş hareketlerini etkin biçimde desteklemek.

— Gerekçe ne olursa olsun hiç bir askeri ittifaka girmemek.

— Başka bir güçle hiç bir ikili anlaşma imzalamamak.

— Ülkesinde yabancı üsler kurulmasına izin vermemek.

Bu son koşulda, önemli İngiliz üslerinin bulunduğu Kıbrıs için bir ayrım gözetildi.

1964 Ekiminde Kahire'de toplanan ikinci konferansta, bağımsızlığa yeni kavuşan Afrika ülkeleri toplu halde gruba katıldılar. Henüz bağımsızlıklarına kavuşamamış olan ülkelerse, kurtuluş hareketleriyle temsil edildiler. Bu durumda, topluluğa giriş ölçütlerini bir hayli esnek tutma zorunluğu çıkıyordu ortaya; yoksa, anlaşmalarla Büyük Britanya'ya veya Fransa'ya bağlı olan yada Amerikan üsleri bulunduran bazı ülkelerin reddedilmeleri gerekecekti.

46 ülke katılmıştı konferansa, on kadar ülke de gözlemci yollamıştı. 1970 Eylülünde Lusaka'da toplanan üçüncü konferansa ise, 54 ortak ülkenin yanı sıra on gözlemci ülke temsilcileriyle birlikte çağırılmış olan bir çok kurtuluş hareketinin temsilcileri de katıldılar.

1972 yılında Georgetown'da toplanan Dışişleri bakanları, örgütün o zamana kadar belirsiz kalmış olan kuruluş biçimini belirlediler. Bu arada özellikle, merkezi New York'ta olan ve çeşitli eylem alanlarını üye ülkeler arasında paylaştıran bir daimî komite kuruldu.

1973 Eylülünde toplanan Cezayir konferansının özelliği, bir çok Lâtin Amerika ülkesinin topluluğa katılmasıydı. Gerçekten de, üye, üye adayı, gözlemci ve Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği, Arap Birliği, on altı kurtuluş hareketinden çağrılı olarak toplam beş yüz delege bir araya gelmişti bu konferansta. Moskova ile Üçüncü Dünya ülkeleri arasında o güne dek hoşgörülen ilişkiler dolayısıyle çıkan tartışmalar ikileşmeye yolaçtı. Toplantıya katılanların çoğu, sosyalist ve kapitalist ülkeler arasındaki bölünmeyi inkâr etmemekle birlikte, dünyada birbirine karşı iki cephenin artık yoksul ülkeler ile zengin

ülkeler şeklinde belirlenebileceğini ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin de zengin ülkeler arasında bulunduğunu ileri sürdü. Sonuç olarak da bloksuz ülkeler arasına katılmanın tek ölçütü, gelişmemiş bir ülke olmak şeklinde saptandı. Buna paralel olarak Cezayir konferansında iki önemli karar alındı

— Bağımsızlığın ve ulusal egemenliğin sağlamlaştırılması yada elde edilmesi.

— Üçüncü Dünya'nın zenginliklerini koruyarak, kültürel ve ekonomik bağımsızlığın sağlanması.

August BLOM Sinema sanatı bir çok «yıldız»ı ona borçludur.

BLOM August (Kopenhag 1869 / Kopenhag 1947) Danimarkalı film yönetmeni. Ülkesinde sinema sanatının öncüsü oldu. Büyük mizansenler yaptı. Asta Nielsen, Olaf Fönss, Else Froelich ve Betty Nansen gibi dönemin dünyaca ünlü yıldızlarını o bulup ortaya çıkardı ve şöhrete kavuşturdu. 1910 yılında gerçekleştirdiği *Hamlet*'de büyük başarı kazandı.

BLOMBERG Harry (Strangnas 1893 / Borlange 1950) İsveçli şair ve öykü yazarı Yoksul bir çevreden yetişmiş olan yazar, yüzyılımızın başında, İsveç edebiyatında görülen ve yapıtlarının konularını işçilerin ve emekçilerin hayatından alan yazarlar arasında ilgi çekmiştir Otuza yakın yapıt vermiş olan Blomberg'in ilk kitabı 1917 yılında yayınlanmıştır. Dinsel baskı altında yetişmiş olan Blomberg, içinden yetişmiş olduğu işçi sınıfına karşı duyduğu yakınlığın sonunda, Birinci Dünya Savaşından sonra sosyalist örgütler içinde çalışmış ve siyasal mücadelelere katılmıştır Kropotkin'in ve Gorki'nin yapıtlarını okuyarak bu yazarların etkisi altında kalan Blomberg, solcu gazetelerde şiirler yayınlamıştır. Bu yapıtlarının bir kısmı, *I revolutionstid: agitatorisk verse* (Devrim çağında: Harekete getirici şiirler, 1919) adı altında toplanmıştır. Daha sonraları, ılımlı Sosyal Demokrat Partisi'nin üyesi olmuştur. 1930 yıllarından sonra marksist düşüncelerden ve sosyalizmden yüzçeviren yazar, *Det brinner i snön* (Karda yanan, 1935) adlı romanında ve dinsel yaşantısını açığa vurduğu *Vi maste borja om* (Yeni baştan işe girişmeliyiz, 1937) adlı yapıtında, dünya görüşündeki bu değişikliği dile getirmiştir. Ne var ki, Blomberg'in, sosyalist fikirlerden ayrılmasının edilgen bir dindarlığı kabullenmesi anlamına gelmediği ama daha çok, Hristiyanî bir sosyalizme yönelmiş olduğu *Land, öppna dig!* (Toprak, kapılarını aç!, 1938) adlı yapıtında görülmektedir. Siyasal bakımdan, emekçi çevreleri içinde önemli bir rol oynamamış olduğu halde, Blomberg'in yapıtları, Birinci Dünya Savaşından sonra, solcu aydın ve edebiyatçılar üzerinde önemli bir etki yapmıştır.

BLONDEL André (Chaumont 1863 / Paris - 1938) Fransız fizik bilgini. Fotometri alanında yenilikler gerçekleştirdi; özellikle de birimlerin seçimi ve temel büyüklüklerinin sınıflamasını yaptı. Fener ve genel ışıklandırma için elektrikli ışık kaynakları konusunda araştırmaya girişti. 1893 yılında, hareketli sistemli osilograf'ı buldu.

Ama Blondel'in asıl çalışmaları, genel elektrik dalıyla ilgilidir. Ünlü bilgin, alternatörlerin bağlantısı, senkron ve asenkron motorlar, hat boyunca elektrik yayılmasındaki bozuklukları incelemiştir. Ayrıca, radyoelektrik alanında, radyogonyometri üzerinde çalışmalar yapmış ve ilk radyofarları bulmuştur.

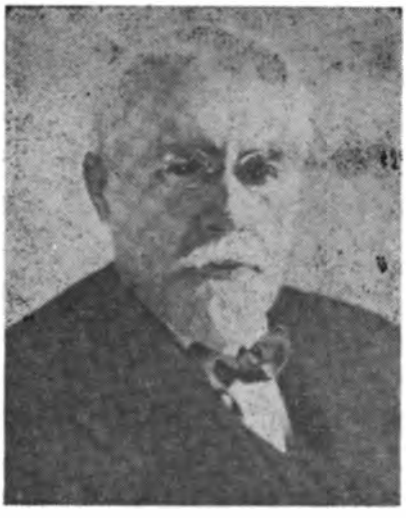

André BLODEL'in son fotoğraflarından biri..

BLONDEL Maurice (Dijon - 1861 / Aix-en - Provence - 1949) : Fransız filozofu. Felsefe öğrenimi gören Blondel, gençlik yıllarında Dreyfüs'ü savunanlar arasına katılmış ve solcu Katolikler arasında yer almıştır. Lise'lerde felsefe öğretmenliği yapmış, daha sonra, Aix-en-Provence Üniversitesi felsefe profesörlüğüne getirilmiştir. Blondel'in, çağdaş Fransız düşüncesi alanında yapmış olduğu

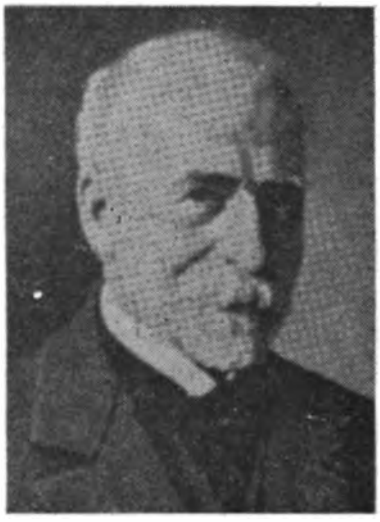

Maurice BLONDEL : Dreyfus'ü savunan solcu Katolik bir düşünür..

en önemli iş, dinî, felsefî düşüncenin içine yerleştirmesi ve aksiyon'a metafizik bir değer kazandırmasıdır. Blondel, «dinsel inancın, kendini ortaya koyduğu yani dile getirdiği zaman; ihtiyaç duyduğu kavramları akıldan ödünç almadan edemiyeceğini» ileri sürmüştür. Bu düşünce, katolik aydınlar ve düşünürler arasında büyük bir yankı uyandırmıştır. Blondel'e göre, etkili aksiyon, gerçek dinsel bir inancın zorunlu hareket noktasıdır İnsan aksiyonları ile olaylar dünyasını aşabilir. İçindeki özlemleri ve olanakları bir başına gerçekleştiremez, çünkü insanda bir başına gerçekleştiremeyeceği kadar çok olanak vardır» diyen Blondel, aksiyon'un, olaylar-üstü bir dünyaya ulaşmamızın biricik yolu olduğunu düşünmüştür. İnsanın kaderini, olanaklarını ve içinde bulunduğu dünyadan daha geniş bir düzene ve gerçekliğe varabilmesini sağlayan şey aksiyon'dur. Filozof, *L'action, essai d'une critique de la vie et d'une science de la pratique* (Aksiyon; bir hayat ve pratik bilim eleştirmesi denemesi, 1893), *Histoire et dogme* (Tarih ve dogma, 1904), *Le problème de la philosophie catholique* (Katolik felsefesinin problemi, 1923), *La pensée* (Düşünce, 1934), *La philosophie et l'esprit chrétien* (Felsefe ve Hristiyan ruhu, 1944), *La conception de l'ordre social* (Sosyal düzen anlayışı, 1948) gibi ünlü eserler yazmıştır.

BLONDİN Antoine (Paris 1922) Fransız romancısı. 1950 yıllarından sonra edebiyat alanında görülen kuşağın en güçlü temsilcilerinden biri olan Blondin, «bağlanma» ve «sosyal sanat» anlayışına karşı çıkmış, anarşist bir dünya görüşünü savunarak, eserlerinde bohemlerin, içki düşkünlerinin ve kayıtsız şartsız yaşayan insanların maceralarını dile getirmiştir. İnce üslûbu olan Blondin, Jean Giraudoux'nun etkisinde kalmıştır. *L'Ecole Buissonière* (1949) isimli ilk eseriyle ilgi

çekmiş, daha sonra, *Les enfants du bon dieu* (1952), *l'Humeur vagabonde* (1955) isimli kitaplarını yayınlamış ve *Un singe en hiver* (1959) adındaki romanıyla İnterallié Armağanı'nı kazanmıştır. Bu son eserinde, bir alkoliğin traji-komik itiraflarını açıkleyan yazar, umudsuzluk, karamsarlık ve yalnızlık gibi konuları işlemesiyle tanınmıştır.

BLOY Léon Marie (Périgueux - 1846 / Bourg-la-Reine 1917) Fransız romancısı ve denemecisi. Orta halli bir ellenin çocuğu olan Bloy, babasının din düşmanlığını hiç bir zaman kabul edememiş ve bağnaz bir Hristiyan olan annesi tarafından yetiştirilmiştir. On sekiz yaşında Paris'e gelen genç yazar, bu büyük şehirde sefalet içinde yıllarca yaşamış; Fransız-Prusya savaşına gönüllü olarak katılmış ve savaş sırasında yaşamış olduğu olayları *Sueur de sang* (1893) isimli eserinde dile getirmiştir. Ünlü yazar Barbey d'Aurevilly ile tanışması Bloy'nın hayatında önemli bir değişikliğin ortaya çıkmasına sebep ol-

Léon BLOY on sekiz yaşındayken..

muştur. Bloy, bu ünlü kişiyi ustası olarek kabul etmiş, ona büyük bir hayranlıkle bağlanmış ve sekreterliğini yapmaya koyulmuştur. Barbey d'Aurevilly, genç yazarın edebiyat çevrelerine girmesini sağlamıştır. Ayrıca, Bloy'nın yayınlanan ilk eserine, yeni *Le Révélateur du globe*'a (1884) bir önsöz de yazarak genç yazarı övmüştür. Mistik bir yazar olan ve kuvvetli hayalgücüne sahip bulunan Bloy'nın, romanları genel olarak otobiyografik bir karakter taşırlar. Bu romanlarında kendi özel hayatını ve tanıdığı insanları başarılı bir şekilde canlandırmıştır. Bloy da, üstadının natüralizme karşı duyduğu nefreti benimsemiş ve ekılcılığa, Victor Hugo yada George Sand gibi yazarlara karşı şiddetli eleştirmeler yazmıştır. Bu bakımdan, *Les funérailles du naturalisme* (Natüralizmin gömülme töreni, 1891) isimli eseri ilgi çekicidir. Çağının burjuva toplumunu ve sahte değerlerle dolu hayatını, dinsel ve mistik bir açıdan yermiş olan Bloy, herşeyden önce üslûbunun yüceliği ve yarattığı imajların eşsizliği ile ün kazanmıştır. Yazarın, *La femme pauvre* (Yoksul kadın, 1897), isimli romanı tanınmıştır. Yedi cilt tutan hatıra defterleri, kişiliğinin ve içinde yaşadığı koşulların tanınması bakımından önemli bir kaynak meydana getirir.

BLUDOV Dmitri Nikolayeviç (Komanovo 1785 / St. Petersburg - 1864) : Rus devlet adamı. Bakanlık yaptı. Nikola I'in tahta çıkışında ilkin özel danışmen, sonra da yasama komisyonu başkanı oldu. Kölelerin çıkarını savunmak için kararnameler yayınladı; sanıkların garantilerini arttırmak amacıyle hukuk ve ceza yargılama usulü yasası tasarılarını hazırladı. St. Petersburg Billmler Akademisi'ne başkanlık yaptı.

blues Amerikan Zenci folklorunun ağıt parçasına verilen ad. Blues'da son derece canlı bir halk şiiri havası taşıyan sözler, bazan ert ve açık saçık bir niteliğe bürünür. Blues'a özgü melodi biçiminl belirleyen, blue denilen notalar ile her birl dörder ölçülük üç AAB dönümlü yapıdır. Blues terzi, cazı bütünüyle ve derinden etkilemiştir.

BLUM Léon (Paris 1872 / Jouy-en-Josas 1950) Fransız siyaset adamı ve düşünürü. Aslen musevi olan Blum, parlak bir öğrenim devresi geçirmiş; Üniversite'de edebiyat ve hukuk okumustur Devlet memurluğunda bulunmuş ve dergilerde yayınladığı edebiyat eleştirmeleri ve öyküleriе kısa zamanda ün kazanmıştır. Bu arada Lucien Herr ve sosyalist önder Jean Jaurès ile dostluk kurmuş olan genç yazarın bu yazıları *En lisant* (Okurken, 1906) adlı yapıtında yer alır. Tiyatro eleştirmeleri ise, *Au théatre* (Tivatroda, 1906-11) adı altında dört cilt olarak yayınlanmıştır. *Nouvelles conversations de Goethe avec Eckermann* (1907) adlı yapıtında, sosyalist bir düşünce adamı olarak ele aldığı büyük şairle o günkü siyasal, edebî ve düşün sorunları üzerinde düşsel konuşmalar yapmıştır. On yedinci yüzyıl yazarlarına yakınlık duyan Blum; Stendhal, Flaubert, Marivaux, Tolstoy, Disraell ve Hardy gibi yazarların etkisinde kalmıştır. Ayrıca d'Annunzio'ya karşı da hayranlık duymuştur. Uzun yıllar boyunca yaptığı araştırmaların sonucu olan *Stendhal et beylisme* (1914) adlı yapıtı, eleştirme ve inceleme gücünün en parlak örneklerinden biridir. 1904 yılında Sosyalist Partisine girmiş olan yazar, *l'Humanité* adlı ünlü gazetede yazılar yazmış ve 1919'da milletvekili seçilmiştir. 1924'den sonra, Fransız Sosyalist Partisinin bir numaralı önderi olarak, yurdunun siyasal hayatında önemli bir rol oynamıştır. 1936 yılında Halk Cephesi (Front populaire) hükümetinin başkanlığına getirilmiş; İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından tutuklanmış ve 1945'te salıverilmiştir. 1941 yılında tutuklu iken yazdığı *A l'échelle humaine* (İnsansal ölçüde) adlı yapıtında, siyasal düşüncenin temellerini açıklamış ve marksizmin ilkeleri ile Batı insancılık anlayışını bağdaştırmaya çalışmıştır.

Léon BLUM, Fransız Sosyalist Partisi'nin başkanlığına seçildiği sırada..

BLUMENBACH Johann Friedrich (Gotha - 1752 / Göttingen - 1840) Alman doğa bilgini. Antropolojinin kurucuları arasında yer alan Blumenbach, insanları, beyaz, sarı, kızıl, kara ve Melanezyalı olmak üzere beş ırka ayırdı. 1803 yılında yayınladığı *Handbuch der Naturgeschichte* (Doğa bilgisi elkitabı) ile 1805 yılında yayınladığı *Handbuch der Vergleichenden Anatomie* (Karşılaştırmalı anatomi elkitabı) adlı yapıtlarıyle ün saldı.

BLUNT Wilfrid Scawen (Petworth House 1840 / Crabbet Park 1922) İngiliz şairi ve düşün adamı. Atina, Madrid, Paris ve Lisbon'da diplomat olarak bulunduktan sonra Sussex'teki toprağına çekilerek kendini Arap atları yetiştirmeğe veren yazar, İngiliz emperyalizmine karşı açmış olduğu mücadeleci tavırla ün salmıştır. 1880 yılında *Love Sonnets of Proteus* (Proteus'un aşk sone'leri) adlı ilk şiir kitabını yayınlayan Blunt, bu arada Kuzey Afrika, Küçük Asya, Arabistan, Mısır ve İren'a bir çok gezi yapmış ve özellikle Arap milliyetçilerinin düşüncelerine büyük yakınlık duymuştur. *The future of İslam* (İslâmın geleceği, 1882) adlı kitabı, bu yakınlığın ürünüdür. Bunu, *Secret History of the English Occupation of Egypt* (Mısır'ın İngilizler tarafından istilâsının gizli tarihi, 1907) adlı kitapla, Hindistan'a yaptığı iki geziden esinlenerek kaleme alınan *İndia under Ripon* (Genel vali Ripon yönetimi altındaki Hindistan, 1909) izleyecektir. Daha sonra, İngilizlerin Sudan'daki emperyalist siyasetlerini açıklayan *Gardon at Khartoum* (Gardon Hartum'da, 1911) adlı İnceleme, İrlandalıların bağımsızlık mücadelesini destekleyen *İreland* (İrlanda, 1912) başlıklı yapıtını yayınlayan açık fikirli ya-

zar, Muallâkat'ın etkisi altında, *The Seven Golden Odes of Papagan Arabia* (Payen Arabistan'ın yedi altın kasidesi, 1903) ve *Last Poems* (Son şiirler, 1922) adlı iki şiir kitabından gayrı, *My Djiaries* (1919) başlığıyla anılarını da bastırmıştır.

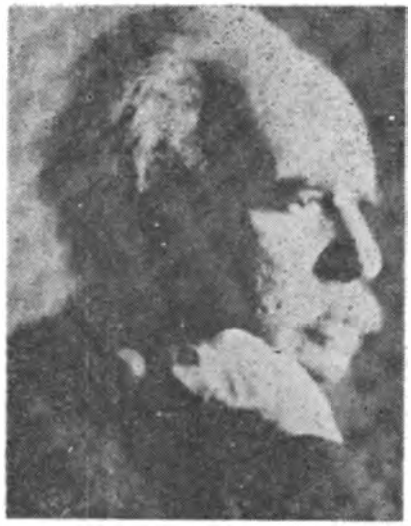

Franz BOAS Amerikan Antropoloji Derneği'ni kurduğu sıralarda.

BOAS Franz (Westphalen Minden - 1858 / New York 1942) : Amerikalı etnolojl bilgini. Eskimolar üzerinde İncelemeler yapmak için Baffin adasına giden bir bilimsel sefere katıldı; daha sonra Büyük Okyanus'un kuzey kıyısıyle ilgilendi ve Britanya Kolombiyası'ndaki kabileleri inceledi. 1887 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşti, Ikl yıl sonra da Colombia Üniversitesi'ne etnolojl profesörü oldu. Kuzey Amerika'dakl dil ve kültürlerle ilgili temel bilgileri topladı ve bu konuyu işleyen *Handbook of American İndian Languages* (Kuzey Amerika Yerli dillerinin elkitabı) adlı yapıtını kaleme aldı.

Franz Boas, ayrıca, fizik antropoloji ve özellikle de tarihöncesi göçlerle ilgilendi. **American Anthropological association** (Amerikan Antropoloji Derneği)'ın kurulmasında önemli rol oynadı. Daha önceki bir çok incelemesini *Race, Language and Culture* (Irk, dil ve kültür, 1940) adlı yapıtında topladı.

BOBEK Hans (Klagenfurt 1903) Avusturyalı coğrafya bilgini. İnnsbruck'ta başladığı öğrenimine Berlin'de devam etti. On iki yıl süreyle bu kentte kaldı. Savaştan sonra Friburg-en-Brisgau'da üç yıl ders verdi, sonra ülkesine döndü. 1949 yılından beri Viyana'da yaşamaktadır.

Kırk yıldan beri Alpler'de, Orta Avrupa'da, Orta Doğu'da ve bu arada özellikle İran'da geziler yapan Bobek, Avusturya kentleri ve İran üzerine sayısız inceleme yayınladı; ayrıca, Avusturya ve Viyana ile ilgili haritacılık çalışmalarını da yönettl. Ama bilginin asıl önemi, modern coğrafyanın gelişimine olan katkısı dolayısıyledir. Gerçekten de Bobek, daha 1928 yılında, Christaller'den önce **merkezi yerler kuramı**'nı sezen bir kaç uzmandan biri oldu. Savaş'tan bu yana toplumsal coğrafyanın en ateşli savunurlarından biri sayılan bilgin, bu disiplinin sınırlarını, yöntemlerini ve kapsamını belirledi. Böylece, Atlas Okyanusu'nun her iki kıyısında gitgide artan araştırmalara öncülük etti. Bobek, coğrafyanın son derece doğalcı olan kavramlarını yıkmak için çalışan bellibaşlı bilginlerden biridir.

BOBORİKİN Peter Dimitrievİç (Nizniİ Novgorod - 1836 / Lugano - 1921) Rus romancısı, hikâyecisi ve piyes yazarı. Kazan Üniversitesinde hukuk ve kimya okumuş, daha sonra matematik öğrenimi görmüştür. Ders kitapları çevirmekle yazı alanına atılmış, edebiyatla ilgilenmiş, roman ve piyes yazmaya başlamıştır. İlk piyesi *Odnodvorets* 1860 yılında yayınlanmıştır. Bu arada, Neskazhus adıyla yazdığı uzun romanlar bölüm bölüm yayınlanmaya başlanmıştır. *V putdrogu* (Yolda, 1862) isimli romanıyla başarı kazanan Boborikin, bundan sonra, ölümüne kadar Rus hayatı ile ilgili yirmiden fazla roman ve elli kadar hikâye yazmıştır. Almanya'da ve Fransa'da Sorbonne'da da incelemeler yapmış olan yazar, Moskova'da tiyatro müdürlüğünde bulunmuş ve on dokuzuncu yüzyıl Rus tiyatro sanatında önemli sayılabilecek bir rol oynamıştır. Boborikin, Bolşeviklerin 1917'de iktidara gelmesi üzerine İsviçre'ye giderek orada yerleşmiştir Uzun yıllar sevilen ve tutulan bir yazar olmasına rağmen, eleştirmeciler tarafından yaratıcı ve büyük bir sanatçı olarak görülmemiştlr. Gerçekten de Boborikin, Rus hayatını derinlemesine tasvir edememişti. Daha ziyade, geniş okur kitlelerinin kolayca anlayacağı yüzeysel bir tasvircilikte kalmıştır. Konularını genel olarak aristokrasinin çöküşünden ve gittikçe kuvvetlenmeye başlayan iş adamları ve tacirler zümresinin hayatından almıştır. *Zhertva veçernyaya* (Akşam kurbanı, 1868), *Solidniya dobrodeteli* (Sağlam erdemler, 1870), *Deltsy* (İş adamları, 1872), *Vasili Tyorkin* (1892), *Pereval* (Doruk, 1894) isimli eserleri ünlüdür.

BOCCACCİO Giovanni (Paris 1313 / Certaldo 1375) İtalyan yazarı. Floransalı bi bankerle Parisli bir kadının gayri meşru oğludur Babası tarafından Floransa'ya getirildikten sonra, ticaret öğrenmesi için Napoli'ye yollanan büyük yazar, orada, bir yandan kilise hukuku okumuş; bir yandan da ve özellikle, Napoli kralı Robert d'Anjou'nun dillere destan saray eğlencelerinin bellibaşlı çağrılılarından biri olmuştur 1336 yılında, kralın gayri meşru kızı Maria d'Aquino ile sevişmeğe başlamış ama çok geçmeden genç prenses tarafından terkedilmiştir Bardi bankasının iflâsı sonucunda babasının bütün servetini yitirmesi üzerine Floransa'ya dönmek zorunda kalan (1340) Boccaccio; orada bir süre noterlik ve yargıçlık yaptıktan sonra yeniden Napoli'ye dönecek ve bu arada durmadan yolculuk edecektir. 1350 yılına doğru gene Floransa'ya yerleşen büyük yazar, kendisine dünya edebiyatında baş köşelerden birini sağlayan *Decamerone* (Dekameron, 1350-1355) adlı başyapıtını yazmağa koyulmuştur «On gün süren bir olaylar dizisinin öyküsü» ya da «On gün süren bir öyküler dizisi» anlamına gelen *Dekameron*'un kahramanları, yedi genç kadınla üç delikanlıdır 1348 veba salgınının en azgın devrinde bir kilisede karşılaşan gençler, belâdan kurtulmak amacıyla, Floransa yakınlarındaki bir villâya çekilip kapanmayı kararlaştırırlar: Orada, ellerinden geldiğince zevk ve neşe içinde yaşayacaklardır. Hergün içlerinden birisi, kral ya da kraliçe ünvanını almakta ve onun saptadığı bir tema üzerinde topluluğun her üyesi bir öykü anlatmaktadır. Bir arada on gün geçiren gençler, böylece yüz öykü anlatmış olacaklar ve on birinci gün de, veba salgını hafiflediğinden, villâyı terkedeceklerdir.

Çoğu açık saçık masallardan oluşan bu külliyât; içinde zaman zaman dokunaklı, hatta trajik edâlı, bazan mizahî öykülerin de yer aldığı son derece çeşitli bir bütün oluşturmaktadır. «İnsanın evrensel ve edebî ahmaklığı»nı ortaya koydukları oranda, XIV. yüzyıl İtalyan hayatının değişik yönlerini de betimleyen öykülerin konuları, özgün olmaktan uzaktır: Bunların hiç birini yoktan var etmis değildir, Boccaccio; ama çocukluğundan beri işittiği bu masalları, öylesine hayranlık verici bir sanat gücü ve üslûp ustalığıyla dile getirmiştir ki, öyküler, asıllarında olmayan bir güç kazanmıştır. Ayrıca, İtalyan nesrini, Lâtin nesir sanatını örnek alıp işleyerek kişiliğine kavuşturan *Dekameron* öyküleri, Boccaccio'dan sonra gelen İtalyan masalcıları için bulunmaz bir örnek oldukları gibi; başta Chaucer, Molière, La Fon-

Andrea del CASTAGNO'nun tablosu. «Onur duyaugum şeylerden biri de, Homeros'un yapıtlarını İtalya'da tanıtmış olmaktır.» BOCCACCİO.

taine ve Musset olmak üzere bir takım büyük yazarların bazı kahramanlarını yaratma konusunda geniş çapta etkilendikleri alabildiğine zengin bir kaynak da olmuşlardır.

Büyük yazarın, ***Dekameron***'u bitirdikten sonra birdenbire tavır değiştirip; Petrarka uzun yalvarmalardan sonra kendisini vazgeçirmemiş olsa, kitabını yakmağa kalkışacak kadar dindar kesildiğini görüyoruz. Bir yandan, klâsik yapıtları incelemekte, devrin hümanistlerini evinde konuk etmekte, Homeros'u çevirtmekte ve Eski Yunanca öğrenmekte; bir yandan da kilise kilise dolaşarak Dante'nin ***İlâhi Komedya***'sını açıklamaktadır Hayatının geri kalan yirmi yılını devrin bütün bilgilerini öğrenmeğe adayan Boccaccio'nun 1350'den önce, nesir ya da nazım şeklinde kaleme almış olduğu sayısız kitap arasında; ***Flore et Blanchefleur***'den esinlenerek yazdığı ***İl Filocolo***'yu, Troile ile Chryseis'in aşkını sekiz mısralık şiirlerle işlediği ***İl Filostrato***'yu, destan biçiminde bir aşk öyküsü olan ***Tese de***'yi, mitolojik idil biçiminde döktüğü ***İl Ninfale fiesolano***'yu birer alegorik yapıt olan ***İl Ninfale d'Ameto*** ile ***Amorosa visione***'yi ve özellikle de, Maria d'Aquino ile yaşadığı aşk macerasını dile getiren ***Elegia di Madonna Fiammetta*** (Fiammetta'ya ağıt, 1343)'yı anmak gerekir Roman biçimini haber veren bir üslûpla kaleme alınmış olan bu son yapıtın kahramanı dilber Fiammetta, Pamphile adlı genç için beslediği aşkı ve sevgilisi kendisini ortada bırakarak Napoli'yi terkedince kapıldığı umutsuzluğu anlatmaktadır. Çoğu zaman mitolojik konulara yapılan atıflarla ağırlaşan ama yer yer alabildiğine ince ve derin psikolojik çözümlemeler kapsayan kitabın, yazarın gerçek yaşantısını, rolleri tersine çevirerek yansıttığı görülmektedir Ayrıca belirtelim ki, Napoli kralının gayri meşru kızı Maria d'Aquino'nun gerçekten yaşamış olduğunu açıkça ortaya koyan hiç bir tarihsel belgeye bugüne kadar raslanmamıştır. Bu bakımdan, büyük yazarın öteki yapıtlarında da zaman zaman ortaya çıkan bu Fiammetta'nın, Maria d'Aquino'dan çok, genel anlamda bir «sevgili» fikrinin şiir dilindeki simgesel görüntüsü olması da olasıdır.

Büyük yazarın, adlarını sıralaya geldiğimiz bu gençlik ürünlerinde, klâsik biçimlere sadakatle öykünme kaygısı gereğinden fazla ağır basmakla birlikte, ***Dekameron*** çapında bir başyapıtın yaratılışını sağlayacak olan derin gözlem gücü ve insan ruhuna hemen nüfuz eden tutkulu karakteri de belirmektedir Gerçekten de, çağdaş İtalyan nesrinin hareket noktasını meydana getiren ve realist-hiciv öyküsü biçiminin ilk anıtı olan ***Dekameron***'da Boccaccio, devrinin kültür ve zevk düşkünü bütün Floransalı burjuvaları gibi, kendinden emin ve olgun bir edayla karşımıza çıkmaktadır

Boccaccio'nun son yirmi yılı boyunca kaleme aldığı yapıtlar ise, kadınlara karşı kaba bir taşlama niteliği taşıyan ve bu bakımdan da büyük yazarın bu devredeki genel tutumuyla pek bağdaşmayan ***İl Corbaccio*** bir yana bırakılırsa, hep Lâtince yazılmış incelemelerdir. Belli başlıları, ***Degenealogia deorum gentilium*** (1350-1360), ***De casibus virorum illustrium*** (1360), ***De claris mulieribus*** (1356-1364), ***Trattatello in laude di Dante*** (1360), ***De montibus, silvis*** (1362-1366) başlıklarını taşıyan ve tarih, coğrafya, vb. gibi bilimsel konulara uzanan bu kitaplar, büyük yazarın, dostu büyük şair Petrarka ile birlikte, Rönesans hümanizmini de hazırladığını kanıtlamaktadır

BOCCİONİ Umberto (Reggio di Calabria 1882 / Verona 1916) İtalyan ressamı ve heykelcisi Sanat hayatına resim yaparak atıldı. 1910 yılında fütürizm safında yer aldı 1912 yılından sonra hep heykel yaptı. ***Uzayda bir şişe*** ve ***Yürüyen adam*** adlı yapıtlarıyle dünya çapında ün kazandı.

BOCCİONİ'nin ünlü yapıtlarından biri : **Yürüyen adam.**

BODİN Jean (Angers 1530 / Laon 1596) Fransız hukukçusu, filozofu ve ekonomi bilgini. Paris'te avukatlık yaparken tanıştığı Anjou dükünün hizmetine girmiş (1571), 1576 yılında toplanan Millet Meclisine (Etats généraux) de Vermandois temsilcisi olarak katılmıştır Daha sonra (1588), krallık savcılığı görevine getirilmiş ve kendisi protestan olduğu halde, 1589 olayları sırasında savcısı bulunduğu Laon kentini katoliklerin safında yer almağa sürüklemiştir. Bodin, 1566'da yayınladığı ***Methodus ad facilem historiarum cognitionem*** başlıklı ilk önemli yapıtında, hukuk tarihçilerinin son derece

Tarih bilincinin temsilcilerinden biri : Jean BODİN..

sağlam bir tarih bilgisine sahip olmaları gerektiğini belirtmekte ve siyaset hayatına en mükemmel başlangıcı oluşturan bilimin tarih olduğunu söylemektedir. Gene aynı yıl yayınladığı, ***Réponse aux paradoxes de M. de Malestroit*** (M. de Malestroit'nın paradokslarına yanıt, 1566) adlı kitabında ise, enflasyonu incelemekte; o sıralarda Avrupa ekonomisini sarsan enflasyonun kaynağını, Amerika'daki Potosi madenlerinin çok fazla çalıştırılması sonucu dolanım'a sokulan «altın ve gümüş bolluğu»nda görmekte ve mübadele özgürlüğünü savunmaktadır. Yazarın 1576 yılında yayınladığı ***La République*** (Cumhuriyet) ise, zamanında, erişilmesi güç bir başyapıt diye kabul etmiştir. Bu yapıtında kesin bir mutlakiyet yanlısı olduğunu açıklayan bilgin, hükümdarın, her ne kadar mutlak bir iktidara sahip olsa da uyruğunun mallarını kullanamayacağı ve Meclisin onayını almaksızın vergi koyamayacağı görüşünü ileri sürmektedir.

BOETİUS Anicius Manlius Torquatus Severinus (Roma - 480 / Roma - 524) Lâtin şairi, filozofu ve devlet adamı Bir konsülün oğludur Festus ve Symmachus'tan ders gördükten sonra Symmachus'un kızıyla evlenerek Atina'ya gitmiş ve öğrenimini orada tamamlamıştır 510 yılında Roma'yı zapteden Ostrogot kralı Teodorik'i karşılayıp ilk hitapta bulunmakla Senato tarafından görevlendirilen Boetius, hükümdarı güçlü kişiliğiyle etkileyip hizmetine girecek ve aynı yıl, kendisi hem konsül hem Senato prensi olduğu gibi, 522 yılında oğullarının da aynı mevkilere yükseltilmesini sağlayacaktır Teodorik'in kendisine yüklediği son derece önemli ve gizli görevleri başarıyla yerine getiren düşünür, senatör Albinus'u savunduğu için, Doğu Roma İmparatoru hesabına çalış-

Giovanni SANTİ'nin tablosu : BOETİUS.

makla suçlanmış ve, vatana ihanet ve büyücülükten hüküm giyerek, işkence edilmek suretiyle öldürülmüştür. Eski Yunan felsefesini çağdaşlarına aktarmak isteyen Boetius, Platon ile Aristoteles'i uzlaştırmağa çalışmış ve özel olarak da **evrenseller** sorunuyla uğraşmıştır. Düşünürün gözünde felsefe, bilgelik ve Tanrı sevgisidir. Yapıtları arasında en ünlüsü, ***De consolatione philosophiae*** (Felsefenin verdiği teselli) adını taşır. Hapiste iken, yarı nesir yarı nazım kaleme alınmış olan bu kitap beş bölümdür. Alınyazısı, Tanrının hikmeti, İlâhî mutluluk gibi Eski Çağ felsefesinin ana temalarının büyük bir belâgatla işlendiği ilk dört bölümde, eskilerin ruh soyluluğu ve bilgelik duygusunun esinl egemendir. Ünlü «Ebedî bir şimdiki zamanda yaşayan Tanrı, geleceği görmez, belirler.» cümlesinin yer aldığı beşinci bölüm Ise, Insan özgürlüğü ve Tanrının geleceği görme yeteneği sorunlarını işlemektedir. Boetius, dln alanındaki çalışmalarından ötürü, Katolik kilisesi tarafından «din şehidi» mertebesine yükseltilmiştir.

BOGANDA Barthélemy (Bobangi 1910 / Bangi 1959): Orta Afrikalı siyaset adamı. Orta Afrika'daki çeşitli papaz okullarında Katolik misyonerler tarafından yetiştirildi. 1938 yılında papaz oldu. 1948 yılına kadar misyonerlik yaptı. 1946 yılında Fransız Cumhuriyetçi Halk Hareketi Partisi'nden Ubangi - Şari milletvekili seçildi. Bu, Boganda'nın hayatında bir dönüm noktası oldu: Papazlığı terketti ve evlendi, kendini de tamamiyle siyasete verdi. 1952 Martında Ubangi-Şari Yerel Meclis danışmanlığına, hemen bir ay sonra da Fransız Ekvator Afrikası başdanışmanlığına geldi.

Afrika'daki halk yığınlarının hayat düzeyini yükseltmeyi amaç edinen ve halk tarafından çok tutulup sevilen Boganda, bu amaçla, **Siyah Afrika'nın Sosyal Kalkınma Hareketi**'ni kurdu ve başkanlığını üstlendi. Bu kalkınmayı kolaylaştırmak için de, Hint Okyanusu'ndan Gine körfezine kadar uzanan eski Portekiz, Belçika ve Fransa sömürge bölgelerini yeniden birleştirerek, Bantulardan, Fransa'nın koruması altında bir federasyon kurmayı tasarlıyordu. Bu amaçla, Fransa'nın eski sömürgeleriyle kurduğu Topluluk («Communauté»)'a katıldı ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ni kurdu. 1958 yılında da bu yeni devletin başkanlığına getirildi. Bir yıl sonra bir uçak kazasında hayata veda etti.

BOGART Humphrey (New York - 1899 / Hollywood 1957) Amerikalı tiyatro ve sinema aktörü. 1920 yılında tiyatro hayatına atıldı. 1933 yılına kadar çeşitli tiyatro turnelerine katıldı ve çok geçmeden kendini kabul ettirdi 1935 yılında canlandırdığı, R.E. Sherwood'un ***The petrified forest*** (Taş kesilen orman) adlı oyunundaki rolüyle büyük ün kazandı. Bu rolü, 1936 yılında beyaz perdede de canlandıracaktı. Böylece sinema karyerine başlayan Bogart, V. Wyler, J. Houston, E. Dmytryk, M. Curtiz, H. Hawks, J. Manckiewicz gibi büyük rejisörlerin yönetimi altında art arda çevirdiği filmlerde gangster, polis hafiyesi yada macera adamı rollerini üstün başarıyla oynadı Bunda, sert çizgili fizyonomisinin de etkisi oldu. Bogart'ın rol aldığı ve sevdirdiği ünlü filmler arasında, V. Wyler'ın ***Dead end*** (Arka sokak, 1937)'ini, J Houston'ın ***The Maltese falcon*** (Malta kartalı, 1941)'ını, gene J. Houston'ın ***The Treasure of the Sierra Madre*** (Altın hazineleri, 1947)'sini, J. Manckiewicz'In ***The barefoot Contessa*** (Çıplak ayaklı Kontes, 1954)'sı ve E. Dmytryk'in ***The caine mutiny*** (Denizde Isyan, 1955)'sini özellikle anmak gerekir.

Humphrey BOGART, ünlü filmlerinden birinde.

BOGDANOV Aleksandr Aleksandrovİç Malinovski (1873 / Moskova - 1928) Rus düşünürü, sosyolojl ve ekonomi bllginl. Sosyal-demokrasi hareketl içinde, felsefî ve siyasal fikirleriyle **ampriokritisizm** akımını savunan ve kendi fikirlerinden çok Lenin'in ünlü felsefî yapıtı ***Materyalizm ve Ampriokritisizm***'deki amansız saldırılarına hedef olması dolayısıyla ün salan Bogdanov, ***Ampriomonizm, tarihsel doğa anlayışının temel ögeleri*** (1899) ve ***Toplum psikolojisi*** (1903) gibi yapıtlar yayınlamıştır. Başlangıçta belirli bir yakım aydın çevrelerde yankı uyandıran bu kitapların önemi, 1917 Rus Devriml'nden sonra hepten ortadan kalkmıştır.

BOGDANOVİÇ Maksim Adamovİç (Minsk 1891 / Yalta 1917) Rus şairi. Ülkesi Beyaz Rusya köylülerinin yoksulluğu ve acı alınyazısı karşısında derin bir acıma duygusunun dile geldiği şiirlerinde, büyük yazar Gorki'nin etkisi açıkça görülmektedir Kendisine henüz umut bağlandığı bir çağda amansız bir hastalıktan ölen ve ilk yapıtı ***Tarlalarda soğuk var ve yağmur yağıyor*** (1909)'u henüz on sekiz yaşındayken yayınlayan Bogdanoviç'in, ***Sulutsk'lu dokumacı kadınlar*** (1912) ve ***Göçmenlerin türküsü*** (1914) başlıklı iki kitabı daha çıkmıştır.

BOGOMOLETS Aleksandr Aleksandrovİç (Kiev 1881 / Kiev 1946) Sovyet biyoloji bilgini. Kiev ve Saratov üniversitelerinde fizyopetoloji profesörlüğü yaptı. Daha sonra Ukrayna Bilimler Akademisi başkanı oldu. Geç iyileşen yaraların ve kırıkların tedavisinde, özellikle de ihtiyarlığın geciktirilmesinde bir hayli etken olan ve kendi adını taşıyan serumla tanındı.

BOGOMOLOV Fiyodor İvanovİç (XVIII. yüzyıl) Rus ayaklanmacısı. Kont Vorontsov'un toprak kölelerindendi. 1770 yılında başlayan köylü hareketinin öncülerinden biri oldu. Kazaklar arasındaki sosyal huzursuzluğun gün geçtikçe arttığını gören ve bundan yararlanmak isteyen Bogomolov, 1772 Martında kendisini çar Piyotr III diye tanıtarak ortaya çıktı. O yıl esrarlı bir şekilde ölmüş olan bu çarın adı halk yığınları arasında heyecanla anılmakta ve toprak kölelerinin durumunu düzeltmeğe hazırlandığı için öldürüldüğü söylentisi dolaşmaktaydı. Böylece Bogomolov, harkaldıran Kazaklar için bir odak noktası haline gelecekti Ne var ki ayaklanma hemen bastırıldı. Elebaşı Bogomolov Sibirya'ya sürüldü, yolculuk sırasında da işkenceyle öldürüldü.

Gene de bu ayaklanma etkisini göstermekte gecikmedi 1773 yılında Pugaçov yönetimlnde başlayan büyük ayakanmanın hazırlayıcı nedenlerinden birl oldu.

BOGORODİTSKİ Vasili Alekseyeviç (Kazan - 1858 / Kazan - 1948) Rus dil ve türkoloji bilgini. Kazan Üniversitesi'nde okudu. Bu arada, ünlü fonetik bilgini Baudouin de Courtenay'nın öğrencisi oldu. ***Glasnie bez Udareni ya ve Obşçeruskom Yazıke*** (Genel Rus dilinde vurgusuz sesliler) başlıklı tezini 1884 yılında verdi. Bunu türkoloji alanındaki araştırmaları izledi.

1922 yılında Kazan Üniversitesi'ne profesör olarak atanan Bogoroditski, aynı zamanda bu üniversiteye bağlı olan Doğu Pedagoji Enstitüsü'nü de yönetti. Türk dili alanındaki başlıca yapıtları şunlardır : ***Vveneye o Tyurko-Tatarskoye Yazıkoznanie*** (Türk Tatar dilbilgisine giriş, 1922), ***Evolyutsiya Okonçaniy Roditel'nogo Padeja v Tyurkskih Diyalektah*** (Türk lehçelerinde genitif hali takılarının evrimi, 1925) ve ***Yvedenye o Tatarskoe Yazıkoznanie o Suyazı Sdrugimi Tyurkskimi Yazıkami*** (Öbür Türk dilleriyle ilgisi yönünden Tatar dilbilgisine giriş, 1934).

Bogoroditski, ayrıca, genel lengüistik, Indogermanik ve slavistik gibi alanlarda da bir dizi yapıt kaleme almıştır.

BOGORODSKİ Fiyodor Semyonoviç (Moskova - 1895) Sovyet ressamı. Moskova Güzel Sanatlar Akademisi'nde okudu. Devrim'den sonra iç savaşa katıldı. Daha sonra çeşitli öğretim kurumlarında öğretmenlikte bulundu. İç savaştan ve İkinci Dünya Savaşı'ndan dramatik sahneleri konu alan tablolarıyle ün saldı.

BOGUSLAWSKİ Wojciech (Glinno 1757 / Varşova 1829) Polonyalı tiyatro yazarı. Yazarlığından çok, ülkesine ilk sürekli gösteride bulunan tiyatroyu kazandırmış olmasıyla önem kazanan ve Polonya tiyatrosunun kurucusu olarak ün salan Boguslawski, bu tiyatroyu Varşova'da kendi maddesel olanaklarıyla kurup yürütmeğe başlamış ve sonradan Devlete hibe etmiştir. Kaleme almış olduğu seksen kadar piyesin çoğu, Batı tiyatro repertuarından uyarlanmış ya da doğrudan doğruya Lehçeye çevrilmiş yapıtlardır ve pek büyük bir değer taşımaktan uzaktırlar. İçlerinde en özgünü, ***Krakovalılar ve dağlılar*** (1794) adını taşıyan operadır. Bu piyesin bir önemi de, ilk kez halk tiplerini sahneye getirmesindedir.

boğuntu (Fr. angoisse). Belirlenimsiz korku. Daima belirli bir şeye ilişkin olarak ortaya çıkan «korku»dan ayrılır. Hiç bir tikel nesneye bağlı değildir boğuntu; bu yüzden de, çok daha kapsayıcı ve derinden ürkütücü, bütün ruhsal hayatımızı temelinden sarsan bir karakteri vardır. Hegel'e göre, ölüm boğuntusu (yada, ölüm korkusu) da alabildiğine bulanık ve herhangi bir kesin tasarımdan yoksun olarak ortaya çıkar; sadece bir «düşüş» sezgisiyle, ve tüm tasarımlarımızın «dağılıp çözüldüğü» duygusuyle eşlenir bu boğuntu. Varoluşçu felsefede «boğuntu» terimi; içinden çıkıp geldiği hiçlik ve yöneldiği gelecek karşısında insanoğlunu kavrayan güvensizliği, endişeyi, «metafizik» tedirginliği (Heidegger); yada, özgürlüğümüzün bilincine ermemizden doğan sıkıntıyı (Sartre) dile getirmektedir.

BOHR Niels (Kopenhag - 1885 / Kopenhag 1962) Danimarkalı fizik bilgini. Cambridge ve Manchester üniversitelerinde J. J. Thomson ve büyük bilgin Rutherford'un yönetimi altında öğrenim gördükten sonra, 1916 yılında Kopenhag Üniversitesi'ne profesör atanmış, beş yıl sonra da aynı kentin Teorik Fizik Enstitüsüne müdür olmuştur. Çağımızın en büyük kuramcılarından biri sayılan Bohr **kuantalar kuramı**'nı uygulayarak, Rutherford atomu'nun gezegenler çapındaki tasvirini yetkinleştirmiş adam olarak ün kazanmıştır. Kuramı bilim adamının 1913 tarihli bir muhtırada açıkladığı ve bugün **Bohr atomu** diye anılan bu yeni tasvir, çok sayıda yeni buluşlara yol açacaktır. Nitekim, elektron halkalarının kuantalar yoluyla tasviri; başta, hidrojenin spektroskopik özellikleri olmak üzere, atom fiziği ile ilgili bir çok olayın yorumunu olanaklı kılacak ve, Mendeleyev tarafından bulunmuş olan, kimyasal ögelerin karakterlerindeki devirliliğin açıklanmasını sağlayacaktır. Böyle bir varsayım, bir elemansal magnetik moment'in varlığını içermektedir. Değeri deney yoluyla doğrulanabilen ve **Bohr magnetonu** adı verilen bu son derece önemli buluş, büyük bilginin 1922 Nobel fizik ödülünü kazanmasına neden olmuştur Daha sonra atom-çekirdeği ile ilgili çalışmalara girişen Bohr, çekirdeği bir sıvı damlacığa özümleme suretiyle, nükleer çözülme olaylarını açıklayan yeni bir kuram ortaya koymuştur (1933). Uranyum 235'in fisyon'a büyük çapta yatkın olduğu (fisyon: bir atom çekirdeğinin, kütle bakımından biribirine aşağı yukarı eşit iki parçaya bölünme süreci) bu sayede anlaşılmıştır İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika'ya geçen ve Los Alamos laboratuarlarında danışman olarak, nükleer enerjinin kurtulma çalışmalarına katılan bilim adamı, savaşın bitiminde yurduna dönerek, kuramsal fizik alanındaki araştırmalarını sürdürmüştür. Bohr son olarak, dalgalarla hareket halindeki cisimciklerin, bir tek ve aynı gerçekliğin biribirini tümler iki yönün gösterdiğini belirten bir yapıt daha vermiştir.

BOIARDO Matteo Maria (Scandiano - 1441 / Reggio 1494) İtalyan şairi. Scandiano kontu olan ve devrinin önde gelen aydınlarından sayılan Boiardo, Eski Yunan ve Latin edebiyatlarından çeşitli eserleri İtalyancaya çevirmekle işe başlamıştır. Ferrara dükünün dostu olduğu için önce Modena, sonra da Reggio valiliklerine getirilen şairin ilk eseri, ***Ecloghe*** (Çoban şiirleri, 1465) ismini taşımaktadır Bunu, ***Canzoniere o amorum libri*** (Aşk türküleri), ***Sonetti e Canzoni*** (Soneler ve türküler) ve ***Timone*** başlıklı şiir kitapları izleyecektir. Ama şairo asıl bugünkü dünya çapında ününü sağla-

Matteo Maria BOİARDO'yu taşıyan bir madalyon.

yan eserleri, o devirde İtalya'da pek revaçta olan Orta Çağ destanları tarzında kaleme aldığı, ***Orlando innamorato*** (Aşık Orlando) isimli kahramanlık şiiridir. Üç kitapta toplanmış 69 türküden oluşan eserin ilk iki bölümü, 1487 yılında yayınlanmış; tam baskısı ise ancak şairin ölümünden sonra, 1495'te çıkabilmiştir. Eser, bu hâliyle de tam değildir: Fransa kralı VIII. Charles'ın İtalya'yı istilâsı dolayısıyla yarım kalan destanı, bir başka büyük şair, Arlosto, ***Orlando furioso*** (Kızgın Orlanda) Ismiyle devam ettirecektir. Karolenj devri destanlarıyla Bröton romanlarından esinlenerek yola koyulan Boiardo, kahramanlık öğesi ile roman öğesini, tatlı alaycı bir fantezi çerçevesi ve ince bir psikolojik gözlem atmosferi içinde birleştirip eritmekte; ve bir yandan, Hristiyanların kâfirlerle (yani Müslümanlarla) mücadelesini yüceltmeğe çalışırken, bir yandan da Karlman'ın gözü pek yiğitleri Orlando ile Renaud'nun dilber Angelica'ya besledikleri aşkı terennüm etmektedir. Düellolarla savaşların; sihirli yüzükler, tılsımlı şatolar ve büyülü çeşmelerle içiçe işlendiği eserin dili bir hayli sarp olduğu hâlde, ***Orlando innamorato***, yazarının üstün masalcı yeteneği sayesinde bugün bile zevkle okunan bir «macera romanı» durumundadır.

BOİELDİEU François Adrien (Rouen - 1775 / Jarcy 1834) Fransız kompozitörü. İlk müzik öğrenimini Rouen katedralinde gördü. 1793 yılında ***La fille coupable*** (Suçlu kız) adlı bir opera-komik yazdı. Bunu, 1795 yılında bestelediği ***Rosaile et Mirza*** (Rosaile ve Mirza) izledi. 1796 yılında Paris'e yerleşti. 1797 yılında temsil edilen ***La famille suisse*** (İsviçre ailesi), ***L'heureuse nouvelle*** (Mutlu haber) ve ***Le pari*** (Bahis) adlı birer perdelik oyunlarıyle büyük başarı kazandı. 1804 yılında çar Aleksandr I tarafından Rusya'ya çağrıldı ve orada Saray kilisesi müzik öğretmenliği yaptı. Bu ülkenin folklorunu incele di, bu konuda araştırma yazıları da yayınladı ve gerek Rus müziğinin Batı'da tanın-

masına, gerekse Batı'nın Rus müziğini tanımasına önayak oldu.

«Boieldieu, Fransa'nın Mozart'ıdır.» J. COMBARİEU.

BOİLEAU-DESPREAUX Nicolas (Paris -! 16? / Paris 1711) Fransız şairi ve yazarı Parlamento'nun mahkeme kaleminde çalışan küçük bir memurun oğlu olmasına rağmn Harcourt kolejinde iyi bir öğrenim görmüş ve kardeşlerinin özendirmesiyle edebiya hayatına atılmıştır. 1658 yıllarında ilk *Satires* (Yergiler)'lerini yazmağa koyulmuş ama bunları uzun zaman yalnızca dostlarına okumuş ve ancak gizlice okunmasına izin vermiştir. 1665'da, metni eline geçiren bir mat baacının *Satires*'i yayınlaması, Boileau'nun yergilerinde alay ettiği devrin ünlü yazarlarının sert saldırılarına uğramasına yol açmıştır. Bunların başında, Fransız Akademisi'nin temel direklerinden olan Chapelain gelmektedir. Böylece bir anda ün kazanan şair, 1667'de yeni bir *Satire* yayınladıktan sonra, 1669 yılından itibaren (krala adanmış öyküler sayesinde XIV. Louis nezdindeki saygınlığının perçinlenmesine yarayan ünlü *Epitres* (Manzum mektuplar)'i dökmeğe başlayacaktır. Ama Boileau'yu asıl, devrin edebiyat yasaları koyucusu rolünü benimsemeğe sürükleyecek olan yapıtı, 1674'te yayınladığı *L'Art poétique* (Şiir sanatı) adlı kitabıdır Sırasıyla: 1) Bütün edebiyat türleri içinde geçerli genel kuralları; 2) Çoban deyişi, mersiye, kaside, sone vb. gibi küçük şiir türlerini; 3) Tragedya, komedya ve destan olmak üzere, büyük şiir türlerini; ve 4) Dürüstlük, gerçek saygısı, çalışma zevki, vb türünden, yazarın uyması gerekli hayat ve davranış kuralarını... ortaya koyma amacını güden dört türküden kurulu bu didaktik şiir, Boileau'nun kendine örnek seçtiği Horatius'un *Şiir Sanatı* diye anılan ***Pison'lara Mektup*** adlı yapıtında yaptığına uygun olarak, Sorunları metodik bir biçimde ve en kesin deyişlerle açıklamak amacını güder. Bunun için de kitap, bir eleştirmeyle başlamaktadır: Şiirde zevk-i selim'in neye dayandığını belirtmek kaygısıyla; Scudéry, Saint-Amant vb. gibi şairlerdeki «üslûp inceliği düşkünlüğü»ne olduğu kadar Scarron'daki bürlesk eğilimine de saldıran yazar, doğayı bozduğunu ileri sürdüğü bu edebiyat biçimine karşı, doğaya ve akla uygun olduğunu söylediği La Fontaine'lerin, Molière'lerin, Racine'lerin edebiyat anlayışını çıkarmaktadır. Boileau'ya göre; şair yapıtına yalnızca gerçek olanı, yani hayatta var olanı, ve inceltip değiştirmeksizin ya da karikatür durumuna getirmeksizin koymakla yükümlüdür. Ayrıca, yapıta bütün hayatı sığdırmak diye bir şey ile söz konusu olamaz; çünkü hayat, çoğu zaman kaba ve basit şeylerle doludur. Şair yapıtına, yalnızca, «ebediyen gerçek» olanı seçip koymalıdır. Böyle bir seçimi başarıyla gerçekleştirebilmek için de, insan ruhunun en güzel ve en sürekli biçimlerini gözlerimizin önüne seren aklı ve Eskilerin yapıtlarını rehber almak gerekir. Bu düşüncelerini, **«iyi kavranan şeyler açık seçik söylenir...», «Hatasız küçük şiir, büyük şiir demektir...». «Bazan gerçek olan, gerçeğe benzemez...»** gibi bugün deyim durumuna gelmiş mısralarla süsleyen ünlü şairin, aslında bir önder ya da çığır açıcı olmadığı açıktır «Şiir sanatı»nı da kendisi icad edip La Fontaine'e, Molière'e, Racine'e öğretmiş değildir Boileau Zaten bu büyük şairlerle İşin başından beri bölüşmekte bir öğretiyi ve bir belirli sanat idealini, güçlü düşmanlar karşısında yüreklilikle savunmuştur, o kadar.

Tanınmış şairi, gene aynı yıl ***Le Lutrin*** (1674) adlı yapıtını da yayınladıktan sonra, XIV. Louis'nin vakanüvisi olarak görüyoruz (1677). Bunu, eski hareketleri daha unutmamış olan Akademi üyelerine hükümdarın ısrarlı baskısı sonucunda, Fransız Akademisi'ne giriş izleyecektir (1684). Boileau, ustası kesildiği kavga edebiyatına ancak 1694 yılında, çağdaş alışkanlıkları toptan yerdiği ***Contre les femmes*** (Kadınlara karşı) adlı

RİGAULT'nun tablosu : Boileau.

yayınlayarak dönmüş; sonra da oklarını yavaş yavaş, Bossuet anlayışı doğrultusunda yer alan *L'Amour de Dieu* (Tanrı sevgisi, 1698) adlı manzum mektubunda görüldüğü gibi, Cizvitlere çevirmiştir. Ama Cizvitlere karşı 1706'da yazmağa başladığı *L'Equivoque* (Belirsizlik) adlı uzun şiirinin yayınlanmasına, kendisini arkalayan güçlü kişilerin etkisine rağmen kral tarafından izin verilmeyince umutsuzluğa kapılan Boileau, iki ay sonra üzüntüsünden ölmüştür.

Boileau'nun gerek yapıtında gerekse oynamış olduğu rolde bir çok değişik yön olduğunu belirtmeliyiz. Ünlü yazar, şair olarak, günlük sade hayatın göz alıcı bir tablosunu, kimi zaman belki tekdüze ve ağır ama çoğu zaman yoğun ve güçlü mısralarla çizmekle kalmamış; incelediği yapıtları büyük bir bili ve güven duygusu ile değerlendirmesini de başarmıştır. Molière'le Racine'in dehalarını daha ilk anda sezinlemiş olmak başarısı da, Boileau'nundur. Ne var ki şairimizin savları ve hevesleri yanında, bu başarılar pek cüce kalır; *L'Art poétique*, herkes tarafından çoktan kabul edilmiş bir takım düşünceleri, üstelik yer yer belirsizliğe de düşmek koşuluyla işlemekten başka bir şey yapmadığı halde; yapıtının şiir alanına, o güne kadar yoksun olduğu kesin yasalar getirdiği sanısına kapılmıştır Boileau. Ve uzun süre. Moliere'le Racine'e doğru yolu gösterenin kendisi olduğuna, bu iki dehanın başyapıtlarını kendisine borçlu bulunduklarına, kendisini olduğu kadar çevresini inandırmayı da becermiştir. Chapelain ve Guez de Balzac'ın klasisizm'in ilkelerini çoktan ortaya koydukları ve «üslûp inceliği düşkünlüğü» ile bürlesk'in çoktan modası geçmiş akımlar şeklinde gözönüne alındığı bir çağda, bu ilkeleri ilk olarak kendisinin bulup herkese kabul ettirdiği inancında ısrar eden Boileau'nun asıl rolü; bir öğreti yaratmak değil, zaten şekillenmiş olan bir öğretiyi çarpıcı formüller biçiminde ve usta işi mısralar aracılığıyla dile getirmiş olmaktır

BOİSDEFFRE Pierre de (Paris - 1926) Fransız denemecisi ve romancısı. Fransız Radyosunda yüksek görevlerde bulunan yazar, *les Fins dernières* (Son amaçlar, 1952) ve *L'Amour et l'ennui* (Aşk ve sıkıntı, 1959) adlı iki roman yazmıştır. Boisdeffre'nin tek başına ya da başka araştırmacılarla birlikte kaleme aldığı *Vocation de L'Europe* (Avrupa'nın yönelimi, 1950), *Napoléon* (1960) ve *Cortès* (1963) gibi tarihsel incelemeleri vardır. Bununla birlikte yazar, asıl, edebiyat eleştirmesi alanındaki yapıtlarıyla tanınmıştır *Métamorphose de la littérature* (Edebiyatın değişimi, 1950) adlı ilk eleştirme yapıtında; Barrès, Gide, Mauriac, Bernanos, Montherlant, Malraux, Proust, Valéry, Cocteau, Anouilh, Sartre ve Camus gibi yazarlara ilişkin derin ve özgün görüşler ileri sürmüştür. Boisdeffre, bu yazarların, çağdaş Fransız edebiyatını değişikliğe uğratan ustalar olduğunu söylemiştir. Yazarın, *Barrès parmi nous* (Barrès aramızda, 1952), *André Malraux* (1912) ve *Kafka* (1960) adlı incelemeleri, son yıllarda Fransa'da yayınlanmış en ilgi çekici eleştirme ve inceleme kitapları arasında yer alır. Boisdeffre'in *Ecrivains français d'aujourd'hui* (Günümüzün Fransız yazarları, 1953) ve *Où va le roman* (Roman nereye gidiyor? 1962) adlı yapıtlarını da saymak gerekir.

BOİSGUİLBERT (Rouen 1646 / Rouen 1714) Fransız ekonomi bilgini. Tarım ve ticaretle uğraşarak büyük bir servet yapmış ve idarî görevlerde bulunmuştur. Fizyokratların öncüsü olarak kabul edilen bilgin, *Le détail de la France* (1699) ve *Le Factum de la France* (1707) adlı yapıtlarını Louis XIV'in nazırlarına sunmuş ve bu araştırmalarında, Fransa'nın içine düşmüş olduğu yoksulluğu ve bundan kurtulmanın çarelerini açıklamıştır. Boisguilbert, ticaret özgürlüğüne dönülmesinin ve vergilerin daha düzenli ve daha hakka uygun bir şekilde alınmasının zorunlu olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca mali sistemin etkisinde tüketimin yetersizliğinden ötürü ekonomik bunalımların ortaya çıktığını da ilk olarak açıklamıştır

BOITO Arrigo (Padua - 1842 / Milano - 1918) İtalyan şairi ve müzisyeni. Babasını genç yaşta kaybeden sanatçı, aslen Polonyalı olan annesi tarafından yetiştirilmiş ve Milano Konservatuarında okumuştur. Boito, besteler yapmakla birlikte, asıl ününü, müzik eserlerine yazdığı güfteler ve şiirleri ile kazanmıştır. Paris'te kalmış ve bu büyük şehrin edebiyat çevreleri ve akımlarını yakından tanımıştır. Goethe, Beethoven ve Wagner'in hayranı olan Boito, Hugo ve Baudelaire'i ustaları olarak kabul etmiştir. İtalyan şiirini, Alman romantizminden esinlenerek değişikliğe uğratmak ve canlandırmak isteyen genç sanatçı, uyak ve vezin konularında büyük bir ustalık gösterdiği halde, İtalyan edebiyatı ile ilgili tasarılarını tam anlamıyla gerçekleştirememiştir. Polonya edebiyatından çeviriler yapmış, Wagner ve Weber'in eserlerinin livrettolarını İtalyanca'ya aktarmış ve *Le maddi galanti* isimli bir komedi yazmıştır. Eleştirme yazıları da kaleme alan Boito, *Re Orso* isimli ilk büyük eserini 1865'de yayınlamıştır. Dramatik bir hikâyeyi dile getiren bu eserde Boito'nun nazım sanatındaki ustalığı ve uyumlu dizeleri dikkati çekmiştir. Sanatçı daha sonra, *Libro dei versi* (1877) *Ero e Leandro*, *La gioconda* (1876), *La falce* (1875) ve *Otello* (1887) eserlerini vermiştir. 1868 yılında yazdığı ve kişiliğinin orijinal yanlarını gösteren en başarılı eseri *Mefistofele*, önce başarısızlığa uğramış daha sonra özetlenerek bir opera haline getirilmiş ve Bologna'da büyük başarı kazanmıştır. Boito'nun üzerinde yıllarca çalıştığı ve büyük umud bağladığı eseri *Nerone* (1901) ismini taşıyan dramatik şiir, budur. Boito'nun sanatını bütün boyutlarıyle gösteren bu eser, bir opera haline getirilerek 1924 yılında ilk olarak La Scala'da temsil edilmiştir

BOJER Johan (Orkdalsören 1872 / Asker 1959) Norveçli romancı ve piyes yazarı Yoksul bir ailenin çocuğu olan Bojer askerî bir okulda okumuş ve daha sonra satıcılıkla hayatını kazanmıştır. Kendi kendini yetiştiren genç yazar, yurdunda *Et folketog* (Kafile, 1896) adlı yapıtıyla tanınmıştır. Fransa ve İtalya'da, *Troens magt* (Yalanın gücü, 1903), İngiltere ve Amerika'da *Den store hunger* (Büyük açlık, 1916) adlı yapıtları ile kısa zamanda ün yapmıştır. Bojer, bu yapıtlarında, bütün politikacıların iki yüzlü kimseler olduğunu, idealistlerin kimi zaman kendilerini aldatan birer bencil sayılmaları gerektiğini ve paranın mutluluk getirmediğini ve buna benzer konuları işlemiştir. Bu bilinen konuları ve fikirleri işlemesine rağmen, yapıtları, R. Rolland, Tagore ve Galsworthy gibi ünlü yazarlar tarafından coşkuyla karşılanmış ve sağlam üslûbu, gerçekçi edebiyat anlayışı ve özgün görüşleri dolayısıyla övülmüştür. Bununla birlikte, Norveçli eleştirmeciler yapıtlarında fikirlerinin ağır basması ve canlı tipler yaratamamasını ileri sürerek Bojer'i büyük bir yazar olarak kabul etmemişlerdir. Bu eleştirmeciler, yazarın, daha çok halk hayatını dile getiren epiklerini beğenmişlerdir. Bunlar arasında, *Den siste viking* (Vikinglerin sonuncusu, 1923) adlı yapıtı saymak

Johan BOJER, Vikinglerin sonuncusu'nu yazdığı sıralarda..

gerekir. Yine bu açıdan, Bojer'in çocukluk yıllarını aralarında geçirdiği yoksul kimselerin öykülerini başarılı bir şekilde anlattığı ***Folk ved sjoen*** (Deniz kıyısındaki insanlar, 1929) adlı yapıtı önemlidir. Masallarını ve fantazi yazılarını bir araya getiren ***Fangen som sang*** (Şarkı söyleyen mahpus, 1924) adlı yapıtı, Bojer'in sanat gücünü en iyi gösteren kitabı olarak kabul edilmiştir. Bojer, Norveç halkının İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası hayatını bütün genişliğiyle ele alıp canlandırmış bir yazar olduğu için, büyük bir okur kitlesi tarafından sevilmiş ve tutulmuştur. Ayrıca onun yapıtlarında, yirminci yüzyılın çeşitli sorunlarına değinildiği görülür. Gerçekten de Bojer'in yapıtlarında, 1890 ile 1925 arasında üzerinde tartışılmış bütün önemli sorunlara yer verilmiştir. Yazar, kadınların toplum içindeki durumu, sermaye ile emeğin ilişkisi, toprağa ve doğaya dönüş, ulusal savunma, savaş zenginliği gibi konuları ele alıp işlemiştir. Yarattığı karakterler, o yılların kalkınma içinde bulunan Norveç'inde görülmesi olağan olan, çalışkan, iyimser ve liberal düşünceli kimselerdir. Sosyoloji açısından önemli olan bu ögelerin yanı sıra, Bojer'in keskin bir gözlemi ve ele aldığı tiplerin psikolojik yaşantılarını başarılı bir şekilde dile getirme gücü olduğunu da unutmamak gerekir. İnsan ruhunun en derin yerlerine inememekle birlikte, Bojer'in, yaratmış olduğu tiplerin alınyazısını başarılı bir şekilde çizdiği ve sonuna vardırdığı görülür. Kimi zaman, kahramanlarının ağzından savunduğu fikirleri ise, idealist bir bireycinin ve bir liberalin fikirleridir. Bojer'in yapıtında, İbsen'in ahlâksal idealizminin, Björnson'un dinsel ve ulusal liberalizminin, Victor Hugo'nun şiirsel coşkunluğunun ve Zola ile Maupassant'ın gerçekçi edebiyat tekniklerinin izlerine, raslanır.

Bokser'ler (Fr. les Boxers, İng. the Boxers) Yüzyılımızın başlangıcında Çin'de emperyalistlere karşı mücadele için kurulmuş olan **Adaletin yumrukları** adlı bir gizli derneğin üyeleri. Çin'in Japonya karşısında uğradığı 1895 bozgunundan sonra kurulan **Büyük bıçak** derneğinin bir bölümünü oluşturuyordu Bokserler. Hızla geliştiler. 1900 yılında patlayan Bokser ayaklanması şöyle başladı ve sonuçlandı

Güney Afrika'daki İngiliz-Boer savaşı devam eder ve bu savaşın tepkileri İran'a, Afganistan'a, Fas'a ve hattâ Panama kıstağı ile Samoa adalarına kadar uzanırken, Uzak Doğu'daki olaylar da kendi akışlarını sürdürmekteydi.

Bu arada özellikle Çin'in köleleştirilmesi ve bölüşümü için girişilen ve çoğu da kısa zamanda başarı kazanan çabalar, ülkede emperyalistlere karşı güçlü bir halk hareketi doğurmakta gecikmeyecektir. 1898-1899 yıllarında meydana gelen yerel patlamalarla başlamıştır bu hareket. Şan Tung'da görülen ilk kımıldanışlar, çok geçmeden Çe Li, Şan Si ve Mançurya'ya kadar yayılacak; ve 1900 yılının Mayıs ayında da, «Bokser Isyanı» diye anılan alabildiğine geniş bir halk ayaklanmasına dönüşecektir.

Bokserler, aynı yılın Haziran ayında Pekin'e girmişlerdir. Ve başkentte böylece başlayan sokak çarpışmaları sırasında Almanya'nın Çin büyükelçisi Ketteler öldürülecektir. Daha sonra bütün Pekin'e egemen olan ayaklanmacılar, yabancı elçilik binalarını kuşatmağa koyulmuşlardır.

Bunun üzerine, Tien Çin limanında demirlemiş bulunan yabancı savaş gemilerindeki denizcilerden kurulu bir müttefik müfreze meydana getirilmiştir. Sayısı iki bin kişiye yaklaşan bu kuvvet, Pekin kapılarını zorlamak isteyecek, ama başaramayacaktır. Buna karşılık Batılı savaş gemileri Ta Ku müstahkem mevkilerini bombalamış, 17 Haziran günü de bir çıkarma müfrezesiyle işgal altına alm şlardır

Bokser'lerden bir grup ayaklanma sırasında Tien Çin'de.

Öte yandan da, kuşatılmış bulunan elçilikleri kurtarma gerekçesiyle harekete geçen emperyalist devletler, geniş çaplı bir müdahale hazırlığına başlamışlardır.

Gelgelelim ilgili emperyallst devletler, bu ayaklanmayı hangi kuvvetle bastıracakları konusunda kolay kolay anlaşmaya varamamışlardır.

Bu konuda başlatılan müzakerelerin ardında, Çin'de kesin nüfuz kurmak için girişilen o eski rekabet vardı. Çünkü besbelliydl ki Pekin'dekl yabancı elçilikler mahallesini «kurtaracak» olan devlet, Çin başkentinin gerçek efendisi durumuna girecekti.

İngiliz diplomasisi, ayaklanmayı bastırma işini Japonlara yüklemeyi önermekteydi: Böylece Japonya'yı Rusya'ya karşı bir set haline sokma tasarısındaydı Londra. Japon hükümeti, Pekin'e bütün öbür büyük devletlerin onayı ile yerleşmesini sağlayacak olan bu tasarıyı elbette uygun karşılamaktaydı. Ne var kl Rusya, Japonya'nın duruma tek yanlı müdahalesi demek olan bu girişlm konusunda kesinlikle olumsuz bir tavır takınacak; ve Almanya'nın da yardımıyle, İngiliz tasarısının gerçekleşmesini önleyecektir.

Bunun üzerine, bütün büyük devletlerin Pekin'e birer müfreze yollamaları kararlaştırılmıştır. Bu uluslararası cezalandırma seferinin komutanlığına da, Alman imparatoru Wilhelm II feldmareşal von Waldersee'yl aday gösterecektir. Alman kumandanlığını bir İngiliz ya da Japon kumandanlığına yeğ tutan Rusya, bu önerlyi hemen kabul etmiştir Petersburg çok iyi bilmektedir ki, söz konusu sefere bir Rus generalinin kumanda etmesi İngilizler ve Japonlar tarafından kesinlikle engellenecektir.

Fransa, istemeye istemeye Rusya doğrultusunda kullanmıştır oyunu. Ve Fransa'nın ısrarı üzerine öbür devletler de von Waldersee'yi kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Başkumandanını uluslararası bir ordunun komutanı olarak görmekten büyük bir mutluluk ve övünç duyan imparator Wilhelm II, 27 Temmuz günü Çin'e hareket eden Alman kıtaları önünde yaptığı uğurlama konuşmasında, askerlerine hiç çekinmeden şu çağrıda bulunmaktaydı:

— Gittiğinlz yerde öyle mlsllemeler yapınız ki, bir vakitler nasıl Avrupa halkları Hunların ve Hun İmparatoru Attila'nın adını unutmadılarsa, tıpkı bunun gibl Çinliler de Alman adını yüzyıllar boyunca unutmasınlar!

Gerçekte ise Alman feld mareşall harekât alanına geldiğinde ayaklanma büyük çapta bastırılmış bulunmaktaydı. Gerçekten de von Wandersee'nin Çin'e varışından çok daha önce Rus generali Lineviç kumandasındaki uluslararası bir kıta, Tien Çin'den Pekln'e doğru hareket etmlştl. Llneviç, önüne çıkan Çin kuvvetlerini yenilgiye uğrattıktan sonra, 14 Ağustos günü, Pekin'de yabancı büyükelçiliklerin sıralandığı kesimi tamamıyle Çinlilerden temizlemlşti.

Ayaklanma böylece bastırılmış oluyordu aslında. Niteklm Çin hükümeti başkent Pekin'i terkedlp Şang Hu'ya sığınmıştı. Ve von Waldersee Çin'e nihayet ulaştığında, ayaklanmaya hlç bir şekilde katılmamış olan blr takım kent ve köyleri «cezalandırarak» ülkesinin ve imparatorunun adını Çinlilerin belleğinde ölümsüz kılacaktı.

Öte yandan Pekin'i ele geçiren yabancı askerler de, adlarını Çinlilerin belleğinde ölümsüz kılma yarışında Alman meslektaşlarından hiç de geri kalmamakta; ve barbarca bir kudurganlıkla başkent saraylarını yağmalayıp önlerine çıkan herkesl, silahlı silahsız ayırt etmekslzin kılıçtan geçlrmekteydiler. Bu

arada Japonlar, Çin devlet hazinesinin gümüş takımlarını ganimet diye kabul edip Tokyo'ya götürerek, bu «ortak cezalandırma seferi»ni büsbütün renklendireceklerdi.

Uluslararası askerî kuvvetin gelişiyle Çin başkentindeki yabancı nüfuzunun büsbütün güçleneceğini bilen Rus hükümeti, Pekin'e yapılan bu müdahaleye istemeyerek evet demiştir. Ama buna karşılık Ruslar, Mançurya'da tamamıyle başka bir tavır takınacaklardır: Kesinlikle enerjik ve kararlı bir tavırdı bu. Nitekim Rus demir yollarına Bokserler tarafından düzenlenen bir kaç baskın üzerine Çarlık hükümeti, Mançurya'ya hemen asker yollayacak ve Ekim ayının ortasına doğru bütün ülkeyi işgal altına almış olacaktır.

Pekin ve Tien Çin başta olmak üzere Çe Li eyaletinin bütün belli başlı kentleri, uluslararası cezalandırma kuvvetlerinin işgali altına girmişlerdi şimdi; ve yabancı askerlerin bu bölgedeki varlığı, herkesten çok Rus hükümetini kuşkulandırmaktaydı. Nitekim Rusya'nın yeni dışişleri bakanı Lamsdorf, 25 Ağustos 1900 günü yayınladığı bir genelge ile, hükümetinin Pekin'deki Rus askerlerini hemen geri çekeceğini ve Mançurya'yı da asayiş kurulur kurulmaz boşaltacağını bildiriyordu öbür devletlere.

Gene bu genelgede Rus hükümeti, Çin hükümetinin ancak «isyancılar»ın baskısı altında yabancılara karşı eyleme geçmek zorunda kaldığını ileri sürüyor ve bu durumda kendisini Çin hükümetiyle savaş halinde saymadığını ilân ediyordu. Bu, işin biraz da gösteriş yanıydı. Ama Lamsdorf'un aynı genelgede yer alan bir önerisi, öbür işgalci devletler üzerinde tam bir şok etkisi uyandıracaktı.

Gerçekten de Rus dışişleri bakanı, yabancı büyükelçiliklerin artık kurtarılmış ve ayaklanmanın bastırılmış olduğunu dolayısıyle de Çin hükümetinin başkentine dönüp asayişi sağlayabilecek duruma geldiğini ileri sürerek, bütün yabancı devletleri Pekin'deki kuvvetlerini geri çekmeğe çağırmaktaydı. İşgalci devletler bu öneriyi hemen reddetmişlerdir. Buna karşılık Ruslar, kendi önerilerine uymazlık etmeyip Pekin'i boşaltacaklardır.

Rus hükümetinin böyle davranmaktan amacı apaçıktı: Çin imparatoru ile, bu hükümdarın işgalcilerden yakasını sıyırmasına yardım edecek bir ikili anlaşma imzalamak ve böylelikle Pekin'de en nüfuzlu devlet durumuna gelmek istiyordu Rusya. Çin'le bu yaklaşma politikasının Petersburg'daki önde gelen temsilcileri de, Witte ile Lamsdorf'du.

Çin hükümetinin isteği üzerine Çin'le işgalci devletler arasında başlayan barış görüşmeleri, hazırlanan antlaşma protokolünün 7 Eylül 1900 günü imzalanmasıyle sonuçlanmıştır.

Bu antlaşma, 450 milyon tael tutarında bir tazminat yüklemekteydi Çin'e; bu da, faizleriyle birlikte, yakaşık olarak bir buçuk milyar ruble ediyordu. Bu yükümün ne denli ağır bir darbe olduğunu anlamak için, Çin devlet hazinesinin daha altı yıl önce, 1894 - 1895 savaşı sonucunda Japonya'ya ödemek zorunda bırakıldığı savaş tazminatıyle boşalmış bulunduğunu hatırlamak yeterlidir.

Ama bu yeni antlaşmanın protokolü bu kadarla da kalmıyor; Çin devletini katlanılmaz şekilde küçük düşüren bir dizi başka hüküm getiriyordu. Örneğin Çin hükümeti, en yüksek devlet kademelerinde görev almış bazı kimseler de dahil olmak üzere ayaklanmayı desteklemiş olan herkesi yakalayıp dam ettirmek ve ayaklanma sırasında «kurban edilen» yabancı diplomatların anısı için bir «kefaret» olmak üzere anıtlar diktirmek gibi akıl almaz yükümler altında bırakılmaktaydı.

Bu sözümona barış protokolünün alçaltıcı olduğu kadar pervasızca kışkırtıcı da olan niteliğini ortaya koyabilmek üzere, bazı maddelerini aktaralım:

«İdam isteğiyle ağır ceza mahkemesi huzuruna çıkartılan ve idam cezasına çarptırılan Prens Tuan ve Çay Lang Fu Kuo'ya ilişkin olarak şu özel koşul kabul edilmiş bulunmaktadır: İmparator, canlarını bağışlamak istediği takdirde bu kişileri Türkistan'a sürecek ve orada ömürleri boyunca hapsettirecektir. Bu ceza hiç bir şekilde affedilemez ve hafifletilemez.»

«Çuang prensi Çay Hiun, Yüksek Denetleme Kurulu başkanı Ying Nien ve Adalet bakanlığı yüksek danışmanı Çao Şu Kiao, kendilerini öldürmeğe mahkûm edilmişlerdir. Bundan kaçındıkları takdirde kurşuna dizileceklerdir.»

«Şansi valisi Yu Hien; Dışişleri bakanı Ki Sieu ve Adalet bakanlığı eski yüksek danışmanı Siu Çeng Yu, ölüme mahkûm edilmişlerdir.»

Bu türden uzun listeler yer almaktaydı protokolde. Bu listelerde bulunan adların ağırlığını tam değerlendirebilmek için, örneğin Prens Tuan'ın Çin sarayında en etkili iki ya da üç soylu kişiden biri olduğunu göz önünde tutmak gerekir.

Gene aynı antlaşmanın 7 maddesi gereğince Pekin'deki yabancı elçilikler mahallesi, sadece onların kullanımına ayrılmakta ve kendi polis örgütlerinin koruması altına alınmaktaydı. Ayrıca antlaşma, iki yıl boyunca Çin'e her türlü silah ithalâtını yasaklıyor ve Ta Ku'daki müstahkem mevkilerin yıkılmasını şart koşuyordu.

Barış müzakerelerine katılan ve kapanış protokolünü imzalayan Rusya, buna karşılık askerlerini Alman feld mareşalinin cezalandırma seferine göndermemiştir.

Bokser ayaklanmasının bastırılış tarzı ve hemen ardından Çin'e empoze edilen «anlaşma»nın hükümleri, uluslararası emperyalizmin, ortak çıkarları gerektirdiğinde nasıl elele verdiğinin ve ne denli hunharca alçaklaşabildiğinin ilk belirgin örneğidir.

BOLDREWOOD Thomas Alexander Rolf (Londra 1826 / Melburn 1915) Avustralyalı romancı. Avustralya'ya yerleşerek tarım ve hayvancılıkla uğraşan yazar, daha sonra, kıtanın altın madeni üretilen bölgelerinde yargıçlık ve hükümet temsilciliği yapmıştır. Bu sayede edindiği geniş deneyden yararlanarak ancak ellisinden sonra kaleme aldığı kitapları, Avustralya edebiyatının ilk gerçek ürünleri olmuştur. En önemli romanları arasında, ***Robbery under Arms*** (1888), ***The Miner's Right*** (Madencinin hakkı, 1890), ***Nevermore*** (Asla, 1892), ***The Ghost Camp*** (1902) ve ***The Last Chance*** (Son şans, 1905) adlı yapıtlarını anmak gerekir. Boldrewood ayrıca, ***Old Melbourne Memoirs*** (Eski Melburn anıları, 1895) başlıklı bir skeç de kaleme almıştır.

BOLİNTİNEANU Dimitrie (Bolintinuldin Vale - 1819 / Bükreş - 1872) Romanyalı şair. Genç yaşında ün kazanmış, Paris'e gönderilmiş ve orada öğrenim görmüştür. 1848 yılında Bükreş'e dönünce, siyasal ayaklanmalara katılmış ve sürgüne gönderilmiştir. Çeşitli yabancı ülkelerde kalan ve bu arada İstanbul'dan da geçen Bolintineanu, 1857 yılında yurduna dönmüş ve bakanlık görevine getirilmiştir. Ama bir süre sonra siyasal hayattan çekilmiştir. Genellikle lirik şiirleriyle ün kazanan ve romantik bir sanatçı olan Bolintineanu şiirlerinin bir kısmını bizzat Fransızcaya çevirerek yayınlamıştır. Bu yapıtı ***Brises d'Orient*** (Doğu meltemleri, 1866) adını taşır.

KEPPER'in deseni Simon Bolivar.

BOLİVAR Simon (Caracas 1783 / Santa Marta 1830) Güney Amerikalı asker ve devlet adamı. Çok eskiden Venezuela'ya yerleşmiş olan Bask kökenli zengin bir ailenin oğluydu. Simon Rodriguez adında liberal fikirli bir eğitimci tarafından yetiştirildi. Jean - Jacques Rousseau'nun öğretisini benimsedi. 1799 yılında, öğrenimini tamamlamak üzere İspanya'ya gitti. Çeşitli geziler yaptı öğrenimle eğlenceyi birarada yürüttü. Daha sonra Londra'da Amerikan Mason Locası'na

girdi ve kendini yurdunun kurtuluşu uğrunda savaşmağa adadı. 1807 yılında bu amaçla Venezuela'ya döndü ve gizli bir harekete katıldı. Bu hareket, İspanya hükümetine karşı bir ayaklanmayla sonuçlandı ama başarılı olamadı.

Bolivar, bunun üzerine, İngiltere'nin desteğini sağlamak üzere yeniden Londra'nın yolunu tuttu. Miranda'nın yönetiminde önce albay, sonra da general olarak «sömürgeciliğe karşı ölüm kalım savaşı» açması böylece başlıyordu.

1812 yılındaki İspanyol saldırısı karşısında Miranda teslim oldu. Mücadeleye devam eden Bolivar, 1813 yılında Carthagena'yı ele geçirdi. Gene aynı yıl kazandığı Taguanes zaferi sonunda Caracas'a girdi ve orada parlak törenlerle karşılandı Kendisine «kurtarıcı» anlamına Libertador unvanı verildi. Sıkı bir yönetim kurdu. İspanyollar yeni kuvvetlerle saldırdılar; Bolivar'ın yönetiminden hoşnut olmayan ova halkını da yanlarına almışlardı. Bolivar, bu durumda, önce Jamaica'ya; sonra da, 1815 yılında, Haiti'ye kaçmak zorunda kaldı.

Çok geçmeden yeni bir ordu kuran Bolivar, 1816 yılının Aralığında Barcelona'da karaya çıktı; ve İngiliz ve Fransız gönüllülerinden yardım gören general Paez'in kuvvetleriyle birleşti; art arda bir dizi bozguna uğrattı İspanyolları. Böylece anayurdu Venezuela'nın bağımsızlığını ikinci kez ilân etti. 1819 Şubatında, kendini başkan seçtirdi.

Hemen ardından, koşulların elverişsizliğine aldırmaksızın And dağlarını aştı. 1819 Ağustosunda Boyaca'da bozguna uğrattı İspanyolları yeniden, üç gün sonra da Bogota'ya girdi. İspanyolların ateşkes önerisini reddetti ve Carabobo zaferini kazandı. Sonra da Caracas'a girdi yeniden. Böylece Yeni Granada'yı, Venezuela'yı ve yardımcısı Sucre'ün 1822 yılında kazandığı zaferlerden sonra da Ekvator ülkelerini kapsayan büyük bir federal devlet kurmuş oluyordu. Bu devlete, büyük kahramanın adına benzetilerek Bolivya adı verildi.

1823 yılında muzaffer bir kumandan olarak Lima'ya da giren Bolivar, Sucre'ün 1824 yılında kazandığı Ayacucho zaferinden ve 1826 yılında Callao'nun da ele geçirilmesinden sonra, İspanyol egemenliğine kesinlikle son vermiş oluyordu. Ve Bolivar, böylece kurtardığı üç büyük ülkeyi... yani Büyük Kolombiya, Peru ve Bolivya'yı... «Güney Amerika Birleşik Devletler Cumhuriyeti» adı altında bir konfederasyon halinde toplamayı tasarladı ve bu amaçla da 1826 Kongresi'ni topladı. Ama imparator olmağa heveslenmekle suçlandı ve 1830 yılında iktidardan uzaklaşmak zorunda kaldı.

Çok geçmeden de henüz verimli bir çağda, alabildiğine yorgun ve umutsuz olarak öldü. Tam 7,5 milyon kilometre kareyi özgürlüğe kavuşturmuş olan Bolivar'ın, Latin Amerika ülkelerinin törelerine ve özelliklerine uyarlanmış, herşeyden önce de güçlü ve sürekli bir yürütme erki fikrine dayandırılmış bir demokrasi anlayışı vardı.

BOLİVAR'dan seçmeler

(Bolivya devlet başkanı seçildikten sonra hazırladığı Anayasa tasarısını Ulusal Meclis'e sunma konuşmasından parçalar)

Yasa koyucular,

Bolivya Anayasası tasarısını sizlere sunarken, utanma ve eziklik duygularına kapılmamam olanakdışıdır: Çünkü yasa yapma konusunda yeteneksiz olduğumdan eminim. Bunca yüzyıl boyunca biriken evrensel bilgeliğin bile bir tek kusursuz yasa ortaya koymağa yetmediğine ve en aydın yasa koyucunun bile insanların mutsuzluğuna yolaçarak kutsal görevinin gereklerini çiğner durumu düştüğüne bakıyorum da kendim hakkında, doğrusu bu ya ne söyleyeceğimi şaşırıyorum: Zira ben, köleler içinde doğmuş ve yurdunu kaplayan çöllerin dibinde yitip gitmiş, hayatı boyunca da zincire vurulmuş tutsaklardan ve onları zincirlerden kurtarmak için silâhlanmış askerlerden gayrı hiç bir şey görmemiş olan bir askerim!.. Ve bu durumda kim daha çok acı çeker bilemiyorum Benden istemiş bulunduğunuz yasaların eksiklik ve tersliklerinden sizler mi: yüce güveninizin beni vermeğe mahkûm ettiği şu becerisizlik örneği, şu yüz karası ürün dolayısıyle ben mi?

●

Yasa koyucular! Ödeviniz, birbirleriyle çarpışan ama size saldırmak için elele verecek olan iki düşman canavarın hücumunu göğüslemeğe ve savuşturmağa çağırıyor sizleri. Gerçekten de zorbalık ve anarşi, özgürlüğün küçük adasını dört bir yandan çeviren ve onu sürekli dalgalarla dövüp içine çekmek isteyen uçsuz bucaksız bir okyanus meydana getirirler. Sizin narin geminiz işte böyle bir denizde ilerleyecek. Üstelik kendinize seçtiğiniz kaptan da, alabildiğine toy bir kaptandır.

●

Eskilerden biri: «Bana sabit bir nokta verin, bütün dünyayı yerinden oynatayım..» diyordu. Bolivya için bu sabit nokta, ömür boyu seçilen cumhurbaşkanıdır. Bütün düzenimiz ona dayalıdır: ama o kendiliğinden herhangi bir iş göremez: Çünkü hiç kimse onun tutup da harekete geçeceğinden kuşkulanmasın diye, iradesi elinden alınmış; ve hiç kimseye en ufak bir kötülük edememesin diye de eli kolu bağlanmış bulunmaktadır.

●

Ordunun görevi, sınırları korumaktır. Askerin silâhını yurttaşlara çevirdiğini Tanrı bizlere göstermesin! İçerde asayişi sağlamak için, ulusal milis kuvveti yeter de artar bile. Kolluk kuvvetlerine gelince, onların görevi asayişi sağlamak değil, kaçakçılıkla mücadele etmektir.

●

Bütün herkes bir sorumluluk sözü tutturmuş gidiyor. Oysa bir sözcükten başka bir şey değildir sorumluluk. Sorumluluk diye bir şey yok, yasa koyucular. Yüksek memurlar, yargıçlar, ellerindeki iktidarı kötüye kullanmaktadırlar; çünkü sıkı şekilde zapturapt altına alınmamışlardır. Ve bu durumun kurbanı olan da, yurttaşlardır. Dolayısıyle de, sizlerden, tek tek her görevlinin yıl boyunca üstleneceği sorumluluk payını önceden belirleyen bir yasa koymanızı istiyorum.

●

Yasaların yasası olanı eşitliği olduğu gibi getirip koydum. En ufak bir yanına el sürmedim onun. Çünkü o yoksa hiç bir özgürlük, hiç bir hak yoktur. Ve biz, gerekirse bütün herşeyi feda etmeliyiz onun uğruna. Nitekim ben de, tepeden tırnağa utançla örtülü köleliği tutup eşitliğin ayakları altına serdim.

Amerika Birleşik Devletleri üzerine

Amerika Birleşik Devletleri, bütün Amerika'yı özgürlük adına sefaletin içine gömmenin yollarını arıyor.

bolluk (Fr abondance) Ekonomik anlamda bu terim, arzın talepten daha çok olması halinde mallardaki azlığın ortadan kalkmasını belirtir. Tarihsel bakımdan bolluk inancı, tekniklerdeki çok büyük gelişmelerin meydana gelmesiyle doğmuştur. Öte yandan bu inancın doğuşu, görünüşten ibaret olan bir üretim fazlasının, zararına satış ve işsizlikle beliren ekonomik bunalımlara yolaçtığı döneme rastlar.

bollukçuluk (Fr. abondancisme) Bütün herkesin her ihtiyacını karşılamağa yeterli bir bolluk ekonomisinin potansiyel bakımdan var olduğunu, ama pratik bakımdan gerçekleşmesinin dağıtımdaki bozukluklar tarafından engellendiğini ileri süren «iyimser» öğreti. Öncülüğü Jacques Duboin tarafından yapılan ve **dağıtımcı ekonomi okulu** adı da verilen bollukçu okul, kurumlara, düzenlemelere ve her türlü politikaya, insanın evren-

sel bolluktan yararlanmasını önleyen şeyler olarak bakar; doğmuş yada doğacak bütün ekonomik isteklere her zaman olumlu bir cevap verebilmek için, düzenli bir özgürlüğün yanı sıra teknığin ve makinalaşmanın özgür gelişmesi gerektiğinl ileri sürer; ekonomik rejimler sorunuyle ya hiç ilgilenmez, yada bu sorunu ikinci planda bir şey olarak görür. Bu anlayışa göre bütün dünya, kaçınılmaz biçimde, ürünlerin ve hizmetlerin bedavalaşmasına doğru ilerlemektedir Eldeki sermayeleri üretici yatırıma yada hızlı tüketime yöneltmek gerekir; çünkü bu durumda, alışverişten doğan gelirler de yatırıma yönelmiş olacaktır. Aynı zamanda para gömülemeyi (yada, aşırı para biriktirimini) olanaksız kılmak ve spekülasyonu da yararsız hale getirmek gerekir : Kısır arttırım (yada, tasarruf) anlayışını yıkmak, yatırımlar için gerekli kaynakları bulmak, tüketimi en yüksek düzeye eriştirmek üzere zaman içinde paranın gittikçe artan oranlarda değer kaybedeceği bir sistemi uygulamak yeterli olacaktır.

«Dağıtım bozukluklarını» ortaya atarken problemi koyuş biçimleri, gelir dağılımındaki eşitsizliklere doğrudan doğruya eğilmekten alakoymuştur bollukçuları. Dolayısıyle de bollukçular, para değerindeki düşüşün, girişimcilere yada mülkiyet sahiplerine bir hayli büyük gelir miktarlarını ulusun öbür tabakalarına kendiliklerinden aktarma kararı aldırmağa yeteceği fikrini az yada çok benimsemişler; ve, bedavalaşmağa yönelik bir bolluğun gittikçe artarak gerçekleşmesinin, gelirler arasındaki farkları anlamsız kılacağını savunmuşlardır.

İşte gerek işin bu noktasında, gerekse ekonomik rejimin göz önüne alınmamasında büyük çapta ütopya vardır. Ama şurası da katiyen unutulmamalıdır ki bollukçular, kapitalist sistemin bağrında yatan Maltüsçlüğü, oligarşi ve monopollerin güdücü kudretini ve, daha genel bir deyişle, kâr ekonomisinin kötülük ve haksızlıklarını cesaretle belirtmekten geri durmamışlardır

Bologna okulu XII. ve XIII. yüzyıllarda Bologna Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi yapan ve Roma hukukunu yenileştiren hukukçular topluluğu. Justinianus'un metinlerini toplayıp bunlara çeşitli yorum ve açıklamalar ekledikleri için bu topluluğa katılan bilginler açıklayıcı olarak da anılır. Derlemelerini *Corpus Juris Civilis* başlığı altında toplamışlardır.

BOLOGNİNİ Mauro (Pistoia 1923) İtalyan film yönetmeni. L. Zampa'nın asistanı olarak sinema hayatına atıldı. Daha sonra Fransa'ya geldi ve Y Allégret ile J. Delannoy'nın asistanlığını yaptı. 1956 yılında çevirdiği *Gli Innamorati* (Aşıklar) adlı filmiyle tanındı. Ama asıl 1960 yılında gerçekleştirdiği *Il Bell Antonio* (Yakışıklı Antonio) adlı yapıtıyle büyük ün kazandı. Çok geçmeden, yeni gerçekçi akımın önderlerinden biri oldu ve bu akımın başyapıtlarından biri olan *La Viaccia* (Kötü yol, 1961)'yı çevirdi. Daha sonra Svevo'nun bir romanından esinlenerek *Senilita* (Yanlışlık, 1962)'yı ve hemen ardından da Moravia'dan esinlenerek *Agostino* (1962)'yu gerçekleştirdi.

BOLOGNİNİ'nin La Viaccia'sından bir sahne.

BOLOTNİKOV (XVI. XVII. yüzyıl) Rus serfi. 1606 yılında çar Vasili Çuiski'ye karşı ayaklandı. asker kaçaklarını, Çernigor, Orel ve Tula bölgelerindeki yoksul köylüleri bir araya toplamayı başardı. Bu arada orta sınıflarla Çuiski'den memnun olmayan boyarları da çekti kendine. 1606 yılında Moskova yakınlarında Kolomna'ya yerleşti. Çarı düşüreceğine inanılıyordu. Çuiski, yeğeni prens Mihail Skopin-Çuiski'yi onun üzerine yolladı. Savaşta yenilgiye uğrayan Bolotnikov Tula'ya kaçtı; ama orada da yenildi ve 1607 yılında öldürüldü.

bolşevikler (Fr. bolchéviks) 1903 yılında yapılan Brüksel ve Londra kongrelerinde parti örgütlenmesi konusunda Lenin tarafından ileri sürülen tezleri kabul eden Rus Sosyal-demokrat partisi çoğunluk bölümü mensupları. Lenin'in söz konusu görüşleri, çok geçmeden, sistematik bir terim olarak bolşevizm diye anılacaktır.

bolşevizm yada **bolşeviklik** (Fr. bolchévisme, İng. bolchevism) Lenin tarafından öne sürülen ve Rus Sosyal-demokrat İşçi Partisi sol kanadının mutlak çoğunluğu tarafından kabul edilen parti örgütlenmesine ilişkin görüşlerin oluşturduğu devrimci öğreti. Bu öğretiyi benimseyen çoğunluk, 1903 yılından itibaren Lenin'in ardından yürümüş ve 1917 Büyük Ekim Devrimi'nden sonra da iktidara gelmiştir.

Rus Sosyal-demokrat İşçi Partisi'nin nüvesini, 1883 yılında Plehanov ve Akselrod tarafından kurulan İş Hürriyetl Topluluğu oluşturmuştu. Marksist öğretiyi benimseyen bu yeni parti, işçi devrimine zemin hazırlıyordu. Gene bu yeni parti, Rus gençliği üzerindeki narodniki etkisine şiddetle karşıçıktı. Söz konusu topluluk, tarım kesiminde başkaldırmayı ve kisisel terör yaratmayı savunan popülistlerden oluşmaktaydı.

Önceleri Parti, gerçek siyasal ağırlığı olmayan aydın çevrelerce desteklendi. XIX. yüzyıl sonunda ise, gelişmek için ve öğrütlenmek için yeni bir atılıma giren Parti, Rus Sosyal-demokrat İşçi Partisi'ni kurmuş olan Yahudi Bund birliğinin etkisiyle Minsk'te toplanan konferansta Rusya'nın sanayileşmesinden yararlanme kararı aldı. Bu arada Lenin'in bu konudaki ilk teorik çalışmaları da yayınlanmış bulunuyordu.

Partinin hızla gelişmesinden doğan öğreti ve örgütlenme sorunları, bir başka deyişle, teorik ve pratik sorunlar 1903 yılında önce Brüksel sonra da Londra'da toplanan konferanslarda uzun uzadıya tartışıldı.

1900 yılında *Iskra* (Kıvılcım) gazetesini kuran Lenin'in başkanlığında toplanan çoğunluk (bolşinstvo), özellikle Martov ve Akselrod'un yönettiği azınlık grubuna (menşinstvo) bütünüyle karşıçıktı. Bundan böyle bolşevikler olarak anılacak olan çoğunluk grubu, ancak ayaklanma ile gerçekleşebilecek olan proletarya devriminin yapılabilmesi ve proletarya diktatörlüğünün kurulabilmesi için parti disiplinine itirazsız uyan ve belirli bir görevi olan «profesyonel» devrimcilerden kurulu ve merkezileşmiş bir parti örgütünü zorunlu görüyorlardı. Azınlık grubu (yani, menşevikler) ise, tam tersine, Partinin siyasal demokrasiyi gerçekleştirebilmesl için burjuvazinin ilerici öğeleriyle birleşmesi gerektiğini ilerl sürmekteydiler.

Gün geçtikçe bu iki görüş arasındaki karşıtlık daha da belirginleşti. Temel anlaşmazlık, parlamento hayatına katılma konusunda kendini gösterdi. Şöyle ki

Bolşevikler, parlamento hayatını, parlamentoculuğu işçilerin gözünden düşürmek için eşi bulunmaz bir araç olarak görüyorlardı. 1910 yılında Paris'te yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanan bir uzlaşma konferansından sonra iki taraf ayrı ayrı örgütlenme yoluna gitti. Bu durumda Bolşevikler, 1912 Prag Kongresi'nde, P.O.S.D.R. remzi ile tanınan bağımsız marksist partiyi kurdular.

Lenin tarafından sıkı bir disiplin altına alınan Parti, öncelikle Rus sanayi işçileri arasında ama bu arada tarım işçileri arasında da etkili bir şekilde ajitasyona devam atti. Parti, 1914 yılında da, savaşa kesinlikle karşı olduğunu açıkladı. Nitekim 1917 yılında İsviçre'ye sığınan Parti şefleri, Alman genel kurmayının yardımıyle Rusya'ya döndüler Geçici hükümeti, Lenin'in *Nisan tezleri* doğrultusunda, ne şekilde olursa olsun desteklemeyi reddettiler; ülkedeki büyük yığınları, barış, köylüye toprak, işçilere fabrika, halklara özgürlük gibi özledikleri şeyleri hemen gerçekleştirecek basit ama çarpıcı bir program sunarak kazandılar ve 1917 Kasımında iktidarı ele geçirdiler. 1918 Martında kurulan Komünist Partisi'nin adına, Lenin taraftar olmadığı halde, «bolşevik» sıfatı da eklendi. Bolşevizm, böylece, komünizmle özdeş hale giriyordu. Bu, 1952 yılına dek böyle gittl. O yıl toplanan XIX. Kongre, çift anlamlı adın bırakılmasını ve Partiye sadece Sovyet Sosya-

list Cumhuriyetleri Birliği Komünist Partisi denilmesini kararlaştırdı.

Kapitalist ülkelerde bolşevizm terimi, halk yığınlarına, bir çeşit barbarlık ve uygarlıkdışılık olarak yutturulmak istendi; birer öcü gibi gösterildi bolşevikler. Bu «yersen» taktiği, Türkiye de dahil bazı ülkelerde halâ yürürlüktedir.

Bolşeviklik, aslında, yalnız Rus proletaryasının ve Sovyet Komünist Partisi'nin gelişmesinde değil, bütün dünyayı kavrayan devrimci işçi hareketinin de gelişmesinde hem teorik, hem de pratik açılardan yepyeni bir evredir. Hiç bir vakit soyut bir öğretl olmamış; tam tersine, işçi sınıfının öncü partisi aracılığıyle, proletarya diktatörlüğünü kurma amacını gütmüştür. Bu hedefe ulaşmak için de iktidarı ele geçirme yolunda ortaya çıkan güçlükleri yenmek için tasarlanan taktikleri belirtir. Şöyle demişti Lenin «Bolşevizm, taktik alanda bütün devrimci partilere örnek olabilir.» Büyük öncünün bu sözü, dünya işçi hareketinin bütün deneyleriyle doğrulanmıştır.

Bolşoy tiyatrosunun salonu.

Bolşoy tiyatrosu : Moskova'daki ünlü Opera binası. 1824 yılında Bovet ve Mahaylov adında iki mimar tarafından yapıldı. 1853 yılında yandı, 1856 yılında yeniden inşa edildi. Aslında Bolşoy'un kökü, ilk Rus operasının düzenli gösterilere başladığı 1776 tarihine dayanır. Opera ve bale gösterileri ile sahne olan Bolşoy tiyatrosu, yeryüzünün en büyük sanat yuvalarından biridir.

BOLZ Lothar (Gleiwitz 1903) Doğu Almanyalı siyaset adamı. Genç yaşta devrimci eylemlere katıldı. Naziler iktidara gelince ilkin Polonya'ya, sonra da Sovyetler Birliği'ne sığındı. 1947 yılında ülkesine döndü. 1949 yılında Bayındırlık bakanı oldu. 1953 yılında Dışişleri bakanlığına getirildi ve 1965 yılına kadar bu görevde kaldı.

BOLZANO Bernhard (Prag 1781 / Prag 1848) Çekoslovakyalı filozof. Din adamı olarak yetişen düşünür, Prag Üniversitesi'nde profesörlük yapmış ama dinsel dogmalara aykırı bir metod kullandığı ve akılcı olduğu ileri sürülerek görevinden alınmıştır. Bolzano, Kant-sonrası Idealist felsefeye, bilimsel bir felsefe anlayışı ile karşı çıkmıştır. Bu anlayışını ise, matematik bilimler üzerine temellendirmek istemiştir. Bolzano'nun felsefe tarihi bakımından oynamış olduğu önemli rol, ünlü filozof Husserl'e etki yapmış olmasıdır. ***Wissenschaftlehre*** (1837) ve ***Paradoxien des Unendlichen*** (1851) adlı yapıtları vardır.

BONALD Louis de (Monna şatosu - 1754 / Monna şatosu - 1840) Fransız filozofu. Fransız Devrimi'nden sonra 1791 yılında yurt dışına kaçmak zorunda kalan Bonald, Directoire idaresi sırasında Fransa'ya dönmüş ve Napolyon'un ısrarı üzerine Üniversite konseyinde görev almıştır. Gelenekçi monarşi ve din düzeninin ateşli bir savunucu olan ve aşırı sağ kanadın kuramcısı olarak ün salan düşünür, 1816 yılında kral emriyle Fransız Akademisi'ne üye kabul edilmiştir. Kendisini bu hazin şerefe ulaştıran, ***Théorie du pouvoir politique et religieux*** (Siyasal ve dinsel iktidar teorisi, 1796) ve ***Essai analytique sur les lois naturelles de l'ordre social*** (Sosyal düzenin doğal yasaları üzerine analiz denemesi, 1800) isimli ünlü kitaplarını daha önceden yayınlamış bulunuyordu. 1818 yılında ***Recherches philosophiques*** (Felsefî araştırmalar) başlıklı bir eser daha kaleme alan yazarın bütün eserleri, ölümünden sonra tüm hâlinde basılmıştır. Bonald'in kitapları, siyasî ve sosyal **konservatizm**'in (muhafazekârlığın) ideolojik kaynağını oluşturur. Düşünürümüze göre, bütün insanî bilgiler bizlere Tanrı tarafından ihsan edilmiş olup, toplum, kraliyet iktidarının emrindeki bir cemaatler bütünüdür. Kral ise bu ataerkil otoritesini doğrudan doğruya Tanrı'dan alır. Bu gerici fikirlere örneksel bir sadakatla bağlı kalan Bonald, ömrünün son on yılını inziva içinde geçirmiştir.

Louis de BONALD : Gericiliğin simgelerinden biri..

bonapartizm yada **Bonapartçılık** (Fr. bonapartisme. İng. bonapartism) Terimin kökenl bakımından, Napolyon'un kurduğu yönetim sistemi. Bu iktidar, hem veraset, hem ulusun plebisit yoluyle verdiği yetkiyle iktidarın Bonapart hanedanında olduğu egemenlik sistemini belirler.

Genel anlamında bonapartizm, sınıf mücadelesinin keskinleştiği dönemlerde orduya dayanarak sınıflar arasında kimine vaad, kimine tehdit, kimine de göz kırpma yoluyle cambazlıklar yapan büyük burjuvazinin karşı-devrimcl diktatörlük biçimlerinden birini dile getirir. Bonapartizm, demagojiye bol bol başvurarak küçük burjuva tabakaları kendine çekerken terör yoluyle de halkın devrimci gücünü ezmeğe çalışır. Bonapartist diktatörlük yöntemleri, sadece Fransa'da değil, öbür ülkelerde de burjuvazi tarafından sık sık uygulanmıştır. Lenin, Almanya'da Bismarck'ın, Rusya'da da Stolipin'in ve Kerenski'nin Iktidar dönemlerini bonapartizm uygulamaları olarak nitelemiştir.

BONAVENTURA Aziz (Toscane - 1221 / Lyon 1274) Hıristiyan tanrıbilimcisi. Genç yaşta, Fransisken tarikatine girmiş, Paris'e gelerek öğrenimini tamamlamış ve bu şehirde felsefe ve tanrıbilim okutmuştur. Tarikatinin genel başkanlığına getirilmiş ve çeşitli dinsel sorunları çözmekte önemli rol oynamıştır. Kardinalliğe kadar yükselmiş olan Bonaventura, Ortaçağın en önemli tanrıbilimcilerinden ve dinî yazarlarından biridir. Mistik yazarın ***Hazreti İsa'nın Hayatı üzerine düşünceler*** ve ***Speculum Mariae Virginis*** isimli eserleri vardır.

CAVAZZOLA'nın gözüyle Ermiş Bonaventura..

BONDARÇUK Sergey (Odessa - 1920) Sovyet sinema oyuncusu ve rejisörü. İlkin tiyatro oyuncusu olarak sanat hayatına atıldı. Bir süre büyük rejisör Pudovkin'le çalıştı. Sinemaya, Gerassimov'un 1949 yılında çevirdiği ***Genç nöbetçi*** adlı filminde başladı. Ardından bir dizi filmde başarılı roller oynadı. Bunlar arasında Samsonov'un yö-

netiminde Çehov'un ünlü hikâyesinden uyarlanarak çevrilen *Ağustos böceği* (1955) ile büyük rejisör Yutkeviç tarafından Shakespeare'den uyarlanan *Otello*'daki başarıları özellikle anılmağa değer. 1960 yılında İtalya'da bir başka büyük rejisörün, Rossellini'nin yönetiminde çevirdiği *Era notte a Roma* (Gece kaçkınları) adlı filmdeki başarısıyla uluslararası ün kazandı.

Bondarçuk, bu arada, büyük romancı Şolohov'un aynı adlı uzun hikâyesinden hareketle ilk filmini de gerçekleştirmiş bulunuyordu *Bir insanın kaderi* (1958). Hemen ardından *Savaş ve Barış*'ı dört bölüm halinde sinemaya uyguladı. Gerçek bir başyapıttı bu.

Bondarçuk, daha sonra, *Waterloo* (1969) adlı filmi çevirdi. Ayrıca, Mihalkov ve Konçalovski'nin birlikte gerçekleştirdikleri *Vanya dayı* (1970)'da başrolü oynadı.

BONNARD Pierre (Fontenay-aux-Roses 1867 / Le Cannet - 1947) Fransız ressamı. İlkin hukuk öğrenimi gördü, ama asıl resim sanatına ilgi duyuyordu. Dolayısıyle de Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'na, sonra

Kendi gözüyle Pierre BONNARD.

da Julian Akademisi'ne girdi. Bu arada Vuillard, K. X. Roussel, Maurice Denis, Ranson, Félix Vallotton ve Sérusier ile tanıştı; çok geçmeden onlarla birlikte ünlü **Nabi'ler** topluluğunu kurdu. 1889 yılında katıldığı Roma ödülü yarışmasında başarı kazanamadı; aynı yıl, *France-Champagne* adını taşıyan ve Lautrec'in pek ilgisini çeken ilk taşbasma afişini yaptı.

Bonnard, süsleme sanatlarına yöneldi önce. 1891 yılında *Bahçede kadınlar* adlı tablosuyle **Bağımsızlar**'ın salonuna katıldı. 1894 yılında *Revue Blanche*'ın taşbasma afişini hazırlarken, Octave Mirbeau, Henri de Régnier, Jules Renard, Tristan Bernard ve

BONNARD'ın Daphnis ve Chloé *için hazırladığı bir süsleme resmi.*

Félix Fénéon'la tanıştı. Gene o sıralarda, ünlü tablo tüccarı Ambroise Vollard'ın ilgisini çekti Şöhrete doğru ilk adımdı bu, Bonnard için.

Nitekim Durand-Ruel, 1896 yılında Bonnard için bir özel sergi düzenleyecekti. İkinci sergi 1906 yılında Bernheim-Jeune galerisinde açıldı. Bonnard, daha önce, 1903 yılında Salon d'Automne'da açılan ilk sergiye de katılmıştı. 1906 yılında Ranson Akademisi kurulunca orada öğretmenlik yapmağa başladı.

1922 yılında Eugène Bruet, Bonnard'ın eski yapıtlarını da içine alan bir sergi açtı. 1923 yılında Carnegie Vakfı'ndan ödül alan Bonnard, üç yıl sonra aynı vakfın jüri üyeliğine seçildi. 1936 yılında bu vakıftan ikinci bir ödül kazandı.

Pierre Bonnard'ın Paris'te, özellikle de Paris'in Montmartre semtinde bir çok atölyesi vardı. Yaz aylarını, çoğunlukla, Paris dışında çalışarak geçiriyordu. 1929 yılından itibaren sürekli olarak Le Cannet'de oturmağa başladı. Bu arada Belçika, Hollanda, İtalya, İngiltere, İspanya, Cezayir, Tunus ve Amerika'ya gitti.

Büyük ressam, ancak 1935 yılına doğru tanınmağa başladı. Çok sayıda tablo ve bir kaç da duvar resmi yaptı. Başlangıçta açık renkler kullandı; Japon gravürcülerinin ve Gauguin'in etkisinde, sade bir üslûp denemesine girişti; resim düzeninde, Degas ve Toulouse-Lautrec'le hesaplaşmağa yönelen bir tavır tutturdu.

Son derece titiz bir sanatçıydı Bonnard. Konusunu tuvale füzenle ve ilk eslnin verdiği hızla çizerek başlardı işe; sonra da uzun süre eskis halinde bırakırdı. Ardından da aylarca, bazan da yıllarca gidip gelip işlerdi. Öyle ki bir gün, bir müzedeki tablolarından birini müze bekçisinin dehşetten fırlamış gözleri önünde rötuşlamağa kalkmıştı

Bonnard'ın üslûbu alabildiğine değişkenlik gösterir. 1886-1888 döneminde doğayı sadakatla belirgin ve apaçık çizgilerle yorumlayan büyük usta, sonraları soğuk renklerle döşediği bulanık biçimlere yönelmiştir. Yer yer atak beyaz tuşlarla canlanan siyahların ağır bastığı yeşilll mavill tonlardır bunlar. Ama Bonnard, Provence'ı ve güney ışığını keşfedince yoğun mavilerle, başdöndürücü kırmızı ve kavuniçleriyle bezeli gölge-aydınlık karşıtlıklarını benimsedi : *Kayıkta, Şöminenin karşısındaki çıplak, Kumsalda suların inişi, Kırmızı korse*, hep bu anlayışın başyapıtlarıdır.

Bonnard, grafik yapıtlarında, akademik geleneklere iltifat etmeyen yumuşak bir anlatım gücüyle yüklü bir desen ustası olarak karşımızdadır. Son yapıtları ise, renklerin görülmedik bir lirizme ulaştığı ve bütün biçimleri büyük bir çevrinti içinde eritip götürdüğü olağanüstü bir özgürlük yönelimini dile getirmektedir. Bu tavır Bonnard'ın, özellikle Savaş'tan sonra genç ressamlar üzerinde Picasso'nunkini aratmayan bir prestij kazanmasını sağlayacaktır.

Bonnard, son yıllarında anılarını da kaleme aldı ve *Correspondances* başlığı altında yayınladı. Büyük sanatçılara özgü doyumsuzluk içindeydi hep; durmaksızın rötuşluyordu yapıtlarını Doğal öğede gizli haklkatı arıyordu; sanatın sırrı, Bonnard'ın gözünde, oradaydı. Resmine o eşsiz derinliği veren de, herhalde bu yüce arayışı kusursuz bir şekilde yansıtabilmesi oldu.

Büyük ressamın ünlü yapıtlarından biri: Kırmızı korse.

BONNAT Léon (Bayonne - 1833 / Oise 1922) Fransız ressamı. Önce İspanya'da Federico Madrazo'nun yanında resim çalıştı; sonra Paris'e geldi ve Cogniet'nin öğrencisi oldu. Başlangıçta büyük boyutlu tablolarda dinsel konuları işledi. 1870 yılında Orta Doğu ülkelerine yaptığı bir yolculuktan sonra yeni konulara yöneldi ve bu doğrultuda *Fellâh kadını, Türk berberi* adlarını taşıyan ünlü tablolarını gerçekleştirdi. Bu ara bir dizi portre de yaptı. Victor Hugo, Pasteur ve Alexandre Dumas'ınkiler bunların en başarılı olanlarıdır.

BONNARD'dan seçmeler

Herşeyi yeni baştan öğrenmeğe koyuldum... renk, sürükleyip götürmüştü beni. Oysa biçim diye bir şey de vardı. Ve öyle tepeden inme bir şekilde ortadan kaldırılabilecek bir şey değildi biçim.

•

En önemli olan, ilk duyumdur. Kendiliğinden gelen, arı, salt duyum..

•

İyi düzenlenmiş bir tablo, yarı yarıya bitmiş demektir.

•

Ve nihayet unuttum çizgiyi!

BONNEFOY Yves (Tours 1923) Fransız şairi ve çeviricisi. 1953 yılında ***Du mouvement et de l'immobilité de Douve*** adlı şiir kitabını yayınlayarak ilgi çekmiştir. Genç kuşak Fransız şairlerinin en önemlilerinden biri olarak kabul edilen Bonnefoy'nın yapıtlarında, Baudelaire'in, Mallarmé'nin, Valéry'nin ve Gerçeküstücülerin etkileri başarılı bir şekilde kaynaştırılmıştır. Sanatçının, ***Hier régnant désert*** (1960) ve ***Pierre écrite*** (1965) adlı iki şiir kitabı daha yayınlanmıştır. Başarılı bir ***Hamlet*** (1963) çevirisi de yapmıştır.

BONTEMPELLİ Massimo (Como - 1878 / Roma 1960) İtalyan romancısı ve şairi. Öğretmenlik yapan ve bu sırada verdiği gençlik yapıtları ile eleştirmecilerin ilgisini çeken Bontempeli, edebi hayatı boyunca, çağının en güçlü ve yaygın akımlarının etkisinde kalarak ilgi çekici bir gelişme göstermiştir. İlk şiirlerinde ve ***Costanza*** (1905) adlı trajedisinde, ünlü şair Carducci'ye derin bir hayranlık duyduğu belli olan yazar, öğretmenliği bırakıp gazeteciliğe başlayınca gelecekçilik akımına karşı yakınlık duymuş ve bu anlayışın ilkelerini benimsemiştir. Önemli gazetelerde ve edebiyat dergilerinde çalışan Bontempelli, zamanla gelecekçi anlayıştan uzaklaşmakta gecikmemiştir. Bununla birlikte, yazarın son yapıtlarında bile bu akımın etkileri görülmüştür. Kolay yazılmışa benzeyen ağırbaşlı üslûplu yapıtlarında, sınırsız bir hayalgücüne ve şaşırtıcı olaylara raslanan Bontempelli, bir yandan mantıksal ögelere önem veren öte yandan en şaşılacak olayları ve garip durumları ele alan Pirandello'ya benzemektedir. Bontempelli; herşeyden önce, zeki ve alaycı bir yazardır. Yapıtları sanki yalnızca düşünceye hitabetmek için yazılmış gibidirler. Yazar asıl ününü 1920 yıllarında kazanmıştır. ***La vita operosa*** (1922), ***Viaggi e scoperti*** (1922) ve ***Eva ultima*** (1923) adlı yapıtlarından sonra ***La vita et la morte di Adri e dei suoi figli*** (1930) ve ***Il figlio di due madri*** (1935) adlı yapıtlarını yayınlayan yazar, ***Sette Savi*** (1912) adlı romanı ve ***La Vita intensa*** (1919) adlı uzun öyküsü ile ilk olarak geniş çapta tanınmıştır.

boom (Fr. ve İng. boom) Menkul değerler borsasında kurların birdenbire yükselmesi. - Genel anlamda bu, birdenbire meydana gelen yüksek düzeyde bir genişlemenin sonucu olarak iş hacminin ve bir sektör yada bir firmanın kârındaki başdöndürücü yükseliş anlamına gelir. Boom teriml, iki farklı anlamda kullanılmaktadır.

1. Borsa alanında, spekülasyona bağlı olarak, hızlı bir yükseliş anını nitelemek için.

2. Ekonomi alanında, anî ve yüksek düzeyde bir genişlemeyi dile getirmek için.

1929 büyük bunalımından önceki atılım evresi bu ikinci şıkkın iyi bir örneğidir.

Günümüzde, döngü (yada çevrim, «cycle»), anî yükselme devrelerine daha az elverişlidir. Monopolist devlet kapitalizmi ve konsantrasyonla birlikte, döngü, daha az anarşik bir tarzda gelişme göstermektedir.

Genelikle büyüme ritminin problemlerine bağlı olan boom, sağlıksız ve tehlikeli bir karakter taşır. Çünkü bir yandan ekonomik bunalıma, öte yandan da kurların şiddetle düşüşüne ve dolayısıyle küçük tasarruf sahiplerinin yıkımına yolaçar.

BOOTH Evangeline (Middlesex 1865 / Hartsdale - 1950) İngiliz yardımseveri. Babası William Booth tarafından yoksullara yardım amacıyle kurulan **Salvation Army** örgütünün kadın önderlerinden biri oldu. Daha on sekiz yaşındayken, Londra'nın fakir mahallesi East-End'de yaşadı ve bu semtteki yoksul, mutsuz, kimsesiz insanların gözünde «halk dostu» olarak ün saldı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'da kantin ve misafirhane kurarak etkinlikte bulundu. Savaştan sonra gene İngiltere'de Salvation Army'yi yönettl. 1934-1939 yılları arasında bu örgütün «general»i oldu.

BOOTH William (Nottingham - 1829 / Londra 1912) İngiliz vaizi ve reformcusu. Metodist tarikatindendi. 1864 yılında dinsel bir yardım örgütü kurdu. Söz konusu örgüt, 1878 yılında **Salvation Army** (Kurtuluş ordusu) haline gelince «general» unvanını aldı. Kuruluşun evrenselleşmesinde karısından ve kızı Evageline Booth'dan büyük yardım gördü.

Borba Yugoslav komünist partisi yerine geçen Yugoslav İşçileri Sosyalist Birliği'nin resmî sözcüsü. Gazete, 1922 yılında kuruldu; bügüne dek sürekli yayınlandı. Yugoslav kamuoyunun oluşmasında büyük çapta etkili olan ***Borba***, Belgrad'da Sırpça, Zagreb'de Hırvatça, Ljubljana'da da Slovence olarak basılmaktadır.

BORCHARDT Rudolf (Konigsberg 1877 / Brenner 1945) Alman şairi, denemecisi ve tarihçisi. Berlin'de, Bonn'da ve Göttingen'de klâsik edebiyat okumuş, uzun yıllar İtalya'da kalmış, Birinci Dünya Savaşına katılmış ve öğretmenlik yapmıştır. Borchardt, Batı kültürünü tam anlamıyla sindirmiş, ulusçuluk duygularıyla dolu ateşli ve yürekli bir yazar; bir çeşit «tutucu devrimcidir.» Konuşmaları, incelemeleri, çevirileri ve şiirleri ile çağının aydınları üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Alman şiirine ilişkin önemli antolojiler hazırlamış, eski Yunan şairlerinden ve Orta Çağ Latin yazarlarından çeviriler yapmış, özellikle Dante üzerinde durarak ***İlâhi Komedya***'nın bütününü Alman diline kazan-

Baba-kız BOOTH'lar..

dırmıştır. Bu yapıtta, Borchardt'ın Orta Çağ Almancası ile daha sonraki dil arasında tarihsel bakımdan gerçekleşmemiş olan bir şiir dilini kendi başına yarattığı görülmüştür. Bu antolojilerin ve çevirilerin yanı sıra, yazdığı denemelerde, edebiyat görüşünü de açık-

Rudolf BORCHARDT,
Dante'yi çevirdiği dönemde.

lamıştır. *Epilegomena zu Dante I: Einleitung in die Vita Nova* (1923) adlı yapıtında büyük İtalyan şairi ve çağına ilişkin özgün görüşler ileri sürmüştür. *Kripenspiel* (1922), *Die geliebte Kleinigkeit* (1923) adlı kısa piyesler, *Pamela* (1934) adlı bir komedi yazmış olan Borchardt'ın romanları ve uzun öyküleri de vardır. Ne var ki, Borchardt'ın asıl edebî değeri, aşk ve umudsuzluk dolu lirik şiirlerinde ortaya çıkar. Bu bakımdan *Jugendgedichte* (1913), *Die Schöpfung aus Liebe* (1923) ve *Vermischta Gedichte* (1924) adlı yapıtları ayrı bir önem taşımaktadır.

BORCHERT Wolfgang (Hamburg 1921 / Basel - 1947) Alman yazarı. Bir kitapçının yanında çalıştıktan sonra Lüneburg'da oyunculuk yapmış, 1941'de askere alınmış, bir yıl sonra da ağır yaralı olarak hastaneye kal-

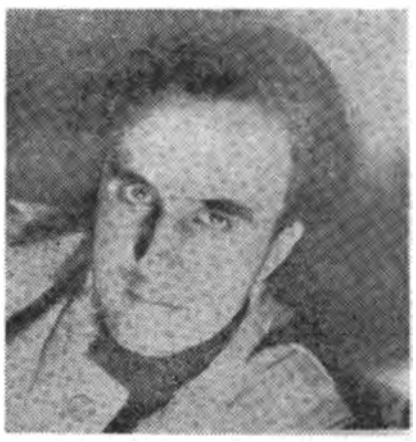

BORCHERT : İki kez ölüme mahkûm [illegible].

dırılmıştır. Aynı yıl, naziliğe karşı çıkışlarından ötürü ölüme mahkûm edilecek, ama sağlığının son derece bozuk oluşu göz önüne alınarak bağışlanıp Rus cephesine gönderilecektir. 1943 yılında gene naziliğe karşı çıkışlarından ötürü ikinci kez ölüme mahkûm edilen ve Amerikalıların Almanya'ya girişiyle kurtulan yazar, 1945'te Hamburg tiyatrosunda reji asistanlığına başlamış; bunu, Westerland'daki rejisörlük denemesi izlemiştir. Bu arada sağlığı günden güne biraz daha bozulan Borchert, bir kür yapmak üzere dostlarının zoruyla gittiği İsviçre'de pek genç yaşında ölmüştür. Şiir, öykü ve dram alanında yapıt vermiş olan Borchert, İkinci Dünya Savaşı'ndan aldatılmış, köklenmiş ve herşeyi yağmalanmış olarak çıktıktan sonra döndüğü yurdunu harabe halinde bulan genç kuşağın sözcüsüdür. Şiirlerinde karamsar bir lirizmin, öykü ve tiyatro yapıtlarında ise ihanete uğramış bir gençliğin haykırışlarını dile getiren bir dışavurumculuğun ağır bastığı Borchert'in belli başlı yapıtları arasında; *Laterne, Nacht und Sterne* (Fener, gece ve yıldızlar..., 1946) adlı şiir kitabını; *An diesem Dienstag* (Bu salı, 1947), *Die Hundeblume* (Köpek çiçeği, 1947) ve ölümünden sonra derlenip basılan *Der traurigen Geranien* (Kederli sardunyalar, 1962) başlıklı öykü kitaplarını ve *Draussen vor der Tür* (Kapıların dışında, 1947) adlı ünlü piyesini özellikle anmak gerekir.

BORDEAUX Henry (Thonon-les-Bains - 1870 / Paris 1963) Fransız romancısı ve eleştirmecisi. Uzun edebî hayatı boyunca, çeşitli alanlarda bir çok yapıt vermiş olan Bordeaux, çağının tanınmış katolik yazarlarından Vogué, Bourget ve Brunetière'in yolunda yürümüştür. Köklü bir taşralı ailesinin çocuğu olan yazar, Paris'te hukuk okumuş ve avukatlık anılarını *Carnet d'un stagiaire* (Bir stajyerin not defteri, 1911) adlı yapıtında canlandırmıştır. *Ames modernes* (Modern ruhlar, 1895), *Les ecrivain et les moeurs* (Yazarlar ve töreler, 1897), *Vies intimes* (Özel hayatlar, 1904) adlı deneme kitaplarını yayınlamış olan Bordeaux, asıl ününü romancı olarak kazanmıştır. Romanları arasında, *La peur de vivre* (Yaşamak korkusu, 1913), *Les yeux qui s'ouvrent* (Açılan gözler, 1914), *La croisée des chemins* (Yol kavşağı, 1909), *La robe de laine* (Yün elbise, 1912), *La neige sur les pas* (Ayakizleri üzerinde kar, 1913) gibi romanları, yazarın, kısa zamanda ün kazanmasını ve büyük okur kitlelerince sevilip tutulmasını sağlamıştır. Bu yapıtlar, bazı eleştirmeciler tarafından övüldüğü halde, bazıları tarafından da acı bir şekilde yerilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda, Fransız ordusunda hizmet gören yazar görüp yaşadığı olayları işleyerek *La Chanson de Vaux-Douaumont* (1916), *Chevalier de l'air: Guynemer* (Gökler şövalyesi Guynemer, 1918), *La maréchal Fayolle* (1921) gibi yapıtlar vermiştir. Bordeaux, savaştan sonra da, geniş okur kitlelerinin sevdiği ve dünyaca tanınmasını sağlayan yapıtlar yazmayı sürdürmüştür. *Le fântome de la rue Michel Ange* (Michel Ange sokağı hayaleti, 1922) ve *Cendres chaudes* (Sıcak küller, 1939) adlı yapıtlarını bu arada saymak gerekir. 1938 yılında ellinci romanını yayınlamış olan Bordeaux, gezi anıları ve tiyatro eleştirmeleri de yazmıştır. Tiyatro sanatıyla ilgili yazıları *Vie au théatre* (Tiyatroda hayat) adı altında toplanmıştır. Bordeaux, 1920 yılında Fransız Akademisi'ne üye seçilmiştir.

BORDİGA Amadeo (Resina 1889 / Napoli 1970) İtalyan siyaset adamı. 1912 yılında İtalyan Sosyalist Partisi üyesi oldu. 1921 yılında toplanan Livorno Kongresi'nde parti yönetimine karşıçıktı, partiden ayrıldı ve **İtalyan Komünist Partisi**'ni kurdu. «Seçim ihanettir» sloganını ortaya attı. Bir yandan Gramsci'yi, öbür yandan da III. Enternasyonal'in kongrelerinde «parlamentoculuğun devrimci gücünden yararlanma» tezini savundukları için Buharin ve Lenin'i kınıyordu.

1926 yılında İtalyan Komünist Partisi başkanlığından uzaklaştırılan Bordige, 1929 yılında da «tutuculuk»la suçlanarak Partiden atıldı.

Mussolini hükümeti sırasında Ustica adasında gözaltına alınan Bordiga'nın özellikle göçmenler arasında pek çok yandaşı vardı. Başlangıçta komünist solu temsil eden bu yandaşlar, 1952 yılında **Uluslararası Komünist Partisi**'ni kurdular.

Bordiga, daha sonra, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde faşizme karşı kurulan halk cephelerini «sınıflararası işbirliği» olarak suçladı ve «Moskova'nın yozlaştığını» ileri sürdü. *Çağımızın çocuğu* ve *Değişmemek* adlı kitapları yayınladı.

BOREL D'HAUTERIVE Petrus (Lyon - 1809 /

Pétrus BOREL : «Çağların ötesinden kopup gelmiş duygusunu uyandıran parlak ve alabildiğine hüzünlü iri gözleri vardı..»
Théophile GAUTİER.

BORGES

Mostaganem 1859) Fransız yazarı. Mimarlık, ve ressamlık yapmış, daha sonra idari görevlerde bulunmuştur. Çağında tanınmamış ve değerlendirilmemiş bir yazar olan Borel, yıllar sonra gerçeküstücüler tarafından övgüyle anılmıştır. Borel'in ***Rhapsodies*** (Rapsodiler, 1832) isimli bir şiir kitabı ve ***Champavert, contes immoraux*** (1833); ***Madam Putiphar*** (1839) isimli iki romanı vardır. Yazar, hayalgücünün genişliği, şaşırtıcı ve fantastik imajları ile ilgi çekmiştir.

BORGES Jorge Luis (Buenos Aires 1899) Arjantinli yazar. Çoğu zaman doğaötesi ve gizemci bir açıdan da olsa, çağımız insanının bütün temel sorunlarına bu arada özellikle de insan varlığının evren karşısındaki konumuna, tok, vurucu ve zaman zaman acımasızca alaycı bir üslûp çerçevesinde dile gelen bir telkin yeteneğiyle el atan Borges, günümüzün en etkili yazarlarından biridir. Matematikten simyaya, tarihten astrofiziğe kadar uzanan engin kültürü sayesinde; günlük gerçekleri ve olayları en şaşırtıcı yönlerinden alıp evrensel sorunların ana teması haline getirmekte büyük bir ustalık gösteren yazarın belli başlı yapıtları arasında, ***Fervor de Buenos Aires*** (1923), ***Luna de enfernte*** (1926), ***Cuaderno de San Martin*** (1929) ve ***Poemas*** (Şiirler, 1943) başlıkları altında topladığı şiir yapıtlarıyla; ***İnquisiciones*** (Enkizisyonlar, 1925), ***El idioma de Los argentinos*** (1928), ***Discusion*** (Tartışma, 1932), ***Otras inquisiciones*** (Öbür enkizisyonlar, 1925) başlıklı denemelerini; ve ***Historia universal de la infamia*** (Alçaklığın evrensel tarihi, 1935), ***Ficciones*** (Hayaller, 1944), ***El Aleph*** (Alef, 1949), ***La muerte y la orujula*** (1951) ve ***Labyrinthe*** (Labirent, 1959) adlı ünlü öykü kitaplarını saymak gerekir.

BORGESE Giuseppe Antonio (Palermo - 1882 / Fiesole 1952) İtalyan romancısı ve eleştirmecisi. Floransa Üniversitesinde edebiyat okumuş ve ilk yapıtlarından itibaren ünlü filozof Croce'nin etkisinde kalmıştır. Roma Üniversitesinde 1910 yılından sonra Alman edebiyatı okutan Borgese, en önemli yapıtlarını bu arada yazmıştır. Sanat ve edebiyat üzerine kaleme aldığı bu incelemeler ve eleştirmeler, ***La vita e il libro*** (1913) adıyla, üç cilt halinde toplanmıştır. 1917'den sonra Milano Üniversitesi'nde edebiyat ve estetik profesörlüğü yapmış, 1931'de Birleşik Amerika'ya gitmiştir. Borgese, ***Rube*** (1921) adlı romanı ile dünya çapında ün yapmıştır. Yazarın şiir kitapları, piyesleri ve öyküleri de vardır. Öykü kitapları arasında ***İl Pellegrino appassionato***'yu (1933) anmak gerekir. Borgese, Birinci Dünya Savaşı sırasında siyasal hayata atılmış ve önemli görevlerde bulunmuştur. Ama daha sonra demagojinin ve faşizmin İtalya'ya egemen olduğunu ve bu rejimin hem İtalyan halkı hem de bütün İnsanlık için bir tehlike oluşturduğunu anlayan yazar, Amerika'da kalıp sürgün hayatı geçirmeyi yurduna dönmeye tercih etmiştir. Borgese, faşist rejimin, bütün Üniversite öğretmenlerine zorla imzalattığı bağlılık belgesinin altına imzasını atmamak yürekliliğini de göstermiştir. Chicago Üniversitesi'nde İtalyan edebiyatı profesörlüğü yapan Borgese, 1938'de Amerikan uyruğuna geçmiş ve İngilizce yapıtlar yayınlamıştır. Bunlar arasında, ***Goliath*** (1937), ***The City of man*** (1940) ve ***Common cause*** (1943) adlı kitaplarını saymak gerekir. Borgese, eleştirme ve denemelerinde, genel olarak De Sanctis'in yolundan yürümüştür.

Borghese villası : Roma'da, kardinal Scipione Caffarelli Borghese için Giovanni van Santen tarafından 1615 yılında yapılan köşk. Villanın kendisi kadar ünlü bahçelerini Domenico Savino çizdi. Borghese prensleri bu köşkte her biri büyük değer taşıyan sayısız antika eşya toplamışlardı. Villa, 1891 yılından itibaren Roma'nın en güzel heykel ve resim müzelerinden biri oldu. Bernini'nin heykelcilerinin önemli bir kısmı ile Canova'nın yaptığı Pauline Borghese'nin Venüs biçimindeki heykeli bu villada bulunmaktadır.

Cesare BORGİA: Makyavel'in esin kaynağı.

BORGİA Cesare (Roma - 1475 / Pampelune - 1507) İtalyan prensi. Papa Alexander VI'nın en sevdiği oğluydu. Babası tarafından Valencia başpiskoposluğuna getirildi. 1493 yılında kardinal oldu. Roma'ya giren Fransızlara rehine olarak teslim edildi, ama çok geçmeden kaçtı. 1497 yılında, kardeşi Gandia dükünü öldürmekle suçlandı; kanıt yokluğundan temize çıktı. Siyasal hayatını güvence altına almak amacıyla, Orta İtalya'da, verasete dayalı ve Papalığa bağlı bir prenslik kurmağa çalıştı. 1498 yılında kardinallikten istifa etti. Papaya Fransa ile anlaşmasını salık verdi ve Fransa kralı Louis XII'nin Jeanne de Valois'dan boşanmasını sağlamak, bunun yanı sıra Georges d'Ambroise'ı da kardinalliğe yükseltmek amacıyla Fransa'ya gitti. Charlotte d'Albert ile evlendi; önce Velentinois, 1499 yılında da Romagna dükü oldu. Bir yıl sonra Fransa'nın desteğiyle Malatesta'yı Rimini'den kovdü. 1502 yılında da, Louis XII'yle birlikte Napoli Krallığı'na girdikten ve Capua'yı aldıktan sonra bütün Romagna ile Urbino'yu ele geçirdi.

Borghese villasından bir görünüş..

Bu arada Milano'yu, özellikle de Floransa'yı tehdit altında tuttu. 1501 yılında Colonna'ları, 1503 yılında da Orsini'leri yenilgiye uğrattı. Ama babasının ölümünde hastalandığı ve yatakta olduğu için, Borgia'ların düşmanı Julius II'nin papalığa seçilmesini önleyemedi. Elindeki kaleleri teslim zorlandı. Bir ara hapse atıldı, ama çok geçmeden kaçtı. Yanına sığındığı Gonzalo de Cordoba tarafından İspanya'ya gönderildi. 1506 yılında ikinci bir kaçıştan sonra kayınbiraderi Navarra kralı Jean d'Albert'in hizmetine girdi, milis kumandanı oldu, bir yıl sonra da pusuya düşürülerek öldürüldü.

Büyük düşünür Makyavel, ***İl Principe*** adlı ünlü yapıtında, kusursuz hükümdar portresini çizerken Cesare Borgia'yı örnek almıştır.

Boris Godunov : Mussorgski'nin Puşkin'in tragedyasından 1869-1872 yılları arasında düzenleyip bestelediği opera. 4 perde ve 9 tabloluk bir yapıt olan Boris Godunov'un konusu tarihsel bir efsaneye dayanır :

1598-1605 yılları arasında yer alan bu efsaneye göre Boris Godunov, tahta geçebilmek için, Korkunç İvan'ın oğlu ve kendi kayınbiraderi olan Dmitri'yi öldürtür. Dramın olayları, Boris ile düzmece Dmitri ve Boris ile halk arasındaki çatışmadan kaynak-

lanmaktadır. Aslında, oyunun başlıca kahramanı Rus halkıdır.

Mussorgski, bu yapıtında, sözlerin ve duyguların doğrudan doğruya müzikle anlatılmasını istemekle Debussy'ye öncülük etmiş oluyordu. ***Boris Godunov*** operası ilkin 1874 yılında Petersburg'da Marlynski tiyatrosunda oynandı; ve kısa zamanda dünya çapında ün kazandı.

BORN Max (Breslau 1882 / Göttingen 1970) Alman fizik bilgini. Breslau, Heidelberg, Zürih, Göttingen ve Cambridge Üniversitelerinde öğrenim gördü. 1915 yılında Berlin, 1919 yılında da Frankfurt üniversitelerinde teorik fizik profesörlüğü yaptı. 1929 yılında Göttingen Teorik Fizik Enstitüsü müdürü oldu. Naziler iktidara gelince Almanya'dan ayrılarak İngiltere'ye sığındı ve 1933 yılında İngiliz yurttaşlığına geçti. 1935 yılında Hindistan'da Bangalór Üniversitesi'nde, bir yıl sonra da Edinburgh'da profesörlük yaptı. Kimyasal ilgideki elektrik yapıyı açıkladı. Elektronik teorisinden hareket ederek, katı cisimlerin sıkıştırılabilme ve esneme özelliklerini hesapladı. 1927 yılında, dalga mekaniğine dayanarak, hareket eden taneciklerdeki ortak dalgaların tahmini yapısını açıkladı. 1933 yılında, elektromagnetik alanın birim teorisini kurdu. Heisenberg'in düşüncelerini geliştirerek, Jordan'la birlikte, **matrisler mekaniği** denilen bir sistem tasarladı. Söz konusu sisteme göre, atomların spektroskopik özelliklerini açıklamak olanağı doğuyordu. 1954 yılında Walther Boothe ile birlikte Nobel Fizik Ödülü'ne layık görüldü.

Max BORN Nobel ödülünü aldığı sırada..

BORODİN Aleksandr (Petersburg 1833 / Petersburg - 1887) Rus kompozitörü. İrmete kral soyundan prens Gedeonov'un evlilikdışı oğludur. Önce bilimsel öğrenim gördü. 1862 yılında Askerî Tıp Akademisi kimya profesörlüğüne atandı; bu arada kendi çabasıyle piyano, viyolonsel, flüt ve obua çalmayı ve beste yapmayı öğrendi. 1862 yılında Balakirev'le tanıştı; böylece **Beşler** topluluğuna katıldı. 1869 yılından sonra tam on sekiz yıl boyunca beste yaptı. Bu arada bellibaşlı olarak üç senfoni, iki dörtlü, piyano için bir ***Küçük süit*** yazdı ve ünlü ***Orta Asya steplerinde*** (V Sredney Azii, 1880) adlı parçayı besteledi. Bir çeşit senfoni denemesi olan bu son yapıt, özellikle melodik kuruluşu açısından, Fransız İzlenimcilerini derinlemesine etkiledi.

Ama Borodin'in asıl önemli yapıtı, 1863 yılında başlayıp defalarca yarım bırakarak yeniden ele alıp işlediği ***Knyaz İgor*** (Prens İgor) adlı operasıdır. Batı Rusyası ile Doğu Rusyasının bir bileşimi sayılan bu yapıt, ilk müzikli Rus destanıdır ve bugüne değin bütün Rus bestecilerini belirgin biçimde etkilemekten geri kalmamıştır.

BORODİN Üzerine

Sizde eşsiz bir sanat içgüdüsü var, azizim : Orijinal olmaktan katiyen çekinmeyiniz.

Liszt

□

Borodin'in Rus müziğini aramağa ihtiyacı yok: zaten tepeden tırnağa onunla dolu..

Jadoul

□

Modern Rus müzisyenleri arasında en renklisidir Borodin. Dahası Dünya çapında büyük bir renk ustasıdır.

Comberieu

□

Ülkesinin geleneksel müzik formlarını bu kadar iyi özümleyip yenileyebilen müzisyen pek az gelmiştir.

Zanetti

borsa (Fr. bourse) Emtia ve menkul değerler üzerine malî işlemlerin yapıldığı kurum. - Bazı malların alım satımı, borsa adı verilen yerlerde yapılır. Borsa sözcüğünün kökeni, halâ tartışma konusudur Sözcük, ya ticaret hayatının iyice parladığı XIV. yüzyılın ikinci yarısında Belçika'daki Bruges şehir esnafının fiyatları saptamak için buluştukları hanın sahibi Van de Bursen'in adından, yada 1531 yılında kurulan, adını da aynı mahallede bulunan ve üstünde üç adet para kesesi işli olan bir armanın asıldığı evden alan Anvers borsasından gelmektedir.

Ortaçağ'dan itibaren Paris'te tüccarların değerli madenleri ve poliçeleri mübadele ettikleri yer, Pont-aux-Changes'dı; ve bu durum, XVIII. yüzyıla kadar böylece sürdü. Daha sonra Paris borsası çeşitli semtlere dağıldı; en sonunda da, 1826 yılında, bu amaçla kurulan binaya yerleşti. Londra borsası da benzer çevrelerden geçerek belirginlik kazanmıştır.

Emtianın stok edildiği pazarlar, zamanla, malların sergilenme yoluyle satıldığı panayırlara bırakmışlardır yerlerini. Metanın birtakım kesin ölçülere, yani kalite normlarına göre tanımlanması başladıktan sonra artık eşantiyonlara da gerek kalmamış, alışveriş doğrudan doğruya komisyoncular ve simsarlar aracılığıyle yapılmağa başlamıştır.

İki çeşit borsa vardır

1. **Emtia borsası.** Borsanın varolması için, belirli kurallara göre düzenlenip örgütlenmiş olan bir emtia piyasasının bulunması gereklidir Daha kesin bir tanımlamayla, yerine getirilen bir yükümlülükle katılmak mümkün olan bir şirketin bulunmasıdır gerekli olan.

Batı tarihinde en eski emtia borsası, Londra borsasıdır Bu borsada, profesyonel borsa aracılarının sayısını ve simsarlık ücretini saptayan ilk düzenlemeler daha XVII. yüzyılda yapılmış bulunuyordu.

2. ***Menkul değerler borsası.*** Menkul değerler üzerine işlemlerin yapıldığı yer demek olan bu borsa, kamu erki tarafından kurulmuştur. Örneğin, Paris borsasına kayıtlı 80 kambiyo ajanı, cumhurbaşkanının özel kararnameyle atadığı bakanlık görevlileridir. Kambiyo ajanlarının, güvence yatırma zorunluklarından gayrı, müteselsil sorumlulukları da vardır ve bir meslek odasında toplanmış durumdadırlar.

Paris Borsası : 1873'te..

Ve 1973'te.

BORSA

Menkul değerlerin fiyatları (yada, kurları), profesyonel aracılar tarafından müzakere yoluyle saptanır. Emre amâde veya vâdeli şekilde iki türlü esham kayıt cetveli bulunduğu için, borsa işlemleri çeşitli biçimlerde gerçekleşir. Bunların iki bellibaşlı biçimi vardır

1. **Peşin işlemler.** Değerli evrak yada emtianın hemen teslimi demektir.

2. **Vâdeli işlemler.** Değerli evrakın üç ilâ altı ay, hattâ bir yıl sonra teslim edilme koşuluyle alım ve satımını düzenleyen prosedür demektir Vâdeli işlemler iki türlü olur

a) **Kesin işlemler.** İşleme konu olan, değerli evrak yada emtianın kendisidir Alım satım, bütünüyle parasal değerler karşılığında yapılır Bu tür işlemler önemli miktarda likidite gerektirir

b) **Primli işlemler.** Bu tür işlemler, metanın mülkiyeti el değiştirmeden ve kurlardaki değişiklikler göz önünde tutularak gerçekleştirilir. Bu, tam anlamıyla bir borsa oyunudur; öbür deyimiyle, spekülasyondur.

Kapitalizmin en karakteristik kurumlarından biridir borsa. Fabrikalar, sanayi ve ticaret tesisleri özel gruplara ait olunca, bir grubun tek tek her üyesi mülkiyet haklarını satma olanağına sahiptir. Borsada satılan hisse senetleri, üretim araçlarının mülkiyetinden başka bir şey değildir.

Kapitalistlerin, ellerindeki olanaklar aynı olmadığı için borsa da günümüzde, eskiye oranla çok değişmiştir. Bugün ekonomi, dev tröstlerin egemenliği altındadır. Bu tröstlerin nakit ihtiyacı azalmamış, tam tersine artmıştır. Ne var ki bu tröstler, nakit ihtiyaçlarını karşılamak için başka yollar bul-

Borsada : DEGAS'ın tablosu.

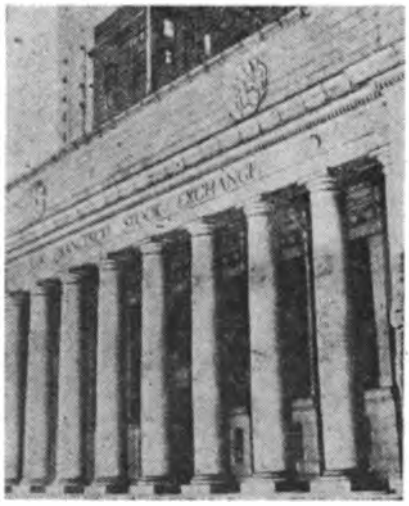

Uluslararası kapitalizmin yönetim merkezlerinden biri : San Francisco Borsası.

muşlardır. Kârların gitgide artan bir bölümünü, yeniden yatırımda kullanmak üzere, kendi tasarruflarında tutmaktadırlar Otofinansman olarak adlandırılan bu tarz çerçevesi içinde yapılan yatırımlar, çağımızda, büyük kapitalist ülkelerdeki toplam yatırımların % 70'ini geçmiştir.

Buna bir de, söz konusu yatırımların finansmanına devlet tarafından sübvansiyon, vergi indirimi, vs. gibi çeşitli şekillerde yapılan katkılar da eklenirse, borsa adı verilen piyasanın bu alandaki rolünün her gün biraz daha azaldığı çıkar ortaya. Örneğin Fransa'da 1946 yılından 1960 yılına kadar uzanan dönemde demir madenciliğinin modernleştirilmesi için yatırılan 1.500 milyar frankın sadece % 7'si bireysel tasarruflardan oluşmuş, geri kalanı ise ya devlet tarafından yada otofinansman yoluyle sağlanmış bulunmaktaydı. Amerika Birleşik Devletleri'nde hiç şüphesiz ki daha da yüksekti bu oran.

Borsanın oynadığı rol zayıflamış olmakla birlikte bu kurum, gene de, üretim araçlarının alınıp satıldığı piyasa olma özelliğini korur durumdadır.

Bazı koşullar içinde hisse senedi fiyatlarının ani değişiklikler göstermesi olasılığı spekülatörlerin pek umut bağladıkları hususlardan biridir. Bu açıdan spekülasyon, borsanın doğasında yer alan bir işlemdir. Bir başka deyişle, kapitalizm varolduğu sürece borsa oyunu da varolacaktır.

borsa artı-değerleri (Fr. plus-values en bourse) Senet alım satımları arasındaki farklardan doğan mali kâr. Şirketler tarafından ihraç edilen ve borsada kote edilmiş olan senetler, fiyatları arz ve talep fiyatına göre belirlenen birer metadır. Bu senetler, alıcı ve satıcıların sayıca kısıtlı bulunduğu piyasada, bazıları spekülatif mülahalelerden ötürü ilineksel, bazıları da kapitalizasyon eğilimlerinden ötürü sürekli bir karakter taşıyan kur değişikliklerine uğrarlar.

Kapitalistler, alım ve satım farkları üzerinde oynayarak, bu durumda, plasmanların faizine eklenen borsa artı-değerleri elde ederler.

Borsa artı-değerleriyle ilgili öbür kategoriler arasında, en geniş anlamıyle spekülatör dediğimiz kimseleri de belirtmek gerekir. Kapitalistler, küçük spekülatörler, borsa oyunları çevriren kimseler de hep bu grupta yer alır.

Spekülatörler, nesnel olarak borsa sistemine bağlıdırlar. Spekülatörlerin varlıklarının dayandığı temel, fiyat hareketlerindeki düşüş ve yükselişleri düzenleyen borsa artı-değerlerinin varlığıdır.

Borsa artı-değerleri, vergiden bağışıktır Mali güçlere tanınmış olan ayrıcalıklar yelpazesi, onlar için daha da geniş tutulmuştur.

borsa kapitalizasyonu (Fr. capitalisation boursière) Senetleri borsada kayıtlı bir şirketin yada aynı yapıda bir girişimciler grubunun yada hisse senetli şirketlerin belirli bir andaki kurlara göre hesaplanan sermaye değeri. Borsa kapitalizasyonu, bir şirketin belirli bir ende çıkardığı hisse senetleri miktarının aynı andaki borsa kurlarıyle çarpımından elde edilir. Bundan dolayı, sermaye değerinin bu tip bir işlemle bulunması bir yandan hisse senedi sayısına, öte yandan da senet kurlarındaki dalgalenmalara bağlı olduğundan, zorunlu olarak değişir Şu halde borsa kapitalizasyonu yoluyla bulunan değer, bilânçode görülen gerçek sermaye değerinden farklı olacaktır İster istemez.

Borsa kapitalizasyonu, bir yenden hisse senetlerinin meta karakterine, öbür yandan da doğrudan doğruya borsa pazarına ilişkindir.

Borsa kapitalizasyonu, dağıtılan kâr paylarından ve iskontolu kâr hadlerinden hareketle, şu yada bu şirketin geleceğine ilişkin perspektifler hakkında bilgi verir. Borsa kapitalizasyonu ile spekülasyon arasında uzak yada yakın bir bağlılık vardır daima. Borsa kapitalizasyonu, sermayenin gerçek değerini şiddetle tahrif eder : Ona, ya gerçek değerinin üstünde (spekülatif yükseliş), yada gerçek değerinin altında (yapay düşüş) bir değer biçer.

BORSI Giosue - Francesco (Livorno - 1888 / agora - 1915) İtalyan şairi ve yazarı. Kültürlü bir elle çevresinde yetişen ve Carducci'nin etkisinde kalan yazar, Pisa Üniversitesinde hukuk okumuş ama vaktinin çoğunu edebiyat çalışmalarına vermiştir. Yetenekliliği ve yakışıklılığı ile edebiyatseverlerin salonlarında ün yapan Borsi, üslûbunun güzelliği ve yüceliği ile dikkati çekiyordu. Bu özellik, ***Primus fons*** (1907) isimli şiir kitabında açıkça kendini göstermektedir. Bununla birlikte, Borsi'ye geniş ün kazandıran ve hayranlık duyulmasını sağlayan eser ***Il***

pape e i dindi (1922) isimli lirik şiirdir. Borsi, yeğeninin yıldönümü dolayısıyla yazdığı bu eserinde İtalyan dilinin savunulmasını amaç edinmişti. 1910 yılında babasının ölümü genç şairi çeşitli maddî güçlükler ve sorumluluklarla karşı karşıya bıraktı. Kızkardeşinin ölümünden duyduğu acı ise Borsi'nin şiddetli bir inanç bunalımı geçirmesine yol açtı. Böylece, şair, çocukluğunun dinî inançlarına geri dönerek, eskisinden farklı eserler vermeye koyuldu. Geçirmiş olduğu bu manevî ve dinî bunalımı anlatması bakımından *Confessioni a Guilia* (1915) isimli eseri büyük bir önem taşır. Nitekim *Colloqui* (1916) ve *Lettere dal fronte* (1916) isimli eserlerinde, daha önceki kitaplarında görülmeyen bir üslûp sadeliği ve içtenlik vardır. Borsi, Birinci Dünya Savaşı'nda, Zagora'da bir çarpışma sırasında hücuma kalktığı sırada vurularak ölmüştür.

BORZAGE Frank (Salt Lake City - 1839 / Hollywood 1961) Amerikalı film yönetmeni. Büyük rejisör Thomas İnce'in yönetiminde oyuncu olarak sinema hayatına atıldı. 1916 yılında Triangle şirketinde sahne koyuculuğuna getirildi. 1925 yılından sonra gerçekçi ve lirik üslûpta filmler çevirdi. Bunlar arasında *The seventh heaven* (Göğün yedinci katı, 1927), *Liliom* (1930), *A farewell to arms* (Silâhlara veda, 1933) ve *No greater glory* (Bundan büyük zafer yok, 1935) özellikle anılmağa değer. Borzage, 1930-1940 kuşağının en zarif rejisörlerinden biridir.

BORZAGE bir çekim sırasında..

BORZOV Valeri (Lvov 1949) Sovyet atleti. 1969 yılında 100 metre Avrupa şampiyonu olarak ün kazandı. Bunu 1970 yılında 200 metrede de Avrupa şampiyonu oluşu izledi. Borzov, ayrıca, 1972 yılında 100 metreyi 10 saniyede, 200 metreyi de 20 saniyede koşarak Olimpiyat şampiyonu oldu.

BOSC Jean (Nimes 1924 / Antibes - 1973): Fransız desinatörü ve karikatürcüsü. Genellikle kurulu düzene karşıçıkan bir mizah anlaşıyle iş gördü. Hepsi birbirinin aynı denecek kadar benzeri olan, kısa boylu kocaman burunlu tipler çizdi. İlk karikatürleri 1952 yılında *Paris-Match* dergisinde yayınlandı. Hemen büyük ün kazandı. Daha sonra *Lui*, *France-Observateur*, *Punch*, *Esquire* ve *Die Zeit* gibi dergilere çizdi. Fransa ve Almanya'da çeşitli karikatür albümleri yayınladı. Bunlar arasında *Mort au Tyran* (Zorbaya ölüm, 1956), *Petits riens* (Ufak tefek şeyler, 1956), *Si De Gaulle était petit* (De Gaulle kısa boylu olsaydı, 1968), *La fleur dans tous ses états* (Çiçeğin halleri, 1968) ve *Je t'aime* (Seni seviyorum, 1969) adlı albümleri özellikle anmak gerekir.

Jean BOSC'un ün kazanmadan önceki ilk desenlerinden biri..

Bosc, ayrıca, *Voyage en Boscavie* (Bosc eline yolculuk, 1970) adlı bir çizgi film ile *Pauvre Président* (Zavallı başkan, 1971) adlı bir televizyon filmi yaptı.

BOSCH Hieronymus (Hertogenbosch - 1455 / Hertogenbosch 1516) Hollandalı ressam ve gravürcü. Hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Doğduğu kentin dışına hiç çıkmadığı sanılıyor. Bu kentin adının son hecesini takma ad olarak kullanmıştır. Asıl adı, Hieronymus van Aeken'dir.

Bosch, doğduğu kentin katedrali için vitray ve halı modelleri çizmekle başladı işe. Sağlığında bir hayli ün kazandı. Ancak topu topu otuz yapıtı korunabilmiş ve bize ulaşmış bulunmaktadır. Aslı kaybolmuş bazı kompozisyonlarının XVI. yüzyılda kopya ve «yorum»ları yapılmıştır.

Dinsel temaları olduğu kadar günlük konuları da işleyen Bosch, insan kalabalığına bayılır. Söz konusu insanlar, bazan alabildiğine kaba saba görünüşlü, bazan da düpedüz birer canavar yaratılışlı varlıklardır.

Bosch'un kullandığı yada sezdirdiği imgelerin giriftliği ve karmaşıklığı, yapıtlarının zor anlaşılır olmasına yolaçmıştır. Fan-

Hieronymus BOSCH Bir halk ressamının gözüyle..

tastik düşünce dünyası ve bir düşler cehenneminden gelme canavarların bolluğu ile Bosch, büyük ressam Bruegel'in öncüsüdür Bu doğrultudaki başyapıtlarını anarken, *Ermiş Antonius ve şeytan* ile *Kıyamet gü-nü*'nü özellikle saymak gerekir.

Hieronymus Bosch'ta dinsel konular bile, yüzlerdeki zalim ifadelerle, başka anlam kazanır. Örneğin *Dikenli taç*, *Kâhinlerin ibadeti* ve *Ecce homo*, bu bakımdan son derece ilginçtirler.

Bosch'un bir özelliği de, ayrıntılarda gerçeğe uymakta son derece titiz ve dikkatli davranmasıdır. *Deliliğin tedavisi*, *Saman arabası* ve *Zevkler bahçesi* adlarıyle anılan başyapıtları, ondaki bu özelliğin tipik örnek-

BOSCH Baykuş Yuvası'ndan ayrıntı.

BOSCH'un başyapıtlarından biri : **Kıyamet günü** *(ayrıntı).*

leridir. Büyük ustanın bu resimlerinde, ayrıca, çizgiye eşsiz egemenliği ve gerçekdışı yaklaşımları ile insanlığın kötülük ve küçüklüklerine nefretle bakan acı alaycılığı da birleşmiş durumdadır.

Hieronymus Bosch, sonuncu yapıtlarından biri olduğu sanılan *Savurgan çocuk*'ta, irade ve yalnızlık temalarını işliyordu. Bosch'un adetâ sistematik olarak kullandığı çirkin ve gülünç anlatım biçimleri, yüzyıllar boyunca bir çok resim meraklısını derinden etkiledi.

Bosch, sınırlı sayıda desen de bırakmıştır. Bu kompozisyonlarda, bu arada örneğin ünlü *Baykuş yuvası*'nda, doğa gözlemlerindeki üstünlüğü olanca genişliğiyle ortaya çıkar. Büyük ressamın yapıtları, başta gerçeküstücülük olmak üzere, XX. yüzyılın hemen bütün ilerici sanat akımlarını belirgin şekilde etkilemiştir.

BOSKOVİÇ Ruggero Giuseppe (Ragusa - 1711 / Milano - 1787) Yugoslav kökenli İtalyan matematik, fizik, astronomi bilgini ve diplomat. On dört yaşındayken Cizvit tarikatine girdi. 1740 yılında da matematik ve felsefe profesörü idi. Pavia'da, sonra Milano'da ders verdi. 1755 yılında, renksemezliğin incelenmesinde kullanılan diasporametre adlı değişken açılı prizmayı buldu. Bu arada Newton'ın öğretilerini yaydı; ve maddenin, atomcu varsayımlar üzerine kurulu dinamik bir teorisini geliştirdi.

1773-1783 yılları arasında Fransa'da yaşayan ve çalışan Boskoviç, bilimsel yapıtlarının yanı sıra Latince şiirler de yazdı.

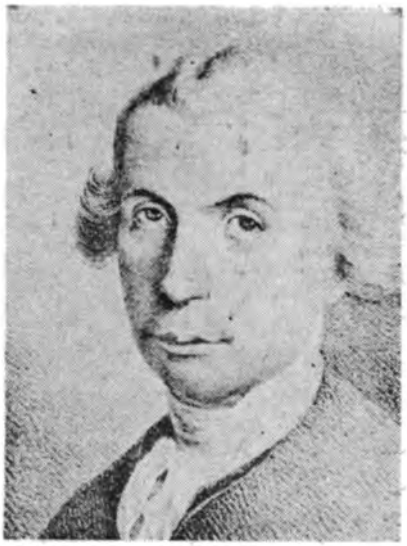

Bir halk ressamının gözüyle **BOSKOVİÇ.**

BOSQUET Alain (Brüksel 1919) Fransız şairi, romancısı ve yazarı. Gerçeküstücülüğün etkisinde kalarak ilk yapıtlarını veren Bosquet, zamanla bu anlayıştan uzaklaşmış ve savaştan da edinmiş olduğu anıların etkisiyle umudsuz ve karamsar bir dünya görüşünü benimsemiştir. Özellikle şiirlerinde bu görüşü dile getiren *A la mémoire de ma planète* (Gezegenimin anısına, 1948), *Langue morte* (Ölü dil, 1951), *Premier testament* (İlk vasiyet, 1959), *Second testament* (İkinci vasiyet, 1959) gibi yapıtlar vermiştir. Romanları arasında, *La grande éclipse* (Büyük tutulma, 1952), *Ni singe ni dieu* (Ne maymun, ne tanrı, 1953), *Un besoin de malheur* (Bir mutsuzluk gereksinmesi, 1963) ve *La confession mexicaine* (Meksika itirafı, 1965) gibi yapıtlarını saymak gerekir. Bu sonuncu romanı ile İnterallié armağanını kazanmıştır. Denemeleri arasında, *Verbe et vertige* (Söz ve başdönmesi, 1961) ünlüdür.

BOSSE Abraham (Tours 1602 / Paris 1676) Fransız gravürcüsü. Yaptığı gravürlerle on yedinci yüzyıl Fransız toplumunun hayatını büyük bir gerçekçilik ve betimleme gücüyle canlandırmış olan sanatçı, çağında büyük bir ün kazanmıştır. Yaptığı yapıtlarla, kendisinden sonraki yazar ve romancılara esin kaynağı olan Bosse, büyük ressam Rembrandt'ın hayranlığını kazanmıştı. Sanatçının, *Traité des manières de graver en taille - douce* (1645) ve *Le peiutre converti aux précises et universelle régles de son art* (1667) adlı yapıtları vardır.

BOSSUET Jacques Benigne (Dijon - 1627 / Paris - 1704) Fransız din adamı ve yazarı. Paris'te okumuş vaizlik yaparak bu alanda kısa zamanda ün kazanmıştır. Protestanlerla mücadele eden Bossuet, yüksek dinsel görevlerde bulunmuş ve Fransız Akademisi'ne üye seçilmiştir (1671). Çağının en ünlü ve

Bossuet : H. RİCAUD'nun tablosu.

etkili katolik din adamlarından biri olan Bossuet, 1655 yılında *Réfutation du catéchisme du pasteur Ferry* adlı polemik yapıtını yayınlamıştır. *l'exposition de de la foi catholique* (Katolik inancının açıklanması) adlı ünlü yapıtı ise 1671'de çıkmıştır. Descartes'çılığın etkisinde kalan yazar, *Traité de la connaissance de Dieu et de soi-même* (Tanrıyı ve kendini bilme üzerine, 1670) adlı yapıtında, büyük filozofun sonsuz bir tanrının varlığını kanıtlayışına karşı hayranlık duyduğunu belirtmiştir. Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle* (Evrensel tarih üzerine konuşma, 1681) ve *Politique tirée de l'Ecriture sainte* (Kutsal yazılardan çıkarılan siyaset, 1709) adlı yapıtların da yazarıdır. Ne var ki, Bossuet asıl ününü ve etkisini verdiği vaazlara borçludur. Klâsik bir dil, sağlam bir düşünce ve çarpıcı imajlarla yüklü olan vaazları, Bossuet'ye Fransız edebiyatında ölmez bir yer sağlamıştır.

Bostan yada **Bustan** : Sâdî-I Şîrâzî'nin 1257 yılında tamamladığı sanılan eğitici-öğretici mesnevisi. Türkiye'de uzun yıllar Farsça öğretimi için kullanılan bu yapıt, önceleri *Sâdînâme* diye anılıyordu. Bostan adı, yazarın ünlü mesnevisi *Gülistan*'a benzetilerek sonradan verildi. Öğütlerin çeşitli fıkra ve hikâyeler aracılığıyle açıklanıp güçlendirildiği Bostan, şu on bölüme ayrılır :

— adalet,
— ihsan,
— sevgi,
— alçak gönüllülük,
— rıza,
— kanaat,
— terbiye,
— şükür,
— tövbe,
— münacaat.

Yaklaşık olarak yedi bin dizeden meydana gelen bu yapıt, ilkin 1354 yılında, Mes'ut bin Ahmed tarafından manzum olarak ve *Ferhengnâme-i Sâdi* (Sâdi'nin öğüt kitabı) adı altında Türkçeye çevrilmiştir.

Boswell ve Johnson Edinburgh'ta : Samuel COLLİNGS'in karikatürü.

BOSWELL James (Edinbourg - 1740 / Londre - 1795) İskoçyalı biyografi yazarı. Doğduğu şehirde öğrenim görmüş, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde geziler yapmış ve Voltaire, Rousseau gibi büyük Fransız düşünürlerini tanımıştır. Korsika'ya da giden yazar, İngiltere'ye dönüşünde bu gezinin izlenimlerini *An account of Corsica* (Korsika üzerine, 1768) isimli eserinde anlatmıştır. Boswell'in fikirsel hayatında, ünlü İngiliz denemecisi ve eleştirmecisi Samuel Johnson'ın büyük bir rolü olmuştur. Niteklm yazer, şaheseri sayılan ve psikolojik biyografinin en yetkin örneklerinden biri olarak kabul edilen yapıtını Samuel Johnson hakkında yazmıştır. Bu eser, *The life of Samuel Johnson* (Samuel Johnson'ın hayatı, 1791) adını taşır. Büyük bir gözlemci ve analizci olan Boswell'in bu özelliği, *Özel anılar* isimli kitabında açıkça kendini göstermektedir.

Joshua REYNOLDS'un tablosu : James Boswell. «Boswell'in o 1300 sayfasını en ufak bir usanç ve sıkıntı duymaksızın bir solukta okudum.» André GİDE.

boşalma (Fr. décharge) Uyarımlar tarafından psişik aygıta sağlanan enerjinin, bütün olarak yada kısmen dışarıya yönelmesi. Psikiatri açısından boşalma, hastanın, içine atarak biriktirdiği komplekslerden ve bastırılmış eğilimlerden kurtulmasını sağlayan olguyu dile getirir.

boşluk (Osm. halâ, Fr. vide, İng. vakuum) Belli bir uzayda, görülür yada görülmez hiç bir maddenin bulunmayışı. Epikurosçular, «herşey dolu olsaydı hareket mümkün olmazdı» diye düşünürlerdi. Dekartçılar ise, boşluğun, hareket için gerekli olduğu bir yana, mümkün olduğunu bile kabul etmezlerdi.

boşlukçuluk (Fr. théorie du vide) Doğada boşluğu kabul edenlerin öğretisi.

botanik (Osm. ilm-i nebatat, Fr. botanique, İng. botany) Doğa bilimlerinin bitkileri inceleyen bölümü. Botanik bugün bir çok özel bilim dalına ayrılmıştır. Bunların her biri, bitkiyi bir başka açıdan ele alır. Ayrıca, her biri başlı başına birer bilim olan eczacılık ve toksikoloji ile yaygın tarım ve ormancılık alanları, botanliğe büyük çapta yer verir.

Hristo BOTEV Büyük bir devrimci ozan..

BOTEV Hristo (Kalofer -1848 / Vraca - 1876) Bulgar şairi. On dokuzuncu yüzyıl Bulgar edebiyatının en ilgi çekici kişilerinden biri olan Botev, genç yaşta milliyetçilik ve sosyalizm fikirlerini benimsemiş; uzun zaman Romenya'de kalarak edebî ve siyasal etkinlikde bulunmuştur. Makaleler de yazan Botev, özellikle coşkun ve idealist bir şair olarak ün kazanmıştır. Sosyal fikirleri bakımından Bakunin'in ve Çernişevskl'nin etkisinde kalmıştır. Şiirlerinde, Kilise düşman-

lığı, zorbalığa karşı duyulan isyan, milliyetçilik ve sosyalizm konularını işlemiştir. Bulgarların Osmanlı yönetimine karşı girişiklerl mücadelede bir çarpışma sırasında ölmüştür. ***Pesni i Stiçovo*** (1875) adlı bir şiir kitabı yayınlamış olan şairin yapıtları, İngilizceye ve Fransızcaya çevrilmiştir.

BOTTİCELLİ'nin başyapıtlarından biri İlkbahar.

BOTTİCELLİ Sandro di Mariano Filipepi (Floransa 1444 / Floransa 1510) İtalyan ressamı, desen ve gravür sanatçısı. Başlangıçta, öğretmeni Fra Flippo Lippi'ye özendi. Ama ilk yapıtlarında Verrocchio ile Pollaiolo'nun da etkisi görülür. Bu ilk yapıtlar arasında, 1476 yılında yaptığı *Güç* ayrı bir önem taşır.

1481 yılında papa Sixtus IV tarafından Sistina kilisesinin dekorasyonunda çalışmak üzere Roma'ya çağrılan büyük sanatçı, orada Rosselli, Ghirlandaio ve İl Perugino ile birlikte çalışarak İsa ve Musa'nın hayatlarından sahneleri canlandıran alabildiğine zengin ayrıntılarla dolu üç fresk yaptı.

Botticelli, sanat hayatının büyük bir kısmını doğduğu kentte geçirdi. Floransa'da, Medici'ler için, hümanizmaya olan derin bağlılığını şiir dolu allegorilerle ortaya koyduğu bir dizi mitolojik tablo yaptı. 1485 yılında yarattığı ***Venüs'ün doğuşu*** adlı ünlü başyapıt, bu dönemin ürünüdür.

Ayrıca kiliseler, dernekler ve çeşitli kimseler için dinsel konulu bir çok yapıt ortaya koyan Botticelli, çoğu zaman iri madalyonlar içine yerleştirdiği madonna'lar da yaparak, zarif ve özgün buluşlarını değerlendirme fırsatını buldu. ***Şamdanlı Madonna*** ile ***Narlı Madonna***, bunların en ünlü ve başarılı olanlarıdır.

Büyük ressamın sonraki yapıtlarında, bu arada örneğin 1498 yılında gerçekleştirdiği ***Acı*** ile 1500 yılında gerçekleştirdiği ***İsa'nın doğuşu***'nda, daha sert ve çok daha belirgin bir anlatımcılık çabası ve bunun yanı sıra da yer yer Floransa'da Savanarola'nın vaizlarının yolaçtığı ahlâk bunalımının etkileri sezilir.

XVI. yüzyıl başında ayrıca figürlerinin anlatım zenginliği ve çizgilerinin keskinliği bakımından çok ilgi çekici olan desenlerle Dante'nin *İlâhi Komedya*'sını resimleyen Botticelli'nin, Rönesans resim sanatının gelişmesinde büyük payı vardır. Onu nerdeyse deliliğin sınırına kadar götüren kaygısı, Botticelli'nin sanatına sinirli, şiddetli, alabildiğine gergin ve ama aynı zamanda alabildiğine ince bir yön, şekillerine ise dans ede gibi uçucu görünüşler verdi.

Böylece Botticelli, hareket ilkesini kazandırıyordu gerçekçi resme.

Öte yandan da, büyük ressamın tam bir hastalık derecesine varan zerafet düşkünlüğü, yapıtlarına, tamamiyle kendine özgü, şiir dolu bir hava ekliyordu. Özetleyecek olursak Gerek seçtiği konularda gerekse renk uyumunda doğaya özenmekten çok, kendi duyuş tarzını canlandırmağa çalışan Botticelli, bu bakımdan Rönesans'ın ilk dönemin kapayarak sanatta bireyciliğe giden yolu r açmış oldu.

BOTVİNNİK Mihail (Petersburg 191 Sovyet mühendisi ve satranç oyuncusu. S yetler Birliği'nde yedi kere, uluslararası nuvalarda da art arda bir çok defa şampiyon oldu. 1948, 1951, 1954, 1958 ve 19 dünya şampiyonluklarını kazandı.

BOUCHER François (Paris 1703 / Paris 1770) Fransız ressamı ve gravür sanatçısı. Bir nakış desinatörünün oğluydu. 17 yılında Roma Resim Ödülü'nü kazandı. 173 yılında Akademi'ye girdi. 1765 yılında da Akademi müdürü ve kralın baş ressamı oldu. Ayrıca Paris Operası ile Beauvais'deki krallık yapımevlerinin dekoratörüydü. Burada kral Louis XV'in ünlü metresi Mme de Pompadour'a resim dersi verebilecek kadar zaman da bulabiliyordu.

Boucher, akılalmaz bir çabuklukla simler, dekorasyonlar, desenler ve halı resimler ve desenler yaptı. Ressam o değeri zaman zaman tartışma konusu oldı değil. Ama dekoratör olarak, özellikle kadın odalarını süslemede önde gelmekte Hayranı olduğu Rubens gibi biçimi

BOUCHER'nin başyapıtı : Venüs'ün süslenişi.